AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Merve Suzan ILIK BİLBEN

İKLİM KRİZİ BAĞLANTILI AFETLER EKSENİNDE KIRSAL TARIMSAL TOPLULUKLAR: ANTALYA ÖZELİNDE NİTEL BİR ANALİZ

Sosyoloji Anabilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Merve Suzan Ilık Bilben

İKLİM KRİZİ BAĞLANTILI AFETLER EKSENİNDE KIRSAL TARIMSAL TOPLULUKLAR: ANTALYA ÖZELİNDE NİTEL BİR ANALİZ

Danışman
Doç. Dr. Ceren UYSAL OĞUZ

Sosyoloji Anabilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2024

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Merve Suzan ILIK BİLBEN'in bu çalışması, jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Cevdet YILMAZ
Üye (Danışmanı)	: Doç. Dr. Ceren UYSAL OĞUZ
Üye	: Doç. Dr. Emin YİĞİT
Üye	: Doç. Dr. Senem ATVUR
Üye	: Doç. Dr. Gökhan Veli KÖKTÜRK

Tez Başlığı:	İKLİM KRİZİ BAĞLANTILI AFETLER EKSENİNDE KIRSAL TARIMSAL TOPLULUKLAR: ANTALYA ÖZELİNDE NİTEL BİR ANALİZ

Tez Savunma Tarihi : 24 /07/ 2024

Mezuniyet Tarihi : 29/08/2024

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum “İklim Krizi Bağlantılı Afetler Ekseninde Kırsal Tarımsal Topluluklar: Antalya Özelinde Nitel Bir Analiz” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Merve Suzan ILIK BİLBEN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

19/08/ 2024

TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Merve Suzan Ilık Bilben
Öğrenci Numarası	20175224001
Anabilim Dalı	Sosyoloji
Programı	Doktora
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Ceren Uysal Oğuz
Doktora Tez Başlığı	İklim Krizi Bağlantılı Afetler Ekseninde Kırsal Tarımsal Topluluklar: Antalya Özelinde Nitel Bir Analiz
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2434410512
Rapor Tarihi	19.08.2024
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %2 Alıntılar dahil: %2

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 1731 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır.
Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:
(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise:
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım.
( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise:
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

Doç. Dr. Ceren Uysal Oğuz

İ Ç İ N D E K İ L E R

ŞEKİLLER LİSTESİ v
KISALTMALAR LİSTESİ ix
ÖZET ..... Xİİ
SUMMARY xiii
TEŞEKKÜR xv
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

EKOLOJİ, KRİZ, RİSK VE İKLİM

1.1. Ekoloji Dünyasında İnsan ve Toplum Anlayışı 9
1.2. Çevre Sosyolojisinden Ekolojik Paradigmalara 12
1.3. Eleştirel Sosyal Bilim Paradigması Bağlamında Toplumsal Adalet Konusu Olarak Ekolojik Yaklaşımlar 18
1.3.1. Derin Ekoloji 20
1.3.2. Ekofeminizm 22
1.3.3. Toplumsal Ekoloji 25
1.3.4. Risk Toplumu 27
1.3.5. Politik Ekoloji 34
1.4. Çevre Sosyolojisi ve Afet Sosyolojisinin Kesişiminde Küresel İklim Krizi 39
1.4.1. Küresel ve Yerel Olanın Etkileşiminde İklim Krizi Olgusu 39
1.4.1.1. Tarihsel Arka Plan 39
1.4.1.2. Nasıl Bir Kriz ve Sosyolojik Yaklaşım Bunun Neresinde? 43
1.4.1.3. İklim Değişikliği ve Afet Sosyolojisi Bağlamında Sıklığı ve Yoğunluğu Artan Afetler 51
1.4.2. Küresel İklim Krizi ve Sosyoloğun Kavram Çantası 59
1.4.2.1. Risk 59
1.4.2.2. Kayıp ve Hasar 64
1.4.2.3. Kırılganlık 71
1.4.2.4. Uyum 77
1.4.2.5. Dayanıklılık 85
1.4.2.6. İklim Adaleti 102

İKİNCİ BÖLÜM

İKLİM KRİZİ, AFETLER, KIRSAL TARIMSAL TOPLULUKLAR

2.1. Tarım ve Gıda Güvenliği Ekseninde İklim Krizi 118
2.2. Tarım ve Gıda Güvenliği Ekseninde İklim Adaleti ve Kırılgan Gruplar 128
2.3. Tarım ve Gıda Güvenliği Ekseninde İklim Projeksiyonları ve Adaptasyon Stratejileri 135
2.4. İklim Krizi Bağlantılı Afetler Ekseninde Kırsal Tarımsal Topluluklar 139
2.4.1. Orman Yangınları 141
2.4.2. Kuraklık 146
2.4.3. Hortum, Sel ve Fırtınalar 150
2.5. Bilgi, Deneyim ve Farkındalık Ekseninde Kırsal Tarımsal Topluluklar 153
2.6. Kayıp ve Hasarlar Ekseninde Kırsal Tarımsal Topluluklar 168
2.6.1. Ekonomik Kayıp Hasar 172

2.6.2. Ekonomik Olmayan Kayıp ve Hasar 179
2.6.2.1. Bireyler (Yaşam, Sağlık, İnsan Hareketliliği) 182
2.6.2.2. Toplum (Bölge-Toprak, Kültürel Miras, Yerel Bilgi, Sosyokültürel kimlik) 185
2.6.2.3. Çevre (Biyoçeşitlilik, Ekosistem Hizmetleri) 187
2.7. Kırılganlık, Uyum ve Dayanıklılık Ekseninde Kırsal Tarımsal Topluluklar 188
2.7.1. Kırılganlık 188
2.7.2. Uyum 205
2.7.2.1. İklim Afetleri Özelinde Uyum Süreçleri 226
2.7.3. Dayanıklılık 252

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE VERİLERİN ANALİZİ

3.1. Araştırmanın Amacı, Sorunsalları ve Önemi 271
3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Alanı 275
3.3. Araştırmanın Yöntem ve Tekniği 297
3.4. Araştırmacının Rolü, Araştırmanın Örneklemi ve Saha Deneyimleri 299
3.5. Verilerin Analizi ve Bulgular 321
3.5.1. Kırsal Alanda Yaşam ve Gündelik Hayat 327
3.5.1.1. Hane Halkı Kompozisyonu ve Demografik Görünümler 327
3.5.1.2. İmkansızlıklar Sarmalına Eklenen Kırsal Yoksullaşma 340
3.5.1.3. Sosyal Hayatın Değişen Örüntüleri 347
3.5.1.4. Kalkan Köy Tüzel Kişiliği, Artan Yapılaşma, Kır-Kent Etkileşiminde Yeni Karşılaşmalar 352
3.5.1.5. Değişen ve Değişmeyen Yönleriyle Köylülük 363
3.5.2. Geçim Kaynakları ve Üretim Faaliyetleri 375
3.5.2.1. Temel Geçim Kaynakları 377
3.5.2.2. Üretim Faaliyetleri 384
3.5.2.2.1. Arazi Mülkiyeti, Büyüklüğü, Kullanım Biçimi 384
3.5.2.2.2. Hayvan Varlığı ve Türü 388
3.5.2.2.3. Üretilen Ürünler 390
3.5.2.2.4. Gündelik-Mevsimlik Üretim Faaliyetleri ve İş bölümü 395
3.5.3. Üretim Faaliyetlerinin Sürdürülebilirliği 408
3.5.3.1. Suya Erişim ve Sulama İmkanları 415
3.5.3.2. Verimde Yaşanan Düşüşün Çok Boyutlu Yapısı 425
3.5.3.3. Olağan Dışı Maliyet Artışları 430
3.5.3.4. Bir Kıskaç: Üretim Maliyetleri ve Piyasa Baskısı 445
3.5.3.5. Finansal Durum ve Koşullar 455
3.5.3.6. Tarımsal Desteklere Erişememe 463
3.5.3.7. Tarım ve Hayvancılık Politikalarının Yansımaları 473
3.5.3.8. Kooperatifler ve Komisyoncular 495
3.5.4. İklim Değişikliği Farkındalığı 527
3.5.4.1. Bilgiye Eriş(e)m(eme) 528
3.5.4.2. Algılama Biçimleri: “Tanrıyı Kıyamet Zorlamak” 547
3.5.4.3. Gözlem, Deneyim ve Kıyaslama 569
3.5.5. İklim Afetleri: Tanımlama ve Maruz Kalma 606
3.5.5.1. İklim Afetini Tanımlama Biçimleri 607
3.5.5.1.1. Nasıl Bir Afet? 607
3.5.5.1.2. Kurulan Nedensel Bağlar 638
3.5.5.1.3. Atfedilen Anlam, Önem ve Kurulan İlişki 661

3.5.5.2. İklim Afetine Maruz Kalma Deneyimi 687
3.5.5.2.1. Erken Uyarının Etkinliği ve Önemi: Topluluklara Ulaşa(maya)n Mesajlar 687
3.5.5.2.2. Afet Deneyimi: Bireysel ve Kolektif Tepkiler 724
3.5.5.2.2.1. Manavgat-Orman Yangını 724
3.5.5.2.2.2. Korkuteli-Kuraklık 804
3.5.5.2.2.3. Kumluca-Hortum 814
3.5.6. Kayıp, Hasar ve Telafi Biçimleri 837
3.5.6.1. Kayıp ve Hasar Türleri 837
3.5.6.1.1. Ekonomik Kayıp ve Hasar 838
3.5.6.1.2. Ekonomik Olmayan Kayıp ve Hasarlar 898
3.5.6.1.2.1. Toplum Sağlığı: Bireylerin Kayıp ve Hasar Deneyimleri 899
3.5.6.1.2.2. Sosyokültürel Yıkım: İlişki Formları, Kültürel Kimlik, Kültürel Miras ve Yerel Bilgi 930
3.5.6.1.2.3. Ekolojik Tahribat: Ekosistem Kaybı ve Yitirilen Ekolojik Denge .. 952
3.5.6.2. Kayıp ve Hasarların Telafi Biçimleri ve Desteklere Erişim 968
3.5.6.3. Telafi Süreçlerinden Karşılaşılan Zorluklar: Yapısal, Kurumsal, Yönetimsel Sorunlar 1022
3.5.7. Başa Çıkma Kapasitesi ve Uyum Stratejileri 1116
3.5.7.1. Üretim Faaliyetlerini Sürdürme Kapasitesi ve Pratikleri 1117
3.5.7.1.1. Üretimsel Boyut 1117
3.5.7.1.2. Finansal Boyut 1186
3.5.7.2. Üretim Faaliyetlerinden Kopuş: Küçülme ve Terk Etme Süreci 1217
3.5.7.2.1. Küçülme 1217
3.5.7.2.2. Terk Etme 1224
3.5.7.3. Dayanışma Ağları ve Pratikleri 1238
3.5.7.3.1. Topluluk İçi ve Topluluk Dışı Dayanışma 1238
3.5.7.3.2. Kolektif Dayanış(ama)ma ve Kolektif Eylem(sizlik) 1256
3.5.7.3.3. Kilit Aktörlerin Rolü: Meslek Örgütleri, Kooperatifler, Komisyoncular ve Tedarikçiler 1271
3.5.7.4. İklim Krizinde Hareketlilik: Göç Etme(me) Eğilimleri ve Yaklaşımlar .. 1301
3.5.8. Değişen Direnç Kapasiteleri ve Kırılganlık Durumları 1317
3.5.8.1. Direnç ve Kırılganlık Dinamikleri 1318
3.5.8.2. Azalan Direnç, Artan Kırılganlık 1343
3.5.9. Gelecek Algısı, Öngörüler ve Beklentiler 1363
3.5.9.1. Gelecek Algısı 1364
3.5.9.1.1. Risk, Belirsizlik, Öngörülemezlik, Kaygı ve Güvensizlik 1364
3.5.9.1.2. Karamsarlık, Umutsuzluk, Çaresizlik 1386
3.5.9.2. Öngörüler 1396
3.5.9.2.1. Küçülme ve Terk Etme 1396
3.5.9.2.2. Ata Mesleğinin ve Aile Çiftçiliğinin Sonu 1403
3.5.9.2.3. Tarımsal Alanın Dönüşümü 1408
3.5.9.3. Beklentiler 1415
3.5.9.3.1. Tarımsal Faaliyetlere İlişkin Beklentiler 1415
3.5.9.3.2. İklim Afetlerine İlişkin Beklentiler 1470

SONUÇ 1519

TARTIŞMA VE ÖNERİLER 1544

KAYNAKÇA 1549

EK-1 İKLİM AFETLERİNDEN VE SAHA ÇALIŞMASINDAN GÖRSELLER 1644

EK-2: ÖRNEK GÖRÜŞME METNİ.....1697
ÖZGEÇMİŞ.....1714

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. 1 Keeling Eğrisi 41
Şekil 1. 2 Gözlenen Küresel Ortalama Yüzey Sıcaklığı Değişimi 41
Şekil 1. 3 Tarihsel Küresel Ortalama Yüzey Sıcaklığı 42
Şekil 1. 4 İklim Geciktirme Söyleminin Bir Tipolojisi 50
Şekil 1. 5 Önümüzdeki 10 Yıl İçinde Küresel Ölçekte En Ciddi Risklerin Belirlenmesi 63
Şekil 1. 6 İklim Devrilme Noktaları-Risk Bağlantıları: Dünya Sisteminde Kritik Değişim 63
Şekil 1. 7 Baskı ve Serbest Bırakma (PAR-Pressure and Release) Modeli: Kırılganlığın İlerlemesi 72
Şekil 1. 8 Yerin afete dayanıklılığı (DROP) modelinin şematik gösterimi 95
Şekil 1. 9 İklim Dayanıklılığı Yaklaşımları 97
Şekil 1. 10 Tarihsel Emisyonlar ve Kalan Karbon Bütçesi Karşılaştırması 105
Şekil 1. 11 Dünya Bölgelerine Göre Küresel Yıllık CO2 Emisyonları, 1850-2019 106
Şekil 1. 12 En Yüksek Sera Gazı Salımına Sahip İlk 10 Ülke 107
Şekil 1. 13 Küresel Karbon Salımından En Çok Sorumlu Olan Şirketler 108
Şekil 1. 14 Küresel Karbon Emisyon Eşitsizliği, 1990-2019: Karbon Fil Eğrisi 109
Şekil 1. 15 Küresel Karbon Eşitsizliği, 2019: Gruplara Göre Emisyonlar 110
Şekil 1. 16 Küresel Gelir Dilimleri ve İlişkili Yaşam Tarzı Tüketim Emisyonları 111
Şekil 1. 17 Covid-19 Kapanmaları Nedeniyle 2020'de 2019 Seviyelerine Göre Emisyonlardaki Azalma 112

Şekil 2. 1 Farklı Zaman Dilimlerinde Siklonların Dinamik Sosyo-Ekonomik Sonuçları 179
Şekil 2. 2 BMİDÇS Ekonomik Olmayan Kayıp ve Hasar Kategorileri 180
Şekil 2. 3 İklim Değişikliğine Verilen Tepkiler 209
Şekil 2. 4 Uyumsuzluk da Dahil Olmak Üzere Zaman İçinde Uyum Sonuçlarının Kavramsal Diyagramı 210

Şekil 3. 1 Türkiye'de 1940-2022 Periyodunda Gözlenen Meteorolojik Afetlerin Yıllık Dağılımları 277
Şekil 3. 2 Türkiye'de 2019, 2020, 2021, 2022 Yıllarında Meydana Gelen Meteorolojik Karakterli Doğa Kaynaklı Afetlerin İllere Göre Dağılımı 278
Şekil 3. 3 Türkiye Yıllık Ortalama Sıcaklık Farkları 281
Şekil 3. 4 Türkiye yıllık toplam ekstrem olay sayıları 281

Şekil 3. 5 Türkiye Geneli Yıllık Toplam Orman Yangın Sayısı ve Yanan Alan Miktarı 282
Şekil 3. 6 Türkiye İlleri İçin Hesaplanan Kuraklık Afeti/Felaketi Sosyal Etkilenebilirlik İndisi'nin coğrafi dağılışı.....284
Şekil 3. 7 Türkiye'de 2021 Yılı Standart Yağış İndeksine Göre Kuraklık Haritası.....284
Şekil 3. 8 Türkiye Üzerindeki Hortum Vakalarının Coğrafi Dağılımı.....288
Şekil 3. 9 Türkiye'de 2019 Meydana Gelen Hortum Afetinin İllere Göre Dağılımı 288
Şekil 3. 10 Tahliye Edilen Mahalle, Nüfus Ve Yapısal Zarara İlişkin Veriler.....301
Şekil 3. 11 Hak Sahipliğine İlişkin Veriler.....302
Şekil 3. 12 Zarar Gören Tarımsal Alan ve Hayvan Bilgileri.....302
Şekil 3. 13 Manavgat Orman Yangınına İlişkin Ayni ve Nakdi Destek Ödemeleri 303
Şekil 3. 14 Çomaklı Köyü Uydu Görüntüsü.....304
Şekil 3. 15 2021 Yılında Gerçekleşen Doğal Afetler 306
Şekil 3. 16 Mahalle Bazında Kuraklığa Bağlı Verim Kaybı Oranları.....307
Şekil 3. 17 Mahalle Bazında Kuraklığa Bağlı Verim Kaybı Destekleri.....309
Şekil 3. 18 2017-2022 Yılları Arasındaki Kumluca'da Meydana Gelen Afetlere İlişkin Bilgiler.....309
Şekil 3. 19 2019 Yılında Kumluca'da Meydana Gelen Afetlere İlişkin Bilgiler 310
Şekil 3. 20 24-26.01.2019 tarihli Hortum-Fırtına Afeti Zarar Görenlere Ait İcmal Cetveli..311
Şekil 3. 21 Karşıyaka ve Kum Mahalleleri.....312
Şekil 3. 22 Manavgat Yerel Halk Profili 314
Şekil 3. 23 Korkuteli Yerel Halk Profili.....315
Şekil 3. 24 Kumluca Yerel Halk Profili 316
Şekil 3. 25 Manavgat Muhtar Profili 317
Şekil 3. 26 Korkuteli Muhtar Profili.....317
Şekil 3. 27 Kumluca Muhtar Profili 317
Şekil 3. 28 Temsilcileri ile Derinlemesine Görüşme Yapılan Kurumlar 318
Şekil 3. 29 MAXQDA-Kumluca Örnek Katılımcı Modeli 322
Şekil 3. 30 MAXQDA-Korkuteli Örnek Katılımcı Modeli.....324
Şekil 3. 31 MAXQDA-Manavgat Örnek Katılımcı Modeli 324
Şekil 3. 32 MAXQDA-Ana Temalara İlişkin Kod Matrisi 326
Şekil 3. 33 MAXQDA-Kırsal Alanda Yaşam ve Gündelik Hayat Kod Matrisi.....375
Şekil 3. 34 MAXQDA-Üretim Faaliyetlerinin Sürdürülebilirliğine İlişkin Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli.....408
Şekil 3. 35 MAXQDA-Üretim Faaliyetlerinin Sürdürülebilirliğine İlişkin Kod Matrisi.....526

Şekil 3. 36 MAXQDA-İklim Değişikliği Farkındalığı Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli 528
Şekil 3. 37 MAXQDA-İklim Değişikliği Fakındalığı Kod Matrisi 605
Şekil 3. 38 MAXQDA-İklim Afetleri: Tanımlama ve Maruz Kalmaya İlişkin Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli 607
Şekil 3. 39 MAXQDA-Afet Deneyimi: Bireysel ve Klektif Tepkiler-Manavgat'a İlişkin Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli 724
Şekil 3. 40 MAXQDA-Manavgat Belge Kümesindeki Kodlamalara İlişkin Kelime Bulutu 803
Şekil 3. 41 MAXQDA-Afet Deneyimi: Bireysel ve Kolektif Tepkiler-Korkuteli Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli 804
Şekil 3. 42 MAXQDA-Korkuteli Belge Kümesindeki Kodlamalara İlişkin Kelime Bulutu . 813
Şekil 3. 43 MAXQDA-Afet Deneyimi: Bireysel ve Kolektif Tepkiler-Kumluca'ya İlişkin Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli 814
Şekil 3. 44 MAXQDA-İklim Afetleri: Tanımlama ve Maruz Kalmaya İlişkin Kod Matrisi . 835
Şekil 3. 45 MAXQDA-Kumluca Belge Kümesindeki Kodlamalara İlişkin Kelime Bulutu .. 836
Şekil 3. 46 MAXQDA-Kayıp, Hasar ve Telafi Biçimlerine İlişkin Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli 837
Şekil 3. 47 MAXQDA-Ekonomik Kayıp ve Hasara İlişkin Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli 838
Şekil 3. 48 MAXQDA-Ekonomik Olmayan Kayıp ve Hasara İlişkin Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli 899
Şekil 3. 49 MAXQDA-Telafi Süreçlerinde Karşılaşılan Zorluklar ve Yapısal Sorunlar-Manavgat'a İlişkin 1023
Şekil 3. 50 MAXQDA-Telafi Süreçlerinde Karşılaşılan Zorluklar ve Yapısal Sorunlar-Korkuteli'ne İlişkin Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli 1078
Şekil 3. 51 MAXQDA-Telafi Süreçlerinde Karşılaşılan Zorluklar ve Yapısal Sorunlar-Kumluca'ya İlişkin Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli 1091
Şekil 3. 52 MAXQDA Kayıp, Hasar ve Telafi Biçimlerine İlişkin Kod Matrisi 1115
Şekil 3. 53 MAXQDA-Başa Çıkma Kapasitesi ve Uyum Stratejilerine İlişkin Hiyerarşik Kod-alt Kod Modeli 1117
Şekil 3. 54 MAXQDA Başa Çıkma ve Uyum Stratejilerine İlişkin Kod Matrisi 1317
Şekil 3. 55 MAXQDA-Dğişen Direnç Kapasiteleri ve Kırılganlık Durumlarına İlişkin Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli 1318
Şekil 3. 56 MAXQDA Değişen Direnç Kapasiteleri ve Kırılganlık Durumlarına İlişkin Kod Matrisi 1362

Şekil 3. 57 MAXQDA-Gelecek Algısı, Öngörüelr ve Beklentilere İlişkin Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli 1363
Şekil 3. 58 MAXQDA-Tarımsal Faaliyetlere İlişkin Beklentilere Dair Hiyerarşik Kod-Alt Modeli 1415
Şekil 3. 59 MAXQDA-Gelecek Algısı, Öngörüler ve Beklentilere İlişkin Kod Matrisi 1516
Şekil 3. 60 MAXQDA- Üretim Faaliyetlerinin Sürdürülebilirliği ile Diğer Temalar Arasındaki İlişkisellik 1516
Şekil 3. 61 MAXQDA- İklim Değişikliği Farkındalığı ile Diğer Temalar Arasındaki İlişkisellik 1517
Şekil 3. 62 MAXQDA- İklim Afetleri Tanımlama ve Maruz Kalma ile Diğer Temalar Arasındaki İlişkisellik 1517
Şekil 3. 63 MAXQDA- Değişen Direnç Kapasiteleri ve Kırılganlık Durumları ile Diğer Temalar Arasındaki İlişkisellik 1517
Şekil 3. 64 MAXQDA-Gelecek Algısı ile Diğer Temalar Arasındaki İlişkisellik 1518
Şekil 3. 65 MAXQDA-Tüm Belge Kümelerindeki Kodlamalara İlişkin Kelime Bulutu 1519

KISALTMALAR LİSTESİ

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ADB:	Asian Development Bank
AFAD:	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AMOC:	Atlantic Meridional Overturning Circulation (Atlantik Meridyenel Devridaim Sirkülasyonu)
AOA:	Aşırı Olay Atfetme
BM:	Birleşmiş Milletler
BMİDÇS:	Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
CO2:	Karbondioksit
COP:	Conference of the Parties (Taraflar Konferansı)
Çev.:	Çeviren
ÇKS:	Çiftçi Kayıt Sistemi
DROP:	Disaster Resilience of Place (Mekânın Afet Dayanıklılığı)
DSİ:	Devlet Su İşleri
EAGÜ:	En Az Gelişmiş Ülkeler
EERI:	Empirical Evidence Resilience Index (Ampirik Kanıt Dayanıklılık Endeksi)
EMDAT:	The International Disaster Database (Uluslararası Afetler Veri Tabanı)
EMME:	Eastern Mediterranean and Middle East (Doğu Akdeniz ve Orta Doğu)
FAO:	Food and Agriculture Organization (Gıda ve Tarım Örgütü)
GHG:	Greenhouse Gas (Sera Gazı)
GRFC:	Global Report on Food Crises (Gıda Krizleri Küresel Raporu)
GSYH:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HRI:	Hazard Resilience Index (Tehlike Dayanıklılık Endeksi)
IDMC:	Internal Displacement Monitoring Center (Ülke İçi Yerinden Edilme İzleme Merkezi)
IFAD:	International Fund for Agricultural Development (Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu)
IFPR:	International Food Policy Research Institute (Uluslararası Gıda Politikaları Araştırma Enstitüsü)

IFRC:	International Federation of Red Cross (Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu)
IOM:	International Organization for Migration (Uluslararası Göç Örgütü)
IPCC:	Intergovermental Panel on Climate Change (Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli)
İİP:	İnsan İstisnailiği Paradigması
K&Z:	Kayıp ve Zarar
KT:	Korumalı Tarım
MAR:	Akdeniz Değerlendirme Raporu (First Assessment Report)
MAXQDA:	Max Qualitative Data Analysis (Max Nitel Veri Analizi)
MEDECC:	İklim ve Çevre Değişikliği Konusunda Akdenizli Uzmanlar (Mediterranean experts on climate and environmental change)
MENA:	Middle East and North Africa (Ortadoğu ve Kuzey Afrika)
OCHA:	United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi)
OECD:	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü)
OGM:	Orman Genel Müdürlüğü
OOA:	Olasılıksal Olay Atfetme
ORKÖY:	Orman ve Köy İşleri
ppm:	Milyonda Bir Parçacık
RRI:	Rural Resilience Index (Kırsal Dayanıklılık Endeksi)
SGMA:	Sustainable Groundwater Management Act (Sürdürülebilir Yeraltı Suyu Yönetimi Yasası)
SKA:	Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
SPI:	Standardized Precipitation Index (Standart Yağış İndeksi)
SSP:	Shared Socio-economic Pathways (Ortak Sosyoekonomik Yollar)
STK:	Sivil Toplum Kuruluşu
TARSİM:	Tarım Sigortaları Havuzu
T.C.:	Türkiye Cumhuriyeti
TSSB:	Travma Sonrası Stres Bozukluğu
TUBİTAK:	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD:	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği

UNICEF:	The United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
UKB:	Ulusal Katkı Beyanları
VUKZM:	Varşova Uluslararası Kayıp ve Zarar Mekanizması
WFP:	World Food Program (Dünya Gıda Programı)
WHO:	World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)
WMO:	World Meteorological Organization (Dünya Meteoroloji Örgütü)
YEP:	Yeni Ekolojik Paradigma

ÖZET

21. yüzyılda en büyük tehlikelerden biri haline gelen iklim krizi, insanın doğayı tahakküm altına alma çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Fosil yakıtların bilinçsizce tüketilmesi, atmosferdeki karbon gazının hızla artmasına ve yüzey sıcaklıklarının yükselmesine neden olmuştur. Sanayi kapitalizmi ve modernizmle beslenen bu kriz, sürdürülemez ekonomik modellerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki kırsal topluluklar, sınırlı adaptasyon kapasiteleri ve tarıma olan yüksek bağımlılıkları nedeniyle başlıca kırılgan gruplardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İklim değişikliği bağlantılı afetler ekseninde dünyada Akdeniz Havzası, Akdeniz Havzasında Türkiye, Türkiye'de de Antalya sıcak noktalardan biridir. Türkiye'nin iklim krizi bağlantılı afetlere en sık ve en yoğun maruz kalan kentlerinden biri olan Antalya'da, iklim krizinin etkilerine karşı en kırılgan gruplardan biri olan kırsal tarımsal toplulukların, bu afetleri nasıl deneyimlediklerinin bütünsel ve ilişkisel bir analizini gerçekleştirmeyi amaçlayan bu araştırma ilgili toplulukların; iklim afetleriyle başa çıkma, onlara uyum sağla(yama)ma ya da kırılganlaşma süreçlerinin şekilleniş biçimlerini anlamayı hedeflemiştir. Nitel yöntemin, amaçlı ve kartopu örneklemin kullanıldığı araştırma kapsamında iklim krizi bağlantılı afetler arasında 1) artan ve yoğunlaşan hortumlardan, 2) azalan düzenli yağışlar ve artan sıcaklıklara bağlı yaşanan kuraklıklardan ve 3) sıklığı ve şiddeti artan orman yangınlarından etkilenen kırsal tarımsal topluluklar bağlamında 3 farklı vaka ele alınmıştır. Maruz kalma yoğunluklarından hareketle; kuraklık bağlamında Korkuteli, hortum-fırtına bağlamında Kumluca ve orman yangını bağlamında Manavgat ilçeleri belirlenmiştir. 3 ilçede, 25 mahallede, 25'i kadın 69'u erkek 94 yerel topluluk üyesini, 15 muhtarı, 8 kooperatif yetkilisi ve komisyoncuyu ve 25 yerel kurum temsilcisini içeren bir örneklem kapsamında 133 katılımcı ile görüşülmüştür. Çoklu dinamikleri ele alan ve ilişkisel perspektifle yaklaşılan araştırma sürecinde elde edilen veriler, fenomenolojik araştırma yaklaşımına uygun olarak, ilgili literatür, raporlar ve araştırma bulgularıyla ilişkili ve sistematik bir biçimde, MAXQDA Plus programı aracılığıyla tematik olarak sınıflandırılmış, analize tabi tutulmuş ve yorumlanmıştır. Dokuz ana temadan ilk üçünde alana ilişkin geniş kapsamlı bilgiler verilerek analizin bağlamı inşa edilmekte, devam eden altı ana temada ise iklim afetlerinin kırsal tarımsal topluluklar üzerindeki etkilerine ilişkin süreç detaylı bir şekilde analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İklim Krizi, İklim Afetleri, Kırılganlık, Uyum ve Direnç, İklim Adaleti

SUMMARY

RURAL AGRICULTURAL COMMUNITIES IN THE CONTEXT OF CLIMATE CRISIS RELATED DISASTERS: A QUALITATIVE ANALYSIS IN ANTALYA

In the 21st century, the climate crisis, which has become one of the greatest dangers, has emerged as a result of human activities to dominate nature. The unconscious consumption of fossil fuels has led to a rapid increase in carbon gas in the atmosphere and a rise in surface temperatures. Fueled by industrial capitalism and modernism, this crisis has emerged as a result of unsustainable economic models. Rural communities, especially in developing countries, are one of the main vulnerable groups due to their limited adaptive capacity and high dependence on agriculture. In the axis of climate change-related disasters, the Mediterranean Basin in the world, Turkey in the Mediterranean Basin, and Antalya in Turkey is one of the hotspots. This research aims to conduct a comprehensive and relational analysis of how rural agricultural communities—one of the most vulnerable groups to the impacts of the climate crisis—experience climate crisis-related disasters in Antalya, one of the cities in Turkey most frequently and intensely exposed to such disasters. Additionally, it seeks to understand the processes by which these communities cope with, adapt to, or become vulnerable to climate disasters. Using qualitative methodology and purposive and snowball sampling, the study examined 3 different cases in the context of rural agricultural communities affected by 1) increasing and intensifying hurricanes, 2) droughts due to decreasing regular rainfall and increasing temperatures, and 3) forest fires with increasing frequency and severity among climate crisis-related disasters. Based on the intensity of exposure, Korkuteli district was identified in the context of drought, Kumluca district in the context of hurricane-storm and Manavgat district in the context of forest fire. 123 participants were interviewed in 25 neighborhoods in 3 districts, in a sample of 94 local community members (25 women and 69 men), 15 mukhtars, 8 cooperative officials and commissioners and 25 representatives of local institutions. The data obtained during the research process, which addresses multiple dynamics and is approached from a relational perspective, was thematically classified, analyzed and interpreted through the MAXQDA Plus program in a systematic manner in relation to the relevant literature, reports and research findings in accordance with the phenomenological research approach. In the first three of the nine main themes, the context of the analysis is built by providing comprehensive information on the field, while in the following six main themes,

the process regarding the impacts of climate disasters on rural agricultural communities is analyzed in detail.

Keywords: Climate Crisis, Climate Disasters, Vulnerability, Adaptation and Resilience, Climate Justice

TEŞEKKÜR

İlk teşekkürüm kuşkusuz tezin oluşum sürecinin başından itibaren bu zorlu süreçte kendimi bir an olsun yalnız hissettirmeyen, akademik annem ve yol gösterenim, kıymetli danışmanım Doç. Dr. Ceren Uysal Oğuz'a, ona çok şey borçluyum. Bana adeta ikinci danışmanlık yapan Doç. Dr. Senem Atvur'a, doktora hayatım boyunca bana her daim destek olan Doç. Dr. Gökhan Veli Köktürk ve Aylin Köktürk'e, değerli katkıları ve eleştirileri için tez savunma jüri üyeleri, değerli Hocalarım Prof. Dr. Cevdet Yılmaz'a ve Doç. Dr. Emin Yiğit'e çok teşekkür ederim. Ayrıca tüm veri analizi süresince her düştüğüm yerde beni ayağa kaldıran ve bu araştırmanın somut bir biçimde ortaya çıkmasını mümkün kılan sevgili Hocam, Doç. Dr. Elife Kart'a minnettarlığımı ne kadar ifade etsem azdır. Alan araştırması ve veri analizi sürecim boyunca tüm idari görevlerime rağmen, bana her türlü kolaylığı sağlayarak destekleyen Prof. Dr. Nurşen Adak ve Prof. Dr. Gönül Demez'e de müteşekkirim. Araştırmamın veri analizi sürecinde Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Kurnaz ve Burak Varol'dan almış olduğum MAXQDA eğitimlerinin de katkısı yadsınamaz, onlara çok teşekkür ederim. Ayrıca alan araştırmasını gerçekleştirebilmemi mümkün kılan DBH Soft'a, Antalya Orman Bölge Müdürü Vedat Dikici'ye, Şenkay ve Esra Sandıkçı'ya, Ufuk ve Weke Ilık'a, Celal ve Derya Demetoğlu'na, Havva Beşkonak'a, Ümmiye Baydoğan'a, anahtar kişilerim Mustafa Koç'a, Ahmet Özen'e, Taner Tekel'e ve tüm katılımcılara bu öğretici süreçte bana sundukları destek için minnettarım.

Yorgunluk ve umutsuzluk kuyularına her düştüğümde beni oradan çıkaran ve bitmek bilmez bir sabırla bu yolu benimle yürüyen, hayat arkadaşım Ümit Bilben'e, varlıklarıyla ve bu süreçte bana verdikleri sonsuz destek ve güvenle yanımda olduğunu bildiğim, hissettiğim ve gördüğüm annelerim Gülşen Ilık ve Hülya Bilben'e, babalarım Mustafa Ilık'a ve Haydar Bilben'e, kardeşlerim İlkant Ahmet Ilık ve Mustafa Alper Ilık'a ne kadar teşekkür etsem azdır, iyi ki varlar!

Son olarak bugüne kadar üzerimde emeği olan tüm öğretmenlerime, yolumu aydınlatan tüm bilim insanlarına ve ekoloji mücadelesine müteşekkir olduğumu belirtir, bu çalışmayı da "mücadelelerini mucizeye çeviren" Ahmetler Köyü Kadınlarına armağan etmek isterim…

GİRİŞ

Dünya üzerindeki hiçbir canlı türü tek başına var olamaz. İnsanlık, tarih boyunca bazen bu farkındalıkla yaşamını sürdürse de genellikle hayatta kalmasını sağlayacak kaynakları çeşitli ekosistemlerden temin ederken bu farkındalığı göz ardı etmiştir. Bu nedenle, doğal ekosistemlere sürekli müdahalede bulunan insan topluluklarının en büyük sorunu, talepleri ve bu taleplerin ekosistemler üzerindeki baskılara dayanma gücünü dengeleyememek olmuştur (Ponting, 2008: 20). Zira "tüm çevresel tartışmalar toplumsal eylemin sonucudur ve hiçbiri toplumsal eylem olmadan çözülemez" (Carolan: 2017: 19). Diğer taraftan afetler genellikle kontrol dışı kazalar olarak adlandırılsa da aslında bir dizi düzenleme, yönetimsel adım, karar alma süreci, inanç ve toplumsal yapıların sonucudur. Tam da bu nedenle ekolojik problemler aynı zamanda sosyal problemlerdir.

Pozitivist paradigmanın yükselişiyle insanın doğayı kontrol etme ve biçimlendirme çabaları hiç olmadığı kadar artmış ve iklim krizi 21. yüzyılın en büyük tehlikelerinden biri haline gelmiştir. İklim krizinin önemi sadece afetlerin yol açtığı zararlarla sınırlı değildir; bu kriz ekolojik dengenin bozulması ve insan sağlığına doğrudan etkileriyle de hayatın devamlılığını tehdit eden temel faktörler arasında yer alır. Bu olgunun kökenleri, sosyoekonomik yapılarla derinlemesine bağlantılıdır ve toplumların refah seviyesiyle doğrudan ilişkilidir. Milyonlarca yıl boyunca oluşan fosil yakıtların bilinçsizce tüketilmesi, atmosferdeki karbon gazının hızla yükselmesine neden olmuştur. Sanayi kapitalizmi ve modernizmin beslediği bu çok boyutlu kriz, tüketim toplumunun yarattığı risk toplumunun ana unsurlarından biri olarak yerini almıştır. Sürdürülemez ekonomik modeller, kömür çağının başlangıcında kök salmış, 20. yüzyılda ivme kazanmış ve son zamanlarda beklenmedik bir hızda artış göstermiştir. Antroposentrik anlayış sonucunda, küresel atmosferik karbondioksit konsantrasyonu milyonlarca yılın en yüksek seviyesine ulaşmış, biriken gazlar yüzey hava sıcaklıklarının ve yüzey altı okyanus sıcaklıklarının yükselmesine neden olmuştur (National Research Council, 2001: 1; Hegerl vd., 2019: 1).

Dünya Meteoroloji Örgütü'nün (WMO) 2022 Küresel İklim Durumu Raporuna göre, sera gazı yoğunluğu, sıcaklık oranı ve deniz seviyesi gibi birçok ölçümde rekor kırılmış ve iklim değişikliğiyle ilişkili afetlerde büyük kayıplar ve hasarlar meydana gelmiştir. Yükselen denizler adaları yutarken, deniz seviyesindeki artışlar ABD'deki ya da Asya Pasifik'teki kasırga tahribatını şiddetlendirmekte, artan sıcaklıklar değişen rüzgarlar ve yağış modelleri kara ve deniz bazlı endüstrileri felce uğratmaktadır. Kuraklık, su kıtlığı ve toprak bozulmasıyla

mücadele eden çiftçiler, gelecekte çok daha sıkıntılı koşullarla karşılaşacaktır. Özellikle yoksul kesimler; seller, fırtınalar ve aşırı sıcaklar nedeniyle hayatlarını kaybetmekte; Dünya Sağlık Örgütü, iklim değişikliğinin 2030-2050 yılları arasında yılda yaklaşık 250.000 ek ölüme yol açacağını öngörmektedir (Elliot, 2018: 302). Bu derin toplumsal dönüşümü anlama ve açıklama çabası içinde sosyolojik yaklaşımın rolü oldukça önemlidir. Zira modern toplumun doğayla barışık olmayan kalkınma anlayışı, sürekli ekonomik büyüme ve tüketime dayalı yaşam biçiminin doğurduğu sorunlar arasında iklim değişikliği, diğer sosyoekolojik problemleri de şiddetlendirme potansiyeline sahiptir ve bu nedenle artık "iklim krizi" olarak adlandırılmaktadır. BMİDÇS'ye (2002: 5) göre, “iklim değişikliği”, doğal iklim değişikliklerine ek olarak, insan faaliyetlerinin küresel atmosferin bileşimini bozması sonucunda meydana gelen değişikliklerdir. "İklim krizi" ise, iklim değişikliğinin antroposentrik köklerine ve onun sosyoekolojik sistemlerle olan karmaşık ilişkisine atıfta bulunarak, bu olgunun sosyolojik bağlamını vurgulayan bir kavramdır.

İklim krizini küresel ve yerel düzeyde, yapı ve failin etkileşimi bağlamında ele aldığımızda, Dünya Gıda Krizi (2007), Küresel Ekonomik Kriz (2008-2012) ve Covid-19 Krizi (2019) gibi yakın tarihimizdeki krizlerle benzerlikler ve farklılıklar gösterdiğini görmekteyiz. İklim krizi, diğer krizler gibi belirsizlik, risk, güvensizlik ve umutsuzluk taşır. Ancak bu kriz, uzun süre inkâr edilmiş, çözümünde ilerleme kaydedilememiş ve çözülse bile yüzyılın sonuna kadar sürecek sosyoekolojik bozulmalar vaat eden bir gerçekliktir. Bu nedenle, bilimsel araştırmalar sadece emisyon azaltma stratejileri geliştirmekle kalmayıp, aynı zamanda toplumların iklim değişikliğine uyum sağlama ve sonuçlarıyla başa çıkma kapasitelerini geliştirmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Gezegeni ısıtmamız sonucunda oluşan küresel iklim krizi, afetlerin sıklığını, yoğunluğunu ve şiddetini artıran bir katalizör olarak karşımıza çıkmaktadır. Son yıllarda yayınlanan uluslararası raporlar ve bilimsel çalışmalar, bu gerçekliği destekleyen muazzam veriler sunmuştur. Örneğin, Dünya Afet Raporu’na (2020) göre, iklim ve hava durumuyla ilgili felaketlerin sayısı 1960'lardan bu yana artmaktadır ve 1990'lardan bu yana neredeyse %35 oranında artış göstermiştir. İklim ve aşırı hava olaylarına atfedilebilen tüm afetlerin oranı önemli ölçüde artmış; 2000'li yıllarda %76 olan oran, 2010'lu yıllarda %83'e çıkmıştır. 2010-2020 yılları arasında, doğal afetlerin tetiklediği tüm felaketlerin %83'ü sel, fırtına ve sıcak hava dalgaları gibi aşırı hava ve iklimle bağlantılı olaylardan kaynaklanmıştır. Bu dönemde dünya çapında 1,7 milyar insan daha iklim ve hava durumuyla bağlantılı afetlerden etkilenmiş, afetler 410.000'den fazla insanın ölümüne yol açmıştır; bu ölümlerin büyük çoğunluğu düşük ve düşük-orta gelirli ülkelerde gerçekleşmiştir (IFRC, 2020: 4).

Modern kapitalizmin dinamikleri, büyük Batılı şirketlerin kâr hırsı doğrultusunda ekolojik krizin ana nedeni olarak öne çıkarken, iklim krizi de kapitalist sistem tarafından çözülmesi zor bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır (Holmes vd., 2007: 3). İklim krizi, toplumsal eşitsizlikleri derinleştirip küresel ölçekte genişletirken, zengin ve yoksul arasındaki, merkez ve çevre arasındaki farkları artırarak insanlığı ortak bir tehdit altında birleştirme paradoksunu da beraberinde getirmektedir (Beck, 2010: 165). Küreselleşmenin yol açtığı eşitsizliklerle iklim değişikliğinin etkileri kesiştiğinde, risk oluşturanlar ile bu risklerden etkilenenler arasında net bir ayrım ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, Beck'in ifade ettiği üzere, iklim değişikliği ve küreselleşme çağında eşitsizliklerin nasıl şekillendiğini yeniden değerlendirmek hem evrensel eşitlik kavramlarına hem de toplum ile doğa arasındaki geleneksel ayrımın artık geçerli olmadığı gerçeğine dikkat çekmeyi gerektirmektedir. Bu, sosyolojinin temel ilkelerini yeniden gözden geçirmeyi ve toplum ile doğa arasındaki ilişkiyi daha bütüncül bir perspektiften ele almayı zorunlu kılmaktadır (Beck, 2010: 165). Sosyolojik analizin merkezi bir bulgusu, eşitsiz güç dinamiklerinin sosyal hareketlilik modellerini ve sosyal, politik ve ekonomik kaynaklara erişimi şekillendirdiğidir. Zira mevcut olan ve yeniden üretilen eşitsizlikleri anlamak, sosyologların küresel iklim değişikliği çalışmalarına getirebilecekleri en güçlü araçlardan biridir. Dünya genelinde küresel iklim değişikliğine herkes aynı oranda katkıda bulunmadığı gibi, bu fenomenin etkileri de eşit dağılmamaktadır. Bu bağlamda iklim adaleti perspektifi, neoliberal küreselleşmenin temel aldığı sosyal ve çevresel eşitsizliklere işaret eder (Chatterton ve diğerleri, 2012: 616). Norgaard (2006), iklim değişikliğinin dört temel açıdan önemli bir küresel çevre adaleti ve insan hakları sorunu olduğunu vurgular: sanayileşmiş Kuzey ülkelerinin küresel atmosferi orantısız bir şekilde kirletmesi, Güney'deki yoksul ülkelerin coğrafi konumu ve altyapısı nedeniyle olumsuz etkileri daha fazla hissetmesi, iklim anlaşmalarının sanayileşmiş ülkeler lehine sonuçlanması ve nesiller arası adaletin zarar görmesi. Bu nedenle, küresel eşitsizliğin gelişmekte olan ülkelerde nasıl tezahür ettiğine dair derinlemesine sosyolojik anlayışlar hayati önem taşımaktadır (Bhatasara, 2015: 218).

İklim adaletsizliği, yani oluşumunda çok etkin olmayan sosyal grupların iklim krizinin artırdığı ve yoğunlaştırdığı afetlerden orantısız bir biçimde etkilenmesi, mevcut toplumsal düzenin, toplumsal eşitsizliklerin ve grup temelli kalıpların bir yansımasıdır. Afetlerin etkileri hâlihazırda orantısız olarak dağılmakta ve antropojenik iklim krizi bu durumu daha da derinleştirmektedir. Zira afetler, doğa güçlerini içerse de rastgele zarar vermezler ve sosyal sistemlerimizin bir parçasıdırlar. Sosyologlar bu noktadan hareketle "doğal" olarak nitelendirilen afet kavramını sorgular (Caniglia vd., 2021: 229). Bu bağlamda iklim krizi, tarımsal üretim sistemlerini ve dolayısıyla gıda güvenliğini doğrudan etkileyerek, özellikle

küresel güneydeki dezavantajlı ve kırılgan topluluklar için ciddi riskler oluşturmaktadır. Gıda güvenliği, yeterli, güvenli ve besleyici gıdaya sürekli erişimi ifade ederken, iklim değişikliği bu erişimi tehdit etmekte ve özellikle düşük gelirli toplulukları ve gelişmekte olan ülkeleri olumsuz etkilemektedir (Wiebe vd., 2019). İklim değişikliğinin etkileri gıda güvenliği bağlamında da eşit dağılmamakta, küresel Güney'deki küçük ölçekli çiftçiler, kadınlar, gençler ve yerli topluluklar gibi dezavantajlı gruplar kırılgan gruplar olarak öne çıkmaktadır. Bu grupların iklim değişikliğiyle başa çıkma kapasitesi sınırlıdır ve çoğunlukla sosyal, ekonomik ve politik faktörlerle karakterize oldukları için iklim adaleti, bu grupların ihtiyaçlarına ve haklarına odaklanmayı gerektirir (Vermeulen vd., 2012).

Gıda güvenliği açısından iklim değişikliğine bağlı kırılganlıklar; coğrafi konum, ekonomik durum, sosyal yapılar ve çevresel faktörler gibi değişkenlere bağlı olarak şekillenmektedir. Örneğin, gelişmekte olan ülkelerdeki kırsal topluluklar, sınırlı adaptasyon kapasiteleri, düşük ekonomik kaynakları ve tarıma olan yüksek bağımlılıkları nedeniyle özellikle kırılgandır. Bu bölgelerdeki tarım, yağış düzenlerindeki değişikliklere, sıcaklık artışlarına ve aşırı hava olaylarına karşı oldukça hassastır. Küçük ölçekli tarım sistemleri, dünya genelinde yüz milyonlarca yoksul hane için temel geçim kaynağı ve gıda arzı sağlar (Lowder vd., 2016). Bu sistemler hem iklim değişikliği hem de buna yönelik geliştirilen politikalarla şekillenmekte ve dönüşmektedir. Bu dönüşümlerin ekonomik gelişme, insan sağlığı, refah, doğal kaynak yönetimi ve güvenlik gibi alanlarda, ayrıca Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na (SKA'lar) ulaşmada derin ve genişleyen etkileri olması muhtemeldir (Lowder vd., 2016). İklim değişikliğinin getirdiği şoklar ve stres faktörleri, küçük ölçekli tarım sistemlerine bağlı olarak geçimlerini sürdüren dünya genelindeki yüz milyonlarca yoksul insan için belirsiz bir gelecek yaratmaktadır (Cohn vd., 2017: 365). Küçük çiftçilerin geleceği ister arazilerinde kalmayı sürdürsünler ister göç yolunu seçsinler, geleneksel tarım pratiklerine bağlı kalsınlar veya yenilikçi yöntemler benimsesinler, iklim değişikliği ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın kesişim noktasında yer almaktadır (Cohn vd., 2017: 365).

Kırsal topluluklar, iklim değişikliği bağlantılı afetlerden daha şiddetli etkilenmekte ve bu afetlerin sosyal topluluklarla olan etkileşimleri kırsal kalkınma üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır (Faradiba & Zet, 2020). Özellikle az gelişmiş bölgelerdeki tarımsal sınırlamalar ve kötü altyapıya sahip bölgelerde yaşayan kırsal nüfus, iklim değişikliği etkilerine karşı yüksek kırılganlık ve yoksullukla karşı karşıya kalmaktadır (Barbier & Hochard, 2018). Kırsal alanlar iklim krizinden ve bağlantılı afetlerden ciddi şekilde etkilenmekte, bu etkiler ekonomik, ekolojik ve sosyal boyutlarda kendini göstermektedir. İklim değişikliği, kırsal hane halkının gündelik pratiklerini ve geçim kaynaklarını giderek daha fazla etkilemektedir. Bu sosyal

boyutun anlaşılması, politika yapıcıların uyum politikaları geliştirme kararını derinden şekillendirmektedir (Belay ve Fekadu, 2021). Kırsal topluluklar, doğal kaynaklara oldukça bağımlıdır ve büyük ölçüde bundan etkilenir. Ayrıca, göreli ve mutlak fiziksel uzaklık, kaynaklara ve temel hizmetlere sınırlı erişim, sınırlı ekonomik çeşitlilik, artan işsizlik veya eksik istihdam ve yaşlanan veya azalan nüfus gibi ortak özellikleri paylaşma eğilimindedirler. Dolayısıyla, küresel iklim krizi, kırsal alanların ekonomik, toplumsal ve ekolojik dönüşümlere karşı kırılganlığını artırmaktadır (Barrucand vd., 2017).

Akdeniz Havzasında gözlemlenen iklim değişikliği oranları ise birçok değişken için küresel eğilimleri aşmaktadır. Havza çapında, yıllık ortalama sıcaklıklar özellikle yaz aylarında artık 19. yüzyılın sonlarındaki seviyelerin 1,4°C üzerindedir. Akdeniz Havzasında gelecekteki ısınmanın, özellikle küresel ortalamadan %40 daha yüksek bir hızda yaz ısınmasıyla birlikte, küresel oranları %25 aşması beklenmektedir. Tarım, havzadaki en büyük su kullanıcısıdır ve iklim değişikliği su kaynaklarını olumsuz etkileyerek yüzey akışını ve yeraltı suyu şarjını azaltmakta, su kalitesini düşürmekte ve su kullanıcıları arasındaki çatışmaları artırmaktadır. Türkiye ise, tropikal fırtınalar ve aktif volkanlar hariç, dünya genelinde görülen 31 doğal afetin büyük bir kısmına açık bir ülkedir. Büyük bir coğrafya ve farklı iklim bölgelerine sahip olan Türkiye'de, başta kuraklık ve seller olmak üzere meteorolojik ve hidrolojik afetler oldukça sık meydana gelmekte ve ciddi sosyoekonomik sonuçları da beraberinde getirmektedir. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin (IPCC, 2007) Dördüncü Değerlendirme Raporu'nda da belirtildiği gibi, Akdeniz Havzasının güney kuşağında yer alan Türkiye, iklim değişikliği etkilerine karşı oldukça savunmasız durumdadır. Allianz Risk Barometresi'nde (2019), doğa kaynaklı afet risklerinin sıralandığı raporda, Türkiye %52 ile Arjantin, Şili, Endonezya ve Japonya'dan sonra en riskli ülkeler arasında beşinci sırada yer almaktadır (Demirbaş ve Aydın, 2020: 172). Ayrıca, iklim riskinin ulusal düzeyde gıda güvenliği üzerindeki etkilerini ortaya koyan Açlık ve İklimsel Etkilenebilirlik İndisi haritasında Türkiye, orta düzeyde etkilenebilirlik sınıfındaki ülkeler arasında gösterilmektedir (Türkeş, 2020: 129). 2000'li yıllardan sonra meteorolojik afetlerin sayısındaki belirgin artış neticesinde; 2022 yılı, 1940-2022 periyodu içerisindeki en yüksek meteorolojik afet sayısına ulaşarak kayıtlara geçmiştir (MGM, 2023). 2019-2022 yılları arasında Türkiye'de meteorolojik afetlerin en fazla meydana geldiği iller arasında konumu hiç değişmeyen tek yer ise Antalya olarak karşımıza çıkmaktadır (MGM, 2020, 2021, 2022, 2023).

Bu araştırma, Türkiye'nin iklim krizi bağlantılı afetlere en sık ve en yoğun maruz kalan kentlerinden biri olan Antalya'da, iklim krizinin etkilerine karşı en kırılgan gruplardan biri olan kırsal tarımsal toplulukların, bu afetleri nasıl deneyimlediklerinin bütünsel ve ilişkisel bir

analizini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda hem ulusal hem de yerel kamu politikalarının geliştirilmesi sürecinde ihtiyaç duyulan bilimsel temeli sağlayacak geniş ölçekli interdisipliner araştırmalara kapı aralayacak olan bu çalışmanın soruları şu şekildedir:

- İklim afetlerine maruz kalan kırsal tarımsal topluluklarda gündelik yaşam pratikleri, geçim kaynakları ve üretim faaliyetleri nasıl şekillenmektedir?
- Topluluklar iklim değişikliğini ve bağlantılı risk, tehlike ve afetleri nasıl algılamakta ve deneyimlemektedir?
- İklim krizinin yol açtığı kayıp ve hasarlar ve bunların telafi biçimleri toplulukların anlam dünyalarında ne ifade etmekte ve nasıl gerçekleşmektedir?
- Topluluklar maruz kaldıkları iklim afetlerine karşı ne gibi başa çıkma stratejileri uygulamakta ve bunlar uyum süreçlerini nasıl şekillendirmektedir?
- Bu süreç, toplulukların direnç kapasitelerini, kırılganlık durumlarını ve gelecek algılarını nasıl şekillendirmektedir?
- Tüm bu deneyimler, iklim değişikliği bağlantılı afetlerden orman yangını, kuraklık ve uç hava olaylarını deneyimleyen topluluklar arasında nasıl farklılaşmaktadır?

Antalya'da iklim krizinin etkisiyle artan ve yoğunlaşan orman yangınları, uç hava olayları ve kuraklıklardan hareketle, iklim krizinin etkilerine karşı en kırılgan gruplardan biri olan kırsal tarımsal toplulukların, iklim afeti deneyimlerini analiz eden bilimsel bir araştırma bulunmamaktadır. Ayrıca Türkiye'de kırsal tarımsal toplulukların iklim değişikliği farkındalıklarını; yaşanan kayıpları, hasarları ve telafi biçimlerini; başa çıkma ve uyum stratejilerini; direnç kapasiteleri ve kırılganlık durumlarını inceleyen kapsamlı bir araştırmaya da rastlanmamıştır. Öte yandan, yerel halkın yanı sıra muhtarlar, kooperatifler ve yerel kurum temsilcileri gibi yerel aktörlerin de dahil edildiği çok boyutlu ve çok aktörlü niteliğe sahip bir araştırma da gerçekleştirilmemiştir. Dolayısıyla küresel iklim krizi gibi toplumsal dönüşümlere hem neden olan hem de bunu gerektiren bir süreçte, araştırmacıların disiplinlerinin sınırlarını aşarak birlikte etki oluşturması ve çözüm geliştirmesi oldukça önemlidir. Yerel ve ulusal düzeyde kamusal politikaların geliştirilmesi için bilimsel bir temelin oluşturulmasına katkı sunmayı ve bu katkıyı kamu kurumları, belediyeler, STK'lar ve özel sektör kuruluşları gibi tüm paydaşların erişimine açmayı hedefleyen bu araştırma, iklim adaleti mücadelesini de besleyici bir rol oynayacaktır. Zira bugün, gıda güvenliğinin sağlanması, sürdürülebilir kentsel ve kırsal yapıların oluşturulması, yoksulluğun ve kırılganlığın azaltılması süreçleri, iklim krizinin topluluklar üzerindeki etkilerini analiz ederek bu etkilere karşı dirençli toplumlar inşa etme sürecinden bağımsız düşünülemez. Bu alanda oluşturulacak kamu politikaları, çevre ve şehircilik alanının yanı sıra tarım ve hayvancılık, göç, afet yönetimi ve kırsal kalkınma gibi

birçok farklı alanda oluşturulan politikalar ile de iç içe geçmiştir. İklim değişikliği ulusal eylem planı ya da yerel eylem planları gibi yukarıdan aşağı (top-down) gerçekleştirilen düzenlemeler, aşağıdan yukarıya (bottom-up) oluşturulacak yerele özgü stratejiler ile desteklendiğinde daha sağlıklı ilerlemekte ve sürdürülebilir olmaktadır (Wisner vd., 2012).

Araştırmada, nitel araştırma yöntemi, iklim afetlerine maruz kalan kırsal tarım topluluklarının yaşam tarzlarının, geçim stratejilerinin, üretim faaliyetlerinin ve gelecek algılarının nasıl değiştiğini, aynı zamanda bu toplulukların iklim afetleriyle başa çıkma, uyum sağlama veya artan kırılganlık süreçlerinin nasıl şekillendiğini anlamak için yol gösterici bir araç olmuştur. Araştırılan insanların fikirlerini ve bakış açılarını ödünç alıp, onları dinamik doğal bir ortam içinde konumlandıran nitel araştırma yaklaşımıyla (Neuman, 2019: 307), iklim krizini gerçek yaşamdaki haliyle araştıran görgül bir inceleme mümkün olabilmiştir (Yin, 1948: 23; akt. Punch, 2016: 145). Olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden amaçlı örneklemin kullanıldığı araştırma kapsamında iklim krizi bağlantılı afetler arasında 1) artan ve yoğunlaşan hortumlardan, 2) azalan düzenli yağışlar ve artan sıcaklıklara bağlı yaşanan kuraklıklardan ve 3) sıklığı ve şiddeti artan orman yangınlarından etkilenen kırsal tarımsal topluluklar bağlamında 3 farklı vaka ele alınmıştır. Maruz kalma yoğunluklarından hareketle; kuraklık bağlamında Korkuteli, hortum-fırtına bağlamında Kumluca ve orman yangını bağlamında Manavgat ilçeleri belirlenmiştir. Yerel halktan katılımcılara ulaşmakta kurumlardan alınan afetzede listeleri önemli bir işlev görmüş olsa da kırsal mahalleler için birer anahtar kişi görevi gören muhtarlar ya da kooperatif temsilcileri, alanın çeşitliliğinin ve dinamik yapısının kavranmasında önemli rol oynamışlar, görüşmeler gerçekleştirildikçe katılımcıların deneyimlerinden hareketle yönlendirdikleri yeni katılımcılara ulaşılmış, böylelikle kayıp, zarar, kırılganlık ve direnç biçimlerinin çok boyutlu yapısını yakalamak amacıyla afetzede listelerinin dışına çıkılarak kartopu yöntemiyle örneklem genişletilmeye çalışılmıştır. Böylelikle 3 ilçede, 25 mahallede, 25'i kadın 69'u erkek 94 yerel topluluk üyesini, 15 muhtarı, 8 kooperatif yetkilisi ve komisyoncuyu ve 25 yerel kurum temsilcisini içeren bir örneklem kapsamında 133 katılımcı ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Çoklu dinamikleri ele alan ve ilişkisel perspektifle yaklaşılan araştırma sürecinde elde edilen veriler, fenomenolojik araştırma yaklaşımına uygun olarak, ilgili literatür, raporlar ve araştırma bulgularıyla ilişkili ve sistematik bir biçimde, MAXQDA Plus programı aracılığıyla, tematik olarak sınıflandırılmış, yorumlanmış ve analize tabi tutulmuştur. Dokuz ana tema, 33 alt tema ve çok sayıda kategoriden oluşan bulgularda, üç vakaya ilişkin analizler temanın içeriğine ve gereksinimlerine göre birlikte ya da ayrı ayrı yer almıştır. Dokuz ana temadan ilk üçünde alana ilişkin geniş kapsamlı bilgiler verilerek analizin

bağlamı inşa edilmekte, devam eden altı ana temada ise iklim afetlerinin kırsal tarımsal topluluklar üzerindeki etkilerine ilişkin süreç detaylı bir şekilde analiz edilmektedir.

"Kırsal Alanda Yaşam ve Gündelik Hayat" temasında hane halkı kompozisyonu ve demografik görünümlerin ardından kırsal yoksullaşma, sosyal hayatın değişen örüntüleri, kaldırılan köy tüzel kişiliği, artan yapılaşma, kır-kent etkileşiminde yeni karşılaşmalar ve değişen köylülük yapısı irdelenmektedir. "Geçim Kaynakları ve Üretim Faaliyetleri" teması arazi mülkiyeti, büyüklüğü, kullanım biçimi; hayvan varlığı ve türü; üretilen ürünler; gündelik-mevsimlik üretim faaliyetleri ve iş bölümü üzerinden ele alınmaktadır. "Üretim Faaliyetlerinin Sürdürülebilirliği" temasında suya erişim ve sulama imkanları, verimde yaşanan düşüşün çok boyutlu yapısı, olağan dışı maliyet artışları, üretim maliyetleri ve piyasa baskısı, finansal durum ve koşullar, tarımsal desteklere erişememe, tarım ve hayvancılık politikalarının yansımaları, kooperatifler ve komisyoncuların rolü de göz önüne alınarak sorgulanmaktadır. "İklim Değişikliği Farkındalığı" temasında ise toplulukların iklim değişikliği farkındalığı, bilgiye erişim durumu, algılama biçimleri, gözlem, deneyim ve kıyaslamalar çerçevesinde tartışılmaktadır. Afet tasvirleri, kurulan nedensel bağlar, atfedilen anlam ve önem, topluluklara ulaşan/ulaşamayan mesajlar, bireysel ve kolektif tepkiler, örgütlü mücadele biçimleri ise "İklim Afetleri: Tanımlama ve Maruz Kalma" temasında vaka bazında irdelenmektedir. "Kayıp, Hasar ve Telafi Biçimleri" temasında ekonomik ve ekonomik olmayan kayıp ve hasarlar, telafi biçimleri ve desteklere erişim süreçlerinde karşılaşılan zorluklar ve yapısal sorunlar tartışılmaktadır. Katılımcıların iklim afetleri nedeniyle üretim faaliyetlerini sürdürme kapasitesi ve pratikleri, üretim faaliyetlerinden kopuş süreci, hareketlilik potansiyelleri, dayanışma ağları ve pratiklerinin irdelendiği tema ise "Başa Çıkma Kapasitesi ve Uyum Stratejileri"dir. Bu süreçlerin sonunda direnç ve kırılganlık dinamiklerinin nasıl *azalan direnç ve artan kırılganlığa* neden olduğu "Değişen Direnç Kapasiteleri ve Kırılganlık Durumları" temasında ele alınmaktadır. Son olarak, "Gelecek Algısı, Öngörüler ve Beklentiler" temasında; "Gelecek Algısı" risk, belirsizlik, öngörülemezlik, kaygı, güvensizlik, karamsarlık, umutsuzluk, çaresizlik ve kırılgan umutlar üzerinden; "Öngörüler" küçülme, terk etme, ata mesleğinin ve aile çiftçiliğinin sonu, tarımsal alanın dönüşümü üzerinden; "Beklentiler" ise tarımsal faaliyetlere ve iklim afetlerine ilişkin beklentiler üzerinden irdelenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM
EKOLOJİ, KRİZ, RİSK VE İKLİM

1.1. Ekoloji Dünyasında İnsan ve Toplum Anlayışı

Doğa ile toplum arasındaki dengenin bozulmasının modern dönemlerden çok daha önce başladığı ve insan kültürlerinin kendi yarattıkları sorunlarla binlerce yıldır mücadele ettiği günümüzde yaygın olarak kabul edilmektedir. Bu, insanlığın çevre üzerindeki etkilerinin tarihin derinliklerine kadar uzandığını ve bu sürecin toplumsal yapıları nasıl şekillendirdiğini gösterir. Ekolojik değişimlerin uzun tarihi, insanların sürekli olarak bu dengesizliklerle başa çıkma çabalarının bir yansımasıdır. Son elli yıldır yapılan antropolojik araştırmalar mülkiyet kavramının olmadığı avcı-toplayıcı yaşam tarzının çevreyle nasıl bütünleştiğine dair anlayışları ortaya çıkarırken, kes ve yak usulü tarım anlayışının ise çevreyi erken sanayileşme dönemindeki fabrikalardan bile daha geniş ölçekte etkilediği anlaşılmıştır. Benzer şekilde analizler Orta Avrupa'da ormansızlaşmanın Geç Orta Çağ'daki kesimlere dayanmadığını, aksine MÖ 1500 dolaylarında da ormanların çok büyük saldırı altında olduğunu göstermektedir (Radkau, 2009: 27). Zamana ve mekâna bağlı olarak insanın doğayla olan ilişkisinin niteliğinde farklılıklar ortaya konabilecek olsa da bu ilişkinin insanlığın ilk aletleri üretmeye başladığı günden bugüne kadarki süreçte olumlu bir yere evirildiğini söylemek mümkün değildir. Bu süreçte toprağın işlenmesi ve yerleşik hayata geçilmesi ile üretilen besinlerin "mal" olarak görülmesi, besin fazlasının elde edilip dağıtılma süreci ilk katalizör ise; Sanayi Devrimi sonrası kurulan üretim ilişkileri, rasyonel bir temele oturtulan kâr maksimizasyonu, doğanın bilgisini anlama yoluyla onu egemenlik altına alma amacına dayanan bilimsel devrim ikinci katalizör olarak yerini almıştır. Belki de hiçbir zaman "ideal" bir dengeye oturmamış olan doğa ve toplum ilişkisi bu döneme içkin olarak kurumsallaşan tahakküm ilişkilerinden kendi payını alarak insan-doğa karşıtlığı eksenine oturmuştur. Kovel (2017: 33) tarihin, insanlığın doğa ile ilişkisinde çok eskilerden beri var olan bir hastalığın müthiş bir hızla evrimleşmesine tanık olduğunu vurgulayarak, bu süreci çok daha net bir biçimde betimlemektedir. Onun deyimiyle "her canlı diğer canlıları dönüşüme uğratır ancak yalnızca insanlar bunu kelimenin tam anlamı ile bilinçli olarak yaparlar" ve "bu noktadan bakıldığında ekolojik krizin insan üretiminin kötüleşmesinden ibaret olduğu söylenebilir" (Kovel, 2017: 42). Bu noktada ekolojik krizin aktif unsurları olarak belirtilen bilim, teknoloji ve sanayileşmenin, tahakküm ilişkilerinde aldıkları konumun kendi başlarına değil, verili toplumsal örgütlenme tarzının ürünleri ve dışavurumları olarak betimlendiğinin altını çizmek önemlidir. Bir diğer ifadeyle, teknik yoluyla doğaya egemen olma süreci her zaman var olmuş lakin 16. yüzyıla kadar görece oldukça yavaş

ilerlemiştir. Bu tarihten itibaren el ele vererek iş birliği içinde çalışan doğa bilgisi ve doğaya egemen olma, ne yazık ki iki ayrı bilim olmaktan çıkmıştır (Akarsu, 2016: 24).

Bu bağlamda Foster kapitalizmin eko-tarihsel dönemini, pre-kapitalizmin eko-tarihsel döneminden ayıran kapitalizme özgü iki özellikten bahsetmektedir. Her iki dönemde de en azından bölgesel düzeyde çevresel bozulma ve ekolojik çöküş tehdidi hasıl olmuştur ancak bu dönemde ilk olarak kapitalizmin dünyayı fethetmekteki üstün başarısı sayesinde yıkımın faaliyet alanı bölgesel düzeyden gezegensel bir düzeye kaymıştır. İkinci olarak, doğanın unsurları, insan varoluşunun sosyal koşullarıyla birlikte, giderek daha fazla ekonomik alana dâhil edildiği ve aynı oranda kârlılığa tabi tutulduğu için doğa sömürüsü giderek evrensel bir hal almıştır (Foster, 1999: 35). Bir başka ifadeyle kapitalizmin ortaya çıkışı, Marx'ın doğanın ve toplumun metabolizmasında "onarılamaz bir yarık" dediği şeye ve ekolojik bozulmanın ölçeğinde, kapsamında ve hızında ileriye doğru bir "kuantum sıçramasına" yol açmıştır (Moore, 2003: 99). Bitmek bilmeyen "ihtiyaçlar" için ormanların ve doğal yaşam alanlarının yok edilmesi sonucu 1990'larda Deli Dana Hastalığı ile uğraşan insanlık 2020 yılında evlerine kapanmış ve Covid-19 Pandemisi'nde hayatta kalmaya çalışmıştır. Süs eşyası ya da birtakım kıyafetler için birçok canlı türünü katleden ya da atom bombasının tuşuna basmaktan geri durmayan insanlık bugün kontrol altına alamadığı karbon salımı nedeniyle topyekûn altıncı yok oluşa doğru hızla sürüklenmektedir.

İnsanlığın doğa ile olan ilişkisindeki tarihsel uyumsuzluk sürecini anlamaya çalışırken ne bu ilişkinin var olduğu günden beri bir karşıtlık ve sömürü ilişkisine dayalı olduğuna ilişkin anlayışın tuzağına düşerek son yüzyıllarda yaşanan olağanüstü kıyım, ne de tüm çevre sorunlarını Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan üretim ilişkilerine ve toplumsal değişimlere bağlayarak Sanayi Devrimi'nden önceki ekoloji tarihi göz ardı edilebilir. Kovel'in (2017) deyimiyle sanayi öncesi toplumların çevresel etkisinin bugün olduğundan sonsuz derecede küçük olduğu kuşkusuz inkâr edilemez. Ancak bununla birlikte, ekolojik sorunların derinine inerken teknolojinin altında yatan sosyal sistemlerden ziyade teknolojiyi suçlamaya yönelik modern eğilim, toplumu temelden yeniden örgütleyerek sorunu çözmeye yönelik her türlü girişimi caydırıcı bir rol üstlenmekte ve endüstriyi reddederek endüstri öncesi ekolojik uyumun efsanevi durumuna geri dönülebileceğine ilişkin naif düşünceyi beslemektedir (Foster, 1999: 35-36). Zira, "teknolojileri algılama, seçme ve kullanma mekanizmalarının kendileri de modern teknolojilerin ürünleri olan sosyal yapılara gömülüdür" (Norgaard 1994:43–4; akt: Redclift ve Woodgate, 2010: 57-58). Dolayısıyla Castells'in (1997: 14) de vurguladığı üzere üretici güçler ile toplumsal ilişkiler arasındaki bağlantının tarihsel biçiminin gelişimi ve ortaya çıkan toplumsal ilişkilerin ne ölçüde ve ne şekilde ekolojik dengenin bozulmasına neden olduğu önem

arz etmektedir (akt: Kılıç, 2006: 115). Bu noktada modern toplum tarafından benimsenen doğa ile barışık olmayan kalkınma anlayışı ile tüketime ve sürekli ekonomik büyümeye odaklı toplumsal yaşam biçimi öne çıkmaktadır. İnsanlığın, doğaya karşı bu yaklaşımının sonuçlarının nasıl bir "bumerang etkisi" (Dura, 1991; akt Kılıç, 2006) yarattığı kimi kesimlerce ziyadesiyle idrak edilmiş olsa da dünyanın birçok yerinde yaşanan antropojenik ekolojik felaketlerin ardından kader iş başına çağrılmaktadır. Diğer taraftan, ekolojik krizin suçlusu olarak kimi zaman sanayileşme, kentleşme, aşırı nüfus, küreselleşme ya da serbest piyasa ekonomisinin görüldüğü ve çoğu zaman ekolojik krizin tarihsel kökenlerini daha da belirsizleştiren bu çeşitli yorumların bir kombinasyonu ile karşılaştığımızı dile getiren Moore (2003: 98), bu dönüşümlerin ana itici gücünün, 16. yüzyılda "her şeyin metalaştırılması" düsturuyla ilerleyen ve toprakları da yeniden şekillendiren sermaye olduğuna dikkat çekmektedir.

Tüm bu tartışmalara daha yakından bakılacağı ilerleyen bölümlere geçmeden önce çevre-toplum ilişkilerinin mevcut temel kavramsallaştırmalarının eleştirel bir incelemesine yer verelim. Zira toplumsal hayatı oluşturan karmaşık fenomenleri ve bunların sosyoekolojik sorunların nedeni, dağılımı ve çözümü ile nasıl bağlantılı olduğunu anlamak amacıyla benimsenen kavramların ve paradigmaların aynı zamanda ekolojik olarak daha sürdürülebilir bir dünya için verilen mücadelenin ana unsurlarından biri olduğu unutulmamalıdır (Boström ve Davidson, 2018: 3-4). Bu nedenle bu kısımda, çalışma boyunca düşülmemesi için gayret edilecek olan ayrımsal tuzakların neler olabileceği, Boström ve Davidson'ın yakın bir tarihte çevre sosyolojisinin birçok çağdaş kavramının değerlendirilmesine, sorunsallaştırılmasına ve eleştirisine yer verdikleri çalışmalarına referansla açıklanacaktır. Çevre bilimlerinin ve sosyal bilimlerinin kesiştiği interdisipliner çalışmalarda çokça başvurulan bir yöntem *sosyal ya da ekolojik indirgemeciliktir* (Boström ve Davidson, 2018: 11). Sosyal indirgemeciliği, 'maddi güçlerin toplum üzerindeki önemini küçümseme eğilimi, 'kültür'ün, 'tarihin', 'toplumun' veya 'söylemin' her şeye üstün geldiği varsayımı olarak tanımlamak mümkündür (White vd., 2016: 17). Çevre bilimlerine sistemik olan ekolojik indirgemecilikte ise verili ve nesnel olarak sabitlenmiş ekolojik alan, sosyal alanın yönelmesi gereken alan ve toplumsal değişkende bir faktör, sütun ya da sınırlı bir öğe listesi olarak ele alınır (Brulle ve Dunlap, 2015: 15).

İndirgemeciliğe oldukça yakın bir diğer kavram da *düalizmdir.* Toplum-doğa ilişkisi konusundaki tartışmaların büyük oranda başta Toplum/Doğa olmak üzere, Madde/Kültür, Beden/Zihin, Kuzey/Güney, Batı/Doğu, Gelişmiş/Gelişen, Demokratik/Totaliter gibi ayrımlar üzerinden inşa ve analiz edildiği görülmektedir. Bu anlayışa karşıt olarak toplum-doğa ilişkisine daha ilişkisel bakılması gereğinin altını çizen *birlikte inşa edilmiş melezler* kavramı ortaya çıkmıştır (White vd., 2016: 35). Katı yapılara sahip bu tür teorilerin derinlere gömülü ilişkileri

ve tarihsel süreçleri kavramsallaştırmada başarısız olacağını öne süren bu yeni kavramın kendisi de ayrım gözetmeksizin her şeyi kapsaması ve önemli farklılıkları ve ilişkileri gizlemesi nedeniyle eleştirilmiştir (Boström ve Davidson, 2018: 13).

Bir diğer çağdaş tartışma yeşil badanalama ve aşırı eleştiri üzerinedir. Yeşil badanalama kavramı sıklıkla "'sürdürülebilirlik' ve 'sorumluluk' gibi kavramların politikada ve uygulamada şüpheli uygulamaları meşrulaştırmak için nasıl kullanıldığını eleştirmek için" kullanılırken, aşırı eleştiri kavramı ise "birinin bir şeyi veya bir başkasını düşündüğü veya yaptığı her şey için eleştirdiği durumlar" için kullanılmaktadır (Boström ve Davidson, 2018: 14). Yeşil badanalama ve aşırı eleştiri arasındaki bu sarkacın çevre sosyolojisi içerisinde Koşu Bandı Üretim Teorisi ve Ekolojik Modernleşme Teorisi arasındaki tartışmalarda (bu konu ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır) fazlasıyla gözlemlenebildiğini belirten Boström ve Davidson (2018: 14), herhangi bir tek teorik öncül grubuna sıkı sıkıya bağlılığın, araştırma seçimini tercih etme eğilimine yol açan bir tür kavramsal tuzak oluşturduğunu öne sürmektedir.

Değinilecek son tartışma ise büyük teori ve anlatıların çevre sosyolojisi üzerindeki yansımalarına ilişkindir. Buna göre, büyük teorisyenler için kavramların fetişleştiği ve bu tür teorilerin tek nedensellikle ilişkilendirildiği (sosyal değişimin tamamen kapitalizm, iş bölümü ya da rasyonalizasyon süreci tarafından yönlendirildiği varsayımları gibi) eleştirilerinin ardından ilgi gören mezo teoriler çevre sosyolojisinde temel bir kavram olarak ortaya çıkan düşünümselliği de kapsamaktadır. Zira düşünümsellik hem sosyolojik hayal gücü hem de yukarıda bahsedilen kavramsal tuzaklar arasında gezinme yeteneği açısından gerekli bir bileşen olarak görülmektedir (Boström ve Davidson, 2018: 16). Bu tartışmaların iç görüleri unutulmadan bundan sonraki bölümlerde çevre sosyolojisinden ekolojik paradigmalara ilerleyen süreç ve ardından iklim krizi kırsal tarımsal topluluklar bağlamında ele alınacaktır.

1.2. Çevre Sosyolojisinden Ekolojik Paradigmalara

Sosyolojinin çevreyle olan ilişkisi bugün dahi çokça sorgulanmakta ve tam olarak anlaşılmadığı da görülmektedir. Bu tarihsel ilişkinin karmaşık olduğunun düşünülmesinin temel nedeni, toplumsala ve doğala atfedilen anlamların ve bunları birbirinden ayrıştırma çabasının çok derinlere kök salmış olmasıdır. Zira insanın rol oynamadığı bir ekolojik problemden bahsedemeyeceğimiz gibi insan toplumuna bir şekilde etki etmeyen bir ekolojik problemden bahsetmek de bir o kadar zordur. Carolan'ın (2017: 19) ifadesiyle "tüm çevresel tartışmalar toplumsal eylemin sonucudur ve hiçbiri toplumsal eylem olmadan çözülemez." Peki ekolojik problemler neden aynı zamanda sosyal problemlerdir? Felaketler çoğu zaman adlandırılanın aksine kontrol dışı kazalar değil, bir dizi düzenleme ve yönetisel adımı, karar alma süreçlerini,

inançlar toplamını ya da toplumsal yapıları içeren sosyal örgütlenme biçimlerinin sonuçlarıdır. Kapitalizmin aşırılıkları ekolojik açıdan daha hesap verebilir hale getirilebilir mi? Kapitalizmin sürekli genişleme ihtiyacı ile çevrenin korunması arasında temel bir çelişki var mı? Sosyal eşitsizlik ve ekolojik bozulma arasında nasıl bir ilişki var? Medya ve popüler kültür insan/doğa ilişkisine dair anlayışımızı nasıl şekillendirmektedir? Çevresel çatışmalarda bilim çeşitli paydaşlar tarafından nasıl kullanılmaktadır? Bazı insanların çevre hareketlerine katılmasını engelleyen unsurlar nelerdir? gibi sorulara yanıt arayan çevre sosyologları tam da bu nedenle çevre sorunlarının ayrılmaz bir şekilde toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ırkçılık, yoksulluk ve anti-demokratikleşme gibi toplumsal sorunlarla ilişkili olduğunu iddia ederler.

Comte sosyoloji terimini ilk kez 1838'de kullanmış ve 20. yüzyılın başlarında birçok insan çeşitli çevresel konulara ilgi göstermiş olsa da çevre ve insan arasındaki karşılıklı etkileşimi sosyolojik olarak ele alan çalışmaların ancak 1960'ların sonu ve özellikle 1970'lerde başladığını görmekteyiz (Öztunalı Kayır, 2005: 155). Çevrenin sosyolojinin radarına bu kadar geç girmesinin temel nedeninin sosyolojinin diğer çalışma alanlarından özellikle doğa bilimlerinden ayrı bir disiplin olarak kendini var etme süreciyle bağlantılı olduğu düşünülmektedir (McCarthy ve King, 2009: 8-9). İki yapısal nedenden biri sosyolojinin kuruluş geleneğinde yer alan toplumu ancak toplumsal değişkenlerle açıklama çabasının toplum-çevre etkileşimini incelemeyi zorlaştırmasıyken diğeri ise Dunlap'in "Batı'nın Hâkim Görüşü" olarak adlandırdığı sosyolojinin içinde doğduğu dönemin ilerlemeci, endüstriyel ve doğaya hâkim olmayı amaçlayan anlayışıdır (Eryılmaz, 2017: 159). Bir diğer ifadeyle, "sosyolojinin kendisini tanımladığı kavramsal yapı etkin bir biçimde toplum ve onun fiziksel çevresi veya materyal yapısı ile ilgili soruları dışarıda bırakmış veya mecburen sosyoloji alanının kenarına itmiştir" (Konak, 2010: 273). Her ne kadar Dunlap'in deyimiyle çevresel indirgemecilikten kaçınmaya çalışılırken "sosyokültürel belirlenimcilik" kuyusuna düşülmüşe de 1970'lerde öngörülemeyen birçok ekolojik tehdidin kendini gösterdiği, "bolluklar çağı"ndan (Catton ve Dunlap, 1980: 17) "ekolojik krizler çağı"na geçildiği, çevre hareketlerinin hızlandığı, sınırsız büyümenin mümkün olmadığı anlaşıldığı için ekolojik meselelerin sosyolojinin odağına oturması kaçınılmaz olmuştur.

> "Her ne kadar farklı farklı paradigmalardan oluşsa da çevre sosyolojisinin genel problematiği insanlar ve doğa arasındaki sürdürülebilir ve sağlıklı dengenin nasıl bulunabileceğidir. Şayet sosyoloji toplumsal eşitsizliği merkezine alan ve iktidar ilişkilerini çalışan bir bilim dalıysa 1970'lere kadar bunu insanı merkeze alarak toplumsal ilişkileri ekonomik, politik, kurumsal, etnik, toplumsal cinsiyet gibi bağlamlarda incelemiştir. İnsanı merkeze alarak yapılan tüm bu araştırmalar, insanın da bir parçası olduğu ekolojik düzlemdeki eşitsizliklerle ilgilenmemiş ve insan ve ekosistem arasındaki iktidar ilişkilerini

> görmezden gelmişlerdir. Bu bağlamda çevre sosyolojisinin vaadi sosyolojinin topluma bakış açısını ekosistemleri, canlıları ve cansız varlıkları da araştırma konusu olarak gündeme taşımaktır" (Pellow ve Brehm, 2013: 231, akt: Doğru, 2020: 4).

Tam da bu noktada sosyologların doğal dünyayı doğa ve fizik bilimcilere bırakmamaları gerektiğini dile getiren ve antroposentrik (insan-merkezci) geleneğin inşa ettiği bilgi kuramları ve çalışma alanlarının birer "kavramsal at gözlüğü" olduğunu iddia eden Catton ve Dunlap (1980: 22), çevre sosyolojisinin sosyoloji geleneği içinde ve ona rağmen (Eryılmaz, 2017: 160) bir alt disiplin olarak ortaya çıkmasında, geliştirilmesinde ve kurumsallaştırılmasında büyük rol oynamışlardır (Konak, 2010: 272). Onlara göre "çevre sosyolojisi tam da modernizmin entelektüel, iktisadi ve politik sonuçlarının sorgulandığı ve sosyologların modernizm sonrası toplumlar üzerine çalışmalar yaptığı bir süreçte açığa çıkmıştır" (Dunlap, 2010: 15, akt: Doğru, 2020: 4). Çevre sosyolojisinin ayrı bir uzmanlık alanı olarak var olmasının yolu "sosyologların, çevre problemlerini sosyopolitik olaylar olarak kabul etmenin ötesine geçip toplumsal-çevresel ilişkileri analiz etmek için çevre değişkenlerini" (Dunlap ve Catton, 1979a; 1979b, akt: Konak, 2010: 273) kullanmalarından geçmektedir. Geleneksel sosyolojinin çevre değişkenlerini sosyolojik analizin kapsamına almadıklarını dile getiren düşünürler, toplum-çevre ilişkilerini keşfetmeye yönelik ilk girişimi temsil eden, çevre sosyolojisinin kurucu yaklaşımı olan "yeni ekolojik paradigma"yı geliştirmişlerdir (McCarthy ve King, 2009: 9). Çevre toplum ilişkisini inceleme konusu olarak belirleyen bu disiplin, temelde geleneksel sosyolojinin eleştirisi üzerine kuruludur; çünkü mevcut sosyolojik perspektifler farklılık gösterse hatta taban tabana zıt olduklarını iddia etseler dahi hepsinin üstü örtük bir biçimde de olsa birleştiği nokta "antroposentrik bakış açısı"dır. Bu nedenle Catton ve Dunlap "sosyal bilimlerin insan merkezci ve doğayı ancak bir kaynak olarak gören yaklaşımını İnsan İstisnalığı Paradigması (İİP) olarak tanımlayıp karşısına insan-doğa etkileşimini kabul eden ve önemseyen Yeni Ekolojik Paradigma'yı (YEP) koymuşlardır" (Eryılmaz, 2017: 161). Dolayısıyla Yeni Ekolojik Paradigma İnsan İstisnalığı Paradigmasının üzerinde yükseldiği aydınlanma, modernleşme ve endüstrileşme düşüncesine de bir karşı duruş sergilemektedir. Zira doğa kaynaklı tehditlerin modern ve endüstrileşmiş toplumlara etki edemeyeceği ortak varsayımını güçlendiren düşünceler de tam olarak bunlardır. "Modernleşmeyle kurumsallaşan aydınlanma düşüncesi insanı doğayı kontrol edecek yegâne özne olarak kurduğu için hem antroposentrik hem de anti-ekolojiktir" (Catton ve Dunlap, 1980: 18, akt: Doğru, 2020: 5). Bu bağlamda klasik sosyolojinin sahip olduğunu iddia ettikleri İnsan İstisnailiği Paradigmasının üzerinde yükseldiği 4 temel kabul ise şu şekildedir: (1) İnsanların genetik miraslarının yanında kültürel mirasları vardır ve bu durum insanları tüm diğer canlılardan farklılaştırır. (2) Toplumsal ve kültürel faktörler

(teknoloji de dâhil olmak üzere) insan davranışlarının temel belirleyicileridir. (3) Sosyal ve kültürel çevre insan davranışlarının temel bağlamını oluşturur ve biyolojik çevre bu durumdan bağımsızdır. (4) Kültür birikimlidir, dolayısıyla teknolojik ve toplumsal ilerlemeyle tüm sorunlar son kertede çözülecektir (Catton ve Dunlap 1980: 24, akt: Doğru, 2020: 5). İnsan İstisnailiği Paradigmasına alternatif olarak Yeni Ekolojik Paradigmanın dayandığı varsayımlar ise şu şekildedir: (1) Her ne kadar kültürel ve teknolojik ilerlemeler bağlamında insanlar özel türler olsalar da bu durum onların diğer türler içinde bir tür olarak küresel ekosisteme gömülü olduğu gerçeğini değiştirmez. (2) İnsan ilişkileri yalnızca toplumsal ve kültürel faktörlerden değil, doğal dengeden ve ekosistemsel ilişkilerden de etkilenmektedir. Dolayısıyla insan eylemlerinin doğa üzerinde öngörülemeyen sonuçları vardır. (3) İnsan yaşamı sınırlı bir biyofiziksel çevreye bağlıdır ve bu sınırlılık insan eylemlerinin önüne biyolojik ve fiziksel engeller çıkarmaktadır. (4) Her ne kadar insanlar çeşitli buluşlarla üretim kapasitelerini arttırsalar da doğa kanunları yürürlükten kaldırılamaz (Catton ve Dunlap, 1978: 44, akt: Doğru, 2020: 6). Dolayısıyla Yeni Ekolojik Paradigmaya göre, toplumsal refah ancak ekosistem ile kurulan sağlıklı bir ilişki ile mümkündür. Sosyologlar kavramsal at gözlüklerinden kurtulmalı yani insanın ekolojik kısıtlardan bağımsız olduğu yanılgısından çıkmalı, insan-çevre arasındaki ilişkiye bakış radikal bir dönüşüm geçirmeli ve sürdürülebilir toplumsal ilişkilerin zeminini hazırlamalıdır.

Bu paradigmayı işlevsel hale getirerek derinleştiren yaklaşım ise Ekolojik Modernleşme Teorisi olarak karşımıza çıkmaktadır. “Bu bağlamda yeni Ekolojik Paradigmanın açtığı yolda ilerleyen Ekolojik Modernleşme Kuramı, modernizmin insan-merkezci ilerleme anlayışına yine modernizm içinden bir alternatif geliştirme iddiasındadır” (Doğru, 2020: 7). 1980’lerin başında Alman sosyolog Joseph Huber tarafından geliştirilmeye başlanan Ekolojik Modernleşme Teorisi “sosyal araştırma, çevre hareketlerinde bulunma ve ütopik olmayan pratik çevresel iyileştirmeye yönelik ekolojik araştırmaların sonucunda ortaya çıkmıştır” (Konak, 2010: 279). Pozitif Sosyal Bilim Paradigması kapsamında değerlendirilen Ekolojik Modernleşme Teorisi modernizmin kurumları aracılığıyla çevre sorunlarının çözülebileceğini ileri sürer. Bu bağlamda hem neoliberal bir nitelik taşır hem de dönüşümlü modernleşme ile paralellik gösterir (Eryılmaz, 2017: 166-167). Buna göre mevcut düzenin muhafaza edildiği ileri endüstrileşme aşamalarında ulaşılacak sürdürülebilir kapitalizm çevreyle uyumlu düzenlemeleri de mümkün kılacaktır. Bu yaklaşıma göre çevre problemlerinin üstesinden gelmek için ekonomik büyümenin durdurulması/kısıtlanması, kapitalizmin yerine farklı bir sistem ikame edilmesi ya da küreselleşmeye ket vurulmasına gerek yoktur. Çevre problemlerine her ne kadar modern toplum ve onun kurumları yol açmış olsa da modernizmin ilerlemesi ve ekolojik aklın

öncelenmesi ile dönüşecek kurumlar ekolojik sorunları da çözüme kavuşturacaktır. "Ekolojik akıl artık üretim ve tüketim süreçlerinin örgütlenmesi ve değerlendirilmesinin ekonomik olduğu kadar ekolojik saiklerle de yapıldığı anlamına gelmektedir" (Doğru, 2020: 7). İhtiyaç duyulan bir sistem değişikliği yerine modern toplumun tüm kurumlarıyla birlikte ekolojik kriterlere göre yeniden inşasıdır. "Ekolojik yeniden yapılanma, modern toplumun merkezi kurumlarında ekolojiden ilham alan ve çevre kaynaklı dönüşüm ve reform süreçlerine atıfta bulunur" (Mol, 2010: 66).

Ekolojik Modenleşme Teorisinin ekolojik rasyonalitenin belirginleşerek şekillenmesi süreci sonucunda ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Ekolojik rasyonalite 1970'ler ve 1980'lerin başında somutlaşarak kurumsallaşmış, çevre sorunlarıyla ilgilenen kurumlar yapılanmış, çevresel etki değerlendirme sistemleri ve yeşil siyasi partiler ortaya çıkmıştır. Yeşil ideolojinin diğer ideolojilerden bağımsız bir biçimde kazandığı statü ile birlikte 1990'lara gelindiğinde ekolojik rasyonalitenin ekonomik alanda da yer edinerek ağırlık kazanması sonucu üretim ve tüketim alanındaki ekolojik yaklaşımı esas alan kurumsal değişiklikler belirginleşmeye başlamıştır (Mol, 2010: 67). Çevresel problemlere yol açan aslında modernleşme projesinin ilk safhasındaki ekonomik rasyonalitenin baskınlığıdır. Ekolojik değerlerin ekonomik tercihlere dahil edilmesi ve ekonomik değerlemelerin ekolojik etkilere uygulanması ise ekolojik reformları beraberinde getirmiştir. Bu nedenle bu yaklaşım sosyal düzende köklü değişiklikler yapılarak kapitalist sistemin ya da ekonomik büyüme düsturunun terk edilmesi gerektiği düşüncesine karşı çıkar. Tersine, modernleşme projesi ekolojik krizlerle başa çıkmak için gerekli donanıma sahiptir ve hatta sürdürülebilirliği sağlamanın da yegâne yoludur (York vd., 2010: 77). Dolayısıyla ekolojik modernleşme kuramı çevre sosyolojisinin geleneksel modernleşme eleştirisini kabul etmez. Bu bağlamda ekolojik modernleşme teorisyenleri, insan ekolojisini ve Marksist kapitalizm eleştirilerini reddeden bir çizgide yer alırlar.

Çevre sosyolojisi literatürüne katkısı bağlamında ekolojik modernleşme teorisinin üç farklı yönü vurgulanmaktadır. İlki modern toplumun çevre sorunlarına tepki verme sürecine yaptığı vurgudur. İkincisi çevresel reformların gerçekleştiği durumları ve ilgili vakaları içeren mikro süreçleri açıklayarak çevre politikası ve uygulamaları üzerine sosyolojik çalışmayı teşvik etmesidir. Üçüncüsü ise modern, varlıklı, büyük oranda kapitalist toplumların sürdürülebilirliği sağlayabildiği ve gerçekten de dünya çapında bu yönde geniş bir eğilimin olduğuna dair kanıtlar olduğu argümanını ortaya koymasıdır (York vd., 2010: 79). 1980'lerde ortaya atılan ve 1990'larda bir araştırma geleneği olarak olgunlaşan ekolojik modernleşme yaklaşımı son yıllarda gelişen bir dizi yeni eğilim ile kaçınılmaz olarak dönüşüme uğramaktadır. Örneğin

tüketim pratiklerinin ekolojik modernizasyonu üzerine büyüyen bir araştırma gündemi ile birlikte ekolojik modernleşmeden ilham alan kavramsal ve ampirik çalışmalar yeşil tüketim üzerine yoğunlaşmaktadır. Bir başka eğilim, kısmen ekolojik modernleşmenin temel özelliklerinin yeniden formüle edilmesi ve tartışılmasıyla birlikte araştırmaların başlangıçta geliştirildiği OECD coğrafyaları dışında da yürütülmesidir. Benzer şekilde analiz birimi olarak devletin yavaş yavaş terkedildiği küreselleşme süreçleri, yeni küresel siyasi düzenlemeler, ulus ötesi altyapılar veya küresel maddi ve maddi olmayan akışlarla ilgili çevresel reformlara odaklanan bölgesel, küresel ve karşılaştırmalı çalışmaların yoğunlaştığı görülmektedir. Tüm bu gelişmelerin yanı sıra ekolojik modernleşme düşünce okulu, bir dizi önemli sosyal gelişmenin çevresel reform süreçleri için ne anlama geldiğini yeniden düşünmeye de başlamıştır (Mol, 2010: 70).

Tahmin edilebileceği üzere ekolojik modernleşme yaklaşımına yönelik birçok farklı eleştiri ve itiraz da ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir kısmı yaklaşımın ortaya çıktığı ilk yıllardaki kısmına atıfta bulunurken bir kısmı ise daha temel itiraz noktalarına sahiptir. Mol (2010: 71) bunları 3 maddede şu şekilde özetlemektedir. İlk olarak teknolojik determinizm eleştirisi, üretkenlik yönelimi ve tüketicinin/tüketimin ihmal edilmesi, "güç" ilişkilerine yönelik analizlerin olmaması ve Avrupa-merkezciliğine ilişkin eleştiriler sonucu bu konular büyük oranda dahil edilip çalışılmaya başlansa da eleştiriyi ortadan kaldıracak noktaya ulaşamamıştır. İkinci olarak, kapitalist düzenin temel sürekliliği ile çevresel reformların yapısal bir çelişki içerisinde olması nedeniyle pratiklerin yeşil badanalama noktasında kalması, nüfus artışının ve sürekli artan tüketim düzeylerinin göz ardı edilmesi gibi eleştiriler sonucu perspektifin yetersiz, aşırı iyimser/naif ve yanlış olmasına dairdir. Üçüncü grup eleştiriler ise modern toplumun küreselleşme süreçleriyle birlikte değişen karakteri sonucu yirmi birinci yüzyılın başlarındaki yeni çevre reformu dinamiklerini 1990'ların ekolojik modernleşme kavramsallaştırmaları ile açıklamanın ne derece mümkün olabileceği üzerinedir. Gerçekten de ekolojik modernleşme yaklaşımının küresel iklim krizine en fazla katkı sağlayan ülkeler gelişmiş ülkelerken bu sorundan en fazla zarar görenlerin az gelişmiş ülke halkları ve kırılgan grupları olmasını yahut gelişmiş ülkelerin ekolojik olmayan faaliyetlerini geç kapitalistleşmiş ülkelere ihraç ederek ekonomilerini yeşillendirmelerine ilişkin adımlarını ne derece açıklayabildiği oldukça tartışmalıdır. Bu bağlamda bir sonraki bölümde toplumsal adalet konusu olarak çevre sorunları bağlamında eleştirel sosyal bilim paradigması dahilindeki teorilere yer verilecektir.

1.3. Eleştirel Sosyal Bilim Paradigması Bağlamında Toplumsal Adalet Konusu Olarak Ekolojik Yaklaşımlar

Bu bağlamda ilk olarak Marx'ın sosyolojisinden etkilenen "Eko-Marksist" perspektiften bahsetmek mümkündür. Foster (1999) bu yaklaşım dâhilinde Marx'ın eserlerini inceleyerek düşünürün toplum ve doğa ilişkisine dair içerimlerini ortaya koymuştur. Modern kapitalist sanayileşmiş toplumlarda belirginleşen çevresel yıkım eğiliminin nedenini araştıran Allan Schnaiberg, Adam Weinberg, David Pellow, Kenneth Gould ve James O'Connor gibi düşünürler (Konak, 2010: 276) büyümeye bağımlı ekonomik sisteme, kapitalizmin politik-ekonomik eleştirisine, mevcut sosyoekonomik sistem ile ekolojik istikrar arasındaki yapısal çelişkiye odaklandılar. Bu yaklaşım içerisinde değinilebilecek teorilerden biri Schnaiberg'in (1980) Üretimin Koşu Bandı Teorisidir. Modern kapitalizm ve modern devlet ekonomik büyümeyi ve özel sermaye birikimini teşvik eden temel bir mantık üzerine kuruludur ve bu süreçler kendi kendini yeniden üreten bir doğaya, bir diğer ifadeyle 'koşu bandı' karakterine sahiptir (Buttel, 2010: 38). Buna göre üretim bandının hızlanması hem işsizlik ve yoksulluğun çözülmesi hem de teknolojik gelişme için gerekli kaynağın sağlanması için şarttır (Doğru, 2020: 15). "Kapitalist ekonomik sistem ve kapitalist toplumda devletin sermaye ile birleşerek nasıl ve neden çevresel yıkıma doğru bir eğilim ürettiği sorusu üzerinde" (Konak, 2010: 277) duran teorinin özü sermaye-yoğun büyümenin, daha fazla devlet harcamasını ve sermaye-yoğun büyümeyi teşvik eden altüst oluşları ve siyasi talepleri yarattığı gerçeğidir (Buttel, 2010: 38). Sürekli artan üretim ve tüketim döngüsünün doğal ekosistemden kaynak çekme ve onu kirletme aracılığıyla çevre için ciddi sonuçları oluşur. Devletin sürekli ekonomik büyüme adına soyunduğu rol ile çevrenin korunmasında üstlendiği rol çelişkili bir yerde durur (Konak, 2010: 277). Kapitalizmin doğasına ilişkin bir diğer temel çelişki de emek ve sermaye arasındakidir. Emek ve sermaye kategorilerinin yanına çevreyi de ekleyerek Marksist çelişki literatürünü güçlendiren O'Connor'a göre kapitalizmde iki tür çelişki vardır (Konak, 2010: 277). Artı değerin üretilmesi nasıl ki emeğin sömürülmesinden geçiyorsa benzer bir durum doğa için de geçerlidir. Daha az maliyetle üretmek ve daha çok kâr etmek adına kapitalist sistem emeğin yanı sıra doğayı da sömürür. Var olabilmek için her zaman daha çok büyümek zorunda olan kapitalist sistem bu sonsuz büyüme döngüsünde doğal kaynakları daha çok tüketerek, daha çok atık üreterek gezegenin taşıma kapasitesini de zorlamakta böylece yine kendini baltalayarak büyüme hatta sistemi sürdürme imkânını yok etmektedir. Koşu bandı üretim teorisi gibi "kapitalizmin ikinci çelişkisi" de çevre sorunlarının kökenine doğrudan kapitalizmi koymaktadır.

Eko-Marksizm bağlamında değinebileceğimiz bir diğer yaklaşım olan "Ekolojik Dünya Sistemi" ise kapitalist sistem eleştirisini bir adım daha ileri götürerek ülkeler arasındaki eşitsiz sömürü ilişkilerine dikkat çeken Dünya Sistemi Kuramını çevre sorunları perspektifinden ele alır. Dünya sistemi yaklaşımına göre ülkeler çevre, yarı-çevre ve merkez şeklinde tabakalaşmıştır. Yaklaşıma bir de ekolojik lensler aracılığıyla baktığımızda merkez ülkeler zenginliğini sadece çevre ülkelerden aldığı ucuz emek gücüne değil aynı zamanda onlardan aldığı hammadde ve doğal kaynaklara, ihraç ettiği atıklara borçludur. Bir diğer ifadeyle, "çevre ve yarı-çevre ülkelerinin yaşadığı ormansızlaşma, madencilik ve kirlilik gibi çevre sorunları doğrudan merkez ülkelerden kaynaklanmaktadır. Yarı-çevre ülkeleri merkeze dâhil olabilmek amacıyla hızlı kalkınma sürecine girip ormanlarını kereste, tarım ve madencilik için yok etmektedir" (Eryılmaz, 2017: 168). Wallerstein'ın Dünya Sistemi Kuramının[1] bu yorumuna göre ekolojik modernleşme çevre ülkelerde ekolojik dengenin daha çok bozulması ile sürdürülebilmekte, aynı zamanda "merkez ülkedeki çevre dostu politikalar, çevre ülkelerde ekolojik krize yol açan politikaların bizatihi sebebi olabilmektedir" (Doğru, 2020: 15). Ekolojik olarak eşitsiz mübadele (ecologically uneven exchange) kavramını merkeze alan bu yeni literatüre ilişkin çalışmalar 2000 yılından sonra ciddi artış göstermiştir.

Çevresel adalet yaklaşımı ise 1960'larda ve 1970'lerde çevre sorunlarına yönelik sınıfsal yaklaşımın yanı sıra kültür, toplumsal cinsiyet ve etnisite perspektifinden de bakılmasıyla şekillenmeye başlamış, özellikle çevresel eşitsizlik ve ırkçılık gibi konular öne çıkmıştır (Eryılmaz, 2017: 169). "Kişinin kendi yerinde yöresinde kalma ve kontrolsüz yatırım ve büyümeden, kirlilikten, toprak gaspından, spekülasyondan, negatif yatırım'dan, bozulma ve terkedilmekten korunma hakkı ile ilgili" (Anuelovski, 2020: 57) olan çevresel adalet, "çevresel olanak, kaynak, hizmet ve tahribatların ulus, ırk, din, dil, sınıf ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin eşit ve adil dağıtılması; aynı zamanda, tüm insanların çevre yasası, yönetmeliği, politikası ve projesi yapımına, geliştirilmesi ve uygulamasına adil katılımının sağlanmasıdır (Gönenç, 2021: 84)." Sosyal hareketler ve hak talepleri sonucunda çevresel adalet kavramını ortaya çıkaran gerçek ekolojik sorunların sorumluluğunun ve bunların sonuçlarının farklı boyutlar ve kesimler arasında eşit ya da adil bir biçimde dağılmıyor olmasıdır.

Bu kuşkusuz bizi sosyal adaletsizliğin ve çevresel adaletsizliğin kol kola yol aldığı ve birbirini derinleştirdiği sonucuna götürmektedir. Kavram ilk olarak ABD'de New York'taki

[1] Wallerstein'e göre, modern dünya sistemi, Batı'nın 1500'lerden itibaren dünyanın geri kalanından daha hızlı gelişmesini sağlayan kapitalist bir dünya ekonomisidir. Avrupa'nın ilerlemedeki öncü rolünü ve kapitalist dünya ekonomisinin Batı Avrupa'da ortaya çıkışını açıklamayı amaçlayan bu teori siyasal, kültürel ve ideolojik bir özelliğe sahiptir. Detaylı bilgi için bkz: Wallerstein, I. (2011). The Modern World-System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century (1st ed.). University of California Press. http://www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctt1pnrj9

Love Kanalı (1978) ve Kuzey Carolina'daki Warren Vilayeti'nde (1982) çevre kirliliği ve bunun insan sağlığı üzerindeki etkilerine ilişkin protestolarda kullanılmış, çevresel eşitsizliklerle çevresel ırkçılık arasındaki yakın ilişkiyi gözler önüne sermiştir (Anuelovski, 2020: 57). 1980'ler itibariyle akademik literatürde kendine yer bulan kavram, 1990'larda Brezilya'da ve Güney Afrika'da da etkili bir isim olan ve ulusal çevre adaleti hareketlerine öncülük eden sosyolog Robert Bullard tarafından (1980) "Sosyal ve çevresel bozulmaların farklı sosyal gruplar arasında eşitsiz dağılımı olarak" (Gönenç, 2021: 87) kuramlaştırılmıştır. 1990'ların ortası itibariyle çevre adaleti kavramının küresel bir nitelik kazandığı, "yoksulların çevreciliği" adıyla özellikle küresel güneyde yayılarak Latin Amerika'daki arazi mücadeleleri (Anuelovski, 2020:58) gibi dezavantajlı grupların hak mücadelelerinde önemli bir araç haline geldiği görülmektedir. Durdurulamaz üretim döngüleri, kaynak çıkarımı, atık birikimi ve kalkınmanın mekânsal eşitsizliğinin süreklileşmesiyle günümüzde çevre adaleti hareketlerinin en yeni- ve belki de en temel- unsurunun yaşam alanı hakkının savunusu olduğu görülmektedir (Anuelovski, 2020:60-61). Kuşkusuz bu bağlamda en çok öne çıkan örneklerden biri olan iklim adaletsizliği ilerleyen bölümlerde detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

1.3.1. Derin Ekoloji

"Eko-felsefe", "temel ekoloji" veya "yeni doğa felsefesi" olarak da adlandırılan (Devall, 1980: 199) derin ekolojinin öncüsü Arne Naess, 1972 yılında Bükreş'teki Dünya Gelecek Araştırmaları Konferansı'nda derin ve sığ ekoloji ayrımını ilk kez ortaya koymuş, bir yıl sonra yayınlanan "Derin, Uzun Vadeli Ekoloji Hareketlerinin Sığlığı: Bir Özet" adlı makalesinde ise derin ve sığ ekolojiler arasındaki farklılıklara değinerek derin ekolojinin ilkelerini (Önder, 2017: 120) sıralamıştır. 1973'te derin ekolojiyi "daha derin sorular sorma" girişimi olarak tanımlayan Arne Naess "bir bilim olarak ekolojinin belirli bir ekosistemin sürdürülebilir olması için ne tür bir toplumun en iyi olacağı sorusunu" sormadığını ifade etmektedir (Bradford, 1989: 14). Biyobölgeciliğin gelişiminde önemli bir rol oynayan Gary Snyder ve 1985 yılında yayınladıkları "Derin Ekoloji: Doğa Önemliymiş Gibi Yaşamak" adlı kitaplarıyla derin ekolojiyi daha kapsamlı bir çerçeveye oturtan Bill Devall ve George Sessions ise derin ekolojiye başlıca katkıları olan diğer düşünürlerdir (Önder, 2017: 117). Editörlüğünü Michael Tobias'ın yaptığı, William Catton, George Sessions, Murray Bookchin ve Garrett Hardin gibi yazarların şiir ve denemelerinden oluşan Derin Ekoloji (1984) kitabı da bu anlamda öncü çalışmalardandır (Bradford, 1989: 14).

Kimileri, Rachel Carson'ın Silent Spring (1962) kitabının yayınlanmasını çağdaş, uzun vadeli derin ekoloji hareketinin başlangıcı olarak görse de (Drengson ve Devall, 2010: 50)

Norveçli filozof Arne Naess “ana akım sığ ekoloji hareketini, özellikle sanayileşmiş ülkelerde değerler ve uygulamalarda kapsamlı değişikliklere duyulan ihtiyacı vurgulayan derin ekoloji hareketiyle karşılaştırmıştır” (Drengson ve Devall, 2010: 52). Eckersley (2003: 26) ise, Naess’in derin ve sığ ekoloji ayrımını, “doğayı korumanın veya insan yararının öne çıkarılması çerçevesinde Timothy O’Riordan’ın teknomerkezcilik-çevremerkezcilik, Donald Worster’in emperyalist-arkadyan çevreci düşünce gelenekleri, Murray Bookchin’in çevrecilik-toplumsal ekoloji ve nihayet Dunlap ve Catton’ın İİP-YEP ayrımına” benzetmektedir (akt: Eryılmaz, 2017: 170). Sığ ekolojinin sahip olduğu insan merkezci doğa görüşünün aksine ekomerkezci bir yaklaşıma sahip olan derin ekoloji, insan ve doğayı bir bütün olarak ele aldığı gibi doğanın da kendinden bir değere sahip olduğu ön kabulünden hareket eder. “Bizleri doğadaki içkin değeri anlamaya çağıran” (Doğru, 2020: 10) derin ekoloji yaklaşımının içsel değer kavramına göre “tüm canlılar sadece var oldukları için ve insanlara fayda sağlayıp sağlamadıklarına bakılmaksızın içsel bir değere sahiptir (Eryılmaz, 2017: 170).” Çağdaş toplumda özgürleştirici, dönüştürücü ve sorgulayıcı bir rolü olan "derin ekolojide, insanın insan olmayan doğa üzerindeki sürekli ve yoğun zaptı veya egemenliğine değil, kendini gerçekleştirme arayışına dayanan bir Ütopya vardır (Devall, 1980: 322).” Zira bu yaklaşıma göre doğal varlıklar bir kullanım değerine indirgenemeyeceği gibi insanların kendini gerçekleştirmesi de ancak insan dışı varlıklarla birlikte mümkün olabilir (Doğru, 2020: 10).

Derin ekoloji hem güçlü bir maneviyatçı niteliğe sahiptir hem de modernizmin ve hümanizmin karşısında konum almaktadır. Naess’e göre tam da bu nedenle derin ekoloji için yeşil parti programı benzeri bir siyasal program yerine temel inançlar ve davranışları içeren toplumsal hareketler önemlidir (Önder, 2017: 136). Bradford'a (1989: 12) göre ise hem Doğu mistisizmine, ilkel halkların toprak bilgeliğine ve romantik yazarlara hem de modern Malthusçuluk da dahil olmak üzere genel ekoloji bilimine dayanan kökleri nedeniyle oldukça eklektik bir yapıya sahip olan derin ekoloji aynı zamanda kendi mitosu, tarihi, entelektüel aydınları ve militan liderleri ile organize bir eylem hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Derin ekoloji hareketi, insanın meşru ihtiyaçlarını görmezden gelen bir yeşil bağnazlığın hakim olmasıyla, ileri derecede bir eklektisizme saplanmış olmasıyla, sosyopolitik kategorileri doğaya yansıtarak insan merkezciliğe düşmekle ve etnomerkezci yaban hayat kavramlarının insanı dışlayan niteliği nedeniyle, ekolojik sorunlar ile sosyal problemler arasında ilişki kurmayan yüzeyselliği nedeniyle, nüfusun fazlalığına ilişkin Malthusçu bir saplantıya düşerek küresel eşitsizlikler ve adaletsizlikler üzerinde durmaması nedeniyle, doğanın tarihsel ve toplumsal bağlamından kopmuş olduğu yanılgısına düşmesi nedeniyle (akt: Önder, 2017: 141-143), insan ve doğa arasındaki karşıt ilişkiyi tersinden yeniden üretmesi

nedeniyle (Doğru, 2020: 11), doğayı ‘gizemli’ (mystification) ve otantik bir şekilde kavramsallaştırması nedeniyle (Bookchin, 1988; akt: Doğru, 2020: 11) ve son olarak herhangi bir şekilde sermaye eleştirisi yapmaması nedeniyle (Bradford, 1989: 20) çokça eleştirilmiştir.

1.3.2. Ekofeminizm

Çağdaş feminist teoride merkezi bir rol oynayan ekofeminizmin 1970’lerde birkaç kıtada kendiliğinden ortaya çıktığı dile getirilse de (Salleh, 2017), ekofeminizm terimi, Fransız feminist François d’Eaubonne tarafından ilk kez 1974’te Le Feminisme ou la Mort (Feminizm ya da Ölüm) adlı kitabında kullanılır (Donovan, 2015: 396-397). “Bu bağlamda Ekofeminizmi ‘feminist’ yapan husus; ataerkil yapı ve uygulamaların farkında olma ve bunu bertaraf etme yönündeki vurgusu, ‘ekolojik’ yapan husus ise; ekosistemin değerini bilmeye ve onu korumaya ilişkin vaadidir” (Eaton ve Lorenrzen, 2003: 3, akt: Olgun, 2017: 388). Kadınların egemenlik altına alınmaları ile doğanın egemenlik altına alınmasının bir bütün oluşturduğu temel ilkesine dayanan ekofeminist teori (Donovan, 2015: 399) ikinci ve üçüncü dalga feminizmin ve ABD'deki dev nükleer şirketlerine yasal olarak meydan okuyan kadınlardan Kuzey Hindistan'daki ağaç kesenlere karşı ağaçlara sarılan kadınlara kadar (Salleh, 2017) uzanan yeşil hareketin itici gücüyle ortaya çıkmıştır (Özdemir ve Aydemir, 2019: 267-268).

Batı merkezci aydınlanma düşüncesini sadece insan merkezci olmakla değil aynı zamanda erkek-egemen olmakla da suçlayan ekofeminizm, “doğanın tahakkümü üzerine kurulu olan ataerkil ideolojiyle kadının tahakkümü arasında içsel bir ilişki kurarak ekolojik mücadelenin bu karşıtlığı yok etme meselesini merkezine alması gerektiğini savunur” (Doğru, 2020: 17). Bu bağlamda ekofeminizm tarafından ortaya konan ampirik ve dilsel verilerin; tarihsel ve gündelik, epistemolojik, metodolojik, kavramsal, siyasi ve pratik, etik ve sembolik önemini ayrı ayrı vurgulayan Warren (1997: 14), kadınlar, beyaz olmayanlar ve alt sınıflara yapılan muamele ile insan olmayan doğaya yapılan muamele arasındaki bağlantıya vurgu yapar. Dolayısıyla ekofeministler ataerkil düzenin “kadınların ve doğanın sömürülmesine olanak sağlayan hiyerarşik bir yapıya yol açtığını iddia etmektedirler” (Özdemir ve Aydemir, 2019: 269).

Ekofeminizm tıpkı diğer birçok yaklaşım ya da hareket gibi 1970’lerde ortaya çıktığı günden bugüne hem cinsiyet eşitsizliği hem de ekolojik mücadele alanında çeşitli değişim ve dönüşümler geçirmiştir. Bütün bu değişim sürecinde ekofeminizm alanında gerçekleştirilen çalışmaların önemi oldukça derindir (Buckingham, 2004: 146). Shelia Collins’in 1974 yılında yayımlanan “A Different Heaven and Earth” (Farklı Bir Cennet ve Yeryüzü) kitabının, Rosemary Radford Ruether’in 1975 yılında yayınlanan New Women/New Earth (Yeni

Kadın/Yani Dünya) makalesinin, Susan Griffin'in 1978 yılında yayınlanan "Women and Nature" (Kadınlar ve Doğa) ve Carolyn Merchant'ın 1980'de yayınlanan "The Death of Nature" (Doğanın Ölümü) isimli eserlerinin yanı sıra 1980'lerin başında ABD'de "Kadın ve Dünyadaki Hayat: Seksenlerde Ekofeminizm" adıyla düzenlenen çalıştayın bu anlamda mihenk taşlarını oluşturduğunu söylemek mümkündür (Özdemir ve Aydemir, 2019: 267; Donovan, 2015: 399). 1992 Rio Konferansı'nda, 1994 Kahire Nüfus Konferansı'nda ve 1995 Pekin Dördüncü Dünya Kadın Konferansı'ndaki gelişmelerle 1990'lı yıllarda ekoloji ve feminizm hareketinin yakınlaşması yoğunlaşmıştır (Topgül, 2017: 73). 2000'lerde de İngiltere'deki nükleer karşıtı Greenham Commons Hareketi; Kanada'da Vancouver adasındaki Clayoquot Sound Barış Kampı, Nobel Barış ödülünü kazanan Kenyalı Wangari Muta Maathai'nin öncülük ettiği Afrika Yeşil Kuşak Hareketi; Diane Wilson ve Madea Benjamin tarafından kurulan Kod Pembe isimli sosyal adalet ve barış örgütlenmesi gibi çok sayıda gelişmeden bahsetmek mümkündür (Donovan, 2015: 396).

"Ekofeminizm içerisinde de kadın ve doğa arasında kurulan yakınlığın kökleri ve hangi süreçlerin etkili olduğu gibi konular açısından farklı yaklaşımlar bulunmaktadır" (Çetin, 2005: 63). ABD'li sosyal araştırmacı ve çevre tarihi profesörü Carolyn Merchant "Radikal Ekoloji" adlı kitabında ekofeminizmi liberal, kültürel, toplumsal ve sosyalist olmak üzere 4 gruba ayırmıştır (Topgül, 2017: 76). Mevcut sistem içerisinde yasalar ve düzenlemelerin reforme edilmesi ve idari yapıların yeniden düzenlenmesi yoluyla ekolojik sorunların önüne geçilebileceğini düşünen liberal ekofeministlere göre kadınları engelleyen ve hayatları üzerindeki söz sahipliğini ortadan kaldıran temel unsur da bu sorunlu hukuki ve sosyal düzenlemelerdir (Eryılmaz, 2017: 170; Topgül, 2017: 76; Doğru, 2020: 18; Olgun, 2017: 398). Liberal Ekofeminizm, sahip olduğu hükümet politikalarına, kurumsal ve yasal değişikliklere olan inancının, onun ekolojik krizin temelinde yatan tahakküm unsurlarını, hiyerarşik düşünce ve ataerkil zihniyet yapılarını sorgulamasına engel olduğu dahası onları görünmez kıldığı benmerkezci yaklaşımı nedeniyle eleştirilmektedir (Doğru, 2020: 18; Olgun, 2017: 399; Özdemir ve Aydemir, 2019: 270).

Ekolojik sorunları ataerki eleştirisi bağlamında ele alan ve erkek egemen doğa anlayışını tersine çevirme amacında olan kültürel Ekofemizm kadın ve doğayı birlikte kurtaracak çözümlere eğilmektedir (Eryılmaz, 2017: 170; Topgül, 2017: 76). Bu grupta yer alan ekofeministler kadınları, biyolojik ve kültürel olarak doğaya daha yakın, biyolojik ve toplumsal yeniden üretim işlevleri nedeniyle çevreci hareketin öncüleri; sezgi, özveri, bakım, şefkat, besleme, büyütme gibi duyguların tarihsel olarak sahibi ve hayat verici olarak konumlandırmakta ve yüceltmektedir (Doğru, 2020: 18; Olgun, 2017: 400-401). Ekolojik krizin

eril niteliklerin kadınsı nitelikler üzerindeki tahakkümü olduğunu düşünen (Carlassare, 2000: 94; akt: Olgun, 2017: 400) kültürel feministler de birçok farklı eleştiriye maruz kalmıştır. Kadınların özüne dair evrensel iddiası nedeniyle özcülüğü yeniden üretmesi ve feminist düşüncede bir geriye gidişe neden olması, tahakkümün tarihi ve maddi yönlerini ihmal etmesi, tahakkümün sebebini tek bir kaynağa bağlayan muğlak yaklaşımı, örtük olarak kadınların kültürden ve erkeklerden aşağıda olduğunu işaret etmesi, erkekleri, çevreci ve özgürlükçü bir toplum inşa etme misyonunun dışına itmesi bu eleştirilerin başlıcaları olarak öne çıkmaktadır (Doğru, 2020: 18; Olgun, 2017: 402; Özdemir ve Aydemir, 2019: 271).

Chaia Heller'in öncülük ettiği, Bookchin'in (1996) sosyal ekoloji teorisinin kaynaklık ettiği, ekolojik ve toplumsal tahakkümler arasında ilişki kuran sosyal ekofeminizm ise tüm toplumsal kesimlere "nüfuz eden ekonomik ve toplumsal hiyerarşileri yok ederek kadının özgürleşmesini savunmaktadır" (Özdemir ve Aydemir, 2019: 271). Kapitalist ve ataerkil eşitsizliklerin yanı sıra tüm tahakküm ilişkileri ortadan kalktığı takdirde kadınlar ve erkekler için eşitlikçi ve ekolojik bir toplum tasavvuru mümkün olabilir (Eryılmaz, 2017: 170). Kadınları doğaya yakın kılan hususun biyolojik özelliklerinden ziyade onlara atfedilen sosyal rollerden kaynaklandığını ile süren sosyal ekofeminizm sınıfsal ve ırksal baskıyı kadın üzerindeki baskıdan ayrı tutmamaktadır (Olgun, 2017: 404).

Sosyal feminizme benzer şekilde ataerkil sistem eleştirisi ve sosyal adalet vurgusuna sahip olan sosyalist eko-feminizm ise Carolyn Merchant ve Mary Mellor ile anılan bir yaklaşımdır. Sürdürülebilir bir dünya için kadınların daha çok dâhil olduğu yeniden üretim alanına odaklanan (Olgun, 2017: 405) ve "ataerkil yapının ilişkisini kapitalist üretim ilişkilerinin iç çelişkileriyle bağlantılandırarak analiz" (Doğru, 2020: 18) eden sosyalist ekofeministler sosyal hareketleri savunmakta ve ekofeminist sosyal dönüşümün nasıl mümkün olacağını tartışarak bunun pratiğe nasıl dökületeceğine kafa yormaktadır (Özdemir ve Aydemir, 2019: 272).

Üçüncü dünya ülkelerindeki ve Batıdaki kadınların hem doğa ile olan ilişkilerindeki farklılıklara hem de bu ilişkinin gündelik pratikler ve ekonomik ilişkilerdeki yansımalarının asimetrik doğasına odaklanan bu yaklaşım aynı zamanda "ekolojik krizin neden feminist düşüncenin bir meselesi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır" (Olgun, 2017: 412). Zira kadınlar özellikle kalkınma projelerinin ve erkeklerin kontrolündeki iktisat politikalarının yol açtığı ekolojik tahribatlardan en çok etkilenenler gruplardan biridir. Farklı iktisadi araçlarla kadınların elinden kaynakları alan yeni ulusal elitleri bir çeşit sömürgecilikle itham eden Shiva'nın yaklaşımı (1988: 2; akt. Olgun, 2017:416) tüm üçüncü dünya kadınlarını tek bir kategoriye indirmekle, birçok ideolojik tutumun bir arada var olmasına değinmemekle, mevcut

tahakküm pratiklerinin tarihsel tahakküm biçimlerinin üzerine inşa edildiğini göz ardı etmesi nedeniyle eleştirilmektedir (Olgun, 2017: 416-417). Agarwal (1992: 122-123) ise genel anlamda gelişmiş ülkelerde ekofeminizmi; kadınlar arasındaki sınıf, ırk ve etnisite gibi farklılıkları görmezden gelerek kadınları tek bir kategori olarak ele aldığı, kadın ve doğa üzerindeki tahakkümü ideolojiye indirgediği, ideolojik değişim ve dönüşüm sürecindeki yapılara yeterince odaklamadığı, kadınların doğa ile olan maddi ilişkilerinin görünümlerini yeteri kadar dikkate almadığı ve de kadın doğa bağlantısını fazla özcü olarak ele aldığı için eleştirir (akt: Çetin, 2005: 70).

1.3.3. Toplumsal Ekoloji

Toplumsal ekolojinin kurucusu Bookchin öncelikle ekoloji ve çevrecilik kavramları arasındaki anlam bilimsel ayrımı ortaya koyar. Ona göre çevrecilik insanlığın doğaya egemen olması gerektiği önermesini sorgulamadığı gibi tahribatın yol açtığı tehlikeleri azalmak için geliştirdiği tekniklerle bu anlayışa olanak sağlar (Bookchin, 2013a: 93). Diğer taraftan, 'doğanın dinamik dengesi ile, canlı ve cansız varlıkların karşılıklı bağımlılığı ile ilgilenen' ekoloji eleştirel bir bakış açısıyla 'insanlığın doğadan kopuşu ile ortaya çıkan muazzam dengesizliği ele alacak geniş bir çalışma sahası' ortaya koyar (Bookchin, 2013a: 93).

Bookchin, Liberalizm, Marksizm, postmodern teori ve ekolojik teorilere (ekofeminizm ve derin ekoloji gibi) güçlü bir eleştiri ve alternatif sunan toplumsal ekoloji teorisini Avrupa ve Amerikan radikal geleneklerinin yaratıcı bir yeniden düşünmesi sonucunda geliştirir (Best, 1998: 334). İnsan merkezci ve doğa merkezci yaklaşımdan farklı olarak toplumsal ekolojik düşünce insan ve doğanın birbirini kısıtlamadan, uyum içinde birbirini zenginleştirerek çoğalabileceğine inanır (İdem, 2017: 189). Bookchin diyalektik gelenekten hareketle, statik ve özcü görüşlerden uzak, karşıt kavramların sentezini de içinde barındıran ekoloji teorisini 1950'lerin sonlarında geliştirir. 1952'deki başlangıcından 1972'de yayınlanan Özgürlüğün Ekolojisi'ne kadarki süreçte toplumsal ekoloji teorisinin tarihsel, antropolojik, felsefi, etik ve siyasi boyutlarıyla zengin bir konuma evrildiği görülmektedir (Best, 1998: 336).

Düşünüre göre her ne kadar dünyaya yaklaşımı düşünsel açıdan zahmetli olsa da düalizmin basitleştirmelerini ve indirgemeciliğin kaba formüllerini aşmak için ihtiyaç duyulan toplumsal ekoloji yaklaşımı ne toplum ve doğa arasındaki farklılıkları ne de toplum ve doğanın nasıl iç içe geçtiğini göz ardı eder (Bookchin, 2013: 46). Burada ortaya konan toplum-doğa ya da insan-doğa ilişkisi, insanın doğayı tahrip eden bir varlık olarak tanımlandığı indirgemecilikten oldukça uzaktır. Ona göre 'doğanın yaratıcılığını kendisinde cisimleştirme yeteneğine' sahip olan insan (Bookchin, 2013: 52) aynı zamanda bilinçli bir şekilde doğayı

oldukça güçlendirebilecek de bir canlıdır. Tam da bu nedenle onu bundan alıkoyan yani organik evrime etkin olarak katılmak yerine yaşam dünyasını sömüren asalaklara dönüştüren etmenleri ortaya çıkarmak toplumsal ekolojinin temel amaçlarındadır (Bookchin, 2013: 48). İnsanın doğayla karşıtlığına yol açan sorunların aslında toplum ve doğa arasındaki ilişkiden değil, toplumsal gelişmesinin bizatihi kendisinden kaynaklandığını savunan Bookchin, doğa ve toplum arasındaki karmaşık, diyalektik ilişkiyi analiz eden ve insanları hem doğal hem de sosyal evrimin ürünleri olarak göre toplumsal ekolojiyi ortaya koyar. Marksizmin insanın doğa üzerindeki egemenliğine ilişkin ortaya koyduğu nedensel ilişkiyi tersine çeviren düşünür insanların doğaya egemen olması gerektiği fikrini reddeder. Ekolojik kriz ne yeşil kapitalizm ile ne teknolojik ve siyasi reformlar ile ne de meditasyon ve derin benliğin bulunmasıyla çözülebilir. Bunun yolu toplum içindeki hiyerarşik ilişkileri ortadan kaldırmaya çalışan sosyal-kurumsal çözümlerden geçmektedir (Best, 1998: 337).

Buradan da anlaşılacağı üzere düşünür yaklaşımı geliştirirken Eryılmaz'a göre (2017: 169) Derin Ekoloji'nin çevre merkezciliğinin karşısına ikinci doğa kavramını, Marx'ın sınıf çatışması kavramı yerine ise toplumdaki tahakkümleri koyar. İnsan doğa ikiliğini reddeden Bookchin'in birinci ve ikinci doğa ayrımına göre doğanın bitirilmemiş yetersiz bir gelişimi olan ikinci doğanın içinde insanlar sıkı kan bağları ve özellikle annelik bağlarının etkisiyle toplumsallaşır ve bu geçişi simgeleyen yapı ve kurumlar da uzun bir vadede değişim geçirirler (İmga, 2017: 175). Bookchin'e göre karmaşık sosyal dinamiklerin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve sosyal bir olgu olan hiyerarşi ise doğal veya biyolojik bir fenomen olmadığı gibi sadece sınıfsal Marksist analizlere indirgenemeyecek kadar geniş bir niteliğe de sahiptir (Best, 1998: 341-342). Tahakküm ve hiyerarşi ilişkileri sadece emek ve sermaye ilişkisini değil yaş grupları arasındaki ilişkiyi, eğitim yapısını, kent yapılanmasını ve etnik bölünmelere kadar tüm toplumsal ilişkileri şekillendirmektedir. Dolayısıyla tüm bu ilişkiler sarmalını domine eden tahakküm olgusuna odaklanmadan ekolojik bir toplumun imkanından da söz etmek pek mümkün olmayacaktır. "Eleştirel Okulun doğanın tahakkümü anlayışını geliştiren Bookchin'e göre toplumdaki kadın, yoksul, yaşlı, genç, etnik ve dini azınlık ve diğer tüm ötekilere olan tahakkümler toplumun doğa ile olan ilişkisine de yansımaktadır" (Eryılmaz, 2017: 169). İnsanlık ile doğa arasındaki kopuşun eleştirisinin ötesinde, bu ilişkiyi iyileştirme gereksinimini dile getiren toplumsal ekoloji; hiyerarşinin toplum ve doğa ile ilişkisini, doğanın toplum ile ilişkisinden bağımsız bir şekilde kesilmesi gerektiğini öne sürer (Bookchin, 2013a: 93, 109). Zira, "Bookchin'in ön gördüğü toplum yalnızca kapitalizmi değil, aynı zamanda ulus devleti; yalnızca sınıfları değil, aynı zamanda hiyerarşileri ve yalnızca sömürüyü değil, aynı zamanda tahakkümü ortadan kaldırarak bunların yerine akılcı ve ekolojik bir alternatif getirecek olan bir

toplumdur" (Biehl, 2016: 8). Tam da bu nedenle ekolojik kriz nihayetinde bir sosyal adalet meselesidir zira, sosyal ekolojinin odağı yekpare ekolojik sorunlar değil bunları da içine alan sosyal problemler deryasıdır. Kurulacak yeni toplumun anahtarı ise tahakküm olgusunun ve yarattığı ilişkilerin ortadan kaldırılmasında yatmaktadır. Bu noktada özgür bir toplumun hangi tür kurumlara sahip olması gerektiğine dikkati çeken Bookchin, demokratik olanakları yeniden canlandırarak onları doğrudan demokrasilere dönüştürmeyi hedefleyen özgürlükçü yerel yöneticilik kavramını ortaya koyar (Biehl, 2016: 8). Bookchin'in "belediye, mahalle ve kasaba ölçeğindeki doğrudan demokrasiye dayalı halk meclislerinin yeniden oluşturulmasını öngören alternatif bir yönetsel model ve hayat tarzı"nı ifade eden liberter belediyecilik modeli konfederalizm temelli bir ademimerkeziyetçi yapılanma önerir (İmga, 2017: 170).

Toplumu ve doğayı birbirine bağlamak için radikal bir düşünme ve uygulama biçimi, Marksistlerden çok daha iyi bir güç ve tahakküm anlayışı ve her yerde bulunan mikro-iktidar biçimlerinin postmodern analizlerini ortaya koyan Bookchin aynı zamanda birçok farklı açıdan eleştiriye de maruz kalmıştır. Bunların başlıcaları, parçalı fikirlerinin ötesinde etik konumunun net olmadığı, özgürlük teorisinin normatif temellerini dikkatli bir şekilde açmadığı, biyolojinin insan kültürü üzerindeki etkisini azımsadığı, yaban hayatın yok olması gibi bazı temel ekolojik sorunlara eğilmemesi, aşırı nüfus sorununa karşı güçlü bir tavır almaması olarak öne çıkmaktadır (Best, 1998: 351).

1.3.4. Risk Toplumu

Risk toplumu yaklaşımının temelinde yer alan ve modernlik tartışmalarını hem açıklayıcı hem de dönüştürücü bir niteliğe sahip olan (Esgin, 2013: 685) risk kavramı, aslında çağlar boyunca insanların endişelerini ifade etmek için (Çuhacı, 2007: 134) başvurdukları bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilinen ilk anlamının modern öncesi dönemlere ait olduğu ifade edilmekle birlikte Batılı kâşifler tarafından "bilinmeyen sulara yelken açmak" anlamında kullanıldığı kabul edilmektedir (Çuhacı, 2007: 134). Belirsizlik ve olasılık kavramları ile yakından ilişkili olan risk kavramı bugün bir denizcilik terimi olmasının ötesinde özellikle insanların kendi eliyle ürettiği ve sorumlu olduğu tehditler ve tehlikeler için kullanılmaktadır. Bir noktada tehlikelerin önceden tahmin edilmesini ifade eden riskin, temelde tehlikelerin gelecekte potansiyel olarak gerçekleşebileceğini de ima eden ileriye dönük bir kavram olduğunu söyleyen Furnues (2019: 6), riskin aynı zamanda "tehlikelerden ve kırılganlığın yoğunluğundan kaynaklanan potansiyel kayıplar olarak tanımlanan insani bir kavram olduğu" da ifade etmektedir. Geleneksel toplumlar ise "bizlerin şimdi yerine "risk"i koymaya eğilimli olduğumuz durumlar için yazgı (fate), talih (luck) ya da tanrıların isteği (will

of the gods) gibi fikirlerle hareket etmişlerdir" (Bakır ve Bahtiyar, 2013: 1357). Giddens'ın deyimiyle geleneksel toplum düzeninden kopuşun beraberinde getirdiği karanlık taraflar ile birlikte artık modernitenin risk ikliminde yaşamayan bir toplumsal kesimden ya da gruptan söz etmek mümkün değildir. Bir diğer ifadeyle toplum kendi yarattığı iklimden kuşkusuz ırak da olamamaktadır. Riski "modernleşmenin yol açtığı ve yarattığı tehlikeler ve güvensizliklerle sistematik bir ilişki içinde olmak" şeklinde tanımlayan Beck'e göre kapalı toplumlarda yaşayan insanlar riskleri benzer şekilde algılarken küreselleşmeyle çeşitlenen toplumsal yapılar birtakım yeni riskleri de norm haline getirmiştir (Slattery, 2012: 454; Furnues, 2019: 6).

Alman sosyolog ve akademisyen Ulrich Beck tarafından ortaya atılan Risk Toplumu Kuramı sosyal bilimler alanında güçlü tartışmalara yol açmış Mary Douglas, Michel Foucault, Niklas Luhmann, Anthony Giddens, Frank Fruedi ve kısmen Zygmunt Bauman gibi düşünürler bu tartışmalarda farklı alanlar açmışlardır (Günerigök, 2020: 133). Beck, Çernobil felaketinin hemen ardından yayınladığı "Risk Toplumu: Yeni Bir Moderniteye Doğru" adlı kitabıyla Slattery'e (2012: 454) göre bir taraftan neo-Marksizmi aşmaya ve liberal toplumsal değişme teorilerini canlandırmaya çalışırken, öte taraftan görünüşte birbirleriyle bağlantısız ve ilişkisiz bir dizi olay ve faaliyeti feminizm, kitlesel tüketim ve sınıf mücadelesinin gücünü yitirmesi gibi sosyal ve siyasal hareketlerle ilişkilendirmeye çalışan yeni bir teorik çerçeve geliştirir. Kitabın alt başlığı Giddens gibi Beck'in de postmodern bir çağa girdiğimiz görüşünü reddettiğini, yeni bir modernlik biçimi içinde olsa da modern dünyada var olmaya devam ettiğimizi hatta modernliğin sonuna değil başlangıcına tanıklık ettiğimizi göstermektedir (Ritzer ve Stepnitsky, 2014: 557). Sanayi öncesi dönemde büyük oranda doğa kaynaklı olan riskler sanayi toplumunda antropojenik bir nitelik kazanır. Beck mevcut küresel risklerden hareketle iki önemli çıkarım ortaya koymaktadır. Birincisi modernleşmenin riskleri hem coğrafi açıdan spesifik alanlarda kendini göstermekte hem de evrensel ölçekte gerçekleşebilmektedir. İkincisi ise zararlı etkilerin oldukça kestirilemez ve öngörülemez bir biçimde vuku bulmasıdır (Beck, 2011: 35). Modernliğin getirdiği riskler büyük oranda belirsiz, denetlenemez ve hesap edilemez olduğu gibi denetlenmesi için oluşturulan sistemler ve mekanizmalar büyük oranda başarısız olmaktadır. Zira ona göre sınıf toplumunun itici gücü olan 'ben açım' deyişinin yerini risk toplumunda 'ben korkuyorum', ihtiyaç yaygınlığının yerini ise kaygının yaygınlığı almıştır (Wallace ve Wolf, 2012: 261).

Bir diğer ifadeyle, modernitede yaşanan kırılma ile sanayi toplumunun risk toplumu haline geldiği modernlik sürecinde, ona göre "ekolojik ve bireysel riskler sanayi toplumunun denetim kurumlarının başa çıkamayacağı düzeylere ulaşmıştır" (Çuhacı, 2007: 138). Klasik modernlikte konu refahın nasıl daha adil bir şekilde dağıtılacağı iken, ileri modernlikte konu

riskin nasıl önlenebileceği ve azaltılabileceğidir (Ritzer ve Stepnitsky, 2014: 557). Habermas moderniteyi nasıl ki "tamamlanmamış bir proje" olarak nitelendiriyorsa Beck de modern insanın ikinci modernliğe doğru hareket ettiğini ifade ederek postmodernizmi reddeder (Günerigök, 2020: 133). Dolayısıyla risk toplumu ile düşünümsel modernleşmenin örtüşmesi bağlamında, risklere ilişkin farkındalığın ve belirsizlik çağının temsiliyetinin risk toplumunda birlikte var olduğuna dikkat çeken Esgin (2013: 687) düşünümsellik olgusu ile risk toplumu bağlantısını şu şekilde açıklar:

> "…Beck açısından modernliği bağımsızlaşmış bir yenilenme süreci olarak kavrayan herkes, modernliğin geldiği yeni aşamanın, onun öteki yüzünün, yani risklerle örülmüş yaşam dünyasının gelişiminin farkında olmalıdır. Çünkü bu kavram, modern toplumun yenilenme dinamiğinin yaratmış olduğu toplumsal, ekolojik ve bireysel risklerin gitgide erken modernlik dönemi şeklinde betimlenen sanayi toplumunun denetim ve emniyet kurumlarının etki alanından çıktığı bir gelişme aşamasını imlemektedir (Bayhan, 2002: 192). Erken modernliğin ya da sanayi toplumunun eskime sürecinin öteki yüzünü, risk toplumunun meydana gelme süreci oluşturmaktadır (Beck, 1999: 33). O halde, bu süreçte yaşananlar ya da gelecekte karşılaşılacak olası tehlikeler karşısında ne türden tercihler yapılacağı ve süreç hakkındaki bilinç düzeyinin nasıl geliştirileceği sorusu hem sosyolojik hem de politik bakımlardan göz ardı edilemeyecek bir konudur. Risk toplumu teorisinin bu vurgusu, onun yalnızca betimleyici bir teori olmakla kalmayıp, aynı zamanda, modern insana içinde bulunduğu olumsuz koşullara dair nasıl bir tutum geliştirmesi gerektiği konusunda biçimlendirici olma amacı taşıdığının da bir göstergesidir. Bir başka açıdan bakıldığında ise, risk toplumu teorisinin, kapitalizmin aldığı yeni görünümün benimsetilmesinin ve onun yarattığı açmazların bireysel-psikolojik düzlemde üstesinden gelinmesinin yanı sıra yaratılmış büyük ölçekli negatif etkileri meşruiyet zeminine çekmenin önemli bir teorik aracı olduğu söylenebilir (Esgin, 2013: 685)."

"Bauman, Lyotard, Harvey ve Haraway gibi postmodern yazarların karmaşa ya da örüntü yokluğu olarak gördükleri şeyi", Beck'in 'risk' ya da 'belirsizlik' olarak gördüğünü ifade eden Günerigök (2020: 134); risk toplumu kuramının, risk kavramını refleksif sosyolojiyle bütünleşik şekilde yorumlama imkânını sunabildiği için sosyolojik düşünme biçimleri arasında önemli bir konuma geçtiğini iddia etmektedir. Bir diğer ifadeyle, günümüz toplumlarına ait sosyal problemleri risk toplumu üzerinden temellendiren Beck, düşünümsel modernleşmeyi risk toplumundan çıkışın yolu olarak ortaya koymaktadır (Çuhacı, 2007: 130). Beck düşünümsel modernite teorisini ortaya koyduğundan beri, sürekli olarak eski teknolojileri yenileriyle değiştirmeye çalışan kapitalist tüketimciliğin modern topluma içkin olması nedeniyle riskler gelişerek daha büyük tehditleri beraberinde getirmiştir. Beck'in risk kavramı, yine onun toplumun doğasında var olan yapısal değişiklikleri vurgulayan refleksif modernleşme kavramıyla tam da bu nedenle doğrudan bağlıdır (Furnues, 2019: 8; Rozy ve Ghosh, 2020: 316).

Modernite tartışmalarını temellendirmede Beck gibi risk toplumu kuramını kullanan ancak kavrama tek başına bir olumsuzluk yüklemekten kaçınan Giddens, yine Beck'ten farklı olarak risk toplumu kavramını, modernliğin geldiği son aşama gibi görmek yerine onu modernliğin ve modernliğin kurumsal boyutlarının yayılması olarak tanımlamaktadır (Esgin, 2013: 688). Yani risk toplumu yaklaşımı, kapitalizm, endüstriyalizm, askeri iktidar ve gözetleme olarak tanımladığı modernliğin kurumsal boyutlarıyla ve bunların yayılımının kaçınılmaz sonuçlarıyla doğrudan bağlantılıdır. Giddens'a göre modernliğin düşünümsel bir karakter kazanmasının sonucu olarak karşımıza çıkan radikalleşen modernlik ile imal edilmiş risklerin oluşturduğu risk toplumu birbirinden bağımsız düşünülemez (Esgin, 2013: 690). Bu bağlamda Beck risk toplumunun, ürettiği risklerle birlikte bu riskleri sorgulamayı mümkün kılan düşünümselliği de beraberinde üreten ileri modernleşmenin bir yeniden yazılışı, yeniden icat edilişi ya da yeniden tanımlanışı olduğunu da ifade etmektedir (Çuhacı, 2007: 141; Ritzer ve Stepnitsky, 2014: 557). Giddens, imal edilmiş riskler ile daha çok risklerin getirdiği yan etkileri kastederken (Ertürk, 2018: 282), Beck'e göre riskler daha ziyade göz ardı edilmekte ya da onlara göz yumulmaktadır (Beck, 2011). Görünmeyen yan etkiler ise artık fazlasıyla görünür hale gelmiştir, zira "siyasetin, ahlakın, matematiğin, teknolojinin, kültürel tanımların ve kabullerin birleşimi" olan riskler aslında üretilmiş ya da imal edilmiş risklerdir (Çuhacı, 2007: 146).

Beck'in (1995: 27) endüstriyel modernitenin yaşlanması ile risk toplumunun ortaya çıktığını iddia ettiği risk teorisinin abartılı olduğu yönündeki eleştiriler arasında, Beck'in "risk toplumu" tezine somut destek sağlayacak ampirik verinin yetersizliği bulunmaktadır (Giddens ve Sutton, 2014: 123). Ayrıca çevresel sorunlarla ilgili artan farkındalığa karşın, yeşil siyasi partilerin beklenen seçim başarılarına ulaşamaması ve geleneksel "sol ve sağ" siyasi yapının hâlâ güçlü olması, bu tezin sorgulanmasına neden olmuştur. Dahası küresel çapta, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, zenginlik yaratma ve dağıtma meselesi ön planda yer almaya devam etmekte ve mutlak yoksullukla mücadele hâlâ uluslararası politikanın merkezinde yer almaktadır. Öte yandan risk teorisinin kültürler arası farklılıkları yeterince ele almadığı ve "risk" kavramının kültürel olarak ne anlama geldiğinin değişken oluşu, uluslararası alanda risklerle mücadelede ortak bir zemin bulunmasını güçleştirmektedir. Örneğin, zengin sanayileşmiş toplumlar tarafından kirlilik olarak görülen durumlar, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümenin bir göstergesi olarak kabul edilebilmektedir (Giddens ve Sutton, 2014: 123).

Furnues'in de (2019) değindiği üzere, modern toplumdaki tehditler, genellikle insan eliyle oluşturulan dinamiklere dayanmaktadır; bunlar arasında ekonomik krizler, gıda

zincirlerindeki kanserojenler, iklim değişikliği, epidemik hastalıklar, çatışma ve terörizm bulunmaktadır. Bu unsurlar, istenmeyen yan etkiler olarak güvensizlik ve belirsizlik atmosferi yaratarak toplumsal yapıları temelden sarsmaktadır. Teknolojik ilerlemeler, risklerle mücadelede kısa vadeli çözümler sunarken, uzun vadede daha büyük küresel risklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayarak riskleri periyodik olarak artırmakta ve bu durum 'refleksif modernleşme' sürecini tetiklemektedir. Bu süreçte, 'bumerang etkisi' ile riskler, üreticilerine geri dönerek hiç kimsenin bu döngüden muaf olmadığını ortaya koymaktadır. Bu tür sistemik riskler, ulusal sınırları aşan ve potansiyel olarak yıkıcı global güvensizlikler yaratmakta, bu da felaket potansiyeli taşıyan veya sınır ötesi, küresel iş birliklerini zorunlu kılacak siyasi tepkilere yol açmaktadır. Bu bağlamda, 'kıtlık toplumunda' yaşayanlar bile teknolojik gelişmelerin sunduğu fırsatlarla materyalist dünya düzenine entegre olmayı ummaktadır (Furnues, 2019: 3).

Riskli olarak tanımlanan uyaranların çokluğu güvenlik anlayışını sonu gelmez bir kısır döngü içerisine sokmaktadır (Yılmaz, 2005: 173). Modern toplumda artan risk algısının en tehlikeli sonuçlarından biri de birey üzerinde yarattığı çaresizlik ve güvensizlik duygusudur. Ertürk (2018) bu durumu şu şekilde özetlemektedir: Bilim ve bilimsel otoritelere olan inancın zayıflaması, bireyin kendi kendine ve topluma olan güvenini sarsmış, bu da korumacı yaklaşımların benimsenmesine yol açmıştır. Özne, sürekli olarak var olan koşulları sürdürebilme mücadelesi içinde yeni otorite arayışlarına girmiştir. İnsanlık, doğa ile olan mücadelesinde devamlılık gösterse de "risk toplumu"nda pasif bir role itilmiş ve sürekli korku içinde yaşamak zorunda bırakılmıştır. Modern dönemde, bireyler özgüvenlerini kaybetmiş, en büyük tehlikeyi kendileri olarak görmeye başlamışlardır. Bu süreç, kapitalizmin insanlık alanlarını daha da kaplamasına ve toplumun kontrol edilebilir, otonomi yoksunu bir yapıya bürünmesine neden olmuştur. Öznenin geleceği kurgulama yetisi zayıflarken, yeni otoriter yapıların temelleri atılmaktadır. Bu anlamda insanın dünyayı kendi iradesi ile değiştirebileceği inancından kopuş çok karanlık bir kapıyı aralayabilir (Ertürk, 2018: 287-288). Öte yandan modern toplumların karşılaştığı belirsizlik ve risklerin, sınıf, cinsiyet ya da coğrafi konum fark etmeksizin bireyleri geniş bir şekilde etkilediği tezi Covid-19 Pandemi sürecinde önemli bir testten geçmiştir. Ersöz'ün (2020) belirttiği üzere Pandemi süresince yaşanan belirsizlikler; aşının bulunma zamanı, üretim kapasitesi, iş hayatı, eğitim ve günlük yaşantının nasıl sürdürüleceği gibi konular büyük endişe, korku ve stres yaratmıştır. Yapılan araştırmalar, Beck ve Giddens'ın risklerin evrenselliğine dair tezlerini doğrulayarak, günümüz risklerinin bireyleri evrensel bir düzeyde etkilediğini iddia etmiştir. Bu, bireylerin çaresizlik hissini derinleştiren ve genel bir güvensizlik duygusu yaratan bir durumdur (Ersöz, 2020: 527).

Son olarak iklim krizi fenomeninin Beck'in risk toplumu teorisine dair önermelerle örtüştüğü görülmektedir. Bulkeley'e (2001) göre ilk olarak modernitenin derinliklerine kök salmış olan iklim değişikliğinin nedenleri, görünüşte zararsız ve gözle görülmeyen gazlar olan metan ve karbondioksitin, tarımın sanayileşmesi, artan enerji tüketimi ve ekonomik büyüme gibi kalkınma süreçlerinin yan ürünü olarak atmosfere salınması ve bu sürecin atmosferin bileşimini değiştirmesi şeklinde kendini gösterir. Beck, risklerin modernite eksikliğinden ziyade, modernleşmenin kaçınılmaz yan etkileri olarak geliştiğini savunmaktadır. Yazarın ilerleyen çalışmalarında ise 'dünya risk toplumu'nun farklı kalkınma süreçlerinden, kalkınma eksikliklerinden ve çatışma durumlarından kaynaklanan çeşitli risk kategorileri ile çevrelendiğini iddia etmiştir. Beck'in tezinde riskler, refleksif modernleşmenin bir ürünü olarak ve modernitenin beklenmedik sonuçları şeklinde tezahür eder, bu da moderniteyi şekillendiren dinamikleri daha da karmaşık bir hale getirir (Bulkeley, 2001: 431-432). İkinci olarak, iklim değişikliği riskinin kaynakları ve deneyimleri, Beck'in öne sürdüğü gibi, zaman ve mekân açısından belirsiz bir biçimde birbirinden uzaklaşmakta ve sosyal ile doğal arasındaki neden, sonuç ve sorumluluk ilişkilerini esnetmektedir. Bu durum, geçmişteki endüstriyel risklerin mekansal, sosyal ve zamansal sınırlarını aşarak yeni bir risk yapılanmasına yol açmaktadır. Gelişmiş ülkeler, bugüne dek sera gazı emisyonlarının büyük bir kısmından sorumlu olmalarına rağmen, iklim değişikliğinin etkileri küresel çapta ve gelecek nesiller üzerinde de görülecektir. Beck'in vurguladığı üzere, bu tür riskler kaçınılmaz olup, etkileri özellikle kırılgan toplumlarda daha şiddetli hissedilirken, gelişmiş ülkeler de 'bumerang etkisi' ile değişen iklim modelleri ve bunların getirdiği etkilerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu öngörülemez risk yapısı, iklim değişikliğiyle mücadelede uluslararası iş birliği ve kapsamlı stratejilerin önemini artırmaktadır (Bulkeley, 2001: 432).

İklim değişikliği risklerinin üçüncü boyutu ise, neden ve sonuçların birbirinden uzaklaşmasına dayanarak nedensel yorumlara bağlı olarak ortaya çıkar; bu durum risklerin başlangıçta yalnızca bilimsel veya anti-bilimsel bilgi çerçevesinde var olabileceği anlamına gelir. İklim değişikliğinin bireysel algıları, sera gazlarının iklim sistemlerine etkisi ve bu süreçlerin bilimsel anlamda anlaşılmasıyla sınırlıdır. Bu, gelecekteki iklim değişikliklerinin modellenmesi ve global eğilimlerin izlenmesi gerektiğini vurgular. Bilimin, özellikle Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (Intergovermental Panel on Climate Change-IPCC) aracılığıyla, iklim politikaları üzerindeki eylem planlarını şekillendirdiği bir dönemde, uzmanlığın tekelleşmesi ve politika yapıcılar arasında kanıtların eyleme dönüştürülüp dönüştürülmeyeceği üzerine tartışmaların yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Beck'in risk toplumu teorisi, bilgi edinme ve ifade biçimlerindeki siyasi çatışmaların arttığını öne sürerken,

iklim değişikliği bu teorinin vurguladığı modern çevresel risklerin tipik bir örneği olarak ele alınabilir (Bulkeley, 2001: 432). İklim değişikliği meselesi, belirli coğrafyalar ve topluluklar için hesap verebilirlik sorunlarını tetikleyerek gelecek nesiller ve coğrafi olarak uzak insanlar üzerindeki risklerle ilgili ciddi çatışmalara yol açmıştır. Uluslararası müzakereler ve yerel tartışmalar, suçlama ve sorumluluk meseleleriyle yoğun şekilde iç içe geçmiş, tazminat ve yükümlülük kavramları bu süreçlerde merkezi bir yer tutmuştur. Bu bağlamda, Bulkeley'e göre iklim riskinin azaltılması ve meşrulaştırılması çabaları, yeni söylemler ve pratiklerle şekillenmekte ve bu süreçlerde karşılaşılan zorluklar, Beck'in modernite içinde çevresel risklerin tanımlanmasıyla ilgili ortaya koyduğu yeni dinamikleri doğrulamaktadır (Bulkeley, 2001: 442).

Kontrol yanılsamalarının ardına saklanılmaz ve gerçek inkâr edilmezse; bugünkü eylemlerimizin gelecekteki sonuçlarının tahmin edilemez, yaygın modern bakış açılarına karşıt olarak ekolojik risklerin kapsamının artık hesaplanamaz ve rasyonelleştirilemez dolayısıyla geleceğimizin esasen 'bilinemez' hale geldiğini görmek mümkündür (Fremaux, 2020: 46). Bu nedenle Fremaux'a göre Antroposen çağın ortaya çıkışı Beck, Giddens ve Lasch (1994) tarafından 'düşünümsel modernite' kavramıyla tanımlanırken, Batı toplumlarının önceki kabullerine olan güvenin sarsıldığı bir dönemi işaret eder. Ona göre bu dönemde geç modernite, ekolojik krizlerle başa çıkma konusunda başarısız olmuştur ve bu başarısızlık, bilinenler ve bilinmeyenler ışığında hareket edememe durumumuzu gözler önüne serer. 'Düşünümsel modernite' teorisi, Batı'nın sosyal, politik ve ekonomik sistemlerinin yol açtığı çevresel tahribatlara dikkat çeker, bu da modernitenin ekolojik krizleri çözmedeki yetersizliğini vurgular (Fremaux, 2020: 48). Zira Beck'in ileri sürdüğü argümanların geliştirildiği zamandan on yıllar sonra, durumun iyileşmek bir yana, daha da kötüleştiği görülmektedir. Fremaux'un da vurguladığı üzere, özellikle megateknolojiler, siyasi atalet ve yağmacı büyüme odaklı ekonomik yapılar, kontrol edilemez riskler ve tehlikeler üretmeye devam etmektedir. Bu süreçte, kamusal 'risk yönetimi' aktörleri, son on yıllık dönemde, yeşil kapitalizm, tekno-kapitalist ekopolitik ve benzeri yeşil yönetim programları gibi gerçek çözümler yerine durumu daha da ağırlaştıran oyalama taktikleri ile ortaya çıkmışlardır (Fremaux, 2020: 49). Bu nedenle, insan ve insan dışı varlıkların sömürülmesini ve metalaştırılmasını 'olağan' ve 'kabul edilebilir' hale getiren, dolayısıyla gezegenin yıkımını kaçınılmaz kılan mevcut ekonomik sistemin sürdürülmesine daha fazla tahammül edilmesi mümkün değildir (Fremaux, 2020: 52).

1.3.5. Politik Ekoloji

Politik ekoloji, toplumsal ve çevresel ilişkileri ele alarak, bu ilişkilerin ekonomik, politik ve sosyal dinamiklerle nasıl şekillendiğini inceleyen disiplinler arası bir alandır. Ekolojik problemlerin ve kaynak dağılımındaki adaletsizliklerin basit teknik ya da demografik meseleler olarak değil, daha geniş yapısal ve güç ilişkilerinin bir ürünü olarak anlaşılması gerektiğini savunur. Bu perspektif, ekolojik krizlerin kökenlerini, sosyal adalet ve eşitsizlik meseleleriyle ilişkilendirirken, kapitalist üretim biçimlerinin ve neoliberal politikaların eleştirisini merkeze alır. Ayrıca politik ekoloji, kırsal geçim kaynakları bağlamında yerel toplulukların küresel güç dinamiklerine karşı nasıl direndiği ya da uyum sağladığını araştırarak yaklaşımını derinleştirir. İklim krizi bağlamında ise, çevresel değişimlerin hem nedenlerini hem de sonuçlarını ekonomik ve politik güç yapılarına dayandırarak, bu krize yönelik direniş ve uyum stratejilerini anlamlandırmaya çalışır.

Politik ekolojinin kökenleri, akademik çalışmaların çoğunda 1980'lere, özellikle de Michael Watts'ın (1983a, 1983b), Piers Blaikie'nin (1985) ve Blaikie ile Harold Brookfield'ın (1987) önemli eserlerine dayandırılmaktadır. Bu yazarlar, 1960'lar ve 1970'lerin çevreci hareketlerinden, Garet Hardin (1968) ve Paul Ehrlich (1968) gibi isimlerin eserlerinden ve Büyümenin Sınırları (Meadows vd., 1972) gibi dönemin entelektüel akımlarından hem etkilenmiş hem de bu yaklaşımlara eleştirel bir duruş sergilemişlerdir. Politik ekoloji terimi, ilk olarak Enzensberger (1974) tarafından kullanılmış olup, onun bu kavramı sınıfsal çıkarları tekno-bilimsel bir "nesnellik" maskesi altında gizleyen apolitik ekoloji anlayışına karşı bir eleştiri olarak geliştirdiği görülmektedir (Bridge vd., 2015: 4).

Bu dönemin önemli politik ekolojistleri, kültürel ekoloji ve tehlike çalışmaları alanlarında eğitim almış, derinlemesine saha araştırmaları ve ampirik çalışmalara büyük önem veren isimlerdi. Aynı zamanda, 1960'lardaki tarımsal ekonomi politiği ve köylü çalışmaları çerçevesinde yeniden canlanan Marksizm, bu alandaki akademisyenler üzerinde belirgin bir etki yaratmıştır. Ayrıca, Andre Gunder Frank, Samir Amin ve Immanuel Wallerstein'ın bağımlılık ve dünya sistemi teorileri de politik ekolojinin şekillenmesinde kritik bir rol oynamıştır. Politik ekoloji, öncelikli olarak, toplum ve doğal çevresi arasındaki ilişkiye dair yaygın "gerçekleri" sorgulayan bir epistemolojik proje olarak ortaya çıkmıştır ve bu niteliğini günümüzde de korumaktadır (Bridge vd., 2015: 5).

Politik ekolojinin ilk akademik çalışmaları, genellikle aşırı nüfus, yanlış arazi kullanımı ve cehalet gibi nedenlerle açıklanan sorunlara alternatif bir bakış açısı sunmuştur (Bridge vd., 2015: 6). Örneğin, Nijerya'daki kıtlık, Nepal'deki toprak erozyonu ve Brezilya'daki ormansızlaşma gibi ekolojik problemler; politik ekoloji perspektifinden ekonomi politik,

marjinalleşme, sömürgeci kapitalizm ve devlet suistimalleri bağlamında ele alınmış ve analiz edilmiştir (Bridge vd., 2015: 5). 1970'lerde Eric Wolf (1972), "politik ekoloji" terimini toprak mülkiyeti ilişkileri ve kaynak yönetimi politikalarını tanımlamak için kullanmıştır. Aynı dönemde, Enzensberger (1974) ise bu kavramı, Avrupa ve Kuzey Amerika'daki burjuva çevre hareketlerinin kapitalist tekno-bilim temelli oldukları için çevresel krizlerin yapısal nedenlerini ele almakta yetersiz kaldığını ifade etmek amacıyla kullanmıştır. Walker (1973, 1974) ve Harvey (1974) de bu dönemde çevre politikalarına yönelik eleştiriler geliştirmiş; Harvey'in analizi, doğal kaynakların kapitalist üretim ilişkileri bağlamında anlaşılması gerektiğini savunmuştur. Doğanın bu şekilde ele alınışı, politik ekolojinin temel prensiplerinin Sessiz Şiddet'in (Watts, 1983) yayımlanmasından çok önce şekillendiğini göstermektedir (Bridge vd., 2015: 6).

"Politik ekoloji" terimi, Hindistan'da suya erişimden Amazon'daki toprak gasplarına, Sahel bölgesinde pastoralizmden ABD'de çim bakımına kadar geniş bir yelpazede çeşitli konularda kullanılır ve balıkçılık yönetimi, sulak alan pazarları, iç mekân hava kalitesi, AIDS ve obezite gibi konular da bu kapsama dahildir (Bridge vd., 2015: 3). Bu alan, yalnızca akademik araştırmalarla sınırlı kalmaz; aynı zamanda genellikle yoksul olan ve kaynak yönetimi, çevre projeleri veya kirlilik politikalarına maruz kalan insanların bilgi taleplerini ve politik eylemlerini de içerir (Bridge vd., 2015: 4). Politik ekoloji, basit bir tanımlamaya direnen geniş bir entelektüel çerçeve sunar. Bridge ve diğerlerinin (2015: 14) aktardığı üzere bu alan, ekoloji ve politik ekonominin kaygılarını birleştirirken (Blaikie ve Brookfield, 1987: 17), "dönemin kalkınma söylemine" (Peet ve Watts, 1996: 3) alternatif bir yaklaşım sunar ve "apolitik ekolojiye" karşı çıkar (Robbins, 2004: 5; akt: Bridge vd., 2015: 7).

Politik ekolojinin alan içindeki tutarlılığı tüm çalışmalarında ortak olan bazı taahhütlerden kaynaklanır (Bridge vd., 2015: 7). Birinci olarak, eleştirel sosyal teoriye kuramsal bir bağlılık ve doğayı toplumsal iktidar ilişkilerinden bağımsız düşünmeyen post-pozitivist bir anlayış öne çıkar. Politik ekoloji, Marksist politik ekonomi temelleri üzerine inşa edilmekle birlikte, postyapısalcılık, postkolonyalizm ve feminist coğrafya gibi akımlardan da etkilenir. Bu bağlamda politik ekoloji, radikal akademik yaklaşımlar ve sosyal ilişkiler ile çevre biliminde pozitivist yaklaşımların reddiyle yakından ilişkilidir (Robbins, 2015). İkinci olarak, politik ekoloji, nitel araştırmaları nicel yöntemler ve/veya belge analiziyle birleştiren derinlemesine gözlemlerle metodolojik olarak güçlü bir bağlılığa sahiptir. Tarihsel boyut, mekâna dayalı ve tarihsel olarak şekillenmiş toplumsal üretim ve mübadele ilişkileri ile çevresel uygulamaların anlaşılmasında kritik bir rol oynar. Bu metodolojik taahhütlerin merkezinde, doğa-toplum ilişkilerinin sosyal veya mekânsal bir mesafeden değil, yerinde, yoğun ve açık uçlu niteliksel

yöntemlerle tespit edilmesi gerektiği inancı yer alır. Üçüncü olarak, politik ekoloji, sosyal adalet ve yapısal politik değişim arayışıyla normatif bir politik taahhüde dayanır. Başlangıcından itibaren, marjinalleştirilmiş grupların (köylüler, yerli halklar, etnik ve dini azınlıklar, kadınlar, yoksullar) mücadelelerini ve karşı karşıya kaldıkları sorunları vurgulayan açıkça normatif bir entelektüel proje olmuştur. Politik ekolojinin amacı, sadece sosyal ve çevresel süreçleri açıklamak değil, aynı zamanda sosyal adalet ve radikal politikalar yönünde alternatif bir anlayış inşa etmektir (Bridge vd., 2015: 8).

Politik ekoloji, çevresel antropoloji, çevresel sosyoloji, ekolojik ekonomi ve çevresel iktisat gibi disiplinlerle sürekli etkileşim içinde gelişmiştir. Bu alan, sürdürülebilirlik bilimi, kırsal kalkınma, iklim değişikliği azaltımı ve kentsel çevre planlaması gibi daha pratik çalışmaları da kapsar. Politik ekoloji, bu alanlarla etkileşim halinde gelişmiş ve aynı zamanda kendine özgü bilgi üretim tarzını koruyarak belirli bir konumda yer almıştır (Bridge vd., 2015: 8). Dolayısıyla politik ekoloji, sosyoekolojik ilişkileri hem anlama hem de dönüştürme amacı güden, radikal ve metodolojik açıdan çeşitli bir alan olarak kendini konumlandırmıştır. Bu çeşitlilik, disiplinin gücünü artırmakta ve onu ekolojik problemlere dair önemli bir entelektüel araç haline getirmektedir.

Öte yandan, politik ekoloji, Watts'ın vurguladığı üzere (2015: 32) özellikle Karl Polanyi'nin "büyük dönüşüm" olarak tanımladığı sürecin etkilerini derinlemesine analiz ederek, sömürge sonrası kırsal toplumlarda ortaya çıkan zorluklara odaklanır. Bu disiplin, çevresel sorunları sistem ekolojisi yerine politik ekonomi çerçevesinde ele alır ve çevrelerin nasıl şekillendiğini, üretildiğini ve farklı türden "arazi yöneticileri" tarafından nasıl kontrol edildiğini inceler. Politik ekoloji, kültür veya toplumsal yapıların işlevselliğini değil, üreticilerin pazarla olan ilişkisini, toprağın ve emeğin metalaşmasını, artı-değer çıkarma yöntemlerini ve köylü topluluklarındaki toplumsal farklılaşmayı analiz eder. Bu bağlamda, ahlaki ekonominin çöküşü, sınıf yapılarındaki değişim ve yeni üretim ilişkileri de önemli inceleme konularıdır (Watts, 2015: 32).

Politik ekolojinin temel hedeflerinden biri, çevresel değişimlerin politik ve ekonomik kökenlerini açığa çıkarmak ve bu değişimlerin neden olduğu eşitsizlikleri incelemektir (Braun, 2015: 102). Disiplin, sadece çevresel değişimlerin politik boyutlarını göstermekle kalmaz, aynı zamanda "eko-kıtlık" ve "modernleşme" teorilerinin yanı sıra "burjuva çevreciliği" kavramlarının ve uygulamalarının çevresel değişimi şekillendiren güç ilişkilerini nasıl doğallaştırıp görünmez kıldığını da eleştirir. Örneğin, Michael Watts'ın Sessiz Şiddet (1983) adlı çalışması, Batı Afrika'daki kuraklık ve kıtlığın sosyal ve politik nedenlerini vurgulayan önemli bir örnek olarak, çevresel sorunların basit teknik açıklamalardan ziyade derin toplumsal

kökenlere sahip olduğunu göstermiştir. Politik ekolojinin eleştirel yaklaşımı, çevresel değişimlerin toplumsal yapılar ve güç ilişkileri tarafından nasıl şekillendirildiğini açığa çıkarmaya çalışır (Braun, 2015: 102-103). Ayrıca politik ekoloji, çağdaş çevre yönetiminde önemli bir tartışma konusu olan "doğanın neoliberalleşmesi" sürecine de odaklanır (Bakker, 2015: 446). Bu süreçte, özel sektörün kaynak mülkiyeti, biyoteknolojik yenilikler ve ekosistem hizmetlerinin ticarileştirilmesi hızla artmıştır. Neoliberal politikalarla birlikte piyasa mekanizmaları çevresel yönetişimin merkezine yerleştirilmiş ve çevre sorunları piyasalar aracılığıyla çözülmeye çalışılmıştır. Ancak, bu süreç, politik ekolojistler tarafından sosyoekolojik eşitsizlikleri derinleştiren bir dinamik olarak eleştirilir. Doğanın neoliberalleşmesi, çevresel kaynakların ve ortak alanların özel kazanç amacıyla sömürülmesi olarak görülür ve bu süreç, "yeşil badanalama" (greenwashing) olarak nitelendirilir (Bakker, 2015: 446).

Modern ekolojik krizlerin kavramsallaştırılmasında da politik ekoloji, eleştirel bir perspektif sunar. Bu krizler, sadece çevresel tehditlere verilen tepkiler değil, aynı zamanda kapitalist modernitenin toplumsal ve varoluşsal temellerine yönelik tehditler olarak değerlendirilir. Beck'in (1992) "risk toplumu" kavramı, bu krizlerin bireylerin ruhsal dünyasında ve kolektif siyasette yarattığı korkuları vurgular. Polanyi'nin (2001) "çifte hareket" teorisi, kapitalizmin ekonomik faaliyetleri toplumdan nasıl kopardığını ve daha sonra nasıl yeniden topluma entegre etmeye çalıştığını açıklar. Bu bağlamda, doğanın neoliberalleşmesi, kapitalizmin toplum ve doğa üzerindeki yıkıcı etkilerini derinleştirir ve sosyoekolojik sistemlerin sürdürülebilirliğini tehdit eden varoluşsal bir kriz yaratır (akt: Bakker, 2015: 45).

Politik ekoloji aynı zamanda; tarım toplumlarının ticarileşmesi ve küreselleşmenin ikili süreçlerinin kırsal topluluklar üzerindeki etkilerini analiz ederek, bu süreçlerin toplumsal yapıları nasıl parçalayıp yeniden şekillendirdiğine odaklanır (Watts, 2015: 33). Bu disiplin, mülkiyet yapıları, kaynak kontrolü ve piyasa dinamiklerinin, iktidar ilişkilerinin anlaşılmasında temel bir rol oynadığını savunur (Watts, 2012 [1983]). Politik ekolojinin gelişimi, farklı entelektüel kökenlerden gelen yaklaşımların birleşimiyle şekillenmiş olup, kurucu figürler arasında görülen analitik ve kurumsal farklılıkları yansıtır (Watts, 2015: 33). Politik ekoloji, genellikle küçük çiftçilerin hayatta kalma baskısı altında çevrelerini tahrip etme olasılığını vurgular. Bu süreç, yeniden üretim sıkışıklığı gibi basit bir ekonomik zorunluluktan kaynaklanabilir (Watts, 1983; akt: Watts, 2015: 34). Ayrıca, hukukun geçerli olmadığı yerlerde mülkiyet haklarını tesis etme çabasıyla ormanların yok edilmesi veya fiyat baskısı altında köylülerin toplumsal yeniden üretimi sağlamak için daha yoğun çalışarak topraklarını tahrip etmeleri gibi durumlar da ortaya çıkabilir (Watts, 2015: 34). Bu bağlamda, politik ekoloji, çeşitli

ölçeklerde ve karmaşık nedensellik zincirleri aracılığıyla kaynakların, çevrelerin ve bozulmaların nasıl yönetildiğini ve şekillendirildiğini anlamayı amaçlar. Bu süreçler, toplumsal üretim, değişim ve mülkiyet ilişkileri tarafından belirlenen fırsatlar ve kısıtlamalarla şekillenir (Watts, 2015: 34).

Politik ekoloji ve geçim kaynakları çalışmaları, birbirini tamamlayan alanlardır (Carr, 2015: 332). Politik ekoloji, küresel sermayenin yerel tarım kararları üzerindeki etkilerini veya küresel çevre yönetimi söylemlerini somutlaştıran koruma projelerinin topluluklar üzerindeki etkilerini inceleyerek, insanların belirli yerlerde nasıl yaşadıklarını araştırır. Geçim kaynakları araştırması ise, belirli yerlerdeki insanların refah önündeki zorlukları aşmak ve çeşitli hedeflere ulaşmak için çevresel, ekonomik ve sosyal kaynakları nasıl harekete geçirdiklerine odaklanır (Hussein, 2002; Valdés-Rodríguez ve Pérez-Vázquez, 2011; akt: Carr, 2015: 332).

Yerel düzeyde alınan geçim kaynağı kararları ve bunların sonuçları, aslında küresel ölçekteki süreçler ve yapılarla yakından ilişkilidir. Bu nedenle, geçim kaynakları perspektifi, politik ekolojik analizde geniş bir yelpazeyi kapsar (Carr, 2015: 332). Scoones'un (2009: 172) belirttiği gibi, bu kavram yerel düzeyde kırsal veya kentsel geçim kaynakları, mesleki düzeyde çiftçilik, hayvancılık veya balıkçılık, sosyal farklılıklar temelinde cinsiyet veya yaşa dayalı geçim stratejileri, geçim yolları ve yörüngeleri ve sürdürülebilirlik veya dirençlilik gibi dinamik modeller üzerinden ele alınabilir (akt: Carr, 2015: 332). Bu perspektif, politik ekolojinin kırsal geçim kaynakları ve tarım konusundaki eleştirel yaklaşımını derinleştirir, zira bu alanlar, çevresel, sosyal ve ekonomik süreçlerin kesiştiği noktada yer alır.

Öte yandan; politik ekoloji, iklim değişikliği gibi küresel sorunların kökenlerini, sonuçlarını ve bu sorunlara verilen tepkileri analiz etmek için önemli içgörüler sunar. Disiplin, özellikle risk ve kırılganlık kavramları üzerinde durarak, iklim değişikliğinin yerel ve küresel ölçekte nasıl tezahür ettiğini anlamaya çalışır (Westcoat, 2015: 293). Politik ekoloji, emisyonlar ve kırılganlıklar gibi yapısal nedenlerin maddi doğayla ilişkisini inceleyerek, bireysel ve kurumsal aktörlerin iklimle ilgili gelişmeleri nasıl tanımladığını ve yorumladığını analiz eder. Bu bağlamda, iklim değişikliği, çevresel ve sosyal adalet meselelerini gündeme getirirken, politik ekolojistleri aktivizm ve politika ile buluşturan kritik bir alan olarak öne çıkar (Liverman, 2015: 303).

Ayrıca Watts'ın (2015: 41) aktardığı üzere; iklim adaptasyonu, politik ekolojinin önemli bir inceleme alanıdır ve şoklar, devrilme noktaları, eşikler ve risklerle dolu bir dünya olarak tanımlanır (Collier, 2008). Sosyal sistemlerin kendi kendini organize etme kapasitesine dayanan bu yaklaşım, adaptasyon ve dayanıklılığı, dalgalanan kapitalizmin yeni düzenine uyum sağlamak için bir araç olarak görür. Özellikle Küresel Güney'de, yoksul topluluklar iklim

değişikliğinin etkileriyle başa çıkmak için bir laboratuvar gibi kullanılırken, dayanıklılık küresel düzende hayatta kalma hakkının bir ölçütü haline gelmiştir (IPCC, 2014; Cooper, 2006, 2008; Watts, 2013). Politik ekoloji, yeni adaptasyon ve dayanıklılık teorisini iki temel açıdan eleştirir. İlk olarak, öz-örgütlenmenin güçlü bir sosyal sistem yasası olarak kabul edilmesine rağmen, piyasa temelli öz-örgütlenme biçimlerinin diğerlerine üstün gelmesi ve devletin bu süreçteki rolünün küçümsenmesi sorgulanır (Connolly, 2013). İkinci olarak, adaptif kapasite ve dayanıklılık kavramlarının modern biyoiktidar bağlamında ele alınması gerektiği vurgulanır. Bu kavramlar, neoliberal yönetim ve yönetişimin temel dayanakları olarak, risk yönetimi ve güvenlik politikaları ile uyumludur (Amoore, 2013: 11, akt: Watts, 2015: 41).

Sonuç olarak, politik ekoloji, çevresel ve toplumsal ilişkileri disiplinler arası bir yaklaşımla ele alarak, bu ilişkilerin kapitalist üretim biçimleri ve neoliberal politikalar tarafından nasıl şekillendirildiğini inceler. Disiplin, ekolojik krizleri ve kaynak dağılımındaki adaletsizlikleri, basit teknik sorunlar olarak değil, yapısal güç ilişkilerinin bir ürünü olarak görür. Kırsal geçim kaynakları, tarım ve iklim değişikliği gibi konulara odaklanarak, yerel toplulukların küresel güç dinamiklerine karşı direniş ve uyum süreçlerini analiz eder. Politik ekoloji, eleştirel sosyal teoriye dayanan, tarihsel ve mekânsal olarak şekillenen toplumsal yapıların ve çevresel süreçlerin anlaşılmasını hedefleyen bir perspektif sunar. Disiplin, sadece akademik bir çerçeve değil, aynı zamanda sosyal adalet ve eşitlik arayışında radikal bir politik duruş olarak da kendini gösterir. Bu nedenle, politik ekoloji, ekolojik krizlerin derinlemesine anlaşılmasında ve bu krizlere karşı alternatif yaklaşımların geliştirilmesinde kritik bir entelektüel araç olarak öne çıkar.

1.4. Çevre Sosyolojisi ve Afet Sosyolojisinin Kesişiminde Küresel İklim Krizi

1.4.1. Küresel ve Yerel Olanın Etkileşiminde İklim Krizi Olgusu

1.4.1.1. Tarihsel Arka Plan

Yükselen pozitivist paradigmanın derin etkileri, insanın doğayı kontrol altına alma ve onu şekillendirme girişimlerini beraberinde getirmiş, bu süreç iklim değişikliğini, insanlık ve gezegen için 21. yüzyılın en ciddi tehlikelerinden biri olarak öne çıkarmıştır. İklim değişikliğinin önemi yalnızca doğal felaketlerin yol açtığı zararlarla sınırlı kalmaz; bunlar hayatın devamlılığını etkileyen temel faktörler arasında yer alır ve ekolojik dengenin bozulması, insan sağlığına doğrudan etkileriyle de öne çıkar. Ayrıca, bu fenomenin kökenleri sosyoekonomik yapılarla derinlemesine bağlantılıdır ve toplumların refah seviyesiyle doğrudan ilişkilidir. Milyonlarca yıl boyunca biçimlenen fosil yakıtların düşüncesizce tüketilmesi, atmosferdeki karbon gazının hızla yükselmesine sebep olmuştur. Sanayi kapitalizminin ve onun

kültürel uzantısı olan modernizmin yol açtığı temel sorunsallardan biri haline gelen iklim krizi, tüketim toplumundan beslenmeye devam etmiş ve risk toplumunun da baş mimarların biri olarak yerini almıştır. Sürdürülemez ekonomik modeller, kömür çağının başlangıcında kök salmış olsa da 20. yüzyılda ivme kazanmış ve yakın zamanda beklenmedik bir hızda artış göstermiştir. Dünyayı altıncı yok oluşun eşiğine (Ceballos ve Ehrlich, 2018: 1080) getiren bu antroposentrik yaklaşım sonucunda küresel atmosferik karbondioksit konsantrasyonu milyonlarca yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır (Hönisch vd., 2023). Biriken gazlar yüzey hava sıcaklıklarının ve yüzey altı okyanus sıcaklıklarının yükselmesine neden olmaktadır (National Research Council, 2001: 1; Hegerl vd., 2019: 1).

Her ne kadar yakın zamana kadar iklim inkarcılığı her alanda kendine yer bulmuş olsa da aslında tarihte ilk kez 1827'de Jean-Baptiste Fourier atmosferik sera etkisinden bahseder (Fleming, 1999: 72). Ardından 1896'da Svante Arrhenius, iklimin atmosferde bulunan gazların artışından etkilenebileceğini söyler. 1938'de ise Guy Callendar, aşırı kömür kullanımının dünyanın ısınmasına yol açtığını iddia eder. 1958'de Charles David Keeling atmosferdeki CO2 yoğunluğunu ölçmeye başlar ki bu modern iklim değişikliği araştırmalarının başlangıcı olarak kabul edilir (Harris, 2010: 7865). James Hansen ise 1988'de NASA'nın küresel ısınmanın atmosferde biriken sera gazlarından kaynakladığından %99 emin olduğunu açıklar. Aynı yıl kurulan IPCC (1988) de benzer şekilde atmosferdeki sera gazlarının artışından "antropojenik" etkilerin sorumlu olduğunu açıklar. 2013 yılında atmosferdeki CO2 yoğunluğu 400 ppm'in (milyonda bir parçacık) üzerine çıkar. Ne var ki sağlıklı bir gezegen için bu oranın 350 ppm düzeyinde olması gerekmektedir. Bir diğer ifadeyle, gezegen Sanayi Devrimi ile birlikte ısınmaya başlamış olsa da bu yoğunluğun yakın zamanda çok hızlı bir biçimde yükseldiğini görmekteyiz (Şekil 1.1) ve 2020 yılı itibariyle dünya 100 yıl öncesine göre 1,26 derece daha sıcak hale gelmiştir (Şekil 1.2 ve Şekil 1.3).

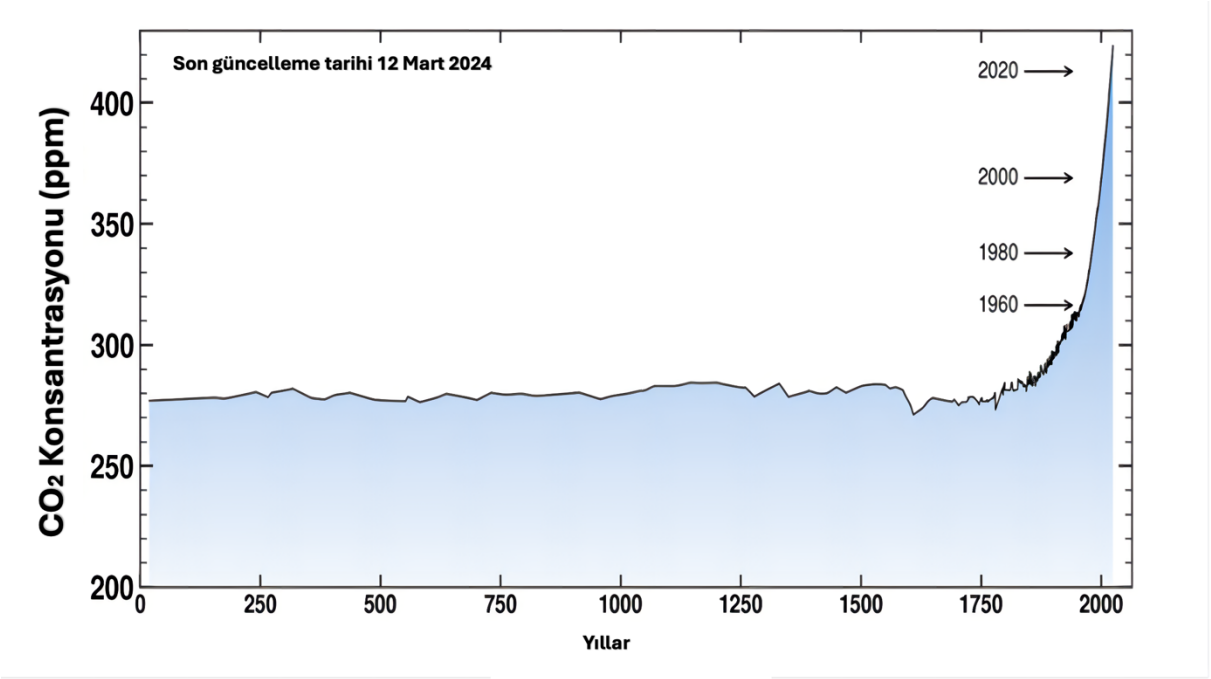

Şekil 1. 1 Keeling Eğrisi

(Kaynak: Scripps Institution of Oceanography'den Türkçeleştirilerek yeniden düzenlenmiştir)

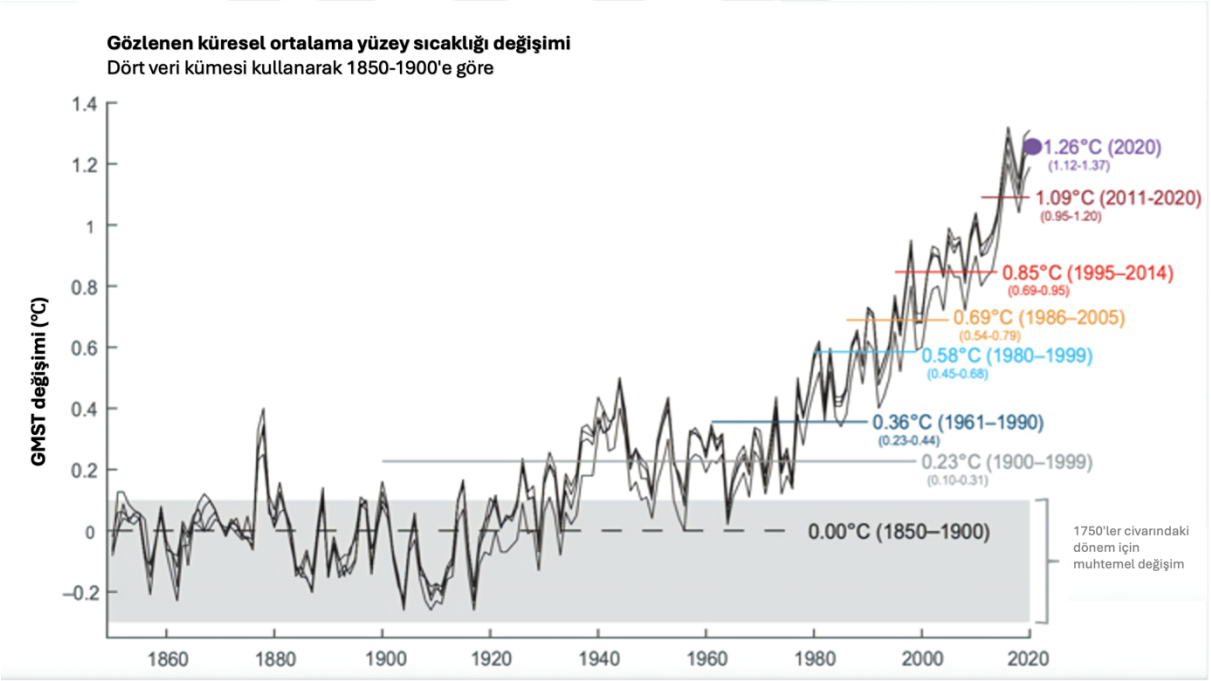

Şekil 1. 2 Gözlenen Küresel Ortalama Yüzey Sıcaklığı Değişimi

(Kaynak: IPCC, 2021'den Türkçeleştirilerek yeniden düzenlenmiştir)

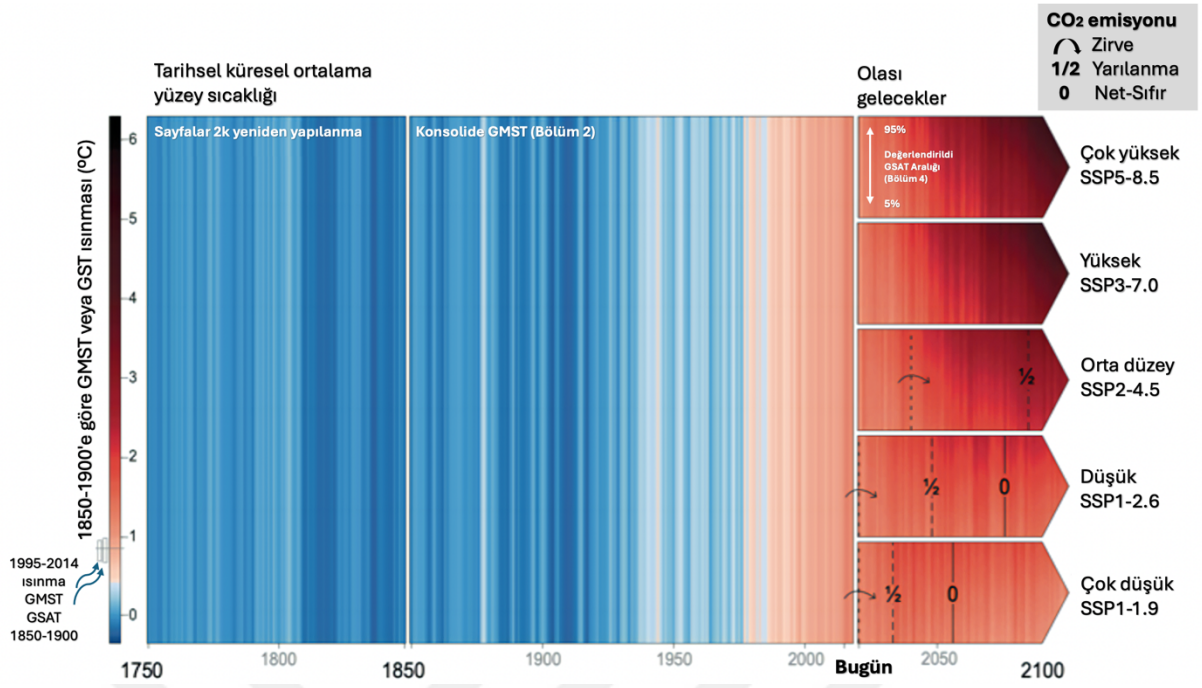

Şekil 1. 3 Tarihsel Küresel Ortalama Yüzey Sıcaklığı

(Kaynak: IPCC, 2021'den Türkçeleştirilerek yeniden düzenlenmiştir)

WMO'nun Küresel İklim Durumu Raporuna göre 2022 yılı, sera gazı yoğunluğu, sıcaklık oranı ve deniz seviyesi gibi birçok ölçümde rekor kırılan bir yıl olurken bağlantılı olarak iklim değişikliğiyle ilişkili afetlerde de önemli ölçüde kayıp ve hasar meydana gelmiştir. 2015-2022 yılları, 173 yıllık kayıtlardaki en sıcak sekiz yıl olurken devam eden La Niña koşullarına rağmen 2022 yılı kayıtlardaki en sıcak beşinci veya altıncı yıl olmuştur. Üç ana sera gazının (karbondioksit, metan ve azot oksit) konsantrasyonları, konsolide küresel değerlerin mevcut olduğu en son yıl olan 2021'de rekor seviyelere ulaşırken (1984-2021), okyanus ısı içeriği ve küresel ortalama deniz seviyesi 2022 yılında yeni bir rekora ulaşmıştır. Küresel ortalama deniz seviyesinin yükselme hızı, uydu kayıtlarının ilk on yılı (1993-2002, yılda 2,27 mm) ile son on yılı (2013-2022, yılda 4,62 mm) arasında iki katına çıkmıştır. Benzer şekilde Ağustos 2022 itibariyle, kuraklık ve diğer şokların etkisiyle Doğu Afrika'da yaklaşık 37 milyon kişi akut gıda güvensizliği ile karşı karşıya kalmıştır. Temmuz ve ağustos aylarında rekor düzeyde yağan yağmur Pakistan'da büyük çaplı sellere yol açmış, en az 1700 kişi hayatını kaybetmiş, 33 milyon kişi etkilenmiş ve yaklaşık 8 milyon kişi yerinden edilmiştir. Toplam hasar ve ekonomik kayıp ise 30 milyar ABD dolarını bulmuştur. Rekor kıran sıcak hava dalgaları yaz boyunca Çin ve Avrupa'yı etkilemiş, bazı bölgelerde aşırı sıcak havanın olağanüstü kuru koşullarla birleşmesi sonucu ölümler İspanya, Almanya, Birleşik Krallık, Fransa ve Portekiz'de toplam 15.000'i aşmıştır.

1.4.1.2. Nasıl Bir Kriz ve Sosyolojik Yaklaşım Bunun Neresinde?

Temelde, iklim değişikliği sorunu yaşam, üretim ve tüketim biçimlerimizle doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, sosyoloji ve diğer sosyal bilimlerin, iklim bilimiyle entegrasyonunu sağlamak amacıyla, literatürde mevcut olan içgörülerin birleştirilmesine yönelik yoğun bir çaba sarf edilmiştir; bu çabalar, sosyolojinin bu alandaki zorunlu katkısını vurgulamak için ikna edici bir durum ortaya koymaktadır (Dunlap ve Brulle 2015; Zehr 2015; Castree, vd. 2014; Weaver, vd. 2014; Norgaard 2018 akt: Elliot, 2018: 302). Yükselen deniz seviyeleri adaları yutarken, deniz seviyesindeki artışlar ABD, Karayipler ya da Güneydoğu Asya'daki kasırga tahribatını şiddetlendirmektedir. Artan sıcaklıklar, değişen rüzgarlar ve yağış modelleri hem kara hem de deniz bazlı endüstrileri felce uğratmaktadır. Kuraklık, su kıtlığı ve toprak bozulmasıyla mücadele eden çiftçiler, gelecekte daha zor koşullarla karşı karşıya kalacaklardır. Özellikle yoksul kesimler, seller, fırtınalar ve aşırı sıcaklar nedeniyle hayatlarını kaybetmekte, Dünya Sağlık Örgütü ise iklim değişikliğinin 2030-2050 yılları arasında yılda yaklaşık 250.000 ek ölüme yol açacağını öngörmektedir (Elliot, 2018: 302). Bu derin toplumsal dönüşümü anlama ve açıklama çabası içinde sosyolojinin rolü oldukça önemlidir.

"Krizler Çağının Toplumsal Halleri" başlığıyla geçekleştirilen 10. Ulusal Sosyoloji Kongresi'nin açılış konuşmasında Prof. Dr. Jan Spurk "Kriz Mi? Çağdaş Toplum ve Olası Geleceği Üzerine Sosyolojik Düşünceler" adlı bildirisinde, krizin hiç olmadığı kadar gündelik hayatımızın ve deneyimlerimiz bir parçası haline geldiğine dikkat çekerek konuşmasına başlamıştı. Ekonomik kriz, ekolojik kriz, gıda krizi, siyasi krizler… Toplumsal olarak inşa edilen krizlerin oluşma nedenlerini ve biçimlerini tam olarak ortaya koyamasak dahi gündelik hayatlarımızdaki iz düşümlerini ziyadesiyle tecrübe ettiğimizi, hissettiğimizi ifade eden Spurk krizlerin aynı zamanda yeniden doğumun da habercileri olduğunu vurgulamıştı. Zira Marx'dan beri kapitalizmin doğası gereği krizler ürettiğini ama aynı zamanda bunlar üzerinden kendini de yeniden ürettiğini bilmekteyiz. Nasıl ki bu çelişkiler kapitalizmin doğasına içkinse krizler de giderek geçici bir tehditten uzun süreli bir normalliğe hatta yeni normale dönüşmektedir. Spurk'un deyimiyle hayatta kalmak için verilen bu yorucu ve yıpratıcı mücadele sırasında bireyler yaşadıkları kırılma ve kriz deneyimleri sayesinde mevcut çelişkilerin farkına varabilirler. Hegel'in krizi; şüphe, çaresizlik ve umutsuzluk durumları olarak nitelendirdiğini hatırlatan Spurk, bununla birlikte diyalektik anlamda krizi, daha iyi bir geleceğe yol açabilecek olumsuzluğun uzun ve sancılı bir çalışması olabildiğine de dikkat çekti. Bu geleceğin mümkün ancak belirlenmemiş olduğunu, sosyologlar olarak bizim görevimizin de toplumumuzun kriz erozyonunun üstesinden gelme olasılığına ve üstesinden gelmeyi engelleyen unsurlara işaret etmek olduğunu ifade ederek konuşmasını tamamladı (Spurk, 2023: 5). Bu konuşma

araştırmacının da bir kez daha bu araştırmayı yapmak için yola çıkarken hangi amaçlara sahip olduğunu hatırlatmıştır. Her ne kadar Klinenberg (2015: 218) kadar iddialı bir şekilde "sosyal otopsi" yapmayacak olsa araştırmacının yaşadığı kentte iklim krizinden en çok etkilenen toplulukların deneyimlerini anlamak ve bu kriz erozyonunun üstesinden nasıl gelinebileceğine ilişkin bilimsel temellere ulaşmaya çalışmak temel motivasyonudur.

Modern toplumun doğa ile barışık olmayan kalkınma anlayışı, sürekli ekonomik büyüme ve tüketime dayalı toplumsal yaşam biçiminin doğurduğu sorunsallar arasında diğer sosyoekolojik problemleri de şiddetlendirme potansiyeli açısından öne çıkan iklim değişikliği tam da bu sebeplerle artık iklim krizi olarak adlandırılmaktadır. Zira "iklim değişikliği", "karşılaştırabilir zaman dilimlerinde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan veya dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda iklimde oluşan değişiklik" (BMİDÇS, 2002: 5) şeklinde tanımlanırken; "iklim krizi" ise ontolojik ve epistemolojik bağlamda iklim değişikliğinin antroposentrik köklerine, onun sosyoekolojik sistemlerle olan girift ilişkisine atıfta bulunan ve sosyolojik bağlamını vurgulayan bir kavram olarak öne çıkar.

Küresel ve yerelin, yapı ve failin etkileşiminde bir olgu olarak iklim krizini ele aldığımızda Dünya Gıda Krizi (2007), Küresel Ekonomik Kriz (2008-2012), Covid-19 Salgını (2019) gibi yakın tarihimizdeki krizlerle hem benzeştiğini hem ayrıştığını görmekteyiz. Zira olumsuz bir gerçekliği, kötüye gidişi ve buhranı temsil eden iklim krizi de diğerleri gibi ziyadesiyle belirsizlik, risk, güvensizlik ve umutsuzluk taşır, lakin bu gerçekliğin kendisi uzun süre inkâr edilmiş, çözümünde bir arpa boyu yol alınamamış, bugün çözülmesi halinde dahi yüzyılın sonuna kadar sonuçlarıyla yüzleşeceğimiz sosyoekolojik bir bozulma vaat etmesiyle insanlığın daha önce karşılaşmadığı bir kriz türünü temsil etmektedir. Tam da bu nedenle sosyolojik araştırmalar sadece emisyon azaltma stratejileri geliştirmekle kalmayıp, aynı zamanda toplumların iklim değişikliğine uyum sağlama ve onun sonuçlarıyla başa çıkma kapasitelerini geliştirmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Nasıl ki çevre sosyolojisi; siyaset sosyolojisi, sosyal hareketler, sosyal eşitsizliğin mikro ve makro temelleri, nüfus ve göç araştırmaları ve küreselleşme modelleri gibi sosyolojinin birçok farklı alanından elde ettiği teorik iç görüler üzerine inşa edilmiş ve nüfus ekolojisi, coğrafya ve demografi gibi farklı disiplinlerden de beslenerek kendine yer bulmuşsa (Nagel, 2010: 13), iklim krizi çalışmaları da bu açılımı hem daha genişleten hem de daha *kesişimsel* hale getiren bir sorunsal olarak kendini göstermektedir. Bu nedenle hem cevaplanamayacak hem de başarısız olunamayacak kadar büyük bir sorunla karşı karşıya olduğumuzu dile getiren Beck (2014: 182), iklim değişikliğinin dünyayı nasıl kurtarabileceğine, çağdaş yaşamı daha iyiye nasıl dönüştürebileceğine

odaklanmak gerektiğini vurgulamakta ve bunu da "özgürleştirici felaketçilik" olarak adlandırmaktadır. Rittel ve Webber'in 1973'te 'kötü' sorunların tanımlanmasının zor ve doğası gereği çözülemez olduğu makalesini genişleten Levin vd. ise (2012) iklim krizini "süper kötü" bir sorun olarak adlandırmakta ve zamanın azaldığı, soruna neden olanların aynı zamanda çözümün peşinde olduğu, sorunu çözmek için gereken merkezi otoritenin zayıf olduğu veya mevcut olmadığı, politik tepkilerin geleceği mantıksız bir şekilde göz ardı ettiği tespitlerini gözler önüne sermektedir (Levin vd., 2012). Ekonomik faaliyetler ve artan gelir düzeyleri ile tüketim, karbon emisyonlarının artışının ana itici güçleridir. Güç, sosyal tabakalaşma ve eşitsizlikler ise emisyonları hem ulusal hem de yerel düzeyde şekillendiren kritik etkenler arasındadır. Nüfus artışının iklim değişikliğine etkisi olmasına rağmen, tüm insanların emisyonlara katkısı eşit değildir. Arazi kullanımı değişiklikleri, uluslararası anlaşmalar, ekonomik güçler ve ulusal politikalar gibi faktörler, iklim değişikliğini etkileyen ve şekillendiren diğer önemli unsurlardır. Bu faktörler, iklim krizine yönelik mücadelede, farklı ölçeklerde ve çeşitli kurumsal bağlamlarda azaltma ve uyum stratejilerini belirleyen dinamikler arasındadır (Marquart-Pyatt vd., 2015).

Sosyolojik analizin; yüksek karbonlu toplumları ve iklim değişikliğini incelemede merkezi bir öneme sahip olduğunu ileri süren Urry (2009: 84), kapitalizmin küresel iklim değişikliği yoluyla "burjuva mülkiyetinin varlığını tehlikeye atarak tüm burjuva toplumuna düzensizlik getirdiğini" ve kapitalizmin, eşi benzeri görülmemiş yüksek karbonlu 20. yüzyılda "büyüleriyle" çağırdığı güçleri, 21. Yüzyılda kontrol edemediğinin altını çizmektedir. İklim krizi modern sosyal yaşamı kararlı bir şekilde şekillendirmekte ve yeni bir sosyal problemler dalgası yaratmaktadır (Klinenberg, 2020: 662). Küresel iklim krizi söz konusu olduğunda; bireylerin ve grupların sahip olduğu değerlerin ve önceliklerin oldukça farklı olması bilimsel analizlerin tek başına uzun vadeli projeksiyonlar ortaya koymakta yetersiz kalmasına neden olmaktadır (Hallegatte vd., 2016: 663). Birçok ekolojik problem gibi iklim krizi de politik muhafazakârlar ile ilerlemeciler arasında, çiftçiler ile bilim insanları ve çevreciler arasında ve topluluklar ile yerel çevreye tehdit oluşturan büyük işletmeler ve madencilik şirketleri arasında çatışmalara yol açan gruplar arası boyutlar içerir, zira bireyin belirli bir sosyal kimlik açısından kendini nasıl algıladığı ve konumlandırdığı çevresel tutumlarını ve davranışlarını da şekillendirir (Snell vd., 2023: 691). Aynı zamanda iklim krizi olgusunu anlamayı mümkün kılan temel yaklaşımlardan biri kuşkusuz *kesişimselliktir.* Kimberlé Crenshaw tarafından 1989'da ortaya atılan bu terim, farklı sosyal konumların -ırk, cinsiyet, sınıf, cinsellik, etnik köken gibi- güç ve baskı deneyimlerini nasıl farklılaştırdığını incelemek için birçok disipline dahil edilmiştir (Crenshaw, 1989; Crenshaw, 1991). Başlangıçta insan-çevre ilişkilerini merkeze

almayan kesişimsellik araştırmaları son yıllarda çevresel adalet ve cinsiyet-çevre çerçevelerini entegre ederek, derinlemesine kesişimsel sosyoekolojik teoriler geliştirilmesine olanak sağlamıştır (Gaard, 2017; Malin & Ryder, 2018; Pellow, 2018). Ekolojik problemlerin nedenleri ve sonuçlarını anlamada kesişimselliğin önemi, cinsiyet ve kalkınma, ekofeminizm, feminist politik ekoloji, postkolonyal feminizm, yerli çalışmaları ve çevresel adalet araştırmaları da dahil olmak üzere birçok literatürde görülebilir (Caniglia vd., 2021: 15-16).

Gerçekten de çok çeşitli sosyal süreçlere nüfuz eden iklim krizi olgusu kapsamlı doğası nedeniyle çok sayıda sosyal teori, bilgi ve sorgulama türü için uçsuz bucaksız bir çalışma sahası haline gelmiştir (Islam ve Kieu, 2021: 7). Bunlar iklim değişikliğinin antropojenik sürücüleri (Norgaard, 2018; Rosa vd., 2015; Islam, 2013; Ury, 2011; Ruiz vd., 2020), iklim değişikliği ile bağlantılı piyasalar ve örgütler (Perrow ve Pulver, 2015; Lee, 2020, Islam, 2018; Herrmann ve Guenther, 2017), tüketim desenleri ve küresel iklim değişikliği (Ehrhardt-Martinez vd., 2015; Kulmer vd., 2020; Islam ve Kieu, 2020), küresel eşitsizlik ve iklim adaleti (Islam, 2013; Harlan vd., 2015; Nyiwul, 2021; Wang vd., 2020; Sovacool, 2018, Roberts, 2009), iklim değişikliğine uyum, azaltma, yanıt ve direnç (IPCC Report, 2007a; Carmin vd., 2015; Ehrhardt-Martinez vd., 2015; Islam ve Kieu, 2020; Kais ve Islam, 2018), küresel iklim politikaları, sivil toplum ve sosyal hareketlerin rolü (Islam, 2013; Salleh, 2010; Galvin, 2020), iklim değişikliğine ilişkin kamuoyu (Shwom vd., 2015; Kais ve Islam, 2019; Wiest vd., 2015), iklim değişikliği inkarcılarına karşı hareketler (Dunlap ve Brulle, 2015; Wong-Parodi ve Feygina, 2020), iklim değişikliğine ilişkin sosyal teoriler ve metodolojik yaklaşımlar (Schnaiberg, 1980; Shwom, 2011; Kais ve Islam, 2018; Islam, 2018; Marquart-Pyatt vd., 2015), iklim değişikliğini anlamak ve ele almak için doğa bilimleri ve sosyal bilimler arasında köprü kurmak (Dunlap ve Brulle, 2015; Blue, 2016; Charnock ve Thomson, 2019) gibi birçok farklı alanı kapsamaktadır.

Olin-Wright'ın (2010) "Gerçek Ütopyalar" projesinin geleneğini takip eden Klinenberg (2020: 662), sosyolojinin sadece iklim kriziyle ortaya çıkan sorunları belgelemekle kalmayıp, devletlerin ve toplumların karbon emisyonlarını nasıl azalttığını da göstermede hayati bir rol oynayabileceğine dikkat çekmektedir. Ayrıca, felaketlerle veya toplumsal hareketlerle ilgili deneyimlerin nasıl daha adil ve eşitlikçi bir şekilde yeniden inşa edildiğini ve dayanıklılık çabalarına nasıl yol açtığını vurgulamaktadır. Klinenberg, aynı zamanda toplulukların ekolojik değişim karşısında nereye ve nasıl yerleşecekleri konusunda karar verme yetkisine sahip olduklarını göstermenin önemine de işaret etmektedir. Öte yandan, daha eleştirel gelenekleri takip eden sosyolojinin, karbon yoğun enerji sistemlerini meşrulaştırmak için ekolojik dil kullanan fosil yakıt şirketlerinin yeşil yıkama kampanyalarını ve ürünlerini çevresel zararı azaltmadaki rolleri hakkında asılsız iddialarla tanıtan paylaşım ekonomisi firmalarının

sahtekarlıklarını da sorgulayabileceği belirtilmektedir. Ona göre yöntem ne olursa olsun, teori ne olursa olsun, iklim değişikliği sosyolojisi devletlerin ve toplumların modern dünyayı organize eden yüksek karbonlu, eşitsiz sosyal yapılara alternatifler belirlemelerine yardımcı olabilir (Klinenberg, 2020: 662).

İklim krizinin toplumu hangi biçimlerde etkilediğini ve bu alanda yapılan sosyolojik araştırmaların çerçevesini Norgaard (2018: 173) "iklim değişikliği döneminde sosyolojik tahayyül" adlı çalışmasında çizmiştir. Buna göre iklim değişikliği, insan toplumlarını çeşitli ve karmaşık yollarla etkilemekte, sosyal bağlam ve coğrafi konum farklılıklarına göre değişen ekolojik koşulların sonuçlarını farklı şekillerde deneyimlemelerine neden olmaktadır (Dunlap ve Brulle, 2015; Nagel, 2016). Toplumsal dinamikler ve altyapı üzerinde baskı oluşturan bu değişimler, cinsiyet, ırk ve sınıf eşitsizliklerini daha da karmaşık hale getirebilir. Sosyolojik literatürde, çeşitli sosyal katmanların- sınıf, cinsiyet, ırk, cinsel yönelim, bölgesellik gibi- iklim değişikliğinin etkilerine maruz kalma biçimi ve derecesi üzerindeki etkileri ele alınmıştır (Nagel, 2016; Harlan vd., 2015). İklim değişikliğinin etkileri, maddi zararlarla ve kültürel yorumlar arasındaki etkileşimle belirlenen eşitsizlikler ve kırılganlıklar üzerindeki çeşitliliğin ötesine geçer. Maddi etkiler, hastalıkların yayılması, afetlerin şiddetlenmesi ve iklim mülteciliği gibi insan güvenliğine yönelik tehditleri içerir. Sosyal düzeyde ise, aşırı sıcak dalgaları nedeniyle elektrik şebekelerinin aşırı yüklenmesi gibi altyapıya yönelik maddi tehditler bulunmaktadır (Bates, 2016; Klinenberg, 2015). Sosyolojik yaklaşım, etkilerin şekillenmesinde toplulukların uyumu ve kültürel bağlılıkların rolünü vurgulamakta, aynı zamanda yüksek emisyon senaryolarından ekonomik olarak yararlanan enerji şirketlerinin politikalarının ve kamuoyunu etkileyiş tarzlarının, demokratik yapıları nasıl riske atabileceğini de ortaya koymaktadır (Brulle vd., 2012; Dunlap, 2013). Öte yandan iklim değişikliği, toplumsal kimlik ve anlam sistemleri üzerinde sembolik tehditler yaratmakta (Norgaard, 2011) ve mevcut ekonomik ve siyasi sistemlerimizin meşruiyetini de sorgulatmaktadır (Klein, 2014).

Bu geniş spektrumlu etkiler, iklim değişikliğiyle ilişkili sosyolojik araştırmaların ve politikaların şekillendirilmesinin merkezinde yer almalıdır. Noorgard (2018), çevreye zarar veren sosyal yapıyı oluşturan toplum içindeki ilişkileri görebilmek için nasıl ki sosyolojik tahayyüle ihtiyacımız varsa, insan eylemleri ile dünyanın biyofiziksel sistemi arasındaki ilişkileri görebilmek için de "ekolojik tahayyül"e ihtiyacımız olduğunu ifade etmektedir. Zira modern toplum, insanların doğadan ayrı ve ondan bağımsız olduğu, hatta onun üstesinden gelip artık ona bağımlı veya savunmasız olmadığı varsayımı üzerine kuruludur; ancak sosyolojik bir tahayyül geliştirmedeki zorluklar nedeniyle, birçok kişi sosyal yapıyı dahi göremez hale gelmiştir (Noorgard, 2018). Tam bu nedenle Lawn ve Lawn (2016: 3) iklim krizinin çözümünün

sadece sera gazı emisyonlarını 450 ppm'nin altında tutmakla mümkün olmayacağına dikkat çeker. Bunun için aynı zamanda i) küresel doğal kaynak kullanım hızının ekolojik olarak sürdürülebilir olana kadar azaltılması, (ii) 2100 yılına kadar nüfus sayısının sekiz milyar kişinin altında tutulması, (iii) ülkeler arasında ve ülkeler içinde gelir ve servet farklılıklarının azaltılması ve (iv) ulusların niteliksel olarak iyileşen bir durağan durum ekonomisine geçiş yapmalarının teşvik edilmesi gerekmektedir. Bunun da ötesinde yazarlara göre küresel ekonomiyi sürekli büyütmeye çalışırken iklim değişikliği krizinin çözülemeyeceği bir gerçektir (Lawn ve Lawn, 2016: 3). Ekonomik büyümenin yapısal değişiklikler olmadan azaltılması oldukça zordur, ancak yapısal değişiklikler (gelir eşitsizliğinin azaltılması, sürdürülebilir tüketimin artırılması, etkili düzenleyici mekanizmaların uygulanması gibi) karbon emisyonlarını etkili bir şekilde azaltmak için zaruridir (Marquart-Pyatt vd., 2015). Dahası "iklim acil durumu, artan eşitsizlik ve Covid-19 Pandemisi gibi yaşadığımız zorlukların bir bütün olarak insanlığın neden olduğu talihsiz tesadüfler değil, sürekli ekonomik büyüme ve sermaye birikimine yönelik bir sistemin sonuçları" olduğunu vurgulayan Shulken ve diğerleri (2022: 9) sosyal-ekolojik dönüşümün "sadece aşamalı değil sistemik bir değişim" ile mümkün olduğunu belirtmektedir. Bunun da temel bileşeni ekonomik büyüme ve sermaye birikimi arayışını eleştiren, toplumları hem ekolojik olarak sürdürülebilir hem de sosyal olarak adil kılmak için yeniden düzenlemeye çalışan ve dünyanın dört bir yanındaki ilerici aşağıdan yukarıya hareketler mozaiği ile bağlantılı olan küçülme hareketidir (Akbulut vd. 2019, Burkhart vd. 2020). Hareket bu bağlamda herkes için iyi bir yaşam sağlamak için büyüme zorunluluğunun aşılması gerektiği temel önermesini paylaşan çok sayıda ses için bir alan sağlar (Barca vd. 2019; Schulken vd., 2019: 12). Bu seslerin, örneğin Yerli ya da ekofeminist praksisin "aktivistlerin müşterekleştirme ve madencilik, fosil yakıt ekonomisi ve metalaştırılmış mülkiyet haklarına karşı direniş liderliğine" dayandığı, "yabancı düşmanlığı ve umutsuzluk yerine sömürgesizleştirme, saygı, dayanışma ve umut siyasetini inşa etme" çabasında olduğu ortadadır (Perkins, 2019: 183).

Yakın zamanda iklim acil durumu ilan edilmesi (Extinction Rebellion), iklim krizinin varoluşsal bir tehdit olarak BM (2018) nezdinde dile getirilmesi, hatta küresel ısıtma kavramının daha yerinde olduğuna vurgu yapılması (The Guardian, 2018) gibi güncel gelişmeler meselenin önemi ve aciliyeti bakımından birtakım kıpırdanmaların olduğuna işaret etse de bilimsel çalışmalar çok da iç açıcı bir tablo sunmamaktadır. İklim krizi gezegendeki yaşamı tehdit etmeye devam ederken, müzakerelerde somut ilerleme elde edilememesi umutları da azaltmaktadır. Covid-19 Pandemisi nedeniyle ekonomik durgunluk, sera gazı emisyonlarının artışını yalnızca geçici olarak yavaşlatmış, emisyonlarda düşüş ya da istikrar belirtisi

oluşmamıştır. Dezenformasyon kampanyaları, iklim inkarcılığı ve bilimsel bulguların göz ardı edilmesi, politikanın bu alandaki etkinliğinin eksikliğini gözler önüne seriyor. Bu unsurlar, iklim değişikliğiyle mücadelede siyasi irade ve toplumsal eylem açısından daha derin bir sorgulamayı zorunlu kılıyor (Buky, 2020: 13).

İklim değişikliği mücadelesinde "şüphecilerin ve inkarcıların" sesi eskisi kadar yüksek çıkmasa da bir süredir hâkim anlayışın "geciktirme söylemi" çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Pringle ve Robbins'in (2022) yakın zamanda gerçekleştirdiği bir araştırma bu anlayışa dair güzel bir tipoloji ortaya koymaktadır (Şekil 1.4). Bunlardan ilki "sorumluluğu yönlendirmek" olarak adlandırılmakta ve "bireycilik" (iklim değişikliğine karşı harekete geçmekten nihai olarak bireyler ve tüketiciler sorumludur), "peki ya sencilik?" (karbon ayak izimiz [...] ile karşılaştırıldığında önemsizdir. Bu nedenle, en azından [...] bunu yapana kadar harekete geçmemizin hiçbir anlamı yok) ve "asalak/beleşçi bahanesi" (emisyonların azaltılması bizi zayıflatacak, diğerlerinin ise kendilerininkini azaltmak gibi bir niyetleri yok ve bundan faydalanacaklar) söylemlerine dayanmaktadır. "Dönüştürücü olmayan çözümleri zorlamak" olarak adlandırılan ikinci tipoloji ise "teknolojik iyimserlik" (iklim değişikliğiyle mücadelede büyük olasılıkların önünü açacak mevcut ve gelecekteki teknolojilere yönelik çabalara odaklanmalıyız), "çok laf, az iş" (iklim değişikliğiyle mücadelede dünya lideriyiz, iddialı bir hedefi onayladık ve iklim acil durumu ilan ettik), "fosil yakıt çözümcülüğü" (fosil yakıtlar çözümün bir parçası, yakıtlarımız daha verimli hale geliyor ve düşük karbonlu bir geleceğe giden köprüyü oluşturuyor) ve "sopa yok, sadece havuç" (toplum yalnızca destekleyici ve gönüllü politikalara yanıt verecek, kısıtlayıcı tedbirler başarısız olacak ve terk edilmeli) şeklinde ortaya çıkmaktadır. "Olumsuzlukları vurgulamak" olarak adlandırdıkları üçüncü tipolojide ise; "politik mükemmeliyetçilik" (yalnızca etkilenen tüm taraflarca desteklenen mükemmel hazırlanmış çözümler aramalıyız; aksi takdirde sınırlı benimseme fırsatlarını boşa harcamış oluruz), "sosyal adalete başvurma" (iklim eylemleri büyük maliyetlere yol açacak, toplumumuzun savunmasız üyelerine yük olacak; çalışkan insanlar tatillerinin tadını çıkaramazlar) ve "refaha başvurma" (fosil yakıtlar kalkınma için gereklidir. Bunlardan vazgeçmek, küresel yoksulları zorluğa mahkûm edecek ve modern geçim kaynaklarına sahip olma haklarına mahrum edecektir) olarak şekillenmektedir. Son söylem ise "teslimiyet" olarak kendini göstermekte ve "değişim imkansızdır" (emisyonların etkili bir şekilde azaltılmasına yönelik herhangi bir önlem, mevcut yaşam biçimlerine veya insan doğasına aykırı olacaktır ve bu nedenle demokratik bir toplumda uygulanması imkansızdır) ve "kıyametçilik" (aldığımız herhangi bir azaltma eylemi çok az ve çok geç, felaket niteliğindeki iklim değişikliği zaten çıkmaza girdi, uyum sağlamalı veya kaderimizi Tanrı'nın veya doğanın ellerine bırakmalıyız)

söylemlerinden beslenmektedir. Bu mekanizmalara hem devletler hem kurumlar hem de bireylerin başvurabildiği görülmektedir (Pringle ve Robbins, 2022).

Şekil 1. 4 İklim Geciktirme Söyleminin Bir Tipolojisi

(Kaynak: Pringle ve Robbins, 2022'den Türkçeleştirilerek yeniden düzenlenmiştir)

Bu bağlamda iklim değişikliğinin sosyal etkileşimlerin dayandığı düzenin istikrarı ve sürdürülmesi açısından büyük bir zorluk teşkil ettiği ve bunun da olduğu gibi kabul edilen yaşam tarzları arasında radikal bir kopukluk yaratarak bireyin habitusunu istikrarsızlaştırdığı, böylelikle toplumsal düzeni tanımlayan egemen düşünceye yönelik tehditler oluşturduğu gerçeğinden hareketle iklim değişikliği savunuculuğunun toplumsal ataletle karşılanmasının sürpriz olmadığını ifade eden Brulle ve Norgaard'a (2018: 904) göre yanıt vermedeki başarısızlık sosyal istikrarı koruyan ve yeniden üreten sosyal süreçlere dayanmaktadır. Ne var ki, pasif bir kabullenme duruşundan vazgeçilmesi zorunludur. Yenilenebilir enerjiye geçiş stratejileri, tüketimi kısıtlamaya yönelik politikalarla bütünleşik bir şekilde ele alınmalıdır. İklim değişikliğinin, bizlerin ekonomik ve sosyal eylemlerinin doğrudan bir sonucu olarak

algılanması elzemdir. Kapitalist ve sanayileşmiş sistemlerin, doğayı yalnızca bir kaynak deposu olarak görme eğilimleri, bu sistemlerin tüketim merkezli doğasını dönüştürmeden iklim meselesine kalıcı çözümler getirmenin mümkün olmayacağını düşündürmektedir. Bu bağlamda, ekonomik büyüme paradigmasının sürdürülebilirliği ve ekolojik sistemlerin korunması arasında hassas bir denge kurulması zaruridir.

1.4.1.3. İklim Değişikliği ve Afet Sosyolojisi Bağlamında Sıklığı ve Yoğunluğu Artan Afetler

İklim krizi afetlerin sıklığını, yoğunluğunu ve şiddetini artırmaktadır. Projeksiyonlar azaltım konusunda ilerleme kaydedilemezse bu durumun giderek artacağını, katastrofik risklerle karşı karşıya kalabileceğimizi göstermektedir. Bu gerçekliği anlayabilmek için öncelikle afet sosyolojisinin temel kavramlarını ve yaklaşımlarını incelemek gerekmektedir. "Afetler, insan ve toplum kadar doğanın normal işleyişini değiştiren, zorlayan '*sınır durumlardır'.* Başta deprem, sel, fırtına, heyelan ve salgın hastalıklar olmak üzere afetler, insan topluluklarının yaşamını tehdit ederek, normal düzeni bozan, onlara mal ve can kaybı, korku, endişe ve acı getiren *sınır geçişlerini* ifade eden durumlardır" (Şentürk, 2020: 112). Bugün doğal afet olarak nitelendirilen pek çok durum hem fail hem mağdur olarak insandan bağımsız değildir ve bu nedenle aynı zamanda sosyal afet olarak görülmelidir (Birekul, 2020: 163).

Afeti tetikleyen olay ya da afet etkeni öncesinde ve sonrasında sosyal yapının uyumunun sosyolojik ya da sosyal bilimsel olarak incelenmesini (Fischer, 2003) içeren afet sosyolojisi; "Farklı insan grupları afet öncesinde, sırasında ve sonrasında nasıl davranmaktadır? Hangi kişisel, çevresel ve yapısal faktörler söz konusu davranışı ya da sonucu etkilemektedir? Davranış ya da sonuç kültürler ve bağlamlar arasında farklılık gösteriyor mu?" (Caniglia vd., 2021: 224) gibi sorulara cevap arar. Çevre sosyolojisi, nasıl ki toplumun çevreye etkilerinin anlaşılmasıyla evriliyorsa, afet sosyolojisi de çevresel kaynaklı aşırılıkların toplum üzerindeki etkilerine ve bu aşırılıkların toplumsal yapıları nasıl biçimlendirdiğine olan ilgiye bağlı olarak gelişmektedir (Caniglia vd., 2021: 222). Tarihsel süreçte ilk afet sosyologlarının genellikle yapısal işlevselci veya sembolik etkileşimci bir çerçeveden çalışmalar yürüttüğü görülürken; yeni nesil araştırmacıların daha sağlam bir teorik araç setinden yararlandıkları ve afet çalışmalarında çatışma teorisi, eleştirel ırk teorisi, feminist teori veya kesişimsel bir merceği giderek daha fazla kullandıkları görülmektedir (Caniglia vd., 2021: 224). Afet kavramının belki de insanlık tarihi boyunca çok farklı tanımları yapılagelmiştir. Tierney (2019: 12-13) ise afet kavramının farklı boyutlarına dikkat çekerek şu şekilde özetlemektedir:

> "Önemli bir çıkarım noktası, afetlerin doğası gereği yalnızca fiziksel değil, sosyal olaylar olduğudur. İnsan yerleşimlerinin bulunmadığı veya etkilenmediği bir bölgede büyük bir volkanik patlama meydana gelseydi, bu patlama önemli bir jeofiziksel olay olurdu, ancak bir afet olmazdı. Sosyolojik kavramsallaştırmalara uygun olarak, afetler fiziksel güçlerin -jeolojik, atmosferik, teknolojik ve diğer güçler- ve savunmasız insan topluluklarının yan yana gelmesini içerir. Bir afetin ciddiyeti, ilgili fiziksel güçlerin büyüklüğü ile değil, daha ziyade toplumsal etkilerinin büyüklüğü ile ölçülür. Daha sonraki tartışmaların da göstereceği gibi, afetler daha önceleri sosyal düzeni bozan ve bir topluluğun ya da toplumun faaliyetlerini sürdürme kabiliyetine müdahale eden, örneğin hükümet işlevlerine, ekonomik faaliyetlere, kamu hizmetlerine, eğitime, ulaşıma, telekomünikasyona ve barınmaya müdahale eden, zaman ve mekânda yoğunlaşan ayrı olaylar olarak görülmekteydi. Bu tür etkileri kabul etmekle birlikte, daha yeni sosyal bilim yaklaşımları, afetlerin belirli zamanlarda onları tetikleyen fiziksel güçlerden ziyade, kayıp potansiyelinin artmasına neden olan daha uzun vadeli küresel ve toplumsal süreçlerden kaynaklandığını ortaya koymaktadır."

Bu bağlamda, bir afet, toplumların veya bunların daha geniş alt kümelerinin (topluluklar veya bölgeler gibi) zarar görmesi, kayıplar yaşaması ve günlük işleyişlerinin bozulmasıyla karakterize edilen bir durum olarak tanımlanır; böyle bir olay gözlemlenebilir olmakla birlikte, her zaman belirli bir zaman ve mekânda yoğunlaşması gerekmez (Caniglia vd., 2021: 220). Burger vd. (2021) ise afetlerin birbiriyle etkileşim halinde olan üç sistemden oluştuğunu iddia etmektedir: (1) jeolojik, ekolojik ve insan yapımı sistemlerden oluşan fiziksel sistem; (2) formel ve informel kolektif davranışlardan oluşan sosyal sistem ve (3) bireysel aktör sistemi. Sosyolojik düşüncenin afet çalışmalarına en büyük katkılarından biri kuşkusuz "doğal afet diye bir şey yoktur" iddiasıdır (Hartman ve Squires, 2006). Zira doğal afet terimi afet kayıplarının sorumluluğunu tarihsel, ekonomik ve siyasi temel nedenlerinden uzaklaştırmakta (Olson, 2018) ve bu tür afetlere karşı en kırılgan olan gruplara yönelik sosyal adaletsizlik eylemlerine yol açmaktadır (Bullard, 2008: 757). Aynı zaman büyük ölçekli sosyal sistemlerin ve toplulukların entegrasyonunu, dayanıklılığını ve toparlanma gücünü test etmek için gerçekçi bir laboratuvar sunan (Fritz, 1961: 654) afetlerin aslında daha az stresli zamanlarda sosyal ilişkileri tipik olarak gizleyen "perdeyi kaldırmaya" hizmet ettiği de söylenebilir (Merton, 1969; akt: Fothergill, 2004: 26). Mekansal kapsam, etkilerinin şiddeti, hangi kuruluşların nasıl müdahale ettiği, yardım sağlamada halkın katılım derecesi ve toparlanma zorlukları gibi farklılıklarla göre meydana gelen olayları acil durumlar, afetler ve felaketler olarak sınıflandıran Quarantelli (1996: 231), aralarındaki farkı şu şekilde açıklamaktadır. *Acil durumlar,* genellikle yerel düzeyde meydana gelir ve çoğunlukla polis ve itfaiye gibi kamu güvenliği birimlerinin müdahale ettiği, trafik kazaları, bina yangınları ve küçük ölçekli endüstriyel kazalar gibi can kaybına veya yaralanmalara neden olabilecek olaylardır. Büyük şehirlerde neredeyse her gün karşılaşılan bu olaylar, büyük çaplı toplumsal kesintilere yol açmaz. *Afetler* ise çok daha ender

görülür, ancak sonuçları çok daha ağırdır; ölüm, yaralanma ve ciddi sosyal bozulma gibi ciddi sonuçlar doğurabilir. Halk, bu tür olayların üstesinden gelmek için müdahale eden kuruluşlara destek olur. *Felaketler,* afetlerden farklı olarak, müdahale için gereken kaynaklara zarar verebilir ve onları işlevsiz hale getirebilir. Felaketler, toplumların müdahale kapasitelerini aşan uzun süreli iyileşme süreçleri gerektiren geniş çaplı etkilere sahiptir ve bu yüzden daha geniş çaplı yansımalar içerir (Quarantelli, 1996: 231). Araştırmacılar tarih boyunca afetlerin özelliklerini belirlemek için de çeşitli kriterler kullanmışlardır. Bunlar afetlerin uyarıyla mı yoksa aniden mi meydana geldiği; insanların hazırlanabilmesi için ne kadar zaman tanındığı; etkinin süresi; etki alanının genişliği; afetin bir kerelik mi yoksa dönemsel mi olduğu; ve olayın insanlar için tanıdık mı yoksa yabancı ve sıra dışı mı olduğu (Tierney, 2019: 16) gibi şekillenmektedir. Aynı zamanda afet araştırmaları literatüründe afetler genellikle ani olaylar olarak betimlenir; bu, afetlerin aşırı geniş yorumlanmasını sınırlandırmayı hedefleyen bir yaklaşımdır. Ancak bu tanımı eleştiren Hsu (2019), yavaş yavaş ortaya çıkan ve sürekli sosyal çöküntülerin afet olarak teorileştirilmesinin, hızlı gelişen afetlerden daha zararlı olabileceği görüşünü savunmaktadır. Ona göre, günlük yaşamın bir parçası olarak algılanarak göz ardı edildikleri için, bu tür yavaş ve sürekli etkili felaketler, ortaya çıkardıkları uzun vadeli zararlarla çevre ve insan hayatı için daha büyük tehditler oluşturabilir (Hsu, 2019).

"*Ekstrem olay*" kavramı da bazen "afet" kelimesiyle karıştırılarak kullanılsa da, aslında daha çok fiziksel nitelikte olan nadir ya da beklenmedik doğa olaylarına işaret eder. Bu tür olaylar genellikle yağış oranı veya rüzgâr hızı gibi ölçülebilir meteorolojik durumları kapsar. Bununla birlikte, bir topluluğun başa çıkma kapasitesini aşan, teknik olarak fiziksel anlamda aşırı olmayan, ancak yine de ciddi sosyal etkilere neden olabilen olaylar da afet olarak adlandırılır. Birleşmiş Milletler Uluslararası Afet Azaltma Stratejisi'nin afetle ilgili olaylar için geliştirdiği terimler ve tanımlar arasında "ekstrem olay" yer almaz (Tierney, 2019: 14). "*Tehlike*" ise, bir afete dönüşme potansiyeli taşıyan durumu tanımlar. Örneğin, dünya genelinde birçok bölge deprem riski altındayken, kıyı şeritleri kasırga ve taşkın gibi tehlikelerle karşı karşıyadır. Tehlike, yıkıcı bir olayın olasılığını ifade ederken, afet olayın kendisinin gerçekleştiğini belirtir. Bilim insanları jeoloji, sismoloji, atmosfer bilimi gibi alanlarda tehlikeleri anlamak için çalışmalar yapar ve toplumlar bu bilgileri maruz kaldıkları tehditlere daha iyi yanıt verebilmek için kullanır (Tierney, 2019: 14).

Tüm bu etki ve süreçlerin sosyolojik analizini mümkün kılan temel birim birçok fenomende olduğu gibi afet araştırmalarında da *topluluklar* olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira sosyal yaşamın ve afet müdahalesinin temelini oluşturan topluluklar, "ihtiyaçları karşılamak, sorunlarla başa çıkmak ve kaynakları sorunlara tahsis etmek için evrimleşmiş bir [sosyal]

yapıya sahip, sosyal faaliyetin evrensel bir odağı olan belirli bir sosyal birimdir" (Dynes, 1998: 113). Bununla birlikte afetler kuşkusuz daha büyük bir sistemi, örneğin toplumsal, ekonomik, sosyal yapıyı etkileyen, toplum ve topluluk arasındaki sürekliliğin iki uç noktası arasında doğal bir simbiyotik gerilim yaratan olgulardır (Fischer, 2003).

21. yüzyılda ağırlıklı olarak çoklu afetler biçimleri olarak deneyimlediğimiz afetlerin her çeşit sosyal yapı ve oluşumla olan ilişkisini inceleyen araştırmalar giderek çoğalmakta ve bu konuda en büyük etken olarak iklim krizi öne çıkmaktadır. Ne var ki, afetlerin bu karmaşık doğasını tam olarak kavrayabilmemiz için daha fazla ilerleme gerektiği açıktır, çünkü bileşik hava ve iklim olayları, çoklu iklim etmenleri ve/veya tehlikelerinin kombinasyonlarıyla ilgili toplumsal veya çevresel riskleri tanımlamaktadır ve bu tür olayların anlaşılması, analizi, ölçülmesi ve tahmini henüz emekleme aşamasındadır. Zscheischler'e (2020) göre bu durum, özellikle iklimle ilgili birçok afetin bu bileşik olaylardan kaynaklandığı göz önüne alındığında, alanında uzmanlaşmış araştırmacıların bu karmaşık etkileşimleri daha iyi anlamaları ve öngörmeleri için kapsamlı ve disiplinlerarası çabaların önemini vurgulamakta ve bu araştırmalar için kullanışlı bir tipoloji ortaya koymaktadır. Buna göre *bileşik olaylar* 4 farklı şekilde ortaya çıkmaktadır: hava veya iklim kaynaklı bir ön koşulun bir tehlikenin etkilerini ağırlaştırdığı durumlar, birden fazla etkenin ve/veya tehlikenin bir etkiye yol açtığı çok değişkenli durumlar, bir dizi tehlikenin bir etkiye yol açtığı zamansal olarak bileşik durumlar ve birden fazla bağlantılı konumdaki tehlikelerin toplu bir etkiye neden olduğu mekânsal olarak bileşik durumlar (Zscheischler, 2020). Bununla birlikte, bileşik olayların karmaşık yapısı, bazı vakaların kaçınılmaz olarak birden fazla sınıfa girmesine neden olmakta ve tipoloji içinde yumuşak sınırlar gerektirmektedir (Zscheischler, 2020).

Antropojenik iklim değişikliği, doğal sistemler ve insan yaşamı üzerinde uzun vadeli, geri döndürülmesi güç ve küresel çapta etkiler yaratacaktır. Bir diğer ifadeyle iklim değişikliğinin ekolojik sistemler ve insanlar üzerinde doğrudan veya dolaylı yollarla önemli etkilere sahip olacağını bilinmektedir. Bu etkiler arasında, Kuzey Atlantik'teki okyanus akıntılarının yavaşlaması, Grönland ve Batı Antarktika'daki buzulların erimesi ve küresel ısınmanın, donmuş topraklardan karbon gazının ve kıyı bölgelerindeki metan gazının salımını hızlandırarak artırması sayılabilir. Gün geçtikçe artan insan etkisinin iklim sistemi üzerindeki bu küresel ve bölgesel etkileri kanıtlarla desteklenmektedir. IPCC (2014a: 13; 2014b: 47) raporları, iklim değişikliğinin ani ve geri döndürülemez etkilerinin tetiklenme eşiğinin belirsizliğini koruduğunu, fakat bu eşiklerin aşılmasıyla ilişkili risklerin sıcaklık artışıyla birlikte yükseldiğini belirtmektedir. Genel olarak, küresel ortalama sıcaklıkların artışıyla birlikte, dünya çapında önemli bölgesel sıcaklık farklılıklarının olduğu bilinmektedir. Denhez

(2007: 55) bu konuda dört temel farklılaşmayı açıklamaktadır. İlk olarak, kıtaların okyanuslara kıyasla iki kat daha hızlı ısınması, kıta içlerinin daha büyük zarar görmesine yol açar. İkinci olarak, Kuzey Yarımküre'nin yüksek ve subtropikal enlemleri, orta enlemlere göre iki kat daha hızlı ısınacak, bu da bu bölgelerde daha belirgin sıcaklık artışlarına neden olacaktır. Üçüncü olarak, kış mevsimi, yaz mevsimine göre daha fazla ısınacak, bu da Avrupa gibi yerlerde gelecekte daha az karlı ve donlu günlerin yaşanmasına neden olacaktır. Son olarak, gece saatlerinde gündüz saatlerine göre daha fazla ısınma meydana gelecek, bu da gece-gündüz sıcaklık farklılıklarında değişikliklere yol açacaktır. Bu ayrımlar, küresel ısınmanın etkilerinin dünya genelinde homojen olmadığını ve farklı coğrafi özelliklere, mevsimlere ve günün farklı zamanlarına göre değişkenlik içerdiğini göstermektedir.

Gezegeni ısıtmamız sonucunda oluşan küresel iklim krizi aynı zamanda afetlerin sıklığını, yoğunluğunu ve şiddetini artıran bir katalizör olarak karşımıza çıkmaktadır. Son yıllarda yayınlanan uluslararası raporlar ve bilimsel çalışmalar, ilerleyen bölümlerde daha detaylı olarak ele alınacak bu gerçekliği destekleyen muazzam bir veri ortaya koymuştur. Örneğin Dünya Afet Raporu'na (2020) göre, iklim ve hava durumuyla ilgili felaketlerin sayısı 1960'lardan bu yana artmaktadır ve 1990'lardan bu yana neredeyse %35 artış göstermiştir. İklim ve aşırı hava olaylarına atfedilebilen tüm afetlerin oranı da bu süre zarfında önemli ölçüde artmış; 2000'li yıllarda bu oran %76 iken, 2010'lu yıllarda %83'e çıkmıştır. 2010-2020 yılları arasında doğal afetlerin tetiklediği tüm felaketlerin %83'ü sel, fırtına ve sıcak hava dalgaları gibi aşırı hava ve iklimle bağlantılı olaylardan kaynaklanmıştır. Söz konusu dönemde dünya çapında 1,7 milyar insan daha iklim ve hava durumuyla bağlantılı afetlerden etkilenmiş; afetler 410.000'den fazla insanın ölümüne yol açmış; bunların büyük çoğunluğu düşük ve düşük-orta gelirli ülkelerde yaşanmıştır (IFRC, 2020: 4).

İklim kriziyle birlikte sıklığı, yoğunluğu ve şiddeti artan afetleri ikiye ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki sel, fırtına, kasırga, hortum, sıcak hava dalgası ve orman yangını gibi hızlı ve ani gelişen afetlerken ikincisi ise kuraklık, çölleşme, tuzlanma ve deniz seviyesi yükselmesi gibi yavaş ve kademeli gerçekleşen afetlerdir. İklim değişikliği, yoğun yağış olaylarının sıklığını ve miktarını artırır. Bu artış, tarım ürünleri ve hayvancılığa büyük zararlar vererek bazen insanların yaşam olanaklarını ve geçim kaynaklarını kaybetmelerine neden olur. Benzer şekilde, sel suları kanalizasyon gibi altyapı sistemlerine zarar verir, bu durum hastalıkların yayılmasına sebep olur ve ekonomik zorluklara yol açarak insanların geçim kaynaklarının kaybolmasına veya hasar görmesine neden olur. 2005-2014 yılları arasında EM-DAT (Uluslararası Afetler Veri tabanı) tarafından kaydedilen yılda ortalama 335 hava durumu kaynaklı felaket; 1995-2004 yıllarına kıyasla %14'lük bir artışa tekabül ederken, 1985-1994

yılları arasında kaydedilen seviyenin neredeyse iki katına denk gelmektedir (CRED 2016, 1). WMO'nun BM İklim Müzakereleri kapsamında Marakeş'te yayımladığı rapora göre, 2011-2015 yılları arasında meydana gelen önemli aşırı hava olaylarının yarısından fazlası, insan kaynaklı küresel ısınmanın etkilerini yansıtmaktadır (Hood, 2016).

Yoğun yağış kayıtlarının yetersizliği, sellerin sıklığı ve büyüklüğündeki artışları antropojenik iklim değişikliği ile doğrudan ilişkilendirmeyi zorlaştırsa da (IPCC 2014b, 53), kasırga ve fırtınaların sıklığı ve büyüklüğündeki artışlar daha belirgindir. Küresel ısınmanın, kasırgaları besleyen su buharındaki değişikliklerle kasırgalar üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Gautier (2014: 299) tarafından belirtildiği gibi, hem teorik çalışmalar hem de bilgisayar modellemeleri, daha sıcak okyanus sularının kasırgaların gücünü artırabileceğini göstermektedir; çünkü daha fazla buharlaşma, atmosfere daha fazla su buharı ekler. 1995 ile 2016 yılları arasında, hava koşullarıyla ilişkili felaketler arasında en ölümcülü olan fırtınalar, 242.000'den fazla insanın ölümüne yol açmıştır (CRED 2016, 1).

Bir diğer eğilim ise iklim krizinin şiddetini ve sıklığını artırdığı orman yangınlarıdır. Harrison ve diğerlerine (2021: 2) göre medyada sıklıkla insanlar tarafından kasıtlı veya kazara çıkarıldığı belirtilen pek çok yangın vakası yer almaktadır ve genel kabul gören yanılgı, yangınların nedeninin, yangının yayılmasını sağlayan koşullar yerine doğrudan ateşleme olaylarına bağlanmasıdır. Bu türden yanıltıcı raporlamalar, yangınların kötücül bir insan ürünü olarak, ekosistemler ve biyolojik çeşitlilik için tehdit oluşturduğu ve insan etkinlikleri tarafından artırıldığı şeklinde bir algının güçlenmesine neden olmuştur. Ancak bu algı, Pausas ve Keeley (2009, 2019) ile Doerr ve Santin (2016) tarafından neredeyse tamamen yanlış olarak tespit edilmiştir. Gerçekte, orman yangınları, uzun bir jeolojik geçmişe sahip doğal bir süreçtir ve bu süreç, karada yaşayan bitki ömrü kadar eskidir (Bowman vd., 2009; Scott 2018). Bu bağlamda, pek çok ekosistem ve bitki türü yangınlara uyum sağlamış durumda olup, yaşamlarını sürdürebilmeleri için yangın olaylarına bağımlıdırlar (Harrison vd., 2021: 2). Diğer taraftan son yıllarda özellikle Kuzey Amerika'nın batısında, Avustralya'nın güneydoğusunda ve Akdeniz bölgesinde, insan kaynaklı iklim değişikliğinin daha olası hale getirdiği olağanüstü sıcak ve kuru koşullar altında meydana gelen aşırı yangın sezonları tüm dünyanın ilgisini çekmektedir (Abatzoglou vd., 2019; Kirchmeier-Young vd., 2019; Williams vd., 2019; Bowman vd., 2020; Abram vd., 2021, van Oldenborgh vd., 2021). Bu orman yangınları şaşırtıcı olmayan bir şekilde, insan yerleşimlerini yok eden (veya yok etme tehdidinde bulunan) yangınlar olması nedeniyle büyük yankı uyandırmıştır (Harrison vd., 2021: 2). Her ne kadar kendi evrimlerinin bir parçası olsa da iklim değişikliğinin neden olduğu şiddetli ve uzun süreli

kuraklıklarla birlikte orman yangınlarının büyüklüğü ve sıklığı artarken ormanların ve biyolojik çeşitliliğin kendini yenileme kapasitesinin azalması önemli bir tehdit olarak ortaya çıkmaktadır.

İklim değişikliği, dünya genelinde buzulların erimesine ve okyanus sularının genleşmesine yol açarak deniz seviyelerinin yükselmesini kaçınılmaz kılmaktadır; bu süreç verimli toprakların kaybına, tarımsal sorunlara ve ekosistem kayıplarına neden olmaktadır (Denhez, 2007: 56; Stabinsky & Hoffmaister, 2012: 2). Okyanuslar mevcut dengesizlikten kaynaklanan ilave enerjinin %90'ından fazlasını emmekte ve bu fazla ısı geçtiğimiz 40 yıl boyunca yüzlerce metre derinliklere nüfuz ederek okyanusların ısı içeriğini yükseltmektedir (Gautier, 2014: 26). Kuzey Buz Denizi'ndeki buz draftının incelmesi ve Arktik deniz buzunun genişliğindeki düşüş gibi kaygı verici değişimler gözlemlenmektedir (Maslin, 2011: 77; IPCC, 2014a: 4). Geçtiğimiz yüzyılda küresel ortalama deniz seviyesinin 10 ila 25 cm arasında yükseldiği ve bu artışın 1950'lerin başından itibaren hızlandığı, 21. yüzyılın sonunda deniz seviyesinin okyanus alanının %95'inden fazlasında yükseleceği belirtilmektedir (Denhez, 2007: 41; IPCC, 2014a: 13). Özellikle Asya kıtasında, 2050 yılına kadar milyonlarca insanın bu durumdan zarar göreceği (ADB, 2012: 25), küresel ısınmanın 2 °C ve 4 °C olması durumlarında, sırasıyla 130 milyon ve 570-760 milyon insanın etkileneceği öngörülmektedir. Ekonomik etkilerle ilgili olarak, en yüksek deniz seviyesi yükselme senaryosunda dünya çapında GSYH kaybının %0,5 ve refah kaybının neredeyse %2 olacağı, bu kayıpların bölgesel olarak %12'leri bulabileceği ifade edilmektedir (Radikal, 2015).

Deniz seviyesi yükselmesinin yanı sıra uzun vadeli ve kademeli gerçekleşen afetlerden biri de artan sıcaklıklara bağlı kuraklık ve çölleşmedir. Sıcaklık artışları, verimli toprakların yok oluşuna, yağış miktarının azalmasına ve sıcaklıkların yükselmesiyle artan buharlaşmanın toprak nemini düşürmesine sebep olmakta; bu durumlar tarımsal üretimi azaltarak ekonomik güçlükleri tetiklemekte ve sıcaklıkların yükselmesiyle insan sağlığı üzerinde tehditler oluşturmaktadır (Stabinsky & Hoffmaister, 2012: 3). İklim değişikliğinin yol açtığı kuraklık ve arazi kullanımındaki değişiklikler, bir ekosistemin çölleşmiş veya bozulmuş bir hale geçiş yapmasının da ana sebepleri arasında yer almaktadır. Çölleşme, toprak, bitki örtüsü ve iklimdeki değişimlerle karakterize edilen, yaşamı destekleyen ekosistem hizmetlerinde kalıcı zararlara neden olan bir süreçtir ve dünya genelinde kurak bölgeleri kapsayarak insan toplulukları üzerinde ciddi baskılar oluşturmaktadır. İklim değişikliği etkilerinden artan kuraklıkların en bariz biçimde görüldüğü yerlerden biri olan Kuzey Afrika ve Ortadoğu Bölgesi'nde yer alan beş ülkede (Cezayir, Mısır, Fas, Suriye, Yemen) hane halkları üzerinde gerçekleştirilen nitel bir araştırmanın sonucuna göre hanelerin dörtte üçünden fazlası, yağmurun daha düzensiz hale geldiğini ve neredeyse dörtte üçü sıcaklığın daha yüksek

olduğunu belirtmiş, hanelerin yaklaşık üçte ikisi beş yıl öncesine göre daha az yağış olduğunu ve kuraklıkların daha sık görüldüğünü ifade etmiştir (Wodon vd., 2014: 9).

İklim değişikliği sonucu afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması için azaltım kadar uyumun da önemli olduğu iklim krizi tartışmalarında en çok vurgulanan noktadır. Chavez-Demoulin ve diğerlerinin (2021) yaptığı yakın tarihli bir araştırma bunun önemini ortaya koymaktadır. IPCC'nin iklim projeksiyonları ve senaryoları üzerinden gerçekleştirilen analizin sonuçlarına göre; "Sürdürülebilir" Senaryo SSP1'de, (Shared Socio-economic Pathways-Ortak Sosyoekonomik Yollar) iklimle ilgili felaketlerin hem sıklığı hem de şiddeti önemli ölçüde azalmakta, bu da öngörülen ölü sayısında etkileyici bir düşüşe neden olmaktadır. Buna karşılık, "İşlerin Her Zaman Olduğu Devam Etmesi" Senaryosu SSP3'te (Business as Usual), CO2 emisyonlarındaki artış, nüfustaki artış ve daha düşük ekonomik büyüme bir araya gelerek ölü sayısında marjinal bir azalma meydana getirmektedir. Buna göre 2100 yılında, Senaryo SSP3'teki yıllık ölü sayısının, Senaryo SSP1'deki ölü sayısından 30 kat daha fazla olacağını ortaya koymaktadır. Ancak araştırma aynı zamanda CO2 emisyonlarının artmaya devam ettiği Senaryo SSP3'te afet sayısının artacağını, bununla birlikte afet risk yönetimi geliştirilmeye devam edilirse afet başına düşen ölü sayısının artmayacağını da göstermektedir (Chavez-Demoulin, 2021). Tam da bu nedenle aşırı sıcaklar, seller, orman yangınları ve fırtınalar gibi iklim krizi ile birlikte artan ve yoğunlaşan hidrolojik, klimatolojik ve meteorolojik afetlerin iklim politikaları üzerindeki etkisine ilişkin daha çok araştırmaya ihtiyaç olduğuna dikkat çeken çok yeni bir çalışma bu alana ışık tutacak şu politika önerilerini ortaya koymaktadır:

- Politik aktörler; afet sonrası politik öğrenme süreci ve reformunun bir yandan iyileştirme çabaları devam ederken diğer yandan kamuoyunun eleştirilerine yanıt vermek zorunda kalındığı bir siyasi süreç olduğunu kabul etmelidir.
- Afetlerin yapıcı politika oluşturmaya olanak sağlayıp sağlamadığı, risk azaltma, planlama, hazırlık ve müdahaledeki başarısızlığın sorumluluğunun paylaştırılması da dahil olmak üzere, olayların paydaşlar tarafından ve kamusal tartışmalarda nasıl çerçevelendirildiğine bağlıdır.
- Afetlerin yol açtığı politika değişikliği zor olabilir, çünkü bazen incelikli öğrenme süreçlerinden, uzak olayların yayılma etkilerinden, artan risk farkındalığından kaynaklanır ve ancak uzun vadede gerçekleşir.
- Afet sonrası dönemlerin siyasi atmosferi, uyumsuzluk ve yanlış yönlendirilmiş politika reformları riskini artırır. Bu nedenle politika oluşturma, kırılganlığı gerçekten

azaltan ve afet zararlarını azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirmeyi geliştiren tedbirleri hedeflemelidir (Nohrstedt ve Parker, 2024).

1.4.2. Küresel İklim Krizi ve Sosyoloğun Kavram Çantası

1.4.2.1. Risk

İlk bölümde yer alan Risk Toplumu başlığı altında bazı tartışmalara yer verildiyse de bu bölümde risk kavramı, iklim krizinin getirdiği riskler ve bazı bağlantılı risk yönetimi yaklaşımları ve teorilerine odaklanılacaktır. Riskin tehlike altında olan ve sonucu belirsiz olan insan değerlerine odaklanan bir durum olduğunu ifade eden Tierney (2019: 15) onun hem olumsuz hem de olumlu sonuç potansiyeli içerdiğini ve risksiz bir faaliyet olmadığı gibi, riskin belirsizliğinin her zaman varlığını sürdürdüğünü belirtir. Ona göre risk analizi yönetimi, bu olasılıkları netleştirmeye ve azaltmaya yönelik çabaları içerir (Tierney, 2019: 15). Risk, farklı topluluklar ve bireyler tarafından çeşitli şekillerde algılanır ve değerlendirilir, bu nedenle sosyal olarak inşa edilmiş bir gerçekliktir. Bir toplumun kültürel, ekonomik ve politik yapısı, risk algısını ve buna karşı verilen tepkileri şekillendirir. Örneğin, aynı tehlike, farklı topluluklar tarafından farklı derecelerde risk olarak görülebilir, çünkü her toplumun kendi deneyimleri, değerleri ve öncelikleri vardır. Dolayısıyla, riskin ne olduğu ve nasıl yönetileceği konusundaki anlayışlar, sosyal normlar, değerler ve bilgiye erişim düzeyleri tarafından etkilenir.

Bu sosyal inşa süreci, risk yönetimi stratejilerinin oluşturulması ve uygulanması sırasında dikkate alınmalıdır, çünkü riskin sadece teknik bir sorun olmadığı, aynı zamanda sosyal ve kültürel boyutları da olduğu anlaşılmalıdır. Centeno'ya göre (2015: 69), riskin sosyal olarak inşası, küresel çapta incelendiğinde bir dizi karmaşık zorluğu beraberinde getirir. Riskin belirlenmesi siyasi bir süreçtir ve genellikle farklı çıkar grupları arasında çatışmaya yol açar; bir faaliyetin riskli olarak tanımlanması, ondan yararlananlar ile olası zararları üstlenecek olanlar arasındaki çıkar çatışmasını gözler önüne serer. Risk kaynaklarının etkileri eşit dağılmaz; zengin bölgeler riskin oluşumunda daha büyük bir rol oynarken, risk yönetimi genellikle bu riskleri yaratan aynı aktörlere bırakılır. Ayrıca, başarısızlığın maliyetleri de adaletsiz bir şekilde dağılır ve genellikle bu risklerden en çok etkilenenler sorumluluğu taşımaz. Bu koşullar altında, merkezi bir koordinasyon veya yönetim mekanizmasının eksikliği, risklerin değerlendirilmesi ve yönetilmesini daha da zorlaştırır (Centeno, 2015: 69).

Riskin sosyal inşasını tanımlamak için geliştirilen yaklaşımlardan biri de kesişimsel perspektiftir. Hiyerarşi, hegemonya ve dışlayıcılığı sorgulamak için tasarlanmış birincil teorik araç olarak ortaya çıkan kesişimsellik yaklaşımı (Nygren vd., 2020), risk deneyimini şekillendiren sosyal ilişkilerin karmaşık çok boyutluluğunun anlaşılmasını daha da

geliştirmektedir. Bu boyutların birbirine bağlılığını ve etkileşimlerinin toplumda riskin temsili, üretimi ve yeniden üretimi üzerindeki etkisini kabul eden analitik ve bütünleştirici bir söylem hâlâ gerçekleşmemiş bir hedeftir (Oloffson, 2016: 346). Kesişimsel risk teorisi perspektifinden bakıldığında, iklim değişikliği gibi çevresel risklerin anlaşılması, örneğin cinsiyetlendirilmiş, sınıflandırılmış ve etnikleştirilmiş iktidar yapılarıyla ilişkili olarak görülmektedir (Oloffson, 2016: 348). Bu nedenle Versey'e (2021: 67) göre kesişimselliğin eşitlikçi iklim değişikliği gündemlerine entegre edilmesi gerekmektedir. Ona göre, iklim değişikliğinin etkilerini değerlendirmek, sadece genel nüfusun analizini değil, aynı zamanda alt gruplarda bulunan benzersiz ve artmış riskleri de tanımlamayı gerektirir. Yoksulluk, coğrafi konum ve etnik köken gibi faktörlere odaklanan kesişimsel yaklaşımların kamu politikalarına entegre edilmesi, kaynakları kısıtlı toplulukların ve bireylerin iklim değişikliğine bağlı risklere karşı neden daha kırılgan olduklarını ortaya koyabilir. Kesişimsellik, hem genel nüfus hem de marjinalleştirilmiş gruplar açısından, iklim değişikliği araştırmaları ve politikalarının, özellikle yüksek risk altındaki grupların olumsuz sonuçlarını tanıyarak, uyum ve kırılganlık konularında daha etkili olmalarını sağlayacak bir çerçeve sunar (Versey, 2021: 67). İklim krizi gibi ortaya çıkan yeni riskler, sistemin hayatta kalmasına yönelik öngörülemeyen tehditlere yol açmaları dolayısıyla sistemik riskler olarak da tanımlanmaktadır (Centeno, 2015: 69). Küresel değişimlerin hızı, risk teorisyenlerini, modernitenin bir parçası olarak sistemik riskin artışına odaklanmaya itmiştir. Beck (1992) riskin, bilim, rasyonalite ve artan insan etkinliği gibi modernite öğeleri tarafından talih ve kader anlayışlarının yerine geçtiğini ve modernitenin temel bir endişesi haline geldiğini savunur. Giddens (1991) ise, modernitenin sona erip bilim ve ilerlemenin sorgulandığı, risk toplumuna geçiş yapıldığı görüşü ile Beck'i destekler. Her iki düşünür de küresel risklerin farkında olan bir kozmopolit toplum fikrini benimserken, modernist girişimlere yönelik şüphe ve eleştiriyi korur. Bu bağlamda, modern çağın karakteristik özelliği, riskin giderek merkezî bir konu olarak ele alınması ve bu riskler karşısında küresel bir bilinç ve eleştirel bir düşünümsellik geliştirilmesidir (akt: Centeno, 2015: 70).

Gerçek dünya deneyimleri, iklim değişikliği risklerinin karmaşıklığını ve bu risklerin nasıl etkileşimde bulunduğunu ortaya koymaktadır. Simpson ve diğerlerine (2021: 489) göre, bu etkileşimleri anlamak için kapsamlı bir çerçeve eksikliği bulunmaktadır ve riskler, iklim değişikliğinin doğrudan etkileriyle yanıtlarının birleşiminden kaynaklanmaktadır. Etkili uyum ve azaltım stratejilerine yönelik bilinçli kararlar alabilmek için fiziksel ve sosyoekonomik faktörleri birleştiren bütüncül bir yaklaşım gereklidir. Benzer şekilde ihtiyatlı risk yönetiminin de kötüden en kötüye tüm senaryoların dikkate alınmasını gerektirdiğini ve iklim değişikliği

için bu tür potansiyel geleceklerin yeterince anlaşılamadığı ifade eden Kemp ve diğerleri (2022: 1) bu bağlamda şu dört soruya bilim dünyasının cevap araması gerektiğini belirtmektedir:

1) İklim değişikliğinin kitlesel yok oluş olaylarına yol açma potansiyeli nedir?
2) İnsanlarda kitlesel ölüm ve hastalıklara yol açabilecek mekanizmalar nelerdir?
3) İnsan toplumlarının çatışma, siyasi istikrarsızlık ve sistemik finansal risk gibi iklimin tetiklediği risk basamaklarına karşı kırılganlıkları nelerdir?
4) Bu çoklu kanıt dizileri -diğer küresel tehlikelerle birlikte- "entegre bir felaket değerlendirmesi" içinde nasıl faydalı bir şekilde sentezlenebilir? (Kemp vd., 2022: 1).

Mahsul verimindeki değişiklikler, deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle arazi ve sermaye kaybı, balıkçılık pratiklerinde değişiklikler, kasırgalardan kaynaklanan sermaye hasarları, işgücü verimliliğindeki değişiklikler, hastalıklar ve ısı stresinden kaynaklanan sağlık harcamalarındaki değişiklikler, turizm akışlarındaki değişiklikler, soğutma ve ısıtma için enerji talebindeki değişiklikler gibi birçok faktörü içeren çok bölgeli, çok sektörlü dinamik bir hesaplanabilir genel denge modeli aracılığıyla gerçekleştirilen bir çalışmanın sonuçlarına göre, 2060 yılına kadar küresel yıllık GSYH kayıplarının iklim krizi nedeniyle %1,0-3,3'e ulaşacağı tahmin edilmektedir (Dellink, 2019: 309).

> "Modellenen etkiler arasında, işgücü verimliliği ve tarım üzerindeki etkilerin en büyük olumsuz ekonomik sonuçlara yol açacağı öngörülmektedir. Deniz seviyesinin yükselmesinden kaynaklanan zararlar yüzyılın ortasından sonra en hızlı şekilde artmaktadır. Enerji ve turizme verilen zararlar, bazı bölgelerdeki faydalar diğer bölgelerdeki zararları dengelediğinden, küresel bir perspektiften bakıldığında çok küçüktür. Kasırgaların neden olduğu iklim kaynaklı zararların yerel topluluklar üzerinde önemli etkileri olabilir, ancak makroekonomik sonuçların çok küçük olacağı tahmin edilmektedir. Net ekonomik sonuçların, özellikle bölgesel ekonomilerin bir dizi farklı iklim etkisine karşı savunmasız olduğu Afrika ve Asya'da büyük olacağı tahmin edilmektedir. Yüksek enlemlerdeki bazı ülkeler için ekonomik faydalar turizm, enerji ve sağlık alanlarındaki kazanımlardan kaynaklanabilir. Küresel değerlendirme ayrıca iklim değişikliğinden nispeten daha az etkilenen ülkelerin ticari kazançlar elde edebileceğini göstermektedir" (Dellink, 2019: 309).

Toplum nezdinde de iklim risk algısının göstergelerine ilişkin çalışmalar artmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği üzere normlar ve ideallere ilişkin somutlaştırılmış uygulamalar sosyal yapısal faktörlerle bağlantılıdır ve bu nedenle risk algısı ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyet gibi faktörlere göre şekillenmektedir (Oloffson, 2016: 348). Kamusal risk algısı ikim politikalarının şekillenmesi üzerindeki etkisi kadar uyum ve azaltım girişimleri için destek oluşturmadaki rolü dolayısıyla da büyük önem taşımaktadır. Norveç'te bu alanda gerçekleştirilen bir araştırma, insanların iklim değişikliği ve olası sonuçlarına ilişkin risk algılarının büyük oranda cinsiyet, eğitim durumu ve insanların siyasi tercihleri gibi faktörler üzerinden şekillendiği gösterirken, araştırma katılımcıların risk algılarını belirleyen en büyük faktörün iklimle ilgili olayların yol

açtığı hasara ilişkin doğrudan kişisel deneyimleri olduğu sonucuna ulaşmıştır (Lujala vd., 2015: 489). Bir başka araştırma iklim değişikliğine ilişkin farkındalığın her zaman yüksek risk algısı ile bağlantılı olmadığını ortaya koymaktadır. Karbondioksit emisyonlarının daha yüksek olduğu ve insanların iklim değişikliğiyle ilgili faaliyetlere ve teknolojilere daha fazla maruz kaldığı ülkelerde, bireylerin iklim değişikliğinin nedenlerine ilişkin daha yüksek farkındalıkları nedeniyle iklim değişikliğine ilişkin daha düşük toplumsal risk algılarına sahip olma eğiliminde olduklarını göstermektedir (Kuis, 2018: 74). Benzer şekilde McHugh ve diğerleri (2021: 1), ilan edilen "iklim acil durumu" çerçevesinin beklenildiği gibi iklim eylemini canlandırmayabileceğine ilişkin verilerden bahsetmektedir. Farklı siyasi aktörlerin algılarına, çıkarlarına ve değerlerine göre nasıl tepki verdiklerini anlamak için daha fazla çalışma yapılması gerektiğini, bu çalışmalar için de "acil durum yok", "acil durum yok, ancak riski kabul et", "tehdit olarak acil durum" ve "fırsat olarak acil durum" arasında değişen dört politika yolundan oluşan bir tipolojinin kullanışlı olacağını ifade etmektedir (McHugh vd., 2021: 1).

Kamusal risk algısı ve bunda iklim krizinin yerini ortaya koyan en güncel çalışmalardan biri de Küresel Risk Raporlarıdır. Future Earth'ün 2021 raporuna göre ilk beş risk sırasıyla biyo-çeşitlilik kaybı, iklim eylemi başarısızlığı, aşırı hava koşulları, insan kaynaklı çevresel hasar ve bulaşıcı hastalıklardır (Future Earth, 2021: 15). Bu beş riskten üçü- biyo-çeşitlilik kaybı, iklim eylemlerinde başarısızlık ve bulaşıcı hastalık- aynı zamanda hem olasılık hem de etki açısından Dünya Ekonomik Forumunun 2022 tarihli Küresel Riskler Raporunun sonuçlarıyla da paralellik göstermektedir (WEF, 2022) (Şekil 1.5). Benzer şekilde 2023'te Kuzey Yarımkürede tarihin en sıcak yazının yaşanmasının ardından, katılımcıların üçte ikisi 2024'te karşılaşılacak en önemli risk olarak aşırı hava koşullarını (%66) ifade etmiştir (WEF, 2024: 13). İklim krizi bağlı risk literatüründe en çok öne çıkan 3 riskten ilki mevcut riskleri yoğunlaştırarak sosyoçevresel bir krize yol açma potansiyeli olan iklim devrilme noktalarıdır (tipping points) (Şekil 1.6). Buna ilişkin sorulan sorulara alınan cevaplar; dünya sistemlerindeki bu kritik değişimlerle bağlantılı olarak, birbiriyle oldukça ilişkili bir çevresel risk kümesi ortaya koymaktadır. Bunlar arasında biyo-çeşitlilik kaybı ve ekosistem çöküşü, aşırı hava olayları ve kirlilik yer almakta olup, bunların doğal kaynak kıtlığına yol açma potansiyeli yüksektir. Çevresel etkilerin yanı sıra, katılımcılar gönülsüz göç, kronik sağlık koşulları, bulaşıcı hastalıklar ve ekonomik gerileme gibi olası sosyoekonomik etkileri de vurgulamaktadır (WEF, 2024: 44).

Şekil 1. 5 Önümüzdeki 10 Yıl İçinde Küresel Ölçekte En Ciddi Risklerin Belirlenmesi

(Kaynak: WEF, 2024'ten Türkçeleştirilerek yeniden düzenlenmiştir)

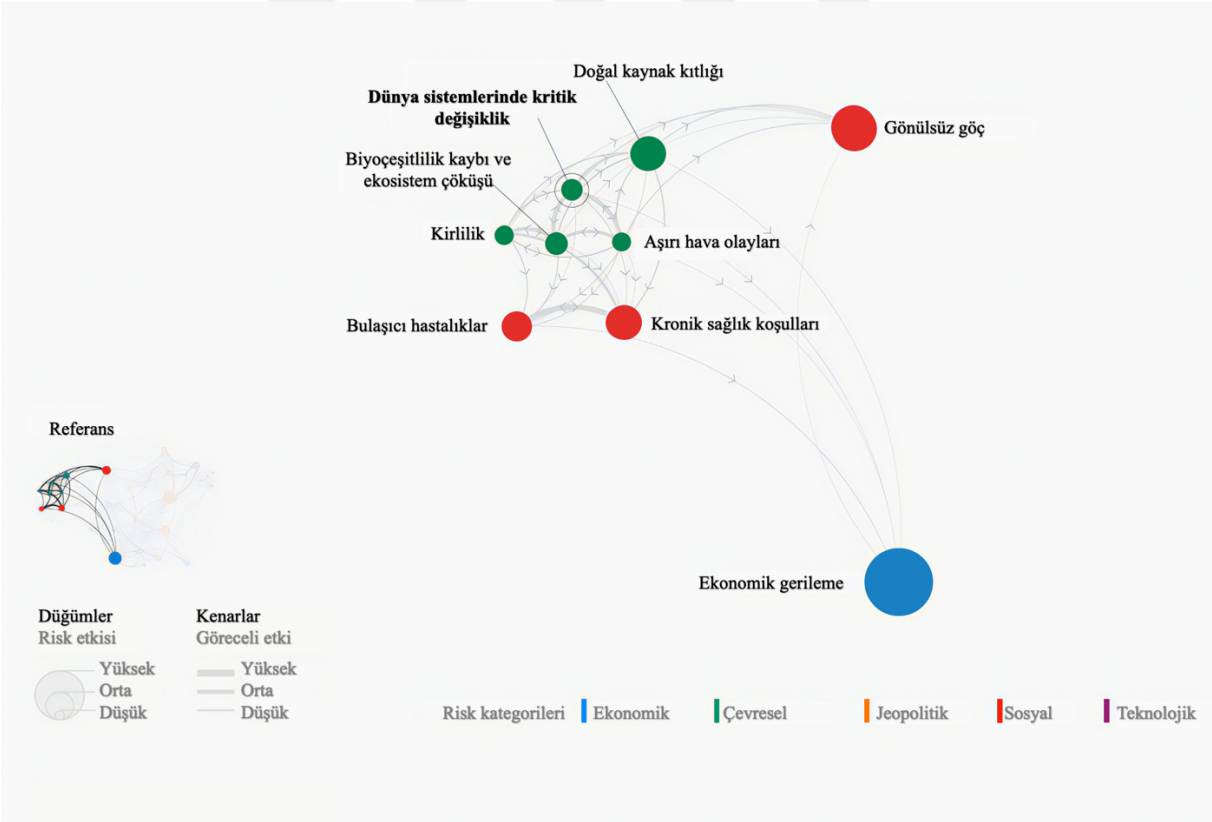

Şekil 1. 6 İklim Devrilme Noktaları-Risk Bağlantıları: Dünya Sisteminde Kritik Değişim

(Kaynak: WEF, 2024'ten Türkçeleştirilerek yeniden düzenlenmiştir)

Sonuçları itibariyle tam bir belirsizlik ve bilinememezlik ortaya koyan bir diğer risk ise "Antik Pandemi" olarak adlandırılmaktadır. Kuzey Kutbu, gezegenimizdeki en hızlı ısınan

bölge olarak, küresel ortalamanın iki katı bir ısınma oranına maruz kalmaktadır (WEF, 2024: 48). Bu artan sıcaklıklar, permafrost olarak bilinen donmuş toprakların yavaş yavaş azalmasına ve sıcak hava dalgaları, orman yangınları gibi faktörlerle birlikte ani erimelere neden olmaktadır. Bu durum, gelecek on yıl içinde, toprağın tamamen çökmesini gerektirmese de, zararlı kirleticilerin ve hem mikrobik hem de insanlık için yeni sayılabilecek virüslerin serbest kalmasına yol açabilir. Kuzey Kutbu'nun ısınması hem insanlar hem de hayvanlar için yeni yaşam alanları yaratarak, hastalık taşıyıcılarının daha rahat yayılmasını ve biyolojik tehditlerin artmasını mümkün kılacaktır (WEF, 2024: 48).

Üçüncü olarak ise AMOC'un (Atlantic Meridional Overturning Circulation) yani Atlantik Meridyenel Devridaim Sirkülasyonun çökmesini sayabiliriz. Araştırmalar sirkülasyonun durma ihtimalinin 1,4°C'de "mümkün", ancak 4,0°C'de "muhtemel" olduğunu göstermektedir (WEF, 2024: 44). Bilim dünyası içinde ölçekleri ve sıcaklık eşikleri üzerine yoğun tartışmalar olmasına rağmen, Atlantik akıntısının dolaşımının bin yılı aşkın süredir en düşük seviyesinde olduğuna ve kritik bir döneme beklenenden daha erken girebileceğine dair kanıtlar mevcuttur. Eğer bu dolaşım sistemi çökerse, okyanus dolaşımı temelden değişecek, bu da küresel ve bölgesel soğumaya, ısı, yağış ve deniz buzunun yeniden dağılımına yol açacaktır. Sonuç olarak, deniz seviyelerinde değişiklikler meydana gelecek ve tarımsal, denizel ve karasal ekosistemler zarar görecek, bu da küresel gıda güvenliğini tehlikeye atacaktır (WEF, 2024: 44). Görüldüğü üzere iklim risklerinin çok geniş yelpazede etkileri beraberinde getirme potansiyeli bulunmaktadır. Emisyon azaltımı konusunda yeterli aşama kaydedilmemesi yukarıda bahsedilen devrilme noktalarının yakın gelecekte, katastrofik ihtimallerin de orta vadede yaşanacağını gözler önüne sermektedir. Bu da ilerleyen bölümlerde ele alınacak olan uyum, direnç ve iklim adaleti tartışmalarını her zamankinden önemli hale getirmektedir.

1.4.2.2. Kayıp ve Hasar

İklim krizi halihazırda dünyanın birçok farklı bölgesinde iklim afetlerine neden olmakta, bu da doğa ve insanlar üzerinde yaygın olumsuz etkilere ve buna bağlı kayıp ve hasarlara yol açmaktadır (IPCC, 2023: 5). Kayıp ve hasar, iklim değişikliğinin neden olduğu zararları tanımlamak için kullanılır ve genellikle iklim değişikliği ile mücadelede mitigasyon (azaltma) ve adaptasyon (uyum) çabalarının ötesinde gerçekleşen etkileri ifade eder.[2] İklim değişikliğinden kaynaklanan kayıp ve hasarlar; fiziksel, ekonomik ve psikolojik etkileri

[2] Bu bölümde kayıp ve hasar literatüründeki başlıca tartışmalar ele alınacaktır, daha detaylı bilgi için bakınız:
Mechler, R., Bouwer, L. M., Schinko, T., Surminski, S., & Linnerooth-Bayer, J. (2019). Loss and damage from climate change: Concepts, methods and policy options (p. 557). Springer Nature.
McNamara, K. E., & Jackson, G. (2019). Loss and damage: A review of the literature and directions for future research. Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change, 10(2), e564.

kapsayabilir. Fiziksel hasarlar, şiddetli hava olaylarından (örneğin, kasırgalar, sel ve kuraklık) kaynaklanabilirken, ekonomik hasarlar, tarım ürünlerinde azalma, altyapı hasarı ve iş kaybı gibi sonuçları içerir. Psikolojik etkiler ise, toplulukların yaşadığı travma ve kültürel kayıpları içerebilir (McNamara & Westoby, 2021).

Bu tartışmaların daha doğru bir zemine oturması açısından olumsuz toplumsal maliyetlere yol açan aşırı hava olaylarının oluşumunda antropojenik sera gazı emisyonlarının oynadığı rolü anlamak önemlidir. Tam olarak bunu inceleyen bir metodoloji olan ve bu maliyetlerin iklim değişikliği kaynaklı bileşenini ölçmeyi sağlayan Aşırı Olay Atfetme (AOA), aşırı olayların maliyetinin yılda 143 milyar ABD dolarının iklim değişikliğine atfedilebilir olduğunu ortaya koymaktadır ve bunun büyük bir kısmı (%63) insanların can kaybından kaynaklanmaktadır. Ne yazık ki araştırma sonuçları "Entegre Değerlendirme Modelleri kullanılarak ulaşılan iklim değişikliğinin ekonomik maliyetlerine ilişkin sıkça atıfta bulunulan tahminlerin önemli ölçüde hafife alınmış olabileceğini göstermektedir" (Newman ve Noy, 2023: 1)."

Kayıp ve hasar, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, iklim değişikliğinin en zarar verici etkilerinden biridir. Bu ülkeler genellikle iklim değişikliğine en az katkıda bulunanlar olmalarına rağmen, etkilerini en ağır şekilde hissedenlerdir (Page ve Heyward, 2017). Kayıp ve hasarın uluslararası alanda tanınması ve ele alınması, iklim adaletine giden yolda önemli bir adımdır. Zira Adelman'a (2016: 32) göre iklim adaleti kayıp ve zararların tazmini yoluyla teşvik edilebilir ve uluslararası tazminat fonu insan haklarının kapsamlı bir şekilde ihlal edilmesinden kaynaklanan fiziksel kayıp ve psikolojik zararı kabul etmenin nispeten basit ve etik açıdan tatmin edici bir yoludur.

Kayıp ve hasar literatürünün büyük oranda "iklim değişikliğinin belirli gruplar ve bölgeler üzerindeki orantısız etkileri" üzerinden şekillendiği görülmektedir, lakin tanımsız ve örtük bir tarafı olan bu orantısızlığın ne olduğu, kime göre ve neye göre orantısız olduğu konusunda yeterince çalışma yoktur (Dorkenoo ve diğerlerinin, 2022: 2). Araştırma sonuçları kavramın kayıp ve zarar çalışmalarında sıklıkla kullanılmasına rağmen, kullanımının eklemlenmiş adalet kavramlarına dayandığını ve genellikle kavramsal, metodolojik ve ampirik temelden yoksun olduğunu vurgulamaktadır ancak aynı zamanda kavramın iklim değişikliğiyle ilgili etkiler, kalkınma ve eşitsizlik arasındaki ilişkinin kavramsallaştırılmasını eleştirel bir şekilde yeniden değerlendirme fırsatı sunduğunu göstermektedir (Dorkenoo vd., 2022: 1).

Emisyonlardan küresel sera gazı (GHG) konsantrasyonlarına, GHG konsantrasyonlarından küresel sıcaklık değişikliklerine, küresel sıcaklık değişikliklerinden ülke düzeyindeki sıcaklık değişikliklerine ve ülke düzeyindeki sıcaklık değişikliklerinden ekonomik

kayıplara kadar her adımda belirsizlikler bir araya gelerek, emisyon faillerine hasar talepleri için makul inkâr edilebilirlik sağlamaktadır. Callahan'ın (2022: 1) araştırması, her bir ülkenin diğer ülkelerdeki tarihsel sıcaklık artışlarından kaynaklanan gelir değişikliklerine dair sorumluluğunu ölçmek amacıyla tarihsel verileri farklı karmaşıklıktaki iklim modelleriyle entegre eden bir çerçeve geliştirmiştir. Araştırma, en büyük beş sera gazı salımcısının (ABD, Çin, Rusya, Brezilya ve Hindistan) 1990'dan bu yana ısınmadan kaynaklanan toplam 6 trilyon ABD doları tutarında gelir kaybına neden olduğunu ve bunun yıllık küresel GSYH'nın %11'ine denk geldiğini ortaya koymaktadır. Ancak araştırmaya göre, ısınmanın etkilerinin yayıcılar arasındaki dağılımı son derece eşitsizdir: yüksek gelirli, yüksek emisyonlu ülkeler düşük gelirli, düşük emisyonlu ülkelere zarar verirken kendilerine fayda sağlamışlardır, bu da tarihsel ısınmanın nedenleri ve sonuçlarına gömülü olan eşitsizlikleri vurgulamaktadır (Callahan, 2022: 1).

Kayıp ve hasar, iklim değişikliği ile mücadelenin sadece azaltım ve uyumla sınırlı olmadığını; aynı zamanda iklim değişikliğinin halihazırda neden olduğu zararların üstesinden gelme ve onları telafi etme ihtiyacını da içerdiğini ifade eder. Son yıllarda hem akademinin hem de politika yapıcıların oldukça fazla mesai harcadığı uyum tartışmalarından kayıp ve zararların telafisi tartışmalarına doğru geçişin temel nedenlerinden biri şu tespit olabilir: "İklim değişikliği sandığımızdan daha pahalıya mal oluyor çünkü insanlar sandığımızdan daha az uyum sağlıyor" (Gawith vd., 2020: 1). Son yirmi yıl içinde, küresel iklim değişikliğiyle mücadele stratejisi, başlangıçta yalnızca emisyon azaltımına odaklanmaktan hem azaltım hem de adaptasyon stratejilerini kapsayacak şekilde genişlemiş ve ardından Kasım 2013'te düzenlenen 19. Taraflar Konferansı'nda kayıp ve zararları ele almak üzere Varşova Uluslararası Kayıp ve Zarar Mekanizması'nın (VUKZM) kurulmasıyla bu alanlarda önemli bir dönüm noktasına ulaşmıştır. Bu evrilmekte olan yaklaşım, azaltım ve uyum çabalarının tek başına iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini engellemeye yeterli olmadığı anlayışının bir sonucu olarak görülebilir. Bu kapsamlı perspektif değişikliği, iklim değişikliğiyle mücadelede daha bütüncül bir yaklaşımı temsil etmektedir (Roberts ve Hug, 2015: 32). VUKZM'nın 2013'te kurulmasıyla, uluslararası topluluk insan aktiviteleri nedeniyle meydana gelen iklim değişikliğinin, azaltma ve adaptasyon çabalarına rağmen çeşitli olumsuz sonuçlara neden olacağını kabul etmiştir. Bu mekanizmanın kabulü, 'kayıp ve zarar' konularının uluslararası iklim değişikliği tartışmalarında artık merkezi bir öneme sahip olduğunu göstermektedir (Page ve Heyward, 2017: 356).

Ne var ki, iklim rejiminde kayıp ve zarar sorularından başlangıcından beri kaçınılmıştır. Kayıp ve Zarar için VUKZM bile telafi edici ya da onarıcı adalete ilişkin sorulardan kaçınmakta, kapsamlı risk değerlendirmesi, afet riskinin azaltılması sorunlarına ve kayıp ve

zararın finanse edilmesine yönelik özelleştirilmiş, sigorta temelli ve finansallaştırılmış yaklaşımların teşvik edilmesine odaklanmaktadır. Bunlar, felaketleri öngörme ve hazırlanma sorumluluğunu kamulaştırarak ve savunmasız ve riske maruz kalan özneyi sorumlu kılmaya çalışarak, sorumluluğu tarihsel kirleticilerden uzaklaştırmak için farklı şekillerde işlemektedir (Dehm, 2020: 220).

"Her ne kadar 'kayıp ve hasar' resmi olarak hukuki bir kavram olsa da çok muğlak olduğu için uluslararası hukuk kapsamında tazminat açısından büyük ölçüde kullanışsızdır" (Kugler ve Sariego, 2016: 103). Öte yandan devletlerin iklim değişikliğine bağlı zararlardan hukuki sorumluluğu, uluslararası hukukta henüz tam olarak ele alınmamış bir konudur. VUKZM gibi mevcut uluslararası iklim hukuku düzenlemeleri, devletlerin sorumluluk ve tazminat yükümlülüklerini kapsayan genel uluslararası hukuk ilkelerinin yerine geçmez. Zararın tespiti ve devletin sorumluluğunun belirlenmesi gibi konular, iklim koruma çabalarında büyük zorluklar oluşturur. Ancak, genel uluslararası hukuk normlarının etkili uygulanması, bu zorlukların üstesinden gelinmesine yardımcı olabilir (Voigt, 2008: 131).

Son yıllarda iklim değişikliği kayıp ve hasarları küresel iklim müzakerelerinde de daha fazla yer tutmaya başlamıştır. IPCC'nin 2022 raporu gibi COP27 sonuçları da iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerinin giderek daha fazla tanınmasına işaret etmekte ve ekosistem çöküşü, türlerin yok oluşu ve sıcak hava dalgaları gibi iklim tehlikeleriyle karakterize edilen karanlık bir geleceği öngörmektedir. Bu durumlar, doğrudan ve dolaylı olarak artan morbidite ve mortalite ile ilişkilendirilen fiziksel ve zihinsel sağlık problemleriyle özellikle bağlantılıdır (Atwoli vd. 2022). COP27'deki en önemli gelişme kuşkusuz iklim değişikliğinden olumsuz etkilenen düşük ve orta gelirli ülkelerin zararlarını telafi etmek amacıyla bir Kayıp ve Hasar Fonunun kurulması kararının onaylanmasıdır. Bu bağlamda Adger (2023: 142) Glasgow'daki COP26 ve Şarm El-Şeyh'teki COP27'nin ortak mirasının, iklim değişikliğinden kaynaklanan 'Kayıp ve Zarar' konusunda dayanışmacı eylem potansiyelini resmileştirmek olduğunu vurgulamaktadır. Bu fon, sera gazı emisyonlarını azaltma çabalarındaki gecikmeler sonucu artan iklim değişikliği etkileriyle başa çıkmak için gerekli uyum maliyetlerinin yükselmesiyle açıklanan Küresel Uyum Açığını ele almayı amaçlamaktadır (Baltzer vd., 2023). Zira iklim değişikliğine uyumun ekonomik modellemeleri insanların finansal ve teknolojik sınırlamalara tabi olarak kârı maksimize etmek için çalıştıklarını varsaymaktadır ve bu şekilde simüle etmektedir. Ne var ki gerçekte adaptasyon, bu potansiyelin altında kalmakta ve bu da herkesi endişelendiren "adaptasyon açığı" kavramını ortaya çıkarmaktadır. Optimize edilmiş simülasyon çalışmaları üçte bir oranında azalmaya işaret etmektedir ki bu da "kısıtlamasız ekonomik modellerin iklim değişikliğine uyum maliyetlerini, sera gazı emisyonlarının

azaltılmasının faydalarını ve iklim değişikliğinin neden olacağı artık kayıp ve hasarı önemli ölçüde düşük tahmin edebileceğini göstermektedir" (Gawith vd., 2020: 1).

Kayıp ve zararı önlemek, en aza indirmek ve ele almak için bir finansman mekanizmasının hangi bileşenlere ihtiyaç duyduğunu, fonların en iyi nasıl harekete geçirilebileceğini ve nasıl yönetilmesi veya dağıtılması gerektiğini araştıran ve bunun için BMİDÇS müzakerelerindeki aktörler, Gelişmekte Olan Küçük Ada Devletleri ve gelişmekte olan ülke temsilcileri, sivil toplum kuruluşları, VUKZM Yürütme Komitesi üyeleri, çok taraflı kuruluşlar, özel sektördeki çevre aktörleri ve gelişmiş ülke temsilcileriyle yapılan görüşmelerin sonuçları hakim kanının Kayıp ve Zarar mekanizmasının a) adaptasyon ve afet riskinin azaltılması, b) sigorta ve c) dayanışma ile ilgili bileşenlerini finanse etmek için 'kirleten öder ilkesi' yoluyla harekete geçirilmesi gerekliliği göstermektedir (Phill, 2022: 1).

Kayıp ve hasarlara ilişkin üzerinde anlaşmaya varılmış ölçütler bulunmadığı gibi iklim değişikliğinin etkilerini diğer kayıp ve zarar nedenlerinden ayırmak için kılavuzlar veya kriterler de bulunmamakta, bu durum hedef belirleme ve uygulama becerisinin eksikliğine de de etki etmektedir (Otto, 2023: 1). Bu bağlamda özellikle "Ekonomik Olmayan Kayıp ve Zarar" henüz çok araştırmanın yapılmadığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır ve yarattığı çarpan etkisi özelliğiyle önem taşımaktadır. Zira meydana gelen afetler yalnız ekonomik ya da fiziksel yıkım yaratmamakta aynı zamanda toplumsal travmalara neden olmakta, derin izler bırakmakta, bunlar toplumun hafızasına ve kültürel kimliğine zarar vermekte ve sosyal yapılarda kalıcı kırılmalar meydana getirebilmektedir. Özellikle biyo-çeşitlilk kaybı, ekosistem hizmetleri ve arazi kayıpları, geçim kaynakları, bilgi, yaşam biçimleri, refah, kültür ve miras ile kritik bir şekilde bağlantılıdır, bunlar üzerinde basamaklı etkileri vardır ve en az onarılabilir kayıp türü olarak görülmektedir (Westoby vd., 2022: 1239). Ekonomik olmayan kayıp ve hasarlar örneğin Pasifik Adalarında kültürel kayıp korkusu, hayati ekosistem hizmetlerinin bozulması ve ata topraklarından uzaklaşma olarak rapor edilmiştir (McNamara, 2021: 1).

İnsanlar için neyin önemli olduğu ve neyi kayıp olarak nitelendirebileceklerini anlamak o kadar kolay bir eylem değildir. Zira çalışmalar; kaybın genellikle yaşanmış, somutlaşmış ve mekâna dayalı deneyimlerle anlam kazandığını ve bu nedenle somut olmaktan çok hissedildiğini göstermektedir. Bu nedenle insanların farklı değer öncelikleri arasında nasıl ödünleşim yaptıklarını anlamak çok önemlidir (Tschakert vd., 2017: 1). Bu bağlamda ekonomik olmayan kayıp ve hasar türlerinin önceden tanımlanmamış olduğunu dile getiren Van Schie ve diğerleri (2023: 1), insanların kayıp ve hasar deneyimlerini bağlama duyarlı bir şekilde anlamak amacıyla bir araştırma gerçekleştirmiş ve üç temel bulgu ortaya koymuştur. Bunlardan ilki, kayıp ve zarar değerlendirmelerinde yerel değerlerin merkeze alınmasının, insanların

deneyimlerinin ve bakış açılarının tanınmasının ve bunlara değer verilmesinin sağlanmasıdır. İkincisi, böyle bir yaklaşım, iklim değişikliği etkilerinin, tolere edilebilir ve edilemez olanlar da dahil olmak üzere, insanları nasıl farklı şekillerde etkilediğini ortaya koymaktadır. Bangladeş'teki en tahammül edilemez etkiler, diğer değerlerle derinden iç içe geçmiş olan kalkınma ve doğa ile ilgilidir. Fiji'deki tahammül edilemez etkiler arasında, atalar ve sevilen kişilerle bağlantı sağlayan mezar alanlarının ve temel taşlarının kaybı yer almaktadır. Son olarak, değerlere dayalı bir yaklaşımın, genellikle ikiye ayrılan ekonomik ve ekonomik olmayan kayıp ve zararları nasıl birleştirdiğini ve karar vericilerin insanların günlük yaşamlarıyla daha dikkatli bir şekilde ilgilenebilmeleri için iklimle ilgili etkilere bütüncül bir genel bakış sağladığı gerçeğidir (Van Schie vd., 2023: 1).

İklim krizinin somut olmayan kültürel miraslar üzerindeki etkileri ve yarattığı kayıplar da giderek artmaktadır (Dembedza vd., 2022). İklim değişikliğinin somut olmayan kültürel miras üzerindeki etkileri; (1) dış çevreye maruz kalan kültürel miras, (2) tarihi binaların iç mekanları ve koleksiyonları ve (3) iklim değişikliği ve deniz seviyesinin yükselmesi, donmuş toprakların çözülmesi, çölleşme ve okyanusların özelliklerindeki değişikliklere ek olarak doğal fiziksel çevredeki ani değişikliklerden (örneğin fırtına dalgalanmaları, seller ve toprak kaymaları, orman yangınları) kaynaklanan etkiler olarak karşımıza çıkmaktadır (Sesana vd., 2021: 1).

Görüldüğü üzere kayıp ve hasar, sadece ekolojik bir sorun olmanın ötesinde, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla da küresel adalet ve eşitlik meselelerini içerir. İklim değişikliği ile mücadelenin bu boyutunun hem ulusal hem de uluslararası politika yapımında daha fazla öncelik kazanması gerekmektedir. Hem IPCC raporları hem de COP müzakerelerinde kırılgan ülkeler ve topluluklar için adalet ve destek sağlama ihtiyacı merkezi bir tema haline geç de olsa gelmiştir ancak bunun iklim değişikliğiyle mücadelede yeni bir dönemin başlangıcını işaret ettiğini söylemek için henüz erken olabilir. Zira tüm bu gelişmelere rağmen kayıp ve zararlar iklim finansmanı ile ilişkilendirilmemiş ve “kayıp ve zararlar hukuki sorumluluk ve tazminat konusu edilmeyecektir” denmiştir (WRI, 2024). COP 28’de Kayıp ve Hasar Fonu için belirlenen miktar 700 milyon dolar iken (WRI, 2024), geçtiğimiz yıl sadece Pakistan’da meydana gelen sel felaketinin maliyeti 30 milyar doları geçmiştir (Worldbank, 2022). Bu nedenle kayıp ve zarara yönelik uluslararası müdahalelerde insan haklarının sadece ana akımlaştırılmasının ötesine geçerek insan hakları sistematik bir şekilde entegre edilmelidir (Toussaint ve Martinez Blanco, 2020: 743). Fosil yakıt şirketlerine uygulanacak bir iklim zararları vergisi, kayıp ve zarar finansmanını harekete geçirebilir ve kayıp ve zararın tesisi için bir gelir akışı sağlayabilir. Öte yandan yabancı devletlere veya fosil yakıt şirketlerine karşı

açılan davalar kayıp ve zarar finansmanına ilişkin çok taraflı müzakerelerde iklimden etkilenen devletlerin konumunu güçlendirebilir (Wewerinke-Singh ve Salili, 2020: 681). Kayıp ve hasar, kırılganlığın temel nedenlerini incelemek ve ele almak için bir fırsat olarak görülebilir, iklim değişikliğinin bir kalkınma krizi olarak çerçevelenmesi, özgürleşme olarak dönüşüm fırsatlarının ortaya çıkmasını sağlayabilir ve belki de küresel eşitliğin ahlaki bir zorunluluk olduğu yeni bir küresel yönetişim modeline geçilebilir (Roberts ve Pelling, 2021: 758).

Bu bağlamda Eliot (2018: 327) Kayıp Sosyolojisi'ni (Sociology of Loss) iklim değişikliğine uğramış bir dünyada toplumların başa çıkmak zorunda olduğu şeylerin temel bir boyutunu inceleyen bir alan olarak tasvir etmektedir. Ona göre "İklim değişikliği kayıpları deterministik bir şekilde yönlendirmez; …bireylerin, grupların, toplulukların, güçlü çıkar gruplarının ve kurumların çalışmaları kayıpların seyrini şekillendirir ve çoklu coğrafi ölçeklerde kimin neyi, ne zaman, ne kadar ve hangi sonuçlarla kaybettiği açısından farklı sonuçlar doğurur." "Kayıp, bu etkileri ele almanın, iklim değişikliğinin yere düştüğünde neye benzediğini incelemenin bir yoludur. Başka bir deyişle, iklim değişikliğinin "ne olduğundan" (ya da olmadığından) ziyade ne yaptığına odaklanır" (Eliot, 2018: 328).

Her ne kadar gezegeni kontrol etmeye çalışsak da beklenmedik kayıplarla karşılaşabileceğimizi kabul etmeliyiz; bu durum herkes için geçerlidir, hatta en güçlü olarak görülenler bile kaçınılmaz kayıplara maruz kalabilir (Clark, 2010: 13). İklim değişikliğiyle ilgili tartışmalar ve politikalar, karşıt görüşlü grupların çıkarları veya geleceğe dair farklı vizyonları nedeniyle engellenebilir; ancak kaybetmenin ne anlama geldiğini herkes bilir. Bazı kişiler diğerlerinden daha fazla ve daha ağır kayıplar yaşasa da kayıp deneyiminin insanları empati yoluyla bir araya getirdiği ve genellikle başkalarının kayıplarına karşı duyarlı ve cömert bir tepki gösterdiğimiz bir gerçektir. Clark'a (2010: 19) göre, bu durum umutlu olmak için bir neden sunar.

Son olarak kayıp sosyolojisi, yalnızca sosyal farklılıkların kayıpla olan ilişkisine odaklanmakla kalmaz, ayrıca insanların zor zamanlarda birbirlerine nasıl destek olduğu ve bu desteğin nasıl toplumsal dayanışmayı tetikleyebileceğine de dikkat çeker (Elliot, 2018: 330). Bu tür dayanışmalar, yalnızca umulan değil, aynı zamanda gerçekte yaşanan tepkilerdir. Örneğin, Maria Kasırgası'nın Porto Riko'da yarattığı tahribat ve Trump yönetiminin adaya karşı gösterdiği ihmal sonrasında Oakland, Miami ve Washington DC'de topluluklar yardım etmek için harekete geçmişlerdir. Miami'deki etkinlik, bu birlik ve dayanışma ruhunu "Aynı Gemideyiz" adıyla vurgulamıştır. Bu tür bir açıklık, insanların birbirlerine ve sürekli değişen bir dünyaya uyum sağlamalarını mümkün kılar (Elliot, 2018: 330). Ne var ki dünyanın gözleri

önünde son yıllarda yaşanan tecrübeler bu yaklaşımın naif bir noktada kalabileceğini düşündürmektedir.

1.4.2.3. Kırılganlık

Bireylerin veya toplulukların zararlara karşı olan hassasiyetini ve bu zararların sosyal, ekonomik ve çevresel faktörlerle nasıl şekillendiğini anlamamıza yardımcı olan "kırılganlık" kavramı çeşitli disiplinlerde geniş bir yelpazede ele alınmış ve bu konunun toplumsal yapılar, bireyler arası ilişkiler ve güç dinamikleri ile nasıl iç içe geçtiği ortaya konmuştur. Örneğin kırılganlığın, hemşirelik açısından önemine dikkat çekerek, stres ve kaygının fizyolojik, psikolojik ve sosyal işlevsellik üzerindeki etkilerini vurgulayan Rogers (1997) kırılganlığın sağlık ve sağlık bakımı bağlamında ele alınması gereken önemli bir alan olduğunu gösterir. Kırılganlık kavramının, özellikle HIV/AIDS araştırma ve önleme çalışmalarında, bireylerin veya grupların HIV'e daha fazla maruz kalma durumlarını anlamak için nasıl kullanılabileceğini tartışan Delor ve Hubert (2000) ise, kırılganlığın, zorluklar karşısında bireylerin ve toplulukların nasıl etkilendiğini anlamada kritik bir araç olduğunu gösterir. Diğer taraftan Spiers (2000) kırılganlık kavramını risk ve deneyim arasında ayrım yaparak yeniden değerlendirir ve kırılganlığın hem dışsal değerlendirmelere dayalı bir risk faktörü olduğunu hem de bireylerin kişisel deneyimleri üzerinden anlam kazandığını belirtir. Kırılganlığın, bireysel, topluluk ve daha geniş nüfus düzeyindeki zorluklardan kaynaklanabileceğini ve farklı politika müdahalelerini gerektirdiğini belirten Mechanic ve Tanner (2007) ise kırılganlığın çok boyutlu doğasını ve sosyal politikaların önemini vurgular. Kırılganlık analizini sosyoekolojik sistem içerisine yerleştiren ilk kırılganlık çerçevesi ise yaklaşık yirmi yıl önce yayınlanmış ve toplumsal ve ekolojik kırılganlıkların bütünleştirilmesi çağrısını vurgulamıştır (Wisner vd., 2004) (Şekil 1.7). Kırılganlık kavramının sosyal refah bağlamında etik ve pratik sonuçlarına odaklanan Brown (2011), kırılganlığın sosyal adaletin peşinde koşulurken dikkatli bir şekilde ele alınması gereken politik, ahlaki ve pratik sonuçlarla dolu olduğunu ortaya koyar.

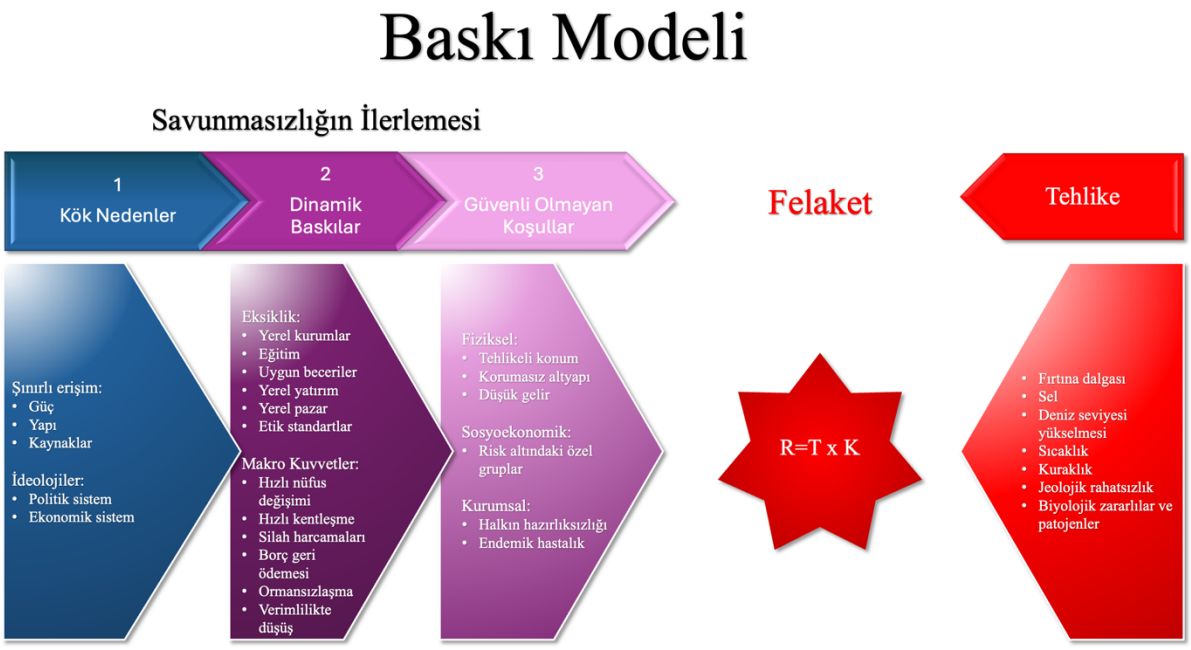

Şekil 1. 7 Baskı ve Serbest Bırakma (PAR-Pressure and Release) Modeli: Kırılganlığın İlerlemesi
(Kaynak: Wisner vd., 2004'ten Türkçeleştirilerek yeniden düzenlenmiştir)

Diğer taraftan, McLeman ve Smit'e göre (2006: 34) göre, kırılganlık bir birey veya topluluğun belirli bir olay veya durum karşısında zarar görebilme potansiyeli olarak tanımlanabilir ve bu potansiyel, söz konusu olayın meydana gelme olasılığını ve buna karşı koyma kapasitesini etkileyen faktörlerle doğrudan ilişkilidir. Öte yandan, Faist ve Schade (2013: 57), kırılganlığı, bir topluluğun biyofiziksel değişikliklere maruz kalma durumu, bu değişikliklere karşı duyarlılığı ve değişikliklerle başa çıkma ile uyum sağlama yeteneği arasındaki dinamik etkileşim olarak kavramsallaştırmaktadırlar. Kırılganlık, belirli dışsal stres faktörlerine karşı bir sistem veya bölgenin duyarlılığı ve bu durumdan kaynaklanabilecek zararlara karşı adaptif kapasitesiyle de yakından ilişkilidir (Gallopin, 2006: 294). Bu tanımların hepsi, bir topluluğun veya sistemin stres durumlarına, duyarlılığına ve adaptasyon yeteneğine odaklanırken, Adger (2006: 269) bu kavramları sosyoekolojik sistemlerin şok ve streslere tepkisi ve bunlara adaptasyon süreçleriyle birleştirir. Kırlganlık aynı zamanda bir toplumun felaketlere tepkisini ve bu durumlarla başa çıkma kapasitesini de içerir, bu da onun dayanıklılıkla yakından ilişkili olduğunu gösterir (Kumpulainen, 2006: 66). Kırılganlığın toplumsal yapılardaki, bireyler arası ilişkilerdeki ve güç dinamiklerindeki yerini anlamamızı sağlayan bu ve benzeri birçok çalışmaya ilişkin geniş bir literatür bulunmaktadır. Zira kırılganlık hem bireylerin hem de toplulukların karşılaştığı zorluklara karşı hassasiyetlerini anlamak için kullanılan önemli bir kavramdır ve sosyal bilimlerdeki çeşitli disiplinler arası çalışmalarda önemli bir yer tutmaktadır.

Bu çerçevede, kırılganlık kavramı, çeşitli faktörlerin bir birey veya topluluğun zarar görme potansiyelini nasıl etkilediğine dair kapsamlı bir anlayışı temsil eder. Her bir yazar, kırılganlığın farklı boyutlarını vurgulayarak, toplulukların ve ekosistemlerin karşılaştığı risklerin çok boyutlu doğasını ve bu risklere karşı koyma kapasitelerinin önemini ortaya koyar. Kırılganlık, sabit bir fenomen olmaktan çok, çok yönlü bir süreci ifade ettiği için, kırılganlığa karşı dinamik bir sosyal strateji benimsemek, azaltma ve adaptasyon planlamasını geliştirme potansiyeline sahiptir (Thomas, 2019: 1). Bu çerçevede, kırılganlığın altında yatan temel faktörlerle birlikte, onun temel tematik boyutları da kapsamlı bir değerlendirme sürecinde dikkate alınmalıdır. Bu boyutlar; sosyal, ekonomik, fiziksel, kültürel, çevresel ve kurumsal zarar görme potansiyellerini içerir. Sosyal boyut, bireysel ve kolektif refahın sosyal sistemlerin bozulması sonucu zarar görme eğilimini; ekonomik boyut, fiziksel varlıkların hasarı ve üretken kapasitenin düşüşü ile ekonomik değerdeki kayıpları; fiziksel boyut, yerleşim alanları ve altyapı gibi fiziksel varlıkların hasar görme potansiyelini; kültürel boyut, maddi olmayan değerlerin, gelenek ve uygulamaların zarar görme riskini; çevresel boyut, ekolojik ve biyo-fiziksel sistemlerin işlevlerine zarar verme potansiyelini; son olarak kurumsal boyut, afet sonrası zayıflıklar nedeniyle yönetişim sistemlerinin ve kuralların hasar görme olasılığını kapsar. Çoğu varlık ve sistem, birden fazla zarar görme boyutuna maruz kalacaktır, bu da kırılganlığın çok boyutlu doğasını ve bütüncül bir yaklaşım gereksinimini vurgular (Birkmann vd., 2013: 200-201).

Kırılganlık, kuşkusuz iklim krizi ve ona bağlı afetlerin etkilerine karşı bireylerin, toplulukların ve sistemlerin dirençsizliğinin de bir ölçütüdür (Ribot, 2017: 667). Bir diğer ifadeyle kırılganlık, toplulukların iklim krizinin artan sıcaklık ortalamaları, deniz seviyesinde yükselme, şiddetli hava olayları ve biyo-çeşitlilik kaybı gibi çeşitli etkilere karşı direnç gösterme kapasitesinin düşük olması durumunu ifade eder, sosyal, ekonomik, çevresel ve politik faktörlerin birleşimiyle şekillenir ve bireyler ve gruplar arasında oldukça farklılık gösterir. Antroposen dönemde, iklim tehlikesinin insan etkisiyle ortaya çıkan sebepleri felaketlerin kökenlerini açıklamada göz önünde bulundurulmalıdır. Bununla birlikte, insan kaynaklı iklim değişikliğine olan odak, kırılganlığın sosyal kökenlerini ve bu durumdan kaynaklanan sorumlulukları örtbas etmemelidir; zira zarar görme olasılığı toplum tarafından ve toplum içinde yaratılmaktadır (Ribot, 2017: 667).

Tarihsel süreç incelendiğinde, iklim değişikliğine katkısı minimal düzeyde olan toplulukların, bu küresel fenomenin zararlı etkilerinden orantısız bir biçimde etkilendiğini görürüz. Mevcut verilere göre, yaklaşık olarak 3,3 ila 3,6 milyar insan, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı oldukça kırılgan durumda bulunan coğrafyalarda yaşamaktadır (IPCC,

2023: 5). İnsan ve ekosistem savunmasızlıklarının karşılıklı olarak birbiriyle entegre olduğu bu kontekste, özellikle kalkınma sürecinde engellerle karşılaşan bölgelerdeki topluluklar ve bireyler, iklimsel tehditlere karşı yüksek düzeyde kırılganlık göstermektedirler (IPCC, 2023: 5). 2010-2020 yılları arasında, sel, kuraklık ve fırtına gibi meteorolojik olaylardan kaynaklanan insan ölümleri, yüksek kırılganlık gösteren bölgelerde, düşük kırılganlığa sahip olanlara nazaran yaklaşık on beş kat daha fazla gerçekleşmiştir. İklim değişikliği, kara, tatlı su ve kriyosferik ekosistemler ile kıyısal ve pelajik alanlarda ciddi hasarlar meydana getirerek, geri dönüşü olmayan kayıplara yol açmıştır, bu da onun ekolojik sistemler üzerindeki geniş çaplı ve derin etkilerini göstermektedir (IPCC, 2023: 5).

Kırılganlığı artıran faktörlerden başlıcasının sosyoekonomik faktörler olduğunu söyleyebiliriz. Düşük gelir seviyeleri, eğitim eksikliği ve yetersiz altyapı ve hizmetlere eksik erişim gibi faktörler, bireyleri ve toplulukları iklim değişikliğine karşı daha kırılgan hale getirir (Ribot, 2014). Bu faktörler, bireylerin ve toplulukların afetlere karşı hazırlıklı olma ve afet sonrası toparlanma kapasitelerini doğrudan etkiler. Kırılganlığa etki eden bir başka faktör de coğrafi konumdur. Deniz seviyesine yakın bölgeler, kuraklık riski yüksek alanlar ve şiddetli fırtınaların sık görüldüğü yerler gibi coğrafi konumlar, iklim değişikliğinden kaynaklanan afetlere karşı daha yüksek risk altındadır (Füssel ve Klein, 2006). Güney ve Doğu Asya'daki kıyı bölgeleri, Dupont ve Perman'a (2006: 58) göre nüfus ve coğrafya açısından ciddi risk altındayken Xinhgshu'nun (2007) araştırmalarına göre Çin nüfusunun yaklaşık %41'i bu riskli alanlarda yaşamaktadır (akt: Brown, 2008: 31). Ayrıca IPCC'nin (2007: 10) raporları, Nil Deltası ve Afrika'nın Batı kıyılarının yanı sıra Bahama, Kiribati, Maldivler ve Marshall Adaları gibi küçük ada devletlerinin de iklim değişikliği konusunda özellikle kırılgan olduklarını vurgulamaktadır. IPCC'nin (1997) aktardığı üzere, bu bölgeler iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı yüksek düzeyde kırılganlık göstermektedirler (akt: Brown, 2008: 31). Dünya kara yüzeylerinin yaklaşık %40'ını kapsayan ve 2,5 milyar insanın yaşadığı kurak bölgeler, sosyoekonomik, politik ve çevresel faktörlerin iç içe geçtiği karmaşık zorluklarla karşı karşıyadır. İklim değişikliği kaynaklı kuraklık, bu alanları daha kırılganlaştırırken, biyofiziksel limitleri zorlayarak tarımsal verimliliği tehdit etmektedir (Fraser, 2011). Kırılganlık değerlendirmesinde, uyum yeteneği kritik bir faktördür; zira coğrafi konumdan müstakil olarak, adaptasyon kapasitesi düşük olan haneler, artan bir maruziyet ve kırılganlıkla karşı karşıyadır. Dolayısıyla uyum kabiliyetinin güçlendirilmesi ile kırılganlık düşürülebilir (Laitonjam vd., 2018: 477).

Benzer şekilde yaşlılar, çocuklar, hamile kadınlar ve engelli bireyler gibi demografik gruplar, fiziksel ve sosyal ihtiyaçları nedeniyle iklim değişikliğine bağlı afetlerden daha fazla

etkilenebilir (Kelly ve Adger, 2000). Örneğin afet sosyolojisi ve yaşlılık sosyolojisi çok araştırmanın yapılmadığı alanlar olduğu gibi bunların kesişimi olan afetlerde yaşlı bireylerin durumuna ilişkin ilgisizliğin Covid-19 Pandemisi ile bir nebze arttığını ifade eden Duruel, diğer afet türlerinden yaşlıların nasıl etkilendiğine ilişkin hâlâ çok çalışmaya ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Özellikle afetlerin yaşlılar tarafından nasıl tecrübe edildiğine ilişkin literatürün bir ikilik arz ettiğinin altını çizen Duruel bunun çok da şaşırtıcı olmadığını vurgulamaktadır. Zira, ekonomik durum, sağlık durumu, daha önceki afet tecrübeleri, aile ve topluluk bağları, sosyal sermaye, toplumsal cinsiyet, gibi kırılganlığı karakterize eden değişkenler yaşlıların afetler nedeniyle daha kırılgan hale gelmesini sağlayabilirken bazen de onların uyum sağlama konusunda daha dirençli olduğu sonuçlar yaratabilmektedir (Duruel, 2023: 103). Demografik faktörlerin yanı sıra politik ve kurumsal yapılar da süreci etkileyen dinamiklerdendir. Etkili çevre politikaları ve iklim değişikliğiyle mücadele stratejilerinin eksikliği, toplulukların kırılganlığını artırabilir. Yetersiz yönetim ve planlama, afet risklerinin azaltılması ve toplulukların dirençli hale getirilmesi çabalarını zayıflatabilir (Voss, 2008).

İklim krizine karşı daha kırılgan grupların başında düşük gelirli topluluklar gelmektedir. Ekonomik kaynakların sınırlı olması, bu toplulukları iklim değişikliği ve afetlere karşı daha kırılgan hale getirir (Jabeen, 2015; Adger, 1999). Düşük gelir, sağlık hizmetlerine, temiz suya erişimi ve diğer temel ihtiyaçları karşılamayı zorlaştırır, bu da afetlerin etkilerini daha da kötüleştirir. Öte yandan deniz seviyesindeki yükselme ve şiddetli fırtınalar, kıyı ve ada topluluklarını doğrudan tehdit eder. Bu topluluklar, yaşam alanlarının kaybı, tuzlanma ve su kaynaklarının azalması gibi risklerle karşı karşıyadır (Mimura, 1999). Sosyal ve ekonomik eşitsizlikler, kadınları ve çocukları birçok risk ve tehdide karşı olduğu gibi iklim değişikliğinin etkilerine karşı da daha kırılgan hale getirir (WHO, 2023). Kadınlar, özellikle kırsal alanlarda, tarım ve su toplama gibi iklim değişikliğinden doğrudan etkilenen faaliyetlerde önemli roller üstlenirken, çocuklar fiziksel ve psikolojik olarak afetlere karşı daha savunmasızdır (Uysal Oğuz ve Ilık Bilben, 2020: 209). Kıyı ve ada toplulukları gibi yerli halklar da, yaşam tarzları doğal çevrelerine yakından bağlı olduğu için iklim değişikliğinden özellikle etkilenir. Geleneksel toprakların ve kaynakların kaybı, bu toplulukların kültürel ve ekonomik kırılganlığını artırır (Uysal Oğuz, 2017: 111). Son 12 yıllık araştırmalar üzerine sistematik bir literatür taramasına dayanan, yakın zamanda gerçekleştirilen bir araştırma; daha kırılgan olan marijinalleştirilmiş nüfusun ruhsal ve fiziksel sağlığının iklim afeti ile ilgili koşullar ve afete müdahale eylemlerinin eksikliği nedeniyle yükseldiği ve/veya daha da kötüleştiğini ancak sosyal sermayenin artırılmasının dezavantajlı topluluklardaki stres faktörleri ile mücadele etmenin yollarından biri olduğu sonucuna ulaşmıştır (Benevolenza, 2019: 266).

İklim krizi ve bağlantılı afetlere karşı kırılgan olan gruplardan biri de *kırsal topluluklardır* ve bu kırılganlığın anlaşılması ve azaltılması çok boyutlu bir yaklaşım gerektirir. Kırsal topluluklar, çevresel değişikliklere ve afetlere karşı direnç gösterme kapasitesinin düşük olması nedeniyle iklim krizinden önemli ölçüde etkilenir (Nelson vd., 2010). Bu toplulukların ekonomileri genellikle tarıma ve doğal kaynaklara dayalıdır, bu da onları iklim değişikliğine karşı daha hassas hale getirir. Ayrıca, kırsal alanlardaki yetersiz altyapı ve hizmetlere erişim, afet sonrası toparlanmayı zorlaştırır ve kırılganlığı artırır. Kırılganlığı artıran faktörlerden biri ekonomik bağımlılıktır. Kırsal toplulukların iklimle ilişkili sektörlere, özellikle tarıma olan yüksek bağımlılığı, onları ekonomik olarak kırılgan hale getirir (Wu vd., 2018). Bu bağımlılık, hava koşullarının ve iklim değişikliğinin doğrudan etkilerine karşı kırılganlığı artırır. Benzer şekilde kırsal alanlar, genellikle şiddetli hava olaylarına ve diğer iklimle ilgili afetlere daha açık olan coğrafi konumlarda bulunur (Füssel ve Klein, 2006). Örneğin, su baskını riski yüksek olan nehir kenarlarındaki veya kuraklık riski taşıyan kurak bölgelerdeki topluluklar, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine daha fazla maruz kalır. Eğitim eksikliği, yetersiz sağlık hizmetleri ve sosyal güvenlik ağlarının eksikliği gibi sosyal ve ekonomik faktörler de kırsal toplulukların adaptasyon kapasitesini sınırlayan faktörlerdendir (Kelly ve Adger, 2000).

Kırsal topluluklar halihazırda iklim krizine karşı kırılgan durumdayken, bu gruplar arasında özellikle küçük çiftçiler ve kadınlar, tarımsal üretimdeki değişiklikler ve doğal kaynaklara erişimdeki sınırlamalar nedeniyle daha fazla risk altındadır. Bu durum, onları iklim krizine karşı daha da savunmasız hale getirir (Voss, 2008). Benzer şekilde, yerel kırsal topluluklar da yerel bilgi ve geleneklere dayalı yaşam biçimleri nedeniyle iklim değişikliğinin etkilerinden özellikle zarar görebilir. Yerli topluluklar ise yaşam alanlarının ve gıda güvenliğinin kaybı gibi ciddi risklerle karşı karşıyadır (Parker vd., 2019). Bu toplulukların kırılganlığını azaltmak için, sosyoekonomik, çevresel ve politik faktörlerin bir arada ele alınması önemlidir. Uygulanacak stratejiler, toplulukların adaptasyon kapasitesini artırmalı, ekonomik bağımlılıklarını çeşitlendirmeli ve coğrafi riskleri azaltmalıdır. Bu araştırmanın odak noktasını oluşturan bu konu, sonraki bölümlerde detaylı olarak incelenecektir.

Sonuç olarak, kırılganlıkların çapraz kesitinde, söz konusu toplulukların yaşadığı zorluklar yalnızca fiziksel koşullarla sınırlı kalmayıp, sosyoekonomik boyutları da kapsamaktadır. Bu bölgelerdeki insanlar, sadece doğal afetlerin artan sıklığı ve şiddetiyle değil, aynı zamanda bu durumların yol açtığı ekonomik istikrarsızlık ve sosyal adaletsizlikle de mücadele etmektedirler. İklim değişikliği, var olan eşitsizlikleri derinleştirerek, soruna en az katkıda bulunan toplulukların daha da kırılgan hale gelmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda, iklim değişikliğiyle mücadelede küresel dayanışma ve adalet önem arz etmektedir. Uluslararası

toplum, özellikle etkilenen bu hassas topluluklara yönelik olarak, iklim direncini artırma ve adaptasyon kapasitelerini güçlendirme yönünde somut adımlar atmalıdır. Bu hem teknoloji transferi hem de finansal kaynakların mobilizasyonu anlamına gelmektedir. Aynı zamanda, ekosistemlerin korunması ve restore edilmesi, bu toplulukların yaşam koşullarının iyileştirilmesine katkı sağlayacak önemli bir adımdır. Bu süreçte, yerel bilginin ve geleneklerin modern bilimsel yöntemlerle entegrasyonu, sürdürülebilir çözümlerin geliştirilmesinde kritik bir rol oynar. İklim değişikliği ile mücadelede, etkilenen toplulukların kırılganlığını azaltmak ve dayanıklılığını artırmak, yalnızca çevresel bir zorunluluk değil, aynı zamanda sosyal adaletin bir gerekliliğidir. Bu nedenle, küresel ve ulusal eylemler hem eşitlikçi bir yaklaşımı benimsemeli hem de yerel ölçekteki uygulamaları destekleyici nitelikte olmalıdır.

1.4.2.4. Uyum

En sade tanımıyla uyum (adaptasyon), iklim değişikliği gibi çevresel değişimler karşısında toplulukların, bireylerin ve sistemlerin direncini artırmak ve kırılganlığı azaltmak için aldıkları önlemleri ifade eder. Bu süreç, ekolojik, sosyal, ekonomik ve politik faktörlerin bir araya gelmesiyle şekillenir. Sosyolojik perspektiften uyum, yalnızca teknik çözümlerle değil, aynı zamanda toplumsal yapılar, normlar, değerler ve güç ilişkileri aracılığıyla da ele alınmalıdır. Adaptasyon kavramının insan sistemlerine uygulanışı, antropolog ve kültürel ekolog Julian Steward tarafından, bölgesel toplumların doğal çevreye geçim yolları üzerinden uyum sağlamasını ifade etmek için kullanılan "kültürel adaptasyon" terimi ile açıklanmaktadır (Butzer, 1989; akt: Smit ve Wandel, 2006: 283). O'Brien ve Holland (1992, s. 37), adaptasyon sürecini, insan gruplarının çevresel zorluklarla başa çıkmak için kültürel repertuarlarına yeni ve geliştirilmiş yöntemler eklemeleri olarak tanımlar. Denevan (1983, s. 401) ise (kültürel) adaptasyonu, fiziksel çevrede veya demografi, ekonomi ve organizasyon gibi içsel faktörlerde meydana gelen değişikliklere yanıt olarak gerçekleşen bir değişim süreci olarak değerlendirir, bu da insan sistemlerinin biyofiziksel stresin ötesinde bir stres yelpazesine uyum sağladığını gösterir.

Adaptasyon kavramsallaştırmalarının merkezinde güç asimetrileri yer alır. Zira Pelling'in (2010: 12) de belirttiği üzere "sosyal bir sistemde bir aktörün sahip olduğu ve statükoyu korumaya yönelik bir çıkara dönüşen güç, aynı zamanda sosyal, ekonomik, kültürel veya siyasi ilişkilerde veya doğal varlıkların görülme ve kullanılma biçimlerinde değişime yol açtığında, bir aktörün uyuma veya uyum kapasitesinin oluşturulmasına yönelik desteğini veya direncini şekillendirmede büyük rol oynar." Bu anlamda Pelling (2010: 12) insan haklarına kamu mallarından daha fazla öncelik veren, vatandaşlar ve devlet arasındaki sosyal sözleşmeyi

dinamik bir gerilim içinde tutan, toplumun kapsayıcı yönetişimini koruyan ve en yoksulların yaşam kalitesini artırmaya çalışan ilkelerle yönetilmesi gerektiğini savunan Rawls'un prosedürel (karar alma sürecine dahil olma) ve dağıtımsal (sosyal ve mekansal) adalet teorisinin; karşılaştırmalı uyum yolları hakkında yargıda bulunmak için belki de en önemli araç olduğunu ifade etmektedir. İklim değişikliğinin etkilerinin kim için, nerede ve ne zaman hissedileceğini ve iyileşme kapsamını belirleyen temel etkenlerden biri mevcut güç asimetrileridir (Pelling, 2010: 12).

Adaptasyona yönelik hâkim araştırma geleneği, esas olarak birey odaklı bir perspektif benimserken, sosyal aktörlerin spesifik çevresel tetikleyicilere verdikleri tepkilere ve kırılganlıkların nasıl azaltılabileceğine dikkat çekilmektedir. Buna karşılık, dayanıklılık yaklaşımı daha sistemsel ve dinamik bir perspektife sahiptir, uyum kapasitesini dayanıklı sosyoekolojik sistemlerin temel bir bileşeni olarak kabul eder. Bu iki perspektif, uyumun gerekliliklerinin belirlenmesinde bir araya gelmektedir (Nelson, 2007: 395). Bu bağlamda dayanıklılık kavramına bir sonraki bölümde detaylı olarak yer verilecektir. *Uyum kapasitesi* kavramı, biyolojide belirli çevresel şartlara uyum sağlayabilme yeteneği olarak tanımlanırken, beşerî bilimler açısından ise "bireyden tüm insanlığa kadar herhangi bir beşerî sistemin belirli bir çevrede ya da çevre menzilinde bireylerin yaşam kalitelerini arttırma (ya da en azından koruma etme) kapasitesi" olarak tanımlanmaktadır (Gallopín, 2006: 300). Toplulukların uyum kapasitesi, sosyal, ekonomik ve çevresel kaynaklara erişim; bilgi ve beceriler, sosyal ağlar ve ilişkiler; yönetişim ve kurumsal yapılar gibi bir dizi faktörden etkilenir. Dolayısıyla, etkili bir uyum süreci için, bu faktörlerin dikkate alınması ve uyum stratejilerinin, toplulukların kendi gerçeklikleri ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirilmesi gerekmektedir. Uyum ve uyum kapasitesi kavramları iklim değişikliği Kopenhag Süreci sonrasında ağırlık kazanmaya başlamış ve özellikle son yıllarda önem kazanmıştır (Laczko ve Aghazarm, 2009**:** 16; Engle, 2011: 648).

İklim krizine uyum, toplulukların, ekosistemlerin ve ekonomilerin iklim değişikliğinin mevcut ve beklenen etkilerine karşı dirençlerini artırmalarını ve zararları en aza indirmelerini sağlayacak strateji ve eylemleri ifade eder (Pelling, 2010). İklim değişikliğine uyum strateji ve eylemleri, çeşitlilik gösterir ve yerel, bölgesel ve ulusal düzeylerde farklı yaklaşımları içerebilir. Bu süreç, çeşitli faktörlerin etkileşimiyle şekillenir ve iklim değişikliğinin sosyoekonomik ve sosyoekolojik sonuçlarına karşı toplulukların dayanıklılığını artırmayı hedefler. İklim değişikliğine uyumu mümkün kılan faktörler geniş bir yelpazede sosyoekonomik koşullar, bireysel ve toplumsal psikoloji, politik ve kurumsal yapılar, yerel bilgi ve pratikler, teknolojik yenilikler ve finansal kaynaklar gibi çeşitli boyutları içerir. Bu faktörlerin bir araya gelmesi,

iklim krizine uyum sürecinin etkili bir şekilde yönetilmesi için temel teşkil eder. Adaptasyon, çevresel değişimlere karşı bireylerin ve sosyoekolojik sistemlerin tarihsel olarak verdiği yanıtlardan biri olmuştur. Ancak iklim değişikliği, bu sürece benzersiz zorluklar eklemektedir. Zira iklim değişikliğinin hızı ve etkilerinin büyüklüğü, yanı sıra bu değişimlerin nasıl tecrübe edileceği konusundaki belirsizlikler, günlük yaşantıda neden-sonuç ilişkilerinin karmaşıklığı ile birleşerek sosyoekolojik sistemlerin devamlılığı için önemli sorunlar yaratmaktadır. Bu yüzden, iklim değişikliğine uyum sürecini kavramak, karşı karşıya bulunduğumuz temel meselelerden biridir (Pelling, 2010).

Üçüncü Değerlendirme Raporu'nda (IPCC, 2001: 879), önceki raporlara kıyasla adaptasyona daha fazla önem verilmiş ve adaptasyon, iklim değişikliğinin sunduğu fırsatlardan yararlanma ve olası zararları azaltma amacıyla ekolojik, sosyal ve ekonomik sistemlerde yapılan değişiklikler olarak tanımlanmıştır (akt. Bassett ve Fogelman, 2013: 48). İklim değişikliğinin azaltılmasına odaklanan önceki çalışmaların aksine, iklim değişikliğinin zaten meydana geldiğinin ve azaltım politikalarının yetersiz kaldığının fark edilmesiyle, kırılganlıkları azaltma ihtiyacı daha acil bir hale gelmiştir. Azaltım çabaları genelde küresel faydalar sunarken, adaptasyon stratejileri daha çok bölgesel ve yerel düzeyde etkili olmaktadır (Klein vd., 2007: 750). Dahası emisyonlar bugün durdurulsa dahi, mevcut konsantrasyonun on yıllar boyunca normal düzeyin üzerinde kalacak olduğu gerçeği iklim krizine uyum sağlamanın mecburiyetini ortaya koymaktadır. Uyum için herkese uyan tek bir yaklaşım olmadığını ifade eden Türkeş'e (2022: 200) göre örnekler arasında;

> "…daha şiddetli ve sık fırtınalar ile daha yüksek ve daha sık oluşma eğilimindeki fırtına kabarmalarına karşı koruma sağlamak için etkiye açık ya da etkilenebilirliği yüksek kıyılarda özel duvarlar ve setler yükseltmek gibi mühendislik önlemleri almak ya da su kaynaklarını ve havzalarını, sulak alanları, bozkır ekosistemlerini, mangrov ormanlarını ya da mercan resiflerini korumak ve restore etmek ya da orman yangınları ve hızlı başlayan kuraklıklar için erken uyarı sistemleri sağlamak" (Türkeş, 2022: 200)

gibi çok çeşitli yöntemler yer almaktadır. Uyum dinamik bir sosyal süreçtir ve toplumların uyum sağlama kabiliyeti kısmen kolektif hareket etme kabiliyeti tarafından belirlenir (Adger, 2010: 387). Bu bağlamda uyumun bir durumdan ziyade süreç olarak ele alınması gerektiğini vurgulayan Pelling'e (2010) göre, bir kişi veya işletme, geçmişte belirli bir zaman uyum sağlamış olabilir, fakat iklim değişikliğinin sürekli evrilen doğası, devamlı bir adaptasyon sürecini zorunlu kılar. İklim değişikliği, artık dışsal bir tehdit olarak değil, insanlık tarihine derinlemesine kök salmış bir faktör olarak kabul edilmeli; bireysel, kurumsal ve hükümet düzeyindeki gelişim kararlarının hem bir sonucu hem de tetikleyicisi olarak

görülmelidir. Bu yeni gerçeklik, sosyal ilişkiler, uygulamalar ve değerler üzerine daha detaylı bir şekilde düşünmeyi ve iklim değişikliğinin etkilerini teknolojik yenilikler ve çevre mühendisliği aracılığıyla hafifletmenin önemli olduğunu ancak tek başına yeterli olmadığını vurgulamaktadır (Pelling, 2010: 14). Diğer taraftan, toplum için sorun teşkil eden koşullara karşı kırılganlığı hafifletmek için pratik anlamda neyin, ne şekilde ve kim tarafından yapılabileceğini belirlemek; senaryo temelli "yukarıdan aşağıya" yaklaşımların aksine bazen "aşağıdan yukarıya" yaklaşımları gerektirir (Smit ve Wandel, 2006: 285). Bununla birlikte iklim değişikliğine uyuma ilişkin bilgilerin üretimi ve kullanımında

> "küresel ölçekte iklim bilgisine yönelik "yukarıdan aşağıya" yaklaşımlar olarak nitelendirilebilecek yaklaşımlar ile iklim değişikliğinin dikkate alınması gereken birçok faktör arasında sadece bir faktör olduğu "aşağıdan yukarıya" bir bakış açısına sahip olan yerel karar bağlamları arasında köprü kurma zorluğunda yattığı da yaygın olarak kabul edilmektedir" (Rodrigez ve Shepherd, 2022: 1).

Yaklaşık altmış yıldır sosyologlar ve sosyal bilimcilerin tehlike ve afetlerin toplumsal yönleri üzerine gerçekleştirilen yoğun araştırmalardan elde ettikleri bulgular, Dunlap ve Brulle'ye göre (2015: 177) iklim değişikliğine uyum sürecinde de uygulanabilir öğretiler sunmaktadır. Onlara göre bu öğretiler, sosyal kırılganlıklar, tehlike algıları, uyum eylemlerinin önündeki engeller ve afetlere karşı kurumsal yanıtlar gibi konuları içerir. Tehlike ve risk yönetimi konusunda toplumların alabileceği önlemler, iklim değişikliğine uyum stratejileriyle büyük oranda örtüşmektedir, bu durum afet araştırmalarının bulgularının iklim değişikliğine uyum çalışmalarına kolayca aktarılabilir olduğunu belirtir. Aslında, iklim değişikliği konusunda kamuoyu farkındalığının büyük bir kısmı, iklimle ilgili tehlike ve afet deneyimlerinden kaynaklanmaktadır (Dunlap ve Brulle, 2015: 178).

2015 yılında, Birleşmiş Milletler üye devletleri, afet risklerinin azaltılmasına, iklim değişikliğiyle mücadeleye ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik üç önemli uluslararası gündemi kabul etmiştir: Sendai Çerçevesi (2015-2030), Paris Anlaşması ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi. Bu gelişmeler, iklim değişikliğinin artan afet riskleri karşısında ülkeleri daha etkili önlemler almaya itmektedir. İklim değişikliğine uyum ve *afet risklerinin azaltılmasına* yönelik disiplinler arası yaklaşımlar, toplumun çeşitli şoklara ve çoklu tehlikelere karşı daha dirençli hale gelmesine ve belirtilen üç küresel gündemin gerçekleştirilmesine yardımcı olabilir (Ishiwatari ve Sasaki, 2023). Zira afet riskini azaltma ve iklim değişikliğine uyum programlarının ana hedefleri arasında, kırılganlığın minimize edilmesi ve dirençliliğin güçlendirilmesi bulunmaktadır. Bu yüzden, afet riskini azaltma ve iklim değişikliğine uyum stratejilerinin birleştirilmesi, her iki alandan da aynı anda yararlanmak açısından büyük önem

taşımaktadır (Begum vd. 2014: 362). Afet riskini azaltma ve iklim değişikliğine uyum stratejileri arasındaki ilişki, ekonomik ve sosyal kaynakların korunması ile yaşam kalitesinin iyileştirilmesine katkıda bulunan önleyici tedbirlerin hızlandırılmasına yardımcı olabilir (Begum vd., 2014: 371). Yerel ve ulusal düzeyde bu iki stratejinin entegrasyonu, hükümetin maliyetlerini düşürebilir ve topluluklar ile ulusların kapasitesini ve dirençliliğini güçlendirebilir. Bu bağlamda, önerilen entegrasyonun etkinliğini incelemek amacıyla yerel düzeyde vaka çalışmalarının yürütülmesi oldukça önemlidir (Begum vd., 2014: 371).

Güncel iklim krizine uyum araştırmaları, bir dizi önemli konu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu araştırmalar, uyum ve dayanıklılık stratejilerinin geliştirilmesi, belirli sektörlerdeki uyum çabaları ve uyum süreçlerinin değerlendirilmesi gibi geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Bunlardan başlıcasının tarım ve gıda konusundaki uyum çalışmaları olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, su ve toprak yönetimi, mahsul çeşitliliği ve geliştirilmesi, çiftçi eğitimi ve bilgi transferi gibi yerel ve bölgesel düzeylerde uygulanabilecek adaptasyon stratejileri öne çıkarmaktadır (Grigorieva, vd., 2023). Bir diğer önemli konu da kültürel uyum ve kültürel varlıklara yönelik potansiyel tehditler üzerinedir. Zira bu bağlamda kültürel faktörlerin önemi kabul edilmişse de uyum politikalarının hedeflerinin belirlenmesinde ve uygulama araçlarının şekillendirilmesinde uygun ölçekte birey ve topluluk katılımı yoluyla kültürel boyutların ele alınmasında yeterli yol kat edilmemiştir. Kültürel boyutun göz ardı edilmesi, bir diğer ifadeyle bireyler ve topluluklar için önemli olan şeylerle bağlantı kurulmaması durumunda hem uyum hem de azaltım müdahalelerinin etkili olamaması muhtemeldir (Adger, 2013:112; Pisor, vd., 2023).

İklim değişikliğine uyum konusunda bir diğer güncel tartışma da epistemik adaletsizliklere ilişkindir. Zira bilindiği üzere yerli halklar iklim değişikliğinden karşı en kırılgan topluluklardadır ve maruz kalma oranları da çok yüksektir. Bu gerçekler onların sürdürülebilir iklim değişikliği uyum planlaması ve politika yapımı için önemli bilgilerle donanmasını sağlamıştır. Ne var ki yerli halklar da sahip oldukları bilgi ve tecrübe birikimi de ilgili plan ve politikalarda yeterince temsil edilmemekte, yani mevcut politikalar yerli halkalara karşı epistemik adaletsizlik içermektedir (Byskov ve Hyams, 2022: 613). Literatürde son yıllarda önce çıkan bir diğer konu ise “maladaptasyon” yani “bozuk uyum”, “yanlış uyum” ya da “uyumsuzluk” olarak adlandırılan olgudur. İklim krizine uyumsuzluk, iyi niyetli uyum çabalarının yanlış yönlendirilmesi veya planlanmaması sonucunda, beklenen faydaların aksine, bireylerin veya toplulukların iklim değişikliğine karşı daha da kırılgan hale gelmelerine yol açan durumları ifade eder. Uyumsuzluk, sadece zaman ve kaynak israfı değil, aynı zamanda iklim değişikliğinin etkilerine karşı kırılganlığın artmasına da neden olabilen bir unsurdur. Bu

durumun ortaya çıkış süreçleri ve nedenleri karmaşık ve çok boyutlu olabilir. Schipper'a (2020) göre uyum projeleri, kırılganlığın sürücülerini doğrudan ele almadıkça, yanlış uyum riski devam edecektir. Magnan ve diğerleri (2016), yanlış uyum riskini değerlendirmek için dört ana boyutu öne sürer: süreç, çoklu sürücüler, zaman ölçekleri ve mekansal ölçekler. Yanlış uyumun yerel düzeyde nasıl ele alınabileceğine dair üç çerçeve önerir: Yollar, Önlem ve Değerlendirme çerçeveleri. Bu çalışma da benzer şekilde, planlama gündeminin en üst sırasına yanlış uyum riskinin konulması gerektiğini savunmaktadır. Findlater ve diğerlerinin (2021) çalışması ise, yanlış uyumun sadece iklim değişikliğine uyum bağlamında değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve çevresel değerleri tehdit eden iklim uyumlu politikalar veya eylemler olarak da geniş bir çerçevede ele alınması gerektiğini önermektedir. Bu yaklaşım, yanlış uyumun, uyumun başarısızlığından ziyade, daha geniş bir çerçevede, karar vericilerin korumaya ve geliştirmeye çalıştığı değerleri tehdit eden politikalar veya eylemler olarak anlaşılması gerektiğini iddia etmektedir. Yanlış uyumun nedenleri ve süreçleri üzerine yapılan bu çalışmalar, uyum çabalarının karmaşık doğasını ve yanlış uyumun önlenmesi için daha dikkatli, kapsamlı ve değerlere dayalı bir yaklaşımın gerekliliğini vurgulamaktadır. Uyumsuzluğun önlenmesi, sadece teknik çözümler veya iklim bilgisiyle değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve politik bağlamları dikkate alarak, bütüncül stratejilerin geliştirilmesiyle sağlanabilir. Görüldüğü üzere iklim krizine uyum, karmaşık ve çok boyutlu bir süreçtir ve bu sürecin başarılı olabilmesi için çeşitli araçlar ve stratejilerin bir arada kullanılması gerekmektedir.

İklim krizine uyum sağlama araçları ve geliştirilen stratejiler de iklim değişikliği politikalarının planlanması sürecinde önem arz etmektedir. Bunlardan biri olan *Eko-sistem Bazlı Uyum*; eko-sistemlerin korunması, restorasyonu ve sürdürülebilir yönetimi, iklim değişikliğinin etkilerine karşı direnç oluşturma ve biyo-çeşitliliği koruma stratejisidir. Ekosistem bazlı uyum toplulukların yaşam alanlarını doğal afetlere karşı daha dirençli hale getirmeyi amaçlar (Munang vd., 2013). *Doğa Temelli Çözümler* ise, iklim değişikliği mücadelesinde politik cazibe kazanmış olmasına rağmen, uygulamaya dönüşümde somut, kanıt odaklı hedefler ve saha eylemleri eksikliği söz konusudur. Doğa temelli müdahaleler, alternatiflere kıyasla en az onlar kadar etkilidir. Ancak, maliyet etkinliği ve sosyal-ekolojik sonuçlar gibi alanlarda kayda değer boşluklar mevcuttur. Özellikle, Küresel Güney'deki kırılgan topluluklar hakkında yeterli kanıt bulunmamaktadır. Bu durum, iklim değişikliğine direnç inşasında doğanın potansiyelinden yararlanmanın ancak güçlü bir kanıt temeli ile mümkün olabileceğini göstermektedir (Chausson vd., 2020: 6134).

Yeşil ve Mavi Altyapı, kentsel alanlarda, sel riskini azaltmak, ısı adalarını hafifletmek ve hava kalitesini iyileştirmek için yeşil çatılar, şehir ormanları, parklar (yeşil altyapı) ile nehirler,

göller ve sulak alanlar (mavi altyapı) gibi doğal veya yarı doğal alanların entegrasyonuna odaklanır (Kabisch vd., 2017). *Sürdürülebilir Kentsel Planlama ve Tasarım* ise; iklim değişikliğine uyum süreçlerinde kritik bir role sahiptir. Enerji verimliliği yüksek binalar, sürdürülebilir ulaşım ağları ve kamu alanlarının yeşillendirilmesi, şehirlerin iklim değişikliğine daha dirençli hale gelmesine yardımcı olur (Bulkeley & Betsill, 2013). *Adaptasyon için Teknolojik İnovasyonlar* ise tarımsal üretimde su kullanımının verimliliğini artıran teknolojiler, erken uyarı sistemleri ve hava kalitesini izleme araçları gibi teknolojik inovasyonları içerir ve iklim değişikliğinin etkilerine karşı uyum sağlama kapasitesini artırır (Biesbroek vd., 2013).

Topluluk Tabanlı Uyum Stratejileri yerel bilgi ve deneyimlerin uyum süreçlerine entegrasyonunu içerir. Bu stratejiler, toplulukların kendileri için en uygun uyum çözümlerini geliştirmelerini sağlar ve sosyal dayanışmayı güçlendirir (Reid vd., 2009). Bu bağlamda, Ensor ve diğerleri (2018) ise uyum kapasitesinin artırılmasında, kültürel, politik, ekonomik ve ekolojik faktörlerin yanı sıra, güç ve politikanın adaptasyon kapasitesi üzerindeki etkisine dikkat çekmektedir. Bu çalışma, uyum kapasitesinin, topluluk içinde ve topluluklar arasında farklılaşan sosyal, kültürel ve politik ilişkiler bağlamında anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır. Diğer taraftan, McNamara ve diğerleri (2020) tarafından yapılan bir araştırmada, Pasifik Adaları'ndaki topluluk temelli uyum girişimlerinin sürdürülebilirliğinin tutarlı bir şekilde sorun teşkil ettiği ve yerel olarak finanse edilen girişimlerin ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen girişimlerin daha iyi performans gösterme olasılığının daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Bu bulgular, toplulukların uyum kapasitelerinin artırılmasında yerel onayın, mülkiyetin ve uyum girişimlerine yerel erişim ve faydanın paylaşılmasının önemini vurgulamaktadır (McNamara vd., 2020). Sosyolojik perspektif, iklim değişikliğine uyum süreçlerinde toplumsal dinamikleri, eşitsizlikleri, güç ilişkilerini ve sosyal adaleti merkeze alır. Bu disiplinler, adaptasyon stratejilerinin sosyal boyutlarını anlamamıza yardımcı olur ve toplulukların karşılaştığı zorlukları ve fırsatları belirlemede kritik bir rol oynar. Özellikle, topluluk tabanlı uyum stratejilerinin geliştirilmesi ve uygulanmasında yerel bilginin ve deneyimlerin önemini vurgular.

İklim rejimi süreci açısından baktığımızda, önceleri çalışmalar daha çok iklim değişikliğinin azaltılmasına yönelikken, hem iklim değişikliğinin halihazırda gerçekleştiğinin, hem de azaltım politikalarının pek gelecek vaat etmediğinin görülmesi ile birlikte mevcut savunmasızlıkları da azaltacak adaptasyon yollarının aranması daha mecburi hale gelmiştir. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Panelinin değerlendirme raporlarında da adaptasyon çalışmalarına büyük yer ayrılmaya başlanmıştır. Son IPCC raporunda ve COP toplantılarında iklim krizine uyum konusunda öne çıkan noktalar, adaptasyon çabalarının önemi, finansman

ihtiyacı ve uygulamaya geçiş süreçleridir. IPCC, iklim politikalarının en az 170 ülkede uyumu dikkate aldığını, ancak birçok ülkede bu çabaların hâlâ planlama aşamasından uygulamaya geçmediğini belirtiyor. Mevcut adaptasyon çabalarının çoğunlukla küçük ölçekli, reaktif ve kademeli olduğu, çoğunlukla mevcut etkilere veya yakın vadeli risklere odaklandığı vurgulanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliğine uyum için yılda 127 milyar dolara ihtiyaç duyacağı, ancak uyum için ayrılan fonların sadece küçük bir kısmının bu ihtiyacı karşıladığı ifade edilmektedir (WRI, 2023).

Raporda, bazı iklim etkilerinin artık çok şiddetli olduğu ve buna uyum sağlamanın mümkün olmadığı, bu durumun kayıp ve zararlara yol açtığı belirtilmektedir. Özellikle kıyı topluluklarında mercan resiflerinin kitlesel ölümleri ve deniz seviyesinin yükselmesiyle bazı bölgelerin terk edilmesi gibi "sert" uyum sınırlarına ulaşıldığına dikkat çekilmektedir (WRI, 2023). IPCC, iklim değişikliğine adaptasyon için mevcut ve kolayca uygulanabilir çözümlerin olduğunu ve yeterli destek sağlandığında bu çözümlerin iklim risklerine karşı direnç oluşturabileceğini ve aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma faydaları sunabileceğini belirtmektedir. Ekosistem bazlı adaptasyon, toplulukların yaşamlarını ve geçim kaynaklarını tehdit eden etkilere uyum sağlamalarına yardımcı olabilirken, aynı zamanda biyo-çeşitliliği koruyabilir, sağlık sorunlarını iyileştirebilir, gıda güvenliğini artırabilir, ekonomik faydalar sağlayabilir ve karbon tutulumunu artırabilir (WRI, 2023). Son COP toplantısında, iklim değişikliğinin neden olduğu kayıp ve zararlar için finansman düzenlemeleri kurulması konusunda kritik bir adım atılmıştır. Bu yeni fonun detayları ve bu finansal akışların yeterliliği, erişilebilirliği, ek katkısı ve tahmin edilebilirliği, kayıp ve zarar yaşayan topluluklar için ne anlama geldiği konusunda belirleyici olacaktır (WRI, 2023).

İklim krizi ile mücadelenin kritik önem öneme sahip olduğu bir dönemde gerçekleştirilen COP 27 ve COP 28 toplantılarından çıkan sonuçlar ve alınan kararların acil eylem ihtiyacı ve kırılgan ülkelerin karşı karşıya olduğu büyük zorluklar göz önüne alındığında yetersiz kaldığı görülmektedir. Zira COP 27'de Uyum Fonu'na yapılan 230 milyon dolarlık taahhüt, ihtiyaç duyulan finansal destek için denizde kum tanesi sayılabilir. Somut eylem planları ve hedeflerin eksikliği de kırılgan ülkelerin iklim değişikliğine uyum sağlama kapasitelerini artırmaya yönelik gerçek ve anlamlı ilerlemeye dair soru işaretlerini giderek artırmaktadır (WRI, 2022). Benzer şekilde COP 28 tarihi bir anlaşma ile sonuçlanmış ve neredeyse her ülke fosil yakıtlardan uzaklaşma taahhüdünde bulunmuşsa da bu taahhüdün ardında somut bir eylem planının olmamasının ve fosil yakıtların bu on yıl içinde "aşamalı olarak durdurulması" konusunda net bir çağrının yapılmamasının, toplantının başarısını gölgelediğini görmekteyiz (Carbonbrief, 2023).

Sonuç olarak, iklim krizine uyum, günümüzün en büyük küresel zorluklarından biridir. Bu süreç, sadece teknolojik veya ekolojik çözümlerle değil, aynı zamanda sosyolojik yaklaşımın sunduğu derinlemesine anlayışlarla da ele alınmalıdır. İklim değişikliği, toplumların yapısal ve işlevsel dinamiklerini temelden sarsarken, uyum stratejileri, bu değişikliklere cevap verme biçimlerimizi şekillendirmektedir. İklim değişikliğine uyum, iklim değişikliğinin toplumsal adalet boyutuyla yakından ilişkilidir. Dünyanın dört bir yanındaki topluluklar, iklim değişikliğinin etkilerini farklı şekillerde ve derecelerde deneyimlemektedir. Bu durum, sosyoekonomik statü, coğrafi konum, cinsiyet, ırk ve etnisite gibi faktörlerle belirlenen eşitsizliklerle iç içedir. Uyum stratejilerinin etkili ve adil olabilmesi için, bu eşitsizlikleri ele alan ve en kırılgan grupların seslerini merkeze yerleştiren bir yaklaşım gereklidir. Aynı zamanda iklim değişikliğine uyum süreçleri, yerel, ulusal ve küresel düzeylerde çeşitli aktörler arasındaki güç ilişkileri tarafından şekillendirilmektedir. Karar alma süreçlerinde kimin sesinin duyulduğu, hangi bilginin önceliklendirildiği ve kaynakların nasıl dağıtıldığı, bu güç dinamikleriyle yakından ilişkilidir. Yerel bilginin ve uygulamaların, bilimsel bilgiyle birlikte değerlendirilmesi, uyum stratejilerinin daha etkili ve yerel koşullara uygun olmasını sağlayabilir.

1.4.2.5. Dayanıklılık

Dayanıklılık kavramının hem farklı disiplinler tarafından tanımlanması ve kullanımı hem de sürdürülebilirlik, kırılganlık ve uyum gibi diğer kavramlarla olan ilişkisi, çok yönlü doğasını vurgularken aynı zamanda anlamı üzerinde belirsizliğe de yol açabilmektedir (Ersavaş Kavanoz, 2020: 6-7). "Dayanıklılık" kavramı, mühendislikten psikolojiye ve ekolojiye kadar geniş bir bilim yelpazesinden gelen düşüncelere dayanır ve toplumlar, topluluklar, haneler ve kuruluşlar gibi sosyal birimlerin afetlere karşı direnç gösterme yeteneğini temsil eder. Bu yetenek, afetlerden kaynaklanan şokları emme, etkilerle başa çıkma ve uyum sağlama kapasitesini ve hatta iyileşmeyi kapsar (Tierney, 2019: 15). Yapılan çalışmalar, farklı analiz seviyelerinde afet direncinde önemli farklılıklar olduğunu ve yoksulluk ile marjinalliğin genellikle daha düşük dirençle ilişkili olduğunu göstermiştir (Tierney, 2019: 15).

Dayanıklılık kavramı, bir sistemin veya bölgenin kaosa ve düzensizliklere nasıl tepki verdiğini anlatır ve kırılganlığın aksine, doğrudan maruziyet durumunu ifade etmez. Ekolojide dayanıklılık kavramı ilk kez 1973'te Holling tarafından, afete yönelik dayanıklılık kavramı ise ilk kez 1981'de Timmerman tarafından kullanılmıştır. Gallopín'in (2006: 300) belirttiği gibi, dayanıklılık, streslere direnme ve felaketler sonrası hızla toparlanma ve önceki duruma dönme kapasitesi olarak 1970'lerden itibaren metaforik olarak kullanılmıştır. Dayanıklılık özellikle

hava kaynaklı tehlikeler de dahil olmak üzere, doğal ve sosyoekonomik sistemlerde karşılaşılan potansiyel baskılara karşı aranan bir niteliktir (İzci, 2008: 94). Bu tanımlamalar, dayanıklılığın hem doğal hem de sosyoekonomik sistemlerde önemli bir özellik olduğunu ve sistemin streslere karşı dayanıklılığını ve felaket sonrası toparlanma yeteneğini vurgulamaktadır.

Kırılganlık ve dayanıklılığın arasındaki fark afetlere karşı sosyoekolojik sistemlerin nasıl tepki verdiğini anlamak için oldukça önemlidir. Kırılganlık, sosyal sistemlerin doğal durumlarının afetlere ne kadar açık olduğunu belirleyen özellikleri ifade ederken (Adger, 2006; Cutter, 1996); dayanıklılık, bir sosyal sistemin afetlere nasıl yanıt verdiği ve onlardan nasıl kurtulduğuyla ilgili daha çok bir sistem veya bölgenin afet sonrası toparlanma ve adaptasyon kapasitesi ile ilgilidir (Cutter vd., 2008: 598). Kırılganlık, risk altındakilerin kim ya da ne olduğu ve zarar görme derecesini belirleyen maruziyeti ile ilişkilidir. Öte yandan, dayanıklılık, bir sistemin afet etkilerini absorbe etme, afetle başa çıkma ve bir tehdide yanıt olarak yeniden organize olma, değişme ve öğrenme yeteneğini içeren adaptif süreçlerle ilişkilidir. Bu iki kavram dinamiktir, ancak genellikle ölçüm amacıyla statik olarak ele alınır. Bu kavramların coğrafi olarak tanımlanmış topluluklar bağlamında nasıl uygulanabileceği ve farklı toplulukların farklı kırılganlık ve dayanıklılık seviyelerine sahip olabileceği de tartışılmaktadır (Cutter vd., 2008: 598).

Dayanıklılık kavramı, genellikle kırılganlığın zıddı olarak değerlendirilse de her iki kavram da risk ve tehlikelere karşı sistemlerin yanıtlarını tanımlamada kullanılan tamamlayıcı çerçeveler sunar. Adger'e (2006: 269) göre dayanıklılık, sistemlerin henüz karşılaşmadıkları veya karşılaştıkları tehlike ve risklere karşı kendilerini koruyabilme ve yeni durumlara hızla uyum sağlayabilme kapasitesidir. Brockie ve Miller (2006: 72) ise dayanıklılığı, sadece deneyimler ve inançlarla sınırlı olmayıp, tavır ve davranışları da içeren dinamik bir süreç olarak tanımlarlar. Bu tanımlar, direnç ve kırılganlık arasındaki ilişkinin, salt zıtlık üzerine kurulu olmadığını, daha ziyade bu iki durumun bir arada var olduğu ve bir sistem ya da toplumun belirli koşullara ve zorluklara nasıl tepki verdiği üzerine kurulu dinamik bir etkileşimi ifade ettiğini göstermektedir. Böyle bir çerçeve, kırılganlık ve direncin toplumların ve sistemlerin zorluklara karşı nasıl daha dayanıklı hale getirilebileceği ve sürdürülebilirliğin nasıl artırılabileceği üzerine stratejiler geliştirilirken dikkate alınması gereken önemli unsurlar olduğunu vurgular.

Sosyal dayanıklılık kavramı ise ekolojiden türetilmiştir ve sosyoekolojik sistemlerde de uygulanabilir bir kavramdır. Adger (2000) tarafından, toplulukların sosyal, politik ve çevresel değişiklikler sonucu karşılaştıkları dış stresler ve zorluklarla başa çıkma yeteneği olarak tanımlanan sosyal dayanıklılık toplumların harici şoklara karşı direnç gösterme kapasitesini ve

sosyal kurumların tehlikeli olaylara karşı kendilerini koruma yeteneğini vurgular (akt: Gallopín, 2006; Keck ve Sakdapolrak, 2013). Sosyal dayanıklılık kavramı, çevresel değişikliklerin, örneğin iklim değişikliğinin sosyoekolojik sistemler üzerindeki etkilerini anlamak için hayati öneme sahiptir (Cinner ve Barnes, 2019). Sosyal dayanıklılığın barındırdığı varlıklar, sosyal organizasyon, öğrenme, sosyokognitif yapılar gibi boyutlar, sosyal-ekolojik sistemlerin değişime nasıl yanıt verebileceğine dair değerli bilgiler sunar ve bu sistemlerin kırılganlıklarını desteklemek veya dayanıklılığını inşa etmek için bilgi sağlar (Cinner ve Barnes, 2019). Sosyal dayanıklılık, aynı zamanda sosyal yapı, sosyal sermaye, sosyal mekanizmalar, sosyal adalet ve sosyal inanç gibi beş alt boyuttan oluşan bir çerçeve içinde değerlendirilebilir; zira bu çerçeve, sosyal dayanıklılığın anahtar özelliklerini tek bir çerçeve içinde bütünleştirirken, belirli bir bağlama uyum sağlamak için esnekliğe sahiptir (Saja vd., 2018). Sosyal dayanıklılık üzerine yapılan araştırmalar aynı zamanda, sosyal bellek ve topluluk dayanıklılığı arasındaki bağlantılara, geleneklerin, ritüellerin ve sosyal öğrenme süreçlerinin topluluk dayanıklılığını nasıl şekillendirdiğine odaklanır (Wilson, 2015). Afet risk azaltımı ve iklim değişikliğine uyum stratejilerini birleştirme çabaları, toplulukların, yerel kurumların ve ulusların kapasitesini ve direncini artırma potansiyeline sahiptir (Wilson, 2015).

Özellikle son on yıl içinde, sosyal dayanıklılık kavramının potansiyeli üzerine yoğun bir ilgi gösterilmiş ve bu kavramın umut vadeden bir yaklaşım olarak nasıl şekillendirilebileceğine dair geniş bir literatür birikimi oluşmuştur. Bu bağlamda sosyal dayanıklılığın, sosyal kırılganlık üzerine kurulu bir çerçeveden geliştirilebilecek tutarlı ve analitik bir yapıda ele alınabileceğini ve bu sayede küresel değişimler karşısında yeni bir bakış açısı sunabileceğini öne süren Keck ve Sakdapolrak (2013: 5); sosyal dayanıklılığın; zorluklar karşısında direnç gösterme *(başa çıkma kapasiteleri),* geçmiş deneyimlerden ders alıp gelecekteki zorluklara uyum sağlama *(adaptif kapasiteler)* ve bireysel refah ile toplumsal sağlamlığı destekleyecek kurumları geliştirme *(dönüştürücü kapasiteler)* gibi üç temel boyut üzerine inşa edilebileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda, özellikle ekonomik ve sosyal açıdan marjinalleşmiş grupların dayanıklılığını artırmanın, yalnızca teknik bir problem olmanın ötesinde, derinlemesine politik mülahazaları gerektirdiği vurgulanmaktadır. Bu perspektif, sosyal dayanıklılık kavramının sadece bireysel veya topluluk bazında değil, aynı zamanda geniş toplumsal ve politik yapılarla etkileşim içinde ele alınması gerektiğini göstermektedir. Bu yaklaşım, yoksulluk gibi derin sosyal sorunlarla başa çıkma konusunda sosyal dayanıklılığın nasıl kilit bir faktör haline gelebileceğini ve toplumların bu tür zorluklara karşı daha dirençli hale gelmeleri için gerekli stratejilerin geliştirilmesinde sosyal ve politik koşulların önemini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, sosyal dayanıklılık üzerine yapılan çalışmalar, küresel

zorluklara karşı daha etkili politikaların ve stratejilerin geliştirilmesine katkıda bulunabilir (Keck ve Sakdapolrak, 2013: 5).

Zira sosyal dayanıklılık kavramı, sistemlerin devamlılığı, adaptasyonu ve dönüşümünü merkeze alarak, genel dayanıklılık anlayışının temel prensiplerini benimser fakat daha çok aktör merkezli bir bakış açısıyla ayrışır (Keck ve Sakdapolrak, 2013: 5). Sosyal dayanıklılığın doğal determinizm gibi basite indirgenemeyecek karmaşıklıkta olduğu ve politika yapım süreçlerine dahil edilmesi gerektiği vurgulanır. Ayrıca, sosyal dayanıklılığın inşasında sosyal öğrenme, katılımcı karar alma ve kolektif dönüşüm süreçlerinin merkezi öneme sahip olduğu belirtilir (Keck ve Sakdapolrak, 2013: 14). Scheffran ve diğerleri (2012), dayanıklı toplulukları, çevrelerini şekillendiren, gelecekteki streslere direnen ve yeniden yapılanan aktif aktörler olarak tanımlar. Bu kapsamlı bakış açısı, sosyal dayanıklılığın, iklim değişikliği gibi küresel zorluklar karşısında toplulukların direncini artırmanın önemini ortaya koyar. Toplulukların dayanıklılığını güçlendirmek, yerel bilgi ve geçim stratejileri arasındaki ilişkileri derinleştiren bağlama özgü çözümler gerektirir.

Dayanıklılık kavramı farklı disiplinlerden gelen eleştiriler ile genişlemekte ve derinleşmektedir. Estêvão ve diğerleri (2017: 21) sosyal olgulara, özellikle yoksulluğa uygulanan dayanıklılık kavramının "kahramanca" algısını eleştirel bir yaklaşımla sorgular. Bu eleştirel bakış açısı, dayanıklılığın sadece bireylerde bulunan ve zorluklar karşısında gösterilen bireysel eylemlerle özdeşleştirilmesine karşı çıkar. Yazarlar, bu kavramın bireyler arasında eşit olarak dağılmadığını ve sosyal, ekonomik ve çevresel şoklara karşı toplumların, kurumların ve bireylerin verdiği karmaşık yanıtları içeren çok düzeyli bir süreci ifade ettiğini vurgular. Bu sosyolojik perspektif, dayanıklılık tartışmasını bireysel eylemlerden ziyade toplumsal koşulların ve bu koşulları destekleyen yapıların yaratılmasına kaydırarak, kavramın anlaşılmasına yeni bir boyut getirir. Dolayısıyla dayanıklılık kavramının daha geniş bir sosyolojik çerçevede ele alınmasının, bireysel ve toplumsal düzeylerde dayanıklılığı nasıl güçlendirebileceğimizi daha iyi anlamamıza olanak tanıyacağını öne sürer (Estêvão vd., 2017: 21). Zira sosyolojik yaklaşım, özellikle de dayanıklılık kavramının "kahramanlık" gibi belirli bir versiyonunun, refah devletinin daraltılmasını ve risklerin yeniden özelleştirilmesini- önceden kolektif olarak ele alınan risklerin bireylere aktarılmasını - meşrulaştırma amacı taşıdığı durumlar göz önüne alındığında kavramın kamu alanındaki anlamı üzerine mücadeleden geri durmamalıdır. Ayrıca, sosyoloji, ani ve büyük çaplı şokların sosyal sonuçlarıyla başa çıkmak için uygun kavramlara ihtiyaç duyar. Bu bağlamda, sosyolojik bir dayanıklılık gündemi, gerçek dayanıklılık süreçlerinin tanımlanması ve analizi ile kurumsal yapıların bu süreçler üzerindeki etkilerinin incelenmesi yolları boyunca ilerlemelidir. Bu

gündem, sosyal yapıların farklı konfigürasyonlarının dayanıklılık süreçleri üzerindeki etkilerini aydınlatmak için karşılaştırmalı bir bakış açısına güçlü bir şekilde dayanmalıdır. Sosyolojik bir perspektiften dayanıklılığın incelenmesi, yaşanan krizlere yanıt olarak bireylerin, ailelerin ve toplumların nasıl yeniden yapılandırıldığını ve uyum sağladığını anlamamıza yardımcı olur (Estêvão vd., 2017: 21-22).

Dayanıklılık konusundaki araştırmalarda, politika ve güç ilişkilerinin yeterince ele alınmaması da bir diğer önemli eksiklik olarak ifade edilmektedir (Cinner ve Barnes, 2017: 55). Bu görüşe göre, dayanıklılık normatif bir boyut içerir ve genellikle "arzu edilen durum" olarak görülür. Ancak, bu arzu edilen durumun ne olduğu çoğunlukla elitler tarafından belirlenir, bu da marjinal grupların görüşlerinin göz ardı edildiği anlamına gelir. Dayanıklılık ve kırılganlık arasındaki dinamik ilişki, güç dağılımı, kaynaklara erişim ve sosyal eşitsizliklerle iç içedir. Örneğin, iklim krizine yanıt verme konusunda küresel Kuzey'deki eylemlerin sıklıkla politik irade eksikliği nedeniyle kısıtlandığı görülmektedir. Bu nedenle sosyal dayanıklılığın, güç dinamiklerinin topluluklar ve kurumlar üzerindeki etkilerini nasıl şekillendirdiğini anlamak kritik öneme sahiptir (Cinner ve Barnes, 2017: 55). Buna göre dayanıklılığın, uyum ve dönüşüm gibi iki temel yönü vardır. Uyum, mevcut şartlara kademeli ayarlamalar yapılmasını ifade ederken, dönüşüm daha temel değişiklikler ve sistemik reformları içerir. Bu iki kavram arasındaki ilişki karmaşık olup, bazen belirli uyum stratejileri dönüşüm için zemin hazırlayabilir. Ancak, dayanıklılığı artırma çabaları bazen mevcut sürdürülemez eylemleri pekiştirerek dönüşümü engelleyebilir. Sonuç olarak Cinner ve Barnes (2017: 55) dayanıklılık kavramının ve bu kavramın sosyoekolojik sistemlerdeki uygulanışının karmaşıklığını ve çok boyutluluğunu vurgular. Dayanıklılık, sadece bir sistem veya toplumun streslere ve şoklara karşı direncini değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve çevresel zorluklara adaptasyon ve dönüşüm süreçlerini de içerir. Bu süreçlerin anlaşılması, sosyal ve politik boyutları ile entegre bir şekilde ele alınmalıdır (Cinner ve Barnes, 2017: 55).

Dayanıklılık aynı zaman mevcut tehlikenin niteliğine ve bu tehlikeye maruz kalan grubun niteliğine göre de şekillenmektedir. Bu bağlamda Brears (2021) tehdidin küresel, bölgesel ve yerel niteliklerine ve tehdide maruz kalan birimin toplum ya da topluluk olmasına binaen ortaya çıkan dayanıklılık biçimlerini analiz etmiştir. Buna göre, toplumların, iklim değişikliği gibi küresel, su kıtlığı gibi bölgesel ve sel gibi yerel olmak üzere çeşitli ölçeklerdeki tehditlerle başa çıkabilme yetenekleri incelenmiştir. Genellikle, yerel tehditlerin topluluk seviyesinde daha etkili olduğu ve bu toplulukların çeşitli tehditlere karşı direnç gösterme potansiyellerinin farklı olduğu görülmektedir. Küresel tehditler bağlamında, ülkelerin hükümetlerinin Birleşmiş Milletler gibi küresel kurumların liderliğinde dayanıklılık inşa etme

sorumluluğu taşıdığı belirtilmiştir. Bölgesel tehditlerde ise, daha az ülkenin etkilendiği, ancak iş birliğini zorlaştırabilecek tarihsel faktörlerin önemli olduğu vurgulanmıştır. Yerel düzeyde, belirli fiziksel tehditlerle mücadelede toplulukların net bir yanıt verme yeteneğine sahip olduğu, ancak toplumsal dayanıklılığın devletin nitelikleri ve toplum içindeki güven düzeyiyle orantılı olarak geliştiği ifade edilmiştir. Hükümetlerin, toplumsal düzeyde iklim değişikliğine dayanıklılık politikaları geliştirme konusunda somut başarılarından söz etmek zor olduğundan, topluluk düzeyindeki çabaların önemi vurgulanmaktadır. İlerleyen aşamalarda, ulusal düzeyde dayanıklılık geliştiğinde, toplumun daha geniş bir bütün olarak bu süreçlere dahil edilmesinin mümkün olabileceği öngörülmektedir. Bu bağlamda, dayanıklılık kavramının sadece fiziksel değil, aynı zamanda sosyal ve politik boyutları da kapsadığı ve bu süreçlerin, yerel ve küresel düzeylerdeki etkileşimler içinde ele alınması gerektiği anlaşılmaktadır (Brears, 2021: 1467-1468). Dahası, geniş çapta bir toplum düşüncesi üzerinden iklim direnci geliştirme çabalarının başarısı sorgulanabilir, zira taplumsal farklılıklar bu tür genel yaklaşımların sürdürülebilirliğini zorlaştırmaktadır (Brears, 2021: 1485). Daha etkili bir yöntem olarak, belirli tehlikelerin farkında olan ve bu tehlikelere karşı iş birliği yapma isteğine sahip olan topluluklar, iklim direnci inşasında anahtar rol oynamalıdır. Topluluklar, gerektiğinde devletin katkılarından bağımsız olarak da harekete geçebilme özgürlüğüne sahiptir. Küçük ada devletleri dışında, bir ülke genelinde uygulanacak politika ve stratejiler, toplumun heterojen yapısını dikkate almalı ve bu çeşitliliği yönetebilecek stratejiler geliştirmelidir. Bu bağlamda, toplum yerine topluluk odaklı yaklaşımlar, yerel düzeyde daha hızlı ve etkili sonuçlar alınmasını sağlayabilir. Bu yaklaşım, toplulukların kendine has dinamiklerini ve ihtiyaçlarını gözeterek iklim değişikliğine karşı daha dirençli yapılar oluşturulmasına olanak tanır (Brears, 2021: 1485).

Öte yandan Brears iklim krizine karşı dayanıklılık inşa etme sürecinde devletin rolüne de dikkat çekmektedir (Brears, 2021: 1486). Zira ona göre Covid-19 Pandemisinde İskandinav ülkelerinin aksine ABD, Brezilya ve İran gibi ülkelerde sıkı karantina önlemleri alınmaması, toplumun devlete olan güveninin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir ve pandeminin hızlı yayılması ve ülkelerin hızlı tepki vermesi gereken sürecin kısalığı, bazı ülkelerdeki hazırlıksızlığı açıklayabilir. Özellikle Brezilya, İran ve ABD'de, dünya çapındaki sağlık otoritelerinin uyarılarına rağmen, pandeminin ciddiyetinin kabul edilmesinde tereddüt yaşanmıştır. Ancak iklim değişikliği ile mücadelede ise, durum pandemiye kıyasla farklıdır; iklim değişikliği yavaş yavaş ilerler ve ülkelerin uzun vadeli önlemler almak için daha fazla zamanı vardır. İklim adaptasyonu ve risk azaltma stratejileri, gelecekteki riskleri yönetmek adına hayati öneme sahiptir. Bu süreçler, tüm sektörler ve sınırlar arası iş birliğini güçlendirebilir. Ancak, ülkeler arasındaki kaynak paylaşımı genellikle kısa vadeli çatışmaların

yönetimi ile sınırlı kalmıştır ve bölgesel düzeyde sürekli bir iş birliği yok denecek kadar azdır. Bu nedenle devlete olan güven toplumların krizlere yanıt verme kapasitesinde önemli bir rol oynar ve iklim değişikliği gibi uzun vadeli sorunlarla mücadelede iş birliği kritik öneme sahiptir (Brears, 2021: 1486). Toplumsal dayanıklılığın inşasında temel olarak dikkate alınması gereken adımlar, sosyal, ekonomik ve çevresel sistemlerin tehlikelere karşı direncini artırma, toplumun bu tehlikelere müdahale edebilme ve yeniden yapılanabilme yeteneğini koruma ve adaptasyon, öğrenme ve dönüşüm kapasitelerinin sürdürülmesini içerir. Brears'a göre bu süreçlerin hükümetler tarafından yönetilmesi gerekir. Ne var ki, şu ana kadar ulusal düzeyde etkili bir iklim dayanıklılığı politikasının uygulandığına dair somut bir örnek yoktur. Bu durum, topluluk düzeyindeki çabaların önemini vurgular; zira ona göre topluluklar, iklim değişikliğine direnç konusunda somut adımlar atabilirler. Uzun vadede, ulusal düzeyde dayanıklılık arttıkça, toplumsal dayanıklılığın da bütünsel olarak gelişmesi mümkündür. Ancak bu, yakın gelecekte (20-30 yıl içinde) ulusal düzeyde dayanıklılığın gelişimine bağlı olarak gerçekleşebilecektir. Dolayısıyla, toplumların bütün olarak dirençli olup olmadığı sorusuna kesin bir "hayır" yanıtı verilemez; bu, zamanla ve ulusal düzeydeki gelişmelere bağlı olarak değişebilir (Brears, 2021: 1486).

İklim krizi açısından dayanıklılık kavramı kuşkusuz en çok iklim afetleri noktasında ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda toplumsal afet dayanıklılığı, bir topluluğun afetler karşısında direnç gösterme, bu durumlardan kurtulma, adapte olabilme kapasitesidir, kırsal hayat için kritik bir unsurdur ve 21. yüzyılda afet yönetimi ve azaltma stratejilerinde temel bir ilke olarak öne çıkmıştır (Breen & Anderies, 2011). Dayanıklılık, başlangıçta toplumların afet sonrası iyileşme yeteneklerine odaklanırken, günümüzde daha geniş bir kapsam kazanmış ve afetlere hazırlık, etkilerin hafifletilmesi ve uyum süreçlerini de içermeye başlamıştır (Berkes ve Ross, 2013; Manyena, 2006). Bu geniş kapsamlı anlayış, toplumların risk ve kırılganlıkları önceden tahmin etme, uyum kapasitesini artırma ve büyük değişimlere karşı dönüştürücü öğrenme potansiyellerini geliştirme yeteneklerine dayanır (Cox, 2008, 2011; akt: Cox ve Hamlen, 2015: 220-221).

Dayanıklılık kavramı, afet yönetiminde önemli bir paradigma değişikliğini ifade eder; bu, kırılganlık ve eksikliklere odaklanan geleneksel stratejilerden, kapasite geliştirmeye ve afetlere karşı daha dirençli topluluklar oluşturmaya yönelik yaklaşımlara doğru bir geçişi vurgular. Bu değişim, özellikle afet yönetimi ve iklim değişikliği çalışmalarında, uyum kapasitesine ve toplulukların afetlere ve iklim değişikliğinin getirdiği zorluklara nasıl daha iyi yanıt verebileceğine dair stratejilerin geliştirilmesine odaklanılmasını teşvik etmektedir. Artan aşırı hava olayları ve doğal afetlerin getirdiği tehditlerle birlikte, afet yönetimi ve iklim

değişikliği bilimi arasındaki iş birliğinin ve uyumun önemi daha da belirginleşmiştir. Küresel çapta afetlerin artan sıklığı ve etkileri, toplumsal afet dayanıklılığı kavramına yönelik uluslararası ilgiyi artırmış ve bu da dayanıklılığın ölçümüne ve değerlendirilmesine yönelik artan bir odaklanmayı beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda geliştirilen çeşitli dayanıklılık çerçeveleri ve endeksleri[3], hem yerel hem de uluslararası düzeyde, toplulukların afetlere karşı daha dirençli hale getirilmesine yönelik stratejik planlamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmalar, toplulukların afetlere karşı direncini artırma ve iklim değişikliğinin getirdiği zorluklara uyum sağlama kapasitelerini geliştirmeye yönelik çabaların merkezinde yer almaktadır (Cox ve Hamlen, 2015: 220-221).

Altyapı ve fiziksel dayanıklılığın sosyal ve ekonomik dayanıklılık ile birleşerek toplumsal dayanıklılığı mümkün kıldığını söyleyebiliriz. Zira kentlerde dayanıklı altyapı sistemleri ve binalar, iklim değişikliğine bağlı etkilere karşı koruma sağlarken, kırsal alanlarda ise, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve doğa bazlı çözümler ön plana çıkmaktadır (Elmqvist vd., 2019). Bununla birlikte, her iki ortamda da toplulukların sosyal sermayesi, ekonomik bağımsızlığı ve krizlere adaptif tepkileri dayanıklılığın önemli boyutlarıdır (Aldrich & Meyer, 2015). Mayer'in (2019) çalışması, adaptif kapasitenin ve esnekliğin, afetlerin etkilerini azaltmada ve toplulukların daha hızlı toparlanmasında kritik öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Kais ve Islam (2016) ise toplulukların dayanıklılığının, ekonomik, sosyal ve diğer topluluk sermayelerinin yoğunluğu ile şekillendiğini ve iklim tehditlerine karşı 'geri dönüş' ve 'ilerleme' kapasitelerini belirlediğini vurgulamaktadır. *Topluluk sermayeleri*, onların afet sonrası toparlanma ve adaptasyon süreçlerinde kritik bir rol oynar. Bunlar arasında özellikle *sosyal sermaye* önemli bir yer tutar. Tsai ve diğerleri (2016) tarafından yapılan bir çalışma, turizme bağlı toplulukların, sosyal sermayesinin güçlendirilmesi yoluyla doğal afetlere karşı daha dayanıklı hâle gelebileceğini göstermektedir. Sosyal bağlar, dayanışma ve yerel liderliğin güçlendirilmesi, toplulukların adaptasyon ve toparlanma kapasitelerini artırır. Rolfe'un (2016: 111) analizine göre, toplumsal dayanıklılık, sosyal uyum ile yani sosyal ve destek ağları, sosyal katılım ve topluluk katılımı gibi unsurlarla ilişkilendirilmiştir, bu da sosyal uyumun sosyal destek ve sosyal sermayenin birleşimi olduğunu işaret eder. Brown ve Westaway'in (2011: 334-335) belirttiği üzere, literatür, toplulukların şok ve stres durumlarında nasıl yanıt verdiğini anlamada kolektif ve topluluk bazlı perspektifleri ön plana çıkarır. Chaskin (2008: 112) ise

[3] Bkz: Cutter, S., Burton, C., & Emrich, C. (2010). Disaster resilience indicators for benchmarking baseline conditions. Journal of Homeland Security and Emergency Management, 7, Article 51. doi:10.2202/1547-7355.1732;
Gilbert, S. W. (2010). Disaster resilience: A guide to the literature (National Institute of Standards and Technology, NIST SP-1117). Retrieved from: http://www.nist.gov/manu-script-publication-search.cfm?pub_id=906887.

topluluk direncini; yeniden gruplaşma, yeniden gelişme ve direniş olarak üç farklı şekilde ele alır ve bu durumları, bir topluluğun refahını iyileştirmek veya sürdürmek amacıyla kullanılabilecek insan sermayesi, örgütsel kaynaklar ve sosyal sermayenin etkileşimi olarak tanımlanan topluluk kapasitesiyle bağdaştırır (Brown ve Westaway, 2011: 334-335).

İklim değişikliği, özellikle düşük gelirli topluluklar, yerli halklar ve etnik azınlıklar gibi kırılgan gruplar üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır, bu da çevresel adalet ve yaşam koşulları konularında ciddi eşitsizliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Buna rağmen, bazı topluluklar, afetlere karşı hızlı tepki verebilme, değişime uyum sağlama ve gelecekteki riskleri azaltma yönünde önemli bir dayanıklılık göstermektedir. Bu dayanıklılığın arkasında yatan anahtar faktörlerden biri sosyal sermaye olarak belirmekte; topluluklar arasındaki güven, ağlar ve karşılıklı destek mekanizmaları, kriz zamanlarında birlikte hareket etme ve kaynakları paylaşma yeteneklerini artırmaktadır. Sosyal sermayenin iklim değişikliğine karşı direnç geliştirmede oynadığı rol, artan sosyal-çevresel araştırmalarla vurgulanmakta ve toplulukların hazırlık, müdahale ve adaptasyon kapasitelerini nasıl güçlendirebileceği üzerine değerli iç görüler sunulmaktadır. Sosyal sermayenin güçlendirilmesinin, toplulukların uzun vadeli dayanıklılığını artırma potansiyeline sahip olduğu vurgulanmakta ve bu süreçte karşılaşılan zorluklar da dile getirilmektedir. Bu bağlamda, sosyal sermaye üzerine yapılan literatür çalışmaları, toplumsal eylemleri ve dayanıklılık stratejilerini nasıl desteklediğine dair kritik bilgiler sunar (Roque vd., 2021: 1489-1490).

Toplulukların iklim değişikliğine dirençli olabilmesi için sosyal sermayenin önemi büyüktür. Sosyal sermaye, topluluk içindeki yakın ilişkileri (bağ kurma), farklı gruplar arası iş birliğini (köprü kurma) ve dış dünya ile bağlantıları (bağlantı sağlama) kapsar. Bu boyutlar, toplulukların adaptasyon ve toparlanma yeteneklerini güçlendirir, geniş kaynaklara erişim sağlar ve kolektif eylemleri destekler. Ancak, sosyal sermayenin her zaman olumlu etkileri olmayabilir; bazen kaynakların eşitsiz dağılımına neden olabilir ve kolektif eylemi engelleyebilir. Ayrıca, sosyal sermaye büyük ölçekli sosyal ve ekonomik sorunlar karşısında yetersiz kalabilir. Bu nedenle, sosyal sermaye geliştirilirken dikkatli olunmalı ve yapısal eşitsizliklerle mücadele ederken sınırlılıklarının farkında olunmalıdır. Sosyal sermaye, iklim değişikliği gibi küresel sorunlara karşı direnç geliştirme sürecinde önemli bir araç olmasına rağmen, tek başına yeterli değildir ve daha geniş sosyal ve ekonomik politikalarla desteklenmelidir (Roque vd., 2021: 1489-1490).

Bu açıklamalar, sosyal sermayenin ve topluluk temelli yaklaşımların toplumsal dayanıklılık üzerindeki belirleyici etkisini ve önemini vurgulamaktadır. Peñalba (2017) ise, *etkili yerel yönetim ve liderliğin*, topluluk dayanıklılığının önemli bir unsuru olduğunu belirtir.

Yerel yönetimlerin ve liderlerin, hazırlık, müdahale ve toparlanma süreçlerinde proaktif ve duyarlı olmaları gerekmektedir. Benzer şekilde yönetişim ve kurumsal kapasite açısından ekili yerel yönetim ve katılımcı karar alma süreçleri, kentsel ve kırsal dayanıklılığın artırılmasında kritik öneme sahiptir (Tierney, 2012). Toplulukların afetlere karşı dayanıklılığını artırmada bilgi ve farkındalığın da önemli bir role sahip olduğunu vurgulayan Gawith ve diğerleri (2016), eğitim ve bilgilendirme kampanyalarının, topluluk üyelerinin afetlere hazırlıklı olmalarını ve uygun tepki verebilmelerini sağladığını ifade etmektedir. Kuşkusuz toplulukların iklim değişikliği ve afet riskleri hakkında bilgi sahibi olması ve uygun hazırlık yapabilmesi, dayanıklılığı destekleyen temel unsurlarında biridir (Paton & Johnston, 2001). Bilgi, deneyim ve farkındalık düzeylerinin kırsal topluluklar üzerindeki etkisi ilerleyen bölümlerde detaylı olarak ele alınacaktır. Toplulukların afetlere karşı daha dirençli hale gelmeleri, tüm bu faktörlerin bütüncül bir şekilde ele alınması ve güçlendirilmesi ile mümkündür.

Afetlere karşı dayanıklılık konusunda mevcut modellerin katkılarını tanırken, aynı zamanda dayanıklılık ve kırılganlık bağlamında var olan sınırlamaları da göz önünde bulunduran, kırılganlık ile dayanıklılık arasındaki ilişkiyi detaylandırmayı amaçlayan, teorik olarak sağlam, niceliksel değerlendirme yapmaya uygun, gerçek dünya sorunlarının çözümünde uygulanabilir bir yapı olarak öne çıkan ve son dönemde analizlerde çokça başvurulan yöntemlerden biri "Mekanın Afete Dayanıklılığı" (Disaster Resilience of Place-DROP) modelidir (Cutter vd., 2008: 602). Sosyal, doğal ve yapısal çevrelerdeki yere özgü çok katmanlı süreçlerin birleşiminden kaynaklanan başlangıç koşullarını temel alan model, dayanıklılık ve kırılganlığın birbirinden bağımsız olmadığını, bu iki kavram arasında bir örtüşme olduğunu ve dolayısıyla bir toplumun hem kırılganlık hem de dayanıklılık yönlerinin aynı anda ele alınması gerektiğini öne sürer (Şekil 1.8) (Cutter vd., 2008: 602).

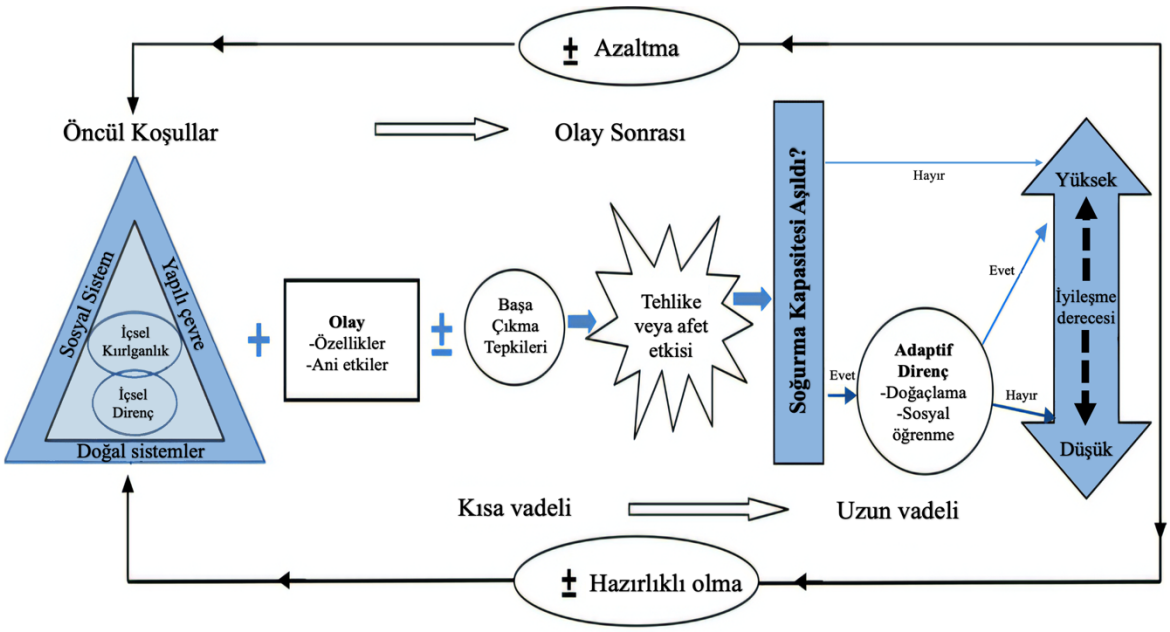

Şekil 1. 8 Yerin Afete Dayanıklılığı (DROP) Modelinin Şematik Gösterimi
(Kaynak: Cutter vd., 2008'den Türkçeleştirilerek yeniden düzenlenmiştir)

Başa çıkma tepkileri, topluluğun olayın anlık etkilerine karşı belirli stratejilerle yanıt vermesini sağlayan önlemlerdir; bu önlemler arasında önceden belirlenmiş tahliye planları, sığınakların kurulması, bilgilendirme faaliyetleri ve acil durum müdahale planları bulunur. Bu tepkilerin uygulanmasıyla birlikte, tehlikenin ya da afetin sonucu ortaya çıkar. Bu süreçler, afet yönetiminde ve toplumsal direnç inşasında kritik öneme sahip olan faktörlerdir ve bir topluluğun afetlere karşı hazırlıklı olma derecesini belirleyen temel unsurlardır (Cutter vd., 2008: 602-603).

Afet veya tehlike sonrasında toplumun maruz kaldığı etkinin toplamı, başlangıç koşulları, olayın kendine has özellikleri ve geliştirilen başa çıkma stratejilerinin birleşiminden kaynaklanır. Toplumun olay karşısındaki genel etkisi, bu etkileri ne ölçüde içselleştirebildiğiyle dengelenir. *İçselleştirme kapasitesi,* toplumun etkileri absorbe etme ve hafifletme yeteneği olarak tanımlanır ve uygun başa çıkma mekanizmaları ile desteklenirse, afetin etkisi azaltılır ve toplum etkili bir şekilde iyileşebilir. İçselleştirme kapasitesinin aşılması, tehlikenin şiddetinin toplum kapasitesini aşması veya mevcut başa çıkma mekanizmalarının yetersiz kalması durumlarında gerçekleşebilir. Bu aşamada, toplum adaptasyon ve öğrenme süreçleri ile direncini artırabilir; doğaçlama çabaları ve sosyal öğrenme, toplumun adaptasyon çeşitliliğini ve sosyal uyumunu artırmada önemli bir role sahiptir. İyileştirme ve sosyal öğrenme süreçleri, bir sonraki olaya yönelik toplumun doğal direncini artırır ve sürecin devamlılığını sağlar. Bu

dinamik süreç, toplumların afetlere karşı daha dirençli hâle gelmesine ve sürekli iyileşme yolunda ilerlemesine olanak tanır (Cutter vd., 2008: 603).

Afet yönetiminde, edinilen tecrübeler ile adaptif direnç sürecinde öğrenilenler arasındaki ayrım önemlidir. Edinilen tecrübeler, afet sonrasında yapılan değerlendirmelerle sınırlı olup, genellikle sonraki afetlere yönelik uygulanabilir öneriler olarak sunulur. Ancak, bu tecrübelerin zamanında veya etkin bir şekilde uygulanıp uygulanmadığı belirsizdir, bu da onları sosyal öğrenme sürecinden ayırır. İyileşme süreci, toplumun içselleştirme kapasitesine bağlı olarak düşükten yükseğe doğru bir süreklilik gösterir. Eğer toplum, afetin etkilerini içselleştirme kapasitesinin ötesinde absorbe edemezse, düşük iyileşme seviyesine yol açabilir. Ancak, adaptasyon ve sosyal öğrenme süreçleri etkili bir şekilde uygulanırsa, toplumun daha yüksek bir iyileşme seviyesine ulaşması muhtemeldir. Bu süreçler, toplumun bir sonraki afet olayına kadar devam eden genel iyileşmesini etkiler ve sosyal, doğal ve yapısal çevrenin durumunu ve afetlere karşı direncini belirler. Adaptasyon ve sosyal öğrenme, hazırlık ve zarar azaltma stratejilerinin geliştirilmesinde kritik rol oynar (Cutter vd., 2008: 603).

İklim dayanıklılığı kavramına baktığımızda ise, kavramın net bir şekilde tanımlanmamış ve tartışmaya açık oluşunun farklı çıkar grupları, aktörler ve bağlamlar arasında çeşitlenen anlamlar yüklenmesine yol açtığını görmekteyiz. Bu tespitten hareketle Ferguson vd., (2021: 1556) dayanıklılığın temel kavramlarını, odak noktalarını ve bu alandaki öncü kurumları temel alarak sınıflandırmak ve analiz etmek için dört ana alandan oluşan bir çerçeve önermektedir: iklim güvenliği, sürdürülebilir kalkınma, iklim değişikliği kaynaklı göç ve kentsel dayanıklılık. Bu çerçeve analizi iklim direncine dair beş ana söylem tespit eder (Şekil 1.9). Neoliberal dayanıklılık, bireyleri iklimsel risklere karşı dayanıklı olmaya yönlendirir; reaktif dayanıklılık, iklimsel değişiklik sonrası mevcut duruma dönüşü vurgular; güvenlik odaklı dayanıklılık, dayanıklılığı kırılgan topluluklardan küresel ekonomiye kadar geniş bir yelpazede değerli referans nesnelerini koruma stratejisi olarak sunar; ekolojik dayanıklılık, temelde ekosistem işlevlerinin korunmasına odaklanır; dönüştürücü dayanıklılık, sosyoekolojik sistemlerde temel değişiklikler yapmayı hedefler. Her ne kadar bu söylemler önerilen kategorilere sıkı sıkıya bağlı olmasa da iklim riskleri ve kırılganlıklarının nasıl anlaşıldığını ve iklim dayanıklılığı söyleminin küresel çevresel değişimle ilgili mevcut tartışmaları nasıl şekillendirdiğini açıklamada yardımcı olmaktadır (Ferguson vd., 2021: 1556).

Temel iklim direnci söylemleri	Bilim ve uygulama alanları	Direncin temel kavramsallaştırması	Referans konular
Neoliberal direnç	*Dört* – İklim güvenliği, sürdürülebilir kalkınma, göç/hareketlilik, kentsel iklim direnci	Genellikle koruma/bazen marjinallik	Kırılgan bireyler, topluluklar ve devletler (ayrı); neoliberal ekonomik sistem (sistemsel)
Reaktif direnç	*Dört* – İklim güvenliği, sürdürülebilir kalkınma, göç/hareketlilik, kentsel iklim direnci	Koruma	Kırılgan bireyler ve topluluklar, kentsel altyapı, gelişmiş ve gelişmekte olan devletler (ayrık)/ neoliberal ekonomik sistem, ekosistemler (sistemsel)
Güvenlik temelli esneklik	*Üç* – İklim güvenliği, sürdürülebilir kalkınma, göç/hareketlilik	Genellikle koruma/marjinallik/bazen yenilenme	Kırılgan bireyler ve topluluklar, gelişmiş ve gelişmekte olan devletler (ayrı); neoliberal ekonomik sistem, ekosistemler, küresel devletler sistemi ve düzenli göç akışları (sistemsel)
Ekolojik direnç	*Üç* – İklim güvenliği, sürdürülebilir kalkınma, kentsel iklim direnci	Genellikle yenilenme/bazen marjinallik	Ekosistemler (sistemsel)
Dönüşümsel direnç	*Üç* – İklim güvenliği, sürdürülebilir kalkınma, kentsel iklim direnci	Yenilenme	Topluluklar (ayrık)/ekosistemler, sosyoekolojik sistemler (sistemsel)

Şekil 1. 9 İklim Dayanıklılığı Yaklaşımları
(Ferguson vd., 2021'den Türkçeleştirilerek yeniden düzenlenmiştir)

İklim krizine karşı *kentsel ve kırsal dayanıklılık*, her iki ortamın kendine özgü dinamikleri, kapasiteleri ve zorlukları üzerinden şekillenmektedir. Bu iki alanın dayanıklılığı, çevresel, sosyal, ekonomik ve yapısal boyutları içerir ve iklim değişikliğiyle ilişkili risklere karşı belirli stratejileri ve adaptasyon mekanizmalarını kapsar. "Kentsel dayanıklılık, bir kentsel sistemin ve içindeki sosyoekolojik ve sosyoteknik ağların, herhangi bir bozulma karşısında istenen işlevlere hızlı bir şekilde dönebilme, değişime uyum sağlama ve mevcut veya gelecekteki adaptasyon kapasitesini sınırlayan sistemleri hızla dönüştürme yeteneğini ifade eder" (Meerow vd., 2016). Genellikle yoğun nüfuslu, altyapıya ve hizmetlere dayanan sistemlerin sürdürülebilirliğini ve işlevselliğini koruma yeteneği olarak tanımlanabilecek kentsel dayanıklılık, kentsel alanların iklim değişikliğinin getirdiği artan sıcaklık, sel, fırtına gibi afetlere karşı dayanıklılık geliştirme ihtiyacını vurgular (Debangshi vd., 2022). Kentlerin doğal felaketler, ekonomik krizler, demografik değişiklikler ve salgınlar gibi çeşitli tehlikelere karşı hazırlıklı olmasını, bu durumlarla başa çıkabilmesini ve uyum sağlayabilmesini ifade eden kentsel dayanıklılık süreci; kentler için sadece uzun vadeli bir zorunluluk değil, aynı zamanda yeni fırsatlar ve yatırım imkanları sunduğu gibi kentsel planlama ve yönetimde yenilikçi yaklaşımların benimsenmesini ve kentsel altyapının güçlendirilmesini zorunlu kılar (Tuğaç, 2019: 1010). Kentsel dayanıklılık, kentlerin sürekli değişen çevresel ve toplumsal ihtiyaçlara etkili bir şekilde yanıt verebilmesi için sosyoekolojik ve sosyoteknik sistemlerin dönüşümünü de kapsar (Riberio ve Gonçalves, 2019). Bu, kentsel planlama ve politika yapımında bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesini gerektirir, böylece şehirler gelecekteki potansiyel bozulmalara

karşı daha hazırlıklı olabilir ve sürdürülebilir bir şekilde gelişebilir (Riberio ve Gonçalves, 2019).

Kentsel dayanıklılık ve iklim değişikliği arasındaki ilişki, artan şekilde ilgi görmekte ve kentsel çalışmaların önemli bir teması haline gelmektedir (Leichenko, 2011: 164). Kentlerin, iklim değişikliği başta olmak üzere, geniş bir şok ve stres yelpazesi karşısında dirençli yapılar oluşturması gerekliliği üzerinde genel bir mutabakat bulunmaktadır. Bu süreçte, iklim direncini artırma çalışmalarının kentsel kalkınma ve sürdürülebilirlik hedefleri ile entegre edilmesi gerektiği vurgulanmakla birlikte, bu entegrasyonun uygulanması çeşitli zorluklara tabidir. Bu zorluklar arasında eşitsizlik, kentsel dayanıklılık farklılıkları, maliyetlerin değerlendirilmesi ve yenilikçiliğin teşvik edilmesi yer almaktadır. Kentsel dayanıklılığın, fiziksel altyapının ötesinde, sosyal yapılar ve ekonomik sistemler de dahil olmak üzere geniş bir perspektifi kapsaması gerektiği belirtilmektedir. Bu bağlamda, kentsel dayanıklılığın artırılması, geniş kapsamlı ve çok boyutlu bir yaklaşım gerektirir. Kentsel dayanıklılık, kentlerin veya kentsel sistemlerin, iklim değişikliği gibi çeşitli zorlayıcı faktörlere karşı gösterdiği direnç yeteneğini ifade eder. Bu kavram, kentsel ekolojik dayanıklılık, kentsel tehlikeler ve afet risklerinin azaltılması, kentsel ve bölgesel ekonomilerin dirençliliği, kentsel yönetişim ve kurumlar aracılığıyla dayanıklılığın teşvik edilmesi olmak üzere dört ana kategoride incelenmektedir. Her bir literatür dalı, kentsel dayanıklılığın farklı yönlerine odaklanırken, şehirlerin ve kentsel sistemlerin çeşitli unsurlarına ışık tutar. Bu çalışmalar, kentsel dayanıklılık konusunda ilerleme kaydetmek için temel oluşturacak ortak temalar ve çözülmesi gereken sorular sunar. Bu çerçeve, kentsel alanların gelecekteki şok ve streslere karşı daha hazırlıklı ve dirençli hâle getirilmesi için bir yol haritası sağlamayı amaçlar (Leichenko, 2011: 164).

Kentsel dayanıklılık kavramının, karşılaşılan herhangi bir rahatsızlığa karşı istenilen işlevlere devam edebilme, bu rahatsızlıklara hızlı bir şekilde adapte olabilme ve adaptasyon kapasitesini kısıtlayan sistemleri çabucak dönüştürebilme yeteneğine vurgu yaptığına yukarıda değinilmişti. Meerow vd. (2015: 39) göre bu tanım, kentsel dayanıklılığın sadece mevcut durumların korunması anlamına gelmediğini; aynı zamanda değişim, adaptasyon ve sistemlerin dönüşümünü de içerdiğini belirtir. Bu, dinamik bir süreçtir ve birden fazla yolu içerir; yani sadece sistemlerin mevcut durumda kalıcılığını değil, aynı zamanda geçiş ve dönüşümleri de kapsar. Bu tanım dayanıklılığın arzu edilen bir durum olarak algılandığını ve dolayısıyla onu pratikte uygulayanlar arasında müzakere edilmesi gerektiğini vurgular, kentsel dayanıklılığın çeşitli disiplinler ve paydaşlar tarafından anlaşılmasını ve uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla esnek kalması gerektiğinin altını çizer (Meerow vd., 2015: 39).

Kentsel dirençliliğin sağlanmasında, afet riski azaltma ve iklim değişikliğine uyum çalışmaları arasında bütüncül bir yaklaşım benimsemenin esas olduğunu vurgulayan Tuğaç, (2019: 1010) entegre bir şekilde yürütülen bu çalışmaların, kentsel sektörlerin kapsamlı bir değerlendirmesiyle birleştirilerek, politikaların ve eylem planlarının uygulanmasını sürekli olarak gözden geçirmeyi içerdiğini ifade eder. Bu bağlamda yerel yönetimlerin rolüne dikkat çeken yazar, yerel yönetimlerin kentsel dirençliliği artırmaya yönelik olarak uluslararası bilgi ağlarına katılmaları, doğru bilgiye erişim, iyi uygulama örneklerinin paylaşımı ve teknolojik gelişmelerden haberdar olma imkânları sağlayacağını belirtmektedir. Tuğaç'a göre (2019: 1012) yerel yönetimlerin, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, BM Habitat'ın Yeni Kentsel Gündemi, Sendai Afet Risklerinin Azaltılması Çerçevesi ve Paris İklim Anlaşması gibi uluslararası anlaşmalar ve belgeler doğrultusunda kentsel dirençliliği destekleyen stratejiler geliştirmesi, toplumun hiçbir kesiminin geride bırakılmadığı daha kapsayıcı ve etkili politikaların oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

Diğer birçok alanda olduğu gibi iklim krizi bağlantılı afetler konusunda da kırsal dayanıklılığın kentsel dayanıklılığa kıyasla çok geri planda kaldığı görülmekle birlikte son dönemde kırsal dayanıklılığa da odaklanan artan çalışmalar; kentsel dayanıklılığın kırsal dayanıklılıktan bağımsız olmadığı ve ancak bir bütün olarak ilerleme kaydedilebileceğinin anlaşılmasına yarayacaktır. Daha az yoğun nüfuslu, genellikle tarıma dayalı ekonomilere ve doğal kaynaklara daha fazla bağımlı toplulukların, iklim değişikliği ve diğer çevresel tehditlere karşı adaptasyon ve toparlanma kapasitesine odaklanan kırsal dayanıklılık, toplulukların geleneksel bilgileri, doğal kaynak yönetimi, ekonomik bağımsızlık ve sosyal ağları kullanarak afetlere adaptasyonunu ve toparlanmasını ifade eder (Su, Chang & Pai, 2022). Kırsal alanlarda, dayanıklılık sıklıkla yerel toplulukların adaptif kapasitesine ve doğal çevreyle uyumlu yaşam biçimlerine bağlıdır. Heijman vd. (2007) kırsal dayanıklılığı "dinamik sosyoekolojik sistemler olarak kırsal bölgelerin, tatmin edici bir yaşam standardının korunacak şekilde değişen dış koşullara uyum sağlama kapasitesi" olarak (akt: Anthopoulou vd., 2017), Meuwissen vd. (2019); "sağlamlık, adaptasyon, dönüştürebilirlik kapasiteleri sayesinde ekonomik, sosyal, çevresel ve kurumsal şok ve streslere karşı sistem fonksiyonlarının devamlılığı sağlama becerisi" olarak, Li vd. ise (2019); "değişen dış koşullar karşısında istenmeyen zorlukları önleme ve değişen dış ortama tatmin edici bir yaşam standardını koruyacak şekilde uyum sağlama kapasitesi" şeklinde tanımlamaktadır. Bu bağlamda dayanıklılığın çoğunlukla fiziksel, sosyal-demografik, ekonomik, yasal-yönetsel olarak dört kategori üzerinden değerlendirildiğini

belirten Altıntaş ve Hovardaoğlu (2022: 28-32) kırsal dayanıklılığı da benzer bir incelemeye tabi tutarak oldukça geniş ve sistematik bir tablo ortaya koymaktadır.[4]

Bu analiz kırsal yapının dayanıklılığını analiz etmek için oldukça geniş, sistematik ve kullanışlı bir çerçeve sunmaktadır. Bununla birlikte kuşkusuz burada yer alan her ölçüt her kırsal birim için mevcut olmayabileceği gibi, bazı ölçütler kimi birimlerde oldukça iç içe geçmiş ve ilişkisel bir yapı sergileyebilir. Kırsal dayanıklılığın analizine ilişkin bir diğer önemli araç da sosyal kırılganlık endekslerine benzer olarak geliştirilen dayanıklılık endeksleridir. Özellikle kırsal ve izole topluluklar için tasarlanmış uygulamalı bir afet dayanıklılık değerlendirme aracı olan Kırsal Dayanıklılık Endeksi (Rural Resilience Index-RRI) artan afet ve iklim değişikliği tehditlerine karşı toplulukların direnç kapasitelerini artırmayı amaçlayan Kırsal Afet Direnci Projesi kapsamında oluşturulmuştur (Cox ve Hamlen, 2015: 220). Bu toplum merkezli araştırma, küçükten büyüğe tüm toplulukların zorluklarla başa çıkma kapasitelerini artırma ihtiyacına odaklanırken, aynı zamanda toplulukların kendi direnç düzeylerini değerlendirmelerine ve geliştirmelerine olanak tanıyan araçlar sunmayı hedeflemektedir. Kullanıcı dostu, süreç odaklı ve nitel bir değerlendirme aracı olarak planlanan bu endeks, dayanıklılık planlamasında topluluk katılımının önemini vurgulayarak yerel kaynakların, uzmanlığın ve becerilerin kullanımı; yönetim ve ekonomik sorunlar, kültür; afete hazırlık ve acil durum yönetimi gibi çeşitli faktörleri kapsayan geniş bir perspektife sahiptir. Kırsal Dayanıklılık Endeksi, afetlere karşı dirençli bir toplum inşa etme sürecinde, toplumun bütününü dikkate alarak kapsamlı bir yaklaşım sunar (Cox ve Hamlen, 2015: 220). Bu endeks, afetlere karşı dayanıklılığı ölçmek amacıyla daha önce geliştirilen diğer araçlarla -örneğin, Tehlike Dayanıklılık Endeksi-Hazard Resilience Index (HRI)- birlikte, topluluk odaklı dayanıklılık unsurlarını değerlendirmek için tasarlanmıştır. Zira Kırsal Dayanıklılık Endeksi ve Tehlike Dayanıklılık Endeksi gibi araçlar, özellikle teknik uzmanlığın sınırlı olduğu veya toplum temelli süreçlerin tercih edildiği kırsal ve izole topluluklarda, direnç eylem planlamasını destekleyen Kırsal Afet Direnç Planlaması (Rural Disaster Resilience Plan-RDRP) çerçevesinin temel bileşenleridir. Kırsal Afet Direnç Planlaması çerçevesi, toplulukların kendi dayanıklılık durumlarının değerlendirmelerine ve planlamalarına aktif olarak katılmalarını teşvik eder, bu da katılımcı ve topluluk merkezli bir yaklaşımın önemini vurgular. Bu araçlar ve çerçeveler, kırsal toplulukların kendi koşullarına uygun, esnek ve uygulanabilir dayanıklılık stratejileri geliştirmelerine olanak tanıyan bir yapı sunmaktadır (Cox ve Hamlen, 2015: 221).

[4] Her bir kategoriye ilişkin oldukça detaylı bir biçimde dayanıklılık bağlamında alınabilecek ölçütlere ilişkin, literatürü incelemek için Altıntaş ve Hovardaoğlu'nun (2022) çalışmasının incelenmesi yerinde olacaktır.

Cox ve Hamlen'in (2015: 223) belirttiği üzere, Kırsal Dayanıklılık Endeksi çalışmaları, kırsal ve izole topluluklardaki bireylerin zaten sahip olduğu dayanıklılıkla ilgili bilgi, beceri ve deneyimlerin önemini vurgulamaktadır. Bu toplulukların uzun süreli üyeleri, genellikle zorlu dış mekân koşullarına adaptasyonları sayesinde, afetlere karşı dayanıklı olma konusunda zengin bir deneyime sahiptir. Bu toplulukların kendine yeterlilik ve direnç özelliklerini nasıl güçlendirebileceğini ve riskleri azaltmak, afetler sırasında sorunlara yanıt vermek ve değişikliklere uyum sağlamak için bu güçlü yönlerin nasıl kullanılabileceğini keşfetmek oldukça önemlidir. Ancak, bu bağımsızlık ruhu, aynı zamanda topluluk üyelerini, topluluklarının afet direncini değerlendirmek ve geliştirmek amacıyla yapılan organize çalışmalara direnç göstermeye de itebilir. Onlara göre bu paradoks, kırsal topluluklardaki dayanıklılığın karmaşık doğasını yansıtmaktadır ve afet direnci girişimlerinin bu toplulukların ihtiyaçlarına ve kültürel dinamiklerine duyarlı olması gerektiğini göstermektedir (Cox ve Hamlen, 2015: 223). Sonuç olarak; küçük ve izole toplulukların özgün yaşam tarzları ve sınırlı kaynakları, afetlere karşı dayanıklılık planları geliştirmelerini zorlaştırabilir. Bölgesel acil durum planlama süreçlerine katılımın düşük olması, bu toplulukların ihtiyaç ve kapasitelerini yansıtmayan genel planlara yol açar. Kırsal Dayanıklılık Endeksi gibi araçlar, bu zorluklara özgü çözümler sunarak, toplulukların kendi durumlarına uygun dayanıklılık planları oluşturmalarına yardımcı olur. Kırsal Dayanıklılık Endeksi, kırsal ve uzak toplulukların benzersiz ihtiyaçlarını dikkate alarak, yerel düzeyde uygulanabilir ve esnek bir direnç planlama ve eylem süreci sağlar, böylece topluluk merkezli bir dayanıklılık anlayışını teşvik eder (Cox ve Hamlen, 2015: 224).

Son olarak iklim rejimi açısından iklim krizine karşı dayanıklılığın, son IPCC raporları ve COP toplantılarında, küresel ısınmanın sınırlanması ve iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlama çabalarının önemini vurgulayan ana temalardan biri olarak öne çıktığını görmekteyiz. IPCC'nin son raporu, küresel ısınmanın 1,5°C'yi aşmaması gerektiğini belirtirken, hâlihazırda yaşanan iklim değişikliği etkilerinin sağlık, iş ve geçim kaynakları üzerinde ciddi riskler oluşturduğunu vurgulamaktadır. Rapor, emisyonların azaltılması ve hızlı bir şekilde net sıfıra ulaşılmasının yanı sıra, küresel ekonominin dayanıklılığını artırmak için adımların atılmasının gerekliliğine dikkat çekmektedir. IPCC, adaptasyon ve dayanıklılık inşası konusunda bir adım değişikliğine ihtiyaç duyulduğunu belirterek, bu sürecin hem iş stratejileri hem de yatırım ve politikaların arkasındaki itici güç olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu, aynı zamanda daha çeşitli gıda sistemleri ve yenilenebilir tarım gibi çözümlerin uygulanmasını da içermektedir. Benzer şekilde COP 26'da özellikle gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya olduğu kayıp ve zararlarla başa çıkmak için finansman mekanizmaları ve dayanıklılık inşası konularında önemli

adımlar atılmıştır (WRI, 2021). İklim değişikliğinin etkilerine uyum ve toplulukların dayanıklılığını artırma yönünde küresel çabaların hızlandırılmasını amaçlamaktadır. COP toplantıları, iklim değişikliğine uyum ve dayanıklılık inşasında uluslararası iş birliğinin ve yeterli finansmanın sağlanmasının önemini tekrar tekrar vurgulamaktadır. Gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere teknoloji transferi ve finansal destek, bu süreçte kritik bir rol oynamaktadır. Gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelere iklim değişikliğiyle mücadele için yeterli finansal desteği sağlama konusunda taahhütlerde bulunmuş olsalar da bu taahhütlerin gerçekleşme oranı eleştiri konusudur. Taahhüt edilen miktarlar sıklıkla tam olarak sağlanamamış veya beklenen etkiyi yaratmada yetersiz kalmıştır.

1.4.2.6. İklim Adaleti

Modern kapitalizmin dinamikleri, büyük Batılı şirketlerin kâr hırsıyla ekolojik krizin ana nedeni olarak öne çıkarken, iklim krizi ise, kapitalist sistem tarafından çözülmesi zor bir sorun olarak belirginleşmektedir (Holmes vd., 2007: 3). İklim krizi, toplumsal eşitsizlikleri derinleştirirken aynı zamanda küresel ölçekte de bu eşitsizlikleri genişletmekte, zengin ve yoksul arasındaki, merkez ile çevre arasındaki farkları artırırken, insanlığı ortak bir tehdit altında birleştirme paradoksunu da beraberinde getirmektedir (Beck, 2010: 165). Küreselleşmenin yol açtığı eşitsizliklerle iklim değişikliğinin etkileri kesiştiğinde, risk oluşturanlar ile bu risklerden etkilenenler arasında net bir ayrım ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, Beck'in ifade ettiği üzere iklim değişikliği ve küreselleşme çağında, eşitsizliklerin nasıl şekillendiğini yeniden değerlendirmek hem evrensel eşitlik kavramlarına hem de toplum ile doğa arasındaki geleneksel ayrımın artık geçerli olmadığı gerçeğine dikkat çekmek gerekmektedir. Bu, sosyolojinin temel ilkelerini yeniden gözden geçirmeyi ve toplum ile doğa arasındaki ilişkiyi daha bütüncül bir perspektiften ele almayı da zorunlu kılmaktadır (Beck, 2010: 165). Zira sosyolojik analizin merkezi bir bulgusu da eşitsiz güç dinamiklerinin sosyal hareketlilik modellerini ve sosyal, politik ve ekonomik kaynaklara erişimi şekillendirdiğidir. Bu nedenle bu bağlamda meydana gelen ve yeniden üretilen eşitsizlikleri anlamak, sosyologların küresel iklim değişikliği çalışmalarına getirebilecekleri en güçlü katkılardan biridir. Dünya genelinde küresel iklim değişikliğine herkes aynı oranda katkıda bulunmadığı gibi bu fenomenin etkileri de dünya üzerinde eşit dağılmamaktadır. Bu anlamda karşılaşılan kırılganlıklar önceki bölümlerde detaylı olarak ele alınmıştır. Bu noktada iklim adaleti perspektifi neoliberal küreselleşmenin temel aldığı sosyal ve çevresel eşitsizliklere işaret eder (Chatterton vd., 2012: 616). İklim değişikliğinin eşitsiz etkileri, küresel ve ulusal politika yapma alanlarında temsildeki eşitsizliklerle birleşerek, küresel iklim değişikliği politika

çabalarını önyargı suçlamalarına açık hale getirir (Nagel vd., 2010: 17). Norgaard (2006) ise iklim değişikliğinin, sanayileşmiş Kuzey ülkelerinin küresel atmosferi orantısız bir şekilde kirletmeleri, Güney'deki yoksul ülkelerin coğrafi konumu ve altyapısı nedeniyle olumsuz etkileri daha fazla hissetmelerine neden olması, iklim anlaşmalarının sanayileşmiş ülkeler lehine sonuçlanması ve nesiller arası adaletin zarar görmesi gibi dört temel açıdan önemli bir küresel çevre adaleti ve insan hakları sorunu olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle, küresel eşitsizliğin gelişmekte olan ülkelerde nasıl tezahür ettiğine dair derinlemesine sosyolojik anlayışlar hayati önem taşımaktadır (Bhatasara, 2015: 218).

Odabaş'ın (2018: 1572) belirttiği üzere, iklim değişikliği, küresel düzeyde eşitsizlikleri derinleştiren bir sorun olarak öne çıkmakta ve özellikle küresel hiyerarşide daha alt sıralarda yer alan Güney ülkelerini ağır şekilde etkilemektedir. Kuzeyde başlayıp güneye kayan ağır sanayi, ekosistemin bozulmasına önemli ölçüde katkıda bulunurken, bu durumun olumsuz etkileri Güneyde daha yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Ekonomik, sosyal ve kültürel sermaye eksikliği, çevresel sorunlarla başa çıkma kapasitesini zayıflatarak, Güneydeki toplumların kırılganlığını artırmaktadır. Bu durum, kısa vadeli ve istikrarsız politikalarla birleştiğinde, Güney ülkelerindeki toplulukların daha da zor durumda kalmasına neden olmaktadır (Odabaş, 2018: 1572). IPCC de son raporunda küresel eşitsizliğe değinerek uluslararası iş birliği çağrısı yapmıştır. Buna göre, iklim değişikliği, dünya çapında meydana gelen hava olaylarının şiddetlenmesine neden olarak, özellikle Afrika, Asya, Kuzey ve Orta-Güney Amerika gibi bölgelerde insanların yaşadıkları yerleri terk etmelerine yol açmaktadır. Karayipler ve Güney Pasifik'te bulunan küçük ada devletleri, nüfusları göz önünde bulundurulduğunda bu durumdan oransız bir şekilde etkilenmektedir. İklim değişikliğinin sebep olduğu zararlar çeşitli sistemler, bölgeler ve sektörler arasında farklılık gösterirken, ekonomik kayıplar özellikle iklimden doğrudan etkilenen tarım, ormancılık, balıkçılık, enerji ve turizm gibi sektörlerde yoğunlaşmaktadır. İnsanların bireysel geçim kaynakları üzerinde yıkıcı etkiler oluşturan bu değişiklikler, aynı zamanda insan sağlığı, gıda güvenliği, cinsiyet ve sosyal eşitlik konularında da olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Bu durum, iklim değişikliği ile mücadelede uluslararası iş birliğini ve etkili stratejilerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır (IPCC, 2023: 5).

Bu bağlamda, iklim değişikliğinin nedenlerinin ve sonuçlarının sosyal adalet üzerindeki etkilerini inceleyen önemli bir alan olarak ortaya çıkan *iklim adaleti*, iklim değişikliğinin nedenleri ve sonuçlarının ve bu değişikliklere karşı alınan önlemlerin adil olmayan bir şekilde dağıtıldığına dair endişeleri dile getirir (Dietz vd., 2020). İklim adaleti, iklim değişikliğinin özellikle marjinal gruplar üzerindeki orantısız etkilerini azaltmayı amaçlayan, kökleri

küreselleşme karşıtı protestolara dayanan bir hak meselesidir. Bu yaklaşım, tüm insanların sürdürülebilir refah içinde yaşama hakkını savunurken, ana akım sürdürülebilirlik anlayışının aksine, çevresel ve sosyal adaletsizliklere eleştirel bir lensle bakar (Uysal Oğuz ve Ilık Bilben, 2020: 196). Sosyal eşitsizliklerin temel kaynağı olan sürdürülemez düzeydeki sera gazı emisyonlarının aşırı tüketim ile tetiklenmesi, iklim değişikliğinin etkilerinin varsıllar ve yoksullar arasında eşitsiz bir şekilde tecrübe edilmesi, iklim değişikliğini yönetmek için tasarlanan politikaların son derece eşitsiz sonuçlar doğurması, emisyon azaltımı ve iklime uyum politikalarının belirlendiği süreçlerin yoksulları ve güçsüzleri dışlama eğiliminde olması nedeniyle iklim değişikliğinin bir adalet meselesi olduğunu dile getiren Dunlap ve Brulle'ye (2018: 129-128) göre Küresel Güney ve beyaz olmayan insanlar, yerli topluluklar, yoksullar ve tüm uluslardaki kadınlar ve çocuklar, ekolojik, ekonomik ve sağlık yükleri açısından iklim bozulmasının en ağır yükünü taşıyan nüfuslardır. Benzer şekilde Islam ve Winkel (2017: 1), iklim değişikliğinin eşitsizliği artırıcı etkisinin gerçekleştiği üç ana kanal tanımlamaktadır: (a) dezavantajlı grupların iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine maruz kalmalarında artış; (b) iklim değişikliğinin neden olduğu zarara karşı duyarlılıklarında artış ve (c) maruz kaldıkları zararla başa çıkma ve bu zararı telafi etme becerilerinde azalma.

Özetle; "Temelde iklim krizi iklim adaletinin, iklim adaleti tarihsel emisyon sorumluluklarının, emisyon sorumlulukları da emperyalizm ve sömürgeciliğin tarihsel mirası üzerine oturmaktadır" (Ilık Bilben, 2018: 219). İklim adaleti savunucuları, küresel Kuzeyin sebep olduğu sosyoekonomik ve ekolojik krizlerin bedelini, küresel Güneyin ödemekte olduğunu ve bu sebeple Kuzeyin, Güneye karşı bir "iklim borcu" taşıdığını öne sürmektedirler (Mckinney & Fulkerson, 2015). Bu gerçeklik çeşitli ülkelerin çeşitli sosyal sınıfların ve küresel şirketlerin karbon emisyon oranlarına yakında bakıldığında çok daha iyi anlaşılacaktır.

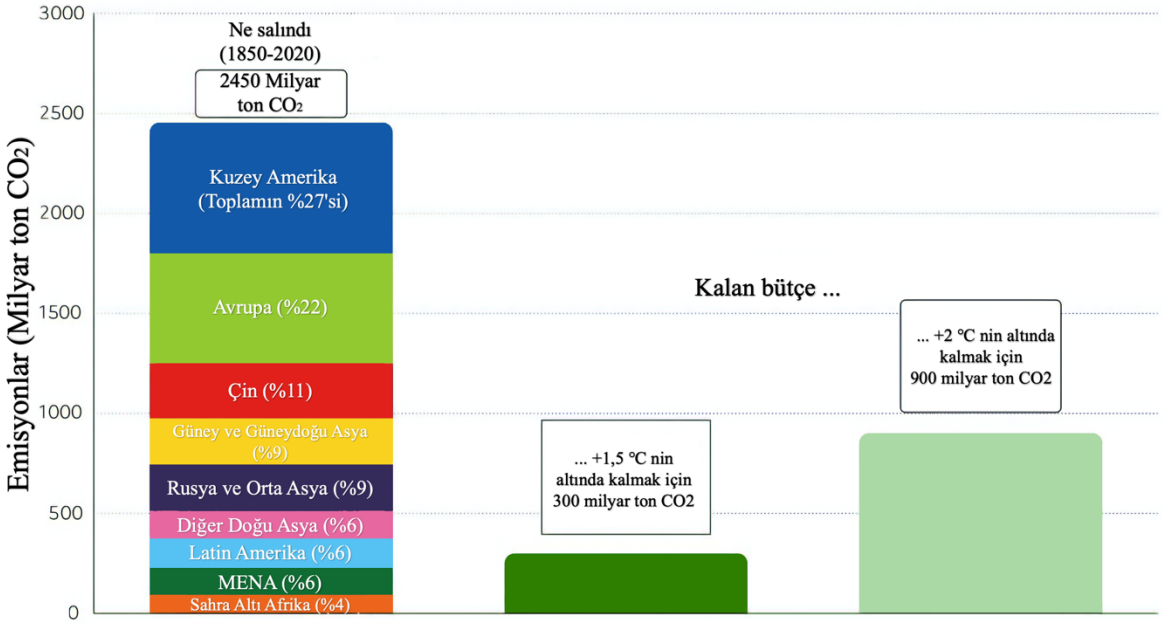

Şekil 1. 10 Tarihsel Emisyonlar ve Kalan Karbon Bütçesi Karşılaştırması

(Chancel vd., 2022'den Türkçeleştirilerek yeniden düzenlenmiştir)

Şekil 1.10, 1850-2020 yılları arasında farklı bölgelerdeki tarihsel CO2 emisyonlarını ve küresel iklim değişikliğinin 1,5°C ve 2°C'nin altında tutulabilmesi için kalan karbon bütçesini göstermektedir. Grafiğe göre, tarihsel emisyonlarda Kuzey Amerika %27, Avrupa %22, ve Çin %11 payla öne çıkarken, toplamda 2450 milyar ton CO2 salımı gerçekleştiği görülmektedir. Kalan karbon bütçesi, 1,5°C sınırı için yaklaşık 300 milyar ton, 2°C sınırı için ise 900 milyar ton olarak hesaplanmıştır. Bu veriler, sanayileşmiş ülkelerin tarihsel olarak küresel emisyonlardaki sorumluluğunu ve bu ülkelerin zenginliğini ve sanayileşmelerini büyük ölçüde fosil yakıtların kullanımına borçlu olduklarını göstermektedir. Bu hem geçmişte hem de günümüzde küresel güneyi etkileyen ekolojik ve ekonomik adaletsizliklerle doğrudan ilişkilidir. Sorumluluğun ve zararın böylesine dengesiz dağılımı, küresel iklim politikalarının ve finansman mekanizmalarının yeniden şekillendirilmesine olan ihtiyacı ortaya koyar. Bu, sanayileşmiş ülkelerin emisyonlarını ciddi şekilde azaltma ve aynı zamanda küresel Güney ülkelerinin direnç inşasını destekleme yükümlülüklerini yerine getirmesi anlamına gelir. İklim finansmanının artırılması, teknoloji transferi, kayıp ve zararlarla başa çıkmak için uygulanabilir stratejilerin oluşturulması ve küresel iklim anlaşmalarında daha adil temsilin sağlanması bu yönde atılacak adımlardır. Bu bağlamda, tarihsel emisyonların ve kalan karbon bütçesinin adaletli bir şekilde yönetilmesi, gelecek nesiller ve kırılgan topluluklar için daha sürdürülebilir ve yaşanabilir bir dünya inşa etme çabasında merkezi bir rol oynamaktadır.

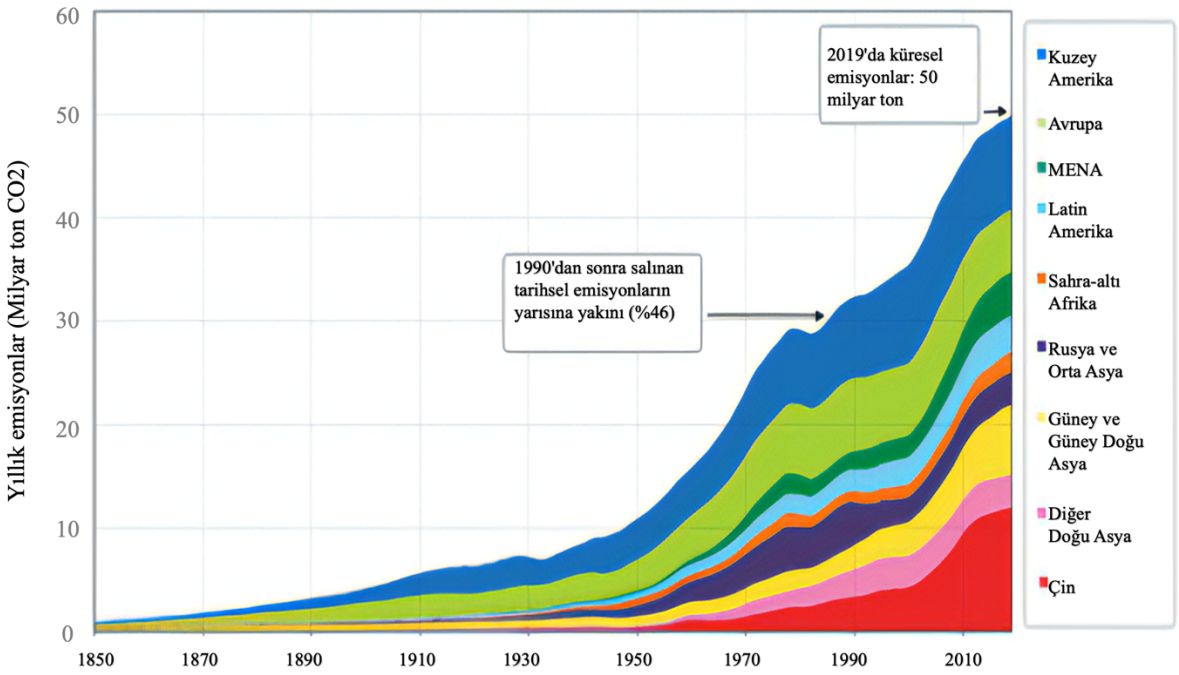

Şekil 1. 11 Dünya Bölgelerine Göre Küresel Yıllık CO2 Emisyonları, 1850-2019
(Chancel vd., 2022'den Türkçeleştirilerek yeniden düzenlenmiştir)

Şekil 1.11 ise, iklim adaleti perspektifinden ciddi eleştirilere olanak tanıyan ve çevresel yıkımın kökenlerinin küresel kapitalist sistemin yapısına gömülü olduğunu gösteren veriler sunmaktadır. Görüldüğü üzere 1990'dan sonra hızla artan küresel CO2 emisyonları, endüstriyel faaliyetlerin ve tüketim kalıplarının iklim üzerindeki etkisinin şiddetlenmesine işaret etmektedir. Gelişmiş ülkelerin tarih boyunca biriktirdikleri karbon borcu, gelişmekte olan ülkeler ve özellikle Güney yarımküredeki toplumlar üzerindeki iklim değişikliği etkilerini daha da derinleştirmektedir. Bu durum, bir anlamda küresel Kuzey'in sanayileşme sürecindeki ağır çevresel maliyetleri küresel Güney'in üzerine yıktığını ortaya koymaktadır. Son yıllarda Çin'in emisyonlarının da dikkat çekici bir şekilde artış göstermesi, küreselleşen üretim zincirlerinin ve gelişmekte olan ülkelerin emisyonlarının kaynağı olarak gelişmiş ülkelerin tüketim kalıplarını da işaret etmektedir. Şekil 1.12'de yer alan en yüksek sera gazı salımına sahip ilk on ülkeye baktığımızda ise (sırasıyla Çin, ABD, AB, Hindistan, Rusya, Japonya, Brezilya, Endonezya, İran, Kanada) artık tarihsel sorumlulukta payı az ve çok olan ülkelerin yan yana yer aldıklarını görmekteyiz. Gelişmiş ülkeler, üretimi ve dolayısıyla emisyonları dışarıya ihraç ederek yerel çevre maliyetlerini azaltmış ve bu da global adaletsizliği pekiştirmiş görünmektedir.

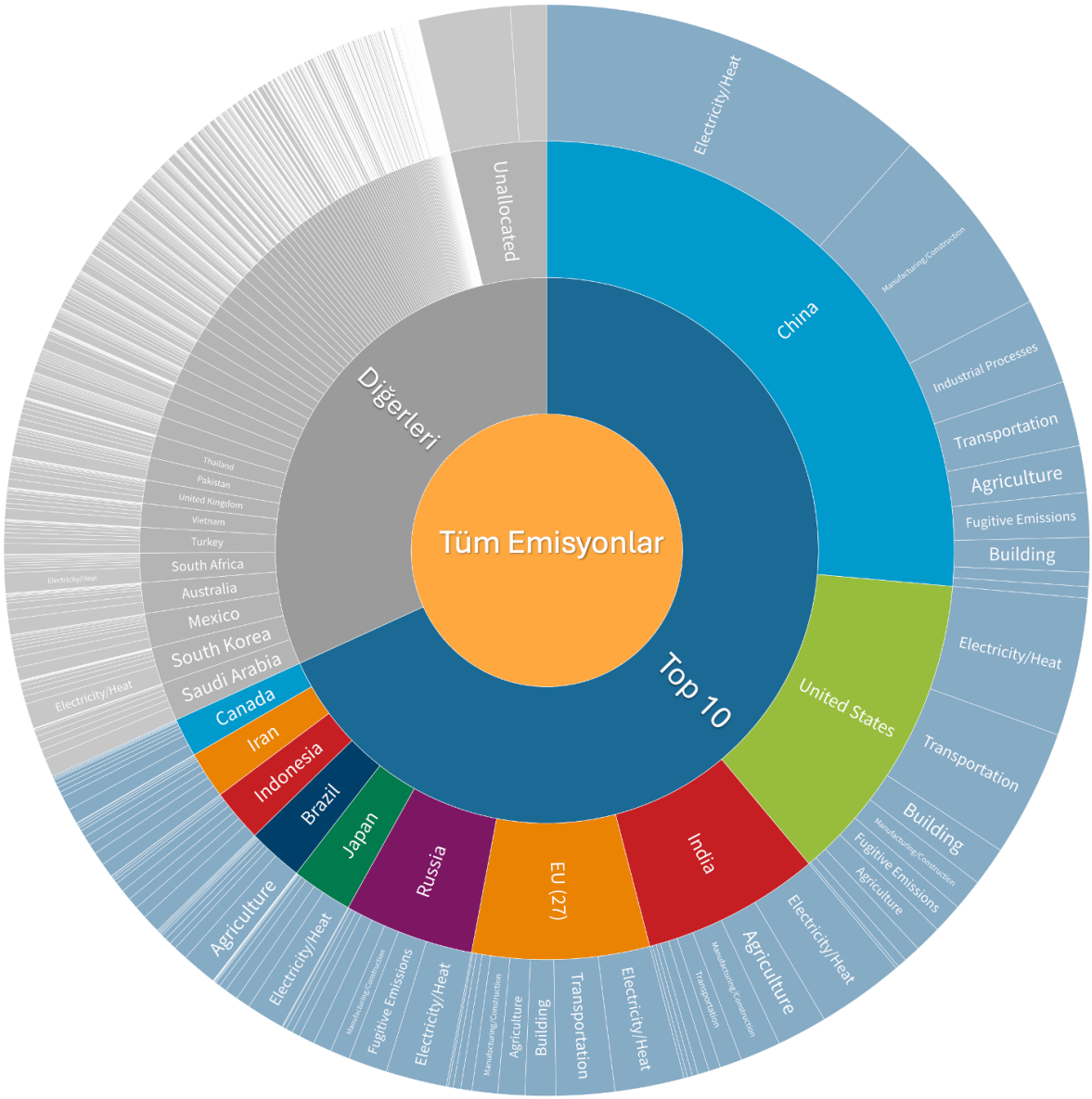

Şekil 1. 12 En Yüksek Sera Gazı Salımına Sahip İlk 10 Ülke
(WRI, 2023'ten Türkçeleştirilerek yeniden düzenlenmiştir)

Bu bağlamda yalnızca gelişmiş ülkelere değil aynı zamanda küresel şirketlerin sorumluluğuna da yakından bakmak gerekir. Yüksek gelirli ve sanayileşmiş ülkelerin ve çok uluslu şirketlerinin, dünya çapında emisyonların büyük bir kısmından sorumlu olmalarına karşın, iklim değişikliğinden en çok etkilenenlerin genellikle daha az sorumluluğu olan ve adaptasyon için daha az kaynağa sahip olan gelişmekte olan ülkelerin vatandaşları olduğunu bilinmektedir. Zira Şekil 1.13'te de görüldüğü üzere 1965-2017 yılları arasında salınan toplam küresel emisyonların %35'inden, bir diğer ifadeyle yaklaşık üçte birinden sadece 20 şirket sorumludur.

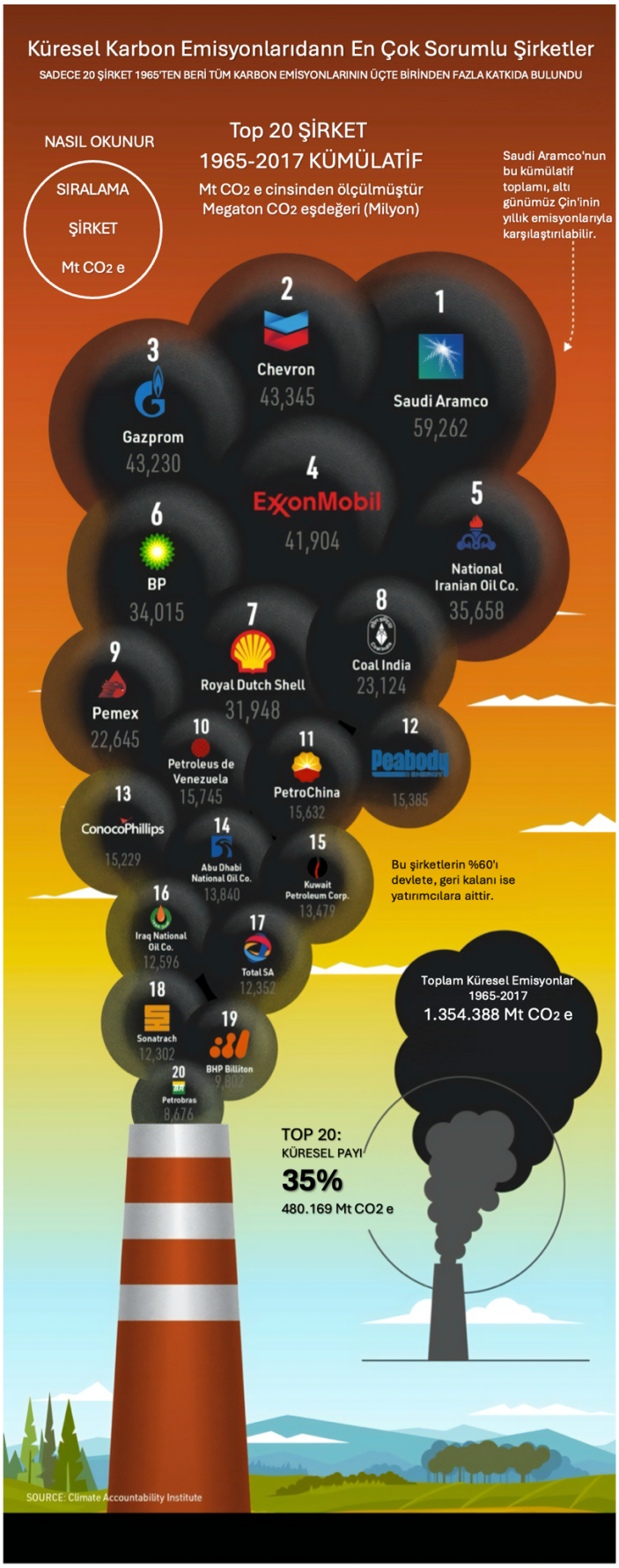

Şekil 1. 13 Küresel Karbon Salımından En Çok Sorumlu Olan Şirketler

(Kaynak: Climate Accountabiliry Institute and Visualcapitalist, 2019'dan Türkçeleştirilerek yeniden düzenlenmiştir)

Öte yandan Şekil 1.14'te sergilenen, "karbon fili" olarak da adlandırılan bu grafik, 1990'dan 2019'a kadar küresel karbon emisyonlarındaki artışın yüzdesel dağılımını göstermektedir. Grafik, en zengin %1'in karbon emisyonlarındaki artışın %21'inden, en düşük yüzde 50'nin ise sadece %16'sından sorumlu olduğunu ortaya koyar. Bu, sosyoekonomik statü ve sermayenin çevresel etkilerdeki eşitsiz dağılımını vurgulamakla birlikte bu durumun yalnızca ekonomik ve teknolojik faktörlerle değil, aynı zamanda politik güç dinamikleri ve küresel ekonomi politiğiyle de şekillendiğini göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerin yükselişi ve zengin ülkelerde alt ve orta sınıf emisyonlarının azalması gibi trendler, karbon emisyonlarındaki eşitsizliği daha da belirginleştirmektedir.

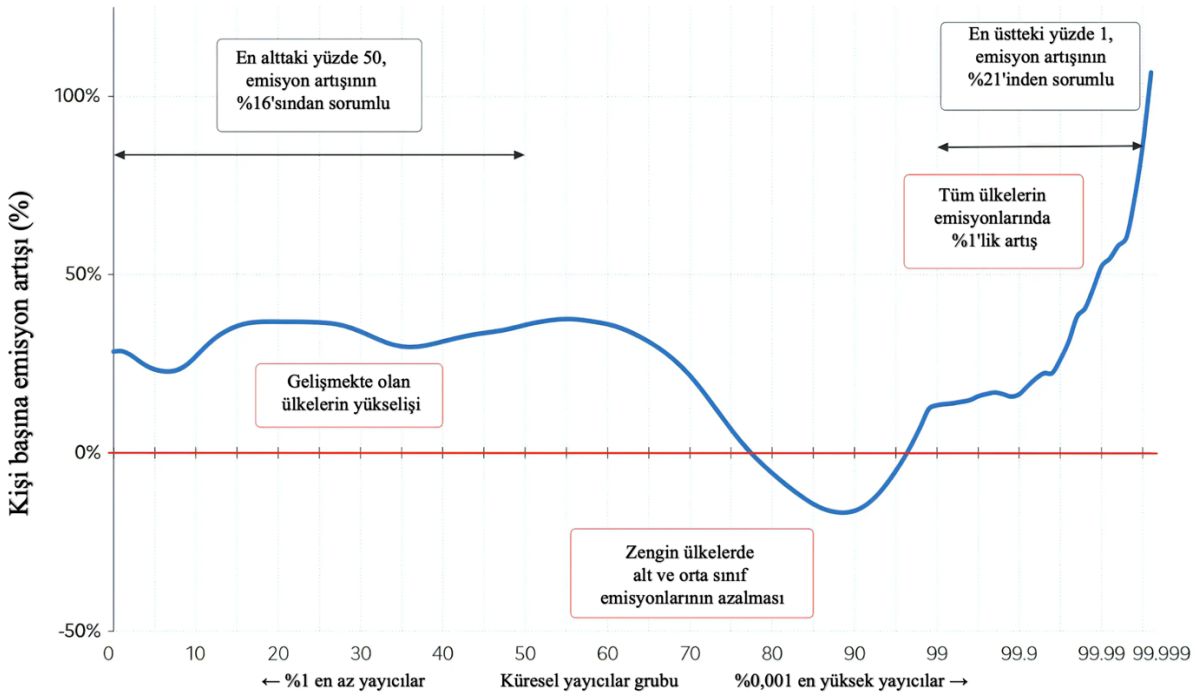

Şekil 1. 14 Küresel Karbon Emisyon Eşitsizliği, 1990-2019: Karbon Fil Eğrisi
(Kaynak: Chancel vd., 2022'den Türkçeleştirilerek yeniden düzenlenmiştir)

Benzer şekilde Şekil 1.15 toplumun alt %50'sinin çok daha düşük bir karbon ayak izine sahip olduğunu; orta %40'lık kesimin biraz daha yüksek, ancak üst %10 ve özellikle üst %1'lik kesimin çok yüksek oranda emisyon ürettiğini göstermektedir. Bu dağılım, iklim adaleti bağlamında küresel karbon eşitsizliğinin somut bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Görüldüğü üzere bu eşitsizlik sadece yoksul ve varsıl ülkeler arasında değil, aynı zamanda bireyler ve toplumsal sınıflar arasında da gözlemlenmektedir. Bu, iklim değişikliğinin etkilerinin ve mücadelesinin, sadece uluslararası politikalarla değil, aynı zamanda yerel ve bireysel düzeydeki

politikalarla da ele alınması gerektiğinin göstergesidir. Üst %1'lik kesimin karar alma süreçlerinde de daha fazla söz sahibi olduğu düşünüldüğünde, sosyal adalet ve iklim adaleti arasındaki bağlantılar daha da önem kazanmaktadır. Bu nedenle iklim politikaları, sadece teknik ve çevresel hususlara odaklanmak yerine, sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri de içerecek şekilde kapsayıcı ve adil olmalıdır. Bu bağlamda, düşük karbon ayak izine sahip bireylerin ve toplulukların seslerinin de politika yapım süreçlerinde duyulması ve temsil edilmesi gerektiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

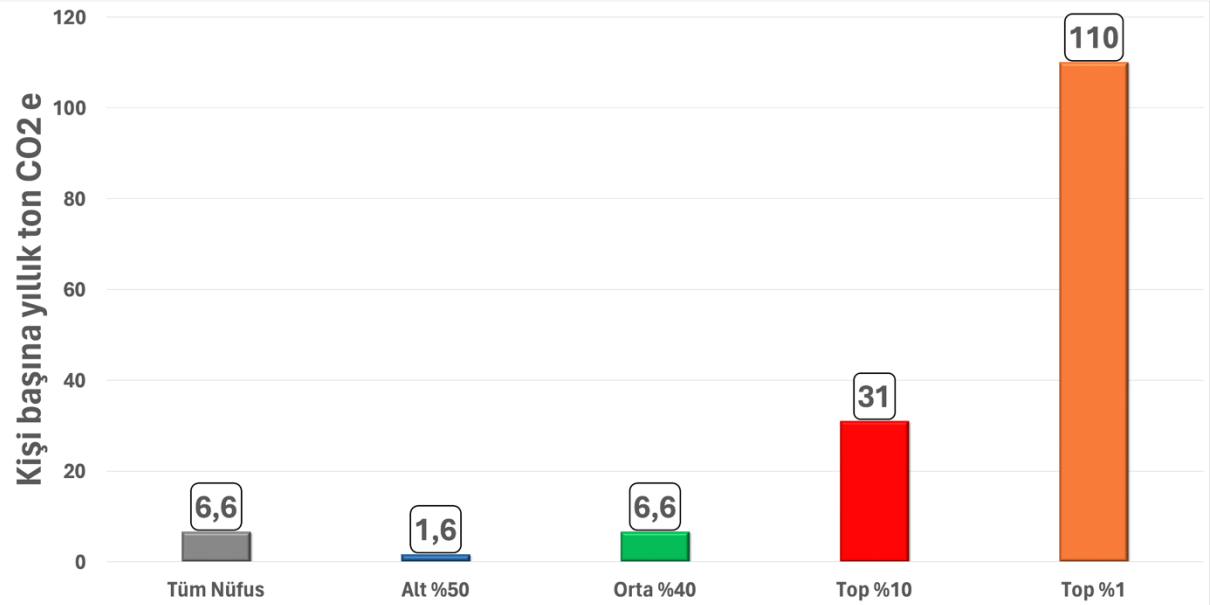

Şekil 1. 15 Küresel Karbon Eşitsizliği, 2019: Gruplara Göre Emisyonlar
(Kaynak: Chancel vd., 2022'den Türkçeleştirilerek yeniden düzenlenmiştir)

İnsanlığın karşı karşıya olduğu iklim krizinin antropojenik itici güçleri modern toplumun sosyal yapısında kök salmakta ve gündelik yaşamın rutinlerinde can bulmaktadır. Bu bağlamda iklim değişikliği tartışmalarında olması gerekenden çok daha az ilgi gören konulardan biri de iklim değişikliği ve tüketim arasındaki ilişkidir. Toplumun tüketim alışkanlıkları ve tüketim desenleri iklim değişikliği üzerinde doğrudan ve dolaylı etkilere sahiptir. Zira Şekil 1.16 bir öncekine benzer şekilde dünyadan farklı gelir seviyelerine göre CO2 emisyonlarının dağılımını ve bu emisyonların yaşam tarzı tüketimine bağlı olarak nasıl şekillendiğini göstermektedir. En zengin %10, toplam yaşam tarzı tüketim emisyonlarının neredeyse yarısından sorumlu iken, en yoksul %50 sadece %10 civarında bir paya sahiptir. Bu veriler, iklim değişikliği ve küresel ısınmayla mücadelede, servet ve tüketim eşitsizliğinin çevre üzerindeki ağır etkisini ve iklim adaletinin önemini ortaya koymaktadır. Zira küresel olarak en

zengin %1'lik kesimin ortalama ayak izi, en yoksul %10'luk kesimin ayak izinin 175 katıdır ve en yoksul ülkelerin yüz milyonlarca vatandaşının yaşam tarzı emisyonları, OECD ülkelerindeki en yoksul insanlardan bile önemli ölçüde daha düşük kalmaktadır (OXFAM, 2015: 1-2).

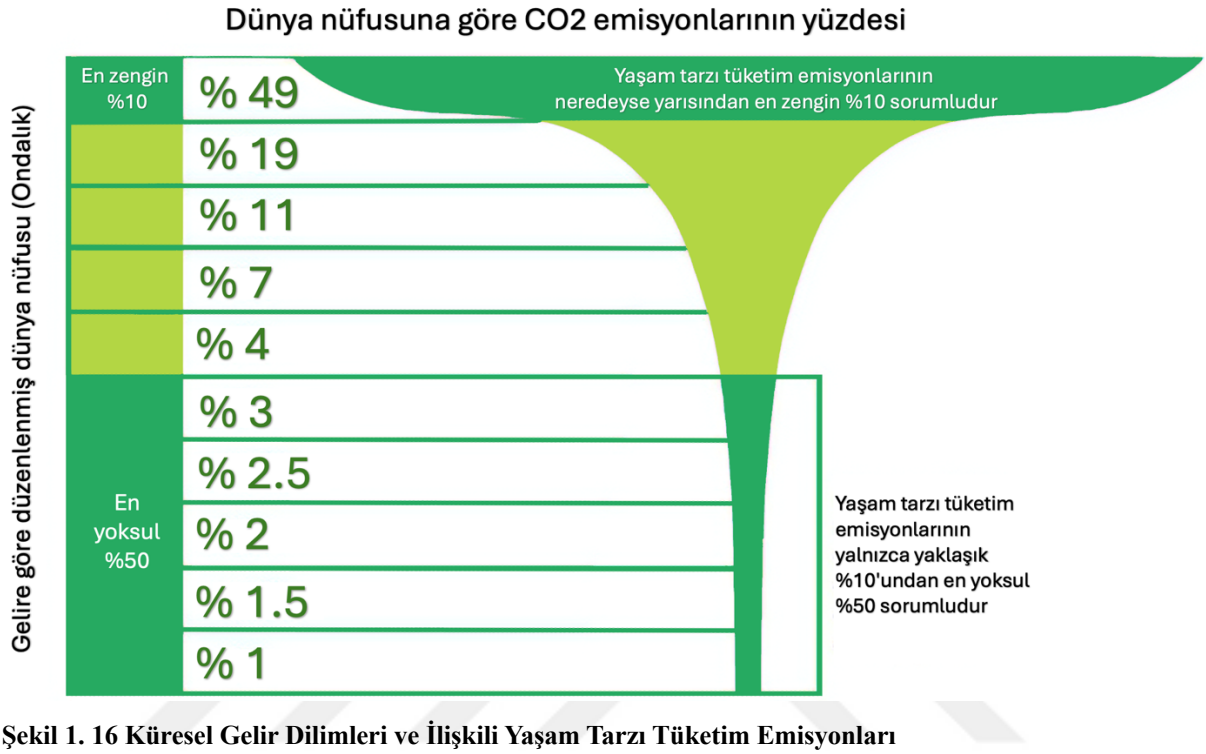

Şekil 1. 16 Küresel Gelir Dilimleri ve İlişkili Yaşam Tarzı Tüketim Emisyonları
(Kaynak: OXFAM, 2015'ten Türkçeleştirilerek yeniden düzenlenmiştir)

Yaşam tarzı tüketimi ve karbon emisyonları arasındaki ilişkiyi en iyi anlatan durumlardan biri de bir başka krizin, yani Covid-19 Pandemisinin etkilerinde saklıdır. Pandemi sürecindeki sera gazı salımları ile 2019 yılının sera gazı salımlarının karşılaştırmasını gösteren Şekil 1.17 tüketim pratiklerimizin ve alışkanlıklarımızın oldukça değiştiği bu dönemde karbon salımlarının oldukça düştüğünü göstermektedir. Ancak bu etki kalıcı hâle gelmediği, kapanmaların sona ermesiyle salımların kaldığı yerden devam ettiği, hatta "intikam tüketimi" olarak da kavramsallaştırılan bir güdüyle tüketimin daha da arttığı görülmüştür. Bu durum sosyoekonomik açıdan davranış değişikliklerini mümkün kılacak uygulamalar üzerine düşünülmesi gerektiğini, düşük karbonlu yaşam tarzının, kentlilik bilincinin bir parçası hâline getirilmediği sürece adil geçişin oldukça zor gerçekleşeceğini göstermektedir.

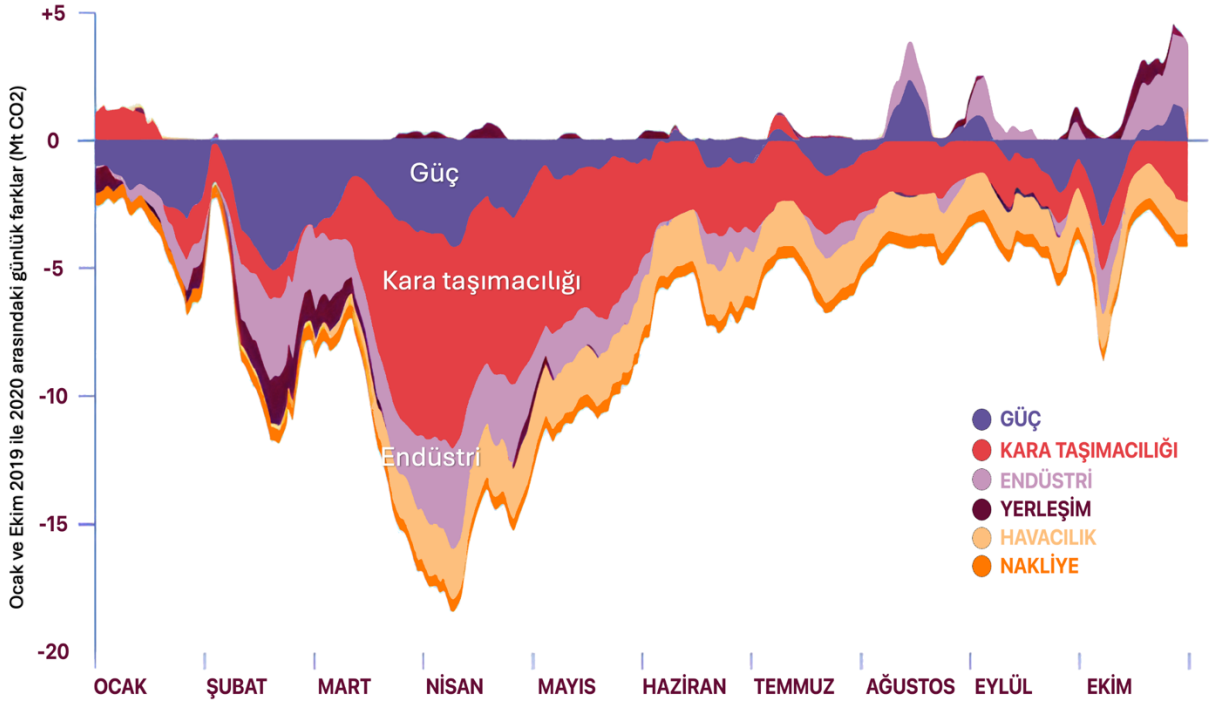

Şekil 1. 17 Covid-19 Kapanmaları Nedeniyle 2020'de 2019 Seviyelerine Göre Emisyonlardaki Azalma
(Kaynak: UNEP-CCC, 2020'den Türkçeleştirilerek yeniden düzenlenmiştir)

2023 Küresel Eşitsizlik Raporunda (Chancel vd., 2023: 4-5) iklim krizi, servet ve tüketim eşitsizliğine dair ortaya çıkan tablonun iklim eşitsizliğini azaltma politikalarının finansmanına katkıda bulunan temel unsurları belirlemek için oldukça önem arz ettiği vurgulanmaktadır. Buna göre enerji dönüşümünün hızlandırılması için, bu grupların enerji dönüşümünden nasıl etkilenebileceğini derinlemesine anlamak gerekmektedir. Bunun yanı sıra, emisyon azaltma teşviklerinin, bu emisyonların yol açtığı zararlarla uyumlu olması gerekmemektedir, bu da politika yapıcılar için önemli bir çıkarımdır. Hem ulusal hem de uluslararası düzeyde, karbon emisyonları ve zarara maruz kalma arasındaki eşitsizliklerin ölçümü, etkili iklim politikalarının ve kamu tartışmalarının geliştirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Günümüzde, ülkeler içindeki karbon eşitsizlikleri, ülkeler arasındaki eşitsizliklerden daha belirgin hâle gelmiş durumdadır. Nüfusun küçük bir bölümünün tüketim ve yatırım alışkanlıklarının, doğrudan ya da dolaylı olarak, sera gazı emisyonlarını orantısız bir şekilde artırdığı görülmektedir (Chancel vd., 2023: 4-5). Tüm verilerden hareketle Sultana (2022: 10) sömürgeciliğin iklim üzerindeki etkisinin geçmişten günümüze ve geleceğe uzanmakta olduğu, emperyalizm, neoliberalizm ve ırkçı kapitalizm gibi unsurlar aracılığıyla kendini gösterdiği sonucuna varmaktadır. Zira bu süreç, kalkınma müdahaleleri, eğitim ve medya gibi araçlarla devam etmekte ve iklim sömürgeciliğini çeşitli formlarda ortaya çıkarmaktadır. Fosil yakıt kapitalizmi, neoliberal büyüme ve kalkınma modelleri, aşırı tüketim

ve israfçı yaşam tarzları iklim sömürgeciliğinin ifade edildiği biçimler arasında yer almaktadır. Aynı zamanda, küresel ölçekte güçlü ittifaklar tarafından oluşturulan ve sürdürülen yapılar, sistemler ve epistemolojiler aracılığıyla da bu durum pekiştirilmektedir. Kurumsal hesap verilemezlik, antropojenik hegemonya ve kaynaklara yönelik neo-sömürgeci yaklaşımlar iklim sömürgeciliğinin oluşumunda önemli faktörlerdir. İklim değişikliği üzerine yapılan hâkim tartışmalar genellikle bu meseleyi, teknolojik ve finansal çözümlerle düzeltilebilecek apolitik ve fiziksel bir olgu olarak ele almakta, bizi ekolojiler, sular, topraklar ve topluluklarla olan maddi ve siyasi ilişkilerimizi yeniden düzenlemeye yönlendirmekten kaçınmaktadır (Sultana, 2022: 10-11).

İklim adaletsizliği, bir diğer ifadeyle oluşumunda çok etkin olmayan bir takım sosyal grupların iklim krizinin artırdığı ve yoğunlaştırdığı afetlerden orantısız etkilenme biçimleri; mevcut toplumsal düzenin, toplumsal eşitsizliklerin ve grup temelli kalıpların bir aynası olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü afetlerin etkileri hâlihazırda orantısız olarak dağılmakta, antropojenik iklim krizi ise bu durumu hiç olmadığı kadar derinleştirmektedir. Her ne kadar doğa güçlerini içerse de afetler rastgele zarar vermez ve sosyal sistemlerimizin bir parçasıdır zira sosyologlar bu noktadan hareketle, “doğal” olarak nitelendirilen afet kavramını sorgular (Caniglia vd., 2021: 229). Bu sorgulamalar Matthewman (2015: 13) tarafından "oldukça dengesiz risk manzaraları" olarak adlandırılan, çevresel adaletsizlikler gibi önceden var olan sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri yansıtan şekillerde düzenlenmiş afet riskleri üzerine son derece önemli bir bilgi birikimi oluşturulmasına yol açmıştır. Afet kayıpları ırk, etnik köken, cinsiyet, sosyal sınıf ve yaş gibi tanıdık çizgiler boyunca dağılır (Peacock vd., 1997; Phillips vd., 2010); kamu ve özel sektörün risk düzenlemesi eşitsizliği tekrar üretebilir ve yaratabilir (Giritli Nygren vd., 2017; Montelius ve Giritli Nygren, 2014; Petridou vd., 2019). Afetler benzer şekilde ölüm oranlarında da belirgin eşitsizlikler sergiler. Öyle ki, dünyanın en yoksul ülkelerindeki insanlar, en zenginlerine göre yedi kat daha fazla ölüm riski taşımaktadır (Wallemacg ve House, 2018). Bir diğer örnek Adams ve diğerlerinin (2020) ABD’deki 60 yaş üzeri vatandaşlarla yaptığı çalışmadan örnek verilebilir. Bulgular yaşlı yetişkinlerde 60 yaş altındakilere kıyasla doğal tehlikelerden kaynaklanan ölüm oranının 3,84 kat arttığını göstermiştir. Yaşlı erkekler arasında ölüm oranları kadınlardan daha yüksekken, Amerikan Yerlileri/Alaska Yerlileri en yüksek ölüm oranına sahip grup olarak belirlenmiştir. Afetle ilişkili ölüm oranlarındaki bu farklılık, afet yaşam döngüsü boyunca grup bazlı eşitsizliklerin açık olduğunu göstermektedir (Caniglia vd., 2021: 230). Sosyolojik araştırmalar, toplumun marjinal kesimlerindeki bireylerin afetlere hazırlanmada daha fazla zorluk yaşadığını ve bu durumun,

daha ciddi fiziksel ve zihinsel sağlık sonuçlarına, yerinden edilmeye ve uzun ve eşitsiz iyileşme süreçlerine yol açtığını defalarca ortaya koymuştur (Caniglia vd., 2021: 230).

Bu bağlamda afet öncesi koşulların, afet sonrası sonuçları önemli ölçüde şekillendirdiğini ifade eden Caniglia ve diğerleri (2020: 230) bu süreci yoksulluk, ırk-etnisite, cinsiyet, yaş ve mesleki durum üzerinden analiz etmiştir. Buna göre yoksulluk içinde veya yoksulluğun eşiğinde yaşayan insanların, evsizlik dönemleri yaşama ve en savunmasız konutlarda yaşama olasılığı daha yüksektir (Vickery, 2017). Yoksullar ve neredeyse yoksul olanlar, özellikle kiracı olduklarında, yer değiştirmek veya konutlarını yeniden düzenlemek için gerekli kaynaklara sahip olmadıkları gibi risk algıları yüksek olsa da uyarı mesajlarını alma ve aldıkları mesajlara uygun şekilde hareket etme olasılıkları da daha düşüktür (Dash, 2013; Peacock vd., 1987). "Kiracılar, yeniden yerleştirme programları söz konusu olduğunda tipik olmayan bir 'kapana kısılmış' nüfusu temsil etmektedir, çünkü ekonomik olarak iklim açısından daha da hassas konutlara taşınmaya zorlanabilirler" (Dundon ve Camp, 2021: 420). Yoksulların, felaket sonrası yardım başvurusunda bulunma ve yardım alma olasılığı daha düşüktür ve iyileşmeyi teşvik etmek için tasarlanmış politikalar aslında servet uçurumunu derinleştirebilir (Fothergill & Peek, 2004; Howell & Elliott, 2019). Yoksul bireylerin, tehlikeler karşısında risk algılama konusunda daha hassas olduğunu ifade eden Fothergill ve Peek (2004: 103) ancak bu tehlikelere hazırlık yapma veya sigorta gibi koruyucu önlemleri alma şanslarının daha az olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, uyarılara yanıt verme kapasiteleri de sınırlıdır; bu da onların ölüm, yaralanma ve maddi kayıplar açısından daha yüksek risk altında olmalarına neden olur. Psikolojik travmayı daha yoğun yaşayan yoksul bireyler, afet müdahaleleri, iyileşme süreçleri ve yeniden yapılanma çalışmaları sırasında karşılarına çıkan engellerle mücadele etmekte daha fazla zorluk çekerler. Bu durum, yoksul toplulukların afetlere karşı daha kırılgan olmasının yanı sıra, afet sonrası toparlanma süreçlerinde de dezavantajlı olduklarını göstermektedir (Fothergill ve Peek, 2004: 104). Bir başka araştırma ise daha zengin ülkelerin vatandaşlarının iklim değişikliğini en önemli sorun olarak görme eğiliminde olduklarını, ancak bunu çok tehlikeli bir tehdit olarak sıralama olasılıklarının daha düşük olduğunu göstermektedir. Kişi başına düşen GSYH'nin iklim değişikliğinin algılanan önemi ile pozitif, ancak algılanan risk ile negatif ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Lo ve Chow, 2015: 335).

Irk ve etnisite açısından baktığımızda, ABD'deki Afro-Amerikalılar, Latinolar, Yerli Amerikalılar, Asyalı Amerikalılar ve diğer beyaz olmayan topluluklar, dışlanmalarını ve ayrımcılıklarını kurumsallaştıran ve çeşitli hak ve fırsatlarının inkârına yol açan açık ırkçı ve ayrımcı politikalara maruz kalmış, ırk ve etnisite ile ilişkili resmi politikalar ve gayri resmi uygulamalar, kaynakların eşitsiz dağılımına ve felaketlerin zararlarını etkileyen güncel ırksal

farklılıklara yol açmıştır (Fothergill vd., 1999; Peacock vd., 1997, 2014). Benzer şekilde, "mevsiminden daha geç başlayan yağışlar, şiddetli kuraklık, kuruyan nehir yatakları, daha sık yaşanan orman yangınları ve gıda kaynaklarının azalması gibi gelişmeler nasıl ki dünyada ilk olarak Amazon topluluklarını, Kuna yerlilerini, Inuit halklarını etkiliyorsa, Türkiye'de de ormanda yürürken ağaçlar korkmasın diye baltalarının üzerini örten Tahtacılar ile Toroslar boyunca kadim göçebe kültürünü devam ettiren Sarıkeçilileri" (Ilık Bilben, 2021) etkilemektedir. Öte yandan cinsiyet rolleri, beklentileri ve normları, erkekler ile kadınlar arasında farklı kırılganlıklara yol açar (Alston & Kent, 2008; Fothergill, 2004). Dünya genelinde kadınlar, nüfuslarına oranla siyasi temsilde daha az yer alır, finansal ve sosyal bağımsızlıklarını sürdürmekte ve erkek meslektaşlarıyla eşdeğer ücret kazanmakta zorlanırlar (Enarson, 2012). "Kuşkusuz hem erkekler hem de kadınlar kuraklıklardan, sellerden ve ısı dalgalarından etkilenmektedir ve bu etkiler kültürel normlar tarafından belirlenen farklı roller, cinsiyete dayalı iş bölümü, tarihsel olarak köklü uygulamalar ve güç yapıları nedeniyle farklı şekilde yaşanmaktadır" (Tschakert ve Machado, 2012: 276). Zira kadınların ve çocukların afet sırası ve sonrası kayıplara karşı kırılganlığı erkeklerden 14 kat daha fazladır (Araujo ve Quesada-Aguilar, 2007; akt. Rahman, 2013: 76).

Yaşlı bireyler ise, hareketliliklerini sınırlayan fiziksel veya medikal koşullara sahip olma, reçeteli ilaçlara erişim gerektiren cihazlara veya tedavilere bağımlı olma, uyarıları alma veya gerekli koruyucu eylemleri yapmak için fiziksel engelleri olma, daha az sosyal bağlantıya veya küçük sosyal ağlara sahip olma, felaket öncesi veya sonrası yardım başvurusu için gereken internet, bilgisayar gibi kaynaklara erişimi olmama gibi belirli dezavantajlar nedeniyle felaketlerden kaynaklanan zararlara ve acılara daha duyarlı olabilirler (Klinenberg, 2002; Meyer, 2016; Peek, 2013). Çocukların ve gençlerin kırılganlıkları ise, yaşlarının yanı sıra aile yapısı, kamu alanından ve onları etkileyen karar alma organlarından dışlanma, oy hakkının olmaması, perspektiflerini değersizleştiren kültürel sistemler, gençlere yönelik damgalama veya stereotipler ve çocuk yoksulluğunun yüksek oranları gibi diğer faktörlerden de etkilenir (Anderson, 2005; Fothergill, 2017; Fothergill & Peek, 2015; McDonald-Harker vd., 2020; Peek, 2008; Peek vd., 2018). Çocuklar, gelişim süreçleri itibarıyla pek çok iklim değişikliği etkisine karşı özellikle savunmasızdır ve bu etkiler, bazı durumlarda ömür boyu sürebilir. Çocukları merkeze almak, iklim değişikliğiyle mücadeledeki adaletsizlik ve aciliyeti anlamamıza yardımcı olur. Aynı zamanda, mevcut yetişkin neslin, bugünün çocukları ve gelecek nesiller için sağlıklı bir yaşam ortamı sağlama konusundaki sorumluluklarını ve ahlaki yükümlülüklerini (Cripps, 2017) üstlenmeleri için bir çağrı niteliğindedir (akt: Balvin ve Christie, 2020: 357).

İcra edilen meslek ya da (Adams & Anderson, 2019) aile, okul, hükümet, din, sağlık sistemi ve ekonomi gibi belirli kurumlar insanların yaşadıkları ve çalıştıkları bağlamı nasıl şekillendirmekte ise karşılaştıkları riskleri belirlemede de önemli rol oynamaktadır (Phillips, 2015). Zira afetler, sıklıkla, çevresel bozulmaya, kötü arazi kullanım planlamasına ve diğer sürdürülemez gelişim uygulamalarına yol açan, kâr peşinde koşma, salt siyasi ya da ekonomik kazanç üzerine odaklanma gibi kısa ömürlü karar verme süreçlerinin tahmin edilebilir sonucudur. Bu durumlar, Mileti'nin (1999) "tasarım yoluyla felaketler" olarak adlandırdığı, insanları felaketlerin eşlik ettiği çeşitli şoklara ve gerilemelere karşı korumasız bırakan durumlara katkıda bulunur (akt: Caniglia vd., 2021: 231). Bu analize engellilik durumu da eklenebilir. Zira engelli bireyler, sosyal ve siyasi kurumların yanı sıra tıbbi zorlukların da bir sonucu olarak iklim değişikliğine karşı özellikle savunmasız bir grup oluşturmaktadır. Bu kırılganlık, engelli insanların deneyimlerine odaklanarak incelendiğinde, bu nüfusun dayanıklılığından öğrenilebilecek önemli dersler sunmaktadır. Engelli bireylerin iklim değişikliğiyle ilişkili riskleri ve risk algılarını belirlemek, orantısız bir şekilde etkilenen grupların karşılaştıkları artan zorlukları nasıl yönetebileceklerini anlamak açısından önemlidir. Bu yaklaşım, iklim değişikliğine karşı kırılgan grupların deneyimlerini ve ihtiyaçlarını merkeze alarak, toplumun bu zorluklarla nasıl başa çıkabileceğine dair kapsamlı bir anlayış geliştirmeye katkıda bulunur (King ve Gregg, 2022: 1).

Eşitsizlik çalışmaları afet sosyolojisine çok geç entegre edilen bir alandır. Bu anlamda iklim adaleti tartışmaları, çevre sosyolojisi, afet sosyolojisi, sosyal tabakalaşma, sınıf ve eşitsizlik alanlarının kesişimsel ve ilişkisel doğasını ziyadesiyle yansıtan bir alan olarak yerini almaktadır. 2008-2020 yılları arasında 10 genel sosyoloji dergisinde yayınlanan 57 makalenin tamamı dahil olmak üzere alanda yayınlanan yaklaşık 200 makaleden oluşan bir veri setini kullanarak gerçekleştirilen bir araştırma, eşitsizliğin afet sosyolojisindeki sekiz temel çalışma alanıyla ilişkili olduğunu ortaya koymuştur: topluluk, sosyal sermaye ve dayanıklılık; göç ve yerinden edilme; ırk; toplumsal cinsiyet; bölgelerarasılık; sağlık ve zindelik; yönetişim ve politika; ve çevre ve iklim değişikliği (Smiley vd., 2022: 1). Zira literatür, temel sorunların sosyal yapılarımızın derinliklerine gömülü olduğunu ve bu yapıların kaynaklara, güce ve bilgiye erişimi nasıl belirlediğini vurgulamaktadır (Fothergill ve Peek, 2004: 103). Bu perspektiften bakıldığında, afetler mevcut sosyal sorunları anlama ve bunlara müdahale etme fırsatları olarak değerlendirilebilir. Afet araştırmaları alanında çalışan birçok uzman, afetlerin toplumsal değişim potansiyeline sahip olduğunu yazarken, bazıları ise krizlerin tarihsel sorunları daha da derinleştirdiğine ve toplumdaki eşitsizlikleri daha da pekiştirdiğine işaret etmektedir. Bu çelişki, afetler karşısında toplumların nasıl tepki verdiğini ve bu olayların sosyal

yapılar üzerindeki etkilerini derinlemesine incelemenin önemini ortaya koymaktadır (Fothergill ve Peek, 2004: 104).

Son olarak Taraflar Konferanslarında ise, iklim değişikliği sonuçlarıyla ilgili küresel sorumluluğun uluslararası alanda adil bir biçimde paylaşılması, geniş kapsamlı bir şekilde tartışılmıştır. Yine de iklim adaleti hedefine ulaşmada belirsizlik yaşanmıştır; bu eksiklik hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin eylemlerindeki etkin olmayan yaklaşımlarında ve yardımın kalite ve kapsamındaki muğlaklıklarda açıkça görülmektedir. Bu çerçevede, uluslararası iklim zirvelerindeki tartışmalar ve alınan kararlar, iklim adaleti kavramıyla uyumlu bir biçimde eşitsizlikleri giderme yolunda adil ve kapsayıcı olmalıdır. Ancak şimdiye kadar, bu tür zirvelerden çıkan kararlar genellikle Küresel Kuzey'in ekonomik ve politik çıkarlarını koruma eğiliminde olduğu için eleştirilmiştir. Küresel iklim rejimi üzerine yapılan eleştiriler, bu türden eşitsizlikleri ve iklim müzakerelerindeki güç dengesizliklerini öne çıkararak, politikaların ve uygulamaların daha adil bir dünya düzeni yaratma hedefiyle uyumlu olması gerektiğini vurgulamaktadır. Zira sanayileşmiş ülkeler Küresel Güney'e verdikleri 100 milyar dolarlık taahhüdü yerine getirmemişken "adil bir geçişin" sağlanacağına ilişkin beyanlarının ne ifade ettiği tartışmalıdır (Rahman, 2023: 1). Bu bağlamda ilgili taraflarca sergilenen bu "aktif eylemsizliğin" iklim krizi karşısında ahlaki bir soruna yol açtığına dikkat çeken Rahman (2023: 1) adil bir geçişin mümkün olabilmesi için kayıp-zararın ve iklim onarımının önce gelmesi gerektiğini vurgulamaktadır. İklim krizi, kapitalist sistem tarafından çözülmesi zor bir sorun olarak öne çıkmaktadır zira büyük şirketlerin minimal düzenlemelerle mevcut durumu devam ettirme eğilimi ve neoliberal hükümetlerin gerekli değişikliklere direnci çözümü zorlaştırmaktadır (Holmes vd., 2007: 4). İklim değişikliğiyle mücadele, sadece teknolojik yenilikler veya yüzeysel düzenlemelerle değil, derinlemesine yapısal değişikliklerle mümkün olacaktır. Bu nedenle, ekolojik olarak sürdürülebilir bir topluma ulaşabilmek için, sosyoekonomik yapıda temel bir dönüşüm kaçınılmazdır (Holmes vd., 2007: 9). Bu bağlamda ikim değişikliği bağlantılı afetlerden orantısız bir biçimde etkilenmeleri dolayısıyla iklim adaletsizliğinin öznelerinden biri olan kırsal tarımsal topluluklara ve bağlantılı tarım ve gıda güvenliğine daha yakından bakılmalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM
İKLİM KRİZİ, AFETLER, KIRSAL TARIMSAL TOPLULUKLAR

2.1. Tarım ve Gıda Güvenliği Ekseninde İklim Krizi

Tarımın Politik Ekolojisi kitabının girişinde Girealdo, (2019: vii-viii); sermaye, kültür ve doğa arasındaki ilişkilerin en iyi anlaşıldığı temelin "modernite eleştirisi" ve "kalkınma eleştirisi" olduğu söylenebilir zira burası aynı zamanda bölgesel kontrol mekanizmalarının harekete geçtiği ve şirketleşmelerin farklı alanlarda yaşayabildiği yerdir, der. Burada tarımsal gıda sistemleri hakkındaki hakikatin nasıl üretildiğini sorgularken, yürüttüğü siyasi çatışmanın her şeyden önce modernitenin kültürel projesiyle ve çıkarcı tarım ticaretinin metafizik anlamlarını sürdüren sembolik düzenle bir mücadele olduğunu anlatmaya çalışır. Yaşadığımız yıkıma karşı herhangi bir alternatifin bizi uçuruma götüren aynı sembollerden yola çıkamayacağını, aksine kapitalist modernitenin çok rahat bir şekilde dayandığı temelleri, anlamlar yapısını sorgulamamız gerektiğini vurgular, çünkü mevcut medeniyet krizinin, kalkınma hesaplarında doğanın göz ardı edilmesinden çok daha derin bir mesele olduğunu belirtmek önemlidir. Bu kriz, modern düşüncenin temelinde yatan özne ve nesne, doğa ve toplum, birey ve topluluk, zihin ve beden, akıl ve duygular arasındaki yapay ayrımların bir sonucudur. Bireycilik, ilerleme inancı ve insan-merkezli bir benlik algısı, bu ayrımlardan doğar ve bizi çevremizi, yaşamın kendisini sadece sömürülecek kaynaklar olarak görmeye iten bir perspektif sunar. Bu yaklaşım, yaşamın bütünlüğünü ve karşılıklı bağımlılığını görmezden gelerek, çevresel ve sosyal sorunların temelinde yatar (Girealdo, 2019: viii). Dahası Modern Çağ; insanların kendilerini özne, dünyanın geri kalanını nesne olarak gördükleri, gezegene teknik olarak hükmetme iddiasında bulundukları, kalkınma ve yoksulluk söylemsel ikileminin hâkim kılındığı, sermayenin yorulmak bilmeyen genişlemesini sürdürmek için bağımlı olduğu doğal beslenmeyi yok ettiği dönemdir (Girealdo, 2019: ix). Zira, tarım ticareti insanları kendilerini birbirlerinden kopuk, toprakla bağı kopmuş varlıklar olarak algılamaya ve kendilerini piyasa ilkelerine göre hareket eden tüccarlar olarak görmeye teşvik etmektedir. Bu, kapitalist modernitenin kültürel projesinin, göz ardı edemeyeceğimiz bir yönüdür (Girealdo, 2019: xi).

Moore, kapitalizmin gerçekten üretken bir tarımsal model sunmadaki başarısızlığı hâlihazırda kendini gösterirken, iklim krizinin neoliberal tarımın çelişkilerinin bütünüyle iç içe geçmesinin yeni bir çelişki üretmekte olduğunu ve bu çelişkinin de bugün radikal bir ontolojik politikaya doğru eşi benzeri görülmemiş bir kaymaya neden olduğunu ifade etmektedir (Moore, 2015: 1). Tarımın küreselleşmesi ve neoliberal politikaların etkisiyle, kırsal alanlarda borçluluk,

yoksulluk ve işsizlik gibi sorunlar artmaktadır (Öztürk ve Kart, 2017: 168). Bu durum, köylülüğün geçim kaynaklarının daralmasına ve kırdan kente göçün hızlanmasına neden olmaktadır. Ayrıca, tarımsal alanların piyasalaşması ve değişen sosyal ilişkiler, kırsal yapıların yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir. Özellikle, neoliberal dönemde devletin tarım sektöründen çekilmesi, çiftçileri serbest piyasa koşullarında zor durumda bırakmaktadır (Öztürk ve Kart, 2017: 169). Örneğin Avrupa Birliği'nde kırsaldaki gelirin, 28 üye devletli Birliğin ortalamasının %12,5 daha altında olduğunun ve 2003 ile 2013 arasında Avrupa pazarındaki her dört çiftçiden birinin yok olduğunun altını çizen Van De Velde ve Holemans (2020: 1), çalışan her üç çiftlikten birinin yöneticisinin 65 yaş üzeri olması nedeniyle durumun yakın zamanda da iyileşmeyeceğini belirtmektedir. Dahası, IPES-Food'un 2017 yılındaki raporuna göre, çiftçilerin gelir kaynakları ve üretim seçenekleri giderek daha fazla sayıda sınırlı alıcı ve tedarikçiye bağlı hâle gelmiştir. Bu durum, çiftçilerin zaten kısıtlı olan gelirlerini daha da azaltmakta ve ne, nasıl, kim için üretim yapacaklarına dair seçim özgürlüklerini kısıtlamaktadır. Süregelen küresel tarım politikaları dünyayı ve özellikle gelişmekte olan ülkeleri Sürdürülebilir Kalkınma hedeflerinin oldukça uzağında bir "gıda krizi riski" ile karşı karşıya getirmiş bulunmaktadır. Tam da bu nedenle Atvur ve diğerlerinin (2023: 44) de belirttiği üzere, kırılganlıkların ortadan kaldırılabilmesi ve etkin azaltım ile uyum politikalarının hayata geçirilebilmesi için, sorumluluğu yaptırımlarla desteklenen, daha adil ve eşitlikçi bir devlet yapısının oluşturulması zorunluluk arz etmektedir. Ayrıca, egemen devletlerin, gezegenimizdeki tüm yaşam formları ve ekosistemleri kapsayacak şekilde yeni bir küresel rejim inşa edebilmeleri, devlet sorumluluğunun ulusal, uluslararası ve ulusötesi düzlemlerde yeniden şekillendirilmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda, devletin rolleri ve sorumlulukları, küresel çapta sürdürülebilir bir çevresel yönetim biçimi oluşturulabilmesi için yeniden tanımlanmalıdır (Atvur vd., 2023: 44).

Son on yıllarda, açlığın azaltılmasında önemli gelişmeler yaşanmış olsa da, 2015 yılı itibarıyla hâlâ yaklaşık 800 milyon insanın kronik olarak yetersiz beslenmekte olduğu belirlenmiştir. Özellikle beş yaşın altında 161 milyon çocuğun gelişim geriliği yaşadığı, 500 milyon insanın obez olduğu ve iki milyar insanın temel mikro besinlerden yoksun olduğu bilinmektedir. Dünya nüfusunun ve beslenme alışkanlıklarındaki değişikliklerin neden olduğu artan talebi karşılamak adına, 2050 yılına kadar gıda üretiminin %60 artırılması gerektiği tahmin edilmektedir. Ancak sorun sadece yeterli gıda üretimiyle sınırlı değil; üretilen gıdanın adil bir şekilde dağılımı ve herkesin kaliteli gıdaya sürekli erişiminin sağlanması ile ilgilidir. Ayrıca, Birleşmiş Milletler 2015'te hâlâ dünyada 836 milyon insanın aşırı yoksulluk içinde yaşadığını, çoğunlukla kırsal alanlarda yaşayan ve geçimlerini tarıma dayalı sağlayan aşırı

yoksulların büyük bir kısmının küçük çiftliklerde çalıştığını belirtmektedir. Bu küçük çiftlikler, gelişmekte olan ülkelerdeki toplam gıdanın yaklaşık %80'ini üretmekte ve yaklaşık 2 milyar insanı geçindirmektedir. (FAO, 2015: ix). Mevcut gıda sistemi, dünyadaki büyük bir nüfusu besleyerek ve 1 milyardan fazla insanın geçimini destekleyerek kritik bir rol oynamaktadır (Mbow vd., 2019: 439). 1961'den beri, daha fazla azotlu gübre kullanımı (%800 artış) ve sulama için daha fazla su kaynağı kullanımı (%100'den fazla artış) ile kişi başına düşen gıda arzı %30'dan fazla artmıştır. Ancak, yaklaşık 821 milyon insanın yetersiz beslenme sorunu yaşadığı, beş yaşın altında 151 milyon çocuğun gelişim geriliği gösterdiği, 15-49 yaş arası 613 milyon kadın ve kız çocuğunun demir eksikliği yaşadığı ve 2 milyar yetişkinin aşırı kilolu veya obez olduğu bir gerçeklikle karşı karşıyayız (Mbow vd., 2019: 439). Gıda sistemi, nüfus ve gelir artışı gibi iklim dışı stres faktörlerinin ve iklim değişikliğinin oluşturduğu baskılar altında zorlanmaktadır. Bu stres faktörleri, gıda güvenliğinin dört ana unsuru olan bulunabilirlik, erişim, kullanım ve istikrar üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır (Mbow vd., 2019: 439).

2019 yılı itibariyle dünya genelinde, güvenilir ve besleyici gıdalara sürekli erişimi olmayan insan sayısının 2 milyarı aşkın olduğu belirtilmiştir. Bu durum, Kuzey Amerika ve Avrupa'daki nüfusun %8'ini de içermekte ve orta derecede gıda güvensizliği yaşayan ile açlık çeken insanları da kapsamaktadır (FAO, 2019: 5). 2021 yılında ise, yaklaşık 2,3 milyar insanın gıda güvensizliği sorunu yaşadığı ve bu kişilerden 924 milyonunun ciddi gıda güvensizliği ile mücadele ettiği belirlenmiştir (WMA, 2023: 33). BM'nin Haziran 2022'de yayınladığı rapor, dünyanın gıda, enerji ve ekonomi açısından tarihindeki en büyük krizlerden biriyle karşı karşıya olduğunu ortaya koymaktadır. Bu rapor, özellikle Rusya-Ukrayna savaşının tetiklediği küresel gıda, enerji ve finans sistemlerindeki krizlere dikkat çekmektedir. Belirtilene göre, 94 ülkede yaklaşık 1,6 milyar insan, yani dünya nüfusunun beşte biri, artan gıda ve petrol fiyatları nedeniyle zorluklar yaşamaktadır (UN, 2022: 3).

Bu bağlamda, aralarında karşılıklı ve girift bir ilişki olan tarım ve gıda güvenliği ekseninde iklim krizi gerçekliğine daha yakından bakılması gerekmektedir. Tarım, ormancılık ve arazi kullanımı, yıllık küresel karbon emisyonlarının %24'ünü oluşturmakta ve bu emisyonlar, ormansızlaşma ve hayvancılık gibi faaliyetlerden kaynaklanmaktadır (Van De Velde ve Holemans, 2020: 4-5). Tarım sektörü, büyük ölçüde fosil yakıt kullanımına bağlıdır, bu da gıda işleme ve nakliyesinden gübre üretimine kadar pek çok süreci içerir. Toplam sera gazı (GHG) emisyonlarının yaklaşık %21-37'si ise gıda sisteminden kaynaklanmaktadır (Mbow vd., 2019: 439). Örneğin AB'deki metan emisyonlarının %53'ü tarımdan gelir (Van De Velde ve Holemans, 2020: 4-5). Müdahale edilmediği takdirde, nüfus ve gelir artışına bağlı olarak artan talep ve beslenme tarzındaki değişim nedeniyle emisyonların 2050 yılına kadar yaklaşık

%30-40 oranında artacağı öngörülmektedir (Mbow vd., 2019: 439). Arz yönlü uygulamalar, mahsul ve hayvancılık emisyonlarını azaltarak, toprakta ve biyokütlede karbon tutarak ve sürdürülebilir üretim sistemlerinde emisyon yoğunluğunu azaltarak iklim değişikliğinin azaltılmasına katkıda bulunabilir (Mbow vd., 2019: 439). Sağlıklı ve sürdürülebilir beslenme şekillerinin tercih edilmesi, gıda sistemlerinden kaynaklanan sera gazı emisyonlarının azaltılması ve sağlık sorunlarının iyileştirilmesi için önemli fırsatlar sunmaktadır. Çalışmalar sürdürülebilir beslenme biçimlerinin benimsenmesinin iklim değişikliğiyle ilgili maliyetleri %76'ya kadar azaltabileceğini göstermektedir (Springmann, 2020: v). Benzer şekilde kombine gıda kaybı ve israfı üretilen toplam gıdanın %25-30'una denk gelmektedir ve 2010-2016 yılları arasında küresel gıda kaybı ve israfı, toplam insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının %8-10'una denk gelmiştir. Bu nedenle gıda kaybının ve israfının azaltılması da sera gazı emisyonlarını azaltabilir ve gıda güvenliğini artırabilir (Mbow vd., 2019: 439).

Diğer yandan tarım ve gıda güvenliği iklim krizinden en çok etkilenen alanların başında gelmektedir. Yükselen sıcaklıklar, değişen yağış paternleri ve sıklaşan aşırı hava olayları tarımsal üretimde dalgalanmalara yol açarak gıda güvenliğini tehdit etmektedir. Bu değişiklikler bitkisel ve hayvansal üretimin yanı sıra, tarımsal çeşitliliği ve toprak sağlığını da olumsuz yönde etkilemektedir (Lipper vd., 2014). Bu bağlamda iklim krizi gıda ve su güvenliğinde yaşanan azalmalarla Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na ulaşılmasını zorlaştırmaktadır (IPCC, 2023: 5). Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), IPCC'nin belirlediği sekiz temel riskten dört tanesinin gıda güvenliğini doğrudan etkilediğine dikkat çekmektedir: kırsal alanlarda yaşayanların geçim kaynaklarının ve gelirlerinin kaybı, deniz ve kıyı ekosistemlerinin zarar görmesi, karasal ve iç su ekosistemlerinin bozulması ve gıda güvensizliğinin artması (FAO, 2015: ix). Benzer şekilde, FAO'nun 48 gelişmekte olan ülkede yaptığı ve 2003 ile 2013 yıllarını kapsayan 78 afet sonrası değerlendirme analizi, iklimle ilgili tehlikelerin (kuraklık, sel, fırtına gibi) bu ülkelerdeki ekonomik zarar ve kayıpların yüzde 25'ini tarım sektörünün oluşturduğunu ortaya koymaktadır (FAO, 2015: x). İklim krizi hem doğrudan (sıcaklık ve yağış gibi fiziksel değişiklikler) hem de dolaylı (tozlayıcılar, zararlılar, hastalıklar ve istilacı türler üzerindeki etkiler gibi) yollarla tarımsal üretim sistemlerini değiştirir. Dolaylı etkiler, ekosistemdeki diğer türlerde meydana gelen değişiklikler aracılığıyla tarımsal üretimi etkileyebilir ve bunlar, etkileşimli parametrelerin ve bağlantıların karmaşıklığı nedeniyle değerlendirilmesi zor olan önemli faktörlerdir (FAO, 2015: xi). Sonuç olarak, dünya genelinde gıda üretimi, dağıtımı ve tüketiminde ciddi değişiklikler yaşanmakta, gıda güvenliği, beslenme ve sağlık konularında yeni zorluklar ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamlı değişimler, toplumların

gıdaya erişiminde ve tarım pratiğinde adaptasyon ve yenilik gerektiren bir dönüşümü de işaret etmektedir (FAO, 2019: 6).

İklim değişikliğinin, mahsul verimleri üzerinde genel olarak olumsuz etkiler yarattığı yirmi yıllık kapsamlı araştırmalarla iyi bir şekilde belgelenmiştir (FAO, 2015: xi). Küresel çapta, bu olumsuz etkilerin olumlu etkilerden daha yaygın olduğu görülmektedir. Özellikle buğday ve mısır gibi temel mahsuller üzerindeki etkiler, bölgesel ve küresel ölçekte yapılan çeşitli gözlemlerle ortaya konmuştur. Yüksek ve düşük enlemlerdeki önemli tarım bölgelerinde, karbondioksit, ozon stresi ve yüksek sıcaklık etkilerini dikkate alan tarımsal modeller, özellikle yüksek ısınma seviyeleri ve düşük enlemlerde olumsuz etkilerin daha belirgin olduğunu ortaya koymaktadır. IPCC raporları, iklim değişikliğinin kuzey enlemlerde karışık etkilere sahip olabileceğini, ancak düşük enlemli ülkelerde bitkisel üretimin gelecekte sürekli olumsuz etkileneceğini yüksek bir güvenle ifade etmektedir (FAO, 2015: xi). Araştırmalar, iklim değişikliğinin sıcaklık artışları ve yağış desenlerindeki değişiklikler yoluyla tarımsal üretimi doğrudan etkilediğini ve bu durumun gıda fiyatlarını da yükselttiğini göstermektedir. Yani, iklim koşullarındaki değişimler, üretimde azalmalara sebep olmakta ve dolayısıyla gıda fiyatlarında artışa yol açmaktadır (Tekeoğlu, 2017: 204). Bu durum, iklim değişikliğiyle mücadele ve adaptasyon stratejilerinin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

İklim değişikliği, hayvancılık sektörünü, hayvanların verimliliği ve sağlığından, yem bitkilerinin üretimine kadar birçok yönüyle etkilemektedir (FAO, 2015: xi). Sahra altı Afrika gibi bölgelerde, son on yıllarda meydana gelen şiddetli kuraklık dönemlerinde, hayvan popülasyonlarında %20 ile %60 arasında ciddi düşüşler görülmüştür. Örneğin, Güney Afrika'da süt ürünleri verimi, iklim değişikliğinin etkileri nedeniyle %10 ila %25 arasında azalma riski altındadır. Benzer şekilde, artan sıcaklıklar ve azalan yağışlar Avrupa'da, özellikle 2003 yazında Fransa'da yem üretiminde %60'a varan azalmalara yol açmıştır. Bu durum hem yem bitkileri üretiminde hem de hayvan sağlığı ve verimliliği üzerinde baskı oluşturarak hayvancılık sektörünü zorlayan bir gerçekliğe işaret etmektedir (FAO, 2015: xi). Öte yandan okyanusların ısınması ve asitlenmesi, özellikle bazı bölgelerdeki balıkçılık ve kabuklu deniz ürünleri yetiştiriciliği üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır (IPCC, 2023: 5). Bu değişiklikler, deniz ekosistemlerinin yapısını ve işlevselliğini etkileyerek, balık stoklarının azalmasına ve kabuklu deniz hayvanlarının kabuk gelişiminin bozulmasına neden olabilmektedir. Bu durum, gıda üretimi açısından önemli kaynakları oluşturan deniz canlılarının yaşam döngülerini ve popülasyonlarını tehlikeye atar, dolayısıyla insanların bu kaynaklardan gıda elde etme kapasitesini sınırlar (IPCC, 2023: 5). Ayrıca, birçok balık türü daha soğuk sulara doğru göç etmekte, bu da bazı deniz ekosistemlerinin karakterini değiştirmekte ve "tropikalleşmeye" yol

açmaktadır (FAO, 2015: xii). Küresel deniz balıkları avcılığı potansiyelinin yeniden dağılımı beklenmekte, bazı bölgelerde av potansiyelinin önemli ölçüde azalması, bazılarında ise artması öngörülmektedir. İstilacı türlerin sayısında artış ve nehir balıklarının bolluğu ile çeşitliliği üzerindeki baskılar da bu değişikliklerden etkilenmektedir, nehir akışlarındaki bozulmalar ve insan kaynaklı su tutma eylemleri bu baskıları daha da artırmaktadır. Bu etkilerin tümü, gıda güvenliği ve kırsal ekonomiler üzerinde önemli sonuçlar doğurabilecek çeşitli zorlukları beraberinde getirmektedir (FAO, 2015: xii). Bu nedenle, iklim değişikliğinin deniz ekosistemleri üzerindeki etkilerinin anlaşılması ve bu etkilere karşı etkin yönetim stratejileri geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

İklim değişikliği, ormanları ve ormanlara bağımlı yaşayan yaklaşık 1,6 milyar insan için önemli olan çeşitli ürün ve çevresel hizmetlerin sunulmasını da olumsuz etkilemektedir (FAO, 2015: xi). Yapılan araştırmalar, kuraklık ve sıcaklık stresi gibi faktörlerin ormanların verimliliğini düşürdüğünü, ağaçların kurumasına yol açtığını, erozyon ve fırtına hasarlarını artırdığını, orman yangınları ve haşere salgınlarının sıklığını yükselttiğini, toprak kaymaları ve çığ oluşumlarını tetiklediğini, orman bitki ve hayvanlarının yaşam alanlarında değişikliklere neden olduğunu göstermektedir. Bu etkiler, ormanların tarım sistemleri üzerindeki su ve sıcaklık düzenlemesi yapma, tozlayıcılar için habitat sağlama gibi olumlu katkılarını riske atabilir. Bu tür etkiler ormanların ve bağlı olduğu insan topluluklarının dayanıklılığını ciddi şekilde tehdit etmektedir (FAO, 2015: xi).

İklim değişikliğinin etkilerinden meyvecilik de nasibini almaktadır. Ani sıcaklık değişimleri, özellikle çok yıllık bitkilere zarar verebilmekte, meyve ağaçları çiçek ya da meyve dönemlerinde yaşanan ekstrem hava koşullarından olumsuz etkilenmektedir (Şahin vd., 2015: 147). Bu durumlar meyve üretimi ve kalitesi, ayrıca tozlaşmayı sağlayan arılar üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. İklim değişikliği, bitki fenolojisi, yerel çeşitlilik ve tozlaştırıcıların dağılımını etkileyebilmekte, meyvecilikte kritik bir rol oynayan tozlaşma sürecini ve bu süreçteki en etkin polinatörler olan bal arılarını olumsuz yönde etkilemektedir. İklim değişiklikleri bal arılarının koloni gelişiminde düzensizliklere, hastalıkların yaygınlaşmasına, kovan dışı faaliyetler sırasında bal arılarının geri dönememesine ve ölümlere neden olabilmektedir (Şahin vd., 2015: 147). Özellikle tropikal ve yarı tropikal alanlarda artan sıcaklıkların, üretim verimliliği ve ürün kalitesinde azalmaya yol açması beklenmektedir. Yüksek sıcaklıklar meyve tutumunu düşürür ve sebzelerin büyümesini hızlandırır, bu durum verim kaybına, ürün kalitesinin düşmesine ve gıda kaybı ile israfının artmasına sebep olabilir. Isı artışı, bazı durumlarda daha uzun büyüme dönemleri sağlayarak yıllık verimi artırma

potansiyeline sahiptir. Ancak, soğuk birikimi gerektiren bazı meyve ve sebzeler için daha sıcak kışlar hasat kalitesini olumsuz etkileyebilir ve risk oluşturabilir (Mbow vd., 2019: 439).

Akdeniz kültürünün sembolü olan zeytin, kuraklığa karşı dayanıklılığıyla bilinse de, iklim değişikliğinden en çok etkilenecek tarımsal ürünler arasında önemli bir yere sahiptir. Bu durum, zeytinin belirli koşullarda yetişme özellikleri ve iklim değişikliğinin getireceği olası ekstrem hava olayları, sıcaklık dalgalanmaları ve yağış rejimindeki değişiklikler nedeniyle zeytin üretimini ciddi şekilde etkileyebilir (Varol ve Ayaz, 2012: 11). Beklenen sıcaklık artışları, zeytinin büyüme mevsimini uzatabilir, çiçeklenme zamanlamalarını etkileyebilir ve meyve olgunlaşmasını hızlandırabilir, bu da erken hasat gereksinimini doğurabilir. Sonuç olarak, meyve verimi ve zeytinyağı kalitesi üzerinde olumsuz etkiler beklenmektedir. Bu koşullara adapte olabilmek için, hastalık ve zararlılara dirençli, yüksek sıcaklıklara ve kuraklığa toleranslı zeytin çeşitlerinin seçimi ve geliştirilmesi önem taşımaktadır (Sevim vd., 2022: 415). İklim değişikliğinden etkilenen temel gıda ürünlerine bir başka örnek de çay üretimine dair verilebilir. Örneğin, Hindistan'ın kuzeydoğusu, özellikle Assam eyaleti, çay üretimi açısından büyük bir öneme sahiptir ve bu ürün bölge ekonomisinin ve nüfusunun büyük bir kısmının geçim kaynağını oluşturur (Duncan vd., 2016: 64). Hindistan, dünyanın en büyük ikinci çay üreticisi ve ihracatçısıdır ve Assam, Hindistan'ın çay üretiminin yarısından fazlasını sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda dünya çay üretiminin yaklaşık %17'sine katkı sağlar. Çalışmalar, ortalama aylık sıcaklıkların artışının ve özellikle 26,6°C üzerindeki sıcaklıkların çay verimini olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, yağış değişkenliği ve yoğunluğunun da verim üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Küresel ısınmanın, beklenen sıcaklık artışlarıyla, çay üretimindeki verimliliği düşürebileceği açıktır (Duncan vd., 2016: 64).

Çeşitli ürünlere ek olarak iklim değişikliğinin tarım sistemleri ve gıda güvenliği üzerindeki etkilerine dünyanın farklı yerlerinden örnekler bulunmaktadır. İklim değişikliği gıda güvenliği üzerinde çeşitli etkiler yaratıyor olsa da bunlar arasında özellikle çatışma yaratma potansiyeli bağlamında kuraklığın öne çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. IPCC'nin 2022 raporuna göre, iklim değişikliği, gıda sistemleri, kırsal geçim kaynakları ve genel olarak ekosistemler üzerindeki baskıyı hızla artırmaktadır, artan sıcaklıklar bazı bölgelerde büyüme mevsimini uzatırken, değişken hava şartları ve çölleşmenin ilerlemesi 1961'den bu yana tarımsal verimlilikteki ortalama artışı %21 oranında düşürmüştür (Ortiz-Bobea, 2021: 306). Kuraklık, her ne kadar sürekli bir risk faktörü olsa da iklim değişikliğine dair tahminler, birçok bölgede kuraklık olaylarının sıklığının ve şiddetinin artacağını belirtmektedir. Bu durum, toplulukların kuraklığa ne derecede etkin bir şekilde yanıt verebildiği ve bu tür olayların etkilerini minimize etmek için gerekli yönetim stratejileri, araçları ve politikalarının bulunup

bulunmadığı gibi temel meseleleri daha da ön plana çıkarmaktadır (UNDRR, 2021: x). Birçok yerde iklim değişikliği, çatışma ve gıda güvencesizliği iç içe girmekte, karmaşıklaşmakta ve bir sarmala dönüşebilmektedir (Ilık Bilben, 2019: 291). Zira 2022 yılı itibariyle, 200 milyonu aşkın insan akut gıda güvensizliğiyle mücadele etmekte ve bunların büyük bir kısmı uzun vadeli kriz koşulları altında yaşamaktadır. Bu durumlar genellikle süregelen iç çatışmalar, tekrar eden hava şokları, ekonomik durgunluk veya bu faktörlerin birleşimi ile karakterize edilir (GRFC, 2022).

2021 yılı itibarıyla yapılan tahminlere göre dünya genelinde 767,9 milyon kişi yetersiz beslenme problemiyle mücadele etmekte; bu, küresel nüfusun yaklaşık %9,8'ini oluşturmakta, bu kişilerin yarısı Asya'da, üçte biri ise Afrika'da bulunmaktadır (FAO vd., 2022: 16). Ekim 2022 itibariyle, Afrika, Asya (Etiyopya, Nijerya, Güney Sudan, Somali, Yemen, Afganistan gibi) ve Karayipler'de (Haiti gibi) pek çok ülke açlık veya ölüm tehlikesi ile karşı karşıya kalmış ve acil insani yardım talep etmiştir (GRFC, 2022). Bu ülkelerdeki akut gıda güvensizliğinin temel sebepleri ve durumu daha da kötüleştiren faktörler arasında çatışmalar/güvensizlik, ekonomik şoklar, siyasi istikrarsızlık, yerinden edilmeler, kuraklık ve kasırgalar yer almaktadır.

Büyük Afrika Boynuzunda, 2020'nin sonlarından itibaren peş peşe beş mevsim boyunca yağışlar yetersiz kalmış, bu durum, Doğu Afrika'da kuraklık ve diğer zorlayıcı faktörlerin etkisi altında kalan Etiyopya, Kenya ve Somali gibi ülkelerde, Ocak 2023 itibarıyla tahmini 22,5 ila 23,4 milyon insanın ciddi veya daha ağır akut gıda güvensizliği seviyeleriyle yüz yüze kalmasına neden olmuştur (FAO, 2023; Terry ve Rai, 2023). Son zamanlarda Afrika Boynuzunda devam eden kuraklık 7 milyon çiftlik hayvanının ölümüne yol açmıştır (OCHA, 2023). Benzer şekilde, BM yetkilileri, Madagaskar'da dört yıl boyunca devam eden yağışsızlık nedeniyle on binlerce insanın zor durumda olduğunu ve "feci" açlık seviyeleriyle karşı karşıya olunduğunu belirtmiştir. BM'ye göre, Madagaskar, "iklim değişikliği kaynaklı kıtlık" yaşanan dünyadaki ilk ülke olma durumuyla karşı karşıyadır. Ülkede son 40 yılın en şiddetli kuraklığı, özellikle güneydeki izole tarım topluluklarını ciddi şekilde etkileyerek büyük bir yıkıma neden olmuştur (BBC, 2021). Keza Gambiya'da, makineleşmenin sınırlı olması, tarımın büyük ölçüde yağmurlara bağlı olması ve yağış miktarlarının hava koşullarına duyarlı olması nedeniyle, iklim değişikliği gıda güvenliği üzerinde önemli etkilere sahiptir (Joof, 2017: iv). İklim değişikliğinin gıda güvenliğine etkilerine dair yapılan analizler, gıda verimliliğindeki düşüşlerin gıda bulunabilirliğini olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, mevcut iklim değişikliği ve çevre politikalarının analizi, politikaların büyük ölçüde emisyon azaltımına odaklandığını ve iklim değişikliğinin etkilerini hafifletme ve adaptasyon çabalarına yeterince ağırlık vermediğini göstermektedir (Joof, 2017: iv).

Öte yandan Nijerya'da gıda üretimi, nüfus artış hızına yetişememiş, bu da ulusal gıda bağımsızlığının ve kendine yeterliliğin azalmasına yol açmıştır. İklim değişikliği ve nüfus artışının Nijerya'daki gıda güvenliği üzerindeki etkilerini anlamak amacıyla, gıda güvenliği, yıllık yağış, yıllık sıcaklık, nüfus artış hızı, kentsel nüfus oranı ve 1980'den 2019'a kadar kullanılan tarım arazilerinin yıllık zaman serileri kullanılarak gerçekleştirilen araştırma sonucu uzun vadede tüm değişkenlerin Nijerya'da gıda güvenliği ile olumsuz yönde ilişkili olduğu ve gıda güvenliğinin azaldığını göstermektedir (Aroyehun, 2023: 232). 2050 yılına kadar Afrika nüfusunun iki katına çıkarak 2,48 milyar kişiye ulaşması beklenmektedir (Onyutha, 2019: 1). Bu beklenen nüfus artışı, gelecek dönemdeki gıda talebini karşılamak amacıyla gıda arzını artırma konusunda büyük bir meydan okuma oluşturur. Bu meydan okuma, iklim değişikliğinin tarımsal üretim üzerindeki etkileri ile daha da karmaşık bir hâl almaktadır. Özellikle Sahra Altı Afrika'da, gıda güvensizliği ve kalıcı yoksulluk, küresel bir mesele olarak ele alınmalı ve bu bağlamda, bölgede gıda güvenliğinin sağlanabilmesi için uluslararası bilimsel iş birliğinin önemi vurgulanmalıdır (Onyutha, 2019: 1).

İklim değişikliği Afrika'daki kurak alanlar kadar Asya ve Güney Amerika'nın yüksek dağlık bölgelerinde de gıda güvenliğini etkilemektedir (Mbow vd., 2019: 439). 2022 yılında Afganistan, Bangladeş, Hindistan, Güney Nepal ve Pakistan'da yaşanan rekor seviyedeki sıcak hava dalgaları, yaşamı, geçim kaynaklarını ve ekonomileri ciddi şekilde tehdit ederken, bölgedeki diğer krizleri de daha da ağırlaştırmıştır (World Bank, 2022). 2022 muson öncesi döneminde Hindistan ve Pakistan'da meydana gelen şiddetli sıcak hava dalgaları, mahsul verimlerinde azalmaya yol açmış, bu durum, Ukrayna'daki çatışmaların patlak vermesiyle Hindistan'da buğday ihracatının yasaklanması ve pirinç ihracatına sınırlamalar getirilmesiyle kesişince, uluslararası gıda piyasalarında temel gıdaların bulunabilirliği, erişilebilirliği ve fiyat istikrarı üzerinde ciddi tehditler oluşturmuş ve zaten temel gıda kıtlığı çeken ülkeler için ek riskler yaratmıştır (Hendriks vd., 2022: 2). Benzer şekilde Pakistan'da meydana gelen şiddetli muson yağmurları, ağır sel ve toprak kaymalarına yol açarak su kaynaklı hastalıkların yayılmasına neden olmuştur. Bu durumun en büyük zararı, özellikle ülkenin güney ve orta kesimlerindeki en kırılgan ve gıda güvenliği olmayan bölgelerde görülmüştür. Sonuç olarak, 936.000'den fazla hayvanın yanı sıra 1.700'den fazla insan hayatını kaybetmiş (Reliefweb, 2022 Kasım), geniş tarım alanları zarar görmüş (Reliefweb, 2022 Eylül) ve sel ile toprak kaymaları nedeniyle ulaşım ve altyapı ciddi şekilde bozulmuştur (WFP ve FAO, 2022: 14). Ülkede şiddetli kuraklığın ardından meydana gelen yıkıcı seller tarımsal üretimi ciddi şekilde etkileyerek yaklaşık 33 milyon insanı olumsuz yönde etkilemiş, ekonomik kayıpların 15 milyar ABD dolarına ulaşmasına ve ülkenin Gayrisafi Yurtiçi Hasılası'nda (GSYH) yaklaşık %5'lik bir düşüş

meydana gelmesine neden olmuştur (Ministry of Planning Development, and Special Initiatives, 2022; Triesman, 2022: 11).

Bangladeş, yükselen sıcaklıkların ürün verimliliğini azaltması ve deniz seviyesi yükselişinin tarım alanlarını daraltmasıyla iklim değişikliğinden en çok etkilenen ülkeler arasındadır. Ülkenin GSYİH'si üzerindeki etki sınırlı kalmış olsa da tarım sektörü büyük darbe almış, üretimde %1,23 azalma, ithalatta %1,52 artış ve kalori alımında %17 düşüş yaşanmış; adaletsiz gıda dağılımı yüzünden bazı aileler yetersiz beslenme problemiyle karşı karşıya kalmıştır (Banerjee vd., 2015: 1). Keza Hindistan'da 3.000'den fazla insanın ve 60.000 hayvanın ölümüne ve zarar görmesine neden olan hava olayları sonucu 2 milyon hektarlık ekin alanı hasar almıştır (Singh vd., 2020). Benzer şekilde Kazakistan'ın iklimi, ortalama olarak her on yılda 0,3 derece artan sıcaklıklarla ısınmaktadır. 2021 yılında yaşanan sıcak hava dalgaları, özellikle tarım ve hayvancılığı olumsuz yönde etkilemiş, ülkenin güney ve batı bölgelerindeki 178 bin hektarlık tahıl ekili alan kururken yaklaşık 2 bin hayvan telef olmuştur (Birgün, 2021). Eylül 2022 itibarıyla, Afganistan'da gıda güvensizliği endişeleri zirve yapmış ve yaklaşık 18,9 milyon kişi, yani nüfusun %45'i, Haziran ile Kasım 2022 arasında ciddi veya daha kötü gıda güvensizliği seviyeleriyle karşılaşılmıştır (Reliefweb, 2023). Çin'de, aynı yıl rekor kıran sıcak hava dalgaları, şiddetli kuraklık ve yoğun yağışların karışımı nedeniyle yıllık tahıl rekoltesinde önceki yıl trendlerine göre ciddi düşüş yaşanmış, ancak ülkenin yeterli iç rezervi gıda arzı üzerindeki etkiyi hafifletmiştir (Fitch Ratings, 2022). Yine 2022 yılında Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde 28 milyon kişinin gıda güvencesizliği yaşadığı bildirilmiş ve bu durum kasırga ve fırtına gibi doğal afetlerin etkisiyle daha da ağırlaşmıştır. Özellikle Honduras ve Guatemala'da tarım sektörü, artan uluslararası tarım ve gıda fiyatlarının etkisi altında kalmış, bu ülkelerde sırasıyla 4,6 milyon ve 2,6 milyon insan ciddi veya daha kötü akut gıda güvensizliği seviyeleriyle karşılaşmıştır (OCHA, 2022). Keza, Sudan'ın Darfur Bölgesi, Nil Nehri Havzası ve Güney Sudan'daki Sudd Sulak Alanlarında 2022 Temmuz ayı itibarıyla yaşanan şiddetli yağışlar ve sel, mahsul hasarı, yerinden edilmeler, çatışmalar ve gıda güvensizliği sorunlarını derinleştirerek 7 milyondan fazla insanı ciddi veya daha ağır akut gıda güvensizliği riskiyle karşı karşıya bırakmıştır (Terry ve Rai, 2023). Ülkede üst üste dört yıl yaşanan sel felaketleri ve makroekonomik zorluklar, gıda güvensizliğini son derece yüksek seviyelerde tutmaya devam etmektedir.

1980'den 2019'a kadar 40 yıl boyunca yaşanan kuraklıkları ve selleri ve bunların Güneydoğu Asya'daki ekili alanlar ve mahsul üretimi üzerindeki etkilerini değerlendiren bir araştırmanın sonuçlarına göre toplam 12 milyon hektara yakın alan kuraklık ve sellerden zarar görürken sadece 2015-2019 yılları arasında toplam 20,64 milyon ton bitkisel üretim kaybı

meydana gelmiş ve Tayland, Kamboçya ve Myanmar'daki yağmurla beslenen ürünler kuraklıktan güçlü bir şekilde etkilenirken, Endonezya, Filipinler ve Malezya aynı dönemde sellerden daha fazla etkilenmiştir (Venkatappa, 2021: 1). İklim değişikliği ve su kıtlığı nedeniyle dünya üzerinde en çok risk taşıyan alanlardan biri olarak öne çıkan MENA bölgesi ise, çatışmalar, ticari şoklar ve iklim değişikliğinin yol açtığı karmaşık krizlerin bir araya gelmesiyle, birçok ülkesinde gıda ve beslenme güvenliğini ciddi şekilde tehdit eden koşullarla karşı karşıya kalmaktadır (World Bank, 2017). Artan sıcaklıkla birlikte kuraklık Akdeniz'in bazı bölgelerinde verim üzerinde büyük olumsuz etkilere neden olmaktadır (Mbow vd., 2019: 439). 35 tahıl üreticisi Akdeniz ülkesi üzerinden gerçekleştirilen bir başka araştırmanın sonuçları Kuzey Afrika ülkelerinin düşük adaptif kapasite düzeyleri nedeniyle Güney Avrupa ülkelerine kıyasla tarımda iklim değişikliğine karşı daha savunmasız olduklarını, seçilen ürünlerin uzun vadede yağış etkisine kıyasla sıcaklıktan daha fazla etkilendiğini göstermektedir (Atay, 2015: v). Tüm bu örnekler iklim krizinin tarım ve gıda güvenliği ekseninde dünyanın hemen her yerinde ciddi etkiler gösterdiğini, ancak özellikle gelişmekte olan ülkelerde ve bu ülkelerdeki kırılgan gruplar üzerinde diğer sosyoekonomik problemlerle de birleşerek eşitsizliği ve adaletsizliği derinleştirdiğini göstermektedir. Sonraki başlıkta bu konu daha ayrıntılı şekilde incelenmiştir.

2.2. Tarım ve Gıda Güvenliği Ekseninde İklim Adaleti ve Kırılgan Gruplar

Tarımsal verimlilik genel anlamda artış gösterse de son 50 yılda iklim değişikliği bu büyümeyi küresel ölçekte yavaşlatmış, olumsuz etkiler özellikle orta ve düşük enlem bölgelerinde yoğunlaşırken, bazı yüksek enlem bölgeleri iklim değişikliğinden olumlu etkilenmişlerdir (IPCC, 2023: 5). İklim değişikliği, tarımsal üretim sistemlerini ve dolayısıyla gıda güvenliğini doğrudan etkileyerek, özellikle küresel Güneydeki dezavantajlı ve kırılgan topluluklar için ciddi riskler oluşturur. Gıda güvenliği, yeterli, güvenli ve besleyici gıdaya herkesin sürekli erişimini ifade ederken iklim değişikliği de bu erişimi tehdit etmekte özellikle düşük gelirli toplulukları ve gelişmekte olan ülkeleri olumsuz etkilemektedir (Wiebe vd., 2019). İklim değişikliğinin etkileri kuşkusuz gıda güvenliği bağlamında da eşit dağılmamakta, küresel güneydeki küçük ölçekli çiftçiler, kadınlar, gençler ve yerli topluluklar gibi dezavantajlı gruplar, bu anlamda da kırılgan gruplar olarak öne çıkmaktadır. Bu grupların iklim değişikliğiyle başa çıkma kapasitesi sınırlıdır ve çoğunlukla sosyal, ekonomik ve politik faktörlerle karakterize oldukları için iklim adaleti, bu grupların ihtiyaçlarına ve haklarına odaklanmayı gerektirir (Vermeulen vd., 2012).

Gıda güvenliği açısından iklim değişikliği etkilerine bağlı kırılganlıkların, coğrafi konum, ekonomik durum, sosyal yapılar ve çevresel faktörler gibi bir dizi değişkene bağlı olarak şekillendiği söylenebilir. Örneğin gelişmekte olan ülkelerdeki kırsal topluluklar, sınırlı adaptasyon kapasiteleri, düşük ekonomik kaynakları ve tarıma olan yüksek bağımlılıkları nedeniyle özellikle kırılgandır. Bu bölgelerdeki tarım, yağış düzenlerindeki değişikliklere, sıcaklık artışlarına ve aşırı hava olaylarına karşı oldukça hassastır. Benzer şekilde küçük çiftçilik yapan haneler ve özellikle kadın çiftçiler, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve ekonomik sınırlılıklar nedeniyle iklim değişikliğinden kaynaklanan zorluklara karşı daha kırılgandır. Kadınlar, tarımsal iş gücünün büyük bir kısmını oluşturmasına rağmen, kaynaklara, eğitime ve karar alma mekanizmalarına erişimde cinsiyet temelli engellere maruz kalabilmektedirler.

Öte yandan iklim krizinin yarı kurak ve kurak bölgelerdeki kuraklık sıklığını ve şiddetini artıracağı daha önce dile getirilmişti. Bu bölgelerdeki tarım, su kıtlığı ve toprak degradasyonu nedeniyle zaten zor koşullar altındadır. İklim değişikliği, bu zorlukları daha da artırarak gıda güvenliğini ve tarımsal üretimi tehlikeye atmaktadır. Bu bağlamda kırılgan bir başka grubun da daha önce değinildiği üzere küçük ada devletlerinde yaşayan topluluklar olduğu söylenebilir. Zira küresel ısınmanın neden olduğu deniz seviyesi yükselmesi ve şiddetli hava olayları, küçük ada devletlerinin tarımsal topraklarını ve altyapısını doğrudan tehdit etmektedir. Bu bölgeler, coğrafi izolasyonları ve sınırlı kaynakları nedeniyle iklim değişikliğine karşı özellikle kırılgan durumdadır. FAO da bu bağlamda en erken ve en fazla etkilenenlerin, kurak ve yarı kurak bölgeler, denize kıyısı olmayan ülkeler ve gelişmekte olan küçük ada devletleri olduğunu belirtmektedir (FAO, 2015: ix). Benzer şekilde IPCC son raporunda (2023: 5) artan hava ve iklim olaylarının, milyonlarca insanı akut gıda güvensizliğine ve su güvenliğinin azalmasına maruz bıraktığını, en büyük olumsuz etkilerin Afrika, Asya, Orta ve Güney Amerika, En Az Gelişmiş Ülkeler, Küçük Adalar ve Kuzey Kutbu'ndaki birçok yerde ve/veya topluluklarda ve küresel olarak Yerli Halklarda, küçük ölçekli gıda üreticilerinde ve düşük gelirli hanelerde gözlemlendiğinin altını çizmektedir.

İklim değişikliğinin üretim üzerindeki etkileri, ekonomik ve sosyal sonuçlar yaratarak gıda güvenliğini tehlikeye atmaktadır. Bu etkiler, iklimden çevreye, üretim süreçlerinden ekonomik ve sosyal faktörlere kadar geniş bir yelpazede hissedilmekte ve gıdanın bulunabilirliği, erişilebilirliği, kullanımı ve bu unsurların sürekliliği açısından hem çiftçi hem de çiftçi olmayan haneler için ek riskler oluşturmaktadır. Bu bağlamda BM Tarım ve Gıda Örgütü (2015) etkileri küresel, uluslar ve çiflik/hane halkı düzeyinde ele alır. Buna göre küresel düzeyde, iklimsel şoklar gıda tedarikinde önemli bölgeleri etkileyerek piyasa dalgalanmasına ve gıda fiyatlarında artışa yol açabilir; aynı zamanda ticaret modelleri ve ithalat/ihracat

davranışlarında bozulmalara sebep olabilir. İklim değişikliği, gıda fiyatlarındaki dalgalanmaları artırabilir ve ticaret, bu değişikliklere uyum sağlamada önemli bir rol üstlenebilir. İç politikaların, özellikle ihracat yasaklarının, fiyat dalgalanmaları üzerinde belirleyici etkileri olmuştur. Sonuçta, küresel pazarlar, en yoksul ülkeler ve nüfuslar için ulaşılabilir olmaktan çıkabilir. Ulusal düzeyde, iklim riskleri tarımsal üretimi ve gıda erişimini olumsuz etkileyebilir, piyasa ve tedarik zinciri bozulmalarına neden olabilir. Gıda ve yem fiyatlarındaki artışlar, özellikle halkın büyük bir kısmı gelirinin çoğunu gıdaya harcayan ülkelerde, gıda erişilebilirliğini ve istikrarını zorlaştırabilir. Tarımın ekonomi ve istihdam üzerinde büyük bir etkisi olan ülkelerde bu durum makroekonomik sorunlara yol açabilir ve iklim riskleri tarımsal yatırımları da olumsuz etkileyebilir. Çiftlik ve hane halkı düzeyinde, iklim değişikliği verimlilik, üretim maliyetleri ve fiyatlar üzerindeki etkiler aracılığıyla gelir seviyesi ve istikrarını düşürebilir. Bu değişiklikler, örneğin büyükbaş hayvanların satışına yol açarak hane halkının uzun vadeli üretim kapasitesini azaltabilir. Risklere maruziyet, üretim sistemlerine yatırım yapma motivasyonunu düşürür ve uzun dönemde verimlilik, karlılık ve sürdürülebilirlik üzerinde negatif etkilere neden olur. Ayrıca, tarımsal gelirdeki düşüş ve artan riskler, hane halklarının sağlık ve eğitim harcamalarını yapma kapasitesini ve istekliliğini azaltabilir. Çeşitli iklim olaylarının çiftlik gelirleri üzerindeki etkilerine yönelik analizler, bu olumsuz etkilerin özellikle en yoksul çiftçiler için daha büyük olduğunu ortaya koymaktadır (FAO, 2015: xii). Bu noktada bu çalışmanın odak noktalarından birini oluşturan küçük çiftçilerin etkilenme durumlarına daha detaylı incelenecektir.

Uluslararası Gıda Politikaları Araştırma Merkezi başta olmak üzere birçok ana akım kurumun iklim krizi bağlamında küçük çiftçilere şu perspektiften yaklaştığı görülmektedir (IFPR, 2022: 103): İklim değişikliğinin tarımsal değer zincirleri üzerindeki etkilerinin en ağır yükünü küçük çiftçilerin taşıması muhtemeldir. Yüz küçük çiftliğin uyum sağlamasına yardımcı olmak, bir büyük çiftliğin uyum sağlamasına yardımcı olmaktan doğal olarak daha karmaşık olduğundan, küçük çiftçilerin kademeli değişikliklere uyum sağlamasına yardımcı olmak daha zor ve maliyetli olacaktır. Hükümetler yardım etmeye istekli olsalar bile, uzaktaki küçük çiftlik sahiplerine ulaşmak zordur ve riskli olarak algılandıkları takdirde yeni uygulamaları benimsemeye direnç gösterebilirler. Buna ek olarak, belirsizlik arttıkça küçük çiftçilerin krediye veya sigorta kaynaklarına erişimi ilk olarak azalacaktır. Ayrıca, tahıl veya diğer gıda ürünlerini depolama riskleri artarsa, tüccarlar da çiftçilere ödemek istedikleri miktarı azaltabilir (IFPR, 2022: 103). Bu tespitlerin bilimsel dayanakları gerçek olmakla birlikte, aynı zamanda neoliberal kapitalist rejime alan açan; dengeli, adil ve sürdürülebilir kalkınma anlayışından uzak ve gıda güvenliğinin altını oyan bir perspektife kapı aralamaktadır. Birleşmiş Milletler

Tarım ve Gıda Örgütü'nün 2014 yılını "Uluslararası Aile Çiftçiliği Yılı" olarak ilan etmesi bu bağlamda değerlendirilebilir. Örgüt bu çağrısı ile; aile çiftçiliğini ulusal gündemlerde tarımsal, çevresel ve sosyal politikaların merkezine yeniden yerleştirme amacında olduğunu deklare etmiştir (FAO, 2014). Zira Covid-19 pandemi sürecinde gıda güvenliği ve sürdürülebilir gıda arzı açısından aile çiftçiliğinin ve küçük çiftçilerin önemi çok daha iyi anlaşılmıştır (Cavalli vd., 2020: 3; FAO, 2020: 1; Tittonell, 2021: 2).

2014 yılı Birleşmiş Milletler tarafından Uluslararası Aile Çiftçiliği Yılı olarak belirlenmesine rağmen, aile çiftçiliğinin küresel gıda güvenliği üzerindeki öneminin hâlâ yeterince vurgulanmadığına dikkat çeken Graeub (2016: 1) dünya genelindeki çiftliklerin %98'inden fazlasının aile çiftliklerinden oluştuğu ve tarım arazilerinin yarısından fazlasında (%53) faaliyet gösterdiği gerçeğinden hareketle aile çiftçiliğinin farklı koşullarda küresel gıda üretiminde oynadığı hayati rolün altını çizmektedir. Ona göre bazı çevrelerce geçmişte yoksulluk sorununun bir unsuru olarak kabul edilen küçük çiftçiler ve aile çiftçileri, bugün gıda ve beslenme güvenliğinin artırılması ve küresel yoksulluğun azaltılması çabalarında giderek önem kazanan bir rol üstlenmektedir. Küresel tarım sayımı verilerine göre aile çiftçiliği, tarımın en yaygın şekli olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, birçok ülkede aile çiftçilerinin net bir şekilde tanımlanmamış olması büyük bir engel teşkil etmektedir. Tarım sayımı ve veri toplama yöntemlerinde, ayrıca dünya genelinde aile çiftçiliğini destekleyecek özel, amaç odaklı politikaların oluşturulmasında iyileştirmeler gerekmektedir. Aile ve küçük ölçekli çiftçilikten elde edilen faydalar belgelenmiş olmasına rağmen, bu etkileşimlerin tam olarak nasıl işlediğini, sınırlarını ve bağlamsal faktörlere olan bağımlılığını detaylıca incelemek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır (Graeub, 2016: 12).

Dünyanın en yoksul milyonlarca insanı, küçük ölçekli tarım sistemlerine doğrudan bağlıdır ve şimdi, değişen iklim ve toplumsal tepkilerle yüzleşmektedir (Cohn vd., 2017: 347). Küçük çiftçi sistemlerinin iklimsel etkilere maruz kalma durumunu anlamak için haritalama ve literatür taraması yöntemleri kullanılmaktadır. Mevcut sınırlı doğrudan kanıtlar, bu sistemlerdeki iklim etkisi risklerini diğer tarımsal sistemlerle karşılaştırırken, dolaylı kanıtlar küçük çiftçilerin yüksek kırılganlığını göstermektedir. Küçük çiftçiler, iklim şoklarına ve streslere karşı adaptasyon yetenekleri göstermekle birlikte, gelecekteki adaptasyon kapasiteleri iklim değişikliğinin şiddeti ve sosyoekonomik gelişmelere bağlı olarak belirsizdir. Ayrıca, az miktarda CO2 salımı yapmalarına rağmen, gıda üretiminde yüksek sera gazı yoğunluğu ve geleneksel biyokütle enerjisi kullanımıyla orantısız siyah karbon emisyonu gerçekleştiren bir sera gazı azaltım paradoksu içindedirler. Azaltım ve uyum politikalarında küçük çiftçilerin dikkate alınması ve kayıt işlemlerinin getirdiği maliyetlere karşı yenilikçi çözümler bulunması

gerekmektedir. Küçük çiftçilik sistemleri, iklim değişikliği ve sürdürülebilir kalkınma bağlamında kritik bir role sahiptir (Cohn vd., 2017: 348). Bu tespitten hareketle Cohn ve diğerleri (2017: 349) son yıllarda değişen iklim koşullarında küçük ölçekli tarım sistemlerine ilişkin bilimsel literatürü "Küçük Ölçekli Tarım ve İklim Değişikliği" adlı derlemelerinde sistematik bir şekilde sentezlemişlerdir ve bundan sonraki kısımda da bu çalışmadan ve benzer bir niteliğe sahip Morton'ın "İklim Değişikliğinin Küçük Ölçekli ve Geçimlik Tarım Üzerindeki Etkisi" (2007) adlı çalışmasından büyük oranda faydalanılacaktır.

"Küçük Çiftçi" teriminin üzerinde uzlaşılmış ya da evrensel bir tanımı bulunmasa da (Bosc vd., 2013) terim yaygın olarak 2 hektardan küçük çiftlikleri ifade etmek için kullanılmakla birlikte zaman zaman 200 hektara kadar olan çiftlikler için de kullanılmaktadır (Davidson, 2012). Öte yandan bazı yazarlar, küçük ölçekli çiftlik sistemlerini arazi büyüklüğüne göre tanımlamaktan kaçınır ve bunun yerine tanımı, aile işgücüne bağımlılık, çiftlikte tüketilen ürünlerin oranı ve ekonomik çıktının büyüklüğü gibi diğer özelliklere dayandırırlar; bu durumda genellikle "aile çiftliği" terimi de kullanılır (Graeub, 2016). "Geçimlik tarım" ya da "küçük çiftçi tarımı" Barnett ve diğerleri (1997: 1) tarafından "ana çıktının doğrudan tüketildiği, satın alınan girdilerin çok az olduğu ve çıktının sadece küçük bir kısmının pazarlandığı bir geçim stratejisi oluşturan çiftçilik ve ilişkili faaliyetler" olarak tanımlanmakla birlikte tarımsal ürünlerle kendi ihtiyaçlarını karşılama faaliyetini ya da bu tür faaliyetlere doğru göreceli bir hareketi ifade etmek için de kullanılmaktadır (Abele ve Frohberg, 2003). "Küçük ölçekli tarım" terimi, esas olarak gelişmekte olan ülkelerdeki, temelde aile bireylerinin çalıştığı ve çiftliğin aile için ana gelir kaynağı olduğu kırsal çiftçiler için kullanılır (Cornish, 1998; akt: Morton, 2007: 19680). Ulusal bağlamlara özgü olan tanımlamalar hâliyle ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre değişkenlik gösterse de büyük oranda temel gıda ve diğer ihtiyaç maddelerini satın almak için hayvan ve hayvancılık ürünlerinin satışına bağımlı olma, zanaatkâr balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği işletmelerine bağımlı olma, değişen derecelerde, izolasyon ve düşük teknoloji seviyeleri ile ilişkili benzer sorunlardan mustarip olma ve dünya pazarlarına öngörülemeyen bir şekilde maruz kalma gibi birçok noktada ortaklaştıkları da görülmektedir (Morton, 2007: 19680). Öte yandan "karmaşık, çeşitli ve riske açık" olarak nitelendirilirler (Chambers vd., 1989), genellikle küçüktürler, geleneksel ya da gayri resmi mülkiyet altındadırlar (Lal, 2000), yaygın olarak tarım dışı ve/veya çiftlik dışı istihdama da katılırlar (Ellis, 2000), muhatap oldukları riskler de kuraklık, sel, mahsul-hayvan hastalıkları, piyasa şokları gibi çok çeşitlidir ve tek tek haneler veya tüm topluluklar tarafından hissedilebilir (Scoones vd., 1996).

Arazilerin yabancılar ve çobanların kendileri tarafından tarım için çitle çevrilmesi, yerel çevresel bozulma süreçleri, neoliberal politikalarla birlikte azalan devlet destekleri, artan serbest piyasa baskısı ve tekelleşme gibi birçok iklim dışı stresten etkilenen küçük çiftçiler; aynı zamanda aile emeğinin kullanımıyla ilişkili verimlilik, risklerin yayılmasına olanak tanıyan geçim kaynağı çeşitliliği, riskli çevresel nişlerden yararlanmaya ve krizlerle başa çıkmaya olanak tanıyan yerel bilgi birikimi gibi dayanıklılık özelliklerine de sahiptir (Morton, 2007: 19680). Küçük çiftçi, geçimlik ve pastoral sistemlerin başa çıkma ve uyum süreçlerine baktığımızda özellikle yüksek yağış dalgalanmaları veya yüksek doğal afet riski taşıyan marjinal bölgelerde yaşayanlar için iki temel stratejiden bahsedilebilir: (i) iklim şoklarına karşı genel dayanıklılığı artıran "uyum stratejileri" ve (ii) bu şokların sonuçlarını yönetmeye yönelik "başa çıkma stratejileri". Ne var ki, bu iki kategoriyi ayırt etmek zamanla zorlaşabilir; bazı durumlarda, başa çıkma stratejileri zamanla hane halkları veya topluluklar için adaptasyon stratejilerine evrilebilir (Morton, 2007: 19680). Bu bağlamda, Fas ve Nijerya örneklerinde; mevsimlik işgücü dağılımını, mevsim içi yağış dalgalanmalarına uyum sağlayacak şekilde ayarlamak, çeşitli ekili ve yabani bitkilerden biyo-çeşitlilik avantajı sağlamak, çiftlik hayvanlarını tarım sistemlerine daha fazla entegre etmek, dış girdilere başvurmadan arazi işleme yoğunluğunu artırmak ve geçim kaynaklarını çeşitlendirmek, kuraklığa yanıt olarak çiftlikte gıda ve yem depolama, nadasın stratejik kullanımı ve tahıl yetmediğinde baklagillerin geç ekimi gibi stratejiler tespit edilmiştir (Martimore ve Adams, 2001; Wilhite, 2000: 280). Kuzey Kenya ve Güney Etiyopya üzerine yapılan araştırmalarda ortaya çıkan uzun vadeli adaptasyon pratikleri ise şu şekildedir:

- Yağış değişikliklerine karşı hayvancılar için hareketlilik hayati bir adaptasyon yöntemidir. Kuraklık sırasında, engellere rağmen (örneğin, arazi kullanımı kısıtlamaları veya hayvan hastalıkları) genellikle kullanılmayan yedek otlatma alanları devreye sokulur. Ancak, otlatma alanlarının işgali ve parçalanması, yerleşik yaşama geçiş ve insani yardıma erişim ihtiyacı, hareketliliği ciddi şekilde sınırlamaktadır.
- Hayvancılar kuraklığa karşı bir önlem olarak sürü büyütme stratejisini uygulamaktadır, bu yöntem giderek daha fazla kanıtla rasyonel bir sigorta olarak kabul edilmektedir. Kuraklık dönemlerinde hayvan satışı üzerine yapılan tartışmalarda, piyasalar etkili olsa çobanların daha fazla hayvan satabileceğine dair kanıtlar bulunmaktadır.
- Bazı çobanlar, servetlerinin bir kısmını banka hesaplarında tutarken, diğerleri esnaf aracılığıyla gayriresmî tasarruf ve kredi yöntemlerini tercih etmektedir.

- Çobanlar, başa çıkma yöntemi olarak satın aldıkları veya ağaçlardan kestikleri ek yem kullanımı, yerel ve bilimsel yöntemlerle hayvan hastalıklarının yönetimini güçlendirme ve elektrikli sondaj kuyularından sağladıkları su için daha fazla maliyeti üstlenme eğilimindedirler.
- Bu bölgede, geçim kaynaklarının hayvancılıktan uzaklaşarak çeşitlendirilmesi, genellikle düşük gelirli veya çevresel açıdan sürdürülemez işlere, örneğin odun kömürü üretimine yönelik bir geçiş olarak gerçekleşmekte ve bu durum, adaptasyon stratejisi yerine mevcut kırılganlığı azaltma çabasını temsil etmektedir.
- Hem hayvancılık ürünlerini hem de canlı hayvanların kullanımını yoksullara dağıtmak için bir dizi topluluk içi mekanizma vardır, ancak bunlar topluluklar içindeki yüksek eş değişken risk seviyeleri nedeniyle bozuluyor gibi görünmektedir.
- Gelişmekte olan ülkelerde, iklim değişikliğine karşı bir başa çıkma stratejisi olarak sulu tarıma geçiş bazen tercih edilmektedir (Morton, 2007: 19682).

Güney Asya'da ise, kuraklık ve sel gibi iklim olaylarına karşı tarımsal yanıtlar arasında hayvancılık üretiminin artırılması ve uygun ekin çeşitlerinin seçilmesi yer almakta, ancak yapılan vaka çalışmaları köylerde ve şehirlerde afetlere duyarlı ve aynı zamanda proaktif bir şekilde geçim kaynaklarının çeşitlendirilmesinin önemini vurgulamaktadır (Moench ve Dixit, 2004). Benzer bulguların öne çıktığı Meksika'da da piyasa belirsizliği ile iklim riskinin etkileşiminin aslında bu geçişi yapan hanelerin kırılganlığını artırabileceği belirtilmektedir (Earkin, 2003). İklim değişikliğinin küçük çiftçilik ve geçimlik tarım üzerindeki etkilerini anlamak için, bitkisel ve hayvansal üretimi etkileyen biyolojik süreçlere dair artan bilgiyle desteklenen, bu geçim kaynaklarının özgün özelliklerini dikkate alan bir kavramsal çerçeve gerekir (Easterling vd., 2007). Bu çerçeve; üretim sistemlerinin karmaşıklığına ve özgüllüğüne odaklanmalı, iklim dışı stres faktörlerini ve bunların kırılganlığa etkilerini içermeli ve iklim değişikliğinin küçük çiftçilik üzerindeki etkilerini üç ana kategoride değerlendirmelidir:

- Bireysel organizmalar veya tarlalar düzeyinde mahsuller ve hayvanlar üzerindeki biyolojik etkiler,
- Arazi, havza veya topluluk düzeyinde üretimi etkileyen çevresel ve fiziksel süreçler,
- İnsan sağlığı ve tarım dışı geçim kaynakları üzerindeki geniş etkiler (Easterling vd., 2007).

Tüm bunlardan hareketle Morton (2007: 19684) küçük çiftçi ve geçimlik tarımla uğraşan hanelerin büyük bir kısmının karşı karşıya kaldığı durumlara ilişkin şu tespitleri yapmaktadır: artan ürün başarısızlığı olasılığı; çiftlik hayvanlarında artan hastalıklar ve ölümler

ve/veya hayvanların dezavantajlı fiyatlarla satılması; diğer varlıkların satışı, borçlanma dahil olmak üzere geçim üzerindeki etkiler, dışarıya göç ve gıda yardımına bağımlılık; sürdürülebilir olmayan adaptasyon stratejilerinin biyoçeşitlilik kaybı da dahil olmak üzere çevresel bozulmaya olası geri bildirimleri; sağlık ve eğitim gibi insani kalkınma göstergeleri üzerindeki nihai etkiler. Sonuç olarak, hane halkları tarafından üretilen mahsul ve hayvan çeşitliliği, üretim ve pazarlamada piyasa dışı ilişkilerin rolü, ticari çiftliklerin daha dar mahsul yelpazesine kıyasla etkilerin ve adaptasyonların karmaşıklığını artırır. Küçük çiftlik boyutları, teknolojik yetersizlikler, çeşitli iklim dışı stres faktörleri, düşük sermaye ve kapitalizasyon, kırılganlığı artırsa da aile emeği, tarımsal olmayan çeşitlendirme ve yerel bilgi gibi dayanıklılık unsurları göz ardı edilmemelidir (Morton, 2007: 19684).

Sonuç olarak küçük ölçekli tarım sistemleri, dünya genelinde yüz milyonlarca yoksul hane için temel geçim kaynağı ve gıda arzı sağlar (Lowder vd., 2016). Bu sistemler hem iklim değişikliği hem de buna yönelik geliştirilen politikalarla şekillenmekte ve dönüşmektedir. Bu dönüşümlerin, ekonomik gelişme, insan sağlığı, refah, doğal kaynak yönetimi ve güvenlik gibi alanlarda, ayrıca Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na (SKA) ulaşmada derin ve genişleyen etkileri olması muhtemeldir (Lowder vd., 2016). İklim değişikliğinin getirdiği şoklar ve stres faktörleri, küçük ölçekli tarım sistemlerine bağlı olarak geçimlerini sürdüren ve ailelerini besleyen dünya genelindeki yüz milyonlarca yoksul insan için belirsiz bir gelecek yaratmaktadır (Cohn vd., 2017: 365). Küçük çiftçilerin geleceği ister arazilerinde kalmayı sürdürsünler ister göç yolunu seçsinler, geleneksel tarım pratiklerine bağlı kalsınlar veya yenilikçi yöntemler benimsesinler, iklim değişikliği ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın kesişim noktasında yer almaktadır (Cohn vd., 2017: 365).

2.3. Tarım ve Gıda Güvenliği Ekseninde İklim Projeksiyonları ve Adaptasyon Stratejileri

Aralık 2015'te gerçekleşen 21. Taraflar Konferansı'nda (COP21), gıda üretim sistemlerinin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine olan kırılganlığını tanıyan 195 ülke, Paris Anlaşması kapsamında önlem alma konusunda mutabık kalmıştır. Bu kapsamda, tarım ve gıda zincirlerinin değişen iklim koşullarına uyum sağlaması ve azaltım çabalarına katkısı gerekmektedir (OECD/FAO, 2016: 3). Zira azaltım konusundaki başarısızlıklar tarım ve gıda güvenliği açısından bizi nasıl bir geleceğin ve ne tür risklerin beklediğini anlamak ve buna uyum sağlamak için gerekli çalışmaları yapmayı zaruri kılmaktadır. Örneğin küresel ısınmanın 2080 yılında mevcut tarımsal çıktıyı %3,2 oranında azaltması ve gelişmekte olan ülkelerin %9,1 oranında bir düşüşle en büyük zararı görmesi beklenmektedir (Türkeş, 2014). Benzer şekilde,

2050'ye kadar gıda sistemi projeksiyonları Sahra'nın güneyindeki Afrika'da yoğunlaşmak üzere küresel olarak toplam kronik ve gizli açlığın artacağını, iklim krizinin bunu artıracağını, bununla birlikte tarım sektörü yatırımlarının iklim etkisini telafi etme potansiyeli olduğunu göstermektedir (Sulser vd., 2021: 550).

Dünya nüfusunun ve gıda talebinin artışı ile birlikte tarım açısından dünyanın bir yol ayrımında olduğunu iddia eden Hu ve diğerleri (2023: 4) "Tarımın Geleceği için 100 Temel Soru" başlıklı bir çağrı başlatmıştır. Bu çağrı, tarımsal gıda sistemlerinin dönüştürülmesi, ıslah için kaynak ve teknolojilerin araştırılması, yetiştirme yöntemlerinin geliştirilmesi, sağlıklı tarımsal ekosistemlerin korunması, gıda güvenliği için akıllı ve kontrollü çevre tarımının etkinleştirilmesi, sağlık ve beslenme odaklı tarımın teşvik edilmesi, ekonomik fırsatların araştırılması ve sosyal zorlukların ele alınması ve sağlık ile modern tarımın bütünleştirilmesine ek olarak; tarımın iklim değişikliğine karşı direncinin artırılması ve tarım yoluyla iklim değişikliğinin azaltılmasından oluşan 10 temaya odaklanır ve tarımın sürdürülebilirliği açısından iklim krizine özellikle dikkat çeker. 19 farklı iklim projeksiyonu üzerinden gerçekleştirilen bir başka araştırmanın sonuçları iklim değişikliğinin özellikle 2050'den sonra küresel tarımsal refah üzerinde zararlı etkileri olabileceğini, çünkü tüketici fazlalığındaki kayıpların genellikle üretici fazlalığındaki kazançlardan daha fazla olduğunu göstermekle birlikte tarımdaki zararın yüzyılın sonunda küresel olarak gelecekteki toplam GSYİH'nın yıllık %0,3'üne ulaşabileceğini ortaya koymaktadır (Stevanović vd., 2016: 1). Bu küçük bir oran gibi görülse de dünya ortalamasına tekabül ettiği ve kırılgan grupların bundan etkilenme oranlarının çok daha yüksek olduğu unutulmamalıdır. İklim değişikliği, nüfus artışı ve arazi kullanım değişikliğinin 2050 yılına kadar gıda güvenliği üzerindeki gelecekteki küresel etkilerinin incelendiği bir başka araştırmaya göre nüfus artışında azalma öngörülen ülkeler daha yüksek gıda güvenliğine sahipken, hızlı nüfus artışı öngörülen ülkeler gıda güvenliği üzerinde en kötü etkileri yaşama eğiliminde görülmektedir (Molotoks vd., 2021: 1). İklim değişikliği nedeniyle, 2030'a kadar 65 milyon, 2050'ye kadar ise 72 milyon daha fazla insanın yetersiz beslenme ile karşı karşıya kalacağı tahmin edilmektedir (IFPR, 2022: 146-161). Gıda güvenliğinin, gelecekte öngörülen iklim değişikliğinden giderek daha fazla etkileneceğini, 2050 yılında iklim değişikliği nedeniyle tahıl fiyatlarında %29'a varan artış ve açlık riski altında olan risk grubunda 183 milyon ek artış olabileceğini ifade eden Mbow ve diğerleri (2019: 439) ise düşük gelirli bireylerin özellikle risk altında olduğunu vurgulamaktadır.

Tarım ve gıda güvenliği bağlamında uyum stratejilerinin uygulanması, sosyoekonomik faktörler ve yerel koşullar göz önünde bulundurularak bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır (Lal, 2021). İklim değişikliğinin etkilerinin uzun vadeli adaptasyon ile azaltılabileceği iyi

bilinmekle birlikte uzun vadeli uyumun genel etkilerinin ne kadar büyük olduğuna dair hâlâ çok fazla kanıt bulunmamaktadır. Bu açıdan uzun vadeli tarımsal adaptasyonun değerini, iklim değişikliği nedeniyle tarımsal karlardaki potansiyel kaybı azaltmaya ne kadar yardımcı olabileceği ile ölçen bir araştırmanın sonuçları; uzun dönemli adaptasyonun iklim değişikliğinin potansiyel olumsuz etkisini üçte iki oranında azaltabileceğini göstermektedir (Huang ve Sim, 2021: 69). Mevcut kanıtların, iklim değişikliğinin gıda güvencesi üzerindeki etkilerine karşı daha dayanıklı bir "iklim-akıllı gıda sistemi" oluşturulabilmesi için adaptasyon ve azaltım eylemlerine önemli derecede yatırım yapılması gerektiğini vurgulayan Wheeler ve Von Braun (2013: 508), politika yapıcılar için iklim değişikliğinin gıda güvencesi üzerindeki etkilerine ilişkin altı ilke önermektedir:

1) İklim değişikliğinin gıda güvenliği üzerindeki etkileri, hâlihazırda yüksek düzeyde açlık çeken ülkelerde en kötü olacak ve zaman içinde daha da kötüleşecektir.

2) İklim değişikliğine karşı hiçbir şey yapmamanın küresel yetersiz ve dengesiz beslenme üzerindeki sonuçları potansiyel olarak büyüktür ve zaman içinde artacaktır.

3) İklim değişikliğinin derecesi ve insanlar üzerindeki etkilerinin kapsamı dünyanın bir bölgesinden diğerine, bir topluluktan diğerine ve kırsal ve kentsel alanlar arasında farklılık göstereceğinden, gıda eşitsizlikleri yerel düzeyden küresel düzeye kadar artacaktır.

4) Şu anda aşırı hava koşullarının etkilerine karşı savunmasız olan insanlar ve topluluklar gelecekte daha savunmasız hâle gelecek ve iklim şoklarına karşı daha az dirençli olacaklardır.

5) Geçmişteki sera gazı emisyonlarının bir sonucu olarak 20 ila 30 yıl sonrasına yönelik bir iklim değişikliği taahhüdü vardır ve bu da önümüzdeki 20 ila 30 yıl içinde küresel gıda güvensizliğini ele almak için acil uyum eylemleri gerektirmektedir.

6) Aşırı hava olaylarının gelecekte daha sık görülmesi ve küresel gıda sistemindeki risk ve belirsizlikleri artırması muhtemeldir. Bu nedenle iklim değişikliğinin gıda güvenliğinin tüm boyutları üzerindeki etkilerini ele alan iklim-akıllı gıda sistemi olarak adlandırılabilecek bir sistem üzerinde çalışılması gerekmektedir (Wheeler ve Von Braun, 2013: 513).

İklim-akıllı tarım, iklim değişikliğinin oluşturduğu yeni koşullar altında gıda güvenliğini sağlamak amacıyla tarım sistemlerinin dönüştürülmesini ve yeniden yönlendirilmesini hedefleyen bir yaklaşımdır (Lipper vd., 2014: 1068). Bu yöntem, çiftçilerin adaptasyon kapasitesini güçlendirerek ve tarımsal üretim sistemlerinde dayanıklılık ile kaynak kullanımı verimliliğini artırarak tehditleri minimize edebilir. İklim akıllı tarım, çiftçiler,

araştırmacılar, özel sektör, sivil toplum ve politika yapıcıları, dört ana eylem alanında koordineli çabalarla iklim direnci oluşturmaya yönlendirir: kanıtlar üretmek, yerel kurumsal kapasiteyi geliştirmek, iklim ve tarım politikalarındaki uyumu desteklemek ve finansman kaynaklarını entegre etmek. İklim akıllı tarım, 'işler her zamanki gibi devam eder' yaklaşımlarından, yenilikçi politika ve finansman stratejileriyle desteklenen bağlama özgü, esnek çözümleri benimseyerek ayrılmaktadır (Lipper vd., 2014: 1068).

Küçük çiftçiler de iklim değişikliğinin ortaya çıkardığı zorluklarla mücadele etmek için çeşitli tarımsal adaptasyon stratejileri geliştirmiştir (Cohn vd., 2017: 359). Bu stratejiler arasında, çiftlik içi çeşitlendirme, su teknolojilerinin ve yönetiminin kullanılması, yeni ürün çeşitlerinin tanıtılması ve risklerin mekân ve zaman üzerinden dağıtılması gibi yöntemler bulunmaktadır. Bu adaptasyon yöntemlerinin her birinin kullanılabilirliği ve uygunluğu, bölgesel ve yerel koşullar ile çiftlik özelliklerine göre küçük çiftçiler arasında farklılık göstermektedir (Cohn vd., 2017: 359). Aynı zamanda uyum seçenekleri, tarım sektörünün ötesine genişleyebilir ve küçük çiftçilerin geçim kaynaklarının mutlaka tarıma dayalı olmadığı anlaşılmalıdır (Cohn vd., 2017: 360). Gerçekte, geçim kaynaklarını çeşitlendirmek, küçük çiftçiler arasında adaptasyon stratejisi olarak yaygın bir uygulamadır. Göç ve geçim kaynaklarında değişiklik yapma, adaptasyon stratejileri olarak değerlendirilen yeni ilgi alanları arasında yer almaktadır. Göç, mevsimsel gibi geçici veya daha kalıcı şekillerde olabilir ve başka yerlerde tarım yapmayı, başka bölgelerde tarımsal işçilik veya genellikle kentsel bölgelerdeki tarım dışı işlerde çalışmayı kapsayabilir (Cohn vd., 2017: 360). Uzun süredir, küçük çiftçiler değişken iklim koşullarıyla büyük üreticilere göre tamamen farklı yöntemlerle başa çıkmıştır ve bu adaptasyon stratejileri, onları iklim değişikliğine karşı daha dirençli hâle getirebilir (Cohn vd., 2017: 365). Ancak, küçük çiftçilere yönelik yeni adaptasyon önlemleri de önem taşımaktadır. Su hasadı, ürün ıslahı, iklim bilgi hizmetleri ve endeks sigortası gibi yenilikler, küçük çiftçilere değişken iklimle başa çıkmaları için yeni seçenekler sunmaktadır. Yine de küçük çiftçiler iklim değişikliğiyle mücadelede bazı dezavantajlara sahiptir. Öncelikle, onlar genellikle yetiştirdikleri ürünler için en marjinal yerlerde faaliyet gösterirler. İkincil olarak, kalkınma, iklim ve diğer etkenlerin tetiklediği nüfus ve çevre değişiklikleri, küçük çiftçi arazilerini orantısız şekilde etkiler. Zorunlu ve gönüllü göç, sivil çatışma ve doğal kaynakların erozyonu gibi faktörler, onların adaptasyon stratejilerini zayıflatabilir (Cohn vd., 2017: 365).

Demirbaşın'ın (2022: 494) ülke deneyimlerini incelediği çalışması, iklim uyumlu tarım tekniklerinin ve bilgi teknolojilerinin küçük çiftçilere ulaştırılması, bunların benimsenmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması konusunda önemli bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre küçük çiftçilere yönelik bilgi transferinin yanı sıra, değişim sürecini desteklemek

için gerekli finansmanın sağlanması da büyük bir engel teşkil etmektedir. İklim uyumlu tarımın benimsenmesi ve yaygınlaştırılması, bilginin dağıtılması, geniş katılım ve politika uyumu için uygun kurumsal yapıları ve yönetim mekanizmalarını zorunlu kılmaktadır (Demirbaş, 2022: 494). Sonuç olarak küçük çiftliklerin adaptasyonu, acil bir öncelik olarak öne çıkmaktadır (Cohn vd., 2017: 365). Küçük çiftçilik sistemlerinin, iklim değişikliğine karşı diğer tarım sistemlerine göre daha fazla savunmasız olup olmadığına dair sınırlı kanıt bulunmakla birlikte, eğer bu sistemler daha fazla etkilenirse, küçük çiftçiler üzerinde çok yönlü olumsuz sonuçlar doğurabilir. Tarımsal üretimdeki azalmalar, küçük çiftçileri daha derin yoksulluğa sürükleyebilir, onları bu duruma hapsedebilir, açlığa yol açabilir ve iç çatışmalara veya hem kırsal hem de kentsel bölgelere göçe neden olabilir. Ayrıca, küçük ölçekli tarımsal üretimin emek yoğun yapısı, iklim değişikliği kaynaklı herhangi bir tarımsal hasıla kaybının çok daha geniş bir insan grubunu etkilemesi anlamına gelir. Küçük ve büyük çiftçilik sistemlerinin iklimle ilgili kırılganlıkları arasındaki farklılıklar, dolaylı etkilerin doğası ve coğrafi dağılımı açısından belirgin olacaktır (Cohn vd., 2017: 365).

2.4. İklim Krizi Bağlantılı Afetler Ekseninde Kırsal Tarımsal Topluluklar

Kırsal topluluklar iklim değişikliği bağlantılı afetlerden daha şiddetli etkilenmekte (Rahman vd., 2022), iklim, afet ve sosyal topluluk etkileşimleri kırsal kalkınma üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır (Faradiba & Zet, 2020). Özellikle az gelişmiş bölgelerde tarımsal sınırlamaların olduğu ve kötü altyapıya sahip Bölgelerde yaşayan kırsal nüfusun iklim değişikliği etkilerine karşı yüksek kırılganlık ve yoksullukla karşı karşıya kaldığı görülmektedir (Barbier & Hochard, 2018). Kısacası, kırsal alanlar iklim krizinden ve bağlantılı afetlerden ciddi şekilde etkilenmektedir ve bu etkiler ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlarda kendini göstermektedir. İklim değişikliği kırsal hane halkının gündelik pratiklerini, geçim kaynaklarını giderek daha fazla etkilemektedir. Bu sosyal boyutun anlaşılması politika yapıcıların uyum politikaları geliştirme kararını da derinden şekillendirmektedir (Belay ve Fekadu, 2021). Kırsal toplulukların ekonomik geçim kaynakları ve sosyal yapıları, tipik olarak, doğal kaynaklara oldukça bağımlıdır ve büyük ölçüde bundan etkilenir. Kırsal topluluklar ayrıca, göreli ve mutlak fiziksel uzaklık, kaynaklara ve temel hizmetlere sınırlı erişim, sınırlı ekonomik çeşitlilik, artan işsizlik veya eksik istihdam ve yaşlanan ve/veya azalan nüfus gibi ortak bir dizi özelliği paylaşma eğilimindedir. Dolayısıyla küresel iklim değişikliği kısa ve uzun vadeli etkileriyle, kırsal alanların ekonomik, toplumsal ve çevresel dönüşümlere karşı kırılganlığını artırmaktadır (Barrucand vd., 2017.)

İklim değişikliğine uyum sağlamak için halkın katılımı ve desteği esastır. Katılımı sağlamanın ilk adımı, halkın şu anda iklim değişikliği sorunlarını, özellikle bu küresel soruna verdikleri önemi nasıl algıladığını ve anladığını ortaya koymaktır (Buys vd., 2012). Kırsal alanlarda geçim kaynakları, kurak ve yarı kurak iklim değişkenleri ile doğrudan ilişkilidir. İklim değişikliğine bağlı artan kuraklık özellikle kırsal kesimdeki yoksulların geçim kaynakları ve yaşam koşulları ile kırılgan ve küçük çiftçiliği olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle bu topluluklar tarafından benimsenen geçim stratejileri hakkında yerel algıları ve iç görüleri anlamak oldukça önemlidir (Esmaeilnejad, 2017). İklim değişikliği etkilerinin dezavantajlı gruplar üzerindeki orantısız etkisi nedeniyle yerel kurumların, farklı sosyal grupların varlıklara ve kaynaklara erişimi ve bunları nasıl kullandığı üzerindeki etkisi çok daha önemli hâle gelmiştir. Bu nedenle iklim değişikliğine uyumda yerel kurumların rolünün de iyi anlaşılması gerekmektedir. İklim değişikliğine uyumun yerel boyutunun önemi göz önüne alındığında yerel kurumların iklim değişikliğinin etkilerini ve kırılganlığı yapılandırabilme gücü, iklim değişikliği etkilerine bireysel ve toplu tepkiler arasında aracılık etme ve böylece adaptasyonunun sonuçlarını şekillendirme gücü oldukça önemlidir. Ayrıca adaptasyonu kolaylaştırmak için dış kaynakların dağıtımında oynadıkları aracı rol dolayısıyla da ön plana çıktıkları görülmektedir (Agrawal, 2008). Literatür incelendiğinde özellikle son 10 yılda iklim değişikliğinin kırsal topluluklar üzerindeki etkisine yönelik çalışmaların farklı disiplinlerde kendine yer bulmaya başladığı görülmektedir. Bunlar; uyum (Fahad ve Wang, 2018; Gentle ve Maraseni, 2012; Belay ve Fekadu, 2021; Rankoana, 2016; Tiwari vd., 2014; Esmaeilnejad, 2017; Barrucand vd., 2017; Wall ve Marzall, 2006; Abaje vd., 2016; Žurovec vd., 2017; Adger vd., 2013), tarım toplulukları (Huq vd., 2015; Ozor vd., 2015), sağlık (Horton vd., 2010; Bailie, 2023), kırılgan gruplar (Shokane, 2016; Boetto ve McKinnon, 2013), sosyoekonomik etkiler (Saadat ve Islam, 2011; Dumenu ve Obeng, 2016), hanehalkı davranışları ve başa çıkma stratejileri (Gentle vd., 2018; Molnar, 2010; Buys, 2012; Kiem ve Austin, 2020), kırsal turizm (Nicholls ve Amelung, 2015), yerel kurumlar (Agrawal, 2008) ve kırılganlık düzeyleri (Ofoegbu vd., 2017) gibi çok çeşitli alanlarda gerçekleştirilmektedir. Ancak çalışmaların henüz yeterli veri üretmenin çok uzağında olduğu ve yerele özgü bilgiyi üreten çok sayıda çalışmaya ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Devam eden bölümlerde iklim değişikliğinin kırsal topluluklar üzerindeki etkilerini farkındalık, deneyim, kayıp, hasar, kırılganlık, uyum, başa çıkma ve direnç boyutlarıyla ele alan akademik araştırmaların özellikle orman yangınları, hortumlar ve kuraklık ekseninde bir derlemesi verilecektir. Bu nedenle öncelikle iklim değişikliğinin sıklığını, büyüklüğünü ve şiddetini artırdığı birçok afet arasında bu çalışmanın odağını oluşturan orman yangınları, hortum ve bağlantılı sel ve fırtınalar ve kuraklık afetlerine detaylı olarak incelenecektir.

2.4.1. Orman Yangınları

Yanıcı odunsu maddelerin birikmesi, yaz kuraklığı, şiddetli rüzgârlar ve her türlü ihmal, kentleşme ve ulaşım altyapıları baskısı altında orman alanlarının parçalanması gibi birçok faktör orman yangınlarının oluşumunda rol oynamaktadır (Montgolfier, 2005: 114). Bir orman yangınının tehlike derecesi, kuraklık, yüksek sıcaklıklar ve artan buharlaşma oranlarının yarattığı kuru koşullar tarafından önemli ölçüde desteklenen ısı ve rüzgârın bir fonksiyonu olarak ortaya çıksa da temelde bir yangının başlaması için ısı, yanıcı madde ve oksijene ihtiyacı vardır ve genellikle yanan döküntüler, gözetimsiz kamp ateşleri, elektrik gücü, sigaralar, araba kazaları, havai fişekler bir diğer ifadeyle insanlar nedeniyle meydana gelirler. Örneğin, Ulusal Park Servisi (2022) raporuna göre, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) orman yangınlarının %85 ila %90'ı insanların neden olduğu kazalar veya kasıtlı kundaklamalar sonucu meydana gelmektedir (Pilkey vd., 2024: 78-79). Öte yandan, yangın ekolojisi perspektifine göre, kuraklık kavramı ölçek, uygulama, bilimsel veya yönetimsel hedef ya da ekosistem özelliklerine bağlı olarak değişiklik göstermekle birlikte kuraklık ile orman yangınları arasındaki tarihsel ve yerleşim öncesi dönemlere ait ilişkiler, özellikle Kuzey Amerika'da, iyi bir şekilde belgelenmiştir. Bu belgelemeler, orman yangınlarının oluşumunun ve yayılma alanının, kuraklık koşullarına tepki olarak belirgin bir şekilde arttığını göstermektedir (Littell vd., 2016: 2353). Pausas ve Keeley'e göre (2021: 387) ise orman yangınları, tutuşma, yakıtlar ve kuraklık gibi çeşitli eşiklerin aşılmasıyla meydana gelir; tek bir faktörle açıklanamaz. Anormal hava olayları, yangın oluşumunu ve yayılmasını kolaylaştırabilirken, iklim değişikliği yangın sezonunu uzatarak ve kuraklık sıklığını artırarak bu eşiklerin daha sık aşılmasına yol açar. Ancak, iklim faktörleri yangın rejimindeki değişiklikleri tam olarak açıklamaz; zira insan etkileşimleri ve arazi yönetimi de önemlidir. Eşikler aşıldığında yangının boyutu, yangın koşullarının süresi ve arazideki yanıcı madde miktarına bağlıdır (Pausas ve Keeley, 2021: 387).

Araştırmalar, iklim değişikliği senaryolarının öngördüğü artan kuraklık koşullarının yanıcı madde bileşenlerinin kuruluğunu etkileyebileceğini ve daha yüksek sıklıkta aşırı orman yangını olaylarına yol açabileceğini göstermektedir (Ruffault vd., 2018: 847). 1979-2019 yılları arasında iklim değişikliğinin etkisiyle, yangın havasının sıklığı ve şiddetindeki artışlar küresel çapta görülmüştür, bu da arazilerin daha sık yanmaya meyilli hâle geldiğini göstermektedir zira bu süre zarfında, 2001-2019 yılları arasında, Pasifik ABD ve yüksek enlemlerdeki ormanlar gibi bazı ekstratropikal orman ekoloji bölgelerinde yanan alan miktarında %50 veya daha fazla artış kaydedilmiştir (Jones vd., 2022: 1). 1972-2018 yılları arasında Kaliforniya'daki yıllık yanan alan miktarı beş kat artış göstermiştir, ki bu artışın ana sebebi de yaz aylarında orman yangınlarının sekiz kat fazla artmasıdır. Yaz aylarındaki orman yangını alanındaki bu artış,

büyük ihtimalle ısınmanın tetiklediği artan atmosferik kuraklık sonucunda gerçekleşmiştir (Willams vd., 2019: 892).

İnsan kaynaklı iklim değişikliği ve ekosistemlerdeki radikal değişimlerle karakterize edilen yeni Antroposen dönemde, yangın tehlikesi artmakta ve yangınların insan sağlığına, altyapıya ve ekosistem hizmetlerine olan yıkıcı etkileri giderek büyümektedir (Shuman vd., 2022: 2). Orman yangınları aslında insan faaliyetlerinin olmadığı durumlarda orman ekosisteminin doğal bir parçasıdır lakin insanlık bunu doğal olmaktan çıkarmış, iklim değişikliği ile birlikte iyiden iyiye şiddetlendirmiştir. Neredeyse her yıl, dünya genelinde eşi benzeri görülmemiş büyüklükte ve yoğunlukta orman yangınları meydana gelmektedir (Tedim vd., 2019: 2). Bu yangınların büyük oranda kırsal alanları etkilediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Zira kırsal yangınların meydana gelmesinde artan bir eğilim olduğu ve bunun, özellikle sonbahar aylarında sıcaklıkta kademeli bir artış ve yağışta azalma şeklinde iklim değişikliğiyle de ilişkilendirilebileceği ortaya konmuştur (Nunes vd., 2021: 1). Kırsal yangınlar, doğal ve kentsel alanlar arasındaki sınırda zarara yol açarak tarım, orman üretimi ve ekosistem hizmetlerini olumsuz etkiler. Bu ara yüz, kentsel alanların genişlemesiyle baskı altında olup, kentsel nüfus için doğal çevreye erişim noktasıdır ve boş zaman, tarım, ormancılık faaliyetlerinin yanı sıra çeşitli ekosistem hizmetleri sunar, bu nedenle büyük bir öneme sahiptir (Nunes vd., 2021: 1).

Kırsal bölgeler sürekli artan nüfus baskısı ve bu nüfusun hayvan sürülerinin yoğun otlatma faaliyetleriyle nitelendirilir (Montgolfier, 2005: 115). Birçok ormanlık alanda tarım faaliyetleri için alan açılırken, diğer yandan aşırı odun ve yem bitkisi kullanımı sonucunda bitki örtüsü ve topraklar bozulma sürecine girmiş, bazı durumlarda bu bozulmalar geri döndürülemez hâle gelmiştir. Bu durum, alanların yenilenmesini ve doğal olarak yeniden oluşumunu engellerken, kurak ve yarı kurak alanlarda çölleşme ile biyolojik çeşitliliğin azalmasına yol açmaktadır. Orman formasyonları çoğunlukla yoksul dağlık bölgelerde, kalkınmanın temel altyapısı olarak kalmıştır (Montgolfier, 2005: 115). Yakın zamana kadar yoğun kırsal nüfus ve hayvan varlığı yangın riskini önemli ölçüde düşürmekteyken kırsalın hızla boşalması yangın riskini artıran temel faktörlerden biridir. Kır ve kent ayrımının giderek yok olması ile birlikte kırsal sistemlerin üzerine binen yüke ek olarak, kırsalda hâlihazırda yangına sebebiyet veren tarımsal faaliyetlerden veya orman yönetimi operasyonlarından kaynaklanan artıkların yakılmasıyla ilişkili olarak ateşin yanlış kullanımı, temizleme yöntemi olan ateşin geleneksel kullanımı gibi pratiklere iklim krizi ile birlikte bir de ortalama sıcaklıklardaki artış, yağış miktarındaki azalma, hava bağıl nemindeki düşüş, bazı ekstrem olayların meydana gelme sıklığındaki artış, art arda gelen sıcak hava dalgaları ve maksimum sıcaklık rekorlarının

kırılması eklenmiştir (Nunes vd., 2021: 3). Ekonomik açıdan, orman alanları odun, yem bitkisi ve çeşitli ürünler sağlayarak kırsal yaşamın önemli bir parçası hâline gelmiştir. Yangınlar, bu kaynakların yok olmasıyla sonuçlanarak özellikle yerel halkı mağdur etmektedir. Bu mağduriyet, geçmişte Türkiye gibi ülkelerde yerel halkın yangınlarla mücadeleye katılımını teşvik etmiştir (Montgolfier, 2005: 142-143). Ancak hem kırsal nüfusun azalması hem de yaşlanması bunu eskisi kadar mümkün kılmamaktadır.

Tüm bu etkenler genellikle insan kayıpları, ekonomik kayıplar veya her ikisi açısından yıkıcı hasarlara neden olan yangın olaylarını ifade eden "mega yangınların" (San-Miguel-Avanz vd., 2013: 11) artmasına yol açmaktadır. İncelenen vakalarda, mega yangınların, çok sayıda büyük yangının bir araya gelerek oluşturduğu yangın kümelerine ve bu olayların kritik hava koşulları tarafından tetiklendiğine dikkat çekilmiştir. Bu mega yangınlar, meydana geldikleri ülkelerde yangınla mücadele için yapılan yüksek maliyetli harcamalar ve artan hazırlıklılık seviyelerinden bağımsız olarak gerçekleşmiştir. Yangınların eş zamanlı başlaması ve hızlı yayılması, etkili ilk müdahaleleri zorlaştırmıştır. Dolayısıyla, mega yangınların oluşumu mevcut yangın mücadele araçlarının ötesinde bir sorun oluşturmakta ve ancak hava koşullarının iyileşmesiyle yangın kontrol altına alınabilmektedir (San-Miguel-Avanz vd., 2013: 11). Dünya son yıllarda her yangın sezonunda bir başka mega yangına tanıklık etmiş, bu nedenle Birleşmiş Milletler (UNEP, 2022) ilgili son raporunun başlığını "orman yangınları orman yangını gibi yayılıyor" şeklinde atmıştır. Gerçekten de ölüm, yıkım ve kaçışta yaşanan zorluklarla birlikte, orman yangınları iklim değişikliğinin sembolü hâline gelmiştir (Pikey vd., 2024: 77). İklim kriziyle mücadele edilmesi gereken bir dönemde, orman yangınları büyük miktarda CO2, duman ve diğer kirleticileri atmosfere salmaktadır. Orman yangınları giderek büyümekte, insan yerleşimlerine daha fazla zarar vermekte ve ekosistemleri altüst etmektedir. Küresel ısınmanın etkisiyle yangınlar daha yoğun, sıcak ve yaygın hâle gelirken, yangın mevsimleri uzamaktadır. Artık yangınlar sadece ormanlar ve otlaklarla sınırlı kalmayıp, toplulukların yaşam merkezine dek ulaşmaktadır (Pikey vd., 2024: 78).

Son zamanlarda, Akdeniz Avrupası'nda yangınların boyutu ve sıklığı artmıştır. Bu artış, kırsal nüfusun azalması ve geleneksel arazi kullanımı pratiklerindeki değişiklikler gibi sosyoekonomik değişimlerle ilişkilendirilmektedir (Chergui vd., 2018: 619). 1980-2017 dönemi için Portekiz'de Haziran-Ekim ayları arasındaki yanan alan serisinden sorumlu iklim faktörlerini analizden hareketle gerçekleştirilen bir çalışma yangınların kuraklığının bileşik etkisinden önemli ölçüde etkilendiğini ve diğer etkenlerin yokluğunda iklim değişikliğinin daha yüksek yanan alan değerlerine yol açacağını göstermektedir (Turco vd., 2019: 1). 2020 yılında orman yangınları sezonun ilk yarısında Balkan Bölgesinde, yaz ve sonbaharda İspanya ve

Portekiz başta olmak üzere Akdeniz ülkelerinde ve en büyüğü de Ukrayna'da meydana gelmiş, Çernobil nükleer reaktörünün yakınında gerçekleştiği için büyük endişe uyandırmıştır (San-Miguel-Ayanz vd., 2022: 159). 2021 yılında ise ve 1000 km2'den fazlası AB'nin biyolojik çeşitlilik rezervuarları olan 5500 km2'den fazla alan yanmıştır ve bu paha biçilmez ekosistemlerin birçoğunda meydana gelen hasarın onarılması uzun yıllar alacaktır (San-Miguel-Ayanz vd., 2022: 159). 2022 yılı, orman yangınlarının yaktığı alan bakımından AB'deki en kötü ikinci yıl olmuş, yaklaşık 900.000 hektar, yani Korsika'nın yüzölçümü kadar doğal alan yangından etkilenmiştir. Yanan toplam alanın yaklaşık %43'ü ise (yaklaşık 365.000 hektar) biyo-çeşitlilik rezervuarının bir parçasıdır (San-Miguel-Ayanz, 2023: 6). Orman yangınları, batıdan doğuya, Avrupa'nın her köşesinde iklim değişikliğinin belirgin bir göstergesi olarak ortaya çıkmakta, artık geleneksel yaz mevsimini aşan uzun yangın sezonlarına yol açmakta, yaz aylarındaki artan sıklık ve yoğunluk, yangınla mücadele ekiplerini zorlu koşullar altında bırakmaktadır. Bu durum sadece Avrupa'da değil, dünyanın dört bir yanında, Kaliforniya'dan Avustralya'ya, Güney Amerika'ya kadar benzer bir eğilim göstermekte, bu da hazırlık ve müdahale kapasitesini artırmanın yanı sıra, iklim değişikliğiyle bağlantılı artan orman yangınları konusunda âkı eğitmek ve bilinçlendirmenin hiç olmadığı kadar önemli hale geldiğini göstermektedir (San-Miguel-Ayanz vd., 2022: 5).

Bu bağlamda 2019-2020 yıllarında Avustralya'da meydana gelen eşi benzeri görülmemiş mega yangınların yarattığı tahribat büyük acılara yol açmış, bazı kritik dersler de çıkarılmasını sağlamış (Komesaroff ve Kerridge, 2020: 11) ve yangınların kapsamı, zamanlaması ve yoğunluğu, iklim değişikliğinin hâlihazırda nasıl yıkıcı etkilere yol açtığını çarpıcı bir şekilde ortaya koymuştur. Yangınlar; 33'ü doğrudan yangınlardan ve 417'si duman solumadan olmak üzere 400'den fazla kişinin trajik bir şekilde hayatını kaybetmesine; 3000'den fazla ev, 7000 tesis ve müştemilatın tahrip olmasına; 12,6 milyon hektar alan yanmasına; 100.000'den fazla hayvanın yaşamını kaybetmesine ve Avustralyalıların yaklaşık yüzde 80'i yangınlardan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmiştir (Norman vd., 2021: 1). Yangınlar, insanların evlerini terk edip Avustralya Kızıl Haçı'nın "Kaydol.Bul.Yeniden Birleştir" sistemine 64.579 yeni kayıt yapmalarına sebep olmuştur. Bu yerinden edilmelerin çoğu, can kaybını en aza indirmek için yapılan önleyici tahliyeler aracılığıyla gerçekleşmiştir (IDMC, 2020: 5). Bu yangın sezonunun benzersiz şiddeti, Avustralya'da travmaya yol açmış ve yaşanan bu derin endişeler 'kolektif travma' olarak tanımlanmıştır (Norman vd., 2021: 1).

Mega yangınların daha sık görülme eğilimi kuşkusuz yangın yönetiminde de yeni zorlukları beraberinde getirmektedir. Altı farklı ülkede, 34 yıl boyunca 16 yangın yönetimi vakası ile dünya genelindeki mega yangınların incelendiği bir araştırmada çoğu vaka, nüfusun

korunması gerekliliğini vurgularken, bazılarında operasyonel ve sivil personel kayıplarının yaşandığını; bazı ülkelerde, yangın durumunda evde kalmanın kaçmaktan daha iyi olabileceğini, ancak yangına karşı hazır olunsa dahi erken ayrılmanın bazı durumlarda daha güvenli olduğunu; son dakikada yapılan tahliyelerin felaketle sonuçlanabileceğini; toplulukların yangınlarla başa çıkma konusunda eğitilmesi ve hazırlıklı olmalarının önemini; iletişim planlarının ve araçlarının önceden hazırlanıp test edilmesi gerektiğini göstermiştir (Tedim vd., 2019: 49). Artan yangın risk ve tehlikelerinde arazi yönetiminin önemini inceleyen bir başka araştırmanın bulgularına göre ise; (1) Son dönemde yangın tehlikesindeki artışa, sosyoekonomik faktörlerin etkisiyle arazi örtüsündeki değişiklikler neden olmuştur, (2) büyük orman yangınları giderek daha yaygın hâle gelmiştir, (3) artan yangın sıklığı, yangına eğilimli çalılıklarla kaplı homojen arazi örtüsünün oluşumunu teşvik etmektedir, (4) çevre düzenlemesi planlaması, yanıcı madde yükünü azaltma amacıyla, yalnızca yangın hava koşulları aşırı olmadığında başarılı olabilir (Moreira vd., 2011: 2389). Diğer taraftan Paris Anlaşması'nın hedeflerine ulaşabilmek için, karbondioksit emisyonlarının büyük oranda azaltılması ve karbon yutaklarının artırılması gerekmektedir (Verkerk vd., 2020: 1). Bu kapsamda, "İklim-Akıllı Ormancılığın", Paris Anlaşması'nın ulusal düzeyde uygulanmasına yönelik stratejilerde kritik ancak henüz eksik olan bir bileşen olduğu vurgulanmaktadır. İklim-Akıllı Ormancılık; orman alanlarını genişletmek, ormansızlaşmayı önlemek, orman kaynaklarının direncini artırmak için azaltım ve uyum tedbirlerini birleştirmek amacıyla önemlidir (Verkerk vd., 2020: 1). Öte yandan artan mega yangınlarla bu şekilde "işlerin her zamanki gibi devam etmesi" yaklaşımıyla mücadele etmenin mümkün olmadığını, bu anlamda bir paradigma değişikliğine ihtiyaç olduğuna ilişkin görüşler de mevcuttur. Buna göre mevcut orman yangını yönetim politikaları, yangın söndürmeye aşırı odaklandığı ve küresel ısınma ile arazi düzenlemesi ölçeğindeki yanıcı madde birikimini ihmal etmesi nedeniyle başarısız olmaktadır. Bu durum, 'yangınla mücadele tuzağı'na yol açmakta ve daha şiddetli yangınlara neden olmaktadır. Bu nedenle yanan alan miktarı üzerinden yürütülen bir politika yerine kaçınılan sosyoekolojik hasar ve kayba göre düzenlenen bir politika gerekmektedir (Moreira vd., 2020: 1).

Doğru politikaların belirlenmesinde projeksiyonların ortaya koyduğu tablolar oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Projeksiyonlar dünya genelinde şiddetli orman yangınlarının 2030'a kadar %14, 2050'ye kadar %30 ve yüzyılın sonuna kadar %50 artacağını öngörmektedir (UNEP, 2022). Güney Avrupa özelinde gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçları, ısınmanın seviyesi arttıkça, yanan alandaki artışın da büyümekte olduğu ve bu artış senaryolarının %40 ile %100 arasında değiştiğini göstermektedir. Çalışma, ısınmanın 2 °C'nin altında tutulması durumunda önemli faydaların elde edilebileceğini göstermektedir (Turco vd., 2018: 1). Bir

başka projeksiyon ise yangına eğilimli coğrafyalarda aşırı orman yangını olayları için elverişli günlerin %20 ila %50 oranında artacağını, özellikle subtropikal Güney Yarımküre ve Avrupa Akdeniz Havzası'nda bu artışların daha belirgin olacağını ortaya koymaktadır (Bowman, 2017: 1). Yukarıda değinildiği üzere ısı kaynaklı yangın havası, sıcak hava dalgaları sırasında meydana gelen kuru ve sıcak koşullardır. Yüzyılın sonuna kadar ısı kaynaklı yangın havası sıklığının %14-%30 aralığında artması ve bağlantılı olarak Akdeniz Havzası'nda büyük orman yangınlarının daha sık ve büyük olacağı öngörülmektedir (Ruffault vd., 2020: 1). ABD'nin 48 eyaletindeki orman yangını riskinin iklim koşulları ve iklim dışı faktörlerle olan istatistiksel ilişkisini değerlendiren bir başka araştırma ise iklim değişikliğinin ABD genelinde, özellikle Güney Merkez bölgesinde orman yangını riskini artıracağını ve bu durumun daha etkili orman yangını yönetim stratejilerine ihtiyaç duyulmasına yol açacağını ortaya koymaktadır (An vd., 2015: 3197). Keza, Kuzeybatı Pasifik'teki büyük ve şiddetli yangınlar, sıcak ve kuru koşullarla ilişkilidir ve bu koşulların ısınan iklimde daha sık yaşanacağı öngörülmektedir. Uzun vadede daha sıcak ve kuru koşulların, yirminci yüzyıla kıyasla yangın sıklığı ve kapsamını artıracağı tahmin edilmektedir (Halofsky vd., 2020: 1). Kaliforniya'daki Sierra Nevada'nın yangına adapte ormanlarında, son zamanlarda hızla büyük ölçekli ağaç ölümleri yaşanmıştır (Stephens vd., 2018: 77). Bu ölümler, uzun süreli düşük ila orta yoğunluklu yangınların eksikliği ve akut kuraklık gibi faktörlerin birleşimi sonucunda gerçekleşmiştir. Mevcut ağaç ölümlerinin büyüklüğü, önümüzdeki yıllarda "kitlesel yangın" riskini artırabilecek kuruyan, yanıcı malzemenin artışına neden olabilir. Bu nedenle, iklim değişikliğine uzun vadeli adaptasyon çabalarında, sadece ölü ve ölmekte olan ağaçların yönetimi değil, aynı zamanda canlı ormanları daha dirençli hâle getirmenin önemi de vurgulanmaktadır (Stephens vd., 2018: 77).

2.4.2. Kuraklık

Kuraklıklar doğal fenomenlerdir, meteorolojik, tarımsal, hidrolojik ve sosyoekonomik olmak üzere çeşitli türlerde incelenmektedirler; ancak iklim değişikliği bu olayların daha sık ve şiddetli gerçekleşmesine katkıda bulunarak hidrolojik döngüyü etkilemektedir (Mukherjee, 2018: 145). Bir diğer ifadeyle, küresel ısınma sonucu artan sıcaklıklar doğrudan kuraklık oluşumuna yol açmayabilir; ancak, kuraklık yaşandığında bu koşullar kuraklığın hızını, süresini ya da şiddetini artırır (Trenberth, 2014: 17). Kuraklık endeksleri, kuraklık durumlarını belirlemek ve analiz etmek için kullanılan önemli araçlardır; bu sebeple, ısınan bir dünyada kuraklığın etkilerini doğru bir şekilde ölçebilmek için bu endekslerin etkili bir şekilde formüle edilmesi elzemdir (Mukherjee, 2018: 145). Kuraklıklık; toprak, atmosfer, bitki örtüsü, ormanlar, su kaynakları ve yaban hayatı gibi birçok farklı sistemleri etkileyerek bu sistemlerin

kalitesini, yapısını ve biyolojik çeşitliliğini olumsuz yönde değiştirir (Vincente-Serrano vd., 2020: 1). Aynı zamanda çevresel sistem kuraklık gibi stres faktörlerine karşı önemli bir direnç ve esneklik gösterir, böylelikle kuraklığın etkisi kalıcı bir durum oluşturmaz. Ne var ki iklim değişikliği senaryoları, dünya genelinde kuraklık şiddetinin artmasıyla birlikte, çevresel sistemlerin kırılganlığını değiştirebilecek ve yapısal etkileri artırabilecek şekilde çeşitli riskler barındırmaktadır (Vincente-Serrano vd., 2020: 1).

IPCC, insan faaliyetleri ve iklimsel değişimler de dahil olmak üzere birçok faktörden kaynaklanan arazi bozulması sonucu oluşan çölleşmenin, son birkaç on yılda bazı kurak alanlarda kapsamının ve yoğunluğunun arttığının altını çizmektedir (Mirzabaev vd., 2019). Buna göre çölleşmenin iklim değişikliğine atfedilmesi zaman ve mekâna göre değişkenlik göstermekle birlikte iklim değişikliğinin birçok çölleşme sürecini kötüleştirmesi bir gerçektir ve sürdürülebilir arazi yönetimi, yerel bilgi ve erken uyarı sistemleri uyum ve azaltım stratejileri için öncelikli konulardır (Mirzabaev vd., 2019c

İklim değişikliğiyle birlikte artan ve yoğunlaşan kuraklığın bir diğer sonucu zararlıların tarım üzerindeki etkisine ilişkindir. Hâlihazırda dünya çapında tarımsal üretimde, ürünlerin yaklaşık %20-25'i hasat öncesi ve sonrası dönemlerde hastalıklar nedeniyle kaybolmaktayken, iklim değişikliğinin bu kayıpları daha da artıracağı öngörülmektedir (Dixon, 2012: 362). Zira iklim değişikliği, sıcaklık artışı, yağış miktarı ve rüzgâr hızı gibi iklimsel faktörlerdeki değişkenlikler ile karakterize edilmekte ve bu durum hem hava hem de toprak kaynaklı patojenlerin davranışlarını etkilemekte, bu patojenler, iklim değişikliği sonucu coğrafi yayılımlarını genişleterek daha fazla bitki türüne zarar vermektedir (Dixon, 2012: 362). Dolayısıyla iklim değişikliği, eklembacaklıların çeşitliliğinde, böcek zararlılarının coğrafi dağılımında ve popülasyon dinamiklerinde önemli değişikliklere yol açarak, tarım üretimini ve gıda güvenliğini tehdit eden başlıca unsurlardandır (Sharma, 2014: 229).

İklim değişikliğinin artan etkisi ile birlikte kuraklığın hem hâlihazırda dünya genelindeki etkileri hem de azaltım başarısızlıkları dolayısıyla projeksiyonlardaki olası etkileri belirgin hâle gelmiştir. Kuraklığın etkileri küresel ekosistemi bir bütün olarak kapsamakla birlikte bölgeden bölgeye değişiklik göstermekte, En Az Gelişmiş Ülkeler (EAGÜ), fiziksel, sosyal ve ekonomik farklılıkların yanı sıra bilgi ve beceri farklılıkları nedeniyle bu etkilerden en çok zarar gören ülkeler hâline gelmektedir (Miyan, 2015: 8). Muson iklim kuşağında yer alan Bangladeş, Nepal, Butan, Kamboçya ve Laos gibi Güney ve Güneydoğu Asya EAGÜ'leri de yağışların gecikmesi ve değişen dağılım modellerinden kaynaklanan artan kuraklıklardan muzdariptir ve kuraklık artan kirliliğin ve zorunlu göçün de sorumlularındandır. Uzun süreli kurak dönemler otlaklarda, ormanlarda ve meralarda orman yangını sıklığını artırmakta,

ovaların yağmurla beslenen mahsulleri, öngörülen kuraklıklarla birlikte toprak nemi stresinden kaynaklanan zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır (Miyan, 2015: 8).

Kuraklık, Akdeniz bölgesinde, özellikle yağmurla beslenen tarımın kritik olduğu ve su kaynaklarının yoğun kullanıldığı alanlarda, çevresel ve sosyoekonomik etkileriyle ön plana çıkarken, kuraklığın sıklığı ve şiddetinin artacağı bölgede kuraklık türleri ve etkileşimlerindeki karmaşıklık nedeniyle belirsizlikler devam etmektedir (Tramblay, 2020: 1). Özellikle Akdeniz'in güney ve doğu kesimlerindeki gelişmekte olan ülkelerin, gelecekte daha şiddetli kuraklık etkileriyle karşılaşacağı ön görülmekte, bu nedenle Akdeniz'e özgü kuraklık ölçütlerinin yeniden tanımlanması, bitki örtüsü etkileşimlerinin, kuraklık modellemesinin ve tahminlerinin geliştirilmesi ve su yönetimi stratejilerinin entegre edilmesi gerekmektedir (Tramblay, 2020: 1). Kuraklıklar, aynı zamanda su kıtlığından kaynaklanan sosyoekonomik sorunlara yol açmaktadır; bu nedenle, su kaynaklarının etkin yönetimi ve kuraklık sonuçlarının hafifletilmesi için önlemler alınması önemlidir. Galiçya'daki (Kuzeybatı İber Yarımadası) 1960-2020 yılları arasını kapsayan bir başka araştırma, iklim değişikliğinin etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Sonuçlar; incelenen dönem boyunca kuraklık dönemlerinin sayısında ve şiddetinde artış olduğunu, olayların süresinin uzadığını ve en şiddetli kuraklık koşullarının belirginleştiğini göstermiştir (Lorenzo vd., 2022:1). Kuşkusuz artan kuraklıklar ve bağlantılı su stresi sosyoekonomik davranış değişikliklerini beraberinde getirmektedir. İspanya, Kaliforniya ve Avustralya'daki Murray-Darling Havzası gibi su kıtlığı çeken bölgelerde, son yıllarda artan kuraklık sıklığı, su yönetimi ve kullanıcı davranışlarında değişikliklere neden olmaktadır (Berbel ve Esteban, 2019: 1).

İklim değişikliğinin şiddetlendirdiği kuraklıklardan doğan endişelerden biri de şiddet ve çatışma olasılığıdır. Bu iklim değişikliğinin güvenlikleştirilmesi için yer yer abartılarak kullanılsa da veriler bu iki fenomen arasında yadsınamaz bir ilişki olduğunu göstermektedir. Zira araştırmalar, gözlemlenen kuraklık ile şiddet içeren davranışlar arasında kısıtlı da olsa bir ilişki olduğunu göstermektedir. Özellikle, kuraklık yaşanan ve yağış miktarının düşük olduğu bölgelerde, yerel düzeyde uygulanan doğal kaynak kullanımı kurallarının, şiddete yönelik destek üzerinde ılımlı bir etkisi bulunmaktadır (Detges, 2017: 88). Bununla birlikte kuraklık koşullarının siyasi şiddete desteği etkilemesi genellikle, olumsuz sosyal ve siyasi ortamlarla bir araya gelmedikçe beklenmemektedir (Detges, 2017: 88). Kuraklığın, siyasi şiddet eğilimleri üzerinde kendi başına istatistiksel olarak anlamlı bir etki yaratmadığı, ancak siyasi ayrımcılığa maruz kalan ve devlet liderlerine güvensizlik besleyen bireylerin şiddetli kuraklık durumlarında siyasi şiddeti destekleme olasılıklarının arttığı görülmüştür. Bu tutarlı bulgu, zayıf devlet-vatandaş ilişkilerinin, kuraklık ve siyasi şiddet desteği arasındaki bağlantıyı kurma sürecinde

kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır (Detges, 2017: 88). Bu bağlamda iklim değişikliğinin sosyal istikrarsızlık üzerindeki etkilerini "Kuraklık ve buna bağlı çevresel etkiler şiddet kullanımına verilen desteği etkiliyor mu?" ve "Yerel düzeydeki resmi ve gayriresmî kurumlar, kuraklığın kötüleştiği zaman ve yerlerde şiddete verilen desteği ılımlı hâle getiriyor mu?" soruları üzerinden ele alan ve Kenya'da yürütülen bir diğer araştırmada gözlemlenen kuraklık ile şiddet içeren tutumlar arasında sınırlı da olsa doğrudan bir bağlantı olduğuna dair bazı kanıtlar ortaya çıkmıştır. Bazı yerel düzeydeki doğal kaynak kullanım kurallarının, kuraklığın rapor edildiği ve yağışların daha az olduğu yerlerde şiddete verilen destek üzerinde ılımlı etkileri vardır. Bu koşullu ve bağlamsal etki, küresel iklim değişikliği etkilerinin aşırı basitleştirilmiş anlatılarının önemli bir modifikasyonudur (Linke vd., 2018: 1544).

Mevcut bulgulara ek olarak iklim değişikliği ile artan kuraklıklara ilişkin projeksiyonları ortaya koyan çalışmalar da giderek artmaktadır. Zira 2010 yılına kadar yapılan gözlemler dahi gelecek 30-90 yıl içinde birçok kara bölgesinde yağış miktarlarının azalması ve/veya buharlaşmanın artması sonucu şiddetli ve yaygın kuraklıkların yaşanabileceğine dair model tahminleriyle uyumludur (Dai, 2013: 52). İklim modellerine göre 21. yüzyılda, Afrika, Güney Avrupa, Orta Doğu, Amerika'nın büyük bir kısmı, Avustralya ve Güneydoğu Asya gibi bölgelerde kuraklık artışı beklenmekte, ABD gibi bazı bölgeler, doğal iklim değişiklikleri sayesinde son 50 yılda uzun süreli kuraklıklardan kaçınmış olsa da gelecek 20-50 yıl içinde bu alanlarda kalıcı kuraklık riski artmaktadır (Dai, 2011: 45). Benzer şekilde Avrupa'da yapılan bir araştırma, küresel ısınma ile birlikte kuraklık zararlarının önemli ölçüde artabileceğini ve gelecekteki kuraklık etkilerinde bölgesel dengesizliklere yol açabileceğini ortaya koymaktadır (Naumann vd., 2021: 485). İklim eylemi alınmaması durumunda (2100'de 4°C artış ve herhangi bir adaptasyon önlemi olmadan), Avrupa Birliği ve Birleşik Krallıktaki yıllık kuraklık kayıplarının mevcut 9 milyar eurodan yıllık 65 milyar euroya yükseleceği, ekonomik büyüklüğe göre ifade edildiğinde ise iki kat artış göstereceği tahmin edilmektedir. Özellikle Avrupa'nın güney ve batı kesimlerinde kuraklık kayıplarında en büyük artış beklenirken, 4°C'lik ısınma tarımsal ekonomik çıktıyı bölgesel olarak %10 oranında azaltabilir (Naumann vd., 2021: 485). Bir başka projeksiyon çalışması kuraklık riskinin, özellikle bitkisel üretim ve hayvancılık için önemli olan Güney-Orta Asya, Güney Amerika'nın güneydoğusu, Orta Avrupa ve ABD'nin güneydoğusu gibi yoğun nüfuslu alanlarda daha yüksek; tundralar ve tropik ormanlar gibi daha az nüfuslu bölgeler için ise daha düşük olduğunu göstermektedir. Çalışmaya göre, iklim değişikliğinin bu bölgelerde kuraklık sıklığı ve şiddetini artırması beklenmekte olup, bu durum küresel gıda güvenliği ve iç çatışma risklerini artırabilir (Carrão vd., 2016: 108).

Azaltım çabalarının, 21. yüzyılın ilk yarısında kuraklığın artan ekonomik ve sosyal etkilerini önemli ölçüde azaltamadığı, bu nedenle kısa vadede, kuraklık riski yüksek bölgelerde adaptasyonun önem taşıdığını vurgulayan bir başka vaka çalışması (Jenkins, 2011), dolaylı ekonomik kayıpların doğrudan kayıplara kıyasla doğrusal olmayan bir biçimde arttığını ve bu durumun kuraklığın toplam ekonomik zararlarını büyüttüğünü ortaya koymuştur. Özellikle, doğrudan ve dolaylı ekonomik maliyetler arasındaki bu doğrusal olmayan ilişki, sıkı azaltım politikalarının, özellikle 21. yüzyılın ikinci yarısında, dolaylı kayıpların önlenmesi açısından doğrudan kayıplardan daha fazla fayda sağlayabileceğini göstermektedir (Jenkins, 2011). Sahra Altı Afrika için gerçekleştirilen bir başka araştırma da (Schenker ve Lobell, 2010: 1); mısır, sorgum, darı, yer fıstığı ve manyok mahsullerinin toplam üretiminde sırasıyla %22, %17, %17, %18 ve %8 oranında bir azalma olacağını ortaya koymaktadır. Bulgulara göre ilginç bir şekilde, en yüksek ortalama verime sahip ülkelerin en büyük tahmini verim kayıplarını yaşaması, modern, iyi gübrelenmiş tohum çeşitlerinin sıcaklığa bağlı kayıplara daha hassas olduğunu göstermektedir (Schlenker ve Lobell, 2010: 1). Sonuç olarak bitki yetiştirmek ve hayvancılık yapmak, elektrik üretmek, insan sağlığını korumak, adil toplumlar geliştirmek ve dünyanın iklim hedeflerine ulaşmak için merkezi bir öneme sahip olan su varlığına yönelik tehditleri derinleştiren iklim krizi ve artan kuraklıklar insanların yaşamlarını, işlerini, gıda ve enerji güvenliğini riske atmaktadır.

2.4.3. Hortum, Sel ve Fırtınalar

İklim değişikliğinin hortum, kasırga, fırtına, sel gibi hava olayları ile ilişkisini ortaya koymak, onun sıcaklıkla olan bağlantısını ortaya koymaktan çok daha çetrefilli bir süreç olsa da bilim insanlarınıın ekstrem hava olaylarının yoğunluğunun iklim değişikliği ile birlikte artacağını vurguladığı (Emanuel, 1997: 54) zamanlardan beri hem yapılan çalışmalar hem de ortaya çıkan veriler bu iddiayı ziyadesiyle doğrular hâle gelmiştir. Zira WMO'nun Marakeş'te gerçekleştirilen BM İklim Müzakereleri'ndeki rapora göre, 2011-2015 yılları arasında meydana gelen uç hava olaylarının yarısından fazlası insan kaynaklı küresel ısınmanın etkilerini yansıtmaktadır ve iklim değişikliğinin yol açtığı felaketler sonucunda bu dönemde 300.000 kişi yaşamını yitirmiştir (Hood, 2016). Benzer şekilde, 2005-2014 yılları arasında, EM-DAT (Uluslararası Afetler Veri Tabanı) tarafından yıllık ortalama 335 hava durumu kaynaklı felaket kaydedilirken ve bu sayı 1995-2004 dönemine kıyasla %14'lük artışa 1985-1994 yılları arasında kaydedilen seviyelerin neredeyse iki katına tekabül etmektedir (CRED, 2016: 1).

WMO ve IPCC'nin göstergeleri de bu eğilimi açıkça ortaya koymaktadır. Buna göre iyi gözlem kapsamına sahip kara bölgelerinin çoğunda şiddetli yağış olaylarının sıklığı ve

yoğunluğu küresel olarak artmış, bu artış, özellikle üç kıtada kıtasal ölçekte belirginleşmiş, insan faaliyetleri, başta sera gazı emisyonları olmak üzere, bu şiddetli yağışların küresel ölçekte artışındaki muhtemel ana itici güç olarak belirlenmiştir (Seneviratne vd., 2021). Öte yandan son 50 yılda her gün ortalama olarak hava, iklim veya su tehlikesi kaynaklı bir afet meydana gelmiş ve bu afetler günlük ortalama 115 kişinin ölümüne, 202 milyon ABD doları zarara yol açmış ve bu afetlerin sayısı son yarım yüzyılda beş katına çıkmıştır (WMO, 2021). 20 yıllık süreçte meydana gelen uç hava olayları bağlantılı afetler tüm afetlerin %90'ını oluşturmuş, yıllık ortalama 30.000 kişi olmak üzere toplamda 606.000 kişi yaşamını yitirmiştir, 4,1 milyar insan yaralanmış, evsiz kalmış veya acil yardıma ihtiyaç duymuştur (CRED, 2016: 1)

Bunlar arasında hem topluma hem doğaya korkunç zarar verme potansiyeline sahip olan hortumlar, kasırgalar ve bağlantılı şiddetli fırtınalar (Doyle ve Girod, 1997: 109) başı çekmektedir. Bu afetlere ilişkin toplumsal risk düzeyi; karaya ulaşan hortumların sıklığı, gücü ve süresi ile birlikte toplumun çeşitli kesimlerinin hazırlık düzeyi ve uyguladıkları hafifletme stratejilerine bağlı olarak değişim göstermektedir (Diaz ve Pulwarty, 1997: 3). Hortum ve kasırgalara bağlı toplam ekonomik kayıpların her geçen gün arttığı eskiden beri bilinmektedir (Pulwarty ve Riebsame, 1997: 186). Örneğin 2 yıl arayla Filipinler'i vuran Haijan (2013) ve Koppu (2015) tayfunları 6300 kişinin ölümüne ve 15.000'den fazla kişinin yerinden olmasına neden olmuştur (BBC News, 2015). 1949-2006 yılları arasında ABD'de meydana gelen aşırı zarar verici fırtınaların kayıtları incelediğinde 1990'dan bu yana hem şiddetli fırtına sayısının hem de fırtınaların yarattığı kayıp miktarının giderek arttığı görülmektedir (Changnon, 2009: 17). Benzer şekilde IPCC de özellikle tropikal siklonların küresel oranının son 40 yılda arttığına dikkat çekmektedir (Seneviratne vd., 2021).

Dünya çapında milyonlarca insan için önemli bir tehdit oluşturan hava koşullarına bağlı bir afet olan seller ölümlere, yaralanmalara, uzun vadeli sağlık sorunlarına, mülk ve geçim kaynaklarında büyük zararlara yol açabilir; ayrıca hem kentsel hem de kırsal sistemlerin işleyişinde ciddi aksamalara sebep olabilir (Long vd., 2023: 490). Aşırı hava koşulları, ekosistemler ve insan toplulukları üzerinde geniş çaplı zararlı etkilere sahiptir ve ani sel kaynaklı ölümler ile ekonomik kayıplar, diğer tüm hava koşullarına bağlı tehlikelere kıyasla daha yüksektir. Fırtına akışlarındaki aşırılıklardan kaynaklanan ani sellerin, artan sıcaklıklar ve insan kaynaklı değişiklikler sebebiyle küresel olarak daha sık ve daha zararlı olacağı öngörülmektedir (Yin vd., 2018: 1). 1970-2015 yılları arasında dünya çapında bir afet sigortası veri tabanı kullanarak, aşırı fırtına ve sellerden kaynaklanan afetlerin ekonomik kayıplarını yerel sıcaklıkla ilişkilendiren bir araştırmanın sonuçları; ekonomik kayıplar ile yerel sıcaklık arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir ilişkiyi ortaya koyarak iklim değişikliği ve

ekstrem hava olayları arasındaki ilişkiye açıklık getirmektedir (Wasko vd., 2021: 1). Son yıllarda, doğal afetler arasında seller, sigortalı kayıpların en büyük payını oluşturmuş ve yalnızca 2016 yılında yaklaşık 60 milyar ABD doları değerinde küresel kayba neden olmuştur (Aerts, 2018: 193). 1995-2016 yılları arasında, sel olayları 2,3 milyar insanı etkilerken, hava koşullarıyla ilişkili afetler içinde en ölümcül olanı fırtınalar, 242.000'den fazla insanın ölümüne yol açmıştır (CRED, 2016: 1).

Hortum ve kasırgaların bu yıkıcı etkileri, iklim değişikliğinin nasıl bir yöne evrileceğini anlamayı da önemli hâle getirmektedir. Projeksiyonları değerlendirdiğimiz zaman iklim değişikliğinin etkisinin ötesinde; sel açısından riskli, ekonomik açıdan cazip bölgelerdeki nüfus ve ekonomik varlıkların artması nedeniyle 2050 yılına kadar sel felaketlerine küresel maruziyetin üç katına çıkması beklenmektedir (Aerts, 2018: 193). İklim değişikliğinin olası etkisini ise IPCC şu şekilde açıklamaktadır: Atmosfer ısındıkça, şiddetli yağışların yoğunluğundaki artış, atmosferin tutabileceği maksimum nem miktarındaki artış oranını izleyecektir ve bu oran her 1°C küresel ısınma başına yaklaşık %7'dir. Şiddetli yağış olaylarının sıklığındaki artış, daha fazla ısınma ile doğrusal olmayan bir şekilde artacak ve daha nadir olaylar için daha belirgin olacaktır. 4°C'lik bir küresel ısınma durumunda, yakın geçmişe kıyasla 10 ve 50 yıllık olayların sıklığı sırasıyla iki ve üç katına çıkacaktır (Seneviratne vd., 2021). Bir başka iklim modeline göre, 2050 yılında, şu anki 100 yıllık selin dünya genelinde %40'lık bir alanda en az iki kat daha sık gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu durumun, yaklaşık 450 milyon insanı ve 430 bin km2 tarım arazisini etkileyeceği ve küresel sel riskinin, iklim değişikliği olmadığı varsayılan 2050 senaryosuna kıyasla %187 oranında artış göstereceği tahmin edilmektedir (Arnell, 2016: 387). Karayipler başta olmak üzere bazı havzalar için oldukça tanıdık olan hortum ve kasırgaların Akdeniz Havzası için de ortalama senaryolarda dahi riskleri giderek artmaktadır (González-Alemán vd., 2019: 1754). Kuşkusuz meydana gelme sıklığından ziyade olası riskler ve kırılganlıklarla olan etkileşimlerinin sonuçları bir çekince hâlini almaktadır. Zira çalışmalar 21. yüzyılda hortum riskinde beklenen artışa ek olarak, insan yapımı çevrenin büyümesinin, gelecekteki hortum afeti zararını artıracağını göstermektedir. Buna göre hem artan risk hem de maruziyetin birleşimi, 2010'dan 2100'e kadar hortum etkilerinin büyüklüğünde ve afet potansiyelinde üç katlık bir artışa sebep olabilir (Strader vd., 2017: 301). Bu artan eğilimlerle baş edebilmek için, iklim değişikliğine uyum sağlama ve afet riskini azaltma önlemleri, güvenilir risk bilgilerine dayanarak uygulanmalı ve önceliklendirilmelidir. Kanıta dayalı risk değerlendirme bilgilerinin kullanılması, küresel iklim değişikliği ve afet riskinin azaltılması konusundaki çağdaş tartışmaların önemli bir parçasıdır (Aerts, 2018: 193).

2.5. Bilgi, Deneyim ve Farkındalık Ekseninde Kırsal Tarımsal Topluluklar

İklim değişikliği ve bağlantılı afetlere ilişkin bilgi, deneyim ve farkındalık, her mücadelenin olduğu gibi iklim krizi mücadelesinin de temelini oluşturmaktadır. Zira algılanan riskler ile gerçek riskler arasındaki ayrımı ve uyumsuzlukları idrak etmek, başarılı ve uzun vadeli uyum politikaları oluşturabilmenin de zorunlu bir ön adımıdır. Bu konuda seviye tespitine ilişkin nicel çalışmalar kadar ilgili bilinç ve farkındalık sürecini anlamaya çalışan nitel araştırmaların da önemi büyüktür. Kuşkusuz bu süreci etkileyen demografik ve sosyoekonomik birçok değişken olduğu gibi en belirleyici faktörlerden biri de deneyimlerdir. Bu bölümde kırsal tarımsal toplulukların iklim değişikliğine ilişkin genel farkındalık ve algılarının şekilleniş biçimlerine değinildikten sonra tecrübe edilen afetler üzerinden bu fenomenlerin şekillenişi incelenecektir.

Araştırmalar, çeşitli grupların iklim değişikliğiyle ilgili algılarında önemli farklılıklar ve benzerlikler saptamakta ve bu algılar genellikle büyük ölçekli yukarıdan aşağı (top-bottom) adaptasyon stratejilerinde ihmal edilmektedir (Walshe vd., 2018: 303). Nepal'de gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçlarının bu bağlamda oldukça farklılık gösterdiği görülmektedir (Ajani ve van der Geest, 2021: 2008). Bazı bölgelerdeki gruplar Urduca'ya çevrildiğinde bile 'iklim değişikliği' terimine pek aşina olmasa da yerel iklimdeki değişiklikler konusunda yüksek düzeyde farkındalık göstermekteyken diğer bölgelerdekiler bu terime aşina olup ve fosil yakıtların yakılması ve doğanın tahrip edilmesi gibi nedenlerine de işaret edebilmektedir. Buna göre, eğitim düzeyinin yüksekliği ve dağlık bölgelerdeki sivil toplum kuruluşlarının etkin afet yönetimi çabaları, afetlere karşı farkındalık seviyelerindeki farklılıkları açıklayabilir (Ajani ve van der Geest, 2021: 2008). Bir diğer araştırma, çoğu çiftçinin iklim değişikliği hakkında bilgi sahibi olduğunu ve bilgilerini esas olarak medyadan aldığını ortaya koymaktadır. Sel ve yüksek sıcaklıklar en önemli iklim değişikliği riskleri olarak görülmekte, çiftçiler bu risklere karşı ekim zamanlarını ayarlamak, arazilerini malçlamak ve sulama çukurları kazmak gibi çeşitli uyum stratejileri geliştirmekte, ancak finansal sınırlamalar nedeniyle daha fazla önlem alamadıklarını belirtmektedirler (Elum ve Snijder, 2023: 745).

Nijeryalı çiftçilerle gerçekleştirilen bir diğer araştırmanın sonuçları çiftçilerin %52'sinin iklim değişikliği kavramının oldukça farkında olduğunu, %38'inin ise biraz farkında olduğunu göstermekte; çiftçilerinin iklim değişikliği algıları arasında yüksek güneş yoğunluğu, yağış süresindeki değişim, hava durumundaki değişim ve düşük ürün verimi yer almaktadır (Onubogu, 2021: 11). Çalışmada eğitim süresi, çiftçilik tecrübesi, cinsiyet, danışman ziyaretlerinin sıklığı ve çiftçilik yöntemleri, çiftçilerin iklim değişikliği algısını şekillendiren önemli sosyoekonomik faktörler olarak tanımlanmıştır (Onubogu, 2021: 11). Filipinli çiftçilerle

karma yöntem aracılığıyla gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçları ise ikim değişikliği konusunda oldukça bilinçli oldukları ve iklim değişikliğine uyum sağlamada kullanılacak en iyi strateji olarak korumalı tarımı gördükleri sonucuna ulaşmıştır (Lualhati vd., 2018: 8). Oldukça az araştırmanın yapıldığı Rusya'da gerçekleştirilen bir çalışma ise iklim değişikliğiyle ilgili yerel anlatıların büyük ölçüde iklim şüpheciliğini yansıttığını ve insan kaynaklı iklim değişikliğinin çevresel değişiklikleri açıklamak için reddedildiğini göstermektedir. Bulgulara göre (1) iklimin doğal ve döngüsel olarak değiştiği düşünülmekte, (2) insanlar doğal iklim döngülerini değiştirecek kadar büyük bir güç olarak görülmemekte, (3) çevresel sorunlar teknolojiyle çözülebilir görülmekte ve (4) iklim değişikliği bilimi hakkında bilgi eksikliği olduğu düşünülmektedir (Graybill, 2013: 817). İklim değişikliğinin artan kabulüne karşın bu değişimin nedenine ilişkin inançların kültürel, siyasi ve kimlik odaklı görüşlerden güçlü bir şekilde etkilendiği görülmektedir. Örneğin Oregon'da gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçları çoğunluğun insan faaliyetlerinin iklimi değiştirdiğine inanamadığı ancak büyük çoğunluğun (%85-86) ister doğal ister insan kaynaklı olsun, iklimin değiştiğini kabul ettiğini göstermektedir (Hartter vd., 2018: 83).

Bu algıların şekillenmesinde kuşkusuz yerel bilginin rolü de çok önemlidir. Yerel toplulukların nesiller boyu çevreleriyle etkileşimi sayesinde geliştirdiği, hayatta kalma ve uyum sağlama konusunda değerli bir kaynak olan yerel bilginin afet riski azaltma ve iklim değişikliği bağlamında yeterince belgelenmemesinin; politika yapıcıların daha çok bilimsel bilgilere dayalı stratejilere yönelmesiyle sonuçlanmasına ve bu değerli kaynağın göz ardı edilmesine yol açtığına değinen Iloka (2016: 1) yerel uyum stratejilerinin öneminin anlaşılmasının, geleceğe yönelik sürdürülebilir politikaların anahtarı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca özellikle kırsal bölgelerin sosyolojik yapısı göz önüne alındığında yerel uyum stratejilerinin oluşturulmasında kanaat önderleri de kilit bir role sahiptir. Alkhajar (2021: 3) tarafından yapılan çalışma, kanaat önderlerinin iklim değişikliği politikalarının halka iletilmesi ve uygulanmasında önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu liderler, çeşitli iletişim kanallarını kullanarak toplumu harekete geçirebilir ve özellikle yerel düzeyde, iklim değişikliğiyle mücadelede kritik roller üstlenir. Çalışma, yerel yönetimlerin kanaat önderleriyle iş birliğinin toplumsal yararı maksimize edeceğini ve etkili iklim politikalarının yaygınlaştırılmasında hayati önem taşıyacağını belirtmektedir (Alkhajar, 2021: 3).

İklim müzakerelerinde de azaltım ve uyumun ardından iklim değişikliğinden kaynaklanan "kayıp ve zarar"ın hak ettiği öneme kavuşmasıyla (Broberg ve Martinez Romera 2020; Calliari vd. 2020) birlikte, üçüncü bir boyut yani "iklim acısı" ya da "iklim mağduriyeti" de ön plana çıkmıştır (Wapner, 2014). Bu kavramları anlayabilmenin yolu da büyük oranda

faillerin deneyimlerinden ve anlatılarından geçmektedir. Zira, fiziksel etkiler açıkça görülürken, duygusal travmalar uzun süre fark edilmeyebilir ve bu travmaların birey ve toplum üzerinde derin ve uzun vadeli etkileri olabilir (Ajani ve van der Geest, 2021: 2009). İklim travması, doğrudan felaketlerden etkilenmek veya su kıtlığı ve verimsiz topraklar gibi sebeplerle yerinden edilmek suretiyle yaşanabilir ve bu durum, kronik korku, derin üzüntü, geçmişe özlem ve güvenlik hissinin kaybı gibi duygusal tepkilere yol açabilir. Bu bağlamda Ajani ve van der Geest'in (2021: 2009) çalışması, derinlemesine ve sektörler arası iç görülerin, insanların kendi deneyimlerine odaklanan hikayelere dayalı bir metodolojiyle mümkün olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, her yerin ve toplumun kendine has çevresel, sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik özelliklerini ve bu çeşitliliğin iklim direnci kapasitesi üzerindeki etkisini vurgular. Özellikle, gelişmekte olan ülkelerde yaşayan bireylerin iklim değişikliğiyle ilgili doğrudan tecrübeleri, daha kapsamlı ve katılımcı iklim politikaları ve müdahaleler için hayati önem taşımaktadır. Politika yapıcılar için, yerel halkın algılarına ve deneyimlerine dayanarak, mevcut ve gelecekteki ihtiyaçları daha iyi anlayıp karşılamak ve yerel düzeyde uygulanabilir, katılımcı ve bütüncül iklim direnci stratejileri geliştirmek kritik bir adımdır (Ajani ve van der Geest, 2021: 2009). Zira tarım topluluklarında iklim değişikliğinin yarattığı zorlukların etkili bir şekilde ele alınabilmesi için iklim değişikliği müdahalelerinin planlanmasında paydaşların katılımı olmazsa olmaz bir unsurdur (Elum ve Snijder, 2023: 745). Bu noktada bir başka araştırma risk altındaki insanlar ile iklim değişikliğiyle mücadeleden sorumlu kuruluşlar arasındaki eylemsizlik veya etkin eylemsizliğe ilişkin sosyokültürel yapıları ve nedensel mekanizmaları incelemek için eleştirel gerçekçi bir yaklaşım ortaya koymaktadır (Rühlemann ve Jordan, 2021: 424). İklim değişikliğine karşı eylemsizlik veya yetersiz eylemle sonuçlanan ve risk altındaki gruplar arasında beklenmedik sonuçlara yol açan, bağlama özgü çeşitli alt hikayelerin varlığını vurgulayan bu çalışmanın bulgularına göre bu hikayeler, iklim değişikliği algıları ve tepkilerinde çelişkiler yaratabilir, kaynak dağılımındaki eşitsizlikleri meşrulaştırabilir ve risk algılarını baskılayabilir veya sermayeleştirebilir, bu da iklim değişikliğiyle mücadelenin karmaşık sosyal ve kültürel meydan okumalar içerdiğini göstermektedir (Rühlemann ve Jordan, 2021: 424).

Orman yangınları özelinde baktığımızda aslında ormanlara komşu kırsal topluluklar için iklim değişikliği bilgisi temel geçim stratejileri açısından önem arz etmektedir zira tehdit altında olan büyük ölçüde bağımlı oldukları doğal kaynaklardır. Kong'Ani'nin araştırması (2018), Kenya'nın Narok İlçesi'ndeki orman çevresindeki kırsal toplulukların iklim değişikliği konusunda yüksek bir farkındalığa sahip olduğunu ve bu durumun yaşam tarzları üzerinde ciddi etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Bulgular katılımcıların %93'ünün yaşam deneyimleri

yoluyla iklim değişikliğinin farkında olduğunu göstermektedir. Katılımcıların %72'si bunun doğal bir değişiklik olduğunu düşünürken %26'sı insan faaliyetlerini sorumlu tutmakta, %2'si ise Tanrıların bu şekilde cezalandırdığını düşünmektedir. Bu topluluklar, iklim değişikliğinin nedenlerini ve etkilerini çeşitli şekillerde algılamakta, özellikle geçim kaynaklarının iklim değişikliğinden etkilendiğini belirtmektedirler. Araştırma, iklim değişikliğine yönelik etkili azaltım ve adaptasyon stratejileri geliştirmek için yerel toplulukların sürekli olarak güncel bilgilerle donatılması gerektiğini vurgulamaktadır (Kong'Ani, 2018: 62). Bu topluluklarda iklim değişikliğinin nedenlerine ilişkin inanışlar çok çeşitli olmakla birlikte, orman yangınları ve iklim değişikliği bağlantısına ilişkin anlayışlar da farklılaşmaktadır. Örneğin Avustralya'da yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre hane halkı anketleri içerisinde büyük bir grup iklim değişikliğinin orman yangını riskini artırdığına inanmakla birlikte ekolojik değerlere daha fazla öncelik vermekte ve risk azaltımı için bu değerleri göz ardı etmek istememektedir (Bardsley, 2018: 424).

Araştırmalar aynı zamanda risk algısı ile adaptasyon kapasitesi arasında da bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Kolektif eylem için harekete geçmeye yönelik adaptasyon kapasitesi algısı daha yüksek olan bireyler yerel riskler konusunda daha fazla endişe duymakta, topluluk dayanışması görüşü daha yüksek olan sakinler ise daha az endişe duymaktadır (Jacobs ve Cramer, 2020: 12). Bu öznel algıları belirleyen faktörleri ve eğilimleri anlamaya çalışan bir başka çalışma sosyopolitik kimliğin iklim değişikliği inançlarını güçlü bir şekilde etkilediğini, kimlik ve iklim inançlarının hem yakın geçmişteki iklim algılarını hem de gelecekteki olası eğilimleri öngördüğünü ortaya koymuştur (Hatter vd., 2020: 1). Buna göre, iklim değişikliği algıları üzerinde siyasi görüşlerin etkisi, genellikle aynı siyasi partiden arkadaşlara sahip bireyler arasında daha belirgindir. Öte yandan, gelecekteki orman yangınları riskine yönelik algılar, kişilerin iklim değişikliğine olan inançlarına veya bireysel ya da arkadaş çevresinin politik görüşlerine genel olarak bağlı değildir. Birçok kişi, büyük orman yangınlarının sıklığında bir artış olduğunu doğru bir şekilde algılamakta ve bu trendin gelecekte de süreceğini öngörmektedir (Hatter vd., 2020: 1).

Algı ve farkındalık gelişiminde en büyük rol oynayan unsurlardan biri kuşkusuz maruziyet durumudur. Oregon orman yangınlarından hemen sonra gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçları iklim değişikliğiyle ilgili endişelerinin arttığını bildiren katılımcıların afete hazırlık ve toplumsal yardım eylemlerini bildirme olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Siddiqi vd., 2023: 1138). Ayrıca bireyler, orman yangınları hakkında daha sık gayriresmî sohbetler gerçekleştirdiklerini, bu konuda bilgi edinmek için çeşitli kaynaklara başvurduklarını ve arkadaşlarının, komşularının ve diğer topluluk üyelerinin gelecekteki orman

yangınlarına karşı daha aktif önlemler aldıklarını belirttiklerinde, genellikle daha yüksek afet hazırlık ve topluluk destek eylemlerinin gerçekleştirildiğini rapor etmişlerdir. Ayrıca, afetlere hazırlık eylemleri, resmi kaynaklardan alınan bilgilerle de pozitif bir ilişki göstermektedir (Siddiqi vd., 2023: 1138). 2003 ve 2009 yıllarında orman yangınlarının meydana geldiği Kuzeydoğu Avustralya Victoria'daki Beechworth çevresinde gerçekleştirilen bir başka çalışmanın bulguları ise insanların yakın zamanda birbirini izleyen orman yangını olaylarına ilişkin deneyimlerinin, genel olarak iklim değişikliği ya da orman yangını olaylarının nedensel bir ajanı olarak görüşlerini etkilemediğini ortaya koymuştur (Millar vd., 2015: 124). Son zamanlarda hava koşullarının aşırı olduğu konusunda genel bir mutabakat olmakla birlikte bazıları orman yangınlarındaki artışı iklim değişikliği dışında daha kolay gözlemlenebilen faktörlere bağlamıştır (Millar vd., 2015: 124). Kaliforniya'daki orman yangınları özelinde gerçekleştirilen bir araştırma ise orman yangınına 15 km yakında yaşamanın iklim yanlısı oy pusulası önlemlerine desteği yüzde 4 ila 6 puan artırdığını ve sonraki uzaklaşan her 10 km için bu etkinin yaklaşık yüzde 1,7 puan düştüğünü tespit etmiştir. Araştırma deneyimlenen iklim tehditlerinin, insanların harekete geçme isteğini güçlendirebileceği sonucuna ulaşmakta; ancak bu etkinin özellikle halkın zaten iklim değişikliği konusunda olumlu inançlara sahip olduğu yerlerde görüldüğünü vurgulamaktadır (Hazlett ve Mildenberger, 2019: 1).

Afet sonrası sık yaşanan fenomenlerden biri de yayılan söylentilerdir. Zira afet zamanlarında, topluluk üyeleri bilgi arayışına girip, beklenenin dışında ve endişe verici olayları çözümlemeye çalışırken, söylentilerin yayılması yaygınlaşır. Kuzey Kaliforniya'nın kırsal bir bölgesinde orman yangınından sağ kurtulanlarla yapılan görüşmelere dayanan bir araştırma söylenti anlatısı yaratımının mevcut kültürel değerleri ve güç düzenlemelerini yansıttığını göstermektedir (Ewert, 2022: 436). Buna göre afet sonrası oluşan tartışmalı atmosferde, söylentiler güvenlik, hak edilmişlik ve sınıf gibi egemen düşünceleri pekiştirirken, yeni bilgileri mevcut kültürel inançlarla uyumlu hâle getirmek için bir araç olarak kullanılır. Bu bağlamda, söylentiler, hükümet politikalarına ve çevrenin korunması gibi konulardaki inançlar dahil olmak üzere, kültürel şemaları ve mekânsal damgalama gibi sembollerle ifade edilen normatif güç yapılarını yansıtan bir biçimde şekillendirilir. En önemlisi, afet durumlarında, güvenilir bilgi aktarımının kritik öneme sahip olduğu bir dönemde, yerel kültür hangi hikayelerin oluşturulacağını, paylaşılacağını ve kabul edileceğini belirleyerek bu süreçleri hem mümkün kılar hem de sınırlar (Ewert, 2022: 436).

Orman yangınlarına karşı yapılan planlama ve hazırlıkta, etkili iletişimin ve tehdit altındaki bölge sakinlerine doğru ve zamanında bilgi sunulmasının büyük bir önemi vardır. Afetlerle ilgili topluluk bazında geliştirilen anlatıların yerel seviyede nasıl oluşturulduğunu

anlamak elzemdir. Bu anlatılar, bölge sakinlerinin orman yangını riski algılarını ve neyin "iyi bilgi" olarak kabul edildiğini belirleyen, yerel toplumsal ve kırsal yaşamın özelliklerinden etkilenen filtreler gibi işlev görür (Copper vd., 2020: 259). Bu durum, sonuç olarak, orman yangını ile ilgili bilgi kaynaklarının ve iletişim yöntemlerinin tercihlerini şekillendirir. Avustralya yangınlarında yerel bilgi kaynaklarının tercih edildiği ve merkezi olarak düzenlenmiş orman yangını bilgi kaynakları tarafından sağlanan bilgilere karşı güvensizlik oluştuğu görülmüştür. Bu da bizi bu süreçlerin orman yangını riski ile karşı karşıya olan belirli toplulukların yerel özelliklerine ve bu toplulukların oluşturduğu anlatı ve anlayışlara uygun şekilde adapte edilmedikçe, etkisiz kalacağının olası olduğu sonucuna götürmektedir (Copper vd., 2020: 259).

Sıklığı ve şiddeti artan orman yangınlarının ardından “ortak sorumluluk” çağrıları yapılmakta, devlet kurumları, işletmeler, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar ve bölge sakinlerinin tümünün katılımının önemi vurgulanmaktadır. Bu anlamda orman yangını deneyimleri tüm tarafların birlikte hareket etme ve çalışma pratiğini dönüştürebilir. Bu bağlamda 2006 ve 2013 yılları arasında tekrarlanan orman yangınlarının yaşandığı bir coğrafyada sosyal öğrenme ve sosyal hafızayı ele alan bir çalışma, Batı Victoria'daki bir çiftçi topluluğu ile orman yangını yönetimi sorumluluğuna sahip devlet kurumları arasındaki hafıza, öğrenme ve uygulama arasındaki ilişkileri inceler (Reid vd., 2018: 442). Araştırma sonuçları, sosyal öğrenme ile sosyal hafızanın etkileşimi sonucunda, katılımcıların "ortak sorumluluk" ilkesini benimsemeleriyle yeni uygulamaların geliştiğini ancak, paylaşılan bilginin içeriğine ve hazırlık ile müdahale süreçlerinde "sorumluluk" kavramının ne anlama geldiğine dair belirsizliklerin sürdüğünü ortaya koymaktadır (Reid vd., 2018: 442).

Orman yangınları özelinde tahliye etme, terk etme, kaçma ya da kalma ve mücadele etme kararları ve pratikleri afetin doğası gereği ciddi bir sorunsal olarak karşımıza çıkar. Zira başka afet türlerinde olduğu gibi afetin başlama, bitme, büyüme ya da küçülme süreçleri fazlasıyla belirsizdir ve “güvenli alan”ların güvenliği çok geçici olabilir. Öte yandan orman sınırında yaşayan toplulukların yaş ortalaması oldukça yüksektir. Bu da tahliye süreçlerini zorlaştıran bir etmen olarak karşımıza çıkar. 2011 yılında Sandy Lake First Nation'da yaşanan orman yangını tahliyesi sırasında yerli yaşlıların deneyimleri, hassasiyetleri ve başa çıkma yöntemlerini derinlemesine mülakatlar ve odak grup tartışması yoluyla inceleyen bir araştırmanın bulgularına göre topluluk seviyesinde acil durum tahliyesine yönelik hazırlıksız oluş, özellikle yaşlılar için zorlayıcı olmuş; tahliye edilenler, varış noktasındaki ev sahibi topluluğa ulaştıklarında, yaşlıların deneyimleri sağlık hizmetlerinin yetersizliği, aile desteğinin olmamasından kaynaklanan sağlık sorunları, konaklama sıkıntıları ve dil bariyerleri ile

geleneksel yiyeceklere erişimdeki zorluklar gibi kültürel faktörlerden olumsuz yönde etkilenmiştir. Buna karşın, yaşlılara gösterilen derin saygı ve topluluk üyelerinden alınan sosyal destek, tahliye sürecindeki deneyimlerini olumlu yönde iyileştiren kritik faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır (Asfaw vd., 2020: 1273). ABD'de orman yangını yaşamış üç bölge üzerine yapılan bir başka çalışma ise insanların tahliye kararlarını etkileyen çeşitli faktörleri incelemiştir. Sonuçlar bireylerin farklı eğilimler gösterdiğini ve tahliye, bekleyip görme veya savunma gibi çeşitli stratejileri benimsediklerini göstermiştir. Bu kararlar, bireysel risk algıları, inançlar ve çevresel ipuçları gibi faktörler tarafından şekillenmektedir (McCaffrey vd., 2018: 1390). Bu bağlamda gerçekleştirilen bir diğer çalışma Avustralya'nın orman yangını politikasını inceleyerek, aşırı yangın koşullarında ev sahiplerinin 'kal ya da git' kararı vermelerini sağlayan yaklaşımları tartışmaktadır. İlgili politika, erken ayrılmanın savunma durumundan daha güvenli bir seçenek olduğunu öne sürerek, tehlikeli koşullarda kalmamanın önemini vurgulamaktadır. Çalışma, Koruyucu Eylem Karar Modelinin, özellikle hazırlık ve hafifletme eylemleri ile donatmanın ev sahiplerinin tahliye veya kalma kararlarını nasıl etkilediğini gösteren uygulamalarını ele almaktadır. Avustralya'da ve Kuzey Amerika'da yangın tehdidi altındaki hane halkları için zorunlu tahliyeye bir alternatif olarak sunulan bu seçeneklerin, mevcut modelin karmaşık durumları yeterince yansıtmadığı ve modelin bu bağlamlarda revize edilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır (Strahan ve Watson 2019: 1602).

Artan ve yoğunlaşan *kuraklıktan* etkilenen kırsal toplulukların iklim değişikliğine ilişkin algı ve farkındalıkları, yaşadıkları deneyimler ile iklim değişikliği gerçekliği arasındaki kurdukları bağ, kuraklık deneyimleri ve risk algıları üzerine de çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Erken tarihli çalışmalarda daha düşük olan farkındalığın zamanla arttığını ve kuraklık deneyimleri arttıkça iklim değişikliği bağlantısına ilişkin algıların da şekillendiğini görmekteyiz. Bunlardan başlıcaları şu şekildedir. İskoçya'da 2009 yılında 540 süt çiftçisiyle yapılan kapsamlı bir anketin sonuçları çiftçilerin sadece yarısının gelecekte sıcaklıkların artacağı konusunda hemfikir olduğunu göstermektedir (Barnes ve Toma, 2012: 507). Bir diğer çalışmada, Hindistan'daki çeltik üreticilerinin yarısının iklim değişikliği sebebiyle bazı bitkilerin ekim alanlarının daraldığını düşündüğü tespit edilmiştir. Büyük çoğunluk, son 15 yılda iklim değişikliği nedeniyle artan hayvan göçlerini gözlemlediğini ve hemen hemen aynı oranda çiftçilerin günlük zahmetli iş yükünün arttığını belirtmiştir. Katılımcıların yaklaşık üçte biri uzun vadeli iklim değişikliğinin etkilerini orta seviyede algılarken, yaklaşık üçte biri yüksekten düşüğe farklı düzeylerde etkileri olduğunu ifade etmiştir (Qureshi, 2022: 3736). Güneydoğu Rajastan'daki bir araştırmada, çiftçilerin iklim değişikliğine dair algıları, bunun tarım ve geçim kaynaklarına etkileri ve bununla başa çıkmak için benimsedikleri stratejiler

incelenmiştir. Katılımcıların büyük bir bölümü (%80), gelecekte su kaynaklarının azalacağını tahmin etmektedir. Yüzde 78'lik bir kesim, bölgede yaşanan iklim değişiklikleri nedeniyle muson yağmurlarının geçmiş yıllara göre daha erken sona erdiğini belirtmiştir. Yüzde 75'lik bir kısım, iklim değişikliğinin süt verimini düşürdüğünü ifade ederken, %70'i ise mahsul veriminde azalma ve %68'i haşere ve hastalık vakalarında artış beklediklerini bildirmiştir (Kumar vd., 2022: 1). Arazi büyüklüğünün, kâr oranın, sel ve kuraklığın buğday üretim süreçleri üzerindeki etkisini Pakistan özelinde anlamaya çalışan bir çalışma da çiftçilerin %71,4'ünün kuraklık ve sellerin buğday ürünlerini etkilediği konusunda hemfikir olduğu sonucuna varmıştır (Akhtar vd., 2022: 122). Güneybatı Jamaika'da gerçekleştirilen bir diğer araştırma çiftçilerin çoğunun kuraklık olaylarındaki artıştan endişe duyduğunu göstermekte, uydu tahminleri de bu algıyı desteklemektedir. Bulgulara göre Jamaikalı çiftçilerin kuraklık algıları yalnızca kurak ayların büyüklüğü ve sıklığından değil, büyüme mevsimleri arasındaki farktan da kaynaklanmaktadır (Gamble vd., 2010: 8809).

Acibuca ve diğerlerine göre (2022) Türkiye'deki çiftçiler ise, yağış değişikliklerini iklim değişikliğiyle bağdaştırarak, ürün verimindeki risklere dikkat çekmişlerdir. Özellikle Güneydoğu Anadolu'dakiler sıcaklık ve kuraklık konusunda daha fazla endişelenirken, çiftçiler genel olarak insan etkisi ve ekonomik gelişmenin iklim üzerinde daha etkili olduğunu düşünmektedir. Araştırmada, çiftçilerin iklim değişikliğinin kırsal göçü ve doğal yaşamı olumsuz etkileyeceği konusunda endişelerini belirttiği vurgulanmaktadır. Bu durum, politika ve uygulamalarda çiftçilerin perspektiflerinin önemini ortaya koymaktadır (Acibuca vd., 2022). Türkiye Çorum kırsalında çeltik üreticileri ile gerçekleştirilen bir başka araştırmada ise çiftçilerin %94,3'ü bölgeye düşen yağış miktarının azaldığını ve yaklaşık üçte biri yağışların düştüğü dönem ve şiddetinde değişiklik olduğunu belirtmiştir (Öz, 2019: i). Model analizleri, çeltik üreticilerinin iklim değişikliği algıları üzerinde çeşitli faktörlerin pozitif ve negatif yönde etkileri olduğunu ortaya koymaktadır. İlçeye olan uzaklık, ortaokul ve üstü eğitim seviyesine sahip olmak, tarım sigortası yaptırmak, yeni teknolojilere erişim, hava durumunu düzenli takip etmek ve üretimdeki değişimler gibi faktörler, çeltik üreticilerinin iklim değişikliği algılarını pozitif yönde etkilerken; yayım hizmetlerine erişim, bu algıları istatistiki olarak negatif yönde etkileyen bir faktör olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlar, çeltik üreticilerinin iklim değişikliğine dair algılarının, sosyoekonomik durumları, eğitim seviyeleri ve erişilebilir kaynaklara bağlı olarak şekillendiğini göstermektedir (Öz, 2019: i).

Nijerya'da kırsal hane halklarının iklim değişikliği göstergelerine ilişkin farkındalık düzeyinin ve bu göstergelerin değişim yönünün değerlendirilmesine odaklanan bir başka araştırmanın sonuçları kırsal alanlarda yaşayan çiftçi hanelerin, erken yağışların durması,

mahsullerin aşırı sıcaklardan zarar görmesi, mahsullerin ekilmesi ve yeniden ekilmesi gerekliliği, düzensiz yağış desenleri, yağışların geç başlaması, yağmur mevsiminin kısalması, sel, kıyı erozyonu ve yükselen sıcaklıklar gibi iklim değişikliği ile ilişkilendirilen olaylardaki artışı gözlemlediğini göstermektedir. Bu çiftçi haneleri, eyaletteki artan iklim değişikliği belirtilerini bir Tanrı veya tanrılar tarafından yaratılan doğal bir süreç olarak algılamaktadır (Emaziye ve Campus, 2013: 11). Nijerya Okpuje'deki çiftçilerin iklim değişikliği algılarını değerlendiren bir çalışma benzer şekilde ortaya koymaktadır ki, çiftçiler, çiftlik faaliyetlerini etkileyen bir değişimin meydana geldiğini algılamakta, ancak bu değişime ilişkin bilimsel bir anlayıştan yoksun görünmektedirler. Bazıları değişime neyin sebep olduğunu bilmezken, diğerleri bunu Tanrı'nın intikamına bağlamaktadır (Ezeh vd., 2022: 299). Nijerya'daki bir başka araştırmada çiftçilerin %70'i aşırı iklim olaylarının bitkisel üretim ve verim üzerindeki olumsuz etkilerinin farkında olduğunu, %50'den fazlası ise çok erken veya geç başlayan yağışlar, ilk yağışlardan sonra uzun süren kuraklık dönemleri, aşırı yağışlar ve rüzgâr fırtınalarının ürün verimindeki düşüşün başlıca hava koşullarına bağlı nedenleri arasında yer aldığını belirtmiştir (Eludoyin, 2017: 235).

Sahra Altı Afrika'daki çiftçilerle yapılan çalışmanın sonuçları çoğunun iklim değişikliğinin yaşamlarını olumsuz etkilediğine inandığını gösterirken, bulgular sosyodemografik faktörlerin çiftçi inanç ve bilgilerinin zayıf belirleyicileri olduğunu ve görüşlerin homojenliğine işaret ettiğini ortaya koymaktadır (Von Hagen vd., 2023: 685). İklim değişikliğinin Sierrra Leone kırsalındaki geçimlik tarım üzerindeki etkisini inceleyen araştırmanın sonuçlarına göre, katılan çiftçilerin büyük bir kısmı (%67,5) okuryazar olmadığı için iklim değişikliği konusunda bilgi sahibi değildir. Buna karşın, bazı çiftçiler (%27,3) iklim düzenindeki bazı değişiklikleri algılayabilecek bilgiye sahiptir. Ayrıca, katılımcıların yaklaşık yarısı (%49,4) ana mahsul olan pirinç için tarım takviminin değiştiğini ve bunun çalışma alanındaki düşük pirinç verimliliğinin bir sebebi olduğunu belirtmiştir (Edo vd., 2023: 14). Güney Afrika kırsalında çiftçilerin iklim değişikliğini nasıl algıladıklarını ve bunun uyum davranışlarını nasıl etkilediğini araştıran bir çalışmanın sonuçları çoğu çiftçinin yağış paternlerindeki değişiklikler, artan sıcaklıklar ve aşırı iklim olayları gibi iklimde uzun vadeli bölgesel değişiklikler gözlemlediğini ve çiftçilerin uyum sağlama davranışları, iklimsel streslere ilişkin önceki deneyimlerden ve risk algısı, algılanan uyum kapasitesi ve bilişsel önyargılar gibi iç faktörlerden etkilendiğini göstermektedir (Talanow vd., 2021: 203). Güney Afrika'nın Kuzey-Batı Eyaletindeki, dini inançların bir topluluğun iklim değişikliğine uyum anlayışını ve deneyimini önemli ölçüde etkilediğini ortaya koyan bir başka çalışma kendilerini dindar olarak gören (genel olarak Hristiyan inancına sahip) topluluk üyelerinin; iklimi Tanrı

tarafından yönetilen doğal bir süreç olarak gören dini deterministler veya kaderciler ve bu 'doğallığı' reddeden ve insanların iklim üzerindeki etkisini kabul eden dindar katılımcılar olarak iki gruba ayrıldığını ortaya koymaktadır (Schuman vd., 2018: 1).

Etiyopyalı çiftçilerin sosyoekonomik, mesleki ve kurumsal kapasitelerinin iklim değişikliğine ilişkin algılarını etkilediğini ortaya koyan bir başka araştırmada çiftçilerin büyük çoğunluğu (%93), ormansızlaşmayı ve (%88) toprak bozulmasını iklim değişikliğinin ana sebepleri olarak gördüğünü ifade etmiştir. Ayrıca, yağışlardaki değişkenlik (%92), erozyon oranı (%90), sıcaklık değişiklikleri (%85) ve tarımsal verim (%85) gibi faktörlerin iklim değişikliğinin en sık gözlenen belirtileri olduğu konusunda yüksek oranda bir fikir birliği vardır. Bu çiftçilerin iklim değişikliği algılarıyla ilişkilendirilen değişkenler grubu arasında %83 gibi yüksek bir korelasyon tespit edilmiştir. Yağmurla beslenen tarıma erişim, toprak yönetimi deneyimi ve su hasadı yapıları gibi açıklayıcı değişkenler, çiftçilerin iklim değişikliği algısının önemli belirleyicileri olarak belirlenmiştir (Tesfahunegn vd., 2016: 1). Etiyopya'nın Nil havzasında yer alan Dejen bölgesindeki kırsal toplulukların iklim değişikliği ve belirleyicileri hakkındaki algılarını ortaya koymayı amaçlayan araştırmanın sonuçları ise yaş, çiftçilik deneyimi, gelir, akraba sayısı, hava durumu bilgilerine erişim, çiftçiden çiftçiye erişim ve hükümet uzmanlarının yayım hizmetlerinin hanelerin iklim değişkenleri algısının çoğunluğu üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu göstermiştir ve hanelerin iklim değişikliği algısı, iklim verileri analizinin sonuçlarıyla uyumludur (Amare vd., 2017: 102). Küçük çiftçilerin iklim değişikliği algısını ve bunun yerel tarım üzerindeki etkisini Etiyopya kırsalı üzerinden inceleyen çalışmada çoğu katılımcı iklim değişikliğinin farkında olduğunu ve bunu gelecekteki geçim kaynakları ve ekonomik gelişim için ciddi bir tehdit olarak gördüğünü belirtmiştir. İklim değişikliğinin geleneksel yağmur beslemeli tarıma etkileri konusunda farklı algılama seviyeleri kaydedilmiş, yaş, eğitim seviyesi, hayvan sahibi olma durumu, iklim konusunda bilgi sahibi olma ve yayım hizmetlerine erişim gibi faktörler, katılımcıların algı düzeylerini önemli derecede etkilemiştir. Buna karşın, hane büyüklüğü, üretim sistemi ve çiftçinin gelir düzeyi gibi faktörlerin algı üzerinde önemli bir etkisi olmadığı görülmüştür. Katılımcılar iklim değişikliğini, biyofiziksel olaylar, tanrısal müdahaleler ve insan kaynaklı etkenler gibi çeşitli nedenlerle ilişkilendirmiştir (Debela vd., 2015: 1**).**

Gana'nın Kuzey Savannah bölgesindeki yerel çiftçilerin iklim değişikliği deneyimi ve algısındaki farklılıkları analiz eden bir çalışmaya göreyse çiftçilerin çoğunluğu artan sıcaklıkların ve azalan yağışların farkındadır. Gözlemleri, hava durumu izleme istasyonları tarafından kaydedilen değişikliklerin kanıtlarıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. İklim değişikliği algısı ikamet edilen yer, cinsiyet ve radyo sahipliği ile ilişkilidir. İklim değişikliğinin etkileri

arasında mahsul üretiminin azalması, gıda güvensizliği ve su stresi yer almaktadır. Katılımcılar iklim parametrelerindeki değişiklikleri ekonomik faaliyetlere ve ruhani faktörlere bağlamıştır (Teye vd., 2015: 327). İnsanların iklim değişikliğini algılama biçimlerinin, iklim yönetişimi karşısındaki tepkilerini ve eylemlerini etkilediğini Zimbabve'deki kırsal topluluklar özelinde göstermeyi amaçlayan bir başka çalışmanın bulguları iklim değişikliği algılarının, hava koşullarına ilişkin gözlemlerin; yerli bilgi sistemleri ve iklim yönetişimi bağlamında iklim değişikliğinin etkilerine nasıl uyum sağlanacağı konusunda topluluğun kararlarını şekillendirdiğini ortaya koymuştur (Mugambiwa ve Rukema, 2019: 730). Mozambik'in Gaza Bölgesi'nde yaşayan küçük ölçekli çiftçilerin kuraklık nedenlerine ilişkin kültürel inançlarını ve bu inançların kökenlerini inceleyen bir çalışma çiftçilerin bilimsel açıklamalara kıyasla doğaüstü güçler ve yanlışların cezalandırılması gibi yerel ve Hristiyan inançlarına dayanarak kuraklık nedenlerini açıklama eğiliminde olduğunu bulmuştur. Bu inançlar, çevrelerinde gözlemledikleri ve genellikle kaçınılabilecek veya önlenebilecek olumsuz olaylara yönelik algılarından beslenmektedir. Çalışma çiftçilerin kuraklığa ilişkin inançlarının ve bu inançların altındaki mantığın, onların uyum sağlama kapasiteleri, müdahale motivasyonları ve davranışsal tepkileri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu öne sürmektedir (Salite, 2019: 427).

Kırsal toplulukların iklim değişikliğine ilişkin tehlike ve risk algıları da oldukça çeşitlilik göstermektedir. Nijerya kırsalındaki bir başka araştırma iklim değişikliği farkındalığının etkileyici derecede yüksek olduğunu (%78), ancak nedenleri hakkında zayıf bilgiye sahip olduklarını ortaya koymuştur. Aynı zamanda büyük çoğunluk iklim değişikliğinin bireysel yaşamları ve toplum için büyük bir risk olduğu konusunda hemfikir görünmektedir. Öte yandan katılımcıların cinsiyet, eğitim düzeyi ve mesleğinin iklim değişikliği farkındalık düzeylerini önemli ölçüde yordadığı ancak yalnızca eğitim düzeyi ve mesleğin olumsuz değişikliğe ilişkin risk algısını önemli ölçüde belirlediği ortaya çıkmıştır (Hazo vd., 2019: 29). Çiftçilerin iklim değişikliği inancı, algısı ve iklimsel tehlikelere karşı risk tutumunu Vietnam kırsalı üzerinden anlamaya çalışan araştırma ise çiftçilerin en büyük endişelerini toprak erozyonu, uzayan kurak mevsimler ve kuraklık stresi olarak sıralamıştır. Aynı zamanda katılımcılar, yağış miktarında azalma, sıcaklıklarda artış ve diğer aşırı iklim olaylarının daha sık yaşanması gibi değişiklikleri de rapor etmişlerdir (Nguyen-Thi-Lan vd., 2021: 1). Amerika kırsalında gerçekleştirilen bir araştırmaya göreyse küçük ölçekli çiftçilerin büyük bir çoğunluğu (%95) iklim değişikliğini fark etmiş ve çoğunlukla artan sıcaklıklar, öngörülemeyen yağışlar ve aşırı hava olaylarının mahsul verimliliği, haşere ve hastalık görülme sıklığı, gelir elde etme kapasiteleri ve bazı durumlarda gıda güvenliği üzerinde olumsuz etkilerini deneyimlemiştir. Özellikle mısır ve kahve çiftçileri bu olumsuz etkilere işaret ederken, katılımcıların %32'si aşırı

hava olayları sonrasında gıda güvensizliği yaşadıklarını belirtmiştir (Harvey vd., 2018: 1). Çiftçilerin kuraklık risk algısını açıklamada nesnel ve öznel faktörlerin katkısını anket veri analizi yoluyla Hollanda özelinde araştıran bir başka çalışmanın bulgularına göre harici su kaynağı olan bir bölgede bulunmak, tuzlanma sorunu olan tarlalara sahip olmak, kuraklığa/tuzlanmaya duyarlı ürünler yetiştirmek, çiftlik geliri ve kuraklık riski deneyimi çiftçilerin kuraklık riski algılarının önemli açıklayıcı değişkenleridir (Duinen vd., 2015: 741). Bir başka çalışma İsveç kırsalında endüstriyel olmayan özel orman sahipleri arasındaki risk algısının iklim değişikliği ve ormancılık tehlikeleri ile ilişkili olarak tanımlandığını göstermektedir. Katılımcılar tarama hasarı, düşen kereste fiyatları, rüzgar hasarı, ladin kabuk böceği, kök çürüklüğü ve çam kese böceğini en ciddi riskler olarak gördüğünü ifade ederken, çoğunluğu en az bir tehlikeyle ilişkili riski azaltmak için harekete geçtiklerini belirtirmiştir (Blennow ve Sallnäs, 2001: 472). Kuzey Kaliforniya kırsalında, aşırı kuraklık ve artan sıklıkta yıkıcı orman yangınları ile karşı karşıya olan çiftçilerin iklim değişikliği risklerini nasıl algıladıklarını anlamaya çalışan bir araştırma çiftçilerin, iklim değişikliğinin fiziksel etkilerine yönelik yönetim uygulamalarını değiştirirken, kamuoyu önünde bu değişiklikleri benimsediklerinde toplulukları içinde önemli sosyal risklerle karşılaşabileceklerini düşündüklerini tespit etmiştir. Bu sosyal riskler arasında, resmi ve gayri resmi tarım gruplarına üyelikten kaynaklanan faydalara erişimin kaybı da bulunmaktadır. İklim bilimi hakkında eğitim veya ikna odaklı yaklaşımlar, bazı durumlarda, bu algılanan sosyal riskleri hafifletmek yerine daha da artırabilir (Petersen-Rockney, 2022: 1).

Yerel uyum planlamaları ve politikaları oluşturulması ve toplulukların daha dirençli hâle gelmesinin desteklenmesi için de iklim risklerine ilişkin yerel algı, farkındalık, tutum ve inançların anlaşılması oldukça önemlidir. Azaltım ve uyum önlemlerini benimsemek adına davranışsal kapasiteyi oluşturan bileşenlerden farkındalık ve risk algısının önemine dikkat çeken Hyland ve diğerleri (2016: 323), bu bağlamda dört çiftçi tipi ortaya koymaktadır: 'Üretimci' ve 'Kırsal Alan Sorumlusu' isimli gruplar, iklim değişikliği konusunda düşük düzeyde farkındalık gösterirken, çevre dostu davranışları benimseme konusunda motivasyon açısından farklılıklar sergilemektedirler. Diğer yandan, 'Çevreci' ve 'Kederli' gruplar, konuya ilişkin farkındalıkları daha yüksek seviyede olup, özellikle 'Kederli' grubu yüksek risk algısına sahipken, tarımsal sera gazı kaynakları hakkında net bir anlayışa sahip değildir. 'Çevreci' dışındaki gruplarda, tarımsal emisyon kaynaklarının farkındalığı ile bu kaynakların sera gazı emisyonlarına etkisi arasında bir bağlantı eksikliği görülmektedir. Bu bağlantılar kurulmadan, davranış değişikliğine yönelik kapasitelerin etkin bir şekilde kullanılması zorlaşmaktadır. Bu nedenle, onlara göre etkili iletişim stratejileri, çiftçileri bu gruplara göre özel olarak hedef

almalı ve iklim eylemine geçişte onları motive etmelidir (Hyland vd., 2016: 323). Algı adaptasyonu şekillendirdiğinden, insanların yerel algıları ve deneyimleri, daha fazla katılım ve daha geniş kabul görmek için iklim değişikliği uyumuna yönelik müdahale önlemlerinin ve politikalarının bir parçasını oluşturmalıdır. Bu nedenle, çiftçilerin algıları hayati bilgiler sağlamaktadır, ancak bu bilgiler karar vericiler için bilimsel veri analizi ile entegre edilirse daha güvenilir olacaktır, zira bu hiçbir kırsal topluluğu geride bırakmadan başarılı olmanın yegâne yoludur (Ezeh vd., 2022: 299).

Hortum, sel ve fırtına riski ve maruziyeti olan kırsal topluluklarda iklim değişikliğine ve bağlantılı risklere ilişkin algı, farkındalık ve deneyimler de çeşitlilik göstermektedir. Bangledeş'te yürütülen bir araştırma çiftçilerin %83'ünün iklim değişikliği (hem nedenleri hem de etkileri) konusunda orta ila yüksek düzeyde olumlu farkındalığa sahip olduğunu göstermiş, seçilen özelliklerden yaş, alınan tarımsal eğitim ve iklim değişikliği hakkındaki bilgi olmak üzere üç özelliğin iklim değişikliğine yönelik farkındalık üzerinde önemli katkısı görülmüştür (Al Mahamud vd., 2022: 1). Bangladeş'in kıyı bölgesinde siklon, sel, toprak tuzluluğu gibi aşırı afetlerin görülme sıklığının arttığı yerlerde yürütülen bir araştırmanın bulguları da eğitim, çiftçilik deneyimi, işletme büyüklüğü, yıllık gelir ve tarımsal bilginin çiftçilerin iklim değişikliğinin tarım üzerindeki etkisine yönelik tutumları ile pozitif anlamlı ilişkilere sahip olduğunu göstermektedir (Islam vd., 2015: 367). Benzer bir araştırma Filipinli çiftçilerle gerçekleştirilmiş ve iklim değişikliği konusunda oldukça bilinçli oldukları, aynı zamanda iklim değişikliğine uyum sağlamada kullanılabilecek en iyi stratejinin korumalı tarım olduğunu düşündükleri ortaya çıkmıştır (Lualhati vd., 2018: 8). Afetlerin bireylerin iklim değişikliğine ilişkin inançlarını güncellerken başvurdukları bilgi kaynakları olabileceği ön kabulünden hareketle ABD'de gerçekleştirilen bir diğer araştırma, doğal afetlerin iklim değişikliği inançları üzerindeki etkisini incelemiş ve kasırga deneyiminin iklim değişikliğinin insan kaynaklı olduğuna inanma olasılığını önemli ölçüde artırdığını tespit etmiştir (Sloggy vd., 2021: 24). Benzer şekilde iklim felaketlerinin deneyim-algı bağlantısını inceleyen bir çalışma deneyimin önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Öyle ki Irma kasırgasının yaşanması, Floridalıların iklim değişikliğine karşı hissettikleri olumsuz duyguları şiddetlendirmiş, Irma'nın küresel ısınma sonucu meydana geldiğine olan inançlarını pekiştirmiş ve çevresel sorunlara çözüm bulma adına fedakârlık yapma istekliliklerini artırmıştır (Bergquist vd., 2019: 5).

Tehlike ve risk algısının çeşitli şekillerde biçimlendiği hatta farklı afet türlerine maruz kalmanın da bu anlamda bir farkındalığa yol açabileceği görülmektedir. Örneğin Florida'da önemli orman yangını ve kasırga riskleri altındaki üç topluluğun sakinleriyle yapılan görüşmeler üzerinden, bu bireylerin risk algılarını ele alan bir araştırmanın sonuçlarına göre;

yüksek orman yangını riski bulunan bölgelerde yaşamalarına ve birçoğunun orman yangınlarıyla doğrudan tecrübesi olmasına rağmen, sakinler genellikle yüksek kasırga ve düşük orman yangını riski algısına sahipler. Bu farklı risk algıları, doğrudan kasırga deneyimleri, farklı etki düzeyleri, yerel "kasırga kültürü", yerel yönetmelik ve kalkınma stratejilerinin etkinliği, olayın öngörülebilirliği ve kontrol edilebilirliği gibi çeşitli faktörlerle ilişkilendirilmektedir. Çalışma, bir tehlikeye dair algı ve endişelerin, başka bir tehlikeye ilişkin algı ve endişelerle nasıl ilişkili olabileceğini ve bu bağlantının risk algısını nasıl azaltabileceğini göstermektedir (Newman vd., 2014: 1161).

Toplulukların algıladıkları ve deneyimledikleri riskler arasındaki uçurumun, politika yapıcılar için sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada zorluklar yaratacağından hareketle Tayvan'da 287 kırsal toplulukta iklim değişikliği kaynaklı sel tehlikesi algılarını bilimsel projeksiyon ve gerçek tehlike olaylarıyla karşılaştırarak değerlendiren bir çalışma yoğun yağış riski yüksek toplulukların iklim değişikliğinin etkilerine karşı daha yüksek bir farkındalığa sahip olduğunu, ancak iklim adaptasyonunun faydalarını düşük riskli bölgelerde yaşayan toplulukların daha fazla fark ettiğini belirlemiştir (Lai vd., 2021: 1). Özellikle, toprak kayması riski gibi bileşik afetlere yüksek oranda maruz kalan ve düşük farkındalık seviyesine sahip 59 kırsal topluluk, Tayvan'ın batı, güney ve kuzey tepelerinde bulunmaktadır. Araştırma, iklim değişikliği ile mücadelede toplulukların katılımının önemini ve algılanan ile gerçek iklim riskleri arasındaki boşluğun kapatılması gerektiğini vurgulamaktadır. Kapasite geliştirme, danışmanlık ve adaptasyon stratejilerinin uygulanması gibi önlemler, afet yönetimi planlarına entegre edilerek topluluk direncinin artırılmasına katkıda bulunabilir (Lai vd., 2021: 1). Sosyodemografik ve sosyoekonomik faktörlerin sel riski algıları üzerindeki etkisini New Orleans, Louisiana'nın yedi kırsal mahallesi üzerinden araştıran çalışmanın bulguları; sel riski seviyesini diğer risk türlerinden daha düşük olarak değerlendirdiğini, sel riski algısının sel deneyimi, gelir, ırk, cinsiyet, ev sahipliği durumu ve New Orleans'ta ikamet edilen yıllardan etkilendiğini, Afro-Amerikalıların beyazlara göre daha yüksek risk algısına sahip olma eğiliminde olduğunu ve düşük gelirli kişilerin ve kadınların yüksek gelirli sakinlere ve erkeklere göre daha yüksek risk algısına sahip olduğunu göstermektedir (Fox Gotham vd., 2017: 335). Görüldüğü üzere algı ve tutumlara ilişkin veriler ziyadesiyle farklılık göstermektedir. Bu durum literatürde de tespit edilmiştir. Örneğin; taşkın riski algısı ve iletişimi üzerine ampirik temelli 57 hakemli makaleyi inceleyen bir araştırma insanların sel riski algılarının ve uyum davranışlarının ölçülmesi ve analiz edilmesinde metodolojik bir standardizasyonun neredeyse hiç mevcut olmadığını göstermektedir. Zira bu heterojenlik, çalışmalar arasında sonuçların karşılaştırılmasında zorluklara yol açmaktadır (Kellens vd., 2013: 24).

Farkındalık seviyesinin ve biçimin etki ettiği alanlardan biri kuşkusuz ihtiyati tedbirler ve gerekli tahliye önlemleridir. 1999 ve 2003 yıllarında Oklahoma'da yaşanan iki kasırgada, 1999'daki sakinler, 2003'tekilere göre daha fazla maddi hasar ve yaralanma rapor etmişlerdir (Comstock ve Mallonee, 2005: 277). Her iki olayda da televizyon uyarıları ve hortum sirenleri en yaygın uyarı yöntemleri olmuş, ancak 1999'da daha çok insan televizyon uyarılarına yanıt vermiştir. 2003 yılında ise fırtına sığınaklarının kullanımı artmıştır. İki kasırgayı da deneyimleyenlerin yarısı 2003'te 1999'da aldıkları kadar koruyucu önlem almış, %22'si daha az, %27'si ise daha fazla önlem almıştır. Daha az önlem alanlar, bunun nedenini yetersiz uyarı ve sığınak imkânlarına bağlamışlardır. Kasırga deneyimleri, insanları uygun uyarılar alındığında ve yeterli sığınaklar mevcut olduğunda etkili koruyucu önlemler almaya yönlendirmektedir (Comstock ve Mallonee, 2005: 277). Hazırlık ve önlem eylemlerinin hane halkı düzeyinde sosyal kırılganlık düzeyinde değişkenlik gösterip göstermediğini anlamak için rekor kıran 2020 kasırga sezonunun ardından Alabama'da gerçekleştirilen bir diğer araştırma; ortalama olarak, katılımcıların üçte ikisinin en az bir kasırgaya hazırlık eylemi gerçekleştiği, kadınlar için daha düşük hazırlık seviyeleri ve çocuklu haneler için daha yüksek seviyelerin yanı sıra olayla ilgili iklim değişikliği endişesi, kişisel zarar ve Covid-19 Pandemi'sinden kaynaklanan aksaklıklarda değişiklikler oluştuğunu, ırk/etnik köken, eğitim durumu ya da gelirin hazırlılıkla ilişkili olmadığı sonucuna ulaşmıştır (Peterson vd., 2023: 909). Hassas bölgelerde yaşayan sakinlerin zarar görebilecekleri durumlarda tahliye kararını nasıl verdiklerine ilişkin bir diğer araştırma Katrina Kasırgası tahliye sürecinde çeşitli bilgi kaynaklarının kritik önem taşıdığını ortaya koymuştur. Bireylerin tahliye kararlarını verirken yetkililerden, aile ve arkadaş çevresinden aldıkları bilgilere, görsel imgelere ve medya içeriklerine başvurdukları belirlenmiş, özellikle görsel imgelerin tahliye sürecindeki rolü öne çıkmıştır (Burnside vd., 2007: 727).

Katrina Kasırgası yarattığı yıkımın büyüklüğü nedeniyle afet çalışmalarının oldukça yoğunlaştığı vakalardan biridir. Barber ve diğerleri bu bağlamda "hikaye anlatımı sosyolojisini" bir yöntem olarak kullanarak, Katrina Kasırgası ve sonrasındaki deneyimlerin birinci şahıs anlatılarını bir araya getirmiş ve anlatıları tahliye, sürgün, eve dönüş ve yeni normali müzakere etme olacak şekilde dört geçiş temasıyla örerek anlatmış, pozitivist olmayan bir yaklaşımla öncül bir çalışma ortaya koymuşlardır (Detaylı bilgi için bknz: Barber vd., 2007: 99). Bir diğer önemli araştırma Harvey Kasırgasına ilişkin gerçekleştirilen etnografi araştırmasıdır (Baker ve Deham, 2020: 8). Araştırmacılar felaket durumlarında vatandaşların kendi başlarına müdahale etmelerinin, günlük yaşamda nadiren deneyimlenen geçici bir ütopya oluşturduğunu iddia eden eleştirel ve teorik bir bakış açısı sunmaktadır. Felaketler, topluluk ideallerinin

gerçekleşebileceği bir fırsat sunarken, bu durumlar bireylerin daha iyi versiyonlarını sergilemelerine ve modern yaşamın getirdiği rutinlerin ötesine geçmelerine olanak tanır. Modernite, zayıflamış olsa da çoğunlukla yapay bir topluluk hissini barındırırken, modern kurumlar ve teknoloji bireyselliği ve kendi kendine yeterliliği öne çıkarır. Ancak, felaketler sırasında toplumsal düzenin bozulması, modernitenin illüzyonlarını parçalar ve bireyler arası daha anlamlı ve canlandırıcı ilişkiler kurma ihtiyacını beraberinde getirir. Buradan hareketle araştırmacılar, büyük felaketlerin her türlü hazırlık ve planlamaya rağmen yönetim kurumlarını zorlayacağını belirtmektedir. Bu bağlamda, kurumsal düzenlemelere alternatif olarak, vatandaşların kendi kendilerine yapmaya eğilimli oldukları eylemlere devam etmeleri, kurumların ise afetlere yol açan sosyal sorunların üstesinden gelmeye odaklanmaları gerektiği önerilmektedir. Özellikle insan kaynaklı felaket risklerinin arttığı bir dönemde bu yaklaşım kritik önem taşımaktadır. Afet araştırmaları, insanların afetlere tepkilerini ve bunun topluluklar ve toplum üzerindeki etkilerini daha derinlemesine inceleyerek, kriz yönetimi konusunda daha yenilikçi perspektifler sunmalıdır. Kriz yönetimine yatırım yapanların, insan potansiyelini küçümsemekten kaçınıp, bunun yerine insanlara saygı göstermeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Araştırmacılar ayrıca, sosyal sorunların çözülmesinin, büyük felaketlerin yönetilmesindeki anahtar olduğunu savunmaktadırlar (Baker ve Deham, 2020: 8). Bu bağlamda öne çıkan bir diğer çalışma; felaketlerin veya krizlerin, toplumun düzenine dair genel kabulleri sorgulama fırsatları sunduğunu vuruglayarak Boltanski ve Thévenot'un değer sosyolojisini (sociology of worth), felaket bağlamında, özellikle Katrina Kasırgası örneğinde, 'ortak iyiyi' nasıl kavramsallaştırabileceğimizi anlamak için kullanır (Perkiss ve Moerman, 2020: 1). Değer sosyolojisi, karmaşık sosyal durumlar veya anlaşmazlıklarda, adalet ve hesap verebilirliğin merkezde yer aldığını ve birden fazla rasyonalite ve deneyimi içeren durumlarla ilgili olarak 'ortak iyinin' çok yönlü olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışma, felaket sonrası ortak iyiye ulaşma çabalarının arkasındaki çekişmeleri, uzlaşmaları ve çatışmaları inceleyerek, bu süreçlerin genellikle ihmal edilen veya gizli kalan yönlerini ortaya çıkarmaktadır (Perkiss ve Moerman, 2020: 1).

2.6. Kayıp ve Hasarlar Ekseninde Kırsal Tarımsal Topluluklar

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS), insan kaynaklı küresel iklim değişikliğine karşı oluşturulmuş en kapsamlı uluslararası yanıttır ve iklim değişikliğinin hafifletilmesi, insanlık için ahlaki bir öncelik olarak kabul edilmektedir (Thompson ve Otto, 2015: 450). Adaptasyon çabaları, kaçınılmaz iklim değişikliklerine karşı toplumların dayanıklılığını artırmayı hedeflerken, çevresel zararların azaltılması her türlü

nedeni aşarak önemli hale gelmiştir. Özellikle, hava olaylarının atfedilmesi bilimi (the science of attributing extreme weather events), zararların iklim değişikliğiyle doğrudan ilişkilendirilmesi konusunda kritik bir role sahiptir. Bu bilim, zarar ve kayıpların analizinde ve BM iklim politikalarına yönelik kararların şekillendirilmesinde hem kavramsal hem de ahlaki olarak merkezi bir öneme sahiptir (Thompson ve Otto, 2015: 450). Bu nedenle, BMİDÇS çerçevesinde ele alınan bu geniş çaplı iklim değişikliği müdahale stratejileri ve hava olaylarının atfedilmesi biliminin önemi, VUKZM gibi mekanizmaların geliştirilmesinde de kritik bir rol oynamaktadır. VUKZM'un başlangıç aşamaları ve mevcut belirsizlikler, iklim değişikliğiyle bağlantılı kayıp ve zarar konularında daha fazla bilimsel ve politik netlik sağlama çabasını öne çıkarırken, bu mekanizmaların ve bilimsel yaklaşımların iklim politikaları üzerindeki etkilerini de şekillendirmektedir. VUM'un gelişiminin başlangıç aşamaları ve kayıp ile zararın resmi bir tanımının olmaması, olay ya da afet atıf biliminin gelecekteki rolü hakkında birçok soru ortaya çıkarmaktadır (Parker vd., 2015: 272). Bunlardan biri, kayıp ve zararın değerlendirilmesi için insan kaynaklı iklim değişikliğiyle bir bağlantının gerekli olup olmadığıdır. Olasılıksal Olay Atfetme (OOA) kullanımına dair pratik endişeler arasında, dikkate alınacak olayların ölçeğine sınırlamalar getirilip getirilmeyeceği ve bu sınırlamaların kim tarafından belirleneceği yer almaktadır. Ayrıca, OOA'nın kayıp ve zarar mekanizmasında kullanılmasının etik sorunları da beraberinde getirebileceği düşünülmektedir. Bu karmaşık sorular göz önüne alındığında, OOA hakkında tartışmaların ivedilikle başlatılması gerekmektedir. Bu, bilim insanları, politika yapıcılar ve saha çalışanlarını bilimin sunduklarının ihtiyaçlarla nasıl örtüştüğünü değerlendirmek üzere bir araya getirecektir. Ayrıca, geniş iklim politikası bağlamında bilim insanları ve politika yapıcılar arasındaki iletişimin kalitesinin artırılması önemlidir. Kayıp ve zarar, bilimin ihtiyaç duyulan etkili politikalar için sundukları ile bağlantılı olduğu alanlardan sadece bir tanesidir (Parker vd., 2015: 272).

"Kayıp ve Zarar" konusu, son yıllarda bilimsel kanıtlar ve artan bölgesel risklerle desteklenerek gündeme gelmiş ve 2013'te VUKZM'nın kurulması ve 2015 Paris Anlaşması ile bu alanda önemli adımlar atılmıştır (Mechler vd., 2019: 3-4). Bununla birlikte, konuyla ilgili tartışmalar hâlâ geniş çapta ve karmaşık bir yapıda devam etmektedir. Bu kapsamda, farklı disiplinlerden bilim insanları ve uygulayıcılar tarafından oluşturulan Kayıp ve Zarar Ağı, kapsamlı bir çalışma yayınlamıştır (Mechler vd., 2019: 3-4). Bu eser en güncel araştırmaları ve politika önerilerini içermekte ve böylece alana kanıta dayalı bir bakış açısı sunmaktadır. Eser; risk yönetimi, atıf bilimi, iklim değişikliği araştırmaları, sigorta mekanizmaları ve politika müzakereleri gibi ana temalar etrafında ilerlemekte ve iklim değişikliği ile mücadelede yeni perspektifler ve yöntemler önermektedir. Çalışma risk yönetiminin iklim adaletiyle

entegrasyonunun önemini vurgularken, atıf biliminin kayıp ve zararları azaltma çabalarında temel olduğunu, sigorta mekanizmalarının ve politika müzakerelerinin daha kapsayıcı ve hesap verebilir olması gerektiğini belirtmektedir (Mechler vd., 2019: 3-4). Bu çeşitlilik ve karmaşıklık, VUKZM'nın kayıp ve zarar konularını ele alma sürecindeki zorlukları da açıklamaktadır. Mekanizmanın eylemleri ve destek işlevlerinin tam olarak hayata geçirilmesinde yaşanan gecikmeler, bu konunun siyasi yönlerine ve uluslararası anlaşmazlıklara işaret etmektedir. Bu bağlamda, kayıp ve zarar (K&Z) yönetişiminin karmaşası ve politika yapıcılar arasındaki sürtüşmeler, alandaki mevcut literatürün genelde yetersiz kaldığı sosyotarihsel ve politik bağlamı daha iyi anlamamız gerektiğini göstermektedir. VUKZM'nın eylem ve destek işlevinin yerine getirilmesinde yaşanan gecikmeler genellikle K&Z'nin "politik" doğasına bağlanmıştır (Calliari, 2020: 1). Temel çekişme alanları arasında K&Z yönetişiminin uyum politikalarıyla ilişkisi ve devletlerin sorumluluk ve tazminat konularındaki mücadeleleri bulunmaktadır. K&Z tartışmasını etkileyen farklı norm ve çıkar çerçevelerine odaklanan ve K&Z literatürünün genellikle sosyotarihsel ve siyasi temelleri göz ardı etme eğiliminde olduğu ön kabulü ile hareket eden bir çalışmanın bulguları K&Z'nin, çeşitli ancak iç içe geçmiş tartışmaları tetikleyen karmaşık bir mesele olduğunu ortaya koymaktadır. Tartışmalar, tazminat, iklim eyleminin meşruiyeti, teknik ve siyasi boyutlar arasındaki gerilimler, K&Z için hesap verebilirlik ve K&Z'nin diğer sözleşme konularıyla ilişkisi gibi beş ana alanda yoğunlaşmaktadır (Calliari, 2020: 1). Bu siyasi ve yönetişimsel zorluklar, uluslararası toplumun iklim değişikliği ile başa çıkmak için nasıl birleştiğini ve çeşitli stratejiler geliştirdiğini daha da önemli kılmaktadır. Özellikle, COP26 öncesinde tüm ülkelerden beklenen Ulusal Katkı Beyanlarının (UKB) güncellenmesi süreci, bu politik ve yönetimsel tartışmaların doğrudan bir yansımasıdır. Bu güncellemeler, iklim krizinin getirdiği zorluklara uyum sağlama ve azaltma stratejilerini içermekte olup, kayıp ve zararların ele alınmasını da zorunlu kılmaktadır. COP26 öncesinde, tüm ülkelerin UKB'lerini güncellemeleri beklenmekte olup, bu güncellemelerde ülkelerin emisyon azaltma planları ve iklim değişikliğine uyum stratejileri yer almaktadır (Ryder ve Calliari, 2021: 1). Ancak, iklim krizinin derinleşmesi ve azaltma ile uyumun sınırlarının belirginleşmesi sonucu, toplumlar kaçınılmaz ve bazen geri dönülmez kayıp ve zararlarla yüz yüze gelmektedir. Bu durum, ülkelerin son UKB güncellemelerinde kayıp ve zararla ilgili konuları dahil etmeleriyle, Paris Anlaşması'nın hedeflerine ulaşma çabasında güçlü bir niyet beyanı olarak değerlendirilmektedir. Son güncellemelerde kayıp ve zarara atıf yapan UKB'lerin oranı üçte bir civarında olup, bunların yarısından fazlası Gelişmekte Olan Küçük Ada Devletleri ve En Az Gelişmiş Ülkeler tarafından sunulmuştur. Kayıp ve zarara dair belirti içeren UKB'lerin çoğunluğu fiziksel ve ekonomik

kayıplara odaklanırken, son başvurular giderek ekonomik olmayan kayıplara yönelmiştir. Kayıp ve zarar konusunda özel önlemler ve girişimler içeren UKB'lerin yarısı, bu konuları somut olarak ele almakta ve giderek artan detay ve spesifiklik gösteren ulusal girişimler, bilgi üretimi ve politika programları gibi konulara odaklanmaktadır (Ryder ve Calliari, 2021: 1).

Kayıp ve zararın doğru bir şekilde değerlendirilmesi, kullanılan yöntemlerin çeşitliliği ile doğrudan ilişkilidir. Bu çeşitlilik, farklı veri kaynaklarından elde edilen bilgilerin entegre edilmesini sağlayarak, aşırı olayların maliyetlerinin daha kapsamlı ve doğru bir şekilde belirlenmesine olanak tanır. Bu bağlamda, vaka çalışmaları, değerleme teknikleri ve nitel değerlendirmeler gibi çeşitli metodolojilerin bir arada kullanılması, iklim değişikliğiyle mücadelede elde edilecek sonuçların güvenilirliğini artırmaktadır. Vaka çalışmaları ve özellikle doğal kaynaklarla ilgili etkiler için değerleme teknikleri kullanılarak yapılabilir, ikinci bir yöntem ise aşırı olayların maliyetlerini belirlemektir (Puig vd., 2019: 7). Sigorta verileri, bu maliyetleri değerlendirmek için en iyi ihtimalle yetersiz bir temsil sunmaktadır. Bu eksikliği gidermek için, etkilenen topluluklarla yapılan görüşmelere dayanan nitel değerlendirmeler gereklidir. Uluslararası Afet Riskini Azaltma Stratejisi'nden alınan ivmeyle birlikte, çoğu hükümet aşırı olaylarla ilgili politikalar hakkında daha etkili raporlama yapabilmektedir. İklim değişikliği ile mücadeleyi insan sağlığı veya kültürel miras gibi diğer endişeleri de içerecek şekilde genişletmek, bu tür politika çabalarının kapsamını daha iyi anlamak için hayati öneme sahiptir (Puig vd., 2019: 7). Öte yandan iklim değişikliği kaynaklı kayıp ve zararların uluslararası politikası üzerine akademik ilginin artmasıyla birlikte, ulusal politika tepkilerine yönelik odaklanmanın az olması dikkat çekicidir. Bu durum, iklim değişikliğinin etkilerinin yerel ve politik doğası göz önünde bulundurulduğunda şaşırtıcıdır. Bu nedenle ulusal düzeydeki politika yapıcıların, iklim değişikliği kaynaklı kayıp ve zarar sorunlarını nasıl kavramsallaştırdıkları, çok ölçekli yönetişim yapılarının ne gibi ulusal ya da yerel adaletsizliklere yol açtığı soruları giderek önem kazanmaktadır (Vanhala vd., 2022: 141). Zira özellikle iklim değişikliği müzakereleri ve afet riski azaltımı bağlamında, aşırı olaylardan kaynaklanan kayıp ve hasarın önlenmesi ve azaltılması konusu uluslararası toplum için önemli bir meseledir (Birkmann ve Welle, 2015: 191). Dünya Risk Endeksi kullanılarak yapılan bir analiz, çeşitli ülke gruplarında, özellikle Dünya Bankası gelir gruplarında, yavaş ve ani başlangıçlı iklim tehlikelerine yönelik kayıp ve hasar riskinin nasıl değerlendirileceğine dair derinlemesine bir bakış sunmaktadır. Bulgular, düşük ve yüksek gelirli ülkeler arasında kayıp ve hasar risklerinde önemli farklılıklar olduğunu ve küresel risk modellerinin tehlike türlerine göre değiştiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, toplumların kırılganlık ve uyum kapasitelerinin kayıp

ve hasar riskini etkilemede kritik rol oynadığı ve iklim tehlikelerine yönelik uyum stratejilerinin risk azaltmada çok önemli olduğu belirtilmektedir (Birkmann ve Welle, 2015: 191).

İklim değişikliğiyle mücadelenin, farklı bölgelerin karşılaştığı tehditlere özgü olarak şekillendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Her bölge, kendi şartlarına uygun stratejiler geliştirmelidir; örneğin bazıları su sıkıntısıyla mücadele ederken, diğerleri sulama tekniklerini yeniden düzenlemek zorunda kalabilir. Sıcaklık artışlarına daha dayanıklı mahsuller geliştirmek veya tarım faaliyetlerinden uzaklaşmak gibi adaptasyon yöntemleri, özellikle sıcaklık artışı ve yağış azalması nedeniyle zaten stres altında olan bölgeler için kritiktir. Düşük gelirli, marjinal iklimlerde yaşayan kırsal hane halkları, bu değişikliklerden özellikle etkilenerek yoksulluk riskini artırabilirken, düşük enlemlerdeki bazı bölgeler ciddi risklerle karşı karşıya kalabilir (Baillie, 2023: 1). Bu konu devam eden kısımlarda ekonomik ve ekonomik olmayan kayıp ve hasarlar eksininde daha detaylı olarak ele alınacaktır.

2.6.1. Ekonomik Kayıp Hasar

Kayıp ve hasarın finansmanının tanımlanması ve raporlanması zorluklar içermekle birlikte, aşırı olaylar bağlamında raporlama süreçlerinin genişletilmesi ve ek finansman kaynaklarının devreye sokulması için çalışmalar sürmektedir. Özellikle yavaş başlangıçlı olayların raporlanması daha zorlayıcıdır. Çoğu ülke yavaş başlangıçlı olayları yönetme ve bu olaylara dair eğilimleri raporlama konusunda verilere sahip olmakla birlikte bu veriler ulusal düzeyde kapsamlı değerlendirmeler yapmak için yetersiz kalabilmektedir. Yavaş başlayan olayların maliyetlerini değerlendirme konusunda az ilerleme kaydedilmiş olup, kayıp ve zararın ölçülemeyen yönleri, toplumlar ve bireyler arasındaki değer farklılıkları nedeniyle tam maliyet tahminlerini güçleştirmektedir (Puig vd., 2019: 7). 2015 Paris Anlaşması'nın 8. maddesi, iklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle bağlantılı "kayıp ve zararların" ele alınması için taraflar arası iş birliğini teşvik etmektedir ve sigorta, önerilen çözümler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda gerçekleştirilen bir çalışma, üç çok ülkeli parametrik risk havuzu programının değerlendirilmesi üzerine odaklanarak, bu tür programların tasarımının dikkatli yapılması gerektiğini ve tek başına kapsamlı bir çözüm sunmadığını ortaya koymaktadır. Buna göre parametrik risk havuzları, yıkıcı olaylardan hemen sonra sınırlı bir yanıt sağlayabilmekte, bu nedenle kapsamlı müdahaleler için ek destek mekanizmalarının devreye sokulması gerekmektedir. Bu durum, parametrik risk havuzlamasının değerli bir araç olduğunu, ancak yalnızca çok yönlü stratejilerle etkili olabileceğini göstermektedir (Broberg, 2020: 693).

Ulusal ve uluslararası düzeyde bu tür zararların daha iyi anlaşılması ve yönetilmesi için gerekli bilgi altyapısını sağlamak adına yavaş ve ani başlangıçlı iklim olaylarının ekonomik

etkilerini kapsamlı şekilde belgeleyen kurumlardan biri olan WMO'nun 2021 raporuna göre, son 50 yılda hava, iklim ve su tehlikelerinden kaynaklanan olaylar günlük ortalama 202 milyon ABD doları zarara yol açmıştır. Ekonomik kayıplar 1970'lerden 2010'lara kadar yedi kat artış göstermiştir. Özellikle son on yılda, günlük ortalama zarar 383 milyon ABD dolarına ulaşarak, 1970'lerdeki günlük 49 milyon ABD doları zarardan çok daha yüksek bir miktara ulaşmıştır. Fırtınalar, dünya genelinde en büyük ekonomik kayıplara neden olan afet türü olup, 2017 yılında Harvey, Maria ve Irma kasırgaları gibi büyük fırtınalar, toplam zararların %35'ini oluşturarak bu eğilimi pekiştirmiştir. Bu durum, iklim ve su kaynaklı tehlikelerin neden olduğu ekonomik yükün önemli derecede arttığını ve etkilerinin küresel ölçekte ciddi boyutlara ulaştığını göstermektedir (WMO, 2021).

Antropojenik etkilerle hem sıklığı hem de yoğunluğu artan *orman yangınlarına* önceki bölümlerde değinilmişti. Bu eğilimler kuşkusuz bu afetlerin yarattığı kayıp ve hasarlar için de geçerlidir. Örneğin, Avustralya'da 2019/20 sezonunda gerçekleşen Kara Yaz orman yangınları, rekor düzeydeki sıcaklıklar ve düşük yağışlarla tetiklenmiş, yaklaşık 19 milyon hektar alanı etkilemiş, 3.000'den fazla evin yıkımına ve 33 kişinin ölümüne sebep olmuştur. Meydana gelen yangınların kapsamı önceki yıllara kıyasla eşsiz olup, son 20 yılın en geniş yanan alanına yol açan mega yangınları içermiştir. Dumanın ülke sınırları dışına yayılması, mega yangınların gelecekte küresel bir sorun olabileceğinin açık işaretidir. İlk tahminlere göre, yangınların zarar verdiği bölgelerin ekonomik ve altyapısal iyileşmesi ile ekolojik biyoçeşitliliğin yeniden kazanılması uzun yıllar alabilecektir (Filkov vd., 2020: 44). Benzer şekilde ABD'de 1999-2009 ve 2010-2020 yılları arasında orman yangınlarından kaynaklanan yapı kaybında %246'lık bir artış gerçekleşmiş ve bunda 2017, 2018 ve 2020 yıllarındaki orman yangınları büyük rol oynamıştır. Buna göre sadece son on yılda orman yangınlarındaki yapı kayıplarının %160 oranında artması, sadece yangınların yaktığı alanın genişlemesinden değil, yangınların yıkıcılığının artmasından da kaynaklanmaktadır. Elde edilen bulgular, yangın rejimlerinin, yani yangının mekânsal ve zamansal özelliklerinin, aslında sosyal ve ekolojik faktörlerin etkileşimiyle şekillenen karmaşık bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır (Higuera vd., 2023: 1).

Yavaş başlangıçlı ve aşamalı etkilerle bağlantılı ekonomik kayıp ve zararların hesaplanmasının ani olaylara kıyasla daha zor olduğunda değinilmişti. Bununla birlikte sıcaklık anomalileri ve *kuraklıklar* toplulukların geçim kaynakları ve gıda güvenliği üzerinde geri döndürülemez sonuçlar doğurma potansiyeline sahiptir. Örneğin ekonomisi neredeyse tamamen tarım ve hayvancılığa bağımlı olan Bhutan'da gerçekleştirilen bir çalışmada iklim değişikliğinin etkilerinin en önemli sonuçları; sulama kaynaklarının kuruması ve hava

olaylarından kaynaklanan ürün kayıpları olurken; arazinin nadasa bırakılması, sel ve toprak erozyonunun meydana gelmesi, yabancı ot baskısı ve ürün desenindeki değişikliklerin (ortalama 2,53-3,03) daha az sonuç doğurduğu görülmüştür (Chhogyel, 2020: 1). Benzer şekilde iklim değişikliğinin 1981-2010 yılları arasında mısır, pirinç, buğday ve soya fasulyesinin küresel ortalama verimi üzerindeki etkilerini, iklim değişikliği öncesi döneme göre tahmin eden bir araştırma, iklim değişikliğinin tarımsal verimi etkilediğini ve üretimde düşüşe neden olduğunu, özellikle düşük enlemlerde, iklim değişikliğinin zararlarını dengelemeye çalışan mevcut uyarlamaların yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu durum, özellikle iklim değişikliği ile mücadelede daha etkili uyarlamaların ve stratejilerin geliştirilmesi gerekliliğini vurgular zira çalışmanın en son yılları (2005-2009) için dünya genelinde ortalama yıllık üretim kayıplarının tahminleri mısır için 22,3, soya fasulyesi için 6,5, pirinç için 0,8 ve buğday için 13,6 milyar dolardır (Lizumi vd., 2018: 5405). ABD mahsul sigortası programından elde edilen verilerle gerçekleştirilen bir diğer araştırma küresel ısınmanın ABD'de 1991-2017 döneminde ulusal düzeydeki ürün sigortası zararlarına %19 oranında, gözlemlenen ısınmanın en maliyetli tek yılda (2012) toplam kayıpların neredeyse yarısına katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır (Diffenbaugh vd., 2021: 1). Batı Afrika'da yapılan bir diğer araştırma, insan etkisi hesaba katıldığında son on yılın ortalama 1 °C daha sıcak geçtiğini ve sıcaklık ile yağış aşırılıklarının sıklığında artış yaşandığını göstermektedir.

Bu değişimler, bölgede darı ve sorgum bitkilerinin veriminde sırasıyla %10-20 ve %5-15 oranında azalmaya sebep olmuştur. 2000-2009 yılları arasında, tarihsel iklim değişikliğine bağlı olarak Batı Afrika'da darı için yıllık ortalama 2,33-4,02 milyar ABD doları ve sorgum için 0,73-2,17 milyar ABD doları değerinde üretim kaybı meydana gelmiştir. Sunulan verim düşüşü tahminleri, iklim değişikliği kaynaklı kayıp ve zararların hesaplanmasına katkı sağlayacak bir temel teşkil ederek bölgedeki tarımsal üretim sistemlerinin uyum maliyetlerini belirlemede kullanılabilir (Sultan vd., 2019: 1). Mozambik'teki Limpopo, Zambezi ve Save nehirleri civarında yaşayan kırsal hanelerde sel ve kuraklık kaynaklı kayıp ve zararların incelendiği araştırma bölgelerindeki çiftçilerin ise zorlu yayla şartlarında düşük mahsul verimi ve kuraklık riskleri ile karşı karşıya kaldıkları, nehir yakınındaki daha verimli alçak arazilerin ise sık sık selle boğuştuğu belirlenmiştir (Brida vd., 2013: 514). Bulgular kuraklığın sele (1/3) kıyasla en çok (2/3) kırsal haneyi etkilediğini göstermektedir. Kırsal toplulukların sele kıyasla kuraklıkla baş etmede yaşadıkları zorlukların bir diğer göstergesi de kuraklığın gıda fiyatları ve hayvancılık üzerindeki etkisidir; bu oran sele kıyasla biraz daha yüksektir (Brida vd., 2013: 522).

Tüm bu kayıp ve zararların tarım arazilerinin el değiştirmesine neden olup olmadığını Avustralya'nın Yeni Güney Galler eyaletindeki 96 kırsal Yerel Yönetim Bölgesi üzerinden anlamaya çalışan bir diğer araştırmanın sonuçları 5 yıllık dönemde kuraklıkla geçen sürenin tarımsal arazi sahipliği değişiminin boyutu üzerinde önemli bir etkisi olmadığını, ancak 10 yıllık bir zaman diliminde, sulanmayan tarım arazileri, otlak arazileri ve (şirketlerin aksine) bireylerin sahip olduğu araziler için durumun değiştiğini oraya çıkarmıştır (Restrepo vd., 2023: 11). Görüldüğü üzere tarımsal arazi mülkiyeti kuraklığın uzun vadeli etkilerine karşı oldukça hassastır ve bu tarımsal dönüşümün geleceği ve gıda güvenliği için büyük risklere işaret etmektedir. Benzer şekilde artan kayıpların kırsaldaki eşitsizlik kalıplarını da derinleştirdiği görülmektedir. Bu bağlamda Hindistan kırsalında iklim değişikliğinin eşitsizlik üzerindeki etkileri incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, iklim değişikliği, bölgedeki eşitsizliği artırıcı bir faktör olarak belirlenmiş ve özellikle yoksul çiftçi hanelerinin en büyük yüzde kayıplarına maruz kaldığı tespit edilmiştir. Yoksullar ile yoksul olmayanların iklimle ilgili zararlara verdikleri tepkiler arasındaki farklılıklar, yoksulların tarihsel olarak daha zorlu iklim koşullarında yaşamış olmaları ve sosyoekonomik durumları nedeniyle teknoloji ve sigortaya daha az erişebilir olmaları ile ilişkilendirilebilir (Sedova, 2020: 25).

Hortum, sel ve fırtınalar ekseninde ise, Güney Nijerya'nın nehir kenarındaki bölgelerinde çiftçi haneleri arasında sellerden kaynaklanan iklim değişikliğine bağlı kayıp ve zararları değerlendiren bir çalışma topluluk altyapısı, istihdam, kişisel mülkler, mahsuller ve çiftlik hayvanlarındaki kayıp ve zararların tahmini ortalama parasal değerinin sırasıyla 28.409,09 $, 3095,23 $, 1583,52 $, 824,60 $ ve 224,16 $ olduğu ortaya çıkarmıştır. Sel baskınlarını çalışma bölgesindeki en önemli iklim değişikliği tehlikesi olarak tanımlayan katılımcılara göre selin geçim kaynakları üzerindeki başlıca etkileri ürün kaybı (%98,6), gıda fiyatlarındaki artış (%92,8) ve kötü sağlıktır (%75,6) (Amaechina vd., 2022: 1). Selden etkilenen Aşağı Nijer Nehri Bölgesinde yapılan bir diğer araştırma ise tarımsal verimlilik, balıkçılık ve erişilebilirlik kaybı da dahil olmak üzere geçim kaynaklarında oluşan ciddi kayıp ve hasarın etkilerinin genellikle eşitsiz güç dinamikleri, yetersiz finansman ve girişimlerin yerel olarak sahiplenilmemesi gibi faktörlerle sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma kayıp ve zararın ele alınmasında sürdürülebilir arazi yönetimine, çiftçilerle muhtarlar arasındaki çatışmaların çözümüne ve farkındalığın artırılmasına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir (Effiong vd., 2024: 1).

Pakistan'ın Khairpur Bölgesindeki sıcak hava dalgalarıyla birleşen şiddetli yağış ve sellerin yerel topluluklar üzerinde etkisini inceleyen bir çalışmanın bulguları, toplulukların iklim afetlerinin etkilerinden orantısız bir payla karşı karşıya olduğunu ortaya koymaktadır.

Nitel bulgular iklim değişikliğinin sıradan insanların yaşamları üzerinde ciddi bir etkiye sahip olduğunu, mahsul kaybı ve diğer tarımsal kayıplarına yitirilen barınma koşullarının ve gıda güvensizliğinin de eşlik ettiğini göstermektedir (Magsi vd., 2023: 776). Dolu fırtınası gibi aşırı hava olaylarının sıklığı ve şiddeti ile bunları takip eden ekonomik kayıplar üzerindeki etkileri konusunda çok fazla belirsizlik ve az sayıda çalışma bulunmaktadır. Olası sigortalı dolu fırtınası hasarı ile Hollanda için çeşitli sıcaklık ve yağış göstergeleri arasındaki ilişkilerin analiz edildiği bir araştırmanın sonuçları 2050 yılına kadar açık hava tarımında yıllık dolu fırtınası hasarının %25 ila %50 arasında artabileceğini ve yaz aylarında sera bahçeciliği üzerindeki etkisinin %200'den fazla olacağını göstermektedir (Botzen vd., 2010: 341). İklim değişikliğinin etkisi ile birlikte artan sellere ilişkin daha çok araştırma yapılsa da sel kayıplarında tarihsel olarak gözlemlenen artışla ilişkilendiren çok az ampirik kanıt bulunmaktadır (Davenport vd., 2021: 1). Bu bağlamda 6.600'den fazla sel hasarı raporunu kullanarak ABD'de yağış ve sel hasarları arasındaki tarihsel ilişkiyi ölçmek için gerçekleştirilen bir araştırma; yağışların eyalet düzeyindeki sel zararları üzerinde önemli ve pozitif bir etkisi olduğunu, tarihsel yağış değişikliklerinin 1988-2017 yılları arasındaki kümülatif sel hasarlarının yaklaşık üçte birine katkıda bulunduğunu ve yağış değişikliğinin kümülatif etkisinin toplam 73 milyar doları bulduğunu tespit etmiştir. Bununla birlikte kullanılan model insan kaynaklı iklim değişikliğinin, çoğu sel hasarından sorumlu olan aşırı yağış eşiklerinin aşılma olasılığını artırdığını göstermektedir (Davenport vd., 2021: 1). Mozambik'teki Limpopo, Zambezi ve Save nehirleri yakınlarında yaşayan kırsal haneler arasında sel ve kuraklıktan kaynaklanan kayıp ve zararların araştırıldığı bir diğer çalışma, araştırma yapılan bölgelerdeki çiftçilerin zorlu iklim koşulları nedeniyle ciddi zorluklarla karşı karşıya olduğunu ortaya koymaktadır. Yüksek yaylalarda tarım yapmak zorlayıcıdır; buradaki mahsul verimleri düşük olup, kuraklık durumunda önemli ölçüde ürün kaybı yaşanmaktadır. Öte yandan, nehir yakınındaki alçak araziler daha verimli toprak ve su koşullarına sahipken, bu alanlar sıkça sel baskınlarına maruz kalmaktadır. Bu çiftçiler hem kuraklık hem de sel gibi doğal afetlerden büyük ölçüde etkilenmektedir ve bu durumlarla başa çıkma ve uyum sağlama kapasiteleri oldukça sınırlıdır (Brida vd., 2013: 514).

Hortum, şiddetli fırtına ve kasırgalar şiddeti ve yıkıcı etkisi çok daha yüksek afetler olarak karşımıza çıkmaktadır. ABD'deki tropikal siklonlardan kaynaklanan ekonomik kayıpları analiz eden bir çalışmanın bulguları, ekonomik kayıpların artışındaki eğilimin sadece sosyoekonomik faktörlerle açıklanamayacağını göstermektedir. Kayıplardaki artışın büyük ölçüde sosyoekonomik gelişmelerden, yani artan refah ve maruz kalan bölgelerde daha fazla yerleşimden kaynaklandığı varsayımını çürüten çalışmanın bulguları sosyoekonomik değişikliklerden kaynaklanan kayıplardaki artışın, iklim kaynaklı değişikliklerden kaynaklanan

artıştan yaklaşık üç kat daha fazla olduğunu göstermektedir (Schmidt vd., 2010: 13). Bunun yanı sıra, jeofizik veriler, Kuzey Atlantik havzasında kasırga sayısında ve şiddetinde artış olduğunu, bu durumun da yüzey hava sıcaklığındaki küresel ortalama artışla paralellik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, iklim değişikliğinin tropikal siklonların sıklığı ve şiddeti üzerindeki etkisini kanıtlar niteliktedir. Özellikle 2005 yılında, yıllık kayıpların önemli bir kısmı iklim değişikliğine atfedilebilir olup, bu durum ekonomik yüklerin yönetilmesinde yeni stratejilerin benimsenmesini zorunlu kılar. Bu tespitler, gelecekteki politika ve planlama süreçlerinde iklim değişikliğinin rolünün dikkate alınmasını gerektiren önemli bir veri sağlamaktadır (Estrada vd., 2015: 880). İklim değişikliği, kasırgalar ve kamu borcu arasındaki etkileşime Karayip Adaları özelinde odaklanan bir diğer araştırmanın bulguları en şiddetli 10 fırtına için, fırtına sonrası ve öncesi eğilimler arasındaki fark olarak ölçülen borçtaki ortalama artışın yaklaşık %10 olduğunu göstermektedir. Şiddetli bir fırtınanın ardından üç yıl boyunca, borç seviyeleri normalde beklenenin %18 üzerine çıkmaktadır. Bu çalışmaya göre, bu tür bir kasırganın kamu borcu üzerindeki etkisi, olay anındaki borç seviyesine göre %3,8'lik bir artışa yol açmaktadır. Bu bulgular, iklim değişikliğine bağlı olarak şiddetli hava olaylarının mali yükler üzerindeki belirgin etkisini ortaya koymaktadır (Cavallo vd., 2024).

Tropikal siklonlar, meteorolojik olayların neden olduğu global ekonomik kayıpların yarısından fazlasını temsil etmektedir (Geiger vd., 2016: 1). Nüfusun artması, kişi başına düşen gelirin yükselmesi ve insan kaynaklı iklim değişikliğinin etkileriyle birlikte, bu tür siklonların neden olduğu hasarların nominal olarak önemli ölçüde artması beklenmektedir. Bu durum, alınacak önlemler ve yapılan yatırımlar açısından büyük önem taşımakta, yönetim stratejilerinin güncellenmesini zorunlu kılmaktadır. Yine ABD'de meydana gelen iki kasırganın yerel ölçekteki etkileri üzerine yapılan bir vaka çalışması, kasırga kayıplarını etkileyen faktörleri detaylandırmaktadır. Araştırma, fırtına büyüklüğünün, etkilenen alanın genişliği yanında zarar verici rüzgârların süresi ve rüzgâr yönündeki büyük değişiklikler gibi faktörlerle kayıp miktarlarında belirleyici rol oynadığını ortaya koymuştur. Nüfus sayımı bölgesine dayalı yapılan ampirik analizler, rüzgâr hızının yanı sıra rüzgâr süresi ve yön değişikliğinin de kayıplar üzerinde belirleyici olduğunu göstermektedir. Ancak, maruziyet değerlerinin önemi, kayıp verilerinin analizinde kullanılan varsayımların duyarlılığına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (Czajkowski ve Done., 2014: 202). Güney Kore'de karaya ulaşan 60.000 simüle edilmiş tropikal siklonu kullanan ve bu bağlamda yağmurun da önemli bir kayıp belirleyicisi olduğunu ortaya koyan bir diğer çalışma hem sadece rüzgâr hem de rüzgâr + yağmur durumları için sosyoekonomik değişim, azalan nüfus ve artan servet nedeniyle ölümlerde azalmaya ve mal kayıplarında büyük bir artışa neden olduğu sonucuna ulaşmıştır (Bakkensen vd., 2018: 1).

Zira nüfus ve kişi başına düşen gelirdeki büyümenin etkileri ayrıştırıldığında, ulusal GSYH'ya göre kasırga başına düşen kayıpların, iklim değişikliğinin azaltılmadığı durumda yüzyılın sonuna kadar üç katına çıkacağı tahmin edilmektedir (Geiger vd., 2016: 1).

Uç hava olaylarına bağlı kayıp ve hasarın artan boyutunu gösteren bir diğer araştırma, 1980-2008 yılları arasında küresel hasarların yılda ortalama 3,1 milyar ABD doları (2008 değeri ile) arttığını göstermektedir. Bu artışın %97'si, özellikle Kuzey Amerika, Asya, Avrupa ve Avustralya'daki fırtına ve sellerin yol açtığı hasarlardan kaynaklanmaktadır. Kuzey Amerika'daki fırtınalar, özellikle ABD'de yaşanan kasırgalar nedeniyle, küresel ekonomik kayıpların %57'sini oluştururken, bu bölgelerdeki hasar artışları, zenginliğin artması, nüfusun büyümesi ve hassas alanlardaki kalkınmanın yoğunlaşması gibi sosyoekonomik faktörlerle açıklanabilir (Mohleji ve Pielke, 2014: 1). Benzer bir zaman aralığında yani 1984-2015 yılları arasında Çin'de meydana gelen 249 tropikal siklonun incelendiği bir çalışmanın sonuçlarına göre yıllık doğrudan ekonomik kayıplar yaklaşık 44,7 milyar CNY olarak gerçekleşmiş, her yıl 1,8 milyar CNY oranında artmış ve etkilenen illerin çoğunda tropikal siklonla ilgili kayıplarda hafif bir artış olduğu görülmüştür (Wang vd., 2016: 2009). Tarihteki en maliyetli kasırgalardan biri olan Harvey Kasırgası ile ilişkili maliyetleri ve Harvey'den kaynaklanan yağışlar için "atfedilebilir risk oranını" ele alan bir çalışma ise ortaya çıkan 90 milyar dolarlık zararın muhtemelen en az 30 milyar ABD doları alt sınırıyla birlikte en iyi 67 milyar ABD dolarının iklim değişikliğinden kaynaklandığını göstermektedir. Bu miktarın ABD'deki yıllık iklim değişikliği zararı olarak tahmin edilen 21,3 milyar ABD dolarından bile çok daha yüksek olduğuna dikkat çeken çalışma; "aşağıdan yukarıya" yaklaşımının iklim değişikliği zararlarının tahminlerini iyileştirmeye yönelik gelecekteki girişimlerde izlenecek faydalı bir yol olduğuna dikkat çekmektedir (Frame vd., 2020: 271). Aşağıdan yukarı yaklaşımlara ek olarak üzerinde daha az çalışılan ve genellikle göz ardı edilen bir diğer konu da ekonomilerin tropikal siklon olaylarına karşı uzun vadeli kırılganlığıdır (Şekil 2.1). Mortalite, morbidite, nüfusun yer değiştirmesi, varlıkların ve altyapının zarar görmesi ekonomik faaliyetler üzerinde potansiyel olarak olumsuz etkilere sahip olabilir ve yakın zamanda yapılan bazı vaka çalışmaları bu tür etkilerin on yıllar boyunca devam edebileceğini göstermektedir. Potansiyel olarak, bu tür etkiler anlık hasarın kat kat fazlası olabilir; ancak bu uzun vadeli etkileri şekillendiren güçlerin küresel olarak ölçülmesi ve yeterli düzeyde anlaşılması henüz başlangıç aşamasındadır (Noy, 2016: 344).

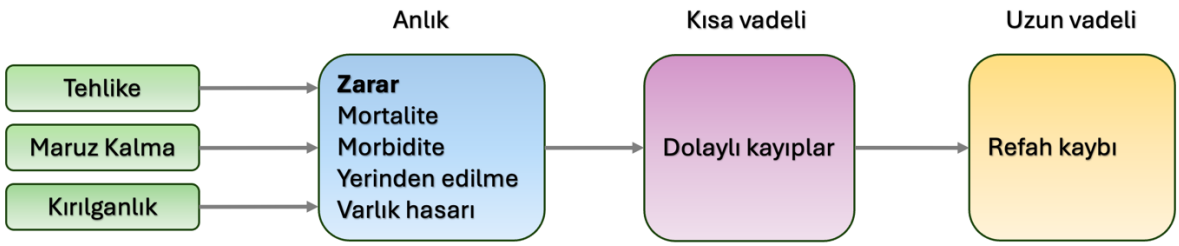

Şekil 2. 1 Farklı Zaman Dilimlerinde Siklonların Dinamik Sosyoekonomik Sonuçları
(Kaynak: Noy, 2016'dan Türkçeleştirilerek yeniden düzenlenmiştir)

Hortum ve kasırgaların neden olduğu kayıp ve hasarlara ilişkin projeksiyonlar da ekonomik zararların artış eğiliminin oldukça yüksek olacağını göstermektedir. Zira araştırmalar, özellikle en şiddetli kasırgaların yıllık karaya çıkma ihtimalinin her bölgede yükseldiğini göstermektedir (Hallegatte, 2007: 1956). ABD'nin kıyı bölgelerindeki yaşam alanlarının kırılganlığının, geçmişte yaşanan kasırgalar ve bunların yol açtığı ekonomik hasarlar hakkındaki normalleştirilmiş verilerle analiz edildiği bir araştırmanın sonuçları, kasırgaların şiddetinde meydana gelebilecek %10'luk bir artışın, yıllık kasırga hasarlarını %54 oranında artırabileceğini, yani ortalama hasarın yılda 8 milyar dolardan 12 milyar dolara çıkabileceğini ortaya koymaktadır Bu bulgular, kasırga kayıplarının potansiyel şiddet artışlarına son derece duyarlı olduğunu ve iklim değişikliğine bağlı olarak kayıpların büyük ölçüde artabileceğini göstermektedir (Hallegatte, 2007: 1956).

2.6.2. Ekonomik Olmayan Kayıp ve Hasar

Ülkelerin genellikle aşırı hava olaylarından kaynaklanan ekonomik kayıplar hakkında rapor verme kapasitesine sahip olduğu, ancak bu verilerin çoğunlukla maddi zararlarla sınırlı kaldığı dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, araştırmacılar, ekonomik olmayan önemli kayıpların tespiti ve değerlendirilmesi için daha kapsamlı çabaların gerekliliğine işaret ederek, spesifik bölgelerde yaşanan en önemli etkilerin bu şekilde daha iyi anlaşılabileceğini vurgulamaktadırlar (Puig vd., 2019: 7). Ekonomik kayıp ve zararlar, piyasa değeri olan ve maddi olarak ifade edilebilen varlıklarla ilgilidir. Buna karşın, ekonomik olmayan kayıplar, ölümler gibi geri döndürülemez veya sosyal yapıların bozulması gibi parasal bir değerle ölçülemeyen etkileri kapsar (Jackson vd., 2022: 5). İklim değişikliği politikalarında her iki tür kayıp ve zarar da önemli yer tutmakta ve kapsamlı stratejiler gerektirmektedir. BMİDÇS"ekonomik olmayan kayıp" ifadesini kullanırken, Jackson ve diğerleri (2022) ise ekonomik olmayan kayıp ve zararların ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduğunu savunur ve "ekonomik olmayan kayıp ve zarar" terminolojisini benimser. Zira kuraklık gibi iklimsel olaylar, belirli bir bitki türünün

yaşamını zorlaştırarak anlık zararlara sebep olabilirken, uzun süreli ve tekrarlanan kuraklık olayları ise, o türün bölgedeki varlığının tamamen ortadan kalkmasına, yani kalıcı bir kayba neden olabilir. Bu durumda, birbiri ardına gelen zararlar, nihai bir kayba dönüşmektedir (Jackson vd., 2022: 5).

Şekil 2. 2 BMİDÇS Ekonomik Olmayan Kayıp ve Hasar Kategorileri
(Kaynak: Tschakert vd., 2019'dan Türkçeleştirilerek yeniden düzenlenmiştir)

Bireyleri, toplumları ve çevreyi etkileyen ekonomik olmayan kayıp ve zararları BMİDÇS dokuz kategori altında listeler (Şekil 2.2). Ancak her konuda olduğu gibi bu konuda da değer yargısı içeren kategorileri genellemek o kadar kolay bir uğraş değildir. Zira Tschakert ve diğerlerine göre (2019: 58), insan merkezli ve yerel bağlama duyarlı bir bilimsel yaklaşım, iklim değişikliği kaynaklı kayıpların incelenmesinde bireylerin deneyimlerini temel alır. Bu yaklaşım, kayıpların nasıl ve neden meydana geldiğini, insanlar için hangi kayıpların öncelik taşıdığını, bu kayıpların kabul edilebilirliğini ve tersine çevrilebilirliğini vurgular. Ancak, kültürel ve yerel bağlılıklar gibi soyut değerlerin ölçülmesinin zorluğu, bu değerlerin sıklıkla ihmal edilmesine yol açar. İnsanlar için neyin en önemli olduğunu, iklimle ilgili tehlikeler ve etkiler bağlamında neyin tehlikede olduğunu görünür ve somut hâle getirmek için dünyanın dört bir yanından yayınlanmış 100'den fazla vaka çalışmasını inceleyen akademisyenler aynı tehditlerin, yerli ve yerli olmayan aileler, topluluklar ve tüm kalkınma seviyelerindeki ülkeler için çok sayıda değer boyutunda, geri döndürülebilir zararlardan geri döndürülemez kayıplara ve beklenen gelecek risklerine kadar çok farklı sonuçlar üretebileceğini göstermiştir (Tschakert vd., 2019: 58). Bu bağlamda insanlar, geleneklerden ve kültürel mirastan fiziksel ve ruhsal sağlığa, yer bağlılığından sosyal yapıya ve kimlik oluşumuna kadar çeşitlilik gösteren pek çok unsura değer verir ve bu değerlerin geniş yelpazesi iklim değişikliğinin etkilerine ilişkin anlayışımızı ve karar alma süreçlerini şekillendirir (Magee vd., 2016: 61; McShane, 2017: 129; Jackson vd., 2022: 6). Ekonomik olmayan kayıp ve zararlar evrensel bir olgu olmakla birlikte her yerde aynı şekilde deneyimlenmemekte, ekonomik zararlara paralel olarak bir dizi tarihi, coğrafi, yapısal ve sosyopolitik faktör nedeniyle En Az Gelişmiş Ülkelerde ve Küresel Güneyde orantısız bir biçimde görülmektedir (Jackson vd., 2022: 9-10). Ekonomik olmayan kayıp ve

hasarlar, yükselen deniz seviyelerinin yol açtığı toprak kaybı nedeniyle anıt mezarlar gibi kültürel miras kayıpları ya da eko-anksiyete biçimleri, hortumlar sonrası can kayıpları, orman yangınları sonrası biyoçeşitlilik kayıpları, seller sonrası ruh sağlığı kayıpları ya da kuraklıklar nedeniyle gıda kıtlığı gibi birçok farklı şekilde gerçekleşebilir. Yakın zamanda gerçekleşen bazı örnekler şu şekildedir:

1) "Ağustos 2016'da yaşanan Louisiana selleri, hassas durumdaki kişi ve gruplar arasında ev, güvenlik ve anı kayıpları nedeniyle yaşam kalitesi kaybına ve kalıcı ruh sağlığı etkilerine yol açmıştır.

2) 2017'deki Maria Kasırgası Porto Riko'da aşırı yağışlara yol açmış, bu da insanlar yerlerinden edildiğinde güvenlik ağlarının kaybolmasına neden olarak topluluk kapasitesini ve eylemlerini aşındırmıştır.

3) Pacocha Gölü'nden kaynaklanan taşkın tehlikelerinin artması ve mevsimsel su kıtlığı, yüksek derecede maruz kalan ve hassas durumdaki topluluklar ve geçim kaynakları için bir tehdit oluşturmaktadır.

4) Bangladeş'teki kentsel kuraklık ve kentsel gayriresmî yerleşimlerde su eksikliği, hassas durumdaki insanlar ve gruplar arasında olumsuz sağlık sonuçlarına yol açmıştır.

5) İsveç'te 2018 yılında meydana gelen orman yangınları, ren geyiği çobanlığı yapan Sami toplulukları arasında kültürel yaşam biçiminin kaybını daha da şiddetlendirmiştir. Ekosistemler tehdit altındadır ve bu durum arazi haklarına ilişkin tartışmalı iddialarla birleşmektedir.

6) Birleşik Krallık'ta 2015 yılında yaşanan Desmond fırtınası gibi aşırı olayların ilk örneklerinin yıkıcı etkileri, kültürel mirasın kaybına ilişkin endişelere ve gelecekte mirasın nasıl yönetileceğine ilişkin gerilimlere yol açmıştır.

7) Haziran-Ağustos 2022'de Avrupa'da yaşanan eşi benzeri görülmemiş sıcak hava dalgası, yaz mahsulü veriminin önemli ölçüde azalmasına, aşırı ölümlere ve ekosistemleri etkileyen ve binaları tahrip eden vahşi yangınlara yol açmıştır.

8) Pasifik'te deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle yerel ve kültürel bilginin kaybı ve kültürel ve sosyal açıdan önemli olan evlerin ve yerlerin kaybı meydana gelmektedir.

9) Avustralya orman yangınları (2019-2020), araştırmacıların birden fazla kaybı belgelediği bir örnektir. Bu kayıplar arasında can kayıpları, ruh sağlığı üzerindeki etkiler ve biyoçeşitlilik kaybı yer almaktadır. Bu, bir afette yaşanan çoklu kayıpların tek örneği değildir, ancak araştırmacıların kısa sürede farklı çalışmalarda çoklu kayıpları hızlı bir şekilde değerlendirdiği iyi bir örnektir.

10) Doğu Afrika'da Tanzanya, Etiyopya, Kenya ve Somali'de devam etmekte olan kuraklık, can kayıplarına, hayvanların telef olmasına ve büyük çaplı yerinden edilmelere yol açmıştır.

11) Nisan 2022'de Güney Afrika'da meydana gelen sel ve toprak kaymaları can kayıplarına, yerinden edilmelere ve evlerin kaybedilmesine yol açmıştır.

12) Eylül 2022'de Pakistan'da meydana gelen sel felaketi can kayıplarına, su ve sivrisinek kaynaklı hastalıklardan kaynaklanan sağlık sorunlarına, ev kayıplarına, eğitimin kesintiye uğramasına, mahsul ve canlı hayvan kaybına ve büyük çaplı yerinden edilmelere yol açmıştır" (Jackson vd., 2022: 12).

2.6.2.1. Bireyler (Yaşam, Sağlık, İnsan Hareketliliği)

WMO'nun 2021 tarihli raporuna göre aşırı hava olayları son 50 yılda her gün ortalama 115 kişinin ölümüne neden olmuş, 1970-2019 döneminde bu afetlerden küresel çapta 2 milyondan fazla can kaybı yaşanmıştır. 1970-2019 yılları arasında hava, iklim ve su kaynaklı tehlikeler tüm afetlerin %50'sinden, bildirilen tüm ölümlerin %45'inden sorumludur. Bu ölümlerin %91'inden fazlası gelişmekte olan ülkelerde meydana gelmiş, ilk 10 afet arasında, dönem boyunca en fazla insan kaybına yol açan tehlikeler kuraklık (650.000 ölüm), fırtına (577.232 ölüm), sel (58.700 ölüm) ve aşırı sıcaklık (55.736 ölüm) olmuştur (WMO, 2021). Artan afetlerle birlikte yaşanan değişimler yeni hastalıkların ortaya çıkışını hızlandırırken, veba gibi tarihte azalan bazı hastalıkların tekrar görülmesine neden olabilmektedir zira bu doğal felaketlerin sadece anlık etkileriyle değil, uzun vadeli sağlık sonuçlarıyla da derinden ilgilidir (Akalın, 2013: 29). Örneğin Bangladeş'te yaşanan Sidr ve Aila siklonları sonrasında gerçekleştirilen bir çalışma, bu felaketlerin ardından ishâl, cilt hastalıkları, hepatit gibi bulaşıcı hastalıkların görülme sıklığının arttığını ortaya koymuştur. Araştırma bulguları, kadınlar, çocuklar ve yaşlı yetişkinler gibi hassas nüfus gruplarının bu tür sağlık tehditlerine karşı özellikle savunmasız olduğunu ve iklim değişikliği bağlamında ciddi sağlık sorunları riski altında bulunduklarını göstermektedir (Kabir, 2014). Bir diğer araştırma Nijerya kırsalında artan etkilerin insan hayatının kaybı, gıda kıtlığı, açlık ve yetersiz beslenme, artan hastalık insidansı ve hane halkının azalması gibi kayıp ve hasarlara yol açtığını göstermektedir (Chikaire, 2021: 1). 2013 Güney Alberta selinin High River sakinleri üzerinde uzun süreli psiko-sosyal etkiler bıraktığını ortaya koyan bir diğer araştırmanın sonuçları, selin neden olduğu etkilerin, özellikle sosyoekonomik açıdan marjinal durumda olan bireylerde, olaydan beş yıl sonra bile psiko-sosyal refahlarını olumsuz yönde etkilemeye devam ettiğini belirtmektedir. Bu bulgular, doğal afetlerin bireyler üzerindeki derin ve kalıcı etkilerine dikkat çekmekte ve toplumun bu tür olaylardan toparlanma sürecinde karşılaştığı zorlukları vurgulamaktadır (Hayes, 2019).

Nasıl ki ekonomik olmayan kayıp ve hasarlar ekonomik kayıp ve hasarlara kıyasla geri planda kalmışsa, psiko-sosyal sağlık sorunlarının da ölümlü vakalardan ya da fiziksel zararlardan daha az ilgi gördüğünü ancak son dönemde bu alandaki çalışmaların da arttığını söylemek mümkündür. Örneğin afet sonrası adaptasyon önlemleri, genellikle gıda yardımı ve geçici barınak sağlama şeklinde, mağdurlara hızla ulaştırılmakta; ancak, bu önlemler çoğunlukla travmatik deneyimlerden kurtulmaları için gereken psikolojik desteği içermemektedir (Acosta vd., 2016: 56). Özellikle Filipinler'de yapılan bir araştırma, tayfun sonrası yaşanan toprak kaymalarından etkilenen bireylerin tekrarlanan tayfun korkusuyla karşı

karşıya kaldıklarını ve bu durumun onları duygusal olarak derinden etkilediğini göstermiştir. Bu tür psikolojik ve duygusal zararlar, ekonomik olmayan kayıplar olarak kabul edilmeli ve tazminat ile rehabilitasyon mekanizmalarında mutlaka dikkate alınmalıdır (Acosta vd., 2016: 56).

Ajani ve van der Geest (2021: 1999), Pakistan dağlarında 19 kırsal bölgede iklimle ilgili altı stres faktörünün (hava modellerindeki değişiklikler, seller, buzul gölü taşkınları, kuraklık, sıcak hava dalgaları ve deniz seviyesinin yükselmesi) topluluklar üzerindeki etkisini incelemiştir. İklim değişikliğinin ön cephelerinde yaşayan insanlarla yapılan görüşmeler, iklimle ilişkili acı ve travmanın derinlemesine anlaşılmasına olanak tanımıştır. Bu acılar, mülk ve geçim kaynaklarının kaybı ve hasarından öteye geçmekte, özellikle insanların evlerinden edilmeleri durumunda, psiko-sosyal refah üzerinde ciddi olumsuz etkilere yol açmaktadır. Bu tür etkiler, iklim değişikliğinin insanların mental sağlığı üzerindeki dolaylı zararlarını gözler önüne sermekte ve kapsamlı bir anlayış geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır (Ajani ve van der Geest, 2021: 1999). Zira Pakistan, büyük bir tarım ülkesi olup, işgücünün %70'inden fazlası tarım sektörüne bağlıdır. Bu durum, Pakistan halkının çiftliklerin üretimine büyük ölçüde bağımlı olmasına ve dolayısıyla tarım üzerindeki her türlü olumsuz etkiden ciddi şekilde etkilenmelerine neden olmaktadır. Bu bağlılık, halkı geçim kaynaklarıyla ilgili pek çok zorluğa maruz bırakmakta ve ekonomik istikrarlarını doğrudan etkilemektedir (Zubair vd., 2022: 553). İklim değişikliğinin psiko-sosyal etkilerini Zimbabve'nin Chirumanzu Bölgesi'ndeki yeniden yerleşim alanlarındaki küçük çiftçiler üzerinden anlamaya çalışan bir diğer araştırmanın sonuçlarına göre bu durum, çiftçilerin acı çekmesine, aşağılanma hissetmesine ve çevre dostu olmayan uygulamalara başvurduklarında utanç duymalarına neden olmuştur. İklim değişikliğiyle bağlantılı olarak yaşanan bu olumsuz duygu, düşünce ve hislerdeki artış, gelişmekte olan kırsal toplulukların sürdürülebilir kalkınma çabalarını olumsuz yönde etkilemektedir (Shoko Kori, 2023: 1). Bu etkiler, çiftçilerin günlük yaşamlarını ve uzun vadeli refahlarını sarsarak, kırsal toplulukların sosyal ve ekonomik yapısını zayıflatmaktadır.

Antropojenik etkiler ile birlikte artan orman yangınları da ciddi sağlık sorunları oluşturmaktadır. Nüfus sağlığı çalışmalarına göre, orman yangını dumanı insan sağlığı için bir risk oluşturmakta ve dumandan etkilenen bölgelerin sağlık yükünü artırmaktadır (Black vd., 2017: 186). Zira orman ekosistemine bağlı toplulukların yaş ortalamasının yüksekliği onları orman yangınlarına karşı özellikle kırılgan hâle getirmektedir. Reid ve diğerlerinin (2016: 1334) de belirttiği üzere, birçok çalışmadan elde edilen tutarlı bulgular, orman yangını dumanına maruz kalmanın solunum morbiditesiyle ilişkili olduğunu ve genel mortalite ile olan ilişkiyi destekleyen kanıtların arttığını ortaya koymaktadır. Ancak hangi ölüm nedenlerinin

dumana bağlı olabileceği, kardiyovasküler sonuçların etkilenip etkilenmediği ve hangi popülasyonların daha fazla risk altında olduğu konularının netlik kazanması için daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır (Reid vd., 2016: 1334). Bu alanlarda yapılacak detaylı çalışmalar, orman yangını dumanının sağlık üzerindeki etkilerini daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Hava kirliliği kaynaklarından biri olan duman maruziyetini azaltmak, sağlık riski iletişimcileri için kompleks bir meydan okumadır. Hedef kitle geniş olup, maruz kalmanın mekânsal ve zamansal değişkenliği nedeniyle öngörülemeyen sağlık etkileri yaşanabilir. Sağlık bilgisi sunmanın ötesinde, kurumların etkilenen topluluklara ulaşma, davranış değişikliği teşvik etme ve önerilen sağlık önlemlerini benimsetme yönünde karşılaştıkları engeller, bu görevi daha da zorlaştırmaktadır (Prince vd., 2024: 1). Afetlerden sonra kaybolan nesnelere odaklanmanın orman yangını mağdurlarının iyileşme sürecini en iyi şekilde anlamaya yardımcı olacağına odaklanan dikkat çekici bir çalışma ise Teksas'ın Orta Tepe Bölgesi'nde yer alan küçük, yarı kırsal bir topluluğa odaklanır (Brocato, 2021: 1). Yeniden yapılanma sürecinde, hayatta kalanlar geçmiş sosyal dünyalarını "yeni normal" ile uzlaştırma çabası içindedir. Bu süreçte, küçük ve günlük nesneler yeniden anlam kazanarak önemli hâle gelmiştir. Katılımcıların anlattığı hikayelerde, kültürel simgeler ve kaybolmuş gündelik eşyalar (biblolar, eski aile fotoğrafları, mobilyalar) öne çıkmıştır. Araştırma bulguları, bu maddi nesnelerin yeni bir bağlamda ve artan bir saygı ile ele alınmasının yararlı olacağını önermektedir. Bu nesneler, yeniden yapılanan sosyal alanlarda yeni ve çağrıştırıcı bazı roller üstlenmektedir (Brocato, 2021: 15).

Bu bağlamda etkilerin kırsal ve kentsel topluluklar açısından orantısız deneyimlendiğini vurgulayan Nagai (2023: 159), Japonya'da kırsal alanlarda yaşayan çiftçilerin çevresel değişimler nedeniyle azalan mahsul verimi ve yaban hayatı kaynaklarının azalması gibi sorunlarla karşılaştığına dikkat çekmektedir. Çiftçilik mesleğinin doğası gereği zaten yüksek stres ve depresyon oranlarına sahip olduğunu belirten çalışma, iklim değişikliğinin bu sorunları daha da şiddetlendirmekte ve çiftçiler üzerindeki ruhsal baskıyı artırmakta olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre özellikle Avustralya ve Kanada gibi ülkelerde ekolojik çöküşler, yerel topluluklar üzerinde derin ruhsal etkiler yaratmakta ve "ekolojik keder" olarak tanımlanan bu durum, depresyon, intihar oranlarında önemli bir artışa sebep olmaktadır ve Japonya da bu anlamda bir istisna değildir (Nagai, 2023: 159). İklim felaketlerinin öznel refah (yani mutluluk ve yaşam memnuniyeti) üzerindeki etkisini kentsel ve kırsal alanlarda yaşayanlar üzerinden anlamayı hedefleyen bir araştırma ise Endonezya kırsalını ele alır. Araştırmanın ampirik bulgularına göre, Endonezya'da iklim felaketleri genel olarak bireylerin mutluluğuna önemli bir etki yapmamakta, ancak yaşam memnuniyetlerini belirgin bir şekilde olumsuz yönde

etkilemektedir. Bu felaketlerin kent ve kır sakinlerini farklı biçimlerde etkilediği, özellikle kırsal kesimde yaşayanların öznel refahının, kentsel bölgelerde yaşayanlara göre daha fazla zarar gördüğü, düşük gelir seviyesine sahip hem kırsal hem de kentsel sakinlerin öznel refahlarının ciddi şekilde azaldığı görülmektedir. Sonuçlar, kırsal kesimde yaşayanların iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı en savunmasız grup olduğunu teyit etmektedir (Rahman vd., 2022: 1).

Avustralya'da Kara Yaz olarak adlandırılan orman yangınlarının ardından duygusal, zihinsel ve psikolojik yükler de özellikle üzüntü ve keder olarak kendini göstermiştir. Normalliğin, istikrarlı ve kesin bir geleceğin kaybıyla afetzedeler, içinde büyüdükleri ormanların kaybını "gelecekten koparılma" olarak tasvir etmektedir (Jackson vd., 2022: 6). 'Yer duygusu' kavramı, değişen iklim koşullarının kültürel, kişisel ve psikolojik sağlık üzerindeki risklerini anlamada merkezi bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda Avustralya kırsalında yapılan bir çalışmada, iklim değişikliklerinin çiftçiler üzerindeki etkileri detaylıca incelenmiş ve çiftçilerin hava durumu endişelerinin arttığı, öz kimliklerinin zayıfladığı ve yerle ilişkili stresin kümülatif ve kronik hâle geldiği gözlemlenmiştir. Bu durum, algılanan depresyon ve intihar risklerinde artışa yol açmıştır. Bulgular, iklim değişikliği etkisindeki bölgelerde yaşayan çiftçi ailelerin, ekosistem ve insan sağlığı arasındaki yakın ilişkinin yanı sıra, yere dayalı kimlik ve bağların ruh sağlığı ve genel refah üzerindeki kritik önemini vurgulamaktadır (Ellis ve Albrecht, 2017: 161).

2.6.2.2. Toplum (Bölge-Toprak, Kültürel Miras, Yerel Bilgi, Sosyokültürel kimlik)

Özellikle balıkçılık ve tarım teknikleri ve benzeri yaşamsal stratejilerin unutulması gibi yerel bilgilerin iklim değişikliği sonucu kaybolması, ekonomik olmayan hasarların başlıcalarındandır. Jackson ve diğerlerinin de belirttiği üzere (2022) bu kayıplar, yerel topluluklar üzerinde derin ve katmanlı etkilere sahip olup, kültürel ve sosyal normları temelden sarsmaktadır. Yerli halkların bu durumu, yerleşik bilgi, bilim ve felsefenin fiziksel ifadelerinin silinmesiyle tüm yaşam biçimlerinin çökmesi olarak ifade etmektedir. Öte yandan örneğin belirli bir dini ritüelde kullanılan bir çiçek türünün yok olması kimlik kaybına, ya da toprak kaybı deneyimi veya gelecekteki toprak kaybı korkusu ise insanların etkinliklerini azaltmasına yol açabilir (Jackson vd., 2022: 7). Bu kayıpların ve hasarların sadece fiziksel değil, aynı zamanda sosyokültürel yapıları da derinden etkilediği açıktır. Dolayısıyla, çevresel değişikliklerin sosyal dokuyu ve kültürel kimlikleri nasıl bozabileceği, Brown'un (2022) "çevresel anomi" teorisinin merceği altında daha iyi anlaşılabilir. Brown, fiziksel çevredeki ani

değişimlerin sosyal normları nasıl altüst edebileceğini ve bu durumun insanların günlük yaşamda nasıl işlev gördüğünü temelden sarsabileceğini vurgulamaktadır. Büyük ölçekli afetlerin topluluklar üzerindeki derin etkileri ve bunların sosyal ve fiziksel normlarda nasıl büyük aksamalara yol açtığı sosyologlar açısından önemli bir inceleme konusudur. Brown (2022) bu bağlamda Durkheim'ın anomi teorisinden ve çevre sosyologlarının mekânın önemine dair çalışmalarından yola çıkarak, çevresel anomi kavramını tanıtmıştır. Bu yeni kavram, ani çevresel değişikliklerin toplum düzenini nasıl bozabileceğini ve insanların çevrelerini anlama ve orada işlev görebilme kapasitelerini nasıl zayıflatabileceğini açıklamaktadır. Özellikle, Kaliforniya orman yangınları bu teori çerçevesinde incelenmiş ve yangınların, Durkheim'ın belirttiği gibi, sosyal normların çöküşüne neden olduğunu ortaya konmuştur (Brown, 2022: 1).

İklim değişikliğinin Nijerya'nın Imo Eyaleti'nin Orlu tarım bölgesindeki kırsal çiftçi ailelerinin insani ve sosyal geçim varlıkları üzerindeki etkisini araştıran bir diğer çalışmanın sonuçları sosyal grup üyelerinin çiftçilere ve genel olarak kırsal kesime yardım etmesinin engellenmesi, yoksulların, dulların tanıdık sosyal bağlantılarının kesintiye uğraması, resmi ve gayriresmî toplum örgütlenmesiyle bağlantıların bozulması gibi önemli sosyokültürel hasar bulgularına ulaşmıştır (Chikaire, 2021: 1). Öte yandan afetlerde sosyal sermayenin rolüne ilişkin araştırmalar nasıl artıyorsa psikososyal hasarlar konusundaki rolü de araştırılmış ve sosyal sermaye ve stres arasındaki bağlantının dinamik bir resmi ortaya konmuştur. Bulgular Katrina Kasırgası sonrasında yaşananları inceleyerek, sosyal olarak daha entegre bireylerin başlangıçta yerinden edilmiş topluluklara yardım ederken daha fazla stres yaşadıklarını ancak zamanla bu kişilerin izole bireylere kıyasla daha çabuk toparlandıklarını göstermiştir. Bulgular, sosyal katılımın özellikle zorlayıcı dönemlerde başta bir yük oluştursa da sonrasında bireylerin stresle başa çıkmalarına yardımcı olduğunu ve olumsuz psikososyal etkilere karşı koruyucu bir etki yarattığını ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, sosyal bağların, uzun vadede zorluklarla mücadelede kritik bir role sahip olduğunu vurgulamaktadır (Weil vd., 2012: 117). Somut olmayan kültürel mirasın ise somut kültürel mirasa göre daha az araştırıldığı ve değerlendirildiği görülmektedir. Araştırmaların büyük bir kısmı Kuzey Amerika'dan gelirken, Güney Amerika ve Okyanusya gibi bölgeler bu konuda oldukça az incelenmiştir. Çalışmalar genellikle kültürel miras kaybını gelecekteki bir sorun olarak ele almakta ve çoğunlukla iklim değişikliğinin yavaş ilerleyen süreçlerinden kaynaklanan zararlara odaklanmaktadır. Akut iklim olayları, örneğin şiddetli siklonlar gibi, bu çalışmalarda nadiren incelenmiştir (Pearson vd., 2023: 343).

Bu bağlamda son olarak Tschakert ve diğerleri (2019: 70) yüzün üzerinde vaka çalışmasının sistematik analizini yaptıkları çalışmalarında kayıp ve zararların sosyal boyutunu

araştırırken dikkat edilmesi gereken metodolojik yaklaşıma dikkat çekmektedir. Çalışma insanların değer verdikleri şeylerin, iklim değişikliği riskleri altında neler olduğunun ve kaçınılmaz kayıplarla başa çıkma yöntemlerinin yerinde incelenmesi için uygun metodolojilerin seçilmesi gerekliliğine işaret etmektedir. Bu süreçte bilgi üretimi, etkilenen topluluklarla iş birliği içinde, katılımcı ve demokratik yaklaşımlar kullanılarak gerçekleştirilmeli ve epistemolojik önyargılar ile adaletsizliklerin üstesinden gelinmelidir. Araştırma, insanların kendi deneyimlerini anlatmalarını ve tehlikeli sonuçlardan uzak, onurlu geleceklere doğru yolları tasvir etmelerini teşvik etmeli, ayrıca kayıp ve zararın karmaşık dinamiklerini kapsayacak şekilde geniş bir perspektif sunmalıdır. Bu tür bir araştırmanın, zararın anlık görüntülerinin ötesine geçmesi ve kırılganlık dinamiklerini detaylıca incelemesi gerekmektedir. Aynı zamanda, kabul edilebilir ve tahammül edilemez zarar türlerinin, zarar görenlerin kimler olduğunun ve değerli kabul edilen şeylerin korunmasında yapılan ödünleşmelerin anlaşılması da bu sürecin bir parçasıdır. Bu yaklaşım, iklimle ilgili kayıp araştırmalarında güç ve otorite dinamiklerine dikkat çekerek, kayıpların kim tarafından nasıl değerlendirildiğini ve zararın nasıl yönetileceğini ele alır (Tschakert vd., 2019: 70).

2.6.2.3. Çevre (Biyoçeşitlilik, Ekosistem Hizmetleri)

İklim değişikliği, sadece doğal dünyayı değil, aynı zamanda sosyal yapıları ve kültürel kimlikleri de derinden etkileyen bir fenomendir. Biyoçeşitlilik kayıpları, ekosistemlerin sağladığı temel hizmetleri zayıflatmakta ve bu da toplulukların geleneksel yaşam biçimlerini tehdit etmektedir. Örneğin, yerli halklar, doğal kaynaklara olan bağımlılıkları nedeniyle bu değişikliklerden özellikle sert bir şekilde etkilenmektedir. Toprak erozyonu, su kaynaklarının azalması ve tarım arazilerinin bozulması gibi ekosistem hizmetlerindeki düşüş, gıda güvenliğini tehlikeye atabilmekte, insan hareketliliğine neden olabilmekte, sosyal adaletsizlikleri derinleştirerek ekonomik eşitsizlikleri daha da belirginleştirebilmektedir. Örneğin Avustralya'daki orman yangınları, büyük acılara neden olmuş ve yaklaşık bir milyar hayvanın ölümüne yol açmıştır. Sayıları bilinmeyen nadir yerli bitki ve hayvan türlerinin nesilleri tükenmiş, benzeri görülmemiş düzeyde hava kirliliği yaşanmıştır. Bu durum, alınması gereken bazı kritik derslerin çıkarılmasını sağlamıştır (Kamesaroff ve Kerridge, 2020: 11).

Öte yandan Islam'ın (2022) da belirttiği üzere, tarımsal üretim doğal koşullara büyük ölçüde bağımlıdır ve hem yüzey hem de yeraltı suyu rezervuarlarını kullanır. Mevcut su kaynaklarındaki değişiklikler bu sektörü ciddi şekilde etkilemektedir. Küresel iklimdeki değişiklikler su seviyelerini değiştirmekte, bu da tarımı, gıda arzını ve farklı bölgelerdeki hanelerin gelir kaynaklarını etkilemektedir. Türkiye, Konya'daki çiftçiler üzerine yapılan bir

araştırma, iklim değişikliğinin yeraltı ve yerüstü su kaynaklarına olumsuz etkilerini göstermiştir. Son 15 yılda su seviyesindeki düşüş, tarım sektörünü derinden etkileyerek, pazarı ve özellikle üreticilerin gıda arzını değiştirmiştir. Azalan su miktarı, ürün kalitesi ve miktarında düşüşe yol açmakta, bu durum da gıda krizlerine ve ekonomik zorluklara sebep olmaktadır (Islam, 2022: 163). İklim değişikliği hem doğal hem de sosyal dünyada derin etkiler yaratmaktadır. Islam'ın (2022) çalışması, tarımsal üretimin doğal koşullara olan bağımlılığını ve küresel iklim değişikliklerinin su kaynakları üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulamaktadır. Bu değişiklikler, Konya'daki çiftçilerin yaşadığı su seviyelerindeki düşüşlerle somutlaşmakta ve tarım sektörünü, gıda arzını ve ekonomik yapıları ciddi şekilde etkilemektedir. Öte yandan, bu ekolojik değişiklikler sosyal yapıları ve kültürel kimlikleri de dönüştürmekte, yeni sosyal dinamiklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla, iklim değişikliğinin sadece çevresel değil, aynı zamanda sosyal boyutlarını anlamak, toplumları sürdürülebilir bir geleceğe adapte etme çabaları için elzemdir.

2.7. Kırılganlık, Uyum ve Dayanıklılık Ekseninde Kırsal Tarımsal Topluluklar

2.7.1. Kırılganlık

Kırsalda kırılganlık görünümleri sosyoekonomik, mekânsal, kültürel değişkenlere göre oldukça çeşitlilik gösterirken bunların afetler özelinde de farklılaştığı ya da benzeştiği durumlar karşımıza çıkmaktadır. Afetler özelindeki vakalara gelmeden önce, önceki bölümlerde değinilen iklim değişikliği ve kırılganlık ilişkisi derinlemesine irdelenmelidir.. İklim değişikliğine karşı sosyal kırılganlığın hâlihazırda ülkeler arasında eşitsiz bir biçimde dağıldığına önceki bölümlerde değinilmişti. Örneğin; iklim değişikliği kaynaklı afetler, eşitsizlik ve kırılganlık arasındaki bağlantıları ve bu ilişkilerdeki nedenselliğin her iki yönünü inceleyerek, bu mekanizmaları detaylı bir şekilde ayrıştırmayı amaçlayan, 1992- 2018 yılları arasında 149 ülkeyi kapsayan geniş bir panel veri seti kullanan bir araştırma gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerde doğal afetlerden kaynaklanan zararların daha fazla olduğunu göstermektedir (Capelli vd., 2021: 1). Ayrıca, eşitsizlik düzeylerinin yüksek olduğu yerlerde afetlerden etkilenen insan sayısının arttığı belirlenmiştir. Analiz, bazı ülkelerde afet ve eşitsizlik arasında kendi kendini besleyen bir kısır döngünün oluştuğunu, bu durumun ise söz konusu ülkelerin "afet-eşitsizlik tuzağına" düşmesine neden olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular, afet riski yönetimi ve eşitsizlikle mücadele politikalarının entegre edilmesinin önemini vurgulamakta ve ilgili stratejilerin geliştirilmesi için temel teşkil etmektedir (Capelli vd., 2021: 1).

Kırılganlık düzeylerinde kırılganlığın algılanma biçiminin de etkili olduğu görülmektedir. İklim değişikliğine bağlı kırılganlık ve risk algılarını Meksika kırsal toplulukları üzerinden inceleyen bir araştırmanın sonuçları, daha yüksek kırılganlığın daha yüksek risk algısıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Maruziyet ve duyarlılık gibi faktörlerin risk algısı üzerinde belirgin bir etkisi olurken, uyum kapasitesi ve deneyimsel faktörlerin bu algı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığı saptanmıştır. Bu bulgular, iklim değişikliğine uyum stratejilerinin geliştirilmesinde, özellikle kognitif ve duyarlılık faktörlerine odaklanılmasının önemini vurgulamaktadır (Michetti ve Ghinoi, 2020: 290). Bu sonuçlar, iklim değişikliği ile mücadelede, kırılganlık ve risk algılarını doğru bir şekilde ele alabilmek için bölgesel ve yerel özelliklerin kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesinin önemini göstermektedir. Kırılganlık algılarının bu şekilde oluştuğu yerlerde, uyum stratejilerinin geliştirilmesi daha da zorlaşmakta ve bu durum, Gana gibi diğer bölgelerde gözlenen kırılganlıkların artmasına neden olmaktadır. Gana'daki kıyı sakinleri üzerine yapılan bir araştırma, geçmiş kalkınma modellerinin yarattığı mevcut kırılganlıkların iklimsel etkilerle etkileşime girerek kırılganlıkları artırdığını ve topluluklardaki hanelerin uyum kapasitelerini azalttığını göstermiştir.

Araştırma ayrıca, eşitsiz sosyal güç ilişkilerinin haneler arasında farklı kırılganlık örüntülerine yol açtığını belirtmektedir İklimsel etkilere karşı kullanılan stratejiler, her hanenin sahip olduğu kaynaklara ve olanaklara bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bununla birlikte, mevcut uyum politikaları, kırılganlığın altında yatan temel nedenleri yeterince ele almadığı için kırılganlıkları sürdürmekte ve hanelerin uyum kapasitelerini düşürmektedir. Çalışma, uyum politikalarının etkinliğini artırmak için, iklim etkilerine karşı kırılganlığı yeniden üreten ve sürdüren mevcut eşitsizliklerin ve altında yatan nedenlerin ele alınmasının gerekliliğini vurgulamaktadır (Adodoadji-Dogbe, 2018: 3). Öte yandan, Nepal'in üç köyünde yürütülen bir araştırmada, iklim değişikliği, doğal afetler, su ve gıda güvenliği, sağlık, sosyodemografik özellikler, geçim stratejileri ve sosyal ağlar gibi çeşitli faktörlerden toplanan veriler, yerel düzeyde geçim kırılganlığını anlamak amacıyla endeksler hâlinde bütünleştirilmiştir. Araştırma sonuçları, özellikle çok yoksul ve yoksul hanelerin, orta hâlli veya varlıklı hanelere göre ve aynı zamanda hane reisi kadın olan hanelerin, hane reisi erkek olan hanelere kıyasla daha kırılgan olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgular, geçim kaynaklarının çeşitlendirilmesi, eğitim imkanlarının artırılması ve iklim aşırılıklarına karşı erken uyarı sistemlerinin kurulması gibi stratejilerin, söz konusu toplulukların kırılganlığını azaltmada etkili olabileceğini göstermektedir. Çalışma, bu tür stratejilerin uygulanmasının, özellikle risk altındaki gruplar için sosyoekonomik dayanıklılığı güçlendirebileceğini ve böylece iklim değişikliğinin olumsuz

etkilerine karşı daha iyi bir hazırlık sağlayabileceğini vurgulamaktadır (Poudel vd., 2020: 8150).

Kırsaldaki en kırılgan gruplardan biri olarak küçük çiftçiler, aile işletmeleri ya da geçimlik tarım yapan çiftçiler karşımıza çıkmaktadır. Bangladeş'in güneybatı kıyı bölgelerindeki altı fiziksel ve sosyoekonomik açıdan kırılgan topluluğu inceleyen bir araştırma (Huq vd., 2015: 8437), iklim değişikliğinin küçük ölçekli tarım toplulukları üzerindeki etkilerini ve bunların basamaklı sonuçlarını analiz etmektedir. İklim değişikliğinin, yerel toplulukların adaptasyon kapasitesini azaltarak birinci dereceden etkiler yarattığı, bu durumun tarımsal arazi yönetimi ve üretim modellerinde önemli değişikliklere neden olarak ikinci dereceden etkilere yol açtığı belirlenmiştir. Bu iki etki düzeyinin kümülatif sonuçları olarak, toplulukların geçim kaynakları ve yaşam koşulları üzerinde olumsuz üçüncü dereceden etkiler gözlemlenmiştir. Bulgular, Bangladeş'teki yerel toplulukların iklim değişikliği etkilerine karşı daha dayanıklı hâle getirilmesi için sürdürülebilir uyum politikaları ve programlarının tasarlanması gerektiğini vurgulamaktadır (Huq vd., 2015: 8437). Hükümetler, iklim değişikliğinin tarım üzerindeki potansiyel etkilerini fark ettikçe, özellikle küçük toprak sahibi çiftçileri desteklemek amacıyla uyum politikaları geliştirmeye yönelmektedirler. Ancak, Orta Amerika ve Meksika'da gerçekleştirilen bir araştırma, bu politikaları geliştirmek için gereken bilginin çoğu zaman eksik olduğunu göstermektedir.

Mevcut çalışmalar, iklim değişikliğinin tarım üzerindeki genel etkileri ve bu etkilere karşı alınabilecek önlemler hakkında bilgi sağlasa da özellikle küçük çiftçilerin kırılganlıklarını detaylıca değerlendiren çalışmalar sınırlıdır. Bu eksiklikleri gidermek için, küçük çiftçilerin kimler olduğunu, nerede olduklarını, kırılganlıklarını neyin tetiklediğini ve önerilen uyum önlemlerinin etkinliği, maliyeti ve faydalarını kapsayan daha derinlemesine bilgilere ihtiyaç vardır (Donatti vd., 2019: 264). Benzer şekilde İran ekonomisinde merkezi bir yer tutan tarım sektörü, büyük ölçüde iklim değişikliğinden etkilenme potansiyeline sahip küçük ölçekli çiftçilere dayanmaktadır. Hamadan eyaletinin altı ilçesinde gerçekleştirilen bir çalışma, küçük çiftçilerin iklim değişikliği karşısında gösterdiği kırılganlıkları değerlendirmiştir. Araştırma sonuçları, bu çiftçilerin büyük bir çoğunluğunun iklim değişikliğine karşı oldukça kırılgan olduğunu ortaya koymuştur. Eğitim, gelir düzeyi, altyapıya erişim, kredi imkanları ve arazi büyüklüğü gibi 13 farklı faktörün kırılganlığı artırdığı belirlenmiştir. Bu bulgular ışığında, Hamadan'daki yetkili devlet kurumlarının küçük çiftçilerin kırılganlıklarını azaltacak önlemler alması ve hükümetin çevresel, kurumsal ve ekonomik reformlar yaparak belirli uyum stratejilerini desteklemesi gerektiği sonucuna varılmıştır (Jamshidi vd., 2019: 146).

Bir diğer konu iklim değişikliği açısından da kırsal yoksulluk ve kırsal kırılganlığın paralel seyrettiği gerçeğidir. Kırsal alanlarda yaşayan ve tarım, ormancılık gibi kırsal temelli geçim faaliyetlerine bağımlı olan bireyler, hava koşullarına karşı genellikle daha savunmasızdır. Bu bağlamda, Hindistan kırsalındaki gerçekleştirilen bir çalışma, arazi ve hayvan sahipliği ile tarım ekipmanlarına erişim gibi özellikleri analiz ederek, bu varlıkların yokluğunun iklim değişikliğine karşı kırılganlığı nasıl artırabileceğini incelemiştir. Çalışma, kırsal yoksulların potansiyel olarak maruz kalabilecekleri yoksunlukların yaklaşık %27,8'inden mahrum olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, çok boyutlu yoksulluğun yüksek olduğu ilçeler, iklim değişikliğine karşı daha kırılgan bulunmuştur. Bu bulgular ışığında, çalışma çok boyutlu yoksulluk ve kırılganlığı azaltmaya yönelik, yöreye özel programların geliştirilmesinin önemini vurgulamaktadır (Sinha vd., 2022: 123). Benzer şekilde, Bangladeş kırsalındaki aşırı yoksul kırsal toplulukların iklim değişikliğine kırılganlık ve uyum kapasitesini inceleyen bir diğer araştırmanın bulguları iklimle ilgili kırılganlığın farklı geçim kaynakları ve sosyal gruplar arasında değiştiğini, ancak bazı ortak zorlukların da olduğunu göstermektedir. Araştırma, adaptasyon kapasitesini artırmak için sağlık ve eğitim gibi alanlara yatırım yapılmasının önemini vurgulamaktadır. Bu yatırımlar, toplulukların daha az iklim kırılganlığına sahip gelir elde etme fırsatlarına erişimini ve sürdürülebilir yaşam alanlarına göç etme kapasitesini artırabilir (Coirolo, 2013).

Orman yangınları özelinde felaketlerin küresel çapta artış göstermesi, insanların bu yangınlara karşı olan kırılganlıklarının anlaşılması ve bunların azaltılması ihtiyacını ön plana çıkardığı, orman yangını kırılganlığını karakterize etme ve ölçme çabalarına ilginin arttığı görülmekle birlikte bu çabaların genellikle potansiyel maruziyeti ölçmeye odaklandığı ve bireysel ile toplumsal kırılganlığa henüz yeterli ilginin gösterilmediği dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Coughlan ve diğerleri (2019: 13) orman yangınlarına karşı toplumsal direnç ve sosyal kırılganlık ile ilgili dört özgün bulgu ortaya koyar:

1) Sosyal kırılganlık, orman yangınından kaynaklanan yıkıcı kayıpların riskini arttırmaktadır. Bu, yangın sonucu ortaya çıkan zararların sosyal yapılardaki zayıflıklarla doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir.

2) Yangına karşı risk, yanıcı madde yönetimi sorumlulukları ve kamu güveni gibi faktörlerle sosyal bağlamlar arasında güçlü bir bağlantıya sahiptir. Bu durum, yangın yönetim stratejilerinin toplumsal yapılar ve beklentiler ile uyumlu olmasının önemini vurgular.

3) Sosyal kırılganlığın azaltılması ve toplumsal direncin artırılması, çeşitli metodolojileri barındıran, katılımcı ve yer temelli yaklaşımlar gerektirir. Bu tür yaklaşımlar, yerel bilgi ve ihtiyaçlar doğrultusunda şekillendirilmeli ve uygulanmalıdır.

4) Sosyal kırılganlığı değerlendirmek zor olmakla birlikte, bu değerlendirme süreci kritik bir öneme sahiptir. Kırılganlık ölçütlerinin doğru bir şekilde belirlenmesi, risk yönetimi stratejilerinin etkinliğini artırabilir ve daha dayanıklı topluluklar yaratılmasına katkıda bulunabilir (Coughlan vd., 2019: 13).

Orman yangınları ve sosyal kırılganlık ilişkisini inceleyen bir diğer araştırma mülk değeri, bina değeri ve yapıların inşa edildiği yıl gibi parsel özelliklerinin, sosyal kırılganlık unsurlarındaki etkinin önemli bir kısmını açıkladığını göstermektedir. Araştırma, demografik özellikler gibi yaygın kullanılan sosyal kırılganlık analiz endekslerinin orman yangınına maruz kalma veya kırılganlıkla anlamlı bir ilişkisi olmadığını ortaya koymuştur. Yarı zamanlı veya tam zamanlı ikamet, yaş, algılanan mülk riski ve yapıların inşa yılı gibi faktörler, konut sakinlerinin yanıcı madde yükünü azaltma performansının önemli belirleyicileri arasında yer almaktadır; ancak bu faktörlerin etkisi, ev sahipleri tarafından gerçekleştirilen yanıcı madde azaltma seviyelerine göre değişmektedir. Bu bulgular, orman yangını riskine daha fazla maruz kalan nüfusları belirleyebilmek için daha detaylı ve ince ölçekli özelliklere odaklanılmasının gerekliliğini savunmaktadır (Paveglio vd., 2016: 534). Bir nüfusun veya topluluğun orman yangınlarına karşı genel kırılganlığını belirleyen maruziyet, duyarlılık ve adaptif kapasite faktörlerini bir araya getirerek, orman yangınlarına karşı sosyal kırılganlık üzerine literatürü gözden geçiren bir araştırma ise mevcut paradigmaların çoğunun, kırılganlık yaratan eşitsizlikleri tanıma ve ele alma konusunda yetersiz kaldığını vurgulamaktadır. Bu nedenle, bu tür kırılganlıklara yol açan sistemlere ve koşullara odaklanarak, adaptasyon eşitliğini arazi yönetimi sonuçlarından daha fazla önemseyen çözümler geliştirilmesi önerilmektedir (Lambrou vd., 2023: 1).

Son yıllarda yaşanan yangınlar özelinde gerçekleştirilen vaka çalışmalarında da sosyal kırılganlığın ele alındığını görmekteyiz. Whittaker ve diğerleri (2012: 161) Avustralya'nın güneydoğusunda meydana gelen orman yangınlarının neden olduğu kırılganlığın doğasını ve sebeplerini araştırmaktadır. Bu izole tarım bölgesinde yangınlar, evleri, tarımsal varlıkları ve kamu altyapısını yok ederek küçük nüfusu harap etmiş ve yerel halkın sağlığını, geçim kaynaklarını ve sosyal yaşamlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Araştırma, yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla, insanların yangın tehlikelerine nasıl ve neden maruz kaldıklarını, yangınların etkileriyle nasıl ve neden farklı şekilde başa çıkabildiklerini ve uyum sağlayabildiklerini incelemektedir. Bulgular, kırılganlığın, kuraklık, gelir kaybı, nüfus azalması

ve temel hizmetlere erişim eksikliği gibi yerel baskılar tarafından artırılan, kontrol edilebilen ve edilemeyen faktörler tarafından şekillendirildiğini göstermektedir. Bu çalışma, sürdürülebilir geçim kaynakları ve bölgesel ekonomik canlılığın, kırılganlığı azaltma hedefi açısından temel önem taşıdığını vurgulamaktadır (Whittaker vd., 2012:161). Kuzey-orta Washington, Orta Kaliforniya ve Kuzey New Mexico'daki üç farklı çalışma alanında, yürütülen bir diğer araştırma farklı arazi mülkiyetlerinin sosyal açıdan kırılgan nüfusları nasıl etkilediğini incelemiştir. ABD Nüfus Sayımı birim verileri ve Sosyal Kırılganlık Endeksi kullanılarak yapılan tahminler, orman yangınlarına maruz kalmanın, adaptif kapasitesi sınırlı nüfuslarla ilişkili olduğunu göstermiştir. Coğrafi olarak heterojen yapıdaki arazi mülkiyeti kompozisyonu ve yangın maruziyeti incelenmiş, yüksek sosyal kırılganlığa sahip ve nüfus ile yapı yoğunluğu yüksek olan küçük alanlar yangın riskine orantısız şekilde maruz kalmıştır. Yangınların çıktığı başlıca üç arazi kullanımı; yaban arazi-kentsel arayüzü, özel araziler ve ulusal ormanlar olup, özellikle Federal arazilerdeki yangınlar, yüksek sosyal kırılganlığa sahip nüfusları etkilemiştir (Palaiologou vd., 2019: 99).

Çevresel felaketler küresel çapta milyarlarca insanı etkileyerek trilyonlarca dolar zarara neden olmakta ve bu etkiler genellikle azınlık ve yoksul topluluklar tarafından en ağır şekilde hissedilmektedir. ABD'deki orman yangınlarının etkileri de kırılgan topluluklar üzerinde büyük olmakla birlikte, etnik ve coğrafi dağılımları diğer tehlikelerden farklılık gösterir. Bu bağlamda, Davies ve diğerleri (2018: 1) ABD'deki 70.000'den fazla nüfus sayımı bölgesini kapsayan sosyoekolojik bir yaklaşım geliştirilmiştir. Bu yaklaşım, orman yangını potansiyeli ile toplulukların sosyoekonomik özelliklerini bir araya getirmekte ve 29 milyon Amerikalının aşırı orman yangını riskine sahip olduğunu, bunun içinde 12 milyon sosyal açıdan savunmasız bireyin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Orman yangını kırılganlığının ırk ve etnik köken açısından eşit olmayan dağılımı, Siyah, Hispanik ve Amerikan Yerlisi nüfusun diğerlerine göre %50 daha fazla kırılganlık yaşadığını göstermektedir. Bu bulgular, yangına eğilimli alanlarda sosyoekolojik perspektifin benimsenmesinin önemini vurgulamaktadır (Davies vd., 2018: 1). Kaliforniya'nın kuzeyindeki toplulukların orman yangınlarına karşı kırılganlıklarını inceleyen bir araştırma, bu toplulukların orman yangınlarıyla olan ilişkilerinin dirençten kırılganlığa kadar değişen bir spektrumda olduğunu göstermektedir. Araştırma bulguları, özellikle az kaynak ve sosyal ağa sahip olanlar ile kuru ve ormanlık alanlarda yaşayan toplulukların yangınlara karşı orantısız bir şekilde kırılgan olduğunu belirtmektedir (Hall, 2023). Aynı bölgede 2018 yılında meydana gelen yangın sonrası gerçekleştirilen bir diğer araştırma ise, yaklaşık 27.000 nüfuslu bir kasaba ve çevresindeki kırsal toplulukların tamamının yıkımına ve yerinden edilmesine yol açan yangında, mülk sahipliğine odaklanan geleneksel mağduriyet

perspektiflerinin yetersizliğini vurgulamaktadır. Bu çalışma, toplumu yalnızca mülk sahipliği üzerinden değerlendiren önyargıları sorgulamakta ve yerinden edilmenin çeşitliliği ile yeniden inşa süreçlerinde devam eden kırılganlıklara daha detaylı bir bakış açısı sunulmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, orman yangınlarına ilişkin sosyal araştırmalar ve yerel aktivizm, toparlanma süreçlerinin yalnızca mülkiyetin yeniden kazanılmasından ibaret olmadığını, daha kapsamlı bir kırılganlık anlayışını gerekli kıldığını belirtmektedir. Yeni yapıların artan maliyetleri göz önüne alındığında, düşük gelirli haneler için tasarlanan programlar yeterli olmayabilir ve bu, gelecekteki araştırmaların odak noktasını oluşturabilir. Ayrıca, bulgulara göre ormanlık alanlar ile kent arasındaki bölgelerde konut satın alınabilirliğinin sürdürülebilirliği üzerine yeniden inşa süreçlerinin de incelenmesi gerekmektedir (Chase ve Hansen, 2021: 1578).

Artan kuraklıklar gibi yavaş ve kademeli gelişen iklim afetlerine yönelik sosyal kırılganlık, etkilerin ortaya çıkış şekli ve iklim dışı faktörlerle olan karmaşık etkileşimleri nedeniyle daha girift bir yapı göstermektedir. Artan kuraklıkların kırılganlaştırdığı grupların başında geleneksel hayvancılık gelmektedir. Geleneksel hayvancılığın uzun vadeli sürdürülebilirliği, küresel çevresel değişiklikler altında sürekli olarak tartışılan bir konudur. Bu kapsamda yapılan bir meta-analiz çalışması, hayvancıların geçim seçeneklerinin genel olarak nasıl daraldığını ortaya koymaktadır. Çalışmada, hayvancılığın kırılganlığını etkileyen dört ana güç belirlenmiştir: iklim ve iklim dışı faktörlere çifte maruziyet, olumsuz kalkınma politikalarının sürekliliği, adaptasyon kapasitesinin canlılığı ve piyasaların çok boyutlu etkileri. Araştırma, geleneksel hayvancılığın doğal kaynak kullanımına dayanan ekonomik faaliyetlerin doğasında yer alan kırılganlık ile dışsal faktörlerden kaynaklanan kırılganlık arasındaki ayrımın önemine vurgu yapmaktadır. Bu ayrım, pastoral üretim stratejilerinin etkinliğinin korunması ve geliştirilmesi için kritik bir öneme sahiptir (López-i-Gelats vd., 2016: 258). Zira geleneksel hayvancıların doğal meralara dayalı geçim kaynakları, küresel olarak süregelen iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerinden giderek daha fazla etkilenmektedir. İranlı hayvancıların geçim kaynaklarının iklim değişikliği ile uyum stratejilerinin etkinliğini değerlendiren bir çalışma, onların genellikle yüksek risk altında olduğunu ve adaptif kapasitelerinin düşük olduğunu açıkça ortaya koymuştur (Ghazali vd., 2023: 1).

Bir başka çalışma, hayvancıların kırılganlığını çeşitli faktörler üzerinden Kuzey Çin'in otlak bölgeleri özelinde değerlendirmiştir. Araştırma, sermaye birikimi az olan çobanların genel olarak yüksek kırılganlık yaşadığını ortaya koymuş, özellikle cinsiyet, otlak büyüklüğü, hayvan sayısı ve net gelir gibi değişkenlerin kırılganlık üzerinde önemli etkileri olduğunu belirlemiştir. Kadın hane reisine sahip aileler daha az otlak ve varlığa sahipken, düşük kırılganlık gösteren

haneler yüksek gelire sahiptir. Coğrafya bazında, kırılganlık batıdan doğuya doğru azalmakta ve bu durum otlak verimliliği ile pozitif ilişkilendirilmektedir. Eğitim düzeyi ve işgücü kapasitesi gibi sosyal faktörler, kırılganlığın azaltılmasında belirleyici olarak görülmüş, otlak bölgelerinde eğitimin artırılması önerilmiştir (Ding vd., 2014: 535). Çobanların iklim değişikliğine adaptasyonunu ve pastoral bölgelerin sürdürülebilirliğini destekleyecek politikalar çobanların iklim değişikliği etkilerine karşı kırılganlıklarını azaltmak açısından hayati önem taşımaktadır. Yine Çin'in Shanxi Eyaleti'nde kuraklık riski taşıyan, yoksul bir bölgede yoksullukla mücadele yeniden yerleşim programlarına katılan hanelerin kırılganlıklarını analiz eden önemli bir araştırma yürütülmüştür. Yapılan analiz, yeniden yerleşimin, özellikle finansal ve doğal sermaye yönünden, hane halkının varlık tabanını olumsuz etkilediğini ve kırılganlığı artırabileceğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, yeniden yerleştirilen hanelerin, yeniden yerleştirilmeyen hanelere göre daha kırılgan olduğuna dair kanıtlar bulunmuştur. Bu bulgular, Çin hükümetinin iklim değişikliğine uyum çabaları ışığında, mevcut uygulamaların hane halkının iklim değişikliğine karşı direncini zayıflatabileceğini göstermektedir. Bu nedenle, yeniden yerleşim süreçlerinin kırılganlık üzerindeki etkilerini azaltacak şekilde yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir (Rogers ve Xue, 2015: 62).

Bölgesel açıdan artan kuraklığın sosyal kırılganlığı derinleştirdiği yerlerin başında kuşkusuz Afrika gelmektedir. Bu bağlamda gerçekleştirilen bir araştırma su stresinin kırsal geçim kaynakları üzerindeki etkilerini ve özellikle hassas bölgelerde göç dinamiklerini nasıl şekillendirebileceğini incelemektedir. Su stresi, tarım verimini düşürerek, su stresine uyum sağlama kapasitesi sınırlı olan bölgelerde insanların göç etme kararlarını etkileyebilir. Ancak göç, karmaşık ve bağlama özgü bir olgu olduğundan, su stresi nedeniyle göç edecek kesin insan sayısını belirlemek zordur. Bu nedenle, bu çalışma, 2050 yılına kadar su stresi nedeniyle göçün yüksek olması beklenen Afrika kıtasındaki bölgeleri belirlemek için bir kırılganlık yaklaşımı kullanmış ve 2010 yılındaki durumla karşılaştırmıştır. Su verimi açığı gibi göstergeler kullanılarak, yağmurla beslenen tarım alanlarında su stresinin etkileri analiz edilmiş ve su stresinin tarımsal mahsul verimi üzerindeki olumsuz etkileri ele alınmıştır. Analiz Sahel, Afrika Boynuzu ve Angola'nın bazı bölgelerinde göç potansiyelinin yüksek olduğunu öngörmüştür. Bu bölgelerde 2050 yılına kadar nüfus artışı beklenmektedir ve çalışma, su stresine bağlı göçün gelecekteki kümelenmelerine dair mevcut iç görüleri geliştirerek genişletmektedir (de Bruin vd., 2022: 1).

Sosyal kırılganlık ve su kaynaklarına erişim ilişkisini ele bir diğer araştırma Gana kırsalında gerçekleştirilmiştir. Ampirik sonuçlar, Wenchi belediyesindeki çiftçi hanelerin, Techiman belediyesindekilere kıyasla gıda, su ve sağlık açısından iklim değişikliği ve hava

değişkenliğine karşı daha savunmasız olduğunu göstermiştir. Ayrıca, sosyodemografik özellikler, sosyal ağlar ve geçim kaynakları göz önüne alındığında, Wenchi'deki haneler Techiman'dakilere göre daha düşük uyum kapasitesine sahiptir. Bu bulgular, her iki belediyede de iklim değişikliğine uyum ve hane halkı dayanıklılığı projelerinin geliştirilmesi ve uygulanması gerektiğini önermektedir (Adu vd., 2018: 22). Kuraklık ve kırılganlık ilişkisini servet dağılımı üzerinden ele bir araştırma ise Batı Nijer'de gerçekleştirilmiştir (Turner, 2016: 29). 1984-1994 yılları arasında Batı Nijer'deki 54 hane üyesinin refah yörüngelerini inceleyen bir çalışma, anketler ve açık uçlu görüşmeler vasıtasıyla elde edilen verileri sosyal ilişkilerdeki değişimlerle bir araya getirmektedir. Analizler, yoksulluğun sadece biyofiziksel tehlikelerin rastlantısallığıyla değil, aynı zamanda servet bağlamında farklı hak ve yükümlülüklerle ilişkili bireysel ve hane bazında kırılganlıkların kapsamlı bir göstergesi olmadığını ortaya koymaktadır. 1984'teki tarihi kuraklık sonrası servet değişiklikleri, bu olaydan ziyade, çalışma süresince ve öncesinde tekrar eden kuraklık dönemlerinde sosyal ilişkilerde yaşanan uzun vadeli değişimlerle daha sıkı bir bağlantı göstermektedir. Bu dönem içerisinde, kadınlar ve genç erkekler, yaşlı erkeklerle kıyaslandığında daha fazla servet biriktirmişlerdir. Kadınların elde ettiği servet artışı, onların düşük kırılganlıklarını değil, kırılgan durumlarına verdiği tepkileri yansıtmaktadır. Dolayısıyla, çalışma sosyal ilişkilerin değişen niteliksel yapısını göz ardı eden yoksulluk ölçümlerinin, Sahel bölgesindeki kırılganlık durumunu yetersiz şekilde ölçtüğünü iddia etmektedir (Turner, 2016: 29).

Öte yandan Nil Deltası'nda yürütülen araştırma, kırsal hanelerin karşılaştığı geçim kaynakları sorunlarını ve bu sorunların köylüler tarafından algılanan çok boyutlu yoksulluk üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde inceler. Araştırma, her iki cinsiyetten bireyler arasında hemen hemen eşit oranda ifade edilen yoksulluk tehdidini ortaya koyarken, aynı zamanda çevresel ve iklimle bağlantılı baskıların tarımsal üretim ve balıkçılık üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çeker. Toprakların tuzlanması, verimlilik kaybı ve aşırı sıcaklıklar gibi faktörler, hane halkının gıda güvenliği üzerinde baskı oluştururken, azalan sübvansiyonlar ve artan enflasyon nedeniyle temel gıdaların tüketimi zorlaşmaktadır. Bu faktörlerin bir araya gelmesi, bölgedeki kırılganlık ve gıda kıtlığının derinleşmesine neden olmaktadır. Çalışma, bu zorlukların hafifletilmesi için politika önerileri geliştirilmesinin önemini vurgular, bu sayede kırsal hanelerin karşılaştığı çok boyutlu yoksulluk ve gıda güvenliği sorunlarına dair daha bütüncül bir anlayış sağlanabilir (Mahmoud Daoud, 2016: 106). İklim değişikliğinin gıda bulunabilirliği üzerindeki potansiyel kırılganlığı ve özellikle mahsul üretimi ile iklimdeki sıcaklık ve yağış değişimleri arasındaki ilişkiyi Tanzanya kırsalı üzerinden ele alan bir başka araştırma yağış ve sıcaklığın mısır ve fasulye üretimi üzerinde önemli etkileri olduğunu ortaya

koymuş; yağışın bu mahsullerle güçlü pozitif bir ilişkisi bulunurken, sıcaklığın ise tersine etki gösterdiği belirlenmiştir. Özellikle Hai Bölgesi'nde yaşanan şiddetli ve uzun süreli kuraklıklar, büyük ekonomik kayıplara neden olmuş, sığır ve küçükbaş hayvanlardan yıllık olarak sırasıyla 0,04 milyon dolar ve 0,01 milyon dolar; mısır ve fasulye mahsullerinden ise yıllık olarak sırasıyla 29 milyon dolar ve 10,8 milyon dolar kayıp yaşanmıştır. Bu bulgular, iklim değişikliğiyle mücadele ve etkili uyum önlemleri geliştirmek için, gıda sistemlerinin biyo-fiziksel ve sosyoekonomik yönlerini kapsayan geniş bir araştırma çerçevesinin zorunluluğunu vurgulamaktadır. Bu çerçeve, gıda güvenliğini artıracak şekilde kırılganlığı ele almalıdır (Lema vd., 2014: 261). Yine Tanzanya'nın insanların geçim kaynaklarının yerel koşullara bağımlılığı nedeniyle kırılganlığın oldukça yüksek olduğu yarı kurak Kongwa Bölgesi'nde yürütülen daha yeni tarihli bir araştırma ise bölgedeki geçim kaynaklarının kırılganlığını değerlendirmiş ve iklim stresinin toprak kalitesi, bitki örtüsü ve ürün verimi üzerinde olumsuz etkiler yaratarak çevresel bozulmayı yoğunlaştırdığını ortaya koymuştur. Bu durum, bölge halkının yoksulluk seviyesinin artmasına ve çevresel kaynaklara yönelik baskının yükselmesine sebep olmuştur. Çalışma sonuçları, az verimli tarım arazilerinin terk edildiğine ve kırılganlığın sınırlandırılması için alınan önlemlerin yetersizliğine işaret etmektedir. Bu bulgular, sürdürülebilir insan-çevre ilişkilerinin koordinasyonu ve çevrenin korunması yönünde teorik ve pratik bir temel sunmaktadır (Mkonda ve He, 2018: 1).

Afrika'nın güneyinde ise bu bağlamda küçük çiftçiler, kadın çiftçiler ve mısır üreticileri üzerine yapılan araştırmalar bulunmaktadır. Zambiya'da iklim ve hava şoklarının küçük çiftçilerin geçim kaynakları üzerindeki risklerini değerlendiren çalışma, bu şokların kırılganlık ve dayanıklılık üzerindeki etkilerini incelenmiş ve dört ana bulgu elde edilmiştir: Birincisi, Zambiya'daki küçük çiftçiler arasında kuraklık en yaygın iklim şoku olup, Güney ve Batı Eyaletleri bu durumdan en çok etkilenen bölgelerdir. İkincisi, küçük çiftçilerin %76'sı kırılgan, %24'ü ise dirençli bulunmuş, özellikle kadın reisli haneler en kırılgan grup olarak saptanmıştır. Üçüncü olarak, varlık ve eğitim düzeyi yüksek olanlar daha az kırılgan ve daha dirençli bulunurken; son olarak, iklim-akıllı tarım uygulamalarının hane halkı direncini önemli ölçüde artırdığı görülmüştür. Bu sonuçlar, iklim-akıllı tarım teknolojilerinin ölçeklendirilmesi ve risk azaltma stratejilerine yatırım yapılmasının önemini vurgulamaktadır (Ngoma vd., 2023: 1). Afrika'da, özellikle kadınlar tarafından domine edilen bitkisel üretim, yağmurla beslenen tarıma olan yüksek bağımlılık ve diğer sosyoekonomik sınırlamalar nedeniyle iklimsel risklere açık hâle gelmiştir. Güney Afrika'daki kadın çiftçilerin bitkisel üretime katılımlarını, karşılaştıkları temel zorlukları ve iklimsel problemlerle başa çıkma yöntemlerini inceleyen bir araştırmada kadınların iklimsel şoklara karşı yüksek hassasiyeti, finansman ve tarımsal girdilere erişim

sınırlılıkları, gübre ve zararlı kontrolü gibi eksiklikler belirlenmiştir. İklim değişikliğinin etkileri olarak düşük ürün çıktısı, düşük verimlilik, gıda güvensizliği ve gelir kaybı göze çarpmaktadır. Başa çıkma stratejileri arasında ekim ve hasat tarihlerini değiştirme, az yemek yeme, iş arama ve ürün rotasyonu yer almaktadır. Kadın çiftçiler genellikle aile ve devlet desteği almakla birlikte, düşük okuryazarlık seviyeleri ve geçim kaynağı eksiklikleri nedeniyle modern ve girdi yoğun tarımsal teknikleri kullanmamaktadır (Dibakoane vd., 2022: 1). Güney Afrika'daki mısır çiftçilerinin iklim değişikliğine maruziyetini ve kırılganlığını değerlendiren araştırmanın sonuçları ise yağış miktarındaki değişikliklerin mısır verimindeki dalgalanmaları önemli ölçüde etkilemediğini göstermiştir. Bununla birlikte, verimdeki artış eğilimi, iklim değişkenlerinden ziyade, gübre kullanımı ve kuraklığa dayanıklı tohum çeşitlerinin ekilmesi gibi tarımsal uygulamalara atfedilmiştir. Çalışma, mısır üreticilerinin iklim değişikliğine proaktif bir şekilde uyum sağlayarak, bu etkilere karşı kırılganlıklarını başarıyla azalttıklarını ortaya koymuştur (Matimolane vd., 2022: 1).

Artan kuraklıklar ve kırılganlık ilişkisi ekseninde çalışmaların yoğunlaştığı yerlerden biri de Etiyopya'dır. Etiyopya'daki tarım topluluklarının iklim değişikliğinin yarattığı geniş kapsamlı etkilere maruz kaldığı, tarımın iklimdeki aşırı olaylara olan kırılganlığı nedeniyle bu toplulukların yaşam sistemlerinin büyük ölçüde zayıfladığı belirtilmektedir. Etiyopya'nın kırsal tarım topluluklarında geçim kaynaklarının iklim değişikliği etkilerine karşı kırılganlığını değerlendiren bir çalışma çiftçilerin geçim kaynaklarının kırılganlığının orta düzeyde olduğunu, katılımcıların büyük bir kısmının (%74) iklim değişikliğine karşı orta ila yüksek derecede kırılgan olduğunu, az bir kısmının (%26) ise düşük veya çok yüksek kırılganlık gösterdiğini saptamıştır. Ayrıca, gıda ve su kaynaklarına erişim, doğal tehlikeler, toprağın işlenmesi, sulama ve tarımsal girdilere erişim gibi faktörlerin çiftçilerin kırılganlıkları üzerinde belirgin bir etkisi olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda, kırılganlığı azaltacak stratejiler arasında geçim kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve yerel nehirlerin kullanımının etkili olabileceği vurgulanmaktadır (Edao ve Hirpha, 2022: 13). Kuzeybatı Etiyopya'da en kırılgan haneleri ve bölgeleri belirlemek ve karar vericilere uyarlanabilir stratejiler geliştirmelerinde yardımcı olmak amacıyla gerçekleştirilen bir çalışma ise, düşük eğitim seviyeleri, iklim bilgilerine ve kredi hizmetlerine erişimdeki yetersizlikler, suya ulaşmak için kat edilen uzun mesafeler ve sık yaşanan gıda kıtlığı gibi faktörlerin yörede kırılganlığa önemli ölçüde katkıda bulunduğunu vurgulamaktadır. Aynı zamanda, geçim desteği ve gelir çeşitlendirme eksikliği, hane düzeyinde kırılganlığın ana itici güçleri arasında yer almaktadır. Çalışmanın bulguları, hanelerin büyük bir çoğunluğunun (%78,01) çok yüksek ila orta derecede yüksek kırılgan kategorisinde olduğunu göstermektedir. Tarımsal iklim bölgelerine göre yapılan ayrımda, yüksek içsel kırılganlığın en

yaygın olduğu bölge ova tarımsal iklim bölgesidir (%82,64), ardından yayla (%81,97) ve orta iklim bölgeleri (%69,40) gelmektedir. Politika müdahalesi açısından, kırılganlığın itici güçlerinin ele alınması, sistemlerin mevcut kırılganlık seviyesini azaltmak ve iklim değişikliği kaynaklı potansiyel riskleri yönetmek için güvenilir bir yaklaşım sunmaktadır (Yimam ve Holvpet, 2023: 537).

Etiyopya'da çiftçilerin tarım arazilerinin iklim değişikliğine karşı kırılganlığı ise 372 rastgele seçilmiş katılımcı üzerinden analiz edilmiştir. Araştırma sonuçları, son 32 yıl içinde sıcaklıkların arttığını, yağışların azaldığını ve yağış dağılımının anormalleştiğini göstermiştir. Ayrıca, tarımsal arazi ve iklimsel maruziyet göstergelerine dayanan geçim kırılganlık endeksleri, hanelerin iklim değişikliği risklerine karşı giderek daha fazla kırılganlaştığını ortaya koymuştur. Bu bağlamda, iklime daha dirençli bir toplum yaratılabilmesi için hükümetin, paydaşlarla iş birliği yaparak uygun arazi yönetim mekanizmalarını geliştirmesi ve topluma eğitim ile tarımsal arazi girdileri sağlaması gerektiği vurgulanmaktadır (Teshome, 2016: 1).

Çok yeni tarihli bir diğer araştırma ise ülkenin kuzeyinin yoksullukla mücadele eden bölgelerinde hanelerin iklim değişikliği kaynaklı tekrarlayan kuraklıklara karşı kırılganlığını ve sosyoekonomik belirleyicilerini incelemiştir. Analiz sonucunda, finansal, doğal, beşerî, fiziksel ve sosyal sermaye gibi unsurlarının, iklim değişikliğinden kaynaklanan kuraklıklardan etkilenen temel geçim kaynakları üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Hanelerin uyum kapasitesinin çok düşük olduğu, kuraklığa karşı yüksek duyarlılık ve maruziyet gösterdiği tespit edilmiştir. Genel kırılganlık değerlendirmesi, hanelerin kuraklığa karşı oldukça kırılgan olduğunu doğrulamaktadır. Düşük gelir, toprak verimsizliği, arazi küçüklüğü, eğitim seviyesi, hava koşullarına bağımlılık, sosyal yardım eksikliği, hayvan yemi sıkıntısı ve girdi fiyatlarındaki istikrarsızlık gibi faktörler kırılganlığın temel belirleyicileri olarak ortaya çıkmıştır. Sonuçlar, yoksul hanelerin yüksek kırılganlığına karşı hükümet ve sivil toplum kuruluşlarının entegre kırılganlık azaltma stratejileri ve yatırımları yapması gerektiğini vurgulamaktadır (Tofu vd., 2023: 5043). Benzer şekilde Kuzeydoğu Yaylalarında kırılganlık düzeylerini ölçmek, haritalamak, sınıflandırmak ve önceliklendirmek amacıyla maruziyet, duyarlılık ve adaptif kapasite bileşenlerini ele alan bir başka çalışmada, kırsal hanelerin geçim kaynağı kırılganlıkları arasında, maruziyet, duyarlılık ve uyum kapasitesi bileşenlerinin etkileşiminden kaynaklanan bölgesel farklılıklar gözlemlenmiştir. Özellikle, yüksek maruziyet ve hassasiyet seviyelerinin düşük adaptif kapasite ile birleştiği durumlar, hanelerin geçim kaynaklarındaki kırılganlıkları artırmıştır. Biyofiziksel ve sosyoekonomik faktörler, özellikle eğim/topografya, toprak aşınabilirliği ve nüfus baskısı ile daha da ağırlaşmaktadır. Bu bağlamda, bölgesel özelliklere uygun adaptasyon stratejilerinin geliştirilmesi, kırılganlıkla

mücadelede ve iklim felaketlerine karşı kırsal geçim kaynaklarının direncini artırmada kritik öneme sahiptir (Mekonen ve Berlie, 2021: 1).

Güney Asya'da ise Hindistan'ın dağlık bölgelerinde geçim kaynaklarının kırılganlığını inceleyen bir çalışma, bölgenin iklim değişikliğinden ve bu durumun neden olduğu kuraklıktan büyük ölçüde etkilendiğini ortaya koymuştur. Çalışma, geçim kaynağı kırılganlığını yüksek hassasiyet ve düşük adaptif kapasite ile ilişkilendirerek, bu kırılganlığın azaltılması için politika önerileri geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Böylece, bölgenin karşılaştığı iklim değişikliği sorunlarına karşı daha dayanıklı hâle gelmesi ve sürdürülebilir bir kalkınma yoluna girebilmesi için gerekli adımların atılması önerilmektedir (Kumari vd., 2023: 3143). Guna Begemdir Bölgesi'nde gerçekleştirilen bir diğer çalışma, kırsal hanelerin iklim değişikliğine karşı savunmasızlıklarını ve uyum tepkilerini değerlendirmiştir. Araştırma, sıcaklık artışı, büyüme mevsimi boyunca yağışların gecikmeli başlaması, hasat zamanında yağış oluşumu, yağışların erken bitişi, haşere oluşumu ve yağış kıtlığı gibi iklim değişiklikleri algıladığını ortaya koymuştur. Bu etkilere karşı bölgenin oldukça savunmasız olduğu belirlenmiş, çiftçiler, su kıtlığı, sel riskleri ve toprak erozyonu gibi algılanan iklim risklerine karşılık olarak çeşitli toprak ve su koruma stratejileri benimsemiştir. Çalışma ayrıca, hane reisinin cinsiyeti, aktif hane üyelerinin sayısı, tarım arazilerinin pazara ve krediye erişim mesafesi, yayım desteği ve tarımsal iklim bölgesi tipinin çiftçilerin iklim değişikliğine karşı kırılganlıklarını belirleyen önemli faktörler olduğunu göstermiştir (Tefera ve Tefere, 2023).

Benzer şekilde Pakistan'da yavaş başlangıçlı iklim değişikliği olaylarıyla ilişkili çok seviyeli kırılganlıkların araştırıldığı görülmektedir. Fiziksel kırılganlıklar nispeten iyi araştırılmışken, psikolojik, sosyal ve kurumsal kırılganlıklar ile bu kırılganlıkların yavaş başlangıçlı etkilerle olan kesişimleri daha az incelenmiştir. Bu bağlamda yürütülen bir araştırma özellikle marjinalleştirilmiş grupların, yani kadınların, düşük sosyoekonomik statüye sahip bireylerin, yerinden edilmiş kişilerin ve göçmenlerin kırılganlıklarını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Karaçi ve Pakistan'ın diğer bölgelerindeki kırılgan grupların ihtiyaçlarına duyarlı ve kapsayıcı politikaların oluşturulmasının önemi üzerinde durulmaktadır. Çalışma bu çok düzeyli ve kapsayıcı çerçevenin, iklim değişikliğinin yavaş başlangıçlı olaylarına karşı en az hazırlıklı olanlara rehberlik etme potansiyeline sahip olduğunu belirtmektedir (Anjum ve Frase, 2021: 54). Pakistan'da kırsal toplulukların yaşamları ve geçim kaynakları, iklim değişikliğinin etkileriyle önemli ölçüde şekillenmekte olup, bu etkiler haneler, bölgeler ve hanedeki bireyler arasında farklılıklar göstermektedir. Pencap eyaletindeki üç farklı iklim bölgesinde gerçekleştirilen bir araştırma, toplumsal cinsiyetin iklim değişikliğine karşı kırılganlık üzerindeki etkilerini incelemiştir. Bulgular, kadınların aşırı iklim olaylarından daha fazla

etkilendiğini ve insani, finansal ve doğal kaynaklara erişimlerinin kısıtlı olduğunu göstermiştir, bu da onların iklim değişikliğine karşı daha kırılgan hâle gelmelerine neden olmuştur. Kadınların güçlendirilmesi, iklim değişikliğiyle mücadelede dayanıklılık oluşturulmasında önemli bir yere sahip olup, kadınların kaynaklara erişimlerinin ve katılımlarının artırılması gerekmektedir. Bu bağlamda, kadın gruplarının kurulması ve kadınların iklim uyum stratejilerine katılımının teşvik edilmesi önerilmektedir (Habib vd., 2022: 1). Batı Ghats'ın Ratnagiri bölgesindeki sütçülüğe dayalı geçim kaynaklarının iklim değişikliğine karşı hassasiyetini değerlendiren bir diğer araştırmanın bulgularına göre, Lanja Talukasında (gelirlerin toplanması amacıyla bir merkezde toplan köyler) süt ürünleri üreten çiftçilerin, bölgedeki diğer çiftçilere kıyasla daha kırılgan olduğu tespit edilmiştir. Bu çiftçilerin yaklaşık yarısı (%48) yüksek düzeyde kırılganlık içinde bulunmakta, bu da bölgedeki sütçülük faaliyetlerinin iklim değişikliği karşısında ciddi risklerle karşı karşıya olduğunu göstermektedir (Radhakrishnan vd., 2018: 1378).

Amerika’nın kurak ve yarı kurak bölgelerinde de artan kuraklıklar kuşkusuz tüm topluluklar için kırılganlıkları derinleştiren bir etmendir. ABD’nin güneybatısındaki çiftçiler için beklenmedik kuraklıklar ciddi yönetim zorlukları oluşturmakta, sosyal ve ekonomik faktörlerin, kuraklığın fiziksel etkileriyle birleşerek çiftçileri iklim değişikliğine daha savunmasız hâle getirdiği görülmektedir. Tarımsal sayım verileri ve çiftçi görüşmeleri kullanılarak, 1996 ve 1999 yıllarındaki kuraklık olaylarına verilen tepkiler analiz edilmiştir. Bu analiz, Arizona'nın güneydoğusundaki çiftliklerin iklimsel değişikliği karşısındaki kırılganlığını ve iklim bilgilerinin kullanım potansiyelini değerlendirmektedir. Kuraklık, düşük sığır fiyatları ve yüksek yem maliyetleri gibi faktörler çiftçilerin kaynaklarını zorlamakta, çevre politikasındaki değişiklikler ve kentsel büyüme baskısı kuraklıkla başa çıkma yeteneğini karmaşıklaştırmaktadır. Çiftçiler, bu koşullar altında çiftlik mülklerini satma eğiliminde olduklarını bildirmiştir. Çalışma, politika ve ekonomik belirsizlikler bağlamında küçük işletmelerin iklim değişikliğine karşı en savunmasız olduğunu ve iklim bilgilerinden daha az yararlandıklarını ortaya koymuştur. Kırılganlığın çok boyutlu yapısı göz önünde bulundurularak, iklim bilgilerinin piyasa, politika ve diğer ekonomik bilgilerle entegrasyonu ve bilgi dağıtım kanallarının kullanılması, her büyüklükteki çiftlik işletmesi için yararlı olacaktır (Eakin ve Conley, 2002: 271). Öte yandan Brezilya’da Amazonların doğusunda çiftçilerin bağlamsal kırılganlıklarını değerlendiren bir diğer araştırma, bölgedeki iklim dışı stres faktörlerinin, toplulukların kırılganlıklarını artırmaya devam ettiğini ortaya koymuştur. Bu faktörler arasında teknik yardım eksikliği ve arazi yetersizliği gibi unsurlar öne çıkmaktadır. Çalışma ayrıca, çiftçilerin iklim değişikliği hakkındaki bilgilerinin, iklim risk algıları üzerinde

belirgin bir etki yaratmadığını göstermiştir. Sonuçlar, kamu iklim uyum politikalarının sadece yerel bağlamı değil, aynı zamanda ilgili halkın cinsiyet ve yaş dağılımlarını da dikkate alması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, politikaların daha etkin uygulanabilmesi için kritik öneme sahiptir (Gutiérrez vd., 2024: 113).

Küresel kırılganlık analizleri, sosyoekolojik sistemlerin iklim ve piyasa değişkenliği gibi stres faktörleriyle olan ilişkilerine genel bir bakış sağlamakta ve bu sistemlerin gelişimini anlamak için geniş bir perspektif sunmaktadır. Bu bağlamda kırılganlığın altında yatan koşullardaki bölgesel farklılıkları birleştiren küresel değerlendirmelerin yanı sıra, bağlama özgü süreçleri daha iyi yansıtacak iyileştirmelerin gerekliliğini vurgulayan bir çalışma; kırılganlık örüntüleri ile bölgesel küçük çiftçi gelişimi arasında mekânsal bir bağlantı kuran yeni bir metodoloji önermektedir. Özellikle Kuzeydoğu Brezilya'nın kurak bölgelerinde uygulanan bu metodoloji, doğrusal olmayan dinamikleri yansıtarak, küçük çiftçilerin savunmasızlığını detaylı bir şekilde analiz etmektedir. Çalışma, kırılganlık artışının kaynak bozulması ve yoksullaşma potansiyeli gibi kilit mekanizmalar tarafından tetiklendiğini ve bu durumun küçük çiftçileri işgücü piyasasındaki dalgalanmalara daha hassas hâle getirdiğini ortaya koymaktadır. Sonuçlar, kırılganlığın azaltılmasına yönelik stratejilerin bölgesel ayrıntıları göz önünde bulundurarak küresel düzeyde uyarlanması gerektiğini belirtmektedir (Sietz, 2014: 173).

İklim değişikliğinin yoğunluğunu ve sıklığını artırdığı *aşırı hava olayları* bağlamında sıcak noktalar olan Amerika ve Pasifik Bölgesi kırılganlık çalışmalarında da ön plana çıkmaktadır. Ontario'nun güneyindeki kırsal topluluklar üzerinde gerçekleştirilen bir çalışmada bu bağlamda dört ana tema belirlenmiştir. Bunların başında sık yaşanan aşırı hava olayları gelmekte bunu gıda ve güvenli içme suyuna erişim, vektör kaynaklı hastalıklardan korunma ve kırsal alanda yaşamanın zorlukları takip etmektedir. Bu temalar, yerel topluluk için öne çıkan iklim değişikliği kırılganlıklarını ve bu sorunlarla başa çıkma yollarını aydınlatmaktadır. Katılımcılar, artan iç mekân aktivitelerinin fiziksel ve ruhsal sağlıkları üzerindeki etkileri ve adaptasyon gereklilikleri hakkında görüşlerini belirtmişlerdir. Bu durum, sağlık programlarının ve politikaların yenilenmesi için önemli fırsatlar sunmaktadır. Sonuçlar, yerel, il ve federal düzeylerde iklim değişikliği politikalarının yeniden şekillendirilmesine yönelik pratik tavsiyeler içermekte ve hükümet, iş dünyası ve kırsal bölge sakinleri arasında iş birliği teşvik edilerek etkili yerel çözümler geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir (Sekercioglu vd., 2021: 91).

İklim değişikliğinin kasırga sırasındaki yağışlar gibi aşırı hava olaylarının artan şiddetini ve bu tür olayların sosyal eşitsizlikler üzerindeki etkilerini Texas'ı da etkileyen Harvey

Kasırgası üzerinden ele alan bir diğer araştırmada arazi-parsel ve nüfus sayımı verileri ile sosyoekonomik koşullar dikkate alınarak, iklim değişikliği kaynaklı etkilerin sosyomekânsal özellikleri tanımlanmıştır. Bulgular, su baskını yaşanan mülklerin %30 ila %50'sinin iklim değişikliği olmasaydı su basmayacağını göstermektedir. Bu etkiler, özellikle düşük gelirli Latin mahalleleri ve 100 yıllık sel yatağının dışındaki bölgelerde yoğunlaşmıştır. Araştırma, iklim değişikliği kaynaklı risklerin yanı sıra, mevcut kırılgan toplulukları orantısız bir şekilde etkileyen iklim adaleti sorunlarına da dikkat çekmektedir (Smiley vd., 2022: 1). İklim değişikliği ve diğer etkileşimli faktörlerin kırılganlığı nasıl şekillendirdiğini belgelemek, analiz etmek ve kavramsallaştırmak amacıyla Ekvador'daki üç kırsal topluluğa odaklanan çok disiplinli bir araştırma, toplulukların iklim değişikliği konusundaki algılarını ve bu algıların diğer faktörlere göre göreceli önemini incelemiştir. Bulunan sonuçlara göre, ekonomik istikrarsızlık, temel hizmetlere erişim eksikliği ve çevresel bozulma gibi faktörler, mevsimsel değişkenlikler ve sel risklerinden daha büyük tehditler olarak algılanmaktadır. Bu nedenle, iklim değişikliğine uyum sağlama programları ve politikaları iklimle ilgili olan ve olmayan stres faktörlerini kapsayacak şekilde entegre edilmelidir. Ayrıca, bulgular kırılgan topluluklara destek olma amacı güden pratik araştırmalarda halk sağlığı, yoksulluğun azaltılması ve çevre yönetimi alanlarında artan bir iş birliğine ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır (Gutierrez vd., 2020: 383).

Filipinler'de Tropikal Fırtına Washi'nin Aralık 2011'de yol açtığı kıyı taşkınlarının etkilerine maruz kalan nüfusun sosyal kırılganlığını belirlemeyi, bu özel tehlikenin neden olduğu kayıp ve hasarlardaki farklılıkları incelemeyi hedefleyen bir başka araştırma kırılganlık ile maruz kalma arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Araştırma sonuçları bu tehlike türünden kaynaklanan kayıp ve hasarlarda, kırılganlıktan ziyade maruz kalmanın daha etkili bir faktör olduğunu göstermiştir (Ignacio vd., 2015: 91). Bu bulgular, sosyal kırılganlığın ölçülmesi alanında önemli bir araştırma katkısı sağlamakta ve yerel düzeyde maruz kalma ve kırılganlık arasındaki dinamiklerin daha derinlikli araştırılması gerektiğine dikkat çekmektedir. Şiddetli hortum ve seller sonrası sosyal kırılganlık düzeylerini artıran etmenlerin başında uzun süreli yerinden edilme ve yer değiştirmeler gelmektedir. Bu bağlamda, Endonezya'da 2006 yılında meydana gelen bir heyelan felaketi sonucu iki komşu köyün giderek daha tehlikeli arazilere yerleşmeye zorlanması sürecinde kırılganlıkların kökenlerini inceleyen bir çalışma doğal afetleri tarihsel bir perspektiften ele alarak kırılganlık ve afet riskinin iyileşme süreçlerine nasıl yayıldığını araştırmaktadır. Analiz, köylüler arasında gelişen eşitsiz uyum kapasitelerini ve bu durumun ilişkisel dinamiklerini vurgulamaktadır. Bulgular, hükümetin kalkınma politikaları ve piyasa mekanizmalarının birleşiminin, farklılaşmış kırılganlıkların temelini oluşturduğunu ve

bu durumların afet kurtarma ve yeniden yapılanma çabalarıyla pekiştirildiğini göstermektedir. Bu nedenle, araştırma risk ve dayanıklılığın sadece afet anında değil, aynı zamanda toparlanma ve yeniden yapılanma süreçlerinde de ele alınması gerektiğini ortaya koymakta ve kırılganlığın nasıl yeniden üretildiğini açıklamaktadır. Bu bilgiler, toplulukların toparlanmasına ve dayanıklılık inşa etmesine yönelik girişimleri desteklemek amacıyla önemli iç görüler sunmaktadır (Sirimorok vd., 2023: 737). Bir başka araştırma Bangladeş'teki toplulukların azalan sosyal kırılganlıklarını anlamaya yönelik gerçekleştirilmiştir. Bölgede 1991'deki Gorki ve 2007'deki Sidr Siklonu gibi büyük ölçekli doğal felaketlerde yaşanan yüksek ölüm oranları, 2017'deki Mora Siklonu sırasında önemli ölçüde azalmıştır. Bu azalmanın nedenlerini anlamak amacıyla gerçekleştirilen araştırma afet risk yönetiminin kurumsal yaklaşımları olan yasal çerçeveler, idari düzenlemeler, hazırlık faaliyetleri, erken uyarı sistemlerinin yaygınlaştırılması, barınakların inşası ve tahliye işlemleri gibi faktörlerin ölüm oranlarının düşmesinde etkili olduğunu belirlemiştir. Ayrıca, yapısal iyileştirmeler, gelir çeşitlendirmesi, eğitim ve farkındalık seviyelerindeki artış, teknolojik araçların kullanımının yaygınlaşması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin güçlenmesi gibi sosyal faktörler de katkıda bulunmuştur. Bu bulgular, Bangladeş'teki kırsal kıyı topluluklarının kırılganlığının azaltılmasında önemli ilerlemeler kaydedildiğini göstermektedir. Özellikle teknolojinin ve bilgiye erişimin artması, toplulukların siklonlara daha hazırlıklı olmalarını ve bu tür doğal afetlere karşı daha dayanıklı hâle gelmelerini sağlamıştır. Kapsamlı ve çok yönlü bu yaklaşımlar, kıyı bölgelerinde yaşayan toplulukların hayatta kalma şanslarını artırmış ve kırılganlıklarını önemli ölçüde azaltmıştır (Alam vd., 2024: 1).

Yukarıda artan kuraklıklar bağlamında değinilen Pakistan'ın Hindukuş Himalaya Dağlık Bölgesi, hızla eriyen buzullar ve artan yağışlar nedeniyle aynı zamanda artan sel ve heyelan afetlerine de maruz kalmaktadır. Bu bağlamda yapılan bir kırılganlık değerlendirmesi, nakit havale desteği alan hanelerin, bu desteği almayan hanelere kıyasla marjinal olarak daha az kırılgan olduğunu ortaya koymuştur (Banerjee vd., 2016: 19). Araştırma, işçi dövizi alan hanelerin, almayanlara kıyasla daha düşük duyarlılık gösterdiğini ve daha yüksek uyum kapasitesine sahip olduğunu belirtmektedir. Havale almayan hanelerin çevresel kaynaklara olan bağımlılıkları daha fazla olup, bu da onların çevresel stres faktörlerine karşı daha yüksek risk altında olduklarını göstermektedir. Bu durum, temel ürünlerin satışının önemli bir gelir kaynağı olarak devam ettiği giderek parasallaşan kırsal ekonomide, nakit gelirin kritik önemini artırmaktadır. Bu noktada yerel yönetimler, düşük gelirli ve alıcı olmayan haneler için tarım dışı gelir fırsatlarını artırarak geçim kaynaklarının çeşitlendirilmesini teşvik edebilir. Ancak, bu hanelerin çoğu resmi sigorta mekanizmalarına erişimden yoksundur ve ürün ya da hayvan sigortası nadiren bulunmaktadır. Devlet ve uluslararası bağışçıların, sigorta kapsamını

genişletmek ve sigorta ile ilgili süreçleri basitleştirmek için müdahaleleri gereklidir. Ayrıca, finansal okuryazarlık programları, çevresel riskleri yönetme seçeneklerini kapsayacak şekilde yeniden tasarlanmalı ve finans kuruluşları ile kalkınma ortakları yerel halk için uygun finansal ürünler geliştirmelidir. Bu önlemler, daha kırılgan gruplarda özellikle düşük gelirli haneler, kadınlar ve gençler arasında tasarruf alışkanlıklarını güçlendirerek, gelecekteki krizlere karşı daha iyi bir hazırlık sağlayacaktır (Banerjee vd., 2016: 20).

Görüldüğü üzere sosyal kırılganlık ve direnç, kaynaklara erişim ve ekonomik dinamikler gibi faktörler üzerine inşa edilen birbirine bağlı koşullar kümesi olarak ele alınmalı, dahası özellikle topluluklar için bu faktörler, sosyal yapılar ve biyofiziksel koşullar dikkate alınarak, yerel bilgiye dayalı, stratejik ve bağlamsallaştırılmış yaklaşımlar üzerinde düşünülmelidir (Coughlan vd., 2019: 16). Araştırmalar, ekonomik olarak dezavantajlı ve marjinal toplulukların orantısız şekilde felaket kayıplarına maruz kaldığını göstermektedir. Bu nedenle, araştırmacılar ve kurumlar, sosyal kırılgan topluluklarla paternalist bir ilişki benimsemekten kaçınarak, topluluk dayanıklılığı oluşturmak için kolektif güven inşa etmeye ve yerel bilgileri entegre etmeye odaklanmalıdır. Bu çabalar, toplulukları kırılganlığı azaltmak için kolektif eylemde bulunmaya teşvik eder ve topluluklar arasındaki risk algısını daha iyi anlamamıza yardımcı olur. Gelecekteki araştırmalar, sorun odaklı yaklaşımdan çözüm odaklı yaklaşıma doğru geçişi vurgulamaya devam etmeli ve riski azaltma, adaptif kapasite oluşturma ve direnci artırma yollarını aramalıdır (Coughlan vd., 2019: 16-17).

2.7.2. Uyum

Uluslararası alanda önemli bir politik müdahe alanı hâline gelen ve iklim değişikliğiyle mücadelede merkezi bir role sahip olan uyum konusuna ve uyum kapasitesi oluşturmaya ilişkin anlaşmazlıklar yakın zamanda çözüm bulacak gibi görünmemektedir. Uyum kapasitesinin "kalkınma olarak uyum" ve "hakkaniyet olarak uyum" olmak üzere iki rakip uyum söylemi arasında şekillendiğini söyleyebiliriz. İlk söylem, kalkınma ajansları tarafından benimsenirken, ikinci söylem gelişmekte olan ülkeler tarafından savunulmaktadır ve zengin ülkelerin yoksul ülkeleri iklim değişikliğinin etkileri için tazmin etmesi gerektiğini vurgulamakta ve uyum anlayışının netleştirilmesi için de bu ikisi arasında uzlaşma sağlanması gerekmektedir (Moore, 2010: 66). Hakkaniyet olarak uyum anlayışının ana öznelerinden biri kuşkusuz kırsal topluluklardır. Bu bağlamda kırsal tarımsal toplulukların iklim değişikliğine uyum pratiklerini anlamak için önceki bölümlerde değinilen kapsayıcılık, kesişimsellik, sosyal sermaye ilişkisi, sosyal, kültürel, psikolojik faktörler ve hareketlilik gibi boyutlara bir de bu bağlamda bakmakta fayda vardır. Disiplinlerarası çabaları zorunlu kılan ve etkili, uyumlu, faydalı sonuçlar üretmeyi

amaçlayan acil bir küresel mesele olan iklim değişikliğine uyum konusunda mevcut yaklaşımlar ve araçlar, teoriden pratiğe geçişte yavaş kaldığı için, adaptasyon teorisi ile uygulamaları arasında büyüyen bir uçurum oluşmaktadır (Artega vd., 2023: 1). Bu teori-pratik boşluğu, adaptasyon zorluklarının ana kaynağı olup, genellikle yeterince tanımlanmamış ve ele alınmamıştır zira adaptasyon sürecini karmaşıklaştıran birden fazla faktör etkileşim içerisindedir. Motivasyon, değerler, bilgi, kapasite, dil ve finansman gibi çeşitli faktörlerle şekillenen bu süreçte bilgi üretiminin artırılması, paydaşlar arası iş birliği ve iletişimin güçlendirilmesi, yetenek ve kapasitelerin geliştirilmesi, bağlamsal koşulların iyileştirilmesi ve yeni rollerin ve araçların devreye sokulması gerekmektedir (Artega vd., 2023: 1).

Çeşitli sosyal konumlardaki bireylerin belirli olayları nasıl deneyimlediklerini ve sosyal kimlik faktörlerinin toplumsal düzeylerde nasıl işlediğini daha iyi anlamamızı sağlayan kesişimsellik yaklaşımı marjinalleşme ve eşitsizliğin altında yatan temel sebeplerin daha iyi kavranmasını, siyasi ve sosyal sistemlerin dönüşümünü mümkün kılar ve iklim tehlikelerine karşı verilen tepkilerin mevcut eşitsiz güç yapılarını pekiştirme riskini azaltabilir (Walker vd., 2019: 8). Bu bağlamda, iklim tehlikelerinin sosyal boyutları üzerine araştırmalar, yalnızca kimlerin olumsuz etkilendiğini belirlemekten ziyade, belli bireylerin ve grupların neden diğerlerinden daha fazla etkilendiğini anlamaya yönelmelidir. Bu yaklaşım, iklim tehlikeleri ve mevcut sosyal eşitsizlikler arasındaki etkileşimi daha derinlemesine ele alacak eleştirel analizler yapılmasını teşvik eder ve hem acil müdahalelerde hem de uzun vadeli uyum planlamasında daha kapsayıcı bir iş birliği oluşturulmasına katkıda bulunur (Walker vd., 2019: 9). Öte yandan, Klinenberg ve diğerlerinin belirttiği üzere (2020), 2003 yılında Avrupa'da yaşanan üç haftalık sıcak hava dalgası sonucunda 35.000 ila 70.000 arasında insanın hayatını kaybetmesi ve ABD'deki kasırgaların kıyı şehirlerini sular altında bırakması, iklim tehditlerinin sadece sosyal açıdan savunmasız bölgelerle sınırlı olmadığını göstermektedir. Zengin ülkelerin adaptasyon için artan yatırımları, çevresel adaletsizlik ve eşitsizliği derinleştirebilecek potansiyele sahiptir. Özellikle, deniz seviyesinin yükselmesi ve sürekli kuraklık gibi faktörlerle tehlike altında olan bölgelerde uyum projeleri acil önem taşımakta, ancak Paprocki (2018) tarafından belirtildiği gibi, bazen bu müdahaleler çevresel koşulları daha da kötüleştirebilmektedir. Maldivler, Bangladeş ve Sahel çölü gibi kaynak yönünden kısıtlı yerlerde, bu bölgelerdeki insanlar gerekli desteklerden mahrum kalmakta ve ne Paris Anlaşması ne de diğer uluslararası iklim anlaşmaları yeterli yardımı sağlayamamaktadır (UN Environ. Programme, 2018). Ayrıca, sosyal bilimciler müdahalelerin yoksul toplulukları olumsuz etkileyebileceğini ve hatta yerlerinden edebileceğini belgelemişlerdir. Anguelovski ve diğerleri (2016), Gould & Lewis (2018), ve DuPuis & Greenberg (2019) tarafından yapılan araştırmalar,

adaptasyon süreçlerinden kimlerin fayda sağladığını ve bu süreçlerin eşitlik ve adaletle nasıl ilişkilendirilebileceğini sorgulamaktadır. Bu çalışmalar, iklim değişikliğine uyum süreçlerinin sosyal boyutlarını ele alarak, daha adil ve kapsayıcı politikaların geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir (akt: Klinenberg vd., 2020: 654).

Sosyal, kültürel ve psikolojik faktörlerin incelenmesi, bu unsurlar bağlamsal, karmaşık ve ölçümü zor olduğu için sınırlı kalmıştır (Dang vd., 2019: 771). Bu tür faktörlerin analizi genellikle spesifik bağlamlar ve kurumlar hakkında derinlemesine bilgi gerektirir ve genelleştirilmeleri zordur. Gelişmekte olan ülkelerdeki kırsal topluluklar açısından, sosyoekonomik sınırlamalar, kaynak kısıtlılıkları ve yeni teknolojilere erişim engelleri gibi diğer faktörlere kıyasla bu faktörler daha az önemli görülebilir. Araştırmacıların, çiftçilerin iklim değişikliğine uyum süreçlerini anlamak amacıyla hangi faktörlerin önemli olduğunu belirleyen özgül bağlamlara odaklanması, çiftçilerin adaptasyonunun daha iyi anlaşılmasını ve etkin adaptasyon stratejileri geliştirilmesini sağlar (Dang vd., 2019: 771). Örneğin çiftçilerin iklim değişikliği inançlarının ve deneyimlerinin, uyum stratejileri üzerindeki etkilerini irdeleyen ve "İklim değişikliği inançlarının ve çiftlik özelliklerinin uyum stratejilerini nasıl etkilediği?" sorusunu merkeze alarak, çeşitli faktörlerin adaptasyon süreçlerine olan katkısını analiz eden bir çalışmanın ilk bulgularına göre adaptasyon süreçlerinin sadece iklim değişikliğine olan inançlardan değil, aynı zamanda bir varisin bulunması, coğrafi konum ve çiftlik özellikleri gibi çeşitli diğer faktörlerle birlikte çiftçi niteliklerine bağlı olarak farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu faktörlerin her birinin, adaptasyon stratejileri üzerinde belirleyici roller oynadığı anlaşılmaktadır, bu da uyum süreçlerinin çok boyutlu ve karmaşık bir yapıda olduğunu göstermektedir (Castellano ve Moroney, 2018: 206).

23 farklı ülkede yapılan 106 araştırmanın (90 makale) verilerini kullanarak motivasyon faktörünün çeşitli uyum davranışları ile olan ilişkisini incelemek üzere bir dizi meta-analiz gerçekleştiren Van Valkengoed ve Steg (2019: 158) ise, tanımlayıcı normlar, olumsuz etki, algılanan öz yeterlilik ve adaptif eylemlerin sonuç etkinliğinin, adaptif davranışlarla en kuvvetli ilişkiyi gösterdiğini ortaya koymuştur. Buna karşın, genellikle uyum sağlamanın önündeki temel engeller olarak düşünülen bilgi ve deneyimin, uyum sağlama ile nispeten zayıf bir ilişki sergilediği belirlenmiştir. Araştırmaların büyük oranda; deneyim ve risk algısı, sel ve kasırga gibi doğal afetlere karşı hazırlıklı olma davranışları üzerine yoğunlaştığı, diğer motivasyon faktörleri ile tehlikeler ve adaptif davranışlar üzerine daha çok araştırmaya ihtiyaç olduğu görülmüştür (Van Valkengoed ve Steg, 2019: 158). İklim değişikliğiyle ilişkili zorluklara uyum sağlamak bireysel motivasyonların da ötesinde toplumların kolektif hareket etme kapasitesiyle kısmen belirlenen dinamik bir sosyal süreçtir. Sosyal sermaye, ekonomi alanında giderek daha

fazla önem kazanırken güven, itibar ve karşılıklı eylem gibi unsurlar üzerine kurulu kamu ve özel bileşenleri içerdiğini vurgulayan Adger'e (2010: 327) göre sosyal sermayenin kamusal yarar sağlayan yönleri, doğal sermaye ile etkileşimi ve iklim değişikliklerinin risklerine karşı kurumların performansını iyileştirme kapasitesi üzerinde etkilidir. Zira Güneydoğu Asya'daki kıyı bölgelerindeki aşırı hava koşullarına karşı kolektif mücadeleler ve Karayipler'deki toplum bazlı kıyı yönetimi örnekleri, sosyal sermayenin hem kamu hem de özel sektördeki rolünü ve iklim adaptasyon süreçlerindeki etkisini öne çıkarmaktadır (Adger, 2010: 327). Sosyal sermayenin iklim değişikliğine uyum sürecindeki rolünü Kanada'nın Prairie Bölgesinde gerçekleştirilen çok sahalı nitel araştırmaya dayanarak inceleyen bir diğer çalışma sosyal sermayeyi bağ kurma, köprü kurma ve bağlantı kurma olmak üzere üç biçimde inceler ve bu yapıların kırsal toplulukların aşırı iklim koşullarına adaptasyonunu nasıl etkilediği anlamaya çalışır (Fletcher vd., 2020: 1). Özellikle resmi desteklerin yetersiz kaldığı kırsal alanlarda sosyal sermayenin adaptasyon kapasitesine olan katkısı belirgindir ancak kırsal nüfusun azalması sosyal sermayeyi etkilemekte ve bu durum insanların sosyal sermayeye olan bağımlılığını artırmaktadır. Aynı zamanda çalışma, yerel adaptasyon kapasitesini aşabilecek gelecekteki iklim aşırılıkları karşısında sosyal sermayenin güçlü yönlerini ve sınırlarını, enformel sosyal sermayenin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini, dışlanmayı ve gruplar arası farklılıkları pekiştirebileceğini, yapısal faktörlerin ele alınmasının toplulukların uzun vadeli adaptasyonuna yardımcı olabileceğini göstermektedir (Fletcher vd., 2020: 1).

İnsanların iklim değişikliği etkilerine yanıt olarak uygulayabileceği çeşitli stratejiler, sosyal davranışları, fiziksel altyapıları, ekolojik özellikleri ve yönetişim mekanizmalarını değiştirme biçimlerinde kendini gösterebilmektedir. Bu uyum seçeneklerinin, etkilenen sistemin bağlamına ve kapasitelerine göre şekillendiğine ve evrensel bir çözüm sunmadığına dikkat çeken Fedele ve diğerleri (2019: 6) kırsal topluluklara odaklanarak iklim değişikliğine verilen tepkileri, dört ana kategori altında toplarlar (Şekil 2.3). Eylemsizlik, başa çıkma stratejileri, aşamalı adaptasyon ve dönüştürücü adaptasyon. Eylemsizlik, stratejilerin eksikliği nedeniyle zarar ve hasara yol açarken; başa çıkma stratejileri, mevcut durumu koruma amacı gütmektedir. Aşamalı adaptasyon, küçük değişikliklerle direnci artırma çabalarını içerir. Dönüştürücü adaptasyon ise, uzun vadede kırılganlığın temel nedenlerini derinlemesine ele alarak, temel değişimler yoluyla etkilerin üstesinden gelmeyi hedefler. Bu tür bir adaptasyon, yüksek düzeyde insan girdisi ve yeniden düzenleme gerektirir ve diğer stratejilere kıyasla uygulaması daha zordur, çünkü önemli ölçüde zaman, para ve beceri yatırımı gerektirir (Fedele vd., 2019: 6).

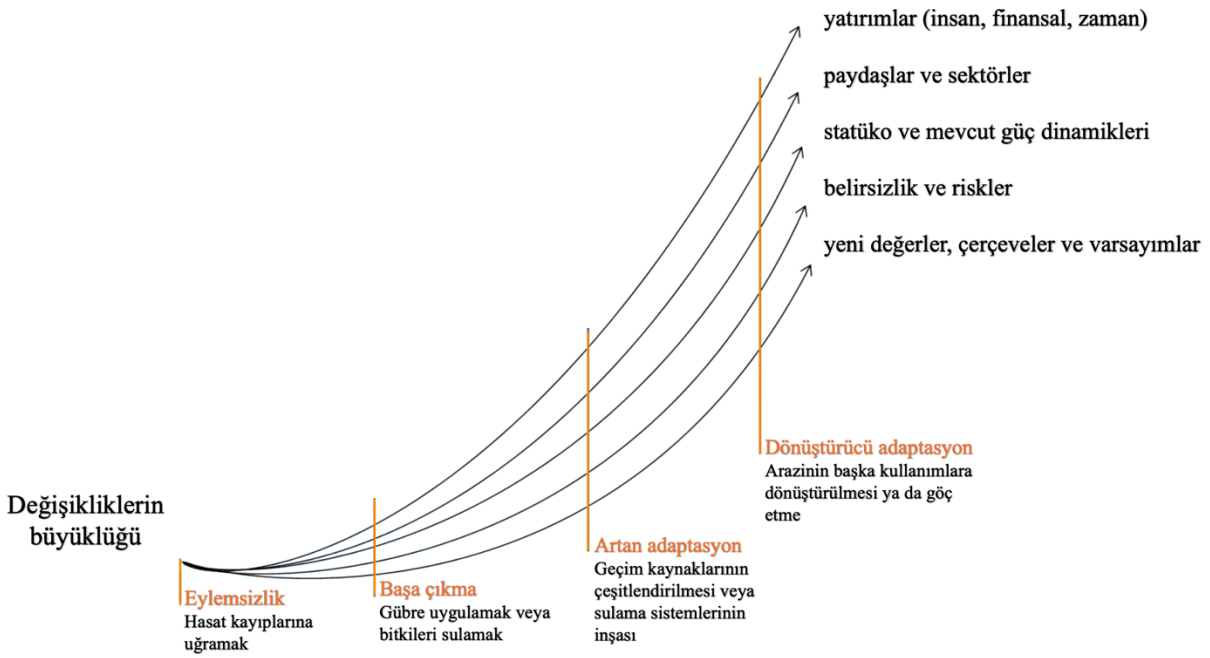

Şekil 2. 3 İklim Değişikliğine Verilen Tepkiler

(Kaynak: Fedele vd., 2019'dan Türkçeleştirilerek yeniden düzenlenmiştir)

İklim değişikliği karşısında alınabilecek çeşitli tepkilerin bir yelpazesini gösteren grafikte, değişikliklerin büyüklüğüne göre düşükten yükseğe doğru bir sıralama görmekteyiz. En altta, "Eylemsizlik" ile başlayarak, hasat kaybı gibi olumsuz etkilerin kabul edilmesi durumu betimlenmiştir. Bir sonraki aşama, "Başa Çıkma" safhasıdır; burada, değişikliklere karşı savunma mekanizmaları veya geçici çözümler geliştirilerek zararlar en aza indirilmeye çalışılır. Daha sonra, "Aşamalı Uyum" aşamasına geçilir ki burada, mevcut uygulamaların iyileştirilmesi veya ayarlanması yoluyla değişikliklere adapte olunmaya çalışılır. Bu evre, mevcut yapıları koruyarak ve onları kademeli olarak güçlendirerek değişikliklere karşı daha dayanıklı hâle gelmeyi amaçlar. "Dönüştürücü Uyum" aşaması ise temelde toplumsal dönüşümü ve önemli ölçüde değişiklik gerektiren yeni yaklaşımları, değerleri ve varsayımları içerir. Bu, statükonun değiştirilmesini, mevcut güç dinamiklerinden sapmayı ve yeni yatırımları (insan, mali, zaman) kapsar ve belirsizlikler ile risklerin kabulüyle birlikte, toplumun diğer konulara karşı daha dayanıklı ve sürdürülebilir olmasını hedefler. Grafik, iklim değişikliğine karşı verilen tepkilerin sadece teknik veya ekonomik eylemlerle sınırlı olmadığını, aynı zamanda sosyal, kültürel ve politik boyutları da içerdiğini gösterir. Her bir geçiş hem kişisel hem de toplumsal düzeyde daha derin bir bilinç ve anlayış geliştirmeyi gerektirir.

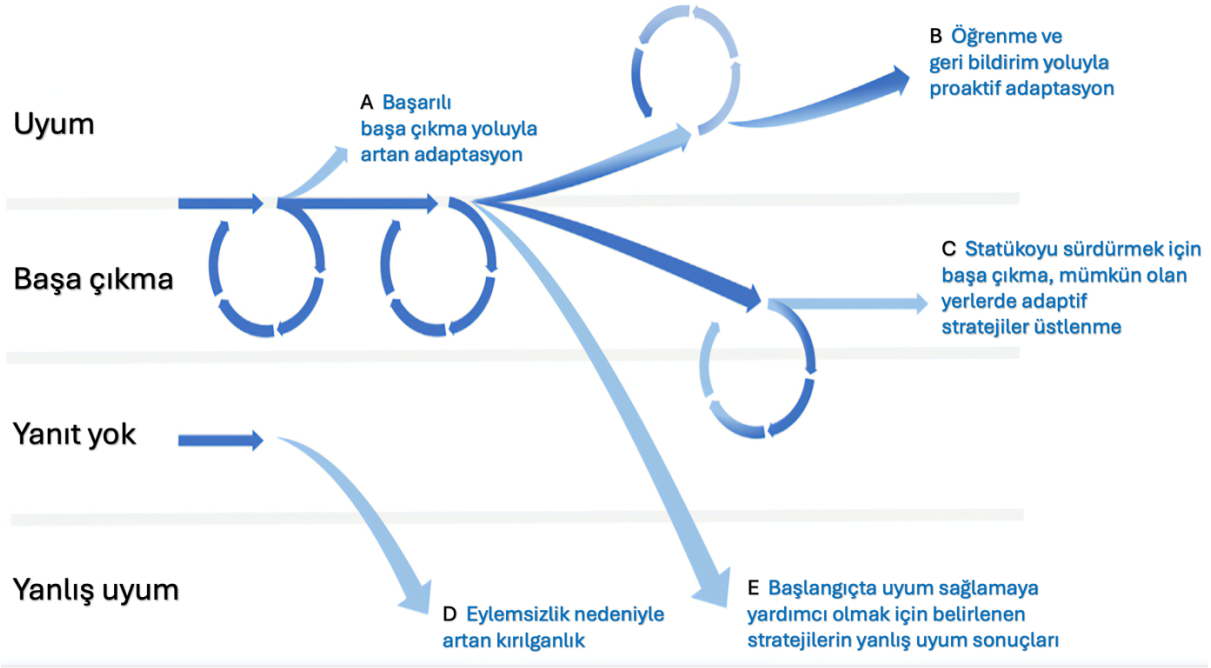

Şekil 2. 4 Uyumsuzluk da Dahil Olmak Üzere Zaman İçinde Uyum Sonuçlarının Kavramsal Diyagramı
(Kaynak: Singh vd., 2016; Schipper, 2020'dan Türkçeleştirilerek yeniden düzenlenmiştir)

Genellikle "normal" durumun yakında geri döneceğine dair bir inançla gerçekleştirilen başa çıkma stratejileri; insanların zor bir dönemi atlatmalarına yardımcı olan kısa vadeli eylemlerdir, genellikle yüksek maliyetlidir ve durum düzelmezse zaman içinde uyumsuzluk (maladaptation) hâline gelebilir. Bu bağlamda uyum ve başa çıkma sürecinin olası sonuçlarına ilişkin bir tanımlama da Singh ve diğerleri (2016) ve Schipper'in (2020) katkılarıyla ortaya çıkmıştır (Şekil 2.4). Görüldüğü üzere; (A) bir adaptasyon stratejisi kısa vadeye odaklanan bir başa çıkma stratejisi olarak başlayabilir, ancak daha sonra kademeli olarak dayanıklılık geliştirerek sonunda olumlu adaptasyona yol açabilir. (B) Bir adaptasyon stratejisi aşamalı etkinlik evrelerinden geçebilir, ancak daha sonra öğrenmeye dayalı olarak başarılı olabilir. (C) Kısa vadeli etkileri olan bir başa çıkma stratejisi, insanların tam olarak uyum sağlamasına izin vermeden, ancak aynı zamanda onları daha savunmasız hâle getirmeden birkaç kez uygulanabilir. (D) Değişen bir iklime hiçbir tepki verilmemesi, eninde sonunda iklim değişikliğine karşı kırılganlığın artmasına neden olur ve uyumsuzluk olarak değerlendirilebilir. (E) Uyum sağlamak veya başa çıkmak için başlayan stratejiler zamanla uyumsuz hâle gelebilir (Singh vd., 2016: 331; Schipper, 2020: 410). Örneğin, Schipper'ın da (2020) belirttiği üzere tavuklardan ördeklere geçiş stratejisi, insanların diyetlerinde ördek yumurtası ve eti yemeyi kabul etmeleri durumunda mümkün olabilmektedir. Ancak, tüm davranış değişiklikleri olumlu sonuçlar doğurmayabilir. Kuzey Gana'daki çiftçi toplulukları üzerine yapılan bir çalışma, azalan yağışlar sebebiyle güvensizlik hisseden çiftçilerin iş bulmak amacıyla geçici olarak kırsal alanları terk ettiklerini ortaya koymuştur. Bu strateji gelir çeşitliliği sağlarken ve gıda

rezervleri üzerindeki baskıyı hafifletirken, işgücü sıkıntısına yol açmış ve iyi tarım koşullarında yeterli işgücü bulunamayarak başarılı bir hasat gerçekleştirilememiştir. Böylece, göç, çiftçiliği zorlaştıran ve toplumsal yapıları değiştiren yeni dinamikler ve zorluklar yaratmıştır. Özetle, uyum ve uyumsuzluk, ideal iklim direnci ile artan kırılganlık arasında değişebilen süreklilik olarak görülmelidir. Dünya genelinde yaşanan pek çok uyumsuzluk örneği, bu geçişin ne kadar ince ve hızlı olabileceğini göstermektedir; bazı stratejiler olumlu sonuçlar verse de, yine de uyumsuzlukla sonuçlanabilir (Schipper, 2020: 412). İklim değişikliğine uyumda karşılaşılan zorluklar ve bu zorlukların çözümünde etkin yöntemlerin geliştirilmesine yönelik önerileri neler olabilir? Uyum çabalarının çeşitli zorlukları, özellikle politika ve kurumsal önceliklerin belirsizliği, finansman kararları ve yerel özgüllük gibi faktörlerle karmaşıklaşmaktadır (Carr ve Nalau, 2023: 1). Bu bağlamda, uyum gerekçeleri olarak adlandırılan ve bir uyum eyleminin mantığını temsil eden etki yolları, mevcut politika önceliklerinden müdahale seçimlerine kadar süreçlerde belirleyici rol oynamaktadır. Ancak, bu gerekçelerin genellikle örtük yapıda oluşu, iddia ve varsayımların test edilmesini güçleştirmektedir (Carr ve Nalau, 2023: 1).

Bu nedenle son yıllarda iklim değişikliğine uyum ve afete hazırlık sürecinde toplum temelli yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır. 2000'lerin başında ortaya çıkan bu çalışmalar, insani boyutlarının tanınmasını, yerel bilginin adaptif kapasiteyi güçlendirme rolünün kabul edilmesini ve yoksul yanlısı kalkınmayla bağlantılı eylemleri içermektedir (McNamara ve Buggy, 2017: 443). Etkili toplum temelli adaptasyon için gerekli olan kolaylaştırıcılar ise katılımcı yaklaşımlar, adaptasyonun sosyal bir süreç olarak görülmesi ve çoklu ölçeklerde desteklenmesidir (McNamara ve Buggy, 2017: 443). Benzer şekilde toplum temelli afete hazırlık yaklaşımları, afet yönetimi stratejilerinde ve kırılganlığın azaltılmasında giderek artan bir öneme sahip olup, yerel halkın bilgi ve kapasitelerinin yanı sıra sosyal sermaye gibi yerel kaynaklardan yararlanmayı öngören bir politika trendiyle ilişkilendirilir (Allen, 2006: 81).

Bu yaklaşımlar, yerel başa çıkma ve uyum stratejilerinin geliştirilmesinde ve geniş kalkınma planlaması içindeki yerlerinin belirlenmesinde kritik rol oynar ve yerel toplulukların sürdürülebilir olmayan kalkınma biçimlerine karşı direnç göstermelerini ve siyasi temsilcilere yerel endişelerini daha etkili bir şekilde iletmelerini sağlamak için kullanılabilir (Allen, 2006: 81). İklim değişikliği bağlamında kırılganlığı azaltma ve uyum kapasitelerini güçlendirme potansiyeli bulunan yenilikçi toplum temelli afete hazırlık yaklaşımları afet yönetiminde yerel kırılganlık çeşitlerini anlamayı ve ele almayı genişletirken, aynı zamanda yerele özgü sorunların derinlemesine anlaşılmasını teşvik ederek etkili uyumu mümkün kılabilir. Bununla birlikte, toplum temelli afete hazırlık yaklaşımlarının uygulaması, savunmasız grupları güçlendirebilecek kadar etkili olabilecekken, aynı zamanda uygulamada ciddi zorluklar ve

istenmeyen güçsüzleştirme potansiyeli de içermektedir. Özellikle, bu yaklaşımlar yerel halkın omuzlarına aşırı sorumluluk yükleyebilirken, geniş kapsamlı kırılganlık faktörlerini ve süreçlerini ele alma yetisini artırmamaktadır.

Toplum-hükümet ortaklıkları ise, büyük çapta sorunlarla mücadele yetkisine sahip olmayanları, daha küçük ölçekli afet yönetimi girişimlerine yönlendirerek siyasi faydalar sağlayabilir (Allen, 2006: 97). Örneğin, Filipinler'de yapılan Delica-Willison ve Willison (2004) çalışması, topluluk temelli girişimlerin uzun vadede devlet desteği talebinde bulunabilecek sosyal sermayeyi geliştirmek için kullanılabileceğini öne sürerek daha iyimser bir bakış açısı sunmaktadır (akt: Allen, 2006: 98). Araştırmalar, toplum temelli adaptasyonun taban aktörlerini, iklim değişikliğine karşı tercih ettikleri tepkileri seçmekte güçlendirebileceğini ortaya koymaktadır. Jarillo ve Barnett'e (2021) göre yirmi yıl süren uygulamaların ardından, toplum temelli adaptasyonun mevcut sınırlarına ilişkin son analizler, bu durumun kısmen yerel, statik ve mekânsal olarak değişen bir 'toplumsal' fikrine dayanmasından kaynaklandığını öne sürmektedir. Marshall Adaları Cumhuriyeti'nde, Namdrik'te gerçekleştirilen etnografik ve boylamsal bir çalışmayla, topluluğun yapısının ve toplum temelli adaptasyonun başarılı uygulanışının nasıl bir ilişkiye sahip olduğunu inceledikleri çalışmalarında, Namdrik topluluğunun zamanla demografik, ekonomik ve siyasi koşullara yanıt olarak evrilen ve ortak bir amaç duygusuyla hareket eden dinamik bir aktörler ağı olarak ortaya çıktığını görmüşlerdir. Ancak, toplum temelli adaptasyonun başlatılmasına yardımcı olan maddi destek ve liderlik azaldığında, uyum için gerekli kolektif eylemdeki ortak bağlılık zayıflamaktadır. Toplum temelli adaptasyonun başarısı, yerel ve zamansal koşullara bağlı olarak değişkenlik göstermektedir ve sürdürülebilirliği, faaliyetler ve toplum liderleri için sürekli mali ve teknik destek gerekliliğine bağlıdır (Jarillo ve Barnett, 2021: 137).

Bu bağlamda her biri ayrı iklim tehditlerine maruz kalan yerlerde iklim değişikliğine uyumun bölgesel ve toplumsal özgünlüğü de önemlidir. Örneğin, kuraklıkla mücadele eden ancak yüzey akışına erişimi olan bölgelerin sulamaya geçebileceği, su akışı kısıtlamaları yaşayan bölgelerin ise damla sulamaya yönelebileceği belirtilmiştir. Ayrıca, aşırı sıcaklar nedeniyle orijinal ürünlerin yetiştirilemediği bölgelerin sıcağa dayanıklı mahsullere geçiş yapabileceği, tarımın sürdürülemez olduğu yerlerde ise insanların göç etmeyi tercih edebileceği ifade edilmiştir (Jarillo ve Barnett, 2021: 137). Bu adaptasyon çabaları, "habitat takibi" olarak bilinen tarihsel bir uyum yöntemiyle paralellik göstermektedir (Mendelsohn, 2007: 114). Bu nedenle küresel uyum politikalarında 'yerel kapsayıcılık' vurgusu ve müzakereci kurumların, katılımcı politika yapımı süreçlerinde rolleri kritik önemdedir. Müzakere süreçlerinde yerel

etkileşimleri ve katılımcı alanları daha etkin bir biçimde şekillendirecek yaklaşımlara ihtiyaç vardır (Ayers, 2010: 4).

Küçük ölçekli çiftliklerin, dünya nüfusunun yarısından fazlasını beslediği göz önüne alındığında, bu çiftçilerin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı sınırlı uyum kapasitesi ciddi bir endişe kaynağıdır (Awazi vd., 2021: 88). Yerel bilgi birikimleri ve kurumsal destek mekanizmaları kırsalda iklim değişikliğinin etkilerine karşı özellikle kırılgan olan küçük çiftçiler için hayati öneme sahiptir. Kırsal aktörlerin kırılganlık düzeylerine, sosyal, ekonomik ve çevresel koşullara uygun şekilde uyum kapasitelerini şekillendirmeleri, böylece uyarlanabilir kapasiteler geliştirerek sürdürülebilir yaşam stratejileri oluşturmaları mümkündür (Lugo-Morin, 2016: 354). Gelişmekte olan ülkelerdeki küçük çiftçilerin iklim değişikliğine uyum sürecinde çoğunlukla çevre yönetimi ve pazar değişimi yoluyla geçim kaynaklarını çeşitlendirme yönünde adımlar attığı görülmektedir (Burnham ve Mai, 2016: 289). Ayrıca, işgücü göçüne katılma, ortak havuz yaptırma ve depolama gibi risk azaltıcı stratejiler de gözlemlenmektedir. Uyumun çoklu stres faktörleri tarafından etkilendiği giderek daha fazla kabul görmesine rağmen, küçük çiftçilerin hangi uyum stratejilerini neden benimsemediğine dair daha fazla ampirik araştırma yapılması gerektiği vurgulanmaktadır (Burnham ve Mai, 2016: 289). Küçük ölçekli çiftçilerin bu bağlamda ne gibi kararlar aldıkları, bu kararların kimler tarafından ve ne zaman alındığı, karar verme süreçlerinin nasıl geliştiği ve müdahale yollarının nasıl ortaya çıktığını Rajasthan, Hindistan'daki Pratapgarh bölgesi özelinde anlamaya çalışan bir araştırmanın sonuçları kaynak sahipliği ve erişimin yanı sıra, sosyobilişsel faktörlerin de çiftçi tepkilerini şekillendirmede kritik rol oynadığını göstermektedir. Çalışma, bireysel motivasyonların ve uyum kapasitesi algılarının, geniş ölçekli sosyoekonomik, iklimsel ve agro-ekolojik faktörlerle nasıl etkileşime girdiğini ve risk algısına nasıl aracılık ettiğini ortaya koymaktadır (Singh vd., 2016: 329). Altieri ve Nicholl'un de (2017) belirttiği üzere, son yıllarda, pek çok küçük çiftçinin agroekolojik uygulamalar aracılığıyla iklim değişikliklerine karşı ürün kaybını minimize ettiği ve bu süreçlere adapte olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle, yüksek çiftlik içi biyoçeşitlilik seviyesi olan geleneksel tarım sistemlerinin, iklim felaketlerine karşı gösterdiği dayanıklılık dikkat çekicidir. Bu bağlamda, çeşitli uzmanlar, geleneksel yönetim sistemlerinin agroekolojik yönetim stratejileri ile desteklenmesinin, iklim değişiklikleri karşısında tarımsal üretimin verimliliğini, sürdürülebilirliğini ve dayanıklılığını artırabileceğini öne sürmüşlerdir (Altieri ve Nicholls, 2017: 33). Kamerun'da gerçekleştirilen bir diğer araştırmanın sonuçları ise araziye erişim, hane geliri ve tarımsal ormancılık gibi faktörlerin çiftçilerin uyum kapasitelerini etkilediğini göstermektedir. Tarımsal ormancılık ve monokültür uygulamaları, bu çiftçiler için başlıca uyum yöntemleri olarak ortaya çıkmıştır.

Ayrıca, krediye erişim, hane halkı geliri, çiftlik sayısı, bilgiye erişim ve araziye erişim gibi değişkenlerin, çiftçilerin iklim değişikliğine uyum kapasitesi üzerinde doğrudan etkili olduğu belirlenmiştir. Sonuçlar, politika yapıcıların küçük ölçekli çiftçilerin iklim değişikliğine uyum kapasitesini artırmak için bu faktörleri dikkate alması gerektiğini önermektedir. Bu bulgular, politika yapıcıların, küçük çiftçilere yönelik uyum stratejilerini geliştirirken, bu çiftçilerin sosyoekonomik, kurumsal ve çevresel koşullarını göz önünde bulundurmalarının önemini vurgulamaktadır (Awazi vd., 2021: 88). Zimbabve'nin Hwedza Bölgesi'nde gerçekleştirilen araştırmada ise, küçük çiftçilerin uyum düzeyinin yayım hizmetlerine erişim, işçi dövizlerine erişim, aile işgücü, hane eğitimi gibi hane halkı düzeyindeki faktörler ve sosyal sermaye gibi topluluk düzeyindeki faktörlerle şekillendiğini göstermektedir. Özellikle, dış kuruluşlarla iyi bağlantılara sahip olan ve tarımsal yayım hizmetlerine erişimi yüksek olan çiftçilerin, iklim değişikliğine daha iyi uyum sağladığı belirlenmiştir. Bu nedenle, tarımsal yayım hizmetlerine erişimin artırılmasın ve dış kuruluşlarla olan bağlantıların güçlendirilmesi uyum kapasitesinin artırılabilmesi için önerilmektedir (Zamasiya vd., 2021: 212-213).

Kırsal yoksulluk özelinde ise hanelerin çeşitli uyum stratejilerine sahip olmalarına rağmen, bu stratejilerin hane refahını artırmaktan ziyade yalnızca mevcut durumu sürdürmekte dahi yetersiz kaldığını görülmektedir. Baez ve diğerlerinin (2013) çalışmasına göre kırsal haneler, çeşitli stratejiler aracılığıyla iklim şoklarının etkilerini hafifletmeye çalışmakta; bunlar arasında gelir ve tüketimi düzenleme çabaları yer almaktadır, ancak bu çabalar genellikle yetersiz kalmakta ve bazı stratejiler risk içermektedir. Uzun vadeli iklim değişiklikleri, kırsal hanelerin geçim kaynaklarında yeni zorluklar yaratmakta ve bu durum, çiftçi hanelerinin gelirlerini koruma ve artırma yollarını çeşitlendirme gerekliliğini doğurmaktadır. Bu değişikliklere adaptasyon, ürün seçimlerinin yeniden yapılandırılması, girdi ve teknoloji kullanımlarının modifiye edilmesi gerekliliklerini beraberinde getirmekte; ayrıca, kırsal hanelerin daha az etkilenen bölgelere göç etmeleri veya gelir kaynaklarını çeşitlendirmeleri gerekebilmektedir. Çalışma, kırsal hanelerin şoklara ve değişimlere uyum sağlama kapasitelerini etkileyen faktörleri anlamanın, bu kapasiteleri güçlendirecek etkili müdahalelerin tasarlanmasında hayati önem taşıdığını vurgulamaktadır. Politika ve programların hanelerin beşerî ve fiziksel varlıklarına, finansal sermayeye ve piyasalara erişimlerini iyileştirmesi uyum sürecinde oldukça önemlidir. Kırsal hanelerin adaptasyon kapasitelerini güçlendirici müdahaleler, aynı zamanda gelişmekte olan ülkeler için etkili uzun vadeli kalkınma ve yoksulluk azaltma stratejilerinin bir parçası olarak görülmelidir. Buna ek olarak, çalışma, iklimle ilişkili şoklara ve değişimlere verilen tepkilerin doğrudan gözlemlenmesini ve analiz edilmesini kolaylaştıracak uzun vadeli veri panellerinin geliştirilmesine yatırım yapılmasının

gerekliliğine işaret etmektedir. Bu tür bir yatırım, kırsal alanlarda iklim değişikliğine uyum anlayışımızı derinleştirecek ve iyileştirecektir (Baez vd., 2013: 15-16). Öte yandan gelişmekte olan ülkelerde, "daha az tercih edilen tarım alanları" ve "düşük rakımlı kıyı bölgeleri" gibi kırsal alanlarda yaşayan yoksul nüfus, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı özellikle kırılgan durumdadır (Barbier ve Hochard, 2018: 39). Bu nüfusların karşı karşıya olduğu yoksulluk-çevre tuzakları, iklim değişikliği kaynaklı risklere karşı savunmasız bırakmaktadır, bu nedenle kırsal yoksulluğun sürekliliğini ele almak için ek politika önlemleri gerekmektedir. Düşük rakımlı kıyı bölgeleri için önerilen eylemler arasında, erken uyarı sistemleri, tahliyeler, sosyal güvenlik ağlarının geliştirilmesi ve kıyı geçim kaynaklarının çeşitlendirilmesi bulunmaktadır. Ayrıca, kıyı kaynaklarının yönetimi ve kıyı altyapısının iyileştirilmesi ile hassas durumda olan kişilerin göçünü teşvik edecek politikalar ve yatırımlar önerilmektedir. Daha az tercih edilen tarım alanlarında ise, daha yüksek verimli ve iklime dayanıklı tarım uygulamalarının teşviki, kredi ve sigorta gibi finansal hizmetlerin iyileştirilmesi ve tarım dışı istihdam fırsatlarının artırılması gibi çözümler öngörülmektedir zira bu önlemler, geniş piyasa katılımını kolaylaştırmak için kamu hizmetleri ve altyapının iyileştirilmesini de içermektedir (Barbier ve Hochard, 2018: 39).

Kırsal tarımsal toplulukların iklim değişikliğine uyum sürecinde rol oynayan önemli faktörlerden biri de üzerine yapılan çalışmaların giderek arttığı yerel ve yerli bilgi pratikleri ve mekanizmalarının rolüdür. Yerel bilgi ve çevresel krizlerden edinilen deneyimler toplulukların iklimle ilgili afetlere uyum sağlamasına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Örneğin Bangladeş'te sel ve siklonlardan kurtulanlar arasında başa çıkma ve uyum sağlama kapasitelerinde belirgin farklılıklar gözlemlenmiştir (Mohammad, 2016). Afet yönetimi yerel düzeyde etkili olup, hükümet ve sivil toplum girişimleri aşırı olaylarla mücadelede topluluklara destek sağlamıştır. Bununla birlikte, yerel afet ve iklim risklerini anlamada ve tespit etmede eksiklikler bulunmaktadır, bunun da karar alma süreçlerine toplumun yeterince dahil edilmemesinden kaynaklandığı anlaşılmıştır (Mohammad, 2016).

Yerli toplulukların tarihsel bilgilerinin iklim değişikliğine uyumdaki rolü ise her geçen gün daha iyi anlaşılmakla birlikte son dönemde iklim değişikliğiyle mücadeleyi toplumsal ve kültürel iyileşme süreciyle bütünleştirerek, yerel özgünlüğü ve tarihsel bağlamı vurgulayan anlayışlar da yeşermektedir. Örneğin Avustralya'nın güney orta kesimlerinde yaşayan Arabana halkı, iklim değişikliğine uyum sürecini, sadece çevresel bir zorluk olarak değil, aynı zamanda sömürgecilikten kurtuluş ve geçmiş adaletsizliklerin giderilmesinin bir yolu olarak da ele almaktadır (Nursey-Bray vd., 2022: 33). Bu topluluk, uyum sürecini ekonomik geçim

kaynaklarının geliştirilmesi ve topluluk refahının artırılması adına fırsat olarak değerlendirmekte ve herkese şu telkinlerde bulunmaktadır:

1) Yerli bağlamlarda adaptasyonun sömürgeleştirme tarihinden ayrı tutulamayacağını kabul edin.

2) Değerlendirme ve uyum çalışmaları yaparken hem insanların kırılganlığını hem de ülkenin kırılganlığını entegre etmenin yollarını bulun.

3) Tüm uyum seçeneklerine ve politikalarına adalet ve eşitliği dahil edin.

4) Adaptasyonun Yerli halkların yaşanmış gerçekliğini içermesi gerektiğini, onların uzak yerlerde olduğu kadar kentlerde de yaşadıklarını, adaptasyon politikasının yer ve ölçeği entegre etmesi gerektiğini kabul edin.

5) Madencilik gibi diğer itici güçleri veya değişim etkenlerini belgeleyin ve bunların uyum politikası ve planlaması üzerindeki etkilerini ve çıkarımlarını tanımlayın.

6) Bilgi setlerini entegre edin. Entegrasyon sadece bilim ve bilginin bütünleştirilmesi değil, aynı zamanda bilginin yeniden canlandırılması ve tarih ve hafızanın bir bilgi biçimi olarak kabul edilmesidir.

7) Toplumun kapasitesini geliştirmeye yardımcı olacak şekilde adaptasyonu birlikte tasarlayın.

8) İklim değişikliği ile ilgili iletişimi sadece yerel ölçekte geliştirmeyin; yerli halk uluslararası boyutlarla da ilgilenebilir.

9) Resmi ve gayriresmî, geleneksel, Batılı yasalar ve adetler arasında bir arada yaşamayı kolaylaştıran esnek yönetişim düzenlemelerinin sağlanması ve böylece uyumun etkili bir şekilde geliştirilmesi ve uygulanmasına yardımcı olun.

10) Araştırmalarda disiplinler arası bir yaklaşım oluşturun (Nursey-Bray vd., 2022: 33).

Yerli halkların benimsemiş olduğu bu çeşitli proaktif yaklaşımlar hem politik hem de akademik çevrelerden daha çok ilgiyi hak etmektedir. Dünya genelinde ampirik kanıtlara gelmeden değinilecek son konu ise iklim değişikliğine uyumda insan hareketliliği olgusudur. İklim değişikliği bağlamında göç olgusu güvenlikleştirilen bir çerçeveden, uyumun aktif bir unsuru olarak görüldüğü bir çerçeveye kadar geniş bir yelpazeye oturmaktadır ve bu genel hatlara önceki bölümlerde değinilmiştir. Bu noktada insanların kırsal alanlardan göç etme kararlarını ve bu kararın ne derece gönüllü olduğu tartışmasını biraz daha genişletmek gerekmektedir. Bilindiği üzere göç etme kararı, ekonomik faktörler, istihdam fırsatları, çatışma, yoksulluk, açlık, çevresel bozulma ve iklim şokları gibi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir (FAO-IFAD-IOM-WFP, 2018). İnsanların kırsal alanlardan göç etme kararları, tarım, gıda

güvenliği ve kırsal kalkınma ile karmaşık ilişkiler içinde değerlendirilmektedir. Gıda güvenliği ile göç arasındaki ilişki doğrudan olabileceği gibi, açlıktan kaçış olarak ifade edilebilir veya gelir belirsizlikleri ve gıda güvensizliği ile başa çıkma stratejisi olarak dolaylı yollardan da ortaya çıkabilir. Özellikle, aile bireylerinin tarım dışı sektörlerde iş bulması, ailelerin olumsuz şoklara karşı direncini artırabilir (FAO-IFAD-IOM-WFP, 2018). Bu bağlamda iklim değişikliğinin yağış değişkenliği ve gıda güvenliği üzerindeki etkilerini Kamboçya örneğinde inceleyen bir başka çalışmanın bulguları hanelerin %45'ine kadarının göç ettiğini ve bu göçlerin yarısından fazlasının iklimle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Jacobson vd., 2019: 101). Ancak, bulgulara göre göç gıda güvenliğini her zaman iyileştirmemekte, işgücü kıtlığına ve refah sorunlarına yol açabilmektedir. Bu bulgular, göçün uzun vadede iklim kaynaklı yoksulluk tuzağına dönüşebileceği endişesini gündeme getirmekte ve göçün uyum sağlayıcı bir tepki olup olmadığını sorgulamaktadır. Etkili stratejiler tasarlamak için iklim ve gıda güvenliği arasındaki etkileşimlerin daha iyi anlaşılması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, genç erkek göçmenlerin neden olduğu demografik değişiklikler, göçün mevsimselliği, işgücü kıtlığı ve toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki etkileri gibi faktörler göz önünde bulundurularak, gıda güvensizliği sorunlarını ele alan adaptasyon stratejilerinin geliştirilmesi önerilmektedir. Bu tür yaklaşımlarla, iklim kaynaklı göçün yarattığı potansiyel yoksulluk tuzağından kaçınılabilir (Jacobson vd., 2019: 101).

Bununla birlikte iklim değişikliğinden etkilenen ancak yerlerinden ayrılmak istemeyen kişilerin isteklerinin göç araştırmaları ve iklim uyum politikalarında daha fazla önem kazanması gerekmektedir. Bu bağlamda risk altındaki kişilerin gönüllü olarak yerlerinde kalma kararlarını anlamak, bilimsel ve sosyal açıdan zorlayıcı bir süreçtir ve bu süreçte "gönüllü göç etmeme" olgusu, sosyal eşitlik ve insan hakları bağlamında genellikle göz ardı edilen bir nüfusu gündeme getirmektedir (Mallick ve Schanze, 2020: 5). Bu bağlamda bir diğer araştırma çevresel bozulma ile göç arasındaki ilişkileri inceleyerek, çeşitli etkileşimlere, varış yerlerindeki risklere ve hareketsizliğe odaklanmaktadır. Peru'nun dağlık bölgelerinden toplanan bireysel anket verileri kullanılarak, iklim olaylarının olumsuz sağlık ve geçim etkilerine maruz kalan ve göç etmeyen nüfuslar üzerine bir analiz gerçekleştirilmiştir. Araştırma, göç etmeme kararlarının yüksek memnuniyet düzeyleri, kaynak engelleri ve düşük hareketlilik potansiyeli gibi nedenlerle açıklanabileceğini belirtmektedir. Özellikle memnuniyetsiz bireylerde hareketsizliğin, kaynak kısıtlamalarından daha çok yer bağlılığıyla ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular, kapana kısılmış nüfusların durumlarının süreklilik arz ettiğini ve hareketlilik özellikleri ile tercihlerine bağlı olarak farklılaştırılmış politika müdahalelerine ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu nedenle, göç teşvik edilirken ve nüfuslar kapana kısılmış olarak tanımlanırken, bu süreçlerin

dikkatli bir şekilde ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır (Adams, 2016: 429). İklim şoklarının kırsal hanelerde hareketliliğe neden olup olmadığının ötesinde bu hareketliliğinin zamansal boyutu da öne çıkan dinamiklerden biridir. Bu bağlamda gerçekleştirilen bir araştırma, çok düzeyli olay-tarihi modelleri kullanarak, Meksika'dan ABD'ye olan göç riskini, bir iklim şoku sonrası yedi yıllık süreçte değerlendirir. Bulgular, iklim şokundan hemen sonra göç riskinin düşük olduğunu ve hane halklarının yerinde adaptasyon stratejilerini uyguladıkça bu riskin arttığını ortaya koymaktadır. Ancak, şokun üzerinden yaklaşık üç yıl geçtikten sonra göç riski azalmakta, bu durum hane halklarının yerinde uyguladıkları uyum stratejilerinde nihayetinde başarılı olduklarını göstermektedir. Bu gecikmeli tepki modeli, iklim şoku ve göç arasındaki ilişkinin, yerinde adaptasyon stratejilerinin tükenmesiyle şekillendiğini belirtir (Nawrotski ve Dewaard, 2016: 72). Ancak bu süreci anlamak için çok daha fazla ampirik kanıta ihtiyaç bulunmaktadır.

Artan iklim göçü oranları hem kaynak hem de varış ülkeleri için ekonomik ve ulusal endişelere yol açabilir. Bu bağlamda, "göç koridorları" olarak işlev gören sosyal ağların, iklim değişikliği bağlantılı göçü kolaylaştırma potansiyeline sahip olduğuna dikkat çeken Nawrotzki ve diğerleri (2015) kırsal Meksika'dan uluslararası düzeyde gerçekleşen göç üzerinde, hane halkı ve topluluk düzeyindeki sosyal ağların etkisini incelemiştir. Topluluk düzeyinde sosyal sermaye, göç deneyimine sahip yetişkinlerin oranıyla değerlendirilmiş ve sonuçlar, sosyal sermayenin, iklim değişikliği tetikleyicilerine karşı göçü teşvik etmek yerine, bu tetikleyicilerin etkilerini azaltabileceğini göstermiştir. Bu bulgular, sosyal ağların, iklim değişikliğine adaptasyonu yerinde destekleyebileceği fikrini güçlendirmektedir. Bu durum, iklim değişikliği ve göç dinamiklerini şekillendirmede sosyal yapıların önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır (Nawrotzki vd., 2015: 463). Meksika'dan ABD'ye olan göç akışları üzerinde iklim ve hava koşullarının etkilerini azaltmayı amaçlayan tarımsal politikaların rolünü değerlendiren Chort ve de la Rupelle (2022) tarafından ise 1999 ile 2012 yılları arasında elde edilen eyalet düzeyindeki veriler kullanılarak, bir tarımsal nakit transferi programı ve bir afet fonu Fonden'in, özellikle şiddetli yağış, kasırga ve kuraklık gibi hava şoklarına karşı göç tepkisini nasıl hafiflettiği incelenmiştir. Bulgular, Fonden'in göçü azalttığını gösterirken, tarımsal nakit transferlerinin göç üzerindeki etkisi daha belirsiz kalmıştır. Özellikle, sulamaya uygun olmayan bölgelerdeki kırılgan çiftçilere yapılan ödemelerin artışı, kuraklık koşullarında göçü azaltıcı etki göstermiştir. Bu sonuçlar, tarım sektörüne yönelik mali desteklerin ve çevresel felaketlere karşı sigorta mekanizmalarının, göç dinamikleri üzerinde önemli etkiler yaratabileceğini ortaya koymaktadır (Chort ve de la Rupelle, 2022: 1777).

Ajani ve van der Geest'in (2021: 2009) belirttiği üzere göç, iklim değişikliğine bağlı olarak yaşam kaynakları azalan insanlar için yaygın bir uyum yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kısa süreli göçler, iklimsel zorluklar ve diğer olumsuzluklardan kaynaklanan geçici geçim güvensizliklerini hafifletmekte etkilidir (Black vd. 2011, 2013; Cattaneo vd. 2019; van der Geest ve Warner 2015). Yerel uyum çözümleri yetersiz kaldığında, insanlar kalıcı olarak daha iyi geçim şartları sunan bölgelere göç etmek zorunda kalabilirler. Ancak göç etme şansı herkes için mümkün olmayabilir; özellikle düşük gelirli ülkelerde birçok kişi, gereken kaynaklara ve sosyal ağlara erişimden yoksun olduğu için bu imkanlardan faydalanamamaktadır. İklim değişikliği, doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı artırıp aşırı hava olaylarını yoğunlaştırdıkça, daha zor yaşam koşullarına maruz kalan insan sayısı artacaktır. Bu durum, sadece belirli kişilerin daha elverişli bölgelere taşınma fırsatı bulabileceğini göstermektedir (Adams 2016; Navrotski ve de Waard 2018; Ayeb-Karlsson 2020; Xu vd. 2020; Ajani ve van der Geest, 2021: 2009).

Kırsalda uyum süreçlerine ilişkin *ampirik kanıtlar* irdelendiğinde, ilk olarak Dang ve diğerlerinin (2019) 47 ampirik çalışmanın temel bulgularını analiz ettiği çalışmaları önemli bir iç görü sağlamaktadır. İncelemeye alınan faktörler, engellerle birlikte beş ana gruba ayrılarak özetlenmiştir: demografik ve sosyoekonomik faktörler; kaynaklar, hizmetler ve teknolojiler; kurumsal ve politik faktörler, sosyal ve kültürel faktörler; bilişsel ve psikolojik faktörler. Araştırmaların büyük bir kısmında, kaynaklar, hizmetler ve teknolojilerin, çiftçilerin adaptasyon süreçlerine yanıtlarındaki etkileri incelenmiştir zira bu durum finansal ve teknik desteklerin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerde gerçekleştirilen bu çalışmalarda tarımsal yayım, kredi, arazi ve gelişmiş teknolojilere erişimin önemli olduğu belirlenmiştir. Demografik ve sosyoekonomik faktörler ise, çiftçi hanelerinin durumunu ve ekonomik koşullarını yansıtan önemli unsurlar olarak dikkat çekmiştir (Dang vd., 2019: 771). Avrupa Birliği'nde çiftçilerin ve bölgelerin son on yıldaki iklim değişikliğine uyum süreçlerini inceleyen bir diğer makro boyutlu araştırma, çiftçilik pratiklerinde yapılan uyum pratiklerinin mahsul verimi ve gelir üzerindeki etkilerini değerlendirmiştir (Reidsma vd., 2010: 91). Uyum stratejilerinin etkinliğinin, çiftlik yönetimi ve sosyoekonomik koşullarla yakından ilişkili olduğu ve bu faktörlerin, çiftçilerin gelecekteki değişikliklere adaptasyonunu da etkileyebileceği gözlemlenmiştir. Çalışma, çiftlik ve bölgesel düzeyde yapılan karşılaştırmalarla, iklim değişliğinin zaman içinde ve mekânsal olarak farklı etkilere sahip olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle, çiftçilerin geliri üzerindeki etkilerin, mahsul verimliliği üzerindeki doğrudan etkilerden farklı olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, iklim koşullarının ve çiftlik yönetiminin, mahsul verimi ve çiftçi gelirindeki değişimleri nasıl etkilediği detaylı bir şekilde

analiz edilmiş, çiftçilerin uyum stratejilerinin etkilerini azalttığı gözlemlenmiştir. Çalışma, iklim değişikliği etkilerinin, çiftlik özelliklerine ve yönetim stratejilerine bağlı olarak değiştiğini ve bu nedenle etkili uyum stratejilerinin geliştirilmesi için çiftlik türleri ve yönetim pratiklerinin dikkate alınmasının önemini vurgulamaktadır. Uyum süreçlerinin, çiftlik ve bölgesel düzeydeki tepkileri kapsayacak şekilde geniş bir perspektiften ele alınması gerektiği sonucuna varılmıştır (Reidsma vd., 2010: 91).

Güneydoğu ABD'deki yürütülen vaka çalışmalarından hareketle Wilbanks ve Kates (2013) ise, iklim değişikliğine uyum çabalarını, tehlike araştırmaları, sürdürülebilirlik bilimi ve topluluk ile bölgesel dayanıklılık gibi daha geniş çerçevelerle entegre ederek genişletmenin önemini vurgulamaktadır. Çalışma, iklim değişikliğine uyumun, birden fazla tehdit ve stres kaynağına yanıt olarak ele alınmasını önermekte; bu, iklim değişikliğinin karmaşık etkilerini daha iyi anlamamızı, birden fazla tehdidi yönetmekten elde edilen ortak faydaları değerlendirmemizi ve toplumun direncini artırmak için gereken sosyal ilişkileri, iletişim kanallarını ve risk yönetimi stratejilerini güçlendirmemizi sağlamaktadır. Bu bütüncül yaklaşım, iklim değişikliğine uyum sürecini daha geniş bir toplumsal kabul ve uygulama perspektifiyle yaygınlaştırmayı hedeflemektedir (Wilbanks ve Kates, 2013: 6). Güney Meksika'daki bir lagün sisteminde adaptasyon engellerini aşmak için çok aktörlü iş birliklerini ele alan bir başka çalışma ise sosyal ağ analizi kullanarak yerel yönetişim düzenlemeleri aracılığıyla paydaşları birbirine bağlayan ağları, ağ içindeki eksiklikleri ve bu eksikliklerin nasıl giderilebileceğini incelemektedir (Calliari vd., 2019: 146). Çalışma, nicel ve nitel Sosyal Ağ Analizini birleştirerek hem resmî kurumlar arasındaki hem de kurumlar ile yerel topluluklar arasındaki bağlantıları değerlendirmektedir. Bu analiz, ağdaki yoğunluk, merkezileşme ve alt grupların parçalanması gibi özellikleri belirleyerek, uyum çabalarında kritik rol oynayabilecek aktörleri ve ağ yapılarını ortaya koymuştur.

Bu çalışma, sosyal analitik yöntemlerin aktör motivasyonlarını tam olarak çözümlemede yetersiz kalabileceğini kabul ederken, bu yaklaşımın adaptasyon süreçlerinde resmi ve gayriresmî aktörler arasındaki etkileşimleri ve bu etkileşimlerin adaptasyon sonuçlarına etkisini anlamada değerli iç görüler sunmaktadır. Bu bilgiler, adaptasyon politikalarının etkinliğini artırma ve sosyoekolojik sistemlerde sürdürülebilir değişim sağlama potansiyeline sahiptir (Calliari vd., 2019: 146). Öte yandan iklim değişikliği literatüründe oldukça öne çıkan gelişmekte olan küçük ada devletlerinin iklim değişikliğine uyum süreçlerine odaklanan Hagedoorn ve diğerleri (2019) ise Mikronezya Federal Devletleri'ndeki bir kıyı topluluğunda toplumsal uyum projelerine hane halkının katılma niyetini etkileyen faktörleri analiz eder. Bulgular, iklim değişikliği risklerinin yüksek beklentisi ve güçlü bir sosyal sermaye

duygusunun, topluluk uyum kapasitesini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Topluluk faaliyetlerine katılım ve sosyal gruba yönelik algılanan tehditler, uyum kapasitesini belirlemede kilit rol oynamaktadır. Ayrıca, hane halkı büyüklüğü, gelir çeşitliliği ve yüksek kaynak bağımlılığı gibi faktörler, hane halkının uyum projelerine katılım niyeti üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu çalışma, gelişmekte olan küçük ada devletlerindeki toplumsal uyum projelerinin daha etkin bir şekilde tasarlanması ve uygulanması için önemli iç görüler sunmaktadır (Hagedoorn vd., 2019: 723).

Asya'da uyum mekanizmaları ve eğilimlerine ilişkin ampirik kanıtlar mevcuttur. Örneğin Çin'in Sichuan Eyaletindeki 540 çiftçi üzerinden yürütülmüş ve çiftçilerin iklim değişikliğine uyum sağlama kararlarını etkileyen uyum eğilimleri incelenmiştir. Araştırma sonuçları, akraba ve arkadaşların çiftçiler üzerindeki etkileşimlerinin, özellikle iklim değişikliğine uyum süreçlerinde belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. Yeni yılda bir araya gelme gibi güçlü sosyal bağlar sergileyen akraba ve arkadaşların, bu uyum süreçlerine olumlu katkıda bulunduğu; buna karşın zayıf bağlar sergileyenlerin etkisinin daha sınırlı kaldığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, yüksek eğitim düzeyine sahip ve afet tecrübesi olmayan bireyler, akran etkilerini daha fazla hissetmekte ve iklim değişikliğiyle başa çıkmak için proaktif önlemler alma konusunda daha istekli davranmaktadır. Sosyal ağlar ve sosyal güvenin, çiftçilerin iklim değişikliğine uyum süreçlerinde akran etkilerine kısmen aracılık ettiği tespit edilmiş, fakat akraba ve arkadaşlar arasındaki güçlü ve zayıf bağların etkileri arasında önemli farklar bulunmuştur. Bu bulgular, iklim adaptasyon stratejilerinin geliştirilmesinde sosyal yapıların ve ilişkilerin rolünü vurgulamakta ve politika yapıcılar için önemli çıkarımlar sunmaktadır (Ma vd., 2022: 1).

Tibet Platosunda hayvancılık yapan toplulukların iklim değişikliğine uyum sağlamak amacıyla geliştirdiği kooperatif kurumlarını inceleyen bir diğer araştırma bu kurumların, bireysel hak rejimlerine dayalı piyasa mekanizmalarına kıyasla nasıl daha etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma, dört karşılaştırmalı vaka üzerinden, topluluk kooperatiflerinin hayvancıların pazarlara ve kaynaklara erişimini nasıl kolaylaştırdığını ve uyum kapasitelerini nasıl artırdığını analiz etmektedir. Bulgular, kooperatiflerin varlığında, topluluk üyelerinin hem bireysel hem de kolektif uyum stratejileri uygulayarak daha iyi geçim sonuçları elde ettiğini göstermektedir. Ayrıca topluluk kooperatif kurumları, hak sahipliklerini ve piyasa ağlarını netleştirerek, faydaları topluluk üyelerine adil bir şekilde dağıtmakta ve kolektif eylemi teşvik etmektedir. Çalışma, mülkiyet hakları, reforme edilmiş kurumlar ve sosyal ağların etkileşimini içeren hibrit yapıların, topluluk iş birliğinin yeniden kurulmasında ve uyum kapasitesinin artırılmasında kritik rol oynadığını vurgulamaktadır. Bu tespitler, topluluk temelli doğal kaynak

yönetimi kurumlarının, kolektif yönetimi güçlendirerek ve resmi iş birliklerini teşvik ederek, uyum kapasitelerini artırmak adına geniş fırsatlar sunduğunu göstermektedir (Zeren vd., 2023: 522). Bangladeş'in güneybatı kıyı bölgesinde yapılan bir diğer çalışmada, sakinlerin yüksek yoğunluklu siklonlar, tuzlu su girişi, deniz seviyesi yükselmesi gibi çeşitli iklim olaylarından nasıl etkilendiği incelenmiştir. Araştırma, karma veri toplama yöntemleri kullanarak, yerel halkın çok düzeyli adaptasyon stratejileriyle bu sorunlara nasıl yanıt verdiğine odaklanmıştır. Bulgular, yağmur suyu toplama, çeşitli pirinç türlerinin ekimi, yerel sebze yetiştiriciliği ve gölet kumu filtrasyonu gibi çeşitli adaptasyon uygulamalarının benimsendiğini ortaya koymuştur. Ayrıca, kıyı ağaçlandırması ve çok amaçlı siklon barınaklarının inşası, sosyoekonomik ve çevresel açıdan bölgesel dayanıklılığı artırmaya katkı sağlamaktadır (Ashrafuzzaman vd., 2023: 77). Kırsal geçim kaynaklarının desteklenmesi, iklim değişikliğine uyum sağlamak için dünya çapında bir politika önceliğidir. Buradan hareketle Fischer ve diğerleri (2021) çiftçilerin iklim ve diğer zorluklara verdikleri tepkilerin uzun vadeli dönüşümlere nasıl yol açtığını incelemek amacıyla 'kendi kendini organize eden adaptasyon' kavramı geliştirmiştir. Hindistan Himalayaları'nda bir tarım sisteminin kırk yıllık iklim değişikliği tepkileri analiz edilerek, tarımsal bilgi yayılımını destekleyen kurumsal müdahaleler, altyapı yatırımları ve pazar bağlantılarının güçlendirilmesi gibi politika müdahalelerinin, başarılı ve uzun vadeli adaptasyon için uygun koşullar yarattığını ortaya koymuşlardır. Bu müdahaleler, bir zamanlar elma üretimine odaklanmış olan tarım sistemlerinin, çok çeşitli meyve, sebze ve tahıl ürünlerini içerecek şekilde dönüşmesine imkân tanımıştır. Çiftçiler, sosyal ağlar ve kırsal kurumlarla etkileşimlerine göre beş farklı tarımsal portföyde gruplandırılmış olup, bu durum dağıtılmış karar alma mekanizmalarının önemini ortaya koymaktadır. Araştırma, uzun vadeli öz-örgütlenmeyi desteklemek için, önceden belirlenen iklim müdahalelerinin ötesine geçen politika mekanizmalarının belirlenmesinin gerekliliğini savunmaktadır (Fischer vd., 2021: 1).

Vietnam'ın Orta Bölgesi'nde artan aşırı hava olaylarına bağlı olarak çiftçilerin tarımsal üretim kayıplarını en aza indirmek amacıyla adapte olabilecekleri tarım kültürü uygulamalarındaki değişiklikleri tartışan bir diğer çalışma çiftçilerin iklim değişikliğine uyum sürecindeki kararlarını etkileyen çeşitli faktörleri incelerken, eğitim, çiftlik boyutu, zarar düzeyi, deneyim, kredi erişimi ve cinsiyet gibi değişkenlerin adaptasyon olasılığını önemli derecede etkilediğini ortaya çıkarmıştır (Trinh vd., 2018: 224). İklim değişikliği eğitimine katılım ve çiftlik büyüklüğü, bu kararlarda öne çıkan faktörler olarak belirlenmişken, işgücü mevcudiyeti ve yerel örgütlere üyelik etkili olmamıştır. Bölgesel çiftçilerin iklim değişikliğine uyum kapasitesini artırmak üzere, iklim değişikliği eğitimlerinin genişletilmesi, tarım arazilerinin birleştirilmesini teşvik eden politikaların oluşturulması ve iklim değişikliğine uyum

süreçlerinin yerel örgütlerce benimsenmesi gerektiği önerilmiştir. Zira bu önlemler, bölgedeki küçük ölçekli çiftçiler için iklim adaptasyonunu kolaylaştırabilir (Trinh vd., 2018: 224). Bir başka ampirik çalışma ise Endonezya'nın Doğu Java bölgesindeki 302 çiftçi üzerinde yürütülen araştırma ile, çiftçilerin iklim değişikliğine uyum sağlama niyetlerini etkileyen psikolojik faktörleri Koruma Motivasyonu Teorisi çerçevesinde inceler (Purwanti vd., 2023: 1). Algılanan risk ve uyum değerlendirmesinin, algılanan iklim değişkenliğine olumlu etki yaparken, uyumsuzluğun bu değişkenliği olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, algılanan risk ve uyum değerlendirmesi, yüksek uyum niyeti ile doğrudan ilişkili bulunmuş, adaptasyon değerlendirmesi ve algılanan riskin, iklim değişikliği üzerinden uyum niyetine dolaylı negatif bir etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Uyumsuzluğun, uyum değerlendirmesi üzerinde ters yönlü dolaylı bir etkisi olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar, iklim değişikliği hakkında bilgi sahibi çiftçilerin uyum sağlama eğiliminde olduğunu, ancak uyumsuzluk ya da bozuk uyumun uyum niyetini düşürdüğünü göstermektedir. Çalışma, çiftçilere yönelik iklim bilgisi ve destek hizmetlerine erişimin artırılması gerektiğini ve bu çok yönlü yaklaşımın, iklim değişikliğine uyum uygulamalarını geliştireceğini önermektedir (Purwanti vd., 2023: 1).

En geniş ampirik kanıtların bulunduğu yerlerden biri kuşkusuz Afrika kırsalıdır. Çiftçilerin uyumunu neyin belirlediği ve nasıl ölçüleceği konusunda yeterli bilgi bulunmadığını, bu nedenle çiftçilerin iklim değişikliğine uyum süreçlerini anlamayı, hassas varlıkları belirlemeyi ve etkili uyum politikaları geliştirmeyi Tanzanya'nın Morogoro bölgesindeki altı köyde uygulanan bir çalışma aracılıyla hedefleyen Below (2012) faaliyete dayalı bir uyum endeksi geliştirmiştir. Bulgular, kırsal altyapı, tarımsal girdilerin mevcudiyeti ve teknik verimlilik, eğitim sistemlerinin eşitlikçi yapısı ve sosyal sermayenin güçlendirilmesi gibi faktörlerin, çiftçilerin adaptasyon kapasitelerini artırmanın etkili yolları olduğunu göstermektedir (Below, 2012: 223). Zimbabve özelinde ise adaptasyon önlemlerinin maliyetleri ve sömürgecilik mirasının etkileri araştırılmıştır. Zimbabve'nin Chirumanzu yeniden yerleşim bölgelerindeki mısır üreticileri tarafından benimsenen adaptasyon önlemleri ve bunların beraberinde getirdiği maddi olmayan ile dolaylı maliyetlerin incelendiği araştırmada, çeşitlendirme, ekim zamanlarının ayarlanması ve kuraklığa dayanıklı türlerin kullanımı gibi çeşitli stratejilerin uygulandığı görülmektedir. Ancak, bu önlemler acı, utanç, alay ve klişeleşme gibi maddi olmayan maliyetlerle ve ek, planlanmamış harcamaları içeren dolaylı maliyetlerle ilişkilendirilmiştir. Sonuç olarak, bu maliyetlerin çiftçilerin adaptasyon kapasitesini ve direncini azaltabileceği vurgulanmakta; ulusal hükümetlerin, çiftçileri destekleyici ve sürdürülebilir çözümler geliştirirken bu maliyetleri de dikkate alması gerektiği vurgulanmaktadır (Kori vd., 2021: 397). Ülkedeki komünal çiftçiler üzerinde sömürgeci ve çağdaş kalkınma politikalarının

iklim değişikliğine uyum sürecine olan etkilerinin incelendiği bir diğer araştırma ise sömürgecilik mirasının, belirli bölgelerdeki çiftçiler için iklim değişikliği adaptasyonunu ciddi bir zorluk hâline getirdiği ve mevcut iklim etkileriyle nasıl birleştiğini belgelemeyi ve anlamayı amaçlamaktadır. Bulgulara göre gelir çeşitlendirme fırsatlarının kısıtlı oluşu, çiftçilerin iklim değişikliğine karşı daha kırılgan hâle gelmesine ve stres dönemlerinde yanıt verme ve iyileşme kapasitelerinin azalmasına neden olmuştur. Çiftçilerin karşılaştığı adaptasyon zorlukları, onları desteklemeyen zayıf agroekolojik bölgelere yerleştiren sömürge toprak sistemi tarafından ziyadesiyle kök salmıştır. Yazarlar, bu adaptasyon zorluklarının, tarihsel ve sömürge dönemi kalkınma politikalarının bir sonucu olan oluşan ortak kullanım alanlarındaki durumlar çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Ayrıca, bağımsızlık sonrası dönemde uygulanan kalkınma stratejilerinin çiftçilerin iklim değişikliğine uyum yeteneklerini nasıl azalttığına dair bir anlayışın geliştirilmesi gerektiği belirtilmektedir (Maganga ve Conrad Suso, 2022: 1).

Araştırmaların yoğunlaştığı bir diğer ülke olan Nijerya'da gerçekleştirilen bir çalışma ise iklim değişikliğine uyum ve başa çıkma stratejileri üzerine kapasite geliştirme ihtiyacını ele alarak ve tarımsal yayım çalışanları ile çiftçiler için eğitim modülleri belgelemiştir (Ogubameru vd., 2013: 61). Bölgede iklim değişikliğinin, özellikle yağmurla beslenen tarım sistemleri üzerindeki olumsuz etkileri geniş çapta kabul edilmektedir. Bu değişiklikler, bitkisel ürünlerin gelişimini engellemekte, ağaçların geç meyve vermesine yol açmakta ve çiftlik hayvanları ile mahsullere zarar veren hastalık ve zararlıların yayılmasını kolaylaştırmaktadır. Uyum stratejileri arasında su koruma teknikleri, farklı çeşitlerin ekimi, karma tarım ve erken ekim önerilmektedir. Çalışmada ayrıca, Nijerya'daki tarım eğitimi veren yükseköğretim kurumlarında iklim değişikliği müfredatının entegre edilmesi ve bu konuda beş modüle dayalı bir kapasite geliştirme programının uygulanması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu eğitimlerle donatılan profesyonel yayım çalışanlarının, çiftçilere iklim değişikliği hakkında bilgiyi etkili bir şekilde aktarması hedeflenmektedir (Ogubameru vd., 2013: 65). Nijerya'nın Bayelsa Eyaletinde 67 çiftçi ile gerçekleştirilen bir başka araştırmanın sonuçlarına göre, çiftçilerin çoğunluğu iklim değişikliğini yüksek bir risk olarak algılamakta ve buna karşı çeşitli uyum stratejileri benimsemektedir. Bu stratejiler arasında ekim zamanlarının değiştirilmesi, arazilerin malçlanması ve sulama çukurlarının kazılması yer almaktadır. Ancak, çiftçiler daha fazla uyum önlemi almak istemelerine rağmen finansal kısıtlar nedeniyle bu konuda sınırlı kalmaktadır. Bu durum, çiftçilerin iklim değişikliğine karşı daha etkin mücadele edebilmeleri için finansal destek ve kaynakların artırılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır (Elum ve Snijder, 2023: 745). Ülkedeki üç büyük ekolojik bölgede bulunan çiftçi toplulukları üzerinde yapılan bir

çalışmada ise iklim değişikliğinin tropikal üç ürün üzerindeki etkileri incelenmekte ve bu çiftçilerin benimsediği uyum seçenekleri değerlendirilmektedir. Araştırma bulguları, yağış ve sıcaklık değişkenliğinin mahsul verimleri üzerinde belirgin bir etkisi olduğunu; ancak çoğu çiftçinin bu değişikliklere uyum sağlama kapasitesinin düşük olduğunu göstermektedir. Bu durum, bölgedeki çiftçiler için mevcut adaptasyon seçeneklerinin geliştirilmesinin zorunlu olduğunu ve bu konunun hükümet politikalarının odak noktasında olması gerektiğini vurgulamaktadır (Ayalende vd., 2021: 297).

Bir diğer çalışma Güney Afrika'daki kırsal geçimlik tarım toplulukları arasında, iklim değişikliğine uyum sağlamalarına yardımcı olan yerel bilginin kullanımını ele almaktadır (Basdew vd., 2017: 56). Nesiller boyunca sözlü geleneklerle aktarılan yerel bilginin, özellikle yaşlılar tarafından genç nesillere taşınan mevsimsel değişikliklerin ve yağışların tahmininde kritik bir rol oynadığı belirlenmiştir. Çiftçiler, bilimsel iklim bilgilerine karşı bir güvensizlik bildirmiş ve bu bilgilerin teknik zorluklar içerdiğini ifade etmişlerdir. Araştırma, çiftçilerin yerel ve bilimsel hava tahminlerini entegre etmeye açık olduklarını ve bu entegrasyonun tarımsal karar alma süreçlerini iyileştirebileceğini vurgulamaktadır. Yerel göstergelerin belirlenmesi, mevsimsel iklim bilgilerinin yayılma yollarının tespiti ve yerel ile bilimsel bilginin güçlü ve zayıf yönlerinin değerlendirilmesi çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır zira bu süreç, yerel bilginin korunması ve bilimsel bilgilerle entegrasyonunun teşvik edilmesi açısından önem taşımaktadır (Basdew vd., 2017: 56). Kenya'daki çiftçiler arasında iklim değişikliğine uyum sağlamak amacıyla geliştirilen Kenya İklim Akıllı Tarım Projesi kapsamında, iklim-akıllı tarım projelerine katılımın incelendiği bir başka araştırmada Kakamega İlçesi'nde yer alan çiftçilerin projelere katılım süreleri ve projelerden benimsedikleri iklim akıllı tarım uygulamalarının sayısı değerlendirilmiştir (Okumu vd., 2023: 1). Bulgular, çiftçilerin katılım derecesinin, projenin sunduğu iklim akıllı uygulamaların sayısı ve proje fon sağlayıcısının türüne bağlı olarak olumlu yönde anlamlı bir etkileşim içerisinde olduğunu göstermiştir. Uzun süreli katılım, yayım ziyaretlerinin sıklığı ve pazara olan uzaklıkla negatif bir ilişki sergilerken, benimsenen iklim akıllı tarım uygulamalarının sayısı ise pazara uzaklık ve yasal arazi sahipliği ile negatif olarak ilişkilendirilmiştir. Çalışma, ulusal ve uluslararası fon sağlayıcılar arasındaki iş birliklerini, yerel liderlerle ve genç çiftçilerle olan etkileşimleri güçlendirerek ekonomik büyümeyi teşvik etmeyi ve yoksulluğu azaltmayı önermektedir. Çalışma kapsamında bu tür iklim akıllı tarım projelerinin, daha geniş topluluklar için de genişletilmesi ve teşvik edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır (Okumu vd., 2023: 1).

Batı Uganda'daki Rwenzori bölgesinde yer alan çobanlar arasında, kamu ve özel sektör tarafından sunulan uyum programlarına rağmen, iklim değişikliğine adapte olmada çeşitli

engellerle karşılaşıldığından hareketle yola çıkan bir başka araştırma; iklim bilgisi, yayım hizmetleri ve krediye erişim eksikliği, uyum önlemlerinin yüksek maliyeti ve güvensiz arazi kullanımı gibi başlıca engelleri ortaya çıkarmıştır. Çalışma, iklim değişikliği bilgilerinin etkin bir şekilde yayılması için ilgili çalışanların ve paydaşların kapasitelerinin artırılması, arazi mülkiyeti ve haklarına odaklanılması ve iklim finansmanı programlarının maliyeti yönetmede daha etkin hâle getirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Nkuba vd., 2021: 660). Gelişmekte olan ülkelerin kırsal bölgelerindeki olumsuz iklim koşullarının göç üzerindeki etkilerini Burkina Faso ve Senegal üzerinden araştıran bir çalışmanın varsayımına göre, iklim koşulları genellikle göçü azaltmak yerine artırmakta ve bu etki tarımsal üretkenlikteki değişimlerle ılımlı hâle gelmektedir. Elde edilen sonuçlar, Senegal'de aşırı yağışların uluslararası göçü artırdığını, Burkina Faso'da ise sıcak hava dalgalarının uluslararası hareketliliği azalttığını göstererek iklim engelleyici mekanizmalar için kanıtlar sunmaktadır. Ayrıca, kuraklık Senegal'den uluslararası göç üzerinde koşullu bir etkiye sahip olup, bu etki yer fıstığı üretiminin yüksek olduğu bölgelerde daha belirgin hâle gelmektedir. İklim değişikliklerinin etkileri mevsimsel bir örüntü izlemekte, sıcak hava dalgalarının büyüme mevsimiyle çakıştığı ve aşırı yağışların büyüme mevsiminden önce gerçekleştiği zamanlarda en güçlü etkiler ortaya çıkmaktadır (Nawrotzki ve Bakhtsiyaraya, 2017: 1). Görüldüğü üzere başa çıkma pratikleri ve uyum süreçleri bölgeler arasında farklılıklar ve benzerlikler göstermektedir.

2.7.2.1. İklim Afetleri Özelinde Uyum Süreçleri

İklim değişikliği ile artan *orman yangını* riski arasındaki ilişki, orman yangınına eğilimli bölgelerde adaptasyon gerekliliğini öne çıkarmaktadır. Araştırmalar genellikle topluluklar, politikalar ve yönetişim sistemleri üzerine odaklanmışken, bireysel adaptasyon tepkileri konusunda sınırlı bilgi bulunmaktadır. Bireylerin orman yangınlarına maruziyeti, kendi risk azaltma davranışlarıyla şekillenmektedir ve bu davranışların uyumlu olup olmadığı konusundaki belirsizlik, politika yapıcıların etkili adaptasyon politikaları geliştirme yeteneğini sınırlayabilmektedir (Hamilton vd., 2018: 1). Bilim insanları ve politika yapıcılar için orman yangını riskine karşı kolektif tepkileri şekillendiren yerel bağlamı anlamak büyük bir zorluk teşkil etmektedir. Bu bağlamda gerçekleştirilen bir araştırma, orman yangınına uyum kapasitesini anlamak amacıyla geçmişte yapılmış 18 vaka çalışmasını karşılaştırmaktadır (Paveglio vd., 2015: 298). Araştırma, yerel sosyal bağlam ve topluluk özelliklerinin orman yangını planlaması ve risk azaltımına nasıl etki ettiğini, topluluk "arketiplerini" ortaya çıkarmak için analiz etmektedir. Bu arketipler, orman yangını riski altındaki çeşitli topluluklarla iş birliği geliştirmek ve onlara özel bilgi mesajları tasarlama potansiyeli taşımaktadır. Dört farklı

topluluk arketipi; yerel iletişim ağları, yere bağlılık, hükümete güvensizlik ve orman sağlığına yönelik eylemler açısından ayrışmaktadır. Bu araştırma, vaka çalışmaları arasında tutarlı dersler çıkarmak ve farklı iletişim stratejilerini test etmek için metodolojik araçlar sağlamaktadır (Paveglio vd., 2015: 298). Zira, insanların orman yangınına adaptasyon sürecini, belirli yerlerin özgül bağlamı tarafından yönlendirilen sürekli müzakere edilen ödünleşmeler çerçevesinde ele almakta fayda vardır (Paveglio, 2021: 618). Yerellikler ve topluluklar hakkında derinlemesine bir anlayışa sahip olmak birinci adım ise acil durum kuruluşlarının afet yönetimindeki rolleri ve devletin bu kuruluşlara olan desteklerini içeren süreçleri anlamanın ikinci adım olduğunu söylemek mümkündür. Bu süreçlerin iklim değişikliği ile artan aciliyeti göz önünde bulundurularak, devlet-toplum ilişkisinin ve yerel yönetimlerle topluluklar arasındaki dinamiklerin daha iyi anlaşılması uyumun olmazsa olmaz bir parçasıdır (Fairbrother ve Tyler, 2018: 16).

Örneğin, yangın yönetimi kurumlarının ev sahiplerine sıklıkla önerdiği evlerin yakınındaki bitki örtüsünün temizlenmesi; estetik, mahremiyet, biyoçeşitlilik, enerji tüketimi ve mülk değerleri üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir (Gibbons vd., 2018: 10). Bu durum, paydaşların bu uygulamaya karşı çıkmalarına neden olabilir. Bu nedenle, ağaç ve çalıların tamamen ortadan kaldırılması yerine, yangın riskini azaltacak alternatif bitki örtüsü yönetimi yöntemlerine ihtiyaç duyulduğu tespitinden hareketle 499 evden elde edilen verilerle yapılan analizler, üç hipotezi desteklemiştir: (1) 'yeşil' bitki örtüsünün korunması evlere ek koruma sağlar, (2) evlerin yakınındaki ağaç ve çalıların çok sayıda ayrı yamalar hâlinde düzenlenmesi riski azaltır, (3) rüzgâr yönündeki ağaç ve çalılar, rüzgâr altında tutulanlara göre evler için daha büyük risk oluşturur. Bulgular, yangın riskini yönetirken, ağaç ve çalıların korunmasının da önemli olduğunu göstererek, düzenleyicilere ve mülk sahiplerine yönelik pratik seçenekler sunmaktadır (Gibbons vd., 2018: 10).

Schumann ve diğerlerinin de (2020) belirttiği üzere son yıllarda, dünya genelinde orman yangınlarının sosyal, ekonomik ve ekolojik etkileri artış göstermiştir. Bu artış, küresel iklim değişikliği, insan faaliyetlerinin etkilediği bölgesel orman yangını rejimleri ve özellikle ormanlık alan-kent arayüzü bölgelerinde evlerin ormanlık alanlara yayılması gibi faktörlerin karmaşık etkileşiminden kaynaklanmaktadır. Araştırmalar ve yönetimsel çabalar, ekolojik işlevselliği korurken insan hayatı ve mülklerine yönelik riskleri minimize eden yangına uyumlu topluluklar oluşturma yönünde yoğunlaşmıştır. Yangın öncesi sosyoekolojik dinamikleri vurgulayan çalışmaların yanı sıra, yangın sonrası dönemde sosyoekolojik geri bildirimleri araştıran çalışmalara da ağırlık verilmeli, afet sonrası toplumsal toparlanma ve adaptasyon için sosyoekolojik modeller üzerinde çalışılmalıdır (Schumann vd., 2020: 1).

Artan orman yangını riskine ve etkilerine maruz kalan yerlerin başında gelen Avustralya'da, devlet kurumları orman yangınlarına karşı toplumsal direncin artırılmasını vurgulamakta, Batı Victoria'daki kırsal topluluklar ise özellikle gönüllü itfaiye teşkilatlarına katılarak yangın risk yönetiminde aktif rol almaktadır. Bu bağlamda gerçekleştirilen bir çalışma yol kenarı alanlarının planlanmış yakılmasını içeren uygulamalar üzerinden, sosyal-ekolojik hafıza, sosyal öğrenme ve adaptasyon süreçlerini incelemektedir. Araştırma, yerel bilgilerin ve anlatıların, gönüllü kimliğini nasıl şekillendirdiğini ve "ortak sorumluluk" kavramını nasıl somutlaştırdığını ortaya koymaktadır. Bulgular, yol kenarı yangınlarının yönetiminde gönüllü katılımın, sosyal öğrenmeyi ve topluluk içi devamlı katılımı teşvik etmede hayati bir rol oynadığını göstermektedir. Ancak, değişen arazi kullanımları ve sosyal demografi gibi faktörler yerel gönüllü kapasitelerini zorlamakta, bu duruma adaptasyonu ve risk yönetimi bağlamında geniş çaplı dönüşümleri sorgulanmaktadır (Dickson-Hoyle vd., 2021: 312). Avustralya'da kamu politikasında "toplum" kavramının kullanımı artarken, bu terimin çoğu zaman kafa karıştırıcı ve çelişkili biçimde kullanıldığı görülmektedir (Fairbrother ve Tyler, 2018: 15). Bu bağlamda "toplum" kavramının kullanım kökenlerini ve sosyal sermaye ile topluluk kapasitesi oluşturma gibi ilişkili kavramlarla olan bağını inceleyen bir diğer araştırma, orman yangınları ile mücadele eden kurumların gönüllülük esaslı yapısında, topluluk temelli politikalara yönelik sosyal sermaye yaklaşımını ele almıştır. Araştırmada iletişim, kurumsal uyarılardan kamu eğitim programlarına kadar geniş bir kapsamda değerlendirilirken; analiz topluluklarla yangından sorumlu kurumlar arasındaki etkileşim ve güç dinamiklerinin oynadığı rolün önemine dikkat çekmektedir. Araştırma, afet olayları bağlamında topluluk ve yerellik arasındaki ilişkileri vurgulayarak, bu kavramların pratik uygulamalarının ve etkileşim süreçlerinin detaylı olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır (Fairbrother ve Tyler, 2018: 15). Etkili iletişim, yangına hazırlık ve müdahale süreçlerinin merkezinde olup, kurumlar ve topluluklar arasındaki karmaşık sosyal ilişkileri içermektedir. Bu bağlamda araştırma sonuçları kurumlar ve halk arasındaki ilişkileri ve bu ilişkilerin topluluklardaki çeşitlilik ve eşitsizlikleri nasıl yansıttığını ortaya koymakta ve afet çalışmalarının daha geniş perspektiflerle zenginleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Fairbrother ve Tyler, 2018: 15).

Benzer şekilde Kuzey Amerika'nın batısında son otuz yıl içinde orman yangınlarının sayı ve boyut olarak arttığı, bu eğilimin iklim değişikliği nedeniyle sıcaklıkların artmasıyla devam edeceği gözlemlenmiştir. Schoennagel ve diğerlerinin de (2017) belirttiği üzere bu durum, yaban arazi-kentsel yerleşimler arayüzünde önümüzdeki on yıllarda yangın riskinin ciddi şekilde yükseleceğine işaret etmektedir. Mevcut politikalar, orman yangınlarına karşı direnç geliştirmek ve yangın sonrası alanların restorasyonunu sağlamak için yangın söndürme

ve yanıcı madde yönetimi gibi yöntemlere odaklanmıştır; ancak bu stratejiler, yangınların getirdiği yeni koşullar için yetersiz kalmaktadır. Buna karşılık, adaptif dayanıklılık yaklaşımları geliştirilmesi önerilmekte, bu yaklaşımlar; yanıcı madde yükünü azaltmanın sınırlı etkisini kabullenme, bazı ekosistemlerin ve yerleşim alanlarının artan yangınlara uyumunu kolaylaştırma, çeşitli şiddetlerdeki yangınların aktif yönetimi, yerleşim gelişiminin yangına dayanıklı şekilde teşvik edilmesi ve planlanması gibi unsurları içermektedir. Bu yeni stratejiler, ekosistemlerin ve yerleşim alanlarının orman yangını ve artan sıcaklıklara adaptif tepkilerini teşvik ederek, yangın rejimlerine uyum sağlama ve yangına adapte topluluklar geliştirme yönünde bir dönüşümü temsil etmektedir (Schoennagel vd., 2017: 4582).

ABD'de hava olaylarının insanların göç kararları üzerindeki etkileri hakkındaki araştırmaların oldukça sınırlı olduğundan hareketle Clark ve diğerleri (2022) ise, 2010-2020 yılları arasında ABD genelinde yapılan bir inceleme ile, sosyoekonomik ve çevresel faktörleri kontrol ederek, insanların sıcak hava dalgaları ve kasırgalardan etkilenen bölgelerden taşındıklarını; ancak orman yangınlarından yoğun etkilenen bölgelere doğru göç ettiklerini ortaya koymuştur. Bu, orman yangınlarının tehlikelerinin, bu bölgelerde yaşamanın algılanan faydalarını henüz geçmediğini gösteriyor olabilir. Bu bulgular, iklim değişikliğine ve doğal tehlikelere karşı önlemler alınması gereken göç alan bölgelerde politika yapıcılar ve planlamacılar için önemli sonuçlar doğurmaktadır (Clark vd., 2022: 1). Öte yandan orman yangınları ile bir arada yaşamaya uyum sağlamış topluluklar oluşturma çabalarına rağmen, toplulukların bu hedefe ulaşma yolları belirsizliğini korumakla birlikte, tehlike araştırmaları, özellikle yangın sonrası yeniden inşa süreçlerinin, birey ve topluluk adaptasyonu için önemli fırsatlar sunduğunu belirtmektedir (Mockrin vd., 2015: 839). Bu bağlamda, Boulder, Colorado'daki 2010 Fourmile Canyon Yangını sonrası gerçekleştirilen yeniden inşa süreci incelenmiş, yangın riski algısındaki değişimler ve yeniden inşa edilen evlerin yapısal özellikleri ile bitki örtüsünün düzenlenmesi araştırılmıştır. Bulgular, adaptasyonun hem gerçekleştiğine hem de gerçekleşmediğine dair kanıtlar sunmakta, yeniden inşa sürecinin yavaş ilerlediğini ve yangını takip eden üç yıl içinde evlerini kaybedenlerin sadece %30'unun evlerini yeniden inşa ettiğini ortaya koymaktadır. Yangın sonrası yeniden inşa süreci, yapısal değişikliklerle sınırlı kalmakla birlikte, bu sürecin önemi ve karmaşıklığı vurgulanmaktadır (akt: Mockrin vd., 2015: 839).

Kanada'nın British Columbia eyaletinde 2017 yılında yaşanan aşırı orman yangını sezonu ise, 1,2 milyon hektarlık bir alanda yangın çıkmasıyla rekor kırmış ve bunda en büyük rolü o dönemde yaşanan aşırı sıcak ve kuru hava koşulları oynamıştır (Kirchmejer-Young vd., 2019: 2). Yapılan bir olay ilişkilendirme analizi ve bölgesel iklim modeli simülasyonları,

yangınların ve yanan alanın büyüklüğünün antropojenik iklim değişikliği nedeniyle önemli ölçüde arttığını ortaya koymuştur. Analizler, gözlenen sıcaklık anomalilerinin %95'ten fazlasının insan kaynaklı faktörlerden kaynaklandığını, yangın hava ve davranış ölçütlerinin 2-4 kat daha olası hâle geldiğini ve yanan alanın 7-11 kat arttığını göstermiştir (Kirchmejer-Young vd., 2019: 2). Bu durum mega yangınlara uyumun Kanada için de en öncelikli meselelerden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Kanada'nın British Columbia (BC) eyaletinde son yirmi yılda orman yangını yönetimi ve politikasının nasıl evrildiğini analiz eden bir araştırma, bağımsız incelemeler ve uluslararası örneklerden alınan dersler üzerine odaklanarak, politika ve yönetişimdeki değişiklikleri değerlendirmektedir (Nikolakis ve Roberts, 2022: 144). Ayrıca, BC'nin orman yangınına müdahalesi sırasında karşılaşılan yetki ve kültürlerarası zorluklar incelenmekte, yerli halkların yangın yönetimi pratiklerinin, modern orman yangını stratejilerine entegrasyonu üzerine vurgu yapılmaktadır. Araştırma, yerli politika öğrenimi ve transferinin artışını ve bu süreçlerin nasıl işlediğini ele almakta, BC ve global ölçekte orman yangını yönetimi için çıkarımlar sunmaktadır (Nikolakis ve Roberts, 2022: 144).

İklim tehlikeleri sonucunda ortaya çıkan etkiler ve kayıplar, topluluklar arasında eşitsiz bir biçimde yaşanmakta ve yerel sakinlerin sağlığı ve refahı üzerinde yıkıcı etkilere sahip olabilmektedir. Walker ve diğerlerinin de (2021) belirttiği üzere bağlamsal yaklaşımlar, farklı bireylerin ve grupların iklim değişikliğinin etkilerini neden farklı şekilde deneyimlediğine odaklanırken, değerlere dayalı yaklaşımlar, korunması istenen öznel değerlerin tanımlanmasını ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda Walker ve diğerleri (2021) kesişimsel bir çerçevenin hem bağlamsal hem de değerlere dayalı yaklaşımları bütünleştiren bir model olarak nasıl işlev görebileceğini göstermek amacıyla Saskatchewan'ın kuzeyinde meydana gelen büyük bir yangını ele alır. Kesişimsel çerçeve, yerel değerlere yönelik etki ve kayıpların sosyal kategori kesişimlerinde nasıl farklılaştığını ve bu farklılaşmaların sosyal yapılar ve güç ilişkileri tarafından nasıl şekillendirildiğini belirlemektedir. Araştırma, kapsayıcı ve eşitlikçi uyum politikalarının geliştirilmesi için sosyal gruplar arasındaki deneyim farklılıklarını tanımayı, topluluk üyelerinin katılımını artırmayı ve yerel sakinlerin mevcut adaptasyon çabalarını desteklemeyi önermektedir. Bu çerçeve, iklim değişikliğine uyum sağlamada sosyal eşitsizlikleri azaltmayı amaçlayan pratik bir rehber sunmaktadır (Walker vd., 2021: 171).

İklim değişikliği bağlantılı orman yangınların en temel özelliklerinden birisi yanan alan miktarının genişliğidir. Öyle ki bu yangınlar yerel hatta ulusal sınırları da aşabilmektedir. Bu bağlamda yapılan bir çalışma İsveç'teki büyük bir orman yangını sonrasında, idari sınırları aşan aşırı hava olaylarının yönetim zorluklarını, hesap verebilirlik ile risk yönetiminin nasıl şekillendirildiğini ve müzakere edildiğini ele almaktadır. Çalışma, yangın insan kaynaklı

olmasına rağmen, kamu idarelerinin yerel acil durum hizmetlerinin yetersizlikleri ve orman yangını davranışı üzerindeki sınırlı bilgileri nedeniyle yangın yönetimindeki kusurları vurgulamıştır. Yangının idaresiyle ilgili yönetim zorluklarını doğrulayan çalışma, sorumlulukların kim tarafından ve hangi forumda üstlenileceği konusunda tam bir anlayışın olmamasını ve orman yangınlarının önlenmesi için gereken bilgi, koordinasyon ve iş birliğinin yetersizliğini ortaya koymuştur. Araştırma, orman yangınlarına yönelik olarak daha iyi bilgilendirilmiş kamu yönetimi ve sorumlulukların netleştirilmesi çağrısında bulunarak, ilişkili ağların etkinleştirilmesinin önemini vurgulamaktadır (Johansson ve Lidskog, 2020: 353).

Son on yıllarda, iklim değişiklikleri ve arazi kullanımındaki dönüşümlerin, Akdeniz tipi iklim bölgelerinde orman yangınlarının artmasına ve mega yangınların daha sık meydana gelmesine neden olduğuna değinilmişti. Moreira ve diğerleri (2020) bu noktada mevcut yangın yönetim politikalarının, bu bölgelerdeki artan sıcaklıkları ve arazi ölçeğindeki yanıcı madde birikimini yeterince dikkate almadığını iddia etmektedir. Bu durum, aşırı yangın havası koşullarında yangın söndürme çabalarının başarısız olmasına, daha büyük ve şiddetli yangınlara yol açan bir 'yangınla mücadele tuzağı'na sebep olmaktadır. Bu nedenle, politikaların ve harcamaların yangınların olumsuz etkilerini bastırmak ve azaltmak üzere yeniden dengelenmesi gerektiği önerilmekte, politika etkinliğinin yanan alan miktarı yerine kaçınılan sosyoekolojik hasar ve kayıplar açısından değerlendirilmesi gerektiğini vurgulanmaktadır. Bu yaklaşım, paradigma değişikliğini gerektiren önemli bir düzenleme olarak ele alınmaktadır (Moreira vd., 2020: 1). Yazarlara göre Akdeniz tipi iklim bölgelerinde orman yangınıyla mücadelede insan hayatını ve varlıklarını koruma çabaları devam etmelidir. Ancak, iklimsel, ekolojik, sosyoekonomik ve arazi kullanımı eğilimleri göz önünde bulundurulduğunda, aşırı orman yangını olaylarının sıklığının artması beklenmektedir. Bu nedenle, yangın söndürme odaklı politikalar yerine, azaltma, önleme ve hazırlık faaliyetlerine daha fazla yatırım yapılması hem mantıklı hem de pragmatik bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Politika değişikliği, yangın yönetimi için ayrılan mevcut kaynakların yanı sıra diğer sektörlerden sağlanacak ek kaynaklarla desteklenebilir. Ancak, yangın söndürme çabalarının azaltılması anlamına gelmeyen bu değişiklik, yangınla mücadelede daha kapsamlı bir strateji benimsenmesini ve daha dayanıklı arazi ve yapıların oluşturulmasını teşvik edecektir (Moreira vd., 2020: 5).

İklim değişikliği ile birlikte artan orman yangınlarının temelinde kuşkusuz sıcak ve kuru hava şartlarının hem yoğunluğunun hem de süresinin artması yatmaktadır. Orman toplulukları bir yangın oluşmasa dahi bu koşullardan ziyadesiyle olumsuz etkilenmektedir. Bu bağlamda Malavi'deki orman sakinlerinin iklim değişikliği ve aşırı hava olaylarına karşı uyum kapasitelerinin ve başa çıkma stratejilerinin incelendiği bir araştırmanın sonuçları, bu

toplulukların çeşitli ekstrem iklim olaylarına karşı yıllar boyunca farklı adaptasyon ve başa çıkma yöntemleri geliştirdiğini göstermektedir (Chisale vd., 2024: 1). Örneğin, Mchinji'de akarsular ve kuyular etrafında kış mahsulü yetiştirme (Dimba) en yaygın uygulama olurken, Mangochi'de yağmurlu mevsimlere denk gelecek şekilde ekim dönemlerinin değiştirilmesi sıkça tercih edilmiştir. Ayrıca, hane halklarının su temini ve iletişim hizmetlerinden duyduğu memnuniyet ile sosyal sermaye, kullanılan stratejilerin seçiminde etkili olmuştur. Sonuç olarak, kurumsal hizmetler, sosyal ağlar ve sosyal sermaye gibi kaynakların, iklim değişikliklerine uyum sağlama ve başa çıkma kapasitelerini artırmada önemli rol oynadığı belirlenmiştir. Çalışma, iklimle ilgili zorluklara karşı daha sürdürülebilir ve dönüştürücü stratejilerin geliştirilmesinin önemini vurgulamaktadır (Chisale vd., 2024: 1). İklim değişikliği, Nepal'in ormana bağımlı kırsal topluluklarının geçim kaynakları üzerinde de belirgin etkiler yaratmaktadır. Bu bağlamda Nepal'in orta tepelerinde yaşayan toplulukların, doğal kaynaklarını koruma ve iklim değişikliğiyle başa çıkma çabalarını inceleyen bir araştırma, iklimsel tehlikeleri belirlemiş, çeşitli uyum ve başa çıkma stratejilerini değerlendirmiş ve toplulukların iklim değişikliğine adaptasyon sürecinde karşılaştıkları zorlukları ortaya koymuştur. Yapılan odak grup tartışmaları, anketler ve yarı yapılandırılmış görüşmeler, toplulukların değişen iklim koşullarından önemli ölçüde etkilendiğini ve biyo-mühendislik yapıları inşa etme ile çeşitli bitki türlerini ekme gibi uyum stratejileri uyguladıklarını göstermiştir (Dhungana vd., 2020: 1462).

Artan orman yangınlarına uyum bağlamında nasıl Amerika ve Avustralya ön plana çıkıyorsa, *artan kuraklıklara* uyum bağlamında yapılan çalışmalarda da Afrika ve Asya ön plana çıkmaktadır. Batı ve Orta Afrika'daki sekiz ülkede (Nijerya, Liberya, Sierra Leone, Gana, Gambiya, Kamerun, Ekvator Ginesi ve Orta Afrika Cumhuriyeti) iklim değişikliğine uyum ve gıda güvenliği amacıyla uygulanan çeşitli tarımsal yenilikler incelenmiştir (Urama ve Ozor, 2011: 1). Araştırmanın bulguları, Nijerya, Sierra Leone ve Liberya'da adaptasyon stratejileri olarak hasat sonrası kayıpların azaltılması, yabani otların kontrol altına alınması, malçlama, gübrelemenin artırılması, tarım alanlarının değiştirilmesi, tarımsal kimyasalların kullanımı ve dua etme pratiğinin öne çıktığını göstermiştir. Gana ve Gambiya'da ise çoğu çiftçi herhangi bir önlem almadan Tanrı'nın müdahalesine güvendiği, diğerlerinin ise ot temizliği, drenaj sistemi kurulumu ve tarımsal kimyasallar kullanımı gibi yöntemlere başvurduğu belirlenmiştir. Kamerun, Ekvator Ginesi ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nde ise çiftçilerin geç ekim, su koruma stratejileri, farklı olgunlaşma dönemlerine sahip ürünlerin ekimi, odun külü kullanımı ve kentsel alanlarda tarım yapma gibi çeşitli yöntemlere yöneldikleri tespit edilmiştir. Çalışma, iklim değişikliğine uyum ve gıda güvenliğini artırmak için tarımsal yeniliklerin

geliştirilmesinde çiftçiler, yayımcılar, sivil toplum kuruluşları, özel sektör temsilcileri ve hükümetler arasında daha fazla iş birliği yapılmasını önermektedir. Aynı zamanda, tarımsal değer zinciri boyunca kapasitenin güçlendirilmesinin önemi vurgulanmaktadır (Urama ve Ozor, 2011: 1). Bir başka çalışma, Doğu Afrika'daki kırsal çiftçilerin iklim değişikliği riskleri, dayanıklılık ve adaptasyon stratejilerine yönelik literatürü 2000-2022 yılları arasında yayımlanan 30 makale üzerinden sistematik bir tarama yaparak değerlendirmiştir (Ackerl vd., 2023: 185). Araştırma, iklim değişikliği risklerinin tarımsal uygulamaları doğrudan etkilediğini, çiftçilerin dayanıklılığını sınırladığını ve gıda güvensizliğini artırdığını ortaya koymuştur. En yaygın riskler arasında, gıda üretiminde kayıplara ve kuraklıklara neden olan kısalan yağış mevsimleri ve sıcaklık stresi bulunmaktadır. Doğu Afrika çiftçileri, bu risklere karşılık olarak ara ekim, koruyucu toprak işleme, erken ekim ve ürün çeşitlendirme gibi çeşitli uyum stratejileri benimsemiştir. Bu çalışma, çiftçilerin adaptasyon stratejisi seçiminde yaş, cinsiyet, ekonomik durum, eğitim düzeyi gibi faktörlerin etkili olduğunu belirtmektedir. Özellikle, kadın reisli hanelerin sıcaklık değişimlerini erkek reisli hanelere göre daha kolay algıladığı, ancak erkek reisli hanelerin farklı adaptasyon stratejilerini benimseme olasılığının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Araştırma, kırsal çiftçiler için gelişmiş hava tahminleri ve erken uyarı sistemlerinin önemini vurgulayarak, mevcut adaptasyon önlemlerinin yanı sıra bu tür sistemlerin de geliştirilmesinin gelecekteki risklere karşı daha etkili bir önlem olabileceğini önermektedir (Ackerl vd., 2023: 185).

Çok yeni bir çalışma ise, Sahra Altı Afrika'daki kırsal bir bölgede, erkeklerin genellikle tarım dışı iş olanakları arayışıyla gerçekleştirdiği göç ile kuraklık arasındaki ilişkiyi incelemektedir (Yoo ve Agadjanian, 2024:1). Sabit etkili modeller kullanılarak kuraklığın erkek hane reislerinin işgücü göçü üzerindeki gecikmeli etkileri analiz edilmiştir. Bulgular, kuraklık sonrası göç oranlarının ilk yıl zirve yaparak artış gösterdiğini, ikinci yıl azalma ve üçüncü yıl hafif bir canlanma yaşandığını ortaya koymuştur. Ancak, altıncı yıla gelindiğinde göçmen olma olasılığının negatife döndüğü tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, düşük gelirli kırsal bölgelerde iklim şoklarının iş gücü göçü ile olan karmaşık ilişkisini gözler önüne sermektedir (Yoo ve Agadjanian, 2024:1). Sahra Altı Afrika'daki kırsal çiftlik haneleri, iklim değişikliğine karşı kırılganlık sergilemekte olup, bu durum sınırlı uyum kapasiteleriyle bağlantılıdır. Bu bağlamda gerçekleştirilen bir çalışma bu bölgedeki küçük çiftçilerin uyum stratejilerini benimseme sürecini ve bu sürecin beş çeşit sermaye (doğal, fiziksel, finansal, beşerî, sosyal) ile olan ilişkisini incelemiştir (de Jalon vd., 2018: 38). Analiz sonuçları, beşerî ve sosyal sermayenin uyum uygulamalarının benimsenmesinde belirleyici ve pozitif bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Bu sonuç, bilgi, bireysel algılar, çiftçi ağları ve bilgiye erişim gibi somut olmayan

sermaye türlerinin önemini vurgulamaktadır. Çalışma, kalkınma politikalarının fiziksel ve finansal sermayeden ziyade, insan ve sosyal sermayeyi güçlendirmeye odaklanmasının, iklim değişikliğine uyum süreçlerinde sosyal engellerin üstesinden gelmeye yardımcı olabileceğini önermektedir (de Jalon vd., 2018: 38).

Sahra Altı Afrika'nın, özellikle kuraklık olmak üzere iklim değişikliği kaynaklı felaketlere karşı oldukça hassas olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda, Gana'daki çiftçilerin kuraklıkla başa çıkma yöntemlerini inceleyen bir diğer çalışmanın sonuçları çeşitli lokasyonlarda kuraklığa uyum stratejilerinde belirgin farklılıklar olduğunu göstermiştir (Dumba vd., 2021: 1033-1034). En etkili uyum önlemleri arasında; çiftliklerin su kaynaklarına yakın yerleştirilmesi, kuraklık izleme sistemlerinin kurulması, iklim bilgilerinin çiftçi örgütleri üzerinden yayılması, tarımsal kimyasalların kullanılması, ekim tarihlerinin optimizasyonu, çeşitli ürünlerin yetiştirilmesi, tarım ve hayvancılığın entegrasyonu, ürün rotasyonu, tarım dışı gelir kaynaklarına yönelik geçişler ve erken olgunlaşan çeşitlerin kullanılması sayılabilir. Çalışma, kuraklığa dayanıklı çeşitler ve küçük ölçekli sulama tesisleri sağlama konusunda sivil toplum kuruluşlarının hükümete destek vermesi gerektiğini önermektedir (Dumba vd., 2021: 1033-1034).

Benzer şekilde bir diğer araştırma, tarıma bağımlı hane halklarının iklim değişikliğiyle başa çıkmalarını kısıtlayan engelleri anlamak amacıyla, kuzeydoğu Gana'dan alınan vaka çalışmaları ve geniş çaplı bir literatür taraması yoluyla Sahra Altı Afrika'daki iklim adaptasyon süreçlerine odaklanmaktadır (Antwi-Agyei vd., 2015: 297). Araştırma, finansal, sosyokültürel, kurumsal, teknolojik engeller ve iklim değişikliği hakkında yetersiz bilgi gibi faktörlerin hane halklarını kısıtladığını ortaya koymuştur. Bu engellerin, uyum sürecinde nasıl etkileşime girdiğinin incelenmesiyle, erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi, iklim bilgilerinin etkili aktarımı ve yerel bağlamların derinlemesine anlaşılması gibi önlemlerin iklim adaptasyonunu ve kırsal geçim kaynaklarını geliştirmek için kritik öneme sahip olduğu belirtilmektedir. Çalışma, hane halklarının iklim değişikliğinin zararlarını azaltmada mikro kredi programları, topluluk güçlendirme ve sosyal ağların geliştirilmesine yönelik yayım faaliyetlerinin önemini vurgulamaktadır (Antwi-Agyei vd., 2015: 297). Gana'nın Yukarı Doğu Bölgesi'nde yer alan Bongo Bölgesi'ndeki küçük çiftçi hanelerinin iklim değişikliğine uyum kapasitesinin belirleyicilerini araştıran çalışmanın bulguları ise, hane halkının eğitimi, çiftçilik deneyimi, çiftlik büyüklüğü, inanç sistemi ve eğitim gibi beş belirleyici değişkenin, hanelerin uyum kapasitesinin %61'ini açıkladığını ortaya koymuştur. Araştırma, toplulukların kültürel olarak kabul edebileceği sürdürülebilir adaptasyon stratejileri geliştirmek için eğitim ve inanç

sistemleri dahil olmak üzere sosyoekonomik faktörlerin derinlemesine anlaşılmasının önemini vurgulamaktadır (Osumanu vd., 2017: 142).

Yine aynı bölgede yer alan yer alan Bolgatanga ve Garu-Tempani ilçelerinde küçük çiftçilerin üretimine etki eden planlanmış iklim değişikliğine uyum müdahalelerini inceleyen daha yeni bir araştırmanın sonuçları ise, çiftçilerin geliştirilmiş tohumlar, toprak ve ürün sağlığına yönelik müdahaleler, köy tasarruf ve kredi kooperatifleri, ekim ve arazi yönetimi teknikleri, hava tahmin bilgileri gibi adaptasyon yöntemlerini benimseyip uyguladıklarını göstermiştir. Sonuçlar, bu uyum müdahalelerinin uygulanması sonucunda, mısır ve darı üretiminde sırasıyla %92,5 ve %73,1 oranında belirgin bir artış olduğunu ortaya koymuştur. Çalışma, Gana'nın Yukarı Doğu Bölgesindeki diğer topluluklarda küçük çiftçilere yönelik benzer adaptasyon müdahalelerinin özel olarak tasarlanması ve geniş çapta uygulanması gerektiğini önermektedir. Bu öneriler, bölgedeki gıda güvenliğini artırmaya ve iklim değişikliği risklerine karşı daha dirençli bir tarım sektörü oluşturmaya yöneliktir (Kangah ve Boateng Agyenim, 2022: 1). Ülkenin kuzeyinde yürütülen yakın tarihli bir diğer araştırma ise bölgedeki küçük çiftçilerin yıllar boyunca nasıl uyum sağladıklarını ve hane halkı gıda güvenliğini nasıl sürdürdüklerini incelemiştir (File vd., 2023: 1). Çalışma, çiftçilerin birden fazla çiftlik kurma, ekim tekniklerinde değişiklik yapma, geliştirilmiş mısır çeşitlerini benimseme ve ürün çeşitlendirmesi gibi çeşitli adaptasyon stratejileri uyguladığını ortaya koymuştur. Ayrıca, çiftçi inovasyonlarını desteklemek için toplum temelli kredi programları ve yeni tarım teknikleri de kullanılmaktadır. Çalışma, yüksek yoksulluk koşullarında yerel bilginin ve çeşitli adaptasyon stratejilerinin önemini vurgulamakta, yerel bilgi ve çiftçi varlıklarının güçlendirilmesi çabalarının iklim değişikliğine uyum stratejilerine entegre edilmesi gerektiğini savunmaktadır (File vd., 2023: 1).

Küçük çiftçilerin iklim değişikliğine uyum stratejileri ve bu stratejilerin belirleyicileri Etiyopya özelinde de incelenmiştir. Adama Bölgesinde gerçekleştirilen araştırma, çoğu küçük ölçekli çiftçinin iklim değişikliğine karşı en az bir adaptasyon stratejisi uyguladığını, ancak bu stratejilerin genellikle yetersiz kaldığını ortaya koymuştur. Yapılan analizler sonucunda, bölgede yaygın olarak benimsenen uyum faaliyetleri arasında geliştirilmiş ürün çeşitlerinin kullanımı, ağaç dikimi, havza yönetimi, ekim tarihlerinin ayarlanması ve teraslama yer almaktadır. İkili lojistik regresyon modeli, adaptasyon önlemlerinin uygulanmasında hane reisinin yaşı, cinsiyeti, eğitim düzeyi, aile büyüklüğü, tarımsal yayım hizmetlerine erişim ve iklim değişikliği eğitimi gibi faktörlerin belirleyici olduğunu göstermiştir (Hirpha vd., 2020: 463). Ülkenin orta dağlık bölgelerindeki küçük çiftçilerin iklim değişikliğine yanıtlarına odaklanan bir başka araştırma, kısa vadeli önlemleri yani başa çıkma stratejilerini ve uyum

stratejileri yani daha uzun vadeli çözümleri inceler. Buna göre, çiftçilerin %85'i hayvan satışını, %76'sı tüketim alışkanlıklarını değiştirmeyi başa çıkma yöntemi olarak kullanmıştır. Uyum stratejileri arasında ise %89 ile ekim tarihlerinin değiştirilmesi öne çıkmış, ancak sulama sadece %10 tarafından benimsenmiştir. Sulama kullanımının düşük olmasının nedenleri arasında su ve finansal kaynak sıkıntısı yer almaktadır (%83 ve %77). Çalışma, mevcut başa çıkma ve uyum stratejileri temel alınarak politikaların şekillendirilmesi ve adaptasyon önlemlerinin çeşitli ölçeklerde benimsenmesinin önündeki engellerin ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır (Alemayehu ve Bewket, 2017: 825).

Değişen yağış ve sıcaklıkların küçük ölçekli çiftçiler üzerindeki etkisi ve uyum stratejilerinin incelendiği bir diğer yer de Nijerya'nın güneybatısındaki Yağmur Ormanı Ekolojik Bölgesidir. Çiftçilerin %76'sından fazlası azaltıcı önlemler olarak ekim tarihlerini değiştirmiş ve ürünlerini çeşitlendirmiş, yaklaşık %72'si ise aşırı hava koşullarına karşı adaptasyon stratejileri olarak malçlama ve ara ürün yetiştirmeyi benimsemiştir. Sadece %20'den azının devlet destek tesislerine ve modern altyapıya erişimi bulunmaktadır. Çalışma, çiftçilerin çalışma alanındaki değişken ve aşırı iklim olaylarına tepki vermesine rağmen, tarım altyapısı ile yeterince desteklenmeyen bu tepkilerin bölgede sürdürülebilir gıda güvenliğini garanti etmediği sonucuna varmıştır (Eludoyin, 2017: 235). Bir diğer araştırma ülkenin kırsalında küçükbaş hayvan (koyun ve keçi) üretimi üzerinde iklim değişikliğinin etkisini hafifletmek amacıyla çiftçiler tarafından kullanılan adaptasyon önlemlerini değerlendirmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, Nijerya kırsalındaki küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin büyük çoğunluğu (%93,2) iklim değişikliğinin anlamını bilirken, yaklaşık %54'ü iklimdeki değişiklikleri kişisel deneyimlerle gözlemlemiştir. Çiftçiler, iklim değişikliğiyle başa çıkmak için çeşitli stratejiler kullanmış, ancak geleneksel sağlık bakımı ve kurak mevsimde meraların sulanması gibi yöntemler etkili olmamıştır. Çalışma, çiftçilerin iklim değişikliğinin potansiyel etkileri hakkında bilgilendirilmesi için radyo ve diğer yayın kuruluşlarının daha aktif rol almasının gerekliliğini vurgulamaktadır (Tologbonse vd., 2011: 31).

Taruvinga ve diğerleri ise (2016) Güney Afrika'nın Doğu Cape Eyaleti'nde yer alan Amathole kırsalındaki çiftçilerin iklim değişikliğine uyum stratejilerini ve bu stratejilerin çeşitliliğini incelemiştir. Elde edilen bulgular, çiftçilerin genellikle bitkisel ve hayvancılık odaklı olmayan uyum stratejilerini düşük oranlarda benimsediğini ve çeşitliliğin zayıf olduğunu göstermiştir. Regresyon tahminleri, kırsal çiftçilerin iklim değişikliğine uyum kabiliyetlerini artırmak amacıyla hedeflenebilecek sosyoekonomik ve kurumsal itici güçleri belirlemiştir. Araştırma, kırsal kesimdeki çiftçiler için daha etkili iklim adaptasyon stratejileri geliştirilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır (Taruvinga vd., 2016: 687). Kom ve diğerleri ise

yakın bir tarihte ülkenin Vhembe Bölgesi'nde yer alan küçük ölçekli çiftçi hanelerin iklim değişikliği ve değişkenliğine uyum sağlama stratejilerini ve bu stratejilerin belirleyicilerini inceler. Araştırma, çiftçilerin sosyoekonomik özelliklerini ve hem çiftlik içi hem de çiftlik dışı adaptasyon yöntemlerini değerlendirmiştir. Bu yöntemler arasında kuraklığa dayanıklı tohum kullanımı, kısa dönemli ürünler, çeşitlendirilmiş ekim, ekim zamanlarının ayarlanması, küçük ölçekli sulama sistemleri, kentsel alana göç ve küçük ölçekli işler bulunmaktadır. Bulgular, iklim bilgisinin, cinsiyetin, çiftlik boyutunun, eğitimin, deneyimin, azalan yağış ve artan sıcaklıkların çiftçilerin uyum stratejileri üzerinde belirleyici olduğunu göstermiştir. Ancak, çiftlik dışı kaynaklar, hane halkı reisinin cinsiyeti ve yaşı gibi faktörlerin önemli bir etkisi olmamıştır. Çalışma, yerel politika yapıcıların belirli iklim şoklarına yönelik uyum stratejilerini geliştirmelerinin önemli olduğunu vurgulamaktadır (Kom vd., 2022: 677).

İklim değişikliğine adaptasyon sorunlarını ele alan ve çeşitli adaptasyon stratejilerinin tipolojilerini Kamerun'un yarı kurak bölgelerindeki sorgum çiftçileri üzerinden inceleyen Abou ve diğerleri (2021) çiftçilerin, adaptasyon stratejileri olarak geleneksel yöntemlere başvurduğu, ancak bu stratejilerin benimsenme oranlarının düşük kaldığı ve verimli adaptasyon yöntemlerini (sulama, geliştirilmiş ürün çeşitleri gibi) neredeyse kullanmadıkları sonucuna ulaşmıştır. Araştırma, kullanılan adaptasyon stratejilerinin yapısal karmaşıklığını ve çeşitliliğini vurgulamakta, çiftçilerin dayanıklılığını artırmak için sosyoekonomik koşulların iyileştirilmesinin zorunlu olduğunu belirtmektedir. Bu bulgular, çiftçilerin uyum kapasitesini artırmaya yönelik politikaların geliştirilmesi için önemli bir kaynak teşkil etmektedir (Abou vd., 2021: 147-148). Ülkenin kuzey ve batısında kuraklığın kırsal topluluklar üzerindeki etkilerini azaltmak için tarım arazisi yönetim tercihlerini ve gelir stratejilerini inceleyen Molua (2022) 1,5°C'lik bir sıcaklık artışının, herhangi bir uyum stratejisi olmaksızın gelirleri %4,3 oranında azalttığını; 2,5°C'lik bir artışın ise kayıpları %7,3'e çıkardığını belirlemiştir. Ancak, uygun adaptasyon stratejileri bu kayıpları azaltmaktadır (Molua, 2022: 115). Zambiya'nın Monze bölgesinde yaşanan ciddi etkiler ise bölge sakinlerinin çeşitli başa çıkma mekanizmaları geliştirmesine neden olmuş, ancak bu mekanizmalar yetersiz kalmıştır. Mafwela ve diğerlerinin belirttiği üzere (2022) bölgenin kırsal kesiminde yaşayanların %83'ü gıda güvenliği sorunu yaşamakta ve bu durum, yağmurla beslenen tarıma aşırı bağımlılıktan kaynaklanmaktadır. Ayrıca, gıda güvencesinin olmadığı dönemlerde kömür yakmak, çocukları eğitim için büyük şehirlere göndermek, çoklu evlilikler ve ağır alkol tüketimi gibi yöntemlere başvurulmaktadır. Çalışma, yıllık ortalama sıcaklık ve yağış değişikliklerinin kırsal hane halkının gıda güvencesi üzerinde belirleyici olmadığını ortaya koymuştur. Bu bağlamda, mısır dışındaki diğer ürünlerin benimsenmesi ve kırsal sakinlerin tarımsal faaliyetlerini ticari bir girişim olarak değerlendirme

potansiyelleri önerilmektedir. Bu yaklaşımlar, kırsal hane halkının iklim değişikliğiyle başa çıkma kapasitesini artırabilir ve gıda güvenliğini iyileştirebilir (Mafwela vd., 2022: 393).

Kuzey Kenya'daki üç farklı dağda yaşayan, hayvancılık yapan etnik gruplardan oluşan köylerde yapılan odak grup görüşmelerinde katılımcılar, bağımsız olarak etnik köken veya dağa özgü farklılıklar gözetilmeksizin, son 20-30 yıl içinde yağış, sis, sıcaklık ve rüzgârın miktarı ve dağılımında değişiklikler yaşandığını bildirmişlerdir. Uyum stratejileri arasında çiftçiliğe geçiş ve deve çobanlığına dönüş sıklıkla tercih edilmiştir, ancak khat ekimi gibi bazı stratejiler yalnızca belirli dağlar veya etnik gruplar tarafından uygulanmaktadır. Araştırma, tropik dağ bölgelerinde iklim verilerinin yetersizliğine dikkat çekmekte ve yerel toplulukların algılarının bu veri boşluklarını doldurmak için nasıl kullanılabileceğini öne sürmektedir. Aynı zamanda, hayvancılar tarafından benimsenen uyum stratejilerine odaklanan daha fazla araştırma yapılması gerektiğini vurgulamaktadır (Cuni-Sanchez vd., 2019: 513). Tanzanya'nın yarı kurak bölgelerindeki kırsal geçim kaynakları üzerinde iklim değişikliği etkilerini analiz eden Kangalawe ve Lyimo'nun (2013) elde ettiği bulgular ise, toplulukların iklim değişikliğini yağış düzenleri, sıcaklık, rüzgâr, su mevcudiyeti ve artan kuraklık vakaları gibi değişkenlerle algıladıklarını göstermektedir. Özellikle, yağış miktarlarının azalması ve sıcaklıkların artması gibi meteorolojik verilerle desteklenen değişiklikler, uzun süreli kuraklık ve dengesiz yağış dağılımlarının tarımsal verimliliği olumsuz etkilediği rapor edilmiştir. Ayrıca, mahsul hastalıkları, düşük toprak verimliliği ve yetersiz yayım hizmetleri gibi faktörler de gıda güvensizliğinin artmasına neden olmuştur. Topluluklar, bu sorunlara karşılık olarak kuraklığa dayanıklı mahsul çeşitleri yetiştirme, sulak alanların kullanımını artırma, küçük ölçekli sulama teknikleri ve hayvancılık gibi uyum stratejileri geliştirmiştir. Çalışma, özellikle sınırlı kaynaklara sahip hanelerin iklim değişikliği ve gıda güvensizliği etkilerine karşı savunmasız olduğunu belirtmekte ve iklim değişikliğine adaptasyon için çeşitli stratejilerin önemini vurgulamaktadır (Kangalawe ve Lyimo, 2013: 266). Eswatini'de yaşanan şiddetli kuraklık sonrası küçük ölçekli çiftçilerin iklim değişikliğine uyum süreçlerini ve bu süreci etkileyen sermaye türlerini Bailey ve diğerleri (2019) incelemiştir. Anket yoluyla elde edilen veriler, çiftçilerin doğal, sosyal, finansal, fiziksel ve beşerî olmak üzere beş farklı sermaye türüne erişimini değerlendirmiştir. Araştırma, özellikle sosyal ve doğal sermayenin, diğer sermaye türlerine kıyasla kuraklıkla başa çıkma sürecinde daha etkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu iki sermaye türü, çiftçilerin diğer kaynaklara ve adaptasyon fırsatlarına erişimini kolaylaştırarak başarılı bir uyum sürecini desteklemektedir. Çalışma, sermaye türlerinin adaptasyon sürecinde nasıl işlev gördüğüne dair karmaşık ilişkileri vurgulamakta ve yerel adaptasyon deneyimlerine dair anlayışı derinleştirmektedir. Bu bulgular, politika yapıcıların ve uygulayıcıların, etkili

iklim değişikliği adaptasyon stratejileri geliştirirken sosyal ve doğal sermayeye öncelik vermesi gerektiğini işaret etmektedir (Bailey vd., 2019: 1).

Kuzey Afrika'da ise Snaibi ve Mezrhab'a (2020) göre Doğu Fas'ın yüksek platoları, 1970'lerin ortalarından bu yana yağış miktarlarında belirgin bir azalma ve kuraklık sıklığında artış gibi iklim değişikliği eğilimleri yaşamaktadır. Bu durum, bölgenin başlıca geçim kaynağı olan küçükbaş hayvan yetiştiriciliğini olumsuz etkileyerek ekosistemin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Yürüttükleri araştırma yetiştiricilerin sosyoekonomik koşullarını ve koyun sürüsü büyüklüğüne dayanan sosyal tabakalaşmalarını göz önünde bulundurarak adaptasyon uygulamalarını analiz etmeyi amaçlamıştır. Yerel adaptasyon uygulamalarının kısa vadeli ve iyileştirici olduğu, ancak iklim değişikliğine adaptasyon konusunda düşük ila orta düzeyde bir ilgi gösterdiği tespit edilmiştir. Özellikle küçük ve büyük yetiştiriciler arasında adaptasyon stratejilerinin benimsenmesinde dikkate değer farklılıklar vardır ve bu farklılıklar yaş, hane büyüklüğü, ekipman, eğitim ve mesleki örgütlere üyelik gibi sosyoekonomik faktörlerle açıklanabilir. Bu nedenle, küçük yetiştiricilere yönelik destekleyici tedbirlerin ve adaptasyon stratejilerinin geliştirilmesi önerilmektedir (Snaibi ve Mezrhab, 2020: 1853-1854). Fas'ta Amazigh topluluğunun iklim adaptasyonundaki rolü de araştırılan konulardan biridir. Marakeş dağları çevresindeki kırsal köylerde yapılan odak gruplar ve mülakatlar yoluyla elde edilen veriler, su güvensizliğinin katılımcılar için hem şimdiki hem de gelecekteki en büyük endişe kaynağı olduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda, eğitime erişim zorlukları, sağlık sorunları, yoksulluk ve istikrarsız iş koşulları gibi çeşitli engellerin adaptasyon sürecini zorlaştırdığı belirtilmiştir. Özellikle yoksulluk, iklim değişikliğine uyum sürecinin merkezinde yer almakta ve Amazigh topluluğunun sosyal güvenlik ağı olarak işlev görmesine olan ihtiyacı artırmaktadır. Araştırma, bu topluluğun sosyopolitik marjinalleşmeye karşı mücadelede ve ortak bir kaderin sağlanmasında kritik bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Bu kesişim noktaları, Amazigh topluluğunun acı ve sefaleti dindirme çabalarının altını çizerken, otoriter yönetim altında bu rollerin önemini de gözler önüne sermektedir (Jacques, 2023: 1).

Asya ve Pasifik'teki tarım sektörü önemli olmasına rağmen iklim değişikliğine karşı kırılgandır ve özellikle kuraklıklar tarımsal verimde büyük düşüşlere neden olan başlıca risk faktörlerindendir. Bu bağlamda, çiftçilerin iklim değişikliğine adaptasyon stratejilerini ve bu stratejilerin belirleyicilerini anlamak amacıyla, Khyber Pakhtunkhwa, Nowshehra Bölgesi'nden rastgele seçilen 200 çiftçi üzerinde bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Çok değişkenli probit modeli kullanılarak yapılan analiz, yağmur suyu toplama, ekim zamanlarının değiştirilmesi, toprak koruma, gölet ve dolusavaklı teras yapımı gibi stratejilerin, bölgedeki kuraklığa karşı baskın adaptasyon yöntemleri olduğunu göstermiştir. Çalışma, sosyoekonomik faktörlerin bu

stratejilerin benimsenmesinde önemli rol oynadığını belirtmekte ve hükümetin su depolama tesisleri sağlama konusunda çiftçilere destek olabileceğini önermektedir (Khan vd., 2021: 2). Bir diğer araştırma Çin'in üç dağ köyünden elde edilen hane halkı anket verileri üzerinden, iklim değişikliğinin artan sıklık ve şiddetiyle kuraklık koşullarına nasıl uyum sağlandığını ve çiftçilerin bu adaptasyon sürecindeki motivasyonlarını yönlendiren faktörleri inceler. Bulgular, çiftçilerin iklim riski algılarının ve uyum yeteneklerine ilişkin değerlendirmelerinin, uyum kararlarını belirlemede önemli rol oynadığını ortaya koymaktadır; özellikle, uyum yeteneklerinin algısı, iklim riski algısından daha etkili bir belirleyici olarak görülmektedir. Ayrıca, köyün konumunun ve çiftlik gelirinin de adaptasyon üzerinde önemli etkileri vurgulanmıştır. Çalışma, risk farkındalığını artırarak ve hanelerin adaptasyon kapasitelerini güçlendirerek uyum tepkilerini teşvik etmenin gerekliliğine işaret eder. Bu, risk azaltıcı önlemler ve uygun maliyetli adaptasyon stratejileri sağlayarak, aynı zamanda çiftlik gelirini ve kırsal geçim kaynaklarını iyileştirecek politika müdahaleleriyle desteklenebilir (Zheng ve Dallimer, 2016: 110). Ülkede politika ve sosyal sermayenin çiftçilerin kuraklıkla başa çıkma stratejilerini benimseme kararları üzerindeki etkileri de değerlendirilmiştir (Chen vd., 2014: 193). Ülke genelinde altı farklı ilden elde edilen hane halkı ve köy anket verilerine dayanan araştırma, kırsal hanelerin %86'sının ağırlıklı olarak mühendislik dışı adaptasyon önlemleri aldığını belirtmiştir. Bu önlemler arasında tarımsal girdilerin değiştirilmesi ve ekim-hasat zamanlarının ayarlanması bulunmaktadır. Çok değişkenli regresyon analizi, erken uyarı sistemlerinden, afet sonrası hizmetlerin sağlanmasına, teknik yardımdan mali ve fiziksel desteklere kadar çeşitli hükümet desteklerinin çiftçilerin adaptasyon kapasitesini artırdığını göstermiştir. Ancak, köylerin sadece %5'inin bu desteklerden faydalandığı tespit edilmiştir, dolayısıyla hükümetin bu yardımları daha geniş bir ölçekte uygulamak için önünde bir alan olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca, yüksek düzeyde sosyal sermayeye sahip çiftlik hanelerinin kuraklıkla başa çıkma kapasiteleri daha fazla artmıştır, bu nedenle hükümetin düşük sosyal sermayeye sahip çiftçi topluluklarına özel önem vermesi gerektiği belirtilmiştir. Çalışma, çiftçilerin kuraklığa uyum becerilerinin, onların aile yapıları ve yerel topluluk özellikleriyle yakından ilişkili olduğunu da ortaya koymuştur. Bu bulgular ışığında, politika yapıcıların, yerel koşullara uygun olarak çiftçileri desteklemek amacıyla kapsamlı ve etkili stratejiler geliştirmesi önerilmektedir (Chen vd., 2014: 193).

Tarımsal adaptasyonu etkileyen psikolojik faktörleri inceleyen çalışmalardaki boşluğu doldurmak amacıyla Truelove ve diğerleri (2015) sağlık araştırmalarındaki koruma motivasyonu teorisinden esinlenerek, risk, başa çıkma ve sosyal değerlendirmeyi içeren bir model önermiş ve Sri Lanka'nın kurak bölgesindeki beş köyden 192 çeltik çiftçisi üzerinde

yapılan bir çalışma ile bu modeli test etmiştir. Araştırma sonuçları, modelin tarımsal adaptasyon niyetlerini demografik modellere göre daha iyi tahmin ettiğini göstermiştir. Etkililik inançları, adaptasyon niyetlerinin en güçlü belirleyicisi olurken, tanımlayıcı normlar da niyetlerle pozitif ilişkilendirilmiştir. Kuraklık riski algıları sadece belirli adaptasyon davranışlarıyla, köy kimliği ise toplumsal davranışlarla ilişkilendirilmiştir. Bu bulgular, çiftçilerin sınırlı su kaynaklarına adaptasyon süreçlerini desteklemek amacıyla tarımsal yayım ve su yönetimi profesyonelleri için önemli çıkarımlar sunmaktadır (Truelove vd., 2015: 85). Sri Lanka ekonomisinde çeltik ve sebze yetiştiriciliğiyle öne çıkan tarım sektörü, iklim değişikliklerinin gıda güvenliği üzerindeki olumsuz etkilerine karşı oldukça hassas bir konumdadır. Bu bağlamda ülkenin farklı tarımsal ekolojik bölgelerinden küçük çiftçilerin iklim değişikliği algılarını ve bu algılara bağlı olarak tarımsal uygulamalarını nasıl ayarladıklarını ele alan bir diğer araştırmanın bulguları, hane halkı büyüklüğü, gelir düzeyi, eğitim, medya aracılığıyla iklim bilgisine erişim gibi faktörlerin, çiftçilerin adaptasyon kararlarını önemli ölçüde etkilediğini göstermiştir (Menike ve Arachchi, 2016: 288). Özellikle, fasulye gibi belirli ürünleri yetiştiren ve iklim değişikliklerini medya aracılığıyla izleyen çiftçilerin adaptasyon olasılığının yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar da gıda güvenliğini desteklemek için çiftçilere yönelik bilgilendirme ve eğitim çabalarının önemini vurgulamaktadır (Menike ve Arachchi, 2016: 288). Benzer bir araştırma Kuzey Tayland'ın dağlık bölgesindeki iki etnik topluluk üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma, çiftçi hanelerinin geleneksel tekniklerle alternatif tarım yöntemlerine geçiş yaparak bu değişikliklere adapte olduklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca, daha yüksek rakımlarda yaşayan toplulukların, daha alçak bölgelerdeki topluluklara göre iklim değişikliğinin etkilerini daha şiddetli hissettiği tespit edilmiştir. Bölgedeki çiftçiler otonom adaptasyon sürecinde olmalarına rağmen, özellikle bilgi ve finansal kaynaklar noktasında ciddi kırılganlıklar yaşamaktadır. Bu bulgular da, iklim değişikliğine uyum sürecinde çiftçilere yönelik desteklerin artırılması gereğini desteklemektedir (Shrestha vd., 2017: 1).

Kuraklığın belirli bölgelerde şiddetli bir biçimde etkisini gösterdiği Pakistan ve Hindistan'da kırsal toplulukların uyum süreçlerini anlamaya çalışan çalışmalar yapılmaktadır. Pakistan kırsalındaki buğday çiftçilerinin iklim değişikliğine uyum süreçlerinin, bu sürecin belirleyicilerinin ve gıda verimliliği ile mahsul geliri üzerindeki etkilerinin incelendiği araştırmanın sonuçları çiftçilerin iklim değişikliğinin farkında olduklarını ancak çeşitli nedenlerden dolayı etkin bir uyum sağlayamadıklarını ortaya koymaktadır. Buğday çiftçileri, ekim tarihleri, ürün çeşitleri ve gübre türleri gibi alanlarda değişiklikler yaparak adaptasyon stratejileri uygulamaktadırlar. Eğitim seviyesi, çiftçilik tecrübesi, tarımsal yayım hizmetlerine erişim, hava tahmin bilgileri ve pazarlama bilgileri gibi faktörler, çiftçilerin adaptasyon

kararlarını belirgin şekilde etkilemektedir. Bu adaptasyon çabaları, buğday verimliliğini ve çiftçilerin net gelirini artırarak, bölgesel gıda güvenliğini ve çiftçi refahını olumlu yönde etkilemektedir. Çalışma, çeşitli uyum stratejilerini kullanan çiftçilerin daha fazla fayda sağladığını belirterek, sürdürülebilir gıda üretimi ve gıda güvenliği adına çiftçi eğitimine ve çiftlik danışmanlık hizmetlerine erişimin artırılmasını önermektedir (Abid vd., 2016: 254). Ülkenin kuraklığa eğilimli bir diğer bölgesinde gerçekleştirilen araştırmanın bulguları çiftçilerin kuraklık risklerine karşı toprak koruma, yağmur suyu hasadı, gölet yapımı, dolusavarlı teraslar ve ekim tarihlerinin değiştirilmesi gibi çeşitli stratejileri uyguladıklarını göstermiştir. Sosyoekonomik faktörler, bu stratejilerin benimsenmesinde belirleyici olmuştur. Çalışma, çiftçilerin iklim değişikliğiyle ilgili bilgilere erişimlerinin artırılması ve eğitimlerinin desteklenmesi gerektiğini öne sürmekte, bu yönde basın ve medya aracılığıyla daha etkin stratejilerin ve önlemlerin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Ahmad vd., 2022: 1532).

Bir diğer araştırma Hindistan'da yüksek sıcaklıkların zararlarının, daha sık yüksek sıcaklık yaşanan bölgelerde daha düşük olduğunu tespit etmiştir ki bu, etkin bir adaptasyon sürecine işaret etmektedir. Ancak, aşırı sıcaklıkların ürünlere verdiği zarar, bu koşullara sık maruz kalan bölgelerde bile önemli derecede yüksektir. Çalışma, orta dereceli sıcaklıklara uyumun mütevazı derecede etkili olduğunu, ancak aşırı sıcaklara adaptasyonun çok daha zor olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgular, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, iklim değişikliğine bağlı risklerin azaltılmasını ve bu tür riskleri açıkça dikkate alan kalkınma politikalarının oluşturulmasının gerekliliğini vurgulamaktadır (Taraz, 2018: 205). Bangladeş'in kuzeybatısında yaşayan yerli Santal halkının kuraklıkla başa çıkma yöntemlerini ve bu süreçlerin sağlık ile geçim kaynakları üzerindeki etkilerini araştıran bir başka çalışmanın sonuçları, Santal topluluğunun su toplama, depolama, çeşitli ürün ve hayvan seçimi ile göç gibi çeşitli stratejiler geliştirip uyguladığını ancak bu stratejilerin mevcut kuraklık şartları altında yetersiz kaldığını ve daha geniş çaplı dersler sunabileceğini göstermektedir. Bu çalışma, yerel stratejilerin ve bu stratejilerin yeterliliğinin daha derinlemesine incelenmesine olan ihtiyacı vurgulamaktadır (Ahmed vd., 2019: 55). Nepal'in orta tepelerinde yaşayan marjinal yerli Chepang topluluğu üzerinde gerçekleştirilen bir diğer araştırma iklim değişikliğine yönelik algıları ve uyarlanmış başa çıkma stratejilerini inceler. Araştırma, Chepang topluluğunun iklim değişikliğinin yol açtığı mahsul hastalıkları, böcek istilaları, insan sağlığı sorunları ve hava koşullarından kaynaklanan felaketler gibi ciddi etkilerle karşı karşıya olduğunu ortaya koymuştur. Topluluk, bu değişikliklere karşı tarım arazilerinde gübre kullanımını artırma, hibrit tohumlar ekme ve ürün çeşitliliğini genişletme gibi stratejiler benimsemiştir. Benzer şekilde çalışma Chepanglar gibi iklim değişikliklerinden özellikle etkilenen toplulukların

desteklenmesi için yerel ve ulusal düzeyde etkili uyum politikalarının hızla tasarlanıp uygulanması gerektiğini vurgulamaktadır (Khanal vd., 2019: 48).

Karimi ve Ataei (2022) ise İran'ın Sistan Ovası'nda yaşayan çiftçilerin kuraklık koşullarına uyum sağlama davranışlarını ve bu davranışlar üzerinde kültürel önyargıların etkisini inceler. Çalışmanın bulguları, çiftçilerin dünya görüşlerinin, tutumlarını, sosyal normları ve algıladıkları davranışsal kontrolü önemli ölçüde etkilediğini ortaya koymuştur. Ayrıca, algılanan davranışsal kontrol ile davranışsal niyet arasında güçlü bir pozitif ilişki saptanmış, bu iki faktörün çiftçilerin kuraklığa uyum sağlama davranışları üzerinde belirgin bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda, kültürel yapıların çiftçilerin adaptasyon süreçlerinde kritik bir rol oynadığına dair kanıtlar sunulmuştur (Karimi ve Ataei, 2022: 793). Yakın tarihli bir diğer araştırma ise ülkenin Famenin İlçesi'ndeki Amirabad ve Jahanabad köylerinde yaşayanların iklim değişikliği kaynaklı ekonomik ve çevresel zorluklara rağmen göç etmeme kararlarını incelemiştir. Nitel bir metodoloji kullanılarak gerçekleştirilen saha görüşmeleri, köy sakinlerinin "kapana kısılmış" nüfus olarak kabul edilebilecek durumlarını değerlendirmiştir. Araştırma sonuçları, "istihdam", "barınma" ve "yoksulluğun", köylülerin göç etmeme kararlarında belirleyici faktörler olduğunu göstermiştir. Ayrıca, sosyal sermaye ve köyde uzun süre yaşamanın getirdiği psikolojik bağlılık, özellikle yaşlı ve kırsal kesimde daha uzun süredir ikamet eden bireyler arasında, göç etmeme kararında etkili olmuştur. Bu bulgular, kırsal yerleşim yerlerinde kalmayı tercih eden bireylerin kararlarının çok boyutlu nedenlerle şekillendiğini ortaya koymaktadır (Mohammadi ve Khanian, 2023: 598).

Artan kuraklıklara ilişkin uyum stratejileri kuşkusuz yalnız Asya ve Afrika'da gerçekleştirilmemektedir. Örneğin Avrupa'da 2003 yılında yaşanan sıcak hava dalgası gibi olaylar, tarıma büyük zararlar vererek ciddi ekonomik hasara neden olmuştur. Birleşik Krallık'ta tarım sektörünün tarihi aşırı olaylardan kaynaklanan hasarı zaman içinde azaltıp azaltmadığının incelendiği bir araştırmada son kırk yıl içinde meydana gelen benzer kuraklık ve sıcak hava dalgalarının, ürün üretimi üzerindeki etkileri karşılaştırılmış ve zaman içinde hasarın azaldığı gözlemlenmiştir. Bu bulgu, tarım sektörünün mevcut iklim koşullarına iyi bir şekilde adapte olduğunu işaret etmektedir. Ancak, gelecekteki hızlı iklim değişimleri altında bu adaptasyonun sürdürülebilir olup olmayacağı ve adaptasyonun kolay kazanımlarının zaten sağlanıp sağlanmadığı tartışma konusudur (Wreford ve Adger, 2010: 278). Türkiye'nin Çorum ilinde gerçekleştirilen bir diğer araştırma, çeltik üreticilerinin iklim değişikliği ile başa çıkma kapasitelerini incelemiştir (Öz, 2019: i). Araştırma sonuçlarına göre, üreticilerin %73,1'i iklim değişikliğine uyum sağlamak için gereken bilgi eksikliklerini yüksek düzeyde hissettiklerini belirtmiştir. İşletmelerin yarısı, uyum süreçlerinde sermaye ve finansman yetersizliklerine sahip

olduklarını ifade etmiştir. Çeltik üreticilerinin adaptasyon kabiliyetlerini olumlu yönde etkileyen faktörler arasında işletmelerin arazi varlığı, sulu arazi oranı, çiftçilerin çeltik yetiştiriciliği tecrübesi, tarım sigortası ve iklim değişikliği ile ilgili bilgi kaynakları yer almaktadır. Bununla birlikte, işletmelerin il merkezine olan uzaklığı, adaptasyon kabiliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Çeltik üreticilerinin iklim değişikliği ile ilgili bilinç düzeylerinin artırılması ve adaptasyon stratejileri konusunda desteklenmeleri için eğitim ve yayım çalışmalarının yapılmasının önemi vurgulanmaktadır (Öz, 2019: i). Yine Türkiye'nin Çifteler İlçesi'nde (Eskişehir) yapılan bir başka araştırmada, bölgesel iklim koşullarındaki değişiklikler ve bunların tarımsal etkileri incelenmiştir. Sıcaklıkların arttığı, yağış paternlerinde ise belirgin değişiklikler gözlemlendiği belirlenmiş, bu durumun ürün veriminde düşüşe ve bitki hastalıkları ile zararlılarında artışa neden olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, su kaynaklarının azalması nedeniyle çiftçilerin daha az su kullanarak daha fazla verim elde etmeyi hedefleyen yeni sulama teknikleri benimsediği görülmüştür. Bu adaptasyon sürecinde, çiftçiler eğitim veya resmi bilgilendirme olmaksızın, gübre kullanımını artırma ve modern sulama yöntemlerine geçiş gibi kendi başlarına önlemler geliştirerek iklim değişikliğine uyum sağlamaya çalışmaktadırlar (Sevim ve Somuncu, 2018: 1261).

Öte yandan köylülerin iklim değişikliğinin etkileriyle başa çıkma yöntemlerini ve bu süreçlerin sosyoekonomik dinamikler tarafından nasıl şekillendirildiğini Güney Pasifik Okyanusu'nda yer alan Vanuatu özelinde araştıran bir çalışma köylülerin kuraklık ve deniz seviyesi yükselmesi gibi değişen çevresel koşullara karşı geliştirdikleri örtüşen stratejileri ve bu stratejilerin kültürel kayıp, nüfus artışı ve sınırlı nakit gelir gibi faktörlerle nasıl etkileşim içinde olduğunu ortaya koymuş ve dört ana uyum stratejisi belirlemiştir: mevsimlik veya kentsel göç yoluyla gelir artışı, uluslararası uzmanlık ve fonlardan yararlanma, geleneksel ve modern uygulamaların birleştirilmesi, fiziksel ve duygusal çaba ile topraklarını koruma. Bu stratejiler, Vanuatu köylülerinin iklim değişikliğine aktif katılımcılar olarak tepki verdiğini ve adaların dünya ile olan etkileşimlerinin, pasif kurban olma anlatısının ötesinde olduğunu göstermektedir. Araştırma ayrıca, bu tepkilerin ada halkının yaşadığı siyasi, sosyal ve ekonomik süreçlerle iç içe geçtiğini ve bu süreçlerin kapsamlı bir şekilde anlaşılmasının önemini vurgulamaktadır (Ruehr, 2022: 157). Seo (2010) ise yaklaşık 2.000 Güney Amerikalı çiftçi hane halkı anketinden elde edilen verilerle, iklim değişikliğine yanıt olarak tarım sistemlerinin nasıl uyarlandığını inceleyen bir mikro ekonometrik analiz ortaya koyar. Analiz sonuçları, daha sıcak iklim koşullarında çiftçilerin, tek bir ürün veya hayvancılık sistemine odaklanmak yerine, karma tarım sistemlerini tercih ettiklerini göstermektedir. Ayrıca, sıcak ve kurak koşullar altında, karma sistemdeki arazi değerlerindeki düşüşün, yalnızca ürün yetiştiren çiftliklere göre

daha az olduğu belirlenmiştir. Çeşitli iklim senaryolarına göre, Kanada İklim Merkezi senaryosunda çiftçilerin arazi değerlerinde %8, Paralel İklim Modeli'nde ise %2 kayıp yaşanacağı tahmin edilmekte, ancak uyum sağlanmadığı takdirde bu kayıpların %18'e çıkabileceği öngörülmektedir. Bu bulgular, çiftçilerin iklim değişikliğine karşı adaptasyon stratejilerinin ekonomik etkilerini ortaya koymaktadır (Seo, 2010: 489). Meksika kırsalında geçimlik tarımın kültürel önemi ve bu uygulamanın geçim stratejisi olarak işlev görmesinin nedenlerinin irdelendiği bu çalışmada, geçimlik çiftçiliğin insanların yaşam evrelerine göre değişen bir öneme sahip olduğu vurgulanmıştır. Gençler, özellikle erkekler, genellikle iş için ABD'ye göç etmeyi tercih ederken, yaşlı bireyler ise ata topraklarını işlemeye devam etme geleneğini sürdürmektedirler. Ayrıca, hanelerin çoğu temel ihtiyaçlarını karşılamak için dış gelir kaynaklarına, işçi dövizleri de dahil, bağımlı kalmaktadır; bu durum, ürün kıtlığı riskine rağmen geçimlik tarım geleneğinin sürdürülmesini mümkün kılmaktadır (Seo, 2010: 489). Öte yandan, yoksul haneler, gelir garantisi olmadığında tarımı bırakma eğiliminde olup uluslararası göçü tercih etmemektedirler. 2008 ve 2018 yıllarında Zacatecas'taki iki kırsal toplulukta toplanan nitel ampirik veriler; kuraklık, tarımsal üretimdeki değişimler ve göç arasındaki ilişkileri daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu çalışma, geçimlik tarımın ve kültürel bağların, iklim değişikliği ve ekonomik zorluklarla mücadeledeki rollerini ele almaktadır (Schmidt, 2019: 197). Fiji'de yapılan vaka çalışmaları ise yavaş başlayan olaylar ve risklere yönelik stratejiler geliştirirken geniş paydaş katılımının ve topluluk temsilciliğinin önemini vurgulamaktadır (Lund, 2021: 12). Toplum odaklı yönetim uygulamalarına ilişkin güncel literatür, yapılandırılmış görüşmelerden önemli değerler elde edilebileceğini belirtmektedir. Bu tür diyaloglar, topluluk tercihlerinin saptanması, temel endişe ve motivasyonların keşfedilmesi ve uyum stratejilerinin şekillendirilmesi için rehberlik edebilir. Yapılandırılmış toplum katılımı, uyum seçeneklerinin değerlendirilmesi için standart yaklaşımları tamamlayıcı bir role sahip olabilir. Ayrıca, bu çalışma, katılımcı senaryo oluşturma egzersizlerinin, toplulukların yer değiştirme gibi sorunları kendi başlarına çözmeleri için uygun bir araç olduğunu önermektedir (Lund, 2021: 12).

İklim değişikliğinin tarımsal üretim üzerindeki olası olumsuz etkileri, tarımsal sistemlerde dayanıklılık geliştirme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır (Lin, 2011: 183). Bu bağlamda, ürün çeşitlendirmesi, maliyet etkin bir çözüm olarak öne çıkmakta ve çeşitli avantajlar sağlamaktadır. Ürün çeşitlendirmesi, haşere salgınlarını kontrol altına almak, patojen yayılımını azaltmak ve aşırı hava olayları gibi değişkenliklere karşı üretimi tamponlamak için önemli bir kapasite sunar. Bu yaklaşım, dayanıklılığı artırmanın yanı sıra çeşitli ekonomik faydalar da sağlar; ancak yaygın benimsenme hızı düşüktür. Monokültür tarımın verimlilik algısı,

biyoteknolojik yaklaşımlara olan güçlü eğilim ve sınırlı ürün yelpazesini teşvik eden ekonomik politikalar çeşitlendirme stratejilerinin geniş çapta kullanımını sınırlamaktadır. Yine de çeşitlendirilmiş tarım uygulamaları, farklı ölçeklerde ve biçimlerde uygulanabilir, böylece çiftçilere ekonomik ve ekolojik yararlar sağlayacak stratejiler sunulabilir (Lin, 2011: 183). Ayrıca çiftçilerin mevsimsel koşullardaki değişikliklere adaptasyon sağlamak için geleneksel yöntemleri, özellikle tarımsal girdilerin değiştirilmesi ve ekim ile hasat zamanlarının ayarlanması gibi yöntemler, iklim değişikliğiyle başa çıkmada da etkili olmaya devam etmektedir (Huang vd., 2021: 11). Bu adaptasyon yöntemlerinin benimsenmesini kolaylaştırmak ve etkinliğini artırmak, her türlü iklim politikasının temel bir unsuru olmalıdır. Bu kolaylaştırma süreci; çiftçilerin mülkiyet haklarını güçlendirerek uzun vadeli yatırımları teşvik etmeyi, fiziksel altyapıyı, özellikle yolları ve su yollarını iyileştirmeyi, hava durumu bilgilerinin yayılması için sistemlerin kurulmasını ve tarım teknikleri ile teknolojileri hakkında bilgilerin geniş kapsamlı bir şekilde sunulmasını içermelidir. Bu yapısal iyileştirmeler, çiftçilere karlı ayarlamalar yapma ve iklim değişikliğinin getirdiği zorluklara daha iyi uyum sağlama fırsatı verecektir. Çiftçilerin iklim değişikliğine uyum kapasiteleri çeşitlilik göstermektedir; özellikle yaşlı, düşük gelirli, küçük arazilere sahip olanlar ve dağlık bölgelerde yaşayan çiftçiler, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine daha hassastır. Bu grupların refahını hedef almak, onların bağımsız uyum sağlama ihtimallerinin düşük olması ve gelirlerindeki olası azalmalar göz önünde bulundurulduğunda hayati önem taşır (Huang vd., 2021: 11).

Yoğunluğu ve sıklığı *artan uç hava olayları* ise Asya Pasifik başta olmak üzere dünyanın hemen her bölgesinde görülür hâle gelmiştir. Şiddetli yağış ve sellerden en çok etkilenen bölgelerden biri olan Vietnam Mekong Deltası'ndaki küçük çiftçilerin, çeşitli çevresel ve iklimle ilgili stres faktörlerine adaptasyon tepkileri ve hareketlilik modelleri incelenmiştir (Bayrak vd., 2023: 1). İki farklı kırsal komündeki; göçmen hane halkı üyeleri olan ve olmayan, farklı gelir düzeylerine sahip haneler üzerindeki etkiler karşılaştırılmıştır. Göç eden ve etmeyen haneler arasında iklim adaptasyonu açısından anlamlı farklılıklar bulunamamıştır. Bu durum, göçün ne adaptasyonun bir başarısızlığı ne de başarılı bir stratejisi olduğunu düşündüren bulgular sunmuştur. Orta gelirli çiftçilerin, diğer gelir gruplarına kıyasla iklimle ilgili afetlerden orantısız şekilde etkilendiği gözlenmiştir. Ayrıca, göç, yaşlanma, yukarı havza hidroelektrik gelişimi ve Covid-19 kısıtlamaları gibi çeşitli stres faktörlerinin çiftçilerin geçim kaynaklarına getirdiği zorluklar, iklim değişikliği ve insan hareketliliği üzerinde kompleks etkiler yaratmaktadır. Bu bağlamda, bu çoklu stres faktörlerinin bileşik etkileri, karmaşık sorunlar olarak ele alınmalıdır (Bayrak vd., 2023: 1). Bölgenin Aşağı Havzası'nda yaşayan topluluklar, çevresel değişikliklerin giderek artan baskısını tarımsal geçim kaynaklarında hissetmektedir

(Henningsen vd., 2020: 135). Yapılan araştırmalar, yağış, sel ve kuraklık desenlerinin değişkenliğinin arttığını ve bu durumun gelecekte de süreceğini göstermektedir. Bölgede etkili ve yerel koşullara uygun adaptasyon önlemleri alınmadığı sürece, mevsimsel yağışlara ve sel olaylarına bağlı kalan topluluklar üzerindeki olumsuz etkiler devam edecektir. Heningsen ve diğerleri (2020) hanelerin ve toplulukların çevresel değişimin zararlarını azaltmak için çeşitli yöntemler geliştirdiğini belirtmektedir. Ayrıca, çevresel değişimin etkilerini doğru bir şekilde değerlendirebilmek için yerel bilgi ile bilimsel verilerin entegrasyonunun kritik önem taşıdığını vurgulamaktadır. Bu durum, ilgili toplulukların karşılaştığı zorlukların üstesinden gelmek için kapsamlı ve çok boyutlu bir yaklaşımın gerekliliğini ortaya koymaktadır (Henningsen vd., 2020: 135). Bir diğer araştırma ise Delta'daki tarımsal toplulukların, hidroelektrik gelişmeler ve iklim değişikliği sonucunda artan sel olaylarından nasıl etkilendiğini incelemiştir. Kırsal adaptasyon, yer temelli algılar ve davranışlar ile geleneksel yaşam biçimlerini içerirken, bu yapılar çevresel ve ekonomik dış etkenler tarafından bozulmaktadır. Mekong taşkın yataklarında yapılan nitel araştırmalar, odak grup tartışmaları ve derinlemesine görüşmeler yoluyla elde edilen veriler, bölgedeki taşkın dinamiklerinin insanların duygusal belleklerini tetiklediğini ve karmaşık hidrolojik değişikliklere yanıt olarak toplulukların adaptasyon süreçlerini şekillendirdiğini göstermektedir. Çalışma, sel değişiklikleriyle mücadelede sosyal hafızanın ve yerel bilginin, toplulukların adaptasyon kabiliyetlerini geliştirmekte kritik roller oynadığını ortaya koymaktadır. Bu bulgular, Mekong Deltası'ndaki hidrolojik değişimlere karşı geliştirilen adaptasyon stratejilerinin hem geçici hem de dönüştürücü yaklaşımlar içermesi gerektiğini vurgulamaktadır (Tran vd., 2022: 879).

Malavi'de yürütülen bir başka araştırma, sel gibi şiddetli iklim olaylarına maruz kalan toplulukların yeniden yerleştirilme süreçlerini incelemektedir (Kita, 2017). Çalışma, hükümetin afet risk yönetimi ve adaptasyon süreçlerindeki kapasitesinin sınırlı olması, yerel liderlerin yarattığı baskılar, arazi yetersizliği, yeniden yerleşim süreçlerine destek eksikliği ve kuraklık gibi faktörlerin insanların yeniden yerleşim kararlarını nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Bulgular, bazı insanların yeniden yerleşmeyi tercih ederken, diğerlerinin mevcut yerlerinde kalmayı sürdürdüğünü göstermektedir. Bu durum, sel riski yönetiminde mekanik çözümlerin yetersiz kaldığını ve bu tür çözümlerin kırılganlığın temel nedenlerini gizleyerek yeni kırılganlık biçimleri yaratabileceğini belirtmektedir. Yeniden yerleşim politikalarının, insanların çeşitli tehlikelere karşı kırılganlıklarını dikkate alacak şekilde kapsamlı bir yaklaşımla tasarlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu çalışma, afet riski yönetiminin yerel yönetim zayıflıkları ve kaynakların kötüye kullanılması nedeniyle ademimerkezileşmenin uygunluğunu sorgulamaktadır. Topluluk düzeyinde, yeniden yerleşim sürecini karmaşıklaştıran

ve yasadışı yollarla insani yardımlardan faydalanan yerel liderlerin etkileri incelenmiştir. Çalışma ayrıca, "kapana kısılmış nüfus" tanımının, sadece yoksul haneleri değil, arazi yetersizlikleri gibi nedenlerle taşınma imkânı bulunmayan varlıklı haneleri de kapsayacak şekilde genişletilmesini önermektedir. Bu tespitler, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, uyum ve afet riski azaltma politikalarının tasarlanması sırasında sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomik bağlamın geniş çapta göz önünde bulundurulması gerektiğine dair önemli bir çağrıda bulunmaktadır. Bu bağlamdaki dikkatli değerlendirmeler, daha etkili afet yönetimi ve risk azaltma stratejilerinin geliştirilmesine olanak sağlayabilir (Kita, 2017).

Sri Lanka kırsalında çeltik üreten çiftçilerin iklim değişikliği karşısında aldıkları uyum kararları, iklim akıllı uygulamalar ve sosyoekonomik faktörlerle birlikte analiz edilmiştir (Jayasooriya, 2022: 91). Araştırma bulguları, uyum sağlayan çiftçi gruplarının bu tür çevresel stresler karşısında daha az hassas olduğunu ve üretim sonuçlarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Bu gruplar, riskleri ve volatiliteyi azaltmış, buna karşın uyum sağlamayanlar yüksek hassasiyetlerini korumuştur. Adaptasyon kararlarının, iklimle ilişkili değişkenlerin yanı sıra sosyoekonomik faktörler ve kredi erişimi gibi parametrelerden güçlü bir şekilde etkilendiği tespit edilmiştir. Özellikle, yayım hizmetleri, krediye erişim, toplam kredi miktarı ve gelir düzeyi, çeltik üretiminin adaptasyon sürecinde belirleyici rol oynamaktadır (Jayasooriya, 2022: 91). Yine Sri Lanka'da gerçekleştirilen bir diğer araştırmada çiftlik seviyesinde gerçekleştirilen planlı ve spontan uyum tepkileri incelenmiş, ancak bu tepkilerin parçalı olduğu ve ulusal kalkınma politikalarıyla bütünleşik bir yapı göstermediği tespit edilmiştir. Özellikle kurak bölgelerde çeltik başta olmak üzere gıda ürünleri üreten küçük ölçekli çiftçiler için etkili uyum stratejilerinin geliştirilmesine yönelik araştırmalara ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır. Tarım sektörünün sürdürülebilir büyümesini sağlamak amacıyla, iklim değişikliğine uyum süreçlerinin ulusal kalkınma politikalarına entegre edilmesi ve bu politikaların tüm yönetim düzeylerinde etkin şekilde uygulanması gerektiği belirtilmiştir (Esham ve Garforth, 2013: 66). Yeniden yerleşim programlarının afetler sonrası kırsal topluluklardaki hane halkı uyum kapasitesine etkisini Çin kırsalındaki hane halkları üzerinden araştıran çalışmada yeniden yerleşim programlarının genellikle uzun vadeli geçim kaynaklarının yeniden inşası yerine maddi tazminata odaklanması eleştirilmekte ve bu yaklaşımın hane halkı uyum kapasitesi üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği vurgulanmaktadır. Analizler, yeniden yerleşim süreçlerinin, hane halklarının doğal afetlere uyum sağlama kapasitesini güçlendirmek yerine azalttığını göstermektedir. Bu bulgular, kuşkusuz yeniden yerleşim uygulamalarının, hane halkı uyum kapasitesini desteklemek amacıyla gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Xu vd., 2022: 245).

Acosta ve diğerleri (2016) ise 2004 ve 2012 yıllarında Filipinler'deki tayfun kaynaklı sel ve heyelanlar sonucu meydana gelen kayıp ve hasarları incelemiştir. Araştırma, afetlerden etkilenen insanların uyum önlemleri tercihleri ve insan-doğa etkileşimlerine ilişkin algılarını değerlendirmiştir. Bulgular, insan kaybı ve maddi hasarların psikolojik sıkıntı yaratığını ve bireylerin gelecek afetlere uyum kapasitesini azalttığını göstermektedir. Çalışma ayrıca, kırılgan bireylerin çoğunun iklim değişikliği ile arazi kullanımı arasındaki bağlantıyı anlamadığını ve afetler sonrası sürdürülebilir olmayan arazi kullanımlarına bağımlı kaldıklarını ortaya koymuştur. Ağaçlandırma gibi heyelan riskini azaltıcı önlemler az tercih edilirken, sigorta gibi risk azaltma mekanizmaları düzenli prim ödemelerinin yüksek maliyeti nedeniyle kırılgan kişiler tarafından genellikle tercih edilmemektedir. Bu bulgular, afet risklerinin azaltılması ve uyum süreçlerinin geliştirilmesi için bireylerin bilinçlendirilmesi ve desteklenmesi gerekliliğini vurgulamaktadır (Acosta vd., 2016: 33). Öte yandan, kırsal alanlarda kentleşmenin artmasıyla birlikte aşırı yağışlara yüksek maruziyet potansiyeli taşıyan toplulukların iklim değişikliği konusunda artan farkındalık sergilediği bilinmektedir (Lai vd., 2021: 1). İklim eylemlerinin karşılaştırılması sonucunda, düşük tehlike potansiyeline sahip toplulukların iklim adaptasyonunun faydalarını daha iyi anladıkları gözlemlenmiştir. Ancak, düşük farkındalık düzeyine sahip ve yüksek risk altındaki 59 kırsal topluluk, Tayvan'ın batı, güney ve kuzey tepelerinde, çamur kayması gibi bileşik afetlere maruz kalma ihtimaliyle karşı karşıyadır. Bu bağlamda gerçekleştirilen araştırma, algılanan ve gerçek iklim riskleri arasındaki boşluğu kapatmak için toplulukların aktif katılımıyla iklim değişikliği planlamasının entegre edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Özellikle, kapasite inşası, danışmanlık ve adaptasyon stratejilerinin uygulanması, afet önleme ve restorasyon süreçlerine entegre edilerek toplulukların direncini artırmalıdır. Çalışma, iklim değişikliğine uyum süreçlerinin, kırsal toplulukların sosyal-ekolojik sürdürülebilirliğini ve dayanıklılığını nasıl destekleyebileceğini göstererek, kırsal kalkınmayı ve ekonomik canlanmayı teşvik etmektedir (Lai vd., 2021: 1).

Sel ve şiddetli fırtınalardan zarar gören ülkelerden biri de Bangladeş'tir. Bangladeş'teki ani sel ve siklonlar gibi aşırı hava olaylarına maruz kalan üç kırsal bölgedeki toplulukların yaşadığı kayıp ve zararları ele alan çalışmanın bulgularına göre ekonomik zararların yanı sıra, arazilerdeki kullanım değişiklikleri, zihinsel ve fiziksel sağlık üzerindeki stresler, geçici göç ve meslek değişiklikleri gibi sorunlar bu bölgelerde yaygın olarak yaşanmıştır (Bhowmik vd., 2021: 1). Araştırma, artan uyum kapasitesinin hane halklarının bu tür iklim olaylarının etkileriyle başa çıkmasına yardımcı olduğunu belirlemiştir. Katılımcılar bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim sayesinde, tarımsal yöntemlerin değiştirilmesi ve geçim kaynaklarının çeşitlendirilmesi ile gelirlerini artırmış, ayrıca liderlik ve girişimcilik yeteneklerini geliştirerek

sosyal ve kurumsal ağlara daha fazla entegre olmuşlardır. Bu bulgular ışığında, çalışma, değişen iklim koşulları altında daha yüksek kayıp ve hasar senaryolarıyla başa çıkmak için uyum kapasitesinin artırılmasının önemine dikkat çekmektedir ve bu yönde politika önerileri sunmaktadır. Zira bu tür yatırımlar, iklim değişikliği bağlamında olası kayıp ve hasarları en aza indirebilir (Bhowmik vd., 2021: 1). Benzer şekilde, Pakistan'ın Nowshera bölgesindeki kırsal çiftçi hanelerin muson sellerine karşı nasıl uyum sağladığı incelenmiştir (Aftab vd., 2021: 1). Bölgedeki hanelerden bazıları, seller karşısında bağımsız adaptasyon stratejileri geliştirmiştir. Ampirik bulgular, bu adaptasyonların; tarımsal yayım hizmetlerine erişim, çiftlik dışı iş imkânları, sel sularının tarlalarda kalma süresi, tarlaların nehire olan uzaklığı, sel sonrası alınan destekler ve kabile çeşitliliği gibi faktörlerle belirlendiğini ortaya koymaktadır. Çalışma, sel adaptasyon stratejilerinin genellikle birbiriyle tamamlayıcı olarak benimsendiğini raporlamaktadır. İklim değişikliğine bağlı olarak artan sel riskleri göz önüne alındığında, araştırma hassas kırsal toplulukların direncini artıracak uygun maliyetli politikalar önermektedir. Katılımcılar ayrıca son on yılda iklim koşullarında sıcak ve kuru hava yönünde bir değişim yaşandığını da belirtmişlerdir. Bu çalışma, kırsal toplulukların sele karşı direncini artırmak için stratejik politika gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır (Aftab vd., 2021: 1). Hulio ve diğerleri (2023) ise ülkede sel felaketlerinden etkilenen kişilerin yeniden yerleşim tercihlerini ve bu tercihleri etkileyen faktörleri analiz etmektedir. Araştırma bulguları, yüksek risk algısına sahip bireylerin genellikle sel sonrası kamu konutlarını tercih etme eğiliminde olduğunu, ancak güçlü yer bağlılığı olanların kendi evlerini orijinal yerlerinde yeniden inşa etmeyi seçme olasılığının daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, sel sonrası kamu konutları için verilen tazminatın, bu konutların tercih edilmesinde teşvik edici bir rol oynadığı, buna karşın köy merkezine olan uzaklığın, kişilerin bu konutları tercih etme olasılığını azalttığı belirlenmiştir. Bu sonuçlar, sel sonrası yerleşim tercihlerinde yere bağlılık ve mekânsal faktörlerin belirleyici olduğunu vurgulamaktadır (Hulio vd., 2023: 1).

İnsan kaynaklı iklim değişikliği hortum ve kasırgaların şiddetini ve yarattığı yıkımı artırmaktadır. 2017 yılında meydana gelen Harvey Kasırgası, buna mükemmel bir örnek teşkil eder zira Meksika Körfezi'nde ölçülen rekor düzeydeki yüksek okyanus ısı değerlerinin kasırganın şiddetlenmesinde ve ardından gelen aşırı yağışlarda önemli bir rol oynamıştır (Trenberth vd., 2018: 730). Okyanusun ısısının büyük bir kısmının buharlaşarak atmosfere transfer olması ve bu sürecin şiddetli yağışlara dönüşmesi gözlemlenmiştir. Araştırma, insan kaynaklı iklim değişikliğinin olmadığı bir senaryoda, Harvey Kasırgası'nın bu kadar yoğun yağmur üretme kapasitesine sahip olmayacağını ortaya koymaktadır. Bu bulgular, iklim değişikliğiyle mücadelede proaktif önlemlerin alınmasının önemini vurgulamakta, özellikle

iklim değişikliğinden etkilenen hassas bölgelerde bu tür felaketlere karşı daha iyi hazırlıklı olunması gerektiğini göstermektedir (Trenberth vd., 2018: 730). Örneğin Katrina Kasırgası, genelde "doğal afet" olarak adlandırılsa da bu terim yaşananların anormal bir "olay" olduğunu ima etmekte oysa sosyologlar, afetleri sistem teorisi yardımıyla geniş bir coğrafya ve tarih yelpazesinde analiz ederek, bunların sık tekrar eden ve geniş etkileri olan durumlar olduğunu vurgulamaktadırlar (Iversen ve Armstrong, 2008: 183). Yeniden yapılan etnografik çalışmalar, Katrina öncesi ve sonrası New Orleans'ta sosyal ve ekonomik yapıların kesintisiz devam ettiğini ve nasıl evrildiğini göstermektedir. Bu perspektif, ekonomik ve sosyal yapıların iç içe geçtiğini, yerel bilgi ve sosyal ağların ekonomik canlanmada kritik roller oynadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, afet araştırmaları ve planlamalarında, sosyal kırılganlık analizlerine network bağı değerlendirmesinin dahil edilmesi, gömülü yapıların diğer perspektiflerle karşılaştırılması ve uluslararası deneyimlerden yararlanılması önerilmektedir. Çalışma sonuçları afetlerin sadece anlık olaylar olmadığını, aynı zamanda toplumsal yapılar ve ekonomik koşullarla derinden bağlantılı olduğunu bir kez daha göstermektedir (Iversen ve Armstrong, 2008: 183). Bu bağlamda artan aşırı hava olaylarına maruz kalan bireylerin, bu olayları kişisel olarak nasıl algıladıkları ve bu algıların uyum davranışlarına nasıl yansıdığı Florida ve Teksas'ta yaşanan kasırgalar özelinde de incelenmiştir. Bulgular, kişisel deneyimlerin ve iklim değişikliği ile ilişkilendirilen öznel atıfların, bireylerin risk algılarını ve adaptasyon önlemlerine yönelik motivasyonlarını artırabileceğini göstermektedir. Bu tür bilişsel süreçlerin, etkili ve davranışsal olarak gerçekçi iklim adaptasyon müdahaleleri geliştirmede kritik rol oynayabileceği vurgulanmaktadır. Araştırma, iklim değişikliğine bağlı olarak artan tehlikelere karşı hane halkı düzeyinde uyum sağlama davranışlarını desteklemek için bireysel algı ve motivasyonları dikkate almanın önemini ortaya koymaktadır (Wong-Parodi ve Garfin 2022: 1).

Son olarak iklim değişikliğine uyum ve bireysel ya da hane halkı düzeyinde başa çıkma pratiklerinin şekillenmesinde kültürel faktörlerin rolüne değinmekte fayda vardır. Bu bağlamda, 25 ülkeden ve 50'den fazla yayından derlenen meta-analitik verilerle, bireysel sel adaptasyonunu motive eden faktörlerin incelendiği bir çalışmada Hofstede'in Kültürel Sıralaması kullanılarak ulusal kültürün, bireysel hane halklarının adaptasyon motivasyonu üzerindeki etkisi bir meta-regresyon analizi ile modellenmiştir. Elde edilen bulgular, kültür ile özel iklim değişikliği adaptasyonunu motive eden faktörler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler ortaya koymuştur. Bu nedenle, iklim değişikliğine uyum politikalarının tasarımı ve uygulanması, bireysel tehlike önleme tedbirlerinin teşviki ve iklim değişikliğinin maliyetlerinin değerlendirilmesi süreçlerinde kültürel bağlamın göz önünde bulundurulması gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu araştırma, kültür ve özel iklim adaptasyon motivasyonu arasındaki

etkileşimleri belgeleyen ilk çalışmalar arasında yer almaktadır ve bu alandaki politikaların daha etkin bir biçimde şekillendirilmesi için önemli bir temel oluşturur (Noll vd., 2020: 1). Hem merkezi yönetim tarafından belirlenen (yukarıdan aşağıya) hem de yerel toplulukların katılımıyla oluşturulan (aşağıdan yukarıya) yönetim yaklaşımlarının, sel gibi afetlere ekonomik olarak verimli bir şekilde uyum sağlamada önemli roller üstlendiği görülmektedir (Dittrich, 2016). Merkezi yaklaşımlar, belirsizliklerin açıkça tanınması ve ekonomik karar verme süreçlerine dahil edilmesi gerektiğini önermektedir. Adaptasyon projelerinin ve kullanılabilir kaynakların analizi, uyum stratejilerinin belirlenmesinde kritik bir öneme sahiptir. Öte yandan, sel eylem grupları gibi yerel inisiyatiflerin geliştirilmesi, hane halkı düzeyinde sel koruma uygulamalarının benimsenmesini artırarak kaynakların etkin kullanımını desteklemekte ve fayda-maliyet oranı yüksek olan çözümlerin uygulanmasını teşvik etmektedir. Bu yaklaşımların entegrasyonu, sel adaptasyonu süreçlerinde kaynakların daha verimli tahsis edilmesine katkı sağlamaktadır (Dittrich, 2016).

2.7.3. Dayanıklılık

Önceki bölümlerde değinilen dayanıklılık kavramı, bu bölümde iklim değişikliğine dayanıklılık özellikle kırsal dayanıklılık ve iklim değişikliği bağlantılı afetlere karşı dayanıklılık süreçlerine ilişkin ampirik kanıtlar üzerinden derinleştirilecektir. Afet, bir toplum içindeki sistem veya sistem gruplarında meydana gelen ve bu sistemlerin optimal kapasitelerinin altında çalışmalarına yol açan ciddi, ani veya sürekli kesintileri ifade ederken; dayanıklılık ise bu afetleri öngörme, bunlara hazırlık yapma, onları absorbe etme ve eski hâline dönebilme yetisi olarak görülebilir (Bryant vd., 2021: 170). Özellikle hava koşullarına bağlı afetler, topluluklara yönelik ciddi şoklar oluşturmakta ve bu durum, herkese eşit olmayan, adaletsiz ve bölünmüş sistemlerin varlığını açığa çıkarmakta, yol açtığı büyük kayıplar bu gibi iklim afetlerinin yarattığı kriz türlerine yanıt verme bağlamında toplumsal dayanıklılık üzerine düşünülmesi için uygun bir çerçeve sunmaktadır (Bryant vd., 2021: 170). Zira AB kurumları ve ilgili paydaşlar tarafından Ortak Tarım Politikası reform sürecinde hazırlanan 123 politika belgesi incelendiğinde ortaya çıkan beş temel dayanıklılık çerçevesinde iklim değişikliğinin gelir ve tedarik çerçevesinden sonra üçüncü sırada olduğu, bunu hastalıklar ve ekolojik dayanıklılığın takip ettiği görülmektedir (Buitenhuis vd., 2022: 564).

Dayanıklılık kavramının sosyoekolojik önemi Walker ve Salt'a (2012) göre şu şekilde ifade edilebilir: Sürdürülebilir doğal kaynak yönetimi konusundaki mevcut yaklaşımlar, genellikle ortalama koşullar ve sürekli büyüme beklentileri üzerine modellendiği için büyük aksaklıkları göz ardı eder ve sistemlerin bütünlüğünü yok sayarak bazı bileşenleri diğerlerinden

izole edip optimize etmeye çalışır, bu da dünyanın gerçekteki işleyişini anlamada başarısızdır. Alışılagelmiş iş yöntemleri, belirli sosyoekolojik sistem parçalarının performansını optimize etmeyi hedeflerken, büyük sistemde meydana gelen, bazen geri dönüşü olmayan değişikliklere yol açan ikincil etkileri ve geri bildirimleri göz ardı eder. Verimlilik artışları ekonomik yaşayabilirlik için kritik olmakla birlikte, geniş sistem tepkisi göz önünde bulundurulmadan gerçekleştirildiğinde, sürdürülebilir sonuçlar doğurmayabilir ve ekonomik çöküşe neden olabilir. Dayanıklılık düşüncesi, değişen dünya koşullarını anlamayı ve bu değişimlerle uyumlu hâle gelmeyi, böylece değişimin kurbanı olmaktan ziyade onunla birlikte evrilebilecek kapasiteler geliştirmeyi amaçlar (Walker ve Salt, 2012: 14). Bir sistemin dayanıklılığının aşılması durumunda ise, önem kazanan hususlar adaptasyon ve dönüşüm kapasiteleridir. Bu bağlamda, kayıpları minimize edecek ve insan refahını artıracak biçimde yeniden organizasyon yeteneği esastır (Walker ve Salt, 2012: 154). Bu nedenle iklim değişikliğine yanıt verme yöntemlerinin geriye dönük ve reaktif afet yönetimi yaklaşımlarından, proaktif ve gelecekteki olası afetleri öngörebilen stratejilere dönüştürülmesi gerektiğini belirten Feldmeyer ve diğerleri (2021) bunu kısıtlayan iki ana zorluğun; sosyal unsurların dayanıklılıkla ilişkisinin istatistiksel verilerle yeterince desteklenmemesi ve iklim direnci göstergelerinin doğrulanmasında yaşanan veri ve metodolojiye bağlı handikaplar olduğunu ifade etmektedir. Bu sorunları aşmak amacıyla Acil Durum Olay Veri Tabanı'na (EM-DAT) dayanan geliştirdikleri Ampirik Kanıt Dayanıklılık Endeksi'nin (EERI) sonuçları, sosyal uyumun (kimlik ve hareketlilik; din); insani gelişimin (boş zaman ve rekreasyon, sosyal doku); ekonominin (ekonomik durum; malzeme tedariki); sürdürülebilir altyapının (mevcut altyapı; mekânsal gelişim); ve doğanın korunmasının dayanıklılık için önemini göstermektedir (Feldmeyer vd., 2021: 1). Öte yandan bugüne dek kullanılan ölçüm araçları çoğunlukla objektif değerlendirme yöntemlerine dayanırken, son zamanlarda öznel değerlendirme yöntemlerine ilgi artmaktadır. Bu bağlamda dayanıklılığın ölçümünde kullanılan nesnel ve öznel yöntemler arasındaki kavramsal ve pratik ilişkilerin açıklığa kavuşturulması gerektiğini vurgulayan Jones (2019) dayanıklılık ölçümünde tek bir yöntemin her duruma uymayacağı ve ölçüm için kullanılacak yöntemlerin seçimi öncesinde, epistemolojik temellerin ve pratik koşulların dikkatle değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir (Jones, 2019: 1).

Diğer taraftan dayanıklılık ve bağlantılı iklime dirençli kalkınma anlayışı üzerine eleştiriler de hızla yükselmektedir. Bu nokta dayanıklılığı ve iklime dirençli kalkınmayı post-politik bir analitik lensle ve eleştirel bir bakış açısıyla değerlendiren Mikulewicz (2019), büyük ölçekli siyasi, ekonomik ve sosyal güçlerin yanı sıra sistemlerin iç dinamiklerinin yeterince dikkate alınmadığını, dayanıklılık merkezli çözümlerin depolitizasyonu, tekno-yönetsel doğası

ve kalkınma aktörleri tarafından uygulandığı şekliyle teorik belirsizlikler barındırdığını ifade etmektedir. Ona göre kırılganlık ve iklim adaleti temelli daha insan merkezli yaklaşımlara önem verilmelidir zira dayanıklılık uyumu post-politik bir hâle getirerek kalkınmayı insanlıktan uzaklaştırmaktadır (Mikulewicz, 2019: 267). Bu bağlamda dayanıklılık kavramı teorik olarak sofistike bir sistem düşüncesine dayanmasına rağmen, güçlü kalkınma aktörleri tarafından uygulandığında sosyal ilişkileri basitleştirebilmekte ve yapısal sorunlar ile iç sistem dinamiklerini göz ardı ederek dönüştürücü olmayan çözümlere yol açabilmektedir. Dahası ona göre bu terimin neoliberal kalkınma mekanizmaları tarafından kapitalist genişlemeyi desteklemek ve çeşitli ölçeklerde siyasi ve sosyoekonomik statükoyu pekiştirmek amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Bu da karşımıza, geleneksel tarımsal kalkınma çabalarının iklim değişikliğine karşı dayanıklılık adı altında yeniden sunulması olarak çıkmaktadır. Araştırmaların dayanıklılığın Küresel Güney'de uygulanan kalkınma stratejilerine önemli bir yenilik getirmediğini ve bu stratejilerin faydalanıcıları için (devletler, topluluklar ve bireyler için) sınırlı değer taşıdığını, böylelikle sosyal-ekolojik sistemlerdeki adaptasyonun karmaşıklığını ve dağınıklığını mekanik müdahalelere indirgeyerek, adaptasyonun dönüştürücü potansiyelini sınırladığına dikkat çekmektedir. Dolayısıyla dayanıklılık kavramının hegemonyası, adaptasyon süreçlerinde sosyal adalet ve kapsayıcılık ilerlemeleri için potansiyel bir fırsatı kaçırmaktadır. Sonuç olarak uyum yönetimi dayanıklılık düşüncesiyle sınırlanmamalı, kırılganlığın ve iklim adaletsizliğinin kökenleri genel olarak siyasi eşitlik, özgürleşme ve demokrasiyle ilgili daha geniş küresel, ulusal ve yerel zorluklara kadar irdelenmelidir (Mikulewicz, 2019: 279).

Benzer şekilde, kalkınma adaleti perspektifi kullanılarak, sömürgecilik, ırksal kapitalizm ve neoliberal çıkarcılığın bölgedeki dayanıklılığı nasıl zayıflattığına ilişkin ampirik kanıtları Karayipler özelinde ortaya koyan Gahman ve Thongs (2020) afetler ve iklim değişikliğiyle mücadelede uyum ve azaltma stratejilerinin, yapısal şiddet, emperyalizm, ırksal kapitalizm ve hetero-ataerkil normların tarihsel yörüngelerini daha fazla dikkate almasını tavsiye ederken, dekolonizasyon teorileri ve kalkınma adaleti perspektiflerinin bu süreçte önemli bir rol oynaması gerektiğini vurgulamaktadır (Gahman ve Thongs, 2020: 763). Bu bağlamda uyum kavramının insan kaynaklı iklim değişikliğiyle başa çıkmak için uygun bir aşağıdan yukarı strateji olarak kabul edilmesinin, siyasi ve ekonomik bağlamları göz ardı ettiğini ve kırılgan toplulukları istemeden tehlikeye atabileceğini iddia eden Jennings (2011: 238), Boscastle Limanı seli üzerine yapılan etnografik bir vaka çalışmasını kullanarak, sosyal ve çevresel sorumluluğun bireyler üzerine yıkıldığı neoliberal devlet yapıları içinde uyum ve dayanıklılık kavramlarının paradoksal işleyişini ortaya koymaktadır. Uyum ve dayanıklılık

kavramlarının siyasi ve ekonomik içeriklerinin daha iyi anlaşılması gerektiğini ve bu sayede insanların ekolojik problemlere daha adil çözümler sunulabileceğine dikkat çekmektedir (Jennings, 2011: 238).

Bu yaklaşımlar kırsal dayanıklılığı daha iyi anlamak ve analiz etmek adına önemli iç görüler sunmaktadır. Dayanıklılık göstergeleri hem kentsel ve kırsal topluluklar arasında hem de kırsal toplulukların kendi aralarında farklılık göstermektedir. Örneğin ABD'de gerçekleşen afetler sonucunda insanların hedonik refahının ilk iki hafta içinde %6 oranında azaldığı tespit edilmiştir; ancak bu etkinin zamanla hızla düzelmesi, ABD'deki çoğu insanın aşırı hava olaylarına karşı gösterdiği tepkinin dirençli olduğunu göstermektedir (Frijters vd., 2023: 1). Analizler, genel anlamda kentsel alanların altyapı, topluluk yaş yapısı ve yeşil alan dayanıklılığı gibi göstergelerde, kırsal alanların ise ekonomik bağımsızlık ve geleneksel bilgi dayanıklılığı gibi alanlarda üstün olduğunu göstermektedir (Su vd., 2022: 1). Öte yandan ABD'de kentsel ve kırsal alanlar arasındaki dayanıklılık farklılıklarını inceleyen bir araştırma ise, kentsel alanlardaki dayanıklılığın ekonomik sermaye tarafından, kırsal alanlardaki dayanıklılığın ise topluluk sermayesi tarafından belirlendiğini ortaya koymuştur. Kırsal bölgelerde afet dayanıklılığı bileşenleri arasında belirgin mekânsal değişkenlik gözlemlenmiştir; bu da afet direncini artırma çabalarının ilçe ölçeklerindeki değişkenliklere uygun olarak çeşitlenmesi gerektiğini göstermektedir. Bu bulgular, dayanıklılık artırma stratejilerinin yerelleştirilmesi ve özelleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Cutter vd., 2016: 12336).

Dayanıklılığın genellikle tek boyutlu bir sistem özelliği olarak değerlendirilmesinin veya çeşitli boyutlarının çok boyutluluk göz önünde bulundurulmadan ayrı ayrı incelenmesinin yetersiz kaldığını öne süren Mardis ve diğerlerine (2021) göre afetlerin, azınlıklar, düşük gelirli gruplar, ulaşılması zor ve hassas kırsal nüfus üzerindeki orantısız etkilerinin, "dayanıklılık bölünmesi"ne neden olan bir anlayışla değil, çözüm odaklı bir planlama yaklaşımıyla üstesinden gelinebilir. Zira kırsal bölgeler, birçok avantaja sahipken, düşük nüfus yoğunluğu, yayılmış altyapı ve sınırlı topluluk destek ağlarının birleşimi, bu alanların doğal afetlere karşı daha savunmasız hâle gelmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda, afetlere karşı kırsal dayanıklılığı artırmak için çok boyutlu stratejilerin ve topluluk temelli yaklaşımların benimsenmesi önerilmekte, buna ışık tutacak iki temel bilgi sunulmaktadır. İlk olarak, kırsal toplulukların, her biri mikro coğrafi ve demografik faktörlere bağlı olarak travmatik olayları farklı şekillerde deneyimlediği ve buna farklı tepkiler verdiği belirtilmektedir. İkinci olarak, kırsal kesimde yaşayan bireylerin, genellikle kendi başlarına çözüm üretme eğiliminde oldukları ve yerel insan sermayesi ile kaynakları kullanarak topluluk dayanıklılığını güçlendirme ve sürdürme konusunda kararlı oldukları vurgulanmaktadır (Mardis vd., 2021: 1).

Yapılan analizler, kırsal bağlamda dayanıklılık üzerine odaklanan çalışmaların sınırlı sayıda tehlike üzerine yoğunlaştığını, çoğunlukla niceliksel olduğunu ve az sayıda araştırmacı tarafından gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır (Spector vd., 2019: 543). Ne var ki, Bryant ve diğerlerinin (2021) çok net bir şekilde ifade ettiği üzere; "Bir toplum ancak en savunmasız vatandaşları kadar dirençlidir." Özellikle kırsal topluluklar, sistemsel eşitsizlikler ve sınırlı kaynaklar nedeniyle, afetlerden orantısız bir şekilde etkilenme riski taşıyan gruplar (yoksullar, engelliler, yaşlılar ve işsizler gibi) açısından daha yoğun bir nüfus yapısına sahiptir. Dolayısıyla, bu en çok etkilenen kesimler süreç dışı bırakıldığında, ortaya çıkan planlar eksik ve kusurlu olacaktır (Bryant vd., 2021: 172). Kırsal alanlardaki dayanıklılık, toplumdaki her bireyin sağlık, güvenlik ve ekonomik refahını maksimize etmeyi hedefleyen yerel planlar geliştirilerek sağlanabilir. Bu tür planlamalar, toplumu tehdit eden unsurları değerlendirmek için veri toplama, tehditleri azaltmak için stratejiler belirleme ve bireylerin bu stratejileri uygulamada etkin rol alması için gereken koşulları oluşturma süreçlerini içerir (Bryant vd., 2021: 171). Avrupa ve çeşitli ülkelerden alınan 14 vaka çalışması üzerinden, çiftlik ve kırsal düzeyde dayanıklılığın nasıl şekillendiği inceleyen bir araştırma dayanıklılığı artırmak için beş strateji önermektedir: yerel gelenek ve kapasitelerin tanınması, kırsal kesimdeki ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, yeni teknolojiler ve küresel piyasa ekonomisinin getirdiği fırsatlarla ilişkili kırılganlıkların dikkate alınması, sosyal uyum için farklı toplulukların entegrasyonu ve kırsal alanlara devlet yardımı ile kamu mallarının korunması. Ancak, bu stratejilerin belirli bir bağlamda çelişkili sonuçlar doğurabileceği ve her zaman tüm unsurların muhafaza edilemeyeceği belirtilmektedir. Çalışma, kırsal kesime yönelik politika müdahalelerinin diğer toplulukların refahını da etkileyebileceğini özellikle vurgulamaktadır (Ashkenazy vd., 2018: 220).

Dayanıklılık düzeyinin geleneksel ve ekolojik çiftlikler arasında da farklılık gösterdiği görülmektedir (Galvis vd., 2020: 19). Analizler ekolojik çiftliklerin geleneksel çiftliklere göre daha düşük ekonomik performans sergilediğini, ancak biyolojik çeşitlilik ve gelir çeşitlendirme stratejileri sayesinde dayanıklılığı ve öz tüketimi desteklediğini göstermektedir. Çiftlik düzeyinde dayanıklılığı artırabilecek stratejiler arasında dış girdilerin ikamesi, su yönetimi ve kolektif eylemler öne çıkmaktadır. Ancak, arazi büyüklüğü, sermaye kıtlığı ve piyasadaki dalgalanmalar gibi faktörler dayanıklılığı sınırlayan temel unsurlar olarak belirlenmiştir (Galvis vd., 2020: 19). Sürdürülebilir kırsal geçim kaynaklarının iklim değişikliğine karşı dayanıklılığını stratejik olarak SWOT analiziyle inceleyen bir diğer araştırmanın sonuçlarına göre belirlenen dört strateji şunları içermektedir: Teknik becerilere sahip çiftçi ve bahçıvanların eğitim ve yayım faaliyetlerinde etkin kullanılmaları, yayımcıların iklim değişikliği konusunda

sürekli hizmet içi eğitimlerle desteklenmeleri, çiftçilerin medya araçlarıyla bilgilendirilmeleri ve yayım sistemi ile araştırma merkezleri arasındaki iş birliğinin güçlendirilmesi (Tohidimoghadam vd., 2021: 1). Tüm bu stratejilerin dönüşümsel değişimi mümkün kılması için ilişkisellik yaklaşımı öne çıkan noktalardan biridir. Bu bağlamda Darnhofer ve diğerleri (2016) çiftlik dayanıklılığı üzerine mevcut yaklaşımların genellikle iki ana perspektifte ayrıldığına dikkat çekmektedir. Birincisi, maddi yapıları ve çiftlik tipleri ile ekolojik dinamiklerin etkilerine odaklanmakta, ikincisi ise aktörlere, yani çiftçilerin eylemleri ve geniş sosyal güçlerin rollerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda yapısal ve bireysel, ekolojik ve sosyal ikilikleri aşma potansiyeline sahip olan ilişkisel bir bakış açısını savunmaktadırlar. Buna göre ilişkisel yaklaşım, ekolojik ve sosyal süreçlerin dayanıklılığı nasıl etkilediğini daha detaylı bir şekilde incelemeyi sağlar ve çiftlik çeşitliliğini, farklı ilişkiselliklerin tanımlanması yoluyla vurgular. Aynı zamanda, ilişkilerin sürekli olarak nasıl oluşturulduğunu ve yeniden yapılandırıldığını belirterek, değişimi ve bu değişimi etkileyen geniş ölçekli yapıları ön plana çıkarır. Bu nedenle, ilişkisel yaklaşım, tek taraflı odaklanmalara alternatif sunarak, dönüşümsel değişimi mümkün kılan dinamiklere dikkat çeker (Darnhofer vd., 2016: 111).

Uyum konusunda olduğu gibi kırsal dayanıklılık açısından da temel inceleme alanlarından biri insan hareketliliği olarak karşımıza çıkmaktadır. İklim değişikliğine bağlı insan hareketlilikleri literatürü önceleri iklim değişikliği sonucu zorunlu bir göç hareketinden zamanla iklim değişikliğine uyumun bir parçası olarak gönüllü göçe doğru evrilmiş olsa da bu alandaki önemli tartışmalardan biri hareketin gönüllü niteliği üzerinedir. Bir diğer ifadeyle göç etmek istemeyen bireylerin ya da toplulukların kapana kısılmış hâle gelmemeleri adına dayanıklılıkların artırılması temel mesele olmalıdır. Ekolojik bir riske rağmen bireylerin aynı yerde kalma durumu olan 'çevresel göç etmeme' fenomenine özellikle iklim değişikliğine uyum bağlamında ilgi artmakta ancak göç etmeme üzerine henüz kapsamlı bir kavramsal ve metodolojik rehber bulunmamaktadır. Örneğin Bangladeş'in güneybatı kıyısında yapılan ampirik bir inceleme ile Geçim Kaynakları Dayanıklılık Endeksi'nin göç kararlarını nasıl etkilediği araştırılmış, bulgular, göç kararlarının gönüllülük esasına dayandığını göstermekle birlikte bir hanenin dayanıklılığının, bu hanenin göç etme veya kalma kararlarını kesin olarak öngöremeyeceği sonucuna varılmıştır (Mallick vd., 2023: 1). Yine Bangladeş'te gerçekleştirilen bir diğer araştırma sonuçları, hareketliliği ve yeniden yerleşimi iklim adaptasyonu stratejileri olarak çerçevelemenin sakıncalarını ortaya koymaktadır; zira desteklenen göç, bazen siyasi ve ekonomik gündemleri maskeleyebilmektedir (Ayeb-Karlssoni, 2018). Bangladeş'te yapılan incelemeler, insanların sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal, psikolojik ve duygusal nedenlerle de 'kapana kısılma' durumunda olduklarını

göstermiştir. Bu tür ampirik kavramlar, hareketliliğin gerçekten bir çözüm olup olmadığı üzerine tartışmaları teşvik ederek iklim politikası yapımında kullanılabilir bir araçtır (Ayeb-Karlssoni, 2018).

Öte yandan genelde hareketsizliğin altında yatan mali kısıtlamalar gibi faktörlere odaklanıldığı görülmektedir ancak krizin siyasi boyutları da dahil olmak üzere hareketsizliğin karmaşıklığı daha kapsamlı bir inceleme gerektirmektedir. Bu bağlamda iklim değişikliğinin etkilerine maruz kalan Senegal ve Vietnam'da yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla politik güçlerle etkileşim içinde sosyokültürel ve ekonomik dinamikleri ele alan Zickgraf (2019), siyasi alanlarda insan hareketliliğini sınırlama ve durağanlığı teşvik etme eğilimlerini göstermekte ve hareketli/hareketsiz, yerleşik/göçmen gibi geleneksel ikilikleri sorgulamaktadır. Araştırma bulguları politika müdahalelerinin, insanları yerinde tutarken aynı zamanda hareketlerine izin verme şeklinde paradoksal sonuçlar doğurabileceğini ortaya koymaktadır. Bu durum, karmaşık hareketlilik yapılarını daha iyi anlamamız gerektiğini göstermektedir (Zickgraf, 2019: 1). Bu noktada kuşkusuz küresel olarak çevresel değişime maruz kalan ve genellikle "risk altında" olarak tanımlanan yerli halkların dayanıklılık unsurları önemli bir anlayış sağlayabilir. Zira Ford ve diğerlerinin (2020) de vurguladığı üzere yer, temsil, kurumlar, kolektif eylem, yerli bilgisi ve öğrenme gibi birbiriyle bağlantılı unsurların yerli halkların çevresel değişime uyumunu ve bu değişimle başa çıkma becerilerini etkilediği görülmektedir. Zira yerle olan ilişkiler, yerli halkların çevresel değişimi nasıl deneyimledikleri, anladıkları, direndikleri ve bu değişime nasıl karşılık verdikleri açısından temel bir rol oynamakta; inanç sistemleri, kimlik, bilgi ve geçim kaynağı stratejileri için zemin oluşturmaktadır. Yerli halkların deneyimlediği toprak kaybı, yeniden yerleştirme ve arazilerin parçalanması gibi önemli kırılganlıklar; sömürgeleştirme, küreselleşme ve kalkınma modelleriyle sıkı bir şekilde bağlantılı olduğu için, yapısal zorlukların üstesinden nasıl gelineceğine ışık tutabilecek ön cephe unsurlarıdır (Ford vd., 2020: 532).

Kentsel dayanıklılıkta olduğu gibi kırsal dayanıklılıkta da son dönemde öne çıkan tartışma konularından biri risk transferi ve sigortalamanın dayanıklılığı artırmadaki rolüdür. Kousky (2022) “Afet Sigortasını Anlamak: Daha Dayanıklı Bir Gelecek İçin Yeni Araçlar” adlı kitabında bu bağlamda farklı bir sigorta dünyasının doğmakta olduğunu iddia etmektedir. Bu dünyada en çok da afet sonrası toparlanmayı anlamlı bir şekilde hızlandıran ve finansal dayanıklılığı "en çok ihtiyaç duyan" düşük gelirli ailelerin kullanımına sunan, afetlerin önlenmesine ve etkilerini azaltmaya yardımcı olan ve afet sonrasında daha güvenli ve sürdürülebilir yeniden inşayı destekleyen sigorta temelli mekanizmaların hiç olmadığı kadar önemi hâle geldiğini savunmaktadır. Zira ona göre iklim değişikliği ve çevresel bozulma

konusunda erken ve güçlü adımlar atmadaki başarısızlığımızın bizi artan bir dizi riske kilitlediği bir dönüm noktasındayız (Kousky, 2022: 13-15). Önümüzdeki yıllarda risk yönetiminin, ekonomik ve sosyal ilerleme için merkezi bir rol oynayacağını belirten Kousky (2022) bu risklerin dünya çapında hızla yayılabilme potansiyeline sahip olduğuna ve giderek daha yoğun ve birbirine bağlı bir küresel ekonomide yeni teknolojilerin hızlı kullanımıyla birleştiğinde farklı çözüm yöntemleri gerektirebileceğine dikkat çekmektedir (Kousky, 2022: 18). Örneğin kırsal alanların dayanışma, sosyal yenilik ve istihdam fırsatları açısından dirençli bir ortam olarak nitelendirildiği ve ekonomik krizin kentleşme karşıtı eğilimler ve kentlilerin kırsal alanlara geri dönüşünü teşvik eden 'pastoral kırsallık' algısını güçlendirdiği Yunanistan'da Anthopoulou vd., 2017: 1) artan iklim felaketlerinin yol açtığı zararların telafisinde Yunan Tarım Sigortası Kuruluşu'nun kırsal dayanıklılık için önemi vurgulanmaktadır (Nannos vd., 2013: 51). Benzer şekilde Türkiye'de 2005 yılında başlatılan devlet destekli tarım sigortalarının, sigortalı çiftçi sayısını ve tarım sigortaları prim üretimini önemli ölçüde artırdığı, tarım sektörüne ciddi kaynak aktarıldığı ve Tarım Sigortaları Havuzu'nun doğal afetler nedeniyle zarar gören çiftçilere gelir güvencesi sağlayarak zararlarını büyük oranda karşıladığı iddia edilmektedir (Metin, 2023: 114). Ülkede 2010 ile 2019 yılları arasında prim üretimi 185 milyon TL'den 2,5 milyar TL'ye çıkmış, tarım sigortalarının toplam sigorta prim üretimi içindeki payı %0,5'ten %3,5'e yükselmiştir. Ancak, 2019 yılında üretilen 2 milyon adet poliçeye rağmen, Türkiye'deki yaklaşık 3,1 milyon tarımsal işletmenin önemli bir kısmının hâlâ sigorta yaptırmadığı anlaşılmaktadır (Metin, 2023: 128-129).

Gerçekten sigorta, iklim müzakerelerinde ve ötesinde giderek önem kazanmaktadır; ancak bu ivmenin, en kırılgan durumdaki bireyleri iklim değişikliği karşısında daha dirençli hâle getirme yolunda somut ilerleme sağlaması için dikkatli bir yaklaşım gerekmektedir (Surminski vd., 2016: 333). Özellikle, 2015 yılı 'iklim sigortası yılı' olarak kabul edilmiş; G7 liderleri ve Paris'teki COP21'den yapılan açıklamalar bu yönde güçlü işaretler vermiştir. Paris Anlaşması'nın 8. maddesi, risk sigortası tesisleri ve iklim riski havuzları gibi sigorta çözümlerini eylem alanı olarak belirlemiştir. Yine aynı yıl içinde, G7 liderleri, 2020 yılına kadar yoksul ülkelerdeki sigortasız 400 milyon kişiye iklim sigortası sağlama amacıyla İklim Riski Sigortası Girişimini (InsurResilience) başlatmışlardır. Bu girişim ve Paris Anlaşması, sigortanın iklim uyum aracı olarak kabul edilmesi sürecinin zirvesini temsil etmektedir. İklim sigortasının destekçileri, özellikle sel, kuraklık ve tropikal siklonlar gibi aşırı hava olaylarından kaynaklanan zararların artışını ve sigorta eksikliğinin afetlerin ekonomik etkisini, toplumların dayanıklılığını ve iyileşme kapasitelerini olumsuz yönde etkileyebileceğini vurgulamaktadır (Surminski vd., 2016: 333). Diğer taraftan eleştirel yaklaşımlar, geleneksel sigortanın yüksek

işlem ve sermaye maliyetleri nedeniyle beklenen kayıpların üzerinde primler talep ettiğini belirtmekte, bu durumun uyum fonlarının uluslararası sigorta piyasaları yerine diğer güvenlik ağı türlerine yönlendirilmesi gerektiğini öne sürmektedirler. Ayrıca, sübvansiyonlu sigortaların risk azaltma teşviklerini sınırlayabileceği konusunda uyarılar yapılmaktadır. Zira ampirik kanıtlar yanlış tasarlanmış programların ne yoksulluğu azaltabileceğini ne de iklim direncini artırabileceğini vurgulamaktadır. Dahası Surminski ve diğerlerine (2016: 333) göre iklim sigortası, özellikle yavaş başlangıçlı olaylar için uygun olmasa da afet sonrası yardımlara bir alternatif olarak değerli faydalar sunabilir. İklim direncini artırma amacıyla kullanılan sigorta, mevcut deneyimlere göre, dayanıklılığı tek başına artırma potansiyeline sahip olmakla birlikte, bu etkinin ancak geniş bir adaptasyon stratejisinin parçası olarak gerçekleşebileceğini göstermektedir. Surminski ve diğerlerine (2016) göre iklim sigortasının etkili olabilmesi için, altta yatan sorunların ele alınması gerekmektedir; aksi takdirde, sigorta teminatı ve primlerin karşılanabilirliği gibi arz ve talep sorunları nedeniyle sigortalanabilirlik azalacaktır. Özellikle Avrupa ve ABD'de sel sigortası örnekleri, yanlış yapılaşma ve çevresel değişimler nedeniyle risklerin arttığı durumları gözler önüne sermekte; İngiltere Merkez Bankası'nın vurguladığı gibi, İngiltere'de iklim değişikliği ve sosyoekonomik faktörlerin, uygun fiyatlı sigorta primleri ile teknik fiyatları arasındaki uçurumu genişleteceği öngörülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde iklim sigortası, iklim risklerini kapsamlıdır lakin bu uygulama adil bir strateji ile ele alındığı ve bu stratejiyle uyumlu bir biçimde entegre edildiği takdirde efektif olabilir (Surminski vd., 2016: 333).

İklim değişikliği nedeniyle ortaya çıkan kayıp ve zararları ele almak amacıyla geniş çapta desteklenen ve VUKZM'nın bir bileşeni olarak işlev gören sigorta programları “ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar”, “nesiller arası adalet”, “ekonomik ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri” ile “insan hareketliliği” bağlamında eleştirilmektedir. Sigorta programlarının, politika yapıcılar arasında popüler olsa da iklim değişikliği kaynaklı kayıp ve zararların tüm yönlerini içerecek kadar kapsamlı olmadığı, uluslararası finansman desteği olmaksızın bu programların devam ettirilmesinin, geniş kapsamlı bir yanıt verme amacına zarar vereceği, bu nedenle politika yapıcıların sigortalanamayan risklerle başa çıkabilmek için yenilikçi yaklaşımlar geliştirmeleri gerektiği vurgulanmaktadır (Nordlander vd., 2020: 704).

İster sigortalı olsun ister olmasın giderek artan iklim afetlerinin yol açtığı derinleşen borçluluk kırsal dayanıklılığı zedeyelen başlıca tehditlerdendir. İklim krizi neoliberal kapitalizmin artırdığı kırsal borçluluğu etkileyen birçok faktör arasında yerini almakla birlikte diğer faktörleri de şiddetlendiren bir etki yaratabilmektedir. Örneğin Hindistan kırsalındaki hane halkı borçluluğu üzerine yapılan bir çalışmada, iklim anormalliklerinin etkileri çok

düzeyli ve uzun süreli bir yaklaşım ile incelenmiştir. Özellikle kurak ve yarı kurak bölgelerde mevsimsel bazda beş yıllık iklim anomalileri, hane halkı borcunun çeşitli yönleri üzerinde geniş kapsamlı etkiler göstermiştir. En dikkat çekici bulgu, kış ekim mevsiminde yaşanan sıcaklık anomalilerinin, kurak ve yarı kurak alanlarda hane halkı borçluluğunun artışıyla ilişkili olmasıdır. Ayrıca, iklim değişikliği, özellikle kast ve toprak sahipliği gibi mevcut sosyoekonomik farklılıklarla etkileşime girerek, kırsal hanelerin borç yükünün boyutunu ve derinliğini artırarak dayanıklılığı azaltmaktadır (Kandikuppa ve Gray, 2022: 1). Bu açıdan mevcut sosyal koruma sistemlerinin de ne kadar etkili olduğu tartışmalıdır. Zira Endonezya'nın sosyal koruma sisteminin adaptasyon yeteneğini inceleyen bir araştırmanın sonuçları mevcut sistemin normal zamanlarda yoksulluktan koruma konusunda genellikle başarılı olduğunu; ancak afet gibi şok durumlarında insanların bu şoklara hazırlanmaları ve onlarla başa çıkmaları konusunda yeterince destek sağlamadığını ortaya koymuştur. Bu eksiklikler özellikle büyük haneler, ikiden fazla çocuğa sahip haneler, yirmili ve seksenli yaşlarındaki bireyler ile engelli kişiler için belirginleşmektedir. Test edilen varsayımsal reformlar, şokun etkilerini azaltmış ve daha fazla desteğe ihtiyaç duyan grupları daha iyi hedef alırken, sosyal harcamalarda önemli artışlar gerektirmiştir (Gasior vd., 2023: 1). Meksika'nın Yucatan bölgesinde gerçekleştirilen bir diğer araştırma kasırga ve kuraklık riski yüksek olan kırsal topluluklarda yürütülen şartlı nakit transferi programı Oportunidades üzerinden, yoksul kırsal hanelerin sosyal koruma ile iklim değişikliğine karşı dayanıklılığı arasındaki ilişkileri incelemektedir. Araştırma, Oportunidades programının kısa vadeli risklere karşı bir güvenlik ağı sağlayarak hane halklarının dayanma kapasitesini artırdığını göstermiş, ancak programın etkisinin dolaylı olduğunu ve yoksulluk profillerine göre farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Sonuçlar, sosyal korumanın iklim değişikliğini dikkate alan sistemik bir yaklaşımla diğer müdahalelerle bütünleştirilmesinin, dayanıklılığı artırma ve sürdürülebilir yoksulluk azaltımını destekleme açısından önemini vurgulamaktadır (Sánchez, 2015). Zira sistemik bir yaklaşımla kırsal dayanıklılık artırılmadığı takdirde ampirik kanıtlar (Tobias ve Richmond, 2014: 26), iklim krizi nedeniyle kırsalda çevresel mülksüzleştirme fenomenin de ciddi sosyal sorunlara gebe olduğunu göstermektedir.

Afetler özelinde artan ve kapsamı genişleyen *orman yangınları* nedeniyle orman yangını yönetiminde de risk perspektifinden dayanıklılık çerçevesine geçilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Smith vd., 2016: 144). Zira rekor düzeydeki yangın sezonları dünya genelinde yaygınlaşmaktadır ve bu durum, orman yangınlarına karşı sosyoekolojik dayanıklılığı artırmak için yapılan yatırımların yetersiz kaldığını göstermektedir. Mevcut arazi ve yangın yönetimi stratejileri, iklim değişikliği ve kalkınma modellerindeki hızlı evrim karşısında yangın davranışlarını etkili bir şekilde kontrol edememekte, böylece insan toplulukları üzerindeki risk

ve tehlikeleri artırmaktadır. Bu nedenle McWethy ve diğerlerine göre (2019) sosyoekolojik sistemleri eski hâline döndürme düsturuna sahip olan 'temel dayanıklılık' anlayışının ötesine geçilerek, hızla değişen yangına duyarlı arazi yönetimi ve sosyoekolojik sistemlerde önemli değişiklikler gerektiren 'adaptif dayanıklılık' ve 'dönüştürücü dayanıklılık' yaklaşımlarının benimsenmesi önerilmektedir. Bu çoklu dayanıklılık perspektiflerinin netleştirilmesi ve uygulanması, giderek daha yanıcı bir dünyada orman yangınları ile daha iyi bir şekilde başa çıkabilmeyi ve (McWethy vd., 2019: 797) insanların orman yangınlarıyla daha uyumlu bir şekilde yaşamasını sağlayabilir (McWethy vd., 2019: 802).

Bu bağlamda orman yangınlarıyla daha uyumlu yaşayabilmek için aile dayanıklılığının; önemli bir birim olduğunu belirten Ferreria ve diğerleri (2024) 1997-2023 yılları arasında orman yangınları, iklim değişikliği ve sürdürülebilirlik bağlamında aile ve toplum dayanıklılığını konu alan doksan iki makalenin tanımlayıcı bir incelemesini sunar. Analiz aile ve toplum dayanıklılığının aşırı doğa olaylarına uyum sürecindeki önemini ve bu dayanıklılığın inanç, davranış ve önceliklerdeki değişimlerle nasıl ilişkilendirildiğini göstermektedir. Bu inceleme, aile birimi üzerinden yapılan çalışmalar ve farklı coğrafyalardan yeterli veri eksikliği gibi literatürdeki bazı boşlukları da vurgulamaktadır. Bu tür çalışmalar, afet ve iyileşme süreçlerinin kapsamlı bir şekilde ele alınmasını gerektirmekte olup, literatürde bu yönde eksiklikler bulunmaktadır (Ferreira vd., 2024: 1). Bu afetlerin ruh sağlığı ve esenlik üzerinde de çeşitli ve karmaşık etkileri bulunduğuna ancak kırsal toplulukların bu tür olaylara karşı dayanıklılık göstermelerini sağlayan faktörlerin yeterince anlaşılmadığına dikkat çeken Longman ve diğerlerinin (2023) ise üç kırsal topluluğu inceledikleri araştırmalarından elde ettikleri bulgular, topluluk liderliğindeki kolektif eylemlerin ve planlamaların, sosyal ve ilişkisel sermayeyi güçlendirerek aidiyet hissini artırdığını ve gayri resmi sosyal bağları kuvvetlendirdiğini göstermektedir. Ayrıca, bu tür topluluk liderliği ve kolektif eylemlerin, toplulukların iklim değişikliğinin etkilerine karşı hazırlanmalarına destek sağladığı sonucuna varılmıştır. Bireylerin sağlığına odaklanmanın ötesine geçerek, topluluk ağları kurmaya ve kolektif eylemlere yönelik stratejilerin tasarlanması, iklim değişikliğinden kaynaklanan ruh sağlığı risklerini azaltarak dayanıklılığı artırabilir (Longman vd., 2023: 1).

Bir diğer güncel araştırmada Villaverde ve diğerleri (2024) yüksek orman yangını riski ve toplum dayanıklılığı üzerine sınırlı olan kavramsal ilgiye yanıt olarak gerçekleştirdikleri araştırmada, bu bölgelerdeki orman yangınları riskini ve toplum dayanıklılığının dinamiklerini anlamaya çalışmıştır. Sonuçlar; uzaklık, yerlilik, geçimlik faaliyetler ve sömürgeci uygulamalar gibi toplulukların sosyal ve ekolojik özellikleri ile artan sıcaklıkların, bu bölgelerdeki orman yangınlarına karşı topluluk riskini ve dayanıklılığını şekillendirdiğini ortaya koymuştur

(Villaverde vd., 2024: 1). Yangın riskini azaltarak toplumsal dayanıklılığı artırmanın yolunun; toplum temelli bilgi, deneyim ve uygulamaları afet riski azaltma planlarına entegre etmeyi sağlayacak halk katılımından geçtiğini iddia eden bir diğer araştırma ise İspanya'nın Galiçya bölgesindeki orman yangınları üzerine bir vaka çalışmasında yangınların tanımı, afet yönetim planlarının değerlendirilmesi ve dikkate alınan somut öneriler üzerine yoğunlaşır. Bulgular, yerel düzeyde sosyal yönetişimin güçlendirilmesi, önleme, yok etme ve iyileştirme aşamalarına kaynakların dengeli bir şekilde dağıtılması gerektiğini ve bu süreçte doğrusal bir modelden döngüsel bir modele geçiş yapılması gerektirdiğini göstermektedir (Santiago-Gómez ve Rodríguez-Rodríguez, 2023: 1). Çalışmada, orman yangınlarının sonuçlarını azaltmak ve hafifletmek için yurttaş bilgisinin risk yönetimine nasıl entegre edilebileceği, uzmanlar ile sivil toplum arasındaki mevcut tek yönlü ve dikey iletişim modelinin çift yönlü bir modele dönüştürülmesi, yeni orman yangını önleme metodolojilerinin birlikte üretilmesi ve yenilikçi önleme tedbirlerinin geliştirilmesi gibi öneriler sunulmaktadır. Bu öneriler, dayanıklılık kavramının yeniden tanımlanmasına ve daha etkili bir risk yönetimi çerçevesinin oluşturulmasına katkı sağlayabilir (Santiago-Gómez ve Rodríguez-Rodríguez, 2023: 11).

Kuraklığa karşı dayanıklılık çalışmalarının Amerika ve Avustralya'nın bazı kurak ve yarı kurak bölgeleri hariç Küresel Güney'de yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Mevcut iklim değişikliği bağlantılı afetler arasında belki de tarım ve gıda güvenliği ile en yakın ilişkiye sahip olan fenomen olması dolayısıyla kuraklığın kırsal kırılganlık ya da dayanıklılık bağlamında etkisi oldukça belirgindir. Örneğin İran'da kırsal yerleşimlerin kuraklığa karşı direncini değerlendirmeyi amaçlayan bir araştırmanın sonuçları incelenen köylerin kuraklığa karşı dayanıklılığının istatistiksel olarak %99 güvenilirlikle ortalamadan düşük olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmada, psikolojik dayanıklılık en yüksek, çevresel dayanıklılık ise en düşük puanları almıştır. Yapısal eşitlik modellemesi, geçim kaynağı çeşitliliği, yerel beceri ve bilgi, geleceğe yönelik umut, üretim teknolojisi, altyapı, yasal düzenlemeler, örgütsel yapı, arazi konsolidasyonu ve kuraklık yönetiminin kırsal hanelerin kuraklıkla başa çıkma kapasitesinde kilit rol oynadığını belirlemiştir (Farahani ve Jahansoozi, 2022: 1). Ülkenin kuzeydoğusundan toplanan anket verilerine dayanan bir diğer çalışma benzer şekilde bölgedeki çiftçi ailelerinin iklim değişikliğine olan direncini sınıflandırmış ve çoğunluğun iklimsel stres faktörlerine yeterince dayanıklı olmadığını ortaya koymuştur. Çiftçiler, genellikle adaptasyon sağlayıcı önlemleri tercih ederken, öngörücü ve dönüştürücü stratejiler az benimsenmiştir. İklim direncini etkileyen başlıca faktörler arasında yaş, adaptasyon stratejileri, hane büyüklüğü, mülkiyet hakları, müdahalelerin etkinliği ve gelir yer almaktadır. Araştırma, kırsal hanelerin iklim değişikliğine karşı direncini artırmak için kapsamlı ve adil desteklere ve önlemlere ihtiyaç

olduğunu belirtmektedir. Bu önlemler arasında, çiftçilerin bilgi ve becerilerinin artırılması, sürdürülebilir çiftlik yönetimi için teknik ve finansal desteklerin sağlanması ve etkili risk yönetimi stratejilerinin uygulanması bulunmaktadır (Keshavarz ve Moqadas, 2021: 1).

Mahsul-hayvancılık karma tarım sistemlerinde kırsal hane halkı dayanıklılığının belirleyicilerini Debie ve Ayele (2021) ise Etiyopya'nın Kuzeybatı dağlık bölgesindeki Goncha bölgesi üzerinden incelemiştir. Araştırma, hane halklarının geçim güvencesizliğine karşı dayanıklılığının; sürdürülebilir tarım uygulamaları, verimli tarım arazilerinin kullanımı, tasarruf performansı, gelir getirici faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, yoğunlaştırılmış hayvancılık uygulamaları, sulama erişimi ve pratik teknolojilere olan aşinalık gibi faktörlerle güçlü bir ilişki içerisinde olduğunu göstermiştir. Bu bulgular, sürdürülebilir tarım sistemlerinin ve pratik teknolojilerin yaygınlaştırılması, tasarruf alışkanlıklarının iyileştirilmesi, gelir çeşitliliğinin artırılması ve tarımsal ormancılığın geliştirilmesinin, tarımsal ekolojilerdeki geçim güvensizliğine karşı küçük ölçekli hane halklarının dayanıklılığını artırma potansiyeline işaret etmektedir (Debie ve Ayele, 2021: 1). Avustralya'nın Yeni Güney Galler eyaletinde yer alan kırsal bölgelerde, gerçekleştirilen bir diğer araştırmanın sonuçları, hava olaylarının kırsal yaşamın bir parçası olduğunu ve bu olayların stres, kaygı, kayıp ve korku gibi duygusal tepkilerle refahı düşürdüğünü ortaya koymakla birlikte sosyal bağlılığın kırsal topluluklarda kuraklığın etkilerini hafifletmeye yardımcı olduğu ve dayanıklılığı artırdığını göstermiştir (Ng vd., 2015: 265).

Kuraklığa karşı kırsal dayanıklılıkta sigorta, sulak alanlara ve krediye erişim, yeraltı suları ve dayanıklı tohumlar gibi faktörlerin önemine dair çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda yavaş başlayan olaylar için risk transfer araçlarının uygulanabilirliğini ve yenilikçi ürün tasarımları ile bu tür olaylara yönelik mevcut sınırlılıkların aşılmasının önemini vurgulayan Kehinde (2014), aksi takdirde ekonomik olarak kırılgan ve yüksek risk altındaki gelişmekte olan ülkelerin, yavaş başlangıçlı olayların getirdiği kayıp ve hasarları etkin bir şekilde yönetemeyeceğine ve dayanıklılık geliştiremeyeceğine dikkat çekmektedir (Kehinde, 2014:710). Diğer taraftan Hirons ve diğerleri (2018) ise çiftçilerinin iklim şoklarına karşı direncini destekleyen iki temel faktörün sulak alanlara ve krediye erişim olduğunu öne sürmektedir. Bu bağlamdaki mekânsal, zamansal ve sosyal ölçeklerdeki farklılıkların, geçim kaynağı uygulamaları, bilgi, inançlar ve kurumlar arasındaki etkileşimlerin dayanıklılığı hem artırabileceğini hem de azaltabileceğini ortaya koymaktadır. Bu çelişkiler, politika yapıcılar için mevcut zorlukları belirginleştirirken, tarımsal kültürel sistemlerin direncini anlama ve politika müdahalelerinin en etkili olabileceği alanları belirleme konusunda değerli iç görüler sunmaktadır (Hirons vd., 2018: 120). Malavi ve Tanzanya'daki küçük çiftçilere yönelik iklim

değişikliği maliyetlerini ulusal ve yerel veriler kullanarak değerlendiren Cacho ve diğerleri (2020) ise yerel olarak beklenen iklim şoklarına dayanıklı tohumların geliştirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Dirençli tohumların benimsenmesinin, 2020 ile 2050 yılları arasında 984 milyon ile 2,1 milyar ABD doları arasında ekonomik fayda sağlayabileceği tespit edilmiştir. Araştırma, toplulukların tohum ıslahı, dağıtımı ve benimsemesi süreçlerine aktif katılımıyla kurulacak esnek bir ulusal tohum sektörünün önemli faydalarını ortaya koymaktadır (Cacho vd., 2020: 1213). Kuraklığa dayanıklılığı karakterize eden bir diğer unsur yedek akçe olarak da adlandırılan yeraltı suları varlığı, kullanımı ve rolü olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda gerçekleştirilen bir çalışma yeraltı suyu kullanımının küresel iklim değişikliği ve kuraklık koşulları altında nasıl sürdürülebilir bir şekilde yönetilebileceğini Kaliforniya örneği üzerinden ele almaktadır. Yeraltı suyunun kritik önemi ve su seviyelerindeki telafisi mümkün olmayan düşüşler incelenmiş, Kaliforniya'nın 2014'te kabul ettiği Sürdürülebilir Yeraltı Suyu Yönetimi Yasası (SGMA) ile zorunlu yeraltı suyu yönetim kuralları getirilmiştir. SGMA öncesi ve sonrası dönemde uygulanan yönetim stratejileri değerlendirilirken, kuraklık koşullarına dayanıklılığı artırmak için iki yenilikçi yöntem önerilmektedir: taşkın sistemi ile taşkın sularının yeraltı suyunun yeniden şarj edilmesinden sonra sulama amaçlı kullanılması ve kuraklık dönemlerinde tampon görevi üstlenebilecek yerel yeraltı suyu rezervlerinin oluşturulması. Bu çalışma, yeraltı suyu yönetiminin; etkinliğini artırma ve kuraklığa karşı dayanıklılık sağlama potansiyelini ortaya koymaktadır (Langridge ve Van Schmidt, 2020: 1530).

Artan kuraklıklara dayanıklılığı mümkün kılmak için kullanılan bir diğer enstrüman da korumalı tarım uygulamalarıdır. Güney Etiyopya'nın Arba Minch Zuria bölgesinde korumalı tarım uygulamasının çiftçilerin geçim durumu üzerindeki etkilerini ve korumalı tarımın benimsemesini etkileyen faktörleri değerlendiren araştırmanın sonuçları; cinsiyet, eğitim düzeyi, krediye erişim, yayım hizmetlerine erişim, hane halkı büyüklüğü, medeni durum, gelir ve iş birliği gruplarına üyelik gibi faktörlerin çiftçilerin korumalı tarım tekniklerini benimseme olasılıklarında belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, korumalı tarım uygulayan çiftçilerin mısır tanesi verimliliği ve yıllık geliri, geleneksel tarım yöntemlerini kullananlara göre daha yüksek bulunmuştur. Bu bağlamda, çalışma derinleşen kuraklık etkileri nedeniyle düşük verimlilik ve gelir olan bölgelerde, geçim kaynaklarını iyileştirmek ve dayanıklılığı artırmak amacıyla korumalı tarımın teşvik edilmesini önermektedir (Gebeyehu, 2023: 1).

Görüldüğü üzere artan kuraklıklara karşı dayanıklılığının artırılması gereken başlıca grup küçük çiftilerdir. Choudhury ve Sindhi'nin (2017) çok güzel bir biçimde ifade ettiği üzere; mevcut politika yaklaşımları, çevre dostu ve yüksek biyolojik çeşitlilik barındıran, düşük ekolojik ayak izi ve yüksek enerji verimliliği sunan bu gıda üretim ve tedarik sistemlerini

yeterince takdir etmemekte, bunun yerine küçük çiftçileri; tarımı terk edip kentsel ve endüstriyel kalkınmaya katkı sağlaması gereken verimsiz bireyler olarak görmektedir. Bu durum, küçük çiftçileri zor durumda bırakmakta ve kuraklık gibi çevresel etkiler, onları yoksulluk döngüsüne daha da iterek ana akım kalkınma süreçlerinde düşük ücretli işgücü olarak kullanılmalarına yol açmaktadır. Bu koşullar altında, küçük çiftçiler, sürdürülebilir kalkınma ve refah mücadelesinin kaybedenleri olmaktadır (Choudhury ve Sindhi, 2017: 45). Hâlbuki; Afrika, Asya ve Latin Amerika'da zorlu koşullar altında yaşayan çiftçiler, iklim değişikliği çağında insanlık için çözüm yolları sunabilecek karmaşık tarım sistemleri geliştirmişlerdir. Bu sistemler, modern tarım teknolojilerine fazla bağımlı olmaksızın, çevresel değişkenlikler göz önünde bulundurularak küçük çiftçi ailelerinin geçim ihtiyaçlarını karşılamalarını sağlamaktadır. Zira milyonlarca hektarlık geleneksel tarım alanının varlığı, başarılı yerel tarım stratejilerinin kanıtı olarak görülmeli ve bu durum, gelişmekte olan dünyadaki küçük çiftçilere yönelik takdire dönüşmelidir. Ancak, mevcut tarımsal kalkınma paradigmasının ve bu paradigmanın küçük çiftçiler üzerindeki etkilerinin yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle Choudhury ve Sindhi'nin (2017) önerdiği "kuraklık ekosistemi çerçevesi", küçük ve marjinal çiftçilerin kuraklıkla ilişkili kırılganlıklarını azaltarak dayanıklılıklarını artırmayı hedefleyen çok boyutlu, sistemik ve insan odaklı bir yaklaşım sunmaktadır. Bu yaklaşımda kuraklık öngörülemediğinden, tartışılan tüm boyutlarda sürekli bir çabanın gerekliliği vurgulanmaktadır. İlerlemekte gecikmek, küçük çiftçilerin ve onların çevresel, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi avantajlar sağlayan küçük ölçekli tarım sistemlerinin korunma şansını tehlikeye atabilir (Choudhury ve Sindhi, 2017: 46).

Uç hava olaylarına ilişkin dayanıklılık çalışmaları maruziyet oranının yüksekliği nedeniyle Amerika Kıta'sında yoğunlaşsa da dünyanın farklı yerlerinde de çeşitli boyutlarıyla ele alınmakta, hanelerin bu afetlere karşı dayanıklılığını artıran çeşitli özellikler incelenmektedir. Örneğin Vietnam'da fırtına ve sel gibi afet türlerinin hane halkının gelir ve harcamaları üzerinde olumsuz etkileri olduğu, gelir düzeyi yüksek ve harcama dağılımı daha eşit olan komünlerde yaşayan hanelerin, doğal afetlere karşı daha dayanıklı olduğu ve mikro kredi, iç havale ve sosyal ödeneklere erişimin, hanelerin bu tür afetlere karşı dayanıklılığını güçlendirdiği tespit edilmiştir (Arouri vd., 2015: 59). Yine Vietnam ile birlikte Nepal, Endonezya, Afganistan ve Birleşik Krallık'tan alınan ampirik anket verileri ve beş derinlemesine vaka çalışmasının ele alındığı bir araştırma, toplum düzeyinde sel riskine karşı afet risk azaltma müdahalelerinin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi süreçlerinde çoklu dayanıklılık kazanımlarının sistematik bir biçimde entegre edilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır (Rözer vd., 2023: 1).

Diğer afet türlerinde olduğu gibi uç hava olaylarında da sigortalama pratikleri dayanıklılığı artırıcı bir yöntem olarak karşımız çıkmaktadır. Zira Lyubckich ve diğerlerinin (2019) de belirttiği üzere, yerel aşırı hava olayları büyük doğal afetlerden daha fazla sigorta kaybına neden olmakta ve uzun vadeli hava durumu gözlemleri ile sigorta kayıtlarının bu hasarları yetersiz gösterdiğine yönelik endişeler artmaktadır. Öte yandan, artan sigorta riskleri iklim değişikliği ile ilişkilendirilerek, insan yaşamı ve refahı üzerindeki değişikliklerin kalıcı hâle gelen etkileri dikkat çekmektedir (Lyubchich vd., 2019: 1). Sigortanın iklim değişikliğine adaptasyon sürecindeki potansiyel rolü daha önce de değinildiği üzere tartışmalıdır. Özellikle, Hollanda'da sel risklerine karşı özel sigortanın adaptasyon aracı olarak kullanımının incelendiği bir çalışmada, Hollanda'nın iklim değişikliği etkilerine karşı kırılganlığı vurgulanmakta, hükümetinin hasar yardımındaki dominant rolünün ekonomik etkinlik açısından değerlendirilmesi yapılmakta ve sigorta sektörünün, iklim değişikliği ile ilişkili risklerde sorumluluk almasının sosyal refah ve dayanıklılık üzerinde olumlu etkiler yarattığı savunulmaktadır (Botzen ve Van Den Berg, 2008: 413).

Kolektif hareketin ve dayanışmanın hiç olmadığı kadar sahne aldığı afet ve acil durumlarda iletişim ve haberleşme her zaman kritik bir rol oynamış, iletişim teknolojilerinde gelinen nokta bu rolü ziyadesiyle parlatmıştır. Ne var ki kırsal toplulukların bu noktada da dezavantajlı konumda olduğu söylenebilir zira yaş ortalamasının oldukça yüksek olduğu kırsal topluluklarda dijital okuryazarlık da çok gelişmemiştir. Örneğin İskoçya'nın kırsal kesimlerinde yürütülen mülakatlarda dijital teknolojiler ve adaptif stratejiler aracılığıyla dijital sermayenin toplumun direncine katkı sağladığı belirlenmiştir (Roberts ve Townsend, 2016: 197). Ancak bu bulgulara Küresel Güney'de ulaşmak o kadar kolay olmayacaktır. Avustralya'daki sel felaketlerinden etkilenen yaşlı yetişkinlere odaklanan bir diğer araştırma sosyal sermaye ve önceki afet deneyimlerinin dayanıklılığı nasıl şekillendirdiğini incelemektedir. Sosyal sermaye (bağ kurma, köprü oluşturma, bağlantı kurma) ve önceki afet tecrübeleriyle ilgili güçlü dayanıklılık temalarının belirlendiği çalışmanın bulguları afet yönetimi stratejilerinin ve resmi olmayan sosyal sermaye kaynaklarının evrimini yansıtmakta olup, doğal afetlerden etkili bir şekilde kurtulmayı sağlayacak dayanıklı topluluklar oluşturma ihtiyacına işaret etmekte ve sosyal uyumu, güveni ve toplum içindeki sosyal sermayeyi güçlendirecek politikaların önemini vurgulamaktadır (Brokie ve Miller, 2017: 72). Çin'de ise afete bağlı yeniden iskanın hane halkı geçim direnci üzerindeki etkilerini ölçen bir saha çalışmasında detaylı veri analizi, afetle ilgili yeniden yerleşimin hane halkının geçim direnci üzerinde belirgin bir olumsuz etkiye sahip olduğunu göstermiştir (Liu vd., 2020: 1). İklim afetleri sonrası yeniden yerleşim süreçlerinde

geçim kaynaklarının nasıl iyileştirebileceğine dair derinlemesine bilgiler sunarak afet yönetimi ve sosyal kalkınma politikalarına yön verecek daha çok araştırmaya ihtiyaç bulunmaktadır.

Amerika'da ise sellere ama özellikle şiddetli fırtına ve hortumlara karşı dayanıklılığa ilişkin araştırmaların yoğunlaştığı görülmektedir. Meksika'da iki yerli topluluğun katıldığı tarımsal ekolojik projeler çerçevesinde yapılan değerlendirmelerde, bölgenin sosyoekolojik direncine ilişkin; orman kalitesinin düşük olması, bilgiye erişimdeki zorluklar, sosyoekonomik altyapının yetersizliği ve cinsiyet eşitsizliğine ek olarak belirtilen temel sorunlardan biri kasırgaların neden olduğu ürün kayıplarıdır. Buna karşın, resmi ve gayriresmî sosyal örgütlenme, bölge için önemli bir destek kaynağıdır. Mevcut yerel çabalar, asgari düzeyde bir dayanıklılık sağlamak için stratejik yönler sunmakta ancak, yapısal değişiklikler olmadan bu çabalar yetersiz kalmaktadır (Galicia-Gallardo vd., 2023: 151). Bir diğer araştırma Porto Riko'daki kayıt dışı ekonomide yerel topluluklara taze gıda sağlayan ve geleneksel bilgi sistemlerini kullanarak kendi kendine yeterli gıda üretiminin kültürel simgeleri olan küçük çiftçilerin afet sonrası gıda erişimleri ve tarımsal iyileşme deneyimlerine odaklanmaktadır (Marrero vd., 2022: 555). Maria Kasırgası'ndan sonra gerçekleştirilen görüşmeler iklime daha dayanıklı bir gıda sistemi geliştirebilmek için gerekli sosyoekolojik bilgilerin altını çizmiştir. Bu bilgiler, afet sonrası iyileşme sürecinde ve dayanıklı gıda sistemlerinin kurulmasında önemli bir kaynak olarak değerlendirilmektedir. Kasırga sonrası yaşanan ciddi hasarlara rağmen, Porto Riko'daki çiftçiler hayatta kalan meyve, sebze ve kök bitkilerini topluluk üyeleriyle paylaşarak afet sonrası gıda erişimine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Tarım pratiğinde ürün çeşitlendirme, tohum bankacılığı ve toprak koruma gibi yöntemler iklime dayanıklı çiftlik yönetimi stratejileri olarak öne çıkmış, küçük çiftçi ağlarının kaynakları birleştirerek tarımsal üretimi destekleme potansiyeli vurgulanmıştır. Bu öneriler, Porto Riko'da iklim direncini artırma çabaları kapsamında, sosyoekolojik kimlik, kendi kendine yeterlilik, topluluk dayanışması ve kültürel mirasın korunması çerçevesinde ele alınmıştır. Araştırma sonucunda, adil, sürdürülebilir ve topluma ait bir gıda sisteminin inşası için küçük çiftçilerin sosyoekolojik uzmanlıklarından yararlanılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır (Marrero vd., 2022: 555).

Amerika'da öne çıkan konulardan biri kuşkusuz iklim afetlerine dayanıklılıkta ırk ve sınıfın rolüdür. Katrina Kasırgası'ndan etkilenen 1200'den fazla kişiden toplanan veriler kullanılarak, tahliye zamanlamasından duygusal desteğe, barınma ve istihdam durumlarına, fırtına öncesi topluluklara geri dönüş planlarına kadar geniş bir yelpazede etkiler analiz edilmiştir. Bulgular, ırksal ve sınıfsal farklılıkların belirgin olduğunu göstermekte, hayatta kalanların tepkileri üzerine yapılan analizler bu boyutların birbirinden bağımsız düşünülemeyeceğini ortaya koymaktadır. Bu etkileşim, özellikle düşük gelirli Afro-Amerikalı

ev sahiplerinin, New Orleans'ta topluluklarını yeniden kurma çabası içindeyken, hedeflenen yardımların en fazla ihtiyaç duyulan kesimi hâline geldiğini belirtmektedir (Elliot ve Pais, 2006: 295). Çevresel ırkçılığa maruz kalmış bu toplulukların, yeterli sağlık hizmetleri, eğitim ve ekonomik fırsatlara erişim eksikliği gibi sosyal stres faktörleri nedeniyle aşırı hava olaylarına karşı daha hassas olduklarını vurgulayan Strawderman ve Hermann, (2023) geleneksel yaklaşımların bu toplulukların ihtiyaçlarını önceliklendirmede yetersiz kaldığını, buna karşılık, toplum odaklı dayanıklılık modelleri, Dayanıklılık Merkezleri gibi fiziksel yapılar aracılığıyla toplulukların ihtiyaçlarına özel çözümler sunarak topluluk dayanıklılığının güçlendirilebileceğini ifade etmektedir. Bu merkezler, barınma, destek ve kaynak sağlayarak topluluk üyelerinin bir araya gelmesine ve dayanışma içinde hareket etmesine olanak tanır. Zira iklim değişikliğinin etkileriyle mücadelede toplum dayanıklılığını merkeze alan bu yaklaşım, özellikle savunmasız topluluklar için dönüştürücü potansiyele sahiptir (Strawderman ve Hermann, 2023: 62).

Sosyal sermaye bu bölgede de ele alınan konulardan biridir. 2012 Mart'ında Güney Indiana'da yaşanan ölümcül kasırgalar sonrası dört küçük kasabadaki hane halklarının toparlanma süreçleri üzerine gerçekleştirilen bir çalışma, hasar gören hanelerin toparlanma hızlarının, fiziksel altyapı, sosyal sermaye ve kişisel ağlar gibi çeşitli faktörler tarafından etkilendiğini göstermektedir. Bulgular, yüksek hasar gören hanelerin iyileşme sürecinin yavaşladığını, ancak kuvvetli kişisel ağlara ve yüksek sosyal sermaye düzeylerine sahip olanların, özellikle komşu yardımı alabilenlerin daha hızlı toparlandıklarını ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar, afet sonrası toparlanmayı hızlandıracak ve toplumsal direnci artıracak stratejilerin belirlenmesinde acil durum yöneticilerine ve afet müdahale ekiplerine rehberlik edecek önemli bilgiler sağlamaktadır (Sadri vd., 2018: 1377). Zira sosyal ağlar ve hükümetlere duyulan güven, dayanıklılığın temel unsurları olarak değerlendirilmektedir (Alexander Priest, 2023: 381). Ancak, afetle başa çıkma sürecinde aile ve arkadaş ağlarının, hanelerin travmayı daha uzun süre deneyimlemesine ve hükümet algılarının değişmesine neden olabileceği sıklıkla göz ardı edilmektedir. Harvey Kasırgası sonrası Houston, Teksas'ta gerçekleştirilen bu araştırma, hanelerin yakın sosyal bağlarından nasıl etkilendiğini ve bu etkileşimin yerel, eyalet ve federal hükümetlere olan güvenlerini nasıl değiştirdiğini inceler. Araştırma sonuçları, benzer şekilde hanelerin yakın bağlardan yaygın etkilendiğini ve bu etkileşimin, hükümete olan güveni önemli ölçüde azalttığını ortaya koymaktadır. Bu bulgular, afet yönetimi stratejilerinin geliştirilmesinde ve hükümetlere olan güvenin artırılmasında dikkate alınması gereken önemli dinamiklere dikkat çekmektedir (Alexander Priest, 2023: 381).

Tüm bu yaklaşımlar ve ampirik kanıtlardan da anlaşılacağı ve Brears'ın da belirttiği üzere (2021) sosyal bilimcilerin iklime dirençli toplumlar teriminin ne anlama geldiğine, dirençli bir toplumun potansiyel olarak neye benzediğinin anlaşılmasına, dayanıklılık inşasının ne zaman yavaş geçişler veya hızlı dönüşümler gerektirdiğine; hükümetlerin ekosistemlerin korunmasını destekleyen, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını teşvik eden, sürdürülebilir uygulamaları ve yönetim sistemlerini teşvik eden, dayanıklı ve kapsayıcı topluluklar geliştiren, sağlık ve geçim kaynaklarını iklimsel aşırılıklardan koruyan iklime dayanıklı toplumlar inşa etmek için tutarlı, ileriye dönük ve esnek politika yeniliklerini nasıl tasarlayacağına daha fazla odaklanması gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE VERİLERİN ANALİZİ

3.1. Araştırmanın Amacı, Sorunsalları ve Önemi

Bu araştırma; Türkiye'de farklı türde iklim krizi bağlantılı afetlere sıklaşan ve yoğunlaşan bir biçimde maruz kalma oranı yüksek kentlerden biri olan Antalya'da, iklim krizinin etkilerine karşı en kırılgan gruplardan biri olan kırsal tarımsal toplulukların, iklim krizi bağlantılı afetleri nasıl deneyimlediklerinin bütünsel ve ilişkisel bir analizini gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Bir diğer ifadeyle iklim afetlerine maruz kalan kırsal tarımsal toplulukların yaşam biçimlerinin, geçim stratejilerinin, üretim faaliyetlerinin ve gelecek algılarının dönüşme biçimlerini irdeleyen araştırma aynı zamanda, ilgili toplulukların; iklim afetleriyle başa çıkma, onlara uyum sağla(yama)ma ya da kırılganlaşma süreçlerinin şekilleniş biçimlerini anlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda hem ulusal hem yerel kamu politikalarının geliştirilmesi sürecinde ihtiyaç duyulan bilimsel temeli sağlayacak olan geniş ölçekli interdisipliner araştırmalara kapı aralayan bu çalışmanın soruları şu şekildedir:

- İklim afetlerine maruz kalan kırsal tarımsal topluluklarda gündelik yaşam pratikleri, geçim kaynakları ve üretim faaliyetleri nasıl şekillenmektedir?
- Topluluklar iklim değişikliğini ve bağlantılı risk, tehlike ve afetleri nasıl algılamakta ve deneyimlemektedir?
- İklim krizinin yol açtığı kayıp ve hasarlar ve bunların telafi biçimleri toplulukların anlam dünyalarında ne ifade etmekte ve nasıl gerçekleşmektedir?
- Topluluklar maruz kaldıkları iklim afetlerine karşı ne gibi başa çıkma stratejileri uygulamakta ve bunlar uyum süreçlerini nasıl şekillendirmektedir?
- Bu süreç; toplulukların direnç kapasitelerini, kırılganlık durumlarını ve gelecek algılarını nasıl şekillendirmektedir?
- Tüm bu deneyimler, iklim değişikliği bağlantılı afetlerden orman yangını, kuraklık ve uç hava olaylarını deneyimleyen topluluklar arasında nasıl farklılaşmaktadır?

Türkiye'de iklim değişikliği üzerine sosyal bilimler alanında gerçekleştirilen yüksek lisans ve doktora tezlerinin sayısının oldukça az olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda küresel iklim değişikliğinin işletme stratejileri üzerindeki etkilerine ilişkin (Tütüncü, 2008), iklim değişikliğinin ekolojik bir süreç olarak küresel ölçekte incelenmesine ilişkin (Uysal Oğuz, 2009), sürdürülebilir kalkınma sürecinde iklim değişikliği, diğer çevre sorunlarıyla etkileşimi ve Türkiye analizine ilişkin (Yaylalı, 2009), küresel iklim değişikliği bağlamında AB ve Türk

tarımına ilişkin (Aparı Çetinsoy, 2010), ülkemizde ve dünyada yaşamdaki kalkınmanın sürdürülebilirliği çerçevesinde iklim değişikliği göstergeleri ve etkilerine ilişkin (Satır, 2011), insan kaynaklı iklim değişikliği ve ekonomik büyüme bağlamında Türkiye analizine ilişkin (Özçağ, 2011), küresel iklim değişikliğinin ekonomik etkileri üzerine bir model denemesine ilişkin (Başoğlu, 2014), küresel iklim değişikliğinin sektörel düzeyde ve Türkiye tarım sektörü üzerindeki etkilerine ilişkin (Saya, 2016), Avrupa Birliği iklim değişikliği politikasının oluşumu ve sivil toplum örgütlerine ilişkin (Şekercioğlu, 2016), zarar görebilirlik ve toplumsal mukavemet ekseninde Türkiye'nin afet yönetimi analizine ilişkin (Sarıkoç Yıldırım, 2018), ulusaldan yerele Türkiye'de iklim değişikliği politikaları ve uygulamaları bağlamında Kayseri örneğine ilişkin (Kartal, 2018), göç, iklim değişikliği ve afetler ekseninde sosyal yenilik bağlamında Türkiye örneğine ilişkin (Güleç, 2019), kentsel alanda iklim değişikliği ile toplumsal temelli mücadele yöntemi olarak kent bahçelerine ilişkin (Bahçeçi, 2019), Dünya'da ve Türkiye'de iklim değişikliği kaynaklı gıda güvenliği sorununa ilişkin (Paçacı, 2019), Türkiye'de iklim değişikliğinin enerji ve tarım sektörüne etkisi üzerine ekonometrik bir uygulamaya ilişkin (Boyraz, 2020), Türkiye'de tarımsal çalışmalarda iklim değişikliğinin sürdürülebilir ticaretle ilişkisi üzerine (Bedük, 2012), kent ölçeğindeki iklim değişikliği eylem planlarının eleştirel değerlendirilmesine ilişkin (Kocakuşak, 2016), yerel iklim değişikliği yönetişimi bağlamında Türkiye Büyükşehir Belediyeler örneğine ilişkin (Yıldırım, 2017), merkezi yönetimin politikaları bağlamında iklim değişikliğinin Türkiye'de sektörel bazda değerlendirilmesine ilişkin (İmamoğlu, 2020), küresel iklim değişikliğinin ülkeler ve bölgeler arası göç üzerine etkisinin ekonomik incelemesine ilişkin (Tekin, 2020), bir sosyal politika sorunu olarak küresel iklim değişikliği bağlamında Türkiye Akdeniz ikliminde bir alan araştırmasına ilişkin (Karakuş Kaçmaz, 2020), küresel iklim değişikliği ve göç bağına ilişkin (Kavalalı, 2021), Erbaa ovasında tarımsal üretim ve üreticilerin küresel iklim değişikliğine yönelik bilgi ve algı düzeylerinin belirlenmesine ilişkin (Bolat, 2021), Türkiye'de iklim değişikliğinin yerel yönetimler üzerindeki etkisinin mekânsal veri analizi ile modellenmesine ilişkin (Yüksel, 2021), Konya'da tarımın iklim değişikliği kırılganlığı ve çiftçilerin iklimsel streslere uyum stratejilerine ilişkin (Kuş, 2019) ortaya konan tezlere rastlamak mümkündür.

Konuyu sosyolojik bağlamda ele alan lisansüstü tez sayısı ise çok daha azdır. Bunlar, fiziksel ve sosyal çevre üzerine iklim değişikliğinin etkileri bağlamında Bangladeş Kıyı Bölgesinde adapte olma süreci üzerine bir çalışma (Islam, 2016), Batı Afrika'da iklim değişikliği ve göç bağlamında Nijer'in sosyolojik analizi (Adamou, 2021), antropojenik iklim değişikliği kaynaklı göçler ve Türkiye (Ilık, 2017) şeklinde karşımız çıkmaktadır. Yakın zamanda gerçekleştirilen ve kesişimsellik bakış açısı ile kırılganlıkların üretimi ve baş etme

stratejilerinin Kumluca ve Finike'de afet deneyimleri üzerinden ele alan Akülkü'nün (2022) doktora tezi bu bağlamda önemli ve öncül bir yere sahiptir.

Daha spesifik bir biçimde iklim değişikliğinin kırsal topluluklar üzerindeki etkisine ilişkin yapılan çalışmalara baktığımızda ise oldukça sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmaktadır. Örneğin Kızmaz (2021) iklim değişikliğinin kırsal alandaki etkisi ve alternatif arayışlar bağlamında Elâzığ iline bağlı merkez köy muhtarları üzerine nicel bir araştırma gerçekleştirmiştir. Benzer şekilde Ekince ve Ökde (2021) iklim değişikliğinin kırsal alanlara etkisini Yozgat'taki köy muhtarları üzerinden analiz etmiştir. Karaman (2019) ise iklim değişikliğine bağlı doğal afetlerin tarımsal faaliyetlere etkileri bağlamında bir toplumsal farkındalık analizi yapmıştır. Kepoğlu ve Yelen (2014) Türkiye'de aile çiftçilerine yönelik iklim değişikliğine uyum çalışmalarını dünyadan örneklerle karşılaştırmıştır. Islam (2022) iklim değişikliğinin Sarayönü'nün su kaynakları üzerindeki etkilerini araştırmış ve bu etkilerin tarımsal gıda üretimini, üretici hanelerin gıda güvenliğini ve ülke pazarını nasıl etkilediğini incelemiştir. Antalya kıyı yerleşmelerindeki kentsel/kırsal mekânları iklim afetlerinin nasıl etkilediğini içerik analizi yöntemi ile analiz eden Kahraman ve Polat (2023) hidro-meteorolojik afetlerin mekânsal anlamda en çok Kumluca ilçesini etkilediği ve Kumluca'da özellikle su baskınları, fırtına/hortumdan dolayı seraların ve tarım alanlarının zarar gördüğü sonucuna ulaşmıştır. Van'ın merkez ilçesi Edremit'e bağlı Dilkaya Köyü'nde kuraklığın toplumsal sonuçlarını ortaya koymaya çalışan Bilik (2023) ise araştırmasında; köydeki tarım suyunun giderek azaldığı, buna bağlı olarak köydeki sosyal ilişkiler bozulduğu ve köylüler arasındaki çatışmaların arttığı, değişen tarımsal faaliyetlere bağlı olarak zamanla köylülerin kuru tarıma yöneldiği, azalan tarım gelirlerine bağlı olarak bozulan toplumsal ilişkilerin köylüleri göçe zorladığı sonucuna ulaşılmıştır, zira yörenin göç istatistikleri de bu bulguları doğrulamaktadır (Bilik, 2023).

Dolayısıyla Antalya'da iklim krizinin etkisi ile artan ve yoğunlaşan orman yangınları, uç hava olayları ve kuraklıklardan hareketle, iklim krizinin etkilerine karşı en kırılgan gruplardan biri olan kırsal tarımsal toplulukların, iklim afeti deneyimlerini analiz eden bilimsel bir araştırma bulunmamaktadır. Ayrıca bu toplulukların iklim değişikliği farkındalıklarını; yaşanan, kayıp, hasar ve telafi biçimlerini; başa çıkma ve uyum stratejilerini; direnç kapasiteleri ve kırılganlık durumlarını inceleyen kapsamlı bir araştırmaya da rastlanmamıştır. Bu nedenle Türkiye'de iklim krizinin etkileri üzerine sosyal bilimler alanında gerçekleştirilen akademik çalışmalar oldukça sınırlıyken, iklim krizinin etkilerine karşı en kırılgan gruplardan biri olan kırsal tarımsal toplulukların iklim afeti deneyimlerini Antalya özelinde analiz etmesi ile bu araştırma oldukça özgün bir katkı sunmaktadır. Öte yandan yerel halkın yanı sıra; muhtarlar,

kooperatifler ve yerel kurum temsilcileri gibi yerel aktörlerin de araştırmaya dahil edilmesiyle araştırmanın, çok boyutlu niteliğinin çok aktörlü niteliğiyle desteklenmesi de çalışmanın özgün yanlarındandır.

Küresel iklim krizi gibi toplumsal dönüşümlere hem neden olan hem bunu gerektiren bir süreçte araştırmacıların disiplinlerinin sınırlarını aşarak birlikte etki oluşturması ve çözüm geliştirmesi oldukça önemlidir. Yerel ve ulusal düzeyde kamusal politikaların geliştirilmesi için bilimsel bir temelin oluşturulmasına katkı sunma ve bu katkıyı kamu kurumları, belediyeler, STK'lar ve özel sektör kuruluşları gibi tüm paydaşların erişmesine sunma hedefine sahip olan araştırma, iklim adaletinin mücadelesini de besleyici bir rol oynayacaktır. Zira bugün gıda güvenliğinin sağlanması, sürdürülebilir kentsel ve kırsal yapıların oluşturulması, yoksulluğun ve kırılganlığın azaltılması süreçleri iklim krizinin topluluklar üzerindeki etkilerinin analiz edilerek bu etkilere karşı dirençli toplumlar inşa etme sürecinden bağımsız düşünülemez. Araştırmanın yenilikçi yönlerinden biri de bu bağlamda iklim krizinin kırsal alanlar üzerindeki etkisine ilişkin geliştirilebilecek kırılganlık endeksleri, afet risk azaltım modelleri ve dirençli topluluk stratejileri gibi ölçmeye, belirlemeye ve sınıflandırmaya yönelik geniş çaplı araştırmalar için ihtiyaç durulan temel alan bilgisini sunacak çalışmalara fikir verecek bulgular ortaya koymasıdır.

Türkiye, Paris Anlaşmasının meclis onayından geçmesi, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın adının "Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı" olarak değiştirilmesi ve bu bakanlığa bağlı olarak İklim Değişikliği Başkanlığı'nın kurulması ile birlikte oldukça önemli bir sürece girmiştir. Bu anlamda bu araştırmanın hem literatürdeki büyük boşluğu dolduracak çalışmalara öncülük etmesi hem de ortaya koyduğu bulgular ile bu yeni süreçte izlenecek olan politika üretimi için gerekli bilimsel altyapıyı destekleyeceği düşünülmektedir. Bu alanda oluşturulacak kamu politikaları çevre ve şehircilik alanının yanı sıra tarım ve hayvancılık, göç, afet yönetimi ve kırsal kalkınma gibi birçok farklı alanda oluşturulan kamu politikaları ile de iç içe geçmiş durumdadır. Zira iklim değişikliği ulusal eylem planı ya da yerel eylem planları gibi yukarıdan aşağı (top-bottom) gerçekleştirilen düzenlemeler, aşağıdan yukarıya (bottom-up) oluşturulacak yerele özgü stratejiler ile desteklendiği takdirde daha sağlıklı ilerlemekte ve sürdürülebilir olmaktadır (Wisner vd., 2012).

3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Alanı

Akdeniz Havzasında gözlemlenen iklim değişikliği oranları, çoğu değişken için küresel eğilimleri aşmaktadır. 20. yüzyılda Akdeniz Havzasında hava sıcaklığının 1,5-4°C arttığı gözlenmiştir (UNEP / MAP, 2016). Havza çapında, yıllık ortalama sıcaklıklar özellikle yaz aylarında artık 19. yüzyılın sonlarındaki seviyelerin 1,4°C üzerindedir. Isı dalgaları artık daha sık meydana gelmektedir ve kuraklıkların sıklığı ve yoğunluğunun arttığı kaydedilmektedir (IPCC, 2014b: 1160). Son yirmi yılda, deniz seviyesi her on yılda yaklaşık 3 cm yükselmiştir. Bu, 1945–2000 dönemine kıyasla keskin bir artıştır (Cramer vd., 2018: 972). İklim değişikliğinin bir sonucu olarak orman yangınlarının ve aşırı hava olaylarının sıklığı ve büyüklüğü önceki on yıllara kıyasla özellikle Akdeniz Havzasında artmaktadır. Aşırı iklim olaylarının tetiklediği devasa yangınlar son yıllarda bazı Akdeniz ülkelerinde rekor düzeyde alanın yanmasına neden olmuştur (San-Miguel-Ayanz vd., 2013; akt, IPCC, 2014b: 1287). Akdeniz'in ısınması, Atlantik ve Hint Okyanuslarından gelen istilacı tropikal türlerin yakın zamanda yayılmasına yol açmıştır (IPCC, 2014b: 1659). Bu ilerlemenin hızının 1980'den bu yana ortalama 300 km'ye ulaştığı görülmektedir. Bu da 20 yıl içerisinde yerliler ile istilacı türler arasındaki mekânsal örtüşmenin %25'e ulaşacağı anlamına gelmektedir (IPCC, 2014b: 1295). Öte yandan, İngiltere ve Avrupa'nın başka yerlerindeki olumsuz etkileri haritalayan araştırmalar, özellikle Avrupa'daki kuraklık ve İngiltere'deki sel nedeniyle kırsal alanlarda etkilenen bir dizi sektör olduğunu ve en kötü etkinin Akdeniz bölgelerindeki yaz mahsulleri üzerinde olduğunu göstermektedir (Giannakopoulos ve diğerleri, 2009; akt: IPCC, 2014a: 633). Akdeniz Havzasına ilişkin pek parlak görünmeyen projeksiyonlar da bu bölgenin hassasiyetini ortaya koymaktadır. IPCC raporlarında 1,5°C'ye kıyasla 2°C'lik bir ısınma sonucunda özellikle Akdeniz'deki gıda mevcudiyetinde ciddi bir azalma meydana geleceği vurgulanmaktadır (IPCC, 2018: 9). İklimsel ve diğer stres faktörleri nedeniyle birçok alanda mahsul, balık ve hayvancılık veriminin düşeceği tahmin edilmektedir. Kuraklığın etkilerine ek olarak, sıcak hava dalgaları, don veya şiddetli yağış gibi aşırı olaylar, ürün hastalıkları nedeniyle beklenmedik kayıplara, verim düşüşlerine ve artan verim değişkenliğine neden olabilir (Cramer vd., 2018: 975). Genel olarak, beklenen iklimsel ve sosyoekonomik değişiklikler, Akdeniz bölgesinde gıda güvencesi ve güvenliği için tehdit oluşturmaktadır. Bu baskılar bölge üzerinde ve üretim sektörlerinde homojen olmayacak ve daha fazla bölgesel dengesizlik ve anlaşmazlık yaratacaktır (Cramer vd., 2018: 975). Yağmurla beslenen tarımsal üretim nedeniyle mahsul sulaması için su talebinin artacağı düşünülse de toplam yüzey akışı ve yeraltı suyu kaynaklarında öngörülen düşüşler nedeniyle özellikle Akdeniz Bölgesinde sulamanın artırılması uygun bir seçenek olmayabilir (Olesen ve diğerleri, 2011 akt: IPCC, 2014b: 1286).

Çoğu Akdeniz nüfusu göreceli olarak yüksek sıcaklıklara alışmış olsa da sıcak dalgalarının yoğunluğundaki ve sıklığındaki artış veya mevsimsellikteki değişim, standartların altında barınma ve temiz havaya sınırlı erişimle yoksulluk içinde yaşayanlar da dâhil olmak üzere savunmasız nüfus grupları için önemli sağlık riskleridir. Önümüzdeki birkaç on yılda sıcağa bağlı hastalık ve ölüm oranlarının ne kadar artacağı, Akdeniz'deki popülasyonların uyum kapasitesine, ısı adası etkilerini azaltmak için kentsel çevrenin adaptasyonuna, halk eğitim programlarının uygulanmasına ve sağlık sisteminin hazırlığına bağlıdır (Cramer vd., 2018: 976).

Dolayısıyla Akdeniz Havzasında gelecekteki ısınmanın, özellikle küresel ortalamadan %40 daha yüksek bir hızda yaz ısınmasıyla birlikte, küresel oranları %25 aşması beklenmektedir. 1,5°C'lik "Paris uyumlu" bir küresel ısınma için bile, bölgesel gündüz maksimum sıcaklığında 2,2°C'lik bir artış muhtemel görülmektedir. 2°C'lik küresel atmosferik sıcaklık artışına muhtemelen yaz yağışlarında Güney Fransa, Kuzeybatı İspanya ve Balkanlar'da %10-15 ve Türkiye ve Portekiz'de %30'a varan bir azalmanın eşlik edeceği tahmin edilmektedir (Cramer vd., 2018: 972). Doğu Akdeniz ve Orta Doğu (EMME) bölgesinde 21. yüzyıl için bölgesel iklim modeli projeksiyonlarının yanı sıra uzun vadeli meteorolojik veri setlerinin de analiz edildiği bir başka araştırmaya göre, 1961–1990 referans döneminden hareketle 2070–2099 dönemi arasında yaklaşık 3,5–7°C'lik sürekli kademeli ve nispeten güçlü bir ısınma yaşanacağı görülmektedir. Gündüz maksimum sıcaklıkların en hızlı şekilde bölgenin kuzey kesiminde, yani Balkan Yarımadası ve Türkiye'de arttığı görülmektedir. Referans döneminde nadiren meydana gelen sıcak yaz koşulları, 21. yüzyılın ortalarında ve sonunda norm hâline gelebilir. Öngörülen yağış düzenleri oldukça değişkendir. Zira Güney Avrupa-Türkiye bölgesinde ve Levant'ta yıllık yağışların azalması beklenirken, Basra Körfezi bölgesinde artacağı öngörülmektedir (Lelieveld vd., 2012: 667-668). Bu bağlamda son olarak değinilmesi gereken temel veri, İklim ve Çevre Değişikliği Konusunda Akdenizli Uzmanlar (MEDECC-Mediterranean experts on climate and environmental change) tarafından 2020 yılında yayınlanan Birinci Akdeniz Değerlendirme Raporudur (MAR-First Mediterranean Assessment Report). Bu rapora göre; Akdeniz Havzası'nda insan kaynaklı sera gazı emisyonları nedeniyle iklim, küresel ortalamalardan daha hızlı değişmektedir (Cramer vd., 2020: 2-5). Sanayi öncesi döneme kıyasla, bölgedeki yıllık ortalama sıcaklıklar karada ve denizde 1,5°C daha yüksektir ve 2100 yılına kadar sera gazı konsantrasyonuna bağlı olarak 3,8 ila 6,5°C arasında artış göstermesi beklenmektedir. Bu durum, sıcak hava dalgalarının süresini ve en yüksek sıcaklıkları artıracak, yaz yağışlarını azaltacak, su kıtlığına, çölleşmeye ve tarımsal verimliliğin düşmesine yol açacaktır. İklim değişikliğinin etkileri, arazi kullanımı, kentleşme,

turizm, tarımsal yoğunlaşma, aşırı avlanma, arazi bozulması ve kirlilik gibi çevresel ve sosyoekonomik zorluklarla birleşerek daha da kötüleşmektedir. Tarım, bölgedeki en büyük su kullanıcısıdır ve iklim değişikliği su kaynaklarını olumsuz etkileyerek yüzey akışını ve yeraltı suyu şarjını azaltmakta, su kalitesini düşürmekte ve su kullanıcıları arasındaki çatışmaları artırmaktadır. Sulama talebinin 2100 yılına kadar %4 ila 18 oranında artması beklenmektedir. Bu nedenle, Akdeniz ülkeleri, iklim değişikliğini azaltmak için fosil yakıtların azaltılması ve yenilenebilir enerjilerin artırılmasını içeren hızlandırılmış bir enerji dönüşümüne ihtiyaç duymaktadır. Daha etkili politika müdahaleleri, çevresel değişim itici güçlerinin azaltılmasını ve adaptasyonun artırılmasını gerektirir. Yoksulluk, eşitsizlikler ve toplumsal cinsiyet dengesizlikleri, sürdürülebilir kalkınma ve iklim direncinin sağlanmasını engelleyen faktörlerdir. Bu bağlamda, kültür ve sosyal adalet, uyum politikalarının başarısı için kilit rol oynamaktadır (Cramer vd., 2020: 2-5). Dünya genelinde görülen afetlerin büyük bir çoğunluğuna açık ve özellikle iklim krizinin etkilerine karşı oldukça savunmasız olan Türkiye; faklı türde iklim afetlerine aynı anda maruz kalan bir yapıya ve giderek şiddetlenen bir maruziyet oranına sahiptir (IPCC, 2007; Demirbaş ve aydın, 2020: 172; MGM, 2023).

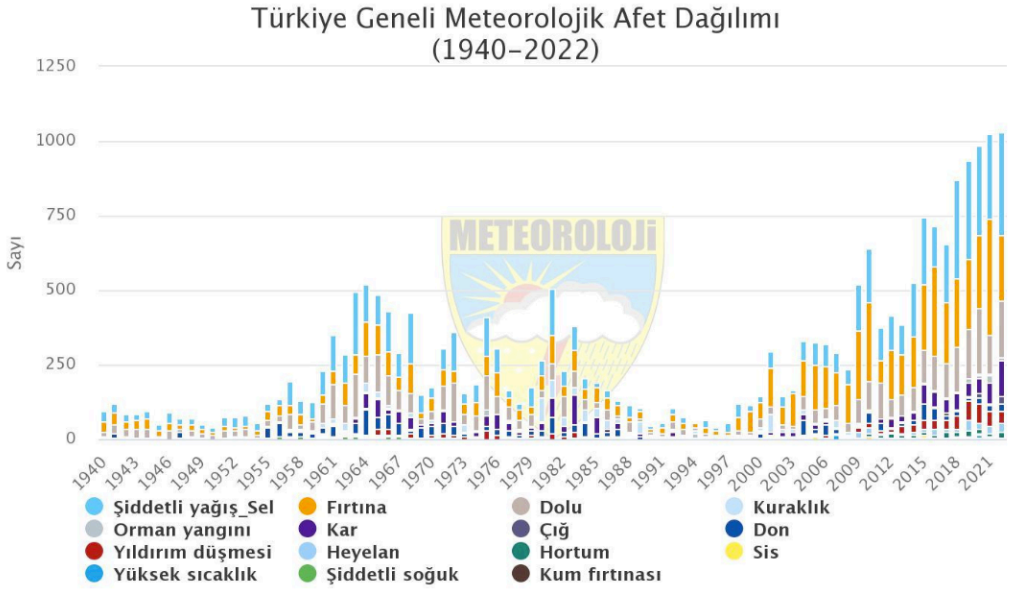

Şekil 3. 1 Türkiye'de 1940-2022 Periyodunda Gözlenen Meteorolojik Afetlerin Yıllık Dağılımları

Kaynak: MGM, 2023

Geçtiğimiz yıllara baktığımız zaman ise; 2019-2022 yılları arasında Türkiye'de meteorolojik afetlerin en fazla meydana geldiği iller arasında konumu hiç değişmeyen tek yer Antalya olarak karşımıza çıkmaktadır (MGM, 2020, 2021, 2022, 2023).

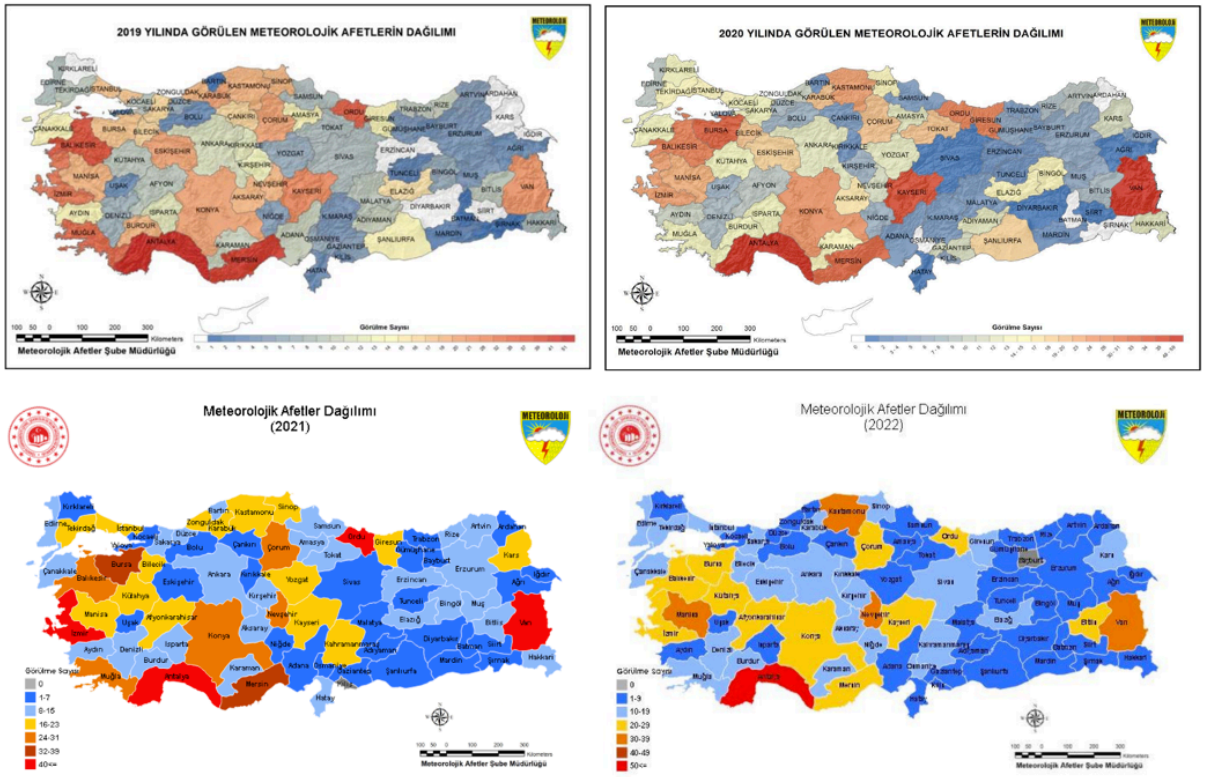

Şekil 3. 2 Türkiye'de 2019, 2020, 2021, 2022 Yıllarında Meydana Gelen Meteorolojik Karakterli Doğa Kaynaklı Afetlerin İllere Göre Dağılımı

Kaynak: MGM, 2020, 2021, 2022, 2023.

Yakın dönemde hazırlanan Türkiye Kuraklık Haritasında kuzeyden güneye doğru kuraklık artış gösterirken; Ege, Akdeniz ve Doğu Anadolu Bölgelerinin bir bölümü ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi çok kurak, Trakya'nın bir bölümü ile Karadeniz kıyıları ise yarı nemli sınıfta yer almıştır. Nemli sınıf sadece Karadeniz kıyılarında yer alırken iç bölgeler kurak özellik göstermiştir (Cebeci vd., 2019: 169). Son yıllarda sıklaşan ve şiddetlenen kuraklık olayları ve iklim biliminin ülkemizde kuraklığın nasıl ilerleyeceğine ilişkin öngörüleri arasındaki paralellik, iklim değişikliğinin Türkiye üzerindeki etkilerini gözler önüne sermektedir. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de özellikle gece sıcaklıklarında istatistiksel anlamda önemli artışların olduğu belirlenmiştir (Kadıoğlu, 1993; Karl, 1992; ÇŞB, 2012). Türkiye'de kuraklıktan etkilenebilirliğin görece en yüksek olduğu iller ise, genel olarak, Marmara Bölgesi'nde İstanbul ve çevre illeri ile Bursa; Ege Bölgesi'nde Afyonkarahisar, İzmir ve (Muğla-Uşak-Kütahya dışında kalan) çevre illeri; İç Anadolu'da Ankara, Konya ve Niğde,

Akdeniz Bölgesi'nde, Antalya, Adana, Hatay ve Kahramanmaraş, Güneydoğu Anadolu'nun hemen hemen tamamı, Gaziantep, Adıyaman, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin ve Batman; Doğu Anadolu'nun doğu ve güneydoğu bölümlerinin hemen hemen tamamı, Şırnak, Muş, Van, Ağrı ve Hakkâri'dir (Türkeş, 2017: 64). Türkiye'de özellikle Karaman, Antalya ve Mersin illerinde yağışlı gün sayısının azalacağı öngörülmektedir. Ülkenin genelinde yağışların azalması söz konusuyken özellikle Trakya, kıyı Ege ve Akdeniz bölgelerinde yağışların azalma ihtimali daha yüksektir (Demirbaş ve Aydın, 2020: 173).

WMO'nun 2020 Küresel İklim Durumu Raporuna göre 2020 yılı 2016'dan sonra kaydedilen en sıcak ikinci yıldır. Küresel sıcaklıklar üzerinde soğutma etkisi olan La Niña koşullarına rağmen 2020 yılı 2016 yılının rekoruyla kıyaslanabilecek rekor bir sıcaklık göstermiştir (WMO, 2020). Bu etkinin yanı sıra yağışlardaki azalmayla birlikte Türkiye'de de birçok bölgede ciddi kuraklıklar yaşanmıştır. Bu dönem İstanbul'daki barajların su seviyesi yüzde 28'e kadar düşmüş (Su Politikaları Derneği, 2020), Meriç Nehri'nin debisi 2 yıl önceye kıyasla 222 metreküpten 59 metreküpe düşerek kum adacıklarının oluşmasına neden olmuştur (Hürriyet, 2020). 1971-2017 dönemi yıllık ortalama sıcaklıkları içerisinde en sıcak 10 yılın (2010, 2014, 1966, 1962, 2001, 2016, 1999, 2015, 2017, 2009) 7 tanesi 2000 yılı ve sonrasında gerçekleşmiştir (Gürkan vd., 2018). Benzer şekilde 1971-1980 ve 2011-2017 dönemleri karşılaştırıldığında sıcak hava dalga sayılarında %141 oranında artış, soğuk hava dalga sayılarında ise %58 oranında azalış belirlenmiştir (Gürkan vd., 2018).

Türkiye'de yaklaşık son 67 yılda meydana gelen afet oluşum kayıtlarına göre, en fazla meydana gelen meteorolojik karakterli afetlerin fırtına, sel, taşkın ve dolu olduğu görülmektedir. Meydana gelen meteorolojik karakterli afetler içerisinde en büyük gerçekleşme oranı %30 ile fırtına ve kuvvetli rüzgâr afetine aittir. Bunu az bir farkla sel ve taşkınlar (%29) ve dolu (%22) afetleri izlemektedir (Ceylan ve Kömüşçü, 2018: 3). 1940-2010 yılları aralığına baktığımızda ise Türkiye'de hidro-meteorolojik afetlerin başlıca oluşum yüzdeleri %29 fırtına, %27 sel, %18 dolu, %9 heyelan, %6 don şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Kadıoğlu, 2012: 14). Aylık sel afeti sayılarında özellikle 2014 yılından sonra artışlar söz konusudur. Türkiye'de görülen sel afeti sayılarında yıllara göre bir artış trendi vardır. Son yıllarda sel afeti görülme sayısı 100'ün üzerine çıkmıştır. Şiddetli yağışlı gün sayıları özellikle Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde artmaktadır ve genellikle ekstrem sel olaylarına neden olmaktadır (Demircan vd., 2018: 5). Benzer şekilde 2014 yılına kadar 100'ü aşmayan yıllık hortum sayısı 2015 yılında 959 ile rekor kırmış, 2016 yılında 1313'e çıkmıştır. Türkiye'de su baskınları doğal afetler içerisinde, en sık karşılaşılan ve ekonomik kayıpları hayli yüksek olan olaylardır. Depremlerden sonra, en çok can ve mal kayıpları su baskınları nedeniyle meydana gelmektedir (Ergünay,

2007: 5). Kış mevsimi uzun yıllar toplamı (1940-2005) sel/taşkın olaylarının mevsimsel ve bölgesel dağılımına baktığımızda Akdeniz Bölgesi %29 ile birinci sırada yer almaktadır (Ceylan ve Kömüşçü, 2018: 6). Dolu afeti ele alındığında ise ülkemizde kış aylarında meydana gelen dolu olaylarının büyük bir kısmı Akdeniz Bölgesi'nde yaşanmaktadır. Sel olaylarının meydana gelme sayısına göre ise özellikle Antalya – İzmir kıyı kuşağı ve Marmara Bölgesi en yüksek değerlere sahiptir (Ceylan ve Kömüşçü, 2018: 1). Fırtına ve sel olaylarından sonra en fazla meydana gelen üçüncü afet olarak göze çarpan dolu olaylarının mevsimsel dağılımına bakıldığında ise en fazla Akdeniz Bölgesi'ni etkilediği görülmektedir. Yaz aylarında ise dolu afeti iç bölgelere kaymakta ve kış aylarındaki kadar etkili olmamaktadır (Ceylan ve Kömüşçü, 2018: 6). Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'ne (2021: 39) göre Akdeniz Bölgesi'nde iklim değişikliği; hastalık ve zararlı popülasyonlarında artışlara, sıcaklık, kuraklık ve beklenmeyen hava olayları nedeniyle oluşan afetlerle biyoçeşitlilik kaybına, ekim-dikim ve hasat zamanında değişikliklere, kuru tarım yapılan bölgelerde verim düşüklüğüne sulu tarım yapılan bölgelerde ise bitkilerin sıcaklık stresine girmelerine, ürün kayıplarına, üretim maliyetlerinin artmasına, vektörel türlerin, istilacı otların veya hastalıkların çoğalmasına ve yayılmasına, bölgenin flora ve faunasında farklılaşmalara, hayvan hastalıklarının ve hayvan kayıplarının artmasına, uç hava olayları nedeniyle tarım alanlarının zarar görmesine neden olmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü (2021: 39-40) aynı zamanda İl Tarım Müdürlükleri tarafından bu bağlamda gerçekleştirilen faaliyetlerin yetersiz olduğu ve ulusal bir politikaya ihtiyaç duyulduğunu ve "Türkiye Tarımsal Kuraklıkla Mücadele Stratejisi ve Eylem Planı"nın geliştirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır (Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, 2021).

Güncel verilere baktığımızda ise 2023 yılı Türkiye ortalama sıcaklığı 15,1 °C ile 1991–2020 ortalaması olan 13,9 °C'nin 1,2°C üzerinde gerçekleşmiştir. Şekil 22'de görüldüğü üzere 1993 yılından itibaren artmaya başlayan ortalama sıcaklıklar 2011 yılından sonra düzenli bir hâl almıştır (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2024: 3). Benzer şekilde Şekil 23'te görüldüğü üzere 2000'li yıllardan itibaren artmaya başlayan ekstrem olay sayısı 2023 yılında 14.752 ulaşmıştır (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2024: 3).

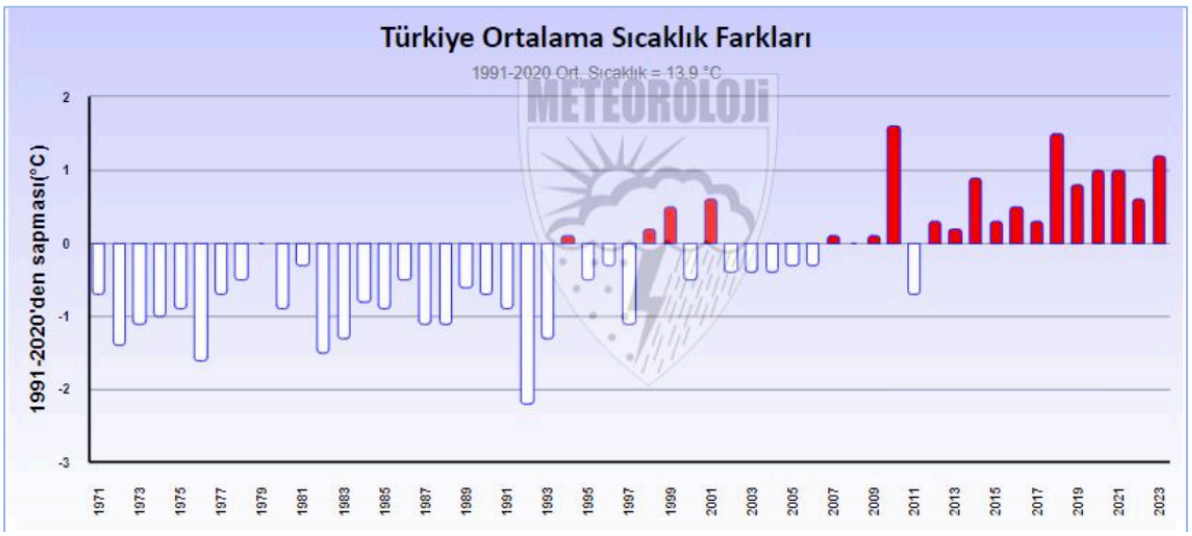

Şekil 3. 3 Türkiye Yıllık Ortalama Sıcaklık Farkları

Kaynak: MGM, 2024

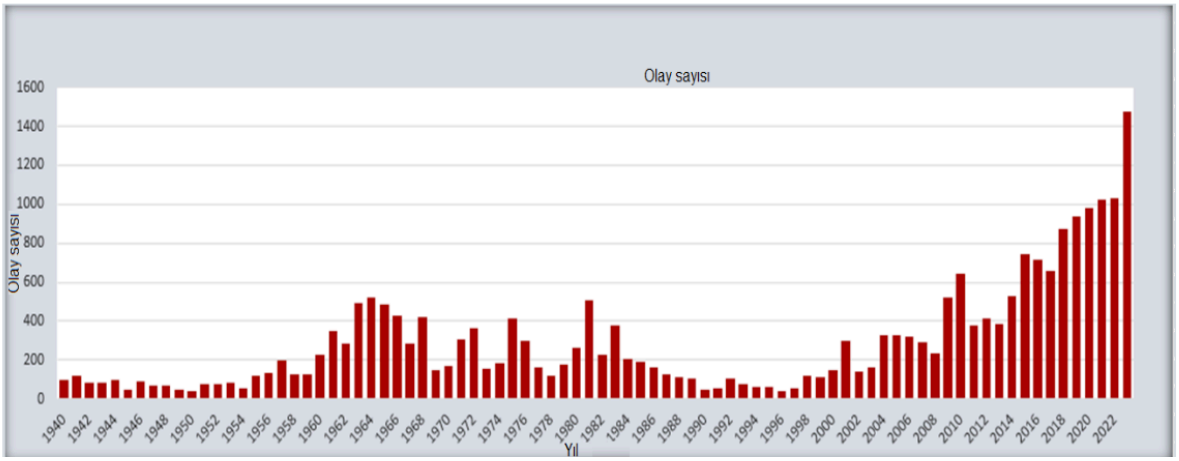

Şekil 3. 4 Türkiye Yıllık Toplam Ekstrem Olay Sayıları

Kaynak: MGM, 2024

İklim değişikliği ile birlikte son yıllarda Akdeniz Havzası'nda orman yangınlarının sayısında gözlenen artışa paralel bir biçimde (Calde vd., 2020: 15), Türkiye'de de benzeri görülmemiş orman yangınları yaşanmaya başlamıştır. OGM verilerine göre Türkiye'de yaşanan orman yangınlarıyla resmi kayıtların tutulmaya başlandığı 1937 yılından 2021 yılına kadar Türkiye'de çıkan 117.734 yangında, 1.851.476 hektar orman alanı zarar görmüştür. 2012-2021 yılları arasındaki yıllık ortalama yanan alan miktarı 22.684 ha olarak gerçekleşirken bu miktar 2002-2011 döneminin 2,5 katından fazladır. Benzer şekilde yangın sayıları 1970'li yıllardan itibaren sürekli artmaktadır. 1962-1971 arasında yıllık ortalama yangın sayısı 580 iken, bu miktar 1990'lı yıllarda 2.165'e, 2012-2021 yılları arasında ise 2.715'e ulaşmıştır (Atmiş vd., 2023: 22). Türkiye'de son 17 yılda (2005-2021) OGM orman yangın kayıtlarına göre, 41.479 orman yangınında toplam 290.449 hektar ormanlık alan zarar görmüştür. Bu dönemde yangın

sayısı açısından en yüksek değer %10 ile 2013 yılına, yanan alan bakımından ise %48 ile 2021 yılına aittir. 2008 ve 2021 yılları, Türkiye'de çok sayıda büyük orman yangınının meydana geldiği, kurak koşulların olduğu ve yangınlarla mücadelenin zor gerçekleştiği yıllar olarak öne çıkmaktadır (MGM, 2022: 113-114).

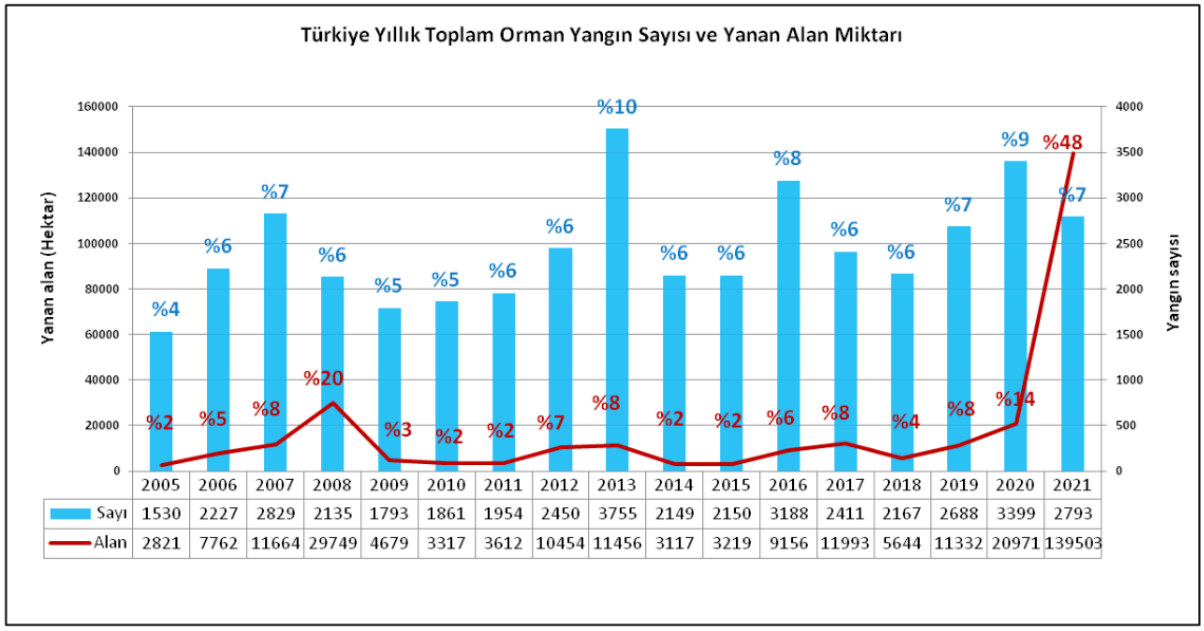

Şekil 3. 5 Türkiye Geneli Yıllık Toplam Orman Yangın Sayısı ve Yanan Alan Miktarı
Kaynak: MGM, 2022.

Netice itibariyle, artan sellerin, hortumların, kuraklıkların ve orman yangınlarının etkilediği Türkiye'de iklim değişikliğine karşı hassasiyetin gelecek yıllarda yükseleceği öngörülmektedir. Dünya Bankası'nın yayınladığı bir çalışma raporuna göre Türkiye, 21. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa ve Orta Asya Bölgesinde uç iklim olaylarına en çok maruz kalacak 3. ülke olacaktır (akt: Kadıoğlu, 2012: 18).

Türkiye'nin Akdeniz kıyısındaki en büyük ekonomisi olan Antalya ise iklim değişikliğinden payını fazlasıyla almaya başlamıştır. Son yıllarda kentte neredeyse yaşanmayan kışlar, aşırı sıcaklıklar, kayan mevsimler, artan hortum, fırtına ve don vakaları kayda geçmektedir. Antalya ili meteoroloji istasyonuna ait 1965-2017 yılları arasında kaydedilen aylık ortalama yağış, sıcaklık, nem ve buharlaşma verilerinin analiz edildiği bir araştırmanın sonuçlarına göre yıllık nem verilerinde azalma, sıcaklık verilerinde artma ve yağış verilerinde azalma trendi belirlenmiştir (Bacanlı ve Çukurluoğlu, 2018: 371). Bir başka çalışmada Antalya'da bulunan 17932 numaralı istasyonda 1976-2017 yılları arasında kaydedilen aylık ortalama sıcaklık değişimleri Mann-Kendall Sıra Korelasyon testi ve yıllık ortalama sıcaklık verileri ile grafiksel yöntem kullanılarak incelenmiştir. Araştırma sonucunda tüm aylarda ve

yıllık ortalama sıcaklık verilerinde önemli artma eğilimleri belirlenmiştir. Yıllık ortalama sıcaklık değerlerinde 0,038 derece yıl-1 büyüklüğünde artma olduğu saptanmış ve bu artmanın istatistiksel olarak önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Özfidaner vd., 2018: 223). 7 meteoroloji istasyonundan 1970-2011 yıllarını kapsayan yağış verilerinin kullanıldığı bir başka araştırmada da benzer şekilde kış yağışlarında azalma eğilimi tespit edilmiştir (Altınak ve Baraeb, 2014: 586). Türkiye'de iklim değişikliği risk yönetimi raporuna göre, 1940-2010 yılları arasında afete neden olan kuraklık olaylarının dağılımı haritasında sarı olan birkaç bölgeden biri olan Antalya (Kadıoğlu, 2012: 57), Türkiye'de 2000-2016 yılları arasındaki kuraklık durumunun alansal dağılımı haritasında ise çok kurak bölgelerden biri olarak nitelendirilmiştir (Cebeci vd., 2019: 173).

Orman ve Su İşleri Bakanlığı Su Yönetimi Genel Müdürlüğü'nün 2016 tarihli İklim Değişikliğinin Su Kaynaklarına Etkisi projesinin sonuçlarına göre ise projeksiyonlar toplam yağışların azalma ve sıcaklıklardaki artışa bağlı olarak Antalya Havzasının 2071-2100 döneminde brüt su potansiyelinde %60'lara varan azalma meydana gelebileceğini ortaya koymuştur (Orman ve Su İşleri Bakanlığı Su Yönetimi Genel Müdürlüğü, 2016: 33-34). Benzer şekilde, Türkiye'nin 'Potansiyel' kuraklık afet ve felaketinden etkilenme riskinin saptanması amacıyla gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarına göre (Şekil 3.6) Türkiye'de etkilenebilirliğin görece en yüksek olduğu iller arasında Akdeniz Bölgesi'nde Antalya, Adana, Hatay ve Kahramanmaraş yer almaktadır (Türkeş 2017: 48). Bu bağlamda, bu araştırma kapsamında Korkuteli kırsalına etkileri ele alınan 2021 yılında ise Standart Yağış İndeksi (Standardized Precipitation Index - SPI) metodu ile yapılan kuraklık analizi sonuçlarına göre; Ege Bölgesi'nde Aydın, Denizli Kütahya (Simav) ve çevrelerinde, Akdeniz Bölgesi'nde Antalya, Burdur, Mersin (Anamur), Osmaniye, Kahramanmaraş, Kilis ve çevrelerinde, İç Anadolu Bölgesi'nde Ankara (Beypazarı), Çankırı, Konya (Yunak), Karaman, Kırşehir (Kaman), Nevşehir (Ürgüp), Sivas ve çevrelerinde, Karadeniz Bölgesi'nde Artvin, Trabzon (Akçaabat) ve çevrelerinde, Doğu Anadolu Bölgesi'nde Erzurum, Ardahan ve çevreleri hariç diğer kesimlerinde, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin tamamında değişen şiddetlerde meteorolojik kuraklık etkili olmuştur (Şekil 3.7) (MGM, 2022: 87).

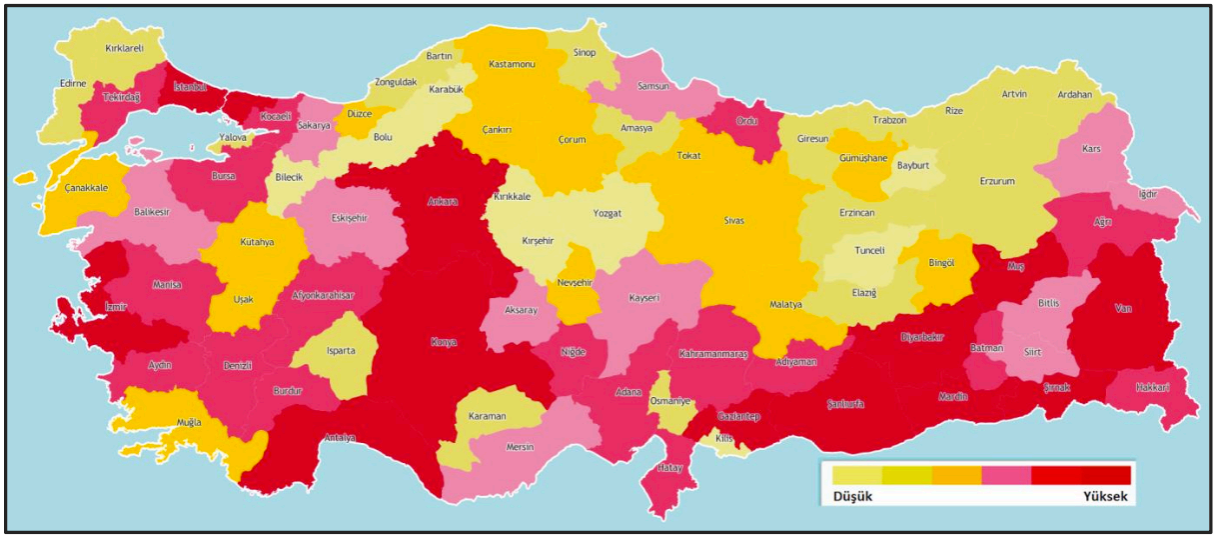

Şekil 3. 6 Türkiye İlleri İçin Hesaplanan Kuraklık Afeti/Felaketi Sosyal Etkilenebilirlik İndisi'nin coğrafi dağılışı

Kaynak: Türkeş, 2017.

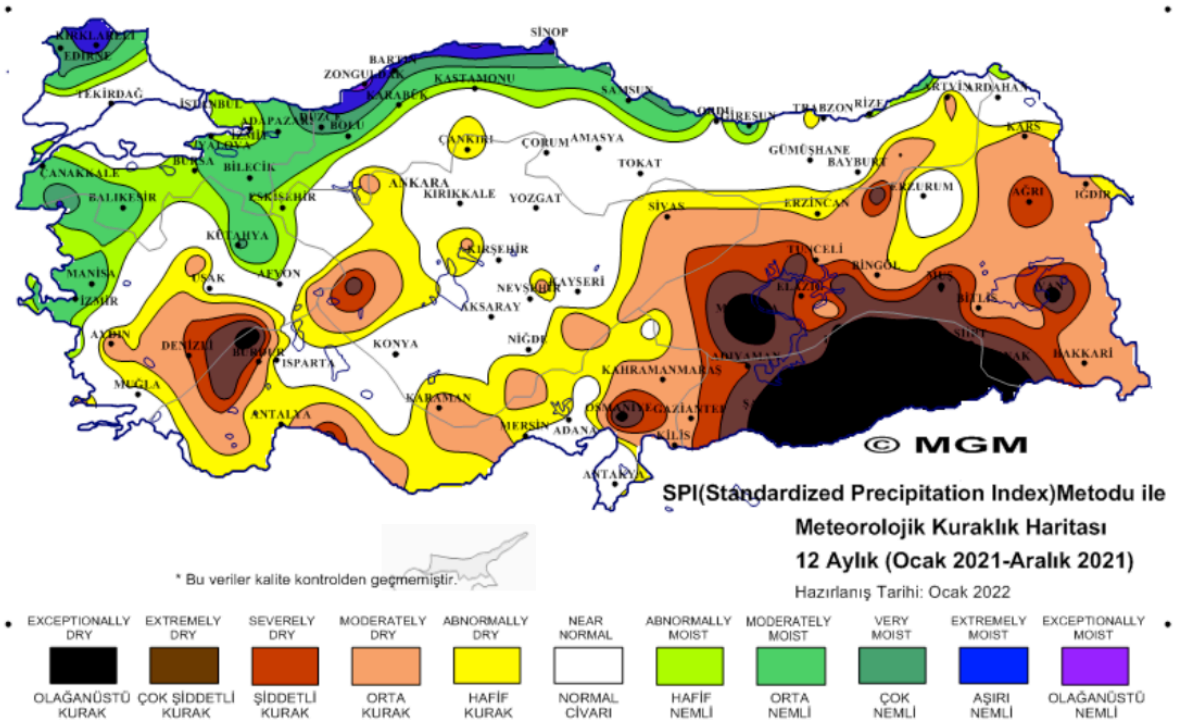

Şekil 3. 7 Türkiye'de 2021 Yılı Standart Yağış İndeksine Göre Kuraklık Haritası

Kaynak: MGM, 2022.

Tüm bu gelişmelerin bir sonucu olarak Antalya orman yangınlarında da bir sıcak nokta olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'de 1950-2010 yılları arasında en çok orman yangını görülen illerimiz sırasıyla Antalya (269 adet), Muğla (244 adet), İzmir (244 adet) ve Çanakkale'dir (162 adet). Örneğin, 2005-2010 yılları arasına ait 6 yıllık kayıtlar incelendiğinde hassas bölgeler ile

birlikte, 12.171 adet orman yangını sonucunda toplam 59.607 ha orman alanı yanmıştır. Yangın sayısının %39'u ve yanan alanın ise %68'i Antalya, İzmir, Mersin, Muğla bölgelerindedir (Kadıoğlu, 2012: 44). Bir diğer ifadeyle yangına 1. derecede hassas alanlar içerisinde yer alan Antalya 1950-2010 döneminde orman yangını afetinin en çok görüldüğü il olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzer şekilde Dip ve diğerlerinin (2023: 607) araştırmalarında elde edilen bulgulara göre Ege ve Akdeniz bölgelerinde 2013–2021 yılları arasında toplam 6973 orman yangını gerçekleşmiştir, bunlar arasında en yüksek şiddette yanan alanlar, Antalya, Muğla ve Mersin illerinde yer almıştır. Bu araştırma kapsamın ele alınan bir diğer vaka olan ve 28 Temmuz 2021'de Antalya'nın Manavgat ilçesinde başlayan ve kısa süre içerisinde Türkiye'nin birçok şehrinde de görülen orman yangınları ise 44 farklı ilde 197 lokasyonda meydana gelmiş ve 12 Ağustos'a kadar devam etmiştir.

3 kişinin yaşamını yitirdiği, 271 kişinin yaralandığı, yüzbinlerce hektar orman ve yerleşim alanının yandığı, binlerce canlının hayatını kaybettiği, binlerce yurttaşın yerinden edildiği yangınlarda (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2022: 19) iklim değişikliğinin etkisi oldukça görünürdü. Zira 2021 yazında, Türkiye ve Akdeniz Havzası ülkelerinde yüksek tropikal sıcaklıklar ve sıcak hava dalgaları yaşanmış, bu dönemde, özellikle Türkiye'nin batı, güney, güneydoğu ve doğu bölgelerinde, günlük en yüksek hava sıcaklıkları normallerin 3-4 °C üzerinde gerçekleşmiş, Ege ve Akdeniz bölgelerinde birçok meteoroloji istasyonunda sıcaklık rekorları kırılmıştı (Türkeş ve Dolunay, 2023: 57). En yüksek sıcaklıklar, Manavgat ve Marmaris-Köyceğiz yangın bölgelerinde, özellikle 3-4 Ağustos 2021'de, bu yangınların şiddetlendiği günlerde kaydedildi. Dolayısıyla bu rekor sıcaklıklar, Akdeniz biyomundaki bitki örtüsünün tamamen kurumasına ve yangına hazır hâle gelmesine neden oldu (Türkeş ve Dolunay, 2023: 58). Yangın yönetimi politikalarının sadece yangın söndürmeye odaklanması ve risk azaltma çalışmalarının yetersizliği nedeniyle, büyük orman yangınlarına dönüşen bu yangınlar sırasında gerekli kamusal uzmanlık ve altyapının eksikliği orman yangınlarını önleyici tedbirlerin ve söndürme faaliyetlerinin yetersiz kalmasına yol açtı. Yangınların yönetimini zorlaştıran bu durum; yurttaşların ve kamu kurumlarının tüm çabalarına rağmen, can ve mal kayıplarına, tarihsel ve kültürel varlıkların yok olmasına ve biyolojik çeşitlilikte ciddi kayıplara neden oldu (Türkeş ve Dolunay, 2023: 66). 2021 mega yangınlarına dair OGM tarafından kapsamlı bir rapor yayınlanmamış olsa da bu dönemde 54 ilde 299 orman yangını ve 255 kırsal alan yangını çıktığı bildirilmiştir. Yangınların nedenleri hakkında kamuoyunda çeşitli spekülasyonlar yapılmış, terör örgütlerinin yangın çıkardığı veya ormanların otel yapmak amacıyla yakıldığı iddiaları öne sürülmüştür (Türkeş ve Dolunay, 2023: 66).

OGM'nin orman yangınlarıyla mücadelede bütçe ve organizasyon açısından en büyük ağırlığı söndürme stratejisine verdiğini belirten Günşen ve diğerleri (2023: 263) yangın önleme çalışmalarının söndürmeye göre daha düşük maliyetli ve çok daha etkili olduğunu, bu nedenle odak noktasının söndürmeden önlemeye kaydırılması gerektiğini vurgulamaktadırlar. 2020 yılında Hatay'ın İskenderun ilçesinde ve 2021'in Temmuz ve Ağustos aylarında Antalya ve Muğla'nın bazı ilçelerinde çıkan büyük orman yangınları, ormanla iç içe olan yerleşim yerlerine de sıçramıştır. Bu yangınlar sırasında OGM'nin, yangınla mücadele organizasyonunu oluşturma görevinde hem kendi içinde hem de diğer kamu kurumları, büyükşehir belediyeleri ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliği ve koordinasyonunda aksaklıklar yaşandığı gözlemlenmiştir (Günşen vd., 2023: 263). Zira 28 Temmuz günü, Manavgat'ın Kalemler ve Yeniköy mahalleleri arasında çıkan ve başlangıçta sıradan bir orman yangını olarak değerlendirilen olay, kısa süre içinde çok yüksek bir enerjiyle yayılmıştır (Günşen vd., 2023: 267). Durumun ciddiyetinin fark edilmesiyle birlikte acil müdahale başlatılmış ve Türkiye genelindeki OGM'nin taşra teşkilatına bağlı yangın söndürme ekipleri bölgeye yönlendirilmiştir. Antalya Büyükşehir Belediyesi'nden de arazöz talep edilmiş, ancak yangının hızlı ilerlemesi nedeniyle etkili müdahale alanlarının belirlenmesinde zorluk yaşanmıştır. Bu süreçte (28 Temmuz-14 Ağustos 2021), yaklaşık 30 milyon ağaç (5.500.000 m^3), 60.000 hektar orman, 14.000 hektar tarım arazisi yanmış; 43 mahalle tamamen ve 16 mahalle kısmen tahrip olmuştur. Yangınlar sonucu sekiz kişi hayatını kaybetmiş, birçok kişi yaralanmıştır. Ayrıca, küçükbaş ve büyükbaş hayvanların kayıpları tam olarak tespit edilememiştir (Günşen vd., 2023: 267).

Aşırı hava yağışlarının bir diğer göstergesi olarak kısa süreli yağışlarda hemen hemen tüm kıyı bölgelerimiz taşkın riski taşırken, saatlik şiddetli yağışlara duyarlı alanların özellikle Doğu Karadeniz ve Batı Akdeniz bölgelerinde (Antalya-Marmaris hattı boyunca) yoğunlaştığı görülmektedir. 6 saatlik maksimum yağışlarda Antalya civarında bir yoğunlaşma göze çarparken, 12 saatlik zaman dilimindeki yağışlarda Doğu Akdeniz'de daha geniş bir alanın etki altında kaldığı ve 24 saatlik maksimum yağışlarda ise Akdeniz kıyı kuşağında genişleme ve Orta ve Batı Akdeniz'de yeni etki alanlarının ortaya çıktığı görülmektedir (Kadıoğlu, 2012: 77). Bununla birlikte görece eski tarihli bir çalışmaya göre, en çok taşkın tehlikesine maruz kalan iller sıralamasında Antalya 6. sırada yer alırken, 400.000 kişi ile riske maruz nüfus açısından ikinci sırada yer almaktadır (DSİ, akt: Ergünay, 2007: 8). Bu verilerin iklim değişikliğinin etkisiyle birlikte ciddi oranda arttığı Ceylan ve Kömüşçü'nün (2018: 5) daha yakın tarihli bir araştırmasında görülmektedir. Maksimum şiddetli yağışlar ve gözlendiği yerlere ilişkin bilgilerin yer aldığı çalışmaya göre son 100 yıllık kayıtlarda hiç yer almayan Antalya, son 50 yıla gelindiğinde 2 kez yer almaktadır. Son 25 yılda ve son 10 yıllık verilerde 5 kez, son beş

yıllık verilerin ise tamamında yer almaktadır (Ceylan ve Kömüşçü, 2018: 5). Benzer şekilde 1940-2010 yılları arasında kaydedilen 24 saatte düşen maksimum yağış miktarı sıralamasında ilk 10 şehir arasında sadece Antalya 2 kez kendine yer bulmaktadır (Kadıoğlu, 2012: 79). Ayrıca, Türkiye'de kaydedilen en yüksek günlük toplam yağış miktarı 2018 yılı Aralık ayında Antalya'nın Kemer ilçesinde yaşanmış ve metrekareye 490 kilogram yağış düşmüştür (Akşam, 2018). MGM ve AFAD kayıtlarına göre, 7 ilde kayıtlara geçmiş en fazla sel afetinin gözlendiği yıllar sıralamasında Antalya'nın bir yılda 13 sel vakası ile birinci sırada yer aldığı görülmektedir (Kadıoğlu, 2012: 81). Bununla birlikte 1940-1975 ve 1976-2010 yılları arasında kayıtlara geçmiş sel afeti sayıları karşılaştırıldığında Antalya 33 vakadan 69 vakaya yükselerek yani iki katından fazla bir artış göstererek birinci sıraya yerleşmiştir (Kadıoğlu, 2012: 81). Uzun yıllar kış mevsimi ortalama dolu afetleri alansal dağılımında; ilçeleri dâhil olmak üzere, Manisa, İzmir, Muğla ve Mersin civarında 8 yılda 1, Antalya civarında ise yaklaşık 4 yılda 1 dolu afeti gözlenmektedir. Ülke genelinde kış mevsimi ortalama dolu afeti 25 yılda 1'dir (Kadıoğlu, 2012: 107). Kış dolularında Türkiye haritasında kırmızı olan tek yer olan Antalya hem bir yılda en fazla dolu afetinin gözlendiği kent, hem de 1940-1975 ve 1976-2010 dönemleri kıyaslandığında dolu vakasında en fazla artışın yaşandığı kent olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuvvetli rüzgâr ve fırtınaların dağılımında da Antalya'nın öne çıktığı görülmektedir. Düz esen rüzgâr fırtınalarının mevsimlere göre Türkiye üzerindeki dağılımına bakıldığında kış aylarında bu fırtınaların en fazla Balıkesir, Konya, Antalya ve İzmir'de rapor edilmiş olduğu görülmektedir (Kadıoğlu, 2012: 91-92).

Öte yandan Batı Akdeniz, özellikle de Antalya Körfezi, Türkiye Hortum Klimatolojisi haritası ve Hortum Afeti Dağılış Haritasına göre hortum olaylarının en çok gözlendiği alandır. 1997-2015 yılları arasında yaşanan toplam 263 hortum vakasının 90'ı Antalya'da gerçekleşmiştir (Yavuz vd., 2015: 7; Kahraman ve Markowski, 2014: 2349). 2015 yılından sonra hortum vakalarının sayısında ve şiddetinde ciddi bir artış yaşanmış ve bu artış çok büyük oranda Antalya Körfezinde yoğunlaşmıştır. Hortum afetinin en fazla görüldüğü yıl ise yine bu araştırma kapsamında Kumluca özelinde ele alınan 2019 yılıdır. Bu yıl içerisinde en fazla hortum afetinin görüldüğü il yine Antalya olarak yerini almaktadır (MGM, 2020: 64).

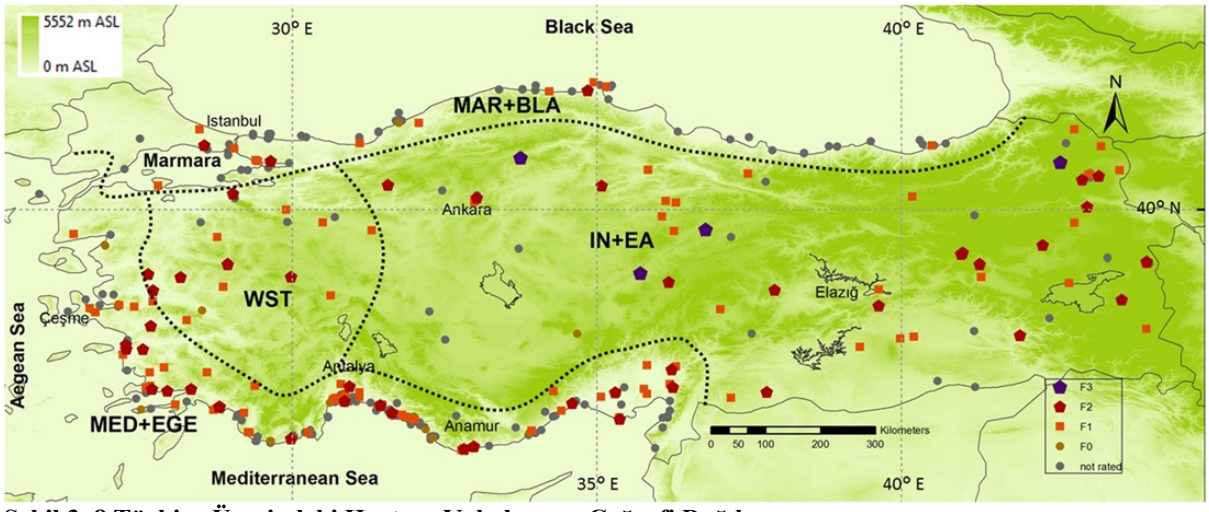

Şekil 3. 8 Türkiye Üzerindeki Hortum Vakalarının Coğrafi Dağılımı

Kaynak: Kahraman ve Markowski, 2014.

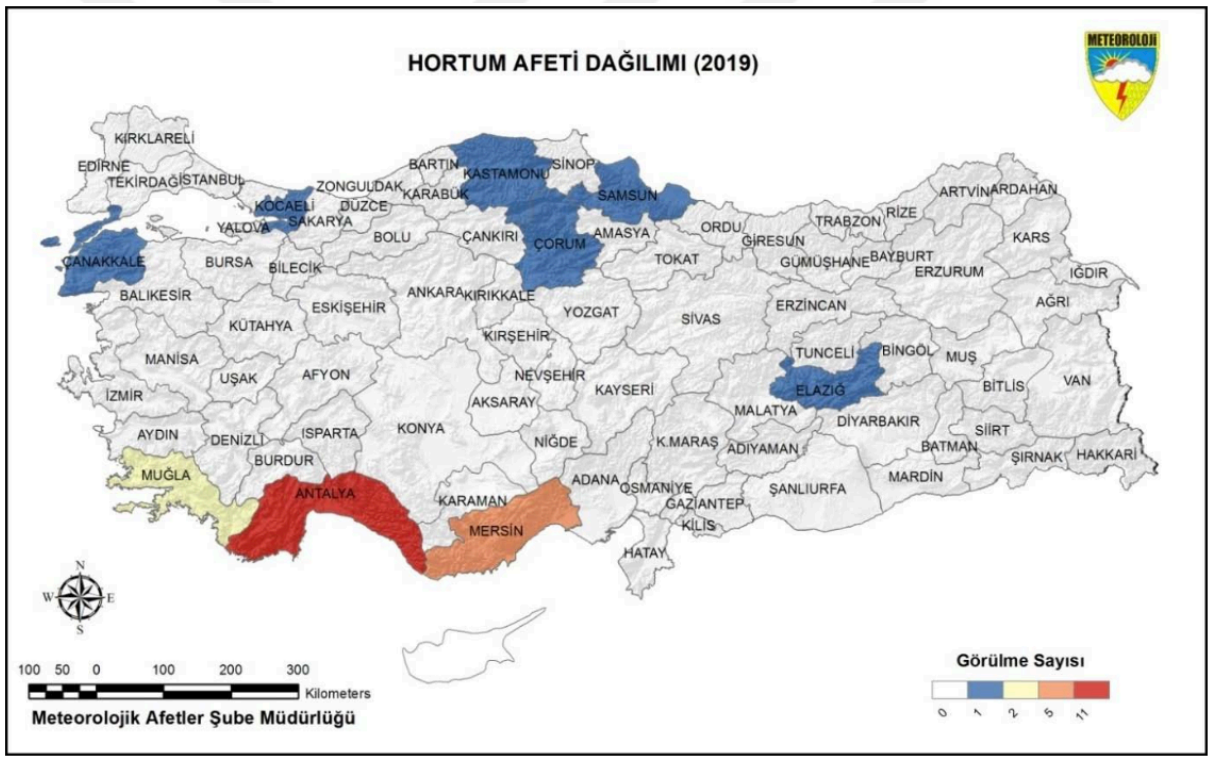

Şekil 3. 9 Türkiye'de 2019 Meydana Gelen Hortum Afetinin İllere Göre Dağılımı

Kaynak: MGM, 2020.

Tüm bu bilgilerden anlaşılacağı üzere, Akdeniz Havzası küresel iklim değişikliğinin sıcak noktalarından biridir. Türkiye'nin Akdeniz Bölgesi'ndeki en büyük ekonomisi olan Antalya ise iklim değişikliğinin birçok farklı etkisini (orman yangınları, hortumlar, fırtınalar, seller ve kuraklık) bir arada deneyimlemesi açısından sıcak noktalardan biri olarak öne çıkmaktadır. Uluslararası Afet Veri Tabanının (EM-DAT, 2021) haritalama aracında Türkiye'de 2011-2021 yılları arasında gerçekleşen afetlerin yoğunluğuna göre kentlerin

haritalaması çıkarıldığında İstanbul ve Van ile birlikte en yoğun afetin yaşandığı 3 kentten biri olarak Antalya'dır. Ancak bu kentlerin EM-DAT tarafından yoğun afet yaşayan kent olarak belirlenmesinde sadece hidrolojik, meteorolojik ve klimatolojik kaynaklı afetlerin rol oynadığı tek kent Antalya'dır. Van meydana gelen depremler, İstanbul ise hem deprem hem de ulaşım ve muhtelif kazalar gibi teknolojik afet olarak kabul edilen nedenlerle haritalamadaki yerini almaktadır.

Buraya kadarki bölümde bu araştırma kapsamında neden Antalya'ya odaklanıldığına açıklık getirilmiştir. Bundan sonraki kısımda ise Antalya'da neden kırsal tarımsal toplulukların ele alındığı ortaya konacaktır. Öncelikle, teorik çerçevede detaylandırıldığı üzere kırsal tarımsal topluluklar, ekonomik faaliyetlerinin büyük ölçüde doğrudan iklime bağlı olması nedeniyle, iklim değişikliğine karşı diğer topluluklara göre daha kırılgandır. Tarımsal üretim, hava koşullarına, su kaynaklarına ve toprak verimliliğine dayalıdır. İklim değişikliği bu temel unsurları tehdit ettiğinde, tarımda verim düşer, ürün kayıpları artar ve geçim kaynakları zayıflar. Bu bağlamda, tarım toplulukları, ekonomik yapılarının doğrudan doğa koşullarına bağlı olması nedeniyle iklim değişikliğinin etkilerini daha yoğun ve doğrudan hissederler.

Ayrıca, kırsal tarımsal topluluklar genellikle ekonomik ve sosyal açıdan marjinalize edilmiş gruplardan oluşur. Bu topluluklar, kentlerde yaşayanlara kıyasla daha düşük gelir seviyelerine sahip olma, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimde zorluk yaşama gibi dezavantajlara sahiptir. İklim değişikliği bu mevcut kırılganlıkları derinleştirir ve sosyal eşitsizlikleri daha da belirgin hâle getirir. Üçüncü olarak, kırsal tarımsal toplulukların iklim değişikliği ile başa çıkma stratejileri, toplulukların sosyal ve kültürel yapıları ile yakından ilişkilidir. Topluluk içindeki dayanışma ağları, geleneksel bilgi ve uygulamalar, yerel yönetim ve karar alma süreçleri, iklim değişikliği ile başa çıkmada kritik rol oynar. Bu bağlamda, kırsal toplulukların yerel bilgisi ve deneyimleri, iklim değişikliği ile uyum sağlama çabalarında önemli bir kaynak olabilir.

Dahası kırsal tarımsal toplulukların iklim değişikliği karşısındaki durumu, gıda güvenliği ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları açısından da büyük önem taşır. Tarımsal üretimde yaşanan aksaklıklar, sadece yerel toplulukları değil, daha geniş ölçekte gıda tedarik zincirlerini ve dolayısıyla ulusal gıda güvenliğini etkiler. Bu nedenle, kırsal tarım topluluklarının iklim değişikliği karşısındaki kırılganlığı, sadece yerel bir sorun değil, aynı zamanda ulusal bir mesele olarak ele alınmalıdır. Zira iklim değişikliği ve buna bağlı faktörler ürün kayıpları ile birlikte gıda ithalatını artırarak Türkiye'nin gıda güvenliğine ve ekonomisine zarar vermektedir (Ahmed vd., 2023: 1). Bununla birlikte kırsal tarımsal toplulukların küresel iklim krizine kırılganlığı ve bu durumun yarattığı sosyoekonomik etkiler, sosyal adaletsizlikler

ve direnç mekanizmaları iklim adaletinin sağlanmasında da önemli bir yere sahiptir. İklim değişikliğinin meydana gelmesindeki payı çok küçük ancak etkilenme oranı ise oldukça yüksek olan grupların başında kırsal topluluklar gelmektedir. İklim değişikliği bağlantılı afetlerde olduğu gibi iklim değişikliğinin tarımsal üretim ve gıda güvenliği üzerindeki etkileri bağlamında da Türkiye ve özellikle Antalya öne çıkmaktadır. İklim değişikliğinin etkilerinin en yoğun görüldüğü tarımsal faaliyet meyveciliktir (Şahin vd., 2015: 147). Türkiye'de toplam meyveciliğe ayrılan alan içinde en fazla payı sırasıyla fındık, antepfıstığı, kayısı ve turunçgiller almaktadır. Bu ürünlerin üretimi ile hem yurtiçi tüketim karşılanırken hem de önemli seviyede ihracat geliri elde edilmektedir. Sebzecilikte ise Türkiye, ekim alanı ve üretim açısından dünyada ilk 5 ülke arasında yer almaktadır. En fazla yetiştirilen sebze domatestir. Hem sofralık hem de sanayiye yönelik olarak yetiştirilen domates toplam sebze üretiminin yaklaşık %40'ını almaktadır. Bunu kuru soğan ve karpuz izlemektedir. Bu üç sebze, toplam sebze alanının yarısından fazlasını oluşturmaktadır (ÇŞB, 2012: 8-9). Türkiye'nin sahip olduğu iklim, örtü altı yetiştiriciliğinin yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bu nedenlerle, özellikle kıyı bölgelerde seracılık yaygın olup, ülke içindeki tüketimin ve ihracatın büyük kısmını karşılamaktadır. Toplam örtü altı alan, 56 bin hektar olup, bunun 9 bin hektarı cam, 23 bin hektarı plastik sera, 8 bin hektarı yüksek tünel, 17 bin hektarı alçak tüneldir. Örtü altında en fazla yetiştirilen ürünler, meyvelerde çilek, muz, sebzelerde domates, biber ve salatalıktır (ÇŞB, 2012: 9). Bu verilerden de anlaşılabileceği gibi, Türkiye dünyada önemli tarım ürünleri üreticisi olan bir ülkedir. Örneğin, 2010 yılı itibariyle fındık, kayısı, incir, kiraz, vişne ve haşhaş üretiminde aldığı pay ile dünya sıralamasında birinci; mercimek, kavun ve karpuz üretiminde ikinci; nohut, antepfıstığı, kestane, elma, salatalık, taze fasulye ve biberde üçüncü; domates, mandalina, ceviz ve ıspanakta dördüncü; şekerpancarı ve zeytinde beşinci sırada olup; buğday, arpa, pamuk, ayçiçeği, limon ve çay gibi diğer ürünlerde ise ilk 10'da yer almaktadır. Türkiye'de tarımsal üretimin büyük bölümü yurtiçinde tüketilmektedir. Bunun yanında fındık, kayısı gibi ürünlerde ise ihracat büyüklüğü oldukça yüksektir (ÇŞB, 2012: 9).

Ne var ki son yıllarda kırsal tarımsal yapıda yaşanan dönüşüm pek de iç açıcı bir tablo çizmemektedir. Türkiye'de 2000'li yıllarda, uzun süre göz ardı edilen tarımsal ve kırsal yapılar dünya genelinde ve Türkiye'de, sosyoekonomik ve sosyoekolojik sorunlarla birlikte tekrar önem kazanmaya başlamıştır. Neoliberal politikaların etkisi, yoksulluk ve tarımsal istihdam gibi sorunlara; kırsala dönüş, yeni köylülük, iklim krizi, gıda güvenliği, kır-kent ilişkilerinin değişimi, göçmen işgücü, yeni sosyal hareketler ve pandemi döneminde tarım gibi güncel tartışmalar da eklenmiştir (Ilık Bilben, 2022: 459). 1980'li yıllarda başlayan tarımsal istihdamın, tarımın gayrisafi milli hasıla içerisindeki yerinin, işlenen tarımsal alan miktarının,

ihracatta tarımın payının azalma ve ithalatta tarımın payının artma eğiliminin 2000'li yıllarda hızlanmasıyla (Tekeli, 2016: 115-122, Karkıner, 2013: 189; Yıldırım, 2022: 61), kırsal yaşam koşullarındaki gerileme kırda var olma mücadelesini zorlaştırır (Bayramoğlu, 2018: 142). Tarımsal istihdam ve tarımsal istihdam kompozisyonunda ücretsiz aile bireyi çalışanlarının oranı giderek azalırken, ücretli çalışanların oranı artmaktadır. Çiftçiler, ticari kârdan daha fazla pay alabilmek için ürünlerini kendileri pazarlamaya çalışmaktadır (Öztürk, 2018: 163). Bu süreçte veri ve bilgi eksikliği, Türkiye kırsalındaki değişim ve dönüşümün tam olarak anlaşılmasını zorlaştırmış olsa da (Taş, 2016: 192), tarımsal yapının belirleyici unsurlarından biri, gençlerin eğitim ve iş fırsatları için kırsal alanlardan ayrılmasına rağmen, orta yaş ve üzeri bireylerin kırsalda kalarak üretim faaliyetlerine devam etmesidir. Kırsal kesimde bireyler iş hayatına daha erken yaşlarda başlar ve emekli olma yaşı daha geçtir (Güven, 2017: 220). Bir diğer ifadeyle bireyler çalışmaya daha erken başlamakta ve üretimden daha geç yaşta kopmaktadır. Yetmiş dört köyde yapılan bir araştırmada, "Bir çiftçi yılda kaç gün çalışır?" sorusuna verilen en yaygın yanıtın (%25) 365 gün olduğu tespit edilmiştir (Öztürk, 2018: 161).

Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de yoksulluğun derinleştiği yerlerden biri kırsal alanlardır (Bayramoğlu, 2018: 149). 2000 yılı sonrası tarımsal yapıdaki değişimler finansal ilişkileri de dönüştürmüş, tarımsal kesimde borçluluk oranı artmış, borçların ödenmesi için hayvanların ve traktörlerin satılmasına neden olarak İslamoğlu'nun deyimi ile "mülksüzleşmeden yoksullaşmaya" yol açmıştır (Tekeli, 2019: 84). Öte yandan 2000'li yıllarda, yoksulluğun daha yoğun yaşandığı ve yoksulluktan kurtulma olanaklarının kentlere kıyasla daha sınırlı olduğu kırsal alanlarda (Bıçkı, 2011: 164) tarımda metalaşma, mülksüzleşen köylünün işçileşmesi ve devletin neoliberal politikaları benimsemesi (Keyder ve Yenal, 2013) hızla ilerlemiştir. Önal (2012: 193), köylülerin kredi borçlarının giderek özel bankaların elinde toplandığını, ancak Ziraat Bankası'nın bu alandaki varlığının köylülüğün çözülmesini yavaşlattığını vurgulamaktadır. Çiftçi Yeşiltuna (2016: 87) ise, tohum, ilaç ve yem gibi temel girdilerde dışa bağımlılığın artmasıyla köylülerin kendi üretim araçlarıyla döngüyü sağlayamaz hâle geldiğini ve bu durumun mülkiyet ilişkilerini dönüştürerek "toprak gaspı" olgusunu ortaya çıkardığını belirtmektedir. Yapısal uyum sürecinin ve taraf olunan uluslararası anlaşmaların kaçınılmaz bir sonucu olarak devlet koruyucu ve düzenleyici rolünden uzaklaşmış, kronik borçluluğa sürüklenen çiftçilerin yerel tüccarlar ile kurduğu borçluluk ilişkisi de zamanla derinleşmiştir (Yiğit, 2022: 295).

Kırsal nüfusun azalması ile topraktan yaşanan kopuş "köylülüğün çözülmesini" de beraberinde getirmiştir (Önal, 2012: 185). Öncelikle ücretsiz aile işçilerinin ardından kendi hesabına çalışan kesimin erimesi ile köyler "yaşlı yurduna" dönüşür (Önal, 2012: 188). Piyasa,

doğa ve kentle kurulan ilişki biçimleri açısından tek bir köylülükten bahsetmenin mümkün olmadığı (Bayramoglu, 2018: 146) Türkiye'de köylerin banliyöleşmesi, kırda ikamet etme kentte çalışma pratikleri, kırın kente-kentin kıra sirayet etmesi ve kıra emekli göçü gibi kırsal yapının değişimine etki eden birçok farklı toplumsal gelişmenin aynı anda yaşandığından söz edebiliriz (Öztürk, 2018: 164). Bu süreç sonucu ortaya çıkan ve temelde yeni köylü tipolojileri ve hayatta kalma stratejilerine odaklan yeni köylülük tartışmalarına, mevsimlik işçilerin ve kır gettosu kavramının da eklenmesi ile kır sadece o bölgedeki köylüleri kapsamayan, artık kır gettolarını da içine alan, daha geniş bir anlam ifade eder (Güzel ve Pelek, 2022: 58-60). Kır-kent ikileminin ortadan kalkmasıyla kentin bir parçası hâline gelen kırsal alanları ve kırsal dönüşümü tanımlama çabasıyla "grileşen kırsallaşma süreci", "geçişli kırsal alanlar" (Nerse, 2021: 75-78), "kırsallığını yitirmiş kentler" (Agah, 2018: 110) gibi birçok kavram tartışması sahneye çıkar. Eskiden köylü olan gecekondu halkının tekrar köylüleşmesi, endüstriyel tarıma köklü bir şekilde bağlı girişimci kesimin agro-ekolojik tarım yöntemlerini benimseyerek köylüleşmesi, köy kökenli olup kentlerde işçi ya da memur olarak çalışanların emekli olduktan sonra köylerine dönerek köylüleşmeleri, köyle hiçbir organik bağı olmayan genç ve orta yaşlı bireylerin köylülük saflarına katılarak köylüleşmeleri gibi farklı biçimleri içeren "yeniden köylüleşme" pratikleri de kır sahnesinde yerini alır (Ozkaya, 2018: 95). Bu bağlamda Ceylan ve Somuncu'nun (2018: 153) köylü ve kentli kavramlarının yerleşme yerinin özelliklerinden ziyade yaşam tarzı alışkanlıklarına göre ifade edilmesi gerekliliğine ilişkin vurguları oldukça yerindedir. Diğer taraftan 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı Büyükşehir Belediye Yasası da kırsal yapıyı ve yaşamı doğrudan etkileyen birçok değişiklik getirmiştir. Bu yasa ile 14 yeni büyükşehir kurulmuş, il özel idarelerinin yetkileri sona ermiş ve köylerin %48'inin tüzel kişiliği kaldırılmıştır. Köy muhtarlarının yetkileri değişmiş ve birçok köy mahalle olarak belediyelere bağlanmıştır, bu da köy sayısında ciddi bir azalmaya yol açmıştır (Üçer vd., 2014: 36-37; Çiftçi Yeşiltuna, 2016: 88; Kut Göğün ve Yörür, 2017: 16; Taş, 2016: 190). Yasa, idari yapı, mali sistem, siyasal coğrafya, temsil ve katılım, hizmet sunumu ile imar ve planlama düzeninde önemli değişiklikler getirmiştir. Bunun sonucunda yerel varlık ve temsiliyetin kaybına da neden olmuştur (Kut Göğün ve Yörür, 2017: 16). Yasa sonrası kırsal nüfus resmi olarak %7'ye inse de gerçekte %20'lere yakın olduğu söylenebilir (Nerse, 2021: 45). Yasa, yerelleşmeyi destekleyeceği iddialarına rağmen, yerelde merkeziyetçiliğin güçlenmesine yol açmış (Üçer vd., 2014: 36-37), mera ve orman arazileri gibi müşterekler de risk altına girmiştir (Kut Göğün ve Yörür, 2017: 17). Eroğlu'na göre (2018: 233), yasa ile kırsal nüfus sadece rakamsal olarak azalır, köylerde tarım toprakları yapılaşmaya açılır ve kırsal nüfus yerinde kentleşir, bu da kırsalı yeniden tanımlama ihtiyacını doğurur.

Tüm bu kırsal değişim ve dönüşüm sürecini tarımda raydan çıkan bir tren gibi ilerleyen kapitalistleşme süreci bağlamında ele almak gerekmektedir. Değirmenci'nin (2021: 291) belirttiği üzere tarımsal üretim ilişkileri, zamanla giderek daha fazla kapitalist üretim ilişkilerine dahil olmaktadır. Buna göre devletin izlediği politikalar, tarımda sermaye birikimini sağlamak amacıyla bir yandan gıda sanayisini desteklerken, diğer yandan küçük meta üreticiliğini ulusal ve uluslararası gıda sanayisine uygun hâle getirmektedir. Bu doğrultuda, tarım desteklemeleri, tarımsal üretimden diğer alanlara kaymıştır. Tarım sigortası ve lisanslı depoculuk bu politikaların örneklerindendir. Türkiye'de tarım-gıda sanayisinde güçlenen bir sermaye sınıfının oluştuğu ve tarımda sermaye sınıfının taleplerinin büyük ölçüde karşılandığı görülmektedir. Zira sermaye birikim rejimi, ulusal dinamiklerini yaratmış ve bu süreçte devlet ile sermaye kesimleri aktif rol oynamıştır. Muazzam bir hızla ilerleyen tarımda kapitalistleşme süreci, sadece kırsal alandaki sınıf ilişkilerinin dönüşümünü değil, aynı zamanda kapitalist işleyiş ile doğa arasındaki metabolik yarılmayı da büyük boyutlara ulaştırmaktadır. Bu durum, tarım sektörünün yapısal dönüşümünün ekolojik dengeleri de ciddi şekilde etkilediğini göstermektedir (Değirmenci, 2021: 300).

Bu gelişmelerin kaçınılmaz bir sonucu olarak yaşanan yönetsel problemler; örgütlenme, sendikal faaliyetler, birlikte hareket etme, meslek grupları arasında dayanışma gibi faaliyetlerinin yetersizliği; yeterli düzeyde üyeye ve maddi güce sahip olmama gibi nedenlerle kırsalda faaliyet gösteren Ziraat Odalarının, Kooperatiflerin ve çeşitli STK'ların yeterince etkin olamadıkları ve çiftçilerin temsiliyeti açısından yetersiz kaldıkları görülmektedir (Şahin, 2022: 286). Ayrıca DB, IMF, AB politikalarının üretici örgütleri üzerindeki olumsuz etkileriyle 2000'li yıllardan günümüze kooperatif sayıları, ortakları ve üreticilerin örgütlülük oranları giderek düşmektedir (Yıldırım, 2022: 232). Gelişmiş ülkelerden farklı olarak Türkiye'de üretici örgütleri tarım politikalarının oluşmasında etkili değillerdir, tarımsal sorunları hükümete yansıtamazlar, tarımsal destekler ve ürün fiyatlar ile ilgili görüşme yapamamaktadırlar, aynı ürün veya ürün grubunda faaliyet gösteren kooperatif ve birlikler iş birliği içerisinde faaliyet gösterememektedirler (Yıldırım, 2022: 233). Öte yandan, üretici sayısının azalması, kayıt dışı istihdamın artması ve tarımsal girdi fiyatlarının yüksekliği de önemli yapısal sorunlardır (IPA, 2022). Dünya Bankası'na göre, Temmuz 2022'de Türkiye, dünyada en yüksek gıda enflasyonuna sahip dördüncü ülke olmuştur (WB, 2022: 3). Covid-19 Pandemisi, tarım ve gıda tedarik zincirlerini ciddi şekilde etkilemiş, birçok gelişmiş ülkede işgücü yetersizliği nedeniyle tarımsal ürünler hasat edilememiştir. Bu, küçük aile işletmelerinin gıda arzındaki önemini ve korunmalarının ne denli gerekli olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur (Demirbük, 2022: 7). Zira mevcut gıda arzının üçte birinden fazlasını sağlayan küçük tarım işletmeleri her geçen gün

azalırken, beş yüz dekardan fazla araziye sahip işletmelerin sayısı artmakta, çiftçilerin ortalama yaşı yükselmekte ve genç çiftçi sayısı azalmaktadır (Demirbük, 2022: 7).

Türkiye'de küçük üreticilerin kırsalda kalıp tarımsal üretime devam etmesi, pandemi sürecinin birçok gelişmiş ülkeden daha iyi atlatılmasını sağlamıştır. Ancak, Doğru'nun (2020: 2) belirttiği gibi, meyve ve sebze dışındaki birçok tarım ürününde kendine yeterliliğin olmaması, üretimin tüketicilere ve ihracata yetmemesi gibi yapısal sorunlar, Türkiye'nin tarım ve gıda sistemini krizlere karşı kırılgan hâle getirmektedir. Doğan (2020: 6), dışa bağımlı ve uzun tedarik zincirlerine dayalı tarım-gıda sisteminin kısa süreli şoklara karşı ağır zarar gördüğünü vurgular. Covid-19 Pandemisi, tarımda kendine yeterliliğin, yerel üretimin ve gıda hakkının önemini açıkça göstermiştir. Türkiye'nin gıda güvenliğini sağlamak için tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilir ve dirençli olması gerekmektedir çünkü kentsel refahın, kırsal refahtan bağımsız bir biçimde var olması imkansızdır (Ilık Bilben, 2022: 471). Bu bağlamda iklim değişikliği, ekolojik yıkım, ekonomik sorunlar, otoriterleşme, toplumsal eşitsizliklerin artması, toplumsal kutuplaşma ve Covid-19 Pandemisi gibi krizlerin sosyoekolojik tehditler oluşturduğuna dikkat çeken Adaman ve Akkoç (2022) bu krizlerin aynı zamanda toplumun mevcut yapılarını ve ilişkilerini sorgulamaya ve değiştirmeye olanak tanıdığını hatırlatmaktadır.

21. yüzyılda iklim krizi ve ekolojik sorunlar, kır sosyolojisinin temel tartışma konuları arasında yer almaktadır. Küresel iklim değişikliği, zincirleme olumsuz etkiler yaratarak ilerler: Küresel ısınma iklimi, iklim tarımsal üretimi, tarımsal üretim ise gıda üretimini ve ekonomiyi etkiler. Bu durum, zaten eşitsiz olan küresel gıda arzındaki dengesizlikleri derinleştirir ve ciddi sosyoekonomik sorunlara yol açar. Türkiye'de iklim değişikliğinin hem tarımsal verimliliği düşürmesi hem de ürün desenlerini değiştirmesi beklenmektedir (Beyazıt vd., 2014: 50). Bu kayıplar, kırsaldaki üreticileri etkilediği gibi, kentlerde gıda ihtiyacının karşılanmasında da sorunlar yaratacaktır. 2016 yılında yapılan bir ankete göre, çiftçilerin %70'i son beş yılda sıcaklıkların, zararlıların, hastalıkların ve yabani otların arttığını, yağışların ise azaldığını belirtmiştir (Güneş vd., 2016: 14). 2019'da yürütülen "Çiftçinin Nabzı" anketine göre, Türkiye'de çiftçilerin %80'i iklim krizinin etkilerini hissetmektedir ve bu etkiler en çok %81 ile sebze-meyve ürünlerinde görülmektedir (Doktar, 2019: 73). İklim Değişikliği Etkisinde Tarımsal Arzın Sürdürülebilirliği raporunda da belirtildiği üzere tarım sektöründe kırılgan istihdam oranı diğer sektörlere göre daha yüksektir (TÜSİAD, 2020) ve Türkiye'de tarımsal yapı, her geçen gün sıklığı ve şiddeti artan iklim afetleri nedeniyle giderek kırılganlaşmaktadır.

Türkiye'de çiftçilerin iklim değişikliği algısını ölçmeye yönelik olarak gerçekleştirilen nicel bir araştırmanın sonuçlarına göre (Karapınar vd., 2020); çiftçiler iklim değişikliğinin ne

olduğunu bildiğini ifade etmekte, %74'ü kuraklığın sıklaştığını, %45'i yağış miktarında değişiklik olduğunu, %28'i yağmur zamanında değişiklik olduğunu ve %25'i sıcaklıkların arttığını belirtmektedir. Buna karşılık %89'u yaşanan doğa olayları sonrasında herhangi bir yardım ya da maddi destek almadığını, %97'si yaşadıkları iklim olaylarından dolayı hasat ve verimde düşüklük yaşadıklarını ifade ederken; maruz kaldıkları olumsuz iklim etkilerini azaltmaya yönelik herhangi bir eğitime katılanlarının oranı %8'dir. Çiftçilerin %87'si iklim değişikliği etkilerine uyum sağlamak amacıyla kendileri birtakım çabalar harcamakta; %71'i tohum ve gübre bileşimi ve türünde değişiklik yapmakta, %64'ü ekim ve hasat zamanını değiştirmekte, %47'si damla sulama gibi toprak ve su koruma tekniklerine başvurmakta, %43'ü ise gelir çeşitlendirmesi gibi risk yönetimine dayalı önlemler almaktadır. Herhangi bir uyum pratiğinde bulunmama sebebi olarak ise maddi imkansızlar, teknik destek yetersizliği, değişikliğe gerek görmeme, değişiklik yapmaktan çekinme ve bilgi karışıklığı öne çıkmaktadır. Son 12 ay içerisinde iklim değişikliğine yönelik olarak İlçe Ziraat Müdürlüğü ile görüşenlerin oranı %25 (görüşmedim diyen %75), ziraat mühendisi ile görüştüm diyen %35 (görüşmedim diyen %65), tohum şirketi ya da zirai ilaç şirketi ile görüştüm diyen %41 (görüşmedim diyen %59), üniversiteden akademisyenler ile görüştüm diyen %4'tür (görüşmedim diyen %96). Görüldüğü üzere iklim değişikli etkileri ve uyum stratejilerine ilişkin bilgiye erişim konusunda ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Benzer şekilde çiftçiler hava durumuna ve ani hava değişimlerine dair bilgileri televizyon ve basından (%62), internetten (%29), İlçe Tarım Müdürlüğü'nden (%5) ve arkadaşlarından ve çevredeki diğer çiftçilerden (%2) almaktadır. Araştırma sonuçları aynı zamanda çiftçilerin uyum yönünde yaptıkları çalışmaların verim kayıplarını uyum yapmayan çiftçilere göre önemli derecede azalttığını, özellikle tohum çeşidi değişikliği yönünde yapılan uyum yaklaşımının buğday verimlerini, uyum yapmama durumuna göre %30'lara varan oranlarda artırdığını göstermektedir (Karapınar vd., 2020: 26). Bu bağlamda turizmin görünürlüğü nedeniyle aynı zamanda bir tarım kenti olduğu unutulmaya yüz tutan ve Türkiye genelinde iktisadi faaliyet kollarından tarım alanında GSYH açısından 81 il içerisinde 4. sırada yer alan (TÜİK, 2018a) Antalya'da ekonomik göstergeler tarımın, kent ekonomisi üzerindeki etkileşimi, nüfuzu ve yayılımının turizmden daha yüksek olduğunu göstermektedir (Antalya Ticaret Borsası, 2018). Ülkede domatesin yaklaşık %20'si, salatalığın %28'i, portakalın %27'si, patlıcanın %20'si, narın %24'ü, muzun %27'si, mantarın %53'ü, yenidünyanın %32'si, keçiboynuzunun %37'si, avokadonun %78'i Antalya'da yetiştirilmektedir (Antalya Tarım Orman, 2016). Türkiye'de örtü altı sebze meyve üretiminin kalbi de Antalya'da atmaktadır. Örtü altı sebze yetiştiriciliğinde Türkiye'de toplam domatesin yaklaşık %62'si, salatalığın %46'sı, patlıcanın %51'i, biberin %56'sı Antalya'da üretilmektedir

(Antalya Tarım Orman, 2016). Bölgede yetiştirilen ürünlerde sıcaklığa bağlı olarak erken dikim ve ekim, yetişme döneminde kısalma ve buna bağlı olarak ürün veriminde oluşabilecek azalma, olası sonuçlar olarak ortaya çıkmaktadır.

İklim değişikliğine bağlı olarak sıklığı ve yoğunluğu artan hidro-meteorolojik afetler ürün arzında da ciddi sorunlara neden olmaktadır. 2018'den 2019'a TARSİM'in (Tarım Sigortaları Havuzu) ürün bazında ödediği hasar tutarında portakal %451,2 artış ile 1. sırada yer almaktadır. 2. sırada %361 ile zeytin ve 3. sırada %140 ile mandalina gelmektedir (TARSİM, 2019: 30). Hasar nedenleri arasında asıl payı dolu ve don oluşturmaktadır; lakin 2018-2019'da don açısından oranın aynı kaldığı görülürken, sel ve su baskını %1,8'den %8,4'e çıkmış, yani %377 oranında artış göstermiştir (TARSİM, 2019: 33). 2020 yılında da narenciye ve zeytinde çok ciddi rekolte kayıplarının yaşandığı görülmektedir. 2020 yılı Mayıs ayında öncelikle son 91 yılın sıcaklık rekoru kırılmış ve bu dönemin narenciyenin boncuk dönemine denk gelmesiyle ciddi hasarlar oluşmuştur. Bu sıcak hava dalgasının peşi sıra gelen fırtına ise narenciye ürünlerinin ağaçlardan dökülmesine neden olarak rekolte kaybının %80'e ulaşmasına yol açmıştır (Habertürk, 2020; Hakimiyet, 2020). Benzer şekilde yaşanan hidro-meteorolojik afetler sonucu, meyve veren ağaç sayısı %4 artmış olmasına rağmen zeytin üretiminde %11 azalma meydana gelmiştir (Evrensel, 2020). Görüldüğü üzere tarımsal üretim arzında en çok kaybın yaşandığı ürünler Antalya'nın temel ürün desenini oluşturmaktadır. Tüm bu verilerden hareketle, iklim krizi, maruz kalma, kırılgan gruplar, gıda güvenliği ekseninde; aynı zamanda farklı türde iklim afetlerine en çok maruz kalan Antalya'da yer alan kırsal tarımsal topluluklar bu araştırma için adeta bir laboratuvar olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.3. Araştırmanın Yöntem ve Tekniği

İklim krizinin etkilerine karşı en kırılgan gruplardan biri olan kırsal tarımsal toplulukların, iklim krizi bağlantılı afetleri nasıl deneyimlediklerinin bütünsel ve ilişkisel bir analizini gerçekleştirmeyi hedefleyen bu araştırmada insanların hayatlarını nasıl anlamlandırdıklarıyla ilgili bir anlayış geliştirilmesine, anlamlandırma sürecinin (sonuç ve ürün yerine) ana hatlarının çizilmesine ve insanların deneyim yaşadığı şeyleri nasıl yorumladıklarının tarif edilmesine (Merriam, 2018: 14) olanak tanıyan nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Böylelikle katılımcıların iklim afetlerine maruz kalma, onlarla başa çıkma ya da onlara uyum sağlama süreci içerisinde geliştirdikleri ilişkilenmeler ve deneyimler vesilesiyle oluşturdukları anlam dünyaları kavranarak alana ilişkin analizler ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda nitel araştırma yöntemi kırsal tarımsal toplulukların yaşam biçimlerinin, geçim stratejilerinin, üretim faaliyetlerinin ve gelecek algılarının dönüşüm sürecinde küresel iklim krizi olgusunun rolünü anlamak ve anlamlandırmak için yol gösterici bir araç olmuştur. Araştırılan insanların fikirlerini ve bakış açılarını ödünç alıp, onları dinamik doğal bir ortam içinde konumlandıran nitel araştırma yaklaşımıyla (Neuman, 2019: 307), iklim krizini gerçek yaşamdaki hâliyle araştıran görgül bir inceleme mümkün olabilmiştir (Yin, 1948: 23; akt. Punch, 2016: 145). Kendi içinde değişken bir durağanlığa sahip olan yapılar ile birlikte değişime, süreçlere ve çelişkilere de odaklanan bir yöntemsel yaklaşımla elde edilen araştırma bulguları iklim krizinin Türkiye'deki kırsal tarımsal topluluklar üzerindeki etkisini analiz edecek bir ölçek geliştirilebilmesine de kapı aralar niteliktedir.

Araştırmacı kendisini çevreleyen dünyanın gündemindeki sorunla yani iklim krizi ile ilgilenirken; ne, nerede, kim, nasıl ve niçin tipindeki sorulardan birine veya birkaçına cevap aradığı için nitel yönteme başvurmuştur (Kümbetoğlu, 2019: 34) Tam da bu nedenle katılımcıların deneyimleri temelinde alanı anlamayı ve alana ilişkin mevcut durumu ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma temelde keşifsel bir niteliğe sahiptir. Risklerle ve belirsizliklerle karakterize olan bu sürecin araştırılmasında; kırsal tarımsal topluluklar üzerinde sergilediği girift ilişki nedeniyle iklim krizini diğer sosyo ekonomik faktörlerden ayırt etmenin zorluğunun ve aynı zamanda farklı ülkelerde gerçekleştirilen benzer araştırmaların Türkiye'ye özgü durumu yansıtmakta yetersiz kalacağına ilişkin zorlukların üstesinden gelmeyi kolaylaştıracak bir yöntem olarak nitel yaklaşım araştırmacının "kavrama, keşfetme ve yorumlama ihtiyacını" (Merriam, 2018: 42) gidermesini mümkün kılmıştır. Araştırılan olgunun alışılmadık, kendine has veya henüz tam olarak anlaşılmamış olması nedeniyle onu derinlemesine kavrama çabası oldukça değerlidir. Bu bağlamda derinlemesine gerçekleştirilen

keşifsel bir araştırma yeni veya sorunlu araştırma alanlarının önemli yönleri hakkında da bilgi verebilir.

Alanın ortaya çıktığı zaman dilimi ve mekanları, araştırmanın kuramsal çerçevesi bağlamında düşünülmüş ve örneklem kapsamındaki kırsal alanlar ve mekanlar toplulukların iklim afetleri ile ilişkilenme biçimlerinin mevcudiyetini ve ortaya çıkışını çevreleyen koşullar bağlamında tartışılmıştır. Bu araştırma bir vaka/durum/örnek olay araştırması olmamakla birlikte Manavgat Orman Yangını vakası, Korkuteli Kuraklık vakası ve Kumluca Hortum-Fırtına vakası; Antalya'daki kırsal tarımsal toplulukların iklim krizine "maruz kalma, kırılganlaşma ve direnç geliştirme süreçlerini" anlamak için bir araç olarak kullanılmıştır. Bu gibi araçsal kullanımlarda; vakanın kendisi (ele alınan iklim afetleri) ikincil öneme sahiptir, destekleyici bir rolü vardır ve başka bir şeyi (maruz kalma, kırılganlık, direnç ve uyum süreçlerini) anlamamızı kolaylaştırır (Yin, 2017: 8).

Nitel yöntemin ortaya çıkardığı bu araştırma süreci içinde araştırma verileri katılımcıların yaşadığı fiziksel ortamda "derinlemesine görüşme" tekniği aracılığıyla; Manavgat, Korkuteli ve Kumluca'da doğrudan katılımcılarla konuşularak, onların davranışları ve kendi çevreleri içindeki eylemleri görülerek toplanmıştır. Kuşkusuz derinlemesine görüşmeler insanların gerçekliğe ilişkin algılarını, anlamlarına, tanımlamalarına ve gerçeği inşa edişlerine bakıp anlamanın iyi bir yoludur (Punch, 2016: 166). Her ne kadar literatürden, saha gözlemlerinden, pilot çalışmalardan (2021-Manavgat Orman Yangını ve 2019-Kumluca Hortumu sonrası) ve kurumlardan alınan bilgilerden hareketle oluşturulan yarı-yapılandırılmış görüşme formu kapsamında katılımcılara yönlendirici olmayan açık uçlu sorular yöneltilmişse de bilgiyi gerçekte toplayanın öncelikle araştırmacı olduğu, nitel araştırmacılar için araştırmanın kendisinin de gelişmekte olan bir süreç olduğu unutulmamıştır. Bu, araştırma için başlangıç planının katı bir şekilde kurallarla belirlenemeyeceğini, sürecin bazı veya bütün aşamalarının araştırmacılar alana girdikten ve verileri toplamaya başladıktan sonra değiştirilebileceğini veya kaydırılabileceğini ifade etmektedir (Creswell, 2016:186). İklim krizini katılımcılardan öğrenmek ve iklim afeti deneyimlerine ve süreçlerine ait bilgiyi elde etmek için yapılan bu araştırmada; araştırma soruları gerçekleştirilen her görüşmeden sonra ortaya çıkan sorunlar, olgular, farklı boyutlar nedeniyle yeniden yapılandırılmış, böylelikle katılımcıların deneyimlerinde alana ilişkin derinlemesine veriye ulaşılmaya çalışılmıştır. Zira Creswell'in (2016: 186) vurguladığı üzere, nitel araştırma süreçlerinin hepsinde; araştırmacı, yazarların literatürde söyledikleri veya araştırmacıların araştırmaya yükledikleri anlam yerine katılımcıların problem veya soruna yükledikleri anlamı öğrenmeye odaklanır.

3.4. Araştırmacının Rolü, Araştırmanın Örneklemi ve Saha Deneyimleri

Nitel sosyolojik araştırmalarda, araştırmacının gözlemleri ve entelektüel merakları, çalışmanın yönünü belirlemede kritik bir rol oynar. Araştırma sürecinde edinilen saha deneyimleri, teorik bilgiyle pratik gerçekliklerin kesişim noktasını oluşturarak çalışmanın derinliğini ve zenginliğini artırır. Bu bağlamda, kişisel deneyimler ve akademik etkileşimler, araştırmanın temellerini sağlamlaştıran önemli unsurlardır. Merriam'ın (2018: 3) belirttiği üzere her araştırma, bir olguya entelektüel ilgiden doğuyorsa ve amacı var olan bilgiyi yaymaksa, bu araştırmanın kökleri de "Democracia Real YA!" ve "Gezi Hareketi" gözlemlerime ilişkin entelektüel ilgime dayanmaktadır. Madrid'de ve Antalya'da yaşanan bu deneyimler ve gözlemler genelde ekoloji tartışmalarına, özelde iklim krizi olgusuna ilgimi beraberinde getirmiş; bu ilgi yerel, temiz ve adil gıdaya erişim konusunda yerel bir inisiyatif olan Antalya Gıda Topluluğu'nun bir parçası olmakla, lisansüstü eğitim sürecinde Doç. Dr. Ceren UYSAL OĞUZ (Doktora Tez Danışmanı) ve Doç. Dr. Senem ATVUR'dan (Doktora Tezi Jüri Üyesi) aldığım sırasıyla "Ekolojik Toplum", "Küresel Çevre ve Su Politikaları" dersleriyle ve "Yeni Bir Problem Eski Bir Başa Çıkma Mekanizması: Antropojenik İklim Değişikliği Kaynaklı Göçler ve Türkiye" adlı Türkiye'de bu konuda yazılmış ilk sosyoloji tezi olma özelliğine sahip çalışmayla devam etmiştir. Bu çalışma, her ne kadar iklim değişikliği bağlantılı göçler üzerine yazmayı planladığım doktora tezi'ne hazırlık olması amacıyla gerçekleştirilmiş olsa da doktora öğrenimi sürecinde, Türkiye'nin iklim değişikliğine maruz kalma oranı çok yüksek ancak bu afetlere karşı sosyoekonomik ve sosyoekolojik direnci oldukça düşük bir ülke olup olduğunu düşündüren çokça gelişme yaşanmıştır. Meydana gelen iklim afetleri sonrasında gerçekleştirdiğim gönüllülük çalışmaları sırasında deneyim ve gözlemlerimle zihnimde oluşan sorular neticesinde hem akademik ve ontolojik ilgim bu yöne kaymış hem de Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu öncelikli araştırma konusuna dair fikrim değişmiştir. Bu soruların cevabını Türkiye ölçeğinde cevaplandırmayı mümkün kılmayı amaçlayan bir tez önerisi hazırlamamın ardından ortaya çıkan bir diğer kriz, Covid-19 Pandemisi hem araştırmanın kapsamını sınırlandırmama hem de saha çalışmasının 1 yıllık bir gecikme yaşamasına neden olmuştur. Bu vesileyle araştırmanın kapsamı, sorunsalı ve örneklemi yeniden yapılandırılmış, planlanan 6 aylık saha araştırması için gerekli finansal kaynakları elde etmek amacıyla Akdeniz Üniversitesi Tez Projelerine başvurulmuş, yaklaşık 9 ay süren bekleme sürecinin sonunda yaklaşık "50.000 liralık bütçe kaleminin karşılanamayacağı" gerekçesiyle başvuru reddedilmiştir. Ardından TÜBİTAK 1001 Hızlı Destek Programına başvurulmuş, TÜBİTAK'tan gelen revize talebinin tamamı gerçekleştirildikten sonra, hakemin Değiştirilmesi sonucu ikinci değerlendirmenin ilkinin tam

tersi yönde revizyon beklentileri içermesi nedeniyle daha fazla vakit kaybetmemek adına başvuru süreci sonlandırılmış, dış kaynak arayışından vazgeçilmiş ve özkaynaklar kullanılarak saha araştırmasının yapılmasına karar verilmiştir. Hem katılımcıların haklarını hem de araştırmacıyı korumak için 2021S028 sayılı 22.01.2021 tarihli etik kurul onayı alınarak saha araştırması planlanmıştır. Ekonomik koşullar ve araştırmacının idari görev yükümlülükleri nedeniyle saha araştırması 3 ay ile sınırlandırılmıştır.

Türkiye'de farklı türde iklim krizi bağlantılı afetlere sıklaşan ve yoğunlaşan bir biçimde maruz kalma oranı yüksek kentlerden biri olan Antalya'da, iklim krizinin etkilerine karşı en kırılgan gruplardan biri olan kırsal tarımsal toplulukların, iklim krizi bağlantılı afetleri nasıl deneyimlediklerinin bütünsel ve ilişkisel bir analizini gerçekleştirmeyi hedefleyen; kırsal tarımsal toplulukların yaşam biçimlerinin, geçim stratejilerini, üretim faaliyetlerinin ve gelecek algılarının dönüşüm sürecinde küresel iklim krizi olgusunun rolünü, duruma özgü derinlemesine bilgi almayı mümkün kılan nitel araştırma yöntemi aracılığıyla anlama ve anlamlandırmayı amaçlayan bu çalışmada öncelikle olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden güdümlü/yargısal/amaçlı örneklem kullanılmıştır. Araştırmacının teorik yaklaşımına paralel olarak belirli bir yanlılığa dayanan (Kümbetoğlu, 2019: 99) amaçlı örneklem bir kitle içinde araştırma sorununun en tipik bir biçimde gözlenebileceği bir alt grubun örneklem olarak alınmasıdır (Şenol, 2012: 390). Kullanılan amaçlı örneklem özel durumlar için değerli bir örnekleme türüdür ve özellikle bilgilendirici olan özgün vakaları seçmeye uygundur (Neuman, 2019: 432).

Bu bağlamda araştırma kapsamında iklim krizi bağlantılı afetler arasında 1) artan ve yoğunlaşan hortumlardan, 2) azalan düzenli yağışlar ve artan sıcaklıklara bağlı yaşanan kuraklıklardan ve 3) sıklığı ve şiddeti artan orman yangınlarından etkilenen kırsal tarımsal topluluklar bağlamında 3 farklı vaka ele alınmıştır. Maruz kalma yoğunluklarından hareketle; kuraklık bağlamında Korkuteli, hortum-fırtına bağlamında Kumluca ve orman yangını bağlamında Manavgat ilçeleri belirlenmiştir.

2021 yılı yaz aylarında Cumhuriyet tarihinin en büyük yangını Manavgat ilçesinde gerçekleşmiş, birçok yerleşim yerinin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Bu nedenle Manavgat kırsalı araştırmanın sorunsalı bağlamında ideal bir saha olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırma kapsamında öncelikle Manavgat Orman İşletme Müdürlüğü'yle ile ön görüşme gerçekleştirilmiş, 2021/2022 yılı faaliyetleri ve orman yangınına ilişkin bilgiler alınmıştır. Manavgat İlçesi mülki hudutları içerisinde 03.12.1943 tarihinde kurulan Manavgat Orman İşletme Müdürlüğü sınırları içinde 1 ilçe ve 7 merkez mahalle ve 53 kırsal mahalle olarak toplam 60 mahalle mevcuttur. Elde edilen verilere göre bu sınırlar içerisinde yer alan

48.849,80 dekar ormanlık alanın 31.105,50 dekarı orman yangınında kaybedilmiştir. Manavgat Orman İşletme Müdürlüğü'ne göre orman yangını ilk olarak 28/07/2021 tarihinde saat 11.58'de Manavgat Orman İşletme Müdürlüğü'ne bağlı Şelale Orman İşletme Şefliği Salur Yalamuklu mevkiinde çıkmış ve hızla büyümüştür. Manavgat İlçesinde çıkan yangınlarla mücadele devam ederken, Kalemler, Evrenseki, Yavrudoğan, Hocalar, Yeniköy ve Şişeler Mahallelerinde evlere sirayet eden yangınlar sebebiyle arazöz ve dışarıdan gelen ekiplerin önemli bir kısmı yerleşim yerlerine yönlendirilmiştir. Aynı gün gece saat 23:45'te Akseki Orman İşletme Müdürlüğü, Beloluk Orman İşletme Şefliği, Kepezbeleni mevkiinde başka bir yangın meydana gelmiştir. 3 farklı noktada peşi sıra çıkan ve yanıcı madde yükünün bolluğu ve kötü hava şartları nedeniyle hızla yayılan orman yangınları neticesinde tüm çabalara rağmen 7 kişi yaşamını yitirmiş, orman varlığının %63,6'sı kaybedilmiştir. Yangın sonrası Manavgat Orman işletme Müdürlüğü'nce yeniden ağaçlandırma faaliyetleri kapsamında 1.002.000 adet fidan toprakla kavuşturulmuştur.

Ardından araştırma kapsamında orman yangını sonucu oluşan kayıp, hasar ve yardım süreçlerine ilişkin Manavgat Kaymakamlığı ile görüşülerek bilgi alınmış ve "Manavgat Orman Yangını Kaymakamlık Raporu" tedarik edilmiştir. Bu rapora göre 28.07.2021-07.08.2021 tarihleri arasında meydana gelen orman yangını sonucunda tahliye edilen mahalle, nüfus ve yapısal zararlara ilişkin bilgiler (Şekil 3.10) aşağıdaki gibidir.

Tamamen Tahliye Edilen Mahalle Sayısı	22
Kısmen Tahliye Edilen Mahalle Sayısı	15
Yangın Başlamasıyla Tahliye Edilen Vatandaş Sayısı	24.750
Yangından Etkilenen Mahalle Sayısı	47
Yapısal Zarar Olan Mahalle Sayısı	36
Zarar Gören Mahalleler Toplam Nüfus	84.950
Zarar Gören Mahalleler Toplam Hane Sayısı	47.652
Tamamen Zarar Gören Bağımsız Bölüm Sayısı	1.792
Kısmen Zarar Gören Bağımsız Bölüm Sayısı	715

Şekil 3. 10 Tahliye Edilen Mahalle, Nüfus Ve Yapısal Zarara İlişkin Veriler

Kaynak: Manavgat Kaymakamlığı

Öte yandan geçici barınma ihtiyacı için toplam 373 adet yaşam konteyneri kurulmuş, bu konteynerlerden 283'üne elektrik, 365'sine su ve 322'sine kanalizasyon bağlanmıştır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca ağır hasarlı, acil yıkılacak ve yıkık olarak tespiti yapılan 1024 konut ve 380 ahır için 16.08.2021 tarihi itibari ile hak sahipliği çalışmalarına başlanılmış, çalışmalar 15.11.2021 tarihinde sona ermiştir. Afetzedeler tarafından bu tarihler arasında verilen talep-taahhütname sayıları ve hak sahibi ilan edilen afetzedelere ilişkin bilgiler (Şekil 3.11) aşağıda yer almaktadır.

İlçesi	Talep ve Taahhütname Veren Afetzede Sayısı			Mahalli Hak Sahipliği İnceleme Komisyonunca Hak Sahipliği Kabul Edilen Kişi Sayısı		
	Konut	Ahır/Samanlık	İşyeri	Konut	Ahır/Samanlık	İşyeri
Manavgat	717	386	6	468	318	2

Şekil 3. 11 Hak Sahipliğine İlişkin Veriler

Kaynak: Manavgat Kaymakamlığı

Antalya Çevre ve Şehircilik Müdürlüğünün askı listelerinde yer alan açıklama kısmındaki metruk, kamuya ait tesis(lojman), tüzel kişiliklere ait yapılar çıkarıldığında afetzede sayısında güncelleme olmuştur. 20.05.2022 tarihi itibarı ile toplam 29 mahallede; AFAD hak sahipliği kapsamında 440 adet ve kentsel dönüşüm kapsamında hak sahiplerine 167 adet konut olmakla birlikte toplamda 607 adet köy evine başlanmıştır.

Diğer taraftan 22.729 dekar alanda 15.546 kişiye ait toplam 999.718 ağaç zarar görmüştür. Bunların 437.600'ünü zeytin, 422.594'ünü defne ağaçları oluşturmakta, onları keçiboynuzu (18.265), badem (15.987), üzüm bağı (12.551) başta olmak üzere 69 farklı ağaç türü takip etmektedir. Raporda yer alan zarar gören tarımsal alan ve hayvan bilgileri (Şekil 3.12) ise aşağıdaki gibidir.

Sera	529 Hektar
Ağaç (zeytin vb.)	22.729 Hektar
Tarla	903 Hektar
Arılı Kovan	2.370
Boş Kovan	2.210
Küçükbaş Hayvan	3.010
Kanatlı Hayvan	31.243
Tek Tırnaklı Hayvan	5

Şekil 3. 12 Zarar Gören Tarımsal Alan ve Hayvan Bilgileri

Kaynak: Manavgat Kaymakamlığı

Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden elde edilen verilere göre bu kapsamda gerçekleştirilen destek ödemelerine ilişkin bilgiler Şekil 3.13'te yer almaktadır. Belirtilen bu ayni ve nakdi yardımlar Valilik ve Tarım ve Orman Bakanlığı birimleri koordinasyonunda yapılan yardımlar olup, bu yardımların dışında belediyeler ve bazı sivil toplum kuruluşlarınca da üreticilere ayni yardımlar yapıldığı bildirilmiştir. Manavgat Orman Yangını kapsamında TARSİM tarım sigortası poliçesi teminat ödemelerine ilişkin veriler hem TARSİM Antalya Bölge Müdürlüğü'nden hem de Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden talep edilmiş ancak verilere ulaşılamamıştır. Benzer şekilde TARSİM'den ve AFAD'dan her üç vaka için de afet raporları talep edilmiş ancak afet bazında rapor tutulmadığı belirtilmiştir.

NAKDİ YARDIMLAR	
AFAD (insani yardım ödemesi)	169.725.654,00 TL
T.C. Cumhurbaşkanlığı (acil destek giderleri tertibi)	25.990.000,00 TL
Kızılay A.Ş. (alet-ekipman ödemesi)	9.739.650,00 TL
ORKÖY (büyükbaş hayvan, küçükbaş hayvan, arılı kovan, boş kovan ödemesi)	6.936.100,00 TL
AYNİ YARDIMLAR	
İl-İlçe Tarım ve Orman Müdürlükleri (yem, saman, sulama anahat borusu, damla sulama borusu, çadır, branda, yemlik, suluk, süt sağım makinesi, küçükbaş hayvan, büyükbaş hayvan, arı kovani, meyve fidanı, tohum vb.)	19.100.000,00 TL
TOPLAM	231.491.404,00 TL

Şekil 3. 13 Manavgat Orman Yangınına İlişkin Ayni ve Nakdi Destek Ödemeleri

Kaynak: Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü

Son olarak Manavgat Belediyesiyle yapılan görüşmede elde edilen verilere göre Manavgat Belediyesi tarafından hafriyat kaldırma işlemleri, yiyecek, içecek, buz ve acil ihtiyaç servisi gerçekleştirilmiştir. Atatürk Kültür Merkezinde "Yangın Dayanışma Merkezi" kurulmuş, kız ve erkek öğrenci misafirhanelerinde evsiz kalan 46 kişi geçici süreyle misafir edilmiş, acil destek timleri mahalleleri gezerek afetzedelerin acil ihtiyaçlarını tespit ve teslim etmiştir. "Bir destek bir yuva" projesiyle 400 hafif hasarlı bina onarılıp, doğrama işlemleri tamamlanmıştır. 1200 ailenin beyaz eşya, ev eşyası, gıda, temizlik, tekstil, zücaciye gibi ihtiyaçları temin edilmiş, 400 adet kuzineli soba dağıtılmıştır. Manavgat Belediyesi Hayvan Barınağında yaralanan hayvanlar tedavi edilmiş, Manavgat Belediyesi Atatürk Stadında geçici hayvan merkezi kurularak büyük-küçükbaş, kanatlı hayvan desteği sağlanmıştır. "Bir kümes bir hayat" projesiyle 500 adet ahır yapılmış, 60 adet geçici hayvan çadırı kurulmuştur. Hayvanlara 36000 paket saman 12000 çuval yem, 600 adet arı kovanı dağıtılmıştır. Belenobası ve Ulukapı mahallerinde "Sahra Mutfağı" (aşevi) kurulmuş, 1 ay boyunca her gün 1000 aileye yemek dağıtılmıştır. Çocuklara ve engelli bireylere yönelik özel projeler yürütülmüştür. Tüm bu süreçlerde aktif rol oynayan bir sosyal hizmet görevlisinden anahtar kişi olarak mahallelere ve afetzedelere ilişkin detaylı bilgi ve afetzede listesi alınmıştır.

Diğer taraftan artan ve şiddetlenen kuraklıklar bağlamında baktığımızda ise 3-6-9-12 ve 24 aylık periyodlarda Standart Yağış İndeksi (SPI) Metodu Meteorolojik Kuraklık Durumuna göre Korkuteli Antalya'da son dönemde artan kuraklıklardan en fazla etkilenen bölge olarak karşımıza çıkmaktadır (MGM, 2021) Zira 2021 yılında yaşanan şiddetli meteorolojik kuraklık neticesinde kırsalda kayda değer verim kayıpları yaşanmış, bu nedenle bu vaka kuraklık kapsamında araştırmaya dahil edilmiştir. Korkuteli'nde ise öncelikle Korkuteli Belediyesiyle

yapılan ön görüşme neticesinde mahallere ilişkin raporlara erişilmiştir. Kırsal mahallelere ilişkin bu raporlarda uydu görüntüsü, il ve ilçe merkezine uzaklık, yüzölçümü, temel geçim kaynakları, hayvan sayısı, ekilen arazi miktarı, nüfusu, engelli birey sayısı, sosyal yardım alan birey sayısı, muhtar ve aza bilgileri, cami, çocuk parkı, okul ve benzeri kamusal yapılar ve tesisler ve altyapı sistemlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Örneğin Çomaklı'ya ilişkin bilgiler aşağıdaki gibidir.

Şekil 3. 14 Çomaklı Köyü Uydu Görüntüsü

Kaynak: Korkuteli Belediyesi

ÇOMAKLI (ESKİ BELDE):

- Antalya il merkezine 78 km, Korkuteli ilçesine 23 km uzaklıktadır.
- Yüzölçümü: 95,117
- Temel Geçim Kaynağı: Tarım ve hayvancılık.
- Ekilen Arazi: 17.107,066 dekar
- Küçükbaş Hayvan:5,626
- Büyükbaş Hayvan:3,257
- 423'ü Erkek,
- 468'i Kadın.
- 2020 Yılı Nüfusu:895
- Seçmen Sayısı: 825

- 7 adet faal camii var, 6 adet faal imam lojmanı var, okul yok, muhtar belediye hizmet binasında tahsis edilen bir odada hizmet veriyor.
- Kore Gazisi S******* Ö*******, şehit yakını yok.
- Engelli:3
- Yardım Alan:14

MUHTAR VE AZALAR:

- Muhtar: Veli Deniz: 0535 6** ** **
- Ahmet Deniz: 0532 1** ** **
- Mehmet Savran:0533 3** ** **
- Mehmet Tongal: 0533 7** ** **
- Muhammet Başdeli: 0532 7** ** **

Ardından Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden 2021 yılında gerçekleşen afetlere ilişkin veriler, köy bazında kuraklığa bağlı verim kaybı oranları, köy bazında verilen kuraklık destek ödemelerine ilişkin bilgiler ve afetzede listeleri alınmıştır. Şekil 36.15'te görüldüğü üzere 2021 yılında Korkuteli'nde 6 (1 don, 2 hortum, 1 fırtına, 1 dolu-sel ve 1 kuraklık) afet meydana gelmiş; bu afetlerden 4072 kişi, 152.650,925 dekar etkilenmiş ve 16.765.933, 25 TL tutarında zarar oluşmuştur. 4072 kişinin 3696'sı, 152.650,925 dekarın 150.929,965 dekarı, 16.765.933, 25 TL'lik zararın 10.048.723,000 TL'sini bu araştırmanın odağında yer alan kuraklık afeti oluşturmuştur. Şekil 37'de görüldüğü üzere verim kayıp oranları kırsal mahalleler arasında %45 ila %83 arasında değişmektedir. Kuraklığa bağlı verim kayıplarına ilişkin yapılan destek ödemelerinin mahalle bazında verildiği Şekil 3.16'da görüldüğü üzere verim kayıp oranlarının büyüklüğü ile verilen desteklerin büyüklüğü arasında paralellik bulunmaktadır, bununla birlikte ödemelerde kuşkusuz ekilen arazi miktarı, kayıtlı çiftçi sayısı gibi faktörler de rol oynamaktadır.

2021 YILINDA GERÇEKLEŞEN DOĞAL AFETLER

Afet Tarihi	Afet Nev'i	Mahalle Adedi	Zarar Gören Çiftçi Sayısı	Zarar Gören Ürün/Tesis/Hayvan	Zarar Gören Toplam Alan(da)/Hayvan	Zararın Parasal Değeri (TL)
25.03.2021	DON	1	300 çiftçi	Meyve Alanları	1000 da	3.600.000,00
17.04.2021	HORTUM	1	8 çiftci	Örtüaltı Üretim Alanları	31 da	460.000,00
28.04.2021	FIRTINA	1	1 çiftçi	Örtüaltı Üretim Alanları	1,2	48.000,00
19-20.06.2021	DOLU, SEL	2	48 çiftçi	Örtüaltı Üretim Alanları, Meyve, Sebze, Hububat ve Yem Bitkisi	620,1 da	73.710,25
18.10.2021	HORTUM	2	19 çiftci	Örtüaltı Üretim Alanları ve Depo	68,66 da	2.535.500,00
2021 Üretim Sezonu	KURAKLIK	55	3696 çiftçi	Arpa,Buğday	150.929,965 da	10.048.723,00
TOPLAM: 6 Adet Doğal Afet meydana gelmiştir.			4072 çiftci		152.650,925 da	16.765.933,25

Şekil 3. 15 2021 Yılında Gerçekleşen Doğal Afetler

Kaynak: Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü

İli	İlçesi	Köy/Mahalle	Verim Kaybı Oranları		
			Arpa	Buğday	Yulaf
Antalya	Korkuteli	Akyar ve Yaylası	60	60	
		Alaaddin	60	60	
		Aşağıkaraman-Yukarıkaraman Yaylası	60	60	
		Avdan	70	70	
		Bahçeyaka	60	60	
		Başpınar-Varsak Yaylası	65	65	
		Bayat	60	60	
		Beğiş	55	45	
		Bozova	81	79	
		Büyükköy	78	70	
		Çaykenarı	78	71	
		Kızılcadağ-Çığlık Yaylası	60	60	
		Çomaklı	83	80	
		Çukurca	73	57	
		Datköy	60		
		Dereköy ve Yaylası	65	65	
		Duraliler Yaylası ve Tatlar	70	70	
		Garipçe	78	64	
		Göçerler	65	65	65
		Gümüşlü	70	70	
		Güzle	48	65	
		İmecik	60	60	
		İmrahor	60	60	
		Karabayır	60	60	
		Karadin	60	60	
		Karakuyu	72	60	

		Karataş	60	60	
		Kargalık	60	60	
		Kargın	60	60	
		Kayabaş	60	60	
		Kemerağzı	60	60	
		Kırkpınar	57	55	
		Kızılaliler	65	65	
		Kozağacı	70	70	
		Köseler	75	70	
		Küçükköy ve Küçükköy Yaylası	80	80	
		Küçüklü	60	60	
		Leylek	78	64	
		Mamatlar	70	70	
		Manay	70	70	
		Nebiler	60	60	
		Osmankalfalar	65	65	
		Söğütçük	70	70	
		Sımandır	60	60	
		Sülekler Ve Yaylası	65	65	
		Taşkesiği	70	70	
		Ulucak	60	60	
		Uzunoluk	60	60	
		Yaka	83	80	
		Yazır	51	72	
		Yelten	76	73	
		Yeşiloba	64	54	
		Yeşilyayla	79	70	
		Çıvgalar	70	70	
		Bayatbademleri	50	50	
		Yağca Yaylası	65	65	
	ORTALAMA		66	64	65

Şekil 3. 16 Mahalle Bazında Kuraklığa Bağlı Verim Kaybı Oranları

Kaynak: Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü

2021 YILI VERİM KAYBI KURAKLIK DESTEĞİ KÖY DETAYINDA

İl: ANTALYA

İlçe: KORKUTELİ

Sıra No	İl	İlçe	Mahalle / Köy	İşletme Sayısı	Desteklenen Alan (da)	Toplam Destekleme Miktarı (TL)
1	ANTALYA	KORKUTELİ	AKYAR	87	4.961,476	298.931,50
2	ANTALYA	KORKUTELİ	ALAADDİN	9	651,435	40.008,66
3	ANTALYA	KORKUTELİ	AŞAĞI KARAMAN YAYLASI	2	79,952	4.934,95
4	ANTALYA	KORKUTELİ	AŞAĞIPAZAR	36	1.540,188	105.778,06
5	ANTALYA	KORKUTELİ	AVDAN	93	4.763,352	332.399,79
6	ANTALYA	KORKUTELİ	BAHÇEYAKA	36	904,422	55.151,07
7	ANTALYA	KORKUTELİ	BAŞPINAR	8	136,979	8.218,74
8	ANTALYA	KORKUTELİ	BAYAT	30	1.682,785	101.655,09
9	ANTALYA	KORKUTELİ	BAYAT BADEMLERİ	5	173,287	8.664,35
10	ANTALYA	KORKUTELİ	BAYATBADEMLERİ	2	49,789	2.489,45
11	ANTALYA	KORKUTELİ	BEĞİŞ	24	669,910	31.015,83
12	ANTALYA	KORKUTELİ	BOZOVA	92	4.658,473	364.779,90
13	ANTALYA	KORKUTELİ	BOZOVA-AŞAĞI	1	30,190	2.415,20
14	ANTALYA	KORKUTELİ	BÜYÜKKÖY	200	8.268,773	566.429,89
15	ANTALYA	KORKUTELİ	ÇAYKENARI	94	5.911,083	411.923,82
16	ANTALYA	KORKUTELİ	ÇIĞLIK YAYLASI	1	17,959	1.077,54
17	ANTALYA	KORKUTELİ	ÇIVGALAR	2	72,768	4.569,24
18	ANTALYA	KORKUTELİ	ÇOMAKLI	176	6.524,898	519.763,00
19	ANTALYA	KORKUTELİ	ÇOMAKLI-HACIBEKAR	2	29,071	2.224,93
20	ANTALYA	KORKUTELİ	ÇUKURCA	10	942,817	55.013,42
21	ANTALYA	KORKUTELİ	DATKÖY	78	2.829,062	139.914,18
22	ANTALYA	KORKUTELİ	DEREKÖY	97	1.237,911	74.366,37
23	ANTALYA	KORKUTELİ	DURALİLER	18	547,402	37.802,19
24	ANTALYA	KORKUTELİ	DURALİLER YAYLASI	4	103,274	7.229,18
25	ANTALYA	KORKUTELİ	ESENYURT	45	913,202	55.659,53
26	ANTALYA	KORKUTELİ	GARİPCE	4	288,654	18.451,54
27	ANTALYA	KORKUTELİ	GARİPÇE	55	2.928,768	192.586,28
28	ANTALYA	KORKUTELİ	GÖÇERLER	22	423,077	25.384,62
29	ANTALYA	KORKUTELİ	GÜMÜŞLÜ	145	4.939,452	342.273,08
30	ANTALYA	KORKUTELİ	GÜZLE	12	226,164	12.507,57
31	ANTALYA	KORKUTELİ	İMECİK	69	2.386,059	144.180,27
32	ANTALYA	KORKUTELİ	İMRAHOR	67	2.762,981	155.672,04
33	ANTALYA	KORKUTELİ	KARABAYIR	54	2.447,879	139.870,74
34	ANTALYA	KORKUTELİ	KARADİN	1	15,252	915,12
35	ANTALYA	KORKUTELİ	KARAKUYU	62	2.827,529	193.192,04
36	ANTALYA	KORKUTELİ	KARATAŞ	34	1.807,766	108.981,38
37	ANTALYA	KORKUTELİ	KARGALIK	29	832,748	52.676,22
38	ANTALYA	KORKUTELİ	KARGIN	21	1.605,328	94.160,03
39	ANTALYA	KORKUTELİ	KARŞIYAKA	27	760,771	48.847,19
40	ANTALYA	KORKUTELİ	KAYABAŞ	32	561,400	34.289,82
41	ANTALYA	KORKUTELİ	KEMERAĞZI	16	1.699,858	102.990,08
42	ANTALYA	KORKUTELİ	KIRKPINAR	118	4.325,826	226.702,07
43	ANTALYA	KORKUTELİ	KIZILALİLER	56	1.873,754	112.425,24
44	ANTALYA	KORKUTELİ	KIZILCADAĞ	34	1.227,140	75.349,86
45	ANTALYA	KORKUTELİ	KİREMİTLİ	35	3.116,789	211.906,38
46	ANTALYA	KORKUTELİ	KOZAĞACI	55	1.118,557	78.123,44
47	ANTALYA	KORKUTELİ	KÖSELER	34	2.353,168	165.104,96
48	ANTALYA	KORKUTELİ	KÜÇÜKKÖY	276	12.026,665	922.875,60
49	ANTALYA	KORKUTELİ	KÜÇÜKKÖY-AKPINAR	4	219,010	16.287,32
50	ANTALYA	KORKUTELİ	KÜÇÜKLÜ	19	501,705	29.725,44
51	ANTALYA	KORKUTELİ	LEYLEK	39	2.452,222	163.042,37
52	ANTALYA	KORKUTELİ	MAMATLAR	44	1.477,660	101.351,96
53	ANTALYA	KORKUTELİ	MANAY	90	6.141,618	428.480,82
54	ANTALYA	KORKUTELİ	NEBİLER	19	837,310	50.369,03
55	ANTALYA	KORKUTELİ	OSMANKALFALAR	81	4.942,012	318.355,24
56	ANTALYA	KORKUTELİ	SÖĞÜTCÜK	10	416,424	27.772,92
57	ANTALYA	KORKUTELİ	SÜLEKLER	108	1.629,186	97.867,62
58	ANTALYA	KORKUTELİ	TAŞKESİĞİ	120	4.445,606	309.728,27
59	ANTALYA	KORKUTELİ	TATKÖY	6	325,473	15.487,07
60	ANTALYA	KORKUTELİ	ULUCAK	100	3.552,260	213.135,60
61	ANTALYA	KORKUTELİ	UZUNOLUK	104	4.513,150	310.229,29
62	ANTALYA	KORKUTELİ	VARSAK YAYLASI	1	2,713	162,78
63	ANTALYA	KORKUTELİ	YAKA	37	1.938,478	147.332,83
64	ANTALYA	KORKUTELİ	YAKAKÖY	8	211,646	16.645,86
65	ANTALYA	KORKUTELİ	YAZIR	159	4.306,116	249.827,06
66	ANTALYA	KORKUTELİ	YELTEN	187	5.854,899	412.564,82
67	ANTALYA	KORKUTELİ	YELTEN-FATİH	2	20,748	1.452,36
68	ANTALYA	KORKUTELİ	YENİ MAHALLE	23	1.734,567	122.110,04

69	ANTALYA	KORKUTELİ	YENİHİSAR	2	5,000	300,00
70	ANTALYA	KORKUTELİ	YENİMAHALLE	1	4,118	247,08
71	ANTALYA	KORKUTELİ	YEŞİLOBA	21	1.959,894	113.150,10
72	ANTALYA	KORKUTELİ	YEŞİLYAYLA	72	1.944,384	136.790,35
73	ANTALYA	KORKUTELİ	YUKARI KARAMAN YAYLASI	1	65,294	3.917,64
74	ANTALYA	KORKUTELİ	YUKARIKARAMAN	28	1.172,429	70.507,68
			TOPLAM	**3696**	**150.929,965**	**10.048.723,00**

Şekil 3. 17 Mahalle Bazında Kuraklığa Bağlı Verim Kaybı Destekleri

Kaynak: Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü

Antalya İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden elde edilen verilere göre ise 2020-2021 Üretim Sezonunda yaşanan Kuraklık Afetine ilişkin (Akseki, Aksu, Alanya, Demre, Döşemealtı, Elmalı, Finike, Gazipaşa, Kaş, Kemer, Kepez, Konyaaltı, Korkuteli, Kumluca, Muratpaşa, Serik) 16 ilçede toplam 5.445 çiftçiye ait 205.849,41 dekar alan için 12.736.476,58 TL ÇKS (Çiftçi Kayıt Sistemi) üzerinden ödenmiştir. Bu sezonda meydana gelen kuraklık afetinden Antalya'da zarar gören 5.445 çiftçinin 3.696'sı, 205.849,41 dekar alanın 150.929,965 dekarı ve 12.736.476,58 TL'lik ödemenin 10.048.723,00 TL'si Korkuteli ilçesindendir. Yine Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden elde edilen verilere göre 2021 sezonunda yaşanan kuraklığın ardından toplam küçük ve büyükbaş hayvan varlığı 374.938'den 328.000'e düşerek 46.938 azalma göstermiştir.

Son olarak iklim değişikliğine bağlı olarak sıklaşan ve yoğunlaşan sellerin yanı sıra hortum-fırtına vakaları Türkiye'de en çok Finike/Kumluca/Demre bölgesinde görülmektedir (Yavuz vd., 2015: 7). Şekil 3.18'de de görüldüğü üzere Kumluca iklim değişikliği bağlantılı afetlere düzenli bir biçimde maruz kalmakta ve oluşan zarar miktarı afetlerin şiddetine bağlı olarak her yıl artmaktadır. Bu bağlamda araştırma tarihinden önce bölgede gerçekleşen en büyük afet en son 24-26 Ocak 2019'da meydana gelmiş ve bu nedenle vaka, araştırma kapsamına dahil edilmiştir.

YIL	AFET SAYISI	AFET TÜRLERİ	ZARAR GÖREN KİŞİ SAYISI	ZARAR ALANI (da)	ZARAR MİKTARI (TL)
2017	7	Hortum, Heyelan, Dolu	194	896,88	22.843.376,50
2018	7	Hortum, Heyelan, Dolu, Fırtına, Yangın	2559	18.082,71	54.502.501,87
2019	5	Hortum, Dolu, Fırtına, Yangın, Su Baskını	540	2.361,08	54.408.111,82
2020	7	Hortum, Dolu, Fırtına, Yangın, Su Baskını, Aşırı Sıcak Zararı	2752	23578,11	149.846.878,42
2021	4	Fırtına, Su Baskını	288	871,46	8.058.071,30
2022	4	Hortum, Dolu, Fırtına, Sel ve Su Baskını	2755	10518,88	458.084.375,81

Şekil 3. 18 2017-2022 Yılları Arasındaki Kumluca'da Meydana Gelen Afetlere İlişkin Bilgiler

(Kumluca Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden alınan veriler ile oluşturulmuştur.)

Şekil 3.19'da görüldüğü üzere 2019 yılında meydana gelen afetlerden zarar gören 540 kişinin 513'ü 24-26 Ocak 2019'da meydana gelen hortum-fırtına afetinden etkilenmiş ve o yıl meydana gelen 54.408.111,82 TL'lik zararın 53.979.593,72'sini bu afet oluşturmuştur. Bu hortum afetinden zarar görenlere ilişkin ilçe icmal cetveli Şekil 3.19'da görülmektedir. Bu cetvele göre zarar gören 18 mahallede ekonomik zarar miktarının ve genel zarar yüzdesinin en yüksek olduğu iki mahalle Karşıya ve Kum Mahalleleridir. Şekil 3.20'de de görüleceği üzere denizden çıkan hortumun güzergahı öncelikle bu mahallelerdir.

2019 YILINDA YAŞANAN AFETLER							
TARİH	AFETİN NEVİ	MAHALLE SAYISI	MAHALLE İSİMLERİ	ZARAR GÖREN KİŞİ SAYISI	ZARAR ALANI (da)	ÜRÜN	ZARAR MİKTARI (TL)
15.01.2019	Fırtına	5		11	33,35	Sera Tesis ve ürünleri	227.144,20
24/26.01.2019	Hortum Fırtına	18		513	2282,26	Bahçe, Tarla Sera Ürün ve Tesisi	53.979.593,72
11.06.2019	Dolu	1	Belen	4	18,50	Bahçe	11.640,00
8.09.2019	Yangın	1	Yazır	5	8,22	Bahçe, 25 Arı	189.733,90
23/24.12.2019	Fırtına/Su Baskını	3	Sarıcasu Göksu Adrasan	7	18,75		211.992,56
TOPLAM	**5 afet**	**28**		**540**	**2.361,08**		**54.408.111,82**

Şekil 3. 19 2019 Yılında Kumluca'da Meydana Gelen Afetlere İlişkin Bilgiler

Kaynak: Kumluca Tarım ve Orman Müdürlüğü

TABİİ AFETLERDEN ZARAR GÖRENLERE AİT İLÇE İCMAL CETVELİ

EK : 4

İLİ ANTALYA
İLÇESİ KUMLUCA TABİİ AFETİN NEVİİ: FIRTINA,HORTUM AFETİN VUKUU BULDUĞU TARİH: 24-26.01.2019

TABİİ AFETLERDEN ZARAR GÖRENLERE AİT İLÇE İCMAL CETVELİ

| S.NO | ZARAR GÖREN MAHALLE ADI | ÇİFTÇİ SAYISI | ÇİFTÇİNİN VARLIĞI | | | | | | | | | | VARLIĞIN PARASAL DEĞERİ (₺) | ZARAR GÖREN ÜRÜN VE ÜRETİM ARAÇLARI | | | | | | | | | |

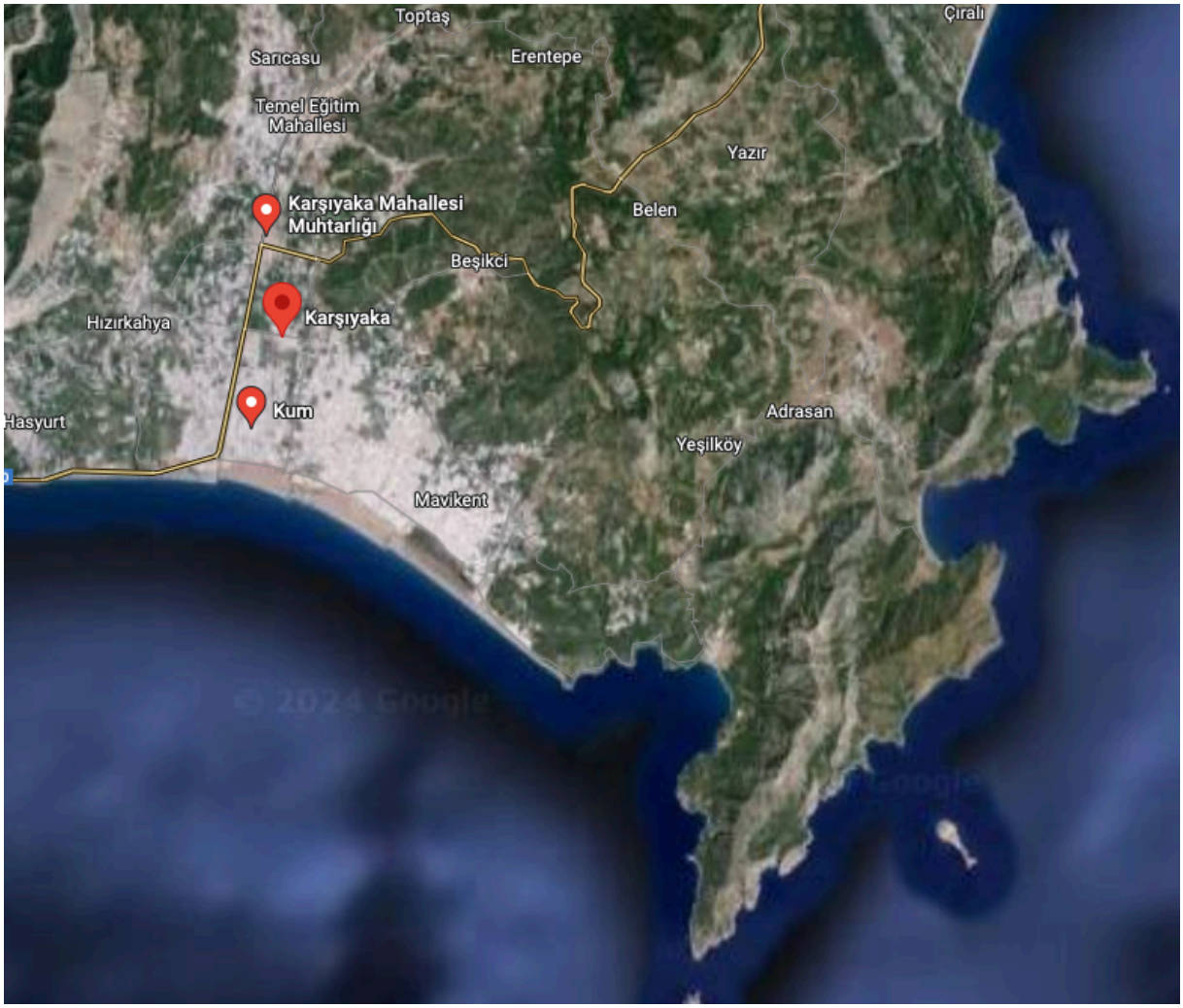

Şekil 3. 21 Karşıyaka ve Kum Mahalleleri

Kaynak: Google Haritalar

İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden alınan verilere göre 2019 yılında 24-26 Ocak tarihleri arasında Kumluca ilçesinde meydana gelen hortum, fırtına afetine ilişkin 474 afetzede çiftçiye ait 2.282,26 dekar açık ve kapalı alanda, 46.810.521,00 TL zarar oluşmuş olup Cumhurbaşkanlığı Acil Destek Giderleri Tertibinden 6.879.474,00 TL nakdi yardım yapılmıştır. Kumluca Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden bu verilere ek olarak afetzede listeleri de alınmıştır.

Sonuç olarak araştırma kapsamında rastgele bir seçim kapsayıcı olmayacağı için bilgi odaklı seçim stratejisi benimsenmiştir. Bu üç ilçenin her birinde hem literatürden hareketle hem de kilit kurum temsilcileri ile yapılan görüşmeler (Belediyeler, Ziraat Odaları ve Tarım ve Orman Müdürlükleri) neticesinde Manavgat'ta; Dikmen, Evrenseki, Sevinç, Bucakşıhlar, Yaylaalan, Oymapınar, Aksaz, Karaöz, Demirciler, Güzelyalı, Belenobası, Ahmetler, Gebece Mahalleleri; Korkuteli'nde Büyükköy, Küçükköy, Çaykenarı, Çomaklı, Yelten, Bozova,

Leylek, Bayat, Yazır Mahalleleri ve Kumluca'da Karşıyaka ve Kum mahalleleri belirlenmiştir. Bu mahallelerin belirlenmesinde hem iklim afetlerine maruz kalma oranı göz önüne alınmış hem de maksimum çeşitlilik yöntemi kullanılarak veri çeşitliliğini sağlayacak mahalleler seçilmiştir. İklim afetinden etkilen alanın oldukça geniş olduğu Manavgat ve Korkuteli'nde mahalle seçiminde iklim afetine maruz kalma oranı kadar, mahallerin büyüklüğü, geçim kaynağı farklılıkları, ilçe merkezine yakınlıkları, genç nüfus yoğunluğu gibi dinamikler de göz önüne alınarak veri çeşitliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Kumluca'da ise daha sınırlı alanlarda ancak daha şiddetli bir biçimde etkili olan hortum afeti göz önünde bulundurularak araştırma en çok kaybın yaşandığı Karşıyaka ve Kum Mahalleleri ile sınırlandırılmıştır, zira Kumluca'da etkilenen mahallerde diğer dinamikler arasında büyük farklılıklar bulunmamaktadır.

Yerel halktan katılımcılara ulaşmakta kurumlardan alınan afetzede listeleri önemli bir işlev görmüş olsa da kırsal mahalleler için birer anahtar kişi görevi gören Muhtarlar ya da Kooperatif Temsilcileri alanın çeşitliliğinin ve dinamik yapısının kavranmasında önemli rol oynamışlardır. Öte yandan görüşmeler gerçekleştirildikçe katılımcıların deneyimlerinden hareketle yönlendirdikleri yeni katılımcılara ulaşılmış, böylelikle kayıp, zarar, kırılganlık ve direnç biçimlerinin çok boyutlu yapısını yakalamak amacıyla afetzede listelerinin dışına çıkılarak kartopu yöntemiyle örneklem genişletilmeye çalışılmıştır. Amaçlı örnekleme türleri arasında en yaygın olarak kullanılanlardan biri olan (Merriam, 2018: 78) ve özellikle ulaşılması ve tanımlanması zor çalışma evrelerini tanımlamak, onlar hakkında ilk bulguları ortaya koymak amacıyla kullanılan bir yöntem olan kartopu örneklem (Böke, 2009: 131) araştırmanın çok boyutlu yapısını ortaya koymaya çabalayan ve istisnalar (olumsuz durum seçimi) ya da çeşitlilik (tutarsız durumu seçimi) aramaya da başlayan (Merriam, 2018: 78-79) araştırmacı için oldukça kullanışlı bir araç hâline gelmiştir. Alanın nitelikleri göz önüne alınarak, temsiliyet kaygısından ziyade iklim krizi ile bağlantılı afet süreçlerini deneyimlemiş/deneyimleyen katılımcılara ulaşmak ve onları örnekleme dahil etmek amaçlanmıştır. Yerel halk ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerin ardından afet öncesi, sırası ve sonrasına ilişkin tüm süreçlerde muhtarlar, kooperatifler ya da komisyoncular gibi yerel aktörlerin rolünün iklim krizine kırılganlık ve direnç biçimlerinin meydana gelmesindeki yadsınamaz rolleri daha iyi anlaşılmış ve böylelikle örneklemdeki yerlerini almışlardır. Yerel halkın ve muhtarların yaş, cinsiyet dağılımları, eğitim ve meslek bilgileri aşağıdaki katılımcı profili tablosundan izlenebilir:

MANAVGAT	KOD	CİNSİYET	YAŞ	EĞİTİM	MESLEK
1	M-1	Erkek	41	Lise	Hayvancı

2	M-2	Kadın	52	İlkokul	Çiftçi
3	M-3	Kadın	44	İlkokul	Çiftçi
4	M-4	Kadın	53	Okuma yazma yok	Çiftçi-emekli
5	M-5	Kadın	58	İlkokul	Emekli
6	M-6	Kadın	60	Okuma yazma yok	Çiftçi-emekli
7	M-7	Erkek	39	İlkokul	Çiftçi
8	M-8	Kadın	37	İlkokul	Tarım-turizmde günübirlik işçi
9	M-9	Erkek	40	İlkokul	Belediye işçisi ve hayvancı
10	M-10	Kadın	52	Okuma Yazma yok	Eşi emekli
11	M-11	Erkek	58	İlkokul	Emekli-çiftçi
12	M-12	Erkek	70	İlkokul	Emekli-çiftçi
13	M-13	Erkek	74	Okuma yazma yok	Emekli
14	M-14	Erkek	65	İlkokul	Emekli-çiftçi-hayvancı
15	M-15	Kadın	44	İlkokul	Hayvancı-işsiz
16	M-16	Erkek	63	Üniversite	Emekli
17	M-17	Kadın	60	İlkokul	Eşinden emekli
18	M-18	Erkek	65	İlkokul	Emekli
19	M-19	Erkek	58	Ortaokul	Çiftçi
20	M-20	Kadın	73	Okuma yazma yok	Eşinden emekli
21	M-21	Erkek	57	İlkokul	Şöfor
22	M-22	Erkek	67	İlkokul	Hayvancı
23	M-23	Erkek	59	İlkokul	Hayvancı-Emekli
24	M-24	Erkek	58	İlkokul	Emekli
25	M-25	Erkek	55	İlkokul	Çiftçi ve Hayvancı
26	M-26	Erkek	79	İlkokul	Emekli-Hayvancı
27	M-27	Kadın	57	İlkokul	Emekli-Çiftçi
28	M-28	Kadın	45	İlkokul	İşsiz
29	M-29	Erkek	68	Üniversite	Emekli
30	M-30	Erkek	70	Ortaokul	Emekli

Şekil 3. 22 Manavgat Yerel Halk Profili

KORKUTELİ	**KOD**	**CİNSİYET**	**YAŞ**	**EĞİTİM**	**MESLEK**
1	L-1	Erkek	66	Üniversite	Emekli-Çiftçi
2	L-2	Erkek	52	İlkokul	Çiftçi-Hayvancı
3	L-3	Kadın	49	İlkokul	Çiftçi-Hayvancı

4	L-4	Erkek	44	Lise	Çiftçi-Hayvancı
5	L-5	Erkek	46	Lise	Çiftçi-Hayvancı
6	L-6	Erkek	53	İlkokul	Çiftçi-Hayvancı
7	L-7	Erkek	29	Üniversite	Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Başk.
8	L-8	Kadın	43	İlkokul	Çiftçi-Hayvancı
9	L-9	Erkek	52	İlkokul	Çiftçi-Hayvancı
10	L-10	Erkek	58	İlkokul	Çiftçi-Hayvancı
11	L-11	Erkek	48	İlkokul	Çiftçi-Hayvancı
12	L-12	Erkek	50	Lise	Çiftçi-Hayvancı
13	L-13	Erkek	58	Lise	Çiftçi-Hayvancı
14	L-14	Erkek	61	Lise	Çiftçi-Hayvancı
15	L-15	Erkek	59	Ortaokul	Çiftçi-Hayvancı
16	L-16	Erkek	63	İlkokul	Çiftçi-Hayvancı-Emekli
17	L-17	Erkek	58	Ortaokul	Çiftçi-Hayvancı-Emekli
18	L-18	Kadın	42	İlkokul	Çiftçi-Hayvancı
19	L-19	Erkek	59	İlkokul	Çiftçi-Emekli
20	L-20	Kadın	67	Lise	Çiftçi-Emekli
21	L-21	Erkek	61	İlkokul	Çiftçi-Emekli
22	L-22	Erkek	52	MYO	Çiftçi
23	L-23	Erkek	59	İlkokul	Çiftçi
24	L-24	Erkek	58	İlkokul	Çiftçi, Koop. Başk.
25	L-25	Erkek	68	İlkokul	Çiftçi-Hayvancı-Emekli
26	L-26	Erkek	60	İlkokul	Çiftçi-Emekli
27	L-27	Erkek	57	Lise	Çiftçi-Hayvancı-Emekli
28	L-28	Kadın	65	İlkokul	Çiftçi
29	L-29	Erkek	55	Lise	Çiftçi-Hayvancı
30	L-30	Erkek	45	Lise	Çiftçi-Hayvancı
31	L-31	Erkek	28	Üniversite	Çiftçi-Hayvancı
32	L-32	Erkek	52	İlkokul	Çiftçi-Hayvancı- Koop. Başk.
33	L-33	Erkek	57	İlkokul	Çiftçilik-Hayvancı-Emekli
34	L-34	Kadın	33	İlkokul	Çiftçi-Hayvancı
35	L-35	Erkek	43	Lise	Çiftçi-Hayvancı- Koop. Başk.
36	L-36	Erkek	47	Lise	Çiftçi-Hayvancı

Şekil 3. 23 Korkuteli Yerel Halk Profili

KUMLUCA	KOD	CİNSİYET	YAŞ	EĞİTİM	MESLEK
1	K-1	Kadın	54	İlkokul	Çiftçi
2	K-2	Erkek	43	Lise	Çiftçi
3	K-3	Erkek	62	Lise	Çiftçi-Emekli
4	K-4	Erkek	52	İlkokul	Çiftçi
5	K-5	Erkek	34	Lise	Çiftçi-Zirai İlaç Bayii
6	K-6	Erkek	41	Ortaokul	Çiftçi
7	K-7	Erkek	53	İlkokul	Çiftçi-Komisyoncu
8	K-8	Kadın	37	İlkokul	Çiftçi
9	K-9	Kadın	40	İlkokul	Çiftçi
10	K-10	Erkek	64	Lise	Çiftçi-Ziraat Teknikeri
11	K-11	Kadın	40	İlkokul	Çiftçi
12	K-12	Erkek	61	İlkokul	Çiftçi
13	K-13	Erkek	51	İlkokul	Çiftçi
14	K-14	Erkek	52	Lise	Çiftçi
15	K-15	Erkek	57	İkokul	Çiftçi
16	K-16	Erkek	36	Lise	Çiftçi
17	K-17	Erkek	53	İlkokul	Çiftçi-Emekli
18	K-18	Kadın	43	İlkokul	Çiftçi-Eşi Hâlde işçi
19	K-19	Erkek	56	Lise	Çiftçi-Emekli
20	K-20	Kadın	64	İlkokul	Çiftçi
21	K-21	Kadın	60	İlkokul	Çiftçi-Emekli
22	K-22	Erkek	43	Lise	Çiftçi
23	K-23	Erkek	49	İlkokul	Çiftçi
24	K-24	Erkek	53	İlkokul	Çiftçi-Emekli
25	K-25	Erkek	60	İlkokul	Çiftçi
26	K-26	Erkek	30	Üniversite	Çiftçi-Hâlci-Esnaf
27	K-27	Erkek	41	Üniversite	Çiftçi
28	K-28	Erkek	44	Lise	Çiftçi

Şekil 3. 24 Kumluca Yerel Halk Profili

MANAVGAT	KOD	CİNSİYET	YAŞ	EĞİTİM	MESLEK
1	M-Muhtar-1	Erkek	42	İlkokul	Esnaf
2	M-Muhtar-2	Erkek	57	İlkokul	Esnaf
3	M-Muhtar-3	Erkek	45	Üniversite	Çiftçi

4	M-Muhtar-4	Erkek	68	İlkokul	Çiftçi
5	M-Muhtar-5	Erkek	57	İlkokul	Çiftçi-Hayvancı
6	M-Muhtar-6	Erkek	43	İlkokul	Çiftçi
7	M-Muhtar-7	Erkek	40	İlkokul	Çiftçi-Ormancı-Hayvancı
8	M-Muhtar-8	Erkek	48	İlkokul	Çiftçi
9	M-Muhtar-9	Erkek	53	İlkokul	Çiftçi

Şekil 3. 25 Manavgat Muhtar Profili

KORKUTELİ	KOD	CİNSİYET	YAŞ	EĞİTİM	MESLEK
1	L-Muhtar-1	Erkek	42	Üniversite	Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Başk.
2	L-Muhtar-2	Erkek	51	İlkokul	Çiftçi-Hayvancı
3	L-Muhtar-3	Erkek	39	Ortaokul	Çiftçi-Hayvancı- Koop. Başk.
4	L-Muhtar-4	Erkek	45	İlkokul	Çiftçi

Şekil 3. 26 Korkuteli Muhtar Profili

KUMLUCA	KOD	CİNSİYET	YAŞ	EĞİTİM	MESLEK
1	K-Muhtar-1	Erkek	44	İlkokul	Çiftçi-hayvancı-esnaf
2	K-Muhtar-2	Erkek	39	Lise	Çiftçi

Şekil 3. 27 Kumluca Muhtar Profili

Yerel halk ve muhtarlar ile yapılan görüşmelerin ardından afet süreçlerinin anlaşılmasında en kritik aracın yerel kurum temsilcileri ve yerel halkın onlarla kurduğu ilişkilenme biçimleri olduğunun anlaşılması sonucunda her vaka bazında ön plana çıkan ilçe ve il merkezinde yer alan kurum temsilcileri, bir diğer ifadeyle kilit aktörler de örnekleme dahil edilmiştir. Yerel kurum temsilcileri aynı zamanda bireylerin afet deneyimlerini şekillendiren mezo ve makro dinamikleri anlamak; bireysel edimler, pratikler ve eylemlilikler ile yapısal dinamikler arasındaki bağı daha iyi kavramak amacıyla örnekleme dahil edilmiştir. Böylelikle hâlihazırda çok boyutlu bir yapıya sahip olan araştırma aynı zamanda çok aktörlü bir niteliğe de kavuşmuştur. İlçe ve il bazında derinlemesine görüşme gerçekleştirilen kurumlara ilişkin bilgiler aşağıda yer almaktadır.

ANTALYA MERKEZ	MANAVGAT	KORKUTELİ	KUMLUCA
Antalya İl Tarım ve Orman Müdürlüğü	Manavgat Belediyesi Sosyal İşler Müdürlüğü	İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü	Kumluca Kooperatifi
Antalya İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü	İlçe Orman İşletme Müdürlüğü, Sosyal İşler Şube Müdürlüğü	Korkuteli Tarım Kredi Kooperatifi	Ziraat Bankası
Antalya Valiliği Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü	İlçe Orman İşletme Müdürlüğü, Orman Şefliği	Ziraat Odası	Ziraat Odası
Devlet Su İşleri 13. Bölge Müdürlüğü	İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü		Zirai İlaç Bayii

Antalya Orman Bölge Müdürlüğü	Türkiye Muhtarlar Derneği Antalya Şubesi		İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü
ABB Kırsal Hizmetler Daire Başkanlığı	Ziraat Odası		
ABB Afet İşleri Daire Başkanlığı			
ABB İklim Değişikliği ve Sıfır Atık Daire Başkanlığı			
ABB Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı			
ABB Tarımsal Hizmetler Daire Başkanlığı			
ABB ASAT			

Şekil 3. 28 Temsilcileri ile Derinlemesine Görüşme Yapılan Kurumlar

Araştırma kapsamında görüşme talebi iletilen TARSİM Antalya Bölge Müdürlüğü ve Antalya Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ise herhangi bir dönüş yapmamıştır. Böylelikle 3 ilçede, 25 mahallede, 25'i kadın 69'u erkek 94 yerel topluluk üyesini, 15 muhtarı, 8 kooperatif yetkilisi ve komisyoncuyu ve 25 yerel kurum temsilcisini içeren bir örneklem kapsamında 133 katılımcı ile görüşülmüştür**.** Yerel halk ile görüşmeler büyük oranda evlerin içinde ya da önünde gerçekleştirilmiş, evlerinde görüşmek istemeyenler ile belirlenen ortak günde, saatte ve mekânda (genellikle kahvehane ya da kafe) buluşulmuş; yerel aktörler ve kurum temsilcileri ile görüşmeler ofislerinde yapılmış, görüşmelerin ortalama uzunluğu 60 dakika olarak vuku bulmuştur. Yazılı görüşme talep eden ABB Afet İşleri Daire Başkanlığı dışında tüm katılımcılar yüz yüze görüşmeyi kabul etmiş, bu katılımcılar arasında ise Manavgat Muhtarlar Derneği, Manavgat Ziraat Odası Başkanı ve Manavgat Orman İşletme Müdürlüğü görüşme sırasında ses kaydı alınmamasını bunun yerine görüşme notları tutulmasını istemiş, bu nedenle bu görüşmeler diğerlerine kıyasla daha uzun sürmüştür. Örneklem büyüklüğü ise kuşkusuz araştırmacının sınırlıkları ve veri doygunluğu ile ilişkilidir. Ne var ki araştırmacının saha çalışması için sahip olduğu süre sınırlaması örneklem büyüklüğünün veri doygunluğuna ulaşmadan durdurulmasına neden olmamıştır. Saha araştırması sürecince araştırmacı her üç vaka için de verilerin, olası kategorilerin ve temaların doygunluğa ulaştığını ve verilerin toplanması ile ilgili yeni bakış veya özellikler ortaya çıkmadığını (Creswell, 2016: 189) görerek saha çalışmasına son vermiştir. Zira amaçlı örneklemde amaç bilgiyi artırmak olduğu için örneklem birimlerinden yeni hiçbir bilgi elde edilmediğinde araştırma son bulur (Merriam, 2017: 79.)

Küresel düzeyde geniş yankı uyandıran ve sosyoekonomik yapıları derinden etkileyen bir olgu olarak araştırmacının ilgisini cezbeden iklim krizi bağlantılı afetler, mevcut durumu betimleyerek ve alanı tanıyarak başlayan bir araştırma sürecine öncülük etmiştir. Bu süreç, araştırmacının sorularını yeniden anlamlandırdığı ve şekillendirdiği bir bağlamda öz-düşünümsel olarak devam etmiştir. Dolayısıyla, araştırma süreci, alanın nitelikleri ve araştırmacının konumsallığı yani kişisel ve mesleki perspektifi ile bağlantılı olarak ele alınmıştır. Bilimin değer yüklü doğasını vurgulayan bu perspektife göre, araştırma sürecini araştırmacının geçmiş deneyimlerinden ve kişisel ilgilerinden tamamen ayrıştırmak mümkün değildir. Araştırmacının öznel bakış açısı ile bilimin objektifliğinin iç içe geçmesi, nitel çalışmanın doğasında bulunan kaçınılmaz bir gerçektir. Bu bağlamda nitel araştırmalar, araştırmacının bireysel geçmişi, değerleri ve ilgi alanları tarafından şekillenir ve yönlendirilir. Dolayısıyla, bilimsel bilgi üretimi sürecinde araştırmacının konumsallığı ve öznel deneyimleri, elde edilen bulguların yorumlanmasında ve sunulmasında önemli bir rol oynar (Harding, 1991; Haraway, 1988; Creswell, 2016; Denzin ve Lincoln, 1998). Zira sosyal bilimcinin tarafgirliği, bir diğer ifadeyle sosyal dünyaya belirli bir kültürel donanımla yüklü bir biçimde yaklaşması temelde yorumsamacı yaklaşımda istenilen özelliktir, önemli olan araştırmacının empatik bir anlayışla içeriden bakışı yakalamasıdır (Kümbetoğlu, 2019: 30). Alanın mevcut durumundan kaynaklanan potansiyellerin keşfi üzerine yoğunlaşılan araştırmada bu potansiyeller, hem alanın kendi içinde barındırdığı dönüştürücü gücü hem de bu gücün önündeki sınırlılıkları kapsamaktadır. Bu bağlamda önemli bir rol oynayan nitel yöntem, araştırmacının sorularını ve kuramsal yaklaşımlarını yeniden değerlendirip şekillendirmesi için uygun bir zemin sunmaktadır. Bu bağlamda, nitel yöntemin araştırma sürecine sağladığı katkılar, araştırmacının sorularını daha kapsamlı ve derinlemesine ele almasına olanak tanımıştır.

Araştırmacı ile araştırılan arasındaki ilişkinin statik ve hiyerarşik konumlanışına da meydan okuyarak bu ilişkinin etkileşimsellik ve karşılıklılık üzerinden yeniden tanımlanmasına olanak tanıyan nitel yaklaşım ile gerçekleştirilen saha araştırması sırasında yapılan görüşmelerde katılımcıların bu konuda bilimsel bir araştırma yapılıyor olmasının önemini ve ihtiyacını şiddetle vurgulayarak bundan duydukları memnuniyeti dile getirmeleri, araştırmacının köylülerin-çiftçilerin deyimiyle onların "ayağına giderek dertlerini dinlemesi"nin katılımcılarda sağladığı özdeğer ve özsaygı duygusu; araştırmacının kişisel anlatılara ulaşmasını kolaylaştırmış böylelikle ziyadesiyle öznel bir süreç olan afet deneyimlerini, kayıplarını ve kırılganlıklarını paylaşmalarını mümkün kılmıştır. Benzer şekilde kilit kurum temsilcileriyle yapılan derinlemesine görüşmelerin ardından katılımcıların araştırmanın kapsamına, sorunsalına ve bulgularına ilişkin oldukça "yerinde" ve "doğru"

tespitler içerdiğine ilişkin yorumları ve araştırma raporunun kendilerine de iletilmesine ilişkin talepleri araştırmacı açısından tüm araştırma sürecinin anlamlılığını da yeniden üretmiştir. Araştırmanın keşfedici özelliği ve araştırmacının epistemolojik ve ontolojik konumsallığı bağlamında anlamlı sonuçlar üreten bu süreç karşılıklı etkileşimi ve dönüşümü de beraberinde getirmiştir.

3.5. Verilerin Analizi ve Bulgular

Bir durumda var olan birçok faktörü ve genellikle aniden ortaya çıkan büyük resmin taslak bir çizimini içeren çoklu perspektif ile araştırma sorunsalının bütünsel bir resmini elde etmeye çalışan nitel araştırmacı için analiz süreci kuşkusuz veriler elde edilmeden çok önce başlamıştır. Zira nitel araştırmada; araştırmacılar, temaların ortaya çıkışı ve verilere yükledikleri anlamın oluşumunda kendi kişisel geçmişlerinin, kültürel bağlamlarının, deneyimlerinin ve çalışmadaki rollerinin etkisini derinlemesine değerlendirirler (Creswell, 2016: 186). Saha araştırması süresince ses kayıtlarının transkripsiyonunun eş zamanlı olarak yapılması mümkün olmamıştır. Sınırlı süre nedeniyle 3 ay süresince tüm vakit derinlemesine görüşmelerin tamamlanması için harcanmıştır, zira onlarca köye gidilen saha çalışması araştırmacı için oldukça zorlayıcı bir süreç olmuştur. Ancak bu süreçte hem gerçekleştirilen her görüşmenin ardından hem de her günün sonunda, her fırsat bulunduğunda ya da zihinde bir ışık yakan her anda araştırmacı Memo kayıtları tutmuş ve Memolar hem kayıtların transkripsiyonu sürecinde hem de verilerin analizinde sahadan kopmadan analiz sürecinin sürdürülmesini mümkün kılmıştır. Yaklaşık 123 saatlik görüşme kayıtlarını herhangi bir yapay zekâ destekli transkripsiyon programından yardım alarak deşifre etmek mümkün olmamıştır çünkü katılımcıların şiveli konuşmasını deşifre edecek düzeyde bir yapay zekâ programı henüz geliştirilmemiştir. Araştırmacının hem 3 aylık saha araştırması süresince hem de transkripsiyonların gerçekleştirildiği yaklaşık 1 yıllık süre boyunca aşina olmadığı bu şiveyi anlamasını mümkün kılan önemli bir araç ise Mustafa Koç'un Torosların Türkçesi adlı kitabı olmuştur. Ses kayıtlarının çözümlemeleri kuşkusuz çok zaman alan ve sabır gerektiren bir süreçtir, bir saatlik ses kaydının deşifresi ortalama 8-10 saat sürmüştür. Çözümlemelerin konuşmanın kendiliğinden yapısını yansıtması, kayıtla çözümlenen metin arasındaki tutarlılığın sağlanması (Kümbetoğlu, 2019: 165) için kayıtlar tekrar tekrar dinlenerek deşifre edilmiş, derin sessizlikler, iç çekişler, histerik kahkahalar ve gözyaşları gibi durumlar metinde parantez içerisinde belirtilerek büyük bir titizlik ve özen gösterilmiş, böylelikle verinin ayrıntılı bir biçimde işlenebilmesine imkân sağlanmıştır.

Çoğu nitel veri analizi süreçlerinde olduğu gibi bu analiz sürecinde de karşı karşıya kalınan süzgeçten geçirilmemiş çok miktarda veri yığınıyla başa çıkabilmek için araştırma konusunun, kuramsal çerçevenin, temel araştırma sorusunun, çalışmanın amaçlarının ve diğer önemli hususların yazılı olduğu bir sayfa süreç boyunca el altında bulundurularak, verinin anlamı dışarıya aktarılmaya ve araştırma soruları cevaplandırılmaya çalışılmıştır (Merriam, 2018: 16; Saldana, 2022: 22). Araştırmacının çok hacimli ve çeşitli veri yığını ile baş edebilmesini mümkün kılan bir diğer araç ise MAXQDA 2002 Analytics Plus Programının

(Ref. No: 422532913) tüm analiz süreci boyunca kullanılması olmuştur. “İyi bir rehberlik ve dosyaların gösterimi, hem metin hem de imgesel verileri birleştirebilme özelliği (örneğin, fotoğraflar), verileri depolama ve düzenleme özelliği, belirli kodlarla ilintili olan metnin yerini belirleme kapasitesi, kodlar arasındaki ilişkilerin sorgulanması için birbiriyle ilişkili kodlar ve elektronik tablolama/spreadsheeet veya veri analiz programları gibi nitel verilerin nicel programlara gönderimi veya alımı (Creswell, 2016:195)” gibi birçok farklı alanda sistematik bir analizi mümkün kılan bu bilgisayar tabanlı program arayüz kolaylığı nedeniyle tercih edilmiş ve böylelikle araştırmanın güvenilirliğini de artırmıştır.

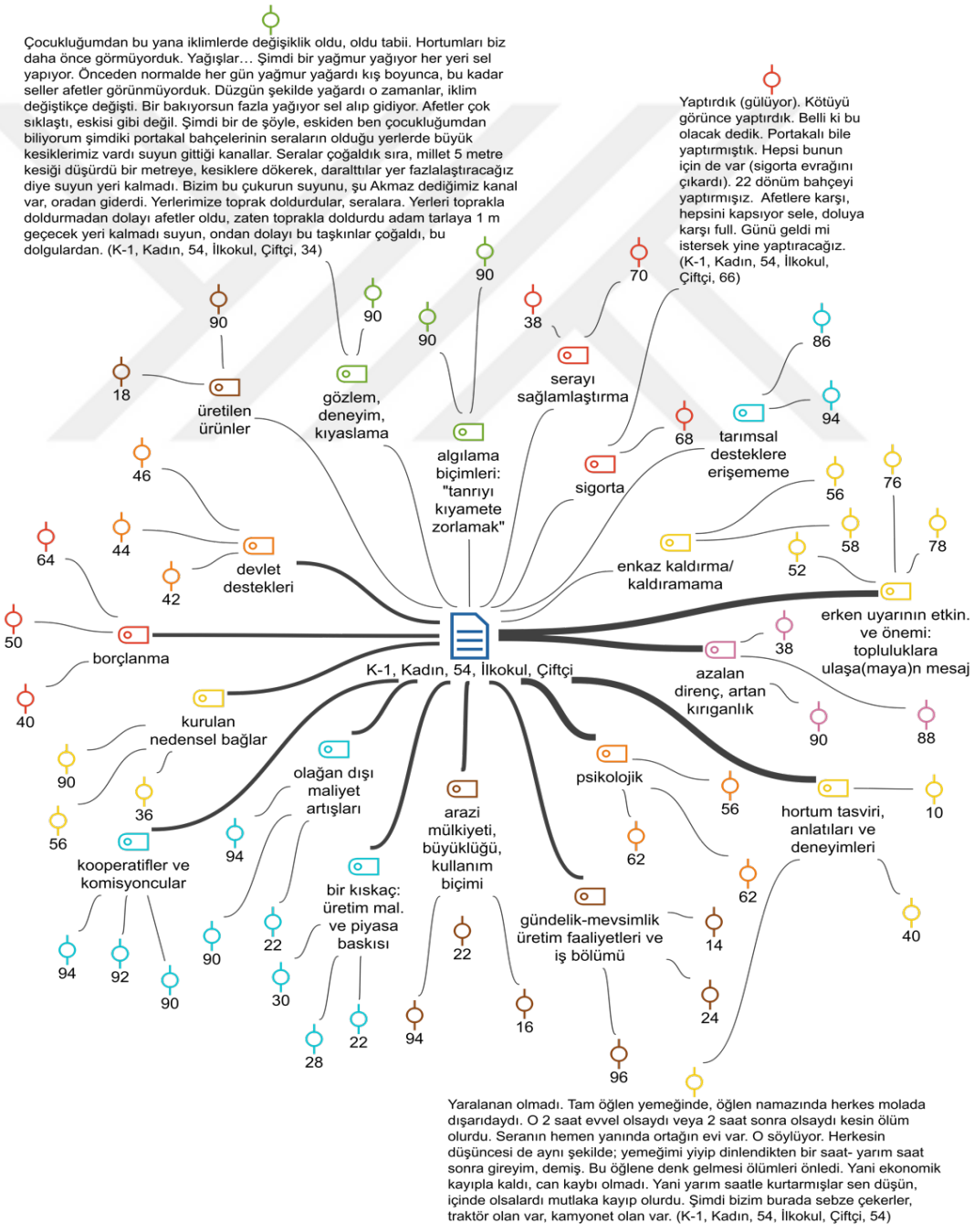

Şekil 3. 29 MAXQDA-Kumluca Örnek Katılımcı Modeli

Araştırmacıya nitel veri yığını içinde ne yöne doğru gideceğini gösteren bir rehber olan kodlama süreci (Kümbetoğlu, 2019:152) boyunca ham veriler kategorilere ayrılmış, sınıflandırılarak düzenlenmiş, böylelikle mülakat formlarının tasarlandığı günden itibaren başlayan tema oluşturma süreci daha sistematik bir hal almıştır. Temelde yorumlamaya dayalı bir eylem olan kodlama sadece hacim açısından metni daha küçük birimlere indirgemez, aynı zamanda veriyi damıtarak ve yoğuşturarak ona değer katar (Saldana, 2022: 5). Veri toplama ve daha kapsamlı veri analizi süreci arasındaki geçiş işlemi olan kodlama aşamasında döngüsel bir süreçten geçilerek; davranışları, olguları, ilişkileri içeren benzerlik, farklılık, sıklık, ardıllık ve nedensellik örüntüleri aranmıştır (Kümbetoğlu, 2019: 151; Saldana, 2022: 5-7). Bu süreçte aynı zamanda tutarsızlıklar, paradokslar ve belirsizlikleri içeren yaşama dair anormallikler ve sapmalar da gözden kaçırılmamaya çalışılmıştır (Saldana, 2022: 7).

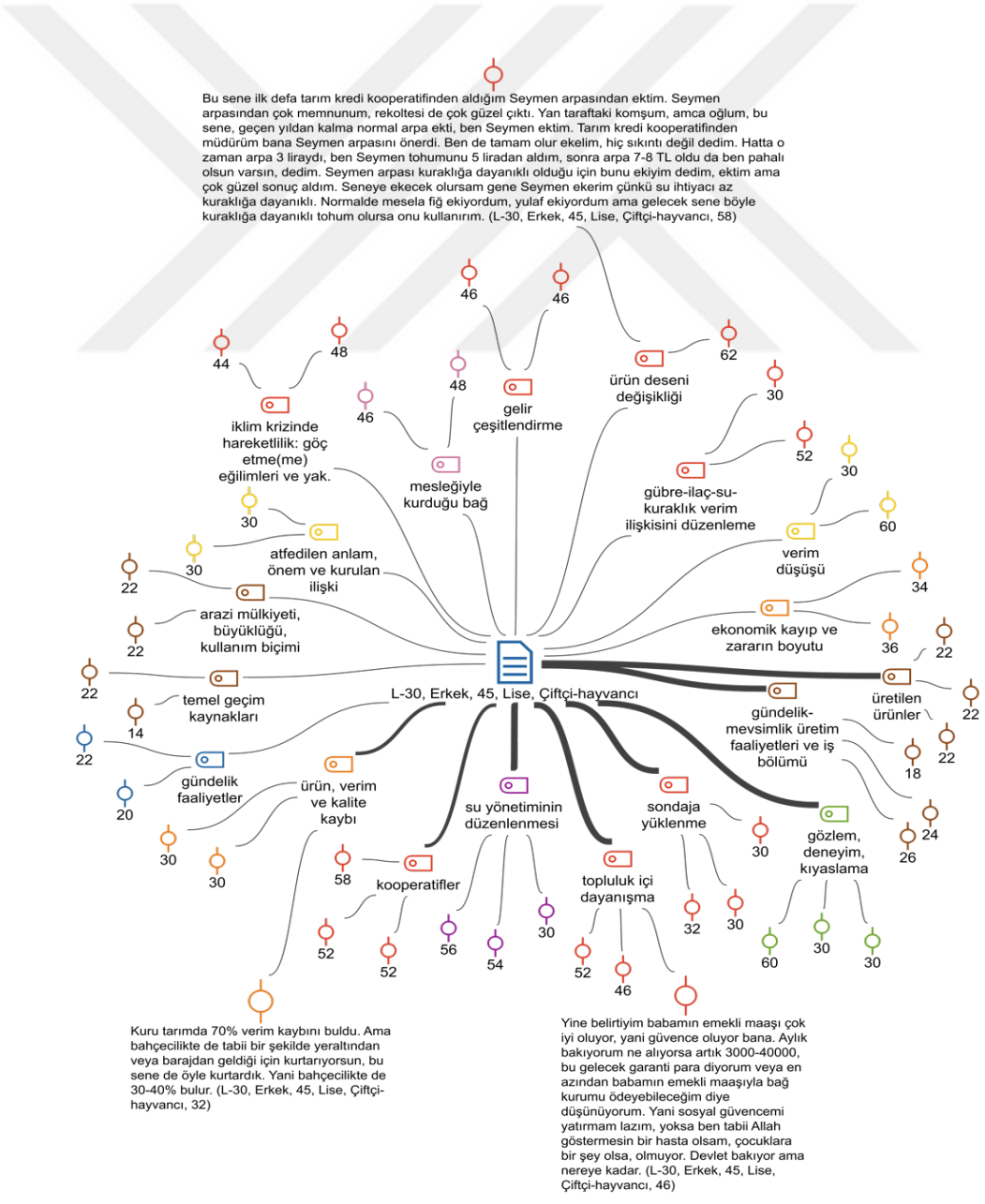

Şekil 3. 30 MAXQDA-Korkuteli Örnek Katılımcı Modeli

Araştırma verilerinin tekrar eden okumaları, veriler ile kuram ve literatür arasında mekiklerden oluşan veri ayrıştırma ve sınıflandırma sürecinde sistematik analizi mümkün kılan 3 aşamadan oluşan döngüsel kodlama süreci olmuştur. Keşfedici incelemelerin yapıldığı araştırmalar için uygun olan, veriye bir bütün olarak yaklaşıp ana temaları ve sorunları anlamayı amaçlayan Yapısal ve Bütüncül Kodlamanın yapıldığı birinci döngü kodlama aracılığıyla büyük veri korpusunun belirli bir analizle ilgili kesitine hızlı erişim mümkün hâle gelmiş, farklılıkları ve ilişkileri incelemek için veri korpusu kategorize edilmiş, böylelikle veri ikinci döngü kodlamaya hazır hâle getirilmiştir (Saldana, 2022: 98).

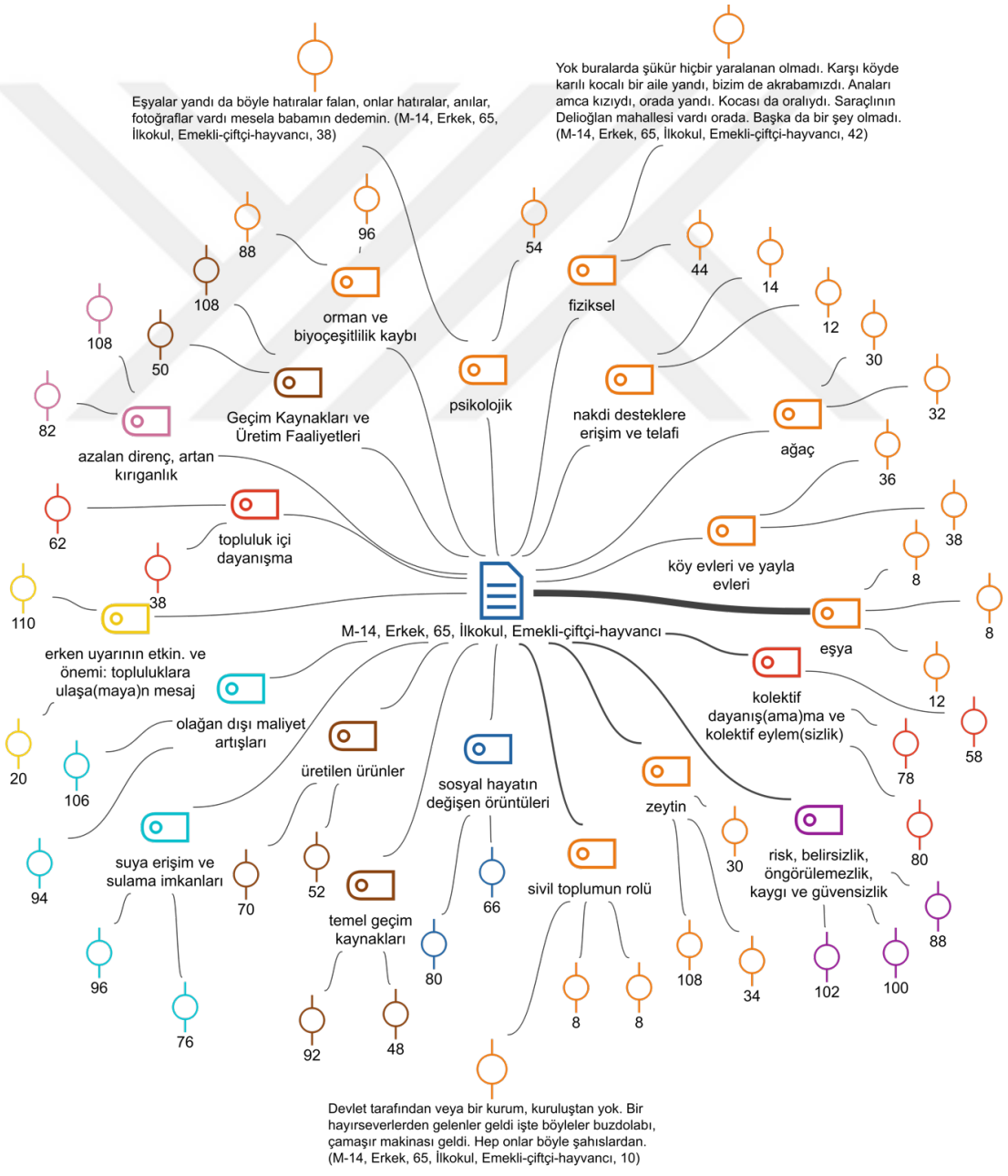

Şekil 3. 31 MAXQDA-Manavgat Örnek Katılımcı Modeli

Veri parçacıklarının özetlendiği birinci döngü kodlamanın ardından Örüntü Kodlama ve Odaklı Kodlama aracılığıyla ikinci döngü kodlama gerçekleştirilmiştir. Örüntü kodlamayla ortaya bir tema, konfigürasyon ya da açıklama koyabilecek, açımlayıcı ya da çıkarımsal kodlar aracılığıyla, veri anlamlı ve sınırlı analiz birimlerine dönüştürülmüş, odaklı kodlamayla veri korpusunda ana kategorilerin oluşturulması amacıyla en sık tekrar eden ya da en önemli kodlar aranmıştır. Tüm bu süreçte analitik notlar içeren yansıtıcı bir günlük tutularak veri kaybı ya da kargaşasının önüne geçilmiş, aynı zamanda analiz süreci haftalık danışman görüşmelerinde düzenli olarak tartışılmıştır. Ayrıca analiz süreci boyunca ortaya çıkan kategoriler ve temalar kullanılan üç vakanın "analitik karşılaştırması" (Neuman, 2019: 829-830) da yapılarak yazım sürecinin zihinsel düzeyde tasarlanması sağlanmıştır. Araştırmanın geçerlik ve güvenirliği için gerekli görülen; alanda uzun zaman geçirilmesi ve dış denetleyicinin (danışmanın) rolüne önceki bölümlerin ilgili kısımlarında değinilmiştir. Saha araştırması süresince yorumların mülakata katılan bireyler tarafından kontrolü sağlanmış, benzer niteliklere sahip uzman meslektaşlardan ortaya çıkmaya başlayan veriler hakkında yorumlar istenmiş, çalışmanın nasıl gerçekleştiği ve verilerden yola çıkılarak bulgulara nasıl ulaşıldığı açık ve detaylı bir biçimde tanımlanmış, alanda uzun bir zaman geçirilerek gözlemler yapılmıştır (Merriam, 2018: 227-228; Creswell, 2016: 202-203).

Sonuç olarak, çoklu dinamikleri ele alan ve ilişkisel perspektiften yaklaşılan araştırma sürecinde elde edilen veriler fenomenolojik araştırma yaklaşımına uygun bir şekilde, ilgili literatür, raporlar ve araştırma bulgularıyla ilişkili ve sistematik bir biçimde, tematik olarak sınıflandırılmış, yorumlanmış ve aşağıda yer aldığı üzere analize tabi tutulmuştur. Dokuz ana tema, 33 alt temadan ve çok sayıda kategoriden oluşan bulgularda üç vakaya ilişkin analizlere temanın içeriğine ve gereksinimlerine göre birlikte ya da ayrı ayrı yer verilmiştir. Dokuz ana temadan ilk üçünde alana ilişkin geniş kapsamlı bilgiler verilerek analizin bağlamı inşa edilmekte, devam eden altı ana temada ise iklim afetlerinin kırsal tarımsal topluluklar üzerindeki etkilerine ilişkin süreç detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. "Kırsal Alanda Yaşam ve Gündelik Hayat" temasında hane halkı kompozisyonu ve demografik görünümlerin ardından imkansızlıklar sarmalına eklenen kırsal yoksullaşma, sosyal hayatın değişen örüntüleri, kalkan köy tüzel kişiliği, artan yapılaşma, kır kent etkileşiminde yeni karşılaşmalar, değişen ve değişmeyen yönleriyle köylülük irdelenmektedir. "Geçim Kaynakları ve Üretim Faaliyetleri" temasında temel geçim kaynakları ve üretim faaliyetleri; arazi mülkiyeti, büyüklüğü, kullanım biçimi; hayvan varlığı ve türü; üretilen ürünler; gündelik-mevsimlik üretim faaliyetleri ve iş bölümü üzerinden ele alınmaktadır. Bir sonraki temada ise suya erişim ve sulama imkanları, verimde yaşanan düşüşün çok boyutlu yapısı, olağan dışı maliyet artışları, üretim maliyetleri ve

piyasa baskısı, finansal durum ve koşullar, tarımsal desteklere erişememe, tarım ve hayvancılık politikalarının yansımaları, kooperatifler ve komisyoncular üzerinden mevcut "Üretim Faaliyetlerinin Sürdürülebilirliği" sorgulanmaktadır.

Araştırmanın bağlamına ilişkin bulgulardan odağına ilişkin bulgulara geçilen bir sonraki temada ise toplulukların "İklim Değişikliği Farkındalığı" bilgiye eriş(e)m(eme), algılama biçimleri; gözlem, deneyim, ve kıyaslamalar çerçevesinde tartışılmaktadır. Toplulukların iklim afetlerini tanımlama ve deneyimleme biçimlerinin ortaya koyulduğu "İklim Afetleri: Tanımlama ve Maruz Kalma" temasında afet tasvirleri, kurulan nedensel bağlar, atfedilen anlam, önem ve kurulan ilişki, topluluklara ulaşa(maya)n mesajlar, bireysel ve kolektif tepkiler, bireysel-kolektif-örgütlü mücadele biçimleri vaka bazında irdelenmektedir. Ekonomik ve ekonomik olmayan kayıp ve hasarlar, kayıp ve hasarların telafi biçimleri ve desteklere erişim süreçlerinin ortaya koyulduğu "Kayıp, Hasar ve Telafi Biçimleri" temasında aynı zamanda telafi süreçlerinde karşılaşılan zorluklar ve yapısal sorunlar tartışılmaktadır. Ardından "Başa Çıkma Kapasitesi ve Uyum Stratejileri" temasıyla katılımcıların iklim afetleri nedeniyle üretim faaliyetlerini sürdürme kapasitesi ve pratikleri irdelenmekte, küçülme ve terk etme aracılığıyla üretim faaliyetlerinden kopuş süreci ortaya konmakta, hareketlilik potansiyelleri keşfedilmekte ve tüm bu süreçte önemli bir rol oynayan dayanışma ağları ve pratikleri irdelenmektedir. Ortaya çıkan direnç ve kırılganlık dinamiklerinin nasıl azalan direnç ve artan bir kırılganlığa neden olduğuna "Değişen Direnç Kapasiteleri ve Kırılganlık Durumları" temasında işaret edilmektedir. "Gelecek Algısı, Öngörüler ve Beklentiler" temasında ise "Gelecek Algısının" risk, belirsizlik, öngörülemezlik, kaygı, güvensizlik, karamsarlık, umutsuzluk, çaresizlik ve kırılgan umutlar üzerinden; "Öngörülerin" küçülme, terk etme, ata mesleğinin ve aile çiftçiliğinin sonu, tarımsal alanın dönüşümü üzerinden ve "Beklentilerin" tarımsal faaliyetlere ve iklim afetlerine ilişkin beklentiler üzerinden nasıl şekillendiği tartışılmaktadır.

Kod Sistemi	manavgat	korkuteli	kumluca	antalya kurum temsilcileri	TOPLAM
Kırsal Alanda Yaşam ve Gündelik Hayat	151	207	60	9	427
Geçim Kaynakları ve Üretim Faaliyetleri	108	259	191	2	560
Üretim Faaliyetlerinin Sürdürülebilirliği	86	275	150	9	520
İklim Değişikliği Farkındalığı	78	135	92	38	343
İklim Afetleri: Tanımlama ve Maruz Kalma	424	152	337	84	997
Kayıp, Hasar ve Telafi Biçimleri	804	316	374	67	1561
Başa Çıkma Kapasitesi ve Uyum Stratejileri	136	510	421	14	1081
Değişen Direnç Kapasiteleri ve Kırılganlık Durumları	48	195	78	7	328
Gelecek Algısı, Öngörüler ve Beklentiler	158	296	159	85	698
TOPLAM	1993	2345	1862	315	6515

Şekil 3. 32 MAXQDA-Ana Temalara İlişkin Kod Matrisi

3.5.1. Kırsal Alanda Yaşam ve Gündelik Hayat

3.5.1.1. Hane Halkı Kompozisyonu ve Demografik Görünümler

Katılımcılar arasında aile yapısının kente benzer bir biçimde geniş aileden çekirdek aileye geçtiği görülmektedir. Katılımcıların yaş ortalamasının 57 (Manavgat), 50,8 (Korkuteli) 49,3 (Kumluca) olduğu göz önünde bulundurulduğunda, çekirdek ailelerin ağırlıkta olmasında katılımcıların ebeveynlerinin büyük oranda hayatta olmaması kadar çocukların ağırlıkla kente (merkez ilçe, Antalya ya da başka bir kent) göç etmesi de rol oynamaktadır.

> "Çocuklar hep Manavgat tarafında. Herkesin işi var, görevi var, çalışıyor. 5 çocuktan, 1 oğlan 4 kız hepsine düğün ettim, 2 tanesini okuttum, o oğlanla en küçük kızı okuttum, ötekiler biri de liseyi bitirdi, ben ileri gidemem dedi, orada kaldı. Ötekiler, ikisine de ilkokul okuttuk tamam. Evlendikten sonra gittiler. Oğlan harita mühendisi, kız da gıda mühendisi otelde çalışıyor." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Manavgat'talar, biri kocasıyla İddia Bayisi çalıştırır. Birinin kocası, inşaat ustası, birinin kocası otelde aşçı, erkek olan da Ziraat mühendisi, hanımı da Ziraat mühendisi. Herkes kendi işinde, kendi aşında" (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli).

> "Var bizim dört oğlan var. Herkesin işi en büyüğü inşaat mühendisi, onun küçüğü Alanya'da polis, onun küçüğü harita mühendisi burada abisi ile bir yerde işte ölçümlere, keşiflere gidiyor, biri Elmalı'da tapu memuru. Dört oğlan var dördü de evli. İlkokulu bitiren ortaokula gitti. Burada okul yoktu. Ortaokula giden geri gelmedi gayri. Gelen ziyarete geldi. Herkes okuluna üniversitesine şura bura gitti. Mezun olan işinin başına geçti." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

> "Benimkiler etmiyor. Benimkiler gitti zaten. Bir kız var içerde, o da bu sene nasip olursa Akdeniz'e gidecek o da üniversiteye. … 2 oğlum var. Biri Antalya'da biri İzmir'de. İzmir'deki mimarlık yapıyor. Antalya'daki de sigortacılık yapıyor." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi ve Koop. yetkilisi.)

Kırsalda yaşamaya devam eden çocukların ise tamamı aile mesleğine devam etmese de tarımla bağlantılı sektörlerde çalışmaktalar.

> "Kızlarım çoban. Biri Gündoğmuş'ta biri Seydişehirde." (M-20, Kadın, 73, Okuma Yazma Yok, Emekli-Çiftçi)

> "Oğlan evlendi gitti, kız da üniversitede okuyor, yaz döneminde yardımcı oluyor. Üniversite üçüncü sınıfa geçti. Siyaset bilimi, yazın yardımcı oluyor. Oğlum kooperatifte çalışıyor ön muhasebeye bakıyor." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Birisi Korkuteli Kayabaş'ta. Onu da bu sene hayvancılığa yönlendirdik." (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "3 kız bir oğlum var. 22 yaşındaki oğlum bir tek bizimle. Paramedik okudu ama özel hastaneye gitmesini istemedim burada iş çok işçi lazım. Kızımın biri Küçükköy'de o da çiftçilik yapıyor." (L-27, Erkek, 57, Lise, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Köydeler. Kızımla eşi de çiftçilik yapıyor ama öbür oğlan kepçe operatörü başka yerde çalışıyor." (L-Muhtar-2, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi-hayvancı).

Geniş aileler okul çağının sonlarında ya da okulu bitirmiş ve iş arayan ya da aile işine yardımcı olan çocuklardan, ebeveynlerden ve genellikle birisi vefat etmiş büyükanne ya da büyükbabadan oluşmaktadır. Katılımcılar arasında en geniş aile 7 kişi olup, 2 birinci kuşak, 2 ikinci kuşak ve 3 üçüncü kuşak bireylerden oluşmaktadır. Katılımcının kendisi de bunun kırsal için dahi istisnai bir durum olduğunun farkındalığı ve açıkça okunan gururu ile durumu, "Anne ve babayla birlikte yaşıyoruz, yedi kişilik geniş bir aileyiz." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-Hayvancı) şeklinde ifade etmiştir. Çekirdek ailelerin ise büyük oranda eşlerden veya okul çağında ya da bekar 20'li yaşlardaki çocuklardan oluştuğu görülmektedir. Eşi vefat etmiş ya da eşinden ayrılmış çocuklarıyla ya da yalnız yaşayanların sayısı az olmakla birlikte büyük oranda kadınlardan oluşmaktadır:

> "Ekmek çıktı 4 liraya. Şeker öylesine. Geçinmek de zorlaştı. Ne yapayım ben. Burada oturuyorum işte kendi başıma. Her şey zorlaştı ne yapacağımı şaşırdım. Gece sivrisinek var. Şu cibindiriğin içine giriyorum. Karasinek kum gibiydi şimdi azaldı. Yalnızım. Bir düşsen aç kalsan susuz kalsan iyi misin diyen yok kimsen yok. Yukarı (yaylaya) gittiğinde biri var mı desen, orada da kimsem yok. Bir muhtar var işte onun da evi çok uzak." (M-20, Kadın, 73, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

Görüşülen katılımcıların hanelerinde bakıma muhtaç bireyler de yer almakta ve bunu büyük oranda yaşlı bakımı oluşturmaktadır. Bakım hizmeti kadınlardan beklenen, onlar tarafından icra edilen ve analizin devam eden kısımlarında da ele alınacağı üzere birçok farklı açıdan görünmez /karşılıkız bir emek olması nedeniyle kadınlar için dezavantaj oluşturan bir gerçeklik olarak bu vakalarda da karşımıza çıkmaktadır.

> "Kaynanam evde yatıyor şimdi Alzheimer. 5 senedir yemek yedirmek için bile neler çekiyorum. O da çorba, sulu yemek, katı zaten yiyemez." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Biz de ebemle beraber bu konteynırda kalıyoruz. O da 88 yaşında Alzheimer hastası, ayakları tutmaz, yürüyemez. Kendi işini kendi göremez, yemeğini ben yediririm, altına bez bağlarım." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli)

> “Biz oğlumu çok götürdük üniversiteye. Gelişim geriliği var. Oraya, araştırmaya, bıraktık artık tedaviyi. Hiçbir şey bulamıyorlar. Çok masraf ettik ama bir sonuca ulaşamadık. Sağlık sıkıntısı yok ama açlığını tokluğunu bilmiyor.” (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-turizmde günübirlik işçi)

> “Oturduğum yerden dizlerimi yağlarım (engelli birey, belden aşağısı tutmuyor, yerde oturuyor sürekli). Ekiverenim yok dikiverenim yok.” (M-20, Kadın, 73, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

> “Ablam, engelli yürüyemiyor, yanımızda kalıyor birlikte yaşıyoruz, oğlum var, o da işitme engelli, bir de ben üçümüz yaşıyoruz.” (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı).

Görüşülen katılımcılardan yalnızca üçü Antalya çevresindeki illerden uzun yıllar önce şimdiki yaşam yerlerine göç edip gelmiş bireyler iken, bu kişilerin dışında tamamının yörenin yerlisi olduğu görülmektedir. Geçmişten bugüne süregelen *kırdan kente göç olgusu* ve bunun bir sonucu olarak ortaya çıkan yaşlı nüfus demografiye dair en çok vurgulanan noktalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Köyün 30-40 yıl önceki hâlini bilen, yaşayan katılımcılarda geçmişe ilişkin özlem göze çarpmaktadır.

> “Marketler de bir şey mi canım, 1980'de 85’te her şeyimiz karakolumuz, orman işletme şefliği her şeyimiz vardı. Gençlik gidince bu kadar oldu. Bu köyden gitme 5 tane muhtarlığımız var bizim Manavgat’ta. 3000’in üzerinde nüfusumuz var.” (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

Göç nedenlerine ilişkin kırdan kent göç literatüründen bağımsız bir durum görünmemekte, sosyoekonomik gerekçeler ön plana çıkmakla beraber, geçmişte yaşanan uzun süreli kuraklık yahut gelişen turizmin yarattığı istihdam olanakları gibi yöreye özgü dinamikler de rol oynamaktadır.

> “1990 ile 2014 arasında daha fazla göç verdi köy, sebebi de su ve elektrik. Suyumuz yetersizdi, rüzgâr essin kesilir, hava kararsın kesilir. Özel idare vardı işte o zaman. 10 yılda bir bakım falan ondan dolayı halk da turizm olunca Manavgat'a yerleşti.” **(**M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

> “Yine kuraklıklardan dolayı. O 7 yıllık kuraklık olduğunda o zaman çok göç olmuş. O zamana gelesiye bak şu kadarcık dağda 9-10 tane çoban varmış. Her birinin önünde 300-400 davar varmış sen düşün, bu karşı dağda çoban doluymuş bu tarafta. İnsan olmasa ne olurdu bu kadar mal. Ondan sonra 7 sene kuraklık olunca gençler hep Antalya’ya göç etmiş. Şimdi de o gençler yaşlandı, köye geliyor.” (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> “86-87’lerde başlayan bir kuraklık oldu. 4-5 sene boyunca hiç mahsul kaldıramadı köylüler o ara göç oldu. Çünkü hayvancılık yapanlar veya bahçesi olanlar iyi kötü sulayıp hani geçimini sağlamaya çalıştılar.

Fakat sadece kuru mahsul, arpa buğday ekenler geçimini sağlayamamaya başladı. Bu sefer işte Antalya'ya gittiler genel olarak. Ne bileyim halde çalıştılar, başka yerlerde çalıştılar. Şimdi de emekli olanların bir dönüşü başladı. Ama bayağı bir kişi gitti o dönem." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

"Köyde genç nüfus fazla, oldukça gençlik var Oymapınar'da yani. Şu an çiftçilikle uğraşmayan genç nesil hep turizm ya da okuyordur. Çiftçilikle uğraşan orta yaş grubu, yaşlı grup ama gençler hep turizmde otellerde, gidip geliyorlar." (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli)

Geçmişten süregelen kırdan kente göç olgusu bugün de varlığını sürdürmektedir.

"Çobanı dağda korursan, üreticiyi tarlasında korursan, köyden nüfusu çekmezsen. Köyde nüfus çok önemli. Burada 80 çocuk vardı geçmişte şimdi 2 çocuk var okula giden. Adamın tarlasında geliri olursa, dağda hayvanını otlatır geliri olursa, köyden insanları çekmezler. Televizyonda izliyoruz. Tarlada üreten 1 milyon üretici 500'bine düşmüş diyorlar. Şimdi köyde adamın üretecek bir şeyi kalmıyor." (M-19, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi)

"Köydeki herkes tahsilli zaten. Yani bir evde 2 tane doktor, 2 tane avukat, 2 tane muhasebeci burada her şey var. Tabii merkezdeler. Burada kimse durmaz gülüm hepsi Manavgat'ta, büyük şehirde olur." (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

"Bizim köyde de çok fazla adam yok tabii, adam çok olsa söndürürdük evleri." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Genelde ilkokul mezunu yaşlılar. Emekli olup buraya yerleşen, okuyup öğretmen olup, kaymakam olup, vali olup dönüp gelen çok az. Mesela benim amcam, Antalya'da Geyikbayırı'nda oturuyor buraya gelmiyor. Emekli olan gelmeyip, gençler de gidince tabi kimse kalmıyor. Köyde nüfus şöyle tahmin edeyim 20 yıl sonra 300-400'e iner. Gençlerde okuma oranı daha yüksek ama onlar da hep gidiyor." (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Kırdan kente göç konusunda sosyoekonomik gerekçelere ek olarak bugün, eğitim de en temel itici güçlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Burada hiç genç kalmaz. Hep Manavgat'a giderler. Herkesin bir mesleği var. Otele giden otele gider, sanayiye giden sanayiye gider hani burada genç hiç kimse olmaz. Çoluk çocuğumuzu evlendiresiye kadar. Hani iş sahibi olasıya, okurlar giderler, Manavgat'ta okurlar ondan sonra evlenen buradan ilgiyi keser ama hafta sonu toplanırlar gelirler. Burada bir tatil geçirirler." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

> "Burada büyüyen okulu bitiren gidiyor, okulu bitiren gidiyor, ilkokula gönderecek çocuk bile yok. Köylere kızlar da gelmiyor, iş var diye köylere gelmiyorlar artık." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Şimdi 41 tane mahalle en az 30 tane köyümüz var. Bu 30 tane köyümüz hemen hemen boş denebilecek kadar boşaldı. Neden, 2 çocuğu var adamın, okuması için köyden şehre geldi. Bir daireye girdi. Kiraya geldi. Eşi ve kendisi çalışmak zorunda. Çocuklar okula gidip geldiği için köy hayatından uzaklaştı. Tarımdan uzaklaştı işte; 2 keçisi var, 2 koyunu var, 10 tavuğu var işte orada az da olsa sebzesi var. Oradan getirip şehirde satıyordu veya işte 10 tane keçisi var. Kurbanlığı şehirde 3-5 kişiye 10 kişiye satıyordu. Hayvancılık da bitti, tarım da bitti. Çünkü dairede çocuk ne bilecek? Köy hayatının bitmesi, ülkenin gitmesi demek olarak görüyorum ben. Yani köylerin tekrar canlanması lazım. Bu çok önemli bir şey. Altını tekrar çiziyorum, köy hayatı, köylü yoksa ülkenin her daim geriye gitmesidir. Tarımın da bitmesi demektir." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

Gençlerin devam eden kırdan kente göçünün yanı sıra *emeklilerin tersine göçü* de yaşanmakta, topraklar değerlendirilerek küçük ölçekli tarım yapılmaktadır.

> "20-30 sene sonra emekli olan kişiler burada arazi var ya, adam geliyor, zeytin, portakal ekiyor, camekan yapıyor, dönüp geliyor. Biraz daha geç emekli olduysa halini vaktini burada değerlendiriyorlar. Akşam gene Manavgat'a gider orada yatar yani 10-15 dakikalık bir yol. Ama işte şimdi akaryakıt pahalandı. Herkes kendini biraz sıkı tedbir almaya doğru…" (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli)

> "2014'ten sonra konutlar, yerleşim daha fazla artmaya başladı. 8 yıl oldu ben muhtar olalı. 2014'ten bu yana bungalov olsun prefabrik olsun 50 kadar ev yapılmıştır. 5 sene önce 200 kişiydi, şimdi 300 kişi var, yani artıyor günden güne. Hep yabancı, yabancı (yine Antalyalı lakin oranın köylüsü değil). Hafta sonu 600'ü buluyor. Genç nüfus az kaldı yok. Genelde emekli. Küçük çaplı ziraat yapıyor." (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

Manavgat özelinde baktığımızda merkeze yakın olan bir diğer ifadeyle merkezin çeperinde kalan kırsal mahallelerde geçmişten süregelen göç verme eğiliminin son 10 yılda tersine döndüğü ifade edilmektedir. Bunda birincil etken turizmde çalışanların yukarı köylerden aşağıdaki merkeze yakın köylere gerçekleştirdiği işgücü göçüdür. İkincil etkenin merkezin büyümesi, kent/kır sınırının ve karşıtlığının giderek ortadan kalkması ve artan pahalılık nedeniyle merkezden çeper kırsal mahallelere hareketlilik olduğu söylenebilir. Son olarak Covid-19 Pandemisi döneminde turizmde istihdam dışı kalan ve tekrar tarıma yönelen bireylerden bir bölümünün geri dönmediği de görülmektedir. Tüm bu dinamikler sonucu merkeze yakın kırsal mahalleler büyümeye başlarken, çeperdeki kırsal mahallelerin küçülmeye devam ettiği söylenebilir.

> "Çok değişti, neden değişti? Merkeze yakın bir köy, günübirlik evine gidip gelen otelde çalışan yukarı köylerden göç aldı aşağıya. O zaman yapı değişti. Daha önceleri nasıl oluyordu? Köyde bulunan atıyorum 30 yıl önce, ben kendi gençliğimden bahsedeyim. Seksenlerin sonu ve doksanlı yıllarda çoğunluk pamuktu, pamuk işçileri gelirdi Akseki'nin köylerinden, komple pamuk olurdu. Bundan sonra işte turizmden sonra günübirlik çalışma için dediğim gibi, otele servise günlük gidip gelmeye başladı. Ondan sonra belediyeye, bu yan şirketler şu bu oluştu, belediyelere girdi şu oldu, bu oldu insanlar. Onun için hızlı bir göç aldı. Tarım için mesela sulu tarım yapmak için yukarıda Belenobası, Gebece dediğimiz bizim yakın köyler var. Su olmayan arazisi yamaç olan, onlar indi aşağıya. Onların yüzünden çok hızlı bir göç aldı. 10 yılda üçe katlanmıştır nüfusu. Normal, kendi nüfusu değil bu, göç popülasyonuyla katlandı yani ondan değişti. Yabancılara parça parça topraklar satılınca böyle, yer aldı. Yangın sonrası şöyle bir şey sizin açınızdan, pandemiden sonra çok daha hızlandı. Hele inşaat yasakları olmasa. Normal belediyenin şeylerine uyup yapamasalar, inşaatı, elektrik, su abonesi verilmiyor. Verilse çok daha hızlı göç alacak, fiyatlar var ya üçe dörde katladı pandemiden sonra." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

> "Burası Manavgat'ın en hızlı gelişen köylerinden birisi şu anda. Yani Çeltikçi, Hatıplar işte Çengel gibi sahil boyundaki köyler, bizim birisi de burası işte. Şimdi 80 tane TOKİ evi yapıldı ya, yarın burada bir A101 gibi bir şey açıldığı zaman biraz da minibüs hatları biraz daha hızlandığı zaman hızlanır. Tabi o hızlanınca sorunlar da hızlanır." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

> "Genel olarak 1500 kişi var. Evet, Dikmen bir ucu Oymapınar sınırı. Belki gitmiş görmüşsündür geniş bir köy alan olarak, şurada bile 50 ev oldu, çok göç aldı. Genelde dışarıdan, merkez var, doğulusu batılısı, şehir dışından da çok var. Hepsi şehir dışı şunlar, görmüş olduğunuz evler. Köyün kendi genişlemesi de var çoluk çocuk, dışarıdan çok talep var ama yer yok zaten. Şurada şu binaların olduğu yer genelde tek tek yabancı Kayserili bilmem Konya da var. Hepsi birer parsel parsel satılan yerler. Köyden giden yok, gelen var. Eskiden gidiyorlardı ama şimdi geri dönüyorlar hep köye. Giden yok. 5-10 sene önceye kadar göç veriyordu. Ama şurada 1-2 senedir, pandemiden bu yana özellikle, bir geri dönüş oldu." (M-Muhtar-8, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi)

M-26 aynı zamanda imkânı olanların gidip olmayanların geride kaldığını vurgulayarak göçün sınıfsal boyutuna da dikkat çekmektedir.

> "Ben açık konuşayım zaten hali vakti yerinde olan hep Manavgat'a gitti zamanında, burada kalan hep fakir kısım gariban. Sonradan gelenler ayrı." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-Hayvancı)

Türkiye genelindeki duruma paralel olarak araştırmanın yapıldığı kırsal mahallelerde de yukarda bahsedilen dinamikler sonucu hâlihazırda *yaşlanmış ve hızla yaşlanan bir nüfus* bulunmaktadır. Nüfus yenilenme oranının düşüklüğü, devam eden dışa göç ve az da olsa tersine göç edenlerin yaş ortalamasının yüksekliği bu durumun temel belirleyicileridir.

"Şöyle, genç nesil %2-%3 baktığında. Tabii ki adam şu ortamda kendi davasına, kendi geçimine bakmak zorunda yani. Genç yok zaten köyümüzde, 3-5 genç var." (L-3, Kadın, 49, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"2 tane kızım var, benden sonra sürdürecek yok yani… Köydeler şu anda yanımdalar. Bir tanesi çalışıyor. Bir tanesi de evde. Onlar yapmıyorlar, hazır yiyorlar yani. O konuda rahatları iyi. Bizle bitecek ya çiftçilik zaten köyde kalmadı, gençlik kalmadı, genç nesil yok. Hep yaşlı, yaş ortalaması 60-70 köyün. Yani benim yaşım 52. En genç benim, genç sayılıyoruz artık. Bizden sonra yani devam ettirecek de çok az çıkacak. Bilmiyorum…" L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Belki bizim yaşımızda 50 aile yoktur, 30 yaş bandında 30 aile yoktur, hep yaşlı tabaka. Kış geldi mi ölen ölene (gülüyor)." L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Genç yok zaten köyde. Ben 57 yaşındayım. Köyde 40 yaş altı saysan 20 tane yoktur. O da ekonomisi iyidir ticaretle uğraşıyorlardır öyle kalmıştır, yoksa yani…" (L-33, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Yerel aktörlerin anlatıları da kırsal nüfusun hızlı bir biçimde yaşlanmasına dair yerel halkın ifadeleri ile paralellik göstermektedir.

"Köyün nüfusu 775-800 civarında bir şey. Genç nüfus çok az, çoban olanlar var gitmeyen. Burada 800 nüfus var ama 600 küsür seçmen var. Hesapla yani genç oranını. Oradan belli oluyor zaten. 10 hane çıkar anca. 20-25 yaşında yeni inşaat ve ev yapıp da oturan hiçbir genç yok. Hepsi Manavgat'a gidiyor, orada kalıyor. 20 yıl öncesi köy nüfusu binden fazlaydı. Ne yapsın ki adam burada? Ne yapacak? Yapacak bir şey yok. Tarım ona göre, hayvancılık ona göre, bir yem çuvalı olmuş 400 lira. Şu an olan da bırakıyor yani." (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı).

"Yaşlı, yaşlı... burada genç yok genç ne yapsın burada? Ulaşım yok. Burada genç yok... (kederlendi). … (Kahkaha attı) Hamile olacak karı yok ki bizim burada, en küçüğü 80 yaşında. Bizde durum böyle." (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

"Hah şimdi bizim en büyük yaramıza dokundun. Biz köylerimizi gezmeye gittiğimizde örneğin mesela Çomaklı diyelim, örneğin Karakuyu, Leylek, Yakaköy. Örneğin Yakaköy'e gidiyoruz... Bakıyoruz kahvede okey oynayanların en küçüğü 65 yaşında. Köylerde genç nüfus diye bir şey kalmadı." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Genç neslin kırsalda kalmak istememesine ilişkin katılımcıların anlatılarında *ekonomik ve sosyokültürel etkenler* ön plana çıkmaktadır. Üretim faaliyetlerinin sürdürülebilirliği kısmında daha detaylı ele alınacak olan ekonomik boyutta *tarım faaliyetlerine olan ilgisizlik*, *tarımsal üretimle geçinememe* ve *ailelerinin negatif ekonomik deneyimlerini gözlemleme*

vurgulanmaktadır. Katılımcıların gençlerin bu eğilimi dolayısıyla; politikacıları, kendilerini ya da genç nesli suçladıkları, kimlerinin ise hak verdiği görülmektedir.

> "Ne yapsak durmuyor gidiyorlar gençler. Hele bir de evlendiyse ancak hafta sonu geliyor, o da hepsi değil. Bazıları annesinin babasının yanına haftada bir pazar günü geliyor." (M-21, Erkek, 57, İlkokul, Şoför-çiftçi)

> "Bizim köyde 10 tanenin üzerinde atölye vardı. Biz 1990'da gittik Manavgat'a, burada atölyemiz vardı. Tabii kimileri yaşlandı bıraktı, ölenler oldu, başka Manavgat'a gittiler. Manavgat'ta bile bilinir Yaylaalan marangozları. Şimdi de marangoz vardır da nadir be... köyün gençlerinden heves eden yok. Yeni heves eden yok." (M-27, Kadın, 57, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Genç nüfusun çalışabileceği bir şey olması gerekiyor. Çalışmayınca niye gelsin ki adam karnını doyuramayacağı yere. Şimdi benim oğlum var, otellere booklet malzemesi hazırlıyor. Atölyesi var büyük, 20-25 kişi çalışıyor atölyesinde. Mesela çiftlikler açıldı gene bizim köyden orada çalışanlar var, inek çiftliği var, keçi çiftliği var, orada 20-25 kişi çalışanlar var. Ama toprak maalesef yeterli değil gençlerin burada kalmasına yeterli değil." (L-1, Erkek, 66, Üniversite, Emekli-çiftçi)

Genç neslin kırsalda kalmak istememesine ilişkin Korkuteli'ndeki anlatılar da benzer bir nitelik taşımaktadır.

> "Sağlık yönünden faydalanamıyorum, çocuklar bunu izliyor sonuçta, bu ortamın içerisinde büyüyor, bakıyor. Böyle olunca da şey yapmıyor. Burada kazanç olsa hiç kimse gidip de bir başkasının yanında çalışmak istemez. Kendi işini yapıp hayatını idame ettirmek daha şeydir. İkincisi şöyle, bir algı yapıldı toplumda. Biz hepimiz şuna yönlendirildik. Çocuğum okusun, tamam okusun, eğitim ayrı bir şey de. Hani okusun? Mimar olsun, mühendis olsun, yok efendim okusun, doktor olsun hâkim olsun, devlette bir şeyi olsun. Hep buraya yönlendirildik. Aileler olarak da bu şekilde yaptık biz. Aslında aileler çocuklarını yetiştirirken bu işin daha güzel olduğunu, daha şey olduğunu gösterebilseler… bunu da göstermenin yolu işte dediğim gibi sosyal yaşantı için kendilerine zaman ayırabilseler. Kazançları iyi olsa. Biraz işler böyle şey gitse, ödemelerini gününde yapabilseler. Çocuklar kendiliğinden heves eder. Bu da eğitimle desteklendiği zaman ben işin olacağını düşünüyorum. Sadece eğitimle desteklerseniz diğer boyutunu, ekonomik boyutunu es geçerseniz olmaz. Sadece ekonomik boyutunu yapsanız, eğitmediğiniz zaman çocukları bu konuda yine olmaz. Yani sadece ekonomik boyutunu düzeltirsiniz ama çocuklar eğitilmediği zaman şuna şey yapar işte "benim cumartesi pazarım olsun, kazancım az olsun ama rahatım olsun" bu şekilde… Yani şu andaki gençlerdeki durum bu, hiç kimse, sadece benim çocuklarım değil, hiç kimsenin çocuğu heves etmiyor. Bu bir gerçek yani. Mal dedin mi tamam, yani severek yaptıkları bir şey değil. Çocuklar görüyor, gecesi yok, gündüzü yok, bayramı yok. Küçüklükten beri bizim çocuklara hep maldalardı. Eskiden sebze yapardık biz ben hale de gidiyordum. Ben aşağı yukarı 70 gün hale mal çekerdim. Öyle olunca da eşimle çocuklar bakardı hayvanlara burada. Yani bizimkiler küçüklükten bıktı, kazancı da görmeyince olmuyor yani işte…" **(**L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Korkuteli'nde genç nüfus çok ama beldelerde aşırı genç nüfus yok yani işini bulan, işini yapan Antalya'ya atmış kendini. Antalya'da olsun ama aç durayım diye bir düşünce var. Genel bilgi olarak konuşuyorum yani. Şimdi köy yerinde olsa ya ineği var ya bağı bahçesi var, ya koyunu var ister istemez mesela; bekar bir kız bunları düşünüyor, rezil olacağım diye düşünüyor çünkü onlara bakmak kolay değil. Onlara günlük bakmak zorundasın ama diyor ki Antalya'da asgari ücretle olsun, Antalya olsun diye düşünen insanlar çok olduğu için herkes Antalya'ya kaçıyor. Öyle olunca tabi böyle yerlerde kırsal kesimlerde genç nüfusu azalıyor. Örneğin; Çomaklı'da şimdi 5 tane genç nüfus bulamazsınız ama cumartesi-pazar oluyor veya hafta sonları oluyor veya bayramda ister istemez hepsi geliyor." (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

"Şu anda köyümüzde genç çiftçileri ele alalım desek, muhtarımızın yaşında belki bir elin parmağını geçmez. En genç çiftiler biziz, düşünün yani böyle bir ortamda çok vahim bir durum. Çocuk babamın 15-20 dönümlük bahçesine bakmam onun yerine giderim 4,5-5 bin liraya asgari ücretle çalışırım diyor." (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

"Ben onlara diyorum benim size para kazandıracak halim yok, kendi paranızı kendiniz kazanın ister burada durun dedim, yok dediler. Biz burayı tercih etmeyiz. Biz burada durmayacağız dediler. İkisi de durmadı, ikisi de gitti. Yani yapacak bir şey yok. Ben kendime misal verirsem benim çocuklarım yapmıyor. Elin çocukları da yapmaz. Çünkü ben onlara A'dan Z'ye öğrettim de getirdim. Tarımı hayvancılığı da gördüler. Bahçeciliği de gördüler. Kuru tarımı da gördüler. Dediler ki biz burada çalışmak istemiyoruz dediler yani." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi, Koop. Yetkilisi)

"Devam edecek yok yani çocuklardan traktör var 3 tane üstüne çıkıp heves bile etmiyorlar. Sürmesini bile bilmiyor çocuklar, çıkaramıyoruz yani." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Bu bağlamda kooperatif temsilcilerinin ve kilit kurum temsilcilerinin görüşlerinde ise kentin çekici faktörleri, tarım ve hayvancılığa ilişkin gençlerin algısı (pis iş) ve teşviklerin yetersizliği vurgulamaktadır.

"Çekemezler, hükümetin gençlerde tarım politikası olmadığından, 2003 yılından beri değişen bir tarım politikası olmadığından. Genç çiftçi gelmiyor. Gençler şu anda hazırcı bir tüketici oldu" L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi, Koop Yetk.)

"Yani köyde gençlik tamamen şu anda üretici değil. Mesela bizim köyün nüfusu, aşağı yukarı bir 20 yıldır 1700'lerde. Yani yetişen gençlik köyde yok. Eksilme var çoğalma yok. Böyle bir gidiyoruz. Yani gençler köyde durmadığına, nüfus aynı sayıyorsa işte bu da ne oldu? Yeni gelen nesil bu işte yok yani. Hani bunu hükümet geri döndüremez. Şu nesli geri döndüremez. Hani Z kuşağı diyorlar ya, Z kuşağını döndüremezsin. Bu adamlar bokun içine girmez yani kısaca. Girer mi? Konyaaltı'nı ben misal veriyorum mesela ben hocaya bunu söylemiştim. Ya dedi biraz argo oldu. Ben sana Türkçe söylüyorum hocam

dedim. O zaman biz elimizi boktan çektik. Ondan sonra bokun içine girmez, bu Z kuşağı bokun içine girmez. Öyle hayvancılık kolay bir şey değil. Yani bunun yiyeceğinin tarımın tamamı öyle kolay değil. Hiçbiri hani hayvancılık diyorum da tarımın tamamı zorlaştı." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi, Koop. Yetk.)

"Geniş aile ben pek görmüyorum, yok yani artık yok. Eskiden beşer onar tane çocuk varmış. Tabi o zaman 6 bin 7 bin küçükbaş olmuş. Ben kendi köyümden örnek vereyim, hayvancılıkla alakalı mesela eskileri konuşuyorum diyor ki işte oğlan evlenir. 10 yıla kadar oğlan gelin hizmet eder eve üretim beraber. O arada o 10 yılda o evlenen oğlana gelme işte tarla çıkarmadır. Çalışacağı yer kendi geçimini sağlayacağı yer 10 yılda orayı ayarlıyorlar. Ondan sonra oğlana ev yapılır gider diyor adam, anlatabiliyor muyum? Yani 4 çocuk olduğunu varsayalım adam 40 yıl yanında çocuk kalıyor hani deyim yerindeyse. Ama şu an geniş aile kalmadı. Olsa da bir şey olmaz çünkü maalesef telefon diye bir şey var. Şimdi yeni nesilde hayvancılık çok nadir yani şöyle söyleyeyim, şundan örnek vereyim, 900 küsur 970-990 arasında küçükbaş anaç koyun-keçi desteği alan yetiştirici var. Şöyle baktığım zaman içerisinde bunun şimdi ben dörtte birine gidiyorum. Bunun içinde çocukları da yapacak olan ya 3 ya 4 tane var 250 kişi içinde. Bir Ilıca'da var, bir Sarılar'da var, yaparlarsa onlar da satmazsa. Onlar da zaten babaları satacağım diyor artık yani maddi olarak zor. Ya 2 ya 3 kişi var 250 kişinin içinde bu işi devam ettirecek bundan 10 sene sonra. Sadece rahat, adam ben otele gideyim, çalışayım derdinde... bizim burada bir laf var. Direk üstü evim bir de beyaz şahinim olsun, diyor adam. Altı ay, yedi ay çalışayım 3 ay yatayım." (Manavgat-Tarım ve Orman Müdürlüğü)

"En önemli problemlerden biri bu; çocuk babasını takip etmiyor. Normalde takip etmesi gerekir. Öyle olur yani bu işte ama çiftçilik yapmak istemiyorlar. Herkes şehre gidiyor, asgari ücretle çalışmaya çalışıyor. Çocuklar, ben diyor çiftçilik yapsam para kazanamayacağım boş ver. Sonuçta tabandan gelen yaş ortalaması çok yüksek. 65'in üzerinde çiftçilerimiz, nasıl olacak?" (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

"Çünkü baba ekiyor, çocuk onun getirisine bakıyor. Çocuk köyde kalmak istemiyor. Arkadaşıyla Antalya'ya iniyor. Asgari ücrette ya bir otelde koruma oluyor veya bir yerde bir yardımcı oluyor. Ondan sonra Antalya'ya inen, orayı gören bir adam artık geriye dönmüyor." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Anlatılarda değer yargılarındaki ve kırsal ilişki formlarındaki değişimlere ilişkin eleştiriler görülse de algılanan en büyük problemin "ata mesleğini" devam ettirmesi beklenen erkek çocuğun *evlenememe sorunsalı* olduğu görülmektedir.

"Köyde akranlarının olması da çok önemli. Benim büyük oğlan var, köy hayatından şikayetçi değilim ama köy hayatı nasıl biliyor musunuz? Konuştuğunuz, yaptığınız ne bileyim hareketleriniz, her şey görülüyor, duyuluyor. İyi veya kötü bir şekilde insanlar senin hakkında konuşuyor ama dört katlı, beş katlı bir apartmanda kimse kimsenin ne yaptığını bilmiyor. Köy yerinde öyle değil, bir şey konuşursun üstüne eklerler, bakışın bile her şekilde yanlış anlaşılabilir. Ben derim oğlum; köy hayatı güzel ama

ömrünü, gençliğini çürütmek istiyorsan kal. Maddi yönden kazanç sağlamak istiyorsan, en kötü ihtimal Korkuteli'ne git orada önce oku, meslek sahibi olup köy hayatından uzaklaş, beğenmediğimden değil. Sadece buradaki insanların dedikodusundan, yalanından, iftirasından kurtulmak için yani köy hayatının bir tek bu sıkıntısı var. Diğer türlü serinlik, rahatlık, şehir stresinden uzak yaşanabilecek en güzel yer." (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

"Köy yerinde büyükler, küçüğe teslim etmeyi pek sevmezler. Seksen, doksan yaşına gelse dahi, çocuk halen çocuktur." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Burada kırsalda tutmak insanları biraz zor. Neden zor ve açık söyleyeyim, mesela adam hayvancılık yapana kız vermek istemiyor. Adam çok var. 3-4 tane de benim çevremde satacağız diyor bu sebepten çünkü şöyle bir zihniyet var, ben yaşamadım, kızım yaşasın. İşte şehirde oturmak cazip geliyor. Çalışayım otelde diyor, cazip geliyor, yani kimse uğraşmak istemiyor." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

"Mesela bir oğlumuz var yetişmiş. Kız istemeye gidiyoruz, ne iş yapıyor oğlunuz, çiftçi. Bir dayak yemediğimiz kalıyor." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-turizmde günübirlik işçi)

"Gençlerin buraya gelmesi çok zor. Biz küçücük bir mahalleden veya köyden bahsediyoruz. Yani örnek veriyorum, ben burada çiftçiysem çocuğumu evereceksem everemiyorum, kızlar gelmiyor. Şehirde aç yatarım dinç yatarım diyor. Gidip de burada hayvanın bokunu atmam diyor, öyle diyor. Lüks yaşıyor. Aç kalıyorlar ben bu köyden gidenleri biliyorum. Evi kiraysa, 2 tane çocuğu varsa ellerinde de 4 tane telefonu varsa, elektriği, suyu, doğalgazı dedin mi arabalarına katacak yakıtları olmuyor. Aldığı asgari ücret kaç para ki zaten? 6000 lira değil 10000 lira alsa yine yetiremez. Gelmiyor buraya. Babasının biraz tarlası var satıyor haydi Antalya'ya." (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-Hayvancı)

Bu durum hem tarım hem hayvancılık için geçerli olsa da özellikle hayvancılık özelinde "rezil iş" ve "bok işi" gibi tanımlamalar ile daha görünür hâle gelmektedir. Erkeklere göre yaptıkları iş kadınlar ya da onların aileleri tarafından *makbul iş* olarak görülmemektedir. Bunda ekonomik gerekçeler kadar psikolojik ve sosyokültürel gerekçeler de rol oynamaktadır. Bu bulgu Manavgat ve Korkuteli'nde ön plana çıkmaktadır.

"Şimdi burada hayvancılık yaparken az da olsa bu hayvancılığı artırmak yerine gidip asgari ücretle bir işe girip hayvanlarını satan birçok genç arkadaş var yani. Ya ailesi yapmak istemiyor. Hanımı desteklerse anca öyle. Adam bir işte çalışıyor. Köylerde de öyle bir şey var. Örnek veriyorum, küçükbaş hayvancıysa ve yahut da büyükbaş hayvancılık yapıyorsa işin gerçeği eş bulmakta güçlük çekiyor. İşte yok efendim bir işi olursa, bir sigortalı işi olursa daha makbul görülüyor. Ki aslında asgari ücretle ne yapabilirsin ki? Ancak boğazını doyurursun, yani başka bir şey yapamazsın ama öyle bir algı var. Allaha şükür çok zor günler de geçirsek, ben öyle diyorum. Binlerce şükür bir asgari ücretle orda burada çalışan arkadaşlarımdan, aynı yaşıtlarımdan bugünkü pozisyonumun çok daha iyi olduğunu düşünüyorum yani her yönden." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Oğlumla beraber yaşıyoruz. Kız bulamıyoruz ki oğlana. Ne yazık ki şimdi köylerde sosyal faaliyet yok bu yüzden kızlar köye gelmiyor. Köydeki kırsal kesimdeki çocuklar bile gelmiyor. Yani şimdi hani belki konumuzla ilgisi alakası vardır. Sosyal yaşantı yok diye köyde, köydeki kızlar bile şehir evlerine gitmek istiyor. Bu gidişle oğlanlar köyde bekar kalacaklar yani. Çok sıkıntılı. Bir benim oğlum değil, herkes aynı şekilde. Şu anda 30 yaşını geçen insanlar var burada. Neden istenmiyor? Şimdi köyde işlerin ağır olmasından. Şehirde sanırım beyefendi çalışacak, hanımefendi yatacak. Böyle bir düşünce var. Onun için de bir de artık hani şunu mu söyleyelim? Köyde küçük yerde kaynana kaynata kahrı çekmeyip de şehirde kendi halinde olmayı mı istiyorlar? Artık hani bayan olmadığım için o hisleri pek anlamıyorum." (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"İşte bir tanesini yapmamız lazım. Bir tanesinin bizim meslekte devam etmesi lazım. Ama bu şekilde olursa devam etmezler. Olması lazım abim… Herkes memur olursa? Sen ne yiyeceksin ya? Böyle bir şey yok. Ben oğluma kız bulamadım ya. Sen benim oğlumu görsen, bizim her şeyimiz var. İşimiz var. Ama çiftçiye varmıyor şimdiki kızlar. Şehre gidecek, 5000 TL maaş asgari ücret, hamur yiyecek. Buradan 55 kilo çıta gibi gidecek. 5 sene sonra hamur yiye yiye kocaman olacak böyle. Bu gençlerimiz de valla yemin ediyorum, ne olacak böyle bilmiyorum. Senin burada bir çiftliğin olsa, ya da burada bir işin olsa burada, hakikaten güzel para kazanıyorsan, sen ne istiyorsun? Şehir istiyorsun, "ben inek sağman!" ne demek ya? Öteki sanayiye gittiğin zaman bokunu atıyorsun ama! Lan kendi işin ya! Kendi iş yerin var, sigortalı olacaksın. Sigorta yaptırırsın." (L-16, Erkek, 63, ilkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

"Bekarım. 28 yaşına gelmişim bu anlamda da sıkıntı yaşıyorum. Adam nerede oturacaksınız, ev nerede olacak dediği zaman büyük kötülük. Ya tamam köydeysen olmaz o iş diyor adam direk. Ne iş yapıyorsun? Sonuçta ya işçilik yapıyor ya da tarım yapıyor. Herkes istiyor ki, iyi arabası olsun, iyi evi olsun, üstü başı temiz olsun. Hiç kimse elini çamura sokmayı istemiyor. Ama herkes işte istiyor, para çok olsun, nasıl olacak bilmiyorum… Ülkedeki herkes memur olacak. Herkes yönetici olacak. Kimse işçi olmayacak, sanayici kimse olmayacak. Böyle bir sistem mi var? Valla bilmiyorum, valla ben hissettiklerimi anlatabilecek durumda değilim. Hissettiklerimi anlatamam valla çok kötü şeyler hissediyorum. Ben kendimi eziklenmiş gibi hissediyorum, gerçeği konuşalım… ha sorsak adamın bir aylık aldığı maaşı ben bir günde kazanıyorumdur. Benim cebimdeki parayı belki yılda bile göremiyor adam, ama sen köylüsün işte… bok işi yapıyorsun..." (L-31, Erkek, 28, Üniversite, Çiftçi-hayvancı)

Çok sınırlı sayıda olsa da kırsalda kalmayı isteyen ve tercih eden 30'lu yaşlardaki katılımcılardan L-7 bu tercihinin köy halkı tarafından dahi desteklenmediğini vurgulayarak aslında gençlerin kalmasını ebeveynlerinin de istemediğine dikkat çekmektedir. Aileden kalan kurulu düzenin hayvancılık yapabilmesinde önemli rolü olsa da temelde "toplumsal örnek" olma amacını taşıdığını ifade etmektedir.

"Ben memnunum zaten en başında babam istemiyordu benim bu işi yapmamı. Hani üniversite okuyup geldikten sonra daha farklı yerlerde çalışmamı istiyordu. Toplumun en baştaki sosyal sorunu ebeveyn

sorunu. Biz köyümüzde evet insanları kaçırıyoruz, ağzımız açıldı mı da gençlerimiz kalmıyor diyoruz ama gençlerimizde değil sorun ebeveynlerimiz en basitinden babamda mesela babam da istemiyordu, ben aksine geldim. Ben çocukluğumdan bu yana hep heves ettim dedemin yanında yetiştim. Cennet mekân olsun o bize her şeyi öğretti. Babam da aksine devlet memuruydu, hiçbir şey öğretmedi, ticaret tecrübesi de yoktu. Biz ne öğrendiysek dedemden öğrendim yani. Ne yapabiliyorsak da atamızın sayesinde yapabiliyoruz. Şu an sıfırdan bu işe başlamak çok zor. Yani sadece şu ahırın olduğu yeri dahi paramla alamazdım. Öyle söyleyeyim, altyapı olduğu için biraz. O yüzden yaptım, heves ediyordum, üretmeye heves ediyordum, ikinci bir amacım maddi imkândan ziyade dediğim gibi. Köyden kaçan gençlerimiz var. Toplumsal bir örnek olmak istedim açıkçası. Maddi sıkıntılar çok çektim, hâlâ da çekiyorum. Ama bir nebze olsun örnek olabiliyorsak bir nebze olsun. Buraya özendirebiliyorsak ki başarılı oldum nispeten. Yani sayıca az olsa da 3-5 kişinin üzerinde bir başarılı oldum, olabiliyormuş dedim. Ben buraya tekrar kendime ait işletmeyle başladığımda. Aksine herkes beni köyden kovmak istercesine konuştu. Yapılmaz edilmez yani bunu yaptılar. Yapamazsın edemezsin. Ben sonradan buraya köklü şahsi olarak geldim ama ben atadan bu yana ben buradayım. Yani atadan bu yana çiftçiyim ama aksine teşvik vereceklerine köstek oldular moral motivasyon konusunda. Ben de bunları gördüğüm için kendime bir amaç belirledim, yaşıtım akranım ya da kendimden biraz daha büyük, buraya gelmek isteyip de düşünen olabilir mi acaba diyen insanlara karşı daima olumlu yönde motive etmeye çalışıyorum. Yani olabilitesini gösteriyorum. Nispeten başarılı olduk yani." L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

Katılımcılar arasında gençlerin oranının daha yüksek olduğu istisnai yerlerden birisi de Korkuteli Küçükköy olarak ortaya çıkmıştır. Katılımcılar bu durumu "çalışkan" olmalarına ve orada gelişen "biçerdövercilik" mesleğine bağlamaktadır. Köyde erkekler biçerdöver yapmak için başka şehirlere giderken tarım ve hayvancılığı kadınlar devam ettirmekte, gelir çeşitlendirmesi yoluyla köyde gelişen ekonomi genç nüfusun göçünü de dizginlemektedir.

"Bizim burası nüfus vermiyor çok fazla, göç vermez. Göç vereceği yer Korkuteli. Dışa, Antalya'ya oraya buraya göç vermez. Üretir, çok üretir bak yani en üretken köydür, en çalışkan köydür. Neden öyle… Gördüğü öyle yani öyle görmüş atalarından öyle görmüş. Mesela sabah namazına kalkıp namazını kılıp hemen ekmeğini yiyip işe gitmeyi atalarından öyle gördüğü için tembel olarak yetişmemiş. Her şey baştan görgüyle olur ya, ağaç yaşken eğilir hesabı görgüye olduğu için her şeyi atalarından öyle görmüş. Yani en üretken köydür yani şimdi öğlen gel buraya kimseyi bulamazsın, yaşlı bastonlu neneleri vardır bir de çocuklar vardır evde. Başka kadınmış, erkekmiş, gençmiş, hiç kimseyi bulamazsın. Çalışır üretmeyi çok sever. Çok önemli bu, döngünün olması için. 10 sene sonra genç olmayan bir köyde kim üretecek? Harabelik olur. Gitmediği için kimse nüfus da kalabalık. Korkuteli'ne giden de şehir hayatı yaşamıyor. Korkuteli'nde duruyor, evi orada ama köy ovada çalışmaya devam ediyor. Karpuz ekiyor, bahçe yapıyor, biçerdövere gidiyor. Belki Türkiye'nin %50 biçerdövercisi bu köyde öyle diyebilirim. Her evde 5 tane 2 tane, en az bir tane. Başka şehirlere gidiyorlar biçerdövere." (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Bizim köyde biçerdöver ve balya olayı çok, babasının biçerdöveri varsa yaz döneminde onunla beraber sahile gidiyor. Sahil dediğimiz Antalya'ya, Serik'e, oradan Bucak, Burdur, Konya'ya gidiyor ve bu iş

> çocuğa aşılanıyor artık. Sonra da okuyayım, aşçı olayım ya da Antalya'da başka bir görev yapayım diyen % 5, %80 köyde kalmak, %15-20 arası da okuyup görev almak istiyor. Kışın burada elinizi sallasanız gence çarpar, şimdi pek yok hep biçer balyadalar. Acayip şekilde genç nüfusumuz var. Yelten Mahallesi de burası gibi genç nüfusa sahiptir. Diğer köylerde genç nüfus bulamazsınız. Aslında iyi bir şey değil, kendi görüşüm, hiç iyi bir şey değil. Çomaklı, Bozova, Büyükköy buralarda hiç genç bulamazsınız. Şöyle ağır bir şey kaldırırken bir genç çağırayım deseniz bulmazsınız." (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Netice itibariyle bulgular, kırsal hane halkı kompozisyonunun ve demografik görünümlerin kentleşme ve göç dinamikleri tarafından şekillendiğini göstermektedir. Kırsalda bakıma muhtaç bireyler arasında yaşlıların sayısı dikkat çekmektedir. Bu bakım hizmeti büyük oranda kadınlar tarafından karşılıksız emek olarak gerçekleştirilmektedir. Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu yerel halktan oluşmaktadır. Yalnızca az sayıda katılımcı çevre illerden göç etmiştir. Geçmişten bugüne süregelen kırdan kente göç olgusu, kırsalda yaşlı nüfusun artmasına neden olmuştur. Katılımcılar arasında geçmişe duyulan özlem yaygın olup, bu durum köylerin 30-40 yıl önceki hâlini bilen katılımcılar tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Göç nedenleri arasında sosyoekonomik faktörler öne çıkmakta, ancak yerel dinamikler de önemli rol oynamaktadır. Uzun süreli kuraklık, turizmin yarattığı istihdam olanakları gibi faktörler, kırsal göç dinamiklerini etkilemiştir. Günümüzde ise eğitim, gençlerin kırsaldan kente göç etmesinde temel itici güç olarak ortaya çıkmaktadır.

Emeklilerin tersine göçü ve küçük ölçekli tarım faaliyetleri, kırsal alanlarda ekonomik çeşitliliği artırmaktadır. Manavgat özelinde, merkeze yakın kırsal mahallelerde tersine göç eğilimi görülmektedir. Bu durum, turizmde çalışanların merkeze yakın köylere gerçekleştirdiği işgücü göçü ve merkezden çeper kırsal mahallelere olan hareketlilik ile açıklanmaktadır. Covid-19 Pandemi dönemi de bu süreçte etkili olmuş, tarıma yönelen bireylerin bir kısmı kırsalda kalmayı tercih etmiştir. Araştırma bölgesindeki kırsal mahallelerde nüfus yaşlanmış ve hızla yaşlanmaktadır. Nüfus yenilenme oranının düşüklüğü, devam eden dışa göç ve tersine göç edenlerin yüksek yaş ortalaması bu durumu pekiştirmektedir. Genç neslin kırsalda kalmak istememesine ilişkin ekonomik ve sosyokültürel etkenler, tarım ve hayvancılığa olan ilgisizlik, tarımsal üretimle geçinememe ve ailelerin olumsuz ekonomik deneyimleri önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla kırsal tarımsal topluluklarda yaşanan tüm bu değişimler, kırsal alanların sürdürülebilirliği ve demografik yapısı üzerinde derin etkiler yaratmaktadır.

3.5.1.2. İmkansızlıklar Sarmalına Eklenen Kırsal Yoksullaşma

Kumluca ve Manavgat'ta merkeze yakın mahallerde (imar sorunu olanlar dışında) ikamet eden bireylerin kentsel olanaklardan yararlandıkları anlaşılmıştır. Benzer şekilde

nüfusun ve genç nüfus yoğunluğunun dolayısıyla ekonomik canlılığın görece daha yüksek olduğu Korkuteli'nin Yelten ya da Küçükköy gibi bazı mahallelerinde olanakların daha iyi olduğu gözlemlenmiştir.

> "Marketler var. A101 var. 5 tane camii var. Okulumuz yıkıldı çürük diye, bölge okulu, daha hâlâ yapılmadı. Korkuteli'nde Nazlı İrfan okulu var oraya gidiyor çocuklar. Sağlık Ocağı ve 112 var." (L-Muhtar-4, 45, Erkek, İlkokul, Çiftçi)

> "İtfaiye var, kahvehane var, belediyenin hizmet binası var ama orada da fazla bir şey yok yani sadece bu emlak vergisini alıyor, muhtarlık var, 2-3 lokanta var başka da bir şey yok yani bir fırın var. Tarım kredi var. Ana yol üzerinde tarım krediler, tarım kredi mesela çoğu yerde yok ama burada var merkez olduğu için. Buradaki bütün köylerle buradaki tarım kredi ilgileniyor." (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Sosyal anlamda mesela köyde şimdi burada bakkallar var. Millet diyor hep duyuyorum ben hani büyük market olsun, bakkallar nasıl biliyor musun? Şimdi burada köyde mesela adam diyor ki bu mecbur alacak bu diyor, 5 ise 8-9'a veriyor ama şurada bir market olsa büyük hani Bim gibi Şok gibi A101 gibi. Yani her şeyin fiyatı dengelenecek. Bu şikâyetimiz var bir. Bizim burası çok büyük, Korkuteli'nin 52 pare köyünde Yelten, Yeşilyayla, Büyükköy ve Küçükköy'dür yani büyük olanlar. Korkuteli'nin 4 köyü var en büyük köy. Yazır da büyüktür ama burası çok büyük yani o yüzden diyorum yani burada olsa çok iyi olur. Bence en çok ihtiyacımız olan bu. Bir sürü Ziraatçımız var burada ilaç satan yerlerimiz var. Mazot aldığımız kooperatifimiz var. Hani gidip mazotumu alabiliyoruz aynı şekilde tarım kredide de yiyecek içecek de var. Ama dediğim gibi yani kooperatifte her istediğini bulamıyorsun yani belli başlı temel gıdalar var. Ama A101 veya Bim gibi büyük bir market olsa her şey daha iyi olacak sosyal anlamda." (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Ancak daha Manavgat ve Korkuteli'nde merkeze daha uzak kırsal mahalleler için farklı bir durum söz konusudur. Zira görüşmecilerde hâkim olan duyguyu *terk edilmişlik, ilgisizlik* ve *yok sayılma* olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. İlçe merkezlerine en fazla yarım saat, il merkezine en fazla bir buçuk saat uzaklıkta yaşamlarını sürdüren bu toplulukların en temel hizmetlerden hâlâ yoksun olması oldukça şaşırtıcı bir bulgudur. Merkeze en uzak köylerden birinde bir muhtarın eşi bunu "zaman durmuş gibi burada" diyerek çarpıcı bir biçimde ifade etmiştir.

> "Bakın size söylüyorum. 15 senedir ne bir devlet kurumundan ne başka bir yerden. Biz kendi ağırlığımızı koydurarak bir şeyler yaparsak yaptırıyoruz. Şu köyün çeşmesi için bana diyor ki abone yok. Ya dağdan gelen doğal su köyün insanları içiyor. Bir iyilik yapsan ölür müsün, diyorum. Abonelik var mı, diyor." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı)

"İşte köy hayatı böyle oldu. Karınca gibi toprağın üstünde yaşıyoruz resmen. Her yer karınca, gece burnumuza kulağımıza girecek diye korkuyoruz." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Yaşlı, yaşlı... burada genç yok genç ne yapsın burada? Ulaşım yok. Burada genç yok..." (kederlendi). (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

"Her şeye ihtiyacı var aslında köylülerin. Bugün sen şehirde yaşayan birisi olarak senin sosyal faaliyetlerin ne bileyim imkanların, taşımasından olsun diğer sosyal faaliyetlerden, köyler niye yararlanmasın? Köyler de ister, köylerde de yapılması lazım. Demin şey gördüm mesela televizyon izlerken. Büyükşehir Belediye Başkanı Elmalı'ya hamur karma makinesi göndermiş, dağıtıyorlar abi. Niye burada olmasın? Burada bir şahıs parası ile aldı. O arkadaş gidiyor, hamur yoğurmaya parasını alıyor, ticari amaçlı yapıyor. Niye buralarda olmasın?" (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Altyapı eski... Camiyi bile yapmadılar. Camii bile duruyor hâlâ yapılmadı." (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

Manavgat başta olmak üzere katılımcılar tarafından dile getirilen altyapı eksikliklerinin başında *kanalizasyon sistemi* gelmektedir.

"Valla 2022 yılındayız. Köyün Manavgat'a uzaklığı belli. Daha burada kanalizasyonumuz yok." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

"Yok, altyapı yok köyde. Kanalizasyon da yok, kuyu sistemi yani açığa salma değil de kuyu sistemi. Şu andaki yaptıkları mevcut sistemde de o isterseniz buyurun bakalım yapılan işi görün." (M-15, Kadın, 44, İlkokul, hayvancı)

"Hiç altyapı yok. Öyle kanalizasyon şeklinde bir şey yok. Hepsi kuyu." (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Yok, sıfır yok. Mesela buraya 90 yılında kanalizasyon gelecekmiş. O zamanki yönetim kabul etmemiş, yapılmamış, bir daha da gelmemiş sorulmamış yani. (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

"Karşıdaki yoldan arıtmaya giden düzenek geçiyor, benim tuvalet çukuruna beş sene önce on beş bin lira masraf ettim, oraya bağlattıramadım. Sebebi; imarın olmaması, vardı da kaldırıldı ya. Ne uygunsuz işler yapılıyor? İmar olmasına gerek yok ki, belediye olarak sen yap, mevcut kanala birleştireceksin. Burada hizmet yapmak için bulunmuyor musun? Biz afeti şu anda da yaşıyoruz, hiçbir hizmet yok. Altyapıda da yok, komşu büz koydurmuş, üzerine dinamo koydurmuş, çukur doldukça dışarıya atıyor. Bir değil, iki değil, tam on yıl bunların kokusunu çektik, hâlâ aynı, durumları da iyi. Kanalizasyon sistemi yok, o yüzden on beş bin lira masraf ettim, yedi, sekiz tane büyük büz koydurdum, çakıl döktürdüm, aksi takdirde, burası üç katlı olduğundan mutlaka taşıyor, vidanjör geldiğinde de iki yüz elli lira alıyor. Altyapı sorunu sadece bizim mahallede var." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

İçme suyu konusunda olmasa da günlük kullanım ve bahçe sulamaya ilişkin *suya erişim sorunları* da belirtilen altyapı eksikliklerindendir. Bu durum özellikle Manavgat ve Korkuteli'nde görülmektedir.

> "İçme suyumuz kıt. Yazın millet bağ bahçeyi sulayıverdi mi içecek su yok, yüksek yerlerdeki evlere çıkmıyor. Banyo bile yapacaksak gece yapıyoruz yani. Tarladan geldiğimde bir banyo bile yapamıyorum. Giderek kötüleşti 10 yıl önce böyle değildi. Her yıl 20-30 tane bahçe yapılıyor, 20-30 tane de ev yapıldığını düşün. Her yıl talep artıyor ama gelen kaynak aynı. Kaynağın da artması lazım artmayınca ihtiyacı görmüyor." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "Bizim yukarda bir depomuz var, tamam mı? Depoya su iniyor oradan bize geliyor buradan Sırtköy'e gidiyor. Sırtköy'ün tüketimi çok az, 3-5 ev. Yukarıdan bizim vanayı kapatıyorlar, suyun tamamı oraya gidiyor. Oraya gidince depo doluyor falan suyun tahliyesinden bedava su alıyorlar. Biz içecek su bulamazken onlar defne suluyor. O suyun buraya gelmesi için günlerce gidip geldim emek çektim, 1 yıl uğraştım. Valla nöbet tutacağız gerekirse ben şimdi çıkıp onların suyunu keseceğim kesince onlardan birisi illaki yukarıya gelecek." (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

> "Altyapı yok, yok. ASAT'ın şebekeyi değiştirmesi gerekiyor ama değiştirmiyor. Başvurular da yeterli değil, gereği de yapılmıyor. Başvuruyu kim yapacak bu köyde? Muhtarı da çağıralım dedim ama işte Antalya'ya gitti. Diyorum ya dağda taşta kuş kalmadı. Yılan bile bulamazsın. Ne yapacağız biz. Muhtar ticaret yapıyor. Mal buldu mu gidiyor köye pek bakmıyor. Devletten maaş alıyor, yazık değil mi? Ama bizim suçumuz tabii biz seçtik. Kendi yüzüne de söylüyoruz. Bir sulama bir de tarımsal kalkınma kooperatifi var köyde. Ama sulama kooperatifinin suyla bir ilgisi yok çünkü su yok. O da süt topluyor. İkisinin yaptığı faaliyetler aynı." (L-33, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçilik-Hayvancılık-emekli)

> "Yok ki bulamıyoruz, içme suyunu bulduğunda ASAT'ın içme suyunu verdiğine şükrediyoruz. ASAT geliyor çeşmedeki hortumlara ceza yazıyor. Şimdi Bozova tarafından getirdiler bu suyu oraya kadar geldi. Şimdi sularımız pek kesilmedi. Önceden içme suyu da yetmezdi. Bu sene sıkıntı çekmedik şükür, geçen sene birkaç gün çektik ara ara. Akarsuyumuz yok. Biz kullanmaya suyu bulduk mu ona şükrediyoruz. Daha önce içme suyunda da çok sıkıntı çektik. Yani ben isyan ettim tuvalete giriyorsun affedersin, tuvalette su akmasa olmuyor. Su yükseklere hiç çıkmadı. Böyle ikinci katlara çıkmadı. Ya tuvalette su akmazsa ne yaparsın ya! Bir duş alamazsan ne yaparsın. Hadi içme suyunun gittik damacanayla su aldık içme suyunu giderdik ama kullanmada bir tuvalette, banyoda bir su olmazsa çok kötü. Makinalarımız çalışmadı, çoğunun bozuldu. Şu semtte olan, yol diplerinde oturanların içme suyundan kum geldi, bir an geldi makinalar tıkadı, herkesin bozuldu. Altyapı sorunlu yok burada altyapı. Sade bir boru. Belki 40 senelik o borular da ben geldikten sonra hiç su borusu değişmedi ki. Ben geleli 25 sene oldu. Sadece içme suyu borumuz var yani öyle kanalizasyon gideri yok burada. Onların da giderilmesi lazım. Yani problem yaşamamamız lazım. Güzel hayat yaşamamız lazım. Kendi başımayız, sahipsiziz yani." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan zorluklar da en temel sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Genç nüfusun hâlâ varlığını sürdürdüğü yerlerde *eğitim olanaklarından yoksunluk* hem genç nüfusun kırsalda kalmasında hem de tersine göçün önündeki temel engellerden birini oluşturmaktadır.

> "Köye baktığın zaman köyün, köylülerin en büyük sorunlarından birisi sağlık ve eğitim güvencesi olmaması." (M-19, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi)

> "Bak bu köyün eski okulunu görüyor musun? Senelerdir böyle virane, senelerdir ilgilenen yok. Kaç kere muhtara dedik şurayı yaptır. Köye bir düğün salonu da olabilir. Hep yıkıldı döküldü, hiç ilgilenen yok." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı)

> "Zaten sınıflarımız az öğrenci yok. Geçen yıl doldurmuyordu sınıfı mesela milli eğitim izin vermiyor belli bir sayının altında ama iyi kötü idare ettirdik bakalım bu sene ne olacak belki birleştirebilirler. Genç nüfus Manavgat'a taşınınca çocuk kalmadı haliyle. Civar köylerden bir köy daha eklenecek bu sene çünkü okulumuz çok güzel. Resim öğretmeniz çok güzel süsledi okulu. Bilişim teknoloji sınıfı kuruldu mesela kurumlardan gelenler hayran kalıyor. Kırsalda böyle bir okul olmasına şaşırıyorlar. Gelen öğretmenler de seviyor burası rahat çünkü." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

> "Bakalım ikinci dönemim bu benim, bu köyün okulu camisi yoktu, yolu doğru düzgün çocuk parkı yoktu. 4 tane cami var burada ama okulu kapattılar, bunlar okulu kapattılar. Mücadele verdim, açtık okulu. Manavgat'ın en güzel okullarından biri, Kolej gibi. 70-80 öğrencisi var şu anda adamın aşağıdan Manavgat'tan, Sarılar'dan, Bucakşıhlar'dan gelenler var. Çünkü okulun yemeği var, servisi getiriyor, içinde çocuk parkı var. Ondan sonra müdürü var, müdür yardımcısı, temizlikçisi. Ana sınıfı, hepsi var. Nüfus binin üzerinde. Sadece ilkokul var. Önceden vardı bir okul vardı da kapatıldı okul ama küçük 2 oda 3 oda şey bir okul var. Eski tip şöyle, hani eski köy okullarında genişliği sınıfta okuyor, 4 özel okul gibi yaptık, kolej birleştirilmiş. Büyükşehir yasasından önceki dönemde mahalle muhtarı aslında daha etkiliydi. Şimdi bize bir sürü görev vermiş ama yetki vermemiş, yetki yok. Az önce dedim ya okul yaptıracağımızda Belediyeye gerek yoktu, önce muhtar karar veriyordu onu nerede nasıl yapacağına. Şimdi gidiyoruz, belediye şuraya yaptır ve buraya yaptır. Önceki dönemde olsaydı kepçeyi vurur geçerdi, muhtar hiç kimseye danışmazdı." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

Eğitim olanaklarından yoksunluğa ilişkin ifadeler Korkuteli'nde de dile getirilirken, Kumluca'da tarımsal alanların ilçe merkezine yakın olması nedeniyle bu konuda herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

> "Bu köylerin böyle olmaması lazım. Benim torunum var bu sene okula başlayacak kızımın çocuğu. Oğlumun çocukları kolejde okuyor Antalya'da TED kolejinde okuyor. Onlar iyi eğitim alabiliyorlar. Ama

bu köydeki yaşayan çocuklar niye iyi eğitim alamıyor, niye almasın, ne farkı var? O da çocuk. Benim oğlumdan olan torunlarım da çocuk, kızımdan olan torunum da çocuk, buradaki yaşayan çocuklar da çocuk. Onlar köyde doğduğu için niye ondan eksik kalsınlar? Böyle bir eğitimsizlik olur mu, olmaz. Korkuteli seyir tepesine haftada bir çocuk oyunu getiriyorlar. O tiyatro nasıl kalabalık. O çocukların ihtiyacı yok mu, o çocuklar tiyatro görmesin mi? Ama burada oturan, köyde oturan her çocuğun ailesinin arabası yok. Annesinin babasının o imkânı yok, o çocuğu orada ona götüreyim de tiyatro öğreteyim göstereyim, tiyatro görsün diye. Ama onun hakkı yok mu? Niye bizim köylerimizde Avrupa köyleri gibi eğitimli çocuklar olmasın. Bizim yöre insanı Korkuteli insanı akıllı insanlardır. Yani gerçekten ve çok özverili insanlar, çok çalışkan insanlar. Bakın işte kaç yaşında ihtiyacım yok diyor çalışıyor. 67 yaşındayım, ihtiyacım yok, çalışıyorum." (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

"Anaokulu bizim burada sadece bir sınıf olarak yazın açıldı. Anaokulu olarak, hazır okulumuzu yıktılar, yıkıldı. Tabi bir üst sınıfa geçtikleri zaman Kokuteli'ne gidecekler. Öbür çocukların hepsi Antalya'da oldukları için onlar oralarda. Burada sadece anaokulu var. Şu an bir köy muhtarının bir odasını açtılar. Çocuklar yorulmasın, Korkuteli'ne diye anasınıfı orda, aslında güzel. Okul vardı aslında köylünün kendi yaptığı okul, çok da güzel büyük bir okul yapıldı. Yanında beraberinde 2 tane de eski okulumuz vardı. Onlarla beraber projede hepsinin yıkılması kararını aldılar. En son 15 senelik olan okulumuz sağlamdı… İşte birileri bu da çürük deyiverdi, tamam dediler. 3-4 katlı bir binaydı. Lise gibi bir okuldu yani kocaman. Yani o okulun gördüğünüz arazisi baştan başa okuldu yani binaydı. 4 katlı baştan başa böyle okuldu yani. Eskiler tamam ama yenisinin yıkılmaması lazımdı. Birileri bu da çürük deyiverdi hepsi o kadar… Yani hem ilkokul hem ortaokul hatta liseyi bile karşılayacak kapasitesi vardı. 1 yıl oldu. Ortaokul vardı. Çevre köylerden taşıma eğitim geliyordu buraya. Yenisi yapılacak ama inşallah olur. Çocuklar rezil yani şu anda. Hepsi taşımayla gidiyor rezil şu anda, kışın soğuğunda." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Bu şartlarda siz bir tarafta tarımda genç nüfus olmaz ise, tarımda 55-60 yaşına gelmiş ayağının ağrısını mı dinlesin, kafasının ağrısını mı, ağzında diş yok yemeğini yiyemeyen bir insandan ne beklersin? Hiçbir şey beklemezsin. Onlar artık öbür tarafta cennet mizanını paylaşıyor yarın ne yapsam diye, onların düşüncesi bu. Ama genç nüfus olsa bizi daha iyiye getirecektir. Peki genç nüfus olduğu zaman ne olacak? Bu insanların çoluğu çocuğu olacak, ailesi olacak. Ne olacak, bunların eğitimi olacak. Peki eğitim olması için hani benim okulum, hangi okula göndereceğim? Kimi tutarsınız? Tamam, hasbelkader burada göstermelik bir okul var. İçi boşaltılmış ama göstermelik bir okul var. Hadi git Dereköy'e git, adamın okulu yok. Bir de zoraki eğitim demişsiniz, millet Korkuteli'ne oraya buraya gönderecek de sabahın beşinde gün doğmadan çocuk arabaya binecek, bir kız çocuğu oğlan çocuğu, ne zaman gelecek? Bekler mi adam o dağı? Beklemez abla… İşte sosyoloji yazın bunları... Yani bu durum bu." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Giderek yaşlanan nüfusun *sağlık hizmetlerine* ihtiyacı da artmakta, toplu taşımanın olmaması ve artan akaryakıt fiyatları bu zorluğu derinleştirmektedir. Ayrıca emeklilerin tersine göçünde hedef destinasyonlar için belirleyici koşulların başında da sağlık olanakları gelmektedir.

"Yok Sarılar'a gidiyoruz biz. Aramızdaki 2-3 km var ama doktorumuz her hafta gelir. Camiyi yaparken doktor odasını ayrı yaptım muhtar odasını ayrı yaptım. Toplantı salonunu ayrı yaptım. Caminin altı komple böyle kullanılıyor. Yaklaşık 13-14 senedir geliyor her çarşamba. Önceki doktorumuz emekliye ayrıldı. Sarılar sağlık ocağındaki doktorlar belirli günler bütün köyleri geziyor." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

"Sağlık ocağı yok, Korkuteli'ne gidiyoruz. Bozova Köyünde var aslında sağlık merkezi ama eczane yok. Oraya gitsen ilaç almaya yine ta Kızılkayalara gideceksin. Git, Korkuteli hastaneden bakın. Kendimiz arabayla gidiyoruz. Otobüse binemem ben. Burada hayvanlarımı yalnız bırakamam, ablam var yalnız bırakıyorum…" (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Ben köye düşkünüm. Bunu herkes bilir. Bizim gibi emekli olanlar köye yerleşse köy cazipleşecek ama hep Akseki'den ev alıp oraya yerleştiler. Serin diye, biraz da sağlık, hastane var diye. Ama giderek insanlar gelecek bence. Hem hayat şartları hem bu bozulma hem çocukların olumsuz etkilenmesi." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-çiftçi)

"Toplu taşımada problem var da aslında… Toplu taşıma olsaydı kötü olmazdı ama. Kışın mesela don olduğu zamanlar oluyor, ulaşım yok ya da mazot çok pahalı yani sürekli araç kullanmaktansa toplu taşıma yok, düzenli yok. Mesela bir kişi hastaneye gidecek niye hepimiz gidelim, arabayla gidelim, dolmuşa biner gidersin. İşte birçok sıkıntı var." (L-13, Kadın, 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Asfaltlama da yapılmadı iki dönemdir her yer toz toprak. Büyükşehir de ana yoldan haricine karışmıyor." (L-33, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçilik-hayvancılık-emekli)

Artan gıda enflasyonu zaten kendi kendine yetme üzerine kurulu olan kırsal yaşamda, kendi gıdanı üretmeyi daha mecburi kılmış, yaşlılık ya da su stresi gibi nedenler dolayısıyla bu noktada oluşan handikaplar geçim zorluklarını da beraberinde getirmiş görünmektedir. Zira üretim ilişkilerinden koptukça, tek emekli maaşı işe geçinen hane oranının arttığı göz önüne alındığında kırsalda kırılgan grupların *gıda güvenliğine* ilişkin soru işaretleri yükselmektedir.

"Biz 2 kız kardeşiz, çocuklarımız da var öyle diğer ablam yazın gelip burada kalmaktayız. 2 kişi kışın kaldığımız halde geçinemiyoruz burada biz. 2 kişiyiz, 2 kadın burayı beklemekte ama geçinemiyoruz." (L-13, Kadın, 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Mesela tarlalarımız var ama sadece evde kullanacaksın diyor. Şu ektiğimiz 2 kök şeye biberi patlıcanı bile ekmeyin diyor ASAT. Geçen sene çok ceza yazdı. 1500 TL birine, 800 birine. Köylere yapmamaları lazım. 4m-8m bir camekânımız vardı evin önünde 400 TL de biz ceza ödedik. Şimdi köyde ben niye oturayım o zaman? Köye ben niye geldim? 15 ton su kullanacaksın. 15 tonu geçti mi tonu 10 liradan ödüyorsun. Manavgat çevresindeki köylerin sulama suyu var, kuyuları var her türlü ama bizim burada

yok, ona göre düşünmeleri lazım bu uygulamaları ama sen de aynısın o da. Şimdi köyde duran muhakkak bir şeyler ekecek, bir domatesi, biberi, patlıcanı olması lazım kendi yiyecek kadar. Soğanı olması lazım. 15 ton evin ihtiyacına anca yetiyor." (M-27, Kadın, 57, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Dolayısıyla yaşlanan nüfusun artan sağlık hizmetleri ihtiyacı, toplu taşıma eksikliği ve yüksek akaryakıt fiyatlarıyla birleşince, bu zorluklar daha da derinleşmektedir. Emeklilerin tersine göçünde sağlık olanakları belirleyici bir faktördür. Artan gıda enflasyonu ve yaşlılık ya da su stresi gibi nedenlerle kırsalda geçim zorlukları artmaktadır. Üretim ilişkilerinden kopan hanelerin artması, tek emekli maaşıyla geçinen ailelerin sayısını artırmakta ve bu da kırsalda kırılgan grupların gıda güvenliği konusunda endişelerini artırmaktadır. Bu dinamikler, kırsal yoksullaşmanın imkansızlıklar sarmalına eklendiğini göstermektedir.

3.5.1.3. Sosyal Hayatın Değişen Örüntüleri

Topluluklarda yaylacılık, yağlı güreşler ya da deve güreşleri gibi *geleneksel pratiklere* ilginin özellikle orta yaş ve üzeri bireylerde devam ettiği görülürken, özellikle orta yaş ve altı bireylerin sosyal hayat yoksunluğundan mustarip olduğu anlaşılmaktadır.

"Yok, köyde sosyal bir mekân yok, insan yok o kadar. Zor bir şey değil, insanlar gelse yapılır. (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-çiftçi)

"İki, üç ay, en az bir ay, bir buçuk ay kalırdık yaylada. Yeni ev yaptırmıştık. Şimdi bazı köylerde böyle bir köy odası olur veyahut böyle toplanacakları bir yer, bölge olur. Orada asasına değneğine dayanan gider oturur, öbürü gelir, öbürü gelir, toplanırlar, dertleşirler, konuşurlar. Bizim köyde yok, herkes evinde, herkes evinde veyahut gelir tarlası nerdeyse o tarlada. Köyde kimseyi bulamazsın şimdi. Manavgat'ta karpuza yandılar. Yarısı yaylaya gider yaylaya yaşlılar gider, koyunu, malı olan gider de gitse gitse yaşlılar gider." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

"Konya'da yayladaydık biz, Konya'nın Bozkır kazası var. Orada yayladaydık. Bizim orda yayla var kendimize ait. Bu köyün üç tane yaylası var. Herkes oraya özel olarak yaylaya gider. Ufak tefek evleri var böyle gecekondu gibi şimdi iyi binalar yapılıyor." (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

"Kumluca'da iki gündür boğa güreşleri oluyor, dili ağzı söylemez mahlûklar birbirlerini yaralıyorlar, sen de bunu zevkle izliyorsun, bu reva mı? Devenin ağzını bağlayıp gürleştirmek reva mı? Bütün sorunlarımız bitti de bu mu kaldı? Allah'ını seversen eğlence mi bu? Madem milleti eğlendireceksin; kültürel aktiviteler düzenle, sanatçı getir. Değişiklik olsun diye boğa güreştirilir mi? Yazık değil mi? Gözünün önünde birbirlerini yaralıyorlar, günah! Bir de baksan arabalarının arkasında seccade vardır. Şovmenlikte üstümüze yok, iş yatırıma, yardıma geldi mi? Kimse yanaşmaz." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

Geleneksel *komşuluk, yardımlaşma ve dayanışma* pratiklerinin de giderek zayıfladığı bunda teknolojinin rolünün büyük olduğu ifade edilmektedir.

> "Ne bileyim şimdi herkes kendi şeyi, bu mesela siz bilmiyor musunuz, şehirde eski komşuluk ilişkileri var mı? Yok. Burada da öyle… Genelde eskiden imece usulü varmış mesela bizim burada. Mesela kimin ekini kalmış Ahmet Bey'in. "Bugün Ahmet'in ekini kalmış, hadi bakalım bugün onu biçelim" köylü toplanır, ona yardım edermiş, biçermiş yani. Ama şimdi adam zaten kendi şeyi yok, boş vakti olsa bile yardım etmiyor adam, yani o şeyler bitti artık o gelenek görenek, dayanışma bitti yok… Televizyon çıktıktan sonra bu işler Suzan Hanım bu işler bitti. Artık eski sohbet hâl hatır konuşma şu bu yok yani. Şimdi aynı evin içinde biz çocukları, oğlanları zor görüyoruz telefondan evin içinde. Yani o şekilde bilgisayarın başında, telefonun başında." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Yaşlılar için kahvehane ve benzeri geleneksel sosyal mekanların bile azaldığı ve

> "İyi kötü Manavgat'ta evi var, sosyal olarak da çıkıyor kahveye gidiyor. Ben de çalışırken kahveye hayatta uğramam derdim. Ama emekli olunca tanıdığınız insanlar da emekli oluyor kahvede buluşuyorsun." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> **"**Hiçbir sosyal yer yok, ilişkileri yok. Bir tek parkımız var. Köyde bir kahve, bir adam işletiyordu, birine verilmiş. Pandemiden sonra ben işletmiyorum diye adam gitti. Şu an ben emekliyim. Yani kahvede varıp bir çay içmek veya bir kişiyle konuşmak istiyorum. Evimde yatıyorum sabahtan akşama kadar. O kahvede 2 kişiyle oturup sohbet edip veya bir tavla oynayıp, kalkıp gidemiyoruz." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

> **"**Yok, hiç sosyal alan yok." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

> **"**Yaşlı nüfus ekseriyetle evinde öyle sosyal bir tesisimiz yok. Rutin hizmetler evde bakımlar falan yapılıyor. Amca şimdi buraya geliyor kahvehanede falan konuşuyor rahatlıyor ama yenge evde 4 duvar arasında sıkışmış." (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

Covid-19 Pandemisi döneminde zayıflayan sosyal ilişkilerin kalıcı etkilerinin olduğu ifade edilmektedir.

> "Akraba bunlar yani, amca yeğen hala öyle hep. Hani akrabalık var ama öyle çok da yakın durmuyorlar. Ya zaten önceden de bittiydi korona çıktı tamamı bitti. Eskiden misafirliğe giden dönmez 3-4 gün kalırdı şimdi mesela biri aradığında ben evde değilim Antalya'dayım diyorum. (Gülüyor). Bu meşhur oldu yani. Yani bunlar meşhur oldu şimdi gerçekten yani. Şimdi öyle oldu. Eskisi gibi değil." (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

"Benim çocukluğum çok güzel geçti mesela, her şey boldu. Komşular bambaşkaydı, birbirlerine daha çok bağlıydı. Bir cenaze kalksa bir sürü insan gelirdi, şimdi herkesin kendi yakınından başka kimse yok cenazelerde. Aynı şehir gibi oldu. Dışarıda çalışan da çok olduğu için hani genç nesilden, bir de hastalık korona işinden herkes kendini yani etkiledi çok. Tabi o da çok şeyi tetikledi canım. Herkes kapısını kapattı yani dışarıya. O davranış değişikliği biraz kalıcı bir hal aldı yani. Biz zaten babamızı koronadan kaybettik. Ablam oradan geçene bağırır. "Sus gelegör!" deriz. Neden? Ya mikroplu olursa, bir kişi daha kaybetmeyi göze alamıyor. Yani bu yüzden insanlık da maalesef yavaş yavaş ölüyor." (L-13, Kadın, 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Daha *genç bireyler* de sosyal mekanların ve imkânların kırsalda hiç olmadığını ve bundan duydukları memnuniyetsizliği açıkça ifade etmektedir.

"Yapacak bir şey yok, ne yapacak çocuk burada. Akşam gezmeye gidecek bir yer yok." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

"Hayat burada çok zor çok market yok, kahvehane yok. Hiçbir şey. Burada hayat durmuş. Hani hayat çok zordur. Bir misafirin geliyor duracak, çay içecek yerin yok. İlla merkeze gideceksin, şimdi mazot da çok pahalı." (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

"Ama dışarıdaki adam ne zannediyor biliyor musunuz? Oh diyor adam ne güzel, köyde yaşıyorsunuz, müstakil evleriniz var, diyor. Hâlbuki sosyal yaşantı yok, çocuklar burada durmak istemiyor. Gençler tarımı istemiyor." (L-21, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Genç nüfusu kırsalda tutmanın çok basit bir yöntemi var. Köylü genç nüfusunun insan olduğunu unutmamaları, bunu genç nüfusa da unutturmamaları gerekiyor. Onların da bir sosyal hayatı olduğuna inandırılmaları gerektiğine inanıyorum. Benim çocuğum daha restorana gitmiş insan değil mesela. Örnek veriyorum; Antalya çocuğu gibi diskoyu, barı görmüş biri değil, on sekiz yaşındaki bir genç olarak. Benim çocuğum buradaki sisteme göre yaşıyor. Ben her iki yaşantıyı gören biriyim, Çağlayan Lisesi mezunuyum. Yat Limanı'ndaki Kulüp 29'u da biliyorum Hocam, Karaoğlan Parkındaki Falez Otel'de de yaşadım. Geldim Küçükköyde, burada da yaşadım, yaylasında, dağında da yattım. Ben burada yaşıyor çalışıyor olsam da mümkün olduğunca çocuklarımın bir şeylerden geri kalmamasını da sağlamak için çabalıyorum. Denizse denize de götürüyorum kızlarımı yemekse yemeğe, gezmeyse gezmeye de götürüyorum. Unutturmamaya çalışıyorum yani." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Köyde vakit geçirecek bir yer yok. Köye gelseniz ne yapacaksınız? Köyden biriyle evlenmiş olsanız, ne yapabilirsin köyde? Herhangi bir şey yapamazsın, ne olacak? Eşin de çalışmak isteyecek, e köy işini beğenmiyor. Köyde bir iş yapamayacak, sevmiyor zaten köy hayatını. Sosyal bir yaşam yok. Şimdi biz duruyoruz köyü sevdiğimizden duruyoruz. Şimdi dışarıdan gelen biri köyü ne yapacak, bir sosyal aktivite yok. Hani arkadaşlarınla buluşabileceğin bir yer yok. Gençlerin ilgisini çekecek bir yer olması lazım köyde." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

Kırsaldaki imkânların hâlihazırda kısıtlı olmasına ek olarak, topluluk üyelerinin sosyal yaşamlarını belirleyen temel unsurun *üretim biçimleri* olduğu görülmektedir. Bu bağlamda tarım ve hayvancılıkta izin ya da tatil günü olmadığı ve "canlının" insanı, insanın da canlıyı hiçbir zaman bırakamamasının getirdiği sınırlılığı vurgulamaktadır. Burada canlı ifadesi, sahip olunan hayvanlara belirtmek için kullanılmış olsa da bu istisnai bir kullanımdır ve çalışma boyunca anlatılarda hayvanlar için kullanılan yaygın tabir ekonomik işlevleri nedeniyle "mal" ifadesidir.

> "Bizim sosyal yaşantımız yok, çiftçileri dışardan rahat görüyorlar da ama ya öyle bir şey yok. Bizde vermeden almak yok. Hani şehirliler gibi değil. Öyle şehirli insanlar geldi denedi battı, denedi battı. Dışardan görüldüğü gibi değil o. Kendin ilgilenmen lazım öyle elin adamıyla para kazanılmaz, elin adamı için senin hayvanın aç kalmış, hiç önemli değil, o ona göre bakar. Sen kendin başında olursan takip edersen daha iyi bakarsın." (L-16, Erkek, 63, ilkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Yalnızca yaz sezonunda tempo bir tık fazladır. Kışın da yoğunluk eşittir ama günler kısa olduğu için gece istirahat saati biraz uzundur. Tatil yok, ekstra bir şey yok, hafta sonu yok. Yılda iki, üç sefer ineklere baktıktan sonra akşam sekiz buçuk, dokuz gibi Antalya'ya gideriz, çocuklarla deniz sefası yapabilirsek ne mutlu bize. Hayvan insanı bırakmaz, toprak olsa bir, iki gün izin alırsın bağdan, bahçeden de canlı, insanı hiçbir zaman bırakmaz." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Sosyal yaşantı sıfır. Hani çalışan arkadaşlar pazar günü geziyorlar. Bizde ne pazar var ne cuma var, her gün çalışıyoruz." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

> "Hocam hayvancılıkta 24 saat çalışıyorsunuz. Burada otele gelince 8 saat çalışıyorsunuz, konforu tercih ediyor aslında paraya, ben öyle düşünüyorum. Yani bayram yok seyran yok, cenaze yok, hayvancılıkta gece gündüz yok. Burada sabah sekiz gittin akşam beşte geldin veya işte gece 8 gittin sabah 8 geldin neyse. Öyle olunca hayvancılığı bırakıyor insanlar. Ben kendimi söyleyeyim 2011'de ben bir hesap yaptım. Ben 50 koyun alsam oturdum bir Yörük'le hesapladım. Gider şudur gelir şudur, falan filan diye 50 tane koyun ben gütmeden ahırda yattığı halde hazır yem hazır suyla benim aylık maaşımı karşılıyordu. 50 koyun bakın hiçbir şey yapmıyorum. 50 koyun duracak. Kuzusunu satacağım, yem hazır su hazır her şey hazır. Benim maaşımı karşılıyordu. 100 olsa 2 kat olacak maaşımın ama 24 saat cazip gelmiyor bu sefer. İşte bir yere gideceksin gidemiyorsun, cenazeye gidemiyorsun, ondan millet ben öyle olduğunu düşünüyorum yani ondan tercih etmiyor, konforu öne alıyor. Aslında sosyolojik işte..." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Gündelik hayatın değişen sosyal örüntülerine ilişkin sosyal mekânların ve imkânların olmayışına ilaveten en sık dile getirilen noktalardan biri; tarım, özellikle de hayvancılığın zaten kısa süreli dahi olsa bırakılamayan bir faaliyet oluşu, değişen sosyoekonomik koşullar

nedeniyle geçim faaliyetlerini sürdürebilmenin kendi emek güçlerine daha çok yüklenmekten ve masrafları düşürmekten geçtiği, bu nedenle çalışmaktan başka hiçbir şeye vakit ayıramamalarıdır. Bu bulgu hayvancılığın yaygın olarak yapıldığı Korkutelili katılımcılar arasında görülmektedir.

> "Burada şu anda bahçeyle uğraşıyoruz. Sıcak öğleye doğru rahatsız ettiği için sabah erken kalkıyoruz. Biraz bahçede yapacak işleri yapıyoruz. Sonra gelip burada kafayı vurup dinleniyoruz. Öğleden sonra bir daha çıkıyoruz, o şekilde devam ediyor. Valla çok fazla kendimize zaman ayıramıyoruz. Örneğin ben yüzmeyi denizi çok seviyorum, inanır mısınız? Geçen sene hiç denize girmedim, gidemedim, Antalya'ya. Bu sene gidebilir miyiz, gidemez miyiz bilemiyorum da gitmeyi düşünüyorum, sağlık açısından da yararı var. Bizde tabi ki yaşlılığın verdiği diz ağrısı bilmem ne ağrısı, romatizma var. Aslında deniz iyi gelecek ona. İşlerden dolayı maddi durumdan dolayı bilhassa maddi durumumuzdan fazla kendimize zaman ayıramıyoruz. Yani öyle tiyatro, sinema, bilmem ne falan onlar zaten geçti. Gezmeye hiç ayıramıyoruz. Unu elemiş duvara asmış derler öyle burada. Tabi gençler gibi bir üretim yapamıyoruz elbette ki ama gene de değerlendiriyoruz zamanımızı ekilecek yerleri ekiyoruz. Genç nüfus genelde Antalya'da çalışıyor, hep burada yaşlılar var. Maalesef çocuk olmadığından dolayı okulumuz kapandı. İmam efendilere köyler teslim edildi." (L-1, Erkek, 66, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> "Hayvanlar günlük periyodik sabah akşam bakımı var öyle. Hayvanları bırakma yani bir yere gitme şansımız yok. İneklerle beraber gidebilirsek anca (gülüyor). İşin gerçeğini söyleyelim. Sosyal yaşantı yok. Bu işi aile işletmesi olarak yapanlarda. Ha insanlar kendileri patron, işçi tutup işçiye yaptırıyorsa onlar için değil, onlar farklı. Bizim gibi aile işletmelerinde sosyal yaşam yok. Yani sabah yemlemeyi yaptığında en fazla örnek veriyorum. Sabah sekiz buçukta bitirdin işini dokuzda evinden çıktın akşam en geç dörtte yine hayvanların başında olman lazım." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Valla bir sabah altıda, altı buçukta falan kalkarız, kahvaltıyı yaparız. Ondan sonra ineklere bakarız. Ondan sonra bağ bahçe işleri, işte ilaç olur. Ondan sonra meyve toplama olur. Bugünlerde genelde meyve toplama oluyor. Hele işçi olduğu zaman yatsı zamanı girersin eve, işçi olduğu zaman akşam yemeği hazırlar hanım. Akşamdan yemeği yapar, sabahtan o da gider işçiyle. Şimdi mesela bugün bu ilaç oluyor. Bu sefer nadasların ikilemesi oluyor, ot çıkıyor onu yapıyorsun günlük iş çıkıyor, ya köyde hiç iş sorunu yok. Mesela bir kar yağar, yağmur yağarsa ancak o zaman istirahat oluyor. Çiftçilik öyle… Geliyorsun burada ineklere bak, keçilerin eski ev var orada oraya gidip bak yani bizi zorluyor artık bahçe de çok zor, işçi de bulamıyorsun çoğu zaman geldi akşam namazı giriyoruz eve. İşte ablan yemek yapar. Ben salata yaparım o şekilde yani." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Kooperatif Temsilcilerinin anlatıları da bu bağlamda yerel halkın ifadelerini destekler niteliktedir.

> "Sabah saat altıda kalkıyoruz, onu sağdım ettim, baktım yaptım derken saat 11'e kadar onunla uğraşıyorum. 11'den sonra 3-4 saat boşluğun oluyor, yine aynı şey dönüyorum. Cumartesi pazarın yok,

mesai yok. Aynı şey, bir saat içinde olmadı mı akşam hayat duruyor." (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Zor ama şu sıcak ortamda. Erken kalkıyorsun, hayvanlara iniyorsun, hayvandan çıkıp kahvaltı hazırla, işe yetiş falan olup gidiyor. Seviyoruz ya severek yaptıktan sonra sıkıntı olmuyor. En azından sabah ve akşam ilgilenmek zorundayız onlarla. Buradaki görevim de var, burada haftanın altı günü mesai, pazar günü tatil diye bir işleyiş yok. Örneğin, bugün salı olmasına rağmen istediğim yere gidebilirim, buradaki işlerimi halleder, yapılacak şeyleri bitirip çıkabilirim veya işim bitmedi akşam saat on bire kadar da durabilirim, pazar günü çalışabilirim. Önemli olan burada işimi aksatmamam. Bu sebeple evimin, bahçemin işlerini yapabiliyorum, sıkıntı olmuyor. Tatil olayı bizde yok ama akraba gezmesi ya da pikniğe giderek değerlendirebilirsin. Günlük yaşamdan kopma şansımız yok, hem sosyallik olarak kopmak yok, hem hayat standartlarındaki yaşamdan kopuş yok. Standart ne fazla ne eksik." (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Dolayısıyla kırsalda sosyal hayatın değişen örüntüleri, geleneksel pratiklerin devam etmesine rağmen, gençlerin sosyal imkanlara erişim eksikliği ve üretim faaliyetlerinin getirdiği zaman kısıtlamaları ile şekillenmektedir. Sosyal ilişkiler ve geleneksel dayanışma ağları zayıflamakta, teknolojinin etkisi ve ekonomik zorluklar bu durumu daha da derinleştirmektedir. Bu bağlamda, kırsal toplulukların sosyal hayatını canlandıracak politikaların geliştirilmesi ve sosyal mekanların artırılması gerektiği anlaşılmaktadır.

3.5.1.4. Kalkan Köy Tüzel Kişiliği, Artan Yapılaşma, Kır-Kent Etkileşiminde Yeni Karşılaşmalar

Bir gecede köy tüzel kişiliğini ortadan kaldırarak yapısal, sosyoekonomik ve idari boyutları ile büyük bir değişimi beraberinde getiren 6360 sayılı Büyükşehir Yasasından bu toplulukların da nasibini aldığı görülmektedir. Kumluca'da araştırmanın yapıldığı mahallelerin tamamen seralarla kaplı olması, Manavgat'ta aşağı mahallelerin büyük oranda turizmle ilişkili olması ve yukarı mahallelerin ise konumları dolayısıyla yapılaşma için tercih edilmemesi bu anlamda bariz bulguları beraberinde getirmese de Korkuteli mahallelerinin hem yasanın neden olduğu tarımsal uygulamalardan kaynaklı sorunları hem de değişimin neden olduğu birtakım kır-kent etkileşiminde yeni karşılaşmaları ve çatışmaları beraberinde getirdiği görülmektedir. Burada; kendini "köylü" olarak tanımlayan, oranın yerlisi olan, tarımsal üretimi ve kısmen de olsa geleneksel köylü yaşam biçimini devam ettiren bireyler ile kentten sezonluk ya da tamamen kaçan, prefabrik yahut betonarme evler yaptırarak, kiralayarak ya da satın alarak kendi gıdasını yetiştirmek ve benzeri kırsal ile özdeşleşen pratikleri deneyimlemek için kırsala "rekreasyon" amacıyla gelen ama kentli yaşam biçimini de beraberinden getiren ya da getirmek isteyen bireyler arasındaki karşılaşmalar ve çatışmalar kastedilmektedir.

Katılımcılar arasında köy tüzel kişiliğinin değişen statüsüne ve bunun yarattığı etkilere ilişkin olumsuz görüşler ön plana çıkmaktadır. İdari sınır olmamasının ve mahalle ölçeğinde karar alamamanın getirdiği tarım ve hayvancılık uygulamalarından doğan sorunlar, değişen statü ile birlikte yitirilen imkânlar ve avantajlar ve değişikliğin kendi fikir ve görüşleri alınmadan yapılmış olması bunlardan bazılarıdır.

> "Bakın notlarınızın arasına alabilirsiniz. En büyük tarıma ve hayvancılığa sekteyi vuran, sırf köylünün elinde 1930'lara,1920'lere dayanan "mera ve köy kanunu" bir gecede, bir gecede bir rant uğruna bizi mahalle yapmalarından geçti! Bir rant uğruna… Neydi dertleri? Köy tüzel kişiliğinde olan meralar ve boş alanları nasıl gasp edip paraya çevirebiliriz. O bitmez tükenmez iştah bizi bitirdi. Bir gecede…" (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Bir köyün neye ihtiyacı olmaz ki? Biz birçok şeyleri çözmeye çalıştık ama şimdi büyükşehir yasasına geçtiler. Köylerin ihtiyaçlarının hiçbirisine cevap vermedi. Niye vermiyorlar? Asfaltı kazmaya müsaade ediyorlar. Parasını alıyorlar ama gelip de yama yapmıyorlar. Büyükşehir yasası işte bir tek minibüs, durak, 25-30 tane de konteyner. Onun dışında büyükşehir yasasından köylerin faydalandığı bir şey yok." (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "9 sene oldu, 9 sene Antalya'daki parklarda görmüş olduğunuz doğal taşlardan bir parkımız vardı daha önce Yelten Belediyesi döneminde. Bu park kaldırıldı. Beyaz mermer taş koyuldu. Atatürk büstü bir buçuk metreydi, 2 buçuk metreye çıkarıldı. 9 senede yaptıkları hizmet bu. 9 senede otobüs ulaşımı vardı, kaldırıldı. Yelten kalkışlı Antalya dönüşlü günlük 9 sefer araç vardı. Ne oluyordu biliyor musunuz? Buradaki insanların hayatı kolaylaştırıyordu. Artı burada hayat kolaylaşınca kızına oğluna gidebiliyordu veya Korkuteli'nde tarıma dayalı bir iş yapıyorsunuz, lojistiğiniz yok. Araç imkânınız bu kadar yok, kömürdür gübredir, efendim hale sebze gidecektir, halden gelecektir. Bunların hepsini bu araçlar taşıyordu. Şimdi mümkün mü? Yani bu durum bu. Büyükşehir yasası, hayatımızın her alanını kolaylaştıran neyimiz varsa aldı götürdü. Bizde iktidarıyla, muhalefetiyle masanın arkasına geçen herkes farklı bir güç oluyor." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Büyükşehir'in bize bir faydası yok şu an hiçbir faydası yok. Mesela bizim buradaki kullanılmayan okul binasını milli eğitimden düşürtüp Büyükşehir'e geçirttik sosyal tesis yapmak için. Büyükşehir para yok, biz yapamayız dedi. Biz de siz projeyi çizin biz hayırseverlere yaptırırız dedik çünkü onlar projesini çizmeden yapamıyoruz. Bu sefer de onlar, projesi çizilince yapılmak zorunda biz nasıl güvenelim yapılacağına diyorlar. Şu anda öyle kaldık, yaptıramadık da öyle duruyor. Büyükşehir'in bize hiçbir getirisi olmadı. Bizim ana yollar büyükşehrin, içerideki yollar Korkuteli Belediyesine ait. Yolların halini görüyorsunuz ama yaptıramıyoruz. İncecik bir asfaltta koklattı geçti. İşte denetim olmadığı için oluyor bunlar. Zaten bu değişiklikle beraber muhtarın bir yetkisi de kalmadı. En basiti şimdi bu Büyükşehir'e geçince bizim sınır olayı da kalmadı. Diğer köyler hayvanı getirip burada güdüyor. Bizimkiler oraya götürüyor. Bundan bizim başımız ağrıyor. Yani bunun da sıkıntısı var. Ondan sonra eskiden mesela koruma vardı, oradan biri yasak olduğu halde gelip burada otlatırsa aza yakalayıp getiriyordu, ceza

ödemek zorunda kalıyordu ama şu anda hiçbir şey yok bitti. Artık biz şikâyet ediyoruz, Jandarmaya. Jandarma Tarım İlçeye bildiriyor tarım ilçe gelip bakıyor falan. Yani artık adam hayvanını buraya getirdiğinde o an yapabilecek bir şey yoK müdahale etme şansın yok." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Kırsal Kalkınma Kooperatif Başkanının ve Manavgat'tan M-32'nin ifadeleri de Korkuteli yerel halkının anlatılarıyla benzer sorunlara işaret etmektedir.

"Şimdi bir de burası daha önce belde idi. Büyükşehir yasasıyla burayı Korkuteli'nin mahallesi yaptılar. Daha önce Belde olduğumuz için bizi ORKÖY'den çıkardılar. Köy statüsünde olan yerlere devlet Kırsal Kalkınmadan çeşitli destekler veriyor. Mesela düve veriyorlar %50'si hibe, iki yıl ödemesiz beş yılda ödeme imkânı vs. bunlardan yararlanamıyoruz biz. Karşıda 20 hane köy var bu yardımlardan faydalanıyor. Ancak biz yararlanamıyoruz." (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-Hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Köyün önünde 6-7 dönüm bir tarla var. Daha önce bunu Muhtar efendime söyleyeyim, köyün ihtiyar heyeti ya da ileri gelenleri sana verirlerdi. 5 liraya 6 liraya icar olarak yıllık sen sürerdin. Şimdi Büyükşehir Yasası geleli, alalı burayı ne birine veriliyor, eken de yok diken de yok. Ucundan sel gelip yırtıp gidiyor, tarlalar tarlalık özelliğini kaybetti. Benim evimin önünde 200 metrekarelik bir yer var, 20 biber ektim, 6 tane patlıcan 3-4 tane de işte mandalinadır, zeytindir veya mersindir, birkaç tane ağaç var. Sadece bu 6 patlıcana verdiğim su 1100 TL su parası gelir mi kızım, böyle bir şey olur mu, düşünebiliyor musun? 1100 TL su parası geldi. Bu sene de lanet olsun ekmiyorum dedim, bomboş evimin önü. Gördün mü, bomboş duruyor bomboş! Ayda 15 ton müsaade var. 45 tondu düşürdüler 15 tona." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

Büyükşehir Yasası üreticiler için aynı zamanda *artan maliyet*ler anlamına gelmektedir. Tarımsal üretimin temel girdilerinden biri olan su ve elektriğin artan fiyatı nedeniyle, üretimin sürdürülebilirliği konusunda hâlihazırda sıkıntıda olan üreticiler örneğin "suya kentli bir birey ile neden aynı parayı vermek zorunda" bırakıldıklarını sorgulamaktadır.

"Bir de şey oldu ya; Antalya'nın mahallesi oldu, Antalya gibi ödeniyor. Şimdi inekler suyu içiyor, 500 lira su faturası ödedik. Elektrik öyle, inekler makineyle sağılıyor. Hayvancılığa destek yok, elektriği suyu uygun yapmaları gerekiyor. Üretiyor bir kere üreticiye teşvik… Elektriğe suya indirim yapılabilir mesela böyle şeyler köyde ama o da yok. Mahalle olması da çok dezavantajlı oldu buranın. Yanlış bir uygulama aslında da işte ne düşünüldü bilmiyoruz." (L-13, Kadın, 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Şu anda ben yeni nesle mesela nasıl yap diyeceğim. Ha bu arada sadece sorunumuz kuraklık ya da artan maliyetler de değil. Şimdi sağ olsun Büyükşehir Yasası çıkardılar. Şu anda ahırlara 5000-6000 lira sadece su parası veriyorum. Elektrik faturası evle ahıra 2000 lira geliyor." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Büyükşehir yasasının nasıl mı etkisi oldu? 2500 lira içme suyu parası geliyor bana." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Büyükşehir yasasını şöyle düşünün Konyaaltı'ndaki Lara'daki bir insanla hemen hemen buradaki üreticinin kullandığı su parası aynı. Ha gelip de burada büyükşehir bir yatırım yaptı mı? Sadece bir 700 metre boru döşendi Menderes Türel zamanında tamam, başka hiçbir şey. Ve kaynak suyumuz vardı bizim elektriksiz gelir depoya. O yeterlidir zaten bizim. Hiçbir masrafı yok. Yani suyu çıkarma masrafı yok, altyapı masrafı yok. Hadi olduğunu da düşünelim, benim şu andaki kooperatifte sulama suyu olarak sattığım su ASAT'ın suyundan ucuz. Düşünebiliyor musun? Ben de sonuçta sondaj suyu satıyorum. ASAT'ın suyu şu anda benden pahalı. Ha tamam, bunun yanında büyükşehir ödenek ayırdı, ayırdı da geçen sene hesapladığımızda bizim içme suyumuz daha ucuzdu. Bunun neresindeyim ben yani? Ben aylık bir işletmede 4.000 TL su parası verirsem yıllığını siz hesaplayın, 50.000 TL para yapar. E 50.000 TL de benim ahırımda iki tane büyük hayvanıma denk geliyor. Zaten ben hayvanlardan ne kazandım, ikisini suya verdim. Bunun 2 ya da 3 tanesini veteriner masrafına denk gelir yıllık. E 4 tanesi zaten gitti, ne yaptı 100.000 TL. Benim zaten hayvancılıktan yıllık 100.000 TL gibi bir kazancım yok ki. En basit olayı bu, daha bunun yanında ekstra mazot girdim var. Ekstra mutlaka bir arıza giderin olur, işçilik masrafın olur." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Bir gecede yerinde "kentlileştirilen" bireylerin karşılaştıkları en büyük değişim kuşkusuz tarım alanlarının yapılaşmaya açılması ile birlikte arazi satışlarının hızlaması olmuştur. Artan yapılaşma ile birlikte gelen emekliler ve yazlıkçılar, pandemiden sonra katlanarak artmış ve bir kısmı yıl boyu ikamet etmeye başlamıştır. Rant ekonomisinin etkisi ile bu sürecin de oldukça pervasız ve plansız geliştiği görülmektedir. Zira arazi toplulaştırmanın da yapılmaması sonucu tarım alanları arasında kalan 1-2 dönümlük yerler dahi "Tiny House çılgınlığı" ile yapılaşmaya açılmıştır.

"Şu anda Korkuteli'nin nüfusu çok arttı, niye? Hep yazlıkçı, Antalya'dan yazın işte eşimiz, dostumuz, akrabamız geliyor. Adam 2 ay durup gidiyor ama yerli halk bitiyor! Kışın 20-15 bin insan ancak kalıyor. Kışın 15 bine düşer nüfus." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Devlet toplulaştırmayı yapsaydı burada hiçbir şey satılmazdı. Küçük tarlalar çözülseydi kimse bir şey alamazdı ama yapmadılar. Yıllar önce belediye buradayken bunun peşine düşülmüştü ama halkımızın onda hatası var, halkımızın gönlü olmadı, düşünemediler. Şimdi de ne oldu, birkaç dönüm olan yerlerimizin hepsi satıldı. (Biz konuşurken bir anda küçük çaplı bir hortum çıktı ve görüşmeci 'havanın dengesizliğini görüyorsun değil mi? İşte artık hep böyle' dedi). Yani bütünleşmiş olsaydı hiç bu kadar ev (yazlık) olmazdı. Çünkü alanlar 1-2 dönüm alıyor. Öyle olsa her arazinin başında da bir su olurdu hava yağmadığında da yine de verim alınabilirdi. Çiftçiler için en önemlisi arazi toplulaştırma. Arazi bütünlendirdiği takdirde kimse satmaz. Olmadı kaldı gitti. Ben burayı bütünlemek için çok para verdim." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"800 civarı olması lazım bizim köyün nüfusunun fakat bizim burada yazlıkçı dediğimiz nüfus çok var. Mesela; Yazır, Bozova, Çomaklı, Yelten, Korkuteli Merkez bire 4 kat, bire 5 kat, bire 10 kat nüfusu artıyor yazın. Hatta anlamanız açısından mesela bir yerli muhtar adayı gelse bir tane de yazlıkçı muhtar adayı olsa, yerli muhtar adayının kazanma şansı hiç yok, o derece bir yüklenme var buralarda. Tabi buranın da işte; gündüzlerinin biraz sıcak olması akşamlarının ise serin olması ve rutubetin olmamasından kaynaklı tercih ediliyor." (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

"Aldığımız yer ekin tarlası öyle bahçeli köy içi değil, köy içlerine yetecek para kalmadı. Yazlıklar çok yüksek fiyatlar, yazlıkçılar arttırdı. Yazın nüfus çok artıyor. Mesela şu yol üzerindeki yer var. Orası tamamen yazlıkçı dışarıdan yerleşme yani." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Tüm bu gelişmeler arazilerin değerlenmesine neden olurken, kimilerinin bundan memnun olduğu kimilerinin ise artık tarım için yeni topraklar satın alamaz ya da kiralayamaz hâle geldikleri görülmektedir.

"Yazlıkçı burada az, beşte bir ancak yani. Yazlıkçı olsun istiyoruz. Ama su sıkıntısı vardı. Geçen yıl bir tane depo yapıldı, su sıkıntısı biraz çözüldü ama tabi adam akarsuyun olduğu yere gidiyor. Yeşilyayla'da, Çomaklı'da barajı var daha serin olduğu için oraya gidiyor. Şimdi bu tozun içine gelse ne çıkar? Dediğim gibi yoldan komple toz geliyor. Adam dışarıya balkona çıkıp akşam yemeği yiyecek; buradan bir araba geçti mi yemeği yiyemezsin. Evet sıkıntı o." (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-Hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Pandemiden sonra da bu sefer aşağıdan yukarıya alıyor. Şu anda burada apartmanda oturan bir insan ya köyden diyor bir yarım dönüm yer olsun. Bir bağımız bahçemiz olsun. O şekilde çok göç aldı. Fiyatlar ondan çok etkilendi. İnanılmaz arttı. Belediyenin bakanlığın belirlediği alanlar var. O alanın dışında yerlerde inşaat yasak belediye durduruyor, kaçak olmuş oluyor. Köy yerleşim sahası var köyün merkezinde, o sahanın içinde serbest de onun dışına çıktığın zaman yasak. Onu aşabilse insanlar abonelikleri aşabilse kaçak maçak şu anda yapılaşma artacak. Yani o tutuyor şu anda biraz, tersine göç var şu anda. Yangın üstüne ilave oldu. Pandemi o şeyi yarattı, o yasaklarda buralarda kapalı kalan insanlar, işte çiftçilere serbestlik yapıldı ya. Ziraat Odası kayıtlarına git bak pandemi döneminde 2 katına çıkmıştı çiftçilik faaliyeti, dışarı çıkabilmek için hafta sonu. Normal küçük tip çiftçi belgesi aldı herkes dışarıya çıkabilmek için. Vakit de geçirdiler yani orda birer ikişer oda küçük evler. Külcüler dediğimiz yerde daha çok. Bir iki gün geçirebileceğin bahçe evleri var." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

"Mesela pandemiden dolayı köye çok yabancı geldi. Millet mesela Konya'dan, Van'dan, Ağrı'dan, Sivas'tan çok buradan ovadan yer alan oldu. Adam bir konteyner oturtuyor veya bir küçük yer yapıyor. Onlar çiftçilik yapmıyor ama yaşamaya geliyor. Ne oluyor işte adam emekli oluyor, işte orada 3-5 daire sahibi oluyor. Bir yazlık yapıyor. Ama yaşamaya geliyor yani bir faaliyeti yok, katkısı yok hatta köye daha çok zararı oluyor. "Elektriğim yok, suyum yok, telefonum yok, internetim yok... Hizmet istiyor (gülüyor)." (L-Muhtar-2, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Artan yapılaşma ile artan nüfusun, bir diğer ifadeyle araba yıkayan ya da hobi bahçesinde domates biber yetiştiren kentli bireylerin ya da yerlilerin tabiri ile "yabancıların" ihtiyaç duyduğu hizmetler özellikle de su, hem kaçak vurulan sondajlar yoluyla yeraltı sularını azaltmakta hem de eskiden kışları pek kullanılmayan yeraltı sularının kışın da dinlenememesine yol açmaktadır.

> "Tabii tabii bilmiyorsun ki, kullanıyor haberin olmuyor zaten. Bilemiyorsunuz işte araç yıkıyor, ağaç suluyor, bahçe işte hobi amaçlı domates biber ekiyor, basıyor suyu. Biz ne yapıyoruz burada, dolayısıyla benim farazi konuşuyorum, hayvanlarım susuzluk çekiyor. En basitinden şu oturduğumuz şu cevizleri ben hiçbir zaman şebeke suyundan babam sulamaya çalışır, ben sulatmam mesela. Bilinçli olacaksınız bu konuda çünkü ben bu ağaçları sularsam benim hayvanlarım susuzluk çekiyor." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "Su durumu sakat. Yani buralarda çok fazla bir suyumuz yok. Sadece yer altı suyu var. O da zaten ovada herkese sıra gelmiyor, insan çok yani. Sulayan çok, yabancı da çok… Herkes arazilerini sattı yabacıya, çok arazi satıldı… Suya da talep çok oluyor, o da zaten yetmiyor, sıra gelmiyor yerine göre. Çok sulak bir bölge değil bizim bölge. Tabi yazın nüfus kışa göre artıyor biraz yani. Biraz da şu Hacıbekar diye bir yer var, orada yazlıkçı çok. Ama bu çevrede yine de en az yazlıkçı bizim köyde var yani. Bugün Yeşilyayla'da çok, Yelten'de çok, belde olmasına rağmen bizde yine az." (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Az az günlük ikişer saat ikişer saat, 2 saat sabah çalışıyor, 2 saat akşam çalışma usulüyle. Sulama yapabiliyoruz, o derecede gitti. Bunda mesela Büyükşehir Belediyesinin hemen bizim 600 m kadar aşağı tarafımıza açtığı ASAT'ın, içme suyu sondajlarının çok büyük etkisi oldu. Çünkü 12 ay su çekiyorlar. Daha önceden de kuraklık oldu böyle ama o kadar etkilememişti. Neden çevredekiler sadece sulama sezonunda bütün sondajlar çalışıyordu. Örnek veriyorum, 5 ay çalışıyorsa 7 ay dinleniyor, yatıyor. Hiç kimse sulamada kullanmıyordu. Ama şimdi orası 365 gün 24 saat su çekince, bu bölgeyi çok etkiledi yani. Bir de çok yakın mesafede 4 tane ASAT kuyu vurdu. Onun çok büyük etkisi oldu çevredeki sondajlara yeraltı suyuna. 4-5 yıl oldu. Büyükşehir yasasından sonra yapıldı, işin gerçeği burada Yelten arazisine vurmak istediler. Köylü karşı çıktı, kendi sınırlarında istemedi. Sulama kooperatifimiz vardı, sulama kooperatifinin kuyularına yakın olduğu için kooperatif engel oldu. Gittiler Bozova sınırında 500-600 metre aşağımıza vurdular. Yani daha önceki yıllarda da kuraklık oldu da etkilenmemesinin sebebi, dinleniyordu. Şöyle, sulama sezonunda herkes 3-4 ay kullanan ektiği ürüne göre en fazla 5 ay kullanan vardı, 7 ay yatıyordu sondajlar, 7 ay su çekmiyordu. Ama şimdi bunlar 365 gün 24 saat sürekli su çekiyor. Çaykenarı falan ova köylerine su veriyorlar." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Kırın yeni sakinlerinin kaynaklar üzerinde yarattığı artan baskıya ilişkin yerel aktörlerin anlatıları yerel halkın anlatılarını destekler bir niteliğe sahiptir.

"Büyükşehir'in mesela bizim bu dönemde buralarda yaptığı bir çalışma oldu. Sondaj içme suyuna. O da yaklaşık 4 tane, 5 tane sondaj saldı. Buradaki suyu aldı Tahtalıbeli'ndeki yazlıkçıların olduğu bölüm var. Oraya Karataş köyüne verdi. Normalde oranın içme suyu kendine yetiyordu. Bu bölümde de ne yaptı? Bizim Bozova'yla aramızdaki sınırı, Bozova'yı kuruttu şu anda, bizim suları da şu anda bitirdi. Sıra Çomaklı'ya geldi. Çomaklı tam bir havuz şeklindedir. Şu anda orada da 4 tane kuyu var, sürekli sondajlar çalışıyor. Şu anda bizim sondajlar can çekişiyor. Bahçeler gitti, gidiyor sular. Herkese 40 günde mi gelir artık su, 35 günde mi gelir, ne kadar zamanda gelirse… Sonuçta orada her köyün kendine yeterli bir suyu vardı. Bir tarafa yeşerteceğim derken bir tarafı kurutuyor aslında. Köylere bu yazlıkçıların gelmesi aslında çok iyi değil, iyi değil." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-Hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Yazlıkçı artıyor her yıl. Bana sürü yeri soran var işte Antalya'da memur, amir arsa soruyor. Suyumuz yetmiyor zaten 4-5 senedir. Bir dönüm iki dönüm yer alıyor, sebze dikiyor vatandaş. İçme suyunu sebzede kullanıyor ağaçta. Suyumuz yetersiz yani şu anda. E yeraltı sondajı var, Beydağlarından geliyor içme suyumuz da kaynak suyu. Bahçeler için de vuruluyor yasak ama vuruluyor. Yer altı sularımız da bitiyor bu şekilde yani DSİ'ye bildiriyoruz ama fazla şey yapmıyorlar. Yani salmasalar iyi ama vatandaş mecburen bahçesi var, kuruyacak, su olmazsa kuruyacak yani. Yeraltı su seviyesi de giderek düşüyor." (L-Muhtar-4, 45, Erkek, İlkokul, Çiftçi)

"Bu anlamda suya yüklenme durumu da sıkıntı. Yani burada en büyük sıkıntılarından birisi de bu köye gelen adam önce 2 dönüm bir yer alıyor. Oraya hemen bir su. Eğer köyün dışındaysa oraya hemen bir sondaj vurduruyor. Nasıl sondaj vurduruyor; gece gündüz kaş ile göz arasında oluyor. Oraya abone almak istiyor. Ta köyün 300 m dışında, ya köyün içme suyundan alacak aboneyi veya sondajı vurduruyor. Bu bizim için büyük sıkıntı. Öbür taraftaki adam da orada sondajdan domatesini, biberini sulayacak, kendine nafaka temin edecek. O sadece o 2-3 dönümün sevdasında, başka bir şey değil yani. Bunlardan bir biz değil belediye de mustarip, muhtarlar da mustarip. Muhtarlardan gelenler diyor ki, ya abi vermeyin gözünüzü seveyim, ama kanun demiş 2 dönümden aşağı olmayana çiftçilik belgesi verebilirsin. Benim elimde bir şey yok. Ya 2 dönüm yer için Antalya'dan kimler telefon ediyor? Bir duysan görsen tuhaf kalır. Yani aslında yazlıkçılar tamam ama suyu çok hoyrat kullanıyorlar." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Bu durumun kısa, orta ve uzun vadede yarattığı ciddi riskler bulunmaktadır. Büyüme odaklı rant ekonomisi nedeniyle bölgeye bu gidişle dönüşümlü su vermek zorunda kalacaklarını ifade eden ASAT temsilcisi durumun vahametinin farkında olunduğu ancak tedbir alma konusunda geç kalındığını açıkça belirtmektedir. Zira artan nüfus tarımsal üretimin bağımlı olduğu su kaynakları üzerinde fazladan baskı ve stres oluştururken aynı zamanda yapılaşma ile birlikte artan betonlaşmada da suyun toprakla buluşmasına yardımcı olmamaktadır.

"ASAT, 6360 yasa 2014'te çıktı ya büyükşehir yasası, önceden bizim su idaresinin yetkisi saydığım merkez 5 ilçeydi, diğer ilçelere bakmıyorduk. Serik'ten doğusuna bakmıyorduk, Kemer'den daha batısına bakmıyorduk, Korkuteli yetkimiz dışındaydı. Ama yasa sonrası 640 km sahil boyunca, Konya sınırı, Burdur, Isparta Denizli, Muğla Sınırını ile Antalya sınırının bütünleştiği dağlar da yaylalar da bizim

sorumluluğumuz içerisinde. Biz su hizmeti getirmeye başlayınca işte derin sondajlar vurup yüksek maliyetli olacak, su hizmeti getirmeye başlayınca veya başka bir havzadaki suyu oraya taşımaya başlayınca inanılmaz bir yapılanma var şu an orada. İmar komisyonuna da bir sunum yaptım ben. Burada artık imar açmayın felakete gidiyor Korkuteli diye Antalya Büyükşehir Belediyesi İmar Komisyonuna. İmar Komisyonuna verdiğimiz yemekte de şunu net bir şekilde ifade ettik, bu şekilde giderse Korkuteli'nde kriz çıkacak. Yani bugün 4-5 milyona sattığınız daireleri insanlar satamayacaklar ellerinde patlayacak. Çünkü suyu dönüşümlü vermeye başlayacağız. Bu çok uzun zamanda değil önümüzdeki 5-10 yıl içerisinde gerçekleşecek. Bunları uyarıyordum aslında uyardık. Yani o Korkuteli bölgesi de hakikaten bu konuda hızla oraya doğru gidiyor bu şekilde. Hiç kimse risk almıyor, hiçbir siyasi onu telaffuz etmek istemiyor. Rant inanılmaz gidiyor, büyümeye devam ediyor. Ovada her yer sera, Tarım İl Müdürlükleri, Bakanlıklar da bu işe seyirci kalıyor. Sadece karşı çıkan biz olduk ASAT olarak. Dediğiniz doğru yani felaket yaşanacak. Sizin o teziniz, siz göreceksiniz yani. Özellikle söylüyorum bunu, tezinizin sonucunu test etmiş olacaksınız maalesef." (ASAT)

"Maalesef bölgede bu tür hem imara dönük olarak hem de tarım alanlarının kullanılması ve sanayideki su ihtiyaçlarına dönük olarak destek politikaları yaratılmadı. Şu anda insanlar gözlerini kapatmış kulaklarını tıkamış bir felaketi yaşamak için heyecanlı ve duyarsız bir şekilde bekliyorlar. Durum böyle aslında bütün kurumların şehir refleksi bu. Belediyeler imar açmaya devam ediyor o bölgelere suni göç ve suni bir nüfus yoğunluğu yaratıyorlar. Bu da tabii nüfusu tetikliyor aynı zamanda yağmurun tarıma toprağa geçmesi için alanları asfalt ve betonarme yapılar ile kapattığı için yeraltı su tünellerinin beslenmesine engel oluyor. Tüketimi artırdığı için de mevcut su kaynaklarının hızlı bir şekilde tüketilmesini sağlıyor. Bu imarla ilgili genel çerçeve." (ASAT)

Tarım alanlarının imara açılması sonucu kendi arazilerinin değerlenmesi dolayısıyla önceleri yeni komşularından memnun olan yerli halkta, su arzında yaşanan sıkıntıların ardından rahatsızlıkların oluşmaya başladığı görülmektedir. Ne var ki yapılaşma ve hizmet talebi oluştuktan sonra görevinin su tedariki olduğunu ancak hâlihazırda mevcut potansiyelin tamamının kullanıldığını, dolayısıyla böyle giderse bir krizle karşı karşıya kalınacağını vurgulayan ASAT temsilcisi, çözümün imarın kısıtlanmasından geçtiğini belirtmektedir. Zira rekreasyon amacıyla başlayan hareketlilik, su hizmeti geldikten sonra bununla kalmamakta ve su kaynakları üzerinde kalıcı baskıyı artıran ekonomik faaliyetlere dönüşebilmektedir.

"Bizim görevimiz insanlara su hizmeti getirmek. Yani mesafe kurallara bağlı olmadan yani kurallara bağlı olarak da ama biz o insanlara su hizmeti vermek zorundayız. Bu konuyu çok güzel analiz etmiş iyi araştırmışsınız yani. Tamamen doğru burada eksik olan şey şu; ASAT Genel Müdürlüğü orada bir kentsel yaşam varsa devlet oraya bir onun yapısını yapmaya müsaitse ve orada bir yaşam varsa oraya su hizmeti getirmek zorunda. Biz sadece ulaşım yolunun olması gerek borunun döşeneceği bir yolun olması gerekiyor. Orada su ihtiyacı oluştuğu müddetçe biz oraya kaynak yetersizse sondaj vurup insanlara ulaştırmak zorundayız. Birinci sondaj yetmiyorsa ikinci sondajı vurup getirmek zorundayız. Bitinceye

kadar gidecek bu. Bununla ilgili DSİ'ye başvuruyoruz veya önceki kuyuları daha aktif hale getiriyoruz. Şimdi ASAT Genel Müdürlüğü Büyükşehir Yasası ile ne oldu? Tarım arazilerinde yapılaşma arttı. Biz de mecburen hizmet götürüyoruz tabii ki. Gücümüz var sondaj açıyoruz. İnsanlar o hizmeti kullanmaya başlayınca sadece yazlıkçılar gitmemeye başladı. Çünkü orada su olduğu zaman oranın varlığı değerlendi. Arsa 4 katına, 10 katına, 60 katına çıktı. Mesela bizim köyde 60 katına çıkmış geçen gün hesapladık. 2014'ten bugüne 60 kat değerlenmiş tarla. Yani 10 liraysa 600 TL şimdi dönümü. Dolayısıyla insanlar satıp tarlalarını bu doğa meraklısı insanlarla paylaşmayı tercih etmişler. Yani Konyaaltı'nda Ruslara Ukraynalılara ev satmaları, ev kiraya vermeleri gibi. Ondan sonra ne yapmışsınız ortağı çoğalmış tabi ki. ASAT Genel Müdürlüğü bu defa kaçak kullanımla ilgili yaptırımlar uygulamaya başlamış, sayaçlarına bakmış personelimiz gidip orada denetimlere başlamış. İnsanlar tabi suyu istedikleri şekilde yönetirken bu defa kural koyan bir idareyle karşılaşmışlar. Fakat biz sınırlandıramıyoruz yani "1.000 ton su çekeceğim", "sen niye çekmiyorsun", "ben bedelini ödüyorum kardeşim", lafları meydana geliyor. İmar affından dolayı da burada her şeyin ucu açık yani insanlar cesur davranıyor. Çünkü gelip yıkılmadığı için yapı, ne yapıyor atıyor yapıyı, Tinyhouse gibi bir sürü yapılar oluyor veya 2-3 günde bir yapıyı yapıyorlar ondan sonra imar affından dolayı devlet oraya izin veriyor, sen götürmek zorunda kalıyorsun suyu. Dolayısıyla bu artık paradoks gibi hani yumurta mı tavuktan, tavuk mu yumurtadan çıktıya dönüyor. Halbuki bunun kuralını çok rahat konsa, biz de buradan rahatsızız aslında. Yani biz köyde daha fazla su satalım da daha fazla gelirimiz olsun diye bir strateji gütmüyoruz." (ASAT)

"Ama bir elin parmağıyla sayılacak kadar bir bölgede sadece rahat yani potansiyel tam kullanmadığımız birkaç yer var. Onun dışında tamamen kullandık. Şimdi burada şu var; maksimum kapasiteyi kullanıyoruz o bölgeye nüfus artışı kentsel artış yani mesela köyde bir 150 hane var, bugün ise 150 hanenin yanına işte insanlar yazlık dediğimiz yani rekreasyon amacıyla bahçeler yapıyor, küçük mini bahçeler yapıyor, kendilerine ev yapıyorlar böyle artışlar var. Bir de siz su hizmetini sağladığınız için oralarda sera faaliyetleri başlıyor. Bu sera kültürü ile birlikte o coğrafyanın özelinde olmayan ama bir tarımsal faaliyeti angaje ediyorsunuz. Mesela 800 kotundaki bir yerde işte insanlar kışın işte fasulye ekerler veya meyvecilik yaparlar. Ama ne yapıyorsunuz siz oraya sera ile birlikte yılın 12 ayı tarımsal faaliyeti enjekte ediyorsun insanlar bunu da bir gelir kapısı olarak yaratmaya başlıyorlar. Bu neyi tetikliyor su tüketimini tetikliyor. Buradaki felaket şu; siz zaten kaynakları maksimum kullanıyorsunuz mesela Kaş'ın ve Demre'nin tüm köylerini etkileyen bir tane kaynak var, Gömbe su kaynağı. Gömbe su kaynağını şu an maksimum kullanıyoruz. Ama her geçen yıl Gömbe'de kar miktarı azalıyor, 1.500 rakamında kar miktarı azalıyor ve su miktarı da azalıyor maalesef. Kar azalıyor, su miktarı azalıyor biz maksimum su kullanıyoruz. Bu ne demek gelecek yıllara ait biz zaten olağan potansiyeli doğanın bugüne kadar keşfettiği en fazla maksimum kapasiteyi zaten kullanıyoruz. Bunun yükselme şansı yok daha fazla kapasitenin artma şansı yok. Çünkü şu anda maksimumdayız zaten. İklim değişikliğinden dolayı bu azalacağına göre bu kaynak daha da azalacak ama o azalma öngörüsünü hiç kimse dikkate almıyor ve şu anda o maksimumun üstüne çıkma noktasında insanlar yatırım yapıyor, ev yapıyor, konut yapıyor, sera yapıyor, faaliyetlerine devam ediyorlar. Bu ne olacak; bir müddet sonra dönüşümlü sular, yetersiz sular olacak. Şu anda biz nasıl yaşıyoruz özellikle yaz aylarında insanlar musluktaki suyu da bahçe sulamada kullandığı için köy yerleşim alanlarının birçok kısmında su yetersizlikleri, kesintiler vesaireler yaşanıyor. Bu da bizim hizmetlerimizi yerine getirememizi sağlıyor." (ASAT)

Tüm bu gelişmelerin kırın eski ve yeni sakinleri arasında gündelik hayat pratiklerinden doğan birtakım karşılaşmalar ve çatışmalar yarattığı görülmektedir. Kırsalda hâlihazırda yaşanan çözülmeye ve tarım arazilerinin kaybına bir de bu bağlamda çok farklı toplulukların yarattığı "kentsel bütünleşememe" eklenmiştir. Aynı zamanda bu anlatılar modernleşme süreçlerinin kırsal topluluklar üzerindeki etkilerini ve kentsel göçün yarattığı sosyal gerilimleri vurgulamaktadır. Bu bulgular yeni bir kır tanımının gerekliliğine ilişkin söylemleri doğrular niteliktedir.

> "Şimdi düşünün Suzan Hanım, ben bir sanayi sitesinden gittim yer aldım içine tadilat yaptırdım, ev yaptım oturdum. Yan taraftaki başladı demir dövmeye, diğeri hizar çalıştırmaya başladı. Bir sürü gürültü patırtı. Ben şikâyet edeceğim şimdi komşumu, arkadaş birisi demir dövüyor birisi bilmem ne diye. Bunu kontrole denetlemeye gelen kişi demir döven kişiye ceza yazar mı zabıta? Yazamaz. Ama şimdi öyle değil işte, köyde hayvanın kokuyor diye geliyor zabıta ceza yazıyor. Kanunun içi boş… Orada o hangi haklara sahipse köy tüzel kişiliklerinin tarımdan asla uzaklaştırılmaması lazım. O insanlar yaşayacaksa, onlara yer tahsisinde bulunacak. Ama tarım arazisi içinde buradaki üretim yapan kişilerin içinde bu kişilerin artması demek. Sorunların daha ayyuka çıkması demek." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Daha önce bizim köyde akarsular vardı mahallenin içinde 4-5 yerde. Önceden evde su yoktu. Adam hayvanını çeşmeye çıkarıyordu. Antalya'dan gelen bizim yazlıkçılar veya emekliler köyden gidenler dahil işte 'hayvanını çeşmeye salma affedersin pisliyor, mahalleye pisliyor, kokuyor bilmem ne' diye belediyeye şikayetçi oluyorlar. Sen de bu köyden gittin işte, yani böyle de bir sıkıntı yaşıyorduk. Şimdi artık çeşmelere salınmıyor herkes evinde suluyor. O da çok yüksek maddi bir yük oluyor tabi. Mesela ben ayda 3.000 TL su parası verdiğim zaman oluyor. Şimdi hayvan azaldı da... yani bir hayvan akşama kadar 4-5 teneke su içer mesela. Ya ne yapsan hepsi maliyet." (L-Muhtar-2, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Kırsalda yaşanan yeni karşılaşmalar ve yer yer çatışan gündelik yaşam ve üretim pratikleri hukuki ve idari karşılaşmaları da beraberinde getirmektedir. Kırsal alanlarda tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin, kentsel değerlerle ve yaşam tarzlarıyla çatışması, yerel halkın geleneksel geçim yollarını sürdürebilme haklarının kısıtlanması anlamına gelebilmektedir. Kırsal altyapı ve çevre yönetimi konusunda yaşanan değişiklikler ve kırın yeni kentli sakinlerinin kırsal çevreye adapte olma süreçlerinde yaşanan zorluklar, özellikle su kullanımı ve hayvan besleme gibi geleneksel faaliyetlerin kısıtlanması, ekonomik ve sosyal baskıları artırmaktadır. Kırsal yaşamın temel unsurlarının (hayvan kokuları, tarımsal faaliyetlerin doğurduğu gürültüler gibi) bu bireyler tarafından algılanma biçimi ve bu durumun köylülerin gündelik yaşamını nasıl etkilediğine ilişkin rahatsızlıklar açıkça ifade edilmektedir.

“Hani şu yüzden söylüyorum bizi de adam yerine koyan yok yani. Yani bize diyorlar ki öyle olsa, böyle de olsa sizin başka şansınız yok, siz yapacaksınız. Siz çalışacaksınız, biz yaşayacağız, diyorlar. Yüzümüze diyen insanlar var bunu ya. Hiç unutmuyorum, traktörle geliyorum. Sabahleyin bahçeye giden adamın grantuvalet gidecek hali yok ya. Adam balkonunda cumartesi günü, asgari ücretle çalışan bir kişideki mantıktan bahsediyorum. Eğridir doğrudur o ayrı. Adam çayını demlemiş sabah kahvaltı yapıyor. Selam veriyoruz, Allah’ın selamı. Diyor ki, "senin gibi adamlar çalışacak ki biz de böyle yaşayacağız". Ha bu topluma mal edilemez o ayrı, kişinin kendi sorunu. Ama genele baktığın zaman, orana vurduğun zaman sonuçlar ortada, malum. Yani bu insanlar yurtdışından gelmedi. Bu ülkenin çocukları, bu ülkenin sıralarını kullandılar. Bu ülkenin imkânlarını kullandılar. Eskiden de vardı bu ama bu kadar değildi. Yani tabii bunun sosyolojik olarak siyasetten kaynaklanan durumlara faturası çıkarılmaya çalışılsa da bunun çok farklı nedenleri var. Etkenler çok farklı.” (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

“Burası keşke geçmeseymiş, köylü kalsaymışız keşke. Bize ne faydası oluyor bir tek çöp topluyorlar. Durmadan yazlıkçı geliyor tarım arazilerine, prefabrik oldu her yer, kaçak yapılanma var tarım arazisine. Ne ara yapıldığını anlamıyorsun. Tarım sahası korunmayacaksa ne olacak? Bir geldi bizim yayladan indirdiğimiz suya ortak oldu elin yazlıkçısı… Neymiş de Büyükşehir’in, ASAT’ın, bizim sözümüz geçmiyor kendi getirdiğimiz suyumuza. Köylücek toplandık da getirdiydik biz bu içme suyunu dağdan, kendi imkanlarımızla. Kendi suyumuzda kendi sözümüz geçmiyor yani. Biz burada tarım yapacak suyu bulamıyoruz bir de üstüne yazlıkçılar geliyor yani ne kadar Antalya’da yastığı yorganı varsa yıkayacak, evlerinin önü tüm sebze senden benden fazla. Yazlıkçıların bütün evleri güllük gülistanlık. Bu içme suyunu salıyorlar onlara. Çok fazla arttılar. Antalya’dan geliyorlar yazın ve geneli de kışın da gitmez oldu. Kaçak yapılaşma var. Tarım arazileri bitiyor. Adam geliyor buraya bir ev yapıyor, “hayvan besleme”. Sonradan geliyor, bir de bize karışıyor. Şimdi ilaç atmamız gerekiyor bunu akşamları atmamız lazım. “Kardeşim akşam atma ilacını, ses yapma” diyor. Bir de bizde mesela suyun tonajı artınca fiyat artıyor. Ama öyle olunca su pahalanıyor ama sonra gidiyor. Ama onun için fiyat ne kadar artarsa artsın önemi değil.” (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

“Bakın size çok tuhaf bir şey anlatayım. Mesela biz bazı köylere gidiyoruz, yazlıkçılar geliyor, gelsinler tamam. Adam sabah kalkıyor diyor ki ya arkadaş ya sabah sabah niye gürültü ediyorsun yani uykumu niye bozuyorsun? Ya burası köy burada horoz ötecek. Affedersin samra kokacak, gübre kokacak burada, tamam mı? Ya o zaman bunun köy olmasının anlamı ne? O zaman gideceksin kardeşim Antalya'nın en güzel yerinden alacaksın evini orada olacaksın veya yazın mı geleceksin? Korkuteli'nin merkezinde kalacaksın. O zaman köye gitmenin bir anlamı yok. Yani köye gelmiş köylünün yaşantısına karışıyor. Ya buraya diyor samrayı niye döktün, buraya diyor tavuk pisliğini niye döktün, ya niye gündüz ekin biçtirip geliyorsun diyor, gürültü yapıyorsun, sap-saman çıkarıyorsun, diyor. O zaman bunun köy olmasının ne anlamı kaldı ya ben öyle görüyorum yani. Şu anda Korkuteli’nin nüfusu 200.000’den aşağı değil. Korkuteli’nin normal nüfusu 25.000, tam 8 kat artmış. Biz artmasın demiyoruz. Artsın Korkuteli’nin içinde artsın. Orada bir sıkıntı yok ama köye gelenler arıza çıkarıyor. Belediyeye şikâyet işte, hayvanların kokusundan duramıyoruz. Sabah namazından rahatsız oluyoruz… Ya sen sabah namazından rahatsız olacaksan niye köye geliyorsun? Köylü sabah namazıyla koyununu gütmeye gidecek, pancarını sulamaya gidecek ya işi var adamın ya rızkını oradan kazanıyor yani…” (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Anlatılar, kırsal tarımsal toplulukların Büyükşehir Yasası ve kentsel yayılma karşısında yaşadıkları sosyal, ekonomik ve kültürel dönüşümleri yansıtmaktadır. Bu bağlamda kaynak mülkiyeti, kontrolü ve sosyal gerilimler öne çıkmaktadır. Büyükşehir Yasasının, köylülerin kaynakları üzerindeki kontrolünü nasıl azalttığına dair örnekler verilmektedir. Kırsal topluluklar, kendi emekleriyle oluşturdukları su kaynaklarının kentsel kurumlar ve kırın yeni kentli sakinleri tarafından kontrol edilmesinden şikayetçidir. Bu durum, kırsal toplulukların kendi kaynakları üzerindeki mülkiyet haklarının zayıfladığı ve bu hakların kentsel otoriteler ve bireyler tarafından gasp edildiği algısını yaratmıştır. Kırsal kaynakların kentsel nüfusun talepleri doğrultusunda yeniden dağıtıldığı ve bu sürecin kırsal toplulukların dezavantajına işlediğini görülmektedir. Kırsal alanlar, kentli bireylerin taleplerine cevap vermek zorunda kalırken, kırsal toplulukların geleneksel yaşam biçimleri ve üretim pratikleri tehdit altına girmektedir.

Korkuteli Ziraat Odası Başkanı'nın anlatısı ise, kırsal yaşamın kendine özgü ritüellerini ve dinamiklerini vurgulamaktadır. Kırsal yaşamın doğal unsurlarından biri olan sabah namazı, hayvanların sesi ve tarım faaliyetlerinin getirdiği sesler, kentli bireyler tarafından rahatsız edici bulunmakta ve bu durum köylüler için ciddi bir problem teşkil etmektedir. Köylüler, kendi yaşam biçimlerinin kentsel beklentilere göre değişime zorlanmasını eleştirmektedir. Bu, kırsal yaşamın özgün unsurlarının kültürel sürdürülebilirlik bağlamında yeni karşılaşmalarla birlikte dönüştüğüne işaret etmektedir.

3.5.1.5. Değişen ve Değişmeyen Yönleriyle Köylülük

Anlatılar katılımcıların kendi yaşam biçimlerini ve sosyal konumlarını nasıl algıladıklarına dair zengin bir içerik sunmaktadır. “Köylülük”, bir taraftan yaşamın temel bir unsuru olarak görülmekte; ancak karşılaştıkları zorluklar ve çelişkiler de yoğun bir şekilde vurgulanmaktadır. Köylülük yaşamın vazgeçilmez bir parçasıdır ve “köylülerin yok olmasI yaşamın sonu” anlamına gelir.

> “Köylüsüz hiçbir şey olmaz. Türkiye’de köylüsüz yaşam olmaz. Köylü bitti mi yaşam da bitti demektir.” (M-19, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi)

Diğer yandan, köylülerin günlük yaşamıyla ilgili tasvirlerde sıkıntılar ve meşakkatler ön plana çıkmaktadır. Örneğin, çevresel şartlar ya da ekonomik çıkmazlar, çiftçilerin hayatını belirsiz kılan unsurlar olarak ele alınmakta, ekonomik değerlendirmelerde, çiftçilik ürünlerinin

düşük fiyatlandırılmasının yarattığı maddi zorluklar, çiftçilerin öz değerlerinin toplum nezdinde yeterince takdir edilmediği algısıyla birleşmektedir.

> "Valla buranın işte ayarı yok. Buranın az kafa kırıktır (gülüyor). Bakıyorsun yanıyor. Bakıyorsun uçuyor. Altına giriyor rüzgâr hep sacları havaya kaldırıyor. Valla bizi anamız babamız bizi dağda doğurmuş, dağda sürünüyoruz." (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

Toplumsal ilişkiler ve kişilik değerlendirmelerinde, köylülük bazen "cahillik" ve "kıskançlık"la ilişkilendirilirken, bazı anlatılarda ise bu durumun yeni nesillerde azalmakta olduğu belirtilmektedir. Yine de köylüler arasında "eğitimsizliğin" yaygın olduğu ve topluma uyum sağlamada güçlük çekildiğine yönelik bir algı söz konusudur.

> "Yani insanlar birbirine… Köylü nasıldır biliyor musun Suzan Hanım? Azıcık 3-5 kuruş para kazanıyorsa biri, diğerinin gözü onda olur. Yani fesatlık vardır köylüde, cahillik var. Onda olursa bende de olur, onda olursa ben de ondan faydalanırım diye düşünmez köylü. Köylü cahildir. Yani böyle bir kısır döngüde yaşıyoruz. Ama yeni yetişen nesilde böyle bir fıtrat yok ama yine de okumayan, toplum görmeyen cahil insanlar gene var. Yani kendini yetiştirememiş, topluma adapte olamamış insanlar hâlâ var. Böyle yani. Cahil kalmamızdan da tabii faydalanan insanlar çok fazla." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Çiftçilerin kendilerini toplumda "üçüncü sınıf vatandaş" olarak gördükleri vurgusu, mesleki gurur ve algılanan ya da hissedilen toplumsal statü arasındaki çelişkiyi gözler önüne sermektedir. Bu anlatılar çiftçilerin kendi kimliklerini nasıl gördükleri ile toplumun bu kimliği nasıl değerlendirdiği arasındaki derin ayrıma eğilme gerekliliğini ortaya koymaktadır. Zira katılımcılar köylülüğü "rezillik", "enayilik, "amelelik" ve "değersizlik" üzerinden tanımlamaktadır. Bu bulgu Korkuteli ve

> "Hiç kıymetimiz bilinmiyor. Çiftçiyi beğenmiyorlar ama bizden yiyorlar. Bak süt, et üretmesek ekinimizi dikmesek sen mesela amir memur ne yer? Çiftçiden geliyor. Sen süt tozundan mesela yabancı ülkelerden geleni mi yersin? Çok güzel üretmiş çiftçiden mi yersin? Ama bizi bitirdiler. Olmayacak… Hiç değerimiz yok valla. 40 lira oldu süt en son 50 lira. "Aboo kız git bu kadara süt mü alınır? Yeni mi?" diyorlar. E ben de istemiyorum, 50 lira diyemiyorum ama öte yanda yem çuvalı 350 lira oldu. Sana 30 liraya vermek isterim ama ben zarar edeceğim. O da onu bilmiyor, senin ne yedirdiğini bilmiyorlar ki. O sadece alacağını biliyor. Samranın bir naylonu mesela geçen sene 350 liraydı. Bu sene 1000 lira diyorlar, gübre de öyle. 1000 liraya samra mı olur? Sözüm meclisten dışarı, bok değil mi bu? Ama onun da değeri yok. Halbuki döktüğüm yerde değeri çok fazla gübreye kıyasla ama değerini bilen yok. Her zaman çiftçi… yani… kör bakıyorlar. Değerimiz yok. Biz buralardan yiyoruz diyen, şükreden ne güzel sütümüz yoğurdumuz diyen yok. Adam markete gidiyor, yoğurt bakırını alıyor diyelim ki 50 liraya. Kuruşu kuruşuna ödüyor, senden

diyelim ki 5 kilo süt alacak ona bilene eriniyor yani. Her zaman yüksek de yüksek." (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Oğlum Yüksek Okul mezunu. Tıbbi görüntüleme, radyoloji. Mesela Antalya'da bir özel hastanede maaşla çalışan bir arkadaşının onun hayat standartlarının kat ve kat üstünü yaşayabildiğini ama kendisinin yaşayamadığını söylüyor çocuk. "İstanbul'da normal giyim mağazasında çalışan bir arkadaşım izin için, yaz tatili için buraya geliyor Antalya'ya. Bir hafta, 2 hafta seyahat tatilini yapıp gidiyor ama ben yılda bir kere denize ya gidebiliyorum ya gidemiyorum" diyor. Yani "asgari ücretle çalışan biri benden daha rahat yaşıyorken ben niye burada bu kadar rezil olayım ki?" diyor çocuk. Ki öyle de denizi boş ver yatağı özledik, yatağa yatamıyoruz. Bugün de işimiz yok şöyle rahat rahat 2 saat yatamıyorsun." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Kızım derdimiz bu kadar işte sen yaz yaz çöz. Derdimizin çok olduğunu yaz gayri. Allah yardımcı olsun bize. Biz şu kaplumbağa kadar reziliz, köyde biz de kaplumbağa kadar reziliz. Bak şuncağızın hiç olmazsa borcu harcı yok, karıncığını doyurdu mu yatıyor. Yani biz onu da doyuramıyoruz yani vergisi yok, şimdi bunun bak mazotu yok, her şeyi kendinden. Yani biz bu kadar sağlıklı değiliz. Hayat bu…" (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

"Benim burada durma gayem köyde yaşamak değil ki, zevkine yaşamıyoruz ki biz burada. İşimiz burada olduğu için yaşıyoruz. Yoksa ben de istemem tozla, toprakla uğraşayım. Elim ayağım çamur olsun, yara olsun yarılsın, yırtılsın. Ben de meraklısı değilim bu işin. Ama bizim işimiz bu." (L-31, Erkek, 28, Üniversite, çiftçi-hayvancı)

"Bir de şöyle bir şey var. Artık öyle bir konjonktüre geldik ki küçük üreticilerin ya da kırsalın artık böyle yani onların penceresinden dilinden konuşayım, artık böyle insanların seviyesiz, böyle düşük perde, en alt çıta, yani bu hissettirilir derecede bariz bir şekilde görünmeye başladı. Olabilir yani adam okumuş olabilir, varlık sahibi, mal sahibi olabilir. Ama bunların ana omurgayı değiştirmemesi gerektiğini düşünüyorum. Tamam, adam garibandır ama onun da bir yaşantısı var, o da bir insandır, hayattan beklentisi var. Bu mu doğrusu yani... Herkes her varlığa ulaşacak diye bir şey yok, böyle bir şey mümkün de değil zaten ama en azından insana insanca bir değer vermek lazım." (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

Kumluca'da kendini göstermekte,

"Amele gibi hissediyorum, çok da iyi bir şey değil. Kötü. Hani bu kadar uğraşıyoruz da hiçbir yerde takdir edilmiyor." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

"Rezillik. Emeğinin karşılığını alamıyorsun. Hani dünyaya bir daha gelsem bu çiftçilik işini kesinlikle yapmam. Çiftçilik kötü bir şey mi? Gerçekten zevk duyarak yapıyoruz ama para kazandırmıyor, gerçekten kazandırmıyor. Çocuklarınla doğru dürüst vakit geçiremiyorsun. Başka bir şey yok." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

> "Şimdilerde çiftçiler herkese ağam paşam diye diye kendilerini ister istemez üçüncü sınıf vatandaş haline getirdiler. Günümüzde artık çiftçiler ve yoksul insanlar üçüncü sınıf vatandaş, ikinci sınıf vatandaşı orta segment diye nitelendirebilirdik, o da kalmadı, şimdi herkes üçüncü sınıfa geçti, biz burada biraz daha çoğaldık gibime geldi." (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

Kooperatif Temsilcisinin anlatısıyla da desteklenmektedir.

> "Hatta dediler ya bir ara. Çiftçi az kazanır, çok çalışır. Doğru! Çiftçi az kazanıp çok çalışır çünkü affedersiniz enayiyiz biz ya… Atatürk demiş ya köylü milletin efendisi diye yok, köylü milletin enayisi oldu. Artık yok o iş. Yani dokunduğunuz herkes ağlayacak durumda. (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-Hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Sonuç olarak, anlatılar köylülüğün hem stratejik bir öneme sahip olduğunu hem de köylülerin toplumsal ve ekonomik olarak marjinalleştiğini göstermektedir. Öte yandan anlatılarda *geçim sıkıntısı, yok olan kır/kent karşıtlığı ve hane halkı düzeyinde kendi kendine yetememe* gibi değişen dinamikler; *altyapı ve fiziksel koşullar* gibi değişmeyenlere dinamiklere kıyasla daha sık vurgulanmaktadır. Zira değişmeyen nerdeyse tek yön kırsal bölgelerde yaşanan yol, kanalizasyon ya da okul gibi temel hizmetler ve imkânlar açısından yetersizliklerin bugün de devam ediyor olmasıdır. Öyle ki bir katılımcı köyün fiziksel ve sosyal dokusunu tamamen yok eden yangın afetini bir "temizlik" olarak betimlemiştir. Bu durum kuşkusuz yıllar boyu kırsal alanların ve toplulukların *süregelen ihmalinin, kaynaklara ve hizmetlere sınırlı erişiminin* bir göstergesidir.

> "Aylarımız yıllarımız geçti. 41 yaşındayım. Bu köyün çocuğuyum. Bu köyde doğdum büyüdüm ben. Geldim gideceğim köy hâlâ aynı köy. Ya ateş temizledi bizim köyümüzü, yangın bahane oldu, o eski evler falan temizlendi." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı)

> "Yok, sıfır yok. Mesela buraya 90 yılında kanalizasyon gelecekmiş. O zamanki yönetim kabul etmemiş, yapılmamış, bir daha da gelmemiş sorulmamış yani." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

> "Köyde okul olması lazım. Yaşanılır hale gelmesi gerekiyor. Mesela burada yolun tozundan oturamazsınız. Niye kaldırım taşı yapılmıyor. Yani basit altyapıdan bahsediyorum. Eğer gelip çeşmeyi akıtmazlar, mezarlığın duvarını yapmazlarsa, yolu yapmazlarsa, okulu yaptırmazsa göç verirsin. Şu okul bir tamir görse, devam etse buradaki çocuklar için. Dolmuş topluyor çocukları diğer köye götürüyor (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı)

Anlatılar kırsal kalkınma politikalarının nasıl daha etkin ve kapsayıcı hâle getirilebileceği üzerine düşünmek için de bir zemin sunar. Köylerdeki bu durum, devletin ve

yerel yönetimlerin kırsal altyapıyı ve hizmetleri iyileştirme konusunda daha proaktif ve duyarlı olmalarını gerektirmektedir. Bu tür iyileştirmeler, kırsal kesimde yaşayan insanların yaşam standartlarını yükseltmek ve kır-kent arasındaki hizmet kalitesi uçurumunu azaltmak için oldukça önemlidir. Katılımcılar tarafından vurgulanan değişen yönlerin başında önceki bölümlerde değinilen "kırdan kente göç" ile birlikte "azalan ve yaşlanan bir topluluk hâline gelmenin getirdiği sosyoekonomik ve sosyokültürel pratikler" yer almaktadır. Bu sürece ilişkin yöneltilen politik eleştiri de dikkat çekmektedir:

> "Eskiden köy kahvelerinde 50 kişi, 100 kişi gençler oturur, işte tarım faaliyetlerinin olmadığı mevsimlerde özellikle, okey oynarlardı. Şimdi köy kahveleri kalmadı. Bir kere sosyolojik olarak köyler eski köy değil, yani bizim düşündüğümüz köyler değil" (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

> "Mesela bizim köyün buğdayı çok meşhurdu eskiden, organik. Artık ekilmiyor. Üreticinin ürünlerini sübvanse edecek, ürünü alıp onu değerlendirecek bir sistem yok. Ben yaylada 2000 metre yukarıda kara çadırda doğmuşum. Bu köy bir Yörük köyü. Yörük ne demektir. Kışın sahilde hayvanlarını kışlakta kışlatır, hava ısınınca dışarıda örtüsüz yatılmaya başlanınca hayvan rahatsız olur sıcaktan. Yukarılara çıkmak ister. İlkbaharda mayısta yaylaya göçülür. Köyün geçim kaynağı eskiden hayvancılıktır. Eskiden beri Hatay'dan başlayıp Muğla'ya kadar Toroslar boyunca makilerin olduğu yerler hayvancılık yapıyor ve yaylaya çıkıyorlar. Bu yaylak kışlak hayatı cumhuriyetten sonra azaldı şehre göçmeye başladı vatandaş. Özellikle 1950'lerden sonra. 1950'lerden önce %80'i köylerde yaşarken şimdi tam tersi oldu. Kentlerde endüstriler sanayiler kuruldu, turizm başladı. Şimdi çocuklarımız gençlerimiz sanayiye ya da turizme gidince tarlaları eken biçen kalmadı. Üstelik bir de ne yaptılar biliyor musun? Tarlanı ekmezsen sana para vereceğim projesi yapıldı." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> "Birincisi işleyecek adam kalmadı köyde. İkincisi, bu köyde en çok arazisi olan adamlardan birinin oğluydum ben. Ekerdik önceleri, o zamanlar o günün şartlarıyla 5-10 bin lira mazotuydu, gübresiydi, traktörüydü masraf ederdi. Kaldırırken de işte patozuydu, biçmesiydi. Tabi samanı yemi bizim kendi mallarımız yerdi. Öyleyken hesap ederdik, adam benim harcadığım parayı bankaya yatırsa daha çok kazanırdı, ben buğdayı sattığımda o kadar kazanamıyordum. Böyle böyle çiftçiyi batırdılar bu ülkede." (M-18, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Bir diğer unsur geçim koşullarına ilişkin değişimler ve bunların bireysel ve toplumsal ilişkilerde yarattığı dönüşüme ilişkindir.[5] Artan geçim zorluklarının kimi haneler için eski ve

[5] Örneğin Korkuteli'nin bir köyünde eski muhtarlardan biri beni kadınların birlikte ekmek yaptığı yere götürdü. Ekmek evi olarak adlandırdıkları, odun ateşinde ve saçta yufka pişirilen iki odalı bir yerde dört kadın hamuru açarken ikisi de bir taraftan pişirmekle uğraşmaktaydı. Pişirdikleri dumanı tüten yufkayı ben yerken kadınlardan biri ayda bir muhakkak birinin evinde toplanıp bunu yaptıklarını, dışarıdan ekmek alma şanslarının olmadığını, artık ekmek yapmazlarsa aç kalacaklarını, ifade etti. Bir başka sohbet sırasında mevcut muhtarın eşi ise, köyde eski adetlerin kalmadığını, insanların çok bireyselleştiğini, o şekilde ekmek yapan çok küçük bir grup olduğunu ve sadece kendi akrabalarıyla yaptıklarını, geçim derdinin çok arttığını, artık eskisi gibi olmadığını, o yüzden paylaşımların da kalmadığını, belirtti (Memo).

terk edilmiş gelenekleri canlandırırken kimi haneler için paylaşımın azalması anlamına geldiği görülmektedir.

> "İki oğlum iki kızım var Manavgat'ta kalıyorlar. Buraya gel diyorlar ama ben orda kalamam. İhtiyacım olduğunda gelirler bakarlar, getirirler götürürler. Geçinmeye çalışıyorlar. Emekli olunca da buraya gelseler gene geçinemezler, burada nasıl geçinsin adam. Her şey pahalandı gitti. Şu köyde emekli parasını yetiştiremeyen geçinemeyen adam çok. Eskiden samana, buğdaya, arpaya para vermezdik. Şimdi en basitinden domates 4 liraysa burada 5 lira. Burada daha pahalı. Evinin önüne ektiğin de hastalıktan olmuyor. Köyün yolu rampa olduğundan 5 liraya gelecek adam 10 liraya geliyor ya da gelmiyor. Eskiden masraf yoktu 2-3 davar beslerdik, sütünü sağardık. Buğdayını, samanını alırdı. Samanı döküverirdi de alan olmazdı tarlada kalırdı. Şimdi bulamıyorsun. Şimdi ekemiyoruz da yaşlılık var, pahalılık var, hastalık var. Eskiden çok verimliydi. İlaç falan atmazdık, hiçbir şeye para vermezdik. İlaç nedir bilmiyorduk. Şimdi atsak da alamıyoruz. Bir hastalık geliyor kurutup gidiyor." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Gündelik hayat üzerindeki etkisini ben şöyle söyleyeyim size. Daha önceki yıllarda çocukluğumuzda köydeki ahırdan bahsetmiştim size. O zaman 4-5 tane ineği olan insan geçimini sağlıyordu. 4-5 tane inekle oğlunun kızının düğününü de yapıyordu. Geçimini de sağlıyordu. Şimdi aynı işi 50 tane hayvanımız var. 50 tane hayvanla yapamıyorsunuz. 10 tane 12 tane o dönemde sığırı olan adam ağaydı köyde, daha iyi gelir elde ediyordu, şu anda o 10-12 tanenin yaptığı işi 100 tane hayvanla yapamıyorsunuz. İnsanlar o zaman birbirine, daha böyle bir yardımlaşma vardı. İş yükü insanlarda bu kadar yoktu. Neydi işte, sadece bir kuru mahsul ekiyordu, kaldırıyordu. Onunla hayvanına bakıyordu. Şimdiki gibi fabrika yemi yoktu. Aşırı bir hayvan sayısı yoktu, onunla idare ediyordu, sütünü alıyordu. Evin geçimini sağlıyordu." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Bizim köyde çok hayvancılık yapan yok. 3-4 kişide vardır inek o da en fazla besleyen 4 tane kendi yiyeceği süt yoğurt kadar. Biz de sütü oradan alırız." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

Anlatılar, kırsal kesimde yaşanan ekonomik değişimlerin ve sosyal dönüşümlerin birbiriyle ne kadar iç içe geçtiğini göstermektedir. Eskiden kendi kendine yeten kırsal haneler, artık *küresel piyasa koşulları, yükselen girdi maliyetleri ve yerel altyapı yetersizlikleri* gibi nedenlerle geçimlerini sağlamakta zorlanmaktadır. Ayrıca, kırsal kesimdeki sosyal yapının değişmesi, geleneksel yardımlaşma ve komşuluk ilişkilerinin zayıflamasına yol açmış, bu da bireysel ve toplumsal gerilimleri artırmıştır. Öte yandan artık *üreticilik* kırsalı ne derece karakterize etmekte, tartışmalı hâle gelmiştir. Geleneksel olarak *üretken* olan köyler, *tüketim odaklı* yapıya doğru evrilmekte; genç nesil, emek yoğun tarım ve hayvancılık faaliyetleri yerine daha rahat yaşam tarzlarını tercih etmekte, bu da kırsal alanların geleneksel ekonomik yapılarının sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Diğer yapısal faktörlerle birlikte *köyden kırsal mahalleye dönüşüm*, köylülerin gıda ürünlerini satın alır hâle gelmesine yol açmış, yerel

ekonomilerin dışa bağımlılığını artırmıştır. Kırsal ve kentsel yaşam arasındaki geleneksel karşıtlıkların giderek kaybolduğu ve her iki alanın da modern tüketim kültürü ve ekonomik yapılar etrafında şekillendiği görülmektedir. Kır ve kent yaşamının birbirine yaklaşmasında, artan küreselleşme, teknolojinin yaygınlaşması ve ekonomik faktörler etkilidir.

> "Çocuklar kesinlikle durmazlar zaten. Valla herkes şimdi rahat lüks yaşamak istiyor. Eski bizler gibi böyle rezil olmak istemiyor. Ama lüks yaşamak için de aslında çalışmak lazım ama insanlar artık şimdi çalışmadan, üretmeden, yani her şeyi hazır bekliyor. Hazır olacak, yiyecekler, içecekler hoş geçecekler o şekilde. Bizim çocuklar da aynı, yani şimdi hiç benim çocuklarda böyle bir şey yok yani… Hayvancılığa karşı, çiftçiliğe karşı bir hevesleri yok yani… Yani bazılarında var olanda da var yani." (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Yani üretici bir toplum değiliz. Tüketici bir toplum olduk. Köyde yumurtayı satın alıyorsa köylü, yoğurdu satın alıyorsa peynir satın alıyorsa, köylü değil yani işte büyükşehir yasasından dolayı mahalle olduk ya. Mahalle olduğumuz için köylülükten çıktık biz. Yani her şeyi satın almaya başladık. Ben biraz önce topladım mesela. Bizim sebzelik şurada yiyeceğimizi toplayıp geliyorum. Biz her gün sabah kahvaltıyı da yapıyoruz. Yiyeceğini ekmiyorsan köyde durmanın mantığı yok. O zaman şehirde oturacaksın." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi, Koop Yetkilisi)

> "Şimdi Antalya'da yaşayanla Çomaklı'da yaşayanın bir farkı kalmadı. Neden? Yakıt aynı yakıtı kullanıyoruz. BAĞ-KUR yatırıyoruz. Oradaki kişi de aynı parayı yatırıyor. Buradaki de aynı parayı yatırıyor. Karnımızı doyurmak için sonuçta fark etmiyor orada 3 TL ise ekmek burada 4 TL. Misal yani demek istediğim artık köylü kalmadı." (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Değişimin temel unsurlardan biri de kırsal kesimlerdeki yerel bilgi ve becerilerin yok oluşudur. Geleneksel tarım teknikleri, el becerileri ve doğada hayatta kalma yöntemleri gibi değerli bilgiler, modern eğitim sistemlerinde ve günlük yaşamda giderek unutulmaktadır. Bu bilgiler, artık genç nesillere öğretilmemekte, bu durum kırsal nüfusun çevresel zorluklara uyum sağlama kapasitesini azaltmakta ve kültürel sürekliliği tehdit etmektedir. Yerel bilginin kaybolması, sadece pratik becerilerin değil, aynı zamanda toplumsal hafızanın da erozyonuna yol açmakta, bu kayıp kırsal toplulukların sürdürülebilirliği için ciddi riskler oluşturmaktadır. Bireylerin temel tarımsal bilgilerden yoksun oluşunun eleştirildiği anlatılar, kırsal toplulukların da geleneksel bilgi birikiminden uzaklaştığına işaret etmektedir. Ayrıca, kırsal kesimde üretim yapanların, ürettikleri ürünlerin işlenmiş hâlleri hakkında bilgi sahibi olmaması paradoksuna dikkat çekmekte, bu da kırsal ve kentsel yaşam arasındaki süregelen bilgi ve değer farklılıklarını gözler önüne sermektedir.

> "Ciddi bir hayvan kesimi var. Biz daha büyükbaş hayvanı sınıflandırmasını bilmiyoruz. Şurasından şu çıkar… bir öğrenmişiz pirzolasını… İşte öyle bir nesil inşa edildi ki…? Adam soruyor bunu, hem de ciddi bir üniversitede okumuş bir kişi. İneğin sütü ile beslenen yavrusuna ne denir diyor. Sayıyor sayıyor sayıyor. Ondan sonra diyor ki sıpa denir diyor. Böyle bir nesil yetişti, gülmeyeceğiz. Asıl sorun şu. Aynı insan restorana vardığı zaman kontrfile yiyeceğim, antrikot yiyeceğim, şunu yiyeceğim, bunu yiyeceğim talebinde bulunabiliyor. Dönüyorsunuz burada üretici kesimine bakıyorsunuz. Kontrfile hayvanın neresinden çıkar, antrikot neresinden çıkar, pirzolası neresinden çıkar efendim, rosto neresinden çıkar, hangimiz biliyoruz? Şuradaki üretim yapan insanlardan bir kişi yoktur. Bir kişi… bu adamlar piyasaya bu ham maddeyi üreten insanlar. Bunlar bunu bilmiyor, bilmiyor, biliyor musunuz? Ama öyle de bir nesil var. Neresinden ne yiyeceğini bilen de bir nesil var. E şimdi bir ordaki insanın yaşam standardına bak bir de buradaki insanın yaşam şekline bak, ondan sonra da durum vahim. Buyurun…" (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Yapmayı bilen kişi de yok, öğreten de yok. Eskiden köy enstitüleri varmış, tarla nasıl sürülür, ip nasıl eğrilir aklınıza gelecek her şey öğretiliyor. Eskiden bilinen şeylerin çoğunu artık Z kuşağı bilmiyor. Savaş olsa adam aç kalsa bu dağda nasıl hayatta kalır bilmiyor. Ben mesela odun sarmasını, odun kesmesini, ateş yakmasını, çadır kurmasını çocuklarıma öğretmem lazım ama öğretmiyorum. Unutuyoruz artık doğada zorlukları bilmiyor. Doğada suyu nasıl saklarsın, yağı nasıl saklarsın, ürettiğini nasıl muhafaza edeceğine ilişkin uygulamaları öğretmiyoruz. Bu insanlar aslında cahil olarak yetişiyor şu anda. Bu dağlarda biz hayvan güttük. Sütünü sağdık, yağını çıkardık, onları muhafaza ettik, peynirini yaptık. Bunlar kaybedilen değerler. Benim annem yün eğirirdi. Bizim burada erkekler bile ağaçtan şiş yapıp yün eğirirdi. E şimdi hangimiz biliyor. Çocuğum iyi kötü benden öğrendi traktör sürmeyi falan ama onun yaşındaki çocukların çoğu bilmiyor bu köyde. Yazın köyde nüfus artıyor, ama kışın 150 kişi filan. Şurada yoldan kimi çevirinseniz çevirin eline bakın nasır, yara bere." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Kırsal topluluklardaki geleneksel "misafirperverlik" ve "topluluk dayanışması" gibi değerlerin zayıfladığı, artık yerini kırsal kesimde de "bencillik" ve "bireyciliğe" bıraktığı görülmeye başlanmıştır. Bu değişim neoliberalizmin kırsal tarımsal topluluklara sirayetine işaret etmektedir.

> "Zaten zengin hep kendini düşünür, başkasını hiçbir zaman düşünmez. Kentte böyledir ama köyde de böyle artık, o bilinç yok artık. Köyde de artık bencilleşti insanlar. Köyün şu güzelliği vardır; kim olursa olsun, hangi kapıdan girersen gir aç, susuz kalmazsın, açıkta kalmazsın, Kürtsün, Alevisin demezler, Tanrı misafiri derler." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Kırsal ve kentsel yaşam arasındaki eski karşıtlıkların zamanla bu topluluklar özelinde nasıl eridiğini ve her iki yaşam alanının da benzer sosyal, ekonomik ve kültürel yapılar etrafında dönüşüm geçirdiğini aşağıdaki anlatılar da ortaya koymaktadır. Kırsal bölgelerdeki geleneksel değerler ve yerel bilgi sistemlerinin erozyona uğraması, bu alanların kentlerle olan

farklılıklarını azaltmış ve modern tüketim toplumunun özelliklerini benimsemelerine yol açmıştır.

> "Kumluca'ya bir kere medeniyetten önce biraz para girmiş. Daha yeni yeni çocuklar şimdi tahsilli oluyor. Yeni yeni değişiyor daha, birden değişti gerçi de eskiden burada o mini etekli bir kız gördün mü? Tamam bitmişti, şimdi artık çıplak gezse de hoş görmeye başladı. Herşey birden çok hızlı bir şekilde gelişti. Ne olduğu belli değil yani. Bina çoğaldı. Her yer bina, güzelim bahçeleri kesip kesip..." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Şimdi dünya büyük bir değişim içerisinde. Ülkemiz de bundan payını alıyor. Bir kültür emperyalizminin içindeyiz, etkileniyoruz. Gençlerimiz çocuklarımız reklamlardan olsun, filmlerden olsun bizden daha çok etkileniyorlar. Daha çekici, daha cazip, daha gösterişli bir yaşamın içerisinde olmak istiyorlar. Köyde bu gösteriş, bu çekicilik yok. Onun için sanayide, turizmde ya da herhangi bir sektörde çalışmayı, şehirde yaşamayı tercih ediyor. Doğa ile iç içe olup daha az kazanarak savurgan davranmadan kendine yetecek kadar yaşamayı kendilerine uygun görmüyorlar. Şehirde çok kazanıp çok harcayıp, hızlı yaşamak istiyorlar. Bugün şehirlerin varoşlarını doldurdular yoksullarla. Bu sürdürülebilir değil. Doğayla iç içe yaşamak sürdürülebilir. Bazıları köye dönmeye çalışıyorlar ama geriye dönüşü pek yok artık bu işin." (M-19, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi)

> "Bu algı nasıl oluştu biliyor musun, özentiyi bilir misin? Özenti, özenti çok aşırı! Azıcık kafası çalışsa… İşte Antalya, özenti mi? Burada işin iyiyse, eski düzen değil ki şimdi herkes için şehirdeki olanın hepsi burada da var. Gelirin iyiyse altında araban varsa çalıştırırsın, hadi bakalım biz ne yapacağız, hadi bakalım akşam yemeğine gidelim dersin istediğin gibi aktiviteni yaparsın. Dese ki, biz 10 gün tatil yapacağız. Destek kim olsa 10 gün ben bakarım ama onu düşünmüyor şimdi kimse… İstediği gibi tatil de yapar, insanın geliri iyiyse araban da olur, evin de olur, hepsi olur. Özenti şehirdekine özenti oluyor ya aşırı özenti oluyor, gittikten sonra öğreniyor ama iş işten biraz geçiyor. Özentiyi aşırı yapıyorlar. Bizim burası görüş olarak, sosyal faaliyet olarak ötekilerden çok süperdir. Mesela ben bundan 40 sene önce nişan yaptım. Kadınlı erkekli aynı yerde oynardı ama öteki köylerde yoktu ama şimdi ne oldu biliyor musun? Onlar bizi geçti onlar aşırı yapmaya başladı. Özenti diyoruz ya işte… Bir de şehre özenti, özenti…" (L-16, Erkek, 63, ilkokul, Çiftçi-Hayvancı-emekli)

Kırsal topluluklardaki hızlı değişimler ve modernleşmenin getirdiği kültürel çatışmalara ilişkin algılar dikkat çekmektedir. Giyim tarzlarından, bahçelerin binalara dönüşmesine kadar, geleneksel yaşam tarzlarından uzaklaşılmasının etkileri vurgulanmaktadır. Gençleri doğa ile iç içe kırsal yaşam yerine, kentlerdeki daha yüksek kazançlı işleri tercih etmekte, bu da kırsal kesimde sürdürülebilir yaşam biçimlerini erozyona uğratmaktadır. Ayrıca kent hayatının "cazibesine" kapılan kırsal nüfusun, bir kez göç ettikten sonra köylerine dönme ihtimalleri düşüktür. Bu durum, aynı zamanda kırsal alanlardaki sosyal yaşamın cazibesini yitirmeye başladığına dair algıları ortaya koymaktadır. Covid-19 Pandemisi sırasında kırsal alanlarda

yaşayanlar gündelik yaşam rutinlerine büyük ölçüde devam etmiş, kentsel bölgelere göre daha az kısıtlamayla karşı karşıya kalmışlardır. Bu durum, kırsal yaşamın avantajlarını ve çiftçilik faaliyetlerinin önemini yeniden hatırlatarak; köylülüğe ve çiftçiliğe dair bu bölümün başında değinilen olumsuz algılarda geçici de olsa bir iyileşme yaşanmasını sağlamıştır.

> "Pandeminin hayvancılara çok fazla etkisi olmadı. Yetiştiricilerde ve kasaplarda bir sıkıntı olmadı. Tabii kırsalda Covid daha rahat. Ben burada evden çıkamazken adam köyde çıkıyor, dağa gidiyor geliyor, yani 10 km yürüyor, o açıdan değerlendirdi. Hatta ben diyorum artık köyler eskiden fakir yeriydi şimdi zengin yeri diyorum. Onlar için çok bir şey değişmedi adam köyde yani her gün yaptığı işe devam ediyor çünkü ona yasak yok ama ben burada şehirde çıkamıyorum evden ancak bakkala gidebilirsin, hiçbir şey yapamıyorum, o değerlendirdi. Otellerin kapanması ile ilgili geçici geriye göç kalıcı olmadı pandeminin bitmesi otellerin açılmasıyla herkes geri döndü. Otelde normal personel olarak çalışanlar zaten yapamaz bu işi hayvan fiyatları da yüksekti. Sadece esnaf olan kişiler yaptı. Onlar da vakit öldürdü işte." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> "Yani ne diyeyim, işte her tarafımız sorun. Bilhassa son dönemde kuraklıktır ekonomik krizdir… aslında son dönemde gıdanın ve üreticinin değeri daha fazla özellikle pandemi döneminde, savaş ortamında daha fazla anlaşıldı ve yahut da anlaşılıyormuş gibi yapıldı." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Valla pandemi bizi hiç etkilemedi. Biz de devamlı çalıştığımız için. Yani millet eve kapandı. Bir biz vardık her yerde gezen. Hiçbir polis bir şey sormadı çiftçi olduğumuz için gerekirse belgemizi gösterir geçerdik yani. En böyle yoğun kapanma dönemlerinde bile biz serbesttik. Sokakta mesela insan yok. Bir bizim şeyler var. Yani mesela kamyon var. Ben kamyonla çarşıda tur atardım bazen." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Şöyle, biri tarım biri de enerji. Bunlar ileride en önemli ihtiyaç olacak. Bence bunu gösterdi pandemi. Çünkü millet kıtlık… bayağı bir… Asgari ücretle çalışan birkaç arkadaşım var İstanbul'da hatta buraya geliyorlar yoldalar, öyle gezmeye, adamlar zor geçiniyor şu anda pahalılıktan. Asgari ücretle çalışıyorlar evleri 2.000- 2.200 TL kira şu anda adam 6.000 liraya çıkarmış. Yani birinin maaşı ev kirasını gidiyor. Öyle bir sıkıntı var." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

Gerçekten de gıda güvenliği ve sürdürülebilir üretimin önemi, pandemi ve ekonomik krizlerle daha fazla öne çıkmıştır. Ne var ki, bu algıdaki iyileşmenin ne kadar gerçekçi ve kalıcı olduğu dahası küçük üreticiye, geçimlik tarımla uğraşan tarımsal aile işletmelerine ne derece yansıdığı oldukça tartışmalıdır. İlk olarak, pandemi sırasında kırsal kesimde yaşayanların özgürlüğü ve sürekli çalışabilme imkânı, kentlerdeki kısıtlamalara bir tepki olarak idealize edilmiş olabilir. Gerçekte, bu durum çoğu yerde geçici bir geri dönüşü tetiklemiştir. İkincisi, ekonomik krizler ve kuraklık gibi zorluklar göz önünde bulundurulduğunda, kırsal kesimin karşılaştığı sıkıntılar hafife alınmamalıdır. Üretim faaliyetlerinin devam etmesi, yerel

ekonomiler üzerindeki baskıyı tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Dolayısıyla, pandemi sırasında kırsal yaşamın avantajları ve çiftçiliğin değeri konusunda oluşan olumlu algılar, gerçek koşullar ve sürekli değişen ekonomik dinamiklerle sınanmaya devam edecektir. Bu algının kalıcı olup olmadığı, kırsal kesime yönelik politikaların ve desteklerin artıp artmayacağına bağlıdır. Kırsal kesimde sürdürülebilir ve adil bir yapı sağlanmadan, bu olumlu algının uzun vadeli bir etkisinin olması zor görünmektedir.

Kırsala ilişkin algıların, bir süre kentte yaşayıp kırsala dönüş yapan bireyler nezdinde farklı bir eksende şekillendiği görülmektedir. Covid-19 Pandemisi ve artan kentsel yaşam maliyetleri gibi faktörler, bireylerin kırsal yaşama yönelik algısını olumlu yönde değiştirmeye başlamıştır. Birçok katılımcının ifadelerinde kentsel yaşamın stres ve maliyetlerine karşın, kırsal yaşamın sunduğu rahatlık ve özgürlükler öne çıkmaktadır. Özellikle M-1 ve L-16, kırsal yaşamın maddi ve manevi faydalarını öne çıkararak, kent yaşamına olan hayal kırıklıklarını dile getirmektedir. M-17'nin anlatımı ise, köy yaşamının topluluk duygusu ve doğayla iç içe olma hâliyle bireyler üzerindeki olumlu psikolojik etkilerine işaret etmektedir. Ayrıca, L-7'deki ifadeler köy yaşamının "rezillik" olmadığını ve kırsal kesimin ekonomik ve sosyal olarak kendine yetebilir hâle gelmesi gerektiğini savunmaktadır. Kırsal yaşamın sürdürülebilirliği, L-20'nin anlatısında da ele alınmaktadır. Büyükşehirlerin zorluklarına karşı köylerin güzelleştirilmesi ve yaşanabilir hâle getirilmesi gerekmektedir. Zira bu, kentsel alanlardaki yaşam kalitesinin düşüklüğü ve kırsal bölgelerdeki potansiyelin fark edilmesiyle ilgilidir.

> "Bak benim arkadaş geri döndü babasının evine. Ben geri döndüm, benim abim mühendis geri döndü. Arkada kuzenim var o geri döndü. Ev yaptırıyorlar. Çünkü şehrin içerisi sıkıyor artık insanları. Şimdi ticaret bitti. Esnaflıkta kira 10 bin lira. Elektrik desen mazot desen öylesine. Burada yaşam çok daha rahat. Sizin pazardan aldığınız her şey benim evimin önünde var. Bizim evimizin önündekilerinden gidip pazardan almaya kalkın şimdi 500 TL harcarsınız. Ama biz onu yetiştiriyoruz. Bu gelen insanları bizleri burada tutmanın yolu, köye bakmak, köyle ilgilenmek. Benim hayalim var. Ben bu köyde doğdum büyüdüm. Burası benim anamın babamın evi. Yansaydı çok üzülürdüm. Ama bu ev yansaydı hatırası gidecekti. Eskisi ile küsküsü ile bizim evimiz." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı)

> "Renklerin insan ruhuna etkileri var. Mavi yeşil, dinlendirir, kırmızı heyecanlandırır. Biz genelde mavi ve yeşilin içinde yaşadığımız için daha sakin daha rahat insanlarız. Şehir içinde yaşayan insanlarda ruhsal yönden rahatsız olanlar daha çoktur. Köyümüzün şöyle bir özelliği var. Buradaki insanlar doğanın içinde olmaktan çok huzurlu ama herkesle bağlantılıyız yani herkes internet kullanabiliyor. Şehre de gidiyoruz hepimizin bizler de dâhil şehirde evimiz var ama buradaki huzuru orada bulamıyoruz. İnsan yaşlandıkça doğduğu yeri çocukluğunun geçtiği yerleri arıyor, huzur buluyor mutlu oluyor. Belki siz de ileride öyle diyeceksiniz. Biz bu köy okulunda 150 çocuk okuduk 2 sınıfta. Ama inanın o günkü çocuklar o kadar zekiydi ki şimdinin üniversite mezunları kadar bilgili ve yetenekli. Neden eğitimin kalitesinden. Çok

kaliteli eğitim verdiler. Onun için köyümüzde de düşünce olarak köy milliyetçiliği var bizde. Ben öyleyim şahsen." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli)

"Bence en önemlisi işte bak sizin konuya giriyor bu. Önce bilinç değişmeli zaten tabii. Köylünün kafa yapısı değişmeli. En basitinden çocuğunu ayrı bir biriymiş gibi görecek. Bir bunu görecek. Köyde yaşamanın rezillik olmadığını görecek. Şimdi ben herhangi bir köyü, ben de köylüyüm ama ben mutluyum. Ben hiç kimseye rezilim demem ama herhangi bir özellikle 50 yaş üstüne gittiğinizde köyde yaşayan adama sorsan: "e amcamm reziliz, rüsvayız…" e sen böyle dersen… Büyükşehirdeki daha rezil, onu da unutmamak gerekiyor. Onlara basitmiş gibi geliyor diyorum ya ben buraya geldiğimde bana affedersin salak dediler ya… sen niye geldin buraya? Ben aklımı kullandığım için buraya geldim zaten, saf olmadığım için buraya geldim. Hiçbir iş yapamayan buraya gelecek diye bir kaide yok. Yani hiçbir şey yapamadı adam büyük şehirde buraya gelen adama farklı bakıyorlar. Diyorum ya öyle bir algı var. Önce ekonomiyi düzeltmek için bilinci düzelteceksin. Önce kırsaldaki adamı düzelteceksin. Kırsal algısını düzelteceksiniz. Yani bizim kendimizde sorun var. Kendi halkımızda sorun var. Toplumda bir algı var. Büyükler bilir diye bir algı yoktur. Ben ona karşıyım yani yaşı büyük insanların dediği doğrudur diye bir şey yok. Bu algıyı kırmak gerekiyor diyorum." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

"Biz hamur yoğurmasını biliyoruz. Ekmeği çevirmesini biliyoruz, yemesini de biliyoruz tamam… Ama çoğu bilmiyor, bak demin bir örnek verdim sana. Yahu kocanın yanına gitmiyorsun, şehirde durmak istiyorsun böyle bir şey yok ya… Şehirde işinin iyi olması lazım. Şehirde bugün en az 10000 TL aşağı iki kişi olursan 10000 TL alırsan ancak geçinirsin ya… Gerçekten şehir bitmiş. Ben şehre gittim özgürlüğümü elimden aldı ya… Ben sevmiyorum şehri ya… Hiç yatırımım yok şehirde, tarla aldım burada. Neden, çünkü sevmiyorum. Hani oraya gittiğim zaman benim özgürlüğüm gidiyor. Bak burada 2 çay içsem. Bu çay benim param olmasa da içebilirim. Şehirde ben bunu yapamam. Dolmuşa binip bir yere gideceğim, günlük bir dünya masraf var… Demin ne anlattım şehirde belli bir gelirin olmazsa işte bu tostla beslenirsin, her gün aynı hamuru yersin ya… ondan sonra kilon artar… Çünkü besin yok. Her gün hamur yersen ne olursun? Öyle, kızlar onu istiyor. Türkiye'nin her tarafında böyle." (L-16, Erkek, 63, ilkokul, Çiftçi-Hayvancı-emekli)

"Antalya'da büyük şehirde yaşayan görecektir yani ondan sonra oradaki zorluğu. Köyden giden şehrin en lüks semtinde oturmuyor ki. Gidiyor şehrin daha geri bir semtinde oturuyor. Orada köydekinden daha büyük zorluk çekiyor. Köyde belki vücut çalışıyor işte hayvan bakıyor, erken kalkıyor ama orada yokluk da var, sıkıntı da var. Dört duvar arasında oturuyor. Bence köylere dönüş olacaktır. Güzelleştirirsek köyleri. Köy yaşamı daha güzel. Mesela İstanbul'da yaşam çok kötü şimdi gerçekten. Antalya'da ne yapıyoruz ki? Markete gidiyorsun, geliyorsun, evinde oturuyorsun, şehirde başka ne yapıyorsun? Yani köy yaşamı güzel ama bu şartlarda zor." (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)a

Sonuç olarak, çiftçilik ve köylülük, hâlâ bazı kesimler tarafından cazip bulunmamakta; ancak yaşanan ekonomik ve sosyal değişimler bu algıyı yavaş yavaş değiştirir görünmektedir. Anlatılar, kırsal yaşamın yeniden değerlendirilmesi ve kentsel-kırsal dinamiklerin dönüşümü

açısından önemli sosyolojik iç görüler sunmaktadır. Kırsal kesimde yaşamın iyileştirilmesi ve daha cazip hâle getirilmesi, bu dönüşümü daha da hızlandırabilir.

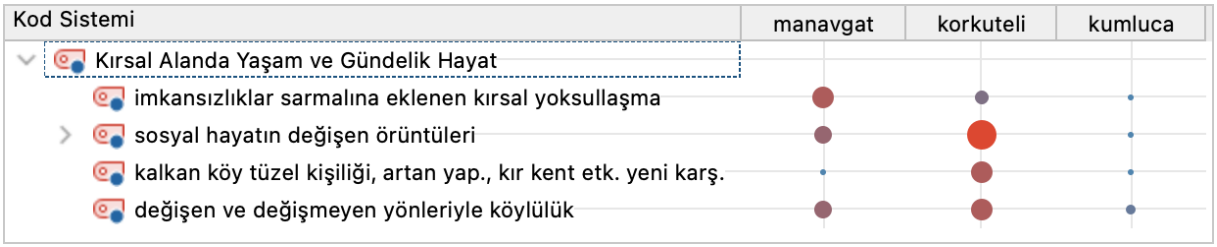

Şekil 3. 33 MAXQDA-Kırsal Alanda Yaşam ve Gündelik Hayat Kod Matrisi

Görüldüğü üzere kırsal alanda gündelik hayata ilişkin anlatılar Korkuteli ve Manavgat'ta yoğunlaşmaktadır. Bunda katılımcılar her ne kadar tarımsal bir topluluk üyesi olsalar da Karşıyaka ve Kum Mahallelerinin kırsallık özelliğini yitirmesi rol oynamaktadır. Bununla birlikte kırsal yoksullaşma Manavgat'ta ön plana çıkarken, sosyal hayatın değişen örüntülerinin yanı sıra kalkan köy tüzel kişiliği ile birlikte artan yapılaşma ve kır kent etkileşimi Korkuteli'nde yoğunlaşmaktadır. Değişen ve değişmeyen yönleriyle köylülüğe ilişkin anlatılar ise Kumluca'ya kıyasla Korkuteli ve Manavgat'ta önemli bir yer tutmuştur.

3.5.2. Geçim Kaynakları ve Üretim Faaliyetleri

Bu bölümde incelenecek olan geçim kaynakları ve üretim faaliyetlerine geçmeden önce, çiftçilerin emeklilik ve sosyal güvenlik durumlarına dair genel çerçeve şu şekildedir. Araştırmaya katılan 94 çiftçiden 31'i, emekli oldukları hâlde geçimlerini sağlamak amacıyla üretim faaliyetlerine devam etmektedirler. Geriye kalan çiftçiler ise henüz emekliliğe hak kazanmamıştır. Daha sonraki bölümlerde ayrıntılı bir şekilde incelenecek olan üretim süreçlerine kadın ve erkek çiftçiler eşit oranda katılmaktadır. Kırsal bölgelerdeki birçok hane halkında olduğu gibi, kadınlar hem üretim süreçlerine aktif olarak katılmakta hem de ev işlerinin büyük bir kısmını üstlenmektedirler. Bununla birlikte, emekli maaşı alan 7 kadın çiftçiden sadece biri kendi hakkıyla emekli olurken, diğerleri vefat eden eşlerinin emekli maaşını almaktadır. Emekli olmayan ve üretim faaliyetlerine devam eden 18 kadın çiftçiden yalnızca bir tanesi kendi adına BAĞ-KUR primi ödemekte olup, bu durumun nedeni eşinin gerekli prim gününü doldurmuş olması ve emeklilik yaşını bekliyor olmasıdır. Kadın çiftçilerin üretim süreçlerine aktif katılımı, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin kırsal bölgelerde de devam ettiğini göstermektedir. Bu durum, kadınların sosyal güvenlik sistemine erişimde ciddi engellerle karşılaştığını ve çoğunlukla erkek eşlerine ekonomik olarak bağımlı olduklarını

göstermektedir. Kadınların kırsal alanlarda hem ekonomik hem de sosyal olarak maruz kaldığı zorluklar ve eşitsizlikler katılımcıların anlatılarında sıklıkla gözlenebilmektedir.

> "Oldum, eşimden yoktu da vefatından beş sene sonra yazıldım. Çiftçi emekliliği Allah'a şükürler olsun, ben yatıramadım, çocuğum yatırırdı. Cenaze yıkardım ben çoğunu ağırlık verirlerdi, onları ittim bunları yatırdım, yevmiyeye gittim, yatırdım, üç kuruş kaldı, onu yatırdım derken oldu, bugüne geldik. Çok şükür." (K-20, Kadın, 64, İlkokul, Çiftçi)

> "Hani emekli olması için işte BAĞ-KUR'u bıraktırdık. Ben geçtim. Bir 1000 küsur TL yatıyorduk, 1860 yatırdık bu ay tarım BAĞ-KUR'u, 6 aydan 6 aya yükseldi. Onu bile yatıramama durumuna geldik yani. Birden yükselttiler. Çiftçi BAĞ-KUR'u bu, buna da bir çare bulunması lazım aslında. Hiç olmazsa devletin sağlık açısından tarım BAĞ-KUR'unu desteklemesi lazım. Adam ne yapmış, tarlada uğraşıyor, tarım BAĞ-KUR'lu. Her ay bu adamın 1.860 TL parayı yatırma durumu zor. Ne geliri var ki yatırsın. Senelik baya bir para birikiyor. Yani çiftçinin durumu zor, içler acısı." (L-3, Kadın, 49, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Öte yandan anlatılarda Türkiye'deki küçük ölçekli çiftçilerin karşılaştığı ekonomik zorluklar ve sosyal güvenlik sistemine erişim sorunları açıkça görülmektedir. Çiftçiler, ürettikleri değerin önemli bir kısmını arazi sahipleri, "ilaç" tedarikçileri ve aracılarla paylaşmak zorunda kaldıklarını ifade etmektedir. Bu durum, gelirlerinin büyük bir bölümünün bu paydaşlara aktarılması ve nihayetinde kendilerine az bir miktarın kalması anlamına gelmektedir. Özellikle seracılık gibi girdi maliyetleri yüksek olan tarım faaliyetlerinde, bu durum daha da belirginleşmektedir. BAĞ-KUR primlerinin ödenememesi, çiftçilerin yaşadığı ekonomik sıkıntının bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Birçok çiftçi, düzenli gelir sağlayamadığı ve zarar ettiği için sağlık hizmetlerine erişimde zorluk çekmekte ve sosyal güvenlik haklarından mahrum kalmakta, hastalandıklarında borçlanarak sağlık hizmeti almak zorunda kalmakta bu da onların mali yükünü daha da artırmaktadır.

> "Ben BAĞ-KUR'u yatıramıyorum, borçlanıyorum." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Seracılık yapılacak bir iş değil. Çiftçilik yani bitti. Kazandığını yer sahibinle paylaşıyorsun bir ilaççılarla ve haliyle paylaşıyorsun, dörde bölünüyorsun yani, kendine kalmıyor. BAĞ-KUR'unu ödemekte zorlanıyor insan. Aylık ödeyemiyoruz zaten. Sadece hasta olduğunda bir yerden borç falan bulup yatırıyorsun öyle doktora gidiyorsun. Birçok kişiye gitsen aynı BAĞ-KUR'unu yatıramıyor. Bitti BAĞ-KUR işi yok. (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

> "Ama 4 senedir zarar ettiğimiz için eşimin sigortasını durdurduk benimki az kaldığı için onu yatıyoruz." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Bu durum, tarım sektöründeki yapısal sorunları ve kırsal kesimde yaşayan bireylerin sosyal haklardan eşit şekilde yararlanamamasını gözler önüne sermektedir. Ekonomik olarak zorlanan çiftçiler, sosyal güvenlik sistemine dahil olamama riskiyle karşı karşıya kalmakta, bu onların toplumsal refah seviyesini düşürmekte ve geleceklerini belirsiz kılmaktadır.

3.5.2.1. Temel Geçim Kaynakları

Görüşülen katılımcılar arasında farklı geçim kaynaklarına sahip olanlar ya da sadece geçimlik tarım ve hayvancılık yapanlar olsa da tamamı çiftçilik faaliyetleri ile ilgilenmektedir. Görüşülen kişiler arasında sonradan tarım ve hayvancılığı öğrenen ve başlayan kimse bulunmamakta, çiftçiliği ebeveynlerinden öğrenerek devam ettirmekte, onların deyimi ile "ata mesleği"ni sürdürmektedirler.

Manavgat'ta görüşülen 30 katılımcının tamamı tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Katılımcıların yaş ortalamasından da tahmin edileceği (57) ve Türkiye kırsalının genelinde de geçerli olduğu üzere, katılımcıların çoğunluğu emekli oldukları hâlde tarım ve hayvancılığa devam etmektedir. Bir katılımcı tarımın yanı sıra şoförlük de yaparken (M-21), bir katılımcı ise turizmde günübirlik temizlik işçisi olarak da çalışmakta (M-8), diğeri ise aynı zamanda belediye işçisi olarak çalışmaktadır. Sadece tarım ya da hayvancılıkla geçinen 6 katılımcı varken, bunlardan ikisi (M-22, M-15), yalnızca hayvancılık yapmakta, ikisi (M-25, M-14) tarım ve hayvancılığı birlikte yürütmekte, biri (M-28) yalnızca defnecilik yapmakta, biri ise (M-1) ormancılığı ve hayvancılığı beraber sürdürmektedir.

> "Hayvancılık yapıyoruz ama ben aslında bayan kuaförüyüm. Merkezde, yıllarca yaptım. Loriel akademisi mezunuyum. İki biraderiz biz, kardeşim orman mühendisi ben de esnafım. Kesim sahamız var ormanda. Ağaç kesimi de yapıyoruz. E yaş geliyor artık. Ben mesleğimden dolayı çok gürültülü yerlerde çalıştım 27 sene. Kadına bir şey beğendirmek zordur biliyorsunuz. Çok hızlı yoruyor bayan kuaförlüğü insanı. Artık sessizlik, orman, hayvancılık yavaş yavaş buna gidiyorsunuz. İster istemez atıyor insanı. Biz de yavaş yavaş buna kayıyoruz tarım hayvancılık falan daha mutlu oluyoruz. İki birader biz seviyoruz hayvanla uğraşmayı." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

> "Senin işinde çalışırken bir trilyon alasıya kendi işimde 100 TL alsam bu bana yeter. Yani bu düşünce de var bizlerde yani. El işinde çalışmak, "elin ekmeği kanla yoğurulmuş". Evet, bunu da kanaat eden yer kanaat etmeyen kıyısından bakar. Yani elin işi o kadar zor demek. Mesela şu bardakların beşini kaldırsan da elin işinde şöyle birini kaldırmazsan adam geldiğinde bu bardağı niye kaldırmadın diye sana istediğini söyleyebilir. Ama kendi işinde o kelimeyi kimse kullanmaz. Kullanırsan çoruna çocuğuna anca kullanırsın. Çorun çocuğun da alınmaz bundan. Biz atalarımızdan böyle duyduk. Elin işinde çalışırken elin işini verdiğinden 3 kat yukarı çalışırsan senden iyi kimse olmaz. Yalnızca dıkıcık (azıcık) yanını

bulursa senden kötü de kimse olmaz, ondan kanla yoğrulur elin ekmeği. Gençsiniz, bu eski lafları kimse edivermez size." (M-13, Erkek, 74, okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

"Ne yaparım kızım benim bir adamım vardı o da geçen sene vefat etti ondan kalan bir aylık var işte. Evvelden malımız çoktu, davarımız da, koyunumuz da, ineğimiz de, devemiz de vardı ama şimdi yapamayız. Köyde adam kalmadı zaten bir evde ya bir ya iki, üç adam yok. Çocukluğumda 40 bin baş mal vardı burada. Ne zaman kesim başladı, hayvancılığı bırakıp kesime gidilmeye başlandı. Sonra Manavgat'tan yer almaya başladılar zaten. Ama asıl hayvancılıktan gelir azaldı." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-çiftçi)

"Eskiden çok büyük bir köydü 2000'lere doğru çok göç verdi özellikle Manavgat'a, iş imkânı olmadığı için. Çoğu Manavgat'ta oturur, gelir giderler hafta sonları veya kışın turizme bağlı olduğu için zaten turizm biliyorsunuz kısadır. Zaten 6 ay 8 ay olur. Mesela eşim 10 yıl Belek'te çalıştı. Orda 12 ay çalışılır. Ama Manavgat'ta kısa, son 3-5 yıldır biraz değişti ama yine hepsi değil. Mesela bu defnesi olanlar, defne kışın kesilir, bölge bölge kesim olur ek gelir sağlarlardı. Biz de giderdik ama kendi tarladan aldığında oradan aldığın bir olmaz. Gidiyorsun topluyorsun 1 km sırtında iniyorsun dalı. 20 gün uğraştığında en fazla alacağın para 15000 TL. O da tek başına değil en az 4-5 kişi olman lazım. Bölersin o parayı o şekilde. Ha o ne olur? Bir ayda sana ekstra bir gelir olmuş olur." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, İşsiz)

Benzer şekilde *Korkuteli'nde* görüşülen 36 katılımcının da tamamı tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Manavgat'ın aksine Korkuteli'nde katılımcıların büyük çoğunluğu henüz emekli olmamıştır. Bir kişi (L-24) tarımın yanı sıra restoran işletmeciliği bir kişi (L-12) de elektrikçilik de yaparken, emekli olan 10 katılımcı ise tarım ve hayvancılığa devam etmektedir. Öte yandan Korkuteli'ndeki 36 katılımcıdan 9'u yalnızca tarım yaparken, geri kalan tamamı tarım ve hayvancılığı birlikte yürütmektedir.

"Benim mesleğim de var bu arada meslekle de uğraştım. Ama ilk geçim kaynaklarımızdan birisi yine de hayvancılık. Ta atalarımızdan başlayalım. Mesela dedelerim, çobandı. Çok büyük miktarda keçilerimiz vardı. Yani büyük bir sürümüz vardı. İşte annemgiller o zamanlar bakıyorlardı bizim çocukluk yıllarımızda. Tabii zamanla farklılaştı. Çiftçiler dönüşüm geçirdi ve ondan sonra ben mesleğe geçtim, plastik doğrama, mobilya o işleri yaptım. Meslekte yine bir 11 yıl falan oldu. 2000'de bıraktım. Hayvancılığa geçiş yaptım. Hayvancılıkta bayağı bir yol kat ettik 22 yıl." (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Kökenimiz bizim tamamen hayvancılıktan gelme. Ben bir müddet okul bittikten sonra mesleğe devam ettim. Antalya'da 3-5 ara verdik. Askerlikten döndüm. Sonra 1997-1998'den bugüne buradayız. İlk etapta yan gelir olarak düşündük, işimize bir destek olsun diye düşünüldü. Daha sonraki uzayan sürede bu sürecin iyi olacağını düşündük. Ben elektrikçiyim aslında hâlâ da devam ediyorum ona. Baktık belli bir zaman sonra potansiyeli arttırdık. Değişik sınamalardan sonra hayata sıfırın altında başladık. Şartlar çok hoş değildi. O zamanlar hayvanlar daha çok kıymetliydi. Kimsenin bir hayvan alabilecek gücü kudreti

yoktu. Basit bir şey değildi. Hatta yakın tarihte, 10 yıl mı oldu, 13 yıl mı oldu. Devlet 5 inek Ziraat Bankasından finansman açacak dendiği zaman çoğu kişinin verecek ipoteği bile yoktu. 5-6 kişiye çıkıyordu. Yani 98'den itibaren aktif olarak içindeyiz diyelim." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Hep çiftçilik yaptık. Doğma, büyüme çiftçiyiz. Anne babadan gelme. Şimdi de oğlum devam ediyor. Biz de onun gölgesindeyiz. O evli 4 çocuğu var onun ama o da köyde, evlerimiz yan yana." (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-Hayvancı-emekli)

"Bizde hem tarım var hem turizm ile işte bu tesis ile uğraşıyoruz. Geçim kaynağımız bu. Biraz meyvecilik var, bahçe var işte biraz. Onlarla uğraşıyoruz yani." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi, İşletmeci, Koop. Yetkilisi)

Bölgede hayvancılık tarımın katalizörü görevi görmektedir. Büyük oranda büyükbaş hayvanları beslemek amacıyla kuru tarım yapılmaktadır.

"Hepsi, hayvancılık, çiftçilik hepsi var. Aşağı yukarı burada herkes baba mesleği olarak bu işleri yapıyor. Dışarıdan gelip de burada iş yapan belki 10 kişi ancak varıdır. Hayvancılık ve kuru mahsul. Su olmadığı için böyle. Hayvancılık olmasa buranın nüfusu %50 düşer. Araziden kalanla geçinme şansı yok. Bu işin gerçek yüzü. Sulu olmadığı için yapacak bir şey yok." (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı- Koop. Yetkilisi)

"Yani mecbur biz çiftçiyiz hayvancılık yapmazsak Allah'ım da utandırmasın rabbim. Hayvancılık da olmasaydı bu memlekette… Böyle bir şey olmaz ya… Hayvancılık çok önemli. Bizim en büyük gelirimiz hayvan, benim bahçem de var bak, 30-40 dönüm bahçem var yetişmiş, elma armut var. Ama hayvancılık başka." (L-16, Erkek, 63, ilkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

"Çiftçilik ve hayvancılık yapıyorum ben gençken pazarcılık yapıyordum. Sonra muhtarlık yaptım oradan da belediyeye geçtim, belediyeden emekli oldum. Emekli olduktan sonra çiftçiliğe hayvancılığa devam ediyorum. Hayvancılık yapanlar mecbur tarım yapmak zorunda çünkü ihtiyacı var. Hayvancılık yapmasam ben ekin de ekmem sanırım." (L-33, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçilik-hayvancılık-emekli)

"Genelde perakende üzerinden, kavunu karpuzu tüccarlara veriyoruz. Zaten çoğunlukla bizim alıcılarımız hazır ahırda (inekleri kastederek gülüyor). Onlar yiyor ya zaten. Vallahi onların masrafı çok. Ondan hariç aldığımızı hiç sorma her ay, her ay da alıyoruz. Hayvancılık, çiftçilik başka bir şey yok. Ekiyoruz dikiyoruz, onlara besin yapıyoruz, kârımızı zararımızı ortalamaya çalışıyoruz yani. Ektiklerimizi hayvanlara satmış oluyoruz aslında oradan da sütünü, danasını buzağısını biriktirmeye çalışıyoruz. Satıyoruz, erkekler bıçağa gidiyor tabii. Damızlık veriyoruz isteyenlere. Çünkü satmasak da işin içinden çıkamıyoruz." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Coğrafi işaretli “kar yağdı armudu” başta olmak üzere bahçecilik de temel geçim kaynaklarından biridir.

> “Bahçecilik var, inekler aslında profesyonel olarak değil, keçiler, sadece biz sütü yoğurdu çok severiz, işte 2 inek yapıyorum. O yavruluyor, çoğalıyor, kıyıp satamıyorsun bilmem ne oluyor 5-6 oluyor işte, 2 keçimiz vardı mesela 40-50 tane oldu, bu yıl azalttık biraz. Yine 19 tane keçi var. İşte genelde biz ticari amaçla değil de kendi ihtiyacımız için yapıyoruz yani. Kasaptan et almak yerine yapıyoruz ama meyveyi tabi ticari açıdan yapıyoruz.” (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> “Bahçecilik yapıyoruz, bu sene de seraya başladık, sera yapıyoruz. Bir taraftan hem sera hem bahçecilik şu anda devam ediyor. Bizim geçim kaynağımız bu yani armutçuluk.” (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-Hayvancı)

> “Ben İktisat Fakültesini terk ettim. Babam çiftçilikle ilgileniyordu, yanındaki tek evlat da bendim, kız kardeşim Antalya’daydı. Düşündük, biz de köylüyüz, devam ederiz, toprak bizi neden doyurmasın ki dedik, Antalya'yı terk ettik, buraya yerleştik, o zamandan beri de çabalıyoruz, çalışıyoruz. Hepimiz Antalya'da yaşıyorduk, babamın da kararıyla, dedi ki; oğlum burada mı hayatına devam etmek istersin, köyde mi? Ona göre bir düzen kuralım dedi. Düşündüm, ben de fazla kalabalığı sevmeyen bir insanım. Onun için dedim ki; köy olsun, bizi doyuramayacak mı? İyi kötü geçinir gideriz, üç inek takarız, beş, on dönüm bahçemiz var, idare eder gideriz diye düşündük. Öyle geldik buraya, zaten doğma büyüme buralıyız. Buraya tekrar geleli yirmi bir yıl olmuş.” (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> “Bahçecilik de yapıyoruz. Köyün en büyük bahçecilerinden birisiydim ilk başladığımda, elli bin, altmış bin metrekare civarında bahçeye sahiptik. Arkamdan gelecek olan bir tane çiftçi var ya o devam edeceğim baba derse elbette. Nasıl babam bize oğlum yapabildiğin kadar yap dedi, yerine göre teslim etti. Ama şu da var, komple bırakmış da değildir, yerine göre oğlum bak şunu şöyle yaparsan daha güzel, şunu şöyle yap daha uygun olur, şunu alırsan daha iyi olur der. Bazen önümüze geçer sesini kes, o aleti ben alacağım, sen ödemezsen ödeme der ama hiçbir zaman da pişmanlık duymamışızdır. Daha önce bu işi yapmamış bir gencin hem maddi hem manevi olarak gelip buraya sıfırdan bu işe başlaması çok zor. Atasözü ne diyor? Çıraklığını yapmadığın mesleğin ustası olamazsın. Bu işin düzeni bu. Ekim zamanı babam der ki; oğlum kasımda ekersen vayvaya ekersin yani tohum fire verir. Ekimde ekersen, don olursa ekinin çıkmaz ama zemheriye ektiğinde güzel sonuç alırsın. Garanticiyim dememdeki sebep o, bunlar çiftçiliğin tecrübeleri.” (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

L-7 ise ailede süregelen çiftçiliği babasının devam ettirmediğini ancak kendisinin ziraat mühendisliği okuduktan sonra köye dönerek çiftçiliğe başladığını ifade etmiştir.

> “Tabii dededen gelen meslek bizde bu. Babamın değil de dedemin mesleği ben de devam ettiriyorum. Çocukluğumdan beri dedeme yardım ediyorum ama şahsi olarak da 6 senedir yapıyorum. Ziraat

Mühendisiyim zaten ben. Hayvancılıktan başka işimiz yok. Bir de çiftçilik." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

L-12'nin kendi yaşam öyküsüne dair anlatısı ise bugüne kadar kırsalda üretim faaliyetlerinin sürdürülebilir gelişimine ışık tutmakla birlikte, katılımcının sürdürülebilir üretim döngüsüne dair özlemi de dikkat çekmektedir.

"Şimdi şöyle arz edeyim. Biz yeni evlendik anneannem vardı. Yokluk yıllarını görmüş bir kadındı. Özellikle ikinci dünya savaşından önceki dönem, 1940'larda yaşamış evlenmiş, yokluğu görmüş bir kadındı. Bize şu tavsiyede bulundu, Allah rahmet eylesin. "Oğlum, evinizden uzun bağırsak derler, koyunu eksik etme" dedi bize. Neden nene dedim, o zaman. İşte koyunun olur, yününü kırparsın ayağına çorap giyersin, bir kuzusu olur kurban edersin. Sütünü sağarsın, "ağaran" derler yani, peyniridir, yoğurdudur, sofranda ihtiyacını karşılarsın. Çünkü yok dönemden gelmiş insanlar. Yiyecek ekmek bile bulamayan insanlar. O yüzden bir eksik etme, bu varlık sebebidir. Berekettir evinizden eksik etmeyin, dedi. Biz yeni evlendiğimizde bize bu tavsiyede bulunmuştu. Hiç de altı boş bir tavsiye değildi. O dönemde bizde bir tane düve karnını doyurmaya çalışıyoruz, samanını alabilecek mecalimiz yok. Nenemin tavsiyesi üzerine birkaç da koyun aldık. Sonra koyunun kuzularını sattık. Hayvanın kaba yem ihtiyacını karşıladık, büyükbaşı tutmak istiyorduk. Bu sayı arttı yani diyelim ki sistem şuydu. Çok acayip tiyatro gibi bir şey olacak ama (gülüyor). Evde 80-100 tavuk ettim. Hayata sıfırın altında başladık. Sıfır değiliz bak sıfırın altında başladık. 80-100 tavuk ettik. Bu araziler bomboş. Tavuktan yumurta elde ettik. Yumurtadan elde ettiğimiz parayla koyunun ihtiyacını gördük. Kuzu yetiştirdik. Kuzudan elde etmiş olduğumuz parayla büyükbaşın ihtiyacını gördük. Bu ivme, tavuk, koyun, inek şekliyle belli bir müddet devam etti. Bu arada geçimimizi de elektrikçilikle de destekleyerek büyükbaş popülasyonunu artırmayı becerdik. Belli bir müddet sonra büyükbaşla küçük baş aynı anda yürütemeyince küçükbaştan vazgeçtik çünkü artık inek kendi kendini çevirebilen bir emtia haline gelmişti. Danasını satıp anasına yedirebilecektik, sütten bir gelirimiz olacaktı. Bunu deneyerek bugüne kadar geldik. Sütü yemini karşılıyordu. Yani herkes mutluydu. Uğraştığına değiyordu. Yapıyorduk ama bankalara hiçbir borcumuz yoktu." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Katılımcılar arasında bir kişi de sürdürdükleri göçebe hayata çocuklarının eğitimi nedeniyle son verdiklerini ve yerleşik düzene geçerek hayvancılığa devam ettiklerini belirtmektedir.

"Bundan 4 sene 3 sene evveli keçi vardı, koyun vardı onları sattık çünkü çoluk çocuk büyüdü, okulları var yani olmuyor dağda. Göçebe hayat yaşıyorduk. Buraya köye geldik normalde yani mesleğim, asıl mesleğim keçi çobanlığı. Göçebe hayatımız vardı. Bundan 5 sene evvel koyunumuz vardı. Koyun, kuzu 200 malımız vardı. Koyundan önce keçi vardı. Ondan 2 sene evvel de 400'e yakın davarımız vardı. Sattık attık, motor aldık, katır aldık, çocuklar da okula başlayınca bıraktık. Yerleşik hayata geçtik yani göçebe hayatı yaşıyorduk. Annemler artık yapamaz oldu, bizim de çocukların başında durmamız gerekiyor. Sığıra döndük. Esenyurt köyü var şurada bilir misiniz orayı, Esenyurt köyü var, Garipçe var, Garipçe'de

> çok durduk, Esenyurt'ta durduk, Yazır'da durduk. Normal mesela anadan doğma şeyim yeni ben doğduğumda annemgil çobanmış. Şurada son 4-5 seneye gelinceye kadar 30 yaşıma kadar yani 29 yaşıma kadar çobanlık yaptım. Asıl mesleğim o ama yani şartlar zorluyor artık belli bir zaman sonra." (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Kumluca'da görüşülen 28 katılımcının da tamamı tarımla uğraşmaktadır. Korkuteli'ne benzer şekilde katılımcıların büyük çoğunluğu henüz emekli olmamıştır. Bir kişi (K-5) tarımın yanı sıra esnaflık, iki kişi de (K-7, K-26) aynı zamanda "hâlcilik" yapmakta, katılımcılardan 5'i ise emekli oldukları hâlde tarım faaliyetlerine devam etmektedirler.

> "Şimdi çeşitli geçim kaynaklarımız. Ben kendi adıma bahçem var, narenciye bahçem. Şirketim var. Şirketimin adına seralarım var, zirai ilaç bayiim var aynı zamanda. O şekilde geçimimizi sağlıyoruz. Kendim ziraat mühendisi değilim. Ziraat mühendisi aldım onunla beraber çalışıyoruz. Ben alaylı kısmındanım, o okul kısmından, öyle devam ediyoruz. Bu zirai bayiyi işletiyoruz. Tabii ata mesleği, çocukluktan beri bu işin içindeyiz." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

> "Temel geçim kaynaklarımız bizim daha önceleri eski çocukluğumuza bakarsak, buranın köyünden gelme biriyim. Köyde ufak tefek malcılıkla başladı çocukluk, çocukluktan sonraları 13-15 yaşlarında buraya geldik. Başka yerlerde çalışarak seracılığa başladık. Başka birilerinin yanında çalışarak yaşımız 15-17 oldu seracılığa başladık. Seracılıkta 15 yaşından sonra 30 yaşına kadar seracılık yaptık ovada deriz yani Kumluca'nın ovasında. Yani aşağı yukarı 15 sene. Bu arada evlendik, 2 yıl askere gittik. 30 yaşından sonra da ticarete başladım. Yani dediğimiz kabzımanlık, komisyonculuk. Geçimimizi ondan sonra hem seracılık hem de ticarete atıldık 30 yaşından sonra, aşağı yukarı 20 yılın üstünde ticaretle uğraşıyoruz. İkisini beraber. Orada da hem seralarımızı kontrol altında tutuyoruz. Mesela yani çalışan ortakçı, işçi geliyor onları kontrol ediyoruz. Hem de burada ürünleri satıyoruz yani bazen onlarca çiftçilerin ürünlerini belki zaman zaman yüzlerce köylü mal getiriyor onların ürünlerini satarak ticaret çeviriyoruz kendi çapımızda." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

Öte yandan Kumluca'daki 28 katılımcı seracılık ve bahçecilik faaliyeti yürütmekte, hayvancılık yapan kimse yer almamaktadır. Manavgat ve Korkuteli'ne benzer şekilde burada da çiftçilik "ata mesleği" olarak kabul edilmektedir ancak bir bölümü seracılığı kendisi öğrenmiştir.

> **"**Çiftçilik, ata mesleği çiftçilik. Valla ben ilkokul 5. sınıftaydım. Kafamıza tepsiyi koyup marul, maydanoz, roka ve tere roka yok o zaman marul, maydanoz ve tere ondan satardık. Okuldan gelirdik. Üçüncü sınıfta dördüncü sınıfta hemen annemgil hazırlardı biz götürür satardık. Öğretmenlerimize satardık, kaymakama, savcıya, hâkime kahvenin önünde satardık yani çekirdekten çiftçiyiz." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

“Askerden geldikten sonra çiftçiliğe başladık, başka hiçbir şey yapmadım sadece çiftçilik yani. Ata mesleği aslında. Yani rahmetli babamgil sera yapmazdı da onlar da köy yani, Belen köyü burada, köylü çocuğuyuz yani. Onlarda seracılık yok da köylülük yani kendi kendine geçinme şeyi. Kendimize yetecek kadar hayvanımız, ineğimiz işte tavuklarımız vardı o kadar. İşte bu sera yaptığımız yerde portakal bahçesi vardı. Artık portakal günden güne, yıldan yıla değerini yitirmeye başlayınca, herkes kökledi yani kalmadı desem olacak. Getirisi az, masrafı çok. Zengini fakiri, ne kadar yeri varsa hepsini seraya çevirdi yani. Bıraktı, çok az bir portakal bahçesi kaldı.” (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

Manavgat ve Korkuteli’nden farklı olarak Kumluca’da Antalya çevresindeki illerden işgücü göçü ile Kumluca’ya gelen, “ortakçı” ya da “icarcı” (bir sonraki temada detaylı olarak anlatılacak) olarak çalışan ve uzun yıllardır orada ikamet eden katılımcılar da bulunmaktadır.

“35 sene oldu Kumluca’ya geleli, çalışmak için geldim. İşte şimdiki ortağımla 13 senedir beraber çalışıyoruz. Mesleğim çiftçilik, ata mesleği zaten. Bahçeye bakıyoruz işte sera işini bıraktık, patron ortağa verdi uğraşmak istemedi. Ben portakal bahçelerine bakıyorum şu an. Seracılığı da geçen yıl bıraktım zaten. Hanım çalışamaz oldu. Bel fıtığı oldu. Ben de tek başıma sera yapamazdım, o yüzden vazgeçtik. Narenciye ağaçlarına bakıyorum şu an.” (K-13, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi)

“Ata mesleği. Kendimiz bildik bileli çiftçilikle uğraşıyoruz. Hep bunu yapıyorum başka bir şey yapmadım. Kendimizi bildik bileli hep çiftçilikle uğraşıyoruz. Hatta haricinde, amelelik yani yevmiyeli de çalışıyoruz. Biraz önce ben iş yerinden geldim mesela seranın üstüne plastik attık. Yani günü kurtarmak adına, ne iş çıkarsa yapıyoruz. Yani elimizden gelenleri sonuçta çalışmazsam kazanamam. Bir günü kaybetmenin bizim için zararı çok.” (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

“8 yıldır …. Bey’in serasında ortak çalışıyoruz. Bizim köyümüz kırsal bir dağ köyü. Orada bir nevi biraz ormandan geçimini sağlıyor oradaki insanlar. Ormanda kesilecek ağaçları belirler. Ormanda çalıştırıyor devlet yani bizi orada çalıştık. Orada da çok öyle gelir kaynağın yok anca zaten 3-5 gün 15- 20 gün bir sürüyor. Onun işi o bittiğinde oradan 3-5 kuruş alıyorsun. Biraz hayvancılık yaparsın. Bizde arazi yok bizim köyümüzde ama şu an Dirmil’de Gölhisar’da o taraflarda söğütler, her yerde sera başlamış, yani gelir kaynağı daha yüksek. Orada yaşayan insanlar pancar ekiyor, çörekotu ekiyor. Ne bileyim izinli olarak devletten her şeyi ekiyorlar. Afyon bile ekenler var Burdur çevrelerinde. Ama biz onlardan da mahrumuz çünkü oralarda yerimiz yok. Oralarda çalışsak, yevmiyeyle çalışıyoruz, o da dert görmez ama buralarda ortak çalışıyoruz. Sebzede ortak çalışıyoruz. 20 yıldır buradayız biz. Başka başka yerlerde çalışıyorsun. Tabii ortak burada çalışıyorsun. Bir şey oluyor, bir anlaşmazlık oluyor bırakıyorsun, başka bir yere geçiyorsun o anlamda. Hani buraya geleli 8 yıl oldu. Daha önce Kumluca’nın öbür tarafında Salur köyü vardı. Orada yapıyorduk.” (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

3.5.2.2. Üretim Faaliyetleri

3.5.2.2.1. Arazi Mülkiyeti, Büyüklüğü, Kullanım Biçimi

Manavgat'ta katılımcıların arazileri büyük oranda küçük çaplıdır, arazilerin küçüklüğü ve parçalı hâli nedeniyle kiraya verme pratiği çok fazla görülmemektedir. Ancak kiralama yoluyla sera kurma faaliyetleri hızla artmakta ve yukarı köylere doğru mantar gibi çoğaldığı görülmektedir. Bu da katılımcıların arazilerinin değerlenmesine yol açmakta, tarım için birbirlerinin arazisini kiralayan yerel halk için bu durum maliyet artışına neden olmaktadır. Zira sera faaliyetlerini gerçekleştirenler çiftçilik yapan yerel halktan ziyade büyük oranda tüccar, memur ve büyük şirketlerden oluşmaktadır. Araziler bölünme yoluyla birkaç dönüme kadar düşmüş olsa dahi miras yoluyla kalmıştır, yalnızca bir katılımcının miras yoluyla sahip olduğu arazi mülkiyeti bulunmamaktadır (M-28). Öte yandan Korkuteli'ndeki gibi hayvanlara yem tedarik etmek için yapılan bir tarım olmadığı için bireyler büyük oranda kendilerinin ve aile yakınlarının ihtiyaçlarını karşılama ve kalanını satarak evin geçimini destekleme stratejisine sahiptir. Bu da ekilen arazi büyüklüklerinin Korkuteli'ne kıyasla hane başına daha küçük olmasına yol açmaktadır.

> "Yani çok fazla ekmiyoruz zaten, eşim rahatsız olduğu için yürüyemiyor. Ben kendim gücüm yettiği kadar ekiyorum ama o da bu sene hep zarar. Yerler kendimizin değil zaten kiralayıp ekiyoruz." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> "30-40 dönüm tamamını ekiyoruz." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "O zeytinlik var, o da şey 5 verase herkesin ayrı ayrı bölünmüş." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

> "Bize devletin yapacağı mazot desteği, gübresi yani bizim destek alacak yerimiz yok. Bugün 3-5 dönüm yerimiz var. Onun desteği olsa ne olacak mesela?" (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Çok değil 5-6 dönüm yer ekiyoruz." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Tarlasına olanlar dediğim gibi büyük arazileri var. Defneden yıllık 50-100 bin kazanan var. Bizim ama sıfır çünkü tarlamız yok bizim. İşte bak dedemin köyde şurada 500 m bir yeri var. Orası. Dedesinin tarlası olmayanın torununun olur mu? Dededen kalacak değil mi bir insana? Dedem babama bu evi vermiş, buraya yapı vermişler. Babam bize hiçbir şey vermedi." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

Korkuteli'nde hayvancılığın yaygın olması, tarımın büyük oranda hayvancılığı desteklemek amacıyla ve kuru tarım olarak yapılması nedeniyle ekilen araziler daha geniş olarak karşımıza çıkmakta, 60 dönüm ila 600 dönüm arasında değişmektedir. Ancak bunların

büyük çoğunluğu 250-350 dönüm dolayındadır. Bahçeciliğin yapıldığı arazi büyüklükleri ise 20 dönüm ila 100 dönüm arasında değişmekte, büyük oranda 60-70 dönüm dolayında seyretmekte, çok yıllık ürün olmaları nedeniyle bu alanda kiralama yapılmamaktadır.

> "Arazilerin tamamını tarım için kullanıyoruz. Elimizden geldiği kadar da işte gücümüz neye yeterse yapmaya çalışıyoruz. Kavun karpuz sulu gerisi kuru tarım." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Kuru mahsulüm de çok benim, çiftçilik üzerine köyde en büyüklerden birisiyim. Aşağı yukarı 600 dekara kadar yer ekiyorum yıllık." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Aşağı yukarı 350-400 dekar kuru tarım yapıyoruz, şu an 25 dekar da meyve elma ile armut var." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "Tarlamız yok, icar ediyorum. E 20-30 lirayla başladık. Şimdi adam diyor her şeye pahalandı benim tarla da pahalandı. Mazot, gübre her şey uçtu gitti. İcarın dönümü, şimdi 50 TL oldu yıllık. O şekilde mesela 100 dönüm yer ekiyorum." (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Kendi arazim az benim ama kiralama usulü ekiyorum aşağı yukarı 370-400 dekar yer ekiyorum yıllık. Bunun aşağı yukarı 40 dekarı %10'u kendime ait, %90'ı kiralama." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Ancak bahçecilik dışındaki tarım faaliyetlerinde özellikle kuru tarımda kiralama sıkça tercih edilen bir yöntemdir. Hatta çiftçilerin kendi mülkiyetlerindeki arazi büyüklüklerinden çok daha büyük miktarlarda kiralama yaptıkları görülmektedir. Manavgat'ta ekilmeyen arazilerin varlığı dikkat çekerken Korkuteli'de mevcudun üzerine kiralama yoluyla ekilen araziler ile büyüklüğün artırıldığı dikkat çekmektedir. Korkuteli'nde de yalnızca iki kadın katılımcının (L-8, L-18) kendi mülkiyetinde arazisi bulunmamakta, hayvancılık için kiralama yoluyla kuru tarım yapmaktadırlar.

> "Şahsıma ait çok arazim yok, 20 dekar civarı. Kıraç bir arazimiz var. Tekrar söylüyorum, kıraç bir arazimiz var. Bunun dışında da bir 250-270 dekar civarında da toplamda ektiğimiz arazi var. Bunun da 120-130 dekarını sulak olarak ekiyoruz, yem bitkisi yetiştiriyoruz, kira bunların hepsi. (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Ben şu anda 200 dönüme yakın yer ekiyorum. Önceki yıllarda mesela 1980-85'li yıllarda biz 400-450 dönüm arpa, buğday ekerdik. Bizim ovamız ikiye bölünmüştü. Bir tarafa ekin ekilirken, diğer taraf nadasa dinlenmeye bırakılıyordu. Bu zaman içerisinde millet tabi ki biraz fazla gelir elde edebilmek adına artık nadasları da ekmeye başladı, dinlendirmeye bırakmaz oldu. İşte bu şekilde yani kısmen kavun falan

ekiyorduk. Ortak ekiyoruz işte o şekilde. Şimdi bu arazide benim kendimin 35-40 dönüm civarında bir bahçem var. Onun dışındakiler ortak kira şeklinde." (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"200 dönüm kuru tarım yapıyorum ben, 100 dekar da armut bahçem var." (L-21, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Benim de aşağı yukarı 69 dekar bahçem var burada. 200-250 dekar da kuru tarım yapıyorum. (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

"Valla 60-70 dönüm var baktığımız bahçe. Araziler babamla beraber, babam biraz yaşlı Parkinson hastası… Onun arazilerine de ben bakıyorum ama yarısından fazlasını biz kendimiz satın aldık, yani babamın bu yerlerine baktık, baya bir 100 dönüm falan yeri satın almışızdır." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"60-70 dönüm kadar ekiyorum. Yarısı kira yarısı kendimizin. Tabii kira da yapıyoruz yanında illaki yetersiz oluyor. Hayvancılık yaptığımız için." (L-33, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçilik-hayvancılık-emekli)

Kumluca'da tarım faaliyetleri tamamen seracılığa dayanmaktadır. Eskiden ovayı büyük oranda kaplayan narenciye bahçeleri hızla kesilerek seraya çevrilmiş, yukarıdan bakıldığında devasa bir poşete benzeyen ovada neredeyse yeni sera kuracak yer kalmamış durumdadır. Bu nedenle tahmin edilebileceği üzere araziler oldukça kıymetlidir ve kiralama çok yaygındır.

"30 dönüm civarında narenciye yetiştiriyoruz. 30 dönüm de bir seramız var. Kiralık ve kendimize ait olan toplam, kiralık da var kendimize ait de. Aşağı yukarı bunun 18 dönümü narenciyenin kendimize ait. Geri kalan kısmı kiralık. Seranın da yarı yarıya 15 dönümü aşağı yukarı kendimize ait geri kalanı kiralık." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

"Kiraya da veriyoruz. Yani çoğunluğunda kira var, ortak da var. Yani insanlarla uğraşmak daha zor oldu, ortaklarla uğraşmak. Kiraya verirsen atıyorum mesela yani 10-20 TL ne kazanırsan artık bir şeyine karışmıyorum. Orayı kiraya verince belki az kazanıyorum ama kafan ağrımıyor mesela yani öbür türlü çalıştıracak ortak bulamadığın zaman oradan ortak verdiğin zaman her yeri, daha zor oluyor. Adam bilmiyor atıyorum mesela Afyon'dan, Burdur'dan gelmiş sebze yapmasını bilmiyor. Onu takip edemediğin zaman para da kazandırmıyor sana. Ha, burada para kazandıran çiftçiler çok var ama bir kısımda diyelim ki %20 kısım %30 kısmı da sen iyi işçi bulup iyi ortakçı bulamadığın zaman para kazandırması da zor. Hem kendi para kazanmıyor hem sana para kazandırmıyor yer sahibi olarak." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

Katılımcıların seracılık yaptıkları arazilerin büyüklükleri 1,5 dönüm ila 30 dönüm arasında değişmekle birlikte büyük çoğunluğu 8-10 dönüm civarındadır. Narenciye bahçeleri ise 30-180 dönüm arasında değişmekle birlikte büyük oranda 100 dönümün altındadır ve

"kâhya" adı verilen, bahçelerin bakımından mesul olan kişilerle birlikte bakımı yapılmakta, kiraya verme pratiği çok nadir görülmektedir.

> "Yeni seneninkini bu sene para kazandığımız için ortağa veriyoruz zaten kendimiz yapmıyoruz, yer bizim. Demiri, serası bizim, başkası ortak yapıyor. Bizimle şeyine ortak giriyor içine fidesine ilacına gübresine neyi varsa üstündeki plastiğe kadar ortak oluyor. Yer çemberi, üstündeki demirlerini biz yaptık, o şekilde oluyor işte. Bizim burada herkesinki öyle. Bir bizimki değil, ha kimisi icara veriyor, başka birileri işçi çalıştırıyor. Kendimiz çalışmıyoruz, ortağa veriyoruz. Aldığımın yarısı ortağa gidiyor. Kendin yaparsan karın olur, kendin yapmazsan zararın oluyor. Eşime diyorum icara verelim. Kendi yapanlar böyle icar yapar. O tohumuymuş şeyiymiş ilacıymış gübresiymiş kafanı ağrıtma. Etinle kemiğin birbirine denk geliyor ama olsun. Yoksa kendin yaparsan iyi, kendin yapmazsan kötü. Yani kendi cebine bağlı. Yerin de çok olacak da icara vereceksin, yerin az oldu mu da veremiyorsun. Ortağa vermek zorunda kalıyorsun." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

> "Dörtte bir demek, mesela 10 dönüm bir sera diyelim. Sen beş kişisin ailede. Her işçilik senden yani 500 mü kazandın onun dörtte biri yani 125.000.000 lirası o çalışanların oluyor. Hiçbir masrafına karışmıyorsun gerisi ağanın oluyor. O da onun işine geliyor yani parası garanti olmuş oluyor, ne kazanırsa işte dörtte birini. Memur işi gibi sınırlı oluyor artık onun parası. Çok iyi kazanırsa biraz daha fazla alıyor, kazanamaz ise yani dönümde 50 TL alırsa mesela 500 bin liranın yani 125'i onun oluyor. Onun pek zarar riski olmuyor ama ağanın zarar riski çok olur. Para etmezse ağa gider. Ama şimdiler hep icara veriyor. Adam 30-35 TL dönümden direkt adam peşin parayı alıyor artık adam içinde uğraşsın icar yapan insanlar. Benim 7 dönüm kendimiz yaptık kendi yerimiz, üç dönümü icar, o da yani bizim kardeşimin ablamın yerini yapıyoruz, 30 bin lira ödeme yaptık dönümüne. Geçen sene 35'e almıştık 3 dönümü bu sene 90 liraya aldık yani 3 kat arttı. Antalya'da mesela 20-25 arası icar burada çok yüksek. Antalya bu kadar yüksek değil. Antalya'da üretim tekniği buraya göre zayıf. İhracat malları yine iyi de normal mallar buradaki gibi gitmez yani. Sera hani her düzenli olursa 30-35 bin TL dönümü. Tarla olarak da icara veriliyor işte 10.000 TL. Serasını da yaptırıyor yani 10 bine alan. Burada zenginlerin mesela 100 dönüm, 200 dönüm, 300 dönüm serası olan var mesela. Adamın bir dönüm toprağı yok, 300 dönüm serası olanlar var mesela. Ya işte orda öyle derler, adamın 10 dönüm yeri vardır. Ortağı ona benim ağa derler. Öyle zengin ağa gibi düşünme yani. (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

Kumluca ovasındaki genel profile paralel olarak katılımcılar arasındaki üretim ve mülkiyet ilişkileri de oldukça çeşitlilik göstermektedir.

> "Sıcağın altında zaten seranın içi 40-45 derece oluyor. Yer kendinin olsa para bırakıyor o kadar da kötü değil ama yer kendinin olacak. Ama 1 dönüm şu an 1 milyon ben o parayı hiçbir arada görmedim ki… Alma şansın yok, ortaklık yapacaksın mecbur. İcar 35.000 lira öncen cebinde biraz da paran olacak ablam onda. 4 dönüm yer yapıyoruz icarlasak 120.000 lira masraf hariç. 5-10 bin lira olsa belki ama çok pahalı, para kazanma şansın yok. Para kazanabilirsen icar iyi kazanmazsan da zarar. Daha riskli yani kiralayan için. Ama yer sahibi için daha rahat. Alacağını biliyor, sebze para etmiş etmemiş, don vurmuş hiçbiri

umurunda değil. 120 bin lira parayı iki taksitte alıyor köşesinde oturuyor. Ortak olunca aslında riskleri de paylaşıyoruz. Ama her yer sahibi de yapmıyor onu yani bizim yer sahibi her şeye ortak oluyor sağ olsun." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

"Aşağı yukarı 140 dönüm. Birkaç kardeşe ait bahçeler. Vallahi öyle birdenbire satsalar da ben çalışsam her tarafta iş bulurum. Yani yeter ki çalış. Satsa da başka yere gideriz zaten, çalışana her tarafta ekmek var." (K-13, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi)

"Karşıyaka Mahallesinde, denize yakın yerde. 5 buçuk dönüm yerimiz var. (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

"1700 m2 yerim var orada mücadele ettik. (K-20, Kadın, 64, İlkokul, Çiftçi)

"Yer Kum Mahallesi'nde. Yaklaşık 15 dönüm." (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

Katılımcılar; birkaç dönümlük bir serada yer sahibi ile birlikte "ortakçı" olarak çiftçiliği sürdüren, kendi mülkiyetindeki arazilere ek olarak kiralama yapan ve işçi çalıştırarak (geçmişte büyük oranda mevsimlik tarım işçileri, bugünlerde büyük oranda Suriyeli tarım işçileri) çiftçiliği sürdüren, arazi mülkiyetine sahip olan ve bir ya da birden fazla "ortakçı" ile çiftçilik faaliyetlerini sürdüren ve mülkiyetin sahibi olmayan ve "icarcı" (kiralama yoluyla çiftçilik yapan) olarak çiftçilik faaliyetlerini sürdüren bireylerden oluşmaktadır.

3.5.2.2.2. Hayvan Varlığı ve Türü

Yukarıda da bahsedildiği üzere hayvancılık faaliyeti yalnızca Korkuteli ve Manavgat'ta gerçekleştirilmekte, Kumluca'da sadece seracılık ve meyvecilik yapılmaktadır. Manavgat'taki katılımcılar arasında hem büyükbaş hem de küçükbaş hayvancılık yapanlar bulunmakta, hanelerin bir bölümü kendi ihtiyaçları için 1-2 büyükbaş bulundurmakta, ticari amaçlı 80-120 civarında hayvan varlığı olan birkaç katılımcı küçükbaş hayvancılık yapmaktadır. Manavgat, Antalya'da büyükbaş ve küçükbaş hayvancılıkta sayısal olarak ikinci sırada yer alıyorsa da (Manavgat-İlçe Tarım Orman Müdürü) daha büyük çaplı küçük ve büyükbaş hayvancılık yapanların hemen hemen tamamı araştırmanın yapıldığı tarihte köylerin yaylalarına çıktığı için o kişilerle görüşme yapılamamıştır.

"Koyun, Romanovlarımız var. Damızlık olarak yetiştiriyoruz biz ama koyun birliğine üye değiliz. Burada başka kimsede yok bu cins." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

"Yok, 1 tane ineğimiz var kendimiz için." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

"Yüz kadar hayvanımız var, damızlık yani anaç koyun." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve hayvancı)

"Büyükbaş yedi tane var şu anda. Küçükbaş yok. (M-21, Erkek, 57, İlkokul, Şoför-çiftçi)

Korkuteli'ndeki 28 katılımcıdan 20'si hayvancılık faaliyetini sürdürmekte, bunların büyük bölümünü büyükbaş hayvancılık oluşturmaktadır.

"Sürekli alım satım yaptığım için net bir sayı verememe ama ortalama 30-35 hayvanım oluyor. Bu yetmişe seksene yükseliyor, kurban işi yapıyoruz, besi işi yapıyoruz genelde, ya sabit bir hayvanımız olmuyor devamlı." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

"30 kadar hayvanım var. 10-12 sağlım var". (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"37 tane anaç sağmal türümüz. Böyle derken dana buzağı falan yetmişin üzerinde hayvan var. Küçükbaş da var biraz." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Biz 90'ın üzerine bir büyükbaş hayvan popülasyonuna sahibiz şu an. Bu nedir, anasıdır, danasıdır, buzağısıdır. O şekilde 90-100 arasında geziyor. Hiçbir zaman burada damızlık hayvan vasfı olarak dışarıya bir hayvan satışımız olmadı. Hiçbir zaman besi materyali olarak hayvan satmadık. Üretmiş olduğumuz hayvandan faydalanabileceğimiz son haddine kadar damızlık olarak elimizde tuttuk. Erkek danasını kasaplık olarak elimizde tuttuk. Yaşlısını da tekrar kasaba arz ettik yani mezbahada değerlendirdik. Yani sistem bu, dışarıdan da ticari olarak da bu işi yapmıyoruz. Dışarıdan da hayvan girişini asla istemiyoruz, asla. Çünkü hastalıkları taşıyacağını düşünüyoruz. Genetik kaynakların ne olduğunu bilmiyoruz, riskler barındırdığı düşüncesiyle kendi kendine yeter bir hale geldi zaten, o şekilde devam ediyoruz." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Şimdi 4 tane sağmal inek var, bir tane de kısır var. Şu anda 5, beşinciyi bedavadan bize yük olarak besliyoruz. Bir tane gene biri daha kısır hadi onun diyoruz 12-13 kilo sütü var ya yemeğini çıkarıyor, onu idare edelim diyoruz ama yok..." (L-13, Kadın, 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Büyükbaş hayvan sayısı 5 ile 100 arasında değişim gösterirken, küçükbaş hayvan sayısı 19 ila 80 arasında değişmektedir.

"Yani 50-60 tane büyükbaş sadece süt için hayvanımız var." (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

"30 kadar büyük baş, 70-80 tane de küçük başım var." (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

"Köyde çoğunluğu küçük çaplı hayvancılık yapıyor canım. İki kooperatife bağlı yaklaşık 210 hayvancı var. Bunun içinde 20-25 tanesi büyük oynuyor 80-100 tane hayvanı vardır. Gerisinin 3-5-10 tanedir." (L-33, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçilik-hayvancılık-emekli)

"Büyükbaş irili ufaklı on üç, on dört civarı. Küçükbaş da aynı şekilde on üç, on dört civarı. Dışarda otlatmaya çıkartmadığım için hazır yem kullanıyorum bu sebeple de madden etkileniyorum. Önceden sadece büyükbaş hayvanım vardı, ortalama iki senedir küçükbaş bakmaya başladım, gelen giden müşterimiz olsun, halkımız olsun özendirdi. Koyun çok iyidir falan dediler ama koyun iyi ama koyunu da mutlaka bir öğünlük gezdirmek gerekiyor. Yoksa hep cepten yiyor, maşallah koyunlar da bir ineğin yediğinden daha fazlasını versen hayır demiyorlar. Satacak oluyorum satamıyorum, kuzu oldu mu? Caydırıyor, artık bir alışkanlık haline geldi. Kurbanlık olarak satıyoruz, kendimiz değerlendiriyoruz." (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-Hayvancı-Koop. Yetkilisi)

3.5.2.2.3. Üretilen Ürünler

Manavgat'ta katılımcıların ürettiği ürünlerin geniş bir yelpazeye sahip olduğu görülmektedir. Üretilen meyveler arasında kavun, karpuz, zeytin, incir, muz ve fıstık yer almakta, zeytin aynı zamanda yağ hâline getirilerek de satılmaktadır. Üretilen sebzeler arasında biber, patlıcan, domates, börülce, bakla ve bamya yer almaktadır. Üretilen tahıllar arasında ise susam ve buğday yer almaktadır.

"Kavun, karpuz, biber, biraz da susam ekiyoruz." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

"Karpuzları hale veriyoruz." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

"60 dönüm muz seram var, 400-500 dönüm karpuz kavun ekiyorum her sene." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

"Yem bitkisi, susam, bakla, börülce, bamya. Zeytinliğimiz vardı ama zeytinlerimiz yandı. İncir ağaçlarımız vardı ondan pestil yapıp satıyorduk onlar da yandı." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

"Kendimize ait biber, patlıcan falan vardı, domates çok fazla yetişmiyor Tuta Absoluta yani domates güvesinden dolayı. Bamya, börülce ekeriz, yine ektik bu halimizde, biraz geç kaldık hatta. Aracı yok, şahıslara satıyoruz, alanlar tavsiye ediyor, bir başkası da istiyor gibi... Sütümüz fazla çıkmadığı için çevredekilere ancak yetiyor. Müşteri siparişlerinden kaynaklı kendi peynirimizi yapamadık. Mevcut müşteri, arkadaşım da almak istiyor dediği zaman müşteri lazım değil, süt lazım diyorum. Süt kapasitemizi arttıramamamızın sebebi meralarımızın olmaması. Hayvanlarımız yeşil alan bulamadıkları için tam doymuyorlar. Bu defa onların da süt performansı düşüyor, yeterli besini alamadıkları için." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

Hayvancılık alanında küçük ve büyükbaş hayvan yetiştirilmekte ve bunlar için yem bitkisi, saman ve arpa üretilmektedir. Ayrıca hayvansal ürünlerden süt, peynir ve tereyağı da üretilerek satılmaktadır.

> "Fiğ ektim kaldırdım şimdi tarlaları sürdüm nadasa bıraktım ekim kasım gibi yem bitkisi ve buğday ekeceğim." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "Kendimiz için yapıyoruz. Ekiyoruz samanımız, hayvanlar için yiyeceği yemi öyle yaparız kendi yiyeceğimiz kadar. Öyle bir satma bir şey yok sadece kendimize ekeriz bu köy hep öyle. Fazla çok bir öyle arazi olmadığından herkes kendine yeteni ekiyor." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

> "Kendi ihtiyacımız kadarını alıp fazlasını satarız. Şu benim evimin önüne var ya, Manavgat'tan çok özel zengin ağalar gelir. Ne adamlar gelir geçer. Şimdi birkaç kurbanım var, 2-3 tane adam geldi, kurbanlık aldılar gittiler. İneğim var bir tane, süt almaya gelirler." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

> "Sütünü peynir yaparlar, yağ yaparlar, kendileri pazara götürüp satarlar. Öyle başka bir toptan süt alıp bir sütçü o şekilde birileri yok, adam götürüp kendi satıyor." (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Son olarak Sırtköy, Yaylaalan gibi köylerde hem dağlarda yetişen defneler izin verilen dönemlerde toplanarak satılmakta hem de köylüler tarafından yetiştirilmektedir.

> "Türkiye'nin en iyi defnesi burada yetişiyor. Çoğu yerde Yaylaalan'ın Avasun'un adını verirler buradan geliyor diye. Mesela yıllar önce lafta şey yapacaklardı Buraya fabrika yapacaklardı paketleme için mesela. Buradan İzmir'e gidiyor, Denizli'ye gidiyor, orada paketleniyor. Parayı asıl onlar kazanıyor mesela yakın bir yere o şekilde bir paketleme yapsak, yine kooperatifleşmeye geliyor işte. Adam getirip burada yapar hem de bütün köylü burada çalışır. Hem getirirsin hem satarsın hem yaparsın. Yıllarca konuşuldu ama yapılmadı bir türlü, ne bileyim bazılarının işine gelmedi demek ki. Manavgat'ta bir iki köyde var, ürün buradan gidiyor, Sırtköy'de var mesela. Valla 1960'larda 70'lerde birisi gelmiş köylülere tanıtmış göstermiş. Köylü de o zaman yakıp ateşe veriyormuş tarlasını temizlemek için. İlk 70'lerde 80'lerde paketlenmişler aynı böyle yaprakları. Bunun kullanılmadığı alan yok. Kozmetikte, yağda, yemekte her şey. Bunun orijinal yağını eskiden yaşlı kadınlar yapardı. Onun iyi yapmadığı yeri yoktur romatizmaya, gribal enfeksiyonlara. Mesela boğazın mı ağrıdı gece yatarken sür bağla bir tülbendi sabaha kadar sıcak bir şey iç. Ertesi gün hemen iyileşirsin. Bir buçuk kilo yap vardı bende, satardım, yandı yangında. 1 kilo da bu evde varmış temizlik yaparken buldum, 1 kilo altın bulmuş gibi sevindim." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

Korkuteli'nde de üretilen ürün yelpazesi geniş olmakla beraber; yem bitkisi, süt ve meyve ağırlıklı olduğu görülmektedir.

> “Hayvancılık, küçükbaş, büyükbaş koyun ve inek, besi hayvancılığı. Bu şekilde yapmaya çalışıyoruz, aslında geniş ama her biri küçük küçük işler. Kuru mahsul olarak arpayı hayvanlara vermek için yetiştiriyoruz. Sulu tarımda ekilmişim yok, kendi şahsıma konuşayım, sadece bahçem var. Köyün genelinde sulu tarım daha yeni yeni üç, beş senedir başladı, mısır silajı yapıyorlar. Yonca ve fiğ yok, bunları ekiyim de hayvanlara vereyim olayı yok. Sulu tarımdaki yem bitki oranı bizim burada %5’lerde, %10’larda şu anda. Bahçecilik yapıyorum ben, sekiz dönümlük bir arazide erik ve elmam var.” (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> “Dediğim gibi işte elma var, armut var, ondan sonra kavun, karpuz, domates, biber.” (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> “Meyvede ana meyve elma, armut, kayısı, şeftali bizde yok, erik var, armudun çeşitleri var. Yani yazın başlıyor mesela eylüle kadar toplanan armutlar var, işte çıktıkça onları topluyorsun çeşit çeşit.” (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Üretilen meyve ve sebzeler arasında arasında kavun, karpuz, elma, armut, şeftali, kayısı, vişne, erik, salatalık, domates ve biber yer almaktadır.

> “Kuru hububat yok da bizde sadece meyve var. Elma, Armut, Erik, var genelde. Kolay değil yani bir karyağdı armudu, en az 20 yaşını doldurmayınca randımanlı meyve vermiyor. Yani istenilen meyveyi vermiyor yani. 20 sene sen ona çocuğa bakar bakıyorsun. Gübresiydi suyuydu, budamasıydı…” (L-28, Kadın, 65, İlkokul, Çiftçi)

> “Başta elma, armut işte yazlık olarak kayısı, şeftali, vişne, erik. Korkuteli'nde genelde her çeşit olur.” (L-27, Erkek, 57, Lise, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> “35-38 dönüm falandır kullandığımız arazi. Çoğunluk armut. 3 dönüm kadar elma alıp koyduk.” (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

> “İşte çalışıyoruz, ovayı ektik kaldırdık, bitirdik. Şimdi sebzeye yöneldik. İşte sebze, pazar, evde hayvanlar alıp gidiyoruz. Kuru baklagil ekiyoruz, arpa buğday ekiyoruz. Yeşil balya olarak fi ekiyoruz, mallara yulaftır, fidir onları ekiyoruz. Sebze meyveyi pazarlara satıyorum.” (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Tohum ve tahıllar arasında buğday, ayçiçeği, yulaf ve nohut üretilmektedir.

> “Bizde şöyle söyleyeyim, yani kuru olarak, mesela arpa buğday ekiyoruz. Armut bahçesi, bahçenin %80-%90’ı, geri kalan erik, elma bahçesi falan. Kapalı sera var. Ona da salatalık ettik. Armudu Migros'a veriyorum. İhracata yolluyorum. Aşağı yukarı 5-6 senedir Migros’la çalışıyorum. Devamlı Migros

geliyor, onlar beni tanıyor. Migros benim nasıl mal ürettiğimi biliyor. Şu anda böyle bir süreç devam ediyor." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Arpayı genelde hayvanlar için ekiyoruz, buğdayı satıyoruz." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"200 dönüm kuru tarım yapıyorum ben, 100 dekar da armut bahçem var." (L-21, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Buğdayı arpayı tüccara veriyoruz. Burada besicilik yapan, hayvanları olan şahıslara veriyoruz. O şekilde tüketiyoruz yani. Ben şimdi ektiğim yerlerde 20 ton arpa aldım. 20 tonun 10 tonu tüccara, 10 tonunu burada hayvana bakan kişilere verdik. 6,5-7 liradan verdik yani. Yani rakamlar biraz iyi olmasa zaten batmıştık. Rakamlar biraz yükselince kısmen yine bir nebze olsun nefes alabilir duruma geldik." (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Bulunduğumuz konumda sulak arazi olmadığı için sondajlarla mısır ekimi yapıyoruz, ikinci ürün olarak o da. Bu da 30 dekara karşılık geliyor. Gerisi kuru mahsul, buğday var, arpa, yulaf, tırtikale bu tür ürünler yani." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

"Genelde kuru mahsul, arpa, buğday, nohut." (L-3, Kadın, 49, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Hayvancılık alanında küçükbaş hayvan da bulunmakla birlikte ağırlıklı olarak büyükbaş hayvan yetiştirilmektedir.

"Benim yirmi dekar civarında sondajlarımın olduğu sulu arazim var. Hayvanlarım için orada normalde iki ekim yapıyordum. İlkinde yeşil ot olarak hazırlıyordum, ikisinden neredeyse bin paket alıyordum, suladığım ve gübreleyip bakım yaptığım için. İkinci ekim olarak da mısır ekiyordum hayvanlarımı korumak için." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Arpa, buğday, yulaf hayvan için işte bizim yani satma şansımız yok. Hayvanlar için yapıyoruz ama 2 yıldır mağduruz." (L-33, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

"Sadece arpa ekiyorum mal için." (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Üretim yapıyoruz, hayvansal yem bitkisi üretiyorum genelde, domates de ekiyorum. Kuru da sulu da hepsi hayvanlar için. Kuruda buğday ekiyorum sulu da buğday ekiyorum kaldırıyorum mısır ekiyorum silajlık, yem bitkisi. Babam rahatsız olduğu için bırakmak zorunda aldı, ben devam ediyorum. Ben domates ekiyorum, mısır ekiyorum, çift ekim yapıyorum. Bir yılda aynı tarladan iki kere ürün alıyorum." (L-31, Erkek, 28, Üniversite, Çiftçi-hayvancı)

"Süt, et, ikisi de var işte senede 1-2 dana kesime gönderiyoruz veya kurbanlık yararsa ona gönderiyoruz isteyenlere. Sütü kooperatife veriyoruz." (L-27, Erkek, 57, Lise, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Büyükbaş hayvancılığı büyük oranda süt sığırcılığı oluşturmakta ve bunlar için yem bitkisi, saman, silajlık mısır ve arpa üretilmektedir.

> "Süt değil, doğum ve üreme etçil olarak. Arpa buğdayı yeşil olarak biçmeye çalışıyorum hayvanlara vermek için. Yaptığım masrafları ancak alıyorum yani kâra geçemiyorum." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Tamamını biz hayvancılık için kullanıyoruz zaten, mahsul satmıyoruz hatta alıyoruz, zaten yeterli gelmiyor. Bahçem var yetişmiş, elma armut var. Günlük sütümüzü veriyoruz. Ondan sonra etimizi satıyoruz." (L-16, Erkek, 63, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Ben başka işlerle uğraşmadım. Devamlı çiftçilik üzerine devam ediyor. Büyük ölçüde işte; ekip, malımıza yedirmek. Bizim en büyük şeyimiz bu yani. Kendi ürettiğimizi kendimiz mallarda değerlendiriyoruz, yem olarak. Genelde satmıyoruz. Ancak ürün çok bol olursa o zaman. Şu anda satın alıyorum. Geçen sene de öyleydi, bu sene de öyle. Büyük ölçüde arpa, belli bir miktarı buğday. Bunun yanında, bu sene yem bezelyesi ektim, fi, yulaf yani. Malın yeşile dönük ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, ona göre ekiyoruz. Süt hayvancılığı aynı zamanda da doğan buzağıları besleyip satmak hem süt hem besi. Dışarıdan satın alma değil de; evde kendimiz danaları besleyip kesime gönderiyorum. Yani durum öyle." (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "700 ila 850 arasında değişiyor. Dönem dönem değişiyor, bir de kesimler oluyor mesela geçenlerde sıkıştık, yedi tane hayvanı ayna kestik. Ama kışın bir tona çıktık. Tabi bir tona çıktığımız günler de oluyor." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Toplamda şu an 400 litre düşük olduğu zamanlar 400 ila 600 arasında değişiyor. Hayvan taze buzağı olmasına, kuru dönemde olmasına, hayvan sayısına bağlı olmak üzere 400-600 litre arasında değişiyor." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Kumluca'da üretilen sebzeler çeşitlilik göstermekle birlikte, üretilen meyveler ise narenciye ağırlıktadır. Meyveler arasında portakal, mandalina ve limon bahçelerde; kavun seralarda ikinci ürün olarak yetiştirilmektedir.

> "Narenciyede ağırlık portakal az bir miktar mandalina ve limon var. Serada da patlıcan kendi yetiştirdiğimiz ve biber çeşitleri. Domates yapmıyoruz biz, domatesi genelde Kumluca merkez yapıyor, bu tarafta da yapan var da, biz o işin ilmini henüz çözemedik. Biber ve patlıcanda biraz daha kendimizi tecrübeli olduğumuzu düşünüyoruz, onu yapıyoruz. Narenciyede de zaten %98'i portakal. Öyle bir kısım yemeklik dediğimiz tarzda mandalina ve limon var onun da fazlasıyla satıyoruz o şekilde." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

"Hortumdan önce sera varken biber, salatalık, domates yetiştirirdik. Yetiştirilecek ürün aslında biraz da hale bağlı, önce gidip konuşulur, bu seraya ne ekelim diye, ihtiyaca göre üretim yapılır. Bir de yetiştirenin bilmesi lazım yani anlamadığın bir sebzeyi yetiştiremezsin. Babam patlıcandan anlamaz, onun için salatalık, biber, domates, hiç kavun yaptığını da hatırlamıyorum. Biber yaptığın zaman senede bir kez ürün alırsın, salatalık, domates iki sezon olur. Sezonluk sadece domates dikersen, yazın diktiğini diğer yazın başına kadar götürürsün. Bazen de domates ve salatalık olur, yazın dikip ocakta sökersin, tekrar dikersin, böylelikle çift sezon olur. Piyasa iyi giderse iyi kazanırsın, piyasa düşük giderse borçlu kalırsın. Babamın yaptığı zamanlarda sürekli borç çıkardı, o sene sadece karın tokluğuna çalışırdı. Son iki senedir sebze para ediyor. Pandemiden dolayı, ihracat yapılamayıp iç pazara kalınca para etmiyordu. Girdiler de pahalandı, domatesi şu anda tutup üç liraya satamazsınız, kurtarmaz çünkü. Biberin, patlıcanın gübresi, üzerine çekilen sera naylonu, bunların hepsi para." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

"Şimdi ben burada hem yetiştiriciyim, çiftçiyim hem de satıcıyım. Genelde ihracat biraz daha iyi geliyor bizim için. Parası da ödemesi de iyi oluyor. İhracat ağırlıklı ama siparişe göre İstanbul, Ankara, İzmir vs. Türkiye'nin her yerine gönderiyoruz biz buradan. Ocak, şubat, mart ayı ılık geçtiği zaman biz para kazanmayız çünkü Avrupa tarafı da dikiyor. Kendisi yapınca bizden almıyorlar ama ne zaman soğuk geçerse bizden alıyorlar." (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

Katılımcılar tarafından üretilen sebzeler arasında ise domates, salatalık, patlıcan, biber, bamya ve kabak yer almaktadır.

"Domates, patlıcan bir de erkenci dikenli salatalık yapıyoruz Rusya'ya giden. Onu yaparız altına sonra tekrar kavun ya da domates ekeriz, bu şekilde çift mahsul yapıyoruz. 11. ayda hasat ediyoruz salatalığı, 2-3. Ayda bitiyor sonra kavun ya da domates ekiyoruz. İşte o bitti mi onu dikiyoruz. Toplama ondan 60-70 gün sonra yapılır. Portakalları tüccar gelip alıyor, sebzeleri de hale veriyoruz." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

"Patlıcan, biber mesela bu yıl çeşit baya bol bende, çarli biber, sivri biber, patlıcan, sezonluk domates, küçük oval domates, elika domates, kapya biber bir de kıl sivri var." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

3.5.2.2.4. Gündelik-Mevsimlik Üretim Faaliyetleri ve İş bölümü

Her üç yerde tarım ve hayvancılık ile uğraşan katılımcıların gündelik faaliyetleri arasında belirgin bir farklılık bulunmamaktadır. Yaklaşık olarak aynı iklimsel şartlara sahip olan *Korkuteli ve Manavgat'ta* ise tarım ve hayvancılığın mevsimlik faaliyetleri bakımından büyük bir farklılık bulunmamaktadır.

"Armutta santamaria cinsini bundan 15 gün sonra falan başlayacağız. Diğeri karyağdıyı eylül sonu ekimin 20'si arası. Yani ekimin 1'i ile 20'si arası çok yoğunuz. O zaman işçilerimiz de geliyor, toplanıyoruz yani 15-20 gün full çalışıyoruz. Normal bu çalışma temposundan biraz daha ekstra çalışıyoruz artık. Ekstra plus diyeyim gari ona (gülüyor), öyle çalışma oluyor." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"İş kapasitesi olarak mesela tarımda yoğun zamanlar bir ayda ekilir, bir ayda biçilir, bir ayda hazırlanması 3 ay gibi bir şey, 9 ay boş gibi görünür. Ama bunu seneye yayınca tabi 6 ayı bulur. Diğer 6 ay boştur. Boş geçer biraz… Tahılları ocağa kadar ama erken ekimler ekimde başlıyor. Şubata kadar sürebiliyor mevsimine göre. Arpa yulaf buğday kasımdan itibaren başlıyor ocak Şubat'a kadar ekilebiliyor. Bunun haricindeki ürünler yazlık ürünü dediğimiz hani işte ay çiçeğidir, kavundur, karpuzun bunların ekim dönemi de mayısta başlıyor. Nisan Mayıs o civarda gidiyor, ondan sonra ürün ekilmiyor. Bir ekilirse mısır ekiliyor geç olarak, o da sulu yani silajlık mısır olarak ekiliyor. Yemeklik değil de silajlık hayvan yemi olarak." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

Kavun, karpuz ya da buğday, arpa gibi mahsullerin ekim ve hasat zamanları bilinmektedir. Kuru mahsuller depolanarak ya hayvancılık için kullanılmakta ya da satılmaktadır. Sebzeler ve tek yıllık meyveler tüccarlara tarlada satılmakta, nadir de olsa üreticilerin kendileri tarafından pazara götürülüp satışı da yapılmaktadır. Çok yıllık meyveler ise ya dalında tüccarlara satılmakta ya da özel ya da kooperatiflere ait olan soğuk hava depolarında saklanarak oradan yurtiçi ve yurt dışına satışı yapılmaktadır.

"Karpuz kavunu ocakta ekeriz. Serayla başlarız. Buradan her gün rutin 4'te kalkarım. 2 araba mal yaparım günde halden alıp, Trabzon'da, Ordu'da Rize'de Hatay'daki müşterileri gönderirim. Mesela karpuzları işçiye kırdırmam ben girer kendim kırarım. İşçiler taşımasını yapar. Tarlaya da Şubat 20'de başlar Mayıs 15'e kadar ekim yaparız. Hasat sürekli olur zaten Eylül sonuna kadar devam eder. Ondan sonra Seydişehir'e geçeriz. Orda da karpuzum var. 1 kişi var orda bakan bakım ücreti veriyoruz. Her şey ona ait öyle de ektiriyoruz. Buğdaya çok sıcak değilim ben ya. 300 kilo buğday alıyorsun hiç kâr marjı yok. Buğday ve susamı daha çok arazinin dinlemesi için dikeriz, yorulduysa tarla. Yoksa hiç kâr yok. Eskiden hayvan vardı, onlar için saman balya için ekerdik şimdi hayvan işini de bitirdik. Bakımı zor, kâr marjı düşük. Geliyoruz tarladan eve bir de hayvanlara bakmak zorunda kalıyorsun. Zaten büyük bir hayvancılık yoktu 3-5 taneydi. O yüzden bıraktık. Muz iyi bu ara. Hasat zaman yılda bir. Mayıs Nisan da ektik biz, bir sonraki yıl Mart'ın başında itibaren hasat yapmaya başlıyorsun. İkinci hasat da Ekim Kasım gibi. Yani 2 yılda 3 kere ürün alabiliyorsun. Ama ondan sonra yılda bir veriyor. Ben dışarıya da muz ektim o da çok güzel oldu." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

"Arpa, buğday, yulaf hepsinden deniyoruz şansımızı. Baharda kavuna karpuza geçiyoruz. Sulu o, yani sulu tarım. Bu sene ayçiçeği de diktik kısım kısım yıllardır ekilmiyordu. Birinden tutarsa diye işte şansımızı deniyoruz. O tutmazsa öbürkü tutsun diye. Nohut ekiyoruz 5-10 dönüm her yıl." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Yazın çoğalıyor işte. Yani kışın da hububat ekimi yapıyoruz. Ekim yaptıktan sonra kışın fazla iş olmuyor tabi malcılık yapıyoruz işte mecbur yaz kış bakıyoruz ona da." (L-3, Kadın, 49, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Hayvancılık faaliyetlerine ilişkin bakım süreçleri ise günlük olarak yürütülmekte, yalnızca Manavgat'ta hayvancıların büyük bölümü yazın yaylaya çıkmaktadır. Defne toplama faaliyetleri ise Orman İşletme Müdürlüğü'nün belirlediği yerlerde ve zamanlarda gerçekleştirilmektedir.

> "Yok biz devamlı buradayız. Yangın zamanı ama birçok kişi yayladaydı. Yaylası olan köyler 3-4 aylığına oraya gidiyorlar, hayvanları çıkarıyorlar çobanlık yaptıkları için." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

> "Yıl boyunca kışın normal spontane sadece hayvan bakımımız var. Tabii kışın işlediğimiz arazilerimiz var. Yani kışın çok yoğun olmuyoruz. Günlük hayvanlarımıza bakıyoruz. Ekim zamanı ekimimizi yapıyoruz. Bahçemizde ilkbaharda işler başlıyor. Onları yapıyoruz. Yazın biraz yoğunluğumuz var, hasat harman biraz sulu tarımımız da var, mısır. Kışın biraz daha zahmetli oluyor tabii soğuk olduğu için işte şükür. Hayvan getiriyoruz doğu bölgesinden, o şekilde hayvan satımı yapıyoruz, kurban işliyoruz. Bir şekilde çarkı döndürmeye çalışıyoruz." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "Sabah 5'te gidiyoruz ağaç kesmeye öğleden önce geliyoruz, ikindin de geri gidiyoruz." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Şimdi burada kalmadığımız için biz yazın yaylaya gidiyoruz. Orada da böyle bir çevrem var. Traktörüm var, traktörle ufak tefek evin ihtiyacını çalışıp kazanıyordum, karşılıyordum." (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Bölge bölge, mesela 4 bölgeye ayırıyorsun güney batı kuzey doğu diye. Bu yıl bu tarafı keseceğiz arkadaşlar, gelecek yıl şu taraf. Öyleydi, öyle kafana göre kestin mi defne olmaz bir daha kesecek. Sıra yok, anons yapıyor Orman Dairesi işte ayın dördünde sabah onda gidiyoruz arkadaşlar kesime size bir hafta müddet diyor. Bir hafta ne kesebilirsen kesiyorsun." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

L-8'in yıl boyu üretim ve geçim faaliyetlerine ilişkin anlatısı, kırsal üretim faaliyetlerine, toplumsal cinsiyet dinamiklerine ve dayanışma pratiklerine ilişkin oldukça zengin iç görüler sunmaktadır.

> "Ne yapıyorum şimdi bahardan başlayalım mesela. Nisan ayında yeşillik çıkıyor. Ot biçme zamanı. Ha bundan öncesi güzden başlayalım. Kasım ayından, Kasım ayında ekin ekilecek. Tarlayı nadas ediyorum sürüyorum pisiliyorum, dolandırmaya insan buluyorum. Kendim tohum taşıyorum arkasında. Mibzerle (tohum ekme makinası) ekiyoruz. Bu sezon kapanıyor. Bahçe aralarında 2-3 tarla bulursam ekiyorum. Onlar bahara yeşillik oluyor ineklere. Onu Nisan ayı geldiğinde tamburla biçtiriyorum, onu kendim onu yapamıyorum. Kendim gidip doldurup geliyorum yeşillik olaraktan ineklere onu yediriyorum. Sonra tekrar bahar ayı geliyor. 5-10 bölüm yeşil balya olmuş oluyor ovada. Onu biçtiriyorum, toplattırıyorum, balya yaptırıyorum kışa. O taşıyorum buraya. Ondan sonra o sezon kapanıyor. O yeşilin altında mısır

ekecek, su basan yer olursa hemen onu sürdürüp silajlık mısır ekiyorum. Onu da ektik mi, onun zaten damlamasıymış, bilmem her şeysi maliyet, ona da satıyorsun bir inek. 8-10 dönüm yerin ekiminin masrafı 15.000 lira. İyi onu da ektik bırakıyoruz oraya. Diyelim şimdi biçer zamanı ekinler eriyor. Onun arkasına düşüyorsun işte o tarla bu tarla biçtiriyorum, döküyorum arpasını bir kenara. Tekrar onun arkasından balya yaptırmaya başlıyorum. Balyacıyı önüme katıyorum 100 dönüm yeri dolanıyorum, onu yaptırıyorum. Ondan sonra insan buluyorum artık. Benim işte 400 balyam 500 balyam oldu. Getirelim yevmiyeyle. Kendim motor sürerim üstüne de yığarım, aşağıdan atar insanlar. Onu da öyle yapıp çıkıyoruz ovadan. Şimdi sadece mısırlar kaldı. Mısırlara cereyan telini döşersin kenarına, gübresini verirsin, suyunu verirsin, böyle devam edip gidiyor yani dönmeli (gülüyor). Güz geliyor, kış geliyor. Kışın ekmek yapmaya giderim, yevmiyeye gidiyorum. Biber toplamaya gidiyorum öğlene ikindiye kadar. Boş kaldım mı ekmeklere gidiyorum hatır için, senin eşin bana yardım ettiyse, ben senin için bir kadın olaraktan gücümün yettiğine gidiyorum. Ekmeklere işte olacak işlere. Yani bu şekilde devam edip gidiyoruz. Bu arada evdeki işler de var. Ooo, toruna bakarım, boş kaldım mı, evin yemeği ekmeği… Şimdi arkadaşlar arasında derim. Bugün kadın işi yapıyorum derim ben böyle evin işi oldu mu. Şimdi dün erkek işi yaptım aşağıdaki işleri, ovada işler oldu mu yukarı bakamıyorum. Bugün kadın işi, yarın erkek işi derim, eğlenirler benimle… Annemin evi ayrı ama onun da getiri götürü, her şeyiyle ilgileniyorum yani evde kendi işini kendi görüyor da yemek falan yapar kendi. Ama işte ilacıymış, hapıymış, doktoruymuş veya getiri götürü dışardan. Her şeyiyle ilgileniyorum. Valla eskiden çok zor günler gördük. Şimdi kolay her şey ama bizde güç kalmadı, yıprandım, üzülee üzülee… ona üzül buna üzül. Ne bileyim 9 sene kendimizi toparlayana kadar." (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Kumluca'da ise seralarda üretim genellikle eylül ayında başlamakta, haziran-temmuz gibi sona ermekte, ardından nadasa bırakma ve temizleme işlemleri gerçekleştirilmekte, ürünün çeşidine göre tek ya da çift ürün ekimi ve hasadı yapılabilmektedir.

"Ya şimdi sezon bitti mi bizim, sebze sezonu bitti mi sebzeyle işimiz bitiyor. Ondan sonra şu anda narenciye ile uğraşıyoruz. Suyuyla, ilacıyla, gübresiyle, onla bunla. Bir narenciyemiz var, bahçemiz var, Karşıyaka'da." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

"Şimdi bizim burası haziran sonu biter ekim biter. Hani devam ettirmek isteyenler Temmuz'un 20-25'ini buluyor ama genellikle haziran sonu Temmuz 1 gibi üretim biter. Eylül 1'le 20-25 arası yani eylül sonuna kadar dikim aralıkları var. 3-5 15, 25, 18 ne bileyim o kişinin kendi durumuna göre belli bir tarih vardır yani. Şimdi biberde tek ürün olur. Salatalık, domates kavun türleri bunlar ikileme yaparsınız. Yani salatalık dikersiniz bunu tek sezon da üretebilirsiniz ama tek buradakiler tercih etmiyor çünkü ağaç artık sona ulaştığı için yani yaşlanma olduğu için verim olmuyor, düşüş oluyor onun için 2 sıra ekiyorlar. Salatalık -kavun 2 sezon veya domates- salatalık gibi veya domates-kavun gibi yani kavun illaki joker oluyor. Salatalık-domatesin yanında illaki onlardan biri olabiliyor ama biberlerde tek üründür. Patlıcan tek üründür. Eylül dikersin haziran biter." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

"Şöyle şimdi bizim ilk bu yıl, yani 2022-2023 yılı üretim planlaması ve kendi yerlerimde 2 Eylül'de başlıyor. Ondan sonra 16 Eylül 18-20-25 Eylül ayı içerisinde ve ekimin ilk haftası da bitecek. 2 çeşit ektiğimiz yer var. Çift mahsul ektiğimiz yer var. Mesela salatalık çabuk bozulur. Sezonluk dikmiyorsanız, sezonluk salatalık dikiyorsanız kasım gibi dikersiniz. Güzlük dikip altına da baharlık dikecekseniz ama işte eylül sonunda ekimin ilk bir ikinci günü falan dikilir yani genelde hani bizim bölge. Diğer bölgeler için daha erken veya geç olabiliyor da. Haziran sonunu kadar ya haziran sonu demeyeyim de Haziran 15'ine kadar birçok serada devam ediyor. Mesela bazı çeşitler var, erken bozulur ve bitirirsiniz sezonu ama ortalama minimum 45 gün solarizasyon kalır. Burada yani solarizasyon dediğimiz olay 5 gün yapılır toprakta. Bakım yapılması da gerekiyor. Hani şey gibi düşünün ya siz de bir yıl boyunca çalışıyorsunuz bir hafta da olsa bir tatil yapmak istiyorsunuz değil mi? Orada toprak da sonuçta bir canlıysa eğer yani o da bir yıl çalışıyor, bir ay dinlenme hakkı var. Nadasa bırakma gibi içindeki toprağın seranın içindeki mahsulleri temizliyorsunuz. Seranın üzerine ince naylon dediğimiz Serik tarafının muşamba dediği yine üst naylonun incesini çekiyorsunuz seranın üstüne. Yaz döneminde çok sıcak olduğu için bu kireç tozu gibi gölge atıyor onu da yıkarsınız. Güneş ışığını iyice alsın. Topraktaki o sıcağıyla beraber toprak orada 60-70 dereceleri görür naylonun altında. Sıcaklık belli bir hastalıkları öldürsün diye ki gelecek sezonda daha verimli olsun diye o yapılır. Solarizasyon dediğimiz olay bu." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

Ürünler üreticiler tarafından hâle götürülerek satılmakta, hâlden yurt içine ve yurt dışına pazarlanmaktadır. Narenciye ürünleri ise dalında tüccarlar tarafından satın alınmakta ve ardından hasat edilmektedir.

"Bu çiftçilik hiç iyi bir şey değil. Gecenin bir yarısı gidiyor zaten hale 3'te akşam yemeğini yiyor hale gidip kuyruğa giriyor, sabaha kadar uykusuz. 1 km bir taraf 1 km diğer tarafta 5 ayrı yerde 1 km uzuyor kuyruk. Halci geliyor, bakıyor, piyasa kaç lira 3 liraysa 1,5 lira veriyor, dışarıdaki kuyruğu gördüğü için. Ama eskiden öyle değildi kapıyı kapatmadıkları için kuyruk olmazdı arkadan geleni görmedikleri için de piyasa altı teklif etmezlerdi. Yani biz ilkokul mezunu olarak düşünüyoruz cahil biri olarak bu halin kapısını kapatan abiler bunu nasıl düşünmüyor bu da var. Yani bu tüccarlara peşkeş çekmek gibi bir şey. Yarım saat duruyorlar halde tüccarlar bizim 3 ayda kazandığımız parayı yarım saatte kazanıp gidiyorlar. 2 ay bir boşluk oluyor, ağustosun 20'si gibi geri başlıyor zaten. Tarlayı hazırla dik devam ediyor haziranın sonuna kadar." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

"Hameş var, arkası açık hameşle götürüyorum. Fazla bir şeyim çıkmıyor, en fazla bir buçuk ton, azar azar toplayıp götürüyorum. Akşam domatesi yükletirdim, gece üçte götürürdüm, biber sekiz dokuz gibi götürülebilir. Yaşlandıkça domatesten vazgeçtim, çoluk çocuk okul peşinde. Akşamdan yükle derdim, torunlar da yardım ederdi, sabah üç, üç buçuk arası giderdim, namazı da orada kılardım. İki buçukta bile gittiğim olurdu. Yine gitmek istesem giderim de biber ektim artık. Sekiz, dokuz gibi gidiyorum, yine de iş başa düştü mü her şey yapılır. Yapmam gereken her işi beceririm ben. Önce Allah, yaparım hiç durmam. Fidanlarımı sularım, sebze ektim, onlara bakarım, durmam yani. Naylonu kapattım, ilaç verdim altından enjeksiyon ile, toprağı temizleyeceğim için fazla ilaç vermedim. Şimdiden sonra duvarların kenarlarını

temizleyeceğim, hiç boş durmam. Sebze ekmesem bile boş duramam, alışkın değiliz.” (K-20, Kadın, 64, İlkokul, Çiftçi)

Hane içi *iş bölümü* ise büyük oranda eşler arasında dağılmakta, evden ayrılmamış olan çocuklar da iş bölümünde sorumluluk almaktadır.

“Her şeyi beraber yaparız. Yani eşim olmadan benim hayvancılık yapma şansım zor. Çoluktan çocuktan pek hayır yok. Eşimle birlikte her şeyi yapar hakkından geliriz. Ben olmadığımda hayvanlarla hep o ilgilenir.” (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

“Eşimle beraber yapıyoruz zaten aile işletmesi bizim işletmemiz. Beraber yürütüyoruz, işçi falan tutmuyoruz. Oğlan evlendi gitti, kız da üniversitede okuyor, yaz döneminde yardımcı oluyor.” (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

“Şöyle söyleyeyim. Babam bahçelerin, seraların sulama işini, ot ilacı işini, vana aç kapama işini yapar, bunlar babımın sorumluluğu yani herkesin iş bölümü var. Annemin mesela; annem babaanneme bakıyor ve koyunlara bakıyor. Yani eşim var, ineklerimize bakıyor bana yardım ediyor. Aynı zamanda ineklerimiz var onlara da bakıyoruz. Yani böyle bir iş bölümü var. Kızlar okuldan gelince, onlar da tabii ne iş varsa tutuyorlar bir yandan yardımcı oluyorlar. İş bölümünden yana bir sıkıntımız yok, Allah'a şükür.” (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Kadınlar hem tarım ve hayvancılık faaliyetlerine aktif olarak katılmalarına hem de evin ve ailenin bakım ihtiyaçlarını karşılamalarına rağmen; mülkiyetin, ekonomik gelirin ve sosyal sigortanın evdeki erkek bireyler üzerinden gerçekleşmesi şaşırtıcı olmayan bir bulgudur.

“Eşim işçilerle beraber çalışıyor, işçilerin hem başında duruyor hem çalışıyor işte 7-8 işçi oluyor. Ben kendim halde gübre, ilaç öyle şeylerle uğraşıyorum. Düzenli olarak 3 kişi çalışıyor ama toplama zamanları 8-9’a çıkıyor. Sadece böyle çok yağışlı böyle çiğ olur naylonların üzerinde hiç girilmez yani yağmurlarda onlarda çalışılmıyor. Zaten bizim çocuklarda çiftçilik yok. Yani iki kızım hemşire. Oğlan var, burada çalışıyor, ziraat mühendisi mesela işi daha öğrenmedi de öğrenince biraz ilgilenir.” (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

“Ağırlıklı olarak serada ben çalışıyorum, eşim halde çalışıyor. Cuma günü hafta bir gün tatili var o günlerde de yapılacak ne iş varsa onları hallediyor. Suyudur, ilacıdır, işimiz olursa beraber gene çalışıyoruz. O genelde halde çalışıyor ekimin sonunda sezon açılır, hale başlar yine. Orada komisyonda şoförlük yapıyor. İşçi çalıştırmıyoruz, sera bizim olduğu için, gücüm yettiğince kendim çalışıyorum.” (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

“Çalışmayı seviyor, rezillik biçercilik işi aslında. Çıkıyorlar 3 ay 4 ay ev yüzü görmüyorlar. Göçebe hayatı gibi yaşıyorlar ama adam çalışmayı seviyor. Kazancını mesela ona göre kazanıyor ki demek ki o riski, o

rezilliği göze alıyor. Anladın mı? Rezilliği göze aldığı için başka yerde o rezilliği göze alamıyorlar. Gözü kara yani yaparım ben bunu başarırım diye uğraşıyor. Başarırım diye uğraşıyor ve başarıyor, başarmasa da o biçerler burada olmaz. Bir şekilde uğraşmayı yapmayı, üretmeyi seviyor. Bizim köyümüz üretmeyi seviyor, üretmeyi seven bir köy, hazır yiyen bir köy değil. 3 ay biçere gittiklerinde 9 aylık yiyeceklerini çıkarıyorlar, biçerde para çok, tüm gençler, erkekler ona gidiyor. Ben her şeyi kullanıyorum mesela araba, traktör her şeyi, çift sürüyorum, giriyorum tarlama çiftimi sürüyorum, bahçelerini sürüyorum, ilacımı atıyorum. Yani her şeyi burada yani böyle bir evde çok nadirdir böyle ben onu yapmam diyecek bir kadın yani, herkes ben onu yaparım der çünkü artık sorumluluk alıyorsun. Eşim gitti mesela şimdi sorumluluk alıyorsun sen. Bu işi sen yapacaksın diyor, yapıyoruz yok ben yapmam değil yani üretiyoruz. Evin ben hem erkeği hem kancığıyım şu an. Hepsi bende sorumlu, direksiyon da benden bahçe de benden." (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Eşim motor kullanabiliyor ama diğer bütün işler bende hem tarlada hem de evde." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

Manavgat ve Korkuteli'nden farklı olarak Kumluca'da "ortakçılık" sistemi bulunmaktadır. "Ortakçılık" sisteminin gelişiminde küçük alanlarda emek yoğun bir biçimde yapılan seracılık faaliyetinin ve kârlılığın yüksek oluşu etkilidir. Ortaklık yalnızca maliyetler ve kârlar noktasında gerçekleşmekte, tarımsal faaliyetin yürütülmesinden yani emek gücünden ise tamamen ortakçılar sorumlu olmakta, yer sahibinin herhangi bir rolü bulunmamaktadır. Bu nedenle iş bölümü de "ortakçılık" yapan hane içerisinde gerçekleşmekte, gerekli durumlarda mevsimlik ya da günlük işçi çalıştırma maliyetlerinden kendileri sorumlu olmaktadırlar.

"Mesela serayı bize böyle teslime ediyor yer sahibi. Biz içine örtüsü vesaire ne alırsak ortak. Ne kadar masraf çıktı misal 150 bin lira 75-75 bölüşüyoruz. Ama biz çalışıyoruz çalışma tamamen bize ait. Kazanılan da aynı. Yer sahibi çalışmaz, hiçbir şeye karışmaz. Sorumluluk bizde. Ekstra birilerini çalıştırılmamız gerekirse onu da biz veriyoruz, cepten gidiyor. Yevmiyeyi de biz veriyoruz. Şimdi toplamada sıkıştık, işçi bulmamız gerekiyor yevmiyeci. Tuttuğumuz yevmiyecilerin parasını biz veriyoruz paylaşmıyoruz. Bulamıyoruz zaten. Bulursa 2-3 kişi. İşçi bulmak da sıkıntı. Şu an fidede 180 lira, 200 liranın altında yevmiyeci bulma şansın yok. 4 kişi buldun mu 800 lira. Öğlen yemeği kolası falan 1000 lira. Kendi yevmiyen hariç onu hiç katmıyorsun zaten. İp balamada, dolamada, toplamada işçi bulman gerekiyor. Çocuklar biz de bir köye gidip gezsek diyorlar. Hani çocuklar varken, kasa getirmeye arabaya yüklemeye yardımcı oldukları için genelde hafta sonuna denk getiriyoruz. Eşimin hem belinde fıtık var hem de gözünde sorun olduğu için kasa çekme yükleme işini oğlan yapıyor hafta sonu. Yani okul tatilken onu çalıştırıyoruz, çaresizsin. O yüzden hafta sonu çocukların tatilinde hiçbir yere gidemiyoruz." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

"Ortakçılıkta naylonu ortak alıyorsun. Seranın üstüne o çekmesi, yapması her şeyi ortak yapıyorsun. Tohumu ortak alıyorsun. Ne bileyim ilacı ortak alıyorsun, ağa ile beraber. Her şeyi ortak alıyorsun, ilaçtır gübrelerdir. Yani bir nevi sizin dilde girdi fiyatları neyse bunun hepsi ortak. İş gücü benden. Bunu işlemek

bana ait. Kazancı ortak. Biz böyle çalışıyoruz. Genelde de böyledir yani. Ama bu çukurda bazı uyanıklar vardır. Dörtte bire çalıştırır. Bazıları der naylon ağır gelir, bunu çekmesi sana ait ortak der. Buna karışmaz naylonu sen çektirsin. Naylon çektir deyip de geçme yani. Bugün bir naylon çektirmek de 5.000 liraya tekabül eder. Mesela burayı hortum attığında biz 2.000 liraya çektirdik üstüne. Naylonu biz ortak verdik. Yine de naylonu biz çekemiyoruz. Yani bu süreç ya bunu ekip yapıyor. Bunu ayrıca yapan bir işini yapan insanlar var. Allah razı olsun onu biz …. Amcayla ortak ödüyoruz. Bizde her şey ortak." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Yalnız yaşayan kadın çiftçilerin tüm dezavantajlarına ve zorluklara rağmen tarım ve hayvancılığa devam ediyor olmalarının toplulukları tarafından hem şaşkınlıkla hem de takdirle karşılandığı görülmektedir. Kendi tarım ve hayvancılık faaliyetlerine ek olarak kadınlarda aynı zamanda, ek gelir amacıyla *yevmiyeli işçiliğe gitme pratiği* de görülmektedir.

"Ben bu köyde veya şu diyar köyde bir ben yapıyorum bu çiftçiliği kadın olarak. Herkes işte "sen hani bir erkekten iyisin" şimdi ovaya insem hep beni konuşurlar arkamdan. Şu kadın bir erkekten iyi, döndürüyor, yapıyor. 30 tane mala bakıyorum, oğlanın okuması işte gelip gitmesi, hani devamlı ilgi, kendi başına değildir Allah'ıma bin şükür çocuğum, kız öyle, yaşlı annem var öyle. Hepsine ben bakıyorum, inekler… Yevmiyeyle insan çalıştırıyorum, 5000-6000 lira da ona veriyorum her sezon. Yevmiyeler de yükseldi. E yalnızsın, mecbur insan da götürüyorsun, dediğim gibi yardımcı olaraktan birbirimize öyle de götürüyorum." (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Yaz gelince sebze dikiyorum, pazara gidiliyor, hayvancılıkla uğraşıyoruz. E tabi erkek gücüne de ihtiyacım var, kadın gücüne de. Yükün ağırlığı bende, içeri dışarı. İşçi çalıştıramıyorum, sadece bahçede dikim olacağı zaman çocuklara veriyorum yevmiyesini, eltimin kızlarına, onlara işlettiriyorum. O da 1-2 gün, sürekli yaptıramam, kendime zor yetiyor, çocuklara nereden veriyim? Çalıştıramıyorum o kadar işçi. Eşim öldüğünde abimin çocuklarla ektik bir sene. Ertesi sene büyük oğlan çiftlikte çalışıyor, bu yurtta, kendim buradayım. Sabah kalkıyorum, mallara bakıyorum. Tiskileri takıyordum, ovaya gidiyorum. Oğlan 11'de sağımdan geliyordu, o geldi mi ona tiskileri veriyordum. Dünürü çağırırdım, dünür mibzeri getirirdi, onunla birlikte o mibzerle ovaya tohum taşırdım, ovaya ekin ekerdim ama ben kendim çıkar sürerim de bunlar(oğulları) süremez. Ben kendi ehliyetimi de aldım, arabamı da kullanıyorum kendim. Şimdi oğlum arabayı götüreceğim diyor kavga ediyoruz, ben arabasız yapamam. Ben birilerine, komşulara geliverin abi beni götürüverin şunu yapın gibi diyemem, o kadar pasif kalamam." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Kızım var, damat çalıştığı için oğlum da yalnız başına yapamaz. Torunlarım var; erkek torunlarımdan biri halde çalışıyor, muhasebeci, diğer torunum da panjur işleri yapıyor. Torunlarım yapamaz, küçüklükten alışkın olmadıkları için. Ben de yapmamıştım ama yirmi dört yaşında gelin olduğumda bu işin içine girdim. Eşim bir ilacı öğren gel derdi, sen varken öğrenmeme gerek yok, önemli değil derdim. Her şeyi öğrendim, sebze haline de kendim gidiyorum arabamla, arkasına hameş takıyorum. Götüreceğim bir ton sebze zaten, bazen bir buçuk ton geliyor. Torunlar da yardım ediyor. Oğlum sekiz yıldır

İstanbul'daydı yeni geldi, üç sene oluyor. Döndükten sonra bir iş yaptırmadım ona, okusun! Sebzeciliğin sonu yok, okusun da meslek sahibi olsun diye. O da sağlıkçı; radyoloji teknisyeni oldu. Benim Antalya'ya gitmem lazım, annem orada yalnız demiş, sekiz yıldan sonra tayini buraya çıktı. Devlete bağlı sağlıkçı, sağ olsun, dört senedir de burada. Yardımı dokunuyor tabi, gelip gidiyor işte çok zor yani. Allah herkesi bir yastıkta kocatsın. Yalnızlık daha zor ve küçük kaldı çocuklarım, tek başıma büyüttüm. Benim burası bir dönümdü, kardeşinin yerini aldım, eşim vefat ettikten sonra, 1994'te vefat etti eşim. Bir dönümü iki dönüm ettim, o zaman 650 liraya aldım, 1995 ve 1996'da iki yılda ödedim bunu. 650 liraya şimdi üç kişi pazara çıkıyor. Zaman gelip çuval çuval kazanılacakmış ve rüzgâr hızıyla yenilecekmiş, paranın hiç bereketi yok. Ben 650 liraya bir buçuk dönüm yer aldım. Çok şükür önce ehliyet aldım sonra araba aldım. 1994'te arabayı 750 liraya aldım." (K-20, Kadın, 64, İlkokul, Çiftçi)

Ekilen alanın büyüklüğünden bağımsız bir şekilde katılımcılar büyük oranda; ekim, ip bağlama, toplama ya da hasat gibi periyodik dönemlerde günlük yevmiyeli işçi çalıştırmaktadır.

"İşçi çalıştırmıyorum, benim fazla bir yerim olmadı. En fazla ektiğim iki buçuk, beş bin kök, çok sıkışırsam çalıştırıyorum. Kızım yardım ediyor, torunlarım yardım ediyor sağ olsunlar, oğlan geliyor yardım ediyor, gelin yardım ediyor, kendim iyi kötü yapıyorum. Bu sene kapya ekmiştim, sonra da nasip olursa üç burun köy biberi yaparım. Oğlum yapma, icara verelim dedi, bir sene bir sene daha... İşte alışkanlık, güç yetmese de insanın içinden yapmak geliyor. Mücadele edeceğiz artık." (K-20, Kadın, 64, İlkokul, Çiftçi)

"Tabii ki çalıştırıyoruz. Çünkü meyve hasat zamanında mutlaka çalıştırırız. Hepimizde aynı şey, yevmiyeci çalıştırıyoruz. İşçi bulmakta ben zorlanmıyorum ama zorlanan arkadaşlarımız var. Şöyle söyleyeyim, hani biraz masraflı oluyor demiyorum, Kovanlık'tan servisini tutuyorum. Koltukları sigortalı minibüs tutuyorum. Oradan 15-20 kişi getiriyoruz. Bir hafta 10 gün hasadımız yaptıktan sonra da bitiyor zaten. Dönem dönem çalıştırdığımız oluyor yani." (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Düzenli olarak her zaman çalışan yok. Sadece bu sene işte serada dediğim gibi, mayısın 25 gibi geldiler, eylülün sonuna kadar da devam ediyorlar ama diğer işçiler; Ekim'in 1'inde gelip Ekim'in 20'sine kadar çalışıyorlar. Onlarla da meyve topluyoruz zaten. Ondan sonra da işte damlama hortumu kaldırıyoruz. Tekrar bahçede sürüm başlıyor. Yani Kasım ayı gibi öyle diyeyim artık. Aralık ayının başında zaten budamaya başlıyoruz nisanın başına kadar budama yani 3-4 ay süre zarfında da budamaya yapıyoruz devamlı. Bahçe çok olduğu için budama zamanı da aslında benim iş tutmam gerekiyor. Şuna inanıyorum, kendi işini yapmak hepsinden daha farklı oluyor. Ben mesela ilaç atarken şöyle görüyorum; yani biz atomizörlerle atıyoruz ya, bakıyorsun orada ağaç ıslanmadığı zaman veya yıkanmadığı zaman hemen orada pisilia dediğimiz, ballı başara dediğimiz o geliyor veya iç kurdu geliyor, ona göre ben dalını kendim kesiyorum eşimle beraber. Normalde yevmiye tutmam gerekiyor ama tutmadım. Ben eşimle beraber kendim buduyorum yani bahçelerin tamamını, ama böyle rahat oluyor. Sonra ilaç atarken rahat yapıyorum. Mesela bu kesilecekmiş, bu kesilmeyecekmiş demiyorum artık o zaman bakıyorum zaten kesmişim zaten rahat oluyor. Ondan sonra da meyvenin rekoltesinde biraz yükselme oluyor. Yani önceden bu kadar değildi. Kendi işimi kendim yaptıktan sonra gözünü ona göre bıraktığım için tabi yani kendiniz

de bilirsiniz, elin adamı ne kadar iş tutabilir ki? Yani tamam yevmiye 140-150-160 veriyorsun ama… o kadar olabilir yani." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Aynı zamanda mevsimlik ya da günlük işçi çalıştırmadan tamamen aile emeğine dayalı olarak yürütenler de bulunmaktadır. Ne var ki hem işçi bulmakta hem de işçi maliyetlerini karşılamakta yaşanan artan zorluklar nedeniyle eskiye kıyasla kendi emeklerini daha yoğun bir biçimde kullanmaktadırlar.

"Bizim işçimiz yok. Aylık işçimiz yok. 2013'ten beri aylık işçi kullanmıyoruz. Çünkü onun da maaş sigorta, çok yüksek. Bahçe para getirmediği için onu ödeme şansımız yok. Bu tür işleri damlama indirme kaldırma, işte sulama, o tür işleri gübreleme, onları biz kendimiz yapıyoruz. Kızımla beraber önce eşimle beraber yapıyorduk. Şimdi kızımla beraber yapıyoruz. İlacı, sürmeyi, toplamayı tabii ki onları dışarıdan destek alıyorum. Çiftçilik çok çok zor, çok çok zor. Yani diyebilirim ki herhalde dünyanın en zor işi. Çünkü vücudumuz çalışıyor vücut." (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

"Yani bizim kışın çok fazla bir işimiz olmuyor. Bizim en zor işimiz ilk hazırlama dönemi. Bir de en son söküm zamanı, gerisinde kışın haftalık olarak rutin mesela 10 günden 10 güne bazen hava şartlarına bağlı, bazen 15 günde ilacını kendimiz atıyoruz zaten gübresini kendimiz veriyoruz. Sadece toplamalarda veya rutin bu damarlı fisil alma, yetişemediğiniz yerlerde belli kesimlerden işçiler tedarik ediyoruz. Bir de Nisan ayından sonra bu ürün çok fazlalaşıyor ya, o zaman tabii insan sayısını da arttırmak gerekiyor. O zaman da bulabildiğimiz kadar insan buluyoruz. Duruma göre değişiyor. Bazen 10 kişi bazen 20 kişi de bulduğumuz zaman oluyor. Bazen 5 kişi de bulduğumuz zaman oluyor, bazen de ürünümüz yetişiyor ama işçi bulamıyoruz. İşçiyi mecburen bazen beklemek zorunda kalıyoruz. 2-3 gün aksatabiliyoruz. İşçi bulmak çok zor. Yani şöyle bir şeyden kaynaklanıyor, sizin konunuzla alakası var mı yok mu bilmiyorum ama şimdi benim seram var sizin de seranız var. Bu işi yapan insanlar yani bizim seramıza gelip çalışan insanlar para için çalışıyor. Kim 20 TL fazla verirse onun oraya gidiyorlar. Biz de işçisiz kalabiliyoruz yani. Biz geçen sene 80 lirayla başladık Eylül ayında, sezon sonunda 200 lirayla bitirdik. Bir kişinin günlük yevmiyesi." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

Nüfusun oldukça azalmış ve yaşlanmış olması bu bağlamda topluluk içi yardımlaşma ve dayanışmayı zorlaştırmakla birlikte, mevsimlik tarımsal işgücü açığını göçmen işçilerin doldurduğu görülmektedir.

"Yeni çiftçi olmadığı gibi, yeni işçi de yok. İşçi bulması sıkıntı. Mesela buraya toplama mevsimi Adıyaman'dan, Urfa'dan, Bucak'tan, Antalya merkezden Çığlık, Döşemealtı bölgesinden geliyor, işçi de gittikçe sıkıntı olmaya başladı. Yani artık ben işi beğenmedim, ya işte bu işçi yarın gelmesin dediğin zaman hapı yuttun yani. Eskiden iyi çalışmayan adama ertesi gün gelme diyorduk. Şimdi adam getir de diyor nasıl toplarsa toplasın artık. Hani ona geldik. İşçi de yevmiyeye alışmış sadece. Yani ortalama toplama yaparken bir işçinin bir ton civarında meyve toplaması gerekiyor totale baktığın zaman. Bu 500-

600'ü geçmiyor. Yani o da diyor ki senin işin olmazsa başka iş var zaten çok önemli değil. Ben ertesi sene tekrar sana gelirim düşüncesi yok. Çünkü iş çok piyasada. İşçi sıkıntısı var, o da onu biliyor zaten. İş bu yüzden olması gerekenden uzuyor. Saat 5, bakır kova ağacın başında kalıyor. Yani üç ayağa bağlıysa orada kalıyor, ağaca asılıysa orada kalıyor. Yani ben bunu doldurayım indireyim yok işçide. Saate bakıyor zaten." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci ve Koop. Yetkilisi)

"Kış döneminde 2 kişi çalışıyoruz ama yaz döneminde bulduğun kişiye bağlı gelen hani biberin verdiği ürüne bağlı, toplayacağız ya. Benim 5 dönüm yeri çarparsak 10- 12 ton çıkar bir toplamadan. Ürün miktarına göre işçi sayısı değişiyor. Yani 10 ton üzeri çıkacaksa ona yaklaşık 7-8 kişi, 10 kişi olması gerekiyor. Hani 2-3 ton falansa 5 ton falansa 4-5-6 kişi dahil edebiliriz. Toplayabiliyor bir gün içinde. İşçi bulmakta zorlanıyoruz. Şimdi buradaki işçi zorlanmalarının tek sebebi şöyle: Yayla kesimindeki kişiler diyelim. Hani buraya çalışma amacıyla gelen kişiler artık kültür mantarı getiriyor evlerinin altında bodrum dediğimiz yer var ya, orada kültür mantarı yetiştiriyor ve buraya gelmesine gerek kalmıyor ve kazançlar daha iyi olduğu için şu anda o şekilde bir işçi sıkıntısı yaşıyoruz ama buralarda yine buluyoruz. Kumluca çevresinde Mavikent'te buluyoruz. Daha önce çok rahat buluyorduk şimdi fide tesisleri çoğaldığı için, fide üretimi çoğaldığı için her fide yeri en aşağı 300-500 tane işçiye ihtiyaç var vardiyalı çalıştıkları için. O biraz bizi zorluyor da yani işte işin hakkından geliyoruz. 3 ay idare ediyoruz yani. Dönümü fazla olanlar var mesela 30-40 dönüm 60-70 dönüm falan olanlar, 10 veya 15 kişiyi buluyor, evini veriyor, suyunu elektriğini hepsini karşılıyor, hatta internetine kadar veriyor. Orada yevmiye usulü ya da aylık usulü çalıştırıyor. Adamları salmak istemiyor, bazen aylığa bağlıyor. Bu şekilde işi yürütüyoruz." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

Düzenli işçi çalıştıranlar ise görece daha büyük çaplı bahçecilik ve seracılık yapan katılımcılardır. Mevsimlik ya da günlük işçilere benzer şekilde düzenli tarımsal işgücü açığını da göçmen işçiler doldurmaktadır.

"Koskocaman Manavgat halinde bugün çalışan Afganlar ve Suriyeliler. Evleri var, arabaları var. Onlar kazandılar, bunlar kazandılar. Bizim Türkiye vatandaşı acaba tarlaya gidip bir tane kamyonun üstüne karpuz atabilir mi? Götürebilir misiniz? Götüremezsiniz. İşçi problemimiz var. Yani biz sadece gölgede oturalım, anamızın babamızın malını mülkünü satalım, bizim bankada hesabımızda paramız olsun, altımızda klas bir araba, biz onun derdindeyiz, başka bir şey değil. Üretmek ya da çalışmak derdinde değiliz biz. Sonra diyorlar ki ne işi var Afgan'ın, Suriyelinin burada. Adam senin 500 TL'ye götüremediğin şeyi 250 TL'ye götürüyor. Türk gençliğinin nereye gittiğini de görsünler. Ben şu an bir tane Suriyelinin yanına yaklaşamam maddi açıdan. Seraların hepsinde Afganlar çalışıyor, aylık 7 bin liraya. Biz bu memleketin insanını götüremiyoruz. Çalışmıyorlar, üretmiyorlar. Buyursunlar gezelim her yeri. Bizim gençliğin cebine 20 lira koyun bir kafeteryada 1 çaya tam 3 saat oturur orda. Sorun, bizdeki dert tasa bu. Hazır varsa yiyeceğiz, hazır yoksa üretmek yok." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

"Şimdi Suzan Hanım yani işçi bulma sıkıntısı da var şimdi yani meyve toplamaya 150 TL yevmiye veriyorsun, yemeğini veriyorsun, çayını veriyorsun, işçi bulamıyorsun, yok çalışmıyor adam. Bence nedeni biraz insanlar tembelleşiyor, Şimdi devlet herkese aylık veriyor. Bence ondan kaynaklanıyor

neden olacak başka. Vallahi çok zor şartlarda mücadele ediyoruz işçi bulabilmek için. Emekliye sözümüzün geçtiğine yalvarıyoruz, yakarıyoruz adam da bizi kıramıyor, geliyor 15-20 günde topluyoruz. Mesela şurada buzhanede ihracat yapılıyor. 3-4 tane dolmuş işçi getiriyor inan ki Suriyeliler olmasa yok, olay yok yani çalışacak adam da yok…" (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Vurgulanan noktalardan biri de ucuz göçmen işgücünün etkisi ile Kumluca'da eskiden yaygın olan yer sahibi ya da ortakçı usulü birkaç dönüm yer eken çok sayıda tarımsal aile işletmesi yerine, çok sayıda göçmen işçi çalıştırarak 100 dönüme varan büyük tarımsal işletmelere doğru bir geçişin yaşanmasıdır.

"Şimdi yayla kısmında da tarımsal örtü altı üretim arttı. Önceden çok yoktu oraya insanlar çok kaydı. İç bölgelere devlet iyi destekler verdi. Meyve yetiştiriciliğinde olsun, serada olsun. İnsanlar iç bölgelere sera kurdu. Mesela bizim buraya gelen insanlar Isparta, Afyon, Uşak o taraftan gelir çoğu hani genelde. Tabii yakın bölgelerden de gelenler var, Gölhisar'dan falan ama en çoğu Isparta il olarak söylüyorum, Uşak ve Afyon'dur. Bu bölgedeki yerli hani Suriyeli, Afgan, Türkmen dışındaki yerli Türk çalışanları %80'i bu üç ilden Isparta, Uşak ve Afyon. Yakın iller zaten Antalya'ya biliyorsunuz. Ama oralarda da iç bölgelerde de seracılık sera altı faaliyetler başlayınca o yüzden işçilik azaldı. Orada Suriyeliler devreye girdi. Suriyelilerde burada şu anda Türkler gibi ortakçılık yapan var, işçilik yapan var, o şekilde çalışanlar var, bizde de var aynı zamanda. Zaten onlar olmasa… mesela adam ev kiralıyor kendisi ve eşi çalışıyor normalde. 2 kişinin yapabileceği çok iyi çalışsın da 6-7 dönüm yapsın yani çok iyi çalışması lazım. Çok iyi iş bilmesi lazım. 3 tane işçi buluyor 20 dönüm yer yapıyor, 4 tane işçi buluyor takviyelerle dışarıdan 20 dönüm yer yapıyor, işte burada Suriyeliler devreye giriyor." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

"Yok günümüzde hiçbir sıkıntı yok. Zaten yeteri kadar Suriyeli var. İşin gerçeği kimse, çalıştıran bile memnun değil Suriyelilerden ama çalıştırma mecburiyeti gibi bir şey var halbuki bunlar 2011'de giriş yaptılar ülkeye. Hani öncesinde her yer güllük gülistanlık, her yere ekip dikilebiliyordu. Hiç böyle bir işçiye rağbet yoktu. Şimdi tek başına adam 80 dönüm yer yapmaya çalışıyor. Yani 4 kişilik bir ailenin 80 dönüm yapamadığı yeri sen tek başına nasıl yapacaksın kardeşim? Bulmuş 8-10 tane Suriyeli aile yarım yamalak yapmaya çalışıyor. Bir de hani kaliteli ürün yetiştiremiyor bu vatandaşlar. Kaliteli ürün yetiştiren insanları da zarara uğratıyor. Mesela de 10 liraysa ürün onların yüzünden 7-8 liraya gidiyor ürün değerini de bulmuyor yani." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

Kumluca'da işgücünün çevre illerden gelen tarım işçilerinden göçmen tarım işçilerine geçişinin nedenlerinden biri de tarımsal kalkınma politikaları kapsamında öncelikli hâle gelen kırsal bölgelerde verilen hibe teşviklerdir. Kumluca'da seracılığı öğrenen bireyler kendi memleketlerine dönerek bu desteklerden faydalanmakta ve seracılık faaliyetlerini kendi topraklarında orada yürütmektedir.

> "Geçen sene zorlandık fiyatlar da çok yükseldiği halde işçi yoktu. Önceki yılda mesela 70 TL'den başladık 80 TL oldu bilemedim 90 TL olurdu. Geçen yıl 100 TL ile başladık 200 TL ile kapattık. %100 artış oldu. Ve ilk defa geçen sene işçi bulmakta zorlandım. Şimdi buradan şöyle işçilerin gitme sebebi şu, bu her yer bu tarım kredileri verildi ya Kumluca'da çok yabancı işçi vardı, yabancı dediğim şöyle Antalya hani yerli de Ispartalı, Burdurlu, Afyonlu böyle iç kesimlerinden çok vardı, ortakçı işçi vardı. Adamlar burada dediler ki 5-6 dönüm yapacağımıza giderim kendi memleketimde 2 dönüm yer yaparım çekildiler gittiler yani. Bir de zaten Suriyeliler olmasa tamamen iş sıkıntısı olacakmış. Ben diyorum ki Suriyeliler olmasın. Çünkü 3-5 dönüm seraya bakamayacak insanlar 50-100 dönüm sera yapıyorlar kalite sıfır. Halin düzenini bozuyor. Halde iki türlü tüccar var. Biri iyi güzel mal yapanlar, biri de bozuk mal yapanlar, yerli ihracatçı deriz biz bunlara, Çingenlere satıyorlar, bir de ölücüler vardır, onu tercih edenler de var, bunlar hep aynı yerde satılıyor. Mal çok geliyor ama gelen malda kalite yok. Suriyeliler sayesinde yapıyorlar. Ben de çalıştırdım, yalan değil. Yani benim işçilerim değildi de benim yeğenimin işçileriydi. İnsan bulamıyorsun yerli işçi kalmadı. Ha bana sorsan gitsinler isterim, her şeyin bir dengesi olmalı. Bu işin hamallığını yapacağımıza düzgün kalitede yapalım". (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

> "Ama şu an burada ortak bulunmuyor. Suriyeliler de bir tek biz değil her sektörde var, burada 4/1'e girmeye başladılar, işçi de bulunmuyor. Yani ortak bulsam ortağa verecektim, anlaştım bu sene yani 5-6 dönemi vereyim dedim. Adam işte sonradan kendisi caydı. Bozdu anlaşmayı. Bulunmuyor yani! Ortak bulsam ona da vereceğim. Eskisi gibi bulunmuyor, çalışan çok az. Sıkıntı orada. Herkes memleketine gidiyor, sigortalı işe başlıyorlar. Ekstra bir de iç bölgelere sera yaptılar devlet teşvikli. Belirli bir kısmını teşvik veriyor devlet adama da cazip geliyor memleketinde olması. Mesela 11 ay burada geçirceğine 6-7 ay orada kendi memleketinde geçiriyor. Kışın da yatıyor. Burada eleman sıkıntımız çok. Aşırı fazla. Bilmiyorum şu anda Suriyeliler'e dayadık kendimiz ama 2 gün sonra onlar da giderlerse; ben de kalmalarını istemiyorum ama yerli yok çalışacak." (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

Görüldüğü üzere Korkuteli ve Kumluca'da çalışma koşulları ve şartları daha iyi olan yeni tarımsal işletmelerde (örneğin, fide tesisleri) insanlar giderek daha fazla istihdam edilmekte, bu durum mevsimsel olarak (ekim, hasat, budama ve toplama gibi) yevmiyeli işçi çalıştırma ihtiyacı duyan aile işletmelerinin işgücü bulmada yaşadığı zorlukları artırmaktadır. Benzer bir durum hızla gelişen turizm sektörü nedeniyle daha önce Manavgat'ta da yaşanmıştır. Bu boşluk, büyük ölçüde göçmen işçiler tarafından doldurulmaktadır. Özellikle küçük ölçekli tarım yapan çiftçiler, giderek yaşlanan nüfus nedeniyle azalan aile içi işgücü potansiyeliyle sınırlı bir şekilde idare etmeye çalışmaktadır. Bununla birlikte, biraz daha büyük ölçekte faaliyet gösteren işletmeler tarımsal faaliyetlerin devamlılığını sağlama açısından göçmen işgücüne olan bağımlılıklarını açıkça dile getirmektedirler. Bu durum, kırsal alan sosyolojisi bağlamında, işgücü piyasasındaki dinamiklerin ve göçmen işçilerin entegrasyonunun kritik önemini ortaya koymaktadır, zira bu, küçük ve orta ölçekli tarım işletmelerinin sürdürülebilirliğini doğrudan etkilemektedir.

3.5.3. Üretim Faaliyetlerinin Sürdürülebilirliği

Her üç vakada da üretim faaliyetlerinin sürdürülebilirliği en temel sorunsallardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunsala ilişkin her yerde ortaklaşan birtakım dinamikler bu bölümde detaylı olarak ele alınacaktır. Aynı zamanda her vakaya özgü bazı etkenlerden de söz etmek mümkündür. Anlatılar *Manavgat'ta* üretim faaliyetlerinin zaman içerisindeki değişimini ve bu değişimin yerel toplum üzerindeki etkilerini ortaya koymakta ve genel anlamda kırsal alanlardaki üretim yapısında büyük bir dönüşüm yaşandığı ve bu dönüşümün ekonomik, sosyal ve çevresel faktörlerle şekillendiğini göstermektedir. Örneğin M-Muhtar-1, geçmişte her evde bulunan hayvanların şimdilerde nadiren görüldüğünü, çiftçilik faaliyetlerinin azaldığını belirtmektedir. Bu değişim, geleneksel tarım yapılarının modern ekonomik baskılar ve alternatif iş olanakları nedeniyle bozulduğunu göstermektedir. Özellikle turizm sektörünün yaygınlaşması ve kırsal kesimden kente veya turistik bölgelere göç, bu değişimi tetikleyen önemli faktörler arasında yer almaktadır. Yerel halkın bu alandan uzaklaşması sonucu hayvancılığı hâlen sürdüren temel dinamiğin Göçebe Yörük Kültürü olduğu anlaşılmaktadır. Pandemi sürecinde ise bir grup yerel halkın tekrar tarıma yönelmesi, zor ekonomik koşullar ve turizmdeki durgunluk nedeniyle geçici bir çözüm olarak değerlendirilebilir.

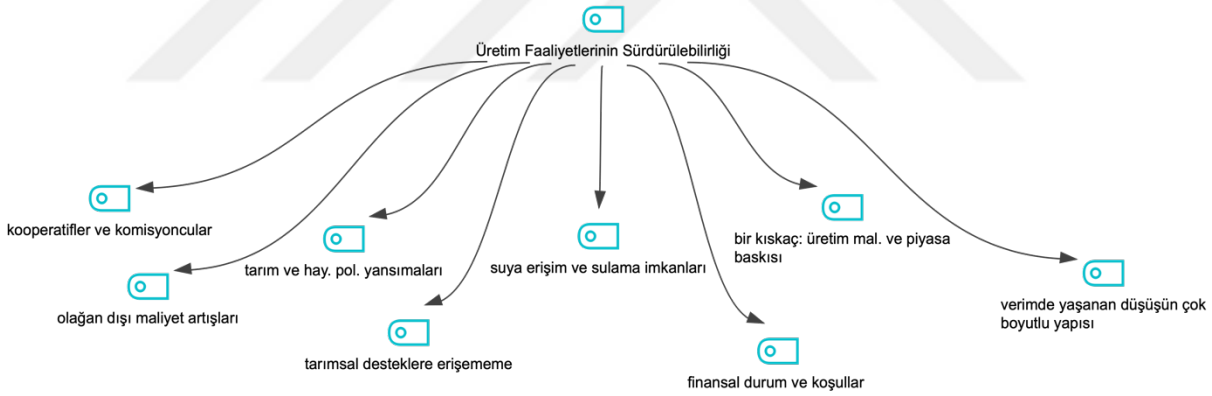

Şekil 3. 34 MAXQDA-Üretim Faaliyetlerinin Sürdürülebilirliğine İlişkin Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

> "Çiftçilik azaldı, azaldı. Türkiye genelindeki şekle dönüş oldu. Yani çiftlik olarak mesela bir tane Külcülerde var. Bir tane Rus bir bayan hayvancılık yapıyor. Köyün kendisi otele gidiyor, bir Rus bayan çiftlik kurdu hayvancılık yapıyor. Köyün merkezinde bir tane var kiralayan birisi hayvancılık yapıyor orda. Bir de göçebe davar koyun ekibi var 5-6 tane. Ama eskiden köylerde her evde 2-3 tane inek olurdu. Günlük hem kendi ihtiyacını giderir hem satar o kalmadı, o bitti. Bir süt alayım diye çıksan köyde şu an 2-3 ailede anca vardı." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

> "Köyün yerlisinden hayvancılık yapan yok ya, göçebe hayvancılık yapan var Yörük anlamında yapan var 8-10 tane şu an da Akseki'de yayladalar. Ya işte sigortalı işim olsun anlamında, merkezin dağılması. Şartlar zor yani kişiler uğraşmaz oldu, meşgale ondan kaynaklı. Ama tabii pandemide olduğu gibi turizmde bir sıkıntı olunca ne oluyor, geriye dönüp ufak tefek ekmeye çalışıyor. Ya da günü birlik bakar,

bir yere tarıma işçi gitmeye başlıyor inşaatlara ya da sanayiye gidiyor geçici olarak." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

"Yaylaalan aslında keçi yetiştiriciliğinde önemli bir yere sahip. Ama insanlar yaşlanıyor, biraz sattılar ve biraz da tabii sıkıntılar oldu işte defne kesim sahasına giriyordu, çıkıyordu hayvanlar. Ama ben o konuda hayvancılardan tarafım şu açıdan. Adam Manavgat'ta oturuyor, bir yılda 3 sefer köye gelecek defne kesecek. Her gün köyde olan adam yıl boyu hayvanını süremeyecek." (Manavgat- Tarım ve Orman Müdürlüğü)

"Pandemi sürecinde tarıma başlayanlar oldu çünkü oteller randımanlı değildi ama bunun yanında 300-500 kişi de dışarıda dolaşabilmek için çiftçilik belgesi alanlar da oldu. O dönem başlayanlardan devam edenler var." (Manavgat Ziraat Odası Başkanı Notları)

Öte yandan turizm sektörünün kırsal ekonomi üzerindeki çift taraflı etkisi, yerel ürünlerin pazarlanmasında önemli bir fırsat sunarken, aynı zamanda tarım alanlarının turizme açılmasının yarattığı riskleri de göstermektedir. Turizmin yerel üretim için bir pazar olduğu, ancak bu sürecin yerel tarım arazilerini tehdit ettiği bir gerilim alanı oluşturduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Manavgat bağlamında, ekonomik baskılar, çevresel faktörler ve sosyokültürel değişimler kırsalda üretim faaliyetlerini dönüştürmekte ve bu dönüşümler çeşitli sosyal ve çevresel zorlukları beraberinde getirmektedir. Sürdürülebilir kırsal kalkınma, bu değişimleri dikkate alarak yeniden şekillendirilmeli ve yerel toplulukların ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde yönlendirilmelidir.

"Tarım alanlarından turizme açılan yerler oldu o yönden sıkıntı ama tarım için turizm iyi aynı zamanda çünkü bölgenin ürünleri açısında. Yani otelciler Antalya'ya gidip oradan alışveriş yapacağına Manavgat'taki üreticilerin ürünlerini tüketse daha iyi olur. Bizim buradaki hal biraz zayıf bu konuda. İnşallah yeni yapılan hal daha aktif hale gelir ve alışverişler buradan olur. Ama şu an Antalya haline gidip tüm ihtiyaçlarını görebiliyorlar. Ama üreticiler açısından otellerin talepleri önemli tabii ki. Firmalar yerel üreticilerinden temin edip otellere götürüyorlar." (Manavgat Ziraat Odası Başkanı Notları)

"Hep aşağı gittik hiç yukarı gitmedik. Gerçekten de öyle. Evvel daha iyiydik burda. Şimdi daha aşağı düşüyoruz giderek." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Korkuteli'nde anlatılar tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin geçirdiği evrimi ve bu değişimin yerel halk üzerindeki sosyoekonomik etkilerini ortaya koymaktadır. Bu değişimler, kırsalda sürdürülebilirlik, ekonomik zorluklar ve çevresel sorunlar gibi kapsamlı temalar etrafında şekillenmektedir.

"Ya hayvancılıkta Allah bereket versin bazen kazandığımız da oldu, çiftçilikten iyi gene hayvancılık şükür. Biz ikisini birden yaptığımızdan azıcık kazanma şansımız oluyor çünkü bir yandan üretiyorum, yediriyoruz hazır yemimiz samanımız da oluyor. Ama biri olmayıverse, sıkıntıyı yaşayacaksın. Yıllarca eşimin babası sadece çiftçilikle uğraştı. Hiçbir şeye sahip olmadı. Benim babam hayvancılıkla uğraştı sadece o da hiçbir şeye sahip olmadı. Biz baktık onlara ikisini bari karıştıralım dedik azıcık bari bir iki şey oldu şükür Allah'a (gülüyor). Olan bu… Onlar sadece çiftçilik ve hayvancılıkla uğraştı karınlarını ancak doyurdular. Biz ikisini bir yapıyoruz şükür Allah'a evimiz arabamız var en azından. Çalışırsan oluyor, çalışmazsan olmuyor tabi… işin doğrusu bu." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Ondan yani malcılık da bitti şu anda. Onu da bitirecekler… Çok işletmeler kapandı yani bu sıkıntıdan dolayı adam yapamayacak bir hale geldi, zoru zoruna yani. Küçük üreticilerin gittikçe yok olduğunu görüyorsunuz hani. Bilhassa adam kendi toprağı yoksa hani hepsini karşıdan satın alıyorsa kaba yemini, arpasını, buğdayını, balyasını yani adam çok zor durumda. Ha sen yine toprağın varsa, yeşil balyanı kendin yapıyorsun, arpanı kendin olduğu kadar Allah ne verirse alıyorsun, ezmeni yapıyorsun. Bir kısım yem alıyorum ama ayakta zoru zoruna duruyorsun yani." (L-3, Kadın, 49, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Kızım yetmiyor, bahçeden para kazanamaz olduk. İşimiz çok zor. Hele 2 senedir çığırından çıktı yani. Böyle olursa köyde adam kalmaz, neden kalmaz? Karnı doymuyor adamın, karnı doymuyor." (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

"Tabii ki canım köylünün hayvancılığı yapmak için çiftçilik yapması gerekiyor. Hepsini satın aldı mı zaten içinden çıkamaz. Böyle olduğu halde yapamıyorsun, içinden çıkamayız. Durumu bu." (L-Muhtar-2, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Temel bulgulardan biri geçmişte daha yaygın olan küçük çaplı aile işletmelerinin giderek azaldığı ve büyük çaplı ticari işletmelerin ön plana çıktığıdır. Bu dönüşüm, yüksek girdi maliyetleri, arazi kullanım değişiklikleri ve küresel ekonomik faktörlerin bir sonucu olarak yerel üreticileri zorlamaktadır. Özellikle, yem ve gübre fiyatlarının artışı ve arazi kullanımındaki değişiklikler nedeniyle hayvancılık faaliyetlerinin azalması, yerel üreticilerin gelirlerini ve yaşam standartlarını olumsuz etkilemiştir.

"Geçmişi sorarsan; geçmiş bu kadar iyi değildi. Geçmişte küçükbaşa ve büyükbaşa pek fazla değer verilmiyordu. Son yıllarda büyük çiftlikler yapılınca; hayvancılıktan gelir elde etmek isteyen çiftlikler her geçen gün çoğaldı. Ama son 2 yıldır yem fiyatlarının artması, büyük ve küçükbaşta bir hayli durdu. Süt üretimi bile azaldı. Ama sütte 1 TL bir zam yapılmasının faydası oldu. Süt parası geliri sayesinde, hayvanları kesime vermediler. Korkuteli bu hususta diğer ilçelere göre çok daha iyi bir yerdedir." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

> “Yani bizim karşılaştığımız birinci şey girdiler. Bu seracıda ilaçla sulama parası oluyor. Bu hububatçıda gübreyle mazot, tohum parası oluyor, meyveci de ilaç parası oluyor. Fiyatlarının çok pahalı olması ve bu artan kuraklık yani sıkıntılarımız.” (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

> “Valla yanlış kulvar seçmişiz. Bir sene önce bırakan kârda. Ben senede 300 dönüm yer ekiyorum. Ekipmanım var. Hiçbir eksiğim yok, 2 tane traktörümden, biçerdöverimden her şeyim var. Diyorum düşünüyorum; bunun yanında 3 tane daireden kira gelirim var. 2 tane eski evin olduğu yerde var. Ondan sonra hanımın orada bir de dükkânı var, babasından kalma. Ben baktım, ben diyorum yetiremiyorsam diyorum ben, el ne yapsın? Ondan sonra emekli maaşımız var, Allah'a bin şükür. Çocuklarımın da bana hiç ihtiyacı yok. İkisinin de herkes kendinin arabası var, evi var ben. Şimdi benim hiç telaşım yok. Hepsi evlendi, şey yaptı. Birisi öğretmen birisi inşaat mühendisi bende değil. Herkesin arabası var altında, evleri var ya bir de onların mesela onların birine ev versen, birine araba versen böyle bir telaşım da yok.” (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Kuraklık ve arazi kullanım politikaları gibi çevresel sorunlar da anlatılarda belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Kuraklık nedeniyle verimin düşmesi bölgedeki çiftçileri ve hayvan yetiştiricilerini zor durumda bırakmaktadır. Bu durum, özellikle genç neslin daha istikrarlı gelir ve yaşam koşulları arayışı içinde kentlere göç etmesine neden olmuş, bu da kırsal nüfusun azalmasına ve bölgesel ekonomik dengelerin bozulmasına katkıda bulunmuştur.

> “Hem keçiye bakıyorduk. Ahırda ineklerimiz vardı çocukluk döneminde onlara bakıyorduk. Tarlalara kavun, karpuz, pancar ekiyorduk. 6-7-8 yaşlarındayken 1980’li yılarda çaydan gelen suyla pancar ekiyorduk. Pancar bile satıyorduk. İşte kavun karpuz ekiyorduk, ürünü satacağımız zaman 8-10 tane kamyon geliyordu buraya. Herkes kavun karpuz ekiyordu. Ovanın biri nadas olduğun nadas tarlaya kavun karpuz, diğerine arpa buğday ekiyorduk. Geçimimizi sağlıyorduk, yatırım yapma gücümüz yüksekti. 1987-1988 yıllarında kuraklık oldu. O kuraklıktan sonra 5 yıl ürün alamadı bu köylü. O zaman burada genç neslin hepsi Antalya’ya göçtü. Yani 25-30 yaş civarında olan gençlerin hepsi Antalya’ya gitti. Orada iyi kötü bir işe girdi hamallık yaptı, mobilyacıya girdi, şu oldu bu oldu. Hayatlarını idame ettirdiler. Biz hayvanımız keçimiz olduğu için hayvancılık bizi ayakta tuttu. Hayvancılık yapmayanlar, çiftçilikle uğraşanlar göçtü. Çoğu kesim büyük arazileri olanlar 1000-2000 dönüm arazisi olan büyük işletmeler kaldı. Devlet o dönemde onların borçlarını sildi tarım krediye olan. 3-5 dönem tarla sattılar iyi kötü geçindiler gittiler. Onların da çoluğu çocuğu o zaman saman makinası vardı. Sahilde Konya da orada burada samancılık yaptı. Kış döneminde gidip Antalya’da taksicilik yaptılar. Öyle hayatlarını idame ettirdiler. Durum böyle. Bu zamana kadar böyle geldik. 1990’lı yıllarda biraz iyileşti gibi. 80’li yıllarda yaşadığımız o çok verimli, bereketli zamanları artık 90'lı yıllarda göremez olduk. Biraz daha gelir düşük oldu. 90’lı yıllarda da zaman zaman mesela kavun karpuz ektiğimiz gelirimizi yapabildiğimiz dönemler oldu. Arabamızı, traktörümüzü aldık. O dönemde babam Antalya’dan daire de aldı, sıfır traktör taksi de aldı. Ama 2000’li yılarda her geçen gün biraz daha zayıfladık ekonomik olarak. Siyasi kaynaklı olan dönemler de oldu olmayan dönemler de oldu. Şu an ben bakıyorum, gözlemliyorum. Mesela bir Ege'nin

Marmara'nın, Çukurova'nın çiftçisi, Güneydoğu Anadolu'nun çiftçisi, İç Anadolu'da büyük arazili çiftçilere bakınca biz onlara göre çok fakiriz. Yani fakir kaldık." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"İşte 2005 yılından sonra 5-6 yıl kurbanlık besledim sattım. O iş de pek bize getiri sağlamadı. Balyacılığa ve kuru tarıma devam ettik. Sonra koyun aldık koyun ürettik. Koyundan da vazgeçtik. Şu anda sadece kuru tarım yapıyorum." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Şimdi şu dağda 15 tane sürü vardı. 15 tane sürüden 2 sürü kaldı. 150 birinde 150 birinde varsa toplam 300. Önceden en azından 1000 keçi oluyordu. Şimdi 2000'li yıllarda dediler ki bu araziden indireceksiniz hayvanınız tapulu arazinize ahırınız kuracaksınız. Devletin merasında hayvancılık yapmayacaksınız dediler. Adam baktı gördü yarın 3 gün sonra kıskıya gireceğim. En azında malım para ederken satayım hayvanı, sattı. Adam Antalya'ya gitti asgari ücretle bir işe girdi çoluğumu çocuğumu iyi kötü okutayım diye gitti oraya yerleşti. Hayvanını sattı. Şimdi 15 tane sürü bu dağı bu köyü baz al. Bu köy gibi 20-30 tane köy bu bölgede boşaltıldı. Önce domuz yoktu. Benim çocukluğumda çok nadir domuz olurdu. Ondan sonra domuz çoğaldı. Kurt saldılar domuzun eniğini yesin diye. Sonra vaşak saldılar. Yani yabani hayvan merası oldu. Şurada adam hayvancılık yapamıyor. Hayvanını keçisini ağıla kapatmak zorunda kalıyor. Kapatmazsa dışarda kaldığı gün kurt yiyor. Kurt da çoğaldı domuz da çoğaldı. Üç beş yıl sonra ben burada kuru tarım yapıp da ekin bile kaldıramayacağım. Domuz sürüsüyle iniyor. Dağ dibine buğday dahi ekemeyeceğim. Buğdayı zaten kısıtlı ekiyoruz kuraklıktan dolay neden çünkü arpaya göre biraz daha fazla su istiyor. Arpayı fazla buğdayı az ekiyoruz. Yani mübadele olayı yapmak için." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Anlatılar, özellikle genç neslin tarım ve hayvancılık faaliyetlerine olan ilgisinin azaldığını, bunun yerine daha karlı ve az risk içeren işlerin tercih edildiğini ortaya koymaktadır. (L-7). Bu durum, kırsalda sürdürülebilir bir yaşam biçiminin devamlılığı açısından endişe vericidir, bölgesel kültürel değerlerin ve geleneksel bilginin kaybına işaret etmektedir.

"Memnun değilim tabii, memnunum diyen oldu mu hiç? Tabii ki memnun değiliz. Herkesle şunu konuşuyoruz biz, memnun değilseniz neden bırakmıyorsunuz? Bu iş bakkal dükkânı gibi değil. Bugün memnun olmadığımızda yarın bakkala gelmeyip kapatalım deme şansımız yok. Çünkü mesela bu hayvanların hazırlığı bir buçuk yıl önceden yapıldı şu an kesime gidecek olan hayvanların hazırlığı. Yani tamamen zincirleme bir olay gibi düşünün bunu. Bugün memnun olmadığımızda bırakamıyoruz biz bu işi. Ya da seneye ki üreteceğimiz etin hazırlığını, şimdiden yapıyoruz. Memnun değiliz ama başka yapacak bir şeyimiz yok. Diyorlar bırakmıyorsunuz, ya insanın çocuğu hayırsız olabilir ama evladından vazgeçer mi? Onun gibi düşünün yani, ya öyle de bir açıklama var. Memnun değilseniz yapmayın diyorlar. Ama yapmak zorundayız. Ben kendi adıma, üretmek zorundayız. Yani ben üreterek zevk alıyorum. İşin maddi boyutunun ikinci plana attım. Biraz sosyal konusu da güzel bu işin ondan dolayı da duruyorum. Mesela ben yerli olarak burada oturmuyordum çocukluğumda, babam zaten memurdu. Biz biraz ters oldu, dede mesleğine döndük. Daha farklı yerlerde daha rahat olur muydum? Belki olabilirdim

maddi konuda ama burada manevi konuda rahatım yani iyiyim." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

"Ee, daha önce çocukluğumuzda köyde yapıyordu babamgil ev-altı hayvancılığı diyelim yani köydeki yerleri bilirsiniz altı ahırdır, üzerinde insanlar oturur ya da yan tarafında küçük bir ahırı vardır. Öyle ondan sonra bir o doksanlı yıllarda böyle hayvancılık çok kötüye gittik. O dönemde azalttık. 2 tane hayvanımız kaldı. Daha sonra suffolk ırkı koyun aldık. Avustralya merinosu, 1998'de onu bir müddet yaptık, tam revaçtaydı. O zaman da kuyruksuz koyun işi. Daha sonra bunun yanında sebzecilik vardı, koyun işini bıraktık. Yani tek meradan faydalanmadan kârlı olmuyor. Bizim burada da mera şansı zayıf. Onun için daha önceki mesleğimizi biraz arttıralım dedik. Şöyle, kuraklık, yani iklim bizim burada öyle, çok değil yaylalarımız var mesela ama en fazla gideceği 40 gün yani 2 ay yetmez meradaki ot. Yağış almadığı için çabuk döner kuruya, yaylalar çok geniş değildir zaten. Ondan dolayı yine süt sığırcılığına döndük, ilk etapta 5 tane düve aldık. Daha sonra devlet bu faizsiz 5 taksit ödemeli, 7 yılda, yani ilk 2 yıl ödemesiz şeyi çıkardı. Bundan faydalandık işte bir 20 tane hayvan yaptık düve aldık. Ondan sonra da çoğalttık gittik, hem borcunu ödedik. Hem hayvanı çoğalttık yani." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Maddi yönden şey yönden tamam, zor günler geçirdiğimiz olmuştur, ama ne kadar zorluklarla da bu işi yürütmeye kalksan. Çünkü o ancak günlük giderlerini harcayabilir, geleceği için bir yatırım yapamıyor. Biz yapıyor muyuz? Yapıyoruz arkadaş. Biz evlendiğimizde sadece bir tane 1980 model bir mobiletimiz vardı. E şimdi Allah'a şükür traktörümüz var, arabamız var, arazi aldık, bilmem ne yaptık, tamam zorluklarına katlandık. Çok zor günler yaşadığımız da oldu. Borcu çarkı çevirmekte zorlandığımız günler de oldu ama karşılığında da ufak tefek bir şeyler de olsa yine gelecek için bir yatırım oldu yani." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Korkuteli'nde tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin geçmişten günümüze değişimi, ekonomik, çevresel ve sosyal faktörlerin bir araya gelmesiyle karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Bu değişimler, kırsal kesimde yaşamın sürdürülebilirliğini tehdit etmekte ve yerel topluluklar için yeni stratejilerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Öte yandan *Kumluca'daki* çiftçilerin deneyimleri de bölgenin tarımsal pratiklerinde karşılaşılan zorlukları yansıtmaktadır zira anlatılar modern tarımın yalnızca ekonomik bir faaliyet olmadığını, aynı zamanda sosyal ve kültürel dinamiklerle iç içe geçmiş bir yapı olduğunu göstermektedir. Çiftçiler günlük yaşamlarındaki çeşitli zorlukları vurgulamaktadır. Mevsim koşullarına bağlı olarak değişen zorlukların yanı sıra devlet politikaları, piyasa koşulları ve tarımsal girdiler gibi ek faktörler bu zorlukları artırmaktadır. Bu zorluklar çiftçilerin sürekli bir ekonomik baskı altında olduğunu ve çoğu zaman kendi geleceğini kontrol edemediğini hissetmesine yol açmaktadır. Çiftçiler hem ekonomik hem de sosyal sermaye açısından kendini sınırlanmış hissederken, mevcut sosyal yapı içerisinde yerini koruma mücadelesi vermektedir.

> “Ya bilmiyorum, yani çok hani o konuşulacak şeyler var da ülkede en zor çiftçinin hali var… Çalışması kışın ayrı bir derttir, yazın ayrı bir derttir. Devleti ayrı bir derttir, halcisi, piyasası, bütçesi ayrı bir derttir. Hani bir bayi olarak ilaççısı, fidecisi çiftçiye ayrı bir derttir. Çiftçi kara kara düşünür çalışır, yapacağı başka bir şey yok.” (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

Katılımcılar için bir diğer sorun tarımsal üretimin, çoğu zaman *yap-boz* gibi bir sürece dönüşmesi, başarılı bir sezonun bile borçları kapatacak kadar gelir sağlayamamasıdır. Bu durum, çiftçilerin ekonomik olarak sürdürülebilir yaşam koşullarını zorlaştırmakta, aile bireylerinin diğer iş kollarına yönelmesine neden olmaktadır. Bu, tarımın sosyal yapı üzerindeki etkilerini ve toplumsal sınıflar arasındaki hareketliliği tetikleyen faktörleri gözler önüne sermektedir.

> “Tarım sektörü öyle bir şey ki yapmadığında durmuyor yani yapmadığında olduğu yerde durmuyor direk aşağıya götürüyor. Mesela bu yıl ürünün vasat oldu bu yıl borcunu ödeyemedin. Çok güzel bir tonaj aldım dediğin zaman borcumu öderim çok şükür çocuğumun da yiyeceği içeceği olur şeklinde yani çıta böyle yükseliyor. Girdi maliyetlerinin bu kadar yüksek olduğu sektörde artık vasat üreticiyim yok ya gerçek anlamda üreticisin ya da yok olacaksın. Ve oluyor da şu an tek tek yok oluyor üretici neden çünkü zarar ediyor. Çok fazla örneği var. 10 dönüm portakal bahçesi var adamın oğlu zincir marketin kasiyerlik yapıyor. Neden diyorsun, abi kafamı ağrıtasım yok, kafa ağrısı çünkü. Bir sıcak çıkması meyvedeki tonajı %70 oranında bitiriyor, kalan senin masrafını kurtarmıyor kafa ağrısı bundan. Al sana afet işte.” (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Tüm anlatılarda öne çıkan hususlardan biri de çiftçiliğe, tarımsal üretime devam etmenin dahi başlı başına çok büyük bir zorluk hâline gelmesi, bir diğer ifadeyle *varoluş mücadelesidir.* Zira çiftçiler açıkça ekonomik getirinin giderek azaldığını, hatta bazı durumlarda "karın tokluğuna" çalışıldığını dile getirmektedir. Çiftçilerin üretim araçlarına sahip olmalarına rağmen, karın tokluğu çalışmak zorunda kalmaları, sermaye karşısında giderek üretim faaliyetlerini sürdüremez hâle geldiklerini gösterir. Bu durum, çiftçilerin toplumda "yoksul çiftçi" imajını pekiştirmekte ve sosyal sınıflar içerisindeki konumlarını daha da zayıflatmaktadır.

> “Bu zamanda çiftçilik yapmak demek karın tokluğu demek.” (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

Anlatılar genel anlamda çiftçilerin karşılaştığı zorlukların, yalnızca yerel veya bireysel sorunlar olmadığını, aynı zamanda geniş kapsamlı sosyoekonomik yapılar ve politikalarla ilişkili olduğunu göstermektedir.

3.5.3.1. Suya Erişim ve Sulama İmkanları

Katılımcıların vurguladığı temel sorunların başında suya erişim olanakları ve tarımsal üretimde suyun kullanımında yaşanan zorluklar gelmektedir. Tarımsal sulama ya da kapalı sulama sisteminin bulunmadığı yahut var olan sulama imkânlarının yetersiz olduğu durumlarda çiftçiler ya yakındaki göl ya da dere gibi bir su kaynağından kendi imkanları ile kanallar açarak ya da tankerlerle taşıyarak sulama imkânlarını artırmaya çalışmakta ya da su kanallarının geçtiği yerlerde zaman zaman oluşan taşmalar nedeniyle buralara yakın, su sızıntılarından faydalanabilecekleri yerleri ekmeye çalışmaktadırlar. En yaygın olan diğer yöntem ise yeraltı su kaynaklarının çekilmesini sağlayan sondaj kuyularıdır. Sondajların çok büyük oranda kaçak olduğu görülmektedir. Lakin "kaçak sondaj" kavramı ile büyük bir denetimin var olduğu, kaçak olarak açılan sondaların takip edilerek kapatıldığı bir uygulama akla gelmemelidir. Aksine kaçak sondajlar suya erişimde en temel ve yaygın yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yasal olarak şikâyet olduğu durumlarda tespit edilerek kapatılan sondajlarda şikâyet mekanizmasının aktif olarak çalışmadığı görülmektedir zira tarımsal üretime devam etmek için zaruri olan bu suya erişim yöntemi zaten herkes tarafından kullanılmaktadır. Bu toprakların üzerinde yaşayan topluluklar için bir nevi "yedek akçe" yahut acil durumlarda başvurulması gereken son seçenek olan yeraltı suları, hoyrat bir biçimde kullanılmaktadır. Diğer taraftan, ilgili bölgede hem tarımsal bir planlamanın ve yönlendirmelerin olmayışı hem de geçimlerini tarım ve hayvancılıktan sürdüren topluluklara yeterli sulama hizmetlerinin götürülmemesi nedeniyle devletin, toplulukların tarımsal üretime devam edebilmek için başvurduğu bu yönteme göz yumduğu söylenebilir. Ne var ki günü kurtarmak adına kullanılan ve sürdürülebilir olmayan bu pratikler ilerleyen bölümlerde daha detaylı olarak ele alınacağı üzere topluluklar ve tüm aktörler için sosyoekolojik riskleri giderek artırmaktadır.

Manavgat özelinde temel sorunlar sulama suyunun yukarıdan aşağıya doğru gelmesi, kapalı devre sulama sisteminin olmaması ve kaçak sondajlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

> "Maalesef Manavgat'ımızdaki en büyük sıkıntılardan bir tanesi sulama suyu yukarıdan geliyor. Yani o kapalı devre sulama sistemimiz yok. Yukarıdan geliyor ama yeterli gelmediği durumlarda sondajla çekiyorlar." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> "Yeraltı sondajlarına bizim bakanlığımız değil, DSİ bakıyor. Mesela sulama alanının içerisindeyse zaten DSİ izin vermez ama kaçak göçek açan var mıdır, vardır bunları zaten DSİ gördüğünde para cezası uygulanır. Onunla ilgili su ve planlamayla ilgili DSİ sorumlu." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> "Bölgeye kapalı devre sulama sistemini getirmek için 2018 yılından beri uğraşıyorum. 5 Temmuz 2021 de proje ihalesi yapıldı. Şu an proje aşamasında." (Manavgat Ziraat Odası Başkanı Notları)

Çiftçilerin deneyimleri, suyun sadece doğal bir kaynak değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik bir sermaye olduğunu göstermektedir. Ayrıca sulama suyunun olmamasının oluşturduğu zorlukları açıklarken, projelerin içme suyuna odaklanmasının, sulama ihtiyaçlarını göz ardı ettiği de vurgulanmaktadır. Bu durum, tarımsal üretimin sürdürülebilirliği için yaşamsal olan kaynakların yönetimindeki siyasi ve idari kararların, çiftçi toplulukları üzerinde yarattığı baskıları göstermektedir. Anlatılar, suyun yalnızca tarımsal bir kaynak olarak değil, aynı zamanda günlük yaşamın temel bir unsuru olarak da önemini ortaya koymaktadır. Suya erişimdeki zorluklar, çiftçilik faaliyetlerinin yanı sıra temel yaşam ihtiyaçlarını da etkilemektedir. Bu durum, kırsal bölgelerde yaşam kalitesini ve tarımsal üretkenliği doğrudan etkileyen bir faktördür.

> "Baraj var, Oymapınar barajı, oradan sulama suyu gelir şuradan bir kilometreden geriye döner başka mahallelere Sığırcılar'a gider. Bizim burada gelecekti bir hat bunu iptal ettiler. Muhtarlar aramadı. Yapan mühendis adamlar dediler ki, muhtarlar dilekçe versin gelir dediler aramadılar. Suyu 1 km ilerden buraya boruyla getirdik. Burada sondajımız var ama sondaj tuzlu çıktı yaramadı, muza başka şeye yarıyor, muza yaramıyor. Suyu Oymapınar'dan 1 km içeriden aldık getirdik. Tuzlu çıktı su buranın adı da Çorakbucağı zaten bir adı, Çorakbucağı derler. Burada, kuyulardan içerdik eskiden dışarıdan geleni içtiğinde çorak ve tuzlu olduğu belli olurdu ama buranın adamına belli olmazdı. O da çorak çıktı yaramadı muza. Yeraltı suyu yok yani. Su olsa memlekette çok arazi var. Öyle sulaması yapılsa bu memlekette çok arazi var hem de düz yerler." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

> "Her tarafını tarıma kullanırız, işte su olsa, gübre, mazot biraz daha ucuz olsa… pahalandıkça biz geri çekiliyoruz, pahalandıkça biz geri çekiliyoruz. Bırakıyoruz yani. Boş kaldı hep. Gelir yok, su olsa gelirimiz olur. Su yok, gelirimiz yok. Su olsa karpuz ek, kendin ekmezsen birine verirsin eker." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

> "Su olsa... baksana su yok. Muhtar getirtti şimdi, burada su fazla diye yukarı ışıklara aldılar şimdi burada da su yok. Tarım için su yok yani sadece içmek için, içmek için de sıkıntıydı da işte yukardan geldi. Bu sefer de diğer köye götürdüler buradan yine gelmez oldu benim akşamdan beri bulaşığım duruyor işte su yok. Susuz da ne yapacaksın kızım. Benim oğlum ziraat mühendisi mesela kekik ekeyim burada bir örnek olayım dedi, 10 dönüm ekti hep kurudu gitti. Yazık 15-20 bin lira masraf etti köylüye örnek olsun bize dua eder dedi ama olmadı işte. Susuz, su yok... Dağlarda defne oluyor ama kendi çıkıyor. Kendi ektiğin defneyi de sulamak zorundasın. 2-3 sene suladıktan sonra gerek kalmıyor. Zeytin de öyle. Tankerlerle 15-20 günde bir suluyorlar. Su önemli su, su." (M-27, Kadın, 57, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Bu sulanabilir araziden verim alma olayı başladıktan sonra köyün suya olan ihtiyacı çoğaldı. Suya olan ihtiyacımız çoğaldığı anda da bizim elimizdeki su kaynağını ırmağı elimizden almaya çalıştılar. Yani HES mücadelesinin ana kökü, ana gövdesi suya olan ihtiyacımızın çoğalması oldu. Önceden bundan 50

> sene önce olsaydı ya dağda akan suyu ne yapacağız, su akar Türk bakar, değerlendirilsin birinin işine yarasın denirdi. Bu kadar ilgi olmadı. Oysa şimdi bağlarda bahçelerde, zeytinlikler suya ihtiyacımız var. Sulanınca verim 3 katı 5 katı arttı. Suyumuzu kimse alamaz bizden." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-çiftçi)

Su kırsal bölgelerdeki araziler için hayati bir öneme sahiptir ve bu kaynağın korunması topluluk için bir mücadeleye dönüşmüştür. Su kaynakları üzerindeki kontrol mücadelesi, kırsal toplulukların ekonomik refahı ve çevresel sürdürülebilirliği için merkezi bir konu hâline gelmiştir. Su hakkı için verilen örgütlü mücadelenin ve bunun yarattığı toplumsal hafızanın afetle mücadele noktasında nasıl bir rol oynadığına ilerleyen bölümlerde yer verilecektir.

Anlatılar aynı zamanda, suyun yönetimi ve dağıtımındaki adaletsizlikleri, bireysel ihtiyaçlar ile toplumsal çıkarların çatışmasını ve kaynakların sürdürülebilir kullanımına dair zorlukları vurgulamaktadır. Özellikle hafta sonları gelip tarlalarını sulayan ve sonra kendi yaşadıkları yerlere dönen insanların varlığı yerel ihtiyaçların göz ardı edildiği bir gerilim yaratmaktadır. Bu durum, yerel halk ile dışarıdan gelenler arasında su kaynakları üzerinde bir çekişme ve toplumsal ayrımı göstermektedir. Ayrıca, bu durum su kaynaklarının adil ve etkin bir şekilde yönetilmesinin, toplumsal barış ve yerel kalkınma için büyük öneme sahip olduğuna işaret etmektedir. Topluluklar için yalnızca fiziksel bir kaynak olmayan suyun yönetimi ve dağıtımında yaşanan sorunlar aynı zamanda yerel yönetimlerin etkinliği ve adaletli yönetim becerileri için önemli bir göstergedir.

> "Ya bu bağ bahçe sulama işi olursa yetmiyor ama normal olursa yetiyor zaten yukarıdan geliyor bu dağların arkasından geliyor Su bizim buraya doğal su geliyor. Ama bize gelen su aşağıya 2-3 tane köye paylaştırılıyor. Onlarda tüketim fazla olunca bir de burada da aynı bağ bahçeye kullanınca yetmiyor. Dediğim gibi kuzum herkesin dönüm dönüm tarlası var, zeytin ettiler, bahçe ettiler. Ha bire suluyorlar. Adam düşünmüyor ki, adam burada yaşamıyor zaten hafta sonu geliyor, oraya bir sulayıp gidiyor. Ama buradaki insanlar burada yaşıyor, bizi düşünen yok. Burada tarlaları var Manavgat'ta yaşıyorlar, akıllı saat takıyor bakıyorlar. Aynen su sıkıntısı o." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

> "Bizim yukarda bir depomuz var, tamam mı? Depoya su iniyor oradan bize geliyor buradan Sırtköy'e gidiyor. Sırtköy'ün tüketimi çok az, 3-5 ev. Yukarıdan bizim vanayı kapatıyorlar, suyun tamamı oraya gidiyor. Oraya gidince depo doluyor falan suyun tahliyesinden bedava su alıyorlar. Biz içecek su bulamazken onlar defne suluyor. O suyun buraya gelmesi için günlerce gidip geldim emek çektim, 1 yıl uğraştım. Valla nöbet tutacağız gerekirse ben şimdi çıkıp onların suyunu keseceğim kesince onlardan birisi illaki yukarıya gelecek." (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

Korkuteli özelinde ise geçmişten bugüne su kaynaklarında yaşanan belirgin azalma ve buna bağlı olarak tarımsal üretim deseninde yaşanan değişim, barajdan gelen suyun dağıtımında

yaşanan sorunlar, artan kaçak sondajlardan duyulan endişe ve hem açılan yeni sondaj sayısındaki artışın hem de sondajların artan çalışma süresi nedeniyle elektrik maliyetlerindeki artışın yarattığı ekonomik sorunlar, suya erişim bağlamında üretimin sürdürülebilirliği zorlaştıran temel dinamikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlatılar, suyun bölgesel dağılımı, erişimi ve yönetimiyle ilgili çeşitli sorunları ve bunların yerel topluluklar üzerindeki etkilerini gözler önüne sererken, sosyal adaletsizlikler ve ekonomik zorluklar arasındaki ilişkiyi de ortaya koymakta, yer altından su çıkarma ve sondaj yapma gibi yöntemlerle suya erişim çabalarını, suyun bulanıklığı gibi kalite sorunlarını ve suyun yetersiz dağıtımını içermektedir.

> "7 kat yerin altından suyu çıkarıyoruz. Bahçeyi suluyoruz, sondaj var, abimle ortak sondajımız. Daha önce 4 kardeş ortak vardı bir tane. Yıprandı o kuyu. İkisi ayrı vurdurdu. Biz abimle ikimizde yeniden ayrı sondaj vurduk. Şimdi onu kullanıyoruz. Suyun durumu iyi ancak bulanık çıkıyor onun için havuzda dinlendirip ondan sonra bahçeye salmamız gerekiyor, direk damlama sistemine veremiyoruz, hidraforla damlama yapıyoruz." (L-1, Erkek, 66, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> "Su durumu sakat. Yani buralarda çok fazla bir suyumuz yok. Sadece yer altı suyu var. O da zaten ovada herkese sıra gelmiyor, insan çok yani. Sulayan çok, yabancı da çok… Herkes arazilerini sattı yabacıya, çok arazi satıldı… Suya da talep çok oluyor, o da zaten yetmiyor, sıra gelmiyor yerine göre. Çok sulak bir bölge değil bizim bölge." (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Bahçe yok, su olmadığı için. Su yok, yeterli su yok köyde bu başlı başına bir problem" (L-13, Kadın, 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Tarımsal sulamadan, barajdan kullanıyoruz ama barajın suyu yetersiz. Kapalı devre damlama sulama sistemi ile suluyoruz." (L-21, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Katılımcılar, artan su stresini, suyun dağıtımındaki adaletsizlikleri, yeterli suya erişimde yaşanan zorlukları özellikle, suyun "yabancılara" (emekli göçü ya da tersine göç ile gelenler) satılan araziler yüzünden daha da azaldığını dile getirmekte, yerel halkın suya erişiminin zorlaştığını ve bu durumun tarımsal verimlilik üzerinde olumsuz etkiler yarattığını belirtmektedirler.

> "Sularımız kıt yani ibre kırmızıyı gösteriyor. Su olmadan tarım olmuyor." (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

> "Verimli alanlarımız çok fazla, ama suyumuz barajımız vesaire yağışlardan dolayı yetersiz." (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> "Şöyle bir örnek vereyim bizim küçüklüğümüzde biz hayvan otlatmaya giderdik işte keçi koyun büyük küçük baş falan otlatmaya giderdik. Köyden ovaya gittiğimiz zaman yanımızda su götürmezdik. Çünkü ovanın her yerinde su vardı. Şimdi bir gram su yok. O kaynaklar tamamen kurudu. Neden kurudu? İşte sondajlarla tüketildiği için artık perde doygunluğu olmadığından da kurutuldu. Şimdi maalesef ortalama 50 mt yani toprak düzeyinden 50 mt aşağıya kadar ki tüm su varlıklarını bitirmiş durumdayız. Bu 50 mt su seviyesi de iyimser bir su seviyesi. Bizim şu anda 200-250 mt açtığımız sondajlar var o coğrafyadaki insanlara su hizmeti sağlamak için. Hızlı bir şekilde tüketiyoruz." (ASAT)

Dönemsel yaşanan su stresi, geçmişten bugüne tarımın yanı sıra genç nüfusun göç etmesine neden olan faktörler arasında yer almış, bu da köylerdeki iş olanaklarının azalmasına ve sosyal yapının erozyonuna yol açmıştır. Bu bağlamda Ziraat Odası Başkanının ifadeleri, su yönetimi ve politikaları konusunda yaşanan bürokratik engelleri ve ekolojik dengeyle ilgili endişeleri de gündeme getirmektedir. Bu tür bürokratik ve siyasi kararlar, yerel toplulukların ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalabilmekte, su kaynaklarının adil ve etkin kullanımını engelleyebilmekte ve sosyoekolojik dengeyi bozabilmektedir.

> "Son 5-6 yıldır sular belirgin bir azalma gösterdi. 1984'lü yıllarda da yaşamamıştık böyle bir şey. Hatta köydeki genç nüfus potansiyelimiz buradaki iş olanaklarının azalması nedeniyle büyük şehirlere göçmüştü." (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

> "18 tane mahalleye yeraltı sulaması olarak gidiyor. O da yeterli olmuyor tabii ki. Sonuçta yağışlarla alakalı. Yıllık 3 su falan veriliyor üreticilere. Uzun vadede hani hiçbir şey yok, hani seneye olacak mı, olmayacak mı?" (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> "Barajı besleyecek bir yer de yok, onu da açık konuşalım. Biz önceden Karacaören barajından su gelsin, diğer yerlerden takviye olsun diye yazdık ama hepsinin bir sahibi var. Karacaören Barajı'na Büyükşehir Belediyesi şerh koymuş, herhangi bir su kıtlığı yılında Karacaören Barajı'ndan su kullanılsın, diye. Ya biz zaten suyu yazın istemiyoruz onlardan. Biz suyu zaten kışın isteyeceğiz onlardan. Kasım, aralık, ocak, şubat, mart, 5 ay. Marttan sonra su gene oranın olsun. Ama her ne hikmetse bazı büyüklerimiz diyor ki; ekolojik dengeyi bozarsınız diyorlar. İyi hoş da Kıbrıs'a giden su ekonomik dengeyi bozmuyor, biz şurada baraja su getirecek olduk mu, ekolojik denge bozuluyor. Bizim de buna aklımız ermiyor artık." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Geçmişte suyun bol ve kolayca erişilebilir olduğu, geniş arazilerin "düşünmeden" sulanabildiği günlerden, şimdiki su stresine geçiş, bölgenin tarım yapısını temelden sarsmıştır. Artık, önceden çok çeşitli ürünler yetiştirilebilen arazilerde sadece sınırlı sayıda, suya daha az ihtiyaç duyan ürünler ekilebilmekte, bazı durumlarda ise su kısıtlamaları nedeniyle birçok mahsul türü hiç ekilememektedir. Çiftçilerin karşılaştıkları bu değişiklik, kırsal ekonominin dinamiklerini, bölgesel tarım pratiklerini ve sosyoekonomik yapıyı etkilemektedir. Eskiden

çeşitlilik gösteren tarım faaliyetleri artık su sıkıntısı nedeniyle tek tip ürünlere dönüşmüş, tarımsal çeşitlilik azalmış ve bu durum ekonomik getirileri düşürmüştür. Sulama suyunun azalması ve yer altı sularının yetersizliği, çiftçilerin ekim yapabilecekleri ürün yelpazesini daraltmış, ekonomik olarak getirisi daha yüksek olan ürünlerin yetiştirilmesini engellemiştir. Ayrıca, bölgesel su yönetimi ve kaynakların sürdürülebilir kullanımı konusunda ciddi zorluklarla karşı karşıya kalan çiftçiler, yetersiz su yönetimi politikalarının ve planlamalarının mağduru olmuşlardır. Bu durum, çiftçilikle geçinen topluluklar için sadece ekonomik bir darbe değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir dönüşümü de ifade etmektedir. Zira tüm bu dönüşüm bir uyum politikası ve programı dahilinde değil kendi hâlinde ve yanlış uygulamalar nedeniyle gerçekleşmiştir.

> "Ooo, su sıkıntımız yoktu. Şu kadar boruyla (bir karışa yakın) şak şak şak hemen suluyordu. Şimdi öyle değil belki 3-4 saat çalıştırıyoruz. Yani bir 30-40 dönüm yeri sulamakta hiç düşünmüyorduk. Şimdi 10 dönümü sularken düşünüyoruz." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Bir de şu an kavun karpuzu sulu eken 5-6 işi var. Çoğu eskiden gelen o kamyonları dolduramıyor. Babam anlatırdı. Mısır bir, pancar iki, keten üç, arpa dört, buğday beş, kavun karpuz yedi. Yani burada bir çiftçi 7 tane ürün ekebiliyor, mahsul alabilip yatırım yapabiliyorduk ve bunların hepsi susuz oluyordu. Şimdi burada ekebildiğimi tek şey arpa buğday, bir de yılımız iyi geçerse ayçiçeği. O da 4-5 yılda bir sefer." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Yonca monca ekme şansımız yok çünkü su yok. İşte mısır dahi ekemiyoruz şu anda mısırı mesela dışarıdan alıyoruz hep." (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Kuraklıktan dolayı onlar pancardır falan onları yasaklandı zaten. Hani barajın suyu yetersiz olduğu için. Şimdi onlardan mahrumuz. Sulu tarım yapmak da zor, yeraltı sularımız olmadığı için. Bu bölgenin mahsulü arpa buğday yani kuru tarım olarak. Sadece meyve ağaçları sulu tarım." (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Katılımcılar, geçmişte daha uygun maliyetli ve erişilebilir olan su kaynaklarının, günümüzde artan maliyetler ve azalan erişim nedeniyle ciddi bir zorluk kaynağına dönüştüğünü belirtmektedir. Yer altı suyu kullanımının yüksek maliyetleri, elektrik fiyatlarındaki artış ve tarımsal sulama için gerekli olan altyapının yetersizliği, çiftçilerin karşılaştığı başlıca sorunlardır. Özellikle elektrik maliyetlerindeki artışın, sulama faaliyetlerini ekonomik olarak sürdürülemez hâle getirdiği vurgulanmakta, bu durum tarımsal yapıyı temelden etkileyerek, tarım ürünlerinin çeşitliliğinin azalmasına ve bölgedeki tarımsal verimliliğin düşmesine neden olmaktadır.

> "Sulu tarımı sondaj olarak yapıyoruz. 100 tonluk havuz var, havuzda biriktiriyoruz mesela 2 gün 3 gün çalıştırıyoruz ama tabi girdi maliyetleri cereyan (elektrik) çok yüksek." (L-3, Kadın, 49, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Sondajımız bizim 20 yıldır, 30 yıldır var. Tarımsal elektrik diye bir şey vardı. Normal sanayi elektriğinin yarısı fiyatınaydı. Köylü rahatlıkla bol döküm kullanıyordu. Cereyanı harcıyordu. Şu anda bu tarımsal elektriğe sanayi-ticari elektrikten fazla ödüyoruz." (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

> "Ondan sonra sondajdan suluyoruz bahçeyi, ceyran çok pahalı… 3 ayda bir geliyor ceyran parası, yarın 20.000-25.000 TL ceyran borcumuz gelir." (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Bir saati 100 TL olmuş ya, yeraltı suyuna 100 TL diyorlar. Geçen de suladık işte erik buruşmasın diye işte 10 saat verdik. Su böyle olmayınca zarar ediyoruz işte. Kendimizin de kuyumuz yok. Sondaj yok. Bir tane yaptırdık çıkmadı, tatmin etmedi, 2-3 ortaktık kapandı. Elden de suladın mı böyle işte, şimdi ağacın tam su istediği zaman. Barajdan gelen suyla suluyoruz ama senede 3 defa veriyorlar." (L-28, Kadın, 65, İlkokul, Çiftçi)

Bölgedeki su kaynaklarının yönetiminde yaşanan bu zorluklar, çiftçilerin tarımsal faaliyetlerini sürdürme kabiliyetini sınırlamakta ve yerel ekonomi üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Barajdan sağlanan su, çiftçilerin ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmakta, bu da özellikle kritik büyüme dönemlerinde ürünlerin gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir.

> "Ya sulu tarım için kuyular var. Çok aşırı suyumuz yok. Hani debi olarak saatte 5 ton gibi, Minimal seviyelerde kuyulardan çıkan su 5 ton 6 ton o civarlarda su çıkıyor. Onunlada ne kadar alanda ne kadar yapabilirsin yani hobi amaçlı yapılıyor. Çok büyük miktarlarda yer ekince zaten suyu çıkarma maliyeti artıyor, elektrik parası bu sefer. O da randımanlı olmuyor yani." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "İkinci şey; elektrik. Adam kuyusundan elektrikle suluyor. Bunlar da 1'e 300 arttı gitti. Bir de bizim Korkuteli'nin en büyük karşılaştığı şey su. Biz su bakımından fakir bir ilçeyiz. Her ne kadar barajımız var ama mesela 65.000 dönümü sulayacak barajımız var ama barajımızda yeterli su yok. Mesela en kötü yılda 4 sefer sulamamız lazımken, 3 seferde kalıyoruz, 2,5'te kalıyoruz diyelim, o zaman meyvenin tam büyüme zamanı. Şurada bir ay sonra meyveler toplanmaya başlar, eylülün beşinde, onun da. Tam şimdi su istediği zaman bizim su bitiyor." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Su stresi nedeniyle çiftçiler yeraltı su kaynaklarını kullanarak mısır gibi suya daha fazla ihtiyaç duyan ürünleri yetiştirmeye çalışmaktadır. Bu durum, su sıkıntısı çeken bir bölgede yeraltı su kaynaklarının sürdürülebilirliği açısından ciddi sorunlara gebedir. Kuşkusuz su

kaynaklarının kullanım şekli, ekosistem üzerinde olumsuz etkilere neden olabilir, yeraltı su seviyelerinin düşmesine ve uzun vadede toprak kalitesinin bozulmasına yol açabilir. Diğer taraftan, bölgedeki su yönetimi ve yasal düzenlemelerle ilgili ciddi sıkıntılar vurgulanmıştır. Çiftçilerin büyük bir kısmının ruhsatsız sondajlarla su çektiği ve bu durumun devlet tarafından bilindiği hâlde göz ardı edildiğinin belirtilmesi, yasal düzenlemelerin yetersizliğini ve bu konudaki denetimlerin etkin olmadığını göstermektedir. Devletin bu duruma müdahale etmekte yetersiz kalması, çiftçiler arasında haksız rekabetin oluşmasına ve kaynakların adil olmayan bir şekilde kullanılmasına neden olmaktadır.

> "Bulunduğumuz konumda sulak arazi olmadığı için sondajlarla mısır ekimi yapıyoruz, ikinci ürün olarak o da. Bu da 30 dekara karşılık geliyor. Gerisi kuru mahsul, buğday var, arpa, yulaf, tırtikale bu tür ürünler yani." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "Devlet buna biraz da göz yumuyor. Şimdi Korkuteli'nde diyelim 300 tane sondaj varsa bunun 50 tanesi ruhsatlıdır, 250 ruhsatsızdır. İşin garip tarafı, senelerdir yaşadığımız şeyler bunlar. Senin de sondajın var, benim de. Seninki ruhsatlı, benimki ruhsatsız diyelim, örneğin sen beni şikâyet ettiğinde; Antalya'dan DSİ geldiğinde ruhsatsız olanları kapatması lazım değil mi? E, DSİ de biliyor. Diyor ki, gidin şikayetlerinizi geri alın, yoksa ben geldiğimde, bütün sondajları kapatırım. Şu yaz günü susuz kalırsınız, diyor. Biz böyle 4-5 tane olay gördük yani hani ombudsman dersiniz ya biz ombudsmanlık da yapıyoruz. Git o şikayetini geri al, bak millete zarar vereceksin, şu bu… Yani devlet göz yumuyor. Kaç kişi ruhsat alıyor? %80'i ruhsatsız yapıyor." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

> "Şimdi ne oluyor mısır ekimi yoğun mesela o bölgede Korkuteli bölgesinde, Bucak bölgesinde. Mısır ekimi de ne yapıyor bizim kurak döneminde yani yağmurun olmadığı dönemde yetiştirildiği için ve aşırı su tüketimi olduğu için binlerce sondaj vuruluyor yer altına. Binlerce sondaj hızlı bir şekilde su tüketimi yapıyor ve yüzeyden buharlaşmayı sağlıyor. Tabii ne oluyor bu yüzeysel su kaynaklarımız zaten alarm veriyor, artı yeraltında yüzlerce binlerce yıldır biriken yer altındaki su depoları maalesef tüketiliyor." (ASAT)

Suya erişimdeki adaletsizlikler ve yerel sulama sistemlerindeki yetersizliklerin de vurgulandığı anlatılar, çiftçilerin sınırlı su kaynaklarına erişim konusunda karşılaştıkları zorlukları ve bu zorlukların bölgesel tarımsal uygulamalar üzerindeki etkilerini göstermektedir. Bir yandan, damlama sulama sistemi gibi modern sulama yöntemlerine erişebilen az sayıda çiftçi, su kaynaklarını daha verimli kullanarak karpuz ve kavun gibi suya ihtiyaç duyan ürünleri yetiştirebilmektedir. Ancak bu imkânlar tüm çiftçilere eşit olarak sunulmamaktadır; çoğu çiftçi ruhsatsız sondajlara başvurmak zorunda kalmakta veya kuru tarım yapmakla sınırlı kalmaktadır. Ayrıca, Korkuteli Barajı'ndan yararlanan birkaç köy dışında, bölgenin büyük bir kısmı bu su kaynaklarından faydalanamamakta, bu da yöresel adaletsizlikleri

derinleştirmektedir. Suyun dağıtımında görülen bu plansızlık ve adaletsizlik, çiftçiler arasında büyük bir huzursuzluk ve memnuniyetsizlik yaratmaktadır.

> "Hani damlama sisteminde sulu tarım olaraktan sondajın kuyun varsa şu gördüğünüz gibi karpuz kavun yapabiliyoruz şu anda. Ama herkeste yok su sıkıntısı olduğu için. Köyde 20-25 kişide sondaj düzeni varsa o şekilde yapabiliyor. Yoksa kuru tarım, sulu tarım yok sayılır yani su sıkıntısından. Mevla'm verirse, yukarıdan kış yağmurlarına hububatlarımız, kuru mahsullerimiz öyle oluyor. Yani olmazsa kuraklık..." (L-3, Kadın, 49, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Yani mesela Mevlut Çavuşoğlu, Veysel Eroğlu geldi Korkuteli'ne damlama sulama sistemine geçilmesi, suların hoyratça kullanılmaması için yeraltı damla su hattına geçilmesi için. Kim faydalanıyor? Korkuteli barajının suyundan 4-5 köy faydalanıyor. İmrahor, Datköy, Yazır, Bayat, Karadil(?), Karkın ve Kemerağzının da az bir kısmı faydalanıyor Korkuteli barajının hat suyundan. Onu yeraltı hattına aldılar damlama su olarak veriyorlar. İyi de Korkuteli'nin sadece 4-5 tane köyü mü var yani? Bu insanlar Korkuteli'nin üvey evladı mı? Niye bize vermiyorsunuz? Onlara da geçen yılda kurak yılda 2 sefer su verebildiler, üçüncüyü veremediler. Onlar da bastılar sondajdan suladılar. Ama bu yıl için kaç sulama veriyorlar bilmiyorum. Yani Korkuteli barajının bile Korkuteli'nin ihtiyacını görebilecek kapasitede su rezervi yok. Manay'ın suyunu adam almış çayı devirmiş, Dengerek'e (?) veriyor. Burdur sınırlarına akıtıyor. Ya arkadaş bana versene benim toprağımın suyunu. Bu yana akıtsana. Manay'daki kaynak suyu oraya veriyor, bana vermiyor. O suya bile sahip çıkamıyoruz. Hakkımız istemiyoruz, neden? Dağ köylerinin suyu var. Şimdi sürekli Dereköy olsun yayla köyleri olsun adamın zaten çok geniş çaplı taban arazisi olmadığı için 3'er 5'er dönüm bağı bahçesi var, sulayabiliyor. Şu an için onun bir sıkıntısı derdi yok. Ama biz dertliyiz. Bizim derdimize çözüm arayan veya derdimizi soran yok, durum böyle." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Bölgedeki su stresini artırarak uzun vadeli üretimin sürdürülebilirliğini etkileyen bir diğer etmenin Çomaklı gibi su kaynaklarının görece fazla olduğu bölgelere yeni açılan büyük tarım işletmelerinin su kaynakları üzerinde yarattığı baskı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda ASAT temsilcisi bu süreçte yerel aktörlerin ve yerel halkın rolüne dikkat çekmektedir.

> "Bahsettiğiniz yer Korkuteli, Çomaklı. Büyük bir meyve bahçesi var. O bölge sondaja kapalı bölge. Yani Korkuteli'nden Bucak'a kadar olan tüm ve o coğrafya; Döşemealtı, Dağ Nahiyesi dahil olmak üzere, tüm o bölge sondaja kapalı. Yani sondaja kapalı demek, ne demek? DSİ'lerinin o bölgedeki sondaj miktarının çok üstünde sondaj ruhsatı var orada ve yıllardır kapalı. Belki 20 senedir kapalı. Kapalıydı da nasıl sondaj vurdular? Kaçak vuruluyor sondajlar. DSİ'ne şikayet olmuyor veya bir şekilde orta yol bulmuyor. O köylüler, o tarlaları, köylüler satmıştı bahsettiğim, ekonomik girdi sağlamışlar. Çünkü devasa büyük bir bahçe orası. Yani herkesten satın almışlar adamlar. Köylüler satmışlar. Belki bir kısmına da istihdamda sağlıyorlardır. Kendi toprağımızda işçi olduk diyorlar öyle de yani kendileri yapıyorlar bu işi.

O sondaj kaçaktır. Kendileri seslenmemişlerdir. Bizim de orada su kaynaklarımız var Dağ Nahiyesine kadar gelen sondajlarımız var orada. O bölgenin su anlamında en zengin bölgesi ama şu an limit zorlanıyor orada. Dedikleri doğru. Tedirginlikleri de doğru." (ASAT)

Kumluca'da benzer şekilde sulama büyük oranda sondajlar ile yapılmakta ve bunların da büyük bölümü ruhsatsız olarak çalıştırılmaktadır.

"Sulama yeraltı suyuyla. Yukarıda Sarıcasu Temel Eğitim'de seramız var orada tarımsal sulamadan suluyoruz. O da çok yeterli olmuyor ama yapacak bir şey yok yani illaki yeraltı kaynak suyuna benzemiyor. Ama burada sondajlar yapılıyor. Deniz kenarı olduğu için biraz suda sıkıntı yok." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

"Yani şu anda mesela ben şu tarlaya geçen yıl portakal bahçesine sondaj yaptırdım su çıkmadı. 103 m birine sondaj indik. Bu sene de yaptırdık çıkmadı. Teyze oğlum 2 tane sondaj vurdurdu, boşa gitti yani emekler. Su yok. Aşağı kısımda değil bu kısımda su problemi var. Ormana yakın olduğumuz için sıkıntı yaşıyoruz. Seranın olduğu bölgede su sorunu yok, bahçede var." (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

"Ya buradaki sondajların %99'u ruhsatsız. Bizdekiler de ruhsatsız. Allah'a şükür burada su sıkıntısı olan yerlerimiz de var. Çok güzel sularımızın olduğu yerde var. Ama genel olarak çok yaşamıyoruz. Su sıkıntıları genelde daha böyle rakımı yüksek yerlerde yaşanır ve burada rakım zaten güncel rakım 34-37 mi diye hatırlıyorum tam bilmiyorum tabii deniz seviyesine doğru gittikçe rakım da düşüyor. Yani ortalama rakımdan bahsediyorum, su sıkıntısı yaşamıyoruz yani ama işte sondaj yaptırmak, hazırlatmak bir maliyet sonuçta." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

"Evet sondajla yapıyoruz şu anda bir sıkıntı yok. Bir ara devlet öyle şey yaptı yasa çıkaracaktı o zaman öyle olsaydı yani çok para tutardı. Saat takacaktı çıkan suyun parasını alacaktı. Öyle bir yasa çıkıyordu 2-3 sene önce iptal edildi. Devlet bir yandan haklı da vatandaş da haklı." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

Denize yakın konumu nedeniyle seraların olduğu bölgede bir su stresinden bahsedilmemekte ancak suyun çıkarılması için kullanılan elektrik maliyetine ilişkin sıkıntılar Manavgat ve Korkuteli ile benzerlik göstermektedir.

"Su yer altı sondajlarımız var. Ondan daha eskilerde mesela bahçelere salma su oluyordu. Şimdi salma su çok su gittiği için yeraltı suyundan fıskiye. O işte su kaynaklarımızın azalmaması için buna döndük. Şu anda fıskiyeye döndük. Haftalık suluyoruz ya da on günlük. Cereyanımız çok geliyor. Geçen ben bir ayda 7 bin lira elektrik ödedik. En büyük giderlerden biri bu. Her yerde tarımda görüyoruz bunu. Bilmiyorum 1.000 dönüm-2.000 dönüm yeri olan adam 300 dönümüne ekiyor şu anda cereyana yetemiyor, gübreye yetmiyor. Böyle, böyle çiftçiliği bitirecekler." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

> "Sondaj suyu ama bir sıkıntı yok. Valla bizim burada yeraltı sularında eksiklik olmaz çünkü bizim olduğumuz yerler deniz seviyesinde, denizle biriz diyelim yani. Ama yüksek kesimlerde oluyor illaki havuz seraya geçtiler falan yani durgun sudan alıyorlar kanal suyu, baraj suyu öyle kullanıyorlar. Bizim olduğumuz yerde Allah'a şükür şu anda sıkıntımız yok. Elektrik fiyatlarımız çok yüksek. Dalgıç var, bir de dinamosu var alette. Büyük dalgıcı kullanamıyorum, küçük olanları kullanıyorum mesela şey yapmak için sulama yapmak için elektrik maliyetinden dolayı." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

Kırsal bölgelerde suya erişim ve sulama imkanları, tarımsal üretim ve günlük yaşam üzerinde kritik bir etkiye sahiptir. Yetersiz sulama altyapısı ve kaçak sondajlar, çiftçilerin su ihtiyaçlarını karşılamada başvurduğu yaygın yöntemlerdir. Bu durum, su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımını tehlikeye atarken, kırsal toplulukların ekonomik refahını ve yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir. Artan elektrik maliyetleri, suya erişimi daha da zorlaştırmakta, tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Su yönetimindeki eksiklikler ve adaletsizlikler, sosyal ve ekonomik baskıları artırmakta ve yaşam koşullarını zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, su kaynaklarının korunması ve adil dağıtımı için etkili politikalar geliştirilmesi gerekmektedir. Sürdürülebilir su yönetimi, kırsal toplulukların ekonomik ve sosyal kalkınması için hayati öneme sahiptir.

3.5.3.2. Verimde Yaşanan Düşüşün Çok Boyutlu Yapısı

Tarımsal üretimde verimlilikte yaşanan değişimlerin sosyoekolojik boyutları Korkuteli özelinde bu araştırmanın odak noktalarından biridir. Ancak verimlilikte yaşanan değişimler, hem her 3 vakada karşılaşılan hem de diğer tüm afetler gibi yalnızca iklim krizi ile bağdaştırılamayacak bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. *Manavgat'ta* katılımcılar verimin son yıllarda belirgin bir biçimde düştüğünü vurgulamaktadır.

> "Son yıllarda verim çok düşük." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "On yıl önce güzelce meyve veren ağaçların bile meyvesi azaldı, verim düştü..." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Verimin düşüşünde rol oynayan temel dinamikler iklimde yaşanan değişiklikler ve zararlı popülasyonunda yaşanan artışlardır. Katılımcılar hava şartlarının olumsuz etkileri ve genel bir verimsizlik durumundan bahsederek, tarımsal girişimlerdeki belirsizliği vurgulamaktadır. Bu durum, çiftçiler arasında yaygın bir memnuniyetsizliğe işaret etmektedir. Geçmişte yağmurun bol olduğu zamanlardaki yüksek verimliliğe kıyasla, mevcut kurak koşulların tarımsal üretim üzerindeki olumsuz etkileri betimlenmektedir. Öte yandan tarım

ilaçları ve hibrit tohumlar gibi modern tarımsal teknolojilere ilişkin şikayetler dikkat çekmekte ve bu durumun çiftçilerin bağımsızlığını ve üretim güvenliğini nasıl tehlikeye attığını tartışılmaktadır.

> "70 bin lira masraf yaptım, geri alacağıma dair hiç ümidim yok. Hava şartlarından mahsuller hiç iyi değil genelde hep kurudu. Bir bizimki değil yani herkesinki öyle oldu. Verim düşük, hiçbir çiftçi halinden memnun değil. Daha dün gittim işte ziraat 2000 liralık daha ilaç verdi, versek de boş ama bir deneyelim, dedi. İşte bir ümit, bir ümit. İklim şartlarından işte. Geçen sene de verim çok yüksek değildi ama bu sene daha da düşük. Ziraatçılar hep iklim şartlarından diyorlar." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> "Ekimlerde değişiklik yok. Yağmur tabi, hava kurak gittiği sürece ekimler biraz verimsiz oluyor, her şey. Yağmurdan dolayı yağmur olsa, geçen sene her şey çok güzeldi, her şey. Bu sene çok kısıtlı yağmadı yazın. Verimsizlik var, çok var. Birkaç senedir olmadı ama geçen sene çok güzel oldu. Her şey doldu kaldı ama yandı..." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

> "Ama artık iklimden yoksa bu telefon alıcılarının radyasyonundan mı bilmiyorum. Verimsizlik çok, hastalık çok. Hastalık da bence, zaten yurtdışına bağımlıyız ya. İklimden değil hep o ilaç firmalarının ürettiği ilaçtan. Hastalık ne var? Basara, kızıl örümcek, kurt var sinek var. Adam basara ilacının içine diğerini enjekte ediyor ki öbür ilacı satmak için. Gübrelerde mesela resmen turp tohumu var ya. At üreyi tarlaya her yer turp oluyor. Zaten böyle şakşakçıları koyacaklarına, karı programlarını, yemek programlarını koyacaklarına erken saatte televizyon bu tarz konuşanları anlatan profesörleri koysalar. En azından 10 kişiden 2 kişiyi anında 2-3 kişiye düşündürecek kadar bilgilendirirler. Ama her ne hikmetse hep 2'den, 3'ten sonraya koyuyorlar. Onu da benim gibi uyku tutmayan adamlar izliyor herhalde o da toplumun %5'ine tekabül ediyor. Adam bak BAYER firması tarım ilacı üretiyor. Alman meşeli bir firma ama %51'i İsrailli, Yahudilerin. Ektiğimiz kavun, karpuz, domates, biber, fasulye ve mısırın tohumunu üretiyor. Hybrid tohumlar, kısır. Tohumu üretiyor, ilacını üretiyor, ilacın içine koyduğu için kanser ilacını da üretiyor." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

Korkuteli'nde verimliliğin değişimi bağlamında öne çıkan faktörler arasında iklim değişikliği, toprak yönetimi, tarımsal bilinç ve ekonomik koşullar yer almaktadır. Katılımcılar, art arda kurak geçen yıllar ve bu durumun tarımsal ürünler üzerinde yarattığı olumsuz etkileri dile getirmektedir. Çiftçilerin yaptıkları açıklamalar, sürdürülebilir tarım uygulamalarının yetersizliğini ve ekonomik zorlukların bu durumu daha da kötüleştirdiğini göstermektedir. Özellikle, hayvancılıkla uğraşan çiftçilerin tarlaları her yıl ekme zorunluluğu, toprağın dinlenememesine ve uzun vadede verimliliğin düşmesine sebep olmaktadır.

> "Bahçeden de verim alamaz olduk. Bittik… kötü, zarar ediyoruz." (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Ya zaten geçen yıl kuraklıktan bir zayıf oldu. Evvelki yıl yine zayıf oldu. Bu yıl köy kesimleri biraz zayıftı. Ova yerlerinde biraz işçilik yapan iyiydi, iyi işçilik yapamayan zayıftı yani... Adam mesela nadasa bırakıyor bir sene dinlendiriyor, hayvanı olmayanlar mesela tarlasını hazırlayıp bekletiyor ama biz hayvan olduğu için bekletemiyoruz mecburen her yıl ekiyoruz aynı yeri, her yıl ekmek zorundayız. Onlarınki daha bir farklı oluyor ama biz üst üste ya gübreyle bağlıyoruz işi, ona rağmen yine de iyi olmuyor." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Değiştiriyoruz, mesele bir yıl arpa ekersek ikinci yıl onu değiştirmek zorundayız yoksa verim düşüyor." (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

Çiftçilerin nadas ve ekim dönüşümü gibi geleneksel tarım tekniklerini uygulama biçimleri, verimlilik üzerinde belirgin etkiler yaratmaktadır. Toprak analizi gibi modern tarım uygulamalarına ilişkin bilinç düzeyi düşük olduğundan, çiftçiler genellikle komşularının tavsiyelerine göre hareket etmekte ve bu durum yanlış gübreleme gibi sorunlara yol açabilmektedir. Bu pratikler, bilimsel temelli tarımsal müdahalelerin yetersizliğini ve yerel düzeyde tarımsal eğitimin önemini vurgulamaktadır.

> "Toprak analiz yaptırıyoruz. Ama diyorum ya bilinç yok, işte Mehmet abi sen ne attın? Ben de atıyorum, tamam. Neymiş şimdi 3-18 atılacakmış, hadi onu atalım." (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

> "Pek öyle bir köyde toprak analizi yok. Yani alışılmış bir şey yok. Ama ben bir kere yaptırmıştım. 25 dekar yere bir buçuk ton kükürt ve çinko lazım demişti o zamanki fiyatı 13-14 bin lira masraf çıkıyordu yani 9 sene öncesi. Bunun zaten altından kalkamaz köylü. En güzeli aslında hayvan gübresi." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Ekonomik faktörler de tarımsal verimlilik üzerinde derin etkiler yaratmaktadır. Gübre ve mazot gibi girdi maliyetlerinin yüksekliği, çiftçilerin gereken miktarlarda gübre kullanımını kısıtlamakta ve bu da doğrudan ürün verimini düşürmektedir. Ayrıca, ekonomik sıkıntılar çiftçilerin toprağı işleme ve tarımsal bakım faaliyetlerini azaltmasına neden olmakta, bu da toprağın besin maddelerini yeterince alamaması sonucunu doğurmaktadır.

> "Biz her şeyi ekonomi anlamında düşündüğümüz için, o zamanlar mazot, gübre bu kadar pahalı olmayınca, dekara örnek veriyorum yirmi beş, otuz kilogram gübre atılması gerekirken, bu sene on sekiz, yirmi kilogram gübre atıldı. Bu da bir etken hasadın verimliliğinde. Önceki yıllarda işçilik yapılıyordu, tarla aktarılıyordu, ikileme ya da üçleme yapılıyordu. Bu sebeple toprak hava alıyordu, besin daha çok alıyordu yağmur olunca. Diğer yıllara göre maddiyatımız zayıf, ekonomik yönden de etkiliyor." (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Kumluca'da ise katılımcıların deneyimleri, tarımsal uygulamaların zaman içinde nasıl evrildiğini ve bu değişikliklerin toplumsal ve ekolojik sonuçlarını işaret etmektedir. Son dönemde, tohum ekiminden köklendirme ve ilaçlama uygulamalarına kadar tarımsal süreçlerde yaşanan çeşitlilik ve teknolojik ilerleme vurgulanmaktadır. Bu, tarımsal üretimdeki verimliliği artırma potansiyeline sahip olmakla birlikte, çiftçiler arasında yeni teknolojilere erişimde ve kullanımda eşitsizliklere neden olabilmektedir. Ayrıca, yüksek maliyetler ve ekolojik zararlar gibi yan etkiler de bu sürecin bir parçasıdır. Toprak yorgunluğu, zararlı popülasyonlarının artışı ve iklim değişikliğinin yol açtığı stres gibi faktörler burada da dile getirilmiştir. Bu durumlar, verimlilik üzerinde doğrudan olumsuz etkiler yaratmakta ve çiftçilerin uygulamak zorunda kaldıkları biyolojik mücadele ve kimyasal müdahaleleri zorunlu kılmaktadır. Çiftçiler, zararlılarla mücadelede kimyasal ilaçların yanı sıra organik yöntemlere de yönelmiş, ancak bu yöntemlerin her zaman etkili olmadığını belirtmişlerdir.

> "Şimdi şöyle verim anlamında 20 yıl önceki ekimle şimdiki ekim arasında çok fark var. O zaman elle ekiyordum fide olarak kendimizi atıyorduk tohumları, şimdi fideciler atıyor. Oradan avantajımız var. Daha önceki misal, yetiştirmede köklendirici türleri olsun, ilaçlama türleri olsun bunların eskiden 5 çeşidi vardı, şimdi 500 tane çeşidi var. İlaç diyorum ama zehir grubu değil. Gübreleme, köklendirici grubu takviye grubu. Bir tane ürünün 10 tane 20 tane muadili var. Yani onun için şu anda daha öncekine bakarsak var, her şey var. Ürün olarak da bunları verdiğin için illaki yani 20 yıl öncekine göre yine mesela atıyorum 10 ton kesiyorsak şimdiki hasılat 50-60 ton daha fazla yani o yönden verim var." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

> "Verimde değişiklik çok oluyor. Toprak yoruluyor, çeşitler yıpranıyor. Zararlılar çoğalıyor, bu da verimi etkiliyor. Bazen öyle bir durum oluyor ki popülasyonun önüne geçemiyoruz yani. Bazı dönemler oluyor özellikle Mart ve Nisan tam bahar döneminde. Kuluçkadan çıktığı dönemlerde artık önüne geçemez hale geliyorsunuz. İşte biber grubunda biyolojik mücadele yapıyoruz. Onun faydası oluyor zaten. O biyolojik mücadelenin faydasını biz Mart 15'ten, Haziran 15'e kadar 3 aylık dönem için bir yıllık alıyoruz. Çünkü erken başlanması gerekiyor dikimle beraber ekimden bir ay sonra. Sebze belli bir boya geldiği zaman onun böcekleri faydalı böcekleri serada çoğaltabilmemiz imkansızlaşıyor. O yüzden küçükken başlıyoruz. Kışın soğuklarda zararlı olmaz. Kışın soğuklarda genelde fungal, Fungosit rahatsızlıklar olur. İnsektisitler olmaz. Öyle olunca e tabii fungal rahatsızlıkların biyolojik mücadeleyle alakası yok. Onun mücadelesini kimyasallarla yapıyoruz ama zehir grubu dediğimiz yani insektisitler-parazitler içinse böcek kullanıyoruz ama yetmediği yerde de kimyasal takviyesi yapıyoruz ama artık şeye dönüyoruz yavaş yavaş yani ben kendim de bayi olduğum için aynı zamanda. Organik kimyasallar diyeyim. Yani kimyasal değil de organik üzerinden. O canlılara da böceklere de biyolojik mücadeledeki, bu böceklere de faydalı böceklere de zarar vermeyen organiklerle, mücadele etmeye çalışıyoruz ama bazen başarılı olabiliyor bazen başarılı olamıyor." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

"Aslında verimli alakalı var mı derken şöyle mesela, geçen yıl verimde havayla da alakalı biraz da havalar geçen yıl çok soğuk gitti. Yaklaşık ortalama bir 30-35 gün don bekledik. Tabii buralar da muhteşem soğudu. Bu soğuklarda verim tabi azalıyor bunun etkisini biz Nisan ayına kadar gördük. Yani bir ağaç strese girdiği zaman kendini toparlaması yaklaşık 1,5-2 ayı bulabiliyor. Yani o da şubatta olduysa mesela mart nisan, havalar düzelinceye kadar… Tabi biz bunun gerekli üstten beslemelerini, alttan beslemelerini yapıyoruz ama mesela kapalı bir yerde yurt dışında da mesela sera yapılıyor ama şu güneşin verdiği gereken şeyi veremiyorum, onun gibi bu da." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

"Ürünlerde değişim tabii ki hava şartlarından geçtiğimiz yıl biraz daha sert geçti. Kış soğuk geçtiği için üründe de rekoltede düşüklük oldu. Yani ürünlerde daha kalite oranı biraz daha düştü. O da yani mevsimsel, havanın şartlarına buluyorum ben yani bu her yıl böyle olacak diye bir şey değil. Mesela 1 dönüm ürünü olan yer normalde 15 ton ürün alıyorsa 10 ton aldı bu sene dönümden veya 8 ton aldı onu tam bilemeyiz araştırma yapmayınca. Bu hava şartlarına bağımlı bir şey bu. Bahçeleri söktük. Verim alamadık yani seraya çevirdik." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

Çiftçilerin anlattıkları, tarımsal uygulamalardaki bu değişikliklerin mevcut ekonomik şartlar ve iklim koşulları ile nasıl iç içe geçtiğini göstermektedir. Özellikle ekonomik sıkıntılar, girdi maliyetlerinin yüksekliği ve artan zararlı baskısı, çiftçileri daha az miktarda gübre kullanmaya ve zararlıları kontrol altında tutmak için yetersiz çözümlere başvurmaya itmektedir.

"Seralarda da bu önümüzdeki yıla deneme ilaçlar hazırlanmış yapılıyormuş. "Tusa" diye bir sinek var kelebek gibi. Onun ilacını bulurlarsa, sera o kadar masraflı olmaz. Bugün topluyorum ertesi gün ilacını sıkıyorum. Bir günlük veya 2 günlük, toplamayı ona göre ayarlıyorum, meyveyi toplama ayarlarını, ilaçların da günleri var. Bir günlüğü var, 2 günlüğü, 3 günlüğü var. O ilaca çok masraf ediyoruz burada. Hem son zamanki verimlerimiz sinek geldi mi yere düşüyor, almıyorlar onu, satılmıyor, anca salçaya toplarsan, bir lira iki lira kasası. Çiftçinin büyük sıkıntısı o. İlacı bulunacak inşallah. Yani bir leke oluyor kelebek gibi leke var ama yenebilir durumda ama gittiği yerde ya da gitmiyor ki. Vardığı yere kadar çürüyor orası çürümesi çabuk oluyor. Portakalları tüccar gelip alıyor, sebzeleri de hale veriyoruz. Genel komisyoncularımız var, onlar alıyor aracılarımız onlar. Onlar da %1-2 mi ne bir şey kazanıyor zaten." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

"Sadece seralardan dolayı değişik hastalıklar çıkmaya başladı bilmem ne bir sürü isim söylüyorlar işte. İşte sera çoğaldığı için. O domatesten büyüyen zararlı haşereler portakala zarar veriyor beyaz sinek mesela." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

"Daha arka tarafa arabaya koydum, içine 12 torba tanesi 18 kilo 5 bin daha hazırlık aşaması nereden baksan 10 da o 25.000 TL bunun ilacı şunu bunu. Biz çoğu şeyi dışarıdan ormandan karşılarız ilaçlamanın şöyle böyle. Ormandan derken soğana benzer bir otumuz var zehirli hani canlıyı öldürür. İnce naylon toprağa serdiğimiz zaman onun altına salarız alttaki haşere zararlıyı öldürmek için bu dediğim soğan gibi bir şeydir. Hatta bunun yemeği yapılır yenirmiş de nasıl yendiğini de biz bilmeyiz. Ben bunu dağdan

> kazıp geliyorum. Bir şeyle kıyıyorum böyle incecik onun suyunu çıkardıktan sonra o dediğim haşere öldürmek için suyunu salıyoruz seranın içine. Bazı ilaçlardan kurtuluyoruz. Çok zahmetli bir iş bizim işimiz. Zor. Üretiyorum değerini bilmiyorlar." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

Dolayısıyla katılımcıların anlatıları, modern tarımsal pratiklerin sosyal, ekonomik ve ekolojik boyutlarını açığa çıkarmaktadır. Tarımsal süreçlerdeki teknolojik ilerlemeler ve çeşitlenme, çiftçiler arasında uygulama ve erişim farklılıklarını da beraberinde getirmekte, bu da toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmektedir.

3.5.3.3. Olağan Dışı Maliyet Artışları

Üretim faaliyetlerinin sürdürülebilirliğine ilişkin en çok vurgulanan sorunlardan biri artan maliyetler, diğeri ise devam eden bölümlerde anlatılacak olan tarım ve hayvancılık politikalarından duyulan rahatsızlık olarak ortaya çıkmıştır ve bu bulgu her üç vaka için (Manavgat, Korkuteli ve Kumluca) de geçerlidir. Bunda kuşkusuz TL'nin döviz karşısında değer kaybetmesi etkendir. Zira bu hem akaryakıt maliyetinin artması hem de neoliberal politikalar ile birlikte tarım sektörünün tamamen dışa bağımlı hâle getirilmesi sonucu gübre, tohum, tarım kimyasalları ve hatta samanın dahi ithâl ediliyor olması ile bağlantılıdır.

Manavgat'ta anlatılar, tarım ve hayvancılık sektörlerinde yaşanan mali krizin boyutlarını ve bu krizin çiftçilerin günlük yaşamlarına etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Artan girdi maliyetleri, özellikle mazot ve gübre fiyatlarındaki dramatik artışlar, çiftçilerin üretim kapasitelerini sınırlamakta ve kârlılık şanslarını azaltmaktadır. Bu durum, çiftçilerin hem ekonomik hem de sosyal düzeyde zorluklarla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Gerek gübre ve ilaç gerekse yem gibi temel girdilerdeki fiyat artışlarının tarımsal faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini tehdit ettiği açıkça belirtilmektedir.

> "Mazot uçtu gitti, gübre uçtu gitti. Bu sene hem fiyatlar çok pahalı hem de verim çok düşük. Geçen sene 150 liraya aldığımız gübreyi bu sene 750 liraya alıyoruz." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> "Bu sene kâr edemeyiz zaten. Bu sene bir çay parası bile kalmaz. Dışarıdan alınan ilaca yetse biz ona razıyız. Haftada 3-5 bin liralık ilaç getirip vuruyorlar. Yani gübre, hastalık ilacı haftalık ediyor çocuklar." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

Hayvancılık yapan çiftçiler de benzer şekilde yem ve saman fiyatlarının radikal yükselişin, hayvancılığın sürdürülebilirliğini doğrudan etkilediğini ifade etmektedir. Hayvanların kesime giderek geride kalanları beslediği ve hayvancılığın bir geçim kaynağı olarak giderek daha az sürdürülebilir hâle geldiğini görülmektedir. Bununla birlikte anlatılar

devlet müdahalesinin ve desteklerinin yetersizliğine de işaret etmektedir. Çiftçiler, girdi maliyetlerinin düşürülmesi ve et fiyatlarının artırılması konusunda devletin daha etkin politikalar uygulamasını talep etmekte, bu konudaki mevcut politikaların yetersiz kaldığını dile getirmektedir.

> "Şu anda en çok şu an hayvanlara yem almakta zorlanıyoruz. Bak şu balya 90 lira olursa bugün 235 balyayı bir hesap et 90 liradan. Bu koyun ne yapacak? Yonca balyası şu an 90 TL. Günde 300 TL ile doyuyor 20 hayvan. 2 balya 1 tane yem 300 TL. Ayda 9 bin lira. Şu an kendi kendini tüketiyor hayvan. Hiçbir şekilde üstüne koyma şansın sıfır. Başka hiçbir şey bizi zorlamıyor. Hayvancılık mı kaldı ya? Sürekli erkeğini, kancığını kesime veriyoruz hayvanların." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-Ormancı)

> "Bizim en büyük giderimiz yem. Ben maaşla çalışıyorum, kasaptan gidip de yüz kırk liraya kıyma almıyorum. Damızlıktan düşmüş hayvanlarımdan bir tanesini kesiyorum, kıymalık, kuşbaşılık gibi ayırıp ihtiyaca göre tüketiyoruz. İmkânım olduğu için kasaptan almıyorum. Ya yem fiyatlarının düşmesi ya da et fiyatlarının ortalama %80 artması lazım. Bu sefer de dar gelirlinin et alma şansı kalmayacak. Yem fiyatlarına Devletin el atıp düşürmesi lazım, başka çare yok." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

> "Tabii bir geçim kaynağıydı hayvanlar ama şu anda zarar ediyoruz, yem, saman çok pahalı." (M-21, Erkek, 57, İlkokul, Şoför-çiftçi)

Temel girdi fiyatlarında yaşanan bu radikal artış birçok çiftçinin tarım faaliyetlerini durdurmasına yol açmaktadır. Bu durum, çiftçilerin ekonomik olarak tarımı sürdürebilir bulmamalarının yanı sıra, ağır mali yük altında ezildiklerini de göstermektedir. Tarım Orman Müdürü'nün açıklamaları, tarımın aile bütçesine olan etkisini ve bir ailenin bu işten geçinebilmesi için gereken minimum kazancı ortaya koymaktadır. Ancak mevcut maliyetlerle bu kazancın sağlanmasının giderek zorlaştığına işaret edilmektedir. Talepler, tarımsal üretimin devamı için devlet müdahalesinin ne kadar kritik olduğunu göstermektedir. Ancak mevcut politikaların çiftçilerin ihtiyaçlarına yeterince cevap vermediği ve bu yüzden birçok çiftçinin üretimi sürdüremeyeceğini ifade etmesi, tarım politikalarının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

> "Şu an çoğu da satacağım, bitireceğim, diyor. Şimdi tarım eken de bir gübre çuvalı olmuş 800 lira, 700 lira kışın. Çoğu adam tarımda olan tarlasını ekmedi, ekemiyor yani. Mazot işte siz de yakıyorsunuz, biz de yakıyoruz, sorun belli zaten. Bırakacağız diyorlar." (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Ekonomik nedenlerden dolayı da illaki bir azalma olacak. Yani şu anki ekonomik süreçten dolayı. Yani bizim gördüğümüz şu an vatandaşlar artık bakacak şeyimiz kalmadı, diyor. Şimdi şöyle söyleyeyim, yani

illaki maddi anlamda bir kazanç sağlarlar ama burada şu var, bu iş ailecek yapılıyor. Şimdi karı koca bir de çocuk olsa, 3 kişi yaptığına göre en aşağı asgari ücretten almış olsa bile aylık 15-20000 TL para kazanması lazım ki bu işe devam etsin. O sıkıntılar." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

"Yapılması zor artık. Yemler pahalandı." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

"Ama 3-5 yer ekerken zorlanacağız, ekemeyeceğiz yani. Ben şimdi atıyorum bu sene 15 dönüm yer ektim. Bir buçuk depoya yakın mazot kullandım. 15 çuval gübre kullandım. Gübre ucuzken 400 TL'ye aldım. Şimdi zaten alamam mümkün değil. Alsam kendim aç kalırım. Bunlar karşılandıktan sonra bizim bir sıkıntımız olmaz. Tamamı değil de mesela atıyorum, mazot kaç lira 30 TL, 15 liradan verseler, bize o da yeterli. Gübre 1.000 TL, 500TL'den verseler, o da yeterli. Ekmem, ekemem zaten amcam. Ben mesela bugün 15 dönüm yer eksem 2 depo mazot harcarım 3.000 TL'yi geçer. Emekli maaşının biri sadece mazota gitti. Artık traktörümün yıpranmasını bırak, bir arıza yapsa öyle. Mesela bunun 2 defa gübresi var. Haydi tohumu kendimizden olsun. Gübre çok para, gübresiz de olmuyor. Gübresiz bir tohum bulduk bakalım bu sene ekebilirsek ekeceğiz. Geçen sene Hatay'dan yardımsever bir arkadaş geldi. Üretmemiz için paketlerden millete birer kilo gübre istemeyen tohum dağıttı. Birer kilo ektik bakalım." (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Korkuteli'ndeki anlatılar da Manavgat'a paralel bir biçimde tarım ve hayvancılık sektörlerindeki maliyet artışını ve bu artışın çiftçiler üzerindeki sosyoekonomik etkilerini gözler önüne sermektedir. Çiftçiler yaşadıkları ekonomik zorlukların, geçmişteki ekonomik koşullarla karşılaştırıldığında oldukça belirgin olduğunu özellikle vurgulamaktadır. Şartlar kırsalda yaşam standardı ve kalitesini dahi sürdürmeyi güçleştiren bir hâl almıştır.

"Son 6 aya gelinceye kadar baya iyiydik yani bayağı iyiydik. Tabii kendi sosyal yaşantımızdan kısıtlayarak birikim de yapabiliyorduk ama son 6-7 aydır maalesef kötü. Şimdi aralık ayında şu balkonu 2 buçuk metre daha ileriye uzatacağız. Yani kendim yapacağım ben malzeme alacağım. Bankada da işte 12-13 binler civarında maaşımdan artık para var. Bugün alayım yarın alayım derken bir vurdu. Bizim alacağımız malzeme 5 binken 10.000 liraya aldık. Resmen iki katı. Hayat pahalılığı canımıza tak etti pazara markete gidemiyoruz rahatça". (L-1, Erkek, 66, Üniversite, Emekli-çiftçi)

"Mesela biz 150 bin lirayı çok bir para görüyoruz ama şu anda bu böyle giderse bir çiftçinin 2 milyon 3 milyon para kazanması lazım şu ekonomik şartlarda. Paranın değeri küçüldüğü için bir çiftçi bu ülkede bu köyde 3 milyon para kazanması lazım ki normal geçimini idare ettirsin. Yani işte en kıt kanaat geçiniyoruz 20 bin lira aylık masrafımız var dedik. Yani bu kişisel masraflar. Tarımsal masraflarımız değil Suzan Hanım. Durum böyle." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Şimdi bak. Şu anda bir çiftçi, bugün bir tane traktör 60 beygirin üstünde bir traktör almak için en az 400.000 TL nakit çıkaracak yetmiyor. Bir 200.000 TL ona yatırması gerekiyor. Sadece ekipman hariç. Biz o zamanlar mesela 2002 yılında, 2003 yılında 8000 TL'ye aldık traktörü. Hiç zorlanmadık. Ne yaptık,

> hayvanımızın üçünü beşini yok dedik, aldık geçtik. Arkasında ekipmanla beraber çoğu zaman, çoğunu yani aldık geçtik ama şimdi öyle değil. Çiftçiliğe başlayacak bugün bir kişi en kötü şartlarla var ya bütün ekipmanını alması için 1.000.000 TL yetmez. O adam onu alacak da o ekimi yapacak da para kazanacak da… Hele ki gübrenin 600 TL olduğu zamanda şu anda 580 TL, 600 TL gübre 600 TL bile geçti 620 TL. Geçen sene 100 liraydı, yani bire beş oldu yani." (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "10 yıl öncesi bundan çok çok iyiydi. Bu zamandan çok çok iyiydi. Bir 20 yıl öncesi daha iyiydi. Ben traktörle saman götürüyordum Antalya'ya. Benim traktör 12 lira para yakıyordu 1980'de. Sattığım samanla cebimde parayı doldurup da geliyordu. Şimdiyse, şuraya Korkuteli'ne gidip geliyorsun günlük 1.000 lira para harcıyorsun yani. Geçen yıl traktörün şarj dinamosu arızalanmış. Götürdük tamire 850 liraya mal oldu ya. Şöyle küçücük bir bilye 195 lira. Yetişilecek hali kalmadı. Birçok bahçe satıldı. Girdiler yüksek. Geçen yıl 300 küsur liraya aldığımız 18-46 gübre, 850 lira olmuş. 295 liraya aldığım gübre 600 küsur lira. Nasıl alıp da atacağım bunu? Maliyetler çok yüksek. Herkes aynı şekilde. Birçok bahçe satıldı. Girdiler yüksek. Geçen yıl 300 küsur liraya aldığımız 18-46 gübre, 850 lira olmuş. 295 liraya aldığım gübre 600 küsur lira. Nasıl alıp da atacağım bunu? Maliyetler çok yüksek. Herkes aynı şekilde." (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Bir zamanlar kolaylıkla karşılanabilen maliyetler, şimdilerde çiftçiler için ciddi bir yük hâline gelmiş, traktör ve gübre gibi temel tarım girdilerinin maliyetlerindeki dramatik artışlar katılımcıların mental sağlıklarını da zorlar hâle gelmiş ve tarımsal faaliyetlerin devamlılığını sorgulatır olmuştur.

> "Biz daha önce nohut düverdik. Düvenle traktörle düverdik. Tarlayı ortak ekerdik. Biz traktörü 1975'te aldık. Ben çocuktum ilk okuldan çıktığımda. Döverdik tarlayı ortak ekerdik. Yarısını tarla sahibine verirdik. Yarısı kendimize kalırdı. Kaldırdığımız ürünü satardık, para kazanırdık ve traktörle nohutu dövdüğümüz halde. Yani harcadığımız mazotu düşünemiyorum ben. Günlük bir depo mazot bitirirdik. Yani hiç umurumuzda olmazdı. Sattığımız zaman para geliyordu. Arpa buğday da sattığın zaman para geliyordu. Nohut sattığın zaman da para geliyordu. Mesela bir sezon sattığın zaman ikinci elde olsa o zaman araba fiyatlar çok yüksek olmasına rağmen ikinci el bir araba alabiliyordun yani. Bir sezonluk nohut sattığın zaman? Hadi şimdi sat görelim. Ya da al göreyim yani." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci- Koop. Yetkilisi)

> "Kızım biz bundan 10 yıl öncesine kadar para kazanıyorduk, çok para kazanıyorduk ama şimdi kendimizi idare edemiyoruz. Giderler çoğaldı. Mazot aldı başını gidiyor, ilaç aldı başını gidiyor. Gübre, geçen seneki 100 liraya aldığımız gübre şimdi 600 TL… Bu çiftçilik yapılır mı? Çiftçiye bir söylersen bin ah işitirsin. O kadar dertli yani. Kızcağızım çok dertliyiz, çok dertliyiz…" (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Öte yandan artan girdi maliyetleri, tarımsal üretimdeki sürdürülebilirlik sorunları ve politikaların çiftçilik pratiğine etkileri, neoliberal politik ekonomik düzenin yarattığı zorluklar

bağlamında değerlendirilebilir. Piyasa mekanizmalarını özgürleştirme, deregülasyon ve devletin ekonomik faaliyetlerden çekilmesi ve benzeri çiftçilik ve hayvancılıkla ilgili neoliberal politikalar girdi maliyetlerinin artışına ve tarımsal desteklerin azalmasına neden olmuştur. Anlatılarda belirtilen yem ve gübre gibi temel girdilerdeki fiyat artışları, devlet desteklerinin azalması ve piyasa tarafından belirlenen fiyatlar nedeniyle çiftçiler üzerinde büyük bir mali baskı oluşturmuştur.

> "Ama şu son 5 yılda bizi bitirdiler. Ülkeyi uçuruma sürüklüyorlar. Geleceğimiz sıfır. İnsanlar kolay yetişmiyor. Bir çiftçi de bir çoban da öyle. Bana 100 tane koyun ver gezdireyim diye akşama kadar 50 tanesini kaybederim ama onun mesleği o. Hastalığını hayvana baktığı zaman biliyorsa adam on numara çiftçidir, hayvancıdır. Şimdi bak bizimki bir döngüydü. Hayvancılıktan üretiyoruz. Yerine göre hayvanın gübresini ovaya atıyoruz, toprağa serperek, ondan daha iyi verim alaraktan. Ne yapıyoruz? Arpa ekiyoruz çoğunlukla, buğday fazla ekmiyoruz yulaf ekiyoruz veya yeşil bitki ekiyoruz. Bunları hayvanlara vererek döngüde oluyoruz. Artık işte hayvanın affedersin pisliğinden başlıyoruz ete süte çevirerekten geçimimizi sağlıyorduk. Bu ta ki ne zamana kadar? Bundan 5-6 yıl öncesine kadar, 5-6 yıl önceye kadar fena değildi veya 7 yıl önceye kadar çok iyiydi. Neden? O zamanlar yemin çuvalı 10 yıl önce kaç paraydı? 12-13 liraydı, 18 liraydı hadi 20 lira olsun. 20 lirayken süt kaç paraydı, 1,5 liraydı, 2 liraydı, 3 liraydı, çok iyi paraydı. 1 Kilo süt ile 15 kiloya kadar yem alabiliyorduk. Şimdi biz 1 kilo sütü 80 kuruşa veriyoruz. Bir çuval yem kaç para? 320-350 lira arasında. Düşünsene kaçta kaç…" (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "İşte alım gücümüz de düştüğü için bitiyoruz… Ha iyi biliyorum, şu anda köydeki hayvancıların %80-90'ı hayvancılığı bitireceğim diye uğraşıyor. Örnek vereyim şurada komşumuz o bitirmez. Çünkü onun gelecekte çocukları var. O mecburen yapmak zorunda. Aşağıdaki kasap o da yapmak zorunda. Onların bir nevi, yani farklı sistemleri var ama bizim gibileri bitirir. Zaten kalmadı. Onların 22-25-28 yaşlarında hep genç çocukları var yanlarında ben 58 yaşından kendi başıma zor. Ha yaparım, ülkem için ülke ekonomisine katkıda bulunmak için yine yaparım. Bir hayvan deyip de geçmeyin. Anacağızım var ya inanır mısın 3 tane 2 tane hayvan sağardı bizim evimizin geçimini sağlardı abicim… Yani evimizin geçimini bak, evde dedem vardı, nenem vardı, abim var, ben varım, annem var babam var, 6 tane kişiydik, 6 tane kişiyi rahat rahat beslerdi, 3 tane 4 tane hayvanla. Şimdi öyle değil. Şimdi istersen 50 tane de yap yap, zarardasın ki… Zaten hepsi senden götürüyor. Yani girdiler çok pahalı. Yani bunu ben mesela kitap üzerine döksem hesaplıyorum böyle. Senin cebinden var ya şu anda elindeki materyalleri yani hayvanlara yedireceğimiz şeyleri eğer biz satsak bundan daha karlıyız. Ben hesabını yapıyorum. Bir kilo samanın 2 TL olduğu bir zamanda hayvancılık yapılmaz kardeşim. Şu anda samanın bir lira on kuruş olması lazım. Mesela bak herkes onu takip etmez, ben orada görüyorum internette. 2003'le 2013-2018 yılları arasında yılları arasında, Türkiye'de 84 milyon hayvan vardı büyük baş olarak. Şu anda kaç hayvan var biliyor musunuz? Şimdi 50 binlere düştü. Düşünsene o zamanlar şu anki nüfusa göre bir kişiye bir hayvan düşüyordu. Şimdi ise 50 binlere düştü. Şu anda paso mezbahalarda dişi kesiliyor. Bu ne demek biliyor musun?" (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Neoliberal politikaların bir başka sonucu da tarım sektöründe tekelleşme eğilimidir. Büyük şirketler ve uluslararası firmalar, ölçek ekonomileri sayesinde daha düşük maliyetlerle üretim yapabilirken, küçük aile işletmeleri artan maliyetler karşısında rekabet edemez hâle gelmektedir. Bu durum, çiftçilik yapan bireylerin ve ailelerin ekonomik olarak hayatta kalma mücadelelerini daha da zorlaştırmakta ve tarımsal çeşitliliği tehdit etmektedir. L-11'in anlatısı, bu tekelleşme sürecinin ve aile işletmelerinin ortadan kalkmasının bilinçli bir politika sonucu olabileceği endişesini dile getirmektedir. Bu politikaların vurguladığı kısa vadeli kazanç ve verimlilik, uzun vadeli çevresel ve sosyal sürdürülebilirliği göz ardı etmektedir. Katılımcıların anlattığı gibi, hayvancılık ve tarımsal üretimde kullanılan döngüsel ve ekolojik yöntemler, artan maliyetler nedeniyle sürdürülemez hâle gelmektedir. Bu durum, toprak kalitesinin ve biyoçeşitliliğin korunması gibi çevresel değerlerin de zarar görmesine neden olmaktadır.

> "Mesela traktör diyelim ki 150.000 TL olan traktör bugün 600.000 TL oldu. E tamam diyoruz ki et şu fiyattı, şuraya geldi ama et oraya geldi de girdiler çok arttı. Önceki kadar kazanç yok. Mesela süt-yem paritesi bizde bu işin sürdürülebilir olması için 1.5'tir. Yani 1 litre süt sattığımız zaman bir buçuk kilogram kesif yemi alabiliyorsan bu iş sürdürülebilirdir, kazanırsınız. Sıfır doksana düştüğünü biliyoruz biz son dönemde süt-yem paritesinin. Yani sattığınız 1 lt sütle 900 gr yem aldığımızı biliyoruz. Her geçen gün şartlar daha güçleşiyor, zorlanıyor. Benim şahsi kanaatim, bunun, yanlış düşünüyor da olabilirim ama bilerek yapıldığını düşünüyorum. Aile işletmelerini ortadan kaldırmak için, gıdadaki tekelleşmenin daha fazla olması için çok büyük şirketlerin… Çünkü her gün tüketilen bir şey kazanç açısından muazzam, bilhassa Türkiye gibi genç nüfusu olan bir ülkede tüketim gıdada daha çok artar." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Anlatılarda hemen hemen tüm girdi maliyetlerinde olağan dışı bir artış yaşandığı ifade edilmekte; pestisit, gübre, mazot, alet edevat, elektrik, veteriner, damlama ya da fide sistemi gibi tüm girdi kalemlerinde yaşanan artışlar ile başa çıkmakta ve üretimi sürdürmekte yaşanan zorluk açıkça belirtilmektedir.

> "Bir de ana maddesi mazot, gübre. Geçen sene biz Kasım aylarında 216 liraya almış olduğumuz bir 20-20 gübre bu sene olmuş 540 TL ama ekerken kaç olur bilmiyorum. Hani ham madde dolar bazında geldiği için. Her ay yükseliyor. Her 15'te bir yükseliyor. Yüksele yüksele artık kendimiz kendi arazimizi ekip dikecek bir hale gelemedik yani şu anda. Çok zor... girdi maliyetleri ne yazık ki çiftçiyi zorladı. Mesela her yıl 10.000 liralık bir mazotla işimizi görüyorduk, şimdi oldu 26 TL, 30 TL civarında seyretti hani dayanılacak, çekilecek bir halimiz kalmadı. Olay bu, çiftçinin hali, çok zor durumdayız yani şu anda. Damlama sistemi, poşet sistemi, fide sistemi masraflı yani onlar da iki katına çıktı. Geçen sene 2.200 liraya aldığımız fidanı bu sene 5.500'den aldık. Poşet damlama yine üçe katladı o şekilde. Hani kısa zamanda olduğu için yine 2-3 kuruş bir şeyler yapabilirsen oradan destek oldu yani ama herkesin de yok. Herkeste su yok. Ya tabii ki şöyle 2.000-2.500 TL olan arpa, geçen sene bu sene 5500-6000 civarlarında

seyrediyor ama girdi maliyetleri boğuyor. Geçen sene 6 lira olan mazot 27, 28 TL 30 liraya kadar dayandı.” (L-3, Kadın, 49, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

“Çok zor, git gide daha da zorlaşıyor. Mazotla gübre pahalandığı müddetçe çiftçilik bitti, işimiz zor. Şimdi mazot pahalı, gübre pahalı hayvanın yiyecek olduğu yem pahalı. 350 bin lira bir çuval yem. Benim hayatım mallar, hasta oluyorlar mı, baytar geliyor. Al 300-400, ondan sonra mesela nasıl diyeyim sana bir evin neyi bitmez, benim her şeyim bitiyor. Bir kilo şeker olmuş 30 TL. Eskiden bir çuval şeker alıyorduk en azından şekeri düşünmüyordum misal. Tüp 350 TL oldu. Allahtan elektrik 3 ayda bir geliyor da ondan rahat ediyoruz. Bu ay 5000-6000 lirayı gözden çıkardım mesela. Şurada dinamo çalışıyor, buradaki sebzelere akıyor, sondaj buradan gidiyor evinki de var yani bu sene benim faturam 6-7000 lirayı bulur.” (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

“SOS veriyor. İlaç, gübre, mazot tavana çıktı. Geçen sene ekime kadar yaptığımız hasılatı şubat ayında bitirdik. Şu anda cepten gidiyor, yazmalı gidiyoruz. Bomba nerde patlar bilmiyorum. Mazot 30 lira. Gübrenin kilosu 700 lira ila 1200 arasında. İlaç 1500 lira. İşçi tutuyoruz yevmiyesi 150-200 lira. Onun da rızkı tabi bu hayat pahalılığında. Cumartesimiz pazarımız, gecemiz gündüzümüz yok.” (L-21, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi-emekli)

“Ondan sonra elektrik zaten dünya geliyor kendiniz de biliyorsunuz. Elektrik sanayici cereyanı oluyor zaten ovalarda, sürekli çalıştırma kavun, karpuz ektiğin zaman sondaj çalışmak zorunda. 2 ay, 3 ay çalışıyor yani 10 dönüm bir yere en aşağı 6-7 belki 10.000 TL cereyan parası geliyor. İlacı, gübresi şeyi yani şu an hiç iç açıcı bir şey değil. Bu evden çıksan hangi eve gitsen aynı bu şekilde bunu anlatırlar, anlatmışlardır zaten. Annemler 15 davarla ayrılmış annesigilden güde güde, ürete ürete 500’e çıkarmışlar. Sonra koyuna başladılar. Yani eskiden maliyetlere daha azdı şimdi mazot parası, mesela suyu tankerle dolduruyorsun dağdan aylık 3000 lira mazot.” (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Yerel aktörler de çiftçilerin maliyet artışlarının dramatik etkileri altında ciddi bir biçimde bocaladıklarının farkındadır. Çiftçilere mali destek sağlanmakta; mazot, gübre, sertifikalı tohum ve fidan gibi kalemlerde desteklemeler sunulmaktadır. Ancak bu destekler, maliyetlerdeki yüksek artışı tam olarak dengeleyememektedir. Ziraat Odası Başkanı'nın ifadeleri, girdi maliyetlerinin yıllar içinde nasıl katlandığını ve çiftçilerin bu koşullar altında nasıl zorlandığını vurgulamaktadır. Özellikle traktör gibi temel tarım araçlarının fiyatlarındaki artış, çiftçilerin yatırım yapma kapasitelerini sınırlamakta ve onları ekonomik açıdan daha da zor bir duruma sokmaktadır.

“Mesela misal vereceğim. Daha önce 100 ton elma kaldıran bir vatandaş 100 ton elmayı kaldırdığı zaman. 1 liradan sattığı zaman 100.000 lira, 20-30 masraf çıkardığı zaman, 40 çıkarsa 60.000 lira para kalıyor. Antalya’da 60.000’ya lira gidip daire alıyordu. Şimdi alması mümkün mü? 100 ton elma. 2 liradan 200.000 lira. Bunun zaten kafadan 150.000 lirası masraf. 50.000 lirayı da zaten kendi harcadığını bilmem

neye tutarsan kafa kafaya para artma yok. Daha önce en azından %60'ı cebinde kalıyordu paranın. Yani %40'ını harcıyordu. Şu anda %90'lara vardı masraflar. Para kazanmıyor yani hiç kimse ben şurada çok para kazandım diyemez." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

"Şu anda en büyük problem maliyetler. Enerji maliyetleri, yakıt, gübre maliyetlerindeki artış. Devlet bir şekilde bunun önüne geçmeye çalışıyor, destek olmaya çalışıyor. Kurum olarak tarımsal desteklemelerle maliyetlerdeki artan farkı kapatmaya çalışıyor. İşte mazot, gübre parası, sertifikalı fidan, tohum parası desteklemesi... Onun dışında; hayvancılıkta da aynı şekilde süt, et, buzağı desteklemeleri ile o farkın kapatılması için bizde Tarım ilçe Müdürlüğü olarak standart sağlama işlerini yapıyoruz. O halde devletten belirli kalemlerde belli destekler alıyor çiftçilerimiz." (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

"Bizim çiftçilerimiz şu anda karşılaştığı en büyük problem, girdi fiyatları. Bunu her gittiğin köyde de söylemişlerdir. Her gittiğin yerde de söylemişlerdir. Şimdi çiftçi nasıl çiftçilik yapsın? Bak; 2020 Ekimi'nde gübre 80 liraydı. Bak; 2021 ekimde 230 liraya aldım, 400 liraya kadar çıktı. Bu yıl 2022 ekimini yapacağız. Şu anda bu gübreler 560-TL oldu. 2021 de 140 TL olan 18- 46'lık gübre şu anda 900 TL. Ondan sonra geçen sene bu vakit Mazot 7.5 liraydı, şu anda 25.40-lira. Yani çiftçinin birinci karşılaştığı şey girdi fiyatları. Mazot, gübre, tohum, bahçelerde ilaç. İlaçlar 1'e 300 aldı gitti. Tohumluk fiyatlarda aynı aldı gitti işte. Çiftçinin karşılaştığı birinci şey bu. Ya düşünebiliyor musun? Bir traktör 700.000 lira olmuş. Çiftçi nasıl alacak bunu neyle alacak? İçinde sadece traktör var (Remork vs. yok). Benim şimdi 700.000'lık traktör almam için 100 ton arpa satmam lazım." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Tarımsal üretimin sürdürülebilirliği açısından en çok vurgulanan maliyetler kuşkusuz gübre ve mazot olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Hep elden ekiyorum, kiralıyorum. 100 dönüm yer ektim istediğimiz verim olmadı, olmadı… O cenabı Allah'ın işi yani ona bir şey demiyorum ama gübrenin tanesini 450 liraya aldık mesela. Mesela baharın yeşillik çıktı, bunun mazotu, pişmesi yevmiyeli insan buluyorsun. Ondan sonra ekinlerimize baktım. Biraz şaşkın olan yerleri yeşile biçtim. Biçer parası bari vermeyelim diye. Zaten yeme evvela ayda bir geliyordu zam veya senede birdi. Şimdi her gün zam, her gün zam, şaşırdık. Adam stokluyor zaten yemi indiriyor, e bu ayın içerisinde biz alana kadar yem farklanıyor." (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Biraz mal da yapıyoruz yani hayvancılık yapıyoruz. Öyle öyle geçiniyoruz işte. Geçinceme buysa ama geçinmek çok zor… Hele köyde çok zor, bittik… Allah seni inandırsın. Traktörleri petrole götürüp mazot alamıyoruz, mobiletle gidiyoruz kola şişesinde mazot getiriyoruz yani… Bizim günlük 1.000 TL mazot masrafımız var. Sabahları 2 traktör var, ikisini bir sürmeyi çalışsan, yani 500'er lira katsan ikisine ayrı ayrı yetmez yani. Bir de bizim açık arazi de dağınık, bilir misin bilmiyorum Bayat'ta bizim arazinin çoğunluğu Esenyurt'ta var. Burada var. Traktör çalışmasa git gel gene 500 lira yakar." (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

"Ben geçen yıl örnek vereyim; ilacın bir tanesini 38 liraya almıştım, Tarım kredi kooperatifin yönetimindeyim aynı zamanda, bu sene 100 TL, 100 liraya ya! Namazda Fatiha okunduğu gibi benim de bu ilacı her zaman atmam lazım. 100 TL nedir ya! 2 buçuk katı. Şimdi ben düşünüyorum, Migros ürünleri almaya gelecek, ... abi tamam tanıdık iyi güzel falan diyecekler ama ben geçen yıl 3 liraya falan vermiştim, benim şimdi 2 buçuk katına vermem lazım ama almayacaklar çünkü alış fiyatı için 5 liradan bahsediyorlar, almayacaklar. Mazot kaç paraydı geçen yıl? Ben geçen 6.8'den 3 ton mazot almıştım fiyat düşükken, onu bitirdim şimdi alıyorum litresi 25 liradan mazot." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Tabi buzağılarımızı satacağız besliyoruz onları da. Zaten kazanırsak onlardan kazanıyoruz. Bizi kurtarırsa onlar kurtarır. Yoksa bizim aldığımız maaş sadece traktörün mazotuna yetmiyor. Bugün mazot alamaya gidiyorsun. Bir buçuk liraya doluyor depo, iki sefer mazot aldın mı 3000 lira. Zaten bizim aldığımız da 3000 TL maaş… Valla hiç para çekmeye gitmiyoruz bankaya. Karta aktarıyoruz devamlı. Hepsi de mazota gidiyor. Yani biz para kazanalım bugün de şu parayı şuraya harcayalım deme şansımız yok. Araba bile alamadım ben… Bir motosiklet var, onunla gidip geliyoruz soğukta sıcakta…" (L-17, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Hayvancılık faaliyetleri kendi tarımsal üretimlerine bağımlı olduğu için aynı oranda zorlaşmakla birlikte, artan maliyetler karşısında tarımsal üretimin kendisine oranla daha kârlı olduğu için daha avantajlı olarak görülmekte ve ayakta kalabilmenin temel sebebi olarak ifade edilmektedir.

"Valla şu durumda iyi değil. Yani şu durumda çok kötü. Çiftçilik de aynı hayvancılık da aynı. Hayvanı alıp satan yok. Şimdi diyelim ki et 100 TL diyorlar, et 100 TL de olsa para kazanma şansın sıfır. Yemin çuvalı olmuş 350 TL. Yani bir hayvanı yetiştirmek çok zor. Yani böyle diyenlere ben diyorum ki, keşke adamı getirsen bir tane hayvan yetiştirse de bir görsem. Bende küçükbaş da var 30 tane. Ben atadan zaten küçükbaşın da meraklısıydım. Heves için her sene ben 20 tane kurbanlık yapıyordum. Burada kendim kesip biçip adamlara teslim ediyordum. Yani 20-25 tane müşterim vardı, bu yıl 12 tane kuzu vardı, 2 tanesi elimde kaldı. Hiç soran isteyen olmadı, hiç de para etmiyor. Bir de Mart'ta ben kuzuyu 2500 TL'ye verdim. Kurbana kadar bir tane kuzu hesap ettim 2000 TL yiyor. Kurbanda 4500 TL'ye vermem lazım ki para kazanayım. Onu da verme şansım olmadı. 3000-3500 TL'ye verdim. Külliyen zarar yani. Bazı insanlara söz verdim. Yani her sene verdiğim için onları kıramadığım için zarar da olsa yaptım. Ama şu anda dedim ya hiç para kazanma şansımız yok sıfır yani. Süt hayvancılığı, süt de 7 TL zaten. O da aynı… Bir kilo yem parası… Yani bir kilo süt, bir kilo yem. Mesela benim 100 kilo sütüm olursa ben zaten 100 kilo yediriyorum hayvanlara, elde var sıfır… yine sıfır… Yemiyle kalmıyor bunun küspesi var, samanı var, silajı var, yani her şeyi var, yoncası var… Yani çok zor yani…" (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Şu ana kadar pek hayvan sayısında bir değişiklik olmadı. Ama bu sene, şu anda bilhassa; büyük sıkıntı var, çok büyük sıkıntı var. Girdilerle çok büyük fark var. Hatta bugün, Korkuteli'ne gittim baybas alayım dedim. Ondan sonra soda alayım dedim. Bunun yanında soya küspesi alayım, dedim. Fiyatlar bundan 10

gün önce de şimdilik arasında tam %40 artış var. Yani ister istemez bayağı büyük sıkıntı çekeceğiz. Yani hayvancılıkta çok büyük sıkıntı çekeceğiz." (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"İki tane hayvanın tırnağını kestirmek için tırnakçı çağırdım, veteriner teknikeri, iki yüz liraya yapıyoruz, dedi. Geçen sene yüz liraya yapıyordunuz, ne oldu dedim? 150 liraya aldığım katranın bidonu şu anda 600 lira dedi. Katran bu katran, çam ağacından elde edilen bir ürün. Bandaj 100 lira oldu, ineğin ayağının altına koydum tabakanın tanesi 10 liradan 158 liraya yükseldi, ne yapayım ben dedi. İki inek tırnağı kestirdim sabahleyin 600 lira verdim. İki inek ayağı kestirdim Hocam, topallıyorlardı. Aslında bütün ahırın pedikürü geldi. Bakımdan geçmesi lazım tam zamanı şimdi yaz vakti. Ama yapamam işin içinden çıkamam." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Girdiler çok yüksek. Zaten köylüyü öldüren mazot ve gübre. Bilmiyorum önümüzdeki süreçte göreceğiz, gübre biraz düşerse bu çiftçilik devam edecek. Hayvancılık olduğu için devam edecek yoksa bu maliyetlerden dolayı yapılacak gibi değil. Şu an da en büyük sorunlarımızdan biri gübreyle mazot bu pahalılık bizi vurdu. Geçen eylülde mesela 3 ton mazota 19.000 küsür TL para verdim. Geçenlerde 1 ton mazot aldım 24.000 TL verdim, düşün bir. 1 sene olmadı daha." (L-Muhtar-2, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Ayrıca yörede süt hayvancılığı yaygındır ve üretilen sütler büyük oranda kooperatiflere verilmekte, kooperatifler de masrafları düştükten kalan süt parasını üreticilere ödemektedir. Dolayısıyla çok kısa süreler içinde maliyetlerde yaşanan artış, üretilen sütün parasını çok daha uzun vadede alan katılımcılar üzerinde ekonomik baskıyı oldukça artırmaktadır.

"Ama şu bir sene, bu sene bitirdi bizi. Tamam süte zam yapıyor ama zaten biz 2 ay sonra alıyoruz sütün parasını. O zammı 2 ay sona veriyor burası. O arada zaten bir dünya yeme zam geliveriyor, durak yok. E zaten bizim eski fiyattan boyuna kesiyorlar. Biz ondan yararlanana kadar içeri giriyoruz. Arpa teşkilat ediyoruz hadi aldık koyduk. Bir kış boyu birer naylon doldurup gidiyoruz, varıyoruz. E küspe zamlandı. Arpanın bir önemi kalmıyor, ver bakalım katmasan olmuyor, süt yemi katmazsan süt olmuyor. Onları katıyoruz. Ya 10-15 milyarlık arpan varsa 10 milyarlık da katkı katıyorsun, zaten o kadar süt veremiyor ki ya kısır oluyor inek ya süt verimi düşük ya hastalığı ağrısı oluyor. Yani böyle içeri dışarı içeri dışarı. Mısır ekiyorum. Suya zam, gübreye zam. Tohumuma, damlamasına her şeyi. Geçen sene 1 milyar aldığımız şey 4 milyar. Bilmiyorum artık ne zaman kâr olur da ne zaman ne olur…" (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Dolayısıyla çiftçilerin yüksek girdi maliyetleri nedeniyle işlerini devam ettirme kapasitelerinin sınırlandığı ve hayvancılığı sonlandırmayı düşünmeye başladıkları görülmektedir. Yüksek maliyetler nedeniyle yatırımların verimsiz hâle geldiği ve alternatif kullanımlar düşünüldüğü vurgulanmaktadır. Özellikle hayvancılık için yapılan yatırımların

mali getirisi, yükselen girdi maliyetleri nedeniyle düşmüş ve bazı çiftçiler yatırımlarından dolayı pişmanlık duymuşlardır.

> "Bu şartlarda çok öteye götürme şansımız yok. Artık son, SOS vermeye başladı. Artık gidebildiğimiz yere kadar gideceğiz. Elimizdeki son imkânları kullanıyoruz." (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

> "Hayalimde idealimde sürekli bir şey vardı, kendime ait bir tane işletme kurmak, büyük bir araziye kurmak. Tabii biz gücümüz yettiğince 8000 metrekarelik bir araziye kurduk. Bunun 1.000 metre kadar bölümünü kapalı bir alan yaptık. Kurduk ama kurduğum işletmede şu anda pişman mısın diyeceksin? Pişmanım. Hayvancılık için yatırım yaptığım için pişmanım. Başka bir şey için kullanma şansım var mıydı? Bazen esprisine diyorum düğün, işletme tam Yelten ile Yeşilyayla arasında, burayı düğün salonuna çevireyim iki köyün kır düğünlerini yaparız diye (gülüyor). Bugünün şartlarında hesap ediyorum. Yaklaşık ben o işletmeye 400 ton silaj yapmam lazım. Bugün ortalama da 1.500 TL bir rakamdan bahsediyorlar. 600.000 TL para yapıyor yani düşünün. Bunun yanında daha samanım yok. Yanında yapabilecek olduğum ham maddem yok. Aylık aldığım yem potansiyelim yok. Zaten yani 800-900.000 lira parayı hayvancılığa yatıracağım, ben bunu sütten etten bir yıl içinde bir buçuk yıl içinde karşılayabilirsem karşılayacağım. Mantıklı bir ticaret yok. Yani bugün 25.000 liraya ya da litresi 30 lirayken tarlaya gidip de adam affedersiniz sürerken motorun gazına dokunmaya korkuyor. Elimden gelse yokuş aşağı iken boşa alacak öyle sürecek yani. Düşünün yani bir depo traktörün deposu 3000-4000 lira parayla doluyor. Bu bugün asgari ücretin yarısı. İki sefer adam deposunu doldurdu mu tamam bitti." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "Ya hayvancılık bu seneye kadar iyiydi de bu sene girdi maliyetleri çok arttı, pahalı oldu. Şu anda karı yok yani zarardayız. Bir çuval yem 100 lira iken şimdi 375 lira. Girdi maliyetleri çok. Bir sabah açıyorum. Bir de akşamüstü açıyorum, bir de ezmesi var bunun balyası var, kaba yemi var, balyayı satın alsak hiç hakkından gelemeyeceğiz. Şu anda hesap edersen, sağmış olduğun sığır kendi boğazını beslemiyor. Mesela 3-4 tanesi sağılmıyor gebe olduğu için, onlara bakıyor. 5-6 tane de yozlağı var içinde, sağılan değil zaten. Bu yüzden hayvancılık bayağı bayağı çok zorlaştı yani, bırakmayı dahi düşünüyoruz, şu anda zarardayız. Yani benim duyduğuma göre çok işletmeler kapandı. Arkadaşlarım var, bucakta olsun, Korkuteli'nin köylerinde olsun. Ya ben artık bıraktım diyor. Neden? Bir tek balya 35-40 TL, 6 buçuk 7 TL arpa, bir çuval yem 370 TL. Adam hesap ediyor, sağmış olduğu sütler boğazını doyurmuyor, kendini döndürmüyor. İşte bu yılın sonunda emeklilik var inşallah olursa, biz de bırakacağız. Neden, zor çok zor, başaramayacağız yani zarar. Emeklilikte işte mevlâm olursa iyi kötü dayanarak dayanarak bir şeyler yapacağız." (L-3, Kadın, 49, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Maliyetlerdeki artış, çiftçilerin işletmelerini küçültmeye yönelmelerine neden olmuştur. Önceki yıllarda daha fazla sayıda hayvana sahip olan çiftçiler, maliyetleri düşürmek amacıyla hayvan sayılarını azaltmakta veya tamamen hayvancılığı bırakmayı düşünmektedirler.

"Biraz azalttık gerçi maliyetlerden dolayı. Bir 70 80'e düşürdük, 250 tane hayvan vardı geçen yıl. Yem fiyatlarının artmasından dolayı onları sattım mecburiyetten, öyle yani. Çünkü hayvanlar günlük 5 çuval yem yiyordu. O zaman 300 falandı yemin çuvalı. Yani günlük 1500 TL'lik yem yemesi hayvanların bizim için büyük bir gider. O yüzden mecburen şey yaptım. Yani kurban işi yapıyorduk. Her yıl bu sene 90-100 tane siparişim vardı kurbanda. Kurbana bekletmeden kestirdim Halket'e. Kuzuları, kurbanlıklarımı kestirmek zorunda kaldım 70-80 gün kala kurbana. Yani kuzunun yemi 445 TL çuvalı. Hesapladık baktık kurbana kadar beklersek bu işten zarar edeceğiz. O yüzden kestirdik. Kurbanlıkları İptal ettim ben 20 tane bıraktım, gerisini kestirdim, öyle yani." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Ama baharın 4 tane sağlımı kestirdim. Biçere para vereceksin paran yok. Sütten bir şuraya bir şey koyamadım. Bir kış içeri içeri içeri, geliveriyor zam, geliveriyor zam. 110 liradan oluverdi 350 TL. E sütten bir şey görmüyorsun ki… Azcık bir bidon satarsak 50 liraya ondan harçlık ediyoruz. Başka türlü hiç para almıyoruz yani. Yoz (kısır ve erkek) yiyor çünkü, ha yozun olmazsa buzağın olmazsa ama inek kendine mi bakacak yoza bakacak, buzağısına mı bakacak. O kendi kendini zor idare ediyor. 2 senede bir dana yetiştireceksin o da zaten 2 senede seni içeriye sokuyor. 4 tane sağlım ineğimi kestirdim… Biçer parası için, geçen sene 22 liraydı. Bu sene 90 lira. Mazot geçen seneyle bu sene dünya para. 100 T-200 TL koyuyorum 1-2 sefer ovaya gidip gelince bitiveriyor inan ki. Şu mazotun hakkından gelemedik. Ya mecburen şurada bir dönüm yer var, gitmek zorundasın, biçtir dön." (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Büyükbaşı bitirdik. Şu an 7-10 tane falan. Önceden çoktu 35 taneydi. Girdiler pahalı, süt para etmiyor, karşılamadığında mecburen eritmek zorundasın. Bugün yemin çuvalı 338 lira ama sütün kilosu 7,5 lira. Süt ile yem kafa kafaya geliyor. Bunun yanında bir besicilik yapma şansın yok ya da damızlık yetiştirme şansın yok. Yani bu ayakkabı ayağı sıktıkça ayak bir çare düşünüyor. Yani bu iş ilerideki günlerde… köyde ben kooperatif başkanlığı da yaptım. Benim yaptığım dönemde ben 7 tonla aldım. 10,5 ton süt ile teslim ettim. Şimdi 10 tona düştü. Aradan 3 yıl geçmesine rağmen şimdi 15-16 ton olması gerekiyordu ama 10 ton 9.900 kiloya düştü. Niye? Geçen yıl hayvancı darbe gördü, onun için de malımızı satmak zorunda kaldık. Azalıyor. Çünkü örnek veriyorum, şu anki konum sıkıntı. Sıkıntısı, bugün girdiler pahalı. Mazot 25-30 lira, saman 2 lira, tem 7 liranın üstünde. Nasıl kazanacağız? Hiç mi bir ihtiyacı yok? Hiç mi bir sorun yok? Ben doğma büyüme bu inekçiliğin içindeyim. O günden bugüne hayvancılık yapıyoruz. 4 yaşından bu yana yani kendimi bildim bileli hayvancılığın içindeyim. Ya sıkıntılıyız… başka bir şey yok." (L-33, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Seracılık yapan *Kumlucalı* çiftçilerin de artan maliyetlere ilişkin tutumları benzerlik göstermektedir. Üretim maliyetlerine diğer girdi kalemlerine ek olarak seracılık yapanlarda naylon, fide ve benzeri maliyetler de eklenmektedir.

"Yani bizim işimiz her gün mazotla elektrikle, ben her ay 15-20 bin liraya yakın elektrik parası ödüyorum. Bahçeler elektrik aboneli, her ay 2500 lira 3000 lira hepsinden para geliyor. Sen çiftçiye bana yapacaksın ki, sonra da ürün pahalı, yok orayı basayım yok burayı basayım, sen nasıl düşüreceksin fiyatı? Şimdi

seracılar, e ben niye çalışayım? 35 bin liraya kiraya verdim dönümünü. 35 bin liradan 20 dönüm 600-500 bin lira para atsam cebime Allah bereket versin, zaten çalışırsam da alacağım para 600 bin lira, e niye uğraşayım? Yani bu sene şimdi serada fiyatları pahalandığı için hamallık yapmayalım diye kiraya verdim geçtim bu sene, daha önce vermiyordum." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

"Ya bir de maliyetler çok aşırı pahalandı, son 3 yıldır yani sürekli çıktı çıktı son bir yıldır patladı. Önceleri böyle o kadar artış olmuyordu. Yani son 3-5 yıl arasına gelinceye kadar biraz daha normaldi. Ama son 2-3 yıldır özellikle yani artış sürekli yükseldi yükseldi son 6 aydır da aşağı yukarı hemen hemen üçe dörde katladı alınan mallar. Mesela diyelim ki naylonu 15 liraya aldıysan 45-50 TL oldu naylonun kilosu son 6 ayda. Yani son 3-5 yıldır biraz daha fiyat yükseliyordu 8 lira 10-12 TL oluyordu ama mesela bu sene diyelim ki 15 liraydı 22 TL olsaydı yani %50 de olsaydı atıyorum sıkıntı yoktu. Bazen %10 oluyordu. 10 liraysa 11 lira oluyordu mesela. Son 2-3 yıldır %50 artarken bir baktık mesela yani bu sene yani %400 arttı herhalde. Yani tamamı alınan ürünlerin hemen hemen dörde katladı. Yani 15 liralık şey 60 TL, 50 TL arasında değişti atıyorum mesela 5 liralık şeyde 20 TL oldu yani. Özellikle gübresi, naylonu, girdisi, seracılıkta para kazanması biraz zorlaştı." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

"130 lira olan gübrenin en ucuzu 500 lira. Şimdi 1000 lira diyorlar biz 25 kilo gübre alıp da nasıl sebzeye verebiliriz. Zaten 1 sefer verebiliyoruz onu da. Gübresi olmuyor. Bu ilaç dedikleri sağlığa zararlı bir şey değil, onu da kullanmak zorundayız. Daha kaliteli yetiştirebilmek için onlar da almış başını gidiyor bazıları 1500, 2000 lira. Sadece 1 hafta kullanıyorsun, 1 hafta sonra tekrar. Dönüm bazında düşününce 50 bin lirayı buluyor. 5 lira domates. Yani ne satacaksın da ne kazanacaksın, boş kalsa ondan daha iyi. Yayla kısımlarında Elmalı taraflarında mesela ceryan parasına denk gelecek yetiştirdikleri ürün diyorlar. Tabii elektrik de çok fena, ödeyemediğinde bir de gelip kesiyor." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

Öncekilere benzer şekilde burada da artan maliyetler nedeniyle gübre ve köklendirici türlerinde kısıtlamaya gitmek zorunda kaldıkları için verim düşüşü kaçınılmaz hâle gelmektedir. Öte yandan çiftçiliğin yanı sıra zirai ilaç bayiliği yapan bir katılımcı (K-5) hızlı bir biçimde artan fiyatlar neticesinde fiyat algısında yaşanan bozulma nedeniyle fırsatçılığın da girdi maliyetlerini artıran bir unsur olarak ortaya çıktığına dikkat çekmektedir.

"Bu yıl da para kazandık ama şöyle her şey aldı başını gitti. İlacı, gübresi o bu masrafı çok. Aldığım bir tane bir şey eskiye göre yani geçen seneki aldığınla bu seneki aldığın bir yıldır arttı zaten bu. Geçen yıl bahçelere 3 sefer gübre verdik toplamda 10 kilo gübre. Bu sene 4 kilo gübre ancak verebildik. Kaç ilacı yapmadık, bu sene portakallara ilaç yapmadık. 13 sefer ilaç yapıyorduk. Hiç yapmadık sen düşün. Bu sene hiç yapmadık. Şimdi bir yağlı ilaç yapacağız tamam o, bitti. Yağlı ilaç tozunu böceklere şeylere koruyor buraya bunu yapacaksın, başka da olmayacak. Yani 13 sefer ilaç yaparken bir sefer yapacağız. Sen düşün gelirin yetmez. Yani demek istediğim çiftçi de ondan kısıyor ama alıcı da almaya geldiği zaman işte boyutu şu olacak, çok büyük çok küçüğü de beğenmiyor. Yani Allah yapısı mı bu? Yani verdiğin şeyle hava şartında ne çıkarsa o, bahtına yani fabrika işi mi bu?" (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

> "Gübrenin çuvalı şu anda 1.000 lirayı geçmiş durumda 1.500 TL. 1.500 TL olan gübrenin kilogramı 60 TL, domatesin kilosu 5 TL adalet mi bu yani, bir de böyle bir durum var. Durum dolar. Dolar neyse ülkeler bizim girdiler de o. Özellikle son yılda pik yaptıysa son bir yıl içerisinde bizim maliyetler, dolar kuru çarpı 2 çünkü bir de fırsatçılığımız var Türk milleti olarak. Fırsatçılık en kötü yönü bu yani. Geçen yıl 225 liraya aldığımız gübre 900 TL. Siz düşünün. Yani dolar ikiye katladı ya bende o yüzden çarpı iki diyorum, 4 kat oldu. Maliyetler çok arttı. Bir de ikiye katladı gübre fiyatları. Hala da yükseliş eğiliminde yani 4 kata doğru para yönünde. Aşağı yönlü zaten hiçbir zaman olmadı. Ben 10 yılı bitirdim bayilikte 10 yıldır bayilik yapıyoruz. Gübrede KDV'yi düşürüp biraz sıfırladıkları da oldu ama ertesi yıl zaten hafif kur oynadı zam yaptılar aynı yere getirdiler. Şu 10 yılda görmedim ben yani." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

Kuru tarım ya da hayvancılıktan farklı olarak seralarda sebze üretimi yapan Kumlucalı çiftçilerin artan maliyetlerle başa çıkma kapasitesinin ihracat seçeneğinin getirdiği fiyat avantajı nedeniyle daha yüksek olduğu görülmektedir.

> "Maliyet çok arttı. 300 liraya aldığımız gübre olmuş 1.300 TL-1.400 lira. Ya çok ilerledi. Ya biz ne yapacağız, ben de şaştım. Giderek zorlaşıyor sürdürmek. Hani bu iş, meslek… zor. Turfanda olmasa para kazanmayacaz. Yazın Türkiye'nin her yeri sebze. Ama kışın Akdeniz bölgesi, Ege Bölgesi. Hayırlısı hakkımızda ne varsa o, nasibimizde. Bizim girdilerimizi biraz düşürseler daha iyi plan yapacağız ama girdilerimiz çok yüksek. Mesela yazın 600 liralık gübreyle bitirmişiz sezonu şimdi adam diyor 1500 lira. Mesele Ocak'ta, Aralık'ta yeni yıl geliyor ekstra fiyatlar artacak. O zamana gelinceye kadar daha ne kadar artacak fiyatlar, biz 25 kilo gübreyi kaç paraya alacağız? Şu anda 1500 TL en az 2000 TL olur 2023 gelmeden. En azından 600 lira gibi bir rakama aldığımız gübreyi 800 gibi bir rakama alsak bizim için daha iyi olur. Yapacak çare yok. Sebzenin çok iyi gitmesi lazım. İhracatımızın olması lazım. İhracat kesinlikle. Yazın da kışın da nerede sebze yapılıyorsa ihracat olmadığı sürece çiftçinin hali duman. Bu üzümcüsüne de, kayısıcısına da elmacısına da öyle. Narenciye, sera. İhracat şöyle; mal değerini buluyor. Mesela daha fazla değerli alıyorlar, bizim de kazancımız ona göre oluyor. En azından maliyetleri kurtarıyoruz ve cebimizde bir şey kalıyor. Hani emeğimizi karşılıyor." (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

Girdi maliyetlerinin üretimin sürdürülebilirliği üzerindeki etkisi Kumluca'da benzer bir yapı sergilemekte, artışlar çiftçilerin üretime devam etme kabiliyetlerini tehdit etmektedir. Devlet desteklerinin mevcut zorlukları aşmada yetersiz kaldığı vurgulanmakta, bu durum çiftçilerin ekonomik sürdürülebilirliklerini daha da zorlaştırmaktadır. Katılımcılar yatırım maliyetlerini karşılayamamakta ve uzun vadede tarımsal faaliyetlerin devamlılığını sorgulamaktadırlar.

> "Eşimin icara veresi yok. Su anda biraz daha gücüm, beynim yetiyorken en azından biraz daha mücadele koyayım, diyor. Nasıl olsa sonunda vereceğim yani. Birkaç yıl daha kendimiz çalışıp ondan sonra

düşünüyoruz yani çünkü gerçekten insan… masrafı çok, gideri çok. Çiftçinin gideri çoğaldı.” (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

“Şu an çiftçi bu yıl can çekişti, yalnız ölmek üzere. Ben geçen sene 30 çuval gübre aldım, 10 bin lira para verdim. Şu an aynı parayla 10 çuval gübren oluyor. Çiftçilik can çekişiyor, ölmek üzere Türkiye’de. Akaryakıt desteği yok, şimdi arazi aldım Kasım ayında sera artırıyorum. Ortağa 300 TL verdim “amcam mazot al” dedim, amca “10 litre yapmadı mazot” dedi. Önce 100 liraya 80 liraya mazot deposu doluyordu, çiftçi şu an perişan. Kazancımız bu şekilde artmıyor. Salatalık 4 TL-5 TL şu an alan yok. Geçen salatalık 7-8 on liraydı. Domates 12-13-15 liraydı. Her şey yükseliyor çiftçi para kazanmıyor. Burada ne olacağı belli değil şimdi hep dikeceğiz ama boş, ne olacağını bilmiyorsun ama kış ayı olunca burası iyi kötü kazanıyor da yayla geçen güzel para kazandım. Akıttı bu yıl da baktıracak herhalde tahminim, yani sade yayla değil Denizli’si öyle Malatya’sı öyle Bolu’su öyle. Kastamonu’da, Elâzığ’da sebze yetişiyor, fidesi hep buradan gidiyor. Tokat’a, Yozgat’a, Bursa’ya her yere de buradan gidiyor.” (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

“En çok devlete ihtiyaç var şimdi zaten seracılık bitip gider oldu. Her şey çok pahalı bak, geçen sene hep yedi yüzden aldık gübrenin çuvalını teyzem sonra 800’den hesap gördük şimdi bu 1.000 oldu. Gübreler çok pahalı, teyzem naylon çok pahalı, teyzem ilaçlar çok pahalı kızım, bu seracılık da bitecek. Böyle olduğu sürece seracılık bitecek çünkü maliyeti çok. Bak ben ziraatçinin birine 22-23.000 ödedim. Öteki Ziraatçiye 20.000 çıktı hesap, arada da yine 8-10.000 da öyle peşin peşin verdiğim oldu. 5 dönüm seraya ben 70-80.000 lira sadece ilaç parası ve gübre parası verdim teyzem. Bu sene yine iyi kötü naylon idare edecek. Yeni sene bakalım yüze mi yüz elliye kapatacağız üstünün naylonla teyzeciğim. Her şey çok pahalı. Bu devletin gübreyi indirmesi lazım. Mazotu indirmesi lazım dersen bundan seralar herkes bağırıyor ama bunu bir kaile şeye alan yok. Yani eğer bunu yapabilirseniz siz bastırabilirseniz siz Akdeniz Üniversitesi olarak bastırabilirseniz, bunları bizim hakkımızı korumaya çalışın. Böyle olursa seracılık da bitecek kızım sürdürmek çok zor teyzem. Masrafı çok teyzem çok masraf önce biz bir çuval gübre alırdık, bir de bir çuval gübre vermiyorsun ki verdiğinde 5-6 çeşit gübre veriyorsun. Teyzem hesap et bin liradan 5 çeşit gübre verirsen en fazla 10 gün gidiyor. O gübreler en fazla 10 gün, 15 gün değil her suyunda gübre verilir, gübresiz sebze büyümez her suyunda gübre verirsin. Yani bunları eğer bastırabilirseniz bastırın teyzem, yani ilaçların ondan sonra gübrenin, naylonun sera malzemelerinin düşmesi için bunu bastırabilirseniz bastırın teyzem.” (K-21, Kadın, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

“Geçmişe göre hele son bir sene çok sıkıntılı, yani maliyetler çok arttı. Bu sene de donlardan dolayı bazı ürünler pahalı olunca milletin birazı kurtardı yani. Yoksa çoğu kişi batardı yine bu sene dönümü bazında icar zaten burada bizim çoğu icar yapar serası kendine ait olanlar %30’dur, diğerleri komple icar veya ortak yapar. İşte onlar bu sene 30-35’ten aldı çoğu biri para etmezse gider yani mesela işçi sıkıntısı olur. Yani 30-35.000 dönümün icar parası. Yani şu anda dönüm maliyeti 100-120 arası. Bütün her şeyini hesaplandığında işçiliğini falan onun için yani bu sene sebze biraz para etmezse yani 5-6 TL bandında giderse yeni sene icar işi kalkar yani, herkes dörtte bire girer. Valla artık dörtte birle iyi kötü çevirirler, icarcılık biter.” (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

Görüldüğü üzere, Manavgat, Korkuteli ve Kumluca'da çiftçiler, akaryakıt, gübre, tohum gibi temel girdilerin ithâlatına bağımlı hâle gelmiştir. Bu durum, çiftçilerin üretim kapasitelerini sınırlamakta ve karlılıklarını azaltmaktadır. Mazot ve gübre fiyatlarındaki dramatik artışlar hem tarım hem de hayvancılığı ekonomik olarak sürdürülemez hâle getirmektedir. Neoliberal politikaların yarattığı tekelleşme, küçük aile işletmelerini rekabet edemez hâle getirerek tarımsal çeşitliliği ve ekonomik sürdürülebilirliği tehdit etmektedir. Mevcut durum, tarım politikalarının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini açıkça göstermektedir.

3.5.3.4. Bir Kıskaç: Üretim Maliyetleri ve Piyasa Baskısı

Üretilen ürünlerin fiyatlandırmasında yaşanan sorunlara ilişkin bulgular Korkuteli ve Kumluca'da belirgin bir biçimde ortaya çıkarken Manavgat'ta farklı bir durum görülmüştür (M-9, M-Muhtar-3). Bunda hem geçimlik tarımın daha yaygın oluşu hem de üretilen ürünlerin ulusal piyasalara entegre olmaktan ziyade kendi çevrelerinde değerlendirilmesi rol oynamaktadır. Zira katılımcılar elde ettikleri ürün fazlasını ya çevrelerinde ya da pazarlarda kendileri satmakta ya da doğrudan bölgede bulunan otellere satış yapmakta, böylelikle ürün fiyatları üzerinde daha belirleyici olabilmektedirler. Korkuteli'nde üretim faaliyetlerinin sürdürülmesini zorlaştıran olağan dışı maliyet artışlarına katılımcılar göre aynı oranda yükselen alım fiyatları eşlik etmemektedir.

> "Sürekli zararına giden hayvancılık var. Çünkü piyasa şartları senin kendi elinde değil. Süt konseyi fiyatını belirliyor. Sana diyor ki, bir yıl boyunca sütün atıyorum ki 7.5. Bir yıl boyunca böyle gidiyorsun ama peki fabrikanın da yem fiyatını belirle o zaman. De ki fabrikaya da kardeşlerim bir yıl boyunca yem senin de yem fiyatın bu, 350 TL fazlası yok de! E sen benim ürettiğimi belirliyorsun… Etimi, sütümü… zaten üretiyorum ben. Bunları belirledin de ben bundan para kazanacağım. Ama yedirdiğim ham maddeyi mazotu, yemini, gübreyi, elektriği bunları da madem belirle. Çünkü önceden böyle alışmışız. Alışılmış bir düzen vardı. Tamamıyla kalktı. Yani biz önceden yeme 1 TL, 2 TL zam geldiğinde ooo çok para geldi derdik. Şimdi sağ olsunlar yeme bir geldi mi, 30, 40, 50 sıralayıp gidiyorlar arka arkaya. Şahsen sulu bir tarım yapıyor olsam ben bu hayvancılığı bırakırım. Çünkü kazanmıyor. Herkes affedersiniz benim gibi salak değil. Ne kadar kardeşim, al para tarladan al git, sıcak para. Hayvancılık gibi yedirip de arkasına bakıp da ölüm riski yok. Bir yıl sonra alacağım derdi de yok. Sütü veriyorsun 60, 70 gün sonra süt paran gelecek mi diye bakıyorsun. Ama ham maddeyi alırken peşin alıyorsun. Ya da karşılığında bir teminat vererek devam ediyorsun adamla. Şimdi o vadeli işlerde kalktı artık tamamıyla. Tamamı nerdeyse peşine dönecek bir dereceye geldi." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

Anlatılar piyasa dinamiklerinin bireysel üreticiler üzerindeki kontrolsüz etkisini vurgulamaktadır. Piyasa koşulları ya da düzenleyici kurullar tarafından belirlenen fiyatlar, çiftçilerin ekonomik özerkliklerini sınırlamakta, ürün ve girdi maliyetleri arasında dengesizlik

yaratmaktadır. Çiftçiler, satış fiyatlarının yanı sıra girdi maliyetlerinin de sabitlenmesini talep etmektedirler. Bu durum, tarım politikalarının çiftçi gelirlerini koruma konusunda yetersiz kaldığını ve piyasa güçlerinin çiftçilik pratiğini nasıl zorlaştırdığını ortaya koymaktadır. Katılımcılar kontrolsüz bir biçimde artan girdi fiyatları ile bu artışı gözetmeyen satış fiyatlarının kıskacında ayakta kalmaya çalışmaktadır.

> "Maliyetler. Maliyetler her geçen gün artıyor. Bu artış bizim ürettiğimiz ürüne yansımıyor. Örnek veriyorum ürettiğimiz ürün artıyor mu? Misal yani maliyetler %200 artıyor. Ürettiğimiz ürünün fiyatı %100 artıyor. Bizden aldıkları süt farklı, reyonda peynirin fiyatı farklı. Ya şöyle bir durum var. Üreticinin elinden çıktığında ucuz. Tüketiciye varınca da çok pahalı. Biz maliyetine bazen hatta süt konusunda maliyetinin altına satış yapıldığı çok oluyor. Mecburen, ama tüketiciye çok pahalıya ulaşıyor, reyondaki fiyatları da takip ediyoruz. O da çok pahalıya ulaşıyor gıdaya." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Yani 2000 yıllarında sattığımız fiyata hala elma satıyoruz. Renk olmadığı için ihracata da gitmiyor. İhracata gitmediği için rakamlar düşük. Mesela ihracata giden meyveler son zamanlarda mesela Nisan Mayıs'ta 1 dolardan yani 16-17 liradan gitti. Bu rakamın 8-10 hatta 12 lirası çiftçinin eline geçti. Şimdi bu adam elmayı keser mi kesmez. Para kazanıyor. Ama elmayı 2 lira, 3 liraya versen ne yaparsın, kesersin? Çünkü her sene zarar ediyor. Zarar ettiği için kesti yani onu vatandaş." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

> "Süt para etmiyor. Şimdi şöyle fabrikalar satıldı bütün. Yem fabrikaları devletten çıktı. Burada kontrol devletten gitti. Yani süte 10 kuruş bir zam gelirse yeme 20 kuruş zam geliyor. Yani bir kilo süt, bir buçuk kilo yem alması gerekiyor. Şu anda biz paritede kafa kafaya gidiyoruz. Yani üreticinin para kazanması için bir kilo süt sattığı zaman bir buçuk kilo yem almak durumunda. Bunu alamıyorsa? Bir kilo süte bir kilo yem alıyorsa bunun para kazanmasının mümkünatı yok. Kafa kafaya gidiyor zaten. Daha önce şimdi bankada memurlarla işte görüşüyorduk biz, … bizim maaşımız bir inek yapmıyor derlerdi. Hatta bir arkadaş bıraktı İmrahor'dandı köyden. Hayvancılık yapmaya başladı. Bankadan ayrıldı yani o dönem. Neden? Çünkü hakikaten yani o zaman üretici para kazanıyordu. Kazandı da yani. Yem o zaman şöyleydi, süt 2 lira yem 1 liraydı. Yani süt 4 liraya çıktı yem 2 lirada kaldı. Üretici de öyle para kazandı zaten. Şimdi eşitiz kafa kafaya. Ama o zaman 2'ye 1'di. Yani adam birini yeme veriyordu, birisi kendine kalıyordu. Şimdi zaten ikisi de kafa kafaya gitti." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

> "Hatta bir haftadır elma hasadımız var, yaz elması ve bunu satamadığımız için dün 1,50 liradan meyve suyuna verdik. Geçen hafta Antalya'ya gittim sağlık için, Antalya pazarında on lira ama burada hale götürdüğünde sana üç lira diyor. Bir sandık 7,50 lira, sonra hal %18, %20 kesiyor, benim nakliyem, mazotum, işçim derken oraya üç liraya versem zarar. En iyisi ağacın meyvelerini çırpalım dedik, dibine döktük, bakırları doldurduk. Bugün meyve suyuna dört ton gönderdik, maliyeti düşük olduğundan böyle yapmayı tercih ettik. Hiç olmazsa sandık maliyetinden kurtulduk. Küçük sandık 7,50 lira, 10 kilo elma alıyor. Bir de tartılırken elma fiyatından hesaplandığı için 7,50 liraya alıp, 3 liraya satıyorsun. Böyle bir

adaletsiz düzen var, ben de biraz asi, isyankâr kalıyorum böyle şeylere, benim yiyemediğimi onlar da yemesin dedim, meyve suyuna verdim." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Çiftçilerin fiyatlandırma güçlükleri, neoliberal politikaların tarım sektöründe nasıl derinlemesine etkiler yarattığını göstermektedir. Çiftçiler, ürettikleri ürünler üzerinde fiyat belirleme yetkisine sahip olmadan, piyasa koşullarına ve tüccarların insafına mahkûm hâlde, ekonomik bir adaletsizlik içinde faaliyet göstermektedirler. Bu durum, ürünlerini adil bir karşılıkla satamayan çiftçilerin mali sıkıntılar yaşamasına neden olmaktadır. Katılımcılar bu durumu, "tüccarlara yem olmak" (L-2), "tüccarın iki dudağı arasında olmak" (L-20) şeklinde çarpıcı bir biçimde betimlemektedir. Özellikle kadın çiftçiler, hem cinsiyet rollerinden kaynaklanan toplumsal engellerle mücadele etmekte hem de pazar yerinde eşit şartlarda yer alamamaktadırlar. Bu çerçevede, neoliberal politikaların tarımda büyük ölçekli işletmeler lehine işlediği, küçük üreticileri ve aile işletmelerini marjinalize ettiği açıkça görülmektedir. Çiftçilerin yaşadığı bu zorluklar, tarım politikalarında köklü değişiklikler yapılmasının gerekliliğini ortaya koymakta, yerel ve ulusal düzeyde daha adil ve sürdürülebilir tarım politikaları geliştirilmesi zorunluluğunu vurgulamaktadır.

"Yani hem çok masraflı bir meyve (armut). Ekim ayına kadar besliyorsunuz, ilacını gübresini veriyorsunuz, suyunu veriyorsunuz. Satış da ona göre çok düşük. Maliyet çok yüksek satış çok düşük ve tüccara mahkumsunuz. Satış için de tüccarın iki dudağının arasından çıkana bakıyorsunuz. Ne derse ona veriyorsunuz. Almıyorum dediği zaman sandık alıyorsunuz, çok yüksek fiyatlı sandık. Sandığı, kâğıdı, toplamayı kendiniz temin ediyorsunuz. Sonra soğuk havaya veriyorsunuz. Geçen sene ve birkaç senedir öyle yapıyoruz. Soğuk havaya koyuyoruz. Soğuk hava parası ödüyorsunuz. Tüccar gelip oradan alıyor. Yine ne oluyor, yine aşağı yukarı aynı fiyata alıyor. Şimdi tüccar da o sisteme geçti. Başından alınırdı eskiden, şimdi başından almıyor, toplasın soğuk havadan alırım diyor. Soğuk havadan alıyor. Tabi ki sandık maliyeti de bize yükleniyor soğuk hava maliyeti de bize yükleniyor. Satışta çok büyük sıkıntı var. Ben kendi açımdan söylüyorum. Bir de kadın olduğum için şöyle oluyor. Satışta da yani bir ortama gireceksiniz, oturacaksınız işte orada çay kahve içeceksiniz, gelen tüccarı götürüp göstereceksiniz herhalde öyle oluyor biraz da. Şimdi ben kendimi duyuramıyorum, kendi bahçemi duyuramıyorum. Çünkü ben bir kadın olarak yani ne kahvede oturabilirim ne de uzun boylu bir yerde oturabilirim. O yüzden ben kadın olarak sıkıntı çekiyorum. O yönden satış yönünden çok büyük sıkıntı çekiyorum." (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

"Atıyorum biz armut yetiştiriyoruz, armut bizim burada 3 TL, İstanbul'da 13 TL. Biz ne kazanıyoruz bundan? Bundan aracı kazanıyor. Tüccarlara veriyoruz sen bir sene çalışıyorsun. Tüccar 3 günde senin üç mislini alıyor. O da ne etsin… Geçen sene biz burada armutçuluk yapıyoruz mesela. Bursa'da ihracatçı bir bayan var. Mal verdik 11. ayda bir tır mal Bursa'ya 6.500 TL'ye gidiyordu. Şubatta kaça gitti biliyor musun kızım? 13.500 TL'ye gitti. Yani nakliye, mazot yani geliyor yine mazota dayanıyor. Bizim

malımız İstanbul'da çok para ediyor gibi görünse de çiftçinin elinden sıfıra çıkıyor, sıfıra çıkıyor. Bu sene güzün armut toplandı. Hizar motorları girdi ovaya, bu sene umduğu fiyat olmazsa yarısını daha keser. Herkes kesiyor ağacı. Para kazanamayınca ne edecek? Ben geçen sene armut verdim, bir kuruş para almadım daha. Senetlerim protesto oldu, duruyor, avukata vereceğim şimdi iki üç gün sonra. Yani ben nasıl ayakta duracağım? Benim ilaç borcum bir gün geçti mi adam icraya veriyor. Ne edeceğiz? Geliyoruz evden bir tane mal satıyoruz, ilaç borcumuzu ödüyoruz. Ama bizim tüccarlar kaşınıp geçiveriyor." (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

"Diktiğimiz kaysıları da ister istemez tüccarlar alacak bizden. Yine teslim olacağız. Yine onlara kurban olacağız. Tabi şu anda 30-40 dönüm bahçe yapmış durumdayız. 40 dönüm bahçe beşer ton verse atıyorum 200 ton. Bu rakamı ister istemez tüccar bitirecek." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Biz inek etini 70 liraya dana etini 100 liraya biz satıyoruz. Şehirde adam 200 liraya satıyor o da zarar ediyorum diyor. Biz 18 ay-20 ay bakıp da satıyoruz 100 liraya. O mesela bir hafta içinde eritiyor, 100 liraya ben de zarar ediyorum diyor. Ortadaki tefeciler mi kazanıyor bilmiyorum. Onlar da biz de zarar ediyorsunuz. Nasıl olur bilmiyorum." (L-33, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Öte yandan devletin tarım ve hayvancılık alanında oynadığı düzenleyici rolün azalması, özellikle Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) gibi kurumların etkinliğinin sınırlanması, piyasada tüccarların etkisini artırmış ve fiyatlandırma üzerindeki tekellerini pekiştirmiştir. Çiftçiler, ürünlerini adil bir fiyatla pazarlayamamakta, tüccarlar arasında yapılan anlaşmalarla alım fiyatları düşük tutulmaktadır. Bu durum, çiftçinin üretimden elde ettiği geliri azaltmakta ve onları ekonomik olarak savunmasız bırakmaktadır.

"Ofisleri (TMO) kapattılar aşağı yukarı 10 senedir biz tüccarlara yem oluyoruz. Tüccarlar kendi aralarında oturup toplantı yapıyorlar, bir karar veriyorlar. Biz şu paradan fazla almayalım. Ama devlet buna müdahale edebilir. Çiftçinin de imkânı zor kısıtlı. Stokçular şunlar, bunlar para kazanıyor, çiftçide kalmıyor. Hayvancılıkta da aynı şekilde tüccar üzerinden dönüyor." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Daha karlı nasıl satabiliriz ki? Tüccara haber ediyoruz, buraya gelip de alabiliyorlar veya kendin de götürebiliyorsun. Ha toprak mahsulleri ofisi her sene buraya açıyordu ofisini buğdayın olsun, arpanı olsun mesela tüccardan bir kalite bir tık daha üstüne alabiliyordun. Ama kaç yıldır da ne toprak mahsulleri açtı, ne bakıldı, ne görüldü." (L-3, Kadın, 49, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Katılımcılar, tüccarlar ve aracıların piyasayı manipüle ettiğini, kendi aralarında fiyatları sabitleyip çiftçinin elinden ürünü düşük fiyatlarla aldıklarını belirtmektedir. Bu süreçte, devletin piyasaya müdahalede bulunmaması veya yetersiz kalmış destek mekanizmaları, çiftçilerin yaşadığı ekonomik baskıları daha da artırmaktadır. Ayrıca, devletin belirlediği

fiyatlar genellikle tüketici lehine ayarlanmakta, üreticinin maliyetlerini ve yaşam koşullarını göz ardı etmekte, bu da tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmaktadır.

> "Süte geldi mi devleti yıpratıyor yeme geldi mi el koymuyorlar. Sanayici devamlı sanayici aslında 10 TL yapalım dediler sütümüzü Tarım Bakanı yapmadı. Geçen gün ben yanındaydım bir sanayicinin Bucak'ta. Biz sürekli mücadele veriyoruz ama devlet istemiyor, dedi. Ben sütün çıktığını istiyorum çünkü inek kesilmesin dedi adam. Ben bu tesise 350 milyon masraf ettim, dedi. Siz biterseniz bu tesis nasıl çalışacak, bir dünya işçi var, dedi. O işçi ne olacak işsiz kalacak, dedi. (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Tüccar yiyor bizi. Tüccar sömürüyor bizi. Ama mecburuz tüccara vermeye biz. Kendi kendimiz o ürünümüzü 50 ton, 60 ton, 100 ton ürünümüzü tek başımıza satamayız. Biz tüccara mahkumuz. Niye tüccara mahkûm olalım? Niye devlet bu işe el atmıyor. Bizim ürünümüzün satışını yapmıyor fiyatlandırmıyor? Tüccarlar birlik oluyor, konuşuyor. Ürünü bu sene armudu şu fiyattan alalım ki, bu yöre armutçu. Şimdi armudu herkes kesiyor, şeftali dikiyor ama şeftalide geçen sene ellerinde patladı. Satamadılar. Satanlar da parasını alamadı. Böyle düzensizlik olur mu? Niye çiftçiyi düzenlemiyor, niye planlamıyor? Mademki burası armutçu o zaman armudu yöresi olsun, armut piyasası olsun. Çiftçi şaşkın." (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Dediğim gibi biz ürettiğimizin fiyatını belirleyemiyoruz zaten. Sağ olsun devlet geliyor belirliyor. Devlette tabii ki o da doğru. 10-15 milyon üreten, 70 milyon tüketen varken. İllaki tabii ki 70 milyonu düşünecek 10 milyonu düşünmeyecek. O 70 milyona hitap edecek ama ne yazık ki o 10 milyon da kalmayacak elinde." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Fiyat istikrarsızlığı, belirsizlikler ve devletin azalan rolü neticesinde çiftçiler tarımdan giderek soğuduklarını ve uzaklaştıklarını vurgulamaktadır.

> "Bir istikrar yok mesela. Genel olarak et ve süt fiyatında istikrar yok, hazırlığımızı yapıyoruz. Tamam bu şartlarda kalırsa bütün girdilerimiz bu sabit fiyatlarda kalırsa para kazanacağız diyoruz, ümit ediyoruz, derken piyasa allak bullak oluyor. Şimdi süt 7 buçuk lira toptan satışı, 7 buçuk liraya göre şu an ham maddemizi yapsak fite fit geliyor zaten. Şu an aldığımız yemle mesela. Geçen seneye nazaran yem %300 oranında arttı. 6 aylık süreç içinde. Hazırlığını yapan adam ne yaptı? Süt artmadı. Ne yaptı? Sıkıntıya girdi. Bu sefer hayvanını sattı, yemini aldı. Hayvanları aç bırakmamak için. İstikrar yok. Küspe yükseldi. Yani deseler ki şuna da karşıyım. Tamam arpa 10 TL olsun, saman da 10 TL olsun deseler ki bana ama senin etin de bir üretim dönemi boyunca arpan 10 lirayı geçmeyecek, saman 10 lirayı geçmeyecek. Farazi konuşuyorum yine, sütün de şu fiyat olacak. Herkes kendini ona göre ayarlar. Doğru mu? Ya istikrarın olmadığı bir ülkedeyiz. Yani bugün aldığımız en basitinden 110 liraya yem alıyorduk. Ben kurban işi yapıyorum. 3 ayın içinde 110 liradan yem alıyorduk mesela 380'e çıktı yem. Nasıl satış yapacaksın, nasıl ekonomini devir daim edeceksin. İstikrarı olsa mazot da 30 olsun, o da önemli değil ama istikrar olmalı yani." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

"Kaysı, şeftali suyu 2 lira olmuş. 2 lira. Benim gördüğüm dünyada 2 liraya hiçbir şey yok. Bir demet maydanoz 5 lira. Ama meyve suyu iki lira. Tekelleşmiş, bir kişi alıyor. 7 lirayla başladı, 2 liraya kadar düştü. Onu toplatmaya tuttuğunuz işçiye 200 lira veriyorsunuz düşünün yani. Şimdi bunları aslında size söylememizin bir anlamı yok, siz bir şey yapabilecek değilsiniz. Bunu siyasilere söylememiz lazım. Ama siz şunu bilin, köylü her gün tarımdan uzaklaşıyor, ana özetimiz bu. Yani imkânımız da olsa yapamayacağız." (L-21, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Tabii o çiftçiden kat kat fazla kazanıyor. Atıyorum senden 5-6 liraya alıyor. 3 Euro'ya 4 Euro'ya sattığı yerler oluyor. Biz takip ediyoruz. Yani bizim elimizin nasırı kalıyor, aracı bizden kat kat misli kazanıyor. Ama o da olmasa daha kötü. Bunları artırmak gerekiyor. Bir tane değil de birkaç tane olsa fiyatı yükseltebiliriz biraz. Ankon kayısı 7 liradan başladı 2 liraya düştü. 2 lirayken de fabrika aynı konsantreyi yapıyor. 2 lira bak işçinin emeğini bile karşılamıyor. 1 ton kayısıyı zaten 4-5 kişi anca toplar. Onu da yevmiyesini koysan anca denk gelir." (L-27, Erkek, 57, Lise, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Bazı katılımcıların bu kıskaçtan kurtulmak daha avantajlı fiyatlara ürünlerini satabilmek adına farklı yöntemlere başvurduğu görülmektedir. Örneğin L-28 ürettiği meyveleri soğuk hava deposunda bekleterek fiyatın oturmasını beklemekte, L-6 ürettiği yağ oranı yüksek sütü kooperatife değil özel bir şirkete satmakta, L-27 ve L-28 ise ürünlerinin bir bölümünü ihracata yollarken kalanını turistik pazarlarda kendisi satmaktadır.

"Soğuk havaya koyuyoruz. Fiyatını bulduktan sonra da koymuyoruz. Erik türünü hep satarız. Direk tüccara satıyoruz. Bu sene de sattık gibiydi, olmadı çok düşmüş erik fiyatları. Yarın kendimiz toplayacağız. Kısık… Buzhaneye koymamız 1,20 TL olmuş. Bunun üstüne bir de kardan şeyini hesaplıyoruz. Eğer şimdi koyduğumuzda 8 TL'ye verirsek gelecek yine bize 4 TL'ye 5 TL'ye… Alıcı kâr ediyor, yetiştirici zarar ediyor." (L-28, Kadın, 65, İlkokul, Çiftçi)

"Yok ben Bucak'ta özel bir firmaya veriyorum. Onlar gelip alıyorlar. Mecbur memnunum yani eli mahkûm. Ben kooperatife versem en az 200-300 kesinti olur. Ama burada kesinti yok, ancak devlet kesiyor. Benim ineklerin yağ oranı yüksek. Herkeste yok, aramayla da bulunmaz, millet heves etmiyor alıcısı da yok." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Pazarlamayı kendimiz yapıyoruz. Toplamasını sınırlandırıyoruz birinci ikinci kalite olarak. Bazen ihracatçı var buradaki kooperatifte. İhracata yarayanları birinci kalite olanları ona veriyoruz. Kaliteli mala müşteri aramıyoruz. Adam bu şekil olanları getir diyor. İyi fiyat de veriyor (L-27, Erkek, 57, Lise, Çiftçi-hayvancı-emekli)

"Biz çalıştığımız müddetçe Suzan Hanım her dönem çalışıyoruz karşılığını da alıyoruz. Yani 3-5 kuruş. Biraz da kendimiz pazarladığımız için. Haftada iki günüm Alanya'da geçiyor, orada pazar yerimiz var. Kendimiz pazarladığımız için değilse kurtarmıyor. Burada tüccara veriyorsun. Mesela geçmiş yıllarda

> oldu, adam kendini alıştırdı, ilk aldığı zamanlar ödemeyi yaptı, yaptı. Son seferde, o zamanın parasıyla 13.000 liraydı. Şimdi tonlarca armut… Öyle çok paramız da gitti… Kendin pazarlaman bu anlamda büyük avantaj. Vurup gidiyor bazı adam, bazen önce veriyor, veriyor, alıştırıyor erik paramız gitti öyle kaç defa… Yani bu arz talep meselesi Suzan Hanım. Şimdi kayısıyı 15 TL'den almaya başladılar. Bir anda çok çıktı 6 liraya kadar düşürdüler ama biz bunu pazarda, genelde toptan, orada pazarcılık yaparak götürdüğümüz için, ben toptan başkalarına da veriyorum. Yine 15 TL'ye verdik. Ben pazara çıkıyorum, pazarcılık yapan Alanyalılar da var onlara devrediyorum o şekilde. Tezgâhım da var açıyorum, kalanını da devrediyoruz. Kalan mallar oluyor. Mesela ikinci kalite mallar oluyor. Onları pazarda değerlendiriyorum. Her hafta götürüyoruz mesela adam buradan telefonla bana ulaşıyor perşembe günü gidiyoruz. Abi bana 50 kasa kayısı sat, 10 kasa armut at diyor. Ben ona göre götürüyorum buradan. Pazarda satıyoruz. Bir de para nakit dönüyor Suzan Hanım, o avantajı var. Öbür toptan verdiklerimiz de bu hafta dönmese 2-3 hafta içinde dönüş yapıyor. Burada kooperatif almıyor zaten. Yani kooperatif mesela geliyor burada kooperatifin ceyran parasını işte belli bir kısım para ödüyor, alıyor malı köylüden depoya koyuyor, oradan işletiyor, tıra sarıyor, ihracat gidiyor, o şekilde yani. Kooperatif almıyor sadece aracı oluyor. Kooperatif şu oluyor sadece mesela bizim kışlık ürünlerimiz var ya elma, armut. Mesela kışın Eylül ayında toplanıp konuyor o zamandan haziran ayına kadar satıyoruz. Onun depolamasını yapıyor kooperatif." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Kumluca'daki bulgular da Korkuteli ile paralel olmakla birlikte ürün dayanıklılığı ve ihracat imkânı açısından bazı farklılıklar göstermektedir. Kumluca'daki çiftçilerin yaşadığı fiyatlandırma sorunları, neoliberal politikaların tarım sektöründe nasıl etkili olduğunu ve çiftçilerin pazar koşulları karşısında ne denli çaresiz kaldığını açıkça göstermektedir. Çiftçiler, taze ürünlerini zamanında pazarlamak zorunda oldukları için, fiyatlar üzerinde herhangi bir etkiye sahip değillerdir. Ürünleri, eğer zamanında satılmazsa değerini hızla kaybedebileceğinden, çiftçiler tüccarların belirlediği fiyatlara mahkûm durumdadırlar. Bu da arz ve talep dinamiklerine bağlı olarak değişen piyasa koşullarında çiftçilerin elinin zayıflamasına yol açmaktadır. Devletin tarım sektöründen çekilmesi ve piyasa mekanizmalarına daha fazla alan açması, çiftçilerin pazarlama süreçlerinde daha pasif bir role itilmelerine neden olmuştur. Çiftçiler, maliyetleri arttığında bu artışı ürün fiyatlarına yansıtamazken, buna karşın girdi maliyetleri düştüğünde piyasa fiyatlarının hemen düşmesi gibi bir durum da söz konusu değildir.

> "Yani şunu bilmek lazım bizim burada çiftçilerimizin kesinlikle fiyat üzerinde herhangi bir etkisi yok çünkü taze ürünü siz hale satmak zorundasınız. Satmazsanız ertesi gün yeni ürünler gelecek yığılacak. Bunu depolama, saklama imkânınız yok olsa dahi çok kısıtlı 3 gün ama o arada ürün hale gelmeye devam eder dolayısıyla içinden çıkılamaz bir hal alır günü gününe yaptıkları için. Bizim çiftçilerimizin afet olsun da bunu fırsat bilelim 5 liralık malı 10 liraya satalım gibi bir imkânı yok. Arz talep meselesi." (Kumluca Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> "Ne yazık ki bir bilgi kirliliği var kış döneminde sebze fiyatlarının yükselmesi ile ilgili bir program yapmış Antalya'dan bir gazeteci bana ulaştılar. Ben de konuştum. Maliyetlerin artışının pazara yansımasından bahsediyorlar. Dedim ki mümkün değil, keşke öyle olsa. Ben üreticiyim. Türkiye'deki sebze fiyatları keşke girdi maliyetlerine bağlı olsa Türkiye'de tarımın bir problemi kalmaz. Yani girdiler yükseldikçe fiyatlar yükselse, düştükçe de fiyat düşse. Bu zaten bizim en güzel yöntem ve yol. Pazarcılar derneği başkanı, ziraat odası başkanı, komisyoncular derneği başkanı falan toplamış bunu iddia ediyorlar. Ben de oradaki arkadaşların söylediklerine katılmıyorum. Bunun nedeni tamamen hava şartları ile alakalı. Bu üretim döneminde ürün kıtlığı var. Arz ve talep dengesi de bunu bozdu. Ne yazık ki ihracat kalemi dünyadaki bu gıda krizinden dolayı çok fazla Türkiye'ye yüklendi artı euro dolar yüksek Türkiye'de. İyi bir pazar Türkiye ihracat anlamında, bu yüzden talep de çok. Bunun sebebi budur. Bunu lütfen not alın, 1 ay sonra girdi fiyatları düşmeyecek ama sebze fiyatları tabana inecek. Neden arz yükselip talebin üstüne çıkacak. Ki öyle de oldu. Domateste geçen hafta üreticiler halde protesto ettiler fiyatları. Halbuki gübre fiyatları düştü mü, hayır, hatta %30 daha fazla arttı. Bu tamamen arz talep dengesi ile alakalı. Konuşacağımız şeyler bir temele otursun diye anlattım bunları." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

> "Bu sene 20 liradan aşağı yiyemez kimse portakalı. Maliyet artarken karlılık da artmıyor. Artsa sıkıntı yok, niye şikayetçi olayım ki?" (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Masraflar bizim çok çoğaldı mesela ben geçen sene 400 TL'ye aldım gübreyi bugün 1.300 TL diyorlar. Bozuk, iyi gübrelenmemiş, iyi bakılmamış, hırpalanmış mesela hasar görmüş sebzeyi getirip de kendi piyasamızda bozacağımıza düzgün yapalım mesela 500.000 ton mal gideceğine 300.000 ton gitsin ama güzel geçsin, 3 liraya satacağımıza 10 liraya satalım. Bizim giderimiz de çok pahalı oldu. Aynı kârlılıkta satamıyoruz. Adam diyor ki ya mesela biz dönümü yüzün altında almazsak yani istediğimiz hedefe ulaşamadık diyoruz. Bireysel mantığı ortadan kaldırmak gerekiyor." (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

Katılımcılar, devletin pazar mekanizmalarında daha aktif bir rol almasını ve fiyat istikrarını sağlamasını talep etmektedirler, bu da neoliberal politika karşıtlığına dair önemli bir vurgudur. Çiftçiler, tarım ürünlerinin fiyatlandırılmasında devletin belirleyici bir rol oynaması gerektiğine işaret etmekte, arz-talep dengesine dayalı serbest piyasa mekanizmasının yerine, daha düzenleyici ve koruyucu bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Çiftçiler, tarım politikalarının, üreticilerin maliyetlerini ve piyasa fiyatlarını dikkate alacak şekilde yeniden şekillendirilmesini istemektedir. Böylelikle hem üretici hem de tüketici için daha adil ve sürdürülebilir bir piyasa ortamı yaratılabilir.

> "Yani atıyorum biz ürünü domatesi 30 liraya satmayalım ama 2 liraya da satmayalım mesela. Yani onu bir devlet kontrol altına alabilirse, bakanlarımız, devlet büyüklerimiz bunu düzenlese belki yaşam standardımız daha iyi olacak. Şimdi biz yani yetiştirdiğimiz ürünün maliyeti şu anda bizde 1 kilo malın ürünü 8-10 liraları bulur oldu. O ürünü biz şu anda 4 liraya 5 liraya satıyoruz şu dönemde mesela Elmalı'da da aynı şeyi yapıyorum. Elmalı'da da ticaret yapıyorum ama çiftçinin yaptığı maliyetten

düşüğüne ürün satıyoruz. Niye, alıcı yok, arz talep yok. Arz talep olmadığı için bunu bu şekilde satmak zorundasın. Yani bize bir çiftçiyi destekleyen bir program olup da yani bunu alt fiyat şudur, üst fiyat şudur diye bir çalışmalar veya kaç bin Türkiye'de çiftçimiz var. Belki 10.000.000 çiftçimiz var. 10.000.000 çiftçinin sen şunu böyle dikip programlayıp da herkesin arz talebe göre ne Türkiye'den ihracat yapılmış ne yenilmiş, iç piyasada ne tüketilmiş onlar programlanarak dikim yapılır da fiyatla da bir alt fiyat üst fiyat böyle aralıklarda satılabilir veya ürünü yani almadığı zaman yani kalkmadığı zaman bir devlet tarafından destek gelirse biraz daha çiftçi seviyesi korunmuş olur. Ama yani bunun önüne bir yerde devletin bir şekilde geçmesi lazım, diktiği ürünü 3 aşağı 5 yukarı ortalama bir fiyattan satması lazım bunu devletin koruma altına laması lazım ya da ürünü diktirmemesi lazım ya da sen şunu diyeceksin demesi lazım. Mesela adamın kayıtlı kaç dönüm yeri var, 10-20 dönüm yeri var, 5 dönüm 3 dönüm yeri var yani bunlar bir program alınmadığı sürece sıkıntılı. Yani bunu en kötü şartta serbest piyasada mesela 10-15 liraya satılacak denmesi lazım ki yani çiftçi onu satıp kendini korusun. Dikiyor kaç paraya satacağı belli değil girdi çok fazla. 200 liralık gübre 1.000 lira oldu, sezon bitiyor domatesler 3 TL oluyor, maliyeti domatesin 8 TL şu anlarda, zarar ediyor. Bunun için biraz vahim çiftçi." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

"Tabii tüketici de mağdur burada, aynı şeyden tüketici de dert yanıyor. Sen gitsen İstanbul'daki tüketiciyle konuşsan, o da aynı şeyi söyleyecek sana ama burada aracı var bir de yani, aracıyı devreden kaldırmadıktan sonra ne üretici de para var ne tüketicide para var. Arada ezilen üreticiyle tüketici oluyor. Arada ezilen biziz. Bizden buradan kalkıyor ama bir de aracı giriyor. Adam buradan domatesi 5 liraya alıyor, İstanbul'da 20 liraya satıyor ya. Tüketici orada alamıyor, yapamıyor. Kaç para aldın sen bunu desin, faturasını bir göreyim şunun desin. Her yerde bu fiyat düzelecektir yani ama bunu neden devlet yapmıyor, belediye yapmıyor bilmiyorum bunu yapmıyorlar. Hiçbiri yapmıyor bunu. Bunu yapmaları gerek ki millet de ezilmez o zaman. Artı bunu sadece bizde değil yani. Her şeyde sorması gerekiyor. Gübrede de sorması gerekiyor. Kömürcüde sorması gerekiyor, hepsini sorması gerekiyor. Kaç paraya aldın, kaç paraya satıyorsun sen bunu demesi gerekiyor." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Öte yandan fiyatlandırma sorunları, sosyal adalet ve tarım sektöründeki yapısal dengesizlikleri açıkça göstermektedir. Çiftçiler, piyasa güçleri ve aracıların baskısı altında, ürettikleri ürünlerin fiyatlarını belirleme yetisinden mahrum bırakılmış durumdadır. Bu durum, sosyal adalet açısından ciddi endişeler yaratmaktadır çünkü küçük üreticiler, ekonomik değer zincirinde adil bir pay alamamaktadır. Özellikle, hükümetin ve ilgili yasal düzenlemelerin, çiftçilerin lehine olacak şekilde yapılandırılmaması, çiftçilerin maruz kaldığı ekonomik baskıları arttırmaktadır. Hâl yasası gibi düzenlemelerin potansiyel faydaları, pratikte çiftçilere yeterince yansımamakta; aracılar ve tüccarlar, ürünlerin üzerinden yüksek kârlar elde ederken, çiftçiler düşük gelirlerle mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Bu, çiftçilerin ekonomik zorluklarla baş etme kapasitelerini sınırlamakta ve onları sürekli bir ekonomik belirsizlik içinde tutmaktadır.

> “Hükümete neden suç buluyorsun derseniz, şundan dolayı; bir ay önce, Elmalı'da domates fiyatları altı, yedi lira, biber fiyatları da on üç liraydı. Sonra şöyle bir haber geçti, hal yasası çıkacak mı? CNN Türk'te bir de NTV’de her gece, on beş, yirmi dakikalık sürelerde haberi duyurdular. Ne değişti biliyor musunuz? Pazartesi günü üç ton domates götürdüm hale, kilogram fiyatı on iki liradan satıldı. Çarşamba günü de üç ton domates götürdüm, kilogram fiyatı altı liradan satıldı. Salı günü ne oldu? Bir haber çıkarıyorlar, hal yasaları çıkınca bunların ekmeği kesilecek. Tüccar almıyor, altı liraya verirsen alırım diyor. İki gün önce on iki liraydı bu. Tamam, sen benden altı liraya alıyorsun, bunun İstanbul’a maliyeti on lira, neden yirmi liraya satıyorsun? Bu düzen değişirse her şey güzel olabilir, düzeni kendimizin değiştirme şansı da yok, yer fiyatları çok yüksek. Yüz dönüm yerin olmuş olsa kendin yapabilirsin. M… A…, bunlar iki kardeşler, Kumluca'da yetmiş dönüm civarında yerleri var, şu anda ihracat yapıyorlar. İhracatı kendi seralarından yapmaya çalışıyorlar. Bunu yapabilirsin, ancak yüz bin metrekare yerin olması gerekiyor, bütçen olması gerekiyor. Çünkü yanındaki çalıştırdığın işçi giderlerini falan belli bir yere kadar sübvanse etmen gerekiyor.” (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

> “Hal yasasında şöyle bir şey var; ürünleri halciye götürüyoruz ya, halci, bizden aldığı fiyatın üzerine %11,44 ile %13,44 arasında kâr koyuyor ama bunu bizden kesiyor. Bunu tüccara veriyor, tüccar da kâr koyuyor. Tüccar İstanbul'a gönderiyor. Orada üzerinde bir kâr daha ekleniyor. Hal yasasında da şöyle bir şey var, direkt pazarda gidip satabilirsin diyor, ya da marketlere direk verebilirsin. Aracı yok. Ama buradaki sistemde halciye götürüyorsun halci bizden kesiyor. Bu adam bir aracıya veriyor o Antalya’ya gönderiyor, Antalya İstanbul’a gönderiyor derken bir sürü ekmek yiyen var bu işten. Hal yasasını kaldırdım dediğin gün, o rahat rahat Porsche ile, BMW ile burada gezenler var ya… Biz el arabası ile geziyoruz onlar bizim üzerimizden para kazanıp böyle arabalara biniyor. Dolayısıyla bu insanların yiyeceği pasta dilimi kalmamış oluyor. Bu pasta da bize yansır. Yarın, bir gün bu iş bittiği zaman o adamların hepsi aç kalır, ama çiftçiler yoluna devam eder ama şimdi gittiğin zaman seni beğenmezler. Halciler de diyor ki kaldırırsan biz aç kalırız, adamlarda yer yurt da yok. Bazıları gitmişler, nerede emlak değeri yüksek, imara açık yer varsa almışlar, ama içinde sera kurulu değil, ne yapacak bu adamlar? Kumluca’da elli tane halci varsa, ancak üç, dört tanesinin seraları var. Hemen, mal satılmıyor adı altında, piyasayı düşürüyorlar. Burada da çiftçinin hakkını savunacak olan Ziraat Odası mı? Evet, o nerede? Yok, yani hepsi birbirine bağlantılı.” (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

Kumluca’da görüşülen katılımcıların bu bağlamda bir diğer dezavantajı da kuru mahsule ya da meyveye kıyasla daha dayanıksız bir ürün üretiyor olmalarının dayatılan fiyatlara razı olmaları üzerinde yarattığı etkidir. Çiftçiler bunu vurgulamak adına yaptıkları işi “çürükçülük” olarak adlandırmaktadır.

> “Ya şöyle bir şey vardı mesela İstanbul’da, Ankara’da halk bağırıyor, domates çok pahalı falan, pahalı değil kardeşim bu, pahalı değil. Domates 15 TL, çok para değil, bunun maliyeti var. İnsanlar bunun maliyetini bilmek zorunda değil. Ama atıyorum şu telefona sen 20.000 TL para veriyorsan kardeşim, 15 lira domatese ver yani haftalık. Ama şimdi mesela, halk burada yani hepsi değil de bazı kesimler hükümeti, devleti suçluyor. Devletin yapabileceği, bizim yaptığımız iş çürükcülüktür bizim işimiz… Yani

bu mal çürür, çürükçülüktür. Çürükçülüğün önüne kimse geçemez. Sen domates alıyorsun evine, bu çürümüyor mu, biber alıyorsun çürümüyor mu? Buna çürükçülük denir, yani çürüyen mal alıyorsun. Yani bir kabuklu mal almıyorsun, fındık almıyorsun, fıstık almıyorsun, senin aldığın çürük, çürüyebilir yani. Yani söylediğin mantıklı değil mi? Siz evde oturuyorsunuz, eşinize yazıyorsunuz ya da söylüyorsunuz, işte bir kilo biber al, burada hiç kimse senin kolunu tutup da 1 kilo alacağın bibere 2 kilo alacaksın kardeşim diyor mu sana, bunu diyemez. Sen istersen öyle alırsın. Yani bu ne demek, senin evinden ya da benim evimden talep varsa öyle olur. Bu iş arz talep meselesidir. Bunun önüne de kimse geçemez." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

"Ya bir de kışın öyle oluyor ki 30 TL 40 TL daha da geçiyor maliyeti. İhracatçı bu sefer öbür şeyde mesela almıyor fazla malı. Bu sefer ister istemez fiyat düşüyor. Bizim elimizdeki mallar dayanıklı tüketim malı değil ki. Pirinç, bakliyat türü gibi bugün satamadım kaygısı yok adamlarda ama bizde öyle bir şey yok. Ben elimden 2 gün çıkaramazsam benim elimde patlar. Yani bu işin sonu çöpe gider yani." (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

Korkuteli'ndeki meyvecilere benzer şekilde ürünleri ihracata göndermek fiyatlandırma konusunda burada da avantaj olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer ifadeyle ürünün değerinde satılabilmesini mümkün kılarak üretimi daha sürdürülebilir kılmaktadır.

"Fiyatlar biraz daha yüksekti geçen yıl, kendiniz gördünüz, adam domatesi 3-4 tane alıyor. Eskiden poşetle alıyordu. Taneye düştü hepsi geçen yıl öyle oldu. İhracat da vardı iyi kötü ihracattan da iyi oldu." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

"Bir de dünyayla barışık olacağız. Hangi ürün olursa olsun yurt dışına ihraç edebilme potansiyelimiz olmalı bizim. İç piyasa kaldıramıyor, kaldıramaz da hem maddi yönden kaldıramaz hem de tonaj açısından kaldıramaz. Mesela sen sizin aile haftalık 2 kilo domates diyelim, sen her hafta 5 kilo yiyebilir misin, yiyemezsin. O ne olur çöpe gider veya ucuz almak zorunda kalırsın ya da almazsın. İhracatçıların önünün açılması gerekiyor ihracatçıların önü tıkanıyor. Tırlar Bulgaristan'da sürekli haber konusu oluyor veyahut Ukrayna'da bekliyor. Bu sorunun çözülmesi gerekiyor çünkü çok fiyatlar. Bir kamyoneti 5 liradan almış bile olsa İstanbul'a varış şekli 150-200.000 TL." (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

Sonuç olarak, anlatılar neoliberal tarım politikalarının küçük çiftçilerin ekonomik zorluklarla mücadele etmesini zorlaştırdığına, üretimin sürdürülebilirliğini tehdit ettiğine ve sektörde tekelleşmeyi teşvik ettiğine işaret etmektedir. Bu politikaların yeniden düzenlenmesi küçük çiftçilerin korunması ve tarımsal üretimin sürdürülebilirliği açısından oldukça elzemdir.

3.5.3.5. Finansal Durum ve Koşullar

Mevcut ekonomik koşullara rağmen *kârlılık* oranı düşse de durumundan memnun olan katılımcıların oldukça az olduğu (M-Muhtar-3, K-28, K-26) ve bunda sermaye birikiminin rol

oynadığı görülmektedir. Ne var ki yukarıda bahsedilen süreçler kaçınılmaz olarak kârlılığın giderek azalmasına yol açmaktadır. Katılımcılar bu durumu geçmiş deneyimlerinden hareketle açıklamaktadır. Sezonluk kazançları ile yatırım yapabilirken, seneyi geçirmek için arazi satmak noktasına gelmeleri çiftçilerde geçmişe dair nostalji ve özlem yaratmaktadır. Çiftçilik, artık yüksek maliyetler ve düşük kazançlar nedeniyle giderek daha az kârlı hâle gelmiş, bu durum da çiftçilerin ekonomik zorluklarla baş etme kapasitesini sınırlamıştır.

> "Çiftçinin kârı olmaz. Çiftçi anca karın doyurur başka bir şey değil. Bu devirde öyle. Ha ama mesela benim çocukluğumda babam 5 kardeşiyle beraber çalışırdı. Sezon sonunda fıstığı kavunu karpuzu kaldırdığımızda ya bir tarla ya bir traktör ya bir şey alırlardı mutlaka. Şimdi tarla satmaya başladık. Bak ben tarla sattım işte. 4000 metrekare yer sattım ihtiyaçlarımı görmek için. Devletin kapısına yatıp ağlamayı da bilirdim. Her şeyi devletten beklememek lazım hele hele şu dönemde." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "Zevkle çalışıyorduk ya. Gençken kazandığım parayla sezonda araba alabiliyordum şimdi arabanın tekerleğini alamazsın. Yani şu anda çiftçilikte böyle eski paralar yok. Para kazananlar var o da işçisinin sırtından kazanıyor." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Mesela 10 yıl önce 5 dönümde yaptığımız işi 10 yıl sonra şu anda 15 dönüm ile zor yapıyoruz. Öyle diyeyim yani kazanç olarak. Kârlılık oranımız arttı; giderlerimizde ona nazaran 3-4 katı arttı. Gelir arttı gider de arttı. Birbirini dengeliyor çok da bir şey kalmıyor. Çiftçinin senesi bitmez derler burada, bizim senemiz bitmiyor her sene bir umut (gülüyor)." (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

> "Koyuyorduk. Bundan daha doğrusu geçen seneye kadar çok rahat koyuyorduk. Yani illaki bir şeyler koyuyorduk yani köşeye ama bu maliyetlere karşı koymamız şu anda çok zor. Çarşıya çık çarşı zamlı, markete çık market zamlı, kıyafet zamlı her şey zamlı. Paranın değeri yok. Buna da şükür ya." (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

Katılımcılar girdi maliyetlerinin ve satış fiyatlarının orantılı olarak yükselmemesinin bir sonucu olarak gelir elde etseler de kâr elde edemediklerini belirtmektedir. Gıda tedarik zincirinin temel dişlisi olarak çarkı hâlen çevirdikleri ancak bunun giderek zorlaştığı görülmektedir.

> "Bir kasap sadece bir hayvanın sakatatından üç yüz elli, dört yüz lira kazanıyor, bunun yanı sırada %50 kârla da etini satıyor. Bizden doksan beş liraya alıyor, kuzunun en kötü yeri olarak tabir edilen yeri ön koludur, onu bile yüz yirmi, yüz otuz liraya satıyorlar. Onun haricinde iki yüz liradan daha yüksek sattığı bölgeleri var. Biz para kazanmıyoruz, kasap kazanıyor, inan anlasam bir kasap dükkânı açacağım. Çevremdeki tanıdığım insanların hayvanlarını satsam bana yeter. Hayvandan hiç %50 kâr yapamadım." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

"Yaklaşır ama geçen senelerle aynı parayı almış oluyorum, bir farkım yok yani bu sene benim ilerleyebilmem için bu hayat şartlarına uyum sağlayabilmek için, yani hayat şartları, mazotuydu gübresiydi şuydu buydu. Ben o 3 liraya sattığımda geçen sene gübre 80, 70 bin liraydı şimdi 160-170 bin lira diyor. Yani %100. O yüzden yine zarardayım yani. Ben çiftçiyim beni teşvik edecek ki yapayım. Bu sene de yaptırmadım. Bir budamacı sokuyorum 100 bin lirayı buluyor bahçelere. Para kazanmadığım bahçeye niye 100 bin liralık budama parası vereyim. Saçı uzun olsun dedim." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

"Sadece pahalı pahalı. Başka hiçbir şey duyurulmuyor televizyonda. Ne yaparsan yap çiftçiyi düşünen yok. "İşte çiftçi çok kazanıyor." Kazanıyoruz da bize mi kalıyor masraflardan. Biz olmasak... Şimdi fidecileri düşün, kaç tane çalışan var orada. Ziraat bayilerini düşünün dükkanlar kaç tane var. Bir sürü hali var, bizim sırtımızdan para kazanan. Bir sürü tüccar var, tüccarın yanında çalışan işçi var, kamyoncu var, nakliyesi var, mazotu var. Biz hesaplarsan bunların hepsini besleyen çiftçi, ama para kazanamayan yine çiftçinin kendisi. Ben burada domatesi 1 liraya veriyorum. Antalya'da 5, İstanbul'da 8 lira. İyi de bu bir lira benim işçiliğimi kurtarmıyor. Ürünü ürettik serada, şu aşağıdaki traktörü görüyorsun ya ona yüklüyoruz, soğukta yağmurda yaşta yükleyip hale götürüyorsun oradan rezil oluyorsun indir bindir, kantar parası veriyorsun, o da az değil. Kazanıyoruz Allah'a şükür kazanmıyor değiliz ama elde para kalmıyor, ne oluyor anlamıyorum. 7-8 liranın altında sebze olmaması lazım. Piyasa 1 lira ama domatesi 50 kuruşa alan yok. Ağacın üstünde eridi hamur oldu aktı gitti domates, ondan sonra yolduk. Salçaya götüreyim desen kasası 1 lira topladığına emeğine yazık, yakıtı çıkarmıyor. Yani oruç tutsan yaz geldi mi bundan daha kârlısın." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

"Her sene daha da zorlaşıyor. Maliyetler gittikçe artıyor. Yani git gide zorlaşıyor ama yapacağımız başka bir iş de yok çünkü biz seracıyız yani. Burada yapacağımız başka hiçbir iş yok. Kazandığımızı artık yeme içmeye ayıracağız yani. Bizde şöyle bir mantık var sezon sonunda kenara bir şey koyamıyorsak para kazanmadık sayıyoruz kendimizi ama bu sene muhtemelen bir şey koyamayız. Maliyetler çok yüksek." (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

Son yıllarda durumun aile geçimini dahi dönemsel olarak zorlaştırabildiği, bununla birlikte ihracatın kârlılığın korunmasında da etkili olduğu anlaşılmaktadır.

"Çiftçilik zor bir iş, kolay değil yani dışarıdan görüldüğü gibi. Bazen oluyor 30-40 bin lira alıyor diyorlar bir çiftçi. Peki gel de yap o zaman sen de bu sermayeyle. Kolay değil yani öyle çalışmak. Gübre o fiyat. Şubat, Mart ve Nisan hani bağlı olur. Yeri geliyor insan o ay eve et bile alamıyor. Öyle Şubat, Mart-Haziran'da o fiyatları göremeyiz yani. Düşük oluyor. Ee tamam çiftçi kazanıyor ama çiftçi başka bir yere parayı götüremiyor. Seneye baştan gübresini alacak. Tohumunu alacak. Artanını çoluğuna çocuğuna ayıracak başka yapacağı bir şey yok. Çiftçinin işi zor. Son yıllarda daha da zor. Para kazanıyorsun. Ama para da yok oluyor, masraflar fazla. Masraflar düşük olsa." (K-23, Erkek 49, İlkokul, Çiftçi)

> "Şu kadar gübreye gitmiş, şu kadarı ilacına, suyuna gitmiş, şu kadar şuna gitmiş, şu kadar işçiye ayırıyorsun. Bazen oluyor da belki bize kalmayabiliyor. Yani o şekilde geliyorsun bazen. Ama şimdi o 2-3 senedir sebze dışarıya gidince bir nevi millet emeğini korur oldu, ihracata gittiği için. Ama eskiden hepimizin emeğinin boşa da gittiği oldu. Yani öyle yıllarımız da çok oldu. Yani sezonun sonunda kenara para koyamadığımız yıllar da oldu bazen. Ama şimdi 2-3 senedir ihracat olduğu için iyi." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Katılımcılar tarımsal faaliyetlerdeki yüksek maliyetler ve düşük getiri nedeniyle tarımdan vazgeçme noktasına geldiğini ifade etmektedir. Çiftçilerin yatırımlarının geri dönüşünü sağlayamaması, onları ekonomik olarak savunmasız bırakmakta ve tarımdan uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda hayvancılığa bağlı ekonomik yapıların ve gelir kaynaklarının da çözüldüğü anlaşılırken, sektördeki istikrarsızlık ve pazarın öngörülemezliği vurgulanmaktadır.

> "Ben de bunaldım artık gücüm yetmez oldu, yapmayacağım. Çünkü döküyorsun, döküyorsun alamıyorsun. Bir ümit uğraşıyorsun canından oluyorsun, parandan oluyorsun. Bu sefer döktüğünü de toplayamayınca daha kötü oluyor. En güzeli ne ek ne üzül. Çoğu kişi bu durumda. Zaten git gel 150 lira yakıyor günlük." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> "Şimdi eskiden süt biraz para ediyordu. Şu an damızlık malı alıp satan yok şu köyde. Belki 30 tane sığır var. Bir arkadaşın hanımı hasta ineğe buzağıladı. Satacak adam arıyor 10 gündür ama alan yok. Zarar ettiği için yapmak istemiyor kimse kâr etse niye yapmasın köy yerinde adam. Benim dönemimde adam 2 yoz bir buzağı yapıyordu. Yani adam 2 yoz satıyordu bir buzağı alıyordu ki sütten para kazanıyordu. Şimdi ise ya süt de sıkıntı diyor, et zarar zaten. Bir hayvandan 18 kilo et çıkıyor, simental olursa 22 kiloya da çıkar. Yedirdiğin yengiyi hesaplarsan yani bir hayvandan sana aylık 200 lira kalıyor. Yani devletin biraz sıkıntılı derdi ama yapacak bir şey yok..." (L-33, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Son yıllarda bilmiyorum artık bu yıl da iyi kötü yaparız da. Yani fiyatlar düşük, böyle giderse zor. Yani birçok kişi vazgeçti. Yani belki biz de vazgeçeceğiz. Biz zaten hani şu anda ortakçı, icarcı olanlar biraz daha dökülecek. Biraz kendi yeri olanlar yapmaya başlayacak artık. Hani parası çok olan, hesabını bilmeyenler devam edecek yani bizim gibi ortakçı, işçi olanlar bırakacak yani o durumda. Ha aynı eşdeğer olsa mesela ilaca gübreye şeye geliyor. Domates mesela hala 5 milyon. Mesela Elmalı'da millet çöpe salçaya dökmeye başlamışlar yani. Ya bir de bizim burada daha çok maliyetleri yüksek Elmalı'ya kıyasla. Yani maliyetler artıyor ama para kazanma durumu öyle değil. Bilmiyorum birçok kişi bırakır gibi düşünüyorum böyle giderse." (K-11, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

Borçluluk durumuna ilişkin bulgular Manavgat ile Korkuteli ve Kumluca arasında farklılık göstermektedir. Manavgat'ta daha önce bahsedildiği üzere geçimlik tarım ve

hayvancılık daha yaygın olduğu için borçluluk çok yaygın olmamakla birlikte daha çok yatırım amaçlı borçlanma pratikleri görülmektedir.

> "Ben değil babam çekti. O da arazi almak, yatırım yapmak için, pandemiden önce çekmişti. Köyde bir arazi satışa çıktı biz de araziyi kaybetmeyelim kredi çekip satın alalım dedik." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

> "Büyük yapanlar çekiyor ama biz kendi yağımızda kavrulmaya çalışıyoruz. Ama mesela kredi değil de gübreyi şimdi alıyor hasat zamanında da ne tutarsa 100 lirayken alıp 500 lira ödeyebiliyorum mesela o da bir çeşit kredi aslında. Geçen mesela 190 liraya aldık gübreyi bu yıl 870 liraya aldık. Hesabını sen yap bu sadece gübre. Bu senen 7-8 liraya kadar buğday tohumu satıldı şimdi 6 liraya devlet almıyor buğdayı." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "Kredi aldım ben emekli olacağım zaman. BAĞ-KUR'dan emekli oldum. 67 bin lira para yatırdım emekli olmak için onu ödüyorum. Yılda 15.500 lira ödüyorum. 5 sene ödeyeceğim. Ödemekte de zorlanıyorum." (M-23, Erkek, 59, İlkokul, Hayvancı-emekli)

> "Çok değil de böyle bir iş alıp, kamyon alıp otobüs alıp yatırım gibi yapanların böyle bir durumu var. Ama burada köyde çalışıp yaşayan adamın krediye ihtiyacı olmaz. Parasını bulursa harcar adam, burada bulmazsa harcamaz." (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Korkuteli ve Kumluca'daki katılımcılar arasında Manavgat'takilere benzer bir profil sergileyen birkaç katılımcı dışında (K-28, L-1) borçluluk hem yüksek görülmekte hem de borçlanma oranın arttığı anlaşılmaktadır.

> "Tedbirli gitmezsem zaten borç batağındayım. Bu köyde çoğu kişi bankalara borçlu. Herkes belli etmiyor ama bu köyün %80'i bankada kredi kartıyla krediyle geçiniyor. Ya yem kredisi, hayvan kredisi çekiyor, kredi kartında çekiyor veya faizli tüketici kredisi çekip ihtiyaçlarını gideriyor onu kapatacağım diye tırım tırım tırmalıyor. Ha benden fazla çalışıyor çünkü mecbur o borcu kapatmak zorunda. Gece gündüz çalışmalarının nedeni o." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Şimdi şu yıllarda 3-5 yıldır sürekli bankaya borçlu olarak gidiyoruz. Yani kendi boğazını doyuramıyoruz. Bankalarla gidiyoruz. Elimizdeki mal kadar da bankaya borcumuz var. Borçla dönüyor şu an. Önce kendini koruyordu ama şu 5 yıldır hele iyice sıkıntıya girdi." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Bizim işimiz hep kredi ya…(gülüyor) Köylünün hepsi kredi inanın bak." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

"Valla bizim köyümüz 250 hane ortalama. Yalan söylemeyeyim araştırma yapsan, 200 tanesinin bankaya borcu vardır belki daha fazla çıkar." (L-21, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Çiftçilerin tarım kredisine olan bağımlılığı, modern tarımın yüksek maliyetli yapısını ve devlet desteğinin yetersizliğini vurgulamaktadır. Bu durum, çiftçilerin üretim yapabilmek için sürekli olarak borçlanmalarını ve bu borçları ödeyebilmek için daha fazla üretim yapmalarını gerektiren bir döngüye işaret etmektedir. Faiz oranlarındaki değişkenlik ve krediye erişimdeki zorluklar, çiftçilerin finansal istikrarını tehlikeye atmakta ve onları daha yüksek mali risklere sürüklemektedir. Çiftçilerin içinde bulundukları sürekli borçlanma durumunda borçlarını çevirebilmek için çeşitli stratejilere sahip oldukları görülmektedir. Çiftçiler, fideci ve ilaççı gibi tedarikçilere olan borçlarını en son ödeyerek, nakit akışlarını yönetmeye çalışmaktadırlar. Bu, tarım sektöründe finansal likidite sorunlarının yaygınlığını ve çiftçilerin yaşadıkları ekonomik baskıları göstermektedir. Çiftçilerin sürekli borç içinde olmaları, devletin ve finans kurumlarının tarım politikalarının yetersizliğini ve çiftçilerin ekonomik sürdürülebilirliğini tehdit eden yapısal engelleri ortaya koymaktadır.

"Tarım krediye borcum var tabii ki. Tohumu aldık dedim ya. Onun haricinde işte devam eden taksitli kredilerimiz var, senelik taksitli." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

"Kredimiz var, çekiyoruz. Bizim bir şey olunca ÇKS-OKS yaptırdığımızdan dolayı işletme kredisi çekiyoruz. Sıkıştığımızda ticari de çekiyoruz da onu hemen anında kapatıyoruz, ticari kredinin faizi çok para. Çok para. Ya bu yıl arazi alacağımda 2 ay geç aldım araziyi, niye, bankayı aradık kredi yok, devlet kredi vermiyor. 15.75'ten çektim 800 bin lirayı, 3 ay sonra kapattım. 17'ye geldi faiz. Yine işletme kredileri tarımsal şeyler 5 buçuk 6. Fatura getirirsen iyi tarım uygulaması diye, biraz daha düşüyor faizi. Öyle düşük faizli kredi kullanıyoruz kredisiz dönmüyor." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

"Koyamıyorduk, burada iki, üç dönüm serası olan çiftçinin, kazanıp da kenara para koyma şansı yok, ancak burada çarkını çevirirsin. Ne yaparsın? Sezon bitiyor, nereye borcun kaldı? Açık hesap çalışıyorsun genelde, fideciye borcun kaldı. Halciye gidiyorsun; fideciye ya da ilaççıya borcum var diyorsun, beş, altı aylık bir çek kestiriyorsun, sonra borçlarını ödüyorsun. Bu sefer halciye borçlanıyorsun, borçlanıyorsun da aslında önünü açmış oluyorsun. Halci de cebinden para çıkarıp vermiyor, çekin gününe kadar biz yeni mahsulü dikip, hale mahsulümüzü sokmuş oluyoruz. Bu şekilde çarkı döndürüyoruz. Sicili bozuk olmayan insanlar bankayı tercih ediyor. Sicili bozuk olan insanlar, yani bankadan kredi kullanamayan insanlar genelde halciden aldığı çek ile ödüyor. Halci de güveniyorsa tabi, güvenmiyorsa ben bu sene para kazanamadım, önümüzdeki sene öderim deyip restini çekebiliyor, bu şekilde dönüyor. Genelde burada en sona ödemesi bırakılanlar ilaççı ve fidecinin borcudur. Çiftçi bütün borcunu öder, örnek veriyorum; öğrencisi varsa servis borcunu öder. Evinin altında mahalle bakkalı varsa birikmiş borcunu öder. Elektriğini, suyunu öder, hayatını devam ettirir. En son ilaç ve fide borcunu öder, önce yaşamsal şeyleri ödüyor." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Öte yandan K-3 ekonomik adaletsizlikleri ve devletin bu konudaki denetim eksikliğini eleştirmektedir. Çiftçiler ağır vergi yükü altında çalışırken, kimilerinin yüksek gelirlerini gizleyerek lüks yaşamlar sürdüğünü vurgulamaktadır. Söz konusu lüks araçlar ve galeri sahiplerinin vergi kaçırması, sosyal adaletsizlik algısını güçlendirmektedir. Devletin ekonomik düzenlemelerde yetersiz kalması ve bankaların rahat kredi politikaları, bireylerin aşırı borçlanmasına yol açarak ekonomik istikrarsızlığa katkıda bulunmaktadır. Bu durum, çiftçilik gibi temel bir sektörün sürdürülebilirliğini tehlikeye atmakta ve sosyal huzursuzluğa zemin hazırlamaktadır.

> "Delirtmiş para, her evde 5-6 araba. Yani işi layıkıyla yapan var mı çok az. Takibi yok işte devletin onları takip etmesi lazım. Ben vergi verip dururken karşıdaki adam son model Range araba 8 milyon lira. Her yer galerici görmüşsündür onlar hep sallamacı yani factoring işte. Portakal ağacından çok araba var burada artık. Takibi yok işte, vergisini al kardeşim. Vergiyi bir ayarla, kazancı ayarla. Neler dönüyor. Çiftçilik bitmiş. Bankalar da bu işin içinde. Yani bu gördüğün burada gördüğün çoğu hareketli şeylerin hepsi kredi. İstediğin krediyi veriyor, ver ipoteğe. Ödemesi çok riskli, hiç sürdürülebilir değil." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

Yerel aktörlerin anlatıları ise, çiftçilerin kredi ve borçlanma üzerine yoğun bir bağımlılık içerisinde olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle, Ziraat Odası Başkanı ve Banka Çalışanının ifadeleri, devlet destekli kredilerin önemini ve bu kredilerin çiftçi toplulukları üzerindeki sosyoekonomik etkilerini ortaya koymaktadır. Çiftçilerin çoğunun sürekli olarak borç içinde olduğu, bankalarla süregelen bir "ilişki" içinde oldukları ve bu durumun neredeyse kaçınılmaz bir yaşam tarzı hâline geldiği belirtilmektedir. Çiftçilerin kredi kullanımları hem geçimlerini sağlamak hem de üretim maliyetlerini karşılamak için zorunlu hâle gelmiştir. Ancak bu durum, onları daha fazla borçlanmaya ve ekonomik olarak sürdürülemez bir döngüye sürüklemektedir. Devlet bankalarının kredi süreçlerinin yavaşlığı ve bürokraside neden olduğu problemler nedeniyle çiftçiler, daha hızlı işlem vaadi ile özel bankalara yönelmektedir. Bu da genellikle daha yüksek faiz oranları ve zorlu ödeme koşulları anlamına gelmektedir.

> "Şimdi şu günler gelenlerin 10 kişi bizden çiftçi belgesi alsa 8 tanesi krediye gidiyordur. Ha kredinin ödenip ödenmediğini biz bilmeyiz ama krediye bir talep var. Krediye talepte artış var da benim en büyük sıkıntım şu, ben buraya gelen çiftçileri de uyarıyorum, aslında uyarmam da lazım değil. Yani açıkça söyleyeyim. Devlet bankalarına gidin diyorum. Fakat bizim devlet bankası, Ziraat Bankası olsun, esnafa diyorum halk bankasına gidin, fakat bizim bankalarımıza gidiyor. Ama adamın üzerine hiçbir şey yok. Doğru Denizbank'a gidiyor. Denizbank'a paçayı kaptırdın mı tamam… En çabuk o, bürokrasi yok. Denizbank'a varıyorum ben, benim adım şu, yaşım 65'ten aşağıdaysa; arkadaşım bana kredi lazım

100.000 TL diyorsun, yarın sabahtan gel paran hazır diyorlar. Böylece tamam bitti. Ama bu şeyde devlet bankalarında 15-20 günde bitmiyor. Ziraat Bankası da bir kefil istiyor ondan sonra bir şeyler istiyor… yorgunu yokuşa sürüyorlar yani. Fakat mesela şöyle bir şey var. Ziraat Bankası önceden kredisi olanlar sadece kredisini dosyasını yenileme ile işlerini bitiriyorlar. Bu yönden rahatlar yani. Bir de Ziraat bankası olsun Halk Bankası olsun, bunların faizleri düşük. Çiftçinin lehine diyelim yani. Fakat özel bankalar hep aleyhine. Hep aleyhine." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

"Bir şey daha söyleyeyim, çok özür diliyorum. Affınıza sığınıyorum özellikle. Hani âşık olursun birisine ya sevdam böyle için yanar her zaman o aklımdadır veya ona gitmek istersin veya her zaman görüşmek istersin. Bankalarla biz de öyle. Benim bankaya olan sevdam bitmedi. Ortalama. 85 yılında başladık biz. 85 yılından beri bugüne kadar hiç benim bankaya borcum olmadığı bir yıl olmadı. Bu kadar net. Alıyorum bunu şunu kapatıyorum. Ondan sonra bundan çekiyorum, şunu kapatıyorum. Sivil bankadan alıp devlet bankasını kapatıyorum. Ondan alıp sivili kapatıyorum. Böyle devam ediyorsun. Şimdi bende 19.000 kayıtlı çiftçi var. 3.000 tanesi yoktur borcu olmayan bankaya. Yani ne demek bu? 16.000 çiftçim borçlu ve ailesi borçlu. Borçluluk da giderek artıyor. Şimdi anlamadığım bir şey daha var benim. Devletim diyor ki faizi düşürdüm diyor, düşüyor. Ama benim aldığım kredi de artıyor. Bu niye bilemiyorum. Bunu da çözmüş değilim, faiz indirim, diyor, indiriliyor, bankaya gidiyorum bakıyorum; benim faizler yükselmiş. Faiz arttı diyor, o faizler yükseliyor, bir daha koyuyor. Bunu da çözemiyorum. Yani şu an bankalar olarak bence dünyada en iyilerden biriyiz onu itiraf edeyim yani. İşte şimdi kredileri biraz kesildi, herkes hopluyor. Hani bayağı bir kesildi, herkes şimdi zor durumda." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

"… Bankası buradaki insanların ana damarı. Bugün … Bankası üreticiden borcunu istese, mesela şu an bizim şubenin çiftçiden toplam alacağı yani kredi bakiyesi 1 milyar 200 milyona ulaştı. Şöyle söyleyeyim, …. Bankası bugün dese ki kardeşim ben sübvansiyonlu kredileri durduruyorum ya da verdiğim kredileri geriye çağırıyorum dediği anda Türkiye Cumhuriyeti'ndeki insanlar yiyecek domates de bulamaz biber de portakal da bulamaz. Devletimiz çiftçiyi mümkün mertebe sübvanse etmeye çalışıyor, müşteriyi tatmin edici bir destek sağlanıyor mu, banka olarak belki sağlanıyor ama girdi fiyatları, aracılar, komisyoncular vs. işin içine girince yine ezilenler çiftçiler oluyor." (Kumluca Banka Çalışanı)

"Var tabii canım borçlulukta artış olmaz mı? Adamın yeni bir kredi talebi olmasa bile sadece fiyatların genel seviyesindeki artıştan maliyetlerin artığından dolayı enflasyon oranında dolayı bu doğal olarak borçlandırmayla oluyor." (Kumluca Banka Çalışanı)

Anlatılardan çıkarılabilecek genel görünüm, tarımsal üretimde derinleşen ekonomik krizin, banka kredileri ve devlet destekleri arasında sıkışıp kalan çiftçi topluluklarının giderek artan bir ekonomik baskı altında olduklarını göstermektedir. Bu durum, çiftçilik faaliyetlerinin sürdürülebilirliği açısından ciddi sorunlar oluşturmakta ve sosyal adalet meselelerini daha da karmaşık hâle getirmektedir.

3.5.3.6. Tarımsal Desteklere Erişememe

Yerel aktörlerin makine ekipman desteği, kırsal kalkınma projeleri ve devlet destekli kredi imkanları başta olmak üzere devletin kırsal kalkınma ve tarımsal üretimi destekleme konusundaki çabalarını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte devlet destekleri çiftçilerin üretkenliğini artırmayı ve sürdürülebilir kırsal kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlarken, suistimaller ve fiyat manipülasyonları gibi problemler de beraberinde gelmektedir. Bu gibi tarımsal desteklerin yeterince düzenlenmemesi ve piyasa gözetiminin zayıf olması nedeniyle, destekler beklenen faydaları sağlamak yerine ters etkiler yaratmaktadır.

> "En son makine ekipman desteği oldu %50 hibeli. Yapılarda da vardı ahır yapımında falan. Ziraat bankasıyla ortaklaşa mesela 500000 liraya kadar kredi veriyor. Örnek vereyim, küçük tıbbi ürünler aromatik ürünlerde proje yaparsan 500000 liraya kadar 2 yıl ödemesiz, 5 yıl ödemeli o şekilde 500000 liraya kadar kredi verebiliyorlar." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> "Her sene kırsal kalkınma makine ekipman desteği açıklanır. 5-6 senedir açıklanmıyordu bu sene açıklandı. Bu işler başladığında firmalar çok suiistimal ediyor. Römork 20 bin lirayken açıklandığında 4 ay sonra 40-50 bin liraya çıktı. İnsanlar zarar etti, firmalar vermek istemedi ya da aradaki farkı şahıslardan aldılar. %50 hibeli olduğu zaman bunlar yaşanıyor. Bunun yerine 5 sene ödemeli makine ekipman desteği faizsiz verilebilir." (Manavgat-Ziraat Odası Başkanı Notları)

> "Şöyle paket projelerimiz var, bakanlığımızın uyguladığı. İlçemizin ihtiyacına göre belirlediğimiz, örneğin; en fazla hububat ekimi var, nohut ekimi var. Özellikle su istemediği için bunlarla ilgili projelerimiz var. %75 devlet katkılı, %25 üretici katkılı geçmiş yıllarda yaptığımız. Onun dışında, kırsal kalkınma desteklerinden makine ekipman destekleri alıyorlar, ilaç makinesi olsun. Başka tohum ekme makinesi vesaire… Onun dışında bireysel olarak, bölgenin ihtiyacına yönelik yaptığımız projelerle, %75 devlet katkılı üreticimize sunduğumuz; dediğim gibi arpa buğday olsun, kuru fasulye vesaire. Bunda da tabii dikkat ettiğimiz husus, su istemeyen ürünler, susuzluğa dayanıklı kuraklığa dayanıklı ürünlerin üreticilere alıştırılması uzun vadede, bunu hedefliyoruz." (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> "Evet, TKDK'dan bahsediyoruz. Kalkınma öncelikli bir ilçe değiliz. Evet. Ama arayı kapatacak başka desteklerimiz de hani projelerimiz vesaire var. Kırsal kalkınmanın desteklenmesi projeleri oluyor. Onun dışında çiftçi bazında da projeler yapıyoruz. Yani o aradaki farkı kapatacak desteklerimiz var yine de." (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Çiftçilerin tarımsal desteklerden faydalanma biçimi büyük oranda makine ekipman destekleri üzerindedir ancak bu dahi oldukça sınırlı bir biçimde ifade edilmiştir.

> "Şöyle. Bankadan sıfır faizle sığır aldım. Birkaç tane sığır kredisi kullandım. Yani genelde de yem kredisi olarak kullanıyorum, kırsal kalkınmadan da alet ekipmandan yararlandık. O konuları biraz yakından takip

ettiğimden dolayı; onlardan bir hayli yararlandım. Yararlanmadım desem yalan olur. Yani olay bu. Hatta bazen algılı konuşurlar da yapacak bir şey yok. Devlet verdiyse yani yararlanmak durumundayız. O da neyde kullandık ben sadece çiftçilik ve hayvancılık amacında kullanmak için bazı ekipman, ilaç motoru, tiski, alet, mazot ve ilaç gibi hususlarda faydalandık." (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Bir tek makine ekipmanlarında destek aldık, yeşile ekenler devlet tarafından destek alıyor. Başka varsa da bilemiyorum şu an." (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

"Kooperatifin faydalandığı sulama sistemi var birincisi. İkincisi köylünün kırsal kalkınmadan faydalandığı hani ekipman desteği var. Tamburdur, yem karma makinasıdır, bunlar var." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

Hem faydalanma oranı hem de destek biçimine ilişkin olumlu kanaatların görüldüğü ender uygulamalardan biri ORKÖY (Orman ve Köy İşleri) destekleridir. Orman köylülerine sağlanan devlet desteği, ekonomik ve çevresel faktörleri bir araya getirmektedir. 6831 sayılı yasa kapsamında koruma altına alınan köylüler için inşaat malzemesi, ev tamirat desteği ve ahır yapım malzemeleri gibi çeşitli yardımlar sunulmakta, ayrıca yıllık yakacak odun desteği, orman köylülerinin temel ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir rol oynamaktadır. ORKÖY kredileri aracılığıyla sunulan düşük faizli finansal destekler, köylülerin ekonomik güçlenmesine yardımcı olma ve sürdürülebilir tarımsal aktiviteleri özendirme amacı taşımaktadır.

"Orman köylüsü zaten yasalarda koruma altında, 6831'e göre 31-32 madde kapsamında köylerin hakları var. İlk bir inşaat için bir belirli bir metreküpleri var. 12 metreküpe kadar devlet yardım ediyor. Ondan sonra evlerin tamiratı miktarları var. Kümes, ahır yapımı için emval desteği var. Her yıl yakacak odunları 12 stare kadar veriliyor. Ondan sonra köylüyü ormanlarda ağaç kesiminde çalıştırıyoruz, yevmiyeli olarak gençlik bakımı, sıklık bakımı sahalarında çalıştırarak onlara destek çıkıyoruz. Mesela ORKÖY desteğiyle arıcılık, gün ısı, traktör vesaire, bunları cüzi faizle onlara düşük kredi veriyoruz." (Manavgat-Orman İşletme Sosyal İşler Müd. Notları)

"ORKÖY'den iki inek verecekler. ORKÖY 2'şer inek veriyor, kurayla çekti başvuranlar arasından. İki yıl ödemesiz iki yıl sonra ödemeye başlıyorsun. Güzel bir şey, kimse kimseye vermez ama en azından 4 mal verseler daha iyi olur. 2 taneye nasıl bakacaksın ama 4 tane olsa bakarsın. 5 tane hem bir evi iyi kötü idare eder hem de kendi borcunu çıkarır." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Ben sadece şu serada faydalandım ORKÖY'den. 2.000 metrekare, ilk annem, babam evden beni kovaladığında gittim ORKÖY'e müracaat ettim. 5 yıl ödemeli sera kredisi kullandım, derken bir sera daha yaptım arkaya falan yani o dönemde biraz iyiydi. Hani kazandım az bir yerde ama neydi o zaman başka yerim yoktu sadece burası olduğu için evimizi yaptık bilmem ne yaptık?" (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Valla bir tane bu geçen yıl güneş paneli aldım ORKÖY'den faydalandım. Onda da sahtekâr bir adama düştük. Daha hala yani 60000 TL'ye pazarlık ettim sonra 65000 TL'ye çıkardı. Gelmiyor da kontrol etmiyor. Mesela daha hiçbir şeyi yapılmadı. Yatırdığım paraların bir makbuzunu al gel dedim, onu da yapmadı. Ne bileyim zaten böyle resmi işlerle uğraşmadım hiçbir sefer hayatımda, uğraştım o da başıma bela oldu… Uğraşmak da istemedim yani." (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Onun haricinde desteklenen projeler var, ORKÖY projesi var. Mesela 6 sene ödemeli ORKÖY'ün hayvan alım projeleri var. Onlara başvurumuz var istihdamı arttırmak için burada. Şu anda 6 aile mesela 2 tane inek alacak. 52.000 TL para alacaklar. Bunun 40.000 lirasını geri ödeyecekler. 12.000 lirası hibe. 40.000 lirayı da 6 senede ödeyecekler, o şekilde desteklemeye başvurabiliyoruz. Başka da bireysel kendiler işte alet ekipman desteklerine başvurabilirler. Başka da öyle hani başvurabileceğimiz, kullanabileceğimiz kurumlardan bir yardım yok. Sunulan bir şey de yok zaten. (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

"Yok. Faydalanmadık. Bir güneş enerjisi projesi vardı ama sınırlı gelmiş, çok istiyordum çatıya koyayım. Yıllık sondajlardan verdiğimiz elektrik parası çok aşırı. Bunların olmasını istiyoruz." (L-27, Erkek, 57, Lise, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Diğer taraftan Manavgat, Korkuteli ve Kumluca'da ortaya çıkan temel bulgulardan biri katılımcıların büyük bölümünün herhangi bir kırsal kalkınma programı ya da projesinden faydalanmadığı gibi bunların varlığına dair de yeterli bilgiye sahip olmadıklarıdır. Anlatılar desteklerin hem yok denecek kadar az olduğuna hem de mevcut desteklerin dağılımı, paylaşımı ve uygulama sürecine ilişkin önemli yapısal sorunlara işaret etmektedir.

"Valla hiçbir şey yok. Yapılan hiçbir mücadele yok yani o anlamda." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Hani demek istediğim, gider çok devlet acımıyor halkına. Ama böyle bir şeye de geldiği zaman destek sıfır, ben buna sıfır derim. Sıfır değil de ne söylediğimiz miktar? Yani bir biz değiliz. Şuradan git. Antalya çevresinde çiftçi olan herkese sor, aynı şeyi söyler, yok, desteği yok. Ha onların kafasından olanlar başka türlü der de belirli insanlardır. Yok ablam yok devlet desteği yok. Arka çıktığı yok, çiftçiliği bitirmeye çalışıyorlar zaten. Onun da farkındayız hep halk olarak. Bunu dedi de açık açık her yerde. Çiftçiyi bitireceğim dedi ya. Çiftçiyi bitireceğim dedi kendi ağzıyla yüzden bilmem kaça düşüreceğim dedi. 1000-2000 dönem eken adam 300 dönüme düşürmüş, neden? Cereyan parasından, hep televizyonlarda duyuyorsun." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

"Bir Avrupalı çiftçi benim ektiğimin yarısıyla benim kat kat üstümde kazanç sağlarken ben sadece şükretmekle, şükür Allaha demekle kalıyorum. Şimdi araştırıyoruz biz de kendimize göre. Avrupa'daki bir çiftçi 1 dekara 80 Euro alıyor devletten. Çarp 80 Euro'yu bizim paramızla. Bizim sattığımız ürün, bırak işlediğimiz ürünü ürettiğimiz ürünün dahi parasını devlet vermiş oluyor. E şimdi adam ürününü

satıp tatile de gidiyor, yatırımını da yapıyor, istediği gibi geziyor da. Biz ama tatil planı bile yapamıyoruz. İşte durum böyle." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Açık konuşalım. Şimdi toplumun %50'si bizim yaşadığımız toplumla yaşamak istemiyor. Onlar Ortadoğu ile yaşamak istiyor benim gördüğüm ya da Ortadoğu'dan daha doğuda yaşamak istiyor. Afganistanlıyla, Pakistanlıyla veya Afrikalıyla. Ama bizim yaşamak istediğimiz toplumlar Avrupa. Şimdi baktığınız zaman Avrupa'da tarıma en az destek veren ülke %20 veriyor. Ama bizimkiler öyle etmiyor, ne yapıyor? Başka ülkelerin ne kadar dampingli tarım malı varsa onu alıp piyasaya sürüyor. Bütçenin %1'ini anayasa hükmü gereği çiftçiye vermesi gerekiyor, ama 15 senedir verilmemiş. Bu şekilde köyde kimseyi tutma şansın yok çünkü devir değişti." (M-18, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi)

"Anayasa diyor ki, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir yıllık gayrisafi milli hasılasının yüzde ikisi tarım sektörünü aktarılmak zorunda. Yani Türkiye ciro olarak bir sene içinde 100.000 liralık ciro yapıyorsa bunun 2.000 lirasını çiftçiye aktarmak zorunda. Türkiye'nin gayrisafi milli hasılasının bırakın yüzde ikisini, %0,50'si ancak çiftçiye aktarılıyor. O da aktarılanlar doğru yere gitmiyor. Yani sorun üstüne sorun hangi bir yerden başlayacaksın? O kalan yüzde bir buçukluk kısım nerede? Destek yok, insanların söylediği o çiftçiye destek veriliyor, onlar hikâye…" (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

"20 sene desteklemesi lazım. Çiftçinin para kazanması lazım. Ben devletten aslında destek istemiyorum, beni sömürmesin. Şimdi ben sana şöyle anlatayım, bana 20.000 TL veriyor devlet. Benden bir sene evvelden 50.000 TL alıyor zaten. Bir sene sonra bana 20 sini veriyor. Bana onu yapmasın. Bana destek vermesin. Yeni genç gelmez, neden? Yeni gençlik gelsin 200.000 TL kredi verelim. Eee krediyi vereceksin de bu 200.000 lirayla ne yapar bu adam? Hiçbir şey yapamaz. Hiçbir şey yapamaz! 200.000 TL biter. O kişi de o parayı ödeyemez. Belki biner lira vermesi lazım. Hani 1.000 TL dedim bir trilyon yani bitirir ancak böyle şu anda vurması için vurmasınlar zaten 400 500 TL 200.000 TL 100.000 liraya ne yaparsın? Biz bu gençliği köylere çekeceksek, evvela köylüler para kazanmalı. Kazanmalı ki gençlik öyle heves edip gelsin. Köylüleri hep hazıra yönlendirdiler. Ne verdiler, kömür verdiler, hepsine yiyecek içecek. Köylü şimdi hazır yoğurt alıyor. Evinde inekleri var. Devlet benden alıyor, gidiyor orada çalışmayan adama para veriyor, vermeyecek, vermeyecek. Benim annem 75 yaşında. Devletten 5 kuruş para istemiyor. Ben istesem malını mülkünü üstüme alırım. Para çıkarttırırım. Ben istemiyorum ya benim dedem öldü gitti. Yaşlı aylığı al dediler de ben almam dedi. Benim hakkım değil dedi. Hakkım olmayanı da almam, dedi. Ya verme gerisine de verme. Yani bunu benden alıp da ona veriyorsan hiç verme. Ben çalışıyorsam eşek gibi benim ailem çalışıyorsa, anam durmaz felç geçirdi, gene durmaz. Bizden alıp onlara vermeyecek, bize yüklenmeyecek. Çiftçinin köylünün geri gelmesini istiyorsa gençlik azcık sevmeli. Bak farkındaysan ben internetten de takip ediyorum. Avrupa'da ne kızlar, bayanlar, kadınlar herkes nasıl çiftçilik yapıyor, severek yapıyor. Yani içinden geliyor, içinden gelmeli. Ben bu sığırcılığı yaparken çiftçiliği yaparken ben içimden gelerek yapmalıyım. Şu anda inan kahrederek yapıyorum. Yani 5 senedir çektiğimi bir Allah bir ben bilirim, düzen bu." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Öte yandan katılımcılar devlet tarafından sağlanan tarımsal desteklerin yetersizliğini ve uygulamadaki problemleri özellikle vurgulamaktadır. Çiftçiler, özellikle hibeli ekipman desteğinin fiyatları yapay olarak yükselttiğini ve bu durumun sanayicileri desteklediğini, çiftçilerin ise gerçek fayda sağlayamadığını ifade etmektedir. Hibeli desteklerin açıklanmasının ardından ekipman fiyatlarının aniden artması, devletin sağladığı mali desteğin etkinliğini azaltmaktadır. Bu, çiftçilerin devlet desteklerine güvenini sarsmakta ve kendi kaynaklarıyla çözüm aramaya itmektedir. Ayrıca, destekleme prosedürlerinin karmaşıklığı ve zaman alıcılığı onlar için bir başka sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Daha az bürokrasi ve daha hızlı erişim nedeniyle Ziraat Bankası'ndan düşük faizli kredi çekmeyi, devlet desteklerinden yararlanmaktan daha cazip bulan bir çiftçi bu duruma önemli bir örnektir.

> "Çok yıllar önce bir silaj makinesi almıştım kırsal kalkınmadan %50 hibeli. Ondan sonra da bir şeye baş vurmadık. Çünkü şöyle, örnek veriyorum, alet ekipman desteği veriyor devlet %50 hibeli. Bu KDV'siz fiyatın %50'sini veriyor devlet destek olarak. Misal, yem karma makinesi diyelim en basitinden ve yahut da balya makinesi her neyse. Destekleme açıklanınca bir yem karma makinesinden bahsedelim. 50.000 TL bunun normalde fiyatı diyelim. Misal olarak konuşuyorum. Şu andaki güncel fiyatlar çok daha yüksek, 180.000 liraya kadar var özelliklerine göre. Bunun normal fiyatı 50.000 TL. Devlet destekleri açıklandı. Hangi ekipmanlara hibe çıkacağı açıklandığı gibi bu makinenin fiyatı 70.000 TL oluyor anında. Devlet bunu ne yapıyor, KDV'siz fiyatının %50'sini veriyor. Bir sürü prosedür, şey... ben o konuda Ziraat Bankası'ndan kredi çekip 5 yıllık düşük faizli kendim almayı tercih ediyorum, daha cazip geliyor. Devlet bu konuda o şekilde destekleme yapmak yerine, doğrudan benim ürettiğim ürüne kayda değer bir destekleme verse hem prosedür azalacak tarım il ve ilçe müdürlüklerinde, hem de ben zaten bu işi yapacaksam, param olduğu zaman ihtiyacım neyse gidip alacağım. Afaki fiyat artışları da olmayacak. Dediğim gibi. 50.000 TL-100.000 TL olan bir ekipmanın fiyatı 130.000 TL'ye, 50.000 olanın fiyatı 70.000 liraya çıkıyor. Herkes o ekipmana yükleniyor çünkü o ekipman orada çıktığı zaman. Bu şekilde devlet beni değil de beni aracı kullanarak üretim yapan sanayiciyi desteklemiş oluyor aslında. Yani o ekipmanları üreten sanayiyi desteklemiş oluyor. Ama bunun yerine bana 20 kuruş vereceğine sütüme destekleme 1 TL verse ve bütün şeyleri kaldırıyorum dese. Ben başka yem bitkisi desteği de vermeyeceğim. Ekipman desteği de vermeyeceğim ama kayıt altında üretim yapıp kayıt altında tüketim yapan etine örnek veriyorum 5 TL destek vereceğim, sütüne de 1 TL destek vereceğim dese, daha kolay olacak. Yapılan alınan önlemler bence makyajlamaya yönelik sorunu komple ortadan kaldırmaya yönelik bir çözüm bulmaya yönelik değil de. Algı yönetimi ya da makyajlamaya yönelik gibi. Devlet mesela burada tohum desteği falan veriyor ama o da güç tabi ülkenin tamamına yetmek açısından çarkı çevir de zor ama göstermelik gibi… 6 dekara bir nohut tohumu dağıtıldı. 250 kg bir buğday arpa tohumu dağıtıldı. E şimdi yani ben gidip müracaat dahi etmedim. Niye? Gideceksin, yok kura çekilecek falan dediler. Onunla mı uğraşayım, 250 kg verseler ne olur vermeseler ne olur. Kendi ata tohumumuz vardı onu ektik yani öyle devam. Bence sorunu çözmekten ziyade makyajlamaya yönelik geliyor." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "%50 hibe olarak açıklanıyor. Başvurularını evraklarına hazırlıyorsun, başvuruyorsun. KDV hariç %50'sini devlet karşılıyor %50'sini kendin ödüyorsun. Ama dediğim gibi fiyatları arttığı için destek de başka yere akıyor." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Diğer yandan, destekler zamanında ve adil bir şekilde dağıtılmamakta, bazı çiftçiler bu desteklerden faydalanamamakta ya da bürokratik zorluklar yüzünden başvurmaktan vazgeçmekte; bu durum, tarımsal desteklerin etkinliğini ve erişilebilirliğini sorgulamaya açmaktadır. Anlatılar devlet desteklerinin sadece finansal bir yardım olmaktan ziyade, çiftçilerin gerçek ihtiyaçlarına ne derece cevap verdiği ve mevcut piyasa koşullarına ne kadar uygun şekilde tasarlandığına dair soruların altını çizmektedir. L-11 bunu açıkça "Yapılan alınan önlemler bence makyajlamaya yönelik, sorunu komple ortadan kaldırmaya yönelik bir çözüm bulmaya yönelik değil." şeklinde ifade etmektedir. Devletin, çiftçilere yönelik destek politikalarını gözden geçirerek, daha şeffaf, erişilebilir ve etkili hâle getirmesi gerektiği ortadadır.

> "Sütten, buzağıdan destek oluyor da sütten 20 kuruş destek veriyor. 4 ton 5 tona süt düştü şu an inekler buzağılayacak. Yani bazen bir 500 TL süt parası desteği geliyor. Bu ay herhalde gelecekmiş 1000 TL vermişti mart ayının desteğini, 3 buçuk 3.000 TL neyse işte geliyor. Bazen iyi oluyor. Geçen sene bak çok iyiydi ben memnundum geçen sene 15.000 TL süt desteği aldım ben. Geçen de değil önceki sene balya da ucuzdu. Mesela balyanın parasını çıkarmıştı destek. Çok iyiydi, bazen iyi veriyor, bazen vermiyor. Devlete hiç belli olmuyor destekleri yani dengesizleşiyor." (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Devletten destek derken şöyle. Artık hani tarımın ilçedeki arkadaşları kötülemek de değil de. Zaten yok ÇKS yapmadınız zaten bir yoğunluk oluyor, gelmediniz falan deniyor. Ürün yeşil balya misal yapıldığında onda da bir destek vardı. Tabii o esnada zaten herkes de yetişemiyor. Çünkü bizim buradaki ayva sarısı dönem dediğimiz ekinin o döneme girmeden önce yeşil balya biçilmesi lazım. Tam o gün dönümüne doğru gelirken bütün köylü herkes bir anda akın ediyor zaten oraya. Tarım ilçedeki arkadaş da gelse hangi birini dolaşacak. Yarısına geliyorlar işte sen burayı ekmemişsin ya da adam hemen balya yaptıysa zaten toprakta bir anız tavı dediğimiz bir bölüm vardır. Fazla güneşi görmeden hemen hasadı yapar. 2-3 gün içinde o tarlayı karıştırması lazım toprağa. O tavı da kaçırdığı vakit zaten havadan yağmur beklemesi lazım. O da uzun süre, yaklaşık bir ay belki yağmur düşmüyor hiç. O sırada geldiğinde işte tarım ilçedeki arkadaşlar da diyor, yok oldu. Yok ekmemişsin niye sürdün? Şahsıma sorarsanız biz destek almadık 500 dönüm araziden. Hiç destek almadık, başvuru da yapmadık. Öyle devam ediyoruz." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "20 kuruş destek veriyor, onu konuşuyor. 20 kuruş destek vereceğine fiyatını yükselt daha iyi. Şimdi veriyoruz, bir sene sonra destek alıyoruz ya 6 ay sonra ya bir sene sonra veriliyor, yatıyor. O süreçte

kıymeti kalmıyor. 20 kuruş destek ne yani, bir kilo yemin fiyatı kaç, sütün fiyatı kaç oldu?" (L-3, Kadın, 49, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Evet, şu anda yani onu da söyleyeyim. Geçen sene balya makinesine bu sene de mivzere yazıldık. Fakat bu sene mivzerde sıkıntı yaşadık. Kırsal kalkınmaya destekten faydalanmak için proje başvurusunda bulunduk. Şimdi ister istemez kırsal kalkınmadan proje hazırlandığı zaman, devlet desteği çıktığı zaman alet ekipmanlarda birden bir fiyat farkı olmaya başlıyor. Şimdi ben 59.000 liraya Şakalak mivzere yazıldım. Yani o adamla da görüştük. Bizzat telefonla görüştük. Şu anda bana adam telefon ediyor. 67.000 liradan aşağı veremem… Şu anda askıda, mivzer alacağım askıda. Şimdi aynı zamanda almazsam; 5 yıl boyunca devlet desteği alamama durumum var. Mecburen almak durumundayım. Yani bizi tüccarın önüne atıyorlar. Yani şu anda ben adamın ağzındayım. Bana 70.000 TL dese gene almak zorundayım. Yani devletin öyle yanlış politikaları var ki; şimdi bana demeli ki ihtiyaç duyduğun alet ve araçları istediğin bayiden alabilirsin, diyebilmeli. Ben de gelip Ethem de yapıyorsa Halil yapıyorsa bunlarla pazarlık yapıp alabilmeliyim; hem devletin karı olmalı hem benim karım olmalı." (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Anlatılarda ortaya çıkan temel bulgulardan biri de çiftçilerin devlet destekleri ve kredilere erişimde karşılaştıkları zorluklar ve adaletsizliklerdir. Çiftçiler, özellikle küçük ölçekli ve yoksul çiftçilerin, zengin çiftçilere ve büyük şirketlere kıyasla devlet desteklerinden yararlanma konusunda dezavantajlı olduklarını belirtmektedir. Büyük işletmelerin daha cazip kredileri ve yüksek oranda hibeleri alabildiği, küçük çiftçilerin ise bu imkânlardan mahrum kaldığı bir yapı açıkça ortaya koyulmaktadır.

"Tarımda da zengin adam istediği gibi kredileri kullanıyor, saltanatını sürüyor. %75 hibeli kredileri varlıklı şirketler alıyor, tarım kredisi bir de bu. Fakir %25'lik krediyi bankadan çıkarttıramıyor. Bu neden. Biz çiftçiler olarak Türkiye'nin %8'inde söz sahibiyiz yani Tükriye'nin %8'lik bir çiftçisi var. %12 orta halli kendi meslekleriyle uğraşanlar, %30'u asgari ücretli, %30'u memur geri kalan %20'si de zaten varlıklı insanlar. Siyasiler de bakıyor ben nerden oy alıyorum diye. Mantıklı olarak oy aldığı yerlere yardımları yatırımları yapıyor. Gelip de sana %7-8, Türkiye'de 3-4 milyonluk kişiye tekabül eden çiftçiye niye yardım yapsın. Onlar da koltuk peşindeler." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Yok yok, yok. Devletten faydalanamıyorsun ki zaten. Ben güneş enerjisine müracaat ettiğimde burada devlet projesi vardı. Düşük faizle, %0,6 faizle kredi veriyordu. Tam müracaat ettik, aniden bir kanun hükmünde kararnameyle her şey değişmiş. Sondajın ruhsatını istiyor benden, plan proje istiyor. Ondan sonra sulayacak olduğum bahçeye Ziraat mühendisi getireceğim. Gelirini rapor ettireceğim, verimini rapor ettireceğim, kaç litre sulu kullanacağım bunların hesabını yaptır. Bu şartlar altında kim yapabilecek ki?" (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Bir de şu kredi olayından dolayı, mesela para gücü olan yüksek işletmeler devletin tarımsal kredilerin çok fazla faydalanırken küçük çiftçiler ve işletmeler kredi almakta güçlük çekiyor. Teminat göstermeye

> zorlanıyor ve kredi çekiyor büyümesi engelleniyor. Devamlı küçük kalıyor. Büyük işletmeler büyük kredi çekiyor, teminatları yüksek olduğu hepsinden faydalanıyorlar ama küçük işletmeler hiçbir zaman bu yüksek meblağlı onu geç ihtiyaç duyduğu kredilerden bile faydalanamıyorlar." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Bu noktada yerel yönetimlerin tarımsal hizmetler birimlerinin tarımsal destekleme yöntemlerinin önemli bir rol oynayarak, aile çiftçiliğinin ve küçük ölçekli çiftçiliğin sürüdürülebilirliğini sağlamak adına çalışmalar gerçekleştirdiği görülmektedir. Lakin oldukça büyük bir öneme sahip olan bu çabalar, hâkim neoliberal tarım politikaları karşısında kayda değer bir fark yaratamamaktadır.

> "Biz gerçekten küçük ve orta ölçeklileri destekliyoruz aktif şekilde bunu yapıyoruz yani bu ayak bakımı hizmeti dedim ya hayvanlara gidip ilaçlama hizmeti ya da yem hibelerimiz olacak şimdi %15 destekle ki artık hayvanların karma yemleri çok pahalı ve %15'ini siz ödediğinizde bile çok büyük bir destek vermiş oluyorsunuz, bir ila beş arası hayvanı olanlara bu desteği yapıyoruz. Tüm desteklemelerimizde buna çok dikkat ediyoruz, gerçek ihtiyaç sahiplerini bulup onları desteklemek ve sürdürülebilirliğini sağlamak, küçük ve orta ölçeklilerin yaşayabilir hale gelmesi, bizim temelde desteklerimiz o yönde daire olarak." (ABB Tarımsal Hizmetler DB)

"Ben dul bir karıyım, ben karnımı doyurduğuma şükrediyorum" (L-18). "Tarımda da zengin adam istediği gibi kredileri kullanıyor, saltanatını sürüyor" (L-17). "Yatırımlar boşa gidiyor" (L-Muhtar-1) ifadelerinden çiftçilerin sosyal adaletsizliğe ve desteklerin dağılımındaki dengesizliklere olan tepkilerinin çoğunlukla hayal kırıklığı ve adaletsizliğe dair duygularla kendini gösterdiği anlaşılmaktadır.

> "Ben ona pek önem vermiyorum onların işlerine yani kızıyorum. 25.000 lira bir mivzer, destekleme çıktı diye adam yazmış 37.000 lira ben oradan alacağıma gider daha ucuza başka yerden alırım. Bir de biz faydalanamıyoruz ondan. Kendi üzerimizde ÇKS fazla görünüp de yeşil ekersen bilmem ne fazla ekersen, benim üzerime tapu olmadığından ben fazla faydalanamadım bu işlerden. Puanım yüksek değil belki çıkacak belki çıkmayacak, uğraşmadım. Maaşımızla idare ettik." (L-17, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "'Düve kredisine yazıl' diyor. Yazılalım, düve almaya git, düve 30.000 TL, devletin bana vereceği 20.000 TL. Devlet diyor ki 10 maldan aşağı olmaz diyor. 10 tane malda 10'ar bin TL koydun mu, 100.000 TL zaten kendim katmam gerekiyor. Benim 100.000 TL param olsa gider dört inek alırım, oturur takar kendim bakarım doğru mu? Niye bankaya bulaşayım? Yani her türlü bizi itiyorlar, ben de buna kızıyorum. Ben o ineği alacağım zaman bana gelecek banka diyecek ki sen önce bu ahırını tadilat et. Yok arkadaş ben neyle yapayım, yok. Ben dul bir karıyım, ben karnımı doyurduğuma şükrediyorum, iyi kötü onların karnını doyurduğuma da şükrediyorum. Diyecek ki bana ahırını tamirle, benim bu ahırıma zaten mal

vermezler. Şakşağı yok, bilmem neyi yok, besihanen olacak vesaire yani onların şartlarını ben yerine getiremem. Buna insanların gücü yok. Bir besihane bugün 250-300 bin lira. Düğün ediyor gibi ya! 250-300 bin liradan aşağıya yaptıramazsın." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"TPDK destekleme açıklıyor, bir gidiyorsun oraya toplantıya bir sürü, nasıl söyleyeyim? Köyle bağlantısı olmayan bir sürü kişi... orada diyorum, nasıl alabiliriz? Hani toplumda bu yapı gelişmiş, Biz bundan faydalanalım gibi... Sonra kısal kalkınma ve IPAK projelerinin çoğunu yani şöyle bir genelleme yapayım, belki yarısını gerçek olmayan, asil olmayan ve tarımla üretimle ilgili olmayan kişiler aldı. Bunların önüne geçilmesi gerek. İşin ehli olmayan köyle ilgisi olmayan büyük şirketler aldı. Onlar da dört dörtlük yapamıyor batıyorlar, niye batıyorlar? Çünkü hayvancılıkla ilgisi, bilgisi yok. Adam gelip gitmiyor, tamam tutuyor maddi gücü var. Başına müdürünü tutuyor ama içinde olmadığı için bir yere kadar gidiyor, batıyor. Ondan sonra da ne oluyor? Yatırımlar boşa gidiyor. Burada ORKÖY projesi de var. 52.000 TL para dağıtıyor, 12.000 lirasını hibe ediyor. Tamam, güzel projeler. En son mesela ... abi ORKÖY projesiyle ahır yaptı falan. Adam kendisi yığma evde oturuyor. Ağır depreme dayanıklı kolonlarla o kadar bir yük bindirdiler ki yani şu şekilde olacak inşaatı şöyle olacak, ya bırak adam, kendisi yığma evde oturuyor zaten ben dedim artık geldiler, hatta Ankara'dan da heyet gelmişti. Geldiler, adam dedim deprem olduğunda Direk ahıra kaçsın. Evet yani bu kadar mantıksız politikalarla gidiyoruz, ondan dolayı da sıkıntı oluyor. Ama yani bu uygulamaların sonucunu şimdi değil belki 10 sene sonra göreceğiz pazarda. (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

Devletin destek sağlama sürecinde bürokratik engellerin ve prosedürlerin çiftçilerin ihtiyaçlarına uyum sağlamada yetersiz kaldığı da eleştiriler arasında yer almaktadır. Özellikle, desteklerin çoğunun gerçek çiftçilere değil, tarımla ilgisi olmayan kişi veya şirketlere gittiği, bu durumun kaynakların israfına yol açtığı ve asıl ihtiyaç sahiplerine ulaşmadığı öne çıkan vurgulardandır. Bu nedenle çiftçiler, devlet desteklerinin ve kredilerin daha etkin ve adil bir şekilde dağıtılmasını, gerçekten tarım yapan ve bu işten geçimini sağlayan kişilere öncelik verilmesini talep etmektedir.

"Ben hibeye başvursam, bir yer açacağım desem bana hibe gelir mi? Geleceğini zannetmiyorum, gerçekten gariban çiftçi çok eziliyor. (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

"Üretici her yerde mağdur. Her yerde ikinci-üçüncü planda. Yani adam çoluğundan çocuğundan feragat edip aylarca, yıllarca, günlerce çalışıyor, ülkeye üretiyor, ekonomimize katkı sağlıyor ama çiftçinin kıymetini bilen hiçbir kurum-kuruluş STK yok. Yani çiftçi bu ülkede sahipsiz. Yeteri kadar destek yok. Ne bileyim planlı bir üretime sevk eden bir durum yok. Yani ülkede tarım adına bir şeyler oluyor ama çok bilinçli değil. Yeteri kadar destek yok, hibe yok. Aslında hibeli destekler var ama adamın 100 dönüm yeri olmuş yıllık 100 yakın cirosu olan bir fide tesisine yapılıyor. Adam holding olmuş 500 dönüm serası var kapalı. Sahilde ayrı, yayla da ayrı. Bu insanların hibesi var. Yani 2-3 dönüm yeri olan çiftçinin hiçbir şekilde desteği yok yani." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

"Bence destekleri herkese değil, hak edene vermeleri lazım. Gelip burada yerinde incelemeden Antalya'dan gelmiş bu işi bilmeyen, adam doktormuş, amirmiş, memurmuş, keyfine göre burada destekleme alıp ahır yapan arkadaşlara değil de. Hali hazırda yapan arkadaşlara verilse daha iyi olur. Çünkü onlar bugün işine gelmedi mi? Yok, bitti. Onlar hobi için yapıyor bunu, biz ihtiyacımız için yapıyoruz. Zorunlu olduğumuz için yapıyoruz. Burada sürdürülebilirlik olsun diye yapıyoruz bunu sonuçta. 50 tane desteklemeli ahır kurulduysa 49 tanesi satıldı bir yıl içinde. Ben bunu iddia ederim. Hiçbiri dayanamadı, dayanamaz çünkü adam zaten bilmiyor işi. Adamın bakıcısı bakıyor hayvanlarına, başkası bakıyor. Senin benim yaptığım iş, ben senin işini ne kadar iyi yapabilirim ki sen olmadan. Bu işi sen bana gösterdin verdin. Ben bunu sen yokken nasıl yapabilirim, ne kadar iyi yapabilirim ya da aynısını yapabilir miyim? Önemli olan o bence." (L-31, Erkek, 28, Üniversite, Çiftçi-hayvancı)

"Hani devletten kredi alarak yapıyor, ama işi bilmiyor, zarar ediyor. Dışarıdan gelene değil de buranın insanına destek olunsa; bir yapan iki yapar, beş yapan on yapar. Ama burada her şeyi yapan adama devlet her şeyini zora koşuyor. Dışarıdan işi bilmeyene para verip, ahır kurduruyor. Sıkıntı bu yani. Adam yapıyorsa, ben bu işi yapacağım diyorsa kolaylık tanıması lazım. Bizim demek istediğimiz bu. Çiftçi zaten belli. Yani orada yıllardan beri görüyorsun. Sende kaç tane var; 30 tane 5 de ben veriyorum, şu şartlarda ödeyeceksin, diyerek işine gelen olursa alacak işine gelen olmazsa almayacak. Adam koymuş oradan kodaman; 2 trilyon 3 trilyon alıyor parayı ondan sonra bir ay bile hayvana bakmadan daha satıp giden çok ama onlar götürüyor işi. Bizim hakkımızı onlar kullanmış oluyoruz. Dışarıdan gelen adam ya doktor ya avukat ya mühendis tamam da… Belki 2 trilyon para çekti devletten ama gitti… içine hayvan takılmadan ahır satıldı yani." (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Biz bireysel olarak üretimi yapan kişiye destekleri veriyoruz, yer sahibine değil, orada aktif çalışan kişi yani üreticiye ulaştırıyoruz. O konuda çok hassasız herhangi bir sıkıntı yok." (ABB Tarımsal Hizmetler DB)

Son olarak bazı anlatılar Türkiye'de bölgesel ve cinsiyet temelli eşitsizliklerin, devlet destekleri ve sosyal politikalar üzerindeki etkilerine ilişkin de düşünmeye sevk etmektedir. Bu bağlamda M-15 siyasi eğilimleri nedeniyle desteklerden mahrum bırakıldığı düşünürken, cinsiyet rollerine dikkat çeken M-6 ve L-13'ün anlatıları bir erkeğin desteğinin olmamasının, kadınların devlet desteklerine erişimini zorlaştırdığını işaret etmektedir.

"Yok. Devletin burayla ilgili bir şeyi yok maalesef. O da bir siyasi şey herhalde. Antalya yöresi devamlı sola gider, hükümetler devamlı sağa gider ya ondan herhalde burada böyle bir proje vesaire uygulanmıyor." (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

"Hiç duymadım kızım erkeğim yok. Erkeğin olmayınca ne bileceğim kızım. Çocuğumun biri 1 biri 2 yaşındaydı dul kaldığımda, gelin idim. Bu mücadeleleri ettik ama. Bir gecede yazma örer, yorgan dikerdim. Hiç kimseye de muhtaç olmadım param da vardı. Çoluğum çocuğum hırsızlık yapmasın diye el bir alırsa ben üç alırdım. Pazara giderdim, evin hem erkeği hem karısısın değil mi kızım. Annem bir

inek verdi ona bakar onun yağını satardım. O zamanlar aylık emekli falan yok kızım." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

"Yani ücret destekleme vardı dönüm başına. Devletin verdiğinden faydalandık başka almadık. Yani öyle hariçten hani başvuruyorsun, destekliyor ya seni, böyle bir şey yapmadık. Yapalım desek, ya sürdüremez isek bu işi yanımızda bir erkek yok." (L-13, Kadın, 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Bu anlatılar, toplumsal cinsiyet ve bölgesel faktörlerin, tarımsal desteklere erişimde önemli bir rol oynadığını ve bu alanda daha derinlemesine araştırmalara ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır.

3.5.3.7. Tarım ve Hayvancılık Politikalarının Yansımaları

Çiftçiler ve yerel aktörler aktardıkları deneyimlerden hareketle yapısal sorunlara dikkat çekmekte hem mevcut hem de 2000'li yıllardan itibaren yoğunlaşan neoliberal tarım politikalarına yönelik eleştirilerini ifade etmektedir. Bu bağlamda çiftçiler zaman içerisinde düzenleyici kurumların kapatılması, özelleştirme uygulamaları, artan tekelleşme ve tarımda dışa bağımlılığın üretim faaliyetleri üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulamaktadır.

"Ama malum ne bakanlıkta ne yem fabrikasında böyle bir yerlere gidilecek bir durum yok. Zaten hayvancıları dinlemiş olsaydı şu anda sektörde yani Türkiye'de hiç prim yapmayan hayvancılık var." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"3 yıl üst üste arpa ekersek devlet bize destek vermiyor. Destek zaten devede kulak, göstermelik. Yasa getirdiler 2007'de mi 2008'de miydi neydi. Türkiye bütçesinin %1'inin tarıma ayrılacak diye. Adam %1 hakkımızı dahi vermiyor. Yani bana hakkım olan desteği de vermiyor. Cüzi yani sadaka verir gibi veriyor zaten. Biz ondan da mahrum kalmamak için devletin koyduğu mübadeleye uymak zorunda kalıyoruz. Ayçiçeğini, yulafı ondan ekiyoruz. Üstü üste ürün ekmiyoruz, bir kısmın nadasa bırakmak zorunda kalıyoruz. Ama bana hakkım olan suyu getirmiyor. Devlet hakkım olan hem desteği vermiyor hem suyu vermiyor ardından benden mübadele istiyor. Ben mübadeleyi uygulayabilmem için farklı ürün ekebilmem için benim suyum olması lazım bu arazide. Bunu hiç gözlemlemiyor." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Nedeni yönetim, yani yanlış yönetim. Ben öyle görüyorum. Adam yata 1 liraya veriyor mazotu da bana 25 liraya veriyorsa yani beni bitirmek istiyorsun zaten. Pırlantadan vergi almayıp da sen gübreyi kaktırıyorsan bana, ben ne edeyim. Kömür bulamadık kışın ya kömür! Kömür bulunmaz mı? Karaborsa oldu kömür, bulamadık yani. İsrail gibi kibrit kutusu kadar yerde adam neler yetiştiriyor, damlama sisteminden. Bizim her şeyimiz zengin, biz bir şey yetiştiremiyoruz." (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> “Valla daha önce toprak-su kurumu vardı bu köy hizmetleri birliğine çevrildi. Ondan sonra onu da kaldırdılar. Toprak mahsulleri ofisi vardı, o da işlevsizleştirildi falan. Cumhuriyetin değerlerine sürekli bir yerlerden saldırılar var maalesef.” (L-1, Erkek, 66, Üniversite, Emekli-çiftçi)

K-15’in “Devletin yanlışı çok. Amcam durum böyle bizim en büyük sıkıntımız devlet ile” ifadesinden de anlaşılacağı üzere bu süreçten tamamen devleti sorumlu görmekte ve eleştirilerini doğrudan ona yöneltmektedirler.

> “Sistemde yanlışlık var. Devletin denetimsizliğinden kaynaklı. Yönetim zayıf. Yani yönetim sadece dış ülkelere bağımlıyız biz kendi sözümüzü söyleyemiyoruz. Bugün belki bundan daha kötü de olabilir ben orasını bilemem. Allah bilir. Devlet hiçbir zaman kendi vatandaşının güvenliğini sağlamaya çalışmıyor. Ya bizim aç beslemeye niye ihtiyacımız var? Suriyeliye kaç milyon dolar, kaç trilyon lira para yedirdik biz 6-7 senede biliyor musun? Ben evimde kırmızı et bayramdan bayrama. Bunlar haftalık yevmiyede çalışmalarına rağmen evin önünde mangal yakıyor. Adam nargilesi yapıyor, keyif yapıyor. Ben denize 2-3 yılda bir sefer giriyorum. Adamlar haftalık denizine giriyor. Devlet bunlara her ay dünyada kadar maaş veriyor. Ya benim paramı Suriyelinin yeme hakkı nereden doğuyor? Bir Afganlı gelmiş. Ya ben bunu beslemek zorunda değilim. Düzgün bir insan olsa memleketinde ya ölür ya mücadele eder. Düzgün bir insanın buraya gelme şansı var mı? Yok. Zengin olan, kafası çalışan öğretmeni, hâkimi, savcısı, bilmem mühendisi hep Avrupa aldı zaten çaldı. Nerede bizde geri zekâlı hain varsa bizim bu memleket Türkiye'nin içinde. Maalesef biz dindar bir insanız misafirperver biz. Bizim devletimiz bu gözle bakıyor. Devlet tekelinde 2007’de doğan çocuk Türk kimliği aldı ve Türkiye’de benim çoluğumun çocuğunun geleceğini etkileyecek. Buradaki kimliği zamanı gelince oy kullanacak. Yetişkinlerde de Türk kimliği alıp şimdi seçimde oy kullanacak kişiler var. Bununla ne okuyan mücadele ediyor ne çiftçisi ediyor. Burada bizim zenginimiz Suriyeli olmasa işçi yok. Suriyeli olmasa şu yok diyor. Kardeşim sen doyumsuzsan ben sana ne diyebilirim ki? 5 dönüm üretim yapan da karnını doyuruyor. 150 dönüm iş yapan da karnını doyuruyor. Burada kalıcı bir çözüme giden hiç kimse yok. Devlet bazı konularda hatalı yani.” (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

Çiftçiler, özelleştirme uygulamalarının etkileri altında tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin giderek daha fazla mali baskı altında kaldığını dile getirmektedir. Zira özelleştirmenin artması, tarımsal girdi maliyetlerinde yükselişe neden olmuş, bu da küçük ve orta ölçekli çiftçiler için üretimin sürdürülebilirliğini zorlaştırmıştır. Özellikle büyük şirketlerin, devlet desteklerinden daha fazla faydalanırken, kendilerinin bu desteklere erişmekte zorlandıklarını veya maliyetleri kendi başlarına karşılamak zorunda kaldıklarını vurgulamaktadırlar. Böylelikle tarımsal üretimde büyük ölçekli işletmelerin lehine bir yapı oluşurken, küçük ölçekli üreticiler ise üretim kapasitelerini sürdürmekte zorlanmaktadır. Çiftçiler, devlet politikalarının özelleştirme yoluyla üretim araçlarını daha da merkezileştirerek,

küçük ve büyük üreticiler arasındaki makası açtığını ve tarımsal üretimde adaletsizliklere yol açtığını vurgulamaktadırlar.

> "Devlet benim ürettiğime müdahale edebiliyor. İthalat sopası ve çeşitli argümanları kullanarak et ithal ediyor. Süt ve süt ürünleri ithal ediyor veya süt tozu ithal ediyor. Bilmem ne yapıyor. Beni kontrol altında tutuyor ama benim girdilerimi de kontrol altında tutman lazım o zaman. Burada müdahale edecek gücünün kalmadığını düşünüyorum ben devletin. Çünkü her yeri özelleştirme kanalıyla sattı. Piyasaya müdahale edebilmen için aynı ürünü senin üretiyor olabilmen lazım ve yahut da ithal edebilmen lazım. O da mümkün mü? Değil. Devletin bütün gübre fabrikaları satıldı, elinde gübre fabrikası kalmadı. Gübre 100 lirayken oldu 400 lira. Devlet olarak senin elindeki gübre fabrikan kalsaydı devlet ticari amaçlı yapmasa bile gübre fabrikası hala devam ediyor olsaydı devlet derdi ki ben arkadaş iki yüz liraya gübre satıyorum dediği zaman özel fabrikaların hiçbirisi ben 400 liraya gübre satacağım diyemezdi yani… Şurada burnumuzun dibinde Korkuteli'nde gübre fabrikası vardı devletin. Daha önceki yıllarda doksanlı yıllarda özelleştirildi Korkuteli yem fabrikası. Bu burada olduğuna göre Türkiye'nin bütün genelinde varmıştır böyle mutlaka. Satıldı, özelleştirildi eee arkadaş. 120 liraya aldığımız yemin çuvalı bir yıl sonra 350 lira oldu. Aynı şartlarda üretim yapıp ben 250 liraya yem satıyorum deseydi, özel fabrikaların hiçbirisi arkadaş ben 350 liraya yem satıyorum diyemezdi. Devlet müdahale edebilirdi. Şimdi devlet sadece üreticiye müdahale edebiliyor. İthalat veyahut da çeşitli argümanlar kullanarak. Üreticinin girdilerine müdahale edemiyor. Onlara da müdahale etsen olacak. Ondan sonra reyondaki fiyata müdahale edemiyor. En basitinden bir örnek kurbandan 2 ay kadar önce et 105 liraya kadar çıktı karkas kesimi mezbahalarda. Bütün zincir marketler ve kasaplar 105 liraya kesime göre pozisyon aldı, fiyat belirledi. Ondan bir hafta sonra tak 95 liraya düştü. Reyondaki fiyat düştü mü düşmedi. Zincir marketlerdeki fiyat düştü mü? O da düşmedi aynı şekilde devam etti. Şimdi tekrar 105 lirayı gördü. Şimdi zaten 105 liraya kadar pozisyon almışlardı. Şimdi 105 lirayı gördü bugün yine karkas kesimi. Tekrardan zam geldi reyondaki fiyatlara tekrar zam gelecek. İşte tekelleşmedeki şey bu yani tüketici güç durumunda kalıyor, kalacak da. Gıdaya ulaşmak çok daha zor olacak." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Ya şimdi bizim için burada zeytin yağı fabrikası da önemli de. Bizim orada çiftçi adına salça fabrikası olsa daha önemli. Atıyorum bizim dağlarımızda taş-kaya çok bir çimento fabrikası kurulabilir devlet adına. Bizim devletimiz ne yapıyor? Hazır devletin elindeki fabrikaları da özelleştirmeye veriyor. Özelleştirme ne yapıyor? Seni beni eziyor. Atıyorum 20 TL maliyeti olan bir şeyi beşe katlıyor 100 liraya satıyor. Bunu 30 liraya 40 liraya vereceği şeyi 100 liraya satıyor. Devletin yanlışı çok. Amcam durum böyle bizim en büyük sıkıntımız devlet ile. Elektriğimiz mesela benim şu anda 1.800 TL elektrik faturası var. Bu ayın 25'inde yatıracağım 3 gün sonra. Hani bu özelleştirme olmasa bu iş bu kadar büyümez. Benim 1.800 liranın içinde belki 500 liralık elektrik yakmadım. 1.300 lirası sorma ver parası. Ya mazotta aynı. Senin memleketin zengin mi? Sen çalışan vatandaşına destek çıkamazsan ben ne edeyim böyle memleketi!" (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

Öte yandan anlatılar tarım politikalarının ve özelleştirme eğilimlerinin küçük çiftçiler ve aile işletmeleri üzerindeki yıkıcı etkilerini ortaya koymaktadır. Yürütülen neoliberal

kapitalist tarım politikaları sonucu büyük şirketlerin tarım sektöründe giderek artan hakimiyeti ve bunun küçük üreticilere olan etkisi sonucu oluşan tekelleşme vurgusu özellikle dikkat çekmektedir. Bu bağlamda L-7 tarım politikalarının aile işletmelerini ortadan kaldırmak ve gıdada tekelleşmenin önünü açmak için bilinçli olarak uygulandığına, L-11 ise kırsalda ve tarımda mülksüzleştirme politikalarına dikkat çekmektedir.

> "Benim şahsi kanaatim, bunun, yanlış düşünüyor da olabilirim ama bilerek yapıldığını düşünüyorum. Aile işletmelerini ortadan kaldırmak için, gıdadaki tekelleşmenin daha fazla olması için çok büyük şirketlerin… Çünkü her gün tüketilen bir şey kazanç açısından muazzam, bilhassa Türkiye gibi genç nüfusu olan bir ülkede tüketim gıdada daha çok artar." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "İşte kapitalizmin biz şu an âlâsını yaşıyoruz. Kapitalizm diye sürekli herkesin dilinde var ama nedir bu kapitalizm dediğinde açıklama yapacak kişi yok. İşte kapitalizm şu an budur. Köylünün toprağını büyük holdingin alıp köylüyü kendi toprağında işçi olarak çalıştırma sistemi kapitalizm. Bunun için, çok bir felsefeye gerek yok yani bunun içindeyiz. İyi mi büyük işletme? Tabii ki iyi. Ama ülkenin büyük işletmeye ihtiyacı yok. Çok işletmeye, küçük işletmeye ihtiyacı var." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi.)

L-24 ise tarımın sürdürülebilirliği açısından küçük çiftçilik işletmelerinin esnekliğini ve toplumsal dayanıklılığını vurgulamaktadır. Büyük çiftliklerin veya şirketlerin, hayvancılığı endüstriyel bir ölçekte yönetme girişimleri, özellikle zarar edildiğinde kolayca terk edilebilen yatırımlar olarak görülüyor. Buna karşılık, küçük çiftçilerin sürdürdüğü geleneksel hayvancılık, topluluklar için sosyoekonomik bir direnç kaynağı olarak işlev görüyor. Küçük çiftçiler, hayvancılık faaliyetlerini aile bazında ve çok daha esnek bir biçimde yürüterek, ekonomik zorluklar karşısında adaptasyon gösterebiliyorlar. Bu adaptasyon, çiftçilerin kişisel ve toplumsal düzeyde karşılaştıkları mali zorluklara pratik çözümler bulabilmelerini sağlıyor. Örneğin, düğün gibi önemli ailevi harcamalar için hayvan satışı yaparak geçici finansal ihtiyaçları karşılayabiliyorlar. Ayrıca, bir yıl veya daha kısa bir süre üretimden çekilip tekrar başlama kapasiteleri, büyük çiftliklerin aksine, küçük çiftliklerin ekonomik dalgalanmalara daha dayanıklı olmalarını sağlıyor. Bu durum, küçük çiftçilik işletmelerinin sadece ekonomik değil, aynı zamanda çevresel sürdürülebilirlik açısından da önemli bir role sahip olduğunu gösteriyor. Yerel ve küçük ölçekli hayvancılık, genellikle doğal kaynakların daha dengeli kullanımını teşvik eder ve toplulukların gıda güvenliğini destekler. Büyük endüstriyel tarım işletmelerinin aksine, küçük çiftlikler toplumla iç içe olduğundan, sosyal yapının korunmasına ve kırsal alanların canlılığının sürdürülmesine katkıda bulunurlar.

“Hükümetin tarım politikası işte bu. Şimdi Akdeniz Üniversitesi'nde de bir hoca şey hazırlamıştı. 2008 miydi? Bu büyük çiftliklerin oluşumunu. İşte 1.000 hayvana 2-3 kişiyle bakılacağını, hükümete verdiler. Bunu Türkiye genelinde uygulattılar. Ben o zaman karşı gelmiştim o işe. Bu dediğim yani bir hayvana belki 3 kişiyle bakarsınız ama bir köyde bir küçük aile işletmesi evde 5 kişi ise 5 kişi 5 ahıra yani 5 ineğe iner, 3 inek varsa 3 kişi varsa 3 ineğe iner, 2 kişiyse o 5 hayvana yine 2 kişi iner. Şimdi siz bunu yaparsanız? Küçük çiftçiyi öldürmeye çalışırsanız? Affedersin, bizim gençler dedim Konyaaltı’na gelir, bikinili kızları görürse tekrar o çocukları geri döndüremezsiniz dedim. Hoca biraz argo oldu dedi. Ben söylüyorum ister kabul edin ister etmeyin. Şimdi çocuğu dedim, Konyaaltı’na getirseniz burada bir yıl dursa. Buradan gider mi dedim. Ya biz dedi ona iş bulacağız. Neden, çiftliklere işçi lazım olacak işte götüreceğiz orada kullanacağız. Bunu yaptılar (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop.Yetkilisi)

“Avukat, savcı, hâkimi, doktoru çiftlik kurdu. Bu çiftlikler 2 yıl 3 yıl içinde de battı. 7’şer trilyon lira teşvik aldılar. Ben bunu dedim ki bu 7 trilyonları mevcut hayvancılık yapana köylerde tespit edelim, 10 hayvanı varsa adamın 10 tane daha verelim, 5 hayvanı varsa 5 tane daha verelim, 20 hayvanı varsa 20 tane verelim, arkadaş sen bu işi yapıyorsun. Bu gençleri köyde tutalım dedim o zaman. Kabul etmediler. Daha sonra 2013’te Köye Dönüş projesi çıkardılar. Aynı hoca baktım ki seminerde brifing veriyor, ben kaldırdım elimi il müdürü vardı, dedi ya otur yok dedim içimde kalır, söyleyeceğim. Ondan sonra tabii el kaldırdım. Beni de tanıyınca biraz söz vermedi bana. En son söz vermek zorunda kaldı. Buyurun dedi. “Hocam hiç kusura bakmayın, köylü elini boktan çekti, bundan sonra çizmeleri giyin siz girin bokun içine biz girmiyoruz kusura bakmayın. Ben size bunu daha önce söyledim, kabul etmemiştiniz dedim. Doktoru savcıyı çağırın, ahırlara bokun için onlar girsin” dedim. Biz onlarla o zaman söylemiştik. Bunu yaparsanız et krizine gireriz, ana olmadan dana olmaz demiştik. İşte yavaş yavaş et krizine de giriyoruz zaten. Yani bizi pek dinlemediler o zaman. Şimdi onlar büyük çiftlikler kuruluşunda, işte bir çiftlik bir köy gibi gördüler ama öyle olmadı yani. Olmaz da. Çünkü hayvancılık öyle kolay bir şey değil. Büyük şirketler zarar ettiğini anlayınca kapıya kilidi vurur. Ama köylü hiçbir zaman kilidi vuramaz. Sürekli üretir zarar etse de üretir, kâr etse de üretir. Düğün yapacaktır, danayı satar borcunu kapatır, yetmedi ineğini satar, düvesini alır ertesi yıl üretime yine devam eder. Ne olur bir yıl ara verir ya da yarım ara verir, işte 2 ineği vardır adamın ineğin birini satar, birini alır, ikinci yıl üretim yine devam eder. Yani bir köylü de 2 inek varsa karı koca 2 kişiyse ikiside ahıra iner sabah. Sen bu 2 kişiyi ekmeğinden edersen, e şimdi bu adam hayvancılığı terk ederse ne yapar ya şehre göç etmesi lazım. Yani gelir yok. Ne yapacak adam gençse? Hadi yaşlı diyecek ki ben vazgeçtim işte, emekli maaşımda var yeter bana der belki oturur. Bugün sen 25 yaşındaki genci, evli bir genci hayvancılık yaparken, hayvancılığının kapısına kilit vurdurursan ne yapması lazım bu gencin, büyük şehre gitmesi lazım değil mi? Burada iş yok. E gidecek gidince de işte bunlar olacak. Neymiş genç çiftçi projesi köye dönüş projesi? Gelir mi ya? Konyaaltı’na inen çocuk buraya gelir mi? Arkadaş o iş bitti. Yani hayvancılık yavaş yavaş ona gidiyor. Tarımda şu anda en küçük çiftçinin yaşı 45-50. Onun altında çiftçi yok. Bulamazsın. Sen gittiğin yerlerde buldun mu bilmiyorum, bulamazsın. Önümüzdeki 5 yıl içinde bu yaş ortalaması altmışa çıkacaktır. 60 yaş altında yine çiftçi bulamazsın.” (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

Aynı zamanda anlatılar, Türkiye'de tarım ve hayvancılık politikalarının ve neoliberal küreselleşme dinamiklerinin çiftçilik pratiğine olan etkilerini gözler önüne sermektedir.

Çiftçiler, yıllar içinde yaşanan politik değişimlerin, ekonomik liberalizasyon süreçlerinin ve özelleştirme politikalarının tarımsal üretim üzerindeki baskın olumsuz etkilerini eleştirmektedir. Çiftçilerin anlatımları, Türkiye'nin bir zamanlar tarım ürünlerinde kendi kendine yeterli olduğu dönemlerden, şimdiki duruma, yani temel gıda maddelerini dahi ithal etmek zorunda kalındığı bir döneme geçişin sosyoekonomik sonuçlarını vurgulamaktadır.

> "Ama Türkiye hiç iyiye gitmiyor. Ben ilkokuldayken kendi yağıyla tuzuyla kavrulabilen 7 ülkeden biriyken şimdi saman dışardan almaya başladık. Bu şekilde giderse ülke hiç iyi değil. Savaş olan Ukrayna'dan buğday alıyoruz ya. Bizde savaş yok bizim ekonomi daha kötü. Biz niye ekip dikemiyoruz? Ne oldu bizim Türkiye'ye? Çiftçiler nereye gitti? Bunun bir düşünülmesi lazım. Saman ya saman! Bildiğimiz bir ot bu. Biz bunu niye dışardan alıyoruz. Hayvancılık çoğaldı da hepsini hayvanlar yedi desek, dışardan hayvan da alıyoruz. E bizim hayvanlarımız nereye gitti, otlarımız samanlarımız nereye gitti." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

> "Ben devletin hiçbir zaman tarıma destek verdiğini görmedim. Elmalı'ya gittiğimizde her yerde mera olurdu. Her yerde küçükbaş-büyükbaş hayvanları görürdünüz. Şu an bunların hiçbirini görmüyorsunuz çünkü insanları maliyetler de kurtarmıyor. Ne yaptılar? Dışarıdan yatırımcı getirdiler, dışarıdan hayvanları getirdiler. Bizim kendi insanımızı, küçükbaş besleyen o çobanlarımızı her şeyi bitirdiler. Şu an aynısını tarıma da yapmaya uğraşıyorlar ve bana göre gerçekten beceriyorlar da çünkü çiftçinin maliyetleri aşırı yüksek. Televizyona çıkıp domates 10 biber 20 lira demekle oluyor. Biz geçimimizi bundan sağlıyoruz ve maliyetler gerçekten çok yüksek. Aldığımız bir gübre bir buçuk milyar olmuş. Ben 4 dönüm yere sadece bir vermede bu gübreyi veriyorum onun dışında demiri, aldığınız lezzetteki o gıdaları vermem lazım. Ben her zaman hodri meydan diyorum. İzmir'e, İstanbul'a, Ankara'ya her yere fide yolluyorum, yolladığım insanlar yetiştiremiyor çünkü o zararlılarla uğraşamıyorlar. Onlar hobi bahçesi yapıyorlar orada 5 tane meyvesi varsa 2 tanesini, 3 tanesini alıyor mesela. Ama biz bunun ticaretindeyiz ve bizim kullandığımız ilaçlar da, bilmem neler de bunların hepsi zaten tarım bakanlığından onaylı. Bunu siz de çok iyi biliyorsunuz. Yani ama tarihte ilk defa bu sene biber de domates de o fiyatları gördü. Ama bunun yanında da insanların görmediği şu var maliyetlerin 3 katı artması. Diğer yıllarda mesela geçen sene biz çok soğuk bir kış geçirdik. Bir ton çıkaracağın yerde 300 kilo kestin o yüzden talep fazla arz az, fiyat yükseliyor. Ha bunun yanında ihracat da istekliydi ama ihracat istekli olsa bile dediğim gibi yani senin üretimin az. İç piyasa senden mal istiyor, ihracat senden mal istiyor ama senin üretimin az. Maalesef üretimin az olduğu için hiçbir şey yapamıyorsun. Yani bunlar da fiyatları etkiledi o zaman." (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

> "1990'larda biz kendimize yeten bir tahıl ülkesiydik. Ayçiçeğimiz vardı, pamuğumuz vardı, tütünümüz vardı, mercimeğimiz vardı, pirincimiz vardı, şeker pancarımız vardı. Bunlar sadece benim sıralayabildiklerim. Şu anda neyimiz kaldı? Buğdayı dışarıdan alıyoruz. Sıkıştığımızda Rusya diyor. Rusya bir savaşa girdi Ukrayna'yla affedersin Ukrayna hani bir k.. kadar yer. Ukrayna savaştayken bile bizim ekonomimizi etkileyebildi. Düşünebiliyor musunuz? Savaşta olan bir ülke, savaşta olmayan bir ülkenin ekonomisini etkiledi. Böyle bir saçmalık olamaz. Ofislerimiz vardı, tahıl ambarımız olması

> lazımdı. Bugün biz Allah korusun bir savaşa gitsek. Kimden medet bekleyeceğiz biz ya? Askerimizin ekmeği yok getir, milletimizin ekmeği yok getir, Rusya veya da Amerika… En azından bizim kendimize yetebileceğimiz 1, 2 yıllık, 3 yıllık bir tahıl ambarımız olması lazımdı. Başlı başına bir güvenlik sorunudur bu. Şimdi Allah korusun bir savaşa girdiğimizi düşünsenize. Hadi girdik diyelim. Bizim kendi kaldırdığımız mahsuller zaten belli." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Ayrıca, çiftçilerin anlattığı gibi, tarım politikalarındaki yanlış yönlendirmeler ve özelleştirmeler, küçük çiftçilerin ve yerel üreticilerin üzerindeki baskıyı artırmış, onları ekonomik olarak zayıflatmış ve tarım sektörünün küresel şirketler lehine yeniden yapılandırılmasına neden olmuştur. Bu süreçler, yerel çiftçileri kendi topraklarında adeta işçi konumuna düşürmüş ve tarımın ticarileşmesi, büyük çiftliklerin ve şirketlerin elinde merkezileşmiştir. Tarımsal girdi maliyetlerinin yüksekliği, devlet desteklerinin yetersizliği veya yanlış yönlendirilmiş olması, çiftçilerin üretim yapma kapasitesini ciddi şekilde sınırlamaktadır. Bu durum, üretici ve tüketici fiyatları arasında büyük oransızlıklar yaratmakta hem üreticilerin hem de tüketicilerin ekonomik baskı altında kalmasına neden olmaktadır. Özellikle, Ukrayna'dan buğday ithal etmek zorunda kalınmasının, savaş gibi bir durumda dahi ekonomik bağımlılığı artırdığına dikkat çekilmektedir. Bu durum, milli güvenlik ve gıda egemenliği açısından ciddi sorunlar doğurmakta, tarım sektörünün uluslararası piyasa dinamiklerine aşırı bağımlı hâle gelmesine yol açmaktadır.

> "Ya her yerde aynı, mesela Rusya'dan buğday, arpa getiriyorlar, bilmem ne getiriyorlar. Madem buraya buğdayı, arpayı getiriyorlar. Bizim köylerimiz çevremiz bunları yetiştiremeyecek kadar aciz bir durumda değil, değil mi? Yani bizim her şeyi yetiştirme imkânımız var. İnsanımız da çalışkan boş duran da yok ama maliyet yüksek olunca insanlar icar veriyor bir de bunu ekipmanları kendinin olmayıp da parayla ektireni düşün, o daha kötü." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Gerçi burada arpa buğday bolken de 2000'lerin başında fiyat düşürmek için Rusya'dan buğday getiriliyordu. Çiftçinin kaderi bu yani... çiftçilikten zengin olacağım, şunu yapacağım, bunu yapacağım deme şansın yok. Hayvancılıkta da aynısını yaptılar işte yurt dışından getirdiler fiyatı düşürelim diye, hayvancılar zaten ucu ucuna yetiştiriyor maliyete göre. Gitti çoğu kepenk indirdi. Angus sığırları bilmem ne sığırları getirdiler. Bu mazot ve gübre uygun olsa bu maliyetlerin hepsi düşer. 40 lira olan balya 20 liraya 15 liraya düşer. 20 liraya düşer, 15 liraya düşer. Çünkü benim masrafım az olduktan sonra ister istemez uygun satacağım, tamam mı?" (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Bak bugün el gezmeye geliyor, ben daha evimde ekmek yiyemedim! Durum bu hocam. Ne yapabilirler bu saatten sonra? Zaten sonuna kadar yapacağını yaptı. Devlet olarak sistem olarak yapacağını yaptı. Allah razı olsun Rusya savaşından, Allah razı olsun salgından. Niye biliyor musun? Akıllarını başına getirdi, ananı da al git diyenler, babanı da al git diyenler şimdi ne yiyeceğiz diye düşünüyorlar." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı-elektrikçi)

> "Bugün Ukrayna, Rusya olmasa dünya aç olacak. Adamlar ortalama 200 güne yakındır savaşıyorlar. Yani ortalama 9 aydan beri savaşıyorlar. Ekmek ver diye savaşan adamlardan, biz ekmek alıyoruz, utanmamız lazım, utanmamız lazım! Bizim gerçekten bunlardan utanmamız lazım, ders almamız lazım. 2 ülke birbiriyle savaşıyor. 2 ülkenin ikisi de şu anda ihracat yapıyor. Ürettiği ürünleri, tarım ürünlerini özellikle ekmek konusunda buğday, arpa, mısır, çavdar, ayçiçeği konusunda ihracat yapıyor. Adamlar savaşıyor. Bizim kafamızı iki elimizin arasına alıp bunu düşünmemiz lazım. Savaşan adam ihracat ediyor. Biz ithal ediyoruz, ne yapıyoruz biz ya? Bizim toprağımız çok ama çiftçiye değer verilmediği için maalesef böyleyiz." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

Anlatılar tarım politikalarının ve ekonomik yapılanmanın, sürdürülebilir tarım pratiği ve gıda güvenliği açısından ciddi zorluklar yarattığını ve bu durumun sosyal adalet meselelerini de içerdiğini göstermektedir. Çiftçilerin sosyal adalet ve eşitlik talepleri, devlet politikalarında çiftçilere daha fazla değer verilmesi ve tarımsal desteklerin adil bir şekilde dağıtılması gerektiğine işaret etmektedir.

> "Valla hocam istediğiniz gibi bu bilgileri kullanabilirsiniz. Yönetilememiz. Yukarıdaki kural koyucunun hatalı ve fevri davranışları bizi inim inim inletmekte, inşallah kulaklarına gider. Kaydolarak da gider. Niye diyeceksiniz? Suzan bugün yüksek standartta yaşayacak. Ne yapacak Suzan? Araba alacak, ne yapacak Suzan? Konyaaltı'nda dairesi olacak, evinde bakıcısı olacak. Yüksek bir standarda yaşayacak. Peki Suzan'ın ne yapması lazım? Yemesi lazım, yemesi o istediği pahalı olan gıdaya rahat ulaşabilmesi lazım. Onun için ne yapılması lazım? Çiftçinin terbiye edilmesi lazım. Onların deyimiyle. Biz ithalat yapmayacaktık ama çiftçiyi terbiye etmek için yaptık diyen Cumhurbaşkanımız var yukarıda. İşte o bunun ızdırabını bizler çektik. Ne yaptık? TÜİK kendi rakamlarına göre 118 TL kırmızı etin maliyet fiyatını açıklıyor. Benim vatandaşım Suzan diyor et yesin. 118 liraya mal ettiğiniz bir ürünü diyor ki büyük firmalara siz ucuz fiyata piyasaya et sürün. Biz devlet olarak finanse edeceğiz geri kalan zararınızı. Ondan sonra ben ederinin altında malımı satmak zorunda kalıyorum veya ithalat sopasıyla aynı şekilde değerlendiriliyor. Görev zarar yazılıyor hazineye. Dolayısıyla maliyetinin altında biz ürün satmak zorunda bırakılıyoruz. Tekrar söylüyorum, bu devlet eliyle bize yapılmış olan bir işkence. Ne yapacağım peki ben, bu kadar yatırım yapmışım, işimi sürdürmek istiyorum. Ya sektörden kaçacağım. Ya bu hayvanı ayakta tutacağım. E bizim gibi inatçılar çıkarsa sektörden kaçmayalım. Ne yapalım? Ben giderim, finans kuruluşlarından para talep ederim. Gidiyorum finans kuruluşlarından para talep ediyorum. Faiziyle paramı alıyorum, hayvanımı besliyorum, İşte olay bu kadar basit. Bizim paramızın olması lazım. Bu maliyetlerle bu kadar işlemle bizim paramızın olması lazım. Borcumuzun değil, ama sen ne yapıyorsun? Sırbistan'dan Bosna'dan 8 milyar dolarlık et ithalatı yapmış bir ülke, halen bugün et ithalatını konuşuyor. Peki Suzan ucuza et yedi mi hiçbir zaman? Asla yemedi. 150 liradan aşağı şimdi… Ya ANET ya ANET… belediyenin bir kurumu. 107 liraya et kestiği gün 114 liraya kıyma satıyordu. Et fiyatı düştü, 92 liraya et kesti, yine 117 liraya sattı. Hani siz onu düşünüyordunuz ya neresinde? Yani yok yani, hepsi göstermelik." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı-elektrikçi)

“Çıkıp diyor ben çiftçiye şu kadar şu kadar destek verdim, hangi çiftçiye verdin? Niye artmıyor nüfusu? Niye ÇKS’de çiftçi sayın atmıyor? Şimdi biz sonuçta hepimiz belirli bir alanda üretiyoruz da o bahsetmiş olduğumuz günlük bir ton sütün, obur gibi bir tonunu da kendimiz içip banyo mu yapıyoruz ya? Varsa sütümüz 2-3 kilo tüketiyoruz. Gerisini bu insanlara arz ediyoruz. E şimdi ben üretmezsem siz nasıl tüketeceksiniz? Sadece onu mu üretiyoruz? Bugün eti kestirdiğiniz zaman deri sanayisinden tutun bilmem neye varıncaya kadar insanlara üretime katkıda bulunuyorsunuz. Bakın Suzan Hanım. Biz geçen yıl mısır ektik halen de ekmekteyiz. Mısırı ekerken saydım. Kaç tane danesi var? Bir mısırın 847 tane danesi çıktı oradan, koçanın bir tanesinden. Allahım ne büyük verilmiş bir bereket. Biz bir tane ektik. 110 gün gibi bir sürede, bazıları çift koçan, bir de ağacından faydalandık. 847 tane değer etti. Bir taneden. Peki, ben bunu neden ektim? Bir gram süt elde edebilmek için, hayvanım için ektik. Ne yaptık biliyor musunuz? Bunu ekerken, tohum ihtiyacım oldu. Tohum bilmem başka bir yerde üretildi. Orada tohuma dayalı makine sanayi gerçekleşti. Araç çıktı nakletti, tekeri patladı. Lastikçiye gitti, arabası arızalandı, mazot aldı geldi buraya. Burada biz üretim yaptık, üretim yaparken hasat makine sanayisi, tarıma bağlı makine sanayii gerçekleşti, işte makinesidir, römorkudur lastiğidir, traktörüdür. Akaryakıt, sulama sistemleridir. Binlerce sektöre sadece üretim aşamasında can verdi, ben bir tohum ektim ya herkes bu işten rızıklandı. Ama sen bunu bir üretmez de ben bunu Bosna’dan ithal ederim dersen, bir lojistiğini yapan bir de ithalatını yapan insan faydalanır. Diğer insanlar aç kalır! İşte milli ekonominin temeli ziraattır denen bu. Olay bu. Tarımdaki %33 olan tarımdaki nüfusu %7’ye düşüreceğiz diye Türkiye Cumhuriyeti olarak güvence verdik. Devlet bunu isteyerek ve bilerek yapıyor dediğimiz konu o. Biz bu nüfusu %7’ye düşüreceğiz taahhüdünde bulunduk. Yani tarım sanayisi, gaz sanayisi, lastik sanayisi, akaryakıt sanayisine kadar harekete geçirmeyeceği bir sektör yok, bir lokomotif. Hiçbir şey yapamasa etanol bulunmuyor bugün etanol. Siz pancar fabrikasını kapatırsanız pancar üretimini kapatır da nişasta bazlı şekere geçerseniz uçaklarınızı yakacak ekonomi bulamazsınız işte bulamıyorsunuz. İşte bunun için donanım, eğitim. Bak dedim para istemiyoruz, insanlara doğru iş yapın. Para en kolay parayı zaten kazanır adam. Doğru teknikle ve doğru üretim yapmak lazım. Verim kayıplarını azaltmak lazım dedik.” (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı-elektrikçi)

“Zaten senin ülkende bir tek çiftçin kaldı üretim yapan, senin dış ticaret açığın arttıkça artıyor, sen ihracat %20 arttı diyorsun ama senin ithalatın da %50 artıyor. Şu an biz ihracat arttı diye sevinmemiz lazım değil. Biz gitgide kötüye gidiyoruz. Şimdi şöyle söyleyeyim adamın resmen yaptığı şu; bazen domatesten sıkıntı yaşıyor 4 liraya-5 liraya domates satıyorlar. Yani şu an bu domatesin maliyeti 6 lira-7 lira bu adamlar ne yaptı şu anda ihracatını kesti. Kesildiği için de zaten şu anda iç piyasaya mal fazla geldiği için direkt bir sıkıntıya girdi. Bile bile şu anda ihracatı kısıtlıyorlar bizim tek sıkıntımız burada. Normalde bizim ülke olarak gerçekten bizdeki şu toprak zenginliği hiçbir yerde yoktur ama bizim sanki bütün enflasyonu bilmem neyi artıran çiftçi. Bunun için sürekli çiftçinin üstüne bir baskı. Bizim gelişmemiz için bizim üretmemiz lazım ama sadece tarımda değil bizim aldığımız şeylerin zaten hepsi ithal. Bu adamın aldığı tohumlar ithal, gübreler ithal, her şey ithal. Sen bir şey üretmiyorsun ki. Yan tarafta fideci var bak benim çocukluk arkadaşım, bu adamın aldığı tohum ithal, viyoller ithal, torf ithal. E onlar da doğal olarak bunları fiyatlara yansıtıyor. Geçen sene 3 lira olan fide bu sene oldu 7 lira-8 lira. Ha bunda fırsatçı olanlar var mı? Çok fazla var çünkü fırsatçı bir ülkeyiz yani. Bu kim olursa olsun, isterse senin amcanın oğlu olsun

fırsatı bulduğu zaman kimse kimseyi düşünmüyor. Bu ülkede böyle bir şey var." (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

Çiftçilerin tarımsal üretim politikalarına yönelik eleştirileri, toplumun beslenme ve ekonomik güvenliğine yönelik kritik endişeleri barındırmaktadır. Çiftçilerin deneyimleri, hükümet politikalarının yerel düzeyde nasıl algılandığını ve bu politikaların günlük yaşama nasıl entegre edildiğini ortaya koymaktadır. Çiftçilerde hâkim olan düşünce tarım ve gıda güvenliğine yeterli önemin verilmediği yönündedir. Özellikle L-10, pandemi ve kuraklık gibi zorlayıcı koşullar altında Türkiye'nin tarımsal kendi kendine yeterliliğinin erozyona uğradığını vurgulamaktadır. Bu, tarımın ulusal güvenlikle olan ilişkisine dikkat çekerken, aynı zamanda küresel tarım piyasalarına bağımlılığın risklerini de gözler önüne sermektedir. Çiftçinin, tarımın stratejik önemini "milletin karnının doyması" metaforu üzerinden anlatması, tarımsal üretimin sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal bir mesele olduğunu vurgulamaktadır. K-15 ise çiftçilere sağlanan desteğin yetersizliğini, bu desteğin vaatlerle sınırlı kaldığını belirterek, gerçekleştirilen politikaların çiftçilerin günlük yaşamlarını iyileştirme noktasında başarısız olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda, çiftçilere verilen desteklerin yetersizliği, tarımsal üretim kapasitesinin ve gıda güvenliğinin korunması açısından ciddi sorunlara yol açmaktadır.

"Kendimi geliştirerek internetten okuyarak, iyi bir veterinerle çalışarak. Tarım ilçedekiler benim kadar biliyor mu? Onlar sadece şap aşısı bilmem ne aşısı tamam bitti. Çıraklığını yapmadığın bir işin ustalığını yapmaya kalkarsan bitersin. Ülkenin en büyük şeylerinden birisi bence ne yapılan fabrikalar ne bu yapılan yollar. Yol medeniyettir tamam. Ama biz bu yollarla daha çok idare ederiz, gel git gel git. Bu milletin karnının doyması için bu fabrikalarında çarkının dönmesi için tarım, tarım, tarım. İşte bu son 3 yılda gördük. Neden? Bir pandemi geldi arkasından da kuraklık geldi şimdi gittik Rusya'nın Ukrayna'nın buğdayını pazarlamaya çalışıyoruz. Biz kafamızı çalıştırsaydık toplum olarak iyi bilinçli bir çiftçilik ve hayvancılık yapsaydık şimdi millet bizim kapımızda dinelirdi Ukrayna'nın değil. Aç kalacağız. Bugün olmazsa olmaz buğday, arpa. İnsanları doyuran buğday, hayvanları doyuran arpadır. İyi hayvancılık için ne gerekiyor yem. Hadi sabah kahvaltısında ekmek yeme öğlen de yeme, akşam yemek zorundasın. Ekmek yemeyince çalışamıyoruz ki. Burası yayladır burası Akdeniz Çukurudur. Bu plato Bucağa kadar şu aranın buğdayı Antalya'yı bir yıl besler. Sadece şurada gördüğün toprak. Bunun sahili var, Kaş'ı var Gazipaşa'sı var ama bilinçli çiftçilik yaparsak. Arkada Menderes nehri var Uşaktan başlıyor Manisa, Aydını sulayarak denize dökülüyor. En çok ne zaman kullanılıyor, yazın. Kışın bu su nereye gidiyor. Boşa gideceğine şurada belki 30 tane baraj var bunlara kol kol ayırıp kışın stoklasan bu barajlar boş kalmaz ve nem üreterek bölgenin yağış almasına da katkısı olur ekonomiye de katkısı olur. Bunu yapacaklarına yol yapıyorlar biz de alkışlıyoruz. Yazın o tünelleri yiyeceğiz artık. Yani ben bir çiftçi olarak ben bunu bilebiliyorsam ama başımızdakiler bilemiyorsa bu bizim suçumuz değil artık." (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Bizim Türk milletimiz çok çalışkan ama sahip çıkan devletimiz yok. Gelişen ülkeleri gözünde canlandır: Amerika'da, Almanya'da, İsrail'de her yerde adam çiftçisinin arkasında. Devlet milletine, çiftçisine veriyor krediyi sıfır faizli, ürünü yetiştirip sattığında gidiyor devletin kasasına koyuyor parasını. Ama bizim devlet ne yapıyor? Bizim devlet mesela 10 veriyorsa. Atıyorum Türkiye'nin genelinde bütün bankalar hepsi yabancı. Bir Ziraat Bankası var, bir İş Bankası var varsa bir de Vakıf var. Bunlar bile özel banka gibi faiz uygulaması yapıyor. Ama sen seçim dönemi geldiğinde ben çiftçiye şunu yapacağım, bunu yapacağım demesini biliyorsun ama uygulamaya gelince hiçbir şey yapmıyor. Neymiş ihracatta rekora kırılmış. Sadece sanayileşmeyle bir memleket gelişmez. Bugün benim ürettiğimi sen sanayide diyelim ki bir numara ihracatçısının üretiyorsun. Kimin ürettiğin ile karnın doyuyor? Çiftçinin ürettiği ile. Sabah-öğle-akşam sen bu çiftçinin ürettiğini yedin. Sen çiftçiye sahip çıkmazsan sadece demirle karnın doyar mı? Ne kadar paran olursa olsun, sen bir şekilde bu boş mideyi doldurmak zorundasın." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

"Bir de şu var. Eskiden dağda keçi gezerdi gazel böyle 50 santim olmazdı. Ezerdi gazeli, şimdi 50 santim gazel var ormanın çoğu yerinde. Keçinin gezdiği yerlerde toprak gözükürdü. Keçi yok, keçi işini bıraktırdılar, ormana sokmayıverdiler, millet de bıraktı zaten. Hayvancılığı bitirdiler. Şu çam ağacına keçi ne yapar. Aksekide bir toplantı yaptılar bu keçiyi ormana sokmamak için. Ben de hususi gittim. Orda konuştular işte proje ayarlayın kredi vereceğiz bu keçiyi bırakın dediler çobanlara. Hayvancılık yapanları topladılar Akseki'deki bir köydü yanılmıyorsam Susuzşahap idi, 3 tane çoban varmış, özellikle onlara. Orman İşletme Müdürlüğü topladı, hayvancılık yerine ya başka işler yapın ya da besicilik yapın mandıra açın, yani gezicilikten vazgeçin dedi. İbrahim Aydın dedi ki, ben size iş bulacağım hiçbir şey olmazsa Orman'a aldıracağım, dedi. Şimdi orada Hüseyin Çelik vardı ona sordum ben bu neyin nesi diye. Fransa'da da böyle bıraktırmışlar, 10 sene sonra devlet adamlara keçiyi parasız vereceğim demiş dönen olmamış, dedi. Geriye bu işe dönen olmaz göreceksin bak, dedi. Fransa'nın Korsika bölgesinde hayvancılığa dönen olmamış bir daha keçi işi bitmiş, burada da biter, dedi." (M-18, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Anlatılarda vurgulanan tarım politikaları ve planlama eksiklikleri, çiftçilerin yaşadığı zorluklar üzerinden değerlendirildiğinde, sosyoekonomik bir krizin göstergesi olarak ele alınabilir. Çiftçilerin anlatıları, devletin tarım sektörüne yaklaşımını ve bu yaklaşımın toplumsal sonuçlarını gözler önüne sermektedir. Tarımsal üretimin öngörülebilirlikten yoksun olduğu ve piyasa dinamiklerine aşırı bağlı kaldığı açıktır. Çiftçiler, bir önceki yıl yüksek gelir getiren ürünleri takip ederek ekmekte, bu durum sonucunda piyasa doygunluğu ve fiyat düşüşleri yaşanmaktadır. Bu spontane üretim planlaması, çiftçiler arasında ekonomik istikrarsızlığa yol açmakta ve sürdürülebilir tarım pratiği oluşturulamamaktadır.

"Bu ürünle ilgili de öyle. Ben 8 sene kabzımallık yaptım çiftçi bir bakla eker kafasına göre herkes bakla eker neden biliyor musun? Bir sene önce para ettiği için, bu sefer hepsi yığılır bakla eker. Bu sefer para etmez, bir daha ekersem diye küfreder, bazı uyanıklar, millet ekmeyince eker, onlar karlı çıkar, yani sığırcık kuşu gibi ürktü müydü, öbür tarafa konan oradan ürktü mü oraya konan bir yapı. Ya öyle

yapacağına burada tüketim ne kadar olur? Maydanoz şu kadar ekilmeli, otellerde şu kadar tüketiliyor. Dışarıya şu kadar ihracat yapıyoruz. Sen domates şu kadar ekilmeli, muzun şu kadar yoğunluğu var. Buna şu kadar da ekelim ya da muzu durduralım, şuna dönelim. Böyle çiftçiyi değişik çeşitliliğe yönlendiren planlama yok. Çeşitliliğe yönlendiren bir ekim yok. Kafasına göre...” (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

“Önden planlama falan yok. Ben bunu aslında doksanlı yıllarda teklif etmiştim Devlet Su İşlerine. Bu damlama sulamaya geçtiğimizde. Yeni fidan dikecek olan çiftçilere eski nesil klasik ağaçlardan çıkıp bodur ağaçlara, yeni çeşitlere dönelim teklifinde bulunmuştum. Hatta yeni çeşit dikmeyene su vermeyeceğiz gibi bir tehditle girelim dedik. Onu yapamayız dediler. Nihayet o zaman yapmadık ama şimdi 2020 de yaptık. Yani o zamanlar önlem alınmış olsaydı işte bir 30 yılımız boşa gitmezdi.” (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

Özellikle seracılık konusunda yapılan eleştiriler, çevresel sürdürülebilirliği tehdit eden faktörleri de işaret etmektedir. Antalya bölgesinde seracılığın yaygınlaşması, yeraltı sularının aşırı kullanımına ve ekolojik dengenin bozulmasına neden olmuştur. Devletin bu alandaki teşvikleri, kısa vadeli ekonomik kazançları öne çıkarırken, uzun vadeli çevresel ve sosyal maliyetleri göz ardı etmektedir. Bu durum, devletin tarım politikalarında kapsamlı bir çevresel değerlendirme ve planlamanın eksikliğini vurgulamaktadır.

“Şimdi bir uçtan bir uca seracı, bu iklim koşullarında seranın başımıza ne getireceği, nasıl belalar getireceği, yeraltı sularının nasıl çekilip de bu ülkede en büyük sorun olacağı bizim Antalya bölgemizde hiç tartışılmıyor. Alıyor krediyi ekiyor. Yarın yeraltı suları bitecek. Ondan sonra bu iklim koşulları değişecek. Burada seracılıkta dolayı yani. Onu verdiği ısı, yaydığı ısı bu sağlık sorunu getirecek ama hiç çok affedersin çüş diyen yok, hiç dur diyen yok. Yani kimsenin umurunda değil ya. Veriyor Krediyi yönlendiriyor. Devlet teşvik ediyor, topraktan mantar çıkar gibi her yer sera oldu yarın su da kalmayacak. Derine gitti su artık yarın iyice kaybolacak yeraltı suları. Bu dönemde hiçbir şey yok mu? Hiçbir tedbir yok, hiçbir denetim yok. Hiçbir frenleme yok. En büyük bela! Acilen S.O.S diyeceğim bir konu bu. Seralarda tabi püskürtme yöntemi var ama ya bu kadar sera 20-30.000 dönüm sera düşünsene bir 20-30 dönüm değil 20-30.000 dönüm sera, bu ne demek ya? Korkunç bir şey ve bu daha devam ediyor ve hiç dur diyen yok. Devlet yok sahada ya, devlet yok sahada. Hani bir helikopterle şöyle bir gezsen, bembeyaz her yer, yeşil alan yok, hep seradan geçilmez.” (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

“Yani onlara da bir şey diyemiyorsun. Ekonomik olarak çok iyi kazanç sağlıyor muz serası. Bunu dengeli götürmek lazım. Şu an yok. Hatta maalesef tam gaz devam desteklemelere. Muz seralarına desteklemeler %50 indirimli yani kredi faizinin %50 ellisini devlet ödüyor. Aslında bunu Ziraat Odası Başkanımız da dile getirdi aslında ama maalesef devam ediyor.” (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

“Şöyle söyleyeyim, şimdi devlet destek veriyor ama muz serasını yapmak için belli bir miktar paranın olması lazım. Çünkü %25 kendin karşılaman lazım. Burada köylülerin zaten çoğu istese yapabilirlerdi

aşağıdakilerin. Çoğu satmayı tercih etti tarlasını kiraya vermeyi tercih etti. Dağ köylerindekini söylersek onların da burada muz serası yapılması için yer alması lazımdı ya da yer kiralaması lazımdı. Yani kırsaldakiler buraya gelemezdi. Fiyatlar o kadar yükseldi ki tarlalarda da dönüm fiyatları kiralama fiyatları acayip derecede yükseldi. Yani muz seraları toprakların değerini çok yükseltti. İnsanların çoğu cesaret edemedi. Bu işin bu noktaya geleceğini bilemediler. Yapanların çoğu zaten tarımcı değil. Yani para etmezse hepsi satılığa çıkar bu seraların ama tarımcı ekseydi muz para etmese de dönerdi içine domates ekerdi, karpuz ekerdi. İşçiliğinin domates salatalığa kıyasla az olduğu için yöneliyor, mimar bir arkadaşım kendi işi ile birlikte yapabiliyor örneğin." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

"Biz üretime hiçbir zaman karşı durmadık ama bu yapılan seraların %80'i üretici değil. Bunlar sonradan üreticiliğe başlayan müteahhittir, otelcidir, turizmcidir, hâkimdir. Herkes yapmaya başladı bu sera işini kazançlı diye. Aslında biz buna karşıyız, itiraz da ettik geçmişte. Önceden devlet kredi veriyordu. Bunu kişi başına ya da şirket başına iki buçuk bin lira sınırlandırdı ama birden çok şirket kurarak ipotek verme imkânı veren müteahhitler bu sınırlamayı aştı. Ama yerli üreticilerin böyle bir imkânı yok. Geçtiğimiz ay bunu beş milyona çıkardılar. Bunu ben bakana ilettim. Muz seralarının çok hızlı arttığını, kredilerin durdurulması seralarda planlama yapılması gerekiyor diye ilettim. Ama kredi miktarı arttırıldı burada bir terslik var dedim." (Manavgat Ziraat Odası Başkanı Notları)

Çevresel koruma alanlarının tarımsal faaliyetlerle çatışması, biyolojik çeşitliliğin korunması ve yerel ekonomiler arasındaki dengeyi sağlama çabasında devlet yönetiminin rolü sorgulanmaktadır. Bu durum, özellikle koruma altına alınmış bölgelerdeki tarımsal faaliyetlerin düzenlenmesi ve yerel halkın ekonomik çıkarlarının korunması arasındaki çelişkileri ortaya koymaktadır. Tarımsal krediler ve desteklemeler konusunda yapılan eleştiriler, devlet desteklerinin çoğu zaman büyük tarım işletmeleri ve yatırımcılara yönlendirildiğini, küçük çiftçilerin ve geleneksel tarım pratiği yürütenlerin bu desteklerden yeterince faydalanamadığını göstermektedir. Bu durum, tarımsal üretimde büyük ölçekli işletmelerin desteklenmesiyle küçük çiftçilerin piyasadan silinmesine ve tarımsal çeşitliliğin azalmasına yol açmaktadır.

"Artık öyle. Evrenseki kavşağından Belek'e kadar doğal koruma alanı biliyorsunuz. Caretta carettalar, Nil kaplumbağaları, Serik armudu vs. var. Bununla ilgili 3 ay da bir muhtarların, STK'ların da katılımı ile toplantılar yapılıyor. Orda işte caretta carettaları korumamız lazım vs. diye konuşulunca, Muhtarın biri, ya şu kaplumbağaların soyu bir tükense de kurtulsak, dedi. (Gülüyor). Onun demek istedi tabii babasından arsa kalmış, oğlu Manavgat'ta kirada oturuyor, ev yaptıramıyor oraya. Bir diğer muhtar da dedi ki, ya siz caretta caretta diyorsunuz ama memleketin her tarafı muz serası oldu, yağmur toprağa ulaşmıyor, kuşlar gelmiyor artık, o ne olacak, diye. Mesela Naras Barajı yapıldı. Kule'deki arkadaşlar biri geçen muz seralarının Naras Barajının suyunu azalttığını söyledi. Sondajın suyu nereye gidecek..." (Manavgat Orman İşletme Sosyal İşler Müd. Notları)

Tarımsal planlamanın eksikliği, sürdürülebilir su yönetimi ve modern tarım tekniklerinin benimsenmesi konularında da kendini göstermektedir. Eski tarım teknikleri yerine, su tasarrufu sağlayacak ve ekolojik dengeleri koruyacak yeni yöntemlerin teşvik edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu analizler, Türkiye'de tarımsal planlama ve politikaların yeniden şekillendirilmesi gerektiğini, daha etkili, kapsayıcı ve çevreye duyarlı tarım politikalarının hayata geçirilmesinin zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Devletin tarım politikalarının çiftçilerin gerçek ihtiyaçlarına ve çevresel sürdürülebilirliğe yanıt vermesi yönünde atılacak adımların hem ekonomik hem de sosyal fayda sağlayacağı açıktır.

Tarım alanında uygulanan arazi toplulaştırma politikaları ve miras sorunları, çiftçilerin sosyal ve ekonomik yaşamını derinden etkileyen meseleler arasında yer almaktadır. Arazi toplulaştırma yasası, özellikle mirasla geçen arazilerde tek bir kişiye devretme zorunluluğunu getirmekte ve bu durum, tarım yapan kardeşler arasında eşit olmayan koşullar yaratmaktadır. Bu durum, çiftçilik yapan ailelerde iç çatışmalara ve sosyal huzursuzluğa neden olmakta, çiftçilerin ekonomik olarak güçlenmesine engel teşkil etmektedir. Yasanın, en ehil çiftçiye arazinin geçmesini öngören bu kısmı, pratikte çoğu zaman aile içi anlaşmazlıklara ve miras haklarında adaletsizliklere yol açmaktadır.

> “Bir ikincisi bu 2014 yılında çıkan arazi toplulaştırma yasasında miras paylaşımında çok mağduriyet yaşanıyor. Bunu söyledim Adamın babası ölüyor. 3 kardeş üçü de çiftçi, 10 dekarın üzerindeki bütün arazileri 1 kişiye devretmek zorunda kalıyorsun. Böyle bir adalet olabilir mi? Miras payı bu. En ehil çiftçiye verecekmiş, böyle bir şey var. Üçü de çiftçilik yapıyor bu kardeşin. Sen miras payını ver adam 3 dönüm tarla satacak, oğlunu kızını everecek. Tarla satamıyor. Siz sosyal mağduriyet yaşatıyorsunuz, dedim, bunun çözümünü bulun dedim. Tamam, toplu arazi olsun, ama bu zenginlere arazi peşkeş çekmekten başka bir şey değil. Zengin daha zengin olsun, tarım şirketi kursun. Bu ERSU tarım gibi devletten krediyi alsın istediği güce ulaşsın e küçük işletmeci ne olacak?” (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Diğer taraftan daha önce başlatılan arazi toplulaştırma çalışmalarının halkın desteğini alamaması ve bu nedenle uygulanamaması, bölgedeki tarım arazilerinin parçalanmasına ve sonuç olarak küçük çapta kalmalarına yol açmıştır. Bu durum, bölgede tarımın sürdürülebilirliğini ve verimliliğini olumsuz etkileyen faktörler arasında yer almaktadır.

> “Devlet toplulaştırmayı yapsaydı burada hiçbir şey satılmazdı. Küçük tarlalar çözülseydi kimse bir şey alamazdı ama yapmadılar. Yıllar önce belediye buradayken bunun peşine düşülmüştü ama halkımızın onda hatası var, halkımızın gönlü olmadı, düşünemediler. Şimdi de ne oldu, birkaç dönüm olan yerlerimizin hepsi satıldı. (Bir anda biz konuşurken küçük çaplı bir hortum çıktı ve görüşmesi havanın dengesizliğini görüyorsun değil mi işte artık hep böyle dedi). Yani bütünleşmiş olsaydı hiç bu kadar ev

(yazlık) olmazdı. Çünkü alanlar 1-2 dönüm alıyor. Öyle olsa her arazinin başında da bir su olurdu hava yağmadığında da yine de verim alınabilirdi. Çiftçiler için en önemlisi arazi toplulaştırma. Arazi bütünlendirdiği takdirde kimse satmaz. Olmadı kaldı gitti. Ben burayı bütünlemek için çok para verdim." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Ayrıca, tapu ve miras işlemlerinin uzun sürmesi ve bürokratik engeller, çiftçilerin devlet desteklerinden yararlanmasını zorlaştırmaktadır. Çiftçilerin, arazi tapularını güncelleyememeleri veya miras kalan arazilerin resmi işlemlerinin tamamlanamaması nedeniyle devletin sunmuş olduğu mazot, gübre gibi desteklerden faydalanamamaları, onların ekonomik olarak daha da zor duruma düşmelerine neden olmaktadır.

"Ondan da zaten desteğini alamıyoruz, ÇKS'den fazla faydalanamıyoruz. Daha tapularımızı almadık, dedelerin ninelerin üstüne daha tapular. Yavaş yavaş onlara başvurduk." (L-17, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

"Onda da mesela adamın annesinden kalmış, onun babasından kalmış tapusu kendi üstünde olmadığı için ben hiçbir destekten yararlanamıyorum. Mazot desteğidir, gübre desteğidir, bilmem nedir? Ben hiçbir şekilde yararlanamam, hep benim bilek gücümle." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Bu bağlamda, Türkiye'deki arazi toplulaştırma ve miras politikaları, tarımsal üretimde büyüme ve gelişme potansiyelini kısıtlayan, çiftçiler arasında ekonomik ve sosyal dengesizliklere yol açan stratejik eksiklikler olarak değerlendirilebilir. Çiftçilerin karşılaştığı bu sorunlar, tarımda sürdürülebilir ve adil bir yapılanmanın sağlanması için politik düzeyde köklü düzenlemeler ve çiftçilerin ihtiyaçlarına duyarlı yaklaşımlar geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu politikaların yeniden şekillendirilmesi, çiftçilerin sosyal ve ekonomik refahını artıracak ve tarımsal üretimin sürekliliğini sağlayacak adımlar atılmasını gerektirir. Öte yandan idari sınırların ve coğrafi konumların tarım ve hayvancılık üzerindeki etkileri, yerel topluluklar üzerinde ciddi sosyoekonomik sonuçlar doğurabilmektedir. Bu etkiler, özellikle devlet desteklerinin dağılımında ve tarımsal üretim politikalarında belirginleşmektedir.

"Daha doğrusu bu hibeler biraz daha kalkınmaya öncelikli bölgelerde daha çok uygulanıyor. Kırsal kalkınma programları Antalya'da yok yani hibe programları açısından Antalya dezavantajlı bir bölge ama yerinde bir karar. Şöyle yani gerek yok demeyelim de genelde devletin vermiş olduğu hibeler daha ziyade böyle orta boy işletmeler değil daha büyük mesela TPDK'nın bütün hibeleri küçük çiftçiyi büyük yapmak değil, orta boy çiftçiyi büyütmeye yönelik. Orada da zaten buradaki orta büyüklükteki işletmelerin yani dağda mağdur olan çiftçinin ulaşması çok zor, bu hibelerden faydalanması. O yüzden daha dezavantajlı bölgelerde uygulanması doğru bir karar. Şimdi bu bizimle ilgili bir durum değil yani bir politika var. O politikada öncelikli bölgeler var. O bölgeleri kalkındırmak, daha doğrusu şöyle söyleyeyim, aslında

kalkınmadan ziyade benim tahminim oralarda insanı tutmak. Örnek veriyorum, kırsal bir bölgesin dağdasın. Oradaki adamı orada tutabilmek için. Çünkü üretimin devam etmesi lazım. Herkes Antalya'ya büyükşehirlere göçüyor. Aslında bu biraz da köyden şehre göçü önlemek için. O konuda da devlet haklı yani." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Anlatılar, bu bağlamda bölgedeki çiftçilerin yaşadığı dezavantajları ve bu durumların toplulukların sosyoekonomik yapısı üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır. Antalya gibi turizmle öne çıkan bölgelerde, turizmin ekonomi içindeki baskın rolü nedeniyle tarım ve hayvancılık faaliyetlerine yönelik devlet desteğinin sınırlı olduğu görülmektedir. Çiftçiler, turizm bölgelerinde yaşamanın getirdiği ekonomik kısıtlamalar nedeniyle hibe ve desteklerden yararlanamamaktadır. Bu durum, turizm bölgelerindeki çiftçilerin ekonomik olarak daha dezavantajlı bir konuma düşmesine yol açmakta ve tarımsal üretimde çeşitliliği ve genişlemeyi sınırlamaktadır.

"Yok burada bizim turizm elimizi ayağımızı bağlıyor. Atıyorum ben hayvancılık yapacağım. Turizm bölgesi diye devlet hibe vermiyor. Geç burayı Akseki'nin dağına bile vermiyor adam. Niye turizm bölgesi diye. Ama geçiver Konya sınırına %70 hibe desteği veriyor. Ben turizmi sevmiyorum yapmak da istemiyorum. Bu kadar basit." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

"Bir de dengesizlik burada var yani. İşin sıkıntılı tarafı toprak zenginliğimiz de yok. Bir de onlar çift ürün alıyor, arpayı kaldırıyor, mısır ekiyor. Bir de burası turizm bölgesi diye geçiyor zaten desteklerin hiçbirinden de faydalanamıyoruz. En büyük sıkıntımız o zaten. Şimdi burası kırsal kesim ama Antalya olarak baz alıyorlar burayı da. Burayı da turizm bölgesi olarak gösterdiği için hiçbir hibeden faydalanamıyoruz. Mesela Burdur, Bucak, Kızılkaya biliyorsunuz hemen yanımızda ve bütün hibelerden faydalanıyor. Biz burada faydalanamıyoruz hibe olayı yok bizde. Niye, turizm bölgesi? Defalarca bu konu oldu ama bir türlü çözüme ulaşmadı. Turizm bölgesi gözüktüğü için hibelerden yararlanamıyoruz. Öyle bir sıkıntımız var." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Şimdi siyasiler yerel yönetimler yollarımızı bile yapmaya köyümüzün ihtiyaçlarını bile yapmaya adam minnetle bakıyor. Biz oy veriyoruz. A –B partisi şeyi yok. Bir belediyenin benden aldığı vergiler ile benim ihtiyaçlarımı karşılaması gerekirken benim kullandığım asfaltı yapmıyor. Arazi yollarımı düzeltmiyor, kırk minnetle bir şeyler yaptırıyoruz. Şöyle bir durum var. Belediyeler tohum desteği veriyormuş, işte beli bölgelerde pilot çalışması yapıyormuş diye duyuyorum ama gerçekten ihtiyacı olan bölgelere yardım yapıyorlar mı yapmıyorlar mı, taraflı davranıyorlar mı davranmıyorlar mı bunları bilemiyorum. Ama şunu biliyorum ki siyasi her dönemde çocukluğumdan beri sahil bölgesi devletin kaymağını yerken bu yayla bölgesi yani Antalya'nın Batı bölgesi her zaman devlet imkânlarından en az faydalanan bölge olarak yaşadık. Yani Korkuteli, Elmalı bu yayla bölgesinin çiftçileri insanları olsun. Sahil her zaman hizmetin en iyisini aldı. Hem yerel yönetimlerden hem siyasi yönetimlerden, arazileri, devlet kredileri en iyi şekilde verildi. Ama bu bölge her zaman kredilerden faydalanamadı, âtıl ve fakir kaldı." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Turizm bölgesiymiş, buralara vermiyorlar pancar. Turistler geliyor ya bizim buraya, turistlerden karnımız doyuyor, buralarda geziyorlar (kinaye). Gerçekten şu Burdur'daki avantajlar Antalya'da bölgesinde yok. Bizim Antalya'yla ne alakamız var! Bizi keşke Kızılkayalar'a verselerdi. Biz hayvancılıkla, çiftçilikle geçiniyoruz yani bizim turizmle bir alakamız yok. Tövbe olsun ben 25 sene oldu gelin geleli, 25 senedir daha ben 5 kere denize gitmedim. Turizmle ne alakamız var bizim? Yani hiç olmazsa Burdur imkanını bize sağlasın. Ama o yok. Devlet desteği oluyor Burdur bölgesinde, Antalya bölgesinde devlet desteği yok. Arkadaşlarımız var orada, çok güzel onların imkanları görüyoruz." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Tarımsal desteklere erişim hususunda bu ulusal ve bölgesel politikalar engel teşkil etmekte bir diğer ifadeyle Antalya kırsalındaki tarımsal topluluklar turizmin baskısı ve gölgesi altında kalmaktadır. Onların ifadesiyle, turizm ellerini ayaklarını bağlamaktadır. (M-7). Bu durum, turizm bölgesi olarak kabul edilen yerlerde yaşayan çiftçilerin ekonomik fırsatlardan eşit şekilde yararlanamamalarına neden olmaktadır.

> "Devlet… yani Devletin destek verdiği yerler var, vermediği yerler var. Şimdi az çok görüyoruz, duyuyoruz, siz de görüyorsunuzdur; doğuya çok büyük yatırım yapıldı mesela GAP barajının oralara. Oralar da şirketleşti, ne bileyim ağaların ellerine geçti. Doğudaki oradaki köylülerde bağda bahçede çalışanlar kaldı, çalışmayanlar Türkiye geneline dağıldı. Buralarda bağda bahçede yani çalıştıracak, çalışacak insan da yok. Devletten de bir destek gelmediği için buralar böyle köreste gidiyor. Yani yazıktır köylerin şu haline, yani bir destek almadığı için köyler her geçen gün kötüye gidiyor." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Yok. Zaten bir de şöyle; bizi narenciye bölgesi olarak görüyorlar. Kırsalız ama Antalya Konyaaltı ile aynı görüyorlar burayı da yani halbuki hiç ilgisi olmayan bir şey. Onu bir ayıramıyorlar yani. Şimdi bir de burası daha önce belde idi. Büyükşehir yasasıyla burayı Korkuteli'nin mahallesi yaptılar. Daha önce Belde olduğumuz için bizi ORKÖY'den çıkardılar. Köy statüsünde olan yerlere devlet Kırsal Kalkınmadan çeşitli destekler veriyor. Mesela düve veriyorlar %50'si hibe, iki yıl ödemesiz beş yılda ödeme imkânı vs. bunlardan yararlanamıyoruz biz. Karşıda 20 hane köy var bu yardımlardan faydalanıyor. Ancak biz yararlanamıyoruz." (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Elmalı Söğüt'te vatandaş beş yüz dönüm yer almış, seracılık yapıyor. Elmalı'da tarlanın dönümü üç lira, burada üç bin lira. Sen burada beş dönüm yere hibe, kredi verme, orada on beş, yirmi dönüm yere, onların hasatı dört ay, hibe ver, bir de parayı ödemeden Devleti dolandırıp gidiyorlar. Burası turizm bölgesi olduğundan Kırsal Kalkınma Kanununa girmiyor." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Burada turizmin gelmediği bir tek burası kaldı, bir de Demre kaldı. Keşke gelse de biz de kurtulalım. Ben üretim yapıyorum ama karşılığını alamıyorum. Bir arkadaş mesela canlı bir örnek, kadının üç buçuk dönüm yeri var, ben bu yeri satsam 2,5 milyon para ediyor. Ben bunu bankaya koysam banka bana aylık

o zamanın parasıyla 40.000-45.000 lira mı ne para veriyor, ya bu benim sülalemi geçindirir dedi. Sabah kalkmam yok, gübre vermem yok, ilaç sıkmam yok. Bunların yerine ben bunu yapayım dedi. Çünkü artık insanlar bir şey kazanmıyor, o da bize çok sıkıntı vermeye başladı artık. Şimdi ne yaptılar, büyük şirketler. Atıyorum İç Anadolu Bölgesi'nde topraksız tarım bilmem ne, yapanların kaç tanesi ayakta kaldı. Kaç tanesi ayakta kaldı ya bana siz söyleyin. Biz Akdeniz Bölgesi olarak ve Kumluca olarak Türkiye'nin %20'sine hitap ediyoruz. Adamlar Elmalı'ya sera kuruyorlar. Adamlar %50 devlet desteği alıyor ben burada alamıyorum. Bana bunu biri açıklasın ya! Niye Elmalı'ya bu kadar çok destek veriyorlar? Mesela ben şuna karşıyım adam geliyor burada halci dünyanın parasını zaten kazanıyor komisyoncular. Daha sonra bu adamlar geliyorlar Elmalı'ya 100 dönüm sera kuruyorlar ve bu adam %50 teşvik alıyor. Şimdi benim bu adamla ne farkım var? O adam orada 5 ay 6 ay çalışıyor ben burada 10 ay çalışıyorum. Sezon 20 Temmuz'da bitti Ağustos'un 25'inde ben yine biber diktim. Ne tatilim oldu ne bir şeyim oldu. Normalde ben Celal Bayar Üniversitesi İşletme mezunuyum. İzmir'de yaşadım, Antalya Kolejinden mezunum ama dediğim gibi ben kendi işimi yapacağım dedim. Kendi yerimizi yurdumuzu yapacağım, dedim. Başka sektörlerde çalışmayı ben de biliyordum ama toprakla uğraşmak güzel dedim. Çünkü biz bunun içinde büyüdük, ben bu ilçede büyüdüm. Ama artık çiftçinin yüzü gülmüyor. Önceden orta tabaka diye bir şey vardı artık öyle bir şey yok. Zengin daha fazla zengin, fakir daha fazla fakir oldu." (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

"Bakanlığın destekleri bunlar bildiğim kadarıyla, onlar hayvancılığı sanki sadece o bölgede yapılıyormuş gibi düşünüyorlar. 'Bu bölgede de var çok önemli yetiştiricilik lütfen buraya da yapılsın diyoruz' ama merkezin değiştirmesi gereken şeyler var. Bizim dahil olduğumuz bir süreç değil, seslerini duyurmaya çabalıyoruz, zaten biz sadece Antalya sınırları içerisinde sorumluyuz bütün desteğimizi Antalya'ya yapıyoruz ve bu konunun da farkındayız. Desteklemelerde süt sığırcılığıyla ilgili bir destek açılacak mesela Antalya yok. Onun öyle olmaması gerektiğini söylüyoruz ama bu destekleri açanların görmesi ve bu şekilde değerlendirmesi gerekiyor. Kurumlar arası iletişim, koordinasyon çok önemli yine dönüyorsun dolaşıyorsun ona geliyorsun. Çiftçi kayıt sistemi var Tarım İl Müdürlüğünün, bizimle paylaşmadılar bildiğim kadarıyla. Biz kayıt sistemi tutuyoruz çalıştığımız çiftçilerle ürettikleri ürünler, yapılan desteklemeler, her şeyle ilgili kendi kaydımızı oluşturuyoruz." (ABB Tarımsal Hizmetler DB)

Çiftçiler üzerindeki ekonomik baskının artması, tarımsal üretim maliyetlerinin yükselmesi ve vergi yükünün artışı, kırsal kesimlerde yaşayan tarım emekçilerinin yaşam koşullarını ciddi şekilde etkilemektedir. Anlatılar, çiftçilerin karşılaştığı finansal zorlukları ve devletin tarım politikalarındaki eksiklikleri ortaya koymaktadır. Özellikle buzağı desteklerinin kesilmesi, mazot fiyatlarındaki yüksek vergiler ve gübre maliyetlerindeki astronomik artışlar çiftçilerin üretim kapasitesini olumsuz etkilemektedir. Bu durum, çiftçilik mesleğinden uzaklaşma eğilimini artırırken, tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini tehdit eder niteliktedir. Tarım sektörüne yönelik devlet desteğinin azalması veya yanlış yönetilmesi, çiftçileri daha düşük gelirlerle daha yüksek maliyetlere katlanmaya zorlamaktadır. Deniz taşımacılığı yapanların KDV'siz mazot alabilmelerine karşın, tarım sektöründeki çiftçilerin daha yüksek

mazot fiyatları ödemek zorunda kalması, ekonomik adaletsizliğin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, tarım sektöründeki çiftçilerin rekabet gücünü azaltmakta ve gelir eşitsizliklerini derinleştirmektedir.

> "Bizim buzağı desteklerini de kestiler zaten. Tarım ilçeye gittim sistemden baktı, benim inekler 23 sonra tohumlanmış da ondan destek vermiyorlarmış. Böyle bir mantık olur mu? İnek sürekli buzağıladığının ertesi günü tohumlanmaz ya. Aradan 2 ay, 3 ay geçer bir inek dinlenir ondan sonra yeniden. Eldeki danayı saldırmıyorlar tohumlamaya mecbur tutuyorlar. Onun da 2 ay sonra desteğini kesiyorlar. Yani her yandan daha açıkçası bizi perçinleniyor. Bizden sağdığımız sütten her şeyden vergi alıyor. 3 tane saat abonem var, hepsinden alıyorlar. Çiftçinin fazla bir vergisi yoktu eskiden. Şu anda en yüksek vergiyi çiftçi ödüyor. Bunlardan dolayı yani çiftçilikten uzak durmaya başladı millet aralanıyor. Devamlı benim süt parasından kesiliyor, sürekli…" (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Mazot… yatı olan, katı olan, işte bilmem denizlerde gemisi olan KDV'siz mazot alıyor. Biz en pahalı mazotu alıyoruz. 24 lira şu anda mazot. Çiftçilere bu vergisiz 17-18 liraya verilse o bile katkıdır. Başka devletin yapacağı bir şey yok. Yani devletin elinde olup da kullanabileceği o kadar çok imkânı var ki köylü için. Biz bir şeyi 5 liraya üretip 15 liraya satalım demiyoruz. 3 liraya üretip 5 liraya satalım, siz de ucuz yiyin. Bizim ürünümüz pahalı satıldığında bizim işimize gelmiyor ki... Sürümü azaldığı için yine biz zarar görüyoruz." (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

> "Yani bizim özellikle vergilerimiz var, çiftçinin rahatlaması için mazot, gübre. Bunun vergilerini kaldırsa bize sadece maliyeti ödemeye kalksak bu bile yetecek bize. Atıyorum bugün benim 95-96 yılında aldığım birinci sınıf gübre 29 TL. Bugün kaç para biliyor musun? 2500 TL 20 kilo çuval. 2.500 TL nerede, 29 TL nerede? Bunun maliyeti bu kadar olmaz." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

Anlatılar çiftçilikle ilgili kararların çoğunlukla çiftçilerin ihtiyaçları yerine ticari çıkarlar gözetilerek alındığını ortaya koymaktadır. Bölgenin çiftçilik potansiyeline rağmen, mevcut politik ve idari yapıların çiftçilerin sesini yeterince meclise taşıyamadığı ve yerel tarımsal gelişimleri destekleyecek politikaların oluşturulmadığı görülmektedir. Belediye meclis üyelerinin büyük çoğunluğunun çiftçi olmaması ve tarımsal kararların ticari çıkarlar doğrultusunda şekillenmesi, yerel tarımsal yapıların zayıflamasına ve çiftçilerin karşı karşıya kaldıkları zorlukların derinleşmesine neden olmaktadır. Bu durum, çiftçilerin üretimde karşılaştıkları güçlükleri artırarak, yerel kalkınmanın önündeki en büyük engellerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu, kırsal kesimlerde yaşayan nüfusun ekonomik ve sosyal olarak geri kalmasına yol açarak, bölgesel eşitsizlikleri ve sosyal adaletsizlikleri pekiştirmektedir. Özellikle kırsal kesimlerde yaşayan çiftçiler, kendi ihtiyaçlarından ziyade, ticari çıkarları önceleyen bir yönetim anlayışı nedeniyle kendilerini politik olarak güçsüz ve ekonomik olarak

dezavantajlı hissetmektedirler. Bu durum, kırsal kesimlerdeki sürdürülebilir kalkınmanın önündeki temel engellerden biri olarak değerlendirilmelidir.

> "Yani en gariban, en fakir, en sahipsiz, derdini anlatamayan veya siyasilere ya da milletvekillerine ulaşamayan, siyasi irade zamanı gücünü kullanamayan en bakir bölge bu bölge. Yani Yazır'dan Bucak'a kadar en azından 300.000 dönüm bu bölgede arazi var. Bu bölge nereden bakarsan Türkiye'nin %25'ini karşılayabilecek araziye sahip. Ama bizim sahip çıkanımız yok. Yani önümüze düşen insanlar kendi menfaatlerinden mi bilmiyorum. Bizim hakkımız meclise taşıyan yok, savunan yok. O araziyi verimli hale getiren yok. Kasıtlı mı yapılıyor, amaçlı mı yapılıyor, amaçsız mı yapılıyor… yani böyle bir durum var, kıskacın içerisindeyiz." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Kumluca Kooperatif Başkanı'nın ifadeleri, yerel yönetimlerdeki temsil eksikliği ve bu durumun çiftçilik üzerindeki etkilerine işaret etmektedir. Meclis üyelerinin çoğunluğunun çiftçi olmaması ve tarımsal kararların çoğunlukla ticari çıkarlar doğrultusunda şekillenmesi, yerel tarımsal yapıların zayıflamasına ve çiftçilerin karşı karşıya kaldıkları zorlukların derinleşmesine neden olmaktadır.

> "Mesela burada belediye bir çalışma yapıyor yaptığı çalışmanın sonunda başarılı olmayacağını ben biliyorum. Olmayacak yani biliyorum. Şimdi bir meclis üyesi düşünün. Kumluca'nın %95'i çiftçi. Belediye meclis üyelerinin içinde ya komisyoncu olur ya zirai ilaç bayii olur, çiftçi olmaz. Şimdi böyle bir belediye tepedeki bir karar mekanizması, kimin karına belediye yatırımlarını yönlendirir size soruyorum. Diyelim ki ben süt işletmecisiyim bir köyde kooperatif kurdurup karşıma büyük blok oluşturur muyum, zaten parça parça sütleri alıyorum, karını alıyorum, fiyatı belirliyorum, yem verirken, süt alırken para kazanıyorum. Bunu bozacak, üreticiyi bilinçlendirecek bir kurum oluşturur muyum karşımda. İşte böyle bir sektörde o kadar yalnızız ki. Kimse iğneyi kendisine dokundurmaz." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Ortaya çıkan bir diğer bulgu ise denetimsizliğe ilişkindir. Çiftçiler, devlet desteklerinin ve piyasa düzenlemelerinin yetersiz denetlenmesi nedeniyle çeşitli mağduriyetler yaşamakta, desteklerin asıl hedef olan küçük çiftçilere ulaşmak yerine, tüccarlar tarafından kötüye kullanıldığı görülmektedir. Öte yandan önceki bölümlerde de bahsedilen yüksek maliyetler ve düşük satış fiyatları çiftçilerin ekonomik olarak zorlanmalarına neden olmaktadır. Bu zorluklar, devletin tarımsal ürünlerin fiyatlandırmasında ve mali destek sağlamada etkili bir denetim mekanizması kuramamasından kaynaklanmakla birlikte girdilerdeki yüksek fiyatlar, piyasadaki spekülasyonların denetlenememesi sonucu daha da artmaktadır. Ayrıca tarım kredi kooperatifleri üzerinden yapılan gübre satışlarında, hammadde krizi ve döviz kuru dalgalanmaları gibi küresel ekonomik faktörlere rağmen, yerel düzeyde gübre fiyatlarının

kontrolsüz bir şekilde arttığı ve bu durumun yeterince incelenmediği vurgulanmaktadır. Bu da gübre gibi temel tarımsal girdilerin çiftçilere makul fiyatlarla ulaşmasını engelleyen bir başka denetim sorununa işaret etmektedir.

> "Bir de bizim Türkiye'de denetim yok. Mesela bir arkadaşım tüccar. Biz ikimiz besiciyiz. Biz devletten arpa almak istemiyoruz. Arkadaşım ne yapıyor işte abi senin hayvan varlığını ben alayım. Senin hayvan varlığını ben alayım. Adam 5 liraya devletin verdiği arpayı alıyor, gidiyor orada 7 liraya satıyor. Denetim yok. Birebir üreticiye gitmiyor. Zengin cebi dolu olan varsa onların masasına cup gidiyor para. Yani denetim yok. Tarım ilçedeki adam da bir şey diyemiyor ki, adam getirmiş sana hayvan varlığını vermiş. Bizim Korkuteli'nden kamyon kamyon arpa çıkaran tüccarlar oldu. Orada devlet ucuz miktardan veriyor ya, 2 buçuğa aldı ve 6 liraya sattı. Yani denetim yok, denetim yok." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "Sabah biz 3 buçuk dönüm sera üstü örttük geldik. Sadece adamı oraya çektiği bir ton naylon 54 bin lira. Bunun altına adam fidan alacak, ince naylon masrafı var, salma masrafı var, ilacı, gübresi işçiliği şu bu. Bir dönüm yerin maliyeti 50.000. Atıyorum 4 dönüm yer yaparsan 200 bin lira sadece sebzeyi yetiştirmeden önce sen iki yüz milyon borçlanıyorsun, eksiye gidiyorsun. 200 bin lirayı ödedikten sonra artarsa ekmek parası. Şu anda bizim yayla kesiminde çok güzel bir sebze var Elmalı tarafında. Domatesin piyasası 4 lira, 2 liraya alan satan var. Yani bu da devletin bir açığıdır. Denetimsizliğidir. Atıyorum adam tüccar. Bunun adı ticaret değil, çürükçülük diyor." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

> "Tarım o kadar denetimsiz ki. Bugün bitki besleme kalemlerinin hiçbiri denetime tabii olmadan üreticiye pazarlıyor. Üreticinin içindekinin ne olduğunu bilme şansı var mı? Bunu denetleyen bir mekanizma var mı o da yok. Şimdi özellikle ruhsat kalemlerinde en kolayı tuzluluk giderici. Birçok ürün tuzluluk giderici üzerinde ruhsat alınıp köklendirici diye satılıyor. Ve afaki paralara satılıyor bunu kontrol eden bir mekanizma yok. Böyle olunca üretici ne kadar kazanırsa kazansın, öyle bir sektör ki yan tarafta girdi kalemleri daha da yüksek hale geliyor ve direk onun girdi kalemlerini üreten firmalar üreticinin kazancını alma stratejisi oluşturup onu alıyorlar. Bu konuda geçen özellikle tarım kredi kooperatifleri ile ilgili ciddi tartışmalar yaşadık. Dünyada hammadde krizi yaşandı değil mi. Petrol türevleri işte fosfordur, potasyumdur, azottur. Bir yıl önceki dönemle yani 2021-2022 sezonu ile kıyaslandığı zaman Antalya Bölgesi'ne giren gübre miktarı %100 artıyor. Hammadde azalıyorsa giren tonajın da azalması gerekiyor değil, azalmış mı? Hayır %100 arttı. Neden, çünkü insanlar büyük zamlardan etkilenmemek için depolarına koydu. Burada üreticilerin deposunda gübresinin %50'si vardır. Hammadde var mıymış, varmış. Bu afaki yükselişin sebebi dolar değil çünkü %500'den bahsediyoruz doların 35 olması lazım o zaman. Bunu değerlendiren bir kuruluş yok." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Son olarak yerel aktörlerin özellikle vurguladığı noktalardan biri kendilerinin fakında olduğu ve ifade ettiği üzere plansızlık ve denetimsizliğin bölgede sosyoekolojik açıdan yarattığı tahribat ve sürdürülebilir olmayan tarım ve hayvancılık faaliyetleridir. Özellikle su kaynaklarının yönetimi, seracılık uygulamaları ve tarımsal destek mekanizmaları üzerindeki

denetimsizlik, bu sorunları derinleştiren ana etmenler arasında yer almaktadır. Ulusal tarım politikaları ve yerel yönetimlerin uygulamaları, plansızlık ve denetimsizlik sorunlarıyla karşı karşıya kaldığında hem çevresel sürdürülebilirlik hem de sosyal adalet açısından ciddi sorunlar yaratmaktadır. Yerel aktörlerin anlatıları ise bu konuda henüz planlama ve bilinçlendirme çalışmaları aşamasında bulunulduğu; önlem, uygulama ve aksiyon noktasının henüz uzağında olunduğunu göstermektedir.

> "Belediyenin burada yapabileceği hiçbir şey yok. Devletin burada, merkezi hükümetin, DSİ olsun, Tarım Orman Müdürlüğü olsun, bu konuda bir kota getirilmesi lazım. Kota getirmediği sürece çünkü artık bu akçe ne kadar cebinizdeyse o kadar güçlüsünüz, siz bunu hep daha çok istemeye başlıyorsunuz. Su gerektirecekse yağmur suyu havuzlarının yapılmaması lazım. Bunu devlet bir nebze olsun zorunluluk getirdi ama halen daha söylediği şeyin altı boş. Örneğin kardeşim sen muz mu ekeceksin 8 dönümlük. Tamam muzunu ek ne kadar su gerekiyorsa atıyorum 10.000'luk bir su ihtiyacın var sen de o zaman 10.000 tonluk bir havuz yap yağmur suyu oraya dolsun, ne güzel oradan git suyunu çek, su israfını yapma muz da üretmeye devam et, panellerini koy, sondajla pompala serana sirkülasyon böyle dönsün kendi içinde. Ne devlete zararın var ne geleceğe ne insanlara zararın var. Paranı da kazanıyorsun, ihracat da yapıyorsun, insan da çalıştırıyorsun, 8-10 tane aileye geçim kaynağı da sağlıyorsun, ne ala memleket. Bunu beceremiyoruz biz. Kulağı diğer taraftan tutmaya çalışıyoruz. Ama yani belediyenin dahli olan bir süreç değil bu belki bir ihtimal ASAT. Ama onun da sondaj konusunda yapabileceği bir şey yok bu DSİ ile ilgili." (ABB İk. Değ. ve Sıfır Atık DB)

> "Ben geçen gün başka bir toplantıda aynı şeyi söyledim. Alanya'nın bir Bayır Köyü var. Muhtemelen bu şehirde yaşayan milyonlarca insan öyle bir köyün varlığından bile haberdar değildir. E Alanya orası güya ama Alanya falan değil yani. Anayoldan sonra bir saat yirmi dakika falan daha gidiyorsunuz. Orada bile dağlarda sera var. Yani buna artık birinin, Tarım Bakanlığının falan buna artık bir standart getirmesi gerekiyor. O poşet bir bu şehrin ısınmasını sağlıyor. İki yağışın toprağa ulaşmamasını sağlıyor ve tarım alanlarına çok ciddi zararlar veriyor." (AFAD)

> "Bizim bu bölgede son zamanlardaki kontrolsüz artışla, gelir kapısı onu gördüğü için, insanlar hayvancılık, hayvancılığı da doyuracak mısır gibi silaj yapıyorlar, onu yem olarak kullanıyorlar, ekonomik olarak buna doğru eğilmiş durumda ve Türkiye'nin en önemli hayvancılık bölgesi oldu şimdi. Ama altyapı ona uygun mu, iklimi, suyu ona uygun mu, değil. Bununla ilgili bir çalışmaları maalesef yok. Sözde var hani reklamlarda var ama aksiyonda yok. Genel olarak tablo bu şekilde. Problem o zaman ne oluyor özetlersek; kentsel imar alanları açılmaya devam ediyor, kimse suya bakmıyor sorgulamıyor, ondan sonra kırsal yerleşim alanlarında nüfus artmaya devam ediyor, insanlar refah için aktivasyon için burada yatırım yapmaya devam ediyor, kırsal yerleşim alanları tarımsal faaliyetleri suya dayalı hale dönüşmeye devam ediyor, seracılık, hayvancılığa bağlı mısır gibi, pancar ekimi gibi yanlış konularda ekim artarak devam ediyor" (ASAT)

> “Valla şöyle bizim Su Yönetimi Genel Müdürlüğü tarafından su verimli seferberliği başlatıldı. Biz bütün kamu kurumlarımızdan üçer aylık dönemlerde bir toplamaya başladık, 2023 yıl itibariyle. 2023-2033 yılları arasında bir eylem planı var Su Yönetimi Genel Müdürlüğümüzün ve bununla ilgili 81 il Müdürlüğünde, bu konuyla ilgili biz gidip okullarda da eğitim veriyoruz. İlçedeki arkadaşlarımız eğitimler veriyor. Su Yönetim Genel Müdürlüğümüzün konusunda da yer aldığı üzere ülkemizde tarım bu suyun %77’sini kullanıyor. Yani en fazla suyu biz tarımda kullanıyoruz. Peki dünyada ne? Yine aynı suyun da dünyada %69 olduğu görülür yani %8 dünya ortalamasının üzerinde tarımda kullanılıyor. Vahşi sulama dediğimiz sulamayı terk edip damlama sulamaya geçmemiz zaten gerek. Tabi daha spesifik noktaya indiğinizde, bu seraları işte belli bir izin dahilinde mi? Ya şimdi şöyle muhakkak ki DSİ Bölge Müdürlüğü biliyorsunuz, suyun barajlardaki varlığı, işte yeraltı suları onların izniyle o kuyuları açılıyor, vesaire. Şu dediğinize katılıyorum, bunun planlı olması. İşte Su Yönetimi Genel Müdürlüğümüz, DSİ Bölge Müdürlüğümüz suyun bir defa en son harcayacağımız şeyler yer altı su kaynakları olmalı. O rezervler bizim için çok kıymetli.” (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Çiftçiler ve yerel aktörler, mevcut ve 2000'li yıllardan itibaren yoğunlaşan neoliberal tarım politikalarına yönelik eleştirilerini dile getirmekte, bu politikaların tarım ve hayvancılık üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulamaktadır. Düzenleyici kurumların kapatılması, özelleştirme uygulamaları, artan tekelleşme ve tarımda dışa bağımlılık, çiftçilerin üretim faaliyetlerini zorlaştırmaktadır. Çiftçiler, büyük şirketlerin devlet desteklerinden daha fazla faydalanırken, küçük ve orta ölçekli çiftçilerin bu desteklere erişmekte zorlandığını ifade etmektedir. Bu durum, tarımsal üretimde adaletsizliklere yol açmakta, küçük çiftçilerin ekonomik sürdürülebilirliklerini tehdit etmektedir. Özelleştirme ve neoliberal politikalar, küçük aile işletmelerinin esnekliğini ve toplumsal dayanıklılığını zayıflatmış, büyük şirketlerin tarım sektöründeki hakimiyetini artırmıştır. Çiftçilerin, artan maliyetler ve yetersiz devlet destekleri nedeniyle tarım ve hayvancılığı sürdürememesi, sektördeki eşitsizlikleri ve sosyoekonomik zorlukları derinleştirmiştir. Bu bağlamda tarım politikalarının yeniden gözden geçirilmesi ve çiftçilerin ihtiyaçlarına duyarlı yaklaşımlar geliştirilmesi tarımın sürdürülebilirliği ve gıda güvenliği açısından kritik öneme sahiptir.

3.5.3.8. Kooperatifler ve Komisyoncular

Bu bölümde Tarım Kredi Kooperatiflerinin, mahallelerde bulunan tarımsal kalkınma kooperatifleri ve sulama kooperatiflerinin katılımcılar için ne ifade ettiği ve üretimin sürdürülebilirliği açısından nasıl bir rol oynadıkları incelenecektir. Kumluca özelinde bu anlamda kayda değer bir role sahip olan komisyoncuların katılımcılar için ne ifade ettiği de önemli bir bulgu olarak öne çıkmaktadır. Manavgat’ta yapılan görüşmelerde kooperatiflerin varlığı ya da etkinliğine ilişkin bulguya rastlanamamıştır. Bunda turizme yönelen işgücü ile birlikte azalan ve geçimlik düzeyde yoğunlaşan tarım faaliyetlerinin ve süt hayvancılığının

yaygın olmamasının etkisi olduğu söylenebilir. Bununla birlikte kooperatifin önemine ve gereksinim duyulduğuna ilişkin görüş belirtenler de olmuştur.

> "Hatta hayvancılar olarak birkaç arkadaş kooperatif kuralım dedik. Zarar ediyoruz diye, bizim milletimizde de topluluğa sıcak bakan olmaz. Koyuncular birliği kooperatifi kuralım, bir başkan seçelim, kuzumuzu kooperatifte kendimiz kestirelim. Hayvancılıkta şöyle bir şey var; kuzuyu kesince %2 dara düşüyorlar, akan kan payı mı ne artık bilmiyorum? Kuruma payı diyeyim %2 onu düşüyorlar, ayrıca derisi, kesen kasaba kalıyor. Bugün otuz, kırk lira olmuş bir tane deri. Ciğeri, kellesi, sakatatı bütün her şeyi kasaba kalıyor. Biz sadece karkas parası alıyoruz onun da % 2'sini düşüyorlar. Kasap belli bir miktar mezbahada kestirme parası ödüyor, miktarını bilmiyorum. Kooperatif olursa bütün bunlar kasap yerine kooperatife kalır dedik. Yani yapılsa çok iyi olur." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

> "Yok. Kooperatifleşme falan öyle bir şey de duymadım." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

Korkuteli'nde tarımsal kalkınma ve sulama kooperatiflerinin hem oldukça yaygın hem de aktif oldukları görülmektedir.

> "Köy kalkındırma, yardımlaşma tam ismi de söyleyemeyeceğim, kooperatif var burada. Süt topluyor, sadece onu yapıyor, üreticilere yem dağıtıyor falan. O da gün geçtikçe düşüyor. Birkaç aile var şu anda hayvancılık yapan, öyle başka da bir şey olmadı." (L-1, Erkek, 66, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> "Kooperatife veriyoruz, satışımız sulama kooperatifi aracılığıyla." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Bir tane sulama kooperatifi var, bir tane de süt kooperatifi var. Sulama kooperatifi yan taraf zaten. Bir de süt kooperatif var o da ana yolun üzerinde. (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Şimdi buradaki kooperatif bizim süt toplama işini yapıyor, meyve depolamasını yapıyor, başka da yapacağı bir şey yok zaten." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Bizim bir tek tarımsal kalkınma kooperatifimiz var. Faaliyetlerinden yararlandığımız mesela akaryakıt istasyonu var. Yani uzak bir yere gidip akaryakıt almayız, değirmeninden faydalanıyoruz. Süt topluyorlar mahallenin içinde ondan faydalanıyoruz işte bu şekilde bir şeyimiz var. Değirmenden hayvanlara yem yapıyoruz ya onu orada katkısını koyup, arpayı, buğdayı ezip o şekilde çuvallanıp hazır hale getiriyor". (L-Muhtar-2, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Var, sınırlı sorumlu tarımsal kalkınma kooperatifi var. Soğuk hava depolarında tüccarlar var. 150'ye yakın işçi çalışıyor. Doğulular ve Suriyeliler. Oradan Rusya'ya gidiyor kayısı, vişne, şeftali bu bölgede." (L-Muhtar-4, 45, Erkek, İlkokul, Çiftçi)

Kooperatiflerin tarım üretiminin sürdürülebilirliğine olan etkileri, çiftçilerin anlatıları üzerinden incelendiğinde, bu yapıların yerel tarım toplulukları için hayati bir işlev gördüğü açıkça ortaya çıkmaktadır. Kooperatifler, çiftçilere maliyetleri düşürme, üretim kaynaklarına erişim ve pazarlama konularında destek sağlayarak tarımsal faaliyetlerin devamlılığını ve verimliliğini artırmaktadır. Bu yapılar, özellikle finansal kaynaklara erişimde ve tarımsal girdilerin temininde merkezi bir rol oynamakta; böylece çiftçilerin peşin ödeme yapmadan gerekli malzemeleri alabilmelerine olanak tanımaktadır.

> "Valla ne düşüneceğim, bizim sütümüzü alıyorlar. Tabi adam indiriyor yemi 300 lira ise, işçi çalıştırıyor indiriyor bindiriyor, 5 lira da o koyuyor yeme. Ona ne diyeceksin? Sütlerin hepsini kooperatife veriyoruz onlar toplayıp götürüyorlar. E bize verirse onu alıyoruz. Onların da ona göre gideri gelir vardır orada." (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Kooperatifin çok da bir faydası olmuyor. Sadece sütümüzü alıyor, o sütü değerlendiriyor. Onu da zaten şirkete veriyor, topluyor bir yere veriyor. Bizim üzerimizden o da para kazanıyor. Biz 7,5 TL ise 15 kuruşunu kooperatif kesiyor, pazarladığı için." (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Ya kooperatif ortaklarına objektif bakan bir kuruluş değil, büyük çiftçi her zaman ön planda. Suyu sen geç alıyorsun. Yani iyiyi önce o alıyor ondan sonra sana kalırsa sen alıyorsun. Yani mesela Nisan ayında balya gelmiş, bizim hiç haberimiz olmadı, insan en azından bir ilan ettirir, balya geldi diye, belli balya sıkıntısı var yani bir bizde değil herkeste var. İlan edersin, kahveye gidemeyeceğime göre bir şekilde benim de duymam lazım veya mesaj yolla. Benim numaram kayıtlı senin kooperatifinde mesaj yolla "balya getirtiyoruz kilosu şu paradan almak isteyenlere" diye, e bizim hiç haberimiz olmadı. Çürük balyalar kalmış, tesadüfen birinin römorkunda gördük, gittik aldık, mecburen aldık ama zararına aldık. Balyamız yok, mecbur aldık, zararına aldık öyle yani şey, objektif bakış yok. Adam seçme var. Her zaman, her yerde olduğu gibi burası da aynı." (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Kızım bizim burada kırsal kalkınma kooperatifi var, süt veriyoruz. Allah seni inandırsın daha bir kuruş para almadık. Ne biçim kalkınma kooperatifi bu? Elde yem 360 TL, bizim kalkınma kooperatifi getiriyor, 370 TL… Yani bizim kalkınma kooperatifinin bize zarardan başka bir şeyi yok. Yani kooperatifimiz çok şaşkın… Kalkınma değil aslında adını değiştirmek zorundayım. Bitirme kooperatifi demek gibi bir şey yani. Destek mi yoktur, nedir? Ne bileyim ben. Ondan sonra 20 yıl olmuş, 20 yıldan da fazla bir tane başkan hesabına geldiği gibi yiyip içip gelip gidiyor işte. Bu işler böyle. Köylüyü kimse düşünmüyor. Onların yukarılarda adamları var, yerken ortak yiyorlar. Garibana geldi mi yok. Ben ayrıldım, kurtuldum. Oğlum kayıtlı oraya yine süt veriyor da. Yani kooperatiften bir fayda görmüyoruz. Kooperatif ne gün olur bir meyve üzerine bir kooperatifin olur. Meyveci tüccar getirirsin, götürürsün. Biz de öyle bir şey yok, yok. Olsa bile kendilerine çalışıyorlar. Koca kooperatifin buzhanesi var. Kooperatiflerin buzhanesi nasıl olur? Özelde 1.500 TL'yse kooperatifte 1.600 TL, neresi bunun kooperatif? Hep bir şeyler, hep bana Rabbena." (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Anlatılarda kooperatiflerin sunduğu avantajların çeşitli olduğu; süt ve yem gibi temel tarımsal ürünlerin alım satımında merkezi rol oynadıkları, aynı zamanda üreticileri büyük finansal yüklerden korudukları belirtilmektedir. Kooperatifler, aynı zamanda tarımsal ürünlerin depolanması, işlenmesi ve pazarlanmasında da çiftçilere yardımcı olmaktadır. Bu süreçler, çiftçilerin daha geniş pazarlara erişimini sağlayarak yerel ekonomilerin canlandırılmasına katkıda bulunur.

> "Kooperatif iyi ya… hiç olmazsa; saman aldım ben kooperatiften mesela süt veriyorum onun borcunu ödeyerek gidiyor. Yem alıyorum mesela, iyi kooperatifler, başka şahıstan alsam adam para peşin diyecek. Yani bizim işlerimizi kolaylaştırıyor. Tarım kredi kooperatifi olmasa ben nereden alacağım bu gübreyi. İyi kötü yatırıyorum borcumu, yeni yıl bir daha borçlanıyorum yani kooperatifler iyi." (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Aynen, aynen, sütü kooperatife veriyoruz. Zaten yemi de oradan alıyoruz. Yemi almazsan sütünü almayacağız diye bir şey çıkarttılar. Ondan azıcık bir arttırabilirsek dışardan böyle Tarım Kredi'den alıyoruz bazen. Ona da baktık yazın biçer dövermiş, balyacıymış biraz sıkıntıya girdik. Gittik ona da yaz 75 çuval yem. Kredi arttır… Veresiye al, çünkü veresiye almazsak biçerdöver parasını, nasıl ödeyeceğiz? Aktar döndür böyle gidiyor işte… Yine de kooperatif olmasa olmaz. Kim toplayacak sütü? Süt topluyor, çalışıyorlar, malın yiyeceğini, silajını, samanını getirmeye yardımcı oluyorlar, iyi, iyi bir şey" (L-17, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Birlik olmayı bilmiyoruz bir kere. Şurada bir sulama kooperatifi kuruldu, kooperatif iptal edildi onu bile çalıştıramadık. Şimdi tarımsal kalkınma kooperatifi var. 50-55 müstahsili var, süt topluyor başka hiçbir geliri yok. Sadece yöneticileri fedakârlık yapıyor kooperatif kapanmasın da bu üreticiler başkalarının elini öpmesin diye yöneticiler, fedakârlık edip kooperatifi çalıştırıyorlar. Yani 3-5 kişiyi toplayıp onu bile zor devam ettiriyoruz. Kooperatifin üyesi olan adam bile gelmiyor. İşte bir birlik olamıyoruz, olamıyoruz. Birlik olamadığımız için de sesimizi kimseye duyuramıyoruz. Bundan 20 yıl önce de bu böyleydi." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Faydalı tabii kooperatif. Onun aracılığıyla tüccarlar geliyor. Meyvelerimizi götürüp soğuk havaya bırakıyoruz. Yem kırma aletleri var. Mısır getirtiyor sahilden yemi kendimiz yapıyoruz. Fabrikadan süt yemi alıyoruz ama diğerlerini kendimiz hazırlıyoruz. Bahçelerdeki otları değerlendiriyoruz. Otlar bahçenin öz evladıdır. Bizim diktiklerimiz üvey evlat. O suladıkça çıkar. Onları yeme katkı yapıyoruz işte." (L-27, Erkek, 57, Lise, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Ancak, kooperatiflerin işleyişinde de bazı zorluklar bulunmaktadır. Kooperatif yönetiminde akrabalık ilişkilerinin etkili olması, şeffaflık ve adil yönetim anlayışının zedelenmesine yol açarak kooperatifin potansiyelini tam olarak kullanamamasına ve bazı üyelerin dışlanmasına neden olabilmektedir. Yine de kooperatifler, tarımsal üretimin

sürdürülebilirliği ve yerel kalkınma için vazgeçilmez unsurlardır. Özellikle kırsal kalkınmada kooperatiflerin rolü, küçük çiftçilerin piyasada rekabet edebilirliğini artırmak ve tarımsal üretimin çeşitlendirilmesine yardımcı olmak şeklinde belirginleşmektedir.

> "Ben kooperatifte değilim. Önceleri kooperatifte bir miktar durduk. Kooperatif güzel bir şey ama çok da biraz yakın akrabacılık var kooperatifimizde bizim. Şikâyet anlamında konuşmuyorum. Biz biraz dışta kaldık gibi oldu insanların bir yarısı en azından. Kooperatifte mesela buzhanemiz var. Burada özel buzhanemiz var bizim kenarımızda komşu, mallarımızı ona koymayı tercih ettik. Kooperatiften ineklere yem alıp, süt veriyorduk. Onlardan da o kadar çok memnun olmadığımızı kabul ediyorum. Ben kooperatifte değilim şu anda. Ama kooperatifin orada olmasının bile bize faydası var. Mesela buzhane gibi başka işlerde rekabet oluşuyor. Biz de burada ondan istifade ediyoruz en azından." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Onların da eğitilmesi lazım. Tamam, kooperatif var da kooperatifte, başta düzgün çalışacak bir adam olması lazım. En azından şu köye bir tane ziraat mühendisi lazım. Kooperatif başkanı her şeyi bilen birisi değildir yani. Yani kooperatif iyi bir şey, güzel bir şey olsa iyi olur ama işte onda da bazı şeyler siyasiler ilgili şu oluyor bu oluyor, bir sürü problem oluyor ya. Yani çalışsa çok güzel ama çalışmadığı zaman da iyi değil. Kooperatifin başta eğer meyve yetiştiriliyorsa alacaklar şuraya koyacaklar bunu büyük şehirlerde marketlerle görüşecekler. Şimdi her şey markete gidiyor, eskisi gibi pazarcı yok. Bunları iyi pazarlanması lazım pazarlayacak. Şimdi iyi pazarlanmazsa da olmuyor ama tabi çiftçinin önce bilinçlenmesi, bilinçli olması lazım. Bu bardağın altı ayrı ortası, üstü ayrı böyle ayrı olmaması lazım. Üstünde ne varsa altında o olması lazım. Eğer bunu yapamıyorsan sen kooperatifinle ne yaparsan yap ama önce çiftçiyi yetiştirmen lazım, bilinçlendirmen lazım. Adamın yetiştirdiği üründen kalan olursa, onları toplayıp onlara seminer vermesi lazım. Bir hafta on gün her neyse, bir daha ki seferde yakalandığı zaman o adama bir yaptırım uygulanması lazım. Sen kooperatifi kuruyorsun ama düzgün malı yetiştirip oraya koymazsan bu da yanlış, bu da eksikliktir yani. Önce çiftçinin yetişmesi lazım. Çiftçinin bilinçli olması lazım. Çiftçi nerede neyi kullanacağını iyi bilmesi lazım. Ama bunda bir sürü sektör var. Sadece ilaç değil, ilaç var, gübre var, budama var. Yani budama da ayrı bir sektör bunun içinde, yani düzgün budamazsan ağaçtan da düzgün bir şey alamazsın." (L-28, Kadın, 65, İlkokul, Çiftçi)

Öte yandan kooperatiflerin çiftçiler için sağladığı çok yönlü faydalar ve karşılaştıkları bürokratik engeller de dikkat çekmektedir. Kooperatifler, çiftçilere toplu alım yaparak maliyet avantajı sağlamakta, bu sayede bireysel çiftçilerin güçlü ticari kuruluşlar karşısında rekabet etme kapasitelerini artırmaktadır. Örneğin, gübre alımlarında kooperatifler sayesinde büyük miktarlarda indirimler elde edilebilmekte, bu da çiftçinin üretim maliyetlerini düşürmektedir. Ancak, devletin kooperatiflerle ilgili mevzuatı ve vergilendirme politikaları, bu kurumların etkinliğini ve çiftçilere sağladıkları faydayı sınırlayıcı bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. KDV oranlarının yüksekliği, kooperatiflerin hem işletme maliyetlerini artırmakta hem de rekabet güçlerini azaltmaktadır. Özellikle tarım ürünlerinin satışında uygulanan yüksek KDV

oranları, kooperatifleri özel sektörle eşit şartlarda rekabet etmekten alıkoymakta ve bu durum, çiftçilerin ekonomik olarak zorlanmalarına neden olmaktadır.

> "Şu yüzden, buradaki kişiler tarafsız hareket ediyor. Atıyorum gübre alacağız, diyoruz total gübre ihtiyacını alalım oluşturalım bayiye gittiğimizde elimizde liste olsun. Bir kişi alınca 5 ton alıyoruz ama 20 kişi olunca 100 ton alıyoruz. Bir bayiinin bir firmanın karşısına 5 ton alacağım diye çıkmak var 100 ton alacağım diye çıkmak var. Ha bu şundan oldu. Aslında 3-5 yıllık hadise de olsa geçmişi de var. Yani insanların geçmişte çalıştığı ticari bayiiler var. Onlara vefa borçları var. Çünkü seni idare etmiş. Adam yazdırıyor, harman sonu gidip ödüyor. Adam o bayisini de bırakamıyor bunun gibi nedenleri de var. Benim 5-6 tane biraderim 7-8 tane yeğenim var. Mesela ilaçları gübreleri hep birlikte alıyoruz, büyük avantaj. Ama bu bilinç ya oluşmamış daha genel anlamda ya da şartlar uygun değil. Bir de kooperatiflerin belki iyi niyetle genelgeleri tasarlanıyor. Ama ülkede şöyle, mevzuat var, genelge çıkıyor ama altı doldurulmuyor. Mesela biz kooperatif olarak ilaç satacağız, dedik. Bana ilaç yetkisi olan bir mühendis bulmak zorundasın, dedi. Şimdi size soruyorum, ilaç satış yetkisi olan bir mühendisi bugünkü şartlarda kaç paraya tutarsınız? En az 10 bin lira, 1 yılda 120 bin lira. Ya ben daha kuruluş aşamasındayım. Bunu diyene kadar dese ki tarım ilçeden bir tane memurunu kardeşim şu kooperatiflerin şu işini takip edeceksin, dese çok zor bir şey mi? Yani bizden kaynaklananlar da var, yönetimden kaynaklanan şeyler de var. Mevzuatlara bakıyorsunuz, kooperatifle ilgili gerçekten çok güzel şeyler var ama bunlar havada kalmış. Denetim eksikliği var, yönetim zafiyeti var. Aradaki faktörlerden dolayı iş gitmiyor." (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

> "20 yıldır söylüyoruz ama hayata geçiremedik. Kooperatiflerin, KDV'den muaf tutulması gerekiyor. Biz özel sektörle rekabet yapamıyoruz. Özel sektörün her şeyi kaçak, yani vergi kaçağı çok açık. Şimdi soğuk havayı misal vereceğim ben size. Mesela yemde biz bunu başardık, KDV'den muaf tutturduk ama soğuk havayı düşürtemedik. Eşit şartlarda meyve koyuyoruz. Biz resmiyiz, bizim tonajımız belli. Çiftçinin koyduğu mal belli. Biz bunun hepsine fatura kesmek zorundayız parayı alabilmek için. Ama özel depoların böyle bir şeyi yok. Çünkü adam geliyor birebir alıyor parasını salıyor yakasını. Fatura yok ortada. Bu nedir? Devletin vergi kaybı, KDV kaybı yani neticede. %18 olan KDV'nin kooperatiflerin tamamı için %1'e inmesi lazım. Mesela biz ürün satacağız %8 KDV. Adam tüccar, halci ürün satıyor %1 KDV ödüyor. Normal satış yaparsam ben %18 bir de. Ya ben %18 olunca zaten eksideyim. %1 işte onların. Onlar hâl girdisi çıktısı yapıyorlar %1 oluyor. Yani bunu aslında hazırlarken neticede yine üniversitelerin hocaları hazırladı. Ama sen üreticiyi köylüyü korumak istiyorsan, şehirlinin kooperatifi yok ki. Kooperatif kimin, köylünün üreticinin kooperatifi. Biz bir üretici kooperatifiysek, tarımsal kooperatifsek tarımsal kalkınma kooperatiflerinin KDV'sinin %1'e inmesi gerekiyor. Her dalda sattığında da aldığında. Devletin işine gelmiyor çünkü en alabildikleri KDV, vergi kooperatiflerde var şu anda. Kaçıramayan KDV'yi, kaçıramazsın hiç. Kooperatifler asla KDV kaçıramaz. Yani kooperatiflerin özel sektörler ile rekabet şansı yok. Adamın KDV derdi yok ki. Satıyor, parayı cebine attığı zaman cebinde para. Ama bizim cebimizde değil. Biz yarısını devlete ödüyoruz. Ben işçi çalıştırıyorum resmi. Gayri resmi işçim yok hepsi sigortalı. Adam işçi çalıştırıyor, yevmiye çalıştırıyor zaten. Adamın eline 100 lira para veriyor. 30 günde 20 gün 22 gün çalıştırmış olsa kaç para verir? 100 liradan 2.200 lira. Ben zaten 4.250 lira maaş ödüyorum 2.000 liraya yakın da stopajı ödüyorum, sigortasını ödüyorum. Bana

işçinin maliyeti şu anda 6.500 lira. Adam 3.000 lira 4.000 lira verdikten sonra adam sahadan çalıştırıyor. Adam benden zaten önde yani her halükârda. Geçenlerde tarım bakanı Antalya'ya geldiğinde de dile getirdik biz. Tabii değerlendireceğiz dedi ama baktığın zaman totalde işlerine gelmiyor. Yani aslında öyle olması lazım. Sen gidiyorsun kooperatife, Korkuteli'nde atıyorum 5 tane kooperatif var, 20 tane şahıs var. Sen gidip kooperatifi sıkıştıracağına, git şahsı sıkıştır ki, hiç olmazsa adamın, yani bir kişiden alacağına orada 6 kişiden kaybediyorsun zaten bir kişiden alacağım derken. Ben resmiyim bende zaten kaçak göçek derdi yok zaten. Ondan sonra sürekli denetimdesin? Sen şahıssı denetlemiyorsun da. Sormuyorsun da? Atıyorum 1.000 lira elektrik yakmış adam. 1.000 lira elektrik yakması için 3.000 lira gelir sağlaması lazım. Hem o da ben de 1.000 lira elektrik yakıyorum. Ben tutuyorum 200.000 lira KDV ödüyorum 300.000 lira KDV ödüyorum. Ben 300.000 lira KDV öderken, adam aynı şekilde elektrik yakmış. Ben diyorum ki zarar ettim, o bir milyonluk mal koydum diyor mesela. Lan 1.000 lira zaten elektrik yakmışsın. Devlet bunu sormuyor ki. Yani soyuluyor musun mu diyeyim resmi yerler olarak sürekli hazır bir kasa gibi görülüyoruz." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

"Biraz önce söylemeyi unutmuşum, bizim kooperatifin belini büken en büyük etken KDV. Devlet; yemde düşürdü, beyaz eşyada düşürdü, birçok kalemde KDV'yi %8'e düşürdü. Mesela sütün KDV'si % 8'den % 1'e düştü. Bizim buranın KDV'si hala %18, yani ben şu anda depoya örnek vereyim, yüz bin liralık mal koyduysam, bunun on sekiz bin lirasını devlete ödüyorum. Kooperatif olarak benim amacım kalkınmak, kalkmalıyım ki devlete destek vermem ya da halka destek vermem lazım. Halkın da bize destek verip, üretimi daha çok yapması lazım. Şimdi örnek veriyorum, müşteri on kasa elma getirse de parasını alıp, faturasını kesmek zorundayım, bin kasa elma getiren müşterinin de parasını alıp faturasını kesmek zorundayım. Vergi kaçıramıyorsun ama diğer özel soğuk hava depolarında fatura inceleme olayı yok. Küçük yerlerde çok önemli bu işler, ben sana on kasanın parası 50 lirayı verdim, faturamı vermedin dese, meblağ olarak çok küçük para ama, duyacağın hakaretler bunun çok çok üzerinde. Ben o parayı alıp da faturasını kesmediğim zaman iş farklı yerlere gidiyor, mecburen kesmek zorundayız. Kalkınmamızın, iyi olmamızın sebeplerinden biri de müşterinin gönlünü hoş etme, onların isteklerine göre hareket etme. Müşteri ne istiyor? Örnek veriyorum, bizim faaliyet alanımız elma, diyor ki; benim beş bin kasa elmam var, benim elmamı şu köşeye koyacaksın, tamam diyoruz. Ya da diyor ki; ben elmamı getiririm ama sabah sekizde işçiler hazır olsun, tamam diyoruz. Müşteriyi kırmadan, gönül rızalarıyla buraya çekiyoruz. Örnek veriyorum, diyor ki; ben sütümü geç sağıyorum, bağdan, bahçeden geliyorum, benim sütümü en sona al, tamam diyoruz. Bu şekilde karşılıklı destekle idare etmeye çalışıyoruz. 2020'den önce bizim durumumuz sıkıntıydı, borcumuz çoktu. Pandemiden önce biz GES projesini yaptırmıştık, risk aldık ama bizim belimizi doğrultan bu projeydi. Aylık getirisi var, fazla üretileni devlete satıyoruz. Mesela geçen ay seksen yedi bin lira kooperatifimizin kasasına girdi. Hiçbir maaş giderin yok, sigorta giderin yok, masrafın da yok. Güneş olduğu müddetçe, sıkıntı olmadığı müddetçe, gelir direkt kasaya giriyor. Bizim burada ORKÖY yok, o yüzden Tarım ve Orman Bakanlığı'ndan kırsal kalkınma üzerinden faydalandık direk." (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Kır. Kalk. Koop. Başk.)

Ayrıca, kooperatiflerin işleyişinde karşılaşılan bürokratik engeller ve devlet desteğinin yetersizliği, bu kurumların potansiyellerini tam olarak kullanamamalarına yol açmaktadır. Örneğin, ilaç satışı yapabilmek için gerekli olan mühendis bulma zorunluluğu gibi

düzenlemeler, yeni kurulan veya kaynakları kısıtlı olan kooperatifler için büyük bir mali yük teşkil etmektedir. Bu durum, kooperatiflerin çiftçilere sağlayabileceği hizmetlerin genişlemesini engellemekte ve yerel tarımın kalkınmasına katkıda bulunmalarını sınırlamaktadır.

> "Şimdi neden mümkün olmuyor bu? Yine politikalardan kaynaklı. Bizde kooperatifin rekabet ortamı falan yok. Biz şu anda %2 çalışıyoruz. Kooperatifler kâr amaçlı değildir. Mesela şu anda yemi, biz 332 liraya alıyoruz, 340 liraya satıyoruz. Daha önce 2 lira koyuyorduk biz. Yani %1 bile değildi bizim karımız. Ama şu anda işçi maliyetleri, elektrik giderleri çoğaldığı için şu yılbaşından bu yana arttırdık. 8 lira alıyoruz bir çuvaldan. Onun da otomatikmen 2 lirasını indirmeye veriyoruz zaten. Kalıyor 6 lira. 1.000 çuval yemle 6.000 lira para yapar. 2 tane işçim var benim, zaten işçinin maliyeti bana 12.000 lira. Elektrik giderim var, etti 20.000 lira. Benim aylık 20.000 TL giderim var zaten. Yani ben 8 lira alma ile kâr etmiyorum zaten. Normalde mesela %3-%4-%5 koysam %20 koysam normalde öyle yani ticaret. Satanlar %20 koyup, %10 koyup da satıyor. Yani ben %10 koysam dünya para yapar. Aslında öyle değil. Kooperatifler sigorta görevi görüyor. Eğer kooperatifler olmasa çiftçinin anasını ağlatacaklar aslında. Hani şimdi her tarafta kooperatif var ya şimdi kooperatifler genelde birbirini takip eder. Hani işte sen kaça alıyorsun ben kaça alıyorum? Mesela bir süt topluyoruz, kesintimiz çok az, nakliye kesiyoruz sadece. Ben yemin geliriyle sütten kestiğim parayla, işçinin masrafını ve elektrik paramı ancak karşılıyorum. Bizim maliyetimiz şudur. Bardağı biz ne ile dolduruyoruz? Bunun yarısını sütten kesiyoruz, yarısını yemden alıyoruz bardağı dolduruyoruz. Bardağı döktüğümüz zaman arabanın mazotuna işçinin maaşına denk geliyor zaten. Kooperatifte kâr yok yani. Aslında biz olmasak 1 lirasını otomatikman toplayıcı alır sütte. Şu anda 7,5 lira süt 6,5 liradan para alır. Biz 6,30'dan 6,40 liradan para alıyor. Biz çok para kesmiyoruz aslında. Yani her tarafta kooperatif olduğu için. Aslında bir tane şahıs gelse de işte 1 lirasını kesse kooperatifde iyiydik diyecekler, işte kooperatifin kıymeti bilinmiyor. Neden para kesmediği için bilinmiyor. Yani eşit olmamızın sebebi, işte atıyorum Yazır'da aynı işte Küçükköy'e gidersin aynı, Kırkpınar'a gidersin aynı. Neden her tarafta kooperatif var. Kooperatifin belirlemiş olduğu bir şey var. Bir de yem fiyatlarında pazarlık şansımız yok eskisi gibi. Eskiden mesela 4 aya 5 aya kadar vadeli biz yem alıyorduk üreticiden. Şimdi o iş bitti. Hükümetin politikasından da kaynaklandı biraz. Ben sütü satmak istersem adam diyor ki önce, yemi benden alacaksın sütünü öyle alacağım. Şart getirmeye başladı. 2018'den beri bu şart geldi şimdi bize. Ne yapıyor? Fabrikayla o gidip tonaj pazarlığını yapıyor. Daha önce ben direk fabrikayla pazarlığımı yapıyordum. Arkadaş diyordum, yem kaç para 2 lira, 1,5 liraya verirsen alırım ya da bir buçuğa kim verirse ondan gidip alıyordum. Şimdi o şansımız kalmadı. Sütü kime veriyorsak, A fabrikaya ya da B fabrikaya diyor ki, yemi benden alacaksan sütü alırım yoksa almam diyor. Yemdeki pazarlık payımız kalmadı bizim. Bu da hükümetin politikasından. Yani serbest piyasa diye bir şey kalmadı. Serbest piyasanın adı serbest piyasa ama şu anda biraz dikleniyor fabrikalar. Daha olmazsa tehdit ediyor, gerekirse sütü almıyor, yem oradan almak zorunda kalıyorsun sen. Öbür taraftan fabrikaya gittiğin zaman da oranın bayiliği işte atıyorum falan fabrikada ben size yem verememe çıkıyor ortaya. Yemde pazarlık payımız kalmadı. Sütte de pazarlık payımız yok aslında." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

“Mesela şu anda biz bir aracıya veriyoruz, şirkete veriyoruz. Şimdi aracıyı kaldırdık gibi ayak yapıyorlar da hepsi yalan. Şimdi biz Yörükoğluna 20 yıl süt verdik. Yine Yörükoğlu’na götürüyor bizim sütü ama aracı firmadan alıp da veriyor. Şimdi bunların işine gelmedi. Biz birlik olarak pazarlıyoruz sütü, bunlar birliği dağıtmaya çalışıyor. Mesela birlik olarak biz şirketlerden %1 hatta %0,5 prim alıyoruz. Süt pazarladığımız için. Şimdi bunlar da bu primi vermemek için birliği ve kooperatifleri dağıtmaya çalışıyorlar. Bazı köylere tank koyuyorlar ve bunu ne yapıyorlar? İşte “kooperatife verme sütünü. Biz sana 10 kuruş fazla vereceğiz” diyorlar. “20 kuruş fazla vereceğiz bize verirsen şimdi” diye birliği ya da kooperatifi dağıtmaya çalışıyorlar. Dağıttığı zamanda o 10 kuruş verdiyse 50 kuruş kesiyor. O zaman da kuzu kuzu oraya sütü vermek zorunda kalıyor arkadaş. Öyle bir tezgâha getirdiler. Mesela bize de yaptılar aynısını ama biz yemedik. Tabii biz gittik bir şirkete verdik. Ama döndü dolaştı bizim sütümüzü yine yağı bol alıyor yani. Biz muhatap değiliz ama hiç. Hiç muhatap değiliz. Şimdi yemde pazarlık yok. Devletin elinde yem fabrikası yok. Yem fabrikası olması için yani kooperatiflerin bir rekabet gücü olması için elinde yem fabrikası olması lazım ya da. O zaman tarım kredi, devlet diyor ki işte ben diyor, süspansiyonlu yem veriyorum. Ee ver. Biz gittik mesela bizim yemimizi temin edin. Diyor ki biz o garantiyi veremeyiz sana. Ben her ayın yirmisinde yemimi ver dediğim zaman veremiyor ama. Ardından çıkıp televizyondan konuşuyorlar. Biz diyorlar çiftçiye süspansiyonlu yem veriyoruz. Kime veriyorsunuz? 1 çuval 2 çuval alana. 1 çuval 2 çuval almaya giden de vardığı zaman yem yok zaten. Fiyat var, yem yok. Ucuz olmuş yem olmadıktan sonra üretici alamadıktan sonra orada sen fiyat istersen 100 lira yaz bir işe yaramıyor ki yem yok ki ortada. Mesela bizim aldığımız şeyle 20 lira arasında şu anda fiyat farkı var. 20 lira büyük bir rakam yem çuvallarında. Biz 1 lira 2 lira karına çalışırken 20 lira büyük bir rakam. Dedik her ayın yirmisinde alalım biz yemi 800 çuval, 1000 çuval. Dedi ki temin edemeyiz. O zaman ucuz satıyoruz diye reklam yapmayacaksınız diyorum ben de. Bunların temini yok yani.” (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkillisi)

“Biz şunu istiyoruz. Üretime destek verin diyoruz devlete. Diyoruz ki 10 kuruş 20 kuruş 50 kuruş süte destek verin. İşte zorla 1 liraya çıkarmıştık. O da bir ay sürdü. Ya üreticinin cebine 1 TL destek girse. Hükümet de birlikleri ve kooperatifleri istemiyor aslında. Neden? Çünkü biz üreticinin hakkını savunduğumuz için. Şimdi çıktı bir ara bakan dedi ki, ben üreticinin desteğini direkt hesabına yatıracağım. Herkes alkış etti. Aslında biz o zaman 10 kuruş süt desteği alıyorduk süte. Bu ne yaptı biliyor musun? 10 kuruşu 2 kuruşa indirdi. Üreticiyi benim hesabıma para geliyor diye seviniyor. Lan 10 kuruş alıyordun, 8 kuruşu çaldı zaten senden devlet. 8 kuruşun buharlaştı. Neyine seviniyorsun hala öyle? Eskiden birlikler ve kooperatifler süt teşviğinde devlete diyor ki işte şu kadar teşvik istiyoruz, bunu veririm. Bunu verince birlik ve kooperatiflerin hesabına yatıyor para mecburen. Burada da üretici işte suni tohumlama ışığı almış, yem almış borcu var. Bu borcu birlik önce kesiyor artanını üreticiye geriye iade ediyor. Diyor ki buzağı desteğin geldi işte süt desteğin geldi. Şimdi bu biraz yankı oldu Türkiye'de. Üretici diyor ki, işte birlikler bizi söğüşlüyor. Ne yapıyor? H…, sen oradan tohumlama hizmeti almışsın, veteriner hizmeti almışsın, bir yıl takmışsın birliğe ve bir yılda da bir destek geliyor zaten. O da bir yılda bir destek gelmiş atıyorum adama 10.000 lira destek geliyor, 8.000 lira borcu var. 8.000 lirasını kesiyor ya da 6.000 lirasını kesiyor artanı veriyor. Şimdi bunu bakana ilettiler, bakanın da işine geldi. Dedi ki, bundan sonra ben üreticinin desteğini hesabına yatıracağım dedi. Hesabına yatıracağım deyince herkes alkış etti. Hesabına yatırdı. Herkesten hesap numarası falan istediler. Süt teşviğini 10 kuruştan 2 kuruşa indirdi. Atıyorum

> üretici işte borcunu kestikten sonra atıyorum 2.000.000-4.000.000 para alıyordu. Şimdi 1.000 lirayı da alamıyor. Senin adını savunan adam var burada. Sen bu adamı çiğneyip geçiyorsun. Ben kendim hakkımı alacağım diyorsun. Sen kaç kişisin? Sen bir kişisin tek teksin. Ama biz 1.000 kişinin adına bir kişi gittiğimiz zaman o masada farklı oluyorduk. Biz de rahat ettik şimdi. Adamın hesabıyla kitabıyla uğraşmıyoruz, defter tutmuyoruz, desteklemesi gelmiş, gelmemiş umurumuzda değil, bakmıyoruz. Daha önce kontrol ediyorduk. Ahmet'in desteklemesi var 5.000 lira tutuyor, devlet 4.000 lira yatırdıysa bize mesela biz o parayı arkadaş 1.000 lirayı niye yatırmadı diye soruyorduk mesela. Niye yatırmadın bu parayı? Niye eksik benim desteklemem soruyorduk. Şimdi ondan da kurtulduk biz aslında. Ben bir tane daha adam çalıştırıyordum mesela. Devletin de işine geldi. 10 kuruş ödeyecekmiş, 2 kuruş ödüyor şimdi desteklemelerden. Yani 8'ini aldı 2'sini veriyor. Üretici de seviniyor. Devlet hesabıma para yatırıyor, diyor. Lan ne hesabına para yatıyor? Senden zaten aldığı parayı yatırıyor. Çiftçinin cebinden aldı yani. Bana göre öyle." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkililsi)

Kooperatifler, tarım üreticileri için vazgeçilmez bir destek ve dayanışma ağı oluşturarak, onların ekonomik ve operasyonel zorluklarla başa çıkmasına yardımcı olmaktadır. Yerel aktörlerin deneyimlerinden yola çıkarak, kooperatiflerin fonksiyonlarını ve üreticilere sağladığı katma değerleri ele almak gerekirse, bu yapılar özellikle küçük ölçekli üreticiler için birçok avantaj sunmaktadır. Üreticiler, kooperatifler sayesinde daha iyi pazarlık gücü ve toplu alım avantajlarına erişebilmektedir. Örneğin, bir üreticinin tek başına girdi alımında zorlanacağı veya yüksek maliyetlerle karşılaşacağı durumlar, kooperatifler aracılığıyla daha uygun şartlarda çözüme kavuşturulmaktadır. Üreticiler, kooperatif sayesinde gübre, yem gibi temel ihtiyaçlarını toplu alımlarla daha uygun fiyatlarla temin edebilmekte, bu da maliyetlerini önemli ölçüde düşürmektedir. Ayrıca, kooperatiflerin sağladığı bu tür kolaylıklar, üreticilerin nakit akışını düzenleyerek, finansal sürdürülebilirliklerini desteklemektedir. Kooperatifler aynı zamanda, üreticiler için bir pazarlama kanalı işlevi görerek, ürünlerini daha geniş pazarlara ulaştırmalarına olanak tanır. Üretici bireysel olarak erişemediği büyük alıcılarla kooperatifler aracılığıyla iletişim kurabilmektedir. Bu durum, özellikle küçük miktarda üretim yapan üreticiler için hayati önem taşır çünkü bireysel çabaları genellikle büyük alıcılar için yeterli olmayabilir. Kooperatifler, üyelerinin ürünlerini toplu hâlde pazarlayarak, her bir üyenin daha iyi koşullarda ürünlerini satmasına yardımcı olur.

> "1971 yılında kurulmuş kooperatif. Faaliyet olarak süt toplama hizmeti var. Yem satış, değirmen var mesela üretici arpasını getiriyor. Biz katkısını katıyoruz, pamuk küspesi, kepek, mısır flake onları katıyoruz. Üreticiye yem yapıp veriyoruz. Akaryakıt hizmetimiz var. Faaliyetlerimiz bunlar. O şekilde çalışmamıza devam ediyoruz. Kooperatifimiz Korkuteli'nde borcu olmayan, rutin giden kooperatiflerin içinde birinci sırada diyelim. Bizim hiçbir yere şu ana kadar bir vergi borcumu, hiçbir kredi borcumuz, hiçbir şeyimiz yok. Rutin bir şekilde aheste aheste, düzenli bir şekilde gidiyoruz. Başarılı mıyız? Başarılıyız. Faaliyetimizi bu şekilde yani, 3 tane işçimiz var, bu şekilde. Süt toplayıp aracı firmaya

veriyoruz. O verdiğimiz sütün parası ay sonunda hesabımıza yatıyor. Biz onu mesela Ahmet arkadaşım geldi, yem yaptı. Ne kadar süt verdi, şu kadar süt verdi, ne kadarlık yem yaptı, şu kadarlık. Kaç para alacağı var? Onu o şekilde borcunu düşerekten bu şekilde, bir nevi de banka gibi birer aylık kredi vermiş gibi oluyor. Kısa süreli banka çalışması gibi aylık rutin hesap görülerek o şekilde devam ediyor." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

"Mesela akaryakıt, şimdi bizde akaryakıt olmasa bu köylü nereye gider, ne bileyim atıyorum, başka bir köye gider. Daha önemlisi olmasa süt olmaz bu köyde. Çünkü insanların bireysel olarak yani 10 kilo süt veren müstahsilimiz de var, 300 kilo süt veren de var. Şimdi 10 kilo veren adamı hiçbir firma ciddiye alıp da onun sütünü almaz. He 300-500 kilo üreten insanlarınkini firmalar gelir yerinden alır gider ama 10 kilo üreten insanın işte neneler var dedeler var burada bu işi yapanlar. Kimse almaz. Bu kooperatif olmasa süt burada yarıdan daha fazla düşer çünkü yapamaz. Olmazsa olmaz asıl temeli zaten bu, en küçük üreticiyi destekliyor aslında. Topluyoruz sütü tek parça halinde satıyoruz, tek kalem oluyor. Yani konuşmamızda ona göre, 10 kilo süt veren adam hiçbir derdini anlatamaz firmaya. Zaten bizim kooperatifin amacı o üyeye yardımcı olmak, afaki bir kâr gözetmeksizin üyeye yardımcı olmak." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

"Geçmiş yönetimlerden kaynaklanıyor oraya gelen hani başkanlardan diyeyim artık, bilinçsiz harcama. Var burada da var. Biz de kendi kooperatifimizde başarılıyız ama köyde başarılı değiliz. Kooperatif bütün üreticileri birleştirmek. Bizim köyümüzde dahi 2 tane vardır mesela. Bizde aynı işi yapan bir işletme daha var ama devlet de diyor ki, bir köye belli bir nüfusa kadar bir tane tarımsal kalkınma kooperatifi açabilirsiniz diyor. Yani demek istiyor ki bütün bu köyün ihtiyacını tarımsal faaliyetlerdeki ihtiyacını biz görebiliriz şu anda. Ama zamanında yönetimde yapılan hatalar, bilinçsizlikten dolayı ne olmuş zamanında, bir işletme daha kurulmuş. Bak kooperatif kurulmamış. Şu an özel bir şirket var. Aynı bizle çalışma prensibi aynı ama kooperatif değil o çünkü devlet ikinci bir kooperatife izin vermiyor. Bir tanesi yeter buraya diyor. Ayrışmalar olmuş, farklı görüşte ayrışmalar olmuş, kopulmuş, onlar da ayrı bir şirket açmış. Bizle çalışma prensibi aynı sadece akaryakıt yok. Bizim gibi süt toplayıp yem satan bir işletme daha var. Biz de burada başarılıyız, bizdeki avantaj onlar da yok tabii biz orman kooperatifiyiz. Biz mesela kurumlar vergisinden muhafız, orman işinde işçi alıp çalıştırabilme yetkimiz var. O şekilde işlerimiz var, ORKÖY ile birlikte. Önümüz açık yani ama şimdiye kadar gelen başkanlar almış maaşını yatmış. Yani hiçbir şeyle uğraşmamış. Ama biz bir hareketlilik olsun dedik, işte bir girdik, çeşitliliği çoğalttık. İşte kepek aldık, yanında un aldık, un satalım dedik. Ne bileyim işte tavuk yemidir, arpa ezmesidir, bir şeyler daha koyduk. Hani 3-5 kuruş da ondan gelsin. Hani çeşitliliği çoğalttık. Şu anda milletin nezdinde, milletin görüşü iyi gidiyoruz. Yani şu anda başarılıyız. Bir sıkıntımız yok. Allah'a şükür. Millet de memnun." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

Ayrıca, kooperatifler, üreticilere operasyonel destek sağlama konusunda da kritik bir role sahiptir. Örneğin, süt toplama gibi hizmetlerle, küçük üreticilerin ürünlerini tek bir merkezde toplamak ve daha sonra büyük süt işleme tesislerine ulaştırmak, kooperatiflerin üstlendiği fonksiyonlardan biridir. Bu hem lojistik maliyetleri azaltır hem de üreticilerin

ürünlerini zamanında ve taze bir şekilde piyasaya sürmelerine imkân tanır. Kooperatiflerin sunduğu diğer bir önemli avantaj da üreticilere eğitim ve bilgi transferi sağlamasıdır. Günümüz tarım sektöründe bilgi ve teknolojiye erişim, rekabetçilik açısından büyük önem taşımaktadır. Kooperatifler, üyelerine modern tarım teknikleri, sürdürülebilir tarım uygulamaları ve pazar trendleri hakkında bilgi sağlayarak, onların bilgi birikimini ve teknik kapasitesini artırmaktadır. Dolayısıyla kooperatifler, tarım üreticileri için hem ekonomik hem de operasyonel anlamda bir dayanışma ağı sağlamaktadır. Bu yapılar, üreticilerin piyasada rekabet edebilirliğini artırmanın yanı sıra, sürdürülebilir tarım uygulamalarını teşvik ederek tarım sektörünün verimliliğine ve kalkınmasına katkıda bulunmaktadır.

> "Biz süt toplamayı yapıyoruz. Vatandaşın yemini arpası buğdayı varsa mini fabrikamız var. Orada rasyonu uygulayıp işte temin edebileceği vitamindir, küspedir, kepektir, tuzdur, mermer tozudur bunları biz temin ediyoruz. Vatandaş geliyor işte arpası ile buğdayı ile aslında yem yapabiliyor. Yani biz o katkıda bulunuyoruz elektrik parasıyla. Soğuk havamız var. Ürettiğimiz ürünleri soğuk havamızda hem depolamasını hem pazarlamasını yapıyoruz. İşte pazara giden kendi koyup ürününü pazara götürüyor. Toptan satmak isteyen orada satabiliyor. Kooperatif olmasaydı çiftçi zaten bugüne dahi gelemezdi. Çünkü biz sürekli adamın yemini temin ediyoruz. Atıyorum 10 kilo süt veriyor, ama bizden 15 kilo süt vermiş gibi yem alıyor. Sürekli içeride." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

> "Kooperatif olarak sadece sütünü topluyoruz, yemini dağıtıyoruz, başka bir gelirimiz yok. Bu ikisi, sütünü alıyor milletin satıyoruz, pazarlıyoruz, bir de yemini getirip dağıtıyoruz. Başka yaptığımız hiçbir iş yok, yani gelirimiz yok bu ikisi. Kooperatifin varlığı önemli tabi yerine göre desteklerde kooperatif olmak avantajlı. Karşı köylerde şahsa veren yerler var, sıkıntı yaşıyorlar. Mesela biz piyasaya göre satıyoruz. Konseyin verdiği fiyata göre onlar düşük satıyor. Onlar karaborsa, adam işine yararsa alırım diyor, işine gelmezse ver başka yere diyor. Ama kooperatif de o yok. Belli bir masrafı var, mesela 2 kuruş masraf kesiyoruz, 7.300 liradan eline geçiyor, bu şekil yani. Kooperatif olmadığında tüccarın insafına kalıyoruz. Bizim 58 üyemiz var. Yem fiyat artışlarına göre biz de fiyat artırmaya ve dengelemeye çalışıyoruz. Bazen dönemsel olarak kooperatif üyelerimiz borçlu kalabiliyorlar. 5 ayda toparlıyorlar. Toplam üyelerden alacağımız 100.000 civarını geçmiyor. Bu da çok sayılmaz. Kooperatifin amacı böyle durumlarda üyelerine destek olmak." (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Toplulaştırma olsun, her evde traktör olmasına gerek yok, kooperatif bünyesinde. Traktördür romörktür derken herkes 200 bin lirayı gömüyor. Kooperatifte mesela 5 tane büyük traktör olsa, 2-3 tane küçük traktör olsa. Ne olur? Ama köyde yaklaşık 5 bine yakın nüfus. Nereden bakarsanız bakın 1.000 tanesinde vardır rahatlıkla. Bugün 1000 tanenin 200 binden hesabını siz yapın. Ha sütte misal bunu başarmaya çalıştık biz. Bir köyde 3 tane kooperatif olmasına ne gerek var mesela, 3 tane personel, 3 tane muhasebeci… Bir de masaya 30-40 ton süt ile otursak ses getiririz. Ama 2 ton sütle masaya oturamazsın. Çünkü masaya vura vura sütünü alır senin. Vura vura da yemi veriri, vura vura her istediğini yaptırır. Benlik bir şey yok, Kooperatifin 14 ton sütünü, ben istediğim yere satarım ama küçük

kooperatifler kazanacak bunda benim aldığım farkı sende alacaksın, herkese alacak. Ama yapamadım işte ikna edemedim, çıkar dünyası. Bu tabii mandıraların, tüccarların da işine gelmiyor. Bu tarımda da hepsinde aynı." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Ben buraya 2005'te başladım, nasip olursa on sekizinci yılımı tamamlamak üzereyim kesintisiz olarak. Önceki yıllara bakarak, çıtayı baya yükselttik, borçtan kurtardık. Köy halkı nasıl biliyor musunuz? Örnek veriyorum; beni birisi sevmiyorsa, onun için kooperatif kazanmış, kazanmamış önemi yok. Aslında birlik beraberlik yapıp, destek olduğun zaman köy de halk da yararlanır. Kooperatifçilik köy yerine göre değil. Köy yerinde küçük işler, küçük siyasetler yapıldığı için önüne engeller konuluyor. O olmasın başkan ben olayım ya da onun tarafından olmasın, benim tarafımdan olsun diye diye bir duraksama dönemi yaşıyoruz. Daha sonra bu tabuyu yıkmaya başladık. Ne yaptık mesela? Aşağıya bir tane devlet destekli soğuk havada deposu yaptık, iki bin beş yüz tonluk. Geçen yıl değil, önceki yıl GES projesinden %50 hibe aldık. Arka tarafta bir süt soğutma tankımız var, günlük süt topluyoruz, aylık yedi, sekiz tona ulaşabiliyoruz. Kışın da burada elmamız oluyor, armudumuz oluyor. Süt toplamada iki tane personelimiz çalışıyor. Ben daimiyim bir de sezonluk kış döneminde çalışan bir arkadaş var. Önceki yıllara göre şu anki durumumuz çok iyi. Bize en büyük katkı sağlayan GES projesi, şu an elektrik paraları çok yüksek. Normalde koymazdık, bu sene ilk defa kayısı ve erik koyduk depoya ama depoda mal olmayınca GES'den gelen miktar kasamıza giriyor, oradan büyük gelirimiz var. Nasip olursa buraya ortak olan, yıllardır emek sarf etmiş ortaklarımıza, başkanın kendi vaadi genel kurulda konuştu, başlangıç için, az bir miktar ama biner liralık mazot desteği vermeyi düşünüyoruz. Kooperatifimizin durumu güzel Allah'a şükür, destek olduğu müddetçe çok iyi. Bu kurum şu an sütü 7,5 liraya alıyor halktan, diğer özel şirketler belki altı liraya alacaklar. Depo kira ücreti olarak bu yıl 40 kuruş aldık. Eylülde başlıyor, mayıs sonuna kadar istedikleri zaman ürünlerini alabiliyorlar, kilogram başına 40 aldık. Bu kurum olmasa diğer kuruluşlar 50, 55 kuruş alacaklar. Yani bizim buradaki kooperatif onları frenliyor ama halk, siyaset işi olduğu için bunların kıymetini bilmiyor, iş işten geçiyor. Cebinden bir şey çıktığı zaman ya da zarar gördüğü zaman, belki de kurum kaybolduğu zaman bilecekler, inşallah kaybolmaz temennimiz o." (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Kooperatifler, tarım topluluklarında çoğu zaman ekonomik dayanışma ve üretim kapasitesinin artırılması amacıyla kritik roller üstlenmiştir. Ancak, anlatılardan çıkan, son yıllarda kooperatiflerin karşılaştığı mali sıkıntılar ve üye borçluluğunun artışı dikkate değerdir. 2004 yılından itibaren, özellikle bir kooperatif başkanının ifadesiyle (L-24), üyelerin %90'ı süt parası alırken bu oranın zamanla sıfıra düşmesi, kooperatifin dağıtım kapasitesinin zayıfladığını göstermektedir. Bankaların üreticilerin yoğunluğundan şikâyet ettiği dönemlerden, üreticilerin çoğunlukla borçlu olduğu bir yapıya geçiş, kooperatifin finansal durumundaki dönüşümü simgelemektedir. Diğer bir kooperatif yöneticisinin (L-32) yaptığı kıyaslama ile, geçmişte yaşanan üretim artışının yerini nasıl bir gerilemenin aldığı, mevcut zor şartlar altında kooperatiflerin nasıl giderek işlevselliğini yitirdiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, kooperatiflerin üretici üyelerine destek olma kapasitesinin azaldığını ve bu azalmanın

üreticilerin ekonomik zorluklarla karşılaşmasına yol açtığını göstermektedir. Kooperatiflerin dolayısıyla da küçük üreticilerin geleceği bu bağlamda temel sorunsallardan biridir.

> "Mesela 2004 yılına kadar benim üreticimin %90'ı süt parası alıyordu. 2004'ten sonra bu %90 yavaş yavaş sıfırlandı. Şu anda %90'ı borçlu bana. Çark tersine döndü. Ben ayda 3 koçan çek bitiriyordum süt parasında. Banka müdürleri yalvarıyordu bu kadar insanı göndermeyin bize diye. Ama şimdi para alan yok, para dağıtmıyoruz. Yani ay sonu geldiğinde yav gelin arkadaş para dağıtacağız diyemiyoruz. Artık bitti yani. Çünkü üretici tamamen borçlu." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

> "Sekiz yıldır görev yapıyorum. Ya 8-10 yıl önceye göre, şimdi geriye gidiyoruz, kıyasladım mı o şekil yani. Ben girdiğimde iki buçuk ton süt vardı bir ara sekize yaklaşmıştık ama şimdi tekrar geriye gidiyoruz. Artık yani şartlar zor." (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Kooperatiflerin sürdürülebilirliği, üreticilerin değişen ihtiyaçlarını ve zorlukları karşılama kapasiteleriyle yakından ilgilidir. Ancak, anlatılanlar kooperatiflerin işleyişindeki temel sorunlara işaret etmekte ve bunların üreticilerin günlük yaşamlarını nasıl etkilediğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Özellikle kooperatif yönetimlerine olan güvensizlik, toplumsal birliktelik eksikliği kooperatiflerin etkinliğini azaltmıştır. Geçmişte kooperatiflerin etkin bir şekilde faaliyet gösterdiği, ancak zamanla bu etkinliğin azaldığı, hatta bazı durumlarda kooperatif yönetimlerinin güvenilirliğinin sorgulandığı, üyelikte isteksizlik gibi sorunların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durum, kooperatiflerin temel işlevlerini yerine getirmede zorluklar yaşamasına neden olmakta, bu da üyelerin ve kooperatifin mali durumunu daha da zorlaştırmaktadır. Kooperatiflerin sürdürülebilirliği, içsel yönetim zafiyetleri ve üyeler arası koordinasyon eksikliği gibi faktörlerle tehdit altındadır. Bu durum, kooperatiflerin üyelerine sağladığı desteklerin etkinliğini azaltmakta ve tarımsal üretimdeki sürdürülebilirliği olumsuz yönde etkilemektedir. Kooperatiflerin bu sorunları aşabilmesi için daha şeffaf, katılımcı ve hesap verebilir bir yönetim anlayışına ihtiyaç duyulmaktadır.

> "Köylerde hani sabit fikir, güven, belki toplumumuzda da tabii güveni kıracak işte yönetimlerin başına geçenler güvensiz yönettiği için, ondan dolayı da toplumda şey var da birlik beraberliği sağlayamıyoruz. Kooperatiflerde yönetimler artık çok daha başkalaşmış, içinde kooperatifin seçim oluyor. 5 asil, 5 yedek var, 5 asil yazıyoruz, 5 yedeğe adam bulamıyoruz. Yani hiç kimse yönetime geçmek istemiyor. Yani bir şeyler yapmak istemiyor. O şekilde, ağrısız başımı ağrıtmayayım diyor. Hani başkasında pişsin ben de yerim diye öyle düşünce var. Artık yani bu da neden kaynaklı? İşte birlik, beraberlik, eski şeyler kalmadığı için birlik beraberlik kuramıyoruz. Esasında kooperatifler nezdinde kurulsa ürünler ortak satılsa ama herkes kendi kafasına gidiyor. Yani birlik beraberlik kurarsan pazar şansın daha fazla olur. Belki girdi maliyetlerini bile nebze düşürebilirsin ama herkes başına buyruk gidiyor." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Kooperatifin açılımı tarımsal kalkınma kooperatifi. Ama dediğim gibi birlik kuramıyoruz. Ben ürünümü zarar çekebilirim filan ama bir birlik olursa ben de herkesle beraber yaparım. Ben bu görüşteyim ama benim görüşümde olan çok az kişi vardır. Yani güven yok ondan dolayı. Hani oturması için mesela bu sene ayçiçeği ekimi yaptık dedim ya hepsinin tohum borcu benim üstüme şu anda. 300-350.000 TL'lik tohum kullandık. Hepsi benim üstüme. Allah korusun kurak olup da olmasa bunu milletten alamazsak biz cebimizden özellikle ödemek zorunda kalacağız. Ama şimdi satış noktasında da yardımcı olacağız. Herkesin işte tohumu ne kadarsa onları kesip ona göre satıldıktan sonra da paralarını teslim edeceğiz. "(L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Yani şu anki gerçekten köylüye baktığında dokunsan herkes ağlayacak durumda. Herkes dertli, küçük bir kıvılcıma bakıyor. Ha o da geliyor, kooperatife patlıyor (gülüyor). Yani üretici darda kaldıkça ister istemez ödemelerinde sıkıntı çekiyor. Bu kez biz üreticiyi sıkıştırdığımızda siz bizi niye idare etmiyorsunuz? Sonuçta burası da bir kurum, elimizde petrol var, aşağıda gıdayı görmüşsünüzdür, kuyu var, göletin işletmesi de bizde, tarım makine ekipmanı da var. Yem yapma değirmenimiz var. Bir şekilde idare etmeye çalışıyoruz ama kurum da ayakta kalmaz bu sefer hiçbir şey olmaz. İster istemez kurumunda kendini toparlaması gerekiyor. Kendi kendine ayakta kalabilmesi gerekiyor. Hani işte bu sefer üreticiye yüklenince, üretici en pasif nokta bizi buluyor. Yem fiyatları neden yüksek. İşte mazot neden zam yedi, gıda neden bu kadar zam yedi? Hani normalde potansiyeli aynı, kat marjı aynı. Hatta göreve geldiğimden beri yemdeki kâr marjını tamamen düşürdük. Sadece maliyetine bir hesap yaptık. Şu anda yine aynı devam ediyor ama normal piyasa koşulları da yüksek olduğu için köylü geliyor direk en zayıf halka kooperatifi buluyor. Yani başka bir muhatap bulamıyor. İşte siz neden böyle yapıyorsunuz? Siz neden gidip de fabrikalarla konuşmuyorsunuz? Neden bakanlığa gitmiyorsunuz? En basit olayları bu yani (gülüyor)." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Kooperatiflerin bölgesel kalkınma ve tarımsal üretimdeki rolü, Korkuteli örneğinde belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir. Bölgedeki kooperatiflerin çoğunluğunun Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri olduğu ve temelde su yönetimi ve temel tarım girdileri sağlama gibi kritik işlevlere odaklandığı görülmektedir. Ancak, bu kooperatiflerin karşılaştığı en büyük zorlukların başında yönetim zafiyetleri, yeterli finansmanın sağlanamaması ve bölünmüş yapılar gelmektedir. Ziraat Odası Başkanının ifadelerinden, kooperatiflerin sürdürülebilirliğinin siyasi çekişmeler ve yönetimdeki ayrışmalar nedeniyle tehdit altında olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle birden fazla kooperatifin olması, kaynakların bölünmesine ve dolayısıyla etkinliğin azalmasına yol açmaktadır. Bu durum, kooperatifler arası birleşmelerin ve iş birliklerinin daha etkili bir yönetim ve kaynak kullanımı sağlayabileceğine işaret etmektedir. Ayrıca, yerel yönetimlerin kooperatiflere sağladığı destekler, özellikle güneş enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının finansmanında büyük rol oynamakta ve kooperatiflerin operasyonel maliyetlerini düşürmekte, böylece kırsal kalkınmayı

desteklemektedir. Bu tür destekler, kooperatiflerin finansal sürdürülebilirliğini artırarak, tarımsal üretimin devamlılığı için önemli bir rol oynamaktadır.

> "Bu sizin dediğiniz olması için her şeyden önce kooperatifleşme lazım. Şu anda bizde sadece bir Korkuteli'de bayanların kurduğu bir kooperatif var ama o da ne kadar hitap ediyor? E zaten tarım kredi kooperatiflerine tarım kredi kooperatifi demiyorum, resmen tarım kredi ticarethanesi oldu onlar. Aynı devletin resmi faizini uyguluyor. Pancar kooperatifleri de aynı. Şimdi bunun adı üzerinde tarım kredi kooperatifi. Çiftçiye yardım yapacak ama aynı resmi bankalar gibi kredisini kullandırıyor. Yani bizim Korkuteli'nde bu hususta çok çalışmalar oldu. Mantar kooperatifleri kuruldu, kapandı. Köylerde tarımsal kalkınma kooperatifleri var. Demin dedim bayanların kurduğu kooperatifler var ama henüz amacına ulaşmış değil bana göre." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

> "Var evet 27 tane, bizim Korkuteli'nde kurulan kooperatiflerin %95'i, Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'dir. Bunlar genelde şeyle uğraşırlar. Eğer köylerinde sulamayla ilgili bir şey varsa; mesela Kırkpınar, örneğin Bahçeyaka, örneğin bizim Küçükköy, şimdi bizim Küçükköy'de de Tarımsal Kalkınma Kooperatifi var. Suyla ilgili, barajın suyunu 2 tane civar tutmuştur, bekçi tutmuştur, onunla uğraşır. Mesela diğer kooperatifler mesela Yelten'de 2 tane kooperatif var. Bu adamlar da şu faaliyeti yürütüyor, süt alıyorlar. Çiftçinin üreticinin sütünü alıyorlar. Bunu belli bir yere pazarlıyorlar. Üreticinin ihtiyacı olan yemi getiriyorlar. Ondan sonra marketleri var. Çiftçiye aldıkları fiyattan, cüzi bir karla temel gıda maddelerini veriyorlar. Ama bizde kurulan kooperatiflerin %95'i tarımsal ve kalkınma kooperatifi. Ya suyla uğraşır ya çiftçinin ihtiyacıyla uğraşır yani başka bir şey yoktur. Bizdeki kooperatiflerin çoğu maddi bakımdan zor durumda olduğu için, pek fazla uğraşamıyorlar. Mesela bir Yelten'de 2 tane kooperatif var. Bana göre gerek yok. Tek kooperatif olsa gücünü bir yerde kullansa daha da iyi olur. En fazla yem satan kooperatif, en fazla süt satan kooperatif bunlar. Ama niye ikiye bölünüyorsunuz? Bu siyaset denen şey var işte... Biri bir tarafa çekiyor. Biri bir tarafa. Mesela Küçükköy'de var Kalkınma kooperatifi çok güzel bir soğuk hava deposu yaptılar. Hani sen biraz önce dedin ya ne yapıyorlar? Çok güzel bir soğuk hava deposu yaptılar. Çiftçinin malını soğuk havada değerlendiriyorlar. Mesela Yazır'da Tarımsal Kalkınma Kooperatifi var. Orada da çok güzel soğuk hava deposu var. Yani böyle gücü olan kooperatifler, çiftçinin menfaatinde mesela soğuk havaydı falan başka bir şeyler yapıyorlar, yani onlarla uğraşıyorlar. Çiftçiliğin sürdürülebilir hale gelmesi için önemli yani, şimdi mesela dışarıda diyelim 1.000 liraya koyuyorsa adam şeyi, geçen sene 300 liraydı mesela, onlar 250 TL koyar. Çiftçiye 50 kuruş daha kâr getiriyor. O da çiftçinin cebine giriyor yani." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

> "Mesela kooperatiflere çok faydası var Belediyenin. Belediye çok büyük güneş tarlaları yapıp kooperatiflerin ceryan parasının hemen hemen %50-%60'ını karşılıyor. Öyle olmasa bizim sulama kooperatiflerinin çoğu ayakta kalamaz. Kırsal Kalkınmanın belediyeye geçmesinin bana göre çok faydası var. Bana göre çok faydası var." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Yukardaki anlatılardan görüldüğü üzere Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin işlevine ilişkin görüşler katılımcılar arasında büyük oranda olumlu bir resim ortaya koymaktadır. Ne

var ki Tarım Kredi Kooperatiflerine ilişkin anlatılar daha farklı seyretmektedir. Kooperatiflerin temel görevi, çiftçilerin tarımsal girdi ihtiyaçlarını karşılamak ve piyasa fiyatlarını düzenlemek olarak belirtilmiştir. Bu misyon, çiftçilere uygun ve kaliteli ürünler sunma ve piyasada belirleyici bir rol oynama iddiasını içermektedir. Kooperatiflerin piyasayı regüle etme kapasitesine dair özgüven, yerel armut piyasasındaki örnekle somutlanmıştır. Kooperatifin piyasaya müdahalesi, armut fiyatlarını istikrarlı tutarak çiftçilerin ürünlerini değerinde satmalarını sağlamış gibi görünmektedir. Bu durum, kooperatifin çiftçilere sağladığı önemli bir ekonomik güvence olarak değerlendirilebilir. Ancak, kooperatif başkanının ifadeleri, bu hedeflerin tam olarak gerçekleştirilemediğini göstermektedir. Özellikle, ürün alım yetkilerinin yetersizliği ve teşkilatın zayıf yapısı gibi içsel sorunlar, kooperatiflerin çiftçilere olan faydalarını sınırlamaktadır.

> "1581 sayılı kanunla oluşan; çiftçilerin ortak olduğu, değişir ortak, değişir sermayeli kurumumuzun asli görevi çiftçilerin bütün girdi ihtiyaçlarını karşılamak. Asıl amacımız uygun, sadece uygun değil aynı zamanda kaliteli şekilde. Piyasada hem uygunuz hem kaliteliyiz, böyle bir misyonumuz var. Bir de piyasa fiyatlarını regüle ediyoruz. Yani bir ürünün piyasa değeri 700 liraysa bunu daha yüksek fiyattan satamıyor. Piyasa fiyatında biz belirleyiciyiz. Yani bizde bir ürün olmadığı zaman 700 liraysa normalde bizde bittiğinde bir anda 1.000 liraya 1.500 liraya çıkarıyor. Yani fiyatları regüle etme konusunda çok büyük bir misyonumuz var. Bir de ortaklarımızla devletin tarımsal politikaları bizim üzerimizden de yürüyebiliyor. Öyle bir misyonumuz da var. Mesela hazine çiftçilerimize destek veriyor ama bizim üzerimizden kullandırıyor kredileri. Tarım Kredileri üzerinden ve Ziraat Bankası üzerinden kullandırıyor. Bir de şöyle bir durumumuz var, bizim ürün alım yetkimiz var ama bu ürün alım yetkisiyle ilgili biraz yetersiziz. Çünkü teşkilatımız zayıf bizim ama kooperatiflerin emeğiyle çalışmasıyla ürün alımı yapıyoruz. Ürün alımının da gerçekten çiftçiye çok faydası oluyor. Piyasayı çok iyi regüle ediyoruz bu konuda mesela bak geçen yıl Karyağdı armudu da alıyoruz biz. Mesela armut piyasası ilk başladığında 2,5-3 TL civarında idi. Biz piyasaya bir girdik; fiyatı 3'ün altına düşürmedik. Yine az ama. Yani biz orada bir fren görevi gördük. 6 ay boyunca Korkuteli'nden kar yağdı armuttu göndermeye başladık. Çiftçi için en büyük faydası hem ürünü değer ediyor bizde. Hem de dolandırılma riski yok. Sonuçta kurumuz yani parasını bir ay sonra veriyoruz ya da bize borcu varsa borcundan düşüyoruz. Yani adamın hem tahsilat problemini çözüyoruz hem de ödeyeceği para problemini çözüyoruz, kafasından siliyoruz. Bu çok önemli. Bunu yapıyoruz ama biraz zayıfız bu konuda ama teşkilatlanma olacak herhalde. Birime özel bir profesyonelleşme olacak, muhtemelen." (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

> "Olabilir, olabilir. Yani şimdi piyasa serbest piyasa. Adam diyelim ki bir ürünü almıştır, bir yıl önce; o fiyata fazla zam yaptırmadan satıyordur. Şimdi alıyordur 10 liraya bir yıl önce, sezonunda bunu satıyordur 12 TL. Yani inan 12 TL satma sebebi biziz. Çünkü biz 13 liraya 14 liraya satıyoruz. Biz yeni aldığımız halde; biz fiyata fazla koymuyoruz. Biz olmasak onu bile alamazlar. O dediğimi 11- 12'ye bile alamazlar. Belki 15-20'ye alırlar, rekabet sonuçta. Yani bizi takip ediyorlar. Sadece dediğim gibi önce maliyetlerden kaynaklanan bir sıkıntı var. Bir de kalite çok önemli. Yani çok çiftçimiz kaliteden anlamıyor. Mesela 16,

8, 24 gübrenin formülasyonu; adam gidiyor herhangi firmadan içinde ne olduğu belli değil ucuz diye alıyor. Sonra hiçbir işe yaramıyor. Çok sahte ürünler de gördük biz. Yani orada böyle bir şey olabilir ama genelde bizim bir ürünlerimiz hem kaliteli hem uygundur. Genele vurduğumuz zaman, spesifik şeyler çıkabilir tabii." (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

Çiftçiler, kooperatiflerin tarımsal ürün ve hizmetleri piyasa değerinden yüksek fiyatlarda sunduğunu ve yüksek faiz oranları uyguladığını belirtmektedirler. Bu durum, kooperatiflerin asıl kuruluş amaçlarına ters düşmekte ve onların çiftçilere destek olma fonksiyonunu zayıflatmaktadır. Ayrıca, tarım kredi kooperatiflerinin ticarethane gibi hareket ettiği ve resmî kurumlar gibi operasyon yürüttüğü eleştirileri, bu kurumların çiftçilere sağladığı faydaların sınırlı olduğunu göstermektedir.

"Ayrıca yem kredisi çektim, hayvanlara yem kredisi çektim. Orası çok güzel. Orada çok düşük, iyi bizim için Ziraat Bankası. Ama tarım kredi ticarethane gibi." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"5-6 yıl önce aslı Bucaklı Burdur'dan bir AKP milletvekili geldi buraya. Herkesi topladılar derdiniz nedir diye. Bir tek benden kelli derdimizi anlatabilen bir ikinci şahıs çıkmadı. Vekilim dedim tarım kredi kooperatifi normal petrol ofisinden yüksek fiyata mazot satıyor. Normal tüccardan fazlaya kömür satıyor. Normal tohum satan firmalardan fazlaya da bize tohum satıyor. Faiz oranı yüzde bilmem kaçla bize %13'le şey veriyor. Ha ben kullanmıyorum ama bırak normal peşin aldığında da petrol ofisinden daha pahalıya satıyordu. Her şey pahalı satıyor. Telefon açtılar işte şöyle böyle. Evil güvül ettiler işte oradaki aldıkları petrol şöyleymiş de buradaki petrol böyleymiş demeye başladılar. Araştırdılar aynı anda ulaştılar. Kendi arkasında danışmanları var ya aradılar ve doğru olduğu ortaya çıktı." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Mesela tarım krediden ilaç aldık. Bunlar bizi, aslında çiftçiyi tuşa getirdiler. Toplantı yaptık, dediler ki %2 komisyonla çalışıyoruz ama öyle yapmadılar, %34 faiz kitlediler millete. Tarımın bitmesinin birçok sebebi de onlar. Gizli faiz döşediler. Çiftçinin acayip borcu arttı, %100 arttı. Atıyorum 30.000 liralık borcu adamın, 45.000-50.000 lira oldu. Yani %2 dediler, gizli bir faiz çaktılar millete. 2018-2019'da öyle yaptılar. Bende aynıyım mesela. Şimdi müdür bize dedi ki abi %2 dedi, biz senetleri zaten peşin imzalıyorsun bırakıyorsun oraya. Benim o zaman 70.000 lira civarında borcum vardı, ödedim kapattım. Tarım Kredi Kooperatifi'nden alışverişi kapattık. Hükümet biraz orayı arka bahçe gibi kullanıyor. Gizli gizli çaktılar gittiler. Millet uyanıncaya kadar 2 yıl, hatta 3 yıl çiftçiyi sömürdüler yani. Ben bölge müdürleri ile tartıştığım, genel müdürlerini aradım. Bağlanamadım genel müdüre gerçi de. Yani ben biraz argo konuşurum, küfür bile ettim yani. Dedim milletin anasını ağlattınız. Yani gerçekten çok gizli faiz çaktılar yani açıklaması orada ne idüğü belirsiz bir ibare ile giriyor yani. Sen bunu almışsın 10 lira ödemeye varıyorsun 10 lira diyor. Ben bundan 10 tane almışım, 100 lira etmesi lazım. Bakıyorsun 180 lira olmuş. Neyle 180 lira oldu bu? %2 koysan 102 lira olur. %4 koysa 104 lira olması lazım benim borcumun. Ama ben gittiğim zaman 180 lira oldu. 2 yıl, 3 yıl çiftçiye çok büyük kazık attılar. (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

Kooperatiflerin yönetiminde yer alan bazı bireyler ise, kooperatiflerin yürüttüğü işlemlerin genel işleyişinden memnun olduklarını ifade etmekte, özellikle büyük perakende zincirlerle yapılan iş birliklerinin önemini vurgulamaktadırlar. Ancak, bu memnuniyet çiftçilerin geneline yayılmamış gibi görünmektedir. Çoğu çiftçi, kooperatiflerin maliyetleri düşürme ve tarımsal üretimi destekleme konusunda yeterince etkili olmadığına inanmaktadır. Bu durum, kooperatiflerin yönetim yapılarında ve politikalarında reform yapılması gerektiğine işaret etmektedir. Toplumsal olarak kooperatiflere güvenin azalması, aktif katılımın düşük olmasına ve yönetimde yer almak isteyen birey sayısının azalmasına neden olmaktadır. Bu da kooperatiflerin etkinliğini ve sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

> "Şimdi tarım kredi kooperatifinde ben yönetimdeyim ve müdürümü iş arkadaşlarımı ailem olarak görüyorum. Köydeki kırsal kalkınma kooperatifinden de çağırıyorlar ama ben bir tane yeter dedim köydeki kırsal kalkınma kooperatifine girmedim çünkü imza işleri oluyor ben işimi bırakıp ona zaman ayıramıyorum. Tarım kredi kooperatifinin yönetimindeyim. Şöyle icabında, ben işimi bırakıp imza işine gitmek zorundayım. Ha oturma ücreti falan veriyorlar ya o çok önemli bir şey değil. Tarım kredi kooperatifi güzel, tarım kredi vasıtasıyla ben ürünlerimi Migros'a veriyorum. Tarım kredinin kooperatifinin aracılığıyla zaten Migros'a sürekli gidip ürünlerimi verebiliyorum çünkü Migros gibi firmalar direkt gidip müstahsilden almaz, diğer firmalar da öyledir. Tarım kredi kooperatifine ben hal bildirimi yapıyorum, onlar da Migros'a bildirim yapıyorlar, bu şekilde yapıyoruz. Tarım kredi kooperatifi bu uygulamada güzel ama bazı ürünlerinde diğer firmalarla rekabet gücü olmuyor. Yani o da merkezsel olarak olduğu için, ben içeriklerini bildiğim için ondan biliyorum. Yani merkezden adam şuna 5 TL diyeceksin, şunu 10 TL diyeceksin, diyor ve o bir ay boyunca fiyat aynı kalıyor ama serbest piyasada bu kez dalgalanma olduğu için, ne oluyor? Esnaf fiyatı düşürebiliyor, o zaman kurtarmıyor. Bazı ürünlerde bu kez tarım kredi çok avantajlı oluyor. Buradaki olay cebinde paran varsa, senmiş, benmiş, oymuş değil. Hangisi uygunsa gidip alacaksın kardeşim. Ben bunu yaparım yani elimde param varsa. Param olmadığı zamanda mecburen tabi gidiyorum tarım kredi kooperatifinden alıyorum. Yani ucuzmuş pahalıymış, bakmıyorum çünkü ben her halükârda o ilaçlamayı veya gübrelemeyi yapmak zorundayım. Bu yüzden gidiyorum tarım kredi kooperatifinden alıyorum. Ben memnunum kooperatiften." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Tarım Kredi Kooperatifleri ile belki 15 yıldır bir ilgim kalmadı. Yani ortaklığımı kestim. Fakat gelen bütün arkadaşlarımızdan dinlediğimiz şu; Tarım Kredi Kooperatifi dışarıdaki bir ticarethaneden daha fazla kâr alıyor. Ya biz mesela müdür beyle bir araya geldiğimizde bunu soruyoruz; ya müdürüm niye böyle oluyor? Ya bize göre o da haklı. Bize gelen emir böyle diyor. İşte şuna şu kadar buna şu kadar faiz uygulayacaksın, diyor, bunu alacaksın peşine diyor. E müdürüm diyorum ben; o zaman siz kuruluş amacınızın dışına çıkmıyor musunuz diyorum. Sizin kuruluş amacınız ne? çiftçiye daha ucuz emtia temin etmek; gübresinden, mazotundan şeyden… Yani tarım kredi kooperatiflerinin biraz kâr marjı fazla olunca hem pancar kooperatif hem tarım kredi kooperatifi amaçlarının birazcık dışında çalışıyorlar. Bana göre

> daha da güzel hale gelebilirler yani. Çünkü Türkiye'nin en büyük kooperatifleri bunlar ya… Şimdi bak şöyle bir şey anlatayım, biz tohum satıyoruz ya, aynı tohum aynı yerden alıyoruz. Biz mesela 4.000 liraya satarken, onlar 4.500 liraya satıyor. Peki sebep biz çok fazla kâr almıyoruz ama onlar kâr oranlarını normal alıyorlar. E ben de diyorum ki, sizin kuruluş amacınız ne? Bir şey diyemiyor… Onları dinlesen, onlar da kendine göre haklı." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Kumluca'daki anlatılarda ise Tarım Kredi Kooperatifine ilişkin yaklaşımlar Korkuteli ile paralellik gösterse de Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin aktif olmadığı, yalnızca 2019 yılında kurulan Kumluca Tarımsal Kalkınma Kooperatifinin varlığı göze çarpmaktadır. Anlatılardan ise kooperatiflerin işlevini "komisyoncu" ya da "hâlci" olarak adlandırılan bireylerin üstlendiği görülmektedir.

> "Genel komisyoncularımız var, onlar alıyor aracılarımız onlar. Onlar da %1-2 mi ne bir şey kazanıyor zaten. Kooperatif yok." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

> "Kooperatif yok biz zaten bizde bir tek Ziraat odası var." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

> "Vallahi ben pek bir şey anlamam kooperatiflerden." (K-13, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi)

Genel anlamda kooperatiflere ilişkin anlatılar, bölgedeki çiftçilerin kooperatifler konusunda karışık ve genellikle eleştirel tutumlarını yansıtmaktadır. Çiftçiler, kooperatiflerin potansiyel faydalarını tanımakla birlikte, yürütme ve yönetimdeki sorunlardan dolayı bu kurumların etkinliğine ve dürüstlüğüne güvenmemektedir. Anlatılar, kooperatiflerin yönetiminde nepotizm, haksız rekabet ve yöneticilerin kişisel çıkarlarını öncelemesi gibi sorunlara işaret etmekte, bu durum, çiftçilerin kooperatiflere katılımını sınırlayan önemli bir güven sorunu yaratmaktadır. Çiftçiler, kooperatiflerin asıl amacından saparak, ticarethane gibi işlemelerinden ve piyasadaki fiyatları yükseltmelerinden şikayetçidir. Ayrıca, çiftçiler arası iş birliği ve birlik beraberliğin zayıflığı, kooperatiflerin etkinliğini ve sürdürülebilirliğini daha da zorlaştırmaktadır. Çiftçiler, kooperatiflerin kurulma ve işletilme biçimindeki yolsuzlukları ve etik dışı uygulamaları sıkça eleştirmişler ve bu durumların kooperatiflerin başarısız olmasının ana sebepleri arasında olduğunu belirtmişlerdir. Bu anlatılar, Kumluca'daki tarımsal kooperatiflerin yeniden yapılandırılması ve daha şeffaf, adil bir yönetim anlayışı benimsenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

> "Valla kooperatif Türkiye'de yürümüyor. Tabii tarım kredi var burada. Vatandaş burada birkaç kişi birleşerek kooperatif kuracak İspanya'daki gibi. Güven yok, kimsenin kimseye güveni yok. Çiftçi ne yapıyor, mesela 500 tane çiftçi birleşip bir kooperatif kuruyor. Kaç tane yönetici var, 10 tane, 10 da yedek.

Bu kendi malına 15 TL yazıyor. Senin malına 8-9 TL yazıyor. Güven yok. Dürüst değil. Kooperatifin başına geçen nasıl hortumlayalım, nasıl yiyelim, nasıl yutalım, çiftçinin parasını nasıl harcayalım diye onu düşünüyor. Şahsiyet, karakter bozulmuş. Oraya ya oğlunu getirir ya yandaşını getirir şeyini getiriyor, oraya bu işi yapacak adam getirmiyor. Hesap verecek adam getirmiyor. Sahte fatura, bilmem şu bu, yapılmayan işleri yapılmış gösterip hatta sahte oradan çarpmaya çalışıyor. Türkiye'de yürümez." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

"Bak ben İspanya'ya gitmedim. Fransa'ya üç sene gittim. İtalya'ya gittim, İngiltere'ye gittim. Singapur'a gittim. En büyük hayalim İspanya'ya gitmekti denk gelmedi. İspanya'da, arkadaş anlatırdı, oteldeyim diyor, büyük tırlar diyor, sıralanmış diyor. Paketleme tesislerine gidiyoruz, üretim yerlerine gidiyoruz diyor, her şey nokta nokta diyor, güven var, biz Müslümanız dürüst değiliz, yabancı Müslüman değil gavur ve dürüst. Kimse dürüst olmadı mı bu hale geliyor, devlet de ülke de vatandaş da. Yürümez… 10 kişi birden birleş, ister kardeş olsun ya... Menfaat, menfaat, menfaat... Denenmiştir, çok denenmiştir. Burada kaç tane kuruldu, yürümedi. Dürüst değiliz ondan yürümedi. Dürüst olsan her şey güzel. Diyecek ki ben de senin 25 dönüm yer var. Benim söz hakkım olmayacak. Sen abi 5 dönüm salata dikeceksin ,5 dönüm çay dikeceksin diyecek, dolma dikeceksin, buna Macar dikeceksin diye. Benim o söz hakkım olmayacak. İşte bunu yapmadığın müddetçe… bir de kaça satıldı? Ben bilemeyeceğim. Bu öbürü de bilemeyecek, bilmeyecek… ne olacak? Biri zarar etti, o onu destekleyecek, herkes para kazanacak. Mümkün değil, mümkün değil… Mümkün değil, yürümez Türkiye'de. (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

"Kooperatifler de aynı. Atıyorum kooperatifleşti 5 kişi seçildi. İlk birinci sene ikinci sene iyi idare ediyor. Adam çalmasını bilmiyor Üçüncü, dördüncü seneye veya bir dahaki sefere bir daha seçilirse. A hırsızlık güzel bir şeymiş şu masraf, bu masraf oradaki kârı masraf göstererek cebine atıyor. Seni düşünen yok. Sen istediğin kadar kooperatif kur orada yönetimde 3 kişi anlaştın mı bu iş bitiyor. Sen başkansın ben yardımcısıyım arkadaş da yardımcı 2 kişi de sana uydu mu oldu. Hiç kimsenin bir şey deme şansı yok. Bizim halimizde kooperatif önceden vardı ama faydası olmayınca feshetti." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

"Mesela bak Kumluca Kooperatifini kuranlar, çok düşünceleri vardı. Gübre satacağız, naylon satacağız, şunu yapacağız, bunu yapacağız, çiftçiye ucuz vereceğiz… Veremezsin kardeşim. Veremezsin, neden veremezsin? Çünkü hep büyük balıklar var. Bugün Kumluca'da 5-6 tane büyük firma sayabilirim. Veya zirai ilaç bayisi, misal ben satsam ucuz veremem. Çünkü o adam alacak 5 liraya, ben alacağım 6 liraya, nasıl rekabet yapayım o adamla. Ziraat Odası'nın gücün ne? Yıllık benim gelirim 1 lira, bir trilyon lira eski parayla. Nasıl açacağım, memura mı vereceğim? Günlük elektriği, suyuydu, ileri geri onu mu şey yapacağım? Evrak mevrak… vs bir sürü masrafı var. Nasıl yapacağım? Olmaz. Yani yürümez, yani yürür de devletin çok büyük desteği olur. Bugün benim buzhane yapma şansım var mı? Ben kuru olarak yapamıyorum. Zeytinyağı fabrikasını yaptım. Affedersin k… çıktı, hala daha bir sürü borcu var. Nasıl yapayım? Yarı resmi olmama rağmen. Ben yarı resmiyim ama her şeyi normal bir ticarethaneden daha çok vergisini veriyorum. Hiç yani desteğim yok. Kooperatifler de öyle. Evet, onun için yürümez. Bak mesela oraya bir bakkal gibi bir şey açtılar. Onlar iyi kötü kendilerini döndürüyorlar. Onlardan da aktif olanı yok şu anda Kumluca'da. Taşımacılıkta kooperatifleşme yaptılar, işte balıkçıda yaptılar.

> Havuzculukta yaptılar. Yok, hiç birisi... Yıllık girdi çıktı muhasebeyi karşılayamıyorlar, olmaz olmuyor da yani olmayacak da…" (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

Tarım Kredi Kooperatifine ilişkin olumlu bir algıya sahip olan katılımcılar oldukça nadirdir ve bu büyük oranda ihtiyaç duydukları ürünlerin tamamının ulaşılabilirliği üzerinden şekillenmektedir.

> "Oradan aynı aldığım ilacı gübresi, fidesi hepsini alabiliyorum, tarım kredi kooperatifine bağlı olduğu için fidesinin hepsini alabiliyorsun. Yani dışarıdan alacak olduğum ürünün tamamı tarım kredi kooperatifinde var. Tarım kredi kooperatiflerinde ihtiyacın olan her şeyi bulabiliyorsun. Senden ürün de alıyor. Sen de satabiliyorsun ama şey yok süreklilik yok. Yani sebzenin istekli olduğu zaman alıyor, sezon sonu almıyor, o yönden yok..." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

> "Devletin Tarım Kredi kooperatifi var o iyi. İlaç paraları olsun, gübre paraları olsun düşük. Ödemesi de iyi ama ödeyemediğinde kötü ama normal şartlarda mesela ben bugün alsam bir sene sonra öde diyor bana. Bir sene sonra düşük faizli bir şey yok ama ödemezsen diğer yıl faizi çok oluyor. (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

Tarım Kredi Kooperatiflerine yönelik güvensizlik, Kumluca'daki çiftçiler arasında yaygın bir durum olarak göze çarpmaktadır. Anlatılan deneyimler, çiftçilerin kooperatiflerden beklediği esneklik ve destekten yoksun olduklarını ortaya koymaktadır. Çiftçiler, kooperatiflerin, özellikle finansal zorluklar ve borç ödeme konularında yetersiz kaldığını ve bu durumun onların kooperatiflere olan güvenini ciddi şekilde sarsmış olduğunu belirtmektedirler. Kooperatiflerin, çiftçilere yönelik katı borç tahsilat politikaları, çiftçilerin bu kurumlardan uzaklaşmasına neden olmaktadır. Özellikle borçların zamanında ödenememesi durumunda yaşanan icra tehditleri, çiftçilerin kooperatiflere karşı güvensizliklerini artırmakta ve onları özel tedarikçilere yönlendirmektedir. Kooperatiflerin çiftçilere sağlaması gereken destek ve güven ortamının eksikliği, onların Tarım Kredi Kooperatiflerine olan bağlılıklarını azaltmakta ve tarım sektöründe sürdürülebilirliği tehlikeye atmaktadır. Bu durum, çiftçilerin ifadelerinde sık sık "dürüst adamın yeri yok" şeklindeki yorumlarla da vurgulanmakta, bu da mevcut sistemin adil olmadığına dair genel bir algıyı güçlendirmektedir. Çiftçiler, kooperatiflerin daha şeffaf, adil ve çiftçi dostu politikalar izlemesi gerektiğini düşünmektedirler, aksi takdirde bu kurumlar aracılığıyla sağlanan desteklerin etkinliği sorgulanmaya devam edecektir.

> "Ben kredi kooperatifine kayıtlı değilim. Kaydolursam mesela köyde yerim var. Parayı ödeyemezsem gidip benim arsamı elimden alır. İdare etmez beni yani zirai bayiiler daha esnek." (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

> “Tarım Krediyle hiç işim olmadı desem, hiç olmadı. Mutlaka çalışanlar vardır da dediğim gibi Tarım Kredi Kooperatifi hakkında çok bir bilgim yok. Bazen dışarıda mesela bir malzeme ilaç lazım fiyat alıyorum bir yerden gidiyorum, bir de Tarım Krediye soruyorum, yani uygunsa orada alıp geçiyorum benim işim tek bu oluyor. Nasıl kredi veriyor inan ki hiç bilmiyorum. (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

> “Şimdi özel bayilerden niye alışveriş yapıyorum? Ben 95 yılında Tarım Krediye üyeliğim vardı aşağı yukarı 27 yıldır. Ben üye olduğum dönemde atıyorum ben bu sene burada kazanamadım. Tarım Krediye borçlu kaldım. Tarım Kredi beni sıkıştırıyor. Şimdi öde diyor. Haziranın 15’i yirmisi altıncı ayı geldiği zaman sen Tarım Krediye olan borcunu ödemezsen yeri geldiğinde seni icraya bile verebiliyor kısıtlamayla ama özelde öyle bir şey yok. Atıyorum ben özelde 50.000 TL borcum var buna 25.000 lirasını veriyim arkadaş beni 6 ay idare edeceksin. 6 ay sonra ben bunu bulup sana ödeyeceğim. Eyvallah der ama Tarım görevini yapmıyor. Tarım Kredi bunu yapamadığından dolayı Tarım Krediye hiçbir çiftçi yanaşmak istemez. Atıyorum bunu 95 yılında, 2000 yılında ben 20 milyar kredi açtırdım. Bizim yukarda Altın Yaka’da kooperatifimiz vardı orada yürümedi hani kooperatif dediğin hayvancılığı olsun, seracılığa olsun efendime söyleyeyim buğdayı arpası açık alanda olsa kapalı sistemdir. O zamanlar kapalı sistem yok da zarar ediyor diye oradan bizim kooperatifi buraya Kumluca’ya taşınıyor. Taşındığında benim 20.000 liralık kredimi 10.000 liraya çektiler. Benim yatırdığım sermaye nerede? Ben buna para yatırdım. Adam hiçbir şey bilmiyor. Sadece masaya oturmuş işlem yapıyor ama ben 27 yıllık senin üyenim ama benim için hiçbir şey yok ortada. O da yetmedi 10.000 liralık kredinin 6.000 lirasını kullanırdım. Ben Tarım Krediye nasıl giderim? Yani bir devlet çiftçisine çelme takarsa, kendi vatandaşına, o adamın sana faydası olmaz zararı olur, yeri geldiği zaman benim yerimde başka birisi olmuş olsa böyle şey konuşulmaz ama gayri resmi olan her şeyi yapar. Ama biz Allah’a şükür Allah korkusu olduğu için. Biz çoğu şeyden uzak duruyoruz. Kısaca şunu söylemek isterim dürüst adamın hiçbir yerde yeri yok abim. Dürüst olmayacaksın, hain olacaksın, hırsız olacaksın çalacaksın. O zaman ilerleme şansın var. Benim gözlemlediğim bu yani halktan vatandaştan. Bir tane güvenebileceğin insan yok. Yani yeri gelir ben bazen kendimden bile şüphe duyarım.” (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

Kumluca'daki çiftçiler arasında, Tarım Kredi Kooperatiflerinin temel fonksiyonlarından saparak daha çok ticari kuruluşlara dönüşmüş olduğuna dair bir algı hakimdir. Çiftçiler, kooperatiflerin çiftçi dostu olması gerektiğine, ancak pratikte piyasa dinamiklerine uyum sağlayarak ticarethane işlevi gördüklerine inanmaktadırlar. Bu durum, kooperatiflerin asıl misyonu olan çiftçilere uygun fiyatlarla hizmet verme ve onları destekleme amacından uzaklaştığı eleştirisini doğurmaktadır. Çiftçilerin anlatımlarında kooperatiflerin ürün ve hizmetlerini piyasa koşullarına göre değil, daha yüksek fiyatlarla sunduğu ve bu yüzden güvenilirliğinin sarsıldığı vurgulanmaktadır.

> “Tarım kredi ise tamamen ticarethane. Devlet memuru sabah 8 akşam 5, senin afetin olduysa yukarıdan yazı gelirse "çık bak" diye çıkarlar, bakarlar, yazı gelmezse doluyu pencereden oturup izlerler. Tarım Kredinin başka hiçbir işlevi yok. Tarım Kredilerin hacizlerini falan duymuşsunuzdur iç bölgelerde

herhalde. Tarım Kredi iç bölgelerde çiftçilerin aletlerine, traktörlerine, iş makinelerine el koyuyordu haczediyordu. Ticarethane ya... Ben de gübre satıyorum, ilaç satıyorum o da gübre ilaç satıyor. Ben önceden hırdavat naylon da satıyordum dükkânda. Hani kendi seralarımıza afet için stok amaçlı bulunduruyordum. Hani kışın oluyor ki yani hiç duyulmayan bir ufak çaplı hortum geçiyor, televizyona çıkmıyor, hatta Antalya bölgesi bile duymuyor bunu. Oradan hortum geçiyor. Bizim deniz kenarında bir yerimiz var, hortum denizden çıkıyor biliyorsunuz. Seranın 3 çemberini, demiri basıyorsun oraya hemen yapıyorsun, naylonu yeniliyorsun falan, o yüzden bulunduruyorduk. Ben sattım, hırdavatını, naylonunu, damlamasını, borusunu falan sonradan bıraktım. Sadece ilaç gübre satıyorum şu an. Onlar da ticarethane. Hani Tarım Krediye girdiğiniz zaman süper market gibi ya… Ev gıdası var. Tarım ihtiyacı olan gübre ilaç var, sera malzemesi naylonu var. Demir satmıyorlar diye biliyorum, işte hayvancılık için besi yemi falan var. Ticarethaneden bir farkı yok. Sadece resmi kurum üzerinden ticarethane. Devlet KDV'yi düşürdü 2015'te tam hatırlamıyorum bunlar devlet kurumu olduğu için KDV direkt düşürebiliyorlar ama biz devletten KDV alacağına geçiyoruz. Devlet bize kestiğin faturalardan düş KDV'yi diyor, KDV alacağın birikiyor. Biz sonuçta o parayı alıncaya kadar 3-5 yıl geçiyor. Biz hemen düşüremiyoruz mesela. Onlar tamamen resmi ticarethane yani başka bir şey değil. Devletin bir para kazanma yolu benim gözümde, başka bir şey değil. Tarım Krediler buradaki gübreleri, ilaçları bizim aldığımız gibi onlar da alıyorlar 21 günde ödüyor. Biz 3 ayda, 6 ayda 9 ayda ödüyoruz yeri geliyor. Biz yüksek fiyattan, onlar uygun fiyattan alıyor. İşte biz uygun satmıyoruz gibi görünüyor. Benim de param olsa devlet gibi ben de uyguna alırım ben de hani onların şartında satarım." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

"Kredi kooperatifi de aynı… Kooperatif burada Kumluca'da veya öbürkü yerlerde, tamamen ticarete dökmüş. Kooperatif dediğin, mesela şu ürün normal dışarıda 10 TL kooperatifte 8 TL olması lazım ama orada 10 TL, orada da 10 TL. Değişen bir şey yok ticarete dökmüşler işi. O şeyin başındaki kooperatiflerde şeyler var ya seçim oluyor. Başkan, başkan yardımcıları falan seçiliyor onlar da tamamen rant peşinde. Burada atıyorum etkinlik olduğu zaman sandalyesi ayrılıyor orada, en önde oturacak, kim geldi, Kooperatif Başkanı geldi, Ziraat Odası başkanı geldi, şu geldi, bu adamların derdi o başka bir derdi yok, sen ben değil derdi. Benim gördüğüm o yani herkes de böyle düşünüyordur yani hiç kimse yok arkamızda bizi destekleyen birileri yok." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

"Kooperatif bize yardımcı olabilir. Belki devlet desteklese yani kredi kooperatif ürünleri de çok ucuz değil. Kooperatif derken şu aklımıza geliyor ilk etapta bizim alacağımız ilaç, gübre, naylon gibi şeyler yani gıda maddesi değil de üretici açısından, onların arasında bazı ürünler pahalı bile çıkabiliyor kooperatifte. Öbür tarafına vardın mı resmen adam atıyorum mesela şu ürünü adam 10 liraya almış, kooperatif %30 kâr koyacak 13 liraya, öbürkü şahıs da senin paran peşinse diyor %10 kâr vereyim ben sana 11 liraya diyor. Kooperatifte 13 liraya çıkıyor. Öbürü 10 liraya aldığı ürünü özel şahıs 11 liraya veriyor. Yani kooperatiflerde bir sistem var, %30 kâr oranı koymuş. Kooperatif o %30 kâr oranından pazarlık bile edemiyorsun, işine gelirse oradan alıyorsun. Ama özel kurumda adam ufak bir kârla satabiliyor. Onun için kooperatif kurulduğu zaman kooperatiflerden ÖTV'si KDV'si şunu bunu kaldıracak ki kooperatif o zaman faydalı olsun. Her türlü devlet her yerden vergisini aldığı için, kooperatiften de aldığı için, çiftçiye yansımıyor bence. Yıllardır belki benim o çocukluğumdan beri böyle şeyler vardı, yürümedi yani böyle şeyler. Buradaki tarım kredi kooperatifleri denilen şeyler mesela devlete

çiftçiye faydalı olabilecek şeylerin mesela şeyler, bunlar yine faydaları olabilir yine ürünleri ucuz satarsa eğer. Mesela ben çiftçilikle uğraşıyorsam benim de belgem varsa bana kooperatif ucuz versin, belgen yoksa vermesin. Böyle bir standartta çalışılsa kolaylık olabilir. Benim varsa çiftçilik belgem, gübrem de naylonum da ne kullanılıyorsa, çiftçinin kullanabileceği malzeme bellidir zaten. Yani adamın 10 dönüm yeri, 5 dönüm 3 dönüm yeri varsa buna gidecek şey bellidir. Sen bu ürünü %30 daha ucuza alabilmelisin piyasadan. Kooperatifler o şekilde kooperatif olursa onlar faydalı olabilir en fazla." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

"Hiçbir şey, ben kooperatifleri bilmem ki. Nerede kooperatif? Kumluca'da Tarım Kredi Kooperatifi yazıyor, bakıyorsun kola yirmi lira, BİM'e bakıyorsun on sekiz lira, niye kurulmuş madem, o zaman özelleştirmeleri kapatsınlar, işin içinde bu da var." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

Kooperatiflerin, yönetim kadroları tarafından çıkar amaçlı kullanıldığı ve çiftçilerin çıkarlarını gözetmek yerine, yöneticilerin kişisel ve politik çıkarlarına hizmet ettiği iddia edilmektedir. Bu algı, kooperatiflerin çiftçilere sağladığı potansiyel faydaları gölgeleyerek, onların kooperatiflere olan güvenini ve katılımını azaltmaktadır. Ayrıca, kooperatiflerde yaşanan yönetim ve işleyiş problemleri, çiftçilerin kooperatiflerden bekledikleri destek ve faydayı almalarını engellemekte, bu da kooperatiflerin sürdürülebilirliğini ve etkinliğini olumsuz etkilemektedir. Bu durum, kooperatiflerin çiftçi merkezli bir yapıdan ziyade, devlet destekli bir ticarethane olarak algılanmasına neden olmaktadır. Bu, kooperatiflerin toplumda ve çiftçi toplulukları içinde nasıl konumlandığını yeniden değerlendirmeleri gerektiğine işaret etmektedir.

"Şimdi burada Tarım Kredi Kooperatifi var, oraya kayıt da yaptırdım. Diğer marketlerle hiçbir farkı yok. Tarım Kredi Kooperatifinin kendi ürünleri var, çiftçi bazı şeylerine güvenemiyor. Kışın ağacın alabileceği şekilde gübre vermek gerekiyor, iklim şartları çok önemli böyle durumlarda. Ahmet yüz dönüm yer yapıyor diye duyulduğunda, yetiştiremezsem o da kötü. Kooperatifin dışarıyla hiçbir farkı yok. Sayın Cumhurbaşkanımızı kötülemek de istemiyorum, adama verilen bilgi belki o kadar, belki dışarıyı denetleyecek adamları yok. Kooperatifler kuruyoruz, şöyle iyi olacak, böyle iyi olacak diyor." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

"Tarım Kredi normal üye olursanız ihtiyacınızı görüyor. O da Ziraat Bankası'ndan kalmış bir yer, faizle çalışıyor. Yani o da bir ticarethaneye döndü sonuçta. Onlar kolaylık sağlıyor. Mesela ilk başta gübreyi vadeli veriyor. Vadeliyse şu fiyat diyor. Piyasada mesela 1300 ise onlar 1100 TL'ye veriyor. 200 TL veya 150 TL gibi bir rakam aralığı oluyor. Düşünüyor adam 10 çuval alsam 1000 TL kar elde edeceğim veya 1150 TL kar elde edeceğim. Gidiyor oradan alıyor. Kaydoluyor. Üyelere zaten sadece bunlar. Kooperatiflerinde o yönden kolaylıkları var. Naylonda olsun vs. Kendim kayıtlı değilim. Babam kayıtlıydı ama o da tercih etmiyor. Çok da bir ilgimiz yok. Onlarda prosedür çok. Ziraii ilaç bayinden

alıyoruz aynı şeye geliyor. Onların yaptığı vadeyi burada hırdavat dükkanından bir arkadaşımız var, köyümüzün adamı, o da yapıyor.” (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

“Çünkü Tarım Kredi'nin geldiği yerler hep yurt dışı kaynaklı. Dolar bazlı çalışıyor. Kendi fabrikası olup da oradan ürettiği ürünü satmıyor. Onlar da bizim gibi firmadan alıyor. Adam oradaki çevirdiği ticarete bakıyor daha çok. Yani çiftçiyi korumak değil amacı aslında. Devlet de para kazanıyor. Onların fiyatları standart. Ben burada yine daha uyguna verebilirim ama o daha uyguna sattığı zaman çalışanın cebinden gider.” (Kumluca-Zirai İlaç Bayii)

Çiftçilerin Kumluca Tarımsal Kalkınma Kooperatifiyle ilgili deneyimleri ve algıları, bu kurumların toplumsal ve ekonomik işlevlerini yerine getirme konusunda ciddi sorunlar yaşadığını göstermektedir. Özellikle çiftçilerin kooperatiflere olan güvensizliği, "Kumluca Kooperatifi kurulmuş 2019 yılında ben üye olmadım, üye ol dediler olmadım. Amacına inanmadım" ifadesiyle (K-14) net bir şekilde ortaya konulmaktadır. Çiftçilerin kooperatiflerden beklediği destek ve dayanışma yerine, kooperatif yönetimlerindeki kişilerin kendi çıkarlarına yönelik davranışlar sergiledikleri, "kimse konuşmuyormuş. Yer sahipleri konuşup durmuş ama ortakçılara dair hiçbir şey yok" (K-9) şeklindeki gözlemlerle dile getirilmektedir. Ayrıca, çiftçiler arasındaki dayanışmanın zayıf olduğu, bireysel çıkarların ağır bastığı ve kooperatiflerin bu bölünmüşlüğü aşamadığı vurgulanmakta, "Kooperatif kuranlar var özel, tarım krediden ayrı da bayağı bir 50-60 kişi. Gayet olumlu yaklaştılar ama nereye kadar ne olur bilmiyorum" (K-4) ifadeleriyle belirsizlikler ve endişeler dile getirilmektedir. Bu türden gözlemler, kooperatiflerin yerel tarım toplulukları içindeki işlevselliğini ve etkinliğini sorgulamaktadır, kooperatiflerin çiftçilere sunması gereken ekonomik faydaların gölgelendiği bir ortamda, çiftçilerin bu kurumlara olan inançlarının zayıfladığı görülmektedir.

“Yok da tabii kooperatifleşmeye bayağı gidilmeye başlandı mesela. Kooperatif kuranlar var özel, tarım krediden ayrı da bayağı bir 50-60 kişi. Gayet olumlu yaklaştılar ama nereye kadar ne olur bilmiyorum. Kumluca'da hatta şurada marketi var. 30 metre ilerde, kalkınma kooperatifi diye. Halka biraz daha ucuz sebze falan satıyor markette.” (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

“Kumluca’da tarımsal kalkınma kooperatifi kurdular ama o da çok şey değil, aktif değil yani ben öyle görüyorum.” (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

“Şu yeni bir tane kooperatif var kurulan tarımsal kalkınma kooperatifi. Onun bir toplantısına gitti eşim. Bizim gibi bir sürü ortakçı varmış ama kimse konuşmuyormuş. Yer sahipleri konuşup durmuş ama ortakçılara dair hiçbir şey yok. Eşim sormuş, ortakçılar ne yapacak diye. Şimdiye kadar ortakçıysan hala ben ne yapabilirim, ortakçı mı kaldı, herkes yer yatak aldı icara çıktı, demiş. Eşim de ben çalmadım çırpmadım, demiş. Başka birisi sen ayıp ettin ortakçılarla böyle konuşamazsın demiş. Eşim de çıkmış

gelmiş. Yani ne yapalım biz? Asıl ortakçılara zaten yardım etmeleri lazım. Biz ortakçı olmak için bir yerleri dolandırıp para ödemeyelim de öyle mi icara çıkıp ilerleyelim? Seranın içinden arı kovanını düşünüyorlar ya! Arkadaşım her gece evine getiriyor. İlaç hortumunu, ilaç tankerini, elektrik kablosunu çalıyorlar. Bu adam icara da çıkar yer de alır. Biz bir şey çalamayız. Sonradan öğrendik o beyefendinin babasından mı annesinden mi ne düşmeymiş. Şöyle alnını terleterek bir yer almadığı için konuşmasını iyi biliyor. Para kazandık kazanmadık değil. Ya eşimin gözünde bir rahatsızlık oluyor. Ne zaman para olsa o zaman rahatsızlık oluyor Allahtan para olmadığında olsa tedavi olamayacağız yani. İşte çoluk çocuk büyüdü. Oğlan okumazsa askerlik gelecek, kendi evimiz yok daha. Bizim çocuklar da bekar kaldı, everemeyiz. Ne altın ne bir şey. Ev alma şansımız yok, kendimize yaptıramadık." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

"Kumluca Kooperatifi kurulmuş 2019 yılında ben üye olmadım, üye ol dediler olmadım. Amacına inanmadım. Naylonda şunda bunda işte mesela para yatıracaksın ya ben o kadar parayı yatırsam zaten dışarıdan da alırım. Öyle bir şey de olacaksa dediğimiz gibi bizim başımızda mesela Ziraat Odası var o yapsın. (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

Kumluca Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Başkanının ifadeleri ise, yerel üreticilerin ve kooperatifin, büyük tarım ilaçları bayileri, seracılar ve komisyoncular gibi pazar oyuncularıyla rekabet edebilme sorunlarını dile getirmektedir. Bu durum, kooperatifin kendi varlığını sürdürebilmesi ve üretici haklarını savunabilmesi adına önemli bir savaşım içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu savaşım, özellikle tarımsal üretimde bilinçlenme ve hak taleplerinin artması durumunda daha da keskinleşmektedir.

"Bizim resmi işlemlerde desteklerde ya da üretim tekniklerinde, girdi kalemlerinde üreticiyi yönlendirecek bir sisteme ihtiyacımız var. Biz de kooperatif olarak bu anlamda bir model olmaya çalışıyoruz. Şimdi bu sektörde ben var olma savaşı içerisindeyim neden bölgemizde bu işten ekmek yiyen insanlar var. İlaç bayileridir, sera malzeme satıcılarıdır, komisyoncularıdır, senin var olmanı ister mi, ya da üreticinin bilinçlenmesini ister mi, çünkü o zaman üretici hakkını ister sıkıntı yaşar, böyle de bir durum var." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

"Mersin'den Muğla'ya kadar turfanda üretim bölgesinde kooperatif çalıştayı düzenleniyor, bir tane tarımsal üretim yapan başarılı kooperatif yok. Bu nedendir? Çünkü bu kooperatife eğilim sağlayan yerel bir yönetim ya da kurum yok destek olan. Daha sonraki büyükşehir belediyesi ile destek isteme görüşmemizde ne yazık ki kamu kurumları ilk 2 yıl belki bir aktivite içine giriyor sonra da seçim için propaganda oluşturabilecek çalışmalara reklam yardımına dönüyor. Şimdi kooperatif olarak ne yaptık bakalım proje BAKA'dan geçti. Kooperatif olarak bu marketi açtık amacımız hem toplantı salonumuz olsun hem bir ticari işletmemiz olsun, gelir beklediğimizden değil." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Kumluca'da tarımsal üretim sürecinde komisyoncuların rolü, çiftçi toplulukları arasındaki sosyoekonomik dinamikleri derinden etkileyen tartışmalı bir konumda yer

almaktadır. Anlatılar komisyoncuların sadece pazar aracısı olarak değil, aynı zamanda ekonomik bir güvence ve destek mekanizması olarak işlev gördüğünü göstermektedir. Bu durum, özellikle zor ekonomik koşullar ve sermaye eksikliği yaşayan çiftçiler için kritik bir öneme sahiptir. Komisyoncular, çiftçilere nakit akışı sağlama, ürünlerini pazarda değerlendirme ve acil finansal ihtiyaçlarını karşılama konusunda merkezi bir rol oynamaktadırlar. Çiftçiler, komisyonculara ödedikleri komisyonun karşılığında, piyasada doğrudan alıcı ve satıcılarla uğraşma riskinden muaf olmanın güvenliğini yaşamaktadırlar. Bu bağlamda komisyoncular, çiftçiler için bir tür informal "sigorta" işlevi görerek, onların ekonomik dengesizlikler ve pazar dalgalanmaları karşısında daha dayanıklı hâle gelmelerine yardımcı olmaktadır.

> "Vermedin mi, paran olmadığı zaman halciden para da alırsın. Çoğu ortaklara kurbanlık alır halci. Mesela benim ortaklar dese, ya da ben desem benim ortaklara paraları yok, kurbanlık alırken kurban geldiğinde onlara da alır. Sebze çıkmadığında para olmaz çiftçide. Çiftçi de oldu mu olur olmadığı aylarda da hiç olmaz. Benim ortağa desem, şu ortağın parası yok, harçlık ver, sebze çıkıncaya kadar 12. ayda kes sebze çıktığında. 10 bin birine, 10 bin birine ver desem, halciler bunu yapıyor. Acilen en azından oradan alıyor sebzeler çıkıncaya kadar. Çıktığında oradan kesiyor halci zaten paranı. Yani demek istediğim o zamansız harcamalarımızı yapıyoruz. Ondan sonra da ihtiyacımız olduğunda serada şeyler çıktıkça, onları sattıkça halci kesiyor. İlaççıya borcun kalsa, halci ilaçlara 4-5 aylığına çek kesse verse, onu da kabul ediyorlar mesela, sebze çıktığında benden o parayı kesiyor halci. Yuvarlanarak gidiyoruz." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

> "Kooperatife ihtiyaç var da bizim burada millete şu anda bir araya getirme şansın yok. Yani adamlar herkes halcilere bağlı. Adamın düğünü olacak, kızı çıkacak halciden para alır çıkarır. Öyle bir fonksiyonu var. Aracılar kalkacaktı mesela bir ara, halk ayaklandı yani kalkmasın diye. Direkman marketler seralardan alacak oldular bir ara hatta almaya başladılar adam o halde aldığı zevki alamıyor yani. Halde adam çıkması ayrı bir para ikincisi ayrı bir para orta boy ayrı bir para ama market öyle yapmıyor iyisini alıyor kötüsü kalıyor evinde ya orada bir sıkıntı var. Hepsini almış olsa o zaman sıkıntı olmaz. (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Her yer fideci oldu, gittiğinde komisyoncunun adını söylemeden fide vermiyorlar, çöpe atıyorlar, yine de vermiyorlar. (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Geçen sene devlet bir kooperatif kurdu. Domates kasım ayında şu para, ocak ayında, aralık ayında şu para sabit bir fiyat belirledi. Bu fiyattan komisyon falan olmadan getireceksin vereceksin. Buna girenler oldu, Mart ayını getiremediler. Kapattılar. Devlet bunu kendi kapattı. Mart ayını getiremedi. Ben istemem, neden komisyoncuya para vereyim? Ben istemem. Benim kesintim var ama dediğim gibi domates geçen sene 15 liraya satıldı, devlet verdi 3 liraya, nasıl olacak bu iş? Ben her zaman şunu dedim, eğer şu an konteynırları götüren gemiler 3 liraya, 5 liraya mazot alıyorsa benim mazotumu da indireceksin. Lüks

> yatlara zamanında 1 TL'ye mazot verdi. Biz burada 7,5 liraya çiftçi olarak mazot aldık. Ben kendi halkım pahalı yesin diye çabalamam. Sen benden ÖTV alıyorsun, KDV alıyorsun, bunları benden alma o zaman. Bunları alma fiyatı düşür. Çiftçinin aldığı gübreden mübreden de alma. Çiftçi bunu özel zevkine kullanmıyor, yetiştirmeye, üretmeye kullanıyor. Benim maliyetimi düşür ben o zaman 3 liraya da satayım, 5 liraya da ama maliyetini artırıp da çalışıp da enayi değilim ama şu an buradaki insanlar, Türkiye genelindeki insanlar şu anda komisyoncuya mahkûm. Neden mahkûm? Çünkü şöyle söyleyeyim; ben komisyoncuyum. Ahmet kardeşim tüccar sen de çiftçisin. Sen bana malını getirdin. Getirdiğin mal 100.000 liralık mal. Ahmet'e verdim malı Ahmet bir ay sonra bir baktım yok gitti. Ne oldu? Komisyoncu olarak benim içeriye 100.000 lira param girdi ama o seni bağlamıyor. Mehmet gitti diye komisyoncu sana para vermemezlik yapmıyor. Orada komisyoncu senin sigortan. Komisyoncu o parayı kaptırsa da kaptırmasa da senin paranı verir. Sen sezona yeni girmişsin abi bana şu lazım bu lazım desen komisyoncu sana her türlü desteği veriyor. Para desteği veriyor. Bankaya git bakalım ne yapıyor banka sana? İnciğini cinciğini çıkarıyor. Artık iyice zorlaştırdılar kredileri zaten, ama sen düzgün temiz bir insansan zaten komisyoncu sana istediğin desteği veriyor. Zaten bizim çiftçimiz de bu yüzden komisyoncunun bu kadar arkasında ve destek veriyor. Komisyoncu benim sigortam. Mesela ben tüccarla vermem çünkü tüccar hiçbir şekilde bana güvence teşkil etmiyor ama komisyoncu benim gözümde benim sigortam. Bunu net olarak söyleyebilirim yani." (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

Ancak, bu işlevsellik komisyoncuların pazar gücünü artırarak, çiftçilerin ürün fiyatları üzerindeki kontrolünü azaltmaktadır. Çiftçiler, ürettikleri ürünlerin piyasa değerini belirleme konusunda yetersiz kaldıklarını ve bu durumun kendilerini ekonomik olarak daha savunmasız bir konuma ittiğini belirtmektedir. Komisyoncuların pazar hakimiyeti, çiftçilerin ekonomik bağımsızlıklarını kısıtlayarak, onları bu aracılara daha da bağımlı hâle getirmektedir. Bununla birlikte, yerel yönetimlerin ve devletin kooperatifler aracılığıyla çiftçilere destek olma girişimleri genellikle yetersiz kalmakta veya sürdürülebilir bir yapı kurmakta başarısız olmaktadır. Çiftçiler, kooperatiflerin potansiyel olarak sunabileceği destekleri ve faydaları tam olarak hayata geçiremediğini, bu yüzden de komisyonculara olan bağımlılıklarının devam ettiğini ifade etmektedir.

> "Belki devlet bile öyle düşünüyordu da yani bizi iyi görmüyorlardı. "Komisyoncu fiyatı arttırıyor". Yok aslında öyle bir şey. Bizim öyle bir şeyimiz yok. Bizim şu halin meydanına çiftçi getirir. Arz talep olursa bizim o gün bir piyasa kurulu oluşuyor. O piyasanın ortamına göre mal satılıyor. Yani biz bir de kaç paraya satarsak biz komisyon alıyoruz. Bundan biz atıyorum %5 oranında komisyon alıyoruz. Bir de bunların giderleri var zaten. Biz malı alıp satmıyoruz. Malı alıp satan tüccar, mesela malı alıyor adam 10 liraya satıyor 20 liraya. Biz 10 liraya satarsak da üstünden komisyon alıyoruz. Onu çözemedi zaten devletle ilk etaplarda. Komisyoncuya biraz kötü gözle bakıldı ama komisyoncu tabanı çok koruyor. Komisyoncu olmasa inan ki burada, ovada müstahsilin %80'i ayakta duramaz. Adamın fidesini alıyoruz, adamın okula gidiyorsa çocuğunun giderlerini götürüyoruz, hastalığı varsa gece adam telefon açıyor. 5.000 TL-3.000 TL para veriyoruz. Gece evinden iniyorsun onun hastalığına parasını veriyorsun. 3-5 ay

ona resmen bakıyorsun. Ondan sonra o işte artık borcunu iyi bir sezon geçirirse, borcunu öyle ödüyor, iyi bir sezon geçiremezse gene borçlu kalıyor bizlere, öbür sezon aktarılıyor. Böyle bir sistem var." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

"Burada çiftçi birliği olmaz zaten ben kendim de istemem. Burada yapılmaz. Bana mal getiren 100 tane çiftçim var, hepsi bana bağlı. Biz burada çiftçinin fidesini alıyoruz, ilaç parasını ödüyoruz, gübresini alıyoruz, bayramda kurban kesmek için para veriyoruz, önden avansını veriyoruz. 2000 kişi biber toplasan günde 500 ton biber yapar. Çiftçi Birliği bunu nereye satacak? Hacim büyük olduğu için yani bir kişinin yapacağı iş değil. Fiyatı yüksek. Burada kooperatif yerine komisyoncular var. Biz burada sigortayız. Yani adam bana malı getirince mal benim oluyor artık parasını alıyor adam. Ben malı çöpe dökersem parasını bu adama yine ödüyorum. Riski biz alıyoruz. Her sene paramız gidiyor. İstanbul'da kalıyor, Avrupa'da kalıyor ama bu işin riski var o yüzden çiftçi birlikleri bizim burada olmaz. Çiftçiye sorsan belki içlerinde isteyen vardır. (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

Dolayısıyla Kumluca'daki tarımsal üretim alanında komisyoncuların varlığı, çiftçiler için hem bir güvence hem de bir bağımlılık kaynağı olarak işlev görmektedir. Bu durum, tarımsal pazar yapısının daha adil ve dengeli bir biçimde yeniden organize edilmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Çiftçilerin pazar ve fiyat belirleme süreçlerinde daha fazla söz sahibi olabilmesi için kooperatifçilik gibi alternatif pazarlama ve destek sistemlerinin güçlendirilmesi, bu yönde atılacak adımlar arasında öne çıkmaktadır.

"Ayrıca bizim kooperatifimiz yok yani. Hale götürüyor, komisyoncu alıyor. Komisyon ihracatçıya ya da tüccara veriyor, o dağıtıyor. Bundan mustaribiz yani. Çünkü ne alırsan al ne satarsan sat herkes kendi piyasasını belirliyor, fiyatını belirliyor. Sadece çiftçi belirleyemiyor, sattığımız ürünün fiyatını biz kendimiz belirleyemiyoruz. Bize ne denmişse yukarıdan belediyeden veya büyükşehirlerden piyasadan ne gelirse o fiyattan vermek zorundayız. Yani bir kooperatif kurulabilir." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

"Çok denendi, beceremedik. Burada çiftçinin hakkını savunacak bir tane insan yok. Çiftçinin derdini dinleyecek hiçbir kurum, kooperatif yok. Hal yasası diye bir yasa çıktı, aracıları kaldırmak için direkt çiftçiden alışveriş yapacak olan tüccarlar, bu işleri yapan insanları direkt kendi ürünü satmasıyla alakalı bir hal yasası çıkıyor. Komisyon dükkanlarının kaldırılmasıyla alakalı bir yasa çıktı, onu da beceremediler. Çünkü alt yapısı olmayan bir şeydi, yapamazlar bunu, neden yapamazlar? Burada çiftçinin bankası halcisidir. Buraya bir firma gelmiş, domates yapıyormuş, işte üç liraya domates alıyormuş, halde iki liraymış ben götüreyim, oraya vereyim demez çiftçi. Neden? Çünkü zor zamanında komisyoncusu var yanında. Sezon bitmiş, ilaççıya borcum kalmış, bana beş, altı aylık çek kes kırk bin liralık demişim, kesmiş. Bankadan çok daha önemli buradaki komisyoncu sistemi. Aracıyı kaldırma şansın yok, aracıyı kaldırabilmek için çiftçiye el uzatmak lazım. Sen hale götürüp ürünü verdiğinde tüccarı tanımıyorsun. O riski oradaki komisyoncu alıyor, tüccara o satıyor, senden 13.4 ya da 13.6 komisyon kesiyor ama senin riskin yok. Komisyoncu tüccardan alacağını almış, almamış, parasını kaptırmış, dolandırmış, ödememiş, çek vermiş, karşılığı çıkmamış seni bağlamıyor. Sen komisyoncuyu biliyorsun, hale gidip ürün

satıldığında şu numaraya götürüp indir dediğinde netini aldın mı eline? Fişine yazıldı mı? Bin iki yüz otuz kilogram domates yedi liradan diye altına yazıldı mı? Bitti senin işin, bütün risk komisyoncuda çünkü senden komisyon alıyor." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Komisyoncuların çıkarları genellikle alternatif pazarlama ve tarımsal koordinasyon sistemlerinin oluşumuna engel olmaktadır. Komisyoncular, kendilerine potansiyel bir tehdit olarak gördükleri kooperatif yapılarının güçlenmesini istemeyebilir. Bu durum, kooperatiflerin bölgede daha fonksiyonel ve etkin bir şekilde faaliyet göstermelerini engelleyerek, tarımsal kalkınma kooperatiflerinin daha çok kesim ihalesi gibi sınırlı faaliyetlerle anılmasına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra, komisyoncuların sağladığı finansal destekler, çiftçilerin üzerinde bir tür ekonomik kontrol mekanizması olarak da işlev görebilir. Bu kontrol, çiftçilerin karar alma süreçlerinde özgür olmalarını kısıtlar ve onları belirli bir ekonomik döngü içerisinde tutar. Komisyoncular tarafından sağlanan bu tür destekler, çiftçilerin acil nakit ihtiyaçlarını karşılasa da uzun vadede tarımsal bağımsızlıklarını ve pazarlama yeteneklerini olumsuz yönde etkileyebilir.

"Manavgat'ta olsun diğer ilçelerde olsun aslında buradan farkı yok. Komisyonculuk sistemi orada da aynı. Kumluca'nın Hali Türkiye'nin en önemli Hallerinden birisi dolayısıyla burada biraz daha önemli. Kooperatif açısından bakarsanız Kumluca'da da bizim 14 tane kooperatifimiz var. Kooperatifimiz az değil ama maalesef buradaki kooperatifler daha çok ormandan kesim ihalesi alıp kesim yapmak amacıyla kurulmuş. Her ne kadar tarımsal kalkınma kooperatifiyse de sulama kooperatifiyse de daha çok bu alanların dışında dolayısıyla çok fonksiyonel değil. Halciler burada olmazsa olmaz. Yüzün üzerinde halcimiz var. Eskiden Beykonak-Mavikent ayrıydı hatta Adrasan'da da vardı. Beykonak-Mavikent hali birleşti, tek bir hal oldu. Komisyoncular burada çiftçiler için çok önemli çünkü çiftçi düğün yapacak olsa gider komisyoncudan para ister. Fide alacak, ilaç alacak bütün her şeyini komisyoncudan ister hatta kurban alacağı zaman bile komisyoncudan ister. Çiftçilerin tüm masraflarını komisyoncular karşılar, sezon sonunda da hesabı görürler. Ne kadar avans almışsa onların karşılığı kesilir, geri kalanını ödenir. Komisyoncu kalkarsa Kumluca'da bizim çiftçilerimiz genelde küçük çiftçi, büyük olanlar mutlaka bir şekilde pazarlama işlerini yapabilirler ama küçük çiftçi pazarlama işinden sıkıntı yaşar. Doğrudan pazarlama imkânı yok çünkü burada üretim çok fazla bu üretimi tutup da ben bir şekilde götüreyim pazarda satayım, sağda solda satayım imkânı yok. Komisyoncu olmazsa olmaz yani." (Kumluca Tarım ve Orman Müdürlüğü)

"Korkuteli ile buranın kıyaslamasına gelince. Bakın insanların zihninde nasıl yer etmiş komisyoncu görüyor musunuz? Halbuki bir komisyoncu dükkânı açtıktan ikinci yıl sonra altına Mercedes alır, falan yerden arazi alır. Senden bedelini almadan bir şahıs sana sermayesini yedirir mi? Burada ziraat odası başkanı, onun yanındaki yönetici, ilaç bayisi, komisyoncu ona yakın vesaire. Bu sektör. Kendilerine alternatif bir sistemin oluşmasını ister mi istemez? Benim en büyük düşmanım kim dersen, şahsi olarak söylüyorum, benden korktukları için yüzüme söylemezler ama komisyoncular benim olmamı istemezler.

Kime sorsan öyle. Korkuteli ile burasının arasındaki fark budur. Kooperatiflerin yerini komisyoncular aldığı ve düzeni devam ettirme istedikleri için, üreticilerinin bir araya gelmesini koordine olmasını istemez bunun olmaması için de elinden gelen her şeyi yapar." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

"Kooperatif ile komisyoncu bir olur mu kooperatif üreticinin ister açar ister kapatır. Ama bir komisyoncu ben seni sevmedim kardeşim deyip kapıyı kapatınca iş bitiyor. Burada doğru olan üreticini ekonomik seviyesini değil refah seviyesini yükseltmek." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Kod Sistemi	manavgat	korkuteli	kumluca	TOPLAM
Üretim Faaliyetlerinin Sürdürülebilirliği				23
suya erişim ve sulama imkanları				52
verimde yaşanan düşüşün çok boyutlu yapısı				23
olağan dışı maliyet artışları				86
bir kıskaç: üretim maliyetleri ve piyasa baskısı				45
finansal durum ve koşullar				49
tarımsal desteklere erişememe				59
tarım ve hayvancılık politikalarının Yansımaları				79
kooperatifler ve komisyoncular				95
TOPLAM	86	275	150	511

Şekil 3. 35 MAXQDA-Üretim Faaliyetlerinin Sürdürülebilirliğine İlişkin Kod Matrisi

Görüldüğü üzere tarımsal üretim faaliyetlerine katılımın Korkuteli ve Kumluca'ya kıyasla daha düşük olduğu Manavgat'ta üretim faaliyetlerinin sürdürülebilirliğine ilişkin anlatılar da daha azdır. Üretim faaliyetlerinin sürdürlebilirliğine ilişkin ortaya çıkan alt temalar arasında ise olağan dışı maliyet artışları, tarım ve hayvancılık politikalarının yansımaları, kooperatiflerin ve komisyoncularının rolü ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte kodların sıklığından hareketle üç bölge arasında üretimsel sürdürülebilirlik sorunun Korkuteli'nde daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Bu anlatılar, Türkiye'de tarım politikalarının uygulanmasında ve tarım sektöründe denetimlerin yürütülmesinde ciddi eksiklikler olduğunu göstermektedir. Denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi, tarım sektörünün sürdürülebilirliği ve çiftçilerin ekonomik refahı için elzemdir. Bu durum, devletin tarım politikalarını gözden geçirmesi ve etkili denetim sistemleri kurması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca analizler Türkiye'de tarımsal politikaların ve pratiklerin yeniden şekillendirilmesi gerektiğini, daha etkili, kapsayıcı ve sürdürülebilir tarım politikalarının hayata geçirilmesinin zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Çiftçilerin seslerinin daha fazla dikkate alınması, politika yapıcıların yerel düzeydeki gerçek ihtiyaçları anlamalarına ve daha adil bir tarım politikası geliştirmelerine olanak sağlayacaktır. Sonuç olarak, kooperatiflerin etkin bir şekilde işlemesi ve çiftçilerin bu yapılar içinde aktif rol alması, tarımsal üretimin sürdürülebilirliği ve çiftçi refahı için kritik öneme sahiptir. Kooperatiflerin daha iyi yönetilmesi, tarımsal girdi ve ürünlerin daha verimli kullanılması ve

pazarlanması için stratejik planlamaların yapılması gerekmektedir. Devletin, kooperatiflere yönelik desteklerinin artırılması, mevzuatın iyileştirilmesi ve vergi yükünün hafifletilmesi, bu kurumların tarım sektöründe daha etkin bir rol oynamalarını ve çiftçilere daha fazla destek sağlamalarını mümkün kılacaktır. Ayrıca, tarım politikalarının kooperatiflerin ihtiyaçlarına ve yerel şartlara duyarlı bir biçimde şekillendirilmesi, üretimin sürdürülebilirliğini ve yerel ekonomilerin canlanmasını destekleyecektir. Kooperatiflerin daha etkin işleyişi, çiftçilerin üretim kapasitelerini artırarak, kırsal kalkınmaya önemli bir katkı sunabilir.

3.5.4. İklim Değişikliği Farkındalığı

İklim değişikliği, küresel bir sorun olarak ön plana çıkarken, toplulukların bu konudaki bilgiye erişimi ve bu bilgileri bağlamsal olarak algılama yetenekleri büyük öneme sahiptir. Bilgiye erişim, bireylerin ve toplulukların iklim değişikliğinin nedenlerini ve olası sonuçlarını anlamalarını sağlar. Ancak, bilginin kendisi yeterli değildir; bu bilginin yerel bağlamlar içinde değerlendirilmesi ve anlamlandırılması gerekmektedir. Toplulukların iklim değişikliği konusunda bağlamsal algısı, çevresel değişiklikleri doğrudan deneyimlemeleriyle şekillenir. Örneğin, sık sık sel ve kuraklık yaşayan bir topluluk, iklim değişikliğinin etkilerini daha somut olarak algılayabilir ve bu durum, bireylerin bu konudaki farkındalığını ve müdahale stratejilerini belirlemede etkili olabilir. Bu tür deneyimler, neden-sonuç ilişkisini kurma yeteneğini güçlendirir; çünkü bireyler yaşadıkları değişimleri doğrudan gözlemleyebilir ve bunlara tepki verebilir.

Kıyaslama, bu bağlamda, farklı coğrafyalarda yaşayan topluluklar arasında değişen iklim koşullarının ve müdahale yöntemlerinin anlaşılmasını sağlar. Örneğin, kıyı bölgelerinde yaşayan topluluklar ile iç kesimlerdeki topluluklar arasında iklim değişikliğinin algılanış biçimleri ve buna yönelik adaptasyon stratejileri farklılık gösterebilir. Sonuç olarak, toplulukların iklim değişikliği hakkında bilinçlenmesi, doğrudan deneyimler ve çevresel gözlemlerle desteklenmelidir. Bu süreç, toplulukların kendileri için en uygun uyum ve azaltım stratejilerini geliştirmelerine olanak tanır. İklim değişikliğine karşı etkili bir mücadele, ancak toplulukların bu değişiklikleri kendi yaşam bağlamları içinde doğru bir şekilde yorumlamaları ve gerekli bilgiye sahip olmaları ile mümkündür.

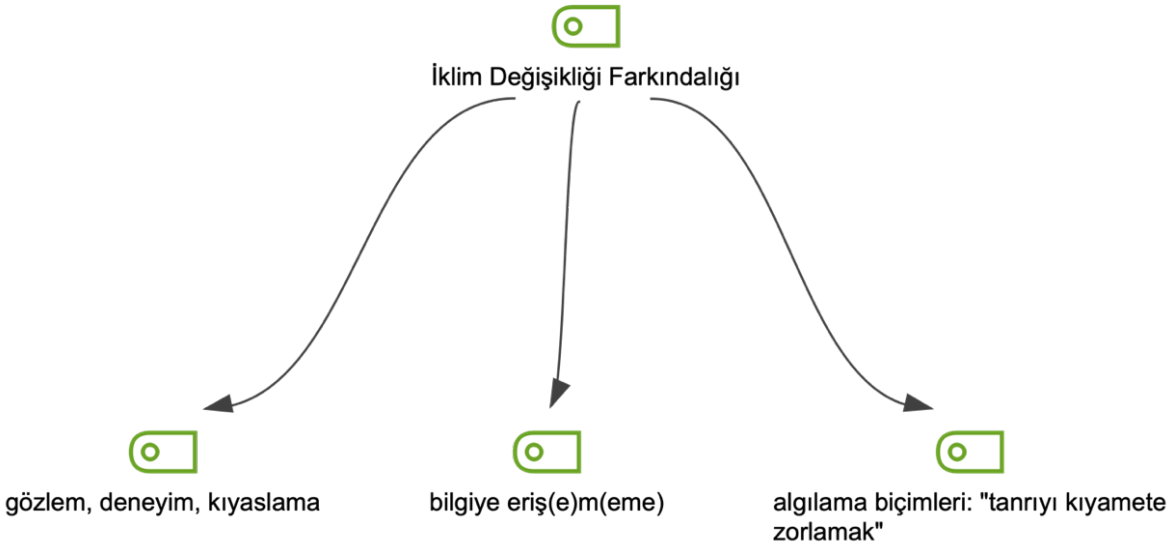

Şekil 3. 36 MAXQDA-İklim Değişikliği Farkındalığı Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

3.5.4.1. Bilgiye Eriş(e)m(eme)

Çiftçilerin iklim değişikliğine ilişkin algı ve farkındalık biçimlerinin şekillenişini anlamak amacıyla devlet kurumları, yerel yönetimler ve STK'ların bilgilendirme faaliyetlerine dair sorular yöneltilmiştir. Ancak, ne yazık ki çiftçilerin neredeyse tamamı herhangi bir bilgilendirme yapılmadığını belirtmiştir. Manavgat'ta çiftçilerle yapılan mülakatlar, iklim değişikliği ve orman yangınlarına yönelik bilgilendirme süreçlerinin eksikliğini ve bu durumun topluluk üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır. Anlatılar toplumsal yapı içinde bilgi akışının nasıl gerçekleşmediğini ve bireylerin çoğunun risk yönetimi konusunda ne kadar yetersiz bırakıldığını gözler önüne sermektedir. İklim değişikliğiyle bağlantılı olarak artan afetler karşısında, bilgilendirme ve eğitimlerin düzenlenmemesi, bireylerin hem fiziksel hem de ekonomik olarak daha savunmasız hâle gelmelerine neden olmaktadır.

> "Hiç öyle bir toplantı olmadı. Şunu yapalım mı, ya bir önderlik yapalım mı onu toplu şekilde burası böyle olur, böyle yapsak böyle olur, diye bir şey konuşulmadı hiç." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Bilmem kızım, erkeğim yok ki nereden bileyim. Hiç anlamam, hiç bilmem." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Bilgilendirme yok ben hiç duymadım sadece Hoca anız yakmayın diye anons yapıyorlar başka yaptıkları bir şey yok." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "Hayır yapılmadı. Müftülük uyarıyor anız yakmayın diye." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

Anlatılarda sıklıkla, resmî kurumlar ve yerel yönetimler tarafından herhangi bir bilgilendirme yapılmadığı, bu eksikliğin toplumun kendini hazırlamasını ve uygun tepki verme kapasitesi geliştirmesini engellediği vurgulanmaktadır. Özellikle yangın gibi afetlerde, topluluk üyeleri bilinçlendirilmedikçe, gerekli önlemleri alma ve zararı minimize etme şansları önemli ölçüde azalmaktadır. Bulgular ayrıca topluluğun öz yönetim kabiliyetine de ışık tutmakta, topluluğun kendi içinde örgütlenme ve dayanışma kapasitesinin yüksek olduğunu, ancak resmî destek olmadan bu çabaların yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu durum, özellikle kırsal alanlarda toplulukların kendi başlarına mücadele etme eğilimini ve resmî yapıların bu süreçte daha aktif rol alması gerektiğini vurgulamaktadır.

> "Yok yok öyle bir şey diyen yok. Öyle bir bilgilendirme yapacak adam yok ki. Gelseler de bu saatten sonra köyden kovarım valla. Köydeki su deposunda jeneratör var mı koydu mu, yok. Önce kendi üzerine düşeni yapacak. Halka bir şey anlatamaz bunu yapmadan. Önce onu yapacak sonra gelip bana akıl verecek." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> "Şunu sorgulamak lazım. Hangi müdür, hangi memur, hangi yangın işçisi gelip de bu köyde bir bilgi vermiş ya da bir şey göstermiş. Hiç kimse gelmedi bugüne kadar. Bilinçlendir köylüyü. En azından 5 yılda 10 yılda bir gelip eğitim vermeleri lazım. Kesmenin provasını nasıl gösteriyorlarsa, ehliyetini nasıl alıyorsak. Yangının provasını göstermediler ama." (M-18, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Buraya köylü tabiri ile yabancı sinek giremez. Çünkü herkes tarlasında, çobanı dağında, "nere giden" diye sorar köylüler. Bu kapalı havzalarda kalan topluluklarda Kurtuluş Savaşı'ndaki Kuvayı Milliye ruhu hala yaşamakta. Ormanını, yurdunu korumak için birlik olma, hep beraber seferberlik içinde olma davranışı hala yaşamakta. Orman dairesinin müdürü şefi gelse, köylere anlatsa aydınlatsa. Ne yapacağını, nasıl yapacağını. Köylerde organizasyon nasıl olacak? Toplumu aydınlatmayla insanları aydınlatmayla, nasıl hareket edileceğini, ne yapılması gerektiğini... Ne olur? Toplum daha örgütlü daha beraber hareket eder. Bu kadar yangın yandı, sizden başka gelip de bir bilgi veren olmadı. Sizin hazırladığınız bu tezi orman müdürlüğünün hazırlaması lazım. Hiçbir yetkili gelmedi." (M-19, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi)

> "Öyle bir bilgilendirme olmadı ya. Sadece milletvekilleri, bakan falan geldi. Köyün etrafına bu çam dikilmemesi defne falan dikilip, bir de yangın olursa diye bir kenar yol açılması köye geçmemesi için bu tür şeyler konuşuldu. Milletvekilleri ile köy arasında." (M-27, Kadın, 57, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Yok, yok, yok. Hiçbir önlem de yok. Bir şey de yok şu an. Valla sadece bu yeni yapılan evler yangına dayanıklı." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

Öte yandan M-16 resmî kurumların afet sonrası süreçte yeterli bilgilendirme ve rehberlik sağlamadığına dair eleştirisinden hareketle yerel toplulukların bu tür durumlarda daha etkin bir rol alabileceğine işaret etmektedir. Zira çiftçiler, kendi deneyimlerinden yola çıkarak

afetlere müdahale konusunda değerli bilgiler sunabilir. Bu durum, toplumun bilgi üretiminde aktif bir rol oynaması ve devlet destekli programların, yerel bilgi ve deneyimleri dikkate alarak şekillendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

> "Şimdi yangından sonraki süreçte buraya gelip neler yapılması gerektiğine ilişkin bir bilgi veren olmadı bize. Olamaz da. Hatta benim başka bir önerim var. Onlar buraya gelsin biz onlara bu dersi verelim. Yani bu mücadele nasıl olmalı, ne yaparsak bu yangınlar daha kolay baş edebiliriz. Biz kendi gördüğümüz deneyimlerden yararlanarak gerçekten çok güzel şeyler üretebiliriz. Bazı şeyleri gerçekten devlet gücü olmadan yapmanız oldukça zor tabii ki." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-çiftçi)

Diğer taraftan muhtarların anlatıları bilgilendirme süreçlerinin karmaşık sosyal dinamiklerle şekillendiğini ve bu tür bilgilendirmelerin etkinliğinin, topluluğun ilgi düzeyi, bireysel çıkarlar ve topluluk normları gibi faktörlere bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Topluluk içinde bilgi paylaşımı ve afetlere hazırlık konusunda ciddi bir ilgisizlik ve katılım eksikliği yaşandığı görülmektedir. Bireyler kısa vadeli ve bireysel çıkarlarını uzun vadeli topluluk yararına tercih edebilmektedir. Bu, bilgilendirme çabalarının etkinliğini sınırlayan bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yangın riskine karşı alınması gereken önlemler konusunda yapılan çağrılara yetersiz yanıt verilmesi, afet risk yönetiminde toplumsal katılımın önemini ve zorluklarını vurgulamaktadır. Çiftçilerin çoğunluğu tarafından alınmayan önlemler, topluluk içinde risk algısının düşük olduğunu veya afetlere karşı hazırlık konusunda ciddi bir bilinç eksikliği olduğunu göstermektedir. Bu durum, afetlere hazırlık ve müdahale stratejilerinin geliştirilmesinde toplumsal eğitimin ve katılımın artırılması gerektiğini işaret etmektedir. Çiftçilerin birçok durumda riskleri ve çevresel değişiklikleri anladıkları, ancak bu bilgileri uygulamaya dökmede tereddüt ettikleri görülmektedir. Bu durum, bilgi ve eğitimin yanı sıra çiftçilerin motivasyonunu ve eyleme geçme kapasitesini artıracak teşviklerin sağlanmasının önemini göstermektedir.

> "Çiftçiler biliyor zaten. Biz de konuştuğumuz ortamlarda söylüyoruz." (Manavgat Ziraat Odası Başkanı Notları)

> "Ya oluyor aslında bunlar ama millet de bir birliktelik yok, ilgi yok. Sadece şuna ilgi var. Mesela bir dernek var tarım aletleri konusunda yardımcı olacak isim yazılacak deyince ilgi çok oluyor. Ama bir konuda bilgi verilecek dendiğinde ilgi olmuyor. Köy içinde toplantılar yaptığımızda yani katılım az oluyor. Mesela geçen Devlet Su İşleri boru geçen yerlerin istimlaki yapılacak, arsalarından boru geçen vatandaşların gelmesini istiyoruz. Onların imzasını alıp paraların vereceğiz. Yoksa resmi kanaldan tebligat göndermemiz gerekecek diyorlar. O kadar insan var 10 kişi geldi gelenler de imza atmadı. Ben niye vereceğim diyor, değerini düşük buluyor diye başka bir yerden geçmiyor diyor. Ya su gelmiş, devlet

> hizmet getirmiş, tarlasında botu geçen insan parasını da ödüyor. Memnun olacağına, yani devlet bunu havadan mı uçursun. 1 yıllık 2 yıllık bitkiyi de ekebilirsin diyor. Benim yerimden geçmeseymiş ben imza atmam deyip çıkıyor. Gelen sudan o da faydalanacak sonuçta bunu anlıyor ama işine gelmiyor. Senden benden iyi anlıyor ama işine gelmiyor. Bu diyen adama bak tarlasına sera kurmuş. Ondan da ekmek yiyor. Bu su gelmese o serayı kurabilecek mi? Yok, karpuz mu ekebilecek, karnabahar mı ekebilecek yok, susuz yapamazsın. Ancak susam, buğday ya da zeytin ağacı eker susuz beklersin." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

> "Biz söyledik yazın mesela dedik ki herkes evinin önünü ardını temizlesin, kuru ot baya bir yanar ilerler, buraları temizlesin herkes, dedik. 20 kişi temizlediyse 50 kişi elini bile sürmedi. İlgisizlik çok. Herkes zaten burada hayvancı olduğu için samanıdır, otudur ne varsa bu evlere getirip koydu. Ateş tutsa, içeri girse sönme imkânı zaten yok. Her taraf barut gibi. Mesela kesim oldu gelecek yıl odun bulamayacağız diye adam bu yıl, girişte görmüşsünüzdür sağda merdivenin altını komple odunla çalıyla sıkıştırabildiği kadar sıkıştırdı, komple yığdı. Çok riskli." (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Benzer şekilde *Korkuteli'ndeki* anlatılar, iklim değişikliği ve kuraklığa ilişkin bilgilendirme süreçlerinin yetersizliğini ve toplulukların bu durumdan duyduğu memnuniyetsizliği açıkça ortaya koymaktadır. Çiftçiler, devlet ve yerel yönetimler tarafından yeterince desteklenmediklerini ve bilgilendirilmediklerini ifade etmişlerdir. Bu durum, çiftçilerin afetlere hazırlık konusunda bilinç düzeyinin düşük olmasına yol açmakta ve bu da hem bireysel hem de toplumsal riskleri artırmaktadır.

> "Valla sağ olun, sayenizde bir arayıp soranımız oldu. Maalesef kimse arayıp sormadı." (L-1, Erkek, 66, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> "Yok kızım yok hiç çiftçiyi dinleyen yok, gelip bir halini soran yok. İlk defa dün sen aradın. Başka hiçbir gelip de haliniz ne derdiniz ne karda mısınız zararda mısınız hiç soran yok ki, millet bir şekilde yapacağız diye uğraşıyoruz işte. Çiftçinin halini soran yok. Hiçbir bilgilendirme de yok." (L-3, Kadın, 49, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Asıl yetkililer olacak ki yetkililerle görüşeceğiz ama işte o yetkiler gelmiyorlar. Valla kimseyi görmedim. Bir üniversiteden geldiler ineklerin kanını aldılar. İneklerin cinsi (mondofon) farklı olduğu için üniversitede tahlil yapacaklarmış. Bunların sütü farklı." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Çiftçilerin çoğu, devletin veya ilgili kurumların kendileriyle iletişime geçmediğini, afet yönetimi konusunda pratik bilgiler verilmediğini belirtmiştir. Bilgilendirme eksikliği, özellikle kadın çiftçiler gibi toplumun daha marjinal gruplarını daha da dezavantajlı hâle getirmektedir. Çünkü bu gruplar zaten sosyal ve ekonomik faaliyetlerde daha az temsil edilmekte ve erişim olanakları sınırlı olmaktadır.

> “Hayır, hayır. Biz kadın olduğumuz için kahveye de gidenimiz olmadığı için çoğu şeyden eksik kalırız. Ya o kadar da zor bir durumda.” (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> “Bilgi veren yok ya… Hep gübre reklamı yapmak için geliyorlar hep, öyle 1-2 reklam yapıp gidiyorlar. Antalya'dan bir seçim günü geldiler herhalde, “Kooperatif nasıl, nasıl faydalanıyorsunuz” işte kooperatif için bir iki şey sordular. Biz de gerekeni söyledik, yazdılar çizdiler gittiler, başkada bir gelen olmadı hiç…” (L-17, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> “Yok olmadı hiç bilgilendirme olmadı. Derdimizi dinleyen de olmadı, biz de anlatamadık. Seçim zamanı gelirler. Onun harici kimseyi görmüyoruz.” (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Bazı çiftçiler, yerel yönetimlerin ve devletin sadece seçim dönemlerinde veya belirli projelerde kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini, ancak çiftçilerin günlük yaşamda karşılaştıkları zorluklarla ilgilenmediklerini vurgulamıştır. Bu, çiftçiler arasında devlet kurumlarına olan güvenin azalmasına neden olmaktadır. Yerel toplulukların kendi başlarına çözüm üretme çabaları ise çoğu zaman kaynak eksikliği nedeniyle yetersiz kalmaktadır. Eğitim ve bilgilendirme programlarının eksikliği, çiftçilerin modern tarım teknikleri, sürdürülebilir su kullanımı ve iklim değişikliği ile mücadele konularında bilinçlenmelerini engellemekte, bu da uzun vadede üretimde sürdürülebilirliği tehlikeye atmaktadır. Bu anlatılar, devletin ve yerel yönetimlerin kırsal kalkınma ve afet yönetimi politikalarını gözden geçirmeleri ve çiftçilere yönelik somut, uygulanabilir bilgilendirme ve destek programları geliştirmeleri gerektiğinin altını çizmektedir.

> “Yok, yok hiç olmadı. Tarım İlçeden 2 arkadaş geliyor, şöyle bir turluyorlar, ondan sonra bizim şurada bir çeşme var eski, çeşmenin başına gidiyorlar orada bir yiyorlar içiyorlar dönüp gidiyorlar. Hiçbir bilgilendirme veya bir şey anlattıkları yok. Bir de iyi yeri görüyorlar iyi diyorlar. Kötü yeri görmüyorlar. Birkaç yere arabanın içinden bakıyorlar, gelip geçiyorlar. Yani hiçbir bilgilendiren veya şöyle yapın, böyle yapın veya şu arpayı kullanın kuraklığa karşı demiyorlar. Mesela Tarım İlçe bu konuda yardımcı olabilir. Diyelim ki şu tohumu kullanın, kuraklığa dayanıklı bu tohum diyebilir. Biz kendi imkânlarımızla, kendi gördüklerimizle yapıyoruz. Yani hangi tohum oluyor burada onu kendimiz şey yapıyoruz.” (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> “Hiç de yok, hiç. Mesela ne dedik üniversiteler başta bak Tarım İl Müdürlükleri, orman müdürlükleri gelip burada köy köy değil bak gerekirse mahalle mahalle, ev ev yerine göre broşürler dağıtıp milleti eğitmek için bir şeyler yapmaları lazım. Kuraklıkla ilgili hoyratça sulamayı ortadan kaldırmak için şimdi yeraltı kaynaklarımız bittiği zaman biz ne içeceğiz? Şu anda içtiğimiz su yeraltı kaynağı suyu. Valla bak her geçen gün yukarıdan yağmadığı sürece, yeraltında da bittiği zaman ne olacak?” (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Hiç öyle bir şey görmedik daha, olmadı, olmadı kızım… Hiç köylünün derdini soran zaten yok, o bitti, eskidenmiş. Eskiden olsa seçimlerde gelirlerdi milletvekilleri oyu alacağız diye köylünün kahvesine gelirdi hal hatır sorardı şimdi o da bitti, şimdi o da bitti… Artık köylü ne yaparsa yapsın. Valla ben olanı tek adam rejimine geçtiğinden diyorum bütün. Artık milletvekillerinin bir şeyi yok. Siyasete giriyoruz da ama milletvekili sadece parmak kaldırıyor. Var mı yaptığı bir şey? Ama eskiden gelirdi köylünün bir ihtiyacını sorardı. Eksiğiniz var mı? Milletvekili olmak için, hele bir de ön seçim olursa. Öyle değil şimdi Cumhurbaşkanı atıyor, tamam işte. Muhatap bulmanın mümkünü mü var, mümkünü yok. Muhatap bulursak muhalefetten buluyoruz gayri… İktidardan kim var ortada? Kimse yok. Kimse yok kızım. Gelen soran yok kızım. Bak o caminin dernek başkanıydım ben, her cuma Diyanet İşleri, siyasete giriyoruz da… Para toplarlar, Diyanet İşleri bize 1 lira para vermedi. Biz o koca camiyi kendi imkanımızla yaptık ama bugün olsa yapamayız." (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Öte yandan devletin ve ilgili kurumların çiftçilere yeterli kaynak ayırmaması, bilgilendirme ve eğitim programlarının eksikliği, çiftçilerin ekonomik olarak daha da zorlanmalarına neden olmaktadır. Özellikle küçük ölçekli çiftçiler, bu eksikliklerden dolayı modern tarım teknikleri ve sürdürülebilir uygulamalar konusunda bilinçlenememekte, bu da üretimde verimliliklerinin düşmesine ve doğal kaynakların yanlış kullanımına yol açmaktadır. Çiftçilerin anlatılarından bir diğer çıkarım, bilgiye erişimdeki eşitsizliklerdir. Özellikle eğitim seviyesi düşük olan veya teknolojiye erişimi kısıtlı olan çiftçiler, devletin sağladığı olanaklardan yararlanamamaktadır.

> "Dönüp dolaşıp yine belediyeye geleceğiz, biz meşgul insanlarız. Bize bizzat araştırıp bulunursa telefonumuza ulaşılırsa. Bizler o insanlarla öyle görüşebiliriz ya tarlada oluruz ya ahırda oluruz, ya işin başında oluruz. Böyle bir insanların bunlardan haberdar olması lazım, iletişim araçları zayıf. Dolayısıyla daha önceden bu ne ile sağlanıyordu? Hoparlör sistemiyle sağlanıyordu, halka bu duyuru yapılıyordu, merak duyanlar gidebiliyordu ve yahut da muhtarlık ciddi bir koordinasyon yapıyordu. Bunlardan biz hepsinden bir haberiz. Biz devletten kimin geldiğini, kimin gittiğini anons edecek bir sisteme bile sahip değiliz. 30 defa muhtara, ilçe belediyesine vesaire söyledim. Kardeşim siz anons yaptırıyorsunuz ama tarlada biz bunu duymuyoruz ki, duyan kahvede oyun oynayan bir avuç yazlıkçı alakasız insanlar. Siz asıl duyurmanız gereken insanlara ulaşamıyorsunuz ki… Onların haberi bile yok bu işten. Dolayısıyla STK'larda, şuradan geldim, buradan geldin, daha sizin dışınızda ciddi bir şekilde buraya tarıma gelmiş de birebir insanlarla kontak kurmuş biri yok. İnsanların çoğu hayali, formalitelerle hazırlanmış. Çoğu başlıklar hazırlanmış vesaire bir imza atın, diyor. Mesela burada ÇED raporu yakın tarihte bir sene oldu, ÇED raporu geçecek. Yukarıya yapılacak mermer ocağı ile ilgili. Sıkıntılı bir yer, ben olsam hayır derdim çünkü su kaynaklarının üzerinde bir yer (Yelten Yaylasında). Ama muhtarı ikna etmiş. Dikkat ederseniz bu Korkuteli'ndeki mermer ocaklarının tamamı su havzalarının üzerinde, hepsi de büyük tehditler. Her neyse 2-3 tane genç getirmişler kahveye onları da yedirmişler içirmişler. Onlara imza attırmışlar gitmişler. Halkın haberi yok haberi. Yani konuyu şuraya getirmeye çalışıyorum. Haberimiz yok ki bizim bir şeyden.

> Yani durum böyle, bu işler gizleniyor. İletişim sıkıntılı, bu çağdayız, herkesin whatsapp'ı, facebook'u var. Devlet teşvikleri geliyor kimsenin haberi yok. ORKÖY projesi çıkar. Bir avuç zümreye haberdar edilir. Adres bellidir yani çıkarılırken. Mesela güneş enerjisi projesi çıktı bazı kişilerin haberi oldu herkesin haberi olmadı. E şimdi nasıl adil olacak Suzan Hanım. Mesela HAYGEM'in Hayvancılık İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün uygulamış olduğu hayvancılıkla alakalı %50 süspansiyonlu kredileri vardı. Tarım ilçeden duyan 3-5 arkadaşımız duydu. Onların tamamı projeden faydalandı, diğer hiçbir kimse faydalanmadı. Benim şimdi 83 hayvanımla projeden faydalanma hakkım yok muydu? Soğutma tankına mı ihtiyacım yoktu? Yem karma makinasına mı ihtiyacım yoktu? Hayvan refahını artıracak bir şeye ihtiyacım yok muydu? (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı-elektrikçi)

Bu durum, kırsal kesimde sosyoekonomik eşitsizlikleri daha da derinleştirmekte ve çiftçiler arasında bilgi temelli uçurumlar yaratmaktadır. Bu bağlamda katılımcılar ekonomik destekten önce temel eksikliğin bilgiye erişim olduğunu, yerel halkı bilgilendirme hususunda hem büyük eksiklikleri hem de bu faaliyeti yürüten insanların yetkinliğine ilişkin soru işaretlerini vurgulamakta, ayrıca iletişim araçlarının kullanımı ve iletişim yöntemlerine ilişkin sorunlara dikkat çekmektedir.

> "Yani… bizim şuna ihtiyacımız var. Bizim ilk etapta bilgiye ihtiyacımız var, bana para vermiş, ihtiyaç yok… Bak, parayı bir şekilde bulur bu insanlar. İnsanları buna motive etmek lazım, insanların eğitime ihtiyacı var. Biz üretim yapıyoruz ama doğru bir zeminde mi üretim yapıyoruz, farklı bir zeminde mi üretim yapıyoruz? Yanlışı hatayı nerede yapıyoruz? Üretimdeki kayıplarımızı nasıl engelleyebiliriz? Bana litrede şunu vermiş, bunu vermiş. Bunlarla bir yere varılmaz. Çünkü bizim yedirdiğimiz en kötü yem 7-8 TL olmuş. Ben 1 kg yem verdiğim zaman hayvan bünyesinde bunun ne kadarını ürüne çevirebilir ne kadarını kaybedebilir? Hayvan refahı ile alakalı ne yatırımlar yapılmalı, bunlara ihtiyaçları var. Bunla alakalı da bilime ihtiyaç var. Bize ilçe müdürü, İl Müdürlüğünde konferans düzenleyecek, sahada çalışacak insanlara ihtiyaç var. Makyajlanmış gösterilmiş 3-5 kişiyle, bak hayvanın tırnağını kesiyorum bilmem ne, buna ihtiyaç yok. Buna ihtiyaç yok! Doğru işi yapmaya ihtiyacımız var. Bunun için eğitim şart. Bunun için de bu insanlara burada belirli bir müddet eğitim şart. Her meslekte meslek içi eğitim diye bir eğitim var. Hayvancılıkta kime vermişler? Hangi il müdürümüz, hangi ilçe müdürü veya Şube Müdürü ve yahut da onu üniversiteden bir tane hocası, geldi bu insanlara şunu yapalım dediler? Onlara ödev verildi? Oldu mu, olmadı? Akdeniz Üniversitesi Ziraat fakültesi var, zootekni bölümü var. Kaç kişiye gittiniz ya, kime gittiniz şimdiye kadar? Mesele sadece ziraatçiler değil sistem bozuk. Ben neler gördüm, adam buraya geldi andız ağacının başındaki kozalaklara ceviz dedi adam bana ya… Ceviz alabilir miyiz, dedi. Yani böyle bir ülkede yaşıyorsunuz. Sen bana bir şey veremezsin kusura bakma dedim ya. Ya sen bunu bile bilmiyorsan, firmanın saha elemanı, bomboş… Unvan var etiket var ama içi bomboş." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı-elektrikçi)

> "Hem ilaç yönünden, şimdi ben gidiyorum ne bileyim A firmasından ilacımı alıyorum. Ben az çok öğrenmeye çalışıyorum ama ben Ziraat mühendisi değilim. Onlar kadar iyi bilgiler bilmiyorum. Bana diyor ki, şunu şunu at abla, ben alıyorum onu atıyorum ama onun içinde gerekli olan var mı, gereksiz var

mı? Fazladan ilaç veriyor mu bilmem ne mi? Ama bunların devlet yönünden idare edilmesi lazım. İlçe tarım ne yapıyor? İlçe tarım yerinde oturuyor. Bir sürü boşta gezen Ziraat mühendisi var. Neden o Ziraat mühendisleri köyleri dolaşmıyor? Niye o eğitimli insanlar gelip burada toplantı yapmıyor? Ya da bize diyecek ki devlet; sen şu tarihlerde şu ilacı atacaksın, şu ilacı atacaksın, fiyatı da şudur. Niye bizi yönlendirmiyor devlet? Ondan sonra o firma ayrı fiyat veriyor, bu firma ayrı fiyat veriyor. O firma o ilacı atıyor, bu firma başka ilaç atıyor. Bunları tayin edecek olan, bizi yönlendirecek olan tarım ilçe. Tarım ilçe niye var? Bunları anlatacak muhatap bulamıyoruz. Yani tarım ilçe de diyor ki ben burada yeterli değilim diyor. Ben burada bir kişi çalışıyorum diyor. Ama bu kadar boşta oturan Ziraat mühendislerimiz var, Ziraat teknikerleri var. Misal her köye 3 tane, 5 tane ziraat mühendisi tayin edemiyor musun? Yani gübrelemek mesela. Hani bir kere olsun gelip bir şey yaptı mı? Benim haberim yok. Büyükşehir gelip burada bir yönlendirme yaptı mı? Bir isteğiniz var mı, derdiniz var mı diye sordu mu? Yok. Büyükşehirde de yok iş, önceki parti döneminde de yoktu, bunda da yok. Yani parti derseniz her iki belediyecilikte de iş yok, öncekinde de iş yok, bunda da iş yok." (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

Katılımcıların "Şimdi abim biz kara düzen çiftçilik yapıyoruz. Kara düzen…" (L-21) "35 yıldır üretim yapıyoruz. Henüz sahada sizin gibi insanları görmeye alışmadık yani bu tür insanlar bize yol göstermedi. Belki doğru bildiğimiz yanlışlarımız var. Belki küçük dokunuşlarla bunları biraz daha ileriye taşıyabilme imkânı var. Ama bizim eğitim kapasitemiz belli, köylüyüz, üreticiyiz." (L-22) "Bizim baş koşanımız yok." (L-23) ifadeleri iklim değişikliğine karşı dayanıklı kırsal topluluklar oluşturma sürecinde yerel aktörlerin rolünü ve bu alandaki büyük eksikliği gözler önüne sermektedir.

"Abim bizim işler Allaha havale (gülüyor). Ne yapacağız… Atadan böyle gördük, böyle devam ediyoruz. Yok, abim yok… Şimdi abim biz kara düzen çiftçilik yapıyoruz. Kara düzen… İlaççıya varıyoruz. Zaten ilaççı rafları doldurmuş, sekreterleri oturtmuş. İşçileri bulmuş, 10 kişi çalışıyor. Hep benim paramla çalışıyor onlar, hep benim paramla! Faturayı çakıyor, getir şunu, gel al götür bunları. Bu işe yarıyor mu yaramıyor mu, hiç bunun bilincinde değiliz yani… Gübreyi bir çakıyor… Ya biz eğitimsiziz. İlaççı illaki ziraat mühendisi ama o kasaya çalışıyor. Benim bahçeme çalışmıyor. At! Dök toprağa! Toprak analizi de yok zaten doğru düzgün. Vallahi aynı böyle. Yani bilinçli çiftçilik yok. Tarım ilçe zaten girdi çıktı peşinde. Anca ÇKS kaydı yapsınlar. Çiftçiye gelip de arkadaş sizin toprağınıza şu yarar, meyveciliğiniz şu durumda, burada şu gübreyi kullanın, böyle bir şey yok. Bizi yönlendiren özel sektör. O da kendisine göre yönlendiriyor. Satıp para kazanıyor tabii. Belki vereceği 2 tane ilaç bizim işimizi çözecek. Onun yanına 2 tane daha 3 tane daha koyuyor, oluyor sana 2 bin lira." (L-21, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"35 yıldır üretim yapıyoruz. Henüz sahada sizin gibi insanları görmeye alışmadık yani bu tür insanlar bize yol göstermedi. Belki doğru bildiğimiz yanlışlarımız var. Belki küçük dokunuşlarla bunları biraz daha ileriye taşıyabilme imkânı var. Ama bizim eğitim kapasitemiz belli, köylüyüz, üreticiyiz. Bizim bir de bilgiye doğru ve zamanında ulaşama gibi bir sıkıntımız da var. Yani bölgesel olarak konuşayım, en basitinden armutta psyilla sorunumuz var. Şimdi ülkeden bu kadar üniversitemiz, profesörümüz, küresel sermaye olmak üzere ilaç lobileri, bayilerimiz var. Yani el birliği ile herkes buna birer tuğla koysa çok

rahatlıkla başa çıkabiliriz. Ama biz ne bu işle ilgili olan kurumlardan bir fayda görüyoruz, ne de yöneticilerden bu anlamda bir dokunuş var. İşte Ali abim ne yapmış, senin attığın ilaç çalıştı mı? Bu hastalığı bertaraf etti mi? Yok Ahmet Amca senin bahçe nasıl, Cafer usta bunu mu atalım? Deneme yanılma. Yani biz buralara kadar kendi çabalarımız ile geldik, bir sineği öldüremedik. Sinek abim… Ayı geçti, yıldıza çıktı." (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

"Bundan önceki bakan tarım ilçede uygulama yaptı. Mesela bir memur grubuna Bayat'tan 50-100 çiftçiyi ona bağlamış. Bir sorununuz olduğunda ona gideceksiniz diye. Tamam da çıkıp gelip de senin bahçende ne var ne atıyorsun? İlaç gübre ne kullanıyorsun, tahlil yaptırıyor musun, diye soran yok. Tamam devlet de ne yapacak, işte sen de memursun. Yahu altında arabası var, kalk gel, oturduğu yerden mesaj atıyor, oturduğu yerden mesaj atıyor. İşte iç kurdu yayınlanmıştır, atın, pysilla gelmiştir atın. Böyle olur mu kardeşim… Gerçekten tarım ilçedeki bilgili memurlar bizimle ilgilense belki bizim attığımız ilaç yarıya düşecek, bunu da bilmiyoruz. Konuşmaya başladığımızdan beri aynı şey söylüyorum. Bizim baş koşanımız yok. Tarım ilçeden memur gelse şunu şöyle yapacağız, bunu böyle yapacağız dese, tamam." (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

Korkuteli'ndeki yerel aktörlerin çiftçilere yönelik kuraklıkla ilgili bilgilendirme faaliyetlerini anlatan ifadeleri, çiftçilerin yaşadığı gerçeklikle büyük bir çelişki içerisindedir. Yerel aktörler, çeşitli bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerinden bahsetmekte, ancak çiftçiler bu faaliyetlerin etkinliği veya varlığı konusunda ciddi şüpheler taşımaktadır. Bu durum, bilgi akışının yönetimindeki boşlukları ve iletişim eksikliklerini gözler önüne sermektedir. Yerel aktörlerin ifadelerine göre, bilgilendirme faaliyetleri mevcut ve çeşitli platformlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Tarım İlçe Müdürü, WhatsApp grupları, sosyal medya hesapları ve çevrimiçi toplantılar aracılığıyla çiftçilere ulaşmaya çalıştıklarını belirtmektedir. Ancak, çiftçilerin anlatıları bu bilgilendirmelerin onlara ulaşmadığını veya etkili olmadığını göstermektedir. Çiftçiler, somut ve anlaşılır bilgiler alamadıklarını, devlet desteklerinden ve eğitim olanaklarından haberdar olmadıklarını ifade etmekte, bu durum da çiftçilerin günlük uygulamalarında bilinçli ve bilgiye dayalı kararlar almasını engellemektedir. Yerel aktörlerin ifadelerinde öne çıkan "biyolojik mücadele" ve "dayanıklı çeşitlerin seçilmesi" gibi konular, teorik olarak etkili çözüm yolları sunsa da pratikte çiftçilerin bu bilgilerden faydalanamadığı veya bilgilendirilmelerin yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. Bu durum, bilgilendirme süreçlerinin sadece var olmasının yeterli olmadığını, aynı zamanda erişilebilir, anlaşılır ve uygulanabilir olması gerektiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla Korkuteli'nde kuraklıkla mücadele ve tarımsal bilgilendirme konusunda çiftçiler ve yerel aktörler arasında ciddi bir iletişim ve bilgi uçurumu bulunmaktadır. Bu durum, politika yapıcıların ve yerel yönetimlerin çiftçilere yönelik bilgilendirme stratejilerini gözden geçirmelerini ve daha etkin iletişim kanalları geliştirmelerini

gerektirmektedir. Bilgiye erişim ve bilinçlendirme faaliyetlerinin güçlendirilmesi, çiftçilerin karşılaştığı zorluklarla daha etkili bir şekilde başa çıkmasına olanak tanıyacaktır.

> "Büyükşehir bazen yapıyor. Bu sene bir kez yaptı. Çok ciddi bir çalışma yok. Bakanlığın çalışmaları oluyor ama buralara pek ulaşmıyor." (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

> "Ziraat Odası Başkanı ve Tarım İlçe bu konularda paslaşıyorlar. Zaten geçen sene halkın yardım almasının sebebi, bunlar tarafından listeleme yapılması ve bilgilendirilmesiydi. (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Üreticilerimize zaten anlatıyoruz alması gereken önlemlerle ilgili; suyu özellikle dikkatli harcamaları, su israfı yapılmaması için aylık toplantılar yapıyoruz. Zaten paydaş kurumlarda bu DSİ olur, Ziraat Odası, Tarım Kredi Kooperatifi, Sulama Birliği Başkanları, muhtarlarla hep böyle bir görüşmeler yapıyoruz zaten. Onun dışında meyve bölgelerimizde, tabii ki hadi kuraklık…. Çünkü bilmiyoruz yani. Gerçekten de kuraklığa doğru gidiyor ama kuraklık olabilir, hadi meyvelerini kes diye bir yönlendirme yapamayız zaten. Hani bu sizin söylediğiniz tek yıllık bitkilerde yapılabilecek bir şey. Onlarla alakalı tabii suya kuraklığa dayanıklı çeşitler seçmeleri konusunda eğitimlerin çalışmalarını yapıyoruz. Ama meyve bölgelerinde, tabii çok yıllık bölgelerde, böyle bir şey yapmamız söz konusu değil. Bizim Whatsapp gruplarımız var, ayak uyduruyoruz çağa. Whatsapp grubumuz var, Instagram hesabımız var, Facebook hesabımız var. Onun dışında da köy bazında da zaten buradaki Koordinasyon Tarımsal Veriler şubesi var. Arkadaşlarımız toplantıda misafir ediyor. İl Müdürlüğü'müzden de belli bir yapmamız gereken bu konularda, özellikle su konusunda, kuraklık konusunda yapmamız gereken eğitimlerin faaliyetleri var. O çerçevede yapıyoruz bunları. Yüz yüze de yapıyoruz. Birebir de yapıyoruz. Onun dışında İl Müdürlüğü'müzün Zoom'dan toplantısı var, onlardan yapıyoruz. Youtube kanallarına videolar gönderiyoruz. Yani whatsapp'tan daha çok hızlı ulaşabilmek için 5.000 kişilik bir whatsapp grubumuzda üreticilerimize." (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> "Hımm yani… Dayanıklı çeşitlerin seçilmesi talimatları, gelen yazılarda da öyle. Biz de zaten onlardan gelen durumları, çiftçilere aktarmak durumdayız, aracıyız. Şu anda çeşitlerin seçilmesi konusunda yani başka bir şey yok. Bu dayanıklılık kazanması, hastalıklara karşı. Biz de bu konuyla alakalı biyolojik mücadelenin sağlanması açısından gerekli eğitim yönünde çalışmalarımızı yapıyoruz. Özellikle örtü altında biyolojik mücadele. Meyve alanlarında da hani onlara karşı yönlendiriyoruz çiftçilerimizi." (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Kumluca'daki bulgular da Manavgat ve Korkuteli ile paralellik göstermekte, katılımcılar bilgilendirme etkinliklerinin kendilerine ulaşmadığını, bu süreçlerden haberdar olmadıklarını ifade etmektedir. Bu durum, bilgilendirme faaliyetlerinin kapsayıcılığı ve erişilebilirliği konusunda ciddi sorunları işaret etmektedir. Çiftçiler, tarım danışmanları ve ilgili kurum çalışanlarının yetersizliğinden ve pasifliğinden şikâyet etmektedir. Örneğin, K-3'ün üretimde yaşadığı düşüşü sorgulamasına rağmen, ilgili uzmanlardan yeterli açıklama veya

çözüm önerisi alamamış olması, mevcut bilgilendirme mekanizmalarının yetersizliğini ortaya koymaktadır. Bu tür bir durum, çiftçilerin bilgiye erişiminin sadece mevcut olması değil, aynı zamanda anlaşılır, uygulanabilir ve zamanında olması gerektiğini göstermektedir. Diğer yandan, çiftçilerin acil durumlar sonrası yaşadıkları tecrübeler, devletin ve ilgili kurumların saha ziyaretlerinin sıklığının ve sürekliliğinin yetersiz olduğunu göstermektedir. Çiftçiler, özellikle doğal afetler sonrasında yapılan ilk ziyaretler dışında, sürekli bir takip ve destekten mahrum bırakıldıklarını ifade etmektedir. Bu, bilgilendirme ve destek süreçlerinin sadece kriz anında değil, sürekli bir şekilde yürütülmesi gerektiğine dair önemli bir işarettir. Bilgilendirme süreçlerinin varlığından öte bunların çiftçilerin gerçek ihtiyaçlarına uygun, erişilebilir ve etkili olması gerektiği burada da vurgulanmaktadır.

> "Hiçbir şeyden haberim yok. Hepsi hikâye, ne derlerse de palavra. Fuar yapıyorlar. Az bahçem yok benim. Benim haberim yok. Var mı böyle bir düzen ya? Bak siz beni gelip bulmuşsunuz nasıl bulduysanız. Araştıracaksın, kim kardeşim çiftçi? Özel bulacaksın, beni teşvik edeceksin fuarlara her sene kendi kendine fuarlar yapıyorlar. Ne yapıyorlarsa, bu ne işe yarar bilmiyorum. Antalya'da yapıyorlar. Kimler gelir oraya kimler gider hiç haberim yok. Laf olsun diye. Ben mesela benim bacanağım da Sincan'da bir şirketi var. Büyük bir şirkettir ki onun müdürlerinden biri, arar fuar var abi haberin var mı? Ne kim haber verecek bunlara, bana haber vermiyorlar mı, diyor. Valla haberim yok. Sonra gider, kimler gelir ne yaparlar ne ederler kendi kendilerine bir fuarlar yapıyorlar. Bilmem ne yapıyorlar bazen beni götürüyorlar ama beni böyle bir devletin yetkilisinin araması lazım, fuarı var şu var bu etkinliğimiz var bir şey denmesi lazım." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Şu anda ağaçlarda mesela benim bir bahçem var 60 kilo meyve zor çıkar, 250 kilo çıkaran ağaçtı, yok tutmadı, olmadı. Sebebi yok, mevsimsel dediler, hava şartlarından dediler geçtiler. Bu sene meyve yok. Şu anda 7 lirayla çarpıyorlar. Duyulmuş bir rakam değil. Eski zamanda yani geçen sene 7 lirayla verseydik bahçeyi paraya para demezdim. Ama 60 kilo meyve var. Bunun nedeni ne? İşte Ziraatçilerden öğreneceksin, tarım krediden öğreneceksin, hepsi yatıyor. Çay, kahve içiyorlar. Başka bir şey yaptıkları yok. İşte bunların denetlenmesi lazım. Kaç kişi var burada dedim, 20 kişi varmış ya 20 kişi. Kardeşim sen ne yapıyorsun ya." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Yok yok, gelmediler. Bilgilendirme olmadı. Afet anında gelip bakıyorlar bir daha da gelen yok. O da hortumdan sonra geldiler yani doludan sonra gelen de olmadı." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

> "Gelip de bilgilendiren olmadı, sadece siz geldiniz." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

Çiftçiler ayrıca, Tarım Kredisi Kooperatifi, Ziraat Odası gibi kurumların yeterince aktif olmadığını, özellikle kriz anlarında yeterli destek ve yönlendirme sağlamadıklarını ifade etmektedir. Örneğin, K-7 ve K-14, yerel yönetimlerden ve ilgili kurumlardan alınması gereken

günlük uyarıların ötesinde, uzun vadeli ve etkili bilgilendirme faaliyetlerinin yetersizliğinden bahsetmektedirler. Bu, çiftçilerin karşı karşıya oldukları riskleri yönetme ve adapte olma kabiliyetlerini olumsuz etkileyebilir. Bununla birlikte, çiftçilerin deneyimleri, devlet ve yerel yönetimlerin bilgilendirme süreçlerinde daha stratejik, kapsamlı ve katılımcı yaklaşımlar benimsemesi gerektiğini göstermektedir. K-28'in anlattığı gibi, afetler sonrasında yapılan ziyaretler ve sorulan sorular, ancak bu tür olaylardan sonra gerçekleşmekte, sürekli ve önleyici bir yaklaşım benimsenmemektedir.

> "Şimdi öyle çok bir bilgim yok. Haberlerde sadece bu yıl da kurak geçecek gibi duyuyorum yoksa burada kaymakamlıktan veya belediyeden bununla bir haber yapılmış değil. Kumluca özelinde bir şey yok. Hava eksiye düşecekse onu belediye ilan ediyor, günübirlik uyarılar yani bugün fırtına ihtimali var gibi ama örneğin bu kış daha kötü geçecek ya da önümüzdeki yıllar şöyle olacak gibi uyarılar yapılmıyor yerel kurumlardan. İnternetten bazen okuyoruz böyle şeyler." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

> "Herhangi bir kurumun bilinçlendirmeye yönelik herhangi bir faaliyeti yok. Kimsenin ağzında öyle bir şey yok. Olur mu olmaz mı ona bir şey diyemem. Buna ihtiyaç var. Bizim yaptığımız iş bir nevi kumar, riskli. Mesela şu anda halde konuşuyoruz ya sebze halde para etmiyor diye. Sebzenin para etmemesi en son olay. Mesela fidenin bozuk gelmesi, oradan hastalıklı gelmesi bir neden, rüzgâr atması, hortum geçmesi hepsi risk yani riskli. Örnek veriyorum domates para etmemiş, ne olur 10 TL kazanacağına 4 TL kazanırsın ama düzenine zarar vermemiş olur. Ama afet çok riskli, hem cepten gidiyor, bir de sezonu kaçırmış oluyorsun. Bu şey değil ki, "beğenmedim ya çok kötü oldu, hemen değiştireyim" diye olay yok. En erken yaptırdın diyen adam 15-20 günü bulur. Ki çoğu kişi Eylül'e kadar yapamadı. Kışın 20 gün biz sebzeyi geçtik onu görüyorum mesela her şey çok değişiyor. Ocak 10 ve Şubat 10 arasında dönüm hesabı yaptığın zaman fiyat farkı çok uçuk oluyor. Ocak 10'da diken 80.000 TL alırken, Şubat 10'da diken adam 30.000 TL bile alamıyor yeri geliyor. Çünkü fiyat çok düşüyor. Bunlar da çok önemli, yani pazar payı. Atalarımız her zaman malına değil, pazarına güveneceksin demişler. Yani geçen sene örneğini gördük, sezon domatesi olanlar 200.000 TL'yi buldular, Allah daha çok versin 20-25 TL'ye domates sattılar sezonluk domatesi olanlar. Baharda dikenler 3 liraya, 2 liraya sattılar masrafını kurtarmadı." (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

> "Hayır, hayır sizin gibi kimse gelip de sormadı. Hani ilgilenilmedi yani üzerinde durulmadı. O gün afet olduğu gün gelen giden oldu. Birkaç kere gazetecidir, artık belediyedir, bir tane de bakanımız gelmişti. O afette de AFAD'dan bir tane çalışanımız vefat etmişti oraya geçiş yaptı. O zaman onlar durdu, onlar sordu yapabileceğimiz bir şey var mı diye, tabii bizler de yapılabilecek olan şeyleri söyledik. Gittiler o şekilde oldu. Ondan sonra da hiç kimse gelip de bu şekilde bilgi, soru hiçbir şey talep etmediler." (K-28, Erkek, 44, Lise, Çiftçi)

Bilgiye erişimde toplumsal cinsiyet faktörü Kumluca'da da ortaya çıkan bulgulardan biridir. Kadın çiftçilerin bilgiye erişimde karşılaştıkları zorluklar, toplumsal cinsiyet rollerinin

tarımsal bilgilendirme süreçlerine etkisini gözler önüne sermektedir. K-21'in anlatısı aile içi yükümlülüklerin bilgiye erişim fırsatlarını nasıl kısıtladığını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu durum, kadınların tarımsal gelişmelerden haberdar olmalarını ve yenilikçi pratiklerden yararlanmalarını engellemektedir. Bu, sadece bilgi erişimini değil, aynı zamanda kadınların tarımsal sektördeki potansiyel katkılarını da sınırlayan ciddi bir adaletsizliktir. Eğitim ve bilgilendirme faaliyetlerinin daha kapsayıcı hâle getirilmesi, bu tür cinsiyet temelli engellerin kırılmasında kritik öneme sahiptir.

> "Yıllarca hani mesela düğün salonlarında bu ilçe tarımdan, Ziraat odasından toplantı yaptılar, belediye vardı ama ben bir yere gidemedim. Çünkü ben 13 sene 4 ay eşimi bekledim. Ondan sonra babacığımla uğraştım, ben yani öyle yerleri gezmeye, tozmaya, şuna buna vaktim yok. Ancak benim bankaya postaneye alışverişimi, borcumu, elektrik, su, param onlara eczaneye çok giderim. Babacığım ilaçtan sürekli 3 güne 4 güne eczaneye gider, biri biter, bir bezi biter yani öyle yerlere gittim ben öyle özel hayatım olmadı gezme tozma öyle bir özel hayatım olmadı benim." (K-21, Kadın, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Çiftçilerin ve yerel kooperatif başkanlarının ifadeleri, kırsal bölgelerde risk yönetimi ve sigortacılık hizmetlerine yönelik bilgilendirme süreçlerinin yetersizliğini ortaya koymaktadır. Çiftçiler, özellikle TARSİM (Tarım Sigortaları Havuzu) ile ilgili bilgilendirme faaliyetlerinin sınırlı olduğunu ve genellikle yalnızca sigorta yaptırma çağrısı yapıldığını belirtmektedir. Bu durum, bilgi eksikliğinin yanı sıra, çiftçilerin kendi üretim risklerini anlama ve yönetme konusunda pasif bir tutum sergilemelerine yol açabilir. Çiftçilerin karşılaştığı belirsizlikler kadercilikle bağdaştırılarak, tıpkı ölüm gibi doğal afetlerin de öngörülemez olduğu ve bu nedenle de sigortalanması gerektiği şeklinde bir anlayışa işaret eder. Bu tür bir anlayış, çiftçilerin riskleri yönetme şeklini ve sigortaya bakış açılarını etkileyebilir. Kooperatif başkanının açıklamaları ise, çiftçilere yönelik sigorta bilincinin artırılması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Başkan, sigorta poliçelerinin maliyetlerini ve potansiyel yararlarını araç sigortaları ile karşılaştırarak, tarımsal yatırımların sigortalanmasının ekonomik mantığını çiftçilere daha etkili bir şekilde anlatmanın önemini dile getirmektedir. Bu karşılaştırma, çiftçilerin ürünlerini koruma konusundaki tereddütlerini gidermeye yönelik bir strateji olarak sunulmuştur, ancak çiftçilere bu bilgilerin ulaştırılmasında hâlâ ciddi eksiklikler olduğu anlaşılmaktadır.

> "Şu anda öyle bir yönlendirme yok. Neyin ne olacağını bilmedikleri için sadece herkes TARSİM'inizi yaptırın diyor." (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

> “Tarım ilçe devlet tarafından TARSİM alın diyor. İhmal etmeyin diyor. Bunları söylüyor yani. Başka da bir şey yok. Hani ne zaman nerden olacağı belli olmuyor. Aynı insanların ne zaman öleceğini bilmediği gibi. Ne zaman geleceği belli değil. Garantiye bağlarsan daha iyi yani.” (K-23, Erkek 49, İlkokul, Çiftçi)

> “Burada sigortayı biraz daha iyi anlatmak, sigortanın biraz daha kapsamını genişleterek, üreticinin onu olmazsa olmaz olarak görmesini sağlamak şart. Neden, bugün bakın araç sigortaları, şu araç ortalama 80-90 bin lira değerindeyse 1600 liraya sigorta yaptırabilirsin. Halbuki bir yatırımcı, yani sebzeyi bir yatırım sektörü olarak görürsek bugün buradaki 1 dönüm yerin de bedeli içindeki ile birlikte 1.300.000 lira. 1.300.000 liralık bir yatırımı 3000 liraya sigortalatıyorsun. Arabayla bir kıyaslayın. Yani ekonomik değere bakınca kıyaslanamaz bile. Ama anlatmak gerekiyor yani sizler gibi konuyu görev edinmiş insanların sadece doktora tezini vermesi ile alakalı değil, verdikten sonra bunun üreticiye anlatılması gerekiyor. Biz elimizden geldiği kadar anlatmaya çalışıyoruz ama daha alacak çok yol var.” (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Çiftçilerin büyük bölümü tarımsal bilgilendirme ve eğitim süreçlerine dair ciddi eksiklikleri vurgularken bir diğer çiftçi ve Yerel Kooperatif Başkanı ise hâlihazırda sınırlı olan bu faaliyetlere çiftçilerin ilgisiz olduğuna dikkat çekmektedir. Zira çoğu çiftçi bilgilendirme toplantılarına yalnızca sosyal etkileşim veya zorunluluk nedeniyle katılmaktadır; bilgi edinme motivasyonları ise sınırlıdır. Bu durum Kooperatif Başkanı’nın “üreticinin bilinçlenmek istemediği” yanılgısına kapılmasına neden olmuştur. Ayrıca verilen eğitimlerin ve bilgilendirmelerin pratikte uygulanabilirliğinin yetersiz olduğunu görülmektedir. Çiftçilerin somut, ölçülebilir ve uygulanabilir bilgilere ihtiyaç duyduğu, ancak mevcut sistemlerin bu ihtiyaçları karşılayamadığı anlaşılmaktadır. K-10’un ifadeleri ise bilgiye erişim sorunu ve eğitim süreçlerinin etkinliği konusundaki eleştirileri pekiştirmektedir. Çiftçiler, bilgilendirme ve eğitimlerin yeterince kişiselleştirilmemiş ve etkileşimli olmadığı görüşündedir. Özellikle iklim değişikliğinin etkileri ve afetler gibi konularda etkileşimli bilgilendirme stratejilerinin eksikliği, çiftçilerin risk yönetimi ve adaptasyon kapasitesini sınırlandırmaktadır.

> “Ana üreticilerde de şöyle bir durum var yani bir konferans yapılacak olsa, insanlar gerçekten bir şey öğrenmek için değil, geliyorsa hatır gönül için geliyor. Üreticinin çok da bilgilendirilmek gibi bir derdi yok. Mesela Elmalı halinde ürün fiyatları ile ilgili protesto oldu, çağırdılar, gitmedim neden sürece kadar o çiftçilere ben yanlış yapıyorsunuz, geçen sene para etti diye hepiniz bunu dikmeyin diye konuştum. Ürün bir anda çıktı bir anda yükselince halde yığılma oldu. E gelin protesto edelim, etsek ne olacak. Bir hafta sonunda inince bizim protestomuz yüzünden mi olacak. Bu tamamen arz talep oranı ile ilgili. Üretici bilinçlenmek istemiyor.” (Kumluca Kooperatif Başkanı)

> “Devletin şu anda çıkarmış olduğu olanaklardan desteklerden büyük firmalar yanlarında danışmaları hukukçuları vesaire çok iyi faydalanıyor. Aslında faydalanması gereken bundan alt kesimdeki üretici bundan %50 oranında faydalanıyor. Ben yapabileceğimi bilsem şuradaki bir binanın altına “çifçti danışma

merkezi" yaparım devlet adına. Ki insanlar gelip ben sigorta yapmak istiyorum poliçede neye dikkat edeyim gibi sorular sorabilsinler, bilgilendirelim. Üreticiyi yönlendirebileceğim bir sistem kurmak isterim. Üretici yani tamam maddi durumu sıkıntılı olduğu için daha az prim ödemek istediği küçücük hesaplar yapıyor, o da haklı. Bakın bugün bir dönümden 100.000 liralık satış yaptığınızda üreticinin cebine kalacak olan 20.000 lira, 80.000 lirası sera malzemeleri ilaçlar falan girdileri gidiyor. (Kumluca Kooperatif Başkanı)

"Ben buradaki faaliyetleri bireysel çabalarım ile ortaya koyuyorum yani, böyle bir etkinlik olduğunda arıyorum kardeşim böyle bir şey var gelin. Neden, ben çiftçiyi haklı buluyorum bu konuda. Eğitime katılmaması noktasında haksız ama şu tarafı haklı. Katıldığı sempozyumların, çalıştayların, konferansların sonunda ona bir dönütü olmadı. Yani yapılan çalışmaların ucu bucağı açık kalıyor. Hiçbir zaman burada bunu yaptık ama sonunda şöyle bir fark yarattık şöyle bir somut çıktımız oldu denmiyor. Şimdi burada bu kadar konuştuk bunca konuşma keşke bunun uygulamalarda ufak da bir faydası olsa keşke. Şimdi üreticiyi bir araya getirdiğin zaman, işte diyelim ki sigorta ile alakalı bir şey anlatacaksanız, bir eğitim versek, insanları toparlasak ne kadar faydalı olur biliyor musunuz? (Kumluca Kooperatif Başkanı)

"Herkes bilir. Zaten televizyonda bakanlar bilir yani bu konuya bakanlar bilir, ben de bilirim. Bu olacak. Bu Akdeniz böyle çölleşecek başka üretim oraya kayacak, hepsini herkes biliyor. Biliyor ama bilmek istemiyor. Bu afetlerin neden olduğunu? Herkes biliyor. Toplantı olsa toplantıya kimse gitmiyor ki. Bir 50 çiftçi gelmez, gelmez. Gelmiyor… evde televizyona bakıyor gelmiyor, kahvede oyun oynuyor gelmiyor. Sanatçı olsa gelir, güreş olsa gelir ama öbür türlü gelmiyor. Kapı kapı anlatsan ne yazar. "Sen ne anlatıyorsun ya boşa anlatıyorsun biz zaten onu biliyoruz" der. Senden benden herkesten akıllı. Yani o akıllı görüyor, bilmediği konuda da zaten ahkam kesiyor da akıllı görüyor herkes kendine. Yani seni devlet mi gönderdi kim gönderdi? Niye geldi bu? Zaten ben bu konuları biliyorum. Maalesef. Açık değiller." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

Araştırmanın yapıldığı dönemde ilçelerde yer alan yerel yönetimlerde ve devlet kurumlarında iklim değişikliği özelinde çalışan birimlerin bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle Antalya merkezde bulunan ve iklim değişikliği ve bağlantılı afetler konusunda eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerinden sorumlu olan kurumlarla görüşmeler yapılmış ve birimlerin büyük oranda kent merkezine odaklandığı ve kırsalın bu anlamda ikinci sırada kaldığı görülmüştür. Birim sorumlularının bilgilendirme ve yayım faaliyetleri katılımcıların ifadelerinde de anlaşılacağı üzere kırsalda bireylere yeterli düzeyde ulaşamamaktadır.

"Afet İşleri Dairesi Başkanlığı Afet Koordinasyon Şube Müdürlüğü tarafından Antalya İlinde yaşayan tüm bireylere, diğer kamu kurum/kuruluş ve sivil toplum örgütlerine Afet ve Acil Durum Bilinci Eğitimleri verilmektedir. Bu eğitimin içeriğinde de küresel ısınma ve iklim değişikliği konuları da işlenmektedir. Son yıllara kıyasla iklim bilinci aslında daha iyi seviyelere gelmiş durumda. Antalya Büyükşehir Belediyesinin ilgili birimleri bu konuda bilinçlendirme çalışmaları, farkındalık faaliyetleri,

eğitimler vb. gibi uygulamaları giderek arttırmış durumda. Aslında eğitim, bilinçlendirme. Biz daire başkanlığı olarak yılın belirli zamanlarında mesela enerji tasarruf haftası vardır, çevre haftası vardı, bu zamanlarda vatandaşları bilgilendirmeye çalışıyoruz. Kendi belediyemizin sitesinden bilgilendirmeye çalışıyoruz. Mesela en son karbon ayak izi üzerine çalışıyorduk. Bir insanın yıllık bazda karbon ayak izi ne kadar?" (ABB Afet İşleri DB)

"SECAP'ı (Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı) direk söyleyebiliriz zaten bu konuda. Biz ilk 2013 yılında çıkarmıştık o zaman Başkanlar sözleşmesine üye olundu. Ondan sonra 2021 yılında 2019 yılının envanter bilgileri baz alınıp tekrar güncellendi, daha sonra uyumu da ekleyip çıkardık. Şimdi neler yapabiliriz belediye bazında veya diğer kurumlar neler olabilir şeklinde. Maddi yükümlülüğü daha az olup nereden başlanabilir bilinçlendirme ile ilgili olarak da bunu değerlendirmeye çalışıyor, bazı başvuracağımız projeleri de buradaki hedeflerimizi göz önünde bulundurarak ikisi arasında bağlantı kurmaya çalışıyoruz." (ABB İk. Değ. ve Sıfır Atık DB)

"Eğitimler veriyoruz ama eğitimin adı bazen sıfır atık yönetimi oluyor, bazen hava kirliliği ile ilgili oluyor ama mutlaka hepsi iklim değişikliği ana şemsiyesinin bir parçası olduğu için mutlaka değiniyoruz. En fazla verdiğimiz eğitim başlığı sıfır atık sisteminin kurulmasıyla ilgili, birçok okulda bizden eğitim talep ediyor, o sistemin kendi kurumunda nasıl kuracağını öğrenmek adına hem okullarda hem de kamu kurumlarına eğitimler veriyoruz." (Antalya Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Müdürlüğü)

Bu bağlamda Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin İlçe Belediyelerinde İklim Değişikliği ve Sıfır Atık Birimi kurulması için gerçekleştirdikleri bilgilendirme ve deneyim artırımı toplantıları ve Ormancılar Derneği Batı Akdeniz Şubesi ile birlikte kırsal topluluklara yönelik gerçekleştirdikleri yangın bilinçlendirme eğitimi umut verici çalışmalar olarak öne çıkmaktadır. Lakin bu anlamda tüm kurumlar nezdinde çalışmaların oldukça yetersiz olduğu bir gerçektir.

"Önce bir ziyaret etmeye çalıştık, Korkuteli'ne, Elmalı'ya. Bazı yerlerde bu konu daha çok yeni nasıl büyükşehirlerde daire başkanlıkları kuruluyor, oralarda da müdürlük kuranlar da var daha kurmamış olanlar da var. Hem bu konudaki bilgili kişiler hem de daire başkanımız sunum yaptı, belediyenin yaptıklarını anlattı. Ön toplantı olsun diye düşündük. Onların da ilgisini çekti aslında. SECAP'ımızdan bahsettik, bu işi tek başımıza yapamayacağımız anlattık, 19 ilçe ile beraber olabileceğini anlattık. İklimi anlatmaya, afetleri anlatmaya, raporları anlatmaya çalışıyoruz. Nasıl bir başlangıç yaptığımızı, sonuçta bizler de daha önce iklim değişikliği diye bir birim yoktu sonuçta. Eskinden Temiz Enerji ve Aydınlatma diye Fen İşleri'nin altındaydı. Arkasından İklim değişikliği ve Temiz Enerji olarak Çevre Korumanın altında kuruldu. Son olarak Daire Başkanlığı oldu üç müdürlüğünün altında olduğu. Bu süreçten bahsediyoruz. Beraber, bilgi toplama envanterle başlayıp ardından envanter ile devam edecek bir süreç olduğunu anlatıyoruz." (ABB İk. Değ. ve Sıfır Atık DB)

"Ya da bir protokol imzaladık. Orman Derneği ile imzalanan bu protokol kapsamında ormanda yaşayan ailelere bilgilendirme yapıldı. Alanya'da Mahmutlar, Manavgat'ta Kalemler, Arif Köyü. Ormancılarla

beraber herhangi bir yangın durumu gerçekleştiğinde nasıl bir önlem almamız lazım, ilk tepki çok önemli. Yangını gördüğünde ne yapmaları gerektiğini ormancı arkadaşlar anlatıyor. 4-5 ay olmuştur. 7-8 köye gidildi. Kemer, Manavgat, Finike'ye gidildi. Muhtarlarla da iletişime geçerek o şekilde planlanıyor." (ABB İk. Değ. ve Sıfır Atık DB)

Tarım Orman Müdürlüğü'nün ifadeleri ise, bilgilendirme çabalarının yoğun olduğunu ve afetlere karşı dayanıklılığı artırmak amacıyla çeşitli önlemler alındığını vurgulamaktadır. Ancak çiftçilerin önceki ifadeleriyle karşılaştırıldığında, bu bilgilendirme faaliyetlerinin çiftçilere ulaşmada yetersiz kaldığı, teorik ve pratik uygulamalar arasında ciddi bir kopukluk olduğu görülmektedir. Müdürlük tarafından belirtilen çeşitli eğitimler ve toplantılar, çiftçilerin bilinçlendirilmesi ve bilgi erişimlerinin artırılması için önemli adımlar olarak sunulmuştur. Ancak çiftçilerin anlatıları, bu eğitimlerin ya yeterince bilgilendirici olmadığını ya da çiftçilerin gerçek ihtiyaçlarını karşılamadığını göstermektedir. Bu durum, devletin tarım politikaları ve yerel uygulamalardaki eşgüdüm eksikliğini ve politikaların sahada nasıl algılandığına dair sorunları ortaya koymaktadır. Müdürlük, bilgi yayımını önemli bir görev olarak kabul etse de çiftçilerin bu bilgilere erişimde ve uygulamada yaşadıkları zorluklar, eğitim materyallerinin ve metodolojinin gözden geçirilmesini gerektirmektedir.

"Biz bütün afetlerde olduğu gibi bu afetlerle ilgili de elimizden geldiği kadar anlatmaya İl Tarım Müdürlüğündeki teknik personellerimize olsun, çiftçilerimize olsun, işletmelerini sağlıklı, sıhhatli, afetlere dayanımın yüksek şekilde inşa etmeleri noktasında gerekli önlem ve tedbirleri almaları noktasında devamlı söylüyoruz ki bunun en başında söylediğimiz şey de TARSİM sigortanızı, Tarım sigortanızı yaptıralım. Bunun devletimiz önemli bir kısmını işte yarısını, kısım, kısım belki artışlar da oldu. Yarısından daha fazla durumlarda olabiliyor. Girerlerse TARSİM'in sitesinde var bunlar. Bunu mutlaka yaptırmaları yönünde biz devamlı surette anlatıyoruz. Eğitim toplantılarımız var, çiftçilik toplantılarımız var. Yayım olarak devamlı bunu belirtiyoruz, dillendiriyoruz. Onun dışında, seralarının çevre betonlarını mutlaka atmalarını, bir bahçeye varsa kapama meyve bahçesi, mutlaka tel örgü çekmelerini, aradaki yabancı otları bahçenin arasında çıkan otları herhangi bir yangın ihtimaline karşı devamlı temiz tutmalarını bahçelerini öneriyoruz. Özellikle ormanla sınır bir bölgede çiftçilik faaliyeti yürütüyorsa; çiftçilerimiz mutlaka ormanla tarım arsası arasında 5-10 metre emniyet şeridi sürerek, oraları boş bırakmaları, ormanla çıkan bir yangının tarım alanına, tarım alanında çıkması muhtemel bir yangının ormana sıçramaması için bu tarz boşlukları bırakmalarını söylüyoruz. Valiliğimizin genelgesinde de bu 5-10 metre emniyet şeridi bandı vardı orman yangınlarının önlenmesine yönelik." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

"Çiftçilerimiz muhakkak ki gelip İlçe Müdürlüğümüzde olsun İl Müdürümüzde Sağlık şubesinde olsun hani böyle bir durumdayız, fidanlarımızı yenilemedik. Fidanlarımızı ne tarz bir budamaya tabi tutup da tekrar verim alacak pozisyona geçeriz gibi bu sorular var, o sorularda cevaplanmıştır da yani. Ben az çok biliyorum, elden geldiği kadarıyla teknik anlamda olsun işte o olayın sıcağı sıcağına iken etkilerini

azaltmak noktasında olsun, fidan dağıtımı olsun yandıktan sonra nasıl budayacağız, zaten biz budamayla ilgili çiftçilerimize eğitimlerimiz var. Bu olayda zaten ekstra yine faydası sağlayıp anlatıldı diye düşünüyorum. Hani spesifik olmasına gerek yok. Biz bu afet olmasaydı da budamayla ilgili zaten çiftçimize devamlı bu eğitimler veriliyor belli zamanlarda. Belli mahallelerde benim daha önce görev yapmış olduğum ilçelerde de vardı. Bu ki özellikle zeytinde. Çünkü gene maalesef şöyle bir hata oluyor, ara ara teknik şeye giriyoruz. Çok uzaması istenmez. Çok uzadığında, toplama anlamında, ağaca hâkim olma anlamında, maalesef biz biraz boyu kaçırıyoruz, meyve ağaçlarının, zeytin de bunlardan biri. Üstten belli bir boyu ayarladıktan sonra; yıllık budamasını yapıp en güzel şekilde verim alabilecek forma dönüştürmemiz lazım. Çok uzaması da iyi bir şey değil. Uzadığında ona, ağaca hâkim tam olamıyorsunuz ister istemez. Çok yukarı gönderilmez meyve ağaçları. Belli bir seviyede tutulur hem toplaması kolay olur, hem ağaca daha hakim olursunuz. Şekil verebilme, en iyi verim alacak pozisyonu verebilme, güneşin her tarafına girebileceği şekilde vesaire… Yani biz bu eğitimleri devamlı veriyoruz, afette o ekstra yine insanlarımıza yardımcı olundu, anlatıldı, diye düşünüyorum. Onunla bir sorun yok yani onun devamlı bu eğitimler veriliyor zaten." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Müdürlüğün çabalarına rağmen, çiftçilerin sigorta yapma konusundaki bilgisizliği veya isteksizliği, daha fazla bilgilendirme ve teşvik gerektiren bir konu olarak kalmaktadır. Daha da önemlisi, tüm kurumlar gerçekleştirdikleri yönlendirmelerin hitap ettikleri gruplar tarafından uygulanabilir olup olmadığını, onları verilen bilgileri dikkate almaktan ya da uygulamaktan alıkoyan ne gibi yapısal faktörler olduğunu sorgulamalı ve sorunu çözecek politika önerileri sunmalıdır. Zira geçimini dahi komisyoncular dan aldığı borçla sağlamaya çalışan bir grup küçük çiftçiye iklim değişikliğine karşı "sigorta yaptırın" demenin nasıl bir toplumsal fayda sağlayacağı temel sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Bizim eğitim yayım çalışmalarımız oluyor. Devamlı çiftçilerimizle çiftçi toplantılarımız oluyor. Her yıl planlıyoruz bunu. Yıllık planlama oluyor Tarımsal Yayım Faaliyetlerinde. Devamlı anlatıyoruz bunları." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

"Ya katılım ilgi derken, biz oraya gidiyoruz onların bir yere katılması değil, biz mahallelerimize gidiyoruz, kahvehane olabiliyor. İşte belli bir alanda toplanma gibi olabiliyor. Biz devamlı anlatıyoruz. Yani bunları bilinmeyen gerçeklikler değil, yani hepsi detayına varıncaya kadar anlatıyoruz yani. Yani yeter ki onlar yapmaya çabalasınlar. Geldiklerinde de hiçbir bilgiyi sakınmıyoruz. Yani devamlı ya bizim birincil görevimiz, bizim bakanlığımızın onu söyleyebilirim yayım… çok kıymetli… yayım çok önemli. Bilginin yayılması böyle düşünün ya bilgi yayılmazsa bir şey ifade etmez ki, yayılması gerekiyor bilginin. Biz de devamlı bilgileri yayıyoruz. Bakın arkadaşlar şöyle böyle, muhakkak sigortanızı yaptırın Elmalı, Korkuteli bölgesi çiftçilik yapıyorsanız ekstra hani. Her yerde dikkat etmelisiniz ama Elmalı Korkuteli 2 kere dikkatimiz gerekir. Ektiğin çeşit kuraklığa dayanıklı çeşit olması gerekir. Gübre zamanında ve doğru bir şekilde toprak analizine dayanması gerekir. Yani bilinçli bir çiftçilik yapman gerekir. Toprağını güzel tava getirip, doğru ekim derinliğinde tohumu atıp, dekara fazladan tohum atmayıp… Ya şimdi bir de şöyle bir şey var ya işte şunun o böcek ya da buna bilmem ne olur çok fazla bir dekara tohum atma var.

Sıkıştırıyor o da çıkmayı etkiliyor, yani hani belki klişeleşmiştir çok örnek verilir hani bir baba 10 çocuğu olsa mı iyi bakar? 5 olsam mı? 3 çocuğu olsa mı? Hani bunun da bir ölçüsü var. Yani o kadar çok kardeşi var ki kısa kalıyor. Yani hani hep diyorum ya profesyonele yakın iş yapmalıyız. Ne yapıyorsak? En iyisini nasıl yaparım diye araştırmalıyız." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

"Meteoroloji diyor ki bak sel su baskını vs. olabilir, metre kareye şu kadar yağış bekliyorum, diyor. Mesela hortum olabilir, şu olabilir… devamlı bir uyarı halini ve tedbirinizi ona göre alın. Devamlı WhatsApp grubumuzda paylaşımını yapıyoruz ve şöyle, ben size bakın burada mesela paylaşmışım, gördüğünüz gibi Antalya'da beklenen çok kuvvetli, gök gürültülü sağanak yağışlara dikkat. Bu grupta 19 ilçemiz var. 19 ilçemizin müdürleri var ve teknik eleman arkadaşlarımız var. Afetle ilgili onlar da kendi ilçelerinde bu uyarıları yayıyorlar. Biz diyoruz öyle bak afet olacak arkadaş dikkatle tedbirlerimizi alın. Yani şimdi sigortan yoksa ve hortum riski içeren bir bölgede tarımsal faaliyet gerçekleştiriyorsan; artık yani bir şey diyemiyorum. Sigortanı mutlaka yaptır. Sigortasız üretim sezonuna girme. O çünkü bir sera pahalı bir yatırım. Ya bir yatırım yapıyorsunuz, domatesi verecek boya getirmek bir önemli bir macera. O kadar alın terinin karşılığını almaya başlayacaksın ve bir gece bir hortum geliyor; senin seranı yerle bir ediyor. Sen daha bir tane domates hale götürememişsin, veyahut da ne bileyim işte ihraç edememişsin vesaire, satamamışsın. Yani gelire çeviremedin, seran yerle bir. Serayı kaldırayım, tekrar toprağı ekilebilir hale getireyim, tekrar kurayım derken; sezon gitti. Peki sigorta? "Ya bize mi vuracak dedin…?" Öyle değil. Bu aynı 2 kere ikinin 4 ettiği gibi. Bu kadar pahalı bir yatırımın sigortasız bırakılmasını, ben şahsen kişisel olarak doğru bulmuyorum. Yani bunun mazereti ne olabilir sizce? Yani yarısını diyor ki devlet ben veriyorum. Bunu yaptırmak durumundayız. Çünkü bu işi kârlı kılan, bu işi burada yapılabilir kılınması; iklimsel faktörler ama son günlerde iklimsel faktörlerin de maalesef, işte bu sera gazları vesaireyle artışı, bu işi daha da tetikler pozisyona getirdi afetler… bilim camiasının sözleri bu şekilde. Mademki öyle; o zaman biz sigorta yaptırmaya daha fazla önem vermeliyiz. Yani kesinlikle gece yastığa başımızı koyarken, yani eyvah bir sıkıntı olur mu olmaz mı diye, bir soru işaretleri olmadan, rahat uykumuzu uyuyabilmek adına, ülke ekonomisi adına, çocuklarımızın bu işi devam ettirebilmesi adına, sigortayı bir yük, bir "aman… yani buna niye para ödeyeyim?" Öyle değil! Bu, bu işin bir parçası." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Sonuç olarak, katılımcıların deneyimleri, iklim değişikliği bağlamında etkili bir bilgilendirme ve eğitim programının hem bireylerin hem de toplulukların afetlere karşı daha dirençli hâle gelmesi için önemini ortaya koymaktadır. Anlatılar, bilgilendirme ve eğitim süreçlerinin, yalnızca teknik bilgi sağlamaktan daha fazlasını gerektirdiğini vurgulamaktadır. Toplumsal yapılar, kültürel normlar ve ekonomik çıkarlar gibi faktörler, bu süreçlerin tasarımında ve uygulanmasında dikkate alınmalıdır. Etkili bir bilgilendirme ve eğitim programı hem bilgiyi hem de topluluğun bu bilgiyle nasıl etkileşime gireceğini göz önünde bulundurmalıdır. Bu tür programlar, sadece bilgi sunmakla kalmayıp, topluluk üyelerini bilinçlendirerek, onları eyleme geçmeye ve afetlere karşı etkili önlemler almaya teşvik etmelidir. Çiftçilerin ifadeleri, devlet ve yerel yönetimlerin çiftçilere yönelik bilgilendirme ve

destek mekanizmalarının yetersiz olduğunu göstermektedir. Bu durum, çiftçilerin afetlere hazırlıklı olmalarını ve sürdürülebilir tarım uygulamalarını benimsemelerini zorlaştırmakta, dolayısıyla daha kapsamlı ve etkin bir kamu politikası ile etkili yerel müdahalelerin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bulgular kırsal alanda bilgi erişimindeki engellerin ve eğitim programlarının yetersizliğinin, çiftçilerin risk yönetimi pratiklerini ve krizlere karşı hazırlıklarını olumsuz etkilediğini göstermektedir. Çiftçiler, genellikle kendi başlarına bırakılmış ve yeterli destek alamamış durumdadır. Anlatılar tarımsal eğitim ve bilgilendirme süreçlerinin, çiftçilerin gerçek ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak olduğunu ve bu durumun yerel tarım pratiğine zarar verdiğini ortaya koymaktadır. Bu durum hem bireysel hem de toplumsal düzeyde ciddi zorluklara ve mali kayıplara neden olabilmektedir. Çiftçilerin bilgiye erişim süreçlerinin güçlendirilmesi, yerel yönetimler ve ilgili kurumlar tarafından daha etkin ve kapsayıcı bilgilendirme stratejilerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

3.5.4.2. Algılama Biçimleri: "Tanrıyı Kıyamet Zorlamak"

Görüşülen katılımcıların tümü iklim değişikliğinin yarattığı etkileri deneyimleyen bireylerdir. Lakin deneyimleri ile iklim değişikliği arasında bir bağ kurup kurmadıkları, iklim değişikliğini nasıl algıladıkları ve iklim değişikliğinin nedenleri ile deneyimledikleri sonuçlar arasındaki ilişkiyi görüp göremedikleri önemli bir sorunsaldır. Zira bu, deneyimledikleri afeti, yaşadıkları kayıp ve zararları anlamlandırmalarını, bunlara karşı geliştirdikleri başa çıkma ve mücadele pratiklerini şekillendiren temel etmendir. Araştırmanın katılımcıları küresel iklim krizinin meydana gelmesinde en küçük paya sahip olan ancak sonuçlarını en ağır şekilde ödeyen gruplar arasında yer almaktadır. Yerel topluluklarda buna ilişkin farkındalık, iklim adaletinin sağlanmasında hak arayışlarının temelini oluşturmaktadır.

Bireylerin iklim değişikliğine ilişkin algılarını şekillendiren bağlamın temelde deneyimledikleri afet üzerinden gerçekleştiği görülmüştür. Bu bağlamda ilk olarak iklim değişikliğinin etkisi ile birlikte Cumhuriyet Tarihinin en büyük yangını yaşayan Manavgat ele alınmıştır. Manavgat'ta katılımcıların iklim değişikliğine ilişkin bilgileri neredeyse yok denecek kadar azdır. Zira katılımcılar kimi zaman sessiz kalarak kimi zaman sorulan soruyu anlamadıkları için farklı konularda konuşmaya devam ederek, kimi zaman ise bilmediklerini açıkça ifade ederek soruları yanıtlamışlardır. Korkuteli ve Kumluca'ya kıyasla iklim değişikliğine ilişkin bağlamsal algıdaki bu farklılıkta hem yaş ortalamasının yüksekliği ve eğitim düzeyinin düşüklüğünün hem de ilerleyen bölümlerde ele alınacak olan deneyimledikleri afetin nedenine ilişkin düşüncelerinin etkili olduğu söylenebilir. Zira Manavgat'taki

katılımcılar arasında küresel ısınma ve iklim değişikliği kavramlarına değinen iki katılımcıdan biri yerel aktör diğer ise üniversite mezunu olan tek çiftçidir.

> "Ha öyle bir şeyler var tabii mutlaka eko-denge değişiyor. Küresel ısınma mı diyeyim ne diyeyim işte ben emekli öğretmenim, bu kadar diyebiliyorum." (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> "Çok derin konu, küresel iklim değişikliğinin olduğuna zaten inanıyoruz. Hava sıcaklıkları vesaire ortada." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Görüş belirten çiftçiler ise iklim değişikliğini doğrudan hissettikleri yönünde bilgiler verse de iklim değişikliğinin nedenleri konusunda bir belirsizlik içinde oldukları görülmektedir. Bazıları yeryüzüne yapılan sondajlar, ağaçların azalması gibi insan kaynaklı faaliyetleri suçlarken, diğerleri bu değişiklikleri kabullenmiş ve "insanların dünyanın dengesini değiştirdiği" gibi daha genel bir eleştiri yöneltmiştir. Ayrıca, çiftçilerin çoğunun çevresel değişikliklerin farkında olmasına rağmen, bu değişimlere bilinçli ve bilgi temelli tepkiler vermek konusunda yetersiz kaldıkları görülmektedir. Bu, Manavgat kırsalındaki eğitim programlarının ve bilgilendirme kampanyalarının yetersizliğine işaret etmektedir. Özellikle, iklim değişikliği konusunda bilimsel açıklamalara ve çözüm önerilerine erişimde belirgin sınırlılıklar söz konusudur. Son olarak, çiftçilerin kendi gözlemleri ve deneyimleri üzerinden iklim değişikliğini anlamlandırma çabaları, bu konuda resmî ve bilimsel bilgiye olan güvensizliklerini de ortaya koymaktadır. Bu durum, bilgiye erişimdeki eşitsizlikleri ve kırsal kesimde bilimsel bilginin yayılmasındaki zorlukları gözler önüne sermektedir. Çiftçilerin çoğu, resmî kurumların ve bilim insanlarının bu konuda yeterince yardımcı olmadığını düşünmekte, bu da kırsal kesimde bilgi eksikliğinin ve çevresel sorunlara karşı duyulan çaresizliğin artmasına neden olmaktadır.

> "Bana kalırsa bu sorun yerin üstünden çok yerin altından kaynaklanıyor. Yerin altındaki suyu ne kadar çok yukarıya çekerseniz, toprak o kadar ısınır yukarıyı kurutur. Aslında yerin üstü değil yerin altında problem şu an. Aşırı derecede sondaj var. Kontrolsüz, isteyen istediği yere delik açıyor şu an. Bu da yerin altındaki akarsuyu tüketiyor. Toprak da buharlaşmayı sağlar. Yarın 5-6 sene 10 sene sonra ne demek istediğimi bu insanlar algılayacak. Manavgat ırmağı günlerce boşa boşa akar, su denize dökülür. Biz sondaj salıyoruz, bende bu mantığı algılamıyorum. Türkiye Cumhuriyeti'ne yetecek su var, biz sondaj salıyoruz. Aramızdaki mesafe 3 km ırmak ile. İkinci baraj yapıldı, susuzluktan şelale taşları kurudu yıkıldı. Şelaleyi öldürmemek için 12 inçlik demirlerle beton döküldü yeni şelale yapıldı. Eskiden "Abdal sepet örermiş şelalenin altında" yani şelale dolanır u biçiminde sarılardan Sarılar'dan dönermiş ırmak. Mesela bizim kesim yaptığımız sahada 50 dönüm kadar yeşil çam ağaçları var. 1200-1300'lerde. Denizden nemi dağların arasından çeker yağmur bulutlarını toplanır gider oraya döker yağmuru. Şu an

mesela 3-4 aydır hiç yağmur yağmadı buraya. Çünkü çekmiyor. Su suyu çeker. Nerde orman varsa oraya yağmur düşer." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-Ormancı)

"Geçici bir durum mu valla bilemiyorum ki inşallah kötüleşmez. Bu kış mesela kar çok yağdı inşallah sular falan çekilmez. Yok, yok bir bilgim o konuda. Değişiyor değil mi iklim? Farkındayım ben de işte, biraz öyle gibime geliyor benim de." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

"Niye değişiyor böyle bilmiyorum işte. Yeryüzüne sondaj çok salındığından mı…? çok sondaj salıyorlar ondan mı, orman azaldı ondan mı…? 30 sene önce böyle değildi. Son 10 yıldır böyle hele geçen seneden sonra iyice kötüleşti. Dağlarda orman hiç kalmadı, dağlar kapkara. Yanan evimin bahçesinde de ağaçlarım vardı… Her tür meyve ağacım vardı. Yeni eve de ekeceğim diyorum ama bakalım." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

"Değişiyor. Bence havadan ziyade toprağın sıcaklığı artıyor. Nedeni de biz iste. Dünyanın dengesini değiştiren hayvanlar değil ki biziz. Nüfus artıyor, ağaçlar azalıyor. Eskiden çok yağmur yağardı benim genliğimde. Şimdi dengesiz yağıyor, bir anda. Eski yağmurlar yok. Daha insanların başına çok şey gelecek." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

Bir başka katılımcının "Ne bileyim kızım Cenab-ı Allah'ın işi. Ekmek çoğaldı ayak altına aldılar kızım, giydikleri sırtı görmüyor musun? Evvelden var mıydı bu?" (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli) ifadeleri ise iklim değişikliğini algılama biçimindeki kültürel ve dini perspektifi yansıtmaktadır. Anlatıda kullanılan "Cenab-ı Allah'ın işi" ifadesi, çiftçinin iklim değişikliğini ilahi bir müdahale veya ceza olarak gördüğünü işaret etmektedir. Bu, bireysel ve toplumsal hareketlerin sonuçlarının Tanrı tarafından yönlendirildiği ve belirlendiği inancını yansıtan bir anlayıştır. Kendi inanışına ters olan modern giyim tarzı nedeniyle Tanrı insanları cezalandırmaktadır. Ayrıca "Ekmek çoğaldı, ayakaltına aldılar" ifadesiyle, temel yaşam kaynaklarının artık değersizleştiğini ve israf edildiğini vurgulamaktadır. Bu tür anlatılar, iklim değişikliği mücadelesinde toplumsal ve kültürel unsurların nasıl entegre edilebileceğine dair önemli ipuçları sunar.

Yerel aktörlerin iklim değişikliği konusunda sergiledikleri farkındalık ve bu farkındalığın yansımaları, Manavgat Tarım Orman Müdürü'nün anlatılarında çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Müdürün ifadeleri hem kişisel hem de kurumsal düzeyde çevresel sorunlara dair bir bilince sahip olduğunu ve çevresel değişikliklerin gerçekliğini kabul ettiğini göstermektedir. Ancak, bu farkındalık, yerel ve küresel düzeydeki eylemsizliklerle karşı karşıya kaldığında bir çaresizlik duygusu yaratmaktadır. Müdür, bireysel davranış değişikliklerinin önemini vurgularken, özellikle elektrikli bisiklet kullanımı gibi çevre dostu ulaşım seçeneklerine yönelik kişisel tercihlerini dile getirmektedir. Bu tercihler, yerel bir aktörün

çevresel etkiyi azaltma niyetini göstermesi bakımından önemlidir. Öte yandan, Manavgat Tarım Orman Müdürü'nün küresel iklim politikaları hakkındaki yorumları, büyük ülkelerin iklim değişikliği ile mücadelede yetersiz kaldığına dair bir kanaati yansıtmaktadır. Bu durum, küresel anlamda büyük emisyon üreten ülkelerin sorumluluklarını yerine getirmemesiyle ilgili endişeleri artırmaktadır. Müdür, bu konuda bir umutsuzluk ve çaresizlik hissi sergilemektedir, bu da iklim değişikliği ile mücadelede yerel çabaların sınırlılıklarını ve bu çabaların genel olarak etkisiz kalabileceğini gösterir.

> "Yakışıklı çocuk neden onu izledim zaten Leonardo'nun. Yani böyle bir şey var, bu yadsınamaz. Maalesef üzücü. Yani herkesin kendi bireysel çabaları kurtaracak dünyayı. Benim çocuğum olmadığı halde ben elimden gelen çöpleri ayrıştırmadan tut da karbon salımını azaltmaya kadar. Elektrik bisikletle gelip gidiyorum, millet gülüyor bana. Hatta böyle bazen arkadaşlar gülümsüyor ya diyorum Hollanda Başbakanı kullanıyor, ilçe tarım müdürü bunla gelsin ne olacak. Hem pratik hem serin hem de arabam da var. Hani maddi durumum da var arabayla gelecek. Yani küresel iklim değişikliği yadsınamaz bir gerçek buna hepimiz katılıyoruz. Her birey kendisi bireysel olarak, kurumlar kurumsal olarak mesela bizde işte geri dönüşüm kutularımız var, belki görmüşsünüzdür. Karınca kararınca elimizden geldiğince bir şeyler yapmaya çalışıyoruz." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> "İleride de maalesef üzülerek söylüyorum ama bunun yani artarak devam edeceğini düşünüyorum çünkü gerçekten iklim değişikliğiyle ilgili büyük ülkeler hiçbir şey yapmıyor. Fazla karbon salımı sağlıyor. İşte Çin ve Amerika, Amerika zaten reddediyor vesaire. Avrupa Birliği ülkeleri bir şey yapıyorlar ama onların da işte karbon ayak iziyle ilgili ülkemiz de ufak tefek bir şeyler yapmaya çalışıyor. Ama yani dünyadaki nüfus artış hızına bakacak olursak hani insanların hırsları ne bileyim bu Rusya'daki savaş falan filan. Yani bunlara bakacak olursak, insanların da bu şeyde geri kalacaklarını düşünüyorum. Yani maalesef üzgünüm ama bende çocuk yok, yani artık ne yapalım benden atlasın nerde patlarsa patlasın, daha kötüye doğru gidiyor. Ama şöyle böyle düşünüp bir şey yapmıyor değilim. Bireysel çabalar." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Bölümün girişinde de belirtildiği üzere *Korkuteli'nde* iklim değişikliğine ilişkin bilgi seviyesinin daha yüksek ve kurulan neden sonuç ilişkisinin daha farklı şekillendiği görülmektedir. İklim değişikliğinin uzun vadeli ve aşamalı etkilerinden biri olan artan kuraklıklardan etkilenen bireylerin bu deneyimleri ile iklim değişikliği arasındaki bağı kurmasının daha mümkün olduğu görülmektedir. Bununla birlikte katılımcılarda "küresel ısınma", "iklim değişikliği", "bozulan doğal denge", "bilim adamlarının söylemleri" ve "düzeni bozan insan" vurguları öne çıkmaktadır. İklimin değiştiğinin farkında olan, ancak bunun nedenine ilişkin bilgi sahibi olmayan hatta olması gerektiğini düşünmeyen bireyler Korkuteli'nde de bulunmaktadır.

> "Elbette, elbette, atmosferin ısınması kesinlikle yağış durumunu etkiliyor. Bütün bilim adamları aynı şeyi söylüyor, bizde yaşayarak bunu görüyoruz yani." (L-1, Erkek, 66, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> "Önceye göre yani bazı anormal durumlar gözüküyor, yıllara göre ama detayını bilemiyoruz. İklimde dengesiz şeyler var." (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Küresel ısınma diye söyleniyor artık. Ben öyle söyleyeyim, sebebiyetini tam bilemiyorum." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Onu biz bilemeyeceğiz, araştırmacılar bilecek." (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Nedense… Ne etkilediyse artık bu şeyi sanayileşme mi etkiledi, fabrikalar mı etkiledi. Bu ozon tabakasının deliğinden dolayı mı oluyor, yağmur olmuyor… (L-Muhtar-2, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Öte yandan, çiftçilerin anlatıları, genellikle iklim değişikliğini doğrudan yaşam koşullarıyla ilişkilendirmektedir. Örneğin, azalan yağmur miktarı ve artan sıcaklıklar gibi somut gözlemler, onların günlük tarımsal faaliyetlerini etkilemektedir. Ayrıca, bazı çiftçiler, ormanların kesilmesi veya aşırı su kullanımı gibi insan kaynaklı etmenlerin iklim değişikliğine katkıda bulunduğunu belirtmektedir. Bu, yerel düzeyde çevresel bozulmanın farkında olunduğunu ve buna dair sorumluluk hissedildiğini göstermektedir. Çiftçiler genellikle küresel ve ulusal politikalardan ziyade, yerel ve bireysel çabaların çevresel sorunlarla başa çıkma konusunda daha etkili olduğuna inanmaktadır. Bu da iklim değişikliği konusunda yerel düzeyde farkındalık ve eğitim programlarının artırılması gerektiğini işaret etmektedir. Anlatılar ayrıca çiftçilerin iklim değişikliği konusunda bilgi eksikliği ve yanılgılarına da dikkat çekmektedir. Çiftçilerin birçoğu, iklim değişikliğinin nedenlerini ve sonuçlarını tam olarak anlamakta zorlanmakta ve bazen bilimsel olmayan açıklamaları benimsemektedir. Bu durum, kırsal bölgelerde bilimsel bilginin yayılmasının ve çiftçilerin çevresel eğitim almasının önemini göstermektedir.

> "Şimdi ben şunu gördüm, bu hastalıkta (pandemiyi kastediyor) hani ortalığa bir yasak geldi ya, arabalar durdu çalışmadı. O zaman o sene buraya bir yağmur yağdıydı her tarafa. Bunun bir şeyine bakması lazım. Bu düzeni insan niye bozuyor. Hayvanlar bozmuyor, başka biri de bozmuyor, bu durumu insanlar bozuyor." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Kuraklığı biraz da biz insan hatası da var. Yani susuzluktan yakınıyoruz ama tamam cenabı Allah'ın bir faktör vardır ama insan hatamız da var. İnsan hatamız derken ne var? Herkesin söylediği gibi bilinçsiz su

kullanımı var. Aşırı şekilde bilinçsiz su kullanımı var. Bu milli servet. Su bence parayla alınmayacak kadar önemli bir materyal. Ya su parayla satılmamalı bence, benim görüşüm. Ama su parayla satıldığı için ve bilinçsiz de bir toplum olduğumuz için." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

"Valla doğanın dengesi çok değişti. Mesela bizim ormanlar vardı çok kesildi, yani düz kesim yapılıyor her yerde. Yani 5 yaşındaki ağacı da kesiyor, 50 yaşındaki veya 500 yaşındaki ağacı da kesiyor. 5 yaşındaki dursun yahu. Ne bileyim bizim zaten orman bölgesi burası. Mesela bu kooperatifler, tarımsal Kalkınma-Orman Kalkınma olarak geçiyor zaten. Yani ne bileyim ormanlar tüketildi ondan olabilir, bir de doğanın dengesi bozuldu ya bu gübresidir ilacıdır. Hep de bozdu yani. Eskiye göre çok çok değişik. Eskiden yağmur bol olurdu ya her gün yağmur yağdı ya… Şimdi eski yağmurların yarısı yağsa, verim ikiye üçe katlayacak ama yok… Valla ben öyle düşünüyorum." (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Şimdi bak bu işler zincirleme. Mesela başta kuraklığı yaratan biz insanoğluyuz ama cezasını çeken de bizleriz toplum olarak. Örneğin bu bölgede olarak Karagöl diye bir göl vardı. Bunu bizim yaşlarımızdakiler değil, bizden önceki seçilmiş kişiler yaptı. En büyük hatalardan birisiyle başladı. Çok büyük bir göl. Onun hemen az ilerisinde bir tane daha göl vardı. Avlan gölü. Manay Göl'ü vardı yukarıda. Bu çevrede birinci Kara Göl'dü ikinci Manay Gölü'ydü. Üçüncü şurada Heybeli veya Ammahan Göl'ü vardı. Dördüncü Kestel Göl'ü. Öbür tarafa atlayalım. Burası göller yöresi zaten sen biliyorsun. Şuradan arkaya atlayalım, arkadaki bütün göllerin hepsini kuruttuk. Peki biz ne bıraktık ki? Kuraklık olduğu zaman, yani başta göl olmadığı zaman bir nem olmaz nem olmayan yerde yangın çok hızlı gider, nem olmayan yerde hiçbir bitki yetişmez. İşte bunlar kurak bitki, git bakalım hadi bakalım değişik başka bir şeyler. Örnek veriyorum şu amma veya işte Trabzon hurması bunu yetiştirir. Su olmazsa hayatta yetişmez. O nem olsaydı, bu gölleri kurutmasaydık, verim daha fazla olurdu. Artı bu bölgede var ya kuraklık diye bir şey olmaz. Yani geçmişin hatalarını şu anda zincirleme olarak biz çekiyoruz. Bizim hatalarımızı da benim torun çekecek. Bu bir bir daha iki, doğru mu, yanlış mı? Doğrusu kesinlikle! Şu anda bak mesela kuraklık neleri tetikliyor. Türkiye'de değil dünyada bir şu anda tahıl krizi var. Bu tahıl krizinin en büyük sebeplerinden birisi ne? Tabii ki kuraklık. Bizim bölgemiz de bizim vatanımız da daha çok böyle yağış alsaydı, daha doğrusu bu gölleri kurutmasaydık. Daha çok verimlilik olsaydı bizim Ukrayna ile Rusya ile işimiz olmazdı. Zaten bizim arazimiz yeterdi. Bu zamana kadar yetiyordu da bugün niye yetmiyor? Yani her şey böyle." (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Çiftçiler arasında yaygın bir görüş, insanların doğal dengeleri bozduğu ve bu bozulmanın da iklim değişikliğine yol açtığı yönündedir. Örneğin, ormanların kesilmesinin ve ağaçlandırma faaliyetlerinin yetersizliğinin, bölgesel iklim koşullarında değişikliklere neden olarak tarımsal verimlilik üzerinde olumsuz etkiler yarattığı vurgulanmıştır. Çiftçilerin anlatıları, ayrıca sosyal ve ekonomik baskılar altında çevresel sorunlarla mücadele etmekte zorlandıklarını da göstermektedir. Çiftçiler, büyük endüstriyel faaliyetlerin ve kentsel yayılmanın çevresel baskılara yol açtığına inanırken, bireysel ve yerel çabaların yetersiz kaldığını da dile getirmektedir.

> “İlk başta göllerden bahsettik. Bir ülkede, benim kendi görüşüm bu, ben bir mühendis değilim. Daha önceki yıllarda sabah kalktığımız zaman çiğ yağardı. Çiğ dediğimiz nem yani, şuraya var ya toprakların üstü böyle su gibi olurdu, ıslak olurdu. Peki hiç ıslaklık görüyor musunuz siz? Bu baharda gördük mü? Hiç, hiç, hiç… Bu neden kaynaklanıyor? Canım sen yeryüzünde su koymadın ki buharlaşma yapsın, yeryüzüne tekrar yağmur olarak insin veya ki çiğ olarak insin. Sen yeryüzündekini kuruttun, sen o gölü geriye getirmek için var ya böyle 3 yıl 5 yıl değil… Ta 1968’li yıllarda kuruluşlar Karagöl’ü. İşte onun meyvelerini şimdiden aldık. Kuraklık hat safhaya ulaştı. Ama peki o gölü aynı seviyeye getirebilmek için ne yapmamız lazım? Bütün düdenleri kapatacağız. O gölü işlenmez hale getireceğiz. O göllere gelen barajların hepsini de açacağız. Peki bu mümkün mü? Açtığımız zaman ne olacak? O barajdan suladığımız yiyecekler bitecek. Açlık 2 katına çıkacak. Doğru mu yanlış mı? 2 katına çıktığı zaman peki toplum olarak ne yiyeceğiz? Hiçbir şey. Ondan sonra da al başına bela.” (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> “Gittikçe çölleşme çoğalacak memleketimizde uzmanların söylediğine göre Bundan da en çok etkilenecek olan Akdeniz bölgesi deniyor. Bilmiyorum, çare ne olabilir? Sebebi de belli yani suyu düzgün kullanmamamız, yeşile önem vermememiz. Yağmuru çeken ormanlar, ormanları yok etmemiz ağacı yok etmemiz. Şimdi bakıyorum ben şehirlere arkadaşlarıma, dostlarıma önüne bir ağaç gelip de balkonunu kapattığı zaman o ağacın dalını kestiriyordu. Belediyeye gidiyorlar söylüyorlar ağaçları kesiyorlar. İnsanlara özellikle de çocuklara toprak sevgisini, ağaç sevgisini aşılamamız lazım. Doğanın önemli olduğunu aşılamamız lazım. Doğa düzgün olmadıktan sonra bizi de etkileyeceğini birçok yönden etkileyeceğini bildirmemiz lazım, öğretmemiz lazım. Mesela belediyelere de çok görev düştüğünü düşünüyorum. Yeni yapılan binaya ruhsat vermeyecek. Diyecek ki sen o yörenin ağacı neyse metrekareye göre önüne 3-5 tane ağaç dikmedikten sonra ben sana ruhsat vermeyeceğim diyecek. Ağaç dikme şartı koşacak. Antalya'da da burada da her yörede de. Köyde de betona müsaade edilmemesi gerekir. Bu kadar çok betona müsaade edilmemesi gerekir. Kuraklığın en büyük nedeni tabii ki ağacın olmayışı, betonun çok olması, suyu çok düzgün kullanmamız. Eğitim çok çok önemli. Bu toprağın, ağacın, suyun kıymetini çocuklarımıza anlatmamız lazım. Okullarda, televizyonlarda ona karşılık eğitim yapmamız lazım. Ben büyük yeğenlerime, kocaman 60 yaşına gelmiş insanlara müdahale ediyorum. Evde bulaşık yıkıyor, suyu kapat diyorum, suyu açık bırakma az aç. Biz elimizi yüzümüzü bile yıkarken ona göre ayarlarız suyumuzu az açarız. O kadarcık su bile çok önemli. Eğitim, ben eğitimden yanayım.” (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

Bulgularda rastlanan ilginç bir nokta katılımcıların anlatılarındaki iklim adaleti vurgusudur. Anlatılar iklim adaleti bağlamında eşitsizliklerin ve adaletsizliklerin ne şekilde tecrübe edildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Kavramsal çerçevede detaylıca açıklandığı üzere küresel iklim değişikliğinin yükü, genellikle ekonomik ve sosyal kaynaklara daha az erişimi olan topluluklar tarafından taşınmaktadır. Bu bağlamda katılımcılar, “köylümün iklimi etkileyecek bir faaliyeti yok ki ne olabilir.” (L-36) ve “Yani her şeyin faturasını alt tabakaya kesmeye çalışıyorlar. Bunun asıl günah keçilerinin küçük üreticiler olduğunu düşünmüyorum.

O büyüklere hiçbir yaptırım yok.” (L-22) bu küresel problemin oluşumunda ve sonuçlarındaki paylarının büyüklüğünü sorgulamaktadır.

> “Bir de işin şu tarafı var. Tamam, üretici olarak küresel ısınmadan, kuraklıktan belki bizim de duyarsızlığımız, ihmalimiz olabilir. Ama bu kadar çok kurumlarımız, üniversitelerimiz var.” (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

> “Ona bir yorum yapmak benim haddime düşmez ki, ne diyebilirim ki? Bilimsel konuşayım desem o kadar donanıma sahip değilim ama gözlemlediğim kadarıyla köylümün iklimi etkileyecek bir faaliyeti yok ki ne olabilir. Ama sosyal medyayı veya iletişim kanallarını düşünürsem; fabrika atıkları, kullandıkları kimyasal ilaçlar, kimyasal maddeler, bunlar etken diyebilirim.” (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> “Tabiatın dengesi bozuldu. Fabrika ayarları ile oynadık. Bu küresel ısınmanın faturasını hep bize, küçük üreticilere kesiyorlar ama gerçekçi olmak gerekiyorsa bunu bize dikte eden insanların önce kendilerine bakmalarını tavsiye ederim. Yani biz üreticilerin verdiği zararın belki bin katını onlar veriyorlar. Televizyonda görüyoruz akan ırmakların, derelerin rengini. Balık, kuş ölümlerini. Yani bunun sebebini hep böyle küçük tabakalarda aramayalım. Yani her şeyin faturasını alt tabakaya kesmeye çalışıyorlar. Bunun asıl günah keçilerinin küçük üreticiler olduğunu düşünmüyorum. O büyüklere hiçbir yaptırım yok. Ama bize hemen geliyor, fazla ilaç atmışsın diye kesiyor cezayı. Bütün yaptırımlar garibanlar için. Gerçekten başarıya ulaşacaksa herkese bunun uygulanması lazım. Bir de üreticilerin özel sermayenin eline kasıtlı ve bilerek itildiği kanısındayız. Böyle hissediyoruz, bunu yaşıyoruz. Çünkü 17 yıldan beri ürünlerimi olabildiği kadar organik materyallerle götürmeye çalışıyorum. Kimyasallardan minimum kullanıyorum. Sonuçlarım arkadaşlardan artı. Onların çıkardıkları gübre listesinin ben onda birini belki harcamıyorum. Topraklarımın anatomisini bozmuyorum. Daha sağlıklı ve ilerideki nesillere sağlıklı kalabilecek toprak bırakmaya çalışıyorum ve analizler de bunu gösteriyor. Organik madde miktarı bu kimyasalları kullanırken 0,8 idi. Şu anda organik madde 3,02. Aradaki farkı siz düşünün.” (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

İklim değişikliğine ilişkin algı büyük oranda kendi tecrübelerinden hareketle oluşsa da, bu gerçekliğe ilişkin herhangi bir resmi bilgilendirme ya da eğitim verilmemiş olması, katılımcıların kendi tecrübelerini kulaktan dolma bilgiler ile birleştirmesine ve ciddi kafa karışıklıkların oluşmasına neden olmaktadır.

> “Geçen gün Almanya’dan misafirim geldi konuşuyoruz. Diyor ki, Hollandalılar Elon Musk’ın bütün ofislerini taşlamışlar. Suni et üretmiş diye. Hollanda’da hayvancılık çok ileri. Hayvanları yok edecekler. Biz de attık ya imza o anlaşmaya, neydi o, Paris anlaşması. Küresel ısınmaya sebebiyet verdiği için hayvanları zamanla yok edecekler. Neymiş de ozon tabakası deliniyormuş…” (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

> “Tabi bunun yanında diğer faktörler de var. Mesela millet ormana sahip çıkmıyor. Kuraklık sadece bizim bölgede değil, dünyada da böyle. Artık ozon tabakasına sürekli karbon gidiyor. Karbon başta Amerika’nın bunu yapmaması lazım. Dünyanın belli başlı bütün ülkeleri devletleri bunu yaparsa gerisi ne yapacak? Yani iş orada başlıyor. Ona da kimsenin gücü yetmiyor. Hiçbir devletin. Şimdi onlar sürekli salıyor. Sonra diğerleri de salıyor derken ozondaki delik günden güne çoğalıyor. İşte dünya genelinde geçen yıl bir buçuk derece sıcaklık artışı oldu artık buzullar çözülüyor. İngiltere'de sular biraz daha yukarıya doğru, deniz yukarıya doğru çıkıyor. Bir metreyse atıyorum. 1 m 10 cm’ye çıktı veya 20 cm oldu.” (L-28, Kadın, 65, İlkokul, Çiftçi)

İklim değişikliğinin nedenine çıkan noktalardan biri de ormansızlaşmadır. Yerel halk üretim faaliyetleri ve yaşam biçimleri dolayısıyla hayatları boyunca doğal çevrede gerçekleşen değişimin iyi gözlemcisi olduğu için yaşanan etkileri bu çevresel bozulmalara bağlamaktadır. Öte yandan L-Muhtar-3’ün ifadeleri, Dünya'nın kendi kendini düzenleyen, yaşayan bir organizma gibi davrandığını öne süren Gaia teorisi bağlamında oldukça ilginç bir perspektif sunar. Anlatıda ifade edilen, insan faaliyetlerinin doğal yapıyı bozması ve bu bozulmanın nihayetinde doğanın kendini düzelteceği ve "öcünü alacağı" düşüncesi, Gaia teorisiyle paralellik gösterir. Gaia teorisi, doğanın kendi içinde dengeyi sağlamaya çalışan bir sistem olduğunu ve insanlar bu dengeyi bozduğunda doğanın kendini yeniden düzenlemek için tepki vereceğini öngörür. Ancak bu tepkiler, insanlar için genellikle zorlayıcı ve zarar verici olabilir—örneğin, iklim değişikliği ve onun getirdiği uç hava olayları gibi. Anlatıda vurgulanan “kendi kendimize darbe vuruyoruz” ifadesi, Gaia teorisi çerçevesinde, insanların gezegen üzerindeki etkilerinin sonunda kendilerine döneceği fikrini güçlendirir. İnsanlık teknolojik ilerlemeler ve endüstriyel faaliyetlerle doğayı değiştirmeye çalışırken, bu değişikliklerin yarattığı çevresel bozulmalar nedeniyle sonuçta kendi yaşam kalitesini ve geleceğini tehlikeye atmaktadır.

> “Yine insanlık sebep oldu. Yani bunca yapılaşma, sera gazı, otomobil. Benim çocukluğumda biz Antalya’ya giden arabayı sayardık, 5-6 olurdu 7 demezdi. Dönerken de ya 3 ya 4 olurdu. Yani 10 araba saymazdık biz yolda. Şu anda bilmiyorum ama, sayı tutayım desen tutulmaz yani. Egzoz gazının, orman yangınlarının, çok fazla ormanlarımız da gitti. Ormanları da kes kes kes iyice azaldı. Şimdi bu kesilen ormanların ben, 1500-2000 yaşında olduğunu düşünüyorum o çamların, meşelerin kesildiğini. Şimdi yeni ağaçlarla kıyas ettiğim zaman Düzlerçamı’nda o gördüğünüz sağlı solu ormanlar 1925-30’lu yıllarda dedemler gençmiş. Dedem 1902 doğumlu. 20 yaşında falanmış dedem orası dikildiğinde. Ama kesile kesile ormanda kalmadı.” (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

> “Valla bu sera gazı diyorlar yani. Ondan sonra ben bu seraların, ondan sonra güneş enerjisi sistemlerinin de etkisi olduğunu düşünüyorum yani çünkü ayna vazifesi görüyor, onlar da bir sıcaklığı artırıyor. Belki iklime de bir etkisi var, orasını bilemiyoruz ama ben bunların etki yaptığını düşünüyorum. Ondan sonra

bitki örtüsünün azaldığını düşünüyorum. Bitki örtüsünden kaynaklandığını düşünüyorum. Mesela ben Alanya'ya gidip geliyorum. Bu yol üzerinden gidip geldiğim için mesela Düzlerçamı her zaman daha fazla yağış alıyor. Yani onun da bitki örtüsüne bağlı olduğunu düşünüyorum. Yani böyle." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"İnsan yani kötülüğü kendinden başkası kendine yapmıyor. Biz teknolojiye mi ayak uyduruyoruz artık kendi yaşam tarzımızı mı rahatlaştırdık zannediyoruz? Her bir şekilde bir yerden kendi kendimize darbe vuruyoruz. Doğal yapıyı tamamen bozuyoruz ama bu doğa illaki yerine gelir. Öcünü alır. Bu da mutlaka yaşanmıştır. Yani yaşanır da. 20-30 yıl öncelik yaşantımız zaten hiç yok. 15 sene öncesinden beri diyorum ya insanoğlunun, kendine yaptığı kötülüğü hiç kimse yapmaz. Kendi hayatımızla kendi geleceğimizle oynuyoruz." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Yaşadıkları değişimi anlamlandırmakta başvurdukları bir diğer eğilim ise daha gözle görülür ve somut etkilere sahip olduğunu düşündükleri güneş paneli tarlaları ya da artan kompost fabrikalarının etkileridir. Benzer şekilde bazı katılımcıların ifadeleri bölgeye kurulan ve meyve üretimi yapan büyük şirketlerin "dolu savar" ya da "dolu bombası" adı verilen yöntemler kullanarak yağmurun yağmasına engel oldukları ancak bunu kanıtlayamadıkları şeklindedir.

"Valla kendimizden de olur… bazen atıyorlar havaya buraya yağış yağdırtmıyorlar. Bizim bilmediğimiz çok teknolojiler var. Bundan dolayı adam istediği bölgeye yağış düşürmemeye çalışıyor. Bilmiyorum valla ilerleyen zamanlarda nasıl olur bilemeyeceğim de. Yani bazen hiç yağış olmuyor, o zaman tamamen bitiyoruz." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Yani bunun nedeni, ben düşünüyorum, güneş panelleri mi yoksa kompost fabrikaları mı? Yani etken hepsi var diye düşünüyorum ama nem rutubet yok zaten şimdi nem olmadan, bulutlanmadan yağmur olayı olmuyor. Benim tahminin kompost fabrikaları, güneş panelleri… ondan diye düşünüyorum yani… Yani dünyanın dengesi bozuldu, iklim dengesi olarak kesinlikle bozuldu. Artık etken nedir bilmiyorum biz sadece kendi bölgemize bakıyoruz. Kompost fabrikalarını düşünüyorum bir anda depoların kapaklarını açıyorlar sıcak hava çıkıyor. Bilmem kaç derecede pişiriyorlar. Açınca zaten dumandan hiçbir yer gözükmüyor, sıcak hava veriyor havaya mesela. Ondan mı bilmiyorum çünkü o fabrikalar kuruluncaya kadar bu kadar kuraklık yoktu. Ya da baraj yapıldığından mı diyoruz, her şeyi düşünüyoruz. Güneş panelleri kuruldu, onlar mı bulutlanmayı engelliyor? Ya da akarsular kalmadı, havanın nemi yok onlar bulutlanmayı engelliyor olabilir." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Bir de şurada kirazcılar var biz artık kuraklığı ona yoruyoruz. Önceki yıllarda yüksek bir makinayla havaya gaz attılar. Şimdi de sessiz yapıyorlar bence. Tabii bu duygu, gördüğümüz yok da. Eğer ki yapıyorlarsa kendi çıkarları için ülkenin kaderiyle oynuyorlar." (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> “Valla temeller; şurada bir kiraz bahçesi var, havaya gaz atıyor diyorlar, şurada bir mantarhane koku nasıl geliyor. Biz gece kokudan yatamıyoruz o kadar pis kokuyor ki. Onlara şey buluyoruz, biz başka bir şey değil ya bu yukarıda dağlar yağmur tutuyor, buraya gelmiyor su dolanıp dağdan yürüyor. Önceden çok yağardı ya… tabi, şimdi yok…” (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

Anlatılar aynı zamanda hem geleneksel dini inançların modern çevresel sorunlarla nasıl iç içe geçebileceğini hem de bireylerin çevresel değişimleri anlama ve yorumlama biçimlerini göstermektedir. Bazı anlatılar, iklim değişikliğini büyük ölçüde tanrısal bir düzenin parçası olarak gören bir düşünce yapısını yansıtırken, aynı zamanda insan faaliyetlerinin de bu değişikliklerde rol oynadığına dair farkındalık içermektedir. Bu görüşlerde dikkat çeken, iklim değişikliğinin hem ilahi bir müdahale hem de insan kaynaklı bir sorun olarak çift yönlü ele alınmasıdır. Örneğin, bir yandan çevresel değişiklikler "Allah'ın işine çok karışmak" (L-25) ve "ilahi adalet" (L-34) kavramlarıyla açıklanırken, diğer yandan insanların çevreyi bilinçsizce kullanmaları, aşırı tüketim ve doğal kaynakların yanlış yönetimi gibi faktörler de sorunun nedenleri arasında gösterilmektedir. Bu, geleneksel dini inançlar ile çevresel bilincin birleştiği bir anlayışı ortaya koymaktadır. Bu tür bir düşünce yapısı bize kırsal kesimdeki bireylerin çevresel sorunlara yaklaşımlarının sadece dini inançlarla sınırlı olmadığını, aynı zamanda pragmatik ve somut çevresel gözlemlere dayandığını göstermektedir. Ancak, dini inançların güçlü bir şekilde öne çıkması, çevresel eğitim ve bilgilendirme çalışmalarının bu tür inanç sistemleriyle nasıl uyumlu hâle getirilebileceği konusunda önemli ipuçları sunmaktadır.

> “Valla kızım şimdi benim o kadar bilgim yok. Biz ilkokul çocuğu, ilkokulu da nasıl okuduk biliyor musun? Dağlardan geldik, 1-2 ders gördük. Yani iklimin neden değiştiği, biliyorsun yarısı uzaya gidiyor bilmem ne diye yani onu da biz değiştirdik öyle değil mi? Yani Allah’ının işine çok karıştık. Herkes bir bilim adamı oldu. Belli ki adamlar doğrusunu yapardı da… Yani Allah’ın işine de çok karıştırmasınlar.” (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> “İnsanlarda da çok şey var da… Esas insan kaynaklı bunlar. Benim inancıma göre kulluğumuzu yapamıyoruz. Yapmıyoruz. Gerek bilinçli gerek bilinçsiz, bilinçsiz olan az da… Allah, ne diyor? Sen kulsun sana Müslümansan diyor. Birtakım şeyleri farz kılmış. Bunları, bunları yap, içki içme haram ama tersine yapan çok. Bilhassa daha da çoğalıyor. Ne diyor ayetinde ben kulumun layık olduğu yere yani ümmete çok verir denerim azacak mı diye... Mallardan kısarız, azaltırız yani böyle kuraklıkla, böyle şeylerle, sabredecekler mi diye...” (L-27, Erkek, 57, Lise, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> “Valla nedeni daha o kadar çok bilgili değilim ama nedeni insanlardır yine ne olacak başka. Bir şekilde hava kirliliği yani dengeyi bozuyoruz. Ağaç kesimi, bundan yani başka neden olacak. Allah’ın takdiri diyelim arada yani. Yani insanları bazen de terbiye etmek lazım ama bilmesi lazım insanların. Yani ilahi adalet vardır, hani döngü vardır bir. Hani bir şekilde dünyayı düzgün kullanmıyorsun, iyi kullanmıyorsun

o da sana dönüyor. Yani her yere çöp atılıyor, her şey oluyor ya düzgün kullanmıyoruz, düzgün kullanmıyoruz." (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"İnancım itibariyle önce her şeyin Allah'tan geldiğine inanırım. Bu işler insanların elinden kaynaklanan bir olay değildir. Ama açıkçası bu kadar sıcak olmasının nedeninin, fabrikanın bacasından çıkan duman ya da insanların doğayı kirletmesi ile olacağını zannetmiyorum. Bu takdiri İlahi'nin vermiş olduğu bir dönemeç. Ama insanların da yapmış olduğu, iklimi ya da oradaki yetişen ürünleri etkileyen faaliyetler olduğunu hissedebiliyoruz. Mesela bizim burada Ersanlar ve Özdağlar kompost tesisi var, onların yapmış oldukları kompostonun kokusu, rüzgar estiği zaman buraya kadar geliyor ve çevre köylere de gidiyor. Ya da bir çimento fabrikasının çevredeki ağaçlara ne kadar zarar verdiğini biliyoruz. Bilmiyorum, ben o konuda pek yorum yapamıyorum, tereddütte kalıyorum böyle şeylerde. Bazı araştırmacılar diyor ki; yeşillik alana çok yağmur yağıyor, böyle konulara pek yorum yapmıyorum çünkü her şey takdiri ilahi. İklim değişikliklerinde bilgim olmadığı için yani, bilgim olsa şundandır ya da şu şekilde diyebilirim ama insanlar ister istemez etkiliyor artık bu değişikliklerden." (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Yerel aktörlerin anlatılarından ise iklim değişikliğine ilişkin bilinç düzeyinin oldukça düşük olduğu görülmekte, yerel aktörler ile çiftçiler arasında iklim değişikliği algılarının şekilleniş biçimi açısında büyük bir farklılık olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla yerel halk ile birlikte yerel aktörlerin de bu anlamda eğitime ve bilinçlendirilmeye olan gereksinimleri oldukça yüksektir.

"Birçok faktör var tabi ki de. Karbon salınımı olabilir, sera gazı etkisi olabilir. O konuda çok bilgim yok yani. Bu soruyu geçelim." (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

"İklimdeki değişikliği, mesela kimyevi ürünlerin çok etkisi var? Özellikle işte egzoz dumanları, fabrikalardaki atıklar, bunlar mevsim değişikliklerini tetikliyor. Haliyle bu toprağımıza atılan kimyevi gübreler çok etkili kuraklığı tetikleme açısından, fotosentez olayını etkilediği için olumsuz manada, bunların da etkisi var. İnsanların yeme alışkanlıkları, insanların hayata bakışları, düzensizlikleri yani bilinçsizlikleri, işte plastik atıklar falan filan bir sürü sebebi var. Sıfır atık projesi var güzel, uygulanmaya çalışılıyor ama daha kat edecek çok yol var. Özellikle mesela şu şeylerin yasaklanması plastiklerin güzel oldu, naylon falan poşetler şey oldu da damacana su, sonra ıslak mendil. Islak mendil on yıl önce yoktu. Biliyorum ben yoktu. Ancak inanılmaz derece her yerde, her yere atıyorlar. Mesela ona da öyle bir kota falan getirseler. Onlar etkiliyor burada toprağı. İnsanımız temiz değil, bilinçsiz. Atıyor… Toprağa ulaşınca o yok olmuyor ki… doğayı da iklimi de etkiliyor yani." (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

"Ben sadece şunu diyorum, büyük devletler var ya. Fabrikalarını çalıştırıyorlar, atmosfer biraz daha ısınıyor. Biraz da atmosfere zararlı gazı salıyorlar. Atmosferin dengesini bozuyorlar. Ben bunu biliyorum. Mesela şimdi bizim burada diyorlar ki ben ona pek fazla katmıyorum. Bazı köylerde duymuşsundur

gittiğinde, işte bizim buralarda mantar tesisleri var ondan diyorlar. Şimdi abla şöyle düşün. Bizim Korkuteli'nde belki 10 tane güneş tarlası var. Peki sana soruyorum, her güneş tarlası bir yarım derece ısıtsa bizim Korkuteli'nin havasını; e 10 tane olsa bir beş derece ısıtır. Buna güneş çarptı mıydı? Orası hava ısıtılarak geri dönüyor mu? Peki çare hiçbir şey. Yani ben mesela mantar diyorlar. Mantardan çok gaz çıkar, amonyak gazı şunlar bunlar onlar diyor, ben pek fazla inanmıyorum. Peki Aralık'ın sonunda yağan yağmurlarda mantar gazı çıkarmıyor muydu yine? Fakat bir de aklıma şu geliyor, ya kavimler göçü olmuş, milattan önceki yıllarda. Peki o zaman kuraklık ne olmuş? O zaman da mı ozon gazı vardı? Yani dönem dönem olmuş ama bu sanki başka bir şey…" (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Kumluca'daki katılımcılar arasında ise iklim değişikliğinin nedenine ilişkin bir bilgisi olmayan ya da Tanrının takdirine bağlayan kişi sayısının oldukça az olduğu, algının büyük oranda antropojenik faaliyetler üzerinden şekillendiği görülmektedir.

"İklim değişikliğinin nedeni... Valla ne bileyim hiç anlamadığım işler." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

"İnternetten izlediğimize göre buzulların erimesinden, kutuplarda soğukların azalmasından tabi onların nedeni nedir biz bilmiyoruz." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

"Gözlemlediğimiz kadarıyla okyanuslarda kopan buz kütlelerini görüyoruz yani koskoca bilim adamlarının dediği şeye yalan diyemeyiz. Nedeni bilmem tabii bilgim yok." (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

"Neden olduğunu bilemem ben de. Neden olduğunu bilim adamları araştıracak." (K-23, Erkek 49, İlkokul, Çiftçi).

"Bilemiyorum, Allah'ın işi deyip geçiyoruz." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

İklim değişikliğinin meydana gelmesinde insan faktörünü vurgulayan anlatılar, katılımcıların doğal kaynakların kullanımı ve çevresel etkiler konusundaki kişisel sorumluluklarına dair derin bir özeleştiri sunmaktadır. Çoğu, ormanların azalması, bilinçsiz su kullanımı ve sera gazı emisyonlarının artışı gibi faktörleri iklim değişikliğine bağlamaktadır. Bu tür açıklamalar, çevresel değişikliklere yönelik genel bir bilinç düzeyini ve bu değişimlerin insan kaynaklı olduğu yönündeki algıyı yansıtmaktadır. Diğer yandan, çiftçilerin iklim değişikliğine yönelik algıları, yerel ve küresel çevre politikalarına ve sürdürülebilirlik pratiklerine dair sosyal politikaların önemini vurgulamaktadır. Özellikle fabrika atıkları, aşırı tüketim ve kirlilik gibi insan kaynaklı etmenlerin doğal dengeleri nasıl bozduğuna dair

yorumlar, mevcut çevre politikalarının yetersiz kaldığı eleştirilerinin de yerleşmiş olduğunu göstermektedir.

> "Bu değişimleri doğanın katledilişine bağlıyorum. Çöplerimizi her şeyi rastgele etrafa atıyoruz. Başta doğayı kirletiyoruz, ikincisi ormanlarımız yıldan yıla azalıyor. Ağaçlar azalıyor o bize zaten çok fazla zarar veriyor. Bunlara biraz duyarlı olsak, belki iklim yine aynı olacak. Bizim yaptığımız tahribat bize geri dönüyor ama tabi biz bunu anlayamıyoruz. Yani her sene ormanlarımız azalıyor. Bilinçsiz sigara yakılıyor, yok oluyor. Mesela buralarda sera çoğaldı, burada sera önemli oluyor. Mesela havayı yani sürekli ısıttığı için o da bir türlü yağmuru geri itiyor yani burada. Yani seracılık bölgesini konuşuyorum ama ülke genelinde doğayı bilinçsiz kullanmamız baş sebep bana göre." (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

> "Günümüzde oldukça yaygın olan bir soru var; Dünya kirliliği oluşuyor mu, diye. Tüketiyoruz, Dünyayı sürekli tüketiyoruz. Dünyanın bir kaldırma kapasitesi var. Bu miktar bazı kişiler için üç yüz milyon, bazı kişiler için üç yüz milyar. Her yıl milyonlarca insan doğuyor, hatta milyarlarca. Bunların barınma sorunu oluyor, beslenmeleri gerekiyor. Yer kürenin de belli bir kapasitesi var. Daha ne kadar kullanabiliriz, diye düşünüyorum, şahsen. Sürekli kömür fabrikaları, elektrik santralleri çalışıyor. Nükleer enerjiler… Bir şeylerle oynuyoruz ki dünyanın dönmesi yavaşlıyor ya da hızlanıyor. Şu anda bunları kimse hesaplamıyor. Tek hesapladıkları şey bugün nasıl geçer? Dünyanın %60'ından fazlası günübirlik yaşıyorlar. Geri kalan % 40'ı da, neyse onlardan sonra bahsedelim. Yani bu değişikliklerin insan kaynaklı olduğunu düşünüyorum." (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

> "Onu da bize bağlıyorum. Onu da sen, ben ve biz yapıyoruz. Mesela ben 30 yıldır parfüm kullanmam. Yani ozon tabakası deliniyor olayı çıktı bir 30 yıl önce. Buna doğadaki en fazla etken şeyden gördü bilim adamları parfümden gördü. Yani parfümün yaydığı koku şey neyse her neyse inan o zamandan beri kullanmıyorum. Mesela çocuklarım kullanır alır eve kullanılır. Ben vazgeçtim, o zaman arabamda olurdu. Benim parfüm evde değil gençtim de tabii o zaman tabii kullanıyordum. O sözü duyduğumdan beri kullanmam öyle bir şey. Buna herkesin riayet etmesi lazım. Yani kullandığımız mesela seranın içinde biriken sıcaklığın gazından ozon tabakasının etkilendiğini söylüyor adam. Sera da hızlı artıyor dünyada zaten misal. Parfümden etkileniyor. Her şeyden etkileniyor. Dolayısıyla da iklim bozuluyor. Bak buzlar eriyor kuzeyde. Buz tabakası. Dağ kırılıyor küt denizin içine buzlar düşüyordu. Eriyip eriyip düşüyor. Niye şimdiye kadar eriyip de düşmemiş? Demek ki dengeyi yaşayan insan bozuyor. Biz bozuyoruz. Yani atomlarla, bombalarla, savaşlarla, silahlarla, her neyse ille biz… dünyanın düzenini insanlar kendi bozuyor zaten abim. Bence öyle yani." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Yani dolusu, hortumu artık tarım git gide zorlaşıyor. Bunda kimseye suç bulamayız, suçlusu biziz. Bunda aklınıza gelebilecek fabrikalardan tutun insanoğlunun yaptığı, doğaya verdiği bütün çevre kirliliklerinin hepsi diyebiliriz yani." (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

Anlatılar, çiftçilerin iklim değişikliğiyle ilgili çeşitli düzeylerde bilgiye sahip olduğunu ve bu konuda çeşitli yaklaşımlar geliştirdiklerini ortaya koymaktadır. Örneğin, katılımcıların

yoğun yağışların ve selin artmasını, toprağın su tutma kapasitesinin azalmasına bağlamaları, yerel çevre değişikliklerine dair somut gözlemlerle birleştirilmiş bir çıkarımdır. Bu tür gözlemler, çiftçilerin doğrudan tecrübelerinden kaynaklanmakta ve iklim değişikliğinin yerel etkilerine dair önemli veriler sunmaktadır. Diğer yandan, çiftçiler iklim değişikliğinin nedenlerini geniş bir yelpazede değerlendirmektedir. Kimyasallar, fabrika atıkları, ağaçların kesilmesi ve seralar gibi çeşitli insan kaynaklı etkenler bu değişikliklerde rol oynamaktadır. Bu, çiftçilerin çevresel değişikliklerin kapsamlı nedenlerini anlama çabasının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Ayrıca, bu çeşitlilik, çevresel sorunların karmaşık doğasını ve birden fazla faktörün bu sorunlara katkıda bulunabileceği fikrini destekler niteliktedir. Çiftçilerin iklim değişikliği konusundaki düşünceleri, aynı zamanda küresel medya ve bilgi akışının kırsal bölgelerdeki insanlar üzerindeki etkisini de yansıtmaktadır. Küresel ısınma, sera gazı emisyonları ve buzulların erimesi gibi konular, çiftçiler arasında yaygın bir şekilde bilinmektedir ve bu durum, küresel çevre sorunlarının yerel düzeyde nasıl algılandığını göstermektedir.

> “Sel niye oluyor, yağan yağmur toprağın altına gitmiyor. Üstündeki kuru toprağı alıyor kaydırıp getiriyor ondan sonra çamur sel yapıyorlar. Elmalı köylerini geçen sefer öyle yaptı. Mesela geçen yıl şeylerde Karadeniz bölgesinde çok şey işte sel olayları geçti, o taraflarda bazı illerde neden kışın yağmıyor muymuş o yağış? Ama toprak kuru işte, zamansız fazla yağışından dolayı oluyor. İklimler değişti hepsi buna bağlı afetler çoğaldı. İklimler değişti ondan kaynaklanıyor çoğu şeyler. Bu sera, bahçecilik yani çiftçilik de bu şekilde iklime bağlı olarak zincirleme gidiyor.” (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

> “Ya her şeye bağlanacak artık onu ya, yeni şeylerden bütün evlerin kimyasalları olabilir, fabrikalar olabilir. Bu naylonların şeyi olabilir. Ağaç az olması olabilir. Her şey etken ya.” (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

> “Ama tamam hadi onu da geçtim ama bu bir tek bizim Antalya bölgesinde değil yani tüm dünyada o şekilde. Eşim var çok belgesel izler. Bende onla beraber izlerim, buzullar erimeye başladı. Yani hani buzulların eriyeceği 2040’lı yıllarda falan hani siz araştırmacı olduğunuz için daha iyi biliyorsunuz. Öyle olunca iklimler değişiyor. Bu da üretimi de etkiliyor. Ya sera gazı deniliyor mesela hani veya çok fazla araçların hani egzoz, karbondioksiti ya da çok fazla çöp atıyor. Geri dönüşüm yapılmaması. Bunlar hep bir etkendir diye düşünüyorum ama o konuda bir bilgim yok yani.” (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

> “Bundan sonra da yoğunlaşacak zaten. Ben haberlere bakıyorum da yani bir Türkiye değil ki her yerde yoğunlaşacak, küresel ısınma tabii siz de biliyorsunuz, ne mezunusun bilmiyorum da. Küresel ısınmadan dolayı dünyada bir afet olacak. Siz de daha iyi bilirsiniz. Karbon salınımı. Ben şimdi 2 tane araba var bende, 4-5 tane var ama mazot, ondan sonra tüp yakıyorsun. Onlar hep karbon.” (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

Kumluca'da çiftçiler, kendi uygulamalarının doğrudan ve dolaylı yollarla iklim değişikliğine katkıda bulunduğunu kabul etmekte ve bu durumu, çevresel sorunların hem nedeni hem de sonucu olarak görmektedir. Çiftçilerin seracılık faaliyetlerini iklim değişikliğiyle bağdaştırmaları, modern tarım tekniklerinin çevresel etkilerine dair farkındalığa işaret etmektedir. Seracılık, kırsal bölgelerde gıda üretimi için elzem bir yöntem olmasına rağmen, çiftçiler bu yöntemin atmosfere bıraktığı gazlar nedeniyle iklim üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğini dile getirmektedir. Bu anlatılar, sera gazı emisyonlarının yanı sıra, seraların ısı yalıtımı ve buharlaşmayı engelleyerek yerel mikro iklimler üzerindeki etkilerini de vurgulamaktadır. Bununla birlikte sera gazları olarak bahsedilen durumu kendi seralarının saldığı bir gaz olarak algılayan ve yanlış bilgilere sahip olan çiftçiler de bulunmaktadır.

> "Yani bunların yine seraya bağlı bazı gazlardan oluşabileceği şeyler var mesela. Ama yani yaşamak için bu seracılık da şart. Yani mecbur yiyeceksin, ama seranın atıklarının gazlı oluşmasından yani iklimin kuraklığına, yani aşırı kurak gitmesene yol açabileceği tahmindeyim." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

> "Biz insanoğlu dünya malına çok taktığımız için bu iklim şartlarını bozan biz kendimiziz. Bunu da ister istemez yapmak zorundayız. Niye yapmak zorunda kalıyoruz? Aç kalmamak için. Mesela seralara metan gazı sıkıyoruz nereye gidiyor? Bu örtüyü kaldırdığın zaman havaya uçup duruyor. Bu da neye mal oluyor? Artık gökyüzünde nereye çıkıyorsa. Örneğin üstündeki naylonu kaldırdığımızda o naylonu ateşle yakıyor. Bunun dumanı çok zararlı geriye dönüşüme vereceği yere çöpleri yakıyor. Mesela adam odun alamıyor bu yukarıda suyu az olan bölgelerde adam sobanın içine katıyor Seranın içini ısıtmak için veriyor ateşe. Duman nereye gidiyor? Gökyüzüne. Hani vatandaş olarak, çiftçi olarak zararı kendimiz yapıyoruz başkası değil. Biz de çaresiz olduğumuzdan mecbur kalıyoruz. Bugün bir ster odun 1.000 TL. 4 tane serası olan bir kişi yıllık hiç yakmasa 20-30 ster odun yakar sadece ısınmak amacıyla. 30 ster odun 30 milyon. Sen burada ormanın içindesin orman köylüsünün. Kendi köyünde yetişen bir şeyi bu paraya aldığın zaman bazı pratik yöntemleri araştırmaya başlıyorsun. İmkânı olan gidiyor çalıyor veya başka alternatifleri yapıyor. Biz insanız her şeyi yaparız yapmasak olmaz." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

> "Bana göre birinci sebep; seraların çoğalması. Sera kapalı ortam olduğu için dışarıya buhar vermez. İkincisi; yangınlar doğayı tamamen felç etti, dikkat ederseniz, yağmur yağdığında sanki toz, is yağıyor. Parfümünden ilaçlamasına kadar bütün bunlar iklimi olumsuz etkiler. Önceden bahçeye senede iki sefer sulu ilaç yapardım. Şimdi ise traktörün içine koyuyorum, savura savura ilaçlama yapıyorum, Nereye gidiyor bu ilaç? Belediye sivrisineklere karşı devamlı ilaçlama yapıyor, doğa nasıl dengeyi sağlayacak? Av yasak deniliyor, gidip kurbağayı ya da başka bir şeyi öldürüyor, bunların hepsi doğayı dengede tutan şeyler. İnsan ömrünü sineklerin uzattığını biliyor muydunuz? Sinekler olmasa insan ömrü on sekiz yılmış. Doğayı dengede tutan bütün canlılardır, bunun için de insanların özverili olması lazım." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Tabii sera oldu ondan sonra bina oldu her yer belki de bundan oldu belki iklimler ondan değişti sıcak belki ondan arttı. Seranın 3-4-5 m ilerisinden o alev vurur yüzüne geçemezsin. Nereye gidecek bu sıcak? Gidecek bir şekilde bu yüzden bozuldu iklim işte." (K-21, Kadın, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Antalya merkezindeki yerel aktörlerin anlatıları, kurum temsilcilerinin iklim değişikliğinin nedenlerini ve sonuçlarını farklı açılardan ele aldıklarını ve bu yaklaşımların, kurumsal rollerinin ve sorumluluklarının bir yansıması olduğunu göstermektedir. Orman Bölge Müdürlüğü'nün anlatısı, iklim değişikliğini daha çok doğal bir döngü olarak kabul etmekte ve insan kaynaklı etkiler konusunda kesin bir yargıya varmadan önce daha fazla bilimsel kanıt beklediklerini ifade etmektedir. Her ne kadar iklimdeki değişimi net bir biçime gözlemlediğini ifade etse de küresel iklim değişikliği olgusunun "Batılı bir propaganda" olduğuna ilişkin şüpheli yaklaşımı dikkat çekmektedir.

> "Karbon salımının vesairenin ürettiği bir felaketin sonucu mu yoksa dünyanın normal o milyarlarca yıl içerisindeki dalgalanması mı yani hep şu derecede olacak diye bir şey yok klimatik bir doğal süreç mi bu bilemiyoruz yani somut olarak. Ama söylenen şu işte karbon salınımı ve buna bağlı olarak küresel ısınma olduğu, bunun kıtlık felaket getireceği yönünde batılı kaynaklar bu yönde ya bir gerçeği ifade ediyorlar ya da propaganda yapıyorlar. Bunu bir ekonomik kalkınma aracına çevirecekler bilemiyorum yani, bu konu biraz da şey tabii… Ama bunun yansımaları var mı insanlara var, bu net yani görüyoruz. Bizim ormancılığımıza da etkileri var. Dilerim bu doğal bir salınımdır yani. Hatta ben şey diyorum hani hep kuraklık olduğu hep kitaplarda bize okutuldu. "Orta Asya'da kıtlık oldu, Türkler göçtü." E tamam yani küresel ısınmadan mı o kıtlık oldu yoksa hayatın olağan akışıyla mı oldu…" (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

> "Tabi özellikle batılı kaynaklar, bilim adamlarının dünyadaki karbon salınımına bağlı olmak üzere sera etkisi ve bunun sonuçlarına bağlı olarak bir küresel iklim değişikliği olduğu. İşte Akdeniz ikliminin gittikçe çölleştiği bir kayma olduğu iklimlerde bunun sebebinin de karbon salınımı olduğuna dair öner önermeleri var. Tabii ki bizim bunun bilimsel bir gerçek midir yoksa bu bir teori midir işte bununla ilgili kati bir şey söylememiz çok doğru olmaz. Bu bilim adamlarının karar vereceği bir şey ama tabii ki şu an için söylenen buysa biz bunun üzerinden bir değerlendirmede bulunmalıyız diye düşünüyorum". (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

> "Ama tabii bunun temel kaynağı işte milyarlarca yaştaki dünyanın acaba doğal seyri içerisindeki hava hallerindeki bir salınım mıdır, bir seyir midir? Yoksa gerçekten karbon salınımının dünya üzerinde üretmiş olduğu işte sera etkisine bağlı olarak değişen bir süreç mi, bu biraz elde ifade ettiğim gibi sanıyorum bilim adamlarının karar vermesi gereken bir şey ama biz güncel hayatımızda pratik hayatımızda bir değişim olduğunu net bir şekilde gözlemleyebiliyoruz." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

İklim değişikliğini sosyoekonomik bir perspektiften ele alan ve iklim değişikliğinin daha ziyade sosyal yönlerine odaklanan ABB Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı temsilcisi yerel topluluklar arasındaki bilgi alışverişinin önemini vurgulayarak, iklim değişikliği konusunda daha fazla farkındalık ve eğitim ihtiyacına dikkat çekmektedir. İklim değişikliği ve etkileri konusunda daha bilimsel bir perspektife sahip olan İklim Değişikliği ve Sıfır Atık Daire Başkanlığı temsilcisi iklim değişikliğinin nedenlerini ve insan kaynaklı etkilerini kabul ederek, sürdürülebilir çevre yönetimi ve atık yönetimi konularına vurgu yapmaktadır. İklim değişikliğini kendi çalışma alanı olan kırsal kalkınma ve tarım ile ilişkilendiren Kırsal Hizmetler Daire Başkanlığı temsilcisi ise kuraklık, erozyon gibi iklim değişikliğinin doğrudan etkilerine odaklanarak, tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilir yöntemlerle yürütülmesinin önemini vurgulamaktadır. Katılımcının iklim değişikliğinin meydana gelme sürecine ilişkin kullandığı "Tanrıyı kıyamete zorlamak" ifadesi yerel halkın anlatılarında da rastlanan, geleneksel dini inançlar ile modern çevresel anlatıların iç içe geçme biçiminin oldukça yerinde bir betimlemesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

> "İklim değişikliğinin en büyük nedenlerinin insan kaynaklı olduğunu düşünüyorum. Tabii bu kişisel kanaatim. Burada İklim Değişikliği ve Sıfır Atık dairemizle de bu konu üzerinden sık sık bilgi alışverişi ve paslaşmalar yaptığımız için, biraz daha kulak kabartıyoruz aslında. Kendi aramızda yaptığımız yakın zamanlı bir kişisel sohbet içerisinde Antalya geneli için depremzedeler, savaş mağdurları, yabancı uyruklu artışı nedeni ile artan nüfus dolayısı ile trafik yoğunluğunun artması bu durumda haliyle zararlı gazlar üretimini doğrudan etkileyen bir noktada olduğunu konuşmuştuk. Tarımda da aynı şekilde, kırsala gittiğinizde de zirai ilaçlar, bunların kullanımı dolayısı ile kirlenme, suyun verimsiz kullanımı ya da tarımın bilimsel yöntemlerden uzak geleneksel yöntemler ile yapılması ile toprağın ve suyun israf edilmesi gibi yöntemlerin iklim değişikliğini etkilediğini düşünüyoruz aslında." (ABB Sosyal Hizmetler DB)

> "İklim değişikliği hakkında, nedenleri ne diyebiliriz? Tabii doğanın da etkisi var, insan kaynaklı aynı zamanda. İşte nüfus artışıyla ya da işte yanlış yapılaşma oluyor hani çok genel bilgiler belki ama genel olarak sonuçta etkileri de sağlığımızı etkiliyor. Korona'ya kadar küresel ısınma iklim değişikliği sadece bir kelime olarak geçiyordu hayatımız da ama orada yansımaları da gözüktü. Biz bazen Hocaların sunumlarına gidiyoruz, orada da söylüyorlar aslında yağış miktarı aslından yılda düşen yağış düşüyor aynı miktarda ama düzensiz yani bir anda çok yağmurlar seller oluyor bunların hepsi iklim değişikliğinin yansımaları. Sera gazı emisyonun fazla olması da iklim değişikliğinin sebeplerinden birisi. Hava muhalefetleri hortumlar oluşuyor akabinde insan sağlığı halk sağlığı aksiyonu oluyor. Orman yangınlarıydı, seldi suydu. Mesela seranızı yaparken aslında biliniyor orada bir sıkıntı olabileceği ama ısrarla aynı yere konumlandırdığınız zaman etkileri artıyor. Bunun gibi daha dikkatli ve bilinçli şeylerle etkileri azaltılabilir belki." (ABB İk. Değ. ve Sıfır Atık DB)

"Bence değişiyor, bence değişiyor. Bir kere küresel ısınma var. Kyoto Protokolü diye bir şey var, biliyorsunuz. Sera gazlarının azaltımı ile ilgili biz buna üyeyiz ama becerebildiğimiz yok. Yeşil alan kaybımız çok, doğanın tahribatı çok. Dolayısıyla arazi sınıflaması yok, nerenin tarla nerenin orman, nerede ne yapılacağı belli değil. Bu Antalya'nın 40 gün yağmurları vardı, 40 günde yağardı. Şimdi 40 dakikada yağıyor. Dolayısıyla ne alt yapısı ne üst yapısı hiçbir şey yeterli değil. Bu şartlarda yetmesinin imkânı da yok zaten. Dolayısıyla bir küresel iklim değişikliği var. Yeşil alanın azalmasıyla bilinçsiz tüketim var. Tarım arazileri küçülüyor. Orman arazilerini küçültüyorlar, tabi yağmurun şey yağma şekli değişti. Isı çok fazlalaştı, beton ısıyı çok fazla tutuyor." (ABB Kırsal Hizmetler DB)

"Yani Tanrıyı kıyamete zorlamak diye bir şey var ya, biz de tabiatı felakete kendimiz zorluyormuşuz gibi bir şey, şartlarda bir değişiklik var. Biz tabiata müdahale ediyoruz, biz tabiattan bir şey alıyoruz, o eline geçince bizden alıyor onu acı bir şekilde. Şimdi dere yataklarını daraltıyoruz, etrafına duvar, çit çekiyoruz, ne bileyim dere yataklarını kırsalda sera atıklarıyla veya farklı şeylerle dolduruyoruz bunlar da afetlere neden oluyor." (ABB Kırsal Hizmetler DB)

Tarım ve Orman Müdürlüğü temsilcisi iklim değişikliğinin küresel bir sorun olduğunu ve bu sorunun doğrudan tarım sektörünü etkilediğini kabul etmekte, iklim değişikliğinin nedenleri ve sonuçları konusunda bilimsel verilere dayanarak, tarımsal üretimin iklim değişikliğiyle uyumlu hâle getirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Katılımcının iklim bilincinin oluşumunda verilen kurumsal eğitimlerin önemli derecede etkili olduğu anlaşılmaktadır.

"Ya, şimdi bu konuyla ilgili birkaç çalıştaya da katıldık çalıştığımız arkadaşımızla beraber. Şöyle, burada bilim insanlarının anlatımı şu şekilde; 1860'lı yıllardan bu yana dünyanın bu sera gazlarının atmosferde aşırı birikmesi nedeniyle, bunun da insan eliyle olduğunu belirtiyorlar. Yerkürenin 1,2 idi yanılmıyorsam, derece artması. Bunun aslında çok daha uzun yıllarda gerçekleşmesi gereken bir sıcaklık artışı olması gerekirken, çok kısa bir sürede bu ısınmanın gerçekleştiği ve gerekli birtakım önlemler alınmazsa, bu yer kürenin ısısının gitgide sıcaklığının gitgide artması; kurak yerlerde daha şiddetli kuraklıklara, kıyı şeritlerinde daha şiddetli sel, su baskınlarına sebebiyet vereceği yönünde. Dolayısıyla, küresel ısınma dediğimiz mevzu, kuraklık, sel su baskını işte denizlerin seviyesinin yükselmesi gibi birtakım belirtileri olduğunu bilim insanları belirtti. Bu anlamda tabi doğal afet deyince bunlar da bu işin içinde, kuraklık da işin içinde, sel su baskını da işin içinde, yangınlar da işin içinde, doğal yangınlar, dolayısı ile evet küresel ısınma şu an insanlık için bir tehdit oluşturuyor gibi görünüyor." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

"Mesela şunu duymuştum ben katıldığım bir çalıştayda, karbon ayak izi… yani her şeyin bir karbon ayak izi olduğu, bizlerin de efendim işte bir fabrikada bir ürünün üretilirken ortaya çıkışından tutun, üretildikten sonra kullanım noktasında da vesaire, vesaire…Yani karbon ayak izi dediğimiz şey o maddenin ve yahut da o canlının hayatı boyunca veyahut da varlığını sürdürdüğü zaman boyunca atmosfere saldığı karbon. Yani burada insanoğlunun olması gerekenden fazla karbon salması nedeniyle, atmosferde bir birikim söz konusu olduğunu bilim adamları belirtiyor ve bu birikimin bu hızla devam

> etmesi durumunda; karaların çok daha fazla ısınacağı ve denizlerin karalara doğru gelme ihtimalinden bahsediyorlar ki böyle yani 1 metre, 2 metre gibi denizin yükselmesi. Öyle hani kıyı şeridinde kalması anlamına gelmiyor sanırım. Bir örnek vermişti orada anlatan profesör ama şu an tam yerini hatırlayamayacağım ama denizlerin karaları böyle 20-30 km içeriye girmesinden bahsetti. Bizim bölge değildi ama sonuçta önemli bir örnek." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

İklim değişikliğine karşı proaktif önlemler almanın önemini vurgulayan AFAD temsilcisi iklim değişikliğine özgü afetlere karşı pilot bir il olarak belirlenen Antalya'da yerel yönetimlerin ve kamu kuruluşlarının iklim değişikliğiyle mücadelede üstlenmeleri gereken rolleri öne çıkarmaktadır. Bu yaklaşım, AFAD'ın afetlere karşı hazırlıklı olma ve risk yönetimi görevi bağlamında önemli bir unsurdur. İklim değişikliğinin Türkiye'deki su yönetimi üzerindeki etkilerini ele alan ASAT temsilcisi özellikle Batı Akdeniz Havzası'nın kuraklıktan etkilenecek önemli odak noktalarından biri olduğunu belirtmekte ve iklim değişikliğinin neden olduğu su yönetimi sorunlarına dikkat çekerek, su kaynaklarının sürdürülebilir yönetiminin önemini vurgulamaktadır.

> "Bir insanlar olarak dünyayı çok hor kullandık. Ya bence birinci temel nedeni o, yani kaynaklarımız hiç bitmez sandık, bu dünya bize sonsuza kadar yeter sandık ama işte işin gerçeği o şekilde değil. Yapmış olduğumuz yanlış işlemler yapmış olduğumuz yanlış müdahaleler. Hem doğal kaynaklara yapmış olduğumuz yanlış müdahaleler hem planlama aşamasında yaptığımız yanlışlıklar, ülke olarak yaptığımız yanlışlıklar şimdi dünya zaten genel olarak bir ısınıyor. Bu sadece Türkiye ile alakalı veya işte Anadolu kıtasıyla alakalı bir şey değil. Dünya genel olarak ısınıyor. Bu dünyanın genel olarak ısınmasının altında biz ülke olarak da üzerimize düşeni yapmakta birazcık bir tık geç kaldık gibiyiz yani. Çünkü baktığınız zaman gelişmiş ülkelere, iklim değişikliğiyle ilgili yaptığı çalışmalar bundan 40 sene öncesine, 50 sene öncesine dayanıyor. Çünkü adamlar görmüşler, o zamandan görmüşler. O zamandan gördükleri için ona göre işte 50 sene öncesinden, 60 sene öncesinden bu işle gibi çalışmaya, neyi düzeltebiliriz acaba noktasında çalışmalara başlamışlar. Biz bu işte birazcık geç kaldık. Ancak şu sevindirici, son 5 senedir artık biz de ülke olarak bu işi çok sık konuşmaya başladık. Çok sık konuşmaya başladığımız için zararın neresinden dönülürse kardır noktasındayız. Şu anda yerel yönetimler artık bu işin bir tık daha fazla farkında. Hatta Antalya'nın şu özelliği var. Antalya'nın bizim başkanlık tarafından Avrupa Birliği projesi kapsamında bir pilot il durumu var iklim değişikliğiyle ilgili. Çünkü iklim değişikliğinden kaynaklı afetler bizim karşımıza genelde Meteoroloji kaynaklı geldiği için meteorolojik afetlerde özellikle sel, su baskını ve orman yangınları noktasında Antalya pilot il olarak çalışılıyor şu anda. Çünkü en yoğun olarak görüldüğü şehir burası bu işi ve bunun için de işte yerel yönetimlerin üzerini düşen görev nedir? Diğer kamu kuruluşların üzerine düşen görev nedir? Tamamen iklim değişikliği kaynaklı bir eylemler açıklaması süreci içerisindeyiz Antalya için. Ve şey sevindirici. Hani belediyelerin hem Büyükşehir Belediyesinin hem İlçe Belediyelerin bu işi artık çok daha böyle evet ya bir yerden başlamalıyız artık demesi noktasında mutluyuz işin aslını söylemek gerekirse çünkü yoksa gidiyoruz…" (AFAD)

> “İklim değişikliğinin yani dünya çapında bilim adamlarının yaptığı çalışmalarla bizim önce zihnimizde oluşmaya başladı. Bununla ilgili de ilk defa bunu bu coğrafyada hissediyoruz. Çünkü Türkiye’de maalesef şanssız bir bölgedeyiz. Su Yönetimi Genel Müdürlüğü’nün yapmış olduğu üniversiteler ile çalışmalarda, Türkiye'deki kuraklıktan yani iklim değişikliğine bağlı kuraklıktan etkilenecek en önemli odak noktalarının Batı Akdeniz Havzasının olduğunu bilimsel olarak tespit ettiler. Bu konuda hep çalıştaylar yapıldı. Çalıştay katılımcılarından bir tanesinin katıldığı ASAT Genel Müdürlüğü toplantılarında biz de bulunduk. Genellikle işte Antalya'da ve Muğla'da gerçekleşti bu. Bu bilimsel olarak maalesef tespit edilmiş bir konu.” (ASAT)

> “Doğa her halükârda tepki veriyor, ya insanlara diyor ki "beni çok zorluyorsun, iklim değişikliğiyle ben zaten sıkıntı ve stres altındayım ama sen de beni usulsüz ve çok hor kullanıyorsun" diye tepki veriyor aslında, bunu demek istiyor doğa. Ama insanlar buna dikkat ediyor mu, maalesef dikkat etmiyor. İnsanlar sonuna kadar bu kaynakları kullanmak için çaba gösteriyor.” (ASAT)

Uzmanlık alanı gereği iklim değişikliğinin nedenlerini bilimsel olarak değerlendiren ve fosil yakıt kullanımı ile ormanların yok edilmesi gibi başlıca nedenleri sıralayan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü temsilcisinin ifadelerinde ise çevresel, sosyal ve ekonomik etkileri kapsayan sürdürülebilirlik kavramını benimsemesi ve bu konulara geniş bir perspektiften yaklaşması önemli bir nokta olarak öne çıkmaktadır. İklim değişikliğinin insan kaynaklı olduğunu kabul eden bir perspektife sahip olan DSİ temsilcisi sera gazı emisyonlarının azaltılmasını ve su kaynaklarının bilinçli kullanımını teşvik ederek, iklim değişikliğinin etkilerini azaltma üzerine odaklanmaktadır. Bu katılımcının da yaklaşımı uzmanlık alanı gereği, su kaynaklarının yönetimine ve korunmasına yönelik politikaları içermektedir.

> “Aslında şöyle diyebiliriz, referans vererek de konuşabiliriz çünkü; Birleşmiş Milletlerin IPCC raporları var şu an ve en son yayınlanan raporda da çok net bir şekilde, aslında insanlardan kaynaklı iklim değişikliğine doğrudan vurgu yapılıyor. İnsanlardan kaynaklı iklim değişikliği dediğimizde de tabii ki öncelikli olan endüstrileşme ile birlikte fosil yakıt kullanımı. Yine tabii biz insanların kentlerde yoğunlaşmasından dolayı kentsel planlamada, yani arazi kullanımındaki değişiklikler olarak ön plana çıkıyor. Dolayısıyla temel şey aslında fosil yakıt kullanımı diyebiliriz ve karbonu tutabilecek olan araziyi, yani ormanların yok edilmesi başta geliyor, tabii ki bu şekilde diyebiliriz. Etkisini sadece çevresel bağlamda değerlendirmemek gerekiyor, şu an sizin alanınızda da olduğu gibi yani sürdürülebilirlik, o kümelerinde hem çevresel hem sosyal hem ekonomik olarak etkilerini çok uzun bir şekilde tartışabiliriz.” (Antalya Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü)

> “Toplumda da bilindiği üzere, en büyük etken insan kaynaklı faktörler ve biz de o düşüncedeyiz. Doğanın da kendi içinde elbette ki iklim değişikliğine yönelik bir süreci var ama insan faktörünün burada etkili olduğunu düşünüyoruz. Zaten kurumun da genelde ya da ülkemizin de politikaları bu yönde. Sera gazı, insan kullanımlarının, onların çıkardıkları etkilerini minimum düzeye indirerek bu süreci biraz daha

> ötelemek. Yani iklim değişikliğinin ülkeye etkilerini minimuma indirecek şekilde planlar yapılıyor. İklim değişikliğinin en önemli sebeplerinden birisi insan etkileri diye düşünüyorum. Belki nüfusun orantısız bir şekilde artması olabilir tabi insanların davranışları, bilinçsiz kullanım. Araçlar, kullandığımız kaynaklar, açtığın suyu bile bilinçsiz kullanmak. O da iklim değişikliğine insanın verdiği zarar çünkü potansiyeli tüketiyoruz sonuçta. Ondan dolayı da yine sonuçta en büyük etkiyi veren insan." (DSİ 13. Bölge Müd.)

Yüz yüze mülakatı kabul etmek yerine yazılı olarak soruları cevaplamak isteyen tek kurum temsilcisi olan Antalya Büyükşehir Belediyesi Afet İşleri Daire Başkanlığı temsilcisi, kendi nezdinde ya da kurumun nezdinde iklim değişikliği algısından ziyade iklim değişikliğinin tanımını yaptığı için bağlamsal algıya ilişkin sağlıklı bir analiz ortaya koymak mümkün değildir.

> "Küresel ısınma ve iklim değişikliğine yol açan en önemli etki insan faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. İnsan faaliyetlerinin en önemlisi ise sera gazlarıdır. Dünya yüzeyine ulaşabilen güneş ışınları yeryüzü tarafından soğurularak ısıya dönüştürülür. Atmosfere gelen ışınlar normalde atmosferde bulunan oksijen ve azot tarafından soğurulamaz. Ancak havada sera gazı olarak adlandırılan gazlar, bu ışınların bir kısmını soğurarak atmosferden çıkmasını engeller. Bu soğurma olayı, atmosferin ısınmasına yol açar. Bu ısınmaya bağlı olarak da küresel ısınma ve iklim değişikliği meydana gelir." (ABB Afet İşleri DB)

Antalya'nın merkezinde yer alan ancak sorumluluk alanları araştırma sahasını kapsayan yerel aktörlerin iklim değişikliği bilincinin oldukça yüksek olduğu, hemen hemen tamamının antropojenik faktörlerin altını çizdiği ve bilincin oluşmasında kurum içi eğitimlerin büyük rol oynadığı görülmekle birlikte kurumsal çalışmalardaki yaklaşımın büyük oran afet sonrası süreçlere ilişkin olduğu, bu anlamda afet risk azaltımı bağlamında meseleye yalnızca AFAD'ın yaklaştığı tespit edilmiştir. Her biri, kendi uzmanlık alanlarına göre özel politikalar ve çözümler üreterek iklim değişikliğiyle mücadele etmektedir, bu da kurumsal rollerinin ve sorumluluklarının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu kurumların ortak noktası, iklim değişikliğinin ciddi bir tehdit olduğu ve insan faaliyetlerinin bu süreçte önemli bir rol oynadığı konusunda hemfikir olmalarıdır.

Sonuç olarak iklim değişikliğine ilişkin bağlamsal algının oldukça farklılık gösterdiği, bazı çiftçilerin konuya ilişkin hiçbir bilgileri yokken, bazılarının takdiriilahi olarak değerlendirdiği ancak büyük bir bölümünün antropojenik faaliyetlere işaret ettiği görülmüştür. Ne var ki, bu iklim değişikliğinin müsebbibi olarak insan faaliyetlerine ilişkin mevcut algının büyük oranda kulaktan dolma bilgiler üzerinden şekillendiği anlaşılmaktadır. Analizler kırsal kesimdeki bireylerin iklim değişikliği hakkında daha fazla bilgilendirilmesi ve bu konuda somut adımlar atılması gerektiğini göstermektedir. Çiftçilerin iklim değişikliğine adaptasyonu

ve bu değişikliklerle başa çıkabilmesi için bilimsel bilgi ve destek mekanizmalarının güçlendirilmesi büyük önem taşır. Kırsal kesimdeki çiftçilerin iklim değişikliği hakkında daha bilinçli ve bilgi sahibi olmalarını sağlamak için, yerel dil ve kültüre uygun eğitim materyallerinin geliştirilmesi, yerel liderler ve eğitimciler aracılığıyla bilginin aktarılması ve çevresel değişikliklerle başa çıkma konusunda pratik becerilerin öğretilmesine ilişkin gereklilik temel bulgulardandır. Bu tür bir yaklaşım hem bireysel hem de toplumsal düzeyde daha sürdürülebilir ve dirençli bir sosyoekolojik yönetim stratejisi oluşturulmasına katkıda bulunabilir. Bireylerin iklim değişikliğine dair algıları ve tepkileri, kırsal kesimde yaşayan insanların geleneksel yaşam tarzları ve doğa ile olan ilişkilerini anlamada büyük öneme sahiptir. Bu, çevresel politikaların ve stratejilerin yerel düzeyde nasıl daha etkili hâle getirilebileceğine dair stratejiler geliştirilirken dikkate alınması gereken bir faktördür. İklim değişikliğiyle mücadelede, yerel inanç ve değer sistemlerini içerecek şekilde kapsayıcı ve entegre edici yaklaşımlar benimsemek, bu toplulukların da çevresel sorunların üstesinden gelinmesine aktif olarak katılımını sağlayabilir.

3.5.4.3. Gözlem, Deneyim ve Kıyaslama

Yerel toplulukların deneyim ve gözlemleri ve bunlara ilişkin kıyaslamaları, kırsalda iklim değişikliği farkındalığının oluşumunda başlıca etkendir. Bu bağlamda, yerel halkın doğrudan gözlemleri ve yaşadıkları, iklim değişikliği araştırmalarına değerli bilgiler sunarak bilim insanları ve politika yapıcılar için de önemli bir kaynak teşkil eder. Yerel toplulukların iklim değişikliği konusundaki farkındalıkları genellikle doğrudan çevresel değişikliklerle tetiklenir. Örneğin, tarımsal topluluklar, mevsim normallerindeki değişiklikleri, yağış rejimlerindeki oynaklıkları ve ekili alanlardaki verim değişimlerini ilk elden tecrübe ederler. Bu tür gözlemler, bireylerin iklim değişikliğini somut bir gerçeklik olarak algılamalarını sağlar ve çoğu zaman yerel düzeyde adaptasyon stratejilerinin geliştirilmesine yol açar. Yerel halkın deneyimleri, aynı zamanda kültürel hafızanın bir parçası olarak iklim değişikliği algısını şekillendirir. Eski nesillerin iklim ve çevre üzerine anlattığı hikayeler ve geçmişte yaşanan doğal olaylar, genç nesillere aktarılarak bu konudaki bilinç ve duyarlılık artırılır. Bu aktarım, toplulukların geçmiş ile şimdiki zaman arasında kıyaslamalar yapmasına ve değişiklikleri daha net bir şekilde gözlemlemesine olanak tanır. Kırsal tarımsal toplulukların ve yerel aktörlerin kendi deneyim ve gözlemlerinden hareketle sahip oldukları iklim değişikliği farkındalığının inceleneceği bu bölümde de Manavgat Korkuteli, Kumluca ve yerel aktörlerin farkındalığı ayrı ayrı ele alınacaktır.

İklim değişikliğinin yol açtığı sıcak ve kurak gün sayısında artış ve yağmurlu gün sayısında azalmanın etkisiyle bir Mega Yangına dönüşen *Manavgat* Orman Yangınından etkilenen katılımcıların iklim değişikliğine ilişkin farkındalıklarının da bu etkiler üzerinden şekillendiği görülmektedir. İklim değişikliği farkındalığına ilişkin anlatılarda öne çıkan temel noktalar, "kayan mevsimler", "yok olan baharlar", "yok olan buz ve karlar, "kış gibi olmayan kışlar", "zamansız ve şiddetli yağışlar" ve "yeraltı sularının çekilmesi" olarak öne çıkarken, en çok vurgulanan değişim ise "artan sıcaklık ve rüzgâr ile azalan yağışın getirdiği kuraklık" olgusudur. Anlatılarda vurgulanan tüm dönüşümlerin ortak noktası, katılımcıların kendi hayatlarında yaşadıkları farklılıkları, geçmişleri ve çocukluklarıyla kıyaslayarak somut örneklerle ifade etmeleridir. Kuşkusuz yaşanan değişimin doğrudan geçim kaynaklarını etkiliyor olması da onları bu konuda gözlem yapan özneler hâline getirmektedir.

İklim değişikliği farkındalıklarını mevsimlerin kayması ve baharların yok oluşu üzerinden ifade eden katılımcıların anlatıları, bireysel deneyimlerin kolektif hafızaya nasıl işlendiğini ve sosyoekonomik yapılar üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. İklim değişikliğinin tarımsal faaliyetler üzerindeki doğrudan etkileri, yerel toplulukların günlük yaşam pratiklerinde ve uzun vadeli planlamalarında önemli değişikliklere yol açmaktadır. Yerel halkın gözlemleri, özellikle tarım sektöründe yaşanan mevsimsel kaymalar ve sıcaklık dalgalanmalarıyla ilişkilendirilmektedir. Bir çiftçinin ifadesinde (M-7), buğdayın sulanma gerekliliğinin mevsim normallerinin dışına çıkması, bu değişimin somut bir örneğini sunmaktadır. Olağan dışı hava koşulları, geleneksel tarım yöntemlerini ve topluluk içi bilgi aktarımını bozarak yerel ekonomik yapıları zorlamaktadır. Diğer yandan, eski nesillerin tecrübeleri ve anıları, genç nesillere aktarılarak iklim değişikliği algısının kültürel bir boyut kazanmasına olanak tanımaktadır. Bu süreç, topluluk üyelerinin geçmişle kıyas yaparak değişimleri daha net görmelerine ve bu değişikliklere karşı daha bilinçli tepkiler geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Örneğin, Oymapınar'daki bir emekli çiftçinin (M-29) anıları, bölgenin ekolojik yapısındaki değişikliklerin toplumsal bellek üzerinde nasıl derin izler bıraktığını göstermektedir. Bu bağlamda, mevsimsel kaymalar ve baharların yok oluşu gibi gözlemler, iklim değişikliği konusunda yerel düzeyde farkındalığın oluşumunda belirleyici rol oynamaktadır.

> "Bir de mevsimler de kayıyor gittikçe, iklimler yer değiştirmeye başlıyor. Yazın mesela ben 40 yaşındayım ilk defa bu yıl buğday suladık tarlada. Ben bu yaşıma kadar burada hiç böyle bir şey duymadım. Senede 2 kere sulayanlar oldu ovada düşün. Yani verim yarı yarıya düşüyor. Yazın çok güzel yağmur yağdı bir anda kesti ama Nisan'da yağmur yağmadı mı sıkıntı. İklimin değişmesi insanoğlunun elinde. İnsanoğlunda dünya hırsı bitmiyor." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> “Valla eskiler daha iyi bilir onu ama tabii ki değişiyor. Vakitsiz sıcak oluyor, vakitsiz poyraz oluyor. Açık tarımı etkiliyor bu tabii ki. Açıkta tarım olduğu için vakitsiz bir poyraz oluyor açıktaki sebzeleri bitiriyor. Bir rüzgâr oluyor buğdayı yatırıyor. Buğday ekiyorsun kış şartları ağır geçiyor, su basıyor. Denge bozuk. Ne oldu öyle olunca kapalıya çok büyük geçiş oldu. Kapalı tarımın ilginci de ne biliyor musun? Kapalı tarımı yapanların %80-90’ı memur, esnaf. Çiftçi değil.” (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

> “Tabii oluyor. Yani bir bakıyorsun, anında bir yağmur geldi, bir bakıyorsun, bu yağmur kesiliyor, arkasından poyraz geliyor, bir bakıyorsun kuraklık var. Dengesizlik var.” (M-Muhtar-2, Erkek, 57, İlkokul, Esnaf)

> “En az bir ay kayma var mevsimlerde. Tabii biz Oymapınar’ın eskisini özlüyoruz, ırmak vardı ırmağın etrafında Söğüt ağaçları vardı. Güzel güzel pamuk ekerdik, işte sebze meyve ekerdik. Orada çalışırdık, gider ırmakta bir yüzerdik. Alabalık tutardık, güzel güzel doğal balıklar tutardık. Kendi imkanlarımızla küçücük misinalarla böyle atardık, çekerdik. Böyle her tarafta balık kaynardı. Tabii göl eski havası kalmadı Oymapınar'ın.” (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> “Etkisi var tabii sıcaklar arttı, sıcaklar ve soğuklar fazla oluyor. Baharlar yok arttık sadece yaz ve kış var baharı unuttuk. Geçtiğimiz günlerde Kastamonu’da sel oldu.” (Manavgat Ziraat Odası Başkanı Notları)

Anlatılarda öne çıkan, geçmişte sıkça rastlanan kar ve buz manzaralarının artık nadiren veya hiç görülmemesi, yerel toplulukların çevresel değişimleri nasıl algıladığının ve bu değişimlerin gündelik yaşam üzerindeki etkilerinin bir göstergesidir. Örneğin, bir katılımcı (M-22) Akseki'deki kar suyunun azaldığını, eskiden bol olan doğal kaynakların şimdiki kıtlığını vurgulayarak, iklim değişikliğinin etkilerini anılar üzerinden somut bir şekilde aktarır. Bu tür anılar, topluluk içinde çevresel değişikliklerin şahitlik edilmiş kanıtları olarak işlev görür. Diğer yandan, küçük su birikintilerinin artık buz tutmaması gibi gözlemler, iklim değişikliğinin lokal düzeyde nasıl hissedildiğini ve bu değişikliklerin yerel ekoloji üzerindeki etkilerini göstermektedir. Bu durum, geleneksel yaşam tarzlarının sürdürülebilirliği üzerinde baskı yaratmakta ve toplulukların doğal çevrelerini koruma ve onlarla uyum içinde yaşama biçimlerini tekrar gözden geçirmelerini gerektirmektedir. Ek olarak, artan sıcaklıkların tarımsal verime ve bitki sağlığına etkisi, yerel çiftçilerin üretim pratiklerinde ve beklentilerinde değişikliklere yol açmaktadır. Soğuk hava koşullarının zararlı böcekleri ve hastalıkları kontrol altında tutma özelliğinin azalması, tarımsal zorlukları artırmakta ve yerel üretim desenlerini etkilemektedir.

> “Dağdan karı keser taşa koyardık, taşın ucundan leğene akardı, onu içerdik. Kar fazlaydı o zaman. Bahsettiğim yer yayla değil, buraya uzak, Akseki’den yukarda.” (M-22, Erkek, 67, İlkokul, Hayvancı)

> “Çok değişti çok... Çocukluğumda köyümüzün küçücük su birikintileri hep buz tutardı. Artık buz tutturan bir soğuk yaşamıyoruz yani. (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> “Yağmur azaldı, sıcaklar arttı. Önceden don düşerdi, don düşmedi donun düşmesi bazen iyi olur. Sıcaklar çok oluyor bitkiye zarar veren börtü böcekler soğuk olduğunda kırağı don düştüğünde ölüyorlar, çoğalmıyorlar. Hastalıklara daha dayanıklı olur bitkiler. Ama son 3-4 yılda bu sıkıntılı. Tabii son yıllarda kuraklık artıp yağış azalınca verim de çok düştü. Ürün deseni değişmedi ama verim çok değişti.” (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

> “Daha fazlaydı su, her tarafta gittiğimiz her yerde su akardı. Şimdi suları vatandaş oraya götürdü oradan aldı oraya götürdü, kaldırdı oraya götürdü derken, kuşların içeceği kadar bile akarsu kalmadı neredeyse. Yağmur da çok yağardı eskiden temmuz ağustos da her yıl yağmur yağardı. Ama şimdi ekime kadar yağmurun yağacağını bilemiyoruz. Yağmıyor çok fazla. Mesela kışları çok soğuk olurdu. Dereler akardı, buz olurdu, buzlar sarkardı. Biz onları görürdük. Yıllardır en azından 20-25 yıldır biz onu hiç görmedik buralarda. Kış gibi bir hava geçmiyor zaten. Ben 89 yılında kamyonculuğa başladım, kamyonculuk yapıyordum. Konya’ya gittim eksi 27 dereceydi şu anda Konya bile 0 dereceye ancak düşüyor.” (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Zamansız ve şiddetli yağışların artışı, yerel topluluklar arasında iklim değişikliği farkındalığını pekiştiren önemli bir faktördür. Geçmişte belirli bir düzen içinde yağan yağışların artık beklenmedik zamanlarda ve şiddetlerde gerçekleşmesi, çiftçilerin mahsul planlamalarını olumsuz etkileyerek gıda güvenliği ve yerel ekonomiler üzerinde baskı oluşturur. Diğer yandan, yerel halkın mevsimsel yağış döngülerindeki değişiklikleri algılama biçimi, iklim değişikliğiyle mücadelede toplumsal hafızanın rolünü ortaya koymaktadır. Bu bağlamda M-Muhtar-9’un 8 yıllık süreçte yağmurun hiç düzenli bir şekilde yağdığına tanık olmadığını söylemesi oldukça çarpıcıdır. Ayrıca, "kar yağsa" gibi ifadeler, yerel halkın doğal kaynaklardan aldığı yararların azaldığını ve bu azalmanın yaşam kaliteleri üzerindeki olumsuz etkilerini vurgular. Bu durum, sosyal yapılarda ve kültürel pratiklerde değişimlere neden olmakta ve toplulukların çevresel stres faktörlerine adaptasyon stratejilerini etkilemektedir.

> “Mesela bu sene kuraktı. Geçen sene kışın yağmadı. Bu sene kışın çok yağdı. Tam ürününün dolacağı zaman yani besin alacağı zaman yağmur gelmedi. Besin de alamadı baharın, besin alamadığı için ürün yerinde kaldı. Yarıya düştü. Yani geçen sene atıyorum, iki buçuk, üç ton kaldırdıysam, bu sene 250 kilo kaldırdım aynı yerden. Neden, bu kuraklıktan dolayı. Yani ne desem susuz olmuyor, illaki de su! İllaki yağış, illaki yağış! Atalarımız demiş ya dökme su ile değirmen döner mi diye. Ne kadarda tanker olsa da sulama olsa da ille yağış. Şimdi yağış ile normal suyun şöyle farkı var: Yağış azotlu geliyor besini daha da arttırıyor. Sen istersen her gün sula aynısı olmuyor. İlle yağışın verdiği zevki vermiyor. Atıyorum

mesela sen 10 gün sulasan 5 gün yağış olsa aynı sulamaya sulasak bir de elinle sulasan 5 gün yağış kadar verimli olmaz, illaki yağış. Hele bir de kar yağsa…" (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

"Çok farklı. Çok kurak olursa nasıl olur, tabii pek iyi olmaz. Çok yağışlı olursa o da iyi olmaz. Arada bir yağarsa böyle daha iyi olur. Bir de bizim buralar aşağı Manavgat çevresi gibi verim vermez. Orada, dönümde 400-500 kilo buğday verir mesela burada 300-350 kilo verir. Burada fazla olmaz burası kurak. Susam, eskiden susam burada güzel olurdu. Şimdi üç beş senedir kuraklıktan olmayıverdi. Tarlalar da yaşlandı, şurada bir tarla var adam sürdü, ekmedi kuraklıktan bitmez diye ama su olsaydı da sulasaydı bitecekti. Kuraklık son yıllarda arttı. Bu sene kışın yağdı yine de yazın az yağdı. İlla mevsiminde yağacak mahsule yarayan zamanda yağsa o zaman iyi oluyor. Dengesizlik var yani artık. Yazın yağmadı, geç yağdı, onun faydası olmuyor. Yağması gereken mevsimde yağmıyor. İklimdeki o değişimi görüyoruz yani. Susam bile olmuyor artık kuraklıktan." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

"Yağışın da dengesi tamamen değişti. Bir bakıyorsun kıştan ziyade yazın yağmur oluyor, sel oluyor falan. Tamamen farklı... Daha çok yağardı tabi yağmur ama kışın yağardı yazın yağmazdı ki. Yazın yine aynı sıcak olurdu yavrum. Yazın ekin biçildiğinde bir deste yağmuru dediğimiz yağmur Eylül'ün başında yağardı şimdi Kasım'ın sonuna kadar ne yağmur görüyorsun ne bir şey…" (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

"O zamanlarda çok affedersin burada köyün %90'ı hep aşiretti, davarla keçiyle uğraşırdı. 17.000 küçük hayvan vardı, develerimiz vardı ahırlarımızda her şeyimiz vardı. Hiç kimseye muhtaç olmadan geçinirlerdi ama tabii öyle temiz güzellik şudur, budur olamadı tabii. O zaman yaz yaz olarak kış kış olarak olurdu ama şimdi mevsimler birbirine uymuyor. Yağmur daha çok kar daha çok yağardı ama bak 8 yıl oldu muhtar olalı 9. yıldayım şimdi yıldır yağmur yağmadı buraya. 8 yıldır yağan afet gibi yağdı, yağdı gitti. Böyle sağanak şeklinde 2 gün 3 gün yağmur yağdığını görmedim. Yok, yok. Yağan sel oldu hiç toprağa da faydası olmadı. Böyle eski benim çocukluğumdaki 3 gün 5 gün sağanak sağanak yağmurlar yok gitti onlar." (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

Manavgat'taki katılımcıların yaklaşık üçte ikisi ise azalan yağış miktarı ve artan kuraklıktan derin rahatsızlıklarını net bir biçimde ifade etmiştir. İklim değişikliği, bireylerin gündelik yaşamını ve uzun vadeli beklentilerini şekillendiren bir gerçeklik olarak ortaya çıkmakta, yerel kültürler ve ekonomik yapılar üzerinde önemli dönüşümlere yol açmaktadır. Katılımcılar, geçmişte yaşanan bol yağışlı dönemleri ve bu dönemlerin getirdiği bereketi hatırlayarak mevcut iklim koşulları ile kıyaslamalar yapmaktadırlar. M-27'nin "aralıksız hiç durmadan yağardı 1990'lı yıllara kadar falan" ifadesi ise küresel iklim değişikliğinin yağış rejiminde yarattığı değişime paralellik göstermesi bakımın önemli bir bulgudur. Bu kıyaslamalar, geçmişle şimdiki zaman arasında net farklar olduğunu ve iklim şartlarının giderek daha olumsuz bir yönde değiştiğini vurgulamaktadır. Eskiden kışlar daha belirgin ve yağışlı geçerken, şimdilerde yağışların azalması ve sıcaklıkların artması çevresel ve sosyal sistemler

üzerinde stres yaratmaktadır. Örneğin M-12'nin son zamanlardaki yağış miktarını "yufka ekmek suladığın kadar" şeklinde tanımlaması önemli bir göstergedir. Bu değişimler, su kaynaklarının azalması, tarımsal verimlilikte düşüşler ve yerel biyoçeşitlilik üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır.

> "İklim gittikçe, gün geçtikçe değişiyor, sene attıkça sıcak da artıyor, değişiyor. Her şey değişiyor. Yağışlarda çok değişme var. Şimdi mart ayından beri bu memlekete mevsimlik pek yağmur yağmadı. Yağacak diyorum ama evvelki gün bir geldi, çiseledi, ona yağmur denmez yani. Yani Allah cenabı o kadar verdi ya yufka ekmek suladığımız kadar bir şey oldu. Yukarılara yağıyormuş, yani yaz gününde buraya yağmur çok az düşer. Mayıs son bulurdu. Bu sene Mart'tan beri yağmur yağmadı. Eskiden öyle değildi, eskiden yağardı. Eskiden çok yağardı. Eski kışlar gibi olmadı ama bu sene baya kış oldu." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Mesela eskiden çok yağmur yağardı, çok kışlar olurdu. Bu dağları sürür giderdi. Ne kadar bir sene çok yağsa da öyle aşırı bir kış olmuyor. Mesela biz şurada dereler var, oradan takip ederiz onu bu sene ne kadar taştı? Gelecek sene ne kadar taştı, öyle şeyleri takip ederiz. İklim gittikçe değişiyor. Bu sene bak, Haziran da bitiyor, Temmuz geliyor. Daha Antalya bölgesinde çok bir sıcak olmadı. Burada poyraz Haziran'ın 11'inde 12'sinde çıkardı. Haziran bitiyor poyraz yeni çıktı. Poyraz diyoruz kuzeyden esene. Böyle iklimler zaman zaman değişiyor. Daha kurak geçiyor. Benim çocukluğumda burada hava yağdığı zaman biz Karasu deriz, siz ne dersiniz, dağın her yerinden su çıkar. Dağlar böyle, akardı, yağma karlara ne derler, karların bir aktığı olur, heyelan, yuvarlanıp heyelan olurdu. Şimdi öyle bir şey olmaz. Demek ki kışın azlığından olmaz." (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

> "Evvel su boldu abla. Şimdi bu havalar yağmayınca su çok hızlı azaldı. Evvel su boldu. Ben çocukken yağmur çok yağardı. Ondan su boldu ama şimdi yok, yok. Sıcaklar daha erken geliyor. Son senelerde çok sıcak buralar. Yangından sonra da zaten ağaçlar yanınca yukarısı da biraz burası gibi oldu. Yukarıda çam havası vardı eskiden. Aynen burası gibi orası da sıcak artık." (M-23, Erkek, 59, İlkokul, Hayvancı-emekli)

> "Şimdi kar yağmazsa yağmur yağmazsa o gelen memba nereden geliyor o karlardan, o dağlardan geliyor. 30 yıl önce 3-4 gün böyle bir hafta boyunca yağmur durmadan yağardı. O zaman kış kışlığını belli ediyordu. 10-15 sene önce Manavgat'ta iyi biliyorum, Bir ay yağmur hiç durmadı. Heyelanlar oldu ama şimdi o yağmurlar yok. Aralıksız hiç durmadan yağardı 1990'lı yıllara kadar falan. En son o zamanlar şimdi o yağmurlar kalmadı. Tarlalarımız su içinde yüzüyordu." (M-27, Kadın, 57, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Bir geçen yıl böyleydi işte bir de bu yıl. Bundan önce olmazdı bu kadar. 3 yıldır temmuz böyle geçiyor, bakalım bu temmuz nere yanacak gerçi köyde yanacak orman kalmadı. Ekin havası derler ekin olduran." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

Katılımcılar tarafından dile getirilen deneyimler, geçmişte yeterli yağışın ve su kaynaklarının bol olduğu dönemlerle kıyaslandığında, günümüzdeki iklim koşullarının nasıl

olumsuz yönde değiştiğini gözler önüne sermektedir. Örneğin, bir çiftçinin geçmişte 200 paket saman üretebildiği bir tarladan artık yalnızca 100 paket elde edebilmesi, tarımsal verimlilikteki ciddi düşüşü simgelemekte ve bu durumun aile ekonomisi üzerindeki baskıyı artırdığını vurgulamaktadır. Ayrıca, su kaynaklarının giderek azalması ve bu durumun tarımsal faaliyetler üzerindeki etkileri, yerel çiftçilerin günlük yaşam pratiklerini ve uzun vadeli planlamalarını zorlamaktadır. Sondajlar yoluyla yer altı sularına ulaşma çabaları ve bu çabaların zaman zaman başarısızlıkla sonuçlanması, su stresinin ciddiyetini ve bu sorunun toplumsal yapılara olan etkisini göstermektedir.

> "Değişiyor kızım baksana. Kuraklık artıyor. Ektiğimiz yerden bir şey alamıyoruz, kuruyor. 200 paket balya oluyorsa 100 paket oldu mesela. Hâlbuki aynı gübreyi ilacı atıyorsun. Aldığımız aylık hayvanın yemine samanına yetmiyor. Eskiden kendini döndürüyordu, kendimize ve hayvanlara yapıyorduk satmak için yapmıyorduk zaten şimdi o da olmuyor." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "İklim değişikliği gülüm eskiden ilaç atmadan her şey olurdu ama şimdi her şeye bir şey vermen lazım. Evvelde yazın yağmur yağardı, bu zeytinlerimiz falan kendisi olurdu, sulamazdık. Ama şimdi yazın hiç yağmur yapmıyor. Hiç yemiş olmadı mesel incir havanın sıcaklığından yakıyor. İklimler değişik yani yazın iyi geçmiyor hep kurak geçtiğinden her şeyi etkiliyor. Mevsimler de eskisi gibi değil. Eskiden tarlaya bamyamızı, börülcemizi, susamımız ekerdik sulamadan olurdu. Kışa kadar kopardık sıra fışkırırdı. Ama artık olmuyor giderek de kötüye gidiyor. Hep bu havadan." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Tabii evvelde yağmur yağardı her şey bol olurdu öyle değil mi kızım şimdi kurak. Ekin ekiyor şimdi gübre parasını kaldıramıyorlar. Kurak kızım. Evvel her şeyin bereketi vardı, geçim edebiliyordun şimdi öyle değil." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Kuraklık artıyor bu gidişle daha da artar. Bu muz seraları giderek artıyor. Her muz serası dibinden sulama kanalı da geçse, kışın kaynak suyu sıcak olur diye, adam fıskiye çalıştıracağım diye salıyor sondajı, salıyor sondajı. Eli kulağında 10 yıla kadar Konya'daki obruklar oluşmaya başlar burada da. Benim tarlayı kuzenime kiraya verdim kuzenim sera yaptırdı. 220 metre kadar sondaj kazdırdık. Benim burada 90 metreden su çıkıyor. O tarla biraz köyün üzerinde. 80, 100, 130, 170 ve 180 metrede 5 kuyunun birleşimi var dedi getirdiğimiz jeoloji mühendisi. Tam yazın kurak zamanda yaptırdık baya da 8-9 ay yağmur yağmamıştı. 80-100 metre sondaj bir anda düşüyor su boşluğu var ama su yok, gram su yok. 80'de çıkmadı, 100'de de çıkmadı, 130'da sadece nem çıktı. Çıkmayacak mı acaba diye korktu adam. 170, 190 ve 210'da çıktı su. Üç buçukluk su çıkar dedi o da ikilik çıktı. Bunun önüne geçmek için denize akıp giden su buralara sulama sistemiyle getirilmeli, kapalı devre öyle kuraklık geçebilir." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

Kuraklık ve su stresi ile mücadelede yaşanan zorluklar, toplulukların çevresel değişimlere adaptasyon süreçlerinde karşılaştıkları engelleri ve bu engellerin sosyal ve

ekonomik sonuçlarını da ortaya koymaktadır. Yerel halkın geçmişte serin ve yağışlı olan mevsimleri özlemle anması, iklim değişikliğinin toplumsal hafızadaki yerini ve bu değişikliklerin bireylerin duygusal ve kültürel yaşamlarına etkisini belirginleştirir.

> "Günden güne değişiyor. Neredeyse kış bitiyor ama bir şey anlayamadık. Bu yıl çok yağmur yağdı ama daraltılmış bir şekilde yağdı. Aşağı yukarı da şu anda Dünya genelinde neredeyse dört aydır yağmur yağmıyor. Kış bir farklı oldu, çok yağmur yağdı ama mevsime yayılmıyor, düzenli yağmıyor. Şu anda bile yağması lazım, dün çiseledi geçti. Bugün rüzgâr esti. Gece sabaha kadar poyraz esti, dünkü çiseleyeni de kuruttu, hiçbir faydası olmadı. Bu rüzgâr bile hayvanları olumsuz etkiler, sütü olmaz hayvanın poyrazda, sıcakta. Meradaki otları kurutur, örnek veriyorum; merada bir ayda kuruyacak otu poyraz iki günde kurutur." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

> "Çok fark var 20-30 sene önce oksijen deposuydu bu memleket. Paran pulun vardı, zenginliğin vardı. Çok yağmur yağardı eskiden, mesela Haziran'da annemler ekin ekerlerdi, harman yaparlardı, böyle yığın yaparlardı, böyle bilirsen o yığının üstüne branda örteceğiz diye uğraşır dururlardı. Eskiden mesela adam bir yerde saat 11-12'de 2-3'te ekin biçerdi, demek ki o zaman serin olurmuş hava. Son 10 yıldır her şey değişti." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Havalar daha kurak geçmeye başladı. O zamanlar yazın sıcak olurdu ama yağmur da yağardı. Yağmur yağdı mı baraj yoktu bütün köylü ırmak kenarına yayla gibi göçerdi Çok rahattı yani ırmağın kenarı buz gibi olurdu. Şimdi çok kurak mevsim, ektiklerin çok su istiyor. O zamanlar 20 günde bir suluyorsan şimdi 3 günde bir su istiyor. Kurak geçiyor yani çok kurak geçiyor. Ben hatırlarım buğdaylar biçilip deste yapıldığında yağmur yağar yağar yağar. Çevirirz kurusun diye gene yağar, bir gün sonra gene yağar, bir gün sonra gene yağar. Yerde ekin yeniden filizlenirdi. Öyle günlerdi. Şimdi çok kurak." (M-30, Erkek, 70, Ortaokul, Emekli-çiftçi)

İklim değişikliğinin etkisiyle son yıllarda artan iklimsel kuraklıkların ardından tarımsal kuraklık da yaşamaya başlayan *Korkuteli'nde* katılımcıların iklim değişikliğine ilişkin farkındalıklarının da bu etkiler üzerinden şekillendiği görülmektedir. Katılımcılar büyük oranda kuru tarım ve buna bağlı hayvancılık faaliyetleriyle ilgilendikleri için iklim değişikliğinin etkilerini geçim kaynakları üzerinden doğrudan deneyimlemektedirler. Farkındalık biçimlerini şekillendiren unsurlar Manavgat ile benzerlik göstermekte, "kayan mevsimler", "yok olan baharlar", "yok olan buz ve karlar, "kış gibi olmayan kışlar", "zamansız ve şiddetli yağışlar", "artan sıcaklık ve rüzgâr ile azalan yağışın getirdiği kuraklık" ve "yeraltı sularının çekilmesi" olarak öne çıkarken, bunlara ek olarak Korkuteli'nde diğer iki bölgeden farklı olarak "çöl iklimi gibi oldu" benzetmesi de dikkat çekmektedir. Burada da ifade edilen tüm değişimlerin ortak noktası katılımcıların kendi hayatlarında deneyimledikleri değişimi geçmiş günleriyle ve çocukluklarıyla kıyaslayarak oldukça somut örnekler üzerinden aktarmalarıdır.

Korkuteli'ndeki anlatılar, Manavgat'ta gözlemlenen iklim değişiklikleriyle benzerlikler taşımakta, ancak mevsimlerdeki kaymaların vurgusu, özellikle Korkuteli kontekstinde daha belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Korkuteli'nde yaşayanlar, özellikle kış mevsiminin geç gelip erken bitmesi ve bahar aylarının beklenen yağışları sağlayamaması gibi değişiklikleri detaylı bir şekilde aktarmaktadır. Bu durum, tarımsal faaliyetler için kritik olan ekim ve hasat zamanlarını etkilemekte, geleneksel tarım takviminin dengesini bozmaktadır. İlkbahar ve sonbaharın kaybolması, toprağın nem dengesi ve bitkilerin büyüme döngüsü üzerinde doğrudan etkilere yol açmakta, bu da tarımsal verimlilik üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

> "Sıcaklıkta çok fazla bir değişiklik ben hissedemiyorum. Bilhassa çocukluğumuzda düven sürerdik, öküzlerle, o sıcakları hiç unutamıyorum. Yani aynı sıcaklar gene var. Çok fazla, ısı olarak bir değişiklik göremiyorum ben ama şu oldu, iklimde kayma oldu. Kış geç geliyor, geç çıkıyor, yaz da aynı şekilde. Yani en azından bir 15-20 gün kayma oldu. Ekim yağışa bağlı tabii yağış olursa toprakta nem olursa erken ekiliyor. Olmazsa bekliyoruz. Mevla'm verecek ekeceğiz diye, sıcaklığa göre değil. Biraz bizim yerimiz az da toprağı çok olanlar maalesef ekiyor kaldıramıyor, attığı tohumu alamıyor, zarar ediyor." (L-1, Erkek, 66, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> "Şu anda 2 ay mevsimlerde kaydık yani önceden bu kayma 1 aydı ama şimdi ara açıldı, kasımın sonuna kadar don olmadığını biliyorum ben. Bizim buradaki seracılar aralıkta hasat yaptılar. Aralık nedir ya! Aralık tam böyle çatır çatır buzun olduğu zamanlardı ama öyle değil işte şimdi öyle olmuyor. Artık kışlar çok yumuşak geçiyor." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Benim gözlemlediğim şey mevsimler kaydı, yani kışın kış gelmiyor. Geçen sene mesela Aralık'ta böyle sıcak oluyordu, Kasım'da sıcak oluyordu, yağmurlar yağması lazım. Yani mesela Nisan'la Mayıs yağmıyor, Haziran'da yağmur yağıyor." (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Valla iklimler baya bir değişti. Yani iklimlerin yeri değişti diyelim artık kış bahar ayında geliyor. Biz yazı güzün yaşıyoruz. Yani bayağı bir ötelemiş mevsimler birbirini. Yağmurla geç oluyor. Baharda yağmur az düşüyor. Mesela Nisan ayında 2 yıldır yağmur olmuyor. Esas önemli olan yağmur, Nisan ayının yağmuru, o da olmadı işte. Ondan dolayı baya bir mustarip olduk. Ona şükür yapacak bir şey yok işte." (L-Muhtar-2, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Katılımcıların ifadelerinde, geçmişte belirli aylarda başlayan tarımsal işlemlerin artık daha erken ya da daha geç yapıldığına dair gözlemler yer almaktadır. Örneğin, L-24'ün zirai ilaçlamaları şubat ayında yapmaya başlaması, iklim koşullarındaki değişikliği ve bu değişikliklerin tarımsal uygulamalar üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca, bu değişikliklerin sosyal ve kültürel boyutları da göz ardı edilemez. Mevsimlerdeki bu değişimler, yerel halkın yaşam ritmini ve doğa ile olan geleneksel ilişkilerini bozmakta, bireylerin doğal

çevrelerine olan bağlarını ve bu çevreden bekledikleri faydaları azaltmaktadır. Özellikle ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinin karakteristik özelliklerinin kaybolması, toplumsal hafızada derin izler bırakmakta ve nesiller arası bilgi aktarımını etkilemektedir.

> "Hem yaz hem kış için %100'lük bir değişiklik var. Mesela daha önce bizim çocukluğumuzda ağaçlar Mayıs'ta ilaçlanırdı. Yani Nisan sonu Mayıs başı gibi başlardık. Şimdi Mart'ta Şubat'ta bulamacı atıyoruz. Sıcaktan dolayı 2 ay öne geldi iklim. Mesela Ekim'in 15-20'si gibi, hatta Eylül'ün sonunda yağışlar olurdu. Ekimin 10'unda 15'inde ekinler ekilmeye başlardı. Şimdi o yağışlar yok. Bu yağışlar hatta Kasım, Aralığa kaydı. Hatta geçen sene ekinler ekilemedi yağış olmadığı için. Aralığın sonunda yağış yağdı. Kuru tarım yapanlar ekti, ekmeyenler de ondan sonra tavda ekti. Yani yılbaşından önce anca ekilebildi ekinler. Yani iklimler 2 ay hem bahardan hem sonbahardan yani gitti yani uzadı." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

> "Yani iklimler değişiyor. Yaz eskiye göre çok geç geliyor. Kışın Kasım'a kadar yaz sürüyor. Geçen yıl öyle. Mesela 2000'li yıllarda falan biz burada 100.000 kök biber ettik 2-3 yıl boyunca. Ekimin üçünde don vurdu yani düşün Ekim'in üçünde eksiye düştü hava 2006-2007 falan. 2 yıl arka arkaya belki 100 ton biber gitti tarlada kaldı yani don vurdu. Ama artık iklim gittikçe böyle yazlar kışa doğru kayıyor, kış yaza doğru kayıyor." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Soğuk da çok soğuk sıcak da çok sıcak olmaya başladı. Ha bunu biz cenabı Allah'a bağlıyoruz da ne türden şey oluyor bilmiyoruz yani. İlkbaharı sonbaharı biz yaşamamaya başladık canım, baharlar kayboldu. Bazen ağaçlar dahi şaşırıyor. Sıcak bir anda başlıyor ağaç çiçek açıyor. Ondan sonra don vuruyor. Yani bir dengesizlik bu yüzden var." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Öte yandan katılımcılar iklim değişikliğinin etkilerini zamansız, düzensiz ve şiddetli yağışlar üzerinden de ifade etmektedir. Bu anlatılar, mevsimsel döngülerdeki kaymaların ve beklenmedik iklim olaylarının tarımsal faaliyetler ve günlük yaşam üzerinde yarattığı zorlukları vurgulamaktadır. Bu tür gözlemler, toplumların çevresel değişimlere adaptasyon süreçlerinde yaşadıkları sıkıntıları ve bu değişikliklerin kültürel ve ekonomik yapılar üzerindeki etkilerini anlamamıza yardımcı olur. Zira zamansız ve şiddetli yağışlar, yerel çiftçiler için ciddi bir kaygı kaynağıdır. Eskiden belirli bir düzende ve mevsiminde yağan yağmurların şimdilerde çok kısa sürede ve aşırı şiddette düşmesi, sel felaketlerine yol açmakta ve tarım arazileri üzerinde erozyona neden olmaktadır. Bu durum, tarımsal verimliliği doğrudan etkileyerek, çiftçilerin ekonomik sürdürülebilirliklerini tehdit etmektedir.

> "Kaygılanıyoruz tabii canım. Yağışların azalması. Mesela bu yıl en son tam ihtiyacı oldu. Yağışlarımız kışın çok güzel oldu. Baharda tam yağışın ihtiyaç olduğu zaman yağmadı Nisan ayında. O zaman da hasadımız zayıf oldu. Ama ayçiçeğine iyi geldi. Ayçiçeklerimiz güzel oldu, onun saçaklar daha iyi tabana

gidiyormuş tabi arpa buğdayınki yüzünde kaldığı için, o etkiledi. (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Devam edeceğini düşünüyorum. Her geçen yıl yağışlar daha dengesiz düşmeye başlıyor. Benim çocukluğumda kış döneminde bir hafta yağmur yağardı geceli gündüzlü ama sel felaketi olmazdı. Evimizin damı akmazdı. Bizim önce evimiz topraktandı. Kar yağarsa çıkıp üstünün karını sıyırırdık, akmazdı. Günlerce yağmur yağardı toprak damımız dahi akmazdı. Yani uzun vade yağmur yağardı, toprak çekerdi, dengeli bir yağış düşerdi. Şimdi 1 ayda yağacak yağmur 1 günde yağıyor o da sel felaketine neden oluyor. Yani bizim şu evin bahçesinin su dolduğunu hiç bilmem ben geçen yıl az kalsın avluya girecek diye korktum. Birkaç arkadaşın evini su bastı evleri düşük olduğu için. Eskiden günlerce yağmur yağar ama sel olmazdı. Düşündüğüm şu, her geçen gün yağış hem dengesiz düşüyor hem de azalarak düşüyor. Belki yılda aynı miktar düşüyor olabilir ama dengeli yağış düşmüyor. (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Ondan sonra yağmurlar böyle her öğlen sonu olduğu zaman her gün 40 gün 50 gün yağmur yağdığı dönem olurdu ama şimdi yok o. Bu yılı oldu. Yalnız bak o mesela 250 litre 1-2 günde yağdı dedim ya eskiden göller vardı burada dolardı. Bu yıl da doldu ama işte bir anda yağıp da gölü doldurması ondan sonra kurağa çekmesi gene şey yani faydası olmadı. Yani ara zaman, bölüm bölüm yağsa daha iyi." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Ayrıca mevsimlerin kayması, geleneksel tarım takviminin bozulmasına neden olmaktadır. Nadas dönemleri, ekim ve hasat zamanları artık eskisi gibi öngörülebilir olmaktan çıkmıştır; bu da çiftçilerin planlama yapmalarını zorlaştırmaktadır. Özellikle bahar yağmurlarının azalması veya tamamen yok olması, Nisan ayında beklenen yağışların gelmemesi gibi durumlar, bitkilerin büyüme ve gelişme süreçlerini olumsuz etkilemekte, dolayısıyla ürün veriminde ciddi düşüşlere neden olmaktadır. Bu iklimsel değişiklikler, yerel toplulukların geleneksel bilgi ve tecrübeleri ile çelişmekte, böylece nesiller arası bilgi aktarımında kafa karışıklıklarına ve uyumsuzluklara yol açmaktadır. Çiftçiler, artık çocukluklarında öğrendikleri çevresel işaretleri ve doğal döngüleri takip edememekte, bu da tarımsal uygulamalarda belirsizliği artırmakta ve stres seviyelerini yükseltmektedir.

"Yağmur eylülde başlardı yağmaya ekim, kasım yağardı boşluklarda nadas edilir etmeyenler için, önceden nadas edilir, temmuzda edilirdi normalde nadas, ekim biçildi mi nadas edilir, Eylül-ekim yağışı alır, tiskilersin ekersin. Ama şimdi yok yağış. Baharda zaten hiç yağmıyor. Nisan yağmuru mesela ektiğin ekini kaldırır. Nisan yağmuru yok, ekin kalkmıyor, tarlada kalıyor. Nisan yağmuru ekinin boyunu büyütür, verimini arttırır ama yok yani kaç senedir yok. Bahçeler kurudu, yemyeşil bahçeler kurudu. Yani çok zor zamanlardayız. Nasıl atlatılır? Devam edilebilir mi? Çok zor… Nisan yağmuru mayısın sonunda yağıyor, kayma da var çok hem de. Mayısın sonunda yağan yağmurun da bana faydası yok. Öyle bir şey." (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Dünyanın dengesi değişti, dün Hindistan'ı sel götürüyordu. Hindistan'da sel vardı yani böyle kısım kısım ülkelerde yağdığı yeri tuttu mu sel yapıyor zaten, buraya da yaptı aynı şeyi. Tuttu mu bir saatlik yağmur sel yapıyor, ondan sonra hiçbir şey yok. Bir saati de bulmuyor yağış, yarım saatte bir sel yapıyor dolduruyor, dağdan taşı çakalı indiriyor ondan sonra bitti tamam. Böyle düzenli bir yağış olmuyor yani. Eskiden bir kar yağardı böyle 3-5 gün kalkmazdı o kar." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Zamanında hasat yapılamıyor, mesela buralarda elma hasadının yapılabilmesi için eylülün onundan, on beşinden sonra sabahları mutlaka çiğ olması lazım. Çiğ olursa elma kızarıyor, hem de biraz büyüme yapıyor. Biz o çiği bulamıyoruz, biz elmaları topluyoruz, hasadı bitirip depoya koyuyoruz, ondan sonra havada çiğ oluşmaya başlıyor. Buradan da anlaşılacağı üzere mevsimlerin kaydığı açık. Büyüklerimizden duyduğumuz kadarıyla, haziranın sonundan, temmuzun sonuna kadar orak biçildiği söylenir. Bu sene hasadı çok geç yaptık biz burada. Dedim ya yağışın mayısın sonundan başlayıp haziran ayında devam etmesinden dolayı arpanın kuruma zamanı olması gerekirken, yağmurla beraber alttan tekrar yeşermeye başladı. Saplarında, gövdelerinde bir yeşillik olduğu için on gün, on beş gün daha geç hasat yaptık. Ekim zamanında da böyle oluyor, yağışların zamansız olması bize sıkıntı yaşatıyor." (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Anlatılarda aynı zamanda artan sıcaklıkların sosyal ve ekolojik etkileri öne çıkmaktadır. Bu deneyimler, iklim değişikliğinin bireysel ve toplumsal düzeyde nasıl algılandığını ve bu değişikliklere karşı geliştirilen farkındalığı detaylı bir şekilde göstermektedir. Bir yandan, artan sıcaklıkların tarımsal uygulamalara etkisi dikkat çekmekte, eskiden soğuk olan yayla bölgelerinde artık kayısı ve şeftali gibi sıcak iklim meyvelerinin yetişebilmesi, yerel iklim koşullarındaki dramatik değişiklikleri ve bu değişikliklerin ekosistem üzerindeki etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Bu durum, tarım pratiklerinin ve ürün çeşitliliğinin genişlemesine olanak tanısa da bu değişimler uzun vadeli sürdürülebilirlik açısından olası riskleri de beraberinde getirmektedir. Öte yandan, sıcaklık artışlarının meyve kalitesi üzerinde yarattığı olumsuz etkiler, ekonomik kayıplara yol açmakta, meyvelerin güneşte yanması ve kalite kaybı yaşaması, çiftçilerin gelirlerinde düşüşe neden olmakta ve pazarlamada zorluklar yaratmaktadır. Bu durum, yerel ekonomilerin iklim değişikliğiyle nasıl başa çıkmak zorunda kaldığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Topluluk üyelerinin geçmişle kıyasladıkları sıcaklık artışları, iklim değişikliği konusunda bireysel farkındalıklarının arttığını göstermektedir. Özellikle, sıcaklık artışının yalnızca birkaç dereceyle sınırlı olmasına rağmen bu değişimin günlük yaşam üzerinde yarattığı büyük etkiler, yerel halkın bu konudaki algılarını ve anlayışlarını derinden etkilemiş görünmektedir.

> "Eski yıllara göre iklimlerin her şeyi değişti ya... Eskiden mesela yaylalarda ağaç olmuyordu şimdi ağaç dikiyorsun, ağaç oluyor. Yukarıda Söbüce Yaylası vardı. Hiç söğüt ağacı dahi yetişmezdi. Yani çok

soğuktu. Şimdi dün oralara gittim. Adam kayısı, şeftali aklına gelen her türlü meyveyi dikmiş ve de olmuş. Yani iklimlerde çok büyük değişiklik var. Çok aşırı derecede değişiklik var. Yani bilmiyorum tabi yıldan yıla kötü oluyor." (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Son yıllarda artıyor bu hava sıcaklığı. Mesela şu anda aşırı sıcaklar var. Bu aşırı sıcaklar meyveyi yakıyor. Bu da kalite kaybına uğratıyor meyveyi. Mesela ben bir program seyretmiştim 2000 yılında radyoda. Bir tane profesör dedi ki, 2004 yılından itibaren her yıl sıcaklıklar 2 derece artacak. 2035 yılında bu Antalya İstanbul hattı işte biz sahil kesimin tamamı Akdeniz iklimi yaşayacak demişti. Ben önce içimden dedim ki, ya profesör dedim 2 derece artsa nolur artmasa nolur hocam, dedim. Neyle uğraşıyorsunuz siz demiştim. Biz burada hiç klima kullanmıyorduk. 2004 yılında, dediği yıl bir gün bir sıcak oldu çok felaket, bizde çikolata diye bir şey kalmadı. Hepsi gitti. O zaman dedim ki hoca doğru söylüyorsun. 2 derece deyip geçmemek gerekiyormuş dedim. Sonra ertesi yıl bir haftaya çıktı o sıcak. Sonra bu artarak artarak bir ay hatta şu anda 2 aya çıktı. 2022 yılındayız 2 aya çıktı bu sıcaklar." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

"Mesela anlatıyorum; burası (Yazır Köyü) Döşemealtı gibi oldu, Döşemealtı Serik gibi oldu diye düşünün, Elmalı da burası gibi oldu eskiye nazaran." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Şöyle hissediyoruz biz, hatta kendi görüşüm bu, tabi ileriki zamanları bilemem; normalde buralarda portakal ve limon yetişmez. Ben kendi kendime diyorum ki. Mevsimlerin değişmesinden dolayı çok değil on beş, yirmi sene sonra belki de portakal yetiştirecek mevsim şartları oluşacak, bol yağış dönemi bitti." (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Manavgat'a benzer bir biçimde en çok vurgulanan etki burada da değişen yağış ve rüzgâr rejimine bağlı olarak artan kuraklıklardır. Özellikle, bu değişimlerin tarım pratiği ve su kaynakları kullanımı üzerindeki etkilerine dikkat çekilmektedir. Anlatılar, yağış miktarı ve dağılımındaki belirsizliklerin, kuraklığın artışına işaret etmekte ve bu değişikliklerin geçmişe kıyasla ne kadar dramatik olduğunu vurgulamaktadır. Bölgesel iklim özelliklerinin değişimi, su kaynaklarına erişimde ve tarımsal verimlilikte önemli sorunlar yaratmaktadır. Örneğin, geçmişte kar ve yağmur formunda bol miktarda yağış alan bölgelerde artık bu yağışların azaldığı veya tamamen kesildiği belirtilmektedir.

"İklimde çok değişiklikler oldu. Yani şöyle oldu. Soğuklar dengesiz oldu. Sıcaklar dengesiz oldu. Eskiden gübre bu kadar atılmıyordu mesela. İyice toprağım şeyi mi kaçtı, nasıl oluyor bilmiyoruz artık... Yağışlarda da bir dengesizlik oluyor. Kuraklığa giriyoruz biz yıllardır. Suyumuz olsa arazimiz çok ama suyumu zayıf. Yağışımız oldu mu güveniyoruz ama yağış olmadığında çok sıkıntı." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Ben 58 yaşındayım. Bizim çocukluğumuzdan başlayalım. 8 yaşından sonrasını ben çok iyi hatırlıyorum. Mesela bizim köyümüz güneye bakar, güney bu taraftır, doğu batı. Şu "Katılarak Deresi" deriz, şuradan bir yağmur tutar, bir gürler çatlardı hava. Bulut oluşturdu. Bir tıkanırdı yani akıl almaz bir yağmur olurdu. Şimdi gürlüyor, çatlıyor o taraftan, şıp demiyor yani damla düşmüyor… Çiseleyip geçiyor. O zamanki yağışlar işte her geçen gün azalıyor. Her geçen yıl azalıyor. Şu anda mesela benim gözlemlediğim kadarıyla o zamanki yağışların şu anda %25'i oluyor, %75'i gitti yok… Kışın mesela, bu yıl da aynı oldu. Kışın yağmur veya çok az miktarda kar yağmasıyla toprak altına verimi aldı. Ondan sonraki zamanlarda mesela Nisan, Mayıs'ta hiç yağmur yağmadı ve toprağın kıştan beslenmesiyle verim alabildik. O da olmasaydı hiç yoktu. Sıfır." (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Yani iklimsel olarak da tam karasal iklim ile Akdeniz ikliminin tam kesiştiği noktadayız biz. Bizim burada bazen şansına karasal ikliminden bir yağmur gelir, Akdeniz ikliminden bir yağmur gelirse çok güzel yağmur olur ama her ikisi birbirine çok zor çatışır yani meteorolojik olaraktan. Çok düşük oluyor yağmur, yani ben bir kış boyu yağmur yağmadığını bilirim. Hiç yağmur yağmadı, yani hiç yağmur yağmadı ya, öyle kış boyu tozlu bir kış geçirdik yani kışın toz mu olur ya? Bu olay 2-3 sene önce oldu." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Bu bireysel anlatılarda öne çıkan bir diğer önemli bulgu, su yönetimi ve dağıtım sistemlerindeki değişikliklerdir. Barajlar ve sulama sistemleri gibi modern altyapı çözümleri, bazı bölgelerde su kaynaklarının yeniden yönlendirilmesine neden olmuş, bu da bazı toplulukları su kaynaklarından mahrum bırakmıştır. Bu durum, suyun adil dağıtımı ve yönetimi konusunda ciddi soruları da beraberinde getirmektedir. Rüzgâr rejimindeki değişiklikler de dikkate değer bir diğer husustur. Anlatılarda, rüzgârın sıklığı ve şiddetinin arttığı, bu durumun toprağın daha hızlı kurumasına ve dolayısıyla su kaybının daha fazla olmasına yol açtığı belirtilmektedir. Rüzgârın tarımsal ürünler üzerindeki olumsuz etkileri de çeşitli pratikler üzerinden açıklanmaktadır.

> "Bilmiyorum, geçmişte mesela bizim bu köyün içinden, hatırlıyorum yani çocuktum bu köyün içinden su akıyordu sürekli. Ne oldu şimdi? Doğada da öyle mesela dağlardan su akıyordu. Şu an baraj sistemine döndüler. Bizim akarsu olaylarımız bitti. İster ister istemez havanın nem olayı kalmadı, Korkuteli'ne mesela baraj yapıldı. Nereye kadar geliyor? Kemer ağzına kadar kapalı devre sulama sistemi geliyor. Orada bitti. Bu taraftakiler kaderine bırakıldı, barajdan oraya kadar su veriliyor. Arazi olarak bayağı arazimiz var. Yani en geniş arazi olan köylerden bir tanesi burası düzgün arazisi ama bilmiyorum artık." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Eee, hani bu yıl kışın biraz kış oldu, dondur yağmur kar falan aldık da bundan önceki yıllarda, bu yıl istisnaydı yani, oldu geçti. Ondan önceki yıllarda yağış, daha önceki bizim ilkbahar yağışı dediğimiz yani kışın bile öyle oluyordu. Daha önceki yıllarda bizim burada yağmur başlardı. Hava kapandı mıydı yağar biraz dinlenir. Kışın 2 gün 3 gün devam eder. Bu kapalı halde o şekilde. İlkbaharda da 1-2 saate yağar

geçerdi paldır küldür. Şimdi kış yağışları da aynı ilkbahar yağışları gibi oldu. Birkaç saat yağıp geçiyor. Çok büyük azalma var yağış miktarında. Hatta babam not ederdi metrekareye ne kadar yağmur düştü ne yaptı yıllık olarak bakar. Sürekli bir azalma var yani. Kar yağışı da bu yıl oldu. Önceki birkaç yılda yani toprağa örtecek dahi kar olmadı. Eskiden 40-50 cm kar yağarken, her geçen gün azaldı." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Bu sene boyuna esiyor böyle ne olacak bu? Bu esen bize kuraklık getiriyor zaten. Karadeniz yağıyor burası esiyor. Ya yağış olmadığı için esiyor tabii." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Rüzgâr estiği sürece bizim bu bölgeye yağmur yağmaz. Eskiden de eserdi ama bu kadar da uzun süre yani hiç görmedik. Hiç durmadan esiyor, kışın esti baharın yine devam etti. Şu anda yine devam ediyor." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Anlatılar aynı zamanda iklim değişikliğinin bireyler ve topluluklar üzerindeki etkilerini gözler önüne sererken, bireysel gözlemler ve yaşam deneyimleri üzerinden kuraklık, yağış değişimleri ve rüzgâr rejimindeki değişikliklerin sosyoekonomik sonuçlarını da aktarmaktadır. Anlatılar, ekolojik değişimlerin yerel halkın günlük yaşam pratikleri, tarım faaliyetleri ve toplumsal yapılar üzerinde nasıl derin ve çoğu zaman zorlayıcı etkiler bıraktığını vurgulamaktadır. Zira insanların doğal çevrelerine olan bağımlılıklarının ve bu çevrelerde meydana gelen değişikliklerin insan yaşamı üzerindeki doğrudan etkileri göze çarpan temel bulgulardandır. Kuraklık ve değişen yağış rejimleri, tarımsal üretim kapasitelerini sınırlamakta, bu da köylülerin geçim kaynaklarını ve gıda güvenliğini tehdit etmektedir. Örneğin, anlatılarda sıkça vurgulanan, yağış miktarındaki azalma ve su kaynaklarının tükenmesi, tarımsal verimliliği doğrudan etkileyerek, bölgesel ekonomik yapıları zayıflatmaktadır.

"Vallahi eskiden bundan iyiydi. Mart ayı geldi miydi ben ovaya çıkardım, çamurdan yürüyemezdik. Ovada yürüyemezdik çamurda yağışta. Ama şimdi biz o iklimleri arıyoruz, yok… Eski yağmurları arıyoruz." (L-17, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

"Eskiden yağışlar olurdu. Şimdi yağış mı var kızcağızım ya? Biz eskiden baharda ovada çiğden kurtulamazdık. Şimdi kuraklık, hiç, toz duman, toz duman. Eskiden ekini deste yığını yapardık, bir yağmur yağardı, çürümemesi için dağıtırdık ekini. Yani eski yağışlar yok o eski yağışlar… Hele 1990'da da oldu. Aynen bu kuraklık. Doksanda da 3-4 yıl sürdü 89-90-91-92, 4 yıl sürdü. Ondan sonra işte bir de 2005'ten sonra oldu. Bir de bu sene. Bu sene daha çok oldu yani. Bir zamanlar hiç girmediğimiz de oldu. 1989'da benim babamın öldüğü yıl 89'da. Benim rahmetlik babam sağdı o zaman, babam da 400-500 dönüm tarla vardı, bu 400-500 tarlayı biz hiç ellemedik, biçmedik yani o zamanlar çok kötü kuraklık oldu. Biz buradan göçtük gittik Antalya'ya. Yeniköy'de samanlı ekin biçtik o zamanlarda. Yani yeni yıl da kötü gidiyor da Allah büyüktür yani, o Allah'tan gelen bir şey canım. Bahar yağışı gelmeyince atıyorum,

> Nisan'da Mayıs'ta yağmur yağacak ama yağmıyor. Haziran'da yağmur yağıyor. Artık iş işten geçmiş oluyor. Mevsimlerde bir ayarsızlık var yani." (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Kuraklık olarak Korkuteli bölgeseldir, tam anlamıyla her tarafı, elli iki köyün elli ikisi girmez. Elmalı bizim buraya göre daha şanslıdır. Bulunduğum köy, Büyükköy ve Bayat tarafından bahsedecek olursam; azıcık da mürekkep yaladığımızdan mı ne, burası karasal iklim ile Akdeniz ikliminin kesişim noktası olduğundan, buranın sahibi belli değil. Koca Allah bazen karasal iklimden veriyor, bazen sahil ikliminden veriyor, bazen de ikisinden de gelmiyor. İşte son iki yıldır buraya ikisi de uğramıyor. Ekolojik düzenin bu sene bozulup da son hazirandaki yağan yağmurlar olmasaydı, bu memlekette çok kişi tarlasını, ekipmanını, bindiği arabasını satan insanlar olurdu. Yiyecek arpa buğday bile olmayacaktı." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Bir diğer önemli bulgu yerel halkın çevresel değişikliklere adaptasyon süreçleri ve bu süreçlerin toplumsal hafıza ile nasıl iç içe geçtiğidir. Örneğin, daha önceki yıllarda karşılaşılan benzer kuraklık dönemleri, topluluklar arasında geçmişle kıyaslama yapılmasına ve gelecek için endişelerin artmasına yol açmaktadır. Yerel halkın, geçmiş dönemlerdeki daha elverişli iklim koşullarını özlemle anması, toplumsal hafızanın ekolojik değişiklikleri nasıl kaydettiğinin ve bu anıların bireylerin çevresel değişikliklere tepkilerini şekillendirdiğinin bir göstergesidir. Ayrıca, rüzgâr ve yağış rejimindeki değişiklikler ve bu değişikliklerin tarımsal faaliyetler üzerindeki etkileri, sosyal yapılar üzerinde baskı oluştururken, toplum içindeki farklı sosyal gruplar arasında eşitsizlikleri de derinleştirebilir. Rüzgârın şiddetlenmesi, sıklığının artması ve yağışların oldukça azalması, toprağın daha hızlı kurumasına neden olarak, su kaynaklarına erişimi kısıtlı olan toplulukların daha da zorlanmasına yol açmaktadır. Bu durum, iklim adaleti meselesini gündeme getirirken, yerel yönetimler ve politika yapıcılar için su yönetimi ve dağıtımında daha adil politikalar geliştirmenin önemini vurgular.

> "Mesela 2005'li yıllarda yağışımız iyiydi. Yani kar yağardı, yağmurlarımız yağardı, topraklarımız verimliydi. O zamandan bu yana yağmurlarımız kısıtlı, kar yağmadı. Topraklarımız doymadı, kuraklık dönemine, çölleşme dönemine geldi. Yani şu arazide bazen ayçiçeği olan yerde çaydan su geldi. Şimdi sulanan yerler belli. Suyu olmayan yerlerde şu şekil bak göründüğü gibi (sulu ve kuru olarak gösterdiği yerlerde ekinlerin boyları arasında nerdeyse yarı yarıya fark vardı) küçük küçük kaldı. Yani kuraklık 2005'ten bu yana etkiledi yani. Bucağa gidip geliyoruz. Orası buradan iyi iklim olarak oranın yağışı daha fazla." (L-3, Kadın, 49, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Bu yıl hep böyle rüzgâr esti yani… Ne bileyim önceleri böyle olmazdı ama çok esti. Bir yerde serinlik iyi oluyor tabi de ama kurutuyor biçer girdi mi anızlar yere düşmüyor üfürüp gidiyor üfürüp gidiyor." (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Rüzgâr arttı, daha fazlalaştı. Bu kadar rüzgâr esmez ise sadece sıcak dahi olsa topraktaki nemi bu kadar çabuk kurutmaz. Bu poyraz çok daha çabuk kurutuyor. Güneşin bir haftada yaptığı işi 2 gün esen poyraz yapar yani, bizim burada böyle. Daha önceden de eserdi rüzgâr ama bu kadar uzun süreli esmezdi." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Ne diyelim, yani 2000-2001 iyiydi ondan sonra başladı bu ama bilhassa son 5 yıldır daha belirgin. Mesela 2011 istisnai olarak çok iyiydi." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

L-Muhtar-1 "Malum biz çiftçiyiz gözümüz yağışlarda, hep havaya bakıyoruz, yere bakmıyoruz" ifadesiyle iklimde yaşanan değişimi gözlemlemenin onların yaşam ve üretim biçimin nasıl ayrılmaz bir unsuru olduğunu açıkça göstermektedir. Bu anlamda kendi çocukluklarına kıyasla gece ve gündüz arasında yaşanan sıcaklık farkı ve bunların ürettikleri ürünler üzerinde oluşturduğu strese ilişkin gözlemleri onlarda çölleşme belirtisi algısına neden olmuştur.

"Yani artık toprak mı çoraklaşıyor? Bir de hani bizim çöl iklimi mi oldu nedir, mesela yazın bile geceleri çok üşüyoruz, gündüzleri aşırı sıcak yani bir çöl iklimine dönüyor. Şu an burası da öyle gibi oldu. Yani sürekli poyraz esiyor, poyraz estiği sürece hiçbir bitki…" (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Bir sıkıntımız daha var. Ya hiç kimse görmüyor ya da araştırma ekibi yollanmıyor. Mesela çölleşmeye başlangıç veren bitkiler tarlalarımızda daha çok olmaya başladı. Mesela biz çöl dikeni deriz. Bu çölde olan, orda barınan bir diken. Her geçen gün tarlalarımızda artıyor. Bir de şöyle bir durum var. Şu an Temmuz'un 20'si. Ben daha yıllardır temmuz ayında burada donduğumu hissetmedim. İlk defa geceleri temmuz ayında içerde uyumama rağmen donuyorum. Bu neyin belirtisi. Gündüz acayip derecede sıcak dışarıya çıkamıyorsun, ovada işin var öğlen vakti gidemiyorsun. Ama gece öyle bir soğuk var ki, bu da çölleşmenin bir belirtisi. Gece çok soğuk, günleri çok sıcak yavaş yavaş buna doğru gidiyoruz. Çölleşmenin belirtilerinden biri de toprak aşınımıdır. Şu an toprağımızda aşınım var ve her geçen gün artıyor. Mesela 80'li 90'lı yıllarda kavun karpuz yetiştirirken onların g... çatlamaz. Biz g... deriz affedersiniz de. Arkası çatlamazdı yani kendiliğinden yarılmazdı. Çünkü iklim stabil gittiği için gece çok soğuk gündüz çok sıcak olmazdı. 2000'li yıllardan sonra artık ektiğimiz kavunların arkası çatlamaya başladı. Yani derece farkından dolayı bitki kendini koruyamıyor." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Gece gündüz sıcaklık farkı. Gündüz çok sıcak gece çok soğuk. 20-25 derece birden düşüyor. Sıcaklık farkından dolayı bitki aptallaşıyor. Gündüz gece arasında 10-15 dereceye kadar normal görüyorum. Yani bitkiler için bu, bütün her şey için, ağaçlar için, bitkiler için ama 20-25 dereceyi bulunca sıcaklığı farklı bitki bir kış yaşıyor, bir yaz şoka giriyor. Tamam bitkilerin de soğukluk isteği var da ama özellikle ağaçların soğukluk isteği var onları tamamlaması gerekiyor yoksa meyve vermez." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Bu iklim değişikliğinin üzerinde gerçekten durmak lazım. Bu yapılan seralar güneş tarlaları mevsimsel değişikliği iyice etkiledi. Zaten bu araçlarla, klimalarla bozuyoruz ama bunlar iyice bozuyor. Su büyük problem burada dedim ya 2500 dekar ayçiçeği bile havayı 2-3 derece oynatıyor burada. Bu yeşilliğin yağmura da etkisi olur. Arpayı buğdayı kaldırıp hiçbir şey yapamıyorsun. Harman bitmek üzere şimdi köyde, yenice kalktı, şimdi karpuz zamanı. Yapmayacağım diyorum her yıl dayanamıyorum gene yapıyorum. Eskiden susuz kavun karpuz yapılırdı burada değil Antalya'ya İstanbul'a kadar namı duyulmuştu, çünkü iklim müsaitti. Şöyle söyleyeyim mesela biz karpuz yetiştirmek için malç çekiyoruz. Damlama seriyoruz sulama için. Ama bundan 30 sene önce hiç susuz çekirdek yani gilig derler burada, çekirdek dikilir, çapalanır sadece, su yok. Mayısın 10'unda başlarlar, o giligi atarlar. Hiç sulamadan, sadece bir kükürt atarlar üstüne, başka bir şey yok. O şekilde 17-18 kilo karpuz yetiştirirlerdi. O kavunlar falan şimdi bitkiyi bırak çekirdeği at buraya. O hale gelmesine imkân yok. Yani şu kadar oluyor, biraz kol atıyor, meyve falan dökemiyor bile direk gidiyor. Önceden varmış, taban suyu yüksekliği yüksekmiş, önceden kış yağışları çok iyiymiş. Onlar oluyor mu şimdi imkânı yok imkânsız yani. Suyla zor yetiştiriyoruz yani. O zaman doğaldı çekirdeği atıp bırakıyorduk ama şimdi envai çeşit ilaç atıyoruz envai çeşit. Yani envai çeşit gübre kullanıyoruz. Ne attığımızı da bilmiyoruz. Yapmasan da olmuyor, denedim… Bunların hepsi etken bence yani. Mesela gece gündüz sıcaklık farkı çok fazla. Önceden böyle değildi? Önceden biz harman zamanında, arpa buğday bitince ben römorkta buğdayın üstünde yattığımı bilirim sabaha kadar, hiç üşümezdik hava böyle değildi yani. Şimdi domuz geliyor karpuza mesela beklemeye gidiyoruz, saat gece 3-4'ten sonra üşüyoruz ya böyle bir şey yok, bildiğin üşüyoruz kapüşonluyla böyle bir şey var mı? Ben hiç böyle bir şey yaşamadım. Görmedim ben bu zamana kadar. Geçen sene de biraz böyleydi bu sene artık iyice. E bu da ne yapıyor bitkiyi strese sokuyor. Sabah güneş çıkıyor 35-38 derece hava var, geceye iniyorsun, 12 dereceye düşüyor. Aradaki fark çok büyük. Bitki kendini adapte edemiyor, yani toparlayamıyor, ondan kaynaklı olmuyor ya! Eski yağışlar yok zaten. Malum biz çiftçiyiz gözümüz yağışlarda hep havaya bakıyoruz, yere bakmıyoruz (gülüyor)." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Anlatılar, yerel halkın iklim değişikliğine dair deneyimlerini, özellikle kış soğukları ve kar yağışlarındaki değişimler üzerinden de aktarmakta ve iklim değişikliğinin toplumsal hafıza, kimlik ve ekolojik adalet üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedir.

"Yüzde bin değişiklik var. Biz çocukluğumuzda lastik ayakkabı ile giderdik okula. 3 kilometreydi, dizimize kadar karlarda giderdik en kötü ihtimalle. Bahara kadar kar da kalkmazdı. Şimdi kar yağıyor ne güzel seviniyoruz. Yarım saat sonra hiçbir şey kalmıyor." (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

"Bundan 40 sene öncesi bizim burası bayağı bir yaylaydı. Efendim kar yağıyordu. En azından 60-70 santim kar yağıyordu. Şimdi biz öyle sanıyorum Antalya'da sahil ya, biz Antalya'nın yarı seviyesine düştük yani iklim olarak. Düzlerçamı'nın seviyesine düştük. Düzlerçam'ı Antalya'nın seviyesine düştü Antalya'da belki başka bir Arap ülkesinin seviyesinin düştüğünü düşünüyorum. Bu ısınmalar oldu yani böylece. Kaç derece bilemem de şu anda bir kar görmüyoruz kışın… ağaçlar erken uyanıyor. Küresel ısınma yani artık. Yağmurlar yağıyor da onda da dengesizlik var zaten onlarda da ama esas kışın kar

yağışları tamamen bitti sayılır. Biz öyle karlar gördük ki çocukken şu Korkuteli Deresi var ya çay, onun üzeri böyle kar buz yığınlarıyla tutar, biz üstünde gezerdik, üstünde yürürdük. Hiç onları görmüyoruz. Koca koca buz kütleleri böyle birbirini ezerek gelirdi. Mesela onları hiç görmez olduk artık. Şimdi ne bileyim artık bir sahil yaşamı var burada. Şöyle diyeyim, zeytin Düzlerçamı'ndan bu tarafta pek olmuyordu. Şu anda zeytin buralarda olmaya başladı. Mevsimler zaten kaydı bozukluk var. Bu sene kış bitmedi bahar gelmedi, bahar gelmeden yaz geldi. Sanki ilkbahar, hani bilim adamları söylüyor ya "ilkbaharla sonbahar görünmeyecek" diyorlar, baya ona doğru geliyoruz herhalde. Mevsim durup durup birden ısınıyor. Durup durup birden soğuyacak sanki onlar olacak. Yazla kışı yaşayacağız sanki dedikleri olacak gibi." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Şimdi yetmişli yıllarda, yetmişlerin sonunda en az her sene yarım metre kar yağdı, yani hiç yağmadı, bu yıl kış olmadı desek bile kışın en az yarım metre kar yağıyordu. Ama şimdi onlar geçti, yok. Yani onu gözlemleyemiyorsun. Çok farklı, eski yıllar yok ki. Önceden ben gelince kapıyı açacağım diye tuttuğumda soğuktan elim buz tutardı, buraya yapışırdı. Pırasalar, çoban değneği gibi olurdu mutfakta. Yok şimdi, öyle bir soğuk yok, değişiklik çok. 15-20 gün muslukları buz tutardı komşuların kuyudan su çekerdik, karı biriktirir sobanın üstünde su yapardık kullanırdık, onlar yok. Şimdi bahar gibi güz gibi aylar kayarak gidiyor hiç… Bu sene mesela kış yaşamadık. Sonbahar kaydı bahara doğru geldi. Bayadır, 10 yıldır falan aşağı yukarı böyle. O mevsimlerin kayması var. Hiç önceki bir kış yok. Bahar yağışları bu sene iyiydi ama geçen senelerde o da yoktu. Bu sene yaza doğru kaydı zaten yazın da geldi kesildi yağış yok. Özellikle 2007'den sonra azalmaya başladı yağmurlar." (L-28, Kadın, 65, İlkokul, Çiftçi)

Anlatılar, yerel halkın geçmişte yaşanan daha yoğun kış koşullarına olan özlemlerini yansıtmakta ve bu özlem, mevcut çevresel koşulların daha geniş çaplı değerlendirilmesi açısından önemli bir sosyal gösterge olarak işlev görmektedir. Örneğin, L-1 ve L-33 gibi katılımcılar, geçmişte yaşanan yoğun kar yağışlarını ve bu yağışların toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde anlatırken, bu durumların şimdiki zamanla kıyaslanamayacak derecede farklı olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu tür anlatılar, toplumsal hafızada iklim değişikliğinin somut izlerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, kar yağışının azalması ve hızla erimesi, toplumsal olarak ekolojik adalet meselesini de gündeme getirmektedir. Özellikle L-33'ün ifadelerinde, karın ekosistem üzerindeki rolü ve bu rolün azalmasının çevresel dengeler üzerinde yarattığı bozulmalar, topluluklar arası eşitsizlikleri derinleştiren faktörler arasında yer almaktadır. Bu durum, belirli bölgelerde su kaynaklarının azalması ve tarımsal üretimde verimliliğin düşmesi gibi sonuçlar doğurarak, sosyoekonomik farklılıkları artırmaktadır.

"Yağışlar yeterli olduğu zaman toprağımız çok verimli, çok verimli toprak. Hatta şöyle bir örnek vereyim, eğer kış yağışları çok yeterli olursa düzgün olursa derin işlenip sonraki işlemlerde tiskisi bilmem neyi yapılırsa burada istisnasız 20 kg susuz karpuz yetişiyor bu ovada. Ama şu anda yani 15-20 yıldır öyle bir

yeterli kış yağışı olmadı. Kış yağışı yeterli olmadı. Bu sene mesela baharda biraz mart ayında yağdı, 1-2 sefer yağdı hatta birinde bu bahçeler göl halini aldı. İşte öyle yağışları özlüyoruz ama maalesef sürekli değil. Son 10-15 yıldır, 20 yıldır hatta böyle kısıtlı diyebilirim. Benim çocukluğumda buraya 1 metre kar yağardı istisnasız. Geçen yıl 20 santim bi yağdı, bir de 10 santim yağdı. Ondan önceki yıl biraz daha fazla yağdı. Yani gözle görülür şekilde yağışlarda azalma var. Şimdi okulumuz bizim gelirken görmüşsünüzdür. Şimdi maalesef harabeye döndü. Üzülüyoruz hepimiz bunu gördüğümüzde de. Bu mesafeyi gidemedik biz şeyden kardan, 15 gün okul tatil oldu çocukluğumuzda. O kadar çok yağardı. Şimdi köye çay kenarı denmesinin nedeni, bir tane çay buradan geçiyor. Bir çay oradan geçiyor. Köyümüzün etrafı çay ve çocukluğumda bu çaydan sürekli su akardı. Şimdi Korkuteli barajı yapıldı. Üstteki suyun kaynağında olan köylerde nüfus çoğaldı. Buraya su düşmüyor artık. Tabii yağışlar da yetersiz, yeterince su yeterli değil onun da etkisi var." (L-1, Erkek, 66, Üniversite, Emekli-çiftçi)

"Çok, çok… Büyük fark var. Burada kar yağardı. 20 gün, bir ay ulaşım bile açılmazdı Korkuteli'ne. Şu an kar yağmıyor. Şu an kar yağıyorsa bir sene, 4 parmak yağıyor, bir günde kalkıyor. Toprağın üstünde bir gün kalmıyor. Bu ne demek, topraktaki haşereleri öldürmemek demek. Eskiden kar yatardı ovada, orada alttaki zararlıları öldürüyordu. Öldürdüğünde de bazı şeyler farklı oluyordu. Kazdın mı, 1 metreden 1,5 metreden su çıkardı. Ya o günler geride kaldı. Benim küçüklüğümde ovanın bir belli bir yerinden su çıkıyordu. Belli bir yerinden zaten akıp gidiyordu. Şimdi aynı yerde benim dalgıcım var 140 metrede, 2 parmak su çıkıyor. Evlerin altından su çıkardı. Çeşmelerden şarıl şarıl bir değirmeni döndürecek su akardı. Keklik kalmadı. Keneleri yerdi keklik. Kene sorunumuz yok tu ama artık var. Salıyoruz ama fayda etmiyor." (L-33, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

"O eski kış yağışları olsa hatta şöyle bir örnek vereyim ben. Afyon Emirdağ'ın Yeniköy'de çalışırken, çocuklar burada. Oradan köye gelmem icap etti. O köyden birisi Antalya haline geliyor kamyonetiyle, hocam ben götüreyim seni dedi geldik halde onun işini hallettik Naldöken'den buraya çıktık Ova gözüktü. Ova yemyeşil. Hocam burası sulanıyor mu dedi. Yok dedim, doğal yetişiyor. 1986-87 senesi." (L-1, Erkek, 66, Üniversite, Emekli-çiftçi)

Toplumsal hafıza açısından bu deneyimler, belirli mevsimsel ritüeller ve tarımsal takvimlerle örtüşen kültürel uygulamaların kaybını da işaret etmektedir. L-36 ve L-9 gibi katılımcıların ifadeleri, tarımsal faaliyetlerin zamanlamasının nasıl değiştiğini ve bu değişikliklerin yerel tarım pratiği üzerinde yarattığı zorlukları gözler önüne sermektedir. Geleneksel ekim zamanlarının değişmesi, yerel çiftçilerin ürün verimliliği ve ekonomik istikrarı üzerinde doğrudan etkiler yaratmaktadır.

"Kendi çocukluğumdan bahsedeyim; on, on bir yaşlarında Antalya'da okuyordum, buraya gelirdik hiç unutmam, ekimde kar yağmaya başlardı, mayısa kadar kar olurdu, dedemlerin evinin önünde kayak yaptığımı çok iyi bilirim. 2-3 ay kar hiç kalkmazdı. Evlenip geldiğimizde 2001'de yerleştik buraya, o zamanlar da karlar birazcık azalmıştı ama yağmurlar çok olurdu. Biz açık alana sebzeyi hep mayısın onundan sonra ekerdik açığa çünkü mayısın beşiyle onu arasında her yıl acayip yağmur yağardı. Her yıl

mayısın ilk haftasının yağmuru kesin yağardı. Şimdi o yağmurlar da tükendi, bunlar benim hafızama kazınanlar mesela. Bunlar bitti, en bitti. Tabi bütün bunların yanı sıra mevsimde kaymalar da söz konusu. Düzenin bozukluğu kesin belli zaten. Babamların dediğine göre; ekim ayı geldiğinde ekim işi bitermiş, oğlum adı üstünde derdi, çiftçiliği bitirirdik ekim ayında derdi. Şimdi benim ekim tarihim standarttır, kasımın yirmi beşi ile aralığın on beşi arasındadır. Bu aralıkta ben arazilerimi ekerim. Ekim düzenim budur. O zaman ince bir yağmur yağar tavlandırır toprağı o şekilde eker çıkarım." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"İklimler çok değişti. Önceleri yağış çok oluyordu mesela kar bile buraya çok yağardı, şimdi senede bir defa kar yağıyor, o da zaten ona göre yağıyor ama bu yıl çok don olayı oldu. Ekinleri biraz da don aldı. Yani önceleri yağmur bol olurdu, yağış bol olurdu ya, her zaman yağardı. Bu yıl mesela nisanda bir kesti, nisanın başında marttan sonra hiç yağmur yağmadı. Yani çok kurak geçti. Yani ekinler ne bileyim kendi kendine zoru zoruna oldu yani. Çok sıkıntılıydı yani. (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Yani çocukluğumuza göre çok değişti iklim. Bizim çocukluğumuzda kış kuvvetli geçerdi, iyi geçerdi. Sürekli kar yağardı, dağlarda kar olurdu. Muhtar bile otobüsle gelirken geçemezdi, şuralarda kalırdı, geriye dönerdi. Antalya'ya gidemezdi. Yani bizim çocukluğumuzda sokaklardan geçemezdin kardan ne greyder geçebilirdi bazı bölgelerden ne de bir vasıta geçebilirdi. Ancak yayan gider gelirdik. Yani eskiye göre çok, çok değişti... Mesela arpa, buğdayın ermesi bile 10 gün-15 gün geç eriyorsa, şu anda 15 gün evveli biçiliyor, yani iklimde değişme çok." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

L-21 ve L-27 gibi katılımcıların anlatıları, iklim değişikliğinin bireysel ve kolektif algı üzerinde yarattığı etkileri göstermektedir. Yerel halkın geçmişle kıyasladığı bu değişimler, toplumun iklim değişikliğine adaptasyon süreçlerinde yaşadığı zorluklar ve bu zorluklara karşı geliştirilen başa çıkma stratejilerine dair de ipuçları vermektedir. "Unuttuk abim karı unuttuk" (L-21) ifadesi kış mevsimine ve kar yağışlarına ilişkin değişen algının oldukça net bir ifadesidir.

"Unuttuk abim karı unuttuk. Şimdi 12 aya kadar toz götürüyor. Güzleri nakliyecilik yapardım ben. Doğuya giderdim. Eğirdir'den sonra hep bir karış kar olurdu. Bitlis'te minarenin ucunu zor görürdüm. Evlerin boyunun üstünde kar olurdu. 3-4 sene önce Vanlı biri denk geldi. Ya dedim o karlar nasıl orda duruyor mu hala, dedim. Ne karı abi ya kar mar kalmadı, dedi." (L-21, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Çocukluğumda kardan dolayı komşudan komşuya tahta küreklerle tünel açar öyle giderdik. 2 gün gidemezdik zaten kar biraz düşerdi. Kış yağmurları iyi olurdu ama çok değişti. Çok değişti 1970'lerin sonunda biz imam hatipdeydik. Kardan dolayı 40-50 gün okullar tatil oldu. Biz seviniyoruz çocuk olduğumuzdan oysa dersten kalıyorsun. Öyleydi. Eski kışlar yok, iklim git gide, insanların tahribatı da çok. Biz Korkuteli olarak bu kompost fabrikaları havadaki şeyi bozdu. Birtakım şeyler salgılıyor. Kokudan geçemezsin ya. Kışın dahi geliriz oraya kokudan hemen camları kapatıyoruz. Yağmurlar da artık zamansız. Zamanında almıyor, bahar mesela değişti. Bu sene yağış oldu, olmadı değil de

mevsiminden bir ay sonra oldu, ekinler yandı tamamen. Ondan sonra sonraki bir parça toparladı işte." (L-27, Erkek, 57, Lise, Çiftçi-hayvancı-emekli)

"Tabii ki iklim değişikliğinin tamamı var. Bu mevsimlerde mesela bizim şu yayla dediğimiz dağların tepesinde Temmuz'un ortasında en zirvede kar olurdu. Bundan 8 ya da 10 yıl öncesini düşünürsek. Şimdi o yok bırakın hani baharın kar suyu coşar derler ya… kar suyu yok! Kar yok yani, dağlarda bile kar yok, yağsa da mevsimlik sanki köyün içine yağmış gibi 5-10 santim yağıyor o da zaten 2 ya da 3 gün içinde bir güneşi gördü mü eriyip gidiyor. Onun zaten gölete gelmesine imkân kalmıyor yeraltını beslemeye yetmiyor. Bahar yağışları da bizdeki nisanın sonunda, yani ben kendi köyümden bahsedeyim. Nisanın sonu mayısın ortası çok önemlidir bizde. Ama o dönemlerde yağış gelmiyor. Mayısın sonuna aktarıldı yağış. O da bölüm bölüm, Korkuteli'nden köye girmeden 3-4 km bir bölümde etkili oluyor. Sadece o tarafın ekinleri güzel oldu bu sene misal ama öbür taraflarda ekimlerde pek öyle bir şey olmadı. Ya 20-30 yıl öncesi kışın çok kar yağardı ben çocukluğumdan hatırlıyorum. Şimdi senede bir iki sefer belki. Geçen sene kar görmedik mesela. Geçen kış değil ondan önceki kış. Kar görmek için dağa götürdüm çocukları o da 3 parmaktı. O da 5-6 saat. Eskiden toprak evlerin damı hep kar olurdu." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Korkuteli'ndeki anlatılar aynı zamanda, katılımcıların yeraltı su kaynaklarının azalmasını, geçmişteki ve mevcut iklim koşulları arasındaki farklılıklarla karşılaştırarak değerlendirdiklerini göstermektedir. Bu bireysel gözlemler, iklim değişikliği konusunda farkındalığın nasıl oluştuğunu ve bu süreçte hangi deneyimlerin belirleyici olduğunu göstermektedir. Katılımcılar, su kaynaklarındaki azalmayı ve yeraltı su seviyelerindeki değişiklikleri, yaşamları boyunca gözlemledikleri iklim olaylarıyla kıyaslamaktadır. L-4 ve L-5, çocukluklarında suyun bol olduğu ve tarımsal ürünlerin neredeyse hiç sulama gerektirmeksizin yetiştiği günleri hatırlamaktadır. Günümüzde ise, aynı tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilmesi için artan miktarda suya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrudan karşılaştırmalar, katılımcıların iklim değişikliği algısının, kişisel deneyimlerle çevresel gözlemler arasındaki ayrımları kavramalarıyla şekillendiğini göstermektedir. Bununla birlikte yeraltı su kaynakları üzerinde iklim stresi dışında demografik ve sosyoekonomik faktörlerin etkisi ile oluşan baskıyı da unutmamak gerekir. L-14'ün yeraltı su seviyelerindeki dramatik düşüşe ilişkin anlatısı bireylerin yeraltı su kaynaklarının azalmasını iklim değişikliği ile doğrudan ilişkilendirme biçimlerinin bir yansımasıdır. Yeraltı su kaynaklarının azalması, aynı zamanda, suyun yüzeyde görünür olmaktan ziyade yerin altında gizli bir kaynak olarak kalması nedeniyle, iklim değişikliğinin daha az anlaşılan yönlerinden biri olarak algılanabilir. Bu durum, iklim değişikliğine yönelik algıların sadece görünür ve açık iklim fenomenleri üzerinden değil, aynı zamanda daha derin, gözle görülmeyen değişiklikler üzerinden de şekillenebileceğini göstermektedir.

"Dedim ya çocukluğumda pancarı römorklarla getirir evlerin önüne yığarlardı. Köyün hanımları işte herkes ekip ekip otururlardı. Bıçakla pancarları temizlerlerdi falan filan yani bu bölgede hiç sulanmadan pancar yetişiyordu. O kadar yeraltı sular yakındı ki. Köyün içinden su akıyordu. O nemle yağmurla hiç sulanmadan pancar yetişiyordu. Ne bileyim ama şimdi olmuyor... Yani ciddi anlamda dünya artık dünya geneli demeyim de bizim bölge olarak bakıyorum. Ben Türkiye'nin birçok bölgesi de aynı da. Yani bu gidiş gidiş değil." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"İşte 80'li yıllardan bu yana çocukluğumdan bu yana hep gerileyerek gitti. Hem verim hem yağış anlamında. 80'li yıllarda kar yağıyordu. Mesela bizim buraya kar geçtiğimi 2 yıl kar yağdı ama 2-3 parmak kalınlığında. Ama 80'li yılarda dizime kadar kar yağardı. Biz okula giderken karların üzerinde yürüyerek giderdik kışın. Donmazdık, şimdi kar yağmıyor ama hava soğuk. Bilmiyorum yani kar yağışı azaldı. O zaman kuyu dediğimiz artezyenler su vardı benim çocukluğumda. Şimdi o kuyular kurudu, yok oldu kapandı. Şimdi artezyen olayı yok. Bir sondaj 150 metreden su çekiyor. Gençliğimde 90'lı yıllarda bizim burada evin önünde kuyuya 18 metreye dinamo koyardık. Ondan önce su vardı tenekeyle çıkrıkla su çekerdik. O kurudu. Sonra 5-6 metreden dinamoyla su çıkarıyorduk. O da bitti, sonra dalgıç vurdurduk 56 metreye. O da bitti 100 metreye vurdurduk. O 100 metredeki dalgıç kırklık yani işimizi görüyor. 1 dönüm ya var ya yok sebzeleri sulamak için kullanıyoruz, abim hayvanlarını sulamak için kullanıyor. Azla su sarf etmiyoruz. Sarf edersek o da ölecek yeniden vurdurmak zorunda kalacağız. Yani her geçen yıl hep düşüşte. Yağış da düşüşte, iklim de farklılaştı. Bundan önceki sene doğru düzgün kış bile yaşamadık. Bahar gibi geçti hava, soğuk da görmedik. Ama bu yıl soğuk oldu. Mevsimler de kaydı baharla son bahar ortadan kalktı gibi. Bir kış bir yaz dönemi gibi oldu. Mesela geçen yıl ekim aynın sonuna kadar biz burada veranda da yattık kalktık. Kasıma kadar hiç soğuk görmedik. Hava hiç soğumadı. Böyle bir durum var. Otların bile geçen yıldan kökü olmadığı için Nisan'ın onunda anca büyüdü. Bu sene geç gelişti. Mera hayvanları ottan bile faydalanamadı yani." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Şimdi ister istemez, yağışlar az, önceye göre düşüş var. Yeraltı sularında kayıplar var, hani bizim yeraltı sularındaki çoğu sondajlarımız kurudu. Eskiden 40 metrede olan su, şimdi 100 metreden daha aşağıya inmeye başladı. Yani iklimde büyük bir kuraklığa doğru yöneliş var. Ama hava sıcaklıklarında; bakıyorsun hava çok serin gidiyor bakıyorsun bir anda çok sıcak gidiyor." (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Korkuteli'ndeki yerel aktörlerin anlatıları ise, iklim değişikliğine ilişkin yerel algıların nasıl şekillendiğini ve bu sürecin tarım ve su kaynakları yönetimi üzerindeki etkilerini yansıtmaktadır. Bu aktörlerin deneyim ve gözlemleri, özellikle tarım sektöründe gözle görülür şekilde değişen iklim koşullarının yarattığı zorlukları ve adaptasyon ihtiyacını vurgulamaktadır. Korkuteli Tarım İlçe Müdürü'nün ifadeleri, bölgedeki mevsim kaymalarına ve yağış düzenindeki değişikliklere dikkat çekerken, bu durumun tarımsal verim üzerinde yarattığı baskıları ortaya koymaktadır. Eskiden belli bir düzende ve zamanlamada gerçekleşen yağışların

artık eski rutinini kaybettiği ve bu durumun tarımsal faaliyetler için önemli zorluklar yarattığı belirtilmektedir. Korkuteli Ziraat Odası Başkanı tarafından dile getirilen gözlemler ise, küresel iklim değişikliğinin yerel düzeyde nasıl hissedildiğini ve bu değişikliklerin tarım döngülerine, ekim zamanlarına ve su yönetimine etkilerini anlatmaktadır. Başkanın, iklim değişikliğinin tarımsal üretimde belirsizlikler yarattığına, çünkü yağışların beklenen zamanda gerçekleşmemesi nedeniyle çiftçilerin ekim ve hasat planlamalarında zorlandığına ilişkin ifadeleri çiftçilerinki ile örtüşmektedir. Dolayısıyla Korkuteli'ndeki yerel aktörlerin anlatıları, iklim değişikliğinin toplumsal yapılara, ekonomik faaliyetlere ve çevresel sürdürülebilirliğe olan etkilerini somutlaştırmaktadır. Değişiklikler, yerel toplulukların adaptasyon stratejilerini ve geleceğe yönelik planlamalarını şekillendirmekte aynı zamanda bölgesel ve ulusal düzeyde politika yapıcıları için de önemli dersler içermektedir. Bu durum, bölgede devam eden ekolojik ve toplumsal dönüşümlere dikkat çekerken, bu değişimlere uyum sağlama kapasitesinin geliştirilmesinin ne kadar hayati olduğunu da vurgulamaktadır.

> "İklim değişikliği… Yani zaten karasal iklimiz, yağış günlük hani ortalama yağış 550 mm yıllık. Nasıl diyeyim size? Tabi ki bir mevsimlerde bir kayma var. Yağış azalması var, kar yağışı eskisi gibi değil kesinlikle. Bu da tarımda illaki bir sıkıntıya sebep oluyor. Verim düşüklüğüne sebep oluyor. Sahada gözlemlediğimiz gibi. Hani benim 12. senem burada. Hani ilk yıllar kar yağışları vesaire zaten hani karasal iklim olduğumuz için bizim yağmur çok az. Hani bir Antalya değiliz. Zaten kışlar soğuk, yazlar sıcak ve kurak geçiyor. Yağış sayısı zaten olması gerektiği gibi karasal iklim olduğumuz için. Burası yayla olduğu için, Akdeniz mevsimi hâkim değil burada." (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> "Yağış rejimi yağış zamanı kaydı, yağması gereken zamanda değil de biraz bir ay falan gecikiyor o da bir şeye sebep oluyor. Yani eğer o sene hava biraz da kurak gittiyse de geç yağış olduysa, bu daha yıkıcı bir dolu veya don olayına sebebiyet veriyor. Bu da meyve çiçeklenme dönemine denk gelirse veya daha sonrasında meyve bağladığında dolu yağışı olduğunda; meyve kayıplarına sebep oluyor, onu söyleyebiliriz." (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> "Bizim Korkuteli'nde zaten bir geçiş iklimi var. Karasal iklimi ile Akdeniz iklimi arasında geçiş var. Biz de ara sıra senelerdir ikişer, üçer bazı kuraklıklar olurdu ama son yıllar gibi olmazdı. Son yıllarda iklim bir hayli değişti. Son 10 yılda şimdi şöyle; yaz bir başlıyor, şimdi bak sıcakları görüyorsun. Biz ilkbaharı bir ay görüyoruz, görmüyoruz. Hemen yaza geçiyoruz. Önceden 3 ay kış 3 ay ilkbahar, 3 ay 4 ay yaz, 3-4 ay da sonbahar olurdu. Şimdi sonbahar bir ay oluyor, ilkbahar da bir ay oluyor. Aralık'ta biz kışa giriyoruz. Aralık, Ocak, Şubat, Mart, Nisan'ın sonuna kadar bizde kış bitmiyor. Nisandan sonra bir ay Mayıs'ta ilkbahar oluyor. Mayısın sonunda hemen yaza geçiyoruz. Ta Ekim'e kadar yaz oluyor. Bu hep küresel iklimin değişiminden. Yağmurlar zamanında yağmıyor. Çiftçi ekim zamanında ekemiyor. Ondan sonra, her geçen gün yağış azalıyor. Bu artık ne diyelim bu küresel iklimin daha şimdi daha bu safhasındayız. Bundan belki 15-20 sene sonra; belki biz görürüz, görmeyiz. Korkuteli'nin belki içme suyu sorunu olacak. Her geçen gün de küresel iklim kendini iliklerimize kadar hissettirecek, yani bizim çünkü

> suyumuz yok. Suyumuz olmadığı için adam tarlasına buğdayın ekecek; kurak. Nohut ekecek kurak, yarın adam oraya fi ekecek malı için baharda yağarsa olacak, yağmazsa olmaz. Son 4-5 yıldır küresel ısınma kendini temelli hissettirdi. Yani temelde hissettirdi. Ben o görüşteyim yani her geçen gün de biraz daha hissettirecek gibi görünüyor." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

İklim değişikliğinin etkisiyle son yıllarda hortum ve sel başta olmak üzere uç hava olaylarını deneyimleyen *Kumluca'da* katılımcıların iklim değişikliğine ilişkin farkındalıkları "artan afetler" olarak adlandırdıkları uç hava olaylarının sosyal, ekonomik ve ekolojik etkileri üzerinden şekillenmektedir. Artan afetlerin dışında iklim değişikliği farkındalık biçimlerini şekillendiren diğer unsurlar büyük oranda Manavgat ve Korkuteli ile benzerlik göstermekte, "kayan mevsimler", "yok olan baharlar", "yok olan buz ve karlar, "kış gibi olmayan kışlar", "zamansız ve şiddetli yağışlar", "artan sıcaklık ve rüzgâr ile azalan yağışın getirdiği kuraklık" ve "yeraltı sularının çekilmesi" olarak öne çıkmaktadır.

> "Çocukluğumdan bu yana iklimlerde değişiklik oldu, oldu tabii. Hortumları biz daha önce görmüyorduk. Yağışlar… Şimdi bir yağmur yağıyor her yeri sel yapıyor. Önceden normalde her gün yağmur yağardı kış boyunca, bu kadar seller afetler görünmüyorduk. Düzgün şekilde yağardı o zamanlar, iklim değiştikçe değişti. Bir bakıyorsun fazla yağıyor sel alıp gidiyor. Afetler çok sıklaştı, eskisi gibi değil. Şimdi bir de şöyle, eskiden ben çocukluğumdan biliyorum şimdiki portakal bahçelerinin seraların olduğu yerlerde büyük kesiklerimiz vardı suyun gittiği kanallar. Seralar çoğaldık sıra, millet 5 metre kesiği düşürdü bir metreye, kesiklere dökerek, daralttılar yer fazlalaştıracağız diye suyun yeri kalmadı. Bizim bu çukurun suyunu, şu Akmaz dediğimiz kanal var, oradan giderdi. Yerlerimize toprak doldurdular, seralara. Yerleri toprakla doldurmadan dolayı afetler oldu, zaten toprakla doldurdu adam tarlaya 1 m geçecek yeri kalmadı suyun, ondan dolayı bu taşkınlar çoğaldı, bu dolgulardan." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

> "Tabii afetler sıklaştı, hava da değişti, sıcak mı soğuk mu belli değil bir bakıyorsun sıcak diyorsun soğuk. Yani ayarsız bir hava şartları. Bize göre şöyle, şimdi bence bu sene hava şartları kötü olacak. Çünkü ne sıcak belli ne soğuk belli hem sıcak hem soğuk yani bir yaz ayında hepsini yaşıyorsun, mevsimlerde ayarsızlık var. Bir standardı yok, yani ne zaman ne olacağını bilemiyoruz." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

Kumluca'daki katılımcıların deneyimleri, iklim değişikliğinin yerel düzeyde nasıl hissedildiğini ve doğal afetlerin artışındaki rolünü açıkça ortaya koymaktadır. Bu deneyimler, sıklaşan afetlerin sosyal ve çevresel sonuçlarını anlamada önemli birer gösterge olarak dikkate alınmalıdır. Katılımcılar, çocukluklarından bu yana iklimlerde büyük değişiklikler olduğunu ve bu değişikliklerin afetlerin sıklığı ve şiddetinde belirgin bir artışa yol açtığını belirtmektedirler. Özellikle hortumlar, sel ve fırtına gibi afetlerin daha önce nadiren yaşandığı, ancak son yıllarda çok daha sık ve şiddetli bir şekilde gerçekleştiği vurgulanmaktadır. Bu tür gözlemler, iklim

değişikliğinin somut etkilerinin yerel halkın yaşamında nasıl bir realiteye dönüştüğünü göstermektedir.

> "Değişiklik var. O zamanlarda böyle fırtına falan yoktu. Kuruydu ama böyle fırtına, afet olmazdı. 35 yıldır bu seracılıkla uğraşıyorum. O zamanlar böyle bir şey yoktu, son 3 yıldır var." (K-13, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi)

> "İklimler değişti. Hani eskiden afet bu kadar olmuyordu. Yani afetler gittikçe artmaya başladı. Burada artmaya başladı. Şimdi her yerde de artmaya başladı. Sel felaketi eskiden görülmüyordu burada. Daha demin dediğim olaya geldi. Sera bu kadar yoktu zaten. Şimdi tepenin başı da sera oldu. Düz ova da sera doldu bitti. Yamaçlara-tepelere de vurduk yani. Dolayısıyla iklimler de böyle bir şey herhalde. İklimler de değişti. Sel betondan oluyor yani nereye gidecek mesela şurada sera var, burada sera var. Bu yol kışın dolu geçer. Burası şişer böyle yol boyu gider. Kim bilir nereye gidiyor. Daha biriktiğini düşün her yer sera. Kesinlikle betondan oluyor. Bir de hava kurak gidiyor gidiyor. Mesela geçen sene yaz kurak gitti, sular bile kesildi. Burada bizim suyumuz bile kesildi, tekrar su kazdırdık. Kuraklık çok oluyor artık. Burada kurak gidiyor gidiyor; bir yağışa dönüyor hava, çok aşırı yağış alıyor bir de. Orada ister istemez afet ortaya çıkıyor, sel ortaya çıkıyor. Dengesizlik iklimde var tabii ki. Hele 3-5 senedir kuraklık çok devam etti yani. Ama kışın bir yağmur oluyor, bir sel oluyor hemen arkasından hortum. Yani böyle şeyler çok dengesizlik var yani." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Bu kadar afet olmazdı, yağmur çok olurdu. Bizim buralar yüksek yerler, ona rağmen dereler ve çaylar dolu dolu olurdu. Mevsimler, iklimler değişti." (K-20, Kadın, 64, İlkokul, Çiftçi)

> "İklimler gitgide zorlaşıyor. Eskiden bu kadar çok afet olmuyordu. Mesela bu sene yine selin çok olacağını söylüyorlar, afetin çok olacağını. Bak ağustos ayı her yeri sel götürüyor. Yani bir dengesizlik var. Önceden bir hafta on gün yağmur yağardı şimdi bir saat yağıyor ondan sonra yok." (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

Katılımcıların ifadeleri, iklim değişikliğinin tarım üzerindeki etkilerini de öne çıkarırken, seraların çoğalması ve arazi kullanımındaki değişikliklerle birleştiğinde afetlerin daha da yıkıcı hâle geldiğine dikkat çekmektedir. Özellikle yağış düzenindeki değişiklikler ve bu yağışların şiddetinin artması, tarımsal faaliyetleri doğrudan etkilemektedir. Bu durum, tarım alanlarının su baskınlarına daha açık hâle gelmesine ve dolayısıyla ürün kayıplarının artmasına neden olmaktadır. Hortum ya da sellerin bu bölge için yeni bir olay olmadığını, katılımcıların vurgusunun bu olayların sıklığının ve yoğunluğunun artması üzerine yoğunlaştığını unutmamak gerekir.

> “Önceden 10 senede bir sefer hortum oluyorsa şimdi her sene oluyor. Çeşitli yerlerde her sene hortum oluyor. Bu kadar da büyük olmazdı. Şimdi daha kuvvetli oluyor, büyük oluyor. İnsanlar da ondan dolayı bu hortumlar her yıl çıkıyor veyahut yıldaki iki sefer olduğu oluyor.” (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

> “Son 3 yıldır gözlemliyorum. Bizim eskiden burada mesela hortum işi çok aşırı olmaz. Olur ama şöyle 3-5 senede bir olurdu şimdi her sene geçmeye başladı. Normalde yer aynı, düzen aynı, toprak aynı, her şeyi aynı ama şu son 5-10 senedir çok sık olmaya başladı. Yani her rüzgârda hortum olmaya başladı. O da iklimlerden kaynaklanıyor. Ha biz çiftçi olarak soğuk geçmesini tercih ederiz. Ne kadar soğuk olursa biz de o kadar para kazanırız. Mesela Avrupa'da kar yağışı çok olursa onlar dikemiyor, onlar dikemeyince bizden ithal almak zorunda kalıyorlar. Siparişleri bize geliyor.” (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

> “Zaten iklimler değişti bu değişikliğinin hepsi bizim kendimizle alakalı ve bu zamandan sonra artık biz bunları yaşamaya devam edeceğiz. Yani çünkü bu iklimlerin bozulmasıyla yani şu an bile şöyle söyleyeyim, şu deniz suyunun sıcaklığı şu an mesela bugünün tarihinde 31 derecelik bir sıcak var. Yani Allah korusun bir yağmurda falan bu felaketi yaşayacağız.” (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

> “Afet çoğaldı, iklimlerimizden; sonbahar, ilkbahar kalmadı, yaz ve kış olmak koşuluyla iki mevsim yaşamaya başladık. Özellikle zaten Antalya'da dört mevsim yaşayamıyorduk, son zamanlarda iki mevsime düştü, bir yaz, bir kış oldu. Ama yaşım şu anda kırk beş, kırk altıya geldi. Daha önceki yaşadığımız mevsimlerle kıyaslarsam, iklimin değiştiğini fark edebiliyoruz. Şu anda dediğim gibi iki mevsim yaşıyoruz ve afet daha çok olmaya başladı.” (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Afetlerin zararının artmasına yol açan beşerî faktörlerin farkında olan ancak maruz kaldığı afetler için bunlardan ziyade iklimdeki değişikliği mesul tutan K-27 bunu “Suç havanın, artık dengeler bozuldu” şeklinde ifade etmektedir.

> “Bir de arkada büyük bir deremiz var dereyi de böyle 1 metre çekerek yaptık hatta ben biraz daha çekecektim oraya bir set kuracaktım. Babam hayır, bu derenin hiç taştığını görmedim dedi ve o dere 7 yılda 3 kere taştı. Hani babam garantiyi veriyor biz de ona güvenerek yapıyoruz. Burada suç ne babamın ne benim. Suç havanın, artık dengeler bozuldu. Bizim yağmurumuz normal yağmıyor. Hele şu Antalya Bölgesinde yağan her yağmur artık neredeyse sel getiriyor. Önceden atıyorum 40 metreküp yağıyorsa şu an 90-100 metreküp yağıyor. Nüfus artıyor, evler artıyor, ormanlar kesiliyor ondan dolayı da biz bunları yaşamaya devam ediyoruz. Bu sadece Türkiye için değil bütün ülkelerde artık sel, hortum felaketlerini görüyoruz artık.” (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

Katılımcılar aynı zamanda yaşadıkları bölgede mevsimlerin kayması üzerinden iklim değişikliği farkındalıklarını dile getirmektedirler. Geçmişte mevsimlerin belirgin ve tahmin edilebilir olduğu, ancak son yıllarda bu durumun önemli ölçüde değiştiği vurgulanmakta, bu değişiklikler, yerel tarım pratiklerini, günlük yaşamı ve bireylerin çevreyle olan ilişkilerini

derinden etkilemektedir. Anlatılar özellikle yağış düzenlerinde yaşanan değişikliklere odaklanmaktadır. Eskiden kış aylarında düzenli olarak yağmur yağarken, şimdi yağışların daha az ve öngörülemeyen zamanlarda gerçekleştiği belirtilmektedir. Bu durum, tarımsal faaliyetler için zorluklar yaratmakta ve su kaynaklarının yönetimini karmaşıklaştırmaktadır. Ayrıca, sıcaklıkta yaşanan artışlar ve yaz mevsiminin uzaması gibi durumlar da yerel çiftçilerin ekim ve hasat zamanlarını etkileyerek tarımsal verim üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

> "Önceden mevsimler zamanında gelir zamanında giderdi. Mesela geçtiğimiz kış ağır bir kış geçirdik. Siz Antalya'da yaşıyorsunuz galiba siz de farkındasınızdır. Artık mevsimler yer değiştiriyor. Yani ilkbahar yaza, yaz sonbahara. Hani öyle bir yer değiştirme, kaymalar var. En az bir ay rahat kayma olduğunu düşünüyorum çünkü geçen yıl kasım ayında aralıkta, aralığın ilk haftaları kısa kolluyla geziyorduk biz. Hani gündüzleri özellikleri rahatlıkla sizde işe giderken falan veya okula giderken rahatlıkla gezebiliyordunuz, gidebiliyordunuz. Bu da zaten değiştiğinin bir göstergesi yani bu sonuçta buranın, zaten tarımda en büyük avantajı şu mikroklima iklim." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

> "Tabi birazcık şey olur oldu yani artık 10. ayda gelen kış daha eskileri köylerde öküzlerle ekin ekilirdi 10-11. ayda ekilen tarlalar 10. ayda kuraklıkta şu an. Yani biraz daha 11. ay sonu 12. ayda yağışını almaya başlıyor ama yaz dönemleri de birazcık serin geçebiliyor yani böyle Nisan aylarında ama o da gene doğayla ilgili bir şey." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

> "Değişti. Şu anda bak hava çok sıcak. Çocukluğumda aralık ayı geldi mi köyde ekin mekin ekemezdik sürekli yağmur yağardı. Kasım dedin mi şu dağda komple kar olurdu. Şimdi Ocak'ta yağarsa yağıyor. Hazirana kadar bu sene hava gayet serindi Ağustostayız yaz yeni geldi önceden böyle değildi. Hıdrellez'de 6 mayısta tamamen yaz gelirdi şimdi 6 mayısta battaniye ile yorganla yatıyorsun burada." "İklimler ileri ileri atıyor. Eylül ekim ayları haziran temmuz gibi geçiyor artık. O zaman bizim seraların işleri başladığı an eylülde mesela seranın içine giremiyorsun, sabah 6'da giriyorsun. 10'da mümkün değil seranın içinde duramıyorsun. Sonra ikindi ile akşam namazı arası giriyorsun. Baya baya değişti yani iklim şartları." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

> "İklim değiştikçe güz kışa doğru, bahar yaza doğru kayıyor. Yağmur eskisi gibi yağmıyor. Temmuzda yağışlar olurdu ama artık olmuyor." (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

Mevsimlerdeki bu kaymalar, yerel toplulukların çevresel koşullara uyum sağlama biçimlerini de değiştirmektedir. Örneğin, K-9'un belirttiği gibi, seraların iç sıcaklıkları eskiden belirli mevsimlerde yönetilebilirken, şimdi iklim değişikliği nedeniyle daha sık ve zorlayıcı hâle gelmiştir. Bu da çalışma saatlerinin ve yöntemlerinin yeniden düzenlenmesini gerektirmektedir. İklim değişikliğinin getirdiği bu mevsimsel kaymalar, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik düzeyde belirsizlikleri artırmakta ve yerel toplulukların bu değişikliklere adaptasyon stratejileri geliştirmelerini zorunlu kılmaktadır. Katılımcılar, artık

eskisi gibi dört mevsimi yaşayamadıklarını, bunun yerine daha sınırlı ve şiddetli geçişlerle karşı karşıya kaldıklarını ifade etmektedirler. Bu durum, özellikle tarım sektörüne bağımlı olan topluluklar için riskleri artırmakta ve yeni çözüm yolları aramayı gerektirmektedir.

> "Hani bahar erken geliyor. Yaz erken geçiyor. Hani kış dönemini az yaşıyoruz biz Akdeniz bölgesinde en fazla 2 ay. Mesela serada soba yakacağız ya 1 gün ya 2 gün bilemedin 3 gün 4. günü yine ısınır. Önceden öyle değildi. Biz burada 40 gün yağmurun altında da donduk 40 gün soba da yaktık. İklimde genelde ısınma var." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

> "Ne baharı biliyoruz ne kışı biliyoruz, dört mevsimi yaşama şansın yok. Hava ya soğuk geçer burada ya da çok sıcak, Güneydoğu gibi." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Mevsimlerde de kayma var. Biraz kış geç geliyor, bu yıl yaz da geç geldi. Yaz geç geliyor, kış da geç giriyor. İnşallah bu yıl erken girer de…" (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

> "Değişiklik var. Ya önce işte mesela sıcaklıktan bahsedelim. Önce bu kadar sıcak olmazdı. Efendim kış gününden bahsedelim bu kadar yağmur olmazdı. Hani mevsimlerde çok değişiklik oldu. Mesela diyelim ki eylülden ekimden önce çok güzel yağmurlar olurdu. Kasım-aralık aylarında o kadar fazla yağmur olmazdı. Şimdi Kasım aralığa çekti yağmuru yani kaydı. Yani çok değişiklikler var mevsim olarak." (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "O doğa gücünün önünde hiçbir şey duramaz. Hiçbir şey yapamayız yani. Artık iklimin dengesi bozuldu. Bunlar da bizim elimizde. Artık buzullar eriyor yani ekolojik denge bozuldu. Bana göre mevsimler zaten bir-bir buçuk ay kaydı. Önceden bu sıcaklar Eylül'ün 5-10'u dediğimiz zaman serinlemeye başlardı ama artık bu bir ay erteledi. Bu da dediğim gibi mevsimsel döngü ile alakalı." (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

Anlatılar zaman içinde iklimlerin giderek daha ılıman hâle geldiğini ve soğuk dönemlerin süresinin kısaldığını vurgulamaktadır. Özellikle 1990'ların başından itibaren seralarda kullanılan yakıt miktarındaki azalma, iklimdeki ısınmayı somut bir şekilde ortaya koymaktadır. Seralar için daha az yakıt kullanılması, sıcaklıkların yükseldiğine dair güçlü bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, bölgede kuraklık ve su kaynaklarındaki azalma, artan sıcaklıkların ekolojik sonuçlarına işaret etmektedir. Katılımcılar, önceki yıllara göre daha sıcak geçen günlerin ve kar yağışının azalmasının tarımsal faaliyetler üzerinde yarattığı baskıları belirtmektedirler. Bu durum, su kaynaklarının yönetimini zorlaştırmakta ve tarımsal üretimde su kullanımının etkinliğini azaltmaktadır. Bu anlatılar, iklim değişikliğinin sosyal ve ekonomik etkilerinin yanı sıra bölgesel kültürel yapılara ve toplumsal hafızaya nasıl müdahale

ettiğini de gözler önüne sermektedir. Artan sıcaklıkların toplum üzerinde yarattığı stres, çiftçilerin uygulamalarını ve tarımsal planlamalarını değiştirmelerini zorunlu kılmaktadır.

> "Valla şöyle her yılın kendine göre bir iklimi var ama ben size şöyle söyleyeyim: 94-95 yılında çok acayip soğuk olmuştu. Bir ay soba yakmıştık seralarda bir ay içinde biz odun almaya gitmiştik. Bir ay falan sürmüştü sonra 2005'te yumuşamaya geçti iklimler. Hani misal atıyorum 92-94 yılında bir ay olduysa, bir sonraki yıl 20 gün sürdü böyle böyle ılıman bir iklime gitti. Sıcaklık olarak zaten pişiriyoruz yani." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

> "Tabi kuraklık var. Biraz daha sıcak iklime girdik, önceleri daha soğuktu. Ne yapalım gün gün değişiyor." (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

> "Kuraklık daha öne geçti. Daha aşırı sıcak oldu. Kar olmaz oldu mesela yükseklere. Sular çekildi." (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

> "Havada değişiklik var çünkü eski soğuk havalar olmuyor. 35-40 gün eski yıllara göre hava soğuk olurdu. Şimdi bunu tam tersi oldu sıcaklık oluyor. Hani suyumuzda çekilmeler oluyor." (K-28, Erkek, 44, Lise, Çiftçi)

Korkuteli ve Manavgat'a benzer bir biçimde kar yağışlarındaki düşüş ve kış mevsiminde yaşanan yumuşama burada da vurgulanmaktadır.

> "O zamanlar kışlar daha sert geçiyordu. Şimdi geçen yıl sert geçti, 2019 da sert geçti. Ama 2019'dan sonra 2021 yılına kadar yaklaşık 2 sezon çok yumuşak bir hava geçti." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

> "İklimden söz edersek; seracılığa başladığımızda sobayı yakardık, hafif sönsün, dibini dahi don alırdı, söndürmemek lazımdı. Her yer buz tutardı, buzların üzerinde yürürdük. Ördeklerimiz, kazlarımız olurdu, güneş doğmaya yakın sobaya odun attığın zaman, sönmesi saat dokuzu, onu bulurdu. Bu esnada ava gidip gelirdik, sonra sobaya çıra atardık, mazotla bile yakmazdık. Şimdi ise yağmurlama tekniğiyle sebze yetiştiriyoruz, Üstelik soba yakmadan. Doğa çok değişti, havayı bulut kapladığı zaman her türlü felaket bekleniyor, kaç sefer hortum havadan geçti. İklimdeki değişim, ısınmaya yöneldi. Hortumlar, yağışlar, fırtınalar son yıllarda çoğaldı. Eskiden de vardı ama şimdiki gibi değildi. Yağmur yağdığı zaman kısa kollu ile gezerdik. Ufakken sele kapılmıştım, o zamanlar köprü yoktu, üç yüz metre sürüklenmişim, komşunun oğlu kurtarmış. Yağmur yukarılara yağıyor ama buraya en fazla üç sefer gelir, iklim çok değişti. (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

Aynı zamanda deneyimler, bölgede yağışların hem miktarında hem de dağılımında gözlenen değişiklikleri ve bu değişikliklerin yerel tarım pratikleri üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Katılımcılar, özellikle son birkaç yılda yağış miktarlarında belirgin bir azalma

yaşandığını belirtmekte, bu durumun tarım sektörü için ciddi zorluklar yarattığını vurgulamaktadırlar. Yaklaşık olarak son on yıl içinde düzenli yağmurların azaldığı, ancak bu sefer de yağışların afet seviyesinde olduğu belirtilmektedir. Bu şiddetli yağışlar, toprak erozyonu, su baskınları gibi ek sorunlara yol açmakta ve tarımsal üretimi olumsuz etkilemektedir.

> "Yazın geçen sene kırıldı, aşırı kurak geçti geçti, kışın da çok soğuk geçti mesela, bu seneki gördüğümüz soğuk hiç görülmemiştir. Seralarda çok zorlandık. İçindeki bitki donacak diye. Yani iklim bozulmaya bozuluyor. Hiç don almadığımız yıllar da oldu. Bundan 10-15 sene önce. Hiç don olmadan yaza çıktığımız yıllar vardı. Mesela serada bu sene hemen hemen 20 günü geçik soba yaktık, baharın yaz geldi dedik don oldu yine. İşte yani bilemiyorsun." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Mevsimlerde değişiklik gözlemliyorum, hatırladığım kadarıyla yağmurlar daha çok olurdu. Son on senedir yağmur azalmıştı, iki senedir eski halini almaya başladı. Ama afet gibi yağıyor." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

> "Yağış azaldı. Geçmiş yıllarda işte atıyorum; ellili yıllarda altmışlı yıllarda ve hatta yetmiş beşli yıllara kadar yağış daha fazla alırdık. Şu an yağışımız az. Yani geçen yıl çok şükür hamdolsun iyiydi ama geçmiş zamanlarda biraz kuraklıklar da yaşadık. Netice itibariyle hakikaten, zor bir süreçten tarım olarak geçiyoruz." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

Kumluca'da yaşayan katılımcıların ifadeleri, artan kuraklık ve değişen yağış rejimlerinin tarım üzerindeki etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Katılımcılar, geçmiş yıllara göre mevcut durumda yağış miktarının azaldığını ve mevsimler arası geçişlerin değiştiğini belirtmektedirler. Özellikle yağış dönemlerinin kısalması ve beklenen yağışların gelmemesi, su kaynaklarının azalmasına ve tarımsal faaliyetler için zorlukların artmasına yol açmaktadır. K-7'nin belirttiği gibi, eskiden bol miktarda akış gösteren dere ve kanalların şimdi kuruduğunu gözlemlemek, bu değişimin somut bir göstergesidir. Kuraklıkla birlikte artan sıcaklık dalgaları, seralarda ve açık tarım alanlarında ekstra önlemler alınmasını gerektirmekte, bu da işletme maliyetlerini artırmakta ve çiftçilerin ürün kaybı riskini yükseltmektedir. Bu durum, özellikle sıcaklık hassasiyeti yüksek bitkiler için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Ayrıca, şiddetli yağışların azalmasıyla birlikte, ani yağmur ve fırtına gibi olayların sıklığı artmış, bu da tarımsal ürünler üzerinde yıkıcı etkiler yaratmıştır. Katılımcılar, geçmişte daha öngörülebilir olan yağış düzenlerinin artık daha az tahmin edilebilir ve daha şiddetli olduğunu ifade etmektedirler.

> "Valla iklimler biraz kuraklığa gidiyor, kuraklara doğru gidiyor. Şu anda bizim gözlemlediğimize, eskiye göre." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

"İklimler yani tabii ki birazcık kuraklık var yani yağış almıyor. Eskilere göre yağışımız çok az. Hortumla ilgili dersek o 2019'dan önce de oluyordu ama 2019 en büyük 2019'dan sonra yine ufak ufak hortumlar oldu geçti. Yani ufak ufak kısım kısım bunlar yaşanan bir şey ama iklimle ilgili aşırı yani biz 45 yılı hatırladığımız zaman onun için 45 yıldır sürekli yağışı giderek az alıyoruz. Daha önceleri daha bol su baskınları, sel baskınları oluyordu. Şimdi artık bazı ne derler nehirler, kesikler akmadan geçiyor bazı yerler kış döneminde. Buranın 1-2 tane ana kanalı var yani Cavir Deresi dediğimiz Göksu, Akmaz dediğimiz yerler eskiden daha çok dehşet akardı. Yani mesela bazı yıllarda yağış olduğu zaman akıyor olmadığı zaman kanalın bir yandan bir yandan insanlar geçiyor yürüyerek ama önceki kışlar öyle değildi. Aylarca, kış ayı geldiği zaman ful akardı kanal." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

"O zamanki kışlar olsa şu an sebze mebze zor olur, olmaz, olmaz… Oralarda şuralarda her yerde su çıkıyordu. Yani o sebze olur mu orada çürüyüverir. Önce bizim şu Gavur çayı temmuza kadar akıyordu, ağustosa kadar akıyordu. Şimdi nisanda bu kuruyor yani martta kuruyor. Yağmur yok ki… Gerisi bir felaket geliyor, ya hortum geliyor. Bir fırtına geliyor alıp götürüyor. Çok arttı bu afetler." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

"Mesela çocukluğumuzda olsun, gençliğimizde olsun ve yahut son 20 yıla bakınca mevsiminde gerektiği yerlerde yağışlar güzel olurdu. Nisan yağmurları adı üstünde bırak şimdi Nisan yağmurlarını, Şubat'ta yağmur yağmadı mesela geçen sene. Bu sene ufak tefek Mart'ta yağdı. Artık yağmurlar bitti zaten yani yağış aralığı daraldı. Eskiden Ağustos'ta başlardı mesela Mayıs'a kadar devam ederdi, artık burada bitti, şimdi Ekim'de başlıyor, Ekim'de bile yağmıyor bazen. Şubatta bilemedin Mart'ta bitiyor artık aralık sıkıştı. Bu da zaten kuraklığa doğru gittiğimizin bir işareti yani." (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

K-4 ise yerel olarak yaşanan iklim değişikliğinin sonuçlarından biri olarak yeraltı sularının tuzlanmasını öne çıkarmaktadır. Bu tuzlanma süreci, bölgedeki kuraklık koşullarının şiddetlenmesi ve yağış miktarlarının azalması ile doğrudan ilişkilendirilmekte, yeraltı su seviyelerinin düşmesiyle deniz suyunun içme ve sulama suyu kaynaklarına karıştığı belirtilmektedir. Bu tür bir tuzlanma, toprağın verimliliğini ve suyun kullanılabilirliğini azaltmakta, böylece çiftçilerin ürün seçimlerini ve tarım tekniklerini değiştirmelerini gerektirebilmektedir.

"İklim de değişti tabii kuraklık var şu anda, çok kuraklık, kaç kaç senedir mesela sularımız tuzlandı, aşağıya düştü ya, yani biraz çekildi burada tabii deniz suyu biraz geliyor. Yani bizim artezyenler vardır ama geçen sene biraz yağmur yağdı. Bu sene nasıl olur bilemem. Hafiften "iside" yükselmeler olur, biz "isi" deriz tuzlanmalara ama bu sene şu anda biraz düzeldi. Yani "isi" de aynı yerine vardı çünkü yağmur sürekli yağmadı mı burada herkes tabii yeraltı suyuyla sular ya… su düşünce seviye, herkes kışın yağmurlama yaparlar. Yağmur da yağmadı mı artık şey olur "isi" de yüzer denizin suyu mu geliyor artık nasıl oluyor." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

Tüm katılımcılar arasında ortaklaşan görüş ve deneyimlerden farklı olarak kuraklığın artmak yerine azaldığını ve bu bağlamda daha iyi koşulların varlığını ifade eden K-16'nın deneyiminde farklı faktörlerin etken olduğu tahmin edilebilir.

> "Burada yirmi yıldır aynı sezonları geçirdik. Daha önceleri çok daha kuraktı. Çocukluk yıllarımı hatırlıyorum, bizde bahçe vardı, portakal bahçesi, oraya su gelmediği zaman beş yüz, altı yüz metreden su çekilen zamanlar olurdu. Şu zamanlar bence daha rahat." (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

Antalya merkezde yer alan yerel aktörlerin iklim değişikliği algıları, bölgenin ekolojik, ekonomik ve sosyal yapısında önemli değişikliklerin göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bu temsilciler, çeşitli mevsimsel ve meteorolojik değişimlerin yanı sıra doğal afetlerdeki artışa dair gözlemlerini paylaşmışlardır, bu da bölgenin iklim değişikliğine karşı olan hassasiyeti ve bu değişikliklerin toplumsal yaşam üzerindeki etkilerine ilişkin farkındalıklarına dair önemli bir göstergedir. Örneğin, ABB Afet İşleri DB'nin temsilcisi, yağış rejiminin değişkenliğinden ve sıcaklık artışlarının orman yangınlarındaki artışa yol açtığından bahsetmektedir. Bu tespitler, yağışların şiddetindeki ve sıklığındaki değişikliklerin, toprakların su tutma kapasitesini azalttığını ve bu durumun şehir selleri gibi yeni çevresel riskler oluşturduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, sıcaklık artışlarının yangın sıklığını ve şiddetini artırması, bölgedeki ekosistemler üzerinde uzun vadeli etkilere işaret etmektedir. Orman Bölge Müdürlüğü temsilcisinin ifadeleri ise, mevsimsel değişikliklerin ve ekstrem hava olaylarının günlük yaşam ve doğal çevre üzerindeki doğrudan etkilerine odaklanmaktadır. Buna göre yüksek rüzgârlar ve poyraz gibi sürekli değişen hava koşulları, yerel flora ve fauna üzerinde stres yaratmakta ve tarım pratiğini olumsuz yönde etkilemektedir. ABB Sosyal Hizmetler DB'nin açıklamaları, iklim değişikliğinin sosyal boyutlarına dikkat çekerken, özellikle kentleşme ve göç gibi faktörlerle ilişkilendirilmesi, iklim değişikliği sorununa çok boyutlu bir yaklaşımın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu durum, kentleşme ve doğal kaynak kullanımındaki artışın, yağış rejimindeki değişikliklere ve dolayısıyla sel ve taşkın risklerinin artmasına yol açtığına işaret etmektedir. Ancak yaklaşımın kırdan ziyade kent odaklı olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

> "Eskiye kıyasla yağış rejimi sürekli değil ani ve şiddetli olmaktadır. Toprak suya doyamadığı için yüzey akışı sayesinde şehir selleri meydana gelmektedir. Ayrıca sıcaklığın artması da orman yangınlarında gözle görülür bir artış oluşmuştur." (ABB Afet İşleri DB)

> "Yaşanan sıcaklık artışı, meteorolojik koşullar ile birlikte doğal, insan veya teknolojik kaynaklı afetlerde artış gözlendiğini düşünülmektedir." (ABB Afet İşleri DB)

> "Biz kendi bireysel insan yaşantısında hayatımızda dahil bir ısınmanın olduğunu ben şahsen hissedebiliyorum. Yani çocukken yorganla yattığımız yaylalarımızda pikeyle yatar olduk. İşte Kasım ayında başlayan kış, kar yağışları yoğunluklu olarak kendi kısa ömrümüzde şimdi görüyoruz ki yılbaşlarında kayak yapılamayan kayak tesislerine doğru evrildi. İşte hiç görmediğimiz 2021 büyük orman yangınlarında özellikle gördüğümüz ekstrem halini gördüğümüz hava hareketleri, uzun süren poyrazlar, yüksek rüzgârlı hava akışları ve vesaire gibi değişimleri güncel hayatımızda biz görüyoruz." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

> "Aslında bizim bu zamana kadar çok ciddiye almadığımız ülkece, daha yakın zamana kadar "aa öyle miymiş" demeye başladığımız iklim ile ilgili uygulanabilir küçük detaylar ile önüne geçebileceğimiz bir durumu, biraz vahşete çevirmiş durumdayız. Dediğim gibi çok basit trafik, ikamet, ağaç kesimi, tarım alanlarının elverişsiz hale gelmesi ve suyun bilinçsiz kullanımı gibi uzun yıllardır süregelen bir süreç var. Bu süreçler sonucunda doğal olan iklim olaylarının yoğunlaşması var. Çok yoğun yağmur ya da çok aşırı sıcaklar gibi. Eskiden de Antalya sıcak bir şehirdi, eskiden de çok yağmur alan bir şehirdi ama toprak o kadar yağmuru kabullenebilir durumdaydı. Şu an da o kadar yağmuru kabul edecek durumda değil, çünkü yerleşim yerlerimiz hızla artıyor, yeşil alanlarımız azalıyor. Bu da sosyal olarak zaten önüne geçebileceğimiz bir durum değil çünkü, gelen vatandaş var, ikamet artışı var. Aslında dönüp dolaşıp yine aynı noktaya, aşırı göç noktasına geliyoruz. İlin demografik kapasitesinin artması kaynaklı etkiler bunlar biraz da. Haliyle alışık olduğumuz müdahale etme kapasitemizin üstünde bir tepki ile karşılaşınca doğa tarafından, onunla nasıl mücadele edeceğimizi bence bilmiyoruz daha." (ABB Sosyal Hizmetler DB)

ABB İklim Değişikliği ve Sıfır Atık DB temsilcisinin ifadeleri, iklim değişikliğinin toplum üzerindeki etkilerinin pandemi süreciyle daha belirgin hâle geldiğini ortaya koymaktadır. İklim değişikliğinin sadece meteorolojik bir kavram olmadığını, sosyal ve ekolojik boyutlarıyla da ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu, yerel yönetimlerin iklim değişikliğine daha bilinçli bir yaklaşım sergilemeye başladıklarını göstermektedir. ABB Kırsal Hizmetler DB, özellikle taşkın ve su yönetimi konularında yaşanan değişimlere dikkat çekmektedir. Yapılan mühendislik hesaplamalarının artık yeterli olmadığını, doğal olayların beklenenin ötesinde etkiler yarattığını belirtmektedir. Bu durum, iklim değişikliğiyle mücadelede altyapı ve planlama süreçlerinin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

> "Özellikle tarımın olduğu yangınların olduğu noktalarda böyle. Merkezde daha çok sellerin etkileri oluyor. Bir de demin dediğim gibi daha önce insanlar için daha çok bir kelime gibiydi. Pandemi sürecinde biraz dikkatini çekti yavaş yavaş yorum yapmaya başladı. İklim deyince akla sadece meteoroloji geliyor ama aslında farklı diye bir hoca demişti. Dinledikçe işte anladıkça şimdi belediyeler de daha bilinçlendi." (ABB İk. Değ. ve Sıfır Atık DB)

> "Ve tabiat olaylarını çok daha kötü yaşıyoruz. 50 yıl gitmesi gereken yolu 50 dakikalık yağmur alıp götürüyor. Biz bir yere köprü yaparken Devlet Su İşlerinden 500 yıllık memba mansap değerlerini, su seviyelerini, 500 yıllık verisini tekerrür debisini alıyoruz. Ona rağmen yetmiyor. Mutlaka tabii ki mühendislik hesaplamalarını yapıyoruz. Onların istediği şartlarda yapıyoruz. Köprüyü menfezi sanat yapılarını ama tabiat… Bu da bizim için ekstra maliyet çıkarıyor, acısını kötü alıyor. Tekerrür debisi dedikleri şeyin sanki periyodu değişti gibi arkadaş eskiden 100 yılda bir gelen su şimdi 10 yılda bir geliyor." (ABB Kırsal Hizmetler DB)

> "İklim değişikliğinin bize göstergeleri bu. İklim değişiyor, işte bu Antalya'nın iklimi nedir? Ilık ve yağışlı kışları, yazları kurak ve sıcak. Ya şimdi ılık ve çok kısa süreli yağışlı, kurak ve çok sıcak yani çok çok çok olmaya başladı bunlar, kısa süreli çok olmaya başladı. Şimdi denize giriyorlar bu zamanda Aralık'ta denize mi girilir? Giriyorlar, sıcak. Kentleşmede yanlış yerleşim yerlerinin tespit edilmesi yani dere yataklarına yerleşim yapılması. Mesela Kumluca'daki şeyin bir en büyük etkeni o. Dere yatağını bozmamak gerekiyor. Yani o doğal akışı engellediğin zaman işte biraz önce dediğim gibi, yani şuradaki çay eskiden 150 metre imiş genişliği. Şimdi biz onu daraltmışız 50 metreye 40 metreye düşürmüşüz. Oradaki debi artınca hız artıyor önünde ne varsa alıp götürüyor o zaman. Yani en büyük şey bence kentleşmeyi biz planlamayı yaparken. Ovaya yayılmayı tercih etmişiz ama eskiden böyle ova değil de daha çok kırsalda dağ yamaçlarına yerleşim düşünülmüş ya da o zaman problem yokmuş. Yani çocukluğumda 40 gün yağmurları yağardı ama ayağımız çok ıslanmazdı, akar giderdi bir yer bulurdu çok hızlı yağmazdı. Bir de çok sıcak değildi. Antalya'nın rutubeti vardı ama sıcaklık rahatsız etmedi. Falezlerde yüzlerce şelale vardı, küçücük, küçücük dereler, yağmur gelse bile akar giderdi. Şimdi dere kalmadı, dolayısıyla caddelerden gidiyor. Mesela Antalya'nın şehir merkezinde özel idarenin olduğu yerde işte kadın yarı dedikleri yer var mesela onun ön tarafını kapattık. Güllük'te ta o Güllüdere Orman Müdürlüğü'nün önünde Mazıdağı'nın oradan çıkar gelirdi." (ABB Kırsal Hizmetler DB)

AFAD ve ASAT temsilcileri ise yağış rejimlerindeki değişikliklerin su kaynakları üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. AFAD, geçmişte daha uzun süreler boyunca yağan ve toprağı doyuran yağmurların yerini şiddetli ve kısa süreli yağışların aldığını belirtmektedir. ASAT ise, artan su ihtiyacı ve azalan su kaynakları arasındaki dengeyi koruma çabalarını anlatmaktadır. Bu, su yönetimi stratejilerinde ciddi revizyonlar yapılması gerektiğine işaret etmektedir.

> "Yani, hani iklim değişikliği bugünden yarına değişen bir şey değil sonuç itibari ile ama 13 senedir Antalya'da yaşıyorum. 13 senedir Antalya'daki değişikliği bile gözlemleyebiliyoruz biz. Yağışların dengesizliği, yağış rejiminin dengesizliği, işte eskiden uzun süre işte Antalya'nın yerlileriyle konuştuğunuz zaman 40 çürüten yağmuru diye bir yağmurdan bahsederler. Yağmur yağmaya başlar. 40 gün boyunca aralıksız, hiç aralıksız ama böyle sakin sakin, afete döndürmeden yağar. Ondan sonra 40 gün boyunca güneş açmadan bir dönem geçermiş. Şimdi Antalya'nın yağışları öyle değil." (AFAD)

“Bunun tabi bilim adamları sebepleri üzerine çok araştırmalar yapmışlar ve maalesef bunu görüyoruz. Yani hayatımızda, komşularımızda görüyoruz. Ben 1968 doğumluyum, ben ilkokula giderken köylerde bu coğrafyanın çocuğu olduğum için Batı Akdeniz Havzasındaki coğrafyada, Bucak’ta bu Antalya sınırının Korkuteli sınırının tam kenarında bir köy bizimki. Biz ilkokula giderken babalarımız annelerimiz bizim mahallelerde çocukların okula gitmesi için yollarda kar kürerlerdi. 50 cm, 60 cm, 1 mt kar olurdu. O karlardan bizlere yol açarlardı. İlkokula giden bir çocuk o karda yürüyemezdi yol açarlardı ve bu 1 ay 2 ay devam ederdi. Şimdi bizim geldiğimiz zaman neredeyse kar sıfıra yaklaştı. Bazı yıllar hiç kar dokusu olmuyor, bazı yıllarda geçici oluyor hemen hemen 5-6 cm bir kar oluyor ve kalkıyor. Dolayısıyla düşen yıl içerisindeki yağmur miktarı her ne kadar belli bir oranda kalsa da şu anda henüz çok şiddetli bir kuraklığa dönüşmese de ama faydalı yağmura dönüşmediği için yani kar faydalı yağmur tamamen kar bünyesindeki suyu tamamen yer altına besleyen, coğrafyayı besleyen, işte yıllarca bizim kullanabileceğimiz yer altı su kanallarında depolanan bir varlık. Ama o kar kalkınca yağmurla birlikte yüzeysel akışlar meydana geliyor ve bu coğrafyayı hızla terk eden her ne kadar belli bir istatistiki yağmur olsa dahi gelecek nesillere depolanacak, beslemeyen bir yağmura dönüşüyor. Yani burada kuraklıkla birlikte meteorolojik rejimin değişmesiyle birlikte rakamlara aldanmamak gerekiyor. Geçmişin 750 mm yağmurun bugünkü 750 mm yağmura eşdeğer değil. Çünkü bugün yağan yağmurun birçoğu önemli bir kısmı yüzeysel akışta coğrafyayı terk ediyor. Birinci şey bu kuraklığı tetiklemeye başladı.” (ASAT)

“Antalya özelinde yerelde bir kere şu anda kuraklık anlamında bütün kaynakları maksimum derecede kullanıyoruz şu anda. Kaş’tan Gazipaşa’ya kadarki tüm su kaynakları maksimum derecede kullanılıyor. Maksimum derecede kullanılıyor ve şu anda fazla kapasitemiz maalesef yok. Birkaç bölgede biraz daha rahatız, kırsalda özellikle, onun dışında hem insanları insani amaçlı temizlik ve içme suyu anlamındaki su ihtiyaçlarının karşılanması hem de gerek hayvancılık gerekse tarım için kullanacakları su ihtiyacının karşılanması anlamında birçok noktada limitteyiz ve limit altındayız şu anda. Kriz yok ama limit altındayız, yetersizlikler var, zorluklar var şu anda. Ama bir elin parmağıyla sayılacak kadar bir bölgede sadece rahat yani potansiyel tam kullanmadığımız birkaç yer var. Onun dışında tamamen kullandık.” (ASAT)

“İkinci, yağış rejimleri değiştiği için de maalesef sıklıkla taşkınları yaşıyor görüyoruz. Hem kentsel yerleşim bölgelerinde yaşıyoruz hem de kırsalda yaşıyoruz. Yağışla ilgili bu tabloyla taşkın sel felaketi vesaire yaşıyoruz. Geçmişte çok duymazdık mesela hortum, bunların tabi ki bilim adamlarından bu konunun uzmanlarından ifade etmek daha doğru olur ama daha çok yaşamaya başladık. Son yıllarda ani gelen yağmurlardan dolayı bizim doğal su kaynaklarımızda bulanmalar, su kalitesinde bozulmalar tespit etmeye başladık. Bu ne oluyor işte yani uzun sürede yağması gereken yağmur işte birkaç saatte yağıp bıraktığı için sadece yüzeyde akışa sebebiyet vermiyor yer altındaki suyun da bulanmasına ve kalitesinin bozulmasına sebebiyet veriyor. Mesela bu konuyla ilgili biz şu anda Akseki'de bir yatırım planlıyoruz. Akseki ilçesine gelen su kaynağını da bir arıtma tesisi planlıyoruz. Aynı zamanda Gazipaşa'daki su gözü kaynağı dediğimiz bir kaynak var. O kaynaktan gelen suyu da arıtma ile ilgili planlama yapıyoruz. Normalde öngörümüzde olmayan şeyler bunlar.” (ASAT)

Son olarak, araştırma kapsamında görüşülen tüm topluluklarda ortaklaşan bir bulgu, iklim değişikliğine dair farkındalık oluşturan afet türleri veya çevresel bozulmalar farklılık gösterse de yerel toplulukların doğal dengede bir şeylerin yolunda gitmediğini açıkça fark etmeleridir. Bu farkındalık, 'denge bozuldu', 'tabiat değişti', 'doğa dengesizleşti' gibi ifadelerle dile getirilmiştir. Kumluca, Korkuteli ve Manavgat'taki iklim değişikliği farkındalıkları üzerine yapılan bu analizler, yerel halkın ve yerel aktörlerin gözlemlerinden yararlanarak bölgesel düzeyde yaşanan ekolojik ve sosyoekonomik değişiklikleri detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu analizler, çiftçilerin ve yerel aktörlerin deneyimleri üzerinden iklim değişikliğinin somut etkilerini, toplulukların bu değişimlere ilişkin farkındalıklarını tespit etmektedir. Yerel toplulukların anlatıları, mevsimlerdeki kaymalar, sıklaşan afetler ve artan sıcaklık gibi iklim değişikliğinin çeşitli yönlerini ele almaktadır. Bu anlatılar, toplumların geçmiş ile şimdiki zaman arasında kıyaslamalar yaparak değişiklikleri nasıl gözlemlediğini ve bu süreçte farkındalığın nasıl şekillendiğini detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu tür yerel gözlemler, iklim değişikliği konusunda daha geniş bir bilinç ve anlayışın geliştirilmesinde ziyadesiyle önemlidir.

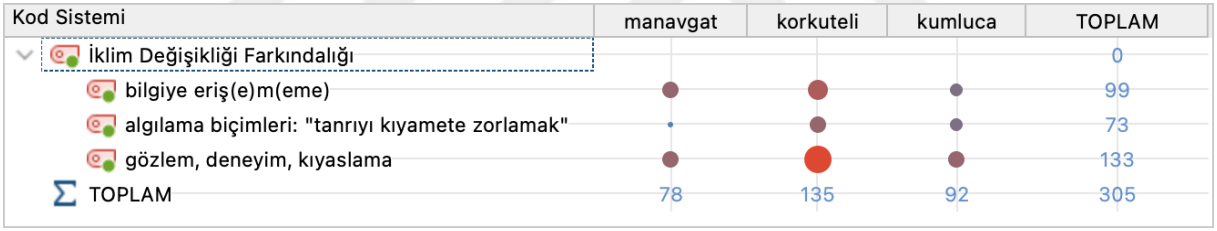

Şekil 3. 37 MAXQDA-İklim Değişikliği Fakındalığı Kod Matrisi

Görüldüğü üzere iklim değişikliğine ilişkin bilgiye erişememe sorunsalı her üç bölgede de ortak bir bulgudur. Korkuteli'ndeki katılımcılar arasında ise iklim değişikliği farkındalığ daha yüksektir. Bunda yavaş başlangıçlı ve aşamalı bir afet olan artan ve derinleşen kuraklıklara ilişkin gözlem, deneyim ve kıyaslamalar ile iklim değişikliği arasında bağ kurmanın ani afetlere kıyasla daha mümkün olmasının etkisi vardır.

Bu anlatılar, yerel toplulukların iklim değişikliği konusundaki artan farkındalığını ve çevresel değişimlere karşı geliştirdikleri tepkileri göstermektedir. Bu gözlemler, bireylerin ve toplulukların iklim değişikliğini anlama ve bu yeni gerçeklikle başa çıkma süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Toplulukların bu çabaların sosyolojik olarak, toplumların çevresel değişimlere adaptif ve reaktif yanıtlarını gösteren değerli bir veri kaynağı olarak değerlendirilebilir. Yerel aktörlerin anlatıları ise bölgedeki tarımsal faaliyetlerin yanı sıra yerel yönetimlerin ve kurumların iklim değişikliğine adaptasyon konusunda proaktif önlemler alması

gerektiğini vurgulamaktadır. Bu stratejiler, hem doğal afetlere karşı dayanıklılığı artırmak hem de bölgenin ekonomik ve sosyal yapısını korumak için elzemdir. Kurumlar arası iş birliği, bilgi paylaşımı ve sürdürülebilir çözüm arayışları, iklim değişikliğine uyum sürecinde oldukça kritiktir. Bu çerçevede, bu başlık altında yapılan analizler, iklim değişikliği ile mücadelede yerel seslerin ve çözüm önerilerinin dikkate alınmasının ne denli önemli olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır. Bu anlatılar, yerel düzeyde bilinçlenmenin ve adaptasyon stratejilerinin geliştirilmesinin önemini vurgulamakta ve bu süreçlerin toplumların ekolojik, ekonomik ve sosyal olarak sürdürülebilir bir gelecek planlaması için sağladığı dersleri sunmaktadır. Bu perspektifler ilerleyen bölümlerde daha detaylı bir biçimde ele alınacaktır.

3.5.5. İklim Afetleri: Tanımlama ve Maruz Kalma

İklim afetlerinin nasıl tanımlandığı, bu afetlerin hangi nedensel bağlarla ilişkilendirildiği ve onlara topluluk üyeleri tarafından hangi anlam ve önemin atfedildiği; iklim krizinin topluluklar üzerindeki etkilerini ve bunlara verilen tepkileri anlamak için temel oluşturmaktadır. Ayrıca, erken uyarı sistemlerinin etkinliği ve bu sistemlerin topluluklara ulaşma derecesi, iklim olaylarına maruz kalma deneyimlerinin şekillenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Toplulukların bu afetlere verdikleri bireysel ve kolektif tepkiler, direnç kapasitelerine de ışık tutmaktadır. Bu kapsamda, iklim afetlerini tanımlama ve maruz kalma süreçleri, toplulukların iklim afetlerine karşı geliştirdikleri stratejileri ve bu süreçlerin toplumsal yapı üzerindeki etkilerini anlamak açısından temel teşkil etmektedir. Aynı zamanda afetlerin algılanma biçimi üzerinde yaşanılan deneyimler ve sosyokültürel çerçeveler oldukça etkilidir. Zira afet algısı, sadece olayın fiziksel şiddeti ile sınırlı olmayıp bireylerin geçmiş tecrübeleri, eğitim seviyesi ve toplumsal inanç sistemleriyle de yoğun bir şekilde bağlantılıdır. Bu gibi değişkenler örneğin, bir toplulukta yaşanan afetin doğal ya da beşerî bir süreç olarak algılanmasını belirleyebilir. Afetlerle ilgili algılar, bireylerin afetlerle nasıl başa çıktıklarını ve ilgili topluluğun afetlere hazırlık süreçlerini de etkiler. Eğer bir topluluk afeti, kaçınılmaz bir doğa olayı olarak görüyorsa, bu durum genellikle kadercilikle bağlantılı olarak kabul edilir ve belki de daha az önlem alınır. Ancak, afetin insan kaynaklı olduğuna inanılıyorsa, bu durumda toplumun risk yönetimi ve önleyici tedbirler alma konusunda daha etkin olacağı düşünülür. Dolayısıyla bireylerin afetleri nasıl algıladıkları, bu olayların tanımlanması ve deneyimlenmesi üzerinde belirleyici bir rol oynar. Bir diğer ifadeyle bireylerin maruz kaldıkları iklim krizi etkilerini algılama ve tanımlama biçimlerini anlamak en çok da bu afetlere karşı geliştirilen toplumsal ve bireysel tepkileri, toplulukların kırılganlık durumlarını, direnç, uyum, başa çıkma kapasitelerini ve hak taleplerini etkilediği için önem arz etmektedir.

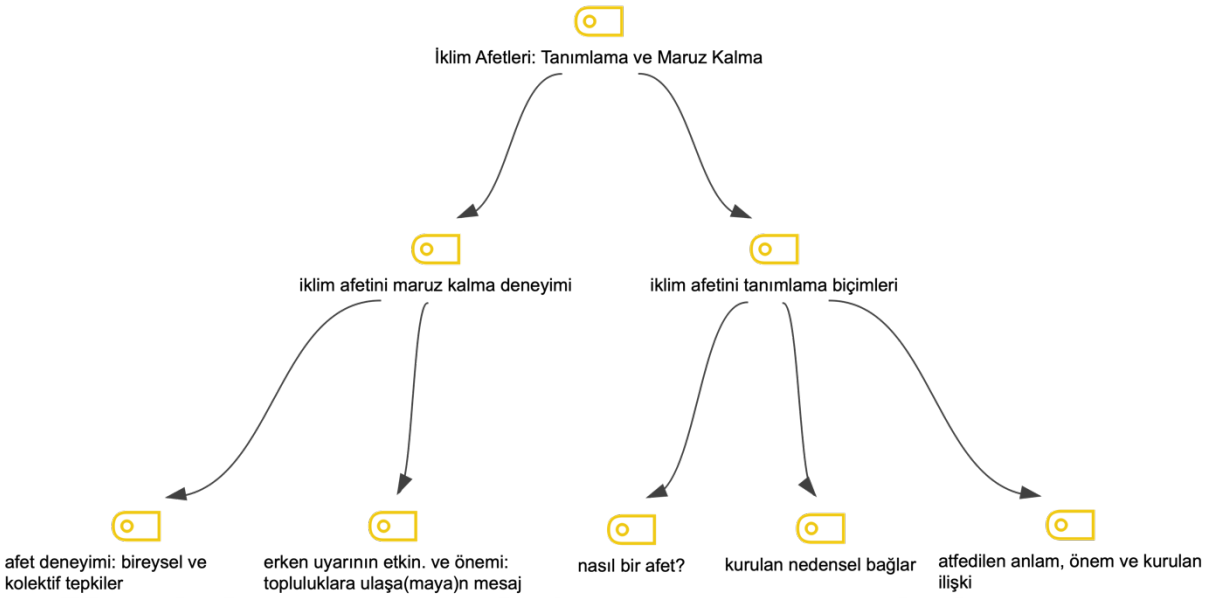

Şekil 3. 38 MAXQDA-İklim Afetleri: Tanımlama ve Maruz Kalmaya İlişkin Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

3.5.5.1. İklim Afetini Tanımlama Biçimleri

Bireyler ve topluluklar üzerinde derin ve kalıcı etkiler bırakabilen afetler sosyolojik analizler için zengin veri kaynakları sunarlar. Bireyler afetleri genellikle deneyimlerinden hareketle tanımlar, bu tanımlamalar kişisel ve toplumsal bellekte afetin nasıl bir yer ettiğini gösterir. Afetlerin nedenleri üzerine düşünceler ise bireylerin eğitim, kültürel arka plan ve inanç sistemleri tarafından şekillenebilir ve topluluğun afetlere karşı aldığı önlemleri şekillendirir. Öte yandan afetlere atfedilen anlam, toplumsal değerler ve tarihsel deneyimlerle bağlantılıdır; zaman zaman toplumsal dayanışmayı pekiştirebilirken, kimi zaman yıkıcı etkileri nedeniyle uyarı veya ceza olarak algılanabilir. Bireylerin afetlerle kurduğu ilişki, kimliklerini ve topluluk içi sosyal yapıları yeniden şekillendirebilir, afetlerle başa çıkmak için geçmiş deneyimlerden öğrenme pratiğini mümkün kılabilir. Bu bağlamda, afetler sadece yıkıcı etkileriyle değil, aynı zamanda toplumsal değişim ve uyum süreçleriyle de ilgilidir, toplulukların bu olaylara tepkilerini ve uzun vadeli etkilerini anlamamızı sağlar. Bu bağlamda bu temada Manavgat'ta yaşanan orman yangının, Korkuteli'nde yaşanan kuraklığın ve Kumluca'da yaşanan uç hava olayının onu deneyimleyenler tarafından nasıl tanımlandığı analiz edilecektir.

3.5.5.1.1. Nasıl Bir Afet?

Bireyler afetleri tanımlarken genellikle yaşadıkları deneyimlerin yoğunluğunu ve etkilerini vurgularlar. Örneğin, bir sel baskını yaşayan kişiler, genellikle suyun hızını ve yıkıcı gücünü detaylarıyla anlatırken, bir orman yangını deneyimi yaşayanlar alevlerin şiddetini ve beklenmedik oluşunu ön plana çıkarabilirler. Bu tanımlamalar, afetin bireyler üzerindeki

fiziksel ve duygusal etkisinin yanı sıra, kişisel ve toplumsal belleklerde nasıl kodlandığını da gösterir. Tam da bu noktada iklim değişikliğinin neden olduğu etkileri gözlemleme ya da anlama imkânımız olmaktadır. Zira katılımcılar, deneyimledikleri orman yangının, kuraklığın ya da hortumun onların tabiri ile "normal" bir afet olmadığını anlatırken aslında kendi sosyoekolojik çevresinde aşina olduğu afet biçimlerinden iklim değişikliğinin etkisi ile birlikte deneyimledikleri bu afetlerin farkını anlatmaktadır. Bu bağlamda orman yangınına ilişkin vurguladıkları temel özellikler *beklenmedik, öngörülemez, normal olmayan, her yerden ve çok hızlı gelen* olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu anlatılarda, yangının beklenmedik, öngörülemeyen ve olağanüstü bir olay olarak tanımlandığı görülmektedir. Katılımcılar, daha önceki yangın deneyimleri ile kıyasladıklarında bu yangını çok daha geniş çaplı ve kontrolden çıkmış olarak değerlendirmektedir. Bu algı, yangının sıra dışı doğasının altını çizmekte ve iklim değişikliği bağlamında daha şiddetli ve sık görülen afetlere olan farkındalığı artırmaktadır.

> "Bundan iki sene önce de olmuştu. Buraya benim evin dibine gelmişti o zaman da. O zaman bir şey de görmedik, 20 tane ağacımız yanmıştı şurada. Evimizi sulaya sulaya kurtardık. İtfaiye geldi, gene itfaiyenin hortumunu çekeceğim diye benim büyük çocuk bildiğin dumandan zehirlendi. Ayran öte beri verdik. Bembeyaz sapsarı kaldı. Hepimiz korktuk, küçük çocuk evimiz yanacak diye bağırıp durdu. O zaman daha da küçüktü. O zaman evi kurtarmıştık. Antalya tarafından geldi, diğer taraflara gitti." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Yok, böyle bir yangın olmadı hiç. Oluyordu ama söndürüyorlardı. Ev falan yanmazdı böyle orman tutuşunca itfaiye söndürürdü." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Görmedik kızım hiç görmedik. Ben 60 yaşındayım hiç böyle bir şey görmedim de yaşamadım da. Çok farklıydı. Yok canım orda yangın çıkardı söndürüverirdik. Ben görmedim böyle bir şey. Nereye kaçacaksın anam kaçamazsın bile ki." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Aslına bakarsanız yanacağına ihtimal vermemiştim. Elbiseler falan umurumda olmadı ama fotoğraflar, vitrin vardı hepimizin fotoğrafları içindeydi. Tek bir resim almak bile aklıma gelmedi, evimin öyle yanacağına ihtimal vermemiştim. Yanmış dediler ama dışından geçmiştir diye düşündüm." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

Katılımcılar, yangının yıkıcı etkisini vurgulayarak, önceki yangınlardan farklı olarak bu yangının alışılagelmişin dışında bir durum olduğunu belirtmektedir. Bu afeti tanımlarken kullanılan "akıllı ateş" metaforu, yangının rastgele ve tahmin edilemez bir biçimde hareket

ettiğini simgelemektedir. Ayrıca, katılımcılar yangını, geçmiştekinden daha büyük ve etkili olarak tanımlayarak, yaşanan değişimin boyutuna dikkat çekmektedir.

> "Bu yangın eskilere hiç benzemiyordu... Bu yangın akıllı yangın... Bak şu ev benim bak, o yandı şu yandı ama şu ortadaki yanmadı. Görüyor musun? Bizim bir yaşlı var o bu ateş akıllı ateş diyor. Böyle bir yangın hiç olmamıştır. Valla o gün var ya biz herhalde dünyanın son günü bugün dedik. Gerçek dünyanın son günü dedik." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

> "74 yaşındayım bak, benim ufaklığımda bir yandı ama bu kadar geniş yanmadı. Ben 12-13 yaşındayken bir yandı. Bu geldiğiniz yollar, bu alçak yerler, o dağlar bu kadar yanmadı. O zamandan beri böyle büyük bir yangın görmedim." (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

> "Böyle bir yangın olmadıydı ki gülüm başka yangınlara benzesin." (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

> "Kızım bir de şunu söyleyeyim, böyle bir yangın hiç görmedim ben. 80 yaşıma varıyorum aşağı yukarı, Hayatımda böyle bir şey görmedim. Bir şu tepeden bir bu tepeden çıkıyor. Pır döndüyle gidiyor. Eskisi gibi ormanın içinde eskisi gibi mal yok, arasında yürüyemiyorsun. Yol yok bel yok. O şekilde söndürme şansın yok. Hele bu kızılçamı söndürme şansın yok kızım." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

Bu tanımlamalar, katılımcıların yangına ilişkin bireysel algılarının yanı sıra, kolektif hafızalarında yangınların nasıl kodlandığını da yansıtmaktadır. İfadeler, yangının sadece bir doğal afet olmadığını, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir olay olarak da işlendiğini gösterir. Bu durum, bireylerin afetleri anlama ve tanımlama biçimlerinin, bu tür olayların toplum üzerindeki etkilerini ve toplumun bu olaylara verdiği tepkileri şekillendirdiğini ortaya koymaktadır.

> "Yani o ateş fırtınadan çok büyüktü. Normal bir yangın değildi yani çok çirkindi." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

> "Özellikle hani eskilerden duyardık biz, işte böyle zamanlar tam yangın mevsimi derlerdi. Ama geçen yılki olan yüzyıllık bir şeyi cumhuriyet tarihi boyunca olmamış. Babam 80 küsur yaşında, adam hatırlamıyor bu kadar büyük yangın. Çünkü Akseki'den Taşağıl'a kadar yandı Manavgat." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

> "Böyle bir şey ilk defa gördük ya. Bu kadar büyük bir şey görmedik." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

> "57 yaşındayım, bu yaşıma kadar ben hiç böyle bir yangın görmedim." (M-Muhtar-2, Erkek, 57, İlkokul, Esnaf)

> “Tabi tabi farklıydı canım. Ben böyle bir şey görmedim. Çok yangınlar gördüm, her şeyi gördüm ama ben böyle bir şey görmedim.” (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

Manavgat'ta deneyimlenen orman yangını, bölge sakinleri tarafından geçmişte yaşananların çok ötesinde bir afet olarak tanımlanmaktadır. Bu anlatılar, yangının sadece fiziksel olarak değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyal boyutlarıyla da toplumu derinden etkilediğini göstermektedir. Katılımcıların ifadeleri, yangının beklenmedik ve öngörülemez bir biçimde ilerleyişini, yangının şiddetini ve yayılma hızını vurgulayarak, bu olayın sıradan bir doğa olayından ziyade, önceden karşılaşılmamış bir felaket olduğunu işaret etmektedir. Anlatılar aynı zamanda, yangının çevresel ve yönetimsel altyapıyla olan etkileşimini göstermektedir. Katılımcılar, yangına müdahale konusunda mevcut sistemlerin yetersiz kaldığını da vurgulamaktadır.

> “Aynen böyle çıktık (üstünü gösteriyor) böyle geldik. Hiçbir şey alamadık evimizden. Çok zor. O günleri allah hiç göstermesin. Önce Kalemler yandı, böyle ateşin geldiğini hiç görmedik ki biz. Ben 60 yaşındayım böyle bir ateş görmedim. Olmadı yani, evvel de yanıyordu poyrazlarda ateş. Ama Manavgat’ın itfaiyesi gelir söndürürdü. Ama bunun ne itfaiye hakkından gelebildi ne bir şey. Bir yerden gelmedi ki köyün dört bir tarafından geldi. Önceden hiç korkmazdık. İtfaiye gelir söndürürdü. Bir önceki sene de yanmıştı mesela. Yine poyraz vardı ama söndü. Ama bunun önüne de geçilmedi baş da edilemedi. Bir bakıyorsun şurada bir orada bir burada. Bir atlıyor… bilemedik biz bunu. Böyle olacağını ne bilelim düşünmedik, deselerdi. Bir gün önce Kalemler yandı ama söndü dediler. Bir anda geleceğini bilemedik. Gebece’den tut da ta buraya yarım saatte iner mi bir ateş? Yarım saatte indi. Çok hızlı geldi.” (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

Katılımcılar, yangını tanımlarken genellikle "hiç böyle bir şey görmedim" veya "böyle bir yangın olmadı" gibi ifadeler kullanarak, bu olayın benzersizliğine ve şaşırtıcı doğasına dikkat çekmektedir. Yangının hızı özellikle dikkat çekici bir detay olarak öne çıkarken; yangının kısa sürede büyük bir alanı kaplaması ve yıkıcı sonuçları, bölge sakinleri için öngörülmesi güç bir durum oluşturmuştur. Bu, yangının sadece fiziksel zararlarının ötesinde, yerel toplum üzerinde derin ve kalıcı bir etki bıraktığını göstermektedir. Yangının şiddeti, 100 yıl önce 4 günde kat ettiği mesafeyi 4 saatte kat etmesi (M-7), 7,5 kilometrelik mesafeyi 10 dakikadan kısa alması ve 500 metrelik alevler oluşturması (M-8) gibi katastrofik betimlemelerle çarpıcı bir biçimde aktarılmaktadır.

> “Yok, sadece geçen sene. Daha önce yangın 10 yıl önce hemen köyümüzün üst tarafında çamlıkta oldu, söndürüldü. Ama bu yangın farklı bir yangın tabi… Onlar küçük çaptaydı, bunun nereden geldiği de belli

> değildi yani (gülüyor). Yani gözünün gördüğü bu taraf komple kıpkırmızı ateş zaten, ateşin nerede yandığı da belli değil. Yani aynı anda birçok noktada, 10-15 yerden çıktı yangın. Bu yangın kendi başına bir yangın değildi çünkü kendi başına bir yangın olsa rahmetli ebelerimiz dedelerimiz konuşurdu. 100 yıl önce de yanmış o Toroslar'da başlamış denize inmiş yangın. O zaman ormanlar daha çokmuş. 100-130 yıl önce. 4 günde inmiş, bu 4 saat sürmedi... 4 saat sürmedi orada başlayıp burada bitişi." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "Burada başka öyle çok büyük afet olmadı. Ufak yangınlar olurdu da. Geçen seneki yangın değildi ki. Hani televizyonda izliyoruz Kaliforniya'da falan, öyle değildi. Böyle bir yangın olmaz ki. Şu çamların ne kadar uzaktadır 500 metre uzakta. Orası yanmaya başladığında alevler bu evin üstündeydi. 500 metre alevin uzunluğu mu olur? Kıvılcımlar aynı yağmur damlası gibi yağıyordu. Külcülerden 9 dakikada buraya geldi hadi 10 de. 7,5 kilometreyi 10 dakikada geldi. Çoğu kişi diyor işte evlerinizi terk etmeseydiniz yanmazdı falan diye. Elektik yok, su yok, müdahale etme şansın yok. Allah düşmanıma dahi göstermesin böyle bir şey. O kadar hızlıydı ki yangın olan yerde yaprak durur mu, ateş geçmiş ama yapraklar duruyor bazı yerlerde. Görmeyen anlamaz." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

Manavgat'taki yerel aktörlerin ifadeleri, yangının beklenmedik büyüklüğü ve kapsamı üzerine yoğunlaşmakta ve bu afetin yönetimindeki zorlukları ile hazırlıkların yetersizliğini vurgulamaktadır. Sosyal Yardımlaşma Müdürü, yangının toplumda yarattığı şoku ve organizasyonel yapıların ilk baştaki bocalamalarını dile getirerek, bu tür büyük ölçekli afetler karşısında mevcut hazırlık düzeylerinin yetersiz kaldığını belirtmektedir. Afetin hem fiziksel hem de idari yapılar üzerindeki yıkıcı etkisi, yönetim pratiklerindeki eksiklikleri açığa çıkarmış ve bu durum, afet yönetimi süreçlerinin gözden geçirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Zira "depremin olacağını biliyorlar, depremi bekliyorlar ama biz bu kadar büyük bir yangının, tüm köylerimizin yanacağım beklemiyoruz" ifadesi yerel kurumlardaki iklim değişikliği bilinç ve farkındalık düzeyinin düşüklüğünün net bir göstergesidir. İstanbul'da büyük bir depremin meydana geleceği ne kadar beklenen bir bilimsel gerçeklik ise iklim değişikliğinin orman yangınlarının sıklığını ve yoğunluğunu artıracağı da o kadar beklenen bir bilimsel gerçekliktir.

> "Tabii yangın beklenmeyen ve büyük bir durumdu, o bizim eksiklerimizi de karşımıza çıkarmış oldu. Çünkü çok büyük bir afetten bahsediyoruz. Yani bize hazırlıklı olabilmemiz ya da herhangi bir kurumun hazırlıklı olabilme gibi bir durumu yoktu. Önceden bildiğiniz mesela şu anda İstanbul Büyükşehir'in sayfaların hepsine baktığınızda depreme yönelik planları belli. Neden? Çünkü depremin olacağını biliyorlar, depremi bekliyorlar ama biz bu kadar büyük bir yangının, tüm köylerimizin yanacağım beklemiyoruz. Ondan dolayı tabii ki ilk başta bizde biraz bocaladık, karmaşa oldu evet, ama sonrasında toplanınca organizasyonumuzu güzel bir şekilde sağladık. Şimdi en büyüğünü yaşadıktan sonra Allah daha büyüğünü yaşatmasın." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

> “Yani tüm köylerin yanacağı baştan aklımıza gelmezdi zaten. Yani biri olsa birini hemen koşup sarardık ama bu kadar büyük bir şey bence hani sorunun cevabı yangında gizli, yangının bütününde gizli bence. Bu kadar büyük yanabileceği hiçbir aklımıza gelmedi. Bir köy olsa o köye giderdik. A'dan Z'ye hepsini hallederdik. Yani yüzölçümü Manavgat’ın çok büyük. Hepsine aynı anda yetişememiş olmamız, yetişemeyeceğimiz, bunu yaşamamız... Yani bunlar en zoruydu, en beklenmedik şey kapsamdı yani. Yani bir ucu Alanya’dan başlıyor, Bir ucu şey Akseki her tarafı dolanıyor Antalya sınırına kadar. Yani o kadar büyük bir yüzölçümünden bahsediyoruz ki hangi birini aynı anda nasıl yetişeceğiz?” (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

Orman İşletme Müdürlüğü temsilcileri ise yangının teknik detaylarına değinerek, yangın şartlarının ne denli olumsuz olduğunu ifade etmektedir. Yangın koşullarının tebliğ edilen standartların çok üzerinde olduğunu, dolayısıyla normal şartlarda beklenmeyen hız ve yoğunlukta geliştiğini anlatmaktadır. Bu durum, yangın yönetiminde kullanılan modellerin ve tahmin mekanizmalarının sınırlarını da gözler önüne sermektedir. Özellikle yangının alevlenme hızı ve yayılma kapasitesi, mevcut yangın yönetim stratejilerinin yetersiz kalabildiğini ve iklim değişikliği etkisi nedeniyle bu stratejilerin gözden geçirilmesi gerektiğini işaret etmektedir. Orman Şefinin açıklamaları, yangının doğal ve insan kaynaklı nedenlerini ele almakta ve yangınların büyüklüğü üzerindeki doğal faktörler ile insan etkileşimini tartışmaktadır. Özellikle kızılçam ormanlarının yangına yatkınlığı ve yangın sırasında insan etkisinin ne denli belirleyici olduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca, yangın yönetimi stratejilerinin daha etkin hâle getirilmesi için yerel bilgi ve deneyimlerin önemini vurgulamaktadır.

> “Şimdi bizim 285 sayılı tebliğ var, orman yangınlarının oluşması için uygun koşullara ilişkin. Nemin %40'dan düşük olması, nemin 1-2 saat gibi kısa bir zaman dilimde %20'den fazla düşüş göstermesi halinde mutlaka yangın çıkar diyor. Ayrıca rüzgâr hızının 20 km'nin üzerinde oluşu. Yani burada 20 kilometrede yangın oluşabilir diyor. O zaman 44 knottu yani iki katından fazla. İnsanlar istediği kadar ben köyün etrafında olsaydım desin, onların hepsi yanar giderdi.” (Manavgat-Orman İşletme Sosyal İşler Müd. Notları)

> “Yanıcı madde dediğimiz yer ağaçların sık olması ve ölü örtünün yoğun olduğu yerler yanıcı maddenin çok olduğu yerlerdir. Özellikle ibre birikiminin çok olduğu, genç ormanlarda yanıcı madde daha çoktur. Niye, gençtir daha sıktı. Oralarda daha çabuk tepe yapabildiği için yangınlar, tepe dediğimiz zaten dallarının ve gövdesinin yanmaya başladığı ve yukarıdan giden yangın. Orada zaten alevler büyümüştür. Orada yapabileceğimiz şey daha kısıtlıdır ama örtü yangını dediğimiz. Özellikle büyük ağaçların kalın, ağaçların dibindeki, ibrelerin yanmasıyla devam eden yangınları daha çabuk kontrol altına alabiliriz. Tırmıkla falan oraları hemen kontrol altına alabiliriz. Ama yangın gövdeye ve dallara sıçramışsa bu gövde ve dalları arasında kademeli olarak her boyda ağaç varsa burada müdahale etmek zor. Bu kızılçam da yangınların tepe yapmasına sebep olur ve bu yangının büyümesine neden olur.” (Manavgat-Orman İşletme Şefliği Notları)

> “Ölü örtüden kurtulma yolu yoktur. Bu kızılçamın doğasında vardır. Her yıl düşen ibreleri ne yapabiliriz? Yapma ihtimalimiz yok. Kızılçam doğasında yangın vardır, yangın kültürü vardır. Bundan da korkmaya da gerek yok. İnsanlarımız sonuçta yine dönüp dolaşıp neye geliyoruz? İnsana, insan bilinçli olursa yangın çıkmaz. Bu yangınları %99'u insan kaynaklıdır. İnsan kaynaklı olmayan yangın mesela enerji nakil hattı diyoruz. Bu da insan kaynaklı, enerji nakil hatlarının bakımları düzgün olsa, gerekli tedbirler alınmış olsa bundan da çıkmaz yangın. Başka ne kalıyor, bir yıldırım yangını kalıyor. Yıldırım yangınından büyümüş bir yangın görmedim ben 12 yıllık meslek hayatımda. Sönüyor yani. Geri kalan hep insanların yaşadığı yerlerden insanların dikkatsizliğinden kaynaklanan yangınlardır. Ormanlar ne kadar sık olsa da ne kadar ölür örtü diri örtü olsa da insan müdahale etmezse yangın olmaz. İnsanlarımız dikkatli olsa böyle bir yangın yaşamayız.” (Manavgat-Orman İşletme Şefliği Notları)

> “Zaten biz gerekli tedbirleri daha önce de alıyorduk. Daha önce de bu kadar dikkatli idik ve ne diyorum size havanın işte o sıcaklığın yüksek, rüzgârın poyrazın olduğu, nemin düşük olduğu günde biz bunları takip ediyoruz ve işi gücü bırakmıştık, bölge müdürlüğümüzün emriyle işletme müdürümüzün talimatıyla herkes kendi bölgesinde diğer işleri bırakmıştı. Biz zaten hazırlıklıydık ama şartlar o kadar değişti ki...” (Manavgat-Orman İşletme Şefliği Notları)

Manavgat orman yangını, iklim değişikliğiyle ilişkilendirilen afetlerin nasıl tanımlandığını ve bu tanımlamaların bireylerin afetleri algılama ve onlara tepki gösterme biçimlerini nasıl etkilediğini gösteren bir vaka olarak karşımızda durmaktadır. Bu tanımlamalar, iklim değişikliği bağlamında artan afet sıklığı ve şiddetinin, toplumsal algı ve tepkiler üzerinde nasıl dönüştürücü bir etkiye sahip olduğunu da gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda, Manavgat'taki orman yangını, katılımcılar için sadece bir doğal afet değil, aynı zamanda toplumsal ve kurumsal yetersizliklerin de bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Yangın, bireylerin doğa olaylarına karşı kırılganlığını ve bu tür afetlere karşı hazırlıklı olmanın önemini vurgulayan bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bu olay, yerel halkın afetlere karşı direnç geliştirme, daha etkili müdahale mekanizmaları oluşturma ve iklim değişikliği bağlamında gelecekte benzer afetlerin önlenmesine yönelik stratejiler geliştirme ihtiyacını da gözler önüne sermektedir. Bu durum, afet yönetimi ve iklim değişikliği adaptasyonu konusunda toplumsal farkındalığın ve politika yapıcıların rolünün ne kadar hayati olduğunu gösteren bir örnek teşkil etmektedir. Bu analizler, Manavgat'taki orman yangını örneğinde, yangının yönetimine ilişkin mevcut stratejilerin, iklim değişikliği bağlantılı afet ölçekleri karşısında ne kadar zorlandığını ve bu stratejilerin afet sonrası iyileştirilmesi gerektiğini açıkça ortaya koyuyor. Ayrıca, bu tür büyük ölçekli afetlere karşı daha etkin müdahale ve hazırlık süreçlerinin geliştirilmesinin önemi, yöneticilerin ifadeleriyle pekiştirilmekte, böylece afet yönetimindeki

yenilikçi yaklaşımların ve toplumun afetlere karşı dirençliliğinin artırılmasının gerekliliği vurgulanmaktadır.

Korkuteli'nde kuraklıktan etkilenen katılımcıların anlatılarından çıkan en belirgin özellikler, geçmişle karşılaştırmalı olarak ele alındığında *olağan dışı*; *giderek sıklaşan, şiddetlenen ve sürekli hâle gelen*; *verimi ve geçim kaynaklarını sistematik olarak etkileyen* bir kuraklık olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik zorluklar ve doğal kaynakların azalması nedeniyle toplum içindeki dayanışma pratiklerinin değiştiği, kuraklık afetinin sosyoekonomik yapılara etkisi ve toplumsal ilişkilerde yarattığı dönüşümler görülmektedir.

> "Yani eskisi gibi değil, eskileri ben hatırlıyorum. Yani Ekim'de muazzam ekim olurdu, yağış zaten öylesine. Biz şimdi suyla, yeraltı suyuyla kavunu karpuzu zor yetiştiriyoruz. O dönemlerde biz sadece çekirdeği toprağa ataraktan hiç susuz yetiştiriyorduk burada yıllarca böyle yaptık yani. Ama şu anda yer altı suyuyla zor yetiştiriyoruz yani." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Ya bu kadar kurak olmuyordu bak mesela eşim vefat etti ya 9 sene oldu. Ondan önce böyle bir şey yaşamadık biz kesinlikle yaşamadık. Bak çok kişilerden icar ettik, ortak ettik, ya inanılmaz böyle ne bileyim naylon naylon bölüşüyorduk balyaları. Dışarıdan alan alır, malı çok fazladır, az ekmiştir, yetmeyecektir, alırdı adam balyasını veya arpasını. Ama şimdi satın da alacak gücüm yok. Ovadan kalkan da yeterli olmuyor." (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Nemin olmadığı bir yerde hiçbir şey olmaz. Bak kesinlikle kurak havada ekin dahi doğru dürüst olmaz kurak bölgede. Burası bizim çok kurak geçiyor." (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Adamlar ayçiçeği dikti çay kenarına, bak kızılca kıyamet kaç bin dönüm, ayçiçeğinin hiç şansı yokmuş bir tane yağmuru görmediler. Nasıl ektiler bir daha yağmur yağmadı burada ekime-kasıma kadar yağmur yağmaz artık. Yazık o da küçük küçük, şöyle tepsi gibi oluyordu, küçük küçük olmuş o da toplamadı yani çok. Önce biz ekiyorduk şu tepsi gibiydi biçer biçiyordu. Yani o zaman yağmur çoktu." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Tarımsal ürünlerdeki verim kaybı, geçmişte yaşanan doğal dengenin bozulması ve bu durumun tarım pratiğine yansıması olarak dile getirilmekte, özellikle geçmişte her gün yağış alındığı, şimdilerde ise hayvan yemi olarak kullanılan samanın bile satın alınmak zorunda kalındığı vurgulanmaktadır.

> "Şimdi o şeyin, kuraklığın ben 2 yılda, 3 yılda bir falan ritmik olduğunu sanmıyorum. Örneğin ben 1962 yılını hatırlıyorum, inanır mısınız, bu yıl da kuraklık var ama o zaman ekin de bitmedi tarlalarda ot bitti. O kadar kuraklık vardı yani. Gene 85-92 arasında 7 yıl kurak oldu." (L-1, Erkek, 66, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> "Şimdi, yıllarca ekin ektik, bu seneki don zayiatı kadar hiç görmedim. Rastlamadım. Yani, meyvede rastlardık ama böyle tarım arazilerinde ben rastlamadım, görmedim." (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Geçmişte her gün yağış olurdu ya. Babamgil o kadar verim alırlardı. Biz hiç saman aldığımızı bilmezdik yani ama şimdi saman balyası satın alıyoruz. Silaj satın alıyorsun, hep satın yani." (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Ya işte bu kuraklık herkesi etkiliyor bir beni değil ki. Nasıl anlatayım ki ben size, yani bizim burası zaten kırsal yer. Hani o adam mesela arpa buğday gibi bir şey olmadığından dolayı millet mustarip yani elindekini avucundaki de yeme hayvana verince sonra bir şeyi kalmıyor. Onun için herkes bu şekilde bir zorluk yaşıyor. Öncelikle halk hayvanını düşünüyor, kendini değil yani çünkü ondan geçimini sağladığı için hayvanı doyuruyor. Önce hayvanları düşünüyor." (L-Muhtar-2, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Kuraklık, son yıllarda hem sıklıkla hem de artan şiddette meydana gelmekte ve bu durum tarımsal faaliyetler üzerinde ciddi etkiler bırakmakta, geçmişle kıyasladıklarında, son 2-3 yılda kuraklık dönemleri hem daha sık hem de daha şiddetli meydana gelmekte ve tarımsal üretim üzerinde doğrudan ve derin etkiler bırakmaktadır.

> "Yok yani geçtiğimiz 3 senedir çok oldu. Geçen sene oldu bir önceki sene de aynı şekilde. Ondan önceki sene mesela bu sene aldığımız kadar bile alamadık. Mesela bütün tarlaları 1 römorka doldurduk geldik. 50-60 ton çıkan yerden 4-5 ton çıktı yani onda bir. Ben çocukken de olmuştu bir kere. Ama son 10 yılda 3-4 defa oldu." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Gözlemlediğim kadarıyla kuraklık 2 senedir hepimizi büyük çaplı vuruyor zaten. Genelde Türkiye'de böyle bir sorun var ama biz burada biraz daha ağır izlettik bu kuraklığı. Zaten ekonominin bu seneki bozulmasının, en baştaki sebeplerinden biri bu, kuraklıktır. Yani doların artmasından tutun hepsi tamamıyla tarım ürününün eksikliğinden kaynaklanıyor aslında. Bu bölgede yine hala bu sene de kuraklık yaşadık Türkiye geneline göre." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "2 sene, 2 senedir tam anlamıyla tam anlamıyla. Ara ara oluyordu ama bir sene oluyordu, bir sene normal oluyordu, bir şekilde tıngır mıngır ilerliyordu genelde. Ama 2 senedir çok sert bir şey var." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "Şimdi önceden de bu kuraklıklar var imiş ama bu iniş çıkışlar. Çıkış az oluyor ama inişler her geçen gün biz daha fazla olduğunu düşünüyoruz." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı-elektrikçi)

Kuraklık dönemlerinin giderek daha tahmin edilemez hâle geldiği, önceki yıllarda bu kadar sert ve uzun süreli kuraklık dönemleri yaşamadıkları görülmektedir. Bu, özellikle su kaynaklarının yönetimi ve suyun sürdürülebilir kullanımı açısından yeni zorluklar ortaya

çıkarmaktadır. Geçmişte yaşanan benzer kuraklık dönemlerini hatırlatan katılımcılar, şu anki durumun daha ağır olduğunu, su kaynaklarının daha hızlı tükendiğini ve tarımsal üretimin ciddi oranda azaldığını belirtmektedir. Bu tür gözlemler, toplumun çevresel değişimlere adaptasyon sürecinde yaşadığı zorlukları ve sosyal dinamiklerdeki değişimi de göstermektedir.

> "Bizim burası 3-4 senedir kurak. Onun evvelinde bir sene iyi mahsul oldu. Geçen sene de olmadı bu sene de olmadı. Diğer iki sene oldu. Şimdi bizim burada kuraklık benim bildiğim kadarıyla yani burada biraz çok oluyor. 1989-1991 arası da olmuştu 3 yıl. Burada aşağı yukarı ben çiftçilik yaptım yapalı, bilmiyorum ama ikinci hatta üçüncü dalga, evet 3 sefer dalga geçirdik." (L-16, Erkek, 63, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Sulardaki azalmanın 10 yılı var." (L-21, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "İşte son iki yıldır buraya ikisi de uğramıyor. Ekolojik düzenin bu sene bozulup da son hazirandaki yağan yağmurlar olmasaydı, bu memlekette çok kişi tarlasını, ekipmanını, bindiği arabasını satan insanlar olurdu. Yiyecek arpa buğday bile olmayacaktı." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Hani grafiklerde dik uçurumlar olur ya öyle oldu. Bunda kuraklığın payı %70 derim, %50 diyemem. Çünkü kendi samanımı yapabilseydim, yüz ton arpayı da içeri koyabilseydim, dışarıya bağımlı olmayacaktım." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Yerel aktörlerin kuraklığa ilişkin ifadeleri ise çeşitlilik göstermektedir. Tarım İlçe Müdürü yaşanan kuraklığı değil afet olarak tanımlamak, ciddi bir sorun olarak dahi görmezken; Tarım Kredi Kooperatifi Başkanı ise kuraklığın dramatik bir biçimde arttığını ve çok ciddi sorulara yol açtığını vurgulamaktadır. Kuraklığın bölge için uzun vadeli ve yapısal bir sorun olduğunu belirten Tarım İlçe Müdürünün son dönemde yaşanan kuraklığa ilişkin olağan bir kuraklık yorumu bölgedeki iklim değişikliğinin yarattığı etkilerin farkında olmanın çok uzağında olduğunu göstermektedir. Zira "Daha gözlemleyecek öyle bir vaktimiz olmadı" söylemi de bu yanılgının gerekçesini gözler önüne sermektedir.

> "Yoo… Yani her sene dediğim gibi böyle şeyler oluyordu. Yani şöyle düzenli aralıklarla evet kuraklıklar oluyor, mesela geçen yıl oldu. Bu yıl yağışlar gayet iyiydi, barajımız doldu. Bundan önce 2011 yılında çok büyük bir kuraklık, 2012 yılı mıydı, çok büyük bir kuraklık vardı. Düzenli aralıklarla kuraklık şu anda var diyemiyoruz. Daha gözlemleyecek öyle bir vaktimiz olmadı. Dolu, don illaki boğaz bölgesi, bölge itibariyle boğaz bölgesindeki arazilerimize belli bölgelerimizde her yıl bir dolu, don olur zaten. Hani bölgesel olarak Korkuteli diyemeyiz ama olması gereken yerlerde dağın sırtlarında yamaçlarında dolu; evet temmuzda da olur, mayısta da olur. Don son ilkbahar donları, Nisan 23'te bir don yaşarız. Ama dediğim gibi olması gereken. Kuraklık, belki periyodik olarak 3 senede bir belki olabiliyor ve zaten

> geçmiş 30-40 yıla baktığımızda da burası genelde yarı kurak bir iklime sahip.” (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Tarım Kredi Kooperatifi Başkanı, özellikle yeraltı sularının azalması ve kullanımının yoğunlaşmasıyla ilgili ciddi endişelerini dile getirmektedir. Yeraltı sularının tükenmesi, tarımsal verimlilik üzerinde doğrudan olumsuz etkiler yaratmaktadır. Başkan, kuraklık nedeniyle tarımsal üretimde ciddi düşüşler yaşandığını, bu durumun ekonomik olarak da bölgeyi zorladığını belirtmektedir. Sondaj faaliyetlerinin yeraltı su seviyelerini tehlikeye attığını, bu durumun potansiyel obruk oluşumlarına yol açabileceğini ifade etmektedir.

> “Burada mesela burada beş tane köyümüz var. Tamamen kurak. Yani dönümü 100 kilonun altında diyelim. Yani mesela; İmecik Köyü, Avdan Köyü, Akyar, Taşkesiği bir de Gümüşlü diye köyümüz var. Bu köyler tamamen kurak. Onun haricinde köylerde yer yer. Zaten ortalamada burada kuraklıktan dolayı buğday miktarı çok düşük. Yani 400 kilonun altında normalde. Bu dediğim yerler 100 kilonun altına düştü. Bir de yeraltı suları kulaktan dolayı gittikçe tükeniyor. Bunun sebepleri yağmurun çok az olması, kar yağışının da. Bir de çiftçilerimiz tabi kendi başının çaresine bakıp, sondaj yapması. Sondaj da yeraltı sularını bitiriyor. Yani yarın öbür gün obruk çökmeleri olursa şaşırmayalım, olur yani böyle bir risk var. Burası hep kurakmış ama su son 4-5 yıldır inanılmaz bir kuraklık var.” (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

> “Türkiye genelinde öyle ya zaten. Kar yağışları yağmurlar 2000’li yıllara kadar iyi, her yerde iyi. Burası da 2010’lardan sonra kuraklık hissedilir oldu. Özellikle 2015’lerden sonra ama öncesinde hakikaten yani Türkiye geneli gibi burası da iyiymiş. Yani özellikle geçen yıl kuraklık had safhadaydı, inanılmazdı. Bu üretim azalınca da enflasyon tetikleniyor, yani tüketiciyi de bizi de etkiliyor. Herkesi etkiliyor. Yani kuraklık çok ciddi problem… Özellikle bizim bura için inanılmaz yani. Antalya'nın en kurak yerlerinden biri burası zaten. Siz onu da tespit etmişsiniz” (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

> “Yani meyvecilik, bahçecilik, haliyle hayvancılık, yani birçok açıdan, her şeyi etkiliyor kuraklık. Bir de burada açık alanda karpuz kavun da yapıyorlar. O da inanılmaz bir derecede kuraklığı tetikliyor. Çünkü çok su istiyor. Çok su istediği için de yeraltı sularını bitiriyor. Kavunla karpuz şu an bizim bölgede devam ediyor. Yörede mesela, Kemerağzı Küçükköy var; orada kuraklık etkisini göstermiyor. Orası gayet iyi verimli ovalar. Oradan bu tarafa gelince; bizim Korkuteli Tarım Kredi Merkezine bağlı 21 köy var, bunlarda bariz 10 tanesinde kuraklık etkisini çok net görüyoruz. Diğerlerinde az, az. O dediğim Küçükköy, Kemerağzı o taraflar iyi. Bir de Manay tarafı var, orası da iyi, eski göl. Ama genel olarak baktığımda kuraklık çok ciddi bir sıkıntı yani.” (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

Görüldüğü üzere kuraklığın tarımsal faaliyetler üzerinde yarattığı baskı ve toplumun bu değişikliklere adaptasyon sürecindeki zorluklar, sosyal bilimciler için yerel çiftçilik uygulamalarının değişimini ve toplumların çevresel stres faktörlerine yanıtlarını anlamak adına

değerli bir veri kaynağıdır. Bu tür bilgiler, iklim değişikliği ile mücadelede yerel düzeyde etkili politikaların ve stratejilerin geliştirilmesine katkı sağlayabilir. İklim değişikliği ile mücadelede yerel düzeyde etkili adaptasyon stratejileri ve politikaların geliştirilmesine dair önemli bilgiler sağlayan anlatılar Korkuteli'nde kuraklığın ve iklim değişikliğinin tarımsal sistemler, su kaynakları ve ekolojik dengeler üzerinde yarattığı baskıyı ve zorlukları gözler önüne sermektedir. Kuraklık, yerel topluluklar ve tarım sektörü için ciddi bir tehdit oluşturmakta ve bu durum, bölgesel olarak sürdürülebilir kalkınma stratejileri geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Kumluca bölgesindeki hortumlar, yerel topluluklar için sıradan bir doğa olayından ziyade, iklim değişikliğinin artan etkilerini somutlaştıran olaylar olarak tanımlanmaktadır. Katılımcı anlatıları, bu afetlerin ölçeği ve şiddetindeki değişimleri vurgulayarak, yaşananların sıra dışılığını ve topluluk üzerindeki etkilerini detaylandırmaktadır. Özellikle son dönemde yaşanan hortumlar, küçük ölçekli ve geçici zarar veren geçmiş olaylarla kıyaslandığında çok daha yıkıcı olmuştur. Bu büyüklükteki hortumlar, sadece fiziksel zararlar vermekle kalmamış, aynı zamanda yerel halkın günlük yaşantısını ve ekonomik faaliyetlerini de derinden sarsmıştır. Katılımcıların ifadeleri, geçmişte küçük çaplı ve yönetilebilir düzeyde meydana gelen hortumların, şimdilerde daha sık ve daha büyük çapta meydana geldiğine işaret etmektedir. Bu değişim, iklim değişikliğinin lokal ölçekte nasıl radikal etkilere yol açabileceğinin altını çizmektedir. Artan hortum vakaları, özellikle tarım yapılan bölgelerde büyük ekonomik kayıplara yol açmakta ve yerel toplulukların yaşam koşullarını zorlaştırmaktadır. Geçmişte hortumların nadiren ve hafif zararlarla sonuçlandığı, ancak şu anda binaların çatılarını ve seraları ciddi şekilde tahrip edebildiği gözlemlenmektedir. Bu durum, yerel toplulukların afetlere karşı hazırlıklı olma ihtiyacını artırmakta ve afet yönetimi stratejilerinin gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır.

> "Zor çok zor. Ya bir afet büyük Mavikent'te oldu. Ufak tefek oluyordu, mesela gelir seranın üstüne. Ufak bir hortum gelir 3-5 çemberini alır gider, demirine zarar vermez, üstünün naylonlarını alır gider. Naylon alır gelirsin çekersin, içini de kaldırırsın ödersin o kadar şeyi yok bize. Bizi en çok sarsan bu büyük afet oldu. Mavikent'te de oldu burada da oldu. Ufak tefek oluyor onlar bir şey değil duyuyoruz, şurada gitmiş 2 dönüm almış geçmiş diye duyuluyor, bunlar oluyor." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

> "Artıyor. Önceden biz hortum nedir bilmezdik, dolu nedir bilmezdik. Bungalov yaptırmıştım ben çatı diye bir şey koymamış, dış kaplama diye bir şey koymamış." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

> “Annem 65 yaşında, “biz böyle bir şey görmedik” diyor. Önceden hafifçe gelir giderdi, zarar vermezdi. Ben hiç duymadım birilerinin seralarının yıkıldığını. Son yıllarda artmaya başladı.” (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

> “Biz ben 20 yıldır buradayım. Hiç afet mafet benim tarlama su mu girmemişti. Burada geldi işte. Ne yapacaksın. İnsanlar her şeyi görüyor.” (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Kumluca'daki hortum afetlerine ilişkin yerel deneyimler, bu olayların öngörülemez ve beklenmedik niteliklerini vurgulamaktadır. Anlatılar, hortumların ani gelişini, tahmin edilemez zamanlamalarını ve yıkıcı etkilerini detaylandırmakta, bu durumun bireysel ve toplumsal düzeyde nasıl bir kaygı ve hazırlıksızlık yarattığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu tür afetler, yerel topluluklar için sadece fiziksel zararlara yol açmakla kalmamakta, aynı zamanda sürekli bir endişe ve belirsizlik kaynağı oluşturmaktadır. Katılımcılar, hortumların herhangi bir uyarı olmaksızın ortaya çıkabileceğini ve genellikle çok kısa süre içerisinde büyük hasara yol açabileceğini belirtmektedir. Örneğin, K-5, bölgedeki stadın bir hortum tarafından tamamen yıkıldığını ifade etmiş, bu tür olayların beklenmedikliğine ve etkisinin şiddetine dikkat çekmiştir. K-14 ise, rüzgârların artık ne zaman ve nasıl çıkacağını öngörememenin kendisinde büyük bir kaygı yarattığını vurgulamaktadır. Bu, rüzgarların artık daha önce deneyimlenmemiş biçimde ani ve şiddetli olabileceği, tropikal iklim olaylarını andıran hava koşullarının Akdeniz bölgesinde daha sık yaşanabileceği endişesine işaret etmektedir. Buna ek olarak, hortumların özellikle yağışlı ve bozuk hava koşullarında beklenmedik bir şekilde ortaya çıkabilmesi, yerel çiftçiler arasında sürekli bir endişe unsuru oluşturmakta, her yağışlı dönemde "acaba hortum gelir mi?" sorusunu akıllara getirmektedir. Bu, afetlere karşı sürekli tetikte olma ve her an için hazır olma gerekliliğini ortaya koymakta, yerel toplulukların bu tür afetlere adaptasyon süreçlerinin ne kadar karmaşık ve zorlayıcı olabileceğini göstermektedir.

> “Hortum zaten anlık bir şey ya, burada stat vardı. Burada stadı komple götürdü yani Kumluca’nın girişinde cami falan vardır oradan geçtiğini zaten duyduk. Öyle bir afet de beklemiyor kimse de beklemiyordu.” (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

> “Kaygım fazla. İklimler değişiyor, rüzgarların artık ne zaman çıkacağını nasıl çıkıyor… Bazen mesela hiç uyarılmamasına rağmen çok ani gelip geçici rüzgarlar olmaya başladı. Önceki yıllarda bu olmazdı. Esen rüzgarlardan dolayı bir kaygı oluştu içimde doğrusu. Yani böyle daha önce hiç görmediğimiz, bu mevsimde görmediğimiz rüzgarları görüyoruz, şahit oluyoruz mesela. Gece bir anda çıkabiliyor ya da akşam üzeri çıkabiliyor. Mesela 15-20 dakikalık, 1 saatlik olsun tehlike rüzgarlar bunlar. Tropikal iklim şeylerini biraz daha andırıyor yani. Bu çok ani ve çok yüksek hızda esen rüzgarların görülme sıklığı çok

fazla olacakmış artık bu Akdeniz bölgesinde. Ama her şeyi yine de Allah bilir.” (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

“Her an için olabilir. Her bir yağmur yağdığında evvela acaba hortum gelir mi, fırtına gelir mi? Herkesin yani bütün çiftçinin aklında bu vardır. Bunun ne zaman geleceğini ne zaman olacağını bilemiyorsun. Ama bu da ne zaman oluyor? Hava bozulunca hava yağışa geçince belki.” (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

“Yani Cenabı Allah’tan böyle büyük bir afet geleceğini bilmiyordum.” (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Anlatılar, hortumların olağanüstü gücünü ve etki alanını detaylandırarak, bu afetlerin ne kadar yıkıcı olabileceğine dikkat çekerken, aynı zamanda bu tür olayların beklenmedikliği ve öngörülemezliği de vurgulanmaktadır. Hortumların hızı, genişliği ve ani oluşu, bireylerin afet anında yaşadıkları korku ve çaresizlik hissini pekiştirmekte, toplulukların bu olayları nasıl deneyimlediğine dair sosyolojik bir çerçeve sunmaktadır. K-2’nin, hortumun araçlara "şarapnel parçası gibi" zarar verebileceğini ifade etmesi, hortumların getirdiği tehlikenin boyutunu gözler önüne sermekte ve toplumda yarattığı korkuyu somut bir şekilde ortaya koymaktadır.

“Çok riskli. Yani o dedim ya hortum kaç yüz km suretle çeviriyor. Sen onun içinde yakalanmayı düşünsene. Arabaya falan gelse ne bileyim deler geçer şarapnel parçası gibi. Hele insanı...” (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

“Hava iklim değişikliklerinin yani olmasından, yani bu kış dönemlerinde sık sık yaşanan bir olaylar zaten ama bu geçtiğimiz hortum olayı daha büyük bir kapsamlı oldu.” (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

“Sera eskiydi, zamanla olumsuz hava şartlarından dolayı yıpranmıştı. Şöyle söyleyeyim size; demirin üzerine sera plastiğini çakıyorsunuz, üzerine klips çekiyorsunuz, bunun içine su girdiği zaman demir küflenme yapıyor. Demir küflendiği için inceliyor ve klips onu tutamıyor. Biz de eskiyen demiri keseriz, yeni demir kaynatırız, klips tutabilsin diye, komple onları yenilemiştik. Naylonları da yeni alıp çekmiştik. Hatta dediler ki; sera naylonu eski olsaydı patlatırdı ama yıkmazdı. Her şeyi yeniledik o sene, bütün malzemeleri kooperatiften aldık, kooperatife borçlanmıştık.” (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

“Daha önce ufak tefek oldu ama böyle olmamıştı. Kumluca’da oluyor da Hasköy’de, Salur’da, Finike’de, Mavikent’te oluyor da böyle yani değişik değişik oluyor farklı yerlerde oluyor.” (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

Hortumların yerel çiftçilik uygulamaları üzerindeki etkileri, seralarda yaşanan yıkımlarla daha da belirginleşmektedir. Çiftçiler, daha önceki yıllarda ufak tefek zararlarla başa

çıkabilirken, son yıllarda yaşanan büyük ölçekli hortumlar karşısında daha savunmasız kalmaktadır. Bu da toplulukların afete adaptasyon stratejilerinin yetersiz kaldığını ve bu tür büyük ölçekli afetlere karşı daha etkili önlemler alınması gerektiğini göstermektedir. Anlatılar, aynı zamanda bu tür afetlere karşı daha sağlam bir hazırlık ve yanıt sistemine duyulan ihtiyacı gözler önüne sererken, toplumsal yapıların ve bireylerin afetlere karşı direnç geliştirme süreçlerine ışık tutmaktadır.

> "Kimsenin başına vermesin hortum daha zor, selde gene bir çözüm buluyorsun da hortum çok zor oluyor." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

> "Genellikle sebzenin vakti geçti, yapmayalım artık diyorlar. Bu hayat pahalılığında birçoğu icara veriyor, yerini yurdunu. Rüzgâr olduğunda, afet geldiğinde çok kere sera kapattığım zamanlar oldu. Oturduğum yere yattığım zamanlarım oldu, gelirdi, geçerdi, ama şimdi öyle değil ki, önündeki her şeyi savurup atıyor. Evi bile alıp gidebilirdi." (K-20, Kadın, 64, İlkokul, Çiftçi)

> "Çok riskli. Bunun donu var. Gece sabaha kadar soba yakıyorsun içinde veya suyla ısıtma yapıyorsun. Efendim işte dediğim gibi sel olayı bana 1-2 sene darbe vurdu. Hadi onlardan kurtulduk, seramız ayakta dedik, içindeki mahsulün öldü, yeniden tekrar mahsul diktim. Onlara imkânımız vardı ama yerle beraber ettiği için hortumda hiçbir imkânın yok. Sel vurduğunda zaten ürün zarar görüyor. Naylonun camekanın ayakta yine yani onu yine tekrar dikme şansın var." (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "2019'dan sonra olanlar o kadar büyük değildi." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

> "Artık eskisi gibi hafif bir yağış yok. Yağışlar çok hızlı bir şekilde yağıyor ve sağanak olduğu için illaki taşkınlara, toprak kaymalarına ve su basmalarına neden oluyor." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

Kumluca'daki hortum afetlerinin artan sıklığı ve yaygınlığı, yerel halk tarafından en çok vurgulanan bulgudur. Bu durum giderek daha endişe verici bir sorun olarak algılanmakta ve anlatılar, bu durumun toplumsal yapılara ve bireysel yaşamlara olan etkilerini detaylandırmaktadır. Katılımcılar, geçmişe nazaran hortumların daha sık ve daha şiddetli yaşandığını belirtmekte, bu durumun hem toplumsal hem de bireysel düzeyde ciddi tedirginlik yarattığını ifade etmektedir.

> "Valla biz artık her sene yaşıyoruz bunları (gülüyor). Hani bir yıl olup bir yıl olmadı olayı olmuyor. Biz her sene görürüz buradaki konumumuz olarak. Kumluca çevresi olarak. Mavikent'ten Adrasan'dan tut Finike'ye kadar her yıl hortum olayı olur. Ya Mavikent tarafında olur ya Karaöz, Beykonak, Kumluca, Finike oralarda illaki her kış bir hortum hadisesi yaşarız ama etkilemez bizim Kumluca'daki olan hortum daha yüksek. Eskiden 15 sene önce falan bu kadar çok olmuyordu. Ama sonraki yıllarda çok olmaya başladı. Son 10 yıldır bayağı bayağı yükseldi." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

"Valla eskisinden fazla. Yani geçen sene 3 sefer hortum geçti mesela hafif hafif. Bizleri vurmadı küçük çaplı olduğu için." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

"Afetlerde önceki yıllara göre bir tık artış var. Bir anda geliyor. Geldiği zaman zaten bir anda gelenler hani yavaş yavaş yağsa korkmam ama bir anda gelenler hani sel olup akıyor çünkü toprak ememiyor." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

"Artık çok fazla artış var. Önce duyulmuyordu hortum ama şimdi illaki her sene bir yerden geçiyor, hortum, dolu. Baya baya var. Doğal afetler çoğaldı. Korku oluyor zaten, rüzgârda seranın bir yerini patlatıyor. Kapatıncaya kadar zaten iş bitmiş oluyor. Allah'a şükür öyle hortum ya da dolu kadar büyük zararımız olmadı fırtınadan da yine de olmasın tabii. Sigorta önemli işte ama o zamanlar parası mı yoktu da yaptırmadı. Ama hiç böyle hortum geçmezdi ki. 2019'dan beri hortum hemen hemen her sene geçiyor. Afet olmaya başladı yani. Demre tarafında oldu birkaç yok. Hasköy'e Sahil kent taraflarında Mavikent'te oldu." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

Hortumların artan sıklığı, bölgedeki çiftçiler ve yerel halk tarafından belirgin bir şekilde vurgulanmakta, yılda birden fazla kez büyük hortumlar yaşadıklarını ve bu durumun *normal* olmadığını dile getirmektedirler. Bu anlatılar, hortumların yıkıcı doğasının yanı sıra, iklim değişikliğinin somut bir yansıması olarak da görülmekte ve hortumların eskiden "nadiren" yaşandığı bir bölgede artık "her yıl" tekrarlandığına dikkat çekilmektedir.

"Evet, artış var. Biz daha önce hiç rüzgâr, hiç böyle bir şey görmedik yani. Küçük çaplı falan oluyordu. İşte o yıldan beri hep genelleme oluyor. Yani buralara mesela aşağı taraflara denize yakın yerlerde mesela Mavikent taraflarında illaki her yıl olmaya başladı artık mesela. Buraya geldiğinde rüzgâr çok fısıldıyor, ağaçlar şey oluyor. 2 yıldır böyle. Artıyor, artıyor. 3 yıldır biraz daha çetin geçmeye başladı. Bir sene sonra dolu vurdu zaten. Yıl yıldan daha kötüye gidiyor." (K-11, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

"Arttı bizim dönemimizde böyle yıkmıyordu şurada 10 yıldır 15 yıldır yaşıyoruz biz bunu. Bundan öncesinde fazla bir yıkım olmazdı ama sel oluyordu." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

"Hortumlar arttı teyzem önceki yıllar gibi değil, önceleri fazla hortum çıkmazdı öyle. Benim çocukluğumdan yağmur çok olurdu, sel çok olurdu, o zaman da dereler aynen kapalıydı öyle olurdu ama şimdi Allah korusun hep bir yağmur yağdığında hortum oluyor, burada çıkmasa başka yerde çıkıyor, çok arttı." (K-21, Kadın, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Şu anda 2-3 yılda bir, bir yılda bir kısım, kısım bazı yerlerde afet olmaya başladı yani. Yani eskisine göre biraz fazla olmaya başladı." (K-23, Erkek 49, İlkokul, Çiftçi)

Katılımcıların anlatıları, hortumların nasıl bir afet olduğu konusunda önemli bilgiler sunmaktadır. Özellikle çiftçiler, hortumların tarım arazileri, seralar ve kişisel mülkiyet üzerindeki etkilerini detaylandırmakta, yaşanan afetlerin ekonomik zararlarına ve kişisel güvenliklerine olan tehditlerine odaklanmaktadırlar.

> "Valla sık sık gelmeye başladı. İki yılda bir, bir yılda bir gibi." (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Eskiden bu kadar hortumlar olmazdı. Şimdi hortumlar daha çok oluyor. 4-5 tane yılda oluyor yani ama eski yıllarda böyle 1 kere olurdu yahut 3-5 yılda bir kere olurdu şimdi daha sık oluyor artık. Hani hortum, afetler dolu olayları eski yıllara baktığın zaman çok nadir olmuştur. 10 yılda 1 sefer olurdu ama şimdi dolu her yıl. İlk yağmurlar çok kötü oluyor, afet oluyor. Yani yağmuru dolusu fırtınası." (K-28, Erkek, 44, Lise, Çiftçi)

> "Arttı, geçen sezon da oldu. Buralarda olmadı, başka yerlerde oldu ama ara ara, bölge bölge oldu. Birçok kişi zarar gördü. Son yıllarda çok arttı, bu denizden çıkıyor zaten. Bir de hep aynı bölgeden geçiyor, bizim bu taraflar çok etkileniyor. 2018'de oldu, fazla bir arası olmadan yine oldu." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

> "2017, 2018, 2019 üçünü de gördük. En büyüğü 2018 yılındakiydi." (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

İlçe Tarım Müdürü ve Kooperatif Başkanı'nın ifadeleri, bu afetlerin tekrar eden doğası ve büyüklüğü hakkında somut veriler sunarak, topluluğun sürekli bir tehdit altında yaşadığı gerçeğini ortaya koymaktadır. Özellikle Tarım Müdürü'nün afet yılları ve etkilenen insan sayısını belirtmesi, bu olayların toplumsal yapı üzerindeki etkisini sayısal verilerle desteklemekte ve bölgenin bu afetlere karşı ne kadar savunmasız olduğunu göstermektedir. Kumluca Kooperatif Başkanı'nın ifadesi ise, hortumların getirdiği şiddetli yağışların altyapı üzerindeki yıkıcı etkisini vurgulamakta ve bu tür afetlerin yarattığı ekonomik yükü somut bir örnekle açıklamaktadır. Bu, toplumun bu tür doğal olaylara karşı ne kadar hazırlıksız olduğunu ve mevcut altyapının yetersizliğini gözler önüne sermektedir.

> "2021'de aşağı yukarı 4 tane afet yaşamışız. 2020'de büyük bir afet yaşamışız, 105 milyon lira civarında bir zararımız vardı. O dönemde aşağı yukarı 8 milyon 30 bin lira civarında bir para gelmiş, 1625 kişi etkilenmiş o zaman. Onların içerisinden sigortalıları çıkarıp, sigortalılar çünkü sigortadan alıyorlar biz sigortasızlara dağıtıyoruz. 2019'daki afet alan ve kişi sayısı olarak 2020'ye göre daha az ama şiddeti çok daha fazla, daha yıkıcı. Bir dekardaki zarar miktarı 2019'da daha fazla. Etkilenen kişi sayısı 513. 2020'deki dolu ve fırtına afeti 13 mahallede olmuş. 2017'de 7 civarında bir şey var, 2018'de yine 7 civarında, 2019'da 5, 2020'de 7 tane, 2021'de 4 tane, 2022'de şu ana kadar 2 tane görünüyor. Yani yılda

> ortalama 5-6 tane oluyor, düzenli bir maruz kalma var diyebiliriz.” (Kumluca Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> “Ama yeterli olmaz bakın ben tarımın içindeyim. Saatte metrekareye 90 kg yağmur yağıyor. 1000 metrekare 90.000 metreküp yağmur yapıyor bunu görünce ne köprü kalır ne başka bir şey.” (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Banka çalışanının perspektifinden bakıldığında ise, afetlerin toplumsal algısı ve bunların fırsata dönüştürülme potansiyeli ele alınmıştır. Çalışan, bazı bireylerin afet durumlarını kişisel çıkarları doğrultusunda manipüle etmeye çalıştığını belirterek, toplumdaki bireysel farklılıkların ve afete yanıt verme biçimlerinin çeşitliliğini göstermektedir. Bu tür davranışlar, afet sonrası toplum içindeki dayanışma ve yardımlaşma pratiklerinin yanı sıra, bireysel çıkar çatışmalarını da beraberinde getirmekte ve sosyal adalet meselelerini gündeme taşımaktadır.

> “Az önce dediğim gibi Belen’den birisi bir tas su serpiyor hortum geldi dolu geldi diye yaygara yapıp gelen, bunu fırsata çevirmeye çalışan çiftçiler de var. Dolu şöyleydi buradaki serayı delik deşik eder yanındaki seranın üzerine bir tane düşmez. Böyle bir durumda da sokağa çıkıyor millet afetzedeyiz kardeşim sen afetzede değilsin, afetzede başka bir olay. Adam üretim kapasitesinin tamamını kaybederse afetzededir. 5 dönüm yerin içinde 1 dönem yer yıkıldıysa zarar görünmüştür gelir zaman vakit nakit kaybı olmuştur ama afetzede değildir.” (Kumluca-Banka Çalışanı)

Bu anlatılar, hortumların şiddet ve sıklığının arttığını ve bu durumun toplumsal yapılara ve bireysel yaşamlara ciddi etkilerde bulunduğunu göstermektedir. Yerel topluluklar, artan hortum afetleri karşısında daha savunmasız hâle gelmiş, bu da sosyal ve ekonomik dayanıklılık stratejilerini yeniden değerlendirme gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu hem sosyologlar hem de afet yönetimi uzmanları için önemli bir araştırma alanı oluşturmakta ve yerel adaptasyon politikalarının geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Kumluca'daki hortum afetlerinin sıklığı ve şiddeti, toplumsal algıları ve çevresel farkındalığı şekillendiren temel faktörlerdir. Bu anlatılar, bölgedeki halkın bu yeni gerçeklikle nasıl başa çıktığına ve yaşanan değişikliklere nasıl uyum sağlamaya çalıştığına dair ip uçları vermektedir. Bu afetlerin sıklaşması ve şiddetlenmesi, kırsal kesimde yaşayan insanların hayatlarını nasıl etkilediğine dair derinlemesine bir bakış sunmaktadır. Ayrıca, bu tür afetlerin sosyal ve ekonomik sonuçları, yerel yönetimlerin afet yönetimi ve risk azaltma stratejilerini gözden geçirmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Bu tür anlatılar toplumun farkındalığının, afetlere hazırlık düzeyinin ve müdahale kapasitesinin artırılması açısından önemli rol oynamaktadır.

Yerel aktörlerden Orman Bölge Müdürlüğü temsilcisinin Manavgat orman yanına ilişkin anlatıları, bu olayın sosyoekolojik etkilerini derinlemesine yansıtmaktadır. Anlatılarda öne çıkan başlıca bulgular, yerel halkın anlatılarına paralel bir biçimde afetin büyüklüğü, hızı ve bu tür afetlerin yönetiminde karşılaşılan zorluklar olarak belirginleşiyor. Bu bağlamda ortaya konan betimlemeler iklim değişikliğinin etkisi ile mega yangına dönüşen bir orman yangının nasıl bir afet olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre meydana gelen yangın bir otomobilden daha hızlı yayılabilen, aynı anda birden çok yerde başlayan ve yarattığı enerji atom bombasıyla kıyaslanan türde bir afettir. Yangının 60.000 hektarlık bir alanı etkilemiş olması, bu tür yangınların ne denli büyük bir çevresel ve sosyal felaket olduğunu vurgulamaktadır. Anlatılar, yangının hızına ve yayılma kapasitesine dikkat çekerek, bu tür afetlere müdahalede karşılaşılan pratik zorlukları ve müdahale sırasında yaşanan aciliyeti de göstermektedir.

> “Tabi, bu Antalya özelinde şunu değerlendirebiliriz bunun en felaket boyutundaki durumu biz 2021 yılındaki malum Manavgat ve Gündoğmuş’tan çıkan 2 yangının birleşerek ürettiği yaklaşık 60.000 hektarlık sahadaki ürettiği bir büyük felaket yaşadık malumunuz. Tabii bu belli periyotlarla Antalya’nın geçmişinde işte 2008’de yine Taşağıl’da olmak üzere geriye doğru kronolojisine baktığımızda hatta Akdeniz lejyonunda böyle büyük yangınlar olur, olmuştur ama 2021 yılında bir tek Antalya’yla da sınırlı olmayan Adana’da, Mersin’de, Hatay’da, Muğla’da çok sayıda çok büyük ölçekli ve kontrolü çok zor olan ve iklim anomalilerine bağlı olarak baş edilmesi çok zor olan, aynı periyoda aynı döneme bağlı yangınlarla karşılaştık. Tabii onlarca köyümüz Antalya özelinde genelde konuşursak, yaklaşık bir saat içerisinde 8-10 km belki daha fazla gidebilen bir yangın hızından bahsediyoruz. Tabii bu kadar hızlı giden, otomobil hızında giden, hızlı yayılan bir orman yangınında müdahale biçimimize dönük de yaklaşım sergilersek burada, kısa süre içerisinde biz orman yangınını kontrol edebilir büyüklüğün dışında bir tabloyla karşılaştığımız gibi, aynı zamanda da önündeki onlarca köyün can ve mal güvenliğini sağlamak üzere bir büyük seferberlik içerisine girdik.” (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

> “Ya şimdi Portekiz'de bir proje yapmışlar ama ben 30 yıldır orman yangınlarıyla uğraşıyorum aşağı yukarı. Orda küçük fıskiyelerle filan yapmışlar. Bakıldığı zaman böyle biraz hoş geliyor. Etrafı tedbir alınmış falan geliyor ama büyük yangınlar öyle cereyan etmiyor işte mesele orada. Bir anda o köyün içerisine 50-100 tane spot yukarıdan aşağı yağıyor ve çok ciddi. Bakın büyük yangının enerjisi ve ortaya çıkarmış olduğu o dumanı falan düşündüğümüzde ya böyle küçük işte mangal ateşinden yola çıkarak onu tasavvur etmek hakikaten çok zor. Düşünün ki, yani benzetmek şey olmasın Kepez mesafesinde yangın varken, siz burada artık o dumanın yoğunluğundan burada duramıyorsunuz. Kaldı ki gidip de orada ateş hattına müdahale edeceksiniz işte öyle bir şey yok büyük yangınlar için. Ama küçük yangınlarla alakalı tabii ki her birinin küçük, küçük muhakkak faydası var. Biz küçük yangınlarda geçerli reçeteleri sanki büyük yangınlarda da birebir fayda sağlayacakmış gibi hayal kuruyoruz aslında. Büyük yangınlar öyle cereyan etmiyor ama bu demek değildir ki bu yapılanlar boşa. Muhakkak bunların da faydası olacaktır ama Manavgat yangını gibi bir yangını düşündüğümüzde ben şurada size tam yeri gelmişken o fotoğrafı da göstereyim. Orada açığa çıkan enerjiyle bakın şu anda bakınca çok yani ne anlam ifade ettiğini

göremiyoruz. Şimdi cami minaresini gördünüz mü? Oradan bir ölçek alın. Şimdi geriye doğru geldiğimizde ne ile mücadele ettiğimize bakın görünmüyor bile. 120 kat büyüklüğünde cami minaresinden. Bundan bahsedince dolayısıyla bunların hiçbirisi tam anlamıyla yerine oturmuyor. Yani yaptık, her şey bitti asla öyle bir şey değil. Esasında şu da var büyük. Büyükşehir Belediyesinin, ASAT'ın su hatlarında birçok büyükşehirde her yerde, aşağı yukarı belli yerlerde su çıkışları var yangınla mücadele için hatta bizim arazözlerde gelir, onlardan su alır. Yani bunların falan kullanımı hep açık. Vatandaşın traktörleri var. Vatandaş yardımcı, koşuyor da yani. Suyu burada yoksa gidiyor oradan depolara, tarla suladıkları şeyler var, bizim verdiklerimiz var, valiliğin verdikleri var, bunları kullanmıyor değil ama tabi bir fıskiye yapalım da her tarafı koruyalım gibi şeyler fantastik şeyler. Hidrant vanalarımız su şebekesi olan köylerimizin hemen hepsinde var." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

İklim değişikliklerine bağlı olarak artan sıcaklık, düşük nem ve şiddetli rüzgârlar gibi faktörlerin yangınların şiddetini ve kontrol edilebilirliğini nasıl etkilediğini anlamak, afet yönetimi açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda temsilci karşı karşıya olunan afetin yaygınlığı, hızı ve şiddeti nedeniyle öngörülebilir bir yangın olmadığını açıkça ifade etmektedir. Cumhuriyetin en eski, köklü ve alanında uzman kurumlarından birinde 30 yılı aşkın süredir orman yangınları ile mücadele eden yerel bir aktörün bu ifadeleri iklim değişikliğinin neden olduğu ve olacağı afetleri anlamamızı sağlayacak bulguları ortaya koymaktadır. Zira afetlere müdahalede karşılaşılan zorluklar, sadece fiziksel ve teknik sorunlarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda yerel topluluklar ve devlet birimleri arasındaki koordinasyon eksiklerini de anlamamıza yardımcı olur. Yangınların birkaç farklı bölgede aynı anda başlaması ve büyük bir hızla yayılması, mevcut yangın söndürme kaynaklarının yetersiz kalmasına yol açmış, bu da kriz anında hızlı ve etkili bir müdahaleyi güçleştirmiştir. Bu bağlamda temsilcinin gönüllü olarak görev yapmak isteyen bir yurttaşa "bu senin su getirebileceğin bir yangın değil" uyarısı genelgeçer kabullerin işlerliğini kaybettiği bir duruma işaret etmektedir. Zira, afetlere müdahalede en büyük zorluklardan biri de halkın bilinç düzeyidir. Yurttaşların afetler karşısında nasıl davranmaları gerektiği konusunda yeterli bilgiye sahip olmaması, müdahale çalışmalarını daha da karmaşık bir hâle getirebilir. Bu bağlamda, afet öncesi eğitim ve hazırlık programlarının önemi artmakta, afet anında toplumun genel bilinç düzeyinin yükseltilmesi hedeflenmelidir.

"Vatandaşa laf dinletemiyorsunuz. "Abi biz hep su getiriyoruz" dedi. Biraz evvel söylediğim şeyi söyledim ona da "Bu senin su getirip yardım edebileceğin bir yangın değil" çünkü biz onu anlıyoruz yani anormal bir yangın seyri. Şimdi elinizde bu kadar akut, aynı anda 15-20 tane, bir günlük iki günlük bir periyodun içinde 20 tane büyük yangın var. 15 tane büyük yangın var. Hiçbir organizasyon aynı anda 15 tane böyle büyük bir yangın üzerine organize edilmez. Çünkü bu 100 yıldır olmayan bir şey yani. Kurumumuzun da bir rasyoneli var ama 2021'de karşılaştığımız tablo bizim öngörülebilir bir tablo dahi

değildi. Enerjinin gücünü anlatmak adına o rakamı da söyleyeyim. Bir Hocamızın, Profesör Hocamızın araştırması. Manavgat yangınında açığa çıkan enerji, 500 atom bombası karşılığındaki enerjiyi eşit. Korkunç bir enerjiye karşılaşıyorsun, 1000 derece yani." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

"Aynı anda çok sayıda yangın ama şunu söyleyebilirim. Teşkilatımızın ana eksen bütün gücü Antalya'ya aktarıldı ama bu hava şartları, yanıcı madde, ormanın yapısı blok ve çok geniş bir ormandı, yani atıyorum bir orman vardır bir yere kadar yanar, denize dayanır en fazla yanacak yer şu kadar dersiniz. O da değildi tablo, blok bir ormandı. Türkiye genelindeki aynı takvime denk gelen bu kadar çok yangının yanında burada da bu kötü hava şartlarında ikinci bir yangın daha oluşuyor esasında hepimiz büyük Manavgat Yangını olarak bunu düşünüyoruz ama Manavgat'taki yangın kontrol altına alınmaya çalışılırken o hava şartlarında Akseki'de bir orman yangınımız daha çıkıyor. Yani bir senaryo yazsanız, ülke bazında bunu söylüyorum bir felaket senaryosu yapsanız, işte Hatay'dan başlayarak en kötü hava şartlarının olduğu periyotta, böyle bir tablo Antalya içinde bile yani tek bir yangınken ikiye çıkıyor düşünebiliyor musunuz? Bütün ekiplerinizi ikinci bir yangına yeniden aktarmanız; bu şöyle bir şey değil. Yani bir saatlik ilerde bir yangın dahi olsa, bir saat sonra ona müdahale edemiyorsunuz, mevcut yerde müdahale ederken topluyorsunuz ekipmanınızı, ekibinizi ve yeniden kaydırma yapıyorsunuz. Tabi tüm bu faktörlerin, bunları çok açabiliriz, çok konuşabiliriz bir araya geldiği bir şanssızlık yaşadık maalesef. Ama kısaca başlıkları sıcaklık, rutubet, yüksek rüzgâr, aynı anda yurt genelinde çok sayıda aynı periyotta çok sayıda yangının çıkması. İşte Muğla'dan Hatay'a kadar büyük bir felaketle karşılaştık ve ağır sonuçları oldu maalesef." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

"Merve Hanım, 30 santigrat derece sıcaklık, 30-30-30 diyorlar, 30-30-20 diyorlar. 2 tane Batıda kabul ettikleri şey var. 30 derecenin üzerinde sıcaklık, işte 30 kilometre saat hızda rüzgâr ve %20'nin altında bir nem varsa kimine göre %30. Bu şartlar varsa, insan eliyle ormana girip yangına müdahale edilemez, diyor adamlar. Çünkü burada insan kaybetme ihtimalinin çok yüksek. Bu yangın doğrudan bir müdahale ile söndürülebilir bir yangın değildir. Bunun üstündeki yangınlar yani 30 santigrat derece, işte 30 km/saat rüzgâr ve nispi nemin %20'nin altında olduğu şartlarda adamlar yangını bırakıyor, doğal sonuçlarını bulsun, işte yerleşim yerlerini koruyorlar. İnanın Türkiye ormancısının işçisinden genel müdürüne kadar, biz 2021'de 45 derece sıcaklık, %5 rutubet, 60 km rüzgârın içine girdik. Yani bunu akılla, mantıkla… yani Batıdaki hiçbir yangın işçisi, bir mühendisi girmez." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

"Orman yangınının diğerlerinden ayrıldığı şöyle de bir nokta vardır. Sel, yarım saat, bir saat, 2 saat olur geçer. Deprem 15-20 saniye bilemediniz bir dakika olur geçer ondan sonra devamında toparlarsınız etrafı. Ama yangın öyle değil. Bir taraftan geride bıraktığı bir enkaz var. Bir taraftan devam eden bir süreç var. Hem mücadele devam ediyor. Hem arkasından tekrardan o yaraları sarma devamı diyor. Diğerleri gibi değil süreç." (Orman Bölge Müdürlüğü)

Görüldüğü üzere orman yangınları deprem ya da hortum benzeri diğer ani afetlerden afetin gerçekleşme süreci bakımından ayrılmaktadır. Hortum afetlerinde mücadele ve iyileştirme süreçleri net bir biçimde birbirinden ayrılabilirken, orman yangınları günlerce

devam eden; hızının, şiddetinin ve yayılma sürecinin nasıl devam edeceği öngörülemeyen, bir tarafta enkaz bırakırken diğer tarafta önlem ve mücadele çabalarının devamını gerektiren türde bir afet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle müdahale ve iyileştirme süreçleri içe içe geçmekte, iklim değişikliği ise tüm bu süreçleri hem daha belirsiz ve öngörülemez hem de daha karmaşık hâle getirebilmektedir.

ABB Kırsal Hizmetler ve Sosyal Hizmetler birimlerinde görev yapan katılımcılar da orman yangınları ve hortum-fırtına afetlerinin iklim değişikliği ile gelinen noktada ne ölçüde "hesaplanamaz" ve "öngörülemez" hâle geldiğini vurgulamaktadır. "Anormalin de anormali", "mega mega, ultra mega" ifadeleri aslında iklim değişikliğinin afet anlayışını da nasıl dönüştürdüğünü göstermektedir. Zira afetler hâlihazırda olağan dışı durumlardır. AncaK iklim değişikliği neden olduğu "yeni" türde afetler, "eski" afetlerin dahi normal kabul edilmesini beraberinde getirmiştir. Artık "anormalin" tanımı ve ölçümü de değişmiş görünmekte, tecrübe edilen yeni tür afetleri tanımlamak için "mega, ultra" gibi ifadelerin yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. Bu durum afet yönetimi ve müdahale planlamasında karşılaşılan zorlukların altını çizmekte ve yerel yönetimlerin bu tür afetlere karşı ne kadar hazırlıksız yakalandığını ortaya koymaktadır.

> "Burada hesaplanabilirin dışında faktörler var. Bir deprem için belki aşağı yukarı hesaplama yapabilirsiniz. Neden? Çünkü konut ya da bina yoğunluğu, binalardaki insan yoğunluğu ve onların kapasitesi dayanma gücü vs. hangi şiddetteki depreme dayanılabilirliği ile ilgili bilimsel bir çalışma ve analiz yapıp ortaya ortalama rakamlar çıkarmak mümkün. Bu ortalama riskleri göz önünde bulundurarak zaten bir planlama yapabiliyorsunuz. Tabii ki sahadaki plana birebir uymuyor ama yaklaşık olarak bir şey yapılabiliyor burada. Bilimsel bir tablo çizilebiliyor. Fakat yangınlarda rüzgârın yönü, şiddeti, hangi bölgede yangın çıktığı ve o bölgedeki o an etkili olan florası bile etken olabiliyor. O kısımda zirai anlamda etkin birisi değilim ama. Kontrol dışına çıkmasında hatırlasanız sıcak ve kuvvetli rüzgarlar vardı o dönem. Bir de burada şey de var baktığınız zaman, gece müdahalesi yapamıyorsunuz, dağlık ve araç gitmeyen alanlara sadece havayolu ile müdahale edebiliyorsunuz, karadan ulaşım sağlayamadığınız noktalar oluyor. Haliyle kapasiteniz olsa dahi gidemiyorsunuz. Çevre, doğa yapısı dolayısı ile elinizi kolunuzu bağlayan faktörler olabiliyor. Zaten hep daha dağlık olan bölgeydi. İnsan ve kara araçları gücüyle ulaşılamayan çok nokta oldu. Zaten yangının kontrolden çıkması birçok yerde aslında o noktalardan hep." (ABB Sosyal Hizmetler DB)

> "Her şeyi büyütüyoruz mesela şimdi mega yangınlardan bahsediliyor. Hava halleri o kadar değişken, o kadar kontrolsüz ki. Yani şey yapamıyoruz bir yangının en büyük etkeni hava halleridir. Yanıcı madde ve bu yanmayı sürükleyen rüzgâr hepsi çok... Kontrol edemiyorsun, yani söndürme şansın yok. Manavgat yangınında 9 kişi can verdi, 900 kişi de yanabilirdi yani... Şey yapamıyorsun yani karşında korkunç bir güç var. Seli düşün şimdi şuradaki ırmağın komple dolduğunu düşün, onun önünde kimse duramaz. Anlık

oluyor onlar yani bir süreye yayılsa mutlaka çözersin bunu, ama anlık oluyor işte...” (ABB Kırsal Hizmetler DB)

“Yani iş makinesi yönünde elimizdeki makinaları yeniliyoruz zaten her şekilde afete müdahale makinalarımız var. Makina parkımızı yenilemeye çalışıyoruz. Yaptığımız planlama bu. Zaten 500 yıllık tekerrür aralığına bakarak önlemini alarak yapıyoruz çalışmalarımızı. Köprü geçişlerimizi, yol çalışmalarımızı falan en üst düzey gelebilecek afeti hesap ederek yapıyoruz. Ama bu mega, mega, ultra mega falan hikayesi hesaplanamıyor artık, neyin ne olacağı belli değil… 80 km’ye kadar fırtınayı öngörebiliyorsun. 10 dakikada 160 km oluyor. Ya böyle bir test etme imkânın da yok. Yaşayıp görüyorsun ve paniklemiyoruz en azından, hallederiz bir çıkış yolu vardır diye çalışıyoruz. Elimiz kolumuz bağlı beklemiyoruz. Eskiden kürekle atıyorduk şimdi onun makinalarını aldık. Yani hazırlık olarak derseniz onları yapmaya çalışıyoruz. Sürekli bir şeye karşı önlemimiz hazır ama normal şartlar altında önlemimiz hazır. Artık anormal şartları da hesap eder olduk. Anormalin anormalini de artık görür olacağız ama biraz da maddi, ekonomik destek lazım. Ekonomimizin iyi olması lazım. Ekonomiyi olursa sıcak asfalt yapabiliriz. Ekonomimiz iyi olursa efendim selin kolayca alıp götüreceği büzlerle bakslarla uğraşmayız, köprü yaparız. Ekonomimizi olursa zaten kaplama yapmayız.” (ABB Kırsal Hizmetler DB)

“Başta can kaybı var yani en acı kısmı can kaybı. Sonraki süreç aslında biraz ekonomik kısma geliyor; çünkü geçim kaynaklarından yoksun kalmış oluyorlar. O ekonomik sebepler sosyal anlamda da sıkıntılar yaratmaya başlıyor ve zincirleme bir döngü şekline bürünüyor diyebiliriz.” (Antalya Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü)

Özellikle yangın ve hortumlar sonucu yaşanan hasarın boyutu ve bu afetlerin yinelenen doğası, yerel toplulukların bu tür olaylara kırılganlığını ve afet sonrası toparlanma süreçlerinin ne kadar zorlayıcı olduğunu da göstermektedir. Yerel aktörler tarafından afet yönetiminde yaşanan zorluklara ve alınan önlemlere dair yapılan açıklamalar, mevcut müdahale mekanizmalarının yetersiz kaldığına ve daha etkili planlama ve kaynak tahsisi gerekliliğine dikkat çekmektedir. Zira ASAT temsilcisinin diğer sosyoekonomik faktörlerle birlikte iklim değişikliğinin şiddetlendirdiği kuraklığın Korkuteli için 10 yıl gibi kısa bir süre içerisinde yol açacağı risklere ilişkin ifadeleri oldukça korkutucu bir fotoğraf ortaya koymaktadır.

“Önümüzdeki en fazla 10 yıl içerisinde bu bölgelerde tarımsal faaliyetleri tamamen değiştirmek zorunda bırakacak kentsel ve yaşamsal su ihtiyaçlarını sınırlandıracak bir kuraklıkla su yetersizliğiyle karşı karşıya kalacağımız kesin gibi bir şey şu anki giden grafik bunu gösteriyor.” (ASAT)

AFAD temsilcisinin anlatıları, Antalya'da iklim değişikliği bağlantılı afetler olan orman yangını, kuraklık ve hortumların nitelikleri ve özellikleri üzerine derinlemesine bir bakış sunmaktadır. Bu anlatılar da benzer şekilde afetlerin karmaşıklığı, tahmin edilemez doğası ve yönetilmesindeki zorlukları vurgulamakta, afetlere müdahaledeki mevcut stratejilerin

sınırlarını ve ihtiyaç duyulan adaptasyon süreçlerini ortaya koymaktadır. Kurumun 3 afete yaklaşımının farklılıklar gösterdiği anlaşılmıştır. Öncelikle katılımcının orman yangının meydana gelme biçimine ilişkin ifadeleri yani hızı, yayılımı ve şiddetindeki olağanüstü durum ve iç içe geçen süreçler Orman Bölge Müdürlüğününki ile oldukça benzerdir. Anlatılar, yangınların beklenmedik bir biçimde ve büyük bir enerji ile ilerlediğini, bu süreçte karşılaşılan zorlukları ve yangınların kontrol altına alınmasında yaşanan sıkıntıları detaylandırmaktadır. Öte yandan katılımcı, böylesine bir mega yangında, yangının büyümesine neden olabilecek fırsatçıların ortaya çıkmasının ve yerel halk arasında yangının nedeni hakkında dedikoduların yayılmasının normal olduğunu belirtmektedir. Ancak asıl sorunun, son derece tecrübeli bir Afet Yönetim Uzmanı olarak bile yönetilemeyecek bir afetle karşı karşıya kalmanın getirdiği zorluk olduğunu vurgulamaktadır.

> "Şimdi bakın bu cümleyi kurduğum için hicap diyorum ama o büyüklükteki bir yangının 8 ölüyle bitmesi çok büyük bir şans. Hani burada şey anlaşılmasın yani 8 ölüyü küçümsüyorum gibi anlaşılmasın. Şimdi bakın 13 yıllık AFAD geçmişimde hortum gördüm, sel gördüm, su baskını gördüm, heyelan gördüm, kaya düşmesi gördüm. Daha öncesinde daha küçük ölçekli depremler görmüştüm Hatay depreminde büyüğünü de gördüm ve orman yangını gördüm. Kurumsal anlamda veya insani olarak en çaresiz hissettiğim afet orman yangınıdır benim. Çünkü şöyle bir şey var orman yangını dediğiniz mevzuda müdahalenin ne kadar süreceğini bilmiyorsunuz. Depremde şöyle bir durum vardır, deprem olur biter, sallanırsınız yıkılan yıkılır. Ayakta kalan ayakta kalır ve deprem, sallanma bittikten sonra afet bitmiştir, ondan sonra müdahale ve iyileştirmeye başlarsınız ancak orman yangınında öyle bir şey yok. Manavgat 10 gün yandı." (AFAD)

> "Şunu kestiremezsiniz mesela orman yangınlarıyla ilgili çok güzel konuşuyoruz, toplantılarda orada burada çok güzel konuşuyoruz ama orman yangını tamamen meteorolojik bir olgu. Orman yanmaya başladı… sonrası şansımıza… nem oranı, hava sıcaklığı, rüzgârın yönü ve şiddeti, bunlar sizin önceden kestirebileceğiniz şeyler değil ve süreç olarak şu çok kötü bir şey, gece ikide kriz merkezinden çıkıyorsun diyorsunuz ki köyler söndü çok şükür. Gidiyorsunuz 3 saat uyumaya sabah bir uyanıyorsunuz whatsapp gruplarından 1.000 tane yazışma var, sabahleyin geliyorsunuz 3 köyde daha yangın var ve bu 10 gün sürdü. Burada mutlaka yetersiz kalınan yerler de olmuştur çünkü bu kadar büyük ölçekli bir şey beklediğimiz bir şey değildi, hiçbirimizin beklediği bir şey değildi ve sonuçta 1300 tane ev yandı. Yani bir orman yangınında 4 ilçede 60 mahallede 1300 evin yanması çok ciddi bir rakam ki daha aşağıya inseydi yanan ev sayımız daha fazla olurdu ve haritanın üzerine koyduğunuz zaman yanan köyleri mesela çok enteresan bir Akseki Kepezbeleni var işte Alanya Bayır ve Güzelbağ köyleri var, öbür tarafa dönüyorsunuz Gündoğmuş, Sedir ve Ortakonuş var. Diyorsun ki arkadaş yani bu nasıl bir mantıkla yanıyor burası. Yani burada bir Manavgat var. Bu yangın buradan buraya buradan buraya buradan buraya nasıl sıçrıyor yani harita üzerine baktığınız zaman çok manasız geliyor aslında o yangınlar. Orman çok daha iyi anlatmıştır, binlerce derecelik dumanın içerisindeki kıvılcımın bir rüzgarla bütün şehir üzerine yayılmasından sonra çok güzel şeylerimiz var bizim, işte kozalaklar patladı, yanan domuzlar çıktı gitti

başka yerleri yaktı, bu provokasyon var, mutlaka o da olabilir o kadar devasa bir şey içerisinde kötü niyetli insandan bol bir şey yok Allah'a şükür ortalıkta, o da olabilir, ama bu böyle bir mantıkla yürüyen bir iş ve bunu siz yönetemiyorsunuz. Yani hani suyun önünü keseyim gibi bir şansınız yok ve bizim Manavgat yangınında maalesef ki meteorolojik şartlar hiç yanımızda değildi. Rüzgâr bir dönüyor geçmiş olsun yani kuzeyden gelen rüzgâr bizim için tehlikeli rüzgar. Kuzeyden rüzgâr geliyorsa ondan sonra bir şey yapamıyorsunuz 4X4 arazi aracıyla yangına yetişememe hadisesi var Manavgat'ta. Yani yangın o kadar hızlı ilerliyor ki boş yolda 4X4 arazi aracıyla yangına yetişememe hadisesi var. Onun önünde artık duramazsınız yani o yakacak. Onu zaten orada söndüremiyorsunuz onu 2 kilometre ötede söndürebiliyorsunuz yani buradaki yangın için 5 km ötede ancak burada söndürebilirim diye burada önlem alıyorsunuz. Bunun önüne geçemiyorsunuz çünkü yani bunun önüne siz hangi aracı sokarsanız sokun şey yapmaz." (AFAD)

Hortumların ise denizden karasal alanlara ulaştığı ve özellikle sahil şeridinde büyük yıkımlar oluşturduğunu ifade etmektedir. Hortumların aniden ortaya çıkışı ve büyük hasarlar yaratma potansiyeli, yerel müdahale stratejilerinin geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda katılımcının hortum ve sel benzeri uç hava olaylarının sıklığının arttığına, maruziyet, kayıp ve hasar oranın oldukça yükseldiğine ilişkin farkındalığı yerel afet yönetim politikalarının iklim değişikliği uyum politikaları ile entegre edilmesi açısından oldukça önemlidir.

"Yukarıdaki köyün hortumla ilgili bir sıkıntısı da yok. Çünkü hortum iklim değişikliğinden kaynaklı geliyor ya yani basınç farkından kaynaklandığı için daha çok denizden gelen bir şey hortum. Yani denizde başlayıp karasal alana giriyor. Karasal alana girdiğinde yukarıya kadar çıkamıyor. Çok da enteresan bir afet türüdür. Kendine böyle şanssız bir sokak seçiyor, o şansız sokakta ne kadar şey varsa hepsini yıkıyor, dağıtıyor ve kendi enerjisini sönümlediği anda bitiyor." (AFAD)

"Yani ciddi zararlardan kastım orta ölçekli bir sel su baskınının sadece tarım alanlarına verdiği zarar milyarları buluyor. Ve bunu her sene yaşıyoruz. İşin şey tarafı şu yani hani böyle Antalya'nın tarihinde bunu 20 senede bir yaşıyorsunuzdur dersiniz ya arkadaş bir daha ne zaman gelecek? Ama öyle olmuyor. İrili ufaklı, bugün burayı etkiliyor. Yarın öbür tarafı etkiliyor ama irili ufaklı ortalama her sene bir vaka yaşıyoruz." (AFAD)

Kuraklık konusunda ise, yerel iklim değişikliklerinin tarımsal faaliyetler üzerindeki etkilerine dikkat çekmiş, özellikle su kaynaklarının azalması ve tarım arazilerinin verimliliğindeki düşüşleri vurgulamıştır. Katılımcı kuraklık afetinin yavaş gelişen ve genellikle diğer afet türleri kadar hızlı müdahale gerektirmeyen, ancak uzun vadede ciddi etkilere sahip olan bir süreç olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda kullandığı "tenceredeki kurbağa" metaforu kuraklığın geri döndürülemez sonuçlara yol açan sessiz ama kalıcı etkilerini açıklamakta

oldukça etkidir. Ne var ki, temsilcinin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere kurum kuraklığı bir afet olarak kabul etse ve bunun sonuçlarına ilişkin farkındalığı yüksek olsa da kuraklıkla mücadele konusunda diğer afetlere kıyasla daha mesafeli ve edilgen bir tutum sergilemektedir. Ani bir biçimde ve gözle görülür bir yıkım yaratan hortum ya da orman yangınının yanında kuraklık aslında tam olarak bir afet olarak algılanmamakta ya da henüz sıra ona gelmemiş durumdadır. Bu nedenle kuraklığa ilişkin söylemler daha ziyade iklim değişikliğinin azaltım boyutuna atıfta bulunmaktadır. Azaltım politikaları şayet uygulanırsa dolaylı olarak kuraklığa neden olan etkilerin de ortadan kalkacağı iddia edilmektedir. Ancak küresel iklim krizi sadece yerelde azaltım çalışmaları yapılarak mücadele edilebilecek ekolojik bir problem değildir. Ayrıca yarın karbon nötr bir dünyayı var etsek dahi mevcut durum nedeniyle kuraklık birçok topluluğu derinden etkileyecek ve gıda güvenliği sorunlarını beraberinde getirecektir.

> "Bizim genel olarak, iklim değişikliğiyle ilgili yapılan çalışmalar, otomatik olarak kuraklığa da yarayacağı için, çünkü baktığınız zaman iklim değişikliğinden kaynaklanan afetlere baktığınız zaman meteorolojik afiyetler işte aşırı yağış, hortum, fırtına ıvır zıvır grubu var bir de sıcak durumu var. Aşırı sıcak işte sıcak hava kütlesi, aşırı sıcaklar ve bunun sonucuna gelen kuraklık. Şimdi kuraklık birazcık şununla alakalı, etkileri çok böyle zamana yayılı olarak görülen bir şey olduğu için kuraklık, vatandaş bunu aman dünya ısınıyor zatene getiriyor baktığınız zaman ama buradaki mevzu şu. Hani iklim değişikliğine neden olan faktörleri ortadan kaldırmaya başladığınız noktada iklim değişikliğinin sonucundaki etkileri de ortadan kaldıracağız ya teoride… teoride böyle bir şey yapıldığı için genel olarak iklim değişikliğiyle ilgili yapılan çalışmaların bir kolunda kuraklık var. Kuraklığın vatandaş farkında değil ama Tarım farkında, ASAT farkında çünkü başka hiçbir ilde yok ama kapalı sulama sisteminin kurulduğu ilk ilçe Korkuteli. Vatandaş bunu gözüyle görmediği için… hani öbür tarafta sel oluyor, suyun aktığını görüyor, öbür tarafta deprem oluyor, öbür tarafta yangın oluyor, bunun etkilerini birebir anlık canlı canlı görüyor ya, canlı canlı gördüğü zaman onu afet olarak nitelendiriyor. Ama kuraklık gözüyle gördüğü bir şey değil onun, yani içinde yaşadığınız şeylerin farkındalığı hani daha az olur ya, yaşarken böyle normalleşir sizin için o. Tenceredeki canlı kurbağayı hikayesi, hani ısınırsınız ama yavaş yavaş ısındığınız için çok farkında varmazsınız, ne zaman ölürsünüz o zaman farkına varırsınız. Kuraklık mevzusu öyle bir mevzu." (AFAD)

> "Kuraklıkla ilgili bizim kurum olarak yaptığımız bir şey yok şu anda ama kuraklıkla ilgili AFAD olarak bizim haricimizde birçok kurumun yapması gereken şey var. Yani iklim değişikliğinden kaynaklı olarak işte bu dünyayı nasıl soğutacağız noktası var ya… dünyayı nasıl soğutacağız noktasına bakmamız gerekiyor çünkü oradan bakmadığımız için yani biz kuraklığı bir afet olarak alıyoruz ancak kuraklık bizim kurumsal olarak işte müdahale edeceğimiz, iyileştirme yapabileceğimiz, o bizim Bütünleşik Afet Yönetim Sistemi içerisine giren bir şey değil baktığımız zaman. Sadece genel olarak ülkenin iklim değişikliğinden kaynaklı yaşanan afetler politikasının içerisinde yalnız kuraklık var çünkü bu işi düzeltebilirsek kuraklığı da azaltacağımızı öngörüyoruz. Ama deprem gibi bir hazırlığım yok benim

kuraklık için, çok net söylüyorum. Ama genel olarak iklim değişikliği kaynaklı afetlere çalışıyoruz biz." (AFAD)

Öte yandan AFAD'ın bu alanı daha ziyade Tarım ve Orman Bakanlığının sorumluluk alanı olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki, on yıllardır orman yangınlarına karşı mücadele veren Orman İşletme Müdürlüğü birimleri artık tek başına mega yangınlarla başa çıkamamakta, tehdit altında olan kırsal yerleşim yerleri nedeniyle AFAD da afet koordinasyon sürecinde aktif rol oynamaktadır. Bu gereklilik yaşanan büyük yangınların oluşturduğu ciddi yıkımlardan sonra net bir biçimde görülmüştür. Benzer bir bekle ve gör sürecinin kuraklık için de yaşanmaması gerekmektedir. Giderek artan ve şiddetlenen kuraklıklar iklim krizi nedeniyle bundan sonra yalnızca Tarım ve Orman Bakanlığının sorumluluk alanında olan "doğal" afetler değil, AFAD ve Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı başta olmak üzere ilgili tüm yerel ve ulusal aktörlerin sürece dahil olması gereken "antropojenik" bir afet hâline gelmiştir.

"Yani şu anda bakmıyoruz yani çünkü iklim değişikliğinden kaynaklanan meteorolojik afetler benim önümde çok gözle görülür etkiler yaratıyor. Ben kuraklığı afet olarak kabul ediyorum ancak öbür tarafta ne var elimde; sel su baskını, orman yangını gibi nispeten nasıl önleyeceğimi daha çok bildiğim, nasıl müdahale edeceğimi bildiğim, sonrasında ne yapacağımı bildiğim bir süreç var orada. Kuraklık daha kapalı kutu. Biliyoruz geliyor ama kapalı kutu halinde duruyor orada. Şimdi ülke olarak iklim değişikliğinden kaynaklı etkileri azaltmaya başladığımız noktada ben sel su baskını, orman yangını, hortum, bu meteorolojik afetleri azalttığım anda otomatik olarak kuraklığın etkisini de azaltmaya başlayacağım zaten. Benim tepede çözmem lazım mevzuyu, sadece burada ne yapacağımı biliyorum, ama burada işte yapılacak işlemler AFAD olarak benden çok, tarım politikalarıyla, ürün politikalarıyla, toprak yapısıyla, sulama politikalarıyla, bunlarla ilgili mevzular… işte kapalı sistem su yapacaksın, şehrin suyunu bir yerde toplayacaksın, yağmur havuzu oluşturacaksın, o suya harcamayacaksın, orada işte aşırı suya ihtiyacı duyan ürün geliştirmeyeceksin, bunlar bile çok büyük adımlar. Yani küçük adımlar olarak düşündüğüm şeyler bile çok büyük adımlar. Ben yıllardır hep aynı şeyi söylüyorum, ben İl müdür Yardımcısı olarak söylemiyorum yani bireysel olarak söylüyorum böyle içim acıyor şakır şakır giden yağmur suyuna denize giden, içim acıyor… yani bu suyu niye bir yerde toplamıyoruz, niye bir havuzda toplanmıyor, bu su arıtılıp tarımda kullanılabilir, şehir sulanmasında kullanılabilir, temizlikte kullanabilir, her şeyde kullanabilir bir su. Bizim artık bu kafalara gelmemiz gerekiyor, bizim artık yeni yaptığımız sitelere mutlaka bir yağmur suyu toplama tankının yapılması gerekmekte, bunları yapmayan binaların ruhsatının verilmemesi lazım, iskanının verilmemesi lazım. Nasıl otopark yapmayan binaya artık ruhsat vermiyorsak, aynı şekilde artık yeni yapılan bütün binaların yağmur suyu toplama tanklarının olması lazım altlarında, o çatılardan saçaklardan akan suların bir yerlerde birikmesi, gerekirse arıtılarak tekrar geriye dönüştürülmesi, apartmanın bahçesindeki ağacın o su ile sulanması gerekiyor. Yağmur suyu şakır şakır yağıyor kanalizasyona gidiyor, geçmiş olsun bay bay… sonra biz normal şebeke suyundan bahçede ağaç suluyoruz sebep? Ondan sonra da suyumuz bitti, bitecek zaten bu kadar hoyrat kullandığımız bir şey

> biter. Ben size Karadeniz'den bahsediyorum. Benim babam Ordu'nun bir dağ köyünden, köyde su yok ki bizim çocukluğumuzda böyle toprağın içinden su akan bir yer orası, böyle toprağın içine boru sokarsınız şöyle bir yarmanın içerisine boruyu sokarsınız çeşmeden su akmaya başlardı. Orada su yok artık." (AFAD)

Tarım ve Orman Müdürlüğü temsilcisi, Antalya'nın coğrafi yapısının hortum gibi afetler için özellikle riskli olduğu belirtilmekte, uzun kıyı şeridini ve denize yakın bölgeleri, hortumların daha sık yaşandığı alanlar olarak tanımlamaktadır. Sel ve su baskını olaylarının da çoğunlukla kıyı bölgelerinde yoğunlaştığı, iç suların denize boşaldığı noktalarda suyun akışını engelleyen yapılar nedeniyle sıklıkla yaşandığı açıklanmaktadır. Bu açıklamalar, bölgenin afetlere karşı maruziyetini, kırılganlığını ve bu afetlerin yerel ekonomi üzerindeki potansiyel etkilerini gözler önüne sermektedir.

> "Geneli itibariyle çiftçilerimizin, ilimiz özelinde birtakım afetlerin; afet diyoruz da bu aslında bir doğa olayı. Hortum mesela, daha çok denizlerden oluşan, karada da oluşan hortumlar var ama daha çok deniz kıyılarında gözlemlenen bir doğa olayı. Hortum ilimizin bir gerçeği. Kıyı şeridi uzun olan bir iliz. Onun haricinde, yine sel, su baskını kıyı şeridinde. Çünkü iç sular denize boşaldığı, döküldüğü yerler kıyı şeritleri. Eğer suyun önüne bir şekilde sağlıklı bir şekilde akışını engellediğiniz zaman, bu sefer o su yatağından taşıp, etrafındaki tarım işletmenine zarar verebiliyor." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Kuraklık konusunda ise, bitkilerin yaşam döngüsü boyunca suya olan ihtiyacını ve bu ihtiyacın karşılanamaması durumunda verim kaybının yaşandığını detaylandırmaktadır. Kuraklığı doğal bir afet olarak tanımlayan katılımcı son dönemde yaşanan iklim değişikliği etkilerinden ziyade tarımsal faaliyetlerdeki uygulama hatalarının da kuraklık etkilerini artırabileceğini, yanlış gübreleme, ilaçlama veya tohum kullanımının bitkilerin su stresine daha duyarlı hâle gelmesine neden olabileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda, doğru tarım tekniklerinin afetlere karşı dayanıklılık açısından kritik öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Ne var ki bölgede kuraklığı deneyimleyen çiftçilerin anlatıları ile Tarım ve Orman Müdürlüğünün anlatıları arasında iklim değişikliğinin yarattığı etki bağlamında önemli bir fark vardır. Bununla birlikte anlatılar, iklim değişikliğiyle ilişkili afetlerin yönetimi ve mücadelesi konusunda çevresel bilincin ve planlamanın önemini ortaya koymakta, özellikle tarım sektöründe sürdürülebilir ve dayanıklı uygulamaların geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu tür yaklaşımlar, bölgesel kalkınma stratejilerinde afet risklerinin azaltılması ve dayanıklılığın artırılması için önemli birer öğe olarak değerlendirilmelidir.

> "Yine kuraklık dediğimizde ilimizin Korkuteli ve Elmalı ilçeleri, kuraklık tehdidi altında 2 ilçemiz. Burada da yine Devlet Su İşlerimiz 13. Bölge Müdürlüğü bu konuyla ilgili gerekli çalışmaları

yürütüyorlar. Özetle bu şekilde. Ama şimdi kuraklık dediniz. Kuraklık nedir? Önce bir kısaca ben bitkinin ihtiyaç olduğu anda toprakta yeterli suyu bulamamasıyla tanımlayabiliriz. Ama takdir edersiniz ki, bitki sadece çimlenmeyi için suya ihtiyaç duymuyor. Kardeşlenme efendim, sapa kalkma, tozlaşma, döllenme, çiçeklenme, süt olum dönemi vesaire. Hani bütün bu dönemlerde suya ihtiyaç duyuyor. Hangi dönemde suyu bulamazsak o noktada verim kaybı yaşıyor. Kuraklık geniş çaplı diyeyim. Yani işte bugün kuraklık oldu öyle bir durum yok. En son yanılmıyorsam 2021 de mi olmuştu kuraklık 2021 değil mi en son 2021 de ilimizde kuraklık yaşadık. Belli başlı ilçelerde. Hepsinde de değil, belli başlı ilçelerimizde. Bakın üstüne 2022 sezonu geldi 2023 sezonu geçti 2 yıldır kuraklık durumumuz söz konusu değil. Hani yağışlarımız yeterli gibi duruyor. Bizde bu fenolojik gözlemleri, bütün arkadaşlarımız, bizler de geziyoruz hani böyle bir durumla karşılaşmadık ki bu umut verici. Planlayarak inşallah daha iyi noktaya getiririz. Doğrudur Elmalı, Korkuteli Bölgesi kuraklıktan en fazla etkilenme potansiyeli olan yerler. Orada DSİ Bölge Müdürlüğü özellikle o bölgeye devamlı kontrol altında olduğunu bizlere toplantılarda söylüyorlar. Hani belli izinler, belli izin verme durumları vesaire." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

"Şöyle, her şeyi de kuraklığa yormak gibi bir durum da olabiliyor. Şöyle ki biliyorsunuz bitkilerin gübreleme ihtiyaçları oluyor. İlaçlaması, doğru tohum kullanılması, kuraklığa dayanıklı o bölgenin şartlarını bilerek, çeşit ekilmesi, tohumun ilaçlanarak sağlıklı bir şekilde atılması gibi etkenler de, yapılan ihmaller de, bu etkilenme hızlandırıyor belki de hatta kuraklık yok, mesela yan yana ekilmiş 2 tarla düşünün. İkisi de kuru tarla. Birinde rekoltenin düşük, öbüründe yüksek olduğunu düşünün şimdi bu tür bir durumda; bir kuraklıktan bahsedemezsiniz. Burada çiftçilik faaliyetindeki eksiklikten bahsedebilirsiniz. Bu tür durumlarla da biz gözlemliyoruz. Yani yağışların bol olduğu dönemde veya işte kuraklık ama öyle her şeyi de kuraklık… Kuraklığın belli bir görseli var. Kökün belli bir suya ulaşmak için bir çabasını gözlemlemeniz lazım bitkide. Kısalık, kısa kalmışlık, artık suya ulaşamayıp kurumuş, o kendini belli ediyor. Çok erkenden başağa binme, hani bitki nedir? Öleceğini düşündüğünde nesli devam etsin diye hemen başağa biner, psikoloji şey olarak terminoloji olarak da böyledir. Ama bu görseli görmediğiniz zaman zayıf, cılız, kardeşlenmesi az, boyu tam büyümemiş başağı tam daire doldurmamış bir görseller ama yanında çok daha böyle güzel verimi de ortalamanın, o ilçe ortalamasının üzerinde olan tarlalar da var. Hani bu tür durumlar da var." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Devlet Su İşleri 13. Bölge Müdürlüğü temsilcisi DSİ'nin asıl kuruluş amacının taşkın kontrolü olduğunu ve kurumun bu yönde projeler geliştirdiğini, Antalya'nın coğrafi yapısı dolayısıyla dağlık bölgelerden akan suların, dar kıyı şeridinde yoğunlaşması ve denize ulaşma güçlüğü nedeniyle sahil kesimlerinde sık sık taşkınlara neden olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, DSİ'nin su kaynaklarını ve özellikle taşkın riskini yönetme sürecinde karşılaştığı zorluklar, afet yönetimindeki teknik ve bürokratik sınırlamalarla birlikte ve ABB Kırsal Hizmetler Daire Başkanlığının anlatılarına referansla ele alınmıştır. Taşkın koruma yapılarının boyutlandırılmasında kullanılan Q100 ve Q500 gibi teknik terimler, bu yapıların maksimum ne kadar su debisini kaldırabileceğini ve ne kadar sıklıkta bu debilerin meydana gelebileceğini ifade etmektedir. Ancak, DSİ temsilcisi, gerçekleşen afetlerin bu hesaplamaları aştığını ve bu

durumun yönetim zorluklarını artırdığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla DSİ temsilcisinin anlatıları, Antalya'da yaşanan afetlerin yönetiminde karşılaşılan zorlukları, afetlerin şiddeti ve sıklığının artmasının yanı sıra, bu afetlere müdahalede kullanılan tekniklerin ve altyapının yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, iklim değişikliğine uyum sağlamak amacıyla afet yönetiminde yenilikçi stratejilerin ve teknolojilerin geliştirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Kuraklığa yaklaşımın ise ne yazık ki AFAD ile benzer bir noktada buluştuğu görülmektedir.

> "Bizim kurum olarak, tabi su kaynakları deyince hep böyle insanın aklına baraj, gölet gibi su biriktirme yapısı, sulama geliyor ama açıkçası 6200 sayılı kanuna göre kurulmuş DSİ. Burada en baştaki kuruluş amacımız taşkınlar için, 1952 yılında. Tabi afet olarak da baktığınız zaman taşkınlar da büyük bir risk. En son geçen sene on bir, on iki aralıkta Kumluca'da bir taşkın yaşandı, şükür can kaybı olmadı ama bayağı bir maddi hasarlara sebebiyet verdi. Kurum olarak taşkınları önlemek amaçlı proje geliştiriyoruz, taşkın kontrol yapısı olarak yapıyoruz, üst havza projelerimiz var. Kurum açısından iklim değişikliğinin en büyük etkeni taşkına sebebiyet vermesi, o da birim zamanda düşen yağış. Yani metrekareye düşen yağışın anlık olarak çok kısa bir sürede düşmesi. Biz hep onu gördük, haberlere de konu oluyor; Konya'ya bir yılda düşen yağış Antalya'ya bir, iki saatte düştü diye. Toprağın bir emme gücü var sonuçta anında düştüğünde direk akışa geçiyor, o da afete sebep oluyor. Antalya özelinde de siz Kumluca'yı ele almışsınız ama Kemer'de de birkaç sene öncesinde büyük olaylar olmuştu, Beycik köyü diye hatırlıyorum. Hatta Ağva Çayına, hortumun etkisiyle, bir kız arabasıyla birlikte düşmüştü, hala bulunamadı galiba. Yani başka yerlerde de oluyor tabi ki. Kısa sürede ani, şiddetli yağışların düşmesi Antalya'da görünür bir şey oldu. Eskiden de çok yağmur yağarmış ama günlerce yağarmış, belli bir şiddetle günlerce yağarmış. Böyle birden çok güçlü bir yağış nadiren olurmuş. Şimdi bu nerdeyse her yıl gözlemlenen bir şey oldu Antalya genelinde, belli noktalarda. Bir bakıyorsun Manavgat'ta oluyor, bir bakıyorsun Kumluca'da, bir bakıyorsun Kemer'de. Yukarı bölge biraz daha karasal iklime sahip olduğundan, Korkuteli, Elmalı'da çok fazla bunları görmüyoruz ama aşağıda denizde, sahil kesiminde görülüyor. Belki bunda dağın ya da şehrin konumunun etkisi vardır. Denizde lodos oluyor, dereler, denize mansaplandığı için, mansap ağzından akış sağlayamıyor, karşıdan da rüzgâr esince ister istemez şişme yapıyor. Dolayısıyla kenarlara taşkın oluyor. Antalya havzası, Isparta'nın Sav mahallesinin alt tarafından başlar, oradaki yağmur bile Antalya'ya mansaplandığı için, havzanın denize boşalımı olduğu için, ister istemez sahilde buna benzer taşkınlar meydana getirebiliyor." (Antalya DSİ 13. Bölge Müdürlüğü)

> "Biz Manavgat çayında suyu takip ediyoruz yani su bütçesini, suyun miktarını uzun yıllardır ölçüyoruz. Biz de görüyoruz yirmi yıl önceki ortalamayla, şu anki uzun yıl ortalamasının arasındaki farkı. Belli bir düşüş var ama şu an Manavgat'ta su sıkıntısı yaşıyoruz diyemiyoruz. Korkuteli'nde bunu çok rahat söyleyebiliyoruz, Manavgat için böyle bir stres şu an bizim gördüğümüz kadarıyla yok. Bize ulaşan şikâyet de yok, Korkuteli'nin şikâyeti her sulama sezonu kesin gelir, tekrar bir çalışın, değerlendirin diye ama Manavgat ile ilgili öyle bir şey olmadı bize yansıyan. Sizin dediğiniz gibi Korkuteli, Manavgat'a göre daha sıkıntılı, belki Antalya'nın en sıkıntılı yerleridir Elmalı ve Korkuteli, bizim su bütçesi açısından." (Antalya DSİ 13. Bölge Müdürlüğü)

> "O zaman da bu kadar büyük ölçekle çalıştığında maliyeti de o kadar artıyor. Aslında yönetmeliklerle, genelgelerle belirlenmeli, sen projende şunu kullanacaksın diye. Bazısına Q100'ü kullandırıyor. Yerleşim yerleri içinde Q500'dür, yerleşim yerleri dışında, tarım arazilerinde Q100 olarak boyutlandırılır. Adı üstünde, Q100 veya Q500 yani beş yüz yılda gelebilecek debi. Bazen oluyor ki; Q1000 geliyor. Q500'ün üstünde geldiği zaman da afet kapsamına giriyor artık. Q500'e göre hesapladığında örnek veriyorum; elli metre kesit bulduysan, Q1000'e göre iki yüz metre kesit bulursun. O iki yüz metre kesiti, sohbetimizin başında bahsettiğim gibi, bana sağdan soldan belediye iki yüz metre dere kesitini verebilecek mi? Zaten elli metreyi veremiyor, iki yüz metreyi nasıl versin? Sağından, solundan. Riski Q500'e indirmiş oluyoruz, nasıl diyeyim? Q500 kullanarak bir nebze de olsa daha güvenli olması sağlanıyor. Ama doğal afet durumunda Q500 de yeterli gelmiyor. O belediye veya kurum, yol görüşlerinde haklıdır, biz Q500'e göre hesaplamışızdır. Q500 dediğimiz debi. Metreküp/saniye, cinsi de yani saniyede beş yüz metreküp. Aslında Q500 demek; beş yüz yılda gelebilecek debi. Mesela yüz metreküp saniye demek; saniyede yüz metreküp suyun geçmesi demek. Aslında dehşet bir şey yani yüz metreküp su, örneğin bu oda altmış metreküp, düşünün ki bu o bu odanın iki katı su bir saniyede geçiyor, çok büyük bir değer." (Antalya DSİ 13. Bölge Müdürlüğü)

> "Can daha önemli ya, diğerlerinde can etkileniyor, kuraklıkta can o kadar etkilenmiyor, mal etkileniyor." (Antalya DSİ 13. Bölge Müdürlüğü)

Meydana gelen afetlerin sadece ekolojik bir yıkım değil, aynı zamanda toplumsal bir kriz olduğu anlatılardan da açıkça görülmektedir. Bu durum, iklim afetlerinin yarattığı kayıp ve zararların yanı sıra, toplumun bu tür afetlere karşı direncinin artırılması gerektiğini de göstermektedir. Afetlerin tekrarlanan doğası ve artan şiddeti, sosyal bilimler açısından bu tür afetlere karşı toplumsal adaptasyon stratejilerinin geliştirilmesi gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır. Anlatılardan çıkarılan önemli bir sonuç, iklim değişikliğinin getirdiği sık ve şiddetli afetlerin, bölge halkı için hem bir tehdit hem de sürekli bir adaptasyon gereksinimi olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, afet yönetimi stratejilerinin, iklim değişikliğine uyum sağlayacak şekilde geliştirilmesi ve bu konuda yapısal dönüşümler yapılması büyük önem arz etmektedir. Bu stratejilerin, bilimsel verilere ve yerel deneyimlere dayanarak tasarlanması, afetlere karşı dirençli ve sürdürülebilir topluluklar oluşturulmasına yardımcı olabilir. Bu anlatılar, afet yönetimi süreçlerinde yerel adaptasyon stratejilerinin önemini ve bölgesel afetlere özel müdahale yöntemlerinin geliştirilmesinin zorunluluğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, iklim değişikliği bağlamında artan afet sıklığı hem yerel yönetimlerin hem de toplulukların afetlere hazırlıklı olma kapasitelerini artırmak için ek kaynaklara ve yenilikçi çözümlere ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bu durum, afetlere müdahalede daha etkin politikaların ve stratejilerin oluşturulması gerektiğini ortaya koymaktadır.

3.5.5.1.2. Kurulan Nedensel Bağlar

Afetlerin nedenleri hakkındaki düşünceler, genellikle bireylerin eğitim düzeyi, kültürel sermayesi ve kişisel inanç sistemleri gibi birçok faktör tarafından şekillenir. Kimileri iklim afetlerini doğal döngülerin bir parçası olarak görürken, diğerleri bunları insan etkinlikleriyle yahut daha mistik açıklamalarla ilişkilendirebilir. Bu yaklaşımlar toplulukların afetlere müdahale şeklini ve afetlere karşı alınan önlemlerin toplumsal kabulünü de etkiler. Manavgat, Korkuteli ve Kumluca özelinde deneyimlenen afetin nedenine ilişkin düşünsel yapıların iklimsel-çevresel değişimler ya da inanç sistemlerinin uzantıları gibi temeller üzerinden şekillendiği ancak ilgili afetin türü ve gerçekleşme biçimine göre daha belirgin bir hâl aldığı anlaşılmaktadır. Maruz kalınan afetin nedenine ilişkin iklim değişikliği vurgusu yerel halkta iklim değişikliğinin neden olduğu etkiler üzerinden şekillenirken yerel aktörler kavramsal düzeyde de iklim değişikliği olgusunu vurgulamaktadır.

> "Kaderimize kızıyoruz. Suçlayacak kimse yok, niye olduğunu bilemediğimizden kimseyi suçlayamayız, onu Allah bilir. Oldu, başımıza geldi. Bu yangınların hepsine sabotaj diyorlar, doğal bir yangın değil. 10 tane yerden çıkmaz doğal yangın. Manavgat'ın 20 yeri aynı anda yanmaz. Ne olduysa oldu. Kul ettiyse de Allah ettiyse de." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

> "Yangının neden olduğunu temelini kaynağını bilmiyorum." (M-30, Erkek, 70, Ortaokul, Emekli-çiftçi)

Yukarda görüldüğü üzere diğer afetlerde olduğu gibi Manavgat Orman Yangınından etkilenenler arasında da afetin nedenini bilmediğini ifade eden katılımcılar yer almaktadır. Anlatılarda afetin meydana gelme nedenine ilişkin gerekçelerde iklimsel faktörler ile kasti faktörlerin aynı ağırlığa sahip olduğu görülmektedir. Hatta birçok katılımcı hem iklim şartlarının yangına olan elverişliliğinden hem de kasıtlı olarak başlatıldığından bahsetmektedir. Afetin iklim değişikliği ile olan bağı doğrudan dile getirilmese de böyle büyük bir yangının meydana gelmesine neden olan olağanüstü iklimsel koşullar en çok vurgulanan noktadır. İlgili anlatılarda, uzun süreli kuraklık, şiddetli rüzgârlar ve artan sıcaklıklar gibi iklimsel faktörler öne çıkmaktadır. Bu faktörlerin bir araya gelmesi, yangınların başlaması ve yayılması için uygun şartları oluşturmuştur. Anlatılarda belirtilen, "kuru barut gibiydi her yer" ifadesi, bitki örtüsünün ne kadar kuruduğunu ve yangına ne kadar elverişli hâle geldiğini göstermektedir.

> "Her şey normalde iyi olur. Tabiat eskisinden kötüye gidiyor. Geçen sene mesela yangından önce 7-8 ay yağmur yağmadı, kuru barut gibiydi her yer. Böyle cam-mercek düşse güneşten yangın çıkar, o dereceydi. Şimdi genelde, bazı noktalarda yağmuru orman çeker. Yani 8-9 ay kuraktı. Hiç böyle yangın olmamıştı. Bunun nedeni bir aşırı derecede kuraklık olması, yağmur yağmaması. O kuraklığın sonunda, temmuzun

sonunda her sene çıktığı gibi bir poyraz çıkar, sıcak bir poyraz. O poyraz da yangının fitili oldu. Bir de orman çok sık, çam ormanı. Çam biliyorsunuz çok yanıcı bir madde, petrol, çıra. Söndürme şansın sıfır. Yani bunun asıl nedeni kuraklıktı." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

"Birkaç senedir öyleydi kızım, ama geçen sene poyraz çok esti. 1 ay poyraz esti 1 ay ateş yandı her dağda, kuraktı geçen sene çok kuraktı. Bu poyraz esmese kurak da olsa ateş bu kadar hızlı yürüyemezdi. Poyraz yukardan esiyor… Ama hiçbir cemaken yanmadı, sera… bilmiyorum valla." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

"Millet birileri saldı diyor ama ben inanmıyorum ona. Çünkü ben horoz besliyorum yaklaşık 30 yıldır. İlk defa hayatımda yangında bir önce horozu salıyorum, 15 dakika sonra dışarıda ölüyor. Hayatımda hiç görmedim. Salıyorum 15 dakika sonra varıyor kafasını bir yere sokuyor deve kuşunun kendini saklaması gibi 15 dakika sonra tık öldü. Sonra onu attım çöpe. Sonra birini daha saldım o da gitti 15 dakikada. 16. "Dakikayı görmüyor. Onu da attım çöpe. Birini daha saldım, o da öldü. Aynı gün çarşıya gittim orada bir yangın çıktı normal küçük bir şeydi. Bir anda bir büyüdü. Eslem Hastanesinin orda çıktı bir de her yer duman oldu, şehrin içinde." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

Özellikle rüzgârın yangınları nasıl etkilediğine dair anlatılar, rüzgârın yangının şiddetini ve yayılma hızını nasıl artırdığına dair somut örnekler sunmaktadır. İklim değişikliğinin getirdiği sıcaklık artışları ve değişen yağış modelleri, bireylerin doğal çevrelerine olan bağlılıklarını ve bu çevrelerde nasıl bir hayatta kalma stratejisi geliştirdiklerini de etkilemektedir.

"Yangından önce kuraktı, zaten yağmur yağmadığı için yangın bu kadar büyüdü. Toprak nemli olsaydı bu derece yanar mıydı? Anlatılanlara göre yangının da bu denli rüzgârın çıkmasında etkisi oluyormuş herhalde. Ben ömrü hayatımda öyle bir rüzgâr görmedim. Meşe ağaçlarının uç kısımları neredeyse asfalta değecekti. Resmen kâbus yaşadık, toz, toprak, galiba çöldeki fırtınaları yaşadık, göz gözü görmüyordu. Zaten rüzgârın etkisiyle yandı çoğu yer. Rüzgâr, Çeltikçi'den Toroslara doğru esiyordu sonra yönünü çevirip batıdan doğuya doğru esmeye başladı. Rüzgâr ilk estiği şekliyle kalsaymış denize doğru çıkıp gidecekmiş ama Alanya tarafına çevirdi yangının yönünü. İnanılmaz bir şey bu." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

"Çok kuraktı, böyle poyrazdı. Böyle tamamen kuraktı. Bir 28 gün öyle poyraz esti yangın, yangından sonra da durmadı. Geçen sene sıcak çoktu, çoktu geçen sene sıcak. Yağış yoktu zaten. Yazdan olduydu da tabi bu zamanları yağış olsa ne olacak, olmadı. Kuraktı, sıcak çoktu." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

"Çok poyrazdı aşırı derecede poyraz eserdi. Bu rüzgâr varken, poyraz oldu mu şuraya ateş attın mı burası her yer yanıp gider. Poyraz olmasa ne yapar, döner döner oralarda kesintili yerlerde orada kalır." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Anlatılar, iklim değişikliğine bağlı olarak artan sıcaklık ve kuraklık koşullarının, yangın riskini nasıl artırdığını ve toplulukların bu yeni gerçeklikle nasıl başa çıkmaya çalıştığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, anlatılar aynı zamanda toplumsal hafızanın ve geçmiş deneyimlerin, risk algısı ve afetlere müdahale stratejileri üzerindeki etkisini de göstermektedir. Örneğin, çiftçiler ve hayvancılar gibi doğrudan doğaya bağımlı olan kişilerin, geçmiş afet deneyimlerine dayanarak nasıl bir öngörü geliştirdikleri ve bu öngörülerin afet anlarında nasıl stratejik eylemlere dönüştüğü belirginleşmektedir.

> "Bu yangın bir de rüzgâr çok hiddetliydi. Buradan adamı alır şuraya atardı, o kadar şiddetliydi. Yangının hızla dağılması, çok yanması rüzgârdan kaynaklandı. Kimi yerin yanıp yanmaması rüzgârın daha hızlı olmasından. Bazen yanıyor, yakacak yerine söndürüyor. Yangın ters taraftan gelirse o yanı söndürüyor, yanmıyor. Farkındaysanız bazı yerler yanık bazı yerler yanmadı. Bizim 4-5 tane evimiz vardı. İkisi yanık ortadan o kenardaki kaldı. Birisi yanık birisine de hiçbir şey olmamış. Yani sanki şöyle düşünüyorum, sanki bunu yapan varmış gibi ama öyle bir ihtimal yok." (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

> "O gün de aynı böyle daha bile fazlaydı rüzgâr. Kıpkırmızı yıldız gibi ateş havada uçuşuyordu gece, yapacak bir şey kalmadı. Sıcaklığın payı olmaz mı canım. Bir yağmur yağmış olsa 3-5 gün her yer yaş olurdu. Mesela büyük taşların arası ıslandığı zaman kendi kendine kırağlanır ora, nemlenir, orda ateş yakamazsın. Şu an yine kurak her yer. Bu Türkiye'de ben en çok yaşamak istediğim yer Karadeniz. Sıcaklık yükselmiyor orda yazın bile Akdeniz, Ege gibi değil. Baksana buralarda ataş oldu yangın oldu, orda oldu mu olmadı?" (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Kuraktı. Zaten yıllardır poyraz aynı dün başladığı gibi ayın birinde başlar, temmuzun sonuna kadar veya Ağustos'un ilk haftasına kadar poyraz böyle devam eder. Yani yıllardır genelde böyle gidiyor. Yani temmuz ayı poyraza ayı derler, eski yaşlılar, büyüklerimiz, zaten temmuzun son haftası yangın çıkmıştı. Geçen yıl kurak gitti, o yıl yağmur az yağdı." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

> "Yangından önceki 2 sene çok sıcaktı. 40 gün 40 gün hep çok sıcaktı. Belenobası'nda daha önce hiç yangın olmadı. Oymapınar baraj tarafında çok olurdu ama burada olmazdı." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

İklimsel faktörlere ek olarak aşağıda yer alan katılımcılar ise yangın ekolojisine, geleneksel arazi kullanımı ve ormancılık pratiklerine dikkat çekerek yerel bilginin önemini ve iç görülerinin kıymetini ortaya çıkarmaktadır. Zira eski ormancılık pratiklerinin, yangınların doğal bir yenilenme süreci olarak görüldüğü ifade edilir. Bu bakış açısı, yangının ekolojik bir

işlev görebileceği fikrini desteklerken, yangınların neden olduğu tahribatın büyüklüğü ve frekansı, bu tür pratiklerin sürdürülebilirliği konusunda soruları da beraberinde getirir. Yerel halkın orman yönetimiyle ilgili bilgileri ve gözlemleri, orman yangınlarının önlenmesi ve yönetilmesinde değerli iç görüler sunmaktadır. Ayrıca hayvancılığın azaldığı ve bu durumun yangınları tetikleyen yoğun otlak alanların artışına yol açtığı belirtilmektedir. Bu tespit, geleneksel arazi kullanımı ve ormancılık yöntemlerinin, yangın riskini azaltma potansiyeline işaret eder. Geleneksel toplulukların, ormancılık faaliyetlerindeki değişikliklerden nasıl etkilendiği ve bu değişikliklerin doğal afet risklerini nasıl artırdığı üzerine düşünmek, kültürel adaptasyon ve ekolojik direnç arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamamıza yardımcı olur.

> "Tabii şöyle de bakıyorum ben meseleye bazen. Arılar yavrularını yetiştirmek için gözenek yaparlar hücre. Oraya ana arı yumurtlar, yumurtadan kurtçuk çıkar, kurtçuğu beslerler. Büyük larva olur sonra koza örerler bir arı olarak çıkar. Aynı gözeneği arı çıktıktan sonra tekrar bir yumurta daha yumurtlar. Yalnız her arı kozadan çıkarken orada bir gömlek kalır. Bir gömlek, iki gömlek, beş gömlek 20 gömlek. Ne oluyor, orası daralıyor. İleriki aşamada oradan arı çıkamaz oluyor. Bu gözenekleri arı o zaman terk eder. Terk edince ne olur. Mum güvesi gelir onu yer temizler orası dökülür boşalır. Bu dediğim dağdaki doğal arı kovanlarında olur. Dökülünce arı oraya yeniden petek örer, gözenekler yapar. Oradan normal arılar çıkmaya başlar. Şimdi doğada da bu ağaçlar yaşlanınca eskiden olurdu. Kesen mi vardı, kesen yokken ne olurdu. Yaşlı ağaçların arasında gençler nasıl yetişecek? Yanardı. Yeniden orda kalan kozalaklardan tohumlar saçılır yeni fidanlar oluşurdu. Yangın olması bir yerde doğal bir yenilenme olayıdır diye bakıyor bazı ormancılarımız. Ya keseceksin yenileyeceksin ya yangın olacak yenilenecek. Madem yanmadan kesilmiyor çünkü kesilecek olgunluğa gelmemiş ağaçlar var. Yangın çıkarırsak biz buradan para kazanabilir bu bir. İkincisi bu ovanın yanında ovanın içinde orman neyin nesi? Çamlardan biz oksijen alacaksak kereste alacaksak yamaç dağlar var. Ovadaki yerleri biz kessek yaksak da tarla yapsak, buralara bina yapsak buralar villalar köşkler yapsak daha faydalı olur diye hesaplar yapanlar da var. Yani şeytanın avukatlığını yapıyorum ben tabi şu an." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

> "Yangın olurdu da söndürülürdü. Bu yangın niye çoğaldı biliyor musun? Şimdi hayvan bitti ya, hayvan bitince de her taraf ot oldu. Eskiden bizim 700-800 mal vardı. Ot olmazdı ki, ateş yanmazdı yani yanar ama sönerdi ama şimdi hayvan yok. Bak şimdi şu ot söner mi? (Her yeri sarmış olan sarı otları gösteriyor). Bu hayvan olmadığı için ot-orman hepsi birbirine giriyordu, görme şansın yok. Eskiden keçi o otu yetiştirmezdi, çamın dibini pürü çiğnerdi hep, yol açardı ama şimdi çamların dibi böyle ot. Onlar yanmaz mı, sönmez tabii. Bak o kadar kış oldu, yangından sonra bu yıl çok yağmur yağdı. Hala topraklar ne biçim biliyor musun? Toz havaya uçuyor. Hiç ıslanmıyor, çok kuru, berbat. Ağaçların kökleri dibine kadar yanmış." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Yörükleri, köylüyü, Davarcı yerleşen insanları hiçbir zaman çıkarmasınlar. Yerleşikleri diyorum bak, çıkan zaten bir daha yerleşmiyor. Davarlar yürürken yol yapar ormanın arasında ve yerdeki otları da yer, temizler. Yangının bu şekilde yanmasının, sönmesinin hızlanmasının birinci sebebi burada bu, ormanın

> içindeki insanların ormanı terk etmesi. İkinci sebep ikincisi bu kızılçam. Soruyorum sana kızılçamın ne faydası var bize? Öyle bir şerefsizlik ki bu, benim çocukluğumda bu memleketin içinde bu kızılçam yoktu. Orman ormanına bakmıyor arasına mal giremiyor. Gelip seyreltmiyor, kesmiyor. Evvel hep meşe vardı hep, keçi boynuzu vardı Harnup derler. Karacaağaç vardı, karaca ağaç da ırmak kenarlarında su kıyılarında olur daha çok. Şimdi kızılçam var, bunun neye yararı var? Şu an hiçbir yapıda kullanılmıyor. Ekonomik değer açısından sobada yakabilirsin, ikincisi havayı temizler, oksijeni sağlar. Üçüncüsü kerestesini kullanırsan maden direği olarak, bunun dışında faydası yok. Sedir ağacı değil ki bu! Karaçam da değil. Bu kızılçamın hiçbir faydası yok. Bu şerefsiz bir tutuştu, zaten uçarak gidiyor. 100 m ileriye 500 m ileriye kozalak atıyor." (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

Anlatılar çeşitli bireylerin yangınların kasıtlı olarak çıkarıldığına dair güçlü inançlarını yansıtmaktadır. Bu inançlar, yangınların başlama ve yayılma koşullarına ilişkin spekülasyonlarla desteklenmektedir. Örneğin, bazı bireyler, yangınların gece başladığını ve önceden belirlenmiş planlar dahilinde kasıtlı olarak çıkarıldığını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bu, yangınların arka planında yatan sosyal ve ekonomik faktörler hakkında bir fikir birliği oluştururken, yerel toplulukların afetlere yönelik tepkilerini de şekillendirmektedir.

> "3-4 arkadaş haberleştik ne yapalım diye, bu artık iyice suikasttan başka bir şey değil. Gece de yangın çıkmaya başladı. Bir de bu motorla Molotof kokteyli atarak geçiyorlar haberleri yayılmaya başladı." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

> "Su yok, cereyan yok. Bir anda kaç yerde yangın çıktı, şöyle düşününce bilinçli yapılmış gibi geliyor insana." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> "Bilmiyoruz artık yakıcı bir madde mi attılar gülüm, Allah'tan geldi. Ama hiç böyle bir yangın görmemiştik." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Ötekiler Allah'tan geldi de bu kuldan geldi. Ama sel, afet, deprem bunlar Allah işi bir şey diyemem ama kul işine her şeyi diyebilirim." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Yangınlar sırasında elektrik ve su kesintileri gibi altyapı sorunları, yangınların etkilerini daha da ağırlaştıran faktörler olarak belirtilmektedir. Bu tür kesintiler, yangınların kasıtlı olarak çıkarıldığına dair şüpheleri güçlendirir ve topluluk üyeleri arasında güvensizlik ve korku yaratır. Ayrıca, anlatılarda yer alan sosyal medya grupları ve yerel haberleşme ağları, topluluk üyelerinin yangınlarla mücadelede bilgi paylaşımı ve koordinasyon için nasıl bir araya geldiklerini göstermektedir. Bu ağlar, yangınlarla mücadelede önemli bir dayanışma aracı olarak işlev görürken, aynı zamanda kasıt ve komplo teorilerinin yayılmasına da zemin hazırlamaktadır.

> "Yangından 1-2 gün önceden beri sularımız, ceyranlarımız (elektrik) kesikti. Öyle de bir durum oldu. Sanki bu işler hep böyle ne bileyim... Kimsenin günahını almıyorum da bilinçli gibi canım 2 gün önce sular niye kesilir? 4 gün önce cereyan (elektrik) niye kesilir? Böyle bir durum var. İşte poyrazdan da… telefonlar çekmez bir yeri arasan, poyraz esti mi gider elektrik. Yangın esnasında şöyle bir cihaz kurdular, o yangın geçince bir hafta sonra onu da söktüler, gittiler. Tekrar çekmedi." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

> "Adamlar göz göre göre yaktı; ağacını, kerestesini, odununu sattı devlet." (M-30, Erkek, 70, Ortaokul, Emekli-çiftçi)

> "Ama o zaman da burada millet hep whatsapp grubu bile kurdular. Adamlar arıyordu işte motorlu adamlar dolanıyor, Beyaz arabalı adamlar dolanıyor, bilmem ne. Buraya yangın gelmeden önce millet konuşuyordu Manavgat'ta. Oradaki insanlar konuşuyordu, bizleri de arıyorlardı, köylerinizi bekleyin bir yere gitmeyin, şöyle yapın, böyle yapın diye. Demek haklılarmış bütün her yere geldi yangın? Manavgat'ın 82 tane köyü vardır herhalde. Bunun 60-70 tanesine yangın geldi. Yine yakan işte bu terörist gruplar, başka kim yakacak. Burada yanan o kadar hayvanın, insanın vebalini kim ödeyecek, zor yani..." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

> "Bir de poyraz çoktu ya poyraz böyle şey gibi kesiyor bir geliyor bu taraftan yakıyor. Ondan sonra öbür tarafa dönüyor. Yaktılar yaksınlar bakalım bir şey olmaz..." (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

Ancak yangının kasıtlı olarak çıkarıldığına ilişkin herhangi bir kanıt bulunmamaktadır, bu ilerleyen bölümlerde yerel aktörlerin anlatılarında da yer almaktadır. Buna rağmen kasıtlı olarak yakılma iddiasının yerel halk arasında bu kadar hızlı ve geniş biçimde yayılmasının ve kabul görmesinin altında da iklim değişikliğinin yattığını söylemek mümkündür. Bir diğer ifadeyle iklim değişikliğinin etkisi ile birlikte benzeri görülmemiş bir boyuta ve şiddete ulaşan yangının tüm çabalara rağmen uzun bir süre söndürülememesi, aynı anda birden çok yerde görülmesi yaşadıkları afeti anlamlandırma ve yaşanan duygusal patlamayı yönlendirecek bir fail arama çabasını beraberinde getirmiştir. Araştırmanın yangından tam 1 yıl sonra gerçekleştirildiği düşünüldüğünde yerel halka afetin nedenlerine ilişkin herhangi bir bilgilendirmenin yapılmadığı da ortaya çıkmıştır. Oluşan bu boşluğu çeşitli spekülasyonların ve dezenformasyonun doldurması kaçınılmaz bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

> "Yangın Manavgat'tan 5 km ileriden başladı oradan buraya kadar yandı. Yani burada bir basiretsizlik de var. Çünkü o zaman kundakçılar orayı da orayı da burayı da yaktı dememiz lazım. Kalemlerde çıkan bir yangın birden buraya kadar gelebilir mi? Barajdan nasıl geçiyor, ırmaktan nasıl geçiyor, orada bir yalıtım var. Bu yüzden kundaklama akla geliyor. Birkaç yerden birden kundaklama yapıldı diye. Çünkü bu

hesapta hep rüzgârın hesabı var, hem sıcağın. Yani böyle bir şey aklımıza geliyor. Senenin en sıcak günleriydi ve rüzgâr da kuzeyden esiyordu. Ama sonuçta iklim değişikliği diye de bir kavram var. Yani zaten bu iklim bozulmasının birtakım yangınlara, sellere neden olacağını yazmış adamlar daha önce. Aklımın ermediği şu. Bu yangın Manavgat'ta başladı. 50 km var aramızda. 40-50 kilometre bu yangın yolda gelirken bir noktadan Ahmetlerli köylülerinin düşündüğü kadar birileri bu yangını şuradan çevirelim diyemediler mi? Dediler de bu yangın devam ettiyse o zaman bu kundaklama işidir. Şöyle bir şey de aklımıza geldi. Bu kundaklama olayı, bir kasıt varsa bunu yapacak insanlar deneyimli hesabını yapan insanlar. Ne zaman bir yerde kuzey rüzgârı esecek, kuru rüzgâr esecek bu işi yaparlar. Ne zaman kuzey rüzgârı durdu iş kolaylaştı ve yangın söndürüldü." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-çiftçi)

"Yangından önce o yıl kuraktı. Çok felaket taşı yakacak şekilde bir sıcak, çok da sıkıcı bir sıcak vardı. O da yangına sebebiyet verdi. Bir tek sıcak değil de tabii onu fırsat bildiler. Ateşlediler, dağları yaktılar." (M-Muhtar-2, Erkek, 57, İlkokul, Esnaf)

Yerel aktörler arasında yalnızca Manavgat Belediyesi Sosyal Yardımlaşma Biriminin temsilcisi yangının küresel iklim değişikliği ile bağlantısı olmadığı, kasıtlı olarak çıkarıldığını iddia etmektedir. Bu durum yerel halkın yanı sıra, çeşitli yerel kurumların da iklim değişikliği bağlantılı afetlere ilişkin bilgilendirme ve bilinçlendirme gereksinimini göstermektedir.

"Yangın evet, kundaklama olayı gibi bir şey. Aynı anda 6-7 noktadan birden çıkan yangının çok masum olabileceğini düşünmüyorum maalesef ki, kasıtlı, ki bunu da yaşadık. Mesela 2 kişiyi jandarma halkın elinden zor aldı. Halk yakaladı çünkü. Jandarmaya verse salacak ceza vermeyecek o yüzden halk vermek istemedi. Sonrasında tabi Tomalar geldi o kişiyi almaya, orada büyük bir izdiham vardı. Manavgat'ta sokaktan çevirdiğiniz bir kişiye bunu sorsanız bunu bilir. Çünkü yaşadık biz bunları. Tabii ki de kasıt ve hava durumuna bakılarak. Altı gün arka arkaya süren bir poyrazdan bahsediyoruz ki buranın poyrazı deli gibi eser. Sarılarda bir çıktı hemen müdahale edildi. Onun da yanında kibrit bulundu, yani yangın kasıtlı çıkarılan bir yangın ya da küresel iklim değişikliği diyemeyiz, poyraz rüzgarları burada her zaman esen rüzgarlar, yangına çok müsait bir havadır. O da bir değişim değil. Hayır. Bizim sadece şey çamlarımız var biliyorsunuz kozalaklarımız, zaten Akdeniz bölgesinin temel bitki türü. Onlar yangının yayılmasına neden oldu ama sonuç olarak yangını onlar başlatmadı. Çok farklı noktalarda başladı. Ama kozalakların kıvılcımları hızlandırdı tabii." (M. B., Sosyal Yardımlaşma Müdürü)

Diğer yerel aktörlerin tamamı küresel iklim değişikliğinin yangının meydana gelmesi üzerindeki etkisini vurgulamakta, iklim değişikliğinin neden olduğu sıcaklık artışları, nem oranındaki azalmalar ve rüzgâr hızındaki değişimler, yangınların başlamasını ve hızla yayılmasını kolaylaştıran faktörler olarak tanımlanmaktadır. Bu durum, "barut etkisi" olarak adlandırılan, kuru bitki örtüsünün aşırı sıcaklarda hızla yanabilmesi fenomeni ile açıklanabilir. Yangınlar sadece fiziksel hasara yol açmakla kalmaz, aynı zamanda toplumların psikolojik ve sosyal yapısını da derinden etkiler. Anlatılarda, yangın süreçlerinde yaşanan stres, korku ve

belirsizlik hissi, topluluk üyeleri arasında yaygın bir travma ve güvensizlik duygusu yarattığı belirtilmektedir. Örneğin, yabancılara yönelik şüphe ve yangının nedenlerine dair komplo teorileri, bu psikolojik etkinin somut örnekleri olarak karşımıza çıkar.

> "Pek dillendirilmiyor da. İklim değişikliğinin etkisi var. Mesela iklim değişikliğinde havanın çabuk ısınması, çabuk soğuması, hep rüzgarların hızını arttırıyor. Son yıllardaki mesela denizlerindeki ılımanın, soğumanın, hep rüzgarların hızı üzerinde etkisi var. Rüzgâr hızlandıkça zaten yangını söndürmek zorlaşır. Poyraz zaten oldu mu Akdeniz'de, poyraz sert eser kuru hava getirir, bu da yangını körükler zaten. Meltem'e dönmedikten sonra, rüzgâr azalmadan yangını söndüremezsin, iklim değişikliğinin etkisi, nem çok düşük, yangın ilerledikçe yangını daha çok körükledi. 5 km ilerdeki yerleşim yerleri yandı pürden. (Dökülen çam yaprakları). Hava sıcak, uçarak geliyor en ufak bir yeri yakıyor. Tabii ki ben yangın yönetim merkezinde olduğum için o süreçte birçok şeyden haberdar oldum. Mesela motorlu bir adamdan bahsediyorlar o ateş atıyor diye. Yakalamışlar alakası yok imam mı neymiş adam. Çok sıkıntılıydı o süreç. Psikolojisi bozuldu herkesin. Hala köyde yabancılar mı dolaşıyor diye devam ediyor bu korku." (Manavgat-Orman İşletme Sosyal İşler Müd. Notları)

> "Küresel iklim değişikliğinden dolayı mesela sıcaklıklarının artması ne dedik? Yanıcı madde, hava hallerinden rüzgârın çok olması ve aşırı sıcaklığın fazla olması yangının büyümesine ve hızlı yayılmasına sebep olur. Bu barut etkisi yapar mesela kuru ot kışın da var ama otlar nemli olduğu için benzin döksen yanmaz. Sıcaklıklar arttı, nemin düşmesi, sıcaklığın artması küresel iklim değişikliklerinin sonuçlarıdır. Yangınlar her zaman çıkacaktır ama iklim değişikliği, sıcaklıkların çok artması ve rüzgârın artmasıyla yangınlar aniden büyüyecektir. Daha çok büyüyecektir. Yangınlar her zaman çıkar, insan kaynaklı da olsa ama küresel iklim değişikliğiyle sıcaklık artmışsa nem düşmüşse poyraz çoksa çıkan küçük yangınlar büyüyecektir ve daha çok alan yanacaktır. Şimdi çıkmıyor mu yangın şimdi de çıkıyor. Yeri geliyor kışın da insanlar daha çok temizlik yapıyor ama o zamanlar yerler nemli, otlar ıslak yeşil, hava sıcaklığı düşük, yanıcı madde kuru değil. Buralarda küçük olduğu için insanlar kaçırsa bile kendisi söndürebiliyor ya da bizler geliyoruz kısa sürede kontrol altına alıyoruz. Bu da medyaya ve insanlara yansımıyor. Böylelikle yani küresel iklim değişikliğinin arasındaki farkı da ben bu şekilde izah edebiliyorum." (Manavgat-Orman İşletme Şefliği Notları)

> "Yangınların zaten ben geçen sene PKK dediler o dediler bu dediler. Şimdi herkesin görüşü kendini bağlar ama ben yani Yunanistan'da çıktı. PKK yaptıysa Yunanistan'da kim yaptı? Avustralya'da çıktı. Zaten küresel iklim değişikliği kaynaklı olduğunu düşünüyorum." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> "Yangının tetikleyici faktörü bu yadsınmaz bir gerçek çünkü o günlerde arabanın içerisinden 44 derece sıcaklığı gördüm. Havanın aşırı nemsiz olmasını iklim değişikliği ile ilişkilendiriyorum." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Afet yönetimi süreçleri, yerel aktörlerin yangına müdahaledeki etkinliklerini ve karşılaştıkları zorlukları da gözler önüne serer. Rüzgârların ve aşırı sıcaklıkların yangın

söndürme çabalarını nasıl güçleştirdiği, yangın yönetim merkezlerindeki koordinasyon ve iletişim eksiklikleri, bu anlatılarda öne çıkar. Ayrıca, yangınların medyada nasıl yansıtıldığı ve bu yansımaların toplum üzerindeki etkileri de önemli bir tartışma konusudur. Yerel aktörlerin küresel iklim değişikliğine atıfları, bu tür çevresel krizlerin hem küresel hem de yerel ölçekte ele alınması gerektiğini vurgular. Diğer ülkelerdeki yangın olayları ile karşılaştırmalar yapılarak, küresel iklim değişikliğinin küresel bir sorun olduğu ve yerel çözüm stratejilerinin küresel perspektiflerle uyumlu olması gerektiği ortaya koyulmaktadır. Zira aynı dönemde dünyanın birçok farklı yerinde ancak özellikle Akdeniz Havzasında irili ufaklı yüzlerce orman yangını meydana gelmiştir.

Korkuteli'nde kuraklığın nedenlerine ilişkin yerel halk anlatılarında hâliyle herhangi bir kasıt ifadesi yer almamakla birlikte burada da yaşanan afetin nedenine ilişkin bilgi sahibi olmadığını belirten iki katılımcı olmuştur.

> "Yani biz çok dışarıya hâkim olmadığımız için sadece bu bölgede bildiklerimizle tahmin edebiliyoruz." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Bizim burada yağış biraz azalıyor. Acaba mantarların etkisi var mı falan bilmiyoruz. Gerçekten olmadı ya…" (L-16, Erkek, 63, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Korkuteli'nde en çok öne çıkan nedensel bağ ise inanç olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlatılar yerel halkın afetle ilişkilendirdiği dini ve kültürel anlam katmanlarını gözler önüne serer. Kuraklık anlatılarında dikkat çekici bir özellik, çoğu katılımcının kuraklığı "Allah'tan gelen" bir fenomen olarak görmesi ve bu duruma bir teslimiyet içinde yaklaşmasıdır. Bu bakış açısı, sosyokültürel yapı içinde bir tür fatalizm olarak değerlendirilebilir; yani bireylerin, olayların üzerinde bir kontrol sahibi olmadıklarını ve bu olayların tanrısal irade tarafından belirlendiğini kabul etmeleri şeklinde ortaya çıkar. Bu bağlamda kuraklığın, Allah'tan gelen bir imtihan olarak kabul edilebildiği ve bu durumun, bazı bireyler tarafından kaderci bir yaklaşımla ele alındığı söylenebilir. Bu tür bir fatalistik yaklaşım, bireylerin afetlere karşı alabilecekleri proaktif önlemleri sınırlayarak, pasif bir tutum sergilemelerine neden olabilir.

> "Cenabı Allah'ın kuraklığı işte nisan yağmuru yağmayınca… kışın çok güzel yağmur oldu ama… bu yıl da kurak oldu ama geçen seneye nazaran bir parça şey oldu." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "O Allah'ın şeyi deyim hadi Allah'tan gelen ama gerisi…" (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Ha, kuraklık olmasaydı, kuraklık yaşamasak biraz daha rahat olurduk. Bu olayları yaşadık. Bir taraftan da Cenabı Allah bize vurdu." (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> “E ne diyorlar Allah’tan geldi, Allah’tan etti. Bunu konuşuyoruz, başka bir şey konuşmuyoruz ki… Bu sene böyle oldu diye hep Allah deyip deyip oturuyoruz, bilmiyorum…” (L-16, Erkek, 63, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Anlatılarda "doğanın dengesiyle oynayan yakan eden yine biziz" ifadesi, bireylerin çevresel değişikliklerin insan kaynaklı yönlerine dair bir farkındalık geliştirdiklerini göstermektedir. Ancak bu farkındalık, genel fatalistik düşünce tarzı ile çelişkili bir biçimde sunulmuş ve geniş kapsamlı bir çevresel bilinç ya da eylem planına dönüşmemiştir. Anlatılardaki dini motifler ve dua ritüelleri, toplulukların kuraklık gibi doğal afetlerle başa çıkma yöntemlerinde dini pratiklerin önemini ortaya koyar. Yağmur duaları gibi dini ritüeller, topluluk üyeleri arasında bir dayanışma hissi oluşturur ve bireylerin afetler karşısında manevi bir destek bulmalarını sağlar. Ancak, bu yaklaşımların çevresel sorunlara karşı somut mücadele stratejileri geliştirilmesine engel teşkil edip etmediği daha derin bir analiz gerektirir.

> “En azından kuraklık Allahtan geliyor da maliyetleri bu kadar fırsatçılık yapıp da yükseltip durmasalar bir şekilde insanlar dayanır. Allahtan gelen bu deriz. Yani doğanın dengesiyle oynayan yakan eden yine biziz…” (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> “Ne yapacaksın, bir yerde boyun eğiyorsun. Tamam Allah'tan gelen bir şey diyorsun boyun eğiyorsun.” (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> “Allah vereceğinde veriyor vermeyeceğin de de işte don oluyor, götürüyor bahçeleri. Yedirmeyeceğinde Mevla’m yedirmiyor işte sigortamız Allah diyorum ben. Mevla’m diledi mi “kün fe yekûn” diyor Yasin’in son ayetlerinde. Ol deyiverir. Bir gün bir gece şakır şakır doluyor her yerler. Bak Karadeniz’de seller harıl harıl gitti, niye insanoğlu derenin içine girmiş doldurmuş kendi elleriyle kendi sonunu hazırlamış. Öncelikle bütün bir Müslüman olacağız. Allah’ın emirlerine uydun Cenab-ı Hak bak her yer, suya gark ediyor. Şahit miyiz, şahidiz. Ol deyince oluyor “kün fe yekûn”. Boşuna sallanmıyor dünya. İnsanoğlu yola gel diyor ama işte yola gelen de az. Herkes dört dörtlük Müslüman olsaydı Allah fazlasını da verir. Sonuç duada, Allaha dua edeceğiz. Allah isterse yakar isterse kavurur, isterse suya boğar. İnanç meselesi. Bizim bu Yazır’da çok yağmur duasına çıkılırdı eskiden de. Peygamber efendimizde çıktığında eve dönerken şakır şakır yağmur yağmış. Yalnız sıkıştı mı Müslüman ondan kelli, sıkıştı Allah ondan kelli yallah dedi mi olmuyor.” (L-27, Erkek, 57, Lise, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> “Ben kuraklığın Allah’tan geldiğine inanıyorum, insanların yalnızca mevcut olan sulara sahip çıkmaları gerektiğini düşünüyorum.” (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Anlatılar aynı zamanda, bu afetin hem çevresel hem de sosyal boyutlarını açığa çıkarmaktadır. Katılımcılar kuraklığı insan faaliyetleri ve çevresel değişikliklerle de

ilişkilendirmektedir. Bölgedeki çimento fabrikalarının, mantarhanelerin ve tarımsal faaliyetlerin çevreye etkileri üzerinde durulmakta, bu tür endüstriyel ve tarımsal girişimlerin yerel iklim üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği düşünülmektedir.

> "Ama kuraklığın bizim bu bölgede geçmişten gelen devamlılık üzerine her yıl artması, su fakiri bölge olmamız. Bilmiyorum iklim şartlarından mı dağların denize paralel olmasında mı… bir de burada çimento fabrikası var, zamanında çiftçiler kurdurmak istemediler ama adam zengin olduğu için bir şey yapamadılar. Sabahları toz havada geçiyor. Mantarhaneler bir de kurulduğundan beri yağış alma oranı düştü. Bunların etkisi var mı yok mu bilmiyorum. Bir de şöyle bir söylenti var. Ersu tarım diye 2000 dönümlük bir şirket arazisi var yaz bitkisi yetiştiriyorlar ve bulutları dağıtmak için bomba attıklarını söylüyorlar, blueberry bahçesi. Doğru mu değil mi bilmiyorum. Doğruysa bir şirket benim kaderimle oynuyor. Sonra kompost fabrikaları bizim kaderimizle oynuyor. Sadece benim değil benim çocuğumun ve torunlarımın da kaderiyle oynuyorlar. Çölleşmeye doğru gidiyoruz. Yani faktörler çok fazla." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Kuraklık dünyada bir gerçek olabilir kuraklık ama ülkemiz bence bazı adımları atmaktan çook çok geride kalmış vaziyette. Kuraklıkla ilgili ben de kendi kendime çok dertleniyorum. Dün Burdur Kemer'den yonca balyası almaya gittim. Gittiğimde şunu gördüm. Karataş Gölü diye oranın su kaynağı olan bir gölümüz, kurumuş bir şey kalmamış. Adamın birisi büyük bir keson kuyu açmış. Keson kuyu içinde bir bende kaldı su, dedi. Komple göllerin kuruduğunu gördük. Bunlar sadece bugünün değil. Özellikle kendi araştırmalarıma göre de yine aynısını söyleyeyim, geçmişten yapılan silsile halinde gelen hatalar var. Özellikle 60'lı yıllardan sonra görülen de ciddi bir tarım arazisi açılabileceği konusunda fikir hasıl olmuş. Devlet eliyle göller kurutulmuş. Bunların içinde biraz da siyasilerimizin o bitmek tükenmek bilmeyen, ne kadar büyük işkembeleri varsa, buradan nemalanmışlar. Örneğin benim köyümden çıkmış vekillik yapmış biri vardı. Manay gölü kurutulmuş, orada arazileri çıktı adamın. Kestel gölü kurtuldu, ciddi arazileri çıktı. Buna benzer sisteme yakın olan kişiler buraya gözü dikmiş. Neden ben bu araziden bir tane verim alıyorsam, göl yatağından 20 tane alırım demiş. Ama cenabı Allah bu dünyaya sebepsiz yere yaratmamış. Gölün de bir sebebi var. Ama siz bir taraftan dengeyi bozduğunuz zaman da diğerleri de işte kuraklıklar devam etmiş. Benim bildiğim kadarıyla devlet eliyle kurtulan sadece bu bölgede 27 tane göl var. Söğüt, Manay Gölü, Avlan Gölü var. Elmalı Karagöl var. Efendim, burada Kestel Gölü var. Arka tarafta Burdur'un adı Göller Bölgesi. Burdur'daki göller de bugün kurumayla karşı karşıya gelmiş. Peki bu arada ne yapılıyor? Suya talep arttırmış, nüfus artmış, suya talep artmış, e yüklen… Neye yüklen? Yeraltılarına… Kimse sondajı bilmezken sondaj teknolojileri gelişmiş. 10 metreden başlamışız. Bugün 200-300 metrelere inen debilere kalmışız. Yani yeraltı suyu demek de aslında şöyle düşünmek lazım, yeraltı suyu. Bence, nasıl merkez bankalarının ihtiyaç akçeleri varsa, insanların kefen parası varsa… yeraltı suyu da aslında geleceğin rızkı olan bir iş. Biz öyle görüyoruz. Devlet eliyle de şu anda biz bunları da kuruttuk. Halen de denetimsiz bir şekilde devam etmekteyiz." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı-elektrikçi)

Anlatılar devletin ve yerel yönetimlerin bu soruna müdahale etmede yetersiz kaldığını da yansıtmaktadır. Ayrıca, geçmişten gelen yanlış su yönetimi kararlarının bugünkü kuraklık sorununu derinleştirdiği vurgulanmaktadır. Yönetim ve politika yapıcıların su yönetimi ve çevresel koruma konularında aldığı kararlar, yerel halk tarafından eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Özellikle su kaynaklarının yönetimindeki eksiklikler ve çevresel düzenlemelerin yetersizliği, kuraklık problemini daha da karmaşık hâle getirmektedir. Yerel halk, bu durumun sadece fiziksel çevreyi değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik yapıları da etkilediğini belirtmiştir.

> "Ben iklim mühendisi değilim ama bunun da su kaynaklarının göllerinin çekilmesini, buharların çekilmesi, yerel kaynakların tükenmesiyle ilintili olduğu kanaatindeyiz. Valla Allaha inancımız tam ama bazı şeyleri de insanlık kendi eliyle getirmekte. Özellikle büyükşehir yasası çıktıktan sonra, pandemi ile beraber. Dağda taşta her yerde şimdi konteyner doldu. Tarım arazileri ciddi bir şekilde işgal olmuş vaziyette, bunun denetimi de yok. Bunu denetleyen de yok çünkü hepsi seçimin sermayesi, rey hepsinin elinde ciddi bir oy potansiyeli var. Onlara kimse dokunmak istemiyor ama adam diyor ki ev yapmakla kalmıyor, ev yapınca ne yapılması lazım işte hizmet ihtiyacı var, nedir bu? Yoldur, sokaktır, sudur, enerjidir. Ne yaptılar bu bölgede yok olan, zaten kendi kendine yetmeyen suyu, büyükşehir ASAT marifetiyle pompalar kullanılarak, suyun hakkının da aslında DSİ'de olması gerekirken. Hiçbir rezerve tespiti yapmadan buradaki yerel bir avuç yeraltı su kaynağı vardı. 300'lük boru çekti, 300'lük borudaki kastımız ne, nasıl tarif edeyim size? Aşağı yukarı bir varilden daha büyük diyelim, petrol varilden daha büyük 300'lük bir boru çekti. Onlarca pompa kurdu oraya şu Yelten, Yeşilyayla, Çomaklı bir üçgende yer alan yeraltı sularının yoğunlaştığı bölgeye. Basıyor, şimdi buradan pompaya suyu. İlk etapta dedi ki, ben büyük köylüye götürüyorum. Büyükköy içme suyu projesi adı altında, halbuki Büyükköy'ün içme suyu vardı. Büyükköy'deki Büyükköy'de yaşamıyor. Büyükköy'de o bahsetmiş olduğumuz şehrin akımından ciddi bir göç aldı ve denetimsiz yapıldı. Yani Antalya'nın ilerideki su ihtiyacı için Karacaörene'e baraj yapılıyor buraya su veriliyor. Bir de Antalya'dan buraya gelen yazlıkçılar için buralara boru döşenip su çekiliyor. Değil başka yerden buraya su getirmek. Ya bu zihniyetle bir yere varılmaz. Buna kaç yıl dayanacak ya… Geçenlerde yapılan bir toplantıda dedim ki, tarım alakalı hiçbir tespit yok. Hiçbir etki değerlendirme yok. Rezerv tespiti yok. İnanıyoruz ki inşaat maliyeti bitmeden o su da bitecek. Ama o su bittiğinde biz sizin kapınızı çalacağız. Bize iş ver diyeceğiz. Benim yaşayacak halim kalmayacak. O gün gelmeden bunu lütfen durdurun. Yanlış bir hamle. Benim kullanacağım suyu da Antalya'dan gelen Suzan Hanım'a götürürseniz ben ne kullanacağım. Var olan kaynağın zaten senin oradan buradan koruyacağını götürmek mümkün. Para benim para, giden su benim suyum, rahat eden yine onlar. Yönetilememe sıkıntısı. Halbuki devlet planlama teşkilatı dediğimiz 1990'lı yıllarda orayı öyle yaptı. Buranın ileride suya ihtiyacı olacak su ihtiyacını ben Karacaören'den karşılayacağım diye planlaması o. Bizim burada mevkiinin bir tanesinin adı deniz pınarıdır. O kadar su vardı ki, şimdi sondajda biraz bile su kalmadı bırakın yüzeyde suyu. O ASAT'ın kuyuları marifetiyle, bir ASAT iki o kirazlık. Kontrolsüz su kullanımı." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı-elektrikçi)

> “Bak orada iyi dikkat ettim. O hastalık zamanında bir yasaklama geldi. Yasaklamada yağmurlar yağmaya başladı. O sene ürün aldık biz bir. Hatta bayağı dönümden 5 yük alan oldu o sene, yani o sene iyi bir verim alındı. 5 yükü hesapla 130 kilodan, 600-700 kilo.” Dediğim gibi bu arabalar, bacalar en çok kuraklığı etkileyen şeyler. Ben geçen Aydın tarafına gittim ya zeytinlikler kuruyor, yağış yok. Yağış olmamasının nedeni bunlar.” (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> “Küresel ısınmadan dolayı ekinlerin verimi olmadığı için yetirememeye başladık. Kışın da mesela burada çok fazla soğuk oldu. Kar kalkmadı, kışın bundan çok zorlandık hayvancılık yaparken. Tabi su kısıtlı olmasa yonca ekersin, ineklerine destek olur ama… Su sıkıntılı. Yeşil ekersin yulaf süte destek olur epey bir, hem vitamin açısından o kadar çok vitamin kullanmayız ama su olmadığı için işte küresel ısınmanın da dediğimiz gibi etkisiyle anca bu kadar oluyor.” (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Yerel aktörlerin anlatıları, afetin hem çevresel hem de sosyopolitik yönlerini aydınlatmaktadır. Yerel su kaynaklarının yönetimine dair endişeleri ortaya koyan L-Muhtar-1’in ifadeleri Çomaklı Havzasının su kaynaklarının tükenme ihtimaline karşı belirsizlik ve geleceğe yönelik kaygıyı, yerel toplulukların kırılganlığını göstermektedir. Bu durum, insan faaliyetlerinin doğal kaynaklar üzerindeki baskısını ve ekosistemlerin bozulmasına yol açan antropojenik etkileri vurgulamaktadır. Korkuteli Tarım İlçe Müdürü'nün doğal afet biriminin varlığından bahsetmesi, resmî düzeyde kuraklıkla mücadele için bazı yapılanmaların olduğunu gösterse de bu yapılanmaların etkinliği ve yerel halkın ihtiyaçlarını karşılama kapasitesi konusunda soru işaretleri bulunmaktadır. Ziraat Odası Başkanı küresel iklim değişikliğinin yerel düzeydeki etkilerine dikkat çekmektedir. Rekolte düşüklüğünden zamansız ve aşırı yağışlara kadar birçok sorun, küresel iklim değişikliğinin somut sonuçları olarak bölge tarımına yansımaktadır. Bu durum, küresel çevresel değişikliklerin yerel topluluklar üzerindeki doğrudan etkileri olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda Korkuteli’nde de yerel aktörlerin iklim değişikliği ve afet ilişkisine yönelik farkındalığının yerel halktan daha yüksek olduğu ancak yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir.

> “Kuraklık tabii o zamanlarda da belli bir dönem yaşandı ama ondan sonra iyileşti. Yapılan yatırımların ne bileyim onların etkisi var diye düşünüyorum ben. Ne bileyim ya insanoğlu olarak her şeyi bozuyoruz işte biz. Bizden kaynaklı bir şey. Şimdi içme sularımız Çomaklı'dan geliyor. Çomaklı geniş bir havza su yönünden çok zengin. Buradan Çukurca’ya Kızılkaya’ya kadar tüm ova köyleri Çomaklı’dan alıyor içme suyunu. Bilmiyorum, Çomaklı Havzasının suyu biterse ne yapacağız, içme suyunu nasıl temin edeceğiz bilemiyorum.” (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> “Allah’tan gelmiştir, yapacak bir şey yok diyor, bir önderlik ya da istişare olmuyor.” (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı- Koop. Yetkilisi)

> "Şöyle kuraklıkla ilgili doğal afet birimine giriyor. Doğal afet birimimiz var." (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> "400'e karşı 200 olsa %50 rekolte düşüklüğü var yani. Bu da küresel iklimin değişiminde yani kim ne derse desin? Ama bir de işin en kötü tarafı, küresel ısınmanın en büyük şeyi şu; bir yağmurlar zamansız yağıyor ve aşırı yağıyor. Bir kuraklık başladı mı, aşırı geçiyor." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Korkuteli'nde yaşanan kuraklık diğer afetler gibi, sadece doğal bir afet olarak değil, aynı zamanda çevresel, ekonomik, politik ve kültürel faktörlerin bir araya gelerek oluşturduğu kompleks bir sosyal olay olarak ele alınmalıdır. Yerel halkın anlatıları, bu çok boyutlu sorunun anlaşılmasında ve bölgesel müdahale stratejilerinin geliştirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Bu anlatılar, dini inançların, ekonomik yapıların ve çevresel farkındalığın nasıl etkileşime girdiğini ve bu etkileşimin bireylerin afetlere tepkilerini nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Bu bağlamda, bölgesel afet yönetimi politikalarının geliştirilmesinde sosyokültürel faktörlerin ve bireysel inançların daha fazla dikkate alınması gerekmektedir. Ayrıca, Korkuteli'ndeki kuraklık ve su yönetimi sorunları, yerel ve küresel etmenlerin etkileşimiyle karmaşık bir tablo oluşturmakta; çevresel yönetimdeki zafiyetler, fatalistik yaklaşımlar, resmî yapıların yetersizlikleri ve küresel iklim değişikliğinin yerel etkileri gibi çeşitli faktörlerin bu sorunların anlaşılmasında ve ele alınmasında kritik bir rol oynadığı görülmektedir. Bu durum, bölgesel afet yönetimi ve çevre politikalarının geliştirilmesinde yerel toplulukların seslerinin daha fazla dikkate alınmasının önemini vurgulamaktadır. Yerel toplulukların afetlere adaptasyon ve direnç kapasitelerini artırmak için dini inançları destekleyici ve bilimsel bilgiye dayalı eğitim programlarının entegre edilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu entegrasyon, bölge halkının hem çevresel değişikliklere uyum sağlamasını hem de bu tür afetlere karşı daha etkili bir şekilde mücadele etmesini sağlayacak stratejilerin geliştirilmesine katkıda bulunacaktır.

Kumluca'da da Manavgat ve Korkuteli'ne benzer bir biçimde artan hortum afetlerinin nedenine ilişkin tam olarak bir fikir beyan etmeyen iki katılımcı olmuştur ve Manavgat'tan farklı olarak burada da herhangi bir kasıt iması afetin doğası gereği yoktur.

> "Düz mantıkla anladığım kadarıyla bunun bir bilimsel açıklaması vardır mutlaka. Ama iklim değişikliği ile ilgisi var yani bir değişiklik var ama nedenini inanın o kadar düşünmedim desem yalan olmaz yani. Afete alınabilecek bir tedbir Allah'tan gelen bir şey hiç tedbir alamazsınız ki." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

> "Şöyle diyorlar ne kadar doğru, ne kadar yanlış, bilmiyorum. Burada bir hava akımı mı var acaba? Sürekli hortumlar buradan geçiyor." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

Kumluca'da da en çok vurgulanan nedensel bağ "takdiriilahi" olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerel halkın anlatılarından yansıyan, olayın büyük ölçüde "Allah'tan gelen bir şey" olarak kabul edilmesi, dini inançların çevresel olaylara tepki verme biçimlerinde nasıl bir etken olduğunu gözler önüne serer. Benzer bir biçimde katılımcılarda hortum gibi doğal afetleri tanrısal bir iradenin sonucu olarak görme eğilimi yüksektir, bu tür olaylara karşı çaresiz oldukları ve bunu kabullenmeleri gerektiği düşüncesi yani kadercilik ağır basmaktadır.

> "Allahtan gelen şeye bir şey diyecek halimiz yok. Başka bir şey olsa kavga edersin, söylenirsin neyse kanuni haklarını kullanırsın derken öfkeni çıkarırsın ama Allah'tan gelene bir şey diyemezsin. Allah'ım bir daha yaşatma diyoruz, Allah bir daha göstermesin hakikaten çok zor. Bir de Allah tarafından vurgun yedin mi? Ne yapacaksın?" (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

> "Ama gene de zarar ettik ne yapalım Allah'tan gelen. Allah'tan ki biz sigortalıydık. Zarar ettik ama yazılıymış demek ki. Böyle dolu mu olur ya? Allah bir şekilde cezalandırıyor." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

> "O şimdi Allah'tan gelen bir şey. Diyecek bir şeyimiz yok. Herhangi biri ya da bir kul tarafından yapılan bir şey değil, Allah'tan geliyor diyebilecek bir şeyimiz yok." (K-11, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

> "Ona yapacak bir şey yok ki. Allah'tan gelen bir şey." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

> "Cenabı Allah'tan başka kimse koruyamaz, afetin önüne geçilip de duvar gerilmez." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

Aynı zamanda çiftçiler arasında genel bir kanı, hortumun bir ceza ya da ilahi bir müdahale olduğu yönündedir zira katılımcılarda toplumsal bir çaresizlik anlatısı ön plana çıkmaktadır. Bu tür bir inanç sistemi, daha önce de değinildiği üzere afetlere karşı proaktif önlemler alınmasını zorlaştırabilir. Örneğin, "Allah'tan gelen bir şeye bir şey diyemezsin" ifadesi, herhangi bir önlem alma çabasının anlamsız olduğu anlayışını yansıtır. Bu, toplumun afetlere karşı olan direnç kapasitesini sınırlayan bir durumdur. Çiftçiler, zararlarını "Allah'tan gelmiş" olarak kabul edip, sigortalı olmanın önemini vurgulayarak ekonomik kayıpları minimize etmeye çalışmaktadırlar. Bu durum, dini inançların yanı sıra pratik çözümlere de başvurulduğunu göstermektedir. Ancak, "dolu savar" gibi teknolojik çözümlerin etkisiz olduğu düşüncesi, yerel halk arasında bilimsel ve teknolojik çözümlere olan güvensizliği de ortaya koymaktadır.

> "Tabi insan biraz üzülüyor ama Rabbim'den geldiğini biliyoruz." (K-20, Kadın, 64, İlkokul, Çiftçi)

"Onda afet Cenâb-ı Allah tarafından öyle bir şeyler oldu. Sele karşı olur ama hortuma Cenâbı Allah tarafından gelen hortuma, hiç olmuyor. Cenâb-ı Allah'ın bu takdiri." (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Allah'tan gelen bir şey yapacak bir şey yok." (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

"Tabii bu Allah'tan geldiği için hiç kimseye bir şey diyemeyiz. Neyse dedim bu Allah'tan gelene boynumuz kıldan ince. Bu Allah'tan gelen doğal bir afet." (K-28, Erkek, 44, Lise, Çiftçi)

"Yapacak bir şey yok. Allah'tan gelen bir şey." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

Bazı katılımcıların hortum gibi afetlerin önlenebilir olmadığına dair inançları, afet yönetimi stratejilerinin geliştirilmesinde önemli bir engel teşkil eder. Bu, yerel yönetimler ve afet yönetimi kuruluşları için, halkı bilinçlendirmek ve daha bilimsel yaklaşımları benimsetmek açısından bir zorluk oluşturur. Eğitim programlarının ve bilgilendirme kampanyalarının, bu tür inanç sistemlerine saygılı bir şekilde, afetlere karşı daha etkili müdahale yöntemleri sunacak şekilde düzenlenmesi gereği ortadadır.

"Ya ben ne diyebilirim ki? En fazla insanlar daha fazla bilinçlendirilmeli. Ama ben hani Allah inancı olan birisiyim. Şimdi dolu gelecek, yarın saat öğlen 12 sularında diyelim, misal olarak söylüyorum ama hiçbirimiz engel olamayız ki… Dolu savar kurdular Kumluca'ya, gelecekse dolu, dolu savarı da dinlemez yani. Hani bence o sadece kendimizi biraz bilinçaltımızı rahatlatmak için yapılan bir işlem gibi geliyor bana. Siz bu konuda bizden daha tecrübelisiniz tamam ama Allah'tan gelen hiçbir şeye engel olma şansımız yok ki." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

"Kafana takma, üzülme diyen oluyor da, üzülsem de yapacağım bir şey yok. Allah'tan gelen bir şey, bir kulundan olsa, adam gider onu ya öldürür ya şey yapar yani Allah'tan geliyor, kabulleniyoruz tabii ki. Kabullenmeyip ne yapacağız? Allah'tan gelen bir şey, sel felaketi, yangın, bunlar afet hep Allah'tan gelen bir şey." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

"Neyin tedbirini alacağım Allah'tan gelene tedbir ne yapacaksın. Benim icarcıların vadesi gelse de evin içinde ölürlerdi. Kafalarına bir tuğla düşerdi. Ya sacın biri düşerdi. Sac yarardı kafalarını, ondan sonra ya tahta düşerdi ama vade gelmemiş teyzem, vaden geldiyse oluyor ben ona inanmıyorum, vademiz geldikten sonra ben Allah'a inanıyorum vademiz geldikten sonra üzüm çöp bahane olur teyzem gideriz. Vademiz gelmeden bir şey olmaz teyzem korkmuyorum Allah'tan geldi diyorum. Ben korkmuyorum Allah'tan gelene razıyız. Dua okuyorum, Allah'ım kendimi koru diye kimsenin canı yanmasın Allah'ım diye Allah'a yalvarıyorum." (K-21, Kadın, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> “Belki burası batıl inanç olabilir konuşmamın da. Bu hortum zaten serayı takip ediyor bence. Biz yaz sebzesini naylonun içine kapatmışız, kışın da yetiştirmeye başlamışız. Eskiden bu kışın yetişmez sadece yazın olurdu ya. Şimdi 12 ay var, 12 ay oluyor. Belki Allah bu yüzden, yani biz bunun genini kendimiz değiştirdik. O yüzden belki Allah bunu kabul etmiyor. Bence… neden desen, sera nereye gittiyse hortum da oraya gidiyor. Elmalı'da hortum geçtiği duyulmazdı. Sera başladı, Elmalı’dan da geçiyor hortum artık. Gölhisar’da hortum olmaz. Seraları kurdular, baharda oradan da geçti. Orada da köylülerin serasını yıktı hortum. Yani bu sera nerede varsa hortum orada var.” (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Hortumun nedenine ilişkin çok daha sınırlı da olsa antropojenik etkilere ve iklim değişikliğine atıfta bulunan anlatılar da vardır. Bu bağlantıya değinen katılımcıların görece daha genç olması da dikkat çekicidir. Anlatılar, küresel etkileşimlerin yerel çevre üzerinde derin etkiler yaratabileceğine dikkat çekmektedir. Örneğin, K-16’nın Çin'deki hataların Kumluca'da zarara yol açtığını belirtmesi, küresel ekolojik problemler ve yerel olaylar arasındaki ilişkinin farkındalığını gösteren istisnai bir anlatıdır.

> “İklimlerin değişmesinden kaynaklı diyebiliriz. Yine biz insanlardan kaynaklı.” (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

> “Gelmese iyi olur, kim ister ki gelmesini? Sonuçta bizlik bir olay da değil. Çin'deki yapılan bir hata yüzünden biz burada zarar görüyoruz. Bizim buradaki yaptığımız bir hata yüzünden Amerika'daki insan zarar görüyor. Dünya sabit değil ki, döndüğü için senin buradaki yaptığın yanlış orada patlak veriyor. Sonuçlarında da bunların olması normal değil mi? Gayet normal. Bizim güneşi görmemiz gerekiyor, öbür türlü yerin altında yapardık, gayet de rahat gezerdik. Aslında hortumun gelmesi falan bizim sorunumuz değil, biraz önce söylediğim gibi dünyadaki gelişen olaylar burada bizi de etkiliyor. Çok geliyoruz yani bu ülkeye. Bence, korona virüsünün çıkması ve bundan önceki birçok virüsün çıkması da bundan dolayı. Dolayısıyla önlem almak mümkün değil. Şöyle bir durum da var; evin kolonunu yıkıyorsun, sonra da ev yıkıldı diyorsun, sen bunun ayarı ile oynamışsın. Biz de bazı şeylerin ayarıyla oynadık ki, onun da bize böyle bir getirisi oluyor. Bu gayet normal.” (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

Öte yandan bazı katılımcılar hortumların meydana gelmesinde iklim değişikliğini önemli bir etken olarak görmekte ve bu durumu insan kaynaklı çevresel değişimlerle bağlantılı olarak değerlendirmektedir. Özellikle sera gazı emisyonlarının ve yerel çevre düzenlemelerinin eksikliklerinin, iklim değişikliği sürecini tetiklediği ve sonuç olarak daha şiddetli afetlere yol açtığı düşünülmektedir. Bu anlamda da katılımcılar arasında özellikle afetler karşısında alınabilecek önlemlerin yetersiz olduğuna dair bir algı hakimdir. Bu algı, bazen fatalistik bir yaklaşıma dönüşebilmekte ve "yapacak bir şey yok" gibi ifadelerle kendini göstermektedir. Tam da bu nedenle anlatılanlar, yerel halkın afet yönetimi ve çevresel değişikliklere adaptasyon konusunda daha fazla eğitime ve bilinçlendirmeye ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır.

Özellikle deniz suyu sıcaklıklarının artışı ve bu durumun hortumlar gibi doğal afetlere nasıl katkıda bulunduğu konusundaki bilgiler, toplumsal bilinç ve afet hazırlık stratejilerinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynayabilir.

> "Bundan kurtuluş yok yani. Sera gazından da olabilir yani. İklim değişiyor galiba. Burayı her an için tutabilir her zaman." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "24 Ocak günü yaşadık bu hortum afetini. Zaten iklimler değişti bu değişikliğinin hepsi bizim kendimizle alakalı. Bunlar zamanında yapılması gereken şeylerdi. İnsanların tüm atıklarının derelere atması, derelerin temizlenmemesi. Sele karşı ağaçlar tutuyordu, orman yangınlarından sonra o ağaçlar zarar görünce koca koca hortumlar geldi. Buradaki bu dere sistemlerinde düzen yok. Yani bunlar diyorum ya geçmişten gelip de yapılması gerekenler. Şuradaki koskoca dere taştı dengesiz yapılanma yüzünden. Sera da olsa dengesiz yapılanma yüzünden yani başka bir şey yüzünden değil. Bunun için şu anda yapılacak hiçbir şey yok. Bunlar zamanında yapılması lazımdı. Bu afettir şeydir bizim elimizde olan şeyler değil. Doğanın dengesi artık bozuldu. Biraz önce Korkuteli dediniz, Korkuteli 90 metreküp yağış aldı. Yani burada geçen sene rekorlar kırıldı. Bu buradaki yapılanma falan değil. Bu direkt ekolojik denge. Yani durum öyle." (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

> "Deniz suyu ne kadar ısınırsa o kadar kötü, yağmur yağarsa sıcak havayla soğuk hava çarpışıp hortuma sebep oluyor. Çünkü ben bunu araştırdım, onun kaygısı var. Haberlerde hava durumunu izlediğim zaman deniz suyu sıcaklığı artmaya devam ediyor diyorlar, iyi bir şey değil bence." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

Yerel aktörlerin anlayışında ise hem antropojenik hem de fatalistik yaklaşımların birlikte var olduğunu görmekteyiz. K-Muhtar-2'nin "Su baskınlarının en önemli nedeni derelerin temizlenmemesi" şeklindeki ifadesi, yerel yönetimlerin afet önleme çalışmalarında yetersiz kaldığını vurgulamaktadır. Bu, afetlerin önlenmesinde altyapısal eksikliklerin büyük bir rol oynadığını göstermektedir. Kumluca Kooperatif Başkanı'nın su tahliye kanallarının daraltılması ve yeterli dalgakıran yapılmamasının sonuçlarını ele alması, bu tür yapısal sorunların afetlere neden olan etmenler arasında olduğunu belirtmektedir.

> "Su baskınlarının en önemli nedeni de derelerin temizlenmemesinden kaynaklanıyor. Son yıllarda bir artış var hortumlarda. Artık bu da milletin kendi eliyle yaptığı mı diyelim Allah tarafından gelen bir ceza mı diyelim bilmiyorum ama var yani bir artış var." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

> "Allah'tan gelen afetin önüne geçme imkânın yok." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

> "E bunun ne yapılması gerekiyor aynı Karadeniz'deki dere yatakları problemi gibi, bizim burada su tahliye kanalları yerin kıymetli olması nedeniyle hep daraltıldı. Su tahliye kanalları küçücük kaldı. Suyu

> çekemeyince seralar afet görüyor. Ayrıca deniz yapılması gereken dalga kıranlar da olmadığı zaman rüzgârda deniz geri teptiğinde suyu çekemdin mi birçok yerleri su basıyor.” (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Bazı aktörler, "Allah'tan gelen afetin önüne geçme imkânın yok" gibi ifadelerle, hortum gibi doğal afetleri tanrısal iradenin bir sonucu olarak kabul ederken bazı yerel aktörler ise küresel ısınmanın dünyadaki etkilerine dikkat çekerek, bilimsel verilerin ve uluslararası kuruluşların uyarılarını önemsemektedir. Banka çalışanının ifadeleri, küresel ısınmanın neden olduğu değişikliklerin kaçınılmaz olduğunu ve bu konuda küresel bir bilinç ve iş birliğine ihtiyaç duyulduğunu vurgular.

> “Hep böyle insanların evlerinde olduğu saatlerde yüce Allah bunu o şekilde ayarlıyor. Onun asla işine karışmak gibi haddiniz zaten yok olamaz. Asla yüce Allah kendi ayarını kendi yapıyor. … İnsan yapıyor ya hayvan değil. İnsan yani dünyada bana sorsan en zarar verici; doğaya, insanlığa veya yaşam biçimine kim desen, ben insan derim. Tövbe haşa bunu demem de yanlış da. Yani belki konuşma şeklim size ters geldi veya ne bileyim tuhaf geldi. Yörük olunca böyle çok konuşurum.” (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

> “Şimdi şöyle bu afetler olacak, sonuçta dünyada küresel ısınma diye bir sıkıntı var. Bütün ülkeler, Birleşmiş Milletlerinden tut, Avrupa Birliği gibi dünyaya veren kuruluşlar bunun olduğunu, bilimsel veriler de bunun olduğunu söylüyor bize bu yaşanacak.” (Kumluca-Banka Çalışanı)

Kumluca'daki hortum afeti, doğal afetlerin toplumsal ve kültürel yönlerini ve bu olaylara karşı toplumsal tepkileri anlamak için değerli bir örnek olarak öne çıkmaktadır. Yerel halkın anlatıları, afet yönetimi politikalarının ve stratejilerinin geliştirilmesinde dini inançlar ve sosyokültürel faktörlerin önemli rol oynadığını vurgular. Bu bağlamda, bölgesel afet yönetimi ve çevre politikalarının geliştirilmesinde yerel toplulukların seslerinin daha fazla dikkate alınması gerekmektedir. Aynı zamanda, Kumluca'daki hortum olayı iklim değişikliği, küresel etkileşimler ve yerel çevresel yönetim pratiği arasındaki ilişkileri anlamak açısından da değerli bir örnek teşkil etmektedir. Yerel toplumun bu olaylara dair anlatıları, afet yönetimi politikalarının geliştirilmesinde ve çevre bilincinin artırılmasında dikkate alınması gereken önemli unsurları içermektedir.

Antalya merkezde yer alan yerel aktörlerin ise afetlerin nedenlerine ve meydana gelme biçimlerine ilişkin yaklaşımlarının daha bilimsel olduğu görülmektedir. Orman Bölge Müdürlüğü temsilcisinin açıklamaları, yangınların doğal süreçlerin bir parçası olduğunu ve orman yönetimi stratejilerinin bu gerçeklik üzerine kurulması gerektiğini vurgulamaktadır. Temsilcinin, yangınların ekosistemde canlandırıcı bir rol oynadığına ve yangına karşı savaş açılmaması gerektiğine dikkat çekmesi, yangınların zararlı etkilerinin yanı sıra doğal

süreçlerdeki işlevsel önemini de göstermektedir. Bu perspektif, yangınların kaçınılmazlığını kabul ederek, onları kontrol altına almak yerine, yangınların doğal bir süreç olarak nasıl yönetilebileceği üzerine odaklanmaktadır. Bu yaklaşım, yangınların daha büyük felaketlere yol açmadan önce küçük ve yönetilebilir yangınlar şeklinde meydana gelmesine izin verilmesinin, büyük yangınların önüne geçebileceğini savunmaktadır. Özellikle, yangınların belli aralıklarla gerçekleşmemesi hâlinde biriken yanıcı materyalin sonunda daha şiddetli yangınlara yol açabileceği belirtilmektedir. Katılımcı ayrıca, yangınların ve diğer doğal felaketlerin neden olduğu etkilerin sadece fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik ve toplumsal boyutları da olduğuna işaret etmektedir. Özellikle büyük çapta meydana gelen yangın felaketleri sonrası toplumda suçlu arama eğilimi, bireylerin travma sonrası yaşadıkları psikolojik tepkilerin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, kızılçamın hızlı yanması ve bu özelliğinin yangınların şiddetlenmesine katkıda bulunduğu yönündeki suçlamalar, bilimsel gerçeklerle çelişmektedir. Zira Kızılçam Anadolu'da insan türünden çok daha eski bir tür olduğu ve yangın sonrası kendini yenileyebilme kapasitesinin yüksek olduğu gerçeği bu tür yanılgıların altını çizmektedir. Afetler karşısında toplumun gösterdiği tepkiler, çevresel felaketlere karşı daha bilinçli ve hazırlıklı bir yaklaşımın benimsenmesinin önemini ortaya koymaktadır. Bu tür yaklaşımlar, doğal felaketlere karşı daha etkin mücadele yöntemleri geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

> “Artık yangınların gerekliliği üzerine de çokça yayın yapılmaya başlandı yani yangınların yanmasına izin vermezseniz daha sonra daha güçlü bir şekilde yanacağına ilişkin. Yangınla çok şeyin canlandığı, ekosistem içerisinde yangının rolünün çok önemli olduğu ve yangına karşı savaş açılmaması gerektiğine ilişkin. Tabii burada yangının hayatın olağan akışı içinde mi yani Akdeniz ve şu andasınız hep kızılçam ormanı, her taraf barut, işte maki elemanları, hepsi bunların yüksek yanıcı madde içeriyor. Tabii Manavgat yangının bu kadar büyük cereyan etmesinin ana sebeplerinden en baş faktörlerinden bir tanesidir o. Yıllardır o bölgede yangın olmaması, hep o blok ormanı sakındık sakındık sakındık, bir gün bir kere kötü havaya denk gelince, işte o yanıcı madde miktarı da çok fazla olunca, devasa bir yangına döndü dolayısıyla o siz ne kadar onu bastırırsanız bastırın, o güç biriktiğinde ilk fırsatta çok daha şiddetli gelecektir. Bu tabii gerçek. Ama bir iklimsel etki var yani son periyotta, biz bunu görüyoruz mesela işte poyrazların seyri, 2021 hava şartları mesela, yani iklim ekstremi… yani normalde karşılaşmadığımız bir hava ben o zaman Marmaris’teydim. Ben Marmaris’te 9 buçuk yıl çalıştım ya öyle bir hava hiç olmadı yani 2 ay poyraz esti ya! Yani Marmaris’te hiç poyraz esmez. İşte ben Adanalıyım Mersin'dir, bu Akdeniz’i bilirim yani Antalya, Adana, Mersin birbirine çok benziyor. Aynı periyotlarda aynı tarihlerde poyraz eser 3 aşağı 5 yukarıdır yani burada o poyraz varsa muhtemelen Mersin’de de vardır. Yani 10 günlük sürede hep olur, hep olur ama bu öyle değildi. Geçen sene bile mesela temmuz ayı ful 22 gün poyraz esti ya… Yani bu görülür görülmez değil, köylüler de bir üç beş durmazsa ondan sonra hiç durmaz derler. Temmuz'da o poyraz olmasın pamuk olmaz, yani pamuğa inanılmaz faydalıdır mesela poyraz. Bütün bitkiler böyle boynunu bükerken pamuk böyle pırıl pırıl cam gibi olur yani hiçbir şey boşa değil

dolayısıyla doğaya savaş açmak yerine onun yanında yer almak lazım.” (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

“Çamı ekmeyebilir miyiz? Ekmeyebilemeyiz! Çünkü şöyle, yapılan karbon analizi, bilim adamlarımızın yaptığı karbon analizi çalışmalarında milyonlarca yıl önce de muhtelif kızılçam türleri Anadolu coğrafyasında bulunmakta. Yani son dönemde trend bir ifadeyle işte bu kızılçamın bu coğrafyaya işte son yüzyıllarda getirildiği, taşındığı gibi neye istinaden düşünüldüğünü henüz anlayamadığımız bizim de ve gerçeği yansıtmayan, çünkü biraz önce söylediğim gibi milyonlarca yıl önce de bu türün burada olduğu bilimsel bir realite. Bu konuda çalışmalar var. Özellikle Ünal Akkemik Hocamızın, Profesör Hocamızın bu konuda çok ciddi çalışmaları var gerek fosillerde gerek karbon analizi metoduyla bu ağaç türünün milyonlarca yıldır Anadolu’da bulunduğu tartışılmayacak bir bilimsel gerçek. Bu şimdi tabii 2021 yılında özellikle büyük bir yangın felaketi yurt sathında, Akdeniz Bölgesinde yaşanınca, insanlarda bir şey oluştu yani, insanlar belki de çok büyük bir felaketle karşılaştıklarında malumunuz belki de siz bir sosyologsunuz, psikolojik patlamalar yaşar, bir suçlu arar. Burada da bir suçlu arandı, gerçekten insanlar bu yangının bir araba yangını gibi, bir ev yangını gibi gidip üzerine su tutulan bir yangın olmadığını görünce, peki ormancılarda değilse kabahat, neyde olmalı bu kabahat diye suçlu aramaya devam etti ve bir kısmı bu kızılçam bu kadar hızlı yanıyorsa bu makinanın bu buraya getirilmiş olmalı ya bağlayarak suçluyu “bizim masum kızılçamımız” haline getirdi. Bu çok yanlış, bunu böyle değerlendirmemek lazım. Yani kızılçam türü biraz evvel de ifade ettim, yangın olacak, yanıyor ama beraberinde de kendisini yangın sonrası yenilenmeye en yüksek derecede uyum sağlamış bir türümüz. Yani kesinlikle o doğruyu yansıtmıyor diyeyim özelde, bilimsel bir realite bunun tartışılacak bir boyutu yok yani çünkü dünyadaki tüm Akdeniz iklimini taşıyan dünyada belli noktalar var Avustralya’dan tutun işte Fas’tan belli lokal bölgelerde. Bunların büyük bir çoğunluğunda bu türlerimiz bulunuyor ve yangınlarla da muhatap oluyor maalesef.” (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Orman Bölge Müdürlüğü temsilcisi yangının dinamiklerini açıklarken, 2021 yılında meydana gelen iklim ekstremi vurgusunu öne çıkarmakta ve bu durumun yangınların şiddetini nasıl artırdığına dikkat çekmektedir. Yangınların çıkış ve yayılma mekanizmasını "yangın üçgeni" kavramı üzerinden tanımlayan katılımcı bu üçgenin unsurları olan ısı, oksijen ve yanıcı maddenin, bölgesel iklim özellikleriyle nasıl etkileşime girdiğini açıklamaktadır. Özellikle, 2021 yılında yaşanan "poyraz" rüzgârlarının, İç Anadolu Bölgesi'nden Akdeniz'e doğru esen kuru ve sıcak hava akımlarını taşıdığı ve bu durumun yangınların büyümesine katkı sağladığı belirtilmiştir. Bu açıklama, iklim değişikliğinin yerel hava koşulları üzerindeki etkilerini ve bu etkilerin orman yangınları gibi afetlerle nasıl iç içe geçtiğini gösterir. Katılımcı küresel ısınmanın etkilerini yerel ölçekte gözlemlemek için Manavgat yangınını adeta bir örnek olarak kullanmakta ve bu tür büyük çaplı yangınların, sadece yerel değil, aynı zamanda küresel iklim değişiklikleriyle doğrudan ilişkili olduğunu açıklamaktadır.

“Yangın üçgeni dediğimiz bir hadise var malumız. Isı, yanıcı madde ve oksijenin bir araya geldiğinde meydana gelen bir hadise bu. 2021 yangınlarında ne oldu? Onu şöyle ifade etmek lazım 2021 yılında bir iklim ekstrem yaşandı. Özellikle bizim güney havzada Türkiye’nin güney bölgesinde Antalya’nın da içinde olduğu Akdeniz kuşağında, poyraz olarak ifade ettiğimiz, kuzeydoğu yönünden esen ve İç Anadolu Bölgesi ile Akdeniz iklimindeki deniz kenarındaki ısı farklılığına temelde bağlı olan bir rüzgâr tipimiz var ve tüm yangıncılar bu rüzgârın yangın açısından en büyük risk teşkil eden bir dönem olduğunu, rüzgâr tarzı olduğunu bilirler. Çünkü bu İç Anadolu Bölgesi’ndeki havadaki ani soğumalarla daha alçak rakıma soğuyan havanın hızlı bir şekilde Torosların üzerinden aşarak özellikle de boğaz vadilerinden aşağı doğru soğuyan havanın ağırlaşmasıyla aşağı doğru akmasından kaynaklanan bir rüzgâr tipimiz var. Tabii bu rüzgâr İç Anadolu'dan geldiği için, malum İç Anadolu Bölgesi kurak iklim, step iklim tipi ve oradaki o kurak havayı bir baca etkisiyle Toros vadilerinden aşağı işte Antalya’nın da içinde bulundu sahil kesimlerine doğru hızla çekerler. Buna vurgu yapmamın sebebi bu yangınların büyümesiyle ilintilendirdiğimiz ana parametrelerden bir tanesi bu, bunun altını çizmemiz lazım. O dönemde, bu büyük yangınların olduğu dönemde %5-6’lara düşen bir rutubet oranı vardı ki malumunuz sizle bir Antalyalısınız ben Antalyalı olmasam da bir Akdeniz çocuğuyum. Biz genelde nefes almakta zorlandığımız %80-%90 rutubetlerin içerisinde haşlanan bir coğrafyanın çocukları olarak %8-5’e kadar düşen rutubetin ne demek olduğunu çok iyi biliriz. Yani Konya’da bile %5’e rutubetin düşmediğini düşünürsek ne kadar büyük bir iklim ekstremiyle ve 10 günlere yayılan belki de bir buçuk aya yayılan bu poyrazlar Muğla’dan tutun ta Hatay’a kadar devam etti. Poyrazlı gün sayısının tarihin en fazla olduğu dönemleri bir tek Antalya’yla da sınırlamıyorum, bizim bu Akdeniz ikliminde böyle bir periyoda geldi. Birincisi bu, hava sıcaklığının çok yüksek olması 4-5 derecelere çıkan bir sıcaklık, beraberinde kuru İç Anadolu’dan esen poyraz rüzgarımız. Bu bir kere yangın üçgeninin oluşması için çok güçlü bir unsurdur. Bir diğer husus tabii bizim ormanlarımız, Antalya orman varlığı bakımından Türkiye’nin en büyük ormanlarına sahip olan coğrafyamızdan bir tanesi ve bu yangının oluştuğu coğrafyada büyük kızılçam ormanlarımızın, büyük blok ormanlarımızın olduğu ve gerek topografik gerekse yerleşim yerleriyle blok olarak birbirinden ayrılmayan coğrafyalar, birbiriyle bitişiklik ifade eden sahalar. Aynı zamanda yine ekleyecek olursak burada Antalya yangını varken, buradan hemen birkaç gün önce Mersin’de yine çok büyük bir yangın vardı. Teşkilatımızın bütün unsurları Hatay, Adana, Mersin Antalya ardından Muğla’da yangın çıktı. Muğla, İzmir, Muğla’da 7 tane çıktı her biri yaklaşık 10.000 hektara yakın 7 ayrı büyük yangın çıktı ve düşünebiliyor musunuz tabloyu; Orman Genel Müdürlüğü’nün tarihindeki akut olarak oluşmuş en büyük yangının anaforu diyebiliriz.” (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

“Şimdi 2021 yılında 2 temel parametre bu düşünceyi ortaya attı. Ama bizim olaya bilimsel, biraz rasyonel bakmamızda fayda var. Bir, 2021 yılında yaşadığımız hava şartları, tarihinde görmediğimiz, meteorolojik kayıtlarında Cumhuriyet tarihinde olmayan hava şartlarıydı. Yani bu inanılmaz derecede kurak hava, sıcak hava ve rüzgârlı bir periyoda denk geldiğimiz bir şeydi. Bunu yok kabul edemeyiz bu periyodu. İkincisi, bu tabii küresel ısınmayla irtibatlı şimdi söyleyeceğim. Ben konuşmamızın başında da ifade etmeye çalıştım. O sene Hatay’da yangın çıktı. Bir gün sonra Adana’da çok büyük Kozan’da tahmin ediyorum, büyük yangın çıktı. Hatay'da başladı Adana, Mersin, Mersin’de bizim o zaman ben Muğla’dan tutun ben nereye kadar, Mersin'de arazözlerimiz vardı. Mersin’de tahmin ediyorum Gülnar bölgesinde, yine büyük bir yangın. Ondan sonra burası patladı. Bura çok hızlı bir şekilde büyüdü. Yine Türkiye’nin

> her yerinden Antalya'ya kaynak gönderildi. Buranın yangının ertesi günü Muğla'da Marmaris yangını, şehir yanıyordu. Yani insanların nasıl evinin yandığını ben bizzat yaşadım. Marmaris yangını ile uğraşırken bir buçuk saat sonra Köyceğiz yangını, ondan bir saat sonra Bodrum Türkevleri Gökova'da. Ondan sonra Muğla'nın üstünde Aydın'da 7 tane büyük yangın çıktı. Toplam 52.000 hektar yangın ve hepsi yerleşimle temaslıydı ki bunların en trajik olanı Marmaris yangınıydı." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Antalya Büyükşehir Belediyesinin ilgili birimlerinden katılımcıların iklim afetlerinin nedenlerine ilişkin yaklaşımlarının daha kent odaklı olmakla birlikte antropojenik etkileri vurgulayan çizgide seyrettiği görülmektedir. Anlatılar, özellikle hızlı nüfus artışının trafik yoğunluğu ve çevre kirliliği gibi sorunlara yol açtığına ve bu durumun doğal habitatların tahribatına olmasına neden olduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca, çarpık yapılaşma ve yanlış yerleşim planlamaları afet riskini artırmakta ve iklimle ilişkili afetlere karşı kırılganlığı yükseltmektedir. Yanlış inşa edilen seralar ve konutlar, afetlere karşı savunmasız alanlar oluşturarak afetlerin sosyoekonomik etkilerini artırmaktadır. ASAT temsilcisi ise, idari süreçlerden kaynaklanan zafiyetlerin afetlerin oluşumunda etkisine odaklanmaktadır. İnsan müdahalelerinin (dere yataklarının daraltılması gibi) özellikle seller ve taşkınlar gibi afetlerin şiddetini artırdığını ve afet yönetimi süreçlerinde zorluklar yarattığını belirtmektedir. Ayrıca, mühendislik ve yangın yönetimiyle ilgili açıklamalar, teknik ve profesyonel yeterlilik eksikliklerine işaret etmekte ve yangınla mücadele tekniklerinin yetersiz güncellenmesi afetlerin büyümesine yol açmaktadır.

> "Alt yapı anlamında gerek İlçe gerekse Büyükşehir Belediyeleri çalışmalarını yapıyor da olsa, son yıllardaki olağanüstü nüfus artışları en basitinden trafikte görebiliyoruz bunu. Trafikteki araç sayısının çok fazlalaşması çevre kirliliğinin artmasına neden oluyor. Onun dışında bu kadar kişinin istihdam edilme sürecinin de aslında dolaylı olarak etkilediğini düşünüyoruz. Çünkü bu kadar kişi nerede istihdam edilecek, nerelere yerleşecek. Konut talebi artıyor. Konut talebi artışı, konut bölgelerinin artması doğanın daha fazla tahrip edilmesi demek. Kontrollü ve kontrolsüz konut artışları var. İstihdam alanlarında sürdürülebilir projelerden ziyade, Antalya özelinde yoğun olduğu için turizm sektörü gibi çevresel sürdürülebilir olmayan sektörlerde istihdam artışı oluşuyor. Ya da son dönemde emlak geliri elde etme gibi gelir kaynakları tercih ediliyor. Bu da sürdürülebilir bir durum değil. İlin doğa ile iklim ile temasında negatif bir etki yaratırken, sürdürülebilir bir şey üretememe noktasına getiriyor. Dolaylı olarak popülasyonun trafiğin bunu etkilediğini düşünüyorum." (ABB Sosyal Hizmetler DB)

> "Hızlı nüfus artışı bu bariz bir örneği, hızlı nüfus artışıyla beraber, yanlış yapılaşma, çarpık yapılaşma ki bu Türkiye'nin bir kaderi artık. Seraların bile yanlış yere kurulması televizyonda Amasya'da falan görüyoruz ama oraya bakmaya gerek yok. Kemer'de de aynı şekilde 2019 yılıydı sanırım bir tane kız

çocuğu daha hale bulunmadı gitti. Düzensiz yağışlarla alınan göçlerle yanlış yapılaşma ile sizin iklim değişikliği konusundaki afetlere sebep oluyor, böyle düşünüyoruz." (ABB İk. Değ. ve Sıfır Atık DB)

"Biz tabiata müdahale ediyoruz, biz tabiattan bir şey alıyoruz, o eline geçince bizden alıyor onu acı bir şekilde. Şimdi dere yataklarını daraltıyoruz, etrafına duvar, çit çekiyoruz, ne bileyim dere yataklarını kırsalda sera atıklarıyla veya farklı şeylerle dolduruyoruz bunlar da afetlere neden oluyor." (ABB Kırsal Hizmetler DB)

"Burada benim hem Manavgat yangınında hem deprem bölgesinde hem Kumluca sel felaketinde gördüğüm şey şu, yanlış mühendislik uygulamaları yapılmış. Mesela köprüler yapmışız ama taşkın debisini hesaplamadan yapmışız veya eskilerden yapıldığı için yeni yağış rejimine göre köprüler revize edilmiyor, dere kesitleri revize edilmiyor. Tabi bu otomatikman taşkınlara sebebiyet oluyor. Yangınlarla ilgili de yangın çıkış sebepleri çok farklı sebepleri var genellikle işte sabotaj deniyor vesaire deniyor ama kuraklıkta tabi onun önemli etkenlerden bir tanesi. Ama benim gördüğüm yangınların uzun boyutlu olmasının sebebi profesyonellik pek olmuyor yani çok ileri teknoloji kullanıyoruz, uçaklar helikopterler var ama işin tekniğini çok daha iyi kullandığımızı düşünmüyorum. Birazcık bu konuların hizmetlerini yerine getirmesindeki liyakatin yeterli olduğunu düşünmüyorum. Liyakatin ön planda olduğunu düşünmüyorum. İnsan kaynakları yönetimi anlamında bu da tabi direkt fonksiyonları, icrayı ortaya koyuyor." (ASAT)

3.5.5.1.3. Atfedilen Anlam, Önem ve Kurulan İlişki

Afetlere atfedilen anlam ve önem, toplumsal değerler ve tarihsel deneyimlerle yakından bağlantılıdır. Zira topluluklar bazen afetleri, toplumsal dayanışmayı pekiştiren ve birlikte hareket etme kapasitesini sınayan testler olarak ya da yıkıcı etkileri nedeniyle bir uyarı veya ceza olarak algılayabilir. Bu tür anlamlar, bireylerin ve toplulukların afet sonrası iyileşme sürecindeki motivasyonlarını ve stratejilerini de etkiler. Öte yandan bireylerin afetlerle kurdukları ilişki, çoğu zaman kişisel ve toplumsal kimliklerinin yeniden şekillenmesine yol açar. Afetler bireyleri mağdur veya kahraman olarak konumlandırabilir, topluluklar içinde yeni liderlerin ortaya çıkmasına veya mevcut sosyal yapıların değişimine neden olabilir. Bu ilişkiler aynı zamanda, afetlerin bireyler ve topluluklar için bir hafıza ve öğrenme aracı olarak işlev görmesini sağlar. İnsanlar, afetlerle başa çıkmak için geçmiş deneyimlerden dersler çıkarır, bu da gelecekteki afetlere karşı daha dirençli ve hazırlıklı olmalarına yardımcı olur.

İklim afetlerinin genel sınıflandırması açısından baktığımızda hortum ve orman yangının hızlı ve ani gelişen etkiler, kuraklığın ise yavaş ve kademeli gerçekleşen etkiler arasında yer aldığını bilmekteyiz. Ancak literatürde ele alınan hortum, kasırga ve siklonlar Katrina ya da Harvey Kasırgaları gibi hem etki alanı hem de şiddeti bakımında oldukça yıkıcı afetler olarak karşımıza çıkmakta, sebep oldukları yıkım ise zaman zaman kalıcı olabilmekte, en azından kısa sürede hayatın normale dönmesi pek mümkün olmamaktadır. Lakin Antalya

özelinde baktığımızda Manavgat orman yangını ani ve hızlı gerçekleşen bir afet olarak kabul edilebilirken, Kumluca'da meydana gelen hortum başta olmak üzere uç hava olayları bu sınıflandırmaya tam olarak uymamaktadır. Zira hortumlar bu bölgede şiddet ve etki alanı açısından daha sınırlı bir biçimde meydana gelmekte ancak kuraklık ya da deniz seviyesi yükselmesi gibi düzenli bir hâl almakta ve sıklığı da giderek artmaktadır. Dolayısıyla yerel halk açısından *afetle yaşamayı öğrenme* ya da *kabullenme* durumunun söz konusu olduğu söylenebilir. Lakin burada afetle yaşamayı öğrenmekten kasıt henüz buna *dirençli hâle gelmek* demek değildir. Bu konu ilerleyen bölümlerde daha detaylı olarak ele alınacaktır. Dolayısıyla topluluklar açısından afete atfedilen anlam ve kurulan ilişki açısından üç vaka arasında afet türü bakımından şöyle bir farklılık ortaya çıkmaktadır. Manavgat orman yangınının, Korkuteli'ndeki kuraklık ve Kumluca'daki hortuma kıyasla çok daha yıkıcı etkilere sahip olduğu, bireylerin yaşam alanlarını ve geçim kaynaklarını neredeyse tamamen ortadan kaldırdığı ve kısa vadede tekrar böyle bir riskle karşı karşıya olunmadığı için afetin geride kalan ve mümkünse hatırlanmak istenmeyen *kötü bir anı* olarak görüldüğü; Korkuteli'nde her yeni sene, Kumluca'da her yeni gün tekrar edebilecek bir *risk* ya da *tehlike* olarak görüldüğü tespit edilmiştir.

Manavgat orman yangınından etkilenen yerel toplulukların anlatıları, bu büyük afetin bireyler üzerindeki derin etkilerini ve olaya atfedilen anlamları ortaya koymaktadır. Yangın, bireylerin hayatlarında keskin bir kırılma noktası olarak görülmekte ve afetlerin insan yaşamı üzerindeki uzun vadeli etkilerini gözler önüne sermektedir. Anlatılar, afetin yarattığı travmayı ve bu travmanın bireylerin günlük yaşamlarına nasıl nüfuz ettiğini belgelemektedir. Bu, özellikle yaşanılan olayın boyutunun ve etkilerinin, bireylerin geleceğe dair beklentilerini ve çevrelerine olan bağlılıklarını nasıl değiştirdiğini göstermektedir. Anlatılanlar arasında, afetin tekrar etme korkusu, yaşanılan acının ifadesi, hayal kırıklığı ve yıkım sonrası yeniden yapılanma çabası gibi temalar dikkat çekmektedir. Yangının tekrarlanmaması için doğal süreçlere saygı duyulması gerektiği vurgulanırken, yangın sonrası duyulan çaresizlik ve kontrol kaybı hissi de öne çıkmaktadır. Bu durum, toplumun afetlere karşı kırılganlığını ve bu tür olayların psikolojik etkilerini daha da derinleştirdiğini işaret eder. Özellikle, yangın sonrasında bireylerin en temel ihtiyaçlarından biri olan barınma güvenliğinin dahi sarsılması, afetin toplum üzerindeki yıkıcı etkisini gözler önüne sermektedir. M-Muhtar-7'nin ifadesindeki afeti unutma arzusu, topluluğun travmatik deneyimlerle başa çıkma mekanizmalarına dair önemli bir gözlem sunar. Bu tür bir savunma mekanizması, afetin yarattığı acıyı hafifletme çabası olarak görülebilir, ancak aynı zamanda toplumun bu tür olaylardan ders çıkarma ve gerekli önlemleri alma kapasitesini de sınırlayabilir.

> “İşte böyle geçti başımızdan da Allah kimseye göstermesin güzel Allahım. İnşallah burada birkaç sene böyle büyük bir yangın olmaz. Yani şöyle ormanlar büyüyesiye kadar kısa olur olsa da kısa olur. Ormanlar büyüdüğü zaman yangın olur.” (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> “Gerçekten zor yani. İnsan yaşamadan bilmiyor (Ağlıyor).” (M-27, Kadın, 57, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> “Ben yıllardır hep yaşlılara baktım, hastaneden beri gelmemişimdir. Annem, kayınvalidem, ebem, babaannem yıllarca ona baktım, yıllarca onlarla hastanede yattım kalktım. Eşim de hep lojmanlarda kaldım. Çok dua aldığımı sanıyordum ama onlara da diyorum duanız hep beddua yerine geçti bana diye. Yangından sonra. İşte o yüzden şu an tek düşüncemiz ev yani…” (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

> “Aslında hiç sormasanız daha iyi, biz unutmaya çalışıyoruz. Yani o günü hiç kimse hatırlamak istemez. Herkes kaçıyor konuşmaktan. Geri de gelmeyecek, düzelmeyecek, oldu bitti...” (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

Anlatılar aynı zamanda, afetin insanlar üzerindeki duygusal ve maddi yıkımını, aile yapısına ve bireysel hayat planlarına etkilerini ve toplumun afete tepkisini de göstermektedir. Zira anlatılarda “yersizlik”, “yurtsuzluk” ve “hayal kırıklıkları” ön plana çıkmaktadır. M-5’in ifadesi, yangının bireysel ve ailevi düzeyde yarattığı trajediyi gözler önüne serer. Kadın, oğlunun yeni yaptırdığı evin yanmasını dile getirirken, kendisinin evinin yanmasını kabullenirken bile oğlunun evinin kurtulmasını ümit ettiğini belirtmiştir. Bu ifade, yangının fiziksel yıkımının ötesinde, nesiller arası bağların ve ailevi değerlerin ne kadar kıymetli olduğunu ve bu tür felaketlerin bu bağları nasıl etkilediğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda, evin sadece bir barınak değil, aynı zamanda bir yaşam merkezi olarak önemini ve evin yitirilmesinin günlük yaşam üzerindeki etkilerini göstermektedir. M-25, yangının maddi ve manevi kayıplara yol açan yıkıcılığını dile getirirken, babasının afetlerle ilgili söylediği özdeyişleri aktarır. Bu, kültürel hafızanın ve geçmiş nesillerden aktarılan bilgeliklerin, afetler karşısında nasıl bir rehber işlevi görebileceğine işaret eder. Ayrıca, bu ifade, topluluk içinde afetlere karşı derin bir bilinç ve hazırlık kültürünün varlığına dair de ip ucu sunmaktadır. M-27 ise kendisine ve eşine ait olan, büyük emekler ve hayallerle inşa edilen evin yangında yok oluşunu anlatır. Bu anlatı, yangının bireylerin yaşam boyu planlarına ve hayallerine nasıl müdahale edebileceğini göstermektedir. Ayrıca, evlerini "köydeki en güzel ev" olarak tanımlaması, bireysel gurur ve kimlik hissinin yangın tarafından nasıl altüst edildiğini de ortaya koyar. Dolayısıyla anlatılar, Manavgat orman yangınının sadece fiziksel yapıları değil, insanların duygusal dünyalarını, ailevi bağlarını ve hayat planlarını da nasıl derinden etkilediğini açıklamaktadır. Afetin ardından bireyler, yıkıma uğrayan evleri ve hayatları

karşısında yalnızca maddi değil, aynı zamanda derin manevi ve psikolojik kayıplar yaşamaktadır.

> "Allahım kendi evim yansa da çocuğumunki kalsa dedim. Daha yeni yaptırmıştı. 5 senelikti. Elinin emeği otelde çalışırdı. Zor çok zor Allah kimseye vermesin. Yün yıkar şuraya koyarsın, evine girer otursun ne varsa pişirir yersin ama evin de kalmayınca alanda kalıyorsun. Kimse bilmez kimsenin halini… Yaşlılar çok üzüldü kızım. Çok üzüldüler. Belleri büküldü. Ağlarken gözleri kan çanağı oldu." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Bir daha yanmasın da başka bir şey istemiyoruz. Ömrüm bitti ömrüm. Zor demek ne demek. Allah var ya düşmanımıza bile vermesin gerçekten. Evin yurdun var, bir bakıyorsun, evsiz yurtsuz kalmışsın. Rahmetli babam, Allah seni afet ile yangından korusun derdi, haklıymış. Evine hırsız girse beğendiğini alır ama yangınla deprem her şeyini alır götürür derdi. Doğruymuş." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "İşte burada ektiğimiz diktiğimiz şeyler, zeytinimiz falan vardı, burada yaşayalım dedik. 2 sene falan yaşadık ondan sonra o da burnumuzdan geldi. Öyle bir evim vardı ki benim yani köydeki en güzel ev benimdi. Öyle muntazam yaptık ki yani ömrümüzün kalanını burada geçireceğiz, dedik. 2 katlı, izolasyonlu yani şimdiki yaptıkları evlerden daha muntazam bir evdi. Ateş aldı işte yapacak bir şey yok." (M-27, Kadın, 57, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Yaşanan afetin en çok karşılaştırıldığı kavramlar "ölüm" ve "düşman" olarak karşımıza çıkmaktadır. Yangının "ölümden bile zor bir deneyim" olarak ifade edilmesi, ölümün bir kader olarak kabul edilebilirken, yangının uzun süreli etkilerinin psikolojik olarak daha zorlayıcı olduğunu vurgulamaktadır. Afetin yarattığı travmanın, ölümle sonuçlanan olaylardan bile daha uzun süreli etkilere sahip olabileceği ve bu tür bir deneyimin, bireylerin ruhsal durumları üzerinde derin ve kalıcı izler bırakabileceği görülmektedir. M-12'nin afeti ölümle eşdeğer tutması ise deneyimin zorlayıcılığını göstermektedir. Yangın, bireylerin yaşam algısını değiştirecek kadar etkili olabilmekte ve hayatta kalmanın ötesinde, psikolojik yansımalarını da beraberinde getirmektedir. Afeti, kimseye dilememe, hatta düşman olarak görülen gruplara bile afetin acısını istememe düşüncesi, kişinin kendi acısını anlamlandırma ve başkalarına karşı empati kurma kapasitesini gösterir. Bu, afet karşısında insanların ortak kaderi ve paylaşılan acılar üzerinden bir dayanışma hissi geliştirebileceğini öne çıkarır. Manavgat orman yangınının bireyler üzerindeki etkileri, ölüm ve kader kavramlarıyla bağlantılı olarak ele alındığında, afetin yarattığı yıkım, bireylerin hayat görüşlerini, dünya ile ilişkilerini ve başkalarına karşı tutumlarını temelden etkilemiş, bu da afet sonrası toparlanma sürecini daha karmaşık hâle getirmiştir.

> "Yani ölümden zor geldi. Ölüm Allahtan geldi dersin. Öldü ne yapalım dersin. Ama bunun kaç günlerce etkisi geçmiyor. Ölüm kader." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Bu işleri biz gördük, Allah kimseye göstermesin. Bundan zor bir ölüm var, bir de bu başka bir şey değil…" (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "İşte geldik, işte gidiyoruz. Yalancı dünya bura. İnşallah bir gavurumuz olsun sevmediğimiz şimdi PKK ile Yunanistan var, Cenabı Allah böyle bir şeyi onlara bile göstermesin yani o da bir canlı varlık, onun da kendine göre bir düşüncesi, bir varlığı, bir geçimi var." (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

Manavgat'ta araştırmanın yapıldığı 14 kırsal mahalle arasında Ahmetler Mahallesi, benim tercih ettiğim ifadeyle Ahmetler Köyü, hem sosyoekonomik yapısı hem de yangın sürecindeki deneyimleri dolayısıyla diğerlerinden ayrılmaktadır. Köy Manavgat merkeze en uzak köylerden biridir. Hem coğrafi konumu dolayısıyla hem de köyün yolu diğerlerine kıyasla çok daha geç yapıldığı için uzun yıllar görece kapalı ve izole bir topluluk olarak kalmıştır. Bir taraftan eğitim amacıyla dışarıya oldukça göç veren ama aynı zamanda köyden çıkan öğretmenlerin köydeki okulda uzun yıllar öğretmenlik yaptığı, göç edenlerin köyle olan bağlarını hiç kesmediği istisnai bir topluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Köyün bu özelliklerinin onları yangına karşı örgütlü mücadele veren bir topluluk hâline nasıl getirdiği ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır. Ancak bu farklılık kendini ekoloji anlayışında, dolayısıyla yangının ve yangının yok ettiği ormanın anlamı ve onunla kurulan ilişkide de göstermektedir. Zira aynı zamanda orman köyü olan Ahmetler'in sakinleri evlerini ya da geçim kaynaklarını kaybetmemiş olsalar da bir katılımcının "Ormanlarımız yandı bizim." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi) şeklinde ifade ettiği üzere kendilerini bir çeşit afetzede olarak görmektedirler zira en çok kıymet verdikleri şeyi, ormanlarını kaybetmişlerdir. Afete atfedilen anlamda bu ekolojik kaybın diğer köylerde bu denli vurgulanmamasının nedeni olarak evlerin ya da geçim kaynaklarının kaybı gibi daha temel sorunların varlığı anlaşılabilir lakin yalnızca bununla açıklanamayacak bir doğayla kurulan ilişkideki farklılık görülebilir. Ahmetler'de doğayla kurulan farklı bir ilişkinin varlığı ve bununla bağlantılı olarak burada orman yangına atfedilen anlam ancak bir köy monografisi aracılığıyla anlaşılabilecektir.

Ahmetlerdeki anlatılar, ormanla ve doğayla olan derin bağlarını ve bu bağların sosyoekonomik, ekolojik ve kültürel boyutlarını vurgulamaktadır. Bu anlatılar, köylülerin ormanı sadece ekonomik bir kaynak olarak değil, hayatın bir parçası olarak gördüklerini ve yangının bu bağları nasıl etkilediğini gösterir. Ormanların tarihsel olarak nasıl azaldığına dair gözlemler, köylülerin ormanları koruma ve sürdürülebilirliğe olan bağlılıklarını yansıtır.

Geçmişte ormanların yoğunluğu ve şimdiki durumu arasındaki fark, orman kaynaklarının nasıl algılandığına dair değişiklikleri ve ekonomik değerlendirme baskılarını gösterir. Köylülerin ormanları para olarak değil, yaşam kaynağı olarak görmeleri, yerel toplulukların doğal çevreye olan saygısını ve koruma sorumluluğunu vurgular.

> "Geçmişten bu yana orman varlığı hep azalmış zaten. Zamanında Manavgat ovasında ağaç kalmamış. Milliyet gazetesinde çocukluğumda bir yazıda okumuştum. Manavgat Serik arası ormandan geçilmezdi diyorlar. Düşünebiliyor musun, orman o kadar sıkıydı o kadar büyük ağaçlar vardı diye. Şimdi orda ağaç mağaç yok. Bu ağaçları lira olarak, dolar olarak, para olarak görüyorlar. Oysa o hayat. Orman köylüleri onları koruması gereken varlıklar olarak görüyorlar. Ormanın sahipleri orman köylüleri olmalı." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> "O dönemde ben medyayı ayağa kaldırdım. Yani okumuşların bir ilgisi bağlılığı var köye. İkincisi insanlarda genel olarak burayı tanıtmak için çok çaba gösterdik. Bir nevi kamuoyuna mal oldu Ahmetler hem HES hem de yangın süreci ile birlikte. Ama insanların bağlılığı biraz duygusal. Yani işte ata toprağı, bozulmamış bir alt kültür var. Bu çok önemli bir şey yani genetik gibi yani dayanışması, yerelliği. Yani bir mikro milliyetçilik gibi ama başka yerlere yönelik değil buraya yönelik bir iç sevgi, öyle bir şey. Dışardakiler de çok bağlıdır. Mesela burada HES olduğunda adamlar şaşırmışlar. Şirketin iş makinaları kanyona yöneldiğinde yarım saat içinde kanyon insanla doluyordu. Manavgat'tan diğer köylerden toplanıp geliyorlardı. "Ya biz kimse görmesin diye bu kadar çaba gösteriyoruz, bizden önce geliyorlar" diyorlarmış." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> "Burada insanımız şunun farkında. Biz çevreyle iç içe olursak rahatız, tokuz. Onun için çevreyi korumamız lazım. Bu çevre bilinci nereden oluşmuş bu insanlarda dersen. Dukalar diye bir topluluklar var Sibirya'da yaşayan. Onların içecekleri sudan başka suya vermeyecek kadar doğaya zarar vermeden yaşama alışkanlıkları var. Türklerde de bu alt kültür var aslında. Çünkü bu köy medeniyete en geç açılan köy. Daha doğrusu medeniyetten en az zarar görmüş olan köy. Medeniyet bizi bozdu, bizim kendimize ait olan o güzel alışkanlıkları aldı." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-çiftçi)

Köylülerin orman yangınlarına ve doğal kaynak yönetimine olan tepkileri, kendi deyimleri ile "mikro milliyetçilik" ile bağdaşan bir yerel kimlik ve topluluk bilincinin güçlü ifadeleridir. Bu, ata toprağına ve doğaya duyulan derin sevgiyi, koruma arzusunu ve topluluk içindeki dayanışmayı yansıtmaktadır. Özellikle HES projeleri gibi çevresel müdahalelere karşı gösterilen topluluk tepkisi, yerel halkın çevresel değişikliklere karşı nasıl organize olduğunu ve bu süreçlerde nasıl etkin bir rol oynadığını göstermektedir. Yangın sırasında ve sonrasında yerel halkın gösterdiği seferberlik, topluluk dayanışmasının ve ortak bir amaç uğruna birleşmenin somut örneklerini sunmaktadır. Yangını söndürme çabaları, köylülerin doğayı ve kendi yaşam alanlarını koruma konusundaki kararlılıklarını ortaya koymaktadır. Bu tür bir gönüllü çaba,

köylülerin çevrelerine olan bağlılıklarını ve topluluk olarak karşılaşılan zorluklara nasıl tepki verdiklerini göstermektedir.

> "Köyden çıkıp öğretmen olup sonra gelip köyde öğretmenlik yapan ve şu an köyde yaşayan çoğu insanı yetiştiren insanların yani bizlerin hala köyle bağının kopmamış olmasının da mücadelede çok büyük bir etkisi oldu. Yani bizler ne dersek hemen yaptılar. Bu köy okumuşluk oranı fazla olan köylerinden biri, Manavgat'ın belki en tahsilli köylerinden biri. Yazar çok bu köyde. Okuyan hele hele yazan insandan zaten zarar gelmez. Yazan insan empati yapar, eş duyum yapar. Kendini karşıdakinin yerine koyup onun yerinde olsam ne yaparım der. Eş duyum yapan insan başkası hakkında kötülük düşünmez. Şimdi Ahmetlerin insanında okuyan yazan fazla olduğu için de doğa bilinci, doğa sevgisi, çevre sevgisi, doğayla iç içe yaşamak gerektiği düşüncesi hâkimdir." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> "Yoksa köylü ormana sahip çıkmaya devam ederdi." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Seferberlik derler ya hani eskiden öyle bir gönüllü çaba içerisine girildi. Kurtuluş Savaşı gibi yani." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Ya arkadaş yangın nerden çıktı, kim söndürdü? Yangını biz söndürdük. Biz olmasak Akseki bile yanacaktı." (M-18, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Eğitim seviyesi yüksek olan topluluklarda ekolojik bilinç daha belirgin bir şekilde ortaya çıkar. Eğitim, toplulukların ekolojik meselelere olan duyarlılıklarını artırır ve onları daha etkin hak savunucuları hâline getirir. Bu, topluluğun doğa ile olan ilişkisini koruma ve sürdürme konusunda önemli bir faktördür. Öte yandan katılımcıların çobanlık ve tarım gibi geleneksel yaşam biçimlerine olan bağlılıkları, modernleşmenin etkilerine karşı bir direnç olarak görülebilir. Bu yaşam tarzları, doğal çevre ile uyum içinde bir yaşam sürdürme pratiğidir ve köylülerin ormana olan saygılarını ve onu koruma arzularını pekiştirir. Bu bağlamlar göz önünde bulundurulduğunda, Ahmetler sakinlerinin ormanla kurdukları ilişki hem geçmişteki geleneklere bağlılıklarını hem de gelecekte çevrelerini koruma konusundaki kararlılıklarını açıkça ortaya koymaktadır. Bu ilişkiler, kültürel kimlik, ekolojik bilinç ve toplumsal dayanışma arasındaki etkileşimleri vurgulamaktadır.

> "Hocam bu mücadeleyi vermemizin nedeni bir doğa bilinci, iki vatanseverlik bir de buranın ekmeğini çok yedik. Antalya'nın belki Türkiye'nin en iyi kızılçamlarından biri burada. Hem buranın ekmeğini yiyoruz hem de milletine devletine sahip, o bilinç var. Antalya'ya gidin Ahmetli'leri bilen kimse size senet sepet sormaz, bizi bilirler. Emniyet'teki bir amir şunu demişti. 7 yıldır Manavgat'ta görev yapıyorum bir kere adi bir suç için Ahmetler'e gitmedim ama Allah'ın her günü sahil köylerine gidiyorum, demişti. 1964'ten (kesimlerin başladığı tarih) beri buradaki herkesin çocukları torunları bu dağdan ekmek yedi. Hiç aç kalmadı bu köylü. Aşağı köylüler aç kaldı, ama bu köydeki insanlar hiç aç kalmadı, 3 kuruş da olsa beş

> kuruş da olsa, onla yetindi. Burası üretken bir toplum, çalışkan. Al Jazeera televizyonunun muhabirleri geldi buraya bu köyün etrafını açarken, "neden yapıyorsunuz bunu" dediler. "Sadece köyü kurtarmak için" dedik. "Önce köyü kurtarmayı düşünüyoruz sonra gidip ateşi söndüreceğiz" dedik. "Sadece köyü kurtarmak için mi?" dedi. "Evet, tabii ki" dedik." (M-18, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Burada kasıtlı herhangi bir çobanın bu ormanın içinde yangın çıkardığını ne gördük ne de devletine bir ihaneti oldu birinin. Hiçbir zaman olmaz da. Çobanı dağda korursan, üreticiyi tarlasında korursan, köyden nüfusu çekmezsen. Köyde nüfus çok önemli. Burada 80 çocuk vardı geçmişte şimdi 2 çocuk var okula giden. Adamın tarlasında geliri olursa, dağda hayvanını otlatır geliri olursa, köyden insanları çekmezler. Televizyonda izliyoruz. Tarlada üreten 1 milyon üretici 500'bine düşmüş diyorlar. Şimdi köyde adamın üretecek bir şeyi kalmıyor. Hayvancılık dersen, ormanda nice ağaçlar vardı tabi ilerileri bilmezsin bu ormanın içinde hayvancılar vardı, çobanlar vardı, nice sürüler vardı. Hiçbir zaman, hiçbir zaman burada kasıtlı yangının olduğunu kimse söyleyemez, kimse söyleyemez. Olamaz da yani tarihinde yok. Yani devletin, hükümet demiyorum, devletin için herhangi bir… yani Kıbrıs Savaşı vardı burada, Kıbrıs Savaşı'nı biz şu evlerde izledik. Var ya insanlar, uçaklar geçenken heyecan sanki askerlik şubesine gidecek kadar heyecan vardı insanlarda. Ha bu insanları ne yapacağız? Tarımda insanların geçinecek kadar bir geliri olmalı, teşvik mi verirsin, kredi mi verirsin? Hayvancılığı ormanın içinden uzaklaştırmayacaksın. Bugün telefon var. Küçücük bir duman çıksa çoban hemen telefonuna sarılır. Bu dağlarda yıllarca hayvan otlattırdılar hepimiz çoban çocuğuyuz. Çoban yangın yakmaz, öyle baltayla falan da ağacı kesmez zaten. Çobana ormanı yasaklamayacaksın. Çoban da kalmadı ama, hayvanlar hem açıyor ormanın içini hem gübreliyor ağaçların yetişmesine yardımcı oluyor. Bir de gözden kaçan bir şey var. Bizler çoban çocuğuyuz. Çoban dağda kendi karnını doyurmadan önce o civarda bir canlı varsa önce onun karnını doyurur. Bu bir paylaşımdır. Eğer hiçbir canlı yoksa köpeğinin karnını doyurur." (M-19, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi)

Manavgat Tarım Orman Müdürünün şu ifadeleri de orman köylülerinin söylemlerini doğrulamaktadır:

> "Köylü ormanını korur her zaman. Bir dönem mesela keçileri ormanlara zarar veriyor yasakladılar. Oysa keçi ormanı temizliyordu. Sonradan bu yanlıştan geri dönüldü, fark edildi, çok az 2 yıl ya sürdü ya sürmedi. Şimdi yetiştirici dağda adam orayı mecbur korumak zorunda çünkü hayvanlarını yayıyor. Bir yangın çıksa çoğu ufak tefek yangınları kendileri hemen söndürdüler çünkü ekmek kapısı orası o orman gitti miydi, onun işi de bitti orada. Yani hayvancıların ormana karşı herhangi bir sıkıntısı yok." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Anlatılar, afetlerin topluluklar üzerinde derin ve çok boyutlu etkiler bıraktığını gözler önüne sermektedir. Bu etkiler, yalnızca maddi kayıplarla sınırlı kalmayıp, bireylerin ve toplulukların sosyal ve psikolojik yapılarını da dönüştürmektedir. Yangın sonrası dönemdeki anlatılar, afetin yarattığı travmaların ve yaşanan zorlukların bireysel ve kolektif hafızada nasıl

yer ettiğini, ayrıca bu olayların toplumsal bağlar ve dayanışma pratikleri üzerindeki etkilerini açıkça göstermektedir.

Yangın, yaşanan kayıplar nedeniyle "evsizlik-yurtsuzluk" ile bağdaştırılmıştır. Çaresizlik duygusunun ağır bastığı, unutulmak istenen bir travma olarak kolektif hafızada yerini aldığı görülmektedir. Yaşanan afetin boyutunun büyüklüğü nedeniyle yerel halkın halen yaşadıkları tecrübeyi anlamlandırmakta zorlandıkları görülmektedir. Önceki temalarda vurgulandığı üzere afetin neden ve nasıl gerçekleştiğine ilişkin sağlıklı ve yaygın bir bilginin olmayışı bireylerin deneyimlerini anlamlandırma ve konumlandırma çabalarını da zorlaştırmaktadır. Bu çıkarımlar Ahmetler için geçerli değildir. Ahmetler'de yangına atfedilen anlam, köylülerin ormanı ve doğayı koruma konusunda ata topraklarına olan derin bağlılıklarından ve gelecek nesillere sağlıklı bir çevre bırakma arzularından kaynaklanmaktadır. Bu, afetin bireyler ve topluluklar için sadece bir kayıp ve yıkım olayı olmadığını, aynı zamanda bir uyanış ve toplumsal sorumluluk duygusunun pekiştirilmesi fırsatı olduğunu göstermektedir. Topluluk içinde afete verilen tepkiler, köylülerin ormanlarını ve doğal kaynaklarını koruma konusundaki kararlılıklarını ve bu süreçte gösterdikleri dayanışmayı vurgular. Yangın, topluluk üyeleri arasında birleşik bir çaba ve ortak bir amaç etrafında kenetlenmeyi teşvik etmiş, köylülerin doğayı koruma ve onarım yönünde kolektif bir hareket başlatmalarına neden olmuştur. Bu süreçte ortaya çıkan, köy halkının doğa ile iç içe yaşama ve onu koruma yönündeki geleneksel bilgileri ve pratikleri, yangın sonrası toplumsal bağların yeniden şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Manavgat yangını Ahmetler sakinleri için önemli bir dönüm noktası olmuş ve onlara doğal çevreye olan bağlılıklarını yeniden değerlendirme ve bu bağları daha da güçlendirme fırsatı sunmuştur. Bu bağlamda, yangın sadece bir yıkım değil, aynı zamanda toplulukların kendilerini ve çevrelerini nasıl gördüklerini, değer verdiklerini ve koruduklarını yeniden tanımlama şansı olarak işlev görmüştür.

Korkuteli'nde kuraklığa atfedilen anlam ve önemin çiftçilik kimliği üzerinden şekillendiği şaşırtıcı olmayan bir bulgudur. Katılımcıların en çok vurgu yaptığı noktalar; bu afetten en çok kendilerinin yani tarım ve hayvancılık yapanların etkilendiği, kuraklığın onlar için "sıkıntı" ile eş anlamlı olduğu, risk ve belirsizlik ifade ettiğidir. Çiftçilerin anlatımları, kuraklığın onları nasıl etkilediği üzerine odaklanmakta ve bu durumun bireysel ve toplumsal düzeyde nasıl bir yıkıma yol açtığını vurgulamaktadır. Kuraklık, çiftçilerin yatırımlarının zarara uğraması, ürün veriminin düşmesi ve gelir kaybı gibi doğrudan ekonomik sonuçlar doğurmaktadır. Katılımcılar, kuraklığın etkilerinin sadece tarım sektörüyle sınırlı kalmadığını, genel olarak toplumun tüm kesimlerini dolaylı yollarla etkilediğini ifade etmektedir. Bu durum,

kuraklığın yarattığı ekonomik baskının sadece çiftçilerle sınırlı kalmayıp, geniş bir toplumsal kesime yayıldığını göstermektedir.

> "Devleti etkiliyor bir, dışarıdan getirmek zorunda kalıyor. Vatandaşına dışarıdan aldığı gibi de veremiyor, düşük paraya vermek zorunda kalıyor. Bizleri zaten etkiliyor yani bizleri çiftçiyi. Bu kuraklık Türkiye'de çiftçinin genelde %90'ını etkiler." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Valla kuraklık en kötü çiftçiyi etkiliyor. Mesela ben bir yatırım yapayım, oraya 100.000 TL'lik, olmadı mı, bu üçe katlıyor 300.000 TL zarar çekiyorum. Yani bugün kuraklık bir emekli olan insanı etkilemez ki veya çiftçilikle uğraşmayan bir insanı hiç etkilemez. Ama en büyük etkilenen burada çiftçi oluyor. Çiftçi haricinde bir etkilenen olmuyor. Çiftçilerin arasında da en çok eken kim varsa en çok o etkileniyor. 10 dekar yer eken 10000 TL zarar yaparsa, 100000 dekar eken 100.000 TL zarar yapar. O şekilde oluyor yani." (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Yani artan kuraklıklarda mesela çiftçilikle ile uğraşan adam görüyor. Devlet memuru kuraklıktan, yani ona da yansıyor belki kuraklık. Ne oluyor? Fiyatlar yükseliyor. O adamın da maaşından gidiyor yani o. Mesela 5 TL'ye alacağı domatesi 15 TL'ye alıyor, şimdi 20 TL'ye alıyor. Bu zincir gibi birbirine bağlı her şey. Zor valla köyde de en çok yer kimde varsa o görüyor şimdi. Mesela arpa buğday eken kişi 5 dönüm yeri varsa Suzan Hanım ben görüyorum. Mesela adam geliyor böyle ekmedi denmesin diye hemen özenmeden ekip gidiyor ama biz tarlaları ikileriz, mibzer çekeriz, çok özeniriz, tiski vardır toprağı ufalamak için, yani hoşuma gitmezse bir çekerim, iki çekerim, üç çekerim maliyetine bakmam. Yani göze hitap etmesi lazım, kalbimi şey etmesi lazım. Şimdi burada da arazi en çok kiminse onu etkiliyor. Yani bizi çok etkiler, öbürünü az etkiler, etkiler ama herkesi etkiliyor." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "İklim değişikliğinin, kuraklığın millete 1 etkisi varsa bize 10 etkisi var. Her yönünden baktık, ilaçlamadan bahsettim, uygulamadan bahsettim. Her yönden etkiliyor artık yani çok acayip." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Anlatılardan çıkarılan bir diğer önemli tema, kuraklıkla mücadelede topluluk içi dayanışma ve bilinç düzeyidir. Bazı katılımcılar, çiftçilik pratiğindeki dikkat ve özenin, yani arazinin iyi işlenmesinin ve toprağın iyi hazırlanmasının, kuraklık koşullarında bile bir fark yaratabileceğini belirtmektedir. Bu, çiftçilerin çevresel zorluklara karşı koyabilme kapasitelerini ve adaptasyon stratejilerini göstermektedir. "Çiftçi güzü getirdi mi elini ayağını toplar" anlayışı kuraklık nedeniyle geride kalmış, çiftçi yeni seneyi getirmekte zorlanır hâle gelmiştir ve bu noktada en kırılgan grup ise kuru tarım yapan hububat üreticileridir.

> "En çok etkilediği; bizim hububat çiftçisi dediğimiz kuru mahsulü eken çiftçimizi etkiliyor. En fazla onu etkiliyor. Hele bir köyde, mesela diyelim ki burada Bayat, Bayatta bahçe de var, kuru mahsulü de var. Bayat'takinin bahçesi olduğu için kuru mahsulde etkiliyor da fazla etkilemiyor. Ama örneğin bir

> Yakaköy, Yakaköy de 1 dönüm bahçe yok, hepsi kuru mahsule bakıyor, en çok o etkiliyor. Örneğin Çukurca bahçe yok, bir şey yok, Leylek bahçe yok, bir şey yok en çok bunları etkiliyor. Kuru mahsulü eken yerleri etkiliyor, çünkü adamım başka hiçbir geliri yok. Sadece arpa, buğday, yulaf, nohut başka bir şey üretmiyor. Ha bu adamların suları olsa, bu adamlar kavun ekse bırak bahçeyi karpuz ekse, tamam derim, ama yok." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

> "Bizde de önce şöyle güzel bir şey var. Bir çiftçi var ya, güzü getirdi mi, elini ayağını toplar deriz. Adam ya bir tarla alır ya bir traktörü değiştirir ya bir çocuğu evlendirir yani muhakkak bir baltaya sap olurdu. Ya şimdi bunları geçtik ya. Biz yeni seneyi nasıl getirelim? Biz onun hesabındayız artık. Bir ben değil herkes öyle. Yani gerçekten herkes öyle. Şu kuraklık… şu küresel ısınma… en çok bizi vuruyor." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Katılımcıların ifadeleri, kuraklığın tarımsal üretim üzerinde doğrudan ve ağır sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır. Çiftçiler yatırım yaptıkları tarım işletmesinde kuraklık nedeniyle büyük mali kayıplar yaşamaktadır. Kuraklık, su kaynaklarının azalmasıyla doğrudan ilişkili olarak çiftçilerin ürün verimliliğini düşürmekte, hayvanlarına yeterli yem sağlayamamalarına neden olmakta ve genel olarak gelir düzeylerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle katılımcılar "kuraklık demek ekonomik sıkıntı demek", "kuraklık devam ettiği müddetçe burada hiçbir şey olmaz" diyerek yaşam koşullarının kuraklığa nasıl doğrudan bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Dahası yaşanan kuraklığın neden olduğu sosyoekonomik sonuçların tarım ve gıda güvenliği boyutuna dikkat çeken L-12 kuraklığın hem topluluk için hem de ulusal boyutta nasıl bir tehdit olduğunu benzetmeler üzerinden anlatmaktadır.

> "Yağmuru Allah verdi mi ben kazanıyorum, malımı yediriyorum malımın tabi etinden, sütünden, hepsinden yararlanıyoruz. Yararlandın mı ne oluyor icabında balya çekeceğim işçi arıyorum. Ama öbür türlü kendim rezil oluyorum, param olmuyor, kendim taşıyacağım diye uğraşıyorum. Zor yani kuraklık çok sıkıntıya sokuyor köylüyü." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Niye anlatmayalım çünkü biz zarar ediyoruz. Ben Eylül'den bu yana kestirdiğim(hayvan) hariç 500.000 lira açıldım yani bu kuraklık yüzünden. Kuraklık olmasaydı bizim bu sıkıntımız olmazdı. Sıkıntı genelde bizde kuraklık… çünkü yemimiz yetmiyor ve satın almak zorunda kalıyoruz. Sıkıntı oradan geliyor bize hep." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Bizde arıcılık da var. Bal akışkanlığı varken arılar o kadar sakin olur. Mevsimde bal varsa, polen varsa, nektar varsa arı gayet sakin olur. Bakarsınız, huyludur ama bal akışı kesildiği anda erkek arısını dışarıya atar, hazır yiyicilerdir onlar hiçbir işe yaramazlar. Ondan sonra da arı da agresif hale gelir, sinirli hale gelir. Bu insan için de geçerli. Bizim de ekonomi dara düştüğü müddetçe çünkü kuraklık demek bir çiftçinin gerçekten ekonomisinin düşmesi demek. Muhakkak etkiledi. İnsanlar böyle yaşayamayacağını

anlamaya başladılar, işte. Kim ne kadar dikkate alır bilmiyorum ama… Vatanlarını seviyorlarsa… Bakın, bugün tarım o kadar kıymetli ki… İkinci dünya Savaşı'nda Yunanistan'ın nasıl mağlup olduğunu biliyor musunuz? Almanlar abluka altına alıyor. Giriş ve çıkışa müsaade etmiyorlar. Yunan al silahımı ver ekmeğimi diyor. Yunan bir tek silah atmadan teslim oluyor. Tarım o kadar önemli ki tarım. Hani birileri demiş milli ekonominin temeli tarımdır, diye. İnancımızın gereği hazreti Yusuf'un Mısır'a sultan oluşu ortadadır. Tarım o kadar önemli ki, bir milli savunmadan daha önemli. Bir ülke için Milli Savunma kadar önemli bir sistem ama getirildiği noktada ortada. Milli güvenlik kadar önemli bir sektör fakat getirildiği durum ortada. Açsınız, tarım üretmedi, giydiğiniz yediğiniz her şey tarım esaslı ürünler. Yani bunlar olmazsa giyeceğin olmazsa yiyeceğin olmazsa. Antalya'da onlarca gökdeleniniz olsa neye yarar? Valla biz bu kadar önemli olduğunu düşünüyoruz." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı-elektrikçi)

"Zaten kuraklık devam etti mi burada hiçbir şey olmaz. Kuraklık devam ettiği müddetçe ne ağaç ne taş ne meyve hiçbir şeyimiz olmaz." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Sosyal boyutta, kuraklık, çiftçiler arasında bir dayanışma hissi uyandırmakla birlikte, aynı zamanda ciddi bir stres ve umutsuzluk kaynağı olarak da işlev görmektedir. Örneğin, bir çiftçi, kuraklık nedeniyle ekonomik olarak zorlanırken, topluluk içindeki diğer çiftçilerin de benzer zorluklar yaşadığını ve bu durumun bir nevi teselli kaynağı olduğunu ifade etmiştir. Bu durum, bireylerin zorluklar karşısında nasıl bir dayanıklılık gösterdiğini ve toplumsal destek mekanizmalarının önemini vurgulamaktadır.

"Şimdi şu da var. Köyde hiçbir şey olmadı ayçiçeği ektik, bir sorun olmazsa buradan köye girecek para 7-8.000.000 TL civarı. Bunun etkisi nasıl olur? İllaki bunu kazanan bir yerlerde harcayacak. Ama şimdi kuraklıkta şöyle bir şey var. Hiç kimsenin olmuyor. Hani rahmetli babamın bir lafı vardı. Biz böyle kuraklık düşününce, kuraklık oluyor, ekinler olmuyor işte borcumuz var… Babam biraz genişti, olum niye üzülüyorsun ki ya bir tek seninki değil ki kimseninki olmuyor, elle gelen düğün bayram derdi. Sende yok, bende yok, hiç kimsede yok. Çok kötü…" (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Yaşamsal varlıkları doğrudan toprak ve suya bağlı olan bireylerin kuraklığa atfettiği anlam da kuşkusuz yaşamsal boyuttadır ve su en çok da onlar için yaşamdır. Ekonomik açıdan, kuraklıkla mücadele eden çiftçiler, sadece tarım ürünlerinin azalmasıyla değil, aynı zamanda artan gıda fiyatları ve girdi maliyetleriyle de karşı karşıya kalmaktadır. Yüksek girdi maliyetleri ve düşük ürün verimliliği, çiftçileri ekonomik olarak sıkıntılı bir döngüye sokmaktadır. Çiftçilerin kuraklıkla ilişkileri, aynı zamanda çevresel ve toplumsal değişimlere uyum sağlama kapasitelerini de göstermektedir. Bazı çiftçiler, zorluklara rağmen tarım faaliyetlerine devam etmekte kararlı olduklarını belirtirken, diğerleri bu koşullar altında üretim yapmanın giderek zorlaştığını ifade etmektedir. İlerleyen bölümlerde ele alınacak olan bu durum, kuraklıkla

mücadelede çiftçilerin karşılaştığı çeşitli zorlukları ve bu zorlukların üstesinden gelme stratejilerini anlamak açısından önemlidir.

> "Sularımız kıt yani ibre kırmızıyı gösteriyor. Su olmadan tarım olmuyor. Yani para da olsa su olmadan tarım olmuyor. Susuzluk devam ettiği sürece yani tarım bitecek burada. En büyük derdimiz susuzluk." (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

> "Yani bizi her yönüyle etkiliyor. Susuz bir şey olmuyor. Yani dünyanın dörtte üçü su. İnsanlar da öyle, insanların da dörtte üçü su ve 2-3 gün susuz kaldığın zaman işin bitti. Yani insanların fonksiyonu su olmadan çalışmıyor. Bitkiler de öyle. Artık yavaş yavaş küçülüyor bodurlaşıyor." (L-28, Kadın, 65, İlkokul, Çiftçi)

> "Benim atalarım niye gelmiş oradan buraya? Susuz olduğu için buraya gelmişler, bu iklimde üretelim, bir şeyler yetiştirelim, bahçelik yapalım diye. Bu Yazır Köyünde ilk bahçe yapmaya başlayanlar da bizimkilerdir yani. Ondan sonrası tabii kuraklık, malum, eskisi gibi yağışlar olmaz oldu. Meyve ağaçlarındaki ilaçlama bile artık farklı olmaya başladı çünkü iklim biraz daha sıcak oluyor." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Su! Yeraltı kaynak sularımız tükendi. Yukarıdan da yağmadığı için sıkıntı oluyor. Sulamadan hiçbir şey elde edemiyoruz burada. Yukarıdan yağmadığı sürece bizim burada ne kadar da sulasan istediğin verimi yine elde edemiyorum. Öyle bir durum var. Adamın evinin önünde arpası olmazsa, samanı olmazsa satın alıp besleyemez ki… Satın alan insanlar vardı, onlar da işte ilk darbede gitti. Hepsi pılını pırtını topladı kayboldu. Şu anda yerini satan bir sürü insan var köyde. Yabancı, dışarıdan gelip de bu işi satın alarak yapanların hepsi sattı zaten. Hepsi el değiştiriyor durmadan. O yüzden yani kuraklık hayvanları değil insanları etkiledi bence... Bizim gelir kaynağımız şu an topraktan başka ne var ki? Çiftçilik yapıp da şu anda ben halimden memnunum diyen insan çok nadir çıkar. Ha sulu tarım yapanlar bu sene kazandı. Yalan söylemeyelim, fiyatlar iyi olduğu için kazandı. Hayvancılıkta tam tersi oldu. 5 yılın en kötü seviyesinde bence." (L-31, Erkek, 28, Üniversite, Çiftçi-hayvancı)

Anlatılarda öne çıkan bir diğer husus kuraklığın yarattığı risk ve belirsizlik algısıdır. Üretimin biçiminin doğrudan ve tamamen iklim şartlarına bağlı olması nedeniyle iklim değişikliği ile istikrarsızlaşan koşulların ve artan kuraklığın hiç olmadığı kadar "çiftçiliği bir kumara dönüştürdüğü" görülmektedir. Bu bağlamda Ziraat Odası Başkanı yerel topluluklar ile birlikte devlet kurumlarının dahi yaşanan kuraklığın takibinde zorlandıklarını vurgulamaktadır.

> "Şimdi bugünlerde bir şey yok. Yarın ekim zamanı geldi mi, yağış düşmemeye başladı mı, toprağa güvenemiyorsun. Ekemiyorsun, Toprağı işleyemiyorsun. Ondan sonra bir sıkıntı yaşıyoruz. Dengesiz yani. O günlerde hep havaya bakıyorsun yani. Yağmıyor, yağmıyor, bazen kuru ekiyorsun hafif bir yağıyor hemen çekiliveriyor su, toprak beton gibi oluyor. Yani kumar, çiftçilik bir kumar. Tutturuversen… Ha bu işte sulu tarımda olsa garanti. Mesela kavunu karpuzu ektiğinde suyunu verdiğin

müddetçe %99 olur. Ama kuru tarımda çok kötü yani ne olacağı meçhul." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Her türlü çok zor bir iş. Hakikaten Allah kolaylık versin. Çok fazla etken var, dış etken var. Sadece sana bağlı değil yani sana çok az bağlı. Sen çalış edin ama işte bir doğal afet alt üst olması." (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

"Son 2 yıldır özellikle kuraklığa bağlı verim kaybı ciddi çünkü mesela geçen sene bizde; kuraklık parası verdi devlet. Mesela ovadüzü köyleri deriz. Bu yıl o kadar beklemiyorduk. Bu yıl da geçen seneki gibi oldu ama bu yıl kuraklığa müracaat edilmedi. Yeni senenin ne olacağını da bilemiyoruz. Her köyde değil. Mesela yayla köylerimiz iyi. Şimdi bazı köylerimiz yine iyiydi. Mesela yağmur yağıp tuttuğu yerler vardı. Bazı köylerimiz iyi değildi fakat geçen yıl tüm düzen mesela Yakaköy, Karakuyu, Köseler, Yalınlıgediği, Büyükköy, Küçükköy'ün altları, bunlarda hiç ekin yoktu geçen sene. Onun için de devlet buralara kuraklık desteği verdi, ama bu yıl müracaat edilmedi. Bu yıl da rekolte %50 yine düştü, %50 düşük yani. Şimdi geçen sene ekinlerin olmayacağı; baharla beraber belliydi. Tarım İlçe ile çıktık gezdik. Verimin düşük olacağı belliydi. Bu sene bazı yerler iyi olduğundan çiftçi de müracaat etmedi. Yani verim olur diye. Bir de arkasından yağışlar geldi, yağışlarla toplar dedi. Fakat bitki bir kere küstü yağışla da toplamadı. Yani bütün mesela yayla köylerine yağış tam zamanında geldi. Şimdi yaylada bizim 17 tane köyümüz vardır. Manay, Osmankalfalar, Yeşiloba, Mamatlar, Kozağacı Kızılcadağ, Kızılhaller, Bahçeyaka, Duraliler Taşkesiği, Yeleme, Dereköy, Sülekler bunlarda bir sıkıntı yok. Bunları yağış zamanında yağdı ama ova köylerinde 30 tane köyümüz yağış zamanında almadı. Bunlarda rekolte sıkıntısı var yani." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Korkuteli'nde yaşanan kuraklık, çiftçilerin anlatıları üzerinden değerlendirildiğinde, bu doğal afete atfedilen anlam ve önem, çiftçilerin yaşamındaki derin ve çok boyutlu etkileri açığa çıkarmaktadır. Kuraklık, çiftçiler için sadece bir tarımsal üretim sorunu değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir olay olarak da kendini göstermektedir. Bu çiftçiler için kuraklık, hayatta kalma mücadelesi, topluluk içindeki dayanışma ve aidiyet duygusunun pekişmesi anlamına gelmektedir. Katılımcılar, kuraklığı yalnızca suyun azalması veya mahsul veriminin düşmesi olarak görmezken, bu durumun getirdiği ekonomik zorlukları ve toplumsal değişimleri de dile getirmektedirler. Kuraklık, çiftçiler arasında ekonomik sıkıntıları beraberinde getirirken, bu durum aynı zamanda topluluk içi dayanışmayı ve birbirine destek olma ihtiyacını da artırmaktadır. Örneğin, hayvanlarına yeterli yem sağlayamama veya tarımsal girdi maliyetlerinin artması gibi sorunlar, çiftçilerin topluluk içinde daha fazla iş birliği yapmalarını ve kaynakları paylaşmalarını zorunlu kılmaktadır. Kuraklık ayrıca, bölgedeki çiftçilerin yaşam tarzlarını ve gelecek planlarını da etkilemektedir. Bu durum, topluluk üyelerinin doğayla olan ilişkilerini yeniden değerlendirmelerine ve çevrelerine karşı sorumluluklarını daha ciddiye almalarına yol açmaktadır. Sonuç olarak, Korkuteli'ndeki çiftçilerin kuraklığa atfettikleri

anlam, bireysel ve toplumsal yaşamda karşılaşılan zorluklarla başa çıkmanın yanı sıra, çevreyle uyumlu bir yaşam sürme bilincinin geliştirilmesine de işaret edebilir. Bu anlam, çiftçilerin doğayla olan ilişkilerini, toplumsal dayanışmayı ve kültürel değerleri yeniden şekillendirme sürecinde önemli bir rol oynayabilir.

Kumluca'daki hortum ve bağlantılı sel afeti özelinde katılımcıların afetle kurdukları ilişkinin 3 ana kaynağı tespit edilmiştir. Bunlardan ilki, ekonomik kayıplardan hareketle afetin tarım sektörü üzerindeki etkisini ilk ve en çok göğüsleyen bireyler olarak kendilerini resmetmeleri, ikincisi üretici kimlikleri ile emeklerinin birkaç saniye içerisinde yerle bir olmasının getirdiği çaresizlik ve manevi çöküntü, üçüncüsü ise Korkuteli'ne benzer bir biçimde "ota ya da sebzeye güvenmek" olarak adlandırdıkları artan risk, tehlike ve güvensizlik algısıdır.

Kumluca'daki hortum afeti de yerel çiftçiler ve aktörler için sadece bir doğal afet olmanın ötesinde, ekonomik varlıklarını ve sosyal yaşamlarını derinden etkileyen bir kriz olarak tecrübe edilmiştir. Çiftçilerin hortuma atfettikleri anlam, bu olayın yalnızca tarımsal ürünleri değil, aynı zamanda toplumsal ekonomiyi ve bireysel yaşamları nasıl şekillendirdiğini açıkça göstermektedir. Çiftçiler için hortum, hayatlarını ve geçim kaynaklarını tehdit eden, kontrol edilemeyen bir güç olarak ortaya çıkmakta ve bu durum, onların doğa ile olan ilişkilerini, topluluk içindeki dayanışmayı ve gelecek planlarını etkilemektedir. Katılımcıların ifadeleri, hortumun neden olduğu zararın boyutunu ve çiftçilikle doğrudan ilişkili toplumsal yapıları nasıl altüst ettiğini gözler önüne sermektedir. Çiftçiler, hortumu sadece fiziksel hasar veren bir doğa olayı olarak değil, aynı zamanda ekonomik dengeleri bozan ve sosyal adalet meselelerini gündeme getiren bir kriz olarak tanımlamaktadırlar. Bu durum, çiftçilik faaliyetlerinin kesintiye uğramasıyla başlayıp genişleyerek tüm ekonomik zinciri ve sosyal yapıyı etkilemektedir. Afetin çiftçi için anlamını Kumluca Kooperatif Başkanının "Şimdi afetler çiftçiyi objektif olarak baktığında 10 yıl geriye götürür" ifadesi açıkça göstermektedir:

> "Bir bizim değil ki… Çiftçide para olursa Kumluca'da para olur Türkiye'de para olur. Çiftçide para olmazsa hiç kimsede para olmaz. Ayakkabı alacak çocuğuna everecek, çocuğuna malzeme alacak hep bu çiftçilikle. Zaten siz memursanız aldığınız para belli. Çiftçi de öyle. Al oradan parayı sağa sola dağıt al parayı yine dağıt." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

> "Olmaz mı, tabii oldu. Ya esnaf perişan. Naylon alacağız, naylon yok. 2.500-3.000 dönüm arazi gitmiş. Naylonu, herkes bana ver, bana ver. Naylonu fabrikaların da hemen üretmesi mümkün değil. O kadar hammadde yok, o kadar şey yok yani sıkıntı. Bu neye benziyor? Allah göstermesin. 17 Ağustos depremi oldu. Yani senin çantan yanında olsan ne yazar, içine malzeme yiyeceğin içeceğin kaç gün gidecek suyun, orada bir şeyde çukurda bekliyorsun hiç kimseyi duymuyorsun, görmüyorsun, aynı bu iş de öyle. Esnaflar perişan oldu. Vatandaş da perişan oldu." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

> “Yetiştiriciyi etkiliyor, başka kimi etkileyecek hanımefendi. Ya işte serası olmayan adam geliyor, işte biraz önceki dediğim gibi geçmiş olsun deyip geçiyor. Adamın şeyinde mi? Ama senin için kan ağlıyor. Yer göçmüş, kazancın gitmiş önündeki çatın yıkılmış bükülmüş. En çok bizi etkiliyor yani.” (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> “1997’de bir yıkılmıştı bizim daha önce. İşte 2018‘de oldu geçen yıl da oldu hortum oldu dolu yağdı kocaman kocaman. Bu üçüncü oldu yani. Hep darbe yiyoruz, bu afetten darbe yemeyen yok zaten burada. Paran varsa tekrar yaptırıyorsun, paran yoksa, ne edelim…” (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

Özellikle, çiftçilerin gelir kaynaklarının bozulması, toplumda bir dizi reaksiyonu tetiklemekte ve bu da hortumun etkilerinin yalnızca tarımsal alanlarla sınırlı kalmadığını göstermektedir. Hortum sonrasında seralara ve tarım alanlarına verilen zarar, tüm toplumu etkileyen bir ekonomik daralmaya yol açmıştır. Çiftçiler, bu süreçte hem kendi geçimlerini sağlama konusunda zorlanmakta hem de bölgesel ekonomi üzerindeki etkileri dolayısıyla geniş çapta bir mücadeleye girişmektedirler. Çiftçilerin anlatıları, aynı zamanda toplum içindeki dayanışmanın ve birlikte mücadele etme kültürünün önemini vurgulamaktadır. Hortumun yarattığı yıkıma rağmen, topluluk üyeleri arasında yaşanan zorluklara karşı koyma ve yeniden yapılanma çabaları, yerel toplulukların bu tür doğal afetlere karşı nasıl bir direnç gösterdiğini ve adaptasyon süreçlerini nasıl yönettiğini ortaya koymaktadır.

> “Herkesi etkiledi. Vallahi herkes aynı kazanın içerisinde kaynıyor. Herkes aynı yanıyor, fark etmiyor. Azdan az, çoktan çok gidiyor.” (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

> “Bu işin temeli çiftçi. Çiftçiyi etkilediği an bu zincir artık koparak gidiyor. Çiftçiyi etkilerse ilaççıyı etkiler, fideciyi etkiler, nayloncuyu etkiler, hırdavatçıyı etkiler, komisyoncuyu etkiler, firmacıyı etkiler yani bu silsile gider. Yani bu işin tabanı çiftçi. Çiftçinin üzerinden para kazanan herkes etkilenir bu işten. Yani bu iş tüketiciye kadar gider. Çiftçi zarar gördüğü zaman mal eksikliği çekecek. Mal eksikliği çektiği zaman olan mal da daha yüksek bir fiyata satılacak. Orada pazara çıktığında daha da yüksek bir fiyata satılacak.” (Kumluca Zirai İlaç Bayii)

> “Ancak bu hortum yeni oluşan bir şey değil. Geçmiş yıllarda 50’li yıllarda da 45’li yıllarda da olan bir afet. Her zaman bizim bu bölge Akdeniz bölgesi veya Kumluca, Finike ovası tırnak içinde Toroslarla çevrili olduğu için biz bunu hep yaşamışız. Ancak şu anda ciddi bir şekilde sera veya işte tarım da olduğu için göze çarpıyor. Daha önce bu Kumluca’nın alt kısmı denize kadar olan seralık, bölgenin herhangi bir işlem veya herhangi bir yatırım olmadığı için geldiği gibi geçmiş, görünmüyor. Örneğin mesela buradaki bu hortumların neticesinde. Bir Kemer Devlet Hastanesi'nin üstünü attı, orası gözüktü. Tekirova’dan geçti. Yine Olimpos tarafından geçti. Yani o 2.000 dönümünün hortumu olduğu gün 8-10 tanenin üstünde hortum geçti bu kıyı şeridinden ama Kumluca göze battı. Çünkü neden, çok fazla katrilyon gibi bir zarar

verdi? O yüzden insanların ekmek teknesi… Kimisinin evinin üstünü götürdü. İşte o zaman 2 tane can kaybımız oldu. Netice itibariyle yani tamamen; tarım sektörünün döndüğü yer olduğu için Türkiye'deki basın ve dünyadaki basının da gözü Kumluca'ya döndü. Çünkü Kumluca bir besin deposu ve 30 ülkeye ihracat yaptığımız bir ilçemiz." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

"Ben 14 yıldır buradayım. Burada çok aşırı bir afet oldu da Kızılay geldi burada çadır kurdu gibi bir durumumuz yok. Bizim afetimiz daha çok tarımsal alanı etkiliyor." (Kumluca Tarım ve Müdürlüğü)

Kumluca'da meydana gelen hortum olayı, bölgedeki çiftçiler için aynı zamanda derin bir duygusal ve psikolojik kriz anlamına gelmektedir. Çiftçilerin anlatımları, bu doğal afetin yalnızca maddi kayıplara yol açmadığını, aynı zamanda onların duygusal ve psikolojik durumlarını da ciddi şekilde etkilediğini göstermektedir. Hortum, çiftçiler için sadece bir doğal afet değil, aynı zamanda yaşamlarını sürdürme biçimlerine ve geleceklerine yönelik derin bir tehdit olarak algılanmaktadır. Seraları ve tarlaları yıkılan, mahsulleri yok olan çiftçiler bu durumu, sevdikleri birinin kaybı kadar derin ve acı verici bir şekilde tecrübe etmektedirler. K-6'nın, çiftçinin seraları yıkıldığında "cenaze yatıyor da sen kaldıramıyorsun" benzetmesi yapması, yaşanan manevi çöküntünün ve çaresizliğin boyutunu gözler önüne sermektedir. Bu ifade, çiftçilerin çalışma alanlarını birer yaşam kaynağı olarak gördüklerini ve bu kaynağın yok oluşunun yarattığı derin üzüntüyü açıkça ortaya koymaktadır.

"Maddiyatı bırakın, oraya varıp da o seralar yıkık ya, onun psikolojisi insanı bitiriyor. Bu çok kötü bir şey yani Allah göstermesin, yani bizim anamız o, babamız o, eşimiz de o, çocuğumuz da o, akrabamız, dostumuz hepsi bizim o. Yani insanın gözünün önünde anası, babası, eşi, çocuğu ölü yatar mı orada? Yani o ölü yatarken siz de bakıyorsunuz… yani o insanı vicdani olarak bitiriyor… Yani cenaze yatıyor da sen kaldıramıyorsun cenazeyi. Çünkü elinden bir şey gelmiyor, maddi olarak gelmiyor belki manevi olarak gelmiyor ama kaldıramıyorsun. Öyle bir şey var. Maddi olarak kaldıramıyorsun, manevi olarak zaten insanı bitiriyor." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

"İşte sigorta olması avantaj bir o var. Yeter ki afet de olmasın bize bir yerden para da gelmesin, istemiyoruz. Allah yaşatmasın da gelmesin de çünkü o anı yaşadık mı… hiç hani ürün olmuş olmamış, sigortalı olmuş olmamış hiç düşünmüyor yani, bir önem kalmıyor… O anı bir kez daha yaşamak istemiyoruz yani ne yaşayalım ne de sigorta bize para ödesin. Kendimiz tek çalışalım. Bazıları der ki hani vurursa vursun nasıl olsa sigortadan gelecek. Allah yani göstermesin, hani gelmesin de olmasın da." (K-11, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

"Düşün ki senin. Bir iş yeri kurmuşsun, yani bir işin var, bir dükkân açtın misal çok güzel işin var, çalışıyorsun orada arabanın önünde işin bitiriyorsun. Arabana biniyorsun, evine gidiyorsun, geliyorsun, çok güzel bir işi var, çalışıp durursun. Bir afet geldi dükkânda yerle bir oldu, arabanın da sel götürdü, su götürdü Allah'tan sana bir şey olmadı bir başına kaldın, elinde kalemle öyle düşün, yani bu derece bir

afetten geçtin miydi elbette çok zor bir şey yani o gün, ama şimdi biz onları artık biraz unutmuş gibi kolay anlatıyoruz da. Öyle değil ya çok zor tabii. Öyle bir röportaj yapanlar olduğunda titriyorsun yani konuşamıyorsun, ağlayasın geliyor yani hatta Denizli'den bir köylüm gelmişti, ağladım yani adamla konuşurken ben ağladım diye o da ağladı. Misal öyle bir anılarımız geçti ne edeceksin. Çok zor. Allah kimseye afet göstermesin." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"İki senedir de selle uğraşıyoruz. Hortum, selden daha kötü oluyor. Selde gene bir çözüm arıyorsun, seranın içindeki sebzeyi koruma ihtimalin olabiliyor ama hortumda yerle bir oluyor. Seranın içindeki ürünü de tamamen kaybediyorsun, o anda çaresiz kalıyorsun." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

Diğer yandan, çiftçilerin hortum sonrası maddi ve manevi olarak "yerle bir" olduklarını belirtmeleri, afetin getirdiği yıkımın kapsamını vurgulamaktadır. Çiftçiler için yaşanan bu afet, sadece geçici bir maddi zarar değil, aynı zamanda uzun süreli bir toparlanma ve psikolojik iyileşme sürecini gerektiren bir travma olarak değerlendirilmektedir. Hortumun neden olduğu zarar, çiftçilerin yaşam kalitesini, toplumsal ilişkilerini ve ekonomik durumlarını doğrudan etkilemektedir. Kumluca'da yaşanan hortum, çiftçiler arasında bir kayıp, yıkım ve çaresizlik hissi yaratmış, bu durum çiftçilerin işlerine, ailelerine ve geleceklerine bakış açılarını temelden sarsmıştır. Bu afetle başa çıkma sürecinde çiftçiler hem toplumsal dayanışmayı hem de bireysel direnç mekanizmalarını devreye sokarak zorlukların üstesinden gelmeye çalışmaktadırlar. Ancak bu süreç hem maddi hem de manevi olarak yoğun bir mücadele ve fedakârlık gerektirmekte, çiftçilerin toplumsal ve ekonomik hayatlarında derin izler bırakmaktadır.

"Devletten 40 bin lira mı ne öyle bir para verdi. Yaptırdık, gerisi de kendi şeyimiz. Her şeyi devletten beklemeye gerek yok, kendimiz de katıyoruz ama Allah kimseye de göstermesin. Sigorta olsa da göstermesin. Normal olsa da göstermesin. O andaki çöküntü hiçbir şeye benzemiyor. İnsanların bütün emekleri, yani çiftçilik deyip de geçilmez. Sırf emek abiciğim ya, ya gece gündüz çalışıyor, donu var şeyi var yani masraflı bir iş. Kolay değil yetiştirmek." (K-23, Erkek 49, İlkokul, Çiftçi)

"Psikolojik olarak yani adam orada seraları öyle görünce psikolojik etkilenme oluyor yani. Ne derse, kim olursa olsun olmadı diyen yalan söyler yani. Benim bütün emeğim gözümün önünde bir anda, bir anda, saniyede yok oldu. O biçim oluyor ki afet çok kötü yani tanıyamıyorsun vardığında. Makine katsan öyle yapamazsın. Her tarafı yerle bir ediyor." (K-23, Erkek 49, İlkokul, Çiftçi)

"Yani daha ne kadar büyük olacak ben onu düşünüyorum gerçekten. O zaman 24 Ocak'ta gördük yanlış hatırlamıyorsam perşembe günüydü. Cumartesi günü Kazköy'de onun üstünde bir hafta sonra yine gördük. Hani insanlar bunları gerçekten çok basit görüyor. İnsanın kendi başına gelmedikten sonra insanoğlu bunu anlayamaz." (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

> "İnsanlar çoluğunun çocuğunun rızkını toprağa yatırmış. Topraktan gelecek üç beş kuruşla geleceğini temin etmek istiyor. Böyle su altında kalınca da insanlar cinnet geçirme noktasına geliyor. Bu tür olaylar oldu yani. Buna benzer olaylar yaşadık ama çok şükür kötü sonuçlarla karşılaşmadık." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

Öte yandan çiftçilik, zaten doğal koşullara bağlı bir dizi riski barındırırken, bu tür afetler çiftçilerin günlük yaşamlarında sürekli bir belirsizlik ve tehlike unsuru olarak kalmaktadır. Çiftçiler, kendilerini bir yandan doğanın sunduklarına bağlı hissederken, öte yandan da doğanın getirebileceği felaketlere karşı savunmasız hissetmektedirler.

> "Çok değişiklik var eskiye göre. Şimdi en ufak bir yağmur yağsa hep böyle afetli yağıyor. Geçen yıl öyle oldu mesela. Kaç sefer dolu yağdı. Kaç sene böyle sel tehlikesi hatta sel bastı bile, yani 2 seferinde sel bastı. Seracılıkta her türlü afet riski var yani. İlk başta hava zaten, mesela hortumlar, yağmur, aşırı yağışlar, dolu. Para etmeme zaten o riski var. Yani çok riskli bir iş. Tehlikelere hep açık." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

Anlatılardan anlaşıldığı üzere, Kumluca'daki çiftçiler için hortum hem bir yıkım anı hem de sürekli bir tehdit ve yaşamın bir parçası olarak algılanmaktadır. Hortumlar ve diğer uç hava olayları, çiftçilerin tarımsal faaliyetlerini, dolayısıyla ekonomik güvenliklerini ve toplumsal dayanışmalarını ciddi şekilde tehlikeye atmaktadır. Çiftçiler, seralarını ve ürünlerini bir çocuk gibi yetiştirmekte, büyük bir özen ve emek sarf etmekte, fakat birkaç dakika içinde bu emeklerin yok oluşunu izlemek zorunda kalmaktadırlar. Bu durum, sadece ekonomik bir kayıp değil, aynı zamanda derin duygusal bir yıkım ve psikolojik bir çöküntü yaratmaktadır.

> "Çiftçilik kadar zor bir meslek yok. Riski çok, para edip etmeyeceği belli olmuyor. Oraya bağlı her şey. Yani çocuk gibi yetiştiriyorsun, dikiyorsun, bakıyorsun. Ekmeğin her şeyin o." (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

> "Çok riskli bir meslek. Mesela portakal var bahçede neyin ne olacağı belli değil. Bir dolu geçti mi tamam sezon bitti! Olacağı olan bu. Satamazsın çöp olur, yani çöp oluyor, çürür gider." (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

> "Diktiğin sebzeye güveniyorsun. O da işte Allah tarafında gelen bir şeyle elinden kaybolup gidiyor." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

> "Burada bir tabir var, ota mı güveneceğim? Bizim diktiğimiz ot, meyve ağacı falan değil. Bunun kışı var, donu var, hortumdan daha büyük problem bence. Yedi, sekiz yıl önce, burada bir don oldu, eskiden beri seracılık yapanlar diyor ki, öyle zamanlar oldu ki kırk gün don gördük, ben altmış üç gün don gördüm. Altmış üç gün boyunca sabah varillere odun doldur, sabaha kadar onu yak, sabah uyuyabilirsen uyu,

uyumazsan içerdeki közleri, tozu, pisliği çek dışarıya at, tekrardan doldur. Altmış üç gün öyle geçti bizim hayatımız.” (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

Bu bağlamda Kooperatif Başkanının dile getirdiği bir diğer önemli nokta, bu afetlerin yarattığı "korku erozyonu" durumudur. Bu durum, çiftçilerin sürekli bir endişe ve stres altında yaşamalarına, geceleri uyuyamamalarına sebep olmaktadır. Afetler, çiftçilerin yaşamlarını, gelecek planlarını ve hatta sosyal ilişkilerini derinden etkilemekte, bu da bölgedeki sosyal yapı ve topluluk dayanışması üzerinde uzun vadeli etkiler yaratabilmektedir.

“Şimdi afetlerin üretici üzerinde yarattığı korku erozyonu onun geceleri uykusuz yatmasına neden oluyor. İşte adam afet görmüş, TARSİM'i var, 13 dönümün 3 dönümü görmüş falan bu önemli değil. Olay minimize etmek. Tamam yer sahibi kendini kurtarmış ama o afet göçebe üreticiyi götürmüş bitirmiş ekonomisini, işin o tarafından baktığını zaman afetlerin zararının ne kadar yüksek olduğunu hepimiz farkındayız görüyoruz zaten. Yoktu canım afet o kadar deme şansımız yok. Mutlaka her yıl, her yıl… çünkü üretim yapıyorum, doğada önüne geçemediğin şeyler var. Biz bugün araba lastiği üretici olsak, fabrika depreme dayanıklı ise makinalar son sistem ise işçi de işinde uzmanda riskimizi minimize etmiş oluruz. Ama bizim minimize edemediğimiz üretim faaliyetlerini %50 yeri geldiğinde %80 etkileyen bir şey var, hava şartları. Hava şartlarını biz kontrol edemiyoruz. Seralar baktığınızda hava şartlarını kontrol etmek için kurulmuş, iklimlendirme için kurulmuş yapılar ama burada kontrol edemediğimiz şeyler var. Doludur, fırtınadır, hortumdur. Şöyle söyleyeyim size, çok yüksek oranda yağış aldığı zaman bölge toprağın suya doyması ile birlikte taban suyu alttan yukarıya vurduğu zaman toprağın kökünü çürütür. Bu da bir afettir. Çünkü yağmur suyu tahliye kanalları bile artık suyu almaz oldu. Bu kadar doğaya bağlısın, doğanın sana ne sunacağını bilmiyorsun. Çok yüksek oranda bir sıcaklık portakalcının %70 ürününü bitirip geçebiliyor.” (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Diğer katılımcılardan farklı olarak K-16 afetin yerel topluluk tarafından kanıksanma ve normalleşmesine, K-17 ise özellikle sel afeti bağlamında aşırı yağışları bir sel afetine çeviren beşerî faktörlere dikkat çekmektedir.

“Afetin burada hatırlanma süresi maksimum bir buçuk ay, sonra her şey unutulur. Çünkü insanlar alışmış, hortum geçtikten sonra yaşantılarımız, çok hızlı bir şekilde normalleşiyor.” (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

“Şimdi biz afete önlem alma yerine zaten afete kendimiz davetiye çıkarıyoruz abim biz. Afete davetiye gönderiyoruz yani sen gel diyoruz. E peki bu nasıl oluyor? Gelirken Belen başına çıkıp da ovaya baktığında deniz gibidir sera görünür, öyle değil mi? Her yer serayla örtük. Naylonla, yarısına da beton attık. Beton, beton, şehrin içi beton. Yollar beton. Beller beton. Kaldırım beton. Her yer beton. Tarlar da sera olmuş. Peki havadan düşen yağmur nereye gidecek? Toprak olmayınca ya naylonun üstünden ya betonun üstünden oradan bir yerden biriktiği yeri yalayıp yutup yıkıp geçip gidecek. Onun için bu hızlı betonlaşma, hızlı seralaşma... Evet bu çiftçinin bir gelir kaynağı mı, gelir kaynağı. Şey var mı? Kanalizasyonumuz tamam mı bizim değil. Kanalizasyon yapmıyoruz yani seraya kanal yapmıyoruz.

> Hazır var olan kanalı da zaten naylon serayı kurarken ben azıcık daha azıcık daha yanaşayım diye daraltmışım. Kurarken serayı yolu daraltmışım. Kara yolları da gelmiş yola bir asfalt dökmüş gitmiş. Su nereye gitsin su? Toprak görmeyince su çekilmez ki. Mecbur bir yerde birikecek bir yeri yıkıp gidecek. Biz öyle yapıyoruz şu anda yanlış… Ona ne diyorlar? Yanlış şehirleşme mi yanlış seralaşma mı, artık adına ne koyarlarsa. Yanlışlık baştan orada başlıyor." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Kumluca'da meydana gelen hortum, çiftçiler tarafından sadece maddi zararların ötesinde bir kriz olarak algılanmaktadır. Bu doğal afet, bölge çiftçileri için tarımsal kayıpların yanı sıra toplumsal ve psikolojik çöküntüyü de beraberinde getirmiştir. Hortum, çiftçilerin hayatlarında yarattığı derin izlerle, onların doğal afetlere atfettiği anlamı ve önemi değiştirmekte, bu durum çiftçilerin toplum içindeki rollerini ve ekonomik bağlamdaki etkileşimlerini daha geniş bir perspektiften değerlendirmemizi sağlamaktadır. Bu afetin getirdiği belirsizlik ve tehlike, çiftçilerin yaşam biçimlerini tehdit ederken, aynı zamanda toplumsal dayanıklılık ve direnç kavramlarını ön plana çıkarmaktadır. Çiftçiler, bu zorluklar karşısında sadece ekonomik olarak değil, aynı zamanda toplumsal ve psikolojik olarak da mücadele etmektedirler. Kumluca'daki hortum afeti, bu bağlamda çiftçilerin doğal afetlere tepkilerini ve bu süreçte sergiledikleri toplumsal davranışları anlamamız açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu tür afetler, toplumun doğa olaylarına karşı nasıl bir tutum sergilediğini, kriz anlarında nasıl birlikte hareket ettiğini ve bu süreçten nasıl etkilendiğini derinlemesine gözlemlememizi sağlar.

Antalya merkezdeki yerel aktörlerin afetlere atfettikleri anlamın her akötün bağlı bulunduğu yapının kurumsal pozisyonları özelinde farklılık gösterdiği ancak atfettikleri önemin oldukça yüksek olduğu araştırma kapsamında önemli bir bulgudur. Bu konuda ABB Afet İşleri Daire Başkanının ifadesinin yüzeysel kaldığını söylemek mümkündür.

> "Vatandaşlar için en büyük problemlerden biri geçim kaynaklarının azalması ve yaşam biçiminin değişmesidir." (ABB Afet İşleri DB)

Orman Bölge Müdürlüğü temsilcisinin açıklaması, orman yangınlarına yönelik derinlemesine bir perspektif sunarak, bu olayların orman yönetimindeki rolünü ve ormancılık faaliyetlerine olan etkilerini vurgulamaktadır. Temsilci, ormancılığın sadece bir üretim faaliyeti olmadığını, aynı zamanda ekosistemlerin sağlıklı ve sürdürülebilir kullanımını amaçlayan silvikültürel bir yaklaşımı temsil ettiğini belirtmiştir. Bu yaklaşım, ormanın doğal döngüsünü koruma ve yenileme amacı güderken, yangın gibi afetlerin bu süreci nasıl kesintiye uğrattığını ve yönetimi zorlaştırdığını açıkça ortaya koymaktadır. Yangın sonrası temizlik ve ağaçlandırma çalışmalarının ne denli zorlayıcı olduğuna dikkat çekilirken, bu faaliyetlerin sadece fiziksel ve

ekonomik bir yük oluşturmadığı, aynı zamanda çalışanların duygusal ve psikolojik olarak da büyük bir stres altında olduğunu göstermektedir. Yangının ardından bölgenin tekrar canlandırılması sürecinin, ormancılar için hem maddi hem de manevi bir mücadele olduğu vurgulanmaktadır. Temsilcinin ifadeleri, yangının ardından ormanı yeniden canlandırma çabasının, yalnızca bir maliyet unsuru olmadığını, aynı zamanda bir topluluk hizmeti ve doğal mirasa karşı bir sorumluluk olduğunu da göstermektedir. Ormancıların yangın sonrası yaşadıkları duygusal travmalar, işin sadece teknik bir tarafı olmadığını, aynı zamanda büyük bir duygusal yatırım ve bağlılık gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Temsilci, ormancılık faaliyetlerinin doğayla uyumlu ve sürdürülebilir bir yaklaşım gerektirdiğini, bu çerçevede yangın gibi doğal afetlerle mücadelenin, sadece kaynakların yeniden tahsis edilmesi değil, aynı zamanda ekosistemin sağlıklı bir şekilde restore edilmesi anlamına geldiğini ifade etmektedir. Bu, ormancılık politikalarının ve uygulamalarının, doğal afetlere karşı daha dirençli ve duyarlı hâle getirilmesi gerektiğini gösteren önemli bir vurgudur.

> "Tabii ki biz olaya bir tomruk üretimi gözüyle asla bakmıyoruz. Zaten bizim silvi-kültürel yani ormanın sağlıklı bir şekilde sürdürülebilir kullanımı için biz belli fertleri birim alandaki, basitçe anlatıyorum, birim alandaki olması gerekenden fazla olan bireyleri, olması gereken çağda o sahadan kademeli olarak 10 yıllık planlarımız dahilinde, amenajman planlarımız dahilinde bunları seyrelterek azaltarak, en son gençleştirme belli bir yaşlılığa ulaştığında ekonomik maksimumluğu ile birlikte, o ağaçları kaldırıp, onların tohumlarından yeni fidanların getirilmesi üzerine kurulu bir döngüyü yönetiyoruz. Dolayısıyla orman yangını bizim genel müdürlüğümüzün bütçesi üzerinde, böyle "ooo yangın çıktı, biz buradan ganimet bulduk, falan" böyle bir şey yok. Çünkü beraberinde bu belli bir masrafı da getiriyor ve burada büyük bir yorgunluğu… Kanun çünkü yılı içerisinde bize buraların yeniden ağaçlandırılması gibi bir görev veriyor. Bu kadar büyük bir sahada aynı yıl içerisinde bu sahanın temizlenmesi, boşaltılması, tüm ormancılık faaliyetlerinin yerine getirilip bir yıl içerisinde belki ikinci yıla sarktı bizim bu Manavgat yangını ki korkunç büyüklükte Türkiye'nin Cumhuriyet Tarihinin en büyük yangınıydı. Tertemiz bir hale getirilip, şimdi içindeki fidanları görseniz mutluluktan uçarsınız, hale getirilmesi korkunç bir iş yükü. Böyle büyük bir yangın olduğunda orada çalışan arkadaşlarımız başta olmak üzere, yangın bittikten sonra herkes dağılır, eleştirilerini yapar. Elini başının arasına alır. "Allahım" der yani önce tabi o kaybedilen ormanı orada işin duygusal boyutuna girseniz çok ağlamışızdır yani o sahayı gördüğünüzde evladınız gibi… Yani bir cennet buraya nükleer bomba atılmış gibi yangın sonrası, görmüşsünüzdür. Yani işin duygusal boyutu bir yana, bir de fiziki iş yükü açısından "Allahım bizim 2 yılımız, 3 yılımız bitti. Geçmiş olsun, çoru çoluğu unutun, 2-3 yıl boyunca biz mahvolduk". Normal eforun belki 10 katıyla çalıştığınız, çalışma takviminin, mesai saatinin falan olmadığı, anormal bir kaotik durum içerisine gireriz. Yani zaten bu işten en büyük acıyı çeken hem maddi hem manevi ormancılardır. Asla istemezler, korkunç bir iş yükünü de beraberinde getirir madde açısından söylüyorum. Dolayısıyla ekonomik konunun inanın hiçbir hesaplaması olmaz. Devletimiz de, Allah devletimize zeval vermesin, çok ciddi kaynaklar ayırıyor. Ama yani kızılçamı buradan kaldırıp başka bir tür getirelim demek de Erzurum'da narenciye yetiştirelim demek

gibi bir şey. Yani doğaya rağmen bir şey yapamazsınız. Doğaya uyumlu olmalıyız." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Ayrıca temsilcinin anlatısı halkın ormanla kurduğu ilişkinin derin sosyolojik bağlamını ve bu ilişkinin farklı toplumsal ve ekonomik arka planlara sahip insanlar tarafından farklı anlamlandırıldığını da göstermektedir. Temsilci, ormanın halk için sadece bir doğal kaynak olmadığını, aynı zamanda sosyal ve kültürel yaşamın bir parçası olduğunu vurgulamaktadır. Bu, ormanın, farklı bireyler ve topluluklar için değişken anlamlar taşıdığını göstermektedir. Metropolde yaşayan bir birey için orman, dinlenme, eğlence ve aile ile vakit geçirme mekânı olabilirken, kırsalda yaşayan bir çiftçi için orman, hayatta kalmak için gerekli olan odun gibi temel ihtiyaçların kaynağıdır. Bu farklılık, ormana atfedilen değerin sadece çevresel bir değer olmadığını, aynı zamanda ekonomik ve sosyal değerleri de içerdiğini gösterir. Temsilcinin bahsettiği gibi, orman köylüsü için orman, kışın ısınmak için odun sağlama, hayvanları besleme gibi hayati ihtiyaçları karşılayan bir alan olarak görülür. Bu durum, ormanın bireyler ve topluluklar için yaşamsal bir öneme sahip olduğunu ve bu bağlamda korunması gereken bir varlık olduğunu vurgular. Bireyin ormanla ilişkisi, kişinin yaşadığı çevre ve karşılaştığı zorluklara göre de şekillenir. Bu, ormanın insan hayatındaki işlevinin ve öneminin, kişisel ve toplumsal tecrübelerle nasıl şekillendiğini gösteren güçlü bir sosyolojik gözlem sunar. Böylece, orman yönetimi politikaları geliştirilirken, bu çeşitliliği ve farklı ihtiyaçları anlamak, daha etkili ve kapsayıcı çözümler üretebilmenin anahtarı olabilir.

"Ha halkın ormanla aidiyet kurması konusu da esasında tabi biraz tam sosyolojinin konusu bu ama… Ne anıları olduğuyla irtibatlı olduğunu da düşünüyorum. Yani oradaki anıları, geçmişinde işte o köyün ormanında işte orman işletmelerinin vermiş olduğu işlerle, evine geldiğinde sıcak mercimek çorbasını içip mutlu günleri mi hatırlatıyor? Tabii bir de ormanın neyi ifade ettiği sosyokültürel, sosyoekonomik şeyle de değişiyor. Yani şimdi Lara'da denize karşı bir evde oturan, bir beyaz yakalı veya bir zengin vatandaş için orman şudur. Hafta sonu spor ayakkabılarını giyip, işte eşi ve çocuğuyla trekking yapmayı ifade eder. İşte ne bileyim işte karıncalar nasıl yuva kurmuş, "Aaa görüyor musun? Bak böcek ağaçta nasıl? Şu çiçeğin rengindeki güzelliği görüyor musun?" Buraya odaklanır. Ama bir orman köyünde kışın yakacak odununu düşünmenin ne demek olduğuna bir empati yapalım. Yani kışın ölmemek için odununu hazırlamalı, ya bakın bir an empati yapalım, onu taşıyacağın eğim öyle Anadolu'da biz bu Akdeniz kuşağında yerlerde çalıştık, gördük insanların ne zor şartlarını… Tabi gittikçe ülkemiz, dünya rahatlıyor, her şey kolaylaşıyor makinalar… Daha düne kadar biz çok yaşlı değil gibiyiz de yaşlanmışız herhalde bilmiyorum. İnsanlar eşekle hayvanlarıyla odun, kışlık odun diye bir şey vardı. Kışlık buğdayını hazırlayacaksın ya bak daha öncesine doğru düşünün. Taşların arasında buğday ekmiş adam. O buğdayları toplayacak, onu değirmene hayvan sırtında götürecek getirecek, bir çuval da şekeri varsa tamam. Zaten onlan kışı geçiyor. Ya bakın kışı geçirmek diye bir deyim var. Yani "şu kışı bir geçirelim" falan. Bu hep dedelerimizin, anneannelerimizin yaşadığı zorluğa atfen gelişmiş bir şey. Şimdi bunu exagera ediyorum

> tabii. Bunu yaşayan adamın ormanı görme şekli, adam ormanı; yakacak odun, hayvanını besleyeceği çalı olarak görür. Bu gayet doğaldır yani. Şimdi turizmde çalışan adamla işte bilmem ne dağında çalışan adamın neyi öncelediği de değişkenlik gösterebilir. Bunu sosyokültürel anılar hatıralar… Yani bütün bu anlattıkların bunun üzerinde etken olduğunu düşünüyorum." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Orman Bölge Müdürlüğü temsilcisinin bu bağlamda dikkat çektiği son nokta ise orman yangınlarına ilişkin kamuoyunda yer alan yanlış anlayışlar ve komplo teorileri üzerine yoğunlaşmaktadır. Temsilci, orman yangınlarının ardında yatan sebeplerin yanı sıra, yangın sonrası rehabilitasyon süreçlerinin karmaşıklığını ve bu süreçlerin ormancılık faaliyetlerine olan etkisini vurgulayarak, bu tür olaylara karşı genel bir saplantı ve yanılgı olduğunu belirtmektedir. Bu yanılgı, toplumda "orman yangınları sonucu otel yapılıyor" gibi bir şehir efsanesine yol açmış görünmektedir, katılımcı bunu "yakıp otel yapma fantezisi" olarak adlandırmaktadır. Orman yangınları sonrasında devletin ve ilgili kurumların yeniden ağaçlandırma gibi önemli görevleri üstlenmeleri, büyük iş yükü ve maliyetler getirmekte ve bu süreçlerde çalışan bireyler büyük zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, yangınların kasıtlı olarak çıkarıldığı yönündeki genel kanının aksine, ormancılık faaliyetlerinin sürdürülebilirliği ve doğal dengeyi koruma amacını güçlendiren ciddi çabaları ortaya koymaktadır. Ancak bu yaygın kanının oluşmasına neden olan gelişmelerin yanan orman üzerinden olmasa dahi varlığı yadsınamaz. Bu bağlamda kurumsal olarak bu konuya ilişkin bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetlerine ihtiyaç olduğu açıktır. Bu durum, yangınlarla mücadelede daha bilinçli bir toplumsal yaklaşımın benimsenmesine olanak tanıyarak hem çevresel hem de toplumsal dayanıklılığın artırılmasına katkı sağlayacaktır.

> "Bakın aşağıya inelim bunu tüm samimiyetimle söylüyorum ve meslek hayatım bir tarafı diplomamı ortaya koyarak söylüyorum, bu bir şehir efsanesi. Yukarıdan aşağıya yangınları liste yapalım. Herhangi bir tanesin gözünüz kapatıp seçin. O sahaya gidelim. Bakın bundan daha iyi bir teklif olamaz, daha açık bir teklif olamaz. Siz sosyologsunuz. Gerçekten bu sosyolojik araştırma yapılması gereken bir konu. "Yakıp otel yapma fantazisi". Bu fantezi ya! Yani gerçekten bir saplantı. Ya arkadaş, bu Türkiye'de bu bir kere olmuş, bu bir kere de bu bir kere değil. Ya adama bir yeri izin vermişsin, hukuk var, adam ruhsatını almış, imarını bilmem neyini her şeyini yapmış, ta Özal zamanında Bodrum Güvercinlik'teki konuyu konuşuyorum. Turizm teşvikleri kapsamında bu ihale edilmiş, neyse size verilmiş. Siz buraya otel yapacaksınız. Kendisi izin süreçleri falan adam rezil olmuş 10 yıl zaten, ondan sonra almış. 2 km ilerde bir yangın çıkmış, o yangın büyümüş oradan gelmiş 200 hektarlık bir yangın. Bunun 2 hektarı bu otele turizm alanı olarak tahsis edilmiş çalılık alanda 2 hektarlık bir yere bu yangının ucu gelip tahrip etmiş. Yangın buradan falan çıkmıyor. Ondan sonra anlatılan konu bu. Yani verilmiş bir izin. İnşaat aşamasına gelmiş bir izin ile ilgili bu konuyu örnek veriyorlar. Bir yeri turizm yeri ilan edip, orman olan bir alana otel yapmak üzere tahsis edebiliyorsun. Devletin böyle bir yetkisi var, zaten kanuni bir şey. Yani bu turizmi yapan zaten denizle ormanı satıyor. Yani niye yakayım ben buraya simsiyaha getireyim de

> oteli onun içine yapayım. Marmaris'in içindeki Ormanlarından en büyük otellerin hepsi ormandan izinli, milli parkın içinde. Belek, Kundu, buralar yandı da mı otel doldu? Bu nasıl bir şeydir? Diyorsun anlatıyorsun her şeyi "ama vardır" diyor. "ormanı yaktın" diyor… Ya bakın Marmaris'te görev yaptım Merve Hanım. Marmaris'in yani yanmayan bir yeri vardı. Bu yangında yandı, söyleyebilirim. Her tarafı yangın görmüş ve Türkiye'nin en büyük yangınları bu son döneme kadar 14 bin hektar bir, 8 bin hektar bir yanmış, yangınlar geçirmiş bir yer. Bunu söylüyorlar. "Otel yapacak, o otel yapacak". Ya ben bütün marjinal grupları topladım, toplantılar yaptım. Kent konseyini bilmem ne. Ya vardığım netice ne biliyor musunuz? Dedim ki, bir tane bir örnek gösterin yani yaktı da şuraya otel yapıldı diye, yok! Duruyor "ama Marmaris'te yoktur, başka yerde vardır" (gülüyor). Bizim Tavşanoğlu Hocamız vardı en son, en rigid bir grup geldi benim yanıma, ondan sonra Tavşanoğlu Hocayla konuşmaya gitmişler. "Ya bu işletme müdürü bizi ikna ediyor" demişler ya! "İyi ya" demiş, "ikna ediyorsa demek ki doğru şeyler söylüyor ve bilgiye sahip, bundan mutlu olun", demiş Hoca da (gülüyor). İkna olmaktan mutsuz olan, imtina eden bir grup da var. Ben bunları da seviyorum. Yani hayata nasıl olumsuz bakacağız! Ya bunlar bir de bir motive oluyor böyle bu işin artık muhabbetine girdi de. Ya noktada birleşip yoğunlaşıyor ve şu anda… ya bunlar akşamleyin bu güneşin batışını seyreden, sofra kuran falan da insanlar, yani akşam keyifler falan yani. Arkadaş yani mutsuzluk alanını şu işin üzerinde mi şey yapıyorsunuz diyorum ben bunlara takılıyorum, akşam yemek yiyelim falan diyorum, bizim eski tüfekler işte. "Müdürüm tamam akşam yiyelim ama bu konu ayrı" falan diyorlar. Tamam diyorum yani siz yine söyleyin, yazın. Bir sürü şeyi birbirine karıştırabiliyoruz zaman zaman ama tabii kocaman bir ülkeyiz yani herkesin aynı şeyi düşünmesini beklemekte mümkün değil." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

AFAD temsilcisinin anlatılarında ise hızlı ve ani gelişen afetlerin Antalya'da yoğunlaşmasının getirdiği endişe öne çıkmaktadır. Özellikle Antalya'nın, Türkiye'deki hortum vakalarında en yüksek sayılara sahip olduğu vurgulanmakta ve bu hortumların büyük ölçüde tarumar edici etkiler bıraktığı belirtilmektedir. Bu durum, afetlerin yerleşimler üzerindeki etkilerini gözler önüne sermekte ve kent planlamasının bu tür afetlere yeterince hazırlıklı olmadığını ortaya koymaktadır zira afetlerin şiddetinin ve sıklığının artmasının, yanlış planlamalar ve hızlı nüfus artışı gibi faktörlerle kötüleştiği ortadadır. Ayrıca Antalya'nın büyük ormanlık alanlarıyla ve orman köyleriyle iç içe geçmiş sınırları, orman yangınlarını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu durum, yangınların sadece doğal alanları değil, aynı zamanda insan yerleşimlerini de tehdit ettiğini göstermektedir zira orman yangını afetinin AFAD'ı ilgilendiren kısmı da bu noktadır. Bu bağlamda, afetlere karşı daha etkin mücadele ve adaptasyon stratejileri geliştirilmesinin zorunluluğu vurgulanmaktadır. Bu konuda kurumsal koordinasyon sağlanmadığı takdirde çok daha vahim sonuçlarla karşı karşıya kalınacağı açıktır.

> "Antalya'ya yağmur geliyor. Bir saat içerisinde ortalığı tarumar edip gidiyor. Bir gün içerisinde metre kareye 300 kilogram yağış düşüyor ve arkasında böyle bir şey bırakarak gidiyor. Hortum enteresan bir şekilde Türkiye'deki hortum sayılar açısından en yüksek hortum Antalya'da, çok sık yaşıyoruz. Karasal alana ulaşmayanlar da bir sıkıntımız yok. Hani denizden gelip denizde bitenlerle gelip sıkıntı yok ama

karasal alanda oluşan hortumlar otomatik olarak çok ciddi zararlar oluşturuyor ki, geçmişte işte Kumluca'da yaşadığımız bir hortum vakası var. Büyük hortum olarak daha küçükleri de var da hani bir büyük hortum olarak düşündüğünüz Kumluca hortumu var. Orman yangını, şehir olarak baktığınız zaman hep böyle orman alanlarıyla ilgili olarak düşündüğünüzde şey gibi düşünülür, işte Karadeniz Bölgesi orman olarak zengindir gibi düşünür ama. Birinci sınıf orman alanında yüzölçümü olarak Antalya birinci sırada. Antalya birinci sırada olduğu için zamanında yapılan, otomatik olarak orman sınırları ile köy sınırlarının birbirine girmesi artık sınırlarının iç içe olmasından kaynaklı olarak orman yangından kurtaramıyoruz." (AFAD)

"Bizim için çok mühim. Çünkü artık doğa olayı dediğimiz şeyler afete döndü. Afete döndüğü için, çünkü şehirlerde yanlış planlamadan kaynaklı olarak çok fazla insan nüfusu var. O olaylardan etkilenen maruz kalan insan sayısı çok fazla. Maruz kalan yapı sayısı çok fazla. Şimdi böyle bir şey olduğu için artık buna bir yerde dur demek gerekiyor. Yani birinin dur demesi lazım bu mevzuya. Tamam hani belki büyük şeyleri çözemeyeceğiz ama küçük küçük şeyleri çözebilmek bile aslında çok büyük farklılıklar oluşturacak. Çünkü şehrin nüfusu çok hızlı artıyor. Dışarıdan çok fazla göç alan bir şehir burası. Tarımdan kaynaklı olarak, tarımdaki yanlış uygulamalardan kaynaklı olarak onların etkileri var. Şehirleşmenin yanlış etkileri var. Betonu çok seviyoruz maalesef, betonu çok sevmemizden kaynaklı sıkıntılar var. Çözeceğiz inşallah. Yani biz çözemezsek de kurum olarak biz çözemezsek bile bu ülkedeki bütün kurumlar bir el ele verip bu işi bir yerde çözmek zorundalar. Yoksa gidiyoruz." (AFAD)

"Antalya'da şöyle bir bilgi verebilirim; Antalya Büyükşehir Belediye Başkanlığının şu an yürütmüş olduğu bir proje var, belki onlarla da görüşmüş olabilirsiniz. Oradan giderek başlamak lazım çünkü; orada iklim değişikliğinden kaynaklı afetlerde dört ya da beş ana parametreden bahsediliyordu. Sıcak hava dalgası, soğuk hava dalgası, kuraklık, sel ve taşkın şeklinde gidiyor ve orman yangınları. Yani biz şu an sıcak hava dalgası ve sel taşkınını fazlaca yaşıyoruz, maalesef Manavgat'ta bildiğimiz orman yangını da gündeme geldi. Yani Antalya'da iklim değişikliğinden kaynaklı bu olayları sıraladığımızda sanırım birinci sırada belki kuraklık gelecek, sıcak hava dalgası, onun silsilesi olarak belki halk sağlığında problemler başlayacak aslında. Sel dedik; aşırı yağış olaylarından dolayı ve orman yangını, en temel üç etki gibi söyleyebiliriz." (Antalya Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Müdürlüğü)

"Manavgat orman yangını gerçekten Cumhuriyet tarihimizin en büyük yangını olma durumu var. Belki daha büyüğü olduysa bilemiyorum ama çok büyük bir felaket. Gerçekten her anlamıyla çiftçimizi son derece zorlayan hani. Devletimiz bütün gücüyle orada hem maddi hem ayni, işte elinden geleni yaptı. Yine bütün vatandaşlar olarak yani topyekûn orada bir mücadele verildi. O çiftçilerimiz hayata tekrar tutunsun tekrar tarımsal üretim yapsın, vazgeçmesin diye. Çok üzücü bir şey. Şöyle, şimdi Antalya ili neden afetler için kritik bir bölge? Şimdi baktığınız zaman önemli bir kısmında orman varlığımız var. Antalya'da yani ormanla tarım iç içe. Bir de kıyı şeridi buna ekleniyor. Şimdi kıyı şeridi demek; hava olaylarının devamlı cereyan ettiği bir bölge demek. Buharlaşmalar suyun döngüsünün işte, iç suların denize boşalması, bir de bütün bunların üstüne kıymetli de bir yer. Niye? Dağların denize olan pozisyonu nedeniyle kışın serada ülkemizin, hatta dünyadaki birçok ülkede yetişmeyen ürünlerin ilimizde yetişme durumu söz konusu. Bu da bu ili tarımsal üretim anlamında çok önemli bir hale getiriyor. Yani Ege'de

> dağların denize pozisyonuyla, Akdeniz'deki dağların denize pozisyonu aynı değil. Buradan içeriye bir geçme durumu olmuyor. Burası devamlı sıcaklığını koruyor. Dolayısıyla değerli, kıymetli bir alan. Tarım, yani tarım bir defa geleceğin en kritik şeyi, ne derler, değeri. Yani aç olup, aç kalıp insan oğlunun yaşama şansı yok. Hiçbir varlığını yaşama şansı yok. Yani bu işin düzeni bu. Dolayısıyla gıda belki bugün çok önemsenmeyebiliyor ama gelecek yıllara bakıyorum, bu gıda işi çok önemli bir hale gelecek." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü ve Tarım Orman Müdürlüğü temsilcilerinin açıklamaları, afetlere atfedilen anlam ve önemi, Antalya bağlamında ve tarımsal etkileşimler açısından ele almaktadır. Antalya Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Müdürlüğü temsilcisi, iklim değişikliğinin tetiklediği çeşitli afet türlerini sıralarken, bu olayların tarım ve halk sağlığı üzerinde yaratabileceği potansiyel etkileri öne çıkarmakta, özellikle sıcak hava dalgaları, sel, taşkın ve kuraklık gibi olayların sıklığının artışı, bölgesel olarak ciddi sosyoekonomik zorluklara işaret etmektedir. Öte yandan, Tarım Orman Müdürlüğü temsilcisi, Manavgat orman yangınına odaklanarak, bu tür afetlerin çiftçiler üzerindeki yıkıcı etkilerini ve toplumun bu afetlere yanıtını vurgulamaktadır. Afetlerin, tarımsal üretim kapasitesini ciddi şekilde bozduğu ve yerel ekonomiye zarar verdiği belirtilmektedir. Ayrıca, afetlerin Antalya gibi stratejik bir tarım bölgesinde meydana gelmesi, bölgenin iklimsel ve coğrafi özelliklerinin bu tür doğal olaylar için bir risk faktörü olduğunu göstermektedir. Her iki temsilci de doğal afetlerin sadece anlık zararlar yaratmadığını, aynı zamanda uzun vadeli toplumsal ve ekonomik yapıları etkileyebileceğini belirtmektedir. Bu açıklamalar, afet yönetiminde kapsamlı bir yaklaşımın ve etkili planlama stratejilerinin önemini vurgulamakta, özellikle tarımsal dayanıklılığı artırmak ve kırsal tarımsal alanlarda afetlere karşı daha iyi hazırlıklı olmak adına yapılan çalışmaların altını çizmektedir. Dolayısıyla, bu tür açıklamalar, bölgesel afet yönetimi politikalarının şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamalı ve afetlere karşı toplumsal direnç oluşturma çabalarını desteklemelidir.

3.5.5.2. İklim Afetine Maruz Kalma Deneyimi

Katılımcıların orman yangının, kuraklık ve hortum afetlerine maruz kalma deneyimlerine ilişkin bu alt tema, topluluklara yönelik uyarıların rolü ve iklim afetleri karşısında toplulukların bireysel ve kolektif tepkileri üzerinden kategorize edilerek analiz edilmiştir.

3.5.5.2.1. Erken Uyarının Etkinliği ve Önemi: Topluluklara Ulaşa(maya)n Mesajlar

Manavgat'taki orman yangınının iklim değişikliğinin neden olduğu bir tür mega yangın şeklinde meydana gelişi ve hem kurumlar hem de topluluklar üzerinde bunun yaratmış olduğu

şaşkınlık, böylesine bir afete hazırlıklı olunmamasının getirdiği belirsizlikle birleşince yangın ortaya çıktıktan sonraki birkaç gün içerisinde kaos ve paniğe neden olmuştur. Yukarıda da değinildiği üzere yangının hızlı bir şekilde geniş bir alana yayılması, aynı anda birden fazla noktada görülmesi, bölgede bulunan yerleşim yerlerinin coğrafi yapı nedeniyle oldukça dağınık olması, yangının ne yönde ve hızda devam edeceğinin bilinememesi gibi birçok faktör birleşerek erken uyarı ve planlı tahliye sürecinin yerine getirilmesini engellemiştir. Bu durum böyle bir programın var olduğu ve uygulanamadığı anlamına gelmemektedir zira böylesine bir riske karşı hazırlıklı olunmadığı için Orman Genel Müdürlüğünün oldukça tecrübeli olduğu iklim değişikliği ile bağlantılı olmayan eski tür yangınlarla mücadele biçimi karşı karşıya olunan krizle başa çıkmak için yeterli olmamış, kriz çok farklı kurumların ve yerel aktörleri koordinasyonunu gerektiren ve günlerce sürecek olan bir mücadele sürecini başlatmıştır. Karşı karşıya kalınan tablo neticesinde insan yaşamını önceleyen akıl köylerin boşaltılması kararını vermiştir. Ancak anlatılardan da anlaşılacağı üzere dağınık yerleşim biçimi nedeniyle bu kararın yerel halkın tümüne ulaştırılması mümkün olmamıştır. Köylerin boşaltılması uyarısını ileten kurumlardan biri Jandarma'dır.

> "Valla anons geçti zaten, köyleri boşaltın dediler. Babasıyla küçük kız gitti önceden. Sonra biz büyük kızımla eve gelinceye kadar bırakmayalım dedik. Tüpleri falan dışarı çıkarttık attık. Yani yine de yangın gelmez diye düşünerek gittik. Birkaç kişi, boğulup ölmeyi mi bekliyorsunuz burada dedi. Biz de bıraktık gittik. Bir şeyimiz yok ki önlem alacak şu anda. Evimiz gitti yok, artık zaten yanacak yer kalmadı." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> "Jandarma geldi, boşaltın dedi de. Duman olmasa yine millet jandarmanın dediğini tutmazdı." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "Gece bir ateş evin karşısında çıktı. Orayı itfaiye geldi söndürdü. Biraz geçince çok büyük bir yangın geliyor köyü terk edin diye polis jandarma aldı burayı. Bizi çıkardılar gece petrolün oraya gittik. Yangın buraya gelmeden boşalttık, jandarma anons yaptı çok büyük yangın geliyor boşaltın evleri yoksa yanarsınız diye. Boşattırdılar." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> "Aşağıdan salmadılar, salmayınca biz beklemeye başladık." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Ancak resmi görevliler ne yazık ki yerel halkın tümüne ulaşmayı başaramamıştır zira anlatılar köylerin boşaltılma sürecindeki eksiklikleri, yangın felaketi anında köylülerin maruz kaldığı bilgi eksikliği ve koordinasyonsuzluğu net bir şekilde göstermektedir. Örneğin, yangın haberi bazı köylülere resmî kanallar yerine kişisel ilişkiler ve acil durumlar için kurulmuş olmayan, geleneksel iletişim ağları aracılığıyla ulaşmıştır. Bu durum, yangın gibi ciddi ve

hayati tehlike arz eden durumlar karşısında köy sakinlerinin yeterli ve zamanında bilgilendirilmediğinin bir göstergesidir. Anlatılar afet anında bilgilendirme süreçlerinin ne kadar kırılgan ve dengesiz olduğunu ortaya koymaktadır.

> "Bizi burada yönetme olmadı. Hiç buraya yangın geliyor diye diye bir haber de gelmedi." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

> "Bir gün önce haberlerde gördük işte Kalemler yanıyordu. Öyle izlerken şu bizim köyün altına atıldı ateş itfaiye gelip söndürdü. 12'de falan yattık. Kulağıma bir telefon geldi ama kalktım yetişemedim bacım aramış. O arada cereyan kesilmiş. Tekrar çaldı telefon. Dedi aradım ama açmadın, yangın geliyormuş oraya dedi. (Ağlamaya başladı, televizyon açık, Muğla yanıyordu ben bu mülakatı yaparken haberlerde onu anlatıyor, ondan da çok etkilenmiş durumdalardı). Siz kaçın evden yanarsınız dedi. İşte o bacım aradı onlar da evin etrafını suluyormuş ama ne fayda onlarınki de yandı gitti. Ulaşan ulaşabilene, hasım akraba... İşte kaçın kaçın diye. Aramasalar evin içinde yanacakmışız herhalde uyurken." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Çocuklar yoktu, benim oğlan var, o da yoktu. Onları çağırdık, gece saat ikide geldi telefon bize, yangın geliyor kaçın diye. Komşular arkadaşlar aradı. Tanıyan tanımayan herkes birbirini arıyordu zaten. Bizi de komşular aradı. Malını mülkünü alan yukarda Külcüler var, Saraçlar, Belenobası, Gebece. İlkin onlar giderken biz en son duyduk. Benim evim akşam 8-9'du. Jandarma geldiğinde zaten ev yanıyordu, yaklaştırmadı kimseyi evlerin yanına. Yanan evlerden bir çöp çıkarma imkânın yoktu yanaşamıyordun çünkü." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Hiç jandarma değil. Öyle değil. Şimdi şu dağa bak belen var, dağ onun arkasından bir ara vurdu ışık, ateş görünmeden ışığı vurdu. Ne elektrik ne su, oradan bir baktık ucu çıktı. Oradan çıkar çıkmaz köyün üzerine indi. Bu gelirdi gelmezdi işte toplanalım mı derken azaydı da komşunun çocuğunun babası, o da servisçiydi. O hemen hocaya haber etti. Hocayla hoparlör taktılar şu ötede de köy var. Muhtarın olduğu yerin üst kenarında, orada millete habere gittiler. Saat bir miydi on iki miydi, milleti uykudan hep uyandırdı." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

Köylüler, yangın tehlikesinin farkına varıldığında genellikle kendi başlarının çaresine bakmak zorunda kalmışlardır. M-2'nin "dumanın kokusuna uyanmasam yanıp gideceğim" afet yönetimindeki resmî ve kurumsal mekanizmaların yetersiz kaldığının göstergesidir.

> "Olmadı dedim ya kendim uyandım duman kokusuna, uyanmasam yanıp gideceğim. Bir de köy yanıyor diye bağırınca komşu ondan uyandım." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

Manavgat orman yangını sırasında köylerin boşaltılma süreci, özellikle kırılgan grupların durumu üzerinden ele alındığında, afet yönetimindeki koordinasyon eksikliklerini ve toplumsal dayanışmanın önemini vurgulayan çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir. Köy

sakinlerinin anlatıları, resmî uyarı ve tahliye süreçlerinin yetersiz kaldığı, büyük ölçüde bireysel inisiyatif ve komşuluk ilişkilerine dayanan bir tablo çizmektedir. Öncelikle, resmî makamların yangın konusunda yeterince bilgilendirme yapmadığı, yangının yaklaşmakta olduğuna dair somut uyarıların yapılmadığı ifade edilmektedir. Bu durum, özellikle yaşlılar, engelliler ve diğer kırılgan gruplar için ciddi bir risk oluşturmuş, bu grupların güvenli bir şekilde tahliye edilmesini zorlaştırmıştır. Yangın anında bazı köylülerin yangını kendiliğinden fark ettiği ve ancak bu şekilde harekete geçebildiği görülmektedir. Bu, afet anında resmî ve etkin bir iletişim ağının eksikliğine işaret etmektedir.

> "Babamın solunum sıkıntısı olduğu için zaten bir ilacını verip hemen gönderdim. Çocuk, engelli falan hepsi yangın gelemeden köyü boşalttı. Bomboştu, herkesi çıkardılar." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

> "Bizim yanımızda yoktu da tabi yaşlılar da vardı yatak hastası yoktu. Bir tane vardı şu evde işte şimdi orda yatıyor, uzanıyor. O vardı, onu da hep bir olduk, önce yolladık. Hepimiz beraber yardım ettik. Oğlu da vardı burada o gün tesadüfen gelmişlerdi. Siz götürün bunu dedik. Ne olur ne olmaz. Biz kendimiz de kaçarız buralardan ateş yaklaşırsa, onları yolladık. Sonra köyce toplandık, gittik. Bir tek yatak hastası vardı, onu da yolladık. Hamile yoktu da engelliler vardı. Şu görünen restoran var ya. Onun öte yanında ikinci evde bir kadın var, kilodan yürüyemez. Bu sandalyelere oturamaz. Oturduğunu kırıyor hani çok kilolu, kıpırdanıp yürüyemez. Onu da indirdiler arabaya attılar, götürdüler. Konu komşu burada herkes herkese bakar, hiç şey yapmaz." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

> "Yoktu öyle birisi. Bizim burada bir yaşlı vardı, onu aşağı Manavgat'a götürdük. Orada 10-15 gün bıraktık. Böyle yatalak kimse yok." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

> "Şu yukarıdan karşıdaki dağdan atladı. Bu tarafa atladı, poyraz da var hızla geliyor. Jandarma geldi siren çalarak çaldı köylülere köyü terk edin diye. Köylünün çoğunluğu arabasına binen gitti. Köyde belli başlı işiler kaldı, az kişi kaldı yani. Gerisi köy de yanacak biz de yanacağız diye korkuyla gitti. Ben gitmedim ama yangın bu tarafa atladı, rüzgâr kozalak atıyor ırmaktan bu tarafa atladı. Benim gelinimde astım sorunu var. Evi duman bastı dedim şunları Manavgat'taki kızımın evine götüreyim." (M-30, Erkek, 70, Ortaokul, Emekli-çiftçi)

Diğer yandan, köy sakinleri arasındaki dayanışma, bu kırılgan grupların tahliye edilmesi sürecinde kritik bir rol oynamıştır. Anlatılarda, komşuların ve aile bireylerinin engellileri, yaşlıları ve çocukları güvenli bölgelere taşıma çabaları sıkça vurgulanmaktadır. Bu, topluluk içindeki sosyal bağların ve karşılıklı yardımlaşmanın, resmî mekanizmaların yetersiz kaldığı durumlarda ne kadar hayati olduğunu göstermektedir.

"Komşuları çağırdım, babamı onlarla beraber indirdim. Yalnız indirmem sıkıntı." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

"Çocuğu (engelli) yukarı götürmüştük gündüzden. Zaten başka bir komşunun çocuğu vardı onu götür bilmem ne yap…" (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

"Benim ilk aklıma gelen yaşlılar yangını görünce, hemen 112'yi aradım böyle böyle dedim önce bunları götürttüm yani, güvenli ellere teslim ettim. Köyün gençleri, eli ayağı tutanları ben köyde bıraktım ve de başarılı olduk. Hiç öyle bir asayiş durumu olmadı. Şimdi köyün merkezini uyandırdık, mahalleleri tek tek aradım telefonla dedim tedbirinizi alın yangın işte barajdan bu tarafa sallandı. Şimdi benim Bucak Mahallesi var. Etrafı çam olduğu için bir şey görmüyor. En çok orayı uyardım. Buradaki orman şefiyle de biraz tartıştım. Oraya itfaiye gönderin diye. Onlar da gönderemiyor haklı olarak. Allah'a şükür mahaller hariç merkezde bir yer yakmadık." (M-Muhtar-8, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi)

"Yok, öyle bir şey olmadı. Daha önce tedbir biraz alındı ya yangın yanacak diye, ondan herkes gittiği için çok sıkışık bir durum olmadı." (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Anlatılar, bireylerin güvenli alanlara ulaşmasında topluluk içi dayanışmanın ve aile bağlarının önemini vurgulayan çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir. Bu süreç, afet sosyolojisi perspektifinden incelendiğinde, resmî tahliye işlemlerinin yetersiz kaldığı durumlarda, bireylerin ve ailelerin nasıl kritik roller üstlendiğini göstermektedir. Anlatılarda sıkça rastlanan, yangının yaklaştığı haberinin ağızdan ağıza dolaşarak yayılması, modern iletişim araçlarının afet anında ne kadar hayati olabileceğinin altını çizerken, bu araçların yerel düzeyde nasıl yetersiz kaldığına işaret etmektedir. Köylerde yangın haberi genellikle komşular ve aile bireyleri tarafından verilmiş, resmî kanallardan ziyade kişisel ilişkiler ve toplumsal ağlar devreye girmiştir. Örneğin, M-17 yangın tehdidi altındayken, ancak çocuklarının ve gelininin ısrarıyla evden ayrılmıştır. Bu durum, özellikle kırsal kesimlerde aile yapısının ve komşuluk ilişkilerinin, kriz anlarında nasıl bir dayanışma ağı oluşturduğunu gözler önüne sermektedir.

"Benim gelin kız var, çocuklar Manavgat'ta okula gidiyor. Geldi çocuklar anne ateş geliyormuş diye beni aldılar, malları (inekleri ve keçiyi kastediyor) da bıraktılar. Allahtan yeğenim salıvermiş ama keçim yanmış." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

"Yangın durumu, ilk önce saat ikide falan gece bu dağdan çıktığında benim haberim olmadı. Bu karının da haberi olmadı. Yangın burayla çıktığı yerin arası 12-13 km, yangın buraya yarım saatte geldi. Yarım saatte rüzgâr o kadar hızlıydı. Birbirimize haber ettik. Bu gördüğün mahallede bir sürü ev var. Kimse ardına bakmadı. Vasıtasını alan kaçtı buradan. Nereye kaçtı, Manavgat'a kaçtı. Manavgat'ın da üstünü aldı duman, kimisi döndü geldi. Burası kendi halinde keyfine göre yandı. Keyfine göre söndü. Ne bir

devlet geldi, yardım etti, ne bir millet gelip yardım edebildi zaten yolları tuttular. Yangında ölü olur diye salmadılar. Yangın böyle geldi buraya." (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

"Hiç giremedik eve, her yandan alev sardı poyraz da poğurttukça (püfürdettikçe alevi) güvenemezsin kendine kendim yanacağına ev yansın. Yangın gelmeden çıktık. Kalabalık yerde Jandarma da uyarmış da bizim buraya geldiğini ben hatırlamıyorum. Bağırmış herkese çıkın köyü terk edin diye. Köylü biri birine haber verdi. Bizim oğlanlar var şehirde oturur, çarşıda oturur, yangın gelip de yanmasanız bile bu çukur olduğundan burası dumandan boğulursunuz, kaçın terk edin orayı, dediler. Biz onun için kaçtık buradan." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

Ayrıca, muhtarların yangın sırasında hoparlörle uyarı yaparak köy sakinlerini uyandırması ve güvenli bölgelere yönlendirmesi, bu yerel aktörlerin afet yönetimindeki rolünü ortaya koymaktadır. Bu, özellikle yangın gibi hızlı müdahale gerektiren durumlarda, yerel liderlerin ve toplum örgütlerinin ne denli önemli olduğunu belirtir. Topluluk içinde yaşlılar, çocuklar ve engelliler gibi daha savunmasız grupların tahliyesi konusunda gösterilen özveri, toplumsal yapının bu bireyleri koruma konusundaki duyarlılığını ve etkinliğini göstermektedir. İnsanlar, yangın tehdidi altında bile, birbirlerine destek olmanın yollarını bulmuştur, bu durum komşuluk ilişkileri ve aile bağlarının ilk aşamada güçlenmesine yol açsa da ilerleyen zamanlarda bu ruhu ortadan kaldıracak gelişmeler yaşanmıştır, bunlara ilerleyen bölümlerde yer verilecektir.

"Cereyan yoktu. Benim şöyle evim yüksek bir yerde. Şu yüksek tepedeki ateşin ışığı benim balkonuma vuruyordu. Orda ben yatsı namazı kılıyordum. Abim, kayın biraderim üç kişi geldi hadi gideceğiz. Ben de dedim bunlara gitmeyeceğim. 2 ton su doldurdum. Evimi bekleyeceğim diyorum. Her taraf bidon dolu, su depomu doldurdum. Hayır dediler gideceksin. Herkes köyü terk etsin diye anons yapıldı camiden. Buradan göçürdüler ya bizi, bir gece kaldık Manavgat'ta, sabah döndük geri geldik." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-çiftçi)

"Oğlan gelmese ben evin içinde yanacaktım. Oğlan çıkardı beni. Haberi olmuş. Yangın geliyor hemen kaçalım diye millet pılını pırtısını alan kaçtı. Oğlum önce beni çıkardı sonra bir tane eski araba vardı onu gelip kaçırmış." (M-20, Kadın, 73, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

"Yok tahliye ile ilgili sorun olmadı herkesin ailesi geldi yardımcı oldu. Geçen bir tanesi rahmetli oldu, köyün girişinde ağılları vardı yaklaşık 30 yıldır orda yaşıyordu insanlar. Ben akıllılık edip aramasaydım orada yanıp gideceklerdi, hiç haberleri yokmuş evin içerisinde. Aradım ailesinden birini, yeğeni, onlar da Manavgat'ta oturuyor. Geldiler götürdüler. Yoksa yanacaklarmış hiç haberleri de yokmuş. Kendi arabamı getirttim, arabası olmayanların hayvanlarını biz denize yakın bir araziye taşıdık ağaç olmayan, yangının ulaşma şansı olmayan boş bir araziye. Ertesi gün geri getirdik zaten. Çünkü yangın akşama bitti zaten.

> Sadece şu mezarlık alanında çok yüksek ağaçlar var yaşlı orası yanmadı Allahtan. O yüksek ağaçlar da yansaydı zaten bittiydi, köyün tamamı yanardı.” (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

Manavgat orman yangını sırasında alınan önlemler ve yapılan hazırlıklar, afet sosyolojisi açısından incelendiğinde, bireylerin afetlere ne kadar hazırlıksız yakalandığını ve toplumsal bilincin eksikliğini göstermektedir. Yangına yönelik bilgilendirmenin yetersizliği, bu hazırlıksızlığın temel sebeplerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Anlatılardan, resmî makamlar veya yerel yönetimler tarafından yeterli uyarı yapılmadığı, var olan uyarıların ise genellikle geç kaldığı veya afetin hızına uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Yangın sırasında uygulanabilecek basit önlemler hakkında genel bir bilgi eksikliği söz konusudur. Örneğin, M-8 evin etrafını sulama gibi kendi çabasıyla bir önlem almış ancak bu, yangının şiddeti karşısında yetersiz kalmıştır. Bu durum, bireysel çabaların, kurumsal destek ve doğru bilgilendirme olmadan ne kadar sınırlı kaldığını vurgulamaktadır.

> “Bir günde nasıl bir önlem alabiliriz gülüm? Uyarı olmadı. Duysaydık bir önlem alırdık. Ama hiçbir şey diyen olmadı. Komşulardan evin yanındaki odunları sürekli sulayanlar olmuş ama sonra onlar da kaçmış yani itfaiye olmadıktan sonra imkânı yok elle sönmez o ateş. Mesela ilaç motoru. Tanker gibi bir şey olsaydı. Dönüp geldiğimde bir hortumda su olsaydı mesela kendi evimi yakmazdım. Bir şey koymamaya çalışıyoruz evin etrafına ama ne yaparsan yap olacaksa da oluyor. Mesela yan komşumun evin yanından tutacağına tepesinden tutmuş. Buna ne yaparız? Hani yerde çalı çırpı pislik koymamaya çalışıyoruz ama...” (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> “Nereden bilecektim o yangının gelip de burayı yakacağını. Mutfağın balkonuna suları doldurdum, leğenlere falan.” (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> “Evin kenarlarında ot varsa onları kesip atarım, yakın yerine yanabilecek şeyler koymayacaksın. Hatta tahta masa, sandalye gibi eşyalar da olmamalı. Etrafı temiz olursa ateş yaklaşmaz, yanmaz. Ayrıca evin yakınında su bulunduracaksın.” (M-22, Erkek, 67, İlkokul, Hayvancı)

> “Birazcık onlarda tedbir alınır. Yani genelde tedbir alınır, işte uzağa koyarsın mesela bu konteynır burada, odunu şurasına yığarsan derhal yanar, rüzgâr oradan geliyor zaten. Kuzey rüzgarları onu alırsın Güneye koyarsın, başka yapacağın çok bir şey yok. İki yana çok bir şey yığmazsın.” (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

Toplum içinde, yangın gibi doğal afetlere karşı alınabilecek önlemler konusunda ciddi bir farkındalık ve eğitim eksikliği olduğu görülmektedir. Örneğin, M-13, ateşi kontrol altında tutmak için gerekli basit tedbirleri anlattığı hâlde, bu tür önlemlerin genel bir uygulama hâline gelmediği görülüyor. Ayrıca, bazı bireylerin afet sonrası artık yanacak bir şey kalmadığını

belirterek yeniden afet riskini hafife aldıkları anlatımlar da dikkat çekicidir. Dahası afet sonrası da bu bilgilendirme eksiklikleri devam etmiş ve "anız yakmayın" gibi çok basit uyarılar seviyesinde kalmıştır. Bu durum, afet yönetimi politikalarında, özellikle kırsal kesimlerde afet öncesi eğitim ve hazırlık süreçlerine daha fazla önem verilmesi gerektiğini göstermektedir. Eğitimlerin ve bilgilendirmelerin sadece afet anında değil, afet öncesinde de bireylerin afetlere karşı daha bilinçli ve hazırlıklı olmalarını sağlayacak şekilde düzenlenmesi büyük önem taşımaktadır.

> "Şu anda bir önlem yok. Dikkat ediyoruz işte. Elimizden geldiğince, mesela dağda ataş yakmıyoruz, ateş yakacaksak sobada yapıyoruz." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Günde 3-4 sefer anons yapıyorlar camiden anız yakmayın diye. Ben de gülüyorum artık ne yanacak sanki diye. Yanması için 5-10 yıl geçmesi lazım. Yani yangın çıksa bile 2 metre anca gider. Yanacak bir şey yok." (M-30, Erkek, 70, Ortaokul, Emekli-çiftçi)

> "Olmadı, hiç olmadı. Ancak buradan Manavgat müftüsünü camide duyuyoruz. Tarlanızda bahçenizde ateş yakmayın, yakarsanız da söndürün. Onunla ilgili öyle bir şeyler söyler hocalar." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

Manavgat orman yangını sırasında yaşananlar, afet yönetimi süreçlerinin karmaşıklığını ve hazırlıkların bazı durumlarda yetersiz kalabileceğini gözler önüne sermektedir. Anlatılar, yangının şiddetini ve kontrol edilmesinin zorluklarını vurgulayarak, afetlere hazırlıklı olmanın sınırlarını ortaya koymaktadır. M-Muhtar-2'nin ifadesi, yangının nasıl hızla yayıldığını ve müdahalenin neredeyse imkânsız hâle geldiğini dile getirirken, Sosyal Yardımlaşma Müdürü'nün açıklaması, kurumların bu tür büyük çaplı afetlere hazırlık yapma kapasitelerinin yetersiz olduğunu kabul etmektedir. Bu bulgular, afet sosyolojisi açısından, afet hazırlık stratejilerinin yalnızca teknik ve fiziksel önlemlerle sınırlı kalmaması gerektiğini, aynı zamanda toplulukların afetlere dayanıklılığını artıracak sosyal ve kültürel politikaların geliştirilmesi ihtiyacını da göstermektedir. Afet yönetimi, bölgesel risk değerlendirmeleri ve toplumların bu risklere uyum sağlama yetenekleri üzerine daha fazla odaklanmalıdır. Bu, afet anında etkin bir müdahale ve toplumların kendini koruma kapasitesini artırarak, afetlerin yıkıcı etkilerini azaltabilir.

> "Ne uyarılması, hani uçak olsa ne olacak, söndürme aleti olsa ne olacak, engel olacak bir şey yok ki. Ateş uçuyor böyle ha burada atıyor, karşıya geçiyor, oradan atıyor, Manavgat'a gidiyor." (M-Muhtar-2, Erkek, 57, İlkokul, Esnaf)

> "Yani bize hazırlıklı olabilmemiz ya da herhangi bir kurumun hazırlıklı olabilme gibi bir durumu yoktu." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

Orman yangıları açısından önleyici tedbirler bağlamında öne çıkan başlıca kurum olan Orman Bölge Müdürlüğünün temsilcisi, bu konuda en çok tartışılan yöntemlerden biri olan ölü ve diri örtü temizliği uygulamalarının karmaşık doğasına ve bu yöntemlerin sosyal, ekonomik ve ekolojik boyutlarına dikkat çekmektedir. Orman Bölge Müdürlüğü temsilcisinin ifadeleri, bu uygulamanın sadece maliyetli ve zaman alıcı olmakla kalmayıp, aynı zamanda orman ekosistemleri üzerinde kalıcı etkilere sahip olabileceğini vurgulamaktadır. Ölü örtü, ormanın humus tabakasını oluşturur ve toprağın besin maddesi dengesini sağlar. Bu materyalin kaldırılması, erozyon, çoraklaşma ve çölleşmeyi hızlandırabilir, bu da ormanın doğal dengesini bozar ve biyoçeşitliliği azaltır.

> "Şimdi şöyle bunu ifade edebiliriz, ölü örtüyü temizleme yöntemi esasında birçok Türk ormancısı tarafından da hala alt başlıklarda tartışılan bir konu. Uygulanmıyor değil, uygulanıyor. Buna uygulanması doğru değil demek bence doğru değil. Her gördüğümüz yolun kenarında da biz bu ölü örtü ve diri örtü temizliğini yapmalıyız da doğru değil bana göre. Çünkü bu bir maliyet ve çok büyük bir maliyet. Yani bugün özellikle diri örtü dediğimiz çalıların kesilmesi ve vesaire… bu bir evin önündeki bir avlu değil. Yani oradaki otları kesip işte elinize süpürgeyi alıp bahçenizi temizlediğiniz gibi temizleyeceğimiz bir şey değil. Yani bunu yaklaşık 25 metrelik bir genişlikte sağlı sollu toplamda 50 metre gibi bir değerlendirmede yapıyoruz yol kenarlarında. Ormanın tamamında zaten mümkün değil teknik ve bilimsel olarak imkânı olmayan bir şey. Zaten yapılmaması gereken bir şey. Onu da alt başlık olarak konuşabiliriz. Bizim ölü örtü dediğimiz şey toprağın A humus horizonunu oluşturan, toprak oluşumunu sağlayan bir materyal. Eğer biz bu materyali buradan çıkartırsak çoraklaşmayı, erozyonu, toprağın organik materyal eksikliği ile birlikte çölleşmeyi beraberinde getiririz." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Anlatıda, ölü ve diri örtü temizliğinin uygulandığı yerlerin seçimi konusunda stratejik bir yaklaşımın benimsendiği görülmekte, yaklaşım özellikle yangın riski yüksek olan ve stratejik olarak önemli kabul edilen bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Bu, orman yönetimi pratiklerinde yerel koşulların ve geçmiş yangın istatistiklerinin dikkate alındığını göstermekle birlikte sosyoekolojik açıdan, toplumun ve ekosistemin ihtiyaçlarına duyarlı bir yönetim anlayışını yansıtır. Maliyet ve uygulanabilirlik açısından, ölü ve diri örtü temizliğinin orman yangını riskini azaltmada mutlak bir çözüm olmadığı, ancak belirli koşullar altında ve sınırlı bölgelerde etkili olabileceği belirtilmektedir. Bu, afet yönetimindeki zorlukları ve çevresel yönetimdeki karar verme süreçlerinin karmaşıklığını vurgulamaktadır. Ayrıca, bu tür müdahalelerin hem fiziksel hem de ekonomik kaynaklar açısından sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesi gerektiğini gösterir.

> “O teorik olarak imkanlı değil, ekonomik olarak da imkanlı değil. Ama biz bunu yol kenarlarında 25’er metrelik bir alanlarda yapıyoruz. Gerek ormanın daha kuvvetli seyreltilmesi, gerekse o diri örtü dediğimiz çalıların kesilmesi ve bunların o 25’er metrelik bantlardan uzaklaştırılmasını uyguluyoruz. Ama bunu her yolda uyguladığınız zaman yaklaşık bir işletme müdürlüğü içerisinde kabaca söyleyeyim. 1000 kilometreye yakın orman yolu var. Yani şeritleri vesaire. Burada şimdi Antalya Orman Bölge Müdürlüğü’nün şu anda net rakamı bilmemekle birlikte ben tahmin ediyorum sadece orman yolumuz 10.000 kilometreden aşağı değildir. Yani 10.000 kilometrelik bir orman yolundan bakın yanlış anlamayın Kemer-Kaş yolunu falan kara yollarına ait yolları falan kastetmiyorum. Sadece orman yollarımız 10.000 km gibi bir miktar kabaca. E şimdi bunların hepsinin 50’şer metrelik bir bantta temizlik yapılmasının maliyeti inanılmaz bir maliyet. Çünkü burada makinede çalışma yapabileceğiniz alanlarda çoğunlukla sınırlı olabiliyor. Çünkü yamaç eğimi? Taşlılık, kayalılık, insan gücü ağırlıklı bir çalışma yapmanız lazım. Bunu insan gücüyle bu kadar büyük alanlarda çalışma yapmanın maliyeti, iş gücü temini çok büyük sıkıntı. Ha şu da her yerde aynı miktarda bu gerekli mi? Bana göre her yerde aynı miktarda gerekmem gerekli de değil. Yani dediğim gibi hem ekonomik kaynakların rasyonel kullanımı açısından gerekli değil, hem de bir yer çok spesifik öneme haizdir. Kritik bir tesisin etrafıdır. Bir kritik turistik tesisin etrafıdır işte. Ne bileyim çok yoğun kullanılan ve geçmiş yıllarda yangın istatistikleri yol kenarından, işte arabadan, egzozdan, işte tren yollarındaki fren pabuçlarından mesela bazı yerlerde çıkar fren pabuçları kopar, çıkar. Belli eğimi yüksek yerlerde, özellikle Adana’da Belemedik Vadisi’nde çok çıkar, gibi… Geçmişe dair orada bu sebeple yol kenarından çokça yangın çıkan ve çıkma ihtimali yüksek olduğu değerlendiren spesifik alanlarda, belli alanlarda, ana arterlerde biz bu uygulamayı zaten yapıyoruz. Yani bu diri örtünün temizlenmesi gibi bir uygulama yapıyoruz ama bunu tam alanda yapmamız mümkün değil teknik olarak da.” (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Ayrıca temsilci yangın yönetimi sürecinde yerel toplulukların algıları ve yönetim stratejilerine dair değerlendirmelerinin önemini vurgulamakta, örneğin Sevinçköy'de tekrarlanan yangın olaylarını ve bu olayların köy sakinleri üzerindeki etkilerini ele alırken, yangınların neden tekrarladığına dair yanlış algılarla mücadele edilmek durumunda kalındığına dikkat çekmektedir. Yurttaşların yangınların kasıtlı olarak yönlendirildiğine dair yanılgılara kapılması afet yönetimiyle ilgili çıkarımlar yaparken dikkate alınması gereken önemli bir sosyal faktördür. Öte yandan yangın önleme ve müdahale çalışmalarında altyapı ve lojistik kapasitenin sınırlarına dikkat çeken temsilci 1.177.000 hektarlık ormanlık alanda ve 11.500 kilometre orman yolunda tam bir kontrol ve müdahalenin mümkün olmadığını, bunun yerine stratejik noktalara odaklanılmasının daha etkili olduğunu ifade etmektedir. Türkiye'nin yangın yönetimi konusunda uluslararası bir örnek teşkil ettiğini, diğer ülkelerin bu sistemi örnek aldığını ve eğitimler için Türkiye'ye geldiğini belirterek, ulusal yangın yönetim sisteminin etkinliğini ve kabul gördüğünü vurgulamaktadır. Yangınların kaçınılmazlığı ve afet olarak kabul edilmesi gerektiğini, buna rağmen mevcut sistemlerin ve önlemlerin afeti yönetmede önemli roller

üstlendiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, afet yönetimi stratejilerinin sadece yangını kontrol altına almakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal yanıtları ve algıları yönetmeyi de içermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu ancak süregelen orman yangınları ve afetle mücadele süreçlerine topluluk ve ekolojik tabanlı iklim değişikliği uyum stratejilerinin entegre edilmesi ile mümkün olabilir.

> "Sevinçköy'e tam 3 kere yangın döndü döndü geldi aynı yere. Üstelik de orada çok daha fazla vatandaştan kayıp olabilirdi. O kadar korunmasına rağmen tabi vatandaş o can acısıyla beraber "ya sonunda yaktınız falan..." hani yangını sanki biz çevirip çevirip oraya yapıyormuşuz gibi. Önemli olan zaten bu bir tane çıkışı olan köylerin o yol güzergahları işte az önce, yol kenarı temizliğinde örneğin orayı önceleriz. Yoksa ormandaki bütün yerleri temizlemekle, şöyle bir laf vardır hani, "köylünün yumurtasına para yetmez" falan derler. Tek tek düşündüğünüzde hakikaten bu böyle bir şeydir. Düşünün Antalya'da bizim 1.177.000 hektar bizim ormanlık alanımız var. Bunu toplamında 11.500 km orman yolu var. Bunların hepsini tek tek böyle nakış gibi işlemeniz mümkün değil. Yani ormancılık böyle bir şey değil zaten. Dolayısıyla alınacak olan tedbirlerin hepsini böyle birincil, tam çözüm üretici gibi görmek yerine, küçük küçük bunların hepsi bir araya geldiğinde çözüm. Bakın ne diyorum? 100 yangından sadece bir tanesi büyür ve o bir tanesinde kamuoyunun bilgisi olur, geri kalanını bizim yapmış olduğumuz bu tesisler, bu önlemler hava araçları dahil, ekip ekipman… bizim 100-150 noktada yangın ekibimiz var, bunlar orman içerisinde konuşlanmış durumdalar. Bizim kadar örgütlü bir yapının dünyada örneği yok yani. Arazide gerçekten, yani her yerde örgütlüyüz. Her yerde bütün araçlarımız araziye dağılmış durumda. Personelimiz arazide dağda, ekip binalarında yatıyor. Çok ciddi maliyetler bunlar 7/24. Birçok ülkede böyle bir şey yok. Serik ilçesinde örneğin herhangi bir köyündeki ormanda çıkan yangına merkezden gitmiyor benim ekibim, oraya en yakın noktada kritik gördüğümüz 150 ayrı noktada bizim ekiplerimiz var. En yakın 3-4 tane ekibimiz yola çıkıyor. Sistem böyle işliyor. Yani bu anlamda hakikaten bizim uluslararası eğitim merkezimiz de var. Oraya en son sayıyı yanlış hatırlamıyorsam 18 yabancı ülkeden geldiler. Burada ziyarette bulundular. Eğitim aldılar ve bizim sistemimizi anlattığımızda hani inanın bana bunu hakikaten net bir şekilde söylüyorum. Gıptayla bakıyorlar organizasyonumuza. Bu anlamda hakikaten zaafımız yok ama. Orman yangını zaten bir de şöyle diyoruz bakın. Afetten bahsediyoruz ve hepsini kontrol edelim istiyoruz. Hepsini kontrol edebildiğiniz bir şey zaten afet olmaz. Uyum sağlayacağız. Oradaki o dengeyi iyi tutturmak lazım." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Anlatıdaki kurumlar arası eşgüdüm ve senkronizasyon vurgusu, afet yönetiminin karmaşık doğasını ve çeşitli aktörler arasındaki koordinasyon gerekliliğini ortaya koymaktadır. Yıllık yapılan yangın koordinasyon toplantıları, her kurumun yangına müdahaledeki özgül rolünün ve yerel koşullara uygun stratejiler geliştirilmesinin altını çizmektedir. Anlatılardaki yangın yönetiminde proaktif ve reaktif yaklaşımların dengesi dikkat çekmektedir zira yangın öncesinde risk azaltma çalışmaları, halkın eğitimi ve bilinçlendirilmesi, yangına dirençli ormanların oluşturulması gibi önlemler, yangının etkilerini minimize etmeyi amaçlar. Bu önlemler, yangın riskini tamamen ortadan kaldırmayı değil, yönetilebilir seviyelere indirmeyi

hedefler. Temsilci kurumun yangınla mücadelede uluslararası bir model olarak kabul edildiğini ve eğitim merkezi aracılığıyla uluslararası iş birliklerine önem verildiğini vurgulamaktadır. Bu durum, kurumun yangın yönetimi konusundaki uzmanlığının ve etkin yöntemlerinin, uluslararası alanda da takdir gördüğünün bir göstergesidir. Ancak ikim değişikliğinin etkileri birçok yapıyı olduğu gibi bu alanda kurumsal yapıların etkinliğini ve güvenilirliğini de zedelemekte ve sorgulamaya açmaktadır. Bu çerçevede, afet yönetimi politikalarının, sadece teknik ve stratejik müdahalelerle sınırlı kalmayıp, toplumsal katılımı ve bilinçlendirmeyi de içermesi gerektiği sonucuna varılmaktadır. Kurumsal kapasite ve koordinasyon, afetlere karşı koymanın yanı sıra, toplumların afetlere adaptasyon kapasitesini artırarak, genel olarak afet dirençliliğini güçlendirme potansiyeline sahiptir ve bu yönde çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

> "Şöyle, bizim kurumsal olarak bu konuda kendi bir işleyişimiz var. Yani bizi ilgilendiren konular üzerinden işleyişimiz var. Ama dediğim gibi bu konuda belediyenin çalışmaları var kendine göre. AFAD'ın organize ettiği eşgüdüm içerisinde yapılanlar var. Bununla ilgili her sene tüm kamu kurumlarının çalıştığı yangın koordinasyon toplantıları yapılır her ilde ve her ilçede. İlk kararları aynı şekilde ilçeye de aktarılır. Oranın özellikleri de ekstra durumları varsa eklenir. Tüm kamu kurumları arasında bir eşgüdüm ve senkron var bu işte. Ama tabi her kurumun kendi iş koluyla ilgili yapmış olduğu bireysel çalışmalar da var. Yani biz kendi eğitim, kendi işte önleyici tedbirlerimiz, yangınla ilgili kendi bakımlarımız, tesislerimiz bizim bir akışımız var. Zaten yıllardır var, yani 2021'den sonra değil oldu olası var olan çalışmalarımız var, buna eklenenler var, bir de diğer kamu kurumlarıyla eşgüdüm içerisinde yapılanlar var, böyle diyebiliriz. Ama tabi kanun ve mevzuatla çalıştığınız için belli konularda zaten yetkiniz yok gibi ama bir kurumun yapacağı çalışmada, bizim onun önünü açmamız veya kolaylaştırmamız gerekiyorsa kamu yararına olan her işte bu kurumlar arasında bir eşgüdüm vardır ve hiçbir kurum birbirine kamu yararına olan bu konularda engellemez ve ayağına balta vurmaz. Bize de bütün kamu kurumları bu konuda katkı veriyor, yardımcı oluyor. Hepsinin hakkını vermemiz lazım." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

> "Ya şöyle, biz zaten yangınları bir yangın çıkmadan önce yapılması gerekenler, bir de yangın çıktıktan sonra yapılması gerekenler olarak temelde ikiye ayırıyoruz. Şu anda kurumumuzun üzerinde durduğu şey, biz yangının adedini düşürmenin önemli olduğunu söylüyoruz. Bir yangın muhakkak çıkacak. Yani bu sıfır riskin olduğu bir dünya yok. Bir yıldırımdan yine çıkabilir yangın. Ama insan kaynaklı yangın sayılarının azaltılması, halkın bilinçlendirilmesi, biraz evvel konuştuğumuz gibi. Olası yangının büyüme eğrisini, büyüme eğrisiyle beraber insanlar üzerinde ürettiği olumsuz etkilerin minimize edilmesiyle ilgili çalışmalar var. Yani biraz evvel konuştuğumuz bir köyün etrafında işte belli bir şerit üretilip oraya dirençli ağaçların dikilmesi de buna dahil. İşte vatandaşın bahçesindeki otları kesmesinin doğru olacağının anlatılması da. İşte bir felaket durumunda ne şekilde davranış göstereceği, kaçacağı terk edeceği veyahut mücadele edeceği, gönüllülerin nasıl eğitileceği, bu işin içine nasıl gireceği? Tamamı bunların yangın öncesi yapılan faaliyetler. Yangın sırasında müdahalemizi etkinleştiren çalışmalar da nedir? Bizim

> yangına dirençli orman kurulmasıyla ilgili YARDOP projelerimiz. Yol ağımızın arttırılması, hava araçları ve kara araçlarımızın mümkün olabildiğince arazide yaygın noktalarda ve erken müdahale ile yangının bir felakete dönüşmeden söndürülebilmesi üzerine bir programımız var. Bunun için de ekiplerimizin maksimum seviyede sahaya dağılması, en hızlı şekilde bilgiyi alabilmemiz ve en kısa zamanda yangına müdahale edebilmemiz. Bunun için, işte hava araçlarından tutun, geleneksel kulelerimizden tutun. Vatandaşla olan irtibatımız, iletişim kanallarımız yine aynı şekilde 112. Bunların hepsi bize hızlı ve etkin müdahaleyi beraberinde sağlıyor. Helikopteriniz çok hızlı geldi. Yangına çok yakın ama birinci sortiyi yaptı, suyu attı. İkincisi için 20 km gidip denizden su alacaksa geçmiş olsun. O yüzden bir ilk hedef olarak her 5 kilometrede bir yangın havuzlarımız ve göletlerimizi tesis ediyoruz. Aşağı yukarı her 5 kilometrede var. Kritik yerlerde bu rakamı daha da düşürüyoruz ve çalışmalar devam ediyor. İşte yerleşim yerlerinin etrafında gelir getirici yangına dirençli ormanların kurulması, meslek içi eğitimlerle personelin daha etkin müdahalesine sağlanması. Ondan sonra aklıma gelen ilk etapta gelen hususlar bunlar oldu, işte uluslararası yangın eğitim merkezimiz yine burada, paydaşlarla çalıştaylar yapıyoruz. Onların görüşlerini bilim dünyasıyla, onların değerlendirmelerini alıyoruz. Sürekli bir yenilenmenin içerisindeyiz. Yani kurumunuz zinde ve dinamik yani." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Manavgat orman yangını öncesi yaşananlar, erken uyarı ve bilgilendirme sistemlerinin kırsal topluluklarda ne kadar hayati olduğunu gözler önüne sermektedir. Afet yönetiminde topluluk tabanlı uyarı ve bilgilendirme sistemlerinin güçlendirilmesinin önemi, bu tür doğal afetler karşısında sadece fiziksel zararları en aza indirgemekle kalmayıp, topluluk üyelerinin psikolojik ve sosyal refahını korumaya yardımcı olduğunu da ortaya koymaktadır. Manavgat yangını, özellikle resmi tahliye işlemleri yanında, topluluk içi dayanışmanın ve aileler arası iletişimin ne derece kritik olduğunu belirginleştirmiştir. Bu durum, afet hazırlık ve müdahale stratejilerinde toplumsal faktörlerin ve toplum merkezli yaklaşımların daha fazla dikkate alınmasının zorunluluğunu vurgulamaktadır. Yangın sırasında kırılgan grupların güvenliğinin sağlanması ve acil durum anında etkin bir koordinasyonun gerçekleştirilmesi, toplulukların dirençliliğini artırarak afetlerin yıkıcı etkilerini azaltabilir. Bu nedenle, afet yönetim politikaları, köy sakinlerinin sergilediği tepkileri ve topluluk içi dinamikleri merkeze alarak yeniden şekillendirilmelidir. Orman yangınlarıyla mücadelede yerel koşullara ve ekosistem özelliklerine duyarlı yaklaşımların benimsenmesi, afetlere hazırlık ve müdahale stratejilerinin geliştirilmesinde önemli bir adım olarak kabul edilmektedir. Bu, sosyoekolojik açıdan toplumun ve doğanın korunması için bütüncül ve katılımcı politikaların ne denli elzem olduğunun açık bir göstergesidir.

Korkuteli özelinde ise kuraklık orman yangını ya da hortum gibi hızlı ve ani gelişen bir afet türü olmadığı için acil durum uyarı ya da tahliye gibi afet öncesi pratikler ya da sistemler zaten görülmemektedir. Ancak kuraklığa ilişkin de topluluk temelli afete hazırlık, risk yönetimi ve direnç artırıcı çabalar ve çalışmalar için bilgilendirme, bilinçlendirme ve yönlendirme

çalışmalarının önemi büyüktür. Zira anlatılar, afet yönetimi ve toplumsal bilgilendirme pratikleri konusunda ciddi sorunları ortaya koymaktadır. Resmî bilgilendirme ve uyarı sistemlerinin yetersizliği, toplulukların afetlere karşı kırılganlığını artıran bir faktör olarak değerlendirilmelidir. Çiftçilerin ifadeleri, kendi başlarına bilgi edinme çabalarına ve genellikle informal kanallardan gelen eksik veya yanıltıcı bilgilere dayanarak hareket etmeye çalıştıklarını göstermektedir. Öncelikle, çiftçilerin çoğunlukla 'ağızdan ağıza' duyumlarla hareket etmek zorunda kaldıkları, resmî kurumlar tarafından yapılan açıklamaların ya ulaşmadığı ya da yetersiz kaldığı belirtilmektedir. Bu, toplulukların bilgiye erişimde yaşadığı stratejik zafiyeti ve afetlere hazırlıklı olma kapasitesinin düşüklüğünü işaret eder. Çiftçiler, çoğunlukla meteorolojik verilere ve bazen akademik veya devlet kaynaklarından yapılan genel uyarılara dayanarak kendi başlarına strateji geliştirmeye çalışmaktadır. Ancak bu durum, çoğu zaman yetersiz kalmakta ve çiftçileri ekonomik olarak savunmasız bırakmaktadır.

> "Hiçbir önlem yok. Niye önlem yok? Yapamazsın zaten. Yok yok kimse gelmedi, kimse uyarmadı. Biz ağızdan ağıza duyuyoruz bu sene yağmur yağmayacakmış. Resmi bir bilgilendirme olmadı. Çiftçi sadece yani zamanı geldi mi ekeriz, olmazsa da seneye inşallah deriz, başka da yapacak bir şey yok." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Bir ara geldiler üniversiteden mi tarım ilçeden mi hatırlamıyorum ama tam olarak. Zaten televizyondan da sürekli izliyorum takip ediyorum ben onu. Çoktan beri takip ediyorum. Yıllar evvel söylediler bu işi. Kuraklık olacağını, bilhassa Türkiye üzerinde Akdeniz bölgelerinin üzerinde olacağını, yani onu ben takip ediyorum ben televizyonda." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Şimdi kuraklıkla ilgili herhangi bir bilgilendirme yapılmadı ki nispeten de yapamazlardı. Çünkü işte kuraklıktan bahsediyorsak, yağıştan öncelikle bahsedeyim. Bunun bilgilendirmesini yapamaz. Çünkü genelde işte hava tahminleri yağışın bu sene özellikle aşağı yukarı 800 metreküp yağışın olması bekleniyordu metrekareye. Meteorolojinin tahmini buydu. Ekstrem durumlar oldu. Bu 800 metreküp belki toplasan bir sene içinde 70-80 metreküp yani tahminin onda biri düştü. Ha bu ekstrem bir olay, doğa şartları, buna ne bir devletin hükmetme şansı var, ne meteorolojinin öngörme şansı var." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "Olmadı, olmadı… Sadece Tarım İlçe Müdürlüğünde kısa bir şeyler oluyor ama onlar da çok bir ilgi göstermediler. Şimdi örnek olarak vereyim. Bu sene bizim burası kuraklık yaşadı. Tarların kuraklık sigortasını yaptırdık. Şu ana kadar Tarım İlçenin ne yaptığını bilmiyorum. Tarım İlçeyle de iç içe olduğum halde yani bilgilendirme olayı kesinlikle yok." (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Dahası, resmî bilgilendirmenin yetersizliği, çiftçilerin kuraklık gibi uzun vadeli ve giderek sıklaşan iklim olaylarına adaptasyon stratejilerini geliştirmede önemli bir engel teşkil

etmektedir. Katılımcılar arasında oldukça nadir tercih edilen kuraklık sigortası gibi önlemlerin alınmış olması bile, yeterli destek ve rehberlik sağlanmadığında çiftçilerin bu hizmetlerden faydalanma şekillerini sınırlamaktadır. Bu durum, çiftçilik pratiğinin sürdürülebilirliği açısından ciddi riskler barındırmaktadır. Öte yandan, çiftçilerin kuraklığa tepkileri, mevcut sosyal ve ekonomik yapılarla da yakından ilişkilidir. Kuraklıkla mücadelede toplumsal dayanışma ve yerel bilgi sistemlerinin önemi artmakta, ancak bu sistemlerin resmî afet yönetimi stratejileriyle entegrasyonu genellikle eksik kalmaktadır. Kuraklık gibi afetler karşısında toplulukların dayanıklılığını artıracak politikaların geliştirilmesi, toplulukların kendine özgü ihtiyaç ve kapasitelerine duyarlı olmalıdır.

> "Mesela şimdi kuraklıktan bahsediyoruz. Yazlık meyvemize daha bir kere su gelmiş bu yıl, hasat edilmiş. 1 kerelik suyla hasat edilen meyveyi siz düşünün. E şimdi en azında bölgesel olarak bir program olsa insanlar oraya yönlendirilse bunun su organizasyonu da güzel yapılır. Daha programlı olur ve sonuç verir. Ama böyle bir şey yok, biz bugüne kadar görmedik. Sadece basından, televizyondan yetkililer sorarsa bir iki kelime duyabiliyoruz. Onun ötesi tamamen üreticilerin kendi inisiyatifinde. Yani belki bu şartlarda daha iyi sonuç veren bir ürün yetiştirmemiz gerekiyor artık ama bu işte bilgili, donanımlı insanların bize gelip yardımcı olması lazım. Tamam, siz buraya gelmişsiniz ama bunu ekerseniz kazancınız daha fazla olur, üretiminiz daha değerli satılır gibi bunu totalde bize aktaran ya da yol gösteren ya da bilgi sunan, aydınlatan insanları biz sahamızda göremedik, göremiyoruz." (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

> "Bir de çiftçinin sahibi yok bakanlık olarak. Tarım bakanlığı biraz kör bakıyor çiftçiye yani uyarı sistemleri çok zayıf. Üretimdeki yönlendirme çok zayıf." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

> "Oldu, Korkuteli'nde bulunan bazı STK'lar olsun, Ziraat Odası veya Tarım İlçe kanalıyla bilgilendirme oldu ama ben katılamadım görev icabı. Köy kahvesinde, köy odasında, köy merkezinde bilgilendirmeler oldu. Halka nasıl yardımcı olunabilir, nasıl bir düzen kurulabilir, gibi, ama yakın zamanda değil, birkaç sene önce kuraklıkla ilgili bilgi verilmişti. Yanılmıyorsam Ziraat Odası Başkanı bilgilendirme yapmıştı." (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Hiç bilgilendirme yapılmadı, olması gerek aslında." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

ASAT yetkilisinin anlatıları ise erken uyarı ve risk yönetimi hususunda oldukça problematik bir tablo ortaya koymakta, bölgede artan kentsel ve yaşamsal su ihtiyaçları karşısında tarımsal faaliyetlerin geleceği üzerindeki baskıyı ve bu baskının yönetilmesi sürecinde yaşanan kurumsal zaafları vurgulamaktadır. Yöneticilerin afetlere karşı alınması gereken tedbirler konusunda proaktif olmadıkları ve ciddi politikalar geliştirilmediği

belirtilmektedir. Kuraklıkla mücadelede yeterli üst düzey katılımın sağlanamadığına, kuraklıkla ilgili yapılan toplantıların sadece formalite icabı yapıldığına ve gerçek bir eylem planının oluşturulmadığına ilişkin bilgiler, bu konudaki yönetim zafiyeti ilişkin ciddi eleştirilerdir ve yerel halkın görüşleri ile de örtüşmektedir. Su yönetimi ve iklim değişikliği politikalarının bölgesel düzeyde nasıl ele alınması gerektiğine dikkat çeken temsilci, bu süreçte aktif politika geliştirme ve uygulamada yaşanan eksiklikleri, kuraklığın etkileriyle başa çıkmada önemli engeller olarak tanımlamaktadır. Yöneticilerin ve politika yapıcıların, bilimsel raporlar ve eylem planlarına rağmen gerekli adımları atmada yetersiz kaldıkları, bu durumun da bölge için ciddi riskler oluşturduğu belirtilmektedir.

> "Önümüzdeki en fazla 10 yıl içerisinde bu bölgelerde tarımsal faaliyetleri tamamen değiştirmek zorunda bırakacak kentsel ve yaşamsal su ihtiyaçlarını sınırlandıracak bir kuraklıkla su yetersizliğiyle karşı karşıya kalacağımız kesin gibi bir şey şu anki giden grafik bunu gösteriyor. Ama bununla ilgili bir tedbir var mı? Bununla ilgili tedbir yok. İmar devam ediyor bu şekilde ölçülendirilmiş ve coğrafyadaki iklim değişikliğine bağlı tarımsal faaliyetlerle ilgili bir sınırlandırma yok, su tüketmeyen bitkilerin yaygınlaştırılması ile ilgili bir teşvik mekanizması yok maalesef. Bu konudaki politikalarda toplantılarda da ciddi otoriteler tarafından da takip edilmiyor. Örnek vereyim mesela Antalya'da kuraklıkla ilgili Tarım İl Müdürlüğünde toplantı yapılıyor, Vali Yardımcısı eşlik ediyor. O toplantıya ilin Valisi, ilin Belediye Başkanı gelmiyor. Buradaki en büyük hastalıklardan bir tanesi bu. Size bir belge vereyim bu ASAT'a gelen bir belge. Biz katılıyoruz bu toplantılara. Ben şunu net söyleyebilirim, bunu bilim adamları söylüyor, Batı Akdeniz Kuraklık Eylem Planı hakkında süslü kelimelerle Su Yönetimi Genel Müdürlüğünün koordinasyonunda yapılan çalışmalar oldu ama ben bu toplantılara bir Genel Müdür düzeyinde bile Vali düzeyinde hiçbir katılımlı olduğuna bugüne kadar şahit olmadım. O toplantılar oluyor bildirgeler yayınlanıyor ve maalesef herkes bu işte koltuk yolculuğundaki serüvendeki görevini yapmış bilinciyle görevinin reklamını yapmış oluyor. Eylem var mı, yok. Herhangi politika ortaya koymak var mı, yok çünkü o toplantılar ciddi olması lazım da o toplantıların bildirgelerini savunacak insanların olması lazım. Maalesef o toplantıya katılanlarda bu aksiyonu ortaya koyacak yetki ve deneyimi de olmuyor. Şu anda 180 km hızla yol alıyor insanlar, tüketimi öyle farz edin. Ama coğrafyadaki su arzının ve iklim politikalarının doğal olarak hızı 30 km önde giden bir başka aracı düşünün doğanın insanlara verebileceği hız 30 km hızla gidiyor ama insanoğlu 180 km hızla yaklaşıyor. Ne olacak bir gün arkadan küt diye bindirecek bir felakete yol açacak. Yani trafik kazaları oluyor ya işte tarım araçları yazın yola çıkıyor hızlı giden araçlarda traktör arkadan çarpıyorlar bu böyle bir felakete gidiyor. Bu bilimsel olarak şu anda tespit edilmiş. Su Yönetimi Genel Müdürlüğünün raporlarına bakabilirsiniz Batı Akdeniz Havzası Kuraklık Eylem Planı adı altında toplantılar oldu. Bu toplantılarda maalesef ben sonuç odaklı bir çalışma olduğunu düşünmüyorum çünkü başta katılımcılar bu konuya ilgi duymadıkları için yerel yöneticiler ilgi duymadığı için buraya gidiyor." (ASAT)

Katılımcıların kuraklık deneyimleri, afet yönetimi politikalarında topluluk merkezli bilgilendirme ve iletişim stratejilerinin güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. İklim

afetlerine karşı etkin bir mücadele ve adaptasyon süreci, sadece teknik ve ekonomik kaynakların sağlanmasıyla değil, aynı zamanda çiftçilerin bilgiye erişimini ve sosyal dayanışma mekanizmalarını güçlendirerek gerçekleştirilebilir. Bu hem afet anında hem de afet sonrası toplumların iyileşme süreçlerini olumlu yönde etkileyecek ve daha dirençli yapılar hâline getirecektir. Bulgular etkili afet yönetimi ve sürdürülebilir su politikaları geliştirme konusunda yerel ve ulusal düzeyde ciddi bir yeniden yapılanma ihtiyacı olduğunu göstermektedir.

Daha önce de değinildiği üzere araştırma kapsamında Kumluca özelinde artan hortum afeti ele alınmıştır. Ancak hortum afetine çoğu zaman şiddetli fırtına, yağmur ve dolu da eşlik etmekte, yerel halk bu etkilerden gördüğü zararı da bir bütün olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda çalışma boyunca olduğu gibi burada da sel ya da dolu ayrı bir afet türü olarak alınmamakla birlikte hortum afeti sırasında aynı zamanda selden ya da doludan etkilenen ya da zarar gören bireylerin anlatılarına da yer verilmiştir ki bölge iklim değişikliğinin etkisiyle artan yağışlar neticesinde sel ve taşkınlardan da olukça zarar görmektedir. Bu bağlamda çoklu afet araştırmaları kapsamında da ele alınması gereken bir sahadır.

Hortum ve sel afetleri afet öncesi risk azaltım ve erken uyarı sistemleri bakımından ayrışan iki afet olarak karşımıza çıkmaktadır. Sellerin meydana gelmesinde arazi kullanımı, betonlaşma, yanlış yapılaşma gibi afetin boyutunu şiddetlendiren dolayısıyla bu bağlamda yapılacak çalışmalar ile risk azaltımını mümkün kılan etkenler rol oynarken, hortum ise meydana geleceği yer, zaman, büyüklük ve izleyeceği yol gibi dinamikler açısından en belirsiz hava olaylarından biri olarak risk yönetimi açısından zorlu bir afet olarak belirmektedir. Bu bağlamda sel riskine ilişkin bölgedeki yaklaşım ve yürütülen faaliyetler hortum afetine yaklaşımı ve kurumsal kapasiteyi anlamamızı sağlayacak bir yol olarak görülmelidir.

Bu bağlamda katılımcıların anlatıları, kurumsal yanıtların yetersizliğini ve bu durumun yerel topluluklar üzerindeki etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle, afet öncesi alınması gereken önlemler ve etkili bilgilendirme mekanizmalarının eksikliği, yerel halkın maruz kaldığı riskleri artırmakta ve bu durum afetlere karşı kırılganlığı pekiştirmektedir. Anlatılar kurumlar arasındaki eşgüdüm ve iş birliğinin afet yönetiminde ne derece hayati olduğunu göstermektedir. Örneğin, derelerin ve kanalların düzenli olarak temizlenmemesi, sel riskini artırarak toplulukların günlük yaşamlarını ve ekonomik faaliyetlerini doğrudan tehdit etmektedir. Bu, yerel yönetimler ve ilgili devlet kurumları arasında, afet önleme ve müdahale stratejilerindeki uyumsuzlukları ve yetersizlikleri vurgulamaktadır.

> “Her yer, bütün dereler kapalı. Gavur çayı açık mı? O da kapalı. Alakır çayı açık mı? O da kapalı. Onun benzeri ne kesikler var şurada, Mavikent’te Beykonak’ta. Her yer karlık, pislik. İyi ki millet biraz bilinçlendi ceza yiyor. Pisliğini şeye atmıyorlar. Önceden içine atıyorlardı şimdi atmıyor, yakamıyorlar.

8-10 bin lira cezası var hemen ben alo dersem 177'ye veya Jandarma 155'e Jandarma gelir ceza yazıyor. Ondan korktukları için yakamıyorlar. Sabah yürüyüşe gittim ben pisliği yaktı biri nerede yandı bilmiyorum denize bakıyordum sahilde yürüyorum. Tahmin ediyorum yanan yeri ama işte bunu hemen ihbar ettim. Gelip zabıta şey edecek." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

"Yeterli önlem alınmıyor. Geçen sene yeri sel bastı. 30 senedir ben hiç sel görmedim. Geçen sene oldu ama yağmur da çok aşırı yağdı. Biraz da tabii bizim vatandaşımızdan, çiftçimizden de kaynaklı. Ne bulursak kesiğe atıyoruz, çöp atıyorlar. Onlar da birikiyor kesiği dolduruyor, su geri dönüyor ondan dolayı sel oluyor. Alacağımız tek önlem sele karşı. Başka hiçbirini alamayız yani. Şurada benim arkamdan bir dere geçiyor her sene biz bununla ilgili sorun yaşıyoruz. Muhtar kaç kere müracaat etti bilmiyorum. Kendi insanımızda da suç var ama dediğim gibi şu ülkede particilik ön planda. İşi gelenin işi yapılıyor, işi gelmeyenin yapılmıyor." (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

"Sel felaketi için mesela kesikleri açın diyoruz açmıyorlar, temizlemiyorlar." (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

Ayrıca, anlatılar kurumların yerel halkın ihtiyaç ve beklentilerine duyarlı olmadığına işaret etmekte, bu da afetlere karşı toplumsal direnç inşa etme çabalarını baltalamaktadır. Kurumların, özellikle yerel düzeyde, afet risklerini azaltma ve afetlere karşı koyma kapasitelerini artırmak için daha aktif ve katılımcı bir rol üstlenmeleri gerekmektedir. Siyasi partizanlık ve kaynakların etkili kullanılmaması gibi faktörlerin, afetlere müdahalede ciddi engeller oluşturduğu ve bu durumun toplumun genel refahı üzerinde olumsuz etkiler yarattığı gözlemlenmektedir. Sele ilişkin önleyici tedbir taleplerine ilişkin yerel halkın bu gözlemleri hortum afetine ilişkin talepleri ve beklentileri (daha ziyade beklentisizlikleri) üzerinde etkili olmaktadır.

"Kanal temizliği için belediyeye eşim kaç sefer gitti. Temizlemediler, fotoğrafını çekti CİMER'e kadar gönderdi. Oradan da olumlu bir sonuç gelmedi. CİMER'e yazarken Devlet Su İşlerini hedef göstermişti, çünkü kanalı onlar açmıştı. Bir sefer Devlet Su İşlerinin kepçesi girdi içerisine, temizleme yaptı, sonrası malum, temizleme yapılmıyor. Belediyeden gelip baktılar, Su İşlerinden geldiler. Belediye bizim kepçemiz giremez batar dedi, Su İşleri fazla kepçemiz yok, bir, iki kepçemiz var onlar da başka yerde çalışıyor, gelemez dedi. Sonra bunun içerisinde kepçe girmez dedi. Bir sürü bahane sundular, temizlemediler yani. Biraz siyasi yönden de girmiyorlar. Önce Su İşlerinin kepçesi buraya girdi, temizledi. Belediyeciye dedim ki; sen kepçeyi gönder, kepçeyi buraya batırmadan temizleteceğim. Önceki kepçe aşağıdan girdi, öncelikle kenarlardaki ağaçları, taşları komple tabana serdi. Paletini bunların üzerinde yürüttü. Sonra da içindeki pislikleri temizleye temizleye köprüden yukarıya çıktı. Hiçbirinin işlerine gelmiyor, uğraşmak istemiyorlar. Sözlü olarak atıp tutmaları bol oluyor. Buranın kış sezonunda en büyük korkusu sel ve tıkanıp temizlenmeyen kanaldır. Kanalların içerisi temiz olursa bütün su direk denize iner, kimseye zarar vermez. Bunu yapacak kurum olarak aklımıza ilk Belediye gelir,

> Belediye yapamıyorum diyorsa, Devlet Su İşleri devreye girmeli, devletin de takip etmesi lazım, en azından Tarım Bakanlığının takip etmesi lazım. Siyasi olarak değerlendiriyorlar, hükümet Ak Partide, burası CHP'de, burayı bastıracağız diye uğraşıyorlar, bizden değil, ne olursa olsun diyorlar. Bunun eline fırsat geçince, ötekini bastıracağım diye uğraşıyor. Yani tutanın elinde kalıyor. Burada işi yürüyen kişiler, parası pulu olup da hali vakti iyi olanlar. Bizim gibi üç, beş dönüm sera yapanın hiçbir zaman işi görülmez. Pek adil bir sistem değil. Bu kanalın içerisini temizleseler ne olur yani? Her yere şikâyet ettik, geçen gün Muhtarla konuştum. Uğraşıyorum dedi, kanalın içini denize kadar komple drone ile çektirdi. Bununla bütün kurumlara başvuracağım, Cumhurbaşkanına varıncaya kadar ulaşacağım dedi. Toprağını babam verdi, bir dönümün üzerindeydi verdiği yer, imza vermeseydi kanalı buradan geçiremiyorlardı. Kanalı Devlet Su İşleri açtı, şimdi de bir kere temizlemiyor, bizimle alakası yok diyor. Tapuda görünmüyor diyor, önce de tapuda görünmüyordu, açmasaydın o zaman. Kanalın geçtiği alt taraftaki yerler tapulu olduğu için mal sahipleri izin vermiyorlar. Temizlenirken içinden aldığı malzemeyi kenarlara atıyorlar ya, onlar da arazilerine çöplerin atılmasını istemediklerinden izin vermiyorlar. İstemeyenler çokmuş alt tarafta, aslında istemeyenler de taşkınlardan zarar görüyor. Devlet Su İşlerinin şoförü geldi, aşağıdan temizleyerek, eşim ilgilendi, dedi ki; benden tarafa at, hiçbir sakınca yok, ağaçlarımıza zarar vermeden, aldığını at. Şoför, Allah razı olsun senden, aşağı tarafta kepçeyi bırakıp gitme raddesine geldim dedi. Hep bu yüzden koymuyorlar kepçeyi buraya, hatta ben de tartıştım belediyenin insanlarıyla, buraya geldiklerinde. Niye tartıştım? Benim eşim kesiğin içindekileri kesip temizlemeye mecbur değil dedim. Siz kestiniz madem, niye ot ilacı yapmadınız dedi. Bakar mısın belediye çalışanının söylediğine. Ot ilacını yapmak sorun değil, karşı tarafta canlı bahçe var, portakal bahçesi var dedim. Oraya ot ilacı sıkılırsa adamın bahçesine zarar vermez mi? Kesmesek bizim evin iki tarafına da zarar veriyor. Hele yukarı tarafları hiç kontrol etmiyorlar, adam ağaç motoruyla kargıyı kesmiş, yukarıdan aşağıya sel geldiğinde bütün pisliği aşağı sürüklüyor. Temizlenmediğinde de köprülerin ağzını tıkıyor. Sabah eşimle de konuştuk, mahallece birlik olalım, herkes biner lira versin, kendi sınırımıza kadar bari temizlettirelim diyorum. Su gidecek yer kalmamış, dolmuş, taşınca da zarar verecek. Devlet büyüklerimizin bir çare düşünmesi lazım, insanları bu kadar mağdur etmeye kimsenin hakkı yok. Mağdur olan sadece biz değiliz, çok kişi var." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

Resmî kurumlar ile yerel topluluklar arasındaki iletişim kopukluğunu ve afet yönetiminde yaşanan koordinasyon eksikliğini katılımcı muhtarların anlatıları da doğrulamaktadır. Kurumların afet öncesi ve sonrası süreçlerde proaktif ve etkili önlemler almakta yetersiz kaldığı, bu durumun topluluklar üzerindeki yıkıcı etkileri artırdığı görülmektedir. Özellikle derelerin ıslahı gibi altyapı projelerinde yaşanan gecikmeler, yerel halkın sel afeti sırasında daha büyük risklerle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Derelerin ve altyapının yetersizliği, sel sularının kontrolden çıkmasına ve ciddi zararlara yol açmaktadır. Yerel halk, gerekli altyapı düzenlemeleri için yetki ve kaynakların belirsizliğinden şikayetçi olup, bu durum afetlere karşı kırılganlığı daha da artırmaktadır. Özellikle, siyasi partizanlık ve yerel yönetimler arasındaki çekişmelerin, afet yönetimi süreçlerinin etkinliği üzerindeki olumsuz etkileri bu anlatılarda da görülmektedir. Kurumlar arası iş birliğinin

yetersiz olması, afet anında yapılabilecek müdahalelerin zamanında ve etkin bir şekilde gerçekleştirilmesini engellemektedir.

> "Kumluca'nın Üleşik Deresi'nin bir ıslahının yapılması lazım. Ben bunu belediyeye gidiyorum bana diyor ki bizim sorumluluğumuzda değil. Devlet sulama birlikleri açıldı. Onlara diyorum onlar da bizim sorumluluğumuzda değil diyor. Kimin sorumluluğunda o zaman? Dere ağzına kadar dolu. Dere başkasının arazisi üzerine görünüyor. Ben temizlemeye kalksam benden şikayetçi olabilir adam. Yukarıdan yetki gelmediği sürece arazinin içerisine iş makinesi katmam kesinlikle yasak. Her gün 3-4 tane telefon geliyor bu derenin ıslahını ne yaptın diye soruyorlar. Hiçbir şey yapamıyorum. Bir türlü çözemedik, çözemiyoruz da ama şimdi ilk yağmurda, benim mahallemden geçen dere Kumluca'nın ortak sorunu çünkü Kumluca'nın %20'sini götürür. Tıkanmış. Geçen yıl yine iyi kötü su geçiyordu ama şimdi orman tamamen kitlendi, dere doldu." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

> "Sel olaylarında derelerin ıslahı, temizliği yapılmış olsa. Derelere proje yapılmış proje var ama hayata geçmemiş. Ya bunlar yapılmış olsa insanlar mağdur olmaz. Yani şimdi şurada Üleşik deresi var ilçenin yıllardır kangreni. Her gittiğim kurumlarda elimden geldiği kadar dile getiriyorum ama siyasiler belediyeye top atıyor, belediyeler siyasilere top atıyor. Sürekli top çevirme ile geçiyor. Bugün ne bileyim. Bir Suriyelilere verilen yüzde birini binde birini buraya ayırsalar burada hiçbir mağduriyet yaşamayız biz. Başvurum var. Ben her şeyi resmi yapıyorum zaten. Dilekçelerim var. Mesela bundan 2 ay kadar önce Ankara'ya gittik. Dosya hazırladım orayla ilgili hem iktidar milletvekillerine hem muhalefet milletvekillerine teslim ettim dosyaları ama hala yok. Zaten 2-3 ayda olacak bir şey değil ama hala hareketlilik yok. MHP'li milletvekillerini düzenli olarak ayda bir-iki defa arıyorum dere ile ilgili. O iş iktidarda bitecek bir iş. Bununla ilgili tek açıklama yapan sadece Ümit Özdağ. Bundan sonraki son 40 yıl-50 yıl kuraklıkla geçecek, doğal afetlerin artacağını söyleyen yani siyasilerden de bir tek o var. Onun dışında herhangi bir açıklama yapan ne STK'lardan ne yerel yöneticilerden ne genel yöneticilerden hiçbir açıklama yok." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

> "Şimdi uyarı sistemine ilişkin belediye dolu savar cihazı koydular buraya. Alanı 500-1000 metre. E geri kalan? Geri kalan ne oluyor, Kumluca'nın hangi bir bölümünü dolu savarla idare edeceksin. Bir de dolu savar yoğun bulut kütlesini dağıtıyor ama bu sefer yağmuru da engelliyor o zaman daha sıkıntı. Belediye'nin de afet durumda yapabileceği şeyler bellidir, tıkanacak kesikleri açar, onu da elinden geldiği kadar yapmaya çalışıyor, büyükşehir de aynı şekilde. Ama yeterli olmaz bakın ben tarımın içindeyim. Saatte metrekareye 90 kg yağmur yağıyor. Bunun önlemini ne yazık ki biz her yıl afet yaşadığımız zaman konuşuruz, yerel birimlerle. Afet geçer güneş çıkar, bu iş biter. Siyasi parti ayırmadan söylüyorum." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Bu bağlamda ABB Kırsal Hizmetleri Daire Başkanlığı Temsilcisi ise iklim değişikliğinin yağış düzeni üzerindeki etkisine ve çalışmalarının giderek belirsiz, öngörülemez ve hesaplanamaz hâle gelmesine dikkat çekmektedir.

> "Zaten 500 yıllık tekerrür aralığına bakarak önlemini alarak yapıyoruz çalışmalarımızı. Köprü geçişlerimizi, yol çalışmalarımızı falan en üst düzey gelebilecek afeti hesap ederek yapıyoruz. Ama bu mega, mega, ultra mega falan hikayesi hesaplanamıyor artık, neyin ne olacağı belli değil… 80 km'ye kadar fırtınayı öngörebiliyorsun. 10 dakikada 160 km oluyor. Ya böyle bir test etme imkânın da yok." (ABB Kırsal Hizmetler DB)

2019 yılında meydana gelen hortum afetinde, anlatılar büyük çoğunlukla afet öncesi yerel birimler tarafından herhangi bir uyarının yapılmadığını göstermektedir. Yalnız K-4 ve K-19'un uyarının yapıldığına ilişkin ifadesi o dönemde ilgili uyarıların yerel halka ulaştırılması konusunda büyük eksiklerin var olduğunun göstergesi olarak okunabilir.

> "Yapıldı canım yapıldı." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Geldi, belediye anons etti. Eşim serada çalışmaya gideceğim demişti, sakın gitme dedim. Dün zaten toplama yaptık, belediye de anons ediyor, sakın gitme dedim. Tehlikeli havalarda düzenli olarak anonslar yapılıyor, biz de uyarıları dikkate alırız. Belediye dolu makinesi aldı, dolu savar. Hava olaylarıyla ilgili belediye anons eder, Ziraat Odası mesaj yollar, başka bir şey yok." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Hayır hayır hortum uyarısı gelmedi." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

> "Anons yapıldı mı net hatırlamıyorum. Bazen arada belediye anons yapıyor ama bazen duyuyoruz bazen de duymayız yani. İşte arabalar, araba sesinden bir şeyi anlaşılamıyor yani." (K-11, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

> "Gelmedi ya, gelmedi hiç duymadım uyarı." (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

Anlatılar, hortumun beklenmedik ve ani bir şekilde geliştiğini ve bu süreçte resmî bir uyarı sisteminin işlevsiz kaldığını göstermektedir. Yerel çiftçiler, gözlemledikleri doğa olaylarını kendi deneyimleriyle yorumlayarak, öngörülemeyen bu afet karşısında kendi güvenlik önlemlerini almışlardır; ancak bu durum, yeterli resmî desteğin ve uyarının olmadığını vurgulamaktadır. Katılımcıların ifadelerinde, hava durumunun ani değişikliğine dair doğrudan gözlemler ve bu gözlemlere dayanarak alınan spontane önlemler öne çıkmaktadır

> "Hortum olmadan 15 dakika önce seradaydım. Bizim yanımızda çalışan insanlar o gün için patlıcan vardı, patlıcanı toplamaya gireceklerdi. Camekan seranın içerisindeydik. Dibinde naylon da vardı ama o esnada orası toplanacaktı, işçiler vardı içerisinde. Baktım ben havaya hafif böyle dolu yağacak gibi yani bir şeyler olacak havanın durumundan belli. Ben oradaki adamlara çıkın dedim. Yani seranın içinde durmayın, işte "toplama yapacağız falan filan" dediler, "bırakın", dedim. Şu şey bir geçsin ondan sonra dedik çıkardık insanları. Uyarı gelmedi. Belli yani çünkü denizin üstü tamamen kapanmış. Mesela bu taraf kapandı mı,

bizim bu tarafa Karagülmez derler, Karagülmez kapandı mı kork derler. Ben de o taraflara baktım deniz tarafına komple kapalı, yani korkutucu, ürkütücü bir hava var. Yani şimdi nasıl hava çok canlı insanın içini açıyorsa, o zaman da bir o kadar insanın içini kapatıyor. Öyle bir hava vardır yani insanın bazı şeyler bilmesi için illa uyarı gerekmiyor, belli oluyor zaten kendiliğinden." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

"İkaz olmadı ani gelişti. Ama böyle havalar mesela sana şunu diyeyim. Keşişleme deriz biz burada. Güneydoğudan esen rüzgâr, her zaman tehlikeli rüzgardır yani. Lodosla birleştiği zaman, zaten bu hortum soğuk havayla sıcak havanın çarpışması sonucu meydana geliyor. Şurada ne kadar eserse essin mesela lodostan batıdan korkum olmaz, rüzgâr seraya zarar verir ama hortum olmaz. Burada Adrasan üzerinden eser, biz keşişleme deriz, ters rüzgardır, sıcak havayla soğuk hava birleşme ihtimali çok yüksek oluyor, ben her zaman korkarım mesela." (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

"Yok hiçbir şey olmamıştı. Ama o gün yarım saatte felaket geldi. Yani anlıktı bir anda kararda hava seralarımızı kapatamadık. Mavikentte de anlıktı. Mavikent'en Beykonak'a 5 dakikalık veya 10 dakikalık mesafeyi gelemedik seraları kapatmak için. Ben buradaki seranın kenarlarındaki havalandırma demirlerini salamadım." (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

Kumluca'da yaşanan hortum afetinin ardından uyarı ve bilgilendirme pratiklerinde meydana gelen değişiklikler, yerel aktörlerin anlatıları üzerinden değerlendirildiğinde, önceden karşılaşılan eksiklikleri gidermeye yönelik çabaların arttığı görülmektedir. Zira katılımcıların tamamı uyarıların artık birçok farklı platformdan yapıldığını belirtmiştir. Anlatılardan, afet öncesi ve sonrasında uyarı sistemlerinin güçlendirilmesine yönelik adımlar atıldığı; hoparlörler, sosyal medya ve yerel yönetimler aracılığıyla yapılan duyurularla halkın bilgilendirildiği anlaşılmaktadır. Bu gelişmeler, afet yönetiminde yerel yönetimlerin ve halkın bilinç düzeyinin artırılmasına yönelik önemli bir adımdır.

"Tabii ondan sonra yağışları işte sel olabilir diye uyarılar geliyor, yapıyorlar. Hoparlörle veriliyor. Her yerde var. Sela verildiği zaman bile ölen olduğunda aynı şekilde merkezden verildi mi her yere gidiyor, her yere dağılıyor. Kaymakamlıktan duyuru diye hep duyuyoruz. Kaymakamlıktan, belediyeden. Afetten sonra başladılar. Afetten sonra sık sık olmaya başladı. Önceleri de oluyordu da. Çok nadir oluyordu. Şimdi ilgilenenlerin dikkatine diye duyuruyorlar yani dikkatli olun diye." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

"Yok yapılmadı, ondan sonra yapılmaya başladı. Meteorolojiden, hortumdan sonra bilgi vermeye başladılar, hoparlörden. Şu an anonslar kış aylarında düzenli yapılıyor, yağmur olacak, rüzgâr olacak diye. Belediye uyarı yapıyor, vatandaşların dikkatli ve tedbirli olması gerekmektedir, diyor ama yapacağın bir şey yok seranın içindeysen." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

"Ama şu an yapılıyor mesela yapılıyor. Bugün havada hortum olabilir diye belediye anons ediyor. Şiddetli yağış olabilir, Tedbirli olun, şu olun bu olun diye uyarılar yapılıyor şu an." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Yapılıyor, rüzgâr nereden gelecekse tedbirli olun diyorlar. Rüzgâra karşı, sele karşı uyarılar geliyor. Uyarılar televizyon kanalları aracılığı ile yapılıyor. Belediye de uyarıyor tabi." (K-20, Kadın, 64, İlkokul, Çiftçi)

Ancak aktörlerin ifadeleri, uyarıların zamanında ve yeterli olup olmadığı konusunda bazı belirsizlikleri de ortaya koymaktadır. Özellikle ani gelişen hortum gibi doğa olaylarında, mevcut uyarı sistemlerinin sınırlılıkları göze çarpmaktadır. Halk arasında hava durumuyla ilgili doğru tahminlere ulaşmada ve bu bilgileri günlük yaşama entegre etmede zorluklar yaşandığı, bazen uyarıların afetin şiddetini ve doğrudan etkilerini yeterince öngöremediği veya gecikmeli geldiği belirtilmektedir.

> "Ulaşıyor, ulaşıyor da mesele o değil, yani duyuruyorlar mesela bugün şu kadar kilogram yağmur yağacak. O gün yağmıyor da başka bir zaman hoparlör demeden fazla yağıyor, oluyor ama uyarma ihtiyacı duyuyor, uyarıyor şimdi. Olur olmaz, o Allah'tan gelen bir şey. Bilgilendirme yapan olmadı sadece hoparlörden halkını uyarıyor işte." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

> "Şu an yapılıyor. Artık biraz daha belediyeler, kaymakamlık o konuda bilinçlendi. Yapılıyor ama anonstan bazen işte dükkânda oturuyorsunuz, sohbet ediyorsunuz. 2 tane oradan araç geçiyor yoldan anlamayabiliyorsunuz ama genelde sosyal medyadan belli bir gruplara üye olduğunuz zaman oradan yine görüyorsunuz veya belediyeyi takip ettiğiniz zaman. Kumluca'da kaymakamlığı takip edebiliyorsunuz. Genelde zaten herkes artık o afetlerden sonra biraz bilinçlendi. Kendisi de hava durumunu takip ediyor veya hava durumu etken siteleri takip altında. Önce kendi tedbirini kendi almaya çalışıyor üretici gibi bir durum var ama Belediye'de yapıyor şu anda. İşte sıkıntı, o arada belediye anons yapıyor ama tabii yine onu da duymama şansımız var yani sonuçta. Her yere hoparlörün sesle ulaşma ve ulaştığı anda başka bir ses ona engel olabiliyor. Veya yan taraftan kendi konuşmanız bile o sesi engelleyebiliyor öyle bir durum var." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

> "İnternet üzerinden yapılıyor mesela ama hava kapansın hemen diyorlar, afet olabilir. O da bizi çok korkutuyor. Yani özellikle bu afeti yaşayan insanları çok korkutuyor. Bazen tutturuyorlar, bazen tutturamıyorlar. Biz de ona bakıp bakıp korkuyoruz. Genelde Facebookta oluyor. Hava tahminini mesela telefona geliyor, oradan bakıyoruz. Bazı sitelerden geliyor, oradan bakıyoruz. Belediye de yapıyor ama işte dediğim gibi hava kapandı hadi diyor afet olabilir, dolu olabilir. Çatı uçması ne bileyim ağaç devrilmesi olabilir diyor." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

Bu durum, yerel yönetimlerin ve ilgili kurumların afet anında halka yönelik bilgilendirme ve uyarı mekanizmalarını daha da iyileştirmeleri gerektiğini göstermektedir. Ayrıca, yerel halkın afetlere karşı önlemlerini alırken resmî bilgilendirmelere ek olarak kendi gözlemleri ve deneyimlerine dayanarak hareket etmeleri, topluluk bazında bir dayanıklılık

oluştuğunu ve halkın afetlere karşı daha bilinçli ve hazırlıklı hâle gelmeye başladığını işaret etmektedir.

> "Uyarı yapılıyor genel anlamda da hortum için ne zaman çıkacağı belli olmadığından uyarı yapılamıyor. Meteoroloji kimi zaman tutturuyor, kimi zaman tutturamıyor." (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

> "Bunlar yaşandıktan sonra tabii artık uyarılar veriliyor. Yani uyarılar veriliyor da biz bu işi yaptığımız için bende bile artık 2-3 tane ücretli program var." (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

Anlatılar, özellikle resmî kurumlar tarafından yapılan uyarıların zamanında ve yeterli olmadığını, bazen de doğrudan "hortum olacak" şeklinde bir uyarı yapılmadığını belirtmektedirler. Bu durum, hortum gibi ani ve tahmin edilmesi zor doğa olayları karşısında mevcut uyarı sistemlerinin sınırlarını gözler önüne sermektedir.

> "Hortum olmadan 15 dakika önce seradaydım. Bizim yanımızda çalışan insanlar o gün için patlıcan vardı, patlıcanı toplamaya gireceklerdi. Camekan seranın içerisindeydik. Dibinde naylon da vardı ama o esnada orası toplanacaktı, işçiler vardı içerisinde. Baktım ben havaya hafif böyle dolu yağacak gibi yani bir şeyler olacak havanın durumundan belli. Ben oradaki adamlara çıkın dedim. Yani seranın içinde durmayın, işte "toplama yapacağız falan filan" dediler, "bırakın", dedim. Şu şey bir geçsin ondan sonra dedik çıkardık insanları. Uyarı gelmedi. Belli yani çünkü denizin üstü tamamen kapanmış. Mesela bu taraf kapandı mı, bizim bu tarafa Karagülmez derler, Karagülmez kapandı mı kork derler. Ben de o taraflara baktım deniz tarafına komple kapalı, yani korkutucu, ürkütücü bir hava var. Yani şimdi nasıl hava çok canlı insanın içini açıyorsa, o zaman da bir o kadar insanın içini kapatıyor. Öyle bir hava vardır yani insanın bazı şeyler bilmesi için illa uyarı gerekmiyor, belli oluyor zaten kendiliğinden." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

> "Yok yani öyle bir uyarı sistemi. Bilmiyorum ben yani bu yaşıma kadar böyle fırtına çıkacak, şu çıkacak bu çıkacak… Ha belediyeler ilan yapıyor ama böyle aşırı bir doğal afetin olacağını kestirme şansları veya birebir uyarı, yani fırtına çıkacaktır belediye ilan ediyor. "Fırtına şu kuvvette esecektir" diyor ama "hortum çıkacaktır" diyemiyor. Hortum bir anda oluşan bir şey bence. Sadece "rüzgâr batı yönünden esecektir, çiftçilerimizin dikkatine" diyor mesela. Normal fırtına esmesinde %5-10 zarar görüyorsak hortum çıktığı zaman %100 zarar görüyorsun. Sadece uyarı böyle belediyeden veya meteorolojiden olan uyarı, fırtınanın şiddeti ile ilgili uyarı yapıyorlar. "Hortum çıkacaktır" diye birebir uyarı ben hiç duymadım. "Sel baskınları olabilir" diyor belediyeler işte yani o uyarı yapılıyor. Uyarı çok bir şey değiştirmiyor artık. Sadece kendi canını kurtarmak için o arada dışarıya çıkmayacaksın." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

Yerel halkın kendileri için daha güvenilir bulduğu, yerel çiftçiler veya diğer bireysel gözlemcilere dayalı informal uyarı sistemlerine yönelmesi, resmî uyarı mekanizmalarına olan güvensizliği ve bunun yerini yerel bilginin aldığı bir adaptasyon sürecini işaret etmektedir.

Özellikle kooperatif başkanları gibi yerel aktörler, halk tarafından daha isabetli ve güvenilir bulunmakta, bu da yerel bilginin ve tecrübenin resmî kanalların sağladığı bilgilere tercih edildiğini göstermektedir.

> "Yapılıyor belediye tarafından, yarın çok şiddetli yağış var, metrekareye şu kadar yağmur düşeceğinden dışarıya çıkmayın, seralara girmeyin, dere kenarlarında durmayın diyorlar. Veya rüzgâr şu hızla esecek seralara girmeyin diye uyarılar yapılmaya başlandı ama rüzgar var yağmur da yağacak, hortum çıkma ihtimali var, seralara girmeyin denilmiyor. Onu genelde internetten ya da hava durumuyla uğraşanlardan öğrenebiliyoruz, hortum riski oluşturabilir seralarınıza girmeyin diye. Onlar da zaten buradaki sebzeci kesimi." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

> "İşte mesaj geliyor yani hava şeyinden, belediye anons etti yine burada bir dernek vardır. Türkiye çift birliği diye bir dernek var, kurdular. Onlar da uyarı yapıyor tabii." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Meteorolojiden fazla burada … diye bir arkadaş var o meteoroloji işleri ile uğraşıyor. Yarın yağmur olacak rüzgâr olacak diye Face'e atıyor, çiftçi birliğinden. Onun dediği saatler üç aşağı beş yukarı tutuyor. Ama meteoroloji yarın hortum çıkacak rüzgâr olacak diyor havada yaprak kıpırdamıyor. … meteorolojiden daha iyi tutturuyor. O da normal bir çiftçi nerden öğrendi bilmiyorum. Akdeniz Çiftçi Birliği'nin facebook sayfasından yayınlıyor oradan görüyoruz. Akşam don olup olmayacağını bile %99 tutturuyor." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

> "Sosyal medyadan uyarıları yapanlar arkadaşlar da burada yine seracılık yapan kişiler. Ama bir tanesi var, ben ona çok inanıyorum. Onun dedikleri çok doğru çıkıyor. Ama bir tanesi daha var onu okuduğu zaman insanın burayı terk edesi geliyor. … ve … diye birisi var. …'yi okuduğun zaman o anda neredeysen orayı terk edesin geliyor. … daha şey millet de zaten ona itibar ediyor tahminleri daha güzel. O da zaten meteorolojide bir arkadaşı varmış, ondan alıyormuş bilgileri, bilinçlendiriyor. Ama onlar da hortumun çıkabileceğini pek bilemiyorlar ama böyle bir hücre oluştu diyorlar, denizde de kalabilir karaya da yürüyebiliyor diye onu biliyorlar. 15-20 dakika önceden biliyorlar, çok önceden bilme şansları yok. Biz 2 defa yaşadığımız için en kötü şeyde seraya girmekten vazgeçiyoruz. Müsait bir güne kalsın diyoruz." (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

Bu paylaşımları yapan yerel aktörlerden biri ise afet yönetiminde yerel düzeydeki iletişim stratejilerinin önemine dikkat çekmektdir. Afet bilgisinin, yerel halkın kültürel ve sosyal bağlamını dikkate alarak sunulması, afetlere hazırlık ve tepkide etkinliği artırabilir. Bu yaklaşım, bilginin doğru anlaşılmasını ve gerekli önlemlerin alınmasını sağlamak için önemli bir role sahiptir.

> "Şöyle, yani daha tutarlı demeyelim de biz verileri kimden alıyoruz? Ben de bilgileri meteorolojiden alıyorum sonuçta ama netice itibariyle biz paylaşımları köy ağzı ile yapıyoruz yani köy ağzı demeyelim de anlayabilecekleri dille yapıyoruz." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Bununla birlikte, uyarıların sosyal medya gibi alternatif kanallar aracılığıyla yapılması, teknolojinin afet yönetimi ve bilgilendirme pratiklerinde nasıl bir rol oynayabileceğine dair ipuçları sunmaktadır. Ancak, halk arasında hâlâ bir "uyarı yorgunluğu" veya belirsizlik durumu söz konusu olup, bazen uyarıların abartılı veya gereksiz bulunduğu yönünde tepkiler de gözlemlenmektedir. Kumluca'daki hortum afetinden sonra uyarı sistemlerinde gerçekleşen bu değişimler, afet yönetimi stratejilerinin, yerel bilgi ve tecrübelerle daha bütünleşik bir hâle gelmesi gerektiğini ve bu sürecin daha kapsayıcı, anlaşılır ve erişilebilir kılınması ihtiyacını vurgulamaktadır.

> "Gözlemlediğimiz kadarıyla, belediye ya da meteoroloji iki gün içerisinde fırtına olabilir diyorsa hiç umurunda bile olmasın. Ama denizin üzeri simsiyah olmuşsa kork. Yani uyarılar pek yerinde olmuyor. O gün de bir uyarı yoktu. Böyle bir uyarı geldiğinde bugün çıkmayalım, seraya girmeyelim demiyoruz, uyarı geldiyse kesin gidiyoruz seraya çünkü bu zamana kadar hiçbir şey bilemedikleri için rahatız. Yapabiliyorsan kendin takip edeceksin. İtalyanların yaptığı uydu kaynaklı bir hava raporu var mesela ona göre bakacaksın." (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

Muhtarların ve kurum temsilcilerinin aktardığı deneyimler hem yerel halkınkiler ile örtüşmekte hem de afet yönetiminde yerel örgütlenme, teknoloji kullanımı ve toplumun afetlere karşı bilinçlenme süreçlerini aydınlatmaktadır. Muhtarların ve kurum temsilcilerinin anlatıları, resmî ve yerel uyarı sistemlerinin yetersiz kaldığı veya beklenen etkiyi göstermediği durumları ortaya koymaktadır. Muhtarlar afetin kaçınılmazlığına ve sınırlı uyarı olanaklarına işaret ederken, diğer yandan uyarıların yerel halka zamanında ulaşmadığına dair eleştirileri de mevcuttur. İlçe Tarım Müdürlüğü ve Ziraat Odası gibi kurumların da sürece dahil olduğunu gösteren bu anlatılar, uyarıların çoklu kanallar aracılığıyla yayılmasının önemini vurgulamaktadır.

> "Ne kadar uyarsan da Allah'tan gelen afetin önüne geçme imkânın yok. İlçe tarımdan bizim WhatsApp gruplarına hava raporu geliyor. İlçe tarım uyarıyor, belediye de anons ediyor. Biz de uyarıyoruz ama Allah'tan gelecek olan afetin önüne geçme şansın yok. Mal kaybına yapacak bir şey yok ama en azından can kaybı önlenebilir seraya girmeyerek. WhatsApp gruplarına ben de uyarı yapıyorum. Zaten buranın çiftçisi bilinçli her şeyini takip ediyor. Çok da uyarmaya gerek yok." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

> "Hani yağmur veya rüzgâr çıkabilir gibi uyarılar meteoroloji tarafından ya da belediye tarafından anons ediliyor. Sonraki süreçte sıklaştı tabii. Hortumdan sonra yağış olduğunda, rüzgârın şiddeti fazla olduğunda hoparlörle sürekli uyarı yapıyorlar. Caminin orada var en yakın oradan çok aşırı bir gürültü

yoksa buradaki insanlar çok rahat duyar yani. Bir de artık sosyal medya var yani insanlar oradan ne olacağını üç aşağı beş yukarı takip ediyor yani." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

"Meteoroloji bize uyarı yaptığı zaman sadece ondan da değil aşağı yukarı 3-4 yerden birden uyarı geliyor. Sadece bize de gelmiyor kaymakamlığa, belediyeye, Ziraat odasına, hepimize geliyor. Dolayısıyla gelen her uyarıyı belediye köyün her tarafına ulaştırıyor ama bazı şeylerde ne kadar uyarırsanız uyarın orada sadece ne diyoruz can kaybına dikkat edilmesi gerekiyor." (Kumluca Tarım ve Orman Müdürlüğü)

"Erken uyarı sistemi dona karşı soba yakmak için, sele karşı su tahliye kesiklerinin temizlenmesi için çok faydalı ama hortum için pek yapılabilecek bir şey yok." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Ayrıca, hortum gibi ani gelişen afetlerde bile, teknolojinin etkin kullanımı sayesinde çiftçilerin ve diğer yerel aktörlerin daha hızlı bilgilendirildiği ve hazırlık yapma şansı elde ettiği gözlemlenmektedir. Sosyal medya ve mobil uygulamalar gibi araçların kullanımı, resmî meteoroloji uyarılarıyla beraber yerel bilgi ağlarını güçlendirerek, toplumun afetlere karşı direncini artırmaktadır. Bununla birlikte, afet yönetimindeki bu çabaların hâlâ yeterli olmadığı, hâlâ çeşitli afetlerde ciddi zararların yaşandığı, uyarıların her zaman yeterli önlem alınmasını sağlamadığı ve bazen teknolojik araçların bile doğru tahmin yapamadığı durumlar olabildiği belirtilmektedir. Bu, afet yönetimi ve uyarı sistemlerinin sürekli olarak gözden geçirilmesi ve iyileştirilmesi gerektiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

"Şimdi o gün de ben kendimi bilakis, sağ olsun meteorolojiden bu konularda çok sıcak ve samimi iyi de görüşüyoruz. Bu konuları önceden bildiriyor. Ben yayınladım yani çiftçimize Facebook üzerinden veya mesaj olarak attık. O günlerde de bilgi veriyordu ama o zaman tabi o hortum bize ders verdi, o ders verdi. Şimdi her olumsuz durumda, sağ olsun belediye başkanımız da bu konuda titiz, anonslar yapılıyor. Biz uyarılarını yapıyoruz, Facebook üzerinden yapıyoruz. Kaymakamlık yapıyor, belediye yapıyor, Ziraat Odası yapıyor ve farklı şeylerden bu uyarılar yapıyor. Ha Facebook üzerinden veya mesaj olarak, insan zaten sebzede çalışıyor; telefonu olmadığı için görmüyor ama anons, rüzgâr varmış, fırtına varmış diye uyarı olduğu gün çiftçilerimizin birçoğu mecbur kalmadığı sürece seraya girmiyor. Zaten o havada 3 aşağı 5 yukarı bizde bayağı bir öğrendik. Yani işte o ısı dengesinin soğukta sıcağının çarpışması. O farklı bir atmosferi artık hissediyoruz, yani, öyle söyleyeyim. Tabii daha çok. Şimdi o güne göre çok ilerideyiz ve haberleşme konumuzda çok iyi. Özellikle anons konusunda sağ olsun belediyemizle de o çok çok yapıyoruz. Hani bütün hemen hemen kurumların birçoğu zaten bildiriyoruz. Doğru yani o gün biraz yapılıyordu ama çok dikkate alınmıyordu." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

"Vardı, o zaman da vardı da çok böyle değildi ama şimdi öyle bir şeyden meteorolojiden uyarı geldiği zaman en az 5-10 kere yapılıyor. Yani sağır sultan duyuyor öyle söyleyeyim." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

> "Afetlerin hangi biri önceden… Bak yarım saat sonra şöyle bir şey değil ama biz meteorolojik olarak olma ihtimallerini, devamlı Meteoroloji diyor ki bak sel su baskını vs. olabilir, metre kareye şu kadar yağış bekliyorum, diyor. Mesela hortum olabilir, şu olabilir… devamlı bir uyarı halini ve tedbirinizi ona göre alın. Devamlı WhatsApp grubumuzda paylaşımını yapıyoruz ve şöyle, ben size bakın burada mesela paylaşmışım, gördüğünüz gibi Antalya'da beklenen çok kuvvetli, gök gürültülü sağanak yağışlara dikkat. Bu grupta 19 ilçemiz var. 19 ilçemizin müdürleri var ve teknik eleman arkadaşlarımız var. Afetle ilgili onlar da kendi ilçelerinde bu uyarıları yayıyorlar. Biz diyoruz öyle bak afet olacak arkadaş dikkatle tedbirlerimizi alın." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Hortuma ilişkin yerel halkın anlatılarında beliren tek önlemin seranın kapı ve pencerelerini kapatıp seradan çıkarak güvenli bir alana (ki bu her zaman olmasa da büyük oranda evdir) geçmek ya da evden hiç çıkmamak olduğu ortaya çıkmıştır. Hortum riski altındaki çiftçiler, meteorolojik veriler ve kendi doğal sezgilerine dayanarak afete yanıt vermektedir. Çiftçiler rüzgârın şiddeti ve yağmurun başlaması gibi doğal göstergeleri dikkate alarak, seralarda çalışmayı durdurmakta veya seralardan çıkmaktadır.

> "Zaten hortum olayı olacak olsa, hava olayından biliyorsun zaten rüzgâr eser, yağmur yağar şimşek falan tehlikeli olduğu için biz gitmiyoruz çalışmaya. Ha içinde olursan oradan kaçma durumunda olabilirsen kaçabiliyorsun bazen ama kaçamazsan da yakalanıyorsun, çare yok." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

> "Zaten şey oluyor hava uyarısında, hani böyle koyu kırmızı-mavi oluşumlar oluşuyor yani oradan belli oluyor. Oradan biliyoruz zaten havanın risk taşıdığını anlıyoruz. Hava radardan gözüküyor yani dolu mu fırtına mı olacağı yani ortamın riskli olacağı, millet seraya baktığımızda varsa o risk girmiyor seraya. Mesela sıcak oluyor ya eylül, ekim, kasım ayında ani hava soğuması oldu mu bu risk artıyor, direkt hortum yapabiliyor, dolu yapabiliyor. Denize yakın olduğumuz için 3 km, o risk var yani. Çalışanlar da gitmiyor. Artık evde duruyorsun. Yani seraya girilmez, hortum riski olduğu için. Hortumda hiç önlem alma şansın yok. Yani benim sera mesela yıkıldıysa herkesin serası yıkılacak demek. Biz sağlam sac alıp böyle baya bir sağlam şey yaptırdık hortum geldi, götürdü. Bırak naylonu da direksiz cam seralar var mesela çok her yeri demir yükü onların bile hepsini yatırdı. Yatırmadığının da camını komple sıyırdı yani. Yani seranın kurtulması açısından alınacak bir önlem yok ancak sigorta, ama can kaybının önüne geçmek için serada olmamak gerekiyor. O gün serada olanlar bile varmış. O gün adam kenarlara bir yere yatmışlar. Öyle kurtuldular yani. Ayakta olmayacaksın da yatacaksın yere yani biraz kenarda beton vardı. Betonun dibine yatmışlar öyle kurtaranlar var. Kimisinin kafası yaralanmış. Kaçamazsınız saniyelik. Böyle savuruyor bildiğin yani. Döndüğünde çevresinde ne varsa böyle savuruyor. Bazı yeri tam basıyor, bazı yeri havaya uçuruyor öyle yani." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Zaten hava kapalı olduğunda fazla bir iş olmuyor kışın. Genelde işin başında söylüyorsun, hava kapalıyken girmeyin diye işçilere de. Afet olayı çok olduğu için çoğu insan da bilinçlendi artık, girmiyor." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

"Girmiyoruz. Eşim zaten girmez. Birazcık ben giriyorum bazen. Hani bana da bağırıyorlar. Eşim hemen çıkar yani. Mesela rüzgâr, yağmur serada çalıştığımız zaman eşim hemen gider yani bir kapıya bir seraya. Hani toplama bir şey yapmasak zaten durmam. Bir şey olmaz, yani can kaybı olmazsa kendimiz mücadele ederiz. Bir yerden bir şey geleceğini düşünmüyoruz. Yani herhangi bir güvendiğimiz bir yer yok yani. Yani biz o an hava bozulduğu zaman sadece canımızı kurtarmaya bakıyoruz. Seraya ürüne falan hiçbir şeye bakmıyoruz. Böyle bir fikrimiz var ve o bozuk havalarda girmiyoruz zaten, diyorum ya bende çok bir etki bırakmadı ama eşimde çok bırakıyor. Ya şu anda sera gelmiş gidiyor olsa bile bakmaz. Yani dönüp de seraya bakmaz. Hani bu da benim ekmek teknem diye düşünmez. Yani öyle bir etki bıraktı, bakmaz yani hemen açık bile olsa kapatmaya çalışmaz serayı hemen kendini önce kendini kurtarmaya çalışır." (K-11, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

Hortumun başlamasından kısa bir süre önce çiftçiler, hava koşullarını yakından izleyerek, riskli olduğunu düşündükleri zaman seralardan çekilme kararı almaktadır. Bazı çiftçiler, yere yatmak veya beton gibi daha korunaklı alanlara sığınmak gibi spontane çözümler geliştirmiştir. Bu tür davranışlar, hortum sırasında saniyeler içinde alınması gereken kararların ve adımların hayati önem taşıdığını göstermektedir. Özellikle, hortumun seralar üzerindeki yıkıcı etkisi nedeniyle, çiftçiler fiziksel yapılarını koruyamamakla birlikte, kendilerini koruma yöntemlerine odaklanmışlardır.

"Uyarı geldiğinde mesela bizim seramız yakın, şura zaten biz burada yine de gidiyoruz, çalışıyoruz da ama yağmur mağmur tıkırdamaya başladığında azıcık kapıya yakın geliriz yine de… (gülüyor), hemen kaçalım diye. Huylanıyorsun gari ister istemez ama işi yapmak da zorundasın. Hani çocuklar zaten yağmur başladı çıkın seradan diyor. Şimdi hortumun önüne geçilemez bir kere. O Allah tarafından geldiği yeri, zaten kendini kurtarmıyorsun ondan. Ha bakarsın buraya geldiğinde mesela daha ileriye dönerse insanlar zarar görmez ama böyle seraların ortasına dalar, giderse kırar gider yani kimse geçemiyor bunun önüne. Hortum için pek yapabileceğin bir şey yok ancak kendini kurtarabilirsin zaten. Çiftçi mümkün oldukça uyuyor yani ona böyle hava gürlerken çıkmayız. Kötü havada gitmeyiz zaten çok zorunda değilsek mesela akşamdan hasat yapmışızdır kasalarımız içindeyse onu almak için mecbur gideriz, alırız oradan bu da çok sürmez. Ama denizden dönüp de gelen sele hiç kimse bir şey yapamıyor gidiyor orası." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Hani uyarılarına biz de kulak veriyoruz, bugün şu mesela hortum riski ya da dolu riski olabilir dendiği zaman biz de gitmiyoruz ama gidenler de var. Ona rağmen gidenler de var." (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

"Tabii işçiler çalışmıyor. Dikkat ediliyor çünkü onun da bir vebali var. Onun da bir sorumluluğu var. O insanların da bir emeği var, hakkı var. Hani vicdanını eline alırsan çalıştırmamam lazım, kendim de çalışmamam lazım. O günler zaten belli günler ya 1 gün ya 2 gün ya da 3 olabilir nadir olur. İlk gün uyarı verildiği gün girme zaten bir gün, 2 gün sonra hava düzeliyor zaten düzeldiği zaman gir çalış sıkıntı yok. Kışın zaten sabahtan akşama kadar çalış yemeğini ye devam et. Hava serin önemli olan yazın sıcakta çalışılmaması." (K-28, Erkek, 44, Lise, Çiftçi)

> “Kişinin en fazla yapabileceği o gün seranın içerisine girmemesi yoksa hortuma karşı hortumun nereden geleceği belli olmaz. Nerelere zarar vereceğini tespit etme imkânı yok dolayısıyla tedbir alma imkânı yok. En fazla yapacağınız o gün evden çıkmayın.” (Kumluca Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Diğer taraftan hortum riski çiftçilerin tamamı için kaçınılabilir bir afet türü değildir. Bazı katılımcıların anlatıları, hortum gibi doğal afetler karşısında çiftçilerin ekonomik zorunluluklarının, güvenliklerinden daha baskın olduğunu göstermekte ve tarım emekçilerinin yaşadığı zorlukları ve sistemik adaletsizlikleri daha net bir şekilde ortaya koymaktadır. Çiftçiler, düzenli bir maaş garantisi olmadan günlük kazançlarına bağlı olarak yaşamaktadırlar. Bu durum, onları ekstrem hava olayları sırasında bile seralarına gitmeye zorlamaktadır. Çalışmaya devam etme zorunluluğu, özellikle ortakçı ve icarcı olarak tanımlanan, yani kendi arazilerine sahip olmayan çiftçiler için daha da belirgindir. Bu durum, çiftçilerin ekonomik olarak kırılgan olduklarını ve herhangi bir iklim afeti durumunda ciddi risklerle karşı karşıya kaldıklarını göstermektedir.

> “Yok maalesef, öyle bir şansın yok. Mesela o resmi çalışan abiler amcalar bir gün çalışmadığında da hesabına maaşı yatıyor. Bizim öyle bir lüksümüz yok. Toplama var toplayacaksın, işçilik varsa yapacaksın. Hale götüreceksin bu sefer stokçu diyorlar. Sen hava şartından giremedin yapamadın diye bir şey yok. Belki serası kendini olan kişiler girmeyebilir ama bizim gibi ortakçı, icarcı olan kişiler mecburen girmek zorundayız. Şimdi şöyle bir şey var. Biz yer sahibin evinde kalıyoruz. Bizim kafamızı sokabilecek bir yerimiz yok. Yani hiçbir şeyin yok. Serada kazanırsan var. Yan gelirin yok. İki çocuk okulda. Çalışmayıp da ne yapacaksın? Bir yerden gelirin yok. Hani bugün girmeyeyim ya ne olacak bir toplama çöpe giderse gider diyebilirsin çöpe de gitse ama bizim öyle bir şansımız yok. Şurada komşular, tepelerinde kırık cam sera, kask giyiyor, birkaç tane ceket giyip onun içinde çalışıyor. Yukarıdan cam kırığı düşmüş olsa adamı kesecek delip geçecek. Ama çaresizlikten yokluktan yapılıyor bu. Biz bunu kimseye anlatamıyoruz. Hani bu şekilde konuştuğumuzda, “kendini acındırma”. Acındırma değil bu olanlar. Biz mecbur çalışacağız. Çalışmadın mı bizim iş sakat. BAĞ-KUR almış başını gidiyor. Yatırmasan olmuyor, gözden rahatsız işte eşim. Kontrollere gitmek zorundasın. Üveyid bir de sürekli yeniliyor, yenilemese sorun yok. Gitti biri tek göz var. Yani her şey anlatıldığı gibi olmuyor. Ama dediğim gibi yapılsa da biz girmek zorundayız bebeğe bakar gibi bakmak zorundayız mecburen. Toplama yapıyorsak zaten onu iptal edemiyorsun halciye haber verdiğin için. Vazgeçtik desen onalar da sıkıntıya giriyor orda belli bir tonaj veriyor çünkü. Bu sefer tüccara söylediğini veremez o sıkıntıya giriyor.” (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

> “Afetlerle nasıl başa çıkarız biz bunu öğrenemedik. Çıkamayız ki. Sadece dua edeceksin, duadan başka ne yapabilirsin ki? Binaları yıkıyor, bu seranın demirinin sallasan kıpırdamaz, komple yerdeydi. Komple beton yapsan bunun içinde sebze olmaz. Üstünü yine yırtacak. Yani bu afetle başa çıkma şansımız bence sıfır. Varsa bir çaresi bilmek biz de istiyoruz da çaresi yok. Önlem diye bir şey yok ablacım. Hoparlör

söylüyor duyuyoruz yapacağımız bir şey yok yine seradasın. Ne yapabilirsin geldikten sonra. Mesela oradan geldi, biz baktık oturduk, yıkıldı gözümüzün önünde seralar. Yapacağımız bir şey yok. Şöyle söyleyeyim, eve girmiş olsak, hortum evin üstünden geçse evi yıkacak biz evin içinde gene öleceğiz. Ha serada ölmüşün ha evin içinde ölmüşün. Korona da nasıl zenginler evinden çıkmadıysa garibanlar sürekli çalıştıysa… Yani iki şık var ya açlıktan öleceksin ya çalışırken öleceksin. İki şık var. Açlıktan ölmektense, hiç olmazsa çocuklar evde kalsın, ölürsek ölürüz ölmezsek akşama çocukların yiyeceği parayı çıkarırız. Başka çaren yok. Çok korktuysan yarım saat bir saat eve kaçıyorsun hani ölürsem çocukların yanında öleyim mantığıyla, o kadar. Hani sonuçta ölüm var bu bir gerçek. Sonra iş yapılması gerekiyor çocuklara siz durun deyip tekrar gidiyorsun. Ya korkudan hale bile gidemiyor eşim bazen, böyle hava yağmaya başladığında hale giderken korka korka titreye tireye gidiyor, yine hortum çıkacak diye ama mecbursun. Yapacak bir şey yok. Toplamışsın hasat etmişsin yapacak bir şey yok. Belli bir saatte hale gitmek zorundasın o saati geçirdin mi tüccar kalmıyor o da kötü bir şey. Arabanın sileceği yetişmiyor ama gitmek zorundasın." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

Anlatılarda belirtilen "Biz yer sahibinin evinde kalıyoruz. Bizim kafamızı sokabilecek bir yerimiz yok." (K-9) ifadesi, çiftçilerin sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve barınma açısından da kırılgan olduklarını ortaya koymaktadır. Bu bulgular iklim adaleti bağlamında, ortakçı, icarcı ve tarım işçilerinin yer sahiplerine kıyasla iklim değişikliğinin etkilerine karşı daha kırılgan olmalarına yol açan yapısal eşitsizlikleri göstermektedir. Hortum riski altında dahi çalışmak zorunda kalan çiftçiler, "Belki serası kendinin olan kişiler girmeyebilir ama bizim gibi ortakçı, icarcı olan kişiler mecburen girmek zorundayız." (K-9) sözleriyle, mülkiyetin ve sermayenin, afet risklerine karşı korunma kapasitesinde belirleyici olduğunu ifade etmektedirler. Çalışma koşullarının tehlikeli olduğu durumlarda bile, BAĞ-KUR primlerini ödeyebilmek ve tıbbi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çalışmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir.

"Her an çiftçi tedirgin, her an. Bir yağmur geliyor. Meteoroloji uyarıyor veya hoparlör söylüyor, millet o gün tetikte. Yapacağın bir şey yok ki afet geliyor. Bu binayı da yıkabilir. Bu sel götürebilir. Hepsi olabilir. Yapacağımız sadece dua edeceğiz Allah'ım afeti yavaş atlatalım, bilinçli atlatalım diye. Yapacağın bir şey yok. Ağaçları köklüyor. Sen ne olacak, senin seran ne olacak ki onun yanında. Yapacağın hiçbir şey yok. İşin varsa mecbur gideceksin. Tabii gidiliyor çalışmaya. Orada işi varsa kişinin, dolama yapacaksa, ip bağlayacak ise. Su verecekse, suyu vermez niye vermez, yağış geçsin sonra vereyim der. Öbür türlü işte mecbur, toplamak mecbur, toplayacak günü gelince toplayacak. Ama zaten öyle hortum geleceğinde veya rüzgâr fazla olduğunda seradan çıkıyorlar." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

"Üretici yine çalışmaya gider. Afetin geleceğini anladığı anda seranın içinden kaçar." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

> "O afette üretici bile bile seranın içine giriyor neden mal canın yongasıdır. Emin olun o ürün onun için evladı gibi, değerlidir. Üretim yapan özellikle çiftçi, hayvancı için ürettiği malzemeler onun için yalnızca bir gelir metası değildir. Ciğer paresi canıdır onun için. Soğuk olur bakar yaprağına acaba üşüdü mü, yani anlık refleks de olsa girer yani seraya belki kurtarırım diye. Burada önceden verilen uyarılar var mı, var. Üreticiyi etkiler mi etkilemez, emin olun." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Hortuma karşı bireysel önlem çabalarına ilişkin anlatılar arasında katılımcıların hemen hemen tamamı tarafından vurgulanan nokta ise "ne yapabilirsin?", "neyine dikkati olacağız?", "yapabileceğimiz bir şey yok ki!" ya da "önlem alabilme şansın yok ki!" ifadeleri ile öne çıkan çaresizlik duygusu, kısıtlı önlem alma kapasitesi ve ekonomik zorunluluklar ile ekolojik riskler arasındaki sıkışmışlıktır. Çiftçiler, hortum gibi doğal afetlerin ani ve tahmin edilemez doğası karşısında genellikle kendilerini kırılgan hissetmektedirler. Teknolojik çözümler (örneğin, dolu savarlar) ve yapısal önlemler (örneğin, daha sağlam sera yapısı) çoğu zaman yetersiz kalmakta veya ekonomik olarak ulaşılamaz olmaktadır. Bu durum, çiftçilerin afet anında alabileceği tek gerçek önlemin genellikle seralardan uzak durmak olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bu, çoğu zaman maddi kayıplar anlamına gelmekte ve çiftçilerin geçim kaynaklarını doğrudan tehdit etmektedir.

> "Uyarı sistemlerinde çok değişik bir şey olmadı. Dolu afeti de yaşadık biz. Dolu afetinde TARSİM'den birebir komplesini aldık mesela. Bundan 2-3 sene evvel dolu afeti oldu, bölgesel yerlerde komple indirdi. Ondan sonra belediye dolu savar yaptı. Herhalde biraz faydası oldu yani bilmiyoruz artık. Birkaç daha kurulması lazım onların veya böyle şeylerin yapılması lazım, uyarı anlamında değil de önlem anlamında bir şey yapılması lazım. Mesela su baskını varsa barajlar yapılması lazım. Dolu varsa dolu savar yapılması lazım. Yani yukarıdan bir çalışma yapılabilirse böyle hortumla ilgili, bunun araştırılıp, iklimi düzenleyip önlem olarak orada yapılması lazım. Aynı dolu savar gibi hortumun da önüne bir tık geçilebilirse. Uyarı dediğim gibi sadece cana mesela cebinden 50 bin, 100 bin para dökmüş, onu korumaya çalışmıyor." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

> "Mesela geçen sene salatalık topluyoruz. 3 tane de Suriyeli işçi var. Hava kararmaya başladı, ben çok korktum yani. Bir de onu da yaşayınca, bırakalım bu işi gidelim dedim. Hatta ben orada seradaki evi bile bıraktım geldim. Önce can güvenliği. Hava her şeye müsaitti. Bu hava zaten 3 aşağı 5 yukarı kendini hissettirebilir. Mesela böyle yağmur yağarken hava çok ısınırsa hortumun çıkma olasılığı çok fazla artıyor. Rüzgâr ılık esiyorsa hortum çıkma ihtimali oluyor. Ama yukarıdan estiği zaman mesela soğukta o zamanlar içim çok rahat oluyor. Kuzey rüzgarında sadece soğuk oluyor ama öyle bir tehlike yaşatma olmuyor. Doğa olayına açık bir sistem bizim yaptığımız iş. Hortum gelse mesela ben hortuma ne yapabilirim. Gidip denizin ağzına demir bariyer mi koyalım? (Gülüyor)." (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

> "Uyarı gelse senin yapacağın bir şey yok ki. Sen ancak uyarıyı dinlersin. Ne yapabilirsin sonuçta? Şu anda oturduk burada atıyorum belediye uyardı. Hava durumu, hava şartlarını anons etti. Ne yapabilirsin?

> Afet geldi yani denizden çıktı geldi, ne yapabilirsin burada? Ancak seyredersin, bunun dışında hiçbir şey yapma şansın yok. Ya işte tek zaten tek sevindirici tarafı can kaybı olmaması. Yoksa burada yani 100-200 kişi rahat ölürdü. Bizden yaralanan olmadı. Başka arkadaşlarda oldu da bizden olmadı." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

> "Ya işin kolayına kaçıp, devletin bizi koruması lazım, devletin şunu yapması lazım diyoruz sürekli de. Yani devletin burada herhangi bir şey yapması için, herhangi bir önlem alması için ne yapabilir ki devlet, hortumu nasıl engelleyebilir? 2017'de hortum, Mavikent'te çıktı, Hasyurt'tan geçti, kıyı şeridine hiçbir şey yapmadı ne seralara zarar verdi ne de ağaçlara. Ama dağlarda ne kadar sera varsa ne kadar elma, portakal bahçesi varsa hepsini yıktı geçti. Bilmediğin bir şeyle savaşmak ne kadar mantıklı? Düşündürüyor. Ne zaman geleceğini bilmiyorsun? Önlem olarak görebildiğin şu an sadece, deniz sıcaklığıyla, gökyüzünün sıcaklığı birbirini tutmuyor, tutmayınca da bunun içinde vakum oluşuyor, vakumun sonucunda da hortum oluşuyor. Neye göre hesaplayacaksın, nasıl önlem alacaksın? Bilmiyorsun. Biz ormanlar yandıktan sonra, uçak alan bir ülkeyiz veya helikopter kiralayan bir ülkeyiz. Buna nasıl önlem alacağız?" (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

Çiftçilerin çaresizliği, küçük ölçekli üreticilerin genellikle daha büyük ekonomik yapılar içinde marjinalleşmiş konumlarını ve doğal kaynaklara erişimdeki eşitsizlikleri de yansıtmaktadır. Çiftçilerin deneyimledikleri iklim adaletsizliği, onların iklim değişikliği ve ekstrem hava koşullarına karşı kırılganlıklarını pekiştirmekte, bu durum özellikle yoksul ve kaynaklardan yoksun topluluklar için daha da belirginleşmektedir. Çiftçilerin karşılaştığı zorlukların sadece onların kişisel veya bölgesel sorunları olmadığı, aynı zamanda küresel iklim değişikliği ile mücadelenin bir parçası olduğu unutulmamalıdır.

> "Hortumun neyine dikkatli olacağız? Selin neyine dikkatli olacağız, ne yapacaksın? Yapabilecek bir şey yok ki. Sadece içinde bulunmazsın ama görmüyorsun ki onu, ben içindeyken de olabilir. Hortuma uyarı olsa da bir şey yapamazsın ki. Kendin içinden çıkacaksın. O zaman uyarı gelirse seranın içinde durma şansın yok. Hele camın içinde. Kafana bir tane cam düştü mü gittin zaten." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

> "Yani hortum olacak dese sen ne yapabilirsin? Yapacağımız bir şey yok. Bir önlem alayım, seranın yıkılmasını engelleyeyim deme şansın yok. Yani alabileceğin bir önlem yok ki. Camekan dediğim sera yani öyle böyle yıkılacak bir sera değil yani çok sık demirle örülüyor ve yani normal naylonu rüzgâr devirebilir ama bu camekanı deviremez. Hortum devirdiyse gerisini düşünemiyorum artık." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

> "Tabi uyuyoruz, seraya gidip camları kapatıyoruz, etrafında, sağında solunda açılan bir yer varsa yapıyoruz. İçinde bulunmamaya çalışıyoruz. Afetin öğle saatinde olması biraz kurtardı bizi, yemek molası saatleriydi o zaman. Zaten o gün rüzgârlı olduğu için ben sadece sabahtan girip çıkmıştım. Bizim sera,

düz bir yastık gibi oldu. Afete karşı bir önlem olmaz ki, camları tuzla buz etti, fidanları dibinden çıkarttı, önlem almak imkânsız. Hortumu, seli durdurma şansımız yok." (K-20, Kadın, 64, İlkokul, Çiftçi)

"Uyarıda sıkıntı yok da dinleyen de yok. Kendimiz de dinlemiyoruz ama şöyle yapıyoruz çok fırtına, yağmur olduğu günler seraya işçi göndermiyoruz, bir şey yapmıyoruz, toplamıyoruz yani evde duruyoruz. Bundan 3-4 sene önce dolu yağsa da seradaydık devam ediyorduk. Son 3-4 senedir böyle hortum riski, dolu riski afet artınca o günlerde mesela havaya bakıyoruz çok aşırı riskli ise hemen çıkıyoruz. Yani o yönden bilinçli halkımız onda sıkıntı yok. Yok hiçbir önlem yok. Belediye aslında dolu savar yaptı, yurt dışından aldı. Böyle dolunun tam yağacağı zaman patlatıyor ama bilmiyorum tam faydasını pek anlayamadık biz. Yani üç-dört tane dolu savar makinesi var burada ama pek bilmiyorum faydası var mı, yok mu. Sele karşı da yok, hortuma karşı da yok. Geçen sene mesela sel oldu, her yere zarar oldu. 20 dönüm kökleyen oldu. 30 dönüm kökleyen oldu. Yani bayağı zarar etti. Bizim şu anda hortuma, doluya tam anlamıyla alabileceğimiz bir önlem yok ama sele karşı alabiliyoruz. Belediye kesikleri açıyor, temizliyor o şekilde önlem sadece sele alıyoruz şu an." (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

Öte yandan hortum afeti kuraklık ya da orman yangına kıyasla çok kısa sürede ve çok şiddetli bir biçimde meydana gelmesi dolayısıyla da tüm önleyici tedbirleri anlamsız kılma potansiyeline sahip türde bir afet olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Yarım saat içinde oldu bitti. Öyle bir afet de beklemiyor kimse de beklemiyordu yani önceden bilsen de önlem alamazsın doğal afete de hani alınabilecek bir önlem yok yani. Dışarıda olsanız sizi de alıp götürecek hortum geçti sonuçta. Öyle bir durum oldu. Gelen doğal afete önlem alma şansınız yok ki. Afete alınabilecek bir tedbir Allah'tan gelen bir şey hiç tedbir alamazsınız ki. Şimdi dolu gelecek, yarın saat öğlen 12 sularında diyelim, misal olarak söylüyorum ama hiçbirimiz engel olamayız ki… Dolu savar kurdular Kumluca'ya, gelecekse dolu, dolu savarı da dinlemez yani. Hani bence o sadece kendimizi biraz bilinçaltımızı rahatlatmak için yapılan bir işlem gibi geliyor bana. Siz bu konuda bizden daha tecrübelisiniz tamam ama Allah'tan gelen hiçbir şeye engel olma şansımız yok ki." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

"Yok bir önlemin yok ne kadar sağlam yaparsan yap büyük bir hortumsa o zamanki gibi alıp gidiyor. Tabana döktüğü yarım metre betonunu kökledi komşunun. Ufak olursa belki sağlamlık önemli ama bu tarz hortumlara yapacak bir şey yok. Seranın içinde olmamak lazım tabii can kaybı olmaması için." (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

"Gidecek yerin yok ki başka, mecburen evde duruyorsun, sadece seranın içinde bulunmuyoruz. Bu olay başımızdan geçtiği için hava bozuk olduğu zaman seradan çıkıyoruz. Cenabı Allah'tan başka kimse koruyamaz, afetin önüne geçilip de duvar gerilmez." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

Bu gerçeklik yazgıcılık ile birleştiğinde tamamen teslimiyetçi tutumları da beraberinde getirmiş görünmektedir.

> “Kuvvetli yağış olacakmış ne yapacağız ki şemsiye mi tutacağız seranın üstüne bir anlamı yok. Haziranın 15’inde 34 sene evvel bir dolu oldu burada şöyle şöyle (masa tenis topundan büyük), geldiği yeri böyle eledi geçti. Amcamın camını yerle bir etti. Haziranın ortasında dolu olur mu? Nasıl hakkından geleceksin bunun? Allah’tan gelen bir şey bu. Uyarsan da beklesen de boş. Ne oluyor? Yağmurda rüzgârda fazla seraya girmiyoruz zaten illa tehlikeli olur diye girmeyiz. Hava bozuk olduğu için girmeyiz evden çıkmayız. Ama alınabilecek bir önlem yok yani öyle sağlamlaştırmaya falan çalışmıyoruz. Yani geldiğinde şu ağacı köklüyor ağacı, sen sağlam yapsan da hava. O fırtınada hortumda Allah göstermesin önünde durman imkânsız. Yani çoğu kişi şu anda en iyisini yaptırıyor betonu döküyor, toprağını yükseltiyor. Daha adam yeni her şeyini süper yaptı, afet hortum yine yıktı. Çatıyı, evi dahi yıkıyor. Yani Allah’tan büyük bir şey değil. Bunu ne kadar da sağlam yaparsan yap. Ama yapıyor şimdi vatandaş yerini, serasını yeniliyor, en kalitelisini yapıyor, en iyisini yapıyor. Normal rüzgarlarda bir hasar olmuyor ama hani bu hortumda dayanamıyor.” (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

> “Yani seranın sağında solunda yırtık vardır, onu kapatmaktan başka yapabileceğin bir şey yok. Evine gideceksin dua edeceksin yani yapabileceğiniz bir şey yok. Seranın başında bekleseniz ne olacak? Hiçbir şeyin yok. Yani kendini korumaya bakacaksın. Sen gittin mi zaten seranın ne önemi var? Zor iş yani zor.” (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

> “Neyin tedbirini alacağım Allah’tan gelene tedbir ne yapacaksın, Allah korusun buradan bir hortum çıksın, fırtına çıksa evin içinde ne yapacaksın, Allah korusun yapacak bir şeyimiz yok, alınabilecek bir önlem yok. Neye önlem alacağım teyzem, Allah korusun seranın içinde ol, afet geldi mi seranın içine vaden geldiyse demirin altında kalır, ölürsün. Benim icarcıların vadesi gelse de evin içinde ölürlerdi. Kafalarına bir tuğla düşerdi. Ya sacın biri düşerdi. Sac yarardı kafalarını, ondan sonra ya tahta düşerdi ama vade gelmemiş teyzem, vaden geldiyse oluyor ben ona inanmıyorum, vademiz geldikten sonra ben Allah'a inanıyorum vademiz geldikten sonra üzüm çöp bahane olur teyzem gideriz. Vademiz gelmeden bir şey olmaz teyzem.” (K-21, Kadın, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> “Hayır, önlem olamaz. Bu Allah’tan gelen doğal bir afet. Depremde nasıl bir tedbirimiz olabilir ki? Çünkü bu konuda zayıfız deprem afetinde de zayıfız bunda zayıf olduğumuz için hortumda da zayıfız yapabileceğimiz hiçbir şey yok.” (K-28, Erkek, 44, Lise, Çiftçi)

Yerel aktörlerin anlatıları, hortum gibi doğal afetler karşısında alınabilecek önlemlerin sınırlı olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle, Kumluca Ziraat Odası Başkanı'nın belirttiği gibi, hortumun nerede ve ne zaman meydana geleceğinin öngörülememesi, yerel yönetimlerin proaktif önlem alma kapasitesini ciddi şekilde sınırlamaktadır. Bu durum, yerel halkın anlatılarıyla paralellik taşımakta ve her iki grup için de öngörülebilirlik eksikliğinin stres ve çaresizliği nasıl artırdığını göstermektedir. Yerel halkın afet anında alabileceği önlemlerin afet başladıktan sonra güvenli alanlara çekilme gibi çoğunlukla reaktif düzeyde kaldığı anlaşılmıştır. AFAD temsilcisi, hortum gibi afetlerde risk azaltma stratejilerinin neredeyse

imkânsız olduğunu belirtirken, sadece sele karşı müdahalelerin mümkün olduğunu ifade etmektedir. Bu durum, yerel halkın anlatılarında da öne çıkan, "hortuma karşı bir önlemimiz yok" şeklindeki çaresizlik duygusunu pekiştirir.

> "Hortuma karşı alınabilecek bir önlem düşünmedim diyelim. Yani şimdi ne yapılabilir? Ona yapacak bir şey yok ama bu seldir, fırtınadır bunlarla ilgili önlemler alınabilir. Yani adamın serası açık, havalandırması var, rüzgâr batı tarafından esiyorsa batı tarafını kapatıp patlatmasını, yırtmasını engelleyebilirsin. Hortuma alınabilecek herhangi bir önlem yok Beykonak-Mavikent taraflarında zaten sürekli hortum olur. Doluya dolu savarın yine biraz etkisi oluyor ama hortuma yapılabilecek bir şey yok. Sel afeti için yine mesela şu dereyi açarsan önlemiş olursun ama hortum için bir şey yok." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

> "Hortumda önlemle ilgili pek bir şey yok yani risk azaltma ile ilgili de bir şey yok. Hortum o kadar enteresan bir şey ki, ya şimdi şunu yapabiliyoruz. Antalya'da nereyi su basar? Bunun bir çalışmasını yapabiliyorsunuz. Bunun bir fizibilitesini yapabiliyorsunuz. Çünkü şimdi suyla ilgili çalışan bir DSİ gibi bir kurum var bu ülkede yani. Şunu biliyorsunuz işte derelerin debileri hesaplanıyor. Akış miktarları hesaplanıyor. Gelen yağış miktarı hesaplanıyor, işte bir taşkın sınırı var. Daha önceki afetlerden gelen hani birazcık da şeyle afet geçmişiyle ilgili bildiklerimiz var. Şehirle ilgili bildiklerimiz var. Su baskınlarıyla ilgili veya selle ilgili şu söyleyebiliyorsunuz işte, ortalama şu kadar yağıştan daha fazlasını alırsak şu, şu, şu akarsularda problem yaşayabiliriz, bu, bu akarsularda problem yaşayabileceğimiz için bu akarsuların işte şurasındaki şu tecavüzün önlenmesi gerekiyor. Şuradaki yapının iyileştirilmesi gerekiyor gibi bir önlemler silsilesini afet olmadan önce çıkarabiliyorsunuz ama hortum da böyle bir şey yoktu. Hortum nerede olur, niye olur? Hani niye olduğunu biliyoruz coğrafyadan, basınç farkından, ondan bundan tamam. Ama nerede olur, nereye gider, yani hortum oldu nereye gider, karaya kadar ulaşır mı, ulaşırsa nereye ulaşır. Mesela şu şu ilçelerimiz hortum açısından risklidir diyemiyoruz. Diyebildiğimiz sadece şu var işte Elmalı, Korkuteli, Akseki, İbradı, Gündoğmuş, bunların denize sınırı olmadığı için bu ilçelerin hortumla ilgili bir sıkıntıları yok ama sahil bandındaki bütün ilçelerin hepsinin hortumla ilgili bir riski var. Ben bunu nasıl önleyeceğim? Önleyemem yani risk azaltma ile ilgili bir şey yapabilme şansım yok hortumla ilgili." (AFAD)

> "Bizim hortumu önleme gibi bir lüksümüz yok asla. Kesinlikle böyle bir lüksümüz yok. Önlem alma sadece; çalışanlarımızı, kendimizi, ailemizi koruma bağlamında. Yani hortum anonsları geldiği zaman sadece 3 aşağı 5 yukarı tabii tecrübemiz var işte. Biraz önce ilk baştaki sefer aynı şeyi söyledim. Ben dedim ki, yani hortumun çıkacağı 3 aşağı 5 yukarı havanın meteorolojik konumlarından veya o günkü o şartlardan dolayı 3 aşağı 5 yukarı hissediyoruz. Çünkü boğucu bir hava, farklı bir gündem, farklı bir bakış açısı farklı bir şey. Yani bir şekilde yüce Mevlam hani bazı insanlara dikkatli olan insanlara bunu fark ettiriyor. Tabi hayvanlar üzerinde de bunu etkileri oluyor, depremde olduğu gibi. Birçok şey fark edilebiliyor işte denizin fazla dalgalı olması. Sıcak soğuk dengesinin tam çarpışması işte yani farklı şeyler bunlar 3 aşağı 5 yukarı belli oluyor. Havanın soğuk ılık 16-17 derecedeki bir çarpışma alanı var onu. Meteoroloji'den baya bir rahat onu hissediyorum. Sadece onun o şekilde kapalı ortamda ev ortamında kalınması mantıklı. İkincisi, hortumdan sonraki şeylerde biraz önce sıraladım zaten sıralamaları. Yani

> hortumu herhangi bir şekilde engelleyeceğiz diye bir şey yok. Ondan sonraki, acil koordinasyon toplayarak gereken hizmeti gereken insanların mağduriyetini gidermek. Yaşam biçimini devam ettirebilmek." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

Hem bireyler hem de kurumlar için hortum vakasında afet risk azaltımı konusundaki tüm bu yapısal, sosyoekonomik ve afet türüne özgü etkenler Kumluca özelinde afet sonrası iyileştirme, kayıp ve zararların telafisi konusundaki çalışmaları çok daha önemli hâle getirmektedir. Ziraat Odası Başkanı bunu önemli olanın yaşam biçimini devam ettirebilmek olduğu şeklinde ifade etmektedir. Zira bu afet yaşanmadan önce katılımcılar arasında yaklaşık dörtte bir olan sigortalılık oranı afetten sonra artmış olsa da yapısal sorular nedeniyle yeterli düzeye ulaşmadığı görülmektedir. Bu konu başa çıkma, kayıp ve zararların telafisi ve başa çıkma stratejileri temalarının altında detaylı olarak ele alınacaktır.

> "Tabii bunu yapan arkadaşları da ben uyarım, insanları çok fazla telaşe sevk etmek doğru değil. Çünkü biz bu afeti yaşadığımız zaman, düşünün dolu afeti olacak geliyor, benim tedbirim ne olabilir, rüzgâr afeti gelecekse tedbir sadece serayı kapatmak. Bunun haricinde tedbir yok. Doğal afete aşina açık bir iş yapıyoruz biz o yüzden tedbiri aldık, aracı garaja çektik olayımız yok ki. Biz neden TARSİM üzerine bu kadar konuşuyoruz çünkü doğada yaşanan her türlü değişime açık bir iş yapıyoruz. Bu uyarılar sadece üreticiyi küçük tedbirler almaya sevk eder, sökük bir yeri varsa çakmaya, tamir etmeye sevk ediyor." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

> "Sigorta yoktu, yoktu, zaten karnımız zor doyuyordu. Sigorta falan yaptırmıyorduk. Yani Cenabı Allah'tan böyle büyük bir afet geleceğini bilmiyordum." (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Benim kendi seram da yıkıldı hatta ama TARSİM sigortalarımız vardı." (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

> "O gün de tam 2 gün sonra kesecektim domatesimi. Sağ olsun devletimiz, seramın sigortası yoktu, şimdi sigortası var ama, olmasa da verdi devletimiz Allah razı olsun." (K-20, Kadın, 64, İlkokul, Çiftçi)

Bulgular, Kumluca'daki çiftçilerin yaşadıkları zorlukları, özellikle hortum gibi iklim afetleri karşısında karşılaştıkları çaresizlikleri ve bu durumun geniş ekolojik, ekonomik ve sosyal bağlamda nasıl ele alınması gerektiğini gözler önüne sermektedir. İklim değişikliği ve afet sosyolojisi çerçevesinde çiftçilik yapan bireyler, sadece afet anlarında değil, genel olarak çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve daha adil ve sürdürülebilir çalışma koşulları oluşturma yönünde öncelikli olarak ele alınmalıdır. Bulgular aynı zamanda yerel toplulukların afetlere karşı olan kırılganlıklarını azaltacak stratejilerin geliştirilmesi ve bu stratejilerin uygulanmasında karşılaşılan zorluklar hakkında da fikir vermektedir. İklim değişikliği ve afet

yönetimi politikalarının geliştirilmesinde toplumsal ihtiyaçların daha iyi anlaşılması ve yerel ölçekteki uygulamaların güçlendirilmesi gerekmektedir. Yerel toplulukların seslerinin politika yapım süreçlerine daha etkin bir şekilde dahil edilmesi, afetlere karşı daha dirençli toplum yapıları oluşturulmasına katkı sağlayacaktır. Bu süreç, çiftçilerin yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve onların ekolojik krizler karşısında daha dirençli hâle getirilmesi için kapsamlı ve adalet odaklı politikaların benimsenmesini zorunlu kılmaktadır.

3.5.5.2.2. Afet Deneyimi: Bireysel ve Kolektif Tepkiler

Katılımcıların afet deneyimi, afet tasvirleri, afet anı ve hemen sonrasındaki bireysel ve kolektif tepkiler afetin türüne göre tamamen farklı biçimlerde şekillenmektedir. Bu bağlamda her afet deneyimi kendine özgüdür. Katılımcıların anlam dünyalarındaki afet deneyimlerini anlamak amacıyla öncelikle ilgili tasvir ve anlatılara yer verilecek ardından kendi içerisinde barındırdığı süreçler bakımından incelenecektir.

3.5.5.2.2.1. Manavgat-Orman Yangını

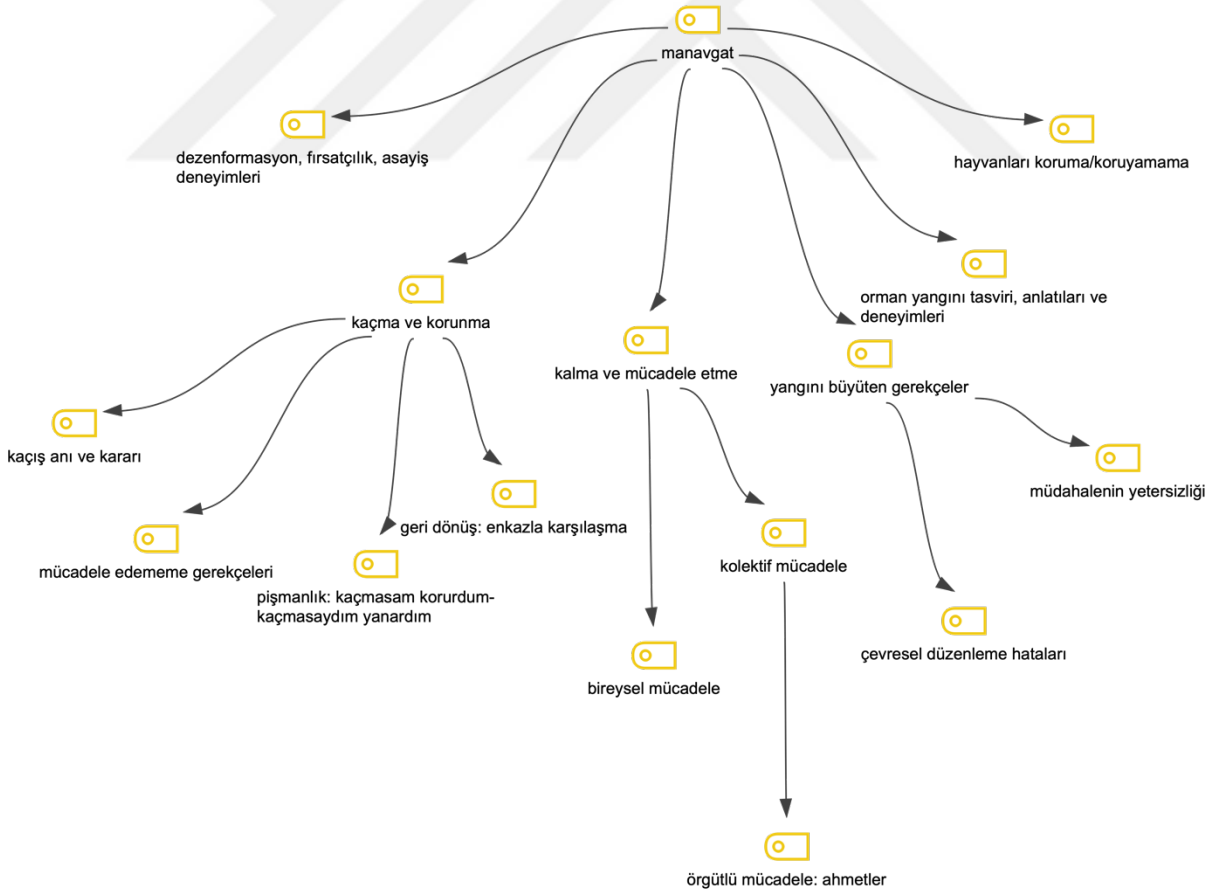

Şekil 3. 39 MAXQDA-Afet Deneyimi: Bireysel ve Kolektif Tepkiler-Manavgat'a İlişkin Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

Katılımcıların Manavgat'taki *orman yangınına ilişkin tasvir ve anlatıları* katastrofik ve apokaliptik bir resim çizmektedir. Orman yangınlarına alışık ve deneyimli toplulukların üyeleri olmalarına karşın katılımcılar deneyimledikleri yangının daha önce benzeri görülmemiş türde bir afet olduğunu ve afet şiddeti, hızı ve boyutu karşısında yaşadıkları *şaşkınlık*, *akıl tutulması* ve *çaresizlik* durumlarını net bir biçimde ifade etmektedir.

> "Jandarma geçirtmedi kızım, sırtımdakilerle kaldım hiçbir şey alamadım. Su da yoktu. Ben gene paramı neyimi alırdım da ben böyle yangın görmedim, aklım gitti benim. Benim evim caminin yanında yanacağını düşünmedim." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Bir de biz şöyle oldu ya yangın öbür taraftan çıkar çıkmaz 15 dakikaya kalmadan hemen bu yüze indi yangın. Bir baktık şuradan da yangın çıktı. Oradan ataşe atın sıra şuraya gitti. Bir daha baktık şu karşıdan çıktı. Buradan çıkmasa zaten biz buraya belki burayı söndürme imkânımız vardı. Çünkü yolda bekleme şansımız vardı. Aşağı atınca da orta yerde kaldık biz. Oradan böyle attı, böyle gitti ateş. Bu akışı Karaca'dan tarafa gitti. İşte öyle gidince de hiçbir imkân kalmadı canım hiçbir imkân. Bu çok farklıydı. Önce yanmış bu dağ sırtı yanmış eskiden ama bundan 50 sene evvel ama nasıl olmuş biliyor musun dağ sırtı yanmış buraya inmemiş hiç o yangın. Ama bura böyle olmadı ki 15 dakika…" (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

> "Bizim çocukluğumuzda şu dağın tepesinde küçücük bir yangın çıktı. O zaman derlerdi ki iyi ki bütün eli kürek tutan, kazma tutan, toprak kazık atacak, söndürmeye götürecekler derlerdi. Hatta, burada bazıları da babam da şimdi jandarma gelecek bizi toplayacak yangına götürecek diye, saklanmak bile istediler, belki ama şimdi bu yangının çıkışını, yanışını hiç aklın hayalin almaz. Cumhuriyet döneminde böyle bir yangın görülmemiş, özellikle bu Antalya civarında. Yandı Antalya birkaç defa yandı ama bunun gibi…" (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

Bir ağacın yanarken yanındakinin yanmayışı ya da aynı ağacın dibi yanarken dallarının yanmaması ya da tam tersi gibi rüzgâr şiddetinden kaynaklanan ancak anlam veremedikleri görüntüler *akıl tutulması* hâlini artırmış görünmektedir.

> "Ne edelim yani canım sağ olsun zaten kaçarken her şeyi bıraktık kaçtık. Şimdi Allah biliyor yani köyün içine yangın gelmez dedim gelmez dedim çünkü biz gittiğimizde şu karşıki dağın barajın oradaydı, Rüzgâr da böyle gidiyor ya buraya gelmez dedik. Bunun önlemini alırlar. Ama şu üstümüzden rüzgâr böylesine aldı. Yarım saatte köyün içine girdi, rüzgâr da nasıl bir rüzgâr... Mesela bizim zeytinler daldan dala uçmuş da yanmış dipleri yanmamış. Diplerinde ot olmadığı için, Kardeşimin ağaçlarının altında ot vardı mesela onun temelli yanık, hiç dipleri bile yok. Ama benimkinde daldan dala uçmuş." (M-27, Kadın, 57, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Burası iki katlı bir katında çocuklar oturuyor, bir katında biz oturuyoruz. Onların kaldığı yer yanmadı, tesadüfen ateş orada biraz yavaşlamış, galiba rüzgâr da yavaşlamış, yanmadı. Bu yangında tesadüf, şu

ağaç yanıyor, dibindeki diğer ağaç yanmıyor. Bayağı farklı şeyler oldu." (M-22, Erkek, 67, İlkokul, Hayvancı)

Katılımcılar bu bağlamda deneyimledikleri orman yangının şiddetini yangına görece dayanıklı evlerin yanması, su dolu kovaların yanması, ateşin havada uçması gibi imkânsız gördükleri durumların gerçekleşmesi üzerinden açıklamaktadır.

"7 ton demir vardı yanacak bir ev değildi bizimki. Eski çatılı evlerden değildi, yeni yapılıydı. Altta biz oturuyorduk, üstte kaynımgil. Saman balyaları bizim evin altında değildi, babamgilin evindeydi, 100'den fazla balya vardı, o ev de yandı gitti." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

"En çok bu köyde yandı alanı büyük, 20 kilometre uzunluğu. En son yanan ev bizimki yukardan gelince tabii. Çamlar çok uzun olunca tabii ateş bildiğin havada uçuyordu. Kolumun büyüklüğünde dallar havada geziyordu." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

"Bir abi için ağaç kestik, et takozu var ya, kütük, o yanmış bitmiş, benim aklım ermiyor. Bu nasıl bir yangın? Abim masa yapmıştı, yolun kenarındaydı, o kadar kalındı ki o masa bile yanmış. Malın önündeki içi suyla dolu su kovası bile yanıyordu." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

"Paranın benim için çok kıymeti yoktu. 1-2.000 TL para vardı. Bir de küçük kızın küpesi vardı, onlar yandı gitti. Fazla öyle bir şeyim yoktu. Küpeyi çok aradılar da bulamadılar erimiş. İçeride şu çaydanlıklar bile erimiş küpenin erimeme şansı yok. Onların bir sıcaklık derecesi var. O dereceyi geçti mi o erir. Çocuklarımıza gelin kuzum bizi kurtarın. Buraya yangın gelecek, evimizi toplayalım desek çocuklarımız gelse buranın içinde kıl koymazdı. Sadece ev yanardı. Şaştık kaldık. Oğlanlardan birini geri çevirmişler. Buradan dönelim yanacaksın demiş. Oğlum ben anamı babamı bulmadan dönmem buradan demiş. Can kurtuldu ya. Ev yanarsa yansın dediler gayri ne diyecekler. Sağlık olsun dediler." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Onların deyimi ile "evlerini, köylerini terk etmelerine" neden olan temel unsurlardan birinin duman olduğu görülmektedir. Birçok köye yangın yukarıdan yani kuzeyden gelmiş, dolayısıyla yangının kendisinden önce onun yaratmış olduğu duman köyleri basmıştır. Yangın ve özellikle dumanın yoğunluğu, evlerini ve yaşam alanlarını terk etmelerini zorunlu kılmış, bu da toplulukta büyük bir belirsizlik ve korku yaratmıştır. Özellikle yangının hızla yayılması ve dumanın aşırı yoğunluğu, insanların yaşadıkları yerleri aniden terk etme kararlarını hızlandırmış, bu durum da sosyal ve psikolojik stresi artırmıştır. Bu tür durumlar bireylerin afetlere hazırlıklı olma kapasitelerini ve afet anında toplumun dayanıklılığını test eder. Duman nedeniyle görüş alanının kısıtlanması, hayatta kalma mücadelesini daha da zorlaştırmış ve afet yönetimi açısından ciddi müdahale ihtiyaçlarını ortaya çıkarmıştır.

> "Mesela bizim 7 km yukarıda mahallemiz var Külcüler diye bu köye bağlı. Orayla burası arasında çok boşluklu yerler var hani orman olmayan tarla statüsünde. Yani yangının geçtiği yere bak çoğu yerleri görsen gülersin. 2 tarlanın arasına an deriz. Orda orman olur, ot olur, oradan geçmiş devam etmiş yangın. Oraya bir kişi şu ağaçtan bir tane dal kesse, pıt pıt pıt elleriyle söndürür. O şekilde bir şey ama dumandan etkilendiği için boşalttı köyleri köylü. Mesela bak bir tane yukarıda adam evinden çıkmamış hayvanlarım var diye. Onlar karı koca dumandan boğularak öldüler karı koca yaşlı. Dumandan etkilendikleri için kilimin altına saklanmışlar. Evin içinde dumandan zehirlenerek ölmüşler. Biz indiğimiz yerde aşağıda bile nefes alamadık. Çok şiddetli bir kuzey rüzgârı vardı. Biz zaten elimizi hızlı tutmasak, belki onun içinde bizim de yanma riskimiz vardı. Ben babamgili götürdüm. Ondan sonra traktörü almaya geri geldim yeğenimle birlikte. 40 dakika sonra yangın indi bizim köye. Dikine hesaplarsan bizim köyle yangının ilk çıktığı yer arası 40 kilometrenin üstünde, kuş bakışı." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "Gene de biz bir geri geldik, Belen'den de dumandan burada duramadık gene kaçtık, boğulacaktık. O tepeden bakıyoruz burası denizin suyu gibi hiç görünmüyor. Dumandan bu evler, bu sera, hiçbir yer görünmezdi. Boğuluruz diye yanaşamadık. Durum öyle." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

> "Biz yayladaydık, eşim koyun güderken radyodan duydu geldi ama yetişemedi. Buraya geldiğinde de yoldan salmamışlar, dumandan geçememiş. Farkındaysan bir tane sera var. Seradaki mazot bidonları tutuştuğunda dumanından önünü bir metre kalasıya göremedim diyor. Yani her şey yandı gitti." (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

Afetin tasvirinde öne çıkan bir diğer husus, *yangının durdurulması ve kurtulması imkânsız bir olay* olarak görülmesidir. Katılımcılar bu durumu, kökleri dahi yandığı için ağaçların yerinde açılan oyuklar ve "yanacak yer kalmadığı için biten yangın" ile betimlemektedir.

> "Ya çok böyle, yangından sonra doğada gezdiğin zaman çok enteresan şeyler var. Ne var? Ağacın dalları yanmamış, yana yatmış, ama gövdesi yanmış hatta yana yana köke kadar ilerlemiş toprağın içinde kökü yok. Soğutma falan olmadı burada 10 gün, 15 gün, 20 gün yanmaya devam etti. Çünkü her yerde biden bir anda yangın çıktığı için tabi devlet de yetersiz kaldı, mümkün değil yetişmesi." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "Yani kurtulması imkânsız gibi bir şey. Zaten buraların çoğu hiç söndürülmedi, kendisi söndü de öyle bitti. Yanacak yer kalmadı artık. Şu evi mesela kimse kurtarmadı, ateş onun üstüne atladı oradan aşağı gitti, oradan devam etti. Kimse su tutmadı, aynı buraya da öyle. Atladı öyle geçti üstünden." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

Anlatılar arasında yaşanan felaketin boyutunu anlatan en apokaliptik tasvir ise bir hafta boyunca "sabahları güneşin doğmaması", "gözlerin görmez olması" ve "oksijenin olmaması" şeklinde betimlenen, alevin ve dumanın yaratmış olduğu çevresel etkidir.

> "Aklın erdi mi zaten yeni yaşamış gibi oluyorsun. Yeni yaşanmış bir olay gibi oluyor yani, geçmiyor. Kaçtık gittik önce, sonra geri geldik, döndüğümüzde ev yanıyordu zaten. Göz gözü görmüyordu ki zaten her yer dumandı. Burada kalsan zehirlenip öleceksin. Kaç gün güneş doğmadı, gökyüzündeki güneş doğmadı. Gölgeydi hep sisten dumandan." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> "Yangın olayı nasıl biliyor musunuz? Burada herkes terk etti. Burada ne kadar köy varsa yangın yukardan geldi, herkes terk etti. Önünde durulacak gibi bir şey değildi. İnsan zehirlenebilir yani o günkü manzara çok kötü bir manzaraydı. 7-8 gün güneşi göremedik. Cereyan direğinden ateş atmış dedi bölge müdürü. Poyrazla 5 dakika indi. Fırtına hiç dinmedi ki o gün. 10 gün boyunca nasıl esinti vardı. Gözlerimizi açamıyorduk… 8 gün güneş görmeden yaşadık. Kendi gözlerimiz kan çanağına dönmüş." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

> "Sabah 7 oldu gökyüzünde güneş yok, her yer kör duman. Oksijen zaten yok." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> "Kendini korumak için havluyu ıslatıp yüzüne saracakmışsın. Ben nefes alamaz oldum gözlerim görmez oldu, ambulans da yoktu. Arazöze işaret ettim, ben ölüyorum dedim adam beni arazözün içine bile almadı. Yukarı bir yere çıkardılar beni, bayılmışım, uyandığımda kadının damla damlatıyordu gözlerime. Çok uğraştık, yakmayalım evlerimizi diye ama... 7-8 gün gözlerim görmez oldu. Birkaç tane haberci geldi. Böyle birine bağırdım, çağırdım işte biri çıkmış diyorlarmış işte CHP'li derlermiş FETÖ'cü derlermiş hep altına yazarlarmış. Ama işte onu yazanında benim gibi evi yansa ne yapacak acaba? 8 gün ben bu ayakkabıyı çıkarmadım, yüzümü yıkamadım, 8 gün ayakta kaldım. Ev yok, yer yok, yiyecek yok içecek yok! Ayağını yıkayacak su yok onu yaşayan bilir... adam yatmış etmiş bir şey bildiği yok şimdi gelmiş işte yeşil ağaç kesiliyor, şu ağaç yıkılıyor. Yanarken sen neredeydin, kimse yok. Biz burada neler çektik? Bizim evimiz yandı ya..." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Uyarı ve önlemlere ilişkin temada aktarıldığı üzere iklim değişikliği bağlantılı bu büyüklükte bir orman yangını riskine hem topluluk düzeyinde hem de kurumsal düzeyde hazırlıklı olunmadığı için köyler acil bir karar ile boşaltılmıştır. Dolayısıyla katılımcıların anlatılarında en çok vurgulanan deneyim de *kaçma ve korunma* şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kaçış kararında; jandarma ve muhtarlar gibi yerel aktörlerin, komşu ve akrabalar gibi yakın çevrelerin uyarılarının ve yangının köye ulaştığını görme, duyma ve koklama gibi duyusal farkındalıkların etkili olduğu görülmektedir. Bu sürecin bir tahliye değil *kaçış* olarak adlandırılmasının nedeni planlı olmayışı, panik ve kaos içerisinde gerçekleştirilmesi, bireylerin

evlerinin yanmayacağını düşünerek anlık bir karar ile haneleri terk etmeleridir. Köyleri boşaltarak güvenli alana geçiş deneyiminin başrolünde kırılgan bireyler bulunmaktadır.

> "Bir de mesela dedim ya ben geldim babamlar erken yatıyor diye. Uyusalar haberleri olmayabilir. O açıdan çoluğu çocuğu yoksa çok riskli mesela yaşlılar açısından. Çok hassas. Dağ köylerinde yalnız yaşayan yaşlılar açısından ciddi sıkıntı mesela." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

> "Saat 03.00'ü geçiyordu zaten uykudan uyandım ben. Şurayı tuttu ateş, sonra söndürdük dediler. Gittim yattım ben yorgundum da. Benim çocuklar da gececi saat 01.30 gibi geldiler duyar gibi oldum. Ne kadar vakit geçti bilmiyorum ama bir duman kokusu geldi. Beynim gene algılamıyor, kalksana niye uyuyorsun. Beyin uyuyor. Sonra komşu dedi ki falanca evin orası yanmaya başladı, dedi. Bir kakış kalktım. Benim çocuklar zor kalkar. Çocuklar kalkın yangın gelmiş dedim. Daha buraya gelmemiş de, benim köy var ya, ben Güzelyalı köyündenim aslında buraya gelin geldim. Ateş havada, kayabaşı deriz, Karavca'da ateş orda ama aynı burada gibi. Benim küçük çocuk babaannesine koştu. Ben de kaynananın çarşaflarını aldım üşür diye arabaya bindirdik yatıverdi. Hapları aklıma geldi, tansiyon, kalp neyin. Kocama hapları al gel dedim, o sıra işer mi diye aklıma geldi, çarşaflarını da al dedim. Aldığımız bir bunlar. Öyle bir gidişimiz oldu gari. Ben zaten kaynanayı nere koyacağım. Gelemedim buraya, benim beyimle çocuklar gelmek istedi geri, salmamışlar. Zaten buradan bile gidemedik. Yukarı giden zılgıt gibi arabalar, aşağı giden zılgıt gibi arabalar. Biz diğer yoldan gittik artık, işte öyle, yandı gitti evler. Kuzularla kaynanayı aldık gittik babamın evine Manavgat'a. Güneş doğmadı bilir misin burada güneş bile doğmadı. Çok büyük felaket oldu." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Bir de kaynanama akşamları uyku hapı veriyoruz mesela, Alzheimer hapları veriyoruz yoksa gece bağırır konuşur. O hapları içip böyle yatıverince de insan ister istemez korkuyor. Arabaya bindirdik yatıverince aklıma geldi hapları, işeyeceği aklıma geldi. Onları getirttim. Bak sana komik bir şey anlatayım. Benim ayağımda bu koyunların yanına gittiğim terlik vardı, altında pislik falan. Benim belim de de üç tane fıtık var çok ağrır. Ondan oğlum çok para verip en iyisinden bir ayakkabı almıştı bana. O ayakkabıları da çıkarken elime aldım. Sonra dedim ki şuna bak evi yanmış da ayağındaki ayakkabıya bak derler mi diye ayakkabıyı bırakıverdim geri. Hala içime batar. Elime aldım da bıraktım. Onu da neden giyeceğim, terlik b..lu diye giymek isterim. Sonra oralardan başka bir terlik buldum da onu giydim. Kafam gitti valla benim. Kendi haplarım bile aklıma gelmedi de işte bir kaynanamın haplarıyla çamaşırlarını almayı akıl ettim." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

Kırsal alanların genelinde olduğu gibi burada da engelli ve bakıma muhtaç birey oldukça fazladır. Özellikle yaşlılar, yatalak hastalar, engelliler ve çocuklar gibi kırılgan bireylerin korunmasına yönelik ailelerin verdiği tepkiler, acil durum yönetiminin sosyal boyutunu ortaya koymaktadır. Yangın anında yaşanan panik ve kaçış sırasında, en savunmasız bireylerin güvenliğinin nasıl sağlandığına dair detaylar, toplulukların kriz anında nasıl organize olduğunu ve sosyal bağların gücünü göstermektedir. Terk etme kararlarının alınma sürecinde, bireyler genellikle çok kısa bir süre içinde ve yüksek stres altında karar vermek zorunda

kalmışlardır. Bu süreçte, aile bireylerinin ve komşuların birbirlerine destek olmaları, kriz anında toplumsal dayanışmanın önemini vurgulamaktadır. Özellikle yaşlı ve yatalak hastaların tahliyesi, fiziksel zorlukların yanı sıra duygusal zorlukları da beraberinde getirmekte, bu da afet anında insanların nasıl bir psikolojik baskı altında kaldığını göstermektedir.

> "Ne alması gülüm bir çıktık evden her yer dumanlar içinde. Para vardı bir yerlerde arayıp onu bulup alayım diyorum ama imkânı yok. Nasıl biliyor musun? Sanki 1 aydır susuzsundur ya ölüyorum susuzluktan. Su istiyorum veriyorlar içiyorum gene susuzluktan ölüyorum. İçiyorum gene susuzluktan ölüyorum. Az bir harcayacağım para vardı işe alamadık, yanacağını bilmedim. Yola bir baktım nasıl arabalar dolu hep komşular gidiyorlar. Dedim komşular hep gidiyorlar bizde araba da yok. Evde kaynanam var, komşunun arabasına onu bindirdim. 80'lerinde işte. Sürekli hap atıyor, rahatsız, kafa gidip geliyor. Eşim de zaten hasta, beyninden. Ameliyatta düşmüş. Zaten yangında hiç yürüyemiyordu şimdi baya yürüyor. Hadi kaçacağız evden deyince o anda dolaştı kaldı ayakları yürüyemedi. Önceden yürürdü, yine beyninden ameliyat olmuştu ama yürüyebiliyordu. O gün oldu bir anda panik oldu yürüyemedi. Zor oluyor valla her şey zor oluyor. Artık dumandan durulmuyor. Kitlemeden komşuya gitmediğim ev… Bir sırtımızla böyle bir indik, asfalta petrole indik. Petrolden kaçmaya çalıştık denize doğru arabayla Makbulelerin arabasıyla. Yollarda bekledik sabaha kadar." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Annemi de yangın gelmeden önce battaniyeye sarıp çıkardık, arabaya koyduk arabanın içinde bekledi asfaltta. Ben de annemin başında kaldım dönemedim. Biz çıkardık ebemi ama şuradan bizim Akbaş Beleni mahallesinde eli ayağı yandı birinin, zor çıkardılar ateşten. Bilezikleri varmış hep yanmış. Öyle gülüm işte." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Yangın yukardan geldi kızım, ben hasta olduğum için tıkanırım diye işte çocuklar beni alıp aşağıdaki marketin oraya götürdü bıraktı. Ama çığrınıyorum ben." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Babam yatalak diye ben babamı aldım aşağı indim, aşağıda kuzenimin evi var, halamın oğlunun Alanya yolunun hemen kenarında, oraya kadar indik." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

Yangın esnasında evlerini terk etmek zorunda kalan kişilerin çoğunun, maddi değerlerden çok can güvenliğini önceledi̇ği görülmekte; bu durum, insanların afet anında neleri öncelikli olarak değerli bulduğunu ve toplumsal normlar çerçevesinde nasıl hareket ettiklerini ortaya koymaktadır. Kırılgan bireylerin tahliyesi sırasında, yaşanan zorluklar ve bu zorluklar karşısında sergilenen dayanıklılık, afet yönetiminde toplumsal yapının ve kültürel değerlerin etkisini gözler önüne sermektedir.

> “Yatalak annemi ekip kalabalık olunca hallettik. Tekerlekli sandalyesini de aldık. Elimizden gelen tek şey yaşlıları evlerinden çıkarıp şu karayolunun oraya çıkarmaktı yaptığımız en iyi iş buydu. Komple köyü taradılar eşimle gençler. Biz bunu yapmasak çoğu yanardı. Mesela annem yanardı, yengem yanardı. Kimilerinin çocuğu yok, ararsın oğlunu gelmez bile.” (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> “Yapacağımız bir şey kalmamıştı, yardım yok, itfaiye gelmiyor, su yok, hemen suyu kestiler, elektrik yok. İki aklı ermez çocuk elimde, kaldık. Kör duman arasında hiçbir yeri göremiyoruz, zaten eşim astım hastası, kaçtık ama son raddede. Hiçbir şey yapacak durumumuz kalmadı artık.” (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

> “Evet hiçbir şey alamadık biz çıktık. Cami yapılıyor Aşağı mahalleye onun defteri vardı muhtar eşime vermişti, içinde para falan vardı onu aldık. Bizim çocuk var mağdur (engelli) onu çıkarttık ama böyle bir baktım tavuklara ağladım (ağlıyor). Çok fazla yanmamışlar ama olsun. Çocuk 41 yaşında da öyle çok kilolu değil. Kucaklayıp götürdük. Eşim gitmek istemedi ama ben gideceğim dedim, sonra bizi bırakıp gelmek istedi ama ateş sardı.” (M-27, Kadın, 57, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> “Perşembe günü yandı bizim evimiz. 11 gibi falan terk ettik, köyü kaçtık. Kız vardı benim pazar KPSS'ye girecekti. Perşembe ev yandı. O yüzden koyduk, kaçtık, çocuğu da aldık, Akseki'ye kaçtık. Eşim geri döndü Yukarı bizi bırakıp ben görmedim, şu dağın eteğine indiğinde biz kaçtık.” (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

Bu süreçte öne çıkan bir diğer önemli nokta *topluluk içi dayanışma pratiğidir*. Zira kurumların yetersiz kaldığı böyle bir durumda can kaybının artmamasında topluluk içi dayanışma biçimlerinin etkisi oldukça yüksektir. Yangın esnasında, bireylerin sadece kendi can güvenliklerini değil, komşularının ve topluluk üyelerinin de güvenliğini düşündükleri görülmektedir. Köy içindeki bir dolmuşun veya servisin, köyü topluca tahliye etmesi, toplumsal yapının bu tür durumlarda nasıl işlediğini ve bireylerin birbirine nasıl destek olduğunu ortaya koymaktadır. Yangın sırasında yaşanan panik ve kaçış sürecinde, topluluk üyelerinin birbirlerini uyandırması, araçlara doldurulması ve yangının her yandan geldiği bir ortamda nasıl ortak hareket edildiği belirtilmiştir. Bu, özellikle izole köylerde yaşayan bireylerin, sınırlı çıkış yolları ve kaçış imkanları göz önüne alındığında, birbirlerine olan bağımlılıklarını ve sosyal dayanışmanın hayatta kalma şanslarını nasıl artırdığını göstermektedir.

> “Tabi canım kimse bir eşya kurtaramadı zaten komşularımızdan da. Böyle yanacağını hiç zannetmedik. Mesela kaçarken bir tane bir şey alırsın ama tahmin etmedik hiç. O da araban varsa.” (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Böyle üstümüzle başımızla. Tabi parası olan parasını aldı tabi yangının geleceği belliydi. Sade böyle parası olan parasını aldı altını olan altınını aldı ama parası yananlar da oldu. Tabii, kimisi almamış. Malımızı nelerimizi koyduk gittik. Çocuklarımız geldi götürdü. Köyümüze geldi, komşunun dolmuşu, servisi vardı köyü hep topladı götürdü. Manavgat'a gittik. Oraya da gelecek şüphesi korkusu vardı. İşte Manavgat'ta çocuklarımız var, oraya gittik. İşte orada sabahladık. Çocuklar geldi. Hiç köyde bir şey kalmamış dediler. Köy bitmiş." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

> "Hep uyandı, kimisinin çoru çocuğu geldi burada arabalara dolduk, tabi o arada baktık şuralara her yandan ateş geliyor, böyle ortada kaldık. Şimdi biz burada bir saat daha kalsak hiç kimse kalmayacaktı. Arabaya yol geçiş yok. Her yer arka yoldan yukarı başka yer de yok. Bereket hani erken toparlandık. Böyle poyraz nasıl deliydi. Evleri yıkacaktı. İşte toparlandık, kaçtık. Çok zor bir durumdu (ağlıyor)." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

> "Tam bayramın arkasına denk geldi ya? Elmalıda yaylaya geldiler burada durdular, burada yatacaklardı, gideceklerdi o gece bir yangın. Yataklarda serili öyle bıraktığımız gibi kaçtık buradan. Herkes kaçtı yani bir biz değil ki. Herkes kaçmasa söndürülebilirdi dediler ama herkes kaçarken biz nasıl duralım?" (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

Herhangi bir sağlık sorunu olmayan ve köyü terk eden katılımcıların tamamı bu kararlarının altında mücadele edemeyecek olmalarının yattığını belirtmektedir. Zira afet yönetiminde yerel kaynakların kullanılabilirliği ve erişilebilirliği, özellikle kırsal ve yalıtılmış topluluklarda hayati önem taşır. Yangın gibi acil durumlar sırasında suyun ve enerjinin erişilebilir olmaması, *toplulukların yangına müdahale kabiliyetini* ciddi şekilde sınırlar. Bu da afet yönetimi stratejilerinin kırılgan yönlerini ve toplumsal dayanıklılık inşası için altyapısal yetersizlikleri vurgulamaktadır.

> "Mesela bizim traktörlerimizin arkasında tankerlerimiz var su doldurduğumuz. Tankerlerimizde elektrik olmadığı için, sondajlarda su derinden geldiği için elektrikle çalışıyor, onlardan su çekemiyoruz. Dolayısıyla tankerlere su çekecek kanal bulamadık biz." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-Ormancı)

> "Su olsaydı mesela ben evin etrafını sulardım ama ne su vardı ne elektrik. Yanmaması için sulamak gerekiyordu. Ama su yoktu, ateş geldi, çaresiz bir durumdasın, yapacak bir şey yok, çaresizsin." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Su olsaydı, akşamdan cereyan kesildi." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> "Oldu gülüm oldu. İlaç makinalarımız var bizim. Motorların arkasına takıp sularla mücadele yaptık. Su olsaydı zaten cereyan olsaydı. Yani şu su deposunun başına bir jeneratör koysalardı bu evler kurtulurdu. Cereyan gidince su da gidiyor tabii. Köyde başka su da yok çeşme falan. İtfaiye gelirse gelecek yoksa yok. Ama motorların arkasına makinaları takıp mücadele edenlerden kurtarılan evler oldu. Ama büyük

ateşli yerlere fark etmezdi. Tuttun mu aynı benzin yerine geçiyordu su da. Fayda etmedi." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

Deneyimler, elektrik kesintileri ve su pompalarının çalışmaması gibi teknik sorunların, yangınla mücadele çabalarını nasıl baltaladığını ortaya koymaktadır. Elektrik enerjisi olmadan su pompaları işlevsiz kalmakta, dolayısıyla yangın söndürme çalışmaları için gerekli olan suya erişim imkânsız hâle gelmektedir. Bu, yangının yayılmasını engelleme çabalarında ciddi bir engel teşkil etmiş ve çoğu durumda topluluklara evlerini terk etmekten başka seçenek bırakmamıştır.

"Yapacak bir şey yok kızım işte oluyor. Nasıl mücadele edeceksin. Su yok, cereyana yoktu. Musluklarda su yoktu." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

"Bu sefer de biz köyde kalsaydık yine bu kadar ev yanmazdı. Ama şöyle bir şey var, elektrik yok, su yok. Elektriğimiz saat 9 sularında kesildi. Suyumuz bir gün önce kesildi. O yüzden pek müdahale edecek bir şey yok. Bir de ilk Toroslardan başladığı için yangın, dumandan çok etkilendik biz. Yani yangından ziyade dumandan… Jandarma geldi, boşaltın dedi de. Duman olmasa yine millet jandarmanın dediğini tutmazdı. Yani köylü savunmaya geçerdi, neden? Bizim ilaç attığımız makinelerimiz aynı tazyikte suyu sıkar, 400 litre, 600 litrelik traktörlerin arkasına taktığımız, mesela pulluğumuzu takarız yangını onunla süreriz. Yani sürersin yangın oraya gelip yavaşlar yani orada da bastırırsın. Biz dalla yangın söndürmüş adamız." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

"Külcülerden 9 dakikada buraya geldi hadi 10 de. 7,5 kilometreyi 10 dakikada geldi. Çoğu kişi diyor işte evlerinizi terk etmeseydiniz yanmazdı falan diye. Elektik yok, su yok, müdahale etme şansın yok. Köyün merkezinde bir tane çeşme var. Ama yangına müdahale edecek bir su değil. Kuyularda var ama neyle çekeceksin. Dinamo olsa elektrik yok. Yani yangına karşı bizim yapabileceğimiz bir şey yoktu, elimizden bir şey gelmezdi." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

"Su yoktu, yoktu… Hiçbir yapacağımız bir şey yoktu. Su olmayınca ne yapabilirsin? Ama su olsa yangın gelmezden önce ıslatırsın, etrafını bir ıslatırsın her şeyi tabi. Çınga (pür, kozalak) düşüverdiğinde tutuşuvermez. Ama işte kuru olunca bir küçük çınga (pür, kozalak) düştü mü oradan bir alev çıkıyor." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

Topluluklar, yangına müdahale etmek için traktörler gibi alternatif araçları kullanmaya çalışsa da bu çabalar genellikle yetersiz kalmıştır. Bu durum, afet yönetimi politikalarının, yerel ihtiyaçlar ve kaynaklar doğrultusunda şekillendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. İlgili makamlar tarafından sağlanacak stabil ve sürekli bir enerji kaynağı ve su temini, bu tür afetler sırasında toplulukların kendilerini daha iyi savunmalarını sağlayabilir.

"Bitmiş zaten ya söndürme şansınız yok. Her şey hızlı oldu. Poyraz vardı. Poyraz olduğu için hızlıydı. Elektrik, su yok. Su olsa yani elektriği boş ver, su olsa bu evler yanmazdı. Bir de salmadılar. Su olsa bu mahalleden tek ev yanmazdı. Su olmağı için, geceydi, gece oldu ya gece olduğundan yandı evler. Gece olmasa kimse evini yakmazdı. Gece olmasa ben evimi yakmazdım. "Su kesikti, elektrik kesikti. Su olsa evler yanar mıydı?" (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

"Mesela bizim evin önünde affedersin su tankeri vardı, içi suyla doluydu. Bizim burada su kesilirdi. Biz, su kesildiğinde kullanırız diye şu kadın 15-20 bidon ahırda doluydu. Mesela, evin yangın gelen yüzüne bize fırsat verseler de dökseydik o suyu, bizim ev yanmazdı. Yangın iki yandan varır giderdi. Demek istediğim de o yani. Şurada bir arada 8 tane ev vardı. Arası şu kadar yoktu birbirinin arasından geçemezdi. Çok yakın olmasının sebebi de aynı aileydi, yerleri yoktu, üst üstüne yaptılar, hepsi böyle kaynadı vardı gitti, hiç kalmadı, bir şey de alamadılar. Kaynadı gitti hepsi biri birinde. Bir şey de alamadı adamlar, öyle yandı gitti." (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

"Dağlar falan yandı gitti. Duman… Ta şuradan yangın çıktı ama poyrazdan buralar hep duman oldu, dumandan yanaşamadık." (M-20, Kadın, 73, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

"Evet mallar için dönemedik ama ateş evin dibine gelmişti zaten. Gitseydik orada dumandan etkilenecek belki de ölecektik. Yaşlı adamım, belki felç olacağım. Oğlanın biriyle beraber uzaklaştık, bir baktık ki ateş evden ne biçim savruluyor? Yanma başlamış, gidersin oraya seyirci olursun, oğlum dön dedim, geriye dön. Bu ateşin içine gelinmez dedim. Oraya gidersek ben dayanamam, içeriye girerim, evin içinde şu vardı, bu vardı derken girer belki de yanarım dedim. Ev cayır cayır yanıyordu ama biz gitmedik yanına." (M-22, Erkek, 67, İlkokul, Hayvancı)

Yerel toplulukların kendi kendine yardım kabiliyetlerini geliştirmek için, afetlere hazırlık eğitimleri ve yangın söndürme gibi acil durum müdahale becerilerinin artırılması önemlidir. Bununla birlikte, yangın gibi doğal afetlere karşı koymak amacıyla yerel ölçekte düzenlenmiş, her türlü altyapısal ve teknolojik desteği içeren hazırlık planlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

"Biz nereye kaçacağız? Sabaha kadar yangınlar mücadele ettik, araba götür getir yaptık ama yine de söndürüvermediler. Çatır çatır yandı evlerimiz yapacak da bir şeyimiz kalmadı. Suyumuz kesildi belki bir yerden takviyeli bir su olsa söndürebilirdik. Tabii evin çevresinde 2-10 tonluk depo olsa evi yakmazsın bu kadar basit. Bizim köyde de çok fazla adam yok tabii, adam çok olsa söndürürdük evleri. Bir de şu vardı, belki bizler suyumuz bitene kadar mücadele ederdik de bizim bir giriş bir çıkış oradan. Haydi herkes burada dumanın içinde zehirlendi, öldü kim bilecek öyle ölümüzü mü bulacaklar? Yanıp gideceksin... biraz da ondan öyle oldu. Yani 2 çıkış olsa gene ateş yaklaştığında oradan kaçarsın ama ateş o taraftan, köyün çıkışından geldiği için zaten kaçamıyorsun. Ondan korktuk zaten. Bir köyün bir çıkışı bir girişi mi olur, bir yol yaptırıvermiyorlar, 2 tane olacak. Yok..." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Yukarıdan geldi barajı atladı. Bu kozalağın pır döngüsü iki kilometre, iki buçuk kilometre gider. Yangın şimdi Kalemler köyündeydi bir gün önce cereyan kesildi. Gündüz Oymapınar yandı, gece burası yandı. O ateş buraya gelmez dedik ama bir baktık, şu kalenin oradan ateş çıktı. Baktım o yol kapanıyor dedim. Ben arabayla bizim avradı götürdüm geldim. Neyse şebeke suyu yok cereyan yok, amma o zaman kalemlerde yangın varken buraya bir jeneratör getirselerdi bu şebeke suyu gitmeyecekti. Şebeke suyu yok. Oradan geldi buradan geldi ateş, bindik arabaya hadi köyü boşalttık. Vatandaş korktu, şebeke suyu olsaydı kimse gitmezdi buradan ama su olmayınca ne yapacağız? Biz de yanacağız burada dedik. Ben buradan 4 buçukta giderken yola çıktığımda oğlan burada kaldı. İlaç makinesini takacaktı baba onunla belki söndürürüm dedi. Tam 3 ton su alıyor o, o onu doldurup gelesiye kadar evin şurasını tutmuş ateş. Doldurmaya kalmadı. Oğlum kaç ev yanarsa yansın dedim. Şu kabristandan zor geçmiş öte tarafa. Oradan döndüm geldiğimde ev diye bir şey kalmamış. 15 ton bir toner muşambası vardı bende bir yanmaya devam eden o gerisi hiçbir şey kalmamış." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

> "Örnek veriyorum. Şimdi şurada bir yangın çıksa ben nasıl söndüreyim? O zaman da su yoktu. Şu anda su yok mesela ve bu poyrazlı havalar riskli." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

> "Bizim sular elektrikle basıldığı için elektrik gidince su da kalmadı. Benim dinamom vardı gölde kurulu sebzeleri sulamak için ta oralara su basıyoruz ama elektrik yok. Söndürenler de zaten traktörlerle ilaç motorlarıyla söndürdü. 300-400 litre su alıyor o, doldurabilen onun doldurup kurtardı zaten. İlaç motorlarının tabancasıyla söndürdüler." (M-30, Erkek, 70, Ortaokul, Emekli-çiftçi)

Orman yangını gibi büyük iklim afetleri, bireyler üzerinde yalnızca fiziksel tehditler oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda derin psikolojik etkilere de yol açar. Afet anında alınan kararlar, sonrasında bireylerde *suçluluk, utanç ve pişmanlık* gibi duyguların yoğun olarak yaşanmasına neden olabilir. Köylülerin yangın sırasında köylerini terk etme kararları, hayatta kalma içgüdüsüyle alınmış olsa da sonrasında evlerini yeterince koruyamadıkları veya mücadele etmedikleri yönünde bir özeleştiriye dönüşebilir. Afet psikolojisi açısından bakıldığında, bireylerin bu tür durumlarda yaşadıkları duygusal çatışma, normatif sosyal rollerle ilgili beklentilerden kaynaklanır. Toplumda bireylerden beklenen, özellikle kırsal kesimlerde, topluluğa ve aileye karşı koruyucu ve fedakâr rol modelleri sergilemeleridir. Evleri ve arazileri korumak, bu rollerin bir parçası olarak görülür. Bu nedenle, yangın gibi kontrol edilemeyen bir durumda dahi, evlerini terk etmek zorunda kalmaları, bu rolleri yerine getiremediklerine dair *içsel bir suçluluk duygusu* yaratmıştır.

> "Ne yapalım kızım. İşte aş da bulundu ekmek de bulundu, çaydanlık da para da var işte her şey bulundu. Kaçmasak korunurdu. Çoğu köylü hep kendisi şişeyle söndürmüş ama bizim köylü hiç böyle bir şey görmedi. Ataş bir geliyor. Şuraya kaçtık, atladı hemen geldi ateş kozalaklardan kurşun gibi atlayarak geldi." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> “Böyle hızlı geldiği yerden geçiyor. Çok sürse 15-20 dakika dayanacaksın yani kafanı gözünü saracaksın dumandan etkilenmemek için geri anda sana bir şey olmaz. Odun ıslatılsa babamın evi yanmazdı. Arkasında karpuz ekiliydi zaten şimdi aynı tarlada yine karpuz ekili, orda çok az bir odun vardı. O odunu ıslatsaydı, evi kurtulurdu. Vardır onunkinin etrafında da bir şeyler vardır. Bizimkinin altında balya tutuştuğu gibi işte.” (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

> “Tabi canım, kaçmam bir daha kaçmam. Kaçmasam bir şekilde gene söndürürdüm. Gelinle kız aldı beni marketin önüne atıverdi. (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)”

> “Bir daha olsa gitmem herhalde... Gitmeyiz. Kesinlikle gitmeyiz yani öyle olduk sonra. Mesela bir yeşillik yerlere insan kendini atabiliyor. Ama o zaman tamamen yanacağız diye korkumuzdan duramadık.” (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

Bu suçluluk duygusu, kişinin kendini *yetersiz* olarak görmesine, yaşanan kayıpların *şahsi başarısızlıklar olarak içselleştirilmesine* yol açar. Afet sonrası sürekli "kalsaydık belki kurtarabilirdik" düşüncesi, gerçekçi olmayan senaryoları ve alternatif sonuçları hayal etme eğiliminden kaynaklanır. Bu tür düşünceler, gerçekçi olmayan beklentilere ve olayların kişisel kontrol altında olduğu yanılgısına dayanır. Bu durum katılımcılar arasında oldukça yaygındır. Bu nedenle en çok dile getirilen söylemlerden birinin “bir daha olursa kaçmam” olduğu görülmektedir. Bu yanlış kanı, olası bir yangın afeti durumunda ciddi riskler oluşturabilir.

> “Kesinlikle jandarmaya karşı gelirim, çıkmam. Çünkü bir doğal afet veya bir savaştasın sen o esnada savunman lazım. Hadi yaşlı kişileri alabilir, çoluk çocuğu alabilir, savunmasız insanları alır ama bizim genel kültürümüzde yani savaş komple milletle yapılır. Oradan çıkmam zaten bu evlerde birer tane adam olsa bu evin çoğu yanmazdı. Bu doğadaki yangının çoğu engellenirdi. Yani burada bir zaaf var, o zaafı dinlemeyiz.” (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

> “Evde kalsaydık kurtarırdık evi. Ama Jandarma çıkarınca mecbur gittik. Ev yandı gitti. Bir daha olursa böyle bir yangın Jandarmayı da dinlemem, kimseyi de dinlemem. Biraz da çocuklarım ikna etti gitmek için. Bir daha olursa onlar da yardım edecek artık.” (M-23, Erkek, 59, İlkokul, Hayvancı-emekli)

> “Yani çok kötü, bir de pişmanlık duydum, gitmeseydim acaba bir şey yapabilir miydim? Düşünüyorum milletin anlatışından ateşin çirkinliğini, rüzgarım savuruşun, milleti, evleri yerleri yapamazdım diyorum. Yani su yoktu, itfaiyemiz müdahale etmiyordu, korkuyordu. Onlar da korktular.” (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

Bununla birlikte, karşı karşıya oldukları afet ile mevcut kaynaklar ile bireysel olarak mücadele edilemeyeceğinin farkında olan ve farklı bir karar verilmesi hâlinde can kayıplarının oldukça yüksek olacağını belirten katılımcılar da bulunmaktadır.

> "Yapabileceğin bir şey yok ki. Öyle gitmeseydik kurtarırdık falan diye bir şey yok. Bunu konuşan adamlar yangın esnasında bölgede bulunmayan adamlar. 7,5 kilometre mesafeyi 8,5 dakikada geçiyorsa yani dakikada 1 km hızda ilerliyorsa yapabilecek bir şey var mı yangına. Çok hızlı hayal edebiliyor musun? Atlet getir koşsun son gaz, yangın ondan önce gidiyor. Ha yangın olur ağır ağır gelir söndürürsün. Buzdolabını çıkarırsın 2-3 kişiysen ama bu hızda gelen bir yangına bir şey yapamazsın. Yavaş bir yangın olsa hiçbir yer yanmaz. Motorla sürersin evin etrafını. Gün ısıdaki suyu kullanabilirsin. Aslında şu köydeki su deposuna jeneratör koysalardı, evlerdeki su kesilmese iyi olur ama yine de fark etmezdi. Yani o muslukların hepsine hortum bağlasan da o yangını yine de söndüremezsin, gökyüzü hep alev yağmur gibi kıvılcım yağıyor. Belki bazı evler kurtarılabilirdi. Yangının ortasında kalanı söndüremezsin ama örneğin bir parça düşmüş tutuşmuş da yanmış, öyle evler kurtarılabilirdi." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> "Ama eğer bu millet evi köyü boşaltıp da gitmeseydi, burada adam yanardı, zehirlenirdi dumandan. Bir de bu mahallenin etrafı çok ormanlıktı. Yüksek çam ağaçları vardı. Yangın bir noktadan gelmedi." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

> "Bu ateş yani bilmiyorum parça parça çıktı. Kim nereye müdahale edeceğini şaşırdı. Her yerden bir ateş çıktı, çok çirkindi. 5 yerden çıktı burada, burası ortada kaldı öyle düşün. Evde kalanlar bile kaçmadıklarına pişman olmuşlar, neredeyse evlerinde yanacaklarmış. Çoğu açık alanlara kaçmaya çalıştı. Gidebilenleri arabalarla götürdüler. Manavgat'a hastaneye götürdüler. Yani mahşer günü oldu yani bir anda. Artık herkes zehirlenecekti dumandan bıraktık gittik Manavgat'a. Yangından değil ama dumandan zehirlenerek öleceksin, yani o kadar kötüydü." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

Hayati tehlike geçtikten sonra geri dönüş en az gidiş kadar fiziksel ve psikolojik açıdan zorlayıcı bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlatılarda sıklıkla vurgulanan, evlerin yıkımı ve yanması sonrası yaşanan çaresizlik hissi, afet sonrası travmanın klasik bir göstergesidir. Evler, bireyler için sadece bir barınak değil, aynı zamanda kişisel ve toplumsal kimliklerinin bir parçasıdır. Yangın sonrası geri dönüşlerde evlerin enkaz hâlini görmek, bireylerde yalnızca maddi kaybın üzüntüsünü değil, aynı zamanda *derin bir kimlik kaybı ve güvensizlik hissi* uyandırır. Bu *duygusal bağların kaybı* olarak uzun süreli psikolojik etkilere yol açabilir.

> "Sabah geri bir geldik bütün evler yanmış. Benim evin bir tarafı betondu bir tarafı kiremit taş duvara dayalı ortada merdiven. İtfaiyeciye yalvardım abi sık şu eve bir tarafı yanmış evimin diğer tarafı da yanmasın diye. Şu saman sıkarsan orası tutuşmaz. Bir tane içine tutmadı. Şöyle yanan yerleri suladı ama içine tutmadı. Benim evi ikindine kadar bekledim. Çıkmaya çalışıyorum jandarmalar kovuyor etme teyze

sana bir şey olacak, diye. Derken ateş tutuşmaya başladı içindeki eşyalar, ondan sonra itfaiye sıkmaya başladı. Ne yapayım ben ondan sonra sıktığı suyu. Sonra girdim eve evde bir şey kalmamış bitmiş. Tamamı yandı bitti kullanılmaz hala geldi böyle betonlar patlamış." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

"Yanmış dediler ama dışından geçmiştir diye düşündüm. Bir geldim, ne dışı kalmış, ne içi. Yatak odasına dolap, koridora ayakkabılık bir de balkona şömine yaptırmıştık, beş, altı defa mangal ancak yakabildik." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

"Geldik. Sade kapkara enkazlar var. Her yerde duman tütüyor. Bitmiş yani yangın ondan sonra... Evden hiçbir şey alamadık zaten. Alınanın da çıkan isle pas çıktı içinden çıkanın sana ne faydası olacak. Kapkara kaldı. Sonra çıkardık yaktık attık. İsten ele alınmayacak haldeydi, nesini ele alacaksın." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

"Saat 9'da şu karşıdan dolandık, buraya geldik, ev yanıyordu. Ertesi gün sabah bu oldu. Biz gece aşağı gittik, hep aşağı gittik, sabah geldik saat 8:30- 9:00 arası geldik evde bir şey kalmamış ev yanmış. Bir şey yok. Sadece şurada bir yatak odası var, yatak odası duruyor. Şu evin arkasında böyle bir çıkartma var. Tabi böyle değildi. Köy evi değil mi, planı yoktu ama evler genişti. 12 metreye 12 metre uzunluğunda ev vardı. Yani büyüktü. Bundan 60 sene evvel yapılan ev şimdiki gibi olur mu? Oğlan, baba dedi, şu camı kırayım mı, dedi. Orada bayağı malzeme var. Susam var, yatak var. Cama bir kürek vurayım mı dedi. Vur bakalım dedim. Vurdu ama bereket arkasında 12 metre uzunluğunda 5 metre genişliğinde büyük ahır var. O anda, o tarafta havadan gitti ateşin alevi attı, oğlan attı kendini, ondan kelli bir şey kalmadı. Yan, yan, yan…" (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Geri dönüş anlarında kayıplarla yüzleşme ve enkaz karşısında yaşanan acı, afet sosyolojisi açısından toplulukların dayanıklılık kapasitesini ve toparlanma süreçlerini anlamak için kritik öneme sahiptir. Afet sonrası yeniden inşa süreci, sadece fiziksel altyapının yeniden kurulmasını değil, aynı zamanda toplumsal bağların ve bireylerin psikolojik iyileşmesinin desteklenmesini de gerektirir. Bu süreçte sosyal destek sistemlerinin etkinleştirilmesi, toplumsal dayanıklılığın artırılmasında önemli bir rol oynar.

"Gece gelmiş yangın. Sabahleyin bir geldik. Evim malım hepsi yanmış. Kemikleri dahi yanmış." (M-23, Erkek, 59, İlkokul, Hayvancı-emekli)

"Yolun orda bir depo vardı oradan biraz su getirttik biz sulamak için biraz uğraştık ama sonra yıkıldı. Yan taraftaki ev yanınca bizimki de çatlamış yıkılmış. Biz geldikten sonra yapacak bir şey yoktu artık." (M-27, Kadın, 57, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Dönüp geldiğimde koyduğum hiçbir şey yerinde yoktu, tamamen yanmıştı. Şurada babaannemin evi vardı doğup büyüdüğüm ev, o da yandı. Aynı anda. Şurada oğlaklar var, orada ekmek evimiz vardı annemin. Cuma akşamı geldiğimde hiçbir şey kalmamıştı." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

Öte yandan, yangından önce evleri terk etme kararlarına ilişkin pişmanlık duygularını dile getirenlerin yalnızca ikisi erkekken, yangından sonra döndüklerinde karşılaştıkları manzara nedeniyle yaşadıkları duyguları dile getirenlerden ise yalnızca birinin erkek olması dikkat çekici bir noktadır. Afetler sonrası verilen duygusal tepkilerde cinsiyet farklılıklarını anlamak için, toplumsal cinsiyet rolleri ve bu rollerin duygusal ifade üzerindeki etkilerini dikkate almak gereklidir. Erkeklerden güçlü ve dayanıklı olmaları yönündeki sosyal beklenti, erkeklerin zorluklar karşısında duygusal olarak zayıf görünmemeleri gerektiği yönünde bir baskı oluşturur. Bu durum, erkeklerin yaşadıkları acı veya üzüntüyü ifade etme şekillerini kısıtlar ve genellikle bu tür duygularını dışsallaştıramamalarına veya görünmez kılmalarına neden olur. Özellikle geleneksel toplum yapılarında, erkeklerin liderlik ve koruyuculuk rolleri, onların afet sırasında ve sonrasında *aileleri ve toplulukları koruma sorumluluğunu* üstlenmelerini gerektirir. Bu roller, duygusal ifadeyi daha da geri plana itebilir. Afet anında evlerini ve ailelerini koruyamadıkları durumlarda yaşadıkları başarısızlık hissi, erkeklerde suçluluk ve utanç gibi duyguları tetikleyebilir. Ancak toplumsal cinsiyet normları gereği bu duygularını açıkça dile getirmek yerine, duygusal olarak daha mesafeli ve kontrol altında görünmeyi tercih ettikleri görülmektedir.

Diğer taraftan yerel halk arasında yalnızca M-1, M-8, M-21 ve M-30 evini, eşyalarını ya da zeytinliklerini kurtarmak amacıyla *bireysel mücadele* çabasına girmiştir. Bu kişilerin diğer katılımcılara göre ya daha genç ya da yanlarında kendilerinden genç (genellikle çocukları) bireyler olması; orman yangınına karşı *topluluk direnci açısından demografik dinamiklerin önemini* gözler önüne sermektedir.

> "Eşyalarımız falan yok, buralar simsiyah, zor kurtardık evi bak. Pencereden içeriye girecekti burada olmasak gidecekti yani ev. Kaçmadık biz o yüzden kurtardık evi, onu anlatmaya çalışıyorum!" (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-Ormancı)

> "Sonra koşarak o yanan evin içine girdim. O büyük oda dediğim yerde elektrikli süpürge var, soba var. Hep patlıyor. Kocamla eltim tüp patlıyor girme dediler. Gireceğim ben de yanacağım dedim (Ağlıyor). Girdim o evin içine. Her yer alev. Sadece yatak odası tutuşmamış. O doldurduğum suyla o dumanda oraya döke döke orayı biraz kurtardım, diğer yerler yandı. Biraz kıyafetimi alabildim o kadar." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> "Yangın esnasında çocuklarım yanımdaydı, onlar olmasaydı evim falan gitmişti. Videoya çekmişler bizi bir görseniz nasıl uğraştığımızı. Kürekle, dirgenle, tırmıkla, biz çekiyoruz, arazöz su basıyor ahıra. En sonunda belediye başkanımız da kepçe gönderdi, kepçe tırnaklarıyla çeke çeke kurtardı. Samanı bilirsiniz; söndü gibi oluyor, beş dakika sonra tekrar alev alıyor. İnekler ne biçim haykırıyordu, parçaladılar bizi. Biz baya uğraştık evi kurtarmak için, orada da çocukların bayağı faydası oldu, insan gücü. Hanım yoktu, öncesinde yangından herkes kaçtı, canımız da yanacak, malımızda yanacak diye. Genelde Akseki tarafına kaçtılar, bir kısmı Manavgat tarafına kaçtı ama hayvanlarımızı güvenle yerleştirdikten sonra yine döndük buraya. Oralarda kaldıysa bir, iki yaşlı kaldı malların başında." (M-21, Erkek, 57, İlkokul, Şoför-Çiftçi)

> "Ama tabii zeytinler de yanıyor bir yerde canın yanıyor yani. Onları götürdüm geriye döndüm şu rampadan sarktığımız yerde jandarma kesti köye bırakmadı. Köye gitmeyeceksin. Ya benim evim yanıyor canım yanıyor gideceğim evime dedim. Yok, dedi gidemezsin. Ben de bastım köyün eski yoluna geçiverdim dinlemedim. Dolaştım buraya. Şu evin yakınındaki zeytinlere müdahale edeyim dedim. Oğlumla damadım geldi Manavgat'tan şurada 30 kadar zeytini kurtardık gerisi gitti. Müdahale ile 30'unu kurtardık." (M-30, Erkek, 70, Ortaokul, Emekli-çiftçi)

Zira yangınla mücadele edecek bir takım araç gereçlere sahip olunmasına karşın bu *mücadeleyi yerine getirecek insan gücünün olmayışı* nedeniyle köyü terk etmek zorunda kaldıklarını M-12 net bir biçimde ortaya koymaktadır.

> "Dediğimiz gibi bir toplum olsaydı o zaman mahalle burada toplansaydı bu mahallenin adamı, gençlik olarak toplansa da herkes bir suyla kendine baksa da kendi kendine burada dursaydı kimsenin evi yanmazdı. Herkes ev yanacak diye vardılar gittiler. Tanker olsa bizim tanker vardı, gittik. Böyle olacağı hiç aklımıza gelmedi. Her şeyimiz vardı. Motorla doldur sal suyu getir şuraya koy. Burası yanarsa dünya yanar dediler. Ne bileceğiz? Yangının geldiği yere dök suyu gitsin, dök suyu tamam. Kanepeleri at balkondan geçsin gitsin. Hiç aklımıza gelmedi. Hiç öyle bir şey düşünmedik." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Dolayısıyla, yangınla mücadele sürecinde yaşanan zorluklar, *yerel kaynakların ve altyapısal yeterliliklerin* toplulukların afetlere karşı dirençlerini nasıl etkilediğini açıkça ortaya koymaktadır. Afet anında altyapı sistemlerinin devamlılığının sağlanması, afetlere hazırlıklı olmanın ve afet anında etkili müdahalede bulunabilmenin temel bir unsuru olarak öne çıkmaktadır. Bu, özellikle su gibi kritik kaynakların yönetimi ve erişilebilirliği açısından belirginleşmektedir. Afet sırasında ve sonrasında bireylerin yaşadığı psikolojik duygular, özellikle pişmanlık ve çaresizlik, toplumsal destek mekanizmalarının önemini vurgular. Psikososyal destek, afet eğitimi ve toplum bazında aktif rol alınması, bireylerin afetle başa çıkma kapasitelerini geliştirerek afet sonrası toplumun dayanıklılığını artırmaya yardımcı olabilir. Bu destekler, bireylerin yaşadıkları travmayı anlamlandırmalarını sağlayarak, afet sonrası iyileşme sürecinde önemli bir rol oynar. Yangından sonra toplulukların karşılaştığı *geri*

dönüş deneyimleri, afet yönetimi politikalarının sadece fiziksel yeniden inşayı değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik bağlamda yeniden inşa sürecini de kapsaması gerektiğini göstermektedir. Bu süreç, bireysel ve toplumsal düzeyde derin izler bırakmakta ve afetle başa çıkma stratejilerinin, toplulukların sosyokültürel yapıyı yeniden inşa kabiliyetlerini destekleyecek şekilde genişletilmesini zorunlu kılmaktadır.

Anlatılarda öne çıkan bir diğer nokta katılımcıların yangın anında *hayvanlarını kurtarma ve koruma* çabaları ya da *geride bırakmak zorunda kalma* deneyimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hayvancılıkla uğraşamayan hanelerde dahi birkaç büyükbaş ve küçükbaş hayvanın varlığı *kaçma ve korunma* sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle kırsal bölgelerde, hayvanların korunması, yangın yönetimi stratejilerinin merkezi bir unsuru hâline gelmektedir. Bu bağlamda, köylülerin hayvanları koruma çabaları, afetlere karşı dayanıklılığın ve adaptasyonun somut örnekleri olarak değerlendirilebilir.

> "Bir de biz o gün hayvanlarımızı salmış olsaydık hadi gidin canınız kurtarın demiş olsaydık yanarlardı. En azından dedim ki burada kalsın, kalsın ki kontrol altında tutabilelim. Yanmaktan kurtardık ama dumana yapabilecek bir şey yok. Direk ciğerlere işliyor. On gün sonra pişti ciğerleri." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

> "Onu da anlatayım valla lafı uzatmak gibi olacak ama. Malum elektrik yok. Bizim çocuklarda 3 tane telefon flaşlarını açtılar telefonların. Onların tasmaları var, iplerini bulmam lazım, karanlık. Koyun takılmaz, boğulur derler. 3 tane telefon elimde tutuyorum ben çocuklar da ipleri bulup takıyor. Sonra dayılarının transitine çıkarttılar. Kucaklarına ala ala, koyunlar da yürümüyor. Attılar artık transite, biz de arkalarından bindik gittik." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Gayrı ateş geldi geldi gelecek muhtarın evinin oraya gelmiş dediler. Saniyede. Öyle derken. Şu karşı eve bir kız vardı, inekleri salalım dedi. Nasıl getireyim onları birini getirsem diğeri gelmez dedim. Çıkmaz onlar alışkın değil. Kızım da oradan arar durur hadi çabuk olun yangından geçemeyeceksiniz yoksa diye. Evde kaldı böyle kapısı açık kaldı." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Ahırda ineklerimizi, davarlarımızı saldılar. 10 kadar büyük 10 kadar küçükbaşım vardı. Küçüğüm birazı yandı. Büyüğün kuyruğundan ataş tutmuş da motorla çekmişler çıkmamış ahırdan, zorla çıkmışlar. Küçükbaşlardan 2 tanesi yandı işte. Çocuklar hep yanımdaydı. Kızımın oğlu 18 yaşında, inekleri falan hep o çıkardı." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

Katılımcıların hayvanlarını salmak yerine kontrollü bir şekilde koruma altında tutma kararı, hayvanların hem yanma hem de dumandan etkilenme riskini minimize etme çabasını göstermektedir. Bu, afet anında alınan kararların hayvan refahı üzerindeki doğrudan etkilerini vurgular. Öte yandan, başka bir anlatıda elektrik kesintisi nedeniyle zorluklar yaşanmasına

rağmen, telefon flaşları kullanılarak hayvanların tasmalarının bulunup güvenli bir şekilde tahliye edilmesi, kriz anında yaratıcı çözümlerin nasıl devreye girdiğini ortaya koyar.

> "İşte böyle kızım, ben ömrümde böyle yangın görmediğim için ben bir şey bilemedim. Sığırı davarı da orda koydum geldim. Keçim yanmış, ineklerimin de ayakları yanmış. Kaçan inekleri yangından 2 gün sonra buralarda topladık hep bulduk. Benimkiler komşunun portakal bahçesine gitmiş. Yeni buzağılamışlardı inekler de. Topladık işte." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Ağlarım, dua ederim. Benim bir keçi bir koyun vardı. Eltim aldı onları. Onları götürüp gelene kadar baktım şu karşıdaki çamların alevi benime evin üstünde. Gökyüzü alevden görünmüyor. Her yer kıvılcım atıyor, sular da kesik. Biz sadece 2 horozumuzu aldık. Gece 2 gibiydi çıktık evden. Ay bile görünüyordu artık. Çocukları da aldık. Horozları da alalım diye geri geldik, 30'a yakın vardı ama bir iki tane ancak alabildik. Ama yanmamışlar. Tavukların 5-6 tanesi yangından sonra gözleri beyazlaşa beyazlaşa öldü. Bizim bir komşu vardı aceleyle ağzını kapatmış, 25 tane keçisi varmış, kaçar gider diye düşündük dedi. Canlı canlı yanmış. Yahu ben kanatlılarımı götürmeye çalışmışım küçüğü büyüğü mü olur canlı neticede, kendin kaçar da onları nasıl kapatırsın?" (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> "O derece kötü bir zaman yaşadık. Çaresizlik içinde nerden ne kurtarabiliriz diye koşuşturmaya başladık, nereye gitsek orası yanıyordu. Mallar kaçmıyordu, onları çıkarmaya çalıştık, saldık sürüverdik. En son çare hayvanları aşağıdaki ekin tarlasına sürmeye başladık, orası da yanmaya başlayınca geriye döndürdük mecburen. İleride zeytinlik yanmaya başladı, sonra şuradaki ekin tarlası yanmaya başladı. Koştum ayaklarımla söndürdüm, nereyi söndürsem diğer taraf yanmaya başlıyordu. Hayvanlar geldi, yangının üstünden atlamaya başladılar. Kestirmeden koştum artık, hayvanlarda dolaştı ama ilerleyemiyorlardı. Her taraf dumandan kapkara, her yerden ateş geliyor, nereye gitsinler ki? Gidecek yerleri kalmayınca şu yoldan dolandı, biz arabaya binerken ağıla girdiler psikolojik olarak. O can pazarında yakın çevrenin hayvanlarıyla bizim hayvanlar karışmıştı, bizimkiler ağıla girince diğerleri de bizimkilerle beraber girdiler. Onların hayvanları da benim ağılda yandı, rüzgârın etkisiyle kapı da kapanmış. Arabaya bindikten sonra dedim ki; hayvanlar en yanlış ağıla girdi çünkü ağılımın etrafında beş yüz balya ot vardı, bir tır saman getirtmiştim o da vardı. Yer sıkıntısından şundan bundan. Yanacaksa en yanacak yere girdi. Yirmi tane kadar da abimin evinin tarafında yandı. Dışarıda olsa belki kaçabilirlerdi ama ağılda ne yapsınlar ki? Çoğu zaten dumandan boğulup zehirlenerek ölmüş. Yanma da var ama %90'ı önce zehirlenip sonra yanmış. O kadar kötü bir olaydı ki." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

Bazı durumlarda, hayvanların tahliye edilmesi mümkün olmamış ve bu da hayvanların ölümüyle sonuçlanmıştır. Köylüler, özellikle büyükbaş hayvanları tahliye ederken yaşanan güçlükleri ve hayvanların stres tepkilerini dile getirmiştir. Bu durum, afet planlamasında hayvanların davranışsal özelliklerinin ve ihtiyaçlarının dikkate alınmasının önemini göstermektedir.

> “Neyse amcam yanarsa yanar dedik çektik gitti, davarlar vardı kimisi bağlı kimisi değil. İplerini çözüp kapılarını açıverdik, gittik. Sabah Manavgat’tan geldik, her şey bitmiş, işte bu.” (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

> “Yavrum mallarımızı salalım, o yana götürelim yangın olmadan dedik. Komşu ev var şimdi o kendi burayı yaptı. Bir koruyan olsa evi korur ama hayvanları koruyamaz dedi. Hayvanlar yangına kaçar, içine kaçar yanar. Ondan dolayı burada ne malımıza bir şeye bakmadık. Çok tecrübe yaptık. Bir daha böyle bir şey olsa çok daha akıllandım ama işte…(gülüyor). Şimdi bu sefer, öyle bir şey görsek her imkânı yapabilirsin. Biz direk Manavgat’a kaçtık gittik. Şu ırmakların suyun başlarına kaçsaydık belki bir faydamız olurdu. Mallarımızın başını salardık, malın başını salmadık. Baya bir tecrübelerim oldu ama iş işten geçti bir kere, geçti...” (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

Diğer yandan, yangınla mücadelede hayvanları koruma çabaları, köylülerin topluluk içindeki dayanışmasını ve sosyal sermayeyi pekiştirmiştir. Köylülerin hayvanları kurtarma konusunda gösterdiği çaba, bireyler arası bağları güçlendirirken, topluluğun afetlere karşı genel direncini de artırmaktadır. Bu, özellikle kadınların ve gençlerin aktif roller almasıyla daha da belirginleşmektedir. Yangın sırasında hayvanların tahliyesi ve korunması, kadınların ve diğer köy sakinlerinin afet yönetimi süreçlerindeki liderlik ve katılımcı rollerini ön plana çıkarmaktadır. Bu, afet yönetiminde topluluk bazlı yaklaşımların ve yerel bilginin, resmî afet müdahale stratejileriyle entegre edilmesinin önemini vurgulayan bir diğer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

> “Hayvan, 8-10 keçi vardı. Şurada buranın altında yandı, öldü. Şurada, buranın altında 2 ahır var. O ahırda da 67 tane şu Saraçlı köyünden teyzemin oğlunun çocukları orada yangın önce gelir, burada mallarımız yanar götürelim diye teyze oğlunun oraya bir yere hıfzedelim (korumak, ereğiyle saklamak) demişler. Getirdiler buraya, motor vardı, motoru çıkardık buraya kattık. Dedik biz çocuklara. Bir oğlan bir kız bak yangın gelirse yangından salın malı, yanmasın takip edin burayı, biz kaçacağız, dedik. Yangın gelmezse kurtulursa salın malı gene yayılsın karnını doyursun bu araziler hep bizim. Çocuklar bir gittiler ha yangından 3-5 saat sonra geldiler. Neye geldiniz hayır mı dedim. İşte geldik dediler. Malları öyle yandı, 67 mal gitti. Oraya üst üste yatmışlar dokunduğun yer kopar, dokunduğun yer kopar. Durum böyle.” (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

> “Akseki civarına kaçmıştık, yangın esnasında hayvanları kaçırmıştık. Kaçıramadığım yandı zaten burada. Çok bir şey görmedik destek anlamında.” (M-21, Erkek, 57, İlkokul, Şoför-çiftçi)

> “Yangın günü evimizden hemen çıktık, yukarıdan yangın hızla geldi, dayandı. Malları çıkardım, oradan dağa kaçtık. Orada mallarımızın yanmasına müsaade etmedik, yanmak üzereyken dağa sürdük. Orası yanmaya devam ediyordu, başka yerlerde iki, üç gün kaldık, aç kaldıkları da oldu, inek de vardı iki tane. Orada seksen, yüz tane hayvan vardı. İki inek vardı, oğlum ve gelinin de vardı, onlar ayrı beyazlardı on

> beş, yirmi tane kadar. Yani biz mallarımızı yakmadık, kaçırdık oradan. Aşağıya götürdük ama orada da yanar diye çok korktuk. Oradan oraya kaçırdık, sabit kalmadık. Yangından kaçırırken burada bir tane oğlak kalmış, ayakları biraz yanmış, sonra da öldü. Kimseye öldüğünü falan demedim, o kalmış, onun haricinde mallarımızı yakmadık." (M-22, Erkek, 67, İlkokul, Hayvancı)

Katılımcıların orman yangını deneyimine ilişkin anlatılarında yangının büyüme gerekçesine dair vurgulanan 2 temel noktadan biri *çevresel düzenleme hataları* diğeri *yetersiz yangın söndürme müdahalesi* olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırsal alanlardaki yangınlar, toplulukların çevresel düzenlemelerle nasıl etkileşime girdiğinin ve bu etkileşimin afet yönetimi stratejilerine nasıl yansıdığının önemli göstergelerindendir. Bu bağlamda anlatılar, özellikle altyapısal yetersizliklerin ve yerel kaynakların yönetiminin bu tür krizlerde ne derece kritik olduğunu ortaya koymaktadır.

Eski evlerin yangına dayanıksızlığı, ekonomik sermayenin afetlerla başa çıkma kapasitesi üzerindeki etkisini göstermektedir. M-1 ve M-5 anlatıları, malzeme kalitesinin ve yapıların bakımının, yangın sırasında riski nasıl artırdığını ortaya koymaktadır. Bu durum, ekonomik yetersizliklerin afetlere karşı kırılganlığı artırdığına ve sosyal adaletsizliklerin afet riskini derinleştirdiğine işaret etmektedir. Köyden göçler ve terk edilmiş yapılar da yangın riskini artıran faktörler arasındadır. Uzun yıllar boyunca göç vermiş olan köylerde çok sayıda terk edilmiş ve büyük oranda yanıcı maddeden oluşan evler bulunmakta ve bu evler genellikle köylerin çeperlerinde yer almaktadır. Ormanlık alanlar ile iç içe geçmiş olan bu yapıların yangının köylerin içine girmesi için birer açık davetiye olduğu anlaşılmaktadır.

> "Eski evler direk tutuştu zaten onlarda çıra var biliyorsunuz. Çıranın dumanı zift. Bittiğimiz an dedim ben, poyrazın da etkisi ile duman yukarı çıkacağına alçak alçak suratımıza çarpar. Tabi yoksulluk etkiliyor. Para yoksa imkân da yok, güç de yok. Mesela çatı tahtadansa, lambriden yaptırmak bambaşka bir şey. İki ev başka dört ev başka bir şey. Ateş de yakacağı yeri biliyor kardeşim. Git de bir zenginin evini yak. Yani sanki seçiyor ya! O da seçiyor... İmkânsızın, yoksulun... O da böyle zap zap zap düşüyor. Zengin adamın evini atlamış, gelmiş fakirin evini yakıyor. Bu da bir Allah'ın lütfu mudur, cezası mıdır bilmiyorum." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

> "Daha yeni yapılan evler, camii yandı başka yere gitmedi sanki olduğu yere ateş atmışsın gibi. Burada 10 kadar ev vardı birbiri üstüne hepsi yandı, eski evler adam oturmayanlar vardı. Yangından önce bir iki kızlar gezdi, adam oturmayanları pert diye yazdılar. Ama bir ay iki sonra da bu ateş oldu. Oturanları oturmayanlara baktılar. O eski evlerden dolayı da çok yandı. Hep kiremit. Eski ev… bitişik bitişiklerdi zaten. 15-20 senedir oturmayan artık ormanla karışmış evler vardı. Evlerin dibinde ağaçlar vardı onlar gürüldedi mi çatıdan tutuyor ateş onların alevi de direk bizim evlere geldi. Ondan hep bu tarafa esti." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Bizde en büyük etken şuydu, yıllarca göç verdi bizim köy. Eski evler çoktu. Çatılı, tahtadan kiremitten terk edilmiş eski evler çoktu. Şu düzlük olan bölgede küçük küçük 12 tane ev vardı. Bildiğin bir barut fıçısıydı o evler. Onlar zaten bizi mahvetti. Terk edilmiş evler olmasa burada hiçbir evin yanacağını düşünmüyorum ben. Şu an mesela bunun da kuralını ve kanunu biz yıllarca söyledik. Muhtar beye de söyledik, yıllarca yazı yazdık. Muhtar bey gelin şu eski evleri yıktıralım, sahiplerine dilekçe yazalım, fare yuvası bunlar. Yangından 2-3 sene öncesinde yazdık biz bunları gösterebilirim size. Bizim evimizin yanında iki odalı çatılı eski bir ev vardı. Evin altı yandı, çatısı duruyor. Evin altını da biz söndürdük, bizim ev yanmasın diye." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

Odun ve saman birikintileri gibi kolay yanıcı malzemelerin evlerin yakınında depolanması, yangının yayılmasını kolaylaştırmıştır. Anlatılarda, bu tür malzemelerin yangın sırasında nasıl alevlenip büyük zararlara yol açtığı belirtilmektedir. Orman köyü vasfına sahip olan yerlerde yılın belirli dönemlerinde izin verilen bölgelerden kesip getirilen odunlar evlerin etrafına istiflenmekte ve yıl boyunca yakacak olarak kullanılmaktadır. Benzer şekilde tarlalardan elde edilen ve satın alınan samanlar da evlerin etrafında istiflenerek yıl boyunca hayvanlara verilmektedir. Bir araya gelen bu odun ve saman birikintileri adeta ateşi körükleyerek alevlerin evleri kolayca yakmasına neden olmuştur. Bu çevresel düzenlemelerde ekonomik sıkıntılar kadar kültürel yapıların da etkisi olduğu söylenebilir.

> "Şimdi yangında bazı evlerin yanmasının ve bazı evlerin zarar görmesinin bazı sebepleri vardı. Evin önündeki odun birikintileri mesela. Saman balyaları. Bazı evleri saman balyaları yaktı. Bizim de ahırımızın içinde 300 tane saman balyası vardı. Allahtan kapısı penceresi vardı. Kapalı olduğu için yanmadı. O tutuşsa bir anda 300 balyanın evin altında yandığını düşünün, eyvahlar olsun, barut gibi! O yüzden kapısını falan ıslattık. Yani tabi biraz bu köylü insanın balyadır, odun birikintisidir falan hep böyle eve yaklaşık bir şekilde istifledikleri için mesela benim arkadaşın evini yakan şey komşusunun balyaları. Alev topu bildiğin. O saman uçtukça bir km etrafında ne varsa yakar." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

> "Camları örttüm. Altında saman balyaları vardı, 400-500 paket. Bir evin altına balya katmayacaksın kızım. Benim kardeşim dut ağaçları vardı evin yanında. Onlar da çok fena yanıyor, hem ondan geldi bize de. Yaşı da yandı, kurusu da yandı. Camiinin yanındaki evler hep yandı. Camii yandı. Camiinin yanına bir komşu paket yığmış da ondan yandı yoksa yanmazdı Allah var. İyi evler de yandı eski evler de yandı." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Eşim indiğinde evi yakmış geçmiş. Duman geçit vermemiş, verseydi evi yaktırmazdı. Saman balyaları vardı evin altında ahır dediğimiz bölümde oraya çınga atmış oradan yanmış. Orada olsan ne olur? Oraya çınga geldiğinde bir damla su döküversen o kadar kalma etme bidonlarda su vardı. Koyun için balyalar hazırladık 70-80 koyunları vardı ya saman hazırladık, evin iki yanına hep yığdıydık. Öyle yangın olup da

> yanıp kavrulacağı hiç aklımıza bile gelmedi. Normalde benim ev yanmaz, alev almazdı. Balyaların hepsi yandı sadece pvc pencereler vardı, yanabilecek dışarıdan öyle…" (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

> "İşte şu otlar olmasa, otlar ateşi benzin gibi dağıtıyor. Bunlar olmasa bizim evler yanmazdı belki." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Ama ekseriyet odun. Bu evler odundan yandı hep. Bir senelik yapacağımız odunlar vardı." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

Zeytinlikler gibi tarım arazilerinin düzenli olarak işlenmemesi, yangının ilerlemesine zemin hazırlamıştır. M-7 ve M-8'in anlatıları, tarla bakımının ve çevresel temizliğin yangın önleme stratejilerindeki rolünü göstermektedir. Düzenli bakım yapılan arazilerin yangından daha az etkilendiği, yapılmayanların ise alevlerin ilerleyişinde katalizör işlevi gördüğü belirtilmektedir. Bakımsız tarım alanları ve zeytinliklerin sayısının fazla olmasında hem tarımdan kopan nüfusun hem de artan maliyetler nedeniyle bu bakımın yerine getirilememesinin rol oynadığı söylenebilir.

> "Var tabi, herkes zeytinliğini sürse. Bak ben ne güzel sürmüşüm. İşlemişim ne güzel. Herkes işlemiş olsa yangının buraya gelmesi mümkün değil. Mesela bu benim evin yanındaki zeytinlik neden yanmamış. Şurası ormanlıktı bak insan giremezdi bu vadiye öbür taraf görünmezdi ormandan. Bak şimdi yandı temizlendi. Temizleyin diyorum temizlemiyorlardı. Bu sene dedim ki, hatır gönül yok, bu kışa kadar temizlediniz temizlendiniz. Ben evimin iki tarafında orman istemiyorum. Benim şu kenarındaki büyük ağaçlar hep yandı. Farkındaysan tarlamın içindeki ağaçlarımın hiç birisi yanmadı. Dibi işlendiği için. Şuradaki tarla mesela benim bildiğim 15-20 yıldır sürülmez, bir adamın. Onun yüzünden benim ağaçlarım da yandı. Ama yan tarafında dayımın zeytin bahçesi sürüldüğü için oradakiler yanmadı. Temizlik olsa hiçbir şey olmaz. Karşıdaki bak sürülen yerler yanmamış, sürülmemiş olanlar yanmış. Toprak yanar mı, yanmaz. Herkes etrafını temizlese böyle olmaz." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "Hepsinden önemlisi ne biliyor musun? Tarlaları zamanında düzenli işlemek. Şu karşıdaki zeytin tarlası mesela erken işlenmiş, baharda çıkan ot ne kadar büyümüş, şimdi durmuş. Yangın gelse, bitti. Ama bu dönemde işlese, işlendikten sonra artık ot çıkmıyor. Erken işlersen böyle ot çıkar yanmaya hazır. Toprak işleme zamanı önemli. Yani yağmurlar bittikten sonra sürmek lazım yanan bahçelerin %90'ı öyle yandı zaten erken işlendiği için. İşte dediğim gibi bahçeler zamanında sürülmediği için. En son yağmurdan sonra işlenen bahçeler yanmadı." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

Bu anlatılar, kırsal toplulukların yangın gibi doğal afetler karşısında nasıl savunmasız kalabildiğini ve çevresel yönetim ve planlamanın bu toplulukların dayanıklılığını nasıl etkileyebileceğini gözler önüne sermektedir. Yangın yönetiminde topluluk bazlı yaklaşımların ve yerel bilginin, resmî afet müdahale stratejileriyle entegre edilmesi gerektiğini

vurgulamaktadır. Ayrıca, afet yönetiminde sosyoekonomik faktörlerin ve çevresel düzenlemelerin dikkate alınmasının, toplulukların afetlere karşı daha hazırlıklı hâle gelmelerini sağlayabileceği sonucuna varılmaktadır.

Yangınlar sırasında yerel yönetimlerin ve yangın söndürme ekiplerinin yetersiz müdahaleleri, özellikle kırsal bölgelerde yaşayan topluluklar üzerinde derin ve yıkıcı etkilere neden olabilir. Halk arasında bu yetersiz müdahaleler hakkında güçlü bir eleştiri ve memnuniyetsizlik mevcuttur. Yangına geç müdahale edilmesi, yangınların daha geniş alanlara yayılmasına ve daha fazla zarara yol açmıştır. Ayrıca, yangın sırasında etkili bir koordinasyon ve iletişim eksikliği, köylülerin evlerini ve hayvanlarını koruma çabalarını daha da güçleştirmiştir.

> "Çok yaygın bir kanı var halkta. Bunu besleyen bilgiler de var. Mesela bütün köylere gittiğinde şu çok konuşulur, işte itfaiye geldi, şurada bekliyor. Ya sıksana, emir gelmedi. Emir gelmedi lafı çok yaygın. Yani bu nasıl bir şey sen yangın sahasına inmişsin, yukarıdan amirlerinden emir mi bekliyorsun? Sen oraya su sıkmaya gittin. Yüzlerce yerde emir gelmedi diye böyle. Ya sarıları arıyorum birisi geldi mi diye, çünkü sarıları atlaması demek Manavgat'a gelmesi demek. Yahu adamlara ana avrat küfrettim üzerlerine yürüdüm, çekin gidin diye, adamlar bekliyor diyor ya... bekliyor biz emir gelmedi diye diyor. Ya burada bir bilinçli bir şey var. Anlaşılmaz bir durum var yani." (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> "Yangında en büyük hatalardan birisi jandarma kontrolünde yangına gidilmesi. Jandarma da sonucu bilmeden ne olacağını bilmeden yani mesela çok çam yok Oymapınar'da görürsün. Evin etrafında hiç çam yok. Yani birden gelip de adamları yakacak bir durum yok. Boşaltın! Baskı boşaltın! Boşaltın! Adamlar boyun eğmişler ya şuradaki kuru otlar evi yakmış ya... Eliyle şöyle süpürgeyle vuracağın söndüreceğin yangın evi yakmış, öbür evi yakmış öbür eve sıçramış. Yani bu Oymapınar, Iğrışlar'da dersin burada yangın nasıl olur kardeşim. Ama boşalttırmışlar, cayır cayır adamın evi yanmış... Boşaltmayan jandarmaya direnen en önemli örneği Ahmetler gitmişsindir. En iyi sonuç alan yer, direndiler, jandarmayı kovdular kaba tabirle çekin gidin diye. Orası en önemli laboratuvar bu konuyla ilgili. Ama direnemeyenler jandarmaya, evini de kaybetti, yerini de kaybetti. Ya şurada kümes tutuştuğunda evin de tutuşturuyor. Sen orada olsan kümesi, ayağınla basa basa söndürürsün. Yaşlıyı, çocuğu götürsünler ona bir şey demiyorum. Ha şu olur, çok ormanın ortasında bir köydür. Her tarafı çamdır, orada canlı bırakmazsın, oraya itfaiyeni koy canlı koyma orada. Çünkü etrafı sarılabilir. Hepsi ölebilir insanların. Ben bunu anlarım ama Iğrışlarda ne biçim operasyon o ya, jandarma sen ne yapıyorsun orada... ya adamın çam yok etrafında, bırak evini savunsun." (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

M-1 ve M-2 gibi bireylerin ifadeleri, resmî yetkililerin olaya müdahalesinin zamanında ve etkili olmadığını vurgulamaktadır. Özellikle M-1'in "Risk yönetmek öyle her baba yiğidin harcı değil" şeklindeki ifadesi, kriz yönetimi becerilerinin yetersizliğine işaret etmektedir. Bu

tür ifadeler, toplumun resmî kurumlara olan güvenini sarsar ve kriz anlarında bu kurumlarla etkileşimlerini olumsuz yönde etkiler.

> "Bize Manavgat belediyesinden, Antalya belediyesinden, Kaymakamlıktan ondan bundan bahsetmeyin hiç gerek yok. Kaymakamı anında aldılar görevden zaten, yönetemedi adam. Risk yönetmek öyle her baba yiğidin harcı değil." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

> "Hiç itfaiye gelmedi her yerde yangın olunca gelse yanmazdı. Her yer yandıktan sonra geldi itfaiye. Helikopter sonra tarlaları söndürmeye geldi mesela. Bilmem, bildiğim yok ki hiç benim nerden yardım isteyeceğimi? Kimden isteyebiliriz ki? Bu yangından iki sene önceki yangında jandarma gelip tek tek çıkardı herkesi evlerden. Ama bu sefer her yer yandığı için şu ana yoldan evleri boşaltın diye anons yaparak geçtiler sadece köye gelen, müdahale eden olmadı." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Olması gereken yani itfaiye olsaydı, köyün girişini söndürselerdi, bağlantıyı kesselerdi bu evler yanmazdı." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

M-4 ve M-8 gibi katılımcıların deneyimleri, itfaiye ekiplerinin geç müdahalesinin bireysel trajedilere yol açtığını göstermektedir. Bu, yangın gibi afetlerde hızlı ve etkili müdahalenin hayati önemini ortaya koymaktadır. M-9'un "Ne olursa olsun bu işte art niyet var, ben inanıyorum ki devlet yaptırdı, göz yumdu" şeklindeki ifadesi ise, yönetimle ilgili derin güvensizlik ve komplo teorilerine olan inancı yansıtmaktadır. Bu tür inanışlar, resmî müdahalelere karşı direnci artırabilir ve toplumsal çatışmalara zemin hazırlayabilir.

> "Kiremit kısım yanmış bitmiş ama taş duvar açılmasaymış o açılınca yatak döşek tutuşuvermiş. Saat 3'ten beri itfaiye söndürmezse 1 ev kalmış bari bu ev yanmasın demezse, seni de yaklaştırmazlarsa eve, yandı… Ne desek boş." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "İtfaiye müdahale etseydi kurtulurdu gülüm müdahale etmedi gözümüzün önünde yandı gitti. Evlere bakacağız, yanacak, dedi adam resmen, açık açık dedi ya. Aklıma gelmedi videoya çeksem belki korkusundan müdahale ederdi (gülüyor). Ev yanar ben ağlarım, su sıksan su yok. Allah bir daha kimseye göstermesin." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> "Telaşımız yetmezmiş gibi oradaki Gebece Köyü yanacak diye annemleri buraya getirdik. Dere var, yangın sınırına kadar gelmiş, sağ olsunlar orada amca çocukları, komşular sabaha kadar uğraşmışlar nasıl olduysa yangını evlerden tarafa atlatmamışlar. Sabaha kadar altı yüz metre kadar itfaiyenin hortumunu döşüyorlar. Biz onu da sonradan öğrendik, itfaiyede o kadar uzun hortum olduğunu da bilmiyorduk, varmış demek ki. Arazözleri caminin oradan buraya getirtememiştik ya, cami buraya üç yüz elli metre, oradan buraya hortum döşesek evimizi kurtarabilirdik demek ki. Adamlar, hortum var, yardım edin de döşeyelim dese benim evim kurtulacakmış. Ne olursa olsun bu işte art niyet var, ben inanıyorum ki devlet yaptırdı, göz yumdu. Başka hiçbir şey düşünmüyorum, kurumların eli var yanan yerlerde. Bunun başka

bir alternatifi, inanılacak bir tarafı yok. Dört tane arazöz bekledi de bu tarafa getirtemedik. Gidip size göstersem, şu tarladan adam buraya geçmemiş desem gülersiniz, nasıl geçmez, diye, o derece." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

"Hiçbir Allah'ın kulu Çanakkale'den yangın arabası buraya gelesiye kadar, saat 16:00'a kadar hiçbir araba buraya gelmedi. Kimse, Allah'ın kulu gelmedi, Bakan'a da söyledim böyle, Süleyman Soylu geldi iki gün sonra böyle oldu dedim." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

M-15 ve M-20 gibi katılımcıların aktardıkları, devletin yangına müdahaledeki yetersizlikleri hakkında da benzer endişeleri dile getirmektedir. Özellikle M-20'nin "Devlet söndürecek olsa yangını söndürürdü, söndürmedi" sözü, devletin afet yönetimindeki rolüne olan inancın sorgulanmasına neden olmaktadır.

"Koştuk ama müdahalede çok geç kalındı, müdahaleyi yapamadılar. Sabah oldu, arazöz istediği yere müdahale yapabilirdi ama işte yetersiz kaldık. Hükümet de Orman da yetersiz kaldı. Müdahale yapmamış…" (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

"Yangın yana yan barajdan ta memleketi aldı gitti. Devlet söndürecek olsa yangını söndürürdü, söndürmedi. Erdoğan demiş ki orman yansın evleri kurtarın. Evleri nasıl kurtaracaksın orman yanarsa. Evler kurtulur mu? Yandı gitti işte." (M-20, Kadın, 73, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

"Uçak, helikopter olsaydı bu yangın böyle ilerlemezdi. Devlet yandaşlarına para kazandırma peşinde, ağaç kestirmede, evleri yaptırmada. Bedava mı yaptırıyor? Paralar gidiyor. Her yer yol oldu şimdi ağaçları kesmek için. Ağaç yeşillik bir şey kalmadı. Hep yeni yaptılar bu yolları. Öyle olmasaydı devlet dağlara taşlara yol mu yaptırırdı. O yollar o zaman olsaydı belki bu kadar ateş olmazdı. Bazı yerlerde ateşin etkisi kesilirdi." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Orman dairesi kesebilirdi aslında önünü muhtar da anlatıyor buradakiler de biz gittik ama müdahale etmediler diye. Mesela biz gece 2 gibi geri geldik, bütün arazözler yolun orda yatmıştı neresi yanarsa yansın. Milleti çıkartmışlar zaten yani gidip de Manavgat'tan devamlı bir su çekmediler." (M-27, Kadın, 57, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Bu anlatılar, afet müdahalesi konusunda daha fazla şeffaflık ve hesap verebilirlik ihtiyacını göstermektedir. Etkili bir afet müdahale stratejisinin, sadece teknik kapasiteyi değil, aynı zamanda halkla ilişkileri ve toplumun kurumlara olan güvenini de güçlendirmesi gerektiğine işaret etmektedir. Deneyimler afet yönetimi politikaları açısından, yerel halkın ihtiyaç ve beklentilerini daha iyi anlamak ve bu doğrultuda daha etkin stratejiler geliştirmek için önemli dersler sunmaktadır.

> "Geçmişte burada çok yangın oldu tecrübemiz var. Devlet halkla söndürürdü eskiden hep. Orman Dairesi gelirdi kazmaya kürekle çapayla tırmıkla bu yangının önüne geçer söndürürdü. Bizim tecrübemiz var. Jandarma zorla evlerden adamları toplar yangına götürürdü. Bu sefer zorla adamları evden çıkardılar herkes köyü terk etin dediler. Tam tersi oldu. Keşke devletten de gelip böyle derdimizi dinleyen olsa bizim. Hiç gelip de soran olmadı. Su bile sıkmadılar ya, emir gelmedi, emir gelmedi… Emir gelmediyse sen niye buraya geldin? Dövseler haklıydı köylü, hiçbir şey yapmadılar. Ahmetler gibi olamadık. Onlar kurtardı. Kendileri girişmişler. Müdahale edenler söndürdü kendi yerini. Evinde olup da evini koruyanlar söndürdü. Benim bir yakın arkadaşımın evi yanıyor dediler oraya vardım gittim. Yanmış bitiş hiçbir şey kalmamış, başında da adam yok. Alt tarafında başka bir ev var, evin sahibi de orada. Adam kendi başına var ya, nasıl anlatayım bitmiş adam. Ayakta duracak hali yok. Ama evini kurtarmış. Çocuklarına sitem ediyordu jandarma boşaltın deyince kaçıp gittiler diye, kendi kalmış." (M-30, Erkek, 70, Ortaokul, Emekli-çiftçi)

Anlatılarda, resmi afet müdahale mekanizmalarının yetersizlikleri ve bu yetersizliklerin topluluklar üzerinde yarattığı yıkıcı etkiler mülakatlar boyunca çokça vurgulanmıştır. Müdahale süreçlerinde karşılaşılan engeller, koordinasyon eksiklikleri ve çaresizlik hissini gözler önüne sermektedir. Bireylerin yaşadıkları travmatik deneyimler, afet yönetiminde yerel ve merkezi otoritelerin rolüne dair ciddi sorgulamaları da beraberinde getirmektedir.

> "Ben perde diktirmiştim o perdeden tutuşmuş, divan vardı yataklar serili. İtfaiyeye de dedik camiinin orada bekliyordu. Bizim ev yeni tutuştu gelip tutuverin dedik. Bizim müdahale etme hakkımız yok, yasak, ormana müdahale edebiliyoruz, dedi. Ne olursun, dedim. Hem ağlarım hem yalvarırım. Senin de evin vardır çoluğun çocuğun vardır. Şu benim evimi kurtarıver 3 çocukla ben nereye gideceğim dedim. Abla bizim yasak müdahale etmemiz ormana etme hakkımız var, dedi. Orman yanarken neden yapmadınız o zaman yapsaydınız buraya gelmezdi, dedim. Adam hiç seslenmedi öyle evin yanmasını seyretti. Ben de senin evin de yansın, çoluğun çocuğun yansın herkes yansın yardım etmediğin için dedim. Bu arada ilçe başkanını aradım kadın kolunu. Abla bırak yansın diyor kadın bana devlet yaptıracak diyor. Ben istemiyorum devletinkini, devlet ne zaman yapacak? Akşam olacak sen evine gideceksin ben nereye gideceğim dedim. Ses yok. Jandarmayı aradım onlar da görev yapmıyoruz şu an dedi, onlar da yardımcı olmadı. Şurada 4 katlı evin olduğu yerde adam dama çıkmış gün ısının borusunu keseyim diye adam alevlerin içinde. İki tane arazöz geldi ama müdahale etmiyorlar. Adamlar koca koca sopayla seni linç ederiz dediler de ondan sonra yanaştı eve. Söndürdüler de ondan sonra kurtuldu adam. Ya 100 litre su sıksa o arazözler yanmazdı ev. Sıkmadılar, burada atıştık gittiler. Ertesi gün Gündoğmuş tarafında yandılar adamlar." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> "Evde 4 kişiydik. İki bacım bir de eşim. Biz yangın gelmeden önce kaçtık şu yukarıya köye çıktık. Gittik zaten hep oradan seyrettik. Bu memleket duman ateş burası görünmez hale geldi. Oradan seyrettik sonra geldik bu bizim ev 2 katlıydı. Evin aşağısı yani alt tarafı yanmış bir kısım üstüne ateş mateş yoktu. Evin arkasından çardağından, oralardan tutuşmaya başlamış, oraları söndürdük. Bir itfaiye getirelim diye gittik. Zor zahmet bir itfaiye getirdik. Bu ateşe biraz tuttu. O evi tutuşmadan biz kendimiz kurtardık. Bunun

altına üstüne biraz böyle su tuttular ben burayı beceremeyeceğim, ben yangın olan bir yere gideceğim dedi. Ulan, arkadaş, burası yangın yeri değil mi? Burada yanıyor işte beceremeyeceğim dedi git öyleyse dedik. Çıktı gitti." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

"Ben gitmedim ama yangın bu tarafa atladı, rüzgâr kozalak atıyor ırmaktan bu tarafa atladı. Belediyenin devletin yangın araçları geldi buradan konvoy halinde geçtiler ama kesinlikle müdahale etmediler. Jandarma vatandaşa da müdahale ettirmedi. Öyle bir durum oldu işte yandı gitti Manavgat'a kadar hiçbir müdahale olmadan. İtfaiye bir şey yapmadı. Komşumun evi yanıyor, içinde keçileri var adamın. Adam itfaiyeye canlı mal var dediği halde emir gelmedi diye müdahale edemeyiz dediler. Asfaltın kenarındaki evler cayır cayır yandı bir gram su sıkmadılar. Müdahale etmediler. Yangın Manavgat'a ne zaman dayandı o zaman müdahale başladı. Olan bu. Bizlerin bir şeyi kalmadı. Benim 500'e yakın zeytin fidanım yandı. Yardım ettik dedikleri para üzerindeki meyvenin yirmide biri etmez. Böyle bir yangın oldu işte. Yani yangın yanacak yer kalmayınca söndü. Manavgat'tan sarılar tarafına atladıktan sonra müdahale ettiler." (M-30, Erkek, 70, Ortaokul, Emekli-çiftçi)

Özellikle M-1'in "Beni nereye götüreceksen götür dedim yolu açmıyorum, oturdum yola" ifadesi, yerel halkın çaresizliğini ve resmî müdahalelere olan güvensizliği somut bir şekilde ortaya koymaktadır. M-8'in "Senin de evin vardır çoluğun çocuğun vardır. Şu benim evimi kurtarıver" yalvarışı, bireysel çaresizliği ve resmî yanıtın yetersizliğini dramatik bir biçimde sergilemektedir. M-9'un "Adam girmemiş kahvaltı yapacağım demiş" sözleri, yangına müdahale eden personelin tutumunu eleştirirken, topluluk içinde resmî kurumlara olan güvenin sarsılmasına neden olan durumları öne çıkarmaktadır.

"Derken arazözler buradan yukarı köylere gitmeye başladı, hiçbiri sapmıyor buraya. Her yer yanıyor ama evler falan. O sırada orman mühendisi olan abim geldi. Ya bir taneniz sapın ya sapın diyoruz sapmıyorlar. Eski evleri söndürelim, bizim evleri yakmasınlar. Yani biz mücadele veriyoruz. Taşlar vardı, dedim tutun ucundan yola koyduk. Benimki yanıyorsa seninki de yanacak. Geçemedi arazöz. Dedim ki 5 tane arazöz var bir tane istiyorum vermiyorsunuz. Yukardakiler insan da biz hayvan mıyız dedim. Beni nereye götüreceksen götür dedim yolu açmıyorum, oturdum yola. Jandarma komutanı dedi tamam bir tanesini salın. Öyle yok, gönül rızasıyla gireceksin kardeşim dedim, iki tanesi girsin. Söndür şurayı ya. Saptılar artık, savaşıyoruz. Evler yanıyor, insanların ahırları yanıyor. Bir gördük ki, köyden nüfuzlu biri, haberimiz yok arazözü zeytin bahçesini söndürmeye götürmüş. Ya yansın zeytin! Adamın evi yanıyor ya! İnanın bunların mücadelesini verdik biz." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

"Biz sabaha karşı beş gibi terk ettik burayı. Aslında bizim ev yanmayabilirmiş, dört tane arazözü abim caminin yanından buraya getirtememiş. Bizi sanayiye koyup geldikten sonra olmuş bu, aslında gelip bakmayı çok istedim ama eşim göndermedi, sen hastasın diye. Orada da dumandan durulmuyordu maske takılı olduğu halde. Abim diyor ki; biz döndüğümüzde yatak odasının penceresinin ve kapının önündeydi, ama arazözü buraya getirtemedim. Adam girmemiş kahvaltı yapacağım demiş. Şurada zeytinlik var, zeytinlerin arasını adam traktörle sürüyor ya arazözle oradan geçmedi diyor. Ben iyi ki gelmemişim

> kesinlikle adamı döverdim. En son geldim, elektrik direkleri de ağaçtı, direkleri iki, üç kişiyle yatırdım bahçeye, direkleri ittirdim, dipleri yanmış ama telleri kopmamış, bazısını damlama borularıyla bağladım. Ondan sonra birisine dedim ki; git arazözü çağır, geldi ama iş işten geçti. En azından diğer taraflara sıçramamasına faydamız oldu." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

Bu bölümde son olarak daha önce de söz edilen Ahmetler Köyü'nün farklı durumu analiz edilecektir. Manavgat orman yangınında yerel halk düzeyinde afet deneyimi diğer köylerden farklılaşan ve yangına karşı *örgütlü bir mücadele* vererek yangını durdurmayı başaran tek köy Ahmetler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahmetler'in dayanıklılığının sırrı nedir? Yangın burada nasıl durdurulmuştur? Diğer köylerde olmayıp burada olan dinamik nedir? Örgütlü mücadeleyi mümkün kılan nedir? Bazen farklı tek bir örnek diğer çok sayıdaki *her zamanki gibi işlerin* neden öyle olduğunu açıklayabilir. Manavgat orman yangını için Ahmetler'e ilişkin bu soruların cevapları da bu açıdan ele alınmalıdır. Bu bağlamda anlatılar üzerinden ilk olarak topluluk tabanlı dayanıklılığın nedenleri ortaya koyulacak, ardından verilen örgütlü mücadele süreci ele alınacak, son olarak bu dayanıklı topluluğun yangın yönetim sürecine bakışı incelenecektir.

Ahmetler özelinde topluluk tabanlı dayanıklılığın ilk etkeni *orman köylüleridir*. Aralarında çok sayıda emekli orman muhafaza memuru da olan orman köylüleri mücadelenin verildiği araziye aşinadır, yangınla mücadelede yerel bilgi ve tecrübe sahibidir, ormanla kurdukları yaşamsal, düşünsel ve duygusal ilişki onların aidiyet ve kararlılık biçimlerinde belirleyicidir ve bu mücadeleyi bir savaş ya da seferberlik ruhu ile yerine getirmelerini sağlamıştır.

> "Mesela ben 2 gün cepheye gittim, bu bir savaş olduğu için cephe diyoruz biz." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

Topluluk üyelerinin yangına karşı verdiği mücadelenin kişisel boyutu dikkat çekicidir. Köylüler, kendilerini sadece fiziksel olarak değil, aynı zamanda duygusal olarak da yangına karşı mücadele ederken bulurlar. M-17'nin "Bizim sırtımız yandı, biz kendimiz de yandık o ağaçlarla. O ağaçlar yandıkça biz de yandık. O ağaçlar nasıl sızladı biliyor musun? "Çıı" diye ateş geldik sıra, onlar yandık sıra biz de yandık." ifadesi, topluluk ile orman arasındaki derin ve uzun süreli ilişkiyi vurgulamaktadır. Öte yandan M-17'nin abisinin, "Ben 30 senemi verdim, sizin gibi korkmuyorum, yanarsam yanayım dağımı kurtarayım da." ifadesi, bireylerin ormana duyduğu bağlılığın ve bu mücadelenin onlar için aslında ekolojik bir var oluş biçimi olduğunun göstergesidir.

> "Valla çok mücadele ettik kızım çok zor günlerimiz geçti yangında tırmık mı dersin, arazözlerin hortumunu taşımak mı dersin. Mesela dağın başına araba varmıyor, kadınlar olarak oraya hortum taşıdık. Doğamızı seviyoruz yani o yüzden yaptık. Biz o kadar mücadele ettik ama şuradan katırımla odun getirsem ormancılar zabıt tutuyor. Yangını söndürtmediler, çekilin yanacaksınız diyorlar. Söndürün diyeceğine çekilin diyorlar. Benim abim orman muhafızlığından emekli. "Ben 30 senemi verdim, sizin gibi korkmuyorum, yanarsam yanayım dağımı kurtarayım da!" dedi. "Sizin doğayı koruduğunuz bu mu?" dedi. Öyle çok mücadele verdik çok... O çalışan memurlar yanaşamıyor, yansın diyor. Şefle müdürü döveceklerdi neredeyse. Adama diyoruz şurayı açalım, ben bu yaşımda hortum taşıyorum. Adam bırak yansın diyor, olay çıksın istemiyor. Kötü niyetinden değil ama bizim sırtımız yandı, biz kendimiz de yandık o ağaçlarla. O ağaçlar yandıkça biz de yandık. O ağaçlar nasıl sızladı biliyor musun? "Çııı" diye ateş geldik sıra, onlar yandık sıra biz de yandık. Kayın pederim de orman muhafaza memuruydu, hep o ağaçları o 30-40 sene bekledi. Hep o büyüttü o ağaçları. Bir davar saldırmazdı. Bu yanan ağaçları hep orman dairesi ektirdi köylüye, o zaman köyde insan çoktu. Fidan iken biz ektik. Bazen arabayla bazen de yayan çıkıp dikerdik. Evvel böyle araba yol çok yoktu. O yüzden kavga çıktı işte, söndürmek istedik. Yoksa kavga sevmeyiz biz. Kavgadan kötülükten kötülük doğar. Yanarsınız, çekilin diyorlar. Kendilerini sorumlu hissediyorlar tabii." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

Kaçılabilecek kısa çıkış yolları, gün içerisinde rüzgârın değişen yönünü, hatta her ağacın dibini bilen yerel halkın, sahip olduğu bilgiyi yangın söndürme ekipleri ile paylaşmadığı ve birlikte hareket etmediği takdirde yangının söndürülmesinin oldukça zor olduğuna ilişkin farkındalığı göze çarpmaktadır.

> "Köylülerin müdahalesinin bir de şöyle bir farkı vardı yangına müdahalede. Orman dairesinin yangın söndürme ekipleri var geliyor, her şeyi var ama araziyi tanımıyorlar. Oysa köyde şuradan gidersek daha iyi olur, şuradan gidersek müdahale edebiliriz, kestirme yer var, önü uçurum, arazi şöyledir, uygun olan şudur diyebilecek araziyi tanıyan köylülerin katkısı dışarıdan gelenlerden fazla oldu yani." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

> "Aslında bizim köylülerimiz ekipteki insanlar kadar gayretli ve bilinçli insanlar. Yani yangın geldiğinde de kaçabilecek kısa yolları çıkış yollarını da biliyor. Yangın ekibinden araziyi daha iyi bildiği için daha şanslı hem de daha faydalı aslında. O gece boşaltıldıktan sonra biz nereye gidiyoruz, evimizi niye bırakıyoruz diye döndük." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Bir de şunu anladık köyümüzü yangından orman ekipleri kurtaramayacak, ancak biz kurtarırız. Tamam. Başka belediyelerden Adana'dan, Silivri'den Van'dan Siirt'ten gelenler oldu ama araziyi biz biliyoruz bizimle beraber bunlar faydalı olacak." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Türk milleti ormanını devamlı korumuştur. Her zaman da koruyacaktır, yarın da koruyacaktır, buna kimsenin şüphesi olmasın. Bakın etik kurallar dünyanın her yerinde yasal kurallardan daha önde. Ormanı yakacak çok nadir insan çıkar burada. Burada ben yangın çıkarayım da ağaç keseyim diyen insan çıkmaz

buradan. Şimdi ormanda da yangınla ilgili eğitim almış personel var. Buraya mesela bir şef geliyor. Köylüler burada her ağacın dibini biliyorlar. Yangın bize öbür taraftan geldi. Bizden büyükler ne diyor, akşamüstü meltem aşağıdan eser. Yangının yönünü nereye geleceğini biliyorlar yani. Oradaki teknik eleman diyor hani yangın oradan geldi buraya gelir. Oraya gelmiyor işte, rüzgâr yön değiştiriyor, yukarıya kaçıyor. Orada da adam öldü, belki de bunun sebebi buydu. Yani yerel bilgi çok önemli. Burada rüzgârın ne zaman yön değiştireceğini Antalya'da yaşayan bilmez ama buradaki insan bilir, rüzgâr saatlik yön değiştiriyor." (M-19, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi)

Bu yerel bilgi sadece arazi kullanımı açısından değil aynı zamanda yangın söndürme tekniklerine ilişkin bilgi ve tecrübe birikimi olarak da kendini göstermektedir.

"Köyün etrafını çevirdik. Orman işletmesinde yangıncı var tecrübeli ama benim gibi 65 yaşında. Genç olması lazım. Tırmıkla açıp hareket edecek genç olacak o işte. Biz çok yangın söndürdük eskiden. Tırmığı çekip ateşe karşılık vereceksin. Yoksa beklersen buraya geldi mi ateş burada tavan atar geçer. Buradan ateş salacaksın o tarafa gidecek ateş ateşi karşılayacak. Karşı yangın açıp ateşi ateşe karşılatacaksın. Biz ormancıyız bunu biliyoruz ama müsaade etmiyorlar. Biz Güğlen'de karşı ateş yakacağız dedik, oradaki adam ben görmeyeyim dedi. Bizim kuralımızda bu yok dedi. Biz tırmıkla çektik, yangını verdik öbür tarafa yangın söndü. Ateşi ateşle karşılamazsan söndüremezsin. Çünkü buradan ateşi saldın mı azar azar gider. Oradan geldi mi ateş çok hızlı gelir." (M-18, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi)

"10 gün mücadele verdik burada. Ben geceleri gittim genelde ağaç kesmeye kesimci olduğum için yangın atlamasın diye 2-3 gün sabaha kadar ağaç kestim ben. Orman dairesi diyor ki köylülere şu ağaçları kesmemiz lazım, arayı açmamız lazım yangın atlamasın diye. Ama orman şefi diyor ki bu kaçar kesemezsin. Aşağıdan geliyor yangın, genç fundalık yanıyor. Ben dedim ki bana ağaç motoru verin dedim. Müdür motoru ne yapacaksın, dedi? Kesemezsin dedi. "Sen kimsin, barajdan bu yana yanana kadar sen neredeydin" dedim, olay çıktı. Sonra bir daha o adamı görmedik zaten. Başladık kesmeye, o kısmı öyle kurtardık zaten. Çünkü kesip de aralamazsak zaten tepe yangını oluşmuş hemen birbirine geçiyor. Buradan bir patlıyor karşıya geçiyor kozalak fırladığı için." (M-19, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi)

İkinci etken ise topluluk üyelerinin tabiri ile *"*temiz bir köye*"* sahip olmalarıdır. Önceki bölümlerde de değinildiği üzere Ahmetler Köyü hem merkeze en uzak olan hem de coğrafi konumu itibariyle doğal yollarla çevresinden izole olan bir konumda bulunmaktadır. Bu durum köyün ve etrafındaki ormanlık alanların insan kirliliğine maruz kalmasını engellemiş ve orman kenarlarının kirliliğini azaltmıştır.

"Bu köyde daha önce hiç yangın çıkmadı tarihinde. Yani yangınla mücadele pratiği de yok aslında bu köyde." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

"Bu köyde 2-3 defa kesim olup ağaç yetişti. Ama köyün tarihinde hiç yangın çıkmadı şimdiye kadar. En temiz köy bizimkiymiş. Benim oğlum orman bölge müdürü burada. Orda yazıyormuş. Bizim köyümüz

sahip yurduna ama başkalarının kastıyla ile mi nasıl oldu bilmiyorum." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

Üçüncü ve belki de en önemli etken ise topluluğun HES mücadelesine dair *topluluk hafızası ve tecrübesidir.* Zira Ahmetler Köyü 2013 yılında Ahmetler Kanyonuna yapılmak istenen HES'e karşı çıkmış, yaklaşık 1 yıllık mücadelenin ardından Bölge İdare Mahkemesinin kararı ile HES karşıtı mücadeleyi kazanmışlardır. HES mücadelesinin yarattığı dayanışmacı birliktelik ve ortak mücadele ruhu ve mücadelenin kazanılmış olmasının getirdiği artan aidiyet yangınla mücadelede belirleyici rol oynamıştır.

"Tabii HES mücadelesinin etkisi kesinlikle oldu. Şimdi bizim büyük kalabalık bir diasporamız var öyle diyeyim. Burada yaşamasalar da yurt dışında, İstanbul'da, Antalya'da, Manavgat'ta Türkiye'nin her yerinde yaşayanlar var. Ama söz konusu Ahmetler olduğunda akan sular duruyor. Heyecan da veriyor bu. Burası hani bizim için kutsal bir mekân, bir emanet yer gibi atalardan. Çocukluğumuz burada geçti, ilkokulu burada okudum, öğretmenlik de yaptım burada. Hatıralarımız var. Bir de çok özgün bir yer coğrafyasıyla, insanıyla. İnsanları gerçekten dayanışmacı, birliktelikten yana, kültürlü, okuma yazma sorunu olmayan. Bu köyden çıkan çok fazla üniversite mezunu var. Dışarda yaşayan 2000-3000 Ahmetlerli var ama herkes buraya bağlı." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

"İnsanların doğru hareket etmesi de illaki başarıyı artırıyor. Böyle bir birliktelik ve mücadele olduğu zaman devlet de mahkeme de bir düşünüyor. Mücadele ederseniz kazanıyorsunuz. Biz başardık, bizden sonra direnen bütün köyler HES'i durdurdu. Mahkemeler öyle karar verdi. Yani adalet de bir sosyal baskı ürünüdür. Direndiğiniz zaman kazanırım burada bunu öğrendik biz. Ama insan unsuru birliktelik çok önemli. Yani tanık olduğum şöyle bir olay oldu. Bir köylü bağırıyor askere, 'Ben diyor 30 senedir konuşmadığım adamla konuştum bu HES yüzünden' diyor. Yani biz 'barıştık demek' istiyor. 'Hepimizi öldürün de tarihe geçin' diye bağırıyor bir başkası. "Burası bizim Çanakkale'mizdir" diye bağırıyorlar. Yani cidden büyük bir organize mücadele verildi. Kamuoyundan, medyadan, medya o zaman daha derli topluydu, çevre köylerden ve Türkiye kamuoyundan büyük destek aldık ve o şekilde başardık." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

HES karşıtı mücadeleler, özellikle kırsal topluluklarda, ekolojik adalet ve yerel dayanışmanın pekişmesine zemin hazırlar. M-16 ve M-17'nin anlatıları, bu tür mücadelelerin topluluk üzerindeki uzun vadeli sosyoekolojik etkilerini vurgulamaktadır. Yangınlarla mücadelede elde edilen kazanımların, önceki HES mücadelesinden gelen örgütsel ve psikolojik sermaye ile doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Bu topluluklar, HES karşıtı mücadele sırasında, kriz anlarında harekete geçme, örgütlenme ve dayanışma gibi temel sosyal beceriler geliştirmiştir. M-16'nın anlatımı, bu sürecin sadece bir ekolojik ya da teknik mesele olmadığını, aynı zamanda topluluk üyelerinin bir araya gelerek kolektif eylemde bulunma kapasitelerini

artırdığını göstermektedir. Özellikle, "çocukluğumuz burada geçti" ve "atalardan kutsal bir mekân" ifadeleri, topluluk üyelerinin yaşadıkları yere derin bir bağlılık duygusu geliştirdiklerini ve bu bağın mücadelelerini nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaktadır.

> "HES'in etkisi ortak davranma, ortak mücadele etme, dernekleşme gibi birlikte olmamızı kolaylaştıran bir faktör oldu. Orada insanlar şunu öğrendi. Birlikte olursak da güçlü oluyoruz, daha kolay başarıyoruz, zorluğu yenebiliriz duygusu oluştu. Yani dayanışma kültürü var bu köyde." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

> "HES zamanı da böyleydi. HES'e gitmediğimiz gün rahatsız olurduk. Hatta kadınlar olmasa erkekler başaramayacaktı HES'i. Erkekler geride durdu biz öne geçtik. Bizim cesaretimiz erkeklerden daha üstün geldi. Üstün geldik biz erkeklerden, öyle bir mücadele verdik." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Ahmetler köyü olarak burası 130 hane, hiçbir zaman argo kelime duyamazsın. Ya da birinin gelip de bana paramı ver dediğini duyamazsın. Neden bu köy örgütlü sorusunun cevabı bu. Bu köyde yalan yok. Ahmetlerin güzelliği bu. Bu kadar güvenli bir köy. Kapılarımız hep açık hiçbir zaman kilit vurmadık. Daha önce bizden ayrılmış olan Gençler diye bir köy var hep bizim akrabamız. Bizim evin önünde affedersin, baltası kazması her şeyi evin önünde durur. O köyden gelen bir akrabam, "ya bizim köyde olsa bunlar sabahlamaz, bunları bulamazsın sabahleyin" derdi. Ama şimdi köyde insan da kalmadı anca 40 hane kadı, bitti köy." (M-18, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi)

M-17'nin ifadesi, kadınların mücadelede öncü rol oynaması ve "erkekler geride durdu biz öne geçtik" söylemiyle cinsiyet dinamiklerine dikkat çekmektedir. Bu, topluluk içindeki cinsiyet rollerinin kriz anlarında nasıl dönüşebileceğine ve kadınların liderlik kabiliyetlerine ışık tutar. Ayrıca, topluluk üyelerinin çevresel sorunlara müdahalede ne kadar proaktif olabildiğini de göstermektedir. Dolayısıyla HES karşıtı mücadele, yangınlar gibi sonraki krizlerle başa çıkmada topluluğun özgüvenini, öz örgütlenme becerisini ve öz yeterliliğini artırmıştır. Bu süreç, toplulukların kendi kaderlerini kontrol etme yeteneklerini güçlendirirken, sosyal ve ekolojik dayanıklılığı artıran dayanışma ağlarının önemini de vurgulamaktadır. Bu tür mücadeleler, toplulukların sadece ekolojik tehditlere karşı değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bağlamda da daha dirençli hâle gelmelerine olanak tanır.

> "E şimdi senin evindeki suyu kesseler ne yaparsın? Bizim şimdi evimize gelen tazyikli su oradan geliyor. Biz bu köye su gelmezse ne yapacağız susuz dağın başında. HES'te biz mücadele ettik, orada yattık, çok yattık. Günlük belki 15-20 tane davar kesip gelene giden yemek yaptık, binlerce insan geldi. Mücadele ettik, etmeseydik suyumuzdan da olacaktık. Nöbet tuttuk. 10 kişi yattıysa mesela, 10 kişi orda nöbet tuttu. Türkiye uyur imiş biz uyandırıverdik. Televizyonda görüyorsunuzdur belki sonra sonra herkes uyanıverdi bizden sonra." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> “Bir de tabii HES mücadelesinde de benzer bir ruh vardı. Saat beşte işten çıkıp buraya geldi Manavgat’taki köylülerin hepsi. 60 gün hiç uyumadık, nöbet tuttuk, vadiden 60 gün ayrılmadık.” (M-18, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Ahmetler Köyü, HES mücadelesi sırasında edindiği kolektif hareket ve dayanışma deneyimlerini, yangın gibi başka bir ekolojik kriz anında etkin bir şekilde kullanabilmiştir. M-18'in belirttiği gibi, köyden ayrılmış olanlar aracılığıyla köye dışarıdan destek sağlanması, yangına müdahalede fiziksel insan gücünü artırmış ve topluluk üyeleri arasında bir dayanışma hissi yaratmıştır. Bu dayanışma hem yerel hem de ulusal düzeyde mobilizasyonu mümkün kılmış, köyün kriz anında daha hızlı ve etkili bir şekilde harekete geçmesine olanak tanımıştır. M-16, HES mücadelesi sırasında kurulan dernekler ve internet siteleri gibi araçların yangınla mücadelede de kullanıldığını vurgulamaktadır. Bu araçlar, bilgi ve kaynakların hızla paylaşılmasını sağlamış, böylece topluluk üyelerinin koordinasyonunu ve krize müdahale süreçlerini optimize etmiştir. Sosyal medya ve diğer dijital platformlar, yangınla mücadele sırasında gerekli ekipman ve destek için çağrı yapılmasında kritik bir rol oynamış, geniş bir yardım ağı oluşturulmasına katkıda bulunmuştur.

> “Yani HES deneyiminin büyük bir katkısı oldu. Çünkü o dönemde Ahmetler için hem dernek kurulmuş hem de web sayfası açmıştık. Bu araçların ve sosyal medyanın çok büyük etkisi oldu yangın sürecinde.” (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

> “Bir de işte internette bir kampanya yaptık bu anlamda kendi köyüm diye demiyorum, en örgütlü köylerden biri bu köy. Ahmetler’de en küçük bir sorun olduğunda yani beşte mesaisi biten arabasına binip buraya geldi. Şimdi aşağı köyde yangın var deseler buradaki herkes arabasına biner giderdi. Onu teşvik etmediler. Yangın ta bizim sınıra kadar geldi. Biz Beloluk tarafına gittik oradaki yangını kestik. Bir telefon geldi Gebece tarafından yangın bu tarafa atladı diye. Geri döndük. İşte internetten Ahmetlere böyle böyle yardım yapın dedik. Tanımadığımız yüzlerce insan geldi arabayla, bizi taşımaya yardım etti dağa gidip gelirken. Ama insanlara daha önceden deseydiler ki şurada yangın var yardım edin diye.” (M-18, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi)

M-17 ve M-19'un ifadeleri, topluluk içindeki birlik ve beraberliğin, bireyler arası bağların kriz anlarında nasıl pekiştiğini göstermektedir. Kadınların ve köy dışında yaşayan Ahmetlerli bireylerin aktif katılımı, yangınla mücadelede sadece fiziksel güç değil, aynı zamanda moral motivasyon ve psikolojik dayanıklılık sağlamıştır. M-17'nin "Kurtuluş Savaşı gibi" benzetmesi, bu mücadelenin topluluk için ne kadar önemli ve kişisel olduğunu vurgular.

> “Yüzlerce insan vardı bir hafta on gün burada. Onca insan yemek taşıdırlar, çorba dağıttılar sulu susuz. Büyük bir şey bu yani yadırganamaz bu iyilikler. Seferberlik derler ya hani eskiden öyle bir gönüllü çaba

içerisine girildi. Kurtuluş Savaşı gibi yani. Kimse kimseye emir vermedi bir şey söylemedi eli tırmık tutan herkes gitti. Orası hiç adamsız kalmadı toplam 9 gün. Köyde anca 100 kişi var düzenli ikamet eden insan var. Yaylalardan aşağıdan ve çevreden kendi köylülerimiz geldi, onun dışında Antalya'dan Manavgat'tan ve başka şehirlerden." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

"İstanbul'dan adamımız geldi, nerede varsa herkes geldi mücadele ettik birlik oldu. (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

"İnsan faktörü çok önemli bu işte. Özeti o insan faktörü çok önemli. Helikopter yardım eder, uçak yardım eder ama insan söndürür yangını. İnsan açıp da ateşi ters yöne çevirmezse sonra da soğutma çalışması yapmazsa yangın devam eder. Gebece'li malını alıp da Akseki köylerine gitmeseydi, gelin şu ateşi söndürelim deseydi o yangın buraya da gelmezdi. Onlara da bir şey diyemiyorsun. Manavgat'tan buraya gelene kadar 2 gün içinde 28 tane köy yanmış. Bu insanların da bekleme şansı kalmadı." (M-19, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi)

"Bir de köyleri boşaltın dediler bize. Mesela bize en yakın Gebece köyü var. Yerel halk olarak biz Akseki'yi faaliyete geçirdik. Mesela Güçlüköy ırmağı atlamaz bize gelmez dedi. 2 dakikada atladı. Ondan sonra onları aradık, şu Güğlen'in arkası dediğimiz Murtiçi bölgesine yığdık, yangını oradan kestirdik. Devlet bize ne dedi? Bunu suçlamak için söylemiyoruz. Devlet bizim devletimiz. Oradaki yetkililer de bizim memurumuz. Dediler ki köyü boşaltın, bize de köyü boşaltın dediler. Biz ne yaptık? Gittik kendi paramızla dozer tuttuk, şu köyün etrafına gelme ihtimaline karşı. Tırmık kampanyası yaptık. Vatandaşlarımızdan Allah razı olsun buraya nereden baksan 500-600 tane tırmık geldi. Sapını falan hazırlayıp buradan dağa gönderdik. Yani yapılacak teknik olarak çok şey var. Bu dağlar bizim dağlarımız. Yani öyle köyden ormanı yakacak çok nadir insan çıkar." (M-19, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi)

Öte yandan anlatılar bir topluluğun çevresel kaynakları koruma kararlılığının, uzun vadede nasıl kritik faydalar sunabileceğini göstermektedir. M-16'nın belirttiği gibi, köyde mevcut olan su kaynakları sayesinde, yangına müdahalede büyük bir esneklik ve hız kazanılmıştır. Bu, yangınla mücadelede arazözlerin ve diğer itfaiye ekipmanlarının suyla sürekli olarak beslenmesini sağlamış, böylece yangına daha hızlı ve etkili bir şekilde müdahale edilmesine olanak tanımıştır. Su kaynaklarının stratejik kullanımı, yangın söndürme çabalarının etkinliğinde oldukça önemli bir rol oynamıştır. M-19'un ifadeleri, suyun stratejik olarak nasıl kullanıldığını ve su kaynaklarının yerel yönetim tarafından nasıl mobilize edildiğini daha detaylı bir şekilde açıklamaktadır. Köy, su tankeri gibi mobil su kaynakları kullanarak, yangın söndürme çabalarını merkezileştirmeden, çok sayıda noktaya hızlı bir şekilde müdahale etme kapasitesine kavuşmuştur. Bu, özellikle ulaşılması zor olan bölgelerde yangına müdahale süresini önemli ölçüde azaltmıştır. Bu örnekte, topluluğun önceki çevresel mücadelelerinden elde ettiği deneyim ve kaynakların, yeni krizlere karşı koymada nasıl stratejik avantajlar

sağladığı görülmektedir. Ahmetler köyü, su kaynaklarını koruyarak ve yöneterek, yangın gibi doğal afetlere karşı daha dirençli bir hâle gelmiştir.

> "Son olarak da su çok önemli. Bizim burada su var. Biz burada 200 metre hortum çektik. Onun çok faydası oldu yani bir yerde bir vana olduğunda hortum eklemek çok kolay. Arazöz her yere giremiyor. Küçük traktörler ve küçük tankerler girebiliyor. O yüzden biz o tankerle Ahmetler İtfaiyesi yapmamız çok şeyi değiştirdi. Onun da giremediği yerlere de hortum çektik işte." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

> "Buradan şu Güğlen'deki vadiye kadar açıldı komple. Buradaki en büyük olay, şu var şansımıza. Suyumuz çok önemli burada. Bu köye 2 tane 63'lük su gelir. Bunları bağladık 30 tonluk tankerleri kurduk. Gelen arazözleri devamlı buradan doldurduk. Çünkü Manavgat'a gidip gelse zaten 3 saat geçiyor. Her 15 dakikada bir buradan yangına arazöz gönderdik. Su çok önemli, su çok önemli. Takviye yaptık sürekli. Yukarda havuzlar var ama yetmedi, iki dakikada bitti." (M-19, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi)

Yangınla mücadele topluluk temelli dayanıklılığı mümkün kılan dördüncü faktör ise *topluluk liderliği* olarak karşımıza çıkmaktadır. Topluluk içinde bir özdeşleşme ve dayanışma kültürünün oluşmasına katkı sağlayan topluluk liderlerinin yönetim ve koordinasyon yetenekleri, krizin başarıyla yönetilmesinde kritik bir rol oynamıştır. Organik aydınlar, köylerine yönelik sorumluluk hissi ve toplumun iyiliği için proaktif bir şekilde hareket eden bireyler yangınla mücadelede koordinasyon merkezini köyün merkezine kurmuş ve bu sayede tüm operasyonları etkili bir şekilde yönlendirmişlerdir. Bu koordinasyon merkezi, yangınla mücadele sürecinde yemek, insan ve kaynak dağıtımı gibi lojistik işlemlerin merkezi olarak işlev görmüş, aynı zamanda siyasi ve medya temsilcileri ile iletişimde bulunarak kamuoyu desteğini ve bilgilendirmeyi sağlamıştır.

> "Şöyle, Nevşehir Üniversite'sinden bir hoca doçentlik tezi için bizim HES mücadelesini yazmıştı. Orada şöyle bir tespit var. Bu benim de dikkatimi çekti, biraz da hoşuma gitti. Diyor ki Türkiye'de aydınlar genellikle doğdukları topraklara yabancılaşır. Yani oralarla irtibatlarını sürdürmeye çok hevesli değillerdir. Ama Ahmetlerin aydınları köylerine bağlı ve burada organik bir aydın yapısı var diyor. Organik aydın terimini ilk defa orada duydum ve çok güzel bir şey yani hoşuma gitti. Bir kere yani okumuş kesimin böyle bir yönlendirmesi var." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

> "Dediğim gibi bir kadın faktörü, iki birliktelik, üç doğru işler yapmak, yani süreci doğru yönetmek, yönlendirmek. Bunu mümkün kılan da şunu sürekli birbirimize hatırlatmamızla mümkün oldu. "Burada haklı bir mücadele veriyoruz, asla haksız duruma düşmememiz lazım, burada bir şiddet eylemi olursa haksız duruma düşeriz" diye. Ve sonuçta aynı insanlar yangın olduğunda çok daha kolay organize oldular." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

> “Sonra buradaki organizasyon aksamasın diye köyün ortasındaki zeytin ağacının önüne koordinasyon merkezi kurduk. Süreci oradan yönettik işte sen şuraya gideceksin, yemekler şu cepheye gidecek, işte beş yerde altı yerde insan var, şurada itfaiyeciler var onlara yemek gidecek vesaire. Siyasetçileri, gazetecileri, milletvekilleri geldi, onlara bilgi verdik. Bu da kamuoyunun oluşmasını sağladı.” (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

> “Şöyle ben akşam kaymakam beyle görüştüm. Dedim ki köyde 8 yaşlım var, onları göndereceğim köyü boşaltmayacağım dedim. Tamam, dedi. Yaşlıları sosyal yardımlaşma yerlerine alalım, dedi. Yok, kendi köylülerimiz var Manavgat’ta, gerek yok, dedim. Biz yaşlıları gönderdik, köyü boşaltmadık. Önce akşam bir panik oldu ama herkes evinde kaldı, biz evimizi yurdumuzu koruyacağız diye kaldılar. Şöyle oldu, Antalya Büyükşehir’den 2 tane büyük arazöz getirttik, 2 tane de orman işletmenin var zaten. Bana sordular muhtarım ne programın var, dediler. Ben dedim ki 27 tonluk arazözün birini oraya koyacağım birini buraya zaten köyün aşağısından yangın gelmez. Küçük arazözleri de şuraya koyacağım, dedim. Sonra hatta Antalya’dan arazözleri geri istediler. Yok, ben göndermiyorum dedim, sabaha kadar burada tuttuk. AFAD geldi işte illa köyü boşaltın, onları ben kovdum zaten. Buradan gidin sen kimsin de bana köyünü boşalt diyorsun, dedim. Ben bir taraftan kaymakamla, bir taraftan karakol komutanı ile, bir taraftan belediye başkanı ile görüşüyorum köyü boşaltmamak için, destek aldım ben yani. Çünkü biz köyü boşaltsaydık köy yanar giderdi. Bütün köylülere anons ettik, herkes hortumla evinin önünde beklesin, diye. Evini terk edenler evini yaktı, terk etmeyenler yakmadı. Gün ısıyla söndürdüler ya, zaten ateşe yeşil bir otla vuruversen sönecek.” (M-Muhtar-4, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi)

Mücadelede öne çıkan beşinci faktör ise *kadınların rolüdür.* Yangınla mücadele sürecinde, Ahmetler köyündeki kadınların liderlik ve etkin katılımı, toplumsal cinsiyet dinamiklerini ve geleneksel rol modellerini dönüştürdüğü bir örnektir. Bu durum, kadınların toplumsal cinsiyet rollerini nasıl aştığını ve kriz anlarında nasıl merkezi roller üstlendiğini vurgulamaktadır. Ahmetler köyünde kadınlar, tarihî olarak toplumun temel direği olarak kabul edilen erkek egemen yapıları yıkarak, yangınla mücadelede öncü ve yönlendirici roller üstlenmiştir. Bu, M-16'nın belirttiği gibi, köyün tarihinde kadınların her zaman güçlü ve etkin bir rol oynadığı anaerkil yapının devamı niteliğindedir. Bu durum, köydeki kadınların sadece acil durumlarda değil, genel olarak toplumsal ve çevresel meselelerde de aktif ve belirleyici olabilecek kapasitelerinin bir göstergesidir.

> “Bir faktör daha var, kadın faktörü. Buradaki HES mücadelesini, direnişini başlatan ve bu işin süreklilik kazanmasını sağlayan kadınlardır ve bunu basına, medyaya, şirkete herkese hiç çekinmeden büyük bir özgüvenle anlatmışladır. Yani farklı bir insan yapısı var bunu söyleyebilirim. Zaten insan yapısı uygun olmazsa böyle bir mücadele veremezsiniz. Biz kadınların öncülüğünde direndik.” (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

"Ben muhteşem iki büyükannenin yanında büyüdüm. Bizim ailelerimizde kadının yeri çok önemli ve kadın erkil, anaerkil bir kültüre sahibiz. Benim ananemin sözünün üzerine kimse söz söyleyemezdi. Babaannem her yeri organize ederdi. Yani kadına ait böyle bir alt kültür var. Medeniyet bunu biraz geri aldı. İslamcılık, dincilik bulaştı. Yani burada İstanbul Sözleşmesi doğal olarak var zaten. Şehirdekiler yeni keşfetmiş onu. Burada o zaten vardı yani. Onun için buradaki kadınlar erkeklerini yönetecek kadar, yönlendirecek kadar bilinçli, söz sahibi, çok çalışkan ve üretkenler. Ve işlerini istedikleri gibi bu işlere katmakta başarılı oldular. Yani katkıdan bahsettiniz ya yangınla mücadelenin lideri kadınlardır. Tırmık ekibinin liderleri kadınlardı." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

"Bu yangını Ahmetlerli insan gücüyle, insan zinciriyle durdurdu, bay bayan. Bayanlar bizden biraz daha fazla çalıştı. Bayanlar çok çalıştı yani %70 bayanların emeği." (M-Muhtar-4, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi)

Kadınların yangınla mücadele sürecindeki bu aktif rolü, M-17'nin anlatımında daha da belirginleşir. Yangına müdahalede aktif roller almakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin geleneksel sınırlarını zorlamışlar ve kriz yönetimi süreçlerinde öncü olmuşlardır. Kadınların bu rol alması, topluluğun genel dayanıklılığını ve krizlere tepki verme kapasitesini artırmış, ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemli bir adım olmuştur. Kadınların yangınla mücadeledeki liderlik rolleri, köyün sosyal yapısında kadınlara daha fazla saygı ve tanınma da getirmiştir.

"Neler yaptık, dağlara su çekmek mi, yemek götürmek mi, su taşımak mı, tırmıklarla her sabah kalkıp nasıl işe gidersin öyle sabah kalıp tırmığımızı alıp gitti. Bazı geceler orada yattık, nöbet tuttuk. Hiç kadın erkek farkı olmadı birlikte mücadele ettik. Ama öyle yapmasak yurdumuzu söndüremezdik. Gücü yeten bütün kadınlar hep gittik. Yemekler yaptık, çaylar yaptık, dağlara taşıdık, mücadele etmesek ama yanacaktı. Dağımız, doğamız yandı ama köyümüz yanmadı. Mücadele etmesek o da yanacaktı. Komşu köyler hep yandı. Gitmedik, köyümüz yanarsa biz de yanarız dedik. Hiçbir yere gitmedik, kaçamadık biz. Gitsek köyümüz yanardı. Mesela Gebece köyü kaçtı, göçünü saran motor ile buradan gitti. Biz tırmıkla suyla arazözle mücadele ettik. Yaşlıları Manavgat'a götürdüler, kaçamayacak olanları, gerimiz hiçbir yere gitmedik. Gitseydik köyümüzü söndüremezdik." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

"Kadınlar için mücadele başarmak zorunda olduğumuz bir şeydi. Biz o bir gece buradan ayrıldığımıza bin kere pişman olduk. Yani evlerimizi yanarsa biz de yanabilirdik ya da yangından kaçabilirdik. Niye gittik acaba? Keşke gitmeseydik. Orada bir eksikliğimizin olduğunu düşünüyorum. Gitmememiz gerekirdi. Alevler buraya kadar gelince çok korktuk. İnsan can havliyle yanlış da yapabiliyor yani. Sonraki süreç biraz kontrol alınır mı alınmaz mı mesela köy boşaltı ya geri döndüğümüzde artık çok ilerlemeyeceğini, önleyebileceğimizi anladık. Hakikaten yangına karşı koyan candan içten çalışan insanlarımız olduğunu görünce rahatladık artık gitmek istemedik." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

Yangınla mücadelede etkili olan son faktörün ise değişen hava şartları ile birlikte kurumsal destek olduğunu söyleyebiliriz. Yangın Ahmetler köyüne ulaştıktan bir süre sonra rüzgâr şiddeti görece azalma olmuş, mücadelenin daha etkin sürdürülmesine olanak tanımıştır. Ayrıca Türkiye'nin birçok yerinden gelen yangın söndürme ekiplerinin desteği yerel mücadeleyi kuvvetlendirmiştir. Ancak M-17'nin ifadesi ile "mücadeleyi mucizeye çeviren" temel dinamiğin yerel halkın kararlılığı olduğu unutulmamalıdır.

> "Bu yangının çok uzun sürmesinin ve çok zarar vermesinin o günlerde rüzgârın kuzeyden esmesi yani poyrazın olmasıydı. İşin ilginç yanı yangın dolanmış bizim arazimizde kuzeyden bu yana doğru esiyor. Biz bu yandan söndürmeye çalışıyoruz o zaman ne oluyor, yangının dumanı olduğu gibi üstümüze geliyor. Yani rüzgâr ardımızdan gelse kolayca söndürürüz yangını ama üstümüze geliyor. Kaçıyoruz biz kovalıyor dumanı da tabi etkiler. Gençler biraz fazla dayanır ama üst solunum yolu rahatsızlığı olan biri insan çok çabuk etkilenir. Bu anlamda Korona maskeleri de çok faydalı oldu kulandık onları dumandan etkilenmemek için. Ama burada duman o kadar sıkıntı değildi. Ateş önümüzdeydi." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

> "Bir Silivri ekibi vardı, çok güzel çalıştı ve bizi çok güzel bilgilendirdi. Canla başla çalıştılar. Ama Türkiye'nin dört bir yanında insanlar geldi buraya. Dışarda yaşayan köylülerimiz geldi. Oğlu, kızı, gelini Manavgat'taki Antalya'daki, Hatay'dan bile geldi. Resmi görevlilerin katkısı tabii ki yadsınamaz ama köylülerimiz olmasaydı onlar da bir şey yapamayacaktı yani bu kadar başarılı olamayacaklardı. Yanmasını engelleyen köylülerimiz oldu. Kendi insanımız katkısı çok büyük oldu. Oğlum geldi mesela mühendis. Valla görseydiniz o gün gelinim var sizin gibi valla kapkara olmuş, çocuğun yüzünü tanıyamazdınız, o olduğunu bilemezdiniz. Çok çalıştılar çok." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Canım eve geliyorsun işte bir heyecan, uyuyamıyorsun ateşi düşünüyorsun. Heyecan basıyor, uyku tutmuyor. Öyle olduğu için uyku uyuyamadık doğru düzgün ateş sönene kadar. Ateş çoğalan yere buradan eline tırmığı alan herkes kalktı gitti. Tabi mücadelemiz mucize oldu kızım. Mucizeydi köyün kurtulması." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

Sonuç olarak, tüm bu dinamikler bir araya gelerek Ahmetler'in yangına dirençliliğini artırmış ve örgütlü bir mücadeleyi mümkün kılmıştır. Mücadele sürecine baktığımızda ise ilk gün yangın söndürme ekipleri arasında yaşanan can kaybı yerel halkta büyük bir üzüntü ve motivasyon düşüşü yaratmış, köylerin boşaltılması kararına uymalarını sağlamıştır. Ancak ertesi gün köye dönen ve köylerinin yanmamış olduğunu göre yerel halk kalma ve mücadele etme kararı almıştır.

> "Efendim şöyle yangın ilk çıktığı anda yangını bir grup arkadaşla beraber Akseki hududunda karşıladık. Orda biraz mücadele ettik. Oradan kestik, ağaçları kestik. Tampon bölge yapmaya çalıştık. 150 kadar Ahmetlerli vardı orada. Başka bir yangın haberi geldi. O grubu bırakıp buraya geldim, anons ettik köyde

kim varsa acil gelsin diye. O gün orada arazözün bir tanesi çalışmıyor su sıkması gereken yerde, yangın oradan kaçıyor ve bizim bu tarafa Manavgat hududuna geçiyor artık. Biz yangını burada karşıladık gele gele şuraya kadar geldi (köyün yan tarafını gösteriyor). Bir gün önceden köylülerimize mesaj attık dedik ki herkes yarın yangınla savaşmaya gelsin mücadeleye gelmesin diye. Sağ olsun köylülerimizden takriben 500 kişi karşıya geldi, Düzlaşı dediğimiz yere. Orda köylülerimizle yangını karşıladık. Traktörlerle arazöz yaptık, küçük tankerlere hortumlar taktık. Römorklere koltuk taktık. Orda köylülerimiz geldiler yangının içerisine bay bayan girdiler. Orada yangının hızını büyük ölçüde kestik. Bir bölümü de bu Doğruyolbaşı denen mevki var oraya gitti. Çünkü orman işletmesi bu sefer dozerlerini getirdi yol açmaya başladı. Arazözlerin fazla faydası olmadı. Takriben 100-150 kişi de oraya gitmişti. İnsan gücüyle yangını söndürdük demeyelim de durdurduk. Artı traktörlerin 3 tonluk su römorkları var, onlarda da fıskiye vardı. Burada birkaç hazır vardı, birkaç da Manavgat'tan getirdik. Arkadaşlar hortum taktılar. Yangını hortumla söndürdük yani köylünün büyük bir mücadelesi ile durdurduk, köye gelmesini engelledik." (M-Muhtar-4, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi)

"Buradan böyle gittik biz üstümüzdekiyle. Köyü boşaltın dediler, muhtar anons yaptı, herkes başının çaresine baksın dedi. Hiç iyi bir anons değildi. O gece gelseydi yangın yanardı köy ama sabah geri geldik işte. Keşke gitmeseydik bu tepeyi yakmazdık, duygusal düşünüyorsun mantıklı düşünemiyorsun. Tam bir çaresizlik anı. Tavukları kapattım 5-6 kilo yemi döktüm, su da koydum. Allah'a emanet olun dedim. Sabah geri geldik, köy yanmamış ama yangın devam ediyor. Eline küreği tırmığı kapan dağa gitmeye başladı." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

"60 metre eninde bir tampon bölge yapıldı. Benzinli motorlarla kesildi ağaçlar. Köyde vardı zaten yeteri kadar ayrıca yardımla da geldi. O koridordan buraya atlamaz burada durur dedik. Akşam Gülen'den buraya döndük. Akşam bir iş makinası yangının içine düştü, 2 tane işçi öldü, dediler. Öyle olunca bir moral bozukluğu oldu oradaki insanlar da dağıldı, bir panik yaşandı. O gece köyden gidip sabahına geri geldik." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

"Yani karar kendiliğinden oldu bize doğal bir şey gibi geliyor. Bir de bizim dışarıdaki gençliğimiz geldiği için biz bu köyü yanmakdan kurtardık. En az 500 kişi vardı. Bir gece önce herkes başının çaresine baksın anonsuna neden olan şey benim anladığım yukarda orman dairesinin çalışanlarından 2 kişinin yanarak ölmesi oldu. Ondan sonra köyü boşaltın dendi. Yoksa köylü ormana sahip çıkmaya devam ederdi. O acı haber geldi." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

Mücadele sürecine ilişkin anlatılar, topluluk dinamiklerini ve özellikle yerel düzeyde örgütlenme kapasitesini gözler önüne sermektedir. Yangına müdahale sürecinde, topluluk üyelerinin kendi kaynaklarını nasıl harekete geçirdikleri ve afet yönetimine nasıl katkıda bulundukları anlaşılırken, sosyal sermayenin ve yerel bilginin afetle mücadeledeki önemi de görülmektedir. Topluluklar, afet anında karşılaştıkları altyapısal yetersizlikleri, kendi geleneksel bilgileri ve mevcut kaynakları ile telafi etme eğilimindedir. Örneğin, köylülerin "Tırmık Kampanyası" ya da "Ahmetler İtfaiyesi" gibi yerel inisiyatiflerle yangın koridorları

oluşturarak ateşin ilerleyişini durdurmaya çalışmaları, yerel düzeyde örgütlenmenin ve toplumsal dayanışmanın bir göstergesidir. Bu, aynı zamanda topluluğun, modern itfaiye ekipmanlarına erişim eksikliğini yerel araçlar ve yöntemlerle nasıl dengelediğini de ortaya koymaktadır.

> "Bu köylerin boşaltılması genel bir karar. Köylerin boşaltılması yangının zararını, etkisini artırdı. Biz bir "Tırmık Kampanyası" yaptık mesela. Bu yangının sembolü tırmıktı. Gelenlerden getirenler de oldu. Kargoyla yollayan biri bile oldu İstanbul'dan. O koridoru açmak için en iyi araç o. Ormandaki yapraklar yani toprak örtüsü ağacın cinsine göre çok farklılaşıyor. Mesela meşenin yaprağı çok ince bir tabakadır ve geniş bir yaprak olduğu için rüzgâr alır gider bir yerde biriktirir. Oysa çamın yaprağı iğne yaprak olduğu için düştüğü yerde kalır. Ve her sene kalınlaşarak bir karış yaprak kalınlığı oluyor. Altı çürüyor ama ıslak değilse için için yanacak şekilde bir gübre oluyor, "cübür" deriz biz o gazelin çürüğüne." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

> "Şuraya gelmişti yangın dağın eteğine. Oraya sıralandık böyle dizildik dizildik, açtık gazeli aşağıya çektik, ateşi bu tarafa salmadık, değilse bu köy yanacaktı. Ama bir gün önce biz gitmeseydik buralar yanmayacaktı. Bir gün kaldık bir gün. O gün bizi göçürmeselerdi şu yakın yerler yanmayacaktı." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Şimdi bak ateş ileride yanıyor ya. Biz ateş buraya gelmesin diye tırmıkla gazeli çekiyoruz açıyoruz, yani koridor oluşturuyoruz ateş atlamasın. Belki 2 km vardı. Sıra halinde insan zinciri oluşturuldu, çekip gazeli arkaya yığıyoruz. Yanacak madde kalmayınca duruyor ateş. Bir taraftan da hem resmi itfaiyeler hem "Ahmetler İtfaiyesi" dediğimiz tankerlerde söndürmeye devam ediyordu. Şimdi köyün arkasındaki bağların arkasına geldi yangın. O aradaki hizada belki 200 kişi var. Yangın aşağıdan geliyor ama soldan, bir yol var, itfaiye ve motorlar ikiye bölündü. Ama öyle bir geliyor ki arkamız düştü ateş, ikiye bölündük. 8-10 kişi kayboldu öbür tarafta kaldılar. Yandı onlar dedik bir çünkü kurtulma şansları yok aniden göğe çıktı. Orda bir anacık bir babacık oldu. Dozer birkaç tane ağaç yıkmıştı. Onun yıktığı ağaçlardan dolayı aşağıdan gelen ateş bir anda göğe çıktı. Bizi kovaladı ateş, çok kötü oldu. Ağlayarak öldüler diye diye döndük köye. Sonra haber yolladılar, kurtardılar onları." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

Yangınla mücadele süreci, topluluk içinde sosyal hiyerarşiyi geçici bir süreliğine askıya almış ve her bireyin katkıda bulunmasını teşvik eden bir alan sağlamıştır. Bu durum, yangın anında kadınların ve diğer topluluk üyelerinin öne çıkarak aktif roller almasını sağlamaktadır. Yangınla mücadelede kadınların ve erkeklerin omuz omuza çalışması, cinsiyet rollerinin afet anlarında nasıl esnek olabildiğini ve toplumsal cinsiyet dinamiklerinin bu tür olağanüstü durumlar karşısında nasıl dönüşebileceğini göstermektedir. Topluluk liderlerinin, özellikle de eğitimli ve tecrübeli bireylerin, yangınla mücadele stratejilerini koordine etmedeki rolleri, afet yönetimindeki liderlik ve bilgi transferi açısından hayati önem taşımaktadır. Bu liderler, afet anında bilgi akışını sağlayarak, tehlike anında topluluğun hızlı ve etkili bir şekilde harekete

geçmesini kolaylaştırmaktadır. Sonuç olarak, bu anlatılar, afet anlarında kırsal toplulukların karşılaştığı zorluklara ve bu zorluklarla mücadelede geliştirilen yerel stratejilere dair değerli içgörüler sunmaktadır. Afet yönetimi politikalarının geliştirilmesinde bu tür yerel örnekler ve deneyimler, toplulukların afetlere karşı daha dirençli hâle gelmesine yardımcı olacak şekilde entegre edilmelidir. Bu, sadece yangınlarla mücadelede değil, her türlü afet durumunda toplumların kendini koruma ve yeniden yapılandırma kapasitelerini güçlendirecektir.

> "Deponun suyunu büyük tankerlere akıttık. Küçük tankerler büyük tankerlerden aldılar suyu. Çabuk oldu öyle olunca, soğutma yapıldı. Güğlen'e kamyonlarla özel şirketler su gönderdi. Yol olmayan yerler mümkün olduğunca hortum çektik. Hortum yetişmeyen yerlerde de tırmıkla koridor açtık. Ateş yerden geliyor ya, tırmıkla gazeli geri çekince ateş duruyor. Öyle koridor açarak köyü kurtardık." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "28 köy yandı ya 28 köy! Özellikle bizim bu arazide büyük araç kullanamadılar arazözler, itfaiyeler dönemediler bu yoldan. Ondan sonra biz küçük traktörleri devreye soktuk. Küçük yollara girdik traktörlerle öyle kestik yangını." (M-18, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Kimse de gitmedi, insanlar çok emek verdi. Köylüler tırmıkla açtı araları. 10 kişi birer metre arayla tırmık çeke çeke." (M-19, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi)

Yaşanan tüm bu deneyim Ahmetler sakinlerinin orman yangınına ve afet yönetim sürecine ilişkin algı ve yaklaşımlarını şekillendirmiştir. Zira yangınlar, sadece fiziksel hasarlar yaratmakla kalmaz, aynı zamanda toplulukların sosyal yapısını ve devlete olan güvenini de sınar. Köylerin boşaltılması, devletin yangın yönetimi stratejisinin bir parçası olarak görülse de topluluk üyeleri tarafından oldukça yanlış bir yaklşım olarak değerlendirilmektedir. Köylüler, evlerini ve arazilerini terk etmek zorunda kaldıklarında, yangınla mücadelede daha aktif rol alabilecekken pasifize edildiklerini düşünmektedir. Bu durum, devlet ile yerel halk arasında bir güven bunalımına neden olmakta ve yönetim stratejilerine olan şüpheleri artırmaktadır.

> "Bizim köyümüzde maddi hasar olmadı. Şöyle yok, köylü köyü korudu, bahçelerini de korudu. Ama şu dağlardan sularımız gelirdi borular yandı. Bir gün geliyoruz Kızılay geldi biz köye gidiyoruz diye birkaç kadınla bizi aldılar. Nereye gidiyorsunuz dedik. Köye yardıma geliyoruz dediler. Bizim yardıma ihtiyacımız yok dedim. Biz köyümüzü yakmadık, öyle yatağa yorgana ihtiyaç yok köylü köyünü korudu, dedik. Gerçekten çok büyük bir mücadele verdik biz. Kendimiz mücadele etmesek zaten sönmeyecekti ateş." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Devletin ihmali var burada. Devletin, orman işletmenin yangın söndürmeyle bir ilişkisi kalmamış. Bizim eski bildiğimiz orman işletmesi yok. Bizim eskisi bildiğimiz müdürler şefler yok yani. İçinde 3-5 tane var

ama eski adamlar yok. Eskiden biz burada belki 80 km esen rüzgârda poyrazda yangın söndürürdük. Yani bundan 25 sene önceki vatanperver şefler yok. Bir de bizim devletin ormancılığında şu yanlışlık var. Yangına karşı yangın şeridi açıyorlar ama şerit çamın gazeli ile yeniden doluyor. Bu böyle olmaz. Bunun böyle olmayacağını bütün şefler, müdürler de bilir. Aslında her 2-3 kilometrede bir 10 metre genişliğinde yapraklı ağaç ekseler ateş oradan kesilir. Bu ibreliden kesilmez, yapraklıdan kesilir. Meşe, çınar, Karacaağaç bunlar olsa geçmez. Bizim Çongara dediğimiz bir mevki var oraya geldi kendiliğinden durdu ateş, meşelik orası, orda kendiliğinden durdu. Eskiden bu ağacın %50'si meşeydi yanmazdı yani. Şimdi meşeyi komple kestiler, bitirtmediler. Çam bitsin daha iyi kereste olur diye. Ben söyledim işletmeye bunu ama yapma niyetleri yok gibi. Şimdi Muğla'da televizyonda görüyorum ben yeni gençlik sahası yanmış. 15-20 yaşındaki ağaçlar yanmış. Bu kesilen ağaçlar 70-80 yılda yetişir. Yani buna önlem almıyor devlet, önlem alınması gerekiyor. İbrelinin arasına şerit olarak yapraklı ekseler böyle olmaz. Eskiden şefler müdürler bizi dinlerdi, yukarıya yazardı. Yukarısı da gereken neyse tedbir alırdı. Şimdi öyle bir şey yok." (M-18, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi)

"Herkes her şeyi görüyor. Bir kere zihniyet doğru değil bana göre. Gündoğmuş'ta evler yanıyor. Diyor ki Belediye Başkanı, "yarın devlet yapıp da teslim ettiğinde evleri keşke benim de evim yansaydı da yeni bir ev sahibi olsaydım" diyeceksiniz diyor. Yani bu zihniyet yangın söndürmez. Ha şu da var. İstanbul'dan insanlar geldi yangın söndürmeye ama köyler birbirine gitmedi. Bir de insanlar önceden alışkın, "devlet bu yangını söndürecek nasılsa" diye. Sonra yangın genişleyince hiç kimse hakkından gelemedi." (M-18, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Anlatılardan anlaşıldığı üzere, yerel halk yangına müdahalede kendi yöntemlerini ve araçlarını geliştirmiş, bu süreçte tırmık kampanyası gibi inisiyatiflerle yangını kontrol altına alma çabalarında bulunmuşlardır. Bu tür yerel inisiyatifler, topluluk üyelerinin yangınla mücadeledeki yaratıcılığını ve öz kaynaklarına dayanma kapasitesini göstermektedir. Ayrıca, köylerin boşaltılması ve yangınla mücadele süreçlerinde yaşanan aksaklıklar, topluluk üyeleri arasında derin bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Devletin yangınla mücadele konusunda yeterli desteği sağlamadığına dair algılar, topluluk üyelerinin devlete olan güvenini azaltmış ve yerel düzeyde kendi başlarına mücadele etme eğilimini güçlendirmiştir.

"Ya köylü olmadan yangın sönmez. Köylüsüz hiçbir şey olmaz. Türkiye'de köylüsüz yaşam olmaz. Köylü bitti mi yaşam da bitti demektir. Köylü burada yangının bu Akseki kısmını hatta Gündoğmuş, Alanya'ya kadar Türkiye Cumhuriyeti'ne eğer devlet koruyabilirse hediye ettiler." (M-19, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi)

"Teknik manada çok büyük hatalar oldu. Yanan yer 60 kilometre yani Manavgat'tan Isparta sınırına kadar yandı. Yani Ahmetlerlinin düşündüğünü devlet düşünemez mi ya? Yanan alanın bir bölümüne kimse ulaşamıyor. 50 yıl önce program yapılmış yol yapılacak diye, yol yok. Bir adam geçemez sadece kuş geçebiliyor oradan. Yolunu açmamış, bakımını yapmamış, insanlar söndürmeye çalışıyor. Altyapı yok yani. Sıfırdan yol yaptılar yangını söndürecek yere gitmek için. Dronla ölçer koy ya. Bir tane bekçi koy

buraya, ver aylığını. Kim giriyor kim çıkıyor baksın. Radyodan dinledik. Geçen sene 270 orman yangını çıktı. 270 yangının nasıl yakıldığı, kimler tarafından yakıldığına ilişkin herhangi bir bilgi verilmedi topluma. Bir Manavgat yangını değil ki, Adana'dan Toroslardan tut İzmir'e kadar her yer yandı gitti. Bunu kim yaktı, neden yaktı, nasıl yakıldı? Yani toplum aydınlatılmadı burada, merakı toplumun bu. 270 tane yangın, bilinçli şekilde mi yaktılar? ABD'nin bir savaş planı var da ondan mı yaktılar, neden yaktılar? Toplum bunu öğrenmek istiyor şu anda. Neden yandı burası? İşte Atatürk'ün söylediği burada bir çoban ateşi yanıyorsa, dumanı tütüyorsa bu Toroslar, bu Türkler istila olmaz diyen büyüğümüzün sözü acaba nereye kadar dayanabilir? Nedir bu? Niye yandı buralar? Yunan mı yaktı, ABD mi yaktı, İsrail mi yaktı? Burayı kim yaktı ya? Neden yakıldı? Bunu sormak istiyorum Biz sizden de bunu öğrenmek istiyoruz. Ya bunun MİT'i var, istihbaratı var. Bu dağlar neden yanıyor? İçeride bu yangına sebebiyet veren insanlar mı var? Toplumun öğrenmek istediği bu. Toroslar bütün yandı. Acaba gelecekte bir savaş planı mı var? Ormanlar bizi koruyordu. Sadece Manavgat değil ki Torosların her yeri yandı. 270 tane yangın. Devletin MİT'i var, istihbaratı var." (M-19, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi)

"Eskiden tarlalarda yangın çıkardı sonra sönerdi başka bir yere sıçramazdı. Ama şimdi Belenköy'den yangın çıktı dediler. 3 gün sonra bizim buraya geldi, ya 3 gün, 3 tam gün. Orda adam yanınca bize müsaade edilmeyince. Biz de geldik köyün etrafını temizledik, köye sokmayalım ateşi başka çaremiz yok dedik. Muhtar da tamam dedi arazözleri alıp koyalım ateş gelince söndürelim yapacağımız başka bir şey kalmadı. Çünkü devlet millete gidin diyor, kendi elinde yeterli eleman da yok. Ya eskiden yangın çıktı mı, köyden yardım isterlerdi, ordu asker de yardıma gelirdi. Şimdi öyle bir şey yok. Ha devlet neden katmıyor şimdi. Ben yandığım zaman benim geride kalan ailem bir tazminat davası açarsa devlet bunu ödemez çünkü ormana girme yasağı var. 10 gün hiç uyumadım ben 10 gün, hiç…" (M-19, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi)

Ormanların yanması ve sonrasında yaşanan ekolojik tahribatın ardından topluluk üyeleri bu felaketlerin arkasında yatan sebepleri sorgulamaktadır. Yerel halk, yangınların sadece doğal felaketler olmadığını, bunların arkasında ekonomik çıkarlar ve kötü yönetim uygulamalarının da olabileceğini düşünmektedir. Bu perspektif, yangınların sosyoekonomik boyutlarına ve çevresel adaletsizliklere dikkat çekmektedir. Devletin afet yönetimi yaklaşımına ilişkin tüm bu çıkarımlar "ormanlar kimin için yanıyor?" (M-16) şeklinde sorgulamalara neden olurken; yerel halkın anlatılarında öne çıkan "köylü olmadan yangın sönmez" ifadeleri yangına dirençte topluluk tabanlı stratejilerin önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

"Aslında şu konuyla ilgili benim tereddütlerim var. Kamuoyunda olduğu gibi bende de var. Bu yangının hemen söndürülmemesi için de uğraşıldı gibi geliyor. Köylüler köylerden boşaltılarak köylerin yanmasına neden oldular. İnsanlar evlerinin başında olsalardı evlerini bir şekilde korurlardı. Suyumuz var musluktan akıyor. Orman dairesinden gelenlerin gidelim demesi, köyü boşaltın denmesi jandarma emriyle, bu devlet kararı yani köyleri boşaltmak istediler. Şimdi bir yangın çıktığında bu yangını söndürmek için elinizden geleni yaparsınız, devlet olsan da yaparsın. "Ne yapalım, yangın çıktı, yansın her yer insanları

kurtaralım", bu bir politika olamaz yani. Dolayısıyla ben pek iyimser yaklaşmıyorum." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

"Burada başka bir program proje var. Bu arazi yandı gitti ve şimdi bunun nimetlerinden başkaları faydalanıyor yani orman ürünlerin orman köylüleri faydalanmıyor. Buradan 2-3 km ötede yangını durdurup köye gelmesin diye mücadele verildi burada. Yangın yerden ilerliyor gökten gelmiyor tabandan gidiyor, çam yaprakları tutuşa tutuşa gidiyor. Zaten baktığınız zaman ormanlık yemyeşildi ama yerler yanmıştı. Yerler yanmışsa ağaç yeşilse bile kestiler bu ormanları. Burada farklı bir şey var. Sizce insanlar ormanını koruyacaksa, insansız korunur mu orman? Orman insanla korunur yani insan varsa koruyabilirsin. Biz buradaki rantın boyutunu bildiğimiz için dedik ki, yani şuradaki yanan ağaçların %1-2'sini köye bağışlasalar hem buradan 3-4 tane insan orman bölgesini kontrol altında tutmak için sürekli gezebilir, yangını erken önleme ya da yangın kasıtlı ise yaktırmama ya da yangın ilk çıktığında müdahale etme gibi anlamlarda işe yarayabilirsin. Ama öyle olmadı. %1'ini bile vermediler. Köye bir katkıda bulunun dememize rağmen bir kuruş vermediler. Oysa köylüler söndürdü yangını." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

"Ormanlar niçin yanıyor değil ormanlar kimin için yanıyor diye sormak lazım. Çünkü bu ormanlar rant için yanıyor. Bu kadar net görünüyor bu. İnsanları kurtarmak isteyen devlet ormanını da kurtarır. Bunun için bir çaba sarf etmeden boşaltın demenin yanlış olduğu işte belli oldu. Köyler yandı gitti ama burası yanmadı. Bu insanlar yangını köye gelmeden kestiler. O köyler de organize edilseydi, önlerine bir adam gelseydi. Hatta biz kendi itfaiye aracımız yaptık. Ahmetler İtfaiyesi diye basında çıktı hatta. Römork'a söndürme pompası yapılıp onunla söndürülse itfaiye gelene kadar. Yani sahipsiz... Önümüzde bir tane orman dairesinden bu işi bilen biri gelseydi yardımcı olsaydı şöyle yapın, şuradan çevirin dese o da yok. Çünkü orman dairesinde oturduğu yerden maaş alan odalarda bir sürü insan vardır. Ama hiç birisi gelip burada bu yangın şöyle söndürülür demedi." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

"Ahmetler" deneyimi, toplulukların afetlere karşı hazırlıklı olmalarında öz örgütlenme ve dayanışmanın kritik önemini vurgulamaktadır. Daha önce HES karşıtı mücadelelerde edinilen deneyimler, yangın gibi yeni kriz anlarında topluluğun nasıl bir dayanıklılık kaynağına dönüştüğünü göstermektedir. Köydeki liderlik ve koordinasyon yetenekleri, özellikle kadınların öncülük ettiği bu süreçler, toplulukların kendi iç dinamikleriyle nasıl dirençli yapılar kurabileceğini ortaya koymaktadır. Bu durum, afet yönetimi süreçlerinde toplumun proaktif tutumlarının ve çevresel kaynaklarını etkin bir şekilde koruma ve yönetme çabalarının, afetlere karşı koymadaki muazzam rolünü göstermektedir. Ahmetler Köyü, kriz anlarında toplulukların nasıl organize olup etkili mücadele edebileceğini ve bu süreçlerde sosyal sermayenin rolünü başarılı bir şekilde sergilemektedir. Bu örnekle, diğer kırsal topluluklara afetlere karşı hazırlıklı olmaları için *ilham verici bir model* sunulmaktadır.

Afet deneyimleri bağlamında son olarak kurum temsilcilerinin anlatılarına geçmeden *muhtarların rollerini* ele alınmalıdır. Kentsel mahallelerde görev ve sorumluluklar açısından

oldukça sınırlı bir alana sahip olan muhtarlar, kırsal mahallelerde hâlâ oldukça önemli bir role sahiptir ve acil durum ve afet yönetimi süreçlerinde de yerel halk ile devlet kurumları ve yerel yönetimler arasındaki iletişimi sağlayan kilit aktörlerdir. Yangınlarla mücadele sürecinde köylerin boşaltılması, yerel liderler ve muhtarların deneyimlerine dayanan kararların karmaşık bir değerlendirme gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Söz konusu anlatılar, afet yönetiminde yerel otoritelerin karşılaştığı ikilemleri ve karar verme süreçlerindeki zorlukları gözler önüne sermektedir.

> "Tabii, hep yaşlı olduğu için kaçtılar zaten. Ya bir de açıkçası biz devlete güvendik. Benim evim de ev üstüydü. (Ahır üstü evi kastediyor). Yani bir altında biraz odun vardı bir şey yoktu, odunları atıverirdim, beklerdim yani yakmazdım. Arazöz çok dedim. Nasıl olsa söndürülür, dedik. Benim bir kız kardeşim var, Bucakşıhlar'da. O telefon etti, 2008'de biz evi terk ettik, evlerimizi yandı, evini bekle, dedi." (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

Muhtarların ifadeleri, yangın esnasında alınan köy boşaltma kararlarının hem yaşamsal riskleri azaltma hem de mülkiyet kayıplarını minimize etme amacını güttüğünü göstermektedir. Örneğin, M-Muhtar-1'in "kalsan kurtarabileceğin ev var mıydı, vardı" ifadesi, muhtarların yangın anında kurtarma potansiyeli olduğunu bildiklerini; ancak güvenlikleri konusunda kesin bir garantileri olmadan böyle bir talimat vermenin ağır bir sorumluluk olduğunu vurgulamaktadır. Bu, afet yönetiminde karar vericilerin, öngörülebilirliğin düşük olduğu durumlarda, en az zarar ilkesine göre hareket etme eğilimini yansıtmaktadır.

> "Şimdi iki farklı yaklaşım var ikisi de doğru. Yani kalsan kurtarabileceğin ev var mıydı, vardı. Ama kalsan kurtarabileceğini biliyor muydun? Gece saat 2. Araçtan daha hızlı yol alıyor. Şimdi sen yöneten kişi olarak yangında "kalın evinizi kurtarın" nasıl diyeceksin? Diyebilir misin? Ya 50 km yeri 1 saat 15 dakikada aldı. Sen araçla gidip gelemezsin, araçtan hızlı gidiyor. Böyle bir yangında, "kalın evinizi kurtarın" nasıl diyeceksin? Diyemezsin. Elektrik yok, sular yok. Önünü görmüyorsun. Biz milleti boşaltmak için o camilerde kullandıkları seyyar megafonla çıktık köyün içlerini uyardık. Saat 11'de başladık bize anons edin dediler, anons olmayınca megafonla çıktık. Uyumayın diye sıkıntılı geçecek bu gece ayakta olun diye uyardık. Daha sonra yaklaştığını hissedince döndük tekrar boşaltmaları için uyardık. Onun için can kaybımız olmadı. O "ben kalsaydım kurtarırdım diyen adamın kafasına uysaydık en az 15 tane giderdi bizden. Yaşlılar, engelliler, kilolular vesaire… Bir sürü yarım adam var. O bence şey biraz da siyasi basit bir söylem. Ha ne olurdu, 4 tane genç kenardaki az etkilenmiş bir evi kurtarabilir miydi kurtarırdı. Ama o gençlerin ruh hali, psikoloji ne olurdu bilmiyorum. 2-3 gün sonra da bizim köy yandı yani çok şeydi. Onu riske atamaz kimse bence yani çok şey bir söylem. Boşaltılması doğruydu, doğruydu, bilemezsin çünkü bilemezsin. Arazözlerin sıkmadığı müdahale etmediği ile ilgili çok şikâyet ediyorlar ama kurtarılabilecek derecede bir ev yoktu zaten. Bizim girişimize açıldığı zaman.

> Kurtarılabilecek olsa bile o da yıkıldı. Kaç ev kaldı zaten onlarda da hiçbir yangın izi yok." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

Muhtarların anlatımları aynı zamanda, yangın sırasında teknik ve lojistik desteklerin yetersizliğini de ortaya koymaktadır. M-Muhtar-2'nin "zeytinlik var, zeytinlerin arasını adam traktörle sürüyor ya arazözle oradan geçmedi" sözleri, müdahale ekiplerinin yangına erişimdeki zorlukları ve bu zorlukların etkili müdahaleyi nasıl engellediğini göstermektedir. Bu, afet yönetimi planlarının, özellikle kırsal alanlarda, daha esnek ve erişilebilir olması gerektiğini vurgulamaktadır.

> "Yangın uçuyordu, ben şu depoyu zor kurtardım. Resmen zor kurtardım, kendi çabalarımızla söndürerek kurtardık. Bir bakıyorum ateş karşı dağda, bir bakıyorum karşıya geçmiş, bir bakıyorum orada, burayı çember halinde çevirdi. Hani böyle bir yangın daha görülmemiştir. Buraya müdahale etsen neyine edeceksin, etsen de söndüremezsin, müdahale edemezsin, önünü kesme şansın yok. Sen gözünü açıp kapayıncaya, ateş karşıya geçiyor. Bir baktım her yer ateşin ortasında kalmıştı. Gölden aldım işte burayı söndürebildik ancak, burayı yakmadık. Burayı yakaladık, işimiz haraptı yani. Beni kaymakamlık aradı, köyü boşaltın dedi. Muhtar olarak aradım, köyü terk edin boşaltın ateş geliyor dedim. Zaten köylü bilmeden ateş köye bastı. Yani kendini zor attı millet… Karşı Karavca'dan zaten iki kişi yandı, evin içinde iki kişi yandı. Köyden herkes kaçtı. Yani köylü köyde kalamadı ki, su yoktu, elektrik de yoktu kimse müdahale edemedi. Ormanın, Belediyenin yangına müdahale edemediği yerde köylü neye müdahale edecek? Köylü neyle müdahale edecek? Yani edebileceği bir şey yok ki, suyu yok, elektrik yoktu. Ben kaldım, köylülerden de bazıları buraya kaçtı göl kenarı olduğu için. Burası insanlarla doluydu, burası yansaydı zaten burada insanlar da yanacaktı. Toplanma alanı gibi oldu. Burada önledik, ateşi kestik. Ateşi yukarıdan salmadık." (M-Muhtar-2, Erkek, 57, İlkokul, Esnaf)

Ayrıca, M-Muhtar-6'nın ifadeleri, topluluk üyelerinin yangına müdahalede daha aktif rol almasının önemini ve bu durumun yerel kapasiteyi nasıl artırabileceğini dile getirmektedir. Bu tür bir yaklaşım, afetlere karşı koyma kapasitesini artırarak, toplulukların dirençliliğini güçlendirebilir. Ancak, M-Muhtar-3 ve M-Muhtar-9 gibi diğer muhtarların anlatıları, yangın sırasında yaşanan iletişim kopukluklarını ve koordinasyonsuzlukları da gözler önüne sermektedir.

> "Ya biz fark ettik şurada bekliyorduk arka yolun arka bölümünde. Karşı dağlar yanmaya başladı. Tam bizim Saraçlıya geldi Oradan geliyor, biz buraya geliyor zannettik. Rüzgâr yönünü bir çevirdi, Sülekler, Demirciler bölgesine gitti. Ondan sonra Gebece tarafından Saraçlı'nın üst tarafından çıkan yangın rüzgârın etkisiyle buraya geldi. Biz olayı canlı bir şekilde izledik yani. Hatta benim dişçi bir arkadaşım vardı baktım o arıyor. Meğerse abisi büyükşehir belediyesinde çalışıyormuş şuradaki mahallede kısılmış su tankeri ile ileri geri gidemiyormuş yardım eder misin dedi. Belediyenin yok mu kepçesi dedim, telefonlara kimse bakmıyor dedi. Neyse şu komşunun traktörü ile gittik. Abartmıyorum buradan orası 5

km. Ben de arabayla gittim oraya vardık 10 dakika ya sürdü ya sürmedi baktım buralar yanmaya başlamış. O yangın o arka taraftan gelmiş şu anızlar yanmaya başlamış. O ara helikopterler geldi ben el salladım tam buraya attılar. Burası köyün girişi zaten. Burayı söndürdüler yoksa buradan yanmaya başlayacaktı evler, şu evin altı saman dolu zaten. O helikopter buraya su dökmeseydi köyün tamamı yanacaktı." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

"Ama tabii köyü boşaltmalarının bir nedeni var ama tabii önce can diyor. Aslında yaşları veya gücü kuvveti yerinde olanları jandarma, şey yapıp köyden çıkarmayacaktı. En büyük hatayı orda yaptılar. Eskiden köy kahvelerinde insan toplarlardı yangında gücü kuvveti olanları. Herkes kaçardı, yangına gitmeyeceğim diye. Şimdi yangın yerinden kovacağım diye uğraşıyorlar, tersini yapıyorlar. Aslında yanlış. O çoğu ev yanmayacaktı biliyor musun insanları bu şekilde çıkarmasalardı. Bu da tecrübe oldu, bunlar tecrübe oluyor tabi. Orada kurtardık işte bu şekilde." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

"Köyü boşalttık, Boşalttık. 3-5 tane istisna önlem alan olmuş. Genç olan sağlam olan. Bir anda su kesildi, değilse benim köyümün suyu 2020 yılında Kurban Bayramı'na 3-4 gün vardı, karşıda yangın oldu. Gece saat üçten ertesi gün saat üçe kadar arazözleri su verdik suyumuz gene bitmedi. O zaman helikopterler arazözler çok çalıştı 24 saat çalıştı. Ama bunda ellemediler." (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

Bu deneyimler, muhtarların afetler sırasında nasıl merkezi bir role büründüğünü ve resmî müdahale ekiplerinin yetersizliklerini nasıl dengelemeye çalıştığını göstermektedir. Öncelikle, resmî yangın söndürme ekiplerinin yetersiz koordinasyonu, muhtarların yangına müdahalede daha aktif bir rol almalarını zorunlu kılmıştır. Örneğin, M-Muhtar-1'in sulama kanalına su motoru kurarak itfaiye ekiplerinin su ihtiyacını giderdiği, böylece yangın söndürme sürecine katkıda bulunduğu belirtilmiştir. Bu tür girişimler, yerel kaynakların stratejik kullanımının afet anında önemini göstermektedir.

"Tabii ki işte yangını yönetenlerin de stratejik anlamda gelen alevlerin önünü kesmek amacı. Yanan bitmiş yerleri söndürmek değil, yanmamış yerlerin önüne koşmak büyümesini engellemek bir. İkincisi senin Manavgat'taki belediyende 4-5 tane arazözün var. Türkiye'nin her yerinden araç geldi. Dolum noktaları sıkıntılıydı. Şimdi arazözün itfaiyenin su alabileceği yer köyde nerde var. Üstünde 3 ton su var boşaltması 5 dakika sürmüyor ama doldurup gelmesi tekrar en az 2 saat. Ne yapabilir ki? Onu da gördük biz. Bizim köyün alt tarafında sulama kanalı var önüne su motoru kurduk, itfaiyeye oradan su verip gönderdik. Manavgat'taki su dolum tesisine göndermedik, göndersek 2 saatten önce gelmiyor. Oradan anında doldurtup gönderdik kanaldan su motoruyla. Adam yol bilmiyor, Kocaeli Belediyesinde gelmiş. İstanbul, İzmir, Bursa, Trabzon'dan gelmiş herkes. Bakıyorum arabanın içinde gofret, meyve suyu… yani mesai şu bu bir şey yok. Nitekim öldü burada 4 tane itfaiyeci şehit oldu burada o gün. Adam bitmiş. Gözleri kıp kırmızı, abim diyor al senin olsun, yapacaksan sen bir şey yap diyor. Ben kimi kimden seçeyim diyor adam. Kocaeli'den gelen adam seni beni nasıl seçecek ne bilecek ki? Soğutmada çok faydaları oldu sonrasında. Ahırlarda, canlı hayvanların tahliyesine falan. Yangın çok hızlıydı ve çok büyüktü. Bir planlı yangın tatbikatı olmadığından böyle bir karışıklık yaşandı. Bizim suyu kanaldan verip

döndürmemiz, gün içerisinde 3 sefer yapacaksa mesela 13 sefer yapmalarını sağladı. Köydeki ilaçlamada kullandığımız 1 tonluk deposu olan şeyler var onları kullandık. Su kesik zaten biliyorsunuz. Su deposuna jeneratör koyulması tabii ki bir şey ama böyle büyük çaplı bir şeyi kurtarır mı kurtarmaz mı emin değilim ama küçük çaplı şeyleri kurtarır." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

Ayrıca, muhtarların, itfaiye ekiplerinin yerel yolları ve stratejik noktaları bilememesi nedeniyle yangına müdahalede geç kaldıkları veya etkisiz kaldıkları durumları anlatmaları, afet yönetimi planlamasında yerel aktörlerle daha iyi bir iş birliği ve koordinasyonun önemini göstermektedir. Bu durum, afet yönetimi politikalarında yerel liderlere daha fazla yetki ve kaynak sağlanması gerektiğini işaret etmektedir.

"Yangın, Kepezbeleni var barajın orda çıktı. 2 gün 3 gün sonra yana yana geldi buraya. Poyraz rüzgâr da vardı o anda zaten yana yana geldi, bizim buraya da yaktı gitti. Söndürmeye ne kadar da müdahale olsa yetersizdi, bir müdahale yani yetmedi. Bilhassa adam gündüz ağır müdahale ederse yangına, akşam oldu mu hiçbir ekip uçak kalkmıyor. Yangın gündüz söndürüp de akşam bırakıverdikten sonra zaten yine aynı yoluna devam ediyor. Bizim buraya gece saat üçte geldi, bu üst taraftan geldi yangın. Köylü de ne yapsın birazı kaçtı gitti birazı kaldı. Uğraştı söndürdü biz kendimiz zaten gelip söndürmesek, hiçbir devletin gücü yangın yandığı anda yoktu. Önceki gün 2 kişi de ormanda yandı ya, arazöz şöförleri yandı. O gün hepsini çektiler zaten hiç kimse kalmadı. Biz kendimiz geldik saat dörtte beşte kimisi yanıyor, kimisi tutuşmuş, kimisinin önünde ateş yanıyor millet kendi imkanıyla gücüyle… Sonra arazöz geldi ormana, belediyenin tankerleri geldi dizildi su verdi, biraz kendimizde mücadele edip uğraştık, söndürdük. Gidenler de oldu tabi yangın gelecek, yakacak diye ama sonuçta gittiği yerden de geldi köye tekrar. Malı, davarı var, ineği var, danası var, evi var, çocuğu var, götürdü yayladaki akrabalarının yanına koydu. Gerisin geri her evden birer ikişer kişi imkânı olan geldi, mücadele olmasaydı daha çok yanardı." (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Devlet hiçbir yangın söndürmedi, yandı yandı kendi söndü. Bunu her zaman söylüyorum. O kadar arazöz geldi yollar asfalt istedikleri yere girebilirler, girmediler şurada yolda yattılar keyfe keder. Bu kadar, bu kadar başarısızlık olmaz. 354 tane arazöz, 19 tane helikopter bilmem kaç bin tane işçi. Bir tek yangını söndüremedi. Bizim evlerimiz fuzuli yandı yani." (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

Muhtarların bu deneyimleri, afet yönetimi çalışmalarında yerel liderlik kapasitesinin güçlendirilmesinin, afetlere daha hızlı ve etkili müdahale edilmesini sağlayabileceğini göstermektedir. Bu bakış açısı, afet yönetimi stratejilerinin geliştirilmesi sürecinde yerel liderlerin deneyimlerinden yararlanılmasının önemini ortaya koymaktadır. Anlatılarda bazı muhtarların Ahmetler Köyü kadar örgütlü bir biçimde olmasa da kolektif mücadele çabalarına önderlik ettiği ve topluluk bazında kısmi başarı elde edilmesini sağladığı görülmektedir.

“Bizim bu ilk yangın, bizim burada baraj var öbür yakada. Oradan indi, Oymapınar'dan atladı, aşağıdan 2 gün sonra geldi buraya. Ateş bu tarafa geldi, ondan sonra buradan da ateş saldılar. Köyü komple çevirdi, gündüz işte cami mami yandı. Ben bayıldım falan ambulans geldi şurada ayıktım. Tekrar geri geldim, cami falan yanmış. İşte gece 23 tane ev yandı. Gece de her tarafı sardı, biz de kaçmak zorunda kaldık. Zaten 4 kişi kaldık köyde gerisi hep köyü terk etti önceden. Bir de poyraz vardı 70-80 süratinde esiyor. İşte saat gece 4 buçuk 5 gibi ne varsa burayı bastı. Sabah geldik hiçbir şey kalmamış. Oğlumun engelli arabası vardı, o arabayla şu yukarı kadar götürmüşler, orada bırakmışlar arabayı o da orada yanmış. Onu o şekilde yanmış görünce bittim ben, ağlayıverdim. Yürüyemez, konuşamaz 16 yaşında, 16 kilo, bez bağlanır hala. (köyde akraba evliliği çok yaygın)” (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

“Zaten bir gün önce akşamdan telefon ettiler, böyle böyle her köyü yakıyorlar, köyünü bekle dedi. Biz akşamdan gittik. Bir arkadaşla saat 10'dan sabah dokuza kadar buraya sapan yolda bekledik. O sırada bizim eski muhtar bir aradı, "ulan muhtar kaç oradan". Baktım dağın başında nasıl biliyor musun ama ateş simsiyah çıkıyor. Bir de poyraz bu arada saniyede. Çok hızlı geldi. Bir de bizim şu defne ormanı var. Bak şu yeşil şey yok mu? Şu arabanın yanında, onlar defne... onlar berbat yanar. O defne onlar. Onlar berbat yanıyor. Ağaçların da çoğu onlar.” (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

“İlaç makalelerini taktık, hazır vaziyette bekledik. Kimin evine geldi oraya hücum ettik, orayı söndürüyoruz, oraya gidiyoruz. Köyümüzde Allah’a şükür merkezde bir tane ev yandı, o da kendi ihmallerinden oldu. Pencereyi açık koymuş, içeri girmiş. Diğer mahalleye bir şey yapamadık oraya. “Traktörler çok işe yaradı. İlaç makinaları mesela aynı itfaiye gibi su atıyor. Her bir makine 400-500 litre su alıyor. En aşağı 45 dakika bu suyu kullanabiliyor yani, geç biten bir şey. Onlar bizim çok işimize yaradı. İşte akşamdan ben uyardığım için herkesin evlerinin önünde üçer tonluk tanker var. Onları taktı. O ilaç makinelerini motorunun arkasına bağladı. Onları akşamdan doldurduğumuz, tedbirimizi aldığımız için yanmadık. Şimdi şu otun içinde Y-yanmama gibi bir şansın var mı? Biz tedbirimizi aldığımız için hep böyle kurtardık.” (M-Muhtar-8, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi)

“Şimdi köyün merkezini uyandırdık, mahalleleri tek tek aradım telefonla dedim tedbirinizi alın yangın işte barajdan bu tarafa sallandı. Şimdi benim Bucak Mahallesi var. Etrafı çam olduğu için bir şey görmüyor. En çok orayı uyardım. Jandarma çok baskı yaptı bana. Ben ambulansı çağırttım, yaşlılar boşalttırdım. Eli ayağı tutanı salmam dedim. Bana dediler ya sen o riski alıyor musun, alıyorum dedim. Çünkü 2008'de yaşadık bunu boşalttık, 3-4 tane yanmayacak olan ev yandı. Onu bildiğimiz için boşaltmadım ben köyümü. Yandaki ev yanarsa senin evin de yanar. İster istemez köyün aralarında kurumuş otlar var, benzin gibi bunlar. İşte vatandaş evinde olduğu zaman onu söndürdü mü evini kurtarmış oluyor. Jandarma bana diyor ki sen bu sorumluluğu alıyor musun üstüne köyü boşalt mıyor musun? Ben boşaltmıyorum dedim her sorumluluğu alıyorum. Onlar bir şeyler yazdı çizdi herhalde bir şeyler olsaydı biz gittiydik yani. Hiçbir yaralanma yok. Allah'a şükür bahçeleri hariç evlerini herkes kurtardı.” (M-Muhtar-8, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi)

Öte yandan muhtarlar trafik akışını sağlamak, telef olan hayvanları toplamak, birbirinden uzak mahallere sahip olan köyleri uyandırmak ve önlem almalarını sağlamak, kurumlarla irtibat içerisinde olmak, kırılgan grupların tahliyesini organize etmek gibi afet anında karşılaşılan çok yönlü zorlukların büyük oranda üstesinden gelmişlerdir. Diğer bir muhtar, su motorları kurarak ve mazotla çalıştırarak yangını söndürme çabalarını anlatır. Bu örnekler, yerel liderlerin kriz anlarında pratik ve yaratıcı çözümler üretme kapasitesini göstermektedir.

> "Ben o gün ne olduğunu kendim de anlayamadım ki… Önce yollarda trafiğin akışını sağlamaya çalıştık sabah olduğunda, arkasında telef olan hayvanları kaldırdık hastalık falan yayılmasın diye. Öyle video sosyal medya falan şansımız olmadı zaten. Telefon zaten Allahh… Telefona bakamaz olduk zaten, sürekli resmî kurumlar rapor ister, ölen var mı, yanan var mı ne yandı, ne oldu bitti." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

> "Ondan sonra bu arazözlerden, ormandan hiç yardım alamadık zaten. En son ben gittim müdürden rica ettik aşağıda birkaç ev yanmaya başlamıştı. Birkaç tane arazöz aldık. Yanmadan kurtardık. Birkaç çocuk vardı, kuyuya su motoru kurdu. Mazotla çalıştırdılar onu, 5-6 kişinin evini öyle kurtardık. 8-10 araba çıktı su bitti zaten, kuyuda ne kadar su olacak ki. Ya can havli vardı zaten bir tane geldi, arabamın içine oturdu ben başka yere gidecektim aslında. Öldüm bittim yavrumuz kuzumuz benim evim yanıyor diye. Şurada bir muz serası var onun dibindeymiş. Gittik oraya vardık. Sera yanmıyor. En çok yanan şeymiş gibi görünüyor ama yanmıyor. Büzülüyor ama tutuşmuyor. Ev yanıyor, öbür evlere sıçrayacak. Kendimi arabaya zor attım yani plastiğin zehrinden midir nedir nefes alınmıyor. Çok zor…" (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

> "Aslında yangının ilk başlangıcında Akseki tarafında bir köy var, oradan gece alevleri görüyorduk. Rüzgâr kuzeyden güneye doğru gidişinden bizim burayı görmez diye hesap ettik. Dedik ki bizim burayı görmez ama gene de bakıyoruz. Köylü tedirgin yine de önceden de 2 kere yangın geçirdi burası biliyor musun? Tedirginlik de var. Önceden dedik en azından tedbir alalım, bu tarafa doğru gelirse herkes evinin önünü sulasın, bir şeyler yapsın. Traktör römork olanlar tankerlerini doldursun gibi. Bu arada rüzgâr yönü kuzeyden güneye doğru gidince bizim burayı görmez dedik, gitti denize doğru neredeyse indi. Saraçlıya indi gitti, dedik ki kurtardık. Bir baktık rüzgâr yönünü değiştirdi, yeniden Akseki tarafındaki yeniden başladı. Bu tarafa yönelince, hem de öyle bir hızlı geldi ki bu sefer. Jandarma zaten köyleri boşaltarak geliyor, Oymapınar'dan. Bizim köy de boşalmaya başladı. Tabii biz hep kardeşiz burada. Buradan biz ayrılmadık. Ben muhtar da olunca ben şey yapamıyorlar. Şimdi biraz emir komuta da bizde aslında burada. Jandarmayla beraber çalıştığımız için. Dedik ki biz buralarda en azından itfaiyenin girebildiği yerleri yönlendirelim. Köyde kimse kalmamış, tek biz kaldık. Dedik çok sıkışırsak şuraya gireriz. Etrafı açık. Bu benim biraderin ev, hep etraftaki ağaçlardan tutuyor camlara doğru vuruyor. Yani o arada tabii hızlandı. Hem bu tarafta hem bu tarafta sardı. Mücadele veriyoruz ama aşağıda şantiye var. Şantiyeden çok alevler, patlamalar, klimalar patlıyor, içinde kimyasal malzemeler de vardı. Şeyde varillerin içinde, biraz da poliüretan malzemeleri falan vardı, boya kutuları bilmem ne onlar acayip patlıyordu. İtfaiyeler

> sıkıştı kaldı şu köyün girişinde, o patlamaya kimse cesaret edemiyor girmeye. Biz de burada kaldık mı? Yangın her yeri sardı. Mesela o köyün girişinden baktığınız zaman burada canlı bir şey kalmamış gibi gözüküyor. Mücadele veriyoruz biz ama su da yok, kesik, toprakla...Kürekle kovayla falan atıyoruz. En azından düşürüyoruz yani hızını. Yani biz de burada olmasak bu yerlerin hepsi yanacaktı. Kurtardık yani..." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

M-Muhtar-6'nın yangın söndürme ekiplerinin yönlendirilmesinde yaşanan rehberlik eksikliği ve koordinasyon sorunlarına vurgusu oldukça önemlidir. Zira iklim değişliğinin etkisi ile oluşan bu mega yangınlarla yerel yönetimlerin kendi başlarına başa çıkması imkânsızdır ve her daim bölgeyi ve araziyi tanımayan başka yerlerden gelmiş yangın söndürme ekiplerinin desteğine ihtiyaç olacaktır. Bu ekiplerin etkin bir biçimde çalışabilmesi için teknolojik yenilikler kadar araziye ve yerel bilgiye sahip olan kişilerin değerlendirilmesi ve mücadele sürecine dahil edilmesinin ehemmiyeti büyüktür. Bu deneyimler afet müdahale planlamasında yapılacak iyileştirmeler için yol göstericidir.

> "Tabi buralardaki evleri olsa itfaiye söndürmeye gelir ama itfaiye de nereye gideceğini bilemedi. Bir yandan da rehber de yok. Denizli'den gelmiş, oradan buradan gelmiş itfaiyeciler, Muğla'dan gelmiş, Adana'dan gelmiş. Yani şey mahşer yeri gibi, o kadar rehber nereden bulacaksın ki... En büyük sıkıntının biri yangın söndürme koordinasyonunda oydu, rehberlerdi. Tutmuşlar. Buradaki bölgeyi bilen ormancıyı, orman işletme şefini Gündoğmuş'a göndermiş. Gündoğmuş'u ne bilsin buradaki orman işletme şefi. Beni görevlendirseler böyle bir acil durumda ilk yapacağım her köyden 15 kişi alırım. İtfaiyecilerin rehberi olarak kullandırırım. Araziyi, köyü, yolu bilenleri. Bu bilinemediği için geliyor Adam yoldan yangın orada itfaiye gidiyor yukarıya. Nereye sapacağını bilmiyor ki adam. Yola çıkan el atıyor, durduruyor ama her yerde yangın var. Ama işte önemli noktalar var, Oraya girmesi lazım, onu yönlendirecek şeyler yok. Belirli yerlere o rehberlerin göndermesi gerekirdi. Bunu yapamadılar. Mesela bizi arasalar ben hemen rehberleri bulurum. Buradan hemen işletmeye gönderirim. Akşama kadar orda beklerler. Mesela bizim burada 4 parça yer var. Mesela Dikmen Mahallesi'nde der ki çay içi bölgesinde yangın var. Çay içi bölgesini kim bilir o bölgeden birini gönderirim. Her mahalleden bir adam gönderirim, yani o şekilde çalışma yapılsaydı, itfaiyeler direkt hızlı bir şekilde intikal edebilirdi. Diğerlerinin hepsi burada bekledi durdu. Bizim evlerde burada yandı aşağıda itfaiye bekliyor yolu bilmiyor, ulaşamıyorlar çünkü. Rehber yok yanında. Adam aşağıdan görüyor, bizim burada uçurum aşağı görüyor ev yanıyor ama yol nerede belli değil. Arayıp bulacak da o gelinceye kadar zaten ev yanıyor. Sıkıntı oradaydı yani rehber sıkıntısı." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

Yerel kurum temsilcilerinden yangınla mücadele sürecinde sahada aktif olarak görev yapan, Manavgat Belediyesi Sosyal Yardımlaşma Müdürlüğü, Manavgat Orman İşletme Müdürlüğü, Manavgat Orman İşletme Şefliği, Manavgat Ziraat Odası, Antalya Orman Bölge Müdürlüğü, ASAT, AFAD, ABB Kırsal Hizmetler Daire Başkanlığı temsilcileri ile yapılan derinlemesine mülakatlardan elde edilen anlatılar da yerel halkın anlatılarında öne çıkan birçok

noktaya işaret etmekte, sürecin kurumsal boyutunun anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Bu deneyimlerde öne çıkan konular yangın *mücadele yaklaşımı ve süreci, kurumlar arası koordinasyon, iklim değişikliğinin etkileri, güvenli alan olasılığı, köylerin boşaltılması, yangına müdahale süreçlerinde yerel halkla karşılaşmalar, yangın gönüllüleri ile ilişkiler ve insan gücünün önemi* ve *kasıt tartışmaları* ekseninde şekillenmektedir.

Orman Bölge Müdürlüğü ve AFAD yetkililerinin anlatıları, yangınla mücadelede kurumsal görev tanımlarını ve bu süreçte yaşanan zorlukları net bir şekilde ortaya koymaktadır. Her iki kurumun temsilcisi de yangınların yönetilmesi ve afetlere müdahale konusunda farklı görev ve sorumlulukları olduğunu belirtirken, bu görevlerin yerine getirilmesindeki zorluklara ve karşılaşılan durumlara dair örnekler vermektedir. Orman Bölge Müdürlüğü temsilcisinin anlatısı, kurumun yangınla mücadeledeki proaktif ve geniş kapsamlı rolünü vurgulamaktadır. Yetkili, yılda ortalama 200 yangınla mücadele edildiğini ve bunların çoğunun kamuoyu tarafından fark edilmeden kontrol altına alındığını belirtmektedir. AFAD yetkilisinin anlatımı ise, yangınlar konusunda daha çok kriz yönetimi ve koordinasyon üzerine odaklanmaktadır. AFAD, özellikle Manavgat yangını gibi büyük afetlerde, yangının sadece ormanları değil, yerleşim yerlerini de tehdit ettiği durumlarda devreye girmekte ve çok kurumlu bir müdahale stratejisi uygulamaktadır. Yetkili, Manavgat yangını öncesinde orman yangınlarının kurumsal olarak bir afet olarak görülmediğini, ancak bu yangın sonrasında yangınların her aşamasından haberdar olma ve bu konuda daha fazla duyarlılık geliştirme gerekliliğinin altını çizmektedir. Orman Bölge Müdürlüğü, yangınları doğal bir süreç olarak kabul edip, müdahalelerini bu doğrultuda şekillendirirken, AFAD yangınları bir kriz yönetimi perspektifinden ele almaktadır ve yangının sosyal etkilerine daha fazla odaklanmaktadır. AFAD'ın yaklaşımı, yangının sosyal boyutuna daha fazla vurgu yaparak, yangınların insan yerleşim alanlarına olan etkilerini azaltma ve afet sonrası iyileştirme süreçlerine daha fazla önem vermektedir. Dolayısıyla yangın yönetimi ve mücadele süreçlerinde, kurumların rolleri ve öncelikleri arasındaki farklılıklar, etkili bir afet yönetimi stratejisinin, her kurumun güçlü yönlerini ve kaynaklarını entegre eden çok disiplinli bir yaklaşım gerektirdiğini göstermektedir.

> "Şimdi yangınların ayrımını da anlatmak adına şöyle bir örnek vereyim size. Bizim ortalama Antalya olarak 200 civarında yangınımız var. Hani 3 aşağı 5 yukarı yıl yıl değişir, ortalama 200 civarında. Bu 200 yangında sizin yani birebir bundan ilişkili kişiler bir tarafa normal vatandaşınızın bu yangınların 100 tane ya bir ya da 2 tanesinden bilemediniz 3 tanesinden haberi olur. Geri kalan olan 200 yangını 197 tanesini, 198 tanesini sessiz sedasız bu teşkilat tüm çalışanlarıyla beraber, gece ya da gündüz söndürür. Bunun yanında birkaç tane yangın büyür ve onlar ancak kamuoyu tarafından duyulur. Oradan aslında geriye kalan o küçük gibi görünen yangınlar da büyüyebilecek, büyüme potansiyeli olan birçok yangın bu şekilde söndürülür ama çok çok ekstrem şartların olduğu, zaman zaman ulaşılamadığı, zaman zaman yerden ve

havadan yapılan müdahalelerin bile yeterli olmadığı kritik yangınlar vardır. Bu da yangının bir gerçeği." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

"Ben ikinci günde Manavgat'taydım çünkü izindeydim İzmir'deydim. Böyle telefonlar susmamaya başlayınca dedim ki Manavgat çok kötü muhtemelen, atladım geldim izin keserek geldim, kriz merkezine girdim 25 gün kriz merkezinden çıkamadım Manavgat'ta. Şimdi orman yangınının şöyle bir şeyi var. Manavgat yangınına kadar veya 2021'de sadece Manavgat da değil işte biz yandık, Muğla yandı, Mersin yandı. 2021 de çok ciddi bir yangın oldu. Manavgat yangınına kadarki orman yangınları bir afet değildi bizim kurumsal olarak bizim bakış açımızda. Çünkü bu şehirde her gün ortalama 70-80 orman yangını çıkıyor yangın döneminde, Orman Bölge Müdürlüğü bu işin zaten duayeni, adamlar yıllardır bu işi yapıyorlar. Bizim mevzuatsal olarak veya kurumsal olarak o adamların işine karışma, müdahale etme, yok kardeşim böyle yapmayacaksınız böyle yapacaksınız gibi bir şey söyleme haddimiz de yok böyle bir talebimizle yok. Zaten adamlar bir işi yıllardır, yüzyıllardır yapıyor orman teşkilatı ancak Manavgat yangınında şöyle bir şey oldu. Bizim çoğu orman yangınından o döneme kadar haberimiz olmazdı. Biz Manavgat yangından sonra şu anda irili ufaklı bütün orman yangınlarından haberimiz var yani şurada çalı yansa haberimiz oluyor artık. Öyle bir hassasiyetimiz var orman yangın ile ilgili. Manavgat yangınında ne zaman ki orman yangını vatandaşların konakladığı alanlara, yerleşim alanlarına girmeye başladı iş afete döndü. Çünkü artık ondan sonra Orman'ın tek başına halledebileceği, Orman Teşkilatının tek başına bu işin altından kalkabileceği bir iş değil o." (AFAD)

Öte yandan Orman Bölge Müdürlüğü yetkilisinin ifadeleri, yangınla mücadeledeki insan merkezli yaklaşıma ve bu sürecin ekolojik ve toplumsal boyutlarına dair derin bir içgörü sunmaktadır. Bu açıklama, insan faaliyetlerinin ekosistem üzerindeki etkilerini ve afet yönetiminde insan odaklı politikaların sonuçlarını ele almak için zengin bir anlatıdır. Temsilci, yangınlarla mücadelenin öncelikle insan hayatını korumaya yönelik olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum, afet yönetiminde yaygın olan antroposentrik yaklaşımın bir yansımasıdır. Modern insanın doğal çevreye zarar verme kapasitesine işaret ederek, bu zararların azaltılması için insan merkezli müdahalelerin gerekliliğine dikkat çekmektedir. Ancak bu yaklaşım, ekosistemlerin ve ormanların kendiliğinden iyileşme kapasitesini de kabul etmektedir, bu da doğanın dirençliliğine ve insan müdahalesinin sınırlarına dair bir kabul anlamına gelir.

"Şöyle ifade edeyim, bizim tabii ki yasal normaldeki görev tanımımız içerisinde mülkiyeti devlet ormanı olan yerler üzerinde bir çalışma şeklimiz var ama tabii kurumumuz tabii üst yöneticilerimizin, devletimizin yaklaşımı da şu ki, biz de buna iman ediyoruz, inanıyoruz. Bizim ekipmanlarımızın tamamı, devletin ekipmanları, devletin ekipmanı da gücü de milletin hizmetinde. Yani sonuç olarak her şeyden önce o mülkiyet sorununu vesaire hiç değerlendirmez bizim teşkilatımız. Eğer birisinin evi yanıyorsa, canı tehlike altındaysa, evine doğru yangın geliyorsa, biz öncelikle insana, insanı koruruz yani. Çünkü biz ormanı geri… dünyada modern insan yokken de bu yangınlar oluyordu. Yangınların önemini ortadan kaldırmak için söylemiyorum, modern insanın doğaya vermiş olduğu zarar, yangın sayılarına yaptığı

> etkiler, elbette ki bizim her şeyi doğal akışına bırakacağımız bir ütopik bir dünyada yaşamıyoruz. İnsan her şeyi kullanıyor, her şeyi tahrip ediyor. Dolayısıyla o tahribatın azaltılması, modern insanın varlığından kaynaklı zararları ortadan kaldırmak üzere birtakım tedbirleri almamız gerekiyor. Bunu ayırarak söylüyorum ama sonuç olarak orada orman var olduğundan beri yanıyor. Aynı periyotta veya daha az periyotta, bu tartışmayı biraz evvelki ifademle kenara koyuyorum. Biz onu geri getiririz, biz olmasak da doğa onu geri getirir. Doğa onu yüzyılda eski haline getirir. Bizim müdahalelerimiz onu 30 yıl sonra aynı haline getirmeye yarar ama sonuçta biz bir insanımızı kaybedersek bu geri getirilmesi mümkün olmayan bir şey. Yani orada hiçbir suretle eğer vatandaşın can ve malı tehdit altındaysa, ormanı önceleyici, içimiz kan ağlayarak, orada seçimimizi, yani ormanın yanması… orada bir ekoloji yanıyor. Ekosistem yanıyor. Yani orada da milyonlarca hayvan yanıyor, karıncaları vesaire… Bizim kulağımız ses duymuyor. Ben hep biraz belki duygusal ama Allah bizim duyma yetimizi, karıncaların seslerini falan duyacak şekilde yaratmış olsaydı, çıldırırdık ayrı bir şey de bir ormanın içerisinde kuş sesleriyle mutlulukla yürüyoruz ya… yemin ediyorum trajediden ormandan kaçardık. Milyonlarca hayvan birbirini yiyor, milyonlarca hayvan ölüyor, orada bağırıyor işte eceliyle ölüyor bilmem ne oluyor… Yani sonuç olarak büyük bir ekosistemin içindeki tüm canlılar yanıyor ama işte tam da orada, sadece bir yönetici olmanız yetmiyor, bir lider olmanıza gerekiyor ve kararlar veriyorsunuz ve Merve Hanım bunu o kadar anlık veriyorsunuz ki bu çok zor. Yani bizim verdiğimiz kararların daha üstündeki işleri benim kanaatim, her mesele saygı duyuyorum, harpte silahlı kuvvetler veriyor. İşte Mustafa Kemal Atatürk, Gazi Atatürk'ün dediği gibi "size savaşmayı değil, ölmeyi emrediyorum". Siz de bir şeyi kaybetmeyi bir şeye tercih ediyorsunuz orada. Yani insanların hayatıyla ilgili riskler alıyorsunuz. Gerek kurtarmak adına işçiniz ve kendiniz birtakım riskler alıyorsunuz, ölçülebilir riskler." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Özellikle, yangınların doğal bir süreç olduğunu ve tarih öncesi dönemlerden bu yana var olduğunu belirtmesi, yangınların ekolojik süreçler içindeki rolünü anlamamıza yardımcı olur. Ancak burada dikkat çekici olan, orman yangınlarının doğal bir döngünün parçası olarak kabul edilmesine rağmen, bu yangınların kontrol altına alınmasının modern insanın müdahalesine bağlı olmasıdır. Bu, antroposentrik yaklaşımın bir çelişkisini yani doğa korunurken bile insan faaliyetlerinin öncelikli olduğuna ilişkin bir yaklaşımı göstermektedir. Yangın yönetimi sürecinde alınan kararların, savaş meydanında alınan kararlara benzetilmesi, bu tür kararların ağırlığını ve yöneticilerin karşılaştığı zorlukları dramatize etmektedir. Bu benzetme, yangınla mücadelenin sadece teknik bir faaliyet olmadığını, aynı zamanda ahlaki ve etik kararlar gerektiren bir liderlik görevi olduğunu da ortaya koymaktadır. Yerel halkın anlatılarında da görülen ve yaygın bir kanı hâline gelmiş olan yangınla mücadele sırasında hava araçlarının yetersiz kaldığına ilişkin görüşlere karşın yerel kurum temsilcileri bu mücadelenin teknik boyutuna dikkat çekmektedir.

> "Şöyle, tabii bizim 2021'deki hava aracımızdan bugün daha çok hava aracımız var. Bunda şunun etkisi var. Bunu salt şöyle almamak lazım. "Ya bak gördünüz mü işte o zaman yapmadınız da yangınla birlikte yaptınız". Bu bir eleştiri olarak kabul edilebilir ama bunun bir yönünde de kolaycılık var. Peki, 2021'den

önce? 2020'de bizim daha az hava aracımız vardı. 2019, 2018, 2017, geriye doğru gidin, hep artarak makul bir çerçevede artarak gelmiş. Hiç böyle bir şey olmadı ve siz hiç hava araçlarının sayısıyla ilgili olarak kuruma "ya işte bak sizin hava aracınız yoktu da bu başımıza bundan geldi" demediniz. Yıllardır, en son Türkiye'deki bu böyle ciddi anlamda büyük diyeceğimiz yangın gene burada 2008 yılındaki bizim Taşağıl yangını var. O zaman sayı çok çok daha azdı. Şimdi Merve Hanım burada çok kritik bir şey var. Daha çok hava aracı evet, daha faydalı olur kabul ediyorum, mesela Türkiye'nin 100 değil, 500 tane hava aracı olsun, 1.500 tane olsun. Yani ordumuz için de öyle. Uçak sayımız 250 değil, 5250… yani bunun bir rasyoneli var." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

"Yani çok büyük bir mücadele yapıldı, çok büyük bir mücadele yapıldı ve bence çok başarılı da bir mücadele yapıldı. Bu büyüklükteki bir organizasyonda eğer şayet eleştirecek bir şey ararsak hepimiz bir şeyler eleştirebiliriz, ben de bulabilirim spesifik olarak biz bunları bugünleri yaşadık. Ama olayın bütününe, kavrayıcı bir gözle, yurt sathına yayılışı ve bu yangının yayılma seyri neydi ne şekildeydi, ne kadar insan hayatını etkileyen köy veya yerleşim yerini tehdit ettiğini ve bu işin büyüklüğünü tasavvur ettiğimizde bence hiç de karanlık bir tablo yok. Aksine teşkilatımızla biz gurur duyuyoruz yani inanın o yangında 15 gün evine gitmedik kimse. Yurt sathında teşkilatımızın tüm mensupları dağda bir çalının dibinde yattı. Bence de kötü sonuçlar doğmuş olmakla birlikte, çok daha kötü sonuçların çıkması da engellendi. Yani ben Muğla'dakileri de biliyorum, buradakileri de biliyorum. Yani onlarla ifade edilen hayat kaybı da olabilirdi. Allah korusun yani biz hiçbir köyümüzü bırakalım yansın durumuna sokmadık teşkilat olarak. Tabii ki biraz evvel de söyledik eğer insanların canı ve malı tehlikedeyse, belli bir noktadan sonra orman yangınından ziyade insanların can ve malını, onları tahliye etmeye, evlerini korumaya ağırlık sıkletinizin belli bir kısmını da buna ayırmak durumunda kalıyorsunuz ki bu doğal bir şey, her şey insan için. Bütün bu zorluklara rağmen çok daha büyük tablolar olabilirdi, neye göre mukayese ettiğimiz de çok önemli burada. Allah'a çok şükür, tabii ki can kayıpları da oldu ama çok daha trajik tablolar ortaya çıkabilirdi, çok şükür buna müsaade etmedik yani." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Orman Bölge Müdürlüğü temsilcisi, kurumun yangınla mücadelede kullandığı araç ve gereçlerin zaman içindeki değişimini açıklamakta hava araçlarının sayısının artışını sadece son dönemdeki yangınlara tepki olarak görmemenin gerekliliğine işaret ederek, bu artışın uzun vadede planlı bir sürecin parçası olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, yangın mücadelesinde hava araçlarının önemli olduğunu kabul etmekle birlikte, asıl mücadelenin yer ekipleri tarafından verildiğini ve yangınların büyük çoğunluğunun bu şekilde kontrol altına alındığını belirtmektedir. Bu açıklama, yangın müdahalesinin sadece teknik bir işlem olmadığını, aynı zamanda stratejik planlama ve koordinasyon gerektirdiğini göstermektedir. Burada temel sorunsal bu stratejik planlama ve koordinasyon sürecinin iklim değişikliğine uyum stratejileri dikkate alınmadan oluşturulmaya devam etmesi olabilir. Zira afet sıklığının ve yoğunluğunun buz hokeyi sopası gibi yükseldiği bir dönemde "hava araçlarımızın sayısını her yıl artırıyoruz açıklaması" bu konuya ilişkin farkındalık eksiliğinin göstergesi olarak kabul edilmelidir. Zira

temsilcinin yangınla mücadele kapasitesi bağlamında belirttiği "bunun bir rasyoneli var" ifadesinde yer alan rasyonelin ziyadesiyle antroposentrik bir yaklaşımın ürünü olduğu açıktır.

> "Bir de bu enerjiyi yönetmeye, bu enerjiyi kontrol etmeye çalışıyorsunuz. Bu öyle çok kolay bir şey değil. Şöyle, Merve Hanım hani gittim su tutuyoruz, "ya niye söndürmüyorsun?" "Ya sönmüyor!" Yani oradaki enerji miktarı ve enerjinin almış olduğu alan senin arazözünün üzerindeki 2 buçuk ton suyla sönmüyor gerçeğini, her yangın için söylemiyorum, belli şartlarda oluştuğunda bunu bir kere kabul etmeliyiz. Yani ben bunu hep söylüyorum, yıllardır öyle örnek veriyorum. Bu bir araba yangını değil, yani o zaman biz işte doğal engelleri, işte yerleşim yerlerinin ürettiği barikatları, işte kanyonları, vadileri, işte taşlık sırtları, işte ne bileyim, doğal ayırıcı büyük yapıları, nehirleri… nehirleri de atlıyor ama, yani bu tarz yapıları ve arazi kırıklarını, orman yapısını lehimize çevirmeye çalışıyoruz. İşte karşı ateş dediğimiz olay bu tip durumlarda devreye giriyor. Yanıcı maddenin önünde duramadığımız zaman onun kontrollü bir şekilde önünden o yanıcı maddeyi almamız, o üçgenin birini kırmamız gerekiyor yangın söndürmek için. Elindeki su miktarı o yangın döngüsünü, ısı ve oksijen parametresini kıracak güçte olmadığı için, biz sadece üçüncü parametreye yanıcı madde parametresinde çalışmaya başlıyoruz. Belli bir büyüklüğün üzerinde. O da ne? İşte yangın büyük bir enerji ile geliyor. Ben bir kontrollü yakmayla yanıcı maddeyi önünden kaldırayım ki gelsin, hadi gel yak, neyi yakacaksın, deyip yangını indirmek gibi. Yani karşılaştığımız konunun büyüklüğünü tasavvur etmek açısından. Yani 2 buçuk ton suyu örnek veriyorum. Eğer helikopter o tarzdaki bir yoğun yangında biraz yukarıdan olması gerekenin 100 metre üstünden atsın, su aşağı inmeden buharlaşıyor Merve Hanım. Ha o hava aracı konusuna da meslektaşlarımız doğru söylüyor, hava araçları önemlidir. Ama hava araçları üzerinden yangın organizasyonunun, yangınların hava aracı nedeniyle söndüğü gibi bir kısır alana biz bu işi çekersek doğru bir sonuç almayız. Yangınlarda hava araçları kıymetlidir. Bize karadan öldürücü darbeyi vurabilecek zamanı, işte saatte 15 km, 10 km hızla ilerleyen bir yangının hızını 5 km indirirse bu yürüyüş hızıdır. Ben bu yangını yakalayabilir ve yerden müdahale edebilirim. Bize bir frenleyici, müdahale etmek için zaman kazandırıcı… yangını frenler hava araçları, yangın ilerleme hızını yavaşlatır ki bizim yer ekiplerimize zaman taşır ki biz onun etrafını çevirip halledebilelim. Kıymetlidir, önemlidir ama asla ana ve olmazsa olmaz değildir. Yani bana 3. tane arazözle ve 20 tane işçisiyle bir ekip mi verirsiniz? İşte atıyorum 2 hektarlık bir yangın var. Yoksa 2 tane helikopter mi verirsiniz? Ben 3 tane, 4 tane yerdeki yer ekibimi timi tercih ederim. İlla bir seçimse. Bu şu demek değil, onun olmaması diye değil ama karadan gitmediğiniz bir yangın asla sönmüyor. Bir tane örneği yoktur, yok yani böyle havadan attın, attan attın söndü. Söner, söndü dersin 2 saat sonra yeniden alev alır. Keşke öyle olsa, keşke o kadar basit olsa. Biz de hiç yangınla girmesek yani… 3-5 helikopter fazla olur… Ama bu şu demek değil, kıymetlidir yani çok kıymetlidir hava aracı. Bize kritik önemde avantajlar sağlar. Kabul ediyorum ama "ya yangın aracı yoksa olmaz!" Yani değil yani öyle değil. Yani sadece oraya indirgemek doğru olmaz." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Benzer şekilde AFAD temsilcisi de yangınla mücadelede sosyal medya etkileşimlerine ve kamuoyu algısına dikkat çekmektedir. Temsilci, yangın müdahalesinde hava araçlarının etkinliği hakkında kamuoyunda oluşan "yanılgılara" değinerek, yangınların büyüklüğü ve kontrol altına alınma sürecinin karmaşıklığını vurgulamaktadır. AFAD temsilcisi, hava

araçlarından atılan suyun yangını söndürmede yetersiz kalabileceğini, çünkü suyun hedef alana ulaşmadan buharlaşabildiğini belirtmektedir.

> "Bir de maalesef ki sosyal medyada orda burada çok bilinen, çok vatandaşa gaz verilen bir uçak hadisesi var. Yangın dediğimiz şey uçakla sönmüyor, yani yangın dediğiniz şey uçakla sönmüyor çünkü bizi mesela o süreçte en çok üzen şey bu. Bu sosyal medya üzerinden oturduğu yerden yorum yapma hadisesi var ya… kimse yani gelip orayı içeriği gören yok, orada ne yaşandığını gören yok, oradaki personelin oradaki çalışanın ne yaşadığını gören kimse yok. "Uçaklar niye yok?". Var uçak gelsin, eee sonuç… Atılan su karaya ulaşmadan buharlaşıyor. Ormancıların şöyle bir şeyi vardır, yangın göğüs göğüse çarpışarak karadan söner derler. Yani yukarıdan sizin uçaktan gönderdiğiniz su sadece böyle puf…. çünkü yukarı aşağıya ulaşmıyor zaten su, toprağa ulaşmıyor zaten. Orayı sonradan gezdiyseniz günlerce yandı orası için için yani biz yangını söndürdük, soğutma çalışması yapıldı Allah'tan bir yağmur yağdı yani birazcık rabbim de yardım etti ortalığın sönmesi(gülüyor). Ama sonrasında biz o köylerde günlerce gezdik o ağaçların hepsi için için yanmaya devam etti, için için dumanlar tüttü." (AFAD)

Yangına müdahale süreci, sadece yangınla doğrudan mücadele etmekten çok daha fazlasını gerektirmektedir. Anlatılar, yangın müdahalesinin teknik ve fiziksel zorluklarının yanı sıra, kamuoyu ile iletişim ve algı yönetiminin de bu sürecin kritik bir parçası olduğunu göstermektedir. Bu, yangın mücadele ekiplerinin sadece yangına müdahale etmekle kalmayıp, aynı zamanda halkın bilgiye erişimini sağlamak ve "olası yanılgıları" düzeltmek için de çaba göstermeleri gerektiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Orman Bölge Müdürlüğü ve AFAD temsilcilerinin anlatıları, yangınla mücadelede kurumların rolü, kaynak dağılımı ve kamuoyu ile ilişkilerin önemini açıkça sergilemektedir. Her iki kurumun da yangın müdahale stratejileri, mevcut kaynakların etkin kullanımını ve yangın sonrası müdahale süreçlerinin hassasiyetini vurgulamaktadır. Bu, afet müdahale planlamasında, yerel ve ulusal düzeyde koordinasyonun ve stratejik planlamanın önemini gösteren bir örnektir.

Öte yandan Manavgat Orman İşletme, Sosyal İşler Müdürlüğü temsilcisi ekiplerin on günü aşkın süre boyunca evlerine giremediğini ve yangın sahalarında birkaç saatlik uyku ile söndürme ve soğutma çalışmalarını sürdürdüğünü belirtmektedir. Bu *sürekli çalışma koşulları*, afet müdahale ekiplerinin fiziksel ve zihinsel dayanıklılığını test eden zorlayıcı durumları göstermektedir. Bu durum, uzun süreli afet müdahalelerinin bireyler üzerindeki stres yükünü ve bu stresin yönetilmesi gerekliliğini de vurgulamaktadır. Ekip üyelerinin gündelik ihtiyaçlarının karşılanması, afet müdahalede önemli bir lojistik unsur olarak öne çıkar. Yemek ve temel ihtiyaç malzemelerinin sağlanması, afet yerinde çalışanların motivasyonunu ve enerjisini korumak için kritiktir. Topluluk desteği, özellikle yerel halkın ve gönüllülerin yardım malzemeleri sağlaması, afet müdahalesinin toplumsal boyutunu gösterir ve bu destek, afet müdahalesinin sadece teknik bir mesele olmadığını, aynı zamanda bir dayanışma ve

yardımlaşma faaliyeti olduğunu ortaya koymaktadır. Bu süreçlerde herhangi bir sorun yaşanmadığını belirten temsilci teşkilatın lojistik kapasitesi ve tecrübe artışının, yangınlarla mücadelede kurumsal yeteneklerini zaman içinde geliştirildiğini belirtmektedir. Bu, afet müdahale ekiplerinin sürekli olarak kendilerini geliştirme ve daha etkili hizmet verme çabalarını vurgulamaktadır. Ayrıca afet müdahale ekiplerinin karşılaştığı fiziksel ve zihinsel yorgunluğu belirterek günlerce "günlük bir buçuk iki saat uyumadan" çalışıldığını vurgulamıştır. Kullandığı "yeşil vatanı korumak için canımız pahasına mücadele ettik" ifadesi, afet müdahalesine atfedilen ulusal ve sembolik değerleri ortaya koymaktadır. Bu, kurum kültürü açısından afet müdahalesinin sadece teknik bir işlem olmadığını, aynı zamanda milli bir görev ve toplumsal bir sorumluluk olarak görüldüğünü göstermektedir. "Şehitler verdik" ifadesiyle belirttiği can kayıpları neticesinde yaşanan üzüntüye rağmen mücadelenin sürdürüldüğünü vurgulamaktadır. Ayrıca, "Türkiye'nin her yerinden arazöz geldi, devletin bütün kurumları, sivil toplum kuruluşlarından gelen gönüllüler" ifadesiyle, afetlere yanıt vermede ulusal çapta iş birliği ve koordinasyonun önemini vurgulamaktadır.

M. B. Sosyal Yardımlaşma Müdürlüğü temsilcisi ayrıca afetlere hazırlık sürecinin sınırlılıkları ve buna rağmen bu hazırlıkların önemi üzerinde durmaktadır. Yöneticilerin afete hazırlık konusundaki çabalarının ve karşılaşılan zorlukların altı çizilirken, itfaiye ekipleri gibi saha çalışanlarının eğitim ve donanım eksikliklerine dikkat çekilmektedir. Bu tespitler, afet yönetimi eğitiminin ve kaynak tahsisinin, afetlere karşı daha dirençli topluluklar inşa etmedeki rolünü ortaya koymaktadır.

> “Bir afete hazırlıklı olunamaz onu anladık. Yani ne kadar hazırlanırsanız hazırlanın, onun yaşanıldığı andaki psikolojiniz, siz de insansınız, gücünüz enerjiniz, sinerjiniz, iletişiminiz bir şekilde çok kolay değil. Yani ne kadar hazırlanırsanız, hazırlanın. Yine de daha iyi hazırlanılması gerektiği fikri çıktı ortaya. Biz müdürlük olarak çok çabaladık ve ben başarılı olduğumuza inanıyorum. Yani hazırlıklarımız şu an dosyalarımız, yaptığımız işler, ekiplerimiz anlamında ben son derece başarılı olduğumuzu düşünüyorum. Hâlâ bitmedi işlerimiz iletişime devam ediyoruz. Evlerin yapılıp insanların eve taşınmasını bekliyoruz. Onun ön hazırlığını yaptık, ders çıkarılması gereken konu yine hazırlanılmalı. Tam hazırlıklı değildik diyelim ama hükümetin de hazırlıklı olması lazım işte. Yangın uçaklarının olmadığını gördük. İtfaiyeler yeterli değildi. İtfaiyecilerin veya çalışan yangında emeği geçen birçok kişinin eğitim konusunda da eksik olduğunu düşünüyorum. Afetle mücadele anlamında. Mesela bir Ahmetler köyü gibi olabilseydi o emek verenler belki çok daha iyi şeyler olabilirdi. Kasıt olması ülkem adına beni çok üzüyor. Çok çok çok üzüyor hem de. Öyle. Yangına gerçekten de hazırlıklı olunamaz. Gerçekten çok büyük bir şeyden bahsediyoruz. Daha da güzel organize olunabilirdi diye ama en büyük öğrenme şekli yaşayarak öğrenmektir. Ben bunu şu anda düşünüyorum. Ben bunu geçen yıl temmuzda düşünemezdim. Yani çok fark var arasında. Biz bunu yaşayarak öğrendik. Şu an ne yapmamız gerektiğini çok daha iyi biliyoruz

> ama daha farklı bir şey gördüğümüzde onu yine yaşayarak öğrenebiliriz. Bu da en doğal olması gereken bir şey artık." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

Kurumsal mücadele sürecinde rol oynayan bireylerin deneyimlerini ve afet psikolojisini anlamanın yöntemlerinden biri de doğrudan anlatılardır. Orman İşletme Müdürlüğü'nden yangınlarda kilit rol oynayan Orman Şefi ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeden elde edilen notlar, yangının başlaması ile birlikte gelişen *olağanüstü sürecin önemli bir betimlemesidir*. Buna göre yangın haberi gelmeden önce hava şartlarının yangına oldukça müsait olduğunun farkında olan 7 Şeflik de kendi bölgesinde hazır bir biçimde beklemektedir. Kalemler'den gelen yangın ihbarının ardından hava araçları, kara araçları ve teknik elemanlar köye yönlendirilir. Orman Şefi de bölgeye giriş yaparken Gebece Köyünden ikinci yangın ihbarı gelir. Gebece'ye yönelen Şef Manavgat şehir merkezinde Kavaklı'da 2 yerden duman çıktığını görür ve kuleyle haberleşerek şehir merkezine yönelir. Zira Kalemler Köyünde yangın çıkalı bir saatten fazla olduğu için şehir içindeki tüm itfaiyeler de oraya yönelmiş, merkezde yalnızca bir itfaiye bırakılmış, ikinci yangına müdahale edecek birim ekip ihtiyacı doğmuştur. Orman Müdürlüğü'nün gücünü biraz da bu gelişmenin kırdığını belirten Şef şehir merkezindeki yangının yaklaşık 2 saat ardından kontrol altına alındığını belirtmektedir. Ardından ikinci yangın olan Gebece köyüne ulaşır ve yangının kontrol altın alındığını görür. Bu arada Kalemler'deki yangın giderek büyür. Şiddetli rüzgâr nedeniyle oldukça zorlanılsa da gece on iki sularında yangın 150-200 hektarlık alanda kontrol altına alınmaya başlanır. Ancak bu sırada Akseki'den üçüncü bir yangın haberi gelir. Akseki'nin ekipleri Manavgat'a desteğe geldiği için oraya Konya ekipleri yönlendirilir. Bu sırada Akseki yangını Manavgat'a Oymapınar Barajına doğru aşağıya iner, elektrikler kesiktir ve bu yangının esen rüzgârla birlikte önce dumanı bölgeye ulaşır. Yollarda kaçmaya çalışan insanlar, arabalar, hayvan sürüleri, kazalar ve duman nedeniyle ilerlemek oldukça zorlaşır. Yangın Oymapınarı Barajını atlamadan bölgeye ulaşmak çok zor hâle gelir. Bu süreçte spot yangınlar aracılığıyla yangın Şef'in ifadesi ile "ahtapot" gibi yayılır. Bu iki yangın sabah birleşir. Birleşen yangının Manavgat Devlet Hastanesine yaklaşması büyük panik yaratır ve ivedilikle tampon bölge oluşturulur, 2-3 tane şerit açılarak yangının hastaneye ulaşması engellenir. Buradan yangının devam ettiği Yaylaalan Köyüne geçilir. Şef oradaki mücadele sırasında yerel halkla karşılaşmasını şu şekilde anlatmaktadır:

> "Tam bekliyoruz orada hazırlığımızı yapmışız. Sıkıyoruz, sıkmaya başlıyoruz ama öyle bir an geliyor ki rüzgâr hızını bir arttırıyor. Yani 2-3 dakika demeden köyün bir ucundan girdi bir ucundan çıktı. İnsanları bir yandan tahliye etmeye çalışıyorsun. İşte o benim evim yandı oraya su sıkalım. Bu benim evim yandı, buraya sıkalım. İnsanların biraz da tepkisi de oluyor can havliyle yani bir sürü hakaret işitiyorsun? Neredesiniz? İşte senin yüzünden yandı, söndüremediniz. Ama bir şey söyleyemiyorsun insanların canı

> yanmış. Bir taktik belirliyorsun yangınla mücadele etmek için. O taktikte başarılı olamazsan sen suçlusun. Ondan sonra bizim işittiğimiz hakaretin bini bir para." (Manavgat-Orman İşletme Şefliği Notları)

Tüm çabalara rağmen Yaylaalan'da yangını durduramayan Şef ve ekibi araziyi daha iyi bildiği için doğuya yönelme talimatı alır, bölgeye ulaşır, yerel halkın desteğiyle ve "karşı ateş" yönetimiyle yangının o ucunu söndürür. Ardından yangının devam ettiği Akseki ve İbradı'ya geçerek mücadeleye devam eder. Görüldüğü üzere o dönemde dünyanın birçok yerinde özellikle de Akdeniz Havzasında aynı anda çıkan orman yangınları Türkiye'nin ve hatta Antalya'nın da birçok yerinde aynı anda başlamıştır. Bu katastrofik felaketin oluşmasında temel etken iklim değişikliğinin yol açtığı olağanüstü şartlar ve bu şartların neden olduğu afetlere yeterince hazırlıklı ve dirençli olmayan toplumsal ve kurumsal yapılardır.

Afet yönetimi stratejilerinin merkezinde yer alan *kurumlar arası koordinasyona* ilişkin kurum temsilcilerinin ifadeleri oldukça olumlu bir tablo çizmektedir. Zira yangınlarla mücadele sürecindeki bu kurumların koordinasyonu, afet müdahalesinin etkinliği ve hızı açısından belirleyici olmaktadır. Devletin çeşitli kademelerindeki kurumların yangına müdahale sürecinde nasıl bir araya geldiği vurgulanmakta ve afet yönetiminde bütüncül bir yaklaşımın önemine değinilmektedir. Ayrıca özellikle büyük yangınlar söz konusu olduğunda, AFAD'ın koordinasyon rolü öne çıkmakta, yangınların çok geniş bir alana yayılması ve sosyal yapıya ciddi zararlar vermesi durumunda, AFAD diğer kurumlarla birlikte hareket ederek yangın müdahalesine destek sağlamaktadır.

> "Tabii kurumumuz da diğer kurumlar da valiliğimizin başkanlığında tüm devlet unsurları bir araya gelerek bu felaketin daha büyük felaket sonuçlar doğurmaması için bir mücadele verildi. İş çok zor bir iş yani öncelikle, ha tabii ki tüm kamu kurumları, devletin tüm birimleri, bizim orman yangınlarımızda bize katkı sunuyor hepsi. Yani devletimizin tüm kurumlarına bu konuda minnettarız. AFAD eşgüdüm sağlıyor. Eğer yangının miktarı ve şekli sadece ormancılık teknikleri ile sınırlı kalmayacak bir boyut ve tehlike arz ediyor seviyeye geliyorsa diğer kurumlardan da destek geliyor işte karayollarından DSİ'den, işte Jandarmamız zaten her an yanımızda oluyor. Devletin tüm paydaşları yangının etkilerinin, sosyal doku üzerindeki özellikle etkilerinin azaltılması için mücadele ediyor. Orada aramızda bir eşgüdüm var. Bu eşgüdümü yukarıda AFAD sağlıyor. Özellikle büyüyen yangınlarda, çok büyüyen, sosyal boyut içeren yangınlarda ve tüm kamu kurumlarına hatta özel sektörle de eş güdüm sağlıyor. Biz işin ormancılık tekniği ve söndürme metotlarıyla ilgili kısmı ele alıyoruz. Öncelikleri belirliyoruz. Büyük bir eşgüdüm içerisinde bu faaliyetleri yürütüyoruz. Bunun içerisinde belediyeler, diğer kamu kurumları, jandarmamız her an zaten hep temas halindeyiz. Bizim onlarla ilişkimiz, onlar, biz, siz falan diye bir ilişkimiz yok. Biz tamamen Türk ormancılığının aynı zamanda vatandaşın emrindeyiz. Yani bunda orman sınırında veya şehrin kenarında bir yerde bir ev yandığında… Ev yangınlarının tamamına bizim arazözlerimiz gider bizden bir talep geliyorsa. Mesela itfaiye bazen yetişemez veya su takviye… biz hiç sınır tanımaksızın bizim genel müdürlüğümüzün, bakanlığımızın da bu konuda bize talimatı var. Biz sınır o konuda hiç

> tanımıyoruz. Şehirde de olsa bizden destek talep ediliyorsa geliyor, itfaiyemiz de aynı şekilde, biz talep ettik miydi, araçları tabi onların bizim arazi şartlarına çok uygun değil ama gelebildikleri yerde bize desteğe geliyorlar. O yüzden Allah korusun, şurada bir olacak bir yangına bizden… Kumluca'da sel felaketi oldu. 65 tane arazözümüz, belki 10 tane iş makinamız Kumluca'daydı mesela selle mücadele amacıyla. Yolların yıkanması vesaire. Yani sonuçta devlet kurumlarının arasında çok güçlü eşgüdüm var. O anlamda hiçbir sıkıntı yaşamıyoruz. Yeter ki kamu kamuya yararı olsun, bireysel olarak insanların şeyi ayrı ama kamunun yararına bir şey varsa sınır tanımaksızın teşkilatımız orada yani." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Kurumlar arasındaki bu koordinasyon, sadece teknik ve fiziksel müdahaleleri içermemekte aynı zamanda kriz anlarında alınan stratejik kararları da kapsamaktadır. Yangın anında hızlı ve etkili müdahale gerektiğinden, Orman Bölge Müdürlüğü ve diğer kurumlar arasında var olan güçlü iş birliği ve iletişim, afet anında gereken tepkinin hızla organize edilmesini sağlamaktadır. Diğer yandan, afet müdahalesinin planlama ve uygulama süreçlerinde karşılaşılan en büyük zorluklardan biri, çeşitli kurumlar arasındaki koordinasyonun zaman zaman bürokratik engeller ve hantallık yaratabilmesidir.

> "Sadece orada bu eş güdüm ya da entegrasyon noktasında şunu söylemek lazım. Şimdi bizim sürecimiz hakikaten çok dinamik işler. Bu entegrasyonu yapmak adına birçok kurumu daha işin başındayken dahil etmek bizim sistemimizi hantallaştırır. Ne demek istiyorum? Antalya için 49 noktada kulelerimiz var. 100'ün üzerinde ekip noktalarımız var. Biz bir yangın dumanı gördüğümüz anda, ihbarı aldığımız anda, o kulede duran işçilerimiz aslında hiyerarşik sıralamada en sona gelen çalışma arkadaşlarımız. Onlardaki yetkiyi anlatmak için söylüyorum. 3 tane, 4 tane arazözü, sayısı bile yok hatta, çıkartırlar yangına, hepsi çıksın bile diyebilirler. Hava aracını hazırlarlar. Gerekirse çıkartırlar. Ondan sonra bize haber verirler. İşte burada entegrasyonu sağlamak adına burada bizim yangına hareket etmek yerine 3-5 tane daha diğer kurumlarla bunu değerlendirmek gibi bir sürecin içerisine girdiğimizde orada kaybedeceğimiz zaman, aslında o yangın için müdahale noktasında tam da hayati öneme haiz dakikalar işliyordur. Onu iyi ayarlamak lazım. O süreci çok iyi bilmek lazım. Fayda sağlamak isterken dediğim gibi sistemi hantallaştırmak da var işin içinde. Ama her yıl yapılan işte valilik komisyon kararları var. Komisyon toplanıyor. Orman yangını noktasında ben dediğim gibi 30 yıldır aşağı yukarı bu işin içinde olan birisi olarak, orman yangını dediğimizde vatandaşımız dahil, kamu kurumlarını zaten saymıyorum bile herkes orman yangınının destekçisi." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Kurumlar arası koordinasyona ilişkin somut bulgular ABB Kırsal Hizmetler DB ve DSİ temsilcilerinin anlatılarında da gözlemlenmektedir. ABB Kırsal Hizmetler DB'nin ifadeleri, kriz anında belediyelerin rolünün sadece itfaiye ve benzeri doğrudan yangın söndürme faaliyetleriyle sınırlı olmadığını göstermektedir. Belediye, Orman Bölge Müdürlüğü tarafından belirlenen ihtiyaçlara dayalı olarak yangınla mücadelede destekleyici ve tamamlayıcı rol oynamaktadır. Belediye, yangına müdahale için gerekli makine ve personel sağlamanın yanı

sıra, su takviyesi, araç tamiri gibi lojistik desteklerle de önemli bir fonksiyon üstlenmektedir. Bunun ötesinde, belediye aynı zamanda sosyal destek görevlerini de üstlenerek canlı hayvanların taşınması, insanların eşyalarının korunması gibi kriz anında insanların temel ihtiyaçlarını karşılama ve mağduriyetleri azaltma çabalarında bulunmaktadır. Bu faaliyetler, belediyenin sadece yangın söndürme çalışmalarına değil, genel olarak afet yönetimine ve toplumun korunmasına yönelik daha kapsamlı bir yaklaşım benimsediğini gösterir.

> "Bizim doğrudan bir faaliyetimiz olmadı orman yangınında. Valilik bir kriz masası kurar. Onlar bizden ne isterse makine ve iş gücü… başka bir şeyimiz olmaz. Aşağı yukarı 35 makine ile 70 personelle her gün orada olduk. O işin amir kısmı Orman Bölge Müdürlüğünde, onlar ne istiyorsa biz onu yaptık, makinalar verdik, su takviyesi yaptık. Araçlarını tamir ettik. Belediye olarak kumanya verdik. Belediye olarak biz çok korkunç bir şey yaptık o süreçte. Üstümüze vazife olmayan, bir sürü iş yaptık mesela bütün canlı hayvanları taşıdık, yanmalarını engelledik, insanların yanmasın diye eşyalarını taşıdık." (ABB Kırsal Hizmetler DB)

Öte yandan DSİ temsilcisinin ifadeleri, orman yangınlarıyla mücadelede su kaynaklarının yönetimi ve kullanılabilirliğinin önemini vurgulamaktadır. DSİ, yangın söndürme çalışmalarında kullanılmak üzere göletler ve barajlar gibi su kaynaklarını sunarak, yangın söndürme ekiplerinin ihtiyaç duyduğu suyu sağlamaktadır. Gündoğmuş Göleti örneği, yangın söndürme çalışmalarında kullanılan doğal su kaynaklarının stratejik önemini ortaya koymaktadır. DSİ'nin bu tür kaynakları sağlaması, yangınla mücadeledeki fiziksel müdahalenin yanı sıra, yangın yönetimindeki kaynak planlaması ve altyapı kullanımının da ne kadar hayati olduğunu göstermektedir.

> "Yok, o Ormanın, yukarıda böyle küçük küçük havuzlar var ama afet anında bizim göletlerimizi veya barajlarımızı da kullanıyorlar ki kullandılar zaten. Mesela Gündoğmuş göletinin çok faydalı olduğunu söylüyorlardı, küçük bir göletimiz var Gündoğmuş'un hemen merkezinde." (DSİ 13. Bölge Müdürlüğü)

Yangınla mücadeledeki kurumlar arası iş birliği ve koordinasyon, sadece yangın söndürme ve soğutma çalışmalarını değil, aynı zamanda afet anında toplumun genel ihtiyaçlarının karşılanmasını ve sosyal dayanıklılığın artırılmasını da kapsar. Bu tür bir koordinasyon ve iş birliği, afetlere karşı daha dirençli bir toplum yapısının oluşturulmasında oldukça önemlidir. Bu bağlamda kurum temsilcilerinin yangınla mücadele süresince resmettikleri kurumlar arası koordinasyona ilişkin olumlu tablo afet sonrası süreçlerde iyi bir sınav vermemiştir. Bu durum ilerleyen temalardan detaylı bir biçimde ele alınacaktır. Ancak bu duruma ilişkin bulgulara hem önceki yerel halk anlatılarında hem de M.B. Sosyal Yardımlaşma Müdürlüğü temsilcisinin anlatılarında rastlanmaktadır. Burada afet sonrası topluluk üyelerinin

devlet ve yerel yönetimlerle ilgili kafa karışıklığına ilişkin ifadeler dikkat çekmektedir. Yerel halkın, hangi kurumun hangi sorumluluğu üstlendiğini tam olarak bilmeden yanlış kurumları suçlaması, bilgi eksikliğinin afet yönetimi ve toplum güvenliği üzerindeki olumsuz etkilerini sergilemektedir. Bu, afet bilinci ve eğitiminin yanı sıra, afet zamanı ve sonrasında halkla iletişim stratejilerinin güçlendirilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. M.B. Sosyal Yardımlaşma Müdürlüğü temsilcisinin anlatıları afet yönetimi stratejilerinin toplumsal yapılar, yerel beklentiler ve kurumsal kapasitelerle uyumlu hâle getirilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca, toplulukların afetlere hazırlıklı olmasını sağlamak için eğitim, iletişim ve kaynak tahsisinde yapısal iyileştirmelere olan ihtiyacı göstermektedir.

> "Muhtar evleri ve parklar yapıyor her köye belediye. Sadece çocuk parkı değil, kadınların spor aletlerinin de olduğu parklar. Bir de ben sahada şununla karşılaştım. Şimdi köy halkı tam anlamıyla Büyükşehir'in çalışma alanları ve Manavgat Belediyesi'nin çalışma alanlarını bilmediği için karıştırıyor, hepsi belediye onun için. Mesela itfaiyecilere saydırıyor, belediyeye saydırıyor ama aslında bu Manavgat Belediyesi'nin kapsamında değil, ayrımını bilmediği için. Bizi bir köyde taşladılar. Bunları da yaşadık. Niye taşladınız dedim sonrasında gittiğimde. Yangını Şükrü Sözen çıkarttı dedi. Suyumuzu kesti, dedi. Su dedim, bize bağlı değil ki ama işte bunu ayırdını bilmediği için faturayı birine kesiyor. 2 gün öncesinden sular kesilmiş, elektrikler kesilmiş. Çok normal bizim orada poyraz esmeye başladığında elektriği keserler. Çünkü o yangını çıkartır. Yani yangın çıkmasın diye elektriği keserler. Bu çok normal ama su çok mantıksız. Suyun elektrikle bağlantısız olduğu köyler de vardı. Bizim köyün suyu elektrikle bağlantılı değil mesela." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

> "Bir anda başlayan bir yangın ne yönden geldiği belli olmadı, ortalığı yaktı gitti. Ama Allah razı olsun Büyükşehir Belediyesi ve Manavgat Belediyesinden, devletten önce ellerini uzattılar. Helikopterler çok geç geldi. Yangının büyümesinin nedenlerinden biri de o. Yerden söndürmede bir aksaklık görmedim. Rüzgârın da etkisiyle yangını söndürmek epeyce güç oldu. Aşağı yukarı bir hafta yangın devam etti. Yanacak yer kalmadığı için yangın söndü. Yanacak ağaç kalmadığı için yangın söndü. Tek elden yönetilse daha iyi olurdu. Biraz da bu yangınların böyle büyümesinde, geç söndürülmesinde siyasilerin de etkisi oldu. Adamlar geldiği zaman 15-20 araçla, yollar tutuldu. Ne ambulans ne itfaiye ne su tankeri geçebildi." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

Kurum temsilcilerinin anlatılarında vurgulanan bir diğer husus ise yukarıda da bahsedildiği üzere *iklim değişikliğinin neden olduğu* (ve bu büyük yangına zemin hazırlayan) *hava şartlarıdır*. Hava şartlarının ormancılık bakımından çok kötü olduğunu, aynı anda bölgede 3 ayrı yangının çıktığını ve normal şartlarda 3-4 gün süren poyrazın 12-13 gün sürdüğünü ifade eden Manavgat Orman İşletme Müdürlüğü temsilcisi bu durumu yüzyılda bir olabilecek olağanüstü bir durum olarak tanımlamaktadır. Ancak bu şartlar iklim değişikliği nedeniyle giderek olağan şartlar hâline gelmeye başlamıştır ve bu gibi yaklaşımlar iklim afetleri

bağlamında risk yönetimi açısından oldukça belirleyicidir. Zira bu çeşit bir mega yangın riskine hazırlık birçok kurumun yalnızca afet sırasında değil afet öncesi risk azaltım çalışmalarında da etkin koordinasyonunu gerektirmektedir. Bu noktalarda yaşanan eksiklikler yangın sırasındaki kurumsal mücadeleyi de zayıflatmıştır.

> "Bizim birinci amacımız öncelikle can güvenliğin arkasından mal güvenliğini sağlamak ve bu yangınlardaki de 13 gün boyunca Akdeniz'deki Adana, Mersin, Antalya ve Muğla'daki yangınlarda ilk hedefimiz köylerimizin zarar gelmemesi üzerine planlama yapmaktı. Yani yangının büyümesinin nedenlerinden bir tanesi de orman araçlarının evleri korumak, insanları korumak için kullanılması, ormanın içine gidememesi." (Manavgat-Orman İşletme Sosyal İşler Müd. Notları)

> "Şimdi şöyle bizim belki de Cumhuriyetin en köklü kurumu. Bizim bütün araçlarımızda arvento var. Uydudan sinyal alan. Biz mesela bütün araçların Türkiye haritası üzerinde Google üzerine atılmış araçların yerlerini görüyoruz. Hava araçlarının yerini görüyoruz haritadan. Dozerin, greyderin nerede olduğunu görebiliyoruz ona göre yönlendiriyoruz. Bizim yangın yönetim aracı var. O araç Antalya'da gittiğiniz zaman görebilirsiniz. O araç gelir oradan. 3-4 tane mühendis arkadaşımız var içinde. Karambole bir şey yapmıyoruz. Mesela İHA'dan görüntü alıyoruz, İHA diyor ki, Manavgat'ta şu mevkii de şu koordinatta şu derecede ateş yükselmesi var orman içinde. Zaten ondan sinyal geldiğinde hemen hava aracı kalkıyor zaten yerini görmesi için. Bölge Müdürü havadan yönlendiriyor yani kafasına göre kimse bir yere gitmiyor. Yani arazöz kafasına göre şu köye gideyim diyemez. Antalya'da Düzlerçamı'nda yangın eğitim merkezi var. Orada eğitimlerin nasıl yapıldığını mühendislere görebilirsiniz. Simülasyon merkezi. Yani planlı bir şekilde mücadele ediliyor. Yetersiz değil onu demek istiyorum. Ama hava şartları uygun olacak. Sen ne kadar güçlü de olsan rüzgâr 40-50 knot olduğu sürece nem de %8-9-10 olduğu sürece yangını biraz zor söndürsün. İstediğin kadar köprü istediğin kadar set yap, sel geldiği zaman götürür gider. O yüzden teşkilat olarak bir zaafımız yok yangınlara karşı." (Manavgat-Orman İşletme Sosyal İşler Müd. Notları)

> "Aslında yangın durumlarında ilerlemesini engellemek için hat açmak adına bu gibi uygulamalar yapılabiliyor ya da karşı ateş uygulaması örneğin. Yangını durdurmak için karşı ateş başlatılabiliyor ama bunu herkes yapamaz yani görevli şef arkadaşların hepsi bu gibi uygulamaları yapamayabilirler. Bir de Bölge Müdürünün yetkisinde bu. 3 aylık mühendisin verdiği kararla 20 yıllık tecrübeli mühendisinki bir olmaz sonuçta böyle büyük bir yangına Türkiye'nin her yerinden görevli geliyor." (Manavgat-Orman İşletme Sosyal İşler Müd. Notları)

Benzer şekilde Orman Bölge Müdürlüğü temsilcisinin vurguladığı, "oğlum buradan çık, bu senin söndüreceğin yangın değil" ifadesi, yangınların yönetilmesindeki zorlukları ve bireysel çabaların bu tür büyük çaplı felaketler karşısında yetersiz kalabileceğini göstermektedir. Bu, aynı zamanda, bireylerin ve toplumun, büyük çaplı ekolojik felaketlere hazırlıklı olma kapasitesinin sınırlarını ve bu kapasitenin genişletilmesi gerektiğini işaret eder.

2021 yangınlarının, "100 yıldır olmayan bir şey" olarak nitelendirilmesi, bu tür felaketlerin frekans ve şiddetindeki artışa dikkat çekerek iklim değişikliği bağlamında ele alınması gereken bir durumu ortaya koymaktadır. Zira temsilci artan risk ve belirsizliklerin doğasına dikkat çekerek "2021'de karşılaştığımız tablo bizim için öngörülebilir bir tablo dahi değildi" ifadesini kullanmakta, ardından "yangına dair hatırladığımız şeyin 2021'deki trajedi olmasından artık çıkmamız lazım" demektedir. Bu yaklaşım iklim değişikliği bağlantılı afetlere bir diğer ifadeyle hızla yol aldığımız "yeni normale" ilişkin farkındalık eksikliğine işaret etmektedir.

> "Marmaris'te şehir yanıyordu yani eğer o şehir yanmadıysa, başta orman teşkilatı ve diğer kamu kurumları, özel sektör, hepsinin mücadelesiyle oldu Merve Hanım. Yani biz kaybedilen ormanla ilgili üzüntümüzü, yiten belki burada işte can kayıpları oldu. Bizim o zamanki yanında Marmaris'te de bir gönüllümüz mesela şehit oldu çocuk. Ayrıl dediğimiz bir kardeşimiz oradan ayrılmadığı için şehit oldu. Bunlar çok ağır işler yani onun detayına duygusal boyutuna çok girmeyeyim. Ben şahsen de söyledim, "oğlum buradan çık, bu senin söndüreceğin yangın değil". "Abi ben hep su getiriyorum" dedi. Bak gözümün önünde hala, "burayı terk edin bak" dedim, "bura çok tehlikeli bir yer". Vatandaşa laf dinletemiyorsunuz. "Abi biz hep su getiriyoruz" dedi. Biraz evvel şeyi söyledim ona da "Bu senin su getirip yardım edebileceğin bir yangın değil" çünkü biz onu anlıyoruz yani anormal bir yangın seyri. Yani bir yere bağlayacağım, yani biz orada kaybedilen ormana mı… Şimdi elinizde bu kadar akut, aynı anda 15-20 tane, bir günlük iki günlük bir periyodun içinde 20 tane büyük yangın var. 15 tane büyük yangın var. Hiçbir organizasyon aynı anda 15 tane böyle büyük bir yangın üzerine organize edilmez. Çünkü bu 100 yıldır olmayan bir şey yani. Yani benim konum değil ama örnekleme açısından söylüyorum, Türkiye'nin 4 tane ordusu var, işte birinci ordu, ikinci ordu, üçüncü ordu, işte bir de Ege Ordusu var. Niye 12 tane ordusu yok? Bu, işte bir planı var. Bunu muhakkak silahlı kuvvetlerimizin, devletimizin bir önleyici tedbiri vardır işte kaç cephede savaşırız, ne olur, seferberlik nasıl ilan edilir, o onların konusudur, rasyonel olanı yaparlar. Kurumumuzun da bir rasyoneli var ama 2021'de karşılaştığımız tablo bizim için öngörülebilir bir tablo dahi değildi. Ama 2021'i her yıl böyle olacakmış senaryosuyla, hep yangına dair hatırladığımız şeyin 2021'deki trajedi olmasından artık çıkmamız lazım." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Orman yangınları, afet yönetiminde benzersiz ve karmaşık zorluklar sunar, bu nedenle, güvenli *toplanma alanları* belirleme konusu, özellikle büyük yangınlar sırasında çok daha fazla dikkat ve özen gerektirir. Yangın afetleri, depremler gibi anlık ve genellikle yerel etkili olmaktan ziyade, daha geniş alanlara yayılabilen ve uzun süre devam eden olaylardır. Depremlerde toplanma alanlarının belirlenmesi, binaların yıkılma riskine karşı açık ve geniş alanların tercih edilmesine dayanır. Ancak yangınlarda durum çok daha farklıdır; yangınlar, genellikle geniş alanlara yayıldığı ve rüzgâr gibi doğal etmenlerle hızla değişebildiği için, güvenli olarak düşünülen bir alan bile kısa sürede tehlikeli hâle gelebilir. Temsilcilerin anlatıları, yangın afetlerinde toplanma alanlarının ne kadar problematik olabileceğini

göstermektedir. Orman Bölge Müdürlüğü temsilcisi yangınların nasıl genişleyebileceğini ve etrafta görünürde güvenli gibi duran boş tarlaların bile risk taşıyabileceğini vurgulamaktadır. Bu durum, yangın afet planlamasında alışılagelmiş toplanma alanı kavramının yetersiz kalabileceğini göstermektedir. Ayrıca, yangının yoğunluğu ve hareketliliği, geleneksel afet müdahale stratejilerinin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

> "Her köyün kendi içinde vardır ama toplanılacak bir durum yok ki. Yangın dört bir yandan geldi. Ama yangın depremden farklı bir şey. Depremde nedir toplanma alanı, binaların olmadığı geniş alanlar, spor sahası gibi. Yangında ama neden böyle bir şey olamazdı da toplanma alanı diye. Herkes ailesini aldı, Manavgat'taki bir tanıdığının evine getirdi. Geri döndü, köyüne sahip çıkmaya çalıştı belki. Köyde kalan olmadı çünkü jandarma zaten köyü boşalttı. Başka nasıl olabilir, toplanma alanı, var mıdır? Ben yok diye biliyorum. Kaymakamlığın varsa böyle bir alanı bilmiyoruz." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

> "Bakın şimdi bakıyorsunuz etrafta güvenli gibi görünen yer neresidir. Boş tarla falan olabilir, anız tarlası bunlar. Yine ot var, yine yanma riski var, her yer böyleydi. Aksine yanmış, geçmiş alan en güvenli yer. Tahliye alanı hazırlarsanız olur tabii ama büyük yangını hayal edip işte küçük yangınlarda işe yarayacak çözümler, ancak büyük yangında geçerli değil işte. Bu yangın gibi olduğunda inanın bana o toplanma yeri filan, nerde topluyorsunuz? Orada nasıl bekleyecekler? Mümkün değil. O şiddetle bir yangından bahsediyorum. Şimdi köyün her tarafının orman olduğunu düşünün, duman basıyor mesela, yanmaktan kurtuldun boğulmaktan nasıl kurtulacaksın. Yani o kadar çok parametre var ki ya da dedim ya işte ağaç yok ot." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

AFAD temsilcisinin ifadeleri de benzer şekilde, yangın sırasında ve sonrasında yaşanan koordinasyon ve iletişim zorluklarını açığa çıkarmaktadır. Yangın devam ederken yapılan konteyner kurulumları, yangının tekrar alevlenme ihtimali altında gerçekleşmiştir ve bu da afet yönetimindeki belirsizlikleri ve riskleri artırmaktadır. Ayrıca, AFAD temsilcisinin kriz merkezinde yaşadığı şaşkınlık ve iletişim kesintisi, büyük ölçekli yangın afetlerinde kurumlar arası koordinasyonun ne denli kritik olduğunu göstermektedir.

> "Bir toplanma alanından bahsedemezseniz çünkü toplanma alanı dediğiniz olgu tamamen aslında depremle ilgili bir olgudur. Yani Manavgat'ta benim belirlediğim toplanma alanları yangının içinde ve ben nerenin yanacağını bilmiyorum. Yangın başladığı zaman, ya şöyle bir planlama yapabilmem benim mümkün değil. Kalemler köyü yanarsa Kalemler Köyünü merkezdeki Cumhuriyet Mahallesine alayım, böyle bir planlama çok realistik değil çünkü neyle karşılaşacağınızı bilmiyorsunuz. Ha depremde şöyle bir durum var, çünkü dediğim gibi deprem sürmüyor, deprem oldu bitti. Ondan sonra hadi herkes kolunu sıvayıp müdahaleye başlıyor. Burası yanarken biz buraya konteyner kuruyorduk yangında ve şunu sorguluyorduk Allah'ım inşallah yangın tekrar dönmez de kurduğumuz konteynerler yanmaz. Çünkü vatandaşın evi yandı, vatandaşın bir şekilde barınmasını sağlamamız lazım ama yangın hala devam ediyor. Vatandaşı merkeze çekmeye kalktık, biz evimizi terk etmeyiz dediler. Vatandaşı köyden

çıkaramadık, çıkaramayınca herkesin kendi bahçesine konteyner kurmaya başladık ama bir taraftan da yanıyorduk yani müdahale ile iyileştirme tamamen birbirine girdi Manavgat yangında. Öyle olunca da, bir de böyle bir hepimiz de zaten ilk 1-2 gün bütün kurumlarda bir, ya biz neyin içindeyiz… ne yaşıyoruz… bir şaşkınlığı oldu mu, evet oldu, hepimizde oldu. Ben kriz merkezine girdiğim ilk günü asla unutmuyorum. Girdim Allahım biz neyin içindeyiz dedim, çünkü kurumdan aradığım hiç kimse telefonumu açmıyor. Herkesin telefonları çok yoğun, kimseye ne yaşıyorsunuz oradayı soramıyorum yani İzmir'den geliyorum ama… ve ben kriz merkezine girdim de dedim ki Allahım biz ne yaşıyoruz burada biz buradan çıkabilir miyiz acaba? Ve bunu çalışan olarak söylüyorum ki çıkamadık… Çıkamadık Manavgat bizim evimiz oldu ondan sonra." (AFAD)

Bu analizler, orman yangınları gibi büyük ölçekli doğal afetlerin, afet müdahale ekipleri, hükümet ve yerel topluluklar arasında güçlü bir iş birliği ve eşgüdüm gerektirdiğini göstermektedir. Ayrıca, afet anında güvenli alanların tespiti ve yönetimi, bu tür olaylara özgü planlama ve hazırlıklarla desteklenmelidir. Bu, esnek ve çeşitlendirilmiş yaklaşımlar hem afet müdahale ekiplerinin iş yükünü hafifletebilir hem de toplulukların afet anında daha dayanıklı ve dirençli hâle gelmesini sağlayabilir.

"Şimdi ben biraz evvel de ifade etmeye çalıştım tabi bizim yangın söndürme yaklaşımımızı tamamıyla değiştiren bir unsur; insanların ve köylerin yerleşim yerlerinin olmaması. Bizim için en rahat ve en keyifli söndürülecek yangınlar insanla temasın olmadığı yerlerdir çünkü tamamen ormancılık tekniği, o yangınla mücadele etmenin bilimsel tekniğini uygularsınız. İşte topografya, onun metotları var o unsurları kullanarak yangını kontrol altına alırsınız ama insanların can ve malı tehlike altına girdiğinde, artık ormancılık sadece ormancılık olmaktan çıkıyor. Olay bir sosyal boyut haline geliyor, şimdi düşünebiliyor musunuz 50 tane köyde insanlar yanıyor. Vatandaşın dediği senaryonun doğru olacağı noktalar olabilir, doğrudur yani bu tamamen yanlış ve mantıksız demiyorum. Bazı durumlarda köylünün orada olması ki bu çoğunlukla da denilebilir, köylünün orda belli bir bilinçle, işte köyün yanaşana işte ufak otlara müdahale etmesi, işte ne bileyim belki ahırının vesairenin yanmasını engelleyeceği tablolar oluşabilir ama şimdi bu köyde çocuk var, yaşlı insanlar var, kadınlar var, erkekler var ve yangın saatte atıyorum 15-20 km hızla geliyor, gökyüzünden yağmur gibi işte yanıcı maddelerin üzerinize saçıldığı bir tabloda geldiğini düşünün. Aşağıda bir fotoğrafımız var onu yangın şube müdürümüz değerlendirmiş birazdan gösteririz size o şeyi fotoğrafı. Minarenin boyunun belki 15-20 katı boyutunda bir ısısı yükselmiş bir duman yutarak geliyor yani tablo öyle bir tablo ki bunu iyi hayal etmek lazım ve vereceğiniz kararla onlarca köyde aynı anda yangınla mücadele edemeyecek yaşlı, çocukları, kadınları tahliye edeceksiniz, bunları seçeceksiniz, sadece içinde işte yangınla mücadele eğitimi almış veyahut bunu yapabilecek yaş ve bilgideki insanları selekte edeceksiniz, bunlara bir tertip üreteceksiniz ve bu insanların canıyla ilgili riskler almasını talep edeceksiniz ve bu suretle köydeki bir takım tahribatların önüne geçmek gibi bir imkanı sağlayacaksınız. Yani inanın bu kararı vermek o kadar zor bir karar ki… Kötü senaryoyu bir an hayal edelim. Allah göstermesin, evet bunu söyledik burada durduğumuzda daha iyi dedik, bir tek insanın hayatını kaybetmesi… devletimiz güçlü, yanan evlerin hepsini yaptı, daha iyisiyle yaptı ama canı geri getirmek mümkün değil. Yani bir şeyin doğru olabilmesi o doğrunun o kadar hızlıca cereyan eden bir olay

içerisinde bir ihtimale dönük olarak, insan hayatını o ihtimalin bir parçası haline getirmek, çok zor bir karar. Ha bu devlet kararıydı, tabi bizim kurumumuzun da aynı şekilde valiliğin köyleri boşaltılması kararını uygulandı. Biz o köyün mevcut yangından etkileneceğini, burada bir risk olduğunu tespit edip valiye bildiriyoruz. Valilik de kolluk kullanmak suretiyle bunu gerçekleştiriyor." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

"Ha teorik olarak orada köyde hiç kimsenin olmadığı bir ortam yerine ufacık bir ateşin sıçradığında birinin müdahale edip ot boyutundayken onu söndürmüş olması olumlu sonuçlar doğurabilir ama "bu yangın o yangın değil!" Ya oradaki tablo öyle büyük bir felaket, yutarak gelen bir şey ve cephesi belki 10 km açılmış. Bu şekilde geliyor, aynı anda 3-5 köyü birden yaka yaka geçiyor üzerinden. Bunun hangi birini hangi oranda organize edeceksiniz? Oradaki köylüyü hangi şekilde faydalanabilir hale getireceksiniz? İnanın çok zor… Yani biz her yangında köyü boşaltın demiyoruz ama o yangında köyün boşaltılması yönünde irade koyduk ki kesinlikle doğru bir irade bu. Çok sayıda insanımızın hayatını kaybedebilirdik yani ot diyor mesela, "otu biz söndürdük" diye. Ya ben otta bir sürü ölen insan oldu, buğday fresinde gözümüzün önünde yani insan bir şey olmayacak gibi yandı. Uzun süre yoğun bakımda kaldı, çok zor kurtardı yani yangın, incecik sarı otlar bile öldürücü. Yani vatandaşlardan hayatını kaybedenler de terk etmeyenler zaten. O 5 kişi köyünü evini terk etmeyenler zaten. Yani böyle de bir şey var, köyü terk etme dediniz Allah korusun 10 kişi orada hayatını kaybetti. Yani bunu geri getirmek mümkün değil ama icabında yanmış bir serayı, devletimiz kimseyi ortada bırakmadı, evini yaptı ahırını yaptı, hayvanını verdi çünkü biz bunların içerisinde çalıştık. Devletin tüm kurumları maddi hasarları yerine getirdi." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

"Ha tahliye işine gelince tahliye ile ilgili ormanın söylediği şöyle bir şey var. Onların daha öncesinde orman köylülerinin içerisinden bir gönüllü grubu varmış kendilerinin eğittikleri, bildiklere çünkü her zaman için bu tip müdahale şeylerinde yereli kullanmak, vatandaşı kullanmak mantıklıdır çünkü vatandaş bu tip mevzuları daha öncesinde yaşadığı için, bildiği için ve o coğrafyayı da daha iyi bildiği için… çünkü orası onun çöplüğü, coğrafyayı daha iyi bildiği için aslında yereli kullanmak mantıklıdır. Ancak yereli kullanmaktaki mantık da çocukları kadınları değil, eli iş tutan erkekleri. Şimdi bunların gönüllülük sistemi varmış ama sonrasında bu gönüllülük sistemi biraz geri planda kalmış. Şimdi burası çok ince bir çizgi bakın. Şimdi vatandaş kendi açısından baktığı zaman, şimdi ormanın da bu konudaki görüşü köylerin tamamen boşaltılmaması yönünde. Köyler boşaltılmamalı ama köyde bu işten anlayan birilerini yetiştirmemiz gerekiyor, özellikle orman sınır köylerde. Diğer taraftan devlet olarak baktığınız zaman bu mevzuyu orada bir köy yanıyor ve köy yanarken içerideki vatandaşı boşaltsanız ayrı bir sıkıntı, boşaltmasanız ve siz boşaltmadığınız için Allah korusun oradaki herhangi bir vatandaşın canına bir şey geldiği zaman başka bir sıkıntı çünkü sonuç itibariyle bütün afet müdahalelerinde öncelik şu; can kaybetmemek! Umurumuzda değil! Bakın çok da net söylüyorum 1.300 tane ev yanmış 5.000 tane ev yanmış umurumuzda değil, yeter ki bir insan ölmesin orada. Ne çalışanından ölsün ne vatandaşından ölsün, yani orada kimse ölmesin, sonrasını bir şekilde derler toplarız düzenleriz. Tek kaygımız maddi kayıplar olsun. Evet belki vatandaşı yine tatmin edemiyorsunuz ama çocuğunun ölmesindense evinin yanması herkesin tercih sebebi. Şimdi orda tahliyede, tahliyenin kuralı kaidesi var tahliyede izlenecek yollar belli ama çok ciddi vatandaş mukavemeti ile de karşılaştık, vatandaşlar kabul etmek istemediler,

> çıkmak istemediler falan ama bir yerden sonra birinin elini masaya vurması gerekiyor. Ya orada çok vatandaşın gönüllülüğüne bırakılacak bir iş değil… çünkü şunu tercih ediyorsunuz yani, vatandaşı çıkaralım da evler yansın… Çünkü söndüremiyorsunuz, yangını hızına yetişemiyorsunuz." (AFAD)

> "Jandarmaya İçişleri Bakanlığına geliyor talimat. Yangın başladı, elektrik de kesildi. Elektrikler kesilince sular kesildi. Şimdi vatandaş evinde olsa ne olurdu işte evde iki bidon su varsa dökerdin o da biterdi. O yüzden boşaltılması iyi oldu. Boşaltılmasaydı can kaybı daha fazla olurdu." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

Manavgat Orman İşletme Sosyal İşler Müdürlüğü temsilcisine göre *köylerin boşaltılması* kararı, sadece alevlerin tehlikesi nedeniyle değil, aynı zamanda yoğun duman ve zehirlenme riski gibi diğer faktörler göz önünde bulundurularak alınmıştır. Jandarma'nın vatandaşları güvenli bölgelere yönlendirme eylemi, acil durum yönetiminde yetkililerin rolünü ve toplum güvenliğini önceliklendiren müdahale stratejilerini vurgulamaktadır. Ayrıca, "Evrenseki Kavşağı'ndan yukarı salmadı Jandarma insanları" ifadesi, kontrol noktalarının stratejik kullanımını ve kriz anında insan hareketlerinin nasıl yönetildiğini ortaya koymaktadır. Öte yandan, temsilci Ahmetler Köyü'nde yakalanan başarıda rüzgârın azalan şiddetini vurgulayarak iklim afetlerinin yönetiminde çevresel faktörlerin ve yerel coğrafyanın önemini işaret etmektedir. Ahmetler bölgesinde yangın riskinin, çevredeki yanıcı materyalin azlığı ve rüzgârın hızının azalması nedeniyle düşük olduğu, bu durumun da yerel halkı evlerini terk etmeme konusunda cesaretlendirdiği belirtilmiştir. Bununla birlikte boşaltılan köylerdeki insanların köylerde kalmaları durumunda yaklaşık yarısının yanabileceğini belirten temsilci önceliklerinin can güvenliği olduğunu vurgulamaktadır.

Köylerin boşaltılmasına ilişkin Orman Şefi'ne göre ise tek bir doğru bulunmamaktadır. Bu kararda belirleyici olan köylerin coğrafi konumu, yayılışı ve arazi kullanım biçimleridir. Bu bağlamda yangın riski taşıyan farklı köy yapılarını ve müdahale yöntemlerini açıklayan Orman Şefi, özellikle Güzelyalı gibi bazı köylerin boşaltılmasının gerekli olduğunu belirtirken, yaşlı ve hareket kabiliyeti kısıtlı insanların bu köylerde bulunmasının riskleri artırdığını vurgulamaktadır. Karavca köyünde iki kişinin dumandan zehirlenerek hayatını kaybetmesi, bu tür tehlikelere somut bir örnek sunmaktadır. Güğlen Dağı'nın dibindeki Saraçlı Köyü'nün etrafında ise orman olmaması nedeniyle, orman yangını riskinin düşük göründüğü ancak yangın sırasında havadan atılan kıvılcımların (spotlar) küçük anız yangınlarına neden olabileceği belirtilmektedir. Şef bu tür yerleşim yerlerinde, evlerin birbirine yakın olmadığını ve bu durumun küçük yangınların kontrol altına alınmasını kolaylaştırdığını ifade etmektedir. Buna göre yerel halk su, kazma ve kürek gibi araçlarla müdahale ederek evlerini yanmaktan kurtarabilir. Diğer yandan, ormanla iç içe olan köylerde, büyük alevlerin doğrudan köylere

ulaşabileceği ve bu durumun ciddi riskler taşıdığına dikkat çekmektedir. Bu tür köylerde, alevlerin sık sık köye ulaşma ihtimali yüksek olduğundan, müdahale şansının oldukça düşük olduğu belirtilmektedir. Örneğin, Güzelyalı köyünde yangına müdahale etmek neredeyse imkansızken, Saraçlı gibi daha dağınık ve çevresi zeytinliklerle çevrili köylerde düşen kıvılcımların hızlıca söndürülmesi gerekmektedir. Ahmetler köyü örneğinde ise, coğrafi yapısının ve tarım arazilerinin kısıtlı oluşunun, yangın riskini azalttığı ve düzenli temizlik yapılması hâlinde yangın çıkma ihtimalinin düşük olduğu belirtilmektedir. Bu durum, köylerin coğrafi ve yapısal özelliklerine göre yangın risklerinin ve müdahale yöntemlerinin farklılık içerdiğini göstermektedir.

Yangın *ekiplerinin müdahale etmemelerine* ilişkin yerel halkın tepkisine dair Manavgat Orman İşletme Sosyal İşler temsilcisi afet sırasında "can korkusu"nun temel bir insan tepkisi olduğunu ve bu korkunun, bireylerin ve müdahale ekiplerinin kararlarını etkilediğini vurgulamaktadır. Afet anında insanların kendi yaşamlarını ve sevdiklerini koruma içgüdüsünün, yangın gibi kontrol edilmesi zor bir durumda baskın çıkabileceğini ifade etmektedir. Bu, afet yönetimi stratejilerinde, bireysel güvenlik algısını ve toplumsal dayanışmayı dengede tutmanın zorluklarını ortaya koymaktadır. Zira temsilci bunu net bir biçimde “korkmazsan yanarsın” şeklinde ifade etmektedir. Afet anında müdahale ekiplerinin karşılaştığı etik ve pratik zorluklar, afet yönetimi çalışmalarında daha insani ve topluma duyarlı yaklaşımların benimsenmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu durum, afetler karşısında toplumların dirençli olabilmesi için hem bireysel hem de kolektif düzeyde kapasitelerin geliştirilmesine işaret etmektedir. Orman Bölge Müdürlüğü temsilcisi ise bu süreçlerde yaşamsal bir güdü ile herkesin kendi acısını öncelemesinin, “önce benim evi söndürün” demesinin çok doğal ve anlaşılır olduğunu vurgulamakta ve böylesi bir durumda yurttaşların şöyle bir senaryoyu göremediğini belirtmektedir:

> “Ben şuradan bir hat çektim. Eğer şu boğazda bu yangını durduramazsam işte 3000 hektar saha hemen orada yanacak, içinde 5 tane köy var vesaire. İşi kritik bir yere indirmişim, arazöz şoförüne diyorum ki “çabuk git, suyunu doldur ve gel, hiçbir yerde durma, bak burada biz yanarız” diyorum. 2 ileride ilkokul yanıyor, işte insanlar orada kalmış, oraya gidip onları kurtarmaya gidiyor.” (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Afet psikolojisi ile hayatı alevler içerisindeki evi üzerinden tanımlayan, çaresizlik hissiyatıyla bulundukları yardım talepleri geri çevrilen bireylerin nefret ve öfke duygusu sahada doğrudan yangın ekiplerine yönelmektedir. Bu durumu temsilci şu şekilde açıklamaktadır:

> “Yani bir şeyi mutlak bir hata olarak görmek ki, mutlak hatalı olunan birimler de vardır. Yani yüzlerce binlerce insanın, yüzlerce arazözün organize edildiği bir büyük aurayı düşünün yani mücadeleyi, spesifik hatalar her zaman olabilir ama her yere aynı anda yetemediğiniz anda çoğunluğa yetemiyor durumdaysanız, çoğunluğun nefretini kazanıyorsunuz. Yani işin böyle de bir boyutu var, işte nerede bu devlet, nerede bu millet oluyor. Yani kimse bilerek ve kasten hiçbir personelim “şu ev yansın da boş ver biz gidelim şurada 2 ağaç söndürelim” demez, böyle bir ihtimal yoktur. Muhakkak şu vardır, ya aldığı kati bir talimat vardır. O talimat bir insan hayatına ilişkindir. Yani bütün bunu mutlak bir doğru içerisinde, mükemmeliyet içerisinde sağlayabilmek mümkün değil. Yüzlerce örneğini biz yaşadık ama bu özelde, bu kadar büyük bir yangında birtakım önceliklerin belirlenmesinde veya algılanmada hatalar, problemler, iletişim eksikliği olabilir. Yani saygı duyuyoruz vatandaşın eleştirilerine de.” (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Bu anlatılar toplumsal ve kurumsal başa çıkma kapasitelerinin sınırlarını zorlayan bu gibi ikim afetlerinin kırsal topluluk üyesi bireylerde görece yüksek olan devlet ve birey arasındaki güven ilişkisini zedelediğine ilişkin bir tespit olarak değerlendirilebilir. Öte yandan temsilci bazı durumlarda ekiplerin müdahalesinin teknik olarak mümkün olmadığını şu şekilde açıklamaktadır.

> “Yangın söndürme tekniği açısından da orada bir şey var. Hatta vatandaşlarımız da size söylemişler ya, “yağmur gibi yağıyordu” diye. İşte o yağmur gibi yağma noktasında o köyün içerisinde evleri falan söndüremezsiniz. Yani o kadar çok sayıda arazöz orada hem hareket kabiliyetini kaybeder. Bunun yanında esas yangınlar o köye gelmeden yerinde, köyün uzağında müdahale edip söndürmek. Yoksa yerleşim alanına spotlar düşmeye başladığı anda işiniz çok çok daha zor, netice almak mümkün değil. Siz gidip yerinde söndürmeye uğraşırken, vatandaş kendi evinin önünde beklenilsin istiyor. Halbuki evinde beklediğiniz anda o köye spotlar, yani o küçük küçük yangınlar daha doğrusu anlaşılacak dilde, düştüğü anda inanın orada müdahale edemezseniz. Zaten bütün arazözler bütün ekip, ekipman, birbirine dolanır kalır. Teknik açısından da uygun değil zaten. Yani ama bu kadar büyük bir ortamda tabii eleştiriler oluyor. (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Öte yandan yangın gibi büyük afetler sırasında, görevlilerin yerel halkla olan etkileşimi, afet yönetiminde insan odaklı bir yaklaşımın sonuçlarını da gösterir. Görevlilerin bu zorlu durumlar karşısında sergiledikleri anlayış ve empati, toplum ile olan ilişkilerini güçlendirebilir ve afet müdahalesinin etkinliğini artırabilir. Temsilcinin dile getirdiği gibi, afet durumlarında yerel halkın farklı tepkiler göstermesi olağandır. Bazı durumlarda, halk doğrudan müdahale etmeye çalışırken, bazıları afetle mücadele ekiplerinin can güvenliğini ön planda tutabilir. Bu tepkiler, yerel toplulukların afetlere bakış açısını ve yaşam biçimlerini koruma isteğini yansıtır. Temsilcinin "haklısın, hallediyoruz" şeklindeki yaklaşımı, acı içinde olan insanlarla iletişimde empatinin ve anlayışın ne kadar hayati olduğunu gösterir. Bu yaklaşım, halkın yaşadığı

travmayı hafifletmeye ve onların güvenini kazanmaya yardımcı olabilir. Ayrıca, bu tür bir iletişim, toplumun afet müdahale ekiplerine olan güvenini ve iş birliğini artırabilir.

> "Bizden kaynaklı da biz mükemmeliyetçilik, mükemmeliz falan iddiasında değiliz. Bu kadar büyük bir organizasyonda bizim de hatalarımız, eksiklerimiz de olmuştur ama bir an empati yapmak lazım. Bir köylü teyzemiz evini söndürmeye gittiğimizde bize şunu demişti, "yavrum nereye gidiyorsunuz?" dedi. Dedik "işte eve geliyor yangın eve doğru gidiyoruz". "Oğlum oraya girersen siz yanarsınız" dedi. "Bırakın" dedi. "Yanan ev olsun" dedi. Şimdi böyle yaklaşımlar da var bakın, bize kıyamayıp oraya göndermek istemedi. Böyle olanlar da var yani öyle yaklaşan da var. Şimdi tarihte görülmemiş büyüklükte bir felaket yaşıyorsunuz. Ne yapacak, "lan siz bu ormanı söndürmediniz" ilk önüne gelene işte kimi buluyorsa yetkili reaksiyon bir şekilde gelir. Biz de biliriz onu genelde, çok zordur ama "haklısın, hallediyoruz" alttan alırız. Çünkü acılı insanla orada adam zaten büyük bir felaket yaşıyor, hatıraları yanıyor. Oradaki anıları yanıyor. Yani vatandaş ne diyorsa haklıdır ya… yani öyle diyoruz ama tabii spesifik bizim vatandaşın tarlası, serasını yanmasın, evleri yanmasın diye ormanı bıraktığımız çok yangınlar olmuştur. Bu teşkilatın yani çok daha erken söndürebileceğimiz yangınların, daha büyüdüğü durumlar olmuştur can ve mal güvenliği için. Herkes bir şey istiyor. O alanda düşünün 10.000 kişi yaşıyor, 10.000 tane talep var yani, herkes talep ediyor. "Vay müdürüm arazöz göndermedin!" Herkes aynı anda zaten 500 kişi istiyor o arazözü. Zaten elinde yönlendirebileceğin 5 tane arazöz var orada, o cephede atıyorum. Kişi 495 mutsuz var yani. O doğal, haklıdır da kendi açısından, o kendi pozisyonunu düşünecek tabii. Siz şimdi bir şey yönetiyorsunuz. Yüzlerce örnek var ya. Bana 1.000 tane telefon gelmiştir. Bana da Allah bir şey verdi o büyük yangında. Yani hiç kimseyle polemik yaşamadım. Tamam baktım bu şey değil adam arıyor "ya müdürüm buraya şey yap". "Tamam derhal yönlendiriyoruz" diyorum. %80'ine de yönlendiremiyorsun yani. Öyle bir imkânın yok yani değerlendiriyorsun, sonucu itibariyle en büyük felaket hangisinde yaşanabilirse, sen herkesin dediğine olduğu gibi kabul edersen, zaten herkes yandık diye arıyor. Çünkü sen oraya o arazözü göndermen için seni motive ediyor. Yani 112'ye "adam öldü, çabuk olun" demek gibi. Yani herkes yalan söylüyor diye değil. Yaşadığı olay onu analiz ettiriyor. O sonuca vardırıyor. Çok zor." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Yerel halk ile kurumlar arasında afet sırasında kurulan güven ilişkisi afet sonrası iyileşme süreçlerinin yönetiminde de belirleyici rol oynamaktadır. Zira yangınla mücadele süreci tamamlandıktan sonra yangın ekipleri sahayı terk ederken AFAD, Sosyal Yardım Müdürlükleri gibi birçok kurum aylarca hatta Manavgat yangınında olduğu gibi bir yılı aşkın süre boyunca saha çalışmalarını devam ettirmek durumundadır.

> "19 ilçede bu 13 senede yaşanmış bütün afetlerin birebir içine böyle girmiş çıkmış, Manavgat yangın döneminde yoğun bir şekilde sahada çalışmış, sonrasındaki iyileştirme sürecinde yoğun bir şekilde sahada çalışmış, işte son geçen sene aralıkta olan Kumluca selinde çok yoğun çalışmış bir insanım. Yani burası benim çöplüğüm artık, 13 sene sonunda bunu söyleme hakkı buluyorum, işin aslını söylemek gerekirse çünkü bizim yaptığımız işle ilgili olarak sadece hani başka kurumların merkez teşkilatlarında çalışanlar sadece merkezleri bilir ama bizim teşkilatımızda öyle bir şansımız yok. Yani bizde çalışıyorsanız ve

> teknik çalışıyorsanız bütün ili bilirsiniz. Nerede problem varsa oraya giderseniz. Bu kadar uzun sürede bir şehirde vakit geçirdiğiniz zaman otomatik olarak her ilçenin kendi içerisindeki problemlerini, sıkıntılarını şeye kadar yani vatandaşların tavrına, vatandaşların davranış şekillerine kadar ayırabiliyorsunuz. Yani Kumluca'nın vatandaşı böyledir. Finike'nin vatandaşı böyledir şeklinde. Çünkü birebir vatandaşla iş yapıyoruz. Yani kamu kurumuyla evet yani afetin yönetim aşamasında kamu kurumuyladır. Afetin müdahale kısmı bittikten sonra tamamen vatandaşa dönersiniz. Vatandaşın yardımları, konutları ıvır zıvırı yani o vatandaşla ilgili yapacak bütün işlemleri vatandaşla muhatabız. Vatandaşla muhatap olduğumuz için de şuranın afetzedesi böyledir buranın afetzedesi böyledir deme şansımız oluyor." (AFAD)

Yerel halk anlatılarında sıkça dile getirilen yeterli müdahale olmadığına ilişkin eleştirilere Orman Şefinin yaklaşımı ise şu şekildedir:

> "Yani bize kızıyorlar geç aldınız söndüremediniz diye de benim kendi köyüm de yandı ne yapabilirim ki? Yanan köyüme ben 5-6 ay sonra ancak gidebildim. Annemin dokuduğu kilimler yandı benim ailemin evinde, sadece sizin köyünüz yanmadı ki! O kadar basit bir şey değil. Bir saat, yarım saat neyse dinlenip mücadele ediyoruz, insan ne kadar uyumadan çalışabilir ki? Biz o yangın sönünceye kadar yarım saat-kırk beş dakika uyuyarak mücadele ediyoruz. Yeri geliyor su içmiyoruz. Yeri geliyor biz teknik elemanlar olarak mühendisler şefler olarak hortumu biz çekiyoruz. Ben çok hortum çektim." (Manavgat-Orman İşletme Müd. Orman Şefi Notları)

Görüldüğü üzere afet başladıktan sonra başa çıkma kapasitesinin insani birtakım sınırları bulunmaktadır. Tam da bu nedenle iklim krizinin şiddetlendirdiği ve yoğunlaştırdığı bu tür afetlere ilişkin risk azaltıcı ve direnç oluşturucu proaktif çabaların ve politikaların önemi giderek artmaktadır.

Yangınla mücadelede köylerdeki insan gücünün kullanılmamasının nedenini Manavgat Orman İşletme Sosyal İşler Müdürlüğü temsilcisi, geçmişte uygulanan *"yangın mükellefleri"* sisteminin, iş güvenliği ve değişen toplumsal katılım normları nedeniyle sona erdirilmesi ile açıklamıştır. Bu durum, toplumun risk algısının ve afetlere müdahaledeki gönüllülük esasının zaman içinde nasıl değiştiğini göstermektedir. Afet yönetimi süreçlerinde gönüllülerin rolü, iş güvenliği kaygıları ve yasal düzenlemelerle şekillenmektedir. Orman Bölge Müdürlüğü temsilcisi ise iş güvenliği zorunluluklarına ek olarak kırsalda değişen demografi nedeniyle azalan nüfus yoğunluğunu "boş köy kahveleri" üzerinden açıklamaktadır:

> "Öncelikle şunu burada ele alalım. O köylü vatandaşlarımızın eskiden anlattıkları yangın mükellefleri çok doğru, öyleydi, ama inanın eskiden köy kahvelerinde 50 kişi, 100 kişi gençler oturur, işte tarım faaliyetlerinin olmadığı mevsimlerde özellikle, okey oynarlardı. Şimdi köy kahveleri kalmadı. Bir kere sosyolojik olarak köyler eski köy değil, yani bizim düşündüğümüz köyler değil birincisi. İkincisi bu

mükelleflik kanuni bir zaruretti ama sonuç olarak tabi dünyanın tamamında takdir edersiniz ki artık anlayış değişiyor. Yani devlet hadi bakalım sen mükellefsin deyip işte eskiden bir traktörün üzerine, bir kamyonun üzerine insanları bundan 40 yıl önce 30 yıl önce hatta 20 yıl önceye kadar götürürdük ama şimdi artık eğitimsiz insanların insan hayatıyla sonuçlanabilecek bir tehlike karşısında eğitimini almadıkları bir işten faydalanma durumunda olmaktansa, eğitimini almak suretiyle bu işlerde bulunmasını sağlamaya çalışıyoruz. Şu birincisi bu köylerimizdeki nüfus o eskisi gibi çok yoğunluklu değil, genelde ifade ettiğiniz gibi bu insanlar turizm sektöründe veyahut sanayide o yöreye göre değişen sektörlerde çalışıyorlar, hayatlarını kentte kurmuşlar. Dolayısıyla birincisi, o profil. İkincisi dediğimiz gibi kanuni bir zorlamayla eğitimini almadığı bir işin içerisinde bulundurmuyor devlet mekanizması da buna gönüllülük esası, bir zorunluluktan ziyade bir gönüllülük esasına dönük, işte koruyucu ekipmanlarının olabildiği, eğitimlerinin olduğu bir alan yaratıp bu şekilde faydalanma yoluna gittik. Bizim Antalya genelinde tahmin ediyorum 3.200'e yakın şu anda gönüllümüz var. Köylerde de var, kırsalda da var bu gönüllülerimiz. Bunlar sivil toplum örgütleri olabiliyorlar, bize başvuruyorlar biz bunları eğitimlerini veriyoruz bunun. Temel eğitimlerini tabii, eğitim süreçlerini bir uzman gibi her şey her yönüyle değil ama onlar için gerekli olanlarını veriyoruz. Ve kullanım biçimlerine göre koruyucu malzemelerde tedarik ediyoruz ve imkân ve kabiliyetleriyle paralel zorluktaki alanlarda bunları kullanıyoruz." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Temsilcinin belirttiği "orman yangın gönüllüsü" uygulaması, yangınla mücadelede vatandaş katılımını teşvik etmek amacıyla devreye sokulmuş yeni bir sistemdir. Ancak, bu sistemde bile gönüllülerin katılımı ve etkinliği tek başına yeterli değildir. Zira yangınla mücadelede yerel bilginin önemini Ahmetler örneği ziyadesiyle göstermiştir. Temsilci bu bağlamda hem gönüllülerin yöreden bireylerden oluştuğunu hem kurumsal kültürde sürdürülen yerelliğin önemini vurgulamaktadır:

"Bir diğer husus, bizim orman teşkilatımız biraz evvel de söylediğim 30 Bölge Müdürlüğü, bunların her birinin altında İşletme Müdürlükleri ve onların her birinin altında işletme şeflikleri, işletme şefliklerine bağlı yangın ekipleri, arasöz ekipleri ve toplu koruma ekipleri, muhafaza memurlarımız. Sahanın tamamına yayılmış durumdayız biz. Yani bizim çalışanlarımızın büyük bir çoğunluğu örneğin yangın işçilerimizin tamamına yakını o yörenin çocukları, yani bugün Manavgat'ta çalışan yangın işçilerimizin istatistiki değer elimde değil ama tahmin ediyorum %95'i Manavgatlıdır veya o köyde akrabası vardır, yaşamı oradadır. Yani bizim yangın işçilerimiz, veyahut Antalya'daki ormancıları değerlendirelim. Buranın kendine ait bir hafızası da var. Yani burada herkes 3 yıl sonra tayin olur gider işte ne bileyim Giresun'dan, Trabzon'dan, Adana'dan burayı hiç bilmeyen %95 gelmez. Burada hep kahir ekseriyet, yerellik vardır ormancılıkta da yani devletin yapısında. Bu insanlar sahaya ait bilgileri olmayan, yani sahayı tanımama noktasında bir eksikliği biz yaşamayız. %95 yaşamayız çünkü bizim işimiz ya o köylüdür ya yan köylüdür, şefimiz oradadır. O yangına gelen diğer şef oranın daha önceki şefidir. Oraya gelen mühendis oranın daha önceki müdürüdür. Yani ilk önce zaten çevre ve oranın personeliyle birlikte geldiği için çoğunlukla biz sahaya yabancı olma "ya burada ne yapacağızı" yaşamayayız ama spesifik konularda bunu yaşayabiliriz. Orda da zaten köylüler yanımızdadır. Muhtar, işte gönüllülerden insanlar vardır, köyün ileri gelenleri vardır, işte nerede hayvanları var vatandaşın nerede ne vesaire… veya bir

> ufak patika nereden geçer, bu tip yardımı hep alırız. Yani bu köyü boşaltmış olmamız, o köylüleri alıp yani orada kontrol edilemeyecek insan kitlesinin köyü boşaltmasından bahsediyoruz. Gene köyün muhtarı, ileri gelenleri, bizle iletişimi olan, aklı başında bize yardımcı olabilecek, fikrinden istifade edebileceğimiz, coğrafyayı tanıması açısından insanlarla iletişimimiz anlık devam eder. Bugün muhafaza memurumuzdan bizim yangın işçimizden, şefimizden, müdürümüze kadar her köyde en az 3-5 tane vatandaşı telefonu vardır zaten. Ya işte Mehmet amca buraya nereden ulaşırız dediğimizde muhakkak bize o vatandaşın bilgi akışı hiçbir zaman engellenmez. O akış hep vardır. Çünkü bizim teşkilatımız halka çok yakındır." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Orman Bölge Müdürlüğü temsilcisi, ulaşmanın oldukça zor olduğu sarp kayalıklardan oluşan kimi yerlerde yörenin, köyün avcılarından destek alınması gibi yerel topluluklarla iş birliği içerisinde yerel bilgiyi kullanarak mücadele edildiğine ilişkin benzer örnekler verse de Manavgat yangını başta olmak üzere son yıllarda yaşanan yangınlar, bu anlamda kurumsal kapasitenin yeterli olmadığını ve Ahmetler örneğinde olduğu gibi yangına dayanıklı topluluklar oluşturmayı önceleyen iklim değişikline uyum ve direnç faaliyetlerine ağırlık verilmesi gerektiğini göstermiştir.

Zira Orman Şefi yangınla mücadelede *insan gücünün önemini* özellikle vurgulamaktadır. Örneğin gece boyunca süren bir yangın müdahalesinde, orman yangını ekipleri yetersiz kaldığında, yaklaşık 200-300 metre uzunluğunda bir hortum çekilmesi gerekir. Ekip yorgun ve uykusuz olduğundan, hortumun çekilmesi normalde yarım saat ile 45 dakika arasında sürecektir. Ancak bu süreç, bölgeye yardıma gelen 25-30 genç sayesinde hızlandırılır. Gençler, yangın şefinin yönlendirmesiyle hortumları hızla yerleştirerek yangının kontrol altına alınmasında etkin bir rol oynar. Bu tür destekler, yangınla mücadelede sadece zaman açısından değil, aynı zamanda lojistik ve operasyonel olarak da büyük öneme sahiptir. Çünkü yangına zamanında müdahale edilememesi durumunda, yangın kontrol edilemez hâle gelebilir. Orman Bölge Müdürlüğü temsilcisi ise yangın mücadelesi sırasında deneyimlediği toplumsal desteği şu şekilde betimlemektedir:

> "Yani bizim insanımız bu olaya, emin olsun yani herkes ki, bir ulusal vatan savunması, yeşil vatanın savunması gözüyle bakıyor. Bir namus meselesiymiş gibi falan bakıyor olaya. Yani gönüllülerimiz de böyle yanlış anlamayın. Gelen halkımız da bizim öyle. Aslında girmemeliyiz. Yani bizim halk da bizim gençler ya ben yaşadığım şeyler… İstanbul'dan şortlu falan, terlikli kızlar falan böyle bir… yani ben bir ara hatta üçüncü günde, böyle bir halüsinasyon görmeye başlıyorsunuz uyku uyumayınca her şey hareket ediyor… O an dedim ya bir istiklal harbi var da… insanlar dağlara dağılmış, kontrol edemiyorsunuz binlerce insan… hiç tanımadığınız birisi bir sandviç yaptırmış döner, scooterla. Yemin ediyorum 20 tane, kendi yaptırmış parasıyla 20 tane. İşte cebinde 1.000 TL varsa 1.000 liraya 20 tane almış, inanın bunları yaşadık yani. Tanımadığınız adam su veriyor, "abi su iç" falan… ya çok büyük bir millet! Ama inanın gönüllüsü nasıl İstanbul'dan arabaya binip oraya geldiyse ormancısı da başka bir ülkeden gelmedi.

> Ormancısı da tırnak içinde deli yani. Şu Çılgın Türkler! Yani ormancısı da işçisi de, gönüllüsü de aynı toplumun parçalarıyız. Yani bir grup, düşünebilir mi zaten böyle bir şey yoktur." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Bununla birlikte temsilci yangın gönüllülerinin afet psikolojisi eğitimi almalarının önemine dikkat çekerek, aksi takdirde bireylerin mücadeleyi kolaylaştırmaktan ziyade zorlaştırabileceğini vurgulamaktadır.

> "Ama tabii yangının bir şeyi de oluyor. Yangın ortamında bir adrenalin duygusu içerisinde bir vatanseverlik, yurtseverlik, işte köyüne sahip çıkma güdüleriyle işin tehlike analizini yapabilme kabiliyetinin azaldığı bir tabloyla da karşılaşabiliyorsunuz. Makul bir korkuyu kaybeden veyahut her şeyi biliyormuşçasına durumdan vazife çıkartan insanlarla da karşılaşıyorsunuz. Bu eğer bir eğitime tabi tutulup, bir sistematik, bir düzenin içerisine konulmadığında, sahada yangını yönetmekte de zorluk çekiyorsunuz. Ters tarafından anlatıyorum çünkü herkes ne yapılması gerektiğiyle ilgili bir fikir sahibi, herkes kendi fikrinin doğru olduğunu söylüyor. İnanın yangın sırasında durup, insanları ikna edip, ondan sonra neden bunu böyle yaptığımızı anlatıp ondan sonra ona göre biçim almak zorunda olduğumuz belki dakikalar, 10 dakikalar yarım saatleri harcadığımıza çok şahit oluyoruz. Yani çünkü ikna olmuyor insanlar, herkes o adrenalin içerisinde herkes kendisinin düşündüğünün doğru olduğunu söylüyor. Bunu bir yere koyalım. Dolayısıyla biz yerel köylüleri de belli bir gönüllülükleri vasıtasıyla gönüllü eğitim gönüllü dediğimiz statüyü sağlayıp bizim öngördüğümüz daha düşük risk barındıran alanlarda faydalanıyoruz. Bunun karşısında değiliz. Faydalanmama gibi bir mevzu bahis durum yok." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Dolayısıyla afet yönetiminde gönüllü katılımının teşvik edilmesi, afetlere müdahale kapasitesini artırabilirken, bu süreçte karşılaşılan zorluklar da afet politikalarının yeniden değerlendirilmesi gereğini göstermektedir. Bu analiz, afet yönetiminde gönüllülük esasının toplumsal ve yasal dinamiklerle nasıl şekillendiğini ve bu dinamiklerin afetlere müdahale stratejilerini nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Son olarak kurum temsilcilerinin tamamı yerel halkta oluşan ve önceki bölümlerde yer verilen *kasıt algısından* duydukları rahatsızlığı sitemkâr bir biçimde dile getirmiş, bu algıya ve kimi "komplo teorilerine" yol açan durumlara ilişkin açıklamalarda bulunmuşlardır. Orman yönetimi stratejilerinin ormancılık faaliyetlerinin sürdürülebilirliği ve ekolojik denge üzerine kurulu olduğunu vurgulayan Orman Bölge Müdürlüğü temsilcisi yangınların orman yönetiminde bir ganimet olarak görülmediğini, onun getirdiği ciddi maliyetler, iş yükü ve duygusal etki üzerinden açıklamaktadır.

> "Tabii ki biz olaya bir tomruk üretimi gözüyle asla bakmıyoruz. Zaten bizim silvi-kültürel yani ormanın sağlıklı bir şekilde sürdürülebilir kullanımı için biz belli fertleri birim alandaki, basitçe anlatıyorum, birim alandaki olması gerekenden fazla olan bireyleri, olması gereken çağda o sahadan kademeli olarak 10 yıllık

> planlarımız dahilinde, amenajman planlarımız dahilinde bunları seyrelterek azaltarak, en son gençleştirme belli bir yaşlılığa ulaştığında ekonomik maksimumluğu ile birlikte, o ağaçları kaldırıp, onların tohumlarından yeni fidanların getirilmesi üzerine kurulu bir döngüyü yönetiyoruz. Dolayısıyla orman yangını bizim genel müdürlüğümüzün bütçesi üzerinde, böyle "ooo yangın çıktı, biz buradan ganimet bulduk, falan" böyle bir şey yok. Çünkü beraberinde bu belli bir masrafı da getiriyor ve burada büyük bir yorgunluğu… Kanun çünkü yılı içerisinde bize buraların yeniden ağaçlandırılması gibi bir görev veriyor. Bu kadar büyük bir sahada aynı yıl içerisinde bu sahanın temizlenmesi, boşaltılması, tüm ormancılık faaliyetlerinin yerine getirilip bir yıl içerisinde belki ikinci yıla sarktı bizim bu Manavgat yangını ki korkunç büyüklükte Türkiye'nin Cumhuriyet Tarihinin en büyük yangınıydı. Tertemiz bir hale getirilip, şimdi içindeki fidanları görseniz mutluluktan uçarsınız, hale getirilmesi korkunç bir iş yükü. Böyle büyük bir yangın olduğunda orada çalışan arkadaşlarımız başta olmak üzere, yangın bittikten sonra herkes dağılır, eleştirilerini yapar. Elini başının arasına alır. "Allahım" der yani önce tabi o kaybedilen ormanı orada işin duygusal boyutuna girseniz çok ağlamışızdır yani o sahayı gördüğünüzde evladınız gibi… Yani bir cennet buraya nükleer bomba atılmış gibi yangın sonrası, görmüşsünüzdür. Yani işin duygusal boyutu bir yana, bir de fiziki iş yükü açısından "Allahım bizim 2 yılımız, 3 yılımız bitti. Geçmiş olsun, çoru çoluğu unutun, 2-3 yıl boyunca biz mahvolduk". Normal eforun belki 10 katıyla çalıştığınız, çalışma takviminin, mesai saatinin falan olmadığı, anormal bir kaotik durum içerisine gireriz. Yani zaten bu işten en büyük acıyı çeken hem maddi hem manevi ormancılardır. Asla istemezler, korkunç bir iş yükünü de beraberinde getirir madde açısından söylüyorum. Dolayısıyla ekonomik konunun inanın hiçbir hesaplaması olmaz. Devletimiz de Allah devletimize zeval vermesin, çok ciddi kaynaklar ayırıyor." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Manavgat Orman İşletme Sosyal İşler Müdürlüğü temsilcisi ise yerel halk arasında oldukça yaygın olan yangının bilerek birileri tarafından birçok yerde aynı anda çıkarıldığına ilişkin yanlış kanıların nedenin "yanıcı her tür maddenin alev almasına uygun olan hava şartları" ve "spot yangınlardan" kaynaklandığını belirtmektedir. Buna göre alevin neden olduğu sıcak ve kuru hava nedeniyle 5 km ilerideki bir yangının etkisi dahi bir samanı kendi kendine alevlendirmeye yetebilir ve yangınlar aynı anda birden çok ve birden farklı yöne spot yangınlar atarak çoğalabilir. Bu "komplo teorilerine" bu doğal süreçlerin neden olduğunu belirten temsilci kasti olası bir durumu helikopterlerin ve droneların havada oldukları için tespit edebileceklerini belirtmektedir. Buna ek olarak Orman Bölge Müdürlüğü temsilcinin anlatısında ise milyonlarca yıldır burada yaşayan ve insanlara kıyasla bu toprakların "daha yerlisi" olan kızılçamın "kötü amaçlarla Anadolu topraklarına 200 yıl önce getirilmesi" gibi yerel halk arasında yayılan dezenformasyonların yarattığı hayal kırıklığı görülmektedir.

> "Yani bir grup, bir kurum, Orman Genel Müdürlüğü desin ki; "he millet şey yapıyor ama ya boş ver yansın falan…". Ya bu şu da değil. Yani "eleştirilmeyelim daha doğru." Asla bu değil ama yıkıcı, yok edici falan böyle bir işi bilimsel temelden çıkartıcı bir yaklaşımın doğru olmadığı kanaatindeyim. Herkes elinden geleni yapıyor. Daha iyinin ne olduğunu tartışalım ama daha iyinin ne olduğu kızılçamın buraya

> 200 yıl önce geldiği gibi bir yani bakın hocamız çıktı söyledi. Bilmem kaç milyon yıl önce bu burada var. Fosillerde karbon analizinde var, milyon yıldır var yani. Şimdi sen çıkıp da dersen ki bu kızılçamı getirdiler, memleket yansın diye dersen o zaman tartıştığımız konunun bilimsel hüviyeti ortadan kalkıyor, kalitesi düşüyor." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Yerel halk arasında yaygın olan bir diğer yanlış kanı önceki bölümlerde de değinildiği üzere "suların bilerek kesilmesi" hadisesidir. "Evini", "köyünü", "yurdunu" korumak zorunda hisseden ve bu görevini yerine getirememesinin nedeni olarak "suyunun olmamasını" gören kırsal toplulukların suçlu arama çabalarını yönelttikleri noktalardan birisi de burasıdır. Bu algıya neden olan temel gerekçe ise elektriğe bağlı olmayan suların da kesilmiş olmasıdır. Zira yerel halkta elektriğin yangın riskine karşı bilinçli olarak kesildiğine ilişkin bilgi mevcuttur ancak su sistemi elektriğe bağlı olmayan köylerde de suların kesilmesi dezenformasyona uygun bir ortam oluşturmuştur. ASAT temsilcisi bu durumun hem su borularının yanmasından hem de yukarıdaki köylerde bahçelerini sulayarak yangından kurtarmaya çalışan yurttaşların fazla kullanımından kaynaklandığını, su borularını yanmaktan kurtarmaya çalışırken hayati tehlike atlattıklarını ifade etmektedir.

> "Gelen borular yandı bir, ikincisi vatandaşların evinden ziyade bahçelerine suyu açanlar oldu. Suyu Sırtköy mesela Yaylaalanköyü yangında oradaydım. Hatta ölüm tehlikesi atlattım. Biz köy yerleşik alanlarının yanmaması için çaba gösterdik o arada kaynaklarda kaldık. Bir tane aracımız hatta hasar gördü ciddi. Riskli bölge için arkadaşlara girin dedim ben de oradaydım zor kurtardık kendimizi. Köyün suyu kesilmesin diye çünkü insanlar evini kurtarsın diye. Biz insanlar evini kurtarsın diye düşünürken maalesef orada adamın zeytin bahçesi var, o bahçedeki suyu sonuna kadar açıp suyu, tarlasına fışkırtarak kurutmaya çalışmaya çalışan tipler çıktı orada. Tabii dolayısıyla ne oldu sen o köye 10 litre su verebiliyorsun maksimum kapasite o, çünkü onu gerektiriyor köyde bi anda 30 litre su tüketimi meydana geldi. Ne oldu insanların suyu olmadı. Burada maalesef insanların biraz bencilliğinden kaynaklanan bir nokta. Buna göre şehir şebekesi dizayn edilmez zaten. Sorun ondan kaynaklandı. Birçok yerde de elektrik direkleri yandı zaten. Böyle bir durum oldu, böyle bir şey oldu maalesef. Ama biz orada vatandaşın yanındaydık. Yani birçok kurum gibi dışarıda yansın ondan sonra hizmet götürelim demedik, oradaydık. Hatta Sırtköy'de dağdan gelen suyun borunun yanmaması için kurtarılırken orada neredeyse ölüyorduk yani. Tabi vatandaş gözüyle öyle. Evet tabi ki eksikler vardır ama şöyle bir sonsuz kaynak yok yani orada çok büyük depo yapma şansınız yok. Çünkü o depoyu da dolduracak su da yok zaten. Yangın aşamasında adam bahçesini, orada evini korumaya çalışan insanlar varken bahçesine su saldı. Halbuki bahçesini kurtarma şansı yok orman yanarak geliyor yukarı doğru bir felaket yani. İnsanlar evini kurtarsın istedik, insanlar evini kurtarmak için mücadele ederken, bizim ekiplerimiz yangının içinde boru tamir ederken vatandaş orada bahçesine su saldı. Öyle olunca su yetişmedi." (ASAT)

Anlatılardan elde edilen bu bulgular yangınla mücadele sürecinde kurumsal görev ve sorumluluklarına ilişkin gerçekleştirilen faaliyetlerin bilgisinin yerel halka ulaştırılmasında çok

büyük sorunların varlığını gözler önüne sermektedir. Bu eksiklik yerel halkta dezenformasyonun hızla yayılmasına ve yerleşik kanılar hâlini almasına yol açmıştır. Bu durum toplumsal güvenlik algısı ve afet sonrası rehabilitasyon sürecini derinden yaralayacak süreçlere ve toplumsal çatışmalara neden olmuştur. Zira yangının meydana gelmesinden tam bir yıl sonra gerçekleştirilen bu araştırma sürecince bu yanlış kanıların hâlen yaygın bir biçimde devam ettiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte kurum temsilcilerinin anlatıları altyapının da orman yangınlarına karşı oldukça kırılgan olduğunu (yanan su boruları vb.), ve toplulukların orman yangınıyla mücadele süreçlerine ilişkin bilinç ve farkındalıklarının oldukça düşük olduğunu (yangın sırasında şebeke suyuyla bahçe sulama vb. pratikler) göstermektedir. Bu bulgular bütünleşik afet yönetimi ve iklim afetlerine dirençlilik politikaları yerel düzeyde oluşturulurken dikkate alınması gereken önemli tespitlerdir.

Şekil 3. 40 MAXQDA-Manavgat Belge Kümesindeki Kodlamalara İlişkin Kelime Bulutu

3.5.5.2.2.2. Korkuteli-Kuraklık

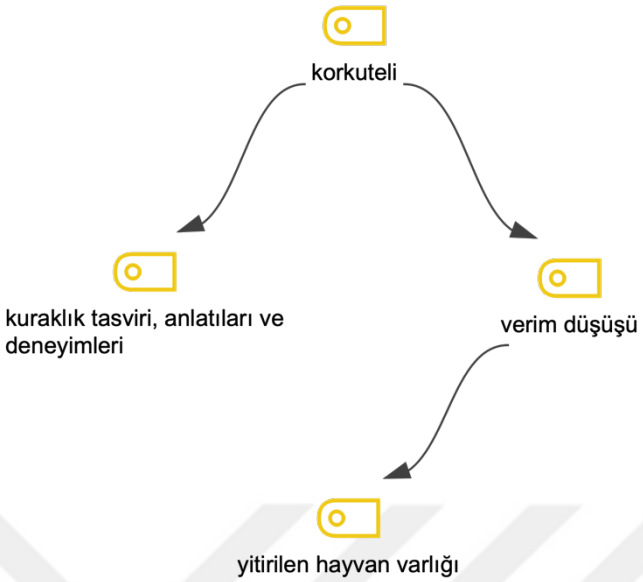

Şekil 3. 41 MAXQDA-Afet Deneyimi: Bireysel ve Kolektif Tepkiler-Korkuteli Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

Korkuteli'ndeki *kuraklık tasviri ve deneyimlerinde* katılımcıların neredeyse tamamının vurguladığı durum kuşkusuz değişen yağış rejimidir. Küresel iklim değişikliklerinin yerel tarım üzerindeki etkilerini vurgulayan çiftçi ifadeleri, kuraklık ve mevsimsel yağış düzenindeki değişikliklerin tarım pratiğine etkilerini göstermektedir. Katılımcıların bahsettiği "zamansız yağışlar" ve "olmayan bahar yağışları" ifadeleri, tarım için kritik olan büyüme dönemlerinde yağışların azalmasının, ürün verimliliği üzerindeki doğrudan olumsuz etkilerini işaret etmektedir.

> "Kaygılanıyoruz tabii canım. Yağışların azalması. Mesela bu yıl en son tam ihtiyacı oldu. Yağışlarımız kışın çok güzel oldu. Baharda tam yağışın ihtiyaç olduğu zaman yağmadı Nisan ayında. O zaman da hasadımız zayıf oldu. Ama ayçiçeğine iyi geldi. Ayçiçeklerimiz güzel oldu, onun saçaklar daha iyi tabana gidiyormuş tabi arpa buğdayınki yüzünde kaldığı için, o etkiledi." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Bak şu gördüğün ekin şöyle iki karış oldu, o şekilde kaldı, bak görünüyor musun yani gerisini getiremedi. Nisan, Mayıs aylarında yağmurlarımız çekiliverdi. Ha kışın yağmurumuz iyiydi ama Nisan-Mayıs aylarında çekti, o şekilde kaldı yani. Bu sene de bahar yağmurları azdı. Nisan-Mayıs ayında az kısıtlıydı. Ekin kendini getiremedi, kışın oldu ama o da soğuktu geçti. Ekinleri don vurdu Mart ayında, seyrek oldu ekinler. Seyrek olunca da verim düşük oldu, don kesti yani. Yarıya düştü verim." (L-3, Kadın, 49, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Yağış, karakış dediğimiz dönemde yağmur olmadı zaten bizde, son dönemde bir yağdı. Zaten biz deriz ki, işte karakışta yağarsa yağmur, toprağın gözü açık olur, aşağı gider, yazın da oradan alır. Ama karakışta burada yağmur olmadı ondan sonra oldu. Ondan sonra olan yağmurda zaten olmasaydı hiç olmayacaktı ekinler." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Bu sene de kurak iklim şartlarından kaynaklı bir kuraklık. Yani yağışlar zamansız oldu. Bitkinin büyüme döneminde uzun süre havalar soğuk geçti. Don olayı oldu. Bitki kendini toparlayamadı. Yağan yağmurun bitkiye faydası olmadı. Yağmur aslında yağdı yani geçen senekinden fazla yağdı. Ya zamansız yağdı ya da don zamansız oldu. Uzun vadeli don oldu. 3 aya yakın soğuk geçti ocaktan mayısa kadar. Yağdı ama yağan yağmurun faydasını göremedik görürsek belki ayçiçekleri görecek." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Çiftçiler, kışın iyi seyreden yağışların ilkbaharda beklenen seviyede olmamasının, hasat dönemine kadar süregelen bir stres kaynağı olduğunu dile getirmektedir. Anlatılardan bu durumun çiftçiler üzerinde yarattığı ekonomik ve psikolojik baskı öne çıkmaktadır. Bu, çiftçilerin hem psikolojik hem de ekonomik olarak nasıl bir baskı altında olduğunu gösterir.

"Geçen yıl verim kaybı çok aşırıydı. Bu yıl geçen yıla oranla biraz iyiydi. O da şöyle iyiydi, kış çok yağış aldı. O baharın geç döneme kadar idare etti. Toprağın tam doymuş olması. İlkbahar döneminde yine yağış almadı, 90 günün üzerinde hiç yağış almadı. Tam mahsulün büyüyeceği zamanda yağış almadı ama geçen yıla göre iyiydi. Daha önceki yıllara göre yine kötü." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Bir de kuraklık oluyor. Bu sene mesela 350-400 dekar yer ektik, o da yağmuru yok, nisanda yağmadı, mayısta yağmadı, bu senenin samanını satın aldık. Geçen sene de satın aldı, bu sene de aynı, samanı satın aldık. Bizim oralarda bu sene de aynı oldu, bu sene de hiç fark eden bir şey olmadı yine aynı oranlarda seyrediyor yani. Nisan-mayısta bizim yağmurumuz yok. Kış yağmurları oldu evet ama bahar yağmurları olmayınca olmuyor yani. Hep şu Korkuteli bölgesi komple aynı zaten. Bir o petrolün yanlarında yağmur yağdı bir ara, o kurtardı biraz oraları. Bizim buralara yağmadı. Geçen sene kış yağmuru da bahar yağmuru da yoktu. Bu sene kışın iyi kötü yağdı ama bahar yağmadı." (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

"Kar bitti, yağmur bitti. Mevsim çok kaydı, kışın yağmur yağmadı, bahar da yağmadı, bahar da yağmadı. Bizim ekinlerin suya ihtiyaç duyduğu zaman biterken yağmur yağmaya başladı, o birazcık topladı. Ekin sararmaya başlayacak, o zaman yağmur yağdı. Biz ekin ekemedik yağmur yağmadığı için kuruyu ektik. Yani yağışımız çok zayıf. Baharın yağmuru yağsaydı sapı güzel olacaktı, baharın yağmuru yağmadığı için sapı toparlanamadı, tanesi toparladı yani kellede. Doğanın dengesi bozuldu. Eskiden bu arazi yağış yağdığı zaman komple su altında kalıyordu. Şimdi her gece kalkıyorum da havaya bakıyorum, hava bulutlanmış mı yağacak mı yağmayacak mı diye. Her gece kontrol ediyorum ben bu havayı yani bunu yaşıyoruz. Dediler ki, hani geçen sene ve evvelki sene sel geldi o taraftan, bu sene dediler kuraklık olmaz; bakın dedim, mart nisanda yağmur yağmazsa bizim ekinlerimiz gene kurur dedim, beni dinlemediler. Sonra mart nisan oldu, ekinler kumsal yerler oyum oyum yanmaya başladı. Çünkü bizim ovamızda kış

ne kadar çetin geçerse geçsin, bahar yağmuru yağmadığı müddetçe bizim ekinlerimiz kuruyor." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Geçen sene ciddi bir kuraklık oldu burada ama, bu sene de çok daha fazlası oldu. Daha fazlası şöyle kışın dondan etkilendik. Artık bahara Nisan Mayıs ayında da yağmur zaten yağmadı. Ne zaman yağdı? Ekin hububat döndükten sonra, hani gün dönümü derler ya sararmaya döndü. Ondan sonra yağmur yağdı haziranda. O da tabi biz ondan yararlanamadık ama yayla kesimler biraz kısmen olsun ondan faydalandılar yani o yağmurlardan. Yani zamansız yağan yağmur efendime söyleyeyim ne bileyim yani aslında çok zor durumda bu bölgenin çiftçisi." (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Ayrıca, çiftçi ifadelerinde sıklıkla rastlanan "ekinlerin suya ihtiyacı" ve "yağmurun zamansızlığı" vurgusu, iklim değişikliğinin tarım pratiğine zorlayıcı etkilerini somutlaştırır. Özellikle bahar aylarında yağışların azalması veya tamamen kesilmesi, toprak neminin düşmesine ve dolayısıyla bitkilerin stres altında kalmasına neden olmaktadır. Çiftçiler tarafından dile getirilen "gece kalkıp hava durumunu kontrol etme" eylemi, iklim değişikliğiyle başa çıkma konusunda yaşanan belirsizliği ve çaresizliği yansıtmaktadır. Bu durum, çiftçilerin günlük yaşamlarında nasıl sürekli bir kaygı ve stres ile baş etmek zorunda kaldıklarını gösterir. Bu, aynı zamanda toplumsal adaptasyon stratejilerinin yetersizliğine ve afet yönetiminde proaktif bir yaklaşımın önemine işaret eder.

"Şimdi aslında Suzan Hanım şöyle bir şey var. Geçen yıl bir yıl boyunca yağan yağmur 160 kiloluymuş, bir yıl boyunca… Ama bu sene belki 2-3 günde 250 litre yağış düştü. Ama 1 Mart'tan itibaren Mart, Nisan, Mayıs'ın 15'ine kadar bir damla yağış düşmedi buraya. Şimdi bir anda çok yağdı, ondan sonra tamamen kurağa çekti. O dönemde zaten ekinlerin böyle Mart ve Nisan Ayı yağmuru alma zamanı. O dönemde alamadıktan sonra da olmuyor yani, o şekilde…" (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Yağışlar olmuyor. Bu kuraklığa siz nasıl yardımcı olabilirsiniz? Yağış yok. Kuraklık geldi dayandı. Mahsuller su istiyor nasıl yardımcı olabilirsiniz? Hadi söyle. Sulama imkânın varsa sula diyebilirsin sondajın varsa. Su, o da zaten yok." (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Kuraklığa ilişkin değişen yağış rejimini en çok vurgulayan katılımcıların kuru tarım yapan hububat çiftçileri ve hayvancılık yapan katılımcılar olduğu görülmektedir. Zira bu kişilerin tarımsal faaliyetleri genellikle ne barajdan gelen suyla ne tarımsal sulama ile ne de yeraltı suları ile desteklenmektedir.

"Var olmaz mı? Bahar yağışları böyle değildi ki, eskiden eylül, ekim geldi miydin; yağışlar başlardı. Geçen sene yağış olmadığı için birinci aya kadar ekin ekmediydik. Bahar yağışlı geçse zaten ekin ekerdik. Kuraklığın ekseriyetle sıkıntısı bahar yağışlarının olmaması. Yılbaşından sonra ekin ektik sonra da bu kez

kar başladı. Bir de iklimin baharda soğuk etmesi ekinleri bocalattı. Yani mevsiminde ısınmadı toprak o da ekinin gelişmesini engelledi." (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Yağışlar zaten yeterli olmadı. Kuru mahsul, arpa, buğday için istenilen yağış, Hıdırellez mevsimi dediğimiz Mayıs ayı içerisinde olması gerekirken, mayıs sonunda başladı. Haziran bol yağışlı geçti, ama bu yağış nohutla yulafa yaradı. Arpa buğday kısmı hiçbir şekilde yağış almadı." (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Mesela bu kış çok aşırı yağış oldu tarlalara giremedik, ekim yapamadık o şekilde. Yani yeraltı sularımız doluyor diye biz seviniyoruz, çok yarılganlar açıldı. Toprak suya doydu diye görüyoruz ama. Kışın istediği kadar yağsın bitki yetişmeye başlayınca Nisan Mayıs'ta yani yağmur istediği zamanda yağmur olmazsa bozuntuya uğruyor." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Bahçecilik yapan çiftçilerin anlatılarında ise daha ziyade su kaynaklarının azalması ve barajlardaki su seviyelerinin düşmesi bağlamında, kuraklığın tarımsal faaliyetler üzerindeki etkilerini vurgulanmaktadır. Su kaynaklarının azalması, bitkilerin büyüme döngülerini ve meyve verimlerini doğrudan etkilemektedir. Çiftçiler, ağaçların erken çiçek açmasından ve meyvelerin güneş yanıkları nedeniyle kalite kaybına uğramasından bahsetmektedirler. Bu durum, iklim değişikliğinin tarımsal üretim üzerindeki dolaylı etkilerini de göstermektedir.

"Tabii sıkıntımız su problemi. Bizim sondajımız çok çok güzeldi. Dörtlük suyumuz vardı. Bir seferde yani eskiden salma suydu o salma suyla barajdan da alırdık ama o salma suyla çok güzel bahçe sulandırdı. 2007-2008 yıllarında başladım bu işe. Bahçeyi 2008 direkt damlama sulama yaptırdım. Güzeldi suyumuz ama 3 senedir çok sıkıntıdayız sudan dolayı. 3 saat çalıştırıyorum sondajı, 3 saat bir bölümü suluyorum. Ondan sonra sondajla ev arası biraz uzak bizim bahçe uzun bir bahçe. Çok büyük sıkıntı çekiyorum o yönden. İşte gidiyorsunuz suyun tamir işi oluyor onu yapıyorsunuz. Suyu kapatıp geliyorsunuz. 2 saat sonra 3 saat sonra gidip kapatıyorsunuz. Sondajı dinlendiriyorum. Akşamüstü bir başka bölüme bir daha açıyorum. Böyle böyle benim burada kaldığım 6 ay süreci 6 ay ben her gün sabah yedide bahçeye gidiyorum, geliyorum, gidiyorum, geliyorum, su aç, su kapat, su aç-kapat. Tabi ilk başta maddi yönden zorluyor. Meyvemiz azalıyor, ağaçlar ve toprak çok aç suya" (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

"Yani aslında ağaçlar bu sene normal çiçek açmıştı, nisanda çiçek açmışlardı. Şimdi 4-5 yıl martta çiçek açtı ağaçlar. Martta çiçek açtığı asla olmaz yani. 180 gün soğuklamayı yapamayan ağaç erken uyandı. Mesela normalde bizde 30 marta kadar kar yağardı. Normalde nisanın hatta sonlarına doğru çiçek açması gerekiyor ağaçların. Şimdi biz 10 martta dölleme atmışız. Ben kayıtlarımı tutuyorum her sene. 10 martta dölleme atmak demek, 1 martta ağaç çiçek açmış demek. Yani enteresan bir doğa dengesizliği oldu." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

"Normalde biz burada 38-40 dereceleri asla görmüyorduk. Bugün 40 dereceydi mesela. Gölgede rahat mıyız rahatız ama dışarıdaki ürün işte bu sıcaktan etkileniyor. Yani 35 dereceyi geçtikten sonra ürünlerde

yanma meydana geliyor. Meyvelerin birer tarafları güneş yanıklarından dolayı kalite kaybına uğruyor. Yani güneş gelen kesimleri." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilsi)

"Fakat geçen yıl bu kadar değildi. İşte yıl yıl farklı oluyor. Yağmur azaldığı için ağaçlar suyunu alamadı taban suyunu yani kış suyunu, kışın bir ağacın 40 ton suya ihtiyacı var. 40 ton su iyi bir yağış demek yani o da olmadı zaten. Meteorolojinin şeyini bilmiyorum ama toplamda zannedersem biz 1 ton yani 600-700 kilo anca yağış almışızdır. 1 ton yağış alamamışızdır kışın metrekarede. Yani 10 metrekare desek, 10 metrekare ne yapar işte 5-6 ton yapar toplamda bir ağacın aldığı su. Bunun 40 ton olması lazım. Yani ağacın doyması için." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

Baraj ve yeraltı sularındaki azalmalar, çiftçilerin sulama ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmakta, bu da damlama sulama gibi modern sulama tekniklerinin dahi yeterli olmadığı durumlara yol açmaktadır. Son yıllarda artan kuraklık nedeniyle barajdan gelen su bir sezonda 9-10 kere verilirken son yıllarda sezonda en fazla 3 sefere düşmüştür, ayrıca gelen suyun miktarında da azalma görülmektedir. Azalan yağışlar tarımsal sulamaya olan bağımlılığı artırırken, oradan gelen suyun da azalması tek yıllık ürün yetiştirmeyen bu üreticileri çaresiz bırakmış görünmektedir.

"Şöyle diyeyim, Korkuteli Barajımız vardı, küçük gölet biliyorsunuz o yılda 6-7 su verirken veya 9-10 sefer su verirken kuraklık sebebiyle 3 sefer su vermeye başladı. Ayda bir su olarak o da doyurucu değil." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"O zaman da 3-4 defa alıyorduk su ama toprak doygun oluyordu, tatmin ediyordu şimdi daha bir sefer geldi. Ağustosun 15'inde gelmiş herhalde bir de Eylül 15 tamam… Bu sıcaklığa dayanabilirse dayansın. Böyle etkiliyor, her şey suyla… Attığımız gübre erimiyor. Yeteri kadar gübre atamıyorsun su olmayınca, öyle işte…" (L-28, Kadın, 65, İlkokul, Çiftçi)

"Esas etki kuraklık yani, esas etki kuraklık, buğday da bunu çok net gördük, hissettik. Yani ben işe siyasi açıdan da bakmıyorum. Herkesin bir kendi görüşü vardır ama ben çocukluğumdan beri çalışırsak bize para var. Biz helal olmayan paraya zaten bakmıyoruz. Biz alın teri olsun, az olsun helalinden olsun diyoruz ama yani kuraklık olmasa… mesela su olduğu zaman Suzan Hanım kalite yüksek olur. Daha önce salma su yapıyorduk mesela ağaçların dibine biz. Şimdi su kıt olunca damlama sulama veriliyor. Damlama sulama da yeterli gelmiyor. Yani kaliteli meyve almak için salma suyu yapacaksın, o da olmuyor. Onun için o bizi esas zorluyor zaten." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Tek şey şu an su sorununun çözülmesi başka bir şey yok. Korkuteli barajı var oradan da geliyor ama kuraklık olduğu için baraj dolmuyor. Mesela baraj dolu olsa yeterli suyu veriyorlar buraya ama barajda yetersiz olduğu için 3 defa su veriyorlar. Eskiden 7-8-10 sefer verilirdi bir sezonda, bir sezonda 7-8 defa veriliyordu. O damlama olunca yeterli geliyordu ama şimdi barajda su yetersiz, bitiyor. Kuraklık olunca dolmuyor baraj. Daha önce doluyordu mesela şu çay var mesela buradan geçen Kuruçay, barajı onunla

tahliye ediyorlardı, salıyorlardı yani ama yok o su yok. 5-6 yıldır 3 kez veriliyor o da ya 8 saat veriliyor ya da 12 saat veriyor, ağaç doymuyor suya. Yani şu havadaki sıcak bitiriyor şeyi." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Katılımcıların kuraklık tasvirinde belirttikleri bir diğer husus artan kuraklığın süresidir. Üreticiler etkilerin özellikle son 3-4 yıllık süreçte belirgin bir biçimde arttığını ifade ederek iklim değişikliğinin etkisine dikkat çekmektedir.

"Bu ektiğimiz işte kuraklıktan dolayı yani karşılamıyor. Önce karşılıyordu. Şu aşağı yukarı 4-5 senedir karşılamıyor. Verim düşük kuralıktan." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Özellikle 2 yıldır kötü. Aslında 20 senedir böyle ama giderek geriye geliyor. 2019-2020 arası bir tek yağış güzel oldu, o bir yıldan hariç önce de sıkıntı yaşıyoruz ama bu kadar değildi gittikçe çoğalıyor sıkıntı. Kuraklık çoğalıyor. İklim şartları yani baksana havaya…" (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Yani kuraklık, 2 senedir kuraklık var. Bu sene kışın yağış güzel oldu ama zamansız yağdı. Mesela Nisan Mayıs'ta yağmadığı için ekin boy atmadı." (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Kuraklık her geçen yıl artıyor. 3 yıl önceye göre verimler çok düşük kalıyor. 3 yıl önce biraz daha iyiydi. Yağış iyiydi. Geçen yıl çok kötüydü, çoğu ekin biçilmedi. Bu ona göre bir tık iyi." (L-31, Erkek, 28, Üniversite, Çiftçi-hayvancı)

L-11 ve L-18 ise diğerlerinden farklı olarak yağış rejimine ek olarak rüzgâr rejimine dikkat çekmekte ve şiddetlenen ve uzayan poyrazların yarattığı kuraklığın üretim üzerindeki etkisini vurgulamaktadır.

"Mesela biz yağmurlama sulama yapacağız. Onun için havanın rüzgârsız olması gerekir. Eskiden 3 gün eser dördüncüsü gün kesilirdi en fazla. Eşimle ya şeyi malzemeyi tarlaya attık. Kurduk dedik bugün üçüncü gün hazırlayalım, yarın kesilir, hazır olsun kesilince sulamaya başlarız. Tam 12 gün esti. 12 gün hazır şekilde bekledi. Bu şekilde rüzgâr olunca savurur yani su dengeli düşmez. 12 gün esti hiç aralıksız, bir de gece gündüz esiyor. Önceki yıllarda ya gece kesilirdi, gündüzler eserdi, sürekli estiği zamanda da en fazla 3 gün eserdi. Dördüncüsü güne kesilirdi. E şimdi 10-12 gün sürekli esiyor, değişti, yani değişti." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"İnşallah eski yağmurlarımız geri gelir de... poyraz çok esiyor bu poyraz zarar. 2 ayı geçkindir esiyor bu poyraz ekinlere zararı var, her şeye, bu yeşil olan her şeye zararı var. Hem kurutuyor hem de açmış olduğu çiçeği yakıyor, atıyor meyve vermiyor. Bu da mesela iklim değişliği, normalde meltem estiği zaman; bu meltem her şeyi daha nemli tutar daha iyi olurdu, bu poyraz hemen kurutuyor. Eskiden bu kadar değildi, bu sene çok esti. Uzun süredir, 2 aydır esiyor bu poyraz." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Korkuteli'nde kuraklık deneyimlerini karakterize eden temel unsur üreticilerin *yaşadıkları verim düşüşüdür* ve bu durum anlatıların tümünde vurgulanmıştır. Katılımcılardan yalnızca dördü hasat yapamadıklarını ve ürünlerinin tarlada kaldığını belirtirken kalan üreticilerin tamamı yaşadıkları verim düşüşünü çeşitli değerler ve ölçekler üzerinden iade etmiştir.

> "Ya son yıllarda ektiklerimiz olmuyor geçen sene mesela şu tarafı ektik, hiçbir şey almadan tarlada kaldı. Az bir arpa oldu, saman az oluyor. Yani önceleri bizim kendimizden fazla saman oluyordu, arpa oluyordu. Yani hepsi fazla oluyordu. Kuraklıktan dolayı yani çok düştü verim." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Kuraklık çok bizim burada kızcağızım, 2 senedir ekini biçmiyoruz." (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Son 3 yılda da yaptığımız ürün zaten yetmiyor bize. Verim tamamen düşük. Yani çoğunluğu yeşil balya gibi düşünüyoruz ama onda da yağışlar zamansız olduğu için boy da olmuyor. Zaten dane olasılığı bizim burada çok azdır. Yağışı hem zamanında almadığı hem de az aldığı için." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Yani çoğu araziye biçer bile kaldırmadık. O traktörün arkasında tambur dediğimiz ekipmanla biçtiğimizde bile yani insan elinle ölçtüğünde bir karış geliyordu, köylü tabiriyle. 20-25 cm boyunda olan çok ekinler var. Çoğu ekinlere hiç kimse dokunmadı, direk sürdü, yani tarlaya aktardı, hasat bile yapmadı. Geçen seneki durum çok kötüydü yani." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Verim düşüşüne ilişkin belirtilen değerler kuru tarım yapan üreticilerde kilogram üzerindenken, bahçecilik yapan üreticilerde yüzdelik üzerinden kendini göstermektedir. Bahçecilikte belirtilen verim düşüklüğü %50-60 arasında değişmektedir.

> "Verim düşüklüğü işte havaların kurak gitmesinden dolayı. Yani %50 şu anda belki verim düşüklüğü var. %50 den daha fazla bazı bölgelerde veya kıraç yerlerde. Bu da neyi etkiliyor? İşte üretimi düşürüyor." (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Yani güneş yanıkları için kayıp %10'larda. Diğer tüm etkenleri düşünürsek %60 civarı bir verim kaybı var." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

> "Bu sene hasat % 50'nin altında ama geçmişteki yıllara baktığımızda kötü geçen yılda bile %70'ten aşağı düşmezdi verimlilik oranı." (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Su olsa şey olacak, kuraklıktan dolayı ekinler hububat bile tam randımanlı olmadı. Yani %30 anca oldu bu, düşüktü yani. Geçen bundan bir tık daha iyiydi yani kuraklık var bölgede özellikle hububat olmadı. Yağış olmadığı için. Düzensiz yağdı, ihtiyaç olduğu zaman yağmadı." (L-Muhtar-4, 45, Erkek, İlkokul, Çiftçi)

Kuru tarımda yaşanan verim düşüklüğü ise ortalama dönüm başına 500-700 kg olması gereken ürün miktarının 100-200 kg'a kadar gerilemesi şeklinde kendini göstermektedir.

> "E bu sene 120-150 kilo aldık o da erken ektiğimiz için, zamanında. Benden sonra ekenler onu bulamadılar, biçer biçmedi ekinler olmadı. Durum böyle." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Genel bir sıkıntı var zaten ama en büyük sıkıntımız su, suyumuz yok. Kuru mahsul meyveden daha iç karartıcı yani çok kötü. Yağış olmadığı için daha kötü. Verimler düşük. 700 kilo arpa kaldırırdık dekardan, bu sene 100-150 kilo arasında verdi. Bu ne kullandığın yakıtı kurtarır ne de attığın gübreyi. Bu sene bir parça yağış oldu onunla idare etmeye çalıştık ama mesela bu sene de don çok oldu. Ben 50 yaşındayım böyle bir don görmedim ama kuraklık genel anlamda hala devam ediyor." (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

> "Şöyle, geçen sene kuraklık vardı, düşüktü. Verimi etkileyenlerden iklimsel gene bir etki, çok aşırı da oldu yani günlerce çıkan bitkileri bozuma uğrattı. Sıklığını seyreltti. Bu da verimi etkiledi dolayısıyla. Biz tarlalara bakıyoruz mesela 500-600 kilo alacağız derken 300 kiloya kadar düştü verimler. Geçen sene kuraklık vardı. 100-150-200 kilo civarı ortalamada verimler. İyi olan yerler de vardı erken ekim geç ekime bağlı olarak. Yani tamamen şey olurdu artık dengesiz bir şey var." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Kuralık çok... Bu yıl, geçen yıl daha çok… Ne bileyim dekarda 600-700 kilo mesela arpa-buğday almamız gerekirken biz 100 kilo-150 kilo da kaldığımız yıllar bu yıllardı mesela 2 yılda. Daha önceki yıllar normaldi yine. 2 yıldır bayağı bir kuraklık yaşadık." (L-Muhtar-2, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Kuru tarımı hayvancılık için yapan üreticiler ise kuraklığın hayvan besleme pratikleri üzerinde nasıl ciddi sıkıntılar yarattığını ve bu durumun çiftçilerin yaşam koşulları üzerindeki etkilerini kuraklık deneyimi bağlamında öne çıkarmaktadır. Çiftçiler, kuraklık nedeniyle yeterli yem üretememekte ve bu durumun doğrudan hayvan sağlığı ve verimlilik üzerine olumsuz etkilerini dile getirmektedir. Örneğin, L-8 ektiği ürünlerin hayvanlarını beslemeye yetmediğini, L-9 ise normalde satışa çıkarabileceği fazla ürünü bu yıl kendine bile yetiremediğini belirtmektedir. Bu durum, kuraklık koşullarının, tarımsal üretimin yanı sıra hayvancılık gelirlerine de doğrudan etki ettiğini ve bu etkinin çok katmanlı olduğunu göstermektedir. Üreticiler mevcut su kaynaklarının yetersizliği nedeniyle gerekli olan kaba yemi üretemediğini,

bu durumun da hayvancılık faaliyetlerini ciddi şekilde kısıtladığını ifade etmektedir. Bu durum, su yönetimi ve kaynak dağılımı politikalarının, afetlere dayanıklı tarım ve hayvancılık pratiklerini destekleme açısından önemini göstermektedir. Bunlar, çiftçilerin ekonomik sürdürülebilirliklerini tehlikeye atmakta ve toplumsal düzeyde kırsal yoksulluğun artmasına neden olabilecek bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

> "Ektiklerim yetmedi hayvanlara, yetmez ki, olmadı, olmadı…" (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Tabii ister istemez hayvancılığı da ekliyor. Ben mesela 200 dekar yer ektim, 40.000TL'lik saman aldım. Aslında benim kendi ihtiyacımı karşılıyordu ektiğim, kalanını da para ile satıyordum ama bu yıl kendi ihtiyacını karşılayamadım yani o şekilde oldu. Başkasına bile satarken kendimize bile yetmedi hasat… Yem fiyatları da arttı. Şu anda hayvancılıktan para kazanma ihtimalin sıfır yani…" (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Verim düşüklüğünden dolayı kendi kendine ürettiği yetemiyor işte. Üretemez oldu yani. O zamanki üretim gitti. Kuraklığın etkisinden dolayı. Şimdi mısır silajı ekemiyoruz. Hayvancılık demek, kaba yemini kendin temin etmek demektir. Lokantadan her gün beslersen hayvancılığı yapmayacaksın daha iyi. Benim kendimde de hayvancılık vardı. Mesela biz daha önce köyün içindeydik buraya gelmeden. Bizde de 10 baş sağımlık hayvan vardı. Yani bunun yanında da bir 15-20 tane yoz hayvan vardı. Biz de birçoğunu kendimiz temin ediyorduk. Silajı yapıyorduk, yoncasını ekiyorduk. Yani yoncayı ekemiyorsan, mısır silajı yapamıyorsan hayvancılığı yapmayacaksın. Hayvancılığın temel giderleri zaten yem. Yani kuraklık etkisini orada da gösterdi. Şimdi mesela şurada bizim 500 dönüm bir arazimiz var sulayamıyoruz. Sulasak, mısır eksek yonca eksek. O zaman üretici ne yapar? Mısırını eker, yoncasını eker. Kaç paralık yem alması gerekiyor 1.000.000 liralık. Kendi ektiği için 500.000 liralık yem alır. İşte o 500.000 lira direkt cebine kalır işte yani kazanacağı. O zaman üretici de sevinerek yapıyor o işi. Yani çünkü kaba yem yok şu anda yapamaz. Su yok çünkü. Mısır ekemiyor." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

> "Çok etkiledi, kuraklık çok etkiledi. Sonuna kadar etkiledi yani. Kızcağızım şimdi atıyorum arpa yok, buğday yok. Malcılık yapıyoruz, balya yok, satın alıyoruz…" (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Korkuteli Ziraat Odası Başkanının ifadeleri ise yerel halkın anlatılarını tamamlayıcı niteliktedir. Zira katılımcı, Korkuteli Barajı'nın sezon başında dahi beşte bir oranında dolu olduğunu ifade etmekte, bununla birlikte düzenli yağışların yerini alan ani ve şiddetli yağışların tarım pratikleri ve tarımsal verimlilik üzerindeki yıkıcı etkilerini vurgulamaktadır.

> "Biraz önce de dedim ya bizim Korkuteli'miz su bakımında en fakir ilçelerden birisi. Bir, Allah razı olsun, büyüklerimiz zamanında buraya Korkuteli Barajı'nı yapmışlar. Korkuteli Barajı 50.000.000 metreküp su

hacmine sahip bir baraj buranın da 65.000 dönüm sulama kapasitesi var. Fakat bu yıl sulamayı açtığımızda Korkuteli Barajı'nda 13.000.000 metreküp su vardı. Bunun 3.000.000 metreküpü tabanında kalıyor ölü su, onu vermiyorlar kalan 10.000.000 metreküp." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

"Belki 2 aydır Korkuteli'ye yağmur düşmüyor şimdi. Bu ne zamandan, haziranın 20-25'inde en son yağmur düştüyse; işte bu ayın ne oldu bugün? Ayın biri. 45 gündür Korkuteli'ye yağmur düşmüyor. Arkasından bir yağmur başlıyor zamansız, bu sefer bir hafta 10 gün yağmur, her taraf sel-sel. Dün ben kendim pazar günü şurada bir tarlam var, oraya dedim otlanmış mı bakayım geleyim diye, gittim. O kadar aşırı yağmur olmuş ki mayısın sonlarında bizim tarla dere gibi yarılmış. Bu ömrümde öyle dere gibi yarıldığını görmedim ben. Bu da aşırı yağıştan. Aşırı yağıştan toprakta tabii ağaç yok, bir şey yok, hepsinin sel indiriyor. Yani şu; sıcaklar haddinden fazla sıcak, yağmurlar zamansız ve haddinden fazla yağıyor. Mesela bizim şurada Gölcük dediğimiz bir yer vardır, bilir misin? Bu Antalya'dan Korkuteli'ne gelirken orada saptığın bir yer var ya, biz oraya Naldöken deriz, oradan indiğinde ayçiçekleri falan vardır, benim orada tarlam var. O tarlayı ektim 80 dönüm. Ama bir yağış başladı demin dediğim gibi Aralık'ın 25'inde tam bir ay. Bizim oradaki tarla göl oldu kaldı." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Sonuç olarak, kuraklık deneyimine ilişkin bu anlatılardan, kuraklığın tarım ve hayvancılık sektörlerinde yarattığı zorlukların, toplumsal yapılarda ve bireylerin günlük yaşam pratiklerinde ne derece derin değişimlere yol açtığı anlaşılabilir. Aynı zamanda, bu zorluklar toplumun daha geniş bir uyum ve direnç geliştirme ihtiyacını da göstermektedir. Bu bulgular afet yönetimi, iklim değişikliği politikaları ve kırsal kalkınma politikalarının geliştirilmesinde değerli bir kaynak teşkil eder.

Şekil 3. 42 MAXQDA-Korkuteli Belge Kümesindeki Kodlamalara İlişkin Kelime Bulutu

3.5.5.2.2.3. Kumluca-Hortum

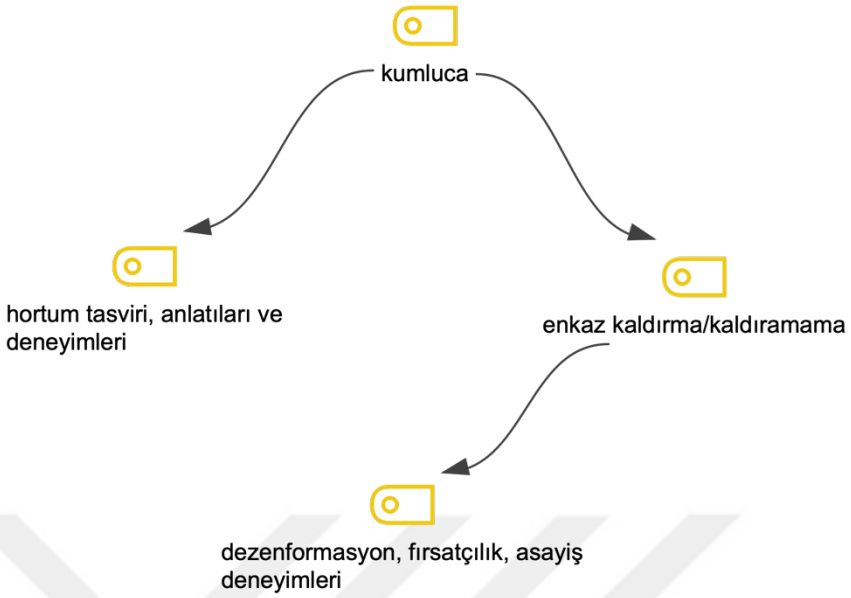

Şekil 3. 43 MAXQDA-Afet Deneyimi: Bireysel ve Kolektif Tepkiler-Kumluca'ya İlişkin Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

Katılımcıların afet deneyimleri *afet anı* ve *afet sonrası* süreç olarak değerlendirilebilir. Zira hortum depreme benzer bir özellik gösterir ve diğer afetlerden farklı olarak meydana gelme süresi oldukça kısa ancak yarattığı yıkım oldukça büyük ve sonuçları itibariyle uzun vadeli olabilir. Afet anına ilişkin *hortum tasviri ve deneyimler* ise hortumu bizzat yaşayanlar ve hortumu uzaktan gözlemleyenler arasında farklılık göstermektedir. Bizzat deneyimler arasında hortuma seranın içinde ya da evlerinin içinde yakalananlar ve dışarıda yakalananlar bulunmaktadır. Hortuma yakalanmayan ancak meydana geldiğini hissedecek kadar yakınında olup gözlemleyenlerin ise yıkılan ya da zarar gören seralarına dönme ve kendi ifadeleri ile enkazla karşılaşma deneyimleri oldukça zorlayıcıdır. Afet sonrası süreçteki deneyimler ise seraların ayağa kaldırılması ya da kaldırılmaması deneyimlerini içermektedir.

Hortumun tasvirine ilişkin anlatılar, hortumun rastgele ve öngörülemez yıkım gücünü vurgularken, afetin zamanlaması, yer seçimi ve etkilediği alanlar üzerinden afet sosyolojisi açısından önemli içgörüler sağlamaktadır. Hortumun etkisi, yapı türüne göre değişiklik göstermektedir. Beton yapılar genellikle daha dayanıklıyken, naylon ve hafif malzemelerle yapılan seralar gibi yapılarda ciddi hasarlar meydana gelmiştir. Örneğin, bir çiftçi, hortumun naylonları koparıp geçtiğini, ancak beton yapıları yerinden oynatamadığını belirtmiştir. Bu, hortum sırasında alınacak güvenlik önlemlerinin yapısal özelliklere göre şekillendirilmesi gerektiğini gösterir.

"Korunmak için eve girmek yeterli yani evler yüksek olmadığı için yer ev zaten, alçak. Ne yapıyor mesela panjur olan camın dışında, onları koparıp geçer, naylonları koparır o şekilde ama bir beton evi kökleyip geçemez. Enkaz durumu falan olmadı." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

"Kumluca'yı vurduğunda denizden tek çıkıyor büyük hortum çıkıyor denizden 500 mü 1 kilometre mi ne girdikten sonra ovaya ayrılıyormuş, ikiye bölünüyormuş. Birinci bölge bizden tarafa vuruyor. Burada denizden çıkıyor. Benim Camıkırığını vuruyor. Kulenin olduğu yerden, buradan Temel Eğitim üzerinden ta Korkuteli'ne kadar gitmiş. Korkuteli'ndeki insanlar portakal ağaçlarını kabuğunu dalını hep sökmüş. İnsanlar anlamamış burada portakal yetişmez bunlar nerden geldi diye, Hortum getirmiş. Diğeri de Beykent tarafından geçiyor Baymak tarafından Antalya yolu üzerine çıktı. En etkili yer bize denk geldi." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

"Bizde yaralanan olmadı. Duymadım da. Benim ortak içindeymiş kaçmışlar. İyi ki kaçmışlar eve sığınmışlar hortum anında." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

Hortumun geliş yönü ve hızı, genellikle tahmin edilemez ve son derece tehlikelidir. Denizden gelen ve karaya ulaştığında ikiye bölünen hortum, yalnızca fiziksel yapılara değil, doğal çevreye de büyük zararlar vermiştir. Anlatılar, aynı zamanda hortumun değişken doğasını ve tahmin edilemez yönlerini de ortaya koymaktadır. Bazı alanlara zarar verirken hemen yanındaki diğer alanlara dokunmaması, hortumun rastgele yıkım gücünü gösterir. Bu, afet planlaması ve risk değerlendirme süreçlerinde belirsizliklerle başa çıkma zorluğuna dikkat çekmektedir.

"Çatısı uçtu, neredeyse kızımın başına düşecekti. Seranın içinde yakalanırsan kötü, eve girersen sorun yok gibi bir algı var ama öyle değil aslında. Ben ömrü hayatımda ilk defa hortum gördüğüm için ne yapacağımı şaşırıp evin içine kaçtım. Seralar yıkıldı, kiremitler düştü sonra gitti. Hemen dışarı çıktım, eşimi kapıda gördüm oradan direk kızımın yanına gittim, bir şey yoktu kimsede şükür. Kasapçayırında işçiler bahçede yakalanmış, insanlar güç bela ağaçlara tutunarak atlatmaya çalışmış ama bir teneke parçası çalışan kız çocuğunun boynuna denk gelmiş, hastaneye varmadan vefat etmiş. Yine de evin içi dışardan daha güvenli, kapı eşiklerine oturup beklersin geçmesini. Eşim o zaman kapıyı tuttuğunda görmüş, arabamızı bile yerden havalandırmış, arabanın ağırlığına baktık bin iki yüz kilogramdı. O arabayı bile iki karış havaya kaldırıyor komple." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

"Ya öyle bir olay oluyor ki hortumda mesela peş peşe yanımda bir sera var. Burada bir sera var. Orada bir sera var. Burada bir sera var. Bunu alıp geçiyor. Buradaki seranın üstünden kalkıyor ona dokunmuyor. Arkasındaki serayı yıkıyor. Öyle Cenâb-ı Allah'ın bir şeyi mi hiç bilemiyorum. Hiç bilemiyorum onu dibindeki sera sağlam kalıyor, seranın birinin yarısını alıp da geçiyor misal yani. Ama benim oranın tamamını tuttu tam götürdü, çökertti. Benim üstümde bir arkadaşım bir 10 dönüm yeri vardı, onu komple çökertti, aramızda 10 metre mesafe yok yani." (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Katılımcıların hortum deneyiminde afetin zamanlaması çok önemli bir rol oynamıştır zira hortumun vurduğu zaman dilimi, olası can kayıplarının boyutunda oldukça belirleyicidir. Bu vakada hortumun öğlen saatlerinde meydana gelmesi serada çalışanların çoğunun yemek molasında olmasına ve böylece doğrudan zarar görmekten kurtulmalarına olanak tanımıştır. Eğer hortum, sera çalışma saatlerine denk gelseydi, çok daha fazla yaralanma veya ölüm vakası yaşanabileceği vurgulanmıştır. Bu, afet yönetimi açısından, iş güvenliği protokollerinin ve acil durum planlarının önemini ortaya koymaktadır.

> "Yaralanan olmadı. Tam öğlen yemeğinde, öğlen namazında herkes molada dışarıdaydı. O 2 saat evvel olsaydı veya 2 saat sonra olsaydı kesin ölüm olurdu. Bu öğlene denk gelmesi ölümleri önledi. Yani ekonomik kayıpla kaldı, can kaybı olmadı. Yani yarım saatle kurtarmışlar sen düşün, içinde olsalardı mutlaka kayıp olurdu." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

> "Yok işte, girmemişler, girmek üzerelermiş. Hiç yaralanan olmadı burada. İçinde biber toplayanlar vardı, bizim komşulardan. Bu seranın direği ona tutunmuşlar, kurtulmuşlar, Allah yardım etmiş yani ölebilirlerdi. Bizimkiler işte girmek üzerelermiş, yemekleri yemişler gireceklermiş. Yağmur geliyordu evin üstünden 3-4 kiremit aldı gitti ama serayı yatırdı. Evin üstüne de çökebilirdi. Evde bir zarar olmadı, ortakların evinde." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

> "Biz burayı önce salatalık yolduk. İçine kavun diktik. Kavunun ikisini temizledik. Yani artık ikinci mahsule başladık. Bir hafta sonra bir yağış geldi. Ondan sonra bir yağış geldi. İçinde bazı ölenler onları yenileyecektik. Çocuk da dedi ki "baba yemeği yiyelim sonra gidelim" dediler. Hadi gidelim dedik. Dördümüz de tarlanın içine dağılacaktık. Tamam yiyelim dedik. Geri bir tekrar döndük, yemeği yedik. Çocuk siniyi aldı, mutfağa çıktı. Ya dedi bir gürültü geliyor dedi. Ama hava böyle bir çöke simsiyah bir gürültü geliyor dedi. Hortum geliyordur dedim ben. Sanki rüzgâr üfler gibi böyle yıkıp da geçiyor. Şu kapıya geldik. Olay bitti. Evimizde kiremitleri attı ayırdı. Çöktü. Her yer cayır cayır çöktü. Bu memleketi kaldırdı savurdu. Ondan sonra çıktık dışarıya daha naylonların parçaları kulenin yanına geçmiş. Öyle bir baktık ortalık tam demir yığını. Hurdalık ortalık. Ama biz içinde olsaymış yemeğe gelmeseydik zaten içindeydik. 10 dakika geçmedi işte Allah yani bizi geri attı. Geri dönüşümüz bizim bir kurtuluşumuz oldu. Yoksa öyle olmasaydı biz içinde olacaktık ve o demirin altında kalırdık. Hep içinde kalacakmışız. O kadar bir kurtulmamız oldu. Bir mucizedir. Bir de bu komşular da var, evinden gelip de şuraya dönmesi bu. Bunların hepsine yürüse zaten bu evleri de kaldıracaktı, Allah tarafından evlere bir şey yapmadı yani. Zeytin ağacını bile kökledi şuradaki. Evin üstünden geçmedi. Evin dibinden sırf yani kiremitler düştü ama o taraftaki üstüne atmadı. Bizi Allah o kadar korudu o zaman. O kadar hızlı geliyor. Nasıl yıkıyor, nasıl kırıyor. Canımızı kurtardığımıza dua ettik. Öle de bilirdik… Hani dedim ya hepimiz 4 kişiyiz zaten, 2 çocuk iki ana baba. Böyle durumda ölenler de oluyor. Mesela seranın başında oluyor, içeride oluyor. Geliyor bir yerini Allah etmesin bir şey vuruyor, demir iniyor. Biz öyle bir şeyle karşılaşmadık. Evde olmamız, tam öğlen saatinde olması, bir biz değil. Evde olmasından insanlara zarar vermedi. Yani burada hiç insana zarar vermedi." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Anlatılarda ayrıca, hortumun ani gelişi ve hızı, insanların ne kadar hazırlıksız yakalandığını ve afet anında nasıl tepki verdiklerini de göstermektedir. Çiftçiler, hortumun geçtiği alanlarda büyük yıkımlar yaşandığını, seraların yıkıldığını, ağaçların köklerinin döndüğünü ve çatıların çöktüğünü belirtmişlerdir. Hortumun fiziksel yıkımının yanı sıra, tarımsal üretim üzerinde de ciddi etkileri olduğu, ürünlerin zarar gördüğü, seraların kullanılamaz hâle geldiği anlaşılmıştır. Afetler sırasında insanların nerede olduğu, ne tür hazırlıkların yapıldığı ve acil durum ekiplerinin ne kadar hızlı hareket edebildiği, afetin toplum üzerindeki etkilerini belirleyen önemli faktörlerdir. Bu tür anlatılar, afetlere yönelik daha etkili stratejiler ve politikalar geliştirilmesi için değerli dersler sunar ve toplumların bu tür olaylara daha iyi hazırlanabilmesi için gerekli bilgileri sağlar.

> "Çok zor, kendimize zarar gelmedi, Allah'tan evdeydik. Biz de seradan çıktık geldik, öğlen saatlerinde oldu ya, seranın içinde olsak hiç sağ çıkan olmazdı. Eltimlerin oradan da geçti hortum. Yerle bir oldu, hiçbir şey ayakta kalmadı. Belli bir mesafeden geldi ya tuttuğu yeri yıktı geçti. Canımıza bir şey olmadı ona şükrettik, malı bir şekilde hallediyoruz. Evde olmamız büyük şans, öğlen saatlerinde olmasa, sabah herkes seranın içinde olurdu. Ben de kabak toplayıp, suyunu verip gelmiştim. Hortum geçti, buraları komple yıktı, aşağı tarafları da yıktı. Şurası biraderin yeriydi, o imkansızlıklardan dolayı tekrar kurduramadı. Ben iyi kötü kurdurdum." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

> "2018'de hortum saat 12 sıralarında geçti. Yani bizim burada saat 7'de seraya girersin saat 11.00'de çıkış yaparsın. 11'den sonra kimse çalışmaz saat 7 ile 11.00 arası olsaydı çok ölen olurdu çünkü hortum bastırıyor her yere. 11'den sonra geçince herkes yemek yemeye gidiyor artık eve o yüzden bizden kimse zarar görmedi, yani yaralanan da yoktu." (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

> "Biz gelirken zaten şahit olduk gelişine. Bizim bu seranın altındaki yıkıldı yön değiştirdi komşulardan tarafa yıkarak yıkarak gitti. Bizde yıkım olmadı ama seranın üzerini cam kesti bazı yerleri patlattı. Domates vardı içinde onları kesi cam sanki bıçakla dilmişsin gibi. Ondan zararımız oldu. Ağaçları meyveleri jilet gibi kesmiş. Seranın içindeydik o gün çoluk çocuk hepimiz domates topluyorduk. Hava bir karardı zaten seranın içinde domatesi görmez olduk. Eşim de gözünden rahatsız olduğu için seçemez oldum dedi. Üveyidi var. Öğlen yemeğine çıktık. O zaman kadar hava açar dedik. Ama yemek yemeğe kalmadı hortum oradan çıktı geldi yıkıldı... herkes ne bileyim… karışık bir durumlar oldu. Kız zaten ağlamaya başladı, ölecek miyiz anne diye, korktu. İçimizde en şey oğlan vardı. Oğlan biz içeriye kovalamasaymış bizi ya cam kesecek ya hortum alıp gidecekmiş. Hani içimizde en kafası sakin düşünebilen o vardı o anda. Biz sadece baktık kaldık." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

Hortumu bizzat deneyimleyenlerin anlatılarında afetin bireyler üzerindeki derin psikolojik ve fiziksel etkileri açıkça görülmektedir. Bu anlatılar, doğrudan afete maruz kalmanın insanlar ve yapılar üzerindeki yıkıcı etkisini detaylandırmakta ve afetlerin toplumsal hafızadaki yerini belirlemekte önemli rol oynamaktadır. Yukarıda belirtilen faktörler sonucu

katılımcılar arasında hortuma seranın içinde yakalanan yalnızca bir kişi bulunmaktadır. Ancak çalışan işçilerin ya da ortakların sera içerisinde hortuma yakalandığını belirten üreticiler de bulunmaktadır. K-8'in serada hortuma yakalanma deneyimi, afetin ani doğası ve yarattığı fiziksel yıkımın şiddetini gözler önüne sermektedir. Çiftçi, seranın yıkılmasını, ağaçların köklerinin dönmesini ve yapısal hasarı ayrıntılı bir şekilde tasvir ederken, bu deneyimin kendisinde ve ailesinde nasıl derin bir korku ve çaresizlik hissi yarattığını vurgulamaktadır. Hortumun fiziksel yıkımı, seranın tamamen dümdüz olması ve sonra tekrar kaldırılması gibi gözlemler, hortumun doğal gücünü ve tahrip etme kapasitesini dramatik bir şekilde ortaya koymaktadır.

> "Babam dedi ki; kızım boş ver gitme, bakıp geleyim de içim rahat etsin, ip koparsa oradan kaldırır dedim. Çıktım dışarıya gittim, bunlar evde kaldı ama duyduğunuz sese inanamazsınız. Deniz tarafından bir ses geliyor ama nasıl? Hiç duydunuz mu, duymadınız mı, bilmiyorum, sağanak yağış şeklinde yağmur geldiğini duyarsınız, dikkatiniz o tarafa yönelir, bir şey geliyor dersiniz. Bende zannettim ki yağmurla karışık dolu geliyor. Biraz daha hızlandım ama ben gittikçe ses daha da yakınlaşıyor, en köşeye vardım, oradan bu tarafa geldim. Kontrol etmeye devam ediyorum, ses o kadar yakına geldi ki, çok ürkütücü bir ses. Herhalde dedim geliyor artık. Daha sonra şöyle bir şey geliyor aklınıza, bu yağmur değil, doluya da benzemiyor, benziyor mu benzemiyor mu? İnsanın beyni bulanmaya başlıyor çünkü uğultu gibi değişik bir sesi var. Bitmesine elli metre kala koşturuyorum artık seranın içinden çıkmak için, ses o kadar hızlandı ki korkmaya başladım. O anda eşim gelmiş bana dedi ki; seradan çık havada bir şeyler var. Seradan çıktım, kafamı kaldırıp yukarıya baktım, bizim seranın arkasında şeyler dönüyor. Hortum o kadar geniş ki, sera naylonları dönüyor etrafında, geniş olduğunu şuradan anladım; naylonlar geniş açılarla dönüyor. Babamla kızım şurada penceredeydi, dedim ki pencereden uzak durun, hortum geliyor. Eşime içeriye gir dedim, seranın altında duruyordu ve üzerimize doğru geliyordu. Başımızı falan koruyarak merdivenden çıkarken köşedeki kapı demirini tuttuğumda beni içeriye çekti. Az kalsın geriye doğru gidiyordum, nasıl olduysa kendimi çektim. Merdivenden çıktım, kapıyı açtım, kapıyı açık bıraktım, eşim arkadan gelsin diye. Orta kapının pervazının altına çöktüm çünkü üzerimize geldiğini gördüm. Eşim içeriye girememiş, çelik kapının dışarıda demir kapısı var, orayı yakalamış. O sırada perde açıktı seranın yıkıldığını gördüm, dümdüz oldu, hortum tekrar kaldırdı. Sonra da yatıra yatıra gitti. Serayı salladı salladı yere bir çarptı, halı gibi serdi. Sonra çemberler hiç yıkılmamış gibi dikildi, tekrar yere serildi, etrafta dikili demir kalmayacak şekilde yere sererek gitti. Portakal ağaçlarının kökleri göğe doğru dönmüştü. Saniyelik bir olaydı aslında, bizim anlattıklarımız uzun kalır. Oradayım bütün olanları görüyorum, evin tavanı çöktü kiremitlerin hepsi aşağıdaydı. Kızımın başına kiremit düşüyordu neredeyse, azıcık bir mesafeyle kurtuldu. Hiç unutmam, şurada bir tane "T" direk vardı, kendi ekseni etrafında yedi kere döndürmüş, bilek kalınlığındaki direği. Yani o sırada seranın içinde olmak çok riskli, fark edip koşuşturmasaydım altında kalacaktım, kurtulma şansım neredeyse yoktu. Çemberlerin arasında kalırsan belki kurtulursun ama demirin altında kaldığın anda biter her şey. Bir de hortum direk o seranın üzerinden geçiyorsa imkânı yok kurtulamazsın, olduğun yere seni de gömer herhalde." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

K-9'un Suriyeli ortaklarının hortum sırasında yaşadıkları travmatik deneyim, afet sonrası travma üzerine yoğunlaşmaktadır. Tuğlaların üzerlerine düşmesi ve sonrasında hava kapalı olduğunda bile evden çıkamama durumu, travma sonrası stres bozukluğunun (TSSB) tipik belirtilerinden bazılarını yansıtmaktadır. Bu durum, afetlerin bireyler üzerinde sadece anlık değil, uzun vadede de psikolojik etkiler bırakabileceğini göstermektedir.

> "Ortaklarım Suriyelilerdi, onlar hortumun bizzat içinde kalmışlar, üstlerine tuğlalar dökülmüş. Şimdi hava bile kapansa korkudan evden çıkmıyorlar, çalıştırmaya adam bulamıyoruz." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

Katılımcılardan beşi ise hortuma evlerinde yakalanmışlardır. Hortum afetlerine birebir tanıklık eden kişilerin anlatıları, bu doğal olayların yıkıcı gücünü ve insan hayatı üzerindeki derin etkilerini gözler önüne serer. Anlatılanlar, hortumun aniden gelip geçmesi, bu süreçte yarattığı hasar ve insanların bu deneyimleri nasıl algıladığına dair kapsamlı bir görünüm sunar. Anlatılar hortumların yapılara olan fiziksel etkisini vurgulamaktadır. Pencereler, kapılar kırılmış ve hatta buzdolabına demir parçaları saplanmıştır. Bu, hortumun sadece büyük yapısal hasara neden olmakla kalmayıp aynı zamanda evlerin içine de zarar verebileceğini göstermektedir.

> "Bizim hortum evi de parçaladı yani bizim 2 katlı ev vardı aşağıda bütün camlar, kapılar kırıldı. Hortum tam evin üstünden geçti bizim gün ısıyı falan yani aldı gitti. Hepsini yeniden bu komple pencerelerini yeniledik. Tuvaletlere sindik, hortumu görüyoruz yani gelişini. Tuvalete sindik oradan hortum geçtikten sonra bir baktık… Evin içinden el arabalarıyla cam çıkarttık. Buzdolabına bir demir gelmiş çakılmış, onu bile değiştirdik. Yani 500 m eninde tam bizim evin üstünden geçti yarısı." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Valla ben yıkıldığı zaman evdeydim, evin içinde. Bir anda geldi. Saniyelik bir olay zaten aldı, geçti gitti. Yani hatta evin üstündeki kiremitleri bile kırdı, parçaladı. Yani zor bir şey ya bu yıkımı yaşamak zor bir şey. Depremi düşün. Ben bunları anlatsam siz anlasanız ne değişecek ki? Biz zaten onu yaşadık geldi geçti." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

> "Amcam o gün yaşananları hiç şey yapma yani… Ben burada Kumluca'daydım. Hanım Kumluca'daydı. 2 torunumla beraber Kumluca'daydı. Camlara vurduğunda çocukları kucaklamış kurtarayım diye. Yani yaşananları anlatmaya… yani şey doğru şey olmaz... Ya çok felaket bir şey geldi. Anında geldi, saniyesinde geçti. O zamanlar çok kötü bir şey. Allah bundan kötüsünü göstermesin. Allah bundan beterini göstermesin net. Yaralanan yok. Ama camlar böyle evin içlerine uçtu. Bereket ne hanımıma ne torunlarına denk gelmemiş. Yani onları kucaklamış koltuğunun altında denk gelmemiş. Bereket yaralanan yoktu. Sera zaten olduğu gibi göçtü. Ayrı tünel dediğimiz bizim tünel seralar vardı. Tünel seraları da tamamen göçürdü. Onlar da tabii yerle beraber oldu. İçindeki ürünler de gitti tabii o an işi bitti gayri. O an işi bitti. Camekan tam bir gün sonra o an işi bitti hiçbir şey kalmadı zaten. Çok güzeldi hava. Hatta

ben evden çıktım buradaydım. Yarım saat falan 45 dakika sonra hanım aradı. Yerle bir oldu burası diye, zor vardım eve, yani arabayla zor vardım. Her taraf darmadağın ortalıkta yıkılmadık yer kalmadı zaten yollardan zor geçtim vardım." (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Anlatılarda aynı zamanda hortumun meydana getirdiği uğultulu ses, gökyüzünün renk değişiklikleri ve etraftaki nesnelerin nasıl hareket ettiği tasvir edilmektedir. Bu, hortumun yaklaştığının önceden belirli işaretlerle algılanabileceğini ancak genellikle çok geç kalındığını ortaya koymaktadır. Zira K-16 hortuma balkonda yakalamış ve uçmamak için balkon demirlerine tutunmuştur.

"Olayın içinde kaldık biz. Ses geldi önce, kardeşimle beraber dışarıdan izliyorduk. Hortum öncesinde gökyüzü siyaha dönmüştü. Sonra kırmızı ışıklar gelmeye başladı, turuncu bir ışık yansıyor, arkasından da artık ses geliyorsa kaçacaksın. Biz kaçmadık o zaman, daha önce o güzergâh üzerine hiç gelmediği için tahmin edemedik. Evin balkonundaydık, bir anda iki yüz metre illerimizden ağaçlar kalkmaya, dallar kırılmaya başladı. Eve de kaçamadık, balkonda kaldık köşede. Hatta öyle bir güç ki insanı kaldırıyor, havalanıyor. Rüzgârın şiddetiyle biz de birbirimize sarıldık, balkon direkleri vardı, onlara tutunduk. O şekilde geçmesini bekledik. Evin üzerinden geçti. Kâğıdı havaya kaldırır gibi bizim serayı havalandırdı, ortalama bir buçuk metre havaya kaldırdıktan sonra yere çarptı." (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

"Sabah seradaydım, kabağı topladım, gübre verdim, eve geldim. Eve geldikten sonra hava simsiyah oldu, akşam namazı saatleri gibi. Saat bir buçuk civarıydı, bir buçuğa bile gelmemişti, bir çeyrek gibi, öğlen ezanı okunmak üzereydi. Bir baktık zindan gibi oldu ortalık. Bir gürültü geldi aşağı deniz tarafından, Allah'ım dedim ne oluyor? Ahir zaman mı geldi dedik bir anda, kızımla beraberdik evde. Bir gürültü geliyor ama korktuğumu önce çocuğa belli etmemeye çalıştım. Sonra kızıma dedim ki; geliyor, öleceğiz artık. O anda zindan gibi oldu ortalık bir de gürültü geliyor ki acaba uçak mı? Ne olduğunu bilemedim. Korkuyla beklerken aniden yaklaştı gürültü, rüzgarla beraber geldi. Battaniyenin altına girdim, kapandım, çocuğa sarıldım, şahadet getiriyoruz. Öleceğimize emindik artık. Ama evin üstünden geçmedi, çaprazından geçti, evimizde sadece gün ısımıza zarar verdi, seraya zarar verdi. Sonra dışarı çıktım kapının ağzına geldim, bir daha gürültü geldi. Arkadan devamı geliyor yani direk içeriye kaçtım. Çığlık atmaya başladım artık gidiyoruz diye. Sonra mutfak penceresinden dışarıya baktım ama hiçbir yer görünmüyordu. Tekrar mutfağın penceresinden baktım yerle bir olmuş seralar. Seranın yıkıldığından da geçtim, canımız sağ çok şükür elhamdülillah dedim. O esnada evin başı resmen patladı, birkaç kiremidi aşağıya atmış, buna da şükrettim. Böyle bir şey atlattık işte, Allah kimsenin başına vermesin, çok zor bir şeydi." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

Katılımcılardan dördü ise hortuma dışarıda yakalanmıştır. Anlatılar, hortumun etkilediği bölgelerde ciddi hasarlar bıraktığını ve bu hasarların genellikle çok hızlı bir şekilde gerçekleştiğini vurgulamaktadır. Hortum sırasında bireylerin maruz kaldığı acil durumlar, onların nasıl korunma yolları aradıklarını ve çoğu zaman bu çabaların ne kadar zorlu olduğunu

göstermektedir. Birçok kişi, hortumun yaklaşmasını gözlemleyip, son anda güvenli yerlere sığınmıştır. Örneğin, K-5 pazar yerine sığınarak büyük bir tehlikeden kurtulduğunu ifade etmiştir. Bu anekdotlar, afet anında insanların içgüdüsel olarak nasıl hayatta kalma mücadelesi verdiklerini ve bu sırada yaşadıkları korku ve panik duygularını yansıtmaktadır. Bu anlatılar afet eğitimi ve toplumun afetlere karşı dirençliliğini artırma çalışmalarında kullanılabilir, böylece afet anında topluluk üyelerinin daha bilinçli ve hazırlıklı olmaları sağlanabilir.

> "Kumluca merkezdeydim. Zaten havanın geleceği belliydi yani geliyordu hava. Batıdan geldi hatta böyle güneybatıdan geldi. Bizim cam seramız var, Kumluca'da narenciye bahçemiz var. Narenciye bahçelerinin dallarını falan kırdı, portakalları döktü. Cam serayı dolu zaten dağıttı. Batı tarafını dağıttı. Doğu tarafında hiçbir hasar yoktu. Yani öyle bir şeydi ki ama batı tarafında bayağı bir yüzde seksen hasar oluşturdu. Belli yani 15-16 yaşına gelmiş ağaç tam gövdeden kırılmış yatmış durumda. Zaten kurtaramadık böyle birkaç tane ağacımıza zarar verdi ama biz ucundan kurtulduk. Yani çok kötü olan yere zaten bastı geçti. Yan tarafımızda seracılar komşular vardı. Onların seraları zaten hortum yatırdı geçti. O yüzden narenciye olunca hani bizde meyveyi döktü genelde. Meyveye dolu geldi, öyle zararımız oldu ama sera üretimi yapanlar o bölgedekiler aşırı zarar gördü. Öğle saatinde geldi, bir sularıydı yanlış hatırlamıyorsam. Kumluca'daydım, kapalı araç arabayla arabanın içindeydim. Kapalı bir yere girdim. Pazar yeri var Kumluca'da, oraya girdim zaten orada trafik de kitlendi çünkü herkes doğrudan kaçtı. Pazarın üstü saçtır yani. Hani kalın bir saçtır onun bile böyle gelip gittiğini gördük. Çok fırtına oldu, o esnada ortalık kapkara oldu, gece gibi oldu. 15 dakika karanlığı ancak sürdü gelmesi gitmesi yarım saat içinde. Zor bir olaydı ya." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

> "Bizim akraba yengem vardı, vefat etti cenazeye gidecektik. Yağışlı, rüzgârlı bir hava var çıkamadık yola bir türlü Beykonakta, gitsek mi gitmesek mi diye beklerken hortumdan 15 dakika önce bir rüzgâr geçti sallayarak. Değişik bir rüzgâr tipiydi. Ama bizim oradan değil karşı yoldan geçti, camlar vardı sesler geldi ama hiçbir şey olmadı. Benim o zaman yukarıda yaptığım bir sera daha vardı. Arabaya bindim dedim bu yolun bu tarafına geçti biz yolun diğer tarafındayız yukarıdaki serayı bakıp geleceğim dedim acaba ne oldu diye. 300-400 metre gittikten sonra yolun sol tarafında bir tane anayolun köşesi 20 metre kadar çökmüş. O rüzgâr bir şey yapmış herhalde. Bizim oraya seraya baktım bir şey yok şükür dedim. Arabaya bindim tam döndüm geliyorum. Önümden 150-200 metre giden bir jeep dönüş yaptı. Jeep dönüş yapınca kafamı kaldırdım hortum geliyor karşıdan. Kapkara olmuş, her şeyi almış buralaya buralaya yol üzerinden geliyor. Jeep döndü ben dönemedim. Yani 200 metre kadar çam ağacını düşürdüğünü gördüm. Kapattım ellerimi bu şekilde Allah'ım sen koru dedim. Arabayı sarstı sonra kafamı kaldırdım o esnada içeri kaymış hortum. Yolun bu tarafında yani şöyle geliyor doğru gelse benim üstüme gelecek. Şu tarafta olan serada hiçbir şey yok, arada bir 10 metre yol var, o tarafta olan seranın hepsi yerde. Eve geldim hanım falan hepsi evde hepsi ağlıyor. Zaten eve sapacağım yerde bir tane dut ağacı vardı yıkmış yol kapanmış. Seranın oradaki evdeydik. Diğer yoldan gittim geriden baktım benim seranın ilk kısmında bir şey yok şükür dedim herhalde bizim oraya bir şey olmamış dedim. Sonra yürümeye başladım, aslında ilk sıradaki 4 çemberi 15-20 metre yatırmış ben orada fark edememişim. Ortaya doğru gittim 3 gözü yıkmış tamamen. Yıkılmayan yerleri de parçalanmış, bir de en sonda 4 çemberin yarıdan fazlasını yıkmış ara ara. İşte usta

buldum, yaptırayım dedim. Bir gün sonra ablam hatırlattı ya senin aşağı kat da yıkıldı girişte, ben orayı olayın şeyiyle hiç fark etmedim. Hanımgil korkmuşlar evin kiremitlerini atmış. Hortum evin üstünde direkt geçmemiş de yani böyle hani elektrik süpürgesi tutarsında halıyı kaldırırsın ya öyle somurmuş evi. Daha önce de yaşadığı için yani eli ayağı boşalmış eşimin, çok kötü olmuş. O yüzden kafası yüksek sesi götürmüyor. 1998'de olanı görmedik ama gürültüsünü çok fazla hissettik. Çok korkunçtu. Saniyelik bir olay. Her şey karışmış almış içerisine döndüre döndüre geliyor. İçinde her türlü parça var demiri mi sorarsın, camı mı sorarsın, sera naylonları hepsi karışık. Patlattı evin camlarını, gün ısılarını devirdi. Kiremitleri attı. Arabaların camlarını patlattı. Benim kamyonun ön camını, arabanın arka camını patlattı o basınçla." (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

"Buradaydım evet dışarıdaydım, kapım yıkıldı da kapıyı yapmaya çıkmıştım. İki arkadaş vardı başında, Kuran öğrenmeye gelmişti. Uğraştım kapıyı yapamadım. Gel kızım beraber kaldıralım dedim. O zaman buradan şu evin yanına kadar gelmişti, kütüldeyerek, katu kutu, katu kutu… Nasıl diyeyim kıyamet kopmuş gibi Allah korusun böyle tozu dumana katmıştı, bir de ateş çıkıyor, ateşli ateşli geldi. Zeytin var şurada, zeytinin dibine yattım. Geldi yanıma, gitsem bana da zarar verecek, şurada evin yanına kadar geldi. Allah tarafından üstümden yukarıya kalktı. Kafamın ucuna da zeytin devrilmiş, bir milim varmış üzerime gelmeye. Ecel gelmedi mi hiçbir şey olmuyor, ecel geldi mi yeter ki bir ayağına taş gelsin. Yaralanmadım, şuralarımı kollarımı komşunun camı kesti. Abdest alıp çıkmıştım, kollarımı indirmeye de fırsat bulamamıştım, kapı devrildi diye. Sakınmaya çalıştım ama kollarımı kesti. Deminki kızım vardı, ilk önce o görmüş, anne çekilsene afet geliyor diye seslenmiş. Onu bile duymadım, duysam çekilirim, yatar mıydım hiç? Ben de yattım, evin yanına geldi, yukarıya çıktı ateş, öyle böyle atlayarak yukarıya çekti gitti. Çok acı bir zamandı. Allah kimseye göstermesin, çok zor. Yıkıldı, böyle yastık gibi. İki gün sonra hasat edecektim, bir güzeldi. Bir gün önce rüzgarlıydı, ben pek içine girmem rüzgârlı havalarda. İş olduğu için yine de biraz çalıştım çıktım. Ürünler tam da olgunlaşmıştı, güzeldi. Nasip değilmiş ağzına alırsın, yine de yiyemezsin." (K-20, Kadın, 64, İlkokul, Çiftçi)

"Benim 16 dönüm yerim yıkıldı hepsi o yolun üstündeydi. Ben o gün haldeydim. Halde oturuyordum sonra hava bozdu Finike'de hortum çıktığını söylüyorlar. Oraya giderken ben orada hatta hortumla karşı karşıya geldim. Aramızda 250 m mesafe kaldı geriye döndüm, kardeşim aradı böyle böyle yerlerimiz gidiyor abi falan dedi. Yani hortumla karşı karşıya geliyorsunuz ve ne yapacağınızı şaşırıyorsunuz o anda. Yani o öyle bir güçtü ki şöyle söyleyeyim size 300 metreden arabayı böyle içine çektiğini gördüm. Ondan sonra zaten her şeyle karşı karşıya kaldık. Yani şöyle bir şey var gerçekten bunlar Allah'ın takdiri. O zaman da seranın içinde işçiler çalışıyordu onları çıkardım saat 12'de onlar çıktı olay da 12.20 öyle bir şeyde oldu. Yerlerin hepsi zaten yere sıfır olarak indi. Gerçekten Allah koruyor." (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

Yukarıda değinilen afetin zamanlaması dolayısıyla *katılımcıların yarısı hortumu bizzat deneyimlememiş,* bazıları gözlemleme şansı bulmuş, bazıları ise aileleri, ortakları ya da işçileri tarafından haberdar edilmiştir. Bu ondört kişiden yalnızca K-19 belediyenin erken uyarısı

nedeniyle seraya gitmemiştir, diğerleri ya tesadüfen ya da kendi hava gözlemleri nedeniyle seralarda bulunmamaktadır.

> "Bizde can kaybı neden olmadı derseniz? Biz bir gün önce toplama yaptık. Perşembe günü de halde alım olmuyor, ertesi gün cuma olduğu için. Eşim dedi ki; ben biberin pasını temizleyim, ben de durdurdum, havaya bak dedim, Belediyeden de anons ediyorlar, gitme! O zaman gitmemiş iyi ki, ben de vize yaptırmaya gitmiştim. Saat 12:30'da geldim, bir şey yok ortalıkta, sonra saat 13:30, 14:00'e doğru oldu bu olay. Halde alım olmadığı için insanlar serada değildi, toplama olsaydı, can kaybı çok fazla olurdu. Biz iki kişiyiz, sekiz tane de işçimiz var, o parçaları görsen, buradan sağlam adam çıkmaz derdin. Benim hemen yanımda halamın torunu var, demiş ki; büyük andız ağaçlarımız var, devrilirse komşulara zarar verir, belediyeye haber vermiş, belediye çalışanları gelmişler, bakmışlar, kesememişler. Bunun için itfaiyenin gelmesi gerekiyor demiş. On dakika olmuş, belediyeden gelenler gideli, hortum on dakika önce olaydı! Şu halının üzeri gibi cam yığını olmuş, ağaç kesmek için bulundukları yer. Evde cam falan kalmamış, tam alçalmış hortum orada. Bin üç yüz metrekare sera dümdüz, halamın torunu da fena bir şekilde yaralanmış. Çok kötüydü çok, buraları bir görseydiniz, mahşer yeri gibiydi. Ben telefon değiştirdim, tüm fotoğraflar eski telefonda kaldı, yoksa sizinle paylaşırdım. Ne günler yaşadık, yaşıyoruz ya şükür bu günümüze. Hortum olduğunda, şimdi evli olan kızım annesine kahve veriyormuş, o şiddetle kahve fincanı elinde patlamış, kulpu elinde kalmış. Camların hepsi kırılmış, evin içine dağılmış, o kadar basınç vardı ki kapıyı bile açamamışlar. Neye uğradığını şaşırmış eşim, çocuğumu bile düşünemeden kendini korumaya çalışıp, yorganı üzerine çekmiş. Çocuğum yaralanmış, her yeri kanamış." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

Hortuma yakalanmayan katılımcıların aslında hortumun seyrini ve yaratığı yıkımın boyutlarını daha iyi gözlemleme şansları olmuştur. Hortum sonrası zarar gören alanları için katılımcılar genellikle "savaş alanı" benzetmesi yapmaktadır. Oldukça büyük ve ağır yapılar olan cam seraların dahi yerle bir olduğunu belirten anlatılar hortumun şiddetini gözler önüne sermektedir. Zira hortum K-28'in iki katlı prefabrik evini uçuracak kadar şiddetli bir şekilde vuku bulmuştur.

> "Hortumun esası Camıkırığı bölgesinde oldu. O zaman ben burada yakalandım. Biz burada oturuyorduk saat 1- 2 civarı ya vardı ya yoktu. Oturuyoruz birden hava karardı hani zifiri karanlık değil de aydınlık baya bir matlaşmaya başladı. Karanlık oldu. Aniden bir rüzgâr çıktı. Şurada parktaki ağaçların dalları var ya kırılacak dereceye geldi, yatıyor, kalkıyor. O an bana yağmur gibi şey geldi. Ondan sonra aklıma düştü benim de. Zaten bir yarım saat falan geçmedi. Hemen haber geldi. Seranın olduğu yerden hortum geldi, her taraf sera mera hiçbir yer kalmadı dediler. Yüksek bir hortum geçmiş. Ben de buradan evvel çıktım zaten şu kule kavşağına varmam bir 10 dakikamı aldı. Oradan seraya vardım tam bilmiyorum ama 45 dakikada rahat vardım. Her taraf kıyamet gibi her türlü araç geçemiyorsun, kıpırdayamıyorsun, seranın yanına varmam bir saati buldu. Savaş alanıydı ortalık yollar, elektrik kablosu, telefon kablosu… Birkaç tane araba devrilmiş, benim seranın yanında 3-4 tane zeytin ağacı vardı. 3 tane ağacı köklemiş atmış zeytin ağacı ve ortalarını kırmış, o kalın şeyi kırmış, onun gücünü düşün artık. Vardığımızda seramız

bizim yatık vazıyetteydi ama herkesinki öyleydi. Camekan seralar, normal seralar, acayip bir şeydi öyle bir şey olamaz. Ya bize tutan yeri atıyorum 500-600 metre eninde. Ya normal fırtına rüzgârda o sera, camekan o hale gelmez yani. Dedim ki camekan bu hale geldiyse bizim bu naylon kalmamıştır. Dediğim gibi yerle birdi." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

"Benim yerimde başladı zaten hortum oraya prefabrik 2 katlı ev yapmıştık. Hatta ustamız da muhtarımızdır. Bitirdik içine görüşme vaziyetine geldiğinde hortum oldu. Hortum da aldı gitti evimizi. Ya endişe ederken insan nasıl bir kaza yaptığında, nasıl bir afet olduğunda, nasıl bir deprem olduğunda olayın içinde birebir yaşadıysa o anı hiçbir zaman unutamıyor. Ben o afeti unutamam, ha biz içinde yakalanmadık. Olayın içinde değildik ama vardığımızda bütün hayallerim bitmiş. Hiçbir şey kalmamış. Bir tane demiri bile kaldıramayacak haldeyken Allah'ın gücü 1.700 kilo demiri götürüp 1 km ilerde bahçenin içinde 6 tane portakal ağacını bıçkın biçiminde kesiyor hortum ve yuvarlanıyor, yuvarlayınca da benim şeyi serayı koparmamış evi olduğu gibi kaldırmış. Onu götürmeye hiçbir kimsenin gücü yetmez. Havada götürmeye yetmez. Havada kimsenin gücü yetmez Allah'tan başka." (K-28, Erkek, 44, Lise, Çiftçi)

Evlerinin, arabalarının zarar gördüğünü, geçim kaynakları olan dönümlerce seralarının kağıt gibi dümdüz olduğunu gören bireyler duygu durumlarını "tamamen yıkıldık" ya da "hayallerim yıkılmış" gibi ifadelerle ortaya koymaktadır.

"Seradaydık zaten. Seranın içindeydik. Rüzgâr çoğalmaya başladı. Hatta hasat yapıyorduk. Hanım bir eve varıp gelelim dedi. Toplamayı bıraktık, eve vardık. Hemen arkamızdan, 5 dakika ya var ya yok bir çatırtı koptu. Karşımızda bir sera vardı. Pencereden bakıyoruz, onun serası yıkıldı zaten. Bizimkiler arka tarafta zaten. Bizimkiler ne oldu diye bakmaya gittik, bizimkiler de yerle bir olmuş. Anlatılmaz bir durumdu ya. Anne babalar, evimiz, her şeyimiz, komple yeniden kurulmamız… Tam yıkıldık yani. Aşağı yukarı 5 dakika. Eve vardık 5 dakika geçti geçmedi zaten. Zaten belli oldu. Çatı kalktı, naylonlar kopmaya başladı. Dediğim gibi anlatılmaz bir durum yani. Çok kötüydük, ağlaştık. Ablamgilin evleri de komple yıkıldı. Evini komple götürdü. Çam ağacı vardı, devrildi arabanın üzerine. Araba gitti. Aynı semtteydik zaten. Yaralanan olmadı." (K-13, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi)

"O gün ben cenazedeydim. Zaten eve gidiyordum. Yolda gelirken her şey zaten havadaydı. Arabayı kenara çektim, bekledim orada eve yaklaşırken. Zaten naylon, demir havada gidiyordu hortumdan. Gittiğimde yıkılmıştı. Evde çocuklar, hanım vardı. Yaralanan falan olmadı, olmadı bereket. Hortumda yıkılan yer kendimdi evin yanındaki yer gitti, o 2,5 dönümdü. Ayrıca 4 dönüm yer vardı icar yaptığım. Sel o kiralık yeri vurdu işte." (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

"Ben bu evin üçüncü katında oturuyorum buradayım, üst kattayım. Benim sera da şuradaydı. Abdest aldım, namaz kılacağım baktım fırtına geliyor. Cam balkondan bakıyorum. Aşağıdan beri, Akmaz dediğimiz yerden bu hortum çıktı. Seralar havada uçuşuyor, göz gözü görmüyor. Bizim oranın patladığını gördüm, yıkıldığını. Kulenin yanında cam var, camı çökertti, hepsini görüyorum ben üçüncü katta olunca yüksekten görüyorum. Yapacağım bir şey yok. Ortak hemen aradı zaten ben arabaya indim, aşağıya

gideceğim zaten göz gözü görmüyor. Fırtına kesildi. Hortum oldu kesildi bitti." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

"O arada ben de Kumluca'dayım, baktım havada bir şeyler uçuşuyor, burası aklıma bile gelmedi. Ortalık tamamen kararadı, sonra sanki yanıyor gibi oldu ortalık. Karşıdan gelirken kızım da annesine sesleniyor, hortum geliyor, aslında hortum kelimesini, lafın gelişi olarak kullanıyor. Meğer gerçeği geliyormuş. Evimizin çatısı uçtu, karşıda evin kiremitleri falan yoktu. Evin içi cam kırıklarıyla doldu. Seralar yerle bir oldu, bir tane bile sağlam sera kalmadı. Buradan ötesinde tamamen alçalmaya başlıyor, alçaldıkça her şeyi süpürerek gitti. Aşağı yukarı beş yüz metre, beş yüz metre ilerde benim de seram vardı, tam on altı dönüm seram yerle bir oldu. Hiç ayakta bir şey kalmadı, olayın şokuyla gözlerimi kapadım, Allah'ım bütün bunlar rüya olsa dedim. Sanki Dünyanın sonu geldi, caddelerdeki elektrik direkleri yattı, elektrik yok. Biz bir hafta kara kara düşündük, yemek falan yemedim." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

Afet sonrası deneyimler ise büyük oranda sera enkazlarının kaldırılarak, seraların tekrar kurulması ve yeniden ekim süreçlerini içermektedir. Hortum öncesi cam seraya sahip olan katılımcılar hem hortum tehlikesi hem de yüksek cam sera maliyetleri nedeniyle plastik seraya geçiş yapmışlardır. Hem sera enkazlarının kaldırılması süreci hem de yeni seraların kurularak yeniden ekime başlama süreçleri katılımcılar arasında büyük farklılıklar göstermektedir. Kimileri 15-20 gün içerisinde yeniden kurma işlemlerini tamamlayabilirken kimileri o sezonu boş geçirmek zorunda kalmış ve ancak bir sonraki sezona kadar seralarını dikime hazır hâle getirebilmişlerdir.

"Ben hiçbir şey ellemedim. Kepçe geldi. Hurdaya verdim geldi hepsini söktü, topladı, kıvırdı götürdü gitti. 31.000 lira mı ne şeyi tuttu, demirin parası, işte 46 bin lira devletten aldım. Bizde cam yok, plastik. Cam oldu mu kırıldı mı, onu toplaman mümkün değil. Ne yapıyorsun? Üzerine toprak çekiyorsun aşağ da kalıyor cam. Toprağı atacaksın bir yere. Atacağın yer yok, onu atsan para. En güzel toprağın üzerine toprak atıyorsun, camı altına sarıyorsun. Kendi desteğimle hemen ben seramı kurdum. Ustayı aradım, benim ustam vardı, kurduk. Herkes kurdu da işte erken davrananın yol aldığı gibi biz de erken davrandık hemen kurduk. Ya yağmur yağmaya devam ediyor. Kış kıyamet tabii, tekrar diktik. 19 gün olmuştu biz kavun dikeli, ayın dördünde diktim, on dokuzunda oldu. 15 gün önce dikmiştim ben kavunu. Salatalığı söküp kavun dikmiştim. Tekrar diktik. Fideye de parasını ödedik. Fideciye bir şey yardımcı ol dedik "amca ben ne yapacağım?" diyor. Fideci de haklı. Allah'tan gelen bir afet olunca. Sera da gitti, içindeki ürünler de gitti. Serayı tekrar kurduk, tekrar fide aldık dikimi yaptık. Ne kadar gittiği de o zaman demir 3 buçuk 4 lira falandı. Şu an 14 lira bu sene. Demiri faturalı alıyorsun Ayrı fiyat faturasız alırsan 13 buçuk amca diyor faturalı alırsan 15 buçuk diyor. Demirde böyle bir sorun var, niye? Dışarıdan gemiyi alıyorlar bunu parçalıyorlar, eritiyorlar demire çeviriyorlar. 3 bin liraya aldıysa, 30 bin liralık demir çıktı. Neyse 27 bin lirasını ne yapacak? Faturasız satıyor." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

"Büyük dut ağacı vardı evin önünde o yıkılmış aşağıya. Seralar yıkılmış, naylon değildi camdı. Camlar böyle evin üstüne komple gelmiş. Evde bir zarar olmadı. Sadece serada vardı. 4 dönüm seranın tamamı

> yıkılmadı da yarısı yıkıldı ama gitti tabii işe yapamaz oldu, tamamı camekandı, tamamı söküldü tekrar naylon sera kuruldu. Hani kendi canımızı riske atarak çalıştık aslında mesela benim çok önüme kenarıma cam düştü. Eşim çok gitmedi ama ben çok gittim. Şimdiki aklım olsa gitmezdim tabii. Sırf cama. Hala düşünüyorum nasıl girdim o cam kırıklarının içine diye. O anki psikoloji demek ki ihtiyaç olduğu için girdim. Şu an aklım fikrim olsa girip toplamazdım." (K-11, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

Anlatılar, hortumun bıraktığı fiziksel yıkımın yanı sıra, bireylerin ve toplulukların nasıl bir toparlanma süreci yaşadığını ve bu süreçte karşılaştıkları zorlukları gözler önüne sermektedir. Anlatılanlar, çoğu zaman hortum sonrası çabaların, zarar gören seraların yeniden kurulması ve tarım alanlarının rehabilite edilmesi etrafında yoğunlaştığını gösterir. Tamamen yıkılmayan seralarda çiftçiler, enkazı temizleme, hasar görmüş yapıları onarma ve tarım alanlarını yeniden işler hâle getirme konusunda büyük çaba sarf etmektedirler. Bu süreçlerde genellikle aciliyet duygusu hakimdir; zira tarım ürünleri hızla bozulabilir ve yağmurlar başlamadan önce seraların yeniden kurulması gerekmektedir.

> "Hortum geçtiğinde kabak vardı, sağlam kalanları toplamaya devam ettik. Birden sökmedik, ara ara, bölüm bölüm topladık. Hemen kurduramadık tabi, o sezon boş geçti sayılır. Malzemeleri aldık bekledik, sezon bitti. İçindeki ürün iyi kötü toplandı, ürün bittikten sonra ustaya söktürdük, kurdurduk. Yani o sezonun üzerinde bir şey yapamadık. Eğilip bükülen, yıkılan demirlerin aralarından topladık sebzeyi. Eğile büküle, yabana gitmesin hiç olmazsa kurdurma paramız çıkar diye, o sene de havada çok güzel oldu, sonradan ılık gitti. Hava ılık geçince sebzemize zararı olmadı, iyi kötü topladık. Allah bereket versin. Sebzeleri toplayamadan söksek, gönlümüz razı olmayacaktı, olduğu kadar olsun dedik. Mayısta serayı söktürdük. Sezon bitmemişti ama içindeki kabak biraz bozuldu, üstü açık her yerinden hava aldığı için bozuldu. Mayısta söktürdük haziranın sonuna kadar serayı tekrar kurdurduk." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

> "İçindeki ürün de gitti. Hiç toplayamadık naylon olan yerde iyi kötü topladık da camlı olan yer komple zayiat oldu. Hurdaya verdik. Naylon sera kurduk. Cam yapma şansın yok zaten maddi yönden. Komple naylon sera kurduk." (K-23, Erkek 49, İlkokul, Çiftçi)

K-1'in çiftçinin "gece gündüz" çalıştığını ve "yağmur yemeden" serayı yeniden kurmaya çalıştığını belirtmesi, afet sonrası sürecin zorlayıcılığını ve aciliyetini vurgular. Bu durum, afet sonrası toparlanma çalışmalarının, doğal koşullar ve zaman kısıtlamaları nedeniyle ne kadar zorlayıcı olabileceğini gösterir.

> "Gece gündüz uğraştık kaldıracağız diye günlerce. Bir an önce kaldıralım, yağmur yemeden. Yağmur yedin mi çamurun içinde yapılmıyor. Bir yandan temizliyoruz. Bir yandan toprak dolduruyoruz. Taban toprak zaten eskimiş verim ona göre oluyor, yeni toprak çektik üstüne 60-70 cm çamur olmadan hemen havaya göre. Yani o kadar yoğun zamandı ki. Normal demir alıp da uğraşmadık, fabrikadan geliyor

> ölçüyor kaç metrekare yapacak, şu kadar. Çember aralarını kaç metre sığıyor yere göre 7 m-8 m ona göre onlar fabrikada işliyorlar hemen anında usta geliyor. Bir yandan dikmeye başlıyor. Bu şekilde yaptık." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

K-4 ise, hasar görmüş seralardan camların toplanması ve yeniden dikim yapılabilmesi için gerekli olan temizlik çalışmaları detaylandırmaktadır. Bu süreçlerde kullanılan makineler ve çabalar, bölgedeki tarımsal faaliyetlerin ne kadar hızlı bir şekilde normale dönmeye çalıştığının bir göstergesidir. Ancak, bu çalışmalar sırasında karşılaşılan tehlikeler ve zorluklar, çiftçilerin bu süreçte karşılaştığı riskleri de ortaya koymaktadır.

> "Tabii o zaman sağlam olan kısmını da cam kesti. Bizim etrafımızda çok camekan vardı. Bizim seranın içinden 7-8 traktör cam çıkardık. Zaten hortum camları havalandırmış bizim seraların içine atmış büyük büyük camlar. Komple o camları tek tek topladık yani 5-6 kişi böyle kasalarla yoksa seraya içine yapamazsın tabii. Sonra da şey böyle bir makine var. Böyle taş kırıyor onu soktum. Küçük kırılan camları o tabii şey yaptı parçaladı bayağı kaybetti. Ondan sonra dikim yapabildik. Orada bizim bölgede çok camekan vardı hepsi şimdi bitti. Yani komple gitti adamlar hurdacıya verdiler yerine yeniden sera kurdular. Normal sera kurdular. Cam çok riskli hortumda doluda. İçinde yani adam olsa zaten götürür yani o anda." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

Ayrıca, anlatılarda sıkça yer alan "yeniden kurma" teması, toplulukların afetlere karşı dirençliliğini ve adaptasyon yeteneğini işaret etmektedir. Çiftçilerin hızlı bir şekilde altyapıyı yeniden kurma ve tarımsal üretimi sürdürme çabası, bu toplulukların zorluklar karşısında gösterdiği direncin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu tema ilerleyen bölümlerde detaylı olarak analiz edilecektir.

> "Tam yıkılırsa altındaki sebze gidiyor zaten. Onu da 15 günde 20 günde kaldırıyoruz tekrardan dikimini yapıyoruz. 2 ay içinde tekrardan satmaya başlıyoruz. Yani 15 günde kaldırıyoruz. Hemen toparlıyoruz, kaldırıyoruz." (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

> "Topladık yine 20-30.000 TL civarında ürünümüzü aldık içinden. Çünkü ben ilk toplamayı yapıyordum içinde sandıklarım kalmıştı dolu onları da topladık. 4 ay içinde tekrar kurduk. Tekrar kavun diktik. Yani sezona yetişemedik ama yine o yılın vermiş olduğu şeyiyle şükür diyelim yani o şekilde bir sezonumuzu tamamladık." (K-28, Erkek, 44, Lise, Çiftçi)

Kuraklığa benzer bir biçimde ve orman yangınından farklı olarak muhtarlar ve yerel kurum temsilcilerinin hortum sırasında herhangi bir rolleri bulunmamakta, daha ziyade hortumdan hemen sonra başlayıp iyileştirme süresince önemli roller oynamaktadırlar. Yerel

aktörlerin hortum deneyimlerine ilişkin anlatılarında vurgulanan noktalardan biri *yağmacılık ve fırsatçılık* vakalarıdır.

> "Yaşandı, çok panikti insanlar, hırsızlıklar oldu, hurdacılar sardı etrafı, yağma oldu. Rüzgâr öyle şiddetliydi ki; üçüncü katın balkonunda portakal ağacının dalı vardı." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

> "Yağmacılık yaşandı. Adamın serasının üzerini rüzgâr atmış, demirini yatırmış adamın zaten o acıyla psikolojisi bozulmuş. Hortum basmış içindeki ürünü domatesini, biberini, patlıcanını çingene tabirinde bulunduğumuz insanlardan gelip toplayanlar oldu bu süreçte. Bu tür olaylar oldu yani her yerde değil de belli yerlerde oldu." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

Afetler, özellikle yerel ekonomi üzerinde derin ve çoğu zaman yıkıcı etkilere sahiptir. Hortumun seraları ve diğer tarımsal yapıları yıkması sonucunda, çiftçiler ve diğer yerel aktörler ciddi maddi zarara uğramaktadır. Bu zarar sadece fiziksel yapıların kaybıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda afet sonrası ortaya çıkan fırsatçılık ve yağmacılık eylemleri ile daha da büyüyen bir soruna dönüşebilir. Örneğin, Ziraat Odası Başkanının belirttiği üzere, cam seraları tamir etmekte uzmanlaşmış kişilerin, hortum sonrası artan talebi fırsat bilerek fiyatları artırması, mağdurların zor durumunu daha da ağırlaştırmaktadır. Yerel halkın anlatıları da bu durumu doğrulamaktadır. Bu tür fırsatçılık eylemleri, afet sonrası toplumun iyileşme sürecini olumsuz etkileyen, güven ve dayanışma duygularına zarar veren unsurlardır. Yağmacılık olayları da benzer şekilde toplumsal dokuyu zedeler. Hortum gibi doğal afetler sonrasında yaşanan kaos ortamı, bazı bireylerin ya da grupların, hasar görmüş bölgelerdeki değerli malzemeleri yağmalamasına zemin hazırlar. Bu, afet sonrası toparlanmayı zorlaştıran, hukuki ve etik sorunları beraberinde getiren bir başka boyuttur.

> "Şimdi çok şükür hamdolsun, ha 2 TL, 3 TL gibi ufak tefek yükselmeler arz talep dengesine göre olmuştur. Ama tarım kredi kooperatifi olduğu için. Çok fazla bir aşırı fiyat artışı olmadı. Sadece işte benim özellikle çiftçimin demir işlerini yapan insanlar, hatta önceki yaptığından daha ucuza yaptılar. Çünkü baktılar vicdanlı bir şekilde; bir de kış döneminde başka işler de olmadığı için öyle bir fırsatçılık olmadı ama camda oldu. Camda her zaman olur. Bilmiyorum onların insanlık karakteri veya cam işi yapan macun işiyle uğraşan bu camın macunuyla uğraşanlar da biraz daha bir irsi midir bilmiyorum. Onlar da fırsatçılık oldu. Evet dediğin gibi tabağa bir liraysa 5 liraya çıktı. Bir teneke macunu atıyorum, 300 çekiyorsa 1.000 liraya çektiler. Camda bir fırsatçılık var. Yani cam işi yapan cam ustalarında bir fırsatçılık var ama diğer işte sera gibi plastik çeken ekipler üzerine çeken plastiğin çeken demirinin tadilatını yapanlar, yeniden kurum yapanlar işleyenler, kaynakçı, kaynakçı kesiminden, onlar da öyle bir şey olmadı ama camcıda sizin buyurduğunuz gibi 50 kuruş olan cam 4-5 liraya sattılar. Vicdansızlar hem de eski camları sattılar. Yani dökülenleri işte 1 liraya yapılan işi 5 liraya yaptılar. Cam sektöründe öyle

bir dengesizlik oldu. Zaten çok cam seramız da kalmadı. Her geçen gün azalıyor. Camı olup da hortum geçtiği zaman, onu bir daha cam yapmadı, plastiğe geçiverdi artık. Çünkü camın hem işçiliği zor, hem bu şeylerden dolayı, bir de nem tutmuyor. Verim olayı artık camda az, plastik gibi değil, plastik daha verimli ve daha ekonomik, daha güzel." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

"Tabi bu arada fırsatçılık yapanlar da vardı, parçalanan camları değiştirirken, beş liralık camı, beş yüz liraya değiştirdiler. Yakın zamanda tavanı değiştirdik, aynı şeyi yaşadık, iki katı fiyatına yaptırdık." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

"Sadece cam. Camekanlarda, mesela cam seralarda biz camı tabak olarak kullanıyoruz. Fiyatı 3 lira ise mesela 5'e-6'ya çıkıyor. Bu yaşanıyor. Plastik örtüde, demirde falan birşey olmuyor ama camda oldu yani. Camda yaptılar. Dönümüne 3000 tabak gider. Birinden 3 lira alsa 9000 TL zaten. 2 liraya alınmayan cam tabak 6 liraya 7 liraya satılır." (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

"CİMER'e bulunuyoruz genelde. Ya şimdi her şey arttı bir şey diyemiyorsun. Denize düşen yılana sarılır ya tam o misal çünkü o an altında sebzen var. Kışın ortası daha satmaya devam edeceksin. Bir gün daha iki gün daha beklesen sebze bozulacak. O gün paraya bakmıyoruz yani. O gün hemen bir an önce alıp hemen takmaya başlıyoruz, Naylonsa naylon çekiyoruz, camsa camı takıyoruz. Onu kurtarmamız gerekiyor. 24 saat geçerse sebze ölüyor. O yüzden sezonu boşa götürmemek için 5 lira da dese 10 lira da dese alıyoruz. Kimse bakmıyor yani fiyatına ama o afet zamanı ustasına kadar hepsi fırsatçı. Adam 5 liraya yapıyorsa serayı 10 lira diyor. Fırsatçı yani hepsi." (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

Afet sosyolojisi açısından bu tür durumlar, afet yönetimi ve planlama süreçlerinin sadece fiziksel altyapıyı değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik yapıları koruyacak şekilde genişletilmesi gerektiğini vurgular. Örneğin, hortum sonrası toplumun dayanıklılığını artırmak ve fırsatçılık ile yağmacılık eylemlerini minimize etmek için yerel yönetimlerin, hızlı ve adil bir şekilde müdahale edebilecek acil durum yönetim planlarına sahip olmaları önem taşımaktadır. Ayrıca, afet sonrası toplumun psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını göz ardı etmeden, bu tür olayların toplumsal bağları nasıl zayıflattığını ve insanların afetler karşısında nasıl daha savunmasız hâle gelebileceğini anlamak, afetlere karşı daha kapsamlı bir hazırlık ve müdahale stratejisi geliştirmek için elzemdir. Bu bağlamda, yerel toplulukların dayanıklılığını artırma, yerel halkı bilgilendirme ve afet sonrası destek mekanizmalarını güçlendirme, afet yönetim politikalarının olmazsa olmazları arasında yer almalıdır.

"Maddi kar zarar kazanç yerine koyulmasının bir boyutu da şöyle. Yeri geliyor afet durumunda paran olsa da işini yaptıramıyorsun. Neden, cam sera ise sökmesi bile bela. 3 ay sürüyor plastik sera ise usta bulmak sıkıntı. Demircilerde klipsçilerde, plastikçilerde fırsatçılıklar karaborsaya düşme durumları oluyor illa kötü niyetli olması gerekmiyor, stok olmamasından da olabilir. Bunların hepsini hesapladığın zaman bir olağan üstü hal durumunda ya da afet durumunda bunlardan kaçış yok yani TARSİM'in olsa

bile mağdur olabiliyorsun. Paran geldi TARSİM 20 gün sonra ödedi, tamam, hasarın %90'ını da karşıladı. Paran var paran geçmiyor, demir yok, usta yok, naylon yok, hortumdan sonra yağmur yağmış toprak kurumuyor 20 gün, hafriyatçı gelecek falan yani paranın da yetmediği oluyor. Bu yüzden ortada bir kazanç beklentisi varsa bunun getirdiği riskler de var. (Kumluca-Banka Çalışanı)

"Mesela şimdi hiçbir zaman bizde fiyat artmamıştır, aşırı donda, sel baskınında ve hortumda, Hal olarak bizim hiç fiyatımız artmamıştır. İstanbul'da pazarcıya git sor, işte Kumluca'da hortum oldu. Ürünler bitti, mal gelmiyor. 1 liralık mal 5 TL olmuştur. Burada da 1 liraya sattığınız mal bizim 80 kuruşa düşmüştür, hiç artmamıştır. Bakın bütün ürünlere atmamıştır ama orada arttırırlar, sel basmış Kumluca'da işte mal gelmiyor, arttır. Don almış; arttır, hortum almış arttır. Halbuki hiç alakası yoktur. Maalesef böyle bir handikap var." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

K-Muhtar-1 afetlerin toplumsal etkilerini ve yerel yönetimlerin afetlere yanıt verme süreçlerinde karşılaştıkları zorlukları anlatılarında çokça vurgulamıştır. Bunlardan biri afet bölgesi ilan edilme sürecinin önemidir. Bu süreç, afet sonrası toparlanma için gerekli kaynakların ve desteğin hızla sağlanabilmesi açısından kritik bir adımdır. Afet bölgesi olarak resmiyet kazanmamış bir bölgede, hükümet veya diğer yardım kuruluşlarından yeterli yardım ve destek alınması zorlaşabilir. Bu durum, toplumun afet sonrası toparlanma sürecini yavaşlatır ve mağdurların yaşadığı zorlukları artırır.

"Afet bölgesi ilan edilmesi lazım ama edilmedi. Afet bölgesi ilan edilmesi için talepte bulunduk. Buradaki Ziraat Odası Başkanı da talepte bulundu. Kumluca'da bu bölge, dere taşkınları ve denizden çıkan hortumlardan mustarip. Rüzgârdan kaynaklı çok fazla olmuyor, nadir oluyor. Rüzgâr kaynaklı hortum çıkarsa zarar görmüyoruz ama dere taşkınları ve denizden çıkan hortum zarar veriyor. Bazen dolu mahvediyor burayı, narenciyeye zarar veriyor. Bu sene özellikle kışın sonuna doğru sert bir don oldu, portakalların tam filizlenme döneminde sürgünlerini don vurdu. Yeni çiçek döneminde olan yerlerin çoğunu, çiçeklerine varıncaya kadar don vurdu. Zaman zaman böyle şeyler de yaşıyoruz." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Ayrıca muhtarın hortumların ve diğer doğal afetlerin yarattığı fiziksel ve ekonomik hasara dair tasvirleri, afetlerin çiftçiler ve diğer yerel sakinler üzerindeki yıkıcı etkilerini gözler önüne sermektedir. Özellikle tarım toplulukları için, seraların yıkılması, ürünlerin zarar görmesi gibi olaylar, ciddi ekonomik kayıplara yol açmakta ve bu durum bölgesel ekonomiyi derinden etkilemektedir. Muhtarın deneyimleri, hortum sonrasında toplumun yaşadığı psikolojik ve duygusal travmayı da ortaya koyar. Afetler, sadece maddi hasarlarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda bireylerin ve toplulukların psikolojik sağlığını da tehdit eder. Hortumun geçişi sonrasında insanların yaşadığı korku, panik ve çaresizlik halleri, afetin psikolojik boyutunu ve toplum üzerindeki derin etkilerini göstermektedir. Dolayısıyla muhtarın anlatıları, afet sonrası

müdahale ve toparlanma süreçlerinin, fiziksel hasarların onarılmasından çok daha fazlasını gerektirdiğini vurgular.

> "Ben ve iki arkadaşım hortumun çıktığı bölgede denizin kenarında aracın içerisinde sohbet ediyorduk. Ufak ufak yağmur yağıyordu, denizden bir hortum çıktı, arabayla bizi bastı geçti. On beş dakika geçmeden telefonumuz çaldı, muhtarım yetiş biz mahvolduk diye. O esnada üzerimizden geçen hortumun tarım bölgesine zarar verdiğini fark ettik. Sonra yol üzerinden görmeye başladık afet bölgesini. Seraları mahvetmiş, insanlar feryat ediyor. Mal canın yongasıdır misali, bazısı aracını kurtarmaya çalışıyor. Hortum geçmiş, gitmiş ama hala telaş içerisinde insanlar, ne yaptıklarını bilmiyorlar. Ağlayan mı dersin, isyan eden mi dersin? Çok perişan bir vaziyettelerdi, tabi ne yapacağımızı bilmiyoruz." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Ziraat Odası Başkanının hortum deneyimi bağlamında anlatıları ise hortum gibi doğal afetlerin tarım toplulukları üzerindeki derin etkilerini ve bu afetler sonrasında yerel yönetimlerin koordinasyon ve müdahale çabalarını gözler önüne sermektedir. Hortumlar sadece fiziksel yıkıma neden olmakla kalmayıp, çiftçiler üzerinde uzun vadeli ekonomik ve psikolojik baskılar oluşturur. Afet sonrası, özellikle seraların yeniden kurulması ve zarar gören ürünlerin toparlanması büyük bir mücadele gerektirir. Başkan, hortumun tarım arazilerini "yerle bir" bıraktığını belirterek, bu durumun çiftçiler için yeniden başlama sürecinin ne kadar zorlayıcı olduğuna dikkat çeker.

> "Şimdi başta hortum olayı bizim bayağı bir canımızı yaktı. Ortalama 2.000 dönüm, 3.000 dönüm, 1.500 dönüm, 3 ayrı zamanlarda ayrı yıllarda, hortumlar yaşadık. Tabii hortum, Allah kimseye göstermesin, zor… Çünkü sel baskınından diğer afetlerden zor. Neden zor? Çünkü yerle bir ediyor, demirini kaldıramıyorsun, hiçbir şeysini kullanamıyorsun. İçindeki ürünü kesinlikle bir daha ayağa kaldırma şansın yok, çok zor bir şey. Allah kimseye göstermesin. Onun haricinde tabi ki ufak tefek böyle yine Allah göstermesin, dolu yağışı bizi çok etkiledi. 2 dönemdir ortalama bir 15.000 dönüme yakın arazinin tamamen plastiğini deldi. Portakalımıza zeytinimize ciddi bir zararı oldu, dolu yağışı. Şimdi hemen denizin sınırından başladı. İlk Kumdan başladı. Kum, Karşıyaka, Kasap Çayırı, Narenciye, Balçıklı Toptaş üzerinden geçti." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

> "Ortakçı, tabii ki adamın 3 ay, 5 ay, 6 ay emeği var. O da çok zor durumda kaldı. Köyünü evini, oradaki ailesini terk etmiş gelmiş ekmek peşine, kazanmaya gelmiş buraya. Zaten onun da o 5-6 ay içerisinde burada mecburen ağasından veya halciden aldığı para var zaten. Onu da yani sen bu parayı ver deme şansın yok senin. Çünkü çalıştı adam. O ne yaptı? Orayı bıraktı, başka yerde çalışmaya başladı yine. Ama en zor durumda kalan arazi sahibi, yer sahibi. Çünkü yerle bir oldu adam. Ortağına işçisine zaten bakımını yaptı. Bütün masraflarını, ekmeğini, yemeğini her şeyini gerekiyorsa masraflarını çoluğunun çocuğunu karşıladı zaten. En zor yer sahibi." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

Ziraat Odası Başkanının anlatımları, afet yönetimi ve planlamasında yerel liderlerin ve kurumların etkin rol almasının, afetlere karşı toplumların dirençliliğini nasıl artırabileceği üzerine değerli bilgiler sunmaktadır. Bu anlatılar, afet sosyolojisi çalışmalarında, yerel ölçekteki organizasyonel yapıların ve toplumsal dinamiklerin, afet sonrası toparlanma süreçlerine olan katkılarını daha iyi anlamak için kullanılabilir. Bu perspektif, afetlere karşı daha dayanıklı topluluklar oluşturma amacıyla politika yapıcılar ve afet yönetimi uzmanları için önemli içgörüler sağlar.

> "Hortum sonrasında 2018 bize çok iyi bir ders verdi. Öncelikle bir Ziraat Odası olarak benim her mahallede bir delegem var. Meclisindedir, dışarıdadır, içindedir yani 41 mahallemde 43 delegem var. Her mahallede olan her şeyden benim öncelikle bilgim olur, Ziraat Odası olarak bilgim net olur. Tabii bu her odaya ait değildir de yani biz biraz daha kendim de çiftçi olduğum için; yani kendimin de içinde olduğum bir bölüm olduğu için biraz daha hassas davranıyoruz, bu konuda. Bu konuda hemen anında ilk Belediyeyle istişare kurarız. Kaymakam Bey'le istişare kurarız. Jandarmayla istişare kurarız, emniyet bölgesinde emniyetle istişare kurarız. Yani çok kısa bir zamanda TEK (eski adıyla TEK, elektrik dağıtım şirketini kastediyor) ile özellikle ilk önce aradığım TEK müdürüdür. İşte yere yatan hatlar veya işte kesilen veya işte yani ölüm tehlikesiyle yola serilen teller falan ilk aradığım benim her zaman TEK'tir. Sağ olsun TEK Müdürüyle de çok iyi anlaşıyoruz. Allah razı olsun çok iyi çalışıyorlar bu konuda. En geç yarım saat içinde kurumların hemen hepsi olay yerine geliriz, koordine ederiz. Benim bilmediğim bir şey varsa onlar aktarırlar. Onların bilmediklerini ben aktarırım. Hemen çok hızlı bir şekilde koordine oluruz. Yani ne gerekiyor; işte elektrik, işte şudur, budur yani çadırına, konteynırına kadar ne gerekiyorsa acil, o an ne gerekiyorsa. Onu çok kısa bir zamanda organize oluruz. Yani öyle işte bir gün sonra yarım gün sonra diye öyle bir şey yok. Sel baskınında da aynıdır. Yani bütün kurumlar hatta sivil kepçelerimiz bile hep ayakta olur. Belli bir insanlar vardır gönüllü hizmetli olan, güzel bir koordine içerisinde oluyoruz. Bu konuda mesela geçen sel baskınında işte belediyeler olsun, kaymakamlık olsun, emniyet olsun, jandarma olsun, yani bütün birimlerin hepsi ne gerekiyorsa Tek olsun, hemen koordine olabiliyoruz." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

> "Biraz önce anlattığım gibi hava bozukluğunda havanın hareketlerindeki değişiklikten zaten hissediliyor bazı şeyler. Ancak yüce Allah onu öyle bir ayarlıyor ki; yani bizde kaç tane felaket olduysa, hep böyle insanların sokakta, iş yerinde seralarda olmadığı saatlerdedir. Ortalama 4-5 tane hortum oldu. Bunların hepsi de böyle öğlen yemeğidir, işte akşam ezanıdır, gece sabaha doğrudur, sabaha karşıdır, gece saatlerindedir. Hep böyle insanların evlerinde olduğu saatlerde yüce Allah bunu o şekilde ayarlıyor." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

AFAD yetkilisinin deneyimlerine ilişkin anlatıları ise afet yönetimi ve afet sonrası iyileşme süreçlerinin karmaşıklığını, yerel ve merkezi yönetim arasındaki iş birliği ve koordinasyon zorluklarını, ayrıca doğal kaynakların yönetiminde karşılaşılan mevzuatsal ve idari zorlukları detaylandırmaktadır. Hortum afeti ile eş zamanlı olarak sel afeti de

yaşanabilmekte ya da şiddetli fırtına ile birlikte denizin taşmasına bağlı olarak dere yatakları boyunca taşkınlar yaşanabilmektedir. Yetkili dere yataklarının mülkiyeti ve yönetimi, kamu kaynaklarının yönetiminde yaşanan belirsizliklere ve çelişkilere dikkat çekmektedir. Devletin, akarsular gibi doğal kaynaklar üzerindeki "hakkı", bu alanların korunması ve yönetilmesi gerektiğini vurgular. Ancak, DSİ ve yerel belediyeler arasındaki iş bölümü, afet anında etkin müdahaleyi zorlaştıran bürokratik karmaşaya neden olabilmektedir. Bu durum, yerel yönetimlerin afetlere hazırlık ve müdahale kapasitesini güçlendirmek için merkezi yönetimle koordinasyon içinde olmalarının gerekliliğini destekler.

> "Şimdi şöyle, dereler devletin malı sonuç itibariyle. Tamamen mevzuatla alakalı. Burası orman alanıysa bu orman alanının, hazine arazisidir burası ve tapuda burası orman alanı niteliğindedir. Orman alanı niteliğinde olduğu için burası otomatik olarak Orman Bakanlığı'nın sorumluluğundadır. Bununla ilgili bir sıkıntı yok ancak derelerde bir tapulama problemi var. Yani derenin tapusu kimin kardeşim? Yani dere hazine arazisi, akarsuların hepsi hazine arazisi sonuç itibariyle, vatandaşın ortak kullanımındaki bir alan ancak kime ait olduğuna dair bir sıkıntı var. Şimdi DSİ derelerden yani akarsudan sorumlu kurum. Ülkedeki bütün sudan sorumlu aslında DSİ baktığınız zaman ancak DSİ'nin mevzuatından şöyle bir şey var, şimdi DSİ, tek başına sadece Antalya için geçerli değil bu herhangi bir il için de geçerli. DSİ'nin tek başına bütün dereleri kontrol etmesi veya bütün derelerin üzerindeki bütün işlemleri eş zamanlı olarak yapabilmesi mümkün değil. DSİ temel işleri yaptıktan sonra bunu protokollerle belediyelere devrediyor. Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisindeki yani merkezdekileri Büyükşehir Belediyesine devrediyor, ilçelerdekini ilçe belediyesine, devrediyor. İlçe belediyesine devrettikten sonra artık o derenin temizliğinin yapılması, içinin boşaltılması, bununla ilgili çalışmaların yapılması, ilçe belediyesinin sorumluluğunda. Ancak biz de hep böyle bu işler aman ya bir şey olmaz mantığı ile gittiği için…" (AFAD)

Öte yandan, yerleşim alanlarının ve tarım arazilerinin dere yataklarına çok yakın kurulması, afet riskini ve maruziyeti artırarak toplulukların kırılganlığını pekiştirir. Yetkilinin vurguladığı gibi, yapılan imar planlamalarında DSİ'nin önerilerine ve mevzuatına uyulmaması, afet anında müdahaleyi güçleştirmekte ve zararın boyutunu artırmaktadır. Bu, doğal kaynakların yönetimindeki siyasi ve ekonomik çıkar çatışmalarını ve bu çatışmaların çevresel adalet meseleleriyle nasıl iç içe geçtiğini göstermektedir.

> "Kumluca Belediyei bunu çok kabul etmiyor ancak Kumluca Belediye'sinde Gavur Deresinin taşmasının nedeni aslında Kumluca Belediyesi'nin kendisinin üzerine yaptığı pazar yeri ve çocuk parkı. Şimdi Gavur Deresi, Toroslardan doğup gelen çok uzun bir dere, yukarıdan başlıyor zaten. Çünkü orman kesim zamanı, yukarıdan aşırı yağıştan kaynaklı olarak orman malzemesini alarak aşağıya iniyor. Köylerin içerisinde birkaç tane köprü var. Bu suyun gücüne bu köprüler dayanamadığı için yukarıda 2 tane köprü yıkılıyor. Çünkü yani o suyla birlikte ağaç geliyor, kesilmiş ağaç geliyor. Sonra şehir merkezine gelene kadar bunu

> getiriyor. Şehir merkezinde önüne 2 tane engel geliyor. Bir tanesi derenin üzerine yapılmış pazar yeri, diğeri derenin üzerine yapılmış çocuk parkı, bunları yapan Kumluca Belediyesi. Bunları yapmasa o malzeme, aradaki bir iki köprüyü daha yıkacak ama bir şekilde o malzeme denize ulaşacak. Ama önüne gelip setle karşılaşınca geri bastı. Kumluca Belediyesi bunu kabul etmiyor. Diyor ki, ne oldu şimdi ihale bize mi patladı noktasındalar. İhale sana patlamadı ama yani görünen köy de kılavuz istemiyor." (AFAD)

Kumluca Belediyesi örneği ise, afet risk yönetiminde yerel yönetimlerin aldığı kararların doğrudan toplumun güvenliği üzerindeki etkilerini ortaya koymkatadır. Belediyenin, hortum riskini artıran yapılar inşa etmesi ve bu yapıların afet sırasında zararı daha da büyütmesi, afetlerin yönetilmesinde proaktif ve bilinçli planlama ve inşanın önemini vurgular. Dolayısıyla anlatılar, doğal afetlere karşı koymanın sadece teknik bir mesele olmadığını, aynı zamanda yerel toplulukların afetlere hazırlıklı olmasını sağlamak için gerekli yasal, idari ve toplumsal yapıların güçlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu tür bir yaklaşım, afetler karşısında toplumların daha dirençli hâle gelmesini sağlayacak ve afet sonrası iyileşme sürecini hızlandıracaktır.

> "Çünkü şimdi mesela şöyle şeyler var, bizim vatandaşımızın da çok büyük hatası var. Burası dere, dediğim gibi derenin zaten bu mülkiyetle ilgili bir sıkıntısı var. Yani derenin sınırı nerede başlıyor, nerede bitiyor? Çünkü yağış durumuna göre dere kendini genişletiyor, daraltıyor doğal yatak ile ilgili bir şeyi var derenin hani neresi derenin sınırıdır. Bir parsel sınırı çizilebileceğiniz bir şey değil dere. Vatandaş Gavur Deresinde bu yatağa sıfıra sıfır sera yapmış. 1 metre yer yok yani bakın bir metre, şöyle kenarından aracın falan geçmesini bırakın. Bir vatandaşın şöyle, sera sınırında dereye şöyle eğilip bakabilecek hiçbir yer yok, sıfıra sıfır sera yapmış. Çünkü DSİ'nin şöyle bir şeyi vardır, siz bir akarsu yatağının sağında solunda herhangi bir işlem yapmaya kalktığınız an DSİ'den görüş almak zorundasınız. Bu imar planları için böyle, kamu yapıları için böyle, DSİ'ye görüş sormak zorundasınız, arkadaş ben buraya bir şey yapacağım. Bu konudaki görüşürüz nedir diye? DSİ kendi mevzuatı çerçevesinde olumlu veya olumsuz görüş verir. Der ki tamam bir sıkıntı yok ama bu akarsu yatağının her iki tarafında bana en az yedi buçuk metre servis yolu bırakacaksın. Orada bir problem olduğu zaman benim aracım iş makinem oraya girecek ve orayı çözebilecek. Ben sana ancak bu şartlarla izin veririm diyor. E şimdi adamın girebileceği hiçbir yer yok. Ve ne oldu Kumluca'da şahane bir şekilde o zaman Bakan Bey'in de birazcık bastırmasıyla anlaşmaya gidildi, seraları kestik. 5 metre seralar kesildi. Şimdi vatandaş biz bu problemi bir daha yaşamayalım diye bu işi kabul etti de arkadaş bunu zamanında 5 metre geriye yapsana… Bunu zamanında 5 metre geriye yapsan oraya araç girilebilecek, oraya müdahale edilebilecek bir risk olsa en azından bir işler yapabilecek. Hak sahipliğiyle ilgili rıza alındı. Kabul etti ama vatandaş, enteresan bir şey. Biz ayağa kalkarlar diye düşünüyorduk işin aslını söylemek gerekirse ama vatandaş bir daha böyle bir şey yaşamayalım da ne yapılırsa yapılsın noktasına geldiler. Arada mutlaka çıkıntılık yapan birkaç tane vatandaş olur ama genel olarak kabul ettiler ve kesildi yani gavur deresinin yukarıdan aşağıya sera kenarları beşer metre kenara çekildi, dereden içeriye çekildi." (AFAD)

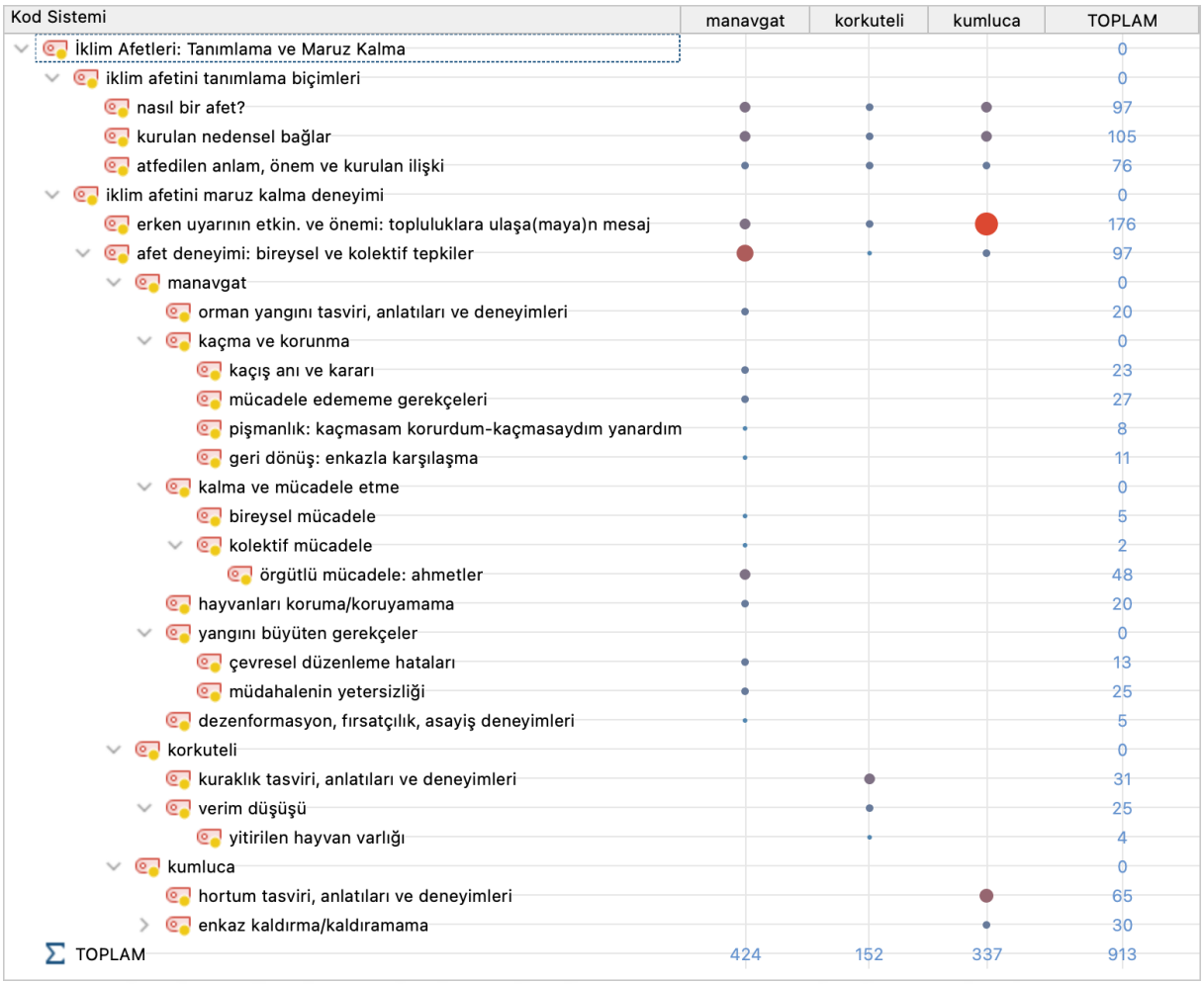

Şekil 3. 44 MAXQDA-İklim Afetleri: Tanımlama ve Maruz Kalmaya İlişkin Kod Matrisi

Görüldüğü üzere maruz kalmaya ilişkin anlatılar özellikle Manavgat'ta yoğunlaşmaktadır. Bunda Korkuteli ve Kumluca yaşanan afet boyutunda iken Manavgat'ta yaşanan orman yangının felaket boyutunda olmasının etkisi büyüktür. Bununla birlikte hem felaketin meydana gelme süresi uzundur hem de yarattığı yıkımın boyutu nedeniyle afet sonrası deneyimler de önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle bireysel ve kolektif tepkileri içeren afet deneyimi alt teması Manavgat'ta öne plana çıkmaktadır. Diğer taraftan erken uyarının etkinliği ve önemi ise hortum riski ile karşı karşıya olan Kumluca'daki üreticiler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Zira erken uyarıya ilişkin mesajların topluluklara iletilmesi hortum vakalarında can güvenliği açısından olmazsa olmazdır.

Bu bulgular, afetlere hazırlık ve müdahale stratejilerinin bireysel ve toplumsal dirençliliği artıracak biçimde tasarlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Afetlerin neden olduğu yıkımın boyutları ve insanlar üzerindeki derin etkileri, acil durum yönetimi ve afet sosyolojisi konularında daha fazla araştırma ve kaynak ayrılmasının önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca, bu anlatılar, afetlere karşı toplumsal bilinç ve hazırlığın artırılması gerektiğini ve bireylerin afet

anında nasıl daha iyi korunabileceği ve desteklenebileceği üzerine stratejilerin geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu tür deneyimlerin sistematik analizi, afet yönetimi politikalarını şekillendirirken yerel halkın seslerinin ve deneyimlerinin ne denli hayati olduğunu bir kez daha vurgular.

Şekil 3. 45 MAXQDA-Kumluca Belge Kümesindeki Kodlamalara İlişkin Kelime Bulutu

3.5.6. Kayıp, Hasar ve Telafi Biçimleri

Orman yangını, kuraklık ve hortum sonucu Manavgat, Korkuteli ve Kumluca'da meydana gelen kayıp ve hasarların ele alınacağı bu tema, üç alt temadan oluşmaktadır. İlkinde kayıp ve hasar türleri, ardından telafi biçimleri ve desteklere erişim ve son olarak telafi süreçlerinde karşılaşılan zorluklar ve yapısal sorunlar incelenecektir.

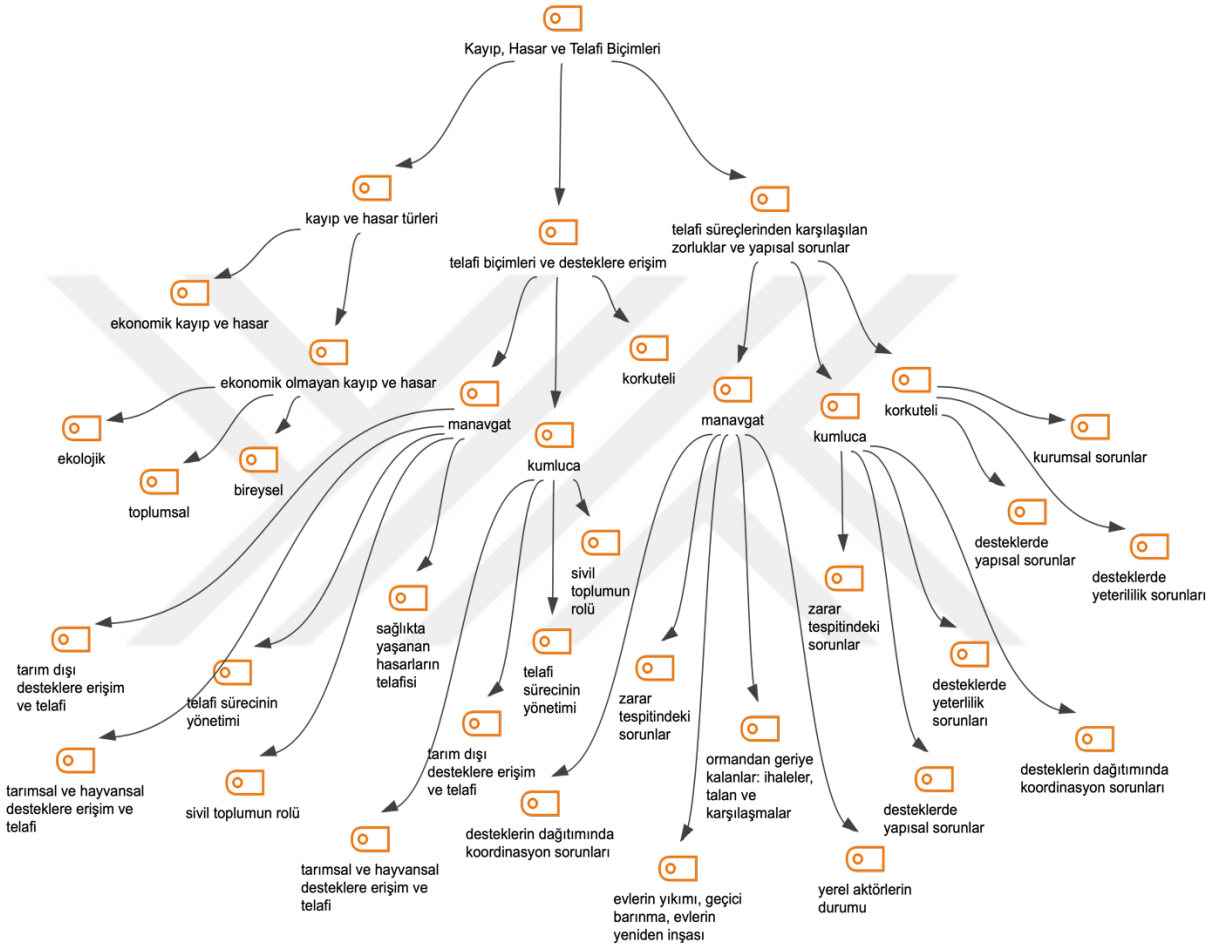

Şekil 3. 46 MAXQDA-Kayıp, Hasar ve Telafi Biçimlerine İlişkin Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

3.5.6.1. Kayıp ve Hasar Türleri

Kayıp ve hasar türleri; ekonomik ve ekonomik olmayan kayıp ve hasar olarak ele alınmakta, ekonomik kayıp ve hasarlar vaka bazında kendi içerisinde değerlendirilirken, ekonomik olmayan kayıp ve hasarlar bireysel, toplumsal ve çevresel hasar başlıkları altında birlikte incelenmektedir. Deneyimlenen kayıp ve hasarların anlaşılabilmesi adına sistematik olarak böyle bir gruplandırmaya gidilmiş olsa da kayıp ve hasarlar hususunda kesin ayrımlardan söz etmek mümkün değildir. Zira diğer kayıp ve hasar türlerinde olduğu gibi iklim krizinin yol açtığı kayıp ve hasar türleri de ilişkisel bir biçimde şekillenmektedir. Ekonomik olarak adlandırılan birçok kayıp ve hasar biçiminin psikolojik, sosyokültürel yahut ekolojik etkileri de

olduğu gibi kaybolan kültürel mirasın ya da yerel bilginin de ekonomik boyutları olduğu bir gerçektir. Bu nedenle analiz boyunca bu ilişkisellik de mümkün olduğunca dikkate alınmıştır.

3.5.6.1.1. Ekonomik Kayıp ve Hasar

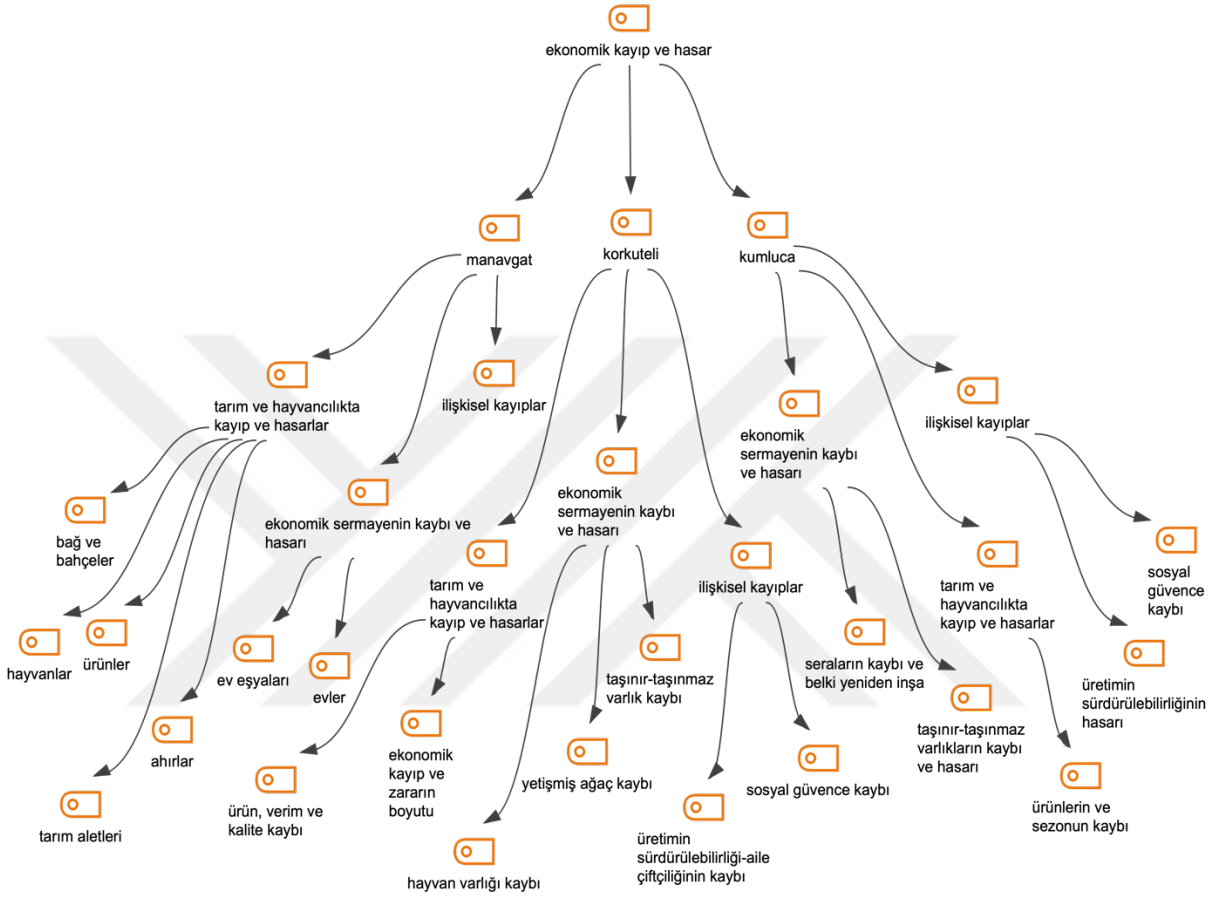

Şekil 3. 47 MAXQDA-Ekonomik Kayıp ve Hasara İlişkin Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

Manavgat orman yangınında meydana gelen ekonomik kayıp ve hasarların başında kuşkusuz *yaşam alanları* bulunmaktadır. Zira, üç kelimeden oluşan "Benim evim yandı." (M-2) ifadesi aslında ekonomik, psikolojik ve sosyokültürel açıdan derin anlamlar taşımaktadır.

> "Bak evim de yandı. Hiçbir şeyimiz kalmadı. Bu karıyla evden böyle çıktık. Bir şeyimiz kalmadı." (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

> "Ev de yandı, başka bir şey kalmadı." (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

> "Ev yandı, bahçe yandı. Neyim varsa yandı. Evim de yandı, yerim de yandı gitti işte." (M-20, Kadın, 73, Okuma yazma yok, Emekli)

Yangının köye girişinin engellendiği Ahmetler Köyü sakinlerine (M-16, M-17, M-18, M-19) ek olarak diğer köylerden yalnızca bir kişinin (M-1) evi kısmi olarak yanmış ve daha sonrasında yıkılmamıştır. Geriye kalan katılımcıların tamamı evlerini yangında kaybetmiş, köylerinde eski ve yeni olmak üzere birden fazla evleri bulunan bazı katılımcılardan tamamını ya da birini kaybedeler de bulunmaktadır.

> "Bizim köyde 3 evimiz yandı, hiçbir yer kalmadı, kafamızı sokacak yerimiz kalmadı." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> "Evet bu ev yanmadı işte. Evlendiğimizde yaptığımız 50 senelik ev. Bir buram kaldı kızım." (M-20, Kadın, 73, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

> "Köye geldik, baktım ki benim evlerimden bir tanesi yanmış, bitmiş, çökmüş, bunun için yapılacak bir şey kalmamıştı." (M-21, Erkek, 57, İlkokul, Şoför-Çiftçi)

Evlerin büyük bölümü eski köy evleri olsa da katılımcılar arasında evini yeni yaptıran, kredi çekerek yaptıran ve hâlen kredi borcunu ödeyen bireyler de bulunmaktadır.

> "Evi de ben yeni yaptırmıştım, her şeyim de sıfırdı. Hiçbir şey alamadım içinden komple yandı gitti. Hiçbir hal edemedik." (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

Yangın felaketinde en belirgin kayıplardan biri, bireylerin yaşamları boyunca elde ettikleri ekonomik birikimleridir. Bu ekonomik güvence kaybının getirdiği duygusal yıkım da açıkça ifade edilmektedir. Zira afetzedelerin büyük bölümü, hayatlarının son çeyreğine beklenmedik bir biçimde yoksullaşmış ve borçlanmış bir şekilde girmek zorunda bırakılmışlardır.

> "60 yaşındayım anacım kolay değil, bu zamana kadar biriktirdim. Bir de evin içine daha yeni bakım yaptırmıştım. Tahta döşettirmiştim. Bir sobamı yaktığım ıp ılık olurdu. Bir lambaları yeni yaptırmıştım bir de beyaz eşyaları yeni almıştım. Mal vardı, onları satmıştım, bir inekle keçi kaldıydı işte. Gelen el dedim, karnının açlığını bilmez. Buran yırtık olsa bakar değil mi ana? Karnının açlığını kim bilsin? Gelen evine bakar diye, ambarını yaptırdım, mutfakları yaptırdım. Ölsem de gelin içinde yaşasın dedim. Elin kızı içine yaşasın diye. Beyaz eşyayı daha 1 ay kullanmamıştım. Derin dondurucu almıştım hep Bosch'tan, buzdolabı, fırın bütün beyaz eşya. Taksiti hiç sevmem, 20 bilmem kaç liraydı, malı sattım, aldım." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

Öte yandan, yangın sonrası yeniden inşa süreci, bireyler için büyük bir ekonomik yük oluşturmaktadır. Yangın sonrası yeniden inşa sürecinin ekonomik zorluklarının başında

mülksüzleşme gelmektedir. İster miras yoluyla kalmış ister sonradan edinilmiş olsun topluluk üyeleri kendi evlerini yeniden satın almak zorunda bırakılmış ve kendi evlerinde kiracı hâline gelmişlerdir. Yaş ortalaması nedeniyle, yakın gelecekte gelir kaynağı büyük oranda yalnızca emekli maaşı olacak olan bu bireyler için yakın gelecek önemli ekonomik sıntılara gebedir.

> "Orayı biz kendimiz satın aldık. 6000 liraya 2001'de falan. Hani orayı ben satın almıştım, şimdi bir daha satın alacağım. Biraz da böyle kendi evinde kiracı olacağız." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

> "Kredi aldım ben emekli olacağım zaman. BAĞ-KUR'dan emekli oldum. 67 bin lira para yatırdım emekli olmak için onu ödüyorum. Yılda 15.500 lira ödüyorum. 5 sene ödeyeceğim. Ödemekte de zorlanıyorum. Şimdi bu yapılan evin ödemesi de gelecek. O da var." (M-23, Erkek, 59, İlkokul, Hayvancı-emekli)

Muhtarlar ise köylerde yanan evlerin sayısına ilişkin çeşitli bilgiler vermiştir. Köylerde yanan ev oranı, yangının köye geldiğindeki şiddeti, köyde herhangi bir mücadele verilip verilmediği, köydeki eski (yanıcı madde yükünün fazla olduğu) evlerin yoğunluğu, arazi düzenleme biçimleri gibi çeşitli faktörlere göre farklılık göstermektedir.

> "Oturulmayan evlerle birlikte 65 ev yandı. Oturulan evlerden yanan 26- 25 tane. Diğerleri zaman zaman oturulanlardı, düzenli oturulmuyordu." (M-Muhtar-2, Erkek, 57, İlkokul, Esnaf)

> "Sığırcılar mahallesinde yaklaşık 50 ev yandı. Toplamda şu hayvancıların durduğu ahırlarla beraber 106 tane olması lazım yanan mesken." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

> "20 tane köyde yandı, 5-6 tane de yukarıda, 25-26 tane ev yandı. Hafif hasarlı da var 10-15 tane. Onlar yıkılmadı da yıkılacak deniyor, kaymakamlık geldi, şef geldi, gezdik dolaştık, bunları yıkmaya gerek yok dediler ama yıkım kararı verilmiş. Şimdi onlar da soruyor, ne oldu? Bir itiraz etti mi vatandaş? İtiraz süresi var mı? Davalık oldu mu? Mahkeme kararı var mı? Mahkeme kararı yok, itiraz etti adam yıkılmasına ama bir mahkeme sonucuna gidilmedi daha dedim. 4 tane ev var sallantıda duruyor, adam ama güçlendirdi, duvarını yaptı, kiriş attı içinde oturuyor şimdi." (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "30 ev yandı. Aktif yaşanan evlerdi. Kentsel dönüşümden yapılan bir tane var." (M-Muhtar-8, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi)

> "81 ev, 27'si yandı. Ahırlara-garajlar 41. Ufak tefek tenteli saçaklılarla toplam 81." (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

Öte yandan yılların emeği ve birikimi ile edinilen *eşyaların kaybı*, bireylerde ekonomik güvence kaybının yarattığı duyguyu derinleştirmektedir, zira "bir evde ne olmaz?" ya da "her teşkilatım vardı" ifadeleri bu durumu net bir biçimde ortaya koymaktadır.

> "60 yaşındayım anacım kolay değil, bu zamana kadar biriktirdim. Bir de evin içine daha yeni bakım yaptırmıştım. Tahta döşettirmiştim. Bir sobamı yaktığım ıp ılık olurdu. Bir lambaları yeni yaptırmıştım bir de beyaz eşyaları yeni almıştım. Mal vardı, onları satmıştım, bir inekle keçi kaldıydı işte. Gelen el dedim, karnının açlığını bilmez. Buran yırtık olsa bakar değil mi ana? Karnının açlığını kim bilsin? Gelen evine bakar diye, ambarını yaptırdım, mutfakları yaptırdım. Ölsem de gelin içinde yaşasın dedim. Elin kızı içine yaşasın diye. Beyaz eşyayı daha 1 ay kullanmamıştım. Derin dondurucu almıştım hep Bosch'tan, buzdolabı, fırın bütün beyaz eşya. Taksiti hiç sevmem, 20 bilmem kaç liraydı, malı sattım, aldım." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Kurtaramadık. Alanlar oldu da ufak tefek biz alamadık. Mesela benim evimin içinde çocuklarımı dağıttım. Mesela 5 çocuğum var beşini de verdim, ben dağıttım. 52-53 sene oldu, şu karıyla biz evleneli tüm birikimimiz çocuklarım dağıldıktan sonra o evin içinde hepsi yandı gitti. Dolaplarımız ondan sonra çamaşır makineleri, klimalarımız, televizyonlarımız, ondan sonra hatta tüfeğim bile vardı, o bile yandı gitti. Hiçbir şey alamadık. Üstümüzdeki elbiseler kaynadı gitti. Bilgisayarlarımız vardı, neler vardı neler. Kızlarımın kullanmıyor, iki tane bilgisayar vardı, ikisi de yandı. Hepsi yandı gitti." (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

> "Yayladaki evim çok güzeldi, her teşkilatım vardı. Televizyonum çamaşır makinam her şeyim vardı." (M-20, Kadın, 73, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

Ayrıca anlatılar bireylerin yangın sonrası devam eden borç yükümlülükleriyle nasıl başa çıkmak zorunda kaldıklarını ve bu ekonomik yüklerin hayatlarını daha da zorlaştırdığını göstermektedir. Afet sonrası ekonomik kayıplar, yalnızca mevcut varlıkların kaybıyla sınırlı kalmayıp, gelecekteki mali yükümlülükleri de kapsamaktadır.

> "İşte ev eşya hep yandı. Gün ısı taktırmıştık yeni, o da yandı. Borçla taksitle elektrik süpürgesi, çamaşır makinası almıştık. Onların taksitini bile yangından sonra çok ödedik. İnsan gider de mesela iptal ettirir, evim yandı der değil mi? Yok gittik ödedik hepsini." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

Diğer taraftan, iklim krizi ile artan orman yangınları, bireylerin bu afetlere karşı ne kadar kırılgan olduğunu da ortaya koymuştur. Anlatılar, iklim afetlerinin bireylerin yaşam alanlarını nasıl tahrip ettiğini ve bireyler bu tür afetlere karşı savunmasız olduklarında, hayatlarının her yönüyle nasıl derin bir şekilde sarsıldığını göstermektedir. M-15'in anlatısı, bu savunmasızlığı ve afetlerin günlük yaşam üzerindeki etkisini göstermektedir:

"Kullandığımız kaseler, cam kaseler ağzı yüzü ısıdan bir tarafından bir tarafına dönük. Yani kalan eşyanın da bir kıymeti yok. Bir bulaşık makinesinden gayri her şeyimiz de vardı." (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

Köylerdeki evlerin büyük bölümü 2 katlı, altı ahır üstü ev biçimindedir. Bu nedenle kendi yaşam alanları ile birlikte hayvanlarının da yaşam alanları yanmıştır.

"2 tane ahırım vardı." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

"Bizim ahır komple yıkıldı." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

"Ahırlarda erimiş gitmiş her şey." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Bir diğer ekonomik kayıp ise *üretilen ürünlerde* yaşanmıştır. Katılımcılardan 11 kişi ahırlarda depolanan, ürettikleri buğday, susam, zeytin, zeytinyağı gibi ürünlerini, yıl boyunca hayvanları beslemek için kullanılan saman, gübre, yem, yulaf gibi malzemeleri de kaybettiklerini ifade etmişlerdir.

"Bu malların yemi samanı hepsi yandı." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

"Vardı tabii doluydu, saman doluydu, hep yandı gitti. Altta bizim pek öyle büyük bir malzeme yoktu ama komşularda olanlar çok vardı. Bizim öyle bir şeyimiz yanmadı, hani yanacak bir aletimiz yoktu ama ne varsa hep yandı gitti." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

"Ahırda yemler, samanlar da yandı." (M-22, Erkek, 67, İlkokul, Hayvancı)

"Zeytinler vardı, zeytinyağları vardı, buğdaylar vardı." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

Tüm bu ürünler sürekli üretilmeyen, bir diğer ifadeyle senede bir kez tedarik edilen ya da hasat edilen ve yıl boyunca tüketilen ya da depolanarak satılan dayanıklı ürünler olduğu için yanan malzeme miktarları oldukça fazladır.

"1 tona yakın buğdayım vardı, buğday gitti. 600 kilo gübrem vardı, o da gitti." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

"400 tane balya paketim vardı. 1 tane yem depom vardı." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

"1 ton tohumluk yulaf 2 ton susam vardı. Satmamıştık kasımda satalım demiştik. Yani aklına gelecek her malzememiz oradaydı. 500 balya saman vardı o yandı. Hiçbir şeyimiz kalmadı." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

"Altında saman balyaları vardı, 400-500 paket." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

"Benim bir tır, on sekiz ton samanım yandı, beş yüz tane balyam yandı, iki yüz elli fiğ balyası, iki yüz elli de reygras balyası. Şu anda elimde o balyalar olsaydı bir yıl yeterdi, sadece yem alırdım malıma vermek için. O zamanın parasıyla otuz beş, kırk bin liraydı balyalarım, şu anda üçe, dörde katladı. Kışa hazırlığımızdı, keşke acele etmeseydik ama nereden bilecektik ki? Acele etmeyince de bu devirde iki, üç katına çıkıyor. Külliyen zarar ediyorsun." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

"250 paket saman yandı. Bir ton ot samanı yandı, 9 ton buğday yandı." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

Benzer şekilde tarım aletleri, çiftçiler için üretimin temel unsurlarındandır. Bu aletlerin kaybı, tarımsal faaliyetlerin durmasına veya ciddi şekilde aksamasına neden olur.

"Motorlar olsun çoktu… Su motorları vardı, damlama boruları vardı." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

"Hep yandı. Ya şimdi devlet mesela yanan eşya karşılığı 50.000 TL para verdi. 50.000 TL benim için hiçbir şey. Hani köy evinde 50.000 liralık ne olacak diyor yanacak. 50.000 lira şöyle bir şey var. 50.000 liralık benim sadece tarım aletim yandı. Çapam, küreğim, ilaç motorum, ondan sonra işte zeytin çullarım, zeytin taraklarım, zeytin merdivenlerim. Demir yanar mı? Demir böyle 8 olmuş, bükülmüş yani o kadar şiddetli bir yangın. O şekilde, yani asıl onları alamazsın. Şimdi onlar böyle gözükmüyor da almaya başladım sezon başladı zeytinde de alıyoruz. Sadece zeytinin dibine serdiğim benim çullara, brandacıya diktirdiğimiz çullara, 8500 lira verdim. 7-8.000 TL merdivenlere veririm. Yani önceden 6 tane merdivenim vardı büyüklü küçüklü şimdi 3 tane merdivenle topladım. Tabii toplayacak çok zeytin kalmadı o ayrı. Normalde 1 ay sürerdi benim zeytin hasadım şimdi 4 günde bitti." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

"Şuradaki bizim bütün zirai aletler yandı." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

Bu bağlamda katılımcıların ifadeleri yangının tarımsal üretimi nasıl durma noktasına getirdiğini ve çiftçilerin yeniden üretime geçme sürecinde karşılaştıkları zorlukları göstermektedir. Tarım aletlerinin kaybı, sadece anlık üretimi değil, aynı zamanda gelecekteki üretim kapasitesini de olumsuz etkilemiştir.

"Ahırın içinde kullanmadığım ilaç motoru vardı, sırt motoru vardı, süt makinesi vardı, malları sattık ya onları bıraktık. Her şey bulunurdu içinde depo olarak kullanıyorduk. Yiyeceğin içeceğin fazlalık oldu mu oraya koyuyorduk." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

"Sera hortumu lazım oldu, hortumlar vardı, poşetleri vardı. Neler yanmadı be yanmayan hiçbir şey kalmadı ya… Jeneratör vardı o zaman çocuklar bunu 1000 TL'ye mi almışlardı." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

"Ağaç motoru vardı 2 tane, 2 tane çapa motoru vardı. Römorkun tekerleği, ilaç makinesi yandı. Hepsi yandı gitti, yapacak bir şey yok. Hepimizin yandı gitti her şey. Hani bunu toparlamak bayağı zor. Hani hepsini alacağım desen imkân yok toparlayamıyorsun. Bir çapa makinesi aldık, 8.000 TL böyle bir şey. Şimdi onun hepsini alacağım desen gücün yetmez ya o yanan malzemeleri." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

Katılımcılar tarafından en çok vurgulanan kayıplardan biri de yaşamını yitiren *hayvanlardır.* Bu kaybın ekonomik kayıp ve hasar temasının içerisinde ele alınmasının nedeni katılımcıların hayvanları kendi deyimleri ile "mal" olarak görmesi ve tamamen ekonomik olarak faydalanılan metalar olarak algılanmalarından kaynaklanmaktadır.

"Benim keçi yandı gitti. İneklerin ayakları yanmış, oğlak da ineklerin arkasından gitmiş de kurtulmuş. Ama tavuklarım yanmış kızım, betonun altına girmişler oraya ateş gelmemiş ama dumandan gözleri kör olmuş boğulmuş ölmüşler orada." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

"Ağılımız ve içindeki hayvanlarımız yandı, canlı olarak yedi, sekiz kuzu kaldı sadece. Onların da bazısı yaşadı, bazısı yaşayamadı, zehirlenmeden dolayı, bedenlerinde de hasar vardı. Yardım amacıyla verilen hayvanlardan kestiklerimiz oldu, hepsinin ciğerleri zarar görmüştü dumanın etkisiyle. Manavgat'ta benim kadar kimse zarar görmedi. Abimle beraber üçümüzün toplamda üç yüz otuz iki tane hayvanımız yandı. İki yüzden fazlası benimdi, hiçbir şeyim kalmadı. Ne hayvanım, ne evim..." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

"İşte mallarımız öldü, yanarak ölenler oldu, yandıktan sonra sonradan ölenler oldu. Şimdi 8 tane öyle canlı canlı yandı, davar, küçükbaş. Sonra da 13 tane öldü yangından sonra." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Bıldırcından tavuğa kadar her şey vardı. Bunlar yangından kurtuldu mesela (evin önünde 10'a yakın tavuk vardı, onları gösterdi). Babaannemin taş ahırı vardı büyük evin altında, onun içindeydi bunlar. O yüzden bunları pek ellemiyoruz, ne bileyim o 1000 derece sıcaktan kurtulmuşlar. 1000 derece var... ama duvarlar böyle kalındı, eski duvar ya. Eski taş evler onlar. Kapı falan her şey yanmış, bunlar ortada kalmış böyle. 1-2 tanesi dumandan zehirlenip ölmüş. Dışarıda 10 tane bıldırcınım vardı. 3-4 tane de kafeste vardı tavuğum onlar ölmüşler." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

Üretim Faaliyetleri ve Geçim Kaynakları temasının altında da belirtildiği üzere Manavgat'ta görüşülen katılımcılar arasında küçük ya da büyükbaş hayvancılık yapan yalnızca 8 kişi bulunmaktadır. Diğer katılımcıların hane ihtiyaçları için bir ya da iki büyükbaş hayvanı ve kanatlıları bulunmaktadır.

> "Köyde bir miktar oldu, birinin 30, birinin 20 büyükbaşı yandı, 3-4 büyükbaş yandı. Hani biraz oldu." (M-Muhtar-2, Erkek, 57, İlkokul, Esnaf)

> "Mesela Saraçlıda'dan biri orası yanıyor diye hayvanlarını buradaki bir ahıra getirmiş. Burada ahırın içine hepsi yandı adamın hayvanlarının. Başka da öyle çok hayvanı yanan olmadı sürü halinde birer ikişer tane oldu." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

> "Bir arkadaş vardı onun yandı biraz hayvanı. İki üç parça parça yananlar var tabi." (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Genelde kanatlı, 2 tane küçükbaş." (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

Hayvanların bir bölümü yangın sırasında boğularak ve yanarak yaşamlarını yitirirken;

> "Üç tane büyük baş ineğimiz vardı. O gün de hamile doğum yapacaktı. Buzağısı da hatta kepçeyle atarken hatta çıktı, o gün doğum yapacaktı. İşte üç ineğimiz yandı. 7-8 koyunumuz yandı. Hepsi yandı. Tavuk desen tavuk benim belki elliden fazlaydı. Hep yandı. İki tek mi üç tek mi tavuk kalmış, o da şuralarda gezmiştir. Horoz da yanmış. Yumurtaların fazlasını satıyorduk. Buraya market geliyor normal market, Cuma cumartesi geliyordu, ona veriyorduk yiyeceğimiz alıyorduk. Mesela bir ineğin olsa peynirini satıyorsun, yağını satıyorsun, öyle diyeyim sana anla. Şimdi onları da tabi yapamıyoruz. Biri o gece ineğin doğum yapacaktı da karnında da buzağı varmış, atıvermiş o gece işte dedim ya." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

> "Hayvan, 8-10 keçi vardı. Şurada buranın altında yandı, öldü." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

> "85 davarımın hepsi yanmış. Aslında 105 idi. 15 kadarı kaçmış, 85 tanesi yanmış. 5-6 tanesi de kalmıştı ama onlar da sonradan öldü. Her tarafları yanıktı zaten yiyemiyor, işeyemiyorlardı. Veteriner geldi ama veteriner ne yapsın. Mallar da yandı evim de yandı." (M-23, Erkek, 59, İlkokul, Hayvancı-emekli)

> "Benim 20 tane küçükbaş yandı. 2 büyük baş yandı. 15 oğlağım yanmamış Allah tarafından, onlar da dumandan zehirlenmiş. Veteriner çağırdık, 4 veteriner geldi, hepsini incelediler, ikisi öldü. Gerisi kurtuldu, yapacak bir şey yok." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

bir bölümü ise yangından bir süre sonra duman zehirlenmesinden kaynaklı olarak ölmüşlerdir.

> "Tavuklarım vardı birazı yanmış birazı kaçmış. İneklerimin de üçünü koydum ikisini tarlaya götürmüştüm. Komşular ahırdaki inekleri duymuş dumandan böğürdüklerini açmışlar kapılarını çıkmışlar. Yanmadılar ama dumandan etkilendiler. Bir küçük buzağım vardı kaç gün dumandan böğürdü hayvan. Anasını bile emmedi, korkmuş. Ben besledim, alıştırdım. O anda sattım 2 sini. 10 liraya gidecekse 5 liraya gitti." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "20 gün sonra bizim 25 tane hayvanımız öldü. Zor kurtardık hayvanları. Ne kadar arazöz varsa getirin memlekette hiç önemli değil. 25 hayvanım (koyun) öldü benim, hepsinin kulağı küpeli kayıtlı tarım ilçeye." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-Ormancı)

> "Tavukların 5-6 tanesi yangından sonra gözleri beyazlaşa beyazlaşa öldü." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> "Hayvanlar da hep solunum sıkıntısı oldu sonradan hastalandılar büyükbaşlar. Ölenler de oldu sonradan kaldıramayanlar öldü." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

Katılımcılardan yalnızca M-18 hayvanlarını yangın sırasında tahliye ederek kurtarmayı başarmış, ancak yangın sonrası ekonomik, demografik ve sosyal koşullar nedeniyle hayvanlara bakmaya devam etmekten vazgeçerken kesime göndermiştir. Bu deneyim, yangın nedeniyle yörede meydana gelen hayvan varlığı kaybının bir bölümünün kalıcı olabileceğini işaret etmektedir.

> "Yangın günü de hayvanları tahliye ettik, köy yanarsa onlar yanmasın diye, etraftaki fundalıklara ya da aşağı köylere götürdük. Bazılarımız geri getirmedik artık yaş olmuş 65, hazır inmişken kesime verdik yani kırılma noktası oldu bizim için aslında. Düveleri inek yapabilirdik aslında ama yapmadık artık." (M-18, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Manavgat'ta en çok vurgulanan ekonomik kayıplar *bağ ve bahçelere* ilişkindir. Bunların büyük bölümünü zeytinlikler oluşturmaktadır. Zeytinliğini kaybettiğini belirten 19 katılımcının yanan ağaç miktarları 100 ila 500 arasında değişmektedir.

> "160 ağacım yandı. Ziraat mühendisi geldi bir baktı. Burası kaç dönüm, dedi. Şuraya geldi bir baktı orda da Portakallar, burası hep gitmiş, dedi. 200 de Kalemler'de yandı. Az çok bir para verdiler ama bu zeytin 25 senelik zeytin var içinde." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

"150 tane ağaç yandı Manavgat'takiyle beraber. Manavgat'ta da vardı gitti oradaki de yandı. Sarılara giderken hemen sağda tarlamızda 38 tane falan zeytin vardı. 60-70 tane de nar vardı onların da 20-30 tanesi yandı. Zarar işte ne yapalım canımız sağ olsun." (M-27, Kadın, 57, İlkokul, Emekli-çiftçi)

"Orayı satın almıştık 22-23 sene önce başkasından, o da yandı..." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

"Benim evim yanmadı, 320 ağacım yandı." (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

Zeytin ağaçları yağlı yapıları nedeniyle birçok yerde kök ve saçaklarına kadar yanmıştır. Katılımcılar bunu "ağaçların yerinde oyuklar, boşluklar oluştu" şeklinde ifade etmektedir.

"7 tane bahçe vardı sadece şuradaki 4-5 ağacın parasını alabildim. 450-500 tane zeytin ağacımız yandı. 23 yıllık zeytinlerimiz vardı tam alacağımız zaman yandılar. Kökleri bile yok hiçbir şey kalmamış." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

Sıkça vurgulanan noktalardan biri de ağaçların yaşıdır. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın yangının ardından vermiş olduğu nakit ve fidan desteğinin yanan ağaçların kaybını karşılamaktan uzak olduğunu anlatmak için bunu sıkça vurgulamaktadırlar. Zira katılımcıların bir bölümü ağaçların kendilerinden bile yaşlı olduğunu ve ailelerinden kaldığını belirtmektedir.

"Vardı tabii annemin zeytin ağaçları vardı." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

"Büyüklü küçüklü 200'ün üzerinde ağacım yandı. Ama şöyle bir şey var. Benim 200 zeytinim başkasının 500 zeytinine bedel, neden? Benim babam bile hatırlamıyor ne zaman ekildiğini ki 79 yaşında. Bir zeytin ağacından 13-14 kasa zeytin toplardım ben. Ebemden dedemden kalma asırlık zeytin ağaçları. Benim şimdi tarlaya gidesim gelmiyor. Aha bak eskisinden güzel evim yapıldı ama onu benim ömrüm yetmez yetiştirmeye mümkün değil. Hep de öyle ağaçlarımız yandı bak, daha yeni olan ağaçlar bu ziraat zeytinleri sonradan dikilenler ütülenmiş ama tam yanmamış. Ama o eski ağaçların işte gövdesi çok yağlı olduğu için odunun bir de gövdesinde boşluklar olduğu için… Bizim zeytinlerin yerini tutar mı, tutmaz mı? Öncekiler tavşan yüreğiydi. O yıl pürü budağı zeytindi ağaçların, Allah nasip etmeyecekmiş meğer. Zeytinin ağırlığından ağaçların dalları ters dönmüştü. 5 yıl bir hasat olmayacak şimdi." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

"20 tane zeytinim vardı hiç kalmadı. Anamdan kalan bütün zeytinlerim yandı." (M-20, Kadın, 73, Okuma yazma yok, Emekli)

"Ama benim zeytinlerim çok yaşlıydı. Ben orayı parayla satın almıştım. En az 40-50 yaşında zeytinler vardı. Şimdi zeytin yağ da yapamıyoruz. Kendimize çocuklarımıza hep orada yapardık." (M-23, Erkek, 59, İlkokul, Hayvancı-emekli)

Zeytinlikler yerel halk için önemli bir gelir kaynağıdır. Toplandıktan sonra zeytinyağı fabrikasında sıktırılarak elde edilen zeytin yağları hem kendi hanelerinde tüketilmekte hem de kentlerde yaşayan yakın çevreleri başta olmak üzere enformel yollarla satılarak önemli bir gelir elde edilmektedir.

> "Zeytinliğimiz vardı ama zeytinlerimiz yandı. Gelirimizin yarısı zeytindendi zaten ama yandı işte." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "Zeytinimiz hiç kalmadı. 200'e yakın ağacımız vardı, tabi ağaçlarımız hiç kalmadı. Çok zeytinyağı yapıyorduk, yapıp satıyorduk. Tabii çok… Ötekiler 20 senelik ağaçlarımızdı. Belki 2002'ydi 20 senenin üzerinde oldu. Çünkü dedik ki emekli olasıya bu zeytini verir dedik. Emekli olmadan da verdi. Ama şimdiki ağaçları, bir ağaçtan şimdiki atıyorum sana hiç toplamadım desem 4 kasa 4 kasada 100 kilo en azından gelen bu, en az olanı. Burada 120 ağacım vardı benim, yeni ağaçlarla 200. Belki de o eski ağaç varmıştır 150." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

> "Bizim hayvanlar yanmadı, zeytin ağaçları yandı. Benim 150 küsur ağacım vardı, yandı. Zeytin yağı yapardık, satardık. Hele bu sene köşeydik, bu sene baharın bir baktım ağaçlara, bir ağaçtan bir çuval deriz ya bir çuval oluyordu mesela. Yani nereden baksan 30.000 TL'lik yağ satardık. Her şeyimizi karşılardı ama işte nasip değilmiş olmadı." (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Bizim 500 dikme zeytinimiz vardı. 500 zeytinden 50-60 ya kaldı ya kalmadı. Yaşlıydı. 20 yaşından 3 yaşına kadar. Yağ yapıyorduk. Yiyeceğimiz zeytinleri yapardık. 2 tona yakın yağımız olurdu mesela yıllık. Onun da fazlasını satıyorduk. Zeytini, boyunuzu nerede gördüyse ateş sanki insanla hesabı varmış, onu orada yaktı. Zeytinin de ek geliri yok artık. Yok, yok 5 kuruş yok. Gider çok da gelir yok." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

> "Hep şuralarda zeytin bahçelerimiz vardı. 200 tane zeytinimiz yandı. Ton, ton zeytinyağı yapar satardım. Siyah zeytinin yeşil zeytinini ayrı ayrı satardım." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

Bu nedenle yanan ağaçların yerine yenileri dikilmiş olsa dahi, yerel halk kısa vadede zeytinden hiçbir gelir sağlayamayakken, ağaçlar meyve vermeye başladıktan sonra elde edecekleri ürünlerin yağlılık oranı eskilerden düşük olacağı için aynı kalitede ürün ve gelir alamaları uzun yıllar sürebilecektir.

> "Bizlerin bir şeyi kalmadı. Benim 500'e yakın zeytin fidanım yandı. Önümüzdeki yıllarda da ürün elde edemeyeceğim. Eski haline gelmesi için belki 10 yıl geçmesi lazım. Ağaçlar yandı ya kökleri yanmadı oradan tekrar fışkırır ama eski vaziyetine gelmesi 20 yıl. 10 yıl sonra meyve veriyor yani 10 yıl kaybımız var. Bir de bizim ağaçlar hep eski olduğu için onların aşıları yukarıdan keçi sürüleri yemesin diye aşıları yukardan yapılmış. O yüzden onların hepsi yeniden aşılanacak. 10 sene de öyle gider. Bir de çok meyve veren çok yaşlı olan zeytinler çok yağlı olduğu için yana yana değil kökleri toprağın içindeki saçakları

dahi yanmış. Dedem kalan 100 yıllık ağaçlar kökleri bomboş toprağın içinde. İçi çıra gibi oluyor, onlar gitti… Onlardan zeytinyağı yapardım çok satmazdım çünkü 7 tane çocuğum var hepsine dağıtırdım. 50 yaşında olan da vardı 5 yaşında olan da vardı. 500 ağaç olmasının nedeni de şu. 7-8 dönüm yere bodur zeytin ektik. Onlar da 2 metrede bir ekiliyormuş onlar da vermeye yeni başlamıştık. Çabuk veriyor onlar." (M-30, Erkek, 70, Ortaokul, Emekli-çiftçi)

"Önceden zeytin ekmiştik, yangında onlar da yandı. Zeytinlerde de aynı şekilde zeytin yağı yapıyorduk. Tam da verimli zamanıydı. Kaç senedir mesela gübre atıyoruz emek çekiyoruz. Yangında olduğu gibi dibine dökülmüş seriliydi yerde." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

"Zeytinler vardı, zeytinler yandı. Yemiş azdı 5-6 tane vardı ama zeytin 170 kadarıyla vardı. Yaşlılardı, 65 tanesi 6 yaşlarındaydı. 84-85 tanesinden 20 yaş, 15- 20 yaş arasıydı. Baya zeytin veriyordu. Çok, zeytin çoktu. Toplayıp fabrikaya veriyorduk. Fabrikaya sıktırıp oradan getirirdik. Bir sene yiyeceğin yağ rahat çıkıyordu. Yağa para vermiyorduk. Rahat oluyordu. Ama üç beş sene mahsul alamayacağız." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

"Benim 200 kusur zeytin vardı, baktılar yazdılar hep onları. 200 küsur zeytinden 50'si kaldı, üstü hep yandı, hep yandı bitti. 12-13 yaşındaydı, tam yememizin üstüydü yani. Geçen sene, 170 litre yağ sıktırdıydı. Bu sene kalan 50 ağaçtan 100 litre gene sıktırdık yani çorum çocuğum da kendimiz de yiyoruz işte. 50 kadarcık şey kaldı, üstü hep yandı. Kıydık dibinden kestik hem oğlan hem gelin ziraat mühendisi, dibinden böyle fışkırdılar şimdi şöyle olup gelir ama 4-5 senede zor yetişir. 4-5 seneyi bulur yani." (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

Bir diğer ifadeyle, Akdeniz'de kırsal alanlarda yaşayan birçok çiftçinin temel geçim kaynağı olan zeytin ağaçları, uzun vadeli bir yatırım olarak görülür ve yıllar içinde yetiştirilip verimli hâle gelir. Bu nedenle, orman yangını bu ağaçları yok ederek, çiftçilere önemli bir ekonomik kayıp yaşatmıştır. Bu ekonomik kayıp sadece mevcut gelir kaybını değil, gelecekteki potansiyel gelirlerin de kaybını ifade eder. Sadece ekonomik bir değer taşımayan aynı zamanda tarımsal üretimin önemli bir parçası olan zeytinyağı üretimi ve satışı, kırsal ekonominin can damarıdır. Bu nedenle Akdeniz'de kırsal yaşamın ve kültürün bir parçası olan zeytinliklerin kaybı, yerel ekonomiyi, toplulukların kimliğini ve yaşam tarzını da derinden etkileyerek tüm topluluğun toparlanma sürecini zorlaştırmıştır.

"Ama ağacı zeytinliği yanan çok oldu çok, aşırı. Hiç ağaç kalmadı desek yeridir ya, çok…" (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

"Zeytin ağacı, fidanları yanan çok var. Bu bahçede de çok yandı aşağılarda zeytinlikler var, orada da çok yandı. 100-200 ağacı yanan adam çok. Hep zeytinyağı yapar, satarlardı." (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Tabii, hiç bahçemiz kalmadı. Zeytin çok yandı zeytin... Bak burası hep zeytin bahçesiydi, 15- 20 dönüm bahçesi yana var." (M-Muhtar-8, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi)

> "Tarım üzerinde de etkisi çok oldu tabii. Sadece 460 bin civarında zeytin ağacımız yandı." (Manavgat-Ziraat Odası Başkanı Notları)

Bu tespitlerin tamamı defnecilik yapan köylerde de defne için geçerlidir. Ancak defnenin yetişme hızı zeytin ağacına kıyasla daha hızlı olduğu için bu katılımcıların ekonomik kaybının süresinin daha kısa olacağı söylenebilir. Ancak defnenin yetiştiği yüksek dağ köylerinde alternatif tarım imkânlarının daha kısıtlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu ekonomik kaybın sosyoekonomik etkisi topluluklar için daha belirleyici olabilir.

> "Valla çalışıyoruz işte şu defneyi satardık işte, o da yandı. Birkaç seneye o anca yetişir." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Burada da aşağı yukarı 10 dönüm defnemiz vardı onlar da yandı. Biz de emekli olup kalan ömrümüzü burada geçirelim artık topraklarımıza sahip çıkalım demiştik. Tarlamızın kenarı hep defneydi. O kadar emek verdik, yevmiye verdik diktirdik sulattık, tam geçen sene kesilmesi lazımdı, gitti... Hani bir de ona masraf etmiştik. Hep yani parayı döktük döktük alacağımız sene gitti..." (M-27, Kadın, 57, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Bütün köylü yapıyordu defneciliği ama işte şu an hiçbir şey yok, hepsi yandı. Tarlayı 2-3 yıl sonra kesebilirsin ama dağı en az 4-5 yıl kesemezsin. Çünkü daha biraz daha yavaş gelişiyor, bir de hayvanlar oluyor ya keçiler, onlar da gelişimini engelliyor." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

> "Her şeyi yaktı gitti. Nasıl diyeyim? Bunu satarlardı, işte defneyi, bunlar da yandı gitti. Bunlar da iyi para ederdi. Tabii, 3 yıl da bir keseriz bu defneyi. O da gitti." (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

Zeytin ve defnenin yanı sıra, M-20 ise üzüm bağlarının kaybını "Anamdan doğalı ektiğim diktiğim emeklerim hiç kalmadı" şeklinde ifade ederek yaşanan ekonomik kaybın duygusal boyutuna dikkat çekmiştir.

> "Bağ bahçem üzümlerim vardı, ötelerim berilerim vardı hepsi yandı gitti. Bir tanesi nasip olmadı. Allah nasip etmedi işte yandı. Üzüm bağım vardı. Başında ak ak yemişlerim vardı. Yeni çıkıp gelirlerdi kabarık gelirlerdi. Nelerim vardı. Ben 73 yaşındayım. Anamdan doğalı ektiğim diktiğim emeklerim hiç kalmadı. (Ağlamaya başladı). Yerim çok ama üstündeki her şeyim yandı işte, bağlarım incirlerim. (M-20, Kadın, 73, Okuma yazma yok, Emekli)

Öte yandan *meyve ağaçları,* kırsal ekonominin önemli bir parçasıdır ve yerel halk için temel bir geçim kaynağıdır. Bu ağaçlar hem doğrudan gelir sağlamakta hem de hanelerin ihtiyaçlarını gidermektedir. Anlatılar meyve ağaçlarının uzun vadeli bir yatırım olarak görüldüğünü ve bu ağaçların kaybının ekonomik olarak ne kadar yıkıcı olabileceğini göstermektedir. Yıllarca emek verilerek yetiştirilen ağaçların yok olması, çiftçilerin geçim kaynaklarını ciddi şekilde sarsmaktadır.

> "Annemin köyünde yerimiz vardı, Ahmetler Köyüne bağlı, biz Gebece Köyündeniz de annem Ahmetler Köyünden. Biz de evlenene geleneksel tarla verirler. Abilerim evlendi, herkese birer tarla verildi. Bana da şurayı ver, evleneceğim yok ekeyim bari gelirim olsun dedim. Biz 2012'de evlendik, 2007'de tamam sen ek orayı dedi annemle babam. Aldım, o zaman arabam falan da yoktu zaten, iyi kullanamıyordum. Bir arkadaşın arabasıyla fidan aldık, ektik, yüzün üzerinde ağacım vardı. Elma, şeftali, armut yani aklınıza ne gelirse, ne yetişebilirse? Ceviz, badem, üzüm, komple yandı, annemin, abimin yerleri de yandı. Beş yüzü geçkin ağaç yandı." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

> "2 tane boynuz ağacımız vardı, onlar da yandı. Bizim çocuğun aklına gelmemiş onları yazdırmak mesela. Halbuki onları satıyorduk biz." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "İncir ağaçlarımız vardı ondan pestil yapıp satıyorduk onlar da yandı. İncir, hünnap, portakal, muşmula, erik ağaçları vardı." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "Nar, yemiş, zeytin, boynuz vardı. Boynuzlar vardı, onlardan da faydalanıyorduk. Pahalı ya toplayıp satardık." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Meyve ağaçları, kırsal toplulukların sosyal ve kültürel yaşamında da önemli bir yer tutmaktadır. Bu ağaçlar, aileler ve topluluklar arasında paylaşılan bir değer olarak görülmektedir. Anlatılar meyve ağaçlarının topluluk yaşamındaki yerini ve kaybının yarattığı sosyal boşluğu vurgulanmaktadır, zira meyve ağaçları aynı zamanda toplumsal bağları güçlendiren bir unsurdur. Bu ağaçların kaybı, toplulukların sosyal dokusunu zayıflatabilir ve bireylerin aidiyet duygusunu sarsabilir.

> "Evimin önünde 9 tane zeytin ağacı vardı. Nar ağaçlarım vardı. Yediveren limonum vardı. Jandarma geldi ağaçları saymaya, oğlum benim kalacak halim yok evin önünde işte siz sayın dedim. Adamlar saymış, 1500 lira para yatırmış zeytin ağaçları için bir de onu gördüm kızım. 2-3 tane yemiş ağacım vardı. Kırmızı dutlarımı hep çocuklar yerdi." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Bahçemiz vardı ağaçlarımız vardı. Komple yemyeşildi. Meyve ağaçları, zeytin vardı 12-13 tane, ceviz vardı 3 tane, 2 tane badem ağacı vardı. Herkes gelir geçer yoldan çağlasını yerdi. Defne de vardı bahçede." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

> "Portakal, portakal aklıma gelmedi ya benim hiçbir sürü ağaç vardı evin önünde. Vardı, her şey portakal, limon, zeytin, incir vardı. Her şeyimizi ekerdik her şeyimiz vardı. Patlıcan, biber her şeyimizi ekerdik. Hepsi vardı, yandı." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

> "Çok. Elma Ceviz, Erik, İncir, her şey vardı. Biri bari kalsaydı hiç kalmadı, millet bari yerdi. Bir tane incir kaldı. Çok güzel yemişlerdi vardı, bir çoktu yangından önce. Geçen sene hiç meyve yemedik, elma, erik hiç yemedik." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Bu noktada kırsal hanelerde ihtiyaç duyulan bitkisel ve hayvansal üretim araçlarının kaybının hane ekonomisi üzerindeki etkisinin kentsel hanelerden oldukça farklı olduğunu göz ardı etmemek gerekmektedir. Zira kırsal topluluklar hanelerin en büyük girdi kalemini oluşturan gıda harcamalarının büyük bölümünü kendi başına üreten bu nedenle daha az hane geliri ile geçinebilen birimlerdir. Dolayısıyla meyve ağaçlarının, depolanan buğdayın ya da hayvanların kaybı ve artan dışa bağımlılık aile ekonomisinin sürdürülebilirliği açısından büyük bir tehdittir. Kendi kendine yeterlilik, kırsal yaşamın sürdürülebilirliği için temel bir olgudur. Yangınla birlikte bu yeterliliğin zedelenmesi, kırsal hanelerin ekonomik güvenliklerini ve yaşam kalitelerini ciddi şekilde tehdit etmektedir.

> "Vardı, dikme ağaç, portakal, dut ağacı vardı. Yemiş, üzüm ağacı vardı da öyle büyük ağaç yoktu. Olmaz mı köy yerinde her ağaçtan olur da öyle ulu ağaç yoktu." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

> "Boynuzlarım (keçi boynuzu) yandı." (M-20, Kadın, 73, Okuma yazma yok, Emekli)

> "15 badem ağacım vardı buradaki bahçemde onlar yandı. Yukardaki bahçem de komple yandı, ceviz, üzüm, şeftali, kaysı, kiraz hepsi yandı." (M-23, Erkek, 59, İlkokul, Hayvancı-emekli)

> "Oldu, defne ve zeytin. Ceviz ve badem ağaçları da vardı yandı tabii." (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

Öte yandan, yaşanan ekonomik sıkıntılar bağlamında, *emeklerin ve çabaların boşa gitmesi*, *yeniden başlama zorunluluğu* ve *bağımsızlığın kaybı* gibi ekonomik kaybın boyutunun ve sonuçlarının özellikle kadınların anlatılarında vurgulandığını görmekteyiz.

> "Maddi sıkıntı çektik tabii ki ya çekmez mi insan… Açık konuşalım şimdi. Çocuğun biri okuyor mesela burada. Biri Manavgat'ta Şahintepe'sinde. Büyük askere gitti geldi yangından sonra. Şimdi geldi de işe girdi işte." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Tabii zora girmez misin gülüm. Yıllarca emek çekiyorsun. Sıfıra indik. Sıfırdan başlıyorsun." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Zorlanmaz mıyız kızım, maddi zorluk yaşanmaz mı?" (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

Yangın sonrası *ekonomik bağımsızlığı kaybetmek* ve başkalarına "muhtaç olmak", afetzedeler için önemli bir psikolojik yük oluşturmaktadır. Anlatılar yangının bireylerin bağımsızlık ve onur duygusunu nasıl zedelediğini ve yardım isteme zorunluluğunun yarattığı çaresizliği göstermektedir. *Yaşamını yeniden inşa etmek zorunda bırakılmanın yükü* ve geleceğe dair "umutlarını kaybolması" da öne çıkan ifadelerdir.

> "Ben zaten kendi haliyle geçinen biriyim. Maddi manevi yani bir halın bile yansa, gitti hepsi 23-24 senelik her şeyim yandı. Tekrar göstermesin, düşmanımın başına vermesin Allah bu yangını. Hani birinden bir şey istemek kadar hayatta kötü bir şey yoktur. Muhtaç olmak gerçekten kötü bir durum. İyi kötü hiç kimseden bir şey istemiyorduk ki geçinip gidiyorduk evimiz yanmasaydı ama şimdi boynunun büküyorsun hep birinden bir şey istemek zorunda kalıyorsun. Yok çünkü..." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

> "Bütün sebzelerimi de meyvelerimi de yetiştirirdim. Seramda kışlık yapardım. Keçimden sütümü, yoğurdumu, peynirimi, çökeleğimi yaparım. Ama yangından sonra 1 sene eskisi gibi yapamadım tabii dışardan da aldım ama bundan sonra yapacağım inşallah." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

Diğer taraftan önceki bölümlerde detaylı bir biçimde ele alındığı üzere yangına karşı örgütlü bir mücadele veren Ahmetler Köyü sakinleri geçim kaynaklarına ilişkin bir kayıp yaşamadığı için *kolektif hafızadaki mücadele ruhu* varlığını sürdürmekte ve köy sakinlerin dirençliliğini artırmış görünmektedir.

> "Meyve, sebze, bal, peynir, süt, yoğurt, yağ bunların satışından geçim sağlayan birçok aile var. Ama arazilerimiz yanmadığı için bunlardan olumsuz etkilenmedi. Köyümüzü koruduğumuz için kurtardık. Dere boyunda sulu araziler var. Buralar zarar görmedi. Sonuçta üretim buradaki insanların kalkınmasını sağlamıyor ama bir gelir oluyor. Çünkü burada büyük çiftçilik yapan aşağıda serası olan 1 ya da 2 kişi var, onun dışında herkes küçük üretici. Sulu tarımdan kazanıyor insanlar. Yani su çok önemli, o yüzden vermedik suyumuzu. Bir de burada 9 tane de taş ocağı planı var. Bunlar verilmiş şirketlere ama biz HES'i yaptırmadığımız için onlar da buraya gelemiyorlar, gelemezler de zaten." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

Ayrıca *kamusal alanların tahribatı*, yerel halkın günlük yaşamını zorlaştırmakta, toplumsal dayanışmayı zedelemekte ve ekonomik faaliyetleri kesintiye uğratmaktadır. M-7'nin ifadeleri yangının altyapı üzerinde yarattığı yıkıcı etkileri ve bunun bireylerin günlük yaşamına yansımasını göstermektedir. Yolların bozulması ve su şebekelerinin zarar görmesi, köylülerin hareket kabiliyetini ve temel ihtiyaçlara erişimini kısıtlamaktadır. Evlerini ve geçim kaynaklarını kaybeden yerel halk, bir de yanan ormanların ihalelerini alan şirketlerin hoyrat kesim çalışmaları nedeniyle kamusal hizmetlerinde de kesinti yaşamıştır. M-17'nin de belirttiği üzere, yıl boyu düzenli kesimlerde orman işçisi olarak çalışarak ek gelir elde eden yerel halk üyeleri bu geçim kaynaklarından da olmuştur. Zira rehabilitasyon çalışmalarını bir an önce gerçekleştirme adına yanan alanlar ihaleye çıkartılarak kesim hakkı şirketlere devredilmiştir. Benzer şekilde M-28 ise yangının turizm faaliyetleri üzerindeki etkisine ve "doğal güzelliklerin" yok olmasının turist çekme kapasitesini azalttığına dikkat çekmektedir. Turizmin azalması, yerel ekonomiyi olumsuz yönde etkilemekte ve bölgedeki ekonomik çeşitliliği azaltmaktadır.

> "Valla bilmiyorum bu ağır vasıtalardan, tomruk kamyonlarından dolayı yollar falan gitti. Murat Kurum geldiğinde Büyükşehir Belediyesine 180 milyon lira para aktardık bu köylerin altyapısını, içme su şebekelerini, yollarını yapsın diye dedi. Bakalım artık başlarlar mı sonbahara doğru bilmiyorum artık. Çok zarar verdi. Bizim köyün içerisinde şimdi hiç yoksa 10 yerde su patlağı var. Su kalmadı, eskiden bizim yolumuz kayma gibiydi şimdi neresinden geçsek diye uğraşıyoruz." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "En azından bir çay şeker parası alırdı herkes kesimden o da yandı gitti. Şimdi kimse onda da çalışmıyor. Emekli olan varsa onu yiyip yatıyor idare ediyoruz yani. İdare olunuyor mu dersen de olunmuyor." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Eskiden daha fazlaydı. Buraya çok tur gelirdi buranın tarihi alanların da çok. Bir de buradan Konya, Beyşehir, Akseki falan dolanabilirsin. Hala Ürünlü'nün oradaki Altınbeşik Mağarasına çok gelip gidiyorlar. Şimdi tabii yeşillik falan olmadığı için buranın eski cazibesi yok. İllaki da etkileniyor, giderek de azalır." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

Kırsal ekonominin temelini oluşturan *tarımsal ekonomi ve hayvancılık* yörede büyük oranda orman ekosistemine bağlı olduğu için ormanın kaybı, bu faaliyetlerin sürdürülebilirliğini de zedelemiştir. Yem ve su kaynaklarının azalması, hayvanların beslenmesini zorlaştırmakta ve süt üretimini olumsuz etkilemektedir. Bu bulgular kuşkusuz yerel bilgi, kültürel miras ve sosyokültürel kimlik kaybına da işaret etmektedir. Araştırmanın yapıldığı dönemde göçebe hayvancılık yapan bireyler yaylada olmasaydı bu konuya ilişkin

daha derinlikli bulguların elde edileceği düşünülmektedir. Bu nedenle orman yangınının göçebe hayvancılık kültürü ve bu faaliyetin ekonomik sürdürülebilirliği üzerindeki etkilerini ortaya koyacak daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.

> "Ot yok denilecek kadar az, şu anda kuru anız yani ekin kesildikten sonra kalanları yiyorlar. Kesildikten sonra tabana dökülen yapraklar, kalıntılar, o da zaten çok sürse on gün sürer, on gün sonra yok. Yem vermek zorundayız yani bizim yem takviyesi yapmamız gerekmekte. Eskiden dağda daha çok besin bulabiliyorlardı, yandıktan sonra o da kalmadı." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

> "Hayvanları otlatıyoruz ama bu mevsimde durulacak yer değil, sıcak. Bu mevsimde burada durmak mallara zarar veriyor ama çaremiz yok. Yangından önce yanan evin yanındaki ormanda otlatıyorduk. Şimdi yasak dediler bilmiyorum gene de gidip ben burada duramam, diyeceğim. Başka yer gösterilse de gidemem, ben vasıta kullanamam, önceden alışmadığım için kullanamıyorum. Bir yere çekip gitsem çocuklar çalıştığı için ben orada yapamam ki. Yem de çok pahalandı, arpa dört yüz lira, öbür yemler iki yüz elli, üç yüz otuz lira arasında değişiyor fiyatları. Zorlanıyorum, nasıl yapacağız bilemiyorum. Şu an mevsimi değil ama sıcaktan olanların da sütü kurudu. Yani yukarıya, yaylaya gitmediği için mevsimi değil. Sütü kurumadı ama azaldı, peynir falan yapamıyoruz. Önceden ihtiyacı olanlar isterdi, Manavgat, Antalya, İzmir, nereden isterlerse oraya gönderirdik. Yaylaya gittiğimiz zaman her yere giderdi ama işler karıştı. Koyunlar taze ot bulamadıklarından dolayı sütleri çok azaldı. Şu an burada taze ot bulamazlar, yaylada bulurlar ancak." (M-22, Erkek, 67, İlkokul, Hayvancı)

> "Hayvan işi bitti. Bir satabilsem satamadım. Sattıktan sonra bitti artık yapamam. Gücüm yok çünkü onu alıp satacak. Eskiden her yere gidebiliyorduk orman içinde malları yayabiliyorduk, otlatabiliyorduk. Ama şimdi orman yanınca devlet ormana mal saldırmıyor. Salmayınca yemle bakman lazım evde. Yem çok pahalı, saman pahalı. Alıp da veremiyorsun. Orman da yanınca hayvancılık işi bitti ablacım." (M-23, Erkek, 59, İlkokul, Hayvancı-emekli)

Muhtarlar ise yangın sonrası oluşan *çevresel değişimlerin* tarımsal faaliyetler üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedir. Orman yangınlarının bitki örtüsünü yok ederek mikro iklimi değiştirdiği ve daha karasal bir iklim oluşturduğu vurgulanmaktadır. Bu değişiklikler, kış aylarında don olaylarının artmasına ve seracılık faaliyetlerinin zarar görmesine yol açmaktadır. İklim değişikliği, tarımsal üretim süreçlerini doğrudan etkileyerek çiftçilerin ekonomik kayıplar yaşamasına neden olmaktadır. Yangının ardından toprak ve bitki örtüsünün değişimi, bölgenin ekosistemini ve tarımsal verimliliğini olumsuz etkilemiştir. Anlatılar yangının yeşil bitki örtüsünü yok ederek toprağı açıkta bıraktığını ve bu durumun sıcaklıkların daha yoğun hissedilmesine neden olduğunu göstermektedir. Bunun tarımsal üretim kayıplarına, köyün ekonomik gelirinde ciddi düşüşlere yol açacağı endişesi hakimdir.

"Bence iklim değişti. Ağaçların yok olması ile beraber daha karasal bir iklim oluştur. Konya Akseki iklimine geçti gibi çünkü hava soğuk sürekli. Çünkü Konya, Burdur, Korkuteli iklimi ile iç içeyiz aslında. O bölgelerdeki iklimi görmeye başladık. Eskiden burası yanardı bu mevsimde. Şu soğuk esen rüzgâr eskiden sıcak eserdi. Bu tarım için iyi aslıda özellikle karpuz için ama kış için kötü, don ve soğuk seracıları çok etkiledi bu kış. Mesela benim muz seram var, eskiden fıskiye çalıştırmazken bu sene çalıştırmama rağmen zarar gören yerler oldu. Çok soğuk geçti. Eski 4-5'lere düştü. Seneye de öyle olur mu bilmiyorum ama nedeninin yangın olduğunu düşünüyorum." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

"Tabii mutlaka eskiden burası sıcak olsa da bir taş sıcaklığını hissetmiyorduk. Taşın sıcağa şimdi vuruyor. O üstündeki yeşilin olması başka böyle açıkta taşa vurunca sıcak sana alev olarak geliyor. Bunu birkaç yıl çekeceğiz biz. Şu anda köyün önümüzdeki 5 yılda 50 milyonu gitti. Biz buradan 1500 ton yaş sebze veriyorduk. 7 lira 10 kuruş kilosu, ne yapıyor 10 milyon yapıyor değil mi? 5 yıl biz bunu görmeyeceğiz. Geliri milletin oydu yani." (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

Son olarak yerel aktörlerin anlatıları da orman yangınının *geçim kaynaklarının yitimi*, *sosyoekonomik* ve *sosyoekolojik dayanıklılığın zedelenmesi* ve *tarım ve hayvancılığın çöküşünün hızlanmasına* ilişkin bulguları doğrulamaktadır.

"Hah, burada afetzedelerin listesi var. Toplam ahır 10 tane. Tamamı yanan eşyalı ev 20 tane. Tamamı yanan eşyasız 3 tane, kısmi yanan eşyalı 3 tane sadece bu mahallede. 4 tane de işletme yandı. Turizme yönelik tekstil, büyüktü. Oranın tamamı yandı, restoranlar da yandı, market ve kahvaltı salonu. İşte tekstil bir, Restoran 2, market bir. Bir de şantiye yandı, şantiyedeki malzemeler hep yandı." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

"Hayatlarını, özellikle yaşamını ektiği biçtiğiyle kazanan insanlar için çok ciddi bir geçim riski oluşturuyor artık. Yani köy düzeyinde baktığımızda, kişiler üzerinden baktığımızda zeytin ağacı yanmış diyoruz. Kişi o zeytin ağacını zeytinini kendi kullanabiliyordu, yağını kullanabiliyordu, aynı zamanda onları satabiliyordu. Bunlar sadece bir ağaç değildi, geçim kaynağıydı. Şu an bunun yetişmesi demek kaç yıldan bahsediyoruz? Ben Tilkiler köyüne gittiğimde şunu duydum. Biz orman işçisi olarak çalışıyorduk geçici, orman kalmadı, defne toplayıp satıyorduk, defne de kalmadı. Düşünebiliyor musunuz? Bir köyün geçim kaynağı bunlar ve bunlar artık yok. Nasıl etkilenmesinler?" (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

"Çok büyük hasarlar oldu. Aşağı yukarı 36 köy tamamen hasar gördü. Canlı zayiatı oldu, büyük ve küçükbaş hayvan telef oldu." (Manavgat Muhtarlar Derneği Başkanı Notları)

"Tarım ve hayvancılık açısından keçilerin yayılım alanı kalmadı. Kış boyu cepten hazır yem yedi. Tarım için de önceden ağaçlar rüzgârı poyrazı keserdi onlar şu anda çok açık bir şekilde kaldı. Hemen devam ediyor. İnsanlar için de aynı şekilde her taraf toz. Zaten ciddi bir zeytin alanı tahrip olduğu için zeytin üretiminde rekolte de gösteriyor. Şöyle söyleyeyim ağaçların %30'a yakını tamamen tahrip oldu. %50-60 kadarı biraz tahrip oldu, 3-5 yıl kadar zaman geçecek ki eski halini alacaklar. Dolayısıyla yani önümüzdeki 3-4 yıl bölgedeki zeytin hasadında çok ciddi düşmeler olacak. Dolayısıyla böyle bir zarar

> oldu. Onun haricindeki tek yıllık ekimlerde fazla bir etki olmadı. Çünkü zaten buğday vesaire, bunların hepsi aynı miktarda. Hatta ufak tefek artışlar da var istatistiklerimize göre. Normal ekimler devam etti yani. Zeytin için söylediğim defnede çok ciddi boyutta tabii. Defnenin olduğu Sırtköy, Yaylaalan, Gebece ve Tilkiler o civar bitti yani %90'ı yanmıştır." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Manavgat orman yangını, kırsal toplulukların ekonomik ve sosyal yapılarını derinden etkileyerek büyük kayıplara yol açmıştır. Bu kayıplar, yalnızca ekonomik değerlerle ölçülemeyecek kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Bu bağlamda yerel aktörlerin kayıp ve hasarlara ilişkin yaklaşımının ekonomik determinist ve görece yüzeysel olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Orman Bölge Müdürlüğü yetkilisinin belirttiği gibi, yangın söndürme faaliyetlerine harcanan günlük 4,5 milyon TL gibi muazzam miktarlar, risk azaltımı ve önleyici tedbirlerin ekonomik rantabilite gerekçesiyle yeterince uygulanmamasının ne denli irrasyonel olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bakış açısıyla yangın sonrası ağaçlandırma ve ekosistem restorasyonu için gereken maliyetlerin, yangını söndürme maliyetlerinin yanında çok daha düşük kalacağı aşikardır. Ancak, bu ekonomik analizlerde çoğunlukla yalnızca yangın söndürme ve fiziksel restorasyon masrafları dikkate alınmaktadır. Yangının neden olduğu biyoçeşitlilik kaybı başta olmak üzere ekolojik kayıplar, ekonomik kayıplar, toplulukların geçim kaynaklarının ve kültürel değerlerinin kaybı göz ardı edilmektedir. Bu durum, ciddi bir eleştiriyi hak etmektedir; zira kamu kaynaklarının nasıl tahsis edildiği ve bu tahsiste etkin olan *rasyonel aklın niteliği* sorgulanmalıdır.

> "Rantabl olmasıyla alakalı hani dediniz ya tamamı temizlenebilir mi gibi. Aslında orman yangını ile ilgili harcadığımız, yaptığımız masrafı düşündüğümüzde, o sahaları sıfırdan tekrardan ağaçlandıracağımız bedelin onlarca hatta belki yüzlerce katını yangını söndürmek için harcıyoruz. Bakın sadece Antalya Orman Bölge Müdürlüğü olarak bizim hava araçlarına günlük ödediğimiz miktar 4.500.000 civarında günlük ödenilen bir miktar. Dolayısıyla yani orman yangınlarında harcanan para çok ciddi paralar. Yine de yanmasın diye bu masraflar ediliyor. Yani hem teşkilatımız hem devletimiz tarafından. Çok ciddi, çok büyük fedakârlık var bu işte. Onu da doğru bir bileşkede rasyonel bilimle, akılla yönetilmesi gereken bir husus." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

AFAD yetkilisinin yangın zararının parasal değerini 7-8 milyar TL olarak belirtmesi, ekonomik kayıpların boyutunu göstermektedir. Ancak bu değerlendirme, yangınların ekolojik etkilerini ve bu ekosistemlere bağlı olarak yaşayan toplulukların ekonomik zararlarını tam anlamıyla yansıtmamaktadır. Orman ekosistemlerinin kaybının, yalnızca kereste kaybı olarak değil, aynı zamanda bu ekosistemlere dayalı geçim kaynaklarının kaybı olarak da değerlendirilmesi gerekmektedir. Yanan ormanların ekosistem hizmetleri, biyoçeşitlilik, toprak verimliliği ve su döngüsü üzerindeki etkileri hesaba katılmadan yapılan ekonomik analizler

eksiktir. Sosyoekolojik kayıpların ekonomik değerlerle ifade edilmesi, bu kayıpların canlı toplulukları üzerindeki uzun vadeli etkilerinin kavranılamamasına neden olmaktadır.

> "Bizde kayıp hesabına girdiğin zaman otomatik olarak TL karşılığı olarak bakılır bu işe. Bu afet bu ülkeye ne kadara mal oldu noktasında. Şimdi Manavgat orman yangını bu ülkeye ne kadara mal oldu, ortalama parasal değer olarak baktığınız zaman 7-8 milyar gibi bir zararı var. Bunun içinde hepsi var, müdahalesi, yapılan yardımlar, sonrasında yaptığımız konutlar, her şeyi dahil, 7-8 milyar gibi bir tutar." var ortada. (AFAD)

Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü yetkilisinin zeytin ağaçlarının yangına dayanıklı olduğunu ve yeniden filizlenebileceğini belirtmesi, yangının ekonomik etkilerini azımsayan bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Zira bu değerlendirme, yanan ağaçların yeniden verimli hâle gelmesinin uzun zaman alacağını ve bu süreçte köylülerin ciddi ekonomik kayıplar yaşayacağını göz ardı etmektedir. Yukarıda da değinildiği üzere zeytinlikler, sadece birer tarımsal ürün kaynağı değil, aynı zamanda kırsal ekonominin can damarıdır. Bu ağaçlar, köylülerin geçim kaynaklarını sağlamakta ve zeytinyağı üretimiyle kırsal ekonomiyi desteklemektedir. Yaşlı ve kaliteli zeytin ağaçlarının yanması, sadece kısa vadeli bir ekonomik kayıp değil, aynı zamanda tarımsal üretim kalitesinde ve gelir düzeyinde uzun vadeli düşüşlere yol açar.

> "Şimdi ağacı bir miktar geri götürüyor. Ağaç tekrar yeşeriyor, ediyor. Zeytin yangına dayanıklı bir ağaç. Tekrar bir sürme… Hatta ben orada tespitlerde bile gördüm. Hani o süreçte bile böyle yeşermiş bir sürgün gördüm. Hatta çok mutlu olmuştum. Yani dayanıyor ağaçlar ama tabii bir miktar geri götürme olur mu? Tabi sonuçta ağacın belli bir iskelet yapısı var. O yanıyor ve tekrar eski formuna gelmesi, tabii bir süre alacaktır. Yani rekolte düşüşü yani tabi muhakkak ki lokal de olduğunu düşün, orman yangını çıkmadı, belli bir yerde bir bahçe yandı. O bahçenin tekrar eski haline gelme süresi zaten teknik bir olay. Yani direk afet oldu da böyle oldu değil. Yandıysa bir ağaç tekrar eski formuna gelmesi, tekrar filizlenip tekrar büyümesi bir vakit alacaktır ama bu afet daha teknik bir konu yani hani afet olursa böyle olur gibi mantığında yaklaşmak da şey olmaz sanki. Muhakkak ki o bölgenin tekrar eski haline florasının gelmesi ağaçların tekrar eski formunu gelmesi muhakkak ki bir vakit alacaktır." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Orman yangınları, yangına dayanıklı zeytin ağaçları gibi örneklerde bile, köylülerin ekonomik bağımsızlığını ve geçim kaynaklarını tehlikeye atarak toplumsal dayanıklılığı zayıflatmaktadır. Bu durum, yangın sonrası toparlanma sürecinde devletin ve yerel yönetimlerin müdahalelerinin kritik önemini ortaya koymaktadır. Ancak bu müdahalelerin zamanında ve yeterli olmaması, toplumsal ve ekonomik toparlanmayı geciktirebilir. Yangınların neden olduğu hasarların hesaplanmasında, ekolojik kayıplar ve bu kayıpların yerel

topluluklar üzerindeki etkileri daha fazla dikkate alınmalıdır. Ekosistemlerin yeniden inşası, sadece fiziksel ağaçlandırma ile sınırlı kalmamalı, aynı zamanda bu ekosistemlere dayalı geçim kaynaklarının ve kültürel mirasın korunması ve yeniden canlandırılması açısından da kapsamlı stratejiler geliştirilmelidir.

Sonuç olarak orman yangınları, köylülerin yaşamlarını sürdürebilmek için bağımlı oldukları geçim kaynaklarını büyük ölçüde tahrip etmiştir. Ekonomik varlıkların kaybı, ekonomik güvence yoksunluğu, sosyal sermaye eksikliği ve borçlanma gibi konular, bireylerin yaşadığı ekonomik zorlukları derinleştirmektedir. Yangın sonrası, tarım ve hayvancılık alanları ciddi şekilde tahrip olmuş, bu da köylülerin geçimlerini tehlikeye atmıştır. Bu durum, toplumsal dayanışmayı ve ekonomik dayanıklılığı da zedelemiştir. Anlatılar yangının köylülerin ekonomik bağımsızlığını nasıl yok ettiğini ve geçim kaynaklarının yitirilmesinin toplumsal dayanıklılığı nasıl zayıflattığını göstermektedir. Yangın sonrası toparlanma sürecinde devletin ve yerel yönetimlerin müdahaleleri, toplulukların yeniden inşasında kritik rol oynamaktadır ve bu anlatılar, yangın felaketinin ardından güçlü ve etkili ekonomik destek mekanizmalarının önemini vurgulamaktadır. Ancak, bu müdahalelerin zamanında ve yeterli olmaması, toplumsal ve ekonomik toparlanmayı geciktirebilir. Bu bağlamda devlet desteklerinin ve telafi süreçlerinin önemi ve etkinliği ilerleyen temalarda ele alınacaktır.

Korkuteli'nde katılımcıların kuraklık nedeniyle dile getirdikleri ekonomik kayıp ve hasar türlerini; tarım ve hayvancılığa bağlı kayıp ve hasarlar, ekonomik sermayenin kaybına bağlı kayıp ve hasarlar ile ilişkisel kayıp ve hasarlar olarak gruplamak mümkündür. *Tarım ve hayvancılığa* ilişkin katılımcıların belirttiği kayıpların başında kuşkusuz *verim kaybı* gelmektedir. Katılımcıların tümü; araştırmanın konusu olan 2021 sezonunda yaşanan ve araştırmanın yürütüldüğü dönem olan 2022 sezonunda da devam eden kuraklığın boyutunun oldukça yüksek olduğunu vurgulamıştır.

> "Eskilerde normal bir yılda 400-500 kilo arpadan buğdaydan rahat alırsın. Yani çiftçinin yıldan yıla geliri olduğu için mesela bir şey alıyorsun, borçlanıyorsun, ekim dikimden alırım, kapatırım diyorsun. 100 kilo verdiği zaman da ne yapıyorsun aldığınla mazotu gübreyi onları kapatıyorsun. Elde var sıfır." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Ama yetmiyor işte kuraklıktan dolayı verim düşük. Mesela 10 dönüm yerden en kötü şartlarda 80 balya saman olması lazım. Bu sene 10 dönüm yerden ben 12 balya aldım. Dönümden bir tane, bittik yani bu bitirdi bizi işte. Bazı yerlerde dönümden 5 balya aldığım da oldu. Gene şükür Allah'a dedik. 100 dönümden 800 almam gerekirken 400 balya oldu. Yarı yarıya… geçen sene de böyle oldu. Her sene böyle, hemen hemen her sene bu 8-9 senenin içinde." (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Bu sene ben normal ekimime göre; en az bir 30 ton arpadan zayiatım vardır. Bunun yanında 15 ton da buğdaydan kaybım vardır. Şimdi şöyle; normal senelerde yerine göre 50 tonun üzerinde alıyordum. Bu sene olmadı. Normal yıllara göre olsaydı yine bir 20 ton buğdayım olurdu. Ama şu anda; 6-7 ton da kaldım. Şimdiye kadar devamlı kendi tohumumu kendim elde ediyor çok az da dışarıdan alıyordum ama bu sene tohumun tamamını dışarıdan almak zorundayım. Yani istediğim kalitede tohum üretemedim." (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "80 dekar yer ektim bu sene kaldırdım, Allah nasip etti çok şükür yağmurlar yine iyi kötü oldu çok olmasa da. Anız konusunda çok zayıftık bu sene. Dane konusunda Allah'ıma bin bereket versin geçen seneye göre güzeldi, geçen sene hiç olmadı. Geçen sene hiç arpamız olmadı. Şöyle söyleyeyim ben kendi aklımın erdiğince söyleyeyim. Geçen seneden önceki senelerde yağış olduğu zaman ben bu depomu ağzına kadar dolduruyordum. Nisan ayına kadar ben mallarıma arpa yediriyordum, satma yok zaten bende. Önceki yıllarda 100 dönüm ekinde 20 ton arpa elde ederken geçen sene 3 ton arpa elde edebildim. Onu da tohum ettim gerisini geri tarlalara ama hayvanlara yediremedim. Geçen sene 5 dönüm domates diktim ben. Onu da tam yüke bindi, suyu yetiştiremedim, doyuramadım. Kurudu büyüyemedi. Çoğunun üstü gün yanığı oldu. Kahroldum. Bu sene 1.000 kök diktim domatesi. Bu sene de domatesin kasası 200 liraymış. Yine zor, azalıyor su, gene düştü. Günlük kum çekiyor sondaj." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Kuraklık çok etkiledi. Bak benim bir aşağı yukarı 80 dönüm tarladan 10-15 dönüm yer biçtim. Gerisi olmadı. Nasılsa olmadı yani. Biçer, 120 TL'ye biçiyor. Kendimiz traktörle biçtik. Yeşil balya yaptık, acık çok olur, sığırlara veririz, diye. Ekin olmadı yani hiç olmadı, olmadı. Olan yeri de sondajdan 2 sefer suladım da öyle oldu. 2 sefer suladım da öyle oldu, olmadı yani. Geçen sene de bir parça oldu, bir sene öncesinde de aynı böyleydi. Bizi kuraklık çok vuruyor, mahsul alamıyoruz." (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Çiftçiler yaşadıkları verim kaybını normal bir yılda almaları gereken hasat miktarı ve kuraklık nedeniyle bunda yaşanan düşüş üzerinden tanımlamaktadır. Araştırmanın yürütüldüğü 9 kırsal mahallede yaşanan verim kaybına ilişkin çeşitli değerler üzerinden verilen bilgilerin ortak noktası; verim kaybının son yıllarda giderek artmakta olduğu, özelikle son iki yılda çok yüksek oranlara ulaştığıdır. Kuru tarım ve bahçecilik ile uğraşan katılımcıların verim kayıpları da yetiştirdikleri ürünlere göre değişmektedir.

> "Yani buğdaylardan 600 kiloyu falan buldum ama sulayarak. Ama geçen yıl aynı şekilde sulamıştım ve 980 kilo almıştım bu yıl da aynı oranda sulamama rağmen 600 kiloda kaldı. Ve şimdi buğday tanesi o kadar ince ki pirinçten daha ince oldu böyle yani bilemedik yani bu yıl niye öyle oldu? O kadar sulamaya rağmen taneler de irilik yok. Şimdi geçen sene sulanmayan yerlerde 100-150 kilo alındı dekardan yani. Bu yıl son yağmurlarla dedim ya kurtardık diye 250 kilolara kadar çıkıldı." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Ya şöyle söyleyeyim, dörtte bir. Dörtte üçlük bir azalma yaşadık. Yani dörtte bire düştü diyelim. Aksine masrafımız da üçe katladı. Masrafımız üçe katladı her işte; hayvancılık olsun, tarım olsun, üçe katladı. Dörtte üç de verimimiz azaldı. 400 kilo alıyorsak 100 kilo arpa almaya başladık. Dolayısıyla tabii ki ekonomiyi etkileyecek bu tabii ki etkileyecek." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

"Şöyle diyelim, yani 350-400 kg aldığımız dekarlarda 80-100 kg aralığında. İyi aldığımız yerde 100 kg oldu. Bi yağmurlama usulüyle verdiğimiz tarlaya. Eee onda da nedir 600-700 kilo alıyorduysak 300-350 kilo aldık. Suluda da oldu düşüş ama tamamen kuru alanda ekinde daha fazla kaybımız." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Anlatılara göre, kuru tarımda 2021 sezonunda verim ortalama olarak dörtte üç oranında düşmüştür.

"%70 verim düşüklüğü yaşadık, yani bazı tarlalara hiç giremedik bile. Yani çok... Geçen sene %70 zararımız var, %30'unu alabildik yani." (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

"%50'lik bir verim düşüşü yaşıyoruz. Püsküllü gübre atıyoruz. 525 lira 50 kiloluk çuvalı. 30 kilosunu 1 dönüme atıyoruz zaten. E mazot 28 lira oldu zaten. E biçer biçmesi 120 bin lira. Sürmesi falan, say gari hangisini söyleyeyim… Şu ovada dönümden 150 kilo ürün aldım ortalama. Normalde en az 500 olması lazım. Abim bizim en büyük paramız 200 lira şu anda. Biz 200 liralık mazot alsak ibre kımıldamıyor. Buradan bahçeye gidemezsin o parayla. E bizim gelirlerimiz yıldan yıla, güzden güze düşüyor. Biz darphane miyiz her gün para basacağız. Kaliteyi düşürüyor abim." (L-21, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Kuru tarımda verim dörtte bire düştü diyebilirim. Yani 20 yıldan bu yana her sene bir miktar daha da kuraklığa gidiyoruz öyle diyeyim. Şöyle diyeyim, 20 yıl öncesi biz ortalama 300 kg arpa buğday alırken, şu anda 50 kg hadi 100 kg alıyoruz. Yani o kadar düştü. O zaman da dışardan almak zorunda kalıyoruz, yetmiyor, pahalı." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Kuru tarımda yanmalar oluyor, taneler mesela dönümde arpa 20 kilo, buğday 33 kilo gelir. Bunlar 7-8 kiloda kalıyor. Verimi düşüyor yani kuraklık çok etkiliyor. Ha eski yağışlar oldu mu hakikaten yüzün de gülüyor. Verimden de memnun oluyorsun." (L-27, Erkek, 57, Lise, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Bazı katılımcıların yaşadığı verim kaybı ise çok daha fazladır ve çiftçilerin ürünleri tarlada kalmış, hasat dahi edilmemiştir.

"Normalde mesela 100 ton kaldırıyorsak şimdi 10 ton ancak kaldırıyoruz. Yani o kadar düştü aşağı. Geçen sene de bu sene de. Geçen sene tamamen düştü. Yani çoğu bazı tarlalarda biçtirmedik kaldı yani. 9 dönüm yerden 3-4 teneke çıktı mesela, olmadı yani." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Komple, komple, olmadı çoğu, hep tarlada bıraktık. Çünkü bir biçer girse biçemeyecek. Kendimiz girsek biçemeyeceğiz, tarlada kaldı. Çobanlara güdün dedik. Yeterince mahsul alamayınca bu sefer iki yerden zarar etti. Hem tarladan ürün alamadık hem de başka bir bölgeden bunu tedarik etmek zorunda kaldık. Valla rakam olarak hesaplama şansımız yok ama şöyle söyleyeyim, dekara yapmış olduğum ürünün masrafı dahil tamamı gitti. Tarladan hiçbir şey alamadık, olduğu gibi bıraktık. Herkes aynısını yaptı. Sadece biz değil, herkes aynısını yaptı. Tohumluğumuzu dahi dışarıdan aldık, temin ettik bu sene ektik gene olmadı. Bu sene de çok ciddi manada verim kaybı var. Önceki yılların %50'si bile değildir elde ettiğimiz ürünler. Olan da singin oluyor, verimi bir düşük oluyor." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı-elektrikçi)

"İki senedir sıfır… Ne kadar düşük biliyor musun %100. 150 bin lira masraf ediyorsan ki tohum atıyorum, gübre atıyorum, bir sene bekliyorum. Bak mazot kullanıyorum, sürüyorum. Bir sene sürüyorum. Şimdi bak sürdük. Güz gelecek ekeceğiz, ertesi sene, biz senede bir mahsul alıyoruz." (L-16, Erkek, 63, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

"Babamın vefatından sonra kardeşimle beraber ortalama yetmiş beş dekar ekim yaptık, dokuz ton civarında arpa aldık ama bunun iyi bir verim olması için 25 tondan aşağı olmaması lazım. Kuraklığı yaşayanlardan, hissedenlerden biri de benim, nasıl hissettim? Normalde yetmiş beş dekara ekmiş olduğumuz arpa anızından altı yüz, yedi yüz tane saman balyası bekliyordum, hiç alamadım. Arpa oldu ama sapından hiçbir şekilde faydalanamadık. Köyün geneli öyle." (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Su yok, su olsa 100 eksen bile, 300 dekara tekabül eder. İki yıldır yaşanan kuraklıklardan, hele geçen yıl bütün hepsini traktörlerle, sabanla çevirdik. Yalnızca 150 dekar bir tarla vardı, o tarlayı biçtim, sekiz ton arpası çıktı diğerlerinin hepsini saban çektim ve ben geçen yıl 370 çuval yalnızca hububata gübre attım. Bugünün ederiyle gübrenin çuvalı 700 lira, hesabını siz yapın, 280 bin lira yapar. Ve ben o parayı ödeyemedim, kısım kısım ödüyorum. Hatta bu ayın otuzunda ödemem gereken son 33 bin lirası kaldı. Bu bölgede en iyi verim ortalama 1000 metrekareye 250-300 kilo civarında olur. Bu yıl iyi dediğimiz bir yıl oldu, son yağmurlarla, denge bozulduğu halde haziran yağmurları bu bölgeye bir velinimetti. 100-120 kilogram civarında arpa aldık ve bunun için ben şapkamı göğe attım şahsıma adına. Geçen sene yoktu, ürün alamadık, ben geçen sene saban attım. Bir kilo kaldırmadım, sadece 150 dekar tarladan evde tohumluk bulunsun diye ürün aldık. Biçer parasını hesaplarsan, o arpadan fazla tutar, 150 dekar bir tarla, geçen senenin parasıyla 5000 liraydı, 2 bin liradan 8 ton arpa 16 bin liraydı. Ben biçere 5000 lira verdim o arpayı biçtirdim ama gerisi olmadığı için hepsini sürdük." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Bahçelerde yaşanan verim kaybının ise %50'nin üzerinde olduğu görülmekle birlikte anlatılarda ürünlerdeki kalite kaybına da vurgu yapılmaktadır.

"Yani ağaç yeterince su almayınca gelecek yılın gözünü hazırlayamıyor. O zaman meyve de olmuyor. Kuraklık kaliteyi çok düşüyor." (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

> “İklimin en büyük etkisi bize bu; yıllık verimlerde dengesizliğe sebep oluyor. Çünkü her sene atıyorum: 10 ton veriyorsa bir bahçe, bir sene çok verdiği için, tamam o sene 8 tona düşebilir ama ertesi yıl 3 tona düşüyorsa, o zaman iklimsel değişim çok etkisi oluyor. İklimin bize en büyük etkisi bu. Kuru tarımda 70% verim kaybını buldu. Ama bahçecilikte de tabii bir şekilde yeraltından veya barajdan geldiği için kurtarıyorsun, bu sene de öyle kurtardık. Yani bahçecilikte de 30-40% bulur.” (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> “Tabi etkiliyor. Kışın bile mesela yağışlarımız az olduğundan kış soğukluğunu alamayınca ağaçların ister istemez çiçeklenme dönemi değişiyor. Meyve olgunlaşma dönemi değişiyor. Meyve tutumu azalıyor. Yani onun da etkileri var. Strese giriyor. Mesela bu yıl armuttaki verim %50, hatta %50’den daha düşük. Mesela, geçen yıl biraz daha iyiydi. Bu sene kış biraz oldu gibi oldu ama taban suyunu alamadı ağaç. Alamayınca da verimde %50 hatta %60 civarı benim kaybım var.” (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

> “Bir su suladığımızda biz 3.000.000 metreküp kullanabiliyoruz. O da üç su yapıyor, dördüncü suya bakıyoruz artık. İşte o da bizim meyvelerimizin ekonomik değerini küçültüyor.” (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Yerel aktörler ise deneyimlenen verim kaybına ek olarak bu kaybın zamanlamasına dikkat çekmektedir. Zira verim kaybının yaşandığı yıllarda enflasyona bağlı olarak girdi maliyetlerinde çok ciddi yükselişler de olmuştur. Bu şartlar Olağan Dışı Maliyet Artışları teması altında detaylandırılmıştır. Verim düşüşü, üretim maliyetlerinin ürün değerini aşmasına neden olarak çiftçilerin zararını derinleştirmekte; bu da ekonomik sürdürülebilirlik açısından ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Artan maliyetler, yüksek verimle telafi edilebilecek olsa da süregelen kuraklık bu durumu imkânsız hâle getirmektedir. Anlatılar yüksek verim almanın maliyetleri dengeleme potansiyeline sahip olduğunu, ancak kuraklık nedeniyle bu potansiyelin gerçekleşmediğini göstermektedir. Kuraklık, diğer sosyoekonomik etkenlerle birleşerek çiftçilerin ekonomik dayanıklılığını ciddi şekilde zayıflatıp kırılganlıklarını artırmaktadır.

> “Bölgesel olarak bizim bölgemizde arpada-buğdayda stabil verim 400-500 kilo arası. Bunun zaten 200 kilosunu masraf olarak görüyoruz. Bazı mesela iyi olan yetiştirici bölgeler 600-700 kilo verimlere ulaşıyor ama bizde stabil, 400-500 kilo verim aldık mı? Normal bir verimdir bizim bölgemiz için bu. Verim 150 ile 200 kiloya kadar düştü, yani 150 kilo. Bazı tarlalar 100 kilo o şekilde. Yarıdan fazlası gitti zaten. Masraf olarak da hesaplarsak aşağı yukarı kaldırdığı ürünün 200 kilosu falan masrafa denk geliyor yani zarar durumuna geçti.” (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> “Mesela ben dekardan 1 ton ya da 600 kilo arpa buğday almış olsam ya tamam mazot da pahalı ama bizim arpa buğday çok oldu oradan telafi ederiz deme şansımız olur ama onu yapamıyoruz işte. Olmadığı için kuralık bizi baya baya etkiledi. 2 yıldır çok etkiledi.” (L-Muhtar-2, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> “Artı bunun yanına bir de yeraltı sularımızda da azalma oldu geçen sene ciddi derecede. Çoğu mısır tarlaları 1 metre boyunda kaldı. Yani kundak bile oluşturmadı daneyi bile tamamlayamadı. Su yetmediği için. Şu anda yine aynıyız ama geçen yılın kuraklığı daha kötüydü, diyorum ya biz 30 dekardan misal silaj mısır yapacağımızda, ne yapıyorduk? Yaklaşık bir 100-150 ton arasında rekoltemiz oluyordu. Ürünü kaldırabiliyorduk ama geçen sene su olmadığı için bizim kaldırdığımız mahsul 25 tonda kaldı. Bu 25 ton ne bizim maliyetimiz. Hiçbir şeyimiz değil, su paramız dahi değildi kaldırdığımız ürün. Bir de artık kaliteli bir ürün değildi. Çünkü mısır kundağı oluşturmadı, dane yapısı yapmadı, boy yapmadı. Böyle ne diyelim? Mısır gevreği gibi bir şey olmuş oldu, kaba. Kaliteli bir ürün olmadı.” (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> “%50, geçen sene %60 yedik. Bu sene de %50. Mesela diyelim bizim Korkuteli’nin tarlaları genelde 300 ile 400 kilo arasında verim verir. Bu sene 150 ile 250 kilo arasında kaldı.” (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

18 kişi yani katılımcıların yarısı kuraklığın dolaylı olarak *hayvancılık faaliyetlerini* nasıl etkilediğini ve ikincil bir kayba neden olduğunu detaylandırmıştır. Kuraklık nedeniyle çiftçiler, ekim yaptıkları ürünlerde verim düşüşü yaşarken, aynı zamanda hayvanlarına yem sağlamak için dışarıdan yüksek maliyetle yem almak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum, çiftçilerin hem tarımsal üretimde hem de hayvancılıkta kayıp yaşamasına neden olmaktadır. L-2'nin anlatısında belirtildiği gibi, çiftçiler, ekim yaptıkları alanlardan yeterli verim alamadıklarında, hayvanlarına yem sağlamak için ek maliyetlere katlanmak zorunda kalmaktadır.

> “Çok etkiledi. Ben 2 yerden zarar ediyorum. Bir ekip dikiyorum, icar ortak yaptığımız yerleri ekip dikiyorum ondan bir zarar ediyorum. Bir de hayvanlara tekrar dışarıdan saman, arpa almak zorunda kalıyorum. Bir de ondan zarar ediyorum. 2 yerden de zarar etmiş oluyorum ben. Bayağı şey, bir dünya ondan cereme çekiyorum. Atıyorum ben 100-150-200 dönüm ekersem, hayvanlarımın yiyeceğini çıkarırım diye ekiyorum ben. O da olmayıverdiğinde ne yapıyorum, o zaman hayvanların yiyeceğini mecburen dışarıdan almak zorunda kalıyorum. İkiye katlıyoruz gari masrafı. O yüzden 2 yakamız bir araya da zor geliyor.” (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> “Çünkü dörtte bir kayıptan bahsediyorum ama bu alabildiklerimiz, bir de hiç alamadıklarımız var, onlar ayrı. Mesela aşağı yukarı bu sene 70-80 dekar arazi hasat etmedim. Geçen sene ettik az ya da çok. Bu kadar değildi. Bu sene hayatımda ilk defa dışardan saman alacam, ya kendi yetiştirdiğim yetiyordu yetmezse kendi köyümüzden tedarik edebiliyorduk. Ama bu sene ilk defa dışarıdan saman alacağız. Kendi ürettiğimiz yetiyordu ilk defa almak zorundayız. Diyorum ya yani dükkan değil, kapatıp gidemiyoruz. Bu hayvanların maddi boyutu var. Bir de manevi boyutu var. Yani bu hayvanların vicdani boyutuna da

> bakmamız lazım. Bu hayvanları beslemek zorundayız, kazanmıyoruz diye bu hayvanları aç bırakamayız. İlk defa böyle oldu. 2 senedir ağır badireler atlatıyoruz." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

Kuraklık, hayvancılığı da ciddi biçimde etkileyerek çiftçilerin sürdürülebilir üretim döngüsünü bozmuştur. Kuraklığın çiftçilerin kendi kendine yeten üretim döngüsünü kırdığı ve onları ilk defa dışarıdan yem almak zorunda bıraktığı görülmektedir. Kuraklık, çiftçilerin ekonomik dayanıklılığını zayıflatmakta ve hayvanlarını beslemek için onları dışa bağımlı hâle getirmektedir. Çiftçilerin, hayvanlarını beslemek için dışarıdan yüksek maliyetle yem almak zorunda kalması, ekonomik olarak sürdürülebilir bir hayvancılık yapmalarını zorlaştırmaktadır. Aynı zamanda kuraklık nedeniyle artan yem maliyetleri, hayvancılığın ekonomik sürdürülebilirliğini daha da zorlaştırmaktadır. L-3'ün ifadesi, bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Bu anlatı, kuraklığın sadece tarımsal üretimi değil, aynı zamanda hayvancılığı da olumsuz etkilediğini ve çiftçilerin artan maliyetler nedeniyle hayvancılığı bırakmayı düşündüklerini göstermektedir. Artan maliyetler, çiftçilerin ekonomik olarak ayakta kalmasını zorlaştırmaktadır.

> "%60-%70'ini hayvanlara yediriyoruz, kalanını satıyoruz. Bu sene hiç satamayacağız. Mahsul düşük olduğu için hayvanlara yetirebilsek yeter diye düşünüyoruz. Verim düşük olduğu için hani az oldu, yetiremiyoruz. Yılbaşına çıkarsa çıkacak yoksa hazır yedireceğiz. Hazırın da hakkından gelinmiyor yemlerin maliyeti çok yükseldiği için. Yani verimin düşüklüğü bizim hayvancılığımız da etkiledi. Oğlum da tarım yapıyor hayvanları da 150 küçük başa kadar çıkardı ama o da satmayı düşünüyor. Sıkıntı, yem girdi maliyetleri ağır olduğu için o da bitirmeyi düşünüyor." (L-3, Kadın, 49, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Bir ekiyoruz. Ektiğimizden zarar bir de aldığımızdan zarar ediyoruz yani. Ekmesek, tek kaleme düşüreceğiz zararı ama ektiğimizden çift kalem oluyor zararımız, o da bizi götürüyor yani. Bir taraftan bizi hayvancılıkta da ayrıyeten etkiliyor bu durum. Hayvana saman lazım, yem lazım. Her sene mesela iyi olduğunda geliyor şurada kooperatif var yan tarafta, süt parası alırken, alıyorduk ama şimdi alamıyoruz, içeri giderek gidiyoruz. Öyle oluyor yani." (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

L-14'ün ifadeleri, bu duruma ilişkin daha detaylı bir anlatıdır ve kuraklığın tarımsal verim üzerindeki olumsuz etkilerini ve çiftçilerin ekonomik sürdürülebilirliklerini nasıl tehdit ettiğini göstermektedir. Çiftçilerin, geçmişte kendi ürettikleri yemlerle hem hayvanlarını besleyip hem de fazlasını satarak gelir elde edebildikleri, ancak kuraklık nedeniyle bu döngünün bozulduğu ve dışarıdan yem almak zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır. Anlatılar çiftçilerin ekonomik dayanıklılığının kuraklık nedeniyle zayıfladığını ve mevcut ekonomik koşullar altında hayvancılık yapmanın sürdürülemez hale geldiğini göstermektedir.

"Bu afetlerden dolayı olayın en büyük sıkıntı yaratması işte burada. Yani kuraklıktan dolayı verim alamamamız. Kuraklıkla hayvancılık bana göre iç içe. Şimdi kuraklık olduğu zaman girdileri ben bir fazla aldığımdan dolayı en büyük sıkıntıyı orada yaratıyor. Bana çok büyük bir sıkıntı yaratıyor şu anda. Yani normal şartlarda ben kendi tarlalarımdan yeteri kadar verim alsam, arpamı buğdayımı kendim alsam, bu kadar sıkıntı olmaz. Bende sıkıntı olmaz. Şimdi hepsini dışarıya bağlandığın zaman. O da kuraklığın etkisinden. Çok büyük sıkıntı... Eskiden ben samana 5 kuruş para vermiyordum. Şimdi arpa almayı hiç düşünmüyordum. Yeri geldiği zaman yani ektiğim arpalardan sattığım oluyordu. Ama kuraklıktan dolayı geçen sene yaklaşık toprak mahsulleri ofisinden; en az 20 ton aldım. Bu sene; yani en az 30 ton almam gerekir. Ama o verim verir mi onu bilemem. Yani şimdiden , kayıplar sıkıntı var." (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Mesela geçen yıl dekarda 80 kilo falan aldık ama bu yıl biraz geçen yıla göre iyiydi yani… 100-120 kilo falan aldık. Kuraklıktan dolayı verim kaybı olmasa 400 kilo alabiliyorduk yani. Bir önceki yılda mesela 2 yıl önce aldık bunu. Ama 2 yıldır kurak gidiyor. Yani ciddi bir verim kaybı yaşıyoruz. Tabii ister istemez hayvancılığı da ekliyor. Ben mesela 200 dekar yer ektim, 40.000TL'lik saman aldım. Aslında benim kendi ihtiyacımı karşılıyordu ektiğim, kalanını da para ile satıyordum ama bu yıl kendi ihtiyacını karşılayamadım yani o şekilde oldu. Başkasına bile satarken kendimize bile yetmedi hasat… Yem fiyatları da arttı. Şu anda hayvancılıktan para kazanma ihtimalin sıfır yani… Ne bileyim her şey bitti yani… Ben hazır, birikmiş paramı harcıyorum şu anda cebimdeki." (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Bütün ekinleri seyreltti. Balya alamıyorsun o zaman, yani böyle durumlar. 50 dekar yer ekiyorsun 10'ar balya verse 500 balya yapıyor. Birer balya verdi, sen hesap et. 50 balya aldık yani birer balya verdi, bazıları hiç kaldırmadı. Biz biraz buğday ekmiştik, buğdaydan aldık. Öbürü gibi arpalarda yani adamı 10-15 dönüm tarlaya katıyorsun, 5-6 balya çıkıyor, o mazot yakıyor 300 liralık, adamın aldığı senden 100 lira para, girmiyor tarlaya balya yapmıyor. İpe para veriyor yani bağlaması için, mazota para veriyor, şoförü işçiliği her şeyi var, kâr yapması lazım, girmiyor tarlaya adam. Herkesi etkiliyor yani komple sistemi etkiliyor. Sonra burada ekin olmadığı zaman mecbur süte, ete zam geliyor, dışarıyı etkiliyor böyle hep kayıyor her şey döngü halinde yani ekosistem gidiyor. Dışarıdan alınca maliyetlerimiz de çok artıyor. Mesela Konya tarafında 1000 liraymış samanın kilosu 1100 liraymış. Biz buraya mesela 40 ton saman alacağız 40.000 lira ama buraya gelince 60.000 lirayı buluyor, anladın mı yani ben 20.000 liralık saman alsam mesela ben açığımı kapatırım ama oradan gelişi buraya 35.000 lirayı buluyor yani fazlalaşıyor nakliyeden, mazot parasından dolayı." (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Kuraklık, aynı zamanda hayvanların üreme kapasitesini olumsuz etkileyerek çiftçilerin verimliliklerini ve ekonomik sürdürülebilirliklerini tehdit etmektedir. L-11'in anlatısı, bu durumu net bir şekilde ifade etmektedir. Anlatı kuraklığın sadece tarımsal ürünlerin miktarını değil, aynı zamanda kalitesini de düşürdüğünü ve bunun hayvanların üreme kapasitelerini olumsuz etkilediğini göstermektedir. Kuraklık nedeniyle düşük kaliteli yem kullanımı, hayvan

sağlığını ve üretkenliğini olumsuz etkileyerek çiftçilerin ekonomik kayıplarını artırmaktadır. Üreme kapasitesindeki düşüş, çiftçilerin gelecekteki üretim potansiyelini zayıflatmakta ve hayvancılığın sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir.

> "Eskiden suni tohumlama yapıyorduk ama maliyetler arttığı için artık yapmıyoruz. Döl tutmada da düşüklükler var, çünkü hayvanlara verdiğimiz mahsul her ne kadar dışardan iyi gibi görünse de yağışların azlığı ve ürünler kalite açısından yeterince gelişemediği için içleri boş. Tamam dışardan iyi görünüyor ama selenyumu yok vs. Bir de GDO'lu ürünler de kullanıldığı için. Döl tutmayınca 3-4 kere tohumlama yapmamız gerekiyor ve maliyet çok artıyor. Onun için biz de boğa kullanıyoruz. Yani kuraklık sadece miktarını azaltmıyor mahsulün kalitesini de düşüyor, bu sefer dışarıdan takviye yapınca GDO'lu içerikle vermiş oluyoruz, o da bu gibi sağlık sıkıntılarına yol açıyor, üreme kapasiteleri düşüyor. Ben hatırlıyorum köyde biz çocuktuk, babamlar bu işi yaparken, veteriner gelmezdi arkadaş ahıra. Yılda 1 defa 2 defa, 3. Defa göremezdik. Kuru saman yerdi, tamam sütü az olurdu ama arpa buğday kırması yerdi. O zaman da boğa kullanırdık. Bir defa boğayı salıverirdik, döl tutardı. Ama şimdi uğraşıyorsun sürekli." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Yerel aktörlerin ifadeleri, farklı sebeplerle geçmişte küçükbaş hayvan sayısında yaşanan azalmanın bir benzerinin kuraklığın da etkisi ile büyükbaş hayvan sayısında yaşandığını ortaya koymaktadır. Bu durum, bölgede kırsal ekonomide hayvancılık faaliyetlerinin ağırlığı göz önüne alındığında kısa vadede ciddi risklere işaret etmektedir.

> "Hayvancılığı etkiliyor. Ben uzun yıllardır kooperatif başkanıyım. 1990-1993'lerde bizde aşağı yukarı 50.000 küçükbaş hayvan vardı. Şimdi bu sayı yaklaşık 10.000'in altında zannedersem şu anda. Yani biz beşte bire düşmüşüz. 1993'te azaydım ben. Ondan çiftçiyi koruma mallarında kayıt yapıldığı için hayvan sayımı oradan biliyorum. Hatta 56.000'lerdeydi küçükbaş sayısı, şu anda yok yani. Zannedersem 10.000'in altında yani şu anda tahminim. Kesin yani 10 binin altında. Yani bir kuraklık, bir de ormanın o dönemlerde hızlı bir kesim yapması, yeni dikimlerin yapılması, hayvanların girişinin yasaklanması, hayvancılığa da balta vurdu. Şimdi küçük başta çok büyük kayıp var. Büyükbaşta dersen işte bu kuraklıktan arpa buğday olmayınca adam işte ektiğini kaldıramaz, hayvanın yiyeceğini temin edemezse hep satın almayla da işin içinden çıkamıyor. Mesela biz süt topluyoruz kooperatiften. Biz 4 tona kadar falan süt topluyorduk, şu anda 1.600-1.700'lere indik. Yani koca köyde o kadar süt çıkıyor. Yani hayvancılıkta da beşte bire indik. Yani küçükbaşta da büyükbaşta da. Yavaş yavaş eriyor yani." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

> "İster istemez olumsuz etkileniyor, verim az olunca da hayvanın alması gereken belli bir kapasite var. Yani kaldırdığımız üründen hayvanın faydalanmasına geçiyorum şimdi; normalde hayvan günde ortalama dokuz, on kilogram fenni yem yemesi gerekirken, insanın cebine giren maddiyat az olduğu için buradan kısıyor. Yemin çuvalı olmuş üç yüz elli lira civarında, sağımı yapılan bir hayvan ayda altı veya yedi çuval yem yiyor. Bunu da karşılayamıyor, karşılamadığı için yemi az verince hayvan da tabi ki sütü az veriyor. Kuraklık; sözüm meclisten dışarı, küçük bir tavuktan tutun büyük baş hayvana kadar, insana kadar

> etkiliyor. Yani %50'den fazla bir verim düşüşünden bahsediyorum." (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı- Koop. Yetkilisi)

Anlatılar kuraklığın, hayvanların yem ihtiyacını karşılamada yarattığı zorlukları ve bunun sonucunda süt veriminde yaşanan düşüşü vurgulamaktadır. Yem maliyetlerinin artması, çiftçilerin hayvanlarına yeterli yem sağlayamamasına ve dolayısıyla hayvansal üretimde ciddi kayıplar yaşamasına yol açmaktadır. Kuraklık, çiftçilerin sürdürülebilir üretim döngüsünü bozarak ekonomik yapılarının kırılmasına neden olmaktadır. Korkuteli Ziraat Odası Başkanı'nın ifadesi, bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Anlatı kuraklığın hem tarımsal üretimde hem de hayvancılıkta verim düşüşüne yol açarak çiftçilerin kendi kendine yeten ekonomik yapısını zayıflattığını göstermektedir. Üretim döngüsünün kırılması, çiftçilerin ekonomik dayanıklılığını azaltmakta ve hayvancılığın sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir.

> "Şimdi şöyle düşünün, 50 tane malı olan bir adamı düşün ya bu 50 tane malın mesela 20 ton arpası olacak değil mi? Bu adam 100 dönüm yer ektiyse mesela normalde 400 kilo verim verse, bu adam 40 ton arpa alacak. 40 ton arpayı dökecek kalan 15-20 tonuyla var ya tohumunu eder bir şeyler eder. Ama bu sene adamın yüz dönüm yerinde 15 ton arpası oldu veya 20 ton arpası oldu. Bu adam 20 ton aldığından 5-6 ton tohum alacak, mala yedirecek arpası olmuyor. Biraz önce dediğim gibi bu adam mesela çok güzel bir fi ekmiş olsaydı 100 dönüm. Normal bir fi, normal bir yılda onar tane balya verirdi. 100 dönüm yer ekse; 1.000 tane balya alacak. Ama bu kuraklıktan dolayı adam 300 balyada kaldı. Yani hem ekeni hem de hayvancı kesimini, yani bizim Korkuteli hayvancılık yönünden bir hayli dedim ya ileri bir yer. Onun için çiftçi samanını, arpasını, kaba yemini kendi zaten temin etmediği müddetçe besicilikten fazla kâr sağlayamaz. Yani bizim sıkıntımız bu." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

> "Ama malum şu anki piyasa koşullarında biraz o sevdadan (hayvancılık) da uzaklaştırdı. Malum bir de kuraklığın etkisi de var o yönde." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Dolayısıyla ekosistemlerin bozulması ve kırsal ekonomilerin zayıflaması arasında güçlü bir ilişki olduğu görülmektedir. L-Muhtar-3'ün ifadesi, bu durumu desteklemektedir. Bu anlatı, kuraklığın ekosistem üzerindeki etkilerinin kırsal ekonomiye doğrudan yansıdığını göstermektedir. Ekosistemlerin bozulması, tarımsal verimliliği ve hayvancılığı olumsuz etkileyerek kırsal ekonomilerin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Çiftçilerin ekonomik yapıları ve sosyal dayanıklılıkları kuraklık nedeniyle zayıflamakta ve kırsal toplulukların geleceği tehlikeye girmektedir. Diğer taraftan yaşanan ekonomik kayıp ve zararın sayısal boyutuna ilişkin bu araştırma kapsamında bir bulguya yer vermek mümkün değildir. Zira üretim faaliyetleri temasında değinildiği üzere aile işletmelerinde ne yazık ki muhasebe tutma pratiği bulunmamaktadır. Örneğin:

> "Biz de 500 dönüm yer ektik. 500 dönüm yerden tane olarak yani eve götürdüğümüz 6 çuval, o da yaklaşık 360-400 kilo kadar bir arpa… Normalde yani dekardan bile en kötü şartlarda 150 kilodan hesap etseniz 500 dönüm yerden ne yapar, onu da hesabını yapalım (orada hesap makinası ile yaptı hesabı yani bugüne kadar hiç yapmamış ve bu durum katılımcıların büyük çoğunluğu için geçerli…) 75 ton. Çok ciddi bir sıkıntıydı." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Bu nedenle kuraklık kaynaklı olarak yaşadıkları ekonomik kayıplara ilişkin soruları yukarı da görüldüğü üzere deneyimleri ve eski zamanlardaki kazançları üzerinden ifade etmişlerdir. Hem bu nedenle hem de bu çalışmanın amacı dışında olduğu için yaşanan ekonomik kaybın sayısal bir karşılığını belirtmek imkansızdır. Bununla birlikte oldukça az da olsa yaşadığı ekonomik kaybı sayısal olarak ifade eden katılımcılar da olmuştur.

> "Ben Eylül'den bu yana kestirdiğim (hayvan) hariç 500.000 lira açıldım yani bu kuraklık yüzünden. Şu anda burada çiftçilik yapanlar yani çok aşırı bir zarar çekiyoruz. Benim kestirdiğim kestirmediğim hepsini hesaplarsam 1.000.000 TL benim haybeye gitti bu kuraklıktan dolayı." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Yani normalde, şöyle hesap edeyim; en az benim yıllık 80-90 bin liraya yakın zararım olur. Yani bunu düşünsenize 80-90 bin lira dediğin zaman, bir asgari ücretle çalışan kaç para kazanıyor ne yapar bu? 10 ayda 105 -110 bin lira yani ben bir asgari ücretli çalışanın kazancı kadar da benim zararım oluyor zaten. Tamam askeri ücretle çalışan 5 buçuk bin Türk lirası alıyor, adam çalışıyor diyorsun da gene yıl toplamına baktığın zaman kaç para almış bu adam 110-120 bin Türk lirası almış bende de yani 80-90 bin zararım oluyor. Yani işin özeti iklimsel sebepten çok acayip, benim 70-80 bin lira kaybım vardır, ekstradan da diğer maliyetlerle beraber atıyorum; senelik ben şuraya 300 bin lira alıp koyuyorsam, şu anda 100 -150 bin lira ancak koyabilirim. Maliyetleri düştükten sonra ancak o kadar kalıyor." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Ben mesela bu yıl 500 dekar kuru mahsul yer ektim buradan nerden baksan 500.000 kaybım var benim. Geçen sene zaten hiç olmadı. Geçen seneki kaybımız çok fazla." (L-Muhtar-2, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

L-5 ise, kuraklığın sadece yerel düzeyde değil, ülke genelinde tarımsal üretimi olumsuz etkilediğine ve bu durumun toplumsal sonuçlar doğurduğuna dikkat çekmektedir. Arpa ve buğday üretimindeki düşüş, temel gıda maddelerinin fiyatlarının artmasına neden olmakta ve bu da özellikle dar gelirli kesimleri etkilemektedir.

> "Ama sadece bizde değil. Şu anda Türkiye genelinde bir ürün eksikliği var. Yani arpa buğday üretiminde düşüş var kuraklıktan dolayı. Şimdi üretici 6-7 liraya alırsa buğdayı yarın 10 liraya çıkacak ekmek. Dar

gelirli insan ekmek tüketebilir mi? Zaten zengin insan ekmek yemiyor ki. Zengin sadece yemek yiyor. Ekmek fakir için ekmek zaten." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Ekonomik eşitsizlikler, kuraklığın etkileriyle derinleşmektedir. Kuraklığın yol açtığı gıda fiyatlarındaki artış, dar gelirli bireylerin temel gıda maddelerine erişimini zorlaştırmakta ve sosyal adaletsizliği artırmaktadır. Sonuç olarak, kuraklığın bölgede tarımsal üretim ve hayvancılık faaliyetleri üzerinde büyük ölçekte kayıplara ve zararlara neden olduğu net bir biçimde ortadadır.

Artan kuraklıkların çiftçiler üzerinde yol açtığı kayıplardan biri de hayvan varlığının, yetişmiş ağaç varlığının ve taşınır-taşınmaz mal varlıkların kaybının etkisi ile yaşanan *ekonomik sermaye kaybıdır*. 12 çiftçi kuraklık nedeniyle hayvan sayısını azaltmak zorunda kaldığını ve *hayvan varlığının* eriyip gittiğini açıkça belirtmiştir. Zira kuraklık, tarımsal üretim ve hayvancılık üzerinde yıkıcı etkiler yaratarak yerel halkın ekonomik sermayesinin temelini oluşturan hayvan varlıklarının kaybına neden olmaktadır.

"Bugün için 1400-1500 lira bir çiftçinin dekar başına masrafı var. Bir dekar araziyi işleyip ekip dikip ürünü çıkarıp alıncaya kadar 1480 lira civarında masrafı var. E 300 kilo ürün aldık. Çarp 300 kilo arpa 1800 lira. 1 dekarda bana kaç para kalıyor, 400 lira. 200 dekar yer ekiyorum ben. Etti 80.000 lira. Benim aylık masrafım 20.000 lira. Aile geçindiriyorum 2 çocuk okutuyorum. 12 ayda ne yapar. 240.000 lira. Arpa buğdaydan kazandığım kaç lira 80.000 lira o da olursa. 40-50.000 lira da ayçiçeğinden alabilirsem. 100.000 lira açığım var. Ben gelecek seneyi nasıl getireceğim. Koyunu sattım, koyunu 2000 liraya sattım. 100 koyun 200.000 lira." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Geçen sene de satmak zorunda kaldım, bu sene bayram öncesi de sattım." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı-elektrikçi)

L-2 ve L-8'in ifadeleri, hayvan sayısının zorunlu olarak düşürülmesi gerektiğini ve bu durumun ekonomik sermayeyi nasıl tükettiğini göstermektedir. Kuraklık, yem maliyetlerinin artmasına ve çiftçilerin hayvanlarını beslemek için yeterli kaynak bulamamasına yol açmaktadır. Sonuç olarak, çiftçiler hayvanlarını satmak veya kesmek zorunda kalmaktadırlar.

"Zorunda kaldık tabii hayvan sayısını düşürmek zorunda kaldık biraz daha düşüreceğiz yani. Çünkü masraf gider çok o yüzden... Şimdi arpa çıktı da kendimizin, azcık rahatladık. Öyle olmasa rahatlayamıyoruz. Bedava, dıştan gelmiş gibi oluyor, para vermediğimizden, kendimiz ürettiğimizden azcık rahatlayabiliyoruz. Benim 40-50 kadar vardı. Şimdi 35 civarında var. Geçen yıl sattık çoğunluğunu kışın bilhassa rezil olduk. Damızlık ineklerimizi sattık. Samanımız bitti, yetmedi yani kuraklığın etkisinden imkânımız kısıtlı oldu. Kışın bitti samanımız, arpamız bitti. Hazır yeme de can dayanmıyor." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> “Kurak oldu. Kurak olunca mesela ekinler yeşilken boy atmadan erdi. Bize bir şeyi olmadı. Biçer ama aynı parayı alıyor. Mecbur onları kurtarayım diye işte ineklerden sattım ettim, toparladım, gene yetmedi. O işte, sermayeyi yiyoruz, elinizdekini eritiyoruz, kazanamıyoruz. Bizim şeyimiz işte, yazsan roman oluur, okusan bizim hikâye oluur… çaba çaba çaba. “4 tane inek sattım, kestirdim yani… Süt parası alamıyorum. Dana 2 senede yetişiyor. Sağlam inek kendine bakamaz oldu. 18-20 tane yoz(sağılmayan) var. Mesela dana oluyor, buzağı oluyor, düveler yetişiyor oluyor, tohumlanacak o şekilde. Bu tarafta 10 tane inek sağıyorum. Sade 10 inek, hepimiz o 10 ineğe bakıyoruz. Sağılmayan yoz tarafı da oradan yiyor biz de aynı(gülüyor). Ee 4 tanesini kestirdim onunla biçer parasını ödedim. Oradan işte 400 balya oldu. Geçen sene 2 liraya yaptırdığımız balya bu sene 10 TL. Bir balya paketlemesi 10 TL. Biçer 22 liraydı şimdi 90 TL dönümü. Önce tamam mesela sütümüz 5 liradan, 6 liradan gidiyordu ama bize para kalıyordu gene de. Ama şimdi rakam yükseldi, yüksek paralarla oynuyoruz gari, ama alışamadık. Gelirimiz yok, gelirimiz olsa aslında aynı başa baş gidelim, o da yok.” (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> “70-80 tane hayvanım vardı benim büyükbaş onu bayağı bir indirdim 25-30 civarında kaldı.” (L-Muhtar-2, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> “70-80 tane de küçükbaş vardı, 10 taneye kadar düşürdük.” (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

L-Muhtar-3 ve L-Muhtar-2'nin anlatıları, hayvan sayısındaki dramatik azalma ve tarımsal verimlilikteki düşüşü vurgulamaktadır. Kuraklık, çiftçilerin sosyoekonomik dayanıklılığını zayıflatmakta ve kırsal toplulukların geleceğini tehlikeye atmaktadır. L-6 ve L-36'nın anlatıları, çiftçilerin hayvan sayılarını nasıl azalttıklarını ve ekonomik kayıplarını nasıl telafi etmeye çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Bu durum, kırsal toplulukların dayanıklılığını zayıflatarak sosyal ve ekonomik yapıyı olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda L-9 ve L-34'ün anlatıları, çiftçilerin borçlarını ödeyemediklerini ve hayvanlarını satmak zorunda kaldıklarını vurgulamaktadır. Bu durum, çiftçilerin ekonomik dayanıklılığının kuraklık nedeniyle zayıfladığını ve mevcut ekonomik koşullar altında hayvancılık yapmanın sürdürülemez hale geldiğini göstermektedir.

> “Valla 60 kadar vardı. Onu bir kısım kestirdik inekleri. Kurbanın önünde kestirdik, kurbanda da kestik yani daha azaltacağız. Böyle giderse inek kesimlerine devam edeceğiz. Devam ettiremediğimiz için kestiriyoruz. Ya şimdi hepsi yüksek. Bu hükümet böyle devam ettiği sürece yani bizim söylediklerimizi kulakları duymadığı sürece inek kesimi sürekli devam edecek. 2-3 sene önce 2 tane sattık, geçen sene 1 tane daha sattık.” (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> “Geçen yıl 45 taneydi de işte… Maddi imkânsızlıklardan dolayı otuza düşürdük. 15’ini sattık yedirdik. Bu sene de 15 daha satarız. Yeni seneye 15 hayvanla ayakta durabilirsek çok iyi yani. Ben hep cepten

yiyorum yani. Hem birikimlerimi yiyorum hem de hayvan satmak zorunda kalıyorum. Bak 45 tane hayvanım vardı, 30'a düşürdüm. Yani bu yıl onunla ayakta duruyorum. Yeni yılda da 15'e düşürüp ayakta durabilirsek duracağız." (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Ondan sonra mal vardı geçen sene 10-15 inek vardı, yarıya düşürdük, olmadı. Ekin ekiyorsun olmuyor zaten gübre fiyatları aldı başını gitti. Mazot zaten o fiyat yani her şey tohum öyle aldı başını gitti." (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"İki yıldır bitirdi, 200 baş hayvanım vardı, şu anda 90'larda sayısını da net olarak bilmiyorum. Ancak Tarım İlçe gelip aşı yaparsa o zaman sayıp öğreniyoruz." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

L-3 ve L-26 ise hayvan varlığının tamamını sattığı ve hayvancılığı bırakmak zorunda kaldığını belirtirken, L-26 aynı zamanda bu ekonomik sermaye kaybının dahi kuraklık kaynaklı olarak yaşadığı ekonomik kaybı telafi edemediğini ifade etmektedir.

"Kuraklığın etkisini çok yaşıyoruz tabii biz mesela hayvanları yapmaktan vazgeçtik, yem fiyatları, saman fiyatları, mazot zaten aldı başını gidiyor gitmekte." (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"40 tane büyük hayvana ulaşmıştık yetemedik, zarar zarar, bankaya ya da çevreye olan borçlarımız hayvanlarımızı satmamıza rağmen bitiremedik. 50 bin lira daha borç var." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Kuraklık, tarımsal üretim üzerinde yıkıcı etkiler yaratırken, bir diğer ekonomik sermaye kaybı *yetişmiş meyve ağacı varlığında* yaşanmaktadır. Yetişmiş ağaçların kaybı, çiftçilerin ekonomik sermayesinin doğrudan zarar görmesine neden olmaktadır zira L-19 ve L-23'ün ifadeleri, büyük ölçekli meyve bahçelerinin kuraklık nedeniyle sökülmesi ve ekonomik kayıpların büyüklüğünü gözler önüne sermektedir. Köydeki 36.000 dönüm düz arazinin yarısının meyve bahçesi olduğu ve büyük kısmının son yıllarda sökülmek zorunda kalındığı vurgulanmaktadır. Bu durum, çiftçilerin uzun yıllar boyunca emek vererek oluşturdukları ekonomik sermayenin hızla eridiğini göstermektedir.

"Şu ovada bak bizim köyümüzün 36.000 dönüm dümdüz arazisi vardı. Bunun %50 kadarı bahçeydi. Şu 2-3 yıldır sökülen bahçe var ya akıllara zarar. Dünya kadar armut bahçesi söküldü." (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Kendimden örnek vereyim. Geçen yıl ben Migros'a verdim malımı. Migros benden 3,5 liraya aldı. Üstünde üretici olarak kendi adım yazıyor. Ankara'da 12 liraya sattı kilosunu. Yani bu bölgede Antalya bölgesinde en yoğun meyveciliğin yapıldığı bir köy burası. Özellikle armut üzerine saylı yerlerden. Türkiye'de üretilen Ankara armudu dediğimiz "kar yağdı" armudunun belki %70'i bu köyden çıkıyor.

> Coğrafi işaretli bir ürün. Geçen yıl bu bahçeler, armut bahçeleri şu anda gece gündüz kesiliyor. Bir şey kalmadı yani. Bundan 5 yıl önce mevcut yetişmiş olan bahçelerden %70'i kesildi şu anda. %30'a indi. %30'a inmesine rağmen 3,5 liraya armut üretiyoruz. 5 liraya satamayacağız. Durum o kadar vahim." (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

L-24 ve L-29'un anlatıları, elma ve armut gibi meyvelerin üretimindeki ciddi düşüşleri ve bu durumun ekonomik sonuçlarını ortaya koymaktadır. Kuraklık, nem eksikliği nedeniyle elma ve armut gibi meyvelerin kaliteli bir şekilde yetişmesini engellemektedir. L-24'ün belirttiği gibi, 36.000 dönüm elma bahçesinin 12.000 dönüme düşmesi, meyvecilikte yaşanan büyük kayıpların bir göstergesidir. L-29'un anlatısında belirtildiği gibi, kuraklık ve maliyet artışları, meyve bahçelerinin terk edilmesine ve tarımsal faaliyetlerin azalmasına neden olmaktadır. Bu durum, kırsal toplulukların ekonomik dayanıklılığını zayıflatmakta ve kırsal ekonominin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir.

> "Yani genel olarak Korkuteli'nde 36.000 dönüm elma bahçesi vardı ama şu anda 12.000 dönemlere indi zaten. Nem olmayınca elma kızarmıyor. Bu son 3 yılda 36.000 dönümden 12.000 dönüme indi, 2018'den bu yana. Aşağı yukarı bodurdu benimkiler, 1.000 adete yakın ağaç kestim yani. Şimdi armut var 1400-1500 ağaç. Yani böyle devam ederse onları da keseceğim çünkü ben 4 senedir zarar ediyorum." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-K.K. Koop. Başk.)

> "Valla meyvede %50… Belki arpa buğdayda daha fazla zaten ama şimdi şu ovaya git Bayat ovasına. Burası bahçenin yoğun olduğu bölge %50'den fazlası bahçelerin bırakılmış halde olduğunu görürsünüz yani. Terk edilmiş yani bu neden? Susuzluktan, maliyetlerin artmasından. Mesela çok adam diyor ki, 'benim bahçeme bak kurutma' diyor. Hiçbir şey talep etmiyor adam ama öyleyken bakan yok. Bahçelerin bırakılmasında en çok kuraklığın etkisi var, bir de maliyetlerin yüksek olması var." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

L-28 ve Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı'nın anlatıları, çiftçilerin ekonomik sermayelerini nasıl kaybettiklerini ve meyve bahçelerini sökmek zorunda kaldıklarını göstermektedir. Bu durum, kırsal toplulukların dayanıklılığını zayıflatarak sosyoekonomik yapıyı olumsuz etkilemektedir. Yetişmiş ağaçların kaybı, sadece ekonomik kayıp anlamına gelmemekte, aynı zamanda toplulukların geleneksel geçim kaynaklarının da yok olmasına neden olmaktadır.

> "Bahçenin birini kökledik burada 3800 metre boş duruyor 2 yıldır." (L-28, Kadın, 65, İlkokul, Çiftçi)

> "Karyağdı Armut'u üretimini kuraklıktan ve hastalıklardan dolayı bıraktılar. Çünkü bakımı çok yüksek maliyetli, çok masraflı. Fiyatı, para etmeyince; çok ağaç kesildi. Çok sıkıntılı. Her geçen gün

> Korkuteli'nde meyvecilik azalıyor. Kuraklığın etkisiyle çok ciddi bir azalma var." (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

Ekonomik sermayede yaşanan bir diğer kayıp ise kendini *taşınır-taşınmaz mal varlıklarda* göstermektedir. Kuraklık, çiftçilerin taşınmaz varlıklarını kaybetmelerine neden olmakta ve bu durum, kırsal ekonominin sürdürülebilirliğini ciddi şekilde tehdit etmektedir. L-4'ün anlattığı gibi, kuraklık nedeniyle gelir elde edemeyen çiftçiler, tarım arazilerini satmak zorunda kalmaktadırlar. Bu satışlar, çiftçilerin gelecekteki üretim potansiyellerini ve ekonomik bağımsızlıklarını zayıflatmaktadır. L-5'in ifadesi de benzer şekilde, borçlarını ödemek için tarım arazilerini satmak zorunda kalan çiftçilerin durumunu gözler önüne sermektedir. Bu durum, çiftçilerin ekonomik sermayelerinin eriyip gitmesine ve kırsal ekonominin zayıflamasına neden olmaktadır.

> "Bir sene sonrayı getiremiyoruz. Gübreydi, şuydu buydu açılmaya başlıyorsun, sezona iyi kötü kendini atıyor, işte krediye giriyorsun derken biçtiriyorsun sezon sonu gene bir şey yok. Bir yaz çocuklarla ovada yattık kalktık biz ya hanımımla birlikte. Bu emeğe göre… 2 traktörüm vardı geçen yıl birisini sattım mesela bak. 12 dekar yer sattım." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Yani bu araziler yavaş yavaş erimeye başladı. Yani insanın oğlunu kızını evermesi için yer satması komik. Sattım tarlamı hem kendi borcumu hem kredi borcumu kapattım. Krediye borçlanmak da istemiyorum. Ömrü hayatımda da ilk ve sondu o çektiğim kredi. Onu da bin nazla verdiler, ihtiyacım olduğu dönemde vermediler ekim kasım ayında. Sonra şubat ayında kredin onaylandı gel al dediler. Ama ben krediyi alıncaya kadar borç ödeme tarihim geldi ver tarlayı satmak zorunda kaldım. Ha o krediyi kullandık, kredi bize bir alternatif sağlamadı, yani bir yatırım da ya da büyüme da yapamadık." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

L-Muhtar-1'in belirttiği gibi, arazilerin dörtte birinin kaybı, kırsal ekonominin ciddi bir tehdit altında olduğunu göstermektedir. Taşınmaz mal varlıkların kaybı, çiftçilerin ekonomik dayanıklılığını zayıflatmakta ve kırsal toplulukların geleceğini tehlikeye atmaktadır. Bu durum, ekonomik sermayenin erimesine yol açarak çiftçilerin ekonomik olarak kırılgan hâle gelmesine neden olmaktadır. L-7'nin anlattığı gibi, çiftçiler kuraklıkla birlikte gelen ekonomik zorluklarla başa çıkabilmek için araçlarını ve diğer taşınır mal varlıklarını da satmak zorunda kalmaktadırlar.

> "Ya şöyle söyleyeyim, küçük işletmeyiz zaten biz. Çok büyük devasa adamlar gibi değiliz. En sıkıntılı anımızda en basitinden aracımızı satıyoruz. Ufak tefek o şekilde yaramızı sarıyoruz diyelim ya, çünkü çok büyük işletme değiliz. Kendimize göre büyük sorunumuz var ama kendimiz bir şekilde çözmeye

çalıştık bu zamana kadar ama her geçen sene tabi finans sıkıntısı var.” (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

“Arazilerimizin dörtte bire yakını gitti.” (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Kuraklık, kırsal alanlarda mülksüzleştirme süreçlerini hızlandırmakta ve ekolojik adalet sorunsalını gündeme getirmektedir. Çiftçiler, kuraklık nedeniyle ekonomik sermayelerini kaybettikçe, mülklerini satmak zorunda kalmakta ve ekonomik olarak daha da kırılgan hâle gelmektedirler. Bu durum, kırsal alanlarda mülkiyet yapısının değişmesine ve ekonomik eşitsizliklerin artmasına neden olmaktadır. L-6 ve L-20'in anlatıları, çiftçilerin borçlarını ödeyemediklerini ve ekonomik olarak ayakta kalabilmek için mülklerini satmak zorunda kaldıklarını vurgulamaktadır. Bu durum, devlet desteklerinin yetersizliğini ve kırsal toplulukların ekonomik kırılganlığını gözler önüne sermektedir.

“15 dönüm kadar sattım.” (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

“Benim ailemden kalma Korkuteli'ndeki yerlerimden 2 tane arsa 3 tane daire sattım.” (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

Dolayısıyla kuraklık, taşınır ve taşınmaz mal varlıklarının, ağaç ve hayvan varlığının kaybına yol açarak çiftçilerin ekonomik sermayelerini eriten ve kırsal ekonominin sürdürülebilirliğini tehdit eden bir iklim afeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Taşınmaz mal varlıkların kaybı, çiftçilerin gelecekteki üretim potansiyellerini ve ekonomik bağımsızlıklarını zayıflatırken, taşınır mal varlıkların kaybı, çiftçilerin finansal kaynaklarını azaltmakta ve ekonomik kırılganlıklarını artırmaktadır. Kuraklık, kırsal alanlarda mülksüzleştirme süreçlerini hızlandırmakta ve sosyoekonomik yapıya ilişkin eşitlik ve adalet sorunlarını derinleştirmektedir.

Kuraklık, kırsal toplulukların sadece ekonomik sermayelerini değil, aynı zamanda bununla bağlantılı olarak sosyal ve kültürel sermayelerini de derinden etkileyen bir olgudur. Korkuteli bölgesindeki yerel halkın anlatıları, kuraklığın ekonomik kayıplarının yanı sıra, *çiftçiliğin sürdürülebilirliği, nesiller arası meslek devamlılığı ve toplumsal yapı* üzerindeki olumsuz etkilerini de ortaya koymaktadır. Kuraklık, yaşanan ekonomik kayıp sonucunda genç nesillerin çiftçilikten uzaklaşmasına neden olan önemli bir faktördür. L-13 ve L-16'nın anlatıları, gençlerin çiftçilikten soğuduğunu ve başka mesleklere yöneldiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, kırsal toplulukların sürdürülebilirliğini tehdit etmekte ve tarımsal bilgi

ve deneyimin nesilden nesile aktarımını zorlaştırmaktadır. Gençlerin çiftçilikten uzaklaşması, kırsal ekonominin geleceği için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Kuraklık, çiftçilerin sosyoekonomik dayanıklılığını zayıflatmakta ve kırsal toplulukların geleceğini tehlikeye atmaktadır. L-25 ve L-31'in anlatıları, kırsal topluluklardaki gençlerin büyük bir kısmının çiftçilikten vazgeçtiğini ve başka işlerde çalışmak zorunda kaldıklarını göstermektedir.

> "Düşünüyorlardı aslında, çok çok düşünüyorlardı. Ama kazancı yok bizi görüyorlar, cepten gidiyor böyle… bizim rezil olduğumuzu görünce yan gözle bile bakmıyorlar. Benim oğlum da çok hevesliydi. Değilse düşünüyorlardı yani." (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Kendi iş yerin var, sigortalı olacaksın. Sigorta yaptırırsın. Kendi işinde hakikaten iyi kazanıyorsan… Bir insanın kendi işinden daha güzel bir işi yoktur. Benim çocuklarımdan bir tanesi istiyor, heves ediyor. O veteriner teknikeri. O 4 yıllığı okuyacağım diye çalışıyor şu anda, heves ediyor ama bu şekilde olursa hevesi kalmayacak çocuğun. Böyle kuraklık olursa, alım gücümüz azalırsa, bazı şeyleri alamazsak, kaçacak…" (L-16, Erkek, 63, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Yani çok kişi bitti zaten şurada köyde 15 kişi de mal anca var. Koca Yazır Köyü, 1.500 haneli Yazır köyünde 15 hanede mal var. Bitti yani… Benim iki tane komşum vardı. Devlet otuzar kırkar sığır verdi, ikisi de bitirdi. Şimdi biri petrol da çalışıyor. Bir de Antalya'da at bakıcılığı yapıyor. Kendi işini beceremiyor adam elin işinde ne kadar ayakta durabilir bilmiyorum yani. Böyle kızcağızım…" (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Köylerde zaten doğru düzgün genç kalmadı. Kuralık bunu hızlandırıyor yani sanki bir an önce bitsin dermişçesine (gülüyor). Şimdi normalde, mesela her yıl 10 tane erkek çocuğu olduysa köyde aynı yaşıt ya da aynı işi yapabilecek. Bunun 2 tanesi köyde kalıyor, kuraklık da oldu ya bire düşüyor ya hiç kalmıyor. Şu an 3 kişi var benimle yaşıt gerisi yok. Bizim yaşımızda başka hiç böyle bir çiftçilik yapacak adam görmüyorum, bizden sonrasında da gene öyle." (L-31, Erkek, 28, Üniversite, Çiftçi-hayvancı)

Kuraklık, küçük aile çiftçiliğinin sürdürülebilirliğini de ciddi şekilde etkilemektedir. L-19 ve L-30'un anlatıları, aile çiftliğinin ekonomik zorluklar nedeniyle tükenme noktasına geldiğini göstermektedir. Kuraklık, tarımsal üretim maliyetlerini artırarak çiftçilerin kazanç elde etmesini zorlaştırmakta ve bu durum, küçük aile çiftliklerinin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Küçük aile çiftliklerinin kaybı, kırsal ekonominin temel dayanaklarından birini yok etmekte ve kırsal toplulukların ekonomik ve sosyal dayanıklılığını zayıflatmaktadır.

> "Tek kelimeyle şunu söylemek isteyeceğim. Hani kusura bakmayın, çok özür dilerim. Ben şehirliyi beslemek zorunda değilim. Gecem belli değil, gündüzüm belli değil. Emeğimin karşılığını alamıyorum. Niye ben kendimi yıpratayım. Şu anda şöyle bir şey söyleyeceğim, eğer ben çalışmazsam her şeyde rahatım. Eşim emekli ben emekliyim, yetiyor bana. Çalışmazsam ne aldın var, ne vergin var, ne borcum

var, ne harcım var. Ne de stresim var. Ne gecem ne de gündüzüm belli değil. Gece gündüz koştur, koştur, koştur emeğin karşılığını alamıyorsun. Ya şu andaki düşüncem, tek düşüncem bu. Herkes kendisi yapsın, kendisi üretsin, kendisi yesin. 4 tane çocuğum var. 3 tanesi kız öğretmen atandı onlar. Yuvalarını kurduk evlendirdik. Bir tek oğlan var yanımızda şimdi. Benimle beraber bu işi takip edeceğim diye çocuk burada kaldı. Pişman mıyım? Pişmanım, pişmanım yani. Bu şartlar altında o da devam etmek istemiyor. Oğlana teslim ettik biraz, ister yap ister sat ne edersen yap dedik ama herhalde satacağız bu gidişle." (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Keşke bağ-bahçe işine devam etseler ama ben hesap ediyorum, armut yetiştirmek çok zor biliyoruz. Okumalarını isterim. Artık yapacak bir şey yok çünkü arkadan gelecek yani oğlum bile olsa örnek veriyorum, bağ bahçe işinde iş yok, artık bitti." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Ya da en basitinden şu yan evde oturan ablam bu saatten sonra ne iş yapabilir, yani ne iş yapabilir? Şimdi bu bayanlar kalmadı, ülkede kalmadı. Son nesillerden birisi mesela bu abla. Bu işi yapan, bu rezillikte çalışabilen bayanlar, şu an elimin 5 parmağını geçmez. Şimdi bu bayanların yerine geçecek kişi yok en basitinden." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

Kuraklık, çiftçilerin kendi topraklarında işçileşmesine ve mülksüzleştirilmesine de yol açmaktadır. L-7'nin ifadesi, çiftçilerin ekonomik zorluklar nedeniyle kendi arazilerinde işçi olarak çalışmak zorunda kaldıklarını gözler önüne sermektedir. Bu durum, kırsal alanlarda mülkiyet yapısının değişmesiyle birlikte çiftçilerin ekonomik bağımsızlıklarını kaybetmelerine de yol açmaktadır.

"Köylünün kendi toprağında işçileşmesini net bir şekilde görüyoruz kooperatifin içinde olduğumuz için de görüyoruz. Kendi arazisinde işçi olarak çalışıyor artık adam. Çünkü kendi yapamıyor." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

"Ne hissediyorum sadece yani karın tokluğuna çalıştığımı hissediyorum. Gençliğim gidiyor, onu hissediyorum. Çalışıyorum çalışıyorum üretiyorum ama emeğimin karşılığını alamıyorum. Bir Korkuteli'ne gidiyorum mesela bir markete giriyorum ben burada 2 ayda bir ayda kazandığım süt parasını bir günde koyup geliyorum adamın zoruna gidiyor, inan bak. Mesela çalışıyorum ben bir ay, çalışıyorum çocuklarıma zaman ayırmıyorum mesela çocuklarım evde kalıyor, akşam geliyorum yorgun argın. Bütün bir ay çalışacağım 5.400 TL para alıyorum. Ben o 5.400 lirayı pazara gidiyorum, Korkuteli'ne gidiyorum market alışverişiymiş ondan sonra çocuklara birer kıyafetmiş, insan istiyor alası geliyor, o alışverişmiş. Ondan kelli şimdi yazın sebze iyi kötü ektim kendim yiyeceğim kadar şey yapıyorum. Her gidişimde 3500-4.000 TL para koyup geliyorum. Zoruma gidiyor o benim, çalışması ne kadar zor, ne kadar zorluk çekiyorum. Yani ürettiğimizin karşılığını alalım istiyorum başka hiç, aynı herkes benim gibi ister ürettiğimizi karşıdan alabilelim." (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Kuraklık, kırsal toplulukların ekonomik ve bununla bağlantılı ekonomik olmayan sermayelerini derinden etkileyen çok boyutlu bir sorundur. Ekonomik kayıplar, genç nesillerin çiftçilikten uzaklaşması, küçük aile çiftliklerinin kaybı ve çiftçilerin kendi topraklarında işçileşmesi süreçlerini hızlandırmaktadır. Bu durum, kırsal toplulukların sosyal ve ekonomik dayanıklılığını zayıflatarak kırsal ekonominin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Kuraklık, tarımsal üretim üzerinde yarattığı olumsuz etkilerle çiftçilerin ekonomik güvenliklerini zayıflatırken, *sosyal güvence* sistemlerine erişimlerini de ciddi şekilde kısıtlamaktadır. Yerel halkın anlatıları, sosyal güvence kaybının çiftçilerin yaşam koşullarını nasıl zorlaştırdığını ve bu kaybın toplumsal yapılar üzerindeki yıkıcı etkilerini gözler önüne sermektedir.

> "Ben şimdiye kadar bir işe girmedim. Hani çok iş bulundu ama girmedim ama şu yaşta bile bir iş bulsam girmeyi düşünüyorum. BAĞ-KUR olmuş 1830 TL. Çok geç başladım. 2003'te başladım işte 20 yıl falan oldu aşağı yukarı, 20 yıldır bir fiil yatırttım. Emekli olma şansım da yok şu anda. Şu anda yatırmakta zorlanıyorum. Şimdiden kelli biraz zor yani. Çok zor…" (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Ben BAĞ-KUR'u yatıramıyorum, borçlanıyorum. Daha sonra elime para geçince faiziyle yatırıyorum. Sağlık yönünden faydalanamıyorum, çocuklar bunu izliyor sonuçta, bu ortamın içerisinde büyüyor." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Ödeyemiyorum, sadece sütten şey olarak ödüyorlar işte süte yazılıyorsun da sütü kooperatife veriyorum. Ne o aylık mesela sağlıktan yararlanabilmek için belli bir şeyi kesiyor ya o kadarını kesiyor. Sadece sağlıktan yararlanabilmem için prim yani emeklilik değil yani. İleride borçlanacağım, bir af çıkacak bütün yatıracağım o zaman emekli olacağım. Yani başlangıcı var ama aylık mesela primimi yatıramıyorum. Eşim de aynı şekilde o da yatıramıyoruz. Sağlık sigortasından süt dolayısıyla faydalanıyoruz. Eşim işte girdiği zaman şimdi şu an sigortasız da başka bir yere girdiği zaman, sigortalı olduğu zaman o yararlanıyor. O olmadığı zaman da benimkinden bakınıyoruz hepimiz, bir şekilde idare ediyoruz." (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Kuraklığın ekonomik etkileri, çiftçilerin sosyal güvenlik primlerini ödeyememelerine neden olmaktadır. L-2 ve L-3'ün anlatıları, BAĞ-KUR primlerini ödemekte yaşanan zorlukları ve bu zorlukların çiftçileri maddi olarak ne kadar yıprattığını göstermektedir. BAĞ-KUR gibi sosyal güvence sistemlerine erişim, çiftçilerin gelecekteki sağlık ve emeklilik hakları için kritik öneme sahiptir. Ancak, tarımsal gelirlerin düşmesi, çiftçilerin bu primleri düzenli olarak ödemelerini imkânsız hâle getirmektedir.

> "BAĞ-KUR'unu yatıramıyorsun mesela, biz yatıramadık mesela birikti, 3-4 tane inek sattık. Öyle bir yatırdık ettik. Zor yani, zor…" (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Hani emekli olması için işte BAĞ-KUR'u bıraktırdık. Ben geçtim. Bir 1000 küsur TL yatıyorduk, 1860 yatırdık bu ay tarım BAĞ-KUR'u, 6 aydan 6 aya yükseldi. Onu bile yatıramama durumuna geldik yani." (L-3, Kadın, 49, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

L-5 ve L-6'nın ifadeleri, kuraklık nedeniyle sürekli zarar eden çiftçilerin, sosyal güvence sistemlerinden çıkmak zorunda kaldıklarını göstermektedir. Sosyal güvenceye erişemeyen çiftçiler, sağlık hizmetlerinden yararlanamamakta ve emeklilik haklarını kaybetmektedirler. Bu durum, çiftçilerin sosyoekonomik güvenliklerini ciddi şekilde zayıflatmaktadır.

> "Ben bu yıl için BAĞ-KUR'umu durdurdum. Genel sağlık sigortasında faydalanmak için BAĞ-KUR bana maliyetli geldiği için durdurdum." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Ama 4 senedir zarar ettiğimiz için eşimin sigortasını durdurduk benimki az kaldığı için onu yatıyoruz. Kuraklık öte yandan, beri yandan bizi siliyorlar, daraltıyorlar. Onun için benim hanımım BAĞ-KUR'unu yatacağım parayı devlet sömürüyor açıkçası, sömürmese hanımın BAĞ-KUR'unu yatırmada hiçbir sıkıntı olmayacak." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Sağlık hizmetlerine erişim sağlayamayan çiftçiler, geçici çözümler arayarak hayatta kalmaya çalışmaktadır. Bu durum, çiftçilerin sosyal güvence sistemlerine olan güvenini zayıflatmakta ve toplumsal dayanışmayı olumsuz etkilemektedir.

Kumluca'da hortuma bağlı olarak meydana gelen ekonomik kayıp ve hasarlar da benzer şekilde tarımsal faaliyetlere ilişkin kayıp ve hasarlar, ekonomik sermayenin kaybı ve hasarı ile ilişkisel kayıplar etrafında şekillenmektedir. Hortum afeti yerel halkın tarımsal faaliyetlerinde ciddi ekonomik kayıplara yol açmıştır. Bu ekonomik kayıplar, *seraların içindeki sebzelerin* zarar görmesi ve o sezonun kaybedilmesi ile daha da belirgin hâle gelmiştir. Katılımcıların tamamının ürünleri hortum nedeniyle zarar görmüştür. Hortumun seralarda yarattığı fiziksel hasarın, ekim faaliyetlerini durma noktasına getirdiği görülmektedir. Seraların yeniden kurulmasının uzun zaman aldığı ve bu süreçte ekonomik kayıpların büyük olduğu vurgulanmaktadır.

> "Öyle bitirdik sezonu. Sebze olayımız da olmadı tabii ki. Tam da ürünleri toplama zamanıydı. Ürünler gitti zaten." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

> **"**Ekim yapamadık tabii canım serada hiçbir şey kalmadı ki hepsi söküldü, temizlendi, sil baştan yapıldı. Ocak 2019'da olan hortumdan çok zarar gördük, iki tane hortum afeti gördük de biri bizi o kadar etkilemedi. Ekim için Eylül ayını bekledik. İkinci hasarda üstü gitmiş, üstünü değiştirdik naylonu sadece." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

> **“**Biz o sene artık dikim yapamadık, Ocak sonuydu. Eylüle kadar bekledik. Tabii ekmeye devam edecektim. Onları hiç sorma öyle düşünürsen, 500.000 TL kaybım var yani.” (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

> **“**Yapamadık. Yani bizim yaklaşık 3 ay sürdü zaten. O cenazeyi kaldırmak 3 ayımızı aldı. Ondan sonra da zaten yazlık ekimler başladı. Yazlık ekimler başlayınca bizim burası bitiyor.” (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

Üreticiler zarar görmeyen ürünleri mümkün olduğunca toplamaya çalışsa da bundan önemli bir gelir elde edememişlerdir. Bunun mümkün olduğu seralar ise yıkılan plastik seralardır, zira afet sonrası cam seraların içine girmek mümkün dahi değildir.

> **“**İçindeki ürün de gitti. 1. Toplamayı yapmıştık, ikinciyi toplayacaktık. İşte kalanı topladık 900 kilo mal çıktı.” (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

> **“**Domatesi, kasalara toplayalım, kasada olgunlaşsın dedik ama olmadı. Yağmuru yediği için çürüdü.” (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

> **“**Ekim yapamadık hemen, olmadı. Her şey parayla oluyor. Yani ekimi geç yaptık. Sonra bir kavun diktik. O zaman da para etmedi. O yıl bir şeyi kazanamadık yani. Bir sene geriye gitmiş olduk.” (K-23, Erkek 49, İlkokul, Çiftçi)

Öte yandan üreticiler hem masraf etmiş oldukları ürünlerden gelir elde edememiş hem üretime devam edebilenler yeni sezonun ekimi için tekrar masraf etmek zorunda kalmıştır.

> **“**30.000-40.000 TL’yi buldu masraf. Ama içindeki ürün de gitti, para kazanacaksın o da gitti mesela ondan da kazanamadık, o hesapta yok. 30.000-40.000 TL masraf ettim, içindeki ürün gitti mesela.” (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

> **“**Hani olmasaydı belki 500-600.000 TL sadece domatesten alacaktım.” (K-28, Erkek, 44, Lise, Çiftçi)

K-7 ve K-14'ün anlatıları, hortumun ardından yapılan yeniden dikimlerin bile ekonomik kayıpları telafi edemediğini göstermektedir. Seraların zarar görmesi ve mahsul kaybı, çiftçilerin masraflarını karşılayamamalarına ve zarar etmelerine neden olmuştur. Çiftçiler, hortum sonrası yeniden dikim yaptıklarında bile, pazara çıkan ürünlerin fazlalığı nedeniyle fiyatların düşmesiyle karşı karşıya kalmışlar, bu nedenle yeniden ekimin de sezonu atlatmak açısından önemli bir getirisi olmamıştır.

“Ekim yine yapıldı birçoğu ama yaz döneminde de şeyi almadı. Yani o zaman demek ki bazı yerde yaz döneminde fiyat olmadı. Mesela kaldırıp hemen dikim yapmak için, Mart’a kadar dikim yapılıyor burada Mart’a kadar dikim yaptık biz ama altından yaz bahar sezonunu kötü geçti. Az önce dedim ya çiftçinin pamuk ipliğine bağlı dikiyor ama ne kazanacağı belli değil. Yani oradan çıkan ürünler yaz döneminde bir de çok yer hasar görüyor sonra aynı tarihlere dikim yaptı millet yani yetiştirip ekmeye çalıştı yenisini kurup. O zaman yaz döneminde diyelim ki Mayıs-Haziran ayında ürün bir patladı. Herkes tonlarca mal getirdi hale onu satmaya çalışırken ürün yaptığı masrafı gene karşılamadı mesela.” (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

“24 Ocaktı olduğunda, bir ay sonraya yetiştirdim. Zarar gören yerlere tekrar ektik, o da para etmedi nasip tabi olmuyor yani. Para etmedi, 30-40 kuruşa sattık. Böyle bir toplumsal büyük bir felakette herkes zarar gördüğü için, millet söküyor, belli bir zaman zaten fide veremiyorsun. Dolayısıyla dikme aralıkları zaten 3-5 gün oynuyor o da fark etmiyor. Sezon satmaya başladığında hepsi birbirini kapatıyor. Aynı anda diktiğin zaman tabi satan tek nokta var, tonaj artıyor yani o da ister istemez fiyatta bir düşüş yapıyor. Böyle bir doğal afette de zarar görmeyenler çok fazla güzel para kazanıyor. Bu çiftçilik böyle bir iş yani. Bir taraf zarar gördüğü zaman zarar görmeyen iyi para kazanıyor. Yani o zaman da o ürün çıkıncaya kadar elinde sağlam olanlar satıyorlar yani. Ben yerden topladım, domatesler vardı. İhracatçısı seçti aldı 5 buçuk, 6 liraya sattık. Sonra çok güzel domatesleri 30-40 kuruşa sattım.” (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

Hortum afeti, tarımsal ekosistemin bozulmasına yol açarak, çiftçilerin tarımsal üretim süreçlerini aksatmıştır. K-9 ve K-11'in anlatıları, seraların yapısal olarak zarar görmesinin yanı sıra, seraların içindeki ürünlerin de ciddi şekilde zarar gördüğünü ve bu durumun çiftçilerin ekonomik kayıplarını artırdığını ortaya koymaktadır. Seraların üst yapısının zarar görmesi, çiftçilerin yeniden üretim yapmalarını zorlaştırmış ve ekonomik açıdan ciddi bir darbe almışlardır. K-9'un da ifade ettiği üzere, hortum afeti, çiftçilerin tarımsal faaliyetlerine olan güvenlerini zayıflatmış ve gelecekte benzer felaketlerin yaşanma ihtimaline karşı tedirginlik yaratmıştır.

“Bir felaket yaşadık, hortum geçti ertesi yıl dolu geçti 1’er yıl arayla. İllaki insanın zararı oluyor tabii. Psikoloji de maddi manevi çok sıkıntı yaşadık. Şuradan geldiğini gördük yıkıldı. Üzerini attı sadece o şekilde bile çok kötüydü. Komşularınkine kıyasla bizim zarar çok çok azdı. Ama o sezon sebze iyi para ettiği için güzel zararımız oldu. Tek şükrettiğimiz biz altına dikebildik komşular onu da yapamadı sezonu kapattılar. O zaman 5 liranın altına domates düşmedi. Komple o cam kesiklerini satamadık, ikinci parasına zor verdik. Seranın üstü değişti komple, demirleri iyi kötü telle falan bağladık. Yani en az 50 bin lira zarar toplamda naylon ve ürünler. Bu komşuların zararına göre çok çok az. Onlarınki komple yıkıldığı için daha çok zararları oldu. Bizim de içindeki ürün komple gitti altına tekrar diktik. Onu da 80 kuruştan satamadık. 50 kuruştan verebildik. Çoğu kişi serasını tekrar kuramadı zaten.” (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

“Şimdi tamamen o sezonumuz bitti yani. Bir şey yapamadık yani. Biz burada ortakçıyız ama hani çok öyle herhangi çok bir destek, bir şey de gelmedi. Tamamen bitti yani o sezonumuz gitti yani. Açıktaydı sera. Yazın kaldırdılar. Tekrar öbür seneye yaptılar. Eylül’e kadar bekledik. Hortum olduğu anda sezon bitti yani. İçinde ful ürün vardı. Cam kırıklarının içinden çok az topladık da çok şey bir şey olmadı. Sonrasında cam kırıkları falan düşüyordu. Patronlar, bir şey olacak diye müsaade etmedi. Mayıs gibi söküldü. Zaten 2 tanesi hiç işe yaramaz hale geldi. Bir tanesinin şöyle bir yanı açık bir yanı kapalıydı. 2 tanesi tamamen gitmişti. Bayağı bir yani o yıl sera sebze para etti tabii ki bayağı bir mesela biz o zaman nereden baksan 150-200 bin lira vardır yani o sezon yapacağımız hasılat. Gitti yani. Hani 50 bin lira kadar bir şey yaptı yani. Yani o bir yılımız boşa gitti diyelim. O da ilaç gübre parasına denk geldi zaten.” (K-11, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

Öte yandan afet, çiftçilerin sosyoekonomik dayanıklılığını zayıflatmış ve tarımsal üretim süreçlerinde belirsizlik yaratmıştır. K-17 ve K-18'in anlatıları, hortumun ardından çiftçilerin ekonomik olarak toparlanma süreçlerinde karşılaştıkları zorlukları vurgulamaktadır. Seraların yeniden kurulması ve zarar gören ürünlerin tekrar dikilmesi, çiftçilerin mali kaynaklarını tüketmiştir. Bu durum, çiftçilerin gelecek sezonlar için ekonomik güvenliklerini sağlamakta zorlanmalarına neden olmuştur.

“Nereden baksan 30-35.000 TL naylondan zarar oluşmuştu. 10.000 lirayı geçik zaten fide parası var. Bir de en kötü şartlarda 120-130.000 TL o fide erimese, çürümese ve sera yıkılmasa getirisi vardı. Oradan zarar oluşmuştur. Ee çalıştığında var bunun iş gücü de var. 50 gün burada. Serayı zaten 100.000 lirayı kurdular. O zamanki şartlarda. Onla bizim ilgimiz yok. Ağa’ya ait yani o yapar. 50 kusur gün bir çalışıyorsunuz, öyle bir kaybın var oradan o oluşmuştur var yani epey zararımız vardı yani. O yılda nereden baksan 70-80.000 TL bana düşen bir zararımız vardı, o kadar da ağaya düşer. Bir 100.000 TL da serasını kurdurduğu için oradan ağanın kaybı 200 bindir yani burada. Bir de traktörü var şeyi var, demirini getirip götürüsü var. Demir kuran ustanın parası var. Yani ağanın masrafı daha çok oluyor tabii. Sadece o seneki kazancımız biraz hani boşa gitmiş gibi oldu. Bir sene boşa çalışmış gibi oldu ama yapacak bir şey yok tabii.” (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

“Hayır, ürünler hariç, 80.000 sadece serayı ayağa kaldırmak için harcandı, boş sera. Ödediğin ilaç parası, fide parası ya da diğer giderler hariç. Hepsini hesaplamaya kalkarsak 100 bin lirayı geçer. Yok, o zaman fidelerin borcunu ödemiştik, sıkıntı yaşamadık ama parasal yönden biraz bir sıkıntı çektik. Yaz sezonunda harçlığımız kalmadı doğru dürüst, kıt kanaat geçindik. Sezon yaklaştıkça çalıştığımız iş yerlerinden avans çektik, sezona borçlu girmiş olduk. Bir sonraki sezon düze çıktık, bir senelik bir kayıp yaşadık. Şu anki şartlardan hesaplarsak en azından 250 bin lira kayıp yaşamış olduk. Ürünü ve ağacı etkiliyor, sonrasında kuruya da bilir, kurumaya da bilir. Mesela alttaki komşuların biberlerinin çoğu kurudu. Üründen normalde dönüm başına yıllık 50 bin lira alacaksan, hasardan sonra 20 bin liraya kadar düşüyor. Dönümde en azından 50-60 bin lira zararın oluyor. Sel girdiğinde masrafın çoğalıyor. Ürünün kurumasa da mesela kabak vardı bizim kurumadı ama dibine kök çürüklüğü ilacı koyman gerekiyor, gelen kötü sular, köküne zarar veriyor, kökü çürümesin diye zirai ilaç alıp da veriyoruz. İlaçlar az para değil, ondan maddi zararın

çok oluyor. İlaç vermesen seranın içindeki ürünün kuruyacak. Maddi kaybı da geçelim, kendin çamurun içinde daha çok uğraşıyorsun. Sel yukarıdan getirdiği pisliği, kapıyı sökerek seranın içine doldurmuş. Seranın baş taraftaki ürünün on, on beş kadarına zarar vermiş, kökünden sökmüş, geri kalanına zarar verememiş. İçindeki pisliği işçi tuttuk da çıkardık mesela. Tamam ürüne zarar vermiyor belki ama kendine zarar veriyor, çamurun içinde çalışması çok zor oluyor. Kabağın içine de her gün girip toplama yapmak zorundasın. Topladığımız kasaları devirmiş, komple götürmüş." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

Benzer şekilde hortumun yere döktüğü *narenciye ürünleri* de satılamayacağı için gübre olarak kullanılmış, meyvelere ek olarak az da olsa ağaç hasarı da oluşmuştur. K-5 narenciye ağaçlarında yaşanan zarar ortalamasının %70 olduğunu ifade ederek kaybın boyutuna dikkat çekmektedir.

"Mesela narenciyeden zararım oldu, dağıttı. Parasal olarak bayağı bir yaramız oldu. Mal yerdeydi mesela fotoğrafları bile vardı ama dolu, dolu değil ki böyle bir dolu yağdı ki naylonları parçaladı, seraları deldi. Hortum zaten aldı götürdü. Parasal olarak net hatırlamıyorum. O zaman kaç paraya satacaktık mesela? 4-5 milyon lira zarar vardır. Çok kaybım olmadı sigortalı olduğum için." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

"Portakalların %75'i yerdeydi. Portakalların %70'i-%75'i yerdeydi. Ağaçların, yapraklarını dökmüş. E biliyorsunuz hani siz ağaçlar da yapraklardan nefes alıyor sonuçta. Ondan sonra biz bahçeye doluştuk toplayacağız hani düzenleyeceğiz diye. Bazı dallardan kırılan vardı. Küçük ağaçları koparmış. Bir tane küçük ağaç vardı, köklemiş uçurmuş. Nereye gitti bilmiyorum. Diğer bahçeye mi nereye gitti. Hani yeni dikim yaptığımız ağaçlar da vardı. İnanın hiç hatırlamıyorum. Maddiyatını hatırlamıyorum. Şu anda hatırlamıyorum maddiyatını ama ya işte 18 dönüm orası hani yıllık ne kazanıyorsan %75'i yoktu yani düşünün. Sonuçta yere dökülen mahsulden bir şey toplayamıyorsunuz. Hani meyve suyu bile almıyor. Çünkü bir tek sende olsa alır da herkes dökülüyor ya. Hani piyasada bir liradan otuz kuruşa düşüyor. Fırsatçılar başlıyor. Hiçbir şey yapmadık, bahçede kaldı öyle. Gübre niyetine kullandık. Doludan zarar görenler, onlar zaten dalında çürümeye başladı. Koptu, yere düştü, dolunun vurduğu portakallar dalında çürüdü. Kalanları topladık. Narenciye ağaç zaten belli bir yetişkin olmasaydı hani küçük genç ağaç olsaydı belki komple köklerdi, kırardı sadece gövdeleri kalırdı da belli bir yetişkin ağaç olduğu için yaprağını döktü, meyveyi döktü, meyve dolu zararı gördü. Ama şöyle bir durum da vardı, içte kalan narenciye ağacını biliyorsunuz sonuçta içte kalan meyveleri dışarıdan etki dolu geldikçe yaprağı meyveyi dala çarparak azaldığı için, içte kalanlarından sağlam meyveler de oldu. O yüzden zaten %70 -%75 gösterdiğim zarar da o yüzden oldu. Yani %30 zarar gören ağaç da vardı arasında ama %100 zarar gören ağaç da var ama ortalama %70 zarar. Bu ilçe tarımın yazdığı zarardı yanlış hatırlamıyorsam." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

"Bayağı bir portakal ağacı yerinden söküldü. Birçok kişinin o tam koridor olarak ortalama bir 500 metreye yakın en olarak gitti." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

Katılımcıların *ekonomik sermayelerinin* temelini *seraları* oluşturmaktadır ve hortum seralarını yerle bir etmiştir. Arazi Mülkiyeti ve Büyüklüğü temasında belirtildiği üzere katılımcılar arasında sera alanları çeşitlilik göstermekle birlikte ortalama 8-10 dönüm civarındadır ve seraları tamamen ve kısmen yıkılan üreticiler bulunmaktadır.

"Burada 4.000 metre, 4 dönüm gitti. Sera da gitti, içindeki ürünler de gitti." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

"İşte 1200 metrekarelik seranın tamamı gitti." (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

"Büyük hortum olduğunda benim 4 dönüm yerin tamamı yıkıldı zaten." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

"4 dönüm seranın tamamı yıkıldı. İçindeki ürün gitti." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Ama seranın hepsini yaptırdım." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

"Hepsi yan yanadır ama o şeritten geçti. Sadece onu yıktı. 10 dönüm yeri yıkılan var, 2 dönüm yıkılan var, 50 dönüm yıkılan var. Az yıkıldı bizim yine." (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

"5.700 metrekare arazim hasar gördü." (K-28, Erkek, 44, Lise, Çiftçi)

Seralarının yıkılması nedeniyle üreticilerinin uğradıkları zarar da alanın büyüklüğüne, cam ya da plastik sera olmasına göre değişkenlik göstermektedir.

"Biz 230 bin TL masraf ettik. Benim 7 dönüm olan yerde az bir 2-3 çember yer kaldı. Onları da topladık zaten." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

"Yaklaşık 15 dönüm bize ait, ama on üç dönümü ekmiyoruz şu an boş duruyor. On üç dönümde zararımız bir milyon liraydı." (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

"Bizim masraf 60-70 bin lirayı buldu dönüm bazında." (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

"2 buçuk dönümdü benim yerim. TARSİM'i vardı ama 16.000 TL ödediler. Tamamı yıkıldı sayılır. İçindeki ürünler de gitti." (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

"130.000 liraya falan tekrardan yeni haline getirdik. Tekrar yapma maliyeti." (K-28, Erkek, 44, Lise, Çiftçi)

K-16, K-8, K-19, K-25, K-Muhtar-1 ve K-24 dışında üreticiler bir sonraki sezona kadar seralarını tekrar yaptırmıştır.

> "Geçtikten sonra hayatta kaldığımız için dua ettik. Seraya üç, dört saat sonra bakabildik. Baktığımızda bizim seralar yıkılmıştı, zaten bir önceki seneden biraz alışıktık. O zaman da iki dönüme yakın yerimiz gitmişti. Bir baktık hesap, kitap yaptık, o dönemde faizler yüksekti, %24 civarındaydı. Bizim de hesaplamalarımıza göre, buraya bir milyon lira yatırım yapılmalıydı. Bu miktarın tamamını biz çıkarmış olsak, elde avuçta başka para kalmayacak. Onun için ne yapmamız gerekiyor? Kredi çeksek dedik, faizler yüksek, on yıl boyunca sürekli krediye çalışacağız. Ne yapabiliriz? Neden yapıyoruz ki? Sonuçta bir milyon parayı bankaya yatırsak, ayda yirmi iki bin beş yüz lira getirisi var. Düşünüyorum, seraya bir milyonu yatırdığımız zaman yirmi iki bin beş yüz lira kazanabilecek miyiz? Kazanamayacağız, yıllık hesaplarsak iki yüz elli bin lira yapıyor. İcara versek, toplamda iki yüz bin lira alacağız derken, elli bin liraya kandık, yaptırmadık." (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

> "Biz de eskiyen demiri keseriz, yeni demir kaynatırız, klips tutabilsin diye, komple onları yenilemiştik. Naylonları da yeni alıp çekmiştik. Hatta dediler ki; sera naylonu eski olsaydı patlatırdı ama yıkmazdı. Her şeyi yeniledik o sene, bütün malzemeleri kooperatiften aldık, kooperatife borçlanmıştık. Kayıp olarak dört dönüm sera. Yanlış hatırlamıyorsam 250 bin lira civarındaydı." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

> "Onda afet Cenâb-ı Allah tarafından öyle bir şeyler oldu. Bizim de yapma kuvvetimiz olmadı tarlayı sattım. Emekli maaşımla geçiniyorum. Başka yapacağımız bir şey yok. Yani bu yaştan sonra. Zaten bu sezonun başlangıcında oldu sayılırdı. Tabii 150-200 bin olmuştur zararımız." (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Ekonomik zararın boyutuna ilişkin Korkuteli'ne benzer bir biçimde net bir hesaplamanın varlığından söz edilemez.

> "Maddi şey olarak bilemiyorum ki şu andaki şeyi çok büyük de. O zamanki şeyi mesela o zaman dönümünü 50.000 TL yaptırdıysam 4 dönüme 200 bin lira mı oluyor 250 bin lira mı oluyor? Sadece serayı kurması öyle oluyor. Şu anda daha fazladır demir o zaman 3 bin küsurdu." (K-23, Erkek 49, İlkokul, Çiftçi)

Üreticilerin sera konstrüksiyonu eskidir, bu nedenle yeniden inşa maliyeti tadilat maliyetine kıyasla oldukça yüksektir. Öte yandan içindeki ürünler hasat sonunda ödenmek üzere borçlanılarak dikilmiş ancak ürünlerden bir gelir elde edilemeden tekrar ekim yapılmak zorunda kalınmıştır. Ayrıca enkazın kaldırılması ve yeniden inşası sürecinde de ekonomik giderleri olmuştur. Ancak üreticiler tarafından bu giderlerin finansal kaydının tutulmamakta olduğu görülmektedir.

> "Yani içinin pisliğini temizlemesinden tut, işçisinden tut, toprak çek, düzle teslim et şeye ustaya serayı tekrar kurması için. O teslim etme aşaması bile temizleyip de yapıncaya kadar bir sürü masraf tuttu. O kış komple serayı tekrar kurmayla uğraştık. Yani seranın kendisi var zaten, içindeki ürünler, sonra hafriyatın

kaldırılması, insan çalıştırıyoruz, tekrar seranın kurulması vesaire. Yani seranın masrafı bitmiyor zaten. Plastiğin var, naylonu var, demiri, ipi var damlaması var. Hani önceki sistem gitti, bitti atıldı. Önceki sistemden şimdiki yeni yaptığımız sistem daha güzel. O yukarıya damlama çektik. Telin üstüne mesela o yol yürüdüğümüz yerlere buharlaşsın diye oraya da damlama, yağmurlama akıyor. Yukarıda o şekilde oldu. Daha teferruatlı bir şey yaptık. Dediğim gibi şimdi yapsam ben onu bir dönümü 250.000 TL. O zaman yapmışım 50- 45.000 TL'ye dönümünü. Şimdi 5 katı olmuş." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

"Hesabı yaparken; seranın maliyeti, içindeki ürünlerin maliyeti ve o ürünler hasat edilseydi getireceği para, bütün bunlar hesaplanmalı. Bunların hepsi kayıp. Elinde madden belli olan bir şey var, bu senin, bunu kaybettiğinde problem olmuyor, olmayan bir şeyi kaybedersen, bunun telafisi zor oluyor. Açıklayacak olursam; hasat edilmemiş sebzeler, kendi yetiştirdiğim üründü, benimdi zaten. Ama serayı kaybedeceğimizi, hiç düşünmemiştik, o döneme kadar. İçindekine bir şey olursa sökeriz, bir daha dikeriz problem yok derdik. O dönemler maliyet bu kadar değildi, örneğin bin metrekare yerin fide parası bin lira ile bin iki yüz elli lira arasında değişiyordu, şimdi yedi bin lira ile on bin lira arasında değişiyor. Ürünlerden ziyade seranın gitmesi bize sıkıntı oldu." (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

"Şöyle söyleyeyim kendi cebimdeki parayla bankadan aldığım para o zaman 600.000 liraydı harcadığım. Kendi cebimde de zaten o krediyle beraber 400.000 param vardı. 250 oradan, 80 de işte kredisi vardı. 16 dönüm serayı kaldırmak 850.000 liraya mal oldu. Bayağı bir maliyetli yani. Allah inşallah bir daha göstermez diyorum yani." (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

"Tam on altı dönüm seram yerle bir oldu. Hiç ayakta bir şey kalmadı. Kumluca çevresinde en fazla mağdur olan benim, Bir vatandaşın 22 dönüm yeri sigortalıydı, kredi çekebilmek için yaptırmıştı. 1.300.000 lira para aldı. O da mağdur oldu, ama kredi çekerken güncelleştirdiği için, zararı fazla olmadı. Bizde de o sistem olmadığından ikinci sıraya biz yerleştik. O dönemde TARSİM uygulaması vardı, ama yaptıran yoktu." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

Çiftçiler, hortumdan sonra seralarını yeniden kurmak için büyük çaba sarf etmişler ancak bu süreç birçok çiftçi için oldukça zorlayıcı olmuştur. Seraların yeniden inşası, sadece maddi kaynakların değil, zaman ve iş gücünün de önemli ölçüde harcanmasını gerektirmiştir. Bu süreçte, sınırlı bütçeye sahip olan çiftçiler, seralarını yeniden kurmakta zorlanmış ve ekonomik olarak daha kırılgan hâle gelmişlerdir.

"Valla serayı tekrar kurduk işte içinden hiçbir şey kullanamadım. Hurdaya verdik. Kepçeler geldi tırları yüklediler. Demiri burada yumak şeklinde aldılar gittiler. Komple sıfır yaptım. Sera gitti içindeki ürünler de gitti. Seramın, demirinin içindeki malzemeden komple 500.000 civarı. Yani biz sadece 200.000 krediyi sadece seranın demiri olarak çıkarttık meydana, içindeki ürün de gitti. Yani zarar o yönden fazla." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

"Zararı en çok üretici görüyor. Dolu ve hortum afetinde narenciyeden çok sera üreticileri daha zor durumda kalıyor. Hani sera ve camekan örtü altı üreticileri, onun içinde de ayıracak olursak, doluysa camekan, hortumsa yine camekan aslında çünkü demiri de bastığı zaman yine camekan oluyor ama hortumsa hani serada gidiyor ikisi de gidiyor. İkisi de aynı ama doluda, dolu afetinde camekan üreticileri daha çok zarar görüyor çünkü cam pahalı işçiliği zor, diğerinde serayı tekrar kaplama naylon alıyorsunuz. O da pahalı ama en azından hızlı bir çözüm olabiliyor. Maddi açıdan onu camekanla kıyaslayamam ama hızlılık açısından sera o konuda biraz daha şanslı. Daha riskli de yani camın üstünde çıkıp gezmek kolay değil. Normal yolda zor yürüyoruz. Hortum esnasında da aslında hani camı kaldırıp atması açısından aslında camekan içinde olursanız da çok daha riskli. Başınıza cam düştüğü zaman Allah korusun, olmasın. Can kaybına bile yol açabiliyor." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

"Dedim ya canımıza gelmedi, canımıza gelseydi çok kötü olurdu. Atlatabilmek için de çok mücadele ettik, o seneki kazandığımız ürünün parasını, ne kadar ciro yaptıysak, yaptırabilmek için seraya harcadık. Bir de seranın üstündeki örtüyü yeni çektirmiştik, yerle bir olunca bizi çok yıprattı. Çamurların içinde, rüzgârı var, soğuğu, yağmuru var, kışın 24 Ocakta oldu. Tam sezon zamanı, verimin üstünde oldu. O felaket gelmemiş olsa insanlar daha güzel bir kazanç sağlayacaklardı. Kazanç sağlayamadıkları gibi elindeki birikimlerini de seraya masraf ettiler. Aşağı yukarı bizim zararımız, serayı ayağa kaldırmak 80 bin liraya mal oldu. Günümüzdeki şartlarda aynı serayı kurdurmaya kalksan en az 250 bin lira. O zamanlar fiyatlar bu kadar uçuk değildi. Biz malzemeyi aldıktan bir hafta, on gün sonra fiyatlar fırladı, dolara bağlı olduğundan hemen yükseldi. Üzerindeki naylonu altı bin liraya aldık, on gün sonra aynı naylon iki katı on iki bin lira oldu." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

"Burada örtü altı seracılık yapan insanların seraları tamamen yerle bir oldu. Demirinden, plastiğinden, içindeki ürününden hiçbir şekilde faydalanamadı bu insanlar. Büyük maddi zarara uğradılar." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

Hortum, çiftçilerin sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik dayanıklılıklarını da etkilemiştir. K-9'un anlatısı, çiftçilerin sosyal dayanışma içinde olmalarının, bu tür afetlerle başa çıkmada ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Ortakçı olarak çalışan çiftçiler, seraların yeniden inşası sürecinde yer sahiplerinin desteğiyle ayakta kalabilmişlerdir. Bu tür sosyal destekler, afet sonrası toparlanma sürecinde çiftçilerin moralini yüksek tutmuş ve dayanıklılıklarını artırmıştır.

"Tabi o zaman bizimkinin iskeleti yıkılmadığı için naylonu falan fidesi paylaştık. Ama sera yıkılsaydı, demiri tekrar kurdurmak yer sahibine ait. İcar yaptırmış olsaydık masrafların tamamı bize ait olacaktı. Ortak olduğumuz için bölüştük altındaki üstünde zararı beraber yaptık. Bizim şansımız yer sahibi çok iyi birisi, sonradan görmüş değil. Çok iyi birisi. Hortumda elinden geldiği kadar yardımcı olmaya çalıştı, o açıdan şanslıyız, gerçekten çok iyi birisi. Şu an paramız olmasa harçlığımızı verir. Çocuklar okula başladığında sebze çıkmadığı için paramız olmuyor. Çıkarır o zaman da para verir. Allahtan iyi birisiyle ortağız tek şansımız o. Yani varı yoku biliyor. Allah razı olsun bizi hiç üzmedi hakkımızı yemedi, başka

birçok ev sahibinde duyduk da. Ama bizimkinde Allah'a şükür hak yiyen hiçbir şey yok. Bir sıkıntınız derdiniz var mı diye buraya gelir sorar." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

Ancak, her çiftçi bu tür sosyal desteklere sahip olamamıştır. K-19'un ifadesi, kiracı (icarcı) çiftçilerin yer sahiplerinin yeterli desteği olmadan seralarını yeniden inşa etmek zorunda kaldıklarını ve bu süreçte büyük maddi kayıplar yaşadıklarını göstermektedir. Kiracı çiftçiler, seraların yeniden inşası için gerekli olan mali kaynakları kendileri karşılamak zorunda kalmışlar ve bu da onları ekonomik olarak daha da kırılganlaştırmıştır. Hortumun neden olduğu ekonomik kayıplar, kırsal alanlarda adalet sorunlarını ve mülksüzleşme süreçlerini de derinleştirmiştir. K-7 ve K-19'un anlatıları, ekonomik kayıpların çiftçilerin mülkiyet ilişkilerini nasıl etkilediğini göstermektedir. Seralarını yeniden kuramayan kimi çiftçiler mülklerini satmak zorunda kalmıştır. Bu durum, kırsal alanlarda mülkiyet yapısının değişmesine ve ekonomik eşitsizliklerin artmasına neden olmuştur.

"4 dönüm bir yerimiz vardı, gitti. %100'ü ayağa kaldıramadı bunu, kaldıran kişiler de yani para kazanamadı. Yani %50'si kaldırmıştır tahminimce yani ben kaldırmıştım mesela. Bütçesi çok kısıtlı olanlar kaldıramadı veya burayı kiralamış adam kendi yeri değil kiralamış, adamlar hırslandı gitti adam, orası boş kaldı. Artık yani Mayıs Haziran Temmuz'da kaldırdı yerine yenisini Ağustos Eylül dikti. Ortakçı deriz, ortakçı eşyasını aldı gitti. Isparta'dan gelmiş eşyasını aldı gitti, yerin sahibi kaldı orada usta bulup çalışmakla. Biz kendimiz burada, çevremiz olmasına rağmen ayaklandırdık. Yani dediğim gibi belki yani %30-%40'ı kaldırmıştır ama %70'i kaldıramamıştır serayı." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

"İçindeki ürünlerin hepsi telef oldu. Altına diktiklerimizi tekrar yetiştirebilir miyiz dedik? O da sıcaktan olmadı. 85 bin lira fide parasını da cepten ödedik. Keşke hiç uğraşmasaymışız, umut etmiştik. Ben oraya, icar yerine hiç dokunmasam 350 bin lira karım olacaktı, Devletten gelen parayı ve cebimdeki parayı harcadım. Hiç gereği yokmuş, tarla sahibi de insan değilmiş. Ben orayı beş yıllığına kiralamışım, sözleşmem vardı, yer göçtü, geldi; bu kontratı feshedeceğiz, Ziraat Bankasından kredi kullanacağım dedi. Tamam dedim bende. Kontratı feshettik, kredisini kullandı. Bu krediyi yok etti. Biz de nayloncu, betoncu, demirci, hepsinin borçlarını cebimizden ödedik, motoru satmak zorunda kaldım. Kiracı olduğum için benim yaptırmamam gerekiyor. Tarla sahibi olarak yaptırıp bana teslim etmeliydi. 12500 yüz lira vermişim tarlanın dönümüne. Hem maddi hem manevi, çok yıprandık. Toplamda 600 bin lira zararımız oldu." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

Dolayısıyla hortumun etkisiyle seraların tamamen yıkılması, içlerindeki sebzelerin kaybına ve yeniden inşa maliyetlerine yol açarak çiftçilerin ekonomilerini büyük ölçüde sarsmıştır. Seraların yıkılması ve yeniden inşası, çiftçilerin ekonomik kaynaklarını tüketmiş ve ekonomik güvenliklerini zayıflatmıştır.

> "Plastik de vardı, cam da vardı. %70- %80 gitmiş. Ama geldikleri zaman mesela şimdi bir cam yani atıyorum bir dönümün yarım dönümünü bastı değil mi, kalan yarım dönüm zaten bir işe yaramaz. Orası zaten açık kaldı, hiçbir şey. Onun için %100 zarar tespiti koyuldu. O an seranın içinde kimse yoktu. Yani tek tesellimiz o." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

> "O zamanlar 20 bin lirayı geçmiştir. Eskiden ucuzdu demirler, her şey ucuzdu. Ama ikinci yapılan bile bir sürü paraya yapıldı, 60 bin lirayı buldu. Şimdi bir dönüm sera demiri 100 lira olmuş, ama bizim biraz kendi demirimiz vardı." (K-20, Kadın, 64, İlkokul, Çiftçi)

Hortum aynı zamanda 12 kişinin evinde hasara yol açmıştır. Seraların yanlarında bulunan ve "işçi evi" olarak adlandırılan evlerin hortuma karşı dayanıklılığı oldukça düşüktür. Bu evlerden yıkılanlar da olmuştur. Bunun dışında evlerde oluşan hasarın cam, panjur, gün ısı ve çatı ile sınırlı olduğu görülmektedir.

> "Bizim hortum evi de parçaladı yani bizim 2 katlı ev vardı aşağıda bütün camlar, kapılar kırıldı. Hortum tam evin üstünden geçti bizim gün ısıyı falan yani aldı gitti. Hepsini yeniden bu komple pencerelerini yeniledik. O zamanın şartlarına göre bayağı bir zarar vardı, yaklaşık 24.000 TL doğrama tuttu, işte camlar falan. 7 bin liraya dolap aldık tekrar yeniden. Televizyonda bir şey yoktu. Yine 40 bin liralık zarar çıktı evden." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Çok işçi evi yıkıldı buralarda, mezarlıktan sol tarafa döndüğünde, komple ne varsa gitti." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

> "Ondan sonra benim evin üstü komple gitti. Onun için 1000-2000 TL verdiler. Ama 15.000 TL buldu komple kiremitleri yaptırmak." (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

> "Gün ısısı zarar gördü. Panjurlar zarar gördü o zaman hortumda. O zaman camekan seraların camlarını aldı direkt havaya evlerin üstüne attı, o parçaladı yani." (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

Ev hasarının dışında K-24'ün "bakkal dükkânında", K-28'in prefabrik evinde, K-11 ve K-14'ün ise araçlarında hasar oluşmuştur.

> "Evim de bu arada evimde darbe gördü. Evi de çok felaket etti, göğe bakanları (gün ısı) uçurdu, camları kırdı yani bayağı bir hasar gördük. Biz bu işin altından kalkamayacağız dedik, sattık kurtulduk, işte yapacak bir şey yok. Aşağı yukarı evde de 35-40 bin liralık bir hasar oluştu. Önünde benim bakkal dükkanım vardı. Bakkal dükkanlarının üstüne attı. Bakkal dükkânın içi paçavra oldu. Yani Allah o günleri göstermesin gözünün önüne geldi mi yaşıyor gibi oluyor insan." (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> “2 katlı orada prefabrik evim vardı. Evimi de 1 km ileriye götürdü. En büyük darbeyi ben almıştım o yıl.” (K-28, Erkek, 44, Lise, Çiftçi)

> “Karşısında mesela arabamız vardı onun üstüne arabaya doğru sıkıştırmış ondan hesap et 10-15 bin zararımız oldu. Boyası falan gitti.” (K-11, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

> “Araçlarda meydana gelen hasarda sigorta yoktu, normal trafik sigortası vardı, kasko yoktu. Onu da kendim yaptım 2 cama o zaman 1.000 TL para verdim, kamyonun ön camı, arabanın arka camına.” (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

Çiftçiler, hortumun neden olduğu hasarları onarmak ve ekonomik olarak ayakta kalabilmek için çeşitli *varlıklarını satmak* zorunda kalmışlardır. K-8 ve K-19'un anlatıları, hortum sonrası çiftçilerin acil nakit ihtiyaçlarını karşılayabilmek için arabalarını ve motorlarını satmak zorunda kaldıklarını göstermektedir. Bu tür varlık satışları, çiftçilerin günlük yaşamlarını ve tarımsal faaliyetlerini sürdürmelerini zorlaştırmış ve ekonomik olarak daha da kırılgan hâle getirmiştir.

> “Ama biz arabayı da satmıştık. Yukarıdaki kiremitler, çatı derken üç bin lirayı geçmiştir herhalde. Bir yere yazmadığımız için bilemiyorum. Mesela usta çıkıyor yukarıya bana yüz tane kiremit, elli tane çıta, şu kadar çivi getir diyor, gidip alıyorsun ama bilinmiyor ne kadar masraf ettiğin. Hem ev hem de sera için para lazım olur diye eşim arabayı sattı. Hortumun ertesi günü ya da ikinci günü galeriye gidip verdi, değerinden ucuza gitti. Daha sonra kredi çekip tekrar aldık.” (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

> “Motoru satmak zorunda kaldım.” (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

K-24 ve K-25'in ifadeleri, hortum nedeniyle çiftçilerin topraklarını satmak zorunda kaldıklarını ve bu satışların ekonomik kayıplarını nasıl derinleştirdiğini ortaya koymaktadır. Toprak, çiftçilerin en önemli sermaye kaynağıdır ve bu kaynağın kaybı, çiftçilerin ekonomik güvenliklerini ciddi şekilde sarsmaktadır. K-25'in belirttiği gibi, borçları ödeyebilmek için satılan topraklar, birkaç yıl içinde değer kazanmış ve çiftçilerin büyük maddi kayıplar yaşamasına neden olmuştur. Hortumun neden olduğu ekonomik kayıplar, çiftçilerin sosyal ve psikolojik dayanıklılıklarını da etkilemiştir. K-24'ün ifadesi, çiftçilerin ekonomik zorluklarla başa çıkabilmek için topraklarını satmak zorunda kaldıklarında yaşadıkları hayal kırıklığını ve çaresizliği vurgulamaktadır. Bu tür durumlar, çiftçilerin sosyal statülerini ve toplumsal bağlarını zayıflatmakta ve geleceğe dair umutlarını azaltmaktadır.

> “Onda afet Cenâb-ı Allah tarafından öyle bir şeyler oldu. Bizim de yapma kuvvetimiz olmadı tarlayı sattım. Emekli maaşımla geçiniyorum. Başka yapacağımız bir şey yok. Yani bu yaştan sonra. Aşağı

yukarı 3 dönüm civarındaydı, camekandı. Camekanı kaldırma şansımız yoktu. Yerle bir olunca ben de tarlayı sattım. Bu Cenâb-ı Allah böyle yarattı böyle etti diye." (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Borcu ödeyemeyince 1 dönüm yer vardı mesela sattım. Borcu ödeyemeyince sattım. Bir sene oldu, bak sattık 370.000 TL'ye verdik bak şu an 1,5 milyon o yer. Gitti yani yerim." (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

"O afette ben de toprağımı kaybettim. 400 bin liraya 2 dönüm yeri sattım afetle yerle bir oldum. Ben iki dönüm yeri dört yüz bin liraya verdim, şu anda beş milyon lira. 2019'da sattım üç buçuk yıl oldu." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Hortumun neden olduğu ekonomik kayıplar, kırsal alanlarda adalet sorunlarını ve mülksüzleşme süreçlerini derinleştirmiştir. K-25 ve K-Muhtar-1'in anlatıları, çiftçilerin ekonomik zorluklar nedeniyle topraklarını satmak zorunda kaldıklarını ve bu durumun mülksüzleşme süreçlerini hızlandırdığını göstermektedir. Çiftçilerin topraklarını kaybetmeleri, kırsal alanlardaki ekonomik eşitsizlikleri artırmakta ve sosyal adaletsizlikleri derinleştirmektedir. Öte yandan Kumluca'da yaşanan hortum, yerel halkın *tarımsal üretim faaliyetlerinin sürdürülebilirliği* üzerinde ciddi kesintilere yol açmıştır. K-1'in ifadesine göre, afet nedeniyle çiftçilerin üretim döngüsü tamamen kesintiye uğramış ve bu durum onları birkaç yıl geriye götürmüştür. K-6'nın belirttiği gibi, hortumun yarattığı ekonomik kayıplar sadece bir yıllık üretimi değil, aynı zamanda birkaç yıllık ekonomik planlamayı da olumsuz etkilemiştir. Çiftçiler, hortum sonrası seralarını yeniden inşa etmek ve üretim kapasitelerini geri kazanmak için büyük maliyetlerle karşılaşmışlardır.

"Ev halkını. İşimizi, bizleri etkiledi. Yani eşimle beni etkiledi. Biz şu anda 3 sene geriden gidiyoruz. 3 yıl geriden geliyoruz." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

"600-700.000 TL bir zararım var. O da şöyle bir şey mesela o yılın kaybı 3 yıl bize sancı çektiriyor." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

"Yani yıkım yeri büyükse ve buradan daha çok sera etkilenmişse burada yer sahibi daha çok etkileniyor. Kiracı belki etkilenebilir, şöyle etkilenir, 15-20 bin lira kira veriyorsa onu kaybetmiş olur belki yaptığı biraz masraf vardır onu kaybeder ama içerisindeki yapılan 30-40-50 bin lira masrafı peşin verdiğini düşürsek olur. Ama bir tesis komple yıkılırsa onun tekrar yapım masrafı en az 200.000. Dolayısıyla büyük afetlerden etkilenen en çok yer sahipleridir. Afetin büyüklüğüne göre değişir diyelim ki su geldiyse yerin içine burada kiracı daha çok etkilenir çünkü içindeki ürün zarar görmüş olacak, yer sahibini çok bağlayan bir şey olmuyor veya sadece plastik örtü zarar gördüyse o anlaşmaya bağlı oluyor, kiracıya ait bir anlaşma yapılmışsa orada kiracı zarar görmüş oluyor, yoksa yer sahibi kendisi ödemek zorunda kalır kendisi

etkilenir. Bu biraz afetin yıkıcılığına göre değişiyor, türüne göre değişiyor yani." (Kumluca Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Öte yandan, Kumluca İlçe Tarım Müdürü'nün de belirttiği üzere hortumun etkisi, çiftçilerin sahip oldukları varlıkların büyüklüğüne ve ekonomik güçlerine göre değişiklik göstermektedir. K-11'in ifadesi, küçük çiftçilerin hortumdan daha fazla etkilendiğini göstermektedir. Küçük çiftçiler, afet sonrası seralarını yeniden inşa etmek için yeterli finansal kaynaklara sahip olmadıklarından, üretim faaliyetlerini sürdürememişlerdir. K-7 ve K-Muhtar-2'nin ifadeleri, ekonomik sermayesi daha güçlü olanların ise nispeten daha az etkilendiğini, ancak yine de ciddi ekonomik kayıplar yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Bu çiftçiler, yeniden inşa süreçlerini daha hızlı tamamlayabilmiş olsalar da bu süreçte büyük maliyetlerle karşılaşmışlardır. K-11'in ifadeleri, hortum sonrası çiftçilerin yeniden üretime geçmelerinin zorlaştığını ve bu durumun ekonomik sürdürülebilirliği tehlikeye attığını göstermektedir. Üretimin sürdürülebilirliğinin sekteye uğraması, çiftçiler arasında ekonomik ve sosyal adaletsizliklerin artmasına yol açmıştır. K-16'nın belirttiği gibi, ekonomik kaynakların adaletsiz dağılımı, "zengin çiftçilerin" afet sonrası daha hızlı toparlanmalarını sağlarken, "yoksul çiftçilerin" daha da kırılgan hâle gelmesine neden olmuştur.

"Mal sahibi insanı daha çok etkiler afet. Hani adam dörtte bir yapmış onun herhangi bir zararı, masrafı yok. İcarcı ise o düzene belli bir para veriyor. Adam oraya yeni dikmiş, afet vurmuş hiçbir para kazanamamış. 3-5 yıllık birikimini oraya icar olarak vermiş. O tür insanlardan çekip giden var, bu memlekette bize ekmek yok deyip. Ondan sonra ortakçılar var. İlk etapta herkes bu işe masraf ederek başlıyor. Ortakçıları da çok bağlayan bir şey olmaz. Oradakiler genelde fideyi, ilacı, gübreyi veresiye aldığı için yer sahibi ile beraber. O insanlardan da çekip giden veya bırakıp gidenler oldu. Bu işte yani en çok zarar gören yer sahipleri, düzenin sahibi. Adam toprağını kiralamış üzerine sera kurmuş demirden sana bana icara veriyor. İcarcı, dörtte birci çeker gider ama asıl yer sahipleri bu işten en çok zarar görenler." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

"Ya biz zaten hani önceki yaptığımız yerlerde çok da bir kenara bir şey koyamadık. Buraya geldiğimizde burası verim olarak iyiydi. Bir hortum geçince o tabii ki bizim 2-3 yılımızı geriye aldı yani. Sezonumuzu aldı yani çünkü tekrar sezona başlamak bir de maliyetler pahalanınca… Mesela o dönemde benim kardeşlerim hepsi ev falan, bir şeyler yaptı. Mesela benim birikimlerim gitmiş oldu. Düşün yani şu anda ev bir milyonsa, onlar hep yani o yıl güzeldi yani sebze para etti. Onlar hepsi kardeşlerim hepsi bir ev aldı ama bizim hani o senemiz boşa gitti, onu öyle düşün artık. Maliyetler de artınca 1-2 senemiz gitmiş oldu." (K-11, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

"Dediğimiz gibi yani özellikle bu alt tabaka çiftçilikle uğraşanlar için çok zor. Biz satıcı da olsak biz de sıkıntılı dönemden geçiyoruz. Zaten bu mekanizma dönen bir çarkın içindeyiz. Biz biraz daha dişlinin

büyüğüyüz mesela, yani dönen bir dişli var biz ana mekanizmayız, çiftçiler de bunun etrafında dönüyor. Yani bu şekilde çark yürüyor. Ama yani zarar gördüğü zaman en büyüğünden en küçüğüne kadar çiftçilikle uğraşan kişiler zarar görüyor burada." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

"Ya elimizdeki parayı kullanacaktık ya da borçlanarak yapmamız gerekecekti, biz de bu seçenekleri tercih etmedik. On yıl boyunca belli zorlukları çekerek para biriktirmeye çalıştık, değer miydi diye düşündük? Değmezdi. Sadece o dönem için değil, şu anda da değmez. Bir on yılımızı daha sera kurmak için feda edemeyiz. Çünkü zaman çok kıymetli, çok değerli bir şey. Bu işte ilk hedefimiz bu işten para kazanmaktı, birinci basamağı atlayıp, ikinci basamağa geçmeye çalışıyorduk. Hortum gelmemiş olsaydı ikinci basamağa değil, beşinci basamağa atlamış olacaktık. Çünkü iyi aşamalar kaydederek, kazandık, o rahatlığa da alışmıştık, tekrar birinci basamaktan başlamak istemedik. Aslında bu işe başlarken bütün bunları göze alacaksın, daha önce de anlattığım gibi. Afet, maddi anlamda zengine zarar veremiyor, hali vakti yerinde olmayan için ise sıkıntı büyük oluyor. Hepsi birbirine bağlantılı, bu sene hortum oldu, ilaç borcunu ödeyemedin, gelecek seneki fiyattan yazıyor, bir liralık borç oluyor iki lira. Fideci, parasını önden almış oluyor." (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

Hortumun neden olduğu ekonomik kayıplar, bölgedeki tarımsal üretimini de ciddi şekilde etkilemiştir. K-18'in ifadesi, hortum sonrası üretim sezonunun kaybedilmesi ve çiftçilerin borçlu olarak yeni sezona başlamalarının, bölgedeki tarımsal üretimi nasıl olumsuz etkilediğini göstermektedir. K-16'nın belirttiği gibi, hortum nedeniyle çiftçilerin üretimlerinin sürdürülebilirliği tehlikeye girmiştir ancak bu durum, tarım tedarik zincirinin zayıflamasına yol açacak düzeyde değildir zira hortumlar artık çok daha sık ve yoğun meydana gelseler de sınırlı bir alanı etkilemektedir. Ancak tarımsal üretimde afet nedeniyle yaşanan bu kesintilerin, bölgedeki ekonomik yapıyı ve sosyal adaleti de olumsuz etkilediği gerçeğini değiştirmemektedir. Zira iklim değişikliğinin etkisi ile birlikte afet maruziyet oranı artan çiftçilerin direnç kapasiteleri giderek düşmektedir, bu konu ilerleyen temalarda detaylı olarak ele alınacaktır. K-7 ve Kumluca Kooperatif Başkanı da çiftçilerin bu afetten en çok zarar gören grup olduğunu vurgulamaktadır.

"O zaman fidelerin borcunu ödemiştik, sıkıntı yaşamadık ama parasal yönden biraz bir sıkıntı çektik. Yaz sezonunda harçlığımız kalmadı doğru dürüst, kıt kanaat geçindik. Sezon yaklaştıkça çalıştığımız iş yerlerinden avans çektik, sezona borçlu girmiş olduk. Bir sonraki sezon düze çıktık, bir senelik bir kayıp yaşadık. Şu anki şartlardan hesaplarsak en azından 250 bin lira kayıp yaşamış olduk." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

"Şimdi afetler çiftçiyi objektif olarak baktığında 10 yıl geriye götürür. Çünkü kurulum maliyetleri çok yüksek çünkü geldiği zaman sadece içindeki ürüne değil aynı zamanda konstrüksiyon komple zarar görüyor ve bunu telafi etmek çok zor. Bir hortumun üretici üzerindeki verdiği zarar en aşağı 10 yıl, öyle söyleyeyim. Yani en çok en alt kesim zarar görüyor." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

> "Bu afetler üzerine daha çok gidilmesi gerekiyor. Sizin konunuz tabii doğal afetler. Şunu diyen adam aptaldır ya da yanlış söyler. Diyelim ki ben afet gördüm 10 dönüm vardı 5 dönümü gitti 5 dönümle ayakta kaldım. Bu demek değildir ki ben zarar görmedim. O beş dönüm zarar görmemiş olsaydı yine bu tarım sektörüne harcayacağım bu ekonomiye sağlayacağım katkılar vardı daha çok kişi istihdam edecek daha çok üretim yapacaktım. Bu da kayıptır sonuçta kayıp değildir demek aptallık olur kusura bakmayın. Bu noktada kesinlikle havanın çok değişken olması, yani Türkiye'de son 10 yıldır yaşadığımız şeylere bakın yaz dönümde selleri konuşuyoruz. Bugün Eskişehir'de, Balıkesir'de, Trabzon'da yaz döneminde yaşanıyor bunlar kulak arkası yapamayız." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Hortum, bazı çiftçilerin tarımsal faaliyetlerini tamamen bırakmalarına neden olmuştur. K-24 ve K-Muhtar-1'in ifadeleri, çiftçilerin hortum sonrası yaşadıkları ekonomik kayıplar nedeniyle topraklarını satmak zorunda kaldıklarını ve tarımdan vazgeçtiklerini göstermektedir. Bu durum, çiftçilerin ekonomik sermayelerini kaybetmelerine ve mülksüzleşme süreçlerinin hızlanmasına yol açmıştır. Mülksüzleşen çiftçiler, tarım dışı alanlarda iş bulmak zorunda kalmışlar ve bu da onların sosyoekonomik statülerini olumsuz etkilemiştir.

> "Çektim çektim, çok çektim. Bir sene sonra sattım. Olay oldu mesela 2018'de 2019'da sattıysam bir sene içerisinde tabi sıkıntımız, borçlarımız vardı önümüzde. Mesela bankaya giderdik, bankadan kredi alırdık bilmem ne ederdik, derken onları kurtaralım derdine sattım zaten ben yeri yani. Önce kredim vardı da tabii sebze karşılıyordu. Alıp alıp aylık yıllık şeylik 6 aylık falan kredilerim vardı, sebze karşılıyordu ama sebze de çökünce tamamen küle oturduk yani." (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Ama afette her şeyimizi kaybettik. Şu anda sebze yapmıyoruz, iki buçuk dönüm nar bahçemiz var ama yukarıda köyde olduğu için gidip gelemediğimizden bakamıyoruz. Terk ettik yani tarımı." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Korkuteli'ndeki kadar yaygın bir biçimde olmasa da burada da hortumun neden olduğu ekonomik yoksullaşma, sosyal güvencelerin kaybına yol açarak çiftçilerin hayatlarını daha da zorlaştırmaktadır. K-13 ve K-15'in ifadeleri, bu durumu açıkça göstermektedir. İklim afetlerinin yol açtığı ekonomik kayıplar, çiftçilerin sosyal güvencelere erişimini sekteye uğratmakta ve bu durum, çiftçilerin gelecekte emeklilik ve sağlık hizmetlerinden yararlanma imkânlarını da tehlikeye atarak, daha geniş bir ekonomik adaletsizliğe katkıda bulunmaktadır. Sosyal güvencenin kaybı, çiftçilerin yaşam standartlarını düşürmekte ve ekonomik kırılganlıklarını artırmaktadır.

> "Yatırıyordum ama sonra zorlaştı tabii. 5-6 ay yatırmadık, 6 ay sonra yatırdık." (K-13, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi)

> “Maalesef. Geçen yıl durdurdum. 3.600 göstergesinde emekli olacağız. Yaş bekleriz 58 ikinci ayın 15’ini geçtik miydi bankadan kredi çekip parayı yatırıp emekli dilekçesini vereceğiz. Bunda hortumun etkisi tabii ki oldu. Şimdi ben 2009’da geçmişe dönük borcumu sildirdim. Yatırmaya devam edeyim diye 3 taksit yatırdım. 200 liralık aidat bir anda 450 liraya çıktı. 450’ye çıkınca biz tekrar bıraktık çünkü ödeme şansı yok. Önce karnını doyuracaksın karnın doymayınca para artmayınca BAĞ-KUR ödeyip hiçbir şey yapamam.” (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

AFAD ve ABB Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığının ifadeleri de üretimin sürdürülebilirliğinin kesintiye uğraması ve sosyal güvencenin kaybına ilişkin bulguları desteklemektedir. Buna göre, hortumlar sonucu seraların zarar görmesi, çiftçilerin bir yıllık gelirlerini tamamen kaybetmelerine yol açmakta ve bu durum, çiftçilerin geçimlerini sağlamak için tamamen tarımsal üretime bağımlı olmaları nedeniyle ciddi ekonomik sıkıntılara neden olmaktadır. Tarımsal gelir kaybı, çiftçileri sosyal yardımlara başvurmaya zorlamaktadır. Sosyal yardım başvuruları, ekonomik güvencelerini kaybeden çiftçilerin geçici çözümlerle ayakta kalma mücadelesi verdiklerini ortaya koymaktadır. Lakin bu pratiğin araştırma kapsamında görüşülen katılımcılar arasında yaygın olmadığı tespit edilmiştir. Dahası katılımcılar İlçe Belediyeleri dışında Büyükşehir Belediyesi’ne de böyle bir başvuruda bulunabileceklerine ilişkin bilgi sahibi değillerdir. Bu neden bilgi yayım faaliyetlerine ilişkin ihtiyaç oldukça açıktır.

> “Antalya kırsalında bizim Sosyal Hizmetler olarak doğrudan gördüğümüz etkilerin başında maddi kayıplar geliyor. Hem gelir kaybı olarak hem de bulundukları alanların zarar görmesi dolayısı ile. Daha çok tarım ile uğraşan kesimin seralarının zarar görmesi, o sene alacakları ürünün belki tamamının belki büyük bir kısmının alınamaması dolayısı ile gelirin ortadan kalkması nedeni ile. Bu kesim maaşlı çalışan olmadığı için tüm gelir oraya bağlı sonuçta. Haliyle sosyal yardım başvurularında ciddi bir artış oluyor o dönemlerde. Bunun dışında hanede olan zararlarla ilgili de bunu karşılayacak gücü olmayan ailelerin evinin tamiratı bakım ve onarımı, eşyalarının yenilenmesi bu süreçte çeşitli yardım modellerinden yararlanmak için başvurmaları bizim sosyal kart dediğimiz aylık market kartı tarzında harcama yapabilecekleri aylık olarak belli bir miktarın yüklendiği düzenli olarak veya tek seferlik nakit yardımları gibi yardım modellerine başvuru artıyor.” (ABB Sosyal Hizmetler DB)

AFAD'ın değerlendirmesi ise, Antalya'nın tarımsal faaliyetlerinin “yumuşak karnı” olarak tanımlanan seracılık faaliyetlerinin, iklim değişikliğine bağlı afetlerin neden olduğu zararları artırdığına dikkat çekmektedir. Seracılık, bölgedeki tarımsal üretim için kritik öneme sahip olmasına rağmen, plansız ve programsız gelişmesi ve genişlemesi nedeniyle hem afet riskini artırmakta hem de afet sonrası iyileştirme maliyetlerini yükseltmektedir. Seraların yağışları engellemesi ve toprağın su almasını zorlaştırması, iklim afetlerinin etkilerini artırmakta ve seralarda meydana gelen hasarların telafi edilmesini zorlaştırmaktadır.

> "Bunda şöyle bir şey var, bir kere tarım bizim yumuşak karnımız. Yani tarımın yumuşak karnımız olmasının nedeni şu. Şimdi Türkiye'yi besleyen bir şehir burası tarımsal faaliyet açısından baktığımız zaman. Bu tarımsal faaliyetler, şehrin belli bölgelerine konuşlanmış durumda, işte bir Kumluca örneği var. Ben Antalya'ya ilk geldiğim zaman Belen'den aşağı indiğim zaman burası poşet şehir demiştim. İlk geldiğim zamanla bugün geldiğimiz nokta arasında o poşetin yüz ölçümünde çok ciddi bir artış var. Şimdi seracılık faaliyeti bu şehirde aslında iklim değişikliğinin kaynaklarından bir tanesi. İklim değişikliğinin sonuçlarından daha çok zarar görüyorsak bunun nedenlerinden bir tanesi seracılık. Çünkü bizde seracılık, plansız, programsız ve şey gidiyor. Herkes istediği her yeri sera yapıyor bu şehirde. Serayı yaptığınız zaman otomatik olarak yukarıdan gelen yağışın toprağa ulaşmasını engelliyorsunuz. Toprağa ulaşmayı engellediğiniz için de o akan gelen suyun akışının önüne bir set halinde duruyor sera. Mesela şimdi hem afete dönme nedenimiz hem de afetten sonra en çok zarar gören yerimiz bizim sera. Yani tarımsal faaliyetler olarak baktığımız zaman çok ciddi zarar var. Çok ciddi tarımsal zararlar oluşuyor. Seracılıkta tarımda şöyle bir şey vardır, vatandaşlar da söylemiştir size muhtemelen. Eğer ki herhangi bir seranın içerisine sel suyu girdiyse geçmiş olsun. O ürünün komple sökülmesi, milin kaldırılması, o toprağı yeniden havalandırılması ve yeniden ekime geçilmesi gerekiyor. Yani vatandaş hem mevcut içerideki ürününü kaybediyor. Hem de sonrasında iyileştirme ile ilgili çok daha fazla bir maliyete girmek zorunda kalıyor." (AFAD)

Bu anlatılar, hortumların ve onlarla birlikte meydana gelen dolu ve sellerin tarımsal üretimin sürdürülebilirliği üzerindeki etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Seraların yıkılması ve yeniden inşa edilmesi süreci, çiftçilerin ekonomik sermayelerini tüketmekte ve tarımsal faaliyetleri devam ettirme kapasitesini düşürmektedir. Çiftçilerin üretim faaliyetlerinde sürekliliği sağlamak için harcadıkları çaba, ekonomik sermayelerini eritirken, sosyal güvencelerden mahrum kalmalarına da yol açmaktadır. Özellikle küçük ve orta ölçekli çiftçiler, büyük maliyetlerle karşı karşıya kaldıklarında tarımsal üretimden vazgeçmek zorunda kalmakta ve bu da bölgedeki tarımsal üretim kapasitesinin azalmasına neden olmaktadır. Ekonomik eşitsizlikleri derinleştiren iklim afetlerinin kırsal topluluklar üzerinde yarattığı sistematik sorunlar, tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini tehdit eden önemli faktörler arasında yer almaktadır. Çiftçilerin ekonomik sermayelerini kaybetmeleri, sosyal güvencelere erişimlerini zorlaştırmakta ve toplumsal dayanışmayı zayıflatmaktadır. Bu durum, kırsal topluluklarda ekonomik ve sosyal adaletsizliklerin artmasına yol açmakta, tarımsal toplulukların geleceğini belirsiz hâle getirmektedir. İklim afetlerinin, tarımın sürdürülebilirliğini ve kırsal toplulukların ekonomik dayanıklılığını zayıflatması, acil ve etkili müdahalelerin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, afetlerin etkilerini hafifletmek ve kırsal toplulukların ekonomik ve sosyal güvencelerini korumak için güçlü ve sürdürülebilir politikaların geliştirilmesi elzemdir.

Antalya'daki kırsal topluluklar, iklim değişikliğinin yol açtığı orman yangınları, kuraklık ve hortum gibi iklim afetlerinin etkileriyle derin ekonomik kayıplar ve hasarlar

yaşamaktadır. Bu afetler, yalnızca doğrudan ekonomik zararlar yaratmakla kalmamakta, aynı zamanda kırsal tarımsal topluluklarının sosyal ve ekonomik dokusunu da bozmakta ve ekonomik eşitsizlikleri derinleştirmektedir. Orman yangınları, köylülerin yaşamlarını sürdürebilmek için bağımlı oldukları geçim kaynaklarını büyük ölçüde tahrip etmiştir. Yangınlar, tarım ve hayvancılık alanlarını ciddi şekilde hasara uğratmış, bu da köylülerin geçim kaynaklarını tehlikeye atmıştır. Ekonomik varlıkların kaybı, ekonomik güvence eksikliği, sosyal sermaye eksikliği ve borçlanma gibi konular, bireylerin yaşadığı ekonomik zorlukları derinleştirmektedir. Yangın sonrası, köylerin geçim kaynaklarının yok olması, toplumsal dayanışmayı ve ekonomik dayanıklılığı da zedelemiştir. Anlatılar, yangının köylülerin ekonomik bağımsızlığını yok ettiğini ve geçim kaynaklarının yitirilmesinin toplumsal dayanıklılığı zayıflattığını göstermektedir. Orman yangınları, ekosistemi ve tarımsal üretim alanlarını yok ederek, çiftçilerin üretim kapasitesini ciddi şekilde düşürmüştür. Bu durum, köylülerin hem tarım hem de hayvancılık faaliyetlerinden elde ettikleri gelirin azalmasına neden olmuş, birçok çiftçiyi borçlanmaya zorlamış ve ekonomik bağımsızlıklarını kaybetmelerine yol açmıştır. Yangın sonrası toparlanma sürecinde, devletin ve yerel yönetimlerin müdahaleleri, toplulukların yeniden inşasında kritik rol oynamaktadır. Ancak, bu müdahalelerin zamanında ve yeterli olmaması, toplumsal ve ekonomik toparlanmayı geciktirebilir.

Kuraklık ise tarımsal verimliliği ciddi şekilde düşürmekte, ürün kalitesini etkilemekte ve çiftçilerin hayvanlarına yeterli yem sağlayamamalarına neden olmaktadır. Bu durum, çiftçilerin hayvanlarını satmak zorunda kalmalarına ve hayvancılığı bırakmalarına yol açmaktadır. Kuraklık, aynı zamanda çiftçilerin sosyal güvenlik primlerini ödeyememelerine ve dolayısıyla sosyal güvencelerini kaybetmelerine neden olmaktadır. Benzer şekilde hortumlar da tarımsal topluluklar üzerinde yıkıcı etkiler yaratmıştır. Seraların yıkılması ve yeniden inşası, çiftçiler için büyük ekonomik yükler getirmiştir. Hortumlar, seraların içindeki ürünlerin kaybına neden olmuş, çiftçilerin gelirlerini azaltmış ve borçlanmalarını artırmıştır. Bu afetler, tarımsal üretimde kesintilere yol açarak, çiftçilerin sürdürülebilir üretim yapma kapasitesini düşürmüştür. Hortumlar sonrası seraların yeniden kurulması için yapılan harcamalar, çiftçilerin ekonomik kaynaklarını tüketmiş ve tarım faaliyetlerini sürdüremeyen birçok çiftçi tarımı bırakmak zorunda kalmıştır.

İklim afetleri, kırsal tarımsal topluluklarda ekonomik eşitsizlikleri derinleştirmektedir. Afetler sonrasında ekonomik olarak daha güçlü olan çiftçiler, yeniden toparlanma sürecinde daha avantajlı konumda bulunurken, ekonomik olarak daha kırılgan olan küçük ölçekli üreticiler, icarcılar ve ortakçılar büyük zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu durum, bazı çiftçilerin

tarım faaliyetlerini tamamen bırakmasına ve başka işlere yönelmesine neden olmaktadır. Afetlerin ardından alınan krediler ve yapılan borçlanmalar, çiftçilerin ekonomik yükünü artırmakta ve uzun vadede ekonomik bağımsızlıklarını tehlikeye atmaktadır. Özellikle küçük ölçekli çiftçiler, bu süreçte daha fazla borçlanmakta ve ekonomik olarak daha da kırılgan hâle gelmektedir. Bu durum, kırsal topluluklar arasındaki ekonomik eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir.

İklim afetleri, tarımın sürdürülebilirliğini ciddi şekilde tehdit etmektedir. Orman yangınları, kuraklık ve hortumlar, tarımsal üretim süreçlerinde kesintilere ve verimlilik kayıplarına yol açmaktadır. Bu afetler, gıda üretim zincirinde önemli aksamalara neden olmakta ve çiftçilerin uzun vadeli planlama yapmalarını zorlaştırmaktadır. Afetlerin ardından tarımın yeniden sürdürülebilir bir şekilde devam ettirilmesi, ciddi maliyetler ve çabalar gerektirmektedir. Öte yandan, afetler sonrası toparlanma sürecinde yeterli desteğin sağlanamaması da önemli rol oynamaktadır. İklim krizine karşı alınacak önlemler ve afet sonrası toparlanma süreçlerinin desteklenmesi, kırsal toplulukların bu zorluklarla başa çıkabilmesi için kritik öneme sahiptir. Çiftçilere sağlanacak ekonomik ve sosyal destekler, kırsal kalkınmayı teşvik edecek ve tarımsal sürdürülebilirliği sağlayacaktır. Bu çerçevede, tarım politikalarının ve iklim değişikliğine uyum politikalarının yeniden gözden geçirilmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir.

3.5.6.1.2. Ekonomik Olmayan Kayıp ve Hasarlar

Ekonomik olmayan kayıp ve hasarlara ilişkin bulgular BMİDÇS Ekonomik Olmayan Kayıp ve Hasar Kategorileri (Tschakert vd., 2019) kapsamında ele alınmıştır. Bireysel kayıp ve hasarlar kategorisinde fiziksel ve ruhsal sağlığın kaybına ilişkin bulgulara, toplumsal kayıp ve hasarlar kategorisinde kırsal ilişki formları, kültürel miras, kültürel kimlik ve yerel bilginin kaybına ilişkin bulgulara, ekolojik kayıplar kategorisinde orman ve biyoçeşitlilik, yeraltı su rezervlerinin kaybı ve zararlılarda artışa ilişkin bulgulara ulaşılmıştır.

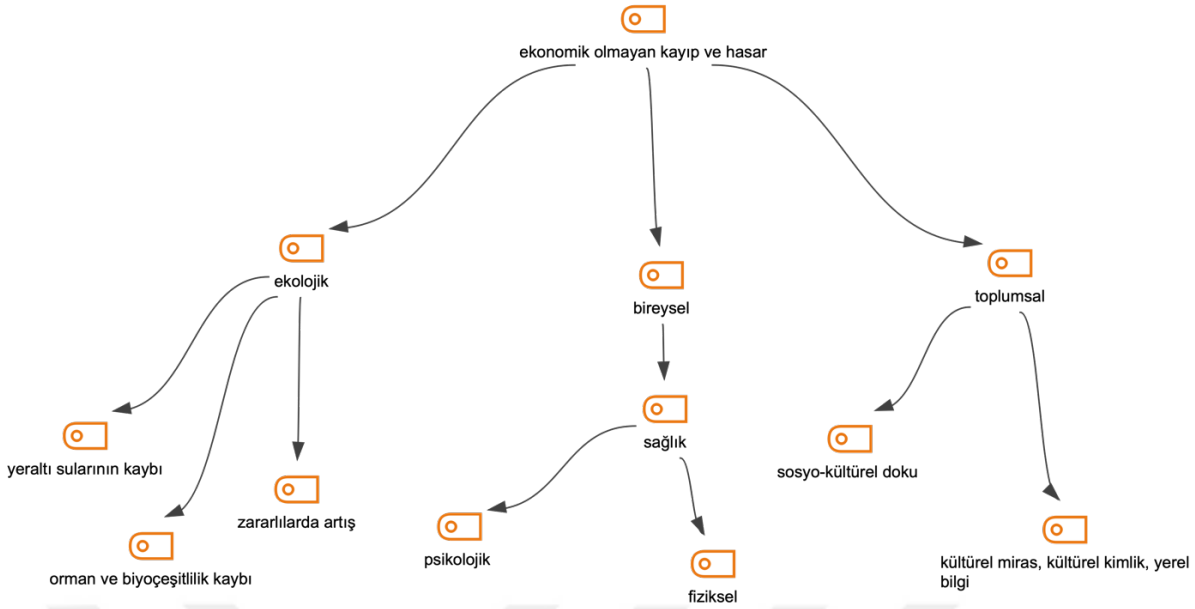

Şekil 3. 48 MAXQDA-Ekonomik Olmayan Kayıp ve Hasara İlişkin Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

3.5.6.1.2.1. Toplum Sağlığı: Bireylerin Kayıp ve Hasar Deneyimleri

Cumhuriyet tarihinin en büyük yangının yaşandığı, 8 insanın yaşamını yitirdiği ve çok sayıda canlının yok olduğu Manavgat orman yangınında, görüşülen katılımcıların büyük çoğunluğu yangın köye ulaşmadan önce köyleri terk ettiği için can kaybı ya da yaralanma durumu oluşmamıştır.

> "Cumhuriyet tarihinin en büyük yangınıydı ve 8 can kaybımız oldu." (AFAD)

> "Bizden ölen olmadı da şu yan köyümüzden oldu iki tane. Karı koca öldü, çıkamamışlar, kendilerini odaya kapatmışlar, öyle ikisi de ölmüş. Başka yaralanan… yani diyorum ya, biz yangın köye düşmeden toplandık gittik. Canımız tatlı geldi. (Gülüyor) Mal bulunur da can bulunmaz. Mal da her şey de gene oldu." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

> "Yangını görmedik ki biz kendimiz burada durmadık. Yangın oradan gelirken buradan nasıl aldılar çocuklar kaçırdı bizi, biz yangını görmedik. Ateş bitene kadar biz buraya gelmedik." (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

> "Yaralanan, ölen kimse olmadı." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

Ancak orman yangınları sırasında ve sonrasında, dumana maruz kalan bireyler solunum yolu sorunları yaşamış, mevcut hastalıkları kötüleşmiş ve yangın sonrası koşullar nedeniyle yeni sağlık sorunları ortaya çıkmıştır. Yangın sırasında dumana maruz kalmanın sağlık

üzerindeki etkileri oldukça ciddidir. Örneğin, solunum cihazı kullanmak zorunda kalan, diyabet ve tansiyon gibi kronik hastalıkları ağırlaşan katılımcılar bulunmaktadır.

> "Yaralanmadık ama dumandan aşırı derecede etkilendik. Solunum cihazı bağladılar bir süre nefes alamaz hale geldik. Dumanın ateşi zehri, hep zehirlenmiş gibi olduk. Ayran içe içe. Hastaneye de gitmedim, destek de almadım. Şekerim, tansiyonum hep yükseldi. Bu kaynanayı bırakıp gidemiyorum ben bir yere. Bizim köyde ölen yaralanan olmadı ama civar köylerin birinde bir karı koca öldü." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Ay yaşanmaz mı gülüm ya. Ben zaten akciğer hastasıyım. Ondan nefes alamaz hale geldim. Yüzüm gözüm bile değiştir yani sıkıntıdan mı stresten mi. Gözlerimiz kaç gün zehir gibi yandı. Sonra doktora gittik de ilaç verdi. Gözlerimiz çok etkidendi. Nefes alamıyorduk. Bacaklarımız tutmuyordu gülüm. Bir kramp giriyordu düşüverecek gibi oluyorduk artık stresten mi neden bilmiyorum." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Buralarda şükür hiçbir yaralanan olmadı. Karşı köyde karılı kocalı bir aile yandı, bizim de akrabamızdı. Anaları amca kızıydı, orada yandı. Kocası da oralıydı. Saraçlının Delioğlan mahallesi vardı orada. Başka da bir şey olmadı. Daha hala kendimize geldik mi gelemedik. Üstüne bir de korona geldi mi anam anam anam hangi saat öleceğiz diye, öleceğimiz saatin hesabını yapardık. Yani iyi olacağımız aklımıza gelmezdi. Öylesi hastalıklar geçirdik. Ben, eşim… Dumandan dolayı eşim tedavi gördü de ben görmedim." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

Duman, solunum yolu hastalıklarını tetikleyen ve mevcut hastalıkları ağırlaştıran bir faktördür. Özellikle akciğer hastalığı olan bireyler için bu durum çok daha yıkıcıdır. Duman, sadece solunum yolu sorunlarına değil, aynı zamanda gözlerde yanma ve iltihaplanma gibi semptomlara da yol açmaktadır.

> "Sağlık sorunu işte dumandan kaynaklı gelinim sorun yaşadı o yüzden Manavgat'a götürdüm ama o duman oraya da geldi. Köyde hayvan yandı ama insanlardan yanan olmadı. Ahırlar yandı. Manavgat'taki evlerin balkonlarında çam pürleri vardı. Buradayken de biz eğer dikkat etmesen üzerine de geliyor üzerin de tutuşacak yani." (M-30, Erkek, 70, Ortaokul, Emekli-çiftçi)

> "(gülüyor) Ya solunum sıkıntısı hala bile çekiyoruz (1 sene geçti üstünden) çünkü yangın bir gün sürmedi, on gün sürdü burada artı bir yağmur yağdı bu sıcakta, o yağmur yağmasa çok zehirlenen olurdu burada. Temizlendi biraz. Bizden olmadı sadece evini söndürmeye çalışan bir komşum biraz yandı ama çok abartılı değil. Doktorlar geldi, krem getirmişler." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "Sağlık sıkıntısı işte bu kapalı kaldığım yerden dolayı herhalde benim akciğerlerim hastaydı. Şimdi kaç sefer gittik hani büyük bir alerji var, duman almış her yerin, dedi. Şimdi nefes almak, hani şuraya çıkayım nefes almakta zorlanıyorum. Adım atamam. Astım oldu. Konteynırın içinde kapalı kaldığımdan sıkıntı

> oldu. Yangından sonra oldu. Kaç sefer gittim doktora, işte duman almış ciğerlerin, dedi. Hapını, fısfısını verdi. Ama kapalı yerde kaldığım için tıkanma oluyor." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

Mevcut hastalıkları kötüleşen bireylerin deneyimleri, yangınların sağlık üzerindeki geniş kapsamlı etkilerini göstermektedir. Örneğin kanser hastası olan M-6, yangının ardından hastaneye kaldırılmış, durumu ağırlaşmış ve uzun süre tedavi görmek kalmıştır. Benzer şekilde, sinüzit hastası olan bir diğer kadın, yangın sonrasında kulak iltihabı ve görme kaybı yaşadığını belirtmektedir (M-8). Bu durum, yangınların sadece akut sağlık sorunlarına yol açmadığı, aynı zamanda kronik hastalıkların seyrini de olumsuz etkilediğini göstermektedir. Yangın sonrası dönemde sağlık hizmetlerine erişim, tedavi süreçlerinin etkinliği ve kronik hastalık yönetimi kritik öneme sahiptir.

> "Ben kendim aynı zamanda kanser hastasıyım da. Kaldıramadım ben… Akdeniz'e yatırdılar beni. Bir kanım düştü, çıkmadı sonra kemikten deldiler. İlik taktılar, işte kaldıramadım. Şimdi çok şükür iyiyim. Dizlerim çok ağrıyor işte. Yangından sonra hastaneye kaldırdılar beni, kaldıramadım ben." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Bende sinüzit var şimdi kulaklarıma indi. İkisinde de iltihap var. İleriden bir şey anlatsan anlamam arada sesler gelir tak diye. Her sen ben bunu çekerim. Her sene martta başlar. Geçen sene gözlerimde de oldu yangından dolayı. Artık yakını göremiyorum. Şu yazıyı oku desen okuyamam. Seçemem. Ev yandıktan sonra çok ağladım ya daha da kötü. Oldu. Bir de duman tabii, yanan evin içine girdim. Çok şükür köyden kimse yaralanmadı. Valla ben çok yaşadım, sesim çıkmıyordu, nefes alamıyordum. Bir de yanan evin içine girdim ya…" (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> "Ne bileyim yani hepsi yansa bundan hayırlı mı olurdu? Allah bilir de neredeyse bir yıl oluyor, biz hala reziliz. Kışın bu konteyner bize çok çektirdi, her tarafından akıttı, onun da rutubeti, nemi beni boğdu. Bu kışı antibiyotik, kortizon, iğne, hastanede serum derken, çok zor geçirdim. Yangın zaten astımı arttırdı, bir de bu konteyner hava almadığı için nem ve rutubet yapıyor." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

> "Zaten hastaydım ben şeker, tansiyon, kalp, böbrek yetmezliği var. İyice kötü oldu yangından sonra." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Yangın sonrası yaşanan çevresel koşullar da sağlıkta yaşanan kayıplara işaret etmektedir. Yangın sonrasında konteynerde yaşamak zorunda kalan bireylerin astım gibi solunum yolu rahatsızlıkları artmıştır. Konteynerler, uygun havalandırma ve yaşam koşulları sağlamadığı için sağlık sorunları ağırlaşmaktadır. Bu durum, afet sonrası barınma çözümlerinin sağlık üzerinde doğrudan etkisi olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, yaşlı bireyler yangın

sonrası yüksek tansiyon ve benzeri sağlık sorunları yaşamış, sıcak hava ve kötü barınma koşulları bu sorunları tetiklemiştir.

> "Sıcaktan, hele ilk buraya geldiğimde konteynıra hemen klimayı kurdular çünkü sıcaktan ebemin tansiyonu çıktı istifra etti. Ölecek diye de korktum. Bizim zaten gözlerimiz görmez oldu dumandan. Bu köyde 15 gün güneş doğmadı dumandan. Göğsüm top gibi şişti, böyle kızardı korktum. Psikolojik olarak da zordu tabii. Sonra sağlık ocağına danıştım bir hap verdiler de öyle geçti. Korkacak bir şey değil diye." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Olmadı, hiçbir şey olmadı. Hiç kimse yoktu ki kaçtı kızım herkes. Yanan hiç olmadı. Kimseye bir şey olmadı. Şu Saraçlıda, Delioğlan'da oldu. Orada iki kişi öldü. Karı koca öldü orada benim emmimin kızıydı. Onlar öldü, dumandan zehirlenmişler içeride kalmışlar. Aynı böyle namaz kılar gibi dumandan zehirlenmiş ölmüş. Burada öyle hiçbir şey olmadı. Herkes kaçtı gitti. Burada ne koyunu yanan oldu ne bir şeyi yanan oldu." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Ya buradan 500 metre yukarda evim var işte ama orman yanınca evime gidemiyorum mallarımdan dolayı. Gidemiyorum. Hayvanlar da çok etkilendi. Burası sıcak, yukarısı serinde ama gidemiyoruz işte. Burada sinek çok baksana adamı yiyecek bu sinekler. Sinek çok, sıcak burası. (Gerçekten görüşmeleri yaparken sineklerin karasineklerin ısırıkları yüzünden mahvoldum ayak bileklerim açık olduğu için oralar hep kabardı.)" (M-23, Erkek, 59, İlkokul, Hayvancı-emekli)

Korkuteli'nde artan kuraklıkların ise fiziksel açıdan sağlığın kaybına doğrudan bir etkisi bulunmamakla birlikte dolaylı etkileri bulunmaktadır. Bu duruma ise yalnızca 4 kişi değinmiştir. Ekonomik yoksullaşma, kuraklığın en belirgin sonuçlarından biridir. Kuraklık nedeniyle tarımsal verimlilik düşmekte, çiftçilerin gelirleri azalmakta ve sosyal güvence kaybı ekonomik zorluklarla derinleşmektedir. L-18, BAĞ-KUR borçlarının arttığını ve doktora gitmekten kaçındığını belirtmektedir. Bu durum, sağlık hizmetlerine erişimin azalmasına ve sağlık sorunlarının tedavi edilememesine neden olmaktadır. Sosyal güvence eksikliği, sağlık sorunlarını artırmakta ve bireylerin yaşam kalitesini düşürmektedir. Sağlık hizmetlerine erişim sorunu, L-18'in sağlık ocağına ulaşım zorluklarını anlatmasıyla da desteklenmektedir.

> "10 bin lirayı geçti BAĞ-KUR borcu. Hiç yatırmadık daha, 6-7 ay oldu işten çıkalı hiç yatırmadık. Doktora gitmiyorum (ironik gülüyor). İşte, işimiz zor… Allah yardımcımız olsun… İşte belli ya… soluğumu zor alıyorum ama işliyoruz. 10 gündür çekiyorum ben bunu. Bamyanın tozu dokunuyor, sıcakta 2-3 günde o şeyleri dikeceğim diye yoruldum. Bamyanın tozu da bir yanımdan geliyor, yüzümü kaşıyorum, her yerlerim geriliyor bugün bamyanın tozundan. Çok dokunuyor ama etmesen ne edeceksin? Ele gelmiş mal. 5 kilo evveli gün topladım 5 kilo da bugün gelir 10 kilo, 5 kilo da Perşembe toplarım 15 kilo (sesi kısılıyor nefes darlığından öksürüyor, çok zor konuşuyor) 10 kilo bamyam olsa 300 lira, bereket versin. Gitmedim ya benim alerjik astım var ya büyük bir ihtimal bamyanın tozundan işte yaz çıkacak

böyle geçecek gibi benim. Boğazımdaki nodüller büyümüş ondan ameliyat da oldum ben." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Sağlık ocağı yok, Korkuteli'ne gidiyoruz. Bozova Köyünde var aslında sağlık merkezi ama eczane yok. Oraya gitsen ilaç almaya yine ta Kızılkayalara gideceksin. Git, Korkuteli hastaneden bakın. Kendimiz arabayla gidiyoruz. Otobüse binemem ben. Burada hayvanlarımı yalnız bırakamam, ablam var yalnız bırakıyorum…" (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Kuraklığın neden olduğu ekonomik zorluklar ve sosyal güvence kaybı, bireylerin sağlığı üzerinde de olumsuz etkiler yaratmaktadır. L-8, yevmiye ile çalışmak zorunda kaldığını ve bu süreçte sürekli ilaç kullanmak zorunda olduğunu belirtmektedir. Fiziksel olarak yorulmanın yanı sıra, sürekli ilaç kullanmak zorunda kalmak, sağlık sorunlarının ciddiyetini göstermektedir. Aynı zamanda, güneşin altında uzun saatler boyunca çalışmak, vücudu yıpratmakta ve sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Çiftçiler, tarımsal faaliyetlerini sürdürebilmek için sağlıklarını tehlikeye atmak zorunda kalmaktadırlar.

"Önce gidiyordum yevmiyeye ama gidemiyorum. Ha ekmeklere gidiyorsun ama ona 8-9 gibi gidiyorum. Yoruluyorsun aslında ama hep hap atarak, işte yani gününü geçiriyorsun." (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Ben şimdiye kadar bir işe girmedim. Hani çok iş bulundu ama girmedim ama şu yaşta bile bir iş bulsam girmeyi düşünüyorum. BAĞ-KUR olmuş 1830 TL. Çok geç başladım. 2003'te başladım işte 20 yıl falan oldu aşağı yukarı, 20 yıldır bir fiil yatırttım. Emekli olma şansım da yok şu anda. Şu anda yatırmakta zorlanıyorum. Şimdiden kelli biraz zor yani. Çok zor…" (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Ekonominin dışında şimdi şöyle bir şey var. Bazı şeylere ilaç atıyorsunuz, sürekli kimyasal madde yutuyorsun. Sağlığını da etkileyen bir şeyler var. Gece gündüz koştur, uykusuz güneşin altında vücut yıpranıyor. Ben de istiyorum. Bugün benim bir tek oğlum var. Düzenli bir hayatı olsun istiyorum ben de. Eğer ben bu şeylere katlanıyorsam, bu zehri yutuyorsam karşılığını da almam gerekir yani. Şimdi şu sıcakta kim çalışıyor güneşin altında? Ama herkes gitti bağında, bahçesinde bu güneşin altında bir şeyler yapmaya gayret ediyor. Bir şeyler yapıyor." (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Afet deneyimlerine ilişkin temada da bahsedildiği üzere *Kumluca'da* hortumun öğle arasında meydana gelmesi can kayıplarını azaltmış, ne yazık ki portakal toplayan bir tarım işçisi yaşamını yitirmiştir. Katılımcılar arasında ise ufak tefek sıyrıklar dışında ciddi bir yaralanma oluşmamıştır.

"Yok işçi falan çalışmıyordu. Yaralanan duymadık. İllaki ufak tefek olmuştur ama öyle ağır yaralı veya can kaybı olmadı diye hatırlıyorum." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

> "Çok az miktarda yaralanan oldu. Lakin şöyle bir şey oldu, benim de akrabam olurdu, Finike'de petrolün yanında çocuğu fırlatmış, maalesef öldü, hortum yukarıya fırlattığında ciğerleri patlamış. Sonra diğer mahallede bir kız çocuğu öldü, portakal topluyorlarmış. Bu olaya şahit olan arkadaşım diyor ki; bir baktık hortum karşıdan geliyor, kaçacak yerimiz yok, kendimizi yere atıp, ağaçlara sarıldık, sonra bir ses gelmiş, o kızımızı sürükleyerek ölümüne sebep olmuş. Bu civarlarda üç kişi zannedersem öldü. Yararlananlar da vardı tabi." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Çocuğum yaralanmış, her yeri kanamış." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

> "O gün bir tane can kaybımız var. Bahçede portakal toplayan bir çiftçimiz, hemen bu otogar kavşağındaki bulunan güreş sahasının üzerindeki çatılar uçurmak şartıyla ortalama 3 km ilerde bahçede portakal toplayan bir çiftçimiz, cennet mekânı olsun. Allah rahmet eylesin, rahmete kavuştu." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

Diğer yandan hortum cam seraları yıkarak, kırılan cam parçalarını etrafa savurmakta ve bu parçalar bıçak gibi evlere, diğer seralara ya da toprağa saplanmaktadır. Bu nedenle afet sonrası çevre enkaz kaldırma ve temizleme çalışmaları tamamlanana kadar oldukça tehlikelidir. Bu durum sağlam kalan sebzeleri seraların içinde toplamaya çalışan bireyler için çok daha risklidir.

> "Evet o sezon öyle bitti. Biberi kurtaramıyorsun kepçeye girdiği için ürün kaldı. Bir de etrafındaki hani camekanlar demiştim ya onun camlarının hepsi benim seramın içindeydi. Elle temizlenecek gibi değildi. Kepçeler tıraşlama yaptı, sıyırma yaptı. Benim seram naylon ama etraf camekan olduğu için, hortum olayı olduğu için toplanıp hep seramın içine girdi. Cam kırıkları toprağa çakılı vaziyette. Deniz çakılı gibi bir cam içerisi seranın yürüyecek hali yoktu. Kepçe girdi çukur açtırdım ne varsa öyle kapattık. Ya gezemezsiniz ki bir yerinizi cam kesecek, çok küçük camlar var. Bu camlar ağacın üzerinde naylonun etrafında duruyor, her şekilde insanın elini kesebiliyor. Ya ben naylonun klipsini sökmeye çalıştım, elimi kesti yani hesabını sen yap. İnce toz halindeymiş elimi sürtüverdim kesti. O yüzden en güzeli kepçeyle düzleme-tıraşlama nasıl anlıyorsanız öyle yapmak. Uzun bir süreç onu yaptık yani." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

Korkuteli'ne benzer bir biçimde Kumluca'da da hortum sonrası derinleşen ekonomik kırılganlık sosyal güvence kaybına yol açmıştır.

> "Tabii canım, hala ödeyemiyorum BAĞ-KUR'u. Afetten önce bir yapılandırma yapmıştım. 1 sene devam ettim. Ummadığın bir yerden masraf çıkıyor. Yani yan gelirin varsa onunla günlük giderlerimizi karşılıyoruz işte. Sağlıkla ilgili bir şikâyetim yok benim ama hanımda şeker tansiyon var işte, o gidiyor ara ara. Emekliliğim 2023'te ama 180 bin lira yatırmam lazım. Maaştan kesilerek yaparız belki o zaman." (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

> "Maalesef. Geçen yıl durdurdum. 3.600 göstergesinde emekli olacağız. Yaş bekleriz 58 ikinci ayın 15'ini geçtik miydi bankadan kredi çekip parayı yatırıp emekli dilekçesini vereceğiz. Bunda hortumun etkisi tabii ki oldu. Şimdi ben 2009'da geçmişe dönük borcumu sildirdim. Yatırmaya devam edeyim diye 3 taksit yatırdım. 200 liralık aidat bir anda 450 liraya çıktı. 450'ye çıkınca biz tekrar bıraktık çünkü ödeme şansı yok. Önce karnını doyuracaksın karnın doymayınca para artmayınca BAĞ-KUR ödeyip hiçbir şey yapamam." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

Görüldüğü üzere afet sırasında katılımcılarda ciddi bir fiziksel yaralanma meydana gelmemiştir. Ancak afet sırası ve sonrasında yaşanan deneyimler *psikolojik ve duygusal sağlıkta* çok ciddi hasarlara yol açmıştır ve bunun etkilerinin de devam ettiği görülmektedir. Etkiler bireylerin yaşamlarını derinden sarsan ve toplumsal dayanışmayı zayıflatan ciddi sonuçlar ortaya koymaktadır. Yerel halkın anlatıları, yangının yarattığı travmanın, bireylerin zihinsel ve duygusal sağlığı üzerindeki kalıcı etkilerini ve bu süreçte yaşanan psikolojik sorunları net bir şekilde gözler önüne sermektedir.

> "Yangın köyde herkesin psikolojisini bozdu. Psikolojimiz bozulunca insanlıktan da çıktık." (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

Psikolojik destek hizmetlerinin yetersizliği, yangın sonrası bireylerin yaşadığı travmanın derinleşmesine yol açmıştır. Bazı katılımcılar yangının getirdiği yıkımın ve yaşanan kayıpların ardından yaşam heveslerini kaybetmiştir. Psikolojik desteğin yetersiz olması, bireylerin travmayla başa çıkma sürecinde yalnız bırakılmasına neden olmuş, bu da depresyon, anksiyete ve uyku bozuklukları gibi psikolojik sorunların artmasına yol açmıştır. Yangının hemen ardından gelen yardımlar ve destekler geçici bir rahatlama sağlamış olsa da uzun vadede bireylerin bu travmayla başa çıkmalarına yeterli olmamıştır. Sürekli tetikte olma hâli ve tekrar eden kabuslar, travmanın derinliğini ve bireylerin bu durumu atlatamadığını göstermektedir.

> "Psikolojik desteğe gelenler oldu ama pek bir destek bulmadık. Tedavi olmadık ki… Geldikleri zaman o acıyla, farkında bile değildik ki o zaman. Mesela para değil ama sağlığın neyin güvencen daha önemli. Şimdi bana diyorlar, evin yapılacak, kurtuldun, daha iyi ev yapılacak. Bana saray yapılsın isterse, artık gözüm yok ki… İnanır mısın hiç gözüm yok. Gitti yani… Geceleri uykuları terk ettim ben çok zor günler geçirdim. Çünkü yaşama hevesimin hepsini aldı götürdü. Seni zaten oradan oraya sürüklüyorlar. Bu ev işlerinde, aldığımız ev kendimizindi ama işte hisseliydi, yanan yer eşimin üstüneydi. Hisseli yapmadılar, tekrar kendi evimi bunun üzerine verdim ayrıca bir 4 bin lira masraf ettim hiç uğruna. Yani hem sağlığımdan oldum hem maddiyat gitti yani sürekli sorun yaşadım. İpotekli olduğu için evi yapmayız diye dayattılar. E ödesek ödeme durumumuz yok... Ben çok bunaldım çok... Beynim patlayacak duruma geldi geceleri. Şimdi eve başlandı ama çok yorulduğum için, içinde bir yaşama, bir heves, bir sevinç yok.

> Yapma gücümüz yok artık, geçmişiz yani bu hayattan. Azim, hırs diye bir şey kalmadı. Şunu da yapsam, şuyum da olsun, artık demiyorum. Yani rüyamda görsem bu yangına ben inanmazdım. Bazen hayal miydi diyorum ama düşünüyorum gerçek, hayal değil, yaşadık yani. Bazen içim böyle doluyor, gidip dağlarda ağlayıp bağırasım geliyor, o derece oluyor… Aklın erdi mi zaten yeni yaşamış gibi oluyorsun. Yeni yaşanmış bir olay gibi oluyor yani, geçmiyor. Dünyanın malını da verseler boş artık. Benim şu anda yaşama hevesim bile yok bu dünyada (ağlıyor). Çıkıp giden gene görmedi, biz hepsini yaşadık. Yanışını yıkılışını… Hani görmesen belki bu kadar etkilenmezsin." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> "Öncekini atlatamıyorsun mümkünü yok, atlatabiliyor musun? Uyku girmez gözüne… aynı ateş hemen gelecek gibi… aynı yangın olacak gibi… ateşi geç başka bir şey olacak gibi, her çeşit şey geliyor aklına. Mesela yanacak yer kalmadı ama havadan ateş mi atacaklar evlere diye geliyor aklına. Mesela ilk zamanlar gelen giden çoktu ama sonra yalnız kalınca daha kötü oluyorsun tabii etkileniyorsun. Senesi geldi mesela ama hala anmak istemiyorum ya bir işle meşgul olacaksın, ekmek yapıyorum mesela. Unutuyorum ama bir oturdum mu beş dakika hemen aklıma geliyor." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Benim aklım gitmiş. Ağlarken bağrınırken öldüm. Bayılanlarımız oldu, iğneye götürdüklerimiz oldu yani öyle kolay değil ki…" (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

Yangın sonrası yaşanan travmanın en belirgin etkilerinden biri, sürekli bir korku ve güvensizlik hissidir. Yangın sırasında yaşadığı korkunun etkisiyle "akıl sağlığını yitirdiğini" ve h günlük yaşamda "unutkanlık" ve "odaklanma" sorunları yaşadığını belirten katılımcılar bulunmaktadır. Bu tür semptomlar, travma sonrası stres bozukluğunun (TSSB) klasik belirtileri olup, bireylerin normal yaşamlarına dönmelerini zorlaştırmaktadır. Yangının ardından gelen sürekli bir tetikte olma hâli, bireylerin hem zihinsel hem de fiziksel sağlıklarını olumsuz etkilemektedir.

> "Hiç aklım ermedi benim. Hiç… Adamlar geliyor birinin adını soruyor, benim aklım çalışmıyor… Yangından sonra hastaneye kaldırdılar beni, kaldıramadım ben. Hiç aklım ermedi o zaman. Yangın anında itfaiye geldi isim soruyor bana diyorum ya ona bile cevap veremedim benim aklım iyice gidiyordu. O gün bugündür öyle. Dün çaydanlığı koydum, muhtar geldi çıktım, çaydanlığı öyle açık bırakıp gitmişim." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Ben evde durmadım evi yanık görmemek için. Çünkü kafayı bozacağım ne yapayım elimde değil. Evi gördüm mü kafam gidiyor. Otelde kaldım hep ağlıyordum, akşamların olmasını hiç istemezdim. Hep çalışayım, otelde kalayım istiyordum. Yorulma hiç bilmem, düşünmemek için, kendimi işe verdim." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> "Sürekli aklın, yangında, evinde, kaybettiklerinde olduğundan bir süre birbirimize soğukluğumuz oldu. Hareketlerimizde değişiklik oldu ister istemez. Yalnız kalınca toparlarız, birbirimizi üzmeyelim desek de

gelişen olayların etkisiyle yine de anlaşmazlıklarımız oluyordu. Zaten psikolojim bozulmuş, kafamın üzerine bir hal oldu, uyuştu, bir ay geçmedi, buz konmuş gibiydi. Yani kim geldi kim gitti, kim aradı? Çoğunu hatırlamıyorum." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

"Şunu gördüm, yangından sonra herkese bir stres bastı, iyiliğine bir şey diyorsun adam of oradan sana ters yaptırıyor. Hala psikolojisi bozuk herkesin. Hala düzelmiş değil yani. Çok sakin bir adama bir şey diyorsun sana hakaret ediyor." (M-Muhtar-8, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi)

Yangının toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisi de dikkate değerdir. Zira yangın sonrası aile içi ilişkilerde ve toplumsal bağlarda soğukluk ve anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Travmanın getirdiği stres ve belirsizlik, bireylerin sosyal etkileşimlerini zorlaştırmış ve topluluk içinde uyumun bozulmasına neden olmuştur. Yangının yarattığı travma, sadece bireysel düzeyde değil, toplumsal düzeyde de etkilerini göstermiş, topluluk dayanışmasını zayıflatmıştır.

"Her yer ateş çevirdi. Arabaya bindik böyle dumanlar gelmeye durdu. Baya var ya hani bir ay iki ay ben hiç yatmadım. Böyle oturdum, sabahlara kadar. Herhalde günüm böyle bitecek dedim. Bana uyku hapı getirin verin dedim. Dediler o daha beter eder, başın kalkmaz dediler. Allah'ıma şükür sonradan dura dura düzeldi. İşte böyle diyorum bunlar da benim psikolojimi bozdu. Ben kafayı kaçıracağım diye üzülüp duruyordum, gerçekten çünkü dünyada kötü en zor durum bu, evsizlik." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

"Sadece psikolojimiz biraz… Şu an kafamız durdu yani ya bir şey düşünmeye… düşünemiyoruz." (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

"Yarım felç geçirdim. Çok gittik geldik. Moral bozukluğundan kolumu kaldıramıyordum. Telefon ettim oğluma böyle böyle kolum kalkmaz, gelin götürün beni, dedim. Böyle hiçbir şey yok, kalkmaz. Vardık doktora gittik, oraya git, buraya git. Ondan dolayı biraz iyileştikten sonra süresi biter. Gene stres olunca gene hastalanıyor. Cuma namazını kılacağım diye 4. sünnetini kıldık, ikinci rekât cuma namazında duracağız. Cuma namazını kıldım ama ben bittim. Ne ses kaldı ne selam namazı kıldım çıktım. Namazı kıldım dışarı çıktım, namazı kılasıya ses çıkarmadım ama ondan sonra geldik buraya 15 gün kendime gelemedim. Hep stresten oluyor. Dumandan hiç etkilenmedik." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

"İnsanın kafasındaki şey yok oluyor bazen yani unutkanlık oldu. Motoru koydum mesela geri geri çıkarken arabayla ona vurdum haini koyduğum motoru unuttum, unutkanlık oldu yangından sonra. Böyle şeyler oluyor, daha doğrusu milletin yangından beyni döndü, şuurunu bozdu millet. Şimdi bozmadık diyen yalan konuşur? Yani millet ne yapacağını şaşırdı ya bir ev değil ki, dağ taş yandı gitti ya... millet şuurunu bozdu ama ne yapacaksın ama buna da şükür, Allah'tan gelen." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

Yangın sonrası psikolojik sorunlar, bireylerin yaşam kalitesini ciddi şekilde düşürmüştür. M-8, yangın sonrası evde kalmanın psikolojik yükünü kaldıramadığını ve sürekli çalışarak düşüncelerinden kaçmaya çalıştığını belirtmektedir. Bu durum, travmanın bireyleri nasıl etkilediğini ve günlük yaşamlarını nasıl zorlaştırdığını göstermektedir.

> "Çok yangından ıstırap çektik. Çok ağladık biz burada. Gözümüzün önünde evler… (sessizlik, yutkunuyor). Kepçeler geldi üç güne varmadan başladı yıkmaya. Burada biz neler çektik." (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

> "Bu yangın çıktığında 10 gün, 10 günde var ya inanır mısın toplam ne bir saat uykum var ne de bir bütün ekmek yemişimdir, ağlamayla babamın dediği gibi şuralarım şişti. 10 gün sonra eşim geldi, 3-4 gün durdu. Tekrar buradan, bir 10 gün daha çağırdılar." (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

> "Hatta o gün gelen psikologlar tekrar köye geldi, bizi çağırdılar, yangın esnasında bizi uğraşırken görmüşlerdi, yardımcı olmak istediler sağ olsunlar ama ihtiyaç duymadık." (M-21, Erkek, 57, İlkokul, Şoför-Çiftçi)

> "Psikolojisi bozulan dengesi bozulan da oldu, kendini kaybeden de oldu." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Yangının neden olduğu psikolojik sorunlar, sadece bireylerin zihinsel sağlığını değil, aynı zamanda fiziksel sağlığını da olumsuz etkilemiş; travma ve stres, fiziksel sağlık sorunlarına yol açmış, bireylerin genel sağlık durumunu kötüleştirmiştir. Travmanın getirdiği sürekli stres, tansiyon ve kalp sorunları gibi fiziksel rahatsızlıkları tetiklemekte ve bireylerin sağlık durumunu daha da kötüleştirmektedir.

> "Olmadı da şöyle; bir iki gece burada yangın işiyle uğraştığımızdan dolayı psikolojik olarak biraz sorun yaşadım. İki, üç gün devamlı yanan yer varmış gibi geldi, ama ciddi bir sorun çıkmadı. İki, üç gün uyku arasında sıçrayarak uyandım yangın var diye. Geçici olarak böyle bir şey yaşadım." (M-22, Erkek, 67, İlkokul, Hayvancı)

> "Yangından sonra da psikolojim bozuldu. Tansiyonumu da bozdu. Gözüm de iyice görmez oldu. Eşimin de psikoloji bozuldu. O anlamda destek için geldi doktorlar ama ben gitmedim yalan söylememeyeyim. Ne bileyim gitmedim işte. Ne bileyim abla işte mallarım yandı, evim yandı. Adamın ister istemez psikolojisi bozuluyor… (konuşamıyor, konuşmak istemiyor)." (M-23, Erkek, 59, İlkokul, Hayvancı-emekli)

> “Kimi köylerde genellikle yaşlı kesim var. Artık onlar nasıl diyeyim ununu eleyip eleğini asmış insanlar. Yeniden un elemeye takati olmayan insanlar çok fazla. Bunların umutsuzlukları ve karamsarlıkları çok fazla geleceğe karşı. Çok da normal olduğunu düşünüyorum.” (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

> “Allah korusun Beşkonak Ormanı, Sorgun Ormanımız var hala. Bir yangın duyduğumuzda o kadar ürperiyoruz ki aman diyoruz her yer yanacak. Artık küçük çaplı yangın değil de büyük bir şey olacakmış gibi düşünüyorum. Yine aynı süreci yaşayacakmışız gibi düşünüyorum. Çünkü bu süreçte biz de tabii ki travmatize olduk.” (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

Dolayısıyla orman yangınlarının neden olduğu psikolojik travma, kırsal topluluklar üzerinde derin ve kalıcı etkiler yaratmıştır. Psikolojik destek hizmetlerinin yetersizliği, bireylerin travmayla başa çıkmasını zorlaştırmış, sürekli bir korku ve güvensizlik hissi yaratmıştır. Bu durum, sadece bireysel düzeyde değil, toplumsal düzeyde de etkilerini göstermiş, topluluk dayanışmasını zayıflatmış ve toplumsal uyumu bozmuştur. Yangın sonrası yaşanan travma, bireylerin hem zihinsel hem de fiziksel sağlıklarını olumsuz etkilemiş, yaşam kalitelerini ciddi şekilde düşürmüştür. Bu bağlamda, afet sonrası psikolojik destek hizmetlerinin güçlendirilmesi ve topluluk dayanışmasının yeniden inşa edilmesi, travmanın etkilerini hafifletmek ve toplulukların yeniden ayağa kalkmasını sağlamak açısından büyük öneme sahiptir.

> “Çocuklar çok korktu, çok etkilendi. Şimdi bile çocuk ne der biliyor musun? Anne der bizim aklımız ermedi der. Aklımız ermezdi. Belki de bana inanmazlardı. Ben birçok şeyi anlamıyordum. Şimdi şimdi aklıma geliyor ama eskiden unutkanlık çok oldu. Tabii uykusuzluk.” (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

> “Kız torunum yanımdaydı 10 yaşında. Çocuklar çok korktu bizim gibi. Hep ağlıyordu iki oyuncak getiren olunca hemen sevinirdi. Çocuk değil mi bir anda unutuyor. Bebek oyuncak falan çok dağıtan oldu. İşte babaları da yok çok zor. Okulları çok etkilenmedi şükür tatil olduğu için atlattılar okul açılana kadar.” (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> “Kızım zaten epeyce gelmedi, 6 ay buraya ayak basmadı. Etkilendi artık o eski ev olmadığı için gelmek istemedi. Kızım diyorum, eve başladılar diyorum, şöyle olacakmış böyle olacakmış diyorum. "O senin evin, benim evim yandı" diyor.” (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

Çocukların olduğu hanelerden katılımcıların anlatılarında ise orman yangınının çocuklar üzerinde yarattığı travmatik etkiler öne çıkmaktadır zira çocukların yaşadığı korku, kaygı ve güvensizlik duyguları kalıcı ve ciddi sonuçlar doğurabilir. Çocukların yangın sırasında yaşadığı korkunun ve anlama güçlüğünün, olayın üzerinden zaman geçtikçe etkisini sürdürdüğü belirtilmektedir. Çocuklar, yangın gibi büyük bir felaketle karşılaştıklarında, yaşadıklarını

hemen anlayamayabilir ve bu durum belleklerinde kalıcı izler bırakabilir. Bu süreçte unutkanlık ve uykusuzluk gibi sorunlar, travmanın çocukların zihinlerinde nasıl derinleştiğini gösterir. M-3'ün ifadesinde, küçük kızının yangın sırasında sinir boşalması yaşadığı belirtilmektedir. Bu durum, çocukların travmatik olaylar karşısında ani ve yoğun duygusal tepkiler verebileceğini göstermektedir. Çocukların bu tür tepkileri, onların travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) geliştirme riskini artırır. Aynı zamanda, çocukların kendilerini kaybetme ve sinir krizi geçirme gibi durumları, travmanın ne kadar derin ve yoğun olduğunu ortaya koyar.

> "Küçük kızımda oldu biraz, evden çıkarken sinir boşalması yaşadı. Öbürü de kötüleşti ama küçük daha çok, baya kendini kaybetti." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> "Mesela benim oğlum yangın ilk çıktığı gün Kalemlerdeki bir çiftlikte stajdaydı. Bir hafta on gün yerine getiremedik çocuğun psikolojisini. İkinci günüydü gittiğinin. Araçları hayvanları kapalı bir yere kilitlediler, çıktılar. Yayan yürüyerek güvenli bölgeye çıkmadılar tarlalardan koşarak çıkamadılar. Gündüz bir de. Çocuk bir hafta on buralarda kendini toplayamadı." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf

> "Off... Daha, hâlâ etkisi var, hâlâ etkisi var. Benim de sağlığım yerinde değil. Kızım dün ameliyat oldu bugün taburcu olacak gelip köyde yatmam yangın olursa kaçamam diyor Manavgat'ta kalacak." (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

Çocukların yangın sonrası normalleşme süreçleri oyuncaklar ve diğer küçük hediyelerle geçici olarak sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak bu tür geçici çözümler, çocukların yaşadığı derin travmayı hafifletmede yetersiz kalır. Çocukların ağlama ve sevincinin hızlı bir şekilde değişmesi, duygusal dalgalanmaların ve travmanın kalıcı etkilerinin bir göstergesidir. Travmanın çocukların okul performansı ve sosyal ilişkileri üzerindeki etkileri de dikkate alınmalıdır. Yangın sonrası yaşanan aşırı yeme ve kilo alma durumu, travmanın fiziksel belirtilerini göstermektedir. Çocukların aşırı yeme gibi davranış değişiklikleri, travmanın duygusal ve psikolojik etkilerinin bir yansımasıdır. Bu tür davranışlar, çocukların travmayla başa çıkma mekanizmalarının yetersiz kaldığını ve psikolojik destek ihtiyacının önemli olduğunu vurgular. Çocukların travma sonrası hayvan kaybı gibi durumlarla başa çıkma şekilleri de dikkat çekicidir. M-25'in ifadesinde, çocuğunun yangında hayvanlarını kaybetmesi nedeniyle yaşadığı üzüntü ve sinir patlamaları belirtilmektedir. Hayvan kaybı, çocukların duygusal bağlarının koptuğu ve travmanın derinleştiği bir durumu temsil eder. Bu tür kayıplar, çocukların duygusal iyilik halini olumsuz etkileyerek, onların uzun vadeli psikolojik sağlıklarını tehlikeye atar.

> “Çocukların psikolojisinde de sıkıntılar oldu, mesela büyük olan on, on beş gün içerisinde on kilo aldı. Doyduğunu bilmiyordu, Bir gün baktık ki çocuk acayip kilo almış, oğlum sana ne oldu, dedim, on gün içinde kilo alır mı çocuk? Doymuyor, sofrayı kaldırıyorlar, yiyecek bir şey yok mu, diyor. Başka bir şey değil, psikolojisi etkilenmiş. Ekmeğe olan düşkünlüğü arttı. Oğlum ekmeksiz yemek ye, bu kadar yediğin yeter kalk diye kızıyordum. Sonra dengeye girdi, şu anda iyi. İlk başlarda öfkeleniyor, açım diyordu. Aç değilsin bir ekmek yedin desen de kar etmiyordu. Ev için üzülüyor, her şeyin farkında ama yemesine engel olamıyordu. Yeme dediğimiz zaman da üzülüp ağlıyor, evin yanmasına da üzülüp ağlıyor ama durmadan yiyordu. Ben de aynı oldum. Derken bir baktım yangından sonra sofraya her oturuşumda iki, iki buçuk ekmek yetmiyordu.” (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

> “Benim çocuk vardı 12 yaşında ortaokula giderdi, çocuğun psikolojisi iyice bozuldu bu sene. Herkese bağırıyor, kızıyor. Oğlumun köpeği yandı, güvercini yandı çok üzüldü, kızımın iki tavşanı vardı onları kurtardı, yanına aldı.” (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> “Küçüğü etkileyen de tavuklarımızın yanmasıydı, her gördüğüne tavuklarımız yandı diyordu. Hatta eşimin teyzesinin oğlu üzülmüş bu duruma, dört, beş tane tavuk, horoz getirmiş. Tavukları koyacak kümesimiz bile yoktu, yanmıştı. Önce buraya çocukları getirmedik, hayvanların kalanlarını, evimizi yaptırmak için sattık, evimiz yandığı için dedik. Evin yandığını ve hayvanların bir kısmının yandığını görmüşlerdi çünkü. Evi sizin isteğinize göre yaptıracağız, canınızın istediği gibi yerleştireceğiz dedik. Sonra benim telefonumdaki fotoğraflara bakarken görmüşler, siz bize yalan söylüyorsunuz diye inanmadılar artık. Teyzesi söylemiş; gündüzleri çocukları ona bırakıyorduk, ikisi de biraz yaramazlar, "uslu durun annenizi üzmeyin, eviniz yandı, yorgun geliyor" demiş. "Ya benim çektiklerim!” demiş büyük, benimle koyun güderdi, yer müsait olursa yanımıza yiyecek, çay falan alırdık. Teyzesine öyle demiş; “ya benim çektiklerim ne olacak, ben de annemle birlikte gider koyun güderdim” demiş. Buranın telaşından çocuklarla fazla ilgilenemiyorduk, biz gidene kadar teyzesi karınlarını doyurup, banyolarını yaptırıp yatırmış oluyordu.” (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

Yangın sonrası yaşanan travmanın çocuklar üzerindeki etkileri, sadece olayın kendisiyle sınırlı kalmaz. M-Muhtar-6'nın anlattığı gibi, çocuklar yangın sonrası çevresel değişikliklerden de derinden etkilenir. Yangın öncesinde ağaçlık alanlarda oynayan çocuklar, yangın sonrası bu alanların yok olmasıyla büyük bir boşluk ve kayıp hissederler. Bu durum, çocukların güvenlik duygularını zedeler ve onları derin bir umutsuzluğa sürükler. Çocukların yaşadığı bu travmatik etkilerin hafifletilmesi için kapsamlı psikolojik destek programlarının uygulanması gerekmektedir. Çocukların travma sonrası iyileşme süreçlerinde, ailelerin ve toplulukların desteği büyük önem taşır. Bu bağlamda, çocukların yaşadığı travmaların anlaşılması ve onların ihtiyaçlarına yönelik desteklerin sağlanması, toplumsal dayanışmanın ve iyileşmenin temelini oluşturur.

> "Benim küçük kızım çok etkilendi. O yedi yaşındaydı. İlk yangın çıktığında bu şişeler kalemler tarafında küçük abisi de oradaydı tesadüfen. Telefon açtı küçük oğlum biz yangının içindeyiz, yangının içinde kaldık dedi. Allah'ım benim kıza bir ateş bir krizler, ateşi yükseldi, kendini kaybetti. Biz de köye yangın gelince tekrar etkilenir diye götürdük ama şu an hâlâ eskiden gördüğü ağaçlık yere geldiği zaman gözlerini kapatıyor, görmek istemiyor. Bayağı bayağı etkilendi. Tarlaya epey bir zaman götüremedim. Önce gittiğimde kocaman kocaman ağaçlar vardı, dibinde geziyordu, tozuyordu bahçenin bizim etrafında ama şimdi gittiği zaman bomboş hiçbir şey yok." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

> "Ülke politikası haline getirmemiz lazım artık çok yönlü düşünmemiz lazım her açıdan, dediğiniz gibi sosyolojik açıdan da büyük bir afet. Bu yangın sonrası bölge insanı sadece hayvanlarını kaybetmedi, toprağını kaybetmedi, evini kaybetmedi, psikolojik denge de çok fazla bozuldu. Olmaması için ne yapmamız lazım? Ormanlarımızı korumamız gerekiyorsa koruyalım, su kaynaklarımızı korumamız gerekiyorsa koruyalım ama ülke olarak bu politikaların benimsenmesi ve doğru şekilde uygulanması lazım ve tüm kurumların da bu konuda omuz omuza olmaları lazım. Açıkçası felaket geldikten sonra, evet yavaş yavaş iyileşiyor Manavgat'a gidiyoruz bakıyoruz orman kendini toparlamaya başladı ama o bölgedeki insanlar evlerinden oldu, köklerinden oldu, çocuklar en sevdiği hayvanın yanışına şahit oldu, ekonomik olduğu kadar psikolojik etkisi de var." (ABB Tarımsal Hizmetler DB)

Dikkat çeken bir diğer husus kadınların anlatılarında afet psikolojisine ilişkin süreçleri erkeklerden daha farklı deneyimlediklerine ilişkin ifadelerdir. Bir diğer deyişle, toplumsal cinsiyet rolleri ve kültürel normlar psikolojik hasarların deneyimlenme biçimini şekillendirmiştir. Anlatılar, kadınların duygusal tepkilerini ifade etme ve streslerini dışa vurma konusunda daha rahat olduklarını, erkeklerin ise duygusal tepkilerini bastırma eğiliminde olduklarını ortaya koymaktadır. Bu, erkeklerin duygusal zayıflık göstermeme ve güçlü kalma zorunluluğu hissetmelerinden kaynaklanır.

> "Erkekler de etkilendi kadınlar da tabii ama kadınlar biraz daha stresini atabiliyor ama erkekler pek de atamıyor bence." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> "Nasıl olacak kızım erkekler hiç belli etmez, içini dökemez. Yine karılar biraz açıldı, öyle oldu. İnsanın içinde her şey bitiyor, eskisi gibi değil." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Kadınlar daha çok üzülüyor. Erkekler o kadar değil üzülseler de belli etmiyorlar." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

Kadınların bu duygusal açıklığı, onların travma sonrası iyileşme süreçlerinde duygusal destek arama ve paylaşma eğilimlerini artırır. Bu, kadınların toplumsal rollerinde daha fazla duygusal işlevsellik ve bakım verme sorumluluğu üstlenmeleriyle bağlantılıdır. Kadınlar,

ailelerinin ve topluluklarının duygusal ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırken kendi duygusal ihtiyaçlarını da ifade ederler.

> "Ama şuradan gelirken başlardım ağlamaya. Eşim ağlamadı hiç ben hep ağladım." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> "Kadınlar daha çok üzülüyor herhalde erkekler üzülse de o kadar dışarıya yansıtmıyor. Nedense sigara içen sigaraya boğuyor kendini. İçmeyen nasıl idare ediyor onu da bilmiyorum. Sigara içen gene şuraya sigaranın birini yakar, birini söndürür, birini yakar, birini söndürür. Günde 3 paket mi içer 5 paket mi içer?" (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

Erkekler ise genellikle duygusal ifadelerini bastırır ve travmanın etkilerini içselleştirirler. M-15'in anlatısında belirtildiği gibi, erkeklerin stresle başa çıkma mekanizmaları arasında sigara içmek gibi bağımlılık yaratan davranışlar öne çıkmaktadır. Bu, erkeklerin duygusal zorlukları ve kaygılarıyla yüzleşmek yerine, kendilerini bağımlılık yapıcı maddelere yönelterek rahatlama aradıklarını gösterir. Bu tür davranışlar, erkeklerin uzun vadede daha ciddi psikolojik ve fiziksel sağlık sorunları yaşama riskini artırır. Toplumsal cinsiyet normları, kadınların ve erkeklerin travma sonrası tepkilerini ve iyileşme süreçlerini farklılaştırır. Kadınlar duygusal destek arayışı ve sosyal bağlar yoluyla iyileşmeye çalışırken, erkekler duygusal ifade eksikliği nedeniyle içsel stres birikimi yaşarlar. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet duyarlılığına sahip psiko-sosyal destek programlarının uygulanması hem kadınlar hem de erkekler için daha etkili iyileşme süreçleri sağlayabilir.

Orman yangınlarının etkisi, yalnızca fiziksel kayıplarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda bireylerin yıllar boyu verdikleri emeğin de yok olmasıyla derin psikolojik etkiler yaratmıştır. Anlatılar bu bağlamda değerlendirildiğinde, yangın nedeniyle evlerini ve bahçelerini kaybeden bireyler, bu kayıpları yaşam boyu verdikleri emeklerinin de yok olması olarak görmektedir. Bu durum, afetin bireyler üzerindeki psikolojik yükünü artırmaktadır. Zira ailelerinin yıllarca emek vererek oluşturduğu tarım alanlarının yok olması, sadece fiziksel bir kayıp değildir. Bu tarlalar, el gücüyle, büyük fedâkarlıklarla oluşturulmuştur ve bu nedenle onların yok olması, aile için büyük bir duygusal yıkım yaratmıştır. Bu emek, maddi değerin ötesinde, aile bireylerinin hayatlarının bir parçası ve kimliklerinin bir yansımasıdır. Bu tür kayıplar, bireylerde derin bir üzüntü ve boşluk hissi yaratmaktadır.

> "3-4 ay hiç göz yaşı dinmedi annemlerin. Şimdi bile aklına geldi mi ağlar. Yani bu yanan ağaçlarda bizden çok onların emeği var. O zamanlar bizim zamanımız gibi değil. Onlar el gücüyle işte baltalarla çukurlar kazarak ormanlardan bu tarlaları çıkarmışlar. Şimdi ne var paran olduktan sonra tak kepçenin bir tanesini günde sana 10.000 metrekare tarla çıkarır, temizler. O şekilde." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "Evi şimdi yaptılar işte ama ağaçlar… 500-600 ağaç yanmış. Kaç yılda yetişiyor, hadi büyüt bir ağacı… Ne diyorum belki de dedemin babasından kalma ağaçlar… Üzücü…" (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> "Bizim de çok bir sorunumuz yok ama işte evlerimiz yanmasa, kendimizi iyi kötü bir aç, bir toktu diyenin hikayesi idare ederdik. Benim babam o yanan evi var ya gülüm biz bir anda yaptırmadık. Bak, ben kendi evime o ev kadar, üzüldüm, üzülmedim değil ama o eve daha başka üzüldüm. Neden? Biz o evi birer birer birer toplayarak yaptırdık. Şu odasını bir yaptırdık. Bu odasını bir yaptırdık. Affedersin banyosunun tuvaletini bir yaptırdık. Önündeki terasını bir yaptırdık, biriktire, biriktire. Dedim ya az önce, biz elin işinde de çalıştık eli de işimizde de çalıştırdık. Yani amele işte nasıl çalışır biliyoruz ameleyi ezmezdik. Kendimizi el nasıl çalıştıysa biz de eli öyle çalıştırdık. Yani varı da biliriz yoku da biliriz." (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

Yanan ağaçlar yıllar boyunca büyütülmüştür ve bu ağaçlar aile mirasının bir parçası olarak görülmektedir. Bu ağaçların kaybı, sadece ekonomik bir kayıp değil, aynı zamanda aile tarihinin ve kültürel mirasın da yok olması anlamına gelmektedir. Ağaçlar, "dedelerinden kalma" bir miras olarak değerlendirildiğinde, onların kaybı, bireylerde derin bir hüzün ve kayıp hissi yaratmaktadır. Yangın nedeniyle kaybedilen evin inşa süreci, yıllar boyu biriktirilen emeğin bir sonucudur. Bu evin yok olması, sadece bir barınak kaybı değil, aynı zamanda yıllar boyu verilen emeğin, fedakârlıkların ve çabaların da yok olması anlamına gelmektedir. Bu durum, bireylerde büyük bir duygusal yıkım ve kayıp hissi yaratmaktadır. Ev, sadece bir yapı değil, aynı zamanda aile bireylerinin yaşamlarının bir parçası ve emeklerinin somut bir yansımasıdır.

> "Üzüm bağım vardı. Başında ak ak yemişlerim vardı. Yeni çıkıp gelirlerdi kabarık gelirlerdi. Nelerim vardı. Ben 73 yaşındayım. Anamdan doğalı ektiğim diktiğim emeklerim hiç kalmadı. (Ağlamaya başladı)." (M-20, Kadın, 73, Okuma yazma yok, Emekli-Çiftçi)

> "Ya benim tabi sedef vardı. Onlardan işte üzüntüden arttı kaşıntılarım. Üzülünce hemen kendini gösterivеriyor, üzülmemek de elde değil ki... Yapmayayım üzülmeyeyim diyorum sonra düşünüyorum şu kadar para gelecekti, evimin içinde oturacaktım rahatça. O kadar gününü harcıyorsun, emek veriyorsun. Bir bakıyorsun bir anda hepsi kaybolmuş. Bahçe bir yerden ev bir yerden derken insan... 15 yıl emek çektik o fidanlara, o zeytinlere. 4-5 yıl da defnelere emek verdik. Eve de ondan sonra bir dünya masraf para döktük. Bu defa hepsi gidince insan çıplak kalmış gibi kahroluyor." (M-27, Kadın, 57, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Dolayısıyla orman yangınının neden olduğu ekonomik kayıplar aynı zamanda onların yaşam boyu verdikleri emeği temsil etmektedir. Bu durum, bireylerde derin psikolojik etkiler

yaratır ve onların duygusal sağlığını olumsuz etkiler. Evlerin yeniden yapılmasının bile yaşanan kaybı telafi edemeyeceği vurgulanır. "Parayla satın alınamayan halıların kaybı", bireyin sadece maddi değil, aynı zamanda manevi değerlerini de kaybettiğini gösterir. Bu kayıplar, bireylerin geçmişlerine ve hatıralarına olan bağlılıklarını ve bu bağların kopmasının yarattığı derin üzüntüyü yansıtır.

> "Ev yapılsa da ne kadar olsa da unutmak çok zor. Bir evde ne olmaz? Ne olmaz bir evde? Parayla satın alamayacağın halılarım vardı, yandı gitti." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> "Kadın biraz toplayıcı ya ev hanımı olduğu için her şeyine üzülür. Misal benim bak çocukluğumdan beri biriktirdiğim dantellerim nakışlarım her şeyim yani bir tane eserim kalmadı. Eşimin fotoğrafları vardı, çamaşırları vardı. Yadigâr olsun diye tuttuklarımız. En önemlisi şu cihaz ile konuşuyordu o vardı, eserin kalmıyor hiç (ağlıyor). Ne fotoğrafımız kaldı beraber. Telefonda varsa var yoksa yok. Ettiğimiz nakışlar, tenteneler, eski olan eser olan şeylerimiz. Kabımız kacağımız dediğim gibi hiçbir şeyimiz kalmadı kızım, zor… Eşimin fotoğrafları vardı, çamaşırları vardı. Yadigâr olsun diye tuttuklarımız. En önemlisi şu cihaz ile konuşuyordu o vardı, eserin kalmıyor hiç (ağlıyor). Ne fotoğrafımız kaldı beraber." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Elbiseler falan umurumda olmadı ama fotoğraflar, vitrin vardı hepimizin fotoğrafları içindeydi. Tek bir resim almak bile aklıma gelmedi." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

> "Bir resmin bir hatırası bile kalmadı… (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

Yangının sadece fiziksel eşyaları değil, aynı zamanda aile bireyleri arasındaki duygusal bağları ve hatıraları da yok ettiği belirtilir. Yıllarca biriktirilen danteller, nakışlar ve fotoğraflar gibi eşyalar, bireylerin kimliğinin ve geçmişinin bir parçasıdır. Bu tür kayıplar, bireylerde derin bir boşluk ve kayıp hissi yaratır, bireyin kimliğini ve yaşamını yeniden inşa etme sürecinde karşılaştığı zorlukları artırır. Yangın bireylerin geçmişle olan bağlarını koparmış ve onların duygusal dünyalarında derin yaralar açmıştır. Zira fotoğrafların ve hatıraların kaybı, bireylerin geçmişlerini ve ailelerine olan bağlılıklarını kaybettiklerini hissetmelerine yol açar. Yeni evler, fiziksel olarak daha iyi olsa bile, bireylerin duygusal dünyalarında geçmişle olan bağlarını yeniden kurmak zordur. Bu tür kayıplar, bireylerin psikolojik iyilik hâllerini olumsuz etkiler ve onların duygusal dünyalarında derin yaralar açar.

> "Bir şeyimiz, hatıramız kalmadı. Ne bir fotoğrafımız kaldı ne bir şeyimiz. Ölen arkadaşlarımın fotoğrafları vardı hep gitti. Annemin fotoğrafı vardı da babamın fotoğrafı yoktu. Babam 1958'de öldü. Babam öldüğünde ben 7 yaşındaydım. O zaman fotoğraf bilen mi vardı ama annemin vardı." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Eşyalar yandı da böyle hatıralar falan, onlar hatıralar, anılar, fotoğraflar vardı mesela babamın dedemin. Çok zor, ne yapacaksın işte yapacak bir şey yok. Yata kalka öyle derdini içine ata ata, gece gündüz ağlaya ağlaya, yapacak bir şey yok zor. 6 ayda bile kendimize gelemedik." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

> "Ama kim ne derse desin, geri gelmeyecek olan şeyler tamamen kayboldu gitti. Adamın hatıraları, anıları, evi, yeri barkı, isterse eşyayı doldur, şimdiki yaptıklarımız yerler mesela TOKİ'nin yaptığı yerler belki kendi evinden 10 kat daha iyi. Yani çok lüks yapıldı evler. Ama işte illa ki orada o psikolojik olarak işe yaramaz eşyası da olsa ev de olsa kafasında kalır tabii. Onu zor atlatırlar." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

> "Yani her şeyi bırak, yani bütün anıların yanıyor... Yani hiçbir şey kalmıyor, sıfırdan başlıyorsun. Hani mesela buzdolabı, çamaşır makinesi falan onları düşünmezsin. Hiçbir şeyin kalmıyor mesela babamın fotoğrafı rahmetli bilmem ne... Hiçbir şeyin kalmıyor. Hatıran kalmıyor." (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

Aynı zamanda orman yangını; bireylerin aidiyetleri, kolektif hafızaları ve mekansal bağlılıkları üzerinde derin izler bırakmıştır. Orman yangınının ardından dağların ve çevrenin değişen manzarası, bireylerin psikolojisi üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Yeşil ve ferahlatıcı bir doğa manzarasının yerini, yangının bıraktığı kararmış ve tahrip olmuş görüntüler almıştır. Doğal çevrenin güzelliği, bireyler için bir tür psikolojik rahatlama ve huzur kaynağı iken, bu kaynağın yok olması, bireylerde derin bir üzüntü ve moral bozukluğu yaratmıştır. Afet sonrası, köye olan sevginin azalması ve aidiyet duygusunun zayıflaması vurgulanmaktadır. Anlatılarda köye olan aidiyet duygularında ormanın önemli bir rol oynadığı anlaşılmakta, yangının mekânsal bağlılığı azalttığı görülmektedir. Zira yıllardır yaşadığı köy, yangın sonrası artık tanınmaz hâle gelmiş ve bireyin köyüne olan aidiyet duygusu ciddi şekilde zarar görmüştür. Ağaçların dallarının birleşerek oluşturduğu doğal koridorlar, birey için bir tür güvenlik ve aidiyet hissi yaratırken, bu alanların yangınla yok olması, bireyde derin bir kayıp hissi yaratmıştır. Deprem sonrası ortaya çıkan enkazlar kaldırılarak enkazın yarattığı etki nispeten ortadan kaldırılabilirken, doğduğundan beri evinden çıktığında gördüğü ormanların yerini alan siyah manzaradan yerel halk kaçamamakta ve bu kolektif hafızanın sarsılmasına yol açmaktadır.

> "Şimdi bir de şu dağları görünce adamın psikolojisi haydi haydi bozuluyor. Önce yeşillik güzel, insanın hiç açılıyordu, ferahlıyordu insan ama şu an baktığım zaman çok üzülüyorum, moralim bozuluyor." (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Telefon çekmese de ben köyümü severdim, artık sevmiyorum. Sevsek ne olacak sevmesek ne olacak, burada doğduk burada öleceğiz. Şu yoldan bu tarafa doğru dönünce sanki cennete dönmüşsün gibiydi." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Çok çok zordu hem doğa açısından hem maddi açıdan. Toparlayamadık yani uzun süre. Böyle çıkıp baktığında bile insanın morali bozuluyor. Manavgat'a gidip gelirken bu 70 yıldır yaşadığım köyde, köyüme mi gidiyorum başka yere mi gidiyorum diye yol aynı değil gibime geliyordu uzun süre. Çünkü bu yollar koridor gibiydi. Yani ağaçların dalları yolun üzerinde birleşmişti. Çoğu yerde tünelde gider gibiydi. Gitti yani…" (M-30, Erkek, 70, Ortaokul, Emekli-çiftçi)

> "Geçen gittik böyle yukarılara baktığında karamsar oluyorsun. Şöyle baktığında simsiyah görünüyor, karamsar olmama imkânı var mı." (M-Muhtar-8, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi)

Son olarak, yerel halk için hayvan kayıplarının önemli bir travma kaynağı olduğu görülmektedir. Hayvanlar, bireyler için geçim kaynağının ötesinde, duygusal bağ kurdukları ve günlük yaşamlarına anlam katan canlılardır. Yangınların bu bağları koparması, bireylerin psikolojik dirençlerini zayıflatmakta ve onları derin bir üzüntüye sürüklemektedir. Yangın sonrası hayvan kayıpları, bireylerin travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) geliştirmesine neden olabilecek düzeyde derin etkiler bırakmaktadır. Bireylerin hayvanlarla olan duygusal bağları, yangın sırasında ve sonrasında yaşanan kayıpların etkilerini katlanılmaz hâle getirmiştir. Hayvanların yangında ölmesi veya yaralanması, bireylerin zihinlerinde kalıcı izler bırakmış ve bu travma, uyku problemleri, anksiyete ve depresyon gibi çeşitli psikolojik sorunlara yol açmıştır. Bireyler, kaybettikleri hayvanların anılarını sürekli hatırlayarak bu travmayı yeniden yaşamaktadır.

> "Kendi kendime bu koyunlarla falan ayakta durmaya çalıştım. Tabii psikolojik olarak insan etkileniyor. Öyle oldum ben. Zor günler geçirdik." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Şu inekler kalmasaydı psikolojimiz iyice bozulurdu, kafayı bozardık. Susuz kaldı bunlar kaç gün. Onlarla ilgilenip mücadele derken kaç gün böyle hayatta kaldık." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "En çok düşündüğüm şey ne oldu, hiç de aklımdan çıkmayan bir şey var. Şimdi yattığım zaman, yani yatıyorum, 3 inek vardı ya. O üçü de şöyle yatmış, tanımadım birinin bacağını gördüm. Üçü de böyle dediler, kendim girip bakmadım. Sıralı böyle yatıverdikleri geliyor aklıma. Onun üçü de geliyor gözümün önüne, çıkaramıyorum. Bir türlü onu aklımdan çıkaramıyorum. Uyuyasıya ne çekerim. Hani sade sıkıntım o, işte hayvanların can vermesi... Evin yandığı, malzemenin yandığı, hiç aklıma gelmez o kadar ama onların öyle bağlı yerinde can vermesi…" (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

Hayvanların varlığı, yangın sonrası dönemde bireylerin psikolojik iyileşme süreçlerinde de önemli bir rol oynamıştır. Hayvanlarla ilgilenmek, bireylerin dikkatini dağıtarak travmanın etkilerini hafifletmiş ve onlara bir tür meşguliyet sağlamıştır. Bu durum, hayvanların sadece ekonomik değil, aynı zamanda psikolojik destek sağlayan varlıklar olduğunu göstermektedir. Yangın sonrası yeniden inşa sürecinde hayvanların varlığı, bireylerin travmatik anılardan uzaklaşmalarına ve günlük rutinlerine dönmelerine yardımcı olmuştur.

> "Valla biz hayvanlar olduğu için sonraki süreç diye çok fazla bir şey yok. Genelde ilgi alanımızı oraya verdik, sonbaharda Kasım, Aralık gibi inşaatlar başladı. İşte onlarla, gelip gidenlerle, çok fazla şey olmadı psikolojikmen çöküş olmadı da işte orayla burayla ilgilenirken dağılıyor zaten insan…beyin bir yerde kilitli kalmıyor. İnşaat yapan kişiler moral veriyor insana. Çok sıkıcı olmuyor. Bir ara oluyor, her şeyi unutmuş oluyorsun, hiçbir şey yaşamamış gibi oluyorsun. Böyle yalnız bir karı koca kaldın mıydı evde, her şey gözünün önüne geliyor. Sanki yeni yaşamış gibi oluyorsun. Başka sonumuz nasıl olur orası Cenabı Allaha kalmış." (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

> "Amcam benim şuurum bozuluyor anlatınca ama yine de anlatayım. Ben çok ağladım. O yanan mallar var ya, 3 kilo süt verirdi. Murat Kurum geldiğinde gördü hayvanın eti kemikten ayrılmış, bir hoş oldu adam. Malların ölüsü hep denk kendim elimi attım, götürdüler bir yere gömdüler. Şimdi yine iyi sakinim. Aklıma geldikçe mallar çok ağlardım. 3 kiloluk süt veren keçim vardı." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

> "Böyle çok affedilmez durumlar yaşandı. Bu yüzden canlı hayvanlar yandı. Evi terk edince canlılar yangınla baş başa kaldı. Çok fazla düşünülmeyen bölüm bu… Hep insan odaklı düşünüyoruz da hep ev odaklı düşünüyoruz. Asıl iç sızlatan o savunmasız canlılar... binlerce..." (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

Manavgat orman yangını, yerel halkın hem fiziksel hem de psikolojik sağlıkları üzerinde derin ve kalıcı etkiler bırakmıştır. Yangın, bireylerin yaşam alanlarını, geçim kaynaklarını ve sosyal çevrelerini doğrudan etkileyerek, toplulukların fiziksel ve psikolojik iyilik hâllerinde ciddi hasarlara yol açmıştır. Yangının fiziksel sağlık üzerindeki etkileri, özellikle dumana bağlı solunum problemleri ve mevcut sağlık sorunlarının kötüleşmesi şeklinde kendini göstermiştir. Yangın sırasında ve sonrasında, bireyler yoğun duman maruziyetine bağlı olarak solunum güçlükleri, alerjik reaksiyonlar ve astım atakları yaşamışlardır. Dumanın yanı sıra, yangın esnasında ve sonrasında yaşanan stres, bireylerin kronik hastalıklarını tetiklemiş ve genel sağlık durumlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Yangının getirdiği bu fiziksel sağlık sorunları, bölgedeki sağlık hizmetlerine erişim zorluklarıyla birleşerek, yerel halkın genel sağlık durumunu daha da kötüleştirmiştir. Psikolojik sağlık açısından bakıldığında, yangının yol açtığı travmatik deneyimler, bireylerde derin ve

kalıcı psikolojik etkiler bırakmıştır. Yangın sırasında yaşanan korku ve panik, yangın sonrası dönemde yerini depresyon, anksiyete ve travma sonrası stres bozukluğuna (TSSB) bırakmıştır. Özellikle yangın sırasında evlerini, bahçelerini ve hayvanlarını kaybeden bireyler, yaşamları boyunca verdikleri emeğin ve biriktirdikleri anıların kül olduğunu görmekten dolayı büyük bir duygusal yıkım yaşamışlardır. Bu kayıplar, bireylerin aidiyet duygularını ve kolektif hafızalarını zedelemiş, mekansal bağlılıklarını koparmıştır.

> "İnsanların evlerini kaybettik, umutlarını kaybettik, yıllardır yaptığı yatırımları kaybettik." (AFAD)

Yangının etkileri, topluluk içerisindeki sosyal dinamikleri de derinden etkilemiştir. Özellikle kadınlar, evlerinin ve bahçelerinin yanmasının yarattığı duygusal yıkımı daha yoğun bir şekilde hissetmiş, erkekler ise duygularını ifade etmekte zorlanmış ve içe kapanmışlardır. Hayvan kayıpları, bireylerin duygusal dünyasında büyük bir boşluk yaratmış ve bu kayıpların yarattığı travma, uyku problemleri, anksiyete ve depresyon gibi çeşitli psikolojik sorunlara yol açmıştır. Ancak, hayvanlarla ilgilenmek, bireylerin dikkatini dağıtarak travmanın etkilerini hafifletmiş ve onlara bir tür meşguliyet sağlamıştır. Yangının ardından verilen psikolojik destek hizmetleri yetersiz kalmış, bireyler yaşadıkları travmalarla başa çıkmakta zorlanmışlardır. Psikolojik destek programlarının eksikliği, toplulukların iyileşme süreçlerini geciktirmiş ve bireylerin travmatik anılardan uzaklaşmalarını zorlaştırmıştır. Bu bağlamda, afet sonrası psikolojik destek hizmetlerinin güçlendirilmesi ve toplulukların duygusal iyilik hâllerinin desteklenmesi büyük önem taşımaktadır. Sonuç olarak, Manavgat orman yangını, yerel halkın fiziksel ve psikolojik sağlıkları üzerinde derin ve kalıcı etkiler bırakmıştır. Yangın, bireylerin yaşam alanlarını, geçim kaynaklarını ve sosyal çevrelerini yok ederek, toplulukların genel iyilik hâllerini ciddi şekilde zayıflatmıştır. Bu bağlamda, afet sonrası dönemde kapsamlı sağlık ve psikolojik destek hizmetlerinin sağlanması, toplulukların iyileşme süreçlerini hızlandırmak ve travmanın etkilerini hafifletmek için kritik bir öneme sahiptir. Yerel halkın fiziksel ve psikolojik sağlıklarının korunması ve desteklenmesi, toplumsal dayanışmanın ve iyileşmenin temelini oluşturmaktadır.

Yavaş ve aşamalı gerçekleşen iklim afetlerinden biri olan artan kuraklık orman yangını ya da hortum ve sellerde olduğu gibi çiftçiler arasında ölüm ya da yaralanma gibi fiziksel sağlık sorunlarına yol açmamakta ancak derin mental problemler meydana getirmektedir. *Korkuteli'nde* yaşayan çiftçiler, kuraklığın getirdiği zorluklarla başa çıkmaya çalışırken ciddi psikolojik hasarlar yaşamaktadır. Kuraklığın bireyler üzerindeki en belirgin etkilerinden biri, yaşam enerjilerinin ve çalışma motivasyonlarının azalmasıdır. Çiftçiler, yıllarca emek verdikleri tarım ve hayvancılıktan artık bekledikleri kazancı elde edemedikleri için işlerine

karşı duydukları motivasyonu kaybetmişlerdir. Bu durum, bireylerin kendilerini yorgun, bitkin ve yaşlanmış hissetmelerine neden olmaktadır. Özellikle genç olanların dahi kendilerini çok daha yaşlı hissetmeleri, psikolojik olarak ne kadar yıprandıklarının bir göstergesidir. Bu psikolojik yıpranma, aynı zamanda fiziksel sağlıklarına da yansımaktadır. Kuraklığın getirdiği ekonomik zorluklar ve sürekli artan stres, birçok bireyin sağlık sorunları yaşamasına neden olmuştur [örneğin, stres ve üzüntü nedeniyle diyabet gibi kronik rahatsızlıklar gelişmiştir]. Bu hastalıklar, bireylerin yaşam kalitesini düşürmekte ve günlük yaşamlarını daha da zorlaştırmaktadır.

> "Bana imkân ver, ben bu köyde damızlık koyun satıyordum. Bu Antalya bölgesine hem koç hem damızlık kuzu satıyordum. Adam hayvancı geliyordu, benden Manavgat'tan Serik'ten, Kumluca'dan Elmalı'dan çevre illerden geliyor, benden koçluk kuzu alıyordu, damızlık dişi kuzu alıyordu 10 tane 5 tane 1 tane. Neden alıyordu? Çünkü ben yaptığım işi layıkıyla yapıyordum. Kaliteli ürün yetiştiriyordum, malım en kaliteliydi. Bana imkân ver ben çiftçiliğin de en kalitelisini en iyisini yaparım. Ama gelirim az olduğu için her şeyden soğudum artık çalışmak bile istemiyorum. Yaşım daha 46-47. 1976 doğumluyum. Şu anda kendimi 70 yaşında hissediyorum, 70 yaşında. Her şeyden bıkmış dünyayı boş vermiş artık bir şey yapasım yok. Olduğu kadar olsun. Ne olursa olsun modunda yaşıyorum Suzan Hanım. Ya ben cıvıl cıvıl, ben daha 46 yaşındaki bir adam en verimli çağında olması gerekir değil mi? İşte kazanmadığı için olduğu kadar olsun… Olduğu kadar…" (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Ben şu son 5 seneye kadar 18 yaşında gibi hissediyordum. 5 senedir valla ömrümün yarısı gitti. Eşimin hepsi gitti zaten. Valla stres bende çok yüksek, eşimde benden de yüksek. Valla zaten buraya hükümeti yönetenlerden birisi gelse korkuyorum eşim ümüğünü sıkıverecek. Yaşayan bir ölü gibi hissediyorum. Allah sonumuzu hayır etsin de yok… Ben bu sığırcılığı yaparken çiftçiliği yaparken ben içimden gelerek yapmalıyım. Şu anda inan kahrederek yapıyorum. Yani 5 senedir çektiğimi bir Allah bir ben bilirim, düzen bu." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Valla koşturmaktan şeker hastası oldum, üzül üzül üzül, çoluk çocuk okusun, çoluk çocuk öyle olsun. İşte… Kafam yoruldu bu işlerden benim. Konuşsak da aynı konuşmasak da aynı." (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Kuraklık, sadece bireylerin kendi sağlığını değil, aynı zamanda sahip oldukları hayvanlara karşı duydukları duygusal bağları da etkilemektedir. Çiftçiler, ekonomik sıkıntılar nedeniyle en değerli süt hayvanlarını bile kesime göndermek zorunda kaldıklarında büyük bir üzüntü yaşamaktadır. Bu durum, hayvanlarına karşı duydukları sevgi ve bağlılık nedeniyle daha da ağır bir yük hâline gelmektedir. Her hayvan satışı, bireyler için bir kayıp ve yas sürecine dönüşmektedir. Ekonomik zorluklar ve sürekli artan borçlar, bireylerin kaygı seviyelerini artırmakta ve sürekli bir stres kaynağı olmaktadır. Çiftçiler, borçlarını ödeyememe korkusuyla

sürekli bir endişe içinde yaşamakta ve bu durum, gece uykularını bile kaçırmaktadır. Tüm bu psikolojik baskılar, bireylerin sosyal ilişkilerini de etkilemektedir. Sürekli bir stres altında yaşamak, bireylerin aile ilişkilerini, arkadaşlıklarını ve genel sosyal bağlarını zayıflatmaktadır. Bu durum, toplumsal dayanışmayı da zedelemekte ve bireylerin yalnızlaşmasına neden olmaktadır.

> "Ama o da olmayınca hep mala yükleniyorsun, ineciklerin ne suçu var. Her sattığım ineğe üzülüyorum, ağlıyorum arkasından. Yani yok yere gidiyor, parasızlıktan gidiyor. Ha şöyle olur, yaşlısı olur çıkarmak zorunda olursun. Onu da bir şeyler de değerlendirirsin. Ama biz ne ediyoruz? Sağılan ineği kestiriyoruz, üzülüyorsun, ağlıyorsun arkasından, mallara şöyle bakıyorum, acaba hangisini kestirsek? Hangisi para eder, e en iyisinden kestiriyorsun, en zayıfı para etmiyor. Üzülüyorsun, arkasından ineceğimin, ağlıyorum. Stres oluyorum, üzülüyorum. Yapmayacağım diyorum, bazen sinir oluyorum kendi kendime. Ben şeker hastası oldum. Üzüntüden. Bu malı yaptım ama… ovayı nasıl topladım, nasıl getirdim, insan bulması… Sıkıntı, üzüntü derken işte... Hala inek hasta olsa şey olsa üzülüyorum. Kendi başıma yapamıyorum, insanlarla yapıyorum. Hastası, kalkanı kalkamayanı. Her şey stres yani, bir insanla nasıl mücadele ediyorsun, bunlarla da aynı. Hepsi stres…" (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Kaygı, mutsuzluk ne yapsın stres yapıyor insan. Şöyle, bir türlü yatırım yapıyorsun, ovaya olsun, hayvancılığa olsun veya kazanabilmek için bir şeyler yatırım yapıyorsun. Karşılığını alamadığın zaman strese giriyorsun. Kaygılıyız hep." (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Yani çalışma şevkin kalmıyor, bir isteğin kalmıyor. Motivasyon düşüyor sürekli, verim düşünce o da düşüyor." (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Bu yaşananların hepsi stres kaynağı ya… hep stres. Gece yastığa kafanı koyup stresten, dertten, şöyle mi olacak, böyle mi olacak? Kolay değil borçluluk yani (gözleri doldu ağlamamak için sustu)." (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

Sonuç olarak, Korkuteli'nde artan kuraklık, yerel halkın yaşamında derin psikolojik hasarlara yol açmaktadır. Bu hasarlar, sadece ekonomik kayıplarla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda bireylerin fiziksel sağlıklarını, duygusal bağlarını ve sosyal ilişkilerini de olumsuz etkilemektedir. Kuraklığın getirdiği bu zorluklarla başa çıkabilmek için bireylere yönelik kapsamlı psikolojik destek programlarının ve toplumsal dayanışma mekanizmalarının geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Kuraklığın getirdiği zorlukların üstesinden gelebilmek için sadece ekonomik destekler yeterli olmayacak, aynı zamanda bireylerin psikolojik olarak desteklenmesi ve toplumsal bağlarının güçlendirilmesi gerekecektir. Zira kuraklık orman yangını ya da hortuma kıyasla bir "afet" olarak algılanmadığı için, bunun yarattığı psikolojik hasarlar da görünmez kalmaktadır. Bu bağlamda gerekli mekanizmalar oluşturularak devreye

sokulmadığı takdirde Hindistan'daki çiftçi intiharlarının burada da yaşanması işten bile değildir.

Kumluca'da ise hortum afeti, yerel halkın psikolojik sağlığında derin izler bırakmış ve toplumda yaygın bir travmaya neden olmuştur. Bireylerin hortum sonrası yaşadığı psikolojik travma, genellikle kendilerini çaresiz ve umutsuz hissetmeleriyle karakterizedir. Hortumun getirdiği ani ve yoğun yıkım, bireylerin yaşamlarında derin bir boşluk yaratmış, bu da onları psikolojik olarak yıkıma sürüklemiştir. Anlatılardan da görüldüğü gibi, birçok birey yaşananları "Allah'tan geldi" diyerek kabullenmeye çalışsa da bu durum onların içsel huzursuzluklarını ve moral bozukluklarını gidermemektedir. Özellikle, el emeğiyle yıllarca inşa ettikleri evlerin ve seraların yıkılması, bireylerin yaşamlarının merkezindeki istikrar ve güven duygusunu ciddi şekilde sarsmıştır.

> "Şimdi eşim hakikaten o zamandan bu zamana tedavi olmalıktı. Çöktü psikolojik olarak tamamen ev arkadaşını da kaybedip öyle olunca. Kendini eve kapattı. Bir de hortum geçince maddi kayıp, manevi kayıp, eşimi çok sarstı o aralar. Biz de yani ancak öyle destek olduk yani. Yapacak bir şey yok ya Allah'tan gelene ne edeceğiz. 'Bırak boş ver, aç değiliz, açıkta değiliz Allah'a şükür', dedim. Psikolojik anlamda çok sarsıldık. İşte çocukların istediklerini, ihtiyacını alamamak." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

> "Valla biraz insanın morali bozuluyor ama psikolojik olarak pek etkilenmedim. Neden derseniz? Ne yapalım Allah'tan gelmiş. Cana gelmedi, mala geldi. Ne oldu? Bir yılımız gitti. Bir yıl sonra yine kurduk. Bir sıkıntımız o oldu sadece bir moral bozukluğu falan oldu." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

> "Ailem bayağı bir etkilendiler. Ya işte komşular, akrabalar geldiler. Böyle teselli, ağlaşmalar hepsi, tabii ben kendimi o kadar şey yapmadım. Hanım bayağı üzüldü yani el emeği var sonuçta içinde çalışıyoruz." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

Kadınlar ve erkekler arasında psikolojik etkilerin farklılaşması da dikkat çekicidir. Kadınlar, duygusal olarak daha fazla etkilendiklerini ifade ederken, erkekler genellikle bu duyguları bastırma eğilimindedir. Kadınlar, kayıpların ve yaşananların ardından daha açık bir şekilde üzüntülerini dile getirirken, erkekler bu duygularını içe atarak "moral bozukluğu" ve "stresten uzak durma" gibi ifadelerle duygusal zorluklarını dile getirmektedir. Bu durum, Manavgat'a benzer bir biçimde cinsiyet rollerinin ve toplumsal beklentilerin psikolojik etkiler üzerindeki rolünü işaret etmektedir. Hortumun ardından gelen yıkım ve belirsizlik, özellikle çocukların ve gençlerin psikolojik durumunu daha da karmaşık hâle getirmiştir. Ebeveynlerinin yaşadığı stres ve depresyon, çocukların da bu duygusal yükü taşımalarına neden olmuştur. Özellikle, ailelerin geleceklerine dair belirsizlikler ve maddi kayıplar, çocukların güven

duygusunu zedelemiş, onların eğitim ve sosyal yaşamlarını olumsuz etkilemiştir. Bireylerin anlatıları, yaşanan kayıpların ardından gelen psikolojik travmanın ne kadar derin ve kalıcı olabileceğini göstermektedir. Eşlerinin ve çocuklarının yaşadığı duygusal çöküş, bireyleri daha da yalnız ve çaresiz hissettirmiştir. Ayrıca, hortum sonrası devam eden belirsizlik ve kayıpların yeniden yaşanma korkusu, bireylerin sürekli bir alarm hâlinde yaşamalarına neden olmuştur.

> "Psikolojik anlamda direk yıkılıyor insan zaten. Yapacak hiçbir şey yok. Biz ancak o anda seyrettik. Eşimin psikolojisi bozuldu. Bir 25 gün hastanede yatırdık. Bunun dışında da fazla da bir şey olmadı. Yani oldu desem yani yalan olur, gerçek neyse o." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

> "Endişe yaratıyor tabi, insan moral yönünden yıkılıyor." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

> "Hep ilaç kullandık, kızım da çok etkilendi hala ilaç kullanıyor, yani icarcının yaptığı çok zoruna gitti, kaldıramadı. Kendi iyi niyetli olduğundan kötü niyet taşıdığı için onu kaldıramadı hala daha ilaç kullanıyor. Ben yıllarca kullandım zaten anneciğim öldükten sonra başladım 2002'de başladım depresyon hapı kullanmaya. Doktor bana bu ilaçları falan bırak teyze faydası yok sana, bırak dedi. Kendi kendine sen halletmeye çalış dedi. O zaman işte bırakmıştım 3 ay dört ay ama teyzem böyle gece uykusuzluktan, balkonlardan kendimi atacağım böyle, direndim ama seram yıkılınca yeni tekrar başladım. Sonra bir de baş dönmelerim oldu üzüntülerimden seralar yıkıldıktan sonra. Vertigo değil dediler ama düşüp duruyorum, işte öyle teyzem." (K-21, Kadın, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Öte yandan hortumun yarattığı kaygı bozuklukları, bireylerin günlük yaşamlarını ve genel iyilik hâllerini olumsuz etkilemiştir. Kaygı bozuklukları, genellikle ani ve beklenmedik olayların ardından ortaya çıkar ve bireylerin güvenlik hissini derinden sarsar. Hortumun ardından gelen sürekli bir tehdit algısı, bireylerin hayatlarına dair temel güven duygusunu zedelemiş ve bu da kaygı bozukluklarının yaygınlaşmasına neden olmuştur. Birçok kişi, hava durumu değişikliklerinde bile yoğun korku ve endişe yaşadıklarını belirtmiştir. Bu durum, hortumun fiziksel yıkımının ötesinde, bireylerin zihinsel sağlığında yarattığı derin ve kalıcı etkilerin bir göstergesidir.

> "Allah seni inandırsın kış zamanında var ya kış şeyinde döneminde herkes nasıl uyuyor biliyor musun? Yani bugün gece rüzgâr çıksın, acaba hortum mu çıkıyor diye düşünürüz. Herkes nasıl yatıyor? Herkes evinin içinde nasıl işine gücüne bakabiliyor? 'Ayyy, yağmur başladı, hızlandı dolu geliyor!'" (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

> "Tabi stres oluyor mutlaka. Hani derler ya ateş düştüğü yeri yakar diye. Mesela hava kararsın hafif bir meltem olsun insan korkuyor. Acaba fırtına mı olacak, acaba dolu mu olacak diye insan endişe duyuyor tabi ki. Gece olsun mesela gece sabaha kadar uyuyamıyoruz. Yani uyumak istesek de uyuyamıyorsun, böyle bir sıkıntı oluyor." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

> “Şu anda hava kararsın yine dışarıya çıkamıyoruz seraya giremiyoruz. O korku var hala. Allah göstermesin bir daha. O travmatik durum devam ediyor. Hava karardığında dışarı çıkamıyoruz rüzgâr essin çıkamıyoruz. Kızım baya korktu eşim bile korkuyor. Çok zorladı bu bizi. Kendimizi toparlayamadık. O zaman eşim baya kiloluydu, bir şey yiyip içemez oldu, kilo verdi. Para yok, borç çok…” (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

> “Hala böyle bir rüzgâr kış geldi mi bunların ikisinde, kızımla eşimde yani çok etki bıraktı. Ben görmediğim için çok sıkıntı yaşamıyorum ama mesela rüzgâr, yağmur çıktığı zaman bu hemen panik yani bunda çok etki bıraktı. Kaygı bozukluğu oluştu. Yani rüzgârlı olduğu havada kesinlikle evde durmuyor eşim, yani gidiyor mesela uyarı yapıldığı zaman o gün evde durmuyor. Yani burada bunlarda daha çok şey bıraktı yani. Hatta ben geldiğimde kızımın beti benzi bembeyazdı, bir de onlar şeyden çok korkmuşlar, beni serada sanmışlar uyuyorlardı çocuklar. O yüzden de çok korkmuştu. Hani beni seranın içinde sanmışlar. Eşim çok sıkıntı yaşadı ama yok, almadık. Ya bir gitti ama ilaç verdi doktor ama kullanmadı, yan etkisi yüzünde uyuşma… Öncesinde de vardı zaten ama artırdı afet tetikledi” (K-11, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

Kaygı bozuklukları, bireylerin sosyal yaşamlarını ve toplumsal ilişkilerini de olumsuz etkilemektedir. Birçok kişi, rüzgâr estiğinde uyuyamama, panik atak ve sürekli endişe hâli gibi belirtiler yaşamaktadır. Bu durum, bireylerin toplumsal etkinliklere katılmalarını ve sosyal destek ağlarını kullanmalarını zorlaştırmaktadır. Örneğin, bir kadın, kışın rüzgâr estiğinde uyuyamadığını ve kızının da onunla birlikte yatmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Bu tür davranışlar, kaygı bozukluklarının aile içi ilişkilerde nasıl gerilim yarattığını ve bireylerin güvenlik arayışının nasıl ön plana çıktığını göstermektedir.

> “Tabi yaşadık. Hanım psikolojik hap kullanmaya başladı. Bir rüzgâr müzgar çıksa hemen korkuyor hortum gelecek diye.” (K-13, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi)

> “En ufak bir rüzgâr oldu mu, yüreğimiz ağzımıza geliyor. Elimizden bir şey gelmiyor, korkuyoruz!” (K-20, Kadın, 64, İlkokul, Çiftçi)

> “Anlatılmaz, hala kızım ve ben psikolojik destek alıyoruz. Kışın rüzgâr estiğinde duramıyorum, daha doğrusu uyuyamıyorum, kızım da uyuyamıyor yanıma gelip benimle yatıyor. Bu sene nasıl olur bilmiyorum, deniz suyu da çok sıcak oldu, ben çok korkuyorum böyle olunca. Hala çok rüzgâr estiği gecelerde yanımda yastıkla yatıyorum, korunmak için? Buna ister psikoloji deyin ister tedbir, eşim bazen kızıyor, paranoyak oldun diyor.” (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

> “Yok. Doktora bile gitmedik. Hiçbir sağlıkçı da gelmedi. Kendimiz de gitmedik daha doğrusu. Zaten o zaman bu kız okuyordu, okula gitti, döndü gitti. Ama hâlâ içimizde panik atağı oluyor mu? Oluyor. O

havayı gördük mü illa insan panikliyor yani. Yani illa insanın şeysi atıyor havayı gördüğünde. Hatırlıyor hemen anında." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Ayrıca bu afetin ardından yaşanan psikolojik sorunlar, bireylerin fiziksel sağlıklarını da olumsuz etkilemiştir. Hortumun ardından gelen sürekli stres ve kaygı, bireylerin psikolojik dayanıklılığını zayıflatmış, bu da fiziksel sağlık sorunlarına yol açmıştır. Birçok birey, yaşadıkları travma nedeniyle ortaya çıkan sağlık sorunlarını kabul etmekte zorlanmakta, bu da tedavi süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Fiziksel sağlık sorunlarının çoğu, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) belirtileriyle ilişkilendirilebilir. Stresin neden olduğu tansiyon, diyabet hastalığı ve çeşitli dermatolojik sorunlar gibi fiziksel belirtiler, TSSB'nin yaygın semptomlarıdır. Örneğin, bir katılımcının strese bağlı olarak diyabet hastası olması ve günlük olarak on üç hap kullanması, travmanın fiziksel sağlık üzerindeki derin etkilerini ortaya koymaktadır.

"Babamın sağlığı da etkilendi, psikolojisi bozuldu ama kendisine itiraf edemiyor. İyi değil, iyiyim diye kendini avutuyor. Çok çabuk sinirleniyor artık, örnek veriyim, sabah bakırla bamya toplayacaklar, bakırın kulpu çıkıyor, onu bile kafaya takıyor. Bu bile psikolojisinin bozuk olduğu anlamına geliyor zaten. Vertigoya yakalandı, hortumdan sonra beş gün hastanede kaldı. Artık küfrederek deşarj oluyor. Moral bozukluğu olduğu için gelecek kaygısına giriyorsunuz. Şöyle söyleyeyim, akan musluğunuz var ve suyu bir anda kesiliyor. O anda kaygı başlıyor, ben ne yapacağım? Nasıl yaşayacağım? Uzunca bir süre iyi değildik hiçbirimiz, en fazla da babam." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

"Çok kötüydü. Ben neyse de eşim şeker hastası oldu. Daha önce de evimiz yanmıştı. Endişeliyiz tabii, tetikteyiz her zaman. Kışın hava bir kararsın, yağmur çamur fırtına olunca korkuyoruz. Uyku uyuyamıyoruz. Hanım da panik atak oldu." (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

"Dizimden iki sefer ameliyat oldum. Stresten ödem oluştu, ayaklarım şişti. Böyle bir afet yaşamak hiç kolay değil. Eşim psikiyatrik hap kullanıyor, varımızı yoğumuzu kaybettik, atlatamadı. O sene de düğün yapacağımız için borçlarımız da vardı. Tabi insanın psikolojisi, sağlığı epey etkileniyor, tansiyon hastası oldum, hap kullanıyorum". (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

Bu sağlık sorunları, bireylerin yaşam kalitesini ciddi şekilde düşürmektedir. Borçlar ve maddi kayıplar nedeniyle yaşanan sürekli stres, bireylerin sağlık durumunu daha da kötüleştirmektedir. Örneğin, K-25'in borçlarını ödeyememesi nedeniyle hastalanması ve stresten dolayı sağlık sorunları yaşaması, ekonomik stresin fiziksel sağlık üzerindeki etkisini göstermektedir. Bu tür travmaların ardından psikolojik destek alınmaması, sağlık sorunlarının daha da derinleşmesine yol açmaktadır. Yerel halkın birçoğu, psikolojik destek almadıklarını

ve bu nedenle sağlık sorunlarının devam ettiğini belirtmektedir. Bu durum, afet sonrası psiko-sosyal destek mekanizmalarının önemini bir kez daha vurgulamaktadır.

> "İhtiyaç dolayısıyla stres dolayısıyla bir sağlık sorunu yaşadık. Hala daha sürmekte bu sağlık sorunum. Ya benim vücudumda devamlı bir kabarmalar, şunlar bunlar oldu, yaralar belli etmeye başladı. Her vardığım doktor bu stresten dedi. Tabii stresimiz de büyüktü, sağlık sorunum oldu yani devam ediyor da 3 yıldır." (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "İşte rezil olduk strese girdik. Bak hastalandım. Borcu mesela ödeyemedim, aktarmaya gele gele. Borcu mesela ödeyemedim, hasta oldum. Stresten sıkıntıdan, bu hastalık oradan geliyor zaten. O süreçte psikolojik destek almadık." (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

> "O süreç bizim için yıkım süreci gibiydi. O günlere çok fazla dönmek istemiyorum. Çok kötü günler geçirdik, çok yordu bizi. Sağlığımı etkiledi, şeker hastası oldum, on üç tane hap içiyorum günlük. Annemde ve babamda yok, genelde genetik bir rahatsızlık ama benimki strese bağlı." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Manavgat'a benzer bir biçimde hortum afetinin çocuklar üzerinde yarattığı psikolojik etkilere ilişkin anlatılar incelendiğinde oldukça derin ve kalıcı sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Çocukların yaşadıkları travmalar, sadece anlık korkularla sınırlı kalmamakta, uzun vadeli psikolojik sorunlara dönüşmektedir. Travmatik olaylar karşısında çocukların geliştirdiği tepkiler, genellikle yoğun korku, kaygı ve güvensizlik duyguları ile karakterizedir. Hortumun ardından çocukların uyku düzeninde ciddi bozulmalar meydana gelmiş, gece uyanmaları ve sürekli korku içinde olmaları yaygın bir durum hâline gelmiştir. Bu, travmanın çocukların zihinsel ve duygusal sağlığı üzerindeki kalıcı etkilerinin bir göstergesidir. Ailelerin çocuklarına verdikleri destek, bu travmanın etkilerini hafifletmede kritik bir rol oynamaktadır. Ancak, birçok aile psikolojik destek ve terapi imkanlarına erişememiştir. Bunun yerine, aile hekimlerinden alınan tavsiyelerle, bitkisel tedavilerle veya kendi çabalarıyla çocuklarının psikolojik sorunlarını çözmeye çalışmışlardır. Bu tür yaklaşımlar, çocukların yaşadığı derin travmayı tam anlamıyla tedavi edememiştir. Çocukların travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) belirtileri göstermesi, bu durumun ciddiyetini ve acil müdahale gerekliliğini ortaya koymaktadır.

> "Hortumu yaşamak değişik bir duygu, hele içinde kalıp yaşamak hiç iyi bir şey değil. Çocuğumun bile travmaları oldu, ilk zamanlar uyumakta zorluk yaşadı, haftalık kontrollere götürdüm, bu toparlanmış hali. Gündüz problem yaşamıyoruz, akşam yatırdığım zaman kalkıp perdeyi açar, bakıp kapatır, rüzgâr var mı yok mu diye? Aşırı yağmur yağdığı zaman çok yağmur yağıyor diye tedirgin olur. İki buçuk sene kadar

terapiye götürdüm, uzun zamandır gitmedik. İlaç kullanmadı sadece terapi aldı ve çok iyi geldi." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

"Kızda biraz psikolojik sıkıntı var. Atlatamadı. Hala korkuyor, yalnız kalamıyor, geceleri korkudan uyuyamıyor, son haddinde artık sızıyor. Bizde o uyuduktan sonra uyuyoruz çünkü bizi de uyutmuyor. Psikolojik destek almadı. Aile doktorumuza söylüyoruz böyle böyle oldu diye. O da olur illaki küçük olduğu için dedi. Bitkisel şuruplar falan verdi onla idare etmeye çalıştık yaşı küçük hapa başlamayalım dedi. İlgi alaka gösterin, dedi. Onun yardımlarıyla atlatmaya çalıştık, Allah razı olsun doktordan. Yani illaki var küçük olduğu için." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

"Ya onlar yani kız işte böyle rüzgarlık, yağmurluk hava olduğu zaman babası korktuğu zaman "gidelim anne, gidelim burada kalmayalım" diye korkuyor. Yani mesela çalıştığı yerden rüzgâr oldu mu hemen bana telefon açıyor. "Anne seraya girmeyin" falan. Öyle bir etki bıraktı kızda. Yani tabii zor bir an. Allah kimseye yaşatmasın. Aşırı derecede etki bıraktı yani. Ya tabii ki o süreçte hani hep maddiyat yönünden her şeyden sıkıntılarımız oldu ama biz psikolojik olarak bende etki bıraktı yani." (K-11, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

Hortumun çocuklar üzerindeki etkileri, sadece gece korkuları ve uyku bozuklukları ile sınırlı kalmamaktadır. Aynı zamanda, çocukların günlük yaşamlarında ve sosyal ilişkilerinde de belirgin değişiklikler gözlemlenmiştir. Örneğin, çocukların sürekli olarak rüzgâr ve yağmur seslerinden korkmaları, dış mekanlarda rahatça oynayamamaları ve okula gitmekte zorlanmaları, bu travmanın onların yaşamlarına derinlemesine nüfuz ettiğini göstermektedir. Bu tür davranışsal değişiklikler, çocukların normal gelişim süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Ailelerin çocuklarını bu tür travmatik deneyimlerden korumak için gösterdikleri çaba, önemli bir dayanışma örneğidir. Ancak, yeterli psikolojik destek alınmadığında, bu çabalar genellikle yetersiz kalmaktadır. Çocukların yaşadığı korkular, yalnızca aile içi desteğin ötesinde profesyonel müdahaleler gerektirmektedir. Bu bağlamda, afet sonrası psikososyal destek hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve erişilebilir hâle getirilmesi büyük önem taşımaktadır. Manavgat orman yangını sonrası sağlık ekiplerinin evleri gezdiği yerel halk tarafından belirtilirken burada böyle bir hizmet verilmediği anlaşılmıştır.

"Çok oldu. Eşiminki, çocuklarınki bir sene sürdü. Kız hala korkar. Çocuk hala korkar zaten. Tedavi mi olsam, derler. Yani sürekli bu hortumun gelişi sürekli rüyalarımızdan çıkmadı derler. Sürekli hala vardır. Hala kızda çok kaldı. Oğlan o kadar etkilenmiyor da şu an kızda çok kaldı. O psikoloji var yani bir gürültü olduğunda insan yine oldu, geliyor gibi geliyor." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Hortumda çocuğumun psikolojisi bozuldu, doğru konuşmak gerekirse eşimi de beni de fazlasıyla etkiledi." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

Hortum aynı zamanda çiftçilerin tüm emeklerini ve hayallerini de yok etmiştir. Bu durum, bireylerde derin ve kalıcı psikolojik etkiler bırakmıştır. Çiftçiler, seralarının yıkılmasıyla birlikte sadece maddi kazançlarını değil, aynı zamanda yaşamlarının büyük bir bölümünü adadıkları emeklerini ve umutlarını da kaybetmişlerdir. Seralar, çiftçiler için yalnızca geçim kaynağı değil, aynı zamanda geleceklerini inşa ettikleri, umutlarını bağladıkları birer yaşam projesidir. Seraların yıkılması, bu projelerin ve hayallerin de yıkılması anlamına gelir. Çiftçiler, bu durumu genellikle sevdiklerini kaybetmekle eşdeğer bir acı olarak tanımlarlar. Maddi kayıpların ötesinde, seraların yıkılması, çiftçilerin moralini ve motivasyonunu ciddi şekilde sarsmıştır. Bu bağlamda, çiftçiler seralarını bir nevi aile bireyi gibi görmekte ve onların kaybını derin bir yas süreci olarak yaşamaktadırlar. Çiftçilerin tarım faaliyetlerini sürdürebilmek için yaptıkları yatırımlar, uzun vadeli planlamalar ve geleceğe dair umutları da yerle bir olmuştur. Bu durum, çiftçilerde büyük bir hayal kırıklığı yaratmış, onların psikolojik dayanıklılıklarını zayıflatmıştır. Tarım Kredi Kooperatifi gibi kurumların, çiftçilere borç erteleme ve yardım teklifleri, afetin hemen sonrasında değil de yıllar sonra geldiğinde, çiftçilerin bu kurumlara olan güvenini de sarsmıştır. Bu tür gecikmiş yardımlar, çiftçilerin yaşadığı hayal kırıklığını derinleştirmiştir.

> "Maddiyatı bırakın, oraya varıp da o seralar yıkık ya, onun psikolojisi insanı bitiriyor. Bu çok kötü bir şey yani Allah göstermesin, yani bizim anamız o, babamız o, eşimiz de o, çocuğumuz da o, akrabamız, dostumuz hepsi bizim o. Yani insanın gözünün önünde anası, babası, eşi, çocuğu ölü yatar mı orada? Yani o ölü yatarken siz de bakıyorsunuz… yani o insanı vicdani olarak bitiriyor… Yani cenaze yatıyor da sen kaldıramıyorsun cenazeyi. Çünkü elinden bir şey gelmiyor, maddi olarak gelmiyor belki manevi olarak gelmiyor ama kaldıramıyorsun. Öyle bir şey var. Maddi olarak kaldıramıyorsun, manevi olarak zaten insanı bitiriyor. Hangi biriyle uğraşacağımızı şaşırıyoruz ya. Kışın, bu geçen yıl ben 25 gün kışın don beklediğinde gece sabaha kadar zaten yokum. Akşama erken saatlerde başlıyor. Sabaha kadar yokum, sabah çocuklar okula gidiyor ben yokum, akşam geliyorlar yatıyorlar ben yokum. 10. Gün falan eşime demişler ki babamla siz kavga mı ettiniz, babam niye gelmiyor? Çocuğum hastalandı hastaneye götüremedim. Yani bu iş nasıl biliyor musunuz? Benim mesela çocuğum oldu. Küçük çocuk apalıyor, emekliyor bu çocuğu başıboş salarsan mesela bir gün değil, yani yarım saat salarsan bu çocuk illaki bir zarar verir ya ortalığa zarar verir, ya kendine zarar verir, sebze de öyledir. Bir gün boşluk verdin mi, mutlaka bir zarar yapar yani bir zarar işler. Sebze de öyledir, takip edeceğiz. Kendi çocuğundan fazla takip edeceksin. Kendi çocuğunu, geleceğini şey yapmak istiyorsan, ona iyi bakacaksın. Maddiyattan ziyade maneviyatı bitiriyor insanı." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

> "İdare etmesi gerekiyordu gerçekten, hatta bu olay geçtikten iki sene sonra babama mesaj yollamışlar, ne olduğunu hatırlamıyorum, bizden alın, borcunuzu beş sene erteleyelim diye, babam çok kızmıştı. Bunu seram yıkıldığında niye yapmadınız, şimdi benimle dalga geçer gibi mesaj yolluyorsunuz diye baya tepki göstermişti. Tarım Kredi Kooperatifi yüzünden köydeki tarla yok paraya gitti ya, babam şöyle

düşünüyordu, emekli olacaktı oraya küçük bir ev yaptıracaktı, buradan gidecekti. Orada zeytinleriyle ilgilenecekti, öldükten sonra da orası hazır bir şekilde bize kalacaktı. Adamın hayali buydu, hayali de gitti, tarla da gitti. Onun için şu anda Tarım Kredi Kooperatifinin ismini bile duymak istemiyor. Çok sıkıştırdılar onun için. Yanlış hatırlamıyorsam tarlanın tapusu Tarım Kredi Kooperatifindeydi, onlar satacağız diye sıkıştırınca yok paraya gitmesin diye biz araya girdik sanırım, yine de olmadı. Çok sıkıştılar, sıkıştırmasalardı böyle olmazdı yani." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

Seraların yıkılması, çiftçilerin uzun yıllar boyunca verdikleri emeğin boşa gitmesi anlamına gelmiştir. Çiftçiler, seralarına sadece maddi yatırım yapmamış, aynı zamanda zamanlarını, enerjilerini ve umutlarını da bu işlere adamışlardır. Bu nedenle seraların yıkılması, çiftçilerin kendilerini anlamsız ve boşlukta hissetmelerine neden olmuştur. Çiftçiler, afetin ardından eski düzenlerine geri dönmekte zorlanmış, bu da onların psikolojik sağlıklarını olumsuz etkilemiştir. Çiftçiler, seralarının yıkılmasıyla birlikte yaşamlarının önemli bir parçasını kaybettiklerini ifade etmektedirler. Çiftçilerin yaşadığı bu derin psikolojik yıkım, onların günlük yaşamlarını ve aile ilişkilerini de olumsuz etkilemiştir. Çiftçiler, seralarının yıkılmasının ardından duygusal olarak çökmüş, geleceklerine dair umutlarını yitirmişlerdir. Bu durum, çiftçilerin motivasyonlarını düşürmüş, tarımsal faaliyetlere olan ilgilerini azaltmıştır. Çiftçilerin yaşadığı bu psikolojik travma, onların fiziksel sağlıklarını da olumsuz etkilemiş, stres ve kaygı bozuklukları gibi sorunlarla baş etmelerine neden olmuştur.

"Borcum yoktu, stoklu çalışıyorduk genelde. O yüzden o yıl gelir elde edememek maddi olarak bizi çok zorlamadı. Hayallerimiz yıkıldı, bizde alışığız zaten, çünkü hayat bize çok gülmedi. Sürekli mücadeleyle geçti." (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

"Tabii üzüldüm. Gözümün önüne geliyor. Onu gördükçe moralim bozuluyor. Gördükçe duramıyorum orada zaten bozuluyor. Çok kötüydü. Kötüydü. Alışkanlıktı. Daha küçüklüğümüzden, çocukluğumuzdan beri alışkın olduğumuz için çok zorluk çektim. İşte orayı kapattım, geldim burada Kumluca'dan bir daire alacak kadar bir param kaldı elimde. Ama hala 3 yıl oldu. 3 yıldır daha hala stresini çekiyorum. Daha alışkanlığımı yenemedim yani. Eksikliğini hissediyorum. Avarelik şu an ki yani avarelik. Ya eşim çok ıstırap çekti. Daha bırakamadı bu işi. Biz burada yevmiye deriz. Yevmiyeye gidiyor. Seralarda çalışmaya devam ediyor. Ama benim gücüm yetmedi. O gidiyor, ben gitmiyorum." (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"İnsanların ömür boyu unutamayacağı hasar var. 3-5 saniyelik bir hortum olayı adamın bütün hayallerini, geleceğini yerle bir etmiş. Yani bu psikolojik olarak da basit sarılacak bir şey değil." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

Dolayısıyla, Kumluca'da meydana gelen hortum afeti, yerel halkın fiziksel ve ruhsal sağlıklarında ciddi hasarlara yol açmıştır. Bu analizlerden hareketle, afetin yarattığı yıkıcı

etkilerin boyutlarını anlamak mümkündür. Hortum afeti, bireylerin fiziksel sağlıklarını doğrudan ve dolaylı olarak etkilemiştir. Hortum sırasında ve sonrasında yaşanan stres ve travma, bireylerde çeşitli sağlık sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Örneğin, bazı bireyler hortumun ardından vertigo ve tansiyon gibi sağlık sorunları yaşamış, bu durum uzun süre hastanede kalmalarına sebep olmuştur. Stresin tetiklediği bu fiziksel sağlık sorunları, afetin bireylerin vücut sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini gözler önüne sermektedir. Afetin ardından yaşanan yoğun stres ve kaygı, bireylerin bağışıklık sistemlerini zayıflatarak çeşitli hastalıklara daha yatkın hâle gelmelerine neden olmuştur. Bazı bireyler, hortumun ardından diyabet gibi kronik rahatsızlıklar geliştirmişlerdir. Bu durum, afetin bireylerin genel sağlık durumunu nasıl bozduğunu ve uzun vadeli sağlık sorunlarına yol açtığını göstermektedir.

Hortum afeti, bireylerin ruhsal sağlıklarında derin yaralar açmıştır. Afet sonrası yaşanan kayıplar ve belirsizlikler, bireylerde ağır bir psikolojik yıkım yaratmıştır. Hortumun yıkıcı etkileri, bireylerin ruhsal dayanıklılıklarını ciddi şekilde zayıflatmış, depresyon, kaygı bozukluğu ve travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) gibi ruhsal rahatsızlıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle çocuklar, hortum afeti sırasında ve sonrasında derin travmalar yaşamışlardır. Çocuklar, gece uyuyamama, yalnız kalamama ve sürekli korku içinde olma gibi belirtiler göstermişlerdir. Bu travmalar, çocukların günlük yaşamlarını ve eğitim hayatlarını olumsuz etkilemiş, onların normal bir çocukluk dönemi geçirmelerini engellemiştir. Hortum afeti ayrıca, bireylerin sadece fiziksel ve ruhsal sağlıklarını değil, aynı zamanda toplumsal ve aile ilişkilerini de olumsuz etkilemiştir. Afetin yarattığı stres ve travma, aile içi ilişkileri zayıflatmış, bireyler arasındaki iletişimi ve dayanışmayı azaltmıştır. Bu durum, ailelerin ve toplulukların afet sonrası toparlanma süreçlerini zorlaştırmıştır. Bu bağlamda, afet sonrası psikolojik destek hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve bireylerin yaşadığı travmaların daha iyi anlaşılması, afetin yarattığı yıkıcı etkilerin hafifletilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Kumluca halkının yaşadığı bu derin yaraların sarılması, sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal bir iyileşme sürecini de gerektirmektedir. Bu süreçte, toplumsal dayanışmanın ve güçlü destek mekanizmalarının rolü büyük olacaktır. Zira Manavgat orman yangınından farklı olarak Kumluca yerel halkı sürekli bir hortum stresi ile karşı karşıyadır ve maruziyet oranları oldukça yüksektir.

3.5.6.1.2.2. Sosyokültürel Yıkım: İlişki Formları, Kültürel Kimlik, Kültürel Miras ve Yerel Bilgi

Bu bölümde afetlerin ve afetler sonrası sosyal yardım süreçlerinin yol açtığı sosyokültürel kayıp ve hasarlara yer verilecektir. Bunlar arasında kırsal ilişki formlarının

zedelenmesine yol açan temel etmen afet sonrası sosyal yardım süreçlerinin doğru yönetilememesidir. Bu konu Kayıp ve Hasarların Telafi Biçimleri ve Yardımlara Erişim temasında detaylı olarak analiz edilecektir. Ancak bu sürecin kırsal ilişki formlarını zedeleyerek nasıl dönüştürdüğünü anlamak adına ilk olarak muhtarların yardımların dağıtımına ilişkin anlatılarının bir bölümüne değinmekte fayda vardır. Muhtarların anlatıları, yardımların dağıtımında yaşanan sorunların yalnızca organizasyonel hatalardan kaynaklanmadığını, aynı zamanda toplumsal ilişkilerde ve güven duygusunda ciddi zedelenmelere yol açtığını göstermektedir.

> "Ya işte karışıklıktan oldu. Çok hızlı gelişti. Adam çıkmış gece 12'de Beyşehir'in bilmeme ne köyünden, indireyim buraya gideyim diyor. Atmış yatak, yorgan, yiyecek, giyecek, fasulye çuvalı şunu bunu. Adama ne diyeceksin oradan gece yarısı kalkmış gelmiş. Belediyenin kaymakamlığın toplanma yerlerine götürün diyoruz. Oralar da depolarımız doldu diyor. Bizim köyler de merkeze yakın olduğu için. O gördüğün merkezdeki caminin önü Pazar yeri gibiydi. Yani benim ihtiyacım vardı alamadım diyen yalan söyler ama alması gerekenin iki katını alan oldu mu, oldu. Herkes aldı fazlasıyla herkes aldı. İşte durduk yere husumet oluştu. Bunun bir şeyi mi yandı da alıyor diye… Zaten kayboldu gitti bir ay fazlasıyla depolarda durdu, başka köylere gönderdik biz de taştı artık insanların ihtiyacı. Ben alamadım benim almam gerekeni şu kişi aldı diyen yalan söyler. O da almıştır o da almıştı ama birileri almaması gerekenleri de almıştır. Aldı aldı herkes aldı. Ha en azından mobil ya ve beyaz eşya grubunu belediyeler falan tek noktadan dağıtsaydı. Ya da verdikleri listeleri birbirleri ile paylaşsalardı. Konteynırlar verildi, içlerine eşya verildi. İyi niyet çok çok fazlaydı yani. Her şey iyi niyetten oldu. Ya sen almışsın sana bir daha olmaz demedi kimse. Ama bu dönüp dolaşıp husumet yarattı işte." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

> "Yani arazi olsun, şimdi özellikle şu zeytin bahçeleri mesela yandı, zeytin bahçelerimizde genelde 2B arazilerinde. Yani onlara dikildi işte kardeşim birisi dikmiş. Bakmış zamanla işte şey olmuş 15-20 yıl sonra, ondan sonra demiş ki ya bu babamın arazisi babam getirdi. Benim de hakkım var. Ne yani demiş ya adam zeytini yazdırmış, 300 yazdırmış. Tabi adetler belli değil bilmiyor adam kabataslak diyor ki işte 300-200 tane ağacım yandı yani millete buradan yüklü bir miktarda para geldi. Aslında gözle gözüken para yüklü değil, şeye baktığın zaman yıla göre baktığın zaman yüklü bir para değil ama o anda ellerine 300.000 TL-150.000 TL-200.000 TL üç kişinin hesabına yattığında onlar işte tedirgin oldu. Aynı şey benim başımda da var. Yani kardeşlerim arasında bende de var. Var böyle ciddi bir şeyler var işte diyor ki, birisi dün birisinden duydum. Yok işte ya işte ya aslında muhtarlara ben hiçbir paraya attığı önemli yardım geldiğini görmedim. Şahıs olarak muhtarlar işte para yemiş de şöyle olmuş da böyle olmuş." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

Öncelikle yardımların dağıtımı sürecinde yaşanan organizasyonel karmaşa, toplumsal çatışmaların ve husumetlerin temel nedenlerinden biridir. Muhtarların ifadelerinde sıklıkla dile getirilen "ihtiyaç fazlası malzeme alımı" ve "çifte yardımlar", yardımların merkezi bir koordinasyon eksikliği nedeniyle düzensiz dağıtıldığını göstermektedir. Bu durum, yardımların

gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını engellerken, toplumsal adalet duygusunu zedeler ve topluluk içinde gerginliklere yol açar.

> "Aslında dışarıdan gelen yardımlar, devletin yaptığı yardımlarla bayağı bir oldu yani. Evinin eşyasını düzenler oldu. Çünkü bizim burada o çok olmaz da yukarı köylerde bir kişide 2 tane buzdolabı, 2 tane çamaşır makinesi gibi ikişer üçer aldıkları oldu. Orada bir dağıtım kargaşası oldu. Organizasyon. O da aslında devletin de suçu yoktu. Hayır sever iş adamı diyor ki, bir kamyon götür yanan köylere dağıt, bir getiriyorlar Köyde yanan evlere direk bizi de bulmuyorlar. Bizi bulsalar. Biz biliyoruz ihtiyaç olmadığını. diyor ki muhtarın taraf tutma ihtimali var, oy verdi vermedi gibi. Biz kendimiz yanan evlere direkt olarak kendimiz gidelim gidiyorlar. İşte gidiyorlar, onlar da hiçbir şey görmedik, duymadık biraz acındırıyorlar. İndir bakalım. Gelenden bu şekilde ikişer, üçer tane alıyorlar. Bunların biz de farkındayız. Sonra durdurdu kaymakamlık, bizim iznimiz olmadan hiç kimse bir şey dağıtmasın diye. Çünkü satıyorlar belki de çoğu. Mesela Yaylaalan'dan alıyor mu, Kızı var Manavgat'ta kızına hediye götürüyor." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

> "Kaymakamlıktan dediler, işte ne yazdınız bize listesini verin. Biz kimin ne aldığını bilmiyoruz ki, adam almış durmuş. Adam birçoğuna ihtiyacı yok. Belediyelerden hepsi eşyalarını aldı düzdü dedim bir gün. Yarım saat sonra biri beni arıyor. Sende benle mi uğraşıyorum dedi. Ne oldu dedim, ben senle ne uğraşacağım, Yardım etmeye çalışıyorum herkese işte dedim. Belediye size sormuş, sen de herkes eşyasını almış demişsin. Doğru dedim. Çünkü dedim aradan bir yıl geçmiş hâlâ yardım talebinde bulunuyor, dedim. Bu tamamen belediyenin bu suçu dedim. Gelsin baksın o zaman dedim beni arayıncaya kadar gelsin, gelsin görsün kendi aldığını almadığını. Benim söylediğim dedim. Genelde herkes eşyasını düzdü, İhtiyaçlar aşağı yukarı yaralar sarıldı. Şu anda dedim, evin nasıl yapılabileceği, ne zaman teslim olabileceği moduna girdik, hâlâ belediye kendi reklamını yapmaya çalışıyor. Reklamını yaparken dedim, bizi arada bırakıyor, aradım belediyeyi, dedim ya bize bir daha bir şey sormayın, ya da dedik bizim dediklerimizi sağa sola söyleyip yüz göz etmeyin bizi dedim. Yanlış bir sistem uyguluyorsunuz. Hani böyle de zor bir durum var yani..." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

Yardım dağıtımındaki eşitsizlikler, toplumsal güvenin sarsılmasına ve muhtarlara yönelik güvensizliklerin artmasına neden olur. Muhtarların yardımların dağıtımında adaletsizlik yapıldığına dair suçlamalarla karşı karşıya kalması, yerel yönetim ile halk arasındaki ilişkilerin zayıflamasına yol açar. Bu durum, afet sonrası toparlanma sürecinde yerel liderlerin etkinliğini ve otoritesini zayıflatarak, toplumsal dayanışmayı ve iş birliğini zorlaştırır.

> "Evi yananlar gittiği için tabi köyde değiller. Birinin evinin mesela çatısı yanmış, bir odası yanmış, yardımsever geldiğinde onu buluyor. İşte acındırıyor kendini, tabii diğerlerine ulaşamıyor. Adam da malzemeleri oraya indiriyor. Belki en çok malzemeyi o aldı. Hala belediyeden oradan buradan malzeme dileniyor. Ben de kızıyorum. Asıl gidecek yerlere gitmiyor yardım. Yani bize de haber geliyor. Bu adam her gelenden malzeme alıyor diye. Bu arada biz belediyeye vermeyin dediğimizi de belediye gidip

söylüyor onlara. Biz muhtara danıştık, muhtar vermeyin dedi diye. Yani orada da arada kaldık." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

Yardımların dağıtımında yaşanan koordinasyon eksikliği, devlet kurumları ve sivil toplum örgütleri arasında yeterli iletişim ve iş birliğinin sağlanamamasından kaynaklanmaktadır. Muhtarların anlatılarında vurgulanan, belediyeler, kaymakamlıklar ve sivil toplum girişimleri arasındaki uyumsuzluk, yardımların gereksiz yere tekrar edilmesine veya ihtiyaç sahiplerine ulaşmamasına yol açar. Bu eksiklik, afet sonrası yardımların etkili ve verimli bir şekilde yönetilmesini engelleyerek, sosyal yardım sisteminin sürdürülebilirliğini tehdit eder.

"Geçen gün. Bir olay daha anlatayım. Bu da büyükşehir belediyesi ile alakalı. Birisi demiş Kurumun biri para yardımı edecek işte 14-15 beşer milyar para yardımı etmişler. En son yakın zamanda oldu bu da. Belki bir ay oldu olmadı. Burada Tek tek TC'lerini, telefonlarını almışlar, afetzedeleri aramışlar. O arada tekrar bana dönüyorlar Diyorlar ki işte büyükşehir aradı bizi. TC'lerimizi aldılar, İmzamızı aldılar, senin haberin vardır. Yok, haberim yok... Allahalla bu işte dedim bir gariplik var. Büyükşehir belediyesinin buradaki koordinasyon müdürlüğünü aradım. Dedim müdürüm böyle böyle bir durum var, bizim haberimiz yok. Herkes bizi arıyor. Böyle belediye para dağıtıyormuş diye duyumlar aldık. Ya muhtarım sizle alakalı değil o dedi. Hayırseverin biri bize yardımcı olun, dedi. Ekonomik bir yardım var, dağıtacağız dediler. Biz de topluyoruz, hayırseverlerle afetzedeleri buluşturacağız, dedi. Şimdi bak... bu sıkıntıya bak... İyi tamam da dedik Belediye Muhtarın haberi olmadan yapınca, şimdi onlar da direkt bizi arıyor. Yani böyle bir gelişme var, arayanlardan da birini yazmamış birini yazmış, birini aramış, birini aramamış. O aramayanlar da bana dönüyor. Sen mi verdin isimleri belediyeye diye. Yine arada kaldık. Dedik ya bunu herkese verin ya da kimseye vermeyin. Düzgün dağıtın yapın bu işi. Ya bizlik bir şey yok işte hayırseverin şu kadar limiti var şu kadar kişiye dağıtacak bilmem ne... Birine vermiş parayı birine vermemiş falan filan bir sürü şey oldu. Tabii bu isimlerin kimler tarafından gittiğini de belediye kendi adamını mı seçiyor? Biz araştırmaya başladık, gittim kaymakamlığa bu isimleri kim verdi dedim belediyeye. Biz vermedik dediler ya belediye de kaymakamlığın verdiği listeye göre dağıtıyoruz diyor. Gittim kaymakamlığa dedim siz liste vermişsiniz, biri almış biri almamış. Örnek veriyorum, benim kardeşim almamış, evi yanan o. eşyası kırık kopuk eşyası yananlar almış. Evi, yeri yananlara vermemişler. Orada bir karışıklık var yine. dedim bu böyle olmaz ya sizin kontrolünüzde dağıtılsın para ya da kimse dağıtmasın dedim para. Her para dağıtıldığında bir sıkıntıya giriyoruz bu şekilde. Hani burada bir ay falan oldu bu olay da olalı. Yani yeni oldu daha. Yani öyle bir koordinasyon zayıflığı var ki herkes kendi başına bir devlet olmuş. Burada ilk mülki amir kim var, ben varım anladın mı? burada bu defterde bak bu adamı ne almış, tek tek bilirim. Bu adamın durumunu ne hep bilirim, defterim var benim. Çünkü bir yıl boyunca bu adamlarla şey yaptık. Bu şekilde olması gerekiyor. Burada bir o getiriyor, bu getiriyor, o alıyor beni diyor beni kim gönderdi, muhtar mı gönderdi o mu gönderdi. Suçlayacak birini aramaya başlıyorlar, fatura dönüyor, dolaşıyor muhtara kesiliyor. (gülüyor) onun için zor süreç atlattık. Bu süreci de atlattıysak zaten diğer süreçlerin hepsini atlatırız." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

AFAD yetkilisi bu süreçte yardımların kontrolsüz dağıtımını engellemek için çok çaba harcadıklarını, gerekli yönlendirmeleri yaptıklarını ancak başarılı olamadıklarını belirtmektedir. Vatandaşların kontrolsüz bir şekilde afet bölgesine giderek nakdi yardım dağıtması, yardımların eşitlik ilkesine aykırı bir şekilde dağıtılmasına neden olmuştur. AFAD yetkilisi bu tür uygulamaların, "sahanın bütün dengesini bozduğunu" ve yardım dağıtım sürecini karmaşık hâle getirdiğini belirtmektedir. Bu kontrolsüz yardımlar, afetzedeler arasında adaletsizlik algısını artırmakta ve toplumsal gerilimlere yol açmaktadır. AFAD temsilcisine göre afetzedelerin maddi durumlarına bakılmaksızın eşit muamele görmeleri gerekmektedir. Ancak, bazı yurttaşların kendi inisiyatifleriyle dağıttığı yardımlar, bu ilkenin ihlaline yol açmıştır.

> "Evet bir sürü dedikodu çıktı, muhtarların kendi adamlarına yardımları dağıtması, muhtarların kendi adamlarına nakdi yardım dağıtması… Bir de bizim hayırsever vatandaşlarımızda şey hadisesi var, kendi kendilerine afet bölgesine gitme hikayesi var. Biz bunu sonradan duyduk, nakdi para dağıtanlar olmuş. Bakın şu yanlıştır. Afetzedeye yapacağınız her türlü şeyde, her türlü işlemde, eşitlik ilkesini bozamazsınız. Bakın şu bizi hiç ilgilendirmez. Vatandaşın afetten sonra milyonlarca liralık bir varlığı var. Bir de öbür tarafta kendi halinde başka bir vatandaş var. Benim için ikisi de afetzede. Beni ilgilendirmez afetten önce bu adamın neyi var, neyi yok. Beni hiç ilgilendiren bir şey yok, benim gözüm her ikisi de afetzede. Her ikisi de afetzede olduğu şimdi ben devlet olarak ne veriyorsam hepsini eşit olarak vermekle yükümlüyüm. Yani şurda şunu ayıramam, "ya bu adamın da zaten bir sürü varlığı varmış, devletten alacağı 15.000 lirayı da almayıversin canım..." Hayır öyle bir şey yok. Ama bu hayırsever vatandaşların araya girip bu şekilde işlemler yapmaları sahanın bütün dengesini bozuyor ve bu vatandaşları kontrol edemiyorsunuz çünkü her köyün her yolunun girişine jandarma koymak gibi polis koymak gibi bir durumunuz olamıyor afette. Bunu yapacak bilinçli yani daha büyük işletmeler bize geldiler. Antalya'dan bir sürü otel geldi bize, kriz merkezine geldi, "biz afetzedeye yardım etmek istiyoruz, ne yapalım?" Dedik ki nakdi para dağıtmayın, hele ki nakdi parayı köyden yanınıza birini alarak kesinlikle dağıtmayın çünkü o zaman o yanınızda gezdirdiğiniz adamın tanıdıklarına para dağıttığınıza dair bir söylenti çıkar, yaptığınız hayrın hiçbir hayrı olmaz. Naçizane tavsiyemiz şudur, köyün ortak alanlarına yardım edin. Biz zaten vatandaşa gıda malzemesini, suyunu, nakdi yardımı yapıyoruz. Okul yanmış okulu tamir ettirin, çocuk parkı yanmış çocuk parkını tamir ettirin, ne bileyim işte mahalleyi yıkayın, temizleyin, boyayın hani genele hizmet edecek şeyleri yapın. Bireysel olarak vatandaşla muhatap olduğunuz noktada sıkıntı yaşarsınız. Bunu dinleyen oldu, dinlemeyen oldu. Biz yurtlara vatandaşları aldık, biz bunları sonradan öğrendik. Bir grup vatandaş yurtlara girmiş, nakit elden para dağıtmış vatandaşa. Bunu gören kimi uyanık afetzedelerimiz almış, bir daha almış, bir daha almış, bir daha almış, bir daha almış, bir daha almış… ve yurttan o günün parasıyla 100.000 TL-120.000 TL nakdi yardımla çıkmış ama onun devletten aldıkları da var… Şimdi bunu nasıl kontrol altına alacaksınız 50 tane köyde… Hangi teşkilatla… her vatandaşın başına bir memur dikebilme şansım yok." (AFAD)

Sosyal yardımların dağıtımı sürecinde yaşanan sorunların önlenmesi için, kurumsal koordinasyonun ve merkezi yönetimin rolü büyük önem taşır. AFAD temsilcisinin vurguladığı gibi, yardımların merkezi bir koordinasyonla yönetilmesi, eşitlik ilkesinin korunması açısından hayati öneme sahiptir. Yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve dayanışmacı bireyler arasında etkili bir iş birliği ve iletişim sağlanmalıdır. Bu, yardımların ihtiyaç sahiplerine adil ve düzenli bir şekilde ulaşmasını ve toplumsal huzurun korunmasını sağlar. Tüm çabalara rağmen bu konuda başarıya ulaşılamaması dayanışmacı yurttaşlar ile kurumlar arasındaki güven ilişkisinde ciddi sorunlar olduğunun göstergesidir. Afet yönetimi, koordinasyonu ve kriz yönetiminde başarı elde edilmesinin yolu öncelikle bu güven ilişkisinin yeniden inşası ve sosyal uyumun tesisi ile mümkün olabilir.

Ayrıca, yardımların dağıtımındaki düzensizlikler, toplumsal adalet duygusunu derinden etkiler. Yardımların bazı kişilere fazlasıyla ulaşması, diğerlerinin ise ihtiyaç duyduğu yardımları alamaması, toplumsal eşitsizlikleri derinleştirir. Bu durum, afet sonrası toplulukların parçalanmasına ve yardımların gerçek amacına ulaşamamasına neden olur. Toplumsal adaletin zedelenmesi, bireylerin afet sonrası yeniden inşa süreçlerinde moral ve motivasyon kaybına uğramalarına yol açar.

> "Büyük adaletsizlikler oldu. Yani haksızlık diz boyu. Büyükşehir kimseye bir şey danışmıyor, gelip muhtara bir şey danışmıyor. Devlet gelip bir şey danışmıyor. Bir adama ben getirip veriyorum, Kızılay da getirip veriyor, belediye de getirip veriyor, hayırsever de getirip veriyor. Halbuki bir tek tarlasında defnesi yanmış. Hiç Allah'tan korkusu yok. Yani psikolojisi bozulunca her şey gitti yani." (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

Afet sonrası yardımların dağıtılmasındaki bu adaletsizlikler ve kontrolsüzlükler, fırsatçılar için de zemin hazırlar. Yardımların adil bir şekilde dağıtılmaması, afetin yaralarını sarmaya çalışan topluluklarda moral bozukluğuna ve huzursuzluğa yol açmaktadır. İhtiyaç sahiplerinin destekten mahrum kalması, afet sonrası toparlanma sürecini olumsuz etkileyerek, toplumsal dayanışmayı zayıflatır.

> "Yani memurlara öfkeleniyoruz neden gidip bakmazsın. 500-600 bin lira zeytin parası alıp bununla gidip ev alanlar var. Biz atlattık bunları ya…" (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

> "Pis insanlar. Evi yananlara dua etsinler. Bak evi yanmayanlar yananlardan çok daha fazla öteberi aldı. Gerçekten bak, o yemler o samanlar gıda olsun yiyecek sırt baş. Çok aldılar. Evi yananlara çok dua etsinler. Çamaşır makinası buzdolabı evi yanmayanlar da aldı. Benim evim yanmadı gereksiz demedi. Öyle kuzum. Biri alıyorlar ikinciyi de alıyorlar. Nasıl oluyor bilmiyorum ben, el işini görüyor kızım. Bak benim evim yandı, çoluk çocuk burada ilgilenirken annem de vardı bir yere de gidemiyordum. O Antbirlik

yem dağıtırdı. Buraya geldi bir yemci 15 kilo yem aldım, ismimizi yazdılar. Antbirlikten eller böyle tırlara yığdı geldi. Biz vardık Antbirlik'e ismimiz yazıyor diye bize başka vermediler. Çok haksızlık yapan oldu. Devlet memurlarında da gerçekten bak çok haksızlık yapan oldu. Biri kontrol etmeli bunun evi yandı mı yanmadı doğru cevabı almalı." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

"Hiç malı yanmayanlar da mal aldı kızım. Helal mı o? Helal değil. Ellere 10'ar 20'şer inek verdiler benim geçimimi her şeyi yazdılar ama bana vermediler. Zaar bilmem. Bir eve 18 hayvan verilir mi kızım, doğru konuş. Haram bu haram. Malları yanmadı ama yandı dediler. Zeytinleri yanmadı yandı dediler. Haram. Sadece bu dünyayı değil, öbür dünyayı da düşüneceksin. Cenabı Allahım o günleri bir daha göstermesin." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

Yardımların düzensiz dağıtımının fırsatçılar için kapı aralaması sonucu ihtiyacı olmadığı hâlde yardım malzemeleri ve finansal destek alan bireyler, toplumsal eşitsizliği artırarak ve gerçek mağdurları gölgede bırakmıştır. Bu durum, toplumda yaygın bir şekilde hissedilen adaletsizlik duygusunu pekiştirmekte ve bireylerin psikolojik sağlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir.

"Ama alan aldı onu da söyleyeyim. Şöyle söyleyeyim. Ağacı olmadığı halde adamı olanlar yüzbinlerce lira para aldı, destek parası. Hiç borusu yanmayan boru aldı. İşte alan aldı. Şimdi görüyorum 4 tane, 5 tane, 6 tane buzdolabı, çamaşır makinesi bilmem ne alan arkadaşlar var. Bizim köyde bile var." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

"Ama şu köyden 5-6 tane buzdolabı alan belki 10 tane alan oldu." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

"Yani şimdi afetin olduğu yerde üç kâğıt bölümü var. Dışarıdan gelenin tamamı yardım için gelmiş. Yani afet olan yerde üçkağıt kısmı fazla. Onlar da ne kadar koparabilirsem kar olarak düşünüyor. Yani bu fırsat ele geçmez gibi bir düşünce, onu değerlendirmeye çalışıyor, o da çığırından çıkıyor. Mesela hayırseverin biri gelmiş Ahmet'e para vermiş. Mehmet diyor ki bak muhtar ona parayı göndermiş mahsus yapıyor diyor. Ya benim haberim yok. Bir de onlarla boğuşuyoruz. Adam binmiş arabasına, ben işte 2 kişiye para vermek istiyorum, yardım etmek istiyorum. Köyden gelmiş 2 kişiye sormuş o da demiş Ahmet'in Mehmet'in. O da gitmiş, yardım etmiş kirasını ödemiş. Tabii bu da yayılıyor köyde. Evet işte diyor. Benim diyor işte arkadaşlar diyor. Şunu diyorum para gelmiş. Gelip bize niye göndermedin diyorlar. Bu gibi arada zor durumda kaldığımız yerler oldu. Anlatıyorsun ama insanı yoruyor." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

Sosyal yardımların yönetim sürecine ilişkin AFAD temsilcisinin anlatısı, afet sonrası sosyal süreçlere dair önemli gözlemler sunarken, aynı zamanda bazı eleştiriler ve eksiklikler de barındırmaktadır. Yetkilinin, afetzedelerin "ilk üç gün can derdine düşüp ardından mal derdine düştüklerini" belirtmesi, insan doğasının ve hayatta kalma içgüdüsünün anlaşılması açısından

önemlidir. Ancak, bu gözlem, afetzedelerin psikolojik ve duygusal travmalarının derinliğini yeterince yansıtmamaktadır. Afetzedeler sadece maddi kayıpları için değil, aynı zamanda geleceğe dair belirsizlikler ve güvensizlik duygusu nedeniyle de endişe duymaktadırlar. Afet durumlarında, insanların temel ihtiyaçlarını karşılama çabaları ve gelecekteki belirsizlikler karşısında güvensizlik duygusuyla hareket etmeleri anlaşılabilir bir durumdur.

> "Yıllardır afetzede ile çalışan insanlar olarak afet psikolojisi çok tuhaf bir şeydir. İnsanlar önce canının derdine düşer, ilk 3 gün can derdi bittikten sonra otomatik olarak malının derdine düşerler çünkü insani bir şey, kabul ediyoruz. Çünkü canınızı kurtardıktan sonra otomatik olarak, içgüdüsel olarak hayata nasıl devam edeceğinizi sorgulamaya başlarsınız. Önce bir etrafınızı kontrol ederseniz evet kimse ölmedi çok şükür ondan sonra artık bundan sonrasına nasıl devam edeceğiz diye düşünüyorsunuz. Nasıl devam edeceğiz noktasında bazen böyle hiç beklemediğiniz, hiç ummadığınız, ya arkadaş bu da yapılır mı dediğiniz tavırlarla karşılaşıyorsunuz. O insanlar öyle enteresan hallere giriyorlar ki… benim buradan mesela bir tane afetzedeye şey demişliğim var. 2 kardeş bir ev için birbirlerine girdiler ama mahkemelik oldular, devletin vereceği bir ev için. Dedim ki arkadaş yani bir beton yığını yapıyoruz Allah'ınızı severseniz, size hiç düğünde cenazede adam lazım değil mi, siz kardeşsiniz sonuç itibariyle… yani o kadar böyle insanlığımızdan utanacağımız şeyler gördük. Burada da gördük, Hatay depreminde de gördük, Kumluca selinde de gördük, çünkü farklı bir psikoloji…" (AFAD)

> "İkincisi afet ortamında maalesef ki insanlıktan çıkan bir grup var. Bu insanlıktan çıkan grup ihtiyacı olsun veya olmasın gelen her tırı boşaltma psikolojisiyle işin içine giriyor ve bunlardan arkada gerçekten mağdur olan insanlara sıra gelmiyor ve bunu bir şekilde engelleyemiyorsunuz çünkü şunu yapamıyorsunuz. Kalemler köyüne bir yardım aracı gönderdiniz ilk gönderdiğiniz araçta Ahmet amca, Mehmet amca, Hüseyin amca bunu almış, kayıt altına tutulmuş. Bir sonraki kalemlere yardım götürdüğünüz zaman işte kalemler bir öncekinde Ahmet amca almış da şimdi almasın, bunu da Hüseyin amcaya verelim gibi bir şey yapamıyorsunuz çünkü o aracı siz köye soktuğunuz anda, kimin neyi aldığı belli değil. Çünkü vatandaş hurra… Vatandaş hurra olduğu zaman şöyle bir şey yapamıyorsunuz vatandaşa, ya bir sıranı bekle diyemezsiniz afetzedeye. Afetzedeye bir sıranı bekle dediğiniz noktada afetzede yükselmeye başlıyor. Ben mağdurum da sen bana ne diyorsun noktasında…" (AFAD)

Yetkilinin, yardım dağıtımındaki kayıt ve takip eksikliklerini vurgulaması, afet yönetiminde yapısal ve sistemsel eksiklikleri işaret etmektedir. Bu tür eksiklikler, yardımların adil ve etkili bir şekilde dağıtılmasını engellemekte ve toplumsal adalet duygusunu zedelemektedir. Yetkilinin, bu eksiklikleri sadece afetzedelerin davranışlarına indirgemesi, sorunun temelinde yatan yapısal problemleri göz ardı etmektedir. Afet yönetiminde, daha iyi koordinasyon ve kayıt sistemleri oluşturulması, yardımların adil dağıtımını sağlamak için kritik öneme sahiptir. Afet yönetiminde, daha etkili koordinasyon ve adil yardım dağıtımı için yapısal reformlar yapılması gerekmektedir. Ayrıca, afetzedelerin psikolojik ve duygusal ihtiyaçlarının

da göz önünde bulundurulması, toplumsal uyumun ve güvenin yeniden inşa edilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Afet sonrası topluluklarda dayanışmanın ve birlikteliğin artması beklenirken, Manavgat'ta bu durumun tam tersi yaşanmış, yardımların adaletsiz dağıtımı ve fırsatçılık, toplumsal bağları zedelemiş ve husumetleri artırmıştır. Bu gelişmeler, sosyal ve kültürel yapıyı bozarak kırsal ilişki formlarını dönüştürmüştür.

> "Şöyle yorumlarım amcam onu ben normal karşılarım. Neden, herkesin psikolojisi ben gibidir, azari (fenalık görmüş, kalbi kırılmış, incitilmiş olma) ben gibidir adam o şekil nasıl bağlansın? Herkesin psikolojisi bozuk, bir şey diyemiyorum, onları değerlendiremiyorum. Herkes ben gibiyse normaldir tabi canım. Ya milletin kafası bağlılığı düşünemiyor. Birbirimize kenetlenmemiz gerekiyor ama tam tersi kenetlenemiyoruz. Ben yangında yoktum da burada yangın böyle dağlar yanarken millet çok böyle birbirine kenetlenmiş bacı kardeş olmuştu sanki ama yangın geçince kimse kimseyi tanımayıverdi. Kimse kimseyi tanımıyor, inşallah düzelir. Ben bayağı da düzeleceğini tahmin ediyorum. Bak şöyle düşün, benim psikolojim bozuk karşımdaki adama şaka olsa da bir şey desem kafa atıyor tın gidiyor yani. Ama şimdi psikolojim düzgün olsa güler geçerim mesela bu adama kinleşmem (kin tutmam). Şimdi evi yanmayanlar da aynı biz gibi psikolojisi bozuk. Benim bir oğlan kardeşim var, benim büyüğüm onun evi yanmadı. Adam annesini babasını eve almadı, buyur işte… Kışın anasıyla babası konteyner içinde… biri 97 yaşında, biri 90 yaşında şu an yayladalar. Kışın adam, ben bilemiyorum… yani ben bilmiyorum da ben olsam yani annemle babamı açıkta bırakmam evime getiririm. Odamın birini verirdim, onlara orada bakarım. Yapmadı işte, demek ki onun psikolojisi öyle. Biz gibi değil yani o onların da psikolojisi bozuk. Şimdi bir de şöyle durum var amcam, eskiden biz birbirimize çok kenetli bağlantılıydık. Çok iyiydik, gün, gün uzaklaşmaya başladık. Bir de yangın çıktı, biraz daha uzaklaştık." (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Çok zor günler geçirdik ama yangından dolayı insanlar çok bozuldu, eski samimiyet bile kalmadı. Afet oldu diye birlik beraberlik olması gerekirken tersi oldu. Şöyle ki; evi yananlar evim yandı, eşyam yandı, malım yandı, onun derdinde. Türkiye'nin her yerinden yardım yağdı, evi yanmayanlar; gelen yardımı kapmak için yardımların peşine düştü. Örnek veriyorum; Hasan şunu almış, ben neden alamadım diye birbirine düştü millet. Bundan dolayı biraz soğumalar oldu, kaynaşmalar kesildi." (M-21, Erkek, 57, İlkokul, Şoför-Çiftçi)

Anlatılar, afet sonrası toplulukların nasıl bir çözülme yaşadığını ve bunun toplumsal dinamikler üzerindeki etkilerini derinlemesine ortaya koymaktadır. Yardımların düzensiz dağıtılması ve kontrolsüz yardım süreçleri, topluluk içinde dayanışmanın yerini rekabet ve düşmanlığa bırakmasına neden olmuştur. M-8 bunu "yangından sonra ilk 15 gün yardım eden adamlara Allah razı olsun dedim. 16. gün acımaya başladım yardım edenlere" ifadesiyle vurgulamaktadır.

> “Tek dileğim Allahtan hep sabır diledi, sabır istedim. Hep ağladım. Bir yerde de şöyle düşünüyorum. Yangına sevinilmez ama iyi ki de yanmış diyorum bazen. Köyün içindeki insanları tanıyamamışım. Altın gibi dediğin adamlar nasılmış biliyor musun, rezil, kepaze, aşağılık. Kötü diye bildiğin adam altın gibi adammış. Her şey net ortaya çıktı. İlişkiler çok değişti. Peygamber gibi dediğin adam hırsız çıktı, bir de 5 vakit namaz kılarlar hatta 6 vakit fazladan kılarlar. Çok değişik insanlar varmış. Yangına sevinilmez. Ama insanları tanımak için kötü günü görmek lazımmış. Yine de Allah kimseye göstermesin tabii. Önce iyiydi, yangından sonra sıfır. Ben şu anda köyden biri yolun kenarında biri ölecek olsa bir damla su vermem. Kimse kimseye yardım etmez. Çünkü evi yanan yardıma muhtaç adamı yolmaya çalıştılar.” (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> “Yangından sonra ilk 15 gün yardım eden adamlara Allah razı olsun dedim. 16. Gün acımaya başladım yardım edenlere. Niye? Adam şundan 2 tane almış. Üçüncüyü dördüncüyü gündüz alıp akşam satan adamlar gördüm. 15 tane buzdolabı çamaşır makinası alıp da satan adamlar gördüm. Tırlarca halı gelmiş ben bir tane görmedim. Evi yanmayanlar hep alıp götürmüş. 1995 yılında buradan Alanya’ya gelin olup giden kız. Buraya geldi, evini düzüp gitti. Ya sana yardım eden adamın belki kendi evinde yok katkım olsun diye almış getirmiş. Yok yok… Bak bir daha yangın olsun, Allah biliyor köyün içinde dikelirim yardım getiren adamların hepsini kovarım. Köye bir tane buğday tanesi sokmam. Çünkü yardım yapan adamları enayi pozisyonuna soktular. Bir burada değil, her yerde. Burada evi yanmış, üç tane çocuğu Manavgat’a yerleşmiş. Üç çocuğunun A’dan Z’ye evlerini düzenler var ya. Tır dolusu halı yok. Bak burada halı yok. Otelde o odaları temizlemek kolay mı? Benim evim yanmış, düşünmüş insanlar göndermiş, Allah razı olsun. Allah onlara göstermesin. Hiçbir şeyi yanmayan adam niye alırsın benim hakkımı, o bana gönderilmiş. Önce insanların karnını değil gözünü doyuracaksın. Hayvanlara saman geldi, yem geldi tırlarca. Adamın hiçbir şeyi yanmamış, samanı yemi topluyor. Bir adamın mesela petrolü var iki tane oteli var. Gelen samanlardan alıyor. Karınları tok gözleri aç. İşte her yerde vardı böyleleri.” (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

“1995 yılında buradan Alanya’ya gelin olup giden kız. Buraya geldi, evini düzüp gitti” ya da “gelip geçmiş olsun demediler. Yardım öte beri alacağız diye sokaklarda” gibi ifadeler yerel halk arasında birliktelik ve dayanışma ruhunun neden ve nasıl çözüldüğünü, topluluk içinde adalet duygusunun nasıl zedelendiğini ve bireyler arasındaki güvensizlik duygusunun nedenini ortaya koymaktadır. Öyle ki bireyler bu afet sayesinde “çevrelerindeki insanları tanıma fırsatı” bulduklarını ifade ederek yangına müteşekkir hâle gelmişlerdir.

> “İnsanlar arasındaki ilişki çok kötü, nasıl anlatayım sana. İnsanları tanıdığını sanıyorsun, komşumu 30 yıldır yaşadığın veya işte 100 yıldır yaşadığın adamı tanıdığını sanıyorsun ama bu yangından sonra tanımadığını fark ediyorsun. Ama iyi oldu insanları tanımış oldum. Menfaatçi insanlar başka bir şey değil. Menfaat şöyle bir şey değil. O masada 10 gün oturdum böyle, gelen mesela yardım dağıtanlara çaydır, ayrandır, yemektir, sudur. Daha benim konumdan komşumdan burada köyde hısım akrabam da var. Bana o 10 gün içinde gelip geçmiş olsun demediler. Yardım öte beri alacağız diye sokaklarda. Aynen böyle olunca herkes birbirine düştü... Mesela şu babaannemin evinin arkasındaki ev zaten yıkılmış haliyle yandı

yani yıkılmış haliyle yandı. Burada 20 sene önce su şebekesi değişti. Onların evinin bağlantısı kesildi evlerinde hat yok. Elektrik kablosu poyrazdan düştü bir 30 sene oldu yani yıkıldı ev. Yıkılmış halde yandı ev, ona da devlet 50000 lira hibe yaptı." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

"Neyse bu yangın da çok şey öğretti bize. Sağda soldaki komşularla kimseyle konuşmuyorum ben artık. Şurada halamın gelini var mesela onunla irtibatı kestim. Hepsi şerefsiz. Şuradaki bizim bütün zirai aletler yandı. Bizim köyde 3 evimiz yandı, hiçbir yer kalmadı, kafamızı sokacak yerimiz kalmadı. Yukarıdaki evde malzemeler vardı demir falan. Götürüp onları satmış, hayırdır dedim. Bal tutan parmağını yalar dedi. Eltim bunu diyen." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

"Burada evi yanmayanlar bizi dışladılar. Bizi bir şey alacak zannettiler, Evlerine hücum edeceğiz sandılar, bizi dışladılar. Ya ne olacak, adamlar selam vermedi. Merhaba demediler. Onlara baskın yapacaz mı zannettiler ne ettiler? Yani ben olsam adama derdim yenge, dayı amca gel, benim yanımda bir duruver derdim. Gel bir yudum suyumu çayımı içiver derdim. Öyle ettiler." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Eskiden var olan yardımlaşma ve dayanışma ruhu yerini kırgınlıklara ve husumetlere bırakmıştır. Bu durum, toplumsal bağların zayıflamasının yanı sıra, bireyler arası güvensizliğin artmasına da işaret etmektedir. Öte yandan köy yerleşimlerinin kentleşmeye benzer bir yabancılaşma süreci yaşadığı vurgulanmaktadır. Yangın öncesinde dahi var olan, fakat yangın sonrasında daha da belirgin hale gelen sosyal izolasyon, özellikle gençlerin köydeki yaşlı nüfusla olan bağlarının kopmasına neden olmuştur.

"Yangın sonrasında dayanışma pek olmadı. Tabii eskisi gibi olmadı. Herkes birbirine az değişti. Gerçekten değişti. Herkes birbirine kırıcı oldu. Can sıkıntısından herkes birbirine şey yaptı. Husumetler arttı. Bizim burada çok oldu. Köyün Hocası bile gitti. Nedenini tam bilmiyorum ama… Zor… Birbirlerine önceki bağlılık yok..." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

"Siz şehirde 10 daireli bir yerde oturuyorsanız herkesi tanımıyorsunuz değil mi? Köy yeri de artık ona döndü. Ben gençleri görmüyorum. Yangın öncesi bu kadar değildi, yangından sonra daha kötü oldu." (M-22, Erkek, 67, İlkokul, Hayvancı)

Yangın sonrası dönemde toplumsal değerlerde ve ahlak anlayışında bir yozlaşma yaşandığına ilişkin ifadeler de dikkat çekmektedir. "Dindar" ve "ahlaklı" olarak bilinen bireylerin bile yangın sonrası yardım ve destek süreçlerinde suistimalde bulunmaları, köydeki güven ilişkilerini derinden sarsmıştır. Bu durum, sosyal dokunun bozulduğunu ve güven duygusunda yaşanan erozyonu göstermektedir. Yangının yalnızca doğal çevreyi değil, aynı zamanda sosyal yapıyı da etkilediği sıkça vurgulanmıştır. Yangın sonrası dönemde köyde yaşayan insanlar aynı kalsa da eskiden var olan doğal ve sosyal dokunun geri dönülmez bir

şekilde değiştiği belirtilmektedir. Bu, ekolojik yıkımın sosyokültürel yapı üzerindeki uzun vadeli etkilerini gözler önüne serer.

> "Ama insan yapısında muazzam bir yozlaşmayı da bu yangın vesilesiyle tespit etmiş olduk. O da şu. Adam dindar, günlük 5 vakit namaz kılan bir adam. Beni arıyor. Sen yem dağıtacakmışsın? Bana da bir şeyler yap. Yav abi senin yangında bir şeyin oldu mu dedim. Yemci bu adamın çocukları bu arada. İşte ben keçileri zeytin dalları ile besliyordum zeytinler yandı. Şimdi arkadaş, zeytin dalı bir kesim zamanı 5 günlük konu, budadığı yerler... yani şimdi üstünde ürün varken sen kesebilir misin zeytini de oradan dolayı mağdurum diyorsun. Kırmak istemedim bir bakayım makayım dedim. Yani şimdi bu tür en dindar adamda bile bir suiistimal. Yani köyde hiçbir mağduriyeti olmayan, yardım tırına herkesten çok koşturan tipler çıktı. Ya bırak komşunun canı yanmış komşunun malı yanmış, bir geri dur ya! Utanmadan onun önüne geçebiliyor. Ya köylerin hepsinde böyle bir insan manzaraları izlendi. Yani ülkemde karakter yönünden, kişilik yönünden yozlaşmanın sonuçlarını gördük. O canımızı bir daha yaktı. İnsanları yaralayan biraz da o oldu." (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> "Yani insanlar açısından aynı insanlar aynı yerlerde yaşıyorlar hala ama o eski doğal doku yok artık." (M-30, Erkek, 70, Ortaokul, Emekli-çiftçi,)

Öte yandan Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü temsilcisinin şu ifadeleri yangın sonrası yaşanan sürecin bir özeti niteliğindedir:

> "Şimdi yangın ilk çıktığında vatandaşlar o kadar vakurdu ki böyle hani canımız sağ, Allah devlete millete zeval vermesin şeklinde. Yangın bitti 1 ay sonra gözler dönmeye başladı. 6 ay sonra vampir oldular. Yani o vakur insanlar gitti yerine vampir insan geldi, neden böyle oldu anlamadım. Aslında yangını görünce imana döndüler, parayı görünce özlerine döndüler." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Görüldüğü üzere yangın ilk çıktığında, vatandaşların vakur ve sabırlı davranışları, toplumsal dayanıklılığın ve dayanışmanın bir göstergesidir. Afetlerin ilk aşamalarında, topluluklar genellikle kolektif bir bilinç geliştirir ve dayanışma duyguları ön plana çıkar. Bu, insanların birbirine yardım etme ve birlikte hareket etme eğiliminde olduğunu gösterir. Yangın sırasında dile getirilen "canımız sağ, Allah devlete millete zeval vermesin" ifadesi, toplumsal dayanışmanın ve inancın önemli bir rol oynadığını gösterir. Ancak, yangının ardından geçen süre zarfında toplumsal dinamiklerin değiştiği görülmektedir. Bir ay sonra "gözler dönmeye başladı" ve altı ay sonra "vampir oldular" ifadesi, afet sonrası süreçte topluluk içindeki bireylerin davranışlarında ve tutumlarında dramatik bir değişim olduğunu göstermektedir. Bu değişim, afet sonrası ortaya çıkan kaynak kıtlığı, mülkiyet ve miras sorunları, yardımların adaletsiz dağıtımı gibi faktörlerle ilişkilendirilebilir. Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü temsilcisinin belirttiği "yangını görünce imana döndüler, parayı görünce özlerine döndüler"

ifadesi, afet sonrası süreçte ekonomik çıkarların ve bireyselliğin ön plana çıktığını vurgular. Afetlerin hemen sonrasında ortaya çıkan dayanışma ruhu, zamanla yerini bireysel çıkar çatışmalarına bırakabilir. Bu, yardım dağıtımında yaşanan adaletsizlikler, mülkiyet ve miras anlaşmazlıkları gibi konuların topluluk içi çatışmaları tetiklemesiyle açıklanabilir.

Toplumsal ilişkileri zedeleyen bir diğer husus orman yangını sonrası yaşanan arazi ve miras paylaşımı sorunlarıdır. Arazi paylaşımı ve tapu sorunları topluluk içinde daha önce var olan güven ve dayanışma duygularını zayıflatmıştır. Tapu ve miras konusundaki belirsizlikler ve anlaşmazlıklar, insanların birbirlerine olan güvenini sarsar ve toplumsal bağları zayıflatır. Bu durum, sosyal sermayenin erozyonuna neden olmakta, topluluk içi ilişkilerin kalitesini düşürmektedir. Özellikle hissedarlar arasında yaşanan anlaşmazlıklar, topluluğun sosyal yapısını zedeler. Zira miras paylaşımı sırasında hissedarlar arasında çıkan çatışmaların, kardeşler ve akrabalar arasında düşmanlık yarattığı belirtilmektedir. Bu çatışmalar, sadece bireysel ilişkileri değil, aynı zamanda topluluk içi uyumu da olumsuz etkilemektedir. "Kardeşler", "amcalar", "dayılar" ve "halalar" arasında yaşanan bu tür çatışmalar, topluluk içindeki hiyerarşik yapıları ve geleneksel ilişki biçimlerini de zedelemektedir.

> "Önceden bura birbirine çok bağlıydı… Yangın dolayısıyla mı neyden bilemedik? Şimdi sana şöyle diyeyim, yani bizim ayrı bir tapu vardı. Kaynanam sağlığında vermiş. Ama burada hiçbir evin dürüst tapusu yoktu. Şurada iki ev vardı atıyorum sana tapu olarak bilmem ondan mı daha aldılar. Bir de şu ev var, bir de bu bizim yan ev şu, ama 4-5 ev var dürüst tapulu. Ötesinde hep bir oyun çıktı tapularında. Şurada mesela 1, 2 şu evin olduğu yer, bir de benim evin olduğu yer böyle mesela buraya yapılmayacak. Ebeden dededen kalmaymış, karışık. Şimdi burada hazine yeri var. Oraya yapılacak. Toplu konut yapıyorlar. Yani demek istediğim böyle millet ondan mıdır neydendir, birbirine… biraz arazi davalarından yani ben öyle tahmin ediyorum." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

> "Valla ne olur… İnsanlar biraz bozuldu yani çok yardımın gelmesi insanları biraz bozdu. Paralı olan şeyler hep yerine konuyor ama çocukluğun… Yani eskiydi evimiz fareler gezerdi ama belki o daha güzeldi. Eskiden birbirine güven varmış. Şimdi hisseli tapu olduğu için babama imza vermeyenler oldu. Her gün ağlıyor babam. 150 yıllık dedemin yerini yapamıyoruz. Devletin gösterdiği yere gidiyoruz. Bir kişi vermedi o da 0,70 hissesi olan biri gıcıklığına vermedi. Babamda da başka yer istemem benim çocukluğum orda geçti diyor. Bir şekilde parayla olan şeyler oluyor da böyle şeyler olmuyor işte. Kim olsa babasının atasının yerinde kalmak ister. İnsanın şurası (kalbini gösteriyor) temiz olmalı." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

> "Milleti tedirgin eden o. Özellikle hisseli arazilerde çok sıkıntılar yaşadı. Hisseli arazilerde çok sıkıntılar oldu işte kardeş kardeşe gerekirse düşman oldu. Yani amca, dayı, hala birbirine izin verilmedi. Önceden olan bir ne bileyim kin mi nefret mi nedir onlar işte ya şunu yapmazsan şu olmaz, bunu yapmazsan bu olmaz dedi. Sonuçta her tarla sahipleri 50-60 tane hissedar izin belgesini alamadılar. Yani devlet de onun

yerlerine işte hazine yerlerini kendi yerini verdi. O şekilde olduğu halde daha izni çıkmayan insanlar var yani." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

Yangın sonrası yaşanan geçici insan hareketliliği nedeniyle sosyal dokuda meydana gelen ve meydana gelmesi muhtemel değişimler, kırsal toplulukların sosyal yapısı üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Anlatılarda, yangın sonrası insanların geçici olarak farklı yerlere göç ettiği ve toplulukların dağıldığı; Manavgat merkez, Serik, Oymapınar gibi farklı yerlere gittiği ve ilişkilerin koptuğu vurgulanmaktadır. Bu durum, kırsal toplulukların sosyal dokusunu ciddi şekilde zayıflatmaktadır. Göç eden bireyler, sosyal bağlarını ve topluluk içi dayanışmayı kaybetmekte, geride kalanlar ise sosyal izolasyon yaşamaktadır.

"Hayır, zaten millet yangın olduktan sonra dağıldı burada. Parça parça oldu gitti, ne bileyim ben görmüyorum ki, şurada kendimden başka ben kimseyi göremiyorum. Bir de şurada bizim kaynım var. Şurada bir yeğen var işte… Herkes dağıldılar, gittiler. Kimisi Manavgat'a gitti. Kimisi başka yerlerde oralarda oturuyor. Kimisi Oymapınar'a gitti. İlişkiler de koptu, biraz." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

"Gelirler, hafta sonu geliyorlar zaten onların da gelmesini istemem, istemiyoruz. Neden, onların da kendine göre hayatı var. Adam altı gün çalışıyor bir gün tatili var. Efendim eşiyle bir yere gidecek, özel bir yerlere gezmeye gidecek, bilmem ne olacak? Fazla beklentimiz yok yani. (uzun ve hüzünlü bir sessizlik). Bir de kimse kalmadı köyde, herkesin evi yandı, herkes dağıldı." (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Hafta sonu ziyaretleri dışında köyde pek kimsenin kalmadığı belirtilmiş ve bu durum, kırsal topluluklarda sosyal sermayenin erozyonuna yol açmıştır. Kalan az sayıdaki birey, topluluk bağlarının kopması nedeniyle yalnızlık ve hüzün yaşamaktadır. Yangın sonrası yeni yerleşim alanlarına taşınan insanların sosyal uyum sorunları yaşadığı ve bu durumun topluluk içinde çatışmalara yol açabileceği belirtilmektedir. Yeni yerleşim yerlerine taşınan insanların, yerleşik topluluklarla kültürel ve sosyal farklılıkları çatışmalara neden olabilir. Ayrıca köylerde tanımadıkları kişilerin kalmasından duyulan güvensizlik dile getirilmiştir. "Tanımadık insanların" köylere gelmesi, topluluk içinde sosyal güvensizliğe ve huzursuzluğa yol açmaktadır. Bu durum, kırsal alanlarda yaşayan insanların kendilerini daha az güvende hissetmesine ve topluluk bağlarının zayıflamasına neden olabilir.

"Yukarı Sevinç'e gitmişsiniz, görmüşsündür. Biraz oranın adamı da sakat sokat zaten, biraz dengesiz olurlar. Muhtar da dengesiz. Çok yaşayan yok ama şey... deli demeyeyim de yani akıllı desen akıllı değil, deli desen deli de değil, onu konuşma şivelerinden çözmüşsünüzdür zaten. Öyle bir durum var orada. Çok farklı... O köyün tamamı o şekilde. Oradakilerden bazıları şimdi buraya gelecek (hazine arazisine yapılan

> TOKİ'ler aracılığıyla). Vay halimize... şimdi onunla bununla kavga eder dururlar." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

> "Çok fazla tanımadığınız kişiler köylerde çünkü köyler güvenli alanlar, kendi köyüne çok fazla katmayı istemez kimse. Bizim köylerimiz çok kompleks yapıda değildir. Tanımadığınız cemaatçi insanlar köylerde kalıyor, devamlı kamyonlar geçip gidiyor, kesimler yapılıyor. Kurunun yanında yaş da gidiyor." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

Bu bağlamda AFAD yetkilisinin anlatıları yerel aktörlerin anlatılarıyla ortaklaşmaktadır. Yangın sonrası, mahallelerin sosyal düzenlerini kaybetmesi, topluluk içi ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. Yangının ardından insanların yaşadığı psikolojik travmalar, toplumsal ilişkilerde gerilimlere ve çatışmalara yol açmıştır. "İnsanların afet sonrası psikolojisiyle birbirlerine ettikleri laflar, kavgalar ve dava açmaları" gibi olaylar, topluluk içindeki sosyal uyumu zedelemiştir. Bu durum, bireylerin birbirlerine karşı güvenini sarsmış ve toplumsal bağların kopmasına yol açmıştır. Yangın sonrası dönemde, beklenmedik kişiler arasında ortaya çıkan çatışmalar ve hukuki sorunlar, sosyal yapının bozulmasına katkıda bulunmuştur. Mahalle sakinlerinin birbirlerine dava açmaları ve şikayetlerde bulunmaları, toplumsal çatışmaların derinleştiğini göstermektedir. "Kapıya Jandarma'nın gelmesi, Polisin gitmesi" gibi olaylar, toplumdaki huzur ve güven duygusunu zayıflatmıştır. Bu durum, topluluk içindeki sosyal sermayeyi erozyona uğratmış ve sosyal ilişkilerdeki istikrarı bozmuştur. Yangının yarattığı bu sosyokültürel değişimler, kırsal ilişki formlarının kalıcı olarak değişime uğradığına işaret etmektedir. "Şehrin kaybı olarak baktığımız zaman Manavgat'ın eski Manavgat olması için en az 20 seneye ihtiyacı var" ifadesi yangının toplumsal bütünlüğü ne kadar derinden etkilediğini ve bu bütünlüğün yeniden sağlanmasının ne kadar zor olduğunu ortaya koymaktadır. Yangın sonrası yaşanan bu süreçler, toplumsal değerlerde ve normlarda da bir erozyona yol açmıştır. Topluluk içindeki güvensizlik ve adaletsizlik duygusu, bireylerin moral ve motivasyonunu olumsuz etkilemiştir. Sosyal uyumun bozulması, bireylerin günlük yaşamlarına ve toplumsal rollerine de yansımış, toplumun genel refahını ve dayanıklılığını zayıflatmıştır.

> "Sosyal yaşam olarak o mahallelerin düzenlerini kaybettik, o insanların afet sonrası psikolojisiyle birbirlerine ettikleri laflar, birbirleriyle ettikleri kavgalar, birbirlerine girmeleri çıkmaları, mahallelerin birbirlerine girmeleri çıkmaları, hiç ummadığınız insanların ummadığınız insanlar hakkında dava açmaları, şikayetçi olmaları, kapıya Jandarma'nın gelmesi Polis'in gitmesi gibi sosyolojik anlamda oradaki bütün vatandaşın ayarını kaçırdık." (AFAD)

> "Sonrasında vatandaşlara çok güzel evler yaptık, vatandaşları mali anlamda iyi bir duruma getirdik. Sonrasında yaptığımız evlerden kaynaklı olarak vatandaşları birbirine soktuk çünkü şimdi onun kavgası var. Ahmet'e yaptınız bana niye yapmadınız kavgası var. Yani bu parasal kayıplar yöneticiler için kıymetli ancak şehrin kaybı olarak baktığımız zaman Manavgat'ın eski Manavgat olması için en az 20 seneye ihtiyacı var." (AFAD)

Sonuç olarak kırsal ilişki formlarının zedelenmesinin temel nedeni, afet sonrası sosyal yardım süreçlerinin doğru yönetilememesidir. Muhtarların anlatıları, yardımların dağıtımında yaşanan organizasyonel karmaşanın toplumsal çatışmalar ve güvensizliklerin temel nedeni olduğunu göstermektedir. Merkezi koordinasyon eksikliği nedeniyle yardımlar düzensiz dağıtılmış, bu da toplumsal adalet duygusunu zedelemiştir. Yardım dağıtımındaki eşitsizlikler, toplumsal güveni sarsmış ve muhtarlara yönelik güvensizliği artırmıştır. Bu durum, yerel yönetim ile halk arasındaki ilişkilerin zayıflamasına yol açarak, toplumsal dayanışmayı ve iş birliğini zorlaştırmıştır. Devlet kurumları, sivil toplum örgütleri ve dayanışmacı yurttaşlar arasındaki uyumsuzluk, yardımların etkili yönetilmesini engelleyerek, sosyal yardım sisteminin sürdürülebilirliğini tehdit etmiştir. Afet sonrası yardımların adaletsiz dağıtımı, toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmiş ve toplulukların parçalanmasına yol açmıştır. Bu durum, bireylerin moral ve motivasyon kaybına neden olurken, fırsatçılar için de zemin hazırlamıştır. İhtiyacı olmayan bireylerin yardım alması, gerçek mağdurları gölgede bırakmış ve toplumsal adaletsizlik duygusunu pekiştirmiştir.

Yangın sonrası insan hareketliliği de sosyal dokuyu olumsuz etkilemiştir. Yerinden edilen bireyler, sosyal bağlarını kaybetmiş, geride kalanlar ise sosyal izolasyon yaşamıştır. Geçici de olsa yeni yerleşim alanlarına taşınan insanlar, topluluk içinde uyum sorunları yaşamış ve bu da toplumsal çatışmalara yol açmıştır. Köyün yerlisi olmayan kişilerin köylere gelmesi, topluluk içinde güvensizliğe ve huzursuzluğa neden olmuştur. Dolayısıyla afet sonrası sosyal yardım süreçlerinin adil ve düzenli yönetilmemesi, topluluk içi güveni ve dayanışmayı zayıflatmıştır. Bu süreçte yaşanan adaletsizlikler ve kontrolsüzlükler, toplumsal bağları zayıflatarak, kırsal alanlarda güvensizlik ve huzursuzluk yaratmıştır.

Korkuteli kırsalında artan kuraklık da toplulukların sosyokültürel yapısında önemli değişimlere yol açmıştır. Bu değişimler, ekonomik yoksullaşma, sosyal ilişkilerin zayıflaması, kırsal ilişki formlarının dönüşümü ve tarımın sürdürülebilirliği açısından motivasyon kaybı gibi birçok boyutta kendini göstermektedir. Kuraklık, ekonomik sıkıntıları derinleştirerek hane üyelerinin emek sömürüsünün derinleşmesine neden olmuştur. Anlatılarda, eskiden sosyal yaşantıya vakit ayırabilen insanların artık sürekli çalışmak zorunda kaldığı, ancak yine de yeterince kazanç elde edemedikleri ve sosyal ilişkilerin zayıfladığı vurgulanmaktadır. Bu

durum, kırsal bölgelerde yaşayan bireylerin sosyal yaşamlarını kısıtlamakta ve hane içi emek gücü sömürüsünü artırmaktadır. Kuraklık, ayrıca topluluk içi güven ilişkisini de zedelemiştir. Anlatılar bireylerin ekonomik sıkıntılar nedeniyle birbirlerine borç vermekte zorlandığını ve güven kaybı oluştuğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, toplumsal ilişkilerin zayıflamasına ve bireylerin yalnızlaşmasına yol açmıştır. Anlatılar yoksullaşma nedeniyle sosyal ilişkilerin bozulduğunu ve köylülerin birbirine karşı güvensizlik beslediğini vurgulamaktadır.

> "İnsanların birbirine güveni kalmadı. Doğru mu yanlış mı? Şu anda, bazı insanların bazı insanlara hiç güveni kalmadı. Neden? Kuraklık veya ki bu iklimdeki değişiklikten dolayı insanların gücü azaldı, yoksullaştı ve gittikçe de yoksullaşıyor. Herkes kendini kurtarmaya çalışıyor. Yani ben bana dokunmazsan ben sana hiçbir şey veremem. Yani insanların güveni kalmıyor birbirine, doğru değil mi? Yani şimdi neden, ben sana borç verdim. Örnek veriyorum, şu bardağı borç verdim. Sen bana bunu 2 yıl sonra vereceksin, 1 yıl sonra vereceksin ama gelir düzeyin düştü, onu alma şansın yok, o güçlü bir para, ne yapacaksın o zaman. Sen bana ödemek için zorlanacaksın ve benim de sana bir daha güvenim kalmayacak… Kardeşim bana bir daha gelme ben sana hiçbir şey veremem, demeye gitti artık millet. Normalde ben derim ki arkadaşım gel aşağıda arpa dolu. Hayvanların yemi yoksa gel doldur git. O bana der ki abi sen gel götür git bende var. Bu kalktı… Dediklerimden gari sen çıkar…" (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Yani köylü şudur, kendi şahsım adına da söyleyeyim. Hayvanın tedavisi olur aksatmazsın. Çünkü ondan ekmek kazanacaksın. Kendin hasta olursun, kendini ertelensin zaten. 10 yıldır misal bel fıtığı sorunum var. Bugün dayanamadım. Doktora gideceğim. Ama hayvanda küçük bir kırılma noktasını görsen hemen veterineri çağırırım. Köylü böyle. Sosyal bir aktivite var mı diyeceksin? Yok, çünkü adamın gidecek bir durumu yok. Bugün ben bir Antalya'ya inip çıkmam arabamla 500 TL. Burada çoluk çocukla bir de yemeye içmeye alışveriş de yapsan zaten 4-5.000 liradan aşağı bir rakamla çıkamam. Gezmek tozmak da istiyor ama. Hani mutlaka benim bu parayı buradan kazanmam lazım. Çocukları farz edin ki bugün nereye götürdün? Hadi bu sosyal aktivite yapalım denize gidelim tatile. Ya da ne yapalım hadi dağa pikniğe gidelim? Misal en basit olaylar. Mesela sen çocuklarınla sosyal aktivite yaşamıyorsan, o da nedir maddiyata bağlıdır zaten. Maddiyat da olmadığı zaman da illaki affedersiniz, "kısa takılmış dana" deriz biz. Dana gibi bir yerde durursun ne ileri ne geri, olduğun yerde durursun. Yani şu anki konumumuz öyle sosyal aktivite yok. Ha aile içinde huzur var mı? Çoğu kişide yok. Çünkü adam geçim derdine düşmüş artık. Akşam aldığımla sabah aldığım birbirini tutmuyor. Adam geçimini düşünmüş, şuradan kısıtlarım buradan kısıtlarım." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Kuraklık çok etkiledi. Bağımız koptu, kimsenin kimseyle eskisi gibi irtibatı yok. Yine gelip giden oluyor ama eskiden daha çoktu. Bu hastalık arkasına da ekonomik sıkıntı insanlar birbirinden tamamen koptu. Bizim işimiz de çok açıkçası. Hiç zamanımız yok bir de sıkıntı düşüneceğim diye insanlar birbirine gidemiyor şu anda. Sosyal yaşantımız hiç yok, çok zor. İnsan arabayı çalıştıracağım diye korkuyor şimdi." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Kuraklık, kırsal topluluklarda geleneksel dayanışma ağlarını da zayıflatmıştır. İnsanlar artık birbirine yardım edemez hâle gelmiş ve sosyal bağlar kopma noktasına gelmiştir. Eskiden yaygın olan yardımlaşma ve imece usulü, kuraklık nedeniyle yerini bireysel mücadeleye bırakmıştır. Zira köylüler artık misafir ağırlamaktan kaçınmakta ve sosyal etkinliklere katılmamaktadır. Bu değişim, kırsal topluluklarda sosyal sermayenin erozyonuna ve toplumsal bağların zayıflamasına neden olmuştur. Bir diğer ifadeyle yerel topluluklarda bireyleri ailelerine ve topluluklarına bağlayan dayanışma yükümlülüğü artık yerine getirilememektedir.

> "Birbirine yardımlaşma olayı daha fazlaydı. Düğün dernek işlerinde her şeyde yani öyle. Şimdi yardımlaşma olayı yok. Çünkü hiç kimse başını işten kaldıramıyor. Başını işten kaldıramıyor, iş yükü daha da arttı. Aslında makineleşme oldu. Ekipmanla yapıldı, kendimize daha fazla zaman ayıracağımız yerde tam tersi, şu anda kendimize zaman ayıramıyoruz. Önce öyle değildi. Günlük işlere vakit yetmiyor. Son bir ayda bilhassa hasat sezonunda diyelim sabah 5'te çıkarız evden akşam 11'de gireriz eve, öyle. Herkes kendi derdinde şu anda, yani toplum üzerindeki etkileri böyle, herkes kendi derdinde." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Oldu tabi şehirdekinden çok bir farkı kalmadı. O onun halini bilmiyor yani. Ben senin halini bilmiyorum, aç mısın tok musun yani maalesef çok da ilgilendirmiyor beni çünkü ben açım, o anlamda yani benim ihtiyaçlarım var tamam ben tokum ama benim çocuğumun ihtiyaçları var. Ben çocuğumun ihtiyaçlarını düşünürken komşuyu düşünemiyorum. Aklıma bile gelmiyor ya o şekil yani şehirden çok farklı olmadı artık. Önceden mesela biz peynir yapıyorduk, sütü ortak makinelerde kaymağını ayırıyorduk, peynir yapıyorduk. Bütün komşularla belki 10 komşu birleşiyorduk, deriye basılıyordu peynirler. Şimdi? Hep beraber yapabiliyorduk yani. E şimdi maliyet yüksekken peyniri nasıl yapsın ki üretici? Yapsan bile var ya şimdi komşuyu çağırıyorsun, onun ağzına attığı peyniri gözetir olduk. Gerçekten gözetir oluyorsun yani. Saymaya başladık. (gülüyor) Çay olmuş 70 lira 70 lira ya çay. Yufka ekmek pişirirsin mesela, komşularla pişirirsin. Şimdi her şey satın alınıyor. Zaten herkes buğdayı satın alıyor. Yani 3 komşu gelse ikişer ekmek de ona verse… yani insanlar haksız değil. Öyle." (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Valla insan ilişkisi eskisi gibi değil kızım, ilişkiler bitti. İnsanlara selamın aleyküm desen "sana ne lan" diyor… bak gari sen… O kadar kötüleşti ki memleket gerçi şehirde daha çok oluyor bu da. Şimdi köyler de bozuldu." (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Valla eskiden mesela hısım akraba gezisi ziyareti vardı. İnsanların bir boş zamanı vardı. Şimdi artık insanlar çalışmaktan ne boşluk var, ne hısım akraba var, ne bir sosyal yaşantı var… İnan ki ben eskiden her gün benim bahçem vardı, oraya ara sıra gider, orada piknik yapardım, yer içerdim, akşam orada otururdum. Birkaç senedir böyle bir şansım da yok. Ha bire çalış ha bire çalış… Çalıştığına göre yani bir şeyler kazansan iyi de bir şey de kazanamıyorsun… İşimiz zor yani. Boş zaman da bitti, bitti kalmadı ya ne diyeyim mesela aslında adam anasına babasına bile gidemiyor ya… O şekilde, hısım akrabaya bile ziyarete gidemiyorsun. Önceleri dediğim gibi insanlar yani az kazanıyormuş, mutluymuş yani herkes

mutsuz zaten hiç hayatından memnun olan yok. Herkes boşanıyor yani geçinemiyor." (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Şimdi bile birbirine gidip gelmeye korkuyor, yani resmen istemiyor. Biri geldiği zaman pişireceğim yok taşıracağım yok, şey yapamayacağım diye. Mesela bayramda biz tek bir kişiyle samimiyiz. Bayramda sana geleceğiz dedik, gelme dedi. Tatlı alamayacağım, onu yapamayacağım, bunu yapacağım, dedi. Köy de böyle oldu artık… Önce köylü misafirini yolda karşılıyordu. Şimdi artık istemez hale geldi. O da var yani… köylü de misafirinin geldiğini istemiyor artık, yapamıyorum diyor." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı-elektrikçi)

Dahası artan kuraklık, kendi gıdasını üreten birimler olan kırsal hane algısının da değişimini hızlandırmaktadır. Kırsal haneler, kendi gıdalarını üretememekte ve su stresi nedeniyle pazardan sebze ve meyve almak zorunda kalmaktadır. Katılımcılar bunu "biz de şehir gibi olduk" şeklinde ifade etmektedir. Bu durum, kırsal ekonomiyi olumsuz etkilemekte ve hanelerin bağımsızlıklarını kaybetmelerine neden olarak sosyokültürel yapıyı değiştirmektedir. Bu bağlamda L-36, kendi ununu üretmenin, kırsal bir hane için taşıdığı kültürel anlam ve önemi, yaşadığı ekonomik ve duygusal zorluklar üzerinden ifade etmektedir.

"Eskiden ayçiçeği ekiyorduk tarlalara. Şimdi ayçiçeği eken mi var. Yağış vardı, ay çiçek ekiyorduk. Bir sel geliyordu ayçiçeği bedavadan sulanıyordu. Allah'ın işi, suluyordu Allah ama şimdi ekinleri sulamıyor ki ayçiçeğini sulasa. Pancar ekiyorduk, çoktu. Hiç meyve yok mesela, burada köyde köylü de meyveyi satın alır hale geldi pazardan. Su yok, yeterli su yok köyde bu başlı başına bir problem. Yeraltı sularında da azalma var. Yaz yağmurları yağardı sebzeler kendiliğinden sulanırdı. Bizim köylüler pazardan sebze alıyor önceden sebze kimse almazdı. Herkes kendi üretebiliyordu." (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Benim yirmi dekar civarında sondajlarımın olduğu sulu arazim var. Hayvanlarım için orada normalde iki ekim yapıyordum. İlkinde yeşil ot olarak hazırlıyordum, ikisinden neredeyse bin paket alıyordum, suladığım ve gübreleyip bakım yaptığım için. İkinci ekim olarak da mısır ekiyordum hayvanlarımı korumak için, bu sene önce kendim dedim. Ne yaptım? Kendi evimin unluk buğdayını ektim ama tek sezon yapacağım olsun dedim, en azından evimde unum olsun dedim. Çünkü geçen o yıl o da yoktu evde. Yani hayvanı iptal ettim artık, şimdi sıra kendimizde. Geçen yıl buğday satın aldım, çok gücüme gitti. Köydeyiz yiyecek ekmek yok un yok evde. Sevip, sayıp ihtiyacım var diye bu kapıya gelenin boş dönmemesi lazım. Ben böyle gördüm, bugüne böyle geldim. Burada biliyorsunuz imece usulü vardır, olan olmayana verecek, sistem budur. Benim ekmekliğim yok diye gelen olursa evinde olmasa bile satın alıp vermek zorundasın. Sana güvenmiş gelmiştir, mecburiyetin yoktur ama o vicdan meselesidir ya da senin inanç anlayışındır. Kendimde olmadığı için geçen yıl çok tuhafıma gitti, hemen bu yıl sulak arazilerime yiyeceğim ekmekliği ektim. Çuvalladım oraya koydum, hanıma da dedim; ihtiyacı olan olursa birer, ikişer çuval veririz, bize de bir senelik yeter. Önce kendimizi aldık artık, bu yıl hayvanlara silaj yok, yalnızca samanla yem yiyecekler, yonca yok." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Köydeki insanların ilişkisi nasıl olacak… Herkesin morali bozuldu. Bozulmaz mı? Şimdi bende var, sende yok, Osman'da da yok. Bu adamlar utanır ya… Yani her yerde herkeste olursa insanın yüzü güler herkeste olmazsa ne olur? Herkesin morali bozuk olur tabi… Şimdi bir insan bazı şeyleri alamazsa morali bozuk olur, o zaman da çalışası gelmez. Alım gücün yok. Zaten sosyal faaliyetin çok yok. Bir de alım gücün yok. Bir de işini kaybediyorsun. Üzgün olunmaz mı, sen üzgün olmaz mısın? Şimdi senin kocanı bir iş yerinden çıkarsalar, bir iş bulamazsan sen üzgün olmaz mısın? Aynı bizimki de aynı değişen bir şey yok… Allah kimseyi işinden aşından etmesin yani… Önce sağlık verecek, ondan sonra iş. İşsiz adam şeytan durur, her türlü kötülüğü düşünür." (L-16, Erkek, 63, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Biraz da insanların cebinde para olmadığı için sağa sola çıkmıyorlar. Öyle düşünelim. Yani günlük harcama şeyini geçiyor ama bu psikolojik dengeleri bozuyor demiştik ya böyle etken olarak tabi bu parasızlık yüzünden de arkadaşlık dostluk çerçevesinde sohbet falan bunların hiçbiri kalmıyor. Sosyal ilişkileri bozuyor tabi yani para olmayınca sosyal ilişkiler de bozuluyor." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Görüldüğü üzere Korkuteli kırsalında kuraklık, sosyokültürel yapıda derin hasarlara yol açmıştır. Kuraklığın neden olduğu ekonomik yoksullaşma hane üyelerinin emek gücü sömürüsünü derinleştirmiş, kırsal ilişki formları ve dayanışma ağlarını zayıflatmıştır. Sosyal ilişkilerin zayıflaması ve güvenin kaybolması, toplumsal bağların kopmasına yol açmıştır. Tarımsal sürdürülebilirlik açısından önemli bir motivasyon kaybı yaşanmış, haneler kendi yiyeceklerini üretemez hâle gelmiştir. Bu değişimler, kırsal toplulukların sosyal sermayesini erozyona uğratmış ve bireylerin sosyal yaşamlarını olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle kuraklığın kırsal toplumlar üzerindeki uzun vadeli etkileri, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik açısından ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Bu süreçte, kayıpların telafisi ve destek mekanizmalarının etkili yönetimi, toplulukların dayanıklılığını artırmak ve sosyal dokuyu korumak açısından önemli bir role sahiptir.

Ekonomik olmayan kayıp ve hasarın yaşandığı bir diğer nokta *kültürel miras ve kültürel kimliktir.* Bu bulgular orman yangını nedeniyle Manavgat'ta karşımıza çıkmaktadır. Manavgat kırsalında yaşanan yangınlar, bu toplulukların *somut ve somut olmayan kültürel mirasının* yok olmasına, *kültürel kimliğin zayıflamasına* ve *yerel bilginin kaybolmasına* yol açmıştır. Orman yangınları, evlerin yanmasıyla birlikte birçok kültürel mirasın yok olmasına neden olmuştur. M-3'ün ifadesi, annesinden kalan el işleri ve örtülerin yanmasıyla kişisel ve ailevi mirasın nasıl kaybolduğunu göstermektedir. Bu tür kişisel eşyalar, sadece ekonomik değer taşımaz, aynı zamanda geçmişle olan bağları temsil eder. Benzer şekilde, M-4, annesinden kalma antika eşyaların ve el dokuma kilimlerin kaybını vurgulamakta, bu tür eşyaların yerinin doldurulamayacağını belirtmektedir. Bu kayıplar, toplulukların tarihini ve kimliğini yansıtan

somut ve somut olmayan kültürel mirasın ciddi şekilde zarar gördüğünü gösterir. M-12, Osmanlı döneminden kalma kilimlerin ve el dokumalarının kaybını anlatırken, bu eserlerin sadece maddi değerini değil, aynı zamanda kültürel anlamını da vurgulamaktadır. M-5, çocukluğundan beri biriktirdiği dantellerin ve nakışların kaybını ifade ederken, bu kayıpların kadınlar üzerinde derin psikolojik etkiler bıraktığını belirtmektedir. Bu tür kültürel miras kayıpları toplulukların geleneksel bilgi ve becerilerini geleceğe aktarma yeteneklerini zayıflatır.

> "Benim annem öldü mesela, bana el işleri örtü falan yapmıştı. Öldüğü için hepsi hatıraydı, onları parayla satın alabilir misin? Alamazsın." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> "Eşya yani… pazardan alınan eşya ayrı ama el dokuma antika şeylerim vardı. Öyle şeylerim çoktu. Annemden kalma çeyizlerim, kanaviçelerim, 12 kişilik masa örtüleri örerdik evvelden onlar… Şimdi mümkün değil milyar para verseler yapamam. 4-5 tane dokuma kilimim vardı. Hani az daha dursun kocayınca satarım derdim hani çok güzel idi. Değerliydi model. İşte hep gitti… işte…" (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Kadınlar daha çok üzülüyor. Erkekler o kadar değil üzülseler de belli etmiyorlar. Kadın biraz toplayıcı ya ev hanımı olduğu için her şeyine üzülür. Misal benim bak çocukluğumdan beri biriktirdiğim dantellerim nakışlarım her şeyim yani bir tane eserim kalmadı. Ettiğimiz nakışlar, tenteneler, eski olan eser olan şeylerimiz. Kabımız kacağımız dediğim gibi hiçbir şeyimiz kalmadı kızım, zor…" (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Halın kilimin derken ötesini aşağıya koyuyorduk. Eskiydi kilimlerimiz Osmanlı imparatorluğundan kalma, sermiyorduk onları. O yanan kilimin birini çıkaracak olsak eğer oraya 15-20.000 liradan aşağı verilmez. Ha böyle eski modelli çok güzeldi. Yeni gıcır gıcır ederdi modeli vardı. Elleriyle dokurlardı. Dokuyacaksın diye neler çekerdin boşa gitti. Kaç namazlığı vardı modelli, hep boşa gitti." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Yangınlar, *somut olmayan kültürel mirasın* da yok olmasına neden olmuştur. Yörük ve Göçebe Kültürü, bu bölgede yaşayan toplulukların geleneklerini, bilgilerini ve yaşam biçimlerini içerir. Zira orman yangınları, toplulukların *kültürel kimliğinin* de zayıflamasına yol açmıştır. M-11'in ifadesi, yaylalarda hayvan besleyerek geçim sağlayan ailelerin, yangın sonrası bu yaşam biçiminden vazgeçmek zorunda kaldığını göstermektedir. Bu tür yaşam biçimleri, sadece ekonomik bir faaliyet değil, aynı zamanda kültürel kimliğin bir parçasıdır. Yaylalarda geçirilen zaman, toplulukların sosyal ve kültürel bağlarını güçlendirir. Ancak, yangın sonrası bu bağların kopması, kültürel kimliğin zayıflamasına neden olmuştur. Yangınlar, *yerel bilginin* de kaybolmasına yol açmıştır. M-18 ve M-23'ün ifadeleri, yangın sonrası hayvancılık faaliyetlerinin durma noktasına geldiğini göstermektedir. Ormanlar, sadece

ekonomik kaynak değil, aynı zamanda yerel bilginin ve kültürel pratiklerin mekanıdır. Hayvancılıkla uğraşan aileler, ormanları sadece hayvanlarını otlatmak için değil, aynı zamanda geleneksel bilgilerini uygulamak ve aktarmak için de kullanır. Ancak, yangın sonrası bu faaliyetlerin durması, yerel bilginin kaybolmasına neden olmuştur. Ormanın yanması, orman köylülerinin ve Yörüklerin geçim kaynaklarını ve kültürel pratiklerini derinden etkilemiştir. M-23'ün ifadesi, ormanların yanmasıyla birlikte hayvancılık faaliyetlerinin sürdürülemez hâle geldiğini belirtmektedir. Yem ve saman maliyetlerinin artması, hayvancılığı ekonomik olarak imkânsız kılmıştır.

> "Yaylada işte önce bizim koyunumuz vardı. Affedersin ineğimiz vardı. Onlarla, yani orada onlara bakıyorduk. Orada bir de benim traktörle ufak tefek nakliye işleri yapardım. İyiydi yani düzenimiz iyiydi ama işte buraya geldik. Ahır yok, ev yok o malları satmak zorunda kaldık. Sattık, şu an malsızız yani hayvanlarımız yok. Bu sene yaylaya o çıkmadık. Ev yapılmadığı için eşyalarımız falan kaldı. O yüzdem gidemedik." (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "İki, üç ay, en az bir ay, bir buçuk ay kalırdık yaylada." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

> "Yangın günü de hayvanları tahliye ettik, köy yanarsa onlar yanmasın diye, etraftaki fundalıklara ya da aşağı köylere götürdük. Bazılarımız geri getirmedik artık yaş olmuş 65, hazır inmişken kesime verdik yani kırılma noktası oldu bizim için aslında. Düveleri inek yapabilirdik aslında ama yapmadık artık." (M-18, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Hayvan işi bitti. Bir satabilsem satamadım. Sattıktan sonra bitti artık yapamam. Gücüm yok çünkü onu alıp satacak." (M-23, Erkek, 59, İlkokul, Hayvancı-emekli)

> "Eskiden her yere gidebiliyorduk orman içinde malları yayabiliyorduk, otlatabiliyorduk. Ama şimdi orman yanınca devlet ormana mal saldırmıyor. Salmayınca yemle bakman lazım evde. Yem çok pahalı, saman pahalı. Alıp da veremiyorsun. Orman da yanınca hayvancılık işi bitti ablacım." (M-23, Erkek, 59, İlkokul, Hayvancı-emekli)

Bu kayıplar, toplulukların gelecekteki sürdürülebilirliğini tehdit etmekte ve yerel bilgilerin kaybolmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla iklim krizi, bu kırsal tarımsal topluluklar için bir nevi *tabuta çakılan son çivi* görevi görmüştür. Kumluca'da hortumlardan etkilenen katılımcıların anlatılarında Manavgat ve Korkuteli'nden farklı olarak sosyokültürel kayıp ve hasarlara ilişkin somut tespitlere ulaşılamadığı gibi bir sonraki bölümde ele alınacak olan iklim afetlerinin yarattığı ekolojik tahribata ilişkin de tespitler elde edilmemiştir.

3.5.6.1.2.3. Ekolojik Tahribat: Ekosistem Kaybı ve Yitirilen Ekolojik Denge

İklim krizi ile bağlantılı afetler, orman varlığını yok ederek, biyoçeşitliliğe zarar vererek, popülasyonların dengesini bozarak, su kaynaklarının tükenmesine yol açarak ekolojik tahribata da yol açmaktadır. Korkuteli'nde iklim krizinin etkisi ile artan kuraklıklar ve bu kuraklıkla başa çıkabilmek için yeraltı sularına daha çok yüklenen tarım pratikleri hayati öneme sahip olan bu rezervlerin giderek tükenmesine neden olmaktadır.

> "8 -10 metrelerde su kuyusu çıkarırken biz artık halihazırdaki senelerdir kullandığımız devasa sondajlarımız kurumaya başladı. Neden? Yeraltının dengesini bozduk, bilinçsiz sondaj yaptık." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "Mesela bizim ovadaki kuyulara hepsinde geçen sene 12 metre pompaları aşağı salladılar. Yani su seviyesi düştü. Yani her pompanın sondajların, kuyuların pompalarını aşağı salladılar." (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Yeraltı suları gidiyor. Benim 3 tane sondajım var biri bitti tamamıyla bitti, biri de çok az kaldı." (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "140 metrelere falan indik, giderek derinleşiyor yeraltı suyu aşağıya doğru çekiliyor." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Sondaja 40 metreden başladık şu anda 120 metreye kadar düştük." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Yeraltı kaynak sularımız tükendi." (L-31, Erkek, 28, Üniversite, Çiftçi-hayvancı)

Bu durum Manavgat'ta da benzerlik göstermektedir ve bunda hızla artan muz seralarının etkisi büyüktür ancak Manavgat özelinde kuraklığa odaklanılmadığı için bu tespite ilişkin anlatılar sınırlıdır.

> "Aşırı derecede sondaj var. Kontrolsüz, isteyen istediği yere delik açıyor şu an. Bu da yerin altındaki akarsuyu tüketiyor. Toprak da buharlaşmayı sağlar. Yarın 5-6 sene 10 sene sonra ne demek istediğimi bu insanlar algılayacak." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

> "80-100 metre sondaj bir anda düşüyor su boşluğu var ama su yok, gram su yok. 80'de çıkmadı, 100'de de çıkmadı, 130'da sadece nem çıktı. Çıkmayacak mı acaba diye korktu adam. 170, 190 ve 210'da çıktı su. Üç buçukluk su çıkar dedi o da ikilik çıktı." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "Yeraltını ciddi ciddi boşaltıyoruz şu anda. Çökme riski mi olur artık jeologlar daha iyi bilir ama. Çökmeler olur diye düşünüyorum ben." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

Korkuteli'nde yerel halk, yeraltı su seviyelerinin dramatik bir şekilde düştüğünü ifade etmektedir. L-4'ün anlatısı, su seviyesinin her yıl 10-15 metre daha aşağıya çekildiğini belirtirken, L-11, 1993'ten beri su seviyesinin sürekli düştüğünü ve sulama için artık yeterli suyun bulunmadığını vurgulamaktadır. Sondaj kuyularının derinliklerinin 150 metreyi aştığı ve bazı bölgelerde 400 metreye kadar inmenin gerekebileceği ifade edilmektedir (L-Muhtar-3). Bu durum, yeraltı su kaynaklarının sürdürülemez bir hızla tükenmekte olduğunu göstermektedir. Kuraklık, tarımsal üretimi doğrudan etkilemekte ve çiftçileri daha fazla sondaj yapmaya zorlamaktadır. L-6, eskiden yüzeye yakın seviyelerde bulunan suyun artık derinlere çekildiğini belirtirken, L-15, 60 metreden alınan suyun artık 160 metreye indiğini ifade etmektedir. Bu, sadece su kaynaklarının tükenmesi anlamına gelmez, aynı zamanda tarımsal maliyetlerin artması ve verimliliğin düşmesi demektir. L-31'in sürekli yeni sondaj kuyuları açmak zorunda kalması, bu ekonomik ve çevresel baskının somut bir örneğidir.

> "Sondajlardan yer altı kaynak suları da gittikçe her geçen gün biraz daha gidiyor, yeraltına su çekiliyor. Yani ciddi anlamda çok büyük sıkıntılar var. Biz şimdi suyla, yeraltı suyuyla kavunu karpuzu zor yetiştiriyoruz. O dönemlerde biz sadece çekirdeği toprağa ataraktan hiç susuz yetiştiriyorduk burada yıllarca böyle yaptık yani. (gülüyor) Şu anda 150 metre iniyoruz. Ama yerine göre 70 metrelerde de çıkıyor yani değişiyor yerine göre mesela şu yoldan bu tarafta su durumu iyi. 65 metrelerde falan çıkıyor ama bu tarafta mesela benim kuyu şu an 100 metreden çekiyor. İnan "birlik" deriz biz şöyle şu kadar su akıyor, yani 2 parmağım kadar su akıyor, o kadar kötü. 100 metrede yani su o kadar çekilmiş ama şimdi bu tarafta var mesela sondajım, bu normal, yani bize göre bir buçukluk su deriz ama diğer tarafta var. Orası 150 m Orada iyi suyum var mesela ama ne yapıyor? Her yıl 65 ise 70'e, 80'e, aşağıya doğru gidiyor şu an. Her yıl 10-15 metre gidiyor. Ama şimdi gelen suya göre kullanım çok fazla ben de dahil. Şimdi kaç aydır mesela 80-90 gündür hiç dur duraksız çalışıyor bu sondajlar. Yani… Nereye kadar gider ne olur bilmiyorum." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Çok düşme var, düşme var. Sürekli yağışlar az olduğu için doyurmadığı için aşağı gidiyor su. Tabana gidiyor yani düşüyor şimdi burası önceden 3-5 metrede hatta çok yağarsa yüzüne de çıkardı burada. Ama artık kuraklıktan dolayı aşağıya gidiyor, kaç metreye indi bilmiyorum. Tabii ne kadar düştüğünü su işleri biliyor. Kirazcılar hiç durmuyor habire su basıyor. Hepsi Çomaklı'ya bindi yani. Mesela Bozova'da Yelten'de su kalmadı. Yani o köylerde bitti, en son burası. Burada bitti mi? Ne hiçbir şey kalmaz yani son durak burası, suyun merkezi burası. Şimdi buradan Bozova'ya oradan Büyükköy'e veriyorlar." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Yeraltı suyunun durumu da çok kötü. Biz 1993'te vurdurduk sondajı. 45 metrede dalgıç pompamız vardı, 25 yıl hiç kıpırdatmadık. Aynı seviyeden dörtlük dediğimiz yani 110'luk boruyu dolduracak şekilde su

aldık. Çok güzel bir su sürekli. Ama ondan sonra su her geçen gün düştü, su yetmemeye başladı. Pompayı indirdik, 90-100 metrelere. 2-3 yıl da öyle idare ettik baktık o da yetmiyor. Bu sefer kuyuyu derinleştirdik, devlet su işlerine ruhsat için müracaat ettik. Böyle böyle arkadaş dedik. Yeniden bir ruhsat verdiler. Tekrar kuyu derinleştirdik. 2-3 yılda oradan iyi su aldık, şimdi yine sıkıntılı, az az su onla da işte sadece ve sadece ilkbaharda birazcık mahsul sulayabiliyoruz, ondan sonra da bir mısır ekiyoruz biraz. Az az günlük ikişer saat ikişer saat, 2 saat sabah çalışıyor, 2 saat akşam çalışma usulüyle. Sulama yapabiliyoruz, o derecede gitti." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Sondaj ile geliyor. Kooperatifin suyu var, o da yeterli değil. Çok azaldı bizim burada su kalmadı. Şu komşu köyden geliyor bizim sularımız "Çomaklı'dan". Çok azalma var yani kuraklığın getirdiği yani. Ben küçükken hatırlardım bizim yukarıda çaylar vardı, dereler vardı, her tarafta su akardı, deniz pınarı derdik mesela su boldu ama şimdi yok. Önceden 60 metreden su çıkıyordu, şimdi 160 metreye düştü. Yok…" (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

Yeraltı sularının azalması, yerel halk için ciddi ekonomik ve sosyal zorluklar yaratmaktadır. L-19, bir zamanlar köyü sulayan kuyunun artık 2 ton su bile veremediğini anlatırken; L-36, 150 metrelik kuyusunun artık su vermediğini belirtmektedir. Bu durum, sadece tarımsal üretimi değil, aynı zamanda günlük yaşamı da olumsuz etkilemektedir. İçme suyu temini bile zorlaşmakta, bahçe sulamak neredeyse imkânsız hâle gelmektedir. Yeraltı su seviyelerinin düşmesi, ekosistemin dengesini bozmakta ve çevresel sorunları derinleştirmektedir. Ayrıca, kuraklık ve su eksikliği, yerel bitki örtüsünün yok olmasına ve toprak erozyonuna yol açmaktadır. Bu durum, ekosistemin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir.

"Su, o da zaten yok. Yeraltı suları küresel ısınmaya dayalı olarak onlar da bitti, onlar da gitti. Benim şurada bir kuyum vardı 1992'de. Bu köyde ikinciydi. Bu köyü komple suluyordu. Hani komşuya vatandaşa veriyorduk. Bizde örnek veriyorum, başka arkadaş 50 liraya veriyorsa saatini, ben elektrik parasını karşılayacak şekilde 15 liraya 20 liraya verdim. Bu köyü de komple suladık. Şimdi bir ilaç motorunu, 2 tonu dolduramıyorum. 102 metreydi bunun derinliği, bitti." (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"150-160 metre kuyu açtırdım, üç sene oldu açtıralı, ilk sene bir sefer suladık, son iki senedir hiç yok, su çıkmıyor. Dün yine elektrikçi getirdik, baktırdık, içecek suyumuzu ancak alabildik, bahçe sulama şansın yok. Çekildi, 150 metre ya… İlk bahçeciliğe başladığımda 18-20 metredeydi bu sular. İp sallar ölçerlerdi kaç metrede diye. Bir baharın başında. Bu Ağustos çok azalır bir de o zaman salarlardı. Büyüklerimiz öyle ölçüm yaparlardı. Şimdi kışın bile o zamanlar yazın olan sular yok. 138 metrede benim dalgıcım şu an suyun dışında kaldığı için su vermiyor." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> “Artı bunun yanına bir de yeraltı sularımızda da azalma oldu geçen sene ciddi derecede. Orada da yok yerin altın da boş. Bizim burada önce 150-200 metrelerde su. Şu anda belki 400 metreye inmemiz lazım.” (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> “O da iyi değil. Şimdi buradaki sondajlar 80-100 metrelerdeydi, şimdi 150-200 metrelere indi. 250 metrelere inilmeye başladı. Şimdi o 80-100 metrelerdeki pompaların hepsi kurudu. Yani bu ne demek? Biz 100 metreyi bir temizledik, şimdi 100-150 metreleri, işte yarın 200-250 metreler meydana çıkacak ve onlar da 100-150 metrelerde kalanları temizleyecek. Yavaş yavaş ona gidiyoruz. Yani şu andaki sondajların birçoğu 150-200 metrelerde. Yani yeraltı taban suyumuz da çok değil.” (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

Yerel halkın anlatıları, mevcut durumun sürdürülemez olduğunu ve acil önlemler alınması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Yeraltı su kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir kullanımı için kapsamlı su yönetimi politikalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, çiftçilerin kuraklıkla başa çıkabilmeleri için alternatif sulama yöntemlerinin ve su tasarrufu teknolojilerinin teşvik edilmesi büyük önem taşımaktadır.

> “Sondaj kuyularımız var. Su seviyesi, 54 metreden pompayla su alırken, şu anda 100 metreden alıyoruz. 120 metreden alıyoruz. Sular aşağıya doğru indi. Yeraltı suyunda sondajı biz doksanlı yıllarda salmıştık, o zaman 25 metrede suyun durgun halini yani en üst seviyesini buluyorduk. Şu anda o seviyede sanıyorum 70-80 Metreye düştü, daha derinlere doğru iniyor aşağıya. (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> “Başta su sorunu sıkıntı. Şimdi başladı işte sondajlar. Hemen hemen yarıya düştü su şimdiden. Çok etkileniyor. Böyle aşırı bir yüklenme var yeraltına, her yer sondaj oldu. Bizimkiler de eski biraz 100 m, 102 m, yeniler 140-180’e indi. Şimdi adam sondajcıyı getirdiği, pazarlığı başta yapıyor 150’nin altına ineceğiz diyor. İşte eski kuyular da biraz ağır ağır çekiliyor. Evet, sorun çok.” (L-27, Erkek, 57, Lise, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> “Her sene yeni sondaj yapıyoruz, her sene bitiyor. Her sene yeni kuyu vuruyorum. 6-7 tane kuyu yaptım ben ya, her sene yapıyorum desem yeridir. Her sene olmasa da 2 senede bir garanti. Yapacak bir şey yok. Valla ben durmadan kuyu yapıyorum.” (L-31, Erkek, 28, Üniversite, Çiftçi-hayvancı)

Benzer şekilde Korkuteli'nde artan kuraklık ve bununla başa çıkmak için yeraltı su rezervlerine aşırı yüklenmeye ilişkin krizin boyutları ve su yönetiminde yaşanan zorluklar yerel aktörlerin anlatılarında da öne çıkmaktadır. Yasak olmasına rağmen bahçeler için sürekli yeni sondajlar açılmaktadır. Vatandaşlar, su olmadan tarım yapamayacakları için bu yasağı çiğnemek zorunda kalmaktadır. Devlet Su İşleri'ne (DSİ) yapılan bildirimlere rağmen yeterli önlemler alınmamakta ve denetimler yetersiz kalmaktadır. Bu durum, su kaynaklarının sürdürülemez bir şekilde kullanılmasına yol açmaktadır. Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü

temsilcisi, yeraltı suyu yönetimi ve kaçak sondajlarla ilgili sorumluluğun DSİ'de olduğunu belirtmektedir. Ancak, bu kurumlar arası koordinasyon eksikliği, sorunların çözülmesini zorlaştırmaktadır. İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün eğitim ve bilgilendirme çalışmalarında yetersiz kalması, çiftçilerin sürdürülebilir tarım uygulamaları hakkında bilinçlenmesini engellemektedir. Korkuteli Ziraat Odası Başkanı, bölgede sondajların hızla arttığını ve su seviyesinin giderek düştüğünü belirtmektedir. Bu durum, yeraltı su kaynaklarının hızla tükenmesine ve ekosistemin dengesinin bozulmasına yol açmaktadır. "Örümcek ağı gibi" sondajların çoğalması, suyun aşırı tüketilmesine ve rezervlerin hızla azalmasına neden olmaktadır.

> "Bahçeler için de vuruluyor yasak ama vuruluyor. Yer altı sularımız da bitiyor bu şekilde yani DSİ'ye bildiriyoruz ama fazla şey yapmıyorlar. Yani salmasalar iyi ama vatandaş mecburen bahçesi var, kuruyacak, su olmazsa kuruyacak yani. Yeraltı su seviyesi de giderek düşüyor." (L-Muhtar-4, 45, Erkek, İlkokul, Çiftçi)

> "Hayır veri yok. O konu DSİ'nin konusu. Bizim kurumumuzla alakalı bir şey değil. Bu DSİ ile alakalı. Bu eğitim çalışmalarını onlar yapıyorlar. Hani kaçak sondajlarla, tabii ki biz görüşmeler yapıyoruz ama bizim mevzuatımıza göre bir durum değil. DSİ'nin." (Korkuteli Tarım İlçe Müdürü)

> "İki, yeraltı suları diyelim. Devlet bir ara göz yumdu. Her yer örümcek ağı gibi oldu. Önüne gelen sondaj saldı, hem de ruhsat yok. Fakat adam sondajı başladı diyelim mayısta sondajı vurdurdu. 3'lük su geldi diyelim, güz geldi su bitti. İşte ben hep bunu şuna benzetirim. Şu bardağın içine 1 tane pipet sallasak birimiz çekse bu bardak belli bir süre dayanır ama 3 tane pipet salladığında üçümüz birden çeksek; bir dakikada biter. Yeraltı havzasına haddinden fazla sondaj vuruldu. Önceden biz 90-100 metrelere sondaj salardık. Sonra 125 m oldu. Sonra 150 m oldu. Şu anda 150-200 m ama nereye kadar gideceğiz? Bakalım onu da merak ediyorum boyuna gidiyoruz aşağıya. Bu da pek hayra alamet değil. Yani devletin burada bir önlem alması lazım." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

ASAT temsilcisi, geçmişteki tarım uygulamalarının yerini suya daha fazla bağımlı olan mısır ekimi gibi bitkilerin aldığını belirtmektedir. Bu tür bitkiler, kurak dönemlerde yetiştirildikleri için yeraltı suyu tüketimini artırmaktadır. Geleneksel tarım yöntemlerinde yağmur suyu kullanımı yaygınken, modern tarım uygulamaları yeraltı su kaynaklarına aşırı yüklenmeye neden olmuştur. Bu, yüzeysel su kaynaklarının kurumasına ve yeraltı su rezervlerinin hızla tükenmesine yol açmaktadır. Yerel halkın tarım deseninde yaşanan değişimin temel nedeni ise yine artan kuraklıklardır. Yalnızca kuru tarımdan geçinmekte zorlanan yerel halk, ekonomik getirisi daha fazla olduğu için büyükbaş hayvancılığa yönelmiş ancak artan maliyetler nedeniyle kendi yemini kendi yetiştirmek zorunda kaldığı için silajlık mısır gibi yoğun su isteyen ürünleri yine de ekmek zorunda kalmış ve bir kısır döngünün içine

girmiş; çözümü yer altı su rezervlerine yüklenmekte bulmuştur. Yerel aktörler, geçmişte suyun bol olduğu alanların şimdi tamamen kuruduğunu belirtmektedir. Ovanın her yerinde su bulunurken, şimdi bu kaynaklar tamamen kurumuş durumdadır. ASAT temsilcisi, 50 metre derinliğindeki su seviyelerinin bile artık iyimser olduğunu ve 200-250 metreye kadar inmenin gerektiğini belirtmektedir. Bu durum, su kaynaklarının ne kadar hızlı tükendiğini ve sürdürülemez bir şekilde kullanıldığını göstermektedir.

> "İkincisi tarım politikalarıyla ilgili. Geçmişteki ekimler vardı benim çocukluğum da mesela öyle çok sondaj elektriğe dayanıp böyle su kaynaklarını kullanma alışkanlıkları imkânın olmadığı için insanlar yağışın o bölgeye düşüş periyoduna ve mevsime bağlı ekim yaparlardı. Mesela bizim o zamanki yulaf dediğimiz ekimleri yaparlardı, onları baharın yağmurların bitmesiyle birlikte toplarlar, bir yıl boyunca hayvanları beslemek için onları depo alanlarına taşırlardı. Şimdi ne oluyor mısır ekimi yoğun mesela o bölgede Korkuteli bölgesinde, Bucak bölgesinde. Mısır ekimi de ne yapıyor bizim kurak döneminde yani yağmurun olmadığı dönemde yetiştirildiği için ve aşırı su tüketimi olduğu için binlerce sondaj vuruluyor yer altına. Binlerce sondaj hızlı bir şekilde su tüketimi yapıyor ve yüzeyden buharlaşmayı sağlıyor. Tabii ne oluyor bu yüzeysel su kaynaklarımız zaten alarm veriyor, artı yeraltında yüzlerce binlerce yıldır biriken yer altındaki su depoları maalesef tüketiliyor. Şöyle bir örnek vereyim bizim küçüklüğümüzde biz hayvan otlatmaya giderdik işte keçi koyun büyük küçük baş falan otlatmaya giderdik. Köyden ovaya gittiğimiz zaman yanımızda su götürmezdik. Çünkü ovanın her yerinde su vardı. Şimdi bir gram su yok. O kaynaklar tamamen kurudu. Neden kurudu? İşte sondajlarla tüketildiği için artık perde doygunluğu olmadığından da kurutuldu. Şimdi maalesef ortalama 50 m yani toprak düzeyinden 50 m aşağıya kadar ki tüm su varlıklarını bitirmiş durumdayız. Bu 50 m su seviyesi de iyimser bir su seviyesi. Bizim şu anda 200-250 m açtığımız sondajlar var o coğrafyadaki insanlara su hizmeti sağlamak için. Hızlı bir şekilde tüketiyoruz." (ASAT)

Korkuteli'nde artan kuraklık ve yeraltı su rezervlerine aşırı yüklenme, bölgenin su kaynaklarını hızla tüketmekte ve tarımsal üretimi tehdit etmektedir. Kaçak sondajlar, yetersiz denetim ve kurumlar arası koordinasyon eksikliği, su yönetiminde ciddi sorunlara yol açmaktadır. Modern tarım uygulamaları, suya bağımlılığı artırmakta ve yeraltı su kaynaklarının hızla tükenmesine neden olmaktadır. Sürdürülebilir su yönetimi politikaları geliştirilmediği takdirde, Korkuteli'nin su kaynakları tamamen tükenme riskiyle karşı karşıya kalacaktır. Bu nedenle, su kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir kullanımı için acil ve kapsamlı önlemler alınmalıdır.

Yeraltı su rezervlerinin kaybının ardından en çok vurgulanan ekolojik kayıp, Manavgat'ta meydana gelen orman varlığı kaybıdır. Ormanlar, yerel halk için sadece bir doğal kaynak değil, aynı zamanda bir yaşam biçimi ve kültürel kimliğin ayrılmaz bir parçasıdır. Aynı zamanda, M-1'in ifadesi, yangın sonrası insanların orman arazilerine saldırarak seracılık faaliyetlerini artırdığını ve ormanların yok oluşunu hızlandırdığını göstermektedir. Ancak

ormanların kaybı, ekosistemlerin dengesini bozmakla kalmaz, aynı zamanda yerel halkın geçim kaynaklarını ve yaşam biçimlerini de tehdit eder. Ne yazık ki "Bir dönüm bir dönümdür" yaklaşımının, kısa vadeli kazançlar uğruna uzun vadeli ekolojik ve kültürel değerlerin feda edilmesine neden olduğu görülmektedir.

> "Araziye çok saldırdı insanlar, orman diye bir şey bırakmadılar. Dağın başına gidin sera var şimdi. Kenarlarında ormanları mormanları vesaire hep değiştiriyorlar. Yangından sonra çok daha fazla, nasılsa yandı diye. Bir dönüm bir dönümdür diyor adam." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

M-10'un anlatısı, ormanın insanlar için manevi ve psikolojik değerini ortaya koymaktadır. Ormanın yeşil dokusu, temiz havası ve doğal güzellikleri, insanların hem fiziksel hem de ruhsal sağlığına katkıda bulunur. Çam ağaçlarının havası astım gibi rahatsızlıklara iyi gelirken, ormanın sunduğu doğal ortam, insanlara huzur ve dinginlik sağlamaktadır. Ancak, yangın sonrası bu doğal değerlerin kaybı, topluluklarda derin bir psikolojik travmaya yol açmıştır. "Ama o bitti. Bitti, her şey bitti" ifadesi, bu kaybın yarattığı derin üzüntüyü ve çaresizliği gözler önüne sermektedir.

> "Bak şurada bir yer kalık her yeri yeşildi bak karşıda orası yanmamış. Burayı bir görecektin, adamın içi açılırdı, nefesi mesela böyle bir doktora bedeldi diyeyim. Astım olanın hele gerçek konuşayım çam havası alın diyorlar ya, bu dağın göreydin böyle çamı mesela kozalağı kendi böyle tütüsü, Buradan şuraya çıkacaksın oralara dam yapıklar bak mal damı yapıklar, oralara mal damının yanına çıkacaksın küfür küfür eser orada ağaçların dibi. İstediğin gibi keyfi yat, kafanı dinlendir. Ama o bitti. Bitti, her şey bitti." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

M-13 ve M-15'in ifadeleri, ormanların ekonomik değerine ve bu değerin nasıl yağmalandığına dair önemli ipuçları sunmaktadır. Ormanlar, sadece kereste kaynağı olarak değil, aynı zamanda yerel halkın geçim kaynaklarının bir parçası olarak da büyük önem taşır. Ancak, yangın sonrası yapılan kereste ticareti, yerel halkın fayda sağlamadığı ve genellikle dış piyasalara yönelik bir faaliyet hâline gelmiştir. Bu durum, ormanların ekonomik değerinin yerel topluluklardan ziyade daha geniş pazarlara kaydığına işaret eder. Bu aynı zamanda, bu süreçte yerel halkın ekonomik olarak nasıl marjinalize edildiğini de göstermektedir.

> "Düşünecek bir şey kalmadı ki alan almış satan satmış. Ne gibi bir şey düşünebiliriz biz? Devlet bir yandan vurdu, bir yandan böyle biçti sattı, geçti gitti. Cebine kattıysa da bilenimiz yok. Bize harcadıysa da bilenimiz yok. Mesela ben çok televizyon izlerim. Okur yazarlığım yok ama bu dağdan kesilen ağaç, Avrupa Devletlerine bedava satıldı diyorlar. Bedava, böyle bedava gitti diyorlar. Bu gördüğün siz bilmezsiniz. Biz bu dağları biliriz. Bu dağda 80 m uzunlukta ağaç var. Böyle affedersin biz karılen deriz. Ne budak var ne bir şey ne güzel tomruklar var, kıyıp da dibini ağaç motoruyla keseyim şunu kullanayım

diyemezsin, o kadar güzel ağaçlar var. O geldiğiniz yolun içinde var, yığmışlar farkındaysanız. Ona benzer ne tomruklar gitti bu dağdan daha 2 sene 3 sene çekseler bitmez." (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

"Sayıdan düştü mü, günlük 2.000 tır sarılırmış yangın bölgesinde ağaçlardan. Biz o oturduğumuz konteynırların yanından Gebece'den giden arkası arkasına 4-5-6 birarada giden tırları görüyoruz. Hiç akşama kadar hiç durmaz. Gider gece de gider." (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

M-17 ve M-28'in anlatıları, ormanların yerel halk için ne anlama geldiğini ve kaybının sosyal etkilerini vurgular. Ormanlar, oksijen kaynağı, doğal bir yaşam alanı ve sosyal bir bağ olarak büyük önem taşır. Ormanların kaybı, bu kaynakların da kaybı anlamına gelir ve toplulukların yaşam kalitesini düşürür. "Bizim sırtımız yandı, biz kendimiz de yandık o ağaçlarla" ifadesi, ormanların kaybının sadece fiziksel değil, aynı zamanda duygusal ve toplumsal bir yıkım da ifade ettiğini göstermektedir.

"Bizim havamız, oksijenimiz, yeşilimiz, tabiatımız yandı gitti. Bu dağlar hep yem yeşildi. Birileri zengin oldu bu ağaçlarla. Bizim sırtımız yandı, biz kendimiz de yandık o ağaçlarla. O ağaçlar yandıkça biz de yandık. O ağaçlar nasıl sızladı biliyor musun? "Çıı" diye ateş geldik sıra, onlar yandık sıra biz de yandık. Benim merak ettiğim bir şey daha var. Ormanlarımız yandı bizim. Orman bizim için hayat, oksijen yani hayat deyince aklına ne gelirse. Canlıların sığınağı. Hepsi yandı…" (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

"Burası hep taşlık. Taşı göremezdin eskiden, şu an her yer taş. Her yer ormandı, yemyeşildi. Çok iyiydi... 10ar 15er metrelik çam ağaçları vardı." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

AFAD yetkilisinin ifadeleri, ormanların yeniden büyümesi ve ekosistemin kendini toparlaması için uzun bir zaman dilimine ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır. "Oymapınar havzasında ormanların yeniden orman hâline gelebilmesi için en az 20-30 seneye ihtiyacımız var" ifadesi, bu sürecin zorluğunu ve uzunluğunu ortaya koymaktadır. Bu, aynı zamanda yerel halkın sabırla ve planlı bir şekilde desteklenmesi gerektiğini göstermektedir.

"Diğer taraftan bu bize neye mal oldu, yani ne kadara mal oldu değil, neye mal oldu? Çok büyük bir orman kütlesini kaybettik. O orman kütlesinin içerisindeki bütün canlı yaşamını kaybettik. Ben ilk yangın bittikten sonra kriz merkezinden çıkıp da ilk köye gittiğim zaman oturup ağlamıştım, çünkü oranın şey halini biliyoruz biz çok dağ bayır gezdiğimiz için, orman halini biliyoruz, yeşil halini biliyoruz. (AFAD)

"Oymapınar havzasında ormanların yeniden orman haline gelebilmesi için en az 20-30 seneye ihtiyacımız var bizim, onu da kendi haline bırakırsak, yani… O yüzden biz öyle kereste gözüyle bakmıyoruz." (AFAD)

Orman yangınları, yerel halkın ekosistemle olan derin bağlarını ve bu bağların kaybının yarattığı geniş kapsamlı etkileri gözler önüne sermektedir. Ormanların ekonomik, sosyal, manevi ve ekolojik değerleri, yangın sonrası ciddi şekilde zarar görmüştür. Bu kayıplar, yerel toplulukların yaşam biçimlerini, kültürel kimliklerini ve geleceklerini derinden etkilemektedir. Bu nedenle, yangın sonrası yeniden inşa sürecinde, ormanların ekolojik ve sosyal değerlerinin korunmasına ve yeniden kazandırılmasına odaklanmak büyük önem taşımaktadır.

Manavgat'ta kayıp ve hasarın oluştuğu bir diğer nokta biyoçeşitlilik ve hayvan popülasyonlarıdır zira orman yangınları, ekosistemlerin dengesini bozan ve biyoçeşitliliği ciddi şekilde tehdit eden felaketlerdir. Yangın sonrası domuz popülasyonunun artışı, ekolojik dengenin bozulmasının somut bir örneğidir. M-14'ün ifadesi, yangın sonrası domuz sayısının hızla arttığını ve tarımsal üretime ciddi zararlar verdiğini belirtmektedir. Yangınla birlikte doğal avcıların ve rekabet eden türlerin yok olması, domuzların kontrolsüz bir şekilde çoğalmasına neden olmuştur. Bu durum, sadece ekosistemin dengesini değil, aynı zamanda yerel halkın geçim kaynaklarını da tehdit etmektedir. Elektrikli teller *[kesinlikle tasvip edilen bir yöntem olamaz]* ve diğer önlemler, bu sorunu kısmen hafifletse de domuz popülasyonunun artışı tarım faaliyetlerini sürdürülebilir olmaktan çıkarmaktadır. M-Muhtar-1'in ifadesi, yangın sonrası yaban hayatının nasıl etkilendiğini ve bazı türlerin nasıl avantaj sağladığını anlatmaktadır. Keklik gibi bazı türlerin popülasyonları yangınla birlikte yok olurken, bazı popülasyonlar hızla çoğalmıştır. Bu durum, yaban hayatının dengesini bozmuş ve tarımsal faaliyetlere zarar veren türlerin artmasına yol açmıştır. Ayrıca, leylek gibi türlerin yuvalarını kaybetmesi, ekosistemin nasıl değiştiğinin ve hayvanların yeni adaptasyon stratejileri geliştirmek zorunda kaldığının bir göstergesidir.

> "Buğday da eksen buğday da olmuyor. Onu da domuz… (gülüyor). Buğdayı da domuz ektirmeyecek, o da var. Domuz, bildiğimiz domuzlar yiyip bitiriyor, buğdayı kavunu, karpuzu her şeyi. Tel çekerler öyle bir cereyanlı (elektrikli) şeyle. Yangından sonra domuz sayısı arttı, çok çoğaldılar. Neden oldu bilmiyorum işte… zaten bir doğum yaptı mı dokuz on tane yaparmış. Senede de iki üç sefer yaparmış hesabını yap. Dün şurada şu evin kadını davar güderdi. 2-3 gün önce böyle saat sekize geliyordu, bağırır domuz domuz diye. Ne var dedim? 15 kadar (domuz) var ikisi büyük ötesi hep küçük dedi. Karpuz ekmişti. Seranın köşesine karpuz ekmiştik gelmiş de parçalamışlar. Gayri gelirler. Onun için daha bir şeye ekilmiyor. Zor ekiliyor, eken de işte makine elektrikli var. Gece onun düğmesine basıyor olur. O gelip de dokununca kaçarmış. Elektrik çarpar. Değilse de öyle boş bir gece boş kalsa bir gecede bitirir." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

> "Doğadaki canlılar yok oldu tabii. Biz yangında 2-3 ay önce keklik salmıştık doğaya popülasyon artsın diye. Onlar gitti yaban hayatı baya bir etkilendi tabii de. O açığı en kısa sürede domuzlar kapattı telafi

> etti. Domuz sürüleri çoğaldı. Onlar da tarıma çok zarar vermeye başladı. Domuzlar yüzünden herkes şu anda tedbir alıyor. Onlar da kış sonrası ilk çıkan meyveleri talan ediyorlar, karpuzu falan yani her dönemdeki meyveyi. Kışın kökleri yiyorlar kış sonrası ilk çıkan meyveden başlıyorlar, buğdayların başaklarını yiyorlar. Domuz çok şey… Bizim köyde 100 yıllık bir leylek ailesi vardı, yani ben çocukluğumdan beri bilirim. Bir hurma ağacı vardı onun tepesinde yuvaları vardı. Onun yandığı ağaç yıkıldı, yangın esnasında buradalardı. Sonra gittiler. Martın balında bu yıl gene geldi. Ağaç yok tabii. Biz sonradan uyandık, gelmiş yuva yapmış biz fark edemedik yoksa bir elektrik direği dikecektik. Ama biz göremeyince gitmiş bir evin gün ısısının üstüne yapmış yuvasını. Yerini de kazmıştık hazırlamıştık ama demirini yaptırmıştık, leğen gibi yuvasını da yapmıştık ama koymakta geç kalmışız işte. Ağustos sonu giderler yine seneye yapacağız artık." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

M-25 ve M-29'un anlatıları, yangın sonrası kuşlar ve dağ keçileri gibi faunanın zarar gördüğünü vurgulamaktadır. Doğadaki binlerce canlının yol olması ile türlerin popülasyonunda yaşanan kayıplar, ekosistemin biyolojik çeşitliliğini ciddi şekilde zedelerken, ekosistemin uzun vadeli dengesini tehdit edebilir.

> "Yandı yandı, ne varsa yandı, kuştur dağ keçileridir, güvercinlerdi. Güvercin gelmez gayrı çam yok..." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Tabii yangının getirdiği risk birincisi ben oradan bakarım. Binlerce doğadaki canlı yok oldu. Bunun telafisi yok. Bunun zamanlaması yok. Şu kadar sürede bu canlılar tekrar yoğun olarak yaşama döner gibi, yandı gitti. Yani iklim koşullarına etkisi o kadar yok olan yeşilliğin." (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

AFAD temsilcisinin ifadeleri, yangın sonrası doğanın sessizliğini ve toprak kayıplarını vurgulamaktadır. "Korku filmi platosu gibi" ifadesi, yangının ardından kalan ekosistemin ne denli tahrip olduğunu anlatmaktadır. Yangın sonrası toprağın üst katmanının yanması, toprak verimliliğini azaltmış ve biyoçeşitliliği destekleyen mikroorganizmaların yok olmasına neden olmuştur. Ayrıca, ormanın sessizliği, kuşlar ve diğer yaban hayatının yokluğunu dramatik bir şekilde ortaya koymaktadır. Her ne kadar yangınlar ekosistemi ciddi şekilde tahrip etse de, doğanın kendini yenileme kapasitesi oldukça yüksektir. Doğanın kendi kendini onarma sürecinin bir göstergesi olarak yağmurların başlamasıyla birlikte toprak yeniden canlanmaya başlamıştır. Ancak, bu süreç uzun ve zorlu olacaktır. Doğanın yeniden eski hâline dönebilmesi için yıllar, hatta on yıllar gerekebilir.

> "Hem görüntü çok korkunç, korku filmi platosu gibi hem de hiç ses yok. Yani böyle pure sessizlik… çünkü içinde kuş yok, kurt yok, tırtıl yok, hiçbir şey yok, sallanan dal yok, ağacın yaprağı yok, hiçbir şey yok… sessizlik… Oturup ağlamıştım yani Allahım biz burayı ne zaman orman olarak göreceğiz diye.

> Şimdi ekolojik olarak o kadar alanı kaybettik, oksijen üretimini kaybettik, karbondioksitin temizlenmesini kaybettik, içerisinde bir sürü canlı yaşamını kaybettik, topraktaki minerali kaybettik, çünkü toprağın ilk 20 santimlik kısmı yandı simsiyah, bunların hepsini kaybettik. Doğayı kendi haline bırakırsanız doğa bir şekilde dengesini buluyor çünkü 3 ay sonra gittik yağmur yağmıştı o topraklar bir kızarmaya başlamıştı, yani yağmurla birlikte toprak kendini hemhal etmiş karışmış etmiş ve toprak yeniden o hale gelmişti." (AFAD)

Orman yangınları, yalnızca doğrudan ekosistemi değil, aynı zamanda yerel iklimi de derinden etkileyerek uzun vadeli çevresel değişimlere neden olur. Yerel halkın anlatıları, yangınların ardından yaşanan bu değişimlerin iklim üzerindeki etkilerini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Yangın sonrası ağaçların yok olması, bölgede yağmur çekme kapasitesini azaltmıştır. Nemi tutarak yağmurun yağmasını sağlayan ormanlar yanınca bu döngü bozulmuş ve bölgeye düşen yağmur miktarı azalmıştır. "Yazdan beri çok kez yağmur yağdı ama buraya yağmur yok" ifadesi, bu değişimin yerel halk tarafından nasıl algılandığını ve yaşandığını göstermektedir. Ağaçların yok olması Toros Dağları'ndaki soğuk havanın doğrudan bölgeye ulaşmasına neden olmuştur. Ağaçların rüzgarları kesme ve sıcaklığı dengeleme işlevi, yangın sonrası kaybolmuş ve bölgede daha karasal bir iklim oluşmuştur. Bu durum, tarım faaliyetlerini olumsuz etkilemiş ve bazı hassas ürünlerin ekimini zorlaştırmıştır. "Don, buz olmazdı, onları gördük" ifadesi, iklimdeki bu dramatik değişimi ve tarımsal faaliyetlere olan olumsuz etkisini özetlemektedir. Yangın sonrası bölgede daha karasal bir mikro iklim oluşmuştur. Eskiden sıcak olan rüzgarlar artık soğuk eserken, bu değişim tarım faaliyetlerini olumsuz etkilemiştir. Özellikle seracılık faaliyetleri zarar görmüş ve bazı ürünlerde don tehlikesi yaşanmıştır. "Eskiden burası yanardı bu mevsimde. Şu soğuk esen rüzgâr eskiden sıcak eserdi" ifadesi, değişen mikro iklimin tarım üzerindeki somut etkilerini ortaya koymaktadır.

> "Biz bu yangının sancısını en az 15 yıl çekeceğiz. Yangın aha yangın yerine kadar geliyor. Alanya dan yanmış yere kadar geliyor. Yazdan beri çok kez yağmur yağdı ama buraya yağmur yok. Yazın ağaç çeker yağmuru ama ağaç yok. Dağlara bak sadece taş kaldı. En basit çam ağacı 15-20 yıldan önce gelişmez. O yüzden defneyi ekse, zeytini bademi ekse 3-4 yılda kocaman ağaç olur." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "Ağaçların olmamasından kaynaklı, Toroslardaki soğuğun direkt buraya etki ettiğini fark ettik bu sene. Don, buz olmazdı, onları gördük. Hatta Külcülerler Mevkiinde biri kırk dönüm kadar yer almıştı, avokado ekecekti, iklimin değiştiğini fark edince vazgeçti. Doğuda, Şırnak'ta askerlik yaptığım için biliyorum, orada bodur meşe ağaçları var. Hava gündüz çok sıcak olur, kırk dereceleri geçer, yakıcı kavurucu sıcak olur, geceleri de buz gibi olur. Askeriye su geliyordu, dolaba bile koymazdık. Oradan bildiğim için, avokado ekecek kişiye, şu anda burada da ağaçlar yok, yirmi sene burasıda orası gibi olur demiştim. Yani iklim burada değişir dedim Adam dedi ki; avokado siparişini verdim ama değiştirdim, keçiboynuzu ekeceğim. Artık don olayı da oluyor." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

> "Ağaçların yok olması ile beraber daha karasal bir iklim oluştu. Konya Akseki iklimine geçti gibi çünkü hava soğuk sürekli. Çünkü Konya, Burdur, Korkuteli iklimi ile iç içeyiz aslında. O bölgelerdeki iklimi görmeye başladık. Eskiden burası yanardı bu mevsimde. Şu soğuk esen rüzgâr eskiden sıcak eserdi. Bu tarım için iyi aslıda özellikle karpuz için ama kış için kötü, don ve soğuk seracıları çok etkiledi bu kış. Mesela benim muz seram var, eskiden fıskiye çalıştırmazken bu sene çalıştırmama rağmen zarar gören yerler oldu. Çok soğuk geçti. Eski 4-5'lere düştü. Seneye de öyle olur mu bilmiyorum ama nedeninin yangın olduğunu düşünüyorum." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

M-14 ve M-17, yangın sonrası yeraltı sularının azalma ihtimalinden duydukları endişeyi dile getirmiştir. Ağaçların kökleri, suyu tutarak yeraltı su rezervlerinin korunmasına yardımcı olur. Ancak, yangın sonrası ağaçların yok olması, bu su tutma kapasitesini azaltmış ve su kaynaklarının azalmasına yol açmıştır. Bu durum, yerel halkın suya erişimini zorlaştırmakta ve ekosistem dengesini bozarak daha geniş ekolojik sorunlara yol açmaktadır. Öte yandan Manavgat Ziraat Odası Başkanı yangın sonrası sel ve erozyon riskinin arttığını belirtmektedir. Ağaçların yok olması, toprağın suyu tutma kapasitesini azaltmış ve sel riskini artırmıştır.

> "Kışın mesela yağmurun kökünü gövdesinden şeyinden şimdi açığa kalıverdi. Açığa kaldığında böyle düşündüğümüz zaman ne olur güneş ağacın dibini kurutur. Buralarda ufak tefek akan sular vardı onları mesela gitti. Gidiyor, onlar ama orman olsaydı, ağaç olsaydı onlar kurumazdı. Tabi yangının etkisi olmaz mı hiç." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

> "Bu köyün bir nimeti var, suyumuz bol. Acaba bu ormanlar ağaçlar gidince bu sular zarar görür mü, azalır mı diye çekinceliyim." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Buraya yağmur çok yağardı. Genelde ormanlık bir bölgeydi bundan sonra nasıl olur bilmiyorum, eskiden çok yağardı." (M-Muhtar-2, Erkek, 57, İlkokul, Esnaf)

> "Bir de doğrudan etkileyen, oksijenimiz yandı yani, kaç milyon ağaçtan bahsediyoruz. Biz temiz havayı solumaya alışkın olan insanlarız. Artık ciğerlerimiz bile yani absürt şeylerle karşılaşıyor. Doğru değil mi? O kömür kokusuna zaten kaç gün maruz kaldık? Sonrasında o ağaçların kesim süreci de çok büyük bir travma. İklim değişti. Sıcaklar çok fazla soğuk çok fazla, sel ve heyelanlar oldu ağaç kökleri olmadığı için. Yani bu sadece geçen yaz yaşanmış ve bitmiş olan bir durum değil. Hayvanlar şehre indi. Bizim mahallede kargalar var, hiç olmazdı. Bu sene Manavgat'ta görülen yılanların haddi hesabı yok. Çünkü onlar yaşam alanı yok? Sadece köy değil kendi içinde bir risk oluşturuyor çünkü şu sıcaklar bile o kadar bariz belli. Çünkü o ormanlar o sıcağı dengeleyebiliyordu. Artık bir yağmur yağıyor. Neye uğradığımızı şaşırıyoruz, bir sıcak oluyor neye uğradığımızı şaşırıyoruz, denge çok şaştı." (M. B., Sosyal Yardımlaşma Müdürü)

> "Risk var. Önceden ormanlık alanlara yağmur yağdığında orman tuttuğu için sel olmuyordu. Ama yangından sonra bir yağmur yağdı, ne kadar pür, çalı, çırpı, dal varsa yanmış hepsi sel suları ile dereleri taşırdı, dereler tıkandı. Seralar göl haline geldi. Bunun dışında poyraz estiği zaman çamlar ormanlar hızını keserdi ama şimdi estiği gibi direk tarım ürünlerine yakıcı bir şekilde zarar veriyor." (Manavgat-Ziraat Odası Başkanı Notları)

Korkuteli'nde ekolojik tahribatta ortaya çıkan bir diğer husus ise artan kuraklığa bağlı olarak zararlı popülasyonunda yaşanan artıştır. Kuraklık, bitkilerin su ve besin ihtiyacını karşılayamamalarına neden olarak sağlıklarını ve verimliliklerini olumsuz etkilemektedir. L-21, bitkilerin yeterli su alamadığı için kalitesiz ürünler verdiğini ve bunun ekonomik kayıplara yol açtığını belirtmektedir. Bu durum, çiftçilerin daha fazla su kullanarak bitkileri hayatta tutma çabasına rağmen, yağmur suyunun sağlayabileceği doğal avantajların yerini tutamamasıyla sonuçlanmaktadır. L-22, aşırı sıcaklıkların bazı zararlıların popülasyonunu artırdığını ifade ederken, L-19, artan haşere ve hastalıkların bitkilere ciddi zararlar verdiğini ve ilaçlama sıklığının arttığını belirtmektedir.

> "Şöyle bir kişinin yaşamını idame ettirmesi için belli bir vitamine, minerale ihtiyacı var. Vücut bunu alamadığı zaman vücudun direnci düşüyor. Akabinde hastalık geliyor. Şimdi kuraklıktan dolayı da bahçeler de işte böyle etkilendi. Ağacın florasının su ihtiyacı var. Ağaç bunu temin edemediği zaman istediği performansı gösteremediği için istediği kaliteyi veremiyor. Kaliteyi yakalayamadığımız için istediğimiz ekonomik rakamlara ulaşamıyoruz. Atıyorum normal şartlarda normal bir ürünü 5 liraya veriyorsak, ama bu normal performansının %50'sini sağlamışsa bunu 2,5 liraya satıyoruz. Bu da büyük bir ekonomik kayıp. Verdiğimiz suyun yağmur suyu etkisini göstermesi imkânsız. Örneğin bir araba Antalya'ya 10 litre mazotla gidiyorsa biz arabaya 5 litre mazot kattık nereye kadar gideceğiz, Bayat'ın çıkışına kadar gideriz." (L-21, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Hastalıklar artıyor. Ne oluyor? Şimdi bir bitkinin tohumun bile çimlenmesi için belli bir ısı ihtiyacı var. Şimdi havanın ısısından olumlu etkilenen haşere de var, olumsuz etkilenen haşere de var. Mesela aşırı sıcaklıkta çok popülasyonu artan bir haşeremiz de var. Çok sıcaklıkta bertaraf olan haşeremiz de var. Ama genele vurduğumuz zaman olumsuz etkilendiğimiz, popülasyonu sıcakta artan haşeremiz daha fazla." (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

> "Dünyanın ilacını atıyorsun. Şimdi armut için ballı basara ilacını 25 günde bir ayda bir atarken, şimdi neredeyse her hafta atıyoruz. Yani bir hafta içinde atmazsan bahçe bertaraf oluyor. (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Özellikle armut psilliası gibi zararlılar, kuraklık dönemlerinde hızla çoğalmakta ve çiftçilerin ilaçlama maliyetlerini artırmaktadır. L-26, kuraklık nedeniyle armut psilliası ile mücadelenin zorlaştığını ve ilaç maliyetlerinin döviz kuru nedeniyle arttığını ifade etmektedir.

Benzer şekilde L-4, kuraklık nedeniyle kırmızı örümcek gibi zararlıların arttığını ve bu durumun bitki verimini düşürdüğünü belirtmektedir. L-29, yağışların azaldığı dönemlerde zararlıların hızla çoğaldığını ve ilaçların etkinliğinin azaldığını ifade etmektedir. Bu, ekolojik dengenin bozulmasına ve doğal predatörlerin işlevsiz hâle gelmesine yol açmaktadır.

> "Bir yarısı da ballı basara diye armut psilliası dediğimiz o hastalıkların çoğalması, bunlara karşılık da ilaçların Türkiye'de değil de dışarıda üretilmesi ve dolar bazından bizi bulması, aldıklarımız dolarla hesap yapılıyor. Satışlarımız Türk lirasıyla yapıldığından biz bitiyoruz ve dayanamaz olduk işte, bu kuraklığın etkisi %50… Armutlarda Ballı Basra dediğimiz armut psilliası dediğimiz var o yağışlı ortamda biraz azalır. Kuraklıkta biraz çoğalır. Başka onun haricinde bir şey değiştirmedik." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Mesela şu an karpuzda sondajlar sürekli çalışıyor, şu an sürekli bitiyor tekrar başa dönüyor, bitiyor tekrar…. Hani bölüm bölüm suladığımdan, bitiriyorum başa dönüyorum. Yoksa poyraz anında toprağı kurutuyor. Ne yapayım? Karpuzu büyütme şansın yok ve sürekli ilaç atmak zorundasın. Bu kurak poyraz kuruttuğundan bu kırmızı örümcek şudur, budur sürekli bitkide hastalık yaratıyor, sürekli uğraşmak zorundasın. Hastalıklarda da artış oluyor yani. Hani en azından arada bir hava nemli olsa, yağış olsa bunları atar en azından bitki. Ne bileyim bitkinin üstünden yaprağından bu yağmurla şunla bunla iner ama işte…" (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Şöyle şimdi hava yağmadığı zaman kurak olduğu zaman mesela şimdi kırmızı örümcek var ağaçlarda. Bu verimi etkiliyor, ağaçtaki kaliteyi etkiliyor. Hava sıcak olduğu zaman ilacı atsak da etki yapmıyor. Yani bu şeyi var ama hava yağışlı gitse bunlar olmuyor yani. Böceklerin de etkilerini engelliyor, ağacın yaprağını temizliyor yağmur suyu. Fazla barınamıyor ama tozlu hava böyle sıcak hava olduğu zaman seviyor, bitiriyor ağacı. Şimdi zaten çoğu bir ilaçları da kısıtladılar, kısıtlayınca da çoğu bir ilaçla etki yapmıyor yani." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Kuraklıkta elbette, bazı meyve ağaçlarının özelliği odur, eksi 30-35 dereceleri görmeyince, kabuk biti, kırmızı örümcek anacı türer, bunlar kendini imha etmez. Şu anda bunların tedavisi hep kimyasal ilaçlarla oluyor. Yani ürünleri suni yetiştirmiş oluyorsun, kış geldiğinde yok bordo bulamaç at, yağ at, içine zehir kat, tarım ilaçlarına başvuruyoruz, gövde kurdu olmasın, kırmızı örümcek olmasın, kara leke olmasın, hep böyle kimyasalla mücadele ediyorsun. Hele de geçim kaynağın bağ, bahçe ise mecbursun ilaç yapmaya. Ama eskiden öyle değildi, ilaçlama bir yazın bir kışın olurdu. Bir de şu var; ben bahçeciliğe başladığımda bizim ilaçlarımız kırk günde bir atılırdı. Şimdi beş gün, altı günde bir atılıyor. 40 gün nerde 6 gün nerede? Bu sebeple insanlar hasta olmaya veya ölmeye mahkûm kaldı. İklimdeki değişiklik kimyasal ilaç maliyetimizi de çok artmış durumda." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Kuraklık, zararlıların kontrol altına alınması için daha fazla kimyasal ilaç kullanımını zorunlu kılmaktadır. L-28, kuraklık nedeniyle ilaçlama sıklığının arttığını ve bu durumun bitki sağlığını olumsuz etkilediğini belirtmektedir. L-30 ise, normalde sezonda 3 kez ilaçlama

yaparken, şimdi ayda 3 kez ilaçlama yapmak zorunda kaldığını ve bu durumun girdi maliyetlerini ciddi şekilde artırdığını ifade etmektedir. Bu, çiftçilerin ekonomik yükünü artırmakta ve sürdürülebilir tarım uygulamalarını zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla kuraklık, bitki sağlığını olumsuz etkilerken, zararlıların kontrol altına alınması için daha fazla pestisit kullanımını zorunlu kılmaktadır. Yerel halkın anlatıları, bu ekolojik bozulmanın sosyoekonomik sonuçlarını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Sürdürülebilir su yönetimi ve entegre zararlı yönetimi stratejileri geliştirilmediği takdirde, bu sorunların uzun vadede daha da derinleşmesi kaçınılmaz olacaktır.

> "Bir de son zamanlarda bu armut psilliası çıktı. O çiftçiyi tamamen bitirdi. Yani önceden aydan aya atılırdı ilaç daha sonra düştü geldi 20 güne, 20 günden 15 güne, 15 günden 10 güne düştü. Oradan bir haftaya düştü. Bazen haftada 2 sefer attığımız da oldu. Ona da bir çare bulmadılar yani… Ağaç sıcaktan da etkileniyor. Özellikle tabandan su almadığı için ne kadar su varsa yukarıya gönderiyor ama artık ilaç sıktıkça o yapraklardaki gözenekler de zamanla kapanıyor. Ağaç bir yerden sonra vermemeye başladı, tadı da olmuyordu. Yani tadı da olmuyordu. Bu Arabi aylarda Arabi ayların ilk girişinde birle ikinci günleri arasında o böcek yoğun ve yumurta bırakıyordu. Çok aşırı bir yumurta bırakıyordu. Birkaç gün geçti miydi o lif dönemi var lif dönemine geçirdiği zaman, böcek her tarafa yayılıyor, ondan sonra da ilaç alıyorlar ama ilaçlasalar da bu işin önüne geçemediler. Ya birkaç seneye geçer veya öyle bir şey yok dediler, iyi madem devam edin dediler." (L-28, Kadın, 65, İlkokul, Çiftçi)

> "Yani sıcaklık yükseldiği için mesela armut psilliası dediğimiz sineğin normalde yıl boyu 3 döl vermesi gerekirken şimdi 5-6 dölü buluyor. Bu durum benim ilaçlamayı arttırmama sebep oluyor. Ben iyi biliyorum normalde 3 defa ilaç atardım armut psillası için ve sezonu kapatırdım ama ben şimdi ayda 3 defa atıyorum. Bu ne demek? Nisan, mayıs, haziran temmuz, ağustos tam 5 ay boyunca böyle. Eylülü saymıyorum yani onda 1-2 defa atabiliyorsun da yani 10 güne bir ilaç atıyorum, 10 güne bir ilaç atıyorum o da benim tamamen iklim değişikliğinden kaynaklı. Bu benim girdi maliyetlerimi çok yükseltti." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Yerel aktörlerin anlatıları ise, artan kuraklığın zararlı popülasyonlarında artışına neden olduğunu ve bunun ekosistem ile tarımsal üretim üzerindeki etkilerini içermekle birlikte, bu anlatılar, sorunun karmaşıklığını ve çözüm yollarını yeterince ele almamaktadır. L-Muhtar-1'in anlatısı, iklim değişikliğinin popülasyon dinamikleri üzerindeki etkilerini vurgulamakta, ancak bu dinamiklerin uzun vadeli etkilerini yeterince değerlendirmemektedir. Örneğin, fare popülasyonundaki azalma ve bunun yılan popülasyonunu artırması, ekosistem dengesinin ne kadar kırılgan olduğunu gösterir. Ancak, bu tür popülasyon değişimlerinin tarımsal üretime ve yerel ekosistemlere nasıl daha geniş kapsamlı etkiler yapabileceği konusunda derinlemesine bir analiz eksik kalmaktadır. Ayrıca, bu değişimlerin insan sağlığı ve yaşam kalitesi üzerindeki etkileri de göz ardı edilmemelidir. Korkuteli Tarım Kredi Kooperatifi Başkanı'nın anlatısı, yağış

eksikliğinin tarımsal üretim üzerindeki etkilerini ve bunun rekolte kaybına nasıl yol açtığını vurgulamaktadır. Ancak, bu sorunların çözümüne dair somut adımlar veya öneriler sunmamaktadır. Örneğin, kuraklık dönemlerinde su tasarrufu sağlayan sulama yöntemlerinin kullanımı veya kuraklığa dayanıklı bitki türlerinin yetiştirilmesi gibi alternatifler üzerinde durulmalıdır. Bu tür stratejiler, tarımsal üretimi sürdürülebilir kılmak ve ekonomik kayıpları minimize etmek için oldukça önemlidir.

> "Haberleri seyretmişsinizdir, Trakya'da aşırı bir tırtıl istilası var. Biz de de ayçiçeği olduğu için kontrole geldiler. İklim değişikliğinden yani sıcaklar o kadar artış olmuş ki popülasyonda aşırı bir üreme var. Mesela geçen sene kuraklıkta fare fazlaydı. Bu sene kış yağmurları çok olduğu için fareler mefta olmuş. Fareyi de yılanlar yiyor bu sene de yılan fazla. Ya popülasyon dengesini tutturamıyoruz işte yılanlar fazla, yılanlardan da işte leylekler besleniyor. Gelecek sene leylek fazla olur herhalde yılan olmaz." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Yani bu sene yağmur bayağı bir yağdı ama 2 ay yağmur yağmadı burada Nisan Mayıs ayında. O bizi müthiş bir rekolte kaybına uğrattı. Çünkü o dönem bitkinin yağmur istediği dönem, o dönem yağmadı. O dönemden sonra çok yağdı. Ağaçlarda da bu kendini gösteriyor. Yağmur az olduğu için özellikle burası Karyağdı Armudu bölgesi. Bu armutta hastalığı tetikliyor, inanılmaz bir hastalık akışı oluyor. O da kaliteyi ve verimi düşürüyor." (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

Yerel halkın ve diğer yerel aktörlerin tüm anlatılarının tersine Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü temsilcisi artan kuraklıkların zararlıların artışına değil azalmasına neden olduğunu ifade etmektedir. Tüm paydaşlar tarafından ortaya konan bu sorunun Tarım ve Orman Müdürlüğünün farkında olmaması yerel tarım politikalarına ilişkin ciddi soru işaretleri uyandırmaktadır. Sorunun tespitinin ötesinde bu tür hastalıkların yönetiminde sadece "ilaç" kullanımına odaklanmak yerine, entegre zararlı yönetimi (IPM) ve sürdürülebilir tarım uygulamaları gibi daha geniş kapsamlı stratejilere ihtiyaç vardır. Ayrıca, iklim krizinin etkilerini azaltmak için bölgeye özgü tarımsal uyum stratejileri geliştirilmelidir. Zira Korkuteli Ziraat Odası Başkanı'nın anlatısı, zararlılarla mücadelede kullanılan kimyasal "ilaçların" etkinliğini ve ekonomik maliyetlerini ele almaktadır. Ancak, sürekli artan "ilaç" kullanımının uzun vadeli çevresel etkilerini ve bu yaklaşımın sürdürülebilir olup olmadığını sorgulamamaktadır.

> "Özellikle mantari hastalıklar, çok suyla hani yağmurla bulaşabilen hani daha çok aktif olan hastalıklarda, onlar da bir azalma belki diyebiliriz. Onun dışında pisiliayı da yağmur daha çok yayıcı. Onunla ilgili hastalıklarda bir artış yok yani." (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> "Biraz önce bir örnek verdim, değil mi? Şu bahçeyi ilaçlıyoruz ama kalabalıktan pahalılıktan da şu 2 tane bahçe hiç ellenmemiş. Şimdi bir de şu var tabii. Tüm kullanılan etkili ilaçlar yasaklandı. Bizler bir sürü basit yani değeri olmayan yani sanki su sıkıyoruz. Veriyoruz bir çuval para ama yine her yer böcek. Bu sene bahar yağışlı gitti ilaç atamadık. Böcek yoğun yani ovada her yerden bal akıyor. Her günde atsam iki günde bir de atsam gene oluyor. Bir kere balın içine girdiği zaman o böcek mücadelesi daha zor oluyor. Sıkıntı bu sene çok. Havalar haddinden fazla sıcak gidiyor. Bir yerlerin dediğim gibi yanınızdaki bahçeler bakımsız. Biz pisilaya ballı basara deriz ne kadar mücadele ederse etsin, 3 gün sonra diğer bahçelerden uçar gelip öbür tarafa yumurtasını koydu mu, iş gene bitiyor. Ya sıkıntı bir de para etmiyor mesela. Mücadelenin maliyeti çok amma; 20 yıl önce de armudu bir buçuk liraya satmıştım. Şimdi de yine aynı satıyorum. Yani sıkıntı. Zaten şimdi millet köklemeye başladı artık. Yani hemen hemen belki ovada yarıdan fazlası gitmiştir. Halbuki genelde biraz önce ben sana orada bahsettim, armudu köklüyor, elmayı köklüyor adam. Senede 15-17 sever ilaç ediyor. Hani mazottan bir örnek vereyim, bir dekara sadece bahçeye gidip, gelmesi belki senede 13-15 litre mazot lazım oluyor." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Dolayısıyla pestisitlere bağımlılık, sadece ekonomik maliyetleri artırmakla kalmaz, aynı zamanda toprak ve su kaynaklarının kirlenmesine ve biyolojik çeşitliliğin azalmasına da yol açar. Bu nedenle, biyolojik mücadele yöntemleri ve entegre zararlı yönetimi (IPM) gibi alternatif stratejilere daha fazla önem verilmelidir.

3.5.6.2. Kayıp ve Hasarların Telafi Biçimleri ve Desteklere Erişim

Manavgat'ta meydana gelen orman yangının, Korkuteli'nde meydana gelen kuraklığın ve Kumluca'da meydana gelen hortumun neden olduğu kayıp ve hasar türleri afetin türüne göre nasıl farklılık gösteriyorsa bu kayıp ve hasarların telafi biçimleri ve yardımlara erişim konusunda da farklı süreçler işlemektedir. Bu bağlamda ayrı ayrı ele alınacak olan vakalarda yerel halkın ve yerel aktörlerin anlatıları, sosyoekonomik eşitsizliklerin, yardım dağıtım mekanizmalarının ve toplumsal dayanıklılığın nasıl şekillendiğini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Manavgat'ta meydana gelen kayıp ve hasarların telafi biçimleri ve destelere erişim konusu sırasıyla; nakdi desteklere erişim, ayni desteklere erişim, tarım ve hayvancılık kayıplarının telafileri, sağlıkta yaşanan hasarların telafisi, sivil toplumun rolü ve telafi sürecinin yönetimi temaları altında incelenmektedir. Katılımcıların almış olduğu *nakdi desteklerin* başında "eşya parası" ya da "eşya yardımı" olarak adlandırdıkları ve Manavgat Kaymakamlığı tarafından evi yanan tüm afetzedelere verilen nakdi ödeme bulunmaktadır. Bu nakdi desteğin miktarını katılımcıların büyük çoğunluğu 50.000 TL olarak belirtmektedir.

> "50 bin lira verdiler sadece. Başka para vermediler." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

"50 bin lira bir devletin yardımı oldu, başka olmadı." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

"Devlet 50 bin TL hibe, destek verdi. Hısım akraba, konu komşu öyle elinden kolundan ne tutarsa 100 TL, 200 TL, 500 TL, 1000 TL. Herkes ne yapabilirse, öyle işte..." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

"O anda biz yukarıda Konya tarafındaydık. Orada yaşıyorduk. Biz yangın görmedik. Bizim traktörümüz, arabamız, sığırımız, affedersin keçimiz her şeyimiz duruyor. Yani kendimizi idare edecek şekilde eşyalarımız da duruyordu. Biz fazla etkilenmedik. Bizim burada evimiz, ahırımız, ağaçlarımız yandı. Biz bir şey görmedik ama burada olanlar yardımsever vatandaş da gelmiş, burada yardım yapmışlar. Sadece devlet bize 50.000 TL para verdi." (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Bununla birlikte katılımcıların üçte biri 50.000 TL'den daha az nakdi destek aldığını ve bunun gerekçesini de bilmediğini ifade etmiştir.

"50.000 TL herkese verildi. Bize 50 verilmedi, 30 mu 35 mi ne verildi. İşte bazı kişilere öyle olmuş. Önce olanlar herhalde bildiğimiz yok. Bizimkine 35 mi ne, o arada verdiler. Kimisi 50 aldı, kimisi o kadar az aldı. Bizden de az alanlar olmuş. Tam 50 almadı." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

"Devlet ellere 50 bin lira vermiş bana 40 bin lira verdi kızım? Nedenini de bilmem, hasta olduğumdan araştıramadım da… 40 bin liranın dışında devletten bir şey görmedim ben." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

"Devletten bu evler ilk yandığında, valla eşya parası diyerekten bazılarına 35, bazılarına 37, bazılarına 38 öyle bir para verdiler." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

"Kaymakamlıktan 10.000 TL-15.000 TL mı ne para geldi. 20.000 TL da bir yerden geldi. Onlar Kızılay'la Kaymakamlık olarak karışık kuruşuk geliyor." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

"Hiç bilmiyorum. Bize toplamda 35 bin lira yatırdılar, on bin lira evimizde yanan eşyanın parası, bir de sonradan yirmi beş bin lira. Bu şekilde para alan dört, beş kişi var. Hatta evvelsi gün bir şey duydum; evi yanıp da itiraz eden üç yüz, dört yüz kişiye on beşer bin lira yatıracaklarmış. Acaba o listede ben de var mıyım, diye düşündüm. Yine duyduklarıma göre bazı kişilere elli bin lira yatırmışlar, nedenini bilmiyorum. Söylentiye göre konteyner verilenlere eksik yatıyormuş ama geçen gün beraber belediyede çalıştığımız arkadaşı gördüm, onun da Karavca'da evi yandı. O da konteynerde yaşıyormuş ve elli bin lira yatmış. Ben anlayamadım vallahi, iki seferde toplam otuz beş bin lira aldım." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

Öte yandan görüşülen muhtarlar arasında 50.000 TL'nin üzerindeki miktarlarda da ödeme yapıldığı belirtilse de katılımcıların beyanları arasında bu yer almamaktadır.

> "50.000'den fazla alan da oldu, 40 oldu, 50 alan oldu, 60 oldu, 70 oldu, 80 oldu. Hani kısım kısım alanlar oldu. Malı ya da evi yananın zararı biraz daha fazla varsa ona göre daha fazla yardım yapıldı. Kaymakamlıklar aracılığıyla bazı yerlerden yardım yapıldı. Yani parasal yardım yapıldı. Geçenlerde ben 10-15 kişiye yapıldığını biliyorum. O 11-12'şer para yatırıldı. Boş kalmadı yani, milleti desteklediler." (M-Muhtar-2, Erkek, 57, İlkokul, Esnaf)

> "50 bin evler için yapıldı." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

Anlatılarda, yapılan nakdi desteklerin yetersizliği ve ekonomik değer kaybı sıklıkla vurgulanmaktadır. Nakdi destek miktarlarının günlük ihtiyaçları karşılamada yetersiz kaldığı, enflasyon ve maliyet artışları nedeniyle değersiz hâle geldiği belirtilmektedir. Anlatılar yardımın nominal değerinin zamanla eridiğini ve enflasyonun etkisini vurgulamaktadır. Yardımların gerçek değerinin korunamaması, ekonomik sıkıntıların devam etmesine neden olmaktadır.

> "Bir 50 bin lira verdiler o para ne ki geldi geçti. O zamanın 50 binin şimdinin 500 bini oldu." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Ya şimdi devlet mesela yanan eşya karşılığı 50.000 TL para verdi. 50.000 TL benim için hiçbir şey. Hani köy evinde 50.000 liralık ne olacak diyor yanacak. 50.000 lira şöyle bir şey var. 50.000 liralık benim sadece tarım aletim yandı." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "Nere yetecek gelen yardım yani şimdi benim kız çalışıyor iş yerinden arkadaşının düğünü var. Bir elbise sordum en ucuzu 1000 lira diyor. Yani giydiğin kıyafet bile bir sürü para olmuş. Yani bir evde fön makinasıydı, şuydu buydu düşünebiliyor musunuz, her şeyin yanıp gidiyor. Kaldı ki benim anamın gelinlik saati bende hatıraydı. Yılların saati bak, onu parayla satın alabilir misin? Gitti… Çok şükür buna da kendimizi idare edebiliyoruz yine de…" (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> "Devlet 35.000 lira para verdi. Başka para mara görmedim ben abla. Gariban olduğum için kimse yanaşmadı. Eşya yardımı geldi biraz ama eşya sıkıntı değil. Asıl parasal yönden desteğe ihtiyacımız vardı." (M-23, Erkek, 59, İlkokul, Hayvancı-emekli)

Diğer taraftan kaymakamlık tarafından yapılan bu nakdi desteğin dışında, Antalya Büyükşehir Belediyesi'nden, çeşitli sivil toplum örgütlerinden ve şahıslardan doğrudan nakdi destekler alındığı görülmektedir. Ancak bu konuda afetzedeler, kimler tarafından ve ne kadar nakdi destek aldıklarını tam olarak belirtmek istememiş ve üstü kapalı ifadeler kullanmışlardır.

> "50 bin devletten bir aldık yardım. Bazı insanlara büyükşehir yardım etmiş biz ondan almadık. Daha geçen gün oldu. Kaç kişi aldı biz görmedik. Onları tek tek çağırdılar ramazandan önce imza aldılar. Geçen

gün de herkes parasını aldı. 20 bin alan var 15 bin alan var 10 bin alan var. Büyükşehir dediler. Ama biz görmedik onu. Benim görümceme telefon geldi ahır için 5 bin lira yardım yapacağız dedi. Bana vermediler. Bazı insanlara verildi ahır parası bana verilmedi. Valla ASAT'ın karşısında büyükşehir binası varmış orada atmışlar imzayı." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

"İşte 50 bin lira ödeme yaptılar. Onun dışında bireysel yardımlar da oldu. Vakıflardan getirenler oldu. Geçen gün mesela bir İslam Vakfı yardım yaptı. Köyde oturmayan evi yana adamlara yardım yapmışlar bize veren olmadı mesela. Unutulmuştur bir şey diyemeyeceğim. Bu İslamcı bir grup kafalarında takkeyle geziyor sakallı. Onlar geldi. Genelde yurt dışından adamlar geldi." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

"Böyle ihtiyaçlarımızı görmesi için işte onlar geldiler. Ev için işte o 20.000 TL verdiler. Fazla alanlar olmuş da bize kısmet olmadı. Hala geçen gün 20 gün önce ilaç yazdırayım diye sağlık ocağına gittim. Bizim şu öbür mahalleden bir arkadaş geldi. Ne yaparsın ne edersin, dertleştik böyle ya Antalya Büyükşehir belediyesinin orada yeri var, oradan çağırmışlar dedi. Gece bir arkadaş, komşu haber verdi dedi. Gelsin evi yananlar bir imza işi var imzalasınlar demişler, dedi. Ben imza attım, dedi. Bir de sen git, dedi. Vardım bana o bayana git, o bayana git, o erkeğe git, bana listeye bakıp senin ismin yok amca, dediler. Sen git dediler, geldik gittik. 2-3 gün önce duydum gitmişler 12'şer 14'er bin TL mi o imza atanlara para vermişler ama bize imza da attırmadılar, para da vermediler. Böyle yardımlar geliyor bazı yerlere." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

"Derneklerden bir büyükşehir aracılığıyla herhalde 1-2 yerden böyle bir şeyler oldu. Dedeoğlu vardı, Manavgat'ta o şey yaptırıyor öyle. Devlet tabii evi yananlara ilk bir 50 şer bin lira para verdi." (M-27, Kadın, 57, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Nakdi desteklerin yanı sıra afet sonrası akut ihtiyaçların giderilmesi sürecinde ayni desteklerin rolü de büyüktür ve bunların başında gıda, ilaç, giyinme ve barınma gereksinimleri gelmektedir. Yerel halkın anlatıları, yardımların dağıtımında karşılaşılan eşitsizlikleri ve erişim sorunlarını gözler önüne sermektedir. Katılımcılar, bazı bölgelerde ayni desteklerin hızla ulaştığını, diğer bölgelerde bu sürecin yavaş ve eksik gerçekleştiğini belirtmektedir. İlk günlerde suya erişimde sıkıntılar yaşanmış, daha sonra tankerlerle bu ihtiyaç giderilmeye çalışılmıştır. Afet sonrası sosyal yardım süreçlerinde, kaynakların eşit dağıtılmaması ve mekânsal erişim sorunları, toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretilmesine neden olabilir. Dolayısıyla, telafi süreçlerinde mekânsal adaletin sağlanması, afet sonrası toparlanmanın adil ve eşitlikçi bir biçimde yürütülmesi için elzemdir.

"En sıkıntı çektiğimiz ilk günlerde susuzluktan çok sıkıntı çektik, kimse erişemedi, çok sıkıntı çektik burada susuzluktan yandık, böyle bittik. Sonradan herkes yetişti ama işte o gün kimse yetişemedi. Çok getirdiler. Su çok getiren oldu. Ulan o milletin bu memlekete yığdığı ne olacak ya? Ne devletmiş ne bir

şey… Çok su getirdiler. Şuradan gelirken yolun yanına dökmüşler, götürün dediler. Biz kim alacak, nasıl götüreceğiz biz, dedik. Su götürün diyorlar. Şurada evlerin yanına yıkıverdikleri. Gelirken, su olmayanlara iki üç paket getirdik, yola indirdik." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

"Valla her yerden geldiler gülüm. Mesela İstanbul'dan Kuşadası'ndan, Bodrumdan, belediyeden, kaymakamlık her yerden yardım ettiler gülüm yemek için içmek için." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

"Hemen daha ateş yanarken bu millete gıda dağıtılmaya başladı. Ekmek arası olsun poğaça su ayran olsun, belediyeden geldi her yerden geldi kızım." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

Toplumsal dayanışma pratikleri bu akut ve temel ihtiyaçların giderilmesinde de önemli bir rol oynamıştır. Dayanışma pratikleri, resmi yardım kuruluşlarının yetersiz kaldığı durumlarda önemli bir boşluğu doldurmuştur. Akut ihtiyaçlar açısından yardımların miktarı ve niteliği konusunda sorunlar yaşandığını gösteren anlatılar afet koordinasyonun aksadığının göstergesidir. Zira her gün farklı bir kıyafet giyme alışkanlığı olmayan bireyler "yığılan çaputları" anlamakta zorlanmıştır. Yardımların nitelik ve miktar olarak ihtiyaçlara uygun olması, afet sonrası yaşam kalitesinin artırılması için önemlidir.

"Yiyeceğimizi gıdamızı, dolabımızı çamaşırlarımız verdiler kızım. Hiç aç kalmadık sağ olsunlar. İkinci el veren de oldu, sıfır veren de oldu. Allah razı olsun hepsinden. Belediyenin de getirdiği oldu ama daha çok şahıslardan geldi." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

"Onun dışında çaputu maputu ne yapayım ben. Şu şalvarı bir sene giyerim ormana gitmem etmem nasıl olsa. Ne yapayım? İşte böyle bir haldeyiz." (M-20, Kadın, 73, Okuma yazma yok, Emekli-Çiftçi)

Devletin ve yerel yönetimlerin afet sonrası sosyal yardım süreçlerindeki rolü, yerel halk nezdinde oldukça farklı biçimlerde değerlendirilmektedir. Bazı katılımcılar, devlet yardımlarının geç ulaştığını veya hiç ulaşmadığını belirtmektedirler. Ancak, bazı yerel yönetimler ve devlet kurumları, özellikle su temini konusunda önemli müdahalelerde bulunmuşlardır.

"Allah razı olsun, buz dağıttılar hayırseverler, soğuk su dağıttılar da hep ayakta öyle kaldık." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

"Belediye ile ASAT tankerlerle su getirdi. Depoya tankerlerle döktü, öyle idare edildi o anda. Oralardan boru döşersek çekilebilirdi yangın esnasında. Buraya su bir müddet gelmedi ama sonra hemen boruları taktık saldık suyu 3-5 gün içinde. Yine de yetersizdi de ASAT kamyonlarla tankerlerle getirdi depoya döktü, çok çaresiz durumda kalmadık sonuçta." (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Anlatılar, afet sonrası *geçici barınma çözümlerinin* nasıl uygulandığını ve yaşanan zorlukları da ortaya koymaktadır. Yangının ardından evlerini kaybeden bireyler, kısa süreli olarak akrabalarının ya da komşularının evlerinde kalmıştır. Ardından bazıları Manavgat merkezde bazıları ise kendi köylerindeki boş evleri kiralarken, bir bölümü de köylere yerleştirilen konteynırlarda barınma ihtiyacını gidermiş, bu süreçte herhangi bir kira desteği almamışlardır.

> "2 haftadan fazla kaldık. Buraya buzdolabı gelince ancak gelebildik. Geldik gayrı bu kiralık evin işte badanasını yaptık. Biz bir kira desteği almadık." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Kirada oturuyoruz burada." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> "Konteynır vereceklerdi ama ben bu evde oturduğum için istemedim. Keşke de koyduraydım. Kışın hep rezil oldum. Neden biliyor musun? Dökülüyor evin her yeri küf. İnekler olduğu için konteynırda oturmak istemedim bu evin altında ahır var. Konteynır olsaydı ineklerle rezil olacağım. Kira yardımı almadık gülüm, vermiyorlar ki." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Konteynır çabuk geldi Allahtan." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

Konteynırların yerleştirilme sürecine ilişki bilgiler katılımcılar arasında oldukça çeşitlilik göstermektedir zira 3-4 gün içerisinde konteynıra erişenler de 1-2 ay içerisinde erişenler de bulunmaktadır.

> "Getirmeleri aşağı yukarı bir, iki ay sürdü konteynırı." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

> "İşte yayladan geldiğimizde konteynırları koymuşlar zaten, konteynırda kaldık." (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

> "5 gün bekledim konteynır geldi. Sonrasında her şeyi verdi devlet elektrikti suydu. Kaymakamlık 3 aydan 3 aya cereyan parası 500 TL veriyor." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

> "Valla 3-4 gün sonra geldi konteynırlar." (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

> "Her yer yanık, kapkara kömür gibi… İmkânı olanlardan Manavgat'a gidenler oldu. Konteynırları verdiler, hala orada kalanlar var." (M-30, Erkek, 70, Ortaokul, Emekli-çiftçi)

Anlatılarda, yangından sonra sağlanan konteynırların hızlı bir çözüm olarak sunulduğu ancak bunun yanında çeşitli zorluklar yaşandığı belirtilmektedir (M-5, M-6). Konteynır yaşamının zorlukları da anlatılarda belirgin bir şekilde yer almaktadır. M-5'in konteynırda Alzheimer hastası annesiyle yaşadığı zorluklar ve M-6'nın kış koşullarındaki sıkıntıları, geçici barınma çözümlerinin yeterliliğini sorgulatmaktadır. Barınma koşullarının yetersizliği, afet sonrası yaşam kalitesini ciddi şekilde etkiler ve uzun vadeli çözümler için planlamanın önemini ortaya koyar.

> "Ebemle beraber bu konteynırda kalıyoruz. Ebemi görmüşler internette. Hemen her şey geldi yani herkes geldi. Bakanlık olsun, ortada mı koyacaklar? 2-3 gün kayınımın evinde kaldık sonra hemen bu konteynırı getirdiler. AFAD getirdi, ebeyi götürmek istediler huzurevine. Ben vermem, dedim. Bir tek ben varım benden başa çocuğu yok, olmaz dedim. Annemi asla vermem ben ne yersem o da yesin dedim. Ondan sonra bu konteynırı getirdiler Allah razı olsun bunun için yerleştirdiler. Cereyanımızı suyumu taktılar paramızla da olsa. İşte öyle 1 senedir buradayım ben annemle. Herkese 3 ayda bir cereyan parası veriyorlarmış bana hiç gelmiyordu, kaymakama çıktım ben de. Ben konteynırda yaşıyorum Alzheimer hastası annem var, aylık 650 lira cereyan parası geliyor dedim. Soba kurulmuyor. Açtı dosyayı baktı, gerçekten de yok burada niye şimdiye kadar bekledin, dedi. Benim haberim yoktu, dedim. Yazdı çizdi ben yardım yollayacağım, dedi. Tüp vermişler, un vermişler ama biz görmedik. Sonra parayı yolladı. Şimdi klima bozuk, kaymakamlığı arayacağım çünkü çok sıcak." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Bu konteynırı birisi bağışladı kızım. AFAD'dan gelenler buradan düz geçiyor gidiyor, geçiyor gidiyor. Yani bu konteynır AFAD'da yazılı olmadığı için. Ondan sonra gelinim gitti belediyeye dilekçe verdi, en çok bizim evimiz yandı, dedi. Benim gelinin teyzesi var muhasebeci, bir buzdolabı, bir klima getirdi Allah razı olsun. Bir de İstanbul'dan bir adam bu sundurmayı yaptı bir de televizyon getirdi, Allah bin kere razı olsun. Arada arar, ana nasılsın, geleceğim ben bana bükme yap der, ben de yaparım (gülüyor). Ama şu konteynırda bu kış ne çektiğimi bir Allah bilir. Yine de Allah razı olsun bir adam şurayı yapıverdi de (konteynırın önündeki bizim altında oturduğumuz sundurmayı kastediyor) biraz rahat ettik. Her gün dua ediyorum o adama. Çok rezillik çektim bu sene çok… Tam 1 sene oldu. Bir seneye teslim edeceğiz dediler evleri ama işte onu da müteahhitti sıkıştıra sıkıştıra. Burada sel gelir götürü diye de korkuyorum." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Emekli olup havası güzel diye buraya gelmiştik. (Geçici olarak başka bir evde kalıyorlar). Benim evim burası gibi değildi serindi. Burada kış da zor geçti yaz da. Evin balkonu yok rutubet kokusundan durulmuyor. İnşaatın başında durmak için burada kalmaya çalıştık ama sonra gittik Manavgat'a. Düzgün yapmıyorlardı, şimdi devlet de para ödeyecek biz de yazık günah değil mi?" (M-27, Kadın, 57, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Afet sonrası barınma koşullarının yarattığı psiko-sosyal etkiler de dikkat çekmektedir. M-10'un ağlayarak anlattığı barınma deneyimi, travmanın ve yerinden edilmenin duygusal

yükünü gözler önüne serer. Afet sonrası barınma ihtiyaçlarının karşılanması, sadece fiziksel değil, aynı zamanda psiko-sosyal destekle de ele alınmalıdır. Manavgat orman yangını sonrası barınma koşullarına ilişkin anlatılar, geçici barınma çözümlerinin uygulanması, aile ve topluluk destek ağlarının rolü, barınma koşullarının kalitesi, devlet ve bireysel yardımların katkıları ve bu süreçlerin psiko-sosyal etkileri gibi çeşitli temaları ortaya koymaktadır.

> "İşte bunu (konteynır) verdiler yine de sağ olsun. Birkaç gün komşuda, şu girişte ablam var. Benim ablamın evi yanmadı, o evde kaldık. On beş gün kaldık orada. Ondan sonra verdiler. Orada kaldık. Bunu verdiler, sonra buraya göçtük. (ağlıyor)" (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

> "10-15 gün sürdü. Başka tanıdığımız bir adam vardı. Onda oturduk bu gelene kadar. Manavgat'ta kendi tanıdığımız, akrabamız müteahhit vardı, ondan getirttik. Zor, bu sene de kötü geçti. Çatı aktı da kaymakamlık sonra muşamba gönderdi." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Ben görümcemde kaldım ama eşim gelmedi arabada kaldı. İnsanlar kızdığı zaman adamın başına kakıyorlar biliyor musun? Öz kardeşinin evine gelmedi. Konteynır çabuk geldi Allahtan. Mücahit Bey MANSİAD'ın Başkanı dedi gel abla Manavgat'tan ev tutayım, elektriğini, suyunu, kiranı ödeyeyim. Eşim kabul etmedi. Allah razı olsun ben bunu akrabalarımdan bile duymadım. Dedim ya kızdığı zaman başıma kaktı." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> "Getirmeleri aşağı yukarı bir, iki ay sürdü konteynırı. O arada eşimin rahmetli babasının evi vardı, abisi kalıyordu ama Kundu tarafında çalıştığı için boştu, biraz orada kaldık. Biraz ablasının orada kaldık, tabi hayvan da olunca burada yaşamak zorunda kaldık. Sırtımızda bir çanta tam iki ay gittik geldik. Akşam eşim yıkadı sabah giyindik, sonra eşim dedi ki böyle olmayacak, iyi kötü buna yerleşelim. Mallar olunca olmuyor uzaktan uzağa, doğum yapanı var, sütünün sağılması lazım. Git gel olmuyor, akşam oraya gidiyorsun yemek yok. Burada yemek yapmak için öğle vakitlerinde zamanı oluyor, pişirip koyuyor kenara. Ama oraya gidince banyo mu yapacaksın, yemek mi? Her gün patates kızartması yiyemezsin. Öyle olunca eşimin iş yükü arttı, en sonunda buraya yerleştik." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

> "Burada çok ev yandı. Otuzu geçkin ev yandı, çoğu burayı terk etti gitti. Çoğu kimisi kirada oturur. Kimisi bir akrabasının yanına sığındı. Buradan ben gitmedim. Benim çocuklarım Manavgat'ta, diğer çocuklarım burada, diğer çocuklarım gel köye gitme dediler. Orada da vakit geçiremedim. Bak üç gün sürdü üzerinden ırak, böbrek taşı var, rahatsızdım, gece getirdi çocuklarım buraya orada duramadım, gece getirdiler, koydular gittiler. Onların da işi var sizin gibi mesela çalışıyorlar. İşte durumumuz böyle. Ben orada duramadım. Bunun içinde (Konteyner) bu karıyla vakit geçirdik. Üşüdüğümüzde bunu çalıştırdık. Soba yaktık, elektrikli soba." (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

Manavgat orman yangınının ardından gerçekleştirilen *uzun vadeli* telafi çabaları, yerel halkın yaşamlarını yeniden inşa etme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. *Evlerin yeniden*

inşası, bu çabaların merkezinde yer almakta ve toplumsal dayanıklılığın artırılmasına yönelik önemli adımlar arasında sayılmaktadır. Orman yangınında evini kaybeden ve hak sahibi olan afetzedelerin evleri AFAD'in koordinasyonunda, TOKİ ve ihale edilen çeşitli inşaat firmaları tarafından yeniden inşa edilmektedir. Bu sürece ilişkin hak sahipliği, geri ödeme koşulları ve benzer konular, ilerleyen bölümlerde ilgili temalar boyunca detaylı olarak incelenecektir. Bu bağlamda yerel halkın anlatıları köylerdeki toplumsal iş birliği ve uyumun, yeni evlerin inşası sürecinde önemli bir etken olduğunu ortaya koymaktadır. Yeni evlerin inşasına ilişkin hızlı bir şekilde karar alarak resmi başvurusunu yapan köylerdeki evlerin inşası tamamlanma noktasına gelmiştir. Bu durum toplumsal uyum ve iş birliğinin, telafi süreçlerinin etkinliğini artırdığını göstermektedir. Topluluk içindeki dayanışma, yeniden inşa sürecini hızlandırmakta ve toplumsal dayanıklılığın güçlenmesine katkıda bulunmaktadır.

> "Evler bitti işte. Şöyle söyleyeyim bizim köy evler ilgili kararı en hızlı veren köy. Onun için bizim bitmiştir. Öbür köyler baya yorucu oldu TOKİ için, ikna için. Ondan dolayı baya bir zorluklar çektiler. Bizim köy insanı uysaldır yani diğer köylere benzemez. Öbür köylerde çok sıkıntılar çekiliyor. Adam kardeşine elektrik, su vermiyor inşaatını yaparken, komşusu vermiyor, işte yerine malzeme koydurmuyor, vesaire, vesaire. Bizde öyle şeyler yok. O yüzden çabuk yol aldık. Ya bir de burada bizim köyde her seçimde genelde ezici olarak AKP alır, en yakın CHP alır onu da ikiye katlar. Onun için yani devlet şöyle yapar, böyle yapar diye bizim burada da çok konuştular işte ödeyemezsiniz falan gibisinden. Ya iyi kötü bugüne kadar, ben 40 yaşındayım daha devlet kimsenin şununu almış elinden diye duymadım. Bizden de daha almaz diye düşünüyorum (gülüyor)." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

Ayrıca devletin afet sonrası yardımlar ve yeni evlerin inşası sürecinde oynadığı rol bazı katılımcılar tarafından olumlu bir biçimde değerlendirilmekte ve sosyal güvenin tesis edilmesine yardımcı olmaktadır. Bu anlatılar devletin sağladığı desteklerin yerel halk tarafından takdir edildiğini ve devletin afet yönetimindeki rolünün önemini vurgulamaktadır. Devletin etkin müdahalesi, afet sonrası toparlanma sürecinde sosyal güvenin tesisine katkı sağlamaktadır.

> "Allah devletten razı olsun. Kimse yaptıramazdı bunları. Çok fazla ev yaptılar. Zannetmiyorum Manavgat'ta bunlardan güzel ev olduğunu. Kaplama olmayan yer yok. Şöyle de bir gerçek var. Benim yanan evimin bugünkü değeri 300 bin lira. Köyde de yanan 50 tane ev varsa bunun içlerinden 4-5 tanesi yenidir. 24 yıllık benim evim, komşumun 22 yaşında 22-23 yaşında. 80 yaşında evler vardı. Şimdi yapılan evlerin değer, 2 milyon. Dilenci oldu millet iyice." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> "Demircilerdeki evlere veriyorlarmış dediler. Orada bugün teslim ediyorlarmış. Hatta Manavgat'tan geldim ben bu TOKİ'nin adamları vardı, onunla konuşacağım diye oraya vardım. Herkese vermiyorlar

muhtaç olana (ev eşyası). Kaymakamlık öyle dedi. Muhakkak sırayla verecektir. Vermese de yapacak bir şey yok kendimiz alırız." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Yeniden inşa edilen evlerin kalitesi ve dayanıklılığı, yerel halkın memnuniyetini artırmakta ve uzun vadeli güvenli yaşam koşullarını sağlamaktadır. Yeni evler önceki yapılarla kıyaslandığında daha dayanıklı ve "modern" bir biçimde inşa edilmektedir. Yapıların kalitesi, gelecekteki afetlere karşı daha iyi koruma sağlayarak toplumsal dayanıklılığı artırmaktadır. Yeni evlerin inşa sürecinde, yerel halkın ihtiyaçları ve istekleri dikkate alınmıştır, bu da toplumsal memnuniyeti artırmaktadır. Kendi yerlerine yapılan yeni evler yerel kültürel ve yaşam tarzı ihtiyaçlarına uygun şekilde tasarlanmıştır. Bu uyumluluk, toplumsal kabulü artırmakta ve yerel halkın yeni yaşam alanlarına adaptasyonunu kolaylaştırmaktadır.

"Onu bilemeyiz şimdi buradakilerin isteğine göre ev yapıldı burada. Şimdi bizimki su basman üstüydü. Bu köydeki evlerin hepsi tek katlıydı. Ben ahır üstü ev istedim. Tabii öncekilerden daha iyi bunlar ileriye dönük bir ev oldu. Aşağıyı komple taş ile kaplıyorlar. 15 tondan aşağı demir yok şu evde çok sağlam." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

"Aynı yere yapılıyor şu an evimiz." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

"Devlet yapıyor işte evi şu anda. İnşaatı bitti de diğer şeyleri yapılmadı daha." (M-23, Erkek, 59, İlkokul, Hayvancı-emekli)

"Evet şurada hemen inşaatı gördünüz mü? Şu inşaat işte orası kaynanamın evi yapılıyor. Benimkini de yukarıdaki yerleşim alanına yapıyorlar. Yeni evi de ahırlı istedik." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

"Zaten taşlar yerine oturuyor. Herkese kimsenin yaptıramayacağı evler yapıyor TOKİ. Saray gibi evler yapılıyor, villalar yapılıyor. Bana satsa ben hepsini alırım oranın. Güzel evler yapılıyor yani." (M-Muhtar-2, Erkek, 57, İlkokul, Esnaf)

Diğer taraftan yerel halk ve yerel aktörler evlerin inşa sürecinde birçok sorunla da karşılaşmıştır, bunlardan ilki mekânsal uygunsuzluk sorunudur. Yanan evlerin büyük bölümü çok eski tarihlerde yapıldığı için mevcut imar mevzuatlarına uygun değildir. Bu nedenle mevzuat gereği birçoğu eski yerlerine sığamamaktadır. Bu gibi sorunlar nedeniyle devlet çözümü, evleri hazine arazilerine yapmakta bulmuştur. Bunu istemeyen bireylerin ise kendi arazilerine yapılan evlerin eskilerden çok daha küçük olması memnuniyetsizlik yaratmıştır. Bu durumlarda, hayvancılık için gerekli alanların yetersizliği de önemli bir sorun olarak öne çıkmıştır.

"Ya bizim ev tapunun olduğu yere sığmadı. Hayırsever biri yaptı. O da iki oda bir yer. Sığmayız içine ne yapacağız bilmem. İneği zaten taşıyamam ahır olmadığı için." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

"Camiinin yanındaydı şimdi yeni yapılı ev var ya o benim. Küçük yaptılar kızım kendi yerine olunca ama ne yapacaksın. 2 çardaklı 4 odalı ev idi benimki. Şimdi 2+1 yaptılar." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

"Onunla ilgili belirsizlikler devam ediyor. Evlerin bazıları teslim edildi. Evler de dış görünüşüne göre güzel yapılıyor. Tabii iç halini bilmeyiz. Evler iskelet olarak çok sağlam kimse kendisine böyle ev yaptırmazdı. Ama içinin projesi yani karyolayı koysan dolap koyamıyorsun. Mimarı sıfırmış yani bu kadar masrafa göre." (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

"Hazine yeri vardı TOKİ aldı. Herhalde 10-15 tanesi oraya yapılıyor kalanı kendi yerlerine. Hazine yeri, maliye yeri, kendi tapulu olan yerlere yapıldı." (M-Muhtar-2, Erkek, 57, İlkokul, Esnaf)

Yeni evlerin inşa sürecinde tapu ve miras sorunları, yerel halkın yaşadığı önemli bir zorluktur zira miras kalan arazilerdeki imza toplama sürecinin karmaşıklığı nedeniyle evlerin inşa süreçlerinde gecikmeler yaşanmıştır. Bu durum, yasal ve bürokratik engellerin afet sonrası toparlanma sürecini zorlaştırabildiğini göstermektedir.

"Benim evim şuradaydı, orada yandı veraseden dolayı oraya sığdıramadık. Verase çok diye imza alması 30-40 kişi, toplama meselesinden dolayı burada 6 verase vardı en büyükleri benim, burada da yer kendime ait, orada da kendime ait ama burada 400 metre kare orada 140 metre kare hakkım var. Daha fazlası var da veraseden anlaşılamadı oraya sığmadı. Buradaki 400 metre kare hakkıma yapılıyor ev işte bitesi oldu." (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

"Bitmedi, 3-4 günlük bir işi var da herhalde birazını bitirelim de onları bir teslim edelim amaçlı bayramdan beri buraya az geliyorlar. Önce bizim ev, kredi çekildiğinden ipotekli diye TOKİ yapmaya yanaşmadılar. Sonra Murat Kurum yapın demiş. Bizim çocuklar bakana anlatmışlar. Bakanım bizim durumumuz böyle, böyle demişler. Nasıl yapılacak bizim evimiz demişler, o da dönmüş TOKİ'cilere AFAD'cılara adamın evini yapın, nasıl yaparsanız yapın, demiş. Evini yapıp siz ipotek yapın demiş. Banka bu ev yandığından ipotekten vazgeçti. Onlar devraldılar, şimdi yapacaklar. Onlar, evi ödeyinceye kadar ipotek yapacak. Ondan bizim ev geç başladı. Geç olsun da güç olmasın ya." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

"Ya önceden bir şekilde evini yapmış adam arazisine adam ama şartlara göre devlet diyor ki işte yoldan 5 metre çekeceksin, komşunun payından 3 metre çekeceksin o zaman ev sığmıyor kendi arazisine. O zaman 500 metre kareye kadar hazine arazisine yapıyor evini, adamın hem kendi arazisi duruyor ayrıca da evi olmuş oluyor. O arazilerin değerini de evlere yansıtmayacaklar. Yani hazine arazisine para

> ödenmeyeceğini söylüyorlar. Bakalım. Bu belirsizlik nedeniyle imza vermekte de çok çekinceler oldu çok. En son baktı adam kendi arazisine de ev yapamayacak adam. Mesela 5 dönümde 3 evi olan insanlar var. Onlar hiç yapamayacak. Bizim köyde 1 kişi kendi yaptırdı mesela, ben devletle uğraşamam dedi. Şartlar uygun olduğu için belediyeden izin alabildi, plana uygun olduğu için ruhsat izni çıktı." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

Anlatılarda, inşaat sürecinde yaşanan gecikmeler ve bazı bölgelere öncelik verilmesi nedeniyle yaşanan eşitsizlikler de dile getirilmektedir. Bu süreçte Manavgat merkeze yakın evler daha hızlı bitirilirken dağ köylerinde yer alan evler ulaşım sorunu nedeniyle dezavantajlı duruma düşmüştür. Bu tür gecikmeler ve eşitsizlikler, afet sonrası yeniden inşa süreçlerinde kaynakların ve iş gücünün adil dağıtılmadığını göstermektedir. Bu tür eşitsizliklerin giderilmesi ve etkilenen tüm bireylere eşit fırsatlar sunulması, sosyal adalet ve sosyal direnç için gereklidir.

> "İşte 11 ay oldu, 11 ay bitmek üzere on ikinci aya girdik. Bazı aksaklıklardan dolayı işte bazı nedenlerden dolayı evler kaldı, yapılmadı bugüne kaldı, ne denir hayırlısı bakalım." (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Şimdi bir yerler yapılıyor ama devletin bizden ne kadar para alacağı belli değil. Şunu da özellikle söyleyeyim; Manavgat'ta ilk benim evimin temeli açıldı, şu anda bir duvarı örülmüş halde, altı aydır da gelip hiçbir iş yapan yok, aşağılara ağırlık verdiler. Benim evin temeli açıldığında hiçbir evin temeli açılmamıştı. Müteahhidin yanına gidip neden yapılmıyor, diyorum, sizin ev uzak, yakın yerlere ağırlık verdik, diğer evler de senin evin konumuna geldiğinde yavaştan yapmaya başlayacağız diyor. Benim de çok aciliyetim olmadığından, diğer evimin de tadilatı yapıldı, çok da üstelemedim. Diğer evde kalıyorum zaten. Kızımın üzerine olan evde." (M-21, Erkek, 57, İlkokul, Şoför-Çiftçi)

> "Onları geçtik artık da evinizi bayrama yetiştireceğiz dediler, gene yetiştiremediler. (12 temmuzda Kurban Bayramı vardı yani, mülakatın yapıldığı günden 10 gün sonra.)" (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Evler başladı. İlk imzayı bizim burası attı, TOKİ evleri yapılması için ama yerimiz uzak olduğu için uzuyor. Bizden 1 ay sonra imza atan adam Manavgat'ta ev yaptırdı teslim aldı. Bizimki daha uzak olduğu için işçinin gelmesi sorun, uzun sürüyor. Burada temel açmak makine taşa gelince 10 gün sürüyor. 10 gün temel açıyor burayı 5 metre indiriyor ondan sonra ev yapıyor adam. Aşağıda adam toprakta 2-3 saatte temelini kazıyor gidiyor." (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Evlerin yeniden inşası sürecinde yaşanan bir diğer sorun ise, yerel halkın yaşam biçimini ve geçim kaynaklarını yakından ilgilendirmektedir. Zira yeniden inşa edilen evler, bir diğer ifadeyle afetzedelerin has sahibi olduğu evler köy merkezlerindeki evlerdir. Ancak yerel halktan bazı bireylerin aynı zamanda köylerin yaylalarında kendi yaptıkları ve yazın hayvanları

ile birlikte göç ettikleri evler de yanmıştır, ancak bunlar devlet tarafından yaptırılmamakta, afetzedeler kendi çabaları ile yapmaya çalışmaktadırlar.

> "Kendimiz yaptık ne devleti (yayladaki evi kastediyor). Buralara yapıyor evi yukarıya yapmıyor, cereyan yok diye." (M-20, Kadın, 73, Okuma yazma yok, Emekli-Çiftçi)

Öte yandan yanan evlerin yeniden inşası sürecinde muhtarların rolü kritik bir öneme sahiptir zira önemli bir aracılık ve kolaylaştırıcılık rol üstlenmişlerdir. Muhtarlar bu süreçte karşılaşılan bürokratik engelleri aşmak için aktif olarak çalıştıklarını ve ailelerin gerekli evraklarını tamamlamalarına yardımcı olduklarını belirtmektedir. Teknolojik ve bürokratik okur yazarlığın ötesinde kendi başına okur yazarlığın dahi düşük olduğu topluluklarda bu rolün önemi oldukça büyüktür. Özellikle, mahkeme kararları ve imza süreçlerinde hızlı çözümler ürettikleri görülmektedir (M-Muhtar-1). Bu tür çabalar, muhtarların yerel liderler olarak topluluklarına sağladığı desteği ve afet sonrası toparlanma süreçlerinde bürokrasinin hızlanmasına katkılarını göstermektedir. Yerel liderlerin bu tür aktif rolleri, toplulukların daha hızlı ve etkili bir şekilde toparlanmasına yardımcı olmaktadır.

> "İşte bizim konunun içinde olmamızın olumlu etkisi oldu bu anlamda. Kendime mal etmek için söylemiyorum da konunun üzerine gittik çözüm için aileleri bir araya getirdik. Onu bunu anlattık, AFAD'ın istediği eksik evrakları buradan tamamladık. Antalya'ya gidip gelmesi gerekenleri götürüp getirdik. Bunun yanında bizim köy biraz da yapı olarak çözümcüdür yani bireysel olarak çözüm alamadıklarımız olsa da genel anlamda söylüyorum. Mesela Down Sendromlu bir imzacı vardı. Onun için mahkeme kararı gerekiyordu. Mahkeme 6 ay sonraya gün atıyordu ama hemen ara karar çıkarttırdık vasi tayini için. Sonra o ara kararın bile asılıp bir ay askıda kalması gerekiyor. O askı süresini bile itiraz hakkına sahip olanlardan haberimiz var diye imza verdirerek kısalttık. 6 aylık süreci 1 aya çektik. Normalde 5-6 sonra başlayacak olan inşaat bitmek üzere mesela. Böyle böyle konunun içine çok girdik." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

Saha araştırmasının gerçekleştirildiği tarhilerde evlerin yapımı son aşamaya gelmiştir. Muhtarlar evlerin yapımı biter bitmez Manavgat merkezde geçici olarak kirada oturan afetzedelerin tamamının köylere geri döneceğini belirtmektedir. İmar ve mülkiyet sorunları nedeniyle eski yerlerine yapılamayan evler için seçilen hazine arazileri ise kentin çeperinde kalan ve kentin kıra sirayet ettiği köylerde yer almaktadır. Bu nedenle halihazırda yukarı köylerden, eskiden kentin çeperinde kalan ama yavaş yavaş kentin bir parçası olmaya başlayan köylere yönelik insan hareketliliğini bu iklim afeti hızlandırmıştır.

"Yani bir birçoğu dönecek. Köylü kendisi de evlerini yapmaya çalışıyor. Kendisi de günlerce çalışıyor. Köylü dönecek yani." (M-Muhtar-2, Erkek, 57, İlkokul, Esnaf)

"Tabi imza verdiler, ben de onayladım. Herkesin evi yapıldı bitmesini bekliyorlar. Vallahi önümüzdeki ay teslim edecekler gibi görünüyor. Ama biraz daha zor yani biraz daha uzar." (M-Muhtar-2, Erkek, 57, İlkokul, Esnaf)

"Mesela Yaylaalanda, Sevinçte yanan ama yerlerinde sıkıntı olan, miras kavgası vs. evlerini yaptıramayanların yerlerini buraya taşıyorlar. İsteyenleri oraya ya da toplu konut olarak ikisinden birini tercih ediyor. İsteyene yapıyor. Kendi arazisinde sıkıntı yoksa kendi arazime yaptırmak istiyorum diyorsa oraya yapılıyor. Miraslı ise mirasçılardan muvafakatname istiyor. Onlar da çözemezse, diyor ki devlet, kendi köyünde şurada bir hazine yeri var, orayı sana yapalım, orayı da beğenmiyorsa diyor ki, Dikmen veya Ulukapı. Toplu konutlarımızın olduğu yerler en gözde de bizim burası Manavgat'a en yakın burası herkese burayı tercih ediyor. 80 tane var şu anda öyle." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

Evlerin yeniden inşası sürecinde geçim kaynaklarını geçici olarak kaybeden afetzedelerin gıda desteğine de ihtiyacı olmuştur. Zira M.B. Sosyal Yardımlaşma Müdürü'nün de belirttiği üzere kendi gıdasını üreten haneler afet sonrası dönemde bu yetkinliklerini kısa süreli de olsa kaybetmişlerdir. Bu süreçte gıda desteğine ilişkin bir sorun yaşanmamıştır.

"Buraya yerleştikten sonra da gıda yardımı devam etti belediyeden de başka yerlerden de." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

"Gıda yardımı yaptılar belediyeden." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

"Ha ama yiyecek içecek bu yardımlar çok geldi çok..." (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

"Köylü aslında kendi gıdasını sebzesini yetiştirip yiyor ama işte şu dönemde yağdır, kuru gıdadır bu kısımda destek isteyebiliyorlar." (M. B., Sosyal Yardımlaşma Müdürü)

Anlatılarda kayıp ve hasarların telafisi bağlamında öne çıkan bir diğer husus gıda ve barınma ihtiyacının ardından gelen *eşya ihtiyacıdır.*

"Gelenlerden de ben öyle çok bir şey almadım zaten. Bir şu üçlü koltuğu aldım. Başka da bir dolap bir çamaşır makinası. Ne güzel kurulu düzenimiz vardı. Malın yiyeceği kendi yiyeceği oturduğun ev her şey düzenliydi. Şimdi her şey parayla mesela. Şu hayırseverin yaptırdığı eve bile mesela kıyısına köşesine masraf edeceğim. Bir dünya para. Ne zorum vardı. Boşuna…" (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> “Belediyeden ufak tefek tablet yardımı yaptılar.” (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> “Belediyeden bir şu fırınlı ocağı verdiler kızım ben kimseden saklamam, bir de tabak çanakla 2 döşek. Başka kimse gelmedi.” (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

Yerel halkın anlatıları, eşya yardımlarının dağıtımında karşılaşılan adalet ve erişim sorunlarını vurgulamaktadır. Eşya yardımlarının dağıtımında toplumsal hiyerarşi ve bağlantıların rolü de dikkat çekicidir. Katılımcılar, yardım dağıtımındaki eşitsizlikleri ve bazı bölgelerin ya da kişilerin yeterli yardım alamadığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla yardımlara erişim süreçlerinde sosyal bağlantıların ve bireylerin sahip oldukları sosyal sermayenin rol oynadığı görülmektedir (M-14, M-20).

> “Bize ne klima verdiler, yandı, 3 tane televizyonumuz vardı, yandı. Ne bileyim çok şeyler yandı. Güneş enerjisinden bilmem neyinden bir şey alıp vermediler. Bize demirbaş bir eşya gelmedi. Bunlar da hep komşulardan hısım akrabadan, şunları benim bir yeğenim var Manavgat’ta tanıdığı bir şeyi varmış, işte böylesi yer varmış ona dayımın evi yanık demiş böyle böyle demiş gelsin hemen bir verelim demiş. Bu işte bunları da oralardan verdiler (evin içindeki eşyalar kanepe, masa vs.). İşte bizim yardım da bu aldığımız alacağımız da bu. Kaymakamlıktan geldi buzdolabı. Mesela televizyon gelmiş bazı yerlere öyle çok yardımlar gelmiş de biz öyle bir şey görmedik. Alabilirsek gücümüze göre veya biri alabilen olursa böyle alacağız.” (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

> “Ev yandığında belediye şurada evi yanan birine öteberi getirmişti. Oğlum anamın da evi yandı ona da getirin dedi. Tamam dediler. Gidiş o gidiş. Ben kimseden bir şey görmedim desem yeridir. Sadece bizim köyden bir vali çıktı. Kocaeli’deydi şimdi İstanbul’da mı Ankara’da mı ne. O adam bir bulaşık, bir çamaşır makinası, bir buzdolabı bir de fırın yollamış. Bir o geldi o da bizim köyden olduğu için.” (M-20, Kadın, 73, Okuma yazma yok, Emekli-Çiftçi)

Diğer taraftan anlatılar, toplumsal dayanışma pratiklerinin afet sonrası iyileşme sürecinde oynadığı rolü de gözler önüne sermektedir. Birçok katılımcı, bireylerin ve toplulukların sağladığı yardımlarla yeniden toparlanabildiklerini belirtmektedir (M-2, M-20, M-Muhtar-5). Sosyal bütünleşmeyi ve direnci artıran toplumsal dayanışma, afet sonrası toplulukların yeniden inşasında kritik bir öneme sahiptir zira bu tür dayanışma örnekleri, toplumsal uyum ve kolektif direnci güçlendirmektedir.

> “Sadece çok sıcaktı geldiğimizde sıcak beynimize geçiyordu, hayırseverlerden klima geldi bir de televizyon. Diğer eşyaları da kardeşlerimiz falan ayarladılar.” (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Eşyayı da çok aldı vatandaş, devletten değil de mesela zengin bir adam geliyor, ben çamaşır makinesi, buzdolabı, ne imkân varsa karşılayayım diyor. Bu tür şahıslar çok geldi. Devler değil de şahıslardan geldi. Mesela bir tır geldi buraya, işte bir kişiye buzdolabı, çamaşır makinesi, fırınlı ocak, elektrik süpürgesi dağıtıldı. Kocaeli'den geldi, bizim daha önce Vali vardı Ercan TOPACI Ankara Valisi falandı ya onun kanalıyla geldi. Burada vatandaşa bir bir teslim edildi. Buna benzer pek çok yerden çekyatıdır bilmem nesidir her türlü yardım geldi." (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Devlet kurumlarının afet sonrası telafi süreçlerindeki rolü ve oluşan bürokratik engeller, yerel halkın deneyimlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Bazı katılımcılar, sosyal yardımların geç ulaşmasından ya da hiç ulaşmamasından şikâyet etmektedirler (M-14, M-22). Bürokratik engellerin ve yavaş işleyen süreçlerin, afet sonrası sosyal yardımların dağıtımında etkinliği azaltabileceği görülmektedir. Devlet kurumlarının daha proaktif ve esnek bir yaklaşımla, bürokratik süreçleri hızlandırarak destekleri ihtiyaç sahiplerine ulaştırması gerekmektedir zira, devletin etkin ve kapsayıcı müdahaleleri, afet sonrası toparlanmanın başarısı için elzemdir. Yerel halk, sağlanan eşya desteğinin niteliği ve kullanışlılığı konusunda çeşitli eleştirilerde bulunmaktadır. Yardımların bazı durumlarda yetersiz ya da ihtiyaçlara uygun olmadığı belirtilmektedir (M-14, M-26). Desteklerin sadece miktar olarak değil, nitelik olarak da ihtiyaçlara uygun olması, afet sonrası yaşam kalitesinin artırılması için önemlidir.

> "Bize esas bu demirbaş eşyaların faydası olacaktı. Bize o zamanlar demirbaş eşya gelmedi, bize yiyecekle kıyafet geldi. Onlar da işte hayırseverlerden şuradan buradan. Onun bana 2 takımı geldi miydi, yeter artardı. Birini yıka, birini, birini yıka birini olurdu. Ama öbürü olmazsa şu olmazsa burada yatsan otursan olur muydu? Şu olmasa bir şeye seyretmeyip duvara mı bakardın? Dolabın olmasa o devirde sıcak suyla zor geçim oldu." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

> "Hiçbir şikâyetim yok, bir tek güneş enerji panellerimi alamıyorum, yandı gitti. Sosyal yardımlaşmaya gittim, not aldılar, biz seni ararız dediler, ne arayan oldu ne de soran? Kanepelerin vardı yaylada. Buraya gelmiş ama beni bulmadı. Köyün ucuna gelip de olmaz öyle şahsı bulacaksın ama bulmadı beni." (M-22, Erkek, 67, İlkokul, Hayvancı)

> "İçinde geldiğinde bir klimayla bir şofben vardı. Ne dolabı ne çamaşır makinası ne ocağı ne bilmem ne. Bunun kız çocukları, belediyeyi aradı. Belediyenin adamları beni aradı ertesi gün geldiler. Ben dedim bir tane beyaz eşya almadım dedim. Ben amca senin konuşmana gerek yok, biz sistemden girdik gördüm bir iğne bile almamışsın, dedi. Ertesi gün buzdolabı, çamaşır makinası, 4lü ocak getirdiler. İşte devlet evlerin içini dolduracaklar yani. Bana söyledikleri o kaymakamın. Bir de yeterince fazla malzeme aldık, verdiler sağ olsunlar. Ama evlerin eşyası da düzülürse burada baya bir kişi zengin olur. Belki para yardımı yapsalar daha iyi ama o zaman kesin devletin cebinden çıkar. Ayni yardım yaparlarsa belki zenginlerin cebinden çıkar." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

alet, ekipman, ahır, saman ve buğday gibi ürünleri de kapsarken bunların arasında en büyük payı ağaçlar ve hayvanlar oluşturmaktadır.

> "Boruya yazıldık karpuz kullandığımız borular vardı böyle onun da 20-30'unu gene vermediler, o da kaldı." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

> "Tarımsal aletlerin işte devletten geldi, devletten de yardım geldi, ondan sonra Manavgat Belediyesinden de geldi. Başka yardımcılar kuruluşlardan da geldi." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

> "Ondan sonra tarım aletleri için para yattı." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

> "2 ton susamım vardı mesela yandı. Şu tarladan buğday arpa harmanını yeni kaldırmıştım. 2 tondan fazla o da yandı. Onun parasını almadım, satsam 40 bin lira ederdi." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Belediyeninkinden biraz saman verdiler." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

Manavgat orman yangınının ardından ahırların yeniden inşası, yerel halkın hayvancılıkla uğraşan kesimi için büyük önem taşımaktadır. Bazı çiftçiler ahır yapımı konusunda yerel yönetimden ve dayanışmacı yurttaşlardan yardım almıştır.

> "Ahırları yananlara belediye briketten ahır yaptı. Yani kişilerin çok bir kaybı olmadı yani kötü ahır iyi oldu mesela." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

> "Ayrıca, Şükrü Sözen Başkanımız iyi bir insan, hayvanlar için ahır yaptırdı. Benim de bir tane hayvanım yanmıştı." (M-21, Erkek, 57, İlkokul, Şoför-Çiftçi)

Yerel yönetim bazı kişilere ahır yapımında destek sağlamış, küçükbaş hayvanlar için çadırlar temin edilmiştir (M-5, M-8, M-9). Ayrıca, Sabancı Holding gibi kurumlar da ahır yapımı konusunda katkıda bulunmuş, bu yardımlar bazı çiftçiler tarafından olumlu karşılanmıştır (M-10, M-11).

> "Küçükbaşlara çadır kurdular onlar da orda kalıyor. Şimdi dağda geziyorlar. Küçükbaşlara o çadırı da tarım ilçe verdi." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Belediye Başkanı ahırı yaptırdı." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> "Şurada gördüğünüz alana belediye yedi metre kare yer yaptı, böyle bir destek verdiler." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

> "En çok engelleyen evsizlik, bu mallarımızı katacak bir yer bulamamak. Çok zor durumda kaldık, onda işte mal katacak yer bulunmadı. Hani elin verdiklerini sattık, atıverdik. O halen de öyle. O etki kaldı, yani rezillik. Yani akıldan çıkmayacak bir rezillik oldu. Hala da öyle. Hayvanlara çadır verdiler. Buranın poyrazı çok beter bir şey. Yıkıp, dağıttı. İşte şu ahırları yaptılar. Bunu yapan çok hora geçti. İşte hayırcılar geldi yaptı. Sabancı tarafından yapılan." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

> "Ahır için bir şey yapmadılar. Hayırseverin biri de ahırlarımızı yaptırdı. Yani, Sabancı Holding sağ olsun işte şunları o yaptırdı. Sağ olsun Allah razı olsun o yaptırdı. Şimdi milletimiz devletten çok yardım yaptı." (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Ancak, yardımlar her zaman yeterli olmamış veya herkese ulaşmamıştır. Bazı çiftçiler, kendilerine ahır yapılmadığını veya yetersiz yardım aldıklarını belirtmiştir (M-4, M-22). Bazı bölgelerde ahırların yetersiz kalması, hayvanların barınma sorunlarını artırmış, bu da hayvancılıkla geçinen ailelerin ekonomik ve psiko-sosyal sıkıntılar yaşamasına neden olmuştur (M-6, M-12). Dolayısıyla yangın sonrası gerçekleştirilen ahır destekleri, birçok çiftçinin geçim kaynağını korumasına yardımcı olurken, desteklere erişimde yaşanan eşitsizlikler ve yetersizlikler, kimi aileler için ciddi sorunlar yaratmıştır. Bu durum, afet sonrası yardımların adil ve kapsayıcı olmasının önemini bir kez daha vurgulamaktadır.

> "İneklerin ahırı ayrıydı. Şimdi bir tane inek besliyorum bak takacak yerim yok. Mesela ahır yapıldı millete bize yok." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Öyle ahır olarak kullanırız. Öyle ahır olarak, kırık kopuğun olur, yaramayanını, ekmek yaptığın sacını onları koyarız. Unun, patatesin olur, öyle koyarız aşağı, yukarı konmaz. Evvel de yukarı koymazdık, hep aşağı koyardık. Yukarıda koltuk takımın şuyun bunun olurdu." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Belediyeden de yardım oldu, gittim, benim ahırım yandı, dedim. Tamam, amca yapalım senin ahırını dediler, öylelikle yaptılar. Yaptılar da şöyle oldu; yukarıdaki yapılmadı, aşağıdaki yapıldı, bana da yukarıdaki lazım. İki tane yandı bir tane yaptılar. Yeterli olmadı, gene de sağ olsunlar yardım ettiler. Biz başkasına yardım edebiliyor muyuz? Edemiyoruz." (M-22, Erkek, 67, İlkokul, Hayvancı)

> "Ondan sonra 2 ineğimiz vardı kızım geçimimiz ondan olduğu için. Bir çadır verin dedim, onu çok sonra aldım." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

Yanan ağaçlara ilişkin telafi süreçleri ise, yerel halk ve yerel aktörler tarafından farklı şekillerde deneyimlenmiştir. Anlatılardan anlaşıldığı üzere, devlet ve çeşitli kurumlar tarafından farklı miktarlarda nakdi destekler sağlanmış ve fidanlar dağıtılmıştır. Yerel halkın ağaç varlığına bağlı olarak aldıkları nakdi destek ve fidan miktarı çeşitlilik göstermektedir.

> “1500 lira para yatırmış zeytin ağaçları için bir de onu gördüm kızım.” (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> “Bol miktarda, tonla birçok zeytin dağıtıldı. Ziraatçılar odası dağıttı. Ben aynı zamanda Manavgat ziraat odası yönetim kurulu üyesiyim. Oradan da geldi kamyon kamyon dağıtıldı. Herkes ekti ekeceğini, 10. Tane yağdıysa yani 100 tane ekti.” (M-Muhtar-2, Erkek, 57, İlkokul, Esnaf)

> “Onun dışında ağaçları yananlara zeytin başına 400 TL para yattı. Yani 100 ağacı varsa mesela 40 bin lira aldı.” (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü tarafından yanan ağaçlar için hem ödeme yapılmış hem de yanan ağaç miktarının yarısı kadar fidan verilmiştir. Ancak, bazı katılımcılar fidanların köklerinin yeterince gelişmiş olmadığını ve bu nedenle yeni dikilen fidanların kuruduğunu belirtmişlerdir.

> “Tarım ilçe hem para verdi hem de yazdırılanın %50’si kadar fidan verdiler. Yani değişik değişik prosedürler işte. Devlet tarla için 8 bin lira mı ne yatırdı biz 10 lira masraf ettik tekrar ekim için.” (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> “Yeni verdiler de o da daha dibine saçak tutmamış. Verdikleri fidanım kesenin içinde de çıktı mıydı dibinde saçak yok sadece kök. Şu konteynırın arkasında onu sularız iki üç güne bir yeşersin de gelecek seneye ömrümüz olursa kökler saçak salsın diye.” (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

Yerel aktörler de devletin ve çeşitli kurumların yardımlarını onaylamakta ve bu yardımların genellikle yerel halkın ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir rol oynadığını belirtmektedirler. Dağıtılan fidanların büyük bölümü dikilmiştir ancak bu süreçte fidanların bakımı ve sulama çabaları hiç de kolay olmamıştır.

> “Çok, çok defne fidanı verdiler. Ektiler. Onların yetişme süreci kaç yıl alıyor? 4-5 yıl sürer rekrar olması. Aslında esas yangından sonra çok güzel çıkar defne, yangını çok seviyor bunun kökü. O kadar güzel çıkıyor ki.” (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

> “Defne fidanı verdiler ama onlara sulayıp bakmak kolay mı? Bak olmadı oradakiler. Biraz para yardımı ettiler.” (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

> “36 ağaç verdiler, dedim ya az önce yananların bile parasını alamadık, bu yangında insanları mağdur eden tek birim ilçe tarım. Yani yanan zeytinler için 8000 lira verdi tarım ilçe o kadar, valilik üzerinden. 8.000 TL benim bu yılki az zeytinin geliri bile değil.” (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

Bazı katılımcılar, yardımların yetersiz olduğunu ve verilen miktarların zararlarını karşılamadığını ifade etmektedirler. Ödenen miktarın yanan zeytin ağaçlarının 1 yıllık gelirinin dahi altında kaldığı belirtilmektedir zira yanan ağaçların yerlerine verilen fidanların gelir getirmesinin önünde de uzun yıllar bulunmaktadır.

> "Yazdılar onları fidesini verdiler ama kaç senede yetişecek." (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

> "Geldi bir yerlerden zeytin parası falan. Zeytinimiz hiç kalmadı. 200'e yakın ağacımız vardı, tabi ağaçlarımız hiç kalmadı. Onun parasını verdiler işte başka fidan verdiler, diktik ara sıra işte suluyoruz. Kuruyanı da var, tutarlar tabi hepsi sıcakta tutmaz kuruyanı da var tutanı da var. Çok zeytinyağı yapıyorduk, yapıp satıyorduk. Tabii çok… Bunlar kaç sene de verecek? Bir tane ağacımız kalmadı, hep yandı gitti. Verdikleri fidanları ektik, bakalım..." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

> "Fidan verildi de, çoğu ağaç yandı ama dibinden fışkırdı. Ektiğinden daha iyi yetişecek durumda, fidandan daha iyi, çabuk yetişir. Fidan 2-3 yıl yıl duruyor kendini toplayana kadar ama o köklü olduğu için birden yetişiyor yani." (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvan)

> "1 yıllık küçük küçük fidan verdiler de. Diksem ne yazar o yetişene kadar ben ölürüm (gülüyor). Diktim yine diktim 100 kadar verdiler. Parasını da yatırdılar. Ama gelecek senelerde verirler mi bilmem." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

M-4'ün anlatısı özellikle hasar tespit çalışmaları ve hak talebi başvurularında yerel halkın eğitim ve bilinç seviyesinin ne gibi mağduriyetlere yol açabileceğine ve bu nedenle bu süreçlerde muhtarların kilit rolüne işaret etmektedir.

> "Vardı tabii annemin zeytin ağaçları vardı. Tarım ilçenin adamları gelmiş bir gün baktım zeytin dağıtıyorlar. Sizin isminiz yok dediler. Sonra muhtara söyledim. Parası falan da yatmadı gece kaldığı için. Fidan verdiler 50 kadar ama çok değil. Yeni sene dikeceğiz. Para vermediler, başkalarına verdiler ama bize vermediler." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

Hayvan kayıplarını ekonomik açıdan telafi etmek amacıyla yapılan ödemeler ve doğrudan hayvan tedariki sürecinin; zeytin ve defne ağaçlarına kıyasla daha iyi yürütüldüğü görülmektedir. Anlatılar genel olarak hayvan kayıplarının yerine "yenilerinin" verildiğini ve ayrıca ekonomik destek sağlandığını göstermektedir.

> "Devlet bana 50 kadar davar verdi. Parasını da ödediler davarların hep. İnek vermediler ama davar verdiler. 2 tane de ineğim yanmıştı." (M-23, Erkek, 59, İlkokul, Hayvancı-emekli)

> "Şimdi mal (hayvanları kastediyor) verdi devlet sağ olsun aldık. Hepsi yapıldı, inşallah evler de yapılır, içine otururuz yapacak bir şey yok hiç." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

M-1 ve M-5'in anlatıları ölen hayvanların yerine "yenilerinin" verilmesi ve ekonomik destek sağlanması konusunda geniş bir memnuniyet olduğunu ortaya koymaktadır. M-5, herkesin yardımdan faydalandığını ve kimsenin "mağdur edilmediğini" vurgulamaktadır. Ancak, bazı durumlarda verilen hayvanların türü değişmiş, küçük ve büyükbaş hayvanlar arasında değişimler yaşanmıştır.

> "Herkese dağıttılar, yanan da yanmayan da hayvan aldı. Yani bana yardım gelmedi demesin insanlar, nankörlük bazı kısımlarda o da neden işin içine siyaset girdiği için." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

> "Her yerden geldiler sordular, ettiler. Ölen malların yerine verdiler kızım. Vermediler diyen yalan söyler, vermediler derse bak inanma. Mahsus diyorlar, herkese verildi. Herkes gitti arabasına yükledi yükledi geldi. Para desteği de verdiler, kaç davarın yandıysa." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Yerine geldi, hayırseverler verdiler. Ama senin ineğin gitti inek mi verdiler? Buzağı verdiler, bir şey verdiler. Gene de sağ olsunlar, verdiler. Tabii ama bir inek mi yandı parasını verdiler, devlet verdi." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

Yerel aktörlerin anlatıları, bu desteklerin organize edilmesinde ve dağıtılmasında devletin ve sivil toplumun birlikte çalıştığını göstermektedir. Hayvan kayıplarının telafisi için hayvanların ve nakdi desteklerin dağıtıldığını doğrulayan Muhtarlar özellikle sivil toplumun ve farklı bölgelerden gelen desteklerin önemini vurgulamaktadır.

> "Hayvanları yananlara hayvan verildi." (M-Muhtar-2, Erkek, 57, İlkokul, Esnaf)

> "Hayvancıların hayvanlarına para yattı." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

> "Onlara da verildi. Hayvanı yanana hayvan verildi, parası ödendi devlet tarafından. Yardımseverlerden hayvan getirip verenler oldu, mesela Kütahya'dan Afyon'dan. Hayvanlar çok geldi." (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Diğer taraftan bazı katılımcılar ise verilen hayvanların barınmasına ilişkin sorunlar yaşamıştır. Bu sorunlar Manavgat Belediyesi'nin çalışmaları ve topluluk içi dayanışma yoluyla aşılmıştır. Dolayısıyla yerel halk ve yerel aktörlerin anlatıları, yangın sonrası hayvan kayıplarının telafisi için geniş çaplı bir destek mekanizmasının devrede olduğunu göstermektedir. Devletin ve sivil toplumun iş birliği içinde çalışarak hayvanları ve maddi

yardımları ihtiyaç sahiplerine ulaştırdığı, genel bir memnuniyetin yanı sıra bazı eksikliklerin ve zorlukların da yaşandığı anlaşılmaktadır.

> "Bilmiyorum ki, şimdi belediyeden 5-10 yapıldı, birkaç kere yaptılar belediyeden, sonradan yaptılar. Önce hayvanları verdiler bize, önce yer bulamadık, sattık mecburen sattık. Sonra işte komşum, gene hala komşunun yerinde bizimki. Komşu ahırı verince biz aldık. Karşıdaki komşudan aldık bir inek. Bir tane inek aldık, buraya kattık." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

> "Bir hayvanım yanmıştı, onun parasını verdiler, onun yerine bir de hayvan verdi Manavgat MHP İlçe Başkanı." (M-21, Erkek, 57, İlkokul, Şoför-Çiftçi)

Orman yangını sırasında *insanların ve hayvanların sağlığında meydana gelen hasarların* telafisine ilişkin sağlık hizmetleri de gezici ekipler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Veteriner hekimlerin müdahaleleri, inek, keçi, koyun, kedi ve köpek gibi hayvanların sağlık sorunlarının giderilmesine yardımcı olmuştur. Yaralı hayvanların tedavisi, mama ve yem tedariği gibi çalışmalar yangın sonrası hayvanların iyileşme sürecine katkıda bulunmuştur.

> "Köyde doktorlar çok gezdi sağlıkçılar ineklerimize olsun. Benim ineklerim hastalandı. İğne yaptılar. Veterinerler geldi, köpekleri, kedileri de tedavi ettiler yaralı olanları, aç olanları mama getirdiler." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

Öte yandan solunum sorunları yaşayan insanlara solunum cihazları bağlanmış, oksijen takviyeleri sağlanmıştır. Ayrıca, yanık merhemleri ve göz damlaları gibi tıbbi malzemeler de temin edilmiştir. Ancak, bazı katılımcıların, özellikle psikolojik destek hizmetlerinden yeterince faydalanamadığı görülmektedir. Bunun bir nedeni terapiye ilişkin önyargılar iken bir diğer nedeni ise verilen hizmetin zamanlamasıdır. Zira afetin hemen sonrasında bireyler henüz neye ihtiyaç duyduğunu idrak edemediği bir dönem yaşamaktadır. Bu nedenle daha uzun erimli psikolojik destek hizmetlerinin önemi anlaşılmaktadır.

> "Psikolojik desteğe gelenler oldu ama pek bir destek bulmadık. Tedavi olmadık ki… Geldikleri zaman o acıyla, farkında bile değildik ki o zaman." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> "Yangından sonra da psikolojim bozuldu. Tansiyonumu da bozdu. Gözüm de iyice görmez oldu. Eşimin de psikoloji bozuldu. O anlamda destek için geldi doktorlar ama ben gitmedim yalan söylememeyeyim. Ne bileyim gitmedim işte." (M-23, Erkek, 59, İlkokul, Hayvancı-emekli)

Yangın sonrası psikolojik destek sağlamak amacıyla bölgeye gelen konuşma terapisi, EMDR ve benzeri tedaviler uygulayan psikologların çabalarının yeterli olmadığı ve yangının yarattığı travmatik etkilerin geçen bir yılın ardından hâlâ devam ettiği görülmüştür.

> "Sizin gibi gelip soran çok oldu. Sağ olsunlar kaç sefer geldiler. Atlatamıyorum, yani kafamdan atmak istiyorum, anmak istemiyordum zaten. Anınca omuzlarımdaki can kesilmeye başlıyor. Halin aklına gelince, o rezilliğin, göçebe gibi düzenin yok…" (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Sağ olsun psikologlar geldiler, seans verdiler, konuşturdular ilaç vermediler sadece konuşturdular ama işte poyraz oldu mu hala korkuyorum unutamıyorum." (M-27, Kadın, 57, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Yangından sonra sağlık hizmetlerinin devamlılığı ve çeşitli tıbbi yardımlar sağlanmıştır. Yangın sonrası bölgeye özel doktorlar gönderilerek ve sağlık kontrolü yapılmış ve bu kontroller sırasında çeşitli ilaçlar temin edilmiştir.

> "Solunum cihazı bağladılar bir süre nefes alamaz hale geldik. İlacımızı getirdiler, suni okyanus damlası getirdiler göz için. Yanık merhemi falan o konuda bir sıkıntımız olmadı." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-Ormancı)

> "Bir ay sonra 2 ay sonra gidip işte oksijen takviyesi alan çok kişiler oldu." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "Söyleyeyim, sağlıktan sonra buraya özel doktorlar gönderdiler. Tam yangın bitti, 5-10 gün sonra geldiler. Burada muayene ettiler. Mesela psikiyatri doktoruna gidip kontrol oluyoruz. Bu hanımdan baktılar, gittiler buradan hatta ilaçlarını da baktılar, ilaç göndermişler, 2 kutu ilaç göndermişler. Mesela benim kalp sorunum vardı. Yani taş aldırmaktan, korkudan kalbin çabuk atmasından doktor bize de bir rapor çıkardı. O ilaçları benim 40 senedir astımım var ama hiçbir şikâyetim yok da ilaç kullanıyorum. Onu baktılar burada onlardan ilaç verdiler zaten. Bize bir şey olsa ben de hanım da dün ikimiz de Manavgat'ta doktordaydık. Burada kendimizi kontrol ettiriyoruz. Sağlık güvencemiz var yani." (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

Ülke genelinde yankı uyandıran Manavgat orman yangınının ardından, kayıpların telafisi ve desteklerin dağıtımı sürecinde *sivil toplumun* da çok önemli bir rol oynadığı, bu toplumsal desteğin afetzedelerin başa çıkma kapasitesini oldukça artırdığı görülmektedir. Sivil toplumun rolü, toplumsal dayanışmanın ve sosyal sermayenin kriz zamanlarındaki önemini göstermektedir.

> "Oğlan öğretmen arkadaşlarıyla biriktirmişler bir dolap alıverdiler işte bu. Gıda getirdiler işte." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

"Eşya olarak yardım çok oldu. Tabi eşya, para getirenler oldu." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

"Ya hayırseverler sağ olsun yiyecek içecek çok geldi." (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

Yerel halk, ev eşyaları, yiyecek, giyecek ve diğer temel ihtiyaçların karşılanmasında büyük destek almıştır. Bu destekler yerel halkın yangın sonrası yaşadığı zorlukları hafifletmiş ve ekonomik desteğin yanı sıra moral desteği de sağlamıştır.

"Gören tanıyan geldi ne eksiğin var, şu deyince getirirlerdi, şahıslar. Yani sen zenginsin ya, biraz yardım edeyim diyor adam geliyor. Sana sormadan da alıp geliyor adam bir evin eksiğini sen bilirsin az buçuk. Derneklerden de gelen oldu ama hangisi olduğunu hatırlamıyorum kuzum yalan konuşmayayım. Belediyeden de her yerden geldi. Yani gelmedi dersek yalan olur. Öyle evimiz yandı ama ortada kalmadık." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

"Eşyalar şöyle gönlünden kopan yardım eden getirdi, buraya bir şey verdiyse aldık, vermediyse öyle gidip isteyemedik ki… öyle yiyecek içecek verdiler getirdiler. Biz canımızın sıkkınlığından… Yani biz çok bir yere gidemedik. Biz kendi eviminiz işiyle uğraştık… demin de dediğim gibi yanan da aynı yanmayan da… Şu evden öteye gidip de bir elimi uzatıp da bir şey almış değilim. Ta böyle burada oturdum ne gittim ne canım istedi, ne yaptım, gidesimiz gelmedi. Gönül istemiyor. Senin evin bitmiş gitmiş ne isteyecek gönlün? Moral bozukluğundan..." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

"Sivil toplum örgütlerinin de hakkını hiç yememek lazım bu arada." (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

"Şahıslardan yardım oldu. Başka derneklerden de birkaç adam geldi. Yardım paralarını herkese dağıttılar, isim yazdı, fotoğrafını aldı, birkaç parça yardım verdiler. Yardım oldu, şahıs olarak elbise de dağıttılar, ayakkabı da dağıttılar. Şimdi dükkân açıp da satacak halimiz yok, ihtiyacımız kadar verdiler sağ olsunlar." (M-22, Erkek, 67, İlkokul, Hayvancı)

Yangın sonrası dönemde, toplumsal dayanışmasının önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır. Yerel halk, moral bozukluğu ve psikolojik sorunlarla başa çıkmakta zorlanmış, ancak sivil toplum kuruluşları ve dayanışmacı yurttaşların sağladığı destekler bu süreci hafifletmiştir. Sivil toplum kuruluşları, yerel halka sadece maddi yardım sağlamakla kalmamış, aynı zamanda moral desteği de sunarak topluluk dayanışmasını pekiştirmiştir. Bu durum, sosyal sermayenin ve toplumsal dayanışmanın, afet sonrası iyileşme sürecindeki rolünün altını çizmektedir. Zira sosyal sermaye, bireyler ve topluluklar arasındaki ilişkiler ve ağlar aracılığıyla kriz zamanlarında dayanışmayı ve yardımlaşmayı teşvik eder.

"Bu ev eşyalarında da devlet yardım ettiyse de devletten çok Türkiye değil dünya üzerimizden geçti burada. Maddi manevi yardım. Mesela kanepeler şunlar, bunlar çok teklif eden oldu. Arkadaş çevrem çok geniştir benim herkes aradı sağ olsun, neyin eksikse gönderelim dediler." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

"Devlet hiç elini sürmedi ya halk sürdü bize ya. İşte onu da devlet diyor, ben izin vermesem gevşek bırakmasam o halk yardımı getiremezdi diyor. Mesela büyük belediyelere devlet el koymasaydı, hükümet, bizim evler şimdiye yapılıp bitecekti. Biz yaptıralım dediler. Adamlar engel oldu, hükümet yaptırtmadı. Belediyelere izin vermediler. Tabii canım mesela Ankara, İstanbul, Antalya, Adana, İzmir böyle ne kadar büyük belediye varsa hep buraya yardımı yığdı adamlar. Yani biz bedava yapacağız. Hükümet bize müsaade etsin sadece, dedi. Hükümet müsaade etmedi. Yani oy kaybına uğrarım diye müsaade etmedi. Allah halktan bin kere razı olsun. Mesela benim kızın biriyle şu dolabı Manavgat'ta satan adam beraber oturur, aynı binada, duyuvermiş, bu dolabı aldı, geldi buraya koydu o adam. Bizden para mı aldı? Almadı. Devletten önce halk Allah bin kere razı olsun, bize çok destek çıktı. Yiyecekten, içecekten, giyecekten, hepsinden destek çıktı, çıkmadı demeyelim. Şurada kaç tane tüp var? Şu tüpün biri kaymakamlıktan geldi, birisi böyle yardımsever vatandaştan geldi. Öyle olmazsa biz kendimizi toparlayamazdık yani çok, çok destek geldi. Allaha bin kere razı olsun, daha çok versin öyle vicdanlı vatandaşlara." (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

"Sanırım bu hayırseverlerin verdiği paraları aktarma gibi bir şey, devlet hiç sahip çıkmadı ya... Devlet yoktu sahada yani... Hep sivil organizasyonlar. Organizasyonlar çoktu bu arada ben devleti görmedim hiç." (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

"Uzatmayalım biz böyle bir kuruluşlardan iyi bir destek görmedik ama görüp hakkını aşanlar çok oldu. Hakkını aşanlar çok oldu, biz görmedik. Bizim burada 5-6 ev var karşı mahallelerde var iki ev, 2 ev burada var, bizler doğru dürüst bir şey görmedik ama senden bu bacıdan öbüründen böyle kıyafet türü yiyecek içecek türü Allah razı olsun istemediğin kadar vardı. Ne yapacağız biz onu fazlasını, eksiğini? Devlet tarafından veya bir kurum, kuruluştan yok. Bir hayırseverlerden gelenler geldi işte böyleler buzdolabı, çamaşır makinası geldi. Hep onlar böyle şahıslardan." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

Muhtarlar da sivil toplum kuruluşlarının ve dayanışmacı yurttaşların sağladığı desteklerin yerel halk üzerindeki etkisini olumlu olarak değerlendirmektedir. Büyükşehir Belediyesi ve ulusal sivil toplum kuruluşları, yangın sonrası toparlanma sürecinde etkili olmuş, yerel yönetimlerle iş birliği yaparak yardımların koordinasyonunu sağlamıştır. Bu anlatılar, devletin ve sivil toplumun iş birliği içinde çalışarak afet sonrası başa çıkma sürecini nasıl desteklediklerini ortaya koymaktadır.

"Ya bizim işimiz hiçbir şekilde kolaylaşmadı. Biz muhtarlar ortada köprü olduk. Ha sonrasında yapılan bu yardımlar konusunda. Yani Türk insanı gerçekten çok vicdanı, üniversite harçlığını gönderen

> üniversite öğrencileri, kumbarasını gönderen çocuklar, yatağını yorganını gönderenler, çok şeyle karşılaştık. Mesela hanımı bir aradı, Zonguldak'ın bir köyündeki terzi olan bir kadın 50 tane şalvar göndermek istiyor. Öbür taraftan ceviz üreticisi bir kadın her evin önünde bir fidanımız olsun diyor ceviz ağacı gönderiyor." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

> "Herkes yardım bekledi, yardımlar da yapıldı. Halk da vatansevermiş, milletsevermiş. Yani araba, araba, kamyon, kamyon malzeme geldi. Ben geriye gönderdim. Manavgat Kaymakamlığını ararım, Kaymakamımız Belediyeye gönderin, buradan yüklettim, götürdüler. Hayırseverlerden geldi birisi, kaymakamlık zaten devrede birçok yerden destek geldi. Sabancı'dan geldi, oradan geldi ahırlar yapıldı. İşte herkes elini taşın altına soktu." (M-Muhtar-2, Erkek, 57, İlkokul, Esnaf)

> "Yani genelde karşılandı. Geçen yıl iyi bir çalışma oldu. Yurtseverlik, milli şeyler kabardı mı ne desek bilmiyorum. Acayip bir yardım yığıldı buraya yani var. Yardım geldi. Hemen hemen tamamlandı bazı şeyler. Tabi bu %100 olur mu olmaz yani ama insanların ihtiyaçlarını karşılayacak kadar hepsi yapıldı yani. Türkiye Yardımseverler Derneği Geldi, yaklaşık 1000 tane su borusu, 5000 tane bimis, 10 kişiye 2'şer bin lira para. 3 üniversite öğrencisine burs, 500 tane fıskiye, 10 tane çimento. O zamanın parasıyla 125.000 liralık yardım yaptılar. Şimdinin parasıyla 500.000 TL eder. Bizden yardım istediler, biz yardımcı olduk. Aktı aktı yani yardım." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

> "Yaptılar, Türkiye yaptı, yurt dışı yaptı her taraf yaptı yardımını. Böyle bir afette bundan iyisi olmaz. En iyisini bu köy yaptı, kaymakam geldi, teşekkür etti. Valisi, Belediye Başkanı hepsi teşekkür etti. Hanımefendi bu köyde yapılan yardım kadar Türkiye'de hiçbir yerde yapılmamıştır. Adam burada evine market açacak kadar yardım aldı. Gerisini de tırla götürdüler. Yani bundan iyisi olmaz." (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

Yerel halk ve muhtarların deneyimleri, sivil toplumun desteklerinin afet sonrası başa çıkma sürecindeki önemini ve devlet desteklerinin eksik kaldığı durumlarda sivil toplumun bu boşluğu nasıl doldurduğunu göstermektedir. Afet sonrası süreçlerde, sivil toplumun etkinliği, toplulukların dayanıklılığını artırmak ve sosyal adaleti sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Bulgular sivil toplumun ve toplumsal dayanışmanın, afet sonrası başa çıkma sürecinin temel taşlarından biri olduğunu açıkça göstermektedir.

Afet sırası ve sonrasında kayıp ve hasarların telafisine ilişkin yürütülen çalışmaların ve sosyal desteklere erişimin, nasıl gerçekleştiğinin anlaşılmasında ve açıklanmasında bu *sürecin yönetimi ve koordinasyonuna* ilişkin yerel aktörlerin görüşleri ve deneyimleri oldukça önemlidir. Bu süreçte rol oynayan temel aktörlerden biri Manavgat Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğüdür. Manavgat orman yangını sonrası sosyal yardımların yönetimi ve koordinasyonu, sivil toplum kuruluşları, yerel yetkililer ve dayanışmacı yurttaşların iş birliği ile yürütülmüştür. Bu süreç incelendiğinde, yardımların etkili dağıtımı ve afetzedelerin ihtiyaçlarının karşılanması açısından önemli dersler sunmaktadır.

"Afetlerde afetzede koşulsuz şartsız yardım edilen kişi. Ama bu acil yardımda öyle olmalı. Acilin sonrasında maddi durumu iyi olan afetzede bir şekilde kendini tamamlar ama durumu iyi olmayan hiçbir zaman bunu yapamayacak, zaten kaybetti. Orada ayırt edilebilmeli. Hani 2 şekilde düşünülebilir demek istiyorum. Koşulsuz şartsız hepsi afetzede ama bu ilk baş için böyle olmalı. Şimdi dağıtılan kanepe koltuk için işte o analiz yapılabilmeli ama işte nasıl yaparlar? Şimdi bize geldiğimizde yangın sonraki çalışmalarda bizim temel alanımız, hiç yaşam alanı olmayan kişiler bizim birinci önceliğimizdi. Kimisinin Manavgat'ta evi var. Köydeki ikinci evi sonuç olarak şu an yaşam alanı var diye onlar biz ikinci önceliğe koyduk. İlk önceliğimiz yaşam alanı olmayan kişilerdi. Konteynırları gelmiş ya da farklı bir ev tutmuş kişilere bizzat evlerini ziyaret edip inceledikten sonra eşya tespitlerimizi yaptık. Eksikler beyanlarına göre değil, sosyal incelemeler yapıldıktan sonra verildi ve burada şey yoktu. Hani şunu yapalım, bunu yapmayalım gibi bir durumun söz konusu değildir. Her başvuruya her köye gittik. Sonrasında bağışçılarla da irtibatımız daha da farklılaştı artık. Hani büyük bağışçılar şu kadar bağış yapacağız, ne lazım diye bizimle diyalog kurmaya başladılar. Biz bağışçıları yönlendirmeye başlayınca işimiz çok daha kolaylaştı. Mesela şu anda ocak ihtiyacımız var, buzdolabı elimizde yeterli stokumuz var, buzdolabı almayın bize ocak alın şeklinde bağışçıları bizim yönlendirmemizle ya da şu kadar şuna ihtiyacımız var. Şu kadar miktarda bir bağışa ihtiyacımız var diye vakıflara duyurmamız doğrultusunda. Halkla bağışları doğru bir şekilde buluşturabildik." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

"Daha sonrasında zaten onları tamamlamamız çok uzun bir süre aldı. Çünkü çoğunluğu ilk yaşam alanına gitmişti. Tabii ilk yaşam alanı tamamen evi yanmış olan, hiçbir şey kalmamış olanlar birinci öncelik. Daha sonrasında yine ilk yaşam alanı ama yarısı yanmış. Mesela az hasarlı yani aslında az hasarlı olmuyor. Sonuçta içine eşya yardımı yapılması gerekiyor. Eşyaları kullanılamayacak düzeyde başka gidecek bir yeri de yok. Daha sonrasında onlar. En son da dediğim gibi ikincil yaşamı alanı olanlar, yani bağ bahçe evleri olanlara destekte bulunduk." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

"Biz gerçekten acil ihtiyaçları verdiğimize inanıyoruz. O anlamda ben nitelikli buluyorum. Yardımı, tabii ahırların ya da tadilatların tamamlanması artı sulama hortumu dağıttı belediye. Sulama hortumu çok önemli bir şey. Onlar yanmıştı. Arıcılara arı kovanı dağıttı, koyun dağıttı, fidan dağıttı. Yine ikisi de önemliydi diye düşünüyorum ilk aşamada çünkü tarlalar bağlar, bahçeler yanmışken biz o insanlara işte alın, kendiniz ekin dikin yetiştirin diyemeyiz, hani kaç aydan bahsediyoruz. Tabii ki ilk başta hazır malzeme vereceğiz ama sonrasında da yaşamlarını adapte edebilecek ve yaşam koşulları hazırlandı zaten." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

Sürecin ilk aşaması organizasyon ve koordinasyonun sağlanarak ihtiyaçların belirlenmesidir. İlk adım, yangın destek merkezlerinin kurulması ve gelen desteklerin kayıt altına alınarak sınıflandırılması olmuştur. Bu aşamada, desteklerin kontrolsüz bir şekilde dağıtılmaması için özen gösterilmiştir. Gıda, giysi ve beyaz eşyalar gibi malzemeler ayrılarak istiflenmiş, böylece ihtiyaç sahiplerine uygun yardımların ulaştırılması sağlanmaya çalışılmıştır.

> “Halk bizzat tanıyor. Direkt halk masasını ya da iletişim kuracağı kişiyi buluyor halk. Muhtarlarla olmuyor. Muhtardan muhtara değişiyor diyelim. (Gülüyor) Kimisi ile çok iyi oluyor, kimisi ile hiç olmuyor. Mesela Güzelbağ'ın muhtarı çok iyiydi. Hep gelir ziyaretime, taleplerini çok iyi dile getirebiliyor. Halkını çok iyi tanıyor. Biz de onun ayağına kadar gittik dolayısıyla.” (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

> “Şimdi ilk olarak panik anı. Sonrasında gelen bağışları organize etmek için AKM'ye (Atatürk Kültür Merkezi-Manavgat) gidildi. İlk çalışmalar orada, çünkü pek çok bağış geldi. Bizim sahalara yardıma girmemiz anında mümkün değil. Çünkü elimizde ilk önce bir malzemenin olması gerekiyor. Zaten Jandarma almadı. Türkiye halkı zaten çok gerçekten duyarlı, çok fazla bağış geldi, her yerden Türkiye’nin her yerinden. İlk önce bir yangın destek merkezlerini kurduk, isim olarak... yangın dayanışma merkezi. Yangın dayanışma merkezi kurduk. Tüm belediye personeli sadece Sosyal Yardım İşler Müdürlüğü değil, tüm belediye personeli orada görev aldı. Belediyenin diğer faaliyetleri birazcık minimuma düşürülüp ağırlık oraya verildi. Malzemeler ilk önce tabii ki de istiflendi, kayıt altına alındı, gıdalar ayrı bir yere. Daha sonra giysiler ayrı bir yere. İşte beyaz eşyalar ayrı bir yere. Orada bir organizasyon çalışması yapıldı. Çünkü karışık geldi.” (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

> “Duyuruya gerek kalmadan personel tek tek nokta atışı evlere götürdü yemekleri, ayaklarına gitti yemek yani gelip aşevine yemediler. Yakın olanlar geldi. Uzun zamanlar kaldı, bir ay Belenobası’nda kaldı, bir ay Ulukapı’da.” (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

Yardımların organize edilmesinin ardından, saha çalışmaları başlatılmıştır. İlk olarak, yangından etkilenen bölgelerde acil ihtiyaçların tespiti yapılmış, bu süreçte, yangın sahalarına gidilerek temel ihtiyaçlar belirlenmiş ve bunlar Atatürk Kültür Merkezi’ne (Manavgat) iletilmiştir. Daha sonra, belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda malzemeler hazırlanarak dağıtım ekipleri tarafından afetzedelere ulaştırılmıştır. Yangının sekizinci gününden itibaren, detaylı teslimat süreci başlatılmıştır. Bu aşamada, yaşam alanları tamamen tahrip olan afetzedeler öncelikli olarak değerlendirilmiş; buzdolabı, ocak, yatak, nevresim takımları gibi temel eşyalar temin edilmiştir. Ekipler, başvuruları yerinde inceleyerek gerçek ihtiyaçları tespit etmiş ve yardımları buna göre dağıtmıştır.

> “Aynı gün değil yani bu belki 1-2 gün sonra diyebiliriz ama çok da geç değil. Çünkü zaten 10 gün yangın devam etti. Köylere üçüncü gün çok fazla eşya malzeme gelmeye başlamıştı. Ama onların hepsini kontrolsüz alıp halka dağıtmamız gibi bir durum söz konusu değildi. Son kullanma tarihi geçmiş olanları ayıklamamız gerekiyordu. Çünkü bağışlar çok karışık geliyordu. Daha sonrasında bizim halkın kullanımına uygun olmayan çamaşırlar, kıyafetler geliyor. Mesela köylü teyzeler biliyorsunuz şalvar giyer. Sonrasında bu penye bodylerden giyerler. Bizim onlara o yangın durumunda gömlek götürmemiz ya da renkli renkli iç çamaşırı götürmemiz absürt kaçacağı için hani onların istiflenmesi, organize

edilmesi, ilk çalışmalar bunlar. Ama bir yandan da dediğim gibi dördüncü gün ilk sahaya çıkış günü diyebiliriz ona. Kreş müdürüyle birlikte ben vatandaş olarak bir araba tahsis edildi. Biz yangın sahalarına çıkmaya başladık. Biz orada tüm yanan yerleri gezdik, not ettik, acil ne ihtiyaçları var işte şampuan ne bileyim ıslak mendili, gıdasını neye ihtiyacı varsa en acilinden listeye getirdik Atatürk Kültür merkezine bıraktık. O zaman da bir teslim ekibi oluşturuldu. Onlar ertesi gün çıkıp o bizim listelediğimiz şeyleri dağıttılar. Böyle bir saha çalışması yaptık. Çok hızlı bir şey ama böyle acil ihtiyaçlar diyelim? Sonra sekizinci gün olması lazım, detaylı ev teslimini de sekizinci gün başladık diye hatırlıyorum." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

"Tilkilerden. Oraya biz gitmiştik sahaya bir amca çok duygusal bir konuşma yaptı, orada karısını göndermiş Manavgat'a hiçbir şeyim kalmadı dedi. Şu kadar bir fotoğraf kalsaydı ona bakabilseydim dedi, çok üzülmüştü. Hâkime hanım, başkan yardımcımız döndüğümüzde o evi ben döşeyeceğim hemen hem de dedi. Herhalde ilk o evi döşedik. Görevimiz ilk olarak insanlara yaşam alanı oluşturmak oldu. Acil olarak buzdolabı, ocak çünkü o sıcaklarda buzdolabı olmazsa olmaz. Sonrasında işte 1-2 koltuk kanepe en azından yatak, nevresim takımları, gıdalarımız, temizlik malzemelerimiz aklınıza gelebilecek temel maddelerin hepsini bir arabaya doldurduk. Bizzat o amcanın evine yerleştirdik, ilk sahaya çıkışımız o şekildeydi. Sekizinci günden itibaren detaylı teslim. Acillerde sonraki süreç. Daha sonrasında bizlere başvurular geldi AKM'ye, özel kalemimize." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

Yardım sürecinin etkin bir şekilde yönetilmesi için, sahada veri toplama ve koordinasyon büyük önem taşımıştır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ndan gelen verilerin yetersizliği, yerel ekiplerin sahada doğrudan tespit yapmasını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle, çift ekip çalışmasıyla tespit ve teslimat süreçleri eş zamanlı yürütülmüştür. Ayrıca, yardım taleplerinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi için sosyal incelemeler yapılmış, böylece kaynakların verimli şekilde kullanılması sağlanmıştır.

"Telefonla ya da bireysel, şuna ihtiyaç var gibi. Tespit ekibi olarak gittik tespitlerini yaptık. Onlar başvurdu ama biz onlara doğrudan götürmedik. Bir gidip gözümüzle gördük. Yani gerçekten o evde neye ihtiyaç var? Sonrasında o ihtiyaç malzemelerini yazdık, arkasından teslime çıktık. Arabaları doldurduk, depolarımız farklı farklı yerlerdeydi. Arabayı doldurup götürdük, Teslim ettik. İlk başta başladığımızda işte bir günde 5-6 eve bu şekilde tespit Artı teslim yapabiliyorduk. Daha sonrasında baktık bu şekilde yapamayacağız yani yetiştiremeyeceğiz. Sayı büyüyor, saha çok. Bir de şeye ulaşamadık ilk başta, bir liste, veri... yani o köyde kaç ev yanmış, kimlerin evi yanmış, ne kadarı yanmış o evin? Çevre Şehircilik Bakanlığından evet veriler geldi ama o da tam değildi. Çok sonra geldi o da. Biz sahaya çıktıktan çok sonra geldi. Sahaya çıkmadan önce gelmedi. Ondan dolayı biz evet kişilerin başvurularını baz alıyorduk. Bizzat da gidip kontrol edip, görmemiz gerekiyordu. Sonrasında çift ekip yaptık, 2 koldan tespit arkasından teslim şeklinde çalıştık. Burada da bir kişi oturuyordu yangın verileriyle ilgili, sistem işlemeye başladı ondan sonra." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

Yardım sürecinde sadece ekonomik destek sağlanmamış, aynı zamanda psikolojik destek de sunulmuştur. Psikologlar ve sosyal hizmet uzmanları, afetzedelerin psikolojik durumlarını değerlendirmiş ve gerekli çalışmaları yürütmüştür. Bu, afetzedelerin travma sonrası iyileşme süreçlerine önemli katkıda bulunmuştur. Ayrıca, yerel halkın ve dayanışmacı yurttaşların sağladığı moral destek, toplumsal dayanışmanın gücünü göstermiştir.

> "Kendi personelimiz yeterli oldu, psikolog, psikolojik danışman, sosyal hizmet uzmanı olan kişilerdi tespit ekipleri. Ama teslim ekiplerimize cenaze işleri de bize destek çıktı, hatta öğretmen arkadaşlarımız bile teslime gittiler. Diğer birimler, belediyenin diğer birimleri de farklı alanlarda yangın desteğini yaptı. En çok fen işleri bu konuda çalıştı tabi ki. Kümes yapımları, ahır tamiratları, evler yıkılmaya başlandı. Çok hızlı bir şekilde yıkıldı evler. Biz kendi çevremizde zaten çok büyük bir hani ekibiz. Evet, sosyal yardım işleri, fen işleri müdürlüğü tüm ekip olarak. Tüm ekipler birbirine öncelikle bedensel destek verecek personel ve araç anlamında yardım etti." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

Yangından etkilenen çocuklar için özel projeler geliştirilmiş, Anka Kuşları projesi ile afetzede çocuklar için oyun terapileri, sanat terapileri ve çeşitli etkinlikler düzenlenmiş, böylece travma sonrası iyileşme süreçlerine destek olunmuştur. Ayrıca, eğitim bursları ve geziler gibi aktivitelerle çocukların moral ve motivasyonları artırılmıştır. Engelliler için de benzer şekilde özel destekler sağlanmış, ihtiyaçları doğrultusunda malzeme ve hizmetler temin edilmiştir.

> "Çocuklara yönelik Anka Kuşları projesi var. Biliyor musunuz o projeyi? ondan bahsedelim biraz. Afetzedelerle uğraşırken yangın sürecinde bizim kreş müdürlüğümüz var onlardan destek istedik, yangınzede çocuklar için bir şeyler yapalım. Melih Ercan engelsiz yaşam merkezimize grup grup yangından etkilenen çocuklarımızı davet ettik. Projenin ismini de Anka Kuşları koyduk. Biliyorsunuz Anka Kuşunun küllerinden yeniden doğduğuna inanılır. Çocukları gruplandırdık 0-6 yaş, 7-14 yaş, 14 yaş ve ilerisi üniversite öğrencisi dahil olmak üzere. Grup kurup oraya topladık. Onlara oyun terapisi, sanat terapisi şeklinde travmalarının miktarını ölçmeye tartmaya çalıştık. Bunun karşılığında da işte travma geçirmiş çocukların iyileştirilmesi anlamında bunu yaptık bu çalışmaları. Orada yemek yedirdik, oyunlar oynattık, eğlendiler. Ertesi gün de başkanımız onları bir 5 yıldızlı otele gönderdi. Otelin girişindeki marketten mayolarını aldılar. Şapkalarını, kolluklarını aldılar. Bütün günü otelde geçirdiler. Bizim görevlilerimiz eşliğinde bütün Anka Kuşu olan yangınzede çocukların hepsine bu yapıldı. Bu çalışmadan sonra bisiklet dağıttık yine Anka kuşlarında. Temel bir ihtiyaç değil ama çocuklar için temel bir ihtiyaç. Özellikle bisikletim yandı diye bize başvuranlara bisiklet dağıtımı yaptık. Tablet dağıttık bize gelen bağışları. Giysi tabi ki bu arada giysi dağıttık. Antalya'ya geziye götürdük Anka Kuşlarını, en son Ankara'ya götürdük, Anıtkabir'e. Ayrıca burs bulduk. Yangınzede çocukların %70'ine 80'ine bulmuşuzdur." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

> "Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği açıldı yangına özel buraya zaten açılması düşünülüyordu. Onlar eğitimlerinin sonuna kadar 10 aylık eğitimleri bitene kadar devam eden burslar. Değişik değişik yerlerden

bulduk. Çocuklar için bunları yaptık genel anlamda. Zaman zaman sahaya çıkıp işte bir şu hediye kitap ve oyuncağımız vardı. Bir psikolog kitap yazmış oyuncağıyla birlikte bize gönderdi evim nerede diye. Evi nerede, bunu çocuğa nasıl ifade edebiliriz travma oluşturmadan oyuncakla birlikte, bu kitabın nasıl o çocuklara anlatılabiliriz, psikologlarımız köyleri dolaştılar, anlattılar, dağıttık onlara, abur cubur ikramlarımız oldu onlara. Onlar için temel ihtiyaç yani ev işleri bittikten sonra biz daha detaya da girebildik. Detayda neye ihtiyaçları var diye, tek tek her eve muhakkak yani abur cuburlar çocukları sevindirelim diye dağıttık. Ya da neye ihtiyacı varsa, bez ihtiyacı varsa bez, oyuncak ihtiyacı varsa oyuncak. Hepsi gezildi." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

"Engelli bağlamında zaten çocuk grubuna girenlere benzer şekilde yaptık. Doğrudan yangındaki engellilere yönelik bir şey bize talep gelirse yaptık. Transfer olsun başka şekilde yine malzemesi, sandalyesi, yatağı yanmıştır. Onlara yardımcı olduk." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

Sivil toplum kuruluşları ve dayanışmacı yurttaşlar, yangın sonrası yardım sürecinde kritik bir rol oynamıştır. Devlet kurumlarının sağladığı destekler, sivil toplumun ve bağışçıların katkılarıyla tamamlanmış, bu iş birliği bazı noktalarda yardımların daha etkin bir şekilde dağıtılmasını sağlamıştır. Özellikle ulusal sivil toplum örgütlerinin ve yerel organizasyonların koordinasyonu, yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını kolaylaştırmıştır.

"Ev eşyaları kapsamında ilk öncelikle beyaz eşya. Mesela konteynır geldiği zaman mesela dedi ki ben konteynerde yaşayacağım ya da dedi ki şu evi kiraladım. Şu akrabamın evi var, ben buraya taşınacağım. Biz o evleri muhakkak gittik, gördük, gittik gördükten sonra, nerde tutmuş, kimisi Manavgat'ta tutmuş, kimisi başka köylerde tutmuş, nerede tuttuysa evleri bizzat gördük. Daha sonrasında o eve ne eşya verebilir diye değerlendirmesini yaptıktan sonra eşyalarımızı verdik. Beyaz eşya, mutfak eşyası, zücaciye şeklinde ev tekstili, yatak. Kanepeler ilk başta çok fazla elimizde yoktu. Kanepeleri Manavgat'taki mobilyacılar doğrudan dağıttı çoğunluğunu. Ama bize de bilgi verdiler işte yine istişareli gittik bir kısmıyla. Biz şu evlere veriyoruz, bilginiz olsun diye. Hani böyle bir bize destek sağladılar?" (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

"Yani sahaya giden kişi olarak o zaman AKM'ye eczacılar da bir alan kurmuşlardı. Sahaya giderken yanımıza almamız gereken ilaçlar var mı, diye sorduk oradaki doktor ve hemşirelere. Onlar dediler ki özellikle boğaz pastili, vitamin, göz damlası, ağrı kesici alın. Bir de merhem falan verdiler Yanıkları için. Ama tabii denetimsiz kullanacağını düşündüğünüz kişilere değil de gerçekten rahatsız olan hani bilinçli kişilere verebilirsiniz. Bunlar reçeteli ilaç değil zaten onlar. Biz orada sağlık anlamında bunu ancak yaptık. İtfaiyecilere göz damlasıdır, ihtiyaçlarıdır onları da biz giderdik ama bizim doğrudan bir sağlık kadromuz olmadığı için yani öyle bir alanımız olmadığı için biz kendi alanımızda kaldık." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

Manavgat orman yangını sonrası sosyal yardımların yönetimi ve koordinasyonu, etkili organizasyon, yerinde tespit, hızlı müdahale ve toplumsal dayanışma ile yürütülmüştür. Bu

süreç, sivil toplumun ve devletin iş birliği içinde çalışarak afetzedelerin ihtiyaçlarını karşılamada oynadıkları rolün önemini göstermektedir. Telafi sürecinin doğru bir şekilde yönetilmesi, afetzedelerin yaşamlarını yeniden kurmalarında ve toplumsal dayanışmanın güçlenmesinde büyük bir öneme sahiptir.

Sürecin yönetiminde önemli bir rol oynayan aktörlerden biri de Antalya Muhtarlar Derneği Başkanıdır. Muhtarların kurumlar ve afetzedeler arasındaki kilit rolü nedeniyle yetkilinin koordinasyon sürecine ilişkin gözlemleri önemli tespitler içermektedir. Buna göre yangın sonrası yardımların yönetimi, çeşitli kurumlar ve sivil toplum arasında koordinasyon eksiklikleri ile gölgelenmiştir. Afetzedeler, yardım sürecinde hangi kurumun ne yaptığı konusunda belirsizlikler yaşamış, bu da desteklerin etkin dağıtımını zorlaştırmıştır. Yetkili özellikle, Manavgat Kaymakamlığı ve Manavgat Belediyesi'nin dışlanarak, Aksu Kaymakamlığı ve Kepez Belediye Başkanlığı gibi yerel ilişkisi zayıf kurumların devreye sokulmasının koordinasyon karmaşasına yol açtığını vurgulamaktadır. Bu durum, yardımların dağıtımında gecikmelere ve bazı afetzedelerin ihtiyaçlarının karşılanmasında aksaklıklara neden olmuştur. Bu nedenle daha entegre ve şeffaf bir koordinasyon yapısı, bu tür sorunları önlemek için oldukça gereklidir.

> "Koordinasyon eksikliğinden, ne yapıldığı belli olmadı. Halktan büyük yardımlar geldi. Ama vatandaşlar kaymakamlığa göndermedi ben kendim yapacam yardımı, dedi. O esnada buzdolabı, çamaşır makinesi ve nakdi yardımlar yapıldı. Gıda ve giyim için çok büyük yardım oldu. Burada bir yanlış siyasi görüşlerin gösterilmesiydi yani ben açık konuşayım. Manavgat Belediyesini ve Manavgat Kaymakamlığını dışladılar. Ne hikmetse Aksu Kaymakamı, Kepez Belediye Başkanı ne alakası varsa burayla. Toplanan halkın yardımlarını onlar aracılığıyla çıktılar köylüye dağıttılar. Halen aynı şey devam ediyor. Manavgat Belediyesi bütün yanan ahırları yaptırdı. Hayvan yemi ve samanını temin ettiler Manavgat Belediyesi ve Büyükşehir Belediyesi. ASAT su altyapısını tamamlamış vaziyette. TEDAŞ halen daha tamamlayamadı. Vatandaşların büyük bölümü halen daha konteynırlarda yaşıyor. İşte evlere başlandı, TOKİ tarafından yapılıyor evler." (Manavgat-Muhtarlar Derneği Başkanı Notları)

Yardım sürecinde siyasi müdahalelerin varlığı, kaynaklara erişimde adaletsizliğe yol açmıştır. Bazı desteklerin, siyasi görüşlere göre dağıtıldığına dair algı, toplumsal güveni zedelemiştir. Afetzedelerin ihtiyaçlarına göre adil ve tarafsız bir sosyal yardım dağıtım mekanizmasının oluşturulması, sosyal adaletin sağlanması açısından oldukça önemlidir. Desteklerin siyasi nüfuzdan bağımsız olarak, gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması, yardım süreçlerinin meşruiyetini artıracaktır. Manavgat Belediyesi ve Antalya Büyükşehir Belediyesi, yangın sonrası özellikle tarımsal sulama altyapısının yenilenmesi, ahırların yeniden inşası ve hayvan yeminin temin edilmesi gibi alanlarda önemli rol oynamıştır. Yangın sonrası barınma

ihtiyaçlarının karşılanmasında konteyner evler geçici çözüm olarak sunulmuştur. Ancak, saha çalışmasının yapıldığı dönemde hâlâ konteynerlerde yaşayan afetzedeler, kalıcı konutların inşasında yaşanan gecikmeler nedeniyle mağduriyet yaşamaktadır. Barınma dışında, gıda ve giyecek yardımları düzenli olarak sağlansa da bu yardımların sürdürülebilirliği ve uzun vadeli çözüm üretme kapasitesi sorgulanmaktadır. Afetzedelerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi için, kalıcı konutların inşasının hızlandırılması ve sürdürülebilir destek mekanizmaları oluşturulması elzemdir.

> "Şimdi yangın esnasında tabii köyde evleri yananlar işte Manavgat merkeze ve Manavgat'ın diğer mahallelerinde akrabası olan onların yanına yerleşti geçici olarak. Öyle bir imkânı olmayanlara konteynırlar verildi. İçine eşyaları kondu. O şekilde, halen daha konteynırlarda kalanlar var. İmkânı olan Manavgat'tan ev kiraladı burada oturdu. Zaten devlet tarafından da yanlış hatırlamıyorsam 35'er bin lira hemen para verildi kira yardımı için. Kaymakamlık sosyal yardımlaşma tarafından bayramdan önce o konteynırda yaşayanlara 1000'er lira bayram yardımı, gıda yardımı, 750'şer lira da elektrik yardımı yapıldı. Bu arada Manavgat Belediyesi ve Antalya Büyükşehir belediyesinin sosyal yardımlaşma müdürlüklerinden aralıksız gıda ve giyecek yardımı yapılıyor ihtiyacı olanlara ve vatandaşı yormuyorlar. Şu anda Manavgat'ta barınma dışında bir sıkıntı kalmadı." (Manavgat-Muhtarlar Derneği Başkanı Notları)

Telafi sürecinde toplumsal dayanışmanın gücü, sivil toplum kuruluşlarının etkin katılımı ile kendini göstermiştir. Ancak, psikolojik destek hizmetlerinin yetersiz kalması, afetzedelerin travma sonrası iyileşme süreçlerinde önemli bir eksiklik olarak ortaya çıkmıştır. Afet sonrası psikolojik destek hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve erişilebilir hâle getirilmesi, toplumsal dayanıklılığın artırılması açısından önemlidir.

Kayıp ve hasarların telafisinde önemli bir rolü olan bir diğer aktör orman ekosistemlerinin rehabilitasyonundan sorumlu olan İlçe Orman İşletme Müdürlüğüdür. Orman rehabilitasyonu süreci, orman ekosisteminin yeniden canlandırılması açısından önemli adımlar içermektedir. İlçe Orman İşletme Müdürlüğünün bu süreçte yürüttüğü çalışmalar, afet sonrası sosyoekolojik rehabilitasyonun nasıl bir arada yürütülebileceğini göstermektedir. Bu süreçte uygulanan yöntemler, karşılaşılan zorluklar ve toplumsal etkiler telafi süreçlerinin anlaşmasında kayda değer bir yere sahiptir. Orman yangınının ardından, ilk adım olarak yangının soğutma çalışmaları tamamlanmış ve zarar gören bölgelerin tespiti yapılmıştır. Orman İşletme Müdürlüğü, yanan alanların yeniden ağaçlandırılması ve ekosistemin eski hâline dönmesi için çeşitli adımlar atmıştır. Tespit edilen alanlar elektronik ortamda ihaleye çıkarılarak "hızlı" bir şekilde yeniden ağaçlandırma çalışmaları başlatılmıştır. Bu süreçte, dikili ağaçların ihale edilmesi ve sahaların boşaltılması gibi prosedürler, ekosistemin yenilenmesi için

önemli adımlar olmuştur. Rehabilitasyon çalışmaları kapsamında, yangından zarar görmeyen tohumlar toprakla buluşturulmuş ve yaklaşık 1.100.000 adet fidan dikilmiştir. Fidan dikiminde, bölgenin doğal türleri olan kızılçam, defne, zakkum, keçiboynuzu gibi bitkiler tercih edilmiştir. Ayrıca, yangına dayanıklı alanlar oluşturulmuş ve tarla, köy kenarlarına gelir getirici türler dikilmiştir. Bu türler arasında badem ve zeytin gibi ekonomik değeri yüksek bitkiler bulunmaktadır. Bu adımlar, ekolojik rehabilitasyonun yanı sıra, yerel halkın ekonomik dayanıklılığını da artırmayı hedeflemektedir.

> Tabi kesim bir zorunluluk. Şimdi ağacı kesmezsen, temizlemezsen fidan gelmez. Fidan geldiği o ağaç üzerine yıkıldığı zaman oradaki fidanları kırar. Zaten ormana ulaşılamayan maliyeti yüksek olan yerler ormana terk edilir. Yani o kalabilir orada yandığı zaman ama yolu varsa, adam yolu yapacağım diyorsa o devlet zararına girer. Orayı ağaçlandırmak kesmek bizim görevimiz. Kendi haline bıraksan bazı yerleri ot basar. Ot bastığı zaman fidan gelemez, orası artık elden çıkar. (Manavgat-Orman İşletme Sosyal İşler Müd. Notları)

Orman İşletme Müdürlüğü, yangın sonrası orman yönetimi stratejilerinde orman köylülerinin dayanıklılığını artırmak için de çaba sarf etmiştir. ORKÖY gibi programlar aracılığıyla, arı kovanları yanan vatandaşlara ekonomik destek sağlanmış ve onların yeniden üretime katılması teşvik edilmiştir. Bu tür destekler, yangın sonrası toplumsal dayanışmayı ve ekonomik toparlanmayı hızlandırmak için önemlidir. Ancak, bazı vatandaşların ormanın doğal türü olan kızılçam yerine başka türlerin dikilmesi talepleri, ekolojik dengelerin korunması açısından değerlendirilmeye alınmamıştır. Zira orman rehabilitasyonunda kızılçam gibi doğal türlerin korunması, ekolojik sürdürülebilirlik açısından kritik öneme sahiptir. Kızılçam, bölgenin doğal iklim şartlarına uygun bir türdür ve yangın gibi afetlere karşı dayanıklılığı yüksektir. Bununla birlikte, halkın talep ettiği su ihtiyacı yüksek türler yerine, doğal koşullara uygun bitkilerin tercih edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, Orman İşletme, ekolojik dengeyi koruyarak aynı zamanda toplumsal talepleri de dikkate almaya çalışmıştır. Yangın sonrası rehabilitasyon çalışmalarında, ekonomik ve sosyal faydaların sağlanması önemli bir hedef olmuştur. Gelir getirici türlerin dikilmesi, yerel halkın ekonomik direncini iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, Orman İşletmes, yanan alanların yeniden ağaçlandırılması sürecinde iş olanakları sağlayarak, istihdamı desteklemiştir ancak bu yerel bir istihdam kaynağı oluşturmamış çalışanları büyük bölümü diğer illerden gelmiştir.

> "Orman kapalılığı iyi olursa çok ot olmaz. Altına güneş geçmediği zaman orada alt meçler canlanmaz. Bir bitkinin canlanabilmesi için güneş görmesi lazım. Mesela Karaçam gençleştirme yaparken, karaçam yarı gölge ağacı, ağaçların hepsini kesmiyoruz ara ara hani kapalılığı kırmadan, kırmadan birazını

> azaltıyoruz. Daha sonra birazını, 2 sene sonra birazını, 2 sene sonra biraz daha böyle, böyle. Ama kızılçamda biz bakım yaparken mesela ormanlarda sadece kuruyan diğer ağaca zararı olan, görece iyi olmayan ağaçları kesiyoruz. Yani tohum ağaçlarını, geleceği iyi olan ağaçları kesmiyoruz zaten." (Manavgat-Orman İşletme Sosyal İşler Müd. Notları)

Rehabilitasyon sürecinde karşılaşılan en büyük zorluklardan biri, yanan ağaçların temizlenmesi ve yeniden ağaçlandırma maliyetlerinin yüksek olmasıdır. Orman İşletme Müdürlüğü bu zorlukları aşmak için çeşitli stratejiler geliştirmiştir, ancak bu süreçte maliyetlerin karşılanması ve sürdürülebilir çözümler üretilmesi gereklidir. Ayrıca, orman kapalılığının sağlanması ve alt meçlerin temizlenmesi gibi konularda daha fazla kaynak ve iş gücü gereksinimi bulunmaktadır. Manavgat orman yangını sonrası orman rehabilitasyonu süreci, ekolojik ve toplumsal hedeflerin bir arada gözetildiği bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu süreçte atılan adımlar, ekosistemin yenilenmesi ve toplumsal faydaların sağlanması açısından başarılı bulunmakla birlikte, maliyet ve kaynak yönetimi gibi konularda iyileştirme gerektiren alanlar bulunmaktadır. Orman İşletme Müdürlüğü'nün çalışmaları diğer kurumlara kıyasla, afet sonrası toparlanma süreçlerinde sosyoekolojik dengenin nasıl korunabileceğine dair iyi örneklerden biri olarak gösterilebilir.

Son olarak tarım ve hayvancılık alanında kayıp ve hasarların telafisinde kilit paydaşlardan biri İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü diğeri ise Manavgat Ziraat Odasıdır. Bu bağlamda İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü tarafından ilk aşamada, hayvan ölümlerinin ve bitkisel zararların tespiti yapılmış, bu süreçte büyük bir kargaşa yaşanmış olsa da kısa sürede organize olunmuştur. Müdürlük, 219 milyon liralık nakdi yardım dağıtarak çiftçilere destek sağlamıştır. Bu desteklerin dağıtımı sırasında, zeytin ağacı gibi belirli bitkisel ürünlerin ekonomik değerleri hesaplanmış ve zarar gören çiftçilere ödeme yapılmıştır. Yangın sonrası dönemde, Türkiye'nin dört bir yanından olağanüstü yardım seferberliği gerçekleşmiş, çevre belediyelerden ve diğer bölgelerden yem ve saman yardımları yapılmıştır. Bu yardımlar, özellikle hayvancılıkla uğraşan çiftçilere büyük destek sağlamıştır. Ancak, yardımların koordinasyonu konusunda bazı zorluklar yaşanmış, yardım dağıtımında belediyeler, kaymakamlık ve sivil toplum kuruluşları arasında iletişim eksiklikleri oluşmuştur. Bu durum, yardımların etkin, hızlı ve adil bir şekilde ulaşmasını engellemiştir.

> "Vatandaşın tabii illaki can acısı vardı. Hayvancılıkta çok yoktu. Yani bizdeki sıkıntı biz hemen yangının üzerine gitmemiz gerekiyordu çünkü orada hayvan ölüsü kaldığı zaman normal çevre sağlığını da etkileyecekti. Biz hemen gitmek zorundaydık. Ağaç için bir ay sonra da gitsen önemli değil ama hayvanın ölüsünün kalkması lazım, bunu tespit etmen lazım." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> “Ama arkadan parayı biz ödüyoruz mesela 219 milyon lira para ödedik biz çiftçilere, parayı biz ödüyoruz çünkü Bakanlığın buradaki asıl temsilcisi biz olduğumuz için Tarım Orman Bakanlığının, paraları biz ödedik. Çünkü tarımsal zirai tespitleri filan biz yaptık. Hani biz şöyle söyleyeyim, orman işi 15 günde bitirdi veya bir ayda. Biz daha inanın valla işleri arkadaşlar şahit, hala kaymakam yok o yanlış oldu, işte bütün hayvansal hesaplamalar elimizden geçti. Az önce giren bayan zirai hesaplamaları yaptı. Yani hâlâ biz onla uğraşıyoruz. Hani işi orman yaptı dayağı biz yedik. Biz kendi görev sahamız içinde hazırız, tecrübeliyiz sıkıntı yok yani. Önceki ilk olduğu zaman biraz şey oldu nasıl diyeyim? Bir kargaşa oldu, kargaşa derken yani bu nasıl olacak daha ziyade organizede sıkıntı oldu ama kısa sürede çözüldü gitti. Zaten yanarken bizde sadece ilk başta hayvan ölümlerinin tespit etmemiz gerekiyordu. O da alan çok geniş olunca...” (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> “Yani şöyle söyleyeyim yalan değil yani olağanüstü bir yardım geldi. Mesela Konya Büyükşehir Belediyesi'nin gönderdiği yardım tırı 37 tırdı yem saman olarak. Beyşehir’den bir adamın gönderdiği tır, 19 tırdı. Ha yem fabrikaları hepsi gönderdi mesela dedi ki ne ihtiyacınız varsa onu gönderelim. Biz onlara hatta özel talep olarak söyledik, mesela dedik ki işte şu küçükbaş yemi gönderin, besi yemi gönderin buzağı yemi gönderin diye. Onlar da ne zaman gönderelim dediler gününde takip ettiler, o gün gönderdiler. Yani olağanüstü bir yardım geldi bu konuda. Bu bizim sadece bize gelen, yani İlçe Müdürlüğümüze gelen, ayrıca Manavgat Belediyesi dağıttı, Büyükşehir Belediyesi dağıttı. Bir de adam duymuş, Kalemler yandı, Ulukapı yandı. Navigasyondan yazmış Ulukapı’yı girmiş, dağıtmış gitmiş. Belki bizim dağıttığımızın 3-4 katı da vatandaşların kendi dağıttığı oldu.” (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> “Buna Tarım İl Müdürlüğü, Orman Bakanlığı 200-250 bin civarında dağıttı. Biz de Ziraat Odası olarak 40-50 bin civarında dağıttık. Bunların hepsi toprakla buluşursa eskisi gibi olur. Türkiye’nin dört bir yanından saman balyaları yem balyaları geldi. Biz hem ilçe belediyesiyle hem de kaymakamlık ve muhtarlarla görüşerek ihtiyaç olan yerlere saman ve yem gönderdik. Belediyenin stadın oradaki yerine gönderdik onlar oradan üreticilere gönderdiler. Diyalog halinde çalıştık.” (Manavgat-Ziraat Odası Başkanı Notları)

Yangın sonrası, büyükbaş ve küçükbaş hayvanların yanı sıra arı kovanları gibi tarımsal kayıplar da telafi edilmiştir. ORKÖY ve TARSİM gibi kurumlar ödemeler yapmış ve dışarıdan gelen hayvanlar afetzedelere dağıtılmıştır. Ancak, hasar tespiti sürecinde yaşanan zorluklar, bazı köylere geç ulaşılmasına ve yardımların tam olarak dağıtılamamasına neden olmuştur. Afetzedeler, bu süreçte zaman zaman koordinasyon eksikliklerinden kaynaklanan adaletsizliklerle karşılaşmıştır. İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü, bitkisel ürünler için ekonomik değerler belirleyerek çiftçilere ödeme yapmıştır. Örneğin, zeytin ağacı gibi bitkisel ürünlerin ekonomik değerleri hesaplanmış ve zarar gören çiftçilere nakdi destekler verilmiştir. Ancak, yapılan ödemelerin, toplam zararın yalnızca ortalama %60’ını karşılayabildiği belirtilmiştir. Bu durum, afetzedelerin tam anlamıyla ekonomik kayıplarını telafi edemediğini göstermektedir.

> “Hayvanlarla ilgili tam sayılarını bilmiyorum ama net sayı istiyorsanız size verebiliriz. Şimdi bitkisel olarak bakarsak, ağaçlar için tek tek bizim mahkemelere vermiş olduğunuz bir bilirkişi değer listeleri var. Örneğin bir zeytin ağacını fiyatı 1186 liradır. İşte bu 20 yıllık verimi göz önüne alınarak hesap edilen bir değer. Ortalama bir yetişkin ağacın 800-900-1000 TL civarında bir değeri var. Bu kişilerin tek tek ağaçları sayıldı. Yani işte kaç ağacı var, 100 ağacı, 100 ağacın ne kadar zarar görmüş, %50 oranında yarısı yanmış mesela. Bunlar sisteme önce işlendi excel sistemine, işte arkadaşlarımız onu hazırladılar. Daha sonrasında ağacın yaşına cinsine ve hasar oranına göre bazı maliyetler çıktı. Sonra susam gibi ekili dikili olan ürünlerden de yananlar vardı. Sulama ekipmanları vardı. Traktör, motordu vesaire. Bunların hepsini çiftçinin hanesine yazıldı. Daha sonrasında devlet ilk etapta %5'ini ödedi daha sonraki etapta %45'ini verdi. Yani bir milyon liralık bir hasarı olduysa adamın 500.000 TL, 100.000 liralık olduysa 50.000 TL nakdi ödeme aldı. Bunun haricinde yanan ağaç sayısının yarısından biraz fazla miktarda fidan dağıtıldı. Yani 100 zeytin yandıysa, 50 tane fidan. Ayrıca Kızılay makine, ekipman, traktör, çapa onları ilaveten ödedi. Yani biz aslında hesaplamıştık. Bir de %10 falan da onlar ödedi. Öyle olunca %60-70 civarlarında bir nakdi ödeme yani sizin eğer tespitiniz doğru yapıldıysa 100 bin liranın 70 bin lirasını almış oldunuz.” (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> “Hasarı söyleyeyim, 235 büyükbaş, 3500 küçükbaş, 31153, 1210 boş kovan, 2367 arılı kovan falan bu şekilde kalemler devam ediyor. Bunlardan ödenenler var, ORKÖY'ün ödediği var, TARSİM'in ödediği var. İşte bakanlığın para olarak ödediği var. Şimdi hasar tespiti açısından hayvancılıkta alan çok büyüktü. Yani yetiştirici sayısı da fazlaydı. Her yere birebir gitme şansımız olmadı. Tabi bazı köyler daha sonradan yandı.” (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> “Tespit bitti, ödemeye geldiği zaman, küçükbaş için bir miktar, büyükbaş için bir miktar, arılı kovan için bir miktar, arısız kovan belli bir miktar ödediler. Tek bir fiyat vardı. Örnek veriyorum, büyükbaşta buzağı olsa da inek olsa da 14000 liraydı, ırk da fark etmedi. Yalnız şöyle, ORKÖY kapsamında olan köyleri ORKÖY karşıladı. Boş kovanı, dolu arılı kovanı, küçük başı, büyük başı hepsini karşıladı. Dışarıdan vatandaşlar da gönderiyor mesela küçükbaş gönderdi, boş kovan gönderdi, arılı kovan gönderenler oldu az da olsa. Onları da dağıttık yani kurum nakdi ödeme yaptı, hayvan olarak dışarıdan gönderilenleri dağıttı. Mesela 5 keçisi yandıysa elimizde 8 oğlak varsa, o 5 keçi için 8 oğlak verdik. Ha bizim haricimizde köylere gelip de hayvan dağıtanlar olmuş başka yerlerden de dağıtan oldular. Yani parasını alıp ayrıca bu tarz hayvan alan da çok.” (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Yangın sonrası verilen destekler ve telafi çalışmaları, afetzedelerin sosyal ve ekonomik hayatını yeniden inşa etmelerine yardımcı olmuştur. Ancak, süreçte yaşanan koordinasyon eksiklikleri ve bazı köylerde yardımların geç ulaşması gibi sorunlar, afetzedelerin güvenini sarsmış ve eşitlik ilkesine zarar vermiştir. Özellikle küçük ölçekli çiftçiler ve hayvancılıkla uğraşanlar, bu süreçte daha fazla mağduriyet yaşamıştır.

Sonuç olarak yardımların dağıtımında yaşanan koordinasyon eksiklikleri, sürecin verimliliğini ciddi şekilde etkilemiştir. Devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları ve

dayanışmacı yurttaşlar arasında yeterli iletişim ve iş birliği sağlanamaması, yardımların adil ve zamanında dağıtılmasını engellemiştir. Afetin büyüklüğü ve etki ettiği alanın genişliği, bir diğer ifadeyle iklim krizi bağlantılı bir orman yangına yeterince hazırlıklı olunmaması afet koordinasyonun yetersiz kalmasına neden olmuştur. Yardım sürecine siyasi müdahalelerin olması, desteklerin adil dağılımını zorlaştırmış ve afetzedeler arasında adaletsizlik duygusunu pekiştirmiştir. Siyasi dinamiklerin müdahil olduğu destekler, telafi sürecine olan güveni zedelemiş ve kaynakların adil ve verimli kullanımını engellemiştir. Bu durum, afetzedeler arasında belirli grupların daha fazla destek almasına, bazı grupların ise yeterince desteklenmemesine yol açmıştır. Telafi süreçlerinde şeffaflık ve tarafsızlık ilkelerinin benimsenmesi ve uygulanması, bu tür adaletsizliklerin önüne geçilmesini sağlayacaktır.

Korkuteli'nde yaşanan ekonomik kayıp ve hasarlar doğrudan tarım ve hayvancılık faaliyetleri üzerinde gerçekleşmiştir. İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü tarafından kuraklık tespitleri parsel bazında yapılmıştır. Bu süreçte, kuraklık oranlarına göre destek miktarları belirlenmiş ve çiftçilere dağıtılmıştır. İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü, afet durumlarının ortaya çıkmasının ardından saha çalışmaları yaparak, çiftçilerin zararlarının tespit edilmesi ve raporlanması konusunda yoğun mesai harcadıklarını belirtmiştir.

> "Destekte belli bir miktar alıyoruz yüzdesine göre. Bu sene yurt genelinde kuraklık olduğu için kuraklık analizleri yapıldı. Yüzdesine göre bizim hesaba burada %70 kuraklık çıktı bu havzada. Başkanımız da eşik değeri olarak 100 TL dağıtacağız dedi. Kuraklığa göre %70 olunca 70 lira dekarda ek girdi maliyeti oldu." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Şöyle kuraklıkla ilgili doğal afet birimine giriyor. Doğal afet birimimiz var. Mevsimsel veriler vesaire arazi kontrolleri yapıldıktan sonra; kuraklık olduğunu düşünürsek, valiliğe bildiriyoruz. Valiliğe bildirdikten sonra da arazi tespitlerini parsel bazında yapıyoruz. % kaçlık kuraklık zararı olduğunu düşündüğümüzü vesaire rapor haline getiriyoruz. Bu konuda harcadığımız mesai süresi artıyor. Zaten bizde afet durumu olduktan hemen sonra bizim sahaya inip çalışma yapmamız gerekiyor ki vatandaşın ne kadar zarar gördüğünü tespit etmemiz gerekiyor. Tabi bu aslında hava kararında gitse, bu kadar çok afet durumu olmasa yani biz enerjimizi veya çalışma süremizi başka işlere kanalize edeceğiz. Tabi bu durumlar olunca zorunlu olduğunu biliyoruz, sonuçta bizim işimiz bu, yani bunu yapmak durumundayız. Ondan sonra buna daha çok zaman ayırma durumumuz oluyor, yani bu doğal afetle ilgili. Doğal afet olduktan sonraki süreçleri ortaya koymak için biraz zaman harcıyoruz. Biraz enerji harcıyoruz." (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Kuraklık desteği, yalnızca ÇKS'ye kayıtlı olan çiftçilere yapılmış, sigorta yaptıranlar ise ek destekler almışlardır. Ancak daha önce de değinildiği üzere Korkuteli'nde kuraklık sigortası yaptırma oranı oldukça düşüktür. Bu nedenle çiftçilerin aldıkları temel destek İlçe Tarım ve

Orman Müdürlüğü tarafından yapılan kuraklık ödemeleridir. ÇKS'ye (Çiftçi Kayıt Sistemi) kayıtlı çiftçilere yapılan kuraklık desteği, tespit edilen kuraklık oranlarına göre dönüm bazında çiftçilerin hesaplarına yatırılmıştır.

> "Aldık tabii ÇKS kayıtlı olduğumuz için kuraklık desteği verildi. Aldık, yani devlet sağ olsun verdi. Artık üçte bir gibi, üçte iki gibi öyle bir şey verildi. Açık net bir şey söylemiyorlar ki. Hesabına yatıyor ne kadar yattığını bilemiyorsun. Bizim ekilmiş arazimiz var ama ÇKS'ye göre veriliyor. Bizim 360 dekar yerimiz var ÇKS'de onun için de ortalama 10.000 küsur gibi bir para geldi benim görebildiğim yani. Sigorta yaptırmadık biz. ÇKS'miz vardı. Kuraklık döneminde bir bize değil, kayıtlı olan herkesin hesabına yatırıldı. Yani sordum ben birkaç kişiye böyle böyle para geldi, siz sigorta falan mı yaptırdınız diye, yaptırmadık ama geldi dediler." (L-3, Kadın, 49, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Aşağı yukarı kendi adıma ekip biçtiğim 150 dekar mı ne var. 1.000 lira mı ne bir para yattı, yanlışım yoksa 1.000 küsur mü, öyle bir şey, yani 1.100 olabilir, 1.000 olabilir o aralarda bir para yattı geçen sene kuraklık desteği adı altında." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "Valla devlet geçen sene destek verdi, şöyle dedi. Onu aslında iyi yaptı. Dekar başına belli bir para verdi. Bir de sigorta yaptıranlar iyi para aldı. Kuraklık sigortası yaptıranlar iyi para aldı. Ben yaptırmadım, vakti geçirmişiz. Ben yaptırmadım ama devlet ayriyeten bir kuraklık parası verdi. Zaten devlet de bizim burası gibi kuraklık olan yerlere verdi. Onları da vermek zorunda vermesi de lazım." (L-16, Erkek, 63, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Geçen sene aldık dekar başına yanılmıyorsam 70 lira gibi bir ödeme yaptılar. Kuru tarım için de bazı yerlere 50 lira bazı yerlerde 30 lira verdiler." (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

Katılımcılar arasında 6 çiftçi sulu tarım yaptıkları ya da ÇKS'ye kayıtlı olmadıkları için bu desteklerden faydalanamamıştır. Sulu tarım, kuraklıktan daha az etkilendiği için bu çiftçiler kuraklık desteklerine uygun görülmemektedir.

> "Yok, almadım. Öyle hiç hayvancılıktan da almadım." (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Ya şimdi telafi etme diye bir şey yok, yem fabrikalarına yöneldik. Almadık biz hiç." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Kuraklık desteği almadım… Çiftçiye yönelik diyorsan, dönüme verilen destek var arazilerde, gübre desteği falan var. Bunlar çok az geliyor bize…" (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Vallahi biz destekleme alamıyoruz. Sulu tarım görünüyorlar benim yerler, o yüzden alamıyorum ben. Yazdıranlar dönümüne 50 lira mı 100 lira mı ne aldı." (L-31, Erkek, 28, Üniversite, Çiftçi-hayvancı)

Diğer bir grup ise ÇKS kaydının olmaması veya güncel olmaması nedeniyle desteklerden yararlanamamıştır. ÇKS kaydı, tarımsal desteklemelerden yararlanmanın temel şartı olarak görülmektedir. Kaydı olmayan veya güncellememiş olan çiftçiler, kuraklık desteğinden mahrum kalmışlardır. Bu durum, kayıt sürecindeki eksikliklerin ve bürokratik engellerin, çiftçilerin desteklere erişimini zorlaştırdığını göstermektedir. Zira destekler mülkiyet biçimleri üzerinden şekilleniyor olsa da Türkiye'de ve bu bölgede icarlama yani gayri resmi kiralama usulü tarım faaliyetleri hâlâ oldukça yaygındır ve bu durumda destekleri üretim faaliyetlerini gerçekleştirmeyen mülkiyet sahipleri almaktadır. Dolayısıyla Korkuteli'nde kuraklık desteğinden yararlanamayan çiftçilerin durumu, tarımsal desteklerin dağıtımında daha kapsayıcı ve esnek politikaların gerekliliğini ortaya koymaktadır. ÇKS kaydı olmayan çiftçilerin de desteklerden faydalanabilmesi için daha kapsamlı ve erişilebilir kayıt sistemlerinin geliştirilmesi önem arz etmektedir.

> "Almadık. Yani maddi destek almadık ben köyde alanı da duymadım, bir arpa verdiler. O da başta iyiydi ama sonra hayvan başı aylık 20 kiloya kadar düşürdüler. Köydeki vatandaşın %50'si almadı gidip de, uğraşmadı. Neden uğraşmadı? Masraf çok geliyor diye." (L-33, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Yok almadım, şöyle ki; babam rahmetli olunca ÇKS üzerinden tarla desteğine başvuru yapamadık. Pandemi dolayısıyla intikal geç oldu. Mesela geçen sene tarla desteklemesine başvuran köylülerin büyük miktarda para aldığını duydum, iki, üç defa kuraklık desteği için nakdi yardım olmuş ama ben ilk defa bu sene ÇKS'ye başvurdum. Bu sene akraba vesilesiyle, tarımda kullanmak için makine ekipman desteğine başvurduk, aldık %50 hibeyle." (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Verilen desteklerin artan kuraklığın neden olduğu kayıp ve zararları ne ölçüde telafi edebildiği ise oldukça tartışmalı ve anlatılarda çokça öne çıkan bir konudur. Çiftçiler, devlet tarafından sağlanan yardımların, uğranan zararlarla karşılaştırıldığında oldukça düşük olduğunu ve bu yardımların maliyetleri karşılamada yetersiz kaldığını belirtmişlerdir.

> "900 TL para geçmişler hesaba. 900 TL para mı ya? Tarlayı bile süremeyiz onunla. Hiç yatırmayın ondan iyi." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Ben o destekten yararlanmadım. Yardımı kuru tarıma verdiler. Onlar da göstermelik bir şey verdiler zaten. Yani o çok şey değildi." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

> "Devlet verdi de yani… (gülüyor) Yani arazi bakımından en fazla destek alan üç kişiden birisiyim. 8000 TL destek verdi bana ama geçen yıl 130 liraya aldığımız gübrenin torbasını 50 kiloluk gübre torbasını bu

sene 600 liraya aldık. Yani bize verdiği desteğin zaten fazlasıyla zaten şeye gitti. Ne oldu, 8 de öyle yatırsa 16 milyar destek vermiş oldu kuraklık desteği…" (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Geçen sene şöyle bir olay oldu; geçen yıl ektiğim ve ÇKS 'ye bildirdiğim yerlerde çok düşüş oldu. Bu sebeple kuraklıktan dolayı yardım aldık ama cüzi miktarda yani kaybın %1'ini bile karşılamaz. Ben ekin ektim 20 dönüm, bana yardım olarak 1500 lira para vermiş. Ben ne yapayım o parayı? Benim mazotumu kurtarmaz zaten o, ki tohumu olsun, gübresi olsun veya işçiliği olsun, yani araziyi sürmedir vesairedir, kurtarmaz ama verdi mi verdi inkâr edemem. Bu yardım da köy köy değişiyor. Yazır Köyü başka Bayat Köyü başka ama bizim buraya yardım daha düşük kaldı. Çünkü mesela şurası Beydağı, oraya yağmur yağıyor, ama orası da Yazır Köyü burası da Yazır Köyü. Bayat köyünün kaybı daha fazla oldu diye oraya daha fazla yardım vermişler tabi ama onlar için de çok fazla bir para değil zaten." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Yapılan kuraklık ödemeleri kayıp ve zararların telafisi şöyle dursun yalnızca sembolik miktarlarda gerçekleşmiştir. Çiftçiler bu durumu "hiç yatırmayın ondan iyi" (L-6), "göstermelik bir şey verdiler zaten" (L-24), "kaybın yanında devede kulaktı, ne olacak" (L-36), "çocuğun eline harçlık verir gibi" (L-Muhtar-2), "acınacak haldeyiz" (L-5) gibi ifadelerle net bir biçimde ortaya koymuştur.

"Oradan aldığımız destekler ne ki ya? Çok özür dilerim. Hani sokak çocuğuna şeker verir gibi bir şey oluyor. Ben bunları anlatacağım da biraz abes olacak. Ben bunları köylü tabiri ile konuşacağım da biraz abes olacak, konuşamıyorum yani." (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Geçen yıl devlet verdi Allah var şimdi, ÇKS'de kayıtlı olanlar için dekar başına 100 lira para verdi. Tabi kaybın yanında devede kulaktı, ne olacak." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Yok yok, yok öyle bir şey, telafi falan yok. Valla benim bildiğim kadarıyla bana bir 13000 TL bir destek verdiler. ÇKS'de 300 küsur dekar bir yer gözüküyor. 13.000 liranın neyi olacak ki bize yani devletin pek bir şeyi olmadı, çocuğun eline harçlık verir gibi öyle söyleyeyim size." (L-Muhtar-2, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Sizin gibi 2-3 bayan arkadaş gönderdiler, Allah razı olsun. Geldiler incelediler kuraklık var dediler. O bayan bize yardımcı oldu. %70 kuraklık gösterdiği için halk mağdur olmasın diye 50 lira para aldık dönüm başına. 50 lira ya 50 lira. Acınacak haldeyiz. Bende %70 kuraklık olmuş, %70 ne demek? Yani kuraklık olmasa 600 kilo ürün alsam, bunun %70'i en az iki buçuk milyona tekabül eder. Ya bana 1000 lira bari sadaka gönder de ben hiç olmadı, masrafımı karşılayayım. O paraya tohumumu alamam. O kadar aciz durumdayız ki. Yani kemer sıkmakla, şükretmekle yaşıyoruz burada şu anda." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Ayrıca, verilen desteklerin enflasyon karşısında eriyip gitmesi de önemli bir sorundur. Sürekli artan girdi maliyetleri nedeniyle verilen destek bu maliyetleri karşılamaktan çok uzaktır. L-29 bu durumu "Geçen yıl 130 liraya aldığımız gübrenin torbasını bu sene 600 liraya aldık. Yani bize verdiği desteğin zaten fazlasıyla gitti" şeklinde ifade ederek çiftçilerin üretim maliyetlerini karşılamada ciddi zorluklar yaşadığını ortaya koymuştur. Zira yapılan kuraklık ödemeleri mazot gibi temel ihtiyaçları dahi karşılayamamıştır.

> "Devletten geçen sene kuraklıkla ilgili az da olsa bir destek gördük de bize ama bu bize yeterli değil ya." (L-Muhtar-2, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Yani kaybı telafi edemiyor. Yem çok pahalı, yem aşırı pahalı belimizi büküyor. Yani insan istiyor ki böyle emeğinin karşılığını alabilsin hiç alamıyoruz. Yani karın tokluğuna derler ya şu mallar mesela yani evin önünde mal olsun diye, o şekil oluyor." (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Desteklerin miktarının arttırılması, enflasyon karşısında erimemesi ve çiftçilerin gerçek ihtiyaçlarına göre planlanması şarttır. Ayrıca, çiftçilerin üretim süreçlerini sürdürebilmeleri için gerekli olan girdilerin maliyetlerinin düşürülmesi ve daha sürdürülebilir destek politikalarının geliştirilmesi de önem arz etmektedir.

> "Verildi ama yok ya yani dekara 40 lira mı 50 lira mı ne verildi. O da zaten orada da ciddi sıkıntılar var." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı-elektrikçi)

> "Kuraklık desteği aldık ama o hiçbir şeyi telafi etmez." (L-21, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Almadık, almadık…Kızım ya verildi de dönümüne 10 lira mazot parası veriyor! Verildi mi denir buna? 10 liraya ne mazotu alırsın? Yani ben atıyorum 150 dönüm 140 dönüm yer süreceğim, adam bana tutmuş 3 bin lira mazot parası veriyor ne ediyor? 3 bin liralık mazotla ben 15 dönüm yeni sürüyorum. Dönüme 10 TL, 12 TL. Verme daha iyi, hiç olmazsa. Zaten onun da tarım ilçeye gidiyorsun, tarım ilçe önce makbuz kesiyor, ondan sonra Ziraat Odasına varıyorum. Önce gider kesiyor, tabi paranın nereye gittiği belli değil de… Zaten aldığın paranın yarısı yollarda bitti." (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Şimdi şunu söyleyeyim, yaptığın masrafla gelen desteğe baktığın zaman yani çeyreği gibi yani emeğinin karşılığı bu değil. Yani nereden baksan onun masrafının çeyreği bizim aldığımız ama çiftçi ufak şeylerle mutlu oluyor artık. Hani oradan atıyorum. Bakıyorsun hesabına 2000-3000 TL gelmiş, hani en azından ilaç paramı ödeyeyim diyorsun. Yani artık onunla bile mutlu olur hale geldi." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

L-22 ve L-10 ise kayıpların telafi biçimlerine eleştirel yaklaşmaktadır. Anlatılar, mevcut destekleme biçimlerinin temel sorunları çözmekten uzak olduğunu ve daha etkili yöntemlere ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Verilen destekler sürdürülebilir tarım uygulamalarını teşvik etmemekte, çiftçiler uzun vadeli ve yapısal çözümler talep etmektedir. Kuraklıkla mücadelede, su kaynaklarının yönetimi ve sulama altyapısının iyileştirilmesi gibi daha kapsamlı önlemler alınması gerekmektedir. Mevcut destekleme biçimlerinin, çiftçilerin gerçek ihtiyaçlarına hitap etmediği de sıkça dile getirilmektedir. Anlatılar desteklerin çiftçilerin maliyetlerini düşürmede ve üretimlerini sürdürülebilir kılmada yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Yapısal çözümler, çiftçilerin kuraklıkla başa çıkmalarını kolaylaştıracaktır. Bu şekilde, çiftçilerin kuraklığa dayanıklılığı artırılarak, tarımsal üretimin sürdürülebilirliği sağlanabilir.

> "Verdi devlet ama çok da yani, diyelim ki şöyle, çok az miktarda… Çok az miktarda… Bence yanlış bana verdiği kuraklıkların, parasını başta bu gölleri eski düzenine getirmelerini isterdim. Yani bize verdikleri o paralarla gitsinler, o gölleri kapatsınlar, daha doğrusu ekim dikim alanından kaldırsınlar. Neden? O göller olursa bu çevrede hayat olur. O göller olmazsa bu çevrede kuraklık bitmez. Yani yerine yağmurun yağmasını sağlamak adına bir şeyler yapılması gerekiyor. En azından nemlenme buharlaşma olur. Buharlaşmanın olduğu yerde ne olur bulut olur, bulut oluşur. Bulutun olduğu yerde yağmur olur. Olay bu." (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Aldık almasına ama biz bu tür destekler istemiyoruz çünkü böyle destekler bizim işimizi görmüyor. Gerçekten tarıma, üreticilere destek olunması isteniyorsa biz genel girdilerde yapılması gerekenlerin yapılmasın istiyoruz. Şimdi bize dekara 70 lira vermiş ne yazar, ben b gün o paraya 3 litre mazot alamıyorum." (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

Korkuteli'nde, bu araştırmanın da konusu olan 2021 yılında yaşanan tarımsal kuraklığın ardından verilen destek tarımsal üretim kayıplarının telafisi açısından önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Ancak, bir sonraki yıl kuraklık devam etmesine rağmen desteğin verilmemesi, çiftçilerin yaşadığı zorlukları artırmış ve bu durum, nedenleri üzerinde durulması gereken önemli bir konu hâline gelmiştir. Kuraklık destekleri, yerel düzeyde yapılan tespitlere dayansa da kararların merkezi düzeyde alınması, yerel ihtiyaçların tam anlamıyla karşılanamamasına yol açmaktadır. 2021 yılında ülke genelinde yaşanan kuraklık, Bakanlık tarafından doğal afet olarak değerlendirilmiş ve belirli bölgelerde kuraklık desteği sağlanmıştır. İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü temsilcisinin ifadelerine göre, bu süreçte bölge meteorolojik veriler ve yerel raporlar dikkate alınarak kuraklık bölgesi ilan edilmiştir. Ancak 2022 yılında da benzer lokal kuraklık koşulları devam etmesine rağmen destek verilmemiştir. Bu durum, çiftçilerin tarımsal üretim kayıplarını telafi etmede büyük zorluklarla karşılaşmasına neden olmuştur. Zira 2022 yılında ülke geneline yayılan bir kuraklık olmasa da Korkuteli'nde iklim

krizinin etkisi ile yoğunlaşan ve devamlılık arz eden kuraklık koşulları tarımsal toplulukları giderek kırılganlaştırmaktadır.

> "Geçen sene gerçekten yağmur yağmadığı için. Bu sene evet bu sene de yağması gerektiği zamanda hani bahar yağışları olmadı, olmadığı için. Ama geçen sene hiç yağış olmadı… Geçen sene ilkbaharda hiç yağış almadık. Geçen yıl kuraktı zaten. Bakanlığımız da meteorolojik verilerin bizim raporlarımız göz önünde bulundurarak Elmalı ve Korkuteli'nde kuraklık bölgesi ilan ederek; belirli bir miktar destek verdi. Ama bu sene yok." (Korkuteli Tarım İlçe Müdürü)

Çiftçilerin anlatıları, verilen desteklerin yetersizliğini ve bu desteğin sürdürülebilir bir çözüm sunmadığını ortaya koymaktadır. L-14, "Geçen sene %80 gösterdiler kuraklığı. Zararım bu sene esasında geçen seneden daha fazla" diyerek, kuraklığın devam etmesine rağmen desteğin verilmediğini ve kayıpların telafi edilemediğini vurgulamaktadır. Bu durum, desteklerin sürekliliğinin ve miktarının yetersiz olduğunu göstermektedir.

> "Geçen sene %80 gösterdiler kuraklığı. Zararım bu sene esasında geçen seneden daha fazla. Geçen sene biraz önce dediğim nadas beklettiğim yerlerim vardı. Oradan normal bir verim alabildim ama bu sene en az 100 dönüm iyi beklediğim yerler vardı; onlardan verim alamadım, hiç verim alamadım." (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Kuraklık desteklerinin yetersiz kalmasının bir diğer nedeni, kararların merkezi düzeyde alınması ve yerel ihtiyaçların göz ardı edilmesidir. Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü temsilcisi, her yıl bitkilerin vejetatif gelişimine göre raporlar gönderdiklerini ve bu raporların Bakanlık düzeyinde değerlendirildiğini belirtmektedir. Ancak, yerel düzeydeki tespitlerin merkezi kararlara tam anlamıyla yansımaması, yerel ihtiyaçların karşılanmasını zorlaştırmaktadır.

> "Biz her yıl bitkilerin vejetatif gelişmesine göre normalin üzerinde ya da altında diye; her ay rapor gönderiyoruz. Bunların hepsi bir araya gelerek, toplanarak, komisyon oluşturuluyor. Evet, kuraklık olması gerekenden az, mesela bitki boyu kısa, hani bu biraz daha mesleki terimler. Değerlendirme olarak mesleki durumlarla ilgili değerlendirme. Evet bu bitkinin gelişim sürecinde sıkıntı var. Neye bağlı? İşte kuraklık, yağış verileri, meteoroloji veriler, çok parametre var. Onların hepsi bir değerlendirildiğinde kuraklık ilan ediliyor, Bakanlığımızca. Karar mekanizması Bakanlık düzeyinde oluyor. Biz raporlarımı gönderiyor ama en alt halka biziz. Biz sahadaki gözlemlerimizi bu kuraklık olsun olmasın her yıl göndeririz zaten. Orada kötü giden bir şey varsa tespit edilsin diye. Her ay bitkilerin gelişim süreçlerini takip ederiz. Olması gereken düzeyde mi, geriden mi geliyor, nasıl gidiyor falan? Bu zaten hep takip ediliyor. Bunun üzerine meteorolojik veriler de eklenince bize belli bir fikir veriyor, bununla alakalı." (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Çiftçilerin ifadeleri, merkezi kararların yerel gerçekliklerle uyumsuz olabileceğini göstermektedir. L-19, "Geçtiğimiz yıl aldık ama bu yıl almadık. Ama kayıpları telafi etmede yeterli olması mümkün değil" diyerek, merkezi kararların yerel ihtiyaçları karşılamadığını belirtmektedir. Bu durum, kuraklık desteklerinin daha yerel odaklı ve sürekliliği olan bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini ve iklim değişikliğine uyum sürecinde aşağıdan yukarı (bottom-up) mekanizmaların ve stratejilerin önemini göstermektedir.

> "Geçtiğimiz yıl aldık ama bu yıl almadık. Ama kayıpları telafi etmede yeterli olması mümkün değil." (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Zaten sigortadan geliyor kuraklıktan dolayı tutanak tutuluyor, sigorta yatırıyor TARSİM de yatırıyor. Ya TARSİM'i yaptırırsan seni arayıp soruyorlar ama yaptırmazsan seni arayan da yok soran eden de yok." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Tarım kuraklık destek kararlarının merkezi düzeyde alınması, yerel koşulların tam anlamıyla dikkate alınmaması ve desteğin sürekliliğinin sağlanamaması, çiftçilerin kuraklığa karşı direncini azaltmaktadır. İklim değişikliği ile birlikte artan kuraklık, tarımsal üretim üzerinde ciddi etkiler yaratmaktadır ve bu etkilerin telafisi için daha yerel ve sürdürülebilir politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

> "Bana göre şundan kaynaklandı. Geçen sene bizim ekinlerimiz çok zayıf cılızdı. Bu sene ekinler tarlada var gibiydi, görünüyordu. Bir ara da bahar yağmurları oldu. Millet ondan var ya bu ekinler, olur dedi. Müracaatın olmamasının sebebi oydu. Ha ama tam ekim biçilinceye kadar gene fazla millet bir şey beklemiyordu. 250-300 kilo gelir diye. Yani ekinler biçilince var ya, verimin düşük olduğu ondan sonra ortaya çıktı yani. Ondan zamanında müracaat edilmedi, biz ovayı 2 sefer gezdik geldik Tarım İlçenin adamlarıyla, Büyükköy'den gittik. Buradan Akyar, Kevser, Büyükköy, Yalınlıgediği, Kemerağzı, o Kemerağzı'nın ekinleri iyiydi mesela. İşte adam da burada şaşırıyor, gidiyor Kemerağzı'nın ekini iyi, Büyükköy'ün ve Küçükköy'ün altı iyi ama kır yerler zayıf. Adam neye göre rapor tutacağım diyor. Bir de işin orası var. Yani hasat edildikten sonra o tanenin yoğunluğundaki düşüşle fark edildi verim düşüklüğü. Bu iş hasatta çıktı. Hasattan önce millet yine normal 250 küsur mahsul bekliyordu ama hasatta geldi; 150-200 kiloda kaldı. Yani millet biraz da ona aldandı diyelim artık." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Kumluca'da meydana gelen hortum ve bağlantılı sel-dolu afetinin yarattığı kayıp VE hasarların telafisine ilişkin anlatıları da Manavgat orman oangınına benzer bir biçimde *tarımsal kayıpların telafi biçimleri, tarım dışı kayıpların telafi biçimleri, sivil toplumun rolü ve telafi süreçlerinin koordinasyonu* bağlamında ele alabiliriz. *Tarım dışı meydana gelen hasarlar* büyük oranda evler üzerinde gerçekleşmiştir. Hortum sonrasında, özellikle ev ve altyapı

hasarlarıyla karşı karşıya kalan yerel halk, çeşitli destek ve yardımlar alarak kayıplarını telafi etmeye çalışmıştır.

> "Hemen bir devletten hemen şeyden bir yardım yapamayacak kişilere hemen bir kiremit verdiler parasını aldılar, yapıldı geçti bu şekilde. Kaymakamlık bir para ödedi öyle şeylere o zaman." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

> "O zamanın Antalya Büyükşehir Belediye Başkanı Menderes Türel geldi, komple gezdi. Dedi ki bize yani her siyasetçinin söylediği gibi biz size yardımcı olacağız. Ama ben pek inanmamıştım o esnada, sonra sağ olsun çok yardımcı oldu. Belediye nakit yardımı yaptı. Bu evlere, seralara değil de evlere belli bir miktar, ev başı para verdi. 4.000 liraydı mesela bizim 2 tane evimiz, 1 tane depomuz vardı. 12.000 TL para verdi. Yani bu muhteşem bir para bizim için o anda, bir de o yıla göre çok güzel para." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

> "Nerden geldiğini hatırlamıyorum ama üç bin lira yardım parası geldi. İçeri girdiler bir şeylere baktılar, üç bin lira para gönderdiler." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

Özellikle Antalya Büyükşehir Belediyesi ve Kumluca Kaymakamlığı, afet sonrası yardımların koordinasyonunda önemli bir rol oynamıştır. Antalya Büyükşehir Belediyesi hortumun evlerde yarattığı hasarın telafisi için çalışmalar yürütürken, Kumluca Belediyesi de sahada aktif olarak, hasar tespit ve temizlik çalışmalarında yer almıştır. Maddi yardımlar, altyapı onarımları ve barınma çözümleri, afetzedelerin başa çıkma güçlerini artırmış, toplumsal dayanışmanın güçlenmesine katkıda bulunmuştur.

> "Ev için iki kanepe verdiler, Antalya Büyükşehir Belediyesinden geldiler. Rapor tuttular, gün ısı falan için, üç bin lira ya da beş bin lira gönderdiler, geçmiş gün hatırlayamıyorum. Şu anda Muhittin Böcek var, o zaman da Menderes Türel vardı. Adam bütün personellerini buraya yolladı, geldiler, incelediler. Suyuna varıncaya kadar her türlü şeyi verdiler. Burada Suriyeli çalışanlar da vardı, halen var. Bende 10 tane aile var, bunlara gerekli malzemeleri verdiler. Belediyeden de para geldi." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Camlarımız patladı, gün ısıyı yere attı. Allah razı olsun o zamanın belirlenen fiyatının bir kısmını verdi, gün ısıyı ve camları yaptırdık. Para devletten gelmedi, nereden geldiğini bilmiyorum ama az olsa da bin-iki bin lira da olsa geldi." (K-20, Kadın, 64, İlkokul, Çiftçi)

> "Biri mesela Antalya Büyükşehir Belediyesi o hortum geçtiğinde evlerdeki gün ısısı patlamıştı tek tek bütün evlerin gün ısılarını yaptırdı, sıfırdan satın aldı ve teslim etti herkese. Yeni gün ısısı dağıttı mesela o zaman. Bu güzel bir şeydi vatandaşın cebinden para çıkmadı. İlçe belediye sürekli dolaştı, kepçesini, kamyonunu, dozerini, işçisini, elemanı her şeyini seferber etti mesela. Devletimiz sağ olsun." (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

> “Kumluca’da yine sera naylonu desteğimiz çok fazla oldu. Bizim en büyük desteğimiz o bölge tabii ki seraların yoğun olduğu bölge. Ciddi anlamda seralar zarar gördü.” (ABB Tarımsal Hizmetler DB)

Diğer taraftan, hortum sonrasında sağlanan desteklerin miktarı, afetzedelerin kayıplarını telafi etmekte yetersiz kalmıştır. Pek çok çiftçi, evlerinin ve diğer yapıların onarımı için verilen paraların, gerçek maliyetlerin yanında çok düşük kaldığını belirtmektedir. Benzer şekilde, camların ve gün ısıların hasar gördüğü evler için verilen destekler, tamir masraflarını karşılamada yetersiz kalmıştır.

> “3.000 TL kaymakamlıktan bir yardım geldi. Öyle bir şey verdiler. Başka da gelmedi yani. Şey yaptılar ama geldiler, baktılar, çizdiler ama öyle bir şey gelmedi yani.” (K-11, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

> “Eve de 4000 bir para verdiler teyzem, ev 4 bin mi olur?” (K-21, Kadın, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Sosyal Hizmetlerin sağladığı yardımların da eksik olduğu ifade edilmektedir. Bazı afetzedeler, yapılan keşif ve tespit çalışmalarına rağmen beklenen desteğin gelmediğini veya gelen desteğin çok az olduğunu belirtmektedir. Bu durum, afetzedelerin devlet ve yerel yönetimlerin yardımlarına olan güvenini sarsmakta ve afet sonrası toparlanma süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Yetersiz destekler, afetzedelerin kendi imkanlarıyla hasarları telafi etmeye çalışmasına neden olmuş, bu da ekonomik olarak zaten zor durumda olan bireylerin başa çıkma kapasitesini düşürmüştür.

> “Yok 1500 lira verdiler neye yeter yani öyle bir şey verdiler. Yani şu andaki parayla 5 karton sigara parası misal yani verdikleri para. Geldiler, gördüler, keşfettiler yerlerini ama hiçbir destek görmedik.” (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> “Ondan sonra benim evin üstü komple gitti. Onun için 1000-2000 TL verdiler. Ama 15.000 TL buldu komple kiremitleri yaptırmak.” (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

Yerel yönetimlerin ve kaymakamlıkların sağladığı desteklerin de yetersiz kaldığı görülmektedir. Örneğin, kaymakamlık tarafından sağlanan 1.500 TL gibi nakdi destekler sadece sembolik bir nitelik taşımaktadır. Afetzedelerin büyük kısmı, aldıkları yardımların gerçek hasarları karşılamaktan çok uzak oldğunu ifade etmektedir.

> “Kumluca Belediyesinden Allah’ın beş kuruşunu görmedik. Allah razı olsun muhtardan. Seramız yıkıldığında ufak tefek de olsa para getirdi, belki kendi cebinden belki başka birinden bilmiyorum ama getirdi.” (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

> "Camları komple kırdı. Gün ısıları gitti. Bunları sosyal hizmetlere yazdım geldiler. Para geldi. Ufak da olsa geldi. Bu komplesini karşılamadı ama destek geldi. 5 bin liraysa atıyorum 1600 lira geldi sanırım, tam bilmiyorum ama öyle bir para geldi herhalde. Yani hepsini karşılamasa da destek destektir." (K-23, Erkek 49, İlkokul, Çiftçi)

Daha etkili ve yeterli destek mekanizmalarının oluşturulması, afetzedelerin kayıplarını telafi etmede büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, afet sonrası yardım süreçlerinde daha şeffaf ve adil bir dağıtımın sağlanması, afetzedelerin devlete ve yerel yönetimlere olan güvenini artıracaktır. Hortum afetinin hemen sonrasında Manavgat kadar geniş çaplı olmasa da kimi afetzedelerin temel gıda ihtiyaçları da oluşmuştur. Bunların karşılanması ve desteklenmesine ilişkin sivil inisiyatiflerin ve muhtarların aktif rol aldığı, bu desteklere erişimde bir sorun yaşanmadığı görülmektedir.

> "Belediye sadece elektrikleri yaptı, ekmekle ayran dağıttılar bir. Yardım olarak da bir şey almadık biz." (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

> "İlk gördüğümüz yardım, yani manevi olarak destek olan bize muhtar oldu. Allah razı olsun. Buranın mahalle muhtarı oldu. O hemen geldi zaten o. Muhtar hep destek oldu bize. Yiyecek, içecek yani gıda olarak. Mesela birer kilo çay, birer kilo şeker. Poşetin içinde birer poşet insanlara dağıttı muhtar ama bunu nereden aldı da dağıttı, kendi mi dağıttı, bunu bilemem. Muhtar öyle bir şey de yaptı ama kimden aldı da verdi orasını bilmiyorum. Yani Kızılay'dan mı geldi, nereden geldi bilmiyorum. O zaman belli miktarda bir kart verdi bununla bir alışveriş edin gidin Şoktan dedi. Yani muhtardan geldi ama muhtara nereden geldi, nereden getirdi bilmiyorum. Allah razı olsun, muhtar ilgilendi yani. Neyiniz var yok eksiğiniz var mı yok mu, muhtar bu ilgili bunları ilgilendi bunlarla." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Kızılay geldi gıda yardımları yaptı, battaniye yardımları yaptı. Buna benzer yardımlar yaptı." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Önceki temada detaylandırıldığı üzere tarımsal kayıp ve hasarlar sera yapılarında ve ürünlerde oluşmuştur. Bu kayıp ve hasarların telafi süreçlerinde Kumluca İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü ve TARSİM rol oynamıştır. *Tarımsal kayıp ve hasarların telafi biçimleri* ve oranları da bu iki grup arasında farklılık göstermektedir.

> "Sigorta olmasına rağmen hepsini karşılamıyor sigorta. Belli bir kısmını kesiyor. Onlar 1 dönüm yere aşağı yukarı 42-43 bin gibi bir para verdiler ama bizim masraf 60-70 bin lirayı buldu dönüm bazında. Bir de doludan da zararımız oldu. Gene TARSİM karşıladı onu da. Gene TARSİM. (gülüyor). Tarım İlçe geldi. Yazım kimin sırası kimdeyse yazdılar. TARSİM'in, sigortanız var mıydı diye sordular. Hatta benim Tarım İlçede tanıdığım arkadaşlar 'Kardeşim altıncı kişi başka yok. Hepsi sigortasız' dediler. Herkesi yazdılar çizdiler, gerekli mercilere gönderdiler. Ziraat Odası geldi. Yapacak bir şey yok yani. Kimsenin

> elinden bir şey gelmiyor… Olan oldu. Ya buna da şükür ya. Somut bir destek görmedik biz. Biz bir TARSİM'den destek aldık. Zaten ben TARSİM'liyim diye başka hiçbir yerden destek yoktu bize. Kardeşim sen TARSİM'lisin sigortadan paranı al, biz sigortasızlarla ilgilenelim dediler. Mantıken de öyle yani. Biz en azından onlara göre çok iyi %80'ni aldık yani, onlar %1-2 devletten aldıkları para. Dönümüne 2 bin lira alsan ne olur almasan ne olur. Senin maliyetin zaten 50-60 bin lira dönümde." (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

Daha önce de vurgulandığı üzere afetin olduğu dönemde TARSİM yaptıran üretici sayısı oldukça azdır. Bu üreticiler ise kayıplarının TARSİM tarafından büyük oranda ve hızlı bir içimde telafi edildiğini belirtmektedir.

> "Seranın tamamını karşıladı hemen hemen. Bir çekme parasını vermedi ama geri alacak olanların hepsini aldım. Kendinin belirlediği bir para var yaptırma parası, ona biraz ekledik biz yine de %70'ini ödedi. Narenciyede de şöyle Allah yardım etti, mal azalınca sağlamların fiyatı arttı biraz, zararı oradan karşıladık, öyle bir denge oldu." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

> "TARSİM benim %80'ini karşıladı yani mesela 250- 270 liralık zararı varsa onun karşılığı 210 lirasını karşıladı ama evde bir şey olmadı yani evi artık kendimiz yaptık. Sadece Büyükşehir Belediyesi o zaman bir 2.000 TL bir yardım etti, bir de böyle el yapımı bir gübre vardı, ondan 30'ar çuval verdi. TARSİM'i olanlara devletten destek gelmedi zaten olmayanlara dönümüne 7000 lira verildi. İşte 230 bin seranın belirlemişler 19.000 de ürünler için belirlemiş hasar olarak." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "2 buçuk dönümdü benim yerim. TARSİM'i vardı ama 16.000 TL ödediler. Tamamı yıkıldı sayılır. İçindeki ürünler de gitti." (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

> "O gün benim aşağı yukarı bir dönüm yerim yıkılmıştı camın içinde ürünle beraber. Camekandı şimdi seraya çevirdim naylon var. Bize 20 gün sonra 30 bin lira hesabımıza para geçti. 50 bin liraya da ben o serayı kurmuştum ama şöyle bir durum var yani kolumuz kopacağına elimiz kopmuş oluyor. Yani en azından TARSİM %60-%70'ini karşılıyor. O yönden iyi." (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

Sigortası olmayan üreticilerin aldığı devlet desteklerine ilişkin anlatılar, telafi süreçlerinin çeşitliliğini ve üreticilerin bu süreçte yaşadığı deneyimleri yansıtmaktadır. Bu süreçte, verilen desteklerin yetersizliği ve bazı durumlarda desteklerin hiç ulaşmaması gibi konular ön plana çıkmaktadır. TARSİM yaptırmadığı hâlde zarar gören üreticilere hasar tespit çalışmalarının ardından belirlenen oranlar üzerinden ödemeler yapılmıştır ancak bu miktarlar TARSİM ödemelerine kıyasla oldukça düşüktür. Örneğin K-28'in hasar tespitinde 494.000 TL değer biçilmiş, ardından K-28 yeni serasını da 130.000 TL'ye mal etmiştir. Buna bir de yeniden ekim masrafları eklenmiştir ancak Tarım İlçe Müdürlüğü'nden 85.000 lira ödeme yapılmıştır.

"Menderes Türel vardı. Sadece bir çöpten ürettiği samralardan verdi. Dönüm başı 10'ar tane ondan verdi. Ne yapsın? Yaptıysa da bilmiyoruz yani başka yere yaptıysa zaten duyuluyor öyle bir şey. Devlet 4 dönüme 46.000 lira para verdi. Ben o süreçte devletin verdiği parayla demir aldım. Ertesi gün zaten ilçe tarımdan geldiler, ben gitmedim bile yanına, oğlum sen git dedim ben. Hepsini tanıyoruz tabii arkadaşlarımız, onlar da zaten giriyor bakıyorlar. Demişler sigorta yok, tutmuşlar tutanağını, bir buçuk ay sonra parayı ödediler zaten hesaba yatırıldı. Ama devletin verdiği daha cüziydi tabii. Sigortalılar 120 falan alsa biz 45 falan aldık, 115-120 belki onların aldığı öyleydi herhalde." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

"Biz devletten o zaman bir 40.000 TL gibi para aldık. Demire şuna buna yatırdık." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

"Devlet yalan söylemem de işte unutuyorum ya 24 bin verdi öyle bir şey verdi." (K-21, Kadın, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Devlet o dönemde biraz para gönderdi." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

"O 2018'deki hortumda 2000 dönümün üstünde olan konum tamamı yeniledi. Devletimiz de bir destek verdi." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

Anlatılarda en çok vurgulanan konu hasar tespit çalışmalarının ardından yapılan ödemelerin kayıpların telafisinin yanında oldukça düşük olduğudur. Gerçekten verilen destekler Korkuteli'ne benzer biçimde oldukça az ve kayıpların telafisinin çok uzağındadır. Üreticiler aldıkları destekler ile yalnızca seranın demirini alabildiklerini ya da betonunu döktürebildiklerini ifade etmektedir.

"Sigortalı olmadığı için biz devletten para da alamadık. Komşum eşime Ekim-Kasım aylarında dedi ki ben sigorta yaptırdım, sen de yap ne olur ne olmaz hava şartları iyi değil, dedi, hatta çok ısrar etti. Dur şimdi sıkıntıdayım, şu ödemelerimi bir halledelim ondan sonra bakarım ona göre sigorta ettiririm, dedi. Oydu buydu derken bizim iş kaldı. Devletten çok bir şey gelmedi ya. Dedik ki o zaman gırgırına çivisine ancak yetti verdiği dedik. Temizlemesine yani ancak toprak parasına denk geldi. Cam bir de yani topraktan camı temizlemesi kolay mı? Küredik üstünü, gömdük aşağıya. Üstüne tekrar toprak çektik. Tabanda bıraktık. Cam komple, onu komple altından alsam üstüne çekeceğim malzeme bir kat daha artacak. Gömdük. Üstüne tekrar ayrı toprak çıktık. Ya o zamanın parasıyla bana 30 bin lira mı ne para geldi herhalde ya. Devletten çok gelmedi ya anca işte 30 bin lira, dönüme 6-7 bin lira bir şey geldi." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

"Devlet belli bir ödeme yaptı. Miktarını hatırlamıyorum ama narenciyeler için düşük rakamlar yaptılar ama sera için biraz daha yüksek rakam yaptılar. Dönüm bazında mı yaptı öyle bir şey olması lazım. Yani kayba kıyasla sorarsanız kırkta biri, belki ellide biri anca yani öyle beşte bir, üçte biri falan değil." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

> "Devlet, sera başına 27.000 ya da 29.000 bin lira yardım parası vermişti, verilen parayla bir dönüm sera kurduramıyorduk, sadece demirine bile yetmiyordu. İskeletini bile kuramazken, bunun damlaması, teli, usta parası, naylonu, fidesi derken bir sürü gider var. Şimdi kurmaya çalışmış olsan zaten kurduramazsın, fiyatlar uçmuş diye duydum. O zaman dört dörtlük sera kurmaya çalışsan dört yüz, dört yüz elli bin lirayı bulur belki de geçerdi." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

> "Devletten işte 10.500 yattı. Hasar tespiti yapıyorlar ya. Ama hasarın hepsini vermiyorlar tabii. Yani gelen para telafi edecek bir para değil de işte onunla belki naylon alırsın ya da işçi tutabilirsin 10 bin lirayı o kadar. O zaman içindeki ürünleri toplamak için de işçiye ihtiyaç oluyor çünkü." (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

> "52 bin lira geldi, o dönem 52 bin liraya, kendi imkanlarımızla kurduğumuz seranın, kenar betonu döktürebiliyorduk, ancak kenar betonuna yetiyordu." (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

Diğer yandan, bazı üreticiler, sağlanan desteklerin siyasi motivasyonlarla verildiğini ve bu nedenle sürekliliğinin olmadığını düşünmektedirler. Cüzi miktarlarda da olsa bu afetten sonra verilen desteklerin başka zamanlarda verilmemiş olması yardım süreçlerinin sürdürülebilirliği ve tutarlılığı konusundaki güveni zedelemektedir. Bu durum, yardım süreçlerinin siyasi bağlamda değerlendirilmesine yol açmaktadır.

> "O zamanlar seçim önüydü devlet dönüm başı 9.000 TL para verdi, sonradan çıktı o da yerel seçim önüydü. 27.000 TL civarı para aldım, 50.000TL masraf ettim yani yarısını devlet karşılamış oldu." (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

> "Hepsi de gelip baktılar, geçmiş olsun bir ihtiyacınız olursa yaparız deyip gittiler. Sadece sözde, iş icraata geldi mi hiçbiri piyasada yok. Sadece Devlet dönümüne 10 bin lira verdi, seçim öncesiydi çünkü. Bu kadar verdiklerine de razı olduk." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

İki üretici ise, verilen desteklerin kendilerine hiç ulaşmadığını veya çok az miktarda ulaştığını belirtmektedirler. Bunda gayriresmi ortaklık ve kiracılık ilişkileri rol oynamaktadır ve bu konu bir sonraki temada detaylı olarak ele alınacaktır.

> "Destek gelmedi. Devletimizin herhalde durumu iyi değildi o zaman. Hiçbir yardım gelmedi (sarkastik). Sadece haberlerde, "Umduğumuz kadar fazla değilmiş zarar" dediler. Geldiler, baktılar ama hiç... biz sizi ararız dediler o oldu." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

> "İlçe tarımda gelenin bizim yer sahibi üzerine yattı, hiç bilmiyoruz." (K-11, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

Öte yandan azımsanmayacak sayıda katılımcının devletin sağladığı destekleri minnetle karşıladığı ve bu yardımları bir nimet veya lütuf olarak gördüğü tespit edilmiştir. Üreticiler devletin herhangi bir "yükümlülüğü" olmamasına rağmen yardımda bulunmasını olumlu değerlendirmekte ve sağlanan desteklerden memnuniyetlerini ifade etmektedirler.

> "2019 yılında Camıkırığı mahallesinde olan afette, benden kaynaklanan bir şey, sigorta yaptırmamıştım. Ama o zaman o afet oldu, devletimiz gerçekten çok yardımcı oldu. Devlet belli bir miktarda verdi, ha bizim zararımızı karşılar mı karşılamaz tabii. Karşılamaz ama ufak da olsa bir şey gönderdi. Devlet bize o konuda yardım etmek zorunda değil. Devletten o zaman, demir 3 liraydı şimdi sanırsam 15 lira var. Sadece demir o zaman 118.000 TL tuttu. Devletten bana 56.000 TL para geldi. Benim sigortam yok. Tamam ÇKS falan var zaten ona bağlı olarak devlet de bize yardım yapıyor. Ama sigortamız yok, sigortamız olmadığı halde devlet bize yardım etti." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

> "Onu biz kendi imkanlarımızla da biraz da para aldık, devlet de sağ olsun mesela yani katkısı oldu o zamanda. Şu anda miktarını birebir bilmem imkânsız ya bir de biz mesela kendi yerimizde yapıyoruz veya kurumsal firma değiliz. Ne bulduk oraya götürüp yapıyoruz. Devletten sonra bir para geldi. Yani yine de yani %60-%70'ini karşıladı diye biliyorum. Bilirkişilerin söylediği zarara göre değişiyor tabii yani bazılarının %30'unu karşılamıştır bazılarının %80'ini karşılamış olabilir. TARSİM olmadığı halde yine devlet destek verdi. O da bir yani bizim için bayağı bir destekti. Belki TARSİM olsaydı o zaman dediğimiz gibi yani %100 alacaktık paranın. Biz diyelim ki %60 veya %40 aldık bilemiyorum şu anda ne aldığımızı. Ama bayağı bir destek geldi sağ olsun yani o zamanki devlet, yani bir hiç öyle boş geçilmedi, almadık desek yalan olur şimdi zaten kayıtlarda da vardır." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

Bu bulgunun iki nedeni bulunmaktadır, ilki Manavgat ve Korkuteli'nden çok da farklı değildir ve deneyimlenen afet ile iklim krizi arasında kurulamayan bağdan kaynaklanmaktadır. İkincisi ise Manavgat ve Korkuteli'nden farklı olarak afetin "Allah'tan geldiğine" ilişkin inancın Kumluca'da daha güçlü olmasıdır.

> "Şimdi kim ne derse desin, hükümetten yardım geldi, sigortamız da yoktu, bazı yerlerimiz de kiraydı. Siyasi olarak görüş belirttiğimi sanmayın, ama hükümet bize epey yardım etti. Bugünün şartlarında olsa naylonunu alamazsın ama o gün bize vermiş olduğu parayla ayakta kaldık. Borçlarımız ertelendi, verdiği parayla aynı seraların yenisini kurduk. 40 dönüm yer vardı, bunun yarısı icardı, yirmi iki dönüm yerim, yerle bir oldu. Beş dönüm, on yedi dönümde burası, tek çatı, toplamda yirmi iki dönüm. Devlet 14 bin lira verdi ama tarla sahibi demir parası diye yarısını aldı, diğer yarısını bize verdiler, icarcı olduğumuz için. Devlet hiç yardım etmeseydi, seraları kuramazdık ama en azından borcumuz ertelenirdi. Allah razı olsun, o günün parası bize velinimet gibi geldi. Evine ekmek alacak paran olmadı mı ne yapacaksın? Gelir yok, burası çökmüş, her gün tavuk kesip de onu mu yiyeceksin?" (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Afet kötü bir şey de yine de yaramızı sardık. Devletten Allah razı olsun. Devletimiz destek veriyor. Hurdaya verdik. Biraz devlet desteği geldi. Sonra tekrar yaptık. Devletin de desteği çok oldu. Devletten

> 40 bin lira mı ne öyle bir para verdi. Bu işlerde kim ne derse desin, devlet destek verdi. Yani Allah razı olsun. İstese TARSİM olmayan yere vermese vermez. Zamanında yaptı. Yani devletin desteği de oldu ufak da olsa destek oldu yani. Hiç vermese ne olacak, mesela 40 bin lira bir para yani ufak tefek elini ayağını bir şeyini yaptırır. Hiç gelmese sırf kendin karşılayacaksın, yapacak bir şey yok." (K-23, Erkek 49, İlkokul, Çiftçi)

Kayıpların telafisi sürecinde Kumluca Kaymakamlığı, Kumluca Belediyesi ve Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin dışında *sivil toplumun* önemli bir rolü olmamıştır zira meydana gelen yıkım ve hasar tarımsal alanlarda gerçekleşmiştir. Yıkımın şiddeti hortumun geçtiği yerlerde çok yüksek olsa da alanın büyüklüğü çok geniş değildir. Bu da yardımların Kumluca ile sınırlı kalmasına neden olmuş, bireylerden gelen yardımlar temel gıda yardımı ya da alışveriş kartı olarak muhtarlar tarafından afetzedelere ulaştırılmıştır.

> "Yok başka sivil toplum kuruluşu pek öyle yardım amaçlı dernek falan olmuyor. Yani Kızılay gelmez buraya, gelmiyor yani. Böyle mesela evsiz kalanlara büyükşehir belediyesi yardım yapıyor, ev yapıyor ya da çimento, tuğla bir şey yardımı yapıyor." (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

> "Hayırseverlerin yardımcı olduğu konulardı, şahıslardan gelen yardımlardı. İhtiyaç sahiplerinin mağduriyetlerine göre alışveriş kartlarını dağıttık. Evinizin ihtiyacının tamamını karşılama şansı yok ama zaruri ihtiyaçlarınızı alın diye verilen bir şeydi. Biz de elimizden geldiğince yardımcı olduk. Yardımlar Kumluca'lılardan geldi." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Afetzedeler arasında dayanışma önemli bir rol oynamıştır. Zarar gören çiftçilere, zarar görmeyen komşuları tarafından yardım edilmiştir. Belediyelerin aşevleri aracılığıyla sağlanan yiyecek yardımları, bu dayanışma örneklerinden biridir. Ancak, bu tür yardımların organize edilmesi ve sürdürülebilirliği konusunda daha sistematik bir yaklaşım gereklidir. Toplumsal dayanışmanın yanı sıra, yerel yönetimlerin ve devletin de daha koordineli bir şekilde hareket etmesi gerekmektedir.

> "Ondan sonra çiftçiler aramaya başladılar, elektrikler gitti falan diye. İlçe Tarımla iletişime geçtik, akabinde Kızılay geldi, polis, jandarma, ambulans geldi, herhangi bir mahallede yaralanıp da bize müracaat etmeyen varsa onlara müdahale edelim gibi çalışma içerisine girdiler. Akabinde TEDAŞ başka bölgelerden ekip çağırdı, onarıma, tamirata başladılar. Ondan sonra bu şekilde devam etti afetteki yara sarma süreçleri. İlçe Tarımla tutanaklar tutuldu. Ondan sonra şartları uygun olan insanlara biraz destek verildi, yaralar tamamen sarılmadı. Süreç böyle geldi, geçti." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Kumluca Ziraat Odası Başkanı'nın belirttiği gibi, Tarım ve Orman Bakanlığı ve diğer ilgili kurumlarla yapılan *iş birliği* ve *koordinasyon* afet sonrası desteklere erişimde önemli bir

rol oynamıştır. Bu afetin ardından öncekilerden farklı bir biçimde devlet desteği alınmış olması üreticiler nezdinde olumlu karşılansa da desteklerin dağıtımında adil ve şeffaf bir sistemin kurulması, yardımların gereksinim duyulan yerlere zamanında ulaşmasını gerekmektedir.

> "Bunun haricinde gelen yardım konusunda da. Yani yiyecek içecek çok fazla bir yardım gelmedi ama böyle bir şeye izin vermedik, olmadı. Mesela ben 90 yılında Erzincan depremindeydim. Adam Trakya'dan gelmiş, oradan malzeme götürdü. İzmir depremine gittik. Buradan biz erzak götürdük, ihtiyacı olmayan adamlar aldı. Bir orada sosyal olarak insanlığımızda bir düzensizlik var. Ona da çok üzülüyorum ama biz de Allah'a çok şükür hamdolsun olmadı. Genelde de hep böyle zarar gören çiftçilerimizin görmeyen çiftçilerimiz tarafından, hep yardım edilmiştir. İşte evi yoksa, açsa yemek gelmiştir, ekmeği gelmiştir. Belediyede o anlar aşevinde yapmıştı. Yani aş olarak onlar da yardımcı oldular aşevinden." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

> "Tabi, başvuruyoruz. Önemli olan şu zaten, yukarıdan Tarım Bakanlığından afet kapsamına aldırmak. Şunu da çok rahat söyleyebilirim; şükür hamdolsun, bu konuda devletimizden tekrar yani olumlu şeyler olumlu, olumsuz şeyler olumsuz, çok ciddi bir destek aldık. Kumluca olarak belki Türkiye'de en fazla bu afetlerden destek alan ilçeyiz." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

Afet sonrası borç ertelemeleri ve sübvansiyonlar, hasarın büyüklüğüne göre belirlenmektedir. Ancak, bu kararlar merkezi yönetim tarafından alındığı için, yerel düzeyde esneklik sağlanamamaktadır. Bu durum, afetzedelerin ekonomik kayıplarını telafi etmede zorluklar yaşamasına neden olmaktadır. Borç erteleme ve sübvansiyon politikalarının daha esnek ve yerel ihtiyaçlara uygun hâle getirilmesi, afetzedelerin toparlanma sürecini hızlandıracaktır. Benzer şekilde, afet bölgesi ilan edilme koşulu afetin yalnızca yaygınlığına bağlı olmamalı, afetzedelerin uğradığı kaybın büyüklüğü de dikkate alınmalıdır. Hortumlar belki depremler ya da orman yangınları gibi etki alanı büyük olan afetler değillerdir ancak geçtikleri yerleri yerle bir eden, yıkım yaratan şiddetli afetlerdir ve Kumluca'da iklim değişikliğinin etkisi ile bu afet neredeyse düzenli bir hâl almıştır. Aynı zamanda Ziraat Odası Başkanının da belirttiği üzere hortum afeti önleyici risk azaltım çalışmalarının oldukça kısıtlı olduğu bir afet türüdür ve bu nedenle afet sonrası oluşan kayıp ve hasarların telafisi yaşamın ve üretimin sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Birtakım destekleri ve sübvansiyonları sağlamak için etki alanı büyük afet beklenmeye devam edilirse, Kumluca'da küçük üreticiler zamanla yok olacak ve tarım arazileri el değiştirecektir. İklim afetlerine dirençli topluluklar oluşturmak için bu düzenlemelerin acilen revize edilmesi gerekmektedir. Devlet ve yerel yönetimlerin, yardım süreçlerini daha şeffaf, adil ve etkin bir şekilde yönetmesi, afetzedelerin yaşamlarını yeniden kurmalarına önemli ölçüde yardımcı olacaktır.

> "Yani hortumu herhangi bir şekilde engelleyeceğiz diye bir şey yok. Ondan sonraki, acil koordinasyon toplayarak gereken hizmeti gereken insanların mağduriyetini gidermek. Yaşam biçimini devam ettirebilmek. Bu konuda da işte biz yerel olarak, ben özellikle Ziraat Odası başkanı olarak, dediğim gibi Kaymakam, Emniyet Müdürlüğüne Jandarmasına oradan Valiliğe gerekiyorsa Vekillerimize AFAD'a da, gerekli Büyükşehir'e bunları acil olarak bildiriyoruz. Kendi elimizden geldiği kadar yardımcı olabildiğimiz konularda yardımcı oluyoruz. Bizi aşan konumlarda da devletimiz buna acil müdahale ediyor." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

> "Borç erteleme hasarın büyüklüğüne göre Bakanlar Kurulu kararnamesi ile şimdi de Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile belirleniyor bu. Biz belirleyemiyoruz. %30 geçtiyse ya da %20'yi geçtiyse afet bölgesi ilan ettik diyor. Yani her afette öteleme ya da sübvanse etme gibi bir durum olmuyor. Afet ölçek büyüklüğüne göre, mesela burada her sene irili ufaklı oluyor ama ölçek büyükse böyle bir uygulama oluyor." (Kumluca-Banka Çalışanı)

3.5.6.3. Telafi Süreçlerinden Karşılaşılan Zorluklar: Yapısal, Kurumsal, Yönetimsel Sorunlar

Bir önceki temada ortaya konan analizlerden de anlaşılacağı üzere kayıp ve hasarların telafisi çok büyük oranda ekonomik kayıplara indirgenmiş, diğer kayıp türleri telafi süreçlerinden dolaylı olarak etkilenmiştir. Bu durum iklim afetlerinin neden olduğu kayıp ve hasarların telafi süreçlerinde karşılaşılan zorluklarının detaylı bir şekilde inceleneceği bu tema için de geçerlidir. Bu süreçlerdeki aksamalar, büyük ölçüde *yapısal, kurumsal ve yönetsel sorunlar* tarafından şekillendirilmektedir. Zarar tespiti, mülkiyet hakları ve kaynak dağılımı gibi ortak sorunlar bulunsa da her iklim afet türünün kendine özgü dinamikleri nedeniyle bu süreçler farklılık göstermektedir. Ayrıca, iklim afeti sonrası müdahale ve iyileşme çalışmalarındaki koordinasyon eksiklikleri ve bürokratik engeller, telafi süreçlerini daha da karmaşık hâle getirmektedir. Bu bağlamda, telafi süreçlerinin etkinliği, kurumsal kapasite ve yönetişim mekanizmalarının iyileştirilmesiyle doğrudan ilişkilidir.

Manavgat orman yangınında meydana gelen kayıp ve hasarların telafi süreçlerinde karşılaşılan zorluklar büyük oranda zarar tespit çalışmalarında, desteklerin dağıtımında ve koordinasyonunda, barınma ihtiyaçlarının giderilmesinde yaşanmıştır. Bu bağlamda bunlara ek olarak orman kesim ihaleleri ve yerel aktörlerin durumlarını da ele almak mümkündür. Bu süreçte yaşanan sorunların temel gerekçelerinden biri hasar tespitinde yaşanan aksaklıklardır. Bunların bazılarının oluşumunda kurumlar ve yetkililer önemli rol oynarken bazılarında yerel halkın etken olabildiği anlaşılmıştır.

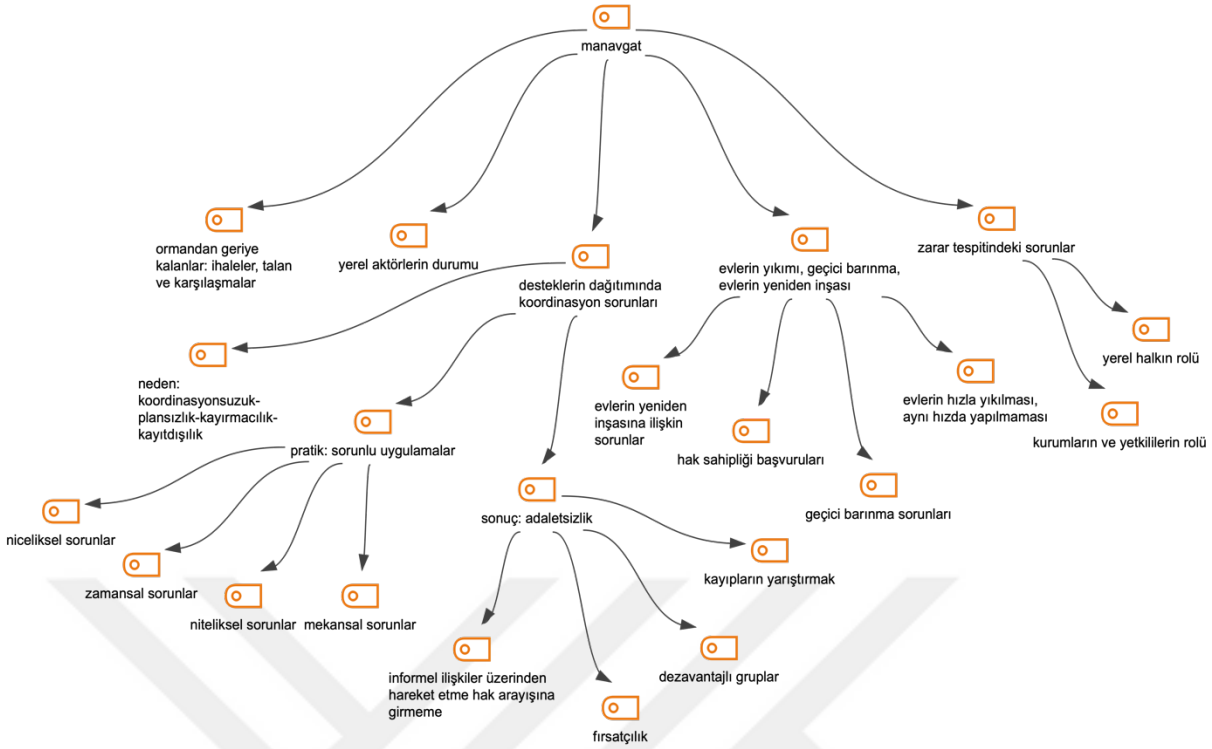

Şekil 3. 49 MAXQDA-Telafi Süreçlerinde Karşılaşılan Zorluklar ve Yapısal Sorunlar-Manavgat'a İlişkin

İklim afetlerinin ardından gerçekleştirilen zarar tespit süreçleri, yerel halkın anlatıları üzerinden değerlendirildiğinde, ciddi *yapısal, kurumsal ve yönetimsel sorunların* varlığı açıkça görülmektedir. *Zarar tespit* sürecinde en çok dile getirilen sorunlardan biri, kurumların etkinliğindeki yetersizliklerdir. Zarar tespitinde görev yapan yetkililerin, zaman zaman yerinde inceleme yapmadan, sadece beyanlarla yetinerek raporlar hazırladığı belirtilmektedir. Bu durum, tespitlerin doğruluğunu ve güvenilirliğini ciddi şekilde zedelemiştir. Memurların, zarar gören ağaçların sayısını ya da türünü doğru tespit etmemesi, yerel halk arasında adaletsizlik hissi yaratmış ve güven kaybına yol açmıştır.

> "İncir, hünnap, portakal, muşmula, erik ağaçları vardı. Bahçe statüsünde değil diye yazmadı buraya gelen arkadaş. Ama diğer köylerde 1 ağacı bile yazmışlar. 10 tane badem ağacım vardı onları bile yazdıramadım." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "Valla meyve ağaçlarını saymadılar. Onlardan hiçbir şey vermedi." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "15 badem ağacım vardı buradaki bahçemde onlar yandı. Yukardaki bahçem de komple yandı, ceviz, üzüm, şeftali, kaysı, kiraz hepsi yandı. Onun parasını da alamadım ben. 3 sefer yazdırdım ama çıkmadı." (M-23, Erkek, 59, İlkokul, Hayvancı-emekli)

Zarar tespit sürecinde yaşanan bir diğer önemli sorun, *sosyal adaletsizliklerdir*. Bazı köylüler, zararlarının tespit edilmediğinden veya eksik tespit edildiğinden şikâyet ederken, bazı kişilerin hiç zarar görmemesine rağmen yüksek miktarlarda ödeme aldığını ifade etmektedir. Bu durum, tespit sürecinin şeffaf olmamasından ve denetim eksikliklerinden kaynaklanır. Bürokratik engeller ve keyfi uygulamalar, sürecin daha da karmaşık hale gelmesine ve toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine neden olur.

> "Buraya gelen memur, "Kaç ağacın yandı?" "500". Benim kaç ağaç yandı, e benimki gerçek gider bakarsın 35 ağaç. 35 ağaca 15.000 lira verdiyse 500 ağaca kaç lira verdi devlet? Hiç yanmayanlar aldı ya. Madem bu görevi aldın, bunları incelemen gerekiyor. Hiç yanmamış, kaç ağacın yandı deyince 500 diyor, niye gidip bakmıyorsun? Yapılmadı sadece şu meydanda topladılar mesela sen geldin kaç ağacın yandı diye soruyor memur benim 50, 100, 300. Gidip de nerede bu yer demiyor. Bakmıyor. Yani böyle para alanlar oldu burada. Gizli yazdıranlar, muhtar akrabası olanlar, 300-400 bin lira devletten para alanlar, bilmem neler. O paralar bizlerden çıkıyor yine yazık yani. Şimdi ben evimi terk etmedim. Evim duruyor. Hayvanlarım sonradan dumandan etkilendiği için ciğer fonksiyonlarından dolayı teker teker ölmeye başladı hayvanlar. Yani memurlara öfkeleniyoruz neden gidip bakmazsın. 500-600 bin lira zeytin parası alıp bununla gidip ev alanlar var. Biz atlattık bunları ya… İnsanların evleri yapılsın. Gerçekten ihtiyacı olanların evleri yapılsın başa bir ihtiyaç yok. Nankör olmamak lazım. Ama hayvanlarla ilgili de başvuru yaptık ama bir şey alamadık. Bütün veteriner belgelerine dumandan dolayı zehirlendiğini belgeledik ama vermediler. Ama bu buradaki kurumlardan kaynaklı bir sorun. Memleketteki kurumlardan kaynaklı." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

> "Mesela 60 boynuz ağacım yandı diyorsa biri hadi gel bakalım, göster kökünü, şurası tamam. 100 zeytin ağacım yandı, hadi gel gidelim göster bakalım demesi lazım, yanan ağaçların kökü duruyor." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> "7 tane bahçe vardı sadece şuradaki 4-5 ağacın parasını alabildim. 450-500 tane zeytin ağacımız yandı. Bunlarla mı uğraşayım onlarla mı uğraşayım. Ayağımda ayakkabı yok. Şurada bizim bahçe var 150 yıllık belki de babamın dedesinden kalma. Toprağın 1 metre aşağısına kadar yanmış. Adam 5 yaşında ağaç diye yazmış… Olacak iş mi? Ağaç hiç yok ama %10 zayiat yazmış." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> "Bizim hayvanlar yanmadı, zeytin ağaçları yandı. Benim 150 küsur ağacım vardı, yandı. Hiçbir fayda göremedim, ağaçlar için bir yardım alamadım. İki defa dilekçe yazdım gönderdim bir cevap gelmedi. Bir şey gelmedi bilmem ne oldu. Bir yardım görmedik ağaçlardan." (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Zarar tespiti ve telafi süreçlerindeki yönetimsel yetersizlikler, koordinasyon eksiklikleri ile daha da belirginleşmektedir. Afet sonrası süreçlerin hızlı ve etkili bir şekilde yönetilmesi gerektiği halde, kurumlar arası iletişim ve koordinasyon eksiklikleri, sürecin yavaşlamasına ve

hataların artmasına yol açmaktadır. Görevlilerin, zarar tespitini istenilen sürede tamamlamak için yeterli zaman ve kaynaklara sahip olmaması, tespitlerin kalitesini düşürmektedir. Ayrıca, afet bölgelerinde çalışan memurların, afetten etkilenen kişilerin psikolojik durumlarını yönetme konusundaki yetersizlikleri de sürecin insani boyutunu ihmal etmektedir.

> "Ondan bahsettim yapmadılar, fidan da vermediler alamadık. Alanlar oldu. Yazdırdık, iki defa yazdırdık çıkmadı bilmiyorum ne oldu bilemedim. Burada bazı kişiler, çoğu milletin hem zeytin desteğini aldı hem de fidanını aldı. Bir parça ziraat odaları, bir parça da tarım ilçe verdi. Bize olmadı. Yani var birkaç kişiler çıkmadı." (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Ondan sonra biz baktık ev yandı, biz baktık yandı her taraf kül oldu. Bir şeyinize dokunmayın dediler. Gelecekler tespit edecekler şöyle olacak, böyle olacak, dediler. Biz zaten o anda ne olduk biliyor musun? Böyle saf bir hale geldik. Kimse ne geldi evin içini kontrol etti, ne bir şey etti. Geldiler burada hep yazdılar, tarım ilçenin adamı geldi, kaymakamın adamı geldi yazdılar bütün geldiler yazdılar da boşa yazmışlar." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

> "Bize çıkmadı biz alamadık. Niye alamadık? Bize, eşya yanmamış diye rapor tutmuşlar. Yani evin yanan yüzünden şey yapmamışlar. Yoldan taraftan çekmişler. Orada da perdeleri gözükünce eşya yanmamış gözükmüş. Giremezlerdi zaten kapılar kilitliydi. Biz yoktuk, mal müdürlüğü herhalde mal müdürlüğüydü o şeyi tutanağı tutan ikinci rapor tutulduğunda yoktuk. Çok itiraz ettik ama hiçbir şey fayda etmedi. Milletvekillerine bile gösterdik. Neler oldu neler? Evin yandığı yerin yüzü, arka yüzü. Yani büyüttüğün zaman tam net gözüküyor. (Telefondan fotoğraf gösteriyor). Yıktılar sonra evi, yıktılar, eşime sorsana kepçe kırılmış, ev yıkılmamış nasıl ağır hasarlı diye rapor tuttular, onu da bildiğimiz yok." (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

Yerel halkın anlatıları, zarar tespit sürecindeki yapısal sorunları ve teknik yetersizlikleri de gözler önüne sermektedir. Afetlerin geniş bir alana yayılması ve coğrafi koşulların zorluğu, tespit çalışmalarının etkinliğini azaltmıştır. Özellikle kırsal alanlarda, zarar tespiti için gerekli teknolojik altyapının yetersizliği, doğru ve hızlı tespit yapılmasını engeller. Bu durum, afetzedelerin zararlarının tam olarak tespit edilememesine ve gerekli destekleri alamamalarına yol açar.

> "Bir de benim 320 ağacım yandı. Bunu ben çok kişiden dinledim ama ben kendim bizzat Ziraat Bankası kuyruğunda yaşadım. Adam diyelim ben 5.000 TL aldım, o 10.000 TL almış komşu köylüm. Kaç ağacın yandı diyorum? 150 ağacım yandı. Kaç yaşlarında diyorum? İşte 75 tanesi 15 yaşında. Yav kaç para aldın? 11.000. Yav hem yaş olarak hem sayısal olarak senin iki katın ağacım yandı ama senin aldığının yarısı kadar almışım. Bu ne demek ya dedim. Böyle çok korkunç çok çelişkili rakamlar uçuşuyor. Yani benim yarım kadar yeri yanan adam benim 2 katım para aldı." (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

"Ya mesela yapı olarak adamın bağ evi gibi küçük bir derme çatma bir şeyi yapmış adam bir sürü para almış. Kardeşimin ev yandı şurada 20000 TL aldığı para. Eşyalı kombili bina yandı. Öbürünün bağ evi yanmış, adam almış 35-40000 TL. Yanlışlar oldu, Düzeltilmesini uğraşıyoruz. Bir türlü AFAD başarısız kaldı o işte. Sıfır AFAD. Bizim gözümüzde çalışması hiç iyi değil. Burada çevre, şehircilik işte sadece bina yapımıyla uğraşıyor." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

"Biraz para yardımı ettiler. Orada da haksızlık oldu. İlçe tarımdan gelenler kafasına göre yazıyor. Ondan sonra suçu muhtara at. Adamın mesela bir ton yanmış 50 ton balya aldı. Mesela Şimdi şöyle, adam bana burada yazdırıyor, sonra ilçe tarıma gidiyor, benimki yanlış yazılmış diyor. Benim 2 ton değildi, 50 tondu. Onlar da orada düzeltiyor. Öyle çok yaptılar." (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

Muhtarların ve yerel kurum temsilcilerinin anlatıları, zarar tespiti sürecinde kurumların rolünü ve yaşanan sorunları da ortaya koyar. Muhtarlar, yerel yönetimlerin zarar tespitindeki hataları ve eksiklikleri gidermek için çaba sarf ettiklerini, ancak merkezi yönetimle koordinasyon eksiklikleri nedeniyle yeterli başarıyı elde edemediklerini belirtmektedirler. Bu durum, yerel ve merkezi yönetimler arasındaki uyumsuzluğun, zarar tespit süreçlerini olumsuz etkilediğini göstermektedir.

"Yani o tespit süreci afet büyük bir alana yayıldığında öyle hani gerçekten kolay bir süreç olmuyor. Doğru bir şekilde tespit edilmesi, efendim gelen yardımların dost doğru bir şekilde dağıtılması, yani bir de o insanların o canı yanmışlığının üstüne o psikolojiyi yönetmekte ayrı bir mevzu. Yani oradaki gösterdiğin kişiler davranış şekli davranış biçimi bile çok önemli. Çünkü karşı tarafın canı yanmış. Hani ne söyleyeceğimizden, tabi o da önemli de nasıl söyleyeceğimiz daha ön plana geçiyor hani. Çünkü o tür durumda vatandaşla, dokunan, konuşan teknik eleman arkadaşlarımız gerçekten o görevi ifa ettiklerinde; bence çok ulvi bir görev yerine getirdiler yani. Yani orada insanların acısını bir yerde paylaşıyorsunuz. Tabi tespit yaparken görüyorsunuz, ne tür bir durumda olduklarını. Elimizden geldiğince biz dost doğru olmasına çalıştık. Bütün kurulca bu işin içinde olduk. Öyle hemen ertesi gün biten bir süreç olmuyor. Bu zamana yayılan bir süreç oluyor." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

"Hayvan tespitinde bir sıkıntı yoktu, bizdeki sıkıntı şeydi, vatandaşın can acısının üzerine biz gittik. Yani direk, adamın evi yanmış, barkı yanmış sen gidiyorsun orada belli bir bilgiler almaya çalışıyorsun. Diğer ilçelerden ve il müdürlüklerinden de gezdiler çünkü saha çok genişti. Yani bizim burası diğer iller gibi değil. Hani hayvan var ama çok dağınık, genelde küçük aile yetiştiriciliği olduğu için, orada sıkıntı var." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

"Bitkisel üretimin tespitinde ciddi sıkıntı oldu yalnız. Çünkü arazide bunların tespiti çok kolay değildi. Net bir coğrafya sınırı yok. Ufak tefek böyle yanlış yalan falan filan biraz maalesef oldu. Çünkü mesela gidiyorsun burası benim diyor, ada parsel bakıyorsunuz. Bilgisayar çalışmıyor, internet çekmiyor zaten. Ufak tefek şeyler oldu ama işte kimileri itiraz etti düzelttik. Yani zorluk yaşandı mı derseniz tespitte

> zorluk yaşandı. Önüne geçmek çok zordu çünkü ancak şöyle olabilirdi, sakin olunup şey yapılsaydı ama bana ilk gün dediler ki sen 5 tane köyün hasar tespitini bitireceksin. Gittik bir köyün muhtarı güldü, bana dedi ki, bu köyden bile çıkamazsın akşama kadar. Kaldı ki o köyün tespiti 4-5 gün sürdü sadece, Belenobası köyü en büyük köylerden birisiydi." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Dolayısıyla iklim afetlerinin neden olduğu kayıp ve zararların tespitinde yaşanan zorluklar, çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu sürecin iyileştirilmesi için yapısal, kurumsal ve yönetimsel düzeyde kapsamlı reformlar gerekmektedir. Yerel halkın ve kurumların deneyimlerinden yola çıkarak geliştirilecek çözümler, daha adil ve etkin bir afet yönetimi sürecinin önünü açacaktır.

> "Yok, şöyle. Şimdi önce çok aşırı panik yaptılar, milletvekilleri olsun, bürokratlar olsun. Bizimse bizim ama çok iki ayağımız bir pabuca sokuldu. Çok hızlı hızlı aman olsun bitsin gitsin. Yani insanın bir kapasitesi var. Ama şöyle söyleyeyim, yine de o coğrafi şartlarda o ortamda o sıcakta vesaire 10 numara olmasa da 9 numara iş çıktı." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> "Devlet memurlarında da gerçekten bak çok haksızlık yapan oldu. Biri kontrol etmeli bunun evi yandı mı yanmadı doğru cevabı almalı." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

Orman yangının neden olduğu zararların tespit edilmesi sürecinde, *yerel halkın bilgi eksiklikleri ve çeşitli sosyal dinamikler* de önemli sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Zira zarar tespit sürecinde en belirgin sorunlardan biri, yerel halkın bilgi ve farkındalık eksikliğidir. Çiftçiler ve köylüler, zararlarının nasıl ve ne şekilde bildirileceği konusunda yeterli bilgiye sahip değildir. Birçok afetzede, zarar gören ağaçlarının yaşını doğru bildirememiş veya hangi eşyaların zarar gördüğünü tam olarak ifade edememiştir.

> "Aldı onun için aldı ama kardeşleri hiçbir destek alamadı. Kendisi bir hata yaptı orada işte. Evin içi dolu mu boş mu soruyorlar gelenler, bu da boş demiş, malzemesi olmasa yanar mıydı? İşte o şeyle aklına gelmemiş bir şey. Benim evin içinde doluydu dememiş, demeyince devlet buna 10 bin lira bir para yatırdı, 50 bin liradan muaf kaldı. Bazı katlar boştu ama tamamı değildi." (M-Muhtar-8, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi)

Bu bilgi eksikliği, zarar tespiti sürecinde ciddi eksikliklere ve yanlış beyanlara yol açmaktadır. Yaş ortalamasının yüksek olması, eğitim düzeyinin düşük olması ve önceki iklim afetlerinde bu çapta ödemelerin yapılmamış olması, bildirimlerde yaşanan eksikliklerin ana nedenleridir.

> "Onu da aşağıdaki az bir kısmı yazdırmışlar ne yukarıyı yazdırmışlar, ne şu yandaki ağaçları. Aklımız ermedi bizim. Çocuk vardı bizim küçük, o gittiydi, bilemedik. Beyim de tabii el işindeydi. Ben de

kaynanamı bırakamıyorum, evden çıkamıyorum. İşte ev eşya hep yandı. Gün ısı taktırmıştık yeni, o da yandı. Borçla taksitle elektrik süpürgesi, çamaşır makinası almıştık. Onların taksitini bile yangından sonra çok ödedik. İnsan gider de mesela iptal ettirir, evim yandı der değil mi? Yok gittik ödedik hepsini. Bu malların yemi samanı hepsi yandı. 2 tane boynuz ağacımız vardı, onlar da yandı. Bizim çocuğun aklına gelmemiş onları yazdırmak mesela. Hâlbuki onları satıyorduk biz. Zeytinlerde de aynı şekilde zeytin yağı yapıyorduk. Tam da verimli zamanıydı. Kaç senedir mesela gübre atıyoruz emek çekiyoruz. Yangında olduğu gibi dibine dökülmüş seriliydi yerde. Az biraz fidan biraz da para verdiler. Ama bizimkiler yetişkin ağaçtı çocuk bilmediğinden 20 yaşında yazdırmış ama çok daha yaşlılardı. Yukardaki bahçedekiler neredeyse 90 yıllıktı." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

"Ha devletin tespitlerinde eksiklerden yanlışlardan kaynaklı olduysa oldu o başka. Gelen memurlardan kaynaklı bir de şimdi insanlar da her şeyi söylüyor da çoğu da şey yapmadı. Nasıl diyeyim, ilk başta bu kadar ciddi bir yardım geleceğini düşünmediler. Aman canım ne olacak ben yazdırmayacağım gerek, yok işte sen git benimkini de yazdır gibi. Sonrasında gelen yardımlar ciddi olunca, tam yazdıranlar alınca bu tepki oldu. Hiç ses yoktu ilk başta yazıldığında, devlet önce bir 50 lira mı 30 lira mı ne yatırdı ağaç başına. Sonra yine ses yok. 400-500 lira ağaç başına ikinci dalga gelince o zaman yükseldi sesler. Yani nasıl bir telafi yapılacağını bilmemekten biraz da. Ha o da nedir. Bizim köyde zannedersem 290 kişiydi. 1000'e yakın parseldir. Bu 1000'e yakın parselde ne hatası yapılmıştır yani 50 parselinde hata olmuştur. O da kendi beyanlarından kaynaklı." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

"Birkaç kişi vardı öyle işte. Biz devletten fide alıp ne yapacağız dedi, yanan ağaçlarını yazdırmadı. Devlet de parasını ödeyince benim de yandıydı bilmem ne... E yazdıraydın, bir hafta 10 gün burada İlçe Tarım'ın memurları durdu. Burada yazdırmıyor ondan sonra biz sandık ki devlet para ödemez. 2008'de de yangın olmuştu ya, o zaman fide verdi, para ödemedi devlet. Öyle sandılar bayağı 10 kişi falan var öyle yazdırmayan. Devlet o paraları hep karşıladı." (M-Muhtar-8, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi)

Ayrıca, afetin yarattığı psikolojik travma ve stres, zararların tam olarak bildirilmesini engellemektedir. Afet sırasında yaşanan panik ve belirsizlik, yerel halkın zarar tespit sürecini etkili bir şekilde yönetememesine yol açmaktadır.

"Ah kızım ah, el neler yazdırmış. Benim evimde oğlumun eski işinden dolayı halı yıkama makinası vardı, araba yıkama makinası vardı, jeneratör vardı, halat makinası neler vardı kızım… Ama benim çocuklar boş ver ana halat makinasını, ne halatı dediler…" (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

"Buğdayı susamı da kaldıramadım tabi yandı hep onu götürüp yazdıramadım." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

Öte yandan toplumsal baskı ve utanç duygusu, bazı bireylerin zararlarını tam olarak beyan etmekten kaçınmalarına neden olmaktadır. Özellikle kırsal bölgelerde, yardım talep etmek, bazı bireyler için onur kırıcı bir durum olarak algılamaktadır. Bu durum, zararların eksik

bildirilmesine ve afetzedelerin yeterli yardımı alamamasına yol açmaktadır. Bazı kişiler yardımların ciddiyetini ilk başta kavrayamamış ve zararlarını tam olarak beyan etmemiştir. Bu tür sosyal dinamikler, zarar tespit sürecinde adaletsizliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

> "Böyle durumlarda köylüye belki biraz daha organize yardım edilebilir. Mesela ne insanlar var. Mesela o son gittiğimiz çocuk ahırı için yeteri kadar demir alamamış. Onun serzenişi vardı çocukta. Keşke o zaman söyleseydin dediler. Utandım, söyleyemedim dedi. Genç çocuk ya... Şimdi nasıl olacak? Hani birinden çimento demir istesen vermez ama o zamanlar gönderiyorlardı. Adam mesela evi yanmış, oturacak yeri yok, kanepesi yok. Bu adam çok böyle, hani onurlu insanlar var, isteyemiyor adam. Normalde istemesi lazım da... onun yanına gidilememiş. Onlara gitti mi yeteri kadar gitmedi mi? Ama çok mağdur olan insanlar var. Hani alıp da böyle savuran da var, aç gözlü." (Manavgat-Orman İşletme Sosyal İşler Müd. Notları)

> "Yok sadece 600 civarı zeytinimiz vardı. 23 yıllık zeytinlerimiz vardı tam alacağımız zaman yandılar. Kökleri bile yok hiçbir şey kalmamış. Memura ne yazdıracağım? Mesela 120 ağaç varsa 20 yazdırdım. Avokado ağacım vardı 15 tane, onları da yazdırmadık." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> "Hatta orman dairesinde mal müdürlüğüne gittim, adam inceledi, burada yazılanlar dışında senin evinde eksik bir şey var mı, dedi. Benim de söylemeyi unuttuğum buhar makinem, ayaklı ısıtıcı ve tansiyon aleti vardı elektronik olarak, onlar da çok düşündüğüm bir şey olmadığından belirtmemişim. Bunları yazsam ne olur yazmasam ne olur, dedim. Bir gün kaymakamlıktan aradılar; senin adına para yatmış, yaptığın itirazdan dolayı dediler. Kaç para dedim? Yirmi yedi lira dedi. Yirmi yedi lira mı, yirmi yedi bin lira mı dedim? Bildiğin yirmi yedi lira dedi. Dalga geçer gibi verdikleri paraya bak. Adamların davranış şeklilerini görseniz, laubali hareketler, yirmi kişi kadarlar, çay, kahve içiyorlar, sen umurlarında bile değilsin. Kimsenin ilgilendiği falan yok, biraz sinirlendim, çıktım geldim. Artık kendileri mi yazdılar? Yirmi yedi lirayı nasıl yatırdılar? Bilmiyorum." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

Yerel halkın, teknolojik yetersizlikler ve dijital okuryazarlık seviyesi nedeniyle zararlarını tam olarak bildirememesi de önemli bir sorundur. Eski ve işlevsiz telefonlar veya internet erişiminin olmaması, zararların belge ile kanıtlanmasını zorlaştırmaktadır. Yanan ağaçların fotoğrafını çekip gönderememek gibi teknolojik yetersizlikler, zarar tespit sürecini olumsuz etkilemektedir.

> "O 8 tanesinin parasını aldık ama diğer 13'ünün fotoğrafını çekecektin tarıma gönderecektin dedi. Aklıma bile gelmedi bende zaten eski telefon var." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Afet sonrası süreçlerde, yerel halk arasında yeterli sosyal desteğin olmaması da zarar tespitinde sorunlara yol açmaktadır. Özellikle yaşlı ve yalnız yaşayan bireyler, zararlarını bildirirken destek bulamamakta ve bu durum, beyanların eksik veya yanlış olmasına neden olmakta, zarar tespit sürecinin etkinliğini azaltmaktadır. Bu süreçte yaşanan sorunların giderilmesi için yerel halkın eğitimi ve bilgilendirilmesi, sosyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi ve teknolojik altyapının iyileştirilmesi gerekmektedir.

> "Oradaki kayıplarımızla annem ilgilendi, görevliler tam olarak yazmamışlar, biz burayla meşguldük." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

Desteklerin dağıtımında yaşanan yönetim ve organizasyondan kaynaklı sorunların temel nedenleri arasında *koordinasyonsuzluk, plansızlık ve kayırmacılık* vardır. Bu etkenler, mekânsal, zamansal, niceliksel ve niteliksel açıdan sorunlu uygulamalara ve pratiklere yol açmış, süreç sonucunda dezavantajlı grupların kırılganlığı derinleşmiş, fırsatçılık yaygın ve kaçınılmaz bir hâle gelmiş, bireyler kayıplarını kıyaslamaya ve yarıştırmaya başlamıştır. Hak arayışı yerine enformel ilişkiler aracılığıyla kendi işlerini çözmeye yönelmişlerdir. Bu durum, yaygın bir sosyal adaletsizliğin oluşmasına ve toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine yol açarken sosyal yapının da çözülmeye başlamasına neden olmuştur. Yerel halkın anlatıları, afet sonrası yardım dağıtımında ciddi bir koordinasyon eksikliği ve plansızlık olduğunu vurgulamaktadır. Yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaşmaması ve kaynakların etkin bir şekilde kullanılmaması, bu eksikliklerin doğrudan sonuçlarıdır. Bu tür plansızlık ve koordinasyonsuzluk, yardımların dağıtım sürecinde kaosa neden olmakta ve toplumsal memnuniyetsizliği artırmaktadır.

> "O bana, o bana, çok bilinçsiz gelişti her şey. Ben sahneyi gördüm. Manavgat belediyesinin önünde o balyaları, o stadyumda yığılı. Bunların hepsi hayırsever insanlardan. Benim malım var, mülküm var, gönderiyorum bir tır. Tırların, yiyeceğin haddi hesabı yok. Bu yangınla ilgili bir şey öğrenmek istiyorsanız, tamamen bütün karışıklığının sebebi Manavgat'taki koordineden kaynaklıydı. Başka hiçbir şey değil. Yardım sahiplerine ulaşmadı. Gidecek olan yere gitmedi. Sorun bu! 5 asker bıraktılar bu köye, askere yemek getiren bile olmadı. 10 gün biz yemek verdik burada. Yok yani ayak, ayak üstüne attı izledi kurumlardakilerin hepsi. Başka bir şey yok." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

> "Ama onu da her gelen gelmedi bize mesela bazılarına para yattı ama bize gelmedi. Devlet 50 şer bin lira para verdi işte anca onu aldık. Sonrasında bir iki bin lira bir şey yatırdılar gülük öyle çok değil. AFAD'dan dediler ama bilmiyorum artık. Ama yatanın yatıyor hala 10 bin lira 20 bin lira. Biz onlardan görmedik. Hayvanlar için de bir yardım etmediler. Sadece hayırseverlerden geldi." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

Plansızlık, yardımların etkin bir şekilde dağıtılmasını engelleyen bir diğer önemli faktördür. M-29, yangın sonrası yardımların nasıl dağıtılacağının planlanmadığını ve bu nedenle yardımların ihtiyaç sahibi olmayan kişilere de ulaştığını belirtmektedir. Plansızlık, kaynakların israfına yol açmakta ve gerçek ihtiyaç sahiplerinin yeterli yardımı alamamasına neden olmaktadır. Bu durum, toplumsal huzursuzluğu artırmakta ve afet sonrası toparlanma sürecini geciktirmektedir.

> "Çok kontrolsüzdü yani hiç yangın yaşamayan adama da yani fırsatçılara da yangın yaşayanlar kadar fazla katkı verdiler. Arada çok su istimal oldu. Bunun sonuçlarını biraz da sonradan göreceğiz öyle gözüküyor." (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> "Şimdi bir şey diyeyim mi ben size. Muhtara çok yakın olan, hiç evi yanmayan yandaşları, akrabaları (ıslık çalıyor) anladın mı? Evvel birine tren gitti mi demişler. Almanın biri Türkçe öğren demiş. Bizim tren geçti mi demiş. Alman sormuş öbürüne Türk de demiş ki (ıslık çalıyor) çok önce gitti anlamına. O hesap muhtar tarafı iyi oldu. Bizlerin evi yandı onlara yaradı. Allah razı olsunlar yani biz muhtar tarafından böyle kuruluşlardan bir fayda görmedik. Duyuluyor işte bir şekilde." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

> "Ya gelenler oldu. Şimdi bazı kişilere tabi farklı şöyle oluyor, yani şimdi sen geliyorsun, senin tanıdığın oluyor, tanındığını alıyor seni kendi çevresine götürüyor. Öteki kendi çevresine götürüyor." (M-27, Kadın, 57, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Yardım dağıtımında kayırmacılık, yerel halkın güvenini sarsan önemli bir faktördür. M-7, devlet yardımlarının dağıtımında muhtarın akrabaları ve tanıdıklarının kayırıldığını belirtirken, kendisinin ve diğer ihtiyaç sahiplerinin yeterli yardım alamadığını ifade etmektedir. Anlatılar, sosyal yardımların adil bir şekilde dağıtılmadığını ve belirli grupların sistematik olarak dışlandığını göstermektedir. Bu durum, sosyal adaletsizliği derinleştirmekte ve toplumsal huzursuzluğu artırmaktadır.

> "Bir kişinin sözüne bakarak iş yapıldı. Devlet normalde senin TC'ne girdiğinde seninle ilgili her şeyi senden daha iyi biliyor doğru mu? Ama buraya geliyor bir köy hocasının bir köy muhtarının ağzına bakarak seni birçok şeyden mahrum bırakıyor. Benim evim yandı. El 30-35 bin lira devletten yardım aldı. Ben sadece 5 bin lira aldım. AFAD, KIZILAY, Sosyal yardımlaşma olsun, bakıyorum tanıdıklara verip veriştiriliyor. Sosyal yardımlaşma benim gözümde sınıfta kaldı. Gelip kendisinin gelip görüp incelemesi lazım." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "Kontrolsüz dağıldı yani. Dedim ki getirecekseniz bir su getirin buz getirin bir de iletişim şeyi, elektrik yok, kimse kimseye ulaşamıyor. Ondan sonra powerbank bilmem o tarz şeyleri getirdiler. Bir hafta

elektriksiz kaldık, bir hafta sonra düzene girdi artık. İlk önce sudan başladılar, sonra elektrik. Oturdu sistem 10 gün içinde. Bu yüzden bu yardımlar hiçbir zaman yerine ulaşmadı. İhtiyacı olan insanlara birebir dağıtılmadı. Hep ihtiyacı olmayan insanlara kontrolsüz dağıtıldı. Devletin yaptığı yardımlarda da aynısı oldu. Adam şimdi maddi yardım getiriyor. Buradan birine diyor ki arkadaşım ben yardım yapacağım sana 300.000 TL para vereceğim, bu evleri yanan insanlara bir şekilde dağıt diyor. Adam alıyor, paranın 50.000 lirasını o da herkese değil istediği adamlara dağıtıyor, veriyor. Geriye kalan para yok, bitti kime geldiği belli değil." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

Yardım süreçlerinin daha adil ve etkin olması için, şeffaflık, hesap verilebilirlik ve toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu tür iyileştirmeler, afet sonrası süreçlerde toplumsal güvenin yeniden tesis edilmesine ve sosyal adaletin sağlanmasına katkı sağlayacaktır.

"Hani organizasyonda hiçbir şey yok, sıfır sıfır. Biz haberlerde gördük mesela bu kalemler köyüne adamın biri geliyormuş. Bir çanta para getiriyor dağıtıyormuş, atıyor gidiyormuş. Adam kim tanıyan yok bilen yok, kime dağıtıyor kafasına göre öyle birine veriyormuş. Sen beni tanıyorsun mesela burada bütün ilacı getirip bana veriyorsun. Organizasyon zaten zayıf olduğu için bu şekilde oldu. İhtiyacı olana dağıtamadığımız için... Ha muhtar ne yapsın? Onun da ilk defa başına böyle bir şey gelmiş. O da büyükşehirden yardım alması lazımdı. Validir, belediyedir, diyecek arkadaşım bu böyle olmaz, ben istediğim yardımı ulaştıramadım, diyecek. Mesela o Kızılay'ın eşya yardımı yapacağı 4 kişiyi mutlaka muhtara söylemişlerdir. Muhtar da diyecek ki olmaz arkadaş, madem veriyorsan 15 tane lazım şu aileler var bunlara da ver. Yoksa aramızda husumet çıkar diyecek ve oluyor da zaten. Adam diyor ki muhtarın haberi var bilerek verilmiyor, diyor. Eşim konuşuyor mesela kurumla, biz kaymakamlıktan aldık bunu diyor. Tamam da sana kim söyledi? Kaymakamlık sana al bunlara mı ver dedi? Git onları araştır çoğunun emekli maaşı vardır. Bir sürü mal varlığı vardır. Bir de beni araştır bak ihtiyacım var mı yok mu? Yani anlatmak istediğimiz o." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

Devlet kurumları, yerel yönetimler, sivil toplum ve afetzedeler arasında kilit bir role sahip olan muhtarların anlatıları yerel halkın koordinasyonsuzluk, plansızlık ve kayırmacılığa ilişkin anlatılarını pekiştirmektedir. Yardımların belediyeler, devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları arasında yeterli iletişim ve iş birliği olmadan dağıtılması büyük karışıklıklara yol açmıştır. Bu eksiklik, yardımların etkin bir şekilde dağıtılmasını engellemiş ve kaynakların verimli kullanımını zorlaştırmıştır. Yardım dağıtımında plansızlık, muhtarların anlatılarında sıkça dile getirilen bir diğer önemli sorundur. Yardım süreçlerinin nasıl organize edileceği konusunda net bir planın olmaması, kaosa ve adaletsizliklere yol açmıştır.

"Bu dağıtımlar siyasetin tersliğine kurban oldu. Belediye bir yerden verdi aynı kişiye, büyükşehir bir yerden, sosyal yardımlaşma bir yerden Kızılay bir yerden verdi, karıştı gitti. En azından mobilya beyaz eşya grubunu tek elden verselerdi biraz daha bizim işimiz kolaylaşırdı. Şimdi 2 gün önce biz ne yaptık.

> Evleri biten 8 aileye Kızılay'ın eşya yardımını ulaştırdık. Ertesi gün burada 10 kişi vardı, benimki niye yok diye. Bizim işi zorlaştıran bu. O 8 kişiyi seçen ben değilim. Geride kalan 40 kişi bunu bilmiyor ama bana niye yok diyor. Ama devlet çok bonkör davranınca başka sıkıntılar oldu. Bir daha olursa bu yardımların takibinde çok daha duyarlı olunması gerekiyor." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

> "Bizzat muhtarlar üzerinden. Adam gitti muhtara birebir görerek vereyim dedi. Tabii bu da sakıncalı oldu. Neden? Siz geldiniz, aynı şeyi söylediniz, aynı adamlara verdiniz, başkası geldi aynı adamlara verdi. Yani koordineli şekilde olsaydı daha iyi olurdu. İşte tek elden dağıtılırdı. Bir organize komitesi kuruldu. Manavgat Kaymakamlığı, Manavgat Belediyesi ve buna benzer çeşitli kurumlar, tek yerde toplanıp tek elden dağıtım yapılırdı. Yerel yönetimle hükümetin el ele vermesi lazımdı ama olmadı. Şimdi dışarıdan gelen kaymakam benim ilçemi ne kadar tanır? Kepez Belediye Başkanı ne kadar tanır benim ilçemi?" (Manavgat-Muhtarlar Derneği Başkanı Notları)

> "Ya işte karışıklıktan oldu. Çok hızlı gelişti. Adam çıkmış gece 12'de Beyşehir'in bilmeme ne köyünden, indireyim buraya gideyim diyor. Atmış yatak, yorgan, yiyecek, giyecek, fasulye çuvalı şunu bunu. Adama ne diyeceksin oradan gece yarısı kalkmış gelmiş. Belediyenin kaymakamlığın toplanma yerlerine götürün diyoruz. Oralar da depolarımız doldu diyor. Bizim köyler de merkeze yakın olduğu için. O gördüğün merkezdeki caminin önü Pazar yeri gibiydi. Yani benim ihtiyacım vardı alamadım diyen yalan söyler ama alması gerekenin iki katını alan oldu mu, oldu. Herkes aldı fazlasıyla herkes aldı. İşte durduk yere husumet oluştu. Bunun bir şeyi mi yandı da alıyor diye… Zaten kayboldu gitti bir ay fazlasıyla depolarda durdu, başka köylere gönderdik biz de taştı artık insanların ihtiyacı. Ben alamadım benim almam gerekeni şu kişi aldı diyen yalan söyler. O da almıştır o da almıştı ama birileri almaması gerekenleri de almıştır. Aldı aldı herkes aldı. Ha en azından mobil ya ve beyaz eşya grubunu belediyeler falan tek noktadan dağıtsaydı. Ya da verdikleri listeleri birbirleri ile paylaşsalardı. Konteynırlar verildi, içlerine eşya verildi. İyi niyet çok çok fazlaydı yani. Her şey iyi niyetten oldu. Ya sen almışsın sana bir daha olmaz demedi kimse. Ama bu dönüp dolaşıp husumet yarattı işte." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

Desteklere erişimde belirli gruplara veya bireylere öncelik verilmesinin, belirli kişilerin sistematik olarak dışlanmasının neden olduğu kayırmacılık ve sosyal adaletsizlik duygusu toplumsal güveni zedelemiş ve telafi süreçlerinin güvenilirliğini sorgulanır hâle getirmiştir.

> "Ama ben şunu gördüm yardım konusunda iyi organize olunmadı. Belediye bir yerden, devlet bir yerden, muhtarlık bir yerden. Yani iyi bir organizasyon olmadı. Nasıl dolması gerekiyordu. Bence önce yardımlara çok şey bakılmaması lazımdı yani nasıl bakılması lazımdı. Önce liste hazırlanmadı gerekiyor. İlk andaki meyvedir sebzedir bu ihtiyaçlar tamam ama kalıcı ihtiyaçların bence böyle olmaması lazımdı. Muhtarlıklardan bütün bilgilerin alınıp yani bunu en iyi öğrenecekleri yerler muhtarlıklar işte ben verdim, sonra belediye geldi bir adam şuyum yok deyince hemen verdi. Bu adamın ismini kayda almadı. Daha sonra aynı kaymakamlığa şıktı aynı şeyleri oradan da aldı. Yani organize olmaktan kastım işte bu yani belli bir merkezde toplanıp tüm yardımların oradan dağıtılması lazımdı. Vatandaşlara da bunun bilgisi verilmeliydi. Konteynırlara yerleştirilen herkese bütün eşyalar da verildi zaten. İnsanlar kendi bildirimlerini yaptılar." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

> "Büyük adaletsizlikler oldu. Yani haksızlık diz boyu. Büyükşehir kimseye bir şey danışmıyor, gelip muhtara bir şey danışmıyor. Devlet gelip bir şey danışmıyor. Bir adama ben getirip veriyorum, Kızılay da getirip veriyor, belediye de getirip veriyor, hayırsever de getirip veriyor. Halbuki bir tek tarlasında defnesi yanmış." (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

Ayrıca anlatılar devlet kurumlarına duyulan güvensizlikten kaynaklı olarak sivil toplumun kendi başına yardım ulaştırma çabalarına da ışık tutmaktadır. Devlet kurumlarının bu tür bağımsız yardım dağıtımlarını kontrol etmeye çalıştığı, ancak başarılı olamadığı anlaşılmaktadır. Bu durum, devletin yardım süreçlerinde yeterli denetimi sağlayamadığını ve sivil toplumun devlete olan güvensizliğinin derinleştiğini göstermektedir.

> "Aslında dışarıdan gelen yardımlar, devletin yaptığı yardımlarla bayağı bir oldu yani. Evinin eşyasını düzenler oldu. Çünkü bizim burada o çok olmaz da yukarı köylerde bir kişide 2 tane buzdolabı, 2 tane çamaşır makinesi gibi ikişer üçer aldıkları oldu. Orada bir dağıtım kargaşası oldu. Organizasyon. O da aslında devletin de suçu yoktu. Hayır sever iş adamı diyor ki, bir kamyon götür yanan köylere dağıt, bir getiriyorlar Köyde yanan evlere direk bizi de bulmuyorlar. Bizi bulsalar. Biz biliyoruz ihtiyaç olmadığını. diyor ki muhtarın taraf tutma ihtimali var, oy verdi vermedi gibi. Biz kendimiz yanan evlere direkt olarak kendimiz gidelim gidiyorlar. İşte gidiyorlar, onlar da hiçbir şey görmedik, duymadık biraz acındırıyorlar. İndir bakalım. Gelenden bu şekilde ikişer, üçer tane alıyorlar. Bunların biz de farkındayız. Sonra durdurdu kaymakamlık, bizim iznimiz olmadan hiç kimse bir şey dağıtmasın diye. Çünkü satıyorlar belki de çoğu. Mesela Yaylaalan'dan alıyor mu, Kızı var Manavgat'ta kızına hediye götürüyor." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

> "Yalnız zaten jandarma gelmeseydi burada var ya... komanda ekibi geldi bir yerden, daha rezil olacaktı. Niye adamlar getiriyor her yerden o taraf, öbür tarafı, her taraf, hep doldu. Adam getiriyor, indiriveriyor yolun içine. Adam ne yaparsanız yapın diyor. Millet de işe yarayanı alıyor, yaramayanı yolda... girecek, çıkacak yer yok. İşte onlar biraz yardımcı oldu, jandarmanın organizasyonu." (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

AFAD, Antalya Büyükşehir Belediyesi (ABB) Sosyal Yardımlaşma Daire Başkanlığı ve Manavgat Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü temsilcileri, telafi süreçlerinde karşılaşılan en büyük sorunlardan biri olan *devlet kurumlarına duyulan güvensizliğin* geçmişteki afet yönetiminde yaşanan başarısızlıklar, koordinasyon eksiklikleri ve kişisel yardım çabalarının yol açtığı sorunlardan kaynaklandığını ifade etmektedir. ABB Sosyal Hizmetler Daire Başkanı 1999 Marmara Depreminde yardımların doğru bir şekilde organize edilememesi, çürüyen gıda maddeleri ve küflenen ekmekler gibi basına yansıyan ve halkta kurumların afet koordinasyon becerisine karşı derin bir güvensizlik yaratan kolektif hafızaya dikkat çekmektedir. Bu güvensizlik, Van Depremi gibi sonraki afetlerde de devam etmiş, sosyal

medya ve basının olayları geniş çapta duyurması, toplumun devlete olan güvenini sarsmıştır. İnsanlar, yardımların yerinde ve etkili bir şekilde kullanıldığını görmek istemekte, bu yüzden de yardımları bizzat kendileri ulaştırmayı tercih etmektedir.

> "Güvensizlik olabilir. Kurumlara güvenmiyor olabilirler. Başkasının cebine girmesin. Başka ne olabilir? Kendi vicdanlarını rahatlatmak olabilir. Çünkü şimdi bizim geçmiş adetlerimiz bir elin verdiğini diğeri görmemeli der ama bazı insanlar da kendi bizzat sanki ona acıyarak verince mutlu hissediyor ne yazık ki, bu da olabilir." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

> "Şimdi öncelikle bir neden kısmına gelecek olursak, en azından şu an hayatta olan nesil açısından şahit olunan ilk büyük afetlerden biri 1999 depremi. 1999 depremi aslında bütünleşik afet sistemine geçişin zorunluluğunu ortaya çıkardı ve o süreçte giden yardımlar organize olamadı. Sürekli çürüyen gıda maddeleri, küflenen çürüyen ekmekler bir yerde bunlar basına yansıdı. Zaten o yıllardan itibaren birçok şey basına yansımaya başladı. İnsanlarda da ister istemez bir güvensizlik oluştu. Yine sonrasında baktığınızda Van depreminde de benzer şeyler oldu. Biz Türk insanı olarak çok duygusalız ve böyle zamanlarda herkes bir şey yapmak istiyor, sahaya gitmek enkazın başında çalışmak istiyor. Ya da yardımları alıp ben kendim götüreyim istiyor. Bu şekilde tez canlıyız da. Olduğunu kendim göreyim istiyoruz. Fakat bu rutin işleyişi, plan üzerinde olan organize çalışmayı bölen ve sabote eden bir süreç. Duygusallığımız aslında bilimselliğimizin önüne geçiyor. Artık çok daha aktif sosyal medya kanalıyla herkes bir basın görevlisi. Haliyle sosyal medyada yayıldığı zaman çok daha büyük ses getiriyor. İnsanlar bu sefer ben o kadar yardım yaptım kenarda çürüdü. Hani nerede bu devlet demeye başlıyor. Halbuki o devlet ya da işte resmî kurumlar kanalıyla organize yapılmış bir çalışmanın dışında kalmış yani." (ABB Sosyal Hizmetler DB)

Manavgat Belediyesi Sosyal Yardımlaşma birim temsilcisi yurttaşların afet bölgesine doğrudan yardım götürme eğiliminde olduklarını ve bu durumun yardımların dağıtımında ciddi karışıklıklara yol açtığını doğrulamaktadır. Bu yurttaşların, ihtiyaç sahiplerini belirlemede profesyonel yardım kuruluşlarıyla iş birliği yapmadan doğrudan yardım dağıtmaları, yardımların eşit ve adil dağıtılmasını engellemiştir. Sivil toplumun bu bağımsız yardım çabaları, sahada dengesizlikler yaratmış ve bazı kişilerin defalarca yardım almasına neden olmuştur. Temsilci yardımların profesyonel sosyal hizmet uzmanları tarafından organize edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır zira yardımların, bireylerin kişisel inisiyatifleriyle değil, kurumsal ve mesleki bir yaklaşımla dağıtılması, sosyal adaletin sağlanması açısından kritik öneme sahiptir. Bu yaklaşım, yardımların sistematik ve adil bir şekilde ulaştırılmasını sağlar. Profesyonel yardım süreçleri, ihtiyaç sahiplerinin sosyoekonomik durumlarının doğru bir şekilde değerlendirilmesini ve yardımların en etkin şekilde kullanılmasını mümkün kılar.

> "Bağımsız olarak vatandaş olarak da çok fazla yardım gitti. Bağışçıların sahada olması çok büyük bir handikap. Çok büyük bir handikaptı alınmamalıydı. Ben yolda bir arabayla karşılaştım sahaya gittiğimde. Şık ve güzel bir araba. Eşi ve bebeğini almış İstanbul tarafından gelmiş, elinde bir tomar para. Ben bu parayı dağıtacağım dedi. Bakın beyefendi dedik. Gelişi güzel birine vermeyin bu parayı, çok yanlış yaparsınız. Gerçek ihtiyaç sahibine ulaşamazsınız. Az önce biri yeni yolda gördüm. Ona 1000 TL verdim, sonra da pişman oldum zaten, dedi. İsterseniz müdürlüğümüze gelin size isim listesi verelim, isim isim gidin ya da bu para ile bir bağış alın. Yani eşya acil ihtiyaç olan bir şey. Yok kendim dağıtacağım dedi ve gitti. Onun gibi neler neler? Çok fazla nakit parada da dağıtıldı köylerde." (M. B., Sosyal Yardımlaşma Müdürü)

> "Bunu mümkün kılan şey bunun meslek olarak yapılması. Şimdi sosyal hizmet uzmanıyım ben, camide yapılan yardımdan farksızdır bizim yaptığımız. Camide yapılan yardım az önce o kişinin bahsettiği gibi cebine parayı kattığınız acıyarak bakmak değil. Bakın burada karşı tarafın hiçbir sosyokültürel ekonomik durumunu hiçbirini incelememiş, bakmamış, oradan yardım yapıyor vicdanı ile. Bu bir meslek olarak yapıldığında sonuçta sosyal hizmet diye bir meslek var. Bu bir meslek olarak yapıldığında sosyal adalete ulaşır ama bu kişiler aracılığıyla yapıldığında ulaşmaz. Bunu yani mümkün kılan şey meslek olarak, bir disiplin olarak yapılması. Kurumsal ellerden yapılması, kişilerden değil. Biz kendi adımıza bunu kesinlikle sağlayabildiğimize inanıyoruz." (M. B., Sosyal Yardımlaşma Müdürü)

ABB Sosyal Hizmetler temsilcisi vatandaşların yardımların nereye gittiğini takip edebilmelerinin önemini vurgulamaktadır. Yardım süreçlerinde şeffaflık sağlanması, vatandaşların devlet kurumlarına olan güvenini yeniden tesis edebilir. Bir veri bankası veya izleme sistemi oluşturularak, yardımların hangi bölgelere, hangi kişilere ulaştığının açıkça takip edilmesi, yurttaşların içini rahatlatacak ve güvensizliği azaltacaktır. Yardım süreçlerinin şeffaf olması, devletin hesap verilebilirliğini artırır ve yardımların kötüye kullanılmasını engeller.

> "İstesek de istemesek de bu organizasyonları bu planlara güvenmek zorundayız ki bir noktada bu sistem otursun. Öyle vatandaşların ben güvenmiyorum, ben kendim götüreyim, ben yaparımlarıyla bunu aşamayız. Ama vatandaşın da içine rahatlatıp bu süreçten geri çekmek istiyorsak da, ciddi anlamda bir şeffaflık gerekiyor. Sizin gönderdiğiniz araç nereye gitmiş? Nereye teslim edilmiş? Bunun bir veri bankası olabilir, bir sistemsel takip izleme sistemi olabilir. Vatandaş yaptığı yardımın nereye gittiğini takip edebilmeli bence." (ABB Sosyal Hizmetler DB)

Benzer şekilde bağımsız yardım dağıtımının sahada yarattığı sorunları vurgulayan AFAD temsilcisinin belirttiği üzere yardımların tek elden organize edilmesi yardım süreçlerinde yaşanan karışıklıkları ve adaletsizlikleri azaltmak için önemli bir adımdır. AFAD temsilcisi, her köye yeterli sayıda personel göndererek yardımların doğru bir şekilde dağıtılması çabasının sınırlı kaynaklar nedeniyle mümkün olmadığını, ancak vatandaşların güvenini kazanarak yardımların resmî kanallar üzerinden yapılmasının sağlanabileceğini ifade eder.

Vatandaşların yardımları resmî kurumlar aracılığıyla yapmaları, süreçlerin daha düzenli ve etkili olmasını sağlayacaktır.

> "Bir de bizim hayırsever vatandaşlarımızda şey hadisesi var, kendi kendilerine afet bölgesine gitme hikayesi var. Biz bunu sonradan duyduk, nakdi para dağıtanlar olmuş. Bakın şu yanlıştır. Afetzedeye yapacağınız her türlü şeyde, her türlü işlemde, eşitlik ilkesini bozamazsınız. Bakın şu bizi hiç ilgilendirmez. Vatandaşın afetten sonra milyonlarca liralık bir varlığı var. Bir de öbür tarafta kendi halinde başka bir vatandaş var. Benim için ikisi de afetzede. Beni ilgilendirmez afetten önce bu adamın neyi var, neyi yok. Beni hiç ilgilendiren bir şey yok, benim gözüm her ikisi de afetzede. Her ikisi de afetzede olduğu şimdi ben devlet olarak ne veriyorsam hepsini eşit olarak vermekle yükümlüyüm. Ama bu hayırsever vatandaşların araya girip bu şekilde işlemler yapmaları sahanın bütün dengesini bozuyor ve bu vatandaşları kontrol edemiyorsunuz çünkü her köyün her yolunun girişine jandarma koymak gibi polis koymak gibi bir durumunuz olamıyor afette. Biz yurtlara vatandaşları aldık, biz bunları sonradan öğrendik. Bir grup vatandaş yurtlara girmiş, nakit elden para dağıtmış vatandaşa. Bunu gören kimi uyanık afetzedelerimiz almış, bir daha almış, bir daha almış, bir daha almış, bir daha almış, bir daha almış… ve yurttan o günün parasıyla 100.000 TL-120.000 TL nakdi yardımla çıkmış ama onun devletten aldıkları da var… Şimdi bunu nasıl kontrol altına alacaksınız 50 tane köyde… Hangi teşkilatla… her vatandaşın başına bir memur dikebilme şansım yok. Her köye 20 kişilik, 30 kişilik ekip koyup da arkadaş sen de bunu takip edeceksin diyebilme şansım da yok. Biz hep şeyi anlatmaya çalışıyoruz, "yapacağınız yardımları tek bir elden yapın." Bana güvenmiyorsan Kızılay'a güven, Kızılay'a güvenmiyorsan Belediye'ye güven, Belediye'ye güvenmiyorsan Kaymakamlığa güven ama birine, bir yerden yürümesi lazım bu işin." (AFAD)

Dolayısıyla sosyal yardımların afetzedelere doğru bir biçimde ulaştırılmasında devlet kurumlarına duyulan güvensizlik, geçmiş deneyimler, sivil toplumun bağımsız yardım çabaları ve şeffaflık eksikliği gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bu sorunların aşılması için yardımların profesyonel sosyal hizmet uzmanları tarafından organize edilmesi, şeffaflık ve hesap verilebilirliğin artırılması ve devlet kurumlarının kontrol mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu adımlar, sosyal yardımların daha etkili ve adil bir şekilde ulaştırılmasını sağlayarak toplumsal güveni yeniden tesis edebilir.

Benzer şekilde kurumlar arası koordinasyon eksikliğine ilişkin kurum temsilcilerinin ifadeleri de diğer tüm paydaşların anlatılarını pekiştirmektedir. AFAD temsilcisinin "Bir masanın etrafına oturamadık. Sadece bu kadar diyeyim." ifadesi, en temel düzeydeki koordinasyon eksikliğini özetler niteliktedir. Bu cümle, farklı kurumların bir araya gelerek birlikte çalışma becerisindeki sorunlara işaret eder zira kurumlar arası iletişim ve iş birliğinin sağlanamaması, afetin etkilerini daha da ağırlaştırmıştır. Bir araya gelememek, aynı zamanda bilgi paylaşımının ve kaynakların etkin kullanımının önünde büyük bir engel oluşturur.

"Bir masanın etrafına oturamadık. Sadece bu kadar diyeyim." (AFAD)

Manavgat Belediyesi Sosyal Yardım İşleri temsilcisi ise daha detaylı bir açıklama yaparak, bu koordinasyon eksikliğinin nedenlerine ve sonuçlarına değinmektedir. Temsilcinin, üst düzey yöneticiler arasında yeterli bir koordinasyon ekibi kurulmadığına ve bu nedenle yardımların etkin bir şekilde dağıtılamadığına ilişkin sözlerinden, afetin büyüklüğünün ve karmaşıklığının tahmin edilememesi gibi faktörlerin de bu eksiklikte rol oynadığı anlaşılmaktadır. Temsilci, farklı kurumların yardımlarını koordine edebilmek için gerekli altyapının ve uzman ekiplerin eksikliğinden yakınır. Bu durumun, yardımların etkili bir şekilde dağıtılamamasına ve bazı ihtiyaç sahiplerine ulaşılamamasına neden olduğu ortadadır.

"Onun sonrasında biz kaymakamlıkla iletişime geçtik. Kaymakamlık bizimle verilerini paylaştı, biz de onlarla paylaştık. Bu çok bizi rahatlattı, çok rahatlattı. Çünkü biz çoğu evde yetişemedik derken görmüşüz ki zaten bizim yetişemediğiniz noktalarda onlar destek çıkmış, yani sonuçta o kişiler ihtiyaç sahibi olmaktan çıkmış oluyor. Biz de rahatladık. Bu paylaşım biraz gecikti tabii, hazırlamamış olabilirler. Onlara da bağış çok sonradan geldi. Kaymakamlık mesela ahbap ile birlikte dağıttı o ürünleri. Kaymakamlık tabii bizden daha geç dağıtmaya başladı. Bir de onlar para yardımını yapıyorlardı zaten, onu da bizimle paylaştılar. Ahbap Grubu da bizimle tadilat kısmını yaptı Belediyeyle. Eşya dağıtımını da onla yaptı. Hatta ahbap grubu da bizden istemişti, mesela televizyon dağıttınız varsa bize söyleyin ona göre verelim diye. Bu iş birliği az da olsa oldu, güzel oldu, sonradan oldu evet. Biz büyük bir vakıfla çalıştık bu yangında MEF grubuyla duymuşsunuzdur belki. Onların desteği yadsınamayacak büyüklükteydi. Hem tadilat anlamında hem ihtiyaç haritası oluşturdular internet üzerinden gelen bağışlar. Mesela tüm yanan evlere soba dağıttık biz. Hepsini MEF grubu gönderdi. Soba vermediğimiz yanan ev kalmadı hem de kuzineli soba köylülerin sevdiği tarzda." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

Bu bağlamda, kurumlar arası bilgi paylaşımının geç gerçekleşmesi ve koordinasyon eksikliği afet sonrası yardım çalışmalarının verimsiz olmasına yol açmıştır. Temsilcinin ifadesine göre, kaymakamlık ile veri paylaşımı ancak geç bir aşamada gerçekleşmiş ve bu paylaşım gerçekleştiğinde ise her iki tarafın da rahatladığı görülmüştür. Bu gecikme, yardımların ihtiyaç sahiplerine zamanında ulaşmasını engellemiş ve afetin etkilerini hafifletmede yetersiz kalınmasına neden olmuştur. Ayrıca, anlatılarda yardım süreçlerinde sosyal adalet ilkesinin önemine vurgu yapılmaktadır. Bu vurgu, adil ve eşit bir dağıtım mekanizmasının oluşturulmasının, yardımların etkinliğini ve toplumdaki güven duygusunu artıracağına işaret etmektedir. Kurumlar arası koordinasyon eksikliğinin giderilmesi ve uzman ekiplerin oluşturulması, yardımların adil ve etkili bir şekilde dağıtılmasını sağlayacaktır.

"Daha iyi yönetilmesi tabii ki mümkün niye olmasın, bize müdürlüğümüzün üstüne çıkın, Başkanlık, Başkanlığının üstüne çıkın, Kaymakamlık Hükümet, tepeye kadar gidiyor. Bence güzel bir koordinasyon

> ekibi kurulsaydı, üst düzeyler arasında, Manavgat'ın girişinden giren yardım tırları ortak bir noktada toplanıp o koordinasyon ekibinin elinin altından çıksaydı evet ama öyle bir şey olmadı. Tabii ki, orada afetin büyüklüğü tahmin edilemediği için olmadı. Farklı konulardaki anlaşmazlıklardan, üst yöneticilerden bahsediyorum, belki onun için olmadı. Biz de farkındayız. Onun için biz bu ekipleri kurduk. Onun için gidin bakın gittiler baktılar. Evde buzdolabı varsa bakın sizin var, biz bunu başkasına, ihtiyacı olana verelim anlamında bunu yaptık. Ama bize göstermedikleri alıp depoya koydukları, bize açmadıkları kapıları oldu insanların evet oldu. Tabii ki beyana göre gidiyorsunuz böyle bir durumda. Benim eksiğim var diyor. Gelin bakın diyor, biz bütün bu beyanları değerlendirmekle yükümlüydük. Evet bunu fırsata çevirenlerin ya da dediğiniz gibi ihtiyacını bile söyleyemeyenlerin hepsinin farkındayız." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

AFAD ve Manavgat Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü temsilcilerinin görüşleri, afet yönetiminde ve sosyal yardımların dağıtımında kurumsal iletişim ve koordinasyon eksikliğinin ciddi sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular afet yönetimi süreçlerinin iyileştirilmesi için daha güçlü ve etkin bir koordinasyon mekanizmasının oluşturulmasının gerekliliğini vurgulamaktadır.

> "Bence uzman ekip kadrosu oluşturulmalı. Diğer kurumların da uzman ekipleri ile iletişim kurabilecek bir uzman ekip olmalı. O iletişim olmazsa olmuyor. Yani bizim en zorlandığımız konular. Kurumsal iletişim ve koordinasyon. Bakın büyükşehir koltuk kanepe dağıtmış, biz basından görüyoruz. Yani iletişim çok önemli. İlk tavsiye o, ekip iyi kurulursa sistem kurulursa işlemeyecek Hiçbir şey yok, çok zor değil çünkü bağış yağıyor, gelmiyor yağıyor. Siz onu güzel organize edip, doğru yerleştirip, doğru depolayıp nasıl dağıtacağınızı bulduktan sonra da depodan çekip dağıtırsın, bitti. En önemli şey tabii ki de sosyal adalet ilkesiyle hareket etmek. Adalet, sosyal adalet yani insan haklarına uygun bir şekilde dağıtılmalı." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

AFAD ve Manavgat Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü temsilcilerini anlatıları diğer aktörlere benzer şekilde afet yönetiminde ve sosyal yardımların dağıtımında plansız ve programsız hareket edildiğini ortaya koymaktadır. Manavgat Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü temsilcisi, yangın sonrasında köylere buzdolabı taşımaya çalıştıklarını ancak elektrik hatlarının yanmış olması nedeniyle bu çabanın anlamsız hâle geldiğini belirtmektedir. Ayrıca, başlangıçta gönderilen küçük malzemelerin fazlalığı ve insanların ihtiyacına uygun olmayan yardımların gönderilmesi, sahada büyük bir karmaşaya yol açmıştır. Temsilci, sıcak yemek ihtiyacının karşılanmasında yaşanan gecikmeyi ve mobil mutfakların daha erken kurulmuş olmasının faydalarını vurgulamaktadır. Bu durum, yardımların ihtiyaçlara uygun olarak planlanması ve organize edilmesinde aksaklıklar yaşandığını göstermektedir. AFAD temsilcisi ise afet durumlarında özellikle ayni yardım noktasında ipin ucunun kaçtığını vurgulamaktadır. Temsilci, afet sonrası kısa sürede çok fazla yardım malzemesinin afet alanına

getirilmesinin ya da gönderilmesinin, bu malzemelerin organize bir şekilde dağıtılamaması soruna yol açtığına dikkat çeker. Bu bağlamda mobil belediyecilik yaklaşımının yardımların daha iyi organize edilmesine yardımcı olabileceği ve lojistik ve depolama planlamalarının daha aktif yürütülmesinin yardımların etkinliğini artıracağı görülmektedir.

> "Şimdi şunu baz alabiliriz, çok sıcak yaz günlerinden bahsediyoruz. Köylerde elektrik yoktu, elektrik hatları yanmıştı. Biz köylere mesela buzdolabı taşıyacağız ama elektrik yok. O insanlar yanıyor yani en büyük sıkıntılardan birisi elektrik hatlarının yanmış olması ve o sıcaklar. Buzdolaplarının olmayışı. İnsanlar çok fazla gıda gönderdi. Büyük malzemeden ziyade başta çok fazla küçük malzemeler geldi. Büyük malzemeler büyük bağışçılarla daha sonrasından gelmeye başladı aslında. Sahada gördüğüm, biz kuru gıdayı ne yapalım, mutfağımız ocağımız bile yok. Bize sıcak yemek getirin dediler. Sıcak yemek ihtiyacı vardı. Sonra bir mutfak kuruldu zaten aş evi kuruldu. Belenobası ve Ulukapı mahallelerine kuruldu oradan etraftaki tüm köylere yemek dağıtıldı." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

> "İşte ilk günler kuru gıda olmamalıydı, sulu yemek olmalıydı ve soğuk, soğutma. Bir de biz köylerde böyle mobil alanlar oluşturabilirdik o bizi çok daha kolaylaştırabilirdi. Her köye bir mobil alan, mobil bir kişi. O köyden sorumlu belediyeden bir kişi. Biz o köyle ilgili tüm bilgileri her gün gidip gelmektense, iletişim kurarak doğrudan buradan organizasyonunu da sağlayıp, şahıs şahıs devamlı yapabilirdik. Bu şu an aklımızda not ettiğimiz bir durum yani bundan sonraki böyle bir durumda muhakkak mobil belediyeciliği hayata geçiririz. Benim gözlemlerimden birisi de mobil duşlar olmalıydı. Çok sıcaktı. İnsanların serinlemeye ihtiyacı vardı, mobil duşlar olmalıydı. 1-2 yerde mobil tuvalet gördüm, konteynerler ile birlikte geldi." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

> "Şununla alakalı bence yani bunu kurumsaldan ayrı da kendi kişisel fikir olarak da söylüyorum. Biz afet durumunda özellikle ayni yardım noktasında ipin ucunu kaçırıyoruz, çok net söylüyorum. 7 Şubat'ta Hatay'daydım. 6 Şubat'ta deprem oldu. 7 Şubat'ta Hatay'a tırlarla pirinç ve bulgur girdi ki vatandaşın depremin bir gün sonrasında pirince bulgura ihtiyacı yoktur kardeşim. Şimdi bir yerde bir ayar kaçıyor gerçekten kaçıyor… yani çok fazla, gereğinden fazla yardım malzemesini çok kısa sürede indiriyoruz. Bu kısa sürede indirdiğiniz yardım malzemesinin afet ortamında organize bir şekilde dağıtılabilmesi, organize bir şekilde yerine ulaştırılabilmesi çok kolay bir iş değil. Sonuç itibariyle hiçbirimiz lojistik uzmanı değiliz ve gelen yardım malzemelerinin içerisinde gerçekten insan evine sokamayacağınız, insana veremeyeceğiniz şeyler de oluyor. Böyle saçma sapan, bunun burada ne işi var acaba dediğiniz malzemeler de geliyor yardım olarak ve bunun organize edebilmeniz çok zor. Bu bir." (AFAD)

Yardımların dağıtımı, koordinasyonu ile kayıp ve hasarların telafisi sürecinde yukarıdaki sebeplerden kaynaklanan problemler; mekansal, zamansal, niceliksel ve niteliksel farklılıkları da beraberinde getirmiştir. Öncelikle anlatılar, geniş kırsal alanlarda dağınık bir biçimde yaşayan afetzedelerin *mekansal izolasyonunun*, yardımlara erişimlerini etkilediğini ortaya koymaktadır. Coğrafi uzaklık ve ulaşım zorlukları yardımların dağıtımında engel teşkil

etmiş, yardımlar genellikle merkezi ve daha kolay erişilebilir yerlerde yoğunlaşmış, kırsalın da çeperinde kalan bölgelerde yaşayan topluluklar dezavantajlı duruma düşmüştür. Anlatılar coğrafi bilgi eksikliğinin ve yardım organizasyonlarının yetersiz yerel haritalama stratejilerinin, kırsal kesimde yaşayan insanların yardımlara erişimini nasıl engellediğini göstermektedir. Yardımların mekansal dağılımında yaşanan bu eşitsizliklerin giderilmesinde yerel aktörler önemli bir rol oynamıştır. Bu durum aynı zamanda, merkezi otoritelerin kırsal bölgelere yönelik yetersiz planlama ve iletişim stratejilerini de ortaya çıkarmaktadır.

> "Bir de benim burası tenha kalıyor kızım. Köyün merkezine çok gelip para dağıtanlar olmuş. Buraya kimse gelmiyor, gelse geldi derim." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Köye uzağız çünkü. Yapılan yardımlardan bile fazla bir şey görmedik, muhtar ve cami hocası olmasa yardımlardan dahi haberimiz olmayacaktı. Acaba yardım gelir mi, diyerek bütün gün gidip de caminin önünde mi bekleyeyim?" (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

> "Şimdi Bizim burayı çoğu bilmiyor. Ekseri merkez tarafına gitti yardımlar." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

Öte yandan yangın sırasında yaylada olanlar can güvenliği açısından avantajlı bir konumdayken yardımlara erişim hususunda geride kalmışlardır. Dolayısıyla mekânsal hareketliliğin ve zamanlamanın, telafi süreçlerindeki adaletsizliği nasıl pekiştirdiği görülmektedir. Yardım dağıtım süreçlerinin, insanların yerel yaşam pratiklerini ve mevsimsel göçlerini dikkate alacak şekilde planlanmaması, yardımın etkinliğini azaltmaktadır. Yardımların adil bir şekilde dağıtılamaması, topluluk içinde güven sorunlarına ve dedikodulara yol açmış, yardımların dağıtımında şeffaflık ve eşitliğin sağlanamaması, toplumsal dayanışmayı zayıflatarak bölgesel gerilimlere neden olmuştur.

> "Yardımdan burada olanlar yararlandı, olmayanlar yararlanamadı. Biz mesela 4-5 tane evi yanan kişi o sırada yayladaydık." (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Gelen yardımlarda da mesela şöyle bir şey oldu. Yukarı mahallelerden biri şunu dedi, aşağıdakiler gelen yardımları eliyor eliyor posasını yukarı gönderiyor dediler, bak lafa bak. Çok aldı millet almadım diyen yalan konuşur." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

Son olarak, muhtarlar, yardım dağıtımında medyanın rolüne ve yardımların yönlendirilmesinde nasıl bir etki yarattığına dikkat çekmektedir. İlk yanan köyler medyanın ilgisi ile oldukça öne çıkıp yardımlardan ziyadesiyle faydalanırken yıkımın çok daha fazla olduğu daha az bilinen ve daha fazla yardıma muhtaç bölgeler ihmal edilmiştir.

> “Başka köylerde yol kenarında diziliymiş malzeme gelen oradan alır gidermiş, tamam mı? Bir de en az maddi yardımı biz aldık. Niye biz aldık? Biraz daha kırsala düştük. Gelenler Kalemler, Evrenseki gibi daha yakın köylere gittiler. Çuval çuval para götürdüler oralara. “(M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

> “Yanan köyler denince herkes Evrenseki ve Kalemleri görüyor halbuki Manavgat'ın Demirciler Mahallesi'nde, Aksaz'da, Karaöz'de daha çok. Gebece'de daha çok. Ama ilk Evrenseki ve Kalemler'de başladığı için basın da hep burayı çekti ama buralarda daha fazla. Gelen yardım ilk etapta oraya geliyor hep.” (Manavgat-Muhtarlar Derneği Başkanı Notları)

Bu anlatılar, mekânsal dinamiklerin yardım dağıtımında kritik bir rol oynadığını ve kimi toplulukların bu süreçte dezavantajlı duruma düştüğünü göstermektedir. Yardım dağıtım süreçlerinin, kırsal toplulukların mekansal gerçekliklerini ve sosyal dinamiklerini dikkate alacak şekilde planlanması gerekmektedir. İkinci olarak yangın sonrası *yardımların zamanlaması*, bu yardımların etkinliğini ve yerel halkın bu yardımlardan ne ölçüde yararlanabildiğini belirleyen kritik bir faktördür. Örneğin barınma ihtiyacı giderilmeden verilen hayvanlar, afetzedelerin gündelik hayatlarını daha çok zorlaştırmıştır. Yardımın zamanlamasının, ihtiyaç sahiplerinin mevcut durumlarına uygun olup olmaması, yardımın etkinliğini belirleyen temel unsurlardan biridir. Katılımcılar devletin vaatlerinin zamanında yerine getirilmediğini, geç gelen yardımların ise faydasız olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum, yardımların zamanında ulaşmamasının, yerel halkın devlete olan güvenini nasıl zedelediğini ve yardımların etkisiz kaldığını göstermektedir.

> “Hayvan yardımı yapıldı ama keşke almasaydık, ev olmayınca sıkıntı oluyor. Bir de sık hastalanıyorum onlara bakacağım diye.” (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

> “Afet bölgesi oldu dediler. Devlet karşılar dediler. Devlet şöyle yapar, devletin öyle dediklerinin çoğu yalan. Al kayda gitsin devlete çoğu yalan hani ne faydası geldi? Gelmedi ki. Her şey zamanında karşılanır. Ben kendimi düzelttikten sonra karşılasa ne olur karşılamasa ne olur. Ben sıkkınken yapacak. Sen hastayken hapı, şurubu içmezsen iyi olduktan sonra içtiğinin faydası olur mu?” (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

> “Yok almadık kızım bir beyaz eşya geldi, o da hangi vakıftan geldi bilmiyorum belediyeden kaymakamlıktan geldik demediler. Servise isim verilmiş getirdi. O da bulaşık makinası ile televizyon yok, buzdolabı ve çamaşır makinası, özele giriyormuş. Ama yandı, benim evimde vardı... Sonrasında sordular ne getirelim diye getirseler ben nereye koyayım, nerede saklayayım. Deseler ki arkadaş ev bittiğinde 6 ay bir yıl sonra gel bunları buradan al dese ayrı bir şey. Ama yapmadılar, yapmadılar.” (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

Öte yandan yangın sonrası dağıtılan zeytin fidanlarının yaz mevsiminde verilmesi nedeniyle kuruduğu belirtilmektedir. Birtakım desteklemeler mevsimsel ve tarımsal döngüler dikkate alınmadan yapıldığında, yerel halk için ek yükler ve zorluklar yaratmaktadır. Tarım topluluklarında, yardımların zamanlaması, bu yardımların başarıya ulaşmasını doğrudan etkilemektedir.

> "Şimdi senin evin yanmış. İnsanlar yardım getiriyor arabalarla biri geliyor, biri duruyor. Bir insanın hiçbir şeyi yanmamış gelmiş orada bir şey almaya çalışıyor. Öbür adam da gelmiş bana soruyor, abi ne lazım onu verelim bunu verelim... Ya benim zaten o an öyle bir düşüncem yok zaten o an kafamda. Ne yapayım ben suyu yemeği alıp diyorum, değil mi? Ben orada, işte orası yanmış komple ev yok. Hiçbir şeyim oturacak bir yerim yok, ayakkabım hiçbir şeyim yok. Aynen böyle çıkmış gitmişiz o anda. Hiçbir şey almamış evden, komple sıfırlanmış ama öbür insanlara bakıyorsun. Adam yok orada çorap alacağım uğraşır, yok ekmek alacağım. Halbuki hiçbir şeye ihtiyacı yok, her şeyi var." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

> "Bir de diyelim sanırım oradan buradan yardımseverlerin verdiği şu zeytin fidanları... Bana geliyorsun sen yazın ortasında zeytin fidanı veriyorsun ya ben bunu ne yapacağını şimdi, sen bana sertifika ver, zeytin fidanı alabilir diye geçerli olan. O sertifikayla ben ekim zamanı alayım. Yazın ortasında bir de şimdi ben gideceğim bir yerlere onu toprağa gömeceğim. Orayı sulayacağım. Ekim zamanı değil ki! Böyle de sorumsuz bir uygulama oldu yani. Yarısı kurudu, yazık yaa... Al ne yaparsan yap... ekemem, ekince dağda sulamam lazım. Böyle işkence ettiler bize. Ekim zamanı yağmuru yediğinde bir daha sulamaya gerek kalmıyor." (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> "Artık o da hayırseverlerden mi geldi bilmiyorum. Fidan da verdiler ama daha köklenmemiş burada duruyor. Küçük küçük, o yüzden verdikleri fidan hep kurudu, zamansız verdikleri için, küçük torbalara sokmuşlar. Daha yere saçak salıp da oturmamış. Ekmek için de zamansızdı zaten eksen de sürekli sulu tutacaksın, sulama yapacaksın da anca." (M-30, Erkek, 70, Ortaokul, Emekli-çiftçi)

Üçüncü olarak, yardımların miktarı ve dağıtımı konusunda yaşanan niceliksel problemler sosyal adaletsizliği derinleştirerek ve toplumsal dinamikler üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Katılımcılar kontrolsüz dağılan yardımların miktarının fazla olmasının yanı sıra dağıtımında yapılan hataların, yardımın amacına ulaşmasını engellediğini ifade etmektedir. İnsanlar, ihtiyaçlarının ötesinde malzeme alarak israfa neden olmuş ve yardımların etkili bir şekilde ihtiyaç sahiplerine ulaşması sağlanamamıştır.

> "Belediyeye bak, adam ayırt etmedi gerçekten Şükrü Başkan, eğri oturalım doğru konuşalım. Gerçekten adam elinden geldiği kadar her şeyi yemeğini, suyunu, gıda maddesini, çamaşırı şuyu buyu, doluydu ya… Çoğunu toplayıp götürdüler. Millet önce ihtiyacı olduğu kadar aldı. Sonra marka bakmaya başladı. Bizim insanoğlu doyumsuzdur. Anladın m? İnsanoğlu doyumsuzdur. Marka bakmaya başladılar. İhtiyacı olan

adam marka bakmaz doğru mudur? Ondan sonra aynı pazarlarda tiftik deriz dökme çamaşır olur ya, öyle karıştırıp karıştırıp bakıp hoş bir şey bulursa alıyordu, yığılıyı burada camiinin önünde günlerce açık Pazar gibi. Domatesi biberi salatalığı, kurusundan dirisinden kıyafetinden ayakkabısına, oyuncağına varıncaya kadar her şey vardı. Devletten çok millet getirdi. Arabasına yükleyen İstanbul'dan, Ankara'dan, Kayseri'den, Isparta'dan, Ağrı'dan, Diyarbakır'dan, Burdur'dan her yerden tırlar geldi. Getirdi yıktı oraya. Belediye de köylere dağıttı. Çok kendi özel arabasına koyup köylerdeki dağıtım yerlerin getirenler oldu." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

"Bu malların yemi, samanı yoktu, sonradan verildi, buralara yardım geldi ama biraz ayarsız oldu bazı şeyler. Nasıl ayarsız oldu? Ben onlara bakıyorum, değil mi? Şura bir araba geldi diyelim, arabaya bakıyorsun, malı olmayan alıp gidiyor, böyle şeyler oldu arada. Yardım aldık da yeterince alamadık." (M-22, Erkek, 67, İlkokul, Hayvancı)

"Eşyamız yok. Yardım alamadık biz. Mesela mobilya eşyamız hiç yok. Halı türü, mutfak eşyası perde, yani onlar hep eksik. Kızılay yardım yapmış, yatak odası biraz mutfağa eşyası vermiş, hatta ben telefon açtım arkasına düştüm. Bu köyden 4 kişinin ismi varmış, bizim ismimiz yok. 4 kişinin evi yanmadı ki bu köyde... Aşağı yukarı 22 tane ev yandı. Toplam 50 kişiymiş zaten her köyden dörder beşer. O verdikleri 50000 lirayla evin eşyasını alabilir misin? 7000-8000 TL bir çamaşır makinesi buzdolabı." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

"Bu benim bir yılda aldığım ürünün, yani yirmide biri değil. Şaşılacak bir şey ya? Bir ağaçtan hesap etsen ürünü, yani bu senin yıllık yağ gelirin ya da zeytin gelirinin yirmide biri değil. Bırak o ağacın maliyetini, bırak 20 yıllık, 30 yıllık emeğini, her şeyi geç. Bir yıllık ürünün yirmide biri değil yani irili ufaklı düşünürsem ağacımı, tam yetişmiş ağaçlarda bunu kıyaslamak bile imkânsız orda çerez parası. Tekrar tam ürün vermesi 20 yılı alır. Yani benim 20 yılım kayboldu ve 20 yıl daha bekleyeceğim, 40 yıl eder. Ve şu verilen paraya bak sen? Şu verilen paraya bak?" (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

Yardımın miktarının fazla olmasına rağmen adil bir şekilde dağıtılmadığını ve ihtiyaç sahiplerine ulaşmadığını vurgulayan anlatılar sıklıkla ifade edilmektedir. Bu nedenle yardımların fazla olması her zaman ihtiyaç sahiplerine fayda sağladığı anlamına gelmemekte aksine adaletsizlik yaratmaktadır. Zira afetzedeler yardımların miktarının fazla olmasına rağmen zamansız ve uygunsuz şekilde yapıldığını dile getirmektedir. Bu durumun yarattığı toplumsal gerilimlere dikkat çeken Muhtarlar Derneği Başkanı kaynak israfını ve zayıflayan toplumsal dayanışmayı vurgular.

"Yok, yok, maddi anlamda ben de dahil kimsenin bir kaybı yok. Var diyen yalan söyler. Ev yandıysa, 1 dolabı varsa şimdi 2-3 tane dolapları var. Benim de 2 tane var Allah razı olsun gönderenlerden. Haluk Levent'in Derneği var ya o verdi bir tane yeni. Bir tane de bizim yeğen getirmiş. Bir tanede Belçika'dan bir Türk arkadaş doldurmuş arabaya yanan evleri görerek dağıtıyor. Bir buzdolabı, bir çamaşır makinası. Kardeşim dedim benim var. Olsun senin evin yandı mı dedi, yandı dedim. Tamam, o zaman dedi indirdi.

Ahbap Derneği'nden aradılar, böyle böyle. Kardeş dedim benim evimde bir tane vardı şimdi iki tane. Yok dedi vereceğim. Kardeşim var benim, olmayana, yardım gitmeyene varsa götürüp ona verin, araştırın. Bu kadar zor mu bir whatsapp grubu oluşturup belediye kaymakamlık kime ne verildiyse canlı canlı paylaşın. Neyse, yok vereceğiz dediler. Bir televizyon, bir çamaşır makinası, bir buzdolabı. Koymayın dememe rağmen koydular gittiler. 3 gün evin önünde yolun kenarında durdu, geri götürsünler diye bekledim. Ticaretini mi yapağız bunun? Herkes öyle bir şeytan olmuş ki. Sonra bir öğrendim öyle bir istismar edilmiş ki. 2500 tane Manavgat'taki Vestel Bayisi dağıtmış. Belediyeden aradılar kuru bakliyata ihtiyacınız varsa yollayalım diye. Allah razı olsun, var geldi dedim. Gözünün önünde kurtlanacak olan şey ne yapayım göndermeyin dedim. O halılar malılar dağıtılmış." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

"O şekilde olması lazımdı. Çuval çuval gıda maddesi dağıttılar, poşet poşet, istemediğin kadar... O kurtlanacak şeyleri, tarihi geçmiş olanlarda vardı. Hepsini getirip buraya yığmanın ne anlamı var. Adam getirmiş şuraya yangının üçüncü günü, köyde su yok, elektrik yok. Bir kamyon ayran getirmiş. 50 derece sıcak var, bir arabanın içinde dönüşümlü olarak dağıtın bari onu. Ben zaten bir geldim cuma günü akşam, ayranlar şişmiş, böyle patlamış." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

"Yardım ettik dedikleri para üzerindeki meyvenin yirmide biri etmez. Dedim ya verilen para o yılki üzerindeki meyvenin değerinin yirmide biri bile değildi. 30 bin lira civarı yattı hanımın hesabına ağaçlar için." (M-30, Erkek, 70, Ortaokul, Emekli-çiftçi)

Dolayısıyla Manavgat kırsalında orman yangını sonrası yardım ve desteklere erişimde niceliksel sorunlar, yardımların miktarının fazla olmasına rağmen planlama, koordinasyon ve ihtiyaçlara uygunluk konularında yaşanan eksiklikler nedeniyle ortaya çıkmıştır. Zira birkaç tane şalvar ve penye bluz ile yaşamını idame ettiren kadınlara afetin hemen sonrasında kolilerce kıyafet giderken, kaybettiği yıllık zeytin hasılatının çok altında bir tarımsal kayıp ödemesi yapmak telafi sürecinin ne kadar sorunlu işlediğinin göstergesidir.

"Uzatmayalım biz böyle bir kuruluşlardan iyi bir destek görmedik ama görüp hakkını aşanlar çok oldu. Hakkını aşanlar çok oldu, biz görmedik. Bizim burada 5-6 ev var karşı mahallelerde var iki ev, 2 ev burada var, bizler doğru dürüst bir şey görmedik ama senden bu bacıdan öbüründen böyle kıyafet türü yiyecek içecek türü Allah razı olsun istemediğin kadar vardı. Ne yapacağız biz onu fazlasını, eksiğini? Bize demirbaş bir eşya gelmedi. Bunlar da hep komşulardan hısım akrabadan, şunları benim bir yeğenim var Manavgat'ta tanıdığı bir şeyi varmış, işte böylesi yer varmış ona dayımın evi yanık demiş böyle böyle demiş gelsin hemen bir verelim demiş. Bu işte bunları da oralardan verdiler (evin içindeki eşyalar kanepe, masa vs.). İşte bizim yardım da bu aldığımız alacağımız da bu." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

"Çok fazla geldi, bir de yani rezil bir şekilde gelen malzeme isteyen, istemeyen, alıyor isteyen istemeyen döküyor. Ondan dolayı Manavgat'a gönderdim." (M-Muhtar-2, Erkek, 57, İlkokul, Esnaf)

> "Bilinçsiz getirdiler yani ne varsa getirdiler ne varsa getirdiler. Yani ihtiyacı olana da getirdi olmayana da getirdi. Koli koli ayran getirdiler. Ayran ne yapacaksın ki? Elektrik yok, su yok, sıcak... Bir de koyacak yerimiz yok diye mesela düzgün bir şey alamıyorsun ki... Nereye koyacaksın?" (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

> "Koordinasyon sıkıntısının sonuçları işte. Her gittiğim köyde köşe başında kuru gıda, içecek yiyecek yığılı. Çok telef oldu. Hatta bangır bangır bağırdı muhtar arkadaşlar bize yiyecek içecek bir şey göndermeyin, doydu burası diye. Çok su, ayran telef oldu." (Manavgat-Muhtarlar Derneği Başkanı Notları)

Dördüncü ve son olarak desteklerin niceliği kadar niteliğinde de bazı sorular yaşanmıştır. Örneğin M-7 verilen zeytin fidanlarının cinsinin belirsizliği ve fidanların kalitesizliği nedeniyle uzun vadede zarar getireceğini belirtmektedir. Kalitesiz fidanlar, çiftçilerin uzun yıllar boyunca mahsul alamamasına ve dolayısıyla ekonomik açıdan zorluk yaşamalarına neden olmaktadır. Anlatılarda aynı zamanda verilen fidanların köklerinin sağlıklı olmadığı ve bu nedenle fidanların hayatta kalma şansının düşük olduğu da vurgulanmaktadır. Sağlıksız fidanlar, yerel halkın emeğini ve kaynaklarını boşa harcayarak üretimin yeniden sürdürülebilir kılınmasını baltalayabilir. Öte yandan dağıtılan birçok fidan hem suya erişimdeki sıkıntılar hem de dikim faaliyetini gerçekleştirecek insan gücünün bulunmaması nedeniyle evlerin önünde kurumaya terk edilmiştir. Bu durum yardımların sadece dağıtılmasının yeterli olmadığını, aynı zamanda yerel halkın bu yardımları etkin bir şekilde kullanabilmesi için gerekli desteğin de sağlanması gerektiğini göstermektedir. Fidanların dikilmesi ve bakımı için gerekli bilgi ve kaynakların sağlanmaması, yardımların amacına ulaşmasını engellemektedir.

> "36 ağaç verdiler, ben de ekmedim. Evin altında belki görmüşsünüzdür kurudu gitti. Tarım ilçedekiler verdiği zeytinin cinsini bilmiyor. Bu getirdikleri fidan 5 yılda zeytin verecek bakacağım 5 yıl sonra beğenmezsem zeytinin türünü tekrar dikeceğim bir 5 yıl da öyle gidecek 10 yıl. Benim şu aşağıdaki ağaçlarım 10 yaşında. Onlardan iki buçuk kasa zeytin topluyorum ben daha 10 yaşında. Yani ben 10 yılımı niye kaybedeyim ki. O da masraf." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "Yeni verdiler de o da daha dibine saçak tutmamış. Verdikleri fidanım kesenin içinde de çıktı mıydı dibinde saçak yok sadece kök. Şu konteynırın arkasında onu sularız iki üç güne bir yeşersin de gelecek seneye ömrümüz olursa kökler saçak salsın diye." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

> "Fidan parasıyla fidan verdiler ama aha fidanlar şurada durur, kurudu gitti. Kim dikecek?" (M-20, Kadın, 73, Okuma yazma yok, Emekli-Çiftçi)

Dolayısıyla, Manavgat kırsalında orman yangını sonrası yapılan yardımların niteliğinde yaşanan sorunlar, yardımların etkinliğini ve yerel halkın toparlanma sürecini olumsuz etkilemektedir. Kalitesiz fidanlar, sağlıksız hayvanlar ve yerel ihtiyaçlara uygun olmayan yardımlar, yerel halkın ekonomik ve sosyal koşullarını zorlaştırmaktadır. Kurumlar arası koordinasyon eksikliğinin ve yetersiz planlamanın, devlet kurumları ve sivil toplum arasında zedelemiş olan güven duygusunun neden olduğu bu sorunlu pratikler kaçınılmaz olarak yerel halkta adaletsizlik duygusuna ve algısına neden olmuştur. Bunun ilk göstergelerinden biri *dezavantajlı grupların derinleşen kırılganlığıdır*. Yardım süreçlerindeki eksiklikler, özellikle ekonomik ve sosyal açıdan zaten savunmasız olan bireyler üzerinde daha ağır etkiler yaratmıştır. Bu durum, afet sonrası toparlanma süreçlerinin eşitsiz bir şekilde ilerlemesine neden olmuş ve toplumsal adaletsizlikleri pekiştirmiştir.

> "Hiç de bir yere danışmadım gülüm. Yani okuryazarlığımda yok. Millet neler neler aldı getirtti, ikişer ikişer buzdolabı vs. Ben bir şey bilmem hepsinden birer tane verdiler o kadar işte." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Ellere verdiler hep parayı, vara elin parası ama işte bize dediğim gibi. Beni adam sırasına koymadılar ne yapayım koymadılarsa. Ben de elin verdiğini kafasına kakacak halim yok." (M-20, Kadın, 73, Okuma yazma yok, Emekli-Çiftçi)

> "Eşim ölünce 1 tane evimiz vardı Manavgat'ta onu çocuklara verdiler, onlar bölüştü. Ben de buradaki eve geldim. Bir canım var bir de bu devletin yaptığı ev var. Allah göstermesin, zor…" (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

Anlatılar okuma yazma bilmeyen bireylerin bilgiye erişim eksikliğinin ve bürokratik süreçlere hâkim olamamanın, bu bireylerin yardımlardan tam anlamıyla faydalanmasını engellediğini göstermektedir. Okuryazarlık eksikliği, yardımların adil ve etkin dağıtımını zorlaştırmakta ve bu grupların kırılganlığını derinleştirmektedir. Ayrıca aile desteği ve sosyal ağların zayıflığı, özellikle yaşlı kadınların kırılganlığını artırmıştır. Aile içi destek mekanizmalarının zayıflığı, bu kadınların yaşam koşullarını daha da zorlaştırmaktadır.

> "Tüp yardımıdır, elektrik yardımıdır bu köyde alması gereken biri varsa yatalak olarak. 3 kişi var. Biri babam biri bir hanım biri de kaza yapıp belden aşağısı felç olan biri var. Evinde yatıyor adam. Evlerin bile afet kanununda bir yeri var. Biz köylüyüz diye bir şey bilmiyor değiliz. Mesele okuma değil kendini geliştirmek. Kimse sırf 4 sene okumakla kendini geliştiremez. Ben ilkokul mezunuyum ama benim diyen üniversiteliyi yolarım her konuda. Şimdi afet kanununda yeri yapılacaksa önce bu üç kişinin evi yapılır. Benim evime sonra başlandı sesimi çıkarmadım. Sosyal yardımlaşa dağıtımı ona göre yapıldı, öyle." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "Kış çok kötü geçti hatta benim bir engelli çocuk var, içeride şuradan bakabilirsiniz. 16 yaşında yürüyemez, konuşamaz. Özellikle onun için çok zordu. Hayat böyle..." (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

Engelli bireylerin ve onların bakımını üstlenen ailelerin karşılaştığı zorluklar, dezavantajlı grupların kırılganlığını belirgin şekilde artırmaktadır. Engelli bireylerin bakımında yaşanan güçlüklerin, afet sonrası süreçlerde daha da ağırlaştığı görülmektedir. Bu aileler, yeterli destek ve kaynaklardan yoksun kaldıklarında, yaşam kaliteleri ciddi şekilde düşmektedir. Son olarak, yerel bilgi ve deneyim eksiklikleri, yardım süreçlerinin etkinliğini azaltmaktadır. Zira anlatılar, yerel yönetimlerin ve yardım kuruluşlarının, yerel halkın özel ihtiyaçlarını yeterince dikkate almaması durumunda, yardımların amacına ulaşmadığını göstermektedir. Yardımların planlanmasında yerel bilgi ve deneyimlerin dikkate alınmaması, yardımların etkinliğini ve adil dağıtımını zorlaştırmaktadır. Bu süreçler, dezavantajlı grupların kırılganlığını artırmış ve afet sonrası toparlanma süreçlerinin eşitsiz bir şekilde ilerlemesine neden olmuştur. Yardım süreçlerinin daha iyi planlanması ve koordine edilmesi, dezavantajlı grupların kırılganlığını azaltacak ve toplumsal adaleti sağlayacaktır. Yardımların niteliği, zamanlaması ve dağıtım süreçlerinin iyileştirilmesi, toplumsal dayanışmayı güçlendirecek ve afet sonrası toparlanmayı hızlandıracaktır. Telafi sürecinde yaşanan bu sorunların neden olduğu bir diğer sonuç *fırsatçılıktır.* Yardım sürecindeki düzensizlikler ve denetimsizlik, özellikle yardımlara gerçekten ihtiyaç duyan grupların kırılganlığını derinleştirmiştir.

> "Olay şu. Biz destek olarak insanlardan hiçbir şey talep etmedik. Mesela kurumlardan insanlardan destekler geldi. Vakıflar para yağdırdı. Devlet geldi, insanlara baktı gördü, şeylerini yaptı. Gelenler hep, mesela adamın hiç evi yanmamış, vakıftan para gelmiş belediyeye, diyor ki sen benim adamımsın evi boya. Veya hayvanı yok adamın 5 tane hayvanı var. 300 tane balya indir. Ertesi gün gidiyorsun, bakıyorsun sen 5 gün sonra balyalar satılmış. Nakit paraya. Malzeme yazılıyor, yanmadan hiçbir şey olmadan gidiyor devletten T.C. numarasına para yatırtıyor. Yani böyle enteresan şeyler var. Sizin üniversitede ben araştırma şeyinin ne demek olduğunu bildiğim için ondan anlatıyorum ben bunları. Yanlışlığı tersliği bazı şeylerde kişilerde arayacaksınız burada. Bu olay öyle bir hale dönüştü ki, kimi muhtarlar eşyalarını gelen yardım erzaklarını depolara döktüler. İnanın bunlara yangından tam 5 gün sonra geldi bize yiyecek içecek. Manavgat'a 5 kilometreyiz. Düşünün gerisini. Yangından 5 gün geldi buraya. İnsanların hayvanları ölüyor. Yok, saman yok, o yok bu yok. Oraya bakıyorsunuz, tonlarca saman var. Yani bir yerde enteresanlık var, enteresanlık şu, bir yerde şuna dönüştü bu olay. 5 kişi mağdur varsa o mağdurlar dışında herkes para aldı." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-Ormancı)

> "Ama şöyle bir durum var, evi yanmayanlar, ağacı yanmayanlar devletten şuradan buradan kıyamet para aldılar. Bazı kişilere de iyi oldu bu yangın ama…Maddi açıdan mesela. Adamın 5-10 ağacı yanıyor,

gidiyor on ağaca 20 ağaç yazdırıyor. Alıyor devletten bir sürü para. O adam niye canını sıksın. Zaten o parayı ömür boyu alma şansı yok. Yani bazı kişilere çok iyi oldu. Yani bazı kişilere piyango vurdu gibi bir şey." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

Birçok afetzede, yangın sonrası yardımların dağıtımında büyük adaletsizlikler yaşandığını ifade etmektedir. Yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaşmak yerine, çeşitli şekillerde fırsatçılar tarafından suistimal edilmesi, toplumsal güveni zedelemiştir. Örneğin, evi yanmamış olanların, yangından zarar görenlere verilmesi gereken yardımları alarak haksız kazanç elde ettikleri sıkça dile getirilmektedir. Bu durum, yardımların etkili ve adil dağıtımını engellemiş, gerçek ihtiyaç sahiplerinin mağduriyetini ve toplumsal huzursuzlukları artırmış, toplumsal dayanışmayı zayıflatmıştır.

"Pis insanlar. Evi yananlara dua etsinler. Bak evi yanmayanlar yananlardan çok daha fazla öteberi aldı. Gerçekten bak, o yemler o samanlar gıda olsun yiyecek sırt baş. Çok aldılar. Evi yananlara çok dua etsinler. Çamaşır makinası buzdolabı evi yanmayanlar da aldı. Benim evim yanmadı gereksiz demedi. Öyle kuzum. Biri alıyorlar ikinciyi de alıyorlar. Nasıl oluyor bilmiyorum ben, el işini görüyor kızım. Bak benim evim yandı, çoluk çocuk burada ilgilenirken annem de vardı bir yere de gidemiyordum. O Antbirlik yem dağıtırdı. Buraya geldi bir yemci 15 kilo yem aldım, ismimizi yazdılar. Antbirlikten eller böyle tırlara yığdı geldi. Biz vardık Antbirlik'e ismimiz yazıyor diye bize başka vermediler. Çok haksızlık yapan oldu." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

"Hiç malı yanmayanlar da mal aldı kızım. Helal mı o? Helal değil! 30-40 tane mal aldılar haram değil mi kızım o? Yiyebileceğin ne belli. Ben şimdi burada oturuyorum evim yapılıyor, oturabileceğim ne belli? Ellere 10'ar 20'şer inek verdiler benim geçimimi her şeyi yazdılar ama bana vermediler. Zaar bilmem. Bir eve 18 hayvan verilir mi kızım, doğru konuş. Haram bu haram. Malları yanmadı ama yandı dediler. Zeytinleri yanmadı yandı dediler. Haram. Sadece bu dünyayı değil, öbür dünyayı da düşüneceksin. Cenabı Allahım o günleri bir daha göstermesin." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

"Şimdi görüyorum 4 tane, 5 tane, 6 tane buzdolabı, çamaşır makinesi bilmem ne alan arkadaşlar var. Bizim köyde bile var. Burada İslami bilmem ne derneği diye birisi iki üç defa para dağıttı, geçen de büyükşehir üzerinden dağıtıldı. Köyün hocası zengin oldu. Her türlü hırsızlık pislik var adamda. Ama o hocayı yiyeceğim kafaya koydum. Kendisi yabancı bizim köyde 4 tane yabancı var, şimdi onlarla düşüp kalkıyor çünkü yaptıklarından dolayı köyde dostu kalmadı. İnsan böyle şeylerde neye güvenecek ya muhtara güvenecek ya köyün imamına. 35 bin lira kadar para yatırdı o dernek, İslami bilmem ne derneği olduğu için, o şerefsiz bizi yazmamış." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

Bir diğer önemli sorun, muhtarlar ve köy imamları gibi yerel aktörlere duyulan toplumsal güvenin çöküşüdür. Köylüler, yardım sürecinde bu kişilerin de fırsatçılığa karıştığını belirtmektedir. Bu tür davranışlar, toplumsal dayanışmayı zayıflatmış ve topluluk içinde

güvensizlik yaratmıştır. Örneğin, bazı köylüler, köy imamlarının ve muhtarların gelen yardımları depolarda saklayarak kendilerine veya yakın çevrelerine dağıttığını iddia etmektedir. Bu tür durumlar, yerel halkın devlete ve yerel yöneticilere olan güvenini ciddi şekilde sarsmıştır.

> "Yanmamış ağaçlarını yandı diye tutanak tutturup parasını almış. Ceviz ağacı demiş, burada ceviz ağacı yok. Rezillik! Şurada mesela bir komşum var. 2-3 tane küçükbaş hayvanı vardı. Şimdi 200 tane. Önce insanların karnını değil gözünü doyuracaksın. Hayvanlara saman geldi, yem geldi tırlarca. Adamın hiçbir şeyi yanmamış, samanı yemi topluyor. Bir adamın mesela petrolü var iki tane oteli var. Gelen samanlardan alıyor. Karınları tok gözleri aç. İşte her yerde vardı böyleleri." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> "Hiçbir şeyi yanmadığı halde üç yüz metrekare yer yaptıran da oldu. Neler oldu, neler? Ben belediyede çalışıyorum, bunu yapan da belediye, dile getirdiğinde, alınan karar bu şekilde diyorlar. Ahbap Derneğinden falan gelen gönüllüler oldu. Gönüllüler konuyu bilmedikleri için, yalan söyleyenler olmuş. Benim şu kadar metrekare yerim yandı diye fazla fazla söylemişler. Belediye de böyle giderse bu işin içinden çıkamayız diyerek bir standart belirlemişler. Nasıl başa çıksınlar ki, hiç malı olmayanlar bile Ahbap Derneğini çok kullandılar. Birebir şahidiz, benim üç yüz malım yandı, adamın malı olmamasına rağmen tavuk kümesine kadar yaptırdı. Ahbap Derneğini çok suistimal ettiler, ekmek evi yaptırıyor, depo yaptırıyor, ağıl yaptırıyor, millet o kadar abarttı ki bir görseniz." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

> "Hepsi var. Vatandaş sağ olsun getirdi ama kızım gelene geldi, gelmeyene de gelmedi. Klimadır bulaşık makinasıdır eksiği olan da var, 40 top perde alıp satan da var. Ben 28 bin lira para alım, ama hiçbir şeyim kalmadı diye ağlayan 50 bin lira aldı. Hâlbuki yangının geldiğini görünce evdeki eşyayı boşaltmış ama devlete yangında yandı diyor. Gelen görevlilerde boş evin fotoğrafını çekiyor gidiyor." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

> "Ay ne bileyim kuzum tır tır eşya geldi mesela kimin eli, kimin cebinde. Köyde belki hiç bilmediğim uzak uzak şehirlerden adamlar geldi, arabayı doldurdu gitti bilemiyorsun ki köylü mü değil mi?" (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

Telafi süreçlerinde yaşanan bu fırsatçılığın önlenmesi için daha sıkı denetim ve düzenlemeler gerekmektedir. Yardım süreçlerinin daha şeffaf ve adil bir şekilde yönetilmesi, dezavantajlı grupların korunmasını ve toplumsal güvenin yeniden tesis edilmesini sağlayacaktır. Yardımların dağıtımında yaşanan bu fırsatçılığın temel nedenlerinden biri de bireylere, topluluğa ve kurumlara duyulan güvensizliktir. Yerel halk, devletin ve yardım kuruluşlarının yardımları adil bir şekilde dağıtamayacağına olan tecrübeleri ve inançsızlıkları nedeniyle, ellerine geçen her yardımı almayı tercih etmektedir. Bu güvensizlik, yardımların

etkili ve adil bir şekilde dağıtılmasını engellemiş ve toplumsal adaletsizlikleri pekiştirmiştir. Yardımların dağıtımında yaşanan bu fırsatçılık, toplumsal huzursuzluklara neden olmuş ve toplumsal dayanışmayı zayıflatmıştır. Yerel aktörler bu bağlamda, bir kez bu *güvensizlik ortamı* oluştuktan sonra, bunun köyde çok hızlı bir biçimde yayılarak yardımların yönetim sürecini zedelediğini vurgulamaktadır.

> "5 buzdolabı alan var diyorlar. Biz de duyuyoruz, gördün mü desem görmedim ama şahit olduklarım da var yani oldu. Niye aldın diyorsun, veriyorlar niye almayayım mı diyor. Satarım diyor, satmayı düşünüyor. Zeytin fidanı dağıttık. Adamın 300 zeytini yanmış 500 yazdırmış. Sonra şimdi bunları nereye ekeceğim filizlenir diyor, gidiyor satıyor. 3 yandı yerine 5 yandı diyor. Yani millet ve devlet olarak iyi organize olundu, iyi bir yardım yapıldı ama burada vatandaşların da zihniyeti farklıymış. Sadece burada da değil yani her yerde aynı." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

> "Ya şunu yaşadım ben bu süreçte. Yani 2 tane şey, bir yardım eden insanların can hıraş koşturmacası vardı. Bir de canı gönülden çarpacağım diye koşturanlar vardı. (gülüyor) Her ikisini de gözlemliyorduk. Bazen ben derim ben yüksek lisans yaptım bu son yangında. İnsanların karakter yapılarını, görünüşü ve içini dışını hemen ayırt etme lisansı yaptık. Yani şimdi afetin olduğu yerde üç kâğıt bölümü var. Dışarıdan gelenin tamamı yardım için gelmiş. Yani afet olan yerde üçkağıt kısmı fazla. Onlar da ne kadar koparabilirsem kar olarak düşünüyor. Yani bu fırsat ele geçmez gibi bir düşünce, onu değerlendirmeye çalışıyor, o da çığırından çıkıyor. Mesela hayırseverin biri gelmiş Ahmet'e para vermiş. Mehmet diyor ki bak muhtar ona parayı göndermiş mahsus yapıyor diyor. Ya benim haberim yok. Bir de onlarla boğuşuyoruz. Adam binmiş arabasına, ben işte 2 kişiye para vermek istiyorum, yardım etmek istiyorum. Köyden gelmiş 2 kişiye sormuş o da demiş Ahmet'in Mehmet'in. O da gitmiş, yardım etmiş kirasını ödemiş. Tabii bu da yayılıyor köyde. Evet işte diyor. Benim diyor işte arkadaşlar diyor. Şunu diyorum para gelmiş. Gelip bize niye göndermedin diyorlar. Bu gibi arada zor durumda kaldığımız yerler oldu. Anlatıyorsun ama insanı yoruyor." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

M-Muhtar-5 ve AFAD yetkilisi ise tüm uğraşlara rağmen yardım sürecinde fırsatçılığın önüne tamamen geçmenin mümkün olmadığına dikkat çekmektedir.

> "Vatandaş, ne kadar da etsen, bir gittiyse üç almak istiyor, beş almak istiyor. Bir de doyumsuzluk var yani ben şunu alamadım ben bunu da alayım diye çok, uğraş veriyoruz." (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "İkincisi afet ortamında maalesef ki insanlıktan çıkan bir grup var. Bu insanlıktan çıkan grup ihtiyacı olsun veya olmasın gelen her tırı boşaltma psikolojisiyle işin içine giriyor ve bunlardan arkada gerçekten mağdur olan insanlara sıra gelmiyor ve bunu bir şekilde engelleyemiyorsunuz çünkü şunu yapamıyorsunuz. Kalemler köyüne bir yardım aracı gönderdiniz ilk gönderdiğiniz araçta Ahmet amca, Mehmet amca, Hüseyin amca bunu almış, kayıt altına tutulmuş. Bir sonraki kalemlere yardım götürdüğünüz zaman işte kalemler bir öncekinde Ahmet amca almış da şimdi almasın, bunu da Hüseyin

> amcaya verelim gibi bir şey yapamıyorsunuz çünkü o aracı siz köye soktuğunuz anda, kimin neyi aldığı belli değil. Çünkü vatandaş hurra… Vatandaş hurra olduğu zaman şöyle bir şey yapamıyorsunuz vatandaşa, ya bir sıranı bekle diyemezsiniz afetzedeye. Afetzedeye bir sıranı bekle dediğiniz noktada afetzede yükselmeye başlıyor. Ben mağdurum da sen bana ne diyorsun noktasında…" (AFAD)

Sorunlu telafi sürecinin yol açtığı sonuçlardan biri afetzedelerin sürekli *kayıplarını kıyaslar ve yarıştırır* hâle gelmeleridir. Yardım süreçlerinde yaşanan adaletsizlikler, afetzedeler arasında ciddi bir huzursuzluk ve rekabet yaratmıştır. Yardımların adil olmayan dağıtımı, bazı afetzedelerin kendilerini diğerlerinden daha dezavantajlı hissetmesine neden olmuştur. Örneğin, evi tamamen yanan kişilere, zarar görmemiş ev sahipleriyle aynı miktarda yardım yapılması, büyük bir haksızlık olarak algılanmıştır. Bu durum, afetzedelerin kayıplarını kıyaslayarak, adil olmayan bir dağıtım sürecinde mağduriyetlerini yarıştırmalarına yol açmıştır. "Evi yanmayanlar bile devletten yardım aldı, bu durum bizi çok etkiledi," diyen afetzedeler, telafi süreçlerinin adaletsizliğinden şikâyet etmektedirler.

> "Yanan ağaçları için devletten 400-500 bin lira para alanlar oldu. İnsanın morali bozuluyor yani sen olsan etkilenmez misin? Bir tane ağacı yanmamış, oh al devletten parayı. Ağacı yananlar evi yananlardan daha çok para aldı, bir de o parayı 7 yıl boyunca alacaklarmış. Ağacı yanmayıp da o parayı alanlara zehir zıkkım olsun. Kimden çıkıyor bu, senden benden çıkıyor. Hepimiz devletiz. Devlet denizden mi topluyor o parayı, bizim gibi vatandaşlardan topluyor." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> "Aslında bu parayı yanan herkese vermeleri lazım bazılarına 20 bin lira vereceklerine herkese 5 er bin lira versinler haksızlık oluyor böyle. Kim veriyor ne için verdiler bilmiyorum ama vermişler. Biz almadık. Şu komşum da almadı. Telefon açıp veriyorlar aşağıda yananlara. Adamlar kendileri gezmiş ama bizim ismimiz mi yokmuş listede. Nasıl oluyor işte bilmiyorum. Asıl yanan biziz. Tamamen yanan köyde zaten 5-6 ev." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Köyde mesela 6-7 tane ev var benim bildiğim. Minimum 30 yıl olmuş köyden gideli Manavgat merkeze yerleşmiş torunu olmuş adamın. Köydeki evinin tavanın üstü bile yok. AFAD'dan ev sahibi oldu adam. Böyle baya bir sıkıntı oldu. Mesela adam Avusturya'da 30 yılı geçmiş buradan gideli. Babasında kalan bir ev oturulacak durumda değil ama ona hak çıkıyor. Soyup soğana çeviriyorlar devleti. Metruklar Çevre Şehircilikten, onun belirli bir meblağsı var, faiz oranı var az çok." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

Benzer şekilde yerel aktörlerin ve muhtarların ifadeleri, yardımların dağıtımında yaşanan adaletsizliklerin toplumsal huzuru bozduğunu ve afetzedeler arasında kıyaslama ve yarışma duygularını körüklediğini göstermektedir. Muhtarlar, yardımların adil dağıtılmamasının toplumsal dayanışmayı zayıflattığını belirtmektedir. "Bazı kişilere yangın adeta piyango vurmuş gibi oldu," ifadesi süreci net bir biçimde özetlemektedir.

> “Yalnız aynısını, burada hiç hayvanı olmayana da yaptı, iki metrekare tavuk kümesi olana da yaptı, benim üç yüz metrekare yerim için de aynısını yaptı.” (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

> “Hiç yanmayana da verdiler kızım, ya tıkıcık (az) yanana da aynı verdiler. Bizimki temelli bitti etti bize de aynı verdiler. Onu hiç ayırt etmediler. Haksızlık. Şimdi mesela adamın temelden evi var, evi göçmüş gitmiş adamın evi yandı, ufak tefek bir şey varsa var ama senin ev tıklım tıklım senin çanta dopdolu benimki bomboş. Sendeki de aynı bendeki de aynı, onu ayırt edemediler öyle herkese bir verdiler. Onu hiç ayırt etmediler. Bazı evlerin üst katları yanmadı. Adamın dolabı durur dolap verdiler. Çamaşır makinesi durur çamaşır makinasını verdiler. Ocağı dururdu, televizyonu dururdu, onlara verdiler. Yatağı yorganı dururdu, senin hiç kalmadı, seninki de aynı oldu, onlarınki de aynı oldu. Allah görür zaar.” (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> “Adam mesela hiç oturmadığı, 50 yıldır kimse oturmazdı şuradaki evde. Adam gitti, ona da para aldı. Ona da hak çıktı, ev yapılıyor, devletten parasını aldı. Kimi yardımını aldı onu aldı, bunu aldı. Bir sürü şey. Adam devlete elektrik vermiyor su vermiyor, yıllardır kapalı yok. Ama orayı ev diye görmüşler. O şekilde kaç tane var burada. Bunu düşünselerdi belki bu şeyin yarısı kadar masraf olmayacaktı. Ama şu an hepsine ev yapılıyor her yerde ve adamın ona ihtiyacı yok. Çok rahat öderler parasını. Fazladan ev çıktı bana diyor, Manavgat’tan ev alsam şu an 1 milyon diyor. Devletten TOKİ'den alırım diyor. 300-500 neyse öderim diyor. Zaten adamın ihtiyacı yok anlayın yani. Bu tür şeyler takip edilmedi. Mesela Kızılay yardım yapıyor, adamın ağacını mı saydın gittin orda? Birinin evi yanmış, 50 bin TL alıyor. Öbürü defnem yandı zeytinim yandı diyor. 200-300 liraya kadar alanlar oldu. Yani adama küfreder gibi. Zeytindir defnedir bunların hepsi geriye gelir geliyor da zaten. Defne ağacı 4 yıl sonra yerine gelir Hiçbir şeyini ellemezsen. Zeytin ağacı 5 sene sonra yerine gelir öyle değil mi? Ama benim burada her şeyim yanmış, bütün mazim, hatıram şuyum buyum. Bunları hesaplayamadılar, o tür insanlara hak etmedikleri kadar para verildi. İsim versem şurada belki 10 tane adam kalmaz, geri hepsi haksız. Gerçekten öyle.” (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

Afetzedeler arasındaki bu kıyaslama ve yarışma duygusu, devlet kurumlarına olan güvensizliğin bir yansımasıdır. Yerel halk, devletin ve yardım kuruluşlarının yardımları adil bir şekilde dağıtamayacağına olan inançsızlıkları nedeniyle, kendilerini diğer afetzedelerle kıyaslamak zorunda hissetmişlerdir. "Devletin parası, bizim paramız," diyen afetzedeler, yardımların adil olmayan dağıtımının toplumsal adaleti zedelediğini ve toplumsal güveni sarstığını belirtmektedir.

> “Muhtar bilmez mi canım biliyor. Mesela adam bağ evi yapmış, tek demir alırsın üstüne tente gibi bir şey yaparsın. Adam orayı ev gösteriyor, evim yandı diyor hak talep ediyor devletten. Saçmalığı o. Ya da 2+1, 3+1 evi olanlar da aynı hibe parayı aldı devletten. Adamın evi yanmamış orda duruyor dağın üstüne kulübe gibi bir şeyi yanmış onu ev gösteriyor, devlet de ev kabul ediyor. Niye yapıyorsun bunu? O da

şundan kaynaklanıyor, su aboneleri olduğu için ondan hak veriyor devlet." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

"Yani arazi olsun, şimdi özellikle şu zeytin bahçeleri mesela yandı, zeytin bahçelerimizde genelde 2B arazilerinde. Yani onlara dikildi işte kardeşim birisi dikmiş. Bakmış zamanla işte şey olmuş 15-20 yıl sonra, ondan sonra demiş ki ya bu babamın arazisi babam getirdi. Benim de hakkım var. Ne yani demiş ya adam zeytini yazdırmış, 300 yazdırmış. Tabi adetler belli değil bilmiyor adam kabataslak diyor ki işte 300-200 tane ağacım yandı yani millete buradan yüklü bir miktarda para geldi. Aslında gözle gözüken para yüklü değil, şeye baktığın zaman yıla göre baktığın zaman yüklü bir para değil ama o anda ellerine 300.000 TL-150.000 TL-200.000 TL üç kişinin hesabına yattığında onlar işte tedirgin oldu. Aynı şey benim başımda da var. Yani kardeşlerim arasında bende de var." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

"Ne yapacağım ben böyle evi. Yani şimdi herkesin evinin aşağı yukarı fotoğraf var. Adamın affedersin köpek kümesi gibi yeri yandı lüks ev yapılıyor. Benim süper evim yandı, bana da aynı ev yapılıyor. Benim evime böyle evimi yap, parasını al. Sen adamın kel evin, iyi ev yap benimkini bilmem ne yap?" (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

Bu yaklaşımın oluşmasının nedenlerinden biri de köyden uzun yıllar önce göç eden bireylerin yanan metruk evlerinin de aktif olarak yaşayan bireyler ile aynı şekilde yapılıyor olmasıdır. Ekonomik açıdan kendilerinden çok daha iyi durumda olan ve onlara göre bu nedenle köyde değil Manavgat'ta yaşayan bu kişiler, yangın sonucu çok kolay ödeyebilecekleri yeni bir ev sahibi olurken, kendileri sahip oldukları tek evi tekrar satın almak için 20 yıl boyunca borç ödeyeceklerdir. Toplumsal adalet duygularını derinden sarsan bu durum, kendi aralarında kimin daha mağdur olduğuna ilişkin bir anlatı yarışına dönüşmüştür. Toplumsal bağları ve güveni zedeleyen bir diğer unsur da bu olarak yerini almıştır.

"Yangında gerçekten çok şey öğrendik yani bu yangın bize çok ley öğretti. İnsanların nasıl insan olduğunu... Köyde bile en iyi insan dediğimiz yanılttı, en kötü dediğimi insan iyi çıktı. Bu yangında çok şey öğrendik biz ya bu yangın bizi baya akıllandırdık. İyi tecrübe gerçekten ne bileyim millet bir acayip. Kimin eli kimin cebinde belli değildi yani öyle bir süreç geçirdik. Tepedeki emir veriyor da altta uygulamıyor. Bu seferde devlet kötülenmiş oluyor bu şekilde tutarsız yerler var." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

Anlatılarda öne çıkan bir diğer sonuç yukarıdaki süreçler sonucunda bireylerin hak arayışından ziyade *enformel ilişkiler üzerinden fayda sağlamaya* yönelmesidir. Bireyler, resmi kanallar yerine kişisel bağlantılar ve gayriresmî yollarla ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmışlardır.

> "Neyse uzatmayayım, sonuç olarak devreye yukardan bir sürü kişiyi soktum da halletmeye çalışıyorum hala. Yani kendi işini kendi göreceksin bu devirdi başka bir şey değil." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "Fotoğraflarını çektim .... Beye gönderdim, Allah razı olsun o hızlandırdı bu ev işini." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

Orman yangının ardında kayıp ve hasarların telafi sürecinde karşılaşılan zorlukların bir bölümü de *enkazların yıkımı, geçici barınma ihtiyaçlarının tesisi* ve *ev ve meskenlerin yeniden inşası* süreçlerinde yaşanmıştır. Afetin ardından bir grup afetzede köylerde ya da Manavgat merkezde evlerde kalırken, bu imkânı olmayanlar ise konteynırlarda 1 yıl geçirmişlerdir (araştırma yapıldığında afetin üzerinden bir yıl geçmiştir) ve anlatılar bu geçici barınma çözümlerinin oldukça yetersiz kaldığını göstermektedir.

> "Biz kira desteği falan da almadık, vereceğiz dediler, vermediler. Gittim hatta ismimiz vardı kaymakamlıkta. Siz alıyor gözüküyorsunuz dedi. Yok dedim biz almadık hiç. Bankalara baktık yok yani. Bir de konteynır var bizim de onun için vermediler herhalde. Konteynırda biraz oturduk baktık yaşanılacak gibi değil buraya taşındık. İki kişi olsan belki yaşarsın ama 2 çocukla olacak gibi değil. Başka bir konteynıra taşındık 2 odalı orada da yapamadık, buraya taşındık. (Uzun bir sessizlik)." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> "Çocuklar bizle arabanın içindeydi arabada işte sonra annemin oraya götürdük evin yandığını görmediler. Okul açılacağı zaman geldiler (ağlıyor). İnternet yok… Okulları da etkilendi. Mecburen telefon aldık. İnternetten işlerini görüyorlardı, yanınca göremediler. Konteynır hep su alıyordu çocukların okul giysilerini falan hep yıkamak zorunda kalıyordum. İnternet işi çözülmedi valla işte babalarınkinden kulandılar biraz, kayınımın evine gittiler bazen. Tablet verdiler ama internet olmayınca ne olacak. İnternetle ilgilenen olmadı." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> "Benim düşünceme göre her biri etkisiz kaldı. Mesela buraya konteyner getirdiler, elektrik direğine bağlamadan, elektrik saati takıp, abonelik verip para aldılar. Benim evimde zaten aboneliğim var, buraya taşı veya ücretsiz ver. Günlerce bekledik, tuvalet çukuru günler sonra kazıldı. Suyu bağlatabilmek için günlerce adamları aradık. Kendim de kurumda çalıştığım halde işleri hızlandıramadık. Çok zordu, duş alacaksın alamıyorsun. O sıcaklarda klimayı sonradan getirip taktılar ama elektriğe bağlamadılar. Fakat elektrik aboneliğini hemen hallediyor, kayıt parası yüz doksan lira alacaklar ya. Yardım ettiler, sağ olsunlar iki tane kettle getirdiler, banyo yapacağımız zaman ısıtırken bozuldu. Sonra kendi imkânlarımız dâhilinde şofben taktırdık. Kimse halimizden anlamadı. Düşenin derdinden düşen anlar çünkü. Bırak halinden anlamayı, abone parası almaya bakıyor. TEDAŞ ölmüş mü, dedim, bir yıl, iki yıl vatandaşa ücretsiz verse, kullansak ne olacak?" (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

Özellikle çocuklu ailelerin oldukça zorlandığı konteynırlar ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılamamaktadır. İnternet erişiminin olmaması, çocukların eğitim sürecinde geri kalmalarına

neden olmuş ve bu durum, sosyal eşitsizlikleri daha da derinleştirmiştir. Elektrik ve su bağlantılarının gecikmesi, barınma koşullarının daha da zorlaşmasına ve yaşam kalitesinin düşmesine yol açmıştır. Ayrıca anlatılarda, konteynerlerde yaşamanın fiziksel koşullarının ne kadar zorlayıcı olduğu da belirtilmektedir. Konteynerlerin soğuk kış aylarında ve sıcak yaz aylarındaki yetersizliği "Kışın da üşüttüler, yazın da yaktılar," ifadelerinden net bir biçimde anlaşılmaktadır.

> "İşte bunu (konteynır) verdiler yine de sağ olsunlar. İşte bunda kışı çıkardık. Ama nasıl çıkardık. Bu sene kış da çok kötü geçti. Bir poyraz eser kalkıveriyor yani uçuracak korkusu var. Tam da sağlıklı değil ama emanet kondu. İşte öyle korkuyla günümüz geçti. Ama bu konteynırın içinde yaktılar bizi geçen sene, kışın da üşüttüler." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

> "Biz yandık bittik, kışın bizim burada ağlamayla günümüz geçti. Kış soğuk geçti. Böyle konteynerlerin içinde, rüzgârda konteyner böyle 5-6 santim sürüklendi rüzgârdan. O şekilde günümüz geçti." (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Kepaze olduk baksana tenekenin içinde (konteynırı kastediyor) yanıyoruz, kışın soğuk idi şimdi de sıcak. Kış çok zor geçti." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Her kişi de konteynerde duramaz. Bak biz duruyoruz ama zor vaziyet. Bak şunu çektik biraz gölge olsun diye (konteynırın önüne sundurma yapmışlar onu gösteriyor). Durum böyle." (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

Öte yandan, Manavgat yangını sonrası yıkım kararları hızla alınmış ve gerçekleştirilmiş, ancak yeniden inşa süreci bu hızda ilerlememiştir. Bu durum, yerel halkta büyük hayal kırıklığı yaratmış ve güven kaybına neden olmuştur. Hızla yıkılan evlerin yerine yenilerinin inşası gecikmiş, TOKİ ve diğer kurumların taahhütleri zamanında yerine getirilmemiştir. Yıkım sürecinin aceleyle yapılması, yeniden inşa sürecindeki yavaşlıkla birleşince afetzedeler zor koşullarda yaşamaya devam etmek zorunda kalmıştır.

> "Hızlı bir şekilde yıkıldı bu evler, yıkarken, 'birkaç aya yapılacak, herkese istediği şekilde yapılacak' dediler. Bunu hiç unutmuyorum. Keşke de telefonlara falan aldırsaydık aklımıza gelseydi de o konuşmaları. Ondan sonra süreç uzadı da uzadı. Bilmiyorum ki hiç düşünmedim, ne olabilir ki… Zaten evleri birkaç aya yapacağız diye hızlıca yıktılar. Günler geçti günler geçti çeşit çeşit işler çıkardılar." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> "Zor, kış da zor yaz da. Geçirdik ama siz bize sorun. Şimdi yazın ne verecek onu bilmiyoruz. Aslında bu zamana kadar teslim edecekti TOKİ bize evleri daha da teslim edemedi. Perşembe günü burada 7-8 evi teslim edeceğim diyor ama daha da bitmemiş. Yıl dönümüne denk getirecekler herhâlde 28 Temmuz. Bu

sıcakta zor gelir ustalar. Antalya yöresinde yazın inşaat olayı olmaz." (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

"Zaten yangın başladı yangın bitmeden daha ateş sönmedi AFAD bir yandan geldi, Çevre ve Şehircilik bir yandan. E biz tutanak tutacağız... e biz ömrümüzde yangın görmedik, bir şey bilmiyoruz. Ne tuttularsa işte hemen çarpa çurpa Evleri yıktı. Zaten bir sıcak vardı, belki 60-70 derece sıcaklık vardı. Çok sıcak bir de ateşin sıcağı böyle dilin dönmez, o kadar sıcak." (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

"Vatandaş orada biraz sıkıntı yaşadı. Ben yıktırmak istemiyorum diye direnenler sözlerini geçiremediler. Emirle gelen bir durumdan bahsediyoruz. Orda halkın muhatabı Çevre Şehircilik Bakanlığı, yıkım kararını onlar veriyor biz değil. Öyle durumlar var mesela yarım hasarlı evlere bile yıkım kararı verildi. Sonrasında bizzat benim bildiğim bizim köydeki yıkım kararını kaldırabilmek için dava açtılar, evlerine onarmış olmalarına rağmen yıkım kararları devam ediyor. Davayla kaldırdılar, ev yıkılmadı ama çok direndiler." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

Yanan evlerin inşasına ilişkin yaşanan sorunlar ise *veraset ve hisseli tapu sorunları*, inşa edilen evlerin şekline, yerine ilişkin *halkın katılımının yeterince sağlanmaması* ve hukuki ve coğrafi şartlar nedeniyle *yayla evlerinin yapılamaması* şekilde kendini göstermektedir. Bu süreçte karşılaşılan temel sorunlar, hisseli tapuların varlığı ve bu tapularda pay sahibi olan kişilerin imza vermekte isteksiz davranmalarıdır. Tapu sorunları, evlerin yeniden inşasını ciddi şekilde geciktirmiş ve sosyal ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Bu durum, aile üyeleri arasında ciddi çatışmalara ve anlaşmazlıklara yol açmıştır. Ayrıca, bazı kişiler haksız kazanç elde etme veya diğer mirasçılarla olan kişisel sorunları nedeniyle imza vermemiştir.

"Nasıl anlatayım sana. Onunki mesela tek tapu. Benimki de ev aslında sığıyordu kendi yerine de komşunun biri kepçeyi katmamış oraya. TOKİ'ci dedi, gel seninkini yerleşim alanına yapalım bununla uğraşma, dedi. Kendi yerinde olsa daha küçük olacaktı tabii. Ben sana yerleşim alanına yapayım, dedi. Yoksa benimki de tek tapuydu." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

"Adamların yerine ev de yapıvermediler. Hisseden dolayı sığmıyor, bir de sığsa biri izin şey imza vermiyor. Bir çocuğun imzası olmadı mı evi yaptırmıyorlar. Senin tapulu hakkın ama vermiyor işte devlet. Bu kadar kötü bir şey olmaz aslında. Mesela benim babamın 60-70 dönüm tapulu yeri var. Tapulu yerde her tapuda benim 3-4-5 dönüm hissem var. Onun imzası gerekmeden hisseme ev yapamıyorsun. Böyle bir adalet olmaz aslında. İlla hepsinden imza alacaksın. O da diyor evin parasını ben mi öderim diyor. Yoksa bana bir şey mi gelir bu imzadan diyor. Adam da imza vermiyor. Yapılmamasının sebepleri buradan kaynaklandı." (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

> "Bizden gayrısını da oraya onay vermediler, evlerini yaptıramıyorlar, Demircilere taşındılar, veraset vermiyorlar… Demircilerde ev oraya imza attılar ya biz oraya yaptırmayı istiyoruz diye oraya yapılıyor." (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

Devletin bu duruma çözüm olarak önerdiği yöntemler, her zaman pratik olmamıştır. Hisseli tapuların olduğu arazilerde inşa edilemeyen evler için hazine arazileri alternatif olarak sunulmuş, ancak bu çözüm her zaman kabul görmemiştir. Bu durum, afetzedelerin barınma sorunlarının hızlı bir şekilde çözülememesine neden olmuştur. Bazı durumlarda, aile üyeleri arasında imza vermeyen tek bir kişi, tüm süreci tıkamış ve diğer aile üyelerini zor durumda bırakmıştır. Tapu sorunlarının çözümü hem yasal düzenlemeler hem de sosyal ilişkilerin yönetimi açısından karmaşık bir süreç gerektirmiştir.

> "Eskiden birbirine güven varmış. Şimdi hisseli tapu olduğu için babama imza vermeyenler oldu. Her gün ağlıyor babam. 150 yıllık dedemin yerini yapamıyoruz. Devletin gösterdiği yere gidiyoruz. Bir kişi vermedi o da 0,70 hissesi olan biri gıcıklığına vermedi. Sonrasında da evlerin yapılması vesaireyle AFAD ilgilendi. Sadece şu imza konusunu aşamadık (aileler arasındaki hisseli tapulardan kaynaklı imzayı kastediyor)." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

> "Özellikle hisseli arazilerde çok sıkıntılar yaşadı. Hisseli arazilerde çok sıkıntılar oldu işte kardeş kardeşe gerekirse düşman oldu. Yani amca, dayı, hala birbirine izin verilmedi. Önceden olan bir ne bileyim kin mi nefret mi nedir onlar işte ya şunu yapmazsan şu olmaz, bunu yapmazsan bu olmaz dedi. Sonuçta her tarla sahipleri 50-60 tane hissedar izin belgesini alamadılar. Yani devlet de onun yerlerine işte hazine yerlerini kendi yerini verdi. O şekilde olduğu halde daha izni çıkmayan insanlar var yani." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

> "Kardeş kardeşler birbirine imza vermiyor sonra muhtar bunu hallet. E birini hallediyorum, arkasından başkası çıkıyor. Bu sefer ne oluyor? Beni stres boğuyor. Bir onlar değil ki. Allah'a şükür hepsini hallettim. Bir kişi kaldı, onu da halledemedik (gülüyor)." (M-Muhtar-8, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi)

Öte yandan Manavgat yangını sonrası evlerin yeniden inşasında yerel halkın katılımının ve fikirlerinin dikkate alınmaması, birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Bu süreçte yerel halk, TOKİ'nin planlarını ve projelerini dayatarak kendi ihtiyaç ve önerilerini göz ardı ettiğini belirtmektedir. Halkın ihtiyaçlarına tam olarak uygun olmayan evler inşa edilmiş, maliyetler yükselmiş ve ekonomik yükler artmıştır.

> "Biz bir şeye karışamıyoruz. TOKİ planını, projesini getirmiş müteahhitte vermiş, bu şekilde bu evi yapıp teslim edeceksiniz, demiş. Bu adamlar da yapıp teslim etmek zorunda yani. Sağlıklı bir şey değil taş kaplama. Şimdi o taşı yapıştırmasalar. Üzerine o ısı yalıtımının üzerini güzelce sıvasalar o gene yıkılmaz. Su girmese gene yıkılmaz. Ya düşer amcam hepsi düşer. Düşer. Yani o sağlıklı bir şey değil. Ha ben

sağlığından geçtim, bizi eve bir bitirseler verseler de o bizim yapacağımız bir şey önemli değil, onun dışında bir şey yok." (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

"Yapılan evler Oymapınar'da bakıyorum villa tipi yani o kadar süslü püslü bilmem ne. Yani 2 katına 3 katına çıkaran bir şey. Ya o köylüye yazık ya! O parayı o köylü nasıl ödeyecek onu düşünmüyor musun? Deniz kıyısında villa mı yapıyorsun? Yazık o köylüler rahatsız. Ben bunu nasıl ödeyeceğim diyor. Dışına süslemeler bilmem neler yahu? Ne gerek var? Tamam bir ahır yapma ama köylünün genel ortalamasına uygun bir ekonomik ev yap. Ver adama 200 bin lirayı senden 300 bin lira borçlanmadan o evi yapsın. Hiç afetzedeler düşünülmedi burada. Hep rant düşünüldü. Ranta dayalı bir şey oldu yani ilişki. Tomruk da adam kuru sahada yaşları da kesti gitti. Kimse denetlemedi. Hem de bedavaya. Katmer, katmer para kazandılar ya. Deniz kıyısında villa mı yapıyorsun ya maliyeti artırdılar ve insanları borç içinde debelenir duruma getirecekler yangın yetmez gibi ikinci bir yangın yaşıyoruz. Ekonomik yangın yaşıyoruz. Çok yanlış bu yapılan çok, eğer hazine arazisi ise tamam herkesin hakkı var parasını al ama onun dışında adamın evini yap yani evi yanmış adamın. Uçağı aldırmayan sensin, söndürmeyen sensin." (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

"Bu evi de biz kendimiz yapardık, yapmak istedik ama müsaade etmediler. Biz yapacağız dediler." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

Örneğin, yerel halkın evlere yapılan taş kaplamaları oldukça gereksiz görmeleri, inşaat sürecine müdahil olamadıklarını ifade etmeleri, katılım eksikliğinin bir sonucudur. Ayrıca, inşa edilen evlerin maliyetlerinin yüksek olması ve yerel halkın bu maliyetleri karşılayamaması, ekonomik yükleri artırmıştır. Villa tipi evlerin gereksiz süslemelerle yapılması, maliyetleri yükseltmiş ve köylülerin bu evleri ödemekte zorlanmasına neden olmuştur. Bu durum, yerel halkı ekonomik olarak kırılganlaştırmıştır.

"Yani adamın kendisinin yapmasına müsaade etmiyorlar. Yapılamayanlar evler var. Evlerin ödemesi için de yarısını siz ödeyeceksiniz taksit taksit demiş devlet. Ben burada bir sürü kooperatif inşaatı yaptım bilirim inşaat işini. İnşaatın maliyetinin yarısı kâğıt üzerindedir yani ruhsatı, yapı denetim ücreti vesaire. Öbür yarısı da inşaata. Burada arsa payı yok yapı denetimi yok devlete yatan bir para yok. Çıkardıkları hesap aynı ruhsatlı yermiş gibi müteahhit hesap çıkarıyor. Ben o yüzden devletin senden aldığıyla yaptığını düşünüyorum. Kendi yaptığı bir şey olmayacağını düşünüyorum. Arsa payı yok adamın kendi yerine yaptırıyorsun, bir. Sonra ruhsatı yok, projesi yok, deprem şeyi yok, belediyeye yatan harçları yok. İnsanların kendilerinin yapmasına müsaade etseler daha ucuza yaptırırlardı." (M-30, Erkek, 70, Ortaokul, Emekli-çiftçi)

"Sevinçköy'ün oraya aynı evi yaptın mı 200 bin TL, manzara yok bir şey yok çukurda bir yer. Satamazlar, ödemeye kalksalar 3000 bin lira emekli maaşını taksite verseler ne yiyip içeceksin hele hele bu dönemde bu enflasyonda." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

> "Buraya hiç gerek yoktu (Sevinç köyü kastediyor, uzak olması dolayısıyla). Burası hiç para etmez bir de burayı kimse almaz. İlerde hadi burayı satayım Manavgat'a taşınayım desen alan olmaz, boşuna yani. Yerinde sorun çıkanları aşağıya yaptılar. Yani yeri veraseli olan, yeri dar olan, yani yeri uygun olmayanlara aşağıdan hazine arazisinden yaptılar. Ama orada daha farklı olacakmış fiyatı orada arsaya da para alacaklarmış. Öyle dediler." (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

Yerel halkın kendi evlerini inşa etmesine izin verilmemesi, sürecin daha pahalı ve bürokratik hale gelmesine neden olmuştur. Hisseli tapuların ve ruhsatsız yerlerin durumu, inşaat maliyetlerini ve süresini uzatmıştır. Bu da halkın kendi çözümlerini üretme ve daha düşük maliyetlerle evlerini inşa etme imkanını ortadan kaldırmıştır. Diğer taraftan yerel halkın yaşam biçiminin ve geçim faaliyetlerinin ayrılmaz bir parçası olan yayla evlerinin bazıları ulaşım koşulları bazıları ise elektrik ve su abonelikleri olmadığı için devlet tarafından yaptırılamamış ve yerel halk için ya telafi edilemeyen ya da kendi başlarına telafi etmek zorunda kaldıkları bir kayıp olarak yerini almıştır.

> "Yukarıya yaylaya devlet ev yapmayınca oğluma naylon al gel şurayı çadır gibi yapalım ben kalayım dedim. Yok, ana onun içine yılan ne girer olmaz ben kredi çekerim dedi, şu hazır evlerden yaptırdı borçla. Ben nasıl yapayım. Bir yerden kazancımız yok ki. Oğlanında geliri kadar gideri var." (M-20, Kadın, 73, Okuma yazma yok, Emekli-Çiftçi)

> "İşte yayladaki evi yapmadılar." (M-22, Erkek, 67, İlkokul, Hayvancı)

> "Güzle'de yayla deriz biz 4-5 tane yanmıştı. Malı olan, yeniden ev yaptı, çardak yaptı, burada oturmamak için sıcak olur diye gitti. Kendileri yaptılar, devlet girip de oraları yıkamadı, dar, yolları dar, ev yapılmadı. Orada evi olanlardan isteyenlere buraya yapıyorlar. (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Yanan evlere ilişkin hak sahipliği başvuruları, imza ve evlerin yeniden inşa süreçlerinin nasıl şekillendiğini çok boyutlu bir biçimde anlamak için, bu süreçte aktif rol oynayan yerel aktörlerin ifadeleri büyük önem taşır. Daha önce de değinildiği üzere, yangın sonrası hızla alınan yıkım kararları ve yeniden inşa sürecinin yavaş ilerlemesi, toplumsal huzursuzluk ve güven kaybına yol açmış; yerel halkın, yeniden inşa sürecine katılımının sınırlı olması, devletin merkeziyetçi yaklaşımlarının eleştirilmesine neden olmuştur. Yerel aktörler, devletin yeniden inşa sürecinde izlediği politikaların yerel halkın ihtiyaçlarına ve taleplerine uygun olmadığını vurgulamaktadır. Muhtarlar, devletin yıkım ve inşa süreçlerinde yerel halkı yeterince bilgilendirmediğini ve katılımlarını sağlamadığını ifade etmektedir. Bu durum, yerel halk arasında güvensizliğe ve hayal kırıklığına yol açmış özellikle yangın sonrası evlerin

maliyetlerinin belirsizliği ve sözleşmelerin boş kağıtlar üzerine yapılması, halkın devletle olan güven ilişkisini zayıflatmıştır.

> "Evleri hemen vurup yıkıp gittikleri gibi milleti tongaya düşürdüler. Yıkım işlemi de çok hızlı oldu. İşte tongaya düşürdüler eşime sorsana Karadeniz sorumlusu anında buraya gelmiş, Karadeniz'den anında buraya nasıl gelir? 24 saat geçmeden evlerinizden güzel ev yapacağız dediler. Ama nerde? Dedim ya benim olduğum yere 3 tane yaptılar. Üçüne de mesela ben evimi vermezdim ama iş işten çok geçti. Yapacak bir şey kalmadı." (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

Yeniden inşa süreci, devletin ekonomik kaynakları ve politik gücünü nasıl kullandığına dair önemli ipuçları vermektedir. Devlet, yangın sonrası yeniden inşa sürecinde merkezi bir rol üstlenmiş ve bu süreçte yerel halkın ekonomik gücünü ve katılımını göz ardı etmiştir. Yerel halkın kendi evlerini yapma taleplerinin reddedilmesi ve devletin merkezi planlamaları, toplumsal ve ekonomik gerilimlere neden olmuştur. Devletin, inşaat maliyetlerini ve ödeme planlarını net bir şekilde açıklamaması, halk arasında belirsizlik ve endişeye yol açmıştır. Ayrıca, inşaat süreçlerindeki maliyet artışları ve müteahhitlerin farklı projelerle çalışması, ekonomik yükü artırmış ve halkın borçlanmasına neden olmuştur. Devletin, yangın sonrası yeniden inşa sürecinde hızlı hareket etme çabası, bazı alanlarda olumlu sonuçlar doğurmuş, ancak yerel halkın ihtiyaçlarına ve taleplerine uygun olmayan kararların alınmasına neden olarak toplumsal memnuniyetsizliği artırmıştır.

> "Bir kısmında arsa sorunu çıktı. Fakat şu anda evine taşınan belki 5 aile yok. Halen daha inşaatlar devam ediyor. Benim korkum inşallah kış gelmeden bitirirler. Bunu pek mümkün görmüyorum? Yapılan evlerin fiyatları belli değil. Sadece boş kağıt üzerine sözleşme yaptılar. Rakam belli değil. Sorulduğu zaman biz muhtarlar olarak genelde hep bunu sorduk. Dediler inşaat bittikten sonra maliyet bildirilecek. Bunun %40 oranını devlet geri kalanı vatandaştan alacaklar. Maliyetler şu an çok arttı. Mesela yangın esnasında atıyorum demirin kilosu 8 liraydı, Şimdi oldu 18 lira? Beton aynı, inşaat faaliyetleri arttı. Tabi bu sefer yapılan evlerin maliyetler de arttı." (Manavgat-Muhtarlar Derneği Başkanı Notları)

> "Evler için ne kadar ödeneceği belli değil açıklanmadı. Tepki ona, bilmeden niye imza atıyorsunuz diye. Ama bunun şekli buymuş yani. Mesela bir ev yapılıyor başka model diğeri başka model. Başka bir ev arsa eğimli olduğu için farklı bir malzemeden yapılıyor falan. Artı müteahhitlerin işe başlarken ve biterken arasında fiyat farklılıkları oluşuyor. Bir eve diğerinden 3 ay sonra başlanınca fiyatlar farklı oluyor. Bu tür belirsizlikleri aşmak için Manavgat'ta yapılan ihalelerin, yapılacak evin sayısı ortaya çıkmadan rakama dönüştürmek istemiyorlar anladığım kadarıyla çünkü her evin maliyeti farklı aynı ev bile olsa aynı zamanlarda yapılamadığı için farklı oluyor fiyatlar falan sıkıntı bu sanırım. Faklı projeleri ev yapısına göre farklı müteahhitler almış. Ben bu konuda devleti samimi gördüm. Yani hızlı hareket etmek gerekiyor. Her takıldığında başa dönüp yeniden ihale şu bu dediğinde iş uzayıp gidiyor." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

Yerel aktörler, yangın sonrası yeniden inşa sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Muhtarlar, devletin politikalarını halka anlatma ve süreci kolaylaştırma konusunda önemli görevler üstlenmiştir. Ancak, bu süreçte muhtarlar ve yerel yetkililer, devletin merkeziyetçi yaklaşımlarının ve bürokratik engellerin üstesinden gelmekte zorlanmıştır. Özellikle AFAD yetkilileri, halkın hak sahipliği başvurularını yapmasını sağlama konusunda yoğun çaba göstermiştir.

> "Valla onu bilmiyorum. Afetzedelerin hoşuna giden tarafı şu. 20 yıl hiç faiz uygulanmayacak ve evin maliyetinin yarısını ödeyecekler. O bakanın tasarrufu oldu. Kendileri böyle bir şey yapmaya kalktıkları zaman 4 katını ödeyeceklerini biliyorlar. O yüzden bu yolla yapılmasından yana herkes. Devlet yarısını süspanse edecek. Kentsel dönüşüm kapsamında olanlar mülkiyet sorunu olanlar, yanan ev hazinenin yerinde olanlar, metruk durumda olup içinde yaşam olmayanlar. Onlar o kapsamda. Bunları ayırdılar bu da iyi oldu. Çünkü eşyası ile birlikte her şeyi yok olan insanlar, merkeze taşınmış evini boş bırakmış olan insan farklı olmalıydı, oldu da. Bu ayrımı yapmakta biz muhtarlara görev düştü biraz. Aynı zamanda kurumlarda da nüfus kayıt bilgisi var sonuçta. AFAD afetzede ilan etmek için adreslerin zorunluluğuna da bakmadı sadece, son 2-3 yıl içinde fatura varsa ödenen ya da tapu kayıt sistemine baktı. Mümkün olduğunca tolere etti, geniş tuttu. Dışında kalanlara da sen başının çaresine bak demedi onları da kentsel dönüşüm kapsamına aldı. Ödeme planı teslimde belli olacak, 2 yıl ödeme yok sonrası taksitle. (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

> "Sonraki süreçte hak sahipliği başvurusunda bulunmayanlar vatandaşlar pişman oldular orda çünkü çok ciddi bir provokatif işlem yapıldı orada. Biz sanki mevzuata aykırı bir işlem yapıyormuşuz gibi, her gün sosyal medyadaydık. Her akşam FOX habere çıkıyorduk, çok meşhurduk… Ama… kanunu anlattık çünkü devlet kurumu olarak kanuna göre iş yaparsın. Kanuna göre iş yaptığın noktada beni köyden kovdular, beni 5 tane köyden falan kovdular… Ha sonra da geldiler özür dilediler; "Müdürüm biz sizi köyden kovduk ama siz yine bize gelip işimizi yaptınız" diye. Yani vatandaşa yasal hakkını anlatmaya gittiğimiz zaman bizi köyden kovdular, köylerde bizim önümüze avukatlar diktiler, ben vatandaşa ulaşıp derdimi bile anlatamadım, avukatlar muhatap olmaya başladı bizle falan… Ama bugün geldiğimiz noktada, o zaman inatlaşarak hak sahipliği başvurusunda bulunmayan insanlar şu anda pişman…" (AFAD)

Yerel halkın imza vermemesine yönelik siyasi söylem ve eylemler de süreci zorlaştırmıştır. Muhalefetin bu tavrı, halkın güven sorununu derinleştirmiş ve imza sürecini zorlaştırmıştır. Zira anlatılarda "siyaseti afetzedeler üzerinden değil, mecliste yapın" söylemi görülmektedir. Bu durum toplumsal muhalefetin de bu idari süreçte kendini anlatmakta ve bilinçlendirme yönünde çok da başarılı olamadığını göstermektedir.

> "Ya bu acı bir şey, sizle paylaşıyorum. Siyasetin şeyi olduk biz. Yani devlet adına konunun içine çok girdik bu sefer muhalefetten ültimatom aldık. Sen niye bu kadar giriyorsun diye. Muhalefet grubu da istiyor ki devletle millet tartışsın sahada. Ama devletle milletin tartışacağı durumda değiliz ki. Konteynırda yaşıyor herkes. Vay efendim neden evraklar imzalanıyor da okumuyorlar da şu da bu da. Devlet kaç para alacak, ne yapacak belli değil niye imzalanıyorsunuz falan filan. Biz bizim köyde bunu aştık başvuru yapma kararı çıktı. Tabii bu dikkat çekti. Ondan sonra ültimatom aldık sen niye bu kadar giriyorsun diye. Ama ne oldu 10 gün sonra o tepki gösteren köylerdekiler de geldi buraya. İnanın ben hazırlayıverdim evraklarını başka köylerdekilerin bile. Evler yapılmaya başlandı, öbürlerindekilerde belirsizlikler sürüyor." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

> "Ya bir şey var. AFAD 1946 yılında kurulmuş, çok eski bir kurum. Bir olay yaşanmış ve bir çalışma şekli belirlenmiş. Köye en sondaki memurunu gönderiyor. Git evi yanan kişinin şu şu evraklarını topla başvurusunu al gel diyor, kabaca konuşuyorum. Ben köyün içinde 3 gün önce evi yanmış kişiyle AFAD'ın bürokratik anlamda en alttaki memurunu tartıştırsam kim ne kazanır? Milletvekiline de söyledim. Ya bu AFAD'ın çalışmasını sizin mecliste, valiliklerde, gerekli komisyonlarda konuşmanız gerekmiyor mu, dedim. Ben burada evi yanmış adamla memuru tartıştırdığımda ele ne geçer, dedim. Sosyal demokrat yapıya sahip olan köyler var. O köylerde avukatlar hemen AFAD'la yazışıyor, onu yapıyor bunu yapıyor bir santim ileri gidemiyor, sonuçta kendi çalışma esasına göre gidiyor AFAD. Eğer bunun bir yerinde yanlış varsa siz bunu mecliste tartışın afetzedeler mi yazacak bunun yasasını, dedim. Yani bu yüzen tavır koydular bize ama bence doğru buydu ben de milletin adını kolaylaştırmak adına bunu yaptım. Ha bunu millet ben yapın dedim diye mi yaptı hayır, onların kararıydı, biz sadece süreci kolaylaştırdık." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

Telafi süreçlerinde kamusal ve kurumsal çıkar çatışmalarının deneyimler ve karşılaşmalar üzerinden anlaşıldığı bir diğer konu ise *ormanların ihaleye çıkarılarak kesim işlemlerinin hızlı bir biçimde yürütülmesine* ilişkin süreçtir. Devletin ormanları ihaleye çıkararak kesim yetkisi vermesinin yerel halkın tepkisine yol açtığı görülmektedir. Bu durum, yer yer yerel halkın tapulu arazilerinde izinsiz kesim yapılmasına neden olmuş ve çatışmalara yol açmıştır. Ormanlardan geriye kalan birkaç ağacın bazı sorumsuz kesim görevlileri tarafından kesilmesi, yerel halkın haklı öfkesine neden olmuştur.

> "En çok Kastamonu'dan buraya kesim yapmaya geldiler. Hatta bizim burada tapulu yerlerimiz var, kendimize ait. Ben bir gün, buradaydım orada ağaç motorlarının sesi çıktı, vardım. Tapulu yerim içinde ağaçları keser adam. Valla arkadaş bu ağaçları ne diye kesersin dedim ben. Devlet bize sattı. Devlet nereye sattı, devlet gelsin kessin bakalım ya bırak ağaçları, kestiğiniz odunları da ellemeyin dedim. Burada odunlar yerimizin içinde ya. Kendi arazimiz. Ya ağaçlar iyi ya yeri de kolay. Bıraktırttım ben kestirmedim gidin daha o yukarıları kesin devletin size verdiği yer tapusuz yer tapulu yeri devlet satmaz dedim. Ve bu çok bizim kabristanlık vardı orada bizim kabristanlığı bile kestiler. Zeytinlerin bile üstüne ağaç çıktılar da dövüştüler adamla mahkemelik oldular. Şimdi bu köyden birisiyle ta adam Kastamonu'dan geldi. Adam güzelce tembih etmiş, tembih ettiği halde tarlasını, tapulu yerinde ağacı keserken dövüştüler.

Birinin herhalde boynu kırıldı burada ağaç keserken (gülüyor).” (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

“Buradan çok az bir öyle binde bir yüklemeye giden olur. Kendi işi olmayan olursa kesmeye giden olur. O da 3-5 kişi, var sayılmaz o da. Kesenlerin gerisi hep dışarıdan geliyor. Var bizim evin yanında da tapulu yer vardı kaynatamların taraftan bir tek çam ağacı vardı, kaptı kaçtı, yaptılar. Kestiler. Yanmamış ama kestiler. Arazimizin arkasında 1,5- 2 dönüme yakın bir uçurum yer vardı. Hiç biz kendimiz bir talaş ellemezdik içinden götürüldüklerini götürdüler de götüremedikleri kaldı. Tıkısını biz kestik tıkısını, komşu kesti. Kestiğimiz de kestiğimiz yerde kaldı. Milletin haberi olasıya bak bunların hazine yerini kesme hakkı yokmuş. Bunlar ama kaptıkaçtı yaptılar.” (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

Öte yandan yerel halkın ve orman köylülerinin ormanların kesim ve ticaret süreçlerinden dışlanmasının, yalnızca kesimlerde gündelik olarak çalışmalarına müsaade edilmesinin yarattığı rahatsızlık da görünürdür. Orman kesimlerinin yerel kooperatifler yerine dışarıdan gelen firmalarca yapılması, kayda değer bir sosyal, ekonomik ve yerel adaletsizlik yaratmıştır. Kurumsal düzeyde orman kesim süreçlerinin yönetimi ve denetimi, yerel ve ulusal çıkarlar arasında önemli bir çatışma alanı yaratmaktadır. Zira orman köylüleri zaten birkaç yıllık süreçte hayvanlarını da ormanda otlatmaktan mahrum kalmışlardır.

“Şimdi bu ormanı satacaklar, köyde kooperatif var, biz alalım dedik. Olmaz arkadaş yasal değil dedi. Ya arkadaş yangın nerden çıktı, kim söndürdü? Yangını biz söndürdük. Biz olmasak Akseki bile yanacaktı. Burada yapılan ticareti biz yapalım dedik. Bu kesilen sahada kurumayacak ağaç belliydi içinde, belli yani kurumayacak. Bunu ormancı olan herkes bilir, orman köylüsü olarak ben de bilirim. Yok dediler temizleyeceğiz. Bedava ya vatandaşın malı, bedava! Bedavaya gitti. Biz yapalım dedik ama yasal değil dediler. Sizin satacağınız fiyattan biz alalım dedik ama yasada yok. Onun nedeni de şu. Eskiden yakan köylü yani o bölgenin adamı olduğu için vermiyordu, fakat sonradan bir ara devlet bu ağaçları kestirirken işçilik yapanlar yaktırmaya başladı. Ondan önce orman işletmesinden odunu satın alan ağalar yaktırırdı bir ara, sonra bunda işçilik yapanlar. Çünkü yerliye kestirmiyorlardı başka yerden gelenler yakıyordu. Sonra onu da kaldırdılar köylü yakmıyor, köylü kessin dediler. Bir de bu işte satın alma işi var. Ağacı kesenler ağacın metresini 100 liraya aldı. Ağacın metresi 3000 liraya çıktı. İhracatı serbest bıraktılar eskiden ihraç etmek yasaktı. Bunların hepsi 1 ay içinde oldu.” (M-18, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi)

“90 liraya metreküpü satıldı, 1100 liraya onlar sattı.” (Manavgat-Muhtarlar Derneği Başkanı Notları)

“Onun dışında zaten orman alanlarına hayvan girişi Orman Bakanlığı açısından da daha önemli. Hani oradaki ufak çalı çırpıyı hayvan yediği için yangın riski azaltıyor. Onların sadece istediği yeni ekim alanlarına ki o da gayet normal, çünkü hayvan bilhassa ormanda yayılan keçi oluyor. Keçi taze sürgünleri daha çok yiyor. O da ormanın gelişmesini engeller ama gelişmiş ağaçlarda orman zaten buna müsaade ediyor. Yani ORKÖY bunda birebir çalışıyor zaten. Eğer vatandaşın bir eksikliği bir şeyi varsa yardımcı oluyor ORKÖY. ORKÖY orman köylüsünün yanında. Keçi ormandan aldığını, ormana veren yani hani

> keçi ile orman arasındaki ilişki çok önemli. Keçi nedir? Ufak otları şeyleri orman zemini temizleyerek, yani bir yangın olduğunda onun etkisini azaltıcı yapar ama herhalde bu önlem şunun için alınmış olabilir; ufak olduğundan yeni yeşillendirme sahaları, keçiler de onları belki taze sürgünleri şey yaptığında büyümesine belki… Geçici bir süreç olabilir bu süreç." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Yanan alanın büyüklüğü göz önüne alındığında kesim işlemlerinin yerel halk tarafından yapılması mümkün değildir, zira böyle bir beşerî ve finansal kaynak yerelde bulunmamaktadır. Ancak bu süreçte yerel halkın ekonomik çıkar ve isteklerinin daha fazla gözetilmesi, bu süreçlerden dışlanmamaları, onların orman kaynaklarını sürdürülebilir şekilde kullanma ve yönetme haklarının ihlal edilmemesi ve bu süreçlerin daha adil ve şeffaf bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla orman kesim süreçlerinde yaşanan bireysel ve kurumsal deneyimler, telafi süreçlerinde kamusal ve kurumsal çıkar çatışmalarının nasıl ortaya çıktığını göstermektedir. Yerel halkın katılımının sınırlı olması ve devletin merkeziyetçi yaklaşımları, yeniden inşa sürecinde toplumsal huzursuzluk ve güvensizlik yaratmıştır.

Buna ek olarak, yerel halk ve kurum yetkililerinin anlatıları, bu süreçte *altyapı bozulmalarına bağlı yaşanan ekonomik zorlukları* da ortaya koymaktadır. Yerel halkın anlatıları kesim ekiplerinin iş yapma biçimine ilişkin bir tür talan resmi ortaya koymaktadır. Kesilen ağaçları taşıyan tomruk kamyonları tonaj konusunda yasal gereklilikleri aşarak yolların tamamen bozulmasına yol açarken, yarattıkları atıklar yer yer su yollarını tıkamıştır.

> "Manavgat'tan. Arabayla 12-13 dakikada gelirdik yollar şimdi bozuldu. Yollar nasıl düzgündü. Şimdi ağaç çekiliyor, su hatları kazılıyor, hatta bizim oradan geçerken farkındasınızdır o yolun 2 tarafında da su kanalı var şu anda kazılıyor. Bu tomruk arabaları yani odun çeken arabalar yolları bozdu. Ağır beton arabaları, mikserler yolların bozulmasına neden oldu. O zaman yollar düzgündü. Buradan çıktığında 20 dakikada Manavgat'taydın." (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

> "Bir de yangından sonra en büyük zararı çekecek olan belediyeler, neden? Tomrukları taşıyan o tırlar o yollarda hiçbir şey koymadı." (Manavgat-Muhtarlar Derneği Başkanı Notları)

> "Yok yolların yapımı şirketlerin işi değil. Bazı yollar Manavgat Belediyesine bağlı, bazı yollar Antalya Büyükşehir belediyesine bağlı. Tomruk işi bittikten sonra her iki belediye de asfaltını döker. Büyükşehir'in sıcak asfaltı çok tutuluyor bu ara." (Manavgat-Orman İşletme Sosyal İşler Müd. Notları)

> "Sorumlu olduğumuz yollar da olmayanlar da var. Ama evet, bütün mahalle yollarımızı bozdular, tonaja dikkat etmediler. Kesim artıklarını şarampollere koyarak onların kapanmasına sebep oldular. Şarampol'den gidemeyen su yoldan gitti. Yolların tamamına, hiç hesabımızda yokken, o yolların tamamına 2 kez, 3 kez bakım yapmak, asfaltını yenilemek, sanat yapılarını yenilemek, şarampollerine bakmak zorunda kaldık. Yani sadece işimiz Manavgat oldu 2022 yılında mesela Akseki, Gazipaşa ve

> Gündoğmuş da var ama çoğunluğu Manavgat. Her şeyi tahrip ettiler. Yani yangın tahrip etti. Yangından sonraki işlemler de tahrip etti. Bizim yollarımız çalışır vaziyette kullanım durumu iyiydi. Ufak tefek tamiratları, bakımları yapıyorduk ama öyle bir oldu ki yollar tamamen yolluktan çıktı." (ABB Kırsal Hizmetler DB)

Aynı zamanda anlatılardan kurumsal düzeyde, yangın sonrası kesim ve taşıma işlemlerinin belediyeler ve yerel yönetimler üzerinde nasıl bir mali yük oluşturduğunu da görmekteyiz. Zira kesim işlemleri sırasında yolların bozulması, su hatlarının tahrip edilmesi ve şarampollerin doldurulması, yerel halkın günlük yaşamını zorlaştırmış ve belediyelerin ekonomik yükünü artırmıştır. Afet yönetim anlayışının yol açtığı hızlı toparlanma çabaları, yerel halkın ve çevrenin uzun vadeli çıkarlarını göz ardı etmiştir. Yangın sonrası hızlı kesim ve yeniden ağaçlandırma süreçleri, ekosistemlerin doğal yenilenme süreçlerini bozmuş ve yerel toplulukların ekonomik fırsatlarını sınırlamış, sürdürülebilir ve adil olmayan bir yaklaşım ortaya çıkarmıştır.

> "Bir de orda teknik bir iş var orada o ağaçların kesilip kaldırılıp yerine yeni orman kurulması lazım. Burada meslektaşlarım zamanla yarışıyorlar. Mesela şu saatlerde orada şimdi fidanlar çıkıyor, kendiliğinden çıkıyor, onun üstünde dolaşırsan onun üstünde gezersen, onlar ölür. Orası yabanlaşmaya gider, ormansızlaşmaya gider. Dolayısıyla o ormanın yeniden kurmak için o yanıkların bir an önce alıp oradan alınıp çıkılması lazım. O yanlış bir iş değil ama alan çok büyük, süren kısa. Seferberlik gibi bir şey oldu ya… Bize yükü şu, benim yıllık bakımım için ayırdığım 1.000 km bir orman yolu veya kırsal yol bakımı yapacaksan, bu 1.000 kilometreye 3 kere bakım yapmış oldum. 3.000 km yapmış oldum. Buna tabi yetemiyorsun artı iş ihale edilmiş. Benim Karayolları gibi kantar koyup da denetleme imkânım, şansım yok kırsalda. 15 ton kapasitesi olan kamyon 30 tonla ormandan indi. Zaten benim yolum 15 tona göre hesaplanmış. Kırsal yol olarak işte asfalt kanunu belli. Ama 30 ton inince bozuldu. Hep köylünün de şikâyeti odur zaten. Bir de işte şarampollere uygunsuz malzeme atıp doldurunca, yağmur da yağınca şarampolden gidecek su yola gidince yolu da bozdu. Onun da maliyeti arttı. Başka yerlerden kısmak zorunda kaldık. Mesela kilometresi 2.000.000 TL olan sıcak asfaltı yapamadık. 3 km orada mahalle yolu bakımı yaptık onun karşılığında yani bizim nihai varmak istediğimiz yer sıcak asfalt yapmaktır çünkü onu yaptıktan sonra çok da bakım gerekmiyor o yollara. Olağan üstü bir durum olmadığı sürece sadece kaplama dediğimiz bir sistemimiz var. Tabi o biraz pansuman gibi oluyor, geçici oluyor, o yolları da öyle yapmak zorunda kaldık. Para oraya gidince diğer yatırımlardan biraz kıstık tabi." (ABB Kırsal Hizmetler DB)

> "Bir kere programlı bir şey değil. Gücün belli, mesela işte her ilçede ekibimiz var. Her ilçenin de yürüyen işleri var. Yani yolda bozulmalar olacak. Şarampol dolacak işte heyelan olacak, bir şeyler olacak, olacak bunlar. O zaman ne oluyor? Bütün gücünü afetin olduğu yere çekiyorsun, diğer taraflar aksıyor, diğer taraflar aksıyor, e sızlanmalar da oluyor, yakınmalar da oluyor. Yani bir bakıyorsun günlük ABİM, BUMİM diye bizim iletişim sistemlerimiz var. Cumhurbaşkanlığının iletişim sistemi var CİMER. Dolu,

> dolu… Sadece birer tane mühendisi bunların yazıyla cevaplanması için görevlendirmek zorunda kalıyorsun. Çünkü oradaki insanın yolu da kapalı. Burada afet olmuş, gücünü buraya gönderiyorsun ama orada da şey var. Çocukların okula gidemediği Akseki'nin dağında kar kapalı. E greyderimi almışım, burada çamur temizliyorum. Dolayısıyla programda olmadığı için inanılmaz zorluyor, personel zorluyor, makinayı zorluyor, ekonomiyi zorluyor. Bu insanlara fazla mesai vermek zorunda kalıyoruz. Bütçenin %30'u personelse fazla mesaiyle daha da aşıyor. Sonuçta senin iş gücün, makine parkın, sorumlu olduğun sahayla orantılı. Şimdi ben 300 personelim veya işte 250 de makinem varsa bu sorumlu olduğum sahayla orantılı. Bir afet çıkınca ben mecburen o personeli o makineyi sorumlu olduğu sahadan alıp afet bölgesine sevk ettiğim zaman, yedekte herhangi bir zaman afet çıkar diye beklettiğim bir aracım, personelimi yok ki. O da akılcı değil. Ne zaman afetin olacağının belli olmadığı yerde makine veya personeli orada âtıl bekletmenin bir anlamı yok. Yedekli de çalışmıyorsun, öyle bir şey yok. Mecburen bir tarafın işini aksatıp, en az zarar gören yeri aksatıp, afete gönderiyorsun. Öncelikle sırasına koyup ona gönderiyorsun." (ABB Kırsal Hizmetler DB)

Yukarıda değinildiği üzere kayıp ve zararların telafi süreçlerinin işleyişini anlamak için yerel halk ile yerel aktörlerin deneyimlerini birlikte değerlendirmek oldukça önemlidir. Ancak aynı zamanda bu süreçte kilit rol oynayan yerel aktörlerin özellikle muhtarların rolünü kendi başına ele almak da gerekmektedir. Zira Manavgat orman yangını; büyüklüğü, şiddeti ve hızı dolayısıyla afet yönetimi ve koordinasyonu konusunda oldukça zor bir süreç yürütülmesine neden olmuş, bu süreçte yerel aktörlerin kapasitesini de oldukça zorlamıştır. Bunda temel etken; iklim değişikliği ile birlikte bu afetlerin her zamankinden daha büyük, daha şiddetli ve daha sık meydana geleceği göz önünde bulundurarak, ilgili politikaların bu kapasiteleri artıracak ya da geliştirecek yönde hazırlanmaması ve uygulanmamasıdır. Bu nedenle iklim değişikliğine uyum ve direnç politikalarının aşağıdan yukarı mekanzimalar ile oluşturulması ve yerel düzeyde planlanması adına aktörlerin bu deneyimleri oldukça aydınlatıcı bir rol oynamaktadır. Önceki ilgili bölümlerde çokça değinildiği üzere telafi süreçlerinde yerel halkın muhtarlara karşı oldukça olumsuz bir yaklaşımı mevcuttur. Oluşan bu kanıda yeterli inisiyatifi alamama, kayırmacılık yapma, görevini yerine getirememe gibi çeşitli etkenler rol oynamıştır.

> "Varıp da devlete ağlamayan çocuğa meme verirler mi? Vermezler. Muhtar aramazsa, aza aramazsa, büyük kişiler aramazsa… varıp da ilgilenen olmayınca, olacağı bu. Muhtar da yetkim yok diyor. İşine geliyor." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> "Sen muhtar değil misin muhtarsın o zaman bu şerefsizin eline niye bırakıyorsun bu işleri? E belediye bana sormadı. Belediye sana sormadıysa müdahale edeceksin arkadaş. Benim köyümde şu kişiler para alamadı evleri yandığı halde diyecek." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> “Bir de muhtarlar öne çıktığında şu durumlar da çok yaşandı. Muhtar işte kendisine oy verenler vermeyenler biçiminde yardımda adaletsizlik de yaptılar. Bunu da önleyemediler.” (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> “Evet muhtar yaptı ama haksızlık oldu onda da. Kimileri çok aldı kimileri hiç görmedi. Birçok muhtara bırakırsan yetkiyi tabii ki kendine oy verenlere öncelik tanır. Yem getirdiler mesela muhtara vermek istemediler. Biz evlere tek tek götürüp indirdik evlerin önüne. Bana güvendiler.” (M-30, Erkek, 70, Ortaokul, Emekli-çiftçi)

Bu bağlamda aktörlerin deneyimleri ise şu şekilde şekillenmiştir. Öncelikle muhtarlar köylerde afet sonrası kayıp ve zarar tespiti, sosyal yardımların dağıtılması, yapıların yeniden inşası süreçlerine hem idari hem de sosyokültürel açıdan liderlik etmişlerdir. Kırsal alanlarda iklim afetleri sonrası sosyal yardımların koordinasyonu, toplumsal dinamiklerin ve yerel liderlik rollerinin yeniden şekillendiği önemli bir süreçtir. Muhtarların afet sonrası yardımları koordine etme süreçleri, onların liderlik rollerinin ve sosyal sermayelerinin önemini ortaya koymaktadır. Muhtarlar, topluluk üyelerinin güvenini kazanarak, sosyal yardımların etkin ve adil bir biçimde dağıtılmasını sağlamaya çalışmaktadırlar. Ancak, bu süreçte karşılaşılan zorluklar, toplumsal bağların ve güvenin sınandığını da gösterir.

> “Baktım şöyle bizim bucak mahallesi genelde hep orada durdu. Onların bütün evleri yandı. Adam burada bakıyorum hiç tanımadığım adam orada yardım alıyor, soruyorum mahalleye bunlar senin akraban mı? Yok, diyorlar. Tepki de göstermiyorlar! Hiçbiri tepki göstermiyor. Vardım ki arkadaş sen neyin nesisin, kimsin sen, dedim. E benim de evim yandı. Nerede yandı senin evin, git o köyden al yardımını, kaybol buradan. O gitti, Hiç unutmuyorum yani adam ondan sonra kayboldu Bir daha da görmedim. Sonra baktım yine, vatandaş zarfla para getiriyor yanan da alıyor yanmayan da. Bu sefer baktım benim köyümde kaç ev yanmış atıyorum 30 tane ev yanmış, 30 kişinin listesini yaptım. Bu listeyi çoğalttım. 40-50 ye çıkardım. Kim yardım getirmiş, falanca kişi veriyorum yanına azalarımı, listeyi de. Bunun dışında kimseye yardım vermeyin. İsimleri oku karşısını işaretle. Mesela babası bir yerde duruyor, kızı bir yerde hanımı bir yerde. Adam yardım getiriyor, hepsi ayrı ayrı alıyor. Ben bunları önlemek için yaptım. Yani kontrolsüzce gelince yardım böyle oldu. Şimdi kontrol etmek zaten güç yapamazsın. Ben kendi önlemini kendime aldığım için burada Allah’a şükür o anlamda bir sıkıntı olmadı, liste yaptım her gelenin önüne geçtim ben, azamı verdim. Sadece kontrol edemediğim buraya yem gelmiş saman gelmiş onlar kontrolüm dışındaydı, onları kontrol edemedim, ilgilenemedim yani.” (M-Muhtar-8, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi)

> “Var böyle ciddi bir şeyler var işte diyor ki, birisi dün birisinden duydum. Yok işte ya işte ya aslında muhtarlara ben hiçbir paraya attığı önemli yardım geldiğini görmedim. Şahıs olarak muhtarlar işte para yemiş de şöyle olmuş da böyle olmuş. Hiç kimse bir muhtara veya şeye para yatırmaz şahsına yatırmaz. Bazı yardımseverler geldi dedi ki, ya muhtarım bize yardım için kaç kişi yandı? Evi yanan 50-60 kişi 70 kişiyi anlatıyoruz ya bize durumu iyi olmayanlardan 15 kişi yani gerçekten daha çok ihtiyacı olanlardan

15 kişiye 3.000 TL'den yardım yapacağım dedi. Bana isim şey verir misin dedi. Tamam veririz dedim. Ben gittim 15 kişiyi çıkardım. Gerçekten ihtiyacı olanlar öncelikle önceliği onlara çıkartıp koyduk. Adam hiç inceleme bile yapmadı. Yani bizim sözümüze güvendi. O kişilere biz Whatsapp üzerinden isimleri attık. Hatta isimleri de yanlış. Allah razı olsun adamdan 4 kişinin yerine tek tek mesela adamın adı biz ... biliyoruz ya kimlikten .... imiş. Veya ondan sonra biz şey yazmışız. ...'in T yazmışız kimlikte D imiş. Gitti onları bilene düzelttirdi geldi. Bir insan, Sivaslı bir insan bunu yapar düşünürken bizim vatandaşımız farklı düşünüyor. Yani buradaki köy halkı veya buradaki değil bu Manavgat bölgesindeki geneldeki halk bu tür şeylere girdi. Ondan sonra Türkiye Yardımlaşma Derneği var bir tane o geldi. Onlar dedi ki, ya muhtarım bize de şey böyle bir kişi yardım ne nasıl ne yardımcı olabiliriz dediler. Onlar dedi ki, biz dedim işte böyle böyle yardım yapanlar var. E madem bize de ver on kişiyi dedi. Biz tabii on kişi de onlara verdik. Farklı kişiler verdik, aynı kişileri vermiyoruz. O şekilde hemen hemen hepsine başka bir kim vardı. Yardımsever derneği daha geldi. Bunlar gittiler tek tek bir ekip kurdular. İsim yazdığımız ailelerle görüştüler. Ailelerin şeylerine baktılar. Onlar baktı mesela inceledi." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

Fırsatçılık ve yağmalama gibi durumların önüne geçmek için çaba harcayan muhtarlar yardımların adil dağıtımını sağlamak için listeler oluşturup bu listeler üzerinden süreci kontrol etmeye çalışmıştır. Muhtarların yardımları dağıtırken adaleti ve eşitliği sağlamaya yönelik çabaları, kırsal toplulukların sosyal yapısındaki gerilimleri ve çatışmaları ortaya koyar. Bazı muhtarlar, yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını sağlamak için detaylı incelemeler yaparken, diğerleri yerel dinamiklere ve topluluk içindeki sosyal ilişkilere dayalı kararlar almaktadır.

"Bize de yardımseverler geldi ama ben şöyle organize ettim. Ben güzel organize ettiğimi düşünüyorum ama tabii insanalar öyle görmüyor. Mesela Beşiktaşlı oyuncu …'nın hanımı geldi buraya. 5-6 tane muhtarı aramış ciddiye almamış ilgilenememişler gecenin o saatinde arayınca. Ben buyurun gelin dedim. Bir tane de otel ayarladım kalabileceği. Bodrum'dan çıktı geldi kadın arabasıyla. Öncesinde fotoğrafları istedi tabii yangın yerlerinin. Hepsi var kayıtlı ben de. Geldi bizzat yerinde gördü. Aileleri belirledim ben. 10 kişiye yardım edeceğim, A'dan Z'ye her şeylerini alacağım dedi. Tamam dedim ben de gerçekten durumu iyi olmayan 10 ailenin bilgisini verdim. Son 3 aylık banka dokümanına kadar istedi kadın. Haklı mıymış, haklıymış kadın. Haklıymış yani sonunda, sonradan anladım ben. İnsanların yaptıklarını gördükten sonra. Neyse 10 kişiyi belirledik. Bir tanesi de başka köydendi mesela çünkü buradan belirlediğim bir alenin hesabında 200.000 lira çıkınca olmaz, dedi. Ben bunu yardım aldığım insanlara izah edemem dedi. Tamam dedik bu kalan 9 kişinin buzdolabı, çamaşır makinası, televizyonu, yatak odası, oturma grubu ve mutfak eşyasının tamamını aldı. Ben bu ailelere dedim ki, siz gelenlerden hiçbir şey almayın, sizin her şeyiniz karşılanacak. Bir tek soba yoktu sıcakta kim düşünmüyor tabii. İşte sobadır halıdır, kilimdir yatak yorgan alın ama bu tür eşyaları almayın dedim. Sonra aynı gün Karaman Valiliğinden bir dernek geldi önce kaymakamlık geldi. Ben de olayı anlattım böyle böyle. Bize de 15 kişi ver muhtarım dedi 15 kişi de onlara verdim. Durumu iyi olmayan gerçekten. Yani bunlara herkesin ihtiyacı var tabii ki ama biz sıraya koyuyoruz, önceliğe göre söylüyoruz. Bunlara da aynı şekilde siz başka

> erden almayın dedik. Ama bu sırada millet boş durur mu, gelen almış gelen almış. Mesela Manavgat'tan bir dernek geldi, biz 3 aile belirledik muhtarım onlara çamaşır makinası ve soba vereceğiz dedi. Ama bu 3 ailenin ikisi benim belirledim ailelerden. Başkana dedim ki acele etmeyin bu ailelerin her şeyi karşılanacak, daha gelemdi ama gelecek. Bu yardımı başka ailelere verelim. İkna oldu. Sonra demiş o ailelerden bir bayan işte bana verilmedi. Kardeşim zaten sana gelecek, geldi de. Ama başka yerden de almış, üç almış dört almış. İnsanlarımız da böyle yani. Bunlar da yaşandı, bunlar da görüldü." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

Yardımların gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşması ve adil bir biçimde dağıtılması için gerçekleştirilen uygulamalar aynı zamanda topluluk içinde yeni gerilimlerin ve çatışmaların ortaya çıkmasına da yol açmıştır. Bu durum, muhtarların yardım dağıtımında karşılaştıkları etik ikilemleri ve toplumsal sorumluluklarını da yansıtır. Orman yangınları gibi büyük ölçekli iklim afetleri, kırsal toplulukların sosyal yapısını ve dayanıklılığını ciddi şekilde etkiler. Bu tür afetler sonrasında, muhtarlar gibi yerel liderlerin toplulukları yeniden örgütleme ve dayanıklılığı artırma çabaları, sosyal yardımların etkin dağıtımında önemli bir rol oynar. Ancak, yerel dinamiklerin ve topluluk içi ilişkilerin karmaşıklığı, bu süreci oldukça zorlaştırır. Bu süreçte, muhtarların sosyal yardımları koordine etme çabaları, topluluk içinde güveni ve dayanışmayı yeniden inşa etme girişimi olarak da değerlendirilebilir. Ancak Manavgat özelinde bu konuda bir başarı sağlandığı söylenemez.

> "Ama sonra ama şunu yaptılar. Birçok yerde yapıldı. Sadece yardım alabilmek için konteynır koydurdular. Konteynırda yaşıyorum durumum bu demek için. Ben onu burada yaptırmadım çünkü konteynırda yarın yaşamayacağın belli yazık değil mi devletin parasına. Her biri bu konteynırın konması 6-7 bin liraya mal oluyor. Tuvalet çukuru, elektriği vs. yazık değil mi, yani devleti düşünmen lazım. Burada yardım etmek için son olan gücünü harcıyor devlet, sen de devleti kandırmaya çalışıyorsun. Biz buna izin vermiyoruz. Ben burada o şeyleri yaptırtmadım. Çünkü bu adam konteynırda yaşamayacak, koydurdukları zaman da takip ediyordum Zaten biz içinde oturup oturmadığını. Tutanaklara sürekli biz bilgi gönderiyorduk. İçinde oturuyor mu oturmuyor mu? Çünkü içinde oturanlara elektrik parası veriyorlardı. Arada gıda yardımı yapıyorlardı. Sanırım elektrik su için nakdi yardım yapılıyordu." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

> "Adam hiç ömründe çapa makinesi görmemiş ama adam çapa makinesi yazdırmış. Bizim insanımız da sağ olsun aç böyle işte... Ben herkese küçük sıfır hem bulaşık hem çamaşır makinesini hem buzdolabını verdirdim. Hepsini bir, bir yazdırdım. Bir gün baktım muhtarlığın orda birkaç bayan bir şey yapıyorlar. Ne yapıyorsunuz, dedim. İşte ihtiyaç listesi yapıyoruz, dediler. Bir baktım, hiç kimse aldık yazmamış, hepsi çamaşır makinesi, buzdolabı yok yazmış. Ben de aldım listeyi yırtıverdim. Valla herkese verdik dediler. Hatta orada yaşlı bir adam da gerçekten helal olsun dedi ya. Bütün köyler de aynı böyle yapıyorlar." (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

> "Eşya paylaşımında geliyor hayırsever sağ olsun kilometrelerce diyor ki işte ben eşya getirdim, evleri yananlara dağıtmak istiyorum. Tutuyor köyün girişine boşaltıyor, ya da bir tanıdığı varsa onun aracılığıyla yapıyor. O zaman da evi yanan da yanmayan da o işten faydalanıyor. Biz de onu önlemek için benim muhtarlık caminin altında. Büyük bir depom var, klimaları açtım. Gıdaları içecekleri neyse eşyaları tamamen diyorum ki. Sen hayırsever olarak geldin, uzaklardan geldin. Şimdi bu köye çıktığın zaman ev yanmış zaten, adam buradan uzaklaşmış. Çoğunu yıktık. Eee, bu adam burada bulamayız ya telefonla arayıp alıp buraya geleceğiz ya adamın yanına gideceğiz. Adam da şu anda biri Sarılarda biri Manavgat'ta biri bilmem nerede. Tek tek gezmeye kalksam bir sürü kurum var, başımda bekliyor. Aradıklarım gelebiliyorsa geliyordu, gelemeyenlerin, malzemelerini alıyordum, onları arıyordum. Geldikleri zaman bu eşyalar. Sizin için geldi. Depoya girip buradan istediğini alabilirsiniz, diyordum. Mutfak eşyası, giyecek, ondan sonra içecek, temizlik malzemeleri. Kolilerde geliyordu." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

Muhtarlar açısından süreci en çok zorlaştıran durum, oldukça sınırlı kaynaklar ile çok büyük bir afetin yaralarını sarma sürecinde kilit bir role sahip olmalarıdır. Ancak, bu süreçte yaşanan deneyimler, muhtarların kapasitelerini aşan durumlarla başa çıkmak zorunda kaldıklarını göstermektedir. Kaynakların sınırlı olması ve etkilenen kişi sayısının yüksekliği, muhtarların görevlerini yerine getirmelerini zorlaştırmıştır. Özellikle ilk günler bir kaos ve kargaşa yaşandığı açıkça belirtilmektedir. Afet sonrası yardım süreçlerinde, kaynakların etkin ve adil bir şekilde yönetilmesi, muhtarların karşılaştığı zorlukların başında gelmektedir. Zira köylere kontrolsüz bir biçimde gelen yardımların depolanması ve korunması kapasitelerinin sınırlarını oldukça aşmıştır.

> "Yani burada gelen malzemeler falan çoğu var ya yazık oldu, telef oldu. Ayran için bile bir sürü dolaplar getirttim dolaplara koydum. Gelen kurumlar olsun afetzedeler olsun, suyu da soğuk götürdüm. O baklagiller falan bir yağmur yağdı yangından sonra tutmuşlar bir yere Dökmüşler aynı kamyonla döker gibi kalemler tarafında falan. Adam (muhtarları kastediyor) otelde çalışıyor direk muhtar olmuş ama alakası yok. İnsanları yönetmesi falan öyle bir yeteneği yok. Benim yanımda bir sürü adam çalışıyordu eskiden. 2 dönem azalığım ve 2 dönem muhtarlığım var. Esnaf olduğum için avantajlar var. Ama öbürküler zorlandı, dağıttılar yani. Öbürkü adam çiftçi, 3-5 kişi üst üste gelince ne yapacağını şaşırdı. Böyle telefonla sosyal medyadan falan konum at deniyor, atamıyor bilmem ne. O arada konum hikayesi de var bir de. Yani çok sıkıntılı muhtarlar da oldu. Ben önceden biraz antrenmanlı olduğum için o sıkıntıyı hızlı bir şekilde aştım. (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

> "Yardımlar bir anda gelince biz de biraz bocaladık yani, benim ilk dönemim, biraz bocaladık." M-Muhtar-8, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi)

> "Ben muhtar olarak gerçekten Allah kabul etsin çok hizmet ettim bilhassa 2019 yılına kadar. Ama o yangın sürecinde, yangının yanıp ertesi güne bakanların, siyasilerin buraya gelmesi, hemen bir yandan

hasar tespitine başlanması, bir yandan yardımların gelmesi, ondan sonra halkın da evinin önünde yardım beklemesi, oraya gelip de gelen yardım toplama merkezinde toplarken yardımcı olmaması. Mesela bir çocuk geliyor muhtarım buraya bakman lazım diyor. Buradan oraya kadar yürüyoruz. Bakan geliyor kalkmazsan olmuyor, milletvekili geliyor. Sivil toplum örgütlerinin başkanları geliyor, kalkmasan olmuyor. Affedersiniz, yürüyemez hale geldim pişikten. Ben 3 günü orada betonun üstünde yarım saat uykuyla geçirdim 3 günü. Elektrik yok, şarjım yok. Onun için ben gerçekten mahvoldum bittim yani? Daha hâlâ sıkıntısını çekiyorum." (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

"Muhtarlar çok büyük sıkıntı çekti. Yangın bölgesine saman gönderildi, yem gönderildi. Diğer kamu kurumlarından geliyorlar, muhtara şurayı göster burayı göster. Her muhtarın seçim bölgesinde seveni kadar sevmeyeni de var, rakip taraflar. Başladılar muhtarlara işte kendi akrabasına veriyor. Kendi kardeşine samanı veriyor. Halbuki öyle bir şey yok. Muhtar orda şimdi saman mı dağıtsın? AFAD'dan ASAT'tan oradan buradan gelen kamu kurumlarıyla mı ilgilensin? En büyük sıkıntıyı muhtarlar çekti o yönden. Muhtarların yanına destek için birileri verilse tabii kolaylaşırdı. Şimdi köyde yanına destek alsa herkes kendi canıyla uğraşıyor." (Manavgat-Muhtarlar Derneği Başkanı Notları)

Muhtarların yardım dağıtımında karşılaştıkları zorluklar, yerel dinamikler ve dış aktörlerle iş birliği yapma gerekliliğini de ortaya koyar. Örneğin, bazı muhtarlar imamlar gibi yerel figürlerle iş birliği yaparak yardımların dağıtımını düzenlemeye çalışmışlardır. Bu süreçte, imamların evleri ziyaret ederek ihtiyaçları belirlemeleri ve bu bilgileri muhtarlarla paylaşmaları, yerel dinamiklerin ve toplumsal dayanışmanın önemli bir örneğidir. Ancak, bu tür iş birlikleri her zaman olumlu sonuçlar vermemiştir.

"Yani burada biraz da biz destek bölüğü gibi olduk ya. Burada köylerde en düzenli çalışan bizimkiydi, 2 tane imam vardı, imamları da görevlendirdik. Tek tek dedik evleri gezin, ihtiyaçları var mı yok mu? Her gün gezelim evleri, her gün geziyorlar onlar da. Bu süreçte ben gidemiyordum tabii hocaları gönderiyordum. Bana kırılanlar da oldu. Niye? gelip geçmiş olsun bile demedi diye. Şimdi ben gönderdim onlara diyorum yani (gülüyor). Herkese yetişemiyorsun. Yeniden kendim dolaşmaya başladım. Bu algı yüzünden. Muhtar gelip bir geçmiş olsun bile demedi, diye. Bu yardım süreci belki 2-3 ay sürdü, ondan sonra biraz duruldu, para işine döndü. Yok işte ve devlet şu kadar yatırdı. Bana yatırmadı. Bilmem ne oldu şu oldu, git gel kaymakamlığa git gel kaymakamlığa. Kimisinin TC'si yanlış, kimisi bilmem ne kurumdan kuruma yazarken yanlış yazıyorlar." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

"Yani buralarda muhtarlar ya darıltmıştır birini, olumsuz olumsuz şeyler konuşmuştur. Zaten herkesin canı burnunda oluyor. Ben çok darıltmadım çünkü ben insan psikolojisini baya çözdüm o arada, anlatarak ben ikna etmeye çalışıyorum. Hep böyle konuşa konuşa sesim gitti, kısıldı. Aç karnına bal zencefil karıştırıp verdi eşim ve bir hafta sesim tamamen gitti. İkide üçte yatıyorduk biz yangın sürecinde. 2-3 saatlik uykuyla bir hafta on gün idare ettim çünkü kurumlarla gittikten sonra kimlere yardım edilecek, kimler aranmadı, kimler sorulmadı, yani imam da onlar da sağ olsunlar çok yardımcı oldular bana. Ben de müftüyü aradım. Dedim müftüm 4 tane imam var Burada ama özveriyle çalışan 2 tanesine bir başarı

belgesi verelim, dedim. Ya dedi işte dedi. Diğer imamlarımız da çok çalışanlar oldu. Ben diğer imamların bilmem dedim. Bu iki arkadaş canı gönülden çalıştı ve sosyal medyada orada burada reklamını yapmadı. Bu belgeler de önemliymiş. Bunlara bu belgeleri vermezsen hakkımı helal etmem dedim. Ondan sonra 2 tane belge verdirdim bu arkadaşlara." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

"Bir daha birine bir şey emanet etmezdim. Ettiklerimde genelde sıkıntı oldu. Mesela birine git kardeşininkileri yaz demişim adam gitmiş kendininkileri yapmış. Böyle yapmazdım bu sefer." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

Yerel halk ile yerel kurumlar ve sivil toplum arasında köprü görevi gören muhtarların anlatıları, bu süreçte yetki eksiklikleri, kaynakların yetersizliği ve halkın beklentileri arasında sıkışıp kaldıkları karmaşık bir durumu yansıtır. Muhtarlar, afet sonrası yardım süreçlerinde resmi olmayan pek çok görev üstlenirler. Bu görevler, onların kapasitesini aşan sorunlarla başa çıkmalarını gerektirir. Muhtarlar resmi yetkileri olmadan pek çok sorumluluğu üstlenmek zorunda kalmış ve bu süreçte karşılaştıkları olumsuzluklar nedeniyle eleştirilmişlerdir. Bu durum, muhtarların topluluk içindeki güvenilirliklerini sarsmış, onların liderlik kapasitelerini zorlamıştır.

"Bizde yetkinin olmaması aslında zorlaştırdı, niye zorlaştırdı? Bizi sadece rehber olarak kullandılar, rehberi kullandılar ama bu arada tüm olumsuzluklar da muhtara kesildi faturalar. Yardım birine gitmemiştir. Öbürkü yardım almıştır, almamıştır. Bir sürü görev şeyimiz var ama resmi olmayan görevler. Belediye Başkanı ile konuştum. Başkanım zaten en çok sıkıntılı biz varız şu anda muhtarlar var bu dönemde dedim. Zaten mahallesi yanan muhtarların çoğu yerini kaybedecek dedim. Herkes sitem edecek, herkes isyan edecek, kimisi yardım geldi gelmedi diyecek. Beldeler ne olacak, dedi. O da kendine pay çıkarıyor. Onlar da yer alacak dedim. Onlar da yer alacak çünkü muhtarla belediye dedim. Çünkü vatandaşla baş başa en son kalacak olan buradaki yerel yönetimlerle muhtarlar. Çevre Şehircilik ayrılacak. Kızılay ayrılacak. Ondan sonra herkes ayrılıp gidecek. Buradan belirli bir günden sonra. Biz dedim belediyeyle muhtar olacak. Ondan sonra, herkes bize isyan edecek, yardım gelmedi, bilmem para gelmedi gibi şeylerden hep sıkıntıya gireceğiz dedim. Senin konuştuklarını hep anlatıyorum, dedi. Köyü yanan muhtarlara hep yıkılacak ona göre iyi çalışın diyorum, dedi. Doğru söylüyorsun dedi." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

"Sıkıntıya gireceğimiz noktalardan birisi de şu olacak yakın zamanda bizde; adamın üzüm bağı yanmış, bir ev almış. Kaymakam da bana fırça kayacaktı ama ben de cevabını verdim. Diyor ki, bu adamın üzüm bağı yanmış, evi değil. Niye imza atıyorsun diyor bana. Sayın kaymakamım dedim, Çevre Şehircilik var, Mal Müdürlüğü var, Ondan sonra TOKİ'si var, bilmem neyi var. Onlar fotoğrafını çekip de dedim nasıl bir şey olduğunu görmüyorlar mı? O tarafta da kendiniz de görüyorsunuz dedim. Üzüm bağımı ev mi dedim biliyorlar, dedim. Benim imzam şimdi dedim. Fotoğrafını çekip yazıyor diyor ki. A tipi ev, B tipi ev, C tipi ev, bilmem ne... şifresini anlamıyorum ki ben onların dedim. Ben mühendis değilim ki dedim ben de. Öyle bir imza yetkisi verin, Hepsini iptal ederim ben dedim. Zaten hangi evler haksız yere oldu

> biliyorum, dedim. Yani ne imza atıyorsun diyor hala bilmem ne, baktım az bir şey buldu herhalde köy muhtarı cahildir bağırır çağırırım. Ben de dedim görmüyor mu kurumlar dedim, geldiği yerin nasıl bir fotoğraf çektiğini, nasıl ev olduğunu, bilmiyorlar mı dedim ben de. Öyle bir yetkimiz varsa dedim, bir daha imzalamam ben hiçbirini dedim. Sonra geri vites yaptı. Herkesi karşısına alıp böyle azarlayabileceğini sanıyor biliyor musun, diğer muhtarlar gibi herhâlde beni. Valla biz seçilerek geldik, onlar atanarak geldi. Onlar devlet memuru. Biz Cumhurbaşkanının seçildiği gibi. Belediye Başkanı siyasi parti üzerinden gelir. Parti ne derse ona göre gider. Biz halk ne derse ona göre gideriz. Sadece cumhurbaşkanıyla muhtarlar halkın direk kendisinin seçtiği şeyler. Ama bir Belediye Başkanı, parti o olsun diyor o oluyor. Ondan sonra Kaymakam veya Valiyi devlet oradan oraya aktarıp duruyor. Geçici geçici onlar...” (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

Muhtarlar, yerel halk ve kurumlar arasında köprü görevi görürken, her iki tarafın da muhatabı olarak görülürler. Bu durum, muhtarların hem yerel kurumların taleplerine yanıt vermek zorunda kalmaları hem de halkın beklentilerini karşılamaları gerektiği anlamına gelir. Afet sonrası süreçte muazzam bir baskı ve sorumlulukla karşılaşan muhtarlar yerel kurumların sahadan çekilmesinden sonra da yerel halkla birlikte yaşamaya devam edeceklerdir ve bu nedenle uzun vadeli sosyal ilişkileri korumak zorundadırlar. Bu nedenle oldukça bocalayan ve süreci yönetmekte zorlanan muhtarlar için başa çıkma kapasitelerini aşan bir durumla karşı karşıya kalmak topluluk içindeki adalet algısının zedelenmesi ve liderlik rollerinin erozyona uğraması ile sonuçlanır. Azalık ve muhtarlık konusunda daha tecrübeleri olanların daha dayanıklı olduğu ve kendinden beklenen toplumsal rolleri görece yerine getirebildiği görülmüştür. Nihayetinde iklim afetlerinin yerel aktörlerin kapasitelerini oldukça zorladığı ortadadır.

> “Birisi demiş Kurumun biri para yardımı edecek işte 14-15 beşer milyar para yardımı etmişler. Belki bir ay oldu olmadı. Burada Tek tek TC'lerini, telefonlarını almışlar, afetzedeleri aramışlar. O arada tekrar bana dönüyorlar Diyorlar ki işte büyükşehir aradı bizi. TC'lerimizi aldılar, İmzamızı aldılar, senin haberin vardır. Yok, haberim yok... Büyükşehir belediyesinin buradaki koordinasyon müdürlüğünü aradım. Ya muhtarım sizle alakalı değil o dedi. Şimdi bak... bu sıkıntıya bak... arayanlardan da birini yazmamış birini yazmış, birini aramış, birini aramamış. O aramayanlar da bana dönüyor. Sen mi verdin isimleri belediyeye diye. Yine arada kaldık. Dedik ya bunu herkese verin ya da kimseye vermeyin. Düzgün dağıtın yapın bu işi. Her para dağıtıldığında bir sıkıntıya giriyoruz bu şekilde. Yani öyle bir koordinasyon zayıflığı var ki herkes kendi başına bir devlet olmuş. Burada il mülki amir kim var, ben varım anladın mı? burada bu defterde bak bu adamı ne almış, tek tek bilirim. Bu adamın durumunu ne hep bilirim, defterim var benim. Çünkü bir yıl boyunca bu adamlarla şey yaptık. Burada bir o getiriyor, bu getiriyor, o alıyor beni diyor beni kim gönderdi, muhtar mı gönderdi o mu gönderdi. Suçlayacak birini aramaya başlıyorlar, fatura dönüyor, dolaşıyor muhtara kesiliyor. (gülüyor) onun için zor süreç atlattık. Bu süreci de atlattıysak zaten diğer süreçlerin hepsini atlatırız.” (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

> "Evler bitmek üzere. Normalde bayrama yetiştireceklerdi ama açılış varmış, Kalemler'e bütün ustaları çekince bizimki aksadı. Birçok ev yapılmayacaktı ben devreye girmesem. Devreye girdim, bu kardeşleri bir araya getirdim. Bu senin başına da gelebilirdi, onun başına gelebilirdi. Bu imza vermezsen bu rezil olacak bilmem ne şeklinde ikna ettim, imzayı verdi kardeşine kurtuldular Allah'a şükür. Oymapınar'dan beni belki 10-15 kişi aradı. Biz muhtarımızı bulamıyoruz, şu işi çözdüler. Şimdi ben o muhtarın önüne geçersem, olmaz. Mesela Dikmen mutlaka gelip burada birinin işini halletmeye kalkarsa ben onunla papaz olurum. Kim ne dediyse ben gece gündüz üçte dörtte geldim, 12 saat uyumadığım zaman oldu." (M-Muhtar-8, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi)

Muhtarların kırsal alanlarda yaşanan iklim afetleri sonrası koordinasyon süreci, toplumsal dinamiklerin ve yerel liderlik rollerinin nasıl sınandığını gösteren önemli bir örnektir. Bu süreçte, muhtarların karşılaştıkları zorluklar ve geliştirdikleri stratejiler, kırsal toplulukların sosyal yapısının ve dayanışma mekanizmalarının anlaşılması için yol gösterici bir perspektif sunar. M-Muhtar-9'un "Ha %100 adil mi, mümkün değil. Devlet yapamamış ki %100 adil ben yapayım, değil mi?" ifadesi bu durumun yarattığı sosyal sonuçların açık bir yansımasıdır.

> "Ama bu köylü hâlâ ağlar hala. Şimdi sen geldin dedin ki ben evi yanana kendim vereceğim yardım dedim. Ben de aldığım ölçerek paylaştırarak dağıttım. Eee… Onun tarlası yanmış ona verilmemiş. Ya evi yanan diyor bana tarlası yanan diyor mu? Samanı sapı ne varsa elimizden geldiği kadar dağıttık. Ha %100 adil mi, mümkün değil. Devlet yapamamış ki %100 adil ben yapayım, değil mi? Ama yani burada gerçekten çok mahvolduk ya bittik ya... ve devlet demedi ki ya muhtar bu sıkıntıyı çektiniz şunu alın ne bileyim şu powerbank sizin olsun demedi ya... büyükşehir getirdi ya... gönlümüze bir dokunan olmadı... bir kürdan veren olmadı." (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

Manavgat orman yangınında muhtarların ardından sahada en aktif rol alan ve yerel halk ile sürekli iletişim hâlinde olan diğer aktörler ise sosyal yardımların koordinasyonundan ve evlerin yeniden inşasından sorumlu olan AFAD ve tüm tarımsal kayıp ve zararların tespiti ve telafisinden sorumlu olan Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğüdür. Bu kurum temsilcilerinin anlatıları bu süreçte yaşanan gerilimleri, kaynak yönetimi ve adalet algısını, yerel halkın tavırlarını ve temsilcilerin psikolojik durumlarını ortaya koyar.

> "Şimdi herkes kendi yaptığı işin en iyi olduğunu söyler ama benim düşüncem benim kanaatim bu yangın işinde en çok çileyi çeken Tarımcılar oldu. Halen de uğraşıyoruz samimi söylüyorum. Tam bir sene geçti hâlâ uğraşıyoruz. Artık ormanın yapacağı düzenleme işleri var. Yani burada vatandaşla biz muhatap olduk, diğer kurumların ne derece muhatap oldu bilmiyorum ama silindir bizim üstümüzden geçti, ilçe tarımın üstünden geçti. Yem dağıt saman dağıt, adam geliyor şuyum yandı diyor buyum yandı diyor. Müracaat kapısı sanki bizdik yani ben öyle algıladım. Ama diğer kurumlarda ne oldu, ne yaptıysa onları bilme şansım yok zaten ama bu benim gözlemim sadece. Vatandaş ilçe tarımı bellemiş buraya geliyor,

> bir şey istediğinde buradan istiyor. Olmaz diyorsun, bu sefer kaymakamlığa müracaat ediyor, o da buraya yolluyor yani, organizasyon yapılması lazım dediğim gibi." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Afet sonrası yardım süreçlerinde önemli roller üstlenseler de bu süreçte temsilciler, yerel halk tarafından tüm sorunları çözmesi beklenen birer muhatap olarak görülür. Anlatılar kurumlarının üstlendiği yükün ve bu yükün altından kalkarken karşılaşılan zorlukların altını çizmektedir. Bu durum, kurumların yerel dinamikler içinde nasıl bir rol oynadığını ve bu rolün yerel halk tarafından nasıl algılandığını gösterir. Afet sonrası yardım süreçlerinde görev yapan temsilciler, yoğun bir psikolojik baskı altında çalışırlar. Bu tür deneyimler, afet sonrası yardım süreçlerinde görev yapan bireylerin yaşadığı duygusal ve psikolojik zorlukları anlamak açısından önemlidir. Ayrıca, bu gerilimlerin, temsilcilerin yardım sürecindeki tutumlarını ve yerel halkla olan ilişkilerini nasıl etkilediğini de gösterir.

> "Burada çok enteresan şeyler var, yani vatandaşın tavrı ile ilgili de çok enteresan şeyler var. Biz bir akşam mesela FOX Haber'de M.. amcamız var bizim M… amcayı gördük. M… amca veriyor, veriştiriyor, hepimize böyle sayıyor sövüyor falan… Ama M… amcam hak sahibi olabilmek için bize geldi, bütün belgelerini tamamladı, ilk hak sahiplerinden bir tanesi… Biz M… amcayı tanıyoruz. Ama akşam M… amcayı televizyonda görüyoruz, M… amca başka bir M… amca, başka bir şey anlatıyor. Vatandaşın tavrı çok enteresandır afet durumunda. Size başka konuşur, ona başka konuşur, öbürküne başka konuşur, yetkili birini gördüğü zaman başka konuşur. Mesela çok net yaşanan bir hadise var. Vali beye şikâyet etmişler bizim Manavgat'ta Oymapınar Mahallesi'nde bir abimiz var. Vali beyle yangın konutlarını geziyoruz. Vali beyin koruması geldi, Vali Bey sizi görmek istiyor dedi. Bu vatandaşla hiç ilgilenmemişsiniz, dedi. Kimle ilgilenmemişim Sayın Valim, dedim. Kimsiniz siz, dedim. Çünkü telefonla konuşuyoruz ama yüz yüze görüşmedik, adını söyledi. E ben sizi aradım ya 5 sefer dedim. Siz kimsiniz dedi. Adımı söyledim. Ha siz beni aradınız dedi. Vali Bey de sen az önce AFAD'dan beni kimse aramadı demedin mi, dedi. Tamam Sayın valim ... Hanım beni aradı ama benim istediğim gibi yapmıyor işi dedi. ... Hanım seni aradı, konuştu ve senin işini halledemiyorsa, hallolamıyordur, ne söylüyorlarsa kabul et ve kurumları bu şekilde zan altına bırakma, bak kendi ağzınla söylüyorsun ... beni 5 kere aradı, diye, dedi. Vatandaşın tavrı enteresandır. Yani vatandaş işine geldiği gibi değerlendiriyor." (AFAD)

Yerel halkın afet sonrası yardım süreçlerindeki tavırları, sosyal dinamiklerin ve toplumsal ilişkilerin karmaşıklığını yansıtır. Anlatılarda yerel halkın farklı aktörlerle olan etkileşimlerinde sergilediği tutarsızlıklar ve bu tutarsızlıkların sosyal yardımlar üzerindeki etkileri vurgulanmaktadır. Bu durum, afet sonrası süreçlerde yerel halkın ihtiyaçlarını ve beklentilerini yönetmenin zorluğunu ve bu süreçte ortaya çıkan sosyal gerilimleri anlamamıza yardımcı olur. Afet sonrası yardım süreçlerinde görev yapan temsilcilerin, yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik dayanıklılığı da oldukça önemlidir. Anlatılar empati konusunda

kantarın topuzunun kaçtığı durumlarda fiziksel ve psikolojik dayanıklılığın oldukça sınandığını göstermektedir.

> "İlk 2 ay, 2 buçuk ay psikoloji tamamen gitti, sinirler hat safhada. Vatandaş sanki burayı istediği her şeyi alabileceği bir yer gibi gördü. Yaşlılara, anamız babamız gibi tabii o gözle bakarım yani benim annem babam işte okuma yazma bilirdi ama dilekçe yaz desen yazamazdı. Ben o gözle bakardım gelen insana bu yangın başlayıncaya kadar. Hırsızları gördükçe, ben hırsız diyorum çünkü başkasının hakkını alıyor. Hepsi değil tabii ki. Hırsızları gördükçe artık o anammış babammış duygusunu kaldırdım. Gelen benim umurumda değil. Adam telefonunu farklı yazdırıyor, ismini farklı yazdırıyor anlatabiliyor muyum… yani bunları da gördüm." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Manavgat orman yangını, geniş çaplı kayıp ve hasara yol açarak telafi süreçlerinde ciddi zorluklara neden olmuştur. Bu süreçte yaşanan zorluklar, zarar tespit çalışmalarında, desteklerin dağıtımında, koordinasyonda, barınma ihtiyaçlarının giderilmesinde ve ağaçların kesiminde belirginleşmiştir. Sorunların temelinde, hasar tespitinde yaşanan aksaklıklar, kurumsal yetersizlikler ve yerel halk ile kurumlar arasındaki uyumsuzluklar yatmaktadır. Sonuç olarak, Manavgat orman yangını sonrası telafi süreçlerinde yaşanan zorluklar, yerel halkın ve yerel kurum temsilcilerinin deneyimleri üzerinden değerlendirildiğinde, yapısal, kurumsal ve yönetimsel düzeyde kapsamlı reformların gerektiği anlaşılmaktadır. Yerel halkın ve kurumların deneyimlerinden yola çıkarak geliştirilecek çözümler, daha adil ve etkin bir afet yönetimi ve iklim değişikliği uyum sürecinin önünü açacaktır. Bu süreçlerin iyileştirilmesi, toplumsal dayanışmayı güçlendirecek ve iklim afetlerine dirençli yapıların oluşmasını mümkün kılacaktır.

Korkuteli'nde meydana gelen kuraklığa ilişkin kayıp ve zararların telafisinde yaşanan zorluklar ve problemlere dair bulgular ise Manavgat ya da Kumluca'ya kıyasla oldukça azdır. Bu sürecin iyi yönetilmemesinden değil, kayıp ve zararların neredeyse telafi edilmemesinden kaynaklanmaktadır. Tamamen ekonomik kayıp ve hasarlar üzerinden şekillenen sınırlı telafi çabalarında karşılaşılan zorluklar ise büyük oranda yapısal sorunlardır. Telafi süreçleri ve desteklere erişim başlığı altında ele alındığı ve karşılaşılan zorluklar kısmında da vurgulandığı üzere kayıp ve hasarların telafisine ilişkin temel sorunlardan biri bu bağlamda yapılan ödemelerin kayıpların yanında son derece düşük kalmasıdır.

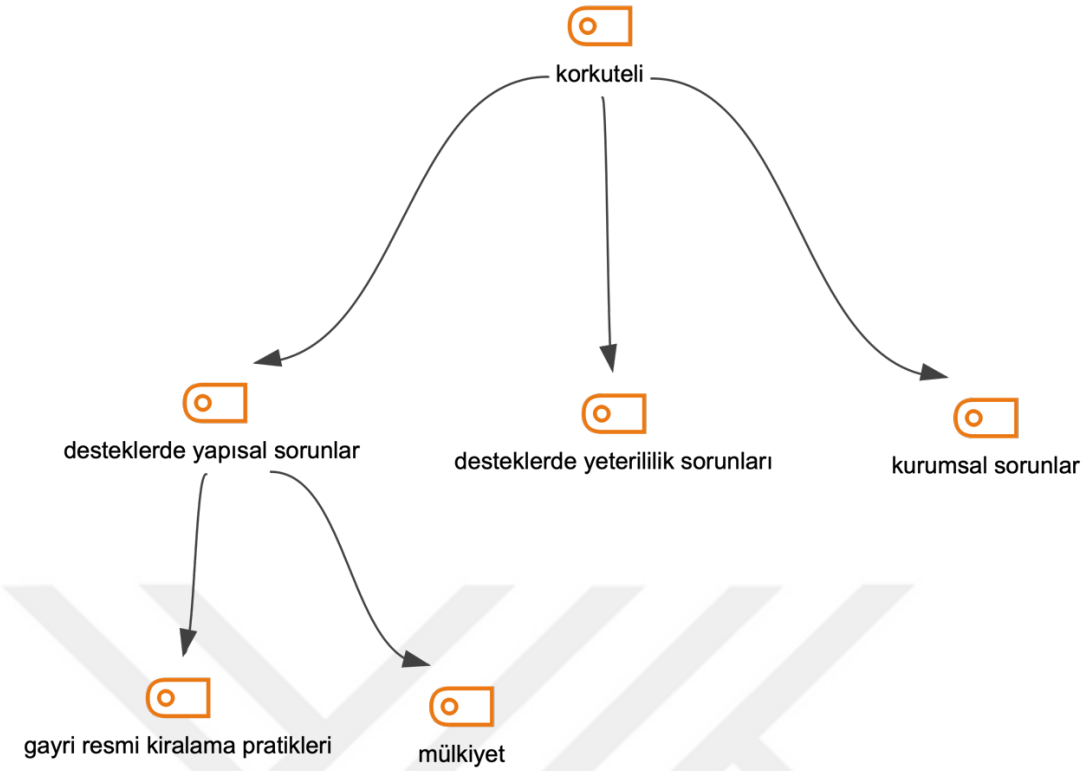

Şekil 3. 50 MAXQDA-Telafi Süreçlerinde Karşılaşılan Zorluklar ve Yapısal Sorunlar-Korkuteli'ne İlişkin Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

> "Ya alsan ne olacak. Ne diyorum ben sana, şu tırnak ucu kadar devletin verdiği para sana… kuraklık desteği veriyor da verse ne olacak bizim kaybımızın yanında. Bir çuval gübre parası veriyor mesela. Madem öyle 10 dönüm yer mi ekiyorsun buraya 250 kilo gübre döküyorsun, 250 kg gübre desteklesin o zaman. Tamam tohumu da kendim ekeyim. Yani 500 lira 1000 lira yatırıveriyorlar, yekununda kuraklık desteği verdik oluyor. Bize de pek bir faydası olmuyor. Yani alıyoruz almasına alıyoruz da… para yatıracağına mesela gübre versin direk ektiğim kadar." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Verilen destekle tarlanın yarsını bile süremezsin." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Yani bunu bence yatırmak, küfretmek gibi bir şey oldu. Tamam herkes diyor ya yatmış yatmıştır ama zaten 1.000 TL o para desteğini alabilmek için evrak masrafım en basitinden 500 TL olmuş. İşte küpe masrafım, tarım ilçe veriyor bize bunu, küpe masrafım üç iken altıya çıkmış. Yani aslında destek de yok. Yani 1.000 lirayı verme zaten. Mesela 40 ton arpadan zarar ettim. Parasal değeri Kasım'da 80.000-100.000 liraydı. Ama şu an 240.000 liralık zarar etmiş olduk. Mahsulünden 100.000 liralık zarar etmişsin bir de bunun yatırım masrafını eklemiyoruz yani alamadığımız üründen bahsediyoruz. 100.000 liralık ürünü almak varken alamadık, farz ediyoruz. Bir de bunun 30-40.000 lira da masrafı var. 130-140.000 liralık zarardan bahsediyoruz." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

Korkuteli Ziraat Odası Başkanı'nın deyimi ile "bir gübre çuvalının beşte biri dahi olmayan" desteklerin azlığı yerel halk için giderek artan kuraklığın yarattığı kayıpları telafi

etmek ve üretimin sürdürülebilirliğini mümkün kılmak için başlı başına bir sorundur. Anlatılar çiftçilerin tarlalarının yarısını dahi sürmelerini mümkün kılmayan desteklerin miktar ve uygulama açısından gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

> "Olmuyor, destek olmadı. Yok destek. İşte geçen sene biraz sigorta yaptırdık, oradan biraz para geldi, bir kuraklık oldu, o da yeterli değil zaten. Verilen destek attığım gübreyi karşılamıyor. Kardeşim ben mesela 400 dönüm yer ekiyorsam yani bunun 200 dönümü zaten kayıt dışı, 200 dönüm ÇKS'ye kaydoluyor. Oradan 200 dönüm kaybediyorum yine. Hava yağar da olur mu diye fazla ekiyoruz. Araziyi boş mu bırakalım, o da zarara sürüklüyor bizi." (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Şimdi muhtarım dün telefon açtı. Ben 3 ton sertifikalı tohum kullandım. Devletin şartına göre 3 ton, dönüme 25 kilo falan veriyor. 25 kilo verdiği zaman kaç dönüm yer ekmem lazım benim? 100 küsur dönüm. Ama 40 dönümde kalıyorum bak şimdi. Ben bunu 5,60 liradan aldım kilosunu alırken. Daha şimdi ödemesi geliyor. Artık ödemesini yapacağız. Sabit faizli tarım krediden alıyorum. Yani verdiği şimdi çok cüzi bir rakam. Bunlar çiftçiyi hiçbir zaman çünkü tatmin edici bir rakamlar değil." (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Bu çiftçiye destek mi? Verdiği mazot desteği, şimdi herkes diyor ki bilmeyen şehirli; destek veriyor bu devlet size diyor. Benim 41 dönüm araziye verdiği destek 1.000 lira 1.200 lira. Bu destek mi? Ben onunla zaten mazot alamıyorum. Yani bir sefer aldım mazotla bir traktörü dolduruyorum bir sefer. Mazot ve ilaç desteğiymiş. Bu destek mi? Onu da zaten almıyorum. Kredim var ya kredi anında çekiyor ben alamadan anında. Gece yatırıyorlar onu, ertesi günü gideyim bir kerecik desteği alayım diyorum ben, manevi yönden bir destek almış olayım diyorum, gidiyorum yok. Ne oldu? Sigortaya kesti." (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Geçen sene bir dönüme 50 lira verildi. Mesela senin 100 dönüm yerin varsa, sana 5.000 TL para geldi devletten kuraklık desteği. Geçen yıl ama. Bu yıl değil. Ya bu 500 liralık bir gübre çuvalının beşte biriydi. Bu fazla bir destek değil." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Kuşkusuz bunu mümkün kılacak olan aşağıdan yukarı mekanizmaları içeren uyum politikalarıdır. Ancak bu politikaların doğru bir biçimde oluşturtulması yerelde yaşanan duruma ilişkin sağlıklı bilgilerin elde edilmesi ile mümkündür. Bu bağlamda yerel aktörlerin bu meseleye ilişkin farkındalıkları ve tutumları süreçte belirleyici rol oynamaktadır. Önceki bölümlerde iklim değişikliğine ilişkin farkındalığının oldukça düşük olduğu belirtilen Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü temsilcisinin anlatıları, yaşanan kuraklığın yerel halkı sosyoekonomik açıdan ne kadar zorladığını anlamaktan uzak görünmektedir. Zira yetkilinin anlatıları; yaşanan kayıpları şiddetlenen kuraklık yerine, çiftçilerin tarım pratiklerine yükleyerek sorumluluktan kaçındığını göstermektedir. Bu durum, kurumsal yetersizliklerin ve iletişim eksikliklerinin toplumsal güveni zedelediğini ve sosyal adaletsizlikleri derinleştirdiğini

açıkça göstermektedir. Temsilci kuraklıktan çok erken dikim, gübre kullanımı eksikliği, bakım şartları ve tohum çimlenme gücü gibi faktörlerin verim düşüklüğüne neden olduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşım, kurumsal sorumluluğun göz ardı edildiği ve çiftçilerin yaşadığı zorlukların yeterince ciddiye alınmadığı bir durumu yansıtmaktadır.

> "Aslında şöyle bu sene, sözünüzü kestim ama, kuraklıktan bahsedilmesi yani… üreticimizi bu konuda biz bilgilendiriyoruz ama onlar bir önceki yıl; hani bundan destek aldıkları için de birazcık kuraklığa sokmak istiyorlar bu seneyi. Birçok faktör var verim alamamalarında. Çok erken dikim var, dikerken gübre kullanmamaları, özellikle azotlu gübre, yağışta aktivite olduğu için o zaman da azotlu gübre uyguladıktan sonra, yağmur yağmadığı için gübre yarayışlı hale gelmediği için, ondan sonra bakım şartları, tohumun işte çimlenmemesi vesaire, bir sürü faktör var. Mesela diyemeyiz ki ova köylerinden Büyükköyün tamamında kuraklık görüldü, verim olmadı. Hayır yani. Tamamen öyle yeknesak bir şey var diyemeyiz. Yani bazıları çok iyi, bazıları çok kötü, çok kötü olmasının sebebinde de bir sürü parametre var. Dediğim gibi çok erken ekim var, tohumun çimlenme gücü var, gübresiz ektikleri durum var. Gübreyi attıktan sonra yağış almaması var. Hani meteorolojik veriler takip edilmediği için bir sürü faktör var yani. Çünkü tamamında kuraklık var diyemiyor insan. Bizde sürekli kontrol ettik, sahadaydık. Hani kuraklıktan dolayı demeyelim. Çok parametre var. Parametrelerde herhangi bir tanesi olabilir." (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Zira Korkuteli'ndeki kuraklıkla ilgili çiftçilerin ve Kırsal Kalkınma Kooperatif Başkanının anlatıları, kayıpların tespiti ve telafisinden sorumlu kurum temsilcilerinin görevlerini ne derece yerine getirdiği konusunda ciddi eleştiriler içermektedir. Çiftçiler, devlet desteklerinin yetersizliğinden ve yetkililerin sahadaki gerçek durumu göz ardı etmesinden şikayetçidir. Kooperatif Başkanının anlatısı İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü'ndeki yetkililerin, yoğunluk nedeniyle tüm çiftçilerin tarlalarını zamanında inceleyemediğini ve bu nedenle bazı çiftçilerin destek alamadığını belirtmektedir. Başkan, destek almadıkları 500 dönüm arazi için başvuru bile yapmadıklarını ifade ederek, sürecin ne kadar yetersiz olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum, kurumsal yetersizliklerin çiftçilerin desteklere erişimini nasıl engellediğini ve destek süreçlerinin ne kadar adaletsiz gerçekleşebildiğini göstermektedir.

> "Bizim şurada bir çeşme var eski, çeşmenin başına gidiyorlar orada bir yiyorlar içiyorlar dönüp gidiyorlar. Hiçbir bilgilendirme veya bir şey anlattıkları yok. Bir de iyi yeri görüyorlar iyi diyorlar. Kötü yeri görmüyorlar." (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Devletten destek derken şöyle. Artık hani tarımın ilçedeki arkadaşları kötülemek de değil de. Zaten yok ÇKS yapmadınız zaten bir yoğunluk oluyor, gelmediniz falan deniyor. Ürün yeşil balya misal yapıldığında onda da bir destek vardı. Tabii o esnada zaten herkes de yetişemiyor. Çünkü bizim buradaki ayva sarısı dönem dediğimiz ekinin o döneme girmeden önce yeşil balya biçilmesi lazım. Tam o gün

> dönümüne doğru gelirken bütün köylü herkes bir anda akın ediyor zaten oraya. Tarım ilçedeki arkadaş da gelse hangi birini dolaşacak. Yarısına geliyorlar işte sen burayı ekmemişsin ya da adam hemen balya yaptıysa zaten toprakta bir anız tavı dediğimiz bir bölüm vardır. Fazla güneşi görmeden hemen hasadı yapar. 2-3 gün içinde o tarlayı karıştırması lazım toprağa. O tavı da kaçırdığı vakit zaten havadan yağmur beklemesi lazım. O da uzun süre, yaklaşık bir ay belki yağmur düşmüyor hiç. O sırada geldiğinde işte tarım ilçedeki arkadaşlar da diyor, yok oldu. Yok ekmemişsin niye sürdün? Şahsıma sorarsanız biz destek almadık 500 dönüm araziden. Hiç destek almadık, başvuru da yapmadık. Öyle devam ediyoruz." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Kuraklık desteği almanın zorlukları ve bürokratik engeller, çiftçilerin güvenini zedelemekte ve onların ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak kalmaktadır. Kuraklık gibi büyük ölçekli iklim afetleri, kırsal toplulukların dayanıklılığını sınamakta ve bu süreçte kurumların rolü kritik hale gelmektedir. Ancak, Korkuteli örneğinde görüldüğü gibi, yetkililerin sorumluluktan kaçınması ve destek süreçlerinin yetersizliği, kayıpların telafisini engellemekte ve iklim adaletsizliğini artırmaktadır. Diğer yandan bölümün girişinde de belirtildiği üzere desteklerin yetersizliği dışında yaşanan sorunlar temel olarak yapısal ve yöntemseldir. *Yapısal sorunların* temelinde ise diğer tüm destekler gibi kuraklık desteğinin de üreten çiftçiye değil mülkiyet sahibi olan çiftçiye verilmesine dayanan idari düzenlemeler yatmaktadır.

Kuraklık desteklerinin mülkiyet üzerinden verilmesi, desteklere adil erişimi engellemekte ve üretim faaliyetini gerçekleştiren kişiler yerine mülk sahiplerini avantajlı hâle getirmektedir. Bu sistem, kırsal ekonomideki adaletsizlikleri derinleştirerek, üreticilerin ekonomik güvencesini zayıflatmakta ve toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmektedir. İlçe Tarım ve Orman Müdürü, desteklerin Çiftçi Kayıt Sistemine beyan ve bildirim esasına dayandığını ve mülkiyet sahibi kimse ona destek verildiğini belirtmektedir. Bu açıklama, desteklerin aslında tarımsal üretimi teşvik etmek yerine, mülk sahipliğini ödüllendirmeye yönelik olduğunu göstermektedir. Mülk sahipleri, arazilerini kiraya verdiklerinde bile destekleri alabilmektedir, zira kiralama pratiklerinin büyük çoğunluğu "icar" olarak adlandırılan gayriresmî yollarla yapılmaktadır, bu da gerçek üreticilerin ihtiyaçlarının göz ardı edilmesine neden olmaktadır. İlçe tarım ve Orman Müdürü, "Bu sonuçta kendi aralarında bir anlaşma... Belki der ki hani ben almayım desteği sen al. O ayrı, hani ona bir şey diyemeyiz" diyerek sorumluluğu üreticilere ve mülk sahiplerine atmakta, kurumun desteklerin adil ve etkin bir şekilde dağıtılmasındaki rolünü göz ardı etmektedir.

> "Nasıl önlenebilir; burada herkes sonuçta mülk sahibi. Eğer kendisi gelip başvuru yaparsa biz de beyan esastır. Kim başvuru yaparsa onunla alakalı. Hani o tarım yapılıyor anlayışı gelir. Bu sonuçta kendi aralarında bir anlaşma. Hani ona bir şey yapamayız. Bu bizi artık hani aşan bir konu. Orada yani sonuçta hani bu ekmiş, bu alsın diye bir şey yok. Bizde sonuçta beyan esas olduğu için; o kendi aralarındaki

şeydir. Belki der ki hani ben almayım desteği sen al. O ayrı, hani ona bir şey diyemeyiz. Kira parasına karşı aralarında mahsuplaşabilirler, ama aralarındaki anlaşmayla alakalı bir şeydir. Yani sonuçta o alıyor, bu olayı değil. Yani sonuçta üretici de alıyor, sonuçta kim başvurursa o alıyor. Aralarında kira sözleşmesi varsa, bunu zaten bize getiriyorlar. Biz de kayıt altına alıyoruz. O zaman destekten kendisi yararlanabiliyor. Üretenin haklarını kendisi koruması lazım. Kendisi eğer talep etmezse kabul ediyor, demektir. Arsa sahibi, o da illaki sonuçta kiraya vermek zorunda. Bir yıl vermese boş kalacak. Kabul etmese ikinci yıl da kalacak. O bizim kurumumuzla alakalı bir şey değil. Bireysel olarak yapmaları gereken bir şey. Mevzuatımız kapsamında hani gerekli evrakları getirirlerse, işleri olur." (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Öte yandan, Korkuteli Ziraat Odası Başkanı'nın anlatıları, mülkiyet temelli desteklerin tarımsal üretimi nasıl olumsuz etkilediğini, bu desteklerin üreticilerin gerçek ihtiyaçlarını karşılamadığını ve ekonomik faaliyetlerini sürdürebilmelerini zorlaştırdığını vurgulamaktadır.

"Ben size bir şey anlatayım. Örneğin A köyü diyelim ismine, buradaki adamın 300 dönüm yeri var. Suzan hanım geldi, dedi ki işte ben bu 300 dönümlük yeri ekeceğim, tamam verin. İşte kaç para? Oğlum kaça ekiliyor? İşte 100 TL, 150 TL. Tamam tutayım dedin ama dedin ki yalnız ben burada arpamı buğdayını satmam için bu tarlayı bana kiraya ver dedin. Olmaaaz, diyor... Ben diyor ÇKS'mi kendim bildiririm, devletin desteğini kendim alırım, diyor. Alsın ona da tamam, ama sen 300 dönüm yer ektin mesela, o yeri tuttun. Diyelim 400'er kilodan 120 ton buğday yaptın. Bırak yirmisini diyelim 100 ton. Sen bu buğdayı satacaksın. Onun karşısında devlet sana var ya 50 TL mesela geçen sene 50 idi, bundan para verecek. Faturanı kestirecek ama soruyor sana devlet; ÇKS'de kaç dönüm yerin var? Adam kendinin 20 dönüm yeri var, sana ben ancak 20 dönüm desteğini veriyorum, diyor. Adam hiçbir şey almıyor. Ama bu senelerdir, sadece senin değil, milletvekillerinin hepsinin bildiği bir şey." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

"Biz bunları böyle her oturumda söylüyoruz. Her toplantıda söylüyoruz. Örneğin şimdi son 2 yılda bir hayli azaldı. Örneğin bizim yukarıdan Manay, Osmankalfalar, Yeşilova diye köylerimiz var. Bu köylerimiz hep hazineden yer ekliyorlar. Adam hazineye ecrimisilini yatırıyor, yer ekiyor. Ya bu adamlar… şimdi diyelim adamın 20 dönüm tarlası var. Hazineden 200 dönüm yer ekiyor. Ya bu adam 200 dönüm yerde, Manay'ın Osmankalfalar'ın toprağa biraz daha kıymetli, diyelim beşer kilodan 100 tonluk mahsul var. Adam 20 dönüm tarlası var, sen diyor 10 ton satabilirsin. Ya bu adam 90 tonunu kime satacak? Ya satıyor, satmıyor değil. Tüccar diyor tamam senden fatura almazsam, sana elli yüz daha da veririm. Tüccarın da işine geliyor. Şimdi bunu her seferinde söylüyoruz, ya bırakın şu ÇKS işini. Faturaya para verin, devlet faturaya para versin. Üretmiş değil mi, adam? Ona para verin." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Diğer taraftan İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü temsilcisi, kuraklık desteği ve diğer tarımsal desteklerin etkinliğini artırmak için çeşitli düzenlemeler[6] yapıldığını belirtse de desteklerin mülkiyet temelli olmasının yarattığı temel sorunu göz ardı etmektedir. Bu yaklaşım, tarımsal desteklerin adaletsiz dağılımına neden olmakta ve küçük ölçekli üreticilerin desteklerden yeterince faydalanamamasına yol açmaktadır.

> "Sorunu giderilmeye bir adımdır. Gönül ister ki biz kayıt altına alma durumundaki zorluklar hep kaldırılsın ki çiftçi rahat rahat kayıt altına alıp üretimini yapabilsin. Ben de ondan yanayım ama bu da yeni bir yönetmelik. Bak burada birçok yeniliğe onu incelediniz mi bilmiyorum ÇKS sistemi yönetmeliğinde değişiklik yapılmasına dair yönetmelik resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe girdi diyor. Burada da ki amaçla yine bu miras ve mülkiyet nedeniyle sıkıntılar yaşayan kişilerin, tabi detayları vardır bunun, birtakım kolaylıklar bakın burada da getiriliyor. Bu konunun da farkındayız yani bakanlığımız da farkında. Hani çiftçinin üretimini kayıt altına başka sebeplerden dolayı alamaması tabii çözülmesi gereken bir durum. Bakanlığımızda adımlarını atıyor, burada bu yönetmenlikte incelenecek olursak bu da güzel bir şey. Bayadır beklenen bir şey." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> "Yani e devlet üzerinden artık yine ÇKS'de online olarak başvuru da var. O da var. Ona da kolaylık geldi. Onun haricinde yapanın, bu faaliyeti gerçekleştirenin, tabi ama faaliyeti gerçekleştirene ödeme yapılması anlamında çiftçi adı üstünde çiftçi kayıt sistemi ama tabi ki bir mülkiyette olması gerekiyor. Şimdi hiçbir mülkiyet olmadan da bu sefer şeyi bir ete kemiğe bürünmüyor iş. Bu da bir sıkıntı oluyor az önce siz de ifade ettiniz, sözle verilen kiralar vesaire. Bu bakın afet noktasında da bak hepsi birbirine bağlantılı bakın. İşte ben burada bunu yetiştiriyorum ama elinde hiçbir sahipliğe dair hiçbir şey yok. Şimdi bu sefer düşünün, bunu nasıl ete kemiğe büründürün? Nasıl bir işlem yürütebilirsiniz? Anlatabiliyor muyum? Yani sadece sözle, işte burada bir yer var, evet burası benim, senin mi, işte kiracısının bilmem işte ya da mirasçısının bilmem kaçında biriyim, ya da onun akrabasıyım işte o, bak git sor kime sorarsan bu böyle… ya öyle olmuyor işte… Birtakım şeyler de olması lazım ama sağlıklı bir ete kemiğe bürünmesi lazım. ÇKS'de bu çok iyi, şu anda internetten de başvurulabiliyor. O yeni çıkan yönetmelik de bu işe yardım sunacaktır. Belki ilerde daha da hani yeter ki kayıt altına alalım. Çünkü kayıt kelimesi çok önemli, kayıt altına alırsak bakanlığımız da ürettiği politikalara daha sağlıklı yön verebilir. Yani düşünsenize bir ilçe düşünün veya bir il düşünün %30'u kayıtlı, %70'i kayıtsız. Siz bir vizyon geliştireceksiniz, ya biz burada şöyle mi yapsak deseniz %70'inden şeyiniz yok acaba bu %70'te ne ekiliyor? Ne biçiliyor? Ne tür bir ticaret oluyor? Ne tür bir üretim faaliyeti gerçekleştiriyorsun? Su ne kadar gidiyor vesaire. Şimdi bilmediğiniz zaman bunu yönetmeniz de biraz ya da geleceğe dair alacağınız önlemler de biraz…" (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Mülkiyet temelli destekler, büyük arazi sahiplerini daha fazla desteklerken, küçük ölçekli üreticiler ve icar usulü ekim yapmak zorunda kalanlar dezavantajlı hâle gelmektedir. Bu

[6] 23 Eylül 2022 tarihli Çiftçi Kayıt Sistemi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/09/20220923-3.htm

durum, kırsal topluluklarda sosyoekonomik eşitsizlikleri artırarak iklim adaletsizliğini derinleştirmektedir. Ayrıca, kuraklık desteklerinin mülk sahiplerine verilmesi, üreticilerin ekonomik güvencelerini zayıflatmakta, iklim değişikliğine dirençlerini düşürmekte ve tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmaktadır. Bu uygulamalar neoliberal politikaların bir yansıması olarak görülebilir zira bu uygulama mülkiyet sahiplerini ödüllendirirken, üreticilerin emeğini ve katkısını göz ardı etmektedir. Bu durum, kırsal ekonomideki güç dengelerini sermaye sahipleri lehine çarpıtmakta ve üreticilerin marjinalleşmesine neden olarak birikim rejimini desteklemektedir. Mülkiyet temelli destekler, tarımsal üretimin verimliliğini artırmak yerine, arazi sahipliğini teşvik ederek, ekonomik kaynakların adil olmayan bir şekilde dağılımına yol açmaktadır.

Bu sürecin kırılganlaştırdığı iki grup bulunmaktadır, ilki gayriresmî kiralama (icar) usulü üretim yapmak zorunda kalanlar, diğeri mülkiyet sorunları nedeniyle ÇKS kaydı yaptıramayanlardır, ki her iki grup da büyük oranda küçük üreticilerden oluşmaktadır. *Gayriresmî kiralama (icar) pratiği*, Korkuteli bölgesindeki çiftçilerin kuraklık desteğinden yararlanmasını engelleyen önemli bir sorundur. Bu uygulama, tarımsal üretim faaliyetlerini sürdüren gerçek üreticilerin ekonomik güvencelerini zayıflatmakta ve kırsal topluluklarda sosyal adaletsizlikleri derinleştirmektedir. İcar usulü ile üretim yapan çiftçiler, resmi kayıt altında olmadıkları için devlet desteklerinden mahrum kalmakta, bu durum onların ekonomik sürdürülebilirliklerini tehdit etmektedir.

> “Bir de kuraklık desteğini üreten adam değil arazi sahibi alıyor. Onu alabilmek için zaten sözleşme yapmıyorlar. Yani çok saçma değil mi? Kendisi ekmiş gibi gösteriyor. Adamın ömründe tarlaya işi yok mesela, yok anlamaz bile, ama adam resmiyette literatürde ekmiş olarak gözüküyor ve destek alıyor. Asıl ezilen yine çiftçi oluyor, mülk sahibi rant kazanıyor, parasına para katıyor. Tarımda temel sorunlar bunlar önce bunlar çözülmeli.” (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> “Mesela milletin kuraklıktan dolayı mazot desteği oluyor. İşte diyelim ki kuraklıkla tarlasında olmadı. Yardım oluyor, olanlar oluyor. Bak şimdi benim 100 dönüm yerden ben devletten bir kuruş para almıyorum. Ne mazot desteği, ne gübre desteği, ne mısır ekiyorum desteği, hiç bir şey… Devletten bir kuruş para girmiyor bana. Niye? Elin tarlaları, tapusu elin kapısı elin... Eee alan alıyor bizim gibiler almıyor. Ben icar yapıyorum. E o alırken biz geriden bakıyoruz. Biz de ekiyoruz 100 dönüm. Tarla senin olmayınca ne diyeceksin varıp da. El alırken biz bakıyoruz. Aynı şeyi bizde ekiyoruz. Zenginler, zengin oluyor, fakirler fakir oluyor. Biz geriden bakıyoruz, 100 dönüm ekiyoruz, tarlamız yok, tapumuz yok, bilmem neyimiz yok. Adam 100 dönüm yer ekiyor, neymiş mazot desteği, neymiş? Zaten oradan harcını borcunu kurtarıyor. Biz ne ediyoruz? Mala yükleniyoruz, boyuna ettiğimiz mala. Bizim gelir kaynağımız, ineklerimiz, onlar gitti, bitti mi, bizde bittik.” (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> “Bir de kira da şöyle adam şimdi ne yapıyor bizde? Tarlayı bana kiraya veriyor. Yani kira sözleşmesi yok zaten dilde kiraya veriyor. Kendisi ekip dikmiyor ama desteğini hep kendisi alıyor. Ben almıyorum. Ben 200 dekar yer ekiyorum. Bir kuruş para almıyorum. Adamlar hani kendi tarla desteğini, kuraklık desteğini, mazot desteğini, her şeyini onlar alıyor. Ben sadece onlara mesela hani sözde kiraladım diyelim, kaç para 50000 TL. 50000 TL kirasını veriyorum. Onlar öbür desteklerin tamamını kendileri alıyor. Hatta ben diyorum ki sözleşme yapalım 5 yıllık ben size 50 değil 100 vereyim ama destekleri ben alayım ama vermiyorlar. Yani niye vermeyeyim ki ben seve seve veririm öyle olsa ama benim öyle bir şansım yok. Adam çiftçilikten anlamıyor, Antalya'da duruyor. Burada arazisi var, araziyi ben ekip dikiyorum. Her türlü desteği, imkânı onlar alıyor.” (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

İcar pratiği, ekonomik kaynakların adaletsiz dağıtımına neden olmakta, arazi sahipleri, arazilerini gayriresmî olarak kiraya verip tarımsal üretim yapmadan destek alabilirken; üretim faaliyetini fiilen gerçekleştiren çiftçiler bu desteklerden yararlanamamaktadır. Bu, ekonomik adaletsizliğin ve kaynak dağılımındaki dengesizliğin bir göstergesidir. Tarımsal desteklerin mülk sahiplerine verilmesi, üreticilerin ekonomik faaliyetlerini sürdürebilmeleri için gerekli olan finansal desteği alamamalarına neden olmaktadır.

> “Yani adam ona gelmiyor, niye gelsin ki devletten nasılsa parasını alıyor, uyanık. Hamallık yani bizimki. Hiçbir denetimi yok. Şimdi mesela bugün devlet diyelim ki mazot desteği verdi. Ben 200 dekar 250 dekar yerine göre 300 dekar 350 dekar yer ektim ama ben burada, ancak 20 dekarın desteğini alabiliyorum, kendi arazimin. Onun haricinde hiçbir şey yok… Yani bu yüzden de çok zarar ediyorum. Mesela şimdi adamın kendinin 200 dekar arazisi var. Ekiyor dikiyor, mazot parasını bedavaya getirmiş oluyor devlet desteğinden ama benim böyle bir şansım da yok. Ben 200 dekar yer ekiyorum ama 20 dekar destek alıyorum. Hep kendisi alıyor. Yani bunun bir tespit edilmesi lazım. Diyelim ki ben kaç dekar ekiyorum, köyde zaten bizim sayılı çiftçi var. 60 veya 50 tane eken diken var. Bunların da kaç dönüm arazi ektiğini gelsen buraya bir muhtarla veya köyden herhangi birine sorsan, ben desem ki şimdi şuradan sıradan birine “Ali kaç dekar yer ekiyor?” desen, herkes 200-300 dekar yer ekiyor der. Yani bunu tespit etmek de basit ama tabii devlet bunu bilmiyor. Sen memursun mesela şimdi resmi evrak istiyorsun. Şimdi resmi evraklar varsa kayıtın olacak yoksa yok ama ben bir yerde böyle olmasını istiyorum. Derim ki benim kaç dekar ekiyorum 300, öteki arkadaş ekiyor 500, öteki 150 öteki 50 neyse buna göre destek verilsin istiyorum.” (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> “En büyük hatalardan birisi zaten bu desteklerin yanlış kişilere verilmesi. Şimdi örnek veriyorum. Bu köyden bazı kişilerin, bazı insanların 300-500 yerleri var, olanlar var. Bu adamlar asla kira sözleşmesiyle falan sana tarlayı vermiyorlar. Kira sözleşmesini ortadan kaldırıyorlar, sadece sözlü yapıyor. ÇKS’yi yatırıyor. Ve ondan sonra işte ekti gösteriyor, dikti gösteriyor. Yani ben ekip işliyorum ama tarla Mehmet arkadaşımızın. Ondan sonra da mazot desteğini, gübre desteğini alıyor. Bütün kuraklık desteği de gelirse ona geliyor. Ben ekiyorum dikiyorum, zaten ben bir sefer darbe yemişim kuraklıktan. İkinci gübreden yemişim, üçüncü mazottan yemişim. Evet, adeta sen batıyorsun.” (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> “Birincisi şöyle arazi sahipleri, kiraya verenler sözleşme yapmıyor. Sözleşme olmadığı için yasal olarak devlet benim oraları ektiğimi bilmiyor zaten, yasal olarak ekilmemiş gözüküyor. İkincisi, daha önceki yıllarda da oldu bu şekilde bir şey. Bir kısmı sulu olduğu için etkilenmedi diye bizi yine şeye koymadılar. Ektiğimiz yerin bir kısmı sulu olduğu için kuraklık desteğinden faydalanamamıştık. Ama şimdi arazi sahiplerine devlet bu kimyevi gübre ve mazot desteği veriyor ya. Bu ilk etapta köylerde diyelim ve yahutta arazi sahiplerinde çıktığından beri tarla parası diye kafaya yazılmış, tarla parası diye gidiyor. Aslında kimyevi gübre ve mazot desteği bu. E tarla sahibi sen gübre kullanıyor musun, kullanmıyorsun. Mazot da kullanmıyorsun ama o desteği alıyorsun yani %90’ı bu şekilde ekilen arazilerin. Sadece benim değil. İcar ekenlerin %90’ı sözleşme yapmadan ekim yapılıyor. Onun için yasal ekici onlar gözüküyor yani arazi sahipleri gözüküyor. Bir başvurumuz olmadı yani bulunsak ne olacak ki, adam ne diyecek. Arkadaş burayı ekiyorsun madem sözleşme yap mı diyecek arazi sahibine bir yaptırımı olmaz ki yani…” (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Kırsal topluluklarda sosyal adaletsizlikleri pekiştiren icar uygulaması, mülk sahipleri ve kiracılar arasındaki güç dengesizliğini artırmakta, küçük ölçekli üreticiler ve aile çiftçileri ekonomik olarak daha kırılgan hâle gelmektedir. Kiracılar, resmi bir sözleşme olmadan tarım yaptıkları için diğer tarımsal desteklerden olduğu gibi kuraklık desteğinden de mahrum kalmakta, bu da onları sosyoekonomik açıdan kırılganlaştırmaktadır. Kırsal topluluklarda bu tür uygulamalar, toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmekte ve ekonomik güvencesizlik yaratmaktadır.

> “Bir de bu kiraladığımız yerlerde kuraklık desteği alamıyoruz. Onda da büyük bir sıkıntı var. Devlet kuraklık destek parasını tarla sahibine veriyor. Yani ekene değil. Bu da tarla sahiplerine dışardan gelir gibi bir algı oluştu. Normalde çiftçilik yapana vermesi lazım. Hadi vermiyorsun, olsun. Ben razıyım. İstemiyorum ama hiç olmazsa şu mazota destek ver. Mesela diyelim ki mazot desteği veriyor; benim 150 dönüm kendi yerim var ama ayrıca 200 dönüm kiralayarak ektiğim tarlalar var. Oralar için mazot desteği almak için tarla sahibinde sözleşmeyi ver dediğim zaman; tarla parası alacak ya, vermiyor. Ya da kirayı 3 katına, 5 katına çıkartmak istiyor. Bu büyük sıkıntı yani.” (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> “Ektiğim tüm arsalar icar. Onda da mesela adamın annesinden kalmış, onun babasından kalmış tapusu kendi üstünde olmadığı için ben hiçbir destekten yararlanamıyorum. Mazot desteğidir, gübre desteğidir, bilmem nedir? Ben hiçbir şekilde yararlanamam, hep benim bilek gücümle. Kuraklık desteğini de aynı şekilde alamadım. Bu 80 dönüm dediğim alan sadece kuru tarım. Sebze ile yeşil balya fi ekmiştim ya onu kaldırdıktan sonra sürdüm. Oraya, bir tarlaya karpuz diktim bir tarlaya da biraz yerine sebze diktim, kalan biraz yerine geçen gün yine karpuz diktim çıkmadı. Gene barbunya, fasulye doldurdum şimdi. Onlar da işte sözleşmeli olmadığı için onlardan da hiçbir şekilde destek alamıyorum, sadece benim çalışıyorum günümü atlatıyorum başka bir şeyim yok. Şöyle yapamıyorum. Ben mesela şurada ekiyorum 30 dekar yer, adamın kızı ziraat mühendisi Antalya'da seracılık yapıyor, buralar hep kızının üstüne 5 yıllığına

> sözleşme yapmış, kızı da buranın üstünden para çekmiş galiba, orada sera yapacağım diye. Ben ekiyorum ama bana icar veremiyor işte o zaman." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Hani ne yapılabilir dönüme, kuru araziye değil de ürettiğimiz ürüne göre iyi bir destek olsa TL olarak. Mesela ben ne kadar buğday üretmişimdir, atıyorum 20 ton, bunun kilogramına belli bir destek olsa insanlar biraz daha kamçılanmış olur diye düşünüyorum. Ama kuru boş araziye veriliyor destekler. İnsanların çoğu da üstündeki insanları aldatarak ekmeyebiliyor ve o desteği alıp yan gelip yatabiliyor. Tembelliğe doğru gidiyor o iş ama üretilen ürüne destek verilse o zaman ben bir fazla ürün üretip destek alacağım diye uğraşırım, bu olabilir." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

İklim değişikliğine en az katkıda bulunan gruplardan biri olan küçük üreticiler ve aile çiftçileri, aynı zamanda bu uygulama nedeniyle desteklerden yararlanamamakta, bu da iklim adaletsizliğini artırmaktadır. Kuraklık gibi iklim afetlerinden en fazla etkilenen kesim olmalarına rağmen, bu gruplar gerekli desteği alamamakta, bu da onların iklim değişikliğiyle başa çıkma kapasitelerini zayıflatmaktadır. İcar uygulaması, üreticilerin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı daha savunmasız hâle gelmesine neden olmaktadır.

> "Benim ÇKS'de görünen 7 dönüm ama 100 dönüm yer ekiyorum yani ben icarcıyım. Tarla sahibi desteklemeleri almak için böyle yapıyor 100 lira destek var. Sözleşme yapar mı adam, parayı almak varken niye yapsın? Dünyanın kanunu böyle bence ya, ihtiyacı olmayanın parası var. İhtiyacı olanın yok. Kimisinin çocuğu olur çocuğu istemez. Kimisinin çocuğu olmaz, yanar kavrulur, öyledir, çok istersen olmaz. Çok istediğin hiçbir şeyin sahibi olamazsınız." (L-31, Erkek, 28, Üniversite, Çiftçi-hayvancı)

> "Bir de işin şu boyutu var; mesela ben icar ekiyorum veya kendi tarlalarımızı ekiyorum ama hepsininki temiz tapu değil buralarda. Çiftçinin en büyük mağduriyetlerinden birisi de bu. Yani kadastro yok, tapu işi yok buralarda. 400-500 dekar ektiğim zamanlarda, köydeki en büyüklerden birisi olmama rağmen, üzerimde 150 dekar tapulu alan vardı ve yardımı buna göre aldım. O da 15 bin lira gibi bir para tuttu. Arazi sahiplerine veriliyor kuraklık desteği, üretene, ekene, dikene değil. Çok saçma. Aslında kuraklıktan etkilenip zarar eden, icarcılar. Çiftçi TV'de Taner Bey var, gerçekten çiftçinin dostu, sesimizi duyuruyor. Saat dokuzda haberlere başlar, o bizler adına bunların hepsini savunan biri. Hatta onunla görüşmek için Antalya Fuarına gidemedim, teşekkür edecektim. O kanal da olmasa zaten bizim hiçbir şeyden haberimiz olmayacak. Desteklerden olsun, en basitinden süt desteği yatacak martta litre başına bir lira verilecek diye diye bas bas bağırdılar. Milletin eline litre başına 65 kuruş, 70 kuruş süt desteği geçti. Niye rakamı düşürüyorsun ki? Bir sefer verdin zaten, normalde en iyi ihtimalle yirmi kuruş verirdi litre başına destek. Onu da zaten beş ay sonra verdi." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü temsilcisinin anlatılarına göre, icar usulüyle yapılan tarım faaliyetlerinin resmi kayıt altında olmaması, devletin bu çiftçilere destek vermesini engellemektedir. Dolayısıyla, bu durumun farkında olan yetkililer, üreticilerin resmi kayıt altına

alınması ve desteklerden yararlanmaları için çeşitli düzenlemeler yapma gerekliliğini vurgulamaktadır. Mevzuatın yetersizliği ve mevcut uygulamaların üreticileri koruyamaması, tarımsal desteklerin etkinliğini azaltmakta ve ekonomik adaletsizliği artırmaktadır.

> "Ama şimdi şöyle bir şey var, bu desteklemeleri kim alıyor ve nereye gidiyor? Biz şimdi kendimizinkini kendimiz alıyoruz ama diğerlerini hep tarla sahipleri alıyor. Asıl üreticiler almıyor, artık orası da var yani, bunu düzene sokamıyorlar. İşleyen zarar ediyor ama tarla sahibi değilse alamıyor. Şimdi kayıtlı çiftçi sayısına bakınca köyde herkes çiftçi ama adamın traktörü bile yok gitmiyor, yani ekim yapmıyor ama herkes çiftçi işte… tarlası kirada ama desteklemesini kendi alıyor. Yani tamam bir yaraya merhem olmuştur belki ama zaten çok kötü bir dönemde kuraklık yaşadık. Girdi maliyetleri tamamen 2-3 katına çıktı, üstüne de kuraklık oldu. Yani biraz destek oldu diyelim, o kadar aşırı derecede sürdürebilirliği yok." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Hani devlet yeterince destek olmadığı için, ha şu desteklemeleri tapular halledilse... Mesela 35.000 kadar arazisi var bizim köyün tapuda geçen, bunun 17.000 dekarı yarısından biraz fazlası destekleme alabiliyor." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Destekler ekenlere değil arazi sahiplerine veriliyor tabii. Bunun çözülmesi için icar sözleşmesi yapması lazım. Ama mesela sözleşme yapıldığında da devlet desteği bir bir buçuk yıl sonra veriyor. O zaman da üreticini tarla sahibine o parayı peşin vermesi lazım. O da üreticini işine gelmiyor." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "E destekler toprak sahiplerine veriliyor, ekip biçene değil. Şimdi bizim burada çok olmaz ama doğuda hala toprak ağaları bol. Onları memnun etmek istiyorlar. Biz öyle olduğunu düşünüyoruz ve bu arada da gerçek üreten kişinin de canı çıkıyor. Halbuki. Tarlaya değil, anaca değil, ürüne vermiş olsaydı desteğini, gerçek hak sahiplerine daha iyi ulaşırdı. Desteği ÇKS kaydına göre yapıyor, adamın ÇKS kaydı yok. Çünkü tarla sahibi vermem diyor. Ha çok mu zor? Ben emniyet kemerini takmadığım zaman beni dronla kontrol edip tak diye cezamı esebiliyor da çok mu zor? Bu tarlayı ekip dikeni araştırsan, 10 tane kişinin canı yansa bu suiistimaller azalır diye düşünüyorum." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı-elektrikçi)

Dolayısıyla icar pratiği, tarımsal üreticilerin kuraklık desteğinden yararlanmalarını engelleyen ciddi bir sorundur. Bu uygulama, ekonomik kaynakların adil dağıtılmasını engellemekte, sosyal adaletsizlikleri derinleştirmekte ve kırsal topluluklarda ekonomik güvencesizliğe yol açmaktadır. Tarımsal destek politikalarının, üretim faaliyetini gerçekleştiren çiftçileri hedef alacak şekilde yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bu, kırsal ekonominin sürdürülebilirliğini artıracak, sosyal adaleti sağlayacak ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin giderilmesi için verilen desteklerin adil bir şekilde dağıtılmasını mümkün kılacaktır. İcar pratiğinin yaygınlığı, tarım politikalarının yeniden gözden geçirilmesi ve üreticilerin haklarını koruyacak düzenlemelerin yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Öte yandan, kırsal alanlarda tarımsal üretimin sürdürülebilirliği, *mülkiyet sorunları* nedeniyle ciddi şekilde tehlikeye girmektedir. Tapu sorunları, kuraklık desteklerinin üreticilere ulaşmasını engelleyen bir diğer faktördür. Miras, veraset, hazine arazisi ve parçalı araziler gibi nedenlerle tapu sorunları yaşayan çiftçiler, resmi kayıtlara geçememekte ve bu durum tarımsal desteklerin doğru şekilde dağıtılmasını engellemektedir. Tarım arazilerinin büyük bir kısmı, tapu kayıtlarının güncellenmemesi nedeniyle resmî belgelerde görülmemektedir. Çiftçilerin büyük bir kısmı, ailelerinden kalan arazileri kullanmakta, ancak bu araziler üzerindeki mülkiyet hakları resmi olarak tanınmamaktadır. Bu durum, çiftçilerin ÇKS'ye kaydolmasını engellemekte ve dolayısıyla tarımsal desteklerden yararlanamamaktadırlar. Tapu sorunları nedeniyle ÇKS'ye kayıt yaptıramayan çiftçiler, devletin sağladığı kuraklık desteği gibi yardımlardan mahrum kalmaktadır.

> "Ama tarlaların hepsi tapulu değil, tapulu olmadığında sigorta yaptıramıyorsun. Tapu olmadığı için ÇKS sistemine kaydolamıyorsun. İcarla yaptığımız yerlerde normal kredi desteklerini de alamıyorsun, kuraklık desteğini de alamıyorsun çünkü alabilmek için ÇKS verilerine kaydolması lazım arazinin. Anneden, babadan, annengilden tarlalar var mesela kiraladığımız, ben onlara nasıl sözleşme yapacağım? Tapu kendi üzerine olacak sözleşme yapabilmen için. Bu bir bende yaşanan bir problem değil, bu hep toplumda var." (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Kira sözleşmesi yapamıyorum, ovadan tutuyorum tuttuğum insanların ana baba mülkü, bir sürü mirasçı var, sözleşme yapamıyorsun, tapu da dedenin ninenin üstüne, o da olmuyor. 5-10 dekara da adam destek vermiyor, en az 30 dekar mı ne olması gerekiyor galiba. Mesela hesaplasan; 6 dekar Karakuyu'da var kendimin sözleşme yapabileceğim, 6 dekar da kendim aldım ovada vardı, bir de bir evin olduğu yer var, benim başka yapabileceğim yer yok. Gerisi hepsi ana ata mülkü, oncağıza da sözleşme yapıp ÇKS çıkarttığına değmeyecek, yapmıyoruz işte yapamıyoruz. İmkanlar kısıtlı ve kısıtlı imkanlarda ayakta kalmaya çalışıyoruz. Asıl üreten benim ama desteği ben alamıyorum. Yapmasam… Daha yapmak zorundayım yüküm ağır." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Tapu sorunları, sadece mülkiyet haklarının belirsizliğiyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda arazilerin parçalı yapısı nedeniyle çiftçilerin işlerini de zorlaştırmaktadır. Birçok çiftçi, küçük ve dağınık arazilerde üretim yapmakta, bu durum hem üretim maliyetlerini artırmakta hem de desteklerden yararlanma şanslarını azaltmaktadır. Parçalı arazilerde üretim yapan çiftçiler, desteklere erişim konusunda daha büyük zorluklar yaşamaktadırlar.

> "Yani destekleme veriyorlar tarım ilçeden. Mesela tarlalarının hepsinin tapusu olması lazım. Ben mesela babamın tarlalarını ekiyorum, babam daha yaşıyor adam yaşarken bana tapusunu vermez. Ben babamın tarlalarını ekiyorum, dikiyorum. 50-55-60 dönüm ekiyorum yani benim mallarıma yetecek kuraklık

olmasa, mallarıma yetecek bir şekilde ekiyorum. Ama desteği ben almıyorum." (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Diğerleri hep intikal olmamış, 3 nesil atlamış, bölüşüm yapılamamış, işte bir tapuda üç nesil atlamış 50 kişi var, veya paylaşmışlar kendi aralarında ama tapuya işletmemişler desteklemesini alamıyor. Ondan dolayı desteği tamamen yansımayanlar var, bizim de var. 150 dekar arazimiz var Çukurca'da ektiğimiz. 650 dekar yer var komple orada kimsenin tapusunun intikali yok destekleme alamıyoruz. Ekiyoruz, dikiyoruz." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Devletin sağladığı kuraklık desteklerinin etkili bir şekilde dağıtılabilmesi için tapu sorunlarının çözülmesi gerekmektedir. ÇKS yönetmeliğinde yapılan son değişikliklerle, miras ve mülkiyet sorunları nedeniyle kayıt yaptıramayanların taahhütname belgesiyle kayıt altına alınabileceği belirtilmiştir. Ancak, bu düzenlemelerin sahada nasıl uygulanacağı ve çiftçilerin bu süreçten ne derece faydalanacağı belirsizliğini korumaktadır. İl Tarım ve Orman Müdürlüğü yetkilisi, bu değişikliklerin çiftçilerin kayıt altına alınmasını kolaylaştıracağını belirtse de, uygulamanın pratikte nasıl işleyeceği konusunda soru işaretleri bulunmaktadır.

"Şimdi bu dediğiniz evet belli bir zaman gündemdi, mülkiyet sorunu nedeniyle, miras sorunu nedeniyle ÇKS'ye kayıt yaptırmak isteyen ama yaptıramayan. Bununla ilgili de yine son günlerde ÇKS yönetmeliğinde bir değişiklik, belki duymuşsunuzdur, şu son zaman olan bir olay. Mülkiyet ve mirasçılık sorunu nedeniyle kayıt yapılamayan alanlar taahhütname belgesiyle kayıt altına alabilecek şeklinde. Tam detaylarına vakıf değilim ama bu çıktı diye biliyorum. Resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe girdi." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Dolayısıyla yerel iklim adaletine katıda bulunacak olan kuraklık desteklerinin dağıtımında ciddi adaletsizlikler yaşandığı, bunların yapısal sorunlardan kaynaklandığı ve neoliberal tarım politikalarının ekmeğine yağ sürdüğü ortadadır. Küçük üreticiler ve aile çiftçileri, tapu sorunları nedeniyle desteklerden mahrum kalmakta, bu da onların ekonomik sürdürülebilirliklerini tehdit etmektedir. İklim değişikliğine en az katkıda bulunan bu gruplar, değişikliğin etkilerinden en çok zarar gören kesimdir. Bu nedenle, tarımsal destek politikalarının gözden geçirilmesi ve mülkiyet sorunlarının çözülmesi, kırsal bölgelerde tarımsal üretimin sürdürülebilirliği ve iklim adaletinin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır.

Görüldüğü üzere Korkuteli'nde kuraklığın neden olduğu kayıp ve zararların telafi süreçlerinde oluşan sorunlar küçük üreticilerin ekonomik sürdürülebilirliğini ciddi şekilde tehdit etmektedir. Çiftçiler, desteklerin yetersizliği ve bürokratik engeller nedeniyle ekonomik olarak zorlanmaktadır. Desteklerin üreten çiftçiler üzerinden değil mülkiyet sahibi çiftçiler

üzerinden verilmesi iklim adaletsizliğini derinleştirmektedir. Miras ve parçalı araziler gibi tapu sorunları, tarımsal desteklerin adil dağıtılmasını engellemekte, bu durum, kurumsal yetersizliklerin ve sosyal adaletsizliklerin derinleşmesine yol açmaktadır. Tarımsal destek politikalarının gözden geçirilmesi ve üreticilerin haklarını koruyacak düzenlemelerin yapılması, kırsal ekonominin sürdürülebilirliği, sosyal adalet ve iklim adaleti için elzemdir.

Kumluca'daki hortumun yol açtığı kayıp ve zararların telafi süreçlerinde yaşanan zorluklar bazı açılardan Manavgat, bazı açılardan ise Korkuteli ile benzerlik göstermektedir. Zarar tespit süreçleri, desteklerin dağıtımı ve yönetiminde yaşanan koordinasyon zorlukları Manavgat ile; desteklerin dağıtımında rol oynayan yönetsel ve yapısal süreçler ise Korkuteli ile benzerlik göstermektedir. İlk benzerliğin nedeni yaşanan iklim afetinin türü yani hızlı ve ani bir biçimde gerçekleşmesi ile, ikinci benzerliğin nedeni ise iklim afetinin tarımsal yapılarla olan girift bağı nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Kumluca'da *zarar tespit çalışmalarında* iki farklı deneyim yaşanmıştır. Üreticilerin büyük bölümü, özellikle İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün zarar tespit komisyonu tarafından yapılan çalışmaların doğru ve zamanında gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Bu üreticiler, Ziraat Odası ve yerel yönetimlerin de süreçte aktif rol aldığını ve sahada zarar tespiti yaparak destek sağladıklarını ifade etmektedir.

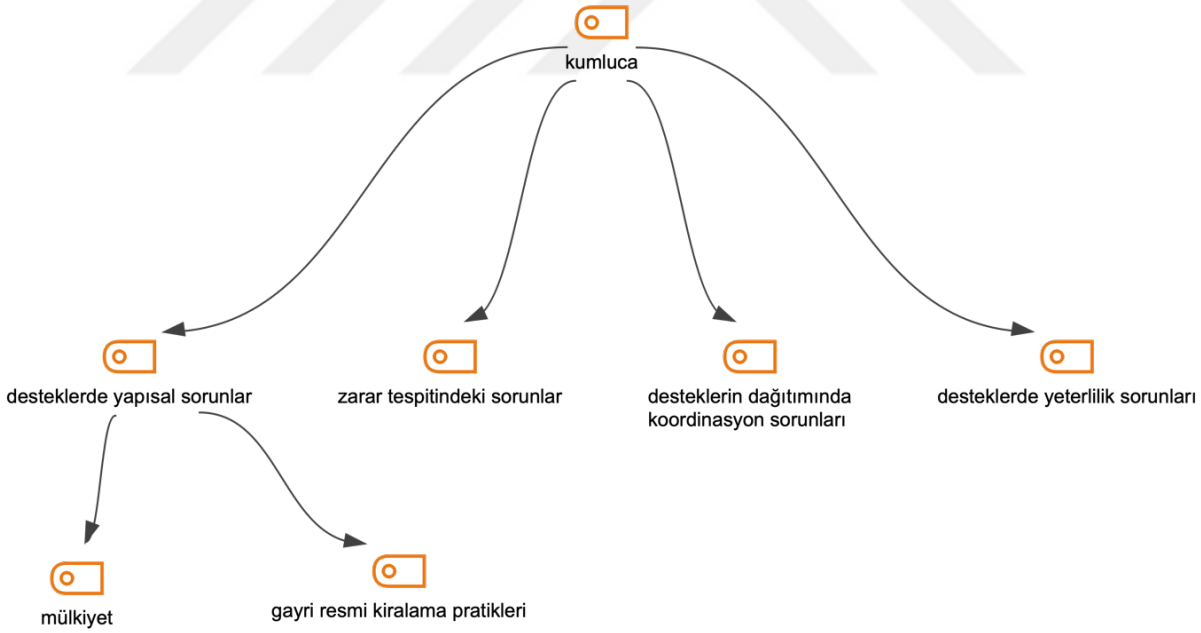

Şekil 3. 51 MAXQDA-Telafi Süreçlerinde Karşılaşılan Zorluklar ve Yapısal Sorunlar-Kumluca'ya İlişkin Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

> "Zaten o anda geliyor Ziraat Odası bakıyor. Onlar da tutanak tutuyorlar. Sigorta ödemeyeceğim dese kaymakam gelip keşif yaptırıyor, o da baktırıyor, bizim seralara o zaman bakıldı. Kaymakam, ilçe tarımdan geldiler. Baktılar ne yapılmış ne olmuş, senin yerin kadar. Zarar tespitini ilçe tarım yaptı, yapıyor. Muhtarımız ilgilendi, kaymakam geldi tespit etti. İlçe tarımdan geldiler. Ziraat odasından

geldiler. Hep beraber grup olarak geldiler, baktılar, inceleme yaptılar, gittiler. Sağ olsunlar, ilgilenmemezlik yapmadılar. Büyük bir afet olunca, öyle yaptılar." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

"Tarım ilçeden geliyor yazıyorlar yani zararını her şeyini yazdılar. Muhtarlık da gelir yazar, TARSİM olanların TARSİM iyi kötü öder diyorlar. TARSİM olmayanları da yine ilçe tarım takibinde onlar ne kadar yapacağını biliyorlar. Onların da sonra ödemesi yapıldı yani." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

"O süreçte sadece İlçe Tarım gezdi. Başka hiçbir kurum gezmedi. İlçe Tarımın da zaten görevi bu hani gezdiler. Oran buldular % kaç oran var, ne kadar zarar var diye. Büyük ihtimalle rapor büyükçe bir dosya hazırladılar. İşte tabi öyle bir afetler Türkiye'nin neresinde olursa olsun çabuk duyuluyor. Medya aracılığıyla da olsa. İşte devlet bütçe ayırıyor, bir şekilde az veya çok. İlçe Tarımın raporu doğrultusunda artık dönüm hesabı mı dağıtıyorlar, neye göre dağıtıyorlar onu da bilmiyorum. O şekilde sadece bize destek olan veya ilk gelen kurum... Tabi belediye başkanları, resmi amirler ilk gün paçaları sıvarlar, çizmeleri giyerler gezerler ama ikinci gün kimseyi bulamazsınız. Ama İlçe Tarım bir günde gezemediği için bir hafta boyunca, 10 gün boyunca, yeri geliyor bir ay boyunca o arazilerde oluyor. Yani gerçekten hani diğerleri gelmedi demesin diye geçmiş olsun ziyareti gibi bir şey olsun diye geziyor. İlçe Tarımın da yaptığı bir şey yok geziyor, görüyor, kontrol ediyor, yapabileceği bir şey yok sonuçta. Benim kendi arazimde kendim yapabileceğim bir şey yok. Ama en fazla arazide bulunan İlçe Tarım oluyor." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün saha çalışmaları ve tespit süreçlerine yönelik olumlu görüşler, kurumun yerel halkın ihtiyaçlarına duyarlı olduğunu ve afet sonrasında hızlı bir şekilde müdahale ettiğini göstermektedir. Bu, yerel yönetimlerin ve ilgili kurumların afet sonrasında toplumla iş birliği içinde hareket etmesinin olumlu bir örneğidir.

"Zarar tespiti doğruydu. Hani ilçe tarım bazen oluyor ki, buradaki insanlar bu bölgenin zorluğunu, kolaylığını, işin yoğunluğunu da bildiği için. Birebir görmek gibi doğru bir şekilde tespit etmeye çalışıyorlar. O konuda hiç sorun olmuyor. Buradaki ilçe tarımda arkadaşımız da hani. Yani onları suçlayabilecek zan altında bırakabilecek bir durum olduğunu düşünmüyorum ben. Ellerinden geldiğince işlerini yapmaya çalışıyorlar." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

"Benim orada doğru yapıldı. Gelen çocuk her tarafı inceledi yani. Yani ona göre zaten şeyini yapıyor. Ama başka yerlerde nasıl yapıyorlar ona bir şey diyemem. Benim öyle başka yerde nasıl yapıldı diye sorma huyum da yok yani bilmiyorum. Benim orada doğru yaptı çocuk ne benden yedi ne karşıdan yedi." (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

"Sorun yaşamadık hiç. Ne gerekliyse onu yazıyorlar. Ne fazla ne eksik! Nizami yapılıyor. Kimsenin hakkı yenmez. Hatta benim orada kalan camda bile kırık camlar vardı. Ben söylemek istemedim, "ona da bakalım orada da var hasar" dedi. 12.000 TL de o cama verdiler mesela. Destek oldular yani bize. Yardımcı olmaya, ellerinden ne gelirse onu yapmaya çalışıyorlar." (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

> "Ziraat alanında bir yıkım yaşandı mı Ziraat Odası gelir. Orada tutanakları yapan onlar oluyor, yani onların tutanakta tespit ettikleri şey üzerinden devlet bize para veriyor, bunun dışında başka dedim ya resmi bir evrağımız olmayınca kendimiz bir şey yapma şansımız yok. Artık her şey devlete kalmış. Keşfe gelen arkadaşlar %80 hasar gösteriyor, yani %100. Ama biz %1'ini aldık yani destek olarak. Tutanakta %80 hasar gösteriyor ama bize gelen %1 oluyor." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

Öte yandan, olumsuz deneyim yaşayan üreticiler, özellikle TARSİM ve diğer sigorta şirketlerinin eksperleri ile sorun yaşadıklarını belirtmektedir. Sigorta eksperleri zarar tespitinde yetersiz kalmış ve zararlar tam olarak karşılanmamıştır. Sigorta eksperlerinin, zararları minimize etmeye çalıştığı ve bu nedenle üreticilerin zararlarının tam olarak tespit edilmediği iddia edilmektedir.

> "Bize kimsenin yardımı olmadı, sadece muhtar getirdi bin lira para, bir de nereden geldiğini hatırlamadığım üç bin lira geldi hesabıma. Hatta o zaman araç benim üzerimde kayıtlıydı, ilk defa arabam olduğu için evimi sigortalamışlardı. Bu sigorta içeriğinde; deprem, rüzgar, yangın, dolu, hepsi yazıyordu. Fotoğraflarını istediler, gönderdik, ortalığı niye topladınız, demişler. Çekmecem kırık ayağımın altında mı kalsın? Orada geziyorum, çekmeceyi bir köşeye koydum. Fırının yıkılması gerekiyordu, çanakların ters çevrilmiş olması gerekiyordu gibi bir sürü madde söylediler. Ben aşağıdan baktığımda gökyüzünü görüyorum, onların öne sürdüğü şartlarına bakın! Sonraki süreçte hal hatır sormak için bile kimse gelmedi. Ziraat Odasını hatırlamıyorum geldiyse babam görüşmüştür, muhtarın gelip gittiğini hatırlıyorum sadece." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

> "Hortum olduğunda buraya gelip baya yazdı çizdiler. Sanki zararı karşılayacakmış gibi. Bir daha arayıp soran olmadı. Ama o zaman bir anlatıyorlar bir şey yapıyorlar zararı karşılayacakmış gibi ama gidiş o gidiş." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

> "Antalya'dan Vali Bey geldi gezdi işte bakan gelse ne yapacak? Bakan tuttuğu zaman işte zararı az göstermeye çalışıyor, tabii ona ne söyleniyorsa o da onu söylüyor. Siyasete girmeyelim şimdi. Çok daha büyük bir yıkım vardı baya." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

Ayrıca, bazı üreticiler, zarar tespit sürecinde gecikmeler yaşarken ve bu durum, hasarlı seraların onarımını geciktirerek, ürün kayıplarına neden olmuştur. Bu tür olumsuz deneyimler, sigorta sistemine olan güveni zedelemiş ve üreticilerin ekonomik olarak daha da kırılgan hâle gelmesine yol açmıştır.

> "Geldiler, geldiler yeri de gördüler. Olayın tam üstüne geldiler, 2 gün sonra bir gün sonra aynı günler. Eee baktılar, baktılar geçtiler. Geçmiş olsun diyen geçiyor, geçmiş olsun diyen geçiyor. Ne yapacak başka? Yok seni ayaklandırırız, kaldırırız. Bu Cenabı Allah'tan geldi, bizim imkânımız var, öyle ederiz,

böyle ederiz diyen yok. Allah bundan kötüsünü göstermesin diyen geçti. Olan bizim içimiz yandı yani." (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Devletten 16.000 para geldi işte. Ama bugün benim naylonum yıkıldı. Tamir ettireceğim, üstünü çektireceğim. Bugün yarın geleceğiz diye diye içindeki ürün gitti. Bir de 15 gün beklettiler. Siz beni neden bekletiyorsunuz. Öyle yırtık bekleyecek, onlar gelip fotoğraf çekeceklermiş. Gitti ya hava soğuk zaten hepsi gitti. E sezon bitti. Demir al naylon al kurdur, e ürünün çoğu gitti zaten tam para kazanacağım vakit. Demirin tamamı olmasa da bir bölümü yıkılmıştı, bir de üstünün naylonu. Ama işte naylon yırtıldı mı… Affedersin elbiseni çıkarda şu soğukta bir dikel bakalım dayanacağın bir saat senin, e tamam işte… Eksperlerle ilgili sorun var yani zarar tespitinde. Zaten rüzgâr var sebze dayanmaz ki ürünler kurudu. Rüzgâr parçaladı zaten. Mesela ertesi gün hava iyi olduğunda naylonu çeksen biraz kurtarabilirdi. 4 dönümden 2,5 dönümünün demiri yıkıldı. Eksper geldiğinde hemen bakması lazım bekletmeden. Önce tespite geliyorlar 15 gün sonra bakacağız tekrar ürün sağlam mı diye diyorlar." (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

Bu bağlamda, zarar tespit çalışmalarına ilişkin yerel halkın anlatıları, yerel kurumlar ve sigorta şirketleri arasındaki iş birliği ve koordinasyonun önemini vurgulamaktadır. Yerel aktörlerin anlatıları da bu bulguları pekiştirir niteliktedir. İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün afetin hemen ardından hızlı bir şekilde sahada çalışmalara başlaması ve zarar tespit formlarını titizlikle doldurması, yerel üreticilerin sürecin adil ve şeffaf bir şekilde yürütüldüğüne dair güvenini pekiştirmiştir. Özellikle, zarar tespit çalışmalarında muhtarlar, ziraat odası temsilcileri, eksperler ve tespit ekiplerinin ortak çalışması, sürecin yerel dinamiklere uygun ve iş birliğine dayanan bir yaklaşımla yönetildiğini göstermektedir.

"Afet ne zaman olursa gece veya gündüz bu afet durumdan itibaren afet ekiplerimiz var. Onların vasıtasıyla büyüklüğüne göre bir ekip ya da 2 ekip, 5 ekip. 6 aracımız var. 6 ekibe kadar hatta çok yoğun olduğu zaman, 2019 yılındaki gibi bir araçta iki ekip şeklinde ilerliyoruz. 6 araçta 12 ekip şeklinde gidiyorlar. Ekipleri bölüyoruz, paylaştırıyoruz bu bölgelerde çiftçilerle görüşüyoruz, tespitler esnasında seralarda herhangi bir zarar meydana gelmiş mi, işte örtü altı seralarda bir sıkıntı var mı, camekan seralarımız var, onlar da bir sıkıntı var mı, onların zarar durumunu inceliyoruz. Onun haricinde içerisindeki ürünün zarar durumunu inceliyoruz ve form dolduruyoruz. Bir zarar tespit formumuz var. Muhtar, zarar gören çiftçi tespiti yapan arkadaşlar bunların hepsi imzalıyor, buraya getiriyorlar. Afetle ilgili sorumlu olan arkadaşımız var o arkadaşımıza formları teslim ediyoruz, bilgisayara giriyorlar. Bilgisayarda da ürünlerin durumuna göre daha önce belirlediğimiz seradan, bahçeden mesela %100 etkilense ne kadar zararı olursa o tahmini zarar oranı vasıtasıyla bunların hepsinin hesabını yapıyoruz. İşte o zamana kadar hasat yaptıysa bunu düşüp bundan sonra ne kadar hasat yapabilirdi, onu hesaplayıp, ya da fideyi baz alarak fideyle ilgili zarar ne kadar oluşmuştur. Tüm bu hesapları yapıp daha sonra il müdürlüğüne biz bildiriyoruz. Tabii biz bu arada afet olduktan sonraki ilk 24 saat içerisinde, biz bir ön tespiti rapor haline getirip, ile bildiriyoruz bu tahmini oluyor. Daha sonra da yapılan çalışmada kesin tespiti bitirdikten sonra bir komisyon kararıyla imzalayıp, işte kaç mahalle kaç çiftçi ekilendi, kaç dekar

alan etkilendi ne kadarlık zarar oluştu diye kara alıp İl'e gönderiyoruz. İl de afetin boyutunu göre Ankara'dan yardım talebinde bulunuyor bu bir zorunluluk değil tabii ama afet büyük olduğu zaman çiftçi çok etkilendiği zaman talep edilebiliyor. 2019'da büyüktü onda yardım geldi mesela. Küçük çaplılarda gelmiyor. Aslında mevzuat olarak baktığınız zaman çiftçilerin TARSİM sigortası yaptırması ve zararın buradan karşılanması gerekiyor. Onun %50'sini zaten devlet karşılıyor. Yürüklükteki mevzuat bu şekilde." (Kumluca Tarım ve Orman Müdürlüğü)

"Zarar tespit çalışmaları gece olduysa ertesi gün sabah saat en geç 8:30 başlar. 8:30 da ilçe tarım tarafından yapılır. Onlarla da koordineli çalışırız. İşte şurasında fazla var, şurasında az var veya işte yani gezdikleri alanda geriye kalan çiftçilerimiz varsa tekrar onları yazdırırız, başvururlar, o konuda aktifiz. Tarım İlçe oluyor, biz oluyoruz, Ziraat Odası oluyor. Kaymakamlığın komitesi var. İşte şu insan şu kadar zarar gördü şeklinde. Onu biz onaylıyoruz zaten. Ben, İlçe Tarım, kaymakamlık farklı kurumlardan en az 3 kişi, tarımla ilgili kısımda, 4 de olabiliyor bazen, 5 de oluyor. İşte Ziraat Bankasına borcu olanların ertelemesi konusunda, kredi çekmişse onun gecikmesi konusunda gibi, kişileri şahısları kimlik numarasını, oda kaydı işte… Ne kadar, kaç dönüm, ÇKS'nı gidip yerinde tespit ederek bilakis birebir tespit ederek, ona göre onları raporlandırıyoruz, komiteden geçiriyoruz. Ve bunları buluşturuyoruz." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

Üreticilerin sigorta poliçeleri ve kapsamları konusunda yeterli bilgiye sahip olmamaları, zarar tespit süreçlerinde büyük bir engel teşkil etmektedir. Üreticilerin sigorta kapsamındaki ürün değişikliklerini bildirmemeleri veya sigorta poliçelerini zamanında yenilememeleri gibi durumlar, sigorta şirketlerinin sorumluluktan kaçınmasına ve üreticilerin zararlarının tam olarak karşılanmamasına neden olmuştur. Bu bağlamda, bilgiye erişim ve bilgilendirme süreçlerinin yetersizliği, üreticilerin kayıplarını telafi edememelerine yol açmakta ve üreticileri kırılganlaştırmaktadır.

"Şimdi geçen yıl bir düzeltilmeye gidildi. Sigorta kapsamına alınacak şeylerin bölgeye has hesaplanmaması ya da sigortacıların bu konuda uyanıklık yapması diyeyim. Şimdi şöyle, bugün ben TARSİM sigortası yaptırıyorum içerisinde domates var ve çift dikim yani şubat ayında kaldırıp tekrar dikeceğim. Ama ben şubat ayında kaldırdım altına biber diktim. Biber yazmadığı için kabul etmiyordu. Serayı karşılıyor, içindeki ürünü karşılamıyordu. Üretici tekrar bildirim yapması gerektiğini bilmiyordu ve bu yüzden çok fazla mağduriyet yaşandı, anlatmama size. Burada kazanan sigorta şirketleri oldu. Büyük maliyetlerinden bahsediyoruz. 1 dönümde 50 bin liradan 10 dönümde 500 bin lira. %20 muafiyet verelim, 400.000 lira çok önemli bir rakam. Yereldeki bu tarz sıkıntılar çok önemli." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

"Şöyle bir sıkıntı var. Şimdi üretici ilkokul hadi ortaokul mezunu. Eksper geldiği zaman hiç kimse hakkını hukukunu bilmiyor. Daha taşıtlarla ilgili bunu 10 yıldır öğrendiler zaten. Yani 10 yıl önce adam sigortası varsa da kaza yaptığında aramaz kendi yaptırırdı. Şimdi en ufak bir şe yolduğunda arıyor hemen. Burada da şimdi eksperler sigorta şirketlerine daha meyil, sözde tarafsız ama tarafsız olmuyorlar genellikle.

Çünkü işin öbür tarafında hukuku bilen, işine gelmeyen yerde itiraz eden bir kısım var. Öbür tarata hiç bu konu ile alakalı zerre bilgisi olmayan, sigorta nedir hangi kapsamda onlara fayda sağlar bilmeyen bir kesim var. Bu noktada eksper ne tarafa meyil oluşturur söylemem gerek yok. Böyle bir durumda sigorta eksperlerinin önünde bir kurum daha olması gerekiyor. Nedir farazi söylüyorum, üretici temsil grubu. Üreticinin o konuyla ilgi hakkını hukukunu ben şurada en az 5000 kişiye sigortanın kapsamını anlatmışımdır şahsi olarak. Çünkü insanlar da devlet de boşa para veriyor öbür türlü. %50 destek az değil. Bu anlamda üretici ile eksper arasında aslında her konuda üreticinin bir danışmana ihtiyacı var. Çünkü bizi ülkemizde tarımın önemi şu pandemi döneminde çok anlaşıldı. Çünkü biz başka bir yerden domates biber ithal etmek zorunda kalmadık. Ama hala tarımla alakalı anlayamama gibi bir sıkıntımız var bizim." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Yerel aktörlerin anlatıları, sigorta sistemine dair bilgi eksikliklerinin yanı sıra, eksperlerin tarafsızlıklarını koruyamamaları ve sigorta şirketlerinin çıkarlarına daha fazla hizmet etmeleri gibi yapısal sorunlara da işaret eder. Üreticilerin, sigorta eksperleri karşısında haklarını savunabilecek bilgi ve donanıma sahip olmamaları, zarar tespit süreçlerinin adaletsiz bir şekilde sonuçlanmasına neden olur. Bu durum, kırsal topluluklarda ekonomik kırılganlığı artırarak, iklim adaletsizliğini daha da derinleştirir. Bu nedenle zarar tespit süreçlerinde şeffaflık ve hesap verebilirlik sağlanması, üreticilerin güvenini artırmak ve afet sonrası toparlanma süreçlerini daha etkin kılmak için gereklidir.

"Bir başka örnek mesela birçok çiftçi sigorta yaptırıyor hem içindeki ürünü hem serayı kapsayacak şekilde. Ama mesela ürün hasat yapılınca sigorta bitiyor ve ekim yapıldığında tekrar poliçe yenilemesi yapılması gerekiyor bunu da bilmedikleri için paralarını alamıyorlar mesela. Tarım ilçe ya da TARSİM aslında bununla ilgili mesaj atıyor düzenli olarak. Yani bu sorunu yaşayanlar da %30'a düşmüştür. Çünkü afetler sıklaşmaya ve tahribat seviyesi yükselmeye başlayınca biraz değişti. Bir de poliçeyi yapmaya gelen ekspere tarihleri veren benim hem söyleyip hem unutmak olmaz. Aynı şekilde kaç ton keseceğini de soruyor, uyanıklık yapıp düşük tutuyorlar prim düşük çıksın diye. Beyan senin sonra afet olduğunda niye bana 7 bin komşuya 70 bin verdi diyor. Bu gibi sıkıntılar da var. Çiftçi uyanık olduğunu zannediyor. Şark kurnazlığı diyelim artık öyle bir şey. 4 dönüm seracılık yapan biri burada ben sera yapmayacağım yoruldum dese, icara verse yıllık 100.000 lira geliri olur. Aylık ortalama 8 bin lira emekli parası olur." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

"Bankacılık kısmında biz sadece çiftçinin derdini onlara anlatma vazifesi görüyoruz. Hatta bazen üretici bilmiyor, ben üretici adına konuşuyorum yani bunun içinde sel yok, hortum yok üretici koyulmasını talep ediyor, diye ben söylüyorum çünkü üreticinin hiçbir bilgisi yok. Teminatı alınan bedeller ve karşılanması beklenen beklentiler arasındaki uyumsuzluk da var. O da en başta anlattığım husus, sen kendi malından çalarsan kimse bir şey yapamaz. Ha adam her şeyin tam yazdırmıştır, hasar oranın da bir farklılık vardır o zaman asgari müşterekte buluşulur, o bir şekilde çözülür herkes üstüne düşeni yaptığı zaman. Ne bankanın ne de TARSİM'in bu adamın bir karış toprağında gözü yok, bu adamın da bankanın 1 lira faizinde devletin 1 lirasında gözü yok. Herkes attığı adım kadar karşılık bekliyor. Sen iyi niyetli bir

şekilde sigortanı yaptırdıysan karşılığını bekliyorsun, bende sigortamı yaptıysam sigortamın bedelini bekliyorum. Benim gözlemlediğim bu kadar. İllaki şahıslarla eksperlere ilgili sorun olabiliyor, üslupta sıkıntılar olabiliyor. Ama buradan hareketle kurumlar hakkında bir şey söyleyemeyiz, sistem ve işleyiş olarak çok bir sıkıntı yok." (Kumluca-Banka Çalışanı)

Kumluca'daki hortum afeti sonrası sosyal yardımların ve desteklerin yönetimi konusunda eşitsizlik yaşandığı, siyasi bağlantıların yardım alımında etkili olduğu, desteklerden mahrum kaldığını belirten az sayıda (5) katılımcı bulunmaktadır. Bazı üreticiler, belediye ve kaymakamlık tarafından yapılan yardımlardan yararlanamadıklarını belirtmekte ve bu durumu siyasi görüşlerine bağlamaktadır.

"Hiçbir şey görmedik gelen bile olmadı. Belediyede varsa arkadaşın yardım geliyor, belediyede yoksa arkadaşın yardım yok, soranın yok, hiçbir şeyin yok. Bir belediye değil herhangi bir yerde. Mesela hortum sırasında yine yiyecek içecek dağıtılmış. Biz görmedik ama tanıdığı olanlara koli koli gelmiş. Arkadaşın varsa var. Bizim de parti ile işimiz yok hiçbir partiye üye değiliz, bir işimiz yok ki parti ile. Biz ekmek davasındayız. Bir yardım bekliyor muyuz beklemiyoruz. Çünkü hiç yardım görmediğimiz için alışkın değiliz. Görmedik. Ürettiğimiz değer görsün. Tek zoruma giden, o kadar borca giriyorsun afetten sonra. Durumu iyi olanlar bir mangal yakıyor bir şey yapıyor çocuklara bir şey alamadığımız çok zorumuza gidiyor. Çocuğun cebine harçlık koyamamamız çok zorumuza gidiyor. Biz böyle üst donuyla, yamalı sırtla gezmişiz çok da umurumuzda değil. Ama çocuklardan…. Dolayı insan ister istemez biraz üzülüyor." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

"Bize kimse destek olmadı. Kendi akışına bıraktık." (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

"Sonra da seçimden önce son cuma para yattı, 27.000 TL devlet destek olarak. O parayı alamayan da çok insan oldu. Seraya pek fazla bir şey yapamıyorlar. Belediye şu küçük çay, yağ falan veriyormuş da o da bir şey değil yani bu zarar karşısında. Kaymakamlık, sosyal yardımlaşma mesela benim en son 2019 yılında zararım daha fazla olmasına rağmen ben hiç para alamadım. Belki bir gözden kaçmış olabilir, ne olabilir bilmiyorum. Benim etrafımdakilere mesela 2.500 TL ile 3.000 TL arasında bir para verdiler. Evleri hasar görenler için. Ben alamadım. Biz biraz şey geliyoruz, hükümete muhalif geliyoruz. Bunun etkisi diyorum kendimce. Belki de bir imza vardı listeye falan yazılmadık, gözden kaçtı bilemiyorum. O zamanlar şöyle diyeyim 2.500-3.000 TL arasında kaymakamlık sosyal yardımlaşma fonundan bir para dağıtıldı hasar görenlere. Evin camı kırılanlara, kapısı kırılana, gün ısısı zarar görenlere para verdiler. Hasar tespite geldiler, yazdılar çizdiler sonra işte onlara para yatmış, bende bir şey yok, itiraz ettim. O paraya muhtaç olduğumdan değil de ben niye alamıyorum diye. İncelemeye gelmişler tekrar, o zamanlar arabalar evin önünde duruyordu görmüşler hanıma sormuşlar, bizim demiş. İşte kimin olursa olsun araba… heyete girecek biz size bildiririz durumu, demişler. Sonra aradım, kaymakamlık demiş ki, bu arkadaşın sosyal yardımlaşmaya ihtiyacı yok. Benden durumu çok daha iyi olan Ak partili biri aldı ama mesela. Ben buna çok kızdım. Yoksa benim Kaymakamlığın vereceği 2.000-3.000 TL'ye ihtiyacım yoktu. İnsan ayırmalarına kızdım ben. Ziraat odası hiçbir şey yapmadı, yapamıyor zaten. Mahallede

benim çevremde en fazla zararı ben gördüm ama hiç faydalanamayan ben oldum (gülüyor).” (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

Ayrıca, sosyal yardımların yetersizliği ve geç ulaşması, üreticilerin zararlarını telafi etmelerini zorlaştırmıştır. Yardım alamayanlar, büyük borçlar altında kaldıklarını ve ekonomik olarak zor durumda olduklarını vurgulamaktadır. Sosyal yardımların yönetimi ve dağıtımı sırasında sınırlı bir düzeyde de olsa yaşanan bu sorunlar, afet sonrası toparlanma sürecini olumsuz etkilemiştir.

“Bunlar ne iş yaptı? Hiç! Antalya Belediyesinden yardım geldi ama ancak iki, üç ay sonra. Belediye hiç olmazsa ilk yirmi gün yanımızda olacaktı. Hep CHP’yi kötülüyoruz ama o zaman da Ak Partidendi. Mevcut belediye başkanı hükümetin adamıydı. Cumhurbaşkanımızın haberi yok tabi, ben olsam Atay Uslu’yu değiştiririm. Burası afet bölgesi ilan edilmedi, CHP’liler itiraz etti, beş yıl vergi verilmeyecek miymiş, bir şey oluyormuş herhalde? Afet bölgesi ilan edildiği zaman bize büyük yardım gelecekti. Manavgat’taki orman yangınında öyle oldu mesela. Orman yangınında ne var? Üç, beş tane ev yandı, burada bizim ciğerlerimiz köz gibi yandı. Benim çektiğim çile, ödediğim paralar var ya şu anda hatırlamak bile istemiyorum. Kalan seksen beş bin lirayı bu ay sonunda ödeyeceğim, onu da ya bir yerden borç alıp ödeyeceğim, ya da birine kredi çektireceğim. Orayı afet bölgesi ilan ediyorsan burayı da et o zaman. Cumhurbaşkanı Antalya'da konuşma yaptı, buraya ayrılan para kaç para biliyor musun? Yirmi milyon lira para ayrılmış, sadece beş milyon lirası dağıtıldı. Şimdi baktığında bir şey olmamış gibi, o zaman görseydin burayı. Gölcük depremi gibi oldu. Allah yine de Devletimize zeval vermesin.” Biz ne günler yaşadık? (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

“Ben bunu (gübre yardımı) yaparken yerel belediyenin hiçbir şey yapamadım deme şansı var mı? Yapmadım diyebilir ama yapamadım deme şansı yok.” (Kumluca Kooperatif Başkanı)

“Vallahi yerel yönetimler, Ziraat Odası falan hepsi sadece geçmiş olsun diledi. Başka hiçbir şey yapmadı. Devlet o dönemde biraz para gönderdi. Ondan sonra dolu afeti oldu. O dönemde biraz para gönderdiler ama herkes haklı bir şekilde almadı. Bu süreçte hani insanların yanında olmak, bir geçmiş olsun demek insanlara büyük bir moral. Ama örneğin bir Ziraat odası, ilçe tarım birer iş makinesi desteği yapabilirdi yani insanların hasarlarını kaldırması konusunda çünkü alanda büyük hasarlar oluştuğu için işçi bulunamadı, usta bulunamadı. Bu demirlerin birçok kısmı kullanılamayacaktı. Birçoğu satıldı. Hurda demirleri kaldırabilecek bir iş makinesi ve usta lazımdı. Bunlar yetersizdi o dönemde. Hani bunları getirmemesi insanların yarasını saramamasında biraz daha etken oldu.” (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

Bu bağlamda yerel kurum temsilcilerinin anlatıları merkeziyetçi bir yaklaşım sergilemekte ve iklim afetinin yerel halk üzerindeki olumsuz etkilerinin tüm sosyoekonomik boyutlarını göz ardı ettikleri görülmektedir. Kumluca İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü temsilcisi, afet sonrası yardımların doğrudan İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü tarafından

dağıtılmadığını, Cumhurbaşkanlığı'nın uygun görmesi hâlinde valiliğe gönderilen paranın kaymakamlık tarafından oluşturulan bir komisyon aracılığıyla dağıtıldığını belirtmektedir. Bu süreçte, siyasilerin yaşanan durumu aktarması ve Cumhurbaşkanlığı'nın onayı gerektiği için yerel düzeydeki kurumların inisiyatifi sınırlıdır. Bu merkeziyetçi yapı, afet sonrası yardımların hızlı, etkin, yeterli ve adil bir şekilde dağıtılmasını engellemekte, yerel halkın acil ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır.

> "Normalde resmi olarak bir mevzuat yok. Bu yardımı direk Tarım İlçe'nin dağıtması da mümkün değil. Cumhurbaşkanlığı'ndan yardım olarak geliyor. Televizyonlarda falan duymuşsunuzdur telafi edeceğiz derler zaman zaman. Siyasiler devreye girer buradaki işte "çiftçiler bu konuda çok etkilendi eğer bir yardım yapılmazsa ayağa kalkması zor bunlara bir yardım yapalım" diye eğer Cumhurbaşkanlığı da uygun görürse buradaki valiliğe bir para gönderiyor. Oradaki miktara göre zarar gören kişilere dağıtılıyor. İlçe'de de Kaymakam'ın başkanlığında bir yardım dağıtma komisyonu oluşturuluyor, o komisyon da bizim yaptığımız tespiti esas alarak orantılanıp ne kadar düşerse yani o bir nevi geçici olarak o kişilerin yaralarına pansuman gibi bir şey oluyor. Ne oluyor, %10 gibi bir şey oluyor. Afetin büyüklüğüne ve gelen paranın miktarına göre değişebiliyor. Yani kurum olarak bizim inisiyatifimizde olan bir şey değil. Siyasiler durumu arz ediyorlar cumhurbaşkanı da uygun görürse çiftçilere yardım yapılıyor." (Kumluca Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Kumluca Ziraat Odası Başkanı, belediyenin afet sonrası yardım koordinasyonunda yaptığı hatalara dikkat çekmekte ve bu hataların mağduriyetlere yol açtığını belirtmektedir. Belediye, afet koordinasyon merkezi üzerinden zarar gören çiftçilerin başvurularını almış, ancak bu başvuruların resmî başvuru yerine geçmemesi nedeniyle yardımlardan mahrum kalanlar olmuştur. Ziraat Odası Başkanı, belediyenin para ödeme yetkisi olmadığını ve resmi tutanakların İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü tarafından tutulduğunu vurgulayarak, belediyenin bu konuda yanlış bilgilendirme yaptığını ifade etmektedir. Bu durum, kurumlar arası koordinasyon eksikliklerini ortaya koymaktadır.

> "Yok, belediye başkanımız öyle bir şey yaptı, onda da yanlış anlaşılma oldu. Gerçekten zarar eden insanlar oraya gitti; bize veya İlçe Tarıma başvurmadığı için, resmi kuruma yani başvurmadığı için çoğu insan yardımdan yararlanamadı bu konuda. Bir yanlış anlaşılmalar oldu orada. Belediyemiz Afet Koordinasyon Merkezi işte afetten zarar gören kişiler, çiftçilerimiz afet koordinasyon merkezimize başvursun dedi. Çünkü belediyenin gıda vesaire haricinde herhangi bir yardım etme şansı yok. İnsanlar da gittik biz oraya kaydımızı yaptırdık veya oraya verdik, dedi. Yanlış oldu çünkü asıl olan devletti. İlçe Tarımın tutanağı tutması lazımdı. O şekilde yürüyor, süreç. Hemen para yardımı, hemen yardım alabilmek için devletten, İlçe Tarımın tuttuğu tutanak üzerinden, bizim daha sonraki Afet komisyonunda toplanıp imzaladığımız resmi tutanak önemliydi. İnsanlar da işte sürekli anons yapılınca, tabi orada ilk olunca, o da tam kavranamadı. Bu işte oraya gittik biz kaydolduk dedi. Belediyenin herhangi bir para ödeme şansı

yok. Herhangi bir yardım etme şansı da yok maalesef orada bir ikileme oldu. Yanlış bir şeydi yani. Onu söyleyeyim. Çünkü belediyenin para ödeme şansı yok, çünkü kendi bünyesinde zaten, herhangi bir farklı başka bir şey, işte borç erteleme gibi bankalarla bir ikili ilişkisi yok. Çünkü devlet bünyesinde dönen istişareler ve resmi evraklar, resmi tutanakların olması gerekiyor idi. O sade kaç kişi zarar verdi veya ne kadar şey diye bir tutanak tutar gibi veya bir şekil oldu yanlış oldu. Bence kendi benim gözümde yanlış yani çok kişi o şekilde mağdur kaldı, mağdur oldu yani. Bunu başkanımızla da görüştük. En azından oradaki o karmaşa içerisinde de yani başkana da hak veriyorum ama oradaki personelin ya tamam sizin isminizi, kaydınızı aldık ama siz İlçe Tarımla gidip kaydolacaksınız diye söylenmedi. Söyleninceye kadar da geç kaldı insanlar zaten o hengamede zaten rezil olmuş, bitmiş bir durumda sıkıntı oluyor." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

Afet bölgesi ilan edilmesi konusundaki tartışmalar da yerel kurumların yaklaşımındaki sorunlara dikkat çekmektedir. Kumluca Ziraat Odası Başkanı, afet bölgesi ilan edilmesine karşı olduğunu, çünkü bu durumda üretim faaliyetlerinin ve mal giriş-çıkışlarının devlet kontrolüne gireceğini belirtmektedir. Afet bölgesi ilanının, bölgedeki tarımsal ihracatı olumsuz etkileyeceğini ve ekonomik faaliyetleri durma noktasına getireceğini savunmaktadır. Bu merkeziyetçi ve ekonomik indirgemeci yaklaşım, yerel üreticilerin zararlarını telafi etme çabalarını gölgede bırakmakta ve uzun vadede bölgenin ekonomik sürdürülebilirliğini tehlikeye atmaktadır. Zira bizzat Ziraat Odası Başkanı tarafından dirençli üreticilerin çıkarları, kırılgan üreticilerin çıkarlarına tercih edilmektedir.

"Afet bildirdiğin zaman mal girişi çıkışı yapamazsın. Yani girişler çıkışlar izine tabi olur. Çünkü benim 2000 dönüm yer zarar görmüş ama geride daha 58.000 yer var, üretime devam ediliyor. Üretime devam edildiği için girişler, çıkışlar, afet ilan ettirdiğin zaman; biz ona karşıyız. Ve kesinlikle karşıyım. Ben şahsen çok karşıyım afet bölgesi ilan edilmesine. Afet bölgesi ilan edildiği zaman 2.000 dönüm yer zarar görmüş. Geride 58.000 veya 50.000 dönüm yer daha üretimde. Biz 30 ülkeye ihraç ediyoruz. 30 ülkenin burada CEO'ları var veya haber dünyanın her yerinde tık dediğin zaman geçiyor. Şimdi bunu yaptığın zaman, eyvah işte Antalya'nın Kumluca ilçesindeki mal alımının durdurdu, afetten gelen mal bozuk gelecek işte şu olacak, bu olacak hasar görmüş, hasarlı mal gelecek, almam dediği an 2.000 dönüm yer, 58.000 veya 50.000 dönümü bitirir. Yani hem böyle bir algıdan dolayı sıkıntı yaşanır hem de resmi olarak mal çıkışı olmaz buradan. Burada mal çıkışı mal girişi olmaz. Tamamen devlet kontrolünde olur. Senin burada ürettiğini dışarı götüremezsin, satamazsın. Mevzuatta da var. Bir de bu 30 ülkenin CEO'larına yukarıdan talimat gelir; Antalya'nın Kumluca ilçesinden mal almayın diye. Onlar da buradalar almadığı zaman; otomatik olarak çöktü. Yani %50'si bile yani %49 olsalar olmaz da %51'i geçmesi lazım afet ilan edilmesi için. Ve çok sıkıntı olur. Ve devlet buradan KDV alamaz o zaman. İşleyişler karışır. Olmaz. Ha, mesela atıyorum 30.000. Dönümü komple yıkar; o zaman oturup bir daha düşünürüz? Ama diğer 30.000 kalan yeri de riske atamayız." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

Banka temsilcisi ise, afet bölgesi ilan edilmesi durumunda kredi ertelemeleri ve faizsiz dönemler gibi finansal kolaylıklar sunulabileceğini, ancak bu süreçlerin de resmi kayıt ve belgeler gerektirdiğini belirtir. Yerel halkın bu süreçleri anlamakta zorluk çektiği ve bu nedenle birçok kişinin desteklerden yararlanamadığı görülmektedir. Sigorta konusunda olduğu gibi finansal okur yazarlığı düşük olan üreticiler iklim afeti sonrası toparlanma süreçlerinde dezavantajlı konuma düşmektedir.

> "Afet bölgesi ilan edilirse kredileri 1 sene erteliyor ya da faizsiz dönem koyuyor. Ya da vadeyle ilgili bir şey yapmazsa ödeyemeyecek müşterilere, afetzede listesinde ismi varsa ilçe tarımda kaydı varsa, vade uzatımı, faizsiz vadesinde ödeme ya da taksitlendirme gibi seçenekler sunuluyor." (Kumluca-Banka Çalışanı)

Tam olarak bu noktaya dikkat çeken K-Muhtar-1 afet bölgesi ilan edilmemesinin yerel çiftçiler üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulamakta, İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü, TARSİM ve Ziraat Odası gibi yerel kurumların zarar tespit ve destek ödemeleri gibi çalışmaları yapmalarına rağmen, afet bölgesi ilan edilmediği sürece bu çabaların yetersiz kaldığını belirtmektedir. Bu durumun çiftçinin sahipsiz hissetmesine yol açtığına dikkat çeken muhtara göre bu karar insanların ekonomik kayıplarını telafi etmelerini zorlaştırmakta ve onların daha fazla borç altına girmelerine neden olmaktadır. Öte yandan afet bölgesi ilan edilmesinin ürün satışlarına olumsuz etkisi olacağına ilişkin Ziraat Odası Başkanı'nın iddialarının yersiz olduğunu, ürünlerin piyasada zaten kalitesine göre satıldığını ve afet bölgesi ilan edilmesinin bu süreci etkilemeyeceğini belirtmektedir.

> "Yukarıdan bir talimat gelmedikten sonra burada İlçe Tarımın tuttuğu tutanağın da bir önemi yok, TARSİM'in de bir önemi yok. Buradaki Ziraat Odasının da bir önemi yok, kısacası hiçbir şeyin bir önemi yok. Devlet, afet bölgesi ilan edip buradaki çiftçiye sahip çıkmadığı müddetçe, yapılan hiçbir şeyin bir önemi yok. O süreçte burası afet bölgesi ilan edilmedi, afet bölgesi ilan edilseydi; bankaya kredi borcu olan insanların kredisi ertelenecekti. O süreçte Devlet, mağdur olan insanlara sıfır faizli kredi verebilirdi, yaralarınızı sarın iki yıl sonra ödemeli diyebilirdi. O süreci Devletimiz taşıyamadı ya da taşımak istemedi bilemiyorum. Onun için insanlar mağdur oldu." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

> "Afet bölgesi ilan edilirse sorun falan yaşanmaz. Tüm söylentiler kılıf, çünkü götürmüş olduğun ürünü halde komisyoncu satar. Bunu zaten tüccar ihracatçı ya da iç piyasacıysa ürüne bakıp ona göre alıyor. Beğenirse alıyor zaten, ondan etkilenmez çünkü sen hale taş götürmüyorsun, kömür götürmüyorsun, sen oraya yaş sebze götürüyorsun. Orada pazarlıkla satılıyor bu ürün, kaliteli ürün ya da kötü ürün şeklinde satılıyor. Her şeyin bir pazarı var. Kalite kalite ayrılıp Anadolu'ya gönderiliyor, iyiyse markete veriliyor, daha da iyiyse ihracat yapılıyor. Burada beş kaleme ayrılıyor ürün, fark etmez, etkilenmez yani. Tabi,

hepimizin başvurusu oldu, bütün muhtar arkadaşlarımın oldu. Sesimizi duyuramadık!" (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Dahası anlatıda sorunun çözümünün zor olmadığı ancak mevcut irade ve isteğin yetersiz olduğu düşüncesi öne çıkmaktadır. Bir diğer ifadeyle çözüm üretmek için gerekli olan araçlar ve yöntemler mevcutken, bunların hayata geçirilmemesi, siyasi ve bürokratik iradenin eksikliğinden kaynaklanmakta, sorunların çözülmesi için gerekli adımların atılmaması, politik iradenin eksikliğiyle ilişkilendirilmektedir.

"Çözüm üretilmek istense, çözülecek çok şey var. Nasıl tüm vatandaşların Türkiye Cumhuriyeti Kimlik Numarası var. Tarımla uğraşan insanlara da bir barkod ya da sicil numarası gibi bir şey verilmesi lazım. Vermiş olduğun ürüne sicil numaranın yapıştırılması lazım. Bu sicil numarasına girildiğinde hangi çiftçinin ürettiğinin belli olması lazım. Oradan numune alınarak test bile yapılabilir, insan sağlığına zararlı ilaç kullanıldığına dair herhangi bir kalıntı çıkarsa, bu ürünü kimin yetiştirdiği ile alakalı takip sağlanabilir. Daha mantıklı bir şey bence. Çünkü ürünün kimden gittiği, hangi çiftçinin ürettiği üzerindeki barkottan tespit edilebilir. Biraz istekle ilgili yani." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Tarımsal kayıp ve zararların telafi süreçlerinde temel sorunlardan biri, Korkuteli'ne benzer bir biçimde verilen desteklerin *miktarının yetersiz* olmasıdır. Yerel halkın anlatıları, afet sonrası alınan desteklerin zararların yanında son derece düşük kaldığını vurgulamaktadır zira anlatılardan telafi miktarının zararın yaklaşık onda birine tekabül ettiği anlaşılmaktadır.

"Hani olsa ne olacak doğru dürüst para ödemediler ki. Cüzi… Benim bu kadar yere ödediği para 30.000 TL işte. Neye yarar 30.000 TL? Kaç sene önceydi bir de." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

"Tarım ilçe geldi, ekipler geldi. 450-500.000 TL zarar biçtiler. İşte o gitti. Yani ben 500 bine karşın devletten bana 55.000 TL bir yardım geldi. Yani buna da şükür, daha öncesinde dediğim yıllarda hani 94-95 hani sel olayı falan yaşadığımızda hiç yardım yoktu. Yine buna şükür yani geldi." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

"Devlet belli bir kısım yardım yaptı ödeme yaptı ama o ödemeler hani çok insanları mutlu etmedi ama bu yaraya bir destek. Hani o anlık yaraya bir müdahale gibi bir şey oluyor sonuçta acil şey." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

"Devlet de elinde belli bir TARSİM veya sigortalı bir şey varsa veya yani adamın masrafı 100.000 liraysa 10.000 liraya 20.000TL bir şeylerde bulundu önceleri mesela diyelim ki 30.000 TL adam 100.000 TL harcadı. Sigortası varsa sigortalı olanlar şey yaptı ama bunlar yani değişik değişik." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

> “Devletin daha fazla desteklemesi lazım. Seramız yıkıldığında otuz ya da otuz beş bin lira geldi, bunu sera başına verdi, dönüm başına verse yüz, yüz otuz bin lira para gelmiş olurdu, hiç olmazsa kendi tarafımızı yaptırabilirdik.” (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

K-5'in belirttiği üzere, devletin sağladığı destekler, sadece "anlık yaraya bir müdahale" niteliğinde olup, uzun vadeli iyileşme ve sürdürülebilir tarım faaliyetleri için yeterli değildir. Bu durum, iklim afetine maruziyet oranı giderek artan tarımsal toplulukların dayanıklılığını ve sosyoekonomik sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemektedir. Zira verilen desteklerin yetersizliği, iklim değişikliğinden en fazla etkilenen tarımsal toplulukların daha da kırılgan hâle gelmesine, üreticilerin iklim değişikliğine karşı dirençlerinin zayıflamasına neden olmaktadır. Araştırma boyunca yer verilen bu gibi anlatıların açıkça ortaya koyduğu üzere iklim afetlerinin olumsuz etkileri topluluklar arasında adil bir şekilde paylaşılmamaktadır.

> “Ya ürün veya dışındaki yani sonuçta senin demirin yıkılmış, üstünün naylonu patlamış, içindeki ürettiğin malzeme ölmüş. Bunu görmüyor kimse. Devlet bile görmüyor. Devlet görmüş olsa sana %1 mi verir? En azından %50’sini verir, yarısını verir. Atıyorum 40.000 TL yerine tutar 100.000 TL verir.” (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

> “Sigorta hortumu kapsıyordu tabi. Şikâyet ya da itiraz etmedim yani devletin öyle şey biçmiş dedim. Bana işte 16.000 TL verdiler ama 30.000-40.000 TL’yi buldu masraf.” (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

> “Yani diyeceğim şu, gerçekten devletin hiçbir şekilde tarıma hiçbir desteği yok. İşte TARSİM olmayan insanlara şu kadar destek verdik, bu kadar destek verdik. Ya biz bunun içindeyiz ya! Biz bunun içindeyiz dönümüne 3 bin lira-5 bin lira para verdi ya. Benim serayı ayağa kaldırmam abartmıyorum o zaman 16 dönüm yere ben 800.000 lira para harcadım ama o zamanın parasıyla ha şu anda çarparsanız 3 milyon diyeyim ben size. Hani çiftçinin yanındaydınız?” (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

> “Ben o zaman için devletin elinden gelen yardımı yaptığını düşünmüyorum. Milletin eline 3-5 bin lira vermekle olacak iş değil bu. Biz Akdeniz Bölgesi’nde bir ilçe olarak ülkenin %20’sine hitap ediyorsak o zaman ben sera kurarken bana da %50 desteği vermek zorundasın. Diyarbakır’a, Sivas’a bilmem nereye sen destek veriyorsun, hibe, iyi ver, bunların hakkını yemek değil, üretsinler ama bana ayrımcılık yapmayacaksın. Benim toprağım verimli. Ayrımcılık yapmayacaksın. Ne yapıyorlar krediyi alıyorlar, krediyi başka kulvarlarda kullanıyorlar. Buradan çok o tarafa sera almaya giden oldu. Ben buna karşıyım. Kimse kimseye ayrımcılık yapmayacak. Elmalı'ya veriyorsan destek bana da vereceksin. Hem bana daha çok vermen lazım çünkü senin ülkene üretim lazım. Şu an burada çoğu kişi yerini söktü çünkü şu an atıyorum bir dönüm seranın maliyeti 250-300.000 lira oldu. Ben bundan 5 sene önce kurduğumda 80.000 liraya kurdum.” (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

> “Destek yeterli değil. Çünkü oradan gelen para bizim derdimize derman olacak bir para değildi. Az bir miktardı yani.” (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Son olarak Kumluca'da iklim afetinin yol açtığı kayıp ve zararların telafisine ilişkin en sık vurgulanan konulardan biri Korkuteli'ne benzer bir biçimde gayriresmî kiralama pratikleri ve tapu sorunları nedeniyle *mülkiyete dayalı destekleme biçimlerinin* yarattığı sorunlardır. İcar usulü, yani gayriresmî kiralama pratiği nedeniyle çiftçilerin desteklerden mahrum kalması, tarımsal üretimde ciddi adaletsizliklere yol açmakta ve iklim afetleri karşısında çiftçilerin kırılganlıklarını artırarak başa çıkma kapasitelerini düşürmektedir. Sözleşmesiz ve resmi kayıtlara geçmeyen bu kiralama biçimi, çiftçilerin devlet desteklerinden faydalanmasını engellemekte ve bu da iklim adaleti ve sosyal adalet perspektifinde büyük bir sorun teşkil etmektedir.

> "Sözleşme olmadığı için destek alamıyorlar. Yer sahibi boş araziyi başkasına kiralıyor. Kiralayan kişi tüm masraflarını yaptırıyor." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

> "Toprak sahibi dediniz ya benim dediğim olaya dönüyor. Adam kiralamış örneğin hortum geçiyor, para toprak sahibine geliyor ve toprak sahibi parayı vermiyor kiracısına. Yıllık örnek veriyorum seksen bin lira icar parası vermiş, eylül veya ekimde dikimini yapmış, ocakta hortum geçiyor, toprak sahibi diyor ki; bana ne ben mi söyledim hortum geçmesini, geçmeseydi, sana para vermem, çık seramdan. Böyle şeyler de var yani deminki dediğim olaya dönüyor işte bu. Belki fark etmişsinizdir, ortakçı veya icracı seranın başında küçücük bir yerde kalır ama sera başkasınındır. Derme çatma bir ev, onlar da aslında çok riskli hortuma karşı. Hortum geçtiği zaman çok duydum, tarla sahibi parayı almış, işleten adama beş kuruş vermemiş diye." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

> "Resmi değil, sözlü hep. Bunu resmiyete dökmeliler aslında. Telefon açsam, işçi arıyorum, ortakçı arıyorum, sera arıyorum diye, hemen bulurum. Adam gelip serayı geziyor, dolaşıyor, beğendim diyor. Burayı su basıyor mu? Basmıyor, şu oluyor mu? Olmuyor, tarla güzel mi? Güzel. Tamam, kaç para istiyorsun? Dönümüne otuz bin lira istiyorum, al sana para diyor, ortaklık ya da icarlık başlıyor, bir şey imzalamıyorlar ki. Farz edelim ben buraya sebze yapıyorum, buraları icarladım. Hortum geldiğinde para mal sahibi adına geliyor, sonra kiracılık bitiyor ve çekip gidiyorum. Buradaki en büyük sıkıntı ne derseniz? Tarım Kredi Kooperatifi, insanı yakan onlar. Geçen sene de Serik'te oldu, Aydın Özer el atmıştı, o programı izleyin isterseniz. Tarsim sözleşmesinde çiftçinin üstüne binildi, sonra Aydın Özer bir rapor açıkladı, ondan sonra çiftçiler dönüm başına on altı, on yedi bin lira para aldı. Çok değişik bir sistem." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

Sermaye birikim rejimi ve neoliberal tarım politikaları mülk sahiplerinin rant elde etmesine olanak tanırken, gerçek üreticilerin emeğini ve katkısını göz ardı etmekte ve bu durum, kırsal ekonomideki güç dengelerini mülk sahipleri lehine çarpıtarak, üreticilerin marjinalleşmesine neden olmaktadır. Mülk sahipleri, arazilerini gayriresmî olarak kiraya verip tarımsal üretim yapmadan destek alabilirken, üretim faaliyetini fiilen gerçekleştiren çiftçiler bu

desteklerden yararlanamamakta ve bu, ekonomik adaletsizliğin ve kaynak dağılımındaki dengesizliğin bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır.

> "Veya ağaların oyununa gelen insanlar da çok oldu. Bakıyorsun ağa da haklı, içindeki icar alan insan da haklı. Mesela devlet 9.000 TL para yatırmış. Ağa diyor ki "benim düzenim gitti", içindeki icarcı "benim de sebzem gitti." Biz duyduk yani aldıkları parayı vermemişler. Öyle mağdur olan da çok oldu yani." (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

> "Çaresizlik durumu ortaya çıkıyor. Bizde kiracı insanız kiralıyoruz ama ortada resmi evrak yok. O yüzden devletten bir şeyden yararlanamıyorsun. Adama resmi evrak yapalım, maddi boyutundan korkuyor. Adam senin benim gibi değil ki. 100 dönüm 200 dönüm yerini kiraya vermiş. Devlet bunu ister istemez vergiye tabii tutacak. Bundan uzak durmak için resmi evraktan da uzak duruyor. Kime gitsen de çaresizlik. Yani yapmıyor adam işine gelmiyorsa çık git tarladan diyor. Ya örneğin mesela bu doludan sonra bir hortum oldu. Adam zengin serasını sigorta yaptırmış. Adam aldı dönümüne 150 bin lira devletten, biz aldık 10.000 TL. Hani bizim resmi evrağımız olmayınca yani sigorta… Sen resmi olan her işlemden mahrumsun yani uzak kalıyorsun. Faydalanma şansım yok. Sigorta yaptıramıyorsun. İcar sahibi resmi kiraya vermiyor yani. Kira sözleşmesi olmadığı için devlet desteğinden uzak kalıyoruz. Açık alan çiftçisi olduğumuzdan dolayı. Örtü altı seracılığı kabul etmiyor. Resmi evrakın olursa öyle. Çiftçi kaydımız var ama açık alanda var. Kapalı sistem değil. Sera olarak yani buradaki Ziraat Odası benim kapalı sistemde çalıştığımı biliyor ama elimde resmi evrak olmayınca hiçbir işlem yapmıyor. Atıyorum sen sigortacısın. Geliyorsun bana resmi evrak soruyorsun mesela o tarlanın ama benim elimde hiçbir kanıt yok. Sıkıntımız orada yani. Devlet maksimum değil de minimum bir destek çıkıyor." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

Sözleşmesiz kiralama, tarımsal üretim yapan çiftçilerin sosyal güvencelerden ve ekonomik desteklerden yoksun kalmasına neden olmakta ve iklim afetleriyle başa çıkma kapasiteleri zaten sınırlı olan bu çiftçiler, desteklerden mahrum kaldıklarında daha da kırılgan hâle gelmektedirler. İklim değişikliğine en az katkıda bulunan topluluklardan biri olan bu çiftçiler, değişikliğin etkilerinden en çok zarar gören kesimdir ve bu nedenle, tarımsal destek politikalarının gözden geçirilmesi ve mülkiyet sorunlarının çözülmesi, kırsal bölgelerde tarımsal üretimin sürdürülebilirliği ve iklim adaletinin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır.

> "Devlet senin arkanda durmazsa. Mesela ben bunu kaç kişiye gündeme getirdim burada avukata da sordum, hâkime de sordum. Daha üstü düzey kişilere de sordum. E "senin elinde resmi evrakın olacak." Resmi evrakı vermeyince arazi sahibi hiçbir şey yapamazsın ki ancak bakarsın. Adam 90 bin lirayı alıyor cebine koyuyor her sene ne devlete faydası oluyor ne millete, kiracılar da bu afetleri yaşayınca elde var sıfır, böyle bir sürü mağdur var. Adama bir şey deyince tarlamı boşalt diyor. Adama bu sene afet oldu ben kazanmadım deme şansın yok. Benim kiramı getir yoksa tarlayı boşalt diyor. Gidecek bir yerin yok oraya sen bir düzen kurmuşsun. Yani biz sadece afetle mücadele etmiyoruz, herkesle mücadele ediyoruz.

> Arazi sahibine vermiyor. Arazi sahibi yani tutanakta diyor ki mesela …. Ağa'nın arazisinde ……. kiracı. Tutup da benim çalıştığım yerde bu adam… Çünkü ben parsel numarasını her şeyini bilirim. Elimde resmi evrak yok ama yani çalıştığım arazinin konumunu bildiğim için, senin gelip de bu yere sigorta yaptırma şansın yok. Yaptırırsan suçlu duruma düşersin. İcar işte. Ha sigortam şöyle var. Bankadan kullandığım kredi atıyorum ben bugün bir trafik kazası geçirmiş olsam ölümcül bir ferdi kaza sigortası 1 milyona kadar tazminat ödeyeceğiz dediler. Ben de işte telefona gelen masajı kaleme döktüm yazdım, çizdim oraya koydum. TARSİM yok işte resmi evrak olmadığı için. TARSİM'i yaptırmak için gittiğim zaman resmi evrak ister. Ya ben Türk milletiyim benim T.C. adım belli, adresim belli, sebze yaptığım yer belli. Sen benden resmi evrak neden istiyorsun? Ben yurtdışından gelmiş bir adam değilim. Sen bana T.C. vermişsin. Aradığın zaman T.C. üzerinden beni her yerde buluyorsun. Devletin işine benim aklım ermiyor. Her şeye aklım eriyor ama maddi gücüm olmadığı için… (ağlayacaktı, sustu). Yani devletin işine benim aklım ermiyor." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

> "Kardeşim de vardı evde kahvaltı yapıyordu. Biz hiç çekin fotoğrafını da çekmedik, Bir şey etmedik ona güvendik teyzeciğim, kendisi benim mutfağa geldi, mutfaktaydık bizde kahvaltı yapıyordu kardeşim, çeki eline verdim gitti vardı teyzem. Sonra ilçe tarım da geldi, ben bunu gittim İlçe tarımdaki müdüre de anlattım, bak müdür bey böyle böyle söz verdi, almayacağım dedi buna vermeyin parayı dedim ama bankadan hak talep edemedim, aldı 15000 lira parayı." (K-21, Kadın, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Yerel aktörler arasında ise Kumluca İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü Temsilcisi, afet sonrası desteklerin dağıtımında yer sahibi ve kiracı arasında ayrım yapılmadığını belirtirken, büyük afetlerde seranın tamamen yıkılması durumunda tesis ve ürün zararlarının ayrı ayrı hesaplandığını, yer sahibine tesis zararının, kiracıya ise ürün zararının yarısının verildiğini ifade etmektedir; ancak, bu yaklaşım, gayriresmî kiralama sisteminin yarattığı temel sorunu çözmemekte, çünkü resmi bir sözleşme olmadan kiracılar bu desteklerden faydalanamamaktadır. Bu durum kiracıların ekonomik güvencesizliğini artırmakta ve iklim afetleri karşısında daha kırılgan hâle getirmektedir.

> "2019'daki gibi çok büyük afetler olursa, komple serayı yıkacak olursa, yer sahipleri etkileniyor çünkü biz yardım dağıtırken de burada kiracı-ortakçı var mı bunları da araştırarak dağıtıyoruz. Diyelim ki serada komple yıkım olduysa içindeki ürün de komple gitmiştir. Tesis de gitti. Tesisinin zararını ayrı hesaplıyoruz, ürünün zararını ayrı hesaplıyoruz. Ortakçı ise ürünün zararının yarısını yer sahibine yarısını ortakçıya hesaplıyoruz. Tesis zararını komple yer sahibine hesaplıyoruz. Bu durumda dağıtacağımız parayla orantılı olarak tesis zararının karşılığı ne kadarsa onu yer sahibine, diğerini ortakçıya veriyoruz." (Kumluca Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Kumluca Kooperatif Başkanı ise, gayriresmî kiralamanın yarattığı çelişkileri ve adaletsizlikleri daha derinlemesine ele alırken, tarımsal üretimde en çok zarar gören kesimin kiracılar olduğunu vurgulamakta ve resmi sözleşme yapılmadığı için sigorta primlerinin

kiracıların sorumluluğunda olmadığını, bu nedenle afet durumunda sigorta bedelinin yer sahibi tarafından alındığını doğrulamaktadır. Bu durum kiracıların emeğinin ve yatırımının hiçe sayıldığını göstermektedir. Ayrıca, devletin hâl komisyonu üzerinden vergi aldığı ancak destek verme aşamasında kiracıları göz ardı ettiği gerçeği, sistemin çelişkilerini ve adaletsizliğini ortaya koymaktadır.

> "Şimdi örneğin ben yer sahibiyim ama Urfa'dan bu bölgede tarım yapıp hayatını devam ettirmek için buraya geleler de aynı şekilde benim kardeşimdir. Bu anlamda duruşumu her zaman gösterdim çünkü onlar olmazsa tarım olmaz. İşçisiz, emekçisiz hiçbir sektör ayakta kalamaz. Tarım sektöründe ortakçı, icarcı dediğimiz kişiler en çok zarar görenler. Neden diye sorarsanız. Benim icara verdiğimi düşünelim dürüstse yer sahibi konstrüksiyonun sigorta teminatı bana ait fakat içindeki ürün onun sigorta primi sana ait sen öde derse o vatandaşın da elinin emeği zayi olmamış olur ama çoğunlukla böyle olmuyor, neden olmuyor? Zaten bir sözleşme imzalamamış sözlü olarak yapılmış dolayısıyla sigortanın haberi de yok. Afet olduğunda sigorta bedelini alıyor yer sahibi öbürü (icarcı ortakçı) de kaçıp gidiyor. Niye çünkü altından kalkamayacağı bir yük. Yani esas sıkıntıya giren 100.000 lirayı ödeyim icar yapıp, olanaklardan faydalanamayan bir kesim var, ben o gurubun içinde değilim, ama bu insanlar da üretici. Şu büyük bir tezat. Sen bu adamın hazine yerinden çıkardığı üründen hal komisyonunu kesiyorsun yani hale girer girmez vergisini alıyorsun. Bunu üretici olarak sayıyorsun yani. Ama işin destek boyutuna geldiği zaman o adam senin gözünde yok hükmünde. Oldu mu şimdi? Problem burada. Yine bilinçsizlik." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

> "Toplumsal bir şey oluşmak zorunda, bir yaptırım olmalı. İcarcı ile yer sahibini karşı karşıya bırakırsan olan şey ortada. Çok basit. Bu adam geldiğinde adam geldiğinde halci bu adamdan mal alıyor mu alıyor. Kardeşim sen nerede üretiyorsun bunu? Nerede üretildiği belli değil. Bu ürün satılırken devlet onu muhatap alıyorsa, halci fatura kesiyorsa bu adam nerden üretiyor da satıyor diye sorarsanız, bu üretici onu yaptırmak zorunda kalacak. Bu sadece TARSİM'de de değil BAĞ-KUR için de geçerli. Orada da insanları garantiye alman lazım. 10 yıldır bağ-kur'unu ödeyemeyen bir akrabam var. Borç işliyor ama ne yapacak yaşı dolunca verecek bir bankaya, kardeşim sen bunu yatır ben emekli olayım. Faiziyle al bana da 1000 lira kalsın bana. Herkes bunu planlıyor." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Ziraat Odası Başkanı, kiracı ve yer sahibi arasındaki ilişkilere dikkat çekmekte ve bu ilişkilerin büyük oranda resmi evraktan yoksun olduğunu belirtmektedir; bu durum ekonomik belirsizlikleri ve adaletsizlikleri artırmakta, çünkü yer sahipleri düşük faizli kredilerden feragat etmemek için resmi sözleşme yapmaktan kaçınmaktadır. Benzer şekilde Banka Temsilcisi, TARSİM sigortasının yapılmasında karşılaşılan zorluklara değinmekte ve yer sahiplerinin kiracılarla anlaşmazlık yaşadığını belirtmektedir; sigorta yapılmadığında kiracıların afet durumunda büyük zarar gördüğünü ve bu durumun ekonomik güvencesizlik yarattığını ifade etmektedir. Bu bağlamda, yer sahiplerinin sigorta yaptırmaktan kaçınması ve kiracılara gerekli desteği sağlamaması, tarımsal üretimdeki adaletsizlikleri artırmaktadır.

> "Bunlarla ilgili ikili ilişkiler var. Onları bizim engelleme şansımız yok. İkili kendi aralarındaki istişareler; 3 yıllıktır, 5 yıllıktır ama şimdi işte bunlar da karıştı şimdi. Önce garanti giden bir ekonomi düzeni vardı, şimdi her şey %100, %200 artınca adam demiri o zaman 3 liraya almış çekmiş veya plastiği 5 liraya almış çekmiş. Şimdi 60 liraya 65 TL olmuş. Vallahi yer sahibi ne yapsın. Aynı ev kiraları gibi. Onları kendi arasındaki ilişkilerle ilgili tabi bunlarla da düzgün birçok böyle bir aşırı kafamıza gelen bir şikayet yok bizim ama art niyetli insanlar da ister istemez hem yer sahibi hem icarcı kesimde ki arkadaşlarla art niyetli olanlar da var. Ama 5 parmağın beşi de bir değil ama en azından dörde birbirine yakın. Bir tanesi başka." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

> "Yer sahipleri neden kira sözleşmesi yapmıyor. Kira sözleşmesi yaparsa, düşük faizle kredi kullanma imkânında feragat ediyor bu bir. İkincisi şimdi hale gittiği zaman getirdiği malı devlet almazsa, yer sahibi der ki git benim adıma yatır hale ver yani. Bunu çözmek zor. TARSİM yapılırken yer sahibi sübvansiyonlu kredi kullanıyorsa ama o yeri de işletmiyorsa, siz kiracısınız, siz iletiyorsun. TARSİM yapmaya geldiği zaman yer sahibi diyor ki. Ben burayı icara verdim, içindeki ürünü yapmayayım sigorta diyor. Ben de ürün olmadan sigorta olmaz diyorum. 3 şey var, iskelet, naylon ürün olmak zorunda. Bunlar olmadığı zaman sigorta şartları yerine gelmiyor. Ara icarcını de ki ben burayı sigorta yapmak zorundayım, siz ürün prim bedeline katıl senin beyan ettiğin şekilde yazdırayım. Katılmazsan ben en düşükten yatırırım. Bu şekilde söylediğinde eğer sahibi istemeyen de çok icarcı var, o zaman da ağlamasın afet olduğunda." (Kumluca-Banka Çalışanı)

Gayriresmî kiralama uygulamalarına benzer şekilde *tapu ve mülkiyet sorunları* nedeniyle tarımsal desteklerden mahrum kalan çiftçilerin anlatıları da tarımsal bölgelerdeki sosyoekonomik adaletsizlikleri ve iklim afetleriyle başa çıkma kapasitelerinin nasıl sınırlı olduğunu açıkça göstermektedir; bu durum, sermaye birikimine ve neoliberal tarım politikalarına hizmet eden sistemik, politik ve yapısal unsurların altını çizmektedir.

> "Normalde mesela tapulu yerlere yapıyorlar. Burada çok tapusuz yer de var onlar mecburen yaptıramıyor. Bu çok büyük bir sorun burası için. Tapusu olan da yaptırmıyor tapusu olmayan da yaptırmıyor. Hani toplasan %50 yaptırıyor mudur sigorta? Zor!" (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

Birçok çiftçi, tapuların miras yoluyla el değiştirmesi ve hisseli mülkiyet yapısının karmaşıklığı nedeniyle TARSİM sigortası gibi önemli güvencelerden mahrum kalmaktadır; örneğin, K-5'in belirttiği gibi, hisseli tapulara sigorta yapılmaması veya geç yapılması, çiftçilerin iklim afetlerine karşı savunmasız kalmalarına neden olmaktadır. K-6 ve K-7'nin ifadeleri, yüzlerce varisi olan toprakların sigorta sürecini imkânsız hâle getirdiğini, bu durumun çiftçilerin ekonomik güvencesizliğini artırdığını ve iklim değişikliğine karşı dayanıklılıklarını zayıflattığını ortaya koymaktadır.

"Sigortanın önemi anlaşılıyor. TARSİM'in. Ondan sonra zaten biraz böyle şey oldu TARSİM'cilere serzenişte bulunuldu. Mesela hisseliye TARSİM sigorta yapmıyordu. Sonra hisseliye de yapmaya başladı. Ha tamam, bizim orası hisseli değildi, ÇKS dönemini kaçırdığımız için yaptıramadık falan ama sonuçta ne olursa olsun. Hisseli tapuya yapmıyordu, hisseli tapuya yapmaya başladı. TARSİM de biraz kendini düzenledi, düzenlemeye çalıştı öyle söyleyeyim. Öyle bir etkisi oldu ama tabii işte bu etkileri belli bir zarar görmeden önce yapılsa. Hadi ben dönemi kaçırdığım için yaptıramadım. Yaptırmak istemediğim için yaptırmadım ama yaptırmak isteyip de yapılmayan insanlarınki de vardır mutlaka. İşte böyle bir afetlerden önce olsa daha iyi olurdu." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

"Geneline yaptırıyorum ama mesela bazı yerlerimiz var ki bu yerler nasıl söyleyeyim yani çok veraseli olduğu için oraya yaptıramıyoruz. Mesela bizim orada yukarıda sarıcasu da bir yerimiz var babaannemden babama kalma, babamdan ve bana kalma. Yani bunun 70-80 tane verasesi var yani 100 kaç dönüm olduğu için. Yani bu insanlardan imza alıp sonra yapmanız lazım o da yani muhteşem zor. Onun için orayı yaptıramıyorum." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

"Mesela devlet diyor ki, yeri hazine arazisi ise, ecrimisilli bir yer ise, sen buna sigorta yapamazsın. Ben nasıl yapamam? Yer senin zaten. Yer orada duruyor zaten. Yani nasıl yapamıyorum, yer duruyor. Sen bana izin vermişsin, yap demişsin bana, ben de yapıyorum ama sigorta yaptırmıyorsun. Yer duruyor orada, niye yapmıyorsun? Bunun gibi kapsamlı bir sigorta. Dediğim gibi doğal afete yapacak hiçbir şey yok ama sigorta yapma imkânı var. Bunu da yapabilecek olan sigorta şirketleri ya da devletin kapsamlı bir şekilde buna bir çalışma yapılırsa bu çok şey olur. Yani mesela benim orada dediğim gibi çok vereseli bir yer var 70-80 tane varis. Birisi Fethiye'de, İzmir'de, Çanakkale'de, Balıkesir'de, birisi Mersin'de, Konya'da, Urfa'da. Ben nasıl toplayacağım bu adamları? Ben varsam belki kovacak beni. Ben nasıl bunlardan imza toplayıp da sigortaya başvuracağım. Bunun çaresine bakılması lazım. Yani hani kapsamlı bir şeyin üzerinde çalışırsa bence daha güzel olur. Doğal afete yapacak bir şey yok. Doğal afettin tek şeyi sigorta yaptırmak. Sigorta da kapsamlı bir sigorta olması lazım, bu yani. Buradaki çiftçilerin sigorta yaptıramayanların derdi bu, başka bir derdi yok. Ama adamın yeri dededen gelmiş çiftçiye varana kadar 5 tane el değiştirmiş TARSİM yaptırması çok zor. Adam oraya sigorta yaptıracak ama bizzat karşısında muhatap yok, tapu dededen 5 tane yer değiştirmiş ve 10 tane veraseti var. Yeri yapan Hasan yer başkasının yani sigorta yaptırması çok zor. Buranın birçoğunun da %50'sinin de o şekilde gidiyor. Yerler bölündük sıra parçaladık sıra, veraset çoğaldık sıra bizzat bir kişinin sözünü olmadığı için yapılamıyor. Orada bir tanesini imzası var, o imzalamadıysa o yapılamıyor. O zaman da risklere açık kalıyor işte. %50'si buranın sigorta yaptırmak istese bile yaptıramıyor." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

Bu yapısal sorunlar, devletin hazine arazileri veya verasetle intikal eden topraklar üzerindeki sigorta işlemlerine izin vermemesiyle daha da karmaşık hâle gelmekte; K-8'in anlatısı, devletin toprağın mülkiyetine dayalı bürokratik engellerinin, çiftçilerin sigorta yaptırma ve destek alma süreçlerini nasıl baltaladığını göstermektedir. Bu durum, çiftçilerin ekonomik güvencesizliğini artırmakta ve onları afetlere karşı daha kırılgan hâle getirmektedir.

> “Bizim burası davalık, sözle dedemin babasından burayı almış, seksen altı dönüm yer davalı. Mahkemelik olduğu için sigorta yaptıramıyorduk. Nasıl olduysa iki sene yaptılar, Tarım Kredi Kooperatifi burayı sigortalamıştı, hatta rüzgâr zarar verdiğinde sigorta karşılamıştı. Babam bahsediyordu, üzerinin naylonu yırtıldığında karşılıyor diye ama hortumun olduğu sene değildi. Yaptırmak isteyen de çok zorlanıyormuş diye duyuyorduk, dört dörtlük istiyorlarmış, kenar betonlu falan. Hortum geldikten sonra beton da kar etmiyor, gidiyor hepsi. Zararı telafi etmek açısından önemli tabi. Bize de sigorta yapsaydı keşke, yapmadığı için çok çektik. Çok uğraştık yapın diye, para verelim dedik. Para verdiğimiz halde kabul etmediler tapuda sorun olduğu için. Tapuyu sebep göstermeleri o kadar saçma ki, sen bunun içindeki sebzeyi sigortalayacaksın. Toprakla bir alakan yok ki senin, sonuçta afet bu toprağı alıp gitmiyor. Sigortayı insanlar içine diktiği fideye ve üzerindeki seraya yaptırıyor. Rüzgâr geldi serayı götürdü ama toprak aynı yerde kalıyor. Toprakla seranın ne alakası var? Ben onu anlamıyorum. Tapun var mı? Serayı sigortalayamıyorsan bari içindeki fideyi sigortala. Hiç olmazsa sel girdiğinde, rüzgâr attığında bari fide masrafını alabilelim. Tapunun olmayışı engel olarak karşımıza çıkıyor. Yapacak bir şey yok, arkan olmazsa, kolundan tutan olmasa hiçbir şey olmuyor.” (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

K-10’un ifade ettiği gibi, tarım arazilerinin parçalanmış yapısı ve resmi kayıtlardaki belirsizlikler, çiftçilerin sigorta yaptırma ve devlet desteklerinden yararlanma kapasitelerini ciddi şekilde sınırlamaktadır; bu durum, ekonomik eşitsizlikleri derinleştirirken, tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmaktadır. K-12 ve K-14’ün anlatıları, tapu sorunları nedeniyle sigorta yaptıramayan ve desteklerden mahrum kalan çiftçilerin yaşadığı zorlukları ve bu durumun yarattığı ekonomik güvencesizliği gözler önüne sermektedir.

> “Şöyle bu mesela benim şurada 10 dönüm yerim var. 101 dönümün içinde 10 dönüm. Bunu paylaştırmak için, bölüşmek için en az 50 bin lira masraf etmek lazım. Her kişinin imza atması lazım. Bu paylaştırma işi çok zor, müstakil tapuya çevirmek için. Mesela normal tapuda benim ismim yazmıyor, herhangi bir şey olsa 101 dönüm içinde 10 dönüm, gerisi de 8-10 kişinin daha var 5 dönüm 8 dönüm yer var. 5.700 m² kadar bizim yer var birader sigorta yaptırıyor. Ben yaptıramadım, niye? Bir dönümü devletten, ecrimisil ödüyorum. 5.700 m² yerin 2 dönümü tapulu, 2 dönümü de ecrimisil ödüyorum, dört dönüm. 1.700 m² yerin komple sera hepsi 5.700 m². Bir sene biradere icara veriyorum, sigortayı ben yaptırıyorum, işte bunların çözülmesi lazım. Satması lazım devletin bu ecrimisil alacağına. Olacak, satılacak diyorlar, yatıyor. İşte bunların satılması lazım. Bu bir de bu yerleri parçalamak için şuraya yatırın buraya yatırın şuraya yatırın, çiftçi bunu nasıl yatırsın? İşte karşı bize icara veriyor, biz bunu icara veriyoruz. İşte bunları devletin çözmesi lazım. En büyük sorun o Türkiye’de. Bir bizde değil.” (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

> “Bizim oraların sigortası yok, çünkü 1974’ten beri davalık. Ama içinde olanlar devamlı aynı kişiler. Hâlâ dava devam ediyor, amca oğlu uğraşıyor onunla ben de tam bilmiyorum. Tapu sorunu olmasa tabii ki yaptırırdık. Sigortalı olmayan yer kaldığını zannetmiyorum bundan sonra. Biz işte miras davasından bölüne bölüne kalmış öyle 74’ten beri. Ama yıllardır biz orada kurmuşuz seramızı yapıyoruz, o yüzden yapmaları lazım. Oradaki desteğin devletten gelmesi lazım. Diyelim ki benim 60 bin lira çıktı devletin bana o parayı mesela 6 taksitle yıllık 10 bin lira ödeyecek şekilde vermesi gerekiyor. Ama tapun olmadığı

zaman bir şey alamıyorsun. Böyle bir destek olması lazım. Benim gibi olup da veya tarlası tapusu olmayıp da zarar görenler varsa devletin bunlara bir şey yapması lazım. Mesela önceki hortumun geçtiği Mavikent mevki hep hazine arazisi üzerinde. Devletin bunlara destek olması lazım, tapulu olmasa da böyle bir afet yaşayınca krediyle falan bir şekilde destek olması lazım." (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

"Tapulu olmayan yerlerde, devlete bir şey ispat edemeyen çok insan oldu, parayı alamadılar. Tapusuz arazi de çok vardı. Öyle olduğu zaman sigorta şey yapamıyor, onu gündeme getirdiler birkaç defa, meclise de taşıdılar. Daha bir sonuç çıkmadı. Aslında bilmiyorum artık yani yapmaları gerekir. Sen oraya gelmişsin, tarlayı görmüşsün, kaç metrekare olduğunu yazıp çizmişsin, başına bir şey geldiği zaman sen ne yapacaksın o tapuyu yani. Eken biçen belli sonuçta. Ama yapmıyorlar işte. Kumluca milletvekili vardı Aydın Özer, o çok uğraştı, daha sonuç çıkmadı. Tapusu olanlar ve ÇKS kaydı olanlar yaptırdı, yani çiftçi kayıt sistemi yaptıranlar faydalanıyor. Sigorta önce ÇKS kaydı istiyor bir yeri sigortalamak için, o olmadığı zaman ilgilenmiyor. Mesela ağa yaptırsa bile çoğu icarcının üzerine yüklüyor. Düzensizlik var yani. Mesela benim seram var 5 dönüm diyorum sen bunun sigorta parasını da ödeyeceksin. Bunu yapmayan ağalar da var da işte biz millet olarak karışık milletiz ya ne kadar menfaatimize gelirse o kadar değerlendirmesini biliriz." (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

Bu politikalar, mülkiyet sahiplerini ödüllendirirken, gerçek üreticilerin emeğini ve katkısını göz ardı etmektedir, zira K-15 ve K-16'nın ifadeleri, resmi evrak eksikliği ve mülkiyet sorunları nedeniyle sigorta yaptıramayan çiftçilerin yaşadığı adaletsizlikleri ve bu durumun ekonomik kaynakların adaletsiz dağılımına nasıl yol açtığını vurgulamaktadır.

"Hepsini yaptık. Şöyle söyleyeyim senin baban ölmüş. Bu arazi onun üstüneyken ölmüş aradan 20 yıl geçmesine rağmen sen tapunun tescilini kendi üzerine geçirmemişsin. Senin üzerinde resmi bir şey yok. Babanın malı olarak burası sana düşmüş, sen bana burayı kiralamışsın. Ben sana gelip de diyorum ki bir resmi evrak yapalım Suzan Hanım deyince sen dersin ki işine gelmezse çık git. Yani en basit yanına kaçarsın. Olay bu ölmüş adamın üzerinde. Tapuda intikal yok evlatlarının üstüne babalarının üstünden ölmüş ama o arazinin tapusunu kendi üzerine almadığı için hem vergiden kaçıyor hem seni çaresiz durumda bırakıyor. Alamıyor değil bilerek almıyor. Niye bilerek almıyor? Atıyorum 5 kişi hepsi de akıllı biri ben fazla alayım, biri ben fazla alayım diyor. Bu yüzden o tapuyu kendi üzerine geçirmiyor. Yer bölünecek diye yani paylaşılmasın diye resmi şeye geçiş yok. Bunlarda tam 20 yıl oldu babaları öleli 2001-2002 yıllarında öldü. Yani demek istediğim vicdan meselesi her şey." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

"Sigorta yapmıyorlardı, bizimkiler biraz eskiydi, kenar betonu falan istiyorlardı, o da bizde yoktu. Kenar betonu yapmak sorun değil de buralar hisseli tapu olduğu için yaptıramadık. Hisseli tapu buraların kronik sorunu, en azından Devlet olarak özel tapu çıkarttır veya şahsi tapuda herkes kendi hissesini kullanabilecek şekilde bir işlem yap! (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

Bu yapısal sorunlar, tarımsal desteklerin adil dağıtılmaması ve ekonomik kaynakların haksız bir şekilde mülk sahiplerine yönlendirilmesi nedeniyle ortaya çıkan sosyal adaletsizlikleri açıkça göstermektedir; tapu ve mülkiyet sorunları, iklim değişikliğinin etkilerini daha da şiddetlendirmekte ve tarımsal toplulukların iklim değişikliğine karşı dayanıklılığını zayıflatmaktadır.

> "O zaman sigorta bizde yoktu. Yerde komşuyla bir tapuda bir karışıklık varmış, sigorta yapılamamıştı yeri. Aslında baş koşuldu yapalım diye de yapamamışlar kalmıştı." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Sigortamız yoktu, bu çevrede görebildiğin arazilerin hemen hemen hepsinde tapu sıkıntısı var, bu sebeple sigorta yaptıramıyoruz. Devlet dönümde on bin lira yardım etti, başka hiçbir yerden destek gelmedi, buna seller de dahil. İçindeki ürüne sigorta yaptırmak istesen önce yerin tapusunu soruyorlar. Sera kenarları komple betonla çevrilmiş olacak, bir dünya şey istiyorlar yani. Onu vermemek için bir dünya şart koşuyorlar. Adam onu yaptırabilecek olsa senden onu istemez zaten. Devlet parayı kendisi vereceği zaman dokuz dereden su getiriyor, eğer parayı kendisi alacaksa gelip ensenden tutup her şekilde alıyor. Çoğu mirastan kaynaklı, dedelerin zamanından geliyor bu sorun. Eskiden yer alışverişleri olurmuş söze dayalı ne senet varmış ne de başka bir şey. Tapu alınacağında da buraya itiraz etmişler, benim de hakkım var diyerek. Bundan dolayı buradaki seksen altı dönüm yer tapusuzdur. Geçmişten günümüze böyle gelmiş, aynı sülalenin yeri olduğu için. Bu arada tapu sorunu devam ediyor, hala sigortamız yok. Tekrar olursa böyle bir hortum yapacak hiçbir bir şey yok. Maddi gücümüz el verirse kurduracağız, yoksa kayınımın ki gibi kalacak. Günümüz şartlarında tekrar demir alıp, plastik alıp kurdurmak da kolay değil. Başka yerden bir gelirimiz de yok, bütçemiz de yok. Komple yıllık kazancımız buydu, geçen sene bir de düğün yaptık kızıma. Plastiğin kilosu olmuş, 50 bin lira, demirin kilosu olmuş 20 bin lira, nasıl alacaksın ki? Sadece ben değil, birçok kişi zorlanır, normal şekilde yıllık kazancı olan bir kişi zorlanır." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

> "Sigorta meselesinin çözülmesi gerektiğini düşünüyorum, tabi ki tapusuz da sigorta yapılabilmeli ama yapmıyorlar. Herkes, hepimiz çok uğraştık. Örneğin vatandaş icarcı, sigorta yaptırmak istiyor. Kenarına beton dökmelisin diyorlar, adam elin yerine neden beton döktürsün ki? Yaptırmıyor, afet geldiğinde çeker giderim, yer sahibi düşünsün diyor. Komşumun sigortası var, sel, betonun altından girdi, içindeki ürün kurursa, sigorta öyle destek veriyormuş. Benim seramın kenarında beton yok, sigorta yaptırsam bile selden zarar gördüğüm takdirde, destek alamıyorum. Sadece sera örtüsüne yaptırırsan, doludan zarar görürse destek alabiliyorsun. Kız kardeşim öyle yaptırdı, gelip baktılar, sigortadan paralarını aldılar ama onların yerleri tapulu. Bizim yerin tapusu olmadığı için yaptırma şansımız yok. Altını yaptıramasak bile en azından üstünü yaptırabilsek, böyle bir imkân sağlasalar. Afet geçtiği zaman Devlet büyükleri dedi ki; tapusu olan da olmayan da yararlanabilecek, sigorta yapılacak dendi ama o imkânı sağlamadı. Bunu TRT Haberde alt yazıda okudum, kulağımla duydum ama uygulamadılar. Madem söylendi, biz de yararlanalım değil mi? Kazancımızın beş, on kuruşunu ona verelim, Devletten de desteğimizi alalım hiç olmazsa, bir daha başımıza böyle bir şey geldiği zaman." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

Yerel kurum temsilcilerinin anlatıları ile yerel halkın anlatıları karşılaştırıldığında, tarımsal alanlardaki tapu ve mülkiyet sorunlarının, tarımsal desteklerin ve sigortaların erişilebilirliğini nasıl etkilediğine dair çelişkili ve karmaşık bir tablo ortaya çıkmaktadır. Yerel kurum temsilcileri, çiftçilerin sigorta yaptırmaktan kaçındıklarını ve bu durumun çeşitli bürokratik ve teknik engellerden kaynaklandığını vurgulamaktadır. Kumluca İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü temsilcisi, sigorta yaptırmamanın sebeplerini; eski seraların teknik yetersizlikleri, mülkiyet sorunları ve ecrimisil arazilerin kayıt altına alınamaması gibi faktörlerle açıklamaktadır. Ancak, çiftçilerin sigorta yapmaktan kaçınmasının nedeni olarak yalnızca ekonomik nedenleri değil, aynı zamanda sistemin karmaşıklığını ve bilinç eksikliğini de öne sürmektedir. Öte yandan, yerel halkın anlatıları, bu bürokratik ve teknik engellerin çiftçilerin sigorta yaptırma ve desteklerden yararlanma süreçlerinde karşılaştıkları gerçek zorlukları nasıl derinleştirdiğini ortaya koymaktadır.

> "Maalesef çiftçilerimiz sigortaya yeterince ilgi göstermiyor. Afet olunca da biz sigorta yaptıracaktık ama bizim engellerimiz var diyorlar. Mesela 30-40 yıl önce dedesi vefat etmiş, intikalini yaptırmamış. Arkasından mirasçılardan birkaç kişi daha vefat etmiş. Arazi hala ölmüş kişinin üzerine olduğundan biz bu arazileri sisteme kaydedemiyoruz. Çünkü ortada mülkiyetin sahibi yok. O kişi adına herhangi bir belge düzenleyemiyoruz. Ayrıca bazı kişiler sigortanın pahalı olduğunu düşünüyorlar. Bazen sigortanın mevzuatından kaynaklı sorunlar olabiliyor. Mesela bazılarının su kenarına çok yakın o yüzden sigorta bunu sele karşı sigorta etmeyebiliyor çünkü burası zaten riskli mutlaka sel olacak. Bu riski almam diyor. Ya da bir tanesine karşı sigortalatıyor hepsine karşı sigortalattığını sanıyor. Bu sefer ödeme alamayınca afet vurduğunda karşılamıyor diye bir daha yaptırmak istemiyor. Seraların yapısından kaynaklı sorunlar da olabiliyor. Mesela bizim seralarımız çok eski, o seralarda plastik örtülerde vs. delikler olurdu, bu tür şeylerde sigorta dışına çıkıyor. Riske açıksa sigorta etmeyebiliyorlar. Kenar betonu olmayabiliyor, kenar betonu olmadığı zaman mutlaka yağışta su girer zaten. Bu tür sıkıntılar var, ondan dolayı yaklaşılmayabiliyor. Sigorta yapılabilmesi için mutlaka bizim çiftçi kayıt sisteminde kaydın olması lazım. Seraysa örtü altı tarım sistemine kaydolman lazım ki, TARSİM buradan görüyor. Eğer bahçeyse ÇKS isteniyor. Hazine arazisi olanlar var mesela onlar da ecri misil ile ekim yapıyor. Ecri misil bir nevi işgaliye. Ecri misil araziler bizim çiftçi kayıt sistemine kaydedilemiyor. Kaydedilse ne olur? İleride mesela mahkemede burası benim bakın yıllardır ekiyorum dikiyorum, resmi evraklarım var diye kullanabilir. Bu yüzden kayıt alamıyoruz. Bu tür sıkıntılardan dolayı da maalesef oran düşük oluyor." (Kumluca Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> "Yok maalesef. Bizim çiftçi kayıt sistemi nüfus müdürlüğü ve tapu müdürlüğü ile bağlantılı. Biz eskiden her şeyi manuel giriyorduk, önceden mümkündü ama şu anda çiftçi kayıt sisteminde kişinin TC'sini yazıyorsunuz bütün kimlik bilgilerini getiriyor nüfustan. Tapu bilgilerini getir dediğin zaman tapu kayıttan getiriyor. Biz manuel giriş yapamadığımızdan dolayı, tapu kaydı olmayanları yapamıyoruz ama kadastroda geçmeyen bölgeleri yapma imkânımız var. Kumluca'da kadastro geçmeyen yer yok. Önceki

> çalıştığım yerde vardı. Bizim tespit komisyonumuz arazileri dolaşıyor, tespit numarası veriyor. Bu konularla ilgili birimlerden neresi varsa kadastrodan elemanlar geliyor. Kadastrocu diyor ki burası şu kadar metrekaredir biz bunu tutanağa bağlıyoruz. Tespit komisyonunda karar alıyoruz oradan numara veriyoruz. O numarayı kadastrosuz arazi olarak işaretlediğimiz zaman ada parsel numarası yerine tespit numarasını girerek kaydediyoruz ama Kumluca için söz konusu değil. Bizim 41 mahallemiz var hepsi de kadastroya geçti. Kira ya da kendi mülkiyeti olmadığı takdirde tapu yaptırma imkânı olmuyor." (Kumluca Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Bu çelişkili anlatılar, devletin tarımsal destek politikalarının ve sigorta sistemlerinin, mülkiyet yapısının karmaşıklığı ve bürokratik engeller nedeniyle kırsal kesimdeki çiftçilere nasıl adaletsizce hizmet ettiğini göstermektedir. Neoliberal tarım politikaları ve sermaye birikim rejimi, bu yapısal engelleri güçlendirmekte ve küçük ölçekli çiftçilerin iklim afetleriyle başa çıkma kapasitesini zayıflatmaktadır. Kurum temsilcileri, tarımsal sigorta ve destek sistemlerinin teknik ve bürokratik gerekliliklerini vurgularken, çiftçiler, bu sistemlerin karmaşıklığı ve erişilemezliği nedeniyle yaşadıkları mağduriyetleri dile getirmektedirler. Ayrıca, bu yapısal ve sistemik sorunlar, iklim adaleti ve sosyal adalet perspektifinden ciddi eleştirilere tabidir.

> "Ancak şöyle bir engel var, karşınızda hazine arazisi olan yerler var, bölünmemiş araziler var. Mahkemesi süren işte dededen intikal etmiş bölüşememişler, tapuları ayrılmamış tapu olmadığı için, ÇKS de olmuyor. ÇKS olmayan yere de sigorta olmuyor. Hazine bir kısım yerleri kiralama yoluyla yapılabiliyor. Son 3 yılda bizim başvurularımızla ilgili dikkate aldılar. Ortalama 25.000'inin üstünde vardır. 25.000 dönüme adam sigorta yaptırmak istiyor, yaptıramıyor arazi sorunlarından dolayı." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

> "Banka da sonuçta Bankacılık Kanuna tabi olduğu için belirli bir teminat koşulu şartları vesaire var. Bizim zirai bir kredi kullandırabilmemiz için vatandaşa bu adamın zirai gelirini belgelendirebilmemiz gerekiyor. Nasıl? Hayvancılık yapıyorsa, HAYBİS, arıcılık yapıyorsa AKS, seracılık yapıyorsa örtü altı vesaire. Ecrimisil yatırdıkları hazine arazisi ya da verasetin paylaşılamadığı kira sözleşmesinin yapılamadığı durumlarda ilçe tarım kaydı gerçekleştirilemiyor. Dolayısıyla adamın reelde 15 dönüm tarım yaptığını bilsem de kayıtlı olan 9 dönümde ben onun üzerinden işlem yapmak zorundayım. Tapusuz arazilerde ya da tapusu olup da sözleşme yapılamayan yerlerdeki çiftçiler aslında yok hükmünde çünkü ilçe tarımda da kaydı yok. Şimdi bunu benim kredilendirme şansım da yok olağan dönemde de olağan dışı dönemde de. Ha şimdi bu ecrimisil ödenen yerlere ÇKS kaydı yapılmıyordu ama bu afetlerde yaşanan mağduriyetlerden dolayı, esneme yaptılar sen maliyeye ecrimisil ödüyorsan maliyeyle kira sözleşmesi imzalayarak sen ÇKS'ye kayıt yaptırabilirsin. Bunu yapan çiftçilerde sıkıntı yok belgelendirilebilir bir geliri var. O zaman üretimin yapıldığı yer teminat olmasa da oturduğu evi ya da babasından kalan yeri teminat göstererek kredi kullandırılabiliyor. Bir de bu dededen babaya geçmemiş 3. nesile geçmiş arazilerde Ziraat Bankasının kendi bir sigorta ürünü var. Geleneksel sigorta diye. Bundan yapıyoruz ama

> normal TARSİM'de devlet destekli çiftçiye uygun çıkıyorsa bu daha fazla oluyor tabii masrafı çünkü tamamen banka kendi yükleniyor. Ama bunu Kumluca'da yapan sadece 1 kişi var öyle söyleyeyim 18.000 kişinin içinde." (Kumluca-Banka Çalışanı)

> "Şimdi bu dediğiniz evet belli bir zaman gündemdi, mülkiyet sorunu nedeniyle, miras sorunu nedeniyle ÇKS'ye kayıt yaptırmak isteyen ama yaptıramayan. Bununla ilgili de yine son günlerde ÇKS yönetmeliğinde bir değişiklik, belki duymuşsunuzdur, şu son zaman olan bir olay. Mülkiyet ve mirasçılık sorunu nedeniyle kayıt yapılamayan alanlar taahhütname belgesiyle kayıt altına alabilecek şeklinde. Tam detaylarına vakıf değilim ama bu çıktı diye biliyorum. Resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe girdi." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Kumluca'daki hortum sonrası telafi süreçlerinde yaşanan zorluklar, yerel halk ve kurum temsilcilerinin anlatılarında ortaya çıkan sistemik, politik ve yapısal sorunları gözler önüne sermektedir. Tapu ve mülkiyet sorunları nedeniyle tarımsal sigorta ve desteklerden mahrum kalan çiftçilerin ekonomik güvencesizlikleri artmaktadır. Gayriresmî kiralama pratikleri, çiftçilerin desteklerden yararlanmasını engelleyerek ekonomik adaletsizliklere yol açmaktadır. Kurum temsilcileri ise sigorta ve destek sistemlerinin bürokratik gerekliliklerini vurgulayarak, çiftçilerin bu süreçlere ilgisiz kaldığını iddia etmektedir. Neoliberal tarım politikaları, bu yapısal engelleri güçlendirerek küçük ölçekli çiftçilerin iklim afetleriyle başa çıkma kapasitesini zayıflatmakta ve sermaye birikimini mülk sahipleri lehine desteklemektedir. Tarımsal destek politikalarının gözden geçirilmesi ve mülkiyet sorunlarının çözülmesi, kırsal bölgelerde iklim adaleti ve sosyal adaletin sağlanması için hayati önem taşımaktadır.

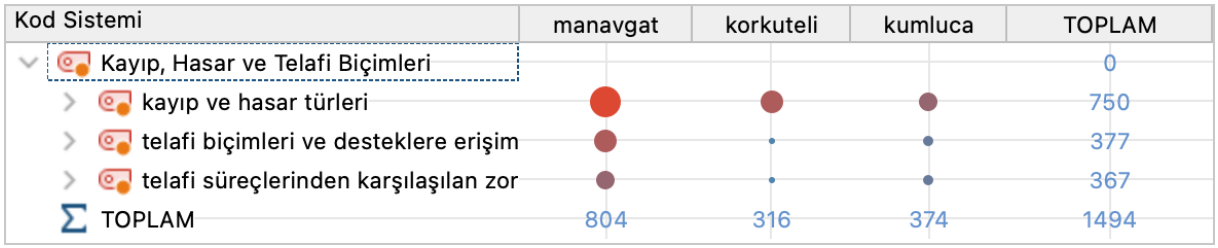

Kod Sistemi	manavgat	korkuteli	kumluca	TOPLAM
Kayıp, Hasar ve Telafi Biçimleri				0
kayıp ve hasar türleri				750
telafi biçimleri ve desteklere erişim				377
telafi süreçlerinden karşılaşılan zor				367
TOPLAM	804	316	374	1494

Şekil 3. 52 MAXQDA Kayıp, Hasar ve Telafi Biçimlerine İlişkin Kod Matrisi

Yukarıda da görüldüğü üzere Kayıp, Hasar ve Telafi Biçimlerinin alt temaları arasında kodların en çok yoğunlaştığı alt tema kayıp ve hasar türleridir. Bunlar arasında ise özellikle Manavgat ön plana çıkmaktadır. Zira Manavgat'ta meydana gelen felaket ekonomik ve ekonomik olmayan hasar türleri açısından diğer afetlere kıyasla çok daha büyük bir yıkım yaratmıştır. Genel Hayata Etkili Afet olan bu felaketin yaratttığ kayıp ve hasarlara ilişkin telafi ve destek çabaları da diğerlerine kıyasla daha fazladır. Bu nedenledir ki matriste de bu kısımlara ilişkin kodların Manavgat'ta yoğunlaştığı görülmektedir. Korkuteli ve Kumluca'da Telafi Biçimleri ve Desteklere Erişim ve Telafi Süreçlerinde Karşılaşılan

Zorluklar alt temalarındaki kodlamalam sıklığında görülen bu azlığın önemli bir bulguya işaret etmektedir. Cumhuriyet tarihinin en büyük yangını olarak nitelendirilen Manavgat Orman Yangının meydana getirdiği kayıp ve hasarın telafisine ilişkin diğer afetlere kıyasla gösterilen bu büyük çabanın iklim krizi bağlantısı ile bir ilgisi yoktur. Bir diğer ifadeyle, meydana gelen felakete 100 yılda bir medaha gelen ender bir afet olarak bakılmaktadır. Ne var ki, o güne kadar o çapta bir yangının yaşanmamış olmasının bundan sonra da bu sıklıkta yaşanmayacağı anlamına gelmediği takip eden yıllarda meydana gelen Marmaris ve Çanakkale yangınlarında görülmüştür. Yine de iklim değişikliğinin etkisi ile şiddetlenen ve yoğunlaşan orman yangınları etki alanlarının ve yarattıkları yıkımın büyüklüğü nedeniyle depremler gibi sivil toplumunda daha çok ilgisini çeken afet türlerindendir. Bunda orman yangınlarının daha antropojenik bir niteliğe sahip olması bir diğer ifadeyle hortum ya da kuraklığa kıyasla daha önleneiblir olarak algılanmasının etkisi de yadsınamaz. Ne var ki iklim değişikliğinin etkisi ile birlikte Korkuteli her geçen yıl sıklaşan ve yoğunlaşan bir kurkalığa maruz kalmakta ve su stresi yaşamaktayken, Kumluca'nın benzer şekilde hortum ve sellere maruziyeti giderek artmaktadır. Bu afetler Manavgat Orman Yangına kıyasla daha küçük çaplı olsa da oluşan düzenli maruziyet artan kırılganlığı beraberinde getirdiği gibi etkilenen grupları da hem sivil toplum hem de devlet nezdinde görünmez kılmaktadır. Dolayısıyla Telafi Biçimleri ve Desteklere Erişim ve Telafi Süreçlerinde Karşılaşılan Zorluklar alt temalarında Korkuteli ve Kumluca'da Manavgat'taki kadar kodlama olmaması bu afetlere kayda değer bir telafi çabasının olmaması bir diğer ifadeyle bu toplulukların artan iklim afetleri ile kendi başlarına başa çıkmak zorunda bırakıldıklarını göstermektedir.

3.5.7. Başa Çıkma Kapasitesi ve Uyum Stratejileri

Bu tema Antalya'da iklim afetlerine maruz kalan kırsal tarımsal toplulukların başa çıkma kapasitelerini, uyum stratejilerini ve yanlış uyum pratiklerini (maladaptasyon) incelemekte ve dört alt temadan oluşmaktadır. İlk alt tema, bireylerin iklim krizinin etkileri karşısında üretim faaliyetlerini sürdürme kapasitelerini ve pratiklerini üretimsel ve finansal boyutlarıyla ele almaktadır. İkinci alt tema, bu kapasitenin azalmasıyla bireylerin üretim faaliyetlerinden kopuş süreçlerini, küçülme ve terk etme kararlarını ve pratiklerini irdelemektedir. Üçüncü alt tema, iklim afetleriyle başa çıkmada önemli bir rol oynayan dayanışma biçimleri ve pratiklerini analiz etmektedir. Son olarak, dördüncü alt tema, bireylerin iklim krizine uyum stratejisi olarak göç etme kararlarına yönelik mesafelerini ve yaklaşımlarını ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, kırsal tarımsal toplulukların karşı karşıya kaldığı sosyoekonomik ve sosyoekolojik zorluklar ve bu zorluklara karşı geliştirdikleri çeşitli stratejiler, süreçte rol oynayan aktörlerin anlatıları üzerinden derinlemesine analiz edilmektedir. Bu temada her üç vakadan da bulgular yer almakla birlikte, Manavgat'tan verilerin ağırlıkta olduğu Kayıp, Hasar ve Telafi Biçimleri temasının aksine, ağırlıklı olarak Korkuteli ve Kumluca'dan bulgular içermektedir. Zira Korkuteli ve Kumluca'da yaş ortalaması nedeniyle

hem üretime katılım oranı daha yüksektir hem de deneyimlenen afet türü doğrudan geçim kaynakları ile ilintilidir.

3.5.7.1. Üretim Faaliyetlerini Sürdürme Kapasitesi ve Pratikleri

İklim afetlerine maruz kalan toplulukların üretim faaliyetlerini sürdürme kapasiteleri ve pratikleri üretimsel ve finansal boyutlarıyla ele alınmaktadır. Üretimsel boyut *ürün deseni değişikliği, su kullanımı, gübre-su-kuraklık-verim ilişkisinin düzenlenmesi, ekim ve dikim zamanlarının değiştirilmesi* gibi pratikler üzerinden şekillenirken; finansal boyut *borçlanma, gelir çeşitlendirme ya da birikimleri kullanma* gibi pratikler üzerinden şekillenmektedir.

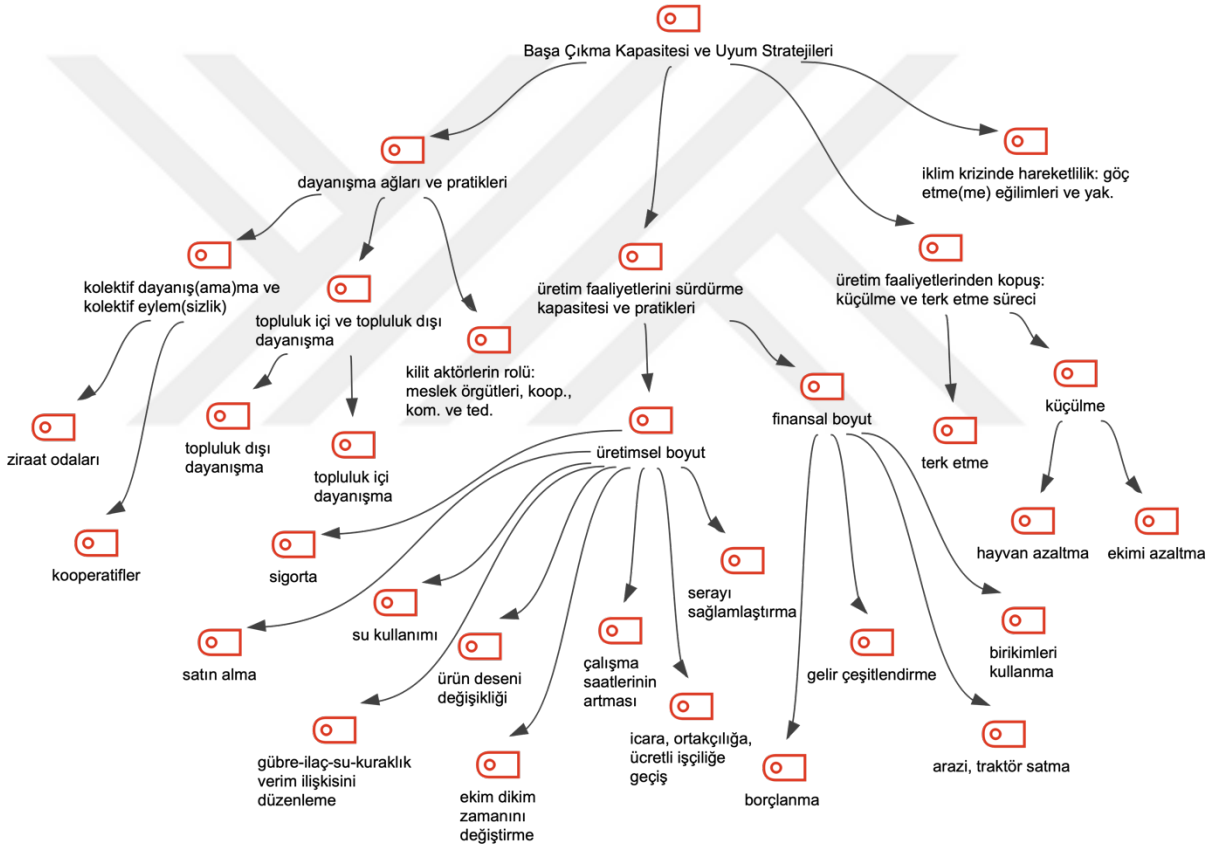

Şekil 3. 53 MAXQDA-Başa Çıkma Kapasitesi ve Uyum Stratejilerine İlişkin Hiyerarşik Kod-alt Kod Modeli

3.5.7.1.1. Üretimsel Boyut

Bilindiği üzere iklim değişikliğine tarımsal uyum yöntemlerinin başında ürün türü ve ürün deseni değişikliği gelmektedir. Korkuteli'ne kıyasla *Manavgat ve Kumluca'da* bu bağlamda önemli bir bulguya ulaşılamamıştır. Bunda Manavgat'ta kuraklık özelinde bu konuya odaklanılmamış olması, Kumluca'da ise örtü altı üretim yapılması etkendir. Yalnızca Kumluca

Kooperatif Başkanı örtü altı üretimde de artan sıcaklıklarla birlikte ürün deseni değişikliğine gidilmesi gerektiğini belirterek tropik meyve üretimine dikkat çekmektedir.

> "Şimdi Akdeniz üniversitesi ortaklığı ile burada tropik meyve üretimi projesine başlayacağız ve BAKA da destek oluyor. BAKA sekreteri neden tropik meyve diye bir soru sordu. Ben de bugün dünyada bu kadar büyük meblağdaki parasal döngüyü büyük sermaye sahipleri sana bana yedirmezler yedirmeyecekler de. Bundan sonra büyüksen büyüyeceksin küçüksen kaybolacaksın, artık böyle bir sistem var dedim. Şimdi benim arkadaşlarım Özbekistan'da domates üretiyorlar, önce küçük başladılar sonra devlet destek çıktı büyük potansiyelle başladılar. Onların domatesi garanti satılıyor zaten dolayısıyla artık alternatifi var, eskiden sadece Kumluca'da turfanda yetişen domates artık Amasya'da Denizli'de yetişiyor. Yani bu bölgede bu sektörün önü tıkanmaya başladı. Alternatife gitmek gerekiyor. Domates üretimin tarihi de çok eski değil burada ama şimdiden tükeniyor. Bu noktada da bizim bölgemizde hava ısınıyor. Geçmişteki soğuklar yok artık. Suyumuz azalıyor. Geçmişteki sularımız da yok artık. Alternatif bitkiler, alternatif üretim kalemleri bulmamamız gerekiyor." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Korkuteli'nde ise katılımcıların büyük çoğunluğu, *ürün deseni ya da türünü değiştirmiş* hatta meyvecilikten hayvancılığa da geçiş yaşanmıştır. Bununla birlikte herhangi bir değişikliğe gitmeyen üreticilerin gerekçeleri de yine kuraklığa bağlı su stresidir. Zira üreticiler hayvancılık yapmak için kuru tarım yapmaya devam etmek zorunda olduklarını ifade etmektedir.

> "Yapma şansım yok zaten bir değişiklik nasıl yapabiliriz. Biz mecbur Arpa buğday ekiyoruz. Sulu tarım yapma şansım hiç yok. Zaten bu yaz ayları geldi mi su iyice düşüyor. Sulamakta sıkıntı çekiyorsun. Yani ondan dolayı zor kuru tarım mecbur." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı,)

> "Hayvanlar için mecbur ekmek zorunda olduğumuz şey belli." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Hayvancılık ve kuru mahsul. Su olmadığı için böyle. Hayvancılık olmasa buranın nüfusu %50 düşer. Araziden kalanla geçinme şansı yok. Bu işin gerçek yüzü. Sulu olmadığı için yapacak bir şey yok." (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Hayır ya bizim burada olacak olan zaten neyse onu ektik. Ama maalesef istediğimiz verimi alamadık. Hiçbir değişiklik yapmadık. Zaten bu köylü ticaret amaçlı çiftçilik yapmıyor hayvancılık için yapıyor." (L-Muhtar-2, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Bu bağlamda yerel aktörler, kuraklığa dayanıklı bitki türlerinin ekimini teşvik etmekte ve bunun ekonomik faydalarını vurgulamaktadırlar. Gübre kullanımı konusunda ise bilgi paylaşımı ve eğitim toplantıları düzenlemekte, doğru gübreleme tekniklerini yaygınlaştırmaya çalışmaktadırlar. Ancak, yanlış gübre kullanımı nedeniyle toprakların verimsizleşmesi gibi

zorluklarla karşılaşılmakta, yaşlı nüfusun değişime direnç göstermesi, yeniliklerin benimsenmesini zorlaştırmaktadır. Sulama Birlikleri ve Tarım İlçe Müdürlükleri, su kaynaklarının verimli kullanımı için çiftçileri bilgilendirmekte ve su tasarrufu sağlamak amacıyla tek yıllık, suya ihtiyaç duyan bitkilerin ekiminin azaltılması gerektiğini belirtmektedirler. Ancak, bu öneriler genellikle çiftçiler tarafından özgürlüklerine müdahale olarak algılanmakta ve bu nedenle uygulanamamaktadır. Devlet Su İşleri'nin bu konuda yaptırım gücüne sahip olması gerektiği, aksi takdirde su kaynaklarının israf edileceği belirtilmektedir. Çiftçilerin ekonomik kaygılar nedeniyle yüksek su tüketen bitkileri ekmeye devam etmesi, su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimini zorlaştırmaktadır. Bu durum, yerel aktörlerin bilinçlendirme ve eğitim çalışmalarının yetersiz kalmasına neden olmaktadır.

> "Onun haricinde kuraklığa gelen çörek otu mesela kuraklık bitkisi, bunlar aşırı yağmur istemeyenler filan, yani millet bunları seçse kazancı daha çok artacak. Bunun için de tabi bakanlığımızın bir çalışma yapması gerekiyor da işte mevsimleri kestiremedikleri için onlar da tam anlamıyla çalışma olmuyor. Şimdi biz burada gübre toplantıları falan da yapıyoruz. Biz de tabii işin içinden geliyoruz. Araştırarak öğreniyoruz, gübre firmalarıyla konuşuyoruz işte yüksek mühendislerle konuşuyoruz. Bunu hiçbir yerde aşamıyorlar. Yağmur az olan bölgelerde mesela üre kullanması gerekir insanların. Bizim ülkemizde sahil kesiminde üre kullanıyorlar ama yağmurun çok olduğu bir bölge. Bizdeki topraklarda kireçleme var, kireçli gübreler kullanmamamız gerekirken biz yağmur az oluyor diye daha da kireçli gübreler kullanıyoruz. Doğal olarak da tarlaları çoraklaştırıyoruz. Bu konuda kimsenin hakkından gelemiyorsun. Söylüyoruz biz böyle böyle böyle diye. Şimdi gençlere söyleyebiliriz de yaşlı nüfus kaldığı için, yaşlı nüfusu sabit fikrinden değiştiremiyoruz. Mesela çok iyi bir buğday oluyor işte bizim 7 senedir ektiğimiz buğday var. Daha yeni yeni yayılmaya başladı ya… 7 senedir biz ekiyoruz belki 8 sene oldu daha yeni yeni yayabiliyoruz, yeni yeni millet ekmeye başladı. Değişikliklere açık değiller, sabit fikir. Ayçiçeğini ektirmek için de çok uğraştım mesela bu sene. İkna edemediklerim ekinlerin de kötü olduğunu görünce, e abi biz de ekseydik keşke… Bu şekilde, sabit fikri değiştiremiyorsun." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yet.)

> "Şimdi biz şunu söyleyelim, Sulama Birliği, Tarım İlçe, biz mesela burada 2 sefer toplantı yaptık. Mesela barajdan etkilenen köyler, şurada 9 tane köyümüz var. 9 tane köy muhtarını da çağırdık. Geldik Sulama Birliği Başkanı Semra Hanım, o da bir bayan, çok iyi bir arkadaş, bilgilendirdik. Bak barajımız da şu kadar su var, sularımızı har-cur etmeyin, bunun bir damlasına ihtiyacımız var. Ondan sonra biz dedik ki tek yıllık su isteyen bitkileri, mümkün olduğu kadar ektirmeyelim. Örneğin: mısırı, kavunu, karpuzu tamam mı? Bunları mümkün olduğu kadar az ektirelim ama biz ne dersek diyelim, şimdi bu kontrol edilsin dedik. Tarım ilçe bunları kontrol etsin. Ama şimdi tarım ilçe vardı. Suzan hanım şimdi sen tarlaya karpuzu ektin, sen benim hürriyetime nasıl karışırsın ekerim dedin, ne diyeceksin? Tarım İlçenin bir yaptırımı var mı? Yok. Bizim de yaptırımımız yok, Tarım İlçe'nin de yok. Burada yaptırımı olacak şey DSİ, Devlet Su İşleri veya Devlet Su İşlerine diyecek ki; sizin sulama sahanızın içine biraz önce dediğim gibi tek yıllık suya ihtiyacı olan bitkiler ektirmeyeceksiniz diyecek veya ona bir sınır koyacak. 5 dönüm ekecek, fazla

ekmeyecek diyecek. Ama biz ne yapıyoruz? Abla 60 dönüm karpuz ekiyoruz ya... Onun içindeki sondaj hiç durmuyor. 4 ay devamlı su basıyor. İşte bunlara şey yapmayacaksın, bir çiftçiyi bu şekilde bilgilendireceksin. Çünkü çiftçi muhakkak bir şey ekecek, para kazanacak ama bunu bilmesi lazım. Bunu bilmesi lazım, maalesef olmuyor, olmuyor…" (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

"Aslında biz hep söylüyoruz; üretim desenlerini, üretim modellerini değiştirmeleri gerekiyor. Kuraklığa daha dayanıklı ve gelir getirici birtakım ürünlerle değiştirilmesi gerekebilir bölgesinde kuraklık söz konusuysa. Tıbbi aromatik bitkiler eğitimlerini o yüzden veriyoruz mesela yüksek bölgelerde lavantaya yönlendirmeye çalıştık çünkü; lavanta çok fazla su istemeyen bir bitki ve yağlık olarak ürettiklerinde yağını pazarlama konusunda da sıkıntı yok, çok talep gören bir ürün kozmetik sektöründe kullanılmak üzere. Ciddi anlamda ekonomik gelir elde edebilirken çok fazla sulamak zorunda kalmayacak, üretim desenlerini bu yönde değiştirebilirler. Hatta bir mottosu var Tarım Dairesi Başkanı Seda Hanım'ın; ürüne göre su değil, suya göre ürün. O bölgenin su durumuna, sulama durumuna bakıp ürün desenini ona göre belirlememiz gerekiyor. Kuraklığın olduğu bir yere muz serası yapıp, muz yapmaya zorlamak yerine çok daha başka bir ürüne yönlendirilebilir. Çiftçiler genelde alışkanlıkları doğrultusunda yapmaya veya çevresinde gördüklerini uygulamaya yöneliyorlar ya da yıllardır biz burada muz yapıyoruz, muz yapmaya devam edelim düşüncesine sahipler. Öyle değil deyip, gidip anlatıp, sen burada şunu yapsan hem çok fazla su harcamak zorunda kalmazsın hem üretebilirsin, hem pazarlayabilirsin gibi çok kapsamlı bir danışmanlık hizmeti vermek ki biz bunu gerçekten yapıyoruz. Farklı ürünleri denemeleri için onlara hibelerde bulunduk, ada çayı üretimi, lavanta üretimi gibi aronya bitkisi gibi farklı bitkiler verildi, bahçeler kuruldu, danışmanlıklar verildi. Sonuçlarına bakıldı, bunun başarılı olduğu yerlere pilot bölgeler oluşturuldu. Örnek veriyorum; her yıl kasımda ekim yapıyorsa bunun belki üretim dönemini değiştirmesi gerekiyor. Aslında iklim değişikliği yönünde eğitim verilmesi gerekiyor. Bu bizim atadan gelme alışkanlığımız, böyle geldi böyle gider değil, çiftçiler bu alışkanlıklarını değiştirmek zorunda yoksa çok büyük hayal kırıklıklarıyla karşı karşıya kalınacak maalesef." (ABB Tarımsal Hizmetler DB)

Üreticiler, öncelikle su stresi nedeniyle kuraklığa dayanıklı bitki türlerini tercih etmekte; yonca ekimini bırakıp tritikale (buğday ve çavdar melezi) gibi kurak yıllarda daha verimli olan ürünlere yönelmektedirler. Yazın geç gelmesi ve kışın geç gitmesi gibi iklimsel belirsizlikler, üreticilerin yem bitkileri ve mısır ekimi gibi riskli kararlar almasına yol açmaktadır. Sulu tarım yerine kuru tarım tohumlarına geçiş yaparak, kuraklık şartlarında bile verim alabilecekleri tohumları denemekte ve başarılı sonuçlar elde ettikleri tohumları kullanmaktadırlar.

"İlk öncelikle hayvancılığın sürdürülebilir olması için burada devamlı edilmesi için kuraklığa dayanıklı, kuraklıkta yetiştirilebilecek ürünlere ihtiyaç var. Mesela burada nedir? Ben daha önce burada bir 35-40 dekar yonca ekiyorduk, yoncadan vazgeçtik. Su işi sıkıntıya girince, misal tırtıkale (tritikale) dediğimiz bir ürün var. Bu halk arasında çavdarla buğday melezi diye geçer. Mesela kurak yıllarda daha etkili, verimli oluyor." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Mesela bu sene yaz geç geldi, biz de risk aldık. Bazı yem bitkisi ektik, kış geç gelse de geç gider düşüncesiyle. Ürün desenini de ona göre seçtik. Mesela ben daha dün mısır ektim. Tarihinde olmaz. Ekimin 15'inde burada Merilcen (soğuk, sert, şiddetli rüzgâr) dediğimiz fırtına vurur, mısır olmaz ama biz olacağını düşünüyoruz, çünkü zamana ihtiyacımız var." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı-elektrikçi)

"Zaten genelde buraya Suzan Hanım, kuraklığa dayanıklı ürünler geliyor. Mesela sulu ürünü eksen su olmadıktan sonra burada bir anlam ifade etmiyor. Genelde kuraklığa veya geçiş dönemi deniyor ona kuru tarımda, geçiş dönemi olan bölgelere verilen tohumlar var. Zaten biz de bunu deniyoruz, kendimiz deneyip öyle ekiyoruz. Verimi yüksek aldığımız tohumları ekiyoruz." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Bu sene ilk defa tarım kredi kooperatifinden aldığım Seymen arpasından ektim. Seymen arpasından çok memnunum, rekoltesi de çok güzel çıktı. Yan taraftaki komşum, amca oğlum, bu sene, geçen yıldan kalma normal arpa ekti, ben Seymen ektim. Tarım kredi kooperatifinden müdürüm bana Seymen arpasını önerdi. Ben de tamam olur ekelim, hiç sıkıntı değil dedim. Hatta o zaman arpa 3 liraydı, ben Seymen tohumunu 5 liradan aldım, sonra arpa 7-8 TL oldu da ben pahalı olsun varsın, dedim. Seymen arpası kuraklığa dayanıklı olduğu için bunu ekiyim dedim, ektim ama çok güzel sonuç aldım. Seneye ekecek olursam gene Seymen ekerim çünkü su ihtiyacı az kuraklığa dayanıklı. Normalde mesela fiğ ekiyordum, yulaf ekiyordum ama gelecek sene böyle kuraklığa dayanıklı tohum olursa onu kullanırım. Yani tarım kredi kooperatifinden Allah razı olsun, müdürüm önerdi yaptım. Ben kuraklığa dayanıklı tohumlardan ektim, bende hiçbir zarar olmadı ama yan taraftaki komşum eski bildiğimiz arpadan, buğdaydan ekti, onun zararı oldu. Bu ders bana akıl parası oldu, şimdi gelecek dönem için giderim dayanıklı tohumumu alırım, ekerim. Belki pahalı olabilir, sorun değil ama sonra hasatta rahat ediyorum." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Özellikle tarım kredi kooperatiflerinden temin ettikleri kuraklığa dayanıklı tohumlar, ekonomik açıdan da çiftçilere avantaj sağlamaktadır; bu tohumları pahalı olmasına rağmen tercih ederek, hasatta daha rahat ettiklerini belirtmektedirler. Ancak, eski tohumları kullanmaya devam eden çiftçiler, iklim değişikliğinin etkilerine karşı daha savunmasız kalmakta ve bu durum ekonomik zararlarla sonuçlanmaktadır. Kuraklığa dayanıklı tohumlara yönelme, çiftçilerin verimliliğini artırırken, aynı zamanda daha istikrarlı bir üretim süreci sağlamaktadır.

"Bizim ektiğimiz tohumlar dayanıklı da öyle ekiyoruz, yani. Yani normal sulak yerdeki tohumu buraya eksek bu kadar alamayız bile. Yani bizim ektiğimiz arpa veya buğday kuraklığı götürüyor onun için ekiyoruz, yani. Bu köyde 10 çeşit arpa ekiliyor, herkes görüyor. Kuraklıkta en iyi verim hangisi ise halk ona yönleniyor. Yani bunu araştıracak bir konuna da gerek kalmıyor. O bir değişikliğe gidiyor. Ha filanın arpası iyiymiş, onun cinsi neymiş ondan ekeyim diyor herkes. Bu sene kuraklıkta yılda 300 kilo vermiş dönümünden o zaman ondan ekiyor. Kim daha az alıyorsa değiştirip ondan alıyor." (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-Koop.Yetkilisi)

> “Kuraklığa dayanıklılık en önemli etken şu anda çünkü. Nasıl söyleyeyim? Bazı çeşitler vardır. Stabil gitmez hani yağışı çok sever, çok aşırı verim alırsın ama yağış olmadığında hiç mahsul alamazsın, maliyetini alamazsın. Bizim için önemli olan denge, mevsimin nasıl gelişeceğini bilemiyoruz. Aşırı verim değil. Ama kuraklık şartlarında da stabil giden şeyleri seçiyoruz. Onun için de arpada buğdayda çeşitlendirmeyi buna göre kontrol ediyoruz. Buna göre seçiyoruz.” (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> “Ayçiçeği ekiminin mesela nedeni bu sene için, iklim değişikliğinden dolayı kışın yağmur geç kaldı. Ürünleri ekemedik ondan sonrasında da çamurdan dolayı verimli bir işçilik olmayacağı için dedik ki, ikinci alternatif ürün olarak yağış da güzel, ayçiçeği ekelim. Ayçiçeği de kuraklığa dayanıklı kış yağmurunu iyi aldıysa kökler bir, bir buçuk metreye kadar indiği için güzel verim veriyor. Bölgemize de uygun bir bitki. Ayçiçeği ekelim diye milleti de teşvik ettik. Biraz da belediye destek çıktı, işte ekim yaptırdık. Şimdi bu sene ne olacağı belli değil. Uzun süredir yağmur yağmıyor. İşte Eylül, ekim ne zamana kadar gider bilmiyoruz.” (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yet.)

> “Bu sene ayçiçeğinin ekilmesinin nedeni de yağışlar zamansız olduğu için normal ekim yapamadı çiftçiler ayçiçeği ekmek zorunda kaldı. Hem maddi destek olsun diye. Başka hiçbir şey yok.” (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Korkuteli Ziraat Odası Başkanı ise kuraklığa dayanıklı tohumlara geçişte aslında büyük aşama kaydedilmediğine, bunun sebebinin ise yaşanan kuraklık stresine rağmen TİGEM başta olmak üzere kuraklığa dayanıklı tohumların geliştirilmesi ve tedarik edilmesi konusunda yeterli çalışmanın olmadığına dikkat çekmektedir.

> “Şu anda ürün deseninde bana göre bir değişiklik yok. Millet şöyle bir arayış içinde, ben de çiftçiyim bak arayış içindeyim. Ya kurağa hangi mahsul dayanır? Bizim mesela Akdeniz Üniversitesi’nde bir tane bayan vardı. Sevda Altunbaş olacaktı herhalde soyadı, profesör. Ben birkaç defa rica ettim; Selda Hanım dedim, ya şöyle şu tohumların dedim, ben kurağa dayanıklı olanlarından bulalım da ya dedim. Biz aynı şeyi yukarıya da iletiyoruz. Mesela biz TİGEM'in tohum bayisiyiz, görmüşsündür. TİGEM biliyorsun Türkiye'nin tarım en büyük işletmeleri. Ya, herkes bir şeyler çalışıyoruz diyorlar ama henüz böyle kuraklığa dayanıklı bir tohum da çıkmadı. Burada hala eski tohumlarla devam ediyoruz. Yani eski dediğimiz sıfır tohum atıyoruz ya. Eski tohumları devam ediyoruz. Bu gerçek aslında bizim şimdi TİGEM'in olsun tohum üreticileri birliğinin olsun kuraklığa dayanıklı arpa ve buğday çeşidi yetiştirmeleri lazım. Şimdi bir biz miyiz kuraklıktan çeken? Çok kuraklık çeken yer vardır. Nasıl oluyor bunlar? Onun için kuraklığa dayanıklı arpa ve buğday çeşidi yetiştirmeleri lazım. Hem de acilen.” (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Kuraklık, üreticilerin meyvecilikten hayvancılığa, hayvancılıkta da büyükbaş hayvancılıktan küçükbaş hayvancılığa geçiş yapmalarına neden olmaktadır. Meyvecilik, suya

yüksek derecede bağımlı bir tarım faaliyeti olduğu için kuraklık dönemlerinde ciddi şekilde etkilenmektedir. Su kaynaklarının azalması, meyve ağaçlarının sulanmasını zorlaştırmakta ve verimliliği düşürmektedir. Bu nedenle, üreticiler meyvecilikten vazgeçmekte ve daha az su gerektiren hayvancılığa yönelmektedirler. Hayvancılık, kuraklık koşullarında daha sürdürülebilir bir alternatif olarak görülmektedir. Ancak, büyükbaş hayvancılık da yüksek miktarda yem ve su gerektirdiği için üreticiler, bu alanda da zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Büyükbaş hayvanların beslenmesi için yeterli arpa ve buğday üretilememesi, yem maliyetlerini artırmakta ve hayvanların yeterli beslenememesi gibi sorunlara yol açmaktadır. Bu zorluklar nedeniyle üreticiler, büyükbaş hayvancılıktan küçükbaş hayvancılığa geçiş yapmaktadırlar. Koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlar, büyükbaş hayvanlara göre daha az yem ve su gerektirir ve kuraklık koşullarına daha dayanıklıdır. Bu nedenle, üreticiler büyükbaş hayvan sayısını azaltmakta ve küçükbaş hayvan sayısını artırmaktadırlar. Bu stratejiler, üreticilerin kuraklıkla başa çıkma ve tarımsal faaliyetlerini sürdürülebilir kılma çabalarını yansıtmaktadır.

> “Hepsini hayvanlar için. Bir ara 40 tane ineğimiz vardı büyükbaşla beraber devam ediyorduk, onda zorlandık. Şu anda koyunculuğa döndük. 2 inek ve 100-150 tane koyun ve kuzu var karışık olarak. Büyükten küçüğe dönmemizin nedeni de işte arpa buğdayın yetmemesi. İşte sıkıntılarımız kendimiz çözmeye çalışıyoruz ne yapalım. Ben meyvecilikten hayvancılığa geçtim. Hem de büyükbaştan küçükbaşa dönmek zorunda kaldık.” (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli,)

> “Her geçen gün Korkuteli’nde meyvecilik azalıyor. Kuraklığın etkisiyle çok ciddi bir azalma var. Hayvancılığa insanlar yöneliyor.” (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

Öte yandan bu kadar yoğun kuraklık şartlarına ve su stresine karşın hâlen bol su isteyen mısır ya da karpuz gibi ürünlerin üretimine devam eden üreticilerin anlatıları, iklim değişikliğine bağlı kuraklıkla birlikte geçen zaman içerisinde yanlış tarım uygulamaları ve su kullanımının bugünkü tablonun ortaya çıkmasında nasıl bir rol oynadığını gözler önüne sermektedir.

> “Birincisi su, ikincisi işçi sıkıntısı. Ben 60 tekrar sebze yapıyordum burada güzlük dediğimiz pırasa, kereviz, karnabahar, siyah lahana, beyaz lahana, ıspanak. Böyle 7-8 çeşit her gün mal sarardık hale. Hiç gitmediği zamanda günlük 3 ton, 4 ton her gün hiç ara vermeksizin sezona başladığımız zaman mal indiriyorduk. Bazen 10- 12 ton tam yoğun olduğumuz zaman götürüyorduk. 3 tane, 4 tane küçük araba sardığımız oldu. Birincisi su, kuraklıktan dolayı, ikincisi işçi sıkıntısı baş gösterdi. Bunun gibi bütün etkenler birikti, birikti bıraktık sebze işini. E su oldukça azaldı. Sondajdan veriyorduk suyu. Bütün tarlalarımızda yeraltı suyu için sistem döşeliydi. Düğmeye bastığımız zaman bir hafta hiç stop etmeden, orayı açıp orayı kapatarak, sondaj hiç stop etmeden sulardık. Yağmurlama sulamaydı. Mesela, karnabahar, beyaz lahana gibi şeyler de yağmurlamayı sever illaki göbekten çiğ alacak yukarıdan yani.

> Öyle olunca kalite daha farklı olur. Damlamayla yaptığımız zaman mesela kerevizde ya da bir başka üründe daha iyi kalite yapabiliyorsun ama bilhassa karnabahar çok ister. 150.000 kök, 200.000 kök karnabahar ekerdik. Ondan su büyük etken yani bırakmamızda. Çok önceleri, salma sulamaydı, sonra yağmurlamayla devam ettik. Damlamayla sebzeler tanışmadan biz işi bıraktık. Su azaldıkça yöntem değişiyor bakalım damlamadan sonra ne olacak. Sebze yapıyorduk bıraktık, yonca yapıyorduk bıraktık. Şimdi mısır ekiyoruz damlamayla günlük 1-2 saat her gün sık sık vererek götürüyoruz." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Yani sulu tarıma geçelim desek su da ona keza çok yüksek. Mesela geçen gün bizim burada toprak-su kooperatifi var ovadaki sulama suyuna bakan. Sezonun ortası 10.000 TL verdik. Bir 10.000 lira daha vereceğiz. Yani ürünü almadan biz 20.000 TL zaten su parası vericez. Ürün de yani çok bir şey yok. 17 dekar mısır, 2 dekar karpuz, 1 dekar domates, 2-3 dekar sebze var, vesaire işte onlar var. Yani sulu tarımda çok bir şeyimiz yok, onun da maliyetleri yüksek. Su parası çok geldiği için, geçen yıl 50 liraydı mesela suyun saati bu yıl 100 TL. Yani her taraftan bizi bağlıyor." (L-Muhtar-2, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Kuraklık, Korkuteli bölgesindeki meyvecilik faaliyetlerinde önemli değişikliklere yol açmaktadır. Özellikle elma üretimi, kuraklığın etkisiyle ciddi şekilde gerilemiştir. Korkuteli'nde elma bahçelerinin alanı, son üç yılda yarıdan fazla düşmüştür. Üreticiler, elmanın yerini alabilecek ve su gereksinimi daha az olan alternatif meyve türlerine yönelmektedirler.

> "Yavaş yavaş meyvecilik ölüme gidiyor yani. Yavaş yavaş gidiyor. Yanlış bilgi vermek istemiyorum ama 2030 yılında ben meyve ağacının kalacağını düşünmüyorum. Çünkü terk edilen bahçe her sene çoğalıyor. Mesela biz 36.000 dönüm elma, 16.000 dönüm armut varken, şimdi armut 30.000 dönüme çıkmış, elma 10.000 dönüme inmiş. İşte 5.000-6.000 dönüm yok olmuş ortada zaten. Bu yıl zannedersem 10.000 dönümün üstüne çıkmıştır yok olan bahçe. Çeşit değişikliğine gidiyor vatandaş. Mesela şimdi de armutu kesmeye başladı vatandaş." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

> "Mesela ben 90 dönüm kestim. Hatta şöyle gidiverin Korkuteli'nin Çaykenarı mevkiine kadar armut bahçelerinin en az %50 %60'ı kesildi şu anda bitti." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Bu dönüşümün başında kayısı ve erik gibi suyu daha az isteyen meyve türleri gelmektedir. Kayısı, erken hasat edilmesi ve az su gerektirmesi nedeniyle tercih edilmektedir. Erik de benzer şekilde daha az su ve ilaç gerektiren bir meyvedir. Elma ve armut gibi meyveler, yüksek su ve ilaç maliyetleri nedeniyle terk edilmekte; yerine erik ve kayısı gibi daha az masraflı ve suya daha az ihtiyaç duyan meyveler dikilmektedir.

> "Elmayı baya bitirdik. Elmadan çıkıyoruz yavaş yavaş. Burası biraz karasal iklime iyice dönünce olunca elma rutubeti seviyor, renk yapmıyor. Renk yapmadığı için bizim bu bölgede satışta sıkıntılar oluyor.

Lezzet olarak güzel oluyo az sulandığı için ama, lezzeti de satmıyor rengi satıyor meyveyi. Yani Korkuteli bölgesi elmadan çıkıyor tamamen. Yani genel olarak Korkuteli'nde 36.000 dönüm elma bahçesi vardı ama şu anda 12.000 dönemlere indi zaten. Nem olmayınca elma kızarmıyor. Bu son 3 yılda 36.000 dönümden 12.000 dönüme indi, 2018'den bu yana. Yavaş yavaş meyvecilik ölüme gidiyor yani. Yavaş yavaş gidiyor. Yanlış bilgi vermek istemiyorum ama 2030 yılında ben meyve ağacının kalacağını düşünmüyorum. Çünkü terk edilen bahçe her sene çoğalıyor. Mesela biz 36.000 dönüm elma, 16.000 dönüm armut varken, şimdi armut 30.000 dönüme çıkmış, elma 10.000 dönüme inmiş. İşte 5.000-6.000 dönüm yok olmuş ortada zaten. Bu yıl zannedersem 10.000 dönümün üstüne çıkmıştır yok olan bahçe. Çeşit değişikliğine gidiyor vatandaş. Mesela şimdi de armutu kesmeye başladı vatandaş. Kayısı ve eriğe dönmeye başladı, şeftaliye dönmeye başladı. Kayısı hiç sulamadan barajdan su gelmeden mesela ürünü alabiliyor. Erken verdiği için haziranda yetişiyor kayısı. Su 1 Temmuz'da geliyor. Yani kayısıyı sulamaya bile su yok ortada." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

"Bahçecilikte de şöyle diyeyim. Artık eskisi gibi değil, çok suyla, çok suyla değil, çok masrafla değil. Mesela elma armut çok masraflı iş, senede adam 14, 15, 16 sefer ilaç atıyor ama bunun yanında erik ekiyor. Freze eriği ekiyor veya son zamanlarda nektarın ekiliyor. Bir de kayısı bunlarda üçer sefer ilaçla geçiriyor adam. Bilhassa erik ile kaysı elma kadar da suya ihtiyaç duymuyor. Kayısı meyvesi toplandı şu an ama daha elmalar büyüyecek. Kayısı bu arada fazla suya ihtiyaç duymadan sezonu tamamlar. Bunun için millet erik ve kayısıya döndü genelde. Pek fazla masraflı olan elmayla armuttan kaçmaya başladı. Bu da küresel iklimin etkisidir yani. Millet mümkün olduğu kadar daha az masraf, daha az su isteyen bitkiye dönüyor. Yani çok yıllık bitkiye dönüyor." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

"Şimdi elmayı kestim, kendim bahçeye gitmedim 2 adam tuttum dedim ki ben görmeyeyim, siz kesin geçin yani gidemiyorsun da yani. Bu sene elmayı kestim, kesmek zorunda kaldım. Aşağı yukarı bodurdu benimkiler, 1.000 adete yakın ağaç kestim yani. Şimdi armut var 1400-1500 ağaç. Yani böyle devam ederse onları da keseceğim çünkü ben 4 senedir zarar ediyorum. Yani ürettiğim ürünü sattığım zaman benim ilaç ve gübremi karşılamıyor". (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

Armut yetiştiriciliği de benzer şekilde kuraklıktan etkilenmektedir. Özellikle son yıllarda artan kuraklık ve su kıtlığı, armut bahçelerinin de terk edilmesine yol açmıştır. Üreticiler, armut ağaçlarını kesip, yerlerine kayısı ve erik gibi meyve ağaçları dikmektedirler. Armut üretiminin maliyetleri, su ve ilaç kullanımının fazlalığı nedeniyle artmakta ve üreticiler bu maliyetleri karşılayamadıkları için daha ekonomik seçeneklere yönelmektedirler.

"Hatta en son armutçuluktu benim mesleğim 90-100 dönüm bahçe yapmıştım. Hem kuraklık hem ballı basara ve maddi sıkıntılar diyelim, girdilerin pahalı oluşu diyelim bunlardan dolayı bahçeciliği bitirdim şu anda. Tarlaya çevirdim, tekrar tarladan çocuklarıma taksim ediyorum. Onlar şu anda kayısı dikerek arkamdan devam ediyor. Tekrar kayısıya başladık yani. 6 çocuğun hepsine dağıtım hepsi yapıyor şu anda herkes müşterek yapıyorlar. Hafta sonları gelip bakıyorlar. Kayısıyı daha geçen yıl ektik şu anda 1 yaşında

ağaçlarımız. Üçüncü yılında muazzam verir ama şu anda başlarında birer ikişer tane var geçen yıl dikmemize rağmen. Gelecek yıl daha da olur." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Margaret diye bir armut çeşidimiz var, ona dönüyorlar ya da kayısıya dönüyorlar. Kar yağdı armudu bu ovada bitiyor. Tamamen, yerini başka ürünler alıyor. Bunlar mevsimsel değişikliklerin kuraklıkların etkisiyle oluyor tabii haliyle. Suyu az isteyen ürünlere dönüyorlar. Dediğim kaysı suyu biraz az ister." (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

"Yani tam bilmiyorum ama geçen yıl bu armutta kesilen, 1000 dönüm vardır. Bu sene de aynı şekilde yine var, 1000 dönüm rahat kesilir, mesela kar yağdı armudunda coğrafi işaret aldık ama bitiyor." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Sıkıntı bu sene çok. Havalar haddinden fazla sıcak gidiyor. Bir yerlerin dediğim gibi yanınızdaki bahçeler bakımsız. Biz pisilaya ballı basara deriz ne kadar mücadele ederse etsin, 3 gün sonra diğer bahçelerden uçar gelip öbür tarafa yumurtasını koydu mu, iş gene bitiyor. Ya sıkıntı bir de para etmiyor mesela. Mücadelenin maliyeti çok amma; 20 yıl önce de armudu bir buçuk liraya satmıştım. Şimdi de yine aynı satıyorum. Yani sıkıntı. Zaten şimdi millet köklemeye başladı artık. Yani hemen hemen belki ovada yarıdan fazlası gitmiştir. Halbuki genelde biraz önce ben sana orada bahsettim, armudu köklüyor, elmayı köklüyor adam. Senede 15-17 sever ilaç ediyor. Hani mazottan bir örnek vereyim, bir dekara sadece bahçeye gidip, gelmesi belki senede 13-15 litre mazot lazım oluyor." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Üreticilerin bu stratejik değişiklikleri, ekonomik olarak sürdürülebilirlik sağlama çabalarının bir parçasıdır. Kuraklık, sadece su kıtlığına değil, aynı zamanda üretim maliyetlerinin artmasına da yol açmakta, bu da üreticileri daha az su ve masraf gerektiren meyve türlerine yönlendirmektedir. Elma ve armut gibi meyvelerin terk edilmesi, yerlerine kayısı ve erik gibi daha dayanıklı meyvelerin geçmesi, bölgedeki meyvecilik faaliyetlerinin yeniden şekillenmesine neden olmaktadır.

"Yetiştirmeye çalışıyoruz kendimiz. Bahçelerin bir kısmını ben 50 dönüm yonca yaptım işte artezyen kuyusundan ona takviye yapıyoruz çok zorlukla. Sulamaya yetemiyoruz aslında da, olduğu kadar, o yoncadan verim almaya çalışıyoruz, onunla yetinmeye çalışıyoruz ve de yeşil arpa buğday biçimiyle hepsine yetmeye çalışıyoruz." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Son zamanlarda kuraklığın da etkisiyle, hayat şartlarının zorluğu, girdilerin pahalılığı derken, karşılayamadığımız için aşağı yukarı otuz bin metrekaresini iptal ettik. Şu anda aktif yirmi bin metrekare kadar bahçemiz var." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Bu sene meyve yok hava şartlarından dolayı, bu sene dalında meyve yok. Bu sene 20 liradan aşağı yiyemez kimse portakalı. Maliyet artarken karlılık da artmıyor. Artsa sıkıntı yok, niye şikayetçi olayım

> ki? Şimdi mesela mandalina bahçem var 13 dönüm, kesiyorum, para etmiyor, elektrik gübreye anca denk geliyor. Kesiyorum işte bu sene şimdi meyvesini aldım mı, kesip seraya kiraya vereceğim ama nereye kadar bakalım, burada her yer sera oldu. Türkiye'nin her yeri sera oldu. Bilmiyorum ne olacak." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

Meyvecilikte yaşanan bu geçiş herhangi bir plan ya da program dahilinde yapılmamakta, üreticiler kuraklık ve onun neden olduğu sosyoekonomik etkilerle başa çıkabilmek için bu stratejiyi izlemektedirler. Bu durum yetişmiş meyve ağaçlarının kesilmesine ve Kar Yağdı Armudu gibi coğrafi işaretli ürünlerin de kaybına neden olmaktadır. Kuraklıkla başa çıkma stratejilerinden biri de değişen *su kullanım pratikleridir*. Bölgede su kaynaklarının yetersizliği, özellikle yağışların düzensiz ve yetersiz olması nedeniyle ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Sel sularının barajlara yönlendirilmesi ve bu suların tarımsal sulama için kullanılması, verimliliği artırmada önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, suyun toprak tarafından yeterince emilememesi ve yağışların yetersiz kalması, tarımsal üretimi olumsuz etkilemektedir. Baraj sularının buharlaşma nedeniyle kaybı, su stresinin bir diğer önemli sebebidir. Baraj sularının Nisan ayında kesilmesi ve Temmuz-Ağustos-Eylül aylarında yüksek buharlaşma oranları, üreticilerin suya erişimini zorlaştırmaktadır.

> "Şimdi arada bir de burada yukarı yaylalara çok yağış olduğu zaman o sel suyunu baraja veremiyorlar. Bu bizim çaydan geliyor. Eğer o çayın suyunu değerlendirip de tarlaları sulama olanağı olursa ekilen buğday da mahsul de başka oluyor. Yani o sel suyu alüvyonları getirip geliyor buraya. Verimi biraz daha arttırıyor. İşte tesadüfen Bir bent kurulmuş olursa o yöredeki tarlalar sulanıyor ekiliyor. Genelde su işleri de o kanalın kapatılmasını istemiyor. Çünkü o kanal kapalı olursa sürekli yağı da olursa bu çaydan başka boşaltılabilecek yeri yok. Toprak çabuk doyuyor suya. Bir müddet çekiyor, ondan sonra tamam, yürüyor, altına gitmiyor, almıyor suyu emmiyor yani. Geçen çok yağdı şu karşımızdaki ekinler su içinde kaldı çekmedi toprak. Yani çok yağarsa da zarar az yağarsa da." (L-1, Erkek, 66, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> "Mesela şu an karpuzda sondajlar sürekli çalışıyor, şu an sürekli bitiyor tekrar başa dönüyor, bitiyor tekrar…. Hani bölüm bölüm suladığımdan, bitiriyorum başa dönüyorum. Yoksa poyraz anında toprağı kurutuyor. Ne yapayım?" (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

ASAT'ın arıtma tesisinden elde edilen suyun kullanımı da bölgede önemli bir çözüm olarak görülmektedir. Korkuteli'nden gelen arıtma suyunun, tarımsal sulama için kullanımı üreticilerin maliyetlerini düşürmekte ve su kaynaklarının verimli kullanılmasını sağlamaktadır. Arıtma suyu sayesinde, üreticiler daha geniş alanlarda tarım yapabilmekte ve su stresinin etkilerini azaltabilmektedirler.

> "Örnek veriyorum, Korkuteli'nden arıtma suyu geliyor, o bizim için veli nimet ya, o su olmazsa bizim bahçe bitti. Yol üzerinde Dat Köyü var, onların orda su arıtma tesisi var, su oradan geliyor, onlar da kullanıyorlar. Suda bir şey var mı? Yok hiçbir şey yok, tertemiz su çünkü laboratuvarda incelettik, suyun içinde ne var ne yoktur, üzerine kalıntı var mıdır, yok mudur diye, sonuç sulanabilir çıktı. ASAT'ın arıtma suyu bu, suyu arıtıyor çaya salıyor suyu. Normalde bu suyu, şuradaki susuz köy dediğimiz köye aktarıp orada sulu tarım yapma niyetleri varmış ama maliyetleri yüksek olduğu için o projeyi yapmıyorlar, suyu direkt çayıra aktarıyorlar. O akan su kime kadar geliyorsa herkes kullanabiliyor. Yani o yönden güzel. O arıtma suyunun bile çok acayip faydası var. Arıtma suyu bizim sondaj maliyetlerimizi çok acayip düşürdü. Arıtma suyu da olmasa ben şu an 80 dönüm yapıyorsam 30-40 dönüme kadar düşeceğim." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Ama su yok. 90'lı yıllarında normaldi, o zamandan sonra su gidiyor. Su kaçıyor vatandaş kovalıyor. Şimdi şurada bir yer kaldı, gölet var Küçükköyle Büyükköy arasında. O göletin bir sızıntısı var. Onun etrafındaki semte yığıldı millet ama o ne kadar devam eder bilmiyorum. Ova çekildi yani. Burada 8 metrede su ovada 100 metrede. Barajdan sızıyor su başka türlü nereden gelecek yağmur çok az oluyor. Sıkıntımız bu." (L-33, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Dolayısıyla Korkuteli bölgesindeki üreticiler, su stresiyle başa çıkmak için sel sularını değerlendirmek, kaçak sondajlar açmak ve arıtma sularını kullanmak gibi çeşitli stratejiler izlemektedirler. Bu yöntemler, su stresinin tarımsal üretim üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmada önemli rol oynamaktadır. Ancak, bu çözümler de sürekli bir maliyet ve çaba gerektirmektedir; dolayısıyla su yönetimi ve planlamasının daha verimli ve sürdürülebilir hâle getirilmesi büyük önem taşımaktadır.

> "Şimdi yerlisi de var, satın da alıyor adam. Arazi orada mazotsuz su garanti ediyor, gidiyor araziyi alıyor. Mesela şimdi orada arpa buğday suluyorlar. Neden, beleş su. Yani onun için. Mesela yavaş yavaş nisanda barajın geliş suyu kesiliyor. Ola ki yağış olsa sel gelince ancak baraj suyu öyle görüyor. Onun dışında kaynak suyu baraja inmiyor yani. Bu hazır su da buharlaşmayla gidiyor işte 1 temmuza kadar. Nisanda kesiliyor su. 1 Mayıs, 1 Haziran, 1 Temmuz 3 ay buharlaşma var. Belki bir suluk dönemi de buharlaşma götürüyor barajdan. Kaynak da gelmiyor. Yani öyle de bir kayıp var. Zaten bize Temmuz-Ağustos-Eylül 3 ay su lazım. Aslında 9 ay bize su lazım değil barajdan. Ona rağmen yetmiyor yani 3 ayda. Hazır su yetmiyor, yeterli değil. İşte bu ihtiyaç ancak sondajlarla takviye edilerek devam ediliyor." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

Kuraklık nedeniyle yeraltı sularına aşırı yüklenme pratiğinin Manavgat'ta da mevzubahis olabileceği M-Muhtar'ın anlatısından anlaşılmakta ve bu bağlamda bir araştırmaya ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Kumluca'da ise deniz seviyesine yakınlık nedeniyle bu konuya değinilmemiştir.

"Yeraltını ciddi ciddi boşaltıyoruz şu anda. Çökme riski mi olur artık jeologlar daha iyi bilir ama. Çökmeler olur diye düşünüyorum ben. Çok fazla, inanılmaz her seranın dibinde var. Her seranın. Ama işte onu yapma desen yani öyle bir döngü var ki. Adama sera için kredi veriyorsun, belediye ruhsat veriyor. Sondaj yasak diyorsun. Su ver diyorsun su yok serayı yaptığı yerde. O zaman serayı yaptırmaman lazım. Sondajların %95'i kaçak. Böyle bir yanlış, eksik var. Ha kapalı sulama sistemine geçse o zaman her şey çözülür hem kullandığımız su büyük oranda azalır hem de. Şimdi kendimden pay biçeyim benim 10 bin dönüm karpuzum var. Her gün suluyorum her gün damlamayla. Her sulamada 200 liralık benzin yakıyor su motoru. Kapalı sistem olsa evdeki musluk gibi açıyorsun tamam bu ücret yok. Artı kanallar açık olmadığından işte düşün temizlik, sineği çöpü pisliği, o kanalların pisliği de ortadan kalkıyor. Çok fazla sinek var. Her taraf açık." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

Korkuteli'nde ise üreticilerin su stresini aşmak için başvurdukları en yaygın yöntem olan yeraltı sularına aşırı yüklenme, bir yanlış uyum (maladaptasyon) örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira bu yöntem daha önce de değinildiği üzere hem ekolojik bir kayba yol açar hem de uzun vadede sürdürülebilir değildir. Ayrıca, kaçak sondajlar, yer altı su kaynaklarının hızla tükenmesine yol açmakta ve bu da su krizini derinleştirmektedir.

"Ya ben bu yıl 100 dekar yer suladım yağmurlamayla, kendi sondajlarımla. Yoksa hiç yani öbür türlü ayakta kalma şansın yok işin açıkçası. Şimdi sulamayanlar 150 kilo 200 kilo o kadar. Ben yine 500-600 kilo aldım." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Bir de benim şu şeyim var, ektiğim yerin aşağı yukarı 150 dekarı kendi sondajım var, yetişebildiğim kadar biraz suluyoruz, verimi arttırıyoruz. Öyle yani yoksa tamamı kuruda olsa daha kötü. Aşağı yukarı dörtte birinden fazlasını sulama yapıyorum ben kuru mahsule. Yani arpanın buğdayın dörtte birinden fazlasını sulama yapıyorum öyle kurtarıyoruz. Yoksa sıkıntı yani…" (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Ben çok azaltmak zorunda kalmadım, şöyle diyelim işte bu suladığım alanlardan biraz kurtardım, yalnız tamamen kuru yapan veyahut da tamamen satın alan arkadaşlar daha çok etkilendi. Sulamak bizim için avantaj ama maliyet mi? Maliyet, sulaması da maliyet, sonuçta elektrik fiyatları ortada, şartele basmaya korkuyoruz ama en azından oradan buradan satın almaktan daha iyi. Örnek veriyorum. 100.000 TL, 150.000 TL para çıkartıp da saman almaktansa işte 6.000 TL bir ay veriyorsun elektrik parası, 5.000 TL bir ay, taksit taksit bu şekilde masrafları da şey yaptın mı, yani taksitle almış gibi oluyoruz, etkilemiyor. Ama hepsini satın alacak olsan örnek veriyorum, benim aldığım zaman aşağı yukarı bu yıl misal, hepsini satın almış olsaydım 200.000 lira sadece samanına giderdi. Bunun silajı var başka otu var. Öyle yani." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Bir de çok sıcak, yani ağaç çok su istiyor. Kuraklık yani, su olmadığı için baraj mesela 3 defa su verebiliyorlar. Ne yapacaksın? yeraltına bakıyorsun yeraltı sondajları yapıyorsun o da çekiliyor. Sondaj mesela 80-90 metredeyse şu anda 130 metreye indi. Sondaj suyuna yüklenmek zorunda kalıyorsun, çünkü

ağaca bakıyorsun, ağaç ben su istiyorum diye yalvarıyor. Yani ramazanda oruç tutarsın da iftar saati geldiğinde nasıl olur, aynı olay yani, o da bir canlı, hiçbir farkı yok yani, ondan sulama yönünden çok sıkıldık." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Sulama yapılmayan alanlarda buğday verimi düşerken, sulama yapılan alanlarda verim artmaktadır. Ancak, sulama yapılması bile çoğu zaman yeterli olmamakta ve barajlardan sağlanan suyun yetersizliği nedeniyle bitkiler tam anlamıyla su ihtiyacını karşılayamamaktadır. Bu durum, özellikle meyve ağaçlarının gelişimini olumsuz etkilemekte ve ağaçların su ihtiyacının karşılanamaması, verim kaybına neden olmaktadır.

"Kışın sulama yapmadık. Ben yaptım, aralıkta yaptım. Bu yıl yapmama rağmen demek ki yetmedi yani. 2 yıldır yapıyorum çünkü ağaç suyunu almıyor. Biz bunu mesela kasım, aralıkta sularsak ağacı, ağacın nisandaki açımı da geçe gidiyor biraz 1 hafta 10 gün geriye atıyor. Erken uyanıyor ağaç. Yani kışın o da onlardan etkileniyor. Toprak da donduğu için donan toprak nemli. İşte atıyorum 20-30 santim 50 santime kadar donduğu için o buz salıncaya kadar yüzü salıyor ama altı salmadığı için ağaç uyanamıyor. Onun da etkisi var yani. Yani kışın sulayacağız ama suyumuz yeterli değil işte barajımız yeterli değil. Yazın zaten verim alamıyoruz barajdan. Bu sene yine az barajda su, 3 kez su verecek. 3 kez su demek, ağaçların aslında sadece ölmemesi demek. Serum sadece serum yani. Ağaç suyunu alamıyor. Yani yazın da su alamıyor. 2-3 yıldır aynı, hatta 5 yıldır aynıyız aşağı yukarı." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

"Kaçak sondaj saldırdık, uygulamamız o, sonuna kadar direneceğiz. Mesela şu anda benim 4 tane sondajım var. Bunun 3 tanesini son 3 yılda kazdırdım. Yani sonuna kadar direneceğim. 3'ü kaçak yani başka yolu yok zaten bunun sonuna kadar direneceğiz. Yeraltı suları çekildiyse, tamamen sıfıra indirmişsek bahçeyi yapacağız diye direnmenin de mantığı yok. Şu andaki benim önlemim bu oldu. 3 tane sondajımı faaliyete geçirdim, bekliyoruz. Ara ara da suluyoruz ama hep zarar yani. Yeraltı suyundan sulamamız bize kar getirmiyor. Daha da yük getiriyor ama yapacak bir şey yok, ağaca kıyamıyorsun. Mecburen suluyoruz yani. Yapacak bir şey yok. Yani benim önlemim bu." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

"Yetiştirmeye çalışıyoruz kendimiz. Bahçelerin bir kısmını ben 50 dönüm yonca yaptım işte artezyen kuyusundan ona takviye yapıyoruz çok zorlukla. Sulamaya yetemiyoruz aslında da, olduğu kadar, o yoncadan verim almaya çalışıyoruz, onunla yetinmeye çalışıyoruz ve de yeşil arpa buğday biçimiyle hepsine yetmeye çalışıyoruz." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Üreticilerin karşı karşıya kaldığı bu sorunlar, su yönetimi politikalarının eksikliklerinden kaynaklanmaktadır. Devletin su kaynaklarının kullanımını denetlemekte yetersiz kalması, suyun israf edilmesine ve su kaynaklarının hızla tükenmesine yol açmaktadır. Örneğin, mısır gibi suya yüksek derecede bağımlı bitkilerin ekiminin kontrol altına alınmaması,

yer altı sularının hızla tükenmesine neden olmaktadır. Üreticiler, suya bedel ödememek için çeşitli hilelere başvurmakta ve bu da su krizini daha da derinleştirmektedir.

> "Sularsak bir normalleşme oluyor tabi. Sulu tarım yapmadığımız sürece bizim burada bir değişiklik olmaz. Her sene yeni sondaj yapıyoruz, her sene bitiyor. Her sene yeni kuyu vuruyorum. 6-7 tane kuyu yaptım ben ya, her sene yapıyorum desem yeridir. Her sene olmasa da 2 senede bir garanti. Yapacak bir şey yok." (L-31, Erkek, 28, Üniversite, Çiftçi-hayvancı)

> "Bir de bizim eksik olduğumuz bir taraf var, mesela Korkuteli'nde su yok değil mi? Adam oraya sondaj salmış üçlük. Gitmiş oraya 20 dönüm mısır ekiyor. Mısır çok su isteyen bir bitki. Kardeşim bunu ektirme, bunu devletin kontrol etmesi lazım. Bakın bugün Konya Ovası'ndaki obrukların çökmesi hep bundandır. Adam 200 m aşağıya inmiş suluyor da suluyor… Ya 200 dönüm yonca etmiş ya… 300 dönüm yonca, 300 dönüm mısır ekmiş… Adam içinden alttan tesisat da döşemiş. Hiç üst ile de uğraşmıyor. Ekiyor mısırı basıyor suyu, ekiyor ekini basıyor suyu, ekiyor yoncayı basıyor suyu. Ya bu nereye kadar gidecek? Şimdi şu odanın içini düşünün bu oda ağzına kadar dolu suyla diyelim, belli bir noktaya geldi mi indi, indi, indi, indi bu tavan da çöküyor. Ne oldu işte Karaman'da obruk çöktü yüz elli metrede su görülüyor. Halbuki devlet bunların planını yapmış olsaydı; deseydi ki, bir çiftçiye kardeşim senin 50 dönüm mısır ekme hakkın var, 50 dönüm yonca ekme hakkın var tamam, 100 dönüm. Ama adam 500 dönüm ekiyor. Karı çok iyi. Adam bir buçuk ton mısır alıyor ya, geçen sene 4.000 liraydı mısır ya, şimdi belki 8-10.000 lira olacak mısır, adam niye ekmesin? Herkes yukarıda birilerini buldu mu… Sondajını da alıyor ekimini de alıyor, yasak masak kalmıyor artık ben ona inanmıyorum." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

> "Ama böyle bir şeyi diyelim, biz 5 dönümü de ötesinden kiralarız onu 10 dönüm ederiz, yine ekeriz. Onun hilesini biliriz biz. Burada 2 sefer aynı şeyi yaptık ama vallahi bir arpa boyu ilerleyememişiz. Bazen gidiyorum ovaya şöyle geziyorum, geliyorum her taraf yeşillik, her taraf mısır, her taraf kavun, karpuz, adam sondajını salmış, ikilik su çıkmış, 20 dönüm kavuna, karpuza rahatça yetiyor. E basıyor suyunu kullanıyor ondan mesut da kimse yok. Ama 3 sene sonra o kuyunun biteceğini bilmiyor. O zaman ne yapacak? 3 sene sonra o kuyu bitecek. Mesela bizim odamızdaki çocuk geçen sene kendi üçlük su buldu, saldı, bu sene suyu bitti şimdi…" (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Dolayısıyla üreticilerin kuraklıkla başa çıkmak için izledikleri yöntem, kısa vadede bazı çözümler sunsa da uzun vadede sürdürülebilirlikten yoksundur ve bir tür yanlış uyum örneğidir. Sondaj kuyularının aşırı kullanımı ve su yönetimi politikalarının yetersizliği, su kaynaklarının tükenmesine ve tarımsal verimliliğin düşmesine yol açmaktadır. Bu durum, su stresinin derinleşerek potansiyel su krizine dönüşmesine ve üreticilerin ekonomik sürdürülebilirliklerinin tehlikeye girmesine neden olmaktadır.

> "Şu anda zaten sondajlarımızda sularımız çekildi." (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

> “Bir saati 100 TL olmuş ya, yeraltı suyuna 100 TL diyorlar. Geçen de suladık işte erik buruşmasın diye işte 10 saat verdik. Su böyle olmayınca zarar ediyoruz işte. Kendimizin de kuyumuz yok. Sondaj yok. Bir tane yaptırdık çıkmadı, tatmin etmedi, 2-3 ortaktık kapandı. Elden de suladın mı böyle işte, şimdi ağacın tam su istediği zaman. Barajdan gelen suyla suluyoruz ama senede 3 defa veriyorlar. Kıştan da yağmur kar olmadı mı doymuyor. Aldığımız bu damlanın olduğu yer ıslanıyor ama kenarındaki o kuru toprak şeyi hemen çekiyor aşırı sıcaktan…” (L-28, Kadın, 65, İlkokul, Çiftçi)

> “Ondan sonra sondaj kazdırıyoruz bahçeleri sulamak için yeraltı suyu gidiyor aşağıya ama yani çoğu sondaj kuruyor bu dönemlerde, 140 metrelere falan indik, giderek derinleşiyor yeraltı suyu aşağıya doğru çekiliyor ama sondaj da olmasa bahçecilik bitiyor yani bitti…” (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> “O zaman buna bir önlem alacak birinci derecede suya önlem alacak bu devlet. Bu kadar sondaj yapmayacak, yaptırmayacak. O zaman belli sondajlar kuracak, o verecek suyu bize. Yani ona bir çare bulacak. Bizim sondajımız 60 metreydi, 3 sene öncesine kadar. 60 metrede ve dörtlük suyumuz vardı şahane. 3 sene önce daha doğrusu 5 sene önce başladı azalmaya. Su azaldı dörtlük su bitti. Ondan sonra ama yine güzel suluyorduk. Bir anda pat diye, gübreleme yapıyorum sonbaharda fosfor gübresi atıyoruz gözler için. Gübreleme yaparken pat diye sıfıra indi benim su. Biz hemen araştırma yaptık. Bizde 25'lik alarko motor vardı bahçeyi çok güzel suluyordu, o da susuz kalmış, kömürü yanmış. Neyse onu çıkardık. 12,5'luk motor aldık, düşürdük motoru. Sondajımızda 118 metredeymiş 114 metreye boru indirdik. Şimdi dediğim gibi 3 saat suluyoruz o da 6 dönümü suluyor, 6 dönümü ancak sulayabiliyor 3 saatte. Ondan sonra onu kapatıyoruz. 3-4 saat dinlendiriyorum, tekrar bir başka bölümü açıyorum 6 dönüm. Her 6'şar dönüme vana yaptık.” (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

Sondajlar, suyun yetersiz olduğu dönemlerde üreticilere kısa vadeli çözümler sunmaktadır; ancak, bu yöntem su kaynaklarının sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Bilinçsiz ve kontrolsüz sondaj faaliyetleri, yeraltı su rezervlerinin hızla tükenmesine yol açmaktadır. 1990’larda köylerin su ihtiyacını karşılayan kuyular, günümüzde işlevsiz hâle gelmiş ve su verimi düşmüştür. Bu da su stresinin he zaman var olduğunu ancak iklim krizi ile birlikte derinleştiğini gözler önüne sermektedir.

> “Yani böyle kuraklık olursa yarın hepsinin (yeraltı sularının) bitmeyeceğini kim bilecek… En büyük sıkıntımız bizim barajda suyumuz yok. Barajda su yok, Ağustos geldi daha bir defa su verdiler. Bu bahçe olur mu? Anlar mısın bilmiyorum yani susuz bahçe olmaz. Sen 3 günde bir su içsen olur mu? Bahçe de öyle. Yani sıkıntımız çok.” (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> “Bir de çiftçilerimiz tabi kendi başının çaresine bakıp, sondaj yapması. Sondaj da yeraltı sularını bitiriyor.” (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

> “Mısır ekimi de ne yapıyor bizim kurak döneminde yani yağmurun olmadığı dönemde yetiştirildiği için ve aşırı su tüketimi olduğu için binlerce sondaj vuruluyor yer altına. Binlerce sondaj hızlı bir şekilde su

tüketimi yapıyor ve yüzeyden buharlaşmayı sağlıyor. Tabii ne oluyor bu yüzeysel su kaynaklarımız zaten alarm veriyor, artı yeraltında yüzlerce binlerce yıldır biriken yer altındaki su depoları maalesef tüketiliyor. Şimdi maalesef ortalama 50 mt yani toprak düzeyinden 50 mt aşağıya kadar ki tüm su varlıklarını bitirmiş durumdayız. Bu 50 mt su seviyesi de iyimser bir su seviyesi. Bizim şu anda 200-250 mt açtığımız sondajlar var o coğrafyadaki insanlara su hizmeti sağlamak için. Hızlı bir şekilde tüketiyoruz." (ASAT)

"Uzun yıllardır orada akımı takip ettiğimiz akım gözlem istasyonlarımız var. Korkuteli'ndeki sıkıntının biz de farkındayız, suyun gelmediğinin eskiye göre çok azaldığının ama insan etkisinden kaynaklı bir azalma yok. Doğanın yani yağışların azalması o bölge için tamamen, yoksa suyun alınıp başka bir yere götürülmesi ile ilgili bir durum değil. Planlamadaki ortaya çıkan saha çalıştığımızdakine göre boyutlandırılmış baraj o kadar sulayamıyor. O insanlar da zamanında ona göre bahçelerini yapmışlar çünkü; Korkuteli barajı kaç yılında işletmeye açılmış bilmiyorum ama eski bir baraj. 1970 yılında, planlamasına göre belki 1980 yılına doğru işletmeye açılmıştır. Yaklaşık o yıllarda bir meyve ağacı ektilerse, illaki o günkü şartlardaki suyla şu anki suyun aynı gelmediği aşikâr. Yeraltı suyuna yönleniyorlar, doğru çünkü; tek çare. Başka nereden bulabilirim kaygıları var ama bizim de orada yaptığımız kapalı sistem var. O da iklim değişikliğinin etkilerinden, kuraklıktan kaynaklı buharlaşma gibi kayıpları en aza indirmek. Kaçak kaynağını en aza indirmek için kapalı sisteme çevrilmiş. Önceden açık sistemde salma sulama yapılırken kapalı sisteme geçildiği zaman damlama ve yağmurlama yapılıyor, daha kontrollü oluyor. Şimdi hatırladım, bu konu İşletme Bakımda ondan böyle ara ara hatırlıyoruz, orda ultrasonik sayaçlar vardı, harcadıkları kadar ödeme yaptıkları, eski sistemde örnek veriyorum; on dekar bir araziniz varsa yani dekarı bir birimse on birim veriyordunuz, şimdi bu on dekar arazinize on birim değil de ne kadar sularsanız o kadar vereceksiniz. Bu da insanları su tasarrufu yapmaya itiyor. Eskiden sulasan da sulamasan da aynı parayı veriyordun yani dönüm başına para alınıyordu, şimdi ultrasonik sayaçlarla evimizdeki kullanım gibi oldu. Şu an isterseniz salma sulama yapın ama dünya kadar fatura ödersiniz, bu da insanı damlama sulamayla, yağmurlama sulamaya itiyor." (DSİ 13. Bölge Müdürlüğü)

Aslında üreticiler sosyoekolojik açıdan uyguladıkları yöntemin sürdürülebilir olmadığının farkındadır ancak ne kendileri bir alternatif bulabilmekte ne de alternatif yaratacak politikalar üretilmektedir. Bu durumun üreticilerde yarattığı çaresizlik anlatılara da yansımaktadır.

"Ama şimdi gelen suya göre kullanım çok fazla ben de dahil. Şimdi kaç aydır mesela 80-90 gündür hiç dur duraksız çalışıyor bu sondajlar. Yani… Nereye kadar gider ne olur bilmiyorum." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"8-10 metrelerde su kuyusu çıkarırken biz artık halihazırdaki senelerdir kullandığımız devasa sondajlarımız kurumaya başladı. Neden? Yeraltının dengesini bozduk, bilinçsiz sondaj yaptık." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> Benim şurada bir kuyum vardı 1992'de. Bu köyde ikinciydi. Bu köyü komple suluyordu. Hani komşuya vatandaşa veriyorduk. Bizde örnek veriyorum, başka arkadaş 50 liraya veriyorsa saatini, ben elektrik parasını karşılayacak şekilde 15 liraya 20 liraya verdim. Bu köyü de komple suladık. Şimdi bir ilaç motorunu, 2 tonu dolduramıyorum. 102 metreydi bunun derinliği, bitti. Neyi önerebilirsin ki sen bunun karşısında? Bana ne yapmamı önerebilirsin?" (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "İşte sondaj salımı niye yapmıyorsun? Yerde bir şey yok ki. Salsan nereye salacaksın, zaten denedik. 3 tane kuyu kazdık. 2 yere salındı yok, üçüncü yere saldık. Orada da yok yerin altın da boş. Bizim burada önce 150-200 metrelerde su. Şu anda belki 400 metreye inmemiz lazım." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Görüldüğü üzere Korkuteli bölgesinde kaçak sondaj uygulamaları, su kaynaklarının yönetiminde ciddi sorunlara yol açmaktadır. Yerel halk ve aktörler bu durumu farklı perspektiflerden ele alsa da ortak bir endişe etrafında birleşmektedirler: su kaynaklarının hızla tükenmesi. Yerel halk, kaçak sondajların yaygınlığını ve bunun yarattığı su stresini dile getirmekte, ancak komşularını şikâyet etmekte zorlandıklarını ifade etmektedirler. Su kaynaklarının tükenmesi ve yeraltı su rezervlerinin bitmesi, üreticilerin çaresizlik içinde kaldığını göstermektedir. Çiftçiler sondaj kuyusunun suyu bitince komşusunun kaçak sondaj yaptığını bildiği hâlde şikâyet edemediğini, çünkü komşusunun da bahçesini kurtarmaya çalıştığını belirtmektedir.

> "O kadar çok kaçak sondaj var ki şimdi çiftçi olarak komşunu şikâyet edebilir misin? Komşun sondajı neden yapıyor? O da ağacını sulamak için yapıyor. Aynı benim gibi. Bizim sondaj ruhsatlı. 1992 senesinden ruhsatlı. Ama ne oldu sondajımın suyu bitti. Başkaları 100 metreye sondaj atıyor, orada sondaj burada sondaj her yer sondaj olunca. Ama şimdi ben onu şikâyet eder miyim, edemem. Çünkü o da suyu ne için yapıyor? Ağacını kurtarmak için bahçesini kurtarmak için yapıyor." (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

> "İki, yeraltı suları diyelim. Devlet bir ara göz yumdu. Her yer örümcek ağı gibi oldu. Önüne gelen sondaj saldı, hem de ruhsat yok. Fakat adam sondajı başladı diyelim mayısta sondajı vurdurdu. 3'lük su geldi diyelim, güz geldi su bitti. İşte ben hep bunu şuna benzetirim. Şu bardağın içine 1 tane pipet sallasak birimiz çekse bu bardak belli bir süre dayanır ama 3 tane pipet salladığında üçümüz birden çeksek; bir dakikada biter. Yeraltı havzasına haddinden fazla sondaj vuruldu. Önceden biz 90-100 metrelere sondaj salardık. Sonra 125 m oldu. Sonra 150 m oldu. Şu anda 150-200 m ama nereye kadar gideceğiz? Bakalım onu da merak ediyorum boyuna gidiyoruz aşağıya. Bu da pek hayra alamet değil. Yani devletin burada bir önlem alması lazım." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Öte yandan, yerel aktörler ve resmî kurumlar, kaçak sondajların denetlenmesi ve kontrol altına alınması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Korkuteli Ziraat Odası Başkanı, devletin bu

konuda yetersiz kaldığını ve kaçak sondajlara göz yumulduğunu ifade etmektedir. Ruhsatsız sondajların yaygınlığı, su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımını tehlikeye atmakta ve yeraltı su seviyelerinin hızla düşmesine neden olmaktadır. Resmî kurumlar, kaçak sondajların caydırıcı önlemlerle kontrol altına alınması gerektiğini belirtmektedir, ancak mevcut yaptırımların yetersizliği nedeniyle bu durumun önüne geçilememektedir.

> "Devlet buna biraz da göz yumuyor. Şimdi Korkuteli'nde diyelim 300 tane sondaj varsa bunun 50 tanesi ruhsatlıdır, 250 ruhsatsızdır. İşin garip tarafı, senelerdir yaşadığımız şeyler bunlar. Senin de sondajın var, benim de. Seninki ruhsatlı, benimki ruhsatsız diyelim, örneğin sen beni şikâyet ettiğinde; Antalya'dan DSİ geldiğinde ruhsatsız olanları kapatması lazım değil mi? E, DSİ de biliyor. Diyor ki, gidin şikayetlerinizi geri alın, yoksa ben geldiğimde, bütün sondajları kapatırım. Şu yaz günü susuz kalırsınız, diyor. Biz böyle 4-5 tane olay gördük yani hani ombudsman dersiniz ya biz ombudsmanlık da yapıyoruz. Git o şikayetini geri al, bak millete zarar vereceksin, şu bu… Yani devlet göz yumuyor. Kaç kişi ruhsat alıyor? %80'i ruhsatsız yapıyor." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

> "İnanın yani geçen sene köye giren silajın haddi hesabı yok. Yoktu yani köyde yoktu… Geçen sene temmuzun sonunda bitti göletteki su. Bu sene de ağustosun sonunda biter yok. 3 tane sondaj saldım. Devlet su işlerinden gelen müdürler güldü. Sen sondajla mı dolduracaksın burayı dediler. Kahkaha attı. Niye gülüyorsun dedim ben!? Dalga geçer gibi güldün, dedim. Sen suyun yokluğunu görmemişsin hiç de dedim öyle. Köyde 1 parmak suyu getireceğiz diye göletten 1 km boyu döşedik. Su yok çünkü, yok. 3 sondajı saldım, Allah da utandırmadı birinden güzel çıktı şükür, ha maliyet oldu mu oldu. Güneş enerjisi kurdum ona da. Kar çok gibiydi, yer altını besler diye ona da güvendik. Ama hani kepek kar deriz. Bir buçuk metrelik kar bir hafta içinde eridi. Normalde bir buçuk metrelik kar belki 20, 25 gün, bir ay bu şekilde akması lazım. Toprak zaten doygun değil, eriyenin de birazını toprak emdi gitti." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Köylü şikâyet ettiği noktada da, onlar da şikayete binaen gittikleri zaman ya ceza kesiyorlar, ya kuyu kapatıyorlar ama evet kaçak çok fazla var. Yine yaptırım yok, vatandaş şöyle düşünüyor; ben açar kullanırım, gelir kapatırlar, zaten cezası ne kadar ki? Öderim, tekrar açarım diyor. Caydırıcı bir şey olsa, bunlar kritik konular yani çok boyutlu. Asıp kesmek de doğru değil bazen, empati yaptığımda diyorum ki; su yok, ne yapacağım? Bir şey yapmam lazım." (DSİ 13. Bölge Müdürlüğü)

Devlet Su İşleri yetkilileri, kaçak sondajların önlenmesi ve su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımının sağlanması için daha etkili denetim ve yaptırımların uygulanması gerektiğini savunmaktadırlar. Ancak, mevcut su kıtlığı koşullarında üreticilerin çaresizliği, kaçak sondajlara başvurmayı kaçınılmaz kılmaktadır. Suyun yokluğunun çiftçileri ne kadar zorladığını anlamak gerektiğini belirten yetkililer, bu durumun çok boyutlu ve karmaşık bir sorun olduğunu ifade etmektedir. Devlet kurumlarının görevi geliştiremedikleri politikalar nedeniyle yurttaşlarının uyguladığı *yanlış uyum pratiklerini* anlayış ile karşılamak değil hem

mevcut hem de gelecek nesillerin suya erişimini garanti altına alacak ekolojik politikalar üretmektir.

Öte yandan üreticilerin uyguladıkları ve sürdürülebilir olmaktan uzak olan bu yanlış uyum pratiği aynı zamanda oldukça maliyetlidir. Bu süreçte, sondaj maliyetleri sadece derinlik nedeniyle artmamakta, aynı zamanda elektrik maliyetleri de büyük bir yük hâline gelmektedir. Elektrik fiyatlarının sürekli yükselmesi, üreticilerin sondaj pompalarını çalıştırmasını maliyetli hâle getirmekte ve bu durum tarımsal üretimin ekonomik sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Bir üretici, güneş enerjisi sistemi kurarak elektrik maliyetlerini azaltmaya çalışsa da, bu tür yatırımlar yüksek başlangıç maliyetleri gerektirmektedir ve birçok üretici için bu maliyetler karşılanamaz düzeydedir.

> "Dedim ya üretim şansı bırakmıyorlar, üretim için bir şeyler yapmaları lazım yani. Sahilde her taraf su, adam sondaj vurmuyor. Ben şimdi sondaj vurayım, bir sondaj maliyeti 100.000 TL. O suyla da çift ürün gene alamıyorsun bak tek ürün, tek…" (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Barajdan kullanıyoruz ama baraj yeterli suyu veremiyor. 2 defa 3 defa ancak veriyor. Şimdi damlama sulamada 40-45 günde bir barajdan gelen su yeterli olabilir mi? Mümkün değil. İşte yeraltı suları, sondajlardan takviye yaparak o şekilde suluyoruz. Çok güçlüklerle ürün yetiştiriyoruz. Aslında yapılmaz yani şu anda yapılmaz, o kadar masrafları, maliyetler arttı ki anlatamam size. Ne yazık ki devletimiz elektrik vermiyor artık valla. Hani tarımsal sulama, ya sen oraya sondaj saldırmışsın, ruhsat istiyor. Ruhsat zaten şu anda küresel ısınmaya dayalı olarak, sıfır noktaya kadar ruhsatlar kapalı ruhsat alamıyorsun. Sıfır nokta dediğimizde dağa kadar yani. Dağda olsa da açamıyorsun aslında sondajı da. Yani şey bilimsel olarak proje bu. Sıfır noktaya kadar ruhsat yok, alamıyorsun, alamayınca kaçak yapıyorsun. Kaçak yaptığın zamanda elektrik vermiyor. Elektrik olmayınca biz kendi imkanlarımızla sorunu çözmeye çalıştık. Üçüncü yıla gidiyor işte ben güneş enerjisi yaptırdım. O yılda 90.000 liraya yaptırdım. Şu anda 300.000-400.000 liraya yaptıramazsın herhalde. 45 tane panel kurdurdum. 16,5 KW elektrik üretiyor ve onunla ihtiyacımızı gideriyoruz. Onunla çalıştırıyoruz sondajımızı. Bunların hepsi maliyet işte. Yani yaptığın yatırım, senin bir kere en azından 2-3 yılını götürüyor. 2-3 yıllık gelirini götürüyor yani." (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Şu anda yeraltı suyundan sulamaya kalksa, satın almaktan daha maliyetli üretimi. Elektrik parası çok yüksek olduğu için şu anda maliyeti çok yüksek. Rakamlar çok yüksek. Şimdi bugün atıyorum göleti olan barajı olan yerlerde ekilen mesela Gölhisar tarafında ekiliyor bayağı. Acıpayam tarafında ekiliyor, mısır ağırlıkla yonca. Şimdi bunların maliyeti dönüm maliyeti üretim su maliyeti 100 lira. Bir sezon için dönümde. Ama benim maliyetim 500 hatta 1.000 lira bir sezonda dönüm maliyetim. Ben nasıl işin içinden çıkacağım. Ben o adamdan satın alsam benim elektrik maliyetimden daha düşüğe denk geliyor. Üretmeme çile çekmeme gerek yok yani. İşte hortum gezdir, sula, biç, döv paketle. Uğraşmaya gerek yok? O daha kolay. Çünkü herkes şimdi şeyde, sondaj salımı kolay değil artık yani maliyetleri yükseldi. İçine aldığımız mesela sondaj borusu 300 liraydı, şu anda 1300 lira bir tek boru. 150 metre indiğini düşün, yani bunu

çıkaramazsın. Bu mesafeden çıkaramazsın, gittikçe kötüleşti." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

"Çiftçinin ayakta kalabilmesi için önce ceyranın düşük fiyat olması lazım. Tarımda kullanılan su eskiden baya baya ucuz oluyordu. Şimdi evden daha pahalı. Tarımda kullandığımız sondaj daha pahalı. Yani o kadar sıkıntı… Meyveciliği çok etkiliyor kuraklık. Neden çok etkiliyor? Şimdi yeraltına yükleniyoruz Yeraltı sırf masraf. Yeraltı çok masraflı, bir de bizim meyve para etmez oldu." (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Sondaj yaptırmak, sondajın çalışmasını mümkün kılacak elektrik sistemini, jeneratörü yahut güneş enerji sistemlerini kurdurmak, sondaj dolayısıyla elektriği uzun saatler çalıştırmak gibi çabaların tümü maliyetleri artırırken bu çabalar aynı oranda verim artışını sağlamamakta hatta bazen su çıkmaması nedeniyle boşa dahi gidebilmektedir. Yükselen maliyetler, düşen su seviyeleri ve su kalitesindeki azalma, üreticileri ekonomik olarak zor durumda bırakmakta ve su kaynaklarının tükenmesine neden olmaktadır.

"O da tabi maliyet, su seviyesi aşağı indikçe ceyran biraz daha fazla yanıyor, su daha az çıkıyor. Bunlar da bahçe sulamaları için masraf olarak dönüyor bize, baraj suyu da kısıldığı için. Ondan sonra biz sondajlardan mesela ben çok aşırı suluyorum şu anda. Onun ceyranı çiftçiye düşük olması lazım. Aynı pahalı fiyattan alıyoruz. Benim her ay 7-8-10.000 TL ceyran parası çıkıyor karşıma şu anda yonca sularken." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Gübre parasını mesela, yağmur yağsa gübre parasını veya mazot parasını o kadar çok düşünmem, sıkıntı değil ama bu yağmur yağmadığı zaman sulamam gerekiyor. Ekini sulamak lazım, bunu ne ile sulayacağım? Elektrikle sulayacağım çünkü suyu yeraltından çekeceğim mecbur yani o da ekstra bir masraf anlamına geliyor, o da kurtarmıyor. Ekin, arpa, buğday olayında çok masraf var. Verim düşüşünü azaltmak adına aslında maliyetleri yükseltiyoruz. Sondaj elektrik yakıyor, elektrik parası… Biliyorsunuzdur kendi evinizde görüyorsunuzdur zaten kaç katı oldu? Çok acayip arttı. Onun için de benim girdi maliyeti; ben bir armudun kilosunu 2 liraya mal ediyorsam şu anda 4 liraya mal ediyorum, kabataslak hesaplayacak olursam. Bu maliyetleri buluyoruz yani bize maliyetleri 2 katı olmaya başladı. Son 2-3 yıldır böyle." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Burada ruhsat yok ki kuyularda, kaçak sondajların hepsi, izinsiz. O yüzden biz kendimiz yaptık, paneli kurduk, mecbur kuracağız. Elektrik yok bulunduğumuz bölgede ya jeneratör kuracağız ya panel dedik, paneli kurduk. En azından cebimizden para çıkmıyor çalışırken. Şimdi bak sulanıyor bu güneşli havada çalışıyor bizim kuyumuz, durum böyle." (L-31, Erkek, 28, Üniversite, Çiftçi-hayvancı)

"Orada sondajımız yok, sondaj yapabilmem için elektriğin yakın olması lazım. Elektrik direklerinin mesafesi çok uzak, maliyeti çok yüksek. Nereden baksan bir kilometrelik bir hat çekilmesi lazım ki sondajı çalıştırabilelim. Sondajla beraber elektriğin nerden baksan 300-350 bin lira civarı bir maliyeti

olur. Köyde bizim gibi aileler için çok büyük para, garantisi de yok. Sondajla suladığım hiçbir yerim yok, barajdan su az geliyor." (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Oradan da o suyu çıkarabilmek ayrı bir maliyet zaten motorun büyük olacak. İster istemez elektrik tüketimi fazla olacak. Tabii bunun maliyetini hesap ettiğin zaman suyun litre fiyatını ona göre belirlemem lazım. Bu kez, üreteci de diyecek niye bu paraya satıyorsun?" (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Kuraklıkla başa çıkmak için yeraltı sularını kullanmak, üreticiler arasında maliyet farklılıklarına ve bu bağlamda iklim değişikliği ile başa çıkma kapasitelerinde eşitsizliklere yol açmaktadır. Bu durum, küçük çiftçileri ve aile çiftçilerini daha da kırılgan hâle getirerek iklim adaletsizliğini derinleştirmektedir. Yeraltı sularının kullanımındaki yüksek maliyetler, sermaye birikimine sahip büyük çiftçiler ile kaynakları sınırlı olan küçük çiftçiler arasındaki makası açmaktadır.

"Yani ellerini alt tabakanın cebine sokmuşlar. Elinde ne varsa sürekli alıyorlar yani zengin, sürekli zengin oluyor. Benim çevremde de var mesela. Ben 5 dönüm yeri satıncaya kadar hal geliyor başıma, adam geliyor bir milyona 70 dönüm yer alıyor. Ne yapıyor, etrafını çeviriyor, sondaj kuruyor, para var çünkü. Ama ben bunu yapamıyorum niye çünkü imkanlar. Adam geçen sene bir milyona aldığı yerin etrafını çevirdi büyük bir sondaj vurdu yolunu yaptırdı. Bu sene 2.800.000 verdiler, vermedi. Parası olan insan bir şekilde yapıyor yani para parayı çekiyor." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Mesela herkes sondaj vurduramıyor, buralara bir su getirilebilse, bizim ovaya insanı diksen insan yetişir." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Sondaj maliyetleri, küçük çiftçilerin karşılayamayacağı düzeylere ulaşmış durumdadır. Büyük çiftçiler ise finansal kaynaklara sahip oldukları için bu maliyetleri karşılayabilmekte ve yeraltı su kaynaklarına erişimde avantaj sağlamaktadırlar. Bu durum, küçük çiftçilerin su kaynaklarına erişimini zorlaştırmakta ve üretim kapasitelerini düşürmektedir.

"Sezonda 3 sefer suluyoruz ama 3 sefer de bahçeciliğe yetmiyor. En az 8 su lazım. Herkesin derin kuyu sondajı da yok. Arada bir sefer derin kuyu sondajıyla sulasa belki idare eder. Ama yetmiyor. 1 ay arayla veriyorlar şu an suyu. Bu damlama sulama tabana zaten ne kadar gidiyor ki? Görüyorsunuz dışarıdaki sıcaklığı, yetersiz kalıyor. Yani bakırla su çekiyoruz kızım." (L-21, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Yani sondajı varsa yeraltı kuyularından yakınında varsa ya da komşusunda varsa ancak ordan sulayabiliyor. Yani o da sıkıntı." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

> “Şu anda küçük çiftçiyi etkiliyor. Büyük çiftçinin şöyle bir derdi yok. Bugün sondajın maliyeti 200 bin lira çıktı. Hatta 200 bin liraya kurulmuyor. Ben geçen sene yaptırdım. Geçen sene bana maliyeti 90.000 liraydı. Bu sene ikiye katladı, üçe katladı hatta. Zannedersem 200 bin liranın üstünde şu anda sondaj. Küçük çiftçi sondaj kazdıramaz, bu iş bitti. Biz 90’lı yıllarda sondaj kazdırıyorduk yani ilk. 10 dönüm arazi satıp sondaj kazdırıyorduk. Şimdi ona döndük geldik biz yine. Yani 200 bin lirayı küçük çiftçi bir para verip de sondaj kazdıramaz. Büyük çiftçinin kaçak sorunu yok, küçük çiftçinin kaçak sorunu var. Kazdırmaya başlasın şikâyet var. İşte 5 dönüme sondaj kazdırmaya kalksa, ya işte içinden kazanacağı ne? 200 bin lira gömüp de ne yapacağım?” (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

Bir diğer ifadeyle, yeraltı sularının aşırı kullanımı, su kaynaklarının hızla tükenmesine neden olurken aynı zamanda su kaynaklarına adil olmayan bir erişim biçimine dönüşmekte ve küçük ölçekli çiftçilerin kırılganlığını artırmaktadır.

> “Bu anlamda suya yüklenme durumu da sıkıntı. Yani burada en büyük sıkıntılarından birisi de bu köye gelen adam önce 2 dönüm bir yer alıyor. Oraya hemen bir su. Eğer köyün dışındaysa oraya hemen bir sondaj vurduruyor. Nasıl sondaj vurduruyor; gece gündüz kaş ile göz arasında oluyor. Oraya abone almak istiyor. Ta köyün 300 m dışında, ya köyün içme suyundan alacak aboneyi veya sondajı vurduruyor. Bu bizim için büyük sıkıntı. Öbür taraftaki adam da orada sondajdan domatesini, biberini sulayacak, kendine nafaka temin edecek. O sadece o 2-3 dönümün sevdasında, başka bir şey değil yani. Bunlardan bir biz değil belediye de mustarip, muhtarlar da mustarip. Muhtarlardan gelenler diyor ki, ya abi vermeyin gözünüzü seveyim, ama kanun demiş 2 dönümden aşağı olmayana çiftçilik belgesi verebilirsin. Benim elimde bir şey yok. Ya 2 dönüm yer için Antalya'dan kimler telefon ediyor? Bir duysan görsen tuhaf kalır. Yani aslında yazlıkçılar tamam ama suyu çok hoyrat kullanıyorlar.” (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

> “Oracro Tarımın sondajının biri bozulmuş bir gün, o yedili su çeken büyük sondajlardan. Bir gün diyor, bizim sular çoğalıverdi, diyor, Allah, Allah dedik, meğerse adamların sondajı bozulmuş. 3 gün o suyu çekmeyince; havzada su 1-2 metre yükselivermiş. Yükselince ta bunların oraya su gelmiş. İki gün sonra bir çalıştı, bizim su yine bitti diyor.” (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Kuraklıkla başa çıkabilmek için üreticilerin suyun kullanımında uyguladığı ya da planladığı yöntemlerden biri de havuz ya da gölet yaptırmaktır. Zira gelen su miktarı doğrudan sulama gerçekleştirildiğinde yetersiz olduğu için çıkarılan su önce havuzda biriktirilerek ardından pompa ile dağıtılmaktadır.

> “İhtiyacımızın şu an dörtte birini alabiliyoruz. Ulaşabildiğimiz dörtte biri. Şu çay bardağını doldurmayacak sularla havuzlar yaptık. Onunla idare etmeye çalışıyoruz. Havuzları doldurup, havuzlardan büyük pompalarla bahçelere su basıyoruz. Yani bir liralık masrafı üç liraya çıkardık.” (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

> “Atıyorum işte çay bardağının ağzı gibi bir havuz yaptık. O suyla depoyu bir haftada, iki haftada dolduruyoruz. O sistemle ağaçları sulamaya çalışıyoruz. Arada bir iki sefer baraj suyuyla sularsak ağacı kurtarmış oluyoruz. Bırakıp gideriz ne yapalım. Şimdi bu işin sermayesi su. Susuz nasıl yapalım. Geçen sene 10 saat veriyorlarsa bu sene 2-3 saat veriyorlar suyu.” (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

Ancak bu yöntem de sondaja benzer bir biçimde fazladan maliyet oluşturmaktadır. Bu yönteme henüz başvurmamış olanların bunu değerlendirmeye başlaması artan su stresinin göstergesidir.

> “Bir bölgem var 8 dönüm, 8 dönüm sulamıyor. Orayı da şimdi ya ikiye böleceğiz yeniden boru döşeyeceğiz, ya da havuz yapacağız. O da bir maliyet. Havuz yapımı için bana destek versin o zaman devlet. Elektrik enerjisi üretelim diye destek alalım dedik. Geçen sene 3.000-4.000 lira elektrik faturası geliyordu aylık. 3.000 lira elektrik faturası geliyor sadece sondaja. Güneş enerjisi yapalım dedik. Çok yüksek maliyeti kendimiz yapamadık.” (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

> “Benim kendi bahçemden dolayı en büyük sıkıntım susuzluk. Bende havuz yapmayı düşündüm ama, maliyetlerden başımızı kaldıramıyoruz.” (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

> “Su durumu sıkıntılı. Şimdi biz yaylaya bir gölet yaptırmaya çalışıyoruz işte son aşamalarda proje. Yani en azından takviye olursa yardım olur. Kaynak suyundan bir gölet olacak. Şimdi meyve ağaçlarının normalde 5 kez su verilmesi gerekiyor. Damlamaya geçildiği için zaten saatli veriyor baraj suyu. Yani 12 saatte bir damla 2-4 litre arasında su akıtıyor. Bununla toplamda 3 metrede 5 damla olduğunu düşünürsek, hadi 10 damla olduğunu düşünelim. 10 damlada 20 lt su. 12 saatte 200-300 litre su yapar. Yani hiç bir koca ağaçta 200-300 litre su, su değildir yani. Bir de bu bir ayda bir veriliyor. Buna ağacın tahammül etmesi mümkün değil. Yani bu aralığın 15 günde bir sulanması lazım. Az su, sık su olması lazım. O da baraj yeterli değil.” (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

Ziraat Odası Başkanı artan su stresi nedeniyle üreticilerin buna mecbur kaldığını belirtirken İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü temsilcisi böyle bir artışın olmadığını iddia etmektedir.

> “Havuz suyu hep vardı zaten. Sonuçta hani suyun debisini attırarak bastırmak pompalamak falan gibisinden… Olayla ilgili ekstra bir artış yok, hep vardı zaten.” (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> “Bu havuz sistemi; mecburiyetten olan bir şey. Şimdi şunun için, adam normal sondajı çalıştırdığında, biz havalı deriz, bir gelir bir gider su. O su damlamaya randımanlı akmıyor. Adam ne yapıyor, akşamın tam serinliğinde basıyor havuza, sabaha kadar ister ara, ara aksın havuz doluyor. Sabah oraya motorunu kuruyor, basıyor düğmeye, şakır şakır su akıyor. O ihtiyaç için, mecburiyetten olan bir şey yani. Bana göre var ya bu zorunlu bir şey. Eğer o olmasa zaten bahçesini sulayamayacak. Bir zararı olmaz, aslında faydası olur. Çünkü yer altından çıkan suyu direkt bitkiye vermiyor. Su bir oksijenle buluşuyor. Onun

> faydası daha fazla olur ama, eğer o su yeterli olsaydı hiç uğraşmazdı adam havuzla." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Dolayısıyla iklim krizinin sermaye birikimine ve neoliberal tarım politikalarının yarattığı yıkıma su taşıdığı ve çözülen kırsal üretim biçimlerine bir de iklim adaletsizliğini eklediği ortadadır. Bu bağlamda iklim adaletinin sağlanabilmesi için su kaynaklarının sürdürülebilir ve adil kullanımını sağlayacak politikaların geliştirilmesi şarttır. Bu politikalar, küçük çiftçilerin desteklenmesi ve su kaynaklarına erişimin daha adil düzenlenmesi etrafında şekillenmelidir.

Korkuteli ve Kumluca'da iklim afetleri ile başa çıkma kapasitesi düşük olan üreticilerin *ücretli işçiliğe, ortakçılığa ya da icara geçiş* yolunu izledikleri görülmüştür. İklim afetlerinin etkisiyle kendi toprağında işçileşen köylüler, artık kendi arazilerinde çalışamayacak duruma gelmişlerdir. Kooperatif yetkilileri, bu durumu açıkça gözlemlediklerini ve birçok çiftçinin kendi tarlasında işçi olarak çalıştığını belirtmektedirler.

> "Köylünün kendi toprağında işçileşmesini net bir şekilde görüyoruz kooperatifin içinde olduğumuz için de görüyoruz. Kendi arazisinde işçi olarak çalışıyor artık adam. Çünkü kendi yapamıyor." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "Burada kaç kişi bıraktı malı, bu sene biçerde herkesi duyuyorum. O "ben etmeyecem ben etmeyecem, malcılık bitti, malcılık bitti" bitti yani…" (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Valla bunların zararı ileride olacak vatandaş bilmiyor. Şimdi herkes arazisini sattı. Gitti orada uşaklık yapıyor. Kendi sattıkları arazide kendileri çalışıyorlar." (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "İşte bir yere ortak olmakta bulduk çareyi. Çünkü elinde para yok masrafların altından kalkamayacağız. Hala kurduramadık öylece duruyor. Boş duruyor. Sonraki iki yıl da patlıcan yaptım. Patlıcan da pandemiden dolayı para kazandırmadı. E ortak olunca yarısını oraya veriyorsun kendinin çocukların masrafı var ancak çıkıyoruz işin içinden. Bu yıl güzlük domatesten iyi para kazandık ama güzlük altı götürdü hastalıktan." (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

Bu değişim, sosyoekolojik baskıların bir sonucudur. Birçok üretici, artan maliyetler ve iklim afetlerinin getirdiği riskler nedeniyle tarımsal faaliyetlerini sürdürememekte ve arazilerini satmak zorunda kalmaktadır. Sattıkları arazilerde işçi olarak çalışmak zorunda kalan bu insanlar, üretimden uzaklaşmakta ve tarımda işçileşmektedirler. Bu durum, toprak sahipliğinin el değiştirmesi ve küçük çiftçilerin mülksüzleşmesiyle sonuçlanmakta, kırsal kesimde sosyal ve ekonomik yapıyı olumsuz etkilemektedir.

> "Ben şimdi kendi yerimi yapacak olsaydım önce toprak çekmem lazımdı. Kenarına beton dökmem lazım. En az 3 yıllık naylon çekmek lazım ki afet olduğunda delip geçmesin, dayanıklı olsun. Sonra her çemberin arası 2 metre. 3 çember varsa her iki metreye karın bağı yapmak lazım. 15 metre demir yapar, üçlük. Yukarıları kargı yapmak lazım yukardan bastığın inmesin diye. Böyle olmasın yani. Ben o zaman niye kuramadım, oğlan dershaneye gidiyor onun parası var hangi birini yetiştireceğim. Elden yer almışsın, onun parasını ödeyeceksin. Ortağım da sen bana para verme, dedi. 14 bin lira vermem gerekiyordu. Başından afet geçti kendi işine bak, dedi. Ama nisan ayı gelecek yine para vermem gerekecek olacak gibi değil. O yüzden bıraktım. Şimdi icar yapıyorum. 3300 metre bir arazideyim, 4. Senem bu sene." (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

> "Tam teşekküllü kursan dönüm başına 30 bin liraya mal olurdu. Şu anda sıfır kurayım desem, demiriydi, sacıydı 100 bin lira en az. Ben de 100 bin lirayı 1200 metrekareye vereceğime 4 dönüm icarlarım o parayla ondan iyi kazanırım. Kredi de çekemem çünkü tapu yok, davalık olduğu için. Şu an ektiğimiz yerde sera başkasına ait işte biz kiralayıp ekim yapıyoruz. Önceden gelen borçlarım aktararak geliyor ondan sıkıntı yaşıyorum, yoksa kötü para kazanmıyorum." (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

Birçok üretici, kendi arazisinde üretim yapacak finansal güce sahip olmadığından, ortakçılık yoluna gitmekte veya arazilerini kiralamaktadır. Bu yöntemler, ekonomik açıdan daha sürdürülebilir görünse de üreticilerin bağımsızlıklarını kaybetmelerine ve tarımsal üretimdeki kontrolün azalmasına neden olmaktadır. Üreticiler bunu bir şekilde üretim faaliyetlerini sürdürebilmek amacıyla gerçekleştirseler de yaşanan sermaye kaybı onları giderek kırılganlaştırmaktadır. Dolayısıyla iklim krizi kırsal tarımsal topluluklarda küçük çiftçilerin proleterleşmesini hızlandırarak yaşamların metalaşmasına katkı sunmaktadır.

Diğer taraftan üreticiler, *gübre ve su gibi kaynakların kullanımı ile kuraklık ve verim arasındaki karmaşık ilişkiyi yönetmeye* çalışarak tarımsal üretimlerini sürdürülebilir kılmak için büyük çaba sarf etmektedirler. Kuraklık koşullarında, verimliliği artırmak ve maliyetleri yönetmek için farklı stratejiler benimsemek zorunda kalmaktadırlar. Bu süreç, ekonomik, çevresel ve teknik zorluklarla doludur ve üreticiler için ciddi bir mücadele alanı oluşturmaktadır.

> "Mesela ben toprağı öldürmemek açısından organik gübre kullanıyorum sürekli, bu normal 20-20'yi falan kullanmıyorum. Mineral kullanıyorum bilmem ne çok çoraklaştırmayayım diye ama bilmiyorum artık yani, verim düşük… Geçen şimdiden gübreyi alayım diye gittim, 580 TL bir çuval gübre. Şimdi dekarda ben 30 kilo gübre atıyorum, üst gübresi atma şansım yok. Üst gübresi atarsam ve yağmur yağmazsa gitti ekin, zarar. Hemen yanıyor zaten. Bizim bu bölgede bu yıl suladığım yerlere attım, nasıl attım yağmurlamayı kurdum, elimle gübreyi attım, yağmurlamayı çalıştırırım, üst gübresi öyle yaptım. Ortama dekara 30 kilo gübre atıyorum mesela. Dedim ya traktör kendimin olmasa bir de dışarıdan işçilik yaptırıyor olsam, tamam gittin zaten. Eskiden sabit işçilerim de vardı mesela ama artık sadece hasat zamanı. Hep böyle." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Yani derece farkından dolayı bitki kendini koruyamıyor. Ama sulu tarım yapan arkadaşlar damlamanın içine koruyucu madde katıyorlar ya da güçlendirici katıyorlar. Onu vererek o çatlamayı önlüyorlar. Ama sulu tarım değilse bunu yapma imkânın yok. Aslında zaten yapılmaması da lazım. Kurutuyor tarlayı. Bir de yıllarca ektiğimiz kimyasal gübreler, işte son yıllarda organik minareller, solucan gübreleri şudur budur çıkmaya başladı. Önceden beri verdiğimiz gübreler toprağı çölleştirmeye ve verimini düşürmeye başladı. Bu da çok etkili. Şimdi biz hayvanımız olanlar iyi veya köyü tarlasına samra çekiyor. O samra çektiğin tarlada 2-3 yıl iyi verim alabiliyorsun hayvan gübresi sayesinde. Ondan sonra yine eski haline dönüyor. Ama hayvancılık bol olsa, su olsa, sulu tarım yapsa adam, bizim burada iki ürün alma imkânın var. Mesela insanların bir kısmı gübre atamadı bu sene, bir kısmı 20 kilo bir kısmı 25 kilo attı. Normalde biz 30 kilo gübre kullanıyoruz taban gübresi, iyi ürün alabilmek için. 10'ar kilo da üst gübresi atıyorsun 50 kilo gübre kullanıyorsun. Ama bu yıl üst gübresi hiç atamadık iklim şartlarından dolayı, kurak… taban gübresi de 20 belki 25 kilo… ondan da ayrıca verim kaybı oldu." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Görüldüğü üzere bazı üreticiler, toprağı korumak ve çoraklaşmayı önlemek amacıyla organik gübre kullanmayı tercih etmektedirler. Ancak, organik gübrelerin genellikle daha pahalı olması ve kullanımının daha karmaşık olması nedeniyle, bu üreticiler verim düşüşü ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Organik gübre kullanımı, toprağın uzun vadede sağlıklı kalmasını sağlasa da kısa vadede yeterli verim alınamaması, ekonomik baskıları artırmaktadır.

> "Yok, çıkanı kendimize yetiremiyoruz zaten. Verim alamıyoruz. Belki tam verim olsa bütün şartlar yerine geldiğinde, işte yağışın birimi, kışın düşen yağış miktarı. Her şey olduğunda bütün iklim şartları yerine geldiğinde belki fite fit denk gelebiliriz, ihtiyacımızı karşılayabiliriz. Satamayız yine, bu işi yapanlar hayvancılık yapanlar çok satmaz. Ama şimdi yetmiyor zaten hali hazırdaki arazi yetmiyor. Finanse de edemiyoruz kendimizi. O yüzden de, finanse edemedikçe kalite düşüyor. Yani hareket etmemiz için maddi sermayemiz olması lazım. Sermayeden kaçıyoruz. Genelde şu an çiftçinin sorunu sermayeden kaçıyor. En basitinden gübreden kaçıyor. İşte mazottan dolayı araziyi işlemekten kaçıyor, kaçıyor yani çünkü işin içinden çıkamıyoruz, yarı yarıya düşürüyoruz mesela gübreyi dolayısıyla kalite de düşüyor, verim de düşüyor, kendini finanse edemiyor, yani fite fit gidiyor şu an çiftçi." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "Geçen sene 15 ton gübre kullandım. Bu yıl 5 ton gübreye düşürdüm çünkü alma gücüm azaldı. Gübre oldu 500 lira, ben nasıl alayım da ekiyim onu? Ekemedik yani az attık. Geçen sene 20 kilo attığımız tarlaya bu sene 10 kiloya düşürüyorsun, ne yapacaksın! Mecbursun…" (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

Gübre fiyatlarının artması, üreticilerin gübre kullanımını azaltmalarına neden olmaktadır. Bu durum, bitkilerin yeterli besin alamaması ve dolayısıyla verimin düşmesi ile sonuçlanmaktadır. Örneğin, bazı üreticiler, normalde dekara 30 kilo gübre kullanmaları gerekirken, maliyetler nedeniyle bu miktarı yarıya düşürmek zorunda kaldıklarını

belirtmektedir. Bu da verim kaybına ve ürün kalitesinin düşmesine yol açmaktadır. Kuraklık dönemlerinde üst gübre kullanamayan üreticiler, bu nedenle ekinlerinin yanması ve daha düşük verim elde etmeleri gibi sorunlarla karşılaşmaktadırlar.

> "Hatta dedim ki bu sene herkes ağaç kesiyor biz kesmeyelim. Çünkü tam bu sene yeni meyveye oturdu ağaçlarımız. Bahçeyi düzenledik yeni meyveye oturdu. Onun için gübreleme yapmadım. Çünkü ben sadece dedim bu sene ağacı yaşatmak için uğraşayım. Ağacım ölmesin, meyve olursa onun da masrafını kısayım. Hakikaten bu sene meyvem %50 bundan dolayı. İlk defa da işte geçen ay gübreleme yaptım. Belki bir kez daha yaparım ya da yapamam." (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Mesela yağmur yağacaktı bundan 1 ay önce hava kapalı gösteriyor. 1 hafta hem de %80-90 yağış gösteriyor. İşte pysilla ilaçlarını atmayalım yağmurdan sonra atalım dedik ve pysilla geldi. Onu çıkarıncaya kadar yaptığımız masraf o zaman atsaydık yapacağımız masrafın 10 katı oldu. Mesela yağmur yağacaktı bundan 1 ay önce hava kapalı gösteriyor. 1 hafta hem de %80-90 yağış gösteriyor. İşte pysilla ilaçlarını atmayalım yağmurdan sonra atalım dedik ve pysilla geldi. Onu çıkarıncaya kadar yaptığımız masraf o zaman atsaydık yapacağımız masrafın 10 katı oldu." (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

Su kaynaklarının yetersizliği de büyük bir sorun teşkil etmektedir. Barajlardan gelen suyun yetersiz olması ve yeraltı sularının aşırı kullanımı, suyun verimli bir şekilde kullanılmasını zorlaştırmaktadır. Üreticiler, sulama sistemlerini optimize ederek su israfını önlemeye çalışmakta, ancak bu çabalar genellikle maliyetli olmaktadır. Sulu tarım yapan üreticiler, damlama sulama sistemlerine koruyucu ve güçlendirici maddeler ekleyerek bitkilerini "korumaya" çalışmaktadırlar, ancak bu da ek bir maliyet getirmektedir.

> "Meyvede de suyu kısıtlı veriyoruz. Kısıtlamak zorundasın. Mesela barajımız dolmadı. Önceki bol yıllarda serbestti. İstediğin kadar, kanal sistemiydi. Şimdi yer altında basınçlı su sistemine geçtik, su israfı yok." (L-27, Erkek, 57, Lise, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Baya zor, yani sattığın parayı azaltıyor. Suya veriyorsun, ilacı veriyorsun gübreye veriyorsun, kendin yapamadığın için bir de işçiye veriyorsun, yarı yarıya oluyor." (L-28, Kadın, 65, İlkokul, Çiftçi)

İklim değişikliği, zararlı böceklerin ve hastalıkların yayılmasını artırmakta ve bu durum, üreticilerin daha fazla zehir kullanmalarını gerektirmektedir. Örneğin, bazı üreticiler, belirli böceklerin sayısının artması nedeniyle normalde birkaç kez ilaçlama yapmaları gerekirken, şimdi bu sayıyı on katına çıkarmak zorunda kalmaktadır. Bu da girdi maliyetlerini artırmakta ve üretim maliyetlerini katlamaktadır.

> "Gübre parasını mesela, yağmur yağsa gübre parasını veya mazot parasını o kadar çok düşünmem, sıkıntı değil ama bu yağmur yağmadığı zaman sulamam gerekiyor. Ekini sulamak lazım, bunu ne ile sulayacağım? Elektrikle sulayacağım çünkü suyu yeraltından çekeceğim mecbur yani o da ekstra bir masraf anlamına geliyor, o da kurtarmıyor. Ekin, arpa, buğday olayında çok masraf var. Bahçecilikte onlara göre 2 kat oluyor. İklimin ilaçlamada çok büyük etkisi var çünkü o sineğin 2-3 döl vermesi gerekirken artık 10 döle kadar veriyor şimdi. Yani anlattığım gibi o da 10 kat ilaç demek. Ayrıca üstünde meyve yetişmiş ama ilacı atılmamış bahçeler bize çok zarar veriyor, örneğin benim komşum bakmıyor ağaçlarına, ben yırtınıyorum ilaç atmak için, bu sefer benim bahçem etkilenmesin diye komşumun ağaçlarına da ilaç atmak durumunda kalıyorum, 1 ilaç atmam gerekirken 10 ilaç atıyorum bu durumda." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Ya risk şöyle. Yıl kurak gidiyor. Yakıt, gübre tavan yaptı. Vatandaş tarlasını nadas edecek iki litre mazotla nadas etmek zorunda. Traktör kendininse. Kendinin değilse en az 130-140 liraya nadas ediyor bir adam 1 dekar yeri. Bir o nadasla olmaz ki, ikileyeceksin, üçleyeceksin. Verim alabilmek için. Kurak yılda dahi verim alabilmek için. Kurak yılda dahi ikileme üçleme olunca en azından zarar etmiyorsun. Ben 15 dekar yer ektim. 1500 kilo arpa geldi. 20 kilo gübre attım ben buraya. Sürümüymüş biçtirmesiymiş ben o arpayı satın alsaydım o kadar koymazdı bana. O 1500 kilo 9 bin lira. 14 bin lira masraf ettim. Yeni sene ekmeye niyetim yok bu yüzden. Benim toprağım Yakaköy'de en verimli yer halbuki. Ama her sene ekiyoruz her sene zarar. Ha bu sene yağmur tutar, ha tutar diyoruz olmuyor. Nasıl atsın çiftçi gübre… Kışın biraz gübre biriktiriyor. Bahar geldiğinde satmak zorunda kalıyor ya saman alacak ya tane olacak. Bir birikimi olması gerekiyor. Ya da alacak tarlaya götürüp dağıtacak ekipmanı yok. Mesela büyük bir çiftlik var. Demiroğlu hayvancılık diye biraz büyük. Boku ayran gibi yapıyorlar makinalarla tarlalarına dağıtıyorlar. Onlar kuraklıktan etkilenmedi fazla. 20 tonluk bir tanker var. Suyla dışkıyı karıyorlar tarlanın yüzüne serpiyorlar. Ama bizlerin onu yapma şansımız yok. Adam babasından ayrılmış iyi kötü 2 inek almış iyi kötü hanımıyla hayvancılık yapıyor. Traktörü yok, samra çekecek adamı yok. Onu kepçeciye veriyor, al git samra bedava diyor, alıp gidiyor." (L-33, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Dolayısıyla, üreticiler, kuraklık ve diğer çevresel zorluklarla başa çıkmak için gübre, pestisit ve su kullanımını düzenlemeye çalışırken, ciddi ekonomik ve teknik zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu süreç, verimliliği artırmak ve maliyetleri yönetmek arasında sürekli bir denge kurma çabası gerektirmektedir. Gübre ve su maliyetlerinin artması, "ilaçlama" ihtiyaçlarının artması ve çevresel koşulların zorlaşması, üreticilerin iklim değişikliği ile başa çıkma kapasitelerini zorlamakta ve ekonomik sürdürülebilirliklerini tehdit etmektedir. Bu nedenle, tarımsal üretimin sürdürülebilirliği ve verimliliğinin korunması için daha kapsamlı ve destekleyici tarımsal uyum politikalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü yetkilisi ise bu çok boyutlu ve girift ilişkiye oldukça indirgemeci bir yaklaşım sergilemektedir. Gübre, su, zehir, kuraklık ve verim arasında birbirinden ayrı düşünülemeyecek olan ilişkiyi göz ardı ederek, çiftçilerin gübre, su ve

zehir kullanımını optimize ettikten sonra yaşanacak verim kaybının kuraklığa bağlanabileceğini iddia etmekte ve bu ilişkisel sürecin sorumluluğunu tamamen üreticiye bırakmaktadır.

> "Ha şimdi diyebilirsiniz ki çiftçi işte gübre noktasında pahalı olabiliyor, hani atmayabiliyor vesaire. Doğrudur ama işte hani vermeden almak da olmuyor hani. Çünkü hani gübrede öyle bir şey ki maalesef ben o konuda da çok uğraşıyoruz eğitim faaliyetlerinde. Diyoruz ki bakın gübre fazla attığınızda sıkıntı. Noksan attığınızda sıkıntı. Ya fazla attığınız başka makro elementlerle bitişip orada minerallerle toprakta çökelti kalıyor. Belki onlarca yıl atamıyorsun, toprakta çoraklaşmaya neden oluyor. Noksan attığında istediğim verimi alamıyorsun. Toprak analizine dayalı gübrelemeyi âdet haline getirin. Bir ara hala devam ediyor mu şu an tam emin değilim ama dekar bazlı toprak analizi desteği de veriyor bakanlık, yeter ki vatandaşımız gitsin o toprağını analiz ettirsin. Hatta 50 dekar parça veya müstakil tapularda da zorunlu kılınmıştı. Halen devam edip etmediğini, araştırabiliriz. Bu da çok olumlu bir şey ama bütün bunlara rağmen, biz çiftçi olarak gübrelememizi yaptık tarlamıza gerekli işte kuraklığa dayanıklı çeşit kullandık, efendime söyleyeyim, ilaçlamamızı zamanında yaptık. Yabancı mücadelemizi yaptık, hepsini yaptık ama kuraklık oldu. Yağış olmadı ve tüm bu yaptığımız faaliyetlerde bir sıkıntı yaşamıştır. O zaman gerekli çalışmalar yapılıyor. Hani ülke genelinde olmasından da ziyade, olduğu zaman belli bölgeler zaten devamlı takip altında, ki bundan en şeyi Güneydoğu Anadolu ve İç Anadolu Bölgesi. Bizim de Korkuteli ile Elmalı bölgeleri hani oraya yakın belki diğer ilçelere sınır bölgelerde olabilir ufak tefek. İşte Manavgat taraflarında belli başlı yerlerde falan ama genel itibariyle Elmalı ve Korkuteli'nin, biz bu konuyla ilgili mustarip olduğunu biliyoruz ve devamlı da fenolojik gözlemlerimiz tüm ilçelerimizde oluyor. O ilçelerimizde de bakıyoruz buğdayın, arpanın, çavdarın gelişimini takip ediyoruz ama bu görseli tabi ister istemez ya kuraklık oldu ya…" (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Öte yandan üreticiler, iklim değişikliğinin getirdiği belirsizlikler ve aşırı hava olayları nedeniyle *ekim, dikim ve hasat zamanlarında önemli değişiklikler* yapmak zorunda kalmaktadır. Bu değişiklikler, üreticilerin iklim koşullarına uyum sağlama çabalarının bir parçası olarak ortaya çıkmakta, iklim afetlerinin sıklığı ve şiddeti arttıkça, üreticiler de stratejilerini yeniden değerlendirmekte ve tarımsal faaliyetlerini bu yeni koşullara göre ayarlamaktadır.

> "Erken ekiyorsun yağış dönemini tutmuyor, kötü oluyor, geç ekiyorsun tutuyor, iyi oluyor. Öyle bir dengesizlik var. Bu sene bir de çok farklı bir mevsim gelişti. Bizim mevsimler normalde harman zamanında mesela hasat yapılan zamanda bizim bu Bayat tarafından başlar Bucak'a doğru gider. Yani ara geçiş bölgesi olarak bu şekilde giderdi. Bu sene Bucak tarafı bizden önce biçti, biz kaldık. Yeşildi, bitkiler diyorum ya şeyini şaşırdı. Yani olgunluk dönemine gelemiyor işte gece gündüz sıcaklık farkı bunlar hep iklim değişikliğinin etkileri. Bitkinin yetişme süresini ve harman zamanını etkiliyor bu da işte. O yüzden net bir şey söyleyemiyorum mesela normale göre geçen sene erken bu sene geç hasat yapmak zorunda kaldık. Bu sene yağıştan dolayı geç, aşırı geç hatta. Geçen sen de kuraklıktan dolayı ürünler yanacağı için erken hasat yapıldı. Genel bölge olarak havza olarak kuraklık yaşandı geçen sene." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> “Tabi tabi olmaz mı, mesela normalde ekim adı gibi ekim ayında yapılırdı. Şimdi ekim; Kasım Aralığa kadar uzadı. Aralıkta burada buğday ekimi yapılıyor. Böyle bir şey yok. Yani normalde olmaması gerekiyor. Normal Ekim'de bilemedin Ekim Kasımdır. Yani en geç Kasım. Aralık bazen Ocak’a kadar sarkabiliyor. Bu durum bir sıkıntı…. Yani değişiyor, üründen ürüne değişebiliyor bu. Mesela, bu sene karpuzda yaşandı. Çok bariz bir örnek. Karpuz normalde bu ovada 10 gün 15 gün sonra olması gerekirken inanılmaz derecede sıcaklık bastı. Karpuzlar olgunlaştı. Biz de ortaklarımız vasıtasıyla; karpuzları ulusal marketlere gönderiyoruz. Aşırı sıcaklıktan dolayı tüm Türkiye de karpuzlar aynı anda olgunlaştı. Fiyatlar 2 liraydı, 60 kuruşa kadar düştü karpuz. Bu olumsuz etki, yani mevsimsel sorundan kaynaklanıyor. Bariz bir örnek bu. Buna benzer başka örnekler de var. Hani biz diyoruz, üretimini planlayalım, program yapalım… Tamam yapalım ama mevsim o kadar değişik ki o planını alt üst edebiliyor yani. Sen diyorsun ki arkadaş, sen diyor kapuz ekeceksin, diyor. 2 ay sonra hasadı yaparsın. 2 ay sonra piyasaya çıkar. Piyasaya ne kadar çıkar 2 ay sonra: 100 ton. Ona göre planlanıyor... Bir bakıyor 150 ton çıkmış, birbirini geçmiş o da her konuyu etkiliyor. Yani işte fiyatı 2 liraydı 2 liradan aldık. Şu an 50 kuruşa düştü. Ben geri çektim, artık yani o fiyatlarla olmuyor, bunu etkiliyor.” (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

Ekim ve dikim zamanlarının kayması, üreticilerin karşılaştığı en büyük değişikliklerden biridir. Geleneksel olarak Ekim ayında yapılan ekimler, artık Kasım ve hatta Aralık aylarına sarkmaktadır. Bu durum, maliyetlerin artması ve iklim koşullarının belirsizliği nedeniyle üreticilerin kendilerini garantiye almak istemelerinden kaynaklanmaktadır.

> “Son yağmurlar o da geç ektik biz mesela, o yağmurları bekledik, yağmurlardan sonra ektik. Bayağı bir yağmadı, sonraki yağmurlardan işte, o da başaktan kurtardı. Yani boy olarak yapmadı ama iyi kötü taneden kurtardık o son yağmurlardan. Yani yağışlara göre artık hareket ediyoruz. Daha önceden Ekim ayında, en son Kasım ayı ortalarına kadar biz eker bitirirdik mesela ama şimdi Ocak Şubat yani… Çünkü maliyetler ciddi anlamda çoğaldı Şimdi gübreye bakıyorsun. Mazota bakıyorsun, arpa şu an olmuş 5-6 TL, tohumluk alırsan 7-8 TL’ye alıyorsun dışarıdan tohumluğu. Hesap ediyorsun hani yağış bol olsun da öyleyken garantiye alayım kendimi gibi yapıyorsun. O da hani belli olmuyor işte bilemiyorsun.” (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> “Mesela şimdi ekin ekeceğiz, Eylül, Ekim’de ekin ekilir. Hiç çiğ düşmedi bu sene. On birinci, on ikinci aya kadar ekin ekemedik, kupkuru yer. Sarktı ekim zamanı böyle geldi geçti. Ekinlerin olmama sebebi tabii kuraklık baş sebebi. Güzden olmalı yağış olmalı Eylül, Ekim’de ekmelisin ki ekin tabanına saçağını sağlama almalı. Biz on ikinci ayda ekin ektik. Şubat’ta bir don, o taze olunca onu götürdü zaten don. Tekrar ektik. Baharda yağış olmayınca olmadı.” (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> “Hasatta zaten değişikliğe gidiyoruz da Ekim’deki ekimi bir ay ileri attık. Ekim ayı, adı üstünde, ekin ekilir değil mi? Şimdi artık Kasım ayı ve aralık gibi ekmeye başladık. Bu sene mesela, kışın biraz yağışlı gitti ama don çok oldu, kuru ayaz çok oldu, bizim tohumlarda çok büyük zarar oldu.” (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Benzer şekilde, hasat zamanlarında da değişiklikler gözlenmektedir. Normalde haziran ayında yapılan hasatlar, hava koşullarının değişmesi nedeniyle Temmuz ayına kayabilmektedir. Bu tür değişiklikler, bitkilerin olgunlaşma sürelerini ve ürün kalitesini etkileyerek üreticiler için ek zorluklar yaratmaktadır.

> "E yani biz isteyerek değil ama istemeden oluyor tabii. Hani gecikme mesela yağmur geç yağdığı için ya da kar uzun süre kaldığı için ekimde ekmekte zorlanılıyor. Nadas etmek de öyle mesela; şu anda nadas edilmesi gerekirken tarlalar yağmur yağmayınca nadas edilmiyor. Önce biz balyayı toplardık, mesela tarlaların yarısını topladık geldik bir yağmur basardı, koştururduk balyayı örtmeye. Şimdi biz balya hiç hani havanın umurunda bile değil, öyle bir ihtimal yok (gülüşmeler). O kadar yani bu mesela arpa buğday açıkta mümkün değil, koşturarak örterdik. Bu sene normale göre erken biçtik. Bu sene biçercilerin hesabı kitabı ona çıkart göre ayarladırlar. Konya ovasına yetişelim, kapalım diye, Urfa ovasını, Konya ovasının piyasasına erken girelim diye. Bizim burada erken hasat oldu. Erken hasat olunca da mesela arpalar tam olgunlaşmamış oldu. Olgunlaşmamış arpa da kilo basmadı, kilo sıkıntı oldu. Bu ayrı bir zarar, hangi biriyle yani baş edilebilinir? Canım biçerciler kendi cephesinde haklı, vatandaş kendi cephesinde haklı…" (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Zaman kayıyor. Mesela daha önceden geçen yıl biz haziranın on beşinde biçmiştik, bu sene Temmuz'un on beşinde biçtik. Hava ısınmadı bu yıl zamanında ısınmadı, geç ısındı. Bizim mısırlar da geç kaldı. Sıkıntılarımızın başlıca sebepleri bunlar şu anda. Ekim dikim zamanımız da kaydı 20 günlük bir gecikmemiz var. Bu don riskini beraberinde getiriyor, biçene kadar don alabilir mısırları. Tabi bu da bizi don alırsa etkiler, tonajda kayıplar olur, kalite düşer, hepsi birbirine bağlı. Aslında burası da göller bölgesi ama kurak işte." (L-31, Erkek, 28, Üniversite, Çiftçi-hayvancı)

> "Ben bunu her zaman söylüyorum, çiftçimiz her yıl örneğin hasadını Nisan'ın sonunda Mayıs'ta yapardı. Çiftçi artık kendi tedbirini kendi almaya başladı. Örneğin biz üst gübremizi önceden Mart'ın sonunda, Mart'ın ortalarında atardık. Şimdi Mart'ta yağışın olacağından korkuyoruz, yağışlı olmuyor diye ne yapıyor? Ocakta üst gübresi atmaya başladık. Tamam mı? Önceden biz mesela nadasımızı ne yapardık? Nisanın 15'inden Mayıs'ın 10'una kadar nadas ederdik. Şimdi Mart'ın 15'i geldi mi, bir ay önce nadasa başlıyor çünkü tarla tutuyor, tezek çıkıyor. Bu sefer tezeği eritmek başlı başına bir dert, o tezekli yerde motoru sürmesi 1 litre fazla mazot demek. Çiftçi kendine göre artık tedbirlerini alıyor ama ne kadar olur, ne olur, onu bilmiyoruz. Çiftçi kendi kendine bir şeyler yapacağım diye uğraşıyor. Yani bu yeni düzene ayak uyduracağım diye uğraşıyor. Ha bunu da söyleyeyim, şimdi bizim çiftçimiz kafasından yazardı işte şey geliyor, Kasım'ın ilk günü geliyor ben işte diskimi, motorumu, sabanımı hazırlayayım, tohumu hazırlayım. Kasımın ilk haftasından itibaren ekime başlarım. O zamana kadar da yağmur yağar. Geçen sene ya… Aralığın 15'ine kadar hiç yağmur yağmadı. E adam ne yaptı? Gitti 3 kat tiski attı, 5 kat tiski attı, hep masraf bunlar. İyi kötü kuruya ekinini ekti. Sonra o da iyi olmadı. Velhasıl işimiz zor. Bu kuraklıkla işimiz çok zor." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Tüm bu değişiklikler, üreticilerin maliyetlerini ve verimlerini doğrudan etkilemekte ve tarımsal üretimde belirsizliklere yol açmaktadır. Üreticiler, bu yeni koşullara uyum sağlamak için stratejilerini yeniden değerlendirmekte ve tarımsal faaliyetlerini iklim koşullarına göre ayarlamaktadır. Bu süreç, üreticilerin ekonomik yükünü artırmakta ve tarımsal üretimde sürdürülebilirliği sağlamak daha fazla çaba gerektirmektedir.

> "Bu seneki olaydan bahsedeyim; bu sene yağış beklentisi vardı, olmadı, olmadı. Bazıları kuru toprağın üzerini ekti, çoğu da bekledi. Sonra yağış oldu, yağıştan sonra hava sertleşti, don oldu. Don olmuş toprakta ekim yapılmadığı için havaların biraz yumuşaması beklendi. Bu sebeple kısım kısım ekim yapıldı, ben şahsen öyle yaptım, üç kısım ekim yaptım. Hava şartları dengeli olmadığından verimi etkiliyor. Mesela kuru toprağa ekim yapıldığı zaman yağış olmuş olsaydı, gerçekten hasat verimi çok yüksek olacaktı, ekilmesi gereken zaman o zamandı. O dönemi kaçırdıktan sonra toprak biraz soğusun, toprak biraz kabarsın ya da donunu atsın diye beklediğimizde verim olmuyor." (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Yani insanlar korkuyor artık şöyle diyeyim, şimdi biz de çekindik, korkuyoruz yani yağmur olmazsa diye. Masraflar da ağır artık yani. Geçen sene 180'e aldığı gübre bu sene 400-450-500 bandına kadar çıktı. Mazot ona keza. Aldı millet ekecek, korkuyor yağış düşmedi. Bir sene öncesinden kurak geliyoruz ya, yazın zerre yağmur yağmadı. Eylül ekim ayları geldi. Daha hala yağış yok, Kasım geldi hala yağış yok. Millet korktu bu sene kurak olacak diye herkes yani biz de dahil dedik ki ekmeyelim kalsın. Hani gübrelerimiz şeylerimiz hazır. Bir kısım ekmeye başladık yavaş yavaş derken çok aşırı yağış oldu aralığın ortalarında. Şubata kadar tarlalara giremedik, şubatın ortasını buldu girmemiz aşırı yağıştan sonra. Şubattan sonra da ekim zamanı arpa buğday için geç kalmış oluyor artık. Eylül Ekim'de yağışlara bakıyoruz yağmazsa ekmiyoruz. Ekip de ürün alamamaktansa, ekmemeyi tercih ediyoruz. Değişik ürünlerle ekme şansımız olduğu için ürünü değiştiriyoruz. Farklı ürün ekmeye yöneliyoruz. Yağış olmazsa en kötü şartlarda hiç ekmiyoruz. Ya da risk dağıtmak için bir kısmı ekiyoruz. Yavaşlatıyoruz. Hızlı şekilde 10 günde ekebileceksek böldük peyderpey ektik. Riski bölmek adına." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Bir diğer ifadeyle iklim değişikliği, üreticilerin geleneksel tarımsal uygulamalarını ve zamanlamalarını önemli ölçüde etkilemektedir. Ekim ve hasat zamanlarındaki bu kaymalar, üreticilerin tarımsal faaliyetlerini planlarken daha dikkatli ve esnek olmalarını gerektirmektedir. Bu bağlamda, üreticilerin iklim koşullarına uyum sağlamak için geliştirdikleri stratejiler, tarımsal üretimde sürdürülebilirliği ve verimliliği koruma çabalarının bir parçasıdır. Ancak, bu stratejiler aynı zamanda üreticilerin ekonomik ve çevresel baskılarla başa çıkma kapasitesini zorlamakta ve uzun vadede tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Bu nedenle, iklim değişikliği ile başa çıkmak için daha geniş kapsamlı ve destekleyici politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

> "Size şöyle bir şey anlatayım. Bu son 2 yıldır artık bu bariz bir şekilde belli oldu. Önceden bizde çiftçi de şöyle bir şey vardı. Mesela İç Anadolu'da ekim ayı, ekim derler ya bu ay ekim ayı. Bizde de şöyle bir şey vardır, biz denize biraz yakın olduğumuz için Akdeniz bölümünde, bizim Korkuteli'nde ekim genelde kasımın ilk haftasında başlar. Ondan sonra yaylalarda ekimin 25'inde başlar. Fakat hava yağmadı, bu sene millet de aralıkta ekin ekti. O da nasıl ekti biliyor musun? Tava ekmedi kurağa ekti. Yağmadı, hava yağmadı, tarla kuru. Arkasından bu sefer var ya Aralık'ın 25'inde bir yağmur başladı… Hiç durmadan 15 gün, tamam mı? Milletin %50'si zaten ekinini ekemedi, bu sefer bekledi adam. Şubatta ekmeye başladı. Biraz önce dedim ya, ekim zamanında olmadı. Ekim zamanında olmadığı için tohum çimlenemiyor. Ekin kendini dışa hazırlamıyor. Bu sefer Aralık'ta ekilen ekinler hemen yağmurun önündekiler, çıktı. Tektel, biz tektel deriz, yani çatallanmadı başaklanmadı. O tektel olunca bu sefer arkasından 2-3 gün bir sert hava gitti. Onların yarısını don aldı. Yani ne diyelim artık ya bizim çiftçinin işte karnında kırk tane yeni yıl vardır ya yeni sene inşallah iyi olur yeni sene inşallah iyi olurla geçiyoruz. Bu ekim düzenini değiştirdi. Yani bu küresel iklim değişikliği ekim düzenini değiştirdi. Şimdi mesela bizim burada biçim tarihi genelde haziranın 20-25 arasında Korkuteli'de biçer-döverler mahsule girer, bir sene önce ayın 12'sinde girdiler, 10 gün önce girdiler. Bu sefer bu zamansız yağıştan bu sefer 10 gün sonra girdiler. Yani iş tam düzensiz hale geldi. Tam düzensiz hale geldi. Bu küresel ısınmadan dolayı ekim ve dikim tarihleri değişti. Yani ben onu görüyorum." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Kuraklığın yarattığı ekonomik kıskaç, hane üyelerinin emek gücünün sömürüsünü de artırmaktadır. Bankalara borçlanmak zorunda kalan üreticiler, çeşitli kredilerle ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır. Bu finansal yük, kendi emeklerine yüklenmek zorunda bırakmaktadır. Artan maliyetler nedeniyle kendi emeklerini artıran üreticiler, aile bireylerinin de iş gücüne katılım oranını artırmak istemektedir.

> "Tedbirli gitmezsem zaten borç batağındayım. Bu köyde çoğu kişi bankalara borçlu. Herkes belli etmiyor ama bu köyün %80'i bankada kredi kartıyla krediyle geçiniyor. Ya yem kredisi, hayvan kredisi çekiyor, kredi kartında çekiyor veya faizli tüketici kredisi çekip ihtiyaçlarını gideriyor onu kapatacağım diye tırım tırım tırmalıyor. Ha benden fazla çalışıyor çünkü mecbur o borcu kapatmak zorunda. Gece gündüz çalışmalarının nedeni o." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Ha bire çalış ha bire çalış… Çalıştığına göre yani bir şeyler kazansan iyi de bir şey de kazanamıyorsun… İşimiz zor yani." (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Tabi tabi, motivasyon düşüklüğü yaratmaz mı ya! Bir oğlum var, Yaşam'da çalışıyor, bir de kızım var, üniversite mezunu o da üçümüz aile şirketiyiz. Biz dışarıdan bir kimse yok bizle çalışan, hayvanlarımıza biz kendimiz bakıyoruz. Sonra bize işçi bulacaksın, hayvana baktıracaksın seni siler süpürür yani." (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

Artan emek yoğunluğu ve düşük kazançlar, üreticilerin motivasyonunu olumsuz etkilemekte, onları sürekli bir çalışma döngüsüne sokmaktadır. Dolayısıyla kuraklık, üreticilerin emeklerini yoğun bir şekilde kullanmasını zorunlu kılmakta, ekonomik ve sosyal baskıları artırmaktadır. Zira kırsal toplulukların kendi emekleri, hayatta kalmalarını sağlayan temel bir kaynak olarak öne çıkmaktadır.

> "Yahu çalışıyoruz karşılığını alamıyorsunuz. Biz zaten bizim işimiz çalışmak karşılığını alsak… Bizim işimiz çalışmak. Yani biz karşılığını alsak gece de çalışırız, karşılığını alamadın mı?" (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Bazı çalışmaları 2 katına çıkarıyorum. Yani eskiden mesela bu kadar çalışmazdım ama şimdi çocukların girdileri de tabi büyüyor, çocuklar büyüyor. Maliyet aile bireylerinin büyümesinden de artıyor. Ama eskiden bir çalışıyorsam şimdi 2 katı çalışmaya başladım. Emeğimi çok arttırmam gerekti." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Artık herkes kendini işe veriyor son gaz kazanamıyor. Kazanamadığı için de daha çok emek harcıyor, önem harcıyor, şey yapıyor. Biraz tersi oluyor esasında hani daha çok kazanacakmış gibi halbuki öyle değil. Belli bir eforu harcadıktan sonra zaten kazanacağını kazanıyorsun, öyle değil." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Zaten biz işçiliği de saymıyoruz kendimizdeki, çünkü aile işletmesi olduğu için. İşte eşim, en büyüğü 12 yaşında olan 3 kızım, ben, beraber çalışıyoruz." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Hayvancılık faaliyetiyle uğraşan katılımcıların başvurdukları bir diğer yöntem ise *hazır yem satın almaktadır.*

> "Hayvancılık yapıyoruz ama bu gidişle yapamayacağız. Yem alma şansımız azaldı. Tarla ekelim desek mazot ona göre oldu. Yani üretimde, yem konusunda zorlanıyoruz, alamıyoruz. Otlatmaya çıkaracak bir mera kalmadı. Orman da yanınca. Yangından önce yine biraz çıkarıyorduk. Her yer bahçe. Hep yem veriyoruz. Yem de eskiden bu kadar pahalı değildi. Önceki yıllar 150 liraya aldığım yem şu an 350-400 lira. Nasıl alacağım? 1 çuval yemi 2 günde yiyor hayvan." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

Manavgat'ta büyük zorluklarla karşı karşıya kalan bu afetzedeler yangın sonrası otlak alanların yok olması ve yem fiyatlarının yükselmesi nedeniyle hayvancılık faaliyetlerini sürdürebilmekte oldukça zorlanmaktadır. Üreticiler, hayvanlarını besleyebilmek için hazır yem almak zorunda kalmakta ve bu durum, onların ekonomik yükünü daha da artırmaktadır. Hazır yem fiyatlarının artması, hayvancılık maliyetlerini yükseltirken, otlatma alanlarının kaybı, hayvanların doğal besin kaynaklarına erişimini engellemektedir.

> “Yangından sonra hayvan işine bulaştık, keşke bulaşmasaydım. Bursa'dan elli tane hayvan getirdiler benim adıma. Şu an zarar ediyoruz zaten. Kışın yılbaşından sonra biraz da kendimiz aldık kar eder miyiz diye? Ama para etmiyor şu anda, yem çuvalı fiyatlarından sıkıntılıyız. Bizim buralarda da otlatacak yer yok çok fazla. Psikolojik rahatsızlığı en fazla olan hayvan koyun, ruh hastası gibi strese girince birbirlerinin yününü yemeye başlıyor. Durduk yere strese girer, sonra da üzerindeki tüyler dökülür, uyuz olmuş gibi kalır. Sürekli gezmek, yayılmak istiyor, rahat ortam istiyor. Örnek veriyorum; çiftleşirken bir ay süreyle aralarına bile girilmemesi lazımmış, internetten çok araştırırım ben. Strese girerse ikiz yapacaksa tek yapar ya da tutmaz deniliyor. Artık soğudum, bir tane bile bakmak istemiyorum. Önce iki yüzden fazla vardı, şimdi yüz tane kadar anaç var, kuzuları da var. Zarar. Geçenlerde otuz tane verdim birine, iki, iki buçuk ay besledik. Günlük iki çuval yem yiyor. On tane aldık, sonra bir on tane daha aldık. Borca girdiğim için eşim çok kızardı, yapma etme diye. Çünkü hepsini kredi çekerek aldık. Herkes de konuşuyor; …… koyun alıyor diye, biraz göze mi geldik bilmiyorum, başımıza bir şey gelecek. Kredi çekip alıyoruz ama millet bunu bilmiyor. Köye gidiyorum, yoğurt, süt satıyormuşsunuz, mal alıyormuşsunuz diyorlar. Yem alıyorsunuz diyen hiç yok, hep sattıklarımızdan bahsediyorlar maalesef. Bunu satmak suç mu? Ben üç kilogram sütten yoğurt yapsam bir hafta yerim. Bunun fazlasını ne yapacağım? Tabi ki satacağım, benim için ek gelir. Pazar ihtiyacımızı karşılıyoruz, çocuklara kıyafet alıyoruz. Eşimin işi yoktu, otele çalışmaya gideyim dedi, ben istemedim. Malcılığa başlarken çok kavgalar ettik. Ben temiz işte çalışacağım, bunu yapmam dedi. Sen el işine gir çalış bakalım, ne streslerle karşılaşacaksın dedim. Sonra razı geldi, baktı, becerdi, oldu ama işte bize yaramadı. Yangından sonra hayvan verdiler ama bu sefer de girdiler pahalanınca zorlaştı. Önceden bu kadar değildi. Son bir ayda yüz bin lirayı geçti yem param. Yem alırken şöyle bir uygulama var; örnek veriyorum, bugün üç yüz liradan aldın, bir ay sonra dört yüz liraya yükseldi, tekrar üç yüz liraya düştü, ödemeye gittiğinde tamamını dört yüz liradan hesaplıyorlar. En yüksek rakamdan borçlanıyorsun yani.” (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

Orman yangınları nedeniyle meraların yok olması, üreticileri daha maliyetli olan hazır yem kullanmaya zorlamaktadır. Yangından önce otlatma yapabildikleri ormanlık alanlar artık yasaklanmış, bu da üreticilerin yem maliyetlerini artırmıştır. Bu esnada 150 liraya olan yem, 400 liraya çıkmış ve bu durum, ekonomik baskıları artırmıştır. Yem alımı için kredi kullanmak zorunda kalan üreticiler, borçlarını ödeyebilmek için daha fazla çalışmakta ve ek gelir kaynakları aramaktadır.

> “Ot yok denilecek kadar az, şu anda kuru anız yani ekin kesildikten sonra kalanları yiyorlar. Kesildikten sonra tabana dökülen yapraklar, kalıntılar, o da zaten çok sürse on gün sürer, on gün sonra yok. Yem vermek zorundayız yani bizim yem takviyesi yapmamız gerekmekte. Eskiden dağda daha çok besin bulabiliyorlardı, yandıktan sonra o da kalmadı.” (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

> “Eskiden herkeste vardı, herkes yapardı. Şimdi sayıyla kaldı. Beş on kişi kaldı. Yemin pahalılığından bu yapanların çoğu da boşlayacak. 4 tanesi de zaten sattı bitirdi bu sene. Bir yem çuval önceden 200-300 TL

iken şimdi 400-500-600 TL dediler. Çünkü millette haklı ne yapsın? Nasıl alsın adam? Yayarak doyuramıyorlar hayvanları şimdi yanan yerleri de yasakladılar. Bu yanan bölgelerde çıkan yeşilliği yer diye yasaklandı. Ondan da adam ne yapsın? Hep yeme binecek, yemi de alamayınca koyunun bedelini geçkin yem verecek. Çok zor kaç tane kişi sattılar, bitirdiler." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

"Geçim kaynaklarına etkisi hususunda burada diğer köylere kıyasla yürüyen hayvan daha çok. Yani besleseler de mutlaka sabah akşam gezdirirler. Eskisi gibi dışarıda çok doymuyorlar tabii. Yangın bölgesinde yasak zaten hayvanları gezdirmek biliyorsunuz. Ama hayvan sonuçta ormanı, çamı yemiyor. Hatta çamın dibinde otları, oradaki çalıları hayvanlar yediği zaman oraya bir hareket geliyor canlılık geliyor, yani başka olumlu yanları da oluyor. Ama yangın sonrası bir süre bu yapılabilir tabii ki ama burada yanmayan alanlar olduğu için çok sorun yok. Ben Yörük çocuğuyum. Çocukken çok davar güttüm, koyun güttüm ormanın içinde de. Keçi, koyun çam yaprağını yemez. Ha yangından sonra ekilen ilk fidelere zarar veriri mi, verir. Hem çiğner hem tadına bakar tükürür, zarar verebilir. Zarar vermesini önlemek için yangın sahasındaki kozalaklar çatlatıp kış gelince tohumlar toprağa dökülecek ve ondan yeni fideler çıkacak. Fidelerin arasında hayvanlar gezerse fideleri çiğneyebilir. Aslında bir süre sonra keçilerin orda gezmesi zarar değildir aslında seyreltmedir. Çünkü o ekin gibi biten fideleri kendileri yolup seyreltecekler. Keçilerin yaptığı da budur aslında. Çam yaprağını hayvanlar ne zaman yer? Kışın kar yağdığında hiç yeşillik kalmadıysa, çam katran ladin bunların yapraklarını da yiyebilir." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

Bu ekonomik zorluklar, hayvancılık faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmaktadır. Üreticiler, yüksek yem maliyetleri nedeniyle hayvan sayılarını azaltmak zorunda kalmakta ve bu da uzun vadede hayvancılık sektörünü olumsuz etkilemektedir. İklim krizi ve enflasyon kıskacında kalan üreticiler, hayvanlarını besleyebilmek için daha fazla borçlanmakta ve bu da onları finansal olarak daha kırılgan hâle getirmektedir. Ayrıca, yem maliyetlerinin artması, hayvancılığın karlılığını düşürmekte ve üreticilerin geçim kaynaklarını tehdit etmektedir.

"Ot yok denilecek kadar az, şu anda kuru anız yani ekin kesildikten sonra kalanları yiyorlar. Kesildikten sonra tabana dökülen yapraklar, kalıntılar, o da zaten çok sürse on gün sürer, on gün sonra yok. Yem vermek zorundayız yani bizim yem takviyesi yapmamız gerekmekte. Eskiden dağda daha çok besin bulabiliyorlardı, yandıktan sonra o da kalmadı." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

"Eskiden herkeste vardı, herkes yapardı. Şimdi sayıyla kaldı. Beş on kişi kaldı. Yemin pahalılığından bu yapanların çoğu da boşlayacak. 4 tanesi de zaten sattı bitirdi bu sene. Bir yem çuval önceden 200-300 TL iken şimdi 400-500-600 TL dediler. Çünkü millette haklı ne yapsın? Nasıl alsın adam? Yayarak doyuramıyorlar hayvanları şimdi yanan yerleri de yasakladılar. Bu yanan bölgelerde çıkan yeşilliği yer diye yasaklandı. Ondan da adam ne yapsın? Hep yeme binecek, yemi de alamayınca koyunun bedelini

geçkin yem verecek. Çok zor kaç tane kişi sattılar, bitirdiler." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

"Geçim kaynaklarına etkisi hususunda burada diğer köylere kıyasla yürüyen hayvan daha çok. Yani besleseler de mutlaka sabah akşam gezdirirler. Eskisi gibi dışarıda çok doymuyorlar tabii. Yangın bölgesinde yasak zaten hayvanları gezdirmek biliyorsunuz. Ama hayvan sonuçta ormanı, çamı yemiyor. Hatta çamın dibinde otları, oradaki çalıları hayvanlar yediği zaman oraya bir hareket geliyor canlılık geliyor, yani başka olumlu yanları da oluyor. Ama yangın sonrası bir süre bu yapılabilir tabii ki ama burada yanmayan alanlar olduğu için çok sorun yok. Ben Yörük çocuğuyum. Çocukken çok davar güttüm, koyun güttüm ormanın içinde de. Keçi, koyun çam yaprağını yemez. Ha yangından sonra ekilen ilk fidelere zarar veriri mi, verir. Hem çiğner hem tadına bakar tükürür, zarar verebilir. Zarar vermesini önlemek için yangın sahasındaki kozalaklar çatlatıp kış gelince tohumlar toprağa dökülecek ve ondan yeni fideler çıkacak. Fidelerin arasında hayvanlar gezerse fideleri çiğneyebilir. Aslında bir süre sonra keçilerin orda gezmesi zarar değildir aslında seyreltmedir. Çünkü o ekin gibi biten fideleri kendileri yolup seyreltecekler. Keçilerin yaptığı da budur aslında. Çam yaprağını hayvanlar ne zaman yer? Kışın kar yağdığında hiç yeşillik kalmadıysa, çam katran ladin bunların yapraklarını da yiyebilir." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

İklim değişikliğiyle başa çıkma kapasitesi açısından bu durum, üreticilerin uyum süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Meraların yok olması ve yem maliyetlerinin artması, üreticilerin ekonomik olarak sürdürülebilir stratejiler geliştirmesini zorlaştırmaktadır. Bu durum, üreticilerin iklim değişikliğine uyum sağlama kapasitelerini sınırlamakta ve onları ekonomik olarak daha kırılgan hâle getirmektedir. Yangın sonrası otlak alanlarının kaybı ve yem maliyetlerinin artması, üreticilerin hayvancılık faaliyetlerini sürdürebilme yeteneklerini ciddi şekilde kısıtlamaktadır.

"Ey kurban olduğum Allah'ım ne edeyim ben ya... Şimdi yanık sahasına yasak zaten girmek. O yüzden yem saman veriyoruz, o da pahalandı, 400 TL yem çuvalı." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

"Yaylamaya çıkararak doyurmak mümkün değil, arazi dar bizim. Herkes de arazisine fidan ekmiş, tel içine almış tel ile çevirmiş, mecbur yayılmadan karnı doymazsa da yem veriyor artık. Ormana zaten giremiyor, mümkün değil. Ormana zaten giremezsin, orman işi bitti. Fidanlık oldu artık yeni fidanlar çıkıyor, yasaklandı zaten giremezsin." (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Aynı strateji yerel halk tarafından *Korkuteli'nde* de kuraklık nedeniyle kullanılmaktadır.

"Şimdi tarımla hayvancılık bir bütün. Tamam. Ama tarım ürününü hayvancılıkta yedireceksin diye bir kaide yok. Tarımdan ayrı para kazanmalısın normal şartlarda ya en basitinden söylüyorum yani. Bu bankı (oturduğumuz bank) yapan adam ağacı üretmek zorunda mı? Yani bankı yapan girişimci, ağacı hazır

alacak, banktan para kazanacak. Ama bizim işte şöyle bir şey var, ekersen biçersen o şekilde kazanırsın. Kardeşim o ayrı bir şey. Yani bankı yapan adam ağacı üretmiyorsa. Evi yapan adam tuğlayı üretmiyorsa, ikisi ayrı bir ekonomi, işletme olması lazım. Hayvancılıktan ayrı kazanman lazım. Tarımdan ayrı kazanman lazım. Şimdi adam satacak olduğu mahsulü hayvanına yediriyor." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

"Hiç yardım var mı? Baksana inek sat yem al inek sat yem al. Bir yerde bitecek. Ektiklerim yetmedi hayvanlara, yetmez ki, olmadı, olmadı… 4-5 naylon arpası oldu onun birini zaten tohumluk alıyorsun yine ekeceksin. Ayda bir naylonunu yiyorlar 4 ayda bitecek şimdi sonra ne edeceksin kışın? 2 inek satacaksın, e zaten 30-40 bin liralık yem getireceksin. 2 inek ancak onu bir yediler mi… gene sat ye, gene sat ye kalmayacak inek. 1000 lira maaşım var adamcağızımdan. 20.000 lira kredi çektim, o da oraya kesiliyor. 30.000 lira geri ödeyeceğim. E zaten yeni sene gene gelecek. Nasıl onu kapatacağım ineklerden tekrar bir tane çekeceğim. İnan var ya hiçbir şeyden tat almaz oldum bu sene. Boyuna gidiyor. Ne bir aylığımı alıp yiyebiliyorum. Ne bir inekten satıp oraya bir şey edebiliyorum, ne bileyim…" (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"İşte zarar etmeye başladım bu yıl. İnekler kendi kendini yiyecek, mesela 2 inek satıyorum. E bu ay 25.000-30.000 yem tutuyor. E senin sattığın inek zaten çok iyi olması gerekiyor ki 20.000-25.000 liraya satılsın. E inekler zaten yemsizlikten, besi yapamadığımız için zayıf. Sana vereceği 12-13-15.000 lira kestirdiğinde. 2 tane bir aylık yem parası kazanıyor bana. Eee, öte ay ne edeceksin, öte ay ne edeceksin? Bu yem bitirdi ya… saman öyle... Mesela önce ben 6-7 naylon satacak olanlarda, ne kadar kuraklık olsa bile iyi kötü oluyordu mesela 3-5 naylon oluyordu. Adamın malı yok, ihtiyacı yok, satıyordu, alıyordum. Bak 6-7 naylon arpa satın alıyordum. Şurama koyuyordum. Bunu kışın değerlendiriyordum. Hiç sıkılmıyorum. Ama şimdi arpa fiyatlarına yetişilmiyor, alamadık." (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Önceki bölümlerde değinildiği üzere kuraklık, hayvancılık yapan çiftçiler üzerinde ciddi bir baskı oluşturarak yem üretimini azaltmakta ve hayvanların beslenmesi için gerekli yem miktarını karşılayamamalarına neden olmaktadır. Bu durum, çiftçileri hazır yem satın almaya zorlamaktadır, ancak, bu yöntem uzun vadede sürdürülebilir değildir ve çeşitli olumsuz sonuçlara yol açmaktadır.

"Adamın evinin önünde arpası olmazsa, samanı olmazsa satın alıp besleyemez ki… Satın alan insanlar vardı, onlar da işte ilk darbede gitti. Hepsi pılını pırtını topladı kayboldu." (L-31, Erkek, 28, Üniversite, Çiftçi-hayvancı)

"Tabii şu an sancımız çok büyük. Yetmiyor. Yani şu an için 3 tır mal alacağız; onun hesabını yapıyoruz. Bunu araştırıyoruz. Bu sene anız sıkıntımız çok. Saman, kaba yem, silaj zaten olmuyor hep dışarıdan bunlar bizim köyde. Yani 100 kişiden 20 kişi yetiştirebiliyor. Gerisi hep dışarıdan alıyor. Sıkıntılarımız böyle yani." (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> “Konya Bölgesindeki ekinler biraz daha iyi olduğu için dışarıdan getireceğiz. Yani dışarıdan almak zorunda kalıyoruz. Ben normalde dışarıdan hiç saman balyası almıyordum. Kış sezonu biterken elimdeki malzeme bitmesin diye sipariş verdim gelecek ama böyle olmaması gerekiyordu, baya bir etkilendik.” (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> “Geçen sene TMO’dan elli bin liralık arpa aldım ekstra para vermiş oldum. Eskiden kendi kendimize yeterdik.” (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Hazır yemlerin fiyatları genellikle yüksek olduğu için çiftçilerin gelirleri bu maliyetleri karşılamakta yetersiz kalmakta, bu da ekonomik sürdürülebilirliklerini tehlikeye atmaktadır. Yem maliyetlerinin artması, hayvancılık faaliyetlerinin kârlılığını azaltmakta ve çiftçilerin finansal olarak zor durumda kalmasına neden olmaktadır.

> “Tabii ki yurtdışı bağlantılı olduğumuz için bütün girdileri yurtdışından getiriyoruz. Bugün küspe, ne küspesi, diyelim ki pamuk küspesi. Pamuk küspesi bizim ülkemize yetip de artıyordu. Ama şu anda yetmiyor. Nereden getiriyoruz? Yurtdışından getiriyoruz, gittik şurada Yunanistan'dan pamuk küspesi aldık. Peki bu neyle geliyor? Dolar bazı euro bazıyla geliyor. Girdiler arttıkça hayvancılıkta da maliyetler artıyor. Bir kilo silaj geçen yıl 75 kuruştu. Şu anda kaç para biliyor musunuz? 2 lira diyorlar. Yani bir tır getirttireceksin. 60.000 lirayı koyacaksın. Adam sana silaj gönderecek. Kendi ekip dikme şansımız var ama yok, neden yok? Canım kuraklık var, su yok. Yeraltı kaynakları bitiyor. Eskiden o ekip diktiğimiz hayvanlara yetiyordu fazlasıyla. Şimdi yetmiyor, asla, dışardan alıyoruz ekstra alıyoruz.” (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> “Yani işin içinden nasıl çıkabiliriz onu bilemiyorum. Hazır yeme gideceğiz. Şu anda ben 100 çuval süt yemi aldım. Yaklaşık bir 100 çuval besi yemi siparişi verdim. Girdiyi düşürebilmek için ama şimdi ödeme; önümüzdeki ödemeyi nasıl yapacağız? Şimdi yemleri ödeyeceğim hepsini bir ayda. Önümüzdeki ayda olacak. Öyle olmasa ben arpa almayı düşünüyordum. Şu anda yeme doğru yönlendim ama yeme doğru yönleniyor de işin içinden çıkamayacağım. Şimdi 200 çuval bugünün şartlarını 300 liradan 60 bin lira otomatik para. Bunun yanında, en az 2 tır da saman almam gerekiyor, o da 30’ardan 60 bin lira da o, yaptı 120 bin lira. Bunun yanında şimdi yem katkı maddeleri alacağız. Şu anda şeyden geldim, sadece 13 bin lira da ona kart çektim. 233 bin lira. 70 çuval pamuk küspesi. Hepsi bu önümüzdeki ay ödenecek 70 çuval 350’den de 30 bin lira da o. Bunun yanında şimdi kepek ısmarladım. Kepek geldi, beraber arkadaşlarla beraber aldık. Yaklaşık 260 çuval indirdik, 115 liradan çuvalı, o da ayrı bir yük. Şimdi hepsi bu önümüzdeki ay ödenecek. Ödenecek yani elde var 5 dana. 5 danayı satarak bunları zor kapatıyorum. Yardım olmadığı takdirde; bilhassa bizim burada sıkıntı gün geçtikçe büyüyor. Çoğu ahırlarını boşalttı. Çoğu mallarını yarıya düşürdü. Bunun da hep en büyük nedeni zaten kuraklıktan kaynaklanıyor. Yani balyasını satın almak zorunda kalmak, zorunda kalıyorsun, kendi katkısı olmuyor, kendi katkısı olsa daha ileriye gidebilir.” (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Dışarıdan yem satın alma zorunluluğu, çiftçilerin kendi kendine yeterliliklerini ortadan kaldırmakta ve dışa bağımlılığı artırmaktadır. Kendi tarlalarında ürettikleri yemle hayvanlarını besleyemeyen çiftçiler, dışarıdan yem temin etmeye çalışırken piyasa dalgalanmalarına ve fiyat artışlarına maruz kalmaktadır. Bu durum, çiftçilerin üretim faaliyetlerini planlamalarını zorlaştırmakta ve ekonomik belirsizlikler yaratmaktadır.

> "Şimdi bu sene büyük başın samanını Konya'dan getirdik. Hesap et, bir tır balya, saman 35.000 TL. İki tır balya getirdik 70.000 TL. Çok şaşkın haldeyiz… Çok etkiledi, kuraklık çok etkiledi. Sonuna kadar etkiledi yani. Kızcağızım şimdi atıyorum arpa yok, buğday yok. Malcılık yapıyoruz, balya yok, satın alıyoruz… Mahsul alamayınca hazır yeme yüklenmek zorunda kaldık. Malcılık bir parçaydı. Kuraklık olunca o da olmuyor. Şimdi 6.50 TL'ye arpa satın alacak köylü mal besleyecek. Kolay mı? 10 ton buğday alsan arpa olsan, 60-70-80.00 TL. Köylünün elinde zaten para yok hazır verecek. Bu sene daha çok zor olur. Atıyorum şimdi yoncaya su saldım. Bu yonca su olmazsa ne olur? Su olmazsa yonca olmaz, yonca olmazsa mal olmaz. Yani bu işler hep birbirine bağlı yani. Çoğu kuraklığa bağlı varıp da biz şimdi yoncayı salma sulu yapamıyoruz. Yağmurlama işte biraz veriyoruz. Bizim mesela suyumuz bol olsa. Yoncayı yapsak. Mesela aylık demin de dedim ya 80.000 TL yem parası veriyorsun, bunun yarısını verirsin. Bunu yarıya verirsin. Bir yönünü yonca verirsin bir yönünü arpa verirsin. Masrafı ondan da çoğalıyor. Balyayı satın alıyorum, arpayı satın alıyorum, yoncayı da satın aldım mı…" (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Kuraklık, aynı zamanda yem fiyatlarının artmasına da neden olmaktadır. Yem talebinin artması ve arzın azalması, piyasa fiyatlarının yükselmesine yol açmakta ve çiftçilerin yem maliyetlerini karşılamalarını zorlaştırmaktadır. Yükselen maliyetler, çiftçilerin borçlanmasına ve ekonomik olarak da zor duruma düşmesine neden olmaktadır.

> "Son iki yılda üst üste gelen bir kuraklık. Verimde düşüş oldu, e satın almak zorunda kaldık bu arada fiyatlar da arttı. Bu çok zorladı bizi. Çok perişanız bu sene yani, 2 kuraklık bizi yere serdi yani. Şimdi şu köyde herkes saman alacak saman, hiç vermeyen 50-60.000 TL para verecek." (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Gene de bu sene balyam yetmedi, satın aldım. Arpanın bir kısmını mecbur sattım, balyamı ödedim, biçercimi ödedim. Ne diyeyim sana artık, gereken borçlarımı toparladım. Mecbur hayvanlar için kullanıyorum, yetmiyor zaten satın alıyorum. Abimden kardeşimden aldım bu sene 230 balya 9-10.000 TL para tuttu. Ekmesek hiç alıp yapamayacağız, gücümüz yok. Geçen sene hiç arpamız olmadı. Tohumluk arpa anca kaldırdım, onunla iyi kötü tohum attım. Sırf sütçüye, yemi sütçüden aldım aldım mallara yedirdim, atamazsın ki malı satıyım desen geri alma şansın yok. İyi kötü geçen sene dayandık. Bu sene biraz daha arpamız oldu. Balyamızı arpamızı kattık, gittiği yere kadar yedireceğiz, durum böyle. Geçen sene kuraklık oldu, ekin-arpamız olmadı, samanımız olmadı." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> “Ama kuraklık olduğu yıllarda benim sadece 3 ayımı doyurdu. Geriye kalan 9 ay ben satın aldım, satın alınca dayanamadık, borçlandık. Günü geldi bankanın kredi paralarını ödeyemedik, sonra aksamalı olarak ödedik bir sürü şeyler.” (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Bu nedenle kuraklıkla başa çıkmak için hazır yem satın alma yöntemi, kısa vadede bir çözüm sunabilse de uzun vadede sürdürülebilir değildir. Çiftçilerin ekonomik yükünü artırmakta, kendi kendine yeterliliklerini ortadan kaldırmakta ve dışa bağımlılığı artırmaktadır. Bu nedenle, çiftçilerin kuraklıkla mücadele edebilmesi için daha sürdürülebilir stratejilere ve destek mekanizmalarına ihtiyaç vardır. Bu destekler, yem üretimini artıracak sulama sistemleri, kuraklığa dayanıklı yem bitkileri ve ekonomik destek paketleri gibi çözümleri içermelidir. Böylece, çiftçiler kuraklık dönemlerinde de hayvancılık faaliyetlerini sürdürebilir ve ekonomik olarak ayakta kalabilirler.

> “Daha önce örnek veriyorum, ben yedirdiğim kesif yemin %50’sini kendim karşılıyordum. Bu sefer %20’sini misali karşılayabildik. Kalanını yine fabrikalardan satın alma yoluyla götürdük, kaba yemin tamamını karşılıyorduk. Kaba yem de satın aldık bu sefer, saman, ot vesaire onları da satın aldık. Dediğim gibi, yani malın %50, %60 kesif yemini karşılamak varken %20’sini karşıladığın zaman, diğer kalan %30’u da satın alıyorsun. Kuraklığın büyük etkisi var. Sadece kendi yetiştirdiğin ile alakalı değil. Kuraklık olmasa bolluk olsa misal bugün 1,50 lira olan bir samanın fiyatı 1,60 liraya kadar çıktı. Kuraklık olmasa fiyat bu sefer 1 lira olur. Yani bunda da büyük etkisi var. Kuraklığın fabrika yemlerinin fiyatının artmasında da etkisi var. Yani, bolluk olsa misal arpa buğday piyasada arz daha fazla olsa 3 liraya 5 liraya satılır. Ama şu anda arz az olduğu için talep daha fazla. Bu sefer 7 liraya satılıyor, hepsinde etkili yani satın aldığında da etkiliyor fiyatları kuraklık, sadece yetiştirdiğini etkilemiyor. Sattığımızda da işte biçer masraflarını, hasat masraflarını falan karşılıyorduk. Hayvan sayımız aynıydı, ektiğimiz yer aynıydı, satıyorduk. O ufak tefek masraflara kullanıyorduk, ama iki yıldır satın alıyoruz.” (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> “Bu yıla gelinceye kadar hiç saman alamıyorduk, bu yıl saman aldık ineklere… Dışarıya saman satıyorduk. Birkaç yıldır böyle ama kuraklık öyle.” (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> “Hayvancılıkta da şu an ciddi problem var. Özellikle küçükbaş hayvanda. Fiyatlar çok düşük olduğu için insanlar elden çıkarıyor ve yenisini almıyor. Korkuteli için sıkıntılı bir süreç var şu anda. Kuraklığın etkisiyle maliyetler yükseliyor. Tabi dediğim gibi yani kuraklık olunca ürün olmuyor. Buğdayı, arpası, yoncası, tırtıkalesi vs. olmayınca insanlar ister istemez fenni yeme bulaşıyor. Fenni yeminde fiyatı yüksek, maliyet yüksek zaten piyasa kötü malı para etmiyor. Bu sefer işin içine çıkamıyorlar.” (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

> “Bir de Korkuteli'nin rekoltesinin düşük olması hayvancıyı çok etkiledi. Bir kere samanını temin edemedi. Samanı dışarıdan getiriyor. Samanın da kilogramı 1.700-1800 liraya geliyor, Korkuteli’ye. Bu hayvancıya

binen bir yüktür. Baharda yağışlar iyi olsa Korkutelili hayvancı yeşil yulafını, yani kaba yemini kendisi yapabiliyor. Çiftçi bundan da yoksun kalıyor." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Kumluca'da iklim afetlerine uyum stratejilerinden biri, seraların sağlamlaştırılmasıdır. Bu strateji, çiftçilerin hem fiziksel hem de ekonomik olarak daha güvenli bir tarım pratiği sürdürmelerini sağlamaktadır. Seraların yenilenmesi ve modernizasyonu, kullanılan malzemelerin kalitesi ve yapısal güçlendirmeler, çiftçilerin iklim afetlerine karşı daha hazırlıklı olmalarını mümkün kılmaktadır. Çiftçilerin anlatılarından, modern seraların dolu ve hortum gibi şiddetli hava olaylarına karşı daha dayanıklı olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, çiftçiler, geleneksel cam seraların zarar gördüğünü, ancak yüksek çemberli ve plastik kaplamalı modern seraların bu tür afetlere karşı daha iyi koruma sağladığını belirtmektedir. Bu yeni seralar, sadece fiziksel hasarı azaltmakla kalmamakta, aynı zamanda ekonomik zararların da önüne geçmektedir. Böylelikle, çiftçiler, tarımsal üretimlerini sürdürülebilir kılmakta ve ekonomik olarak daha az etkilenmektedir.

"Oldu, dolu oldu. O afetten önce camekandı bizim çoğu yerler, camekanları topladık dozerle hurdaya verdik demirlerini. Hasyurt'ta bir US-KA diye bir fabrika vardır. Yüksek çemberli seralar kurduk, bu yıkılan yerlere komple hortumdan sonra. Bir yıl sonra tekrar dolu oldu. Üste çektiğimiz şu plastikleri. Batıdan geldi seralar da böyle ya güney-kuzey, batıdan geldi, üzerine etki yaptı da zarar gelmedi. Şu anda yine kullanıyoruz ama üstüne ince naylon bile çekmedik. Çoğu ince naylon çekiyor biz çekmedik, seramız sağlamdı yeni yaptığımız için, o biraz kurtardı herhalde." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

"Ya işte biri sigorta bir de önceki seralarda kenarlarında beton yoktu çevresinde. Şimdiki yapılanlar son sistem olduğu için hepsi var. Ona göre de içindeki demirini ona göre kaç para etmiş, ne kadar plastik yetmiş, onların hepsini yazıyorlar. Allah vermesin bir afet geçtiği zaman senin yapacağın masrafını olduğu gibi ödüyorlar." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

"Bir de tabii seraları biraz daha muntazam yapmaları lazım çevreye, yani yeni düzenlere yeni sistemlere geçmeleri lazım. En azından komple yıkmayabilir yani. Böyle örmeli seralar deriz, belki sen bilmezsin bunları da biraz daha şey yani mesela adam 3 ton demir kullanırsa 7-8 ton demir kullanıyor yani dönüm olarak. O seralar bir tık daha sağlam olur. Onlara geçmeleri lazım %80-90'ının. İlkel seralar var mesela onlar zaten hortuma hiç dayanmıyor. Normal rüzgârda bile yatabiliyor. 5 sene önce mesela Mavikent'ten de çok büyük hortum geçti yani. 2017'de ertesi sene de de bizim oradan geçti. Geçen sene de Demre'den geçti." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

Ekonomik açıdan bakıldığında, seraların güçlendirilmesi, sigorta kapsamlarının daha etkili bir şekilde kullanılmasını da sağlamaktadır. Modern seraların sigorta kapsamında değerlendirildiğinde, afet sonrası toparlanma sürecinin daha hızlı ve etkili olduğu

görülmektedir. Sigorta ödemeleri, çiftçilerin yeniden inşa maliyetlerini karşılamakta ve tarımsal üretime hızla geri dönmelerine olanak tanımaktadır. Bu durum, çiftçilerin ekonomik sürdürülebilirliklerini koruma konusunda önemli bir avantaj sağlamaktadır. Kumluca İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü temsilci ve Ziraat Odası Başkanı ise seraların sağlamlaştırılmasının uzun vadede iklim afetlerin karşı direnç için elzem olduğuna dikkat çekmektedir. Ancak topluluk tabanlı bu tür direnç mekanizmalarının gerçekleşmesinde toplulukların isteği kadar bunu mümkün kılacak destek ve teşviklerin de önemi vardır.

> "Maddi zarara karşı da tesisi biraz daha sağlam yapacaksınız en iyi yapılabilecek şey o. Maalesef bizim tesislerimiz biraz eski olduğu için çok sıkıntı yaşayabiliyoruz. Serayı komple sökebiliyor yani afet." (Kumluca Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> "Eğer imkânı varsa serasını mutlaka yenilemesi, sağlamlaştırması lazım. Bu hemen afet ilanı yapıldığı zaman yapılabilecek bir şey değil. Uzun vadede bunu düşünebilirler." (Kumluca Tarım ve Orman Müdürlüğü)

İklim afetlerine karşı *tarımsal sigorta yaptırma pratiği* ise anlatılarda en çok vurgulanan başa çıkma stratejisidir. Kumluca'da çok daha yaygın olan bu pratik Korkuteli'nde kuru tarım yapan çiftçilerde daha nadirken, bahçecilik ve hayvancılık yapan üreticiler arasında daha yaygındır. Ancak bu tercihin tam olarak kuraklık riskine karşı olduğunu söylemek mümkün değildir. Bahçeciler daha ziyade don riskine karşı, hayvancılık yapanlar ise düşük faizli kredilerden faydalanabilmek sigorta yaptırmaktadır. Zira büyükbaş hayvancılık için Ziraat Bankası'ndan çekilen kredilerde TARSİM yaptırma zorunluluğu bulunmaktadır.

> "Şu damızlık hayvanlarda var. Ama genelde yapmıyorlar işte. Ben biraz daha kendi çapımda bilinçli yapmaya çalıştığım için yaptırıyorum. Ben ekstremim yine söyleyeyim yani çoğu kişi yaptırmıyor da. Ben damızlık vasfı yüksek olan hayvanlarımı sigorta yaptırıyorum. Külfet benim için ama yaptırıyorum. Yani ters bir ihtimale karşı ne olur ne olmaz diye, parasal değeri yüksek hayvanlarıma. Az yani şurada 35 hayvanım falan var. Bunun içinden 10 tanesi sigortalıdır. Yani gücüm buna yetiyor. Normalde hepsinin sigortalı olması lazım ama gücüm buna yetiyor. Tarımda her yere yaptıramıyorum yani sadece biraz daha önemli ektiğim ürünlere sigorta yaptırabiliyorum. O da 8-10 dönümdür. Yani yaptıramıyorum, gücüm yetmiyor. Devletin desteği var şu an sigortada yarı yarıya hatta geçen gün yaptırdım hayvanlara. TARSİM'in 16.000 TL mi ne tuttu 4 tane hayvan, bunun 8,5-9'unu mu ne ödedim ben, geri kalanını o veriyor. Ama aslında olması gereken, benim ödediğim rakam hani şöyle destek veriyorum deyip fiyatı 2 katına çıkarıp yarısını ben veriyorum deyince bir anlamı kalmıyor. Şu kola 20 liradır. Ben derim ki, abi bu kolayı al yarısı benden derim. Ama bu kolanın fiyatı 40 TL. Öyle bir şey." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> “Sigorta uygulamalarına geçmişte kızmıştım. Sigorta yaptırdım. Kuraklık oldu. Ancak bazı bölgelerde yağış oldu ve oralarda güzel ürün aldılar. Ancak bizim tarlaların olduğu yerlerde yağış olmadı ve kuraklık oldu. Ancak biz destekten faydalanamadık. Bu sene tarlaların tamamını sigorta yaptırdım. Bunu devam ettirmeyi de düşünüyorum. Çünkü bu iş böyle devam edecek gibi görünüyor. Çıkışımız yok gün geçtikçe batışa doğru gidiyoruz. Yani kuraklık devam ettikçe; vay halimize. Sigorta yaptırmazsak durumumuz batar.” (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> “Biraz sigorta yaptırdım. Tarım krediden sigorta biraz da bizi kurtardı. Kendimize ait arazilerin tamamı sigortalı.” (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

Öte yandan tarımsal sigorta yaptırmış olan ve bu nedenle son dönemde deneyimledikleri iklim afetleri ile başa çıkma kapasiteleri artan üreticiler ise bundan sonra bu pratiğe devam edeceklerini; başka türlü bu maruziyet oranı ile başa çıkmanın mümkün olmadığını belirtmektedir.

> “Bazılarına sigorta yaptırıyoruz. Şimdi tarım kredi faizin düşük olması için bir kısmına TARSİM’den sigorta istiyor.” (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> “Bahçelerimi yaptırıyorum. TARSİM sigortasında örneğin, 5.000 liraysa dönüm primi, bunun %50’sini zaten dona ayırmış. Kalanını da işte diğer afetlere. O da biraz mantıksız geliyor bana. Yani TARSİM sigortası iyi güzel. O biraz eşdeğer de olsa iyi olacak şeyler. Dona pirimin %50’sini o karşılıyor. Örneğin 5.000 lira tutarsa sigorta yaptırdığın yer, donu çıkardın zaman 2.500 liraya düşüyor. Veya 2.000 liraya düşüyor. Böyle enteresan şey var.” (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> “Sigorta yaptırmanın en büyük avantajı krediyi sabit faizli veriyorlar. Bu imkânı güzel. Tarım kredi kooperatifinden bu şekilde faydalanıyorum, onlara sigortayı yaptırıyorum aynı zamanda tabii dolu olursa da kafa ağrıtmıyorlar hemen çağırıyoruz geliyorlar, Allah razı olsun. Mesela seraya da full sigorta yaptırdım, fırtına, dolu, kar hepsi, zaten onu da krediyle yaptırdığım için serayı Ziraat Bankası’nın kredisiyle yaptırdım. Seranın kredisinin 2 safi faizini ödeyeceğim, geri kalan 5 yıl anaparayı ödeyeceğim, güzel bir şey yani Allah bereket versin, şu anki durumumla beraber rahatlıkla ödeyebilirim.” (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> “TARSİM var. Ziraat’ten kredi çektiğimiz için var yoksa yok. Yoksa niye yaptırayım. TARSİM’in ben bir faydasını göreceğimizi zannetmiyorum. Ha gördük. 1-2 defa buzağı parası falan aldık buzağı ölümünden dolayı.” (L-31, Erkek, 28, Üniversite, Çiftçi-hayvancı)

Bununla birlikte tarımsal sigorta yaptırmayanlar da dahil olmak üzere tüm katılımcılar iklim afetlerinin artan ve şiddetlenen yoğunluğu nedeniyle sigortanın önemini vurgulamaktadır. Bu uygulamaya ilişkin yaygın bir bilinçsizliğin olmadığının göstergesidir. Zira 36 katılımcı arasında kader tasavvuru nedeniyle tarımsal sigortaya karşı olan yalnızca iki katılımcı

bulunmaktadır. Bununla birlikte bir önceki temada detaylandırılan mülkiyet sorunları temel engeli teşkil etmektedir.

> "Ben yaptırmadım. Benim sigortam Allah. Cenabı hakkın vermediğini birtakım şeylere. Benim inancıma ters düşüyor. Sigorta yaptırıyor adam şurada Burdur Tefenni'ye giderken. Olsun olmasın ilaç atmıyorum diyor. Dolu falan oluyor. Parasını alıyor." (L-27, Erkek, 57, Lise, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Yaptırmıyorum, tabi herkesin görüşü, inancı farklıdır, ben bu ağacı çekirdekten büyük ağaç yapan Allah diye düşünüyorum. Bunu verecek olan da Allah, alacak olan da. Sigorta yapmak, Allah'ın vermiş olduğu o afete dur demek gibi bir şey oluyor. Kendi inancıma göre yaptırmıyorum. Yaptıran halkımız da o kazancın pek hayrını göremiyorlar. Yani Allah'ın vermiş olduğu doğa afetine karşı koymak gibi bir şey oluyor. Tamam belki tedbir olarak düşünülebilir, tedbir nasıl olabilir? Korumak için tül örtebilirsin, ateş yakabilirsin ama sigorta bana ters geliyor. Kendim önlem almayı tercih ederim sigorta parası ödemektense çünkü o hakkım olmayan bir para. Diyelim ki elmam veya eriğim tomurcuk gibi veya badem gibi olup don vurunca, o para bana helal değil artık, sonuçta sizin hakkınız, benim hakkım, biriken parayı hiç emek sarf etmeden almış olacağım. Hayvanlara da yaptırmıyorum." (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Kuraklık için yapan yaptırıyor, yapılabiliyor yani. Ha kuraklık döneminde veya dolu hasarında adam geliyor, kontrol ediyor tarım ilçeden kuraklık desteği verebiliyor sigortalı olduğu için onu karşılıyor. Ama her kişinin tapulu yeri yok, hisseli yeri var, bilmem neyi var anne baba ölmüş üstüne geçmemiş. Her adam yapamıyor yani yaptıramıyor sigorta. Şahsi tapu istiyor, başkasının arazisini kiralayıp yapıyorsan oraya yaptıramıyorsun." (L-3, Kadın, 49, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Öngörü olarak TARSİM dediğimiz şey tamam çiftçinin yanında ama 2 sorun var. Bir çiftçinin TARSİM yaptıracak gücü yok. İki her çiftçi şu an kayıt altında değil. Öncelikle her çiftçinin kaydı olması lazım. Aynı esnaflar nasıl kaydoluyorsa, çiftçilerin de var ama bunun kaydını yapamıyoruz. Neden arazi birliği yok. Arazi birliği olmadığı için asıl tarla sahipleri kendi çiftçilik yapmayıp da… örneğin, benim arazimi Ahmet işliyor. Aramızda kira sözleşmesi yok, işte kontrat yok bir şey yok. Dolayısıyla kendi adına ekili olduğunu ispatlayamadığı araziye nasıl TARSİM yaptırsın? Bu bir, ikincisi arazimiz parçalı. Bu kadar 200 dekar araziyi ekip biçiyorsak aşağı yukarı 30 parçadır bu, 30 parça, tek arazi değil. 30 parça arazimin hangi birine gücüm yetsin? Hangi birine TARSİM yaptırayım? Taa dedemin dedesinin üstüne tapu duruyor mesela intikal olmamış. Demek istediğim ben ekiyorum ama devlet benim o ektiğimi bilmiyor. İspat edemiyorum. Böyle de bir sıkıntımız var." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

Üreticiler iklim afetleriyle başa çıkabilmek için sigorta yaptırmak istemelerine rağmen iki faktör onları bundan alıkoymaktadır. İlki yapısal bir sorunken ikincisi geçmiş tecrübelerin oluştuğu bireysel ama yaygın kanılardır. İlk olarak çiftçiler içinde bulundukları ekonomik

kıskaç nedeniyle TARSİM yaptırabilecek kapasiteye erişecek karlılık oranlarına sahip değillerdir.

> "Maalesef, hangi birine yetişeceğiz? Zaten o kadar paramız olsa… Yani 32 gider kaleminden sadece biri TARSİM. E biz diğer gider kalemlerini zaten aşıp TARSİM'e gelemiyoruz ki! Yani o kadar paramız yok ki. Olsa yaptırırız, niye yaptırmayalım? Bugün benim bahçemdeki armuda soğuk vurduğunda devlet oradan bana 50 bin lira verse bu kötü değil. Benim için bir destek ama ben şimdi oraya gelemiyorum ki… O riski güvence altın alma noktasına gelemiyoruz yani… Ha düşünürüz tabii ki arabamızı sigorta yaptırır gibi bahçemizi de yaptırmak isteriz, iyi bir şey. Ama biz o aşamaya gelemiyoruz. Yani ondan önceki setleri aşamıyoruz ki… Olumlu bir şey, isteriz tabii. Ama bir de güvensizlik de var mutlaka. Gerçekten adam hak etmişse… yani oraya gelen ekspertizler şirketin görevlisi tamam o da bir insan. Ama hakkıyla görevini yapsa belki bir şeyler olacak. Ama tamamen adamın iki dudağının arasında, bir görüntüsüne bakıyor. Nerden görürse oradan yazıyor." (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

> "TARSİM ben yaptırmıyorum. Masraflar yüksek çıkıyor. Bir yaptırayım dedim. Geçmiş gün, baya 90-100 bin lira masraf çıktı. O parayı kazanma şansım yok ki. Sattığım ürünün tamamı 120 bin lira tutmuş. Ben 90 bin lira TARSİM'e versem, e ilaç parası, gübre parası hangi birini ödeyeceğim (gülüyor). Yani oralara gelemedik daha. 100 bin lira verebilsem ben TARSİM'e…" (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

> "TARSİM aslında iyi bir şey aslında yaptırsak çok şey de değil. Mesela Tarım Kredi ile alışveriş yaptığın zaman TARSİM'den sigorta yaparsan da faizi düşüyorlar, ama bazı şeyleri bizde üzerimize vazife etmiyoruz yani. Yani riski azaltmak açısından iyi aslında ama maliyetler zorluyor. Ekonomik imkân olsa evet yaparız ya, neden yapmayalım…" (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Yok yaptırmadım. Maliyet yüksek yetmiyor, ucu ucuna denk geliyor, yoksa isterim tabi. Mesela armut bahçesi var, bu sene dondan etkilendi ben ona sigorta yaptırsaydım dondan etkilenen mesela yıllık 10 ton 12 ton armudum oluyordu. Yarı yarı kayıp oldu fazla bile. 10-12 ton armut oluyordu 4-5 ton anca çıktı bu sene yani. Mesela inek sigortalı olsaydı geçenlerde bundan 2-3 ay önce ineğin büyüğü bıraktı, yavru attı yani. Sigortalı olsaydı ben o yavrunun parasını alırdım ama dediğim gibi yani maliyetlerden onu yapamıyoruz. Yani her şeye maliyete bakıyor." (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Diğer gerekçe ise sigorta şirketleri ve eksperler ile geçmişte yaşadıkları tecrübelerden kaynaklanan, sigorta yaptırmanın iklim afetlerinin neden olduğu kayıplarla başa çıkmanın bir yolu olduğuna ilişkin inançlarını kaybetmeleri ve yalnızca masraf olarak görmeleridir.

> "Ben TARSİM sigortası yaptırmıyorum. Bir senesinde yaptırdık, doluya yakalandık, kuvvetli dolu. Haziran ayında geldiler baktılar evet dediler. %80 zarardasınız dediler. Elma ve armutta %80 zarardasınız dediler. O zamanki yaptığımız beyana göre de 30.000 ya da 35.000 lira bize ödeme yapacaklar. Hani şu kadar ton diye beyan ediyorsunuz ya o tona göre işte %80 zarardasınız dediler. Tamam dedik, rapor yazıldı. Ağustos ayında tekrar geldiler. Şimdi bizde de seyrekleme yapılır, meyve bitişik olduğu için

arasına kurt girer, bir de büyüyemez meyve. Mutlaka Haziran sonunda seyrekleme yaparsınız. Seyrekleme yaparken sizce sağlam meyveyi mi seyreklersiniz, kurtlu dolu görmüş meyveyi mi seyreklersiniz? Tabi kurtlu yemişi seyrekledik biz seyreklerken, sağlamları bıraktık. Tekrar geldiler ağustos ayında Ağustos sonuydu. Dediler sizin meyvenizde dolu yok. Size TARSİM'den destek 3.000-4.000 lira mı ne para verdiler bize. Bir daha yapar mısınız TARSİM sigortası? O günden beri telefon açıyorlar TARSİM sigortası yapalım diye. Ben diyorum hayır mümkün değil yapmam ben. Niye yapayım yani şimdi mantıklı mı bu? Meyve sağlammış da sağlam meyveyi dökecekmişim. Böyle bir zihniyet olabilir mi? Sağlam meyve dökülür mü? Allah'ın verdiği sağlam meyveyi ben niye dökeyim ki, kötü meyveyi dökerim. Öyle değil mi? Dolu lekeli meyve dökülür, sağlam meyve başında bekletilir. Onun için ben o günden beri TARSİM sigortası yapmıyorum karşıyım. Bu şartlarla karşıyım. Biz memnun kalmadık yani. Hem telefonla aradıklarında hem de ondan sonra tekrar TARSİM yapalım diye bahçeye geldiklerinde aynı bunu anlattım. Herkese de anlatıyorum. Her yerde anlatıyorum. Tarım ilçeye gittiğimde de anlatıyorum. Kooperatife gittiğimde de anlatıyorum yaşlıya gittiğimde de anlatıyorum, dostları gördüğümde de anlatıyorum. Herkese anlatıyorum, ben TARSİM sigortasını bu şartlarda yaptırmam. Benim mantığıma aykırı, yani sağlam meyveyi dökeceğim, kötü meyveyi başında bırakacağım. O kötü meyveyi gübre yapacağım, ilaç yapacağım, TARSİM'den para alayım diye. Benim mantığıma aykırı." (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

Bu konuya ilişkin yerleşik kanının bir grup çiftçide oldukça katı olduğu görülmektedir.

"Yapamıyoruz, yani gelen eksperlerle de sıkıntımız var. Şimdi bizim biraderde yaşadık. Geliyor eksper işte bu iç kurdundan dökülmüş, dolu olmamış, bilmem ne. Bir sürü bahane üretiyor. %10 zarar yazdı. Zaten onu da TARSİM ödemiyormuş. %11 olması gerekiyormuş o zaman öğrendim ben de. Hadi bakalım ne olacak?" (L-21, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Sığırlarda var öteki ürünlerde yok. Tarladaki ürüne sigorta yapmıyoruz, yapsak da vermiyor ki zaten." (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

"İlk etapta olmadı ama sonra sonra yapmaya başladılar. Mesela önce bahaneyi çok buldular. TARSİM sigorta ödemedi. Ondan sonra dolu yağdı, dolu genelde Poyraz'dan gelir. Nereye gidersen git genelde öyledir. Kuzeyden gelir. Adam gitti güney tarafından ağacın numune aldı, dedi işte %10 var. %10 zaten kapsam dışı. Adam seviniyor %10 para alacağım diye. Bir bakıyor kapsam dışı zaten %10 kapsam dışı. %20 yazsa zaten %8 geliyor yine, %12'sini kapsam dışı tutuyorlar. Çok şerefsizlik var onda da. Biz birkaç sefer kavga ettik sigortacılarla böyle dolu oldu. Adama diyorum ki arkadaş bak dolu buradan gelmiş, sen buradan alıyorsun. Bir de ağacın altından alıyor. Ağacın altına dolu gelmiyor ki. Mesela bir ara %30-%40 civarında hasar vardı, %12 mi, %16 mı hasar vermiş adam. Kabul etmedik gönderdik. İkinci kez yine aynı eksper geldi, başka biri değişmiş. Adamı kovdum en sonunda yani. Armut ağacından numune alıyoruz diyor ki, abi armuta ne zaman gideceğiz numune almaya? Lan apartman çocuğu sen armutu bilmiyorsan dedim, niye geldin, nasıl ziraat mühendisi oldun, dedim. Asabım bozuldu böyle. Bölge müdürleri geldi sonra toplantıya. Anlattım bu olayı. Adam güldü şimdi. Dedim ki, siz ziraat mühendisi alıyorsunuz, eksper alıyorsunuz. Armuttan numune alıp, ya armuttan ne zaman numune alacağız diye

soran bir adamdan ben kuşkuluyum yani. Ziraat mühendisi olduğundan şüpheliyim dedim. Ben gırgır geçiyor zannettim. Ağacın dibinde duruyoruz, numune alıyoruz. Dedi ki armuttan ne zaman numune alacağız? Canım sıkıldı yani. Birkaç yıldır dolu da yaşamıyoruz ama, genelde biz her ihtimale karşı yaptırıyoruz. Bu tarım kredi Ziraat bankasından kullanılan kredilerde süspansiyon uyguluyorlar dolu sigortası yaptırırsan. Yani sigorta yaptırmazsan faizler yüksek. Aslında oradan fazla kullanmıyoruz ama genelde, hani ne olur olmaz belki kullanılırsa diye yaptırıyoruz." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

Bu tecrübelerin yaşanmasında aynı zamanda sigorta uygulamalarına yönelik yeterli bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetlerinin yapılmadan doğrudan sigorta uygulamalarının gerçekleştirilmesinin de etkisi vardır. Sözleşme gereği üzerine düşen sorumlulukların farkında olmayan üreticiler bundan kaynaklanan olumsuz tecrübeleri de diğer olumsuz tecrübelerle birleştirmektedir.

"Çok da görmedik. Şöyle diyeyim, örneğin karşı dağın eteğinde biraz çukurunda benim 50 dönüm armutluğum vardı. Her sene 20-22 Nisan'da soğuk vuruyor. Soğuk tam öldürmese de bitkiyi üşütüyor. Bu konuda bilgileriniz vardır sanıyorum. Bitki üşüyünce bir hafta sonra bizim bitki birer birer düşüyor ama orayı biz "bitki don zararı yaptı" dediğimiz zaman eksper geliyor bakıyor komple yanık olmasını istiyor. Yani kapkara olmasını istiyor bizden o da öyle olmuyor yani, tam olmuyor. Bir tanesi siyahlaşmış oluyor ama biz onun ondan öldüğünü biliyoruz artık, tecrübemiz var. Bir hafta sonra birer ikişer dökülüyor ve hiç meyve kalmıyor. Bu böyle süreç devam etti, 1-2 sefer yeterince onlardan destek aldık. Sonraki seferlerde yazmadılar artık dediler "bu dondan değil" itiraz ettiler bize, onlardan pek bir randıman göremedik yani. Sonra vazgeçtim, sigortadan da vazgeçtik. Onlarda yardımcı olmadılar yani bize." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Hatta biz yıllık ihtiyaçlarımız olan gübreyi falan Tarım Kredi Kooperatifinden alıyoruz, orada faiz oranlarımızın düşmesi için halkın TARSİM yaptırma zorunluluğu vardır. Küçük bir miktar bile olsa TARSİM yaptırdığında faiz oranını örnek veriyorum; %10'dan % 6'ya, % 8'e düşüyor, biz de böyle bir şey yaptırdık. Geçen sene dedim ki; bu memlekette kuraklık oldu, niye bu yaptırdığımız sigortalardan para almıyoruz? Ben de yetmiş beş dekar tarlayı sigortalatmıştım. Niye dedim, neden? Ona ayrı bir bedel ödemeniz gerekiyordu diyor, böyle bir sistem de var. Resmî kurumlar, vatandaşa yardım etmemek için uğraşıyorlar resmen, yalnızca televizyonda gövde gösterisi yapıyorlar. Sırf lafta, insanlara hiçbir faydaları yok." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Yerel aktörlerin bu uygulamaya ve deneyimlere ilişkin görüşleri ise çeşitlilik göstermektedir. İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü temsilcisi bulguların ve diğer yerel aktörlerin görüşlerinin tersine sigorta uygulamalarına ilişkin yerel halkın yeniliklere kapalı ve ön yargılı olduklarını ancak maliyetlerin yüksek olmadığını iddia etmektedir.

> "Tabi kuraklık poliçesi var zaten TARSİM'in %50 devlet destekli. Hatırı sayılır bir desteği olacağını düşünüyorum çiftçiye. Hani ilçemiz hakkında konuşayım. Sosyokültürel yapı olarak yeniliklere böyle bir şeylere, biraz kapalı bir ilçeyiz zaten. Yavaş yavaş yaptıracaklar yani. Hani araç kaskosu gibi düşünün. Hani yıllardır yaptırmıyorsunuz, başınıza bir şey geldikten sonra kasko yaptırma muhabbeti gibi. Yani yaptıracak başka çaresi yok zaten. Hani devletimizin çok güzel bir desteği. Maliyetlerin o kadar çok yüksek olduğunu düşünmüyorum. Biraz ön yargılılar. Zaten bir sıkıntı olduğunda; örneğin geçen yıl hortum olmuştu. Bir trilyon kadar zarar vardı. 500 milyonunu TARSİM'den karşılamışlardı. Hani poliçenin burada fazla ne kadar olabilir ki? Kar-zarar dengesi kendileri karar verecekler." (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı ise çiftçi açısından oldukça faydalı olan devlet destekli bu uygulamadan faydalanılmamasında bilinçsizlik söz konusu olsa da temel sorunun mülkiyet problemlerinden kaynaklandığının altını çizmektedir.

> "Aynen, kuraklıkta da öyle. Kuraklıkta şöyle bir özellik var, kuraklık tarım sigortasının çiftçiye çok faydası var. Devlet %100 destekliyor. Bir de mesela 10 lira prim ödediğinde, geçen yıl 10 lira prime yaklaşık 150 lira ödeme yapıldı kuraklıklarda. Yani çok ciddi kuraklığa karşı devletin verdiği bir destek var. Sigorta yaptıranların kuraklık olduğunda, kesinlikle ödeniyor. Yani tüm masraflar fazlasıyla karşılanıyor. Bu da zaten 3 yıldır var. Daha önce ilçe bazlıydı. İlçe bazlı sıkıntılı. Mesela, Korkuteli bazında düşünüyorlar. Korkuteli bazında diyor ki, adam 300 kilonun altında olduğu zaman ben aradaki farkı veririm diyor sana. Ama Korkuteli dediğin zaman şimdi köy var 430 oluyor, köy var 350 oluyor. O sıkıntı. Sonra küçülttüler bunu mahalle bazlı köy bazlı yaptılar. 2 yıldır köy bazlı. Şimdi çok iyi oldu. Mesela bizim burada Taş Kesik köyümüz var; orada baya bir kuraklık sigortası yaptık. Mesela oranın ortalaması 200 kilo falan ama bu sene mesela 100 kilo falan bulamadılar. Aradaki 100 kiloyu devlet karşılayacak. O bakımdan hakikaten kuraklık sigortası olması çok iyi. Ya en azından çiftçiyi ayakta tutuyor, parasını alıyor. Seneye ekmek için tohum alıyor. Yani seneye devam ettirebiliyor. Sürdürülebilirliği açısından çok önemli yani." (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

> "Zorunlu kılıyor, mesela sigorta priminin yarısını devlet karşılıyor. Aynı zamanda bu faizi de devlet siliyor, eğer sigorta yaptırırsan. Vatandaş da yapmak istiyor. Bilinçsizlik var, o ayrı bir konu, bilinçsizlik var ama yaptırmak isteyip de yaptıramayan da çok. Mesela sarı alanı olanlar var, 2B'ler var, yaptırmıyorlar. Atadan, babadan bölünmüş toprak. Bölünmüş, bölünmüş adam bir dünya yüz dönüm yeri var ama adam bunları toparlayamıyor. Çünkü babası ölmüş, dedesi olmuş, dedesinin dedesi ölmüş hiçbir miras aktarma olmamış. Temliklerin devrinin hiçbiri olmayınca adam sigorta yaptırmıyor. 100 dönüm yapacağına, belki 3 dönüm yaptırabiliyor. Onun da çok etkisi oluyor." (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

Benzer şekilde miras ve tapu engellerine dikkat çeken Korkuteli Ziraat Odası Başkanı, yerel halkın anlatılarını pekiştirerek, TARSİM'in pratikteki olumsuz uygulamalarının sigorta

yaptırmaya olan eğilimi zedelediğini, yerel halkın TARSİM'i benimsemesine engel olduğunu belirtmektedir.

> "Şimdi bunda biz bir hayli mustaribiz demeyelim de şimdi TARSİM olarak çiftçi, bilhassa meyveci kesimi TARSİM yaptırıyor. Fakat kuru hububat üzerine TARSİM yapılmıyor, çok yapılmıyor. Meyveci de şundan, bizim bunlar da yaz dönemi çok dolu olur. Mesela en son Dereköy'de bir afet oldu, 25 tane koyun keçi telef olduydu. O zaman Sülekler'e çok bir dolu yağdı. Sülekler'e dolu yağdığında kaysılar hep lekelendi. Çiftçi bunu gördüğü için TARSİM'e sigortasını yaptırıyor ama bunda da şu sıkıntı var. Herkesin tarlası kendi üzerine değil. Annesinin babasının üzerine, yani her tarla her bahçe ÇKS'ye kayıtlı değil. TARSİM de bunu istiyor. ÇKS'ye kaydı olacak diyor. Bütün sıkıntı bu. Fakat çiftçimiz şeyle TARSİM'i tam manasıyla benimsemiş değil." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

> "Ondan sonra, mesela biraz önce bahsettim ya. Bayatbademleri'nde, erik nohut kadar olduğunda dalında; daha bizim Kırkpınar çiçek açmıyor. Adam Korkuteli için bir çiçek şeyi belirlenmiş. Şu tarihte demiş. Ya iyi kardeşim de, o tarihte oranın eriği badem gibi oluyor. Yaylanınki yeni çiçek açıyor. Yaylanınki de o sigortayı tutmuyor! Ondan sonra mesela, kirazları yaylada çok soğuk hava oldu mu? Tomurcuğun içinde don vurur. Bunu TARSİM kabul etmiyor. Ya arkadaş bu adam havadan getirmedi ya hava çok soğuk oldu. O kadar sert kış geçmiş, tomurcuğun içindeki gözü vurmuş, o göz vurunca meyve vermiyor. Bunu TARSİM kabul etmiyor. Ama diyorum ya işte şeyde sınıfta kalıyor. Biz ya hep sınıfta kalıyoruz…" (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Kumluca'da iklim afetleri ile başa çıkma mekanizması olarak *tarımsal sigorta pratiğini* ele aldığımızda diğer bölgelere kıyasla hem farkındalığın hem de uygulanma eğiliminin daha yüksek olduğu görülmektedir. 2019 hortumundan önce tarımsal sigortalı olan kişi sayısı oldukça azdır. Zira bu dört kişiden ikisinin daha önce hortum tecrübesi bulunmaktadır, diğer ikisinin ise ekonomik kapasitesi ve risklere ilişkin farkındalığı daha yüksektir.

> "O zaman da vardı. Hala var. Sigortasız hiçbir şeyim yok hepsi sigortalı. Çıktığından beri yaptırıyorum. Ben biraz daha sağlamcı olduğum için benim her şeyim sigortalı ve araçlarım şeyleri kaskolu yani ihmal etmem 5 kazanacaksam 3 kazanırım ama sigorta yaptırırım, çok kaybım olmadı sigortalı olduğum için. Biz sigortayı yaptırdık mı, kendimizi güvende hissediyoruz, gerisi devlete kalmış. Bence öyle yapılacak bir şey de yok. Sigorta var, sigorta da zaten TARSİM ödüyor başka sigortam yok. TARSİM çiftçiyi koruması gereken sigortadır. Gerçi kolaylık sağlıyor, günleri var ona göre ayarlayacaksın kendini. Yani TARSİM olmasa bu çiftçilik çoktan biterdi, çoğu serasını yaptıramazdı. Zaten sigortasız olup da serası yıkılanları çoğu kiraya verdi. Adamın yaptıracak gücü yok, sera da bir sürü paraya mal oluyor. O zaman hatırladığım dönümü 40-45 bindi şimdi dönümü 100'den aşağı değil daha fazla hatta. Yapmam mesela ben. Sigorta karşılamıyorsa ben daha yapmam, serayı bitiririm." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

> "İşte bizde yeniden söktük. TARSİM'liydi sigortalıydı. Bizim 22 dönümün tamamında var. Şu anda işte biz o zaman TARSİM'liydik. İkinci yılımızdı TARSİM yaptırmaya başlayalı. Bir yıl önce de

Mavikentte'ki sera yıkılmıştı. Orda da seramız vardı o da yıkıldı. Beni 2 seferdir vuruyor (gülüyor). O sigortasızdı. Ondan darbeyi gördükten sonra sigorta yaptırdım. İşte TARSİM'in eksperler geldi, onlar yazdı çizdi. Ondan sonra hesabımıza paramız yattı. Biz de işte ustaları çağırdık. Bir yandan başladık, yeniden yaptık, çattık. Bugünlere geldik ama çok zor... O yerdeki camları temizlemek. Sigorta olmasına rağmen hepsini karşılamıyor sigorta. Belli bir kısmını kesiyor. Onlar 1 dönüm yere aşağı yukarı 42-43 bin gibi bir para verdiler ama bizim masraf 60-70 bin lirayı buldu dönüm bazında." (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

"TARSİM'i ben aşağı yukarı 5 yıldır yaptırıyorum. Biz ilk sene çıktığında yaptırmadık. Mantıksız geldi çünkü o zamanlar dediğim gibi bu kadar afet yoktu. Hani bu bölgede yoktu genelde afet Demre tarafında oluyor, orası biraz açık alan olduğu için orada çok oluyor. Burada olmuyordu hiç olmaya başlayınca şimdi korktuk yaptırdık. Her sene yaptırıyoruz artık. Her sene geçiyor. Hortumdan bir sene sonra dolu geçti. O doluda da bütün naylonlar, camlar tamamen kırıldı. Sadece sigorta. Başka yapacağımız hiçbir şey yok ona karşı." (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

"Onu zaten biz eski böyle 97'de olduğunda benim hatta psikolojim bozuldu biraz, acık depresyon yaşadım, doktora falan gittim de bunda pek bir şey olmadı. Başta sigorta olunca zaten iyi kötü yaptırdık, TARSİM vardı. Bize en çok destek olan TARSİM. TARSİM olmasa biz bitmiştik yani, 3 sene önceki 270.000 TL para şu anki bir milyon para yani. Ya o işte afetten 2 sene önce sigortalatmıştım. Devamlı sigorta yaptırıyoruz şimdi. Yani ondan sonra da sigortalar bile bayağı arttı. Yani 5-6 TL tutuyorsa 14.000 lira tuttu geçen sene. Primi yıllık 14.000. 7 dönüm seranın tamamı o kadar tutuyor. 25-30 TL tutuyor da yarısını devlet karşılıyor işte." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

Geri kalan ve herhangi bir mülkiyet problemi olmayan üreticilerin neredeyse tamamı, 2019 hortumunun ardında düzenli olmasa dahi tarımsal sigorta yaptırmaya başlamıştır.

"Yaptırdık (gülüyor). Kötüyü görünce yaptırdık. Belli ki bu olacak dedik. Portakalı bile yaptırmıştık. Hepsi bunun için de var (sigorta evrağını çıkardı). 22 dönüm bahçeyi yaptırmışız. Afetlere karşı, hepsini kapsıyor sele, doluya karşı full. Günü geldi mi istersek yine yaptıracağız." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

"Daha sonra sigorta yaptırdık. Biz ona icara verdik, o bize icara verdi, bir şeyler yaptık yani öyle sözleşmeleri göstererek sigorta yaptırıyoruz." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

"Ondan sonra yaptırdık, her sene yeniliyoruz. Kayıpların telafisi açısından sigorta önemli, onu muhakkak yatırıyoruz. Eskiden çoğumuzun serası sigortasız olduğu halde devlet dönümüne on bin lira verdi. Fakat şimdi sigortasız sera yoktur." (K-20, Kadın, 64, İlkokul, Çiftçi)

"Şimdi sigorta yaptırıyoruz. Sigortalıyım zaten sigorta yaptırıyorum. Ayın 19'unda sigorta günüm. Eylülde tekrar müracaat yapacağım. Çünkü olmayacak. O gün devlet yardım etti ama bugün olduğunda belki yardım edemeyebilir. Çünkü bizim devlete sahip çıkmamız lazım. Bizim de bazı şeylerde elimizi

taşın altına koymamız lazım. Şu an çok da maliyetli. Geçen yıl mesela bizim demirimizi 8 buçukla çarptılar şimdi demir olmuş 18 TL. 8 buçuk nerde, 18 TL nerede? 10.000 TL daha fark var. Bu sefer biz mesela 10 dönüm yere ben 8.900 TL sigorta parası ödedim. Önümüzdeki yıl belki 20.000 TL ödeyeceğim çünkü çok arttı." (K-28, Erkek, 44, Lise, Çiftçi)

"Sigortalılık oranı zaten o olaylardan sonra bayağı bir artış gösterdi. İnsanlar bazı şeyleri yaşayarak gördüğü için bazı şeylerde biraz daha bilinçleniyor yani." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

Görüldüğü üzere hortum felaketi sonrasında Kumluca'daki çiftçilerin tarımsal sigorta yaptırma alışkanlıkları, yaşanan ekonomik kayıpların ardından zorunlu bir strateji olarak ortaya çıkmıştır. Anlatılar, hortumun yaratabileceği büyük ekonomik risklerin fark edilmesiyle birlikte tarımsal sigorta yaptırmanın öneminin kavrandığını göstermektedir. Bu bağlamda %50 devlet destekli TARSİM programının, çiftçilerin risk yönetimi stratejileri üzerinde olumlu etkileri olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlatılar, çiftçilerin tarımsal sigorta yaptırma kararlarının yaşanan felaketlerin ardından değiştiğini ve tarımsal sigortanın ekonomik sürdürülebilirlik açısından öneminin anlaşıldığını göstermektedir. Artan sigortalılık oranı çiftçilerin üretim faaliyetlerini sürdürme kapasitelerini yükselterek iklim afetlerine karşı dirençlerini pekiştirmiştir.

"Evet şu an var ama hortum olduğunda yoktu, öbür serada vardı o sene yaptırmamıştım. O serayı yaptırıyordum. Ablam kullandığı sera vardı, oraya yaptırıyordum. Bu borçlardan dolayı bu yıl yaptırmayacağım dedim. Hani 4 bin lira falan bana ücreti çıkıyordu. Düşüncemiz tutmadı. 200.000 liraya mal oldu bize yani. Bilsek yaptırırdık başımıza geleceğini bilmiyorduk yani. Sonrasında yaptırıyorum. Ben tarım kredi kooperatifiyle çalışıyorum, aldığım ürünlerde belli bir indirim oluyor. %5-%8 veya %10 arasına indirimim oluyor. Onun için yaptırıyorum. Yani aldığım ürünü kazandığım için onu yaptırıyorum." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

"O zaman sigorta yoktu. Çünkü ben o yıl almıştım. Sigorta dönemini kaçırmıştım. Ondan sonraki yılda hep sigortayı yaptırdım. Şimdi şöyle düşün, hani bir ev alıyoruz deprem sigortası yaptırmıyoruz. Elektrik, su abonelerini alacaksak mecburi öyle yaptırıyoruz. O ilk oldu mu bir daha yaptırmıyoruz ama bir araba aldık mı hemen arabanın üstüne sıfır aldıysan özelliklerini binmeden kaskosunu yaptırıyorsun. Arabayı nereden alıyorsun? Kazandığın topraktan alıyorsun. Toprağını da sigortalat! Oradan kazanırsan yine araba alırsın. Bazı yerlerde çok bilgisiz işler yapıyoruz ya. Hani kendi tezimizi kendimiz çürütüyoruz. Yapıyoruz. Mesela şöyle, bir sera var 4 dönüm. Biz o seranın 2.800 m² kiralayabiliyoruz. 4 dönüm kullanıyoruz. 4 dönüm üzerinden TARSİM yapıyoruz sigortayı. O konuda TARSİM biraz kendini iyileştiriyor." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

"Devlet zaten TARSİM diye bir sigorta çıkarmış zaten bunun yarısını karşılamış. Yani bunu yaptırmamak eğer imkânın varsa yani imkânın derken tapulu arazin varsa, devlet zaten bu imkânı sunmuş, yani 2.000 TL çıkacak olan sigorta bedelinin 1.000 lirasını devlet karşılıyor. O benim hatamdan kaynaklı oldu

yaptırmadım o zaman ama ondan sonra o acıyı gördükten sonra her yıl yaptırdım. Tamamen bilgisizlikten, başımıza böyle bir şey gelmediğinden. Mesela bir dişimiz ağrır tam çektirme derecesine gelmeden, biz böyle bir milletiz maalesef gitmiyoruz. Yani o acıyı bir yaşamamız lazım, o diş çekilinceye kadar bir uğraşmamız lazım. Aslında gitsek ne gerekiyorsa yap desek olur ama illa o acıyı bir yaşamamız lazım. Sigorta yaptırıyoruz, sigortadan başka bir önlemimiz yok. Yani Allah'tan gelene yapacak bir şey yok zaten, tek şeyimiz yani olmasın ama sigorta yaptırıyoruz." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

"Her sene sigorta yaptırıyorum. Bu sene gene yaptırdım. Sele mesela vermiyor. Bir buçuk metre öteden su geliyor, zaten beton 50 santim su girmez mi zaten giriyor. Yapacak bir şeyin yok. Beton yok diye vermedi. Yer de benim değildi, icardı elin yerine nasıl beton dökeyim. İşte komple sigorta olması lazım. Yoksa hakkından gelemezsin. Sebze işi biter. Sigorta yaptırırsan masrafını iyi kötü alırsın." (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

Afet deneyimine sahip çiftçiler arasında oldukça artan sigortalılık oranına karşın uygulamalardan kaynaklı olumsuz tecrübelere ilişkin anlatılar yoğunluk göstermektedir. Olumlu deneyim ve görüş bildiren katılımcıların sayısı oldukça azdır. Çiftçilerin TARSİM'e yönelik olumlu tecrübeleri, sigorta sürecinin etkinliği ve profesyonelliğiyle öne çıkmaktadır. Buna göre TARSİM eksperleri, sigortalama işlemlerini titizlikle yürütmekte ve seraları detaylı bir şekilde incelemektedir. Uzmanların sigorta şartlarını dikkatle değerlendirerek ve yerinde incelemeler yaparak süreci yönettiği, hızlı ve etkili hizmet verdikleri belirtilmektedir. Ayrıca, afet sonrası yapılan geri bildirimlerin ardından TARSİM'in hem tapulu hem de tapusuz araziler için sigorta hizmeti sunabilmesi, çiftçiler için önemli bir güvence sağlamıştır.

"Tabii yapıyorlar canım. Onda sıkıntı yok orada. TARSİM'ciler geliyor tek tek bakıyorlar, ölçüyorlar, yazıyorlar, çiziyorlar, gidiyorlar. TARSİM'de sıkıntı yok şu anda yani." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

"Eksperi beğenmediğinde, ben seni beğenmedim, sen benim şeyimi karşılayamayacaksın diye reddediyorsun. Geliyor tekrar istiyorsun, tekrar geliyor yapıyor. Bir sorun yok yani. Eksperler de bilinçli kişiler. Sen zorla yaptırmıyorsun. Metrekaresini dört dönümse, 5 dönüm yaz diyemezsin. Uydudan gözüküyor hepsi. İçine dikili domatesi, patlıcan, biber yaz diyemezsin, olsaydı ayıp olur zaten diyemezsin. Eksperde bir sorun yok." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

"TARSİM'in eksperleri ile sorun yaşamıyoruz. Çok böyle inceliyorlar tek tek seranın başına çıkarlar gezerler. Hiçbir sıkıntı yaşamıyoruz yani. Yılda bir sefer çağırıyoruz zaten hemen ertesi gün geliyorlar yapıyorlar gidiyorlar." (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

"Tapulu olan, sera düzeni iyi olan her yerin sigortası yapılıyor. Tabii sigortanın belli şartları var. Kenar betonunun olması gerekiyor, su-sel baskını riskinin olmaması gerekiyor ama şimdi düzen varsa kenar olmasına da gerek yok. Sigorta şartlarının içeriğini ona göre değiştirip ona göre sigorta falan yapıyorlar.

Artık bölgede tapulu da olsa tapusuz da olsa şu an bildiğim kadarıyla sigortasız bir yer yok. Yani yaptırmak isteyen herkes yapabiliyor eskiden öyle değildi." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

Diğer taraftan olumsuz tecrübelerin büyük bölümü Korkuteli'ne benzer bir biçimde yine eksperlere ilişkindir. TARSİM eksperlerine yönelik olumsuz görüşler, çeşitli faktörlerden kaynaklanan memnuniyetsizlikleri yansıtmaktadır. Öncelikle, eksperlerin mesleki bilgi eksikliği ve yeterlilik düzeyleri eleştirilmektedir. Bazı çiftçiler, eksperlerin çiftçilik deneyimi veya yeterli tarım bilgisi olmadığını, bu nedenle doğru değerlendirme yapamadıklarını ifade etmektedir. Bu durum, eksperlerin zarar tespitinde hata yapmasına ve çiftçilerin zararlarının tam olarak karşılanmamasına yol açmaktadır.

"İşi bilmeyeni de katıyorlar. Bazen Ziraat mühendisleri bazen olmuyor başka yerden gelen oluyor işi bilmeyen de var. Çiftçi içinden gelen de var gelmeyen de var. Adam anlamıyor bilmiyor. Bazı zaman ben gösteriyorum. Şu şu şekilde şöyle oluyor anlatıyorum adam bilmiyor, bilen bir kişiden yap, bir çiftçiden yap ne bileyim. Çiftçilik ile uğraşan birinden yap, çiftçi olarak demiyorum da Ziraat mühendisi olsun ama çiftçiliği bilen birisi olsun. Yapan birisi olsun, öyle yap o zaman anlıyor adam. Dolu oluyor, adam sağlam yere bakıyor, adam bilmiyor ben gösteriyorum. Çevre beton var seranın etrafında adam onu da görmüyor. Ekspertiz de yönünde TARSİM'den çok sıkıntılıyız. Çok sıkıntı." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

"Eksperler ne yazarsa, biraz eksperlerden şikayetçiyiz. Yani tek şikâyetimiz eksperler, yani biraz bize değil de sigortaya çalışıyor. Yani biraz daha ortayı bulmaları lazım." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

"Aynı zamanda eksperlerin objektifliğine ilişkin endişeler de dile getirilmektedir. Bazı çiftçiler, eksperlerin sigorta şirketlerinin çıkarlarını koruma eğiliminde olduklarını ve çiftçilerin zararlarını tam olarak tespit etmediklerini iddia etmektedir. Bu durum, çiftçilerin sigorta tazminatlarından yeterince faydalanamamalarına yol açmaktadır. Buna ek olarak, çiftçiler arasında sigorta sürecinin ve eksperlerin değerlendirme kriterlerinin şeffaf olmaması nedeniyle şikayetler bulunmaktadır. Eksperlerin zarar tespitinde kullandıkları yöntemlerin ve verdikleri kararların anlaşılmaz olması, çiftçilerin sigorta sürecine olan güvenini sarsmaktadır. Bu tür deneyimler, çiftçilerin sigorta yaptırma konusundaki istekliliğini azaltabilir ve tarımsal faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini olumsuz etkileyebilir. Bu adamlar bilinçli değil. Madem afetlerle, şeylerle uğraşacak böyle adamlar yetiştireceksin, kurslar vereceksin kardeşim bak bu meyve, çiçekler bu sıcakta oldu mu böyle olur. Ha bizim de hatamız olursa ilaçtansa bizim hatamızı onları bunları öğreteceksin adama ve adam araba ekspertiziyim bilmem ne ekspertiziyim, devletin ekspertiziyim diye geziyor. Oğlum, sen buraya ne zaman geçtin diyorum ben. Düne kadar ev, yurt bilmem ne ekspertiziydi şimdi TARSİM'deyim diye geldi. Başka alanlardan buraya geçiyorlar." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

"Sigortayı önlem olarak sayabiliriz. Diktiğin zaman gidip oraya ürününü tescilletiyorsun. Ne diktiğine dönümde ne kadar keseceğine kaç paradan gideceğine vesaire hesaplıyor not oluyor hepsini. Mağdur

olduğunda tak geliyorlar, yapan yapıyor iyi kötü yapılıyor. Eksperlerle ilgili sorun var yani zarar tespitinde." (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

Bu anlatıların aksine Banka Temsilcisi ise itiraz süreçlerinde genellikle mutabık kalındığını, sorunların daha ziyade poliçe gereklerinin yerine getirilmemesinden yani üreticilerin bilinçsizliğinden kaynaklandığını belirtmektedir.

"Bu fırtına ve hortumda tabii ama selde durum farklı. 20 sonra kontrole geldiğinde ürün zayiatı ile ilgili üretici %90 der eksper %30 o zaman itiraz edebilir üretici, bize geliyor itiraz biz de TARSİM'e iletiyoruz. 100 afetzede varsa bunların 10 tanesi itiraz ediyordur, bunların da 2 tanesi olumlu sonuçlanıyordur. Çoğunlukla mutabık kalıyoruz sorun olmuyor. Bunların içinde biraz daha para koparma derdinde olan da var çünkü. Aslında en başa dönüyoruz. İyi niyet ve yeterli bilgilendirme olursa, sonuçta bir kurallar silsilesi var, o zaman mağduriyet yaşanmaz. Vatandaş kurala uyacak ondan sonra da devletten hakkını isteyecek." (Kumluca-Banka Çalışanı)

"Ondan sonra yani yanlış yapmışız. Valencia portakalı biliyorsunuz, bir de Washington portakalı bir bahçe var karışık. Valencia diye diye benim bahçeyi sigortaya sokmuyorlar. Washington yazılmış, kardeşim portakal değil mi o? Aynı bahçeden adeti vermişim kabul etmiyor, vermediler. 250 ağacımın parasını vermediler. Allah cezanızı versin dedim, kapattım. İkisi de portakal. İkisini de aynı paraya satıyorum satarken. Yani birisi yazın yeniyor, biri sıkmalık işte portakal. Yani satılırken de tonaj olarak aynı. Bahçenin 250 tanesi Valencia portakalı 500-600 tanesinde şey Washington portakalı benim adam yazdırırken Washington yazdırmış. Neymiş efendim bu Valencia, sigortalı değil. Ya kardeş sayıyor musun ağacı sayıyor, tamam, parsel tutuyor mu tutuyor. Yani bu bahçede benim verdiğim para kaç ağaç parası? Bin ağaç parası. Ver kardeşim paralarımı. Önce rica ettim kibarca kardeş bak parasını ödemişim. Bunların ikisi de portakal. Hadi bir mandalina desin, limon desin, kardeşim fatura burada. İkisi aynı paraya satmışım. Aynı paraya sigorta etmiş yerimi. Sonra sen vicdansız adamın tekisin dedim, düzgün konuş diyor, çektim gittim." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

K-2'nin anlatısı ise poliçelerden kaynaklanan bu sorunların kaynağına açıklık getirmektedir. Zira çiftçiler yüksek poliçe maliyetlerini karşılayabilmek adına ürün ve iskelet tutarlarını düşük göstermekte, afet sonrası ödemeler de bu primler üzerinde gerçekleştirilmektedir. Katılımcı TARSİM'in rekabet edeceği başka bir kurum olmadığından mütevellit primleri çok yüksek çıkardığını ve çiftçileri bunları ödemeye mecbur bıraktığını belirtmektedir. Bu bağlamda Banka Çalışanı çiftçileri "daha çok para koparmaya çalışmakla", çiftçiler de TARSİM'i "daha çok para koparmaya çalışmakla" suçlamaktadır. Bu durum etkin bir denetim mekanizmasının ve şeffaf süreçlerin işletildiğine ilişkin şüphe uyandırmaktadır.

"TARSİM ödemesinde güçlük yaşamıyoruz ama bazı olaylarda TARSİM iyi, bazısında iyi değil, şöyle, tek çalıştığı için hani yanında bir sigorta acentesi olmadığı için benim kestiğim kestik astığım astık olayına

gidiyor. Primleri yüksek çıkıyor. Primleri ben kendim ayarlamak zorunda kalıyorum. Bazı bizim çiftçi arkadaşlar bilmiyor. Ben demirden kısıyorum, 2 çeşit ödeme şekli var. 1. iskelet grubu 2. ürün grubu var. Ben ya ürün grubundan kesiyorum ya da iskelet grubundan kesiyorum. Atıyorum bir milyon gösteriyorsam bunun ben en aşağı %20'sini poliçe bedeli olarak ödüyorum, 20.000 lira kadar. Yani bu 20.000 lirayı 6-7.000 liraya kadar düşürüyorum. Artık üründen düşürüyorum, iskeletten düşürüyorum öyle ayarlıyorum. Ha devletten destek var ama TARSİM ürünü çok şey yapıyor, poliçeyi çok yüksek tutuyor. O yönden sıkıntımız var ama tam devlet eline geçmesi lazım TARSİM'in, normal şirketi geçmemesi lazım çünkü adam kâr marjı… yani trilyonlarla oynuyor yani. Yıllık kaç bin tane çiftçi var? Atıyorum 20.000.000 çiftçi var diyelim örneğin bunun hadi bunun 10 milyonu yapıyor desen. 10.000.000'dan da yani hesabını siz yapın. En aşağı 5.000 TL alsa, 50 trilyon yapıyor. Yani 10.000.000 çiftçiden kaçı afet görür. Bir sel, hortum, fırtına oldu diyelim 4 gruptan hani 10.000.000 içinden hadi 5.000.000'u hasar ediyor. Hadi onun yarısı görse bile yani 50 trilyon yani bunun 25'i çiftçiye gitse yine ellerinde 25 trilyon para kalıyor, doğru mu? Ve bu para orada kalıyor, bana geri verilmiyor. Ben para yatırıyorum. Herhangi bir hasar almıyorum. Bunların elinde kalıyor. Çiftçiye dağıtmadıklarına göre hala bizim şartlarımızı zorlaştırıyor. Sigorta yüksek daha da sıkıştırmaya çalışıyorlar. Daha da nasıl para alabiliriz diye." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

Narenciye bahçelerinde iklim değişikliğinin etkisiyle yaşanan mevsim anomalileri ve değişen afet riskleri, TARSİM sigorta sisteminin yetersizliklerini ortaya koymaktadır. Çiftçiler, özellikle narenciye ürünlerinde mevsim kaymalarının ve beklenmedik iklim olaylarının zararlarını tam olarak karşılayamayan sigorta poliçeleri nedeniyle mağdur olduklarını belirtmektedir.

"Portakalın da 2 buçuk-3 aylık. Yıl başında başlıyor, Mart'ta mı ne bitiyor. 2 buçuk-3 aylık. O süredeki zararı karşılıyor. 12. aydan 3. ayın 15'ine kadar bu portakalı satıp bitireceksin diyor adam, ona göre veriyor sana. Şimdi sen yaptırdın sigortayı, üçüncü ayın 15'inden sonraya kalır da afet görürse ona para ödemiyor. Geçerli olmuyor. Hatta ikinci ay ya, bak burada yazıyor, poliçe bitişi. Ekimden şubata kadar, 10. Ayın ortasından şubatın ortasına kadar 4 ay içinde bitirmen gerekiyor. Yani tamamen karakış hesabı 4 ay. Hadi ben satamadım kaldım bir ay sonraya. Bunu düşünmüyorlar işte bunda. Bunda da bu sıkıntı var. Sebzeninkini sebze bitinceye kadar yapıyorlar, portakalı yapmıyorlar. Bugün bitti, yarın bir afet olsun kabul etmiyor. Bir de artık öyle afetlerin standardı da yok yani, vakti zamanı yok, baharı yok, kışı yok, yazı yok. Hadi ben portakalı satamadım, tüccar bulamadım kaldı, ikinci ayın sonuna kaldı. 14'üne kadar geçerli bak 15'i olsun ödemiyor. Yani düşünsene 15'ine kadar. Buna 2 ay daha süre ver çünkü kışımız bitiyor mu şubatta? Daha nisanda bile devam ediyor mayısta. Artık iklimlerden dolayı yaz geç geliyor, geç gidiyor, kış öyle acayip. Sebzeninkine bir şey demiyoruz. Adama ne zaman bitiyor diye soruyor. Sebzeyi dikiyor ona göre diktiği mahsule göre sigortasını yapıyor adam, onda bir şey yok. Portakalda var bir sıkıntı. Yani bunu iklimlerin düzensizliğinden dolayı bir değiştirmeleri lazım." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

> "Aslında TARSİM iyi bir şey. TARSİM'inde bir tek kötülüğü var. TARSİM'in en kötü şeyi tam böyle ocakta bitiyor yani süresi kısa, onu biraz uzatırlarsa daha iyi olacak. Yani çoğu hasarlar süresinden sonra oldu, yani süresi kısa, şimdi ek veriyoruz, ek bir ödeme öyle sigortayı devam ettiriyoruz herhalde. Öyle bir şey ödedim gibi hatırlıyorum ekstra prim alıyor. Geçen sen değil evvelki sene o sıcak hava dalgasından etkilendik mesela, sigorta o zaman yoktu, süresi bitmişti o yüzden ödemedi. Süreyi ondan uzatıyoruz sıcakta olduğu zamanlarda sıcak vurdu, döktü. Ödemedi TARSİM. TARSİM'in süresi bittikten işte 2 ay sonra, 1 ay sonra oldu. Şimdi ek şey çıkarmışlar uzatma para ödüyoruz. O çiçek dönemini öyle geçiyoruz işte, geçen sene değil bir önceki sene olmuştu, ondan sonra bir daha olmadı." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

Banka çalışanının anlatıları da bu durumu desteklemekte ve TARSİM'in poliçe sürelerinde yapılan bazı düzenlemelerden bahsetmektedir. Ancak bu düzenlemelerin yeterli olmadığı, mevsim anomalileri ve iklim değişikliklerine uyum sağlayacak şekilde daha esnek ve kapsamlı bir sigorta sistemine ihtiyaç olduğu ifade edilmektedir. Özellikle sıcak hava dalgaları gibi beklenmedik afetlerin zararlarının tam olarak tespit edilememesi ve sigorta kapsamına alınamaması, çiftçiler için ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Bu durum, sigorta sisteminin çiftçilerin ihtiyaçlarına uygun şekilde revize edilmesi gerektiğini göstermektedir. 2020'deki sıcak hava dalgasının narenciyede yarattığı zararın ardından TARSİM'in ve Antalya Tarım Orman Müdürlüğü "Doğal" Afet Biriminin ilgi alanına giren bu kayıplar, bu büyük kaybın ardından göz önüne alınmaya başlanmıştır. Ancak iklim değişikliğinin beklenmedik zamanlarda beklenmedik şiddette sıcak hava dalgalarına yol açacağı uzun zamandır bilinen bir gerçektir. Benzer bir durum şimdi de afetlerin zamanlamasına ilişkin poliçe düzenlemelerine ilişkin ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle sigorta sektörünün proaktif bir yaklaşım ile kayıp ve hasarlar oluşmadan önce iklim krizinin etkilerini göz önünde bulundurarak telafi mekanizmalarını düzenlemeleri konusunda yönlendirilmeleri tarımsal üretimin sürdürülebilir ve gıda güvenliği açısından önem arz etmektedir.

> "Mayıs ayını sigorta kapsamıyor. Haziranda başlayıp şubatta bitiyor narenciye. Temmuzda başlıyor şubatta bitiyor yanlış hatırlamıyorsam o 4 aylık bir narenciyenin boşluğu var onu kapsamıyor. O sıcak hava dalgasından sonra TARSİM onu da kattı. Sıcak vurmasını da kattı herhalde öyle bir şey oldu tam hatırlamıyorum ama o ara sigortadan hiçbir şey almadık, alamadık yani çünkü orda dedim ya hani bizim ülkemizde çıkan her yönetmeliğin bir boşluğu var. Yani tarımla alakalı, bizim işimiz tarımla alakalı olduğu için biliyoruz. Belki inşaat sektöründe de aynıdır veya başka bir restorancılıkta yani gıda üzerine sektörde de aynıdır ama her yasanın böyle bir soru işareti var, boşluğu var. Mesela TARSİM'de 3 ay veya 4 aylık bir dönemde narenciye sigorta kapsamına girmiyor ve bizim narenciye bahçemiz var. Martta dolu yağabiliyor ve şubatın sonuna kadar sigortalı, martta dolu yağınca ne olacak? Onu karşılamıyor. Yani öyle de bir antipatik durumlar var. Ki bunlar artık kayıyor, beklenmedik zamanlarda oluyor. Haziranda hani yaz günü afeti de olabilir sonuçta hani Allah'tan gelen bir şey bilemiyorsunuz da yani bir sigortaysa

yıllıktır ya hani belli bir yıl yapılır, belli bir başlangıç ve bitiş tarihi vardır. Yani arabanın mesela devlet yaptırıyor. Zorunlu trafik sigortası. 10 Mayıs. 2022 saat 12'de başlıyor aynı 2023 12'de bitiyor yani." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

"Aynen öyle. Kural koyucu açısından mevsimlerin kayması, küresel ısınma dediğimiz mevzulardan kaynaklı revize edilmesi gereken şeyler var. Normal şartlarda Şubat'ın 15'inde ağaçta meyve kalmaması gerekiyor. Şimdi teknoloji de zirai ilaçlar da gelişti. Tutundurucu diye bir şey sıkıyorlar Mayıs'a kadar dalında kalıyor. Şimdi bu adam Şubat'ta toplamadı diye suç mu işledi? Mantıken böyle. Konuya çok hâkim değilim ama şu yapılabilir, kardeşim Şubat 15 olağan hasat bitiş tarihidir. Eğer sen tüccara satmıyorsan ve bekleteceksen Nisan'a kadar, ekstra prim ödeyerek süre Mayıs'a kadar uzatılabilir. Yapılmayacak bir şey değil. Revize edilmesi gerekiyor bu da yerelden talep edilerek mümkün olur. Üretici ağacı doğal buzhane olarak kullanıyor sonuçta. İklim elveriyorsa neden olmasın. Yani bir sıkıntı bu bir sıkıntı da çiçek zamanında yaşana afetlerin neden olduğu zararın hesaplanmasına ilişkin. Beklentilerle ile hesaplananlar farklı çıkıyor. O da eksplerle alakalı. Bu narenciyeye özgü bir sıkıntı çünkü sera tamamen beyana dayalı. 10 ton ise 10 ton, 3 ton ise 3 ton, üretici ile alakalı. Ama narenciyede sıkıntılar oluyor." (Kumluca-Banka Çalışanı)

"Seraya ben daha hakimim ama narenciyeye o kadar hâkim değilim, onda da sıkıntı yaşandığını duyuyorum. Şöyle, çiçek zamanında sıcak hava dalgası, hortum ya da doludan dolayı çiçek dökülmesinin hesaplanmasında %100 sıkıntı çıkıyor. Adam 200 ton ürün alacaktım diyor, eksper buradan 100 çıkarsa çıkar diyor yani aradaki fark %5-10 değil. Geçen yıl bir sıcak afeti oldu peşine dolu afeti oldu. Ocak ayına kadardı hasat dönemi onu uzattılar, Mart'a çektiler." (Kumluca-Banka Çalışanı)

Üreticilerin TARSİM sigortasına yönelik olumsuz deneyimleri, sistemin bazı yapısal ve uygulama eksikliklerinden kaynaklanmakta ve sistemin çiftçilerin ihtiyaçlarına tam olarak cevap veremediğini göstermektedir.

"Mesela benim seramın kenarında sera betonu yok. Toprakla kapattığımız seralara sel afetinin teminatını vermiyor. İyi de yani o seraya da ver. Ben toprakla zaten senin için kapatmıyorum. Ben kendim zaten selden etkilenmemek için zaten sağlam kapatıyorum. Yani insanların burada da bunun bilincini anlaması lazım. Ben sigortayı yaptırırsam, kazancımdan sana belli bir karımdan veriyorum. Bir şey olduğu zaman sen beni koru, diye veriyorum. Sen de bana bunu yaparken zorluk çıkartacaksan hiç yapma o zaman, ben sana vereceğim parayı vermeyeyim hani maddi anlamda düşündüğün zaman… "Kenarı toprakla kapatılmış sel alır." Benim kendi arazim var. Geçen yıl sel vurdu TARSİM'im de var. Talep bile etmedim çünkü alamayacağım belli… Sel girdi, içinde su böyle su var, patlıcan vardı içinde. Talep bile etmedim çünkü etsem bir şey vermeyecek biliyorum kenarda beton yok çünkü yaparken adam söylüyor." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

"Hortumdan sonra birkaç yasa mı getirdiler birkaç değişiklik mi yaptılar. Ondan sonra yapılmaya başladı. Çok zorluyordu sigortalar. TARSİM şu bu yapmıyordu. Dolu vurduğunda da yoktu. Yer sahibinin tamamen yıkılan yerleri vardı oraları kredi çektirip sera kurdurduğu için oralara sigorta yaptırmıştı.

Buraya yaptırmamıştı o zaman. Eylül gibi yaptırdım dedi şimdi sigorta ama, öyle işte." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

"Devletler yarısını karşılıyor, karşılıyor. Mesela benim orada 7 dönüm yer var, 7 dönüm sera. 17 bin lira tuttu yanlış hatırlamıyorsam 8 buçuğunu ben ödüyordum 7-8 bin lirasını devlet ödüyor. Önce taksit yapılıyordu, şu an taksit yapmıyorlar en büyük sorun o. Bununla devlet aslında ilgilenmesi lazım. Taksit yok şimdi. Mesela 8 bin lirayı altıya dörde falan bölüyordu şimdi bölmüyor. Tek seferde alıyor. Kredi kartı geçersen de tek sefer, nakit ödesen de tek sever. 2 yıl, 2 yıldır öyle oldu. TARSİM öyle diyor." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

Sigorta poliçelerinin şartlarının daha esnek ve mümkün hâle getirilmesi, eksperlerin eğitim düzeylerinin artırılması ve sigorta primlerinin taksitlendirilmesi gibi düzenlemeler, çiftçilerin TARSİM'e olan güvenini artırabilir ve sigorta sisteminin etkinliğini yükseltebilir. Bu tür iyileştirmeler, çiftçilerin doğal afetler karşısında daha iyi korunmasını sağlayacak ve tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliğini destekleyecektir.

"Çözüm olarak sigorta yaptırıyorlar. Önceleri sigorta sorunlarım da vardı. Sigorta yaptırabilmemiz için ful sera isteniyor bizden, çelik konstrüksiyonu iyi olmalı, kenar betonları olmalı gibi bir sürü teferruat. Diyelim ki istenilen gibi bir sera yaptırdım, bunun bedelini sen bana ödeyebilecek misin? Ödeyeceğiz deniliyor, ama felaket başımıza geldiğinde, biz sözleşme yaptık. Daha önce sözleşmede böyle bir şey yoktu, hani laf ağızdan bir kere çıkardı, hani söz namustu? Sözleşme nedir? Mesela ben on sene önce seramı kurdurdum, o dönem yirmi bin lira masraf yaptım, şimdi kurdurmak istesem seranın maliyeti dört yüz bin lira. Sözleşmede % 20'si sigorta dışı olduğundan, sizden muvafakatname isteriz diyorlar, yani sigorta şirketi olarak bana üç yüz yirmi lira vereceksin. Bunun gibi küçük oyunlarla insanları yormaya başladılar, dolayısıyla kimse düzenli sera kurmaya çalışmak istemiyor. Güzel bir sera yaptırırsan dönüm maliyeti şu anda yüz elli bin ile iki yüz bin lira arasında. Normal bir sera yaptırırsan kırk beş bin ile elli bin liraya mal oluyor. Çiftçiler de rüzgârda, hortumda çöker ama elli bin lira daha gider en fazla diyor." (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

"Hortum zamanında Ziraat bankasının müdürleri geldi işte geçmiş olsun gibisinden. Benim şöyle bir sıkıntım oldu. 8 buçuk dönüm bir yerde projeli seram vardı. Bana o zaman kredi çekerken TARSİM zorunlu her sene yaptıracaksınız biz size zamanında söyledik dedi. Seranın 3. senesinde ben de bunu unutmuşum onlar da herhangi bir hatırlatma yapmadı. Ben TARSİM yaptıramadım ve bütün para benim cebimden çıktı. Bunda benim de ihmalkarlığım var bankanın da. O serayı yeniden kaldırmak, hazırlamak benim ömrümden belki 10 yıl aldı. Özel bir şirket aracılığı ile TARSİM sigortası yaptırdım. Benim istediğim hizmet şu; banka o kadar parayı alıyorsa madem zamanı geldiğinde de beni uyarması lazım, hatırlatması lazım (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

"Genelde bir eksiği var. Her şeyi dört dörtlük olan insanlar yaptırıyor TARSİM. O süreçte yaptıran insanlar da mağdur oldular, içerisindeki bir sene önce dikmiş olduğu domatesi gidip güncelletmemiş. Bu

sene biber dikmiş, güncelletmediği için TARSİM'den para alamadılar. Çiftçi bunu bilmiyordu, TARSİM yapan insanlar da söylemediği için, fayda sağlamak için söylemediklerine inanıyorum. Mahsul bittiğinde yeni mahsulün dikileceğini, dikilen mahsulün ne zaman hasat olup ne zaman sökületeceğini, bütün bunların bildirilmesi gerektiğini, buradaki çiftçi bilmiyordu. O süreçte de yararlanamadı insanlar TARSİM'den." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Ancak, TARSİM mekanizmasının etkin bir şekilde işlemesi noktasında yerel kurum temsilcilerinin anlatıları bu uygulamanın çiftçiler üzerinde yarattığı ekonomik baskıları ve sistemin yetersizliklerini yansıtmaktadır.

"Tekrar TARSİM konusuna dönecek olursak. Ben 10 yıl önce Elmalı'da 75 dönüm sera yaptım. O dönemde serayı zorla yaptırdım. Eksperler gelmedi naz ediyor bölge rüzgâr bölgesi falan. Bir şekilde yaptırdık poliçeyi yaptırdıktan 10 gün sonra afet oldu. Sera komple yattı, o gün benim sigortam olmasaydı. Bugün beni sorduğunuzda burada o battı da ekonomik durumu değil, söylediklerine itibar etmeyin derlerdi. Ben kendimden örnek veriyorum. Şimdi burada üreticiyi sigorta yaptırmaya teşvik edemiyorsun. Zorunluluktan sigorta yaptırıyor çünkü meblağ yüksek. Üreticinin girdi kalemlerine baktığın zaman, %10'luk bir, yani önemli olmasına her şeyden önemli ama, %10 girdi kaleminin o kadar çok olması üreticiyi çok üzüyor. Diyor ki adam bir yıl belki bir afet olmayıverir. İnanın burada 40.000 dönüm yaklaşık kapalı arazi olduğunu düşünürsek, tekrar yapılamayan seralar %30-35. Niye %60-65'i yapabildi çünkü ziraat Bankası'ndan kredi çekebilmek için mecburiyetten sigorta yaptırmış durumda. Yani adam kredi kullanmamış olsa sigorta yaptırmayacak çünkü giderleri çok yüksek." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

"Kurulum maliyetleri çok yüksek çünkü geldiği zaman sadece içindeki ürüne değil aynı zamanda konstrüksiyon komple zarar görüyor ve bunu telafi etmek çok zor. Bugün bir dönüm seranın kurulum maliyeti 200.000 lira. Yani sizin memur maaşınızı hiç yemeden biriktirirseniz 24 ay biriktirirseniz 1 dönüm kurabilirsiniz. Üretici de bu maliyetleri karşılamak için 10 yıl geriye gidiyor. Ha TARSİM bizim için çok güzel bir şey oldu kurulduğunda eksikleriyle beraber. Biz de TARSİM'e kurulduğunda çok fazla şikâyetle şikayetle tavsiye ile gittik. O da bizim kurtarıcımız oldu. TARSİM ilk çıkarıldığında o kadar boş içerikle sigorta yapılıyordu ki devletten de %50 destek alıyor. Biz çok fazla şikâyet ettik. Ben kendimden örnek vereyim. Sigorta yaptırdım, seranın etrafında tahliye kesikleri olmasına rağmen seli katmadı, niye katmıyorsunuz deyince, risk var dedi. Ya risk olmasa ben neden sigorta yaptırayım. Taşıt çarpmasını kapsıyor ki taşıtın çarpma ihtimali yok yol yok, ne alaka yani. Bu süreçlerden geçtik ama şimdi yavaş yavaş rayına oturmaya başladı. TARSİM bizim için çok önemli çünkü üreticinin sigortası sadece sera olarak değil. Yani çiftçinin kendi BAĞ-KUR'undan sağlık sigortasından daha önemli hala geldi çünkü 10 yıl geriye gitmek hele hele bu dönemde kolay bir şey değil. Şimdi bilinçli çiftçiler afetleri TARSİM ile birlikte %70-80 oranında aştı." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Kumluca Kooperatif Başkanı, TARSİM sigortasının önemine vurgu yaparken, sigorta poliçelerinin çiftçiye yeterince anlatılamadığını ve bu nedenle çiftçilerin bilinçsiz bir şekilde

sigorta yaptırdığını belirtmektedir. Sigorta maliyetlerinin yüksek olması ve çiftçilerin diğer gider kalemlerine oranla sigorta giderlerinin önemli bir yük oluşturması, çiftçileri sigorta yaptırma konusunda isteksiz hâle getirmektedir. Yerel halkın ve yerel aktörlerin çokça vurguladığı bu durumu "cahil bir topluma kurnaz bir sigorta sektörü hizmet veriyor" ifadesi net bir biçimde özetlemektedir.

> "Bunda üreticinin çözümü nedir değimiz zaman, TARSİM yapıldı evet çok önemli bir kuruluştur ama bunun üreticiye aktarılma tarafı eksik. Bunun üreticiye iyi anlatılması lazım çünkü cahil bir topluma kurnaz bir sigorta sektörü hizmet veriyor. Devletin bu konuda TARSİM ile aracılık hizmetini aldı kontrol etmeye çalışıyor ama üreticinin hakkını isteme eksikliği var. Bunun kesinlikle anlatılması gerekiyor." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Üreticiler, genellikle kredi kullanabilmek için zorunluluktan sigorta yaptırmakta, aksi takdirde sigorta yaptırmamaktadırlar. Bu durum, TARSİM'in çiftçilere yeterince etkili bir şekilde ulaşamadığını ve onları sigorta yaptırmaya teşvik edemediğini göstermektedir. TARSİM'in eksperleriyle ilgili de ciddi sorunlar bulunmaktadır. Eksperlerin yeterince eğitimli olmaması ve zarar tespitinde hatalar yapması, sigorta ödemelerinde adaletsizliklere yol açmaktadır. Çiftçiler, eksperlerin zarar tespitinde objektif olamadığını ve sigorta şirketlerinin çıkarlarını gözettiğini belirtmektedirler. Bu durum, sigorta ödemelerinin düşük kalmasına ve çiftçilerin zararlarının tam olarak karşılanmamasına neden olmaktadır. Banka çalışanının anlatıları da bu ifadeleri pekiştirmektedir.

> "Şimdi siz de görmüşsünüz bir çalışma yapılmış ve bankaların güvenilirliğini büyük oranda personel belirliyormuş. TARSİM'de de bu aynı. Büyük afetlerin olduğu dönemlerde biz TARSİM'in bölge yöneticileriyle kavga edecek pozisyona geldik. Baktığınız zaman sana ne oluyor arkadaş diyebilirsiniz, TARSİM ödediği kadar iş kapanır. Ama o iş öyle değil. Diyelim çiftçi %50 hasar var diyor sigorta şirketi %30 zarar var diyor peşine düşülse %40'ta anlaşılacak ama bunun peşine düşmeyen müşteriler de var." (Kumluca-Banka Çalışanı)

> "Burada diyelim ki 100 birim müşteriye biz sigortalama yaptırıyorsak bunun %85'i sadece sübvansiyonlu kredi imkânlarından faydalanmak için sigorta yaptırıyor. %15'lik kısımda işi bilinçli yapmaya çalışan yeni nesil çiftçiler. Bugünün şartlarında 4 dönüm seranın kurulum maliyeti 1 milyon, bir buçuk milyon bandında değişir. Bugün gidip bir buçuk milyonluk bir araba aldığında bayiden çıkmadan sigortasını yaptırıyorsun, 30 bin lira veriyorsun. Senin bu Mercedes'in BMW'nin olmada da sen otobüsle de her yere gidebilirsin ama ihtiyaç olarak görüp alıyorsun bir de sigorta yaptırıyorsun. E kardeşim sen seradan para kazanıyorsun, seran olmada bu arabaya da binemeyeceksin. Bu örneği sürekli veriyorum ben çiftçilere. Bu krediler nedeniyle 2-3 sene zoraki yaptırdıktan sonra başına bir afet geldiğinde ve karşılığını aldığında

ondan sonra isteğe dönüyor yani adam kendi isteğiyle sigorta yaptırıyor ama biz daha çok başındayız bu işin." (Kumluca-Banka Çalışanı)

Kumluca Ziraat Odası Başkanı, TARSİM sigortasının kapsama oranının düşük olduğunu ve sigorta yaptırma oranının %50'ye bile ulaşamadığını ifade etmektedir. Afeti deneyimleyenler arasında TARSİM'li çiftçi sayısı artsa da bölgede henüz afeti deneyimlemeyen büyük çoğunluk nedeniyle oran düşük seyretmektedir. Bu, TARSİM'in çiftçileri sigorta yaptırmaya teşvik etme konusundaki yetersizliğini ve sigorta uygulamasının etkinliğini sorgulatmaktadır. TARSİM'in sigorta kapsamının dar olması ve sigorta primlerinin yüksekliği, çiftçilerin sigorta yaptırmaktan kaçınmalarına neden olmaktadır.

"TARSİM sigortası. Burada da şöyle bir eksikliğimiz var. Ortalama 60.000 dönüm kapalı alan var. 52.000 dönüm resmi olarak var. Ve bunun da en fazla sigortalı varsa %20'sidir. %50'ye bile çıkamadık. Bunun %50'sini devlet ödüyor, %50'sini çiftçimiz ödüyor. Mutlaka yapmamız lazım." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

TARSİM, çiftçilerin iklim afetlerine karşı korunmasını sağlamak amacıyla tasarlanmış bir sigorta sistemi olarak ortaya çıkmıştır. Ancak, AFAD temsilcisinin belirttiği gibi, vatandaşların TARSİM standartlarını yerine getirememesi, sigorta maliyetlerinin artması ve devletin ödeneklerinin yetersiz kalması, sistemin etkinliğini sınırlamaktadır. AFAD temsilcisi, tarımsal zararların boyutlarının çok büyük olduğunu ve devletin bu zararları %100 karşılayamadığını belirtmektedir. Bu durum, TARSİM'in çiftçilerin zararlarını tam anlamıyla karşılayamaması ve sigorta sisteminin yetersiz kalmasıyla sonuçlanmaktadır. Devletin kaynaklarının yetersiz kalması ve sigorta maliyetlerinin artması, çiftçilerin ekonomik kırılganlıklarını artırmaktadır.

"Vatandaş TARSİM'in standartlarını yerine getiremiyor. 5 sene önce TARSİM standartlarında bir dönüm bir seranın maliyeti 75.000 lira civarındaydı. Şimdi bunu vatandaş kaldıramıyor. Kabul ediyoruz ama bir şekilde bunu zararı engellemenin de yolu olmalı çünkü hortum olduğunda benim yapabileceğim hiçbir şey yok. Şimdi vatandaşın zararını karşılama noktasına geldiğiniz zaman her afetin iyileştirme süreci birbirinden farklı çalışıyor. Şimdi Meteorolojik afetlerde genel olarak çok nadirdir konutların zarar görmesi hali. Tamam Kumluca'da oldu. Ancak genel olarak Meteorolojik afetler insanların bir evleri, işyerleri, araçları su bastığı için suyun içinde kaldıkları için bir zararları vardır, eşya zararları vardır. Bir de tarımsal zararlar var. Şimdi tarımsal zararlar noktasında. Tarım gidiyor bunun tespitini yapıyor. Vatandaşın zararı ne kadardır? Sonrasında bu zararı karşılama noktasında işte Cumhurbaşkanlığından ödenek isteniyor. Bu ödenek kapsamında vatandaşa bir yardım yapılıyor ancak bu yardım %100 zararı karşılamıyor. Hiçbir yerde karşılamaz. Çünkü şunu anlıyorum, bakın yani en ufak sel, su baskınının işte tarımsal alandaki zararın 100.000.000, 200.000.000, 300.000.000 ki büyük afetlerde bu milyara

yaklaşıyor. Manavgat yangınında milyara yaklaştı. Ki bundan üç sene öncesinde milyara yaklaştı. Şimdi bunu da devlet tam olarak karşılamıyor. Vatandaşı birazcık TARSİM'e yönlendirmeye çalışıyoruz." (AFAD)

"Biz onu TARSİM ayağıyla da konuşuyoruz. TARSİM de nihayetinde bir sigorta şirketi, sigorta şirketleri yaş tahtaya basmaz. Bunu hepimiz biliyoruz bu tüm sigorta türleri için geçerli. Sigorta şirketleri yaş tahtaya basmaz. Şimdi şöyle bir kavram konuşuluyor, artık günümüz dünyasında, sigorta şirketlerinin sigortalanması yani daha büyük bir fondan bu sigorta şirketlerinin standartları birazcık daha gevşetebilmeleri, vatandaşın sigorta işine birazcık daha girebilmesi için daha büyük fonlarla, ülkeler arası fonlarla sigorta şirketlerinin sigortalanması. Çünkü batacaklar, onlar da batacak. Şimdi bu çoklu bir iş. Çok ciddi mevzuatsal sıkıntılara da olan bir iş. Çünkü 30 sene önce yaşadığımız afet sayısıyla 30 sene sonra yaşadığımız afet sayısı artık aynı değil. Ve biz sürekli olarak böyle bir tekrarını yaşıyoruz. Hani bir bölgeye kurtarıyoruz, başka bir bölge gidiyor, bir bölgeye kurtarıyoruz, başka bir bölge gidiyor, o bölgeyi kurtarıyoruz başka bir yer gidiyor. Böyle şeye baktığımız zaman biz de biraz mesleki deformasyonla da ilgili muhtemelen bu haberler bize denk geliyor. Her gün standart bir gazeteyi açın, en az bir tane görürüsünüz. O yüzden zor…" (AFAD)

Üreticilerin TARSİM'in standartlarını yerine getirememesi ve sigorta maliyetlerinin yüksekliği, neoliberal politikaların bir sonucudur. Neoliberal tarım politikaları, çiftçilerin kendi kendilerine yetmelerini ve piyasa mekanizmaları içinde faaliyet göstermelerini teşvik ederken, devletin doğrudan desteğini azaltmaktadır. Bu durum, küçük ölçekli çiftçilerin sigorta primlerini karşılamakta zorlanmasına ve iklim afetleri karşısında daha savunmasız hâle gelmesine yol açmaktadır. Sigorta şirketleri, kâr odaklı işletmeler olarak faaliyet gösterirler ve risklerini minimize etmek için katı standartlar ve yüksek primler uygularlar. Bu durum, çiftçilerin sigorta hizmetlerine erişimini zorlaştırmakta ve sigorta sisteminin etkinliğini azaltmaktadır. Sigorta şirketlerinin daha büyük fonlarla desteklenmesi ve standartlarının gevşetilmesi de neoliberal politikaların piyasa odaklı yaklaşımının bir yansımasıdır. Ancak, bu tür düzenlemeler, sigorta şirketlerinin kârlarını artırırken, küçük ölçekli çiftçilerin üzerindeki mali yükü hafifletmeyebilir.

Hortum afetlerinin ardından çiftçilerin üretim faaliyetlerini sürdürebilmeleri adına sigorta uygulamaları, yerel halk için hayati bir başa çıkma stratejisi olarak öne çıkmaktadır. Bu anlatılarda yer alan çiftçilerin deneyimleri, sigortanın ne denli kritik bir güvence sağladığını ve aynı zamanda hangi noktalarda yetersiz kaldığını göstermektedir.

"Benim şu anda var. Bu Eylül ayında ekime kadar benim sigortalar devam ediyor. Her ne kadar şu anda içinde ürünün olmasa da… Ürünler, Temmuz 15'e kadardı. Temmuz 15'te sadece sera olarak, iskelet olarak devam ediyor sigorta. Ona göre güncelliyor mesela bizim burada şu anda dikim yapanlar var Ağustos'ta yapan var, Eylül de yapan var, Ekim'de dikim yapan var. Mesela şu anda diken güzlük dikiyor,

güzlük domates dikiyor. Bu domatesi ne zaman söküyor, Ocak ayında söküyor, altına tekrar domates ya da ne bileyim kavun, salatalık ya da kapya, patlıcan dikiyor. Her ne dikiyorsa ocaktan sonrakinde ilçe tarıma güncelleme yaptırıyor. Yani atıyorum Ağustos'tan Ocak'a kadar bu seranın içerisinde domates vardı, Ocaktan Temmuz'a kadar x bir ürün var, diye güncellemeye gidiyor. Doğal afete insanoğlunun yapabileceği hiçbir şey yok. Bu bir gerçek ama sigorta mesela çok kapsamlı bir sigorta." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

"Hiçbir önlem yok, hiçbir önlem yok. Ya sen istediğin kadar sağlam yap onun gücünün karşısında kimsenin durması mümkün değil. Sadece sigorta. Evin varsa deprem sigortası yapılacak. Araban varsa kasko yaptıracaksın. En önemlisi sigorta. Nasıl arabayla giderken emniyet kemeri takıyorsun. Bunda da sigorta, başka bir şey yok. Kenarına beton hepsini yapacaksın. Naylonu günü gelse değiştireceksin. Yani böyle bir afet yaşadığında ne akraba ne komşu ne bir kimse devlet ve sigortayla baş başasın ve kendi imkanınla. Eşinin kolunda, boynunda varsa bir şeyler veya banka birikimin varsa eğer kredi alabilirsen öyle. Öbür türlü adamın 10 dönümü yıkılıyor, 3-4 dönümü kaldırıyor, gerisi kalıyor sonra kuruyor. Afete dayanıklı bir şey yok. Öyle afete dayanacak herhangi bir şey yok. Sadece sigorta yaptıracak. Su basıyorsa yerini yükseltecek. Başka yapacak bir şey yok ki." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

Hortum gibi iklim afetleri, çiftçilerin tüm üretim faaliyetlerini tehdit eden ciddi bir risk unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Çiftçiler, bu riskleri yönetebilmek adına sigorta yaptırmanın önemini vurgulamaktadır. Sigorta, yalnızca maddi kayıpların bir kısmını telafi etmekle kalmayıp, aynı zamanda çiftçilere yeniden başlama imkânı sunarak, tarımsal sürdürülebilirliği desteklemektedir. Bu bağlamda, tarımsal sigorta yaptıran çiftçiler, afet sonrasında ekonomik olarak ayakta kalabilmekte ve faaliyetlerine devam edebilmektedir.

"Hiçbir şey yok. Sadece sigorta. Yani hiç öyle bir can güvenliğimiz falan herhangi bir şey yok yani. Ekonomik olarak da bir yerden hani başka bir yerden herhangi bir desteğimiz yok. Maddiyatımız yok yani. Tek umudumuz o yani." (K-11, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

"Hortuma yapabilecek bir şey yok. Tek şey sigortanı yaptıracaksın. Allah'a dua edeceksin. Ama insana sigorta destek gibi oluyor, yaptırdın ya ama ne kadar da sigorta olsa insan korkuyor. Yani bu düzeni kurmak çok zor. Yani insanın gönlü hiç olmamasını istiyor ama olası bir şeyde de öyle bir destek var düşüncesi yani bir güven veriyor insana. Aslında diyorum herkesin yaptırması gerekiyor. Bireysel düşünmemek gerekiyor. Herkesin sigortayı tam takım yaptırması gerekiyor. Sigortayı sadece sigorta olsun diye yaptırmak da doğru mantıklı bir iş değil. Ben hortumdan sonra her sene yaptırdım. Allah göstermesin başına bir şey geldiği zaman o düzeni kuracak şekilde yatıyor. Yüksek para yatıyorum primi yani 14.000 TL. Bu sene sistem değişti yarısı benden yarısı devletten sigortanın. Şimdi devlet desteğini çeker çekmez mi bilmiyorum. Mesela araçlardan desteği çekti. Araç sigortaları 2-3 katına çıktı. Bundan da çekebilir. Çekse de çekmese de yaptırmamız şart. Ben 2018 şubat ayı sonunda yaptırdım serayı, mart ayında ben sigortalattım. O zamandan beri sigorta yaptırıyorum. Her yıl yarı yarıya destek oluyor. Yani şimdi şöyle, sigorta rastgele yapılmıyor, eksper geliyor. Senin seranı, üzerindeki naylonu, demirin

yıpranma payını inceliyor ona göre bir fiyat yapıyor. Yani atıyorum mesela üzerine biz plastik çekmişiz, 2 yıllık çekmişiz, 2 yılını doldurmuş üçüncü yılda rüzgâr şeyini kaldırıyor rüzgâr şeyini vermiyor. Mesela hortum olmasa fırtınada rüzgârdan attığı zaman TARSİM para ödemiyor. Böyle sistemler değişiyor. 7.000 TL devlet 7.000 TL ben toplam 14.000 TL ödeniyor. Zaten bunda belli bir kesim hasar görüyor. Çiftçilerin kendi kendine destek gibi bir şey oluyor bunlar. Yardımlaşma olur. Bugün benim başıma geldi yarın senin başına gelir. Yaptırmak en güzeli." (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

Sigorta, çiftçiler için aynı zamanda bir güvence ve destek mekanizması olarak görülmektedir. Birçok çiftçi, sigorta yaptırmanın sağladığı güvence sayesinde, afetlerin ardından ekonomik olarak yeniden toparlanabilmekte ve üretimlerine devam edebilmektedir. Sigortanın, üreticiler arasında bir tür dayanışma ve yardımlaşma aracı olarak da işlev gördüğü belirtilmektedir. Çiftçiler, sigorta primlerinin bir kısmının devlet tarafından karşılanmasını olumlu bir gelişme olarak görmekte, ancak bu desteğin yetersiz kaldığını ve sigorta kapsamının genişletilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

"Tabii sigorta şart. Sigorta şart, herkesin sigortasını yaptırması lazım. Ortak yapıyoruz. Zaten içindeki bitkiyi ayrı sigorta yapıyor. Üstünde naylona ayrı sigorta yapıyor. Demirine ayrı sigorta yapıyor TARSİM. Demirinin sigortasını yer sahibi kendi veriyor. Demir ona ait. Naylonla bitki geçici olan malzemenin sigortasını ortak ödüyoruz. Mesela naylonu çektik yeniden hortumdan sonra. Dolu bir daha deldi. Dolu iki kez vurdu bize. Ne zaman bilemiyorsun? Allah'tan gelene bir şey yapamıyoruz." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Hortumla ilgili çiftçilerin başa çıkabilmesi için de yapılabilecek hiçbir şey yok, TARSİM'i yaptırıyoruz zaten, çevre betonunun da olması lazım. Fırtına aniden çıkıyor, naylon ya da camı patlatıyor." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

Özetle, hortum afetlerinin ardından tarımsal sigorta uygulamaları, yerel halk için hayati bir başa çıkma stratejisi olarak öne çıkmaktadır. Tarımsal sigorta, çiftçilerin ekonomik olarak ayakta kalabilmelerini ve üretim faaliyetlerine devam edebilmelerini sağlamakta, aynı zamanda bir güvence ve destek mekanizması olarak işlev görmektedir. Ancak, sigorta primlerinin yüksekliği ve poliçelerin dar kapsamı, sigortanın etkinliğini azaltmakta ve çiftçilerin tam anlamıyla korunamamalarına neden olmaktadır. Bu nedenle, sigorta uygulamalarının daha kapsayıcı ve erişilebilir hâle getirilmesi, çiftçilerin afetlerle başa çıkabilme kapasitesini artırmak için kritik bir öneme sahiptir.

"O da maliyetlerden dolayı. Sigorta bu sene daha fazla prim alıyor. Bu yıl 2500-3000 TL istiyor dönümüne ama mecbur yaptırıyoruz. Bu iş bence tehlikeli gibi geliyor bana. Eylülde yenileteceğiz. Başka alınabilecek hiçbir önlem yok. Sadece sigortanızı yaptırırsanız önlem olarak o var. Bir de yağmurlu

havalarda içinde olmayız. En büyük önlem o, can kaybı olmasın diye. Mavikent'teki hortumda devletimiz destek verdi. Ama burada vermediler şimdi açıkça konuşalım. Aslında devlet sigortanızı yaptırın demek istedi, bak orayı karşıladım ama burayı karşılamam demekte haklı. Verdiler ama cüzi bir şey verdiler. Ama sigorta oldu mu en azında %80'ini yaptırmaya bir var. Sigortanız olmasa mümkün değil ya! O yüzden bizi ekonomik olarak o kadar zorlamadı. Sigortadan para gelmese bizi zorlayacaktı. Buna da şükrettik. Tamamı da gitseydi işimiz zordu. Ben TARSİM'e Allahın izniyle 2018 yılından beri devam ediyorum ve devam edeceğiz. Bizim tek dayanağımız TARSİM. En azından %70-80'nini alıyoruz diye bir dayanağımız TARSİM." (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

"Yerine sigorta yaptırabilecek olan herkes yaptırsın, kaçışınız yok. Dere kenarlarını temiz tutmak, işte selden kendimizi koruyabilmek. Tabii Allah ne kadar yağmur verir bunu da hesap yapamayız. Kesiklerimizi temiz tutacağız. Bundan sonra yaptığımız şeyleri sağlam yapacağız. En önemlisi sigorta. Nasıl arabaya sigorta yaptırıp da arkasından bir de kasko yaptırıyorsak arabama bir şey olursa diye. O şekilde serama bir şey olursa diye içindeki ürüne varıncaya kadar selden, afetten, hortumdan her şeyden sigortalıyım. Hangi iş risksiz ki? Her şey riskli, bir şeyle mücadele yapacağız. Yani herkesin kendine göre işi var ama her şeyin bir ağır tarafı, zor tarafı ama iyi tarafları da var. Şimdi biz 3 ay çalışmıyoruz. Kazandıysak kazandığımızı yiyoruz. Ondan sonra yine sezon başlıyor. Her şeyi tedbiri elden bırakmamak lazım. Sigorta yaptıracaksın, masraflarını karşılayacaksın." (K-28, Erkek, 44, Lise, Çiftçi)

"Siz sigorta yaptırırsanız en azından %90'ı sigorta yaptırır. %90 bile sizi ayakta tutar. Diyelim ki 200 bin lira sigorta yaptırdınız size 180 bin lira para verdiler sigortadan. Paranızı aşağı yukarı telafi etmiş oluyorsunuz. En azından tamamının gitmesinden iyidir. Yapılabilecek en iyi şey sigorta yaptırabilmektir yani." (Kumluca Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Netice itibariyle iklim değişikliği, tarımsal üretim faaliyetlerini sürdürülebilir kılmak adına çeşitli uyum stratejilerini zorunlu hâle getirmektedir. Korkuteli, Manavgat ve Kumluca'da bu stratejilerin uygulanma biçimleri ve başarı düzeyleri arasında farklılıklar gözlemlenmiştir. Özellikle Korkuteli'nde üreticiler, ürün deseni değişikliği ve meyvecilikten hayvancılığa geçiş gibi önemli adaptasyonlar gerçekleştirmiştir. Ürün deseninde değişiklik yapmayan üreticiler, genellikle su stresinin etkisiyle bu adımı atamamakta, hâlihazırda kuru tarım yapmaktadırlar. Kuraklığa dayanıklı bitki türlerinin ekimini teşvik eden yerel aktörler, bunun ekonomik faydalarını vurgulamaktadır. Gübre kullanımı konusunda bilgi paylaşımı ve eğitim toplantılarının düzenlenmekte olduğu, doğru gübreleme tekniklerinin yaygınlaştırılmaya çalışıldığı yerel aktörler tarafından belirtilmektedir. Ancak, yanlış gübre kullanımı nedeniyle toprakların verimsizleşmesi gibi zorluklar yaşanmaya devam etmekte ve yaşlı nüfusun değişime direnç göstermesi yeniliklerin benimsenmesini zorlaştırmaktadır. Sulama Birlikleri ve Tarım İlçe Müdürlükleri, su kaynaklarının verimli kullanımı için çiftçileri bilgilendirmekte ve su tasarrufu sağlamak amacıyla tek yıllık, suya ihtiyaç duyan bitkilerin ekiminin azaltılması

gerektiğini belirtmektedirler. Ancak, bu öneriler genellikle çiftçiler tarafından özgürlüklerine müdahale olarak algılanmakta ve bu nedenle uygulanamamaktadır. Devlet Su İşleri'nin bu konuda yaptırım gücüne sahip olması gerektiği, aksi takdirde su kaynaklarının israf edileceği belirtilmektedir. Ancak bu süreç birçok aktörün ortak katılımı, kararlı iradesi, önceliklerin belirlenmesi ve uzun vadeli iklim değişikliğine yerel ve ulusal uyum politikaları kapsamında değerlendirilmesi gereken bir süreçtir. Çiftçilerin ekonomik kaygılar nedeniyle yüksek su tüketen bitkileri ekmeye devam etmesi, su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimini zorlaştırmaktadır. Bu durum, yerel aktörlerin bilinçlendirme ve eğitim çalışmalarının ya yetersiz ya da yeterince etkin olmadığının göstergesidir.

Korkuteli'nde üreticiler, su stresi nedeniyle kuraklığa dayanıklı bitki türlerini tercih etmektedir. Yonca ekimini bırakıp tritikale gibi kurak yıllarda daha verimli olan ürünlere yönelmektedirler. Yazın geç gelmesi ve kışın geç gitmesi gibi iklimsel belirsizlikler, üreticilerin ay çiçeği ya da mısır ekimi gibi riskli ve mal adaptasyon oluşturabilecek kararlar almasına yol açmaktadır. Sulu tarım yerine kuru tarım tohumlarına geçiş yaparak, kuraklık şartlarında bile verim alabilecekleri tohumları denemekte ve başarılı sonuçlar elde ettikleri tohumları kullanmaktadırlar. Üreticilerin kuraklığa dayanıklı tohumlara yönelmesi, ekonomik açıdan avantaj sağlamakla birlikte bu bilgi ve deneyim paylaşımı büyük oranda çiftçilerin kendi arasında bir dayanışma türü olarak gerçekleşmekte, bu konuda yaygın herhangi bir resmi yönlendirmelerin yok denecek kadar az olduğu anlaşılmaktadır. Korkuteli Ziraat Odası Başkanı, kuraklığa dayanıklı tohumlara geçişte büyük aşama kaydedilmediğine dikkat çekmektedir. Bunun nedeni, kuraklık stresine rağmen TİGEM başta olmak üzere kuraklığa dayanıklı tohumların geliştirilmesi ve tedarik edilmesi konusunda yeterli çalışmanın olmamasıdır. Kuraklık, üreticilerin meyvecilikten hayvancılığa, hayvancılıkta da büyükbaş hayvancılıktan küçükbaş hayvancılığa geçiş yapmalarına neden olmaktadır. Meyvecilik, suya yüksek derecede bağımlı bir tarım faaliyeti olduğu için kuraklık dönemlerinde ciddi şekilde etkilenmektedir. Su kaynaklarının azalması, meyve ağaçlarının sulanmasını zorlaştırmakta ve verimliliği düşürmektedir. Bu nedenle, üreticiler meyvecilikten vazgeçmekte ve daha az su gerektirdiğini düşündükleri hayvancılığa yönelmektedirler. Hayvancılık, kuraklık koşullarında daha sürdürülebilir bir alternatif olarak görülmektedir. Ancak, büyükbaş hayvancılık da yüksek miktarda yem ve su gerektirdiği için üreticiler, bu alanda da zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Büyükbaş hayvanların beslenmesi için yeterli arpa ve buğday üretilememesi, yem maliyetlerini artırmakta ve hayvanların yeterli beslenememesi gibi sorunlara yol açmaktadır. Bu zorluklar nedeniyle üreticiler, büyükbaş hayvancılıktan küçükbaş hayvancılığa geçiş yapmaktadırlar. Koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlar, büyükbaş hayvanlara göre daha az yem ve su gerektirir

ve kuraklık koşullarına daha dayanıklıdır. Bu nedenle, üreticiler büyükbaş hayvan sayısını azaltmakta ve küçükbaş hayvan sayısını artırmaktadırlar. Bu stratejiler, üreticilerin kuraklıkla başa çıkma ve tarımsal faaliyetlerini sürdürülebilir kılma çabalarını yansıtmaktadır. Özetle, iklim değişikliğinin tarımsal üretim üzerindeki etkileri, Korkuteli, Manavgat ve Kumluca'da farklı şekillerde gözlemlenmektedir. Yerel aktörler ve üreticiler, kuraklığa dayanıklı bitki türlerine yönelmek, su tasarrufu sağlamak, gübre ve pestisit kullanımını optimize etmek gibi çeşitli stratejiler geliştirerek bu zorluklarla başa çıkmaya çalışmaktadırlar. Ancak, bu stratejilerin uygulanmasında karşılaşılan sosyoekonomik engeller, üreticilerin iklim değişikliğine uyum sağlama kapasitelerini sınırlandırmaktadır. Bu nedenle, daha kapsamlı ve destekleyici tarımda iklim değişikliğine uyum politikalarının geliştirilmesi, üreticilerin sürdürülebilir tarımsal faaliyetler yürütmelerini sağlamak açısından oldukça elzemdir.

Kumluca'da ise iklim afetlerine karşı seraların güçlendirilmesi, çiftçilerin güvenli ve sürdürülebilir tarım yapmalarını sağlamakta, modern seraların ekonomik ve fiziksel zararları azaltıcı etkileri olduğu belirtilmektedir. Tarımsal sigorta uygulamaları, Kumluca'da çiftçiler arasında yaygın olup, özellikle hortum gibi afetlerin ardından sigortalılık oranının arttığı gözlemlenmiştir. Çiftçiler, sigortanın ekonomik sürdürülebilirlik için kritik olduğunu vurgularken, sigorta primlerinin yüksekliği ve eksperlerin yeterliliği konusundaki sorunları dile getirmektedir. Yerel kurum temsilcileri ise, sigorta maliyetlerinin çiftçiler üzerinde baskı yarattığını ve sistemin etkinliğinin sınırlı olduğunu belirtmektedir. TARSİM sigorta sisteminin, çiftçilerin risk yönetimi stratejileri üzerindeki olumlu etkilerine rağmen, sigorta şirketlerinin kâr odaklı yaklaşımı ve yüksek primler, küçük ölçekli çiftçilerin sigorta hizmetlerine erişimini zorlaştırmaktadır. Çiftçilerin TARSİM'e yönelik olumsuz deneyimleri, sistemin bazı yapısal ve uygulama eksikliklerinden kaynaklanmakta ve sigorta hizmetlerinin etkinliğinin artırılması gerektiği anlaşılmaktadır. Sonuç olarak, iklim afetlerine karşı direncin artırılması ve tarımsal sürdürülebilirliğin sağlanması için sigorta sisteminin çiftçilerin ihtiyaçlarına daha uygun hâle getirilmesi, eksperlerin eğitim düzeylerinin artırılması ve sigorta primlerinin taksitlendirilmesi gibi düzenlemeler gerekmektedir. Bu tür iyileştirmeler, çiftçilerin iklim afetlerine karşı daha iyi korunmasını sağlayacak ve tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliğini destekleyecektir. TARSİM'in, çiftçilerin ekonomik kırılganlıklarını azaltmada daha etkin bir rol oynayabilmesi için, sigorta poliçelerinin şartlarının daha esnek hâle getirilmesi ve çiftçilerin bilinçlendirilmesi önem taşımaktadır.

3.5.7.1.2. Finansal Boyut

İklim afetlerinin ardından üretim faaliyetlerini sürdürebilmek amacıyla finansal açıdan en çok başvurulan yöntem *borçlanma* olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunu *gelir çeşitlendirme* stratejisi takip etmekte, ardından arazi ve traktör gibi *taşınır ve taşınmaz varlıkların satılması* gelmekte, en az ise *birikimleri kullanma* yolu tercih edilmektedir. İklim afetlerine maruz kalma oranı giderek artan bu toplulukların üretim faaliyetlerini sürdürebilmelerini sağlayacak finansal kapasitelerinin oldukça düşük olduğunu söyleyebiliriz. Zira üretim faaliyetlerinin iklim afetlerinden bağımsız bir biçimde ele alındığı üçüncü temada (Üretim Faaliyetlerinin Sürdürülebilirliği) vurgulandığı üzere üreticiler iklim afetlerine hâlihazırda *borçluluk* oranının yüksek olduğu, *tarımsal desteklerin oldukça sınırlı* olduğu ve *olağanüstü maliyet artışlarının* yaşandığı bir dönemde maruz kalmışlardır. Bu nedenle iklim krizinin etkileri ile başa çıkma kapasiteleri hâlihazırda sınırlı olan kırsal tarımsal toplulukların izledikleri finansal pratikler de bu eksende şekillenmiştir.

Manavgat orman yangınında evlerini kaybeden hak sahibi afetzedeler evlerini teslim aldıktan sonra 2 yıl boyunca herhangi bir taksit ödemeyecek, ardından 18 yıl boyunca faizsiz bir biçimde evlerinin kredi borcunu ödemek zorunda kalacaklardır. Bir diğer ifadeyle, büyük çoğunluğu hayatlarının son çeyreğinde olan bireyler kendi evlerinde kiracı durumuna düşmüş, mülksüzleştirilmiş ve borçlandırılmışlardır. Ancak araştırmanın yapıldığı dönemde henüz evlerini teslim almayan ve bu sürece ilişkin kesin bir bilgi sahibi olmayan afetzedeler, bu konuda yeterli görüş bildirememiş, anlatılar daha ziyade bu belirsizliğin getirdiği güvencesizlik, karamsarlık ve kaygı duyguları etrafında şekillenmiştir; bu konular "Geleceğe İlişkin Algı, Öngörüler ve Beklentiler" teması altında ele alınacaktır. Ne var ki katılımcıların kredi çekme ve borçlanma pratiklerine karşı oldukça çekinceli ve mesafeli yaklaştığı görülmektedir. Üretim faaliyetlerine aktif olarak katıldıkları dönemlerde herhangi bir borçluluk ilişkisi kurmamış, kendi öz sermayeleri ile faaliyetlerini yürütmüş ve büyük oranda emekli olmuş bu bireylerin, kendi evleri için bankaya borçlanmış olmaları da onlar için korkutucu bir hâl almaktadır zira aşina oldukları bir durum değildir.

> "Çeksem neyle ödeyeceğim? Yok, aç kalırım çekemem, ödeyemem çünkü." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Daha ev yapılmadan onu yapamayız kızım şimdi kredi çeksem ne yapacağım. Ev yapılırsa ödeyeceğimiz paraya göre kullanmamız lazım. Başka neyle ödeyeceğiz." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Yok kızım sevmem ben. Şimdi neyle ödeyeyim ben onu değil mi? Bir yerden ekilin yok dikilin yok. 1700 lira aylık alıyorum. Çıksa çıksa 2000'e çıkar o şimdi. O 2000 bin liraya eskiden çantayı doldururduk

kızım artık dolmuyor. Bir şekerle yağ tenekesine 280 lira para verdim. Geçim çok zor." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

"Kredi çekmedik Allah'a şükür. Çekip faiz ödemektense, zamanında kendimiz kazandık kendimiz aldık. İleride kazanabilirsek yine alırız." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

"Çekmedik, çekmem de korkarız ondan." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

Hâlihazırda kredi borcu olan katılımcılar tarım ve hayvancılığı aktif olarak sürdüren daha genç çiftçilerdir. Bu katılımcıların ise borçluluk oranı giderek artmaktadır zira yangın sonrası süreçte doğal otlatma alanlarından mahrum kalmışlar ve fiyatların oldukça yükseldiği bir dönemde hazır yeme yönelmek zorunda kalmışlardır. Bu durum bölgede hayvancılığın sürdürülebilirliği için risk teşkil etmektedir.

"Yangından sonra hayvan işine bulaştık, keşke bulaşmasaydım. Bursa'dan elli tane hayvan getirdiler benim adıma. Şu an zarar ediyoruz zaten. Kışın yılbaşından sonra biraz da kendimiz aldık kar eder miyiz diye? Ama para etmiyor şu anda, yem çuvalı fiyatlarından sıkıntılıyız. Bizim buralarda da otlatacak yer yok çok fazla. Önce iki yüzden fazla vardı, şimdi yüz tane kadar anaç var, kuzuları da var. Zarar. Geçenlerde otuz tane verdim birine, iki, iki buçuk ay besledik. Günlük iki çuval yem yiyor. On tane aldık, sonra bir on tane daha aldık. Borca girdiğim için eşim çok kızardı, yapma etme diye. Çünkü hepsini kredi çekerek aldık. Kredi çekip alıyoruz ama millet bunu bilmiyor. Yangından sonra hayvan verdiler ama bu sefer de girdiler pahalanınca zorlaştı. Önceden bu kadar değildi. Son bir ayda yüz bin lirayı geçti yem param. Yem alırken şöyle bir uygulama var; örnek veriyorum, bugün üç yüz liradan aldın, bir ay sonra dört yüz liraya yükseldi, tekrar üç yüz liraya düştü, ödemeye gittiğinde tamamını dört yüz liradan hesaplıyorlar. En yüksek rakamdan borçlanıyorsun yani. Şu anda bir tane kredim var, bir tane de talepte bulundum. Bir aydır bekliyoruz, kefille yüz bin lira vereceklerdi. Belki de olmayacak çünkü bir aydır bekliyorum, ipotek gösterecek malımız da yok. Ödememiz gereken bir kredim vardı, onu da yangından dolayı bir yıl öteleldiler gelecek mayısa kaldı. Şimdi çekersem bir mayısta ödeyeceğim, bir de yılbaşında ödeyeceğim. On sekiz aylık küçükbaş destekleme kredisi veriyorlar, faizsiz. Yem için para vermem lazım kırk, elli bin lira, bir tır saman getirtmek istiyorum." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

Bu bağlamda yerleşik bir biçimde hayvancılık yapan kişilerin göçebe hayvancılara kıyasla daha kırılgan olduğu söylenebilir. Hareket edemeyen bu kişilerin hazır yem tedarik etmekten başka bir şansı yokken, göçebe hayvancılık yapanlar hayvanlarını yanmayan ormanların olduğu bölgelere götürebildikleri için başa çıkma kapasiteleri daha fazladır. Bu bağlamda göçebe hayvancılık yapanlar iklim afetlerine daha dirençli topluluklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Korkuteli'nde çiftçilerin üretim faaliyetlerinin ayrılmaz bir parçası hâline gelen borçlanma pratikleri kuraklığın etkisiyle oldukça yoğunlaşmıştır. Üreticilerin Tarım Kredi Kooperatiflerine, köylerinde yer alan Kırsal Kalkınma ya da Süt Kooperatiflerine, Ziraat Bankası'na ya da süt verdikleri şirketlere borçlulukları büyük oranda artmıştır. Muhtarları da dahil edersek görüşme yapılan kırk üreticiden yalnızca dördü banka kredisi veya herhangi bir borçluluğunun olmadığını ifade etmiştir.

> "Ha borçlu musun dersen değilim ama ayağımı yorgana göre uzattığımız için. Tatile gidemiyoruz, çocukların her ihtiyacını alamıyoruz, üzerimizdeki giydiğimiz kıyafetleri uzun vadede kullanıyoruz. Öyle ayakta duruyoruz, yani masraflarımızı kısarak ayaktayız şu anda. Tedbirli gitmezsem zaten borç batağındayım. Bu köyde çoğu kişi bankalara borçlu. Herkes belli etmiyor ama bu köyün %80'i bankada kredi kartıyla krediyle geçiniyor. Ya yem kredisi, hayvan kredisi çekiyor, kredi kartında çekiyor veya faizli tüketici kredisi çekip ihtiyaçlarını gideriyor onu kapatacağım diye tırım tırım tırmalıyor. Ha benden fazla çalışıyor çünkü mecbur o borcu kapatmak zorunda. Gece gündüz çalışmalarının nedeni o. Ben araştırmacı bir insanım. Çoğu şeyi araştırırım. Yani, her şeyi araştırırım ince detayına göre. Benim zaten borçsuz ayakta kalabilmem de bu araştırma yönümden dolay. Ürünümü zamanında pazarlayıp değerlendirebilip, zamanında hareket etmemden kaynaklı ayakta kalabiliyorum." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Krediyi çok düşündüm. Hala da düşünüyorum ya ama korkuyorum. Çekmedim ama mecbur düşünüyoruz." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "Yok kredi çekmedim, ben şöyleyim, benim param varsa yer içer hoş giderim, param yoksa aç dururum ama kimseye minnet etmem, böyle bir şey." (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Bankalara bir tek borcum yok ben bankayla çalışmam. Hayatımda bir sefer kredi çektim onu da kapattım bir daha bankanın önünden bile geçmedim." (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Katılımcılar kredi ve borçlarla sürdürmeye çalıştıkları üretim süreçlerinde kooperatiflerin ve bankaların rolüne vurgu yapmaktadır. Üreticiler devlet destekli düşük faizli yem kredilerine ilişkin memnuniyetlerini dile getirse de Tarım Kredi Kooperatifi'nin kooperatif olma niteliğine ve Ziraat Bankası'nın talep ettiği bürokratik şartlara ilişkin sorunlarını belirtmektedirler. Üreticiler bankalarla olan bu ilişkilerini "kredi döngüsü", "krediye bağımlılık" ya da "başka çare yok" ifadeleri ile betimlemektedir.

> "Var, var… Kapatınca bir daha almayacağım diyorum elimde para varken ama para olmayınca mecburen gidip gene alıyorum. Ayrıca yem kredisi çektim, hayvanlara yem kredisi çektim. Orası çok güzel. Orada çok düşük, iyi bizim için Ziraat Bankası. Ama Tarım Kredi ticarethane gibi. Ziraat Bankasının o yem

kredisi çok güzel bizim için. 50.000 lira çekiyorum, 51-52.000 TL ödüyorum. Ama 15.000 TL benim kredim var tarım kredide 20.000 lirayı geçiyor ödemesi." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"En azından ben bir yıl inek sağıyorum, bu 4 tane malı besliyorum, Allah seni inandırsın ya bir ay süt parası alıyorum ya da 2 ay. Gerisi yeme gidiyor. Tam o zaman da süt parasına yapıştığı zaman benim inekler gene kuruya çekiliyor. Mecbur karnında buzağı var, buzağılayacak. Gene oluveriyor 15-20 bin lira benim borç." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Sürekli çekiyoruz, çekiyoruz yatırıyoruz. Şöyle diyelim, o soruyu genişletelim, son 10 yıldır bayağı bir tarla sattım. Tabi kazanacağız diye kredi çekip kazanamadığımız dönemler oldu. Ya kredi döngüsü zorluyor, dış bankalara gittiğinde faiz oranları çok yüksek. Ziraat Bankasına gidince de ben size şöyle söyleyeyim, şimdi bir özel bankaya gittiğinde kredi işlemleri 2 gün sürerken Ziraat Bankasına bir ay boyunca gidip geliyorsun, süründürüyor, düşük faizi veriyor ama süründürüyor. Bir insan köyden çıkmış, kaç kere gidip gelebilir ya, ne kadarını harcasın yani efor harcaman gerekiyor tamam çekeceksin, tamam indirimli çekeceksin de harca harca harca… Geçmişte çektik ama yorucu." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"İllaki zaten her yıl kullanıyoruz krediyi. Yani bir ben değil herkes krediye bağımlı. Esnafı da aynı çiftçisi de aynı. Kredi çekiyoruz tabi canım mesela bize çiftçiye yem kredisi olarak, çok bir faizi olmayan bir kredi. O konuda devletin baya bir şeyi var. Çok bir para değil mesela ne oluyor? 50-100 bilemedin 150 bin TL çekiyoruz. 18 ayda geri dönüyor. Mesela geçen yıl ben 100.000 TL çektim, 104.000 TL gibi bir şey ödedim yani 4 bin TL gibi bir dosya masrafıdır işte sigortasıdır. Yani çok bir şey yok, faiz yok bu şekilde bunun iyi çiftçi kredisini. O cazip baya bize göre cazip." (L-Muhtar-2, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Kredi kullanıyoruz… yapacak bir çare yok." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Çiftçiler, tarımsal faaliyetlerini sürdürebilmek için kredi kullanmak zorunda kalmaktadırlar. Gübre, mazot ve yem gibi temel tarımsal ihtiyaçları karşılamak amacıyla çeşitli bankalardan kredi çekmektedirler. Bu krediler, genellikle hasat dönemi geldiğinde veya hayvan satışı gerçekleştirildiğinde geri ödenmektedir. Krediler, çiftçilerin tarımsal üretimlerini sürdürebilmeleri için vazgeçilmez bir araç hâline gelmiş olup, büyük tarımsal ekipman ve yatırımlar için de krediye başvurulmaktadır. Borçlar zamanla birikmekte, ancak kredi kullanımı çiftçiler için ekonomik sürdürülebilirlik ve üretimin devamlılığı açısından temel bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir.

"Valla akas tokas krediyle şunla bunla götürüyoruz yani Suzan Hanım. Mesela tarım krediden aldık gübre parasını, şimdi kayısı parasıyla ödeyeceğiz. O şekilde gidiyor. Taksitin bir şey geliyor mesela bir danan varsa onu satıyorsun." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> Kredi çektik, çok çektik… ooo sıkıntı yok her bankada adım var Allah'a şükür (gülüyor). 8 tane bankada benim çalışmam var bu yıla kadar. Aşağı yukarı 2020 yılında 1.200.000 borcum vardı, şimdi azaldı da. Gene de çoğalabilir her an(gülüyor). 1.200.000'in de bir değeri kalmadı çünkü çoğalır derken traktör alacağız, kredi çekeceğiz. 700-800.000 TL normal bir traktör, durum öyle." (L-31, Erkek, 28, Üniversite, Çiftçi-hayvancı)

> "Tabii zaten kredi çekiyoruz. Şu anda var işte bu eylülde başlayacağız ödemeye. İnekler için ineklerin boğazı için çekiyoruz. Saman, yem, küspe. Bunlara ihtiyacı oluyor. Mesela mazot alıyoruz, tarım krediden alıyor, o da aynı. Yem vesaire için özel bankadan çekiyoruz çünkü zaten biz tarım krediyi mazotla gübreyle dolduruyoruz. Mesela 70.000 lirayaydı benim onu tam doldurduk." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Öte yandan anlatılarda çiftçilerin bankaların uygulamalarından duydukları rahatsızlıklar, tarımsal üretim yapan kırsal kesim ile finansal kurumlar arasındaki yapısal eşitsizlikleri ve toplumsal adaletsizlikleri gözler önüne sermektedir. Bankaların kredi verme politikaları ve uygulamaları, küçük ölçekli çiftçilerin finansal kaynaklara erişimini sınırlamakta, bu da tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini ve iklim krizi ile başa çıkma kapasitelerini olumsuz etkilemektedir.

> "Yem kredisi çekmeye gidiyoruz, ya ver bana 100.000 TL, ben arpamı, samanımı, balyamı alayım uyayım. Diyor ki bana sen git Ziraat Odalarına kaydol. Tamam dedim, ben kayıt olayım, ben Ziraat Odalarına kaydoldum mu beni direk BAĞ-KUR'lu yapacak. Aldığım zaten 1.800 TL maaş. E gideceğim, onu da BAĞ-KUR'a yatıracağım, %25 bir de düşürecekler. Dedim, "taş mı kemireceğim ben? Ben de gittim hayvanların çoğunu oğlanın üstüne, süt birliğine kaydımı oğlanın üstüne yaptım. Buna dedim ki, sen çek? Bu da gitti, mi sen daha çocuksun demişler. Vermiyorlar. Zengine veriyorlar da fakire vermiyorlar. Gitti, 8,5 trilyon para çekmiş Ziraat Bankasından burada zenginin birisi, adam Ankara'da Dubai'de bilmem nerede bütün şirketleri var, adam geldi buraya çiftlik kurdu. 8,5 trilyon Ziraat bankasından çekti gitti Denizbank'a faize yatırdı. Onu ver, ver, bana ver! İşte Veli'ye, Ahmet'e ver, nasıl ver; bunlara hayvan ver." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Özellikle Ziraat Bankası ve diğer finansal kurumlar, küçük çiftçilerin kredi taleplerini karşılamada zorluk çıkarırken, büyük çiftlik sahiplerine ve sermaye sahiplerine daha kolay kredi sağlamaktadır. Bu durum, kırsal kesimdeki ekonomik eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir. Küçük çiftçiler, finansal destek almak için Ziraat Odası'na kaydolmak zorundadır ancak bu kayıt beraberinde BAĞ-KUR ödeme mecburiyeti de getirmektedir, ancak bazı çiftçiler sağlık güvencelerinden feragat ederek bu borcu dahi ödeyemeyecek durumda olduklarını ifade etmektedir. Diğer taraftan, büyük sermaye sahipleri kolayca büyük meblağlarda kredi çekebilmektedir.

> “Bizim geçen gün başımıza ne geldi biliyor musun? İşte oğlana inek kredisi çekelim dedik, vermediler. Yem kredisi çekelim dedik, vermediler. Ahmet abi dedi ki; ulan bu müdür de insandır herhâlde, hadi bir çıkalım yanına dedi, ikisi bir çıktılar. Ben gitmedim ben tam kızdım gari çıktım gittim bankadan. İkisi bir çıktılar, siz demiş müdüre; “köye geri dönün” gençlere, “genç yatırımcı olun”, “genç çiftçi olun” dediniz. Alın size genç yatırımcı, 22 yaşında adam demiş, verin bu adama madem malcılık yapsın, demiş. Müdür, “onların hepsi prosedür” demiş, “ben senin neyine vereceğim” demiş. O da “ben varım, çalışıp ödeyeceğim” demiş. Bir de daire veriyoruz biz bankaya, Antalya’daki evi ipotek koyacağız yani. Müdür de “4 duvar borç ödemez” demiş. Ödemezsem sat benim dairemi, al paranı. Doğru mu? Müdür “onların hepsi prosedür icabı, ben sana vermem” demiş. Ondan sonra, eee… malın olacak gelirin olacak bilmem ne… zaten normal gelirim olsa benim normal bir yerde çalışıyor olmam lazım. Niye sana başvurayım öyle olsa? Biz bankaya girdiğimiz zaman orada sandalyelerde falan zor oturuyoruz müdürün karşısında ama öbür taraftan birazcık düzgün bir insan oldu mu geliyor, kahvesini içip gidiyor. Bizim bırak kahveyi, derdimizi dinlemiyorlar. Eşim öldüğünde bak o zaman 94.000 TL para verdi sigorta bize. O para bankadayken ben bankaya vardığım zaman bana çay ısmarlıyordu oradaki memur. Şimdi git, selam bile vermiyor. Giremiyoruz arkadaşım. Köydeki normal çiftçi bankalara giremiyor. Zenginler, parası pulu olanlar, orada hesabı olanlar giriyor, biz giremiyoruz.” (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Bu durum, sosyal ve ekonomik sermayesi sınırlı olan küçük çiftçilerin ekonomik olarak daha da kırılgan hâle gelmesine neden olmaktadır. Küçük çiftçilerin krediye erişimde yaşadıkları zorluklar, tarımsal üretimlerini sürdürememelerine ve ekonomik olarak ayakta kalmakta zorlanmalarına yol açmaktadır. Ayrıca, bankaların çiftçilere yönelik kredi politikalarının bürokratik ve keyfi olması, kırsal kesimdeki insanlar arasında güvensizlik ve hayal kırıklığı yaratmaktadır. Çiftçiler, bankaların prosedürlere bağlı kalarak kredi taleplerini reddetmelerini, ekonomik ihtiyaçlarını görmezden gelme ve onların geçim kaynaklarını tehlikeye atma olarak değerlendirmektedir.

> “Bir de işin sıkıntılı tarafı şu, şimdi Ziraat Bankası, en uygun yem kredisidir bilmem ne kredisidir ama maalesef bizim bu bölgede, biz CİMER'e de yazdık. Ne bileyim diğer yukarılara da bildirdik. Bizim Korkuteli’nin Ziraat Bankasında büyük sıkıntı var. Yani nasıl sıkıntı var? Ben 100.000 TL kredi bile çekemiyorum buradan çünkü buradaki çiftlik gidiyor 8 milyonluk kredi çekiyor hepimizin hakkını alıyor, götürüyor Denizbank’a faize yatırıyor. Buradan çekemediğim krediyi ben gidip Antalya merkezdeki bir şubeden rahatlıkla çekebiliyorum. Yani asıl ihtiyacı olanlar alamıyor. 18 ay ödemeli sıfır faizli bir kredi imkânı bu sadece dosya masrafı ödüyorsun.” (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> “Maaşımı da kesiyorlar. Babamdan maaş alıyorum Ziraat Bankasına gönderdiler. Ne maaşımı yerinden kıpırdatabiliyorum başka bankaya aktarabiliyorum, bloke koymuşlar, ne de maaşımı o dönemde alabiliyorum. Ne oldu maaşıma niye dokunuyorsun? Belki ben onunla geçiniyorum. Ondan sonra onu sigortaya ona buna çekiyorlar 2 ay maaş alamıyorum.” (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

Katılımcıların en çok vurguladığı nokta ise kuşkusuz son yıllarda artan borçluluk durumlarında kuraklığın oynadığı temel roldür. Kuraklık, çiftçilerin tarımsal üretim kapasitelerini ciddi şekilde etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Çiftçiler, üretim faaliyetlerini sürdürebilmek ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kredi kullanmak zorunda kalmaktadırlar. Örneğin, gübre ve mazot gibi girdilerin maliyetleri arttıkça, çiftçiler bu ürünleri satın almak için bankalara başvurmak zorunda kalmaktadırlar. Ancak, kuraklık nedeniyle ürün verimliliği düşmekte ve çiftçilerin gelirleri azalmaktadır, bu da borçlarını geri ödemede zorluk yaşamalarına neden olmaktadır.

> "Tabii ki kaldık canım, mazot alamadık, gübre alamadık. Ne yaptık? Hayvancılık olduğundan dolayı yem kredisi, Ziraat bankasına başvurduk. Küpeleri götürdük, gittik imzaladık, yem kredisi aldık. Ne yaptık, gübre aldık, ne yaptık, mazot aldık. Mesela her yıl 10.000 liralık bir mazotla işimizi görüyorduk, şimdi oldu 26 TL, 30 TL civarında seyretti hani dayanılacak, çekilecek bir halimiz kalmadı. Olay bu, çiftçinin hali, çok zor durumdayız yani şu anda. Yani kredi çekmek zorunda kaldık diye. Ziraat bankasına gittik. Gübre mazot almamız gerekiyordu alamadık mecburen çektik topraklarımızı ekebilmek için. Şimdi onu nasıl yatıracağımızı düşünüyoruz. Bir de kuraklık olunca satamayacağız arpamızı çünkü malın yiyeceği anca çıktı. 30 ağustosta ödememiz var. Nasıl ödersin? Ne yapacaksın?" (L-3, Kadın, 49, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Çok, çok, kaldık. Çünkü bir yıl bekliyorsun şimdi 1 TL borcun var diyelim ki kuraklık oldu. 1 lira oluyor 2 lira, seneye kadar bekliyorsun. Bir de borcun varsa zaten. Tamam 2 TL oluyor 4 TL zaten. O yüzden çok sıkıntılı. Şu memlekette su olsa çift ürün ekersin, arpanı kaldırırsın mısırını ekersin, pancarını ekersin. Ben gidip başka yerden çektim, 250.000 TL, kuraklık oldu ödeyemedik, 100.000 lirasını gittik başka bankadan çektik falan hesap ettim işte faizine sadece 250.000 TL ödemişim. Ziraat'tan 100 bin lira alamadım özel bankadan 500 bin lira kredi aldım. İnsanları özel bankalara yönlendiriyorlar. Sen kazancını da faize veriyorsun yani. O çoluk çocuk boruları taşı bakalım, hat döşe bakalım, çıkar o tarladan o tarlaya götür bakalım bilmem ne, gece gündüz koşturuyoruz... şimdi hesaba döküyorsun işi olmuyor yani… Niye o kadar yer ekiyorum niye o kadar koşturuyorum ki diyoruz bazen. İnan korkuyorum çünkü sadece 100.000 TL fidan borcum var şu an. 60-70 bin TL gübre, elektrik falan belki 200.000 TL'nin üzerinde. Belki yine kredi çekmek zorunda kalacağım." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Küresel iklim değişikliğiyle birlikte artan kuraklık, çiftçilerin mali yükünü artırmakta ve ekonomik sürdürülebilirliklerini tehdit etmektedir. Kuraklık, üretim miktarını azaltmakta ve çiftçilerin pazara sunabilecekleri ürün miktarını düşürmektedir. Bu durum, çiftçilerin sürekli olarak borçlanma döngüsüne girmesine ve ekonomik kırılganlaşmasına yol açmaktadır.

> "Kuraklığın getirdiği şey adamın borcu var yatıramıyor icralık oluyor. Para olsa herkes iyi niyetli, yani borcunu ödemek istemez mi? Adam, borcu borçla kapatıyor. Mesela bir bankadan çekip diğer bir bankaya yatırıyor, hayatlarını böyle sürdürüyor yani halk. Çünkü başka türlü ahırında ineği varsa satıyor, iyi kötü

> bir şeyler yapıyor. Bu yaşananların hepsi stres kaynağı ya… hep stres. Gece yastığa kafanı koyup stresten, dertten, şöyle mi olacak, böyle mi olacak? Kolay değil borçluluk yani… (gözleri doldu ağlamamak için sustu).” (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

> “Valla etkilendik çok. Kuraklık olunca 20 ton saman getirttim mecburen 21 bin lira ona verdim. 26 bin lira da silaja verdik. Yeşilsiz olmaz, yonca da aldım. 250-300 de ona verdik. Bizim para bitti… Ondan sonra yine ne oldu, Tarım Krediye git, ekim zamanı geldi. 40 torba gübre al, 40 torba gübre bizim için servet… İşte oradan veresiye alıyoruz? Eylül zamanı gelir onu ödeyeceğiz diye biraz tırmalarız. Kredi fazla çekmedim. Biz Tarım Kredi’ye borçlandık, 40000 lira gibi bir borçlandık. Yetmeyen yıllarda gelinle çocuğa diyoruz, “oradan para gönderin.” Onlar da biz arabayı değiştireceğiz diyorlar. “Araba dura dursun siz bana verin parayı.” Diyorum. İnekleri böyle ayakta tutuyoruz şimdilik. Bir oğlan olunca sıkıntı olmuyor. Arada ona verdin bana vermedin derdi olmadı mı, ben sıkıldım mı onlar bana para gönderiyor, idare ediyoruz bakalım.” (L-17, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Çiftçilerin borçlanma sürecinde karşılaştıkları zorluklar, sadece kuraklıkla sınırlı kalmamaktadır. Finansal kurumlar tarafından uygulanan katı prosedürler ve yüksek faiz oranları, çiftçilerin borç yüklerini daha da artırmaktadır. Çiftçiler Ziraat Bankası'ndan kredi alamadığında özel bankalardan yüksek faizli krediler çekmek zorunda kaldıklarını ve bu durumun borç yükünü katladığını ifade etmektedir. Ayrıca, bankaların çiftçilere verdiği kredilerde ipotek ve başka teminatlar istemesi, çiftçilerin borçlanma sürecini daha da karmaşık hâle getirmektedir. Bu, çiftçilerin finansal güvenliklerini tehlikeye atmakta ve borçlarını ödeyemediklerinde icralık olmalarına neden olmaktadır.

> “Kredilerimiz zaten var. Şimdi benim tarım kredi kooperatifine 100.000 liralık kredim vardı. Benim bu kredim açıkta, şu anda dolu. Yani tohumuyla, gübresiyle mazotuyla şu anda doldu. 100.000 liranın üstünde. Bunun her halükârda 25-30.000 lirası da faiz olur. 125.000-130.000 lira olur. Bu kredileri ödemekte çok zorlanacağız. Hani bir yerlerden bir şekilde temin edeceğiz.” (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> “Bir de tabii kredi çektik, ödeyemedik, bankalarda kırmızı ismimiz falan var yani net konuşalım… Oradan da zorlanıyoruz, tam bitiremedik bankaları. Yani köylünün birçoğu böyle.” (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Borçlanma, çiftçilerin yaşam kalitesini ve psikolojik sağlıklarını da olumsuz etkilemektedir. Çiftçiler, borçlarını ödeyememe korkusuyla sürekli bir stres altında yaşamakta ve bu durum hem fiziksel hem de zihinsel sağlıklarını tehdit etmektedir. Borçlanma sürecinin yarattığı stres, çiftçilerin tarımsal üretime odaklanmalarını zorlaştırmakta ve verimliliklerini düşürmektedir.

> "İşte bir oğlum 10 tane inek aldı. İneklere çok düşük faiz yani destekleme 7 senede ödemeli. Ziraat Bankasının verdiği yardım da o şekilde. O inekler de işte kuraklık yemlerin pahalı olması, bunların hepsi biriktiği için randıman alamadık, bir aldığımız kredi odur. Kendi sebeplerimiz, o da zamanında ödeyemedik falan aksamalar oldu, inek para yapmadı, süt para yapmadı onun için. 10.000 TL'ye aldık düveleri sonra inek olduğunda 7.500 TL'ye sattık. Devlet onu da güzel yardım olarak verdi de biz kazanamayınca zamanında ödeyemediğimizden dolayı bizim faizler her şeyler yığıldı. Kazamamamızın altında yatan neden kuraklık tabii. Mesela ben 200 dönüm araziden orada 20 hayvan duruyorsa, yağışlı kuraklığın olmadığı yıllarda ben o hayvanları doyurabilirdim. Ama kuraklık olduğu yıllarda benim sadece 3 ayımı doyurdu. Geriye kalan 9 ay ben satın aldım, satın alınca dayanamadık, borçlandık. Günü geldi bankanın kredi paralarını ödeyemedik, sonra aksamalı olarak ödedik bir sürü şeyler. Kuraklık bunların hepsinin başında. Ama kuraklık %50 bana göre diğer 50'de bizim Türk liramızın değer kaybetmesi, ondan dolayı. Ben gübre alıyorum, dolarla hesaba geliyor, mazot dolarla hesap ediliyor efendim, tarım ilaçları dolarla hesap ediliyor öyle olunca ben tam on sıfır mağlup durumdayım, başlarken ve bitiyorum. Bu da çok etken. 40 tane büyük hayvana ulaşmıştık yetemedik, zarar zarar, bankaya ya da çevreye olan borçlarımız hayvanlarımızı satmamıza rağmen bitiremedik. 50 bin lira daha borç var onları ödersek rahatlayacağız. 40 hayvan ne demek bugünkü hesapla 1 milyon değerinde hayvan." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Ekonomik açıdan bakıldığında, kuraklık ve borçlanma, çiftçilerin finansal sürdürülebilirliğini tehdit eden iki önemli faktördür. Çiftçilerin üretim kapasitelerini artırmak ve ekonomik olarak ayakta kalabilmek için finansal desteğe ihtiyaçları vardır. Ancak, mevcut finansal sistem, küçük ölçekli çiftçilerin ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmakta ve bu da tarımsal üretimde ciddi bir krize yol açmaktadır. Çiftçiler, üretimlerini sürdürebilmek için kredi çekmek zorunda kalmakta, ancak bu kredilerin geri ödenmesi konusunda büyük zorluklar yaşamaktadırlar.

> "Borçlanma oluyor, mesela 100 bin liranın üstünde Ziraat Bankasından çektik, yem kredisi öbür bankalarda da var, illa oluyor yani. Bu çiftçiliği yapıp da bankaya borcu olmayan yoktur. Kuraklığında etkisi var, saman almak için ihtiyaç görmek için şu an sıkıntı çok, kimi saman alıyor kimi yem alıyor." (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Bizim işimiz hep kredi ya…(gülüyor) Köylünün hepsi kredi inanın bak. Nasıl bir döngü var dersen, şimdi Ziraat Bankası'ndan yem kredisi olarak kullanırsak gerçekten hayvancılık için kullanıyoruz biz bunu. Ne yapıyoruz? Sağ olsun tabi illaki bankadır, kendini güvenceye alır. Sana farz edin ki 1.000.000 kredi sağlayacaksa yaklaşık 2.000.000-3.000.000 senden bir ipoteği alır. Karşılığında 1.000.000 verir. Bir devletin şu anki tabi o da şu anki hükümetin yaptığı bir şey değil, öncesinden gelen bir zaten durum. Çiftçiye en düşük faizli verdikleri yem kredisi var. 18 ay sonrası ödemeli. İşte %4 idi önce şimdi %5.5 olmuş faizi. Artı TARSİM hayvanlarınızı sigortalıyor. Kredi limitine göre, o da güzel bir şey. Onun da fiyatı artmış zaten %25 mi %35 mi? Bundan 18 ay öncesini düşünelim. 400-500 lirayken şimdi 1.000 TL gibi bir rakam belki 1.000 liranın da üstüne çıkmış galiba. En son ben yaptığımda 1.000 liraydı. Yanlış

> hatırlamıyorsam yaklaşık bundan 4 ay önce falan. Yani Ziraat Bankası'nın verdiği tek düşük faiz odur zaten. Başka bir düşük faizli kredisi yok. Zaten o da olmasa belimizi doğrultamayacakmışız, dayanamayacaktık yani. İşletmeyi sık tamam borçlu, borçlu gittik. Sonuçta yaptığımız yatırım az bir yatırım değil ama diyorum ya harcın içinden çıkarmadım ben. Ben bu yatırımın parasını ben kendi içimden kazanmam gerekirdi ama kazanamadığım sürece de…" (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Üretim maliyetlerinin sürekli artması, çiftçilerin kredi kullanımını artırmakta ve borç yükünü daha da ağırlaştırmaktadır. Çiftçiler, kuraklık nedeniyle gelecekteki mahsul gelirlerinden emin olamadıkları için borçlarını ödeyebilmek adına sürekli olarak yeni krediler çekmektedirler. Bu durum, çiftçilerin finansal sürdürülebilirliğini tehdit etmekte ve onları borç batağına sürüklemektedir.

> "Gittim kredi çektim 20.000 TL çektim 30.000 TL ödeyeceğim, hiç aylık da almıyorum. E bir düşünüyorsun, malı ediyorsun ama… Yani var olduğu için mi ediyorum… ne yaptığımı artık şaşırdım bu sene. Maaş da gidiyor. Her şey gidiyor… Ya ötekilerden hiç çekmedim ben. Öteki kredilerden korkuma… bilmiyorum öyle mecbur kalsam çekeceğim tabii ki de bunu aylıktan çektim. Hani çiftçi BAĞ-KUR'u aylığımız vardı eşimden. Dedim ya demin 1150 liraya çıktı. Ona 20.000 TL verdiler, maaştan kesiyorlar. Hiç aylık da alamıyorum oradan, çok az bir 150-200 TL bana veriyor. E az, gerisini oraya kesiyor." (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Arttı, krediler arttı, her geçen yıl artarak götürüyoruz şu anda. Borçluluk durumu artıyor, her geçen yıl artıyor. Bunda kuraklığın etkisi illaki var." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Kredi kullanmak zorundasın, gelecek senenin de garantisi yok ki! Neyle ödeyeceğiz?" (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> 50 bin liranın üzerinde borcum var, ertelenmişti, Ziraat Bankasına bu sene nasıl halledeceğiz belli değil. Ertelenir mi ertelenmez mi? Ödeyin derlerse elimizdeki malı traktörü falan satıp ödeyeceğiz mecburen yapacak bir şey yok. Devlet ne der, belki 12-13 liralık faizi alır borcu erteler. (L-33, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Görüldüğü üzere kuraklık, çiftçilerin borçluluk durumlarını son yıllarda ciddi şekilde artırmıştır. Tarımsal üretim maliyetlerinin yükselmesi ve kuraklığın ürün verimliliğini düşürmesi, çiftçilerin kredi kullanımını zorunlu hâle getirmektedir. Ancak, yüksek faizli krediler ve düşük mahsul gelirleri, çiftçilerin borçlarını ödeyememelerine ve sürekli olarak yeni borçlar biriktirmelerine yol açmaktadır. Bu döngü, çiftçilerin finansal sürdürülebilirliğini tehdit etmekte ve tarımsal üretimin devamlılığını tehlikeye sokmaktadır.

"Ziraat bankasından bir hayli kredi kullandım. Şu anda onu ödemem gerekiyor. Şimdi öyle bir fikrimiz var ki. Öyle veya böyle ödeyeceğiz? Arkadan tekrar onun bir buçuk katı daha kredi çekmenin planını yapıyoruz. Çünkü öyle olmasa işin içinden çıkamayacağız. Şu durumda, biraz önce söylediğim gibi şu anda 180 bin lira parayı ben sadece, mallarıma yem olarak hazırlamak durumundayım. Bu da ancak ne zamana kadar gidebiliriz? Yem katkılarını değil ancak samanı alabilir. Bu yüzden mecburen kredi çekmek zorunda kalacağım. Bu masrafı 2-3 ay sonra tekrar yapmak zorunda kalacağım çünkü yem alacağım." (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Kredilerimiz de artıyor tabii. Muhakkak oluyor. Kredi alıyorsun ama bir taraftan da korkuyorsun. Çünkü sorumlu olduğum insanlar var, ödeyememe durumun var. Geçen sene, iki milyona kadar yem kredin var dediler, kefilsiz. Çünkü çalıştığım zaman herhangi bir sıkıntı yaşatmadım, hep kontrolü gitmeyi tercih eden bir insanım, garanticiyimdir. Garantisiz iş yapmam kolay kolay, bankadaki müşteri temsilcim dedi ki; iki milyona kadar kredin var, kullanabilirsin, kullanamam dedim, ödeyemem çünkü alırsam. Şimdi de düzeni değiştirdiler, zenginler basit kredileri alıp, bir gecede Euro'ya, dolara çevirip, parayı iki katına çıkarıp kazandılar. Biz öyle değiliz ki, evvelki sene yüz bin lira kredi aldım on sekiz aylık, kasımda ödeyeceğim." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Önceki yıllarda dönemsel olan kuraklık vakaları çiftçilerin daha kolay bir biçimde borçlanma yoluna gitmelerini sağlamaktadır. Zira kurak geçen bir sezonun ardından verimli geçen birkaç sezon borçlarını ödeyerek toparlanabilmelerini mümkün kılmaktadır. Ancak son yollarda giderek sıklaşan ve yoğunlaşan kuraklık durumları üreticilerin girdikleri borç döngülerinden hiç çıkamamalarına neden olmaktadır. Bu nedenle iklim krizinin yarattığı etki göz önünde bulundurularak tarımsal destek politikalarının revize edilme zorunluluğu bulunmaktadır. Kuraklıkla mücadele ve tarımsal üretimin sürdürülebilirliği için daha kapsamlı ve destekleyici finansal politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

"Tabii kredilerimizi ödeyemiyoruz artık, gerçek bu…" (L-21, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"3-4 tane senedim, çekim var, protesto oldu, durum çok kötü yani… Allah'a çok şükür ben daha öyle bir şeye varmadım da köylünün %50'si borçludur canım." (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

"Borçluluğum artmaz mı, çektim tabi ki 250000 lira çektim. Ziraat Bankasından çektim, biz o bankayla çalışıyoruz." (L-16, Erkek, 63, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

"Hep kredi ile çalışıyoruz. Son iki yılda iyice arttı." (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

Son dönemde bölgedeki çiftçilerin artan borçluluk durumuna dair ne gibi verilerin tutulduğuna ilişkin İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü temsilcisine yöneltilen soruya alınan "Yok

o tamamen Ziraat Odası'yla ilgili." Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü yetkilisi yanıtı ise bu konuya ilişkin yerel aktörlerin yaklaşımına ilişkin derin soru işaretleri yaratmaktadır.

Kumluca'da ise hortum afeti öncesi borçluluk oranı Korkuteli'ne benzer bir biçimde hiç de az olmamakla birlikte burada da çiftçiler hâlihazırda bir borç döngüsünün içindedir. Ancak Kumluca'da Korkuteli'nden farklı bir biçimde üreticiler yalnızca ilgili sezondaki ürün hasılatlarını dolayısıyla sezonluk gelirlerini kaybetmemiş aynı zamanda üretim faaliyetlerini sürdürmelerini mümkün kılan sera yapılarını da kaybetmişlerdir. Bu anlamda devletten almış oldukları destek Korkuteli'ne kıyasla daha yüksek olsa da yine kayıplarının yanında oldukça düşük kalmıştır. Bu nedenle üreticiler enkazı kaldırma, seraları yeniden inşa etme, gübre, fide ve benzeri malzemeleri yeniden tedarik etme ve yeniden ekim yapma süreçlerinde karşılaştıkları masrafların büyük bölümünü bankalara, kooperatiflere, sektördeki tedarikçilere ve beraber çalıştıkları hâlcilere borçlanarak karşılamışlar, bu durum borçluluk oranlarını oldukça yükselterek onları sosyoekonomik açıdan daha kırılgan hâle getirmiştir. Mülkiyet sahibi üreticiler arasında borçluluk oranı artmayanların borçlanmamaları nedenleri ise üretimi bırakmalarıdır.

> "Zaten bir önceki seneden biraz alışıktık. O zaman da iki dönüme yakın yerimiz gitmişti. Bir baktık hesap, kitap yaptık, o dönemde faizler yüksekti, %24 civarındaydı. Bizim de hesaplamalarımıza göre, buraya bir milyon lira yatırım yapılmalıydı. Bu miktarın tamamını biz çıkarmış olsak, elde avuçta başka para kalmayacak. Onun için ne yapmamız gerekiyor? Kredi çeksek dedik, faizler yüksek, on yıl boyunca sürekli krediye çalışacağız. Ne yapabiliriz? Neden yapıyoruz ki? Sonuçta bir milyon parayı bankaya yatırsak, ayda yirmi iki bin beş yüz lira getirisi var. Düşünüyorum, seraya bir milyonu yatırdığımız zaman yirmi iki bin beş yüz lira kazanabilecek miyiz? Kazanamayacağız, yıllık hesaplarsak iki yüz elli bin lira yapıyor. İcara versek, toplamda iki yüz bin lira alacağız derken, elli bin liraya kandık, yaptırmadık. Ürünlerden ziyade seranın gitmesi bize sıkıntı oldu. Ya elimizdeki parayı kullanacaktık ya da borçlanarak yapmamız gerekecekti, biz de bu seçenekleri tercih etmedik. On yıl boyunca belli zorlukları çekerek para biriktirmeye çalıştık, değer miydi diye düşündük? Değmezdi. Sadece o dönem için değil, şu anda da değmez. Bir on yılımızı daha sera kurmak için feda edemeyiz. Çünkü zaman çok kıymetli, çok değerli bir şey. Borcum yoktu, stoklu çalışıyorduk genelde. O yüzden o yıl gelir elde edememek maddi olarak bizi çok zorlamadı." (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

> "Borçlarımız önümüzde var. İmkânımız yok başka ödemeye, onlara (sebzelere) güvendik de yaptık borcu, o da öyle olunca yere oturduk yani. Seraya zaten tüm borçlarımız. Hiçbir erteleme kolaylık falan olmadı. Hiçbir şey olmuyor. Günü geldiğinde ödemek şartıyla ödeyemedik. Yeri de satamazdık mecbur bankadan aldım. Kredi çektim. Bankaya zamanı gelen borçlarımı ödedim. Tabii onun da zamanı geldi. Ödeme şansım yok. Mecbur sattım, kurtuldum. Valla o zaman ne kadar kredi çekmiştim. Tahminen 100 bin lira çekmiştim herhalde. 6 ayda esnaf odasından, esnaftım ya ben bakkalımız vardı üstünü de aktardı dedim ya. 6 aydan 6 ayaydı ödeme tabii günü geldi miydi, çaren yok ki birikmiş paran yok. Ödeme şansın yok.

Tabii borçlanacaksın biraz daha da... Bir fide olmuş zaten şimdi 10 TL tanesi bir tek fidenin tanesi 10 TL misal yani. Çok arttı ya. Benim yaptığım zamanlarda 150-200 TL gübrenin 50 kilo torbası şimdi oldu 1000 lira, bir torba gübre. Ben o günlerde tekrar borca girsem kaldırsaydım. Tekrar yeni bir ekim yapsaydım belki şu anda. Bir milyon TL borcum olurdu, onu da ödeme şansım olmazdı 4 dönüm yerle." (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Kendi mülkiyetindeki seraları yıkılan üreticilerin büyük bölümü seralarını yeniden inşa edebilmek için banka kredisine başvurmuş, bankalardan yüksek faizli krediler çekerek bu süreçte ciddi mali yükler altına girmişlerdir. Bu krediler, çiftçilerin ekonomik sıkıntılarını hafifletmek yerine uzun vadede daha da artırmıştır. Hortum afeti, çiftçilerin önceki borçlarını ödeyebilme kapasitelerini de olumsuz etkilemiştir. Bu durum, çiftçilerin ekonomik yükünü katlanarak artırmış ve borçlarını ödeme sürecini daha da zorlaştırmıştır. Çiftçilerin, seralarını yeniden inşa edebilmek ve tarımsal üretimlerini sürdürebilmek için sürekli olarak yeni krediler çekmek zorunda kalmaları, borç yüklerini artıran temel faktörlerden biridir.

"Halen onun maddi sıkıntısını çekiyoruz. Düşük faizli bir kredi verdi devlet, çok da düşük değil de, onun kredisi ile uğraşıyoruz hala. Her sene ödeyerek gidiyoruz, 7 seneye bölmüşler. Valla kendimden de dersek demirlerin parası ve toprağı için çektik. Devletin verdiğini bir miktarlık vardı, diğerleri kendi desteğimizle. Sadece seranın kurulmasına ayrılan para, o zamanın parasına göre 300 bin küsur kredi çekmişizdir. Onu da 7 yıl boyunca ödeyeceğiz. Belki cüzi bir miktar olabilir şu an için ama o zamanın parasıyla çok para. Yeri az olan, başka yerden desteği olmayan elbette mağdur olmuştur. Adamın evinin önünde 3 dönüm serası vardır, başka da geliri yoktur başka yerden, onun sıkıntısını 3-5 sene çekmiştir adam. Yapmıştır ama borç ile yapmıştır. Bankadan kredi almıştır." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

"Bu fiyat pahalılığından dolayı çekmedim ama ben hortum zamanında çekmiş olduğum kredim vardı onun ödemesini yapıyorum. 7 yıllık aldığım kredim vardı her yıl ödüyorum. Ekonomik olarak da benim daha önceki borçlarım vardı. 200-250 bin neyse onu bir yıl ötelemek zorunda kaldım. Bir de hortumun verdiği zararlardan dolayı 200.000 lira daha kredi daha çektim. Tekrar kurma valla 200 bine yaklaşık o zaman 2019'un değerlerinde 200 bine yaklaşır. Tamamı kredi çektik 7 yıl ödemesi devam ediyor hala." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

"Yani önceki dönemde çektik (2018'de de hortum zararı olmuş), sattık ama şimdiki dönemde çok yüklü bir kredi çekmedim. Tabii afetten sonra çektim, 120 bin lira çektik. Çiftçi kredi olmazsa olmaz. Kredi şart." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

"Öyle yapacağına oysaki çiftçilere yani erteleme sağlayacağız ama faiz uygulamayacağız diyebilirlerdi ama maalesef… Yabancı milletin elindeyiz biz. Deniz Bankası olsun FinansBank olsun yani bütün özel bankaların hepsi yabancı. Biz yabancıya parayı kazanıp kazanıp veriyoruz. Mesela ben bu sene 30.000 TL kredi kullandım. Kaç para oldu? 50 bin lira. 30 liraya karşılık 20 bin lira faiz ödedim. Düşünebiliyor musun? 10 daha koysam iki katı. Bunu devlet biliyor mu bilmiyorum. Biz de mecburuz, krediyi

kullanmazsak iş yapma şansımız yok. Bankalar koyuyor belki devletin bundan haberi yok. Dedim ya ilk başta denetimsizlik var. Devlet hiçbir şekilde denetlemiyor." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

Kredi faizlerinin yüksek olması, çiftçilerin mali durumunu daha da zorlaştırmaktadır. Çiftçiler, hortum felaketinin neden olduğu zararları karşılamak için kredi çekmek zorunda kaldıklarında, üretim kapasitelerini ve ekonomik güvenliklerini riske atmaktadırlar. Seralarını yeniden inşa etmek için kredi çeken çiftçiler, eğer ürüne zarar gelirse tüm gelir kaynaklarını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu durum, çiftçilerin ekonomik kırılganlıklarını artırmakta ve borçlarını ödeme süreçlerini daha da zorlaştırmaktadır. Hortum afetinin ardından borçlarını ödeyemeyen çiftçiler, borçlarını yapılandırmak zorunda kalmakta ve bu da faiz oranlarının daha da yükselmesine yol açmaktadır. Bu döngü, çiftçilerin finansal sürdürülebilirliğini tehdit eden bir kısır döngüye dönüşmektedir.

"Borcunu mu düşüneceksin? Kazancını mı, sezonunu mu yoksa canını mı düşüneceksin? Belli değil, hele bir de seraya güvenip de borca girdiysen! Herhangi bir yerden bir kurumdan yatırım için kredi çektiysen! Bizim Kumluca çukurundaki bölgede çoğu insan banka kredisiyle iş yapıyor, tek güvencesi bu. Bir çoğumuzun tek güvencesi bu seranın içerisinden kaldırıp da sattığı ürün. Eğer o ürüne bir zarar gelirse, o ürünü bir kaybederse, o kişinin bittiği gündür. Riskli bir iş." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

"Babam kredi çekti ben çekmedim. Onun üzerine çekti biz de kullanıyoruz. Yani babam ölünce babamın üzerine olmuş oluyor yerler. O çekti bize de verdi." (K-23, Erkek 49, İlkokul, Çiftçi)

"Borcumu ödeyemedim, borç aktarıldı. Mesela bankaya borcum vardı, kooperatife borcum vardı, aktarıldı para. Ertelediler borcu da illa faizi yüksek oluyor. Faiz almasalar iyi de faiz alıyorlar mesela. Borçları ödemekte sonrasında zorlandık. Neyse sonra serayı tekrar kurduk devam ettik. Kredi çektik, borçlandık mecburen. Halciden çek alıyorsun sezonun içinde ödemeye çalışıyorsun. Borçları ödemekte zorlandık. Senin ürün gidiyor orada, para ödeyemiyorsun işte. İlla sıkıntı oluyor. Moral bozuk oluyor tabii sıkıntı oluyor. Borçlanıyorsun borcu ödeyemiyorsun başka gelirin yok. O koca sene oradan gelecek gelire bakıyorsun sonuçta. Bir de borçlanıyorsun, bir de bu olay oluyor, sıkıntıya düşüyorsun. O zamandan kalma borç var yani yalan yok. Borcum daha da katlandı, büyüdü iyice. 50 ise 100 oluyor." (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

"Afet bizim serayı yerle bir etti. Serayı yaptırıp bir daha borçlanmıştım. Bir daha afetle yerle bir oldu. Artık krediyi kredi ile ödemeye başladık." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Kumluca'da hortum felaketi, mülkiyet sahibi olmayan "ortakçı" ve "icarcı" çiftçileri ise ciddi ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya bırakmış, tedarikçilere ve hâlcilere borçlanmalarına yol açmıştır. "Ortakçı" ve "icarcı" çiftçiler, kendi toprakları olmadığı için banka kredilerine

erişimde büyük zorluklar yaşamakta, bu yüzden alternatif finansman kaynaklarına yönelmek zorunda kalmaktadır.

> "İşte komisyoncu yardımcı oldu. Benim kredi çekme şansım yok, şöyle yok. Yerler kendimin olmadığı için çekme şansım yok, çekemiyorum. Hala ben onun sıkıntısını çekiyorum, 3 yıl oldu. Geçen yıl maliyetler düşükken yaklaşık bir 150-200.000 TL açığım vardı. Ben bu açığımı komisyoncudan giderdim. Ödemem gereken yerler vardı, ödeyemedim. Bir de geçen yıl sebze para etmedi. Ben bu açığımı komisyoncudan önden para alarak tedarik ettim. Bu yıl yine 150.000 TL açığım var ama geçen yılın maliyetlerine baktığında enflasyon oranlarına da baktığında geçen yıldan çok düşük. İnşallah önümüzdeki yıl para ederse bunları kapatmayı umuyoruz." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

> "Biz çekmedik patron çekti yıkılan yerleri yapmak için. Bize vermiyor ki zaten üstümüze bir şey olmadığı için. Patron da krediyi krediyle döndürüyor zaten." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

> "O serayı tekrar sürdürdü yer sahibi, cam kırıkları sürüldü, yer sahibi de kredi çekmiş yani şu anda o da kredi borcunu ödüyor. O da bir şey demedi. Yani can kaybı yok. Hani mal bir şekilde yaparız dedi. Biz size bir şey olsa ne yapacaktık dediler. Sağ olsunlar. Kredi masrafını paylaşmadık biz, sadece içindeki ürüne; mesela fidesi, ilacı ve gübresi onu şey yaptık tekrar seranın kurulmasına biz şey karışmadık. Ürünün de yarısını yer sahibi yarısını biz. Hani ortak olduğu için içindeki ürün. Yarısı onun yarısı bizim. Ya tekrar ekim masraflarını da artık sezon başlıyor, sezonda borçlanıyoruz zaten, sezon bitince ödüyoruz. Peşin ödemedik o yüzden zaten ilaç gübre arttığı için çok zararlı çıktık o anlamda. İçeri borçlanıp ödemenin dışında ekstra kredi çekmedik." (K-11, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

Hortum sonrasında seralarını yeniden inşa etmek zorunda kalan çiftçiler, genellikle yer sahiplerinin kredileriyle bu süreci aşmaya çalışmaktadır. Bu tür düzenlemeler "ortakçı" ve "icarcı" çiftçilerin finansal yüklerini bir nebze hafifletirken, yer sahiplerinin borç yükünü artırmaktadır. Ancak, çiftçiler yine de ürün maliyetleri ve diğer tarımsal girdiler için borçlanmak zorunda kalmaktadır.

> "Sonra bize devlet 10.500 lira verdi, o parayı da ilaççıya verdim çünkü 2 gün sonra isteyecek. Hepsini ödeyemedim yarısı kaldı da işte aynı adamla devam ediyorum, idare ediyor bizi. Kredi de çekemem çünkü tapu yok, davalık olduğu için. Şu an ektiğimiz yerde sera başkasına ait işte biz kiralayıp ekim yapıyoruz. Önceden gelen borçlarım aktararak geliyor ondan sıkıntı yaşıyorum, yoksa kötü para kazanmıyorum. Kredi falan çekmedim çünkü devlete yani bankaya ya da tarım krediye borcum yoktu oradan alınca o yıl ödemek zorundasın. Ama ilaç bayiinden alınca idare ediyorlar sıkıntı olmuyor. Amca oğlum mesela 3500 dönüm yer yapıyordu tarım krediye borcu olduğu için ödeyemeyince tarlasını satmak zorunda kaldı. Biz borcu erteleyip bayilerden kazandıkça ödedim. O yüzden kredi falan çekmiyorum. Şöyle yani devlete bankalara borcum yok ya. Şahısa var borcum o da çok sıkmadı beni. Büyük borçlar kaldı, küçük borçları kapattık." (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

> "Bir de böyle naylon gitmiş diktiğim fide gitmiş. Fideyi yeni alıp gelip diktim tarlaya zaten; o gidiyor. Onun borcu var, naylonun borcu var. Yeniden bir daha naylon çekiyorsun. Kepçe çağırdı … Amca. Yani insan gücü ile temizlemek daha fazla sürer. Günlerce sürer. Bir kepçe çağırdılar. Sıyırdılar attılar. Hurdacı götürdü buradan. Sıfırdan bir daha kuruldu burası. Demirleri hurdaya sattık. Sıfırdan kurduk. 50 gün 54 gün mü çalıştılar, bir ekip aldı geldi. 54 günde kurdular tekrar. Eylülü beklemedik, tekrar bir sezon beklemedik. Martın on dördünde kuruldu. Biz ocakta dikmiştik. Ocak- Şubat 2 ay evet. Martın on dördünde tekrar naylon çekildi. Bir daha diktik. Fide bulduk bir daha borçlandık. Borçlanarak dikiyorsun. Biz çekmedik. Ağalar çekti de sera kurdukları için. Biz çekmedik." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Devletin sağladığı yardımları tedarikçilere borçlarını ödemek için kullanmak zorunda kalan çiftçiler, kısa vadeli borçlarını kapatmak için devlet yardımlarına başvurmakta, ancak uzun vadeli finansal sorunlarını çözememektedir. Hortum sonrası yeniden inşa süreçlerinde, fide ve naylon gibi tarımsal girdilerin maliyetleri de çiftçileri borçlandırmaktadır.

> "Yok, o zaman fidelerin borcunu ödemiştik, sıkıntı yaşamadık ama parasal yönden biraz bir sıkıntı çektik. Yaz sezonunda harçlığımız kalmadı doğru dürüst, kıt kanaat geçindik. Sezon yaklaştıkça çalıştığımız iş yerlerinden avans çektik, sezona borçlu girmiş olduk. Bir sonraki sezon düze çıktık, bir senelik bir kayıp yaşadık. Şu anki şartlardan hesaplarsak en azından 250 bin lira kayıp yaşamış olduk." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

Diğer taraftan bu süreçte çeşitli nedenlerle kredi çekmeyen ya da çekemeyen üreticiler de olmuştur. Bu anlamda krediye erişimde dini hassasiyetler ve geçmiş borçlar rol oynamıştır.

> "Kredi çekemedik. Birine kefil olduydum, üstümde kredi olduğu için yeni çekemedim. Hala daha onun borçları ile uğraşıyoruz. Benim imkânım yok zaten de artık zaman aşımına uğrarsa uğrayacak." (K-13, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi)

> "O dönemde ben bankadan kart yüzünden bir kırmızı kalem yemiştim. Kredi de çekme şansımız yoktu yani." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

> "Oğlan da bankadan faizli diye para almadı, almadık yani. Anne boş ver dedi, bu sene açlıktan ölecek miyiz, hastanede çalışırken de açlıktan ölmeyiz dedi. Ertesi sene artık çürüğüyle çarığıyla ucu ucuna ekerek başladık. Kredi çekmedik. Faizsiz dediler, benim adıma çekmek için Ziraat Bankası'na gittik, Kredi çıktı ama ya biz yanlış anladık ya da görevli yanlış yapmış, faiz aldılar. Biz de faiz ödemek istemediğimiz için iptal ettirdik." (K-20, Kadın, 64, İlkokul, Çiftçi)

Son olarak borçları ertelenmeyen çiftçilerin deneyimleri, ekonomik sıkıntıların ve zorlukların nasıl derinleştiğini açıkça göstermektedir. Bunda rol oynayan temel etken kayıpların telafisi bölümünde detaylandırıldığı üzere Afet Bölgesi ilan edilmemesi ve bunun getireceği

avantajlardan mahrum kalma durumudur. K-8 Tarım Kredi Kooperatifine olan borçlarının ertelenmediğini, aksine faizlerle katlanarak ödediğini, borcu ödeyebilmek için tarla ve araç satmak zorunda kaldıklarını ifade etmektedir. Bu süreç, çiftçinin ekonomik olarak köşeye sıkışmasına, varlıklarını düşük fiyata satmasına, uzun vadede daha büyük mali kayıplar yaşamasına ve üretim faaliyetini sona erdirmesine neden olmuştur. Bu anlatı borç ertelemesi yapılmayan çiftçilerin karşılaştığı ekonomik baskıların ve sonuçlarının bir örneğidir.

> "Tam olan biteni anlatayım; burası ilk yıkıldığında babam Tarım Kredi Kooperatifine üyeydi ve genelde oradan alışveriş yapıyordu. Hortum olduğunda buraya ilk gelen Tarım Kredi müdürleri oldu. Babamın onlara o senenin borcu vardı, babam dedi ki; burası yıkıldı ben ne yapacağım? Babama dediler ki; yanlarında ben de vardım, sen hiç kafana takma, sen bizim ortağımızsın, biz sana elimizden geldiği kadar yardımcı olacağız. İlk önce de Tarım Kredi Kooperatifinden darbe yedik. Kimse ortağına bunu yapmaz, bankalar bile bunlardan daha merhametli. Babamın kırk beş bin lira borcu vardı, o zaman babama dediler ki; borcunu düşünme seranı kurmak için her şeyi buradan alırsın, biz sana yardım ederiz, üç sene, beş, sene borcunu öteleriz, kendini toplayana kadar destek oluruz. Yapmadılar, sanırım üç ay içinde babamın kırk beş, elli bin liralık borcuna, yüz bin lira para ödedik, faiz işledi. Tarım Kredi müdürüyle konuşmaya gittik, eşim dedi ki; neden böyle yapıyorsunuz, köyde tarlamız var onu satmaya çalışıyoruz, idare edin, bu adam buranın ortağı, tarla satılır satılmaz borcu kapatacağız. Adam da, siz bu borcu ödemek zorundasınız demiş, bunu Tarım Kredi müdürü söylüyor. Eşim yapacak hiçbir şey yok, elin adamı babama acımıyorsa hiç kimse acımaz dedi. Belende on üç dönüm zeytin tarlamız vardı satışa çıkardık altı yüz bin lira ile, suyu vardı ama elektriği yoktu, o zaman tarlalara da rağbet yoktu, pandemiden sonra tarlalar rağbet görmeye başladı. Bu arada borç için sıkıştırmaya, icraya vereceğiz demeye başladılar. Biz de fiyatı altı yüz bin liradan üç yüz bin liraya düşürmek zorunda kaldık. Orası borç için üzerimize geldikçe iyice köşeye sıkıştık, on üç dönüm tarlamızı yüz yetmiş bin liraya sattık, bedavaya verdik. Aldığımız parayı kooperatife gidip direk ödedik, babam bankalardan küçük ihtiyaç kredileri almış, onları ödedik. Babamı emekli yapabilmek için kalan para yetmedi, üzerini tamamlayabilmek için hortum geçtiğinde evi tadilat yaptırabilelim diye aracımızı satmıştık, o parayı kullandık. O da yetmedi, babamı da emekli yapmayı çok istiyoruz ilerde bu adam ne yiyecek ne içecek, hiç olmazsa bir yerden geliri olsun dedik. Üzerine de emekli maaşından kredi çekildi, şu anda bir miktarı oraya kesiliyor. Söylemeye utanıyorum ama annemle babamın cebine harçlığını koyduğum zamanlar oldu, baba için ne kadar zor bir durum? Şimdi de sebzeden aldıklarıyla geçiniyorlar, geçinemedikleri yerde biz yardım ediyoruz. Bu mevsimde sorun yok ama kışın zor oluyor, hava şartlarından dolayı ne sebze yapılabiliyor ne de başka bir şey. Sadece emekli maaşına kalıyorlar. Bir şekilde geçinmeye çalıştık, eşim kredi çekti, çalışıyordu zaten, babamın emekli maaşı vardı. O sene ekim yapmadık, bir sene boş kaldı." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

Benzer şekilde, fide üreticilerine olan borçlarının hâlci tarafından ödenmemesi nedeniyle icralık olan, tekrar borçlanmak zorunda kalan çiftçiler bulunmaktadır. Hortum afetinin yarattığı ekonomik yıkım, çiftçilerin borçlarını zamanında ödeyememelerine ve bu borçların daha da katlanmasına yol açmıştır. Öne çıkan bir diğer mesele, bankaların ve Tarım

Kredi Kooperatifinin borç erteleme konusunda yetersiz kalması, yalnızca fide ve zirai ilaç bayilerinin destek sağlamasıdır. Sektördeki tedarikçiler bir yıla varan sürelerde borç erteleme imkanı sunarken, resmi finans kurumlarının ve devlet destekli kuruluşların bu süreçte yetersiz kalması, çiftçilerin güvenini sarsmakta ve ekonomik krizlerini derinleştirmektedir. Borçların ertelenmemesi, çiftçileri daha fazla borçlanmaya zorlamış, bu da onların ekonomik durumlarını daha da kırılgan hâle getirmiştir.

> "Hayır, erteleyip kolaylık sağlayan olmadı. Bir şekilde çek falan vererek ödemeleri yapmaya çalıştık. Şimdi fideciye olan borcum yaklaşıyor, bu ayın sonunda seksen beş bin lira ödeme yapmam lazım, afet zamanından kalma bu. Neden bu zamana kadar ödemedin diyeceksin? Fide borçlarını halci öder, ama yüzdesini alır. İki sene sonra fideci dedi ki; senin halcin parayı ödemedi, bu parayı senden tahsil edeceğim. Ama senin bana borcun yok dedi, tamam, benim sana borcum yok, halci ödemediyse, bu borç benim, dedim. Fakat bana zaman vermen lazım dedim, tekrar halciyle konuştular. Geçen sene tebligat gönderdi, icraya. Avukat buraya geldi, çocuk Rizeli, gidelim dedi, gittik taahhütname verdik, şu tarihte ödeyelim diye. Ödeyeceğim seksen beş bin lira, dikip, yetiştiremediğimiz fideler vardı ya, onların parası. Emeğine mi acırsın, diktiğin mahsule mi acırsın? O dönemde bayileri bırak, bankalar bile ertelemedi. Borcu yapılandırmak istersen, ertesi sene kredi çekemiyorsun. Düşenin dostu olmaz. Ödediğim paralar var ya şu anda hatırlamak bile istemiyorum. Kalan seksen beş bin lirayı bu ay sonunda ödeyeceğim, onu da ya bir yerden borç alıp ödeyeceğim, ya da birine kredi çektireceğim." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Fide bir de zirai ilaç bayileri vatandaşı idare ettiler. Ama Ziraat Bankası'na, herhangi bir bankaya borcun varsa onlar idare etmedi. Parasını istediler. Ama bayiler yine iyi. Komisyoncular, bayiler destek oldu. Öbür türlü ne Tarım Kredi bence ne bankalar destek oldu. Tarım Kredi bir şey yapamaz. O da devlet kuruluşu sonuçta." (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

> "Daha sonra bana söyledikleri şuydu, genel müdürlerle falan da o zaman geldiklerinde görüştük falan. Allah sizi inandırsın bir tane kredim ertelenmedi. Seram yıkıldı normal o projeli sera için çektiğim kredinin yanında bir tane daha kredi çektim tekrar ayağa kaldırmak için. Hem o krediyle uğraştım hem de param yokken kendi seramın 3 yıldaki kredisini ödemek zorunda kaldım. Ben sezona yetiştirdim. Maddi gücüm vardı da sezona yetiştirdim. Çok yetiştiremeyen insan oldu çünkü dediğim gibi benim kredimi ertelemediler, onu ödedim, üstüne bir de yerleri ipotek gösterdim işletme kredisi çektim. Şimdi senin 3 dönüm yerin var. Yerin yıkıldı kredili veya kredisiz tekrar onu ayağa kaldırmak için o kadar çok prosedür istediler ki onun için çoğu insan kaldıramadı yani. Ödemeye devam ediyorum tabii." (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

Görüldüğü üzere *borçlanma* katılımcılar arasında iklim afetleri ile başa çıkabilmenin ve üretim faaliyetlerine devam edebilmenin temel yolu olarak işlev görmektedir, ancak bu durumun üreticilerin kendi tercihleri olmadığı, alternatif enstrümanların yokluğunda oluşan bir mecburiyet olduğu unutulmamalıdır. Zira iklim afetleri tek seferlik değil giderek sıklaşan ve

yoğunlaşan afetlerdir ve borçlanma uzun vadede özellikle küçük üreticilerin iklim kriziyle başa çıkma kapasitelerini daha da düşürecek ve nihayetinde başa çıkmamalarına yol açacak olan mekanizma, bir diğer ifadeyle bir maladaptasyon biçimidir.

Artan kuraklığın neden olduğu bu borçlanma süreçlerinin ardından başvurulan bir diğer yöntem ise arazi, ev ya da traktör gibi *taşınır ve taşınmaz varlıkların satışıdır*. Katılımcıların tamamı bu yönteme henüz başvurmak zorunda kalmasalar da bunun yaygın bir uygulama haline geldiğini, özellikle bölgenin yerlisi olmayıp dışarıdan arazi satın alarak yöreye gelen ve üretim yapanlarda ise bu durumun daha sık görüldüğünü belirtmektedirler.

> "Arazi satmam ben, yani sağlık problemi olmadığı sürece satmam. Kendi kazanmadığım bir şeyi satmam." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "Allah korusun arazi satmaktan. Ona başladık mı zaten bitti yani. Öyle yapanlar da vardır." (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Ha bunun yanında tarlalarını satan komşularımız da var. Dairesini satıp işini devam ettirmeye çalışanlar var. Bu arkadaşların sayısı şu an çok olmaza da bu şekilde devam ederse kuraklık her geçen gün, her geçen ay, her geçen yıl daha da artacak gibi görünüyor." (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

> "Bizde toprak satışı yok ama biz temkinli davranıyoruz aslında. Yani biz kendi açımızdan konuşuyorum ben. Mesela borcum varsa iki danayı sigorta gibi tutmuş oluyorum orada. Meyveden çıkaramazsak diye. Yani bizim keyfi bir şeyimiz yok, sosyal yaşantımız olmuyor gibi bir şey yok işte. Böyle bir siz gelirseniz oturup sohbet ediyoruz, çay içiyoruz o var, onun haricinde şey yok. Biz şu ana kadar yani niyetimiz de halis olunca 2 dana besliyoruz fazladan yani çıkaramazsak hemen onu paraya dönüştürüyoruz. Ondan sonra işimize bakıyoruz, devam ediyoruz." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Şu anda yerini satan bir sürü insan var köyde. Yabancı, dışarıdan gelip de bu işi satın alarak yapanların hepsi sattı zaten. Hepsi el değiştiriyor durmadan." (L-31, Erkek, 28, Üniversite, Çiftçi-hayvancı)

Üreticiler, ekonomik sıkıntılarla başa çıkabilmek için topraklarını, traktörlerini ve diğer değerli varlıklarını satmak zorunda kalmakta, bu durumda onların uzun vadede ekonomik kırılganlıklarını artırarak yoksullaşmalarına ve mülksüzleşmelerine neden olmaktadır.

> "Bir de bizim şu durumumuz var. Bedel olarak toprak zenginliğimiz yok bizim hani bir Aksu'ya göre. O bölgelerde adam yarım dönüm bir dönüm yer satıyor, milyon tutuyor. Burada bir dönüm yer satıyor, 20-30.000 TL. Yani toprak zenginliğimiz de yok. Şimdi o adam atıyorum sıkıldı. Bir dönüm yarım dönüm yer sattı, bir arsa yatağı sattı, adam hiç çalışmasa yine yetiyor. Ama burada öyle bir şey olduğu zaman adam 100 dönüm yer satması lazım ki kendisini kurtarsın." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Tabii satım geçen sene. Geçen yıl 11.800 metrekare bir yer sattım. Dedim ya 200 küsur bin liralık bir kredi faizi ödedim. Ben baktım bizim kazanç faize gidiyor. Bırak sattığımız da krediye gitti. O yüzden sattım çünkü para bulma şansım yok. Hani aylık gelirimiz olsa komşuma gideyim 10 bin lira ver gelecek ay vereyim diyeyim ama diyorum ya yazın kazanıyorsun, gelecek sene yaza kadar yok gelirin. Ne yapıyorsun mecbur bankaya gidiyorsun. Açıldığı zaman da olmadığı zaman mecburen çekiyorsun işte bir sene sonraya 100.000 liralık borcun oluyor 200.000 TL. Arazi satıyorsun başkası yarım dönüm yer satıp da borcunu öderken sen 15-20 dönüm satıyorsun. Yani sıkıntı. 2 traktörüm vardı geçen yıl birisini sattım mesela bak. 12 dekar yer sattım. Ama böyle giderse bundan sonra hiç iyi olacağını düşünemediğim için… Yani gerçekten ne satılacak yer kaldı ne atılacak yer kaldı hesabı yani benim 300-500 dönüm yerim var. Satıyorum, satıyorum kalmadı mı ne yapacağım?" (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Bu vesileyle artan yoksullaşma ve mülksüzleşme, tarım arazilerinin el değiştirmesiyle birlikte daha da derinleşmektedir. Üreticilerin sattıkları topraklar, genellikle yatırım amacıyla şehir dışından gelen alıcılar tarafından satın alınmakta ve bu durum, kırsal kesimde mülkiyet yapısının değişmesine yol açmaktadır. Bu tür yatırımlar, yerel üreticilerin ekonomik faaliyetlerini sürdürebilmelerini daha da zorlaştırmakta ve kırsal ekonomide ciddi değişimlere neden olmaktadır. Önceki yıllarda gerçekleşen arazi satışları kuraklık gibi herkesi etkileyen durumlardan ziyade bireysel unsurlardan kaynaklandığı için satışa çıkan bir arazi büyük oranda yine yerel halktan biri tarafından alınmış, bu durum hem tarım arazilerinin korunmasını hem de sosyodemografik yapının değişmemesini sağlayamıştır. Ancak iklim krizi sonucu giderek derinleşen kuraklık aynı anda köyde herkesi etkilemekte ve arazi satışlarının olduğu dönemlerde yerel halkta hemen hemen hiç kimsede bu arazileri satın alacak ekonomik güç bulunmadığı için araziler yerel halk dışından bireylere satılmaktadır. Bu gelişme hem yapılaşmaya açılan tarım arazilerinin kaybını beraberinde getiren süreci hızlandırmakta hem kırsal ve mekânsal döşümü hızlandırmaktadır.

> "Şöyle diyeyim, burada çiftçi kazanç ele edemiyor. Devamlı küçülüyor. Üç beş dönüm yer satıyor, ayakta kalmaya çalışıyor veya ihtiyaçlarını gidermeye çalışıyor. Böyle bir durum var. Tatile gidemiyoruz, çocukların her ihtiyacını alamıyoruz, üzerimizdeki giydiğimiz kıyafetleri uzun vadede kullanıyoruz. Öyle ayakta duruyoruz, yani masraflarımızı kısarak ayaktayız şu anda. Kredi çektim mecburen. Borcumu ödeyemedim, ödeyebilmek için kredi çektim, verdikleri kredi de yetmedi, mecburen 6 dekar da yer sattım." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "3 tane de yer sattım ben işin içinden çıkamadım da. 2-3 sene önce 2 tane sattık, geçen sene 1 tane daha sattık." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Valla bunların zararı ileride olacak vatandaş bilmiyor. Şimdi herkes arazisini sattı. Gitti orada uşaklık yapıyor. Kendi sattıkları arazide kendileri çalışıyorlar." (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Ya onu da söyleyeyim ben bu zamana kadar eşimle beraber benim ailemden kalma Korkuteli'ndeki yerlerimden 2 tane arsa 3 tane daire sattım ve bunları hep bahçeye verdim." (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

Üreticilerin varlıklarını satmak zorunda kalmaları, onların sadece ekonomik güvenliklerini değil, aynı zamanda sosyal statülerini ve toplumsal bağlarını da olumsuz etkilemektedir. Topraklarını satan üreticiler, genellikle kendi arazilerinde işçi olarak çalışmak zorunda kalmakta, bu da onların sosyal statülerinde ciddi bir düşüşe neden olmaktadır. Bu durum, kırsal topluluklarda sosyal yapının ve dayanışmanın zayıflamasına neden olmaktadır. Bir diğer ifadeyle iklim krizi Korkuteli kırsalında küçük üreticilerin yerine büyük üreticilerin geçme, köylülerin yerine yazlıkçıların geçme sürecini hızlandırmakta ve kolaylaştırmaktadır.

> "Genel olarak insanların kaybı var. Ha ne oldu şimdi kuraklık olunca sende yok, bende yok, hiç kimsede yok derken tarla alan da olmuyor ve köy dışına satıldı bu tarlalar. Orası kötü… Köy dışına gitti yani yabancılar aldı. Yatırım amaçlı aldılar. En son sattığımız yeri fide firması aldı. Aşağı yukarı 1.000.000 dolarlık yatırımla gelecekler. Büyük bir yer verdik. Sera kuracak. Öyle bir yatırımla gelecek, biz o paraları kazanamıyoruz yani." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Bayağı bir tarla satışımız oldu. Bu işi yanlış yaptığımızdan dolayı değil, düzgün yapmaya çalıştığımızdan dolayı kayıplarımız oldu. Yani arazilerimizin dörtte bire yakını gitti 10 senede. Tabi şu 2 senedir kuraklıkla beraber, kuraklığı geçen sene de yaşadık. Bir önceki sene değil, ondan önceki sene de devam etti. Son 3 senede daha yoğun şekilde sattık. Bu da kredileri ödeyemediğimizden dolayı mecbur kalıyoruz çünkü beklemiyor öteleme yok şey yok. Yani mecbur kalıyorsun, satıyorsun. Bir de kredinin üstüne kredi çekiyorsun. Bu sefer faizleri ödeyemez duruma geliyorsun, para gitgide yükseliyor. Ondan dolayı en güzeli satıp şey yapmamız gerek, sattık, kapattık şu anda iyi durumda gidiyoruz bakalım mahsuller nasıl olacak." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Kumluca'da ise hortumun ardından üretimi sürdürebilmek amacıyla varlıklarını satan katılımcı sayısı çok daha azdır. Ancak K-Muhtar-1'in "El değiştiriyor toprak. Eskiden elli yılda, yüz yılda bir el değiştiriyormuş ata toprakları, şimdi yirmi yıl gitmiyor, sürekli el değiştiriyor" ifadesi bu dönüşümün azımsanmayacak düzeyde olduğunun göstergesidir.

> "Köyde tarlamız vardı sattık. Babama dedik ki; el lafımızı edeceğine satıp borçlarımızı ödeyelim. Az paraya gitti, borçların yarısını ödedi, yarısını ödemedi. Sadece sebze ektiğimiz yer kaldı elimizde. Düşenin dostu olmaz derler ya gerçekten öyle." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

> "Yok yeri sattıktan sonra kredi çekmedim. Borçlarımı kapattım. Zaten borcum var diye sattım yeri gari, yoksa yavaş yavaş kaldırırdım. Bir seneye kaldıramazsam seneye kaldırır, iki seneye kaldıramazsam 3

seneye kaldırırdım da ama borçlarımız önümüzde var. İmkânımız yok başka ödemeye, onlara güvendik de yaptık borcu, o da öyle olunca yere oturduk yani. Ödeme şansım yok. Mecbur sattım, kurtuldum." (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Borcu ödeyemeyince 1 dönüm yer vardı mesela sattım. Borcu ödeyemeyince sattım. Bir sene oldu, bak sattık 370.000 TL'ye verdik bak şu an 1,5 milyon o yer. Gitti yani yerim." (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

"2 dönüm yeri 400 bin liraya verdik. Bankaya olan borçlarımızı ödedik. Elimizde ufak bir bahçe kaldı burayı (kahvehane) da tadilat yaptık. Burada kazanıp burada yeriz dedik. Toprağını kuramayıp satan çok kişi var. Kalanlar da komisyoncuların eline düştü. Toprak sahibi olup kredisi olmayan insanlar tapusunu ipotek ettiler komisyonculara. Ödeyemeyenlerin tapusu da gitti, yeri de gitti. O günleri de gördü yani Kumluca. Parası olan alıyor. Birikmişi olup pusuda yatan fırsatçı çok insan var. Boşta parası olanlar, imkânı kadar, örneğin; orada on dönüm var, burada üç dönüm var, kim ne satıyorsa bütçesine göre yer alıyor. El değiştiriyor toprak. Eskiden elli yılda, yüz yılda bir el değiştiriyormuş ata toprakları, şimdi yirmi yıl gitmiyor, sürekli el değiştiriyor." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Korkuteli ve Kumluca'da tarımsal üretim faaliyetlerinde iklim afetleri ile başa çıkabilmek için kullanılan bir diğer strateji ise *gelir çeşitlendirme ve risk dağıtımıdır*. Korkuteli'nde üreticilerin yaklaşık yarısı dönemsel ya da düzenli olarak bu yola başvurmak zorunda kaldıklarını belirtmektedir.

"Ha bunun yanında sana şunu söyleyeyim, kira gelirim de var. Yani çiftçiliğin yanında iki tane de kirada evim olduğu halde ucu ucuna denk getiriyorum bunu da söyleyeyim. Birini 1400 birini de 1350 liraya veriyorum. O gelirle olduğu halde ucu ucuna geliyor bu hesaplar." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Ondan sonra geliri yok, gelir olmadan emekli maaşlarımızı yemekle bakabiliyoruz anca, yani o yüzden hani çok sıkıntılı durumdayız." (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Eşimden kalma 1800 lira maaşım var da Allahtan onla idare ediyoruz. E tabii boş kaldım mı, yevmiye gidiyorum. Ek gelir için işim olmadı mı evde, işe gidiyorum yevmiyeye." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Şu anda da ben kendi kazancımı da gene yatırıyorum bahçeye yatırıyorum. Yiyeceğimi yiyorum, yarısını da bahçeye yine kazancının yarısını yatırıyorum. Maaş gelirim, kira gelirim var, başka birisi der ki ben bununla gezerim. Ondan sonra dolaşırım, keyfime bakarım der. Ben o kazandığım hani kendi özel gelirimi de gene bahçeye yatırıyorum vazgeçemiyorum. Babamdan kalan maaş var, kendi emekliliğim yok. Hiç çalışmışlığım yok. Kira gelirim var, eşimden gelen bir gelirim var onları da yatırıyorum buraya." (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

Çiftçiler, sadece tarımsal faaliyetlerle geçimlerini sağlamanın imkânsız hâle geldiği bu zorlu ekonomik koşullarda, kira gelirleri, emekli maaşları ve gündelik işlerle tarımsal üretimlerini desteklemek zorunda kalmaktadırlar. Çiftçiler kuraklığın neden olduğu düzensiz gelir akışına karşı finansal sürdürülebilirliklerini sağlamak amacıyla farklı gelir kaynaklarına yönelmek zorunda kalmaktadırlar.

> "Şunu da belirteyim. Babamın emekli maaşı var. O bana çok destek oluyor. Onu söyleyeyim. Yeri geliyor 5 TL param olmadığı zaman oluyor. Tamam ben 200-300 bin lira alıyorum diyorum ama yeri geliyor 500 TL, 5TL olmadığı zaman oluyor. Yeri geliyor insanda bir çay parası olmadığı zamanlar oluyor. Babamın emekli maaşı çok iyi oluyor, yani güvence oluyor bana. Aylık bakıyorum ne alıyorsa artık 3000-40000, bu gelecek garanti para diyorum veya en azından babamın emekli maaşıyla bağ kurumu ödeyebileceğim diye düşünüyorum. Yani sosyal güvencemi yatırmam lazım, yoksa ben tabii Allah göstermesin bir hasta olsam, çocuklara bir şey olsa, olmuyor. Devlet bakıyor ama nereye kadar." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Mesela benim her gün saat 3,5-4'te içtimaam başlıyor, hayat başlıyor benim için. Yani sadece bahçelere bağılı kalsak sadece buradan aldığımızla bu işi götürmeye ya da hayatımızı idame ettirmeye çalışsak, şu andaki yaptıklarımızın belki onda birini yapma şansımız yok. Ha buradaki döngünün devamı için sağ cebimizdeki parayı alıp başka yerden, kar eden, işte mesela evimiz var Antalya'da kirada, alıyoruz diğer elimiz görmeden mazotçuya, gübreciye aktarıyoruz. Ondan sonra narenciye bahçemiz var sahilde, su sıkıntısı yok, havalar iyi giderse, bu sene o da dondan zarar gördü gerçi ama oradan aldığımızı buraya aktarıyoruz. Eskiden buradan aldığımızı oraya aktarıyorduk. Yani böyle derler ya mekik dokur gibi bu işi böyle götürüyoruz." (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

Anlatılar, çiftçilerin ekonomik olarak hayatta kalabilmek için nasıl çok yönlü gelir stratejileri geliştirdiklerini ve bu stratejilerin tarımsal üretimin sürdürülebilirliği açısından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Çeşitli gelir kaynakları, çiftçilerin tarımsal üretim faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için vazgeçilmez bir destek sağlamakta ve ekonomik kırılganlıklarını azaltmaktadır. Bu tarımsal üretimin sürdürülebilirliği için finansal çeşitlendirmenin ne kadar kritik olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum; tarımsal toplulukların kuraklık koşullarına daha dirençli olabilmelerinde, çalışma hayatları boyunca yapmış oldukları gayrimenkul yatırımlarından elde ettikleri kira gelirlerinin ve emekli maaşlarının önemli bir rol oynadığının göstergesidir.

> "Finansal olarak yetiremediğim zaman maaşımdan kullanıyorum. Bir şekilde kendimi idare etmeye çalışıyorum. Ama elimdeki malların hepsini satmış olsam ya da kuru mahsulden alıp hayvana değil de başka bir yere vermiş olsam yine zorlamış olacağım. Şöyle oluyor çiftçilikle ya da hayvancılıkta; günlük bir gelirin yok. Aldığınız veya sattığınız mahsulün ya da hasadını yaptığınız bir mahsulün, bir yıl sonra

> sadece parasını toplamış oluyorsunuz. Yani bugün örnek veriyorum, beş bin lira gübre parası veriyorsunuz, beş bin lira mazot parası veriyorsunuz işte yedi, sekiz bin lira ekin biçtirme parası veriyorsunuz. Bütün giderleri hesaplayınca, hayvanın birini satarak toplu para almış oluyorsunuz ya da ne bileyim hasat sonunda satmış olduğunuz ürünü toplu bir şekilde almış olursunuz. Başka bir şey değil yani. Çarkı döndürmek çok zor. Başka yerden geliri olmayan, gelir düzeyi az olan insanlarda birbirini dengeleme şansı çok zor. Çeşitlendirmeye gitmek şart. Bir yere bağımlı kalmayacaksın böyle bir durumda. Bende iki, üç tane iş olabilir de bazı aileler örneğin domates ekiyor, bahçesi var, biçerdöveri var, elması var, kuru mahsulü var, kavun karpuz ekiyor, yani çeşitlilik var. Mahsulün biri olmasa bile üçüncü, dördüncü bir alternatif var değerlendirebiliyorlar." (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Öte yandan anlatılar, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde bulunan üreticilerin, iklim değişikliğinin neden olduğu kuraklık nedeniyle karşılaştıkları ekonomik zorluklarla başa çıkabilmek amacıyla çeşitli ek işler yapmak zorunda kaldıklarını ve bu zorunluluğun onların yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilediğini açıkça ortaya koymaktadır. İklim değişikliğinin etkisiyle azalan su kaynakları ve artan sıcaklıklar, tarım ve hayvancılık faaliyetlerini sürdürülebilir kılmakta büyük engeller yaratmakta, bu da üreticileri farklı sektörlerde çalışarak ek gelir sağlama mecburiyetinde bırakmaktadır. Üreticilerin bu çok yönlü geçim stratejileri, kırsal kesimde tarım ve hayvancılıkla uğraşan bireylerin ekonomik olarak ne denli kırılgan bir yapıya sahip olduklarını gözler önüne sermektedir.

> "Gitmem ya gücüm yetmiyor, gidemem ben yoruluyorum. Eve geliyorum, direk mala giriyorum. Sabah beşte kalkıyorum. Yedide yedi buçukta gidiyorum yevmiyeye, gücüm artık yetmiyor ki… Önce gidiyordum yevmiyeye ama gidemiyorum. Ha ekmeklere gidiyorsun ama ona 8-9 gibi gidiyorum. Yoruluyorsun aslında ama hep hap atarak, işte yani gününü geçiriyorsun. Yapamayacağım aslında, mal benim için iyi. Yapabilsem…" (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Bir burada değil, ben Türkiye'nin her tarafını geziyorum, ticaretle de uğraşıyorum. Zaten ticaretle uğraşmasam bu hayvanlarıma bakamam ben… Bakamam başka türlü yapamam. Alıyorum oradan bir şey 3 kuruş kazanırsam malımın yiyeceğini, el beşe mal ederse ben ikiye mal etmeye çalışıyorum, düşünebiliyor musun? Kendi tarlamdan bir şey kaldıramıyorum…" (L-16, Erkek, 63, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Yani ürettiğim ürünü sattığım zaman benim ilaç ve gübremi karşılamıyor. Ben buradan (restaurant) kazandığımı oraya harcıyorum ama ağaçlara kıyamadığım için harcıyorum. Kıysam… Bu işletmeden kazandığımı çiftçiliğe aktararak döndürüyorum." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

Bu bağlamda, üreticiler geçimlerini sürdürebilmek için inşaat işleri, ticaret ve çeşitli işletmelerde faaliyet göstermek gibi farklı iş kollarında çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Üreticilerin ek işlerde çalışmak zorunda kalmaları, aynı zamanda kırsal ekonominin ve sosyal yapının dönüşümünü de beraberinde getirmektedir. Geleneksel olarak sadece tarım ve hayvancılıkla geçinen köylüler, ekonomik zorluklar nedeniyle artık farklı iş kollarına yönelmekte ve çok yönlü bir geçim stratejisi geliştirmektedirler. Bu geçim stratejileri, kırsal bölgelerdeki iş gücü dinamiklerini ve sosyal yapıyı da derinden etkilemekte, fakat bu dönüşüm çoğu zaman üreticilerin yaşam kalitesini artırmak yerine, onlara ek bir yük getirmekte ve yaşamlarını daha da zorlaştırmaktadır.

> "O yani, bunun yanında ben ek iş de yapıyorum, inşaat işi. Bu kooperatif seçimine geçen sene temmuzda seçimlim göreve geldim. Hayvancılık var, tarım var, inşaat var. Hadi kooperatifi boş verin. İnşaattan kazandığım parayı getiriyorum, hayvancılığa yatırıyorum. Normalde benim cebime dokunmaması lazım ama inşaattan kazandığım parayı getirip de hayvancılığa gömdükten sonra… sonuçta zarar üç iken altıya çıkarmış oluyorum. Yani yaptığın işin en azından kendi kendini amorti etmesi lazım. Hayvancılıksa hayvancılık kendi kendine kazanç sağlamalı. Öbür yaptığın ek işten yememesi lazım. Ama ben öbür yaptığım inşaat işinden aldığımı da hayvancılığa yatırıyorum. Tarımdan kaldırdığımı da getirip hayvancılığa veriyorum. 2 yerden bağlantısını yapıyorum. Bugün tarımdan kaldırdığımı da satsana elimi sürmeden güzel para. İnşaattan kazandığım parayı da koysam o da iyi para. Böyle birkaç tane araç alıp sattım ben. Hani her şeyle oynadık. Öbür türlü hayvanları yürütme şansım zaten yoktu. Yani yaptığım her şey hayvancılığı ayakta tutabilmek için. Ha biz bu işi bitirdiğimizde illaki açlıktan kimse ölmez ama çiftçilikten ölecek olan adam çok. Bir arkadaşım var o da hem hayvancılık ve tarım yapıyor aynı zamanda elektrikçi mandıraların trafoların elektrik bakımını yapıyor. Bir başka arkadaşım yeni çiftçilik yapıyor ama annesinin de maaşı var, ayrıca kendi de süt birliğinde muhasebecilik yapıyor falan. Ama geçiminin tamamı hayvancılık olanların hepsi silindi." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Ben kendim bak malım var, tarlalarım var, bahçem var. Ama su çekildi. Ben işe gitmiyordum, bu sene el işine gidiyorum. Sabah kalkıyorum beş buçukta. Yeşilyayla'da marul seraları var, suda marul yetiştirme var, Erüst tarım diye, oraya marula gidiyoruz. Günlük 180 liraya. Ben istemem el işinde çalışmayı. Dinlenme yok bir şey yok, sıcağın gözünde. Ben mesela 10 tane inek takarım buraya yani ortalama. Bu arada oğlum var 16 yaşında o da çalışıyor. Okumak istemedi şeye kattık biz de çıraklık eğitim var ya hani şu tamirci olarak Volkswagen servisinde, gidip geliyor Korkuteli'ne. O da çalışıyor, eşim de çalışıyor bak mesela evimizde düzenimiz var, inek var, bağ bahçe var, bu halde bile ek gelir için kalktı gitti 3-4 ay oldu gideli Konya'ya. Yani bu şekilde üretmeye bir şekilde yetmeye çalışıyoruz. Yani ayakta durmaya çalışıyoruz. Herkes aynı burada bak, herkes ekip biçer, herkes balya makinesi biçer, ovaya bir şeyler ekiyor." (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Tarım ve hayvancılık faaliyetlerini yalnızca gelir kaynağı olarak değil aynı zamanda kırsal kimliklerinin ve kırsal yaşam pratiklerinin ayrılmaz bir parçası olarak görmeleri, kuraklığın getirdiği ağır şartlara rağmen gerekirse ek işler yaparak ayakta tutmaya çalışmalarını sağlamaktadır. Bu anlamda bireylerin geleneksel geçim kaynakları ile kurdukları bağ, iklim krizine karşı aynı zamanda üretim faaliyetlerinin sürdürülebilirliği açısından bir direnç unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Benzer şekilde Kumluca'da da ek gelir kaynakları hortum afeti ile başa çıkma kapasitesini artırmıştır. K-3 bu durumu "yan gelirim olmasa çiftçilik yapılmaz" şeklinde ifade etmektedir.

> "Eski birikimlerimiz, eski yerlerimiz, eski gelirlerimiz olmasa biz bu çiftçiliği yapamayız. Ya satacağız ya da… Yine Allah'ımıza şükürler olsun, yan gelirlerle şunlarla bunlarla idare etmeye çalışıyoruz. O şekilde ayakta kalıyorum Allah'a şükür. Yani yan gelirim olmasa çiftçilik yapılmaz." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Bir şekilde geçinmeye çalıştık, eşim kredi çekti, çalışıyordu zaten, babamın emekli maaşı vardı. O sene ekim yapmadık, bir sene boş kaldı." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

> "Tabii farklı gelir kaynaklarım da olunca beni fazla zorlamadı. Allah kimsenin başına vermesin." (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

Çiftçilik faaliyeti ile birlikte farklı işler yapma pratiği burada Korkuteli'ndeki gibi yaygın değildir. Zira kuru tarım, bahçecilik ve hayvancılığın yaygın olduğu Korkuteli'nde sezonluk üretim faaliyetleri beraberinde farklı işler yapmayı da mümkün kılmaktadır. Ancak seracılığın günlük bakım isteyen bir iş olması bunu mümkün kılmamaktadır. Bunun yerine Kumluca'da hortum, sel ya da dolu afetleri nedeniyle sezonun kaybedildiği ve bir sonraki sezonun beklenmek zorunda olunduğu ekonomik olarak sıkıntılı zamanlar bireyler gündelik olarak diğer seralara ya da fide üretim tesislerine çalışmaya gitmektedirler.

> "Şimdi fideye gidiyor, çalışıyor. Çaresiz. Okul harçlığımı bari çıkarayım diye gidiyor. Lise son sınıfa geçiyor." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

> "Ben de hani dışarıya gidip çalıştığım için başka seralara yevmiyeye falan gittiğimiz için kendimizi Eylül'e kadar öyle idare ettik yani. Bir yerden telafi etmedik işte çalışarak öyle kendimizi idare ettik bir şey yapmadık. Yani köşeye bir şeye falan koymadık. Sadece kendimizi çalışarak, çocuklar çalışıyor. Biz de kendimiz seralara giderek öyle idare ettik. Daha çok çalışarak üstesinden geldik. Kendimi idare ettik. O dönem hep yevmiyeye gittik. Yani ben gittim eşim çok gitmedi. Yer sahibi tabii kaç yıllık kredi çekti bilmiyorum o hala ödüyordur. Yani ben atlatmak için başkalarının seralarına gittim. O zaman da sezon

> bittiği zaman burada fide tesislerinde de iş oluyor. Yaz döneminde orada çalıştım sonra tekrar sezona giriş yaptık zaten. Tabii eskiye kıyasla daha fazla gittim yevmiyeye o dönemde. O yıl çok yıprandım tabii. Kızımla beraber gittim. Eşim zaten rahatsızdı. Oğlan da otelde çalışıyordu. İnşallah bir daha olmaz." (K-11, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

> "Yevmiyeye gittim biraz, hanım, ekmek yapmaya gitti işte öyle idare ettik. Ekmek yapıp sattık işte. Hanıma çok ekmek siparişi geldi. Yufka ekmek. Mücadele etmek zorundasın sonuçta. Salça makinamız ve biber makinamız vardı. Onlarla çalıştım yazın da iyi kötü idare ettik. Salça sıktık, kırmızı biber, toz biber yaptık sattık." (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

Bu yönteme başvuran üreticiler "icarcılar", "ortakçılar" ve birkaç dönümlük sera yapan çiftçilerdir. Zira mülkiyet ve sermaye sahibi olan üreticiler yıkılan seralarını hızla yaptırabilmekte ve üretime kaldıkları yerden devam edebilmektedirler.

> "Sağa sola çalışmaya, yevmiyeye gittik. Ekonomik anlamda bayağı bir zorladı, bayağı bir yıkıldık. Yani günlük yiyeceğimizi eve zor getiriyorduk. Karnımızı zor doyurduk. Çalıştık işte. Yevmiyeye gittik, komşulara yardıma gittik." (K-13, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi)

> "8 ayda kaldırdım. Yani o sezon bitti. Ertesi sezona kendi gücümle ve kendi imkanlarım doğrultusunda kaldım. Hani bende kaynakçılık, demir işi de olduğu için usta tutup çalıştırmadık. Kendim yaptım. Eylüle kadar ekim yapamadık. Amelelik yaptım, seraların üstünde çekim yaptık, içinde bedenen çalıştık, başkasının serasında yani. Hani evi geçindirmek için mecbur dışarıya gidiyorum. Atıyorum sende iş çıkıyor senin yanına geliyorum çalışmaya diye. Hani bugünlerde 180-200 TL gibi yevmiye. 2 kişi gitti mi 400 lira para alıyor. Bu da iyi kötü evdeki çarkı döndürüyor." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

> "Ya eşim çok ıstırap çekti. Daha bırakamadı bu işi. Biz burada yevmiye deriz. Yevmiyeye gidiyor. Seralarda çalışmaya devam ediyor. Ama benim gücüm yetmedi. O gidiyor, ben gitmiyorum. Başka hiçbir gelirimiz yoktu. Portakal bahçemiz yoktu. Bir efendim kirada bir binamız, kirada bir dükkanımız yoktu. Mecbur bizim de mesleğimiz o. Hani ekmek davası, ekmek davası. İşte oradan 3-5 kuruş alırsak çoluğumuzun çocuğumuzun, düğünlerimizi çocuklarımızın evlerini, çocuklarımızın dükkanlarını yapmak için çalışıyor yani." (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Çünkü insanlar hortumdur seldir, bunun gibi bir afet yaşadıkları zaman belini doğrultamıyor adam dürüst ve borcuna sadık biriyse. Ondan sonra başka yerlerde çalışıp da bu afet zararını ödeyen tanıdığım binlerce insan var." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Kumluca özelinde iklim afetleri ile başa çıkma kapasitesini artırarak üreticileri daha dirençli hâle getiren bir diğer gelir çeşitlendirme ve risk dağıtma stratejisi farklı bölgelerde sera yapma pratiği olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira hortumlar çok şiddetli ve yıkıcı afetler olsa da Kumluca'da meydana gelen türde hortumların etki alanları oldukça sınırlıdır ve hızlı

sönümlenmektedir. Bu nedenle aynı anda birden farklı bölgede serası olan üreticiler, seralarının tamamı aynı yerde olan dolayısıyla tamamı yıkılan üreticilere kıyasla çok daha avantajlıdır. Üreticiler riskleri dağıtarak afet hâlinde yıkılan serasının yarattığı ekonomik kırılganlığı diğer serasının varlığı ile daha kolay atlatabilmektedir.

> "Temel eğitimde. Tabi zaten bir orası kaldı. Sarıcasu da var, o zaman da silor salatalık vardı, söktüm altına tekrar silor salatalık diktim, orası bitti afetten. Tek orası kaldı, başka bir yerim kalmadı. Yani farklı yerde seram olması biraz durumu idare etti, hepsi burada olsa daha zor olurdu." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

> "Şükür diyelim. Başka yerlerimiz de vardı. Onların açığını orası kapattı. 5.700 orasıydı. 5 dönüm de yanında vardı. Oranın kazancıyla biz kendimizi ayakta tutabildik. Tolere etti ama o yıl iyi geçti. Sezon o yılda iyi geçti. Hani olmasaydı belki 500-600.000 TL sadece domatesten alacaktım." (K-28, Erkek, 44, Lise, Çiftçi)

Korkuteli ve Kumluca'da katılımcıların iklim afetleri karşısında üretim faaliyetlerini sürdürme yollarından bir diğer ise *birikimleri kullanmaktır.* Üreticiler iklim krizinin neden olduğu olumsuz koşullarla başa çıkabilmek için mevcut birikimlerini kullanmak zorunda kalmaktadırlar. Bu bağlamda üreticilerin birikimlerini tüketmeleri, ekonomik olarak ayakta kalabilmenin bir yolu olarak görülmektedir.

> "İçeriden yemek zorunda kalıyorsun, mecbursun. Durum bu…" (L-3, Kadın, 49, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Yem fiyatları da arttı. Şu anda hayvancılıktan para kazanma ihtimalin sıfır yani… Ne bileyim her şey bitti yani… Ben hazır, birikmiş paramı harcıyorum şu anda cebimdeki. Kazanma şansım yok zaten de, hazır birikimi harcıyorum şu anda. Durum sıkıntılı. Bizim bu bölge kurak gidiyor. 2 yıldır aynı oluyor… Ben hep cepten yiyorum yani. Hem birikimlerimi yiyorum hem de hayvan satmak zorunda kalıyorum. Bak 45 tane hayvanım vardı, 30'a düşürdüm. Yani bu yıl onunla ayakta duruyorum." (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Borcumuz çok oldu ama maaşlarımız kullandık işte, biz elimizdeki ile yetinmeye çalıştık. Çok çetin bir kış geçirdik. Mümkün değil unutulmaz. Borçtan korktuğumuz için hazırdan yedik. Birikimlerimizi harcadık. Şimdi de o yüzden hayvanları satmak istiyoruz yani risk almak istemiyoruz." (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Şu ana kadar azaltmadık ama azaltacağız. Ne yaptık? Hazırı tüketmeye başladık. Mesela hazır bir insanın birikimi vardır değil mi? Bir süre dayandık. Birikimimizden kullandık. Nereden alacağız? Hayvan bir kısmını da karşıladı, bir kısmını karşılamadı. Her hayvan her gün sağılmıyor ki… Kuru döneme geçiyor. Ama işte kendimizden bir kısmını karşıladık. Bir ben değil herkes öyle yaptı. Hepimiz saman alacağız

> biz. Saman şu anda 1800 lira. Bir araba saman 32-33 bin lira. Biz alacağız 4 araba. E bir samanla olmuyor ki bu… mısır silajını alacaksın, kaba yemini, e yonca lazım. Bunlar olmazsa hayvancılık yapma zaten samandan süt olmaz, samanla süt mü olur ya?" (L-16, Erkek, 63, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Tamamen birikimlerden yiyoruz şu an. Başka bir şansımız yok. Son zamanlarda iyice arttı, dengeler iyice bozuldu." (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

Üreticiler bu durumu "birikimlerimizi yiyoruz" ya da "içeriden yiyoruz" şeklinde anlatırken, "başka şansımız yok", "çare yok" ya da "yoksa bitersin" gibi ifadelerle aslında ne kadar kırılgan durumda olduklarını ortaya koymaktadırlar.

> "Şimdi tarım ürünlerinden üretip satın almayı, arazi satın almayı falan bırak, hazırda varsa yani önceden varsa birikim onlar da gidiyor. Yani para kazanmak mümkün değil." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

> "Kemiğe dokunuyoruz (gülüyor). Derler ya kemikten sıyırıyoruz bin iki bin. Dayanacağın bir şey yok, kendinden yiyorsun. Zaten gelirin yani önceki yıllardan birikimin yoksa bitersin. 2-3 yıl böyle kuraklık gitti mi bitersin. Bankaya olur borcun, şuraya olur. İnsanlara olur." (L-27, Erkek, 57, Lise, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Kredi kullanıyoruz bir taraftan hazır birikiminden yiyoruz, yapacak bir çare yok." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Geçen sene çiftçimiz, fiyatların biraz daha uygun olması biraz da birikimleri olması sebebiyle, ekimini yaptı ve bir miktar birikim elde etti. Hayvancı geçen sene samanını, arpasını koydu ama bu yıl girdi fiyatlar çok pahalı. Tedarikini yine yapabilir ama…" (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

> "Birikimlerimizle idare etmeye çalışıyoruz." (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

Benzer anlatıların öne çıktığı Kumluca'da "Eski birikimlerimiz, eski yerlerimiz, eski gelirlerimiz olmasa biz bu çiftçiliği yapamayız" ifadesi sermaye birikiminin iklim afetlerine karşı başa çıkma kapasitesini nasıl artırdığını ortaya koymaktadır. Ancak bu noktada da maruz kalma oranı yükseldikçe direnç kapasitenin düştüğü de anlaşılmaktadır. Zira iklim krizi nedeniyle sıklığı oldukça artan uç hava olayları bu sermaye birikiminin de erimesine neden olmaktadır. Bu bağlamda ilkiyle başa çıkabilen K-9'un ertesi yılki iklim afetiyle başa çıkamadığı görülmektedir.

> "Tüm birikimlerini harcıyorsun çiftçinin halini bilen yok şu anda." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

"Eski birikimlerimiz, eski yerlerimiz, eski gelirlerimiz olmasa biz bu çiftçiliği yapamayız. Ya satacağız ya da…" (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

"Kimseye bir şey diyemiyorsun, desen de kimsenin yapacağı bir şey yok. Birikintisi olan idare ediyor, ama bir yıl önce hortum geçti birkaç kuruş birikintimiz vardı onu yamadık. Ertesi sene tekrar dolu gelince bu sefer tamamen bittik. 2 yıl üst üste olunca çok zorlardı." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

"Yani imkânı olmayanlar tabi geç kurdu. Daha nisanda sera kurdular. Ben nisanda başladım yine kavunları hasat etmeye, tabii erken davranınca. İşte birikimlerle, kredilerle hızlıca toparlayabildik." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

Birikimleri kullanma stratejisi, üreticilerin finansal olarak ayakta kalabilmeleri için kısa vadeli bir çözüm sunmakta, ancak uzun vadede ekonomik kırılganlıklarını artırmaktadır. Üreticiler, birikimlerini tüketerek geçici olarak tarım ve hayvancılık faaliyetlerini sürdürmekte, ancak bu durum, dayanıklılıklarını azaltarak gelecekteki ekonomik güvenliklerini tehlikeye atmaktadır.

"Benim tek çatıydı 2 dönüme yakın yıkılmayan yer vardı hiç hasar görmedi. Oradaki ürünleri sattım yani. Ben düzeni kurdum o zaman, Mart'ta oldu seçimler, seçimden iki üç gün önce aldık paramızı. Devlet bize para ödediğinde düzenimi kurmuştum. Düzeni kurup kaldıramayan da oldu, parasını alamayanlar yapamadı. Benim birikimim vardı, borcum yoktu. Hemen demiri falan aldım, usta buldum 1 ay içerisinde Allah'ın izniyle kaldırdık serayı. Kredi çekmedim ama krediye ihtiyacı olan çok insanlar oldu. Zaten buradaki seraların çoğu ortakçı ya da icarcı usulü gidiyor. Şimdi olsa yapılır mı, yapılmaz mı, bilmiyorum. O zamanlar her şey ucuzdu demiri ben 3 liraya alıyordum kilosunu şimdi 20 liraya yakın." (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

"Kredi çektik elimizde arabamız, traktörümüz varsa onları sattık. Ziraat Bankası şu anda bize kredi vermiyor. Geri kalan sebzelerimiz vardı, oradan tamamladık, birikimlerimiz vardı, bir şekilde altından kalktık." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

"Sonra tekrar yaptık. Elimde biraz birikimim vardı işte öyle olunca atlattık. Kredi çekmedik, altınlarım vardı onları bozdurduk." (K-21, Kadın, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Tabii birikimlerimiz gitmiş oldu, gitmedi desen yalan olur, kendi birikiminden gitmeden olma şansı yok yani. Babam kredi çekti ben çekmedim. Onun üzerine çekti biz de kullanıyoruz. Yani babam ölünce babamın üzerine olmuş oluyor yerler. O çekti bize de verdi. Yani biz ailemizin kendi birikimimizle, kendi önceki birikimimizle yapmış olduk. Babamın, dedemin öyle. Kendi aile olarak yaptık sayılır. Onların girişimiyle yaptık. Yaramızı öyle sardık yani." (K-23, Erkek 49, İlkokul, Çiftçi)

Elde edilen bulgulara göre, iklim afetlerinin ardından üretim faaliyetlerini sürdürebilmek amacıyla başvurulan başlıca finansal yöntem borçlanmadır. Üreticiler ayrıca, ek işler yaparak ek gelir elde etme, arazi ve traktör gibi varlıklarını satma ve birikimleri kullanma yoluna gitmektedirler. İklim afetlerine maruz kalma oranı giderek artan bu toplulukların finansal kapasiteleri oldukça düşüktür. Bu durum, mevcut borçluluk oranlarının yüksek olduğu, tarımsal desteklerin sınırlı olduğu ve maliyet artışlarının yaşandığı bir dönemde daha da belirginleşmektedir. Manavgat orman yangını sonrası evlerini kaybeden hak sahibi afetzedeler, iki yıl boyunca herhangi bir taksit ödemeyecek ve ardından 18 yıl faizsiz kredi borcu ödeyeceklerdir. Bu durum, özellikle yaşlı bireyleri kendi evlerinde kiracı hâline getirmiş, mülksüzleştirmiş ve borçlandırmıştır. Bu belirsizlik, yerel halk arasında güvencesizlik, karamsarlık ve kaygı duygularını artırmıştır. Yaş ortalaması Kumluca ve Korkuteli'ne kıyasla yüksek olan bu topluluğun üyeleri; aktif üretim dönemlerinde borçluluk ilişkisi kurmadıkları ve öz sermayeleri ile faaliyetlerini sürdürdükleri için kredi çekme ve borçlanma pratiklerine oldukça çekinceli yaklaşmaktadırlar.

Korkuteli'nde kuraklığın etkisiyle üreticilerin borçlanma pratikleri yoğunlaşmıştır. Tarım Kredi Kooperatifleri, Ziraat Bankası ve diğer finansal kurumlara borçluluk artmış, sadece dört üretici banka kredisi ya da borçluluğu olmadığını ifade etmiştir. Devlet destekli düşük faizli krediler memnuniyetle karşılanırken, tarım kredi kooperatiflerinin ve bankaların bürokratik şartlarına dair sorunlar belirtilmiştir. Üreticiler, bu durumu "kredi döngüsü", "krediye bağımlılık" ya da "başka çare yok" ifadeleri ile betimlemektedir. Kumluca'da ise hortum afeti sonrası, üreticiler sezonluk gelirlerini ve sera yapılarını kaybetmişlerdir. Devlet desteği yetersiz kalmış, üreticiler borçlanarak seralarını yeniden inşa etmeye çalışmışlardır. Bu durum, borçluluk durumlarını artırarak sosyoekonomik kırılganlıklarını derinleştirmiştir. "Ortakçı" ve "icarcı" çiftçiler banka kredilerine erişimde zorluk çekmiş, alternatif finansman kaynaklarına yönelmek zorunda kalmışlardır. Devlet yardımları, tedarikçilere borçlarını ödemek için kullanılmış, ancak uzun vadeli finansal sorunları çözmekte yetersiz kalmıştır. Özetle, iklim krizi ve ekonomik kriz sarkacında tarımsal üretime devam etmeye çalışan bu yüzden de borca dayalı tahakkümün ürettiği borçlu özneler hâline gelen üreticiler birbirini üreten yoksulluk ve borçululuk arasında sıkışıp kalmaktadır.

İklim afetleriyle mücadele kullanılan bir diğer strateji ise gelir çeşitlendirme ve risk dağıtımıdır. Korkuteli'nde üreticilerin yaklaşık yarısı bu yola başvurmaktadır. Çiftçiler, kira gelirleri, emekli maaşları ve gündelik işlerle tarımsal üretimlerini desteklemektedir. Kumluca'da ise ek gelir kaynakları hortum afeti ile başa çıkma kapasitesini artırmaktadır. Farklı bölgelerde sera yapma pratiği de üreticilerin risklerini dağıtarak daha dirençli hâle gelmelerini

sağlamaktadır. Sonuç olarak, iklim afetleri ile başa çıkmak amacıyla en çok başvurulan finansal yöntem borçlanmadır. Ancak bu durum, uzun vadede özellikle küçük üreticilerin iklim kriziyle başa çıkma kapasitelerini daha da düşürecek bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelir çeşitlendirme ve risk dağıtımı stratejileri, üreticilerin finansal sürdürülebilirliklerini sağlamak için kritik öneme sahiptir. İklim krizi karşısında tarımsal destek politikalarının revize edilmesi ve daha kapsamlı, destekleyici finansal politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. İklim değişikliğinin etkileri giderek artarken, küçük üreticilerin sürdürülebilir tarımsal faaliyetler yürütebilmeleri için finansal ve yapısal destekler hayati öneme sahiptir.

3.5.7.2. Üretim Faaliyetlerinden Kopuş: Küçülme ve Terk Etme Süreci

İklim afetlerine artan maruziyet, kayıpların telafi edilememesi ya sınırlı bir biçimde telafi edilmesi, tarımsal desteklere erişememe sonucu kırsal toplulukların; iklim krizinin etkileriyle başa çıkma kapasiteleri düşerek dayanıklılıklarını yitirmeleri ve daha kırılgan hâle gelmeleri; üretim faaliyetlerinden kopuş sürecini hızlandırmış, üreticilerin bir bölümü "yok olmamak" için "küçülürken", bir bölümü "bırakma", "terk etme" sürecine girmiştir.

3.5.7.2.1. Küçülme

İklim krizi nedeniyle üretim faaliyetlerinde kopuş süreci hızlanan ve küçülmek zorunda kalan üreticiler, ekonomik ve yaşamsal sürdürülebilirliklerini sağlamak amacıyla bu yolu tercih etmektedirler. Anlatılar üretim kapasitelerini koruma çabalarının, borç yükü ve sürekli zarar etme döngüsü nedeniyle sürdürülemez hâle geldiğini göstermektedir. İklim krizi üretim maliyetlerini artırmış, yüksek borçlanma oranları ve finansal yükler üreticileri daha da zor duruma sokmuştur. Üreticiler, her yıl zarar ederek tarım faaliyetlerini sürdürmek yerine, ekim alanlarını küçültüp borçlanmadan yaşamlarını sürdürme stratejisini benimsemektedirler. Katılımcılar geniş tarım arazilerini ekmekten vazgeçerek, zarar etmek yerine küçülme yoluna giderek ekonomik güvenliklerini koruma çabası içindedirler. Küçülme stratejisi, üretim faaliyetlerinin sürdürülemez olduğu koşullarda, hayatta kalabilmek için ekonomik açıdan daha az riskli bir yol olarak görülmektedir. Bu yaklaşım, üreticilerin iklim krizine karşı direnç göstermeleri yerine, kaçınılmaz olarak geri çekilmelerine ve tarımsal faaliyetlerden uzaklaşmalarına neden olmaktadır.

> "Mümkün değil, ne planlaması yani, biz küçülelim de karnımızı doyuralım diyoruz. Yani borç etmeyelim. Mesela muhtar 2.000 dönüm arazi ekiyordu gittikçe küçüldü küçüldü. Niye? Her yıl zarar ediyor, her yıl zarar ediyor. 2000 dönüm olan arazisi 800'e düştü, sattı. Niye, sulama sistemi kurdu böyle tekerlekli kanatları açılarak sulayarak gidiyor ama su yok! Yer altından su çıkmıyor. O dönemde yeraltı boruları döşedi, 600.000 TL masraf etti, bir kuraklık oldu 600.000 TL onu baya bir yıprattı. Yani nereden baksan

> inan var ya 1000 dönüm yer sattı. Artık yıl yıldan kötü geldi, ekti ektiği olmadı karşılayamadı. Şu oldu, bu oldu derken işte hep geri gidiyoruz dedim ya biz de aynı. Ekmeyelim duralım diyoruz çünkü ekip de her sene 5-10 dönüm satmak zorunda kaldıktan sonra bu işin anlamı yok. Hem kendinden fedakârlık ediyorsun, kendinden gidiyor. Hem arazi gidiyor. O yüzden ekmemek daha hayırlı yani…" (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Küçüleceğiz tabii küçülmezsek kendimiz biteceğiz." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Yani çiftçiliğin ayarı kaçtı. Yani severek yapmıyorum. Her şeyden önce bu ve de artık ufak ufak satıyorum yerleri, Antalya'da gayrimenkulle değiştiriyorum. Küçültüyorum yani." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

Önceki bölümlerde detaylandırıldığı üzere geleneksel olarak kendi ürettikleri yem bitkileri ile hayvanlarını besleyen ve hayvanların ürettiği sütü satarak geçimlerini sürdüren bu topluluklar artan kuraklıklar nedeniyle hayvanlarını yeterince besleyemez hâle gelmiş, dışarıdan satın almak zorunda kaldıkları bu girdilerin fiyatları da sürekli artış göstermiştir. Bu bağlamda iklim krizi ve bağlantılı ekonomik baskılar nedeniyle *hayvan sayısını azaltma* stratejisi, Korkuteli'ndeki üreticiler arasında yaygın ve zorunlu bir uygulama hâline gelmiş, hayvancılık yapan katılımcıların tamamı bu yola başvurduklarını belirtmiştir. Üreticiler, maliyetleri düşürmek ve ekonomik sürdürülebilirliklerini korumak için hayvan sayılarını azaltma yoluna gitmektedirler. Bu süreç, çeşitli yöntemlerle uygulanmakta ve üreticiler arasında bazı ortak noktalar ve farklılıklar bulunmaktadır.

> "Hiç yardım var mı? Baksana inek sat yem al inek sat yem al. Bir yerde bitecek. Ektiklerim yetmedi hayvanlara, yetmez ki, olmadı, olmadı… 4-5 naylon arpası oldu onun birini zaten tohumluk alıyorsun yine ekeceksin. Ayda bir naylonunu yiyorlar 4 ayda bitecek şimdi sonra ne edeceksin kışın. E çocuk okuyor, hep mala bakıyoruz ya… Sadece ne karımız var? Yıllardır 30 mal edebildik ya… Bunun içinden sattığımızı kar gibi görüyoruz artık. Üretip(süt) de satıp da kar değil de… çoğunluktan kazanıyoruz. Ha gelecek için de böyle olursa, 10 tane inek satıp yeme yedireceğime, öyle düşünüyorum. Azaltayım 5-6 inek bırakayım, bankaya koyayım en azından, erimez çocuğun üniversite ihtiyaçlarını görür. O şekilde oturup düşündüğüm yerler de var yani. Ama böyle giderse, satıp yeme verirsem, satıp yeme verirsem. E gene kalacak beş inek hiç karsız gidecek. Yani başka bir şeyim kalmadı." (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Ben hep cepten yiyorum yani. Hem birikimlerimi yiyorum hem de hayvan satmak zorunda kalıyorum. Bak 45 tane hayvanım vardı, 30'a düşürdüm. Yani bu yıl onunla ayakta duruyorum." (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Hepsini hayvanlar için ekiyoruz. 2003'te ben 75-80 taneye kadar çıktım ben hayvanda sayı olarak, çok hayvanım vardı. İkimiz bakıyorduk eşimle aynı zamanda rahat rahat besliyorduk. Hiç zorlanmıyordum ya… Çocuğuma düğün yaptım. Çocuğumu üniversitede okuttum. Valla hiç koymadı bile ya böyle yani sanki bana hiç dokunmuyor gibi. Şu anda 30-35 falan o kadar bile yok, azalttık. Şu son 4-5 yıl içinde bitirdik. Her geçen gün azalıyor da…" (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Bitirmedik daha ama bitirme aşamasındayız. Okullar açılıncaya kadar belki, belki de ondan biraz daha uzun sürede hani değerlerini biraz daha bulmaları için 1-2 ay daha belki yem-saman bitene kadar. Ektiğimi satarım, verim alırsam. Ya düşüncem sertifikalı tohum alıp ilk elden yetiştirip satmak, başka şeyi yok. Daha iyi paraya gider en azından. Arazi boş kalmaz sadece o olur, başka kazancının olacağını zannetmiyorum. Borcumuz çok oldu ama maaşlarımızı kullandık işte, biz elimizdeki ile yetinmeye çalıştık. Çok çetin bir kış geçirdik. Mümkün değil unutulmaz. Borçtan korktuğumuz için hazırdan yedik. Birikimlerimizi harcadık. Şimdi de o yüzden hayvanları satmak istiyoruz yani risk almak istemiyoruz." (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Birçok üretici, hayvan sayısını azaltarak artık kuraklık nedeniyle kendileri yeterince üretemedikleri yemlerin maliyetlerini ve diğer tarımsal girdilerin yükünü hafifletmeyi amaçlamaktadır. Üreticiler, hayvan sayısını azaltarak, elde ettikleri sınırlı kaynakları daha verimli kullanmaya çalışmaktadırlar.

"Burada hayvancılık da bitti bizim. Yani şurada sayılı kişilerde kaldı. Şimdi zengin adam ucuza et kestirmez Suzan Hanım. Ama ben traktör almışım taksitim var, etin kaç para olduğunu düşünmem. O gün o şeyi satacağım, traktörümün taksitini yatıracağım. Çocuğum okula gidecek. Danamı kestireceğim çocuğuma harçlığını çıkartıp vereceğim üçüne beşine bakmam." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Mecburen yarıya düşürüyorsun, porsiyon küçültme diyorlar ya porsiyon küçültüyorsun. Azaltmak zorundayız. Bir tır balya getiriyoruz mesela 30.000-40.000 TL yani tamam belki o kadar fiyatlı değil ama nakliye parası mazot pahalı olduğu için nakliye parasından dolayı. 15 mal vardı, 5 mal var şu an yani üçte ikisini sildik üçte biri kaldı. Kesime de göndermedik, sattık. Dişiydi zaten. Çiftliklere veriyorsun, satılık mal var diyorsun kasaba veriyorsun, kasap gidiyor çiftliğe veriyor. Dediğim gibi geçen sene 8 tane sağlığım vardı, bir süt veriyordum 6 ton. 6 ton sütü mesela şu an versem 30-40.000 TL para yapıyor mesela aylık, 30'unu yese bile 10.000 TL kalırdı bana aylık ama küçülttüm ne yapayım, yapacak bir şey yok. İlaç, veteriner, yem, maliyetler arttıkça herkes küçültmeye gidiyor. Her şey küçülmeye gidiyor. Şu an bu köyde geçen seneye, 2 sene önceye göre herkes mallarını küçülttü. Keçinin biraz daha maliyeti az ama rezilliği fazla." (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Ayakta kalmak için azaltmaya gittik. Aslında ben hayvan satmayı düşünmüyordum, yem fiyatlarının artışı, mahsulün olmayışı mecbur bıraktı. Tahminen dört tane büyükbaş hayvanımı sattım. Erkek olanların zamanı gelince satılır ama sağımı yapılan hayvan mecbur kalmadığın müddetçe satılmaz. Sonuçta sağdıkça getirisi var, buzağısını besliyor, kendi sütünden yararlanıyorsun, parasından yararlanıyorsun.

Baktık olmayacak, giderler çok fazla, dedim ya yemin maliyetinin yüksek olması bir de kuraklıktan kaynaklı satmak zorunda kaldık. Yetişemiyoruz artık, samanı alıyorsun, tahmini söyleyeyim size, altı yüz küçük balyanın bana maliyeti şu an 28-20 bin lira. Hiç gelir gelmeden direkt içe girmiş oluyorum. Kış boyunca buzağısından, sütünden olursa telafi edecek, olmazsa hep cepten gidecek." (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Halen eksiltme taraftarıyım, eksilteceğim de. Çünkü altından kalkmam mümkün değil, bu yıl silaj da alamam yonca da alamam. Ben on tane mal besledim, 300 bin lira, 400 bin lira para topladım. On iki tane mal sattım 300-400bin lira topladım, 200 bin lirasına saman aldım. Bunun yanında 100 lira vasıtaların akaryakıt parası, buralarda akaryakıt giderleri devasa oluyor. Yani yetişemiyoruz, ekimmiş, dikimmiş." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Hayvan sayısını azaltma sürecinde, üreticiler genellikle ilk olarak daha az verimli ya da yüksek maliyetli hayvanları elden çıkarmaktadırlar. Bu, ekonomik olarak en mantıklı adım olarak görülmekte, üreticilerin finansal yüklerini hafifletmelerine yardımcı olmakta, kısa vadeli maliyetleri karşılamalarına ve borçlarını ödeyebilmelerine olanak tanımaktadır. Ancak, uzun vadede bu durum, üreticilerin ekonomik güvenliklerini tehlikeye atmakta ve tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Üreticiler, hayvan sayısını azaltmanın getirdiği geçici rahatlamanın farkında olup, bu stratejinin uzun vadede sürdürülebilir olmadığını da kabul etmektedirler.

"Koyunu sattım, koyunu 2000 liraya sattım. 100 koyun 200.000 lira. Elimdeki bu para 2 yılda eridi. Kendi kendine eridi. Ha borcum harcım yok dedim ya işte bundan dolayı. Ama yatırımım da yok. Sadece bu ailenin geçimi için harcandı bu para. 200.000 lira yok. Koyunum kalsaydı sonuçta bir sermayeydi. Ekonomik küçülmeye gittiğim halde elimde param yok, öbür yıla depozito ödemeye 100-200 bin lira param yok. Çünkü yüksek maileyeler gübre aldım mazot aldım. O para eridi. Çalıştığımız kendimi emeğimizi hiç katmıyoruz zaten o hiç yok. Onu boş ver. Zaten o emeği katarsak yaşamamızın imkânı yok." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Bir bende değil herkeste devam ediyor. Yani azaltmak zorundayız. Sayıyı devamlı, 60'tan mesela 20'ye, 10'a düşüreceğiz, o civarda düşürmemiz gerekiyor. Zarar ediyoruz, hep içerideyiz, sürekli hayvan satıyoruz. Sattığımız da aldığımızı karşılamıyor. Kredilerin ödemesinde zorluk yaşıyoruz tabii. Şu anda kaç tane inek kestirdik, daha kestireceğiz. Bir şekilde müşteri olsa zaten hemen satacağız ama alan da yok." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Yani tam ürün alamadığımızdan hayvanlara yetmiyor ve pahalı oluyor yem olarak ondan dolayı küçüldük. Gücümüz yetmediğinden hep bulunduğumuz işleri bırakarak gidiyoruz. Türkiye bir tarım ülkesi arpayı buğdayı dışardan alıyoruz. Hayvan ülkesiyiz. Hayvan sayımız giderek azalıyor. Herkes ineğini koyununu kestiriyor. İleride Afrika ülkelerinden hayvan alacağız herhalde. 40 tane büyük hayvana ulaşmıştık yetemedik, zarar zarar, bankaya ya da çevreye olan borçlarımız hayvanlarımızı satmamıza

rağmen bitiremedik. 50 bin lira daha borç var onları ödersek rahatlayacağız. 40 hayvan ne demek bugünkü hesapla 1 milyon değerinde hayvan." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Ahırdan 2 tanesini satıyoruz. Öyle yapmak zorundasın yani. Yani hayvan azaltma durumuz şöyle, hayvanlarımız yavruluyor. Alttan yetiştiriyoruz. Ancak erkek hayvanları eskiden 350-400 kilonun üzerine kadar besleyip öyle satardık. Şimdi 200-250 kilo olduklarında satıyoruz. Besleyemiyoruz. Bu yüzden hayvan sayısı artmıyor eksiliyor. Ben kendim, ufakları azaltmayı düşünüyorum. Sağlım olmayanı yavaş yavaş… Onu yetiştireceğiz derken biz kendimiz zorlanıyoruz. Şartlar onu gösteriyor. Nesil azalacak yani ben ufakları büyütmezsem bu iş yürür mü yürümez yani şartlar bunu gösteriyor." (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Hayvan sayısını azaltma stratejisi, üreticilerin farklı düzeylerde ve yöntemlerle uyguladığı bir süreçtir. Bazı üreticiler, hayvan sayılarını kademeli olarak azaltmakta, diğerleri ise ani ve büyük ölçüde kesintiler yapmaktadır. Benzer şekilde bazı üreticiler, hayvanlarını daha erken yaşlarda satmak zorunda kalırken, diğerleri sadece zayıf ya da verimsiz hayvanları elden çıkarmaktadır. Bu stratejinin uygulanmasında, üreticilerin ekonomik durumları, tarımsal girdilere erişimleri ve kuraklıktan etkilenme oranları gibi faktörler belirleyici rol oynamaktadır.

"Hayvanda da mesela 250 taneydi, 60-70'e düşürdük. Herkes böyle küçülmeye gidiyor. Hayatta kalmak için küçülmen lazım şu an." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Şu anda devamlı azaltma yöntemine gidiliyor. Ben kendimde şu anda, işin içinden çıkabilmek, alabildiğine güçleşmeye başlıyor. Hatta bugün gelirken bunu yarıya düşürelim diye konuştuk hayvan sayısını. Yardım olmadığı takdirde; bilhassa bizim burada sıkıntı gün geçtikçe büyüyor. Çoğu ahırlarını boşalttı. Çoğu mallarını yarıya düşürdü. Bunun da hep en büyük nedeni zaten kuraklıktan kaynaklanıyor. Yani balyasını satın almak zorunda kalmak, zorunda kalıyorsun, kendi katkısı olmuyor, kendi katkısı olsa daha ileriye gidebilir." (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Valla etkilendik çok. Geçen sene 6 tane dana sattım ben. Dedim danaların parasına bir araba alalım diye niyetlendik. Kuraklık olunca 20 ton saman getirttim mecburen 21 bin lira ona verdim. 26 bin lira da silaja verdik. Yeşilsiz olmaz, yonca da aldım. 250-300 de ona verdik. Bizim para bitti… Ondan sonra yine ne oldu, Tarım Krediye git, ekim zamanı geldi. 40 torba gübre al, 40 torba gübre bizim için servet… İşte oradan veresiye alıyoruz? Eylül zamanı gelir onu ödeyeceğiz diye biraz tırmalarız. Bakalım danaların kaçını satarız, öderiz belli değil… bu sattığım 6 tane sadece erkek bir de bunların üzerine 3-4 tane de inek satmak zorunda kaldım. Onlarla da tabi başka ihtiyaçlarımız vardı, biraz taksitlerim vardı kredi kullanımlarımda onları ödedik birazını." (L-17, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

"Ama hayvan satmak zorunda kaldım. Hayvan satacaksın, değilse nereden alacaksın? Mesela oğlan balya getirtti. Önce tır orada duruyor, adama parayı yatırıyorsun, ondan sonra indirmeye geçiyor. Son iki yılda hayvanı bayağı azalttık. 50'den 30'a düştü büyükbaş, küçükbaş zaten az yer, küçük başı güdersen, ordan

kurtarıyorsun değilse hepsini satmak mecburiyetinde kalırsın. Küçülerek, küçülerek, küçülerek. Ben borçtan çok korkarım ondan. Allah kimseye nasip etmesin bankadan hayatımda kredi çekmişliğim yoktur, çekmiyorum. Malım varsa satarım, onunla yetinirim yani." (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

"Genelde süt ağırlıklı yani besicilik de var da. Hani onun hayvanların üreyen buzağısından işte danadır, düvedir o şekilde. 70-80 tane hayvanım vardı benim büyükbaş onu bayağı bir indirdim 25-30 civarında kaldı. Bu verim kaybından dolayı satıyoruz zaten. Ben değil sadece benim gibi köyde birçokları bu şekilde. Yani kuraklıktan kaybı olan etkilenen çok fazla köyde bu şekilde. Girdiler maliyetlerinin yüksek olması da bizi etkiledi. Her türlü şey bizi bayağı bir çıkmaza soktu." (L-Muhtar-2, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Ortaklaşa belirtilen bir başka nokta ise, hayvan sayısını azaltmanın psikolojik etkileridir. Üreticiler, hayvanlarını satmak zorunda kalmanın getirdiği duygusal ve psikolojik yükle de başa çıkmaya çalışmaktadırlar. Bu süreç, sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve duygusal boyutlarıyla da üreticilerin yaşamlarını etkilemektedir.

"İşte zarar etmeye başladım bu yıl. İnekler kendi kendini yiyecek, mesela 2 inek satıyorum. E bu ay 25.000-30.000 yem tutuyor. E senin sattığın inek zaten çok iyi olması gerekiyor ki 20.000-25.000 liraya satılsın. E inekler zaten yemsizlikten, besi yapamadığımız için zayıf. Sana vereceği 12-13-15.000 lira kestirdiğinde. 2 tane bir aylık yem parası kazanıyor bana. Eee, öte ay ne edeceksin, öte ay ne edeceksin? Bu yem bitirdi ya… saman öyle... Ne yapıyoruz? Diyelim ki 30 inek var bunu beslemek için. Bunun senede 10 tanesinin boğazını çıkarsan, zaten 2 senede yetişiyor düve olsun, dana olsun. E 2 inek sat boğazını al, 2 inek sat boğazını al. Elimizdeki mal bitecek. Bunu gari artık, yani toparlasan bu… Yani 800-1000 balyan oluverse, ektiğimizin karşılığını alıversek… sadece içinin katkısını düşünürdük. Ama o da olmayınca hep mala yükleniyorsun, ineciklerin ne suçu var?" (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Bugün hala kestirme durumum var, çok büyük ihtiyaçlarımız var. Kazandırmıyor, kazandırmayınca bu sefer bankadan da finans bulamayınca ve bankanın ödemesi geldiği zaman ne yapacaksınız? Kapasite düşürmeye çalışıyoruz. Birsinin anasını beğenmiyoruz birisinin danasını beğenmiyoruz… (acı bir gülümsemeyle). Yani sebep buluyoruz aslında. Bizim buralarda, "kedi eniğini yiyeceğinde küle belermiş" derler Suzan Hanım. Bizde de öyle oluyor. Biz de o kıyamadığımız hayvanları sıkışıyoruz, çaresizlikten istemeye, istemeye, yani… Aslında geleceğimizi kesiyoruz millet olarak." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı-elektrikçi)

"Şu anda 80-85 hayvanım var büyükbaş. 70-80 tane de küçükbaş vardı, 10 taneye kadar düşürdük. Yapamayacağım yani olmayacak. Şimdi de… seçtim yani (iç çekiyor) içinden, 20 tane düvemin içinden 4 tanesini aldım, ha gerisi kötü müydü, değildi ama kesime yollayacağım. Çaresi yok yani… Anaç sığırların içinden de seçeceğim işte. 80 tane değil 20 tane olacak. Kendi yapabildiğim yani bakabildiğim

kadar olacak. Maddiyat olarak yetişebildiğim kadar olacak." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Hani mesela süt sığırlarının kesilmesi normalde hem günah hem yasak yani yapılmamalı ama yapıyorlar mecburen adam büyükbaş hayvanını satıyor. Sütten vazgeçiyor ve hayvanını satıyor. Küçükbaşta devam edelim falan diyor. Böyle bir çelişki var. Hayvancılık da çok iç açıcı değil işin açıkçası." (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

Uygulamak zorunda kaldıkları küçülme stratejisi nedeniyle toplulukların üretim kapasitelerinin de ne denli düştüğü, ürettikleri sütü verdikleri *kooperatiflerin topladığı süt miktarındaki düşüşten* de anlaşılmaktadır. Kooperatif Başkanı ortalama 7 ton olan sütün 5 tona düştüğünü belirtmektedir.

"Kooperatifte ortalama yılın bu zamanlarında 7 ton sütümüz oluyordu. Şu an 5 küsüre düştü. Yani buradan hesabını yap 2 ton birden fire verdik. Ne ediyor adam bakıyor, yıl kötü yem pahalı; hayvanları eksiltiyoruz. Yahut tamamen bitiriyor. Kooperatif olarak geçen yıla göre 2-2,5 ton sütte azalma oldu. Köydeki hayvan sayısının azalması için net bir şey diyemem ama genelde var yani. Şimdi 5 ton süt topluyoruz, 7 buçuktan 5 tona düştüğüne göre; üçte biri yok. Sıkıntılar böyle yani." (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Benzer bir durum *ekilen alan miktarı* için de geçerlidir. Bir taraftan gübre ve mazot gibi girdi maliyetleri artış gösterirken diğer taraftan kuraklık nedeniyle ekilen tarlalardan istenen verim elde edilemeyince çiftçiler ekim alanlarını da azaltma yoluna gitmektedir. Bu noktada ilk vazgeçilen ise kiralama yoluyla ekilen topraklardır. Bu bağlamda bu sürecin boş kalan tarım arazilerinin daha fazla imara açılma riskini beraberinde getirebileceği görülmektedir.

"Ancak şunu yapabilirim 300 dönüm ekiyorsam 150 dönüm ekip yarısını nadasa bırakacağım toprağın verimi artısın diye. Az işçilikle çok para kazanmaya çalışacaksın." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Yapmayı düşündüğüm şey küçülme. En azından hani bu kadar yer ekmektense atıyorum sadece serayı yapayım, çünkü yaş durduğu gibi gerçekten yıpranıyorsun. Hani memur olsan standart belli, sabah sekizde gideceğim beşte geleceğim, sosyal yaşam zaten bizde sosyal yaşam diye bir olay yok. Hani ister istemez hep ağır iş, yıpranıyorsun sürekli. İşin saati yok. Kendi açımdan söyleyeyim, akşam yatıyorsun bir gün kolun ağrıyor bir gün bacağın ağrıyor, bir gün başın ağrıyor artık yani... Her gün çuval kaldı, gübre indir, bindir yemdir vs. işte tarla ekerken bilmem ne… Ondan dolayı ne yapayım ister istemez küçüleceğim. Arazini boş bırakacaksın, 100 dönüm ekiyorsan 50 ekeceksin." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Evet tabi ki yaşadık. Ben geçen yıl 200 dönüm kadar yer ekmiştim, bu sene 100 dönüm kadar yer ektim. Kiraladığımız yerleri sürekli bırakıyoruz." (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Ama öncelikli hedefimiz küçülme, şu an için hayvanı azaltma noktasında uğraşıyorum. Zaten araziyi azaltıp bu sene ekim yapmamıştım, normalde icar yaptığım yerleri bıraktım. Kendime ait toplamda 150 dekar civarında, 300-350 dekara yakın da icarım vardı. Bunların yarısını geçen yıl bıraktım, ekmedim, iyi ki de ekmemişim. Yalnızca 150 dekar tarlanın maliyetini düşündükçe olmaz diyorum, 150 torba gübre yiyor. Geçen yıl da çok kuraktı, ürün almadık ama tarlanın sahibi; ben anlamam kuraklık falan benim paramı vereceksin, dedi. Otuz bin lira cepten vermek zorunda kaldık, o bize ağır geldi, dedik bu son olsun dedik. Böyle bir anlayışsızlıkla karşı karşıya kaldık." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Yani bu şekilde sürdürülebilirlik olmaz. Şimdi insanlar ekmemeye başlıyor. Niye? Çünkü gelecek kaygısı var. Bir sonraki sene toparlayamayacak kendini." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Netice itibariyle, iklim krizi ve ekonomik baskılar sonucu hayvan varlıklarını ya da ekim alanlarını azaltarak küçülme yoluna giden üreticiler bu vesileyle kısa vadede ekonomik rahatlama sağlasa da ekolojik ve ekonomik şartlarda bir değişimin olmaması bu sürecin üretimin tamamen terk edilmesi ile sonuçlanmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu süreç, kırsal dayanıklılık, tarımsal sürdürülebilirlik, gıda güvenliği ve iklim adaleti bağlamında ciddi sorunlara gebedir.

3.5.7.2.2. Terk Etme

Katılımcılar arasında tarım ve hayvancılık faaliyetlerini tamamıyla terk eden kişiler henüz yer almasa da hem geçici olarak terk eden hem terk etmenin arifesinde olup bu karara oldukça yakın olduklarını ifade eden fazla sayıda katılımcı bulunmaktadır. Sosyoekonomik ve sosyoekolojik şartlar ise geçici olarak üretim faaliyetlerini terk eden katılımcıların bu tercihinin kalıcı hâle geleceğini göstermektedir. Manavgat orman yangını geçici de olsa katılımcıların üretim faaliyetlerini sekteye uğratmıştır. Bunda yangının yaratmış olduğu yıkımın neden olduğu psikolojik ve fizyolojik hasarlar kadar, afetzedelerin yaş ortalamasının yüksek olmasının getirdiği artan kırılganlığın da etkisi bulunmaktadır.

"Bu sene ekin ekmedik karpuz ektik. Oğlum da bir tane tek olunca başka bir şey ekmedik, eşim de öldü malum. Zor. Otelin lojmanında kalıyor. Bir tutam mazot 30 lira olmuş nasıl gelsin. Önceden böyle değildi. Çiftçi battı, çiftçi bir şey ekemez. Çiftçi bir şey ekemezse millet de bir şey yiyemez. Susamdır buğdaydır arpadır hiçbiri yok şimdi. İneklerim yemi desen bir dünya para. Biraz yardım ettiler ama o bitti. Şimdi kocamın 2000 lira bir emekli maaşı var başka da bir gelirim yok. İneklere bakıyorum. Yangın olduğundan beri çalışamıyorum artık. Bacaklarım çok ağrıyor. Dizlerimin dermanı kesilmiş yani. İnekleri şu tarlaya

takıverdim. Oraya bir iki sefer varıp geliverdim mi bacaklarım tutmayıveriyor. Ağrı kesici atmadan yürüyemiyorum." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

"Çiftçilik yapıyorduk ama şimdi nasıl yapalım? İstesek yerimiz var, yaparız ama her şeyi bırakıverdik, derman kalmadı, kafan yok yapmaya beynin bitti. Çok zor, Allah kimsenin başına vermesin." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

"Fidan parasıyla fidan verdiler ama aha fidanlar şurada durur, kurudu gitti. Kim dikecek?" (M-20, Kadın, 73, Okuma yazma yok, Emekli-Çiftçi)

"Valla çalışıyoruz işte şu defneyi satardık işte, o da yandı. Birkaç seneye o anca yetişir. Mal yetiştiriyorduk, yevmiye olursa onu yapardık, öyle öyle geçiniyorduk. Yerimiz yanmasa yuvarlanıyorduk şimdi yuvarlanamıyoruz da." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Karpuz yetişmiyor su olmayınca karpuz ekilmiyor ki yangından dolayı zaten herkes evi yeri perişan oldu bırakıverdiler." (M-Muhtar-2, Erkek, 57, İlkokul, Esnaf)

Benzer şekilde bölgede yaygın olan küçük baş hayvancılık faaliyeti orman ekosistemine bağımlı olduğu için yangın, hayvanların besin kaynağını da yok etmiştir. M-10 bu değişen coğrafi şartları "hayvancılık burada bitti gari" ve "küçükbaş gezdirilemez, yaylayız artık" şeklinde ifade etmektedir. Bireyler hayvanlarını ormana götürememekteler, çünkü artık bir orman yoktur; yaylaya götürememekteler çünkü yaylada artık bir evleri yoktur. Geriye hazır yem seçeneği kalmaktadır ancak geleneksel üretim faaliyetleri buna göre şekillenmemiştir, küçük çiftçilerin bunu karşılama şansı yoktur.

"Hayvancılık burada bitti gari, o düzen bitti, bura yandı yani yarın buradan bitirip çeker teli orman. Şu mesela, bizim şu zeytin ektiğimiz yerlere tel çekerler yukarıya bağlarlar. Komple her iş bitti burada. Anca yapsan bir büyük baş yaparsın, küçükbaş bitti gari. Küçükbaş gezdirilemez, yaylayız artık." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

"Şu anda sıfıra indik. Bundan sonra ne yaparız…ne ederiz… Hiç bizim de bildiğimiz yok ne yapıp edeceğimizi. Öncesinde hayvanlarla idare ediyorduk işte. Hayvanları sattık. Önümüz gözükmüyor." (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

"Olmaz, bu gidişle hayvancılık yapamayız. Ben satıp oturmayı düşünüyorum, azıcık emekli maaşım var." (M-22, Erkek, 67, İlkokul, Hayvancı)

"Yemi parayla alıyoruz. Çok bir yardım alamadım, vermediler. Yukarıya yaylamaya çıkardık eskiden ona da çıkamıyoruz orman yandı diye ormana salmıyorlar. Yem ihtiyacım çok arttı. Satayım dedim satamadım. 1000-1500 lira para veriyorlar. Bizim 2500-3000 liradan aşağı verdiğimiz zarar. Bir yem

> çuvalını 400 liraya alıyoruz. Sütlerinden peynir yapıp satıyoruz Manavgat pazarında. Haftada 5-10 kilo yapıyor. O da anca bir yem çuvalı ediyor. Yani kar falan elde edemiyorum anca bir çuval yem alabiliyoruz. Yem çok pahalandı alamıyoruz." (M-23, Erkek, 59, İlkokul, Hayvancı-emekli)

Bu nedenle afetzedelerin yanan hayvanlarının yerine yenilerini vermek, kayıpları telafi etmediği gibi bu haneleri daha dirençli hâle de getirememiştir. Zira iklim krizi ekosistemi dejenere ederek sürdürülebilir geçim kaynaklarını bozmuştur. Yerel halkın yaş ortalaması göz önüne alındığında bu geçici durumun kalıcı hâle gelmesi yerel bilginin, somut olmayan kültürel mirasın kaybı, kırsal dirençliliğin yitirilmesi açısından tehlike çanlarını çaldırmaktadır.

> "Yok ya olmadı zaten fazlasıyla telafi edildi onlar." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

> "Yaylada işte önce bizim koyunumuz vardı. Affedersin ineğimiz vardı. Onlarla, yani orada onlara bakıyorduk. Orada bir de benim traktörle ufak tefek nakliye işleri yapardım. İyiydi yani düzenimiz iyiydi ama işte buraya geldik. Ahır yok, ev yok o malları satmak zorunda kaldık. Sattık, şu an malsızız yani hayvanlarımız yok. Bu sene yaylaya ondan çıkmadık. Ev yapılmadığı için eşyalarımız falan kaldı. O yüzdem gidemedik." (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Korkuteli'nde de benzer şekilde katılımcıların yarısından fazlası kuraklık devam ettiği sürece tarım ve hayvancılık faaliyetlerini sonlandıracaklarını belirtmektedir. Bazıları hâlihazırda bunu planlamaya başlamışken, bazıları bu karara oldukça yaklaştığını belirtmektedir.

> "Bu şekilde kuraklık devam ettiği sürece hayvancılığı bitiririm. Doğruya doğru. Çiftçiliği de yapmam. Biraz yatırımım var. Çünkü neden, yaptığım iş yaktığım mazotu, attığım gübreyi karşılamıyorsa, ben onu bir daha yapmam. Ondan sonra bitiririm. Hani kabuğuma çekilirim artık. 2 kızım vardı onu çıkardım derim. İşte biraz kira gelirim var, maaşım var, onunla geçinmeye çalışırım. Başka türlü yapabileceğim hiçbir şey yok. Çünkü neden? Gücüm yetmez. Bir şeyler yapmak için." (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> Hayvanları daha fazla tolere edemediğimiz için yani artık bitirelim noktasına geldik. Para kazanmıyoruz aksine zarar ettiriyor. Yemi tamamlayamıyoruz, yemin borcu bizden gidiyor. Öyle olunca da tabi önce kuruda olanları satarız. Artık süt olanları bakalım… çok da bir şey kalmıyor zaten." (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Yardım olmadığı takdirde; bilhassa bizim burada sıkıntı gün geçtikçe büyüyor. Çoğu ahırlarını boşalttı. Çoğu mallarını yarıya düşürdü. Bunun da hep en büyük nedeni zaten kuraklıktan kaynaklanıyor. Yani balyasını satın almak zorunda kalmak, zorunda kalıyorsun, kendi katkısı olmuyor, kendi katkısı olsa daha

ileriye gidebilir. Ama ne yapacağız? Yapacağımız bir şey yok. Bu yaştan sonra ya vazgeçeceğiz. (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Kuru tarımla ben uğraşmıyorum. Arazi var biraz ama ekmiyorum çünkü tamamen zarar. Uğraşmak istemiyorum yani kuru tarımla. Çok kar yaptığı yok kuru tarımın. İşte birkaç yıldır da kuraklıktan yağışlar olmayınca ekinler çok zayıf. Mesela bu yıl dane çok zayıftı, saman da zayıf ona keza. Burada zaten ağırlıkla hayvanı olanlar ekip dikiyor. Yani kendi yedireceği ürünü temin etmek için ekmeye çalışıyor zaten. Ticari amaçla da yapan var ama çok değil. Araziler boş kalmaya başladı 2-3 yıldır. Yani geçen sene mazot 5 liraydı ekemedi. 7-8 liraya çıktı işte o dönem. Şimdi 20-25 lira. Bu yıl ben daha da çok arazinin ekilmeyeceğini düşünüyorum yani. Çünkü karı yok." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

"Evde oturan bayan köyde zor bulursunuz. O yüzden hep yetiştiriyorduk ama kuraklık dediğim gibi yani sular gittiği için onu da yapamaz olduk, şu an bıraktık." (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Anlatılarda, üreticilerin yaşlanma ya da artan maliyetlere rağmen üretime devam etmek istedikleri ama emeklerinin karşılığını alamama ve üretimlerini sürdürememelerine neden olan kuraklık ve su stresi nedeniyle bunu yapamadıkları görülmektedir.

"Hani bağ kur emeklisi olarak bir emekliliğimiz var önümüzde, o olunca artık boynumuzu içine çekeceğiz, emekliliklerimize bakacağız, kendi yağımızda kavrulacağız. Ha kuru tarım olarak da kalkıp da ben şunu şunu yaparım, şunu şunu alırım demek yanlış. Yetişme düzenimiz çok zor." (L-3, Kadın, 49, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Sadece su olsa. Ben traktörle çalışmaktan gocunmam gece gündüz süreyim önemli değil ama para kazanayım Para kazanmadığı için çoğu işletme bırakarak tek işe dönüyor. Para kazansaydım koyunu da yapardım, yetişemediğimde koyuna çoban tutardım hem koyundan hem büyük başkan hayvancılık sığırcılığı yapıp ona da işçi tutardım. Çünkü her şey kazanca bağlı." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Burada kaç kişi bıraktı malı, bu sene biçerde herkesi duyuyorum. O 'ben etmeyecem ben etmeyecem, malcılık bitti, malcılık bitti' bitti yani…" (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Alternatif geçim ya da gelir kaynaklarına ulaşma imkânı olduğu hâlde tarım ve hayvancılık yapmayı tercih eden üreticilerden; gençler kırsal istihdam olanakları arasında alternatif arayışına girmekte, daha yaşlılar ise üretimden tamamen çekilmeyi planlamaktadır.

"Çocukluğumdaki mevsimleri, yağışları düşünecek olursak var ya. Seksenli yıllarda biz tarım yaparken, bu 300-400 dönüm yer dediğim araziyi yaparken, şimdiki gibi makineyle değil, biz kendi gücümüzle yapıyorduk ve para kazanıyorduk. Ben 1980 yılında Antalya Akdeniz Üniversitesinin yanından 10 dönüm

yer alırdım. Bugün de yedi sülaleme yeterdi. Ama biz tarımı tercih ettik, yalnız tarım bitti. Ciddi söylüyorum bak bugün müşteri bulsam hepsini satarım." (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Küçülme, bir numaralı yöntem bu, küçülme yani başka alternatifin yok. Daha dün akşam bu konuyu ailecek konuştuk; geniş aile olarak anne baba, dedik ki biz küçülelim ve başka bir geçim kaynağı aramaya başlayalım. Dün akşam gerçekten gece bir buçuğa kadar bunun muhakemesini yaptık. Dedik ki ne yapabiliriz? Köyümüzde hangi imkanlar var? Veya biz neler yapabiliriz? Çocuklarımız büyüyor, oğlum çiftçi olmayı istiyor, ikizler de okumayı düşünüyor. Aileyi bir arada geçindirme ek için ne yapabiliriz ek iş mi diye onu düşündük. Babamın önerisi; ikinci arabayı satalım, hali hazırda zaten bir araba daha var, gerekirse yatırım amacıyla 50 bin, 60 bin liralık bir araba alırız, kalan para ile de ya bir yatırım yap ya da borçlarımızı öderiz dedi. Malum burada biçerdöver işi yapılıyor acaba bu işe girebilir miyiz? Balya makinesi aldık, büyük oğlumu Burdur Söğüt'e çalışmaya gönderdik, bir şeyleri başarabilecek mi diye? Dağılıyoruz, bir şeyler yapabilir miyiz, diye mücadele veriyoruz." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Bahçecilikte de benzer şekilde kimi üreticiler bahçeleri olduğu gibi bakımsızlığa terk ederken, kimileri ise yetişmiş ve daha uzun yıllar ürün verme potansiyeline sahip olan bahçeleri keserek farklı şekillerde değerlendirme yoluna gitmektedir.

Şuradan arabaya binseniz gezseniz, şurada ne bahçeler var. Masrafını çıkaramadığı için bırakmış adam. Çok çok… Akan ballar ağacın dallarını yıkıyor." (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

"Hatta en son armutçuluktu benim mesleğim 90-100 dönüm bahçe yapmıştım. Hem kuraklık hem ballı basara ve maddi sıkıntılar diyelim, girdilerin pahalı oluşu diyelim bunlardan dolayı bahçeciliği bitirdim şu anda. Tarlaya çevirdim, tekrar tarladan çocuklarıma taksim ediyorum. Gücümüz yetmediğinden hep bulunduğumuz işleri bırakarak gidiyoruz. Türkiye bir tarım ülkesi arpayı buğdayı dışardan alıyoruz. Hayvan ülkesiyiz. Hayvan sayımız giderek azalıyor. Herkes ineğini koyununu kestiriyor. İleride Afrika ülkelerinden hayvan alacağız herhalde. (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Anlayacağınız bahçeciliği oldukça azalttık, hatta nasip olursa bu yıl tamamen kökleyip, temizleyip bitirelim diye düşünüyoruz." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Üreticilerin tarım ve hayvancılık faaliyetlerini bırakma düşüncelerinin duygusal boyutu, sosyoekolojik ve sosyoekonomik baskılarla birlikte, derin bir hayal kırıklığı ve çaresizlik duygusuyla şekillenmektedir. Üreticiler, tarımsal faaliyetleri sürdürmenin getirdiği duygusal yükün yanı sıra, bu faaliyetleri bırakma kararının da ciddi duygusal sonuçlarıyla yüzleşmektedirler.

"Yani üstesinden gelemeyeceğimizi düşündüğümüz için sonlandırmayı düşündük. Babamızın arazileri var. O arazileri ekip-dikebildiğimiz kadar hayvancılık yapmadan nasıl becerebilirsek? Aslında çok keyifli

bir iş, çiftçilik biliyor musun? Canının istediği zaman gidebiliyorsun, mesaiye uyma şartın yok, programlı değilsin, robot gibi çalışmak zorunda değilsin yani. Gece uykun kaçtı mesela gece git tarlayı sür gel, sana karışan yok görüşen yok. Hayvanlarla rahat sohbet edebiliyorsun, deşarj oluyorsun. Hayvanlar şikâyet etmiyor zaten, kavga etsen bile o sana hiç cevap vermiyor zaten. (Gülüşmeler). Arada bir tekme atıyor ama. (Kahkahalar). Onu da görebildiğin için çok zevkli, eğlenceli yönleri çok. Köy hayatı gerçekten çok güzel aslında ama burada yaşam şartları yoruyor insanı çok. Hiç istemediğin şeye zorluyor…(sessizlik). Maalesef acı gerçek. (acı gülüşler). Üzgünüz seni sevindirecek konuşmalar yapamadık. Yapmak isterdik inan ki çok ama görünen maalesef bu. Belki bir cümle etkiler inşallah, sen yaz, olur ya bir cümle etkiler belki. Biz hiç gönüllü gitmek bırakmak istemiyoruz. Yani bir tarafımız hep buruk ama çare yok, çaresiziz. Yani kelimeler yani anlatamıyor insan duygularını dile getiremiyor yani. O kadar zorlandım. Bilmiyorum ne yazarsın (ağlamak üzereydi bunu ifade ederken). Annem çiftçilik yaptı, annem çiftçi kızı. Üçümüz (üç kız kardeş) de biz yazın hep buradaydık. Kimseye muhtaç olmamamız adına. Büyük ablam üniversiteyi bitirdi çalışırken sonra işten ayrıldı, küçüğüm liseyi bitirdi üniversite okumayacağım dedi evlendi, ben de evlendim. Çiftçiliği biz bırakmadık ya illaki bir parmağımız tuttu. Yani şimdi içindeyiz nereye kadar giderse… Ölene kadar olmasını isterdik ama yine biz bırakmıyoruz o bizi bırakıyor sayılır." (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Tarım ve hayvancılığın üreticilere sunduğu özgürlük ve tatmin duygusu, işin manevi değerini artırmaktadır. Üreticiler, çiftçilik faaliyetlerinin doğayla iç içe olma, bağımsız çalışma ve manevi tatmin sağlama gibi yönlerinden keyif aldıklarını ifade etmektedirler. Bu faaliyetlerin, kişisel özgürlük ve rahatlama sağladığı, üreticilerin streslerini azaltmada önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Ancak, bu manevi tatmin, ekonomik zorluklar ve iklim krizinin getirdiği baskılar altında giderek azalmakta ve üreticiler, sevdikleri bu faaliyetlerden vazgeçmek zorunda kalmaktadırlar.

"Çiftçilerin kazançları azaldı, azaldı, azaldı yani tutunma kapasitesi yıllar içerisinde çok düştü. Köyler boşaldı şu an hep yazlıkçı nüfus var. Onun haricinde öyle tarımla uğraşan yok. Ve diyorum, şimdi yurt dışındaki tarıma bakınca daha çok desteklemeler var. Orada tamamen lüks yapıyorlar. Yani lüks yapıyorlar derken lüks de tamam bir maliyet getirir de. Adam, yani işini benimseyerek yapıyor, severek yapıyor. Artık biz sevmiyoruz, sevmemeye başladık. Yani elimizde olanları hani değerlendirmek için yapıyoruz. Ben elimizdeki olanları değerlendirmek için yapıyorum yoksa yapacağım bir şey değil yani gerçekten. Bak hayvancılık çıkış noktasındaydık çıkabiliyorduk çıktık. Ama şimdi ben öteki tarafı da bırakmam için ya tarlaların tamamını satmam, köyü terk etmem gerekiyor ki, öyle bırakabilirsin, o da olmuyor işte. Mecburen bir döngüyü devam ettiriyoruz. Araştırıyoruz, iyi kazanmak için elimizden geleni yapıyoruz da ama işte…" (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Bu süreçte de şahsen benim gibi genç adam bu hayvancılığı bırakmak isterse... Hatta çoğu kişi der, sen ölsen de hayvancılığı bırakmazsın diye. Ama mecbur… Öbür türlü kendimi piyasadan sileceğim zaten dayanamayacağım. Bir şekilde ya potansiyelimi düşüreceğim, hayvan sayımı. Dayanabildim yere kadar. Ya da tamamını temizleyeceğim. Başka bir işe yöneleceğim yani. Hani böyle olunca da insanlar çok

> uzaklaşıyor. Köyden herkes soğumuş oluyor, üreten bir kesim kalmıyor. Hani hiç kimse toprağını satmak istemez. Aslında oturduğu evi satmak istemez ya da bahçesini satmak istemez ama. Hani benim gibi düşünün. Para kazanıyor olsam hayvanları da satmak istemem değil mi? Ben hayvancılığı bırakmayı istiyorum. Hayvanları satmak istiyorum. Bahçeci para kazanamıyor, bahçesini satmayı istiyor. Kuru mahsulü eken adam masrafını alamıyor. O da tarlasını satmak istiyor. Ama çiftçilikte mümkün değil bu paranın kazanılması ya, mümkün değildir yani. O 12 yaşındaki kızım dedi ben hesap yapınca, "baba bırakalım bu işi" diye. Biri 9 biri de 7 yaşında. Onlarda da heves yok. Bırakalım artık baba." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Çaresizlik duygusu, üreticilerin karar alma süreçlerinde belirleyici bir faktördür. Bu karar, genellikle üreticilerin ekonomik yüklerini hafifletme ve sürdürülebilir bir geçim sağlama çabasıyla şekillenmektedir. Üreticiler, nesiller boyu süregelen aile (ata) mesleklerinden ve çiftçilikle kurdukları güçlü bağlardan kopmak zorunda bırakılmanın getirdiği duygusal yükle başa çıkmak zorundadırlar.

> "Fakat tekrar söylüyorum, bizim kaybedecek bir şeyimiz kalmadı. Oğlum okulu bitirdi. Ben bu işi yapmayacağım, diyor. Kızım yapmayacağım, diyor. Valla benim de emekliliğim geldi. Devlet diğerlerine nasıl bakıyorsa bu saatten sonra bana da ona göre bakacak. Hiç de umurumda değil bu saatten sonra. Ve hep tamamı hâkim olan görüş budur. Buralarda gene biraz az buçuk genç nesil var. İçeriye doğru gittikçe iyice kalmamış. Dün ben işte Burdur yöresine gittim. Kimsecikler yok. Beriki adamların cenazesini kaldıracak insan yok. O kadar nüfus yaşlanmış. Tarımda tehlike çanları çok hızlı bir şekilde çalıyor. Olay bu. Şimdi oğlumuz kızımız burada bize destek oluyor da bu işi yapabiliyoruz. Ama ben ama ben bu iş için elden adam bulamayacağım. Yabancı uyruklu birkaç kişi denedik. Kısa müddet sonra onlarla da çözüm olmuyor. Ne yapabilirim ki? Çok seviyorum bu işi... Ama çarem yok yani bir güce ihtiyaç var. Hem ekonomik açıdan yıpranıyor musunuz hem sektör cazip olmadığı için sektörde çalışacak insan bulamıyorsunuz. Kurtuluş nerede diyorsunuz? Kurtuluş işi bırakmakta diyeceksiniz, azaltacaksınız, çareniz yok. Başka yapabilecek bir seçeneğiniz yok. Bu tarımın tamamı için geçerli bu." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı-elektrikçi)

Bu bağlamda yerel aktörler ise tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin iklim krizinin de etkisi ile geçirdiği yapısal dönüşüme ve küçük ölçekli üreticilerin etkilenme biçimine dikkat çekmektedir. Süt üreticilerinin borçlanarak ayakta kalmaya çalıştıkları, ancak bu borç döngüsünün sürdürülemez hâle geldiği ve birçok üreticinin faaliyetlerini bırakmak zorunda kaldığı belirtilmektedir.

> "Şimdi o ahırlar bitti. Dediğim gibi yan geliri olanların ahırları kaldı. Günlük 500-600 kilo süt toplanan 5 tane işletme var. Gerisi 120, 130, 200 böyle… Ha böyle giderse zaten o büyük işletmeler 100-150 kiloya düşer yani." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Biz mesela senede nereden baksan 5-6 kişi kaybediyoruz yani bırakıyor müstahsillerden süt arabası sürekli süt topluyor, adam bırakıyor artık yani kazanmıyor ki yani niye yapsın, niye yapayım diyor, kazanmıyor. Şimdiye gelinceye kadar, şu kötü zamana gelinceye kadar, herkes süt parasını alacaklı olarak alıyordu. Ama şimdiler hep borçlu, borçlu aydan aya devir, borç devir, borç devir nereye kadar gidecek. O adam da bir yere varacak tıkanacak artık, yapamayacağım diyecek bırakacak. Malını kestirecek satacak, böyle bir çıkmazın içinde çiftçi." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

Bu durum hâlihazırda tehlike altında olan aile çiftçiliğinin nesilden nesile aktarımını daha da zorlaştırmaktadır. Yerel bilgi ve deneyim birikiminin kaybolmasına ve kırsal alanlarda demografik yapının değişimine katkıda bulunmaktadır. Sağmal ineklerin bulunduğu ahırların boşalması, tarların ekilmemesi ve meyve veren ağaçların kesilmesi, kırsal toplulukların sosyoekonomik yapısında önemli dönüşümler yaratmaktadır. Tarımsal yapıdaki dönüşüm, küçük ölçekli işletmelerin yerini büyük çiftliklerin almasıyla daha da belirgin hâle gelmektedir. Yerel aktörler, büyük çiftliklerin ve tarımsal işletmelerin sektördeki boşlukları doldurmaya çalıştığını, ancak bu durumun küçük üreticilerin rekabet gücünü azalttığını ve tarımsal alandaki eşitsizlikleri derinleştirdiğini belirtmektedirler.

> "Ağaç kesiyorlar, hiçbir şey ekmiyorlar. Aslında fırsatı bulup aradaki boşluğu değerlendirmeye çalışan çok büyük çiftçiler var. Başka sektörlerden bakıyorlar, burada bir boşluk oluşuyor. Ben bu boşluğu doldururum diye düşünüyor. Oraya gelen insan çok var yani o etkiliyor gibi çok ciddi bir etki var. Sonuçta tabandan gelen yaş ortalaması çok yüksek. 65'in üzerinde çiftçilerimiz, nasıl olacak? Aradaki boşluğu da büyük firmalar dolduruyor." (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

Neoliberal tarım politikalarının kırsal ekonomiler üzerindeki etkileri, iklim krizinin de etkilediği tarımsal dönüşümde yani küçük ölçekli çiftçilerin tarımsal faaliyetlerini sürdürmekte karşılaştıkları zorluklarla ve büyük çiftliklerin artan hakimiyetiyle açıkça görülmektedir. Küçük çiftçiler, artan maliyetler ve azalan devlet destekleri nedeniyle tarımsal faaliyetlerini sürdüremez hâle gelirken, büyük yatırımcılar ve şirketler, daha fazla sermaye ve kaynakla tarımsal alandaki yerlerini sağlamlaştırmaktadırlar. Ağaç kesme, hayvan satma ve ekim yapmama eğilimi, iklim krizinin sosyo-ekolojik sürdürülebilirlik üzerindeki sonuçlarıdır. Küçük çiftçilerin ekonomik baskılar altında tarımsal faaliyetlerini durdurması, toprakların boş kalmasına ve ağaç kesimlerinin artmasına neden olmaktadır. İklim adaletini önceliklendirmeyen neoliberal tarım politikaları kısa vadeli kazançları teşvik ederken, uzun vadeli sürdürülebilirliği göz ardı etmektedir. Zira küçük aile çiftçiliğinin tarımsal sürdürülebilirlikte oynadığı temel rol Covid-19 Pandemisi sırasında çok daha iyi anlaşılmıştır. Küçük çiftçilerin yerini büyük firmaların alması, kırsal demografik yapının da dönüşmesine yol açmaktadır. Yerel aktörlerin belirttiği gibi, kırsal alanlarda yaş ortalaması yükselmekte ve genç

nesiller tarımsal faaliyetlere ilgi göstermemektedir. Neoliberal tarım politikalarıyla el ele veren iklim krizinin ve kapitalist işleyişin doğa ve emek üzerinde yarattığı tahribat derinleşirken, tarımda kapitalist tahakkümün görünümleri de berraklaşmaktadır.

İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü temsilcisinin anlatıları, tarım ve hayvancılık sektöründeki mevcut durumu olumlu bir perspektiften sunmaya çalışsa da yerel halkın ve diğer yerel aktörlerin deneyimleriyle çelişmektedir. Bu anlatılara şüpheli yaklaşmak, yerel gerçekliklerle resmî açıklamalar arasındaki uyumsuzluğu ortaya koymak açısından önemlidir. Temsilci küçük çiftçilerin sayısında belirgin bir azalma olmadığını ve tarım sektöründe genel bir artış olduğunu iddia etmektedir. Ancak, bu açıklama, yerel halkın ve diğer aktörlerin dile getirdiği ekonomik zorluklar, kuraklık ve genç neslin tarıma olan ilgisizliği gibi somut sorunlarla örtüşmemektedir. Katılımcıların büyük bir kısmı, tarım ve hayvancılıktan vazgeçtiklerini veya bırakmayı düşündüklerini belirtirken, bu durumun resmi kayıtlara yansımaması, verilerin doğru bir şekilde değerlendirilmediğini veya eksik toplandığını gösterebilir.

> “Küçük çiftçilerde yani azalma var diyemeyiz ama ciddi bir rakam değil. Yani ilçemiz için üretici ve tarımdan vazgeçen sayısı olarak ciddi bir boyut asla değil, olması gereken kadar. Kayıtlı sayısı da arttı aslında ÇKS kayıtlı kişi sayısı da arttı. Yani bu resmi çiftçi sayısı arttı. Hani öyle tarımdan vazgeçme gibi bir durum, bir algı var ya. Kendi ilçemizi değerlendiriyorum, hani Türkiye'de genel olarak da öyle bir şey olduğunu düşünmüyorum ama ilçemizde de öyle bir tarımdan vazgeçen de yok. Üreticilerimiz canla başla çalışmaya devam ediyor. Bu konuda ne hayvan sayımızda bir azalma var, ne üretim alanlarımız da bir azalma var. Hayvan sayısında tam tersi yani yukarı doğru bir ivme olarak ilerliyoruz. Yani çiftçi sayısında kayıtlı çiftçi sayımız da. Öyle tarımdan vazgeçiliyor gibi bir algı var ama, belki ben de işin içinde olmasam öyle düşünürdüm. Ama bakıyoruz rakamlarla tarıma doğru bir kayış bir yöneliş var aslında. Kendi ilçemiz için burası için konuşuyoruz tabii. Mesela 10 yıl öncesi ile şu anı karşılaştırdığım zaman daha fazla gelen var. Bize gelip ne yapabiliriz? Alternatif tarım ne yapabiliriz, diye. Mesela Antalya'dan gelen var. Diğer yerlerden gelenler de var yatırım için. Belki Antalya'ya yakınlığından dolayıdır. Belki bu ondan kaynaklı olabilir. Tarım ilçesi olduğu için belki de ondan kaynaklı olabilir ama tarıma bir yöneliş var aslında. Pandemiyle birlikte biraz daha arttı.” (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Temsilcinin "büyük çiftliklerin sektördeki boşlukları doldurduğu" iddiası, iklim krizinin küçük ölçekli çiftçiler üzerindeki olumsuz etkilerini göz ardı etmektedir. Büyük işletmelerin afetlere daha dirençli olması, küçük üreticilerin ise daha kırılgan olması maruziyet arttıkça onların tarımsal faaliyetlerden çekilmesine yol açmaktadır zira bu iklim adaletsizliğini dengeleyecek herhangi bir mekanizma bulunmamaktadır. Temsilci büyük ölçekli çiftliklerin sektöre katılımını olumlu bir gelişme olarak sunarken, bu durumun küçük çiftçiler üzerinde yarattığı baskıyı ve sosyal adaletsizliği göz ardı etmektedir. Küçük çiftçilerin tarım ve

hayvancılıktan vazgeçme eğiliminin, sosyoekonomik ve sosyoekolojik unsurlarla bağlantılı olduğu gerçeği de müdür tarafından yeterince dikkate alınmamaktadır. Temsilci, bu eğilimi "öfke" ve "algı" olarak nitelendirerek, yerel halkın yaşadığı gerçek zorlukları ve bu zorlukların yarattığı derin etkileri azımsanmaktadır.

> "Şöyle diyebilirim aslında örnek veriyorum, mesela hayvancılık işletmelerinde 5 tane büyükbaş diyelim. 8 tane işletmenin kapanması lazım 40 hayvan kaybımız olması için. Öteki tarafta çok büyük işletmelerimiz var. Mesela 1.000 tane hayvan alıyor. Kaç tane üretecek ederseniz 200 tane işletmenin kapanmasına denk gelebiliyor ama kırsalda da öyle dediğim gibi bu bir algı. Hani bizde sürekli arazideyiz zaten. Hani ben o kadar böyle bir vazgeçiş görmüyorum yani küçük çiftçilerimizin de. Onlar, hani belki de üretmek gerçekten zor kuraklık da var. Belki de öfkeliler böyle. Hani biraz daha böyle vazgeçiyoruz ediyoruz falan gibisinden böyle bir durum var ama hani bizim sahada mesela siz 10 taneye gitmişinizdir (40 kişiye yakın görüşme yaptım ama bunu dile getirmedim) ya da kaç kişiyle görüşmüşsünüzdür. 58 mahalleyi göz önünde bulundurursak yani mesela biz aynı iş gücüyle aynı tempoyla işte mesela özellikle hayvancılıkta büyük kulak küpesi takip ediyoruz zaten. Biliyorsunuz hani aşılama sayılarımız hiç düşmüyor. Yani bu hayvan hep var, işletme sayımız da çok düşmüyor öyle. O şekilde hani öyle bir algı var azaldı gibi." (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Temsilcinin açıklamaları, kayıtlı çiftçi sayısındaki artışa vurgu yaparak tarım sektöründeki canlılığı öne çıkarmaktadır. Ancak, bu artışın nedenleri ve niteliği sorgulanmalıdır. Yeni kayıtların, tarım sektöründe gerçekten aktif olan çiftçileri mi yoksa sadece kayıtlı ama aktif olmayan kişileri mi içerdiği belirsizdir. Ayrıca, büyük çiftliklerin sektördeki artan rolü, bu kayıtların büyük ölçüde büyük işletmelerin faaliyetlerinden kaynaklanıp kaynaklanmadığını sorgulatmaktadır.

> "İllaki büyük ölçekliler dolduruyor ama yine de hatırı sayılır bir vazgeçiş yok. Yok yani her köyden olması gereken kadar. Mesela nedir 3 kişi vazgeçmiştir. Bu yıl da 5 olmuştur. Ama bu şey yani bu veriyi vazgeçiliyor gibi bir şey anlamına gelmiyor. Yani olması gerekenden bir tık fazladır belki." (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Sonuç olarak, Korkuteli İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü yetkilisinin anlatıları, yerel halkın ve diğer yerel aktörlerin dile getirdiği zorlukları ve vazgeçme eğilimlerini yeterince yansıtmamakta ve sahadaki bulgularla çelişmektedir. Bu tür açıklamalar, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde yaşanan sorunların çözümüne yönelik politikaların oluşturulmasında eksikliklere yol açabilir. Yerel halkın deneyimlerini ve sorunlarını dikkate almayan kurumsal bir yaklaşım, tarımsal alandaki yapısal sorunların derinleşmesine ve küçük ölçekli çiftçilerin daha kırılgan hâle gelmesine neden olabilir.

Kumluca'da ise artan uç hava olayları nedeniyle saniyeler içerisinde yok olan yüklü yatırımlar, üreticilerin tarımsal faaliyetlerden çekilmesinde daha etkin bir rol oynamaktadır. Zira 2019 hortumunun ardından katılımcılardan 11'i yıkılan seralarını tekrar yaptıramamıştır. Bununla birlikte üretim faaliyetlerinden kopuş süreçlerinin nasıl şekillendiği, arazi büyüklüğü, arazi mülkiyeti, borçluluk durumu ya da yaş gibi çeşitli faktörler üzerinden farklılık göstermektedir. Örneğin, Antalya dışından Kumluca'ya göç etmiş ve uzun yıllar burada "ortakçı" ya da "icarcı" olarak üretim faaliyetlerine devam eden bireylerin büyük bölümü tutunamayarak memleketlerine tersine göç etmiştir. Araştırma kapsamında ulaşılamayan bu bireylere ilişkin bilgiler mevcut katılımcılar üzerinden dolaylı olarak elde edilmiştir.

> "Göçen çok oldu. Hani bizim, benim komşu vardı mesela Maraşlı, onlar gittiler mesela. Hala telefonla konuşuruz, Uşaklı vardı, o da gitti. Onlar bayağı iyi 7-8 senedir yapıyorlardı, hortum geçince… Tabii orada çalışman lazım, serayı kaldırman lazım, sökmen lazım. Orada bir yaz boyunca çalışacaksın. Adam çalışmamak için gitti yani." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Evet benim yaptırdığım serada onlar 3 yıldır icar yapıyorlardı. Afetten sonra gittiler, gittiler zaten. (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Ortakçılardan yükünü saran gitti. Dışarıdan gelenlerin hepsi gitti, sezon bitti. O naylon ne zaman kalkacak da? İçerisine bir daha mahsul dikecek adam? Kaldırma şansı yok, icarlamış adam. Toprak sahibi serayı tamir edecek de icarcının yarası sarılacak, mümkün değil. Ne yaptı adam? İcarcı zaten fideciden borç almış, halciden çek almış, ilaççıya borçlanmış, ödeyecek durumu yok. Vaziyet ortada yükünü sardı gitti adam, kaçtı, çoğu kaçtı, ödeyemedi kimse." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

> "Şimdi adam araziyi toprağı kiralamış bu insan ne yapsın? Bu işin içinden çıkamam, sebze de para etmiyor diyerek çekti gitti memleketine." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

"İcarlama" yönteminde üreticiler boş arazileri kiralamakta ve sera yatırımını kendileri yapmaktadırlar. Ancak "ortakçılar" sera yapısının iskeletinden değil, yalnızca naylonunda ve içindeki ürünlerden mesuldür. Bu nedenle hortumun ardından kiraladığı arazideki serayı tekrar yaptıramayan K-12 daha düşük gelir getirecek olan ortakçılığa geçmek zorunda kalmıştır.

> "Bu afetten sonra vazgeçtim yapmaktan birinin yanında ortak çalışıyorum artık. Çünkü bir sürü masraf olacak tekrar kuracaksın ve çıkamayacağız işin içinden en iyisi ben bırakayım dedim. 1200 metre kare bir arazim var. Kaldıramayınca öylece bıraktık işte. Çünkü çocuğun dershane parasını bile ödeyemedik. Dershaneye vardım söyledim ben ödeyemeyecem diye. Öteledi̇ler sağ olsunlar. Gelirimiz yok." (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

Yıkılan seralarını tekrar yaptıramayan bazı toprak sahiplerinin ise arazilerini kiraya verdikleri görülmektedir.

> "İcara (Kiraya) verdim." (K-13, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi)

> "Ondan sonra kızla damat, geldiler. 3 yıldır yaptık ama onu da yapamadılar teyzem benim kız hiçbir şey yapmadı, bilmiyor yani hiç sera mera bilmiyor. O yüzden damat da hiçbir şey bilmiyor. Yani hiçbir şey kazanamadık. Bu sene de icara verdim, vazgeçtim. İşte damat fideye girdi." (K-21, Kadın, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Bıraktık artık. Dörtte bire verdik. Çünkü kendim yapamayacağım diye mesela giremeyince. Ama o dönem hanımla beraber ikimiz yapıyorduk." (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

Bazı üreticiler ise seralarını tekrar yaptıramadıkları gibi borçluluk durumları nedeniyle topraklarını satıp üretim sürecinin tamamen dışına çıkarak ya alternatif işlere yönelmiş ya da emekli olmuşlardır.

> "Onda afet Cenâb-ı Allah tarafından öyle bir şeyler oldu. Bizim de yapma kuvvetimiz olmadı tarlayı sattım. Emekli maaşımla geçiniyorum. Başka yapacağımız bir şey yok. 76'dan beri devamdı. Bu afet nedeniyle 3 yıl oldu bırakalı. Yapacak bir şeyim yok. Kaldırma şansım yok. Yerle bir oldu. Sattım işte. Evim de bu arada evim de darbe gördü. Evi de çok felaket etti, göğe bakanları uçurdu, camları kırdı yani bayağı bir hasar gördük. Biz bu işin altından kalkamayacağız dedik, sattık kurtulduk, işte yapacak bir şey yok. Çok kötüydü. Bırakmak kötüydü. Alışkanlıktı. Daha küçüklüğümüzden, çocukluğumuzdan beri alışkın olduğumuz için çok zorluk çektim. İşte orayı kapattım, geldim burada Kumluca'dan bir daire alacak kadar bir param kaldı elimde. Ama hala 3 yıl oldu. 3 yıldır daha hala stresini çekiyorum. Daha alışkanlığımı yenemedim yani. Eksikliğini hissediyorum. Avarelik şu an ki yani avarelik." (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Afet bizim serayı yerle bir etti. Serayı yaptırıp bir daha borçlanmıştım. Bir daha afetle yerle bir oldu. Artık krediyi kredi ile ödemeye başladık. 2 dönüm yeri 400 bin liraya verdik. Bankaya olan borçlarımızı ödedik. Elimizde ufak bir bahçe kaldı burayı (kahvehane) da tadilat yaptık. Burada kazanıp burada yeriz dedik. Afette her şeyimizi kaybettik. Şu anda sebze yapmıyoruz, iki buçuk dönüm nar bahçemiz var ama yukarıda köyde olduğu için gidip gelemediğimizden bakamıyoruz. Terk ettik yani tarımı." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Eskiden sera olan topraklarını boş bırakan iki katılımcının ise gerekçeleri ve tecrübeleri birbirinden tamamen farklıdır. K-8 davalık olan bir arazi üzerinde ekim yaptığı için tarımsal sigortadan faydalanamamış, bir başka arazisini satarak borçlarını kapatmak zorunda kalmış ancak mevcut arazide serasını tekrar kuramamıştır. Yıkılan serasının dışında başka seraları da

olan K-16 ise borçlanarak yeniden inşa edeceği ve üretim faaliyetlerini sürdüreceği seranın ekonomik getirisinin bu maliyete değmeyeceğine karar vererek, boş bırakma kararı almıştır. Üreticinin afetin ardından devletin yaptığı oldukça düşük destek ödemesini, "üretime devam etme" mesajı olarak algıladığı da göze çarpmaktadır.

> "Tam olan biteni anlatayım; burası ilk yıkıldığında babam Tarım Kredi Kooperatifine üyeydi ve genelde oradan alışveriş yapıyordu. Babamın kırk beş bin lira borcu vardı. Sanırım üç ay içinde babamın kırk beş, elli bin liralık borcuna, yüz bin lira para ödedik, faiz işledi. Belende on üç dönüm zeytin tarlamız vardı satışa çıkardık altı yüz bin lira ile. Bu arada borç için sıkıştırmaya, icraya vereceğiz demeye başladılar. Orası borç için üzerimize geldikçe iyice köşeye sıkıştık, on üç dönüm tarlamızı yüz yetmiş bin liraya sattık, bedavaya verdik. Aldığımız parayı kooperatife gidip direk ödedik. Bu mevsimde sorun yok ama kışın zor oluyor, hava şartlarından dolayı ne sebze yapılabiliyor ne de başka bir şey. Önceden de orayı biz yaptırmıştık zaten, babam boş tarlayı kiralamıştı. Şimdi iki dönüme bamya ektik ama sera yok." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

> "Yaklaşık 15 dönüm bize ait, ama on üç dönümü ekmiyoruz şu an boş duruyor. …Baktığımızda bizim seralar yıkılmıştı, Bir baktık hesap, kitap yaptık, o dönemde faizler yüksekti, %24 civarındaydı. Bizim de hesaplamalarımıza göre, buraya bir milyon lira yatırım yapılmalıydı. Bu miktarın tamamını biz çıkarmış olsak, elde avuçta başka para kalmayacak. Onun için ne yapmamız gerekiyor? Kredi çeksek dedik, faizler yüksek, on yıl boyunca sürekli krediye çalışacağız. Ne yapabiliriz? Neden yapıyoruz ki? Sonuçta bir milyon parayı bankaya yatırsak, ayda yirmi iki bin beş yüz lira getirisi var. Düşünüyorum, seraya bir milyonu yatırdığımız zaman yirmi iki bin beş yüz lira kazanabilecek miyiz? Kazanamayacağız, yıllık hesaplarsak iki yüz elli bin lira yapıyor. Üzerindeki demiri falan kendimiz kurmamız gerekiyordu. Bu sebeple bir şeyler olmuyorsa zorlamamak gerekiyor. Devlet de diyorsa ki sana 50 lira, bir de kredi çekersen %20 faizle veririm, demek ki yapma diyor. Zorlamanın mantığı yok dedik, yapmadık. Öyle değil mi? Böyle algıladığımız için hala yaptırmıyoruz bekliyoruz. Bizim arkamızda güvencemiz olduğu için bu kararı alabildik." (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

Dolayısıyla Kumluca'da yaşanan hortum afetinin ardından üreticilerin tarımsal faaliyetlerinden kopuş süreci, ekonomik, sosyal ve çevresel faktörlerin iç içe geçtiği karmaşık bir yapıya sahiptir. Yerel aktörlerin anlatıları, küçük çiftçilerin bu süreçte karşılaştıkları zorlukları ve büyük işletmelerle olan rekabetin getirdiği eşitsizlikleri açıkça ortaya koymaktadır. Hortum afeti, küçük çiftçilerin üretim kapasitelerini ciddi şekilde zedelemiş, birçok üretici seralarını yeniden inşa edememiş ve topraklarını satmak zorunda kalmıştır. İklim değişikliğinin etkisiyle sıklığı ve yoğunluğu artan bu uç hava olayları yerel ekonomide büyük bir dönüşüme yol açmakta ve küçük çiftçilerin tarımsal faaliyetlerinden kopmasına neden olmaktadır. K-Muhtar-1'in belirttiği gibi, afet sonrası seralarını yeniden kuramayan birçok çiftçi, topraklarını satmak zorunda kalmış ve tarımsal faaliyetlerini sonlandırmıştır. Bu süreç,

küçük çiftçilerin ekonomik kırılganlığını ve tarımsal destek eksikliğini gözler önüne sermektedir. Ekonomik eşitsizlikler, hortum afetinin ardından daha da belirgin hâle gelmiştir. Güçlü sermaye sahibi çiftçiler, felaketin yarattığı zorlukları daha kolay atlatırken, küçük çiftçiler için durum çok daha zorlu olmuştur. Küçük çiftçilerin sermaye yetersizliği ve devlet desteğinin eksikliği, onların seralarını yeniden kurma şansını neredeyse imkânsız hâle getirmiştir. Bu durum, tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliği açısından büyük bir tehdit oluşturmakta ve küçük çiftçilerin yoksullaşarak tarımsal faaliyetlerden çekilmesine neden olmaktadır. Çiftçiler afetlerin ardından, seralarını yeniden kurmak için uzun süre mücadele etmekte, borçlanmakta ve büyük maddi sıkıntılar yaşamaktadır. Bu süreç, çiftçilerin ailelerinin geçim kaynaklarını riske atmalarına ve ekonomik olarak daha da zayıflamalarına yol açmaktadır. Başa çıkmayıp bırakanların sayısının artması, küçük çiftçilerin tarımdan kopuşunu hızlandırmakta ve yerel tarım ekonomisinde önemli bir değişim yaratmaktadır.

> "Bu afetten sonra serasını tekrardan yapamayan bir sürü insan var benim mahallemde. Toprağını kuramayıp satan çok kişi var. (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

> "Ben tam tersi öz sermayeyi azalttım. Güçlü çiftçiler de aynı şekilde, parası olan çiftçiler kendini sağlama almış bu işten kolayca yırttı ama küçük çiftçiler adamın 2-3 dönüm serası var 3 tane de çocuk okutuyor, cebinde zaten ekmek alacak parası yok. Bir de yerine afet vurduğu zaman bu adam direkt bitiyor. Bu adamın bu serayı yeniden kurma şansı yok. Devletin de bunun için bir desteği yok zaten." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Kumluca Ziraat Odası Başkanı'nın anlatıları, küçük çiftçilerin tarımdan çekilmesinin daha geniş sosyoekonomik etkilerini ortaya koymaktadır. Küçük çiftçiler, aile çiftçiliğinin son nesli olarak görülmekte ve onların tarımdan çekilmesi, kırsal topluluklarda büyük bir dönüşüme işaret etmektedir. Büyük işletmelerin ve sermaye sahiplerinin, küçük çiftçilerin bıraktığı boşlukları doldurması, tarımsal üretimin ölçek ekonomileri çerçevesinde yeniden şekillenmesine yol açmaktadır. Bu durum, küçük çiftçilerin yerini büyük işletmelerin almasıyla birlikte, kırsal alanlardaki hâlihazırda değişen sosyal ve ekonomik yapının değişim hızını oldukça artırmaktadır ve neoliberal politikaların serbest piyasa ve büyük sermaye odaklı yaklaşımını destekleyerek, küçük çiftçilerin marjinalleşmesine ve kırsal toplulukların sosyal yapısının bozulmasına hizmet etmektedir.

> "Adamlar eskisini yerine getirebilmek için uzun bir süre en az bir 6 ay geçti. 1-1,5 yıl sonrasında yapanlar da oldu. Yani büyük bir sıkıntı yaşadı insanlar o süreçte. Bu insanlar çoluğunun çocuğunun rızkını toprağa gömdüğü için böyle şeylerle karşılaşınca bir yıl boyunca hiçbir şey kazanamadığı gibi bir de cebinde 3-5

> kuruş varsa veya borç harç alarak bu yıkılan yeri ayağa kaldırmaya çalışıyor. Büyük bir sıkıntı yani. Yapamayıp bırakanlar da oldu." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

> "Mevzu şu anda; küçük çiftçi bitiyor bana öyle geliyor. Çocuklarımız oraya talep etmeden doğru gidiyor. Ha olur, üretim olur bu memlekette. Parseller birleşir, insanlar toparlar, kiralar veya satın alır, yaparlar, büyükler yapar ama küçükler bitiyor. Bizler son nesil küçük çiftçileriz. Aile çiftçisi açısından onu 3-5. dönüm olarak son nesiliz, onlar da bitiyor. Ağırlığı bitiyor yani orada tek tük. İstisnalar kaideyi bozmaz." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

Netice itibariyle, Kumluca'da yaşanan hortum felaketinin ardından küçük çiftçilerin tarımsal faaliyetlerinden kopuş süreci, ekonomik eşitsizlikler, devlet desteğinin yetersizliği ve iklim krizinin etkileriyle şekillenmektedir. Yerel aktörlerin anlatıları, küçük çiftçilerin bu süreçte karşılaştıkları zorlukları ve tarımdan çekilmenin kırsal topluluklar üzerindeki geniş kapsamlı etkilerini gözler önüne sermektedir. Bu süreç, küçük ölçekli tarımsal üretimin sürdürülebilirliği ve kırsal ekonominin geleceği açısından ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Yerel ekonominin ve toplumsal yapının bu dönüşüm sürecinde, küçük çiftçilerin desteklenmesi ve tarımsal politikaların yeniden gözden geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, küçük çiftçilerin yaşadığı zorlukların ve tarımsal faaliyetlerden kopuşlarının, daha kapsayıcı ve adil tarım politikaları geliştirilerek ele alınması gerekmektedir.

3.5.7.3. Dayanışma Ağları ve Pratikleri

Afet sırası ve sonrası dayanışma ağları ve pratikleri *topluluk içi ve topluluk dışı dayanışma; kolektif dayanış(a)ma(ma) ve kolektif eylem(sizilik); meslek örgütleri, kooperatifler, komisyoncular ve tedarikçiler bağlamında kilit aktörlerin rolü* temaları üzerinden sınıflandırılarak analiz edilmiştir.

3.5.7.3.1. Topluluk İçi ve Topluluk Dışı Dayanışma

Bu ve bir sonraki temada yer alan dayanışma pratikleri büyük oranda enformel dayanışma türleri üzerinden şekillenmektedir zira formel dayanışma biçimlerini kapsayan pratikler, kayıp ve hasarların telafi süreçleri ve bu sürece ilişkin sorunların ele alındığı alt temalarda detaylı olarak incelenmiştir. Yazılı olmayan sosyal normlara, karşılıklı güvene, kişisel ve sosyal ilişkilere dayanan, daha sınırlı bir kapsama sahip olan ve devamlılığı olmayabilen enformel dayanışma biçimleri bireyler ile gruplar arasındaki etkileşimlerin, toplulukların sosyal dokusunun ve dayanıklılığının nasıl şekillendiğini anlamamıza yardımcı olur. Özellikle afetler sonrası görülen dayanışma biçimleri ve pratikleri, toplulukların kriz

dönemlerinde nasıl organize olduklarına, hangi değerlerin ön plana çıktığına ve sosyal bağların gücüne ilişkin fikir verir.

Korkuteli ve Kumluca'da topluluk dışı (yani Kumluca ya da Korkuteli dışından bu yörede ikim afetine maruz kalanlara yönelik) dayanışma pratiklerinden bahsedememekteyiz zira hem afetlerin türü (kuraklık ve hortum), hem etkiledikleri üretim pratikleri (tarım ve hayvancılık faaliyetleri), hem de etkiledikleri alanın görece küçüklüğü enformel dayanışmanın topluluk içi ile sınırlı kalmasını sağlamıştır. Topluluk dışı dayanışma ağlarının rol oynadığı tek vaka Manavgat orman yangınıdır. Zira afetin bir felaket boyutuna erişmesi bölgesel, ulusal hatta uluslararası dayanışma ağlarını harekete geçirmiş, bu ağlar afet sonrası kısa ve orta vadeli süreçte önemli rol oynamışlardır. Bu dayanışma biçimlerinin toplulukların iyileşme süreçlerinde oynadığı rol, kayıpların telafisi temasında detaylandırılmıştır.

> "Hayırsever dışardan insanların getirdiği malzemeler ile hayvanları ve kendimizi doyurduk." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

> "Kim olacak, büyükşehrimizin belediyemizden büyüklerden, devletimizden milletimizden mesela. Bütün milletimizden destek olması çok güzel. (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Allah razı olsun hayırseverlerden, elin verdiğiyle işte aç açıkta kalmadık." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Maddi olarak işte devletten çok milletimizden yardımlarla." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

Afetler sonrası kırsal alanlarda *topluluk dışı enformel dayanışma pratikleri*, yerel halkın dayanışma biçimlerine dair önemli ipuçları sunar. Bu pratikler, topluluk üyelerinin afet sonrası toparlanma süreçlerinde dışarıdan gelen yardımların kritik bir rol oynadığını gösterir. Dışarıdan gelen yardımlar, sadece fiziksel ihtiyaçların karşılanmasına katkıda bulunmaz, aynı zamanda topluluk içindeki dayanışma duygusunu ve sosyal bağları güçlendirir. Yerel halkın anlatıları, bu dayanışma biçimlerinin sosyal ve duygusal anlamlarını derinlemesine analiz etmemizi sağlar. Yerel halk, afet sonrası dışarıdan gelen yardımları büyük bir minnettarlıkla karşılamış ve bu yardımların kendileri için hayati önem taşıdığını belirtmiştir. Bu yardımlar, sadece temel ihtiyaçları karşılamakla kalmaz, aynı zamanda topluluk üyelerine moral ve umut aşılar. Dışarıdan gelen yardımlar, topluluk üyelerine yalnız olmadıklarını, daha geniş bir toplumsal bağın parçası olduklarını hatırlatır. Bu durum, topluluk içindeki güven duygusunu pekiştirmiş ve sosyal uyumun artmasına katkıda bulunmuştur.

> "Ama tabi bu yangında da bayağı bir şeyler öğrendik. Sağ olsun milletimiz, yani şöyle, o zaman ben bu yangında yardımsever vatandaşlarımızı oturdum bir izledim. Bizim sırtımız yere gelmez dedim Allah razı olsun. Yani hükümet bu kadar destek verse biz kral gibi yaşarız (gülüyor). Onlar da destek verdi. Ben o zaman yayladaydım işte traktörle köyün birine gidiyordum. Konya-Antalya karayolundan köyün birine malzeme taşıyordum. Amcam ağladım o zaman ya. Beş tane tır böyle 'Manavgat Arkanızdayız' diye yazmışlar. Çok duygulandım o zaman ben amcam. Yani şu an yani yangından öğrendiğim şey benim, tek şeyim, Allah korusun öyle mesela atıyorum, Oymapınar yansa Allah korusun ben diyorum cebimde param yoksa şu arabamı satıp yardım etmeyi düşünüyorum. Yani şu an öyleyim, o zaman nasıl olur bilmiyorum ama şu an benim niyetim öyle, cebimde yardım yapacak param yoksa arabayı satarım. Traktörümü satar, yardım etmeyi düşünüyorum yani. Ama eskiden böyle bir şey düşünmezdim çünkü görmediğim bir şeydi. Şimdi biliyorum, çok şeyler öğrendik. Yani yangında bir de vatandaşımızın, Türkiye'mizin var olduğunu öğrendik. Türkiye'miz boş değilmiş. Var yani, şimdi ben yukarıda Akseki bölgesinde çalışıyordum. Dört kişi bana dedi ki amca, evini devlet yapmazsa haber ver hemen biz yaptıralım dediler. Milletimiz sağ olsun çok iyi, Allah razı olsun onlardan. Her konuda yardımcı oldular. Ben işte o zaman bizim sırtımız yere gelmez dedim ya, yani gelmeyeceğini öğrendim, gerçek bu. Çok şeyler yaşadık amcam işte, ne yapalım? Biz canımızın sağlığına şükrederiz. Şimdi orada benden 7-8 yaş küçük bir adam vardı. Adamlarla ufak bir şeyden tartıştık, adamla konuşmuyorduk, yangından sonra traktöre bindim. Yangın günlerinde, o kasabaya çalışmaya gittim. Telefon geldi işe gittim. Adamın bir transiti var, transite balyayı yığmış adam, yardım getirdi. Aslen deli dolu bir adam gibi. Sonra sarıldım, öptüm adama helal olsun. Helal olsun deyip, tebrik ettim o zaman. Yani herkes ne geliyorsa elinden yardım yaptı. Milletimizin var olduğunu o zaman öğrendim ben. Şimdi sizden de Allah razı olsun, gelip de bizim derdimizi biraz olsun bölüştüğünüzde bile çok fayda var." (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Bu yardımlar, bireyler ve gruplar arasındaki karşılıklı ilişkiler, ağlar ve güveni ifade eden sosyal sermayeyi artırmış, topluluk üyeleri arasında yeni sosyal bağların kurulmasına ve mevcut bağların güçlenmesine yol açmıştır. Yerel halk, dışarıdan gelen yardımların kendilerini güçlendirdiğini, moral verdiklerini ve kriz anında toparlanma kapasitelerini artırdığını belirtir. Bu durum, toplulukların uzun vadeli dayanıklılığına katkıda bulunur. Yardımlar aynı zamanda topluluk üyeleri arasında kolektif kimlik ve aidiyet duygusunu güçlendirmiştir. İnsanlar, ortak bir krizle karşılaştıklarında ve bu krizi aşmak için birlikte çalıştıklarında, topluluklarına olan bağlılıkları artar. Yardımların dışarıdan gelmesi, topluluk üyelerine daha geniş bir toplumsal ağın parçası olduklarını ve bu ağın kendilerini desteklediğini gösterir. Bu durum, topluluk içindeki dayanışma ve birlik duygusunu pekiştirir.

> "İşte başa çıkması çok zordu da bakma işte konu komşu, milletimiz, devletimiz yardım ettiler, sağ olsunlar. Yani yiyeceğinden, içeceğinden, üstüne başına giyeceğinden her şeyi verdiler. Öyle olmasa mümkün müydü? Hiçbir şey yok. Çok zor bir durumdu." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

> "Devlet hiç elini sürmedi ya halk sürdü bize ya. İşte onu da devlet diyor, ben izin vermesem gevşek bırakmasam o halk yardımı getiremezdi diyor. Mesela büyük belediyelere devlet el koymasaydı, hükümet, bizim evler şimdiye yapılıp bitecekti. Biz yaptıralım dediler. Adamlar engel oldu, hükümet yaptırtmadı. Belediyelere izin vermediler. Mesela Ankara, İstanbul, Antalya, Adana, İzmir böyle ne kadar büyük belediye varsa hep buraya yardımı yığdı adamlar. Yani biz bedava yapacağız. Hükümet bize müsaade etsin sadece, dedi. Hükümet müsaade etmedi. Yani oy kaybına uğrarım diye müsaade etmedi. Allah halktan bin kere razı olsun. Mesela benim kızın biriyle şu dolabı Manavgat'ta satan adam beraber oturur, aynı binada, duyuvermiş, bu dolabı aldı, geldi buraya koydu o adam. Bizden para mı aldı? Almadı. Devletten önce halk Allah bin kere razı olsun, bize çok destek çıktı. Yiyecekten, içecekten, giyecekten, hepsinden destek çıktı, çıkmadı demeyelim. Şurada kaç tane tüp var? Şu tüpün biri kaymakamlıktan geldi, birisi böyle yardımsever vatandaştan geldi. Öyle olmazsa biz kendimizi toparlayamazdık yani çok, çok destek geldi. Allaha bin kere razı olsun, daha çok versin öyle vicdanlı vatandaşlara." (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

Öte yandan afet sonrası dışarıdan gelen yardımlar, enformel dayanışma ağlarının ne kadar etkili ve geniş olduğunu gösterir. Yerel halk, dışarıdan gelen yardımların çeşitliliğini ve kapsamını vurgular. Enformel dayanışma ağları, resmi yardım mekanizmalarının yetersiz kaldığı durumlarda devreye girer ve hızlı, esnek ve doğrudan destek sağlar. Dışarıdan gelen bu yardımlar, aynı zamanda yerel halkın kriz yönetimi ve yeniden yapılanma süreçlerinde önemli bir rol oynamıştır. Bu yardımlar, acil ihtiyaçların karşılanmasını sağladığı gibi, uzun vadeli yeniden yapılanma çabalarına da katkıda bulunur. Yerel halk, dışarıdan gelen yardımlar sayesinde daha hızlı toparlandıklarını ve geleceğe daha güvenle baktıklarını ifade etmektedir. Zira yardımlar sadece maddi destek sağlamakla kalmaz, aynı zamanda topluluk üyelerinin kriz yönetim kapasitelerini de artırır.

> "Evelallah bu toprak bizim ise Türk bayrağının altında biz yaşayacağız. Bizim hakkımızdan bir Allah'ın kulu gelemez anladın mı, benim diyeceğim bu. Şu bizim halkımız altından üstündür el ne derse desin. Allah kimsenin başına vermesin. Vatandaştan aldık, hep vatandaş. Allah razı olsun, vatandaş duyarlıymış, vatandaştan aldık yani. Devletten destek göreceksek bundan sonra göreceğiz bakalım." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

> "Sanırım bu hayırseverlerin verdiği paraları aktarma gibi bir şey, devlet hiç sahip çıkmadı ya... Devlet yoktu sahada yani... Hep sivil organizasyonlar. Organizasyonlar çoktu bu arada ben devleti görmedim hiç." (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> "Ya şimdi devletin ev yapması, arkasından 50 bin lira civarında ödemesi. Az hasarlı evleri belediyenin tamir etmesi, insanların elbisesi… Mesela hanımı bir aradı, Zonguldak'ın bir köyündeki terzi olan bir kadın 50 tane şalvar göndermek istiyor. Öbür taraftan ceviz üreticisi bir kadın her evin önünde bir fidanımız olsun diyor ceviz ağacı gönderiyor. Yani böyle toplumu, devleti milleti yanında gördüğü için

bizim afetzede olan insanlar o üstündeki karamsarlığı çabuk attı, hani ben olacağım nasıl toparlanacağım açısından. O yardımlar yine de insanların üzerindeki o korkuyu, şaşkınlığı, endişeyi kısa zamanda aldı." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

Diğer taraftan kırsal alanlarda *topluluk içi enformel dayanışma* biçimleri bireylerin veya küçük grupların kişisel ilişkileri, sosyal ağları ve karşılıklı güven üzerine inşa edilir; imece, aile ve akraba dayanışması, komşuluk dayanışması, arkadaşlık ve sosyal ağlar gibi daha esnek ilişkilere dayanır. *Manavgat orman yangınının* ardından topluluk içi enformel dayanışma pratiklerine ilişkin yerel halkın anlatıları, afet sonrası dayanışmanın farklı yönlerini ve işlevlerini ortaya koyar hem olumlu hem de olumsuz deneyimleri yansıtarak topluluk dinamiklerine ve sosyal ilişkilere ışık tutar.

"Kendi kendimizin ilacı olduk biz. Konu komşu, kendi kendimizin merhemi olduk. Şahıs olarak mesela kendi köylülerimiz var, kendi konumuz komşumuz arkadaşlarımız var. Mesela burada yangın çıktığında Manavgat'tan koşup gelebilecek bir sürü eşim dostum var. Akraba hariç ilk olarak eş, dosttan yardım istemek gelir aklıma." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

"Geldik gayrı bu kiralık evin işte badanasını yaptık. Bu evin bir tarafında ev sahibinin kaynanası oturuyor arada bir kapı var. Bu tarafta da biz oturuyoruz. Eskiden gelin oturuyordu burada sonra göçtü gitti. Normalde vermezler de işte biz kötü biri değiliz bize verdiler." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

"Bir komşuya vardık, sağ olsun bir gece orda kaldık." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

"Şimdiye kadar kira vermedik istemediler ama isterler yani. Mecbur vereceğiz, vermeden olmaz. Şimdilik oturun dediler." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

Yangın sonrası yerel halk, bu tür dayanışma pratiklerinin kendileri için hayati bir öneme sahip olduğunu belirtmiştir. Bu pratikler, kriz anlarında fiziksel ve duygusal destek sağlayarak topluluk üyelerinin birbirine olan güvenini pekiştirir ve sosyal bağları güçlendirir. Komşuların birbirlerine evlerini açması, ahırlarını paylaşması ve günlük ihtiyaçlarını karşılamada yardım etmesi, topluluk içindeki dayanışmanın somut örnekleridir.

"Şu karşıdaki komşunun ahırı boş şimdi benim inekler orada duruyor." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

"20 gün sonra getirdiler. O zamana kadar işte şuralarda kaldık komşularda ama elin evine gidilmiyor kızım. Kardeşimin evine gittik, bacılarımın, kardeşlerimin yanında kaldım." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Küçüğü etkileyen de tavuklarımızın yanmasıydı, her gördüğüne tavuklarımız yandı diyordu. Hatta eşimin teyzesinin oğlu üzülmüş bu duruma, dört, beş tane tavuk, horoz getirmiş. Tavukları koyacak kümesimiz bile yoktu, yanmıştı." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

> "Ooo çocuklar destek olmaz mı çok gelip gittiler yaa… Onlar gelip gitmese ölecektik zaten. Çok geldiler gittiler, yardımcı oldular. Allah'ın her günü de beş çocuğumun beşi de geldi gitti. Yemeğimizi verdiler, pişirip de yemek yemeye şeyin var mı? Canın ister mi? Çok geldiler, çok, öyle az buz gelmediler. Çocuğun hiç zarar olmaz. Üç çocuktan aşağı çocuk olmayacak. 2 çocuk yeter deme. Çocuğunuzu yapın. Bak 5 tane çocuk vardı cenabı Allah herkesin vakasını verir rızkını doğrultur. Yeter ki çalışsın, ben adam olacağım desin. O çocuklar olmasaydı bir tane olsaydı ya da iki tane olsaydı üç gün beş gün gelir, ama o onun şeyine o onun şeyini sırayla… Herkes sırayla geldiler, gittiler, öyle geldiler geçtiler. Herkes sağ olsun herkes yardım etti. Elinden geleni yaptı." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Afet sonrası dayanışma pratikleri, topluluk içindeki sosyal bağların gücünü ve dayanıklılığını gösterir. Yangından etkilenenler, komşularının ve akrabalarının desteğiyle hayatta kalmayı başardıklarını ve bu yardımların kendileri için ne kadar değerli olduğunu vurgular. Bu tür dayanışma pratikleri, topluluk üyelerinin birbirine olan bağlılığını artırır ve kriz anlarında topluluğun daha dayanıklı olmasını sağlar. Topluluk içindeki güven ve iş birliği, dayanıklılığı artırarak gelecekteki krizlere daha hazırlıklı olmayı sağlar.

> "Burası bizim bir bilader vardı. Manavgat'ta otururlar, onundu burası kullanılmazdı. Depo olarak kullanılırdı işte biz burayı temizledik ettik, oturduk. Olmaz olur mu? Her gün buradaydılar o zaman, geldiler. Ne eksikse her gün getirdiler." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

> "Şimdi oğlan kredi çekti 2 oda yer yaptırdı. Şimdi oraya su alacağız yeniden, tuvalet çukuru kazacağız, boru alacağız. Bir güneş enerjisini sadece camlarına 18.000 lira verdi çocuk. 150.000 lira kredi çekti çocuk." (M-20, Kadın, 73, Okuma yazma yok, Emekli-Çiftçi)

> "İşte hafta sonu falan gelir giderler. Bu süreçte çok destek oldular." (M-27, Kadın, 57, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Valla biz eşimle ikimiz birbirimize destek olduk. Dışarıdan geldiler sordular böyle, herkes gitti. Biz ikimiz kaldık bu evin içinde." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

Yangın sonrası dayanışma, topluluk üyelerinin kolektif kimlik ve aidiyet duygularını güçlendirir. Birlikte yaşanan zorluklar ve bu zorlukların üstesinden gelme çabaları, topluluk içindeki dayanışmayı ve birlikteliği pekiştirir. Yerel halk, birlikte çalışarak ve birbirine destek olarak yangının yarattığı olumsuzlukları aşmaya çalışır. Bu süreç, topluluk üyelerinin kendilerini daha güçlü ve dayanıklı hissetmelerine yardımcı olur. Yerel halkın anlatıları,

enformel dayanışma ağlarının etkinliğini ve bu ağların kriz anlarında nasıl devreye girdiğini göstermektedir. Komşular ve akrabalar arasında geliştirilen dayanışma pratikleri, resmi yardım mekanizmalarının yetersiz kaldığı durumlarda hayati bir rol oynar. Bu pratikler, hızlı ve esnek bir şekilde yardım sağlama kapasitesine sahip olup, topluluk üyelerinin acil ihtiyaçlarını karşılamada etkili olur.

> "Burada mesela birazı yananlar, birkaç ev vardı boş halde, hiç oturacak yeri olmayanlar az yanan boş evlere yerleşti. Konteynerde oturan 2-3 kişi oldu burada. Onun harici herkes eskiden kalan boş evlerde oluyor. Biraz düzenleme yaptık, iyi kötü orada oturmaya çalıştı. Bir konteynerde oturmaktan ne kadar eski de olsa daha iyi bir evde oturmak. Öyle kira falan isteyen de olmadı ama adam gönlünden verdiyse de bilmiyorum bir şeyler." (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Yakında olan köylerde, bu köyler arasında yazılı olmayan kurallar vardır. Yani o köye gidip orada siz kafanızla bir otlatamazsınız, sürü getiremezsiniz filan. Bu yangından sonra bu biraz daha sıcak bakıyor köylüler, bizim de girişimlerimizle, "ne yapsın adamlar kardeşim, köyleri yandı" diye. Dışardan gelen sürülere, köylülere biraz daha sıcak baktılar, bir anlamda kucak açtılar. Yani sosyal dayanışma." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Ancak, dayanışmanın her zaman ideal bir şekilde işlemediği de görülür. Bazı anlatılarda kuraklık dönemlerinde topluluk içindeki dayanışmanın yeterli olmadığı, toplumsal ayrışmanın arttığı ifade edilmiştir. Evi yanmayanların, yangından etkilenenleri dışladığı ve yardım etmekten kaçındığı durumlar, topluluk içindeki sosyal bağların zayıfladığını gösterir. Bu tür olumsuz deneyimler, topluluk içindeki güvensizlik ve ayrışmanın artmasına neden olabilir.

> "Yok, yok yok kızım nerede… Herkes ben alayım ben yutayım derdinde sen istersen aç öl. Nerede kızım nerede…. Eskiden şurada patoz çekerlerdi, parkeciler olurdu, çalışanlar hamur yoğurur götürürdüm hep gelirlerdi insanlar ama bir tek ben. İşte bizim köy böyle kızım. Dayanışma yok kızım, dayanışma. Evi yananlar değil yanmayanlar aldı yardımı. Haramı helali bilen kim kızım." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Ben görümcemde kaldım ama eşim gelmedi arabada kaldı. İnsanlar kızdığı zaman adamın başına kakıyorlar biliyor musun? Öz kardeşinin evine gelmedi. Konteynır çabuk geldi Allahtan. Mücahit Bey MANSİAD'ın Başkanı dedi gel abla Manavgat'tan ev tutayım, elektriğini, suyunu, kiranı ödeyeyim. Eşim kabul etmedi. Allah razı olsun ben bunu akrabalarımdan bile duymadım. Dedim ya kızdığı zaman başıma kaktı." (M-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi-Turizmde günübirlik işçi)

> "Yangından sonra matkap tutacak gücümüz bile yokken, baş başa verip bir şeyler yapmaya çalıştık. Bazen kendi kendine isyan ettiğim de oldu kader mi, talih mi, diyerek, bazen birbirimizle tartıştık, yine de altından kalktık. Bazen öfkeleniyor eşim dört, beş senedir ağıl inşaatını bitiremedin diye çıkışıyor. Çünkü

> yangından önce de kendimiz yapmıştık. Resmen sigortasız eleman çalıştırıyorsun, bir eleman tut bakalım kaç paraya çalışacak, diyor (Gülüyor). Tek başına olmuyor, mesela merdivenin tepesine çıkıyorsun, yerden çekiç almak için bile inmen gerekiyor, sağ olsun hanım o görevleri yapıyor, demir uzatıyor, yalnız olmuyor. Yani o süreçte destek falan almadık, her şeyi kendi kendinize yaptık. Çok yalvardım, ona yalvar, buna yalvar, çaresiz gittim otuz tabak sac, otuz tane de profil aldım. Kendi param da yok, biraz yardım gelmişti, ondan karşıladım. Çünkü yağmur da gelecek, inanır mısınız? O gün bitirdim, hayvanları çadırdan kurtarıp ağıla yerleştirdik, akşam saatlerinden sonra yağmur yağdı." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

Yangın sonrası dayanışma pratikleri, topluluk içindeki uzun vadeli sosyal dinamikler üzerinde de etkilidir. Dayanışma, topluluk üyelerinin kriz anında ve sonrasında birbirine destek olma kapasitesini artırır ve bu da topluluk içindeki sosyal uyumun ve dayanıklılığın sürdürülmesine katkıda bulunur. Ancak, olumsuz deneyimler ve sosyal ayrışmalar, topluluk içindeki sosyal bağları zayıflatabilir ve uzun vadede topluluk dayanışmasını olumsuz etkileyebilir.

> "Ooo… Olmaz mı yardımlaşma tabi… olur yardımlaşma burada. Ama yangın sonrasında dayanışma pek olmadı." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

> "Ağlasan da sızlasan da yapacak bir şey yok. Yani biz böyle bir şey görmesek bir şey istemezdik. Ya Ahmetin evi yanmış ya ne olacak yansın derdik önce ama maalesef öyle değilmiş. O zaman böyle beraberlik vardı. Adamın evini bir şekilde yaptık, yatağını yorganını, kap kacağını, eşyası, her şeyini aldık, yaptırdık adam evinde oturdu. Ama şimdi benim ev yanmış, evi yanmayan komşular tanımıyor bile beni. Birlik beraberlik yok öyle. O zaman öyleydi." (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Burada evi yanmayanlar bizi dışladılar. Bizi bir şey alacak zannettiler, Evlerine hücum edeceğiz sandılar, bizi dışladılar. Ya ne olacak, adamlar selam vermedi. Merhaba demediler. Onlara baskın yapacaz mı zannettiler ne ettiler? Yani ben olsam adama derdim yenge, dayı amca gel, benim yanımda bir duruver derdim. Gel bir yudum suyumu çayımı içiver derdim. Öyle ettiler. Olmadı... Böyle bir kötülük yaşadık, yaşamaya da devam ediyoruz... Bakalım sonumuz ne olacak. Herkes akraba burada ama düştün mü göreceksin işte... Geçen sene bayram geçti arkasından yangın oldu, hiç kurban eti yiyemedik, yandı bütün kurban etlerimiz. Çoğu kişi götürdü etlerini malzemelerini çocukları olan ama biz yapamadık, en çok zorluğu biz gördük." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Korkuteli'nde de deneyimler olumlu ve olumsuz bir biçimde farklılaşıyor olsa da Manavgat ya da Kumluca'daki gibi acil bir durumdan söz etmediğimiz, uzun ve aşamalı gerçekleşen bir afet türü ile karşı karşıya olduğumuz için topluluk içi dayanışma pratiklerinin de bu anlamda çok zengin oluğunu söyleyemeyiz.

> “Ya komşularım yazlıkçı, yaşlı, ederler yardım öyle... Yem yaptırıp mesela geldiğimde yardımcı olurlar. Komşularım iyi. Benim onlara faydam olur, onların bana. Bir sıkıntı yok ama tabi sen mal ediyorsan kimseye güvenerek etmiyorsun, mecbur değil her zaman için. İşte böyle.” (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> “Kredi fazla çekmedim. Biz Tarım Kredi’ye borçlandık, 40000 lira gibi bir borçlandık. Yetmeyen yıllarda gelinle çocuğa diyoruz, oradan para gönderin. Onlar da biz arabayı değiştireceğiz diyorlar. Araba dura dursun siz bana verin parayı diyorum. İnekleri böyle ayakta tutuyoruz şimdilik. Bir oğlan olunca sıkıntı olmuyor. Arada ona verdin bana vermedin derdi olmadı mı, ben sıkıldım mı onlar bana para gönderiyor, idare ediyoruz bakalım.” (L-17, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Dayanışma pratikleri, yerel halkın kriz anlarında komşularına, akrabalarına ve arkadaşlarına destek olarak kuraklığın etkilerini hafifletmeye çalıştığını göstermektedir. Bu tür pratikler, topluluk üyelerinin kriz anlarında yalnız olmadıklarını hissetmelerini sağlar ve sosyal bağları güçlendirir. Komşular arasında su paylaşımı, iş gücü desteği ve maddi yardımlar gibi dayanışma pratikleri, topluluk içindeki güveni pekiştirir ve dayanıklılığı artırır. Bu pratikler, topluluk üyelerinin birlikte çalışarak krizleri aşma kapasitesini artırır ve gelecekteki zorluklara karşı daha dirençli olmalarını sağlar.

> “Benim bütün arazime o bakıyor şimdi. Tabii biz de destekliyoruz değilse ayakta duramayacak. Yani biz desteklemesek ayakta duramayacak.” (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> “Kendi ailemize, ya kuraklık var işte diye, sorsam; senin boruya ben ekleyeyim, sen benim boraya ekleye, sen sondajını ekle gibi birbirimizle yardımlaşıyoruz. Yapıyoruz yani yapacağımız başka çare yok. Kendi akrabalarımızla yapıyoruz. Yani büyük topluluk olarak yapamıyoruz. Yani dayanışma, kuraklıkla mücadele açısından, daha küçük ölçekte kalıyor. Örneğin benim şu anda buranın arkasında dinamom çalışıyor, komşuma akıyor su. Benim bahçem çok suluysa, onun bahçesi susuz kaldıysa olmaz. Yani onun için bizde birbirimize küçük çapta dayanışma var.” (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> “2-3 aile var mesela arkadaşımız olan, bizim yaşlarda olup akran olduklarımız, bu aileler arasında yardımlaşma var ama böyle büyük ölçekte yok. Çok büyük yanlış aslında yardımlaşmamak. Örneğin benim suyum fazla oldu mu senin bahçeni benden sula, senin fazla suyun olduğunda sen benimkini sula gibi olsa daha iyi olur. Sen komşuna verdin, sen de diğer komşuna verdin, komşundan alınca adam arkadaş parasıyla diyor ve adam haklı oluyor su satmakta. Adam buradan 3-4 km su borusu döşemiş, suyu satıyor.” (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Ancak, dayanışmanın burada da her zaman ideal bir şekilde işlemediği de görülür. Bazı yerel halk üyeleri, kuraklık dönemlerinde dayanışmanın yetersiz kaldığını ve sosyal ayrışmaların arttığını belirtir. Kaynakların sınırlı olduğu durumlarda, bazı topluluk üyeleri

bencilleşebilir ve dayanışma ruhundan uzaklaşabilir. Bu durum, topluluk içindeki sosyal bağların zayıflamasına ve güvenin azalmasına yol açabilir.

> "Ben isterim çiftçilik yapmalarını. Keşke bir tane oğlan çocuğu olsa da bana faydası olsa ama biz bir hanım bir ben yani. Ha çalış ha çalış yani bir yardımcın kimse yok. Hiçbir istirahatin yok. İşimiz zor yani." (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Yine menfaate dayanıyor. Kendi kuyusu varsa suluyor adam. Geçen sene sekiz dekarlık yere yemeklik buğday ektim olmadı, sürdüm orayı da dibindeki bahçenin sondajı var. Gittim rica ettim ve bu köyde yüz yüze baktığım bir insan. Dayı dedim; şu sondajdan bana bir sefer su ver, en azından bir, iki ton buğday kaldırayım, evimin yiyeceği olsun yeter, bir sefer ver dedim. Dayım ben yeminliyim su veremem, dedi. Bu çok enteresan bir davranış, bir gün su verseydi geçen sene bir ton buğday alsam, evimin yemekliğini çıkarırdım. Bunu vermedi bana. İnsanlar bencilleşti, paylaşmayı sevmiyorlar artık. Köy sistemi de ortadan kalkmış oldu. Köy saflığı da ortadan kalktı. Bu bencilleşmenin sebebi ise hayat şartları. Benden menfaatleri varsa çok selam veren insan var, işini gördükten sonra selam vermeden kaçıyorlar." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Kumluca'da yaşanan hortumun ardından yerel halkın enformel dayanışma pratikleri, topluluk içindeki güçlü sosyal bağlar ve kolektif direnç ile zayıflayan bağlar ve artan kırılganlıkların aynı anda var olabildiğini ve deneyimlendiğini göstermektedir. Olumlu deneyimler, sosyal ilişkilerin ve çeşitli grupların etkileşimleri aracılığıyla somutlaşmış ve afetzedelere büyük fayda sağlamıştır.

> "Çok iyiydi. Türk halkı birbirine her zaman destek olur. Her şeyde bu yani depremde olsun doğal afetlerde burada hepimiz birbirimize destek çıktık. Yani adam işini bıraktı senin mesela naylonunu çekti. Yani bazıları anlatılmaz yaşanır da Allah bir daha göstermesin yani öyle zamanları." (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

> "Çok yardımlaşma oldu. Komşularımızla birbirimize destek verdik. O ürünün içinden çıkardık. Önce zaten seranın demirini kaldırmadan içindeki malımızı kaldırdık. Ondan sonra geldik demirini hurdacıya sattık tekrar yeniden sıfırını aldık. Hepsini sıfırdan kurduk." (K-28, Erkek, 44, Lise, Çiftçi)

> "O süreçte evini kaybeden insanlar vardı. Komşusu evinin bir odasını açtı, yaralarını sarıncaya kadar misafir etti. Yarasını sararken yemek pişiremeyen insanlar vardı, onlara yemek götüren insanlar oldu. İnsanlar yardımlaştılar." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

> "Tabii insanlar birbirlerinin yanında yarısını sarmak için canla başla mücadele ediyor ama hasar alan çok fazla olduğu için kim kime yardım edecek. Hani devlet kurumlarından STK'lardan gelip geçmiş olsun diyen var ama geçmiş olsun demeyle de yaralar geçmiyor yani." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi

İlk olarak, aile içi dayanışma önemli bir rol oynamıştır. Aile üyelerinin birbirlerine manevi ve fiziksel destek sağlamaları, afetzedelerin psikolojik ve ekonomik sorunlarla başa çıkmalarında etkili olmuştur. Örneğin, birçok kişi eşlerinin ve çocuklarının moral ve motivasyon sağlama konusundaki katkılarını vurgulamıştır. Eşlerin birbirlerine verdiği manevi destek, zorlukların üstesinden gelmede önemli bir etken olmuştur. Bu tür dayanışma, bireylerin aile bağlarını güçlendirirken, aynı zamanda topluluğun genel direncini artırmıştır.

> "Ailemle yani çocuklarımla, eşimle aram çok iyi. Ben ailesine bağlı bir baba olarak görüyorum kendimi ya da bir eş olarak görüyorum. Tabii eşime de sormak lazım bunu, çocuklarım bana çok bağlı. Mesela akşam eve yemeğe geç gelsem, ben eve gelinceye kadar yemek yemeyecek şekilde. Eşim keza yine aynı şekilde. Eşim çok üzerime düşer. Yani özellikle ben bu zararları gördüğüm zaman daha çok düştü, anladı. Yani önceden görmediği için anladı. Parasızlığı gördü, sıkıntıları gördü, yaşadı bunları. Ondan sonra bazı şeylerin değeri daha iyi anlaşıldı. Hani bazı şeylerin değerini bilmek için kaybetmek gerekiyor ya, kaybedince anlaşıldı yani. Ha önceden de bana para veya şu bu falan hiçbir şey diyen yoktu ama tabii illa eksikliği hissediliyor. O süreçte en çok destek olan eşim oldu. Manevi olarak çok yardımcı oldu. Eşimin annesi babası yardımcı oldu manevi olarak. Öyle bir süreç atlattık." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

> "Ayakta kalmamı sağlayan en önemli şey hanım, aileydi yani başka bir destek alacak yerin yoktu. Kimisi güler kimisi geçiş olsun demeye gelir amcam. Öyle para desteği yapan olmaz. Sadece öyle bir şey olduğunda, geçmiş olsuna gelir adam. İşgücü anlamında yardımlar olur. Komşular falan geldiler yardıma sağ olsunlar." (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

Komşuluk ilişkileri de dayanışma pratiklerinin merkezinde yer almaktadır. Komşular arasında yardımlaşma, hasar gören seraların tamir edilmesi, ürünlerin toplanması ve temel ihtiyaçların karşılanması gibi çeşitli şekillerde kendini göstermiştir. Zarar görmeyen komşuların, zarar görenlere yardım etmek için seferber olması, toplumun kolektif bilincini ve karşılıklı bağımlılığını yansıtmaktadır. Örneğin, zarar görmeyen sera sahiplerinin, zarar gören sera sahiplerine yardım etmeleri, yerel halkın dayanışma kültürünü ve komşuluk ilişkilerinin gücünü ortaya koymaktadır. Bu tür yardımlar, maddi destekten ziyade iş gücü ve moral desteği şeklinde gerçekleşmiştir.

> "Şöyle oluyor. Sizin seranız var iki bölgede. İki mevkide diyeyim, biri zarar gördü, diğeri görmedi. Zarar görmeyen yerdeki komşunuz zarar gören yerdeki seranıza yardıma gelir. Toplanabilecek bir şeyler var mı falan anca böyle söylenir ama daha sonrasında toplanıp bir dernek, konsey, toplantı, konferans gibi şeyler yaşanmıyor." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

> "Yağmur geliyordu, o kadar insan topluluğu nereden çıktı bilmiyorum, komşular, arkadaşlar emaneten evin çatısını kapattıklarını gördüm. Evin içine yağmur girmesin diye sera naylonuyla kapatıp, üzerine

kiremitleri örtüyorlardı, yardımlaşma vardı. Benim çevremde gördüğüm böyleydi, başka yerleri bilemem tabi. Eşim, umursamaz gibi görünse de aslında öyle biri değildir. Karşıdaki insana bir şey belli etmez, sürekli güler. Moraliniz bozuk olsa da konuşmaları sayesinde bir anda kendinizi kahkaha atarken bulursunuz. Ailecek çıkmaya çalıştık eşimin desteği ile. Eş, dost bir yere kadar, kapıyı kapattığında ailenle baş başa kalıyorsun, onlarla atlatmaya çalışıyorsun. Düşünüyorsun zaten nasıl yaparım, Ne yapmalıyım, diye." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

"Ya destek olarak tabi ki hani komşularımız yanımızda oldu. Mesela yardım ettiler yani ama herkes de kendine kendince. Hani öyle para maddiyat olarak bir destek görmedik de gelip gidip manevi destek olan oldu." (K-11, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

"Komşularla dayanışmamız o tarz ilişkiler iyiydi. Yani sera yıkıldığı zaman hem işçi tuttum hem de komşularım geldi yardım etti. Yemek getirenler oldu." (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

"Zarar görmeyen komşularımız yapılması gereken bir şey varsa yapalım diye gelip gittiler. Komşuluk ilişkilerimiz iyidir, yardıma ihtiyacım var dediğim zaman gelmeyeceğiz demezler. İmkanları dahilinde yardımcı olurlar." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

Yerel halkın dayanışma pratiklerinde akraba ilişkileri de önemli bir yer tutmaktadır. Akrabaların desteği, hasar gören yerlerin onarımı ve ürünlerin toplanması gibi konularda büyük katkı sağlamıştır. Özellikle, aynı köyden veya yakın çevreden gelen akrabalar, hasarın boyutuna göre seferber olmuş ve dayanışma göstermiştir. Akrabaların birbirlerine olan desteği, topluluk içindeki güven ve aidiyet duygusunu pekiştirmiştir.

"Akrabalardan gelip yardım eden oldu tabii. Adam mesela içinde ipini telden çözdük, ayırdık şey yaptık yani onlar da bayağı bir hafta 10 gün sürdü yani. Biraz ürün vardı, onları topladılar içinden. Tabii alçak böyle tam yıkılmayan yerlerden. O anda komşularla bir şeyimiz yoktu yani herkesin yıkıldığı için komşularda orada herkes kendi derdine düşmüş oldu. Bize ancak yani kendi akrabalarımızdan gelenler oldu yani." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

"Halk olarak Allah razı olsun, tanıyan tanımayan kendinde hasar olmayan, başka yerlerden gelenler keserini çivisini alan çoluğunu çocuğunu alıp koşuyor bu tarafa akrabası tanıdığı olanlar. Bu tarafa komple buraya akıyorlar. Allah razı olsun onlardan. Gece fenerle ile çivi çaktık. Seranın üstünü değiştirdik. Bir taraftan rüzgâr esiyor, bir taraftan seranın üstünü değiştiriyoruz. Düşün. Erkeklere çivi keser lazım. Ben onların arkasından gidiyorum lazım onlan şeyleri yetiştirmeye. Öbür kadınlar evde yemek hazırlıyorlar çocuklar. Işık da yok çamur bir taraftan. 1 hafta ceryan gelmedi. Giydiğin elbise en fazla 10 dakika. Hem ıslanıyor hem çamur oluyor. Ceryan olmayınca çamaşır makinasını çalıştıramıyorsun. Evde ne kadar elbise varsa götürdüler komşular yıkadılar geldiler Allah razı olsun. Yemek getiriyorlar. O şekilde dayanışma çok güzel. Türk vatandaşı her zaman birbirine destek oldu Allah razı olsun. Aynı şekilde başka bir yerde böyle bir afet geçecek herkes toplanır. O hortumda toplaması

gelenler meyvesini sebzesini 1 hafta toplamadı geriye attılar. Hortumdan zarar gören arkadaşlar toplayamıyor onlar da toplasın diye. Onların düşünce de şu, şimdi biz toplarsak bizimki kaliteli. O hortum geçen çamurlu kötü domatesi biberi patlıcanı alan olmaz diye onlar toplamadı bir hafta geriye attılar. O bir hafta içinde de hortum geçen arkadaşlara gittiler yardım ettiler, topladılar, onlar satsın iyi kötü iki üç kuruş. Bizimki nasılsa bir zararımız yok diye. Bunu yapıyorlar yani dayanışma çok süperdi. Ne olur bizim 3 kasa domates yumuşar, 5 kasa çıkma çıkar, o da bir şey değil diyor. Ama biz toplarsak sizinkileri hiç alan olmaz diye. Hani Allah razı olsun o şekilde düşünceleri çok iyi. İşte durum öyle." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

"İyiydi, Allah razı olsun. Bizim kendimizin zaten kendi köylülerimiz bizim burada 50-60 tane hane vardır. Kendi köyümüzden Beykonak'da, Mavikent'te burada. Şurada yukarıda Sarıcasu köylerinde. Bunlarla bizim kendi aramızda dayanışmalar vardır. Birbirimize afet olduğu zaman yardımlaşma yaparız, almayasıya yardımlaşma yaparız. Şimdi afet gören arkadaşımıza aramızda hemen bir para toparlarız. Götürüp veririz ona. Mesela bir yıl önce bir oldu. O arkadaşımıza bir para toparladık. 4.000 TL para topladık. Köylülerce kendi aramızda, götürdük verdik ona karınca kararınca bir destek olmuştur. Gönlünden ne koparsa, böyle bir dayanışmamız olurdu bizim köylümüz arasında. Bize de verdi köylüler mesela o zaman. O gün 1.200 TL, para verdi köylüler. Tabii o zamana sonra köylüler biraz da azaldı. Şu Gölhisar'daki seracılıktan dolayı bizim köylünün yarısı Gölhisar'a geri gitti. Toplanan parayı 3 kişiye böldüler yani 3000 liranın üstünde para toplanmış. Köylüler yine para toplamış kendi arasında. Getirdi bir arkadaş verir yani öyle bir yardımlaşma olur. Kendi köylerimizin arasında öyle bir yardımlaşılır. Tanışlar gelir aynı sizin gibi kazanız geçmiş olsun der var mı bir ihtiyacınız der. İnsanlık hali yoktur, sağ olun dersin diye ya böyle oluyor. Kendi köylülerimizin faydasını gördük yani. O psikolojiyi atlatana kadar hiç de yalnız bırakmadılar. Hani ziyarete çok gelirler zaten bizim köylülerimiz çok gelir. Yani çok gelen giden olur. Biz de gideriz, köylülerimiz de gider. Ama buralılarda, Kumluca'nın yerlilerinde bu pek yoktur. Yani bunlarda olmaz o. Bu dıştan gelenlerde olur genelde. Bilmiyorum, şurada vardı, onlar buralıydı. Niyeyse Allah'ın bir kulu bile gelmedi bunlara hiç. Demek ki insanlık gari yöreden yöreye değişiyor. İnsanların yöreden yöreye değişikliği oluyor." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Yerel organizasyonlar ve bireysel girişimler de dayanışma pratiklerinin bir parçası olmuştur. Özellikle muhtarların ve köy ileri gelenlerinin organize ettiği yardımlar, afetzedelere destek sağlama konusunda önemli rol oynamıştır. Muhtarların yardımıyla, zarar gören ailelere erzak dağıtımı ve geçici barınma imkanları sağlanmıştır. Bu tür organizasyonlar, resmi kurumların desteği olmasa bile, yerel inisiyatiflerin afetzedeler için nasıl etkili çözümler üretebildiğini göstermektedir.

"Kaos vardı tabiki, herkes geçmiş olsun demek için yanıma geldi. Yardımlaşma muhtardan geldi, biraz erzak dağıttı. Bir de ağanın biri bir şey kesmiş, onu dağıttılar, başka hiçbir şey yoktu. Buranın halkının çoğu oldukça zengin, biz de kendi yağımızda kavrulduk işte." (K-20, Kadın, 64, İlkokul, Çiftçi)

> “Kredi çekemedik. Birine kefil olduydum, üstümde kredi olduğu için yeni çekemedim. Hala daha onun borçları ile uğraşıyoruz. Benim imkânım yok zaten de artık zaman aşımına uğrarsa uğrayacak. Yani o yüzden bir yakın abimiz var burada o sağ olsun yardımcı oldu. Tekrar eylülde ekim yaptık.” (K-13, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi)

Netice itibariyle, Kumluca'daki hortum sonrası yerel halkın enformel dayanışma pratikleri, sosyal ilişkiler ve topluluk içindeki güven duygusuyla desteklenmiş ve afetzedelere önemli faydalar sağlamıştır. Aile içi dayanışma, komşuluk ilişkileri, akraba destekleri, yerel organizasyonlar ve toplumsal iş bölümü, bu pratiklerin somut örnekleridir. Bu dayanışma biçimleri, afet sonrası toparlanma sürecinde topluluğun başa çıkma kapasitesini ve direncini artırmakta, sosyal bağları güçlendirmektedir.

> “Ailemizin desteği ile devletin desteği ile yaptık. Yani içinden kurtulduk Allah'ıma şükürler olsun. Şu anda bir şey yok. Babam da destek oldu. Kendi yerinde de hasar vardı. O da kendi birikimi ve devletin desteği ile öyle böyle yaptık yani. İyi, iyi. Herkes yardımlaştı yani birbirine zaten onu yapmayan insan vicdansız bir insandır. Mesela orada düşmanın olsa da geliyor yani yardımlaşma vardı. Yani herkes birbirine yardım etti. Orada mesela seraların içinde naylonlar oluyor. Sobalar, biberler olacak olursa toplamaya yardım ettiler. Geldiler yani gelmediler değil. Yardımlaşma oldu. Yani herkes ucundan, bucağından tuttu. Yardım ettiler, naylonları çektiler. Bizimkinde hiçbir şey yok kurtaracak komple yerle bir oldu. İçinden naylonlardan bir iki biber topladık.” (K-23, Erkek 49, İlkokul, Çiftçi)

> “İlişkiler iyiydi. Komşuluk iyiydi. Tabii yardımlaşma çok iyiydi. Gelenler gidenler evimi temizlediler, gördüler efendim işte destek oldular yani yardımlaşma çok iyi. Öyle bir şey olduğunda millet toplanıp yeri yapıyor yerleştiriliyor yani. İyi ki oğlanlar var. İşte 2 oğlan var. Oğlanlar da zaten şey baba sizin yaşınız geldi geçti, boş verin yapmayın çatmayın diye onlar da destek oldu. Destek olanlar eşim-dostum oldu, canına gelmedi dediler. Bu iş olur, yapılır, çatılır dediler. Yani onların bir şeyi oldu bize desteği oldu. Başvurma gibi bir paylaşım olmuyor da bedenen yardımlaşma oluyor. Bedenen bu yardımlaşma var. Mesela geliyor bugün benim komşum zarar görmüş. Konu komşu toplanıyor onu ayaklandıralım, kaldıralım diye bir yardımlaşma oluyor.” (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> “Zarar görmeyen olursa onlar geliyor yardıma. İyi-kötü zarar görmeyen yine geliyor yardıma ama zarar gören zaten kendi serasıyla uğraşıyor. İlk günlerde bir yardımlaşma-dayanışma oluyor yani. Ya zarar görmeyen adamlar mesela geliyorlar yardıma onda sıkıntı yok. Gelip yardım ediyorlar insan gücü anlamında. Yani naylon çekmeye, cam takmaya yardım ediyor.” (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

Diğer taraftan, yerel halkın enformel dayanışma pratikleri incelendiğinde, olumsuz deneyimlerin de önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bu olumsuz deneyimler, topluluk

içindeki dayanışmanın zamanla nasıl zayıfladığını ve kırsal ilişki formlarının değişimini ortaya koymaktadır.

> "İlişkiler zayıfladı. İlk yaşadığımızdan 20 sene geçti, 1998 şeyinde çok insan yardım etti ama bu son hortumda sadece insanlar merakla gelip bakıyor artık. Bunlar hep bitmiş. Yani öyle bir şey yok artık, düzen çok değişmiş. Genelde seyir amaçlı geliyorlar. Her kafadan bir ses çıkıyor işte öyle. Yani ben hep işçiye yaptırdım toplamayı temizlemeyi. Dediğim gibi artık ilişkiler zayıf, zayıflamış. Yani insanlarda bir yaşam tarzı şunu bunu gibi herkeste merak var. O gün işte evin kiremitleri attı, ben Kumluca'ya kremit almaya geldim. Kumlucanın çıkışında kavşak var, oradan seraların olduğu yere 45 dakikada zor vardım, 3-5 dakikaya varacağım yola. O kadar arabada yoğun araba trafiği var ki… Sanarsın Kumluca'nın hepsi zarar görmüş, herkeste bir merak. Bakmaya geliyorlar. Arabayı bırakıp yürüyerek gidesim geldi, o derece sinir oldum. İnsanlarda yardımdan ziyade merak duygusu var. Mesela sosyal medyada da görüyorum. Mesela bir askerimiz şehit oluyor veyahut bir şey oluyor, bunlar gereksiz şeyler yazıyor, işte başın sağ olsun Allah rahmet eylesin acaba diyorum Mehmetçik Vakfına gidip 3-5 TL para yardımı yapıyorlar mı? Bizdeki Müslümanlık sözde paylaşmaya dönmüş. Yani oranın masrafı yok zaten sen zaten hani şeyi ödüyorsun, işte kolay gelsin, Allah bir daha göstermesin, başın sağ olsun, Allah rahmet eylesin böyle boş işler gibi geliyor bana bunlar. Yani yapacaksan git güzelce yap. Gerçekten samimiysen içten, bankaya git parasını yatır veyahut git yanına ne yapabilirim sana diye sor yani. Seranın başına gelip "geçmiş olsun" demenin de mantığı yok. Hatta şu psikoloji var, geçmiş olsun diyene bile kızıyorsun o esnada. Mesela 2 sene önce Mavikent'te de oldu, gidip de bakmadım, bakamam zaten, ben daha önce yaşadım. Kendim bir şey yapmayacaksam oraya gidip geçmiş olsun demenin mantığı yok. Benim geçmiş olsun dememle orada bir şey düzelmeyecek. Bizim olaylara bakış tarzımız çok farklılaşmış eskisi gibi değil. Bundan 20 sene önceki gibi değil, artık bitmiş yani her şey. Bünyeden emek ya da cepten para çıkmayacak, sözden çıksın gitsin, müslümanlık buna dönmüş." (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

Öncelikle, topluluk içindeki dayanışmanın zamanla zayıfladığına dair güçlü bir algı bulunmaktadır. Geçmişte daha güçlü olan komşuluk ve akrabalık ilişkilerinin, yakın zamanda zayıfladığı vurgulanmaktadır. Örneğin, eskiden maddi ve manevi yardımlaşmanın yaygın olduğu, ancak artık insanların sadece sözlü destekle yetindiği belirtilmektedir. "Eskidendi o," şeklinde ifade edilen bu algı, topluluk içindeki güvenin azalmasına ve bireyci bir yaklaşımın yaygınlaşmasına işaret etmektedir. Bu bağlamda, güven eksikliği, bireysel davranış ve yaklaşımlar, dayanışma pratiklerini olumsuz etkilemektedir.

> "Ateş düştüğü yeri yakıyor. Şimdi benim imkânım var. Ben dolarda veya euroda param var veya altınım. Biraderin imkânı yok. Açılmış, yardım etsem ne zaman alacağım parayı? Eskidenmiş o ilişkiler kalktı, acıma hissi veya şey hissi. Allah yardımcısı olsun deyip geçiyor. Bu neye benziyor? Ateş düştüğü yeri yakıyor. Herkes kendi yağında kavrulur. Eskidendi o eskiden. Ben esnaflık yapmaya 78'de başladım arkadaş bana 500 TL para ver desen, bir hafta 10 günlük veriyordun. Şimdi kimse kimseye para vermiyor. Ya güven yok vermiyor ya da versem alamayacağım diyor. Yani o kadar. Ah, ah! O eskidendi, mümkün

> değil, mümkün değil. Güven de yok. Şimdi bak ben kurdum. 50 tane üyem vardı (eski kooperatif başkanı), ben bir arabayı değiştirmeye ya da ev almaya kalksam. Adam bizim parayla ev aldı derler. Güven yok, yok. Şimdi konuşturma beni. Yani yukarıya da güven yok. Güven yok yani." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

Dayanışma pratiklerinin zayıflamasının bir diğer nedeni ise ekonomik faktörlerdir. Toplumda ekonomik sıkıntılar arttıkça, bireylerin ekonomik açıdan dayanışma kapasitesi ve imkânı azalmaktadır. Özellikle kırsal alanlarda yaşayan ve tarımla geçinen halkın ekonomik gücünün sınırlı olması, dayanışmanın yalnızca manevi düzeyde kalmasına neden olmaktadır. "Ateş düştüğü yeri yakar" ifadesi, bu durumu özetler niteliktedir; insanlar kendi geçimlerini sağlamakta zorlanırken başkalarına ekonomik destek sağlamakta isteksizdirler.

> "Yani herkes üzüldü, herkes geldi sağ olsun, ellerinden geleni yapabileceklerini söylediler. Sadece bu ağızda oldu tabii, maddi bir destek olmadı. Nasıl söyleyeyim ben bir şey görmedim, buna kendi annem, babam, kardeşim de dahil. Hiç kimse bir şey vermiyor. Kendi imkanlarımızla iyi kötü bir şeyler yapmaya çalıştık." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

> "Bu acıyı yaşayan bilir, ateş düştüğü yeri yakıyor. Maddi yönden kimse kimseye yardım edemez ki, zaten kıt kanaat geçiniyor, bana verip de aç mı kalacak?" (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Herkes kendi işiyle uğraştı yani. Bir iş yapılacak bir şey kalmadı. Hurdacı gelecek demirleri atıp hurdaya gidecek. Herkes bir süreçte, yani yardımlaşacak bir şey yoktu. Bitti tamamen bitti ya! Yeniden komple yeni sıfır! Mesela abimin orayı yapan abimin işi bitti mi bekliyor. Mesela ben konuşuyorum, benden sonra siz konuşuyorsunuz, sizden sonra bir başkası, adam sıraya bindiriyor, öyle işini yapıyor. Ekstra siz bir usta bulursanız, onu devreye sokuyorsunuz o aradan çıkıyor. Sonra sizin arkanızdaki geliyor, sırayla yani bekleniyor, hani bir anda işimizi yaptıralım falan bunlar hikâye bekleniyor. (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

Aile ve akrabalık ilişkileri açısından dayanışma pratikleri de zayıflık göstermektedir. Birçok kişi, yakın akrabalarından bile yeterli destek görmediklerini belirtmektedir. Aile üyelerinin ekonomik durumlarının yetersiz olması veya aralarındaki ilişkilerin zayıf olması, dayanışmanın etkili bir şekilde gerçekleşmesini engellemektedir. Özellikle, ekonomik olarak güçlü olmayan ailelerin birbirlerine ekonomik yardım yapma kapasitesi sınırlıdır ve bu topluluk içindeki dayanışmayı olumsuz etkilemektedir.

> "Düşenin dostu olmuyor. Yalnız hissettik o süreçte. Hısımın akraban gelip halini hatırını sormazsa, komşu gelir bir gün sorar iki gün sorar, geçmiş olsun der gider. Komşular geldi, gelmeyen olmadı ama o kadar. Gelen de şöyle yapıyor, ben size söyleyeyim, geçmiş olsun takma kafana deyip pışpışlayıp gidiyorlar. Onu bağlayan bir şey yok çünkü canına gelmemiş diye teselli ediyorlar sadece. Doğru insanın canına gelmiyor ama mal da canın yongası." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

> "Çocukların olmadı. Kızı everdiydik onlar da zaten bir damat kendi çalışıyor. Kendilerine zor yetiyor. Oğlan zaten öyle. Annemgilde kalıyorduk. Babam zaten yok benim, öldü. Annem de köyde zaten. Köyde onların bir geleceği yok zaten. Kendi kendine ye iç." (K-13, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi)

> "Küçük kardeşim var, ben okutup, evlendirdim. Espri olarak dedim ki, sen zarar görmedin, 5 (beş bin lira) liraya ihtiyacım var, bende de yok abi dedi. Ben onlar için ölüme giderim, onları ben büyüttüm." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Hiçbir şey yoktu, kimse kimseye, varsa kendinde var. Hiç kimsede yok sadece işte akşam kardeşlerim geldi, halam çocukları hepsi geldi, geçmiş olsuna ama yani herkes kendi derdinde, olmuyor olmuyor öyle bir şey yok." (K-21, Kadın, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Yerel halkın dayanışma pratiklerinde komşuluk ilişkilerinin de zamanla zayıfladığı görülmektedir. Hortum sonrası komşuların yalnızca geçmiş olsun ziyaretleri yaptığı, ancak somut bir yardımda bulunmadığı sıkça dile getirilmektedir. Yardım bekleyen kişilerin, komşularından sadece manevi destek görmeleri, dayanışmanın etkili bir şekilde gerçekleşmemesine neden olmuştur.

> "Bu yüzden zaten kendimiz kurmaya kalktık. Kendi gücümüzü kullandık. Arkadaş desteği de oldu bunun yanında. Yanında çalışanından nazının geçtiği kişilere gel yardım et diyerek. Akrabadan destek yok da arkadaş çevresinden var. Kurulumda yardımcı oldular. Maalesef… Kendi gücünün yettiği kadar. Bunun dışında yok". (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

> "Komşular sadece geçmiş olsun demek için geldiler. Maddi yönden yardım edilmedi ama hepsi manevi yönden yanımızdalardı. Evin içindeki camı falan temizlediler." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

> "İmkânsız, o eskidendi, komşuların bazıları gelmediler bile, vefasız bunlar. Eski ilişkiler kalmadı." (K-20, Kadın, 64, İlkokul, Çiftçi)

> "Ama bu süreçte para kazanacağım diye algı oluştu insanlarda. Çünkü imece kalktı, yardımlaşma kalktı. Eskiden hatırlıyorum, bir komşunun naylonunu rüzgâr attığında, acı haber tez gelir misali çabuk duyurdu. Duyulduğunda eline keseri alan koşardı yardıma. Şimdi yok, hepsi bitti. Yaklaşık yedi, sekiz yıl oldu bu iş biteli. Daha öncesi de var ama yedi, sekiz yıldır hiç yok. Ne değişti bilmiyorum? Bunlar araştırılması gereken konular aslında, imece bitti, çok önemli şey, yardımlaşma bitti." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Yerel organizasyonlar ve resmî kurumların yetersizliği de dayanışma pratiklerini olumsuz etkilemektedir. Afet sonrasında resmî kurumların yeterli destek sağlamaması, halkın kendi çabalarıyla başa çıkmaya çalışmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum, dayanışma

pratiklerinin daha çok bireysel çabalara dayandığını ve topluluk içi kolektif eylemin zayıfladığını göstermektedir.

> "Bir yardımlaşma olsa çok iyi olur da yapmıyorlar ki başımızdakiler, hiç öyle bir ilgilenen yok. İlgilenen yok, tabii biz bak 4 yıl önce 3 yıl önce bu afeti geçirdik. Öyle de yapılacak. Böyle de yapılacak ayaklandırılacak, ellendirilecek. Hiçbir şey görmedik yani. Dedikleriyle kalıyorlar." (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Şimdi Kumluca'da yaşayan bir aile var. (Fotoğraf gösteriyor, demirleri eğip üzerine naylon çekilmiş barakadan çadırdan hallice bir mesken gösterdi). Bu kadın 88 yaşında. Bu Kumluca'da yaşanan bir tablo. Kumluca'daki insanlar sadece cebindeki bozuk paraları şuraya koysa bu kadına daire alır. Ama bunu yapacak güvenilir bir yapı arıyor insanlar. Burada her yıl irili ufaklı afetler oluyor yani o açıdan bir ara formül bence çok önemli." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

> "Olmaz, burada herkes tek başına olduğunu bilir. Çünkü buradaki sistem düşeni yemek. Düşeni yemek olduğu için de gidip kimse kimseden ne yardım ister, ne de yardım edilmesini kabul eder, kendi adıma konuşacak olursam. Neden öyle derseniz? Daha önce de bahsettiğim gibi, buralara medeniyetten önce para geldiği için, ister istemez herkes ben, ben, ben, bencil olmaya başladı burada. Mesela seralarımız yıkıldı değil mi? Paramız da var, hepsini yaptırmış olsaydık, bazıları, "vay be adamlar ne güzel tekrar yaptırdı", bazıları da "yüklendiler krediye, şimdi krediyi de ödeyemez bunlar" diyeceklerdi. Burada kimse kimseyi çekemiyor. Afet sırasında yardımlaşma, dayanışma, on beş yıl önce millette bu kadar para yokken ve paranın da değeri yokken, vardı. Çünkü herkes hep beraber bir yere gidiyordu ve hiç tanımadığın insan yoktu. Sonrasında işin içine para girdikçe ilişkiler bozuldu. Yani bir afet olduğunda birbirimize destek olalım durumu oluşmuyor. Ne desteği olacak ki? Bir de öbür taraftan düşünelim; bugün banka kredi vermezken, yanındaki komşun neden sana ödünç para versin ki? Devlet sana yardım etmezken, yanındaki komşun neden yardım etsin? Sosyal Devlet'te yaşamıyor musun? Komşumdan yardım alacaksam, neden Devlet'e vergi ödüyorum. En çok vergi ödeyen biziz, ilk üretici olarak da, son kullanıcı olarak da, hepsinde biz ödüyoruz vergiyi. Benden aldığın vergi, bana geri döndürmüyorsa, komşum nasıl döndürsün? Öncelikle Devlet'in yardım etmesi lazım ki, herkesin arkasında devlet var, üç gün sonra ben de düşersem, benim de arkamda Devlet var der ve insanlar birbirine yardım ederler." (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

Son olarak K-16'nın "buradaki sistem düşeni yemek", "buralara medeniyetten önce para geldiği için, ister istemez herkes ben, ben, ben, bencil olmaya başladı burada", "devlet sana yardım etmezken, yanındaki komşun neden yardım etsin?" ve "komşumdan yardım alacaksam, neden Devlet'e vergi ödüyorum" ifadeleri özel bir ilgiyi hak etmektedir. Bu ifadeler afet sonrası dayanışma biçimlerini şekillendiren yapısal unsurlara ışık tutmaktadır. Bireysel rekabeti ve kâr maksimizasyonunu teşvik eden küresel kapitalist ekonomik sistemde, ekonomik ilişkiler ve piyasa dinamikleri, topluluk içindeki sosyal bağların önüne geçer. Mülkiyet ve sermaye yapıları

dayanışma pratiklerini şekillendirerek ve daraltarak kolektif dayanışmaya alan bırakmaz. Neoliberal politikalar, devletin sosyal hizmetlerini ve ekonomik müdahalelerini azaltarak, piyasa güçlerinin serbestçe işlemesine olanak tanır, böylelikle sosyal güvenlik ağları zayıflar ve topluluk içindeki dayanışma pratikleri azalır. Devletin sosyal hizmetlerden çekilmesi, bireylerin kendi başlarına hayatta kalmalarını zorunlu kılar ve toplumsal dayanışma zayıflar. Bir diğer ifadeyle sosyal güvenlik ağlarının yetersizliği, bireylerin kriz anlarında yalnız kalmalarına ve kendi başlarına hayatta kalma mücadelesi vermelerine neden olur. Aynı zamanda küreselleşme ve modernleşme süreçleri, topluluk içindeki geleneksel sosyal bağların zayıflamasına katkıda bulunurken küresel ekonomik dinamikler ve modern yaşam tarzları, bireylerin yerel topluluklardan kopmasına ve daha bireyci bir yaşam tarzını benimsemelerine yol açar, geleneksel dayanışma pratikleri yerini küresel piyasa dinamiklerine bırakır. Tüm bu yapısal unsurların bu toplulukların dayanışma biçimlerine de sirayet ettiği, dahası iklim afetlerinin bir tür afet kapitalizmine de kapı araladığı görülmektedir. Toplumsal dayanışmayı yeniden inşa etmek ve sosyal adaleti sağlamak için, bu unsurların eleştirel bir şekilde değerlendirilmesi ve alternatif sosyoekonomik ve sosyoekolojik politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, topluluk içindeki sosyal bağları ve dayanışma pratiklerini güçlendirecek politikaların ve uygulamaların hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır.

3.5.7.3.2. Kolektif Dayanış(ama)ma ve Kolektif Eylem(sizlik)

Afet sonrası topluluklarda kolektif dayanışmanın ve kolektif eylemin önemi, toplumsal direncin ve hızlı toparlanma kapasitesinin artırılması açısından kayda değer bir rol oynar. Kolektif eylem, bireylerin kaynaklarını ve çabalarını birleştirerek, afetten etkilenenlerin ihtiyaçlarına daha etkin ve hızlı bir şekilde cevap verilmesini sağlar. Ayrıca, topluluk içinde sosyal bağları güçlendirir ve bireyler arasında güven ve iş birliğini teşvik eder. Bu bağlamda, kolektif eylem, afet sonrası sosyal dayanıklılığı artırarak, topluluğun gelecekteki krizlere karşı daha hazırlıklı olmasına katkıda bulunur.

Manavgat orman yangınına ilişkin anlatılar topluluk içindeki kolektif dayanışma ve direnç pratiklerinin oldukça zayıf kaldığını göstermektedir. Topluluğun yangın sonrası alınacak önlemler, kolektif eylemler ve istişareler konusunda ciddi eksiklikler yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu eksikliğin temel nedenlerinden biri, bireyler arasındaki güven eksikliği ve sosyal bağların zayıflamış olmasıdır. Birçok katılımcı, topluluk üyelerinin artık sadece kendi çıkarlarını düşündüğünü ve başkalarına yardım etmeye yanaşmadığını belirtmiştir. Bu bireysel tutum, topluluk içinde ortak hareket etme ve kolektif çözümler üretme kapasitesini ciddi şekilde zayıflatmaktadır.

"Nasıl diyeyim, burada içinde insan yaşayan 6 ev yandı, gerisi boş ev. Öyle hiçbir konuşma olmadı bir araya gelinip." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

"Yok öyle hiç konuşulmadı gülüm. Konuşulmadı. (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

"Hiç kendi arasında öyle bir şey konuşmadılar. Biz duymadık, biz duymadan konuştularsa…" (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

"Hiçbir planlama yok." (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Yok." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

"Öyle konuşulmadı, yangın gidiyor, herkes normal hayatına dönüyor. Her şey unutuluyor. Bir tek dert yanıyoruz birbirimize." (M-Muhtar-8, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi)

Topluluk içinde ekonomik eşitsizlikler ve ekonomik çıkarların ön planda olması, dayanışmanın önündeki en büyük engellerden biridir. "Bizim çocukluğumuzda cenaze olduğunda televizyon açılmazdı evde 3 gün. Komşumuzun düğünü olduğunda herkes işini bırakır 3-4 gün oraya giderdi" şeklindeki ifadeler, geçmişte daha güçlü olan sosyal bağların ve dayanışma pratiklerinin yerini günümüzde bireysel çıkarların ve ekonomik rekabetin aldığına işaret etmektedir. Öte yandan muhtarlar ve yerel liderlerin, topluluk dayanışmasını ve direncini artırma konusunda yetersiz kaldığı görülmektedir. Birçok katılımcı, muhtarların ve yerel yöneticilerin etkisiz olduğunu ve topluluk içinde bir araya gelme ve istişare etme girişimlerinin eksik kaldığını belirtmiştir. Bu durum, kurumsal destek mekanizmalarının zayıflığını ve yerel yönetimlerin kriz yönetimi konusundaki eksikliklerini ortaya koymaktadır.

"Ben anladım ne demek istediğinizi istişareden bahsediyordunuz, mesela bir kontrol noktası kurmak kendi aranızda gibi. Şuna inanın, o kapasitede bir tane insan bulun gelin, bir iş verin hepsini ben yapacağım. Bakın bu insanoğlunda genetik değişti bizde. Ya Avrupai sistemden kaynaklanıyor ya başka sistemden. Maddiyattan başka hiçbir şey düşünmez olduk. Sorunumuz o. Bizim çocukluğumuzda cenaze olduğunda televizyon açılmazdı evde 3 gün. Komşumuzun düğünü olduğunda herkes işini bırakır 3-4 gün oraya giderdi. Cenazesi olduğu zaman herkes onunla ağlardı. Şimdi değişti. Hayat kuralları ve şartları değişti artık. Kendileri tapınak gibi paraya tapmaya başladı insanlar. Bir araya gelmememizin nedeni para. İnsanlar birbirlerine arazi davasından ondan, bundan, şundan artık dostluk arkadaşlık, biri için bir şey yapma falan. Herkes bir para pul yüzünden birbirine dargın. 200 lira yüzünden adam adamı satıyor. Sorun o birlik beraberlik yok. Biz muhtarı görmüyoruz, bir faydası yok bize. Çok büyük sıkıntımız var muhtarla. O da mesela insanların birbirine dargınlığından aradan sıyrılarak seçildi." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

> “Yok bizler bulunmadık. Bulunduk demeyelim de onu telefonlar iki sene önce imza toplandı. Herkesten böyle bir başvuru yapacaksın, bir şey diktireceksin diye onun da aslı çıkmadı. Yani bizim çobanımız yok Türkçesi. Sürüyü çoban güder imiş. Bizim çoban olmadığından bizim her şey kısıtlı kalıyor. Bizim burada öyle bir toplanıp da sohbet olmaz. Ancak herkes günlük gelirini ulan ben bugün karpuz ektim şu fiyata gitti. Yarın eksem bu fiyata mı gider bunları konuşurlar. Dört kişi bir araya gelip de böyle bir şey konuşmazlar. Konuşurlarsa da biz duymadık. Konuşmazlar en kalabalık yeri bir ora var, hiçbiri konuşmaz. Herkes kendi sorununu kendi çözmeye çalışır öyle çözer. Başka türlü değil.” (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

Yangın sonrası alınan önlemler ve kolektif eylemler konusunda ciddi bir eksiklik söz konusudur. Katılımcılar, yangın sonrası herhangi bir istişare veya kolektif eylem yapılmadığını, topluluk üyelerinin kendi başlarına hayatta kalma mücadelesi verdiğini belirtmiştir. "Herkes kendi derdine düşüyor gülüm ne yapabilirsin? Herkes kendi evinin derdinde" şeklindeki ifadeler, topluluk içinde ortak bir kriz yönetimi planının bulunmadığını ve insanların bireysel çabalarla hayatta kalmaya çalıştığını göstermektedir.

> “Yok, yok… Bizim köyde herkes kendini düşünür, kendi çıkarlarını kendi menfaatlerini. Her yerde öyle genelde ama bizim köyde özellikle çok fazla. Bizim muhtarımız da bu köyde değil, burada olsa yine bir şeyler olabilirdi. O da etken.” (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> “Yok yok, yok… öyle bir şey olmadı. Bir daha olursa yine herkes kendi derdine düşer o anki psikolojiye de bağlı bilemiyorsun.” (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

> “Herkes kendi derdine düşüyor gülüm ne yapabilirsin? Herkes kendi evinin derdinde, hani bir yerde olsa tamam herkes yardım eder ama bu öyle değil. Yok hiç olmadı. Yangından sonra da olmadı. (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

Topluluk içinde genç nüfusun eksikliği, dayanışma ve kolektif eylem kapasitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Birçok katılımcı, gençlerin köyde kalmadığını ve bu nedenle dayanışma girişimlerinin ve kolektif projelerin başarısız olduğunu belirtmiştir. "Mesela önder 7 kişi olacak dedi. Şimdi şu yaşımda alamam onu ama gençliğim olsa alırdım" şeklindeki ifadeler, genç nüfusun eksikliğinin topluluk dinamiklerini nasıl etkilediğini ve kolektif eylem kapasitesini nasıl zayıflattığını göstermektedir.

> “Yok öyle bir şey olmadı. Siz şehirde 10 daireli bir yerde oturuyorsanız herkesi tanımıyorsunuz değil mi? Köy yeri de artık ona döndü. Ben gençleri görmüyorum. Yangın öncesi bu kadar değildi, yangından sonra daha kötü oldu.” (M-22, Erkek, 67, İlkokul, Hayvancı)

> “Yok olmadı, olmadı da Antalya’dan bir ekip geldi. Hani kooperatif kuralım, kadınlara bir olsun ama genç olmayınca işte... Mesela önder 7 kişi olacak dedi. Şimdi şu yaşımda alamam onu ama gençliğim olsa alırdım. Evet işte bir alan olmayınca. Güzel bir şey aslında. Mesela pekmezin varsa diyor mesela ufak tefek salça vs. Kooperatif olunca satacak yer aramayacaksın diyor. Ama işte 7 kişi olacak. Alan olmadı... Ben yürüyemiyorum ki alayım... Biraz da işte gençlik Manavgat’ta, daha önce olması lazımdı. Şu amcanın bir gelini var, bir o yapabilir gerisi hep yaşlı.” (M-27, Kadın, 57, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> “Ya geçen bakanlıktan geldiler, devlet yolladı ama şimdi demin dediğim gibi herkesin kendi işi telaşı kendinden aşkın kuzum. Böyle bir işe tamam ben başkan olayım, üye olayım, birinci başkan ben olayım dedim ama benim arkamdan hiç kimse gelmedi. Benim ihtiyacım var, ben çıktım yola sadece kadınlar içindi, gelen kimse olmadı, çünkü herkesin uğraşı var. Ona vakit ayıracak durumları yok ama tek benle de olmaz. En aşağı 7 kadın olacak, dedi. Ondan dolayı gelen olmadı, iptal oldu. Herkes kendi canını düşünüyor.” (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

Dolayısıyla, Manavgat orman yangını sonrası topluluk direncini ve kolektif dayanışmayı artırmak için, ekonomik eşitsizliklerin azaltılması, genç nüfusun köyde kalmasını teşvik edecek politikaların geliştirilmesi ve yerel yönetimlerin ve aktörlerin kriz yönetimi kapasitelerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, topluluk içinde güveni yeniden inşa edecek ve kolektif eylemi teşvik edecek sosyal projeler ve istişare mekanizmaları oluşturulmalıdır. Bu şekilde, gelecekte benzer afetlere karşı daha hazırlıklı ve dayanıklı bir topluluk yapısının oluşturulması mümkün olacaktır.

> “Yapılmadı, yapıldıysa bile biz duymadık, köye uzağız çünkü. Yapılan yardımlardan bile fazla bir şey görmedik, muhtar ve cami hocası olmasa yardımlardan dahi haberimiz olmayacaktı. Acaba yardım gelir mi, diyerek bütün gün gidip de caminin önünde mi bekleyeyim? Zaten psikolojim bozulmuş, kafamın üzerine bir hal oldu, uyuştu, bir ay geçmedi, buz konmuş gibiydi. Yani kim geldi kim gitti, kim aradı? Çoğunu hatırlamıyorum. Anlayacağınız toplanıp konuştularsa bile haberim yok.” (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

> “İdeal olan, ben bütün parti başkanlarıyla görüştüm. Acilen çok acil bir vakıf kuralım. Yani Manavgat yardımlaşma ve kalkınma vakfı gibi. Ve bütün televizyonlara bedava reklamını verdiririz. Sivil yardımlar bu vakfa gelsin. Yani parti ayrımı yapmadan herkesten, her partiden dürüst namuslu adil insanlardan oluşan bir vakıf kuralım dedim. Herkes alkışladı yalnız öğrendik ki reklam vermek yasakmış. Böyle sıkıntılar doğdu. Vakfa herkes evet dedi. Yalnız öyle reklam vermek Türkiye çapında vakıflarda yasakmış. Öyle olunca işte yerelde kalacağız. Benim derdim adres arayanlara adres olsun. Yani güven sağlayalım anlamında. Olmadı, hayata geçiremedik.” (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

Bu bağlamda, yangın sırasındaki örgütlü mücadeleleri gibi, yangın sonrası süreçte de kolektif eylem ve iklim afetlerine dirençli topluluk oluşturma stratejileri bağlamında iyi

örneklerden biri yine "Ahmetler" olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Ahmetler sakinleri su tankı, yangın söndürme sistemleri, ekipman tedariki, tampon bölge çalışmaları gibi mekanizmalar ve önlemler üzerine topluluk düzeyinde istişare ve hazırlıklarını sürdürmekte ve kolektif eylemlerine devam etmektedirler.

> "Ama yangını önlemek anlamında tedbirlerimiz var. Mesela bir tanesini daha bu hafta yaptık. Derneğin bir tane köyümüze proje aracılığıyla destek olmak istedi. Biz bir tane su tankı rica ettik, yangın söndürme sistemi kuralım diye. Mümkün olursa iki tane alacağız ondan. Buna ait ekipmanları toplama konusunda bir çalışmamamız var. Yani bir yangın olduğunda köy nasıl daha hazırlıklı olabilir diye. Bir de yay gibi köyün üst tarafında 50-60 metrelik bir alan yaratalım. Oralara yine su tankları koyalım tampon bölge oluşturarak. Yani koruyacak mekanizmamızın olduğunu düşünüyoruz açıkçası. Yani kaderimize razı olmayalım diye birtakım önlemler alıyoruz, almak istiyoruz. Bunun dışında gelen gidene bunu söylüyoruz." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

Korkuteli'nde ise artan kuraklığa karşı yerel halkın verdiği yanıtlar ve gerçekleştirdikleri kolektif eylemler, topluluk dayanışmasının çeşitli yönlerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda yapılan görüşmeler, bazı bireylerin aktif çabalarını ve iş birliklerini sergilerken, topluluk genelinde dayanışmanın ve kolektif eylemlerin eksikliğini de göstermektedir.

> "Yok istişare yok. Kuraklık zaten genel olarak var yani bir köylü etkilemiyor, şehirdeki insanı da etkiliyor. Buğday yetişmeyince ne olacak? Ekmeğin fiyatı artıyor. Bizim çözebilecek olduğumuz şey hâlihazırdaki yeraltı kaynaklarımızı bilinçli kullanarak basit aslında sorunun çözümü çok basit. Tamam, yukarıdan gelene bir şey yapamıyoruz. Yağmayana, ama hala hazırda yer altımıza sahip çıkabiliriz. Çok basit çözüm, bilinçli kullanarak. Düzenli kullanarak, denetimli kullanarak bu kadar basit yani hani filozof olmaya da gerek yok bu işi çözmek için. Toplanıyoruz evet, işte sularımız yok, sularımız sıkıntılı, konuşuyoruz burada bu sorunu. Konuşmaysa konuşuyoruz. Köylü olarak dertleşiyoruz. Şöyle olsun diyoruz, herkes ben gibi söylüyor diyelim çünkü basit yani, sularımızı değerli kullanalım diyoruz ama icraat yok. Söylemler farklı, faaliyet farklı. Yeraltı kaynaklarımızı düzgün kullandığımız takdirde kuraklıkla bir nebze baş edebiliriz. Yine bilince geliyor, işte insana geliyor." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "Bizim bu bölgede birleşme olayı olmuyor. Ben çok şey yaptım; bahar döneminde kuraklıktan dolayı bize en çok zarar veren yer bu Çomaklıdaki çiftlikle alakalı ama genelde çoğu, hayır o değildir, diyor çoğu yani yanaşmıyor, bir birlikte olma olayı olmuyor." (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Olmadı, istişare hiç olmadı, öyle hiçbir paylaşım yok, olmadı. Daha çok herkes kendi kendinde öyle bir şey olmadı." (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Valla yok. Bir araya gelmek yok! E ne diyorlar Allah'tan geldi, Allah'tan etti. Bunu konuşuyoruz, başka bir şey konuşmuyoruz ki… Bu sene böyle oldu diye hep Allah deyip deyip oturuyoruz, bilmiyorum… Hani birbirimize "şöyle oldu, böyle oldu" tamam konuşuluyor ama kendi aramızda konuşuyoruz. Diyoruz ki "bu sene, diğer sene nasıl olur, iyi olduğu zaman iyidir" kendi aramızda. Bilgilendiriyoruz aslında birbirimizi. "Şunu ekersek şu daha güzel olur diyoruz." Ama öyle bir birlikte hareket etme herhangi bir başvuru vesaire. Şu ana kadar olmadı. Bu hani oldu dersem yalan olur." (L-16, Erkek, 63, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Yok, böyle bir şey yok. Yine de hani böyle toplu değilse de komşu komşu yanına geldiği zaman aynı şeyi konuşuyor. Yani çözümü de bulamıyoruz işin gerçeği, çözüm de yok. Kuraklık olduğu zaman bir sulama sistemi olsa rahatlarsın. Sulamada sürekli o da sorun damlama sistemi, sondaj suları derine doğru kaçıyor. Ceyranlar pahalı. İnsanlar kendi kendilerine şahsi olarak yani böyle çareler arıyorlar." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Bazı bireylerin, kuraklıkla mücadelede kolektif eylemlerde bulunduğu görülmektedir. Özellikle, yerel halkın su kaynaklarını daha verimli kullanmak için birlikte çalıştığı örnekler dikkat çekicidir. "Biz çaylara bent tutturuyoruz. 5-6 kişi toplanıyoruz, bent kuruyoruz buradan suyu diğer taraflara salmıyoruz" gibi ifadeler, topluluk üyelerinin yeraltı sularını korumak için gösterdiği çabaların somut örnekleridir. Bu tür eylemler, yerel halkın doğal kaynakları korumak ve sürdürülebilir su yönetimi sağlamak amacıyla birlikte hareket ettiğini göstermektedir.

> "Belki daha kötü olurdu. Bizim şimdi kışın çok yağmur yağdığı zaman Korkuteli barajına almadıkları sular bu tarafa geliyor. Biz çaylara bent tutturuyoruz. 5-6 kişi toplanıyoruz, bent kuruyoruz buradan suyu diğer taraflara salmıyoruz. Niye? Ovamızda kalsın işte yarılgan dediğimiz düden dediğimiz şeyler var oralar gitsin diye. Mesela bu sene yağış az olmasına rağmen sondajlarda düşüş geçen seneye göre daha az, ben bunu buna bağlıyorum. O gelen suların hepsi yeraltında burada kaldı. Biz komple ovaya saldık suyu dışarıya diğer taraflara gitmedi. Yeraltı suyuna çok büyük faydası oldu bunun yani şu an. Biz kendi imkanlarımızla bir şeyler yapmaya çalışıyoruz ama artık… Onun da geleceğe faydası olur olmaz bilmiyorum artık." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Birlikte hareket etmek derken zaten şöyle bir şey var, evet sohbet ediyorsun, konuşuyorsun. Şimdi mesela bu yeraltı sularımızın bitmesi nedeniyle millet havuz kazdırıyor. İşte sondaj gece gündüz orada çalışıyor, suyu toparlıyor, toplu bir şekilde. Daha sonrası bahçeyi suluyor. Bu nereden kaynaklandı? Toplu olarak istişarelerden kaynaklandı, yapıldı. 2 yıldır bu sistem yapıldı. Ha iyi mi iyi, neden iyi? Çünkü yeterli suyu bastığın zaman bütün her tarafa eşit bir şekilde sulama yapabiliyorsun. Öbür türlü su az olduğunda direk sondajdan bastığın zaman yetersiz oluyor. Ana borulara yakın olan yerleri suluyor. Diğer kısımlar sulanmadan kalıyor. Bunlar böyle toplu istişare etme ile meydana gelen şeyler." (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Benzer şekilde çiftçilerin sulama sistemlerini iyileştirmek amacıyla gerçekleştirdikleri iş birlikleri de göze çarpmaktadır. "Toplu olarak istişarelerden kaynaklandı, yapıldı. 2 yıldır bu sistem (havuz) yapıldı" ifadesi, topluluk üyelerinin ortak sorunlara karşı çözüm üretme kapasitesini ve bu çözümleri hayata geçirme konusundaki kararlılığını yansıtmaktadır. Bu tür istişareler ve toplu hareketler, su kaynaklarının daha verimli kullanılmasını ve çiftçilerin kuraklıkla daha etkin bir şekilde başa çıkmasını sağlamaktadır.

> "Bu meyvelerde, ilaçlamalarda biz mesela Gök Ayını takip ederiz, eskiler de böyle takip etmiş. Dolunay ve Ay'ın karanlık olduğu dönemler. Mesela böcek Dolunay'da çiftleşiyor. Ay karaya geldiği zaman da yumurta bırakıyor. Biz bunu mesela uygulama yapıyoruz. Eskiden mesela biz direkt ayı takip ediyorduk. Şimdi program var. Bak şu anda ay yok. Ay sıfır bugün. Yarın görünecek. Yani şu anda yumurtanın dönemi, ilacı atma dönemi. Bu dolunayda da bazı böcekler yumurta bırakıyor. Mesela o zaman attığın zaman da hem o yumurtayı hem kendini öldürmüş oluyorsun. Şimdi ben buna Ziraatçilere dediğim zaman, mesela ara ara toplantılar yapılıyordu eskiden şimdi yapılmaz oldu da. Ya arkadaş hani bilgi yetersizliği var ve bu iç kurdunun hakkından gelemiyoruz. Yani "bunun popülasyonunu öldürmek için gidin tuzaklar kurun bilmem ne yapın". Mesela tuzağa gerek yok. Dışarıya bir tane ışık yak, akşam bak. Kelebek popülasyonu ne kadar çoksa o gün tamam bu ilaçlamanın yapılması gerekiyor. Mesela dışarıda bir tane sinek öldürücüm var. Ben mesela dolunayın veya aykaranın olduğunu oradan takip ederim, sabaha kadar hiç durmuyor mesela. İşte o gün sabaha kadar çalışıyor böcek yumurta bırakıyor yani. Biz bunu gözlemleyebiliyoruz yani. Mesela biz mesaj çekiyoruz işte dolunayı unutmayın, işte ay karanlığa girdi. Bazen fotoğraf atıp, ilaçlamayı aman ha unutmayın diyoruz. Bir bakıyoruz biz mesaj çekiyoruz, Tarım ya da ilaççılar bizden 2 gün sonra mesaj çekmeye başlıyor. İç kurdunda, yumurtayı bıraktıktan sonra 4 saati var çiftçinin. Bu 4 saati kaçırdıktan sonra ilaca da batırsa öldüremiyor, öldüremiyor yani." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

> "Yok, birlikte hareket etme yok, sadece 5-6 komşu birleşiyorsun sondaj kazdırıyorsun. Yani onun haricinde bu köylü olarak toplu hareket etme gibi bir şey yok. Bir de yağmur duasında bir araya gelinir. Yağmur yoksa, yağmur duası yapılır. O zaman köyde herkes bir araya gelir dargın küskün kimse kalmaz, o yapılır bak. Kuraklık olduğu dönemlerde. Ekinlerin çıkıp da böyle tam suya ihtiyaç olduğu zaman. Onun dışında yok." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Tabii işte burada kahvede bir araya gelince konuşuyoruz. Filanınki iyi filanınki kötü diye. Kim üst üste 4 yıl iyi ise herkes ona dönüyor." (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Ne var ki anlatılarda, en çok vurgulanan husus topluluk üyelerinin genel olarak kuraklıkla mücadelede bir araya gelme ve dayanışma gösterme konusunda zorluklar yaşamasıdır. "Halkımızda herkes ayağını yorganına göre uzatıyor, çalışıyor yetirmeye çalışıyor. Öyle bir isyan, kabahati şunda bulayım, bilmem ne yapayım? Köylümüzde maalesef öyle bir şey yok" ifadesi, bireylerin genellikle kendi sorunlarına odaklandığını ve kolektif

eylemde bulunmaktan kaçındığını ortaya koymaktadır. Bu durum, topluluk içinde dayanışmanın ve ortak hareket etme kültürünün güçlü olmadığını göstermektedir.

> "Valla genelde halkımızda herkes ayağını yorganına göre uzatıyor, çalışıyor yetirmeye çalışıyor. Öyle bir isyan, kabahati şunda bulayım, bilmem ne yapayım? Köylümüzde maalesef öyle bir şey yok. Öyle bir şey yok. Olay o. Herkes biraz daha büzülüyor yani o oluyor." (L-1, Erkek, 66, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> "Yani köy bazında yapılacak pek bir şey yok." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Hiçbir şey olmuyor. Bizim köylü insanımız nasıl diyeyim sana, bu bölgenin insanı bir araya gelip de sesini devlete duyurmak için hiçbir zaman çaba göstermedi. O bölgenin milletvekilleri mecliste bize çok daha iyi çalışıyor. Onların hakkını savunan çaba gösteren, onların dertlerini anlatabilen milletvekilleri var. Devletten hakkını alabilen insanlar var. Bu bölgenin insanında bir araya gelebilen bir toplum yapısı yok. Bir araya gelemiyor, birleşemiyor. Hakkını isteyemiyor devletten. İçe kapanık, yapısaldan dolayı mı hava şartlarından dolayı mı? Yani derdini anlatamayan, mesela siyasiler geldiğinde böyle elini kapatan, derdini bile anlatamayan bir toplum yapısına sahip. Mesela buradaki yöneticilere köylüler birleşse imza toplasa buradan bucağa kadar arazi sahipleri bu bölgeye su istiyoruz deseler… Mesela seçim vaadi olarak belediye başkanı Karacaören'den su getirecek diyordu. Karacaören öldü sonra ta Manavgat'tan bize su getirecekti belediye başkanı. Mantıklı bir siyasi manevra olarak açıklanabilir mi bu? Ya belediye başkanının su getirip getiremeyeceği açık değil mi? Suyu devlet getirir. Yani bana neden vaat veriyorsun." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Hayır. Olmuyor. Bir araya gelemiyoruz ki zaten. Yani önceden gelebiliyorduk artık gelemiyoruz. Çiftçilik yapanlar bir toplaşsa aslında olacak. Tek bizim köy değil bu çevre köyler de toplaşıp, ne olması gerektiğini konuşup, muhtarlarla beraber, bir yerlere müracaat etmemiz gerekiyor. Valla gelinmiyor, o bana seslenmesin diyor, o bana dokunmasın diyor. Şimdilik böyle gidiyor ama fazla böyle gitme şansı da yok yani." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Bir diğer önemli unsur, yerel yönetimlerin ve liderlerin etkisizliği ve topluluk üyelerinin bu liderlerle iş birliği yapma konusundaki isteksizliğidir. "Yöneticilerle köylüler birleşse imza toplasa… bu bölgeye su istiyoruz deseler" ifadesi, yerel halkın kuraklıkla mücadelede etkili liderlik ve yönlendirme eksikliği yaşadığını vurgulamaktadır. Topluluk üyeleri, genellikle kendi başlarına çözüm arayışına girmekte ve kurumsal destek ve yönlendirme eksikliği nedeniyle kolektif eylemde bulunamamaktadır.

> "Şimdi şöyle yapılıyor, bu sistem kurulurken yukarıda bazı insanlar memnun ediliyor. Memnun edilen kesim suya sabuna dokunmuyor mesela özellikle biz burada dönüp dolaşıp yine çiftçi örgütleriyle alakalı konuya değineceğiz. Şimdi çiftçinin bir sürü örgütü var. Bir sürü bizim üzerimizden geçinen örgütler var. Örgütlenme yapısına baktığınızda bu sorunları tek yumruk halinde ne istediğini söyleyebilen, yani bizi bizden kelli kim duyar? Duymuyor. Ama örgütümüzün bizi duyması lazım. Bunu anlatması lazım ve buna

yönelik politikaların oluşturulması lazım. Ne yazık ki ilk etapta kooperatif başkanları bulundukları makamda kimseye dokunmak istemiyor. Yukarıyla kötü olmak istemiyor. Birlik başkanları keza öyle. Ziraat Odaları olarak keza öyle. Kimse haksıza haksız diyemiyor. Kırmızı et birliği var bizim Antalya'da. Ne gariptir ki bu örgütlerin başında hep bu işin ticaretini yapan insanlar olur. Hiçbir zaman çıkıp da kardeşim şu sorunumuz vardır diyememişlerdir. Neden? Dedikleri gün koltuğunun sallanacağından korkuyorlar. O koltuğun menfaatlerinin nemalarının, kesileceğini düşünüyorlar." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı-elektrikçi)

"Yok kooperatif kuruldu ama yürümedi burada. Yani kooperatif olsa %10-15 karımız olur tabii mutlaka. Soğuk hava deposuna verdiğimiz için oraya herkes kendi veriyor mecburen piyasa neyse. Başka çaresi yok. En basitinden plastik kasacıyla konuştuk, bizim ürünler kasaya giriyor malum. Adam normal satışımız 15 lira, 30 bin adedin üstünde alırsanız bir güzellik yaparız, dedi. Bu ne anlama geliyor. 13 lira olma şansı büyük. Ben 5 bin kasa kullanıyorum 2 lira benim için 10 bin lira demek. 10 bin lira benim 3 aylık mazot giderim. Kooperatifimiz olsa bu gibi alımlarda büyük karımız olur. Ama işte biz oraya varamadık daha. 2 sene önce tarım kredide bir müdire hanımımız vardı. Şimdi özel kooperatif kurdu bayanlara. Hakikaten başarılı neredeyse ilaç bayilerine diz çöktürdü. Çok başarılı bir kadındı. Bayiden 100 liraya aldığım ilacı ben oradan 75 liraya aldım. Bizim istediğimiz bu zaten. Bize teşvik vermesin ki bu yani. Birazda bu yöneticilerle ilgili yani. Devletin hep jandarmalık yapacak hali yok ya. Bak bir kadın neler başardı, biz de övünerek anlatıyoruz." (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

"Yani toplum olarak çiftçinin başkanı yok. Ziraat Odası Başkanı var, bunlara el atması lazım. Zamanı geldiği zaman işte anca kayıt yapsın. Ama asıl böyle konularda ziraat odası gelecek ki arkadaş işte biz Yazır'da bunları istiyoruz. Fiyat şu diyebilecek, sen kaça satıyorsun, işte bu. Ani rezil olamayacak üretici. Ben üretici olarak daha iştahlı yapmak için para kazanmam lazım veya çoğaltmam lazım ürünü yeni sene." (L-27, Erkek, 57, Lise, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Görüldüğü üzere kuraklıkla mücadelede topluluk içinde güçlü liderlik ve önderlik eksikliği önemli bir faktördür. "Çiftçinin başkanı yok. Ziraat Odası Başkanı var, bunlara el atması lazım" gibi ifadeler yerel liderlerin ve kurumların, topluluk üyelerini bir araya getirip kolektif eylemliliği mümkün kılma konusunda yetersiz kaldığını göstermektedir. Güçlü liderlik ve yönlendirme eksikliği, topluluk üyelerinin kuraklıkla mücadelede etkili stratejiler geliştirmesini ve uygulamasını engellemektedir.

"Yani ortak aklın olmaması şu anda, yavaş yavaş dedim ya yaş ortalaması yüksek olduğundan, genç çiftçi de yetişmediğinden. O da diyor ki ya gittiği yere kadar gitsin zaten ben de bırakacağım. Şu anda milletin düşüncesi bu, yavaş yavaş eksiliyor." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

"Şimdi köyün içine varsam, ya arkadaşlar böyle böyle işte sulama işi var, malum kuraklık, nasıl yapsak diye sorsam, herkes emekli olmuş, ya bana ne kurursa kurur, umurumda değil derler." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> “İkincisi profesyonel insanları üretime yönlendiriyoruz. Doktor nasıl çiftçilik yapsın, herkes işini yapsın. Ama bizim köyümüzde öyle bir şey var. Adam işte öğretmen ek gelir olsun diye burada çiftçilik yapmaya başlıyor. Bana çok bir zararı yok ama dolaylı yönden zararı var mesela. Ben çiftçi arkadaşlarımla hasat zamanında aynı zamanda aynı hareket ediyoruz. Yani neden işte sıkıntılara karşı, doğal afetlere karşı, işte adam farklı yerde farklı bir meslek grubunda ama burada ekili tarlası var. Bizim ister istemez düzenimizi bozuyor, arazimizi bölüyor, arazimizi böldüğü için kayda girilmiyor. Kayda girilmediği için devlet bunu bilemiyor. Ne ekti bu adam ne harcadı? En basitinden TARSİM yapamıyor. Yani yapamıyor da yapamıyor. Yani tamamıyla arap saçı bu iş şu. Özellikle bu tarım sektörü, yani arap saçı.” (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> “Köylünün öyle şeylerle ilişkisi olmaz, herkes bireysel düşünür birlik beraberlik olayı olmaz. Sadece kooperatifi kurtarmak için vatandaşla iş birliği yapıp, bazı şeyleri kooperatif üzerinden alıp, onun kalitesini yükseltmeye çalışırız. Benim kooperatifim küçük çaplı olduğu için Antalya bastırıyor. Bizde önderlik yapan kişiler olursa bazı şeylerde ancak beraberce hareket edilebilir. Mesela kooperatif güneş paneli kurdu bu köye, elma hasadı bittiğinde bu buz haneler boş kalıyor, mecburen güneş panelinden karşılamaya başladı artık giderlerini. Yani millet tek başına birlik beraberlik yapmıyorlar.” (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Topluluk içindeki genç nüfusun eksikliği, kuraklıkla mücadelede kolektif eylem kapasitesini olumsuz etkilemektedir. “Bir de tabii köyde genç yok, en genci biziz yani. Gencimiz de kalmadı” gibi ifadeler, genç nüfusun köyde kalmamasının, topluluk içindeki dayanışma ve iş birliği kapasitesini zayıflattığını ortaya koymaktadır. Gençlerin eksikliği, yenilikçi çözümler geliştirme ve kolektif eylemler organize etme konusunda ciddi bir engel teşkil etmektedir.

> “Hani seçim zamanları geldiklerinde Karacaören’den buraya su getirin diyoruz, sözler veriliyor ama o da yok vaat olarak kalıyor. Her şeyin başı su. Sadece biz yıllardır su, su, su deriz. Ben çözeceğim dedi Korkuteli Belediye Başkanı bu seçimlerden önce aday olduğunda bir söz verdi. Ben bu memlekete su getireceğim dedi, sözünü verdi. Gördüğüm kadarıyla biraz uğraştı işte Karacaören'den getireceğim dedi. Ankara'ya meclise git gel bakanlığa falan… Oranın kotu tutmuyor dediler. Manavgat Çayı’ndan pompayla basalım falan filan. Bundan 3-4 ay de hala diyordu getireceğim diye ama biz zaten milletvekili, bakan falan da bu bölgeden bir türlü çıkaramadık, çıkarsak da derdimize derman olmadı.” (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> “Yok, onu da anlatayım. Şimdi bizim burada biz toplanacağız. Böyle bir köy çıkayım çoğu benimle dalga geçerek konuşur. Niye biliyor musun? “Adam ilkokul okumuş”, affedersin belki kaba konuşuyorum ama, “bir b.k başı oldu ya, kendine yok hayrı bize akıl veriyor”, der. Ama o adama gideceksin soracaksın bu buharlaşmanın veya bu göllerin veya bu çiftçiliğin bu hale neden geldiğini soracaksın bilmez. Neden kaynaklandığını bilmez ama o kendini çok yüksek görür akıl olarak. Onun için bizi dinlemezler. Biz şimdi

çıkıp söylesek bunu da adamın buradan girer buradan çıkar. (Gülüyor).” (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

“Yok, köyde bir araya gelinmiyor. Herkesin fikri var ki herkesin kendi kafası var. Herkes kendi kafasında kendi fikrinde hiçbir zaman köyde toplanıp şu işi yapalım, demek yok. Bir araya gelinse ne yapabiliriz diyen yok. Bir de tabii köyde genç yok, en genci biziz yani. Gencimiz de kalmadı. Okula gidecek bir çocuk bile yok ya köyümüzde okula gidecek çocuk yok düşün.” (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Korkuteli’ndeki kuraklıkla mücadelede topluluk dayanışması ve kolektif eylem örnekleri, bazı bireylerin ve grupların aktif çabalarını göstermektedir. Ancak, genel olarak topluluk içinde dayanışma ve iş birliği eksikliği, kuraklıkla etkin mücadeleyi zorlaştırmaktadır. Ekonomik sıkıntılar, genç nüfusun eksikliği, liderlik ve yönlendirme eksikliği gibi faktörler, topluluk içinde kolektif dayanışma ve kolektif eylem kapasitesini sınırlamakta ve imkanını ortadan kaldırmaktadır. Bu durum, topluluk direncini artırmak için daha güçlü ve kapsayıcı stratejilerin geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Toplumsal dayanışmayı yeniden inşa etmek ve kolektif eylemi teşvik etmek için, yerel liderlerin ve kurumların daha etkin rol oynaması, genç nüfusun köyde kalmasını teşvik edecek politikaların uygulanması ve topluluk içindeki güveni artıracak sosyal projelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

“Bu zamana kadar ben hiç birlik, beraberlik ya da topluca yapılan bir iş görmedim. Diyelim ki 10 kişi 20 kişi kuraklıktan etkilendi. Ahmet Amca Mehmet Amca gelin beraber bu işi çözelim diyen olmadı. Sadece Ziraat Odası veya Tarım İlçe Müdürlüğü bölgedeki kuraklığı tespit ettiği zaman halkla irtibata geçiyorlar. Öbür türlü halk, Allah’tan gelmiştir, yapacak bir şey yok diyor, bir önderlik ya da istişare olmuyor. Benim gördüğüm bu, başka birisi yapmıştır, onların sayesinde gelmiş de olabilir bilemiyorum ama zaten Tarım İlçedeki ya da Ziraat Odasındaki arkadaşlar şu anki durumu, yağışların olmayışını bildikleri için tüccarlara hasat sonrası verilen arpa, buğdayın diğer yıllara göre rekoltesinin az mı çok mu olduğunu öğrenebilirler. Ama toplanıp da kuraklığa çözüm bulalım ya da borcumuzun ertelenmesi için gidip konuşalım, diğer devlet kanallarıyla nasıl bir çözüm yapabiliriz? Öyle bir şey duymadım. Neden duymadım. Bizim burası Tarımsal Kalkınma Kooperatifi olduğu için ister istemez halkın genelini burada ağırlıyoruz, parası olsun, elması, meyvesi olsun, bunlar konuşuluyor. Ama böyle bir şey konuşulmadığı için birlik, beraberlik olmadı. Bazı konularda oluyor ama kuraklıkta olmadı. Bizim burada daha önce korucu yani koruma başkanlığı vardı, tarlanın içindeki mahsulü, meyveyi, sebzeyi koruması için tutulmuştu, koruculuğun kalkması için birlik beraberlik yapıldı. Ne bileyim köyün kalkınması için birlik beraberlik, hayır yapmak ve yaşatmak için bir birlik ve beraberlik olabilir ama kuraklıkla ilgili hiç duymadım bir birlik ve beraberlik.” (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Onun haricinde kuraklık için yapılabilecek bir şey, yani istişare yapsan yeraltı sularımız yok zaten, yeraltı suyuyla sulama kooperatifimiz vardı, o kapandı. Yeraltı sularıyla çözme imkânımız yok, içme suyumuzu zor şey yapıyoruz." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Bu paylaşım olmuyor, istişare falan." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Kumluca'da da benzer şekilde katılımcıların büyük çoğunluğu kolektif dayanışma ve eylemin imkansızlığını vurgulamakla birlikte Korkuteli ve Manavgat'tan farklı olarak burada hiçbir pratiğe rastlanmamıştır. Görüşmelerde, topluluk içinde ciddi bir kolektif eylem eksikliği olduğu anlaşılmaktadır. Birçok katılımcı, afete karşı ortak hareket etme girişimlerinin konuşulduğunu, ancak pratikte hayata geçirilmediğini belirtmiştir. "Herkes konuşuyor ama konuştuğu ile kalıyor" ve benzeri ifadeler, topluluk içinde fikir birliğinin sağlanamadığını ve kolektif çözümlerin uygulanmadığını göstermektedir. Bu durum, kolektif dayanışma eksikliğinin ve bireylerin kendi başlarına hayatta kalma mücadelesi vermesinin bir sonucudur.

> "Yok, hiç öyle bir şey olmadı. Mavikent'te hatta birisi baya televizyonlara falan çıktı böyle hani orada tapusu olmayan yerlerde seralara sigorta yapılmıyor ya. Orada ona bu çocuğun bir faydası oldu yani, ondan sonra bu icar sözleşmesi ile artık sigorta yaptırılabiliyor. Çocuk televizyonlara çıktıktan sonra, önce yapılmıyordu şimdi yapılabiliyor yani icar yapanlar da TARSİM yaptırabiliyor artık ama ÇKS kaydı olacak yani. Bir de şey Ziraat Odası kaydı olacak. Bunların hepsinin kayıtları olacak. Öyle rastgele olmuyor." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Hele yukarı tarafları hiç kontrol etmiyorlar, adam ağaç motoruyla kargıyı kesmiş, yukarıdan aşağıya sel geldiğinde bütün pisliği aşağı sürüklüyor. Temizlenmediğinde de köprülerin ağzını tıkıyor. Sabah eşimle de konuştuk, mahallece birlik olalım, herkes biner lira versin, kendi sınırımıza kadar bari temizlettirelim diyorum. Su gidecek yer kalmamış, dolmuş, taşınca da zarar verecek. Hayır, felaket olduğunda böyle şeyler düşünecek psikolojin olmuyor zaten. En son geliyor aklına, normal bir zamanda temizlenmesi için müracaat ediyorsun, derdini anlatıyorsun buraya gelen kişilere. Tamam, ilgili yerlere başvuracağız diyorlar, her şey buradan gidinceye kadar. Hortumda falan herkes kendi telaşında, öyle bir araya gelip te şunu yapsak, bunu yapsak diye bir şey olmuyor." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

> "Herkes kendi derdinde. Herkes kendi yarasını sarmanın peşinde o anda hasar büyük olduğu için. Yani o süreçte bir araya gelip bunları değerlendirme şansı olmuyor insanların çünkü insanlar bir an önce yarısını sarıp yoluna devam etmek istiyor. Yani hasar da öyle 1 günde, 2 günde, yarım saatte bir saatte kaldırılabilecek bir hasar değil çünkü adamın ekip diktiği alan yerle bir olmuş. Yani bunu kaldırmak en az 15-20 gün bunu kurmak da yani en az 1 ay. Böyle bir süreçte çok insanların birbirini görme, istişare etme şansı olmuyor." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

> "Şöyle oluyor. Sizin seranız var iki bölgede. İki mevkide diyeyim, biri zarar gördü, diğeri görmedi. Zarar görmeyen yerdeki komşunuz zarar gören yerdeki seranıza yardıma gelir. Toplanabilecek bir şeyler var mı falan anca böyle söylenir ama daha sonrasında toplanıp bir dernek, konsey, toplantı, konferans gibi şeyler yaşanmıyor." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

Topluluk içindeki dayanışma eksikliğinin temel nedenlerinden birinin yine kurumsal destek ve liderlik eksikliği olduğu anlaşılmıştır. Katılımcılar, kolektif dayanışma ve eylemin ancak Ziraat Odası ve Tarım İlçe Müdürlüğü gibi kurumların yönlendirmesi ile mümkün olabileceğine inanmaktadır. Bu bağlamda yerel liderlik ve yönlendirme eksikliği, topluluk üyelerinin bir araya gelip etkili çözümler üretmesini engellemektedir.

> "Yani buradan bizim önümüze önder olarak birisi çıkıp gidelim de orada şunu yapalım bunu yapalım, toplanalım da bir şeyler yapalım demiyor kimse. Bunu kim yapacak? Bunu ben şahıs olarak bunu yapamam. Bunu Ziraat Odası yapar, ne bileyim yani Belediye Başkanı yapar, muhtar yapar. Yani büyük olarak söylüyorum… mevki olarak. Antalya Büyükşehir Belediyesi yapar. Başkan yapar, yani böyle birileri yapar onu. Ben çıkıp da şurada bağırsam deli diye bir de içeri atarlar ya! Bu hani şeylerde gösteriyorlar, çiftçi ürünü dışarıya döküyor para etmediği için döküyor adam. İnternette görüyoruz. Ya bir tanesi yazmış, çok affedersin "ya şerefsiz" diyor döken adama "bunu dökeceğine dağıtsan ya" diyor. Şurada ben kamyonunu çektim veya traktörü mı çektim mal dağıtıyorum, belediye ne yapar bana? Bir de izinsiz sattım diye ceza yazar, bir de hijyensiz mal verdim diye bana ceza yazar. Ben evimin altına bak emin olun buna, evimin altına 2 çuval bir tane sivri biber, bir tane çarlı biber koydum, üzerine de yazdım isteyen alabilir diye, bir kilo alan olmadı. Şuraya getir koy, emin ol kimse almaz, niye almaz, adam ne bilmiyor ki. Ama şurada parayla adam alır, yani demek istediğim biz tepki gösteriyoruz ama çok büyük de tepki görüyoruz sonra. Tepki olsun diye döküyoruz, sonra yine biz suçlu oluyoruz." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

> "Yok, burada birlik beraberlik yok. Mesela bir havuz yapılır, herkes yardım yapar, öyle bir sistem yok. Bu tür insanlar kendini geliştirmemiş, Eskiden cami yapılacağında, para toplanırdı, bu beraberliği muhtar sağlamalı." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Kendi başınıza hiçbir şey yapamıyorsunuz, devlet buna izin vermiyor. Facebook'ta Çiftçiler Birliği diye bir grup var, şimdi bunlar atıyorum bir yerde toplantı yapacaklar, nasıl yapacaklar? Prosedürde her şeyden izin almaları lazım. Allah korusun atıyorum birinin çocuğu rahatsız bunun için para toplayacaklar, her yerden izin almaları lazım. Şu memlekette kimse kimseye güvenmiyor. Devlete güveneyim diye bir şey yok. En son çıkan olayları biliyorsunuz. Kim kime güvenecek de öyle bir şey yapacak yani şu an. Yani şu an her koyun kendi bacağından asılıyor." (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

> "Oluyor, konuşuyor ama ondan sonra hepsi bitiyor. Güzelce konuşuluyor. Hani çözümleme oluyor ama sonuca ulaşmıyor. Yani hani verdiğim örnek var ya öyle konuşursun, bunu yapalım şunu yapalım deniyor ama kurum olmadığı sürece Tarım ilçe, Ziraat Odası vs. bir yer olmadığı sürece olmuyor. Hani herkesin

> oraya kaydolup üyelik açılabilmesi için hani ziraat odası olabilmesi için bir kurum olması lazım. O kurum kurulmadığı için olmuyor. Herkes konuşuyor ama konuştuğu ile kalıyor." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

Anlatılarda sosyoekonomik eşitsizliklerin kolektif dayanışmayı olumsuz etkilediği de belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Özellikle güçlü sermaye sahibi çiftçilerin, afet sonrası başa çıkma kapasitelerinin yüksek olduğu, ancak kırılgan olanların yeterli destek bulamadığı görülmektedir. "Zenginin her türlü imkânı var. O sen destek vermesen yine ayakta duracak pozisyonda" ve benzeri ifadeler ekonomik eşitsizliklerin dayanışma pratiklerini zayıflattığını göstermektedir. Bu durum, topluluk içinde adalet ve eşitlik duygusunun zayıflamasına ve bireysel çıkarların ön plana çıkmasına yol açmaktadır.

> "Vallahi bilemiyorum ki, kim olup olmadığını. Ben anlamam ki kurumlardan. Pek anlamam. Devamlı serada çalıştığımız için çarşıya biz çok nadir geliriz." (K-13, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi)

> "Öyle birlikte hareket etme gibi bir durum yok, olamaz zaten. Yani böyle boş işler yani bunlar, mahalleli de hiçbir şey yapamaz. Gücü sağlam olan demiri biraz daha kalın kullanır, dayanıklılığını biraz daha arttırır ama onu da Allah bilir tabi, sen ne kadar sağlam yaparsan yap. Ufak tefek şeylerden fazla hasar görmezsin ancak gücü yeten yapabilir bunu. Mahalleli veya 3-5 kişi toplanıp bir şey yapamaz yani." (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

> "Elinde resmi evrakı olan atıyorum sen zenginsin senin her türlü imkânın var, sen devletten yararlanabiliyorsun ama benim elimde hiçbir şey yok. Ben sadece seyirci kalıyorum. İşte devletin bu açığı kapatması gerekiyor. Zenginin her türlü imkânı var. O sen destek vermesen yine ayakta duracak pozisyonda. Senin destek vereceğin kişi çaresiz kişileri bulmak. Tutanak tutmak için ovaya saldığı ekibin elinden geçiyor bu. Şimdi ben resmi olarak görevlendirilmişim o gün ama sen de zenginsin trilyonun var bankada ben senin zararını %200 gösteririm. Ama öte yanda bir arabanın hakkını da %100 ustanın yarısını gösteririm. Yani gariban her yerden darbe yiyor zengin için sıkıntı yok. Yani bu anlamda başvuru yapsak da olmuyor kaydınız var mı? Yok." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

> "Yok olmuyor ya, parası olan kurduruyor. Bir araya gelip yapabileceğimiz bir şey yok ki zaten karşı gelebileceğimiz bir afet değil. Öyle bir yardım destekle ilgili bir başvuru falan olmadı. Nereye başvuracaksın ki zaten." (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

"Deneme yanılma yöntemiyle artık bir şey çıkmayacağı algısı oluştu, vazgeçtiler. Ne yapsak da olmayacak diye kimse kimsenin kapısını çalmıyor" ve benzeri ifadelerin işaret ettiği kolektif hafıza unsurları, topluluk üyelerinin artık kolektif çabaların sonuç vermeyeceğine inandığını ve bu nedenle dayanışma pratiklerinden uzaklaştığını göstermektedir.

> “Çünkü insanlarda deneme yanılma yöntemiyle artık bir şey çıkmayacağı algısı oluştu, vazgeçtiler. Ne yapsak da olmayacak diye kimse kimsenin kapısını çalmıyor. Eskiden imece vardı, bizden önceki nesil bunu bilir. Biz de son nesiliz hatırlıyorum çünkü, ekin biçilirken bile imece ile biçilirdi. Konu komşu toplanırdı, insanlar birbirine yardım ederdi. Burada dikimler vardı, serada bugün komşunun dikimi var, beş dönüm domates dikecek, konu komşu toplanırdı dikime yardım ederlerdi. Dikimden sonra da meşhurdur, buranın eskiden kalma bir alışkanlığı, adı kıstırma, iki bisküvinin arasına lokum koyup ikram ederlerdi. Kola ikram edilir, çay demlenir. Dikimden sonra sohbet edilir, işte yarın da benim dikim var beklerim, cuma günü benim dikim var, insanlar hangi gün dikim yaptığını, toplandıkları yerde birbirlerine söylerdi ve insanlar imeceyle dikimleri yapardı. Seranın üzerindeki naylon örtüsüne varıncaya kadar imece ile yapılırdı. Şimdi bunların tamamı bitti. Şimdi işi ekibe veriyorsun, naylon çekilecekse çağırıyorsun, kaç lira? Dönümü iki bin lira, iki bin beş yüz lira. Dayanışma da bitti insanlarda, o da kalmadı.” (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Kumluca'daki hortum afeti sonrasında kolektif dayanışma ve eylemlerin yetersiz kalması önceki vakalara benzer bir biçimde, sosyoekonomik eşitsizlikler, bireysel tutumlar, kurumsal destek ve yerel liderlik eksikliği gibi faktörlerin bir sonucudur. Topluluk direncini artırmak için daha güçlü ve kapsayıcı stratejilerin geliştirilmesi gerekliliği iklim afetlerine karşı daha hazırlıklı ve dayanıklı bir topluluk yapısının oluşturulması için olmazsa olmazdır.

> “Hiçbir toplu hareket yok. Birisine diyorsun sigorta yaptır, yaptırmıyor. Maliyeti fazla diyor. Ben bu yıl mesela dönümü 2000 TL’ye yaptırdım 22 dönüm yer 44000 TL. Ben bunu niçin yapıyorum? Kendim için. Dönümde 2000 TL fazla çıkan maliyet ne beni fakir eder ne de zengin eder. Ama benim için önemli olan sigortadır. Birlikte hareket eden yok. Hala hortum geçti camı kırık bölgesinde sigorta yaptırmayan insanlar var. Burada birlik olma şansımız yok. Çünkü kooperatif diye bir birlik yok. Yaptılar işlemiyor. Burada daha çok hal var, komisyoncu var. Herkes komisyoncusunu biliyor. İşlemez burada. Kooperatifleşme yok. Çok zor. Bir ağabey ile bir kardeş bir araya gelip iş yapamayan çok insan var burada. O yüzden mesela ben teyze oğlumla anlaştım ama belki ben sizinle anlaşamayacağım veya siz ağabeyimle anlaşamayacaksınız. Burada kooperatifleşme, birlik olma çok zor. Hırs! Ben daha fazla kazanayım! Mesela öyle bir zaman oldu ki yani öyle bir çağ oldu! Hatta bizim kendi kuzenlerimiz önce para, sürekli para derdindeler. Yani biraz da yaşamına bakacaksın? Aç kalmayalım. Önceliğimiz bizim de olsun, ama ne bileyim biraz da insan olmak gerekiyor. Hani çok para! Bilmiyorum, insanlık daha önemli. Bir yerlere varmaz çok para bence insanlık daha önemli!” (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

Sonuç olarak, kolektif dayanışma, afet sonrası toplulukların direncini ve toparlanma kapasitesini artırmada hayati bir rol oynar. Bu dayanışma, topluluk içindeki sosyal bağları güçlendirir ve kriz durumlarında bireylerin ihtiyaçlarına daha hızlı yanıt verilmesini sağlar. Manavgat, Korkuteli ve Kumluca’daki deneyimler, topluluk içinde güven eksikliği ve artan bireysellik nedeniyle kolektif dayanışmanın zayıf kaldığını göstermektedir. Bu durum, afet sonrası alınacak önlemler ve ortak hareket etme kapasitesini ciddi şekilde zayıflatmaktadır.

Ekonomik eşitsizlikler, genç nüfusun eksikliği ve liderlik yetersizliği gibi faktörler, topluluk dayanışmasını olumsuz etkileyen başlıca unsurlardır. Bu sorunların aşılması için, ekonomik eşitsizliklerin azaltılması, gençlerin kırsalda kalmasını teşvik edecek politikaların geliştirilmesi ve güçlü yerel liderlik ve yönlendirme mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir. Ahmetler Köyü ve bazı Korkuteli köylerindeki başarılı kolektif eylem örnekleri, toplulukların krizlere karşı daha hazırlıklı ve dayanıklı olabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, yerel kooperatifleri desteklemek, kolektif dayanışmayı yeniden inşa etmek için büyük öneme sahiptir.

3.5.7.3.3. Kilit Aktörlerin Rolü: Meslek Örgütleri, Kooperatifler, Komisyoncular ve Tedarikçiler

Belirli bir grup veya topluluk içinde ortak çıkarlar ve hedefler doğrultusunda iş birliği yapılmasına dayanan kolektif dayanışma, sendikalar, dernekler ve topluluk organizasyonları gibi yapıların içinde de görülebilir (Putnam, 2000). Görüldüğü üzere, kolektif dayanışma ve eylemin imkanına ilişkin anlatılarda öne çıkan ve çiftçilerin muhatap, sorumlu ve temsilci olarak gördüğü iki önemli yerel aktör bulunmaktadır; Kooperatifler ve Ziraat Odaları. Zira ekonomik kaynakların paylaşımı ve birlikte ekonomik faaliyetlerde bulunma yoluyla gerçekleşen kolektif ekonomik dayanışmaya kooperatifler ve meslek odaları da örnek verilebilir (Wright, 2010). Kırsal alanlarda ekonomik faaliyetlerin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla kurulan *kooperatifler,* çiftçilerin ve üreticilerin bir araya gelerek ortaklaşa çalıştıkları resmi dayanışma yapılarıdır. Tarım kooperatifleri, süt kooperatifleri, kredi kooperatifleri ve kırsal kalkınma kooperatifleri gibi yapılar, üyelerine ekonomik destek sağlar, pazarlama olanaklarını artırır ve maliyetleri düşürür. Kooperatifler, bireylerin birlikte hareket ederek daha güçlü bir ekonomik yapı oluşturmalarına olanak tanır. Bu nedenle Antalya kırsal topluluklarının iklim afetleriyle başa çıkmalarını kolaylaştırarak onları daha dirençli hâle getirecek kolektif dayanışma ve kolektif eylem pratiklerinin oluşmasında temel belirleyicilerinden biri bu aktörlerin yaklaşımları, tutumları ve kapasiteleridir.

> “Süt kooperatifi sadece kendi bünyesinde şu an köylünün sütünü toplayıp Bozova'da birine teslim ediyor. Sadece onun döngüsü, şu an kârı yok. Sadece kendi bünyesinde işte nedir şoför parası, arabanın yakıtı ve arabanın masraflarını, oradakilerin masrafını anca karşılıyor. Yani çok aşırı bir olayı yok. Daha önce de bir sulama kooperatifi kuruldu, o da feshedildi, olmadı.” (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> “Son dönemde en fazla onlar etkilendi. Neden ortağının yükü kooperatife mutlaka yansıyor. Ortak %20 borçlu, %80 alacaklı durumda olurken kooperatifte çark döndürmek başkadır. Ama bu sefer tersine %20 alacaklı %80’in de borçlu olmaya başlayınca çarkı çevirmek daha zor olur. Aynı aile ekonomisi gibi.

Kooperatif faaliyetleri işte yem getiriyor, sütünü alıyor. Bu açıdan iyi, bazı yerlerde mesela bayramlarda süt almama gibi pozisyonlar olur daha önceden. Biz kooperatif aracılığıyla toplu satış yaptığımız için mesela bayramda, Kurban Bayramı'nda, Ramazan Bayramında sütümüz sağlıyor. Tahsilatında bir sıkıntı yaşamıyorsun çünkü muhatabımız kooperatif doğrudan tüccarla uğraşmıyorsun. Yem girdilerimiz karşılıyor. Hayvancılıkla ilgili yem katkı maddelerinden tutun her şey bulunuyor bizim kooperatifimizde. Onun haricinde sulamayla ilgili sondajları var. Öyle yani biz işin gerçeğini konuşalım, kooperatife borçlu da kalıyoruz. Akaryakıt istasyonu var, yerine göre gidip veresiye oradan da alabiliyoruz. Daha sonradan ödemek şartıyla. Hepsini bunların peşin peşin yapmaya kalksak biz bu çarkı çeviremeyiz yani. Kimse çeviremez. Öyle yani kooperatif iyi, iyi yönetilirse iyi…" (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Yöneticiler hizmetlerini iyi yaptığı zaman faydalı oluyor. Elimizden geldiği kadar katkıda bulunmaya çalışırız. Kooperatiflerin faydalı olduğuna inancındayım." (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Kooperatifler kesinlikle şart. Birlikte birlik olmamız lazım. Birlikten kuvvet doğar, bizi birleştirmeleri lazım. Çiftçileri birleştirmeleri lazım. O şekilde hem birbirimizden de yardımlaşırız birbirimizi tanırız. Tamam dışarıda onu görüyorsun ama topluca olmak önemli. Hem de ürünümüz para eder, ürünümüz düzgün olur, düzgün çiftçilik yaparız." (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

Kırsal kalkınma, süt ve sulama kooperatifleri, özellikle kırsal bölgelerde tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliğini sağlamak ve çiftçilerin yaşam standartlarını yükseltmek için önemli araçlar olarak kabul edilmektedir. Kooperatifler, çiftçilerin bireysel çabalarının yetersiz kaldığı durumlarda kolektif eylemle destek sağlama işlevi görmektedir. Bir katılımcının belirttiği üzere, süt kooperatifleri köylülerin sütünü toplamakta ve düzenli satışını sağlamaktadır. Bu, kooperatiflerin tarımsal üretimde sürekliliği ve pazar erişimini sağlama konusundaki önemli rolünü ortaya koymaktadır. Aynı şekilde, sulama kooperatiflerinin yeraltı sularını yöneterek tarımsal sulama sorunlarını hafifletmeye çalıştığı vurgulanmıştır. Bu tür kooperatiflerin, özellikle kuraklık gibi iklim afetleri karşısında çiftçilerin direncini artırdığı anlaşılmaktadır.

"Bu süt kooperatifinden, tarımsal kalkınma kooperatifinden yani yemimiz şeyimiz geliyor, memnunuz benim bir şikâyetim yok, şikâyeti olanlar varsa, bilemem. Memnunuz yani hiç olmazsa yem düşüncemiz olmuyor. Yani bir şekilde borçlu olsak bile idare ediyorlar, yeme demiyor, idare ediyorlar bir şekilde ayakta kalabilmemize yardımcı oluyor. Öbürkü gibi hayatta yapamam yani ben, şu an mesela yapamam içeride gidiyoruz. Mesela inekler çekiliveriyor yani para demiyorlar, başka türlü hayatta yapamayız, satarız yani inekleri kooperatifiz bel dayanağımız." (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Hatta kooperatifteki arkadaşım da demişti; biz orayla çalışıyoruz mecburen, yerine göre onlar bizleri idare ediyor çünkü. Her ay biz işin içinden çıkamıyoruz, bu ay vereceğim süt kotam belliydi ama

hayvanımın da ihtiyacı vardı. Yemi fazladan aldım, bile bile, içeri gire gire aylık 25 bin lira içeri girerek aldım, zararım var ama mecburum hayvanım aç." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Yaklaşık 12-13 tane sondaj var kooperatife ait. 13 tane sondajdan faal olarak yani aynı seviyede kalmadı o sular da… Hiç bitmeden çok az bir seviyede çalışmaya devam eden 4 tane sondajımız kalmıştır. O da yaklaşık bir tanesi 2.000 dönüm araziye hitap ediyor. Bir bölümü de yaklaşık 1.000 dönümlük bir yere hitap ediyor. O şekilde sıralamaya koyduk. Günlük sırayla, yani üreticiye 30 günde 40 günde su sırası anca geldi. O da zaten ne meyvede ne mısır da ne de sebze gibi türlerde yeterli olmadı. Hani biz ne yaptık? Sulama sahasının içinde olan arazilerde köylünün ekin sulamasına izin verildi zaten. Herkes sulayabildiği kadar suladı yer altı suyuyla. O da ayrı bir maliyet zaten. Bu şartlarda bilmiyorum nereye kadar dayanılır, ne olur?" (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Kooperatiflerle çok çalışıyoruz aslında, çok önemsiyoruz. Sulama kooperatifleri ile çok yoğun şekilde iletişim içerisindeyiz, tarımsal üretim kooperatifleri ile yoğun şekilde çalışıyoruz, onları farklı açılardan desteklemeye çalışıyoruz." (ABB Tarımsal Hizmetler DB)

Genç liderlerin kooperatif yönetiminde yer alması, yenilikçi ve dinamik yaklaşımların benimsenmesini sağlamaktadır. Bu, kırsal kalkınmada genç nüfusun katılımının önemini göstermektedir. Kooperatiflerin sağladığı diğer faydalar arasında yem tedariği, süt satışı, akaryakıt desteği ve esnek ödeme koşulları yer almaktadır. Bu, kooperatiflerin sadece tarımsal üretim değil, aynı zamanda ekonomik sürdürülebilirlik açısından da çiftçilere önemli avantajlar sunduğunu göstermektedir.

"Aşağı yukarı 2 sene oldu, kooperatifin yönetimine gireli. Bir algı… Diyorum ya, köylünün kafa yapısını değiştirmek ana mantığım benim şahsi olarak… Zaten 10 yıldır başkanlık yapan insan. Tarım kooperatifinin başında duran. Tarım kooperatifi nedir? Çiftçinin sorunlarını en iyi bilen, küçük çiftçileri büyük çiftçiymiş gibi işletmeymiş gibi hareket ettirme potansiyeline sahip bir kişinin olması lazım. 10 yıldır tarım sektöründe uğraşmayan bir insan vardı mesela başında kooperatifin. Biz bu işe bismillah dedik yeltendik. Biz dedik ki, biz kooperatifin başında olmalıyız. Bir amacımız olmalı, bir örnek olmalıyız. Yaşımız genç ama bir şeyleri başarabiliriz. Güveniyoruz kendimize sıkıntımız yok. Çünkü bir yerde tamam, tecrübe çok önemli. Ama burada bu köyde mantık tecrübeyi yendi. Öyle söyleyeyim. Biz ne yaptık? İşte en basitinden bir algı vardı. Bunlar çocuk bunlar ne anlayacak? Bunların yaşı ufak yapamaz, kooperatif yönetemez, tarımı anlamaz, bilmez denildi ve biz bu algıyı kırdık seneler sonra. Yani 30 yıllık bir süreçten bahsediyorum, belki 15-20 yıl öncesine gitsek bizi hani yola bile çıkartmazlardı. Biz artık bu algıyı kırdık. Ha dediler ki, yani biz tecrübeliyiz ama bu çocukların da bildikleri bir şey varmış. En basitinden bu algıyı kırmak gerekiyor. Tecrübe, tecrübe tamam, tecrübe onu inkâr etmiyoruz ama biraz da genç beynin bu sektöre özellikle köy sektörüne tarımsal alanda hükmetmesi gerekiyor diye düşünüyorum." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "Kuraklık tamamen zaten hayvancılığı etkiledi. Hani şu var, bizdeki, 4-5 kişilik bir aile bütçesini düşünüyorum. Hani köylüyüz yufka yaparız, 3-4 çuval un alsak bizi bir yıl götürür ama hayvanda öyle bir potansiyel yok. Arpa ayrı bir dert. Silaj olmadı silaj ayrı bir dert. Buğday olmadı. Buğday ayrı bir dert. Saman fiyatları zaten aldı başını gitti. Arpa desen üreticide en azından oluyordu. Bir şekilde takviye yapıyorduk. Nasıl yapıyorduk? Hani yoz mal dediğimiz affedersiniz, bu düvesidir, danasıdır. Bunlara kendi evindeki yetiştirdiği ürünle takviye yapıyorduk. Hazır hammadde süt yemini falan azalmış oluyorduk en azından yani. Ama geçen sene bu da olmayınca tamamen fabrika yemine yönelmek zorunda kaldık. Bu da tabii piyasa şartlarında dışarıdan almak isteyende de sıkıntı yoktu ama hepsi bir maliyetti. Ürün de olmayınca yem fiyatları da yükseldi zaten. Kooperatif olarak da belli bir kısmını hani belli bir kısmı derken üreticiyi zaten kırmadık. Kendimiz zora düşürür ama üreticiyi zor durumda bırakmadık. Karşılıklı bir şekilde bir şeyleri tedarik etmeye çalıştık ama hayvancı o konuda daha hala bunun etkisini atlatamadı. Bu 2 ya da 3 yıl rahatlıkla sürer. Geçen bir yılın kuraklığı… çünkü malum piyasa şartlarında bir anda yükseldi. Süt ve et fiyatları da biraz tabandaydı o dönemde." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Olumsuz anlatılar, kooperatiflerin karşılaştığı yapısal ve yönetimsel zorlukları ortaya koymaktadır. Sulama kooperatiflerinin gelir yetersizliği nedeniyle genel kurullarını gerçekleştirememesi ve bu nedenle kapatılması, kooperatiflerin finansal sürdürülebilirlik sorunlarına işaret etmektedir. Bu tür durumlar, kooperatiflerin etkinliğini ve üyelerine sağlayabileceği faydaları ciddi şekilde kısıtlamaktadır. Kooperatiflerin işlevsizliğinin bir diğer nedeni ise, egemen zümrelerin kontrolünde olmaları ve bu nedenle geniş çapta bir etkileri olmamasıdır. Bu, kooperatiflerde vizyon eksikliğini ve yeterli liderlik sağlanamamasını göstermektedir. Onlara göre kooperatifçilik vizyonu geniş ve kolektif bir çaba gerektirmektedir; ancak bu, mevcut yapılar içinde genellikle başarılamamaktadır. Ayrıca, yerel halkın bireysel çıkarlarını kooperatif çıkarlarının önüne koyması, kooperatiflerin etkili çalışmasını engellemektedir.

> "Valla işte bir şeyler yapalım diye sulama kooperatifi kuruldu burada köyde. Kuran da benim abim, o da öğretmen, Ankara'ya gitti geldi bilmem ne, onun tüzüğü yönetmeliği hazırlatıldı falan. Burada genel kurulu vardı kooperatifin. Yeniden her yıl genel kurul yapılması gerekiyor. Genel kurulu yapılacak işte ticaret siciline 5.000 TL para yatması gerekiyor. Şuraya para yatması gerekiyor falan kooperatifin geliri yok ki, nereden paraya yatıracak, yatırılmadı, genel kurul yapılamadı. Ben 29 gün hapis cezası bilmem kaç lira para cezası ödemek zorunda kaldım. O kooperatif de kapandı. Çaresiziz yani. (Gülüyor) Bana hapis cezası verdiler. Düşünebiliyor musunuz, sanki ben yolsuzluk yapmışım gibi, kooperatif gelir getiriyormuş da ben yolsuzluk yapmışım gibi. Şu anda ben sabıkalıyım. Hiç olmasa su gelseydi de değseydi bari... Ticari faaliyeti olmayan bir müessese ticaret siciline niye para yatırır? Aklım almıyor benim onu. Köylerde kooperatifler için bir şey çıkmaz bundan diyorlar yani herkes her şeyi biliyor. Yani sizi dinlemesine gerek yok. Her şeyi biliyor, bilmediği bir şey yok." (L-1, Erkek, 66, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> "Geçmişte şu olurdu hayvancılık üzerine kırsal kalkınmadan destek sağlanırdı ama kooperatiflerimizin ya da bir araya gelememizin çok büyük yanlışları var. Neden? Hayvancılığı her insan ahırına ya da işletmesine 3-5 hayvan değil de çok büyük çiftlikler yapılıp kooperatif şekilde yapılsa. Biri 10 biri 5 hayvanla girse mesela. Bu şekilde girdileri ucuza getirerek ve verimi artırarak daha fazla kazanç olurdu. Ama bu zaman kadar olmadı bu saatten sonra hiç olmaz." (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Her ne kadar bu yörede en aktif kooperatiflerden biri gibi görünse de Yelten, hiçbirinin sıkıntılara çare olmadığını düşünüyorum. Belirli egemen zümreler ne olursa olsun bu işe bir şekilde devam ediyorlar. Çok fazla bir beklentimiz yok açıkçası. Şöyle söyleyeyim size. Hala Ahmet'in sütünü alıp Mehmet'e taşeron olarak 1 lira 2 lira karşılığında satmakta. Yetersiz bir güç. Halbuki kooperatifçilik bu değildi. Kooperatifçilik, biz burada daha büyük şeyler düşünüyorduk. Bizde vizyon olmadığı için, bizde seviye düşük olduğu için Antalya gibi bir pazardan nimetimizi alamamışız. Biz halen hayvancılığı toplulaştıramamışız, halen elin bir adım atacağı yerde buranın üç adım olması lazım. Böyle bir potansiyelin hayata geçirilebilmesi lazım. Bu hayvancılığın sadece süt al, yem ver ile olmaz. Bunun binlerce dalı var, biyogazından tutuver, gübre yönetiminden tutuver, sütünü son tüketiciye sunana kadar bunun hiçbirinde yer alamamışız. Bunları hep düşünmüşüz, hayata geçirmişiz belki ben birlik Başkanlığı da yaptım. O zaman da gündeme getirdik. Biz hala bugün ferdi hareket etmekte karar kılmışız, çok geride kalmışız. Yani bunları yapılabilseydi. Orijin model var mıydı? Buna Türkiye'de bir tek her zaman ismini duyurmuş, o da Aziz Kocaoğlu'nun İzmir Belediye Başkanlığını bizzat İzmir Tire'de Büyükşehrin yapmış olduğu desteklerle kooperatif olarak o bölgede biraz kooperatifçilik gelişmiş. Halen de iyi kötü büyükşehir destekliyor. Onun dışında kooperatifin yapısı bu, ama o kabiliyette insanlar açısından zayıfız. Dönüp dolaşıp eğitim şart diyoruz ya. Bir de Tunceli'yi biliyorum. Düşünün Tunceli'nin çok az bir toprağı var. İstanbul pazarında at koşturuyor ve belediyenin, İstanbul pazarına at koşturuyor. Fevkalade de aranan bir ürün yapıyor." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı-elektrikçi)

Kooperatifler, tarımsal sürdürülebilirliğin sağlanması ve tarımsal toplulukların iklim afetlerine direncinin artması açısından kritik bir role sahiptir. Olumlu anlatılar, kooperatiflerin sağladığı ekonomik ve sosyal desteklerin altını çizerken, olumsuz anlatılar yapısal ve yönetimsel eksikliklere işaret etmektedir. Bu durum, kooperatiflerin etkinliğinin artırılması için çeşitli stratejiler geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Kooperatiflerin finansal sürdürülebilirliğinin sağlanması, düzenli gelir kaynaklarının oluşturulması ve ekonomik yönetim kapasitelerinin artırılması gerekmektedir. Bu, kooperatiflerin genel kurullarını düzenli olarak gerçekleştirebilmelerini ve üyelerine sürekli destek sağlayabilmelerini mümkün kılacaktır. Kooperatiflerde güçlü liderlik ve geniş bir vizyonun benimsenmesi, uzun vadeli başarı için önemlidir. Genç ve dinamik liderlerin kooperatif yönetiminde yer alması, yenilikçi çözümlerin uygulanmasını sağlayabilir. Kooperatif üyelerinin ve genel olarak çiftçilerin kooperatifçilik konusunda eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi, kolektif çabanın ve dayanışmanın artırılmasına katkı sağlayacaktır. Zira kooperatiflerin etkinliğini ve sürdürülebilirliğini artırmak

için yerel ve ulusal düzeyde politik destek ve düzenlemeler gereklidir. Devletin kooperatiflere sağladığı desteklerin artırılması ve kooperatiflerin bürokratik engellerden arındırılması, bu yapılarının güçlenmesine katkı sağlayacaktır.

> "Valla bizim bölgede kooperatif çalışmadı abim hiç. İnsanların bencilliği mi diyeyim... yani yürümez…" (L-21, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Yaptık, bu köyde kooperatif kurduk. Bu sıkıntıları gördüğümüz için kurduk. Öncülük edenler oldu. Biz adamın siyasi görüşüne, Fenerbahçeli, Galatasaraylı olduğuna bakmayız. Sonuçta bu ülke için bir taş üstüne taş koymuşsa, ülkemize faydalı olmuşsa, biz o adama teşekkür borçluyuz. Az önce bahsettiğimiz konular buranın sıkıntıları, sorunları sonuçta. Bunlar nasıl aşılabilir bunun örnekleri var. Bizim köyün de şöyle bir özelliği var. Burası bir çiftlik köyü. Yani 36 bin dekar burada görünüyor. Geçmişte 6-7 tane köy bir tane ağa tarafından idare ediliyormuş. Zamanla tabii paylaşımlar, bölüşümler sonucunda buraya gelinmiş. Buradaki insanlar benim büyüklerim de dâhil olmak üzere yandaki köylerden gelmişiz, işçi olarak gelmişiz, biri oradan biri buradan gelmiş, yani insanları birleştiren değerler var. Bu tür girişimlerde kooperatiflerde de bu tür değerler çok önemli. Yani insanları bazı ortak noktalarda buluşturabileceksin ki bazı şeyleri paylaşabileceksin. Ama burada biz insanları bir çizgide toplayamadık, bakın şöyle olur böyle olur dediysek de başarılı olamadık. O yüzden geçen yıl kapattık." (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

> "Büyük kooperatif olarak toplanma, karar alma yok çünkü herkeste az biraz vurdumduymazlık var. Benim sevmediğim bir olaydır bu. Kooperatif olarak sondaj vurulsa mesela herkesin bahçesini fıskiye yöntemiyle sulasalar olur, bu bir öneridir kuraklıkla mücadele etmek için ama böyle bir şey de yok. Bizimki sulama kooperatifi değil tarımsal kooperatif olarak geçiyor. Yani bizim kooperatif güzel, buzhanemiz var. Çiftçi için sunulan imkân güzel aslında. Piyasadaki buzhaneler fiyat açıklıyor mesela, bizim kooperatif de açıklıyor ve piyasadaki diğer buzhaneler fiyat düşürmek zorunda kalıyor, regüle ediyor yani piyasayı. Buzhane yönünden güzel ama sulama yönünden veya kuraklık yönünden hiçbir çalışma yok, onu belirteyim." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Dolayısıyla kırsal kalkınma ve sulama kooperatifleri, doğru stratejilerle desteklendiklerinde kırsal bölgelerde kuraklığa dirençli tarımsal üretimin sürdürülebilirliği açısından büyük faydalar sağlayabilir. Bu yapılar, sadece ekonomik destek sağlamakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal dayanışma ve kolektif eylemin güçlenmesine de katkıda bulunur. Ancak, mevcut yapısal ve yönetimsel sorunların çözülmesi, kooperatiflerin potansiyelini tam anlamıyla gerçekleştirmesi için şarttır.

> "Biz sütü Mis Süt'e verirken 1997 yılında, bir tane şey gelmişti İsviçre'den. Bu Nestle'nin Genel Müdürü gelmişti, teknik direktörü gelmişti. Dedi ki, ben köylere bir çiftlik olarak görüyorum. Her ne kadar siz her evden süt toplasanız da. Yani 3 ton 3,5 ton süt topluyorduk biz o zaman. 3-3,5 ton süt demek, bir çiftlik demek küçük bir çiftlik demek dedi o zaman. Ya bu hayvanları bir çiftlikte bekleyeceksiniz,

> toplayacaksınız kar ortaklığı yapacaksınız. Ya da bu işten vazgeçeceksiniz demişti. Ben dedim ki o zaman ya biz her şeyde aynıyız, meyvecilikte de aynıyız. Dedi ki, ilerde ya bu arazileri toplayacaksınız. Bir çiftlik bir kooperatif adı altında tüm giderlerini kooperatif karşılayacak, işte senin kaç dönüm 5 dönüm, 10 dönüm, 20 dönüm. 3.000 dönüm 5.000 dönüm bir bahçe yapacaksınız, çeşide gireceksiniz. Bu şeyi kabul etmezseniz biteceksiniz demişti. İşte biz de ona gidiyoruz yavaş yavaş. Bunu o zaman söylemişti adam. İşte hayvancılıkta da bitiyoruz, meyvecilikte de bitiyoruz. Ben mesela 2017'de İspanya'ya gittim. Orada onu kurmuşlar. İşte gittik bahçede 4.000 dönüm 5.000 dönüm. Yani dedi ki adam, burada çiftçi üretir, depoya koydu mu çiftçinin değildir mal dedi. O zaman şirketindir. Biz burada satarız, havuza atarız parayı. Totale bakarız. İşte bu 1 liraya da gider 5 liraya da gider. İşte Ahmet'inki 1 liradan gitti Mehmet'inki 5 liradan gitti olmaz. Havuza atarız, ortalama kaça gelmiş masraflar çıktıktan sonra 3 lira. 3 liradan herkesin parasını dağıtırız demişti. Tabi ben bunu geldiğimde söyledim. Herkes güldü bana. Dedi sen onları bir geç. Az olsun benim olsun dediler. Dedim ki ileride az olup sizin olmayacak." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

Bu bağlamda Tarım Kredi Kooperatiflerinin işlevine ilişkin ise bir anlatı dışında anlatıların tümü oldukça olumsuz bir yaklaşımı tasvir etmektedir. Zira Tarım Kredi Kooperatifleri çiftçilere finansal destek sağlamak amacıyla kurulmuş olan ve üyelerinin finansal ihtiyaçlarını karşılamak için tasarlanmış kurumlardır. Ancak, bu kooperatiflerin etkinliği ve çiftçilere sağladığı faydalar konusunda farklı deneyimler ve eleştiriler bulunmaktadır. L-30, Tarım Kredi Kooperatifinden aldığı bir arpa türünün kuraklığa dayanıklı olduğunu ve yüksek verimlilik sağladığını belirtir. Bu tür destekler, özellikle kuraklık gibi iklim afetleri ile başa çıkmada çiftçilerin işini kolaylaştırır ve tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini artırır. Kuraklığa dayanıklı tohumların kullanımı, çiftçilerin su kaynaklarını daha verimli kullanmasına olanak tanır ve tarımsal üretimde istikrar sağlar.

> "Bu sene ilk defa Tarım Kredi Kooperatifinden aldığım Seymen arpasından ektim. Seymen arpasından çok memnunum, rekoltesi de çok güzel çıktı. Yan taraftaki komşum, amca oğlum, bu sene, geçen yıldan kalma normal arpa ekti, ben Seymen ektim. Tarım kredi kooperatifinden müdürüm bana Seymen arpasını önerdi. Ben de tamam olur ekelim, hiç sıkıntı değil dedim. Hatta o zaman arpa 3 liraydı, ben Seymen tohumunu 5 liradan aldım, sonra arpa 7-8 TL oldu da ben pahalı olsun varsın, dedim. Seymen arpası kuraklığa dayanıklı olduğu için bunu ekiyim dedim, ektim ama çok güzel sonuç aldım. Seneye ekecek olursam gene Seymen ekerim çünkü su ihtiyacı az kuraklığa dayanıklı. Normalde mesela fiğ ekiyordum, yulaf ekiyordum ama gelecek sene böyle kuraklığa dayanıklı tohum olursa onu kullanırım. Yani Tarım Kredi Kooperatifinden Allah razı olsun, müdürüm önerdi yaptım." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Ancak Tarım Kredi Kooperatiflerine ilişkin kalan tüm anlatılar yüksek maliyetler ve yapısal sorunlar etrafında şekillenmektedir. Tarım Kredi Kooperatiflerinin yüksek maliyetli hizmetler sunduğu ve çiftçileri borç yükü altına soktuğu eleştirisi, olumsuz anlatılarda sıkça

dile getirilir; bu anlatılara göre Kooperatifler çiftçilerin ekonomik sıkıntılarını hafifletmek yerine artırmaktadır. Ayrıca, kooperatiflerin sunduğu kredilerin yüksek faiz oranlarıyla birlikte gelmesi, çiftçilerin finansal sürdürülebilirliğini tehlikeye atmaktadır. Anlatılar, kooperatiflerin çiftçilere sunduğu hizmetler, ekonomik destek ve kriz yönetimi konularında çeşitli zorluklar ve eksiklikler olduğunu göstermektedir.

> "Tarım krediler zaten olmuş bir şirket. Tarım kredi çiftçinin kara gün dostu diye yazıyor da şu anda yani kara günde dostunu boş ver, çiftçiyi beter yapıyor. Yani ben pek inanmıyorum, yani o şirket olmuş. Atıyorum dışarıda 200 liraysa orada 150 TL olması lazım ama bakıyorum dışarda 200 liraysa, 202 TL de tarım kredide oluyor. Üzerine daha da koyuyor. Yani tarım kredinin bize hiçbir faydası olmuyor. Borçlandırıyor seni, bir dünya para ödüyorsun." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Tarım Kredi de bugün bir kooperatiftir ama ben orayı kooperatif olarak görmüyorum. Orası ticarethane yani hakla faydalı değil. Şimdi ben gübre almayı hesap ediyorum, gübre alıyorum dışarıda diyelim ki; 400 lirayı alıyorum, Tarım Krediye geldiğim zaman; halka hizmet edeceğine, benim paramla çalıştığı halde ve orası 380-390 olması gerekirken veya aynı fiyat olması gerekirken, orası en az 20 TL daha farklı oluyor. Bizim paramızla çalıştığı halde Tarım Krediden ben hemen ayrılmayı düşünüyorum. Ama işte mecbursun. Zaten genelde herkes mecbur kaldığı zaman yükleniyor tarım kredilere. Ben de herkes gibi işlerde ödeme sıkıntısına düştüğümüz zaman mecburen Tarım Krediye gidiyoruz. Dışarda daha ucuz da olsa peşin para istiyorlar. Bu yüzden 20 lira fazlada olsa mecburiyetten gidip oradan almak zorunda kalıyoruz. Kooperatiflerin halk için çalışması halinde çok iyi. Ama çıkar amaçlı oldukları için memnun değiliz." (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Tarım Kredi Kooperatiflerine ilişkin bir tür kooperatiften ziyade yerleşmiş bir "ticarethane" algısı bulunmaktadır. Katılımcılar Tarım Kredi Kooperatiflerinin piyasa fiyatlarının üzerinde fiyatlarla hizmet sunduğunu ve bu durumun kooperatifçilik ilkesine aykırı olduğunu belirtir. Bu tür durumlar, kooperatiflerin üyeleri arasında eşitlik ve dayanışma sağlamasını zorlaştırır. Kooperatiflerin, üyelerine maliyet avantajı sunmak yerine kâr amacı güden ticarethaneler gibi davranması, kooperatiflerin temel prensipleriyle çelişir. Tarım Kredi Kooperatiflerinin kurumsal yapısı ve bürokratik işleyişi, çiftçilerin ihtiyaçlarına yeterince hızlı ve etkili yanıt verememesi eleştirisine neden olmaktadır. Bu tür bürokratik engeller, Tarım Kredi Kooperatiflerinin etkinliğini ve çiftçilere sağladığı desteği kısıtlar. Bürokratik süreçlerin karmaşıklığı ve yavaş işleyişi, çiftçilerin acil ihtiyaçlarına zamanında çözüm bulmalarını zorlaştırır. Anlatıların büyük bir kısmı, Tarım Kredi Kooperatiflerinin çiftçilere sağladığı ekonomik desteklerin yetersizliğine ve borç yönetimindeki katı tutumlarına odaklanmaktadır. Çiftçiler, faizlerin artmasıyla birlikte borç yüklerinin daha da ağırlaştığını belirtmektedir.

> "Bizim örgütümüz çok zayıf. Kooperatifler zaten kooperatiflikten çıkmış Tarım Kredi Kooperatifi kooperatif mi? Kooperatif aslında iyi kullanılsa kooperatif kadar iyi bir şey yok. Kooperatifleri çok iyi kullanacaksın. Kooperatif dedin mi, kooperatif halka en ucuzu, yani bu 5 TL ise, bunu 5 liradan pahalıya veremez. Bakkal da bunu 5,5 TL'ye verir. Senden 50 kuruş fazlaya verir evet. Kooperatif iyi kullanılsa kooperatif iyidir. Ama iyi kullanılmıyor kooperatifler, döner sermaye olmuş… Bizim kooperatifler zayıf. Ben tarım krediden de alışveriş yapmam. Gübreyi de dışarıdan alıyorum, her şeyi dışarıdan alıyorum, mazottan başka hiçbir şey almıyorum. Neden almıyorum? Aslında benim tarım krediden almam lazım değil mi? Orası ortak olduğum bir yer, almıyorum… mazot alıyorum. Neden? Yahu abim bir saban alırken, özel sektörde 10000 lira olur da kooperatifte 13.500 lira olur da üstüne bir de faiz mi olur? Olmaz. Bana hiçbir avantajı yok, fazlası var, bir müdür maaş alıyor mu? Her sattığı maldan da ayriyeten prim alıyor. Bu ne demek ne demek bu ya! Sen maaş alıyor musun kardeşim, alıyorsun? Tamam, ayrı sattığın maldan da prim alma o benden çıkıyor. Sen bana onu ucuza ver. Tabi bu müdürün hatası mı değil. Baştakilerin hatası. Onların da genel kurulu var, mesela bölge başkanları var. Türkiye mesela Isparta Burdur Antalya'nın bölge başkanı var. Yani kooperatifler iyi, iyi kullanırsan iyi, gerçekten iyi. Kooperatifçilik kadar güzel bir şey var mı? Herkes eşit olur ama iyi kullanılacak, iyi kullanılmazsa hiç eşitlik kalmaz…" (L-16, Erkek, 63, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Bu bağlamda anlatılarda vurgulanan temel yaklaşım, Tarım Kredi Kooperatiflerinin kriz ve afet yönetimindeki yetersizlikleridir. Çiftçiler, iklim afetleri sürecinde Tarım Kredi Kooperatiflerinden yeterli destek alamamakta ve bu durum ekonomik kayıplarını daha da artırmaktadır. Tarım Kredi Kooperatiflerinin, iklim afetlerinde çiftçilere faizsiz destek sağlamaları gerektiği ancak bunu yerine getirmedikleri belirtilmektedir. Dolayısıyla Tarım Kredi Kooperatifleri çiftçilerin kriz anlarında ihtiyaç duyduğu desteği sunmaması kolektif dayanışma ruhunu zayıflatmaktadır.

> "Şimdi bizim ilçemizde Tarım Kredi diye bir kooperatif var. Ben gider hesaplı bulduğum şeyleri bayilerden peşin alır geçerim. Neden? Kooperatifte çoğu zaman iç piyasadan daha yüksek oluyor. Faizi daha yüksek oluyor. Kooperatifçilik bu mu? Kurumun müdürüne de söylüyorum ben bunu. Kooperatifçilik bu değildir. Kooperatifçilik, sen bu suyu 100 liraya alıyorsan 110 liraya üyelerine veririsin. Bir de üzerine kişiye özel fiyat veriyor. E nerede kaldı kooperatifçilik? Kooperatifin bir standardı olması lazım. Dayanışma budur, 10 liraya alıyorsan 11 liraya satacaksın. Sen kâr amaçlı çalışmıyorsun. Üye bazında çalışan bir kurumsun. Sen piyasayla yarışamazsın. Piyasada 20 liraysa sen 18'e vereceksin. Piyasada joker konumunun olması lazım senin. Faizi bankadan yüksek. E senin ha varlığın ha yokluğun. Sen büyük bir kurumsun. Diğer bayilerde daha ucuza alıyoruz. Eee… Nerede kaldı kooperatifçiliğin mantığı?" (L-21, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Anlatılarda sıkça vurgulanan bir diğer husus, kooperatiflerin çiftçiler arasında dayanışmayı güçlendirme ve ekonomik faaliyetleri ortaklaşa yürütme potansiyelidir. Çiftçiler, kooperatiflerin ekonomik dayanışmayı artırarak afetlere karşı daha dirençli hâle gelmelerine

yardımcı olabileceğini belirtmektedir. Ancak, mevcut durumda kooperatiflerin bu potansiyeli yeterince kullanamadığı ve çiftçilerin bir araya gelerek güçlü kooperatifler oluşturma konusunda ekonomik ve bürokratik engellerle karşılaştığı ifade edilmektedir. Netice itibariyle Tarım Kredi Kooperatiflerine ilişkin anlatılar, kooperatiflerin çiftçilere sağladığı hizmetlerin ve desteklerin yetersizliğini, borç yönetimindeki katı tutumları ve kriz yönetimindeki eksiklikleri gözler önüne sermektedir. Kooperatiflerin yöneticilerinin tutumları, çiftçilerin kooperatiflere olan güvenini zedelerken, ekonomik dayanışma ve birlikte hareket etme potansiyelini azaltmaktadır. Çiftçilerin beklentilerini karşılamak ve kırsal ekonomik dayanışmayı güçlendirmek için, kooperatiflerin daha esnek, destekleyici ve kuruluş amaçlarına uygun politikalar benimsemesi, iklime dirençli topluluklar oluşmasındaki vazgeçilmez rolünün gereğini yerine getirmesi gerekmektedir.

> "Az önce bahsetmiştim ya, mart ayında on üç ton sütüm vardı, süt desteği daha geçen hafta geldi, 8800 lira. 13 bin lira gelmesi lazımdı, sen bas bas bağırdın litre başına 1000 lira destek vereceğim diye, niye kesiyorsun benim 4000 liramı? Bir teneke yağ olmuş 600 lira. Vergilerde kolaylık sağlamıyorlar ama köylüye yardım verecek oldular mı her türlü kesintiyi yapıyorlar. Mecburen görmezden geliyoruz. Devlet veriyor, devlet her şeyi de karşılıyor, aydınlatıyor herkesi, toplantı da oluyor. Ama hepsi yüzeysel ele alınıyor, detaya girilmiyor. Şimdi beni Tarım Kredi Bölge Birliğine seçmişler sağ olsunlar. Önce Antalya temsilcisi olarak seçmiş Küçükköy Tarım Kredi, daha sonra da bölge temsilcisi olarak Isparta, Burdur, Antalya olmak üzere seksen yedi kurumun yönetimine seçildim. Denetleme grubundayım, aylık toplantımız var. Her ay söylüyorum; çiftçiye yardımcı olabilecek konulardan bahsedelim, orada müdürlerimiz, müdür yardımcılarımız var. Ama gündemleri kooperatifleri nasıl destekleriz? Vallahi ben taraftar değilim dedim. Geçen gün, mesela silajdan bahsediyorlar, Antbirlik 1500 liraya almış, biz 1800 liraya halka satarız diyorlar. Siz neden 1800 liraya satıyorsunuz ki, senin ne kadar rekolten var, Tarım Kredi olarak ne kadar mal satıyorsun? Örneğin şu kadar ton, sen bu kadar çok alıyorsan pazarlığını yap 1500 liraya halka dağıt dedim. Önce halkı düşün, önce kendimizi düşünürüz diyorlar. Ben yönetimindeyim, bir benle anlaşamıyorlar. Şimdi ben oranın temsilcisiyim, utandım geçen gün, hanım evin ihtiyaçlarını söyledi önce Tarım Krediye gittim. Çay aldım altmış sekiz lira fiyat belirlenmiş, orada olmayan şeyler vardı, aşağıya bakkala gittim. Oradan da çay fiyatına bakıyım dedim, çayın kilosu altmış beş lira. Tarım Krediye gittim tekrar, müdüre hanım çıkmış, görevli arkadaşa dedim ki; yarın müdüre hanıma söyle, gerekirse ben bölge müdürüne telefon edeceğim, en azından bakkalla aynı fiyata satın dedim. Ucuz satmanız gerekirken siz üç lira pahalı satıyorsunuz. Bunun nedeni; demin bahsettiğim mantalite, önce ben! Bildim bileli kooperatifin sattığı gübre fiyatı, serbest piyasanınkinden pahalıdır. Ama ne, köylü mecbur. Üç yüz çuval gübre alsam bugün itibariyle 200 bin lira, nakit yok, ne yapıyorum? Tarım Krediden alıyım, faiziyle beraber ürünü kaldırıp sattığımda öderim diyorsun." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Yerel aktörlerin anlatılarına baktığımızda ise, Tarım Kredi Kooperatif temsilcisinin kuraklığın kendilerini çok etkilemediğine ilişkin ifadesi temelde yerel halkın kayıplarını telafi

edebilmeleri ve tekrar dayanıklılık kazanabilmeleri için diğer kooperatifler gibi esnek yaklaşımlara sahip olmadığının bir nevi itirafı iken, İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü yetkilisinin konuya ilişkin bilgisinin olmadığını belirtmesi, kooperatifçiliğin dolayısıyla yerelde kolektif dayanışma ve kolektif eylemin geleceğine ilişkin büyük soru işaretleri uyandırmaktadır. Diğer taraftan kırsal kalkınmanın Büyükşehir Belediyelerine geçmesi sonucu bu konuda da sorumluluk sahibi olan Antalya Büyükşehir Belediyesinin, yenilenebilir enerji sistemleri destekleri aracılığıyla sulama kooperatiflerinin maliyetlerini azaltmasını sağlaması, kırsal toplulukların iklim krizinin neden olduğu artan kuraklıklara karşı direncini artırmada çok önemli bir fayda sağlamaktadır.

> "Bilmiyorum onlarla ilgili neler yaptıklarını." (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> "Geçen sene çok ciddi bir kuraklık oldu, bu seneden daha ciddi kuraklıktı. Geçen yıl biz tahsilatı %100 yapabildik tarım kredi olarak. Ama dışarıdaki bayiler falan; onlar çok sıkıntı çektiler, ötelemek zorunda kaldılar. Biz de şöyle oldu; borcunun %90'ını getirdiler kalan %10'u biz yapılandırdık. Bu kadar bir şey oldu. Yani çok fazla bizi etkilemedi. Geçen yıl bu kadar etkilediğine göre; bu sene kuraklık daha düşük geçtiğini için, bu sene hiç etkilemeyeceğini düşünüyorum." (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

> "Mesela kooperatiflere çok faydası var Belediyenin. Belediye çok büyük güneş tarlaları yapıp kooperatiflerin ceryan parasının hemen hemen %50-%60'ını karşılıyor. Öyle olmasa bizim sulama kooperatiflerinin çoğu ayakta kalamaz. Kırsal Kalkınmanın belediyeye geçmesinin bana göre çok faydası var. Bana göre çok faydası var." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Kumluca'daki anlatılar ise Tarım Kredi Kooperatiflerinin kriz yönetimi, ekonomik destek ve genel işleyişine dair çok daha derin eleştiriler içermektedir. Korkuteli'ne benzer bir biçimde Tarım Kredi Kooperatifleri'nin çiftçilere sağladığı hizmetlerin ve desteklerin yetersizliği, borç yönetimindeki katı tutumları ve kriz yönetimindeki eksiklikler temel problemler olarak karşımıza çıkmaktadır.

> "Tarım kredi kooperatifi o devlet bünyesinde olduğu için onların pek bir faydası olmadı. Yani hani bir ödemeleriniz varsa bunu erteleyebiliriz dediler ama yine vadesini alıyorum diyor adam, misal benim atıyorum yıllık 50.000 liraydı ödemem ben bunu gelecek yıl atarım. Gelecek yıl faizini atıyorum 10.000 lira ya da 20.000 TL faizi tutar onla beraber verirsin bana diyor. Hani direkt bu yıl 50 TL ödemeyeceksin kalsın gelecek sezon sonu para kazandıkça öde falan demiyor. Karşılıksız bir erteleme olmadı yani. Ben yıllardır, 12 yaşımdan beri seranın içindeyim hiçbir faydasını görmedim." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

Çiftçilerin anlatılarında, Tarım Kredi Kooperatiflerinin borç yönetimindeki tutumlarının çiftçilerin beklentilerini karşılamaktan uzak olduğu açıkça görülmektedir. Faizlerin sürekli

artması, çiftçilerin borç yükünü hafifletmek yerine daha da ağırlaştırmakta ve Tarım Kredi Kooperatifleri'nin ekonomik destek sağlamada yetersiz kaldığını göstermektedir. Çiftçiler, Tarım Kredi Kooperatifleri'nin borçlarını faizsiz ertelemelerini ve destek sağlamalarını beklemekte ancak bu beklentileri karşılanmamaktadır.

> "Tam olan biteni anlatayım; burası ilk yıkıldığında babam Tarım Kredi Kooperatifine üyeydi ve genelde oradan alışveriş yapıyordu. Hortum olduğunda buraya ilk gelen Tarım Kredi müdürleri oldu. Babamın onlara o senenin borcu vardı, babam dedi ki; burası yıkıldı ben ne yapacağım? Babama dediler ki; yanlarında ben de vardım, sen hiç kafana takma, sen bizim ortağımızsın, biz sana elimizden geldiği kadar yardımcı olacağız. İlk önce de Tarım Kredi Kooperatifinden darbe yedik. Kimse ortağına bunu yapmaz, bankalar bile bunlardan daha merhametli. Babamın kırk beş bin lira borcu vardı, o zaman babama dediler ki; borcunu düşünme seranı kurmak için her şeyi buradan alırsın, biz sana yardım ederiz, üç sene, beş, sene borcunu öteleriz, kendini toplayana kadar destek oluruz. Yapmadılar, sanırım üç ay içinde babamın kırk beş, elli bin liralık borcuna, yüz bin lira para ödedik, faiz işledi. Tarım Kredi müdürüyle konuşmaya gittik, eşim dedi ki; neden böyle yapıyorsunuz, köyde tarlamız var onu satmaya çalışıyoruz, idare edin, bu adam buranın ortağı, tarla satılır satılmaz borcu kapatacağız. Adam da siz bu borcu ödemek zorundasınız demiş, bunu Tarım Kredi müdürü söylüyor. Eşim yapacak hiçbir şey yok, elin adamı babama acımıyorsa hiç kimse acımaz dedi. Belende on üç dönüm zeytin tarlamız vardı satışa çıkardık altı yüz bin lira ile, suyu vardı ama elektriği yoktu, o zaman tarlalara da rağbet yoktu, pandemiden sonra tarlalar rağbet görmeye başladı. Bu arada borç için sıkıştırmaya, icraya vereceğiz demeye başladılar. Biz de fiyatı altı yüz bin liradan üç yüz bin liraya düşürmek zorunda kaldık. Orası borç için üzerimize geldikçe iyice köşeye sıkıştık, on üç dönüm tarlamızı yüz yetmiş bin liraya sattık, bedavaya verdik. Aldığımız parayı kooperatife gidip direk ödedik." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

> "Tarım kredi kooperatifi borcunu erteliyor ama yine faiz işliyor. 2 sene de mi 3 sene de mi ödersin artık nasıl olursa, ödeyemezsen onlar da haciz getiriyor. Öyle haciz gelenler oldu o dönemde. Faiz alınmasa iyi olurdu ama almıyorlar işte. Faizsiz 2 yıl erteleme yapsalardı keşke ama yapmadılar. Şu anda faiz çok yüksek. Benim aşağı yukarı 30.000 TL borç vardı mesela 60.000 TL olmuş, ikiye katlıyor. Onun 30'unu ödesem 30'u yeni seneye kalacak. Ne ara ödeyeceğim ben bu borcu." (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

Öte yandan hortum gibi iklim afetleri sonrasında, çiftçiler Tarım Kredi Kooperatiflerin'den yeterli destek alamadıklarını ve bu durumun ekonomik kayıplarını daha da artırdığını ifade etmektedir. Tarım Kredi Kooperatifleri'nin kuruluş amaçlarına aykırı bir biçimde afet durumlarında çiftçilere destek sağlamamaları dayanışma ruhunu zayıflatmaktadır.

> "Hiçbir şey yapamazsınız deyince, biz de herhangi bir yere başvurmadık. Eski müdür çok iyiydi diyorlar, şimdiki müdür de daha yeni gelmişti. Bir yere yeni geldiğin zaman asarım, keserimler oluyor ya, büyük ihtimalle ondan kaynaklandı. Yol göstermek yerine yokuşa sürmüş gibi oldu, en fazla sıkan bunaltan Tarım Krediydi. Babam şimdi Tarım Krediyi boş verin, çarşıdaki Tarım Kredi Kooperatif marketlerine bile girmiyor. Adam o kadar nefret ediyor, öbür tarafa yirmi lira fazla ödeyip alırım diyor, çok tepkili.

> Her şeyini oradan alırdı, ilaçları, gübresini alıp yığardı bir yere. Sebze çıktığında borcunu öderdi. İdare etmesi gerekiyordu gerçekten, hatta bu olay geçtikten iki sene sonra babama mesaj yollamışlar, ne olduğunu hatırlamıyorum, bizden alın, borcunuzu beş sene erteleyelim diye, babam çok kızmıştı. Bunu seram yıkıldığında niye yapmadınız, şimdi benimle dalga geçer gibi mesaj yolluyorsunuz diye baya tepki göstermişti. Tarım Kredi Kooperatifi yüzünden köydeki tarla yok paraya gitti ya, babam şöyle düşünüyordu, emekli olacaktı oraya küçük bir ev yaptıracaktı, buradan gidecekti. Orada zeytinleriyle ilgilenecekti, öldükten sonra da orası hazır bir şekilde bize kalacaktı. Adamın hayali buydu, hayali de gitti, tarla da gitti. Onun için şu anda Tarım Kredi Kooperatifinin ismini bile duymak istemiyor. Çok sıkıştırdılar onun için. Tarlanın tapusu Tarım Kredi Kooperatifindeydi, onlar satacağız diye sıkıştırınca yok paraya gitmesin diye biz araya girdik sanırım, yine de olmadı. Çok sıkıştılar, sıkıştırmasalardı böyle olmazdı yani." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

Anlatılarda sıkça vurgulanan bir diğer husus, kooperatiflerin çiftçiler arasında dayanışmayı güçlendirme ve ekonomik faaliyetleri ortaklaşa yürütme potansiyelidir. Çiftçiler, kooperatiflerin ekonomik dayanışmayı artırarak afetlere karşı daha dirençli hale gelmelerine yardımcı olabileceğini belirtmektedir. Ancak, mevcut durumda kooperatiflerin bu potansiyeli yeterince kullanamadığı ve çiftçilerin bir araya gelerek güçlü kooperatifler oluşturma konusunda ekonomik ve bürokratik engellerle karşılaştığı ifade edilmektedir. Kooperatiflerin, çiftçilerin ekonomik dayanışma ve birlikte hareket etme kapasitesini artırmak için daha esnek ve destekleyici politikalar benimsemesi gerektiği vurgulanmaktadır.

> "Yani bir kooperatif kurulabilir. Örneği hortum vurduğunda, bizim şu kadar zararımız var buradan çıkan ürünlerin fiyatı şu olacak dense ne kadar güzel olur. Burada kaç çiftçi var 10.000 hepsi üye olabilir, her yıl buraya 500 lira 1000 lira ödenebilir. Bir afet olduğunda zarar gören çiftçilere destek verilebilir geri ödemeksizin. Ben ziraat odasına tarım ilçeye para ödüyorum bana gelen geri dönen bir şey yok. Böyle bir şey olabilir. Bana her sene 1000 lira ver deseler ben veririm ne olacak. Hani bugün bana afet gelse yarın ona gelecek. Çiftçi de masrafa girmemiş olur ama çok güzel bir şey olabilir yani. Yani her yıl da afet gelecek diye bir şey yok ha yaşarsın, hafif yaşarsın. Bu sene dolu olduğu gibi. Yani yıkımın hortumun olmadığı sürece oradaki biriken paradan mesela bir yıl 5 milyon birikiyor olsa hasar olmadı mı o para 10 milyon olacak 20-50-100 milyon derken böyle hazırda bir paran olmuş olacak. Afet gördü mü insan, hortum oldu diyelim ki 100 dönüm gitti. 100 dönüm yeri kurup geçeceksin, 5 kuruş da para almayacaksın çiftçiden, böyle bir şey olabilir." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

> "Eğer ki biz kooperatifleşebilmiş olsaydık afetlerle alakalı fonu biz oluştururduk zaten. Mecbur. Bugün bir komisyoncuyla bile kıyaslanamayacak kadar az sermayeye sahip olan bu kooperatif o kadar gübre dağıttı işte anlattım hortumdan sonra. Bugün tarıma düşünen eğitimini insanların bu konuya meyil vermesi şarttı ama siyasi bakmadan verecek, siyaset bizİ ilgilendirmiyor. Bu bizim yaptığımız şeyin doğruluğunu yanlışlığını değiştirmez." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

> "Ha, büyümemiz için kooperatifleşmemiz lazım, çiftçi birliği kooperatif falan yapmamız lazım. Bunlar bizi güçlü kılar, güçlü yapar. Avrupa böyle yürüdü, böyle de yürüyor. Ama biz yapamıyoruz. 3 kişi bir araya gelemiyoruz. Neden? İşte bir, maddi güç, iki, devletin verecek olduğu destek. Şimdi bana bugün bir buzhane yapabileceğim şekilde para verse; mesela ben 5 yıllık faizsiz kredi veriyorum, bunu yap bana öde dese ben yaparım o işi. Çok rahat da işletirim ama öyle bir şey yok. Bugün özel bir şirkete hibe veriyor. Bana vermiyor. Nasıl yapayım? Burada devletin maalesef bir hep kooperatif, kooperatif diyorlar ama burada da düşünüp bir yere bağlaması gerekiyor, bence. Herhangi bir batık adam geliyor; işte ben hayvancılık yapacağım diyor. İşte alıyor devletten %50-%80 hibeleri, kaç yıllık? 5 yıllık. 5 yıl sonra kapıyı kapatıp çekip gidiyor. Soyuyor devleti, soyuyor. Ama bana gelince vermiyor. Ne dersin?" (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

Kooperatiflerin afet sonrası süreçlerde kolektif dayanışmayı örgütleme ve buna öncülük etme rolüne ilişkin anlatıları kıyasladığımızda, Tarım Kredi Kooperatifine ilişkin anlatıların neredeyse tamamen ortaklaştığı görülmektedir. Çiftçilerin tümü Tarım Kredi Kooperatifleri'nin borç erteleme politikalarının faiz yükünü artırdığını ve bu durumun ekonomik zorluklarını daha da derinleştirdiğini belirtmektedir. Tarım Kredi Kooperatifleri'nin afet ve kriz anlarında yeterli desteği sağlamadığı, aksine borç yükünü artırarak çiftçileri daha zor duruma soktuğu her iki bölgede de dile getirilen bir sorundur. Ayrıca, kooperatif yöneticilerinin tutumları, çiftçilerin kooperatiflere olan güvenini ve bağlılığını etkileyen önemli bir faktör olarak her iki bölgede de eleştirilmektedir. Diğer taraftan Kumluca'da Korkuteli'ndeki gibi yaygın bir kooperatifleşme bulunmamaktadır. 2019 yılında kurulan Kumluca Kalkınma Kooperatifinin de etki alanı oldukça sınırlıdır. Bunda, önceki bölümlerde detaylandırılan "komisyoncuların" oynadığı rolün etkisi büyüktür. Yine de çiftçiler kolektif eyleme, dayanışmaya ve kooperatifleşmeye olan ihtiyacı vurgulamaktadırlar. Korkuteli'nde ise çiftçiler, köylerde yer alan çeşitli kooperatiflerin özellikle kuraklık ve kriz anlarında dayanışma ve birlikte hareket etme potansiyelini daha fazla vurgulamaktadır. Korkuteli çiftçileri, köylerde yer alan bu kooperatiflerin ekonomik dayanışmayı artırarak afetlere karşı daha dirençli hâle gelmelerine yardımcı olduğunu belirtmekte ve özellikle küçük çiftçiler bu gibi ekolojik baskılar karşısında kooperatifleri temel dayanakları olarak görmektedirler. Sonuç olarak, Tarım Kredi Kooperatiflerinin çiftçilere daha etkin ve destekleyici hizmetler sunabilmesi için, bölgesel farklılıkları göz önünde bulundurarak esnek ve dayanışmacı politikalar geliştirmesi gerekmektedir. Her iki bölgede de kooperatiflerin çiftçilere daha fazla güven ve destek sağlaması, kırsal ekonomik dayanışmayı güçlendirecek ve çiftçilerin sosyoekonomik ve sosyoekolojik zorluklarla daha iyi başa çıkmalarına yardımcı olacaktır. Bununla birlikte bu alanda yerel tarımsal faaliyetlilerin ve özellikle küçük üretici aile çiftçiliğinin sürdürülebilirliği için oldukça çaba gösteren kırsal kalkınma, süt ve sulama

kooperatiflerinin de dayanıklılığını artıracak politikalar dolaylı olarak yerel toplulukları iklim krizine dirençli hâle getirecektir.

Çiftçilerin muhatap, sorumlu ve temsilci olarak gördüğü bir diğer yerel aktör olan *Ziraat Odalarının* bu gibi afet ve kriz dönemlerinde çiftçilerle dayanışma, onları temsil etme ve kolektif eylemlerde bulunma biçimlerine ilişkin tablo da Tarım Kredi Kooperatifleriyle benzerlik göstermektedir. Manavgat ve Korkuteli'nde bazı katılımcılar orman yangını ve kuraklık sonrası başa çıkma süreçlerinde Ziraat Odalarının üstlerine düşen rolü yerine getiremediklerine ilişkin ifadelere yer verseler de bu konu en çok Kumluca'daki görüşmelerde öne çıkmıştır.

> "Yok, yok şöyle ya budama yapılacak. Yanmış sahada yangın sahasında bu özel bir budama, yangından dolayı özel bir budama. Yahu topla insanları bir bilinçlendir budama şöyle olmalı diye. Ben ta Antalya'da Ziraat Odası eski başkanını arıyorum ya nasıl budayayım diyorum yani işte şu kadar mesafeden buda diyor. Tam fışkırdığı bölgeden buda diyor. Biri birine soruyor o ona soruyor, bunlar falan acil bilinçlendirme faaliyetleri olması lazım. Her köyün muhtarını çağırıp sahada uygulamalı bunun yapılması lazım. Ziraat Odasının tam devreye gireceği dönemde sahada yoktu. Yani bu çok önemli bir konu. Yani bir budama konusunda yani bazı belediyeler bırak yangını budama konusunda öncülük yapıyor. Sahalarda uygulama yaptırıyor belediyeler. Şimdi inan herkes kafasına göre budadı. Yani ziraatla ilgili sorun şu, oturan boğa diye bir Kızılderili efsanesi var. Hepsi birer oturan boğa, yani oturuyor makamda. Oraya gireceksin sopayla ne kadar mühendis varsa, köylere kovacaksın sopayla. Gidin kardeşim sahaya girin. Yani insanlara uygulama yaptırın. Ne işiniz var burada? Memur olsun tamam, 1-2 görevli olsun tamam. Yani bütün Ziraatçıların sahada olması lazım. Bugün Oymapınar'da uygulama yapılacak gitsinler, çiftçileri toplasınlar. Zeytinleri budarken göstersinler, üzüm budarken göstersinler, şunu yapın, uyarsınlar sahada bildiğin eski köy enstitüleri gibi bu şekilde köylüyle iç içe, üretime yönelik bilinçlendirme faaliyeti olması lazım. En önemli sıkıntılardan birisi bu. Herkes kendine göre yapıyor, kendine göre değil. Bunu bir tek bilimsel bir budama yöntemi var yani. Bu konuda devlet yapmıyorsa belediyeler devlet yapacaksa devlet ya da her ikisi birlikte koordineli şekilde bir şey yapması lazım." (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> "Örneğin biz ilk göreve geldiğimizde 1 milyon 250 bin fidan dağıttık üreticiye bu da 30-35 bin dönüm arazi yapar. Türkiye'de ilk defa çiftçinin menfaatine zeytinyağı fabrikası kurduk. Bu fabrikayla birlikte 10 milyon lira çiftçinin cebinde kalıyor. Şimdi ikinci fabrikayı kurmaya çalışıyoruz." (Manavgat-Ziraat Odası Başkanı Notları)

> "Odalar birliği başkanı var geçen sene kuraklık oldu, gelip de burada "sizin haliniz ne" diye de hiç sormadı. "Biz size iyi tohum getirelim gelelim. Biz size bak kuraklık yaşadık. Devletten TİGEM'den bak böyle böyle bir yazı yazıp da" bizim önümüze kim düşer? Bizim başkanımız kim? Ziraat odası başkanı, o yürüyemezse? Ama benden para almasını biliyorsun. Benden aylık almasını biliyorsun bak, bankadan

kredi çekeceğim bilmem ne edeceğim bana yazı yazıyor. Böyle bir şey yok. Bu hep yanlış, bizim seçtiğimiz insanlar zaten bizi desteklemiyor ki...” (L-16, Erkek, 63, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

“Siyasiler de bu işe hiç eğilmiyor. Mesela adam gidiyor, burada belediye başkanı var. Su olmayan yere kanal projesi yapıyor. Yahu o parayla şu Karacaören Barajı’ndan buraya su gelir ya. Kışın boşa akan su, bizim barajı doldursa, bizim burası ihya olur ya. Yani bazı şeyler fanteziye bakılıyor. Çiftçinin de bir böyle hakkını savunacak dile getirilecek şeyi yok. Mesela Ziraat Odası var. Sadece destekleme alacağımızda bizden aidat parası alıyor başka hiçbir yaptığı iş yok.” (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Diğer ilçelere kıyasla Kumluca’da bu vurgunun öne çıkmasının temel nedeni seracılık alanında faaliyet gösteren emekçilerin Ziraat Odalarından başka kendilerini temsil eden bir yapıya sahip olmamalarıdır. Zira bölgede aktif bir kooperatif bulunmamakla birlikte kooperatiflerin yerini almış görünen komisyoncular ise üreticilerin çıkarlarını koruyan yerel aktörler değillerdir. Çiftçilerin Ziraat Odasına yönelik anlatıları, kolektif dayanışma ve eylem beklentilerinin karşılanmamasının doğurduğu duygusal ve düşünsel durumu derinlemesine ortaya koymaktadır. Çiftçiler, Ziraat Odasının kendilerine maddi ve manevi destek sunmadığını, yalnızca aidat toplamakla yetindiğini ifade etmektedirler.

“Bir şey yapacakmış gibi gelip soruyorlar ama hiçbir yapamıyorlar. Bizim Ziraat Odası Başkanı da hiç konuşamıyor. Yıllık aidatımızı veriyoruz. Ama konuşamıyor. Oraya vardığımızda bu domateslerin patlıcanların çeşitlerinin reklamını verelim reklama dedi eşim. Yapamayız dediler. Bizden aldığınız bu para ne oluyor, dedi. Bizim aylığımız, eklektiğimiz suyumuz, çayı var dedi. Bizden aldığınız para bunlara mı gidiyor dedi eşim. Evet, dedi. Yani biz sadece o binanın içindeki çalışanların karnını doyurmak için para veriyormuşuz böyle bir şey var mı? Çiftçinin yanında Ziraat Odaları durmuyor. Tek durması gereken var o da durmuyor. Aylık alıp geçiyor. O parayı ödemeden de imza atmıyorlar zaten sağ olsunlar.” (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

“Ziraat Odası hiçbir şey yapmadı. Sadece aidat alıyor, ondan başka bir şey yok yani sadece aidat topluyor. Yaptığı bir şey yok. Verdiyse bir 3-5 kişiye birer ikişer top naylon verdi. O da devede kulak. Sen aidat topluyorsun, burada 3.000-4.000 çiftçi var. Niye yardım etmiyorsun? Yok etmiyor.” (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

“Ziraat odası hiçbir şey yapmadı, yapamıyor zaten. Ziraat Odasının görevi sadece çiftçiye belge vermek, bu çiftçidir deyip, işte bankadan kredi çekeceksen ya da ÇKS kaydı yaptıracaksa yerin tapuluysa bunu yapabiliyor. Zaten Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının çoğunun bir önemi yok. Sadece aidat toplama bunların görevleri. Çok da zor duruma düşen ihtiyacı olanlara faydaları yok. Ama dediğim gibi bu sivil toplum kuruluşlarının, böyle odaların bana göre hiçbir hükmü yok yani hepsi boş kurum bana göre işlevsiz. Kendi cebinde varsa iyisin, yoksa onlardan hiçbir şey bekleme. Benim gözümde bu şekilde yani.” (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

Anlatılar çiftçilerin Ziraat Odasından bekledikleri dayanışmayı göremediklerini ve Odanın onların sorunlarına çözüm üretmekte yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu deneyimler, çiftçilerin Ziraat Odalarına olan güvenini sarsmakta ve onların dayanışma ve destek beklentilerini boşa çıkarmaktadır.

> "Aslında en fazla desteği en fazla derken yani ilk önceki desteği bize Ziraat Odası vermesi lazım. Çiftçiyle Ziraat Odası birbirine bağlantılı çalışan bir kurum, diye düşünüyorum. Ama ben Ankara'dan devletin vereceği yardıma kadar Kumluca'da Ziraat Odası bir bardak çay ikram etmiş olsa o daha muteberdir buradaki çiftçiye. Afet olduğu gün yetişmiş oluyorsun sen ama sen Antalya'dan bana bir günde gelirsin. Ama Kumluca'dan Ziraat Odası anında gelmesi lazım. Öyle düşün veya hiçbir şey ikram etmeden gezmesi gerekiyor, bir ekip oluşturup gezmesi gerekir. Çiftçileri birebir sizin yaptığınız gibi yapması gerekir. Bunları yapmadı onlar. Başka herhangi bir destek görmedik." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Ziraat Odası da şöyle, gerekli mercilerle bu başkan çalıştı, benim babamın oğlu değil, benim oradan da bir beklentim yok. Ziraat odasındaki insanlar ne yapar? Bir şekilde bir şeyler yapmaya çalışır, vatandaşa yardımcı olur, toplantı yapar, ilaçlama belgesi verir. Bunların bizlere faydası şu oldu; ev ev dolaştılar, herkesin zararını dönüm olarak yazdılar ve İlçe Tarıma bildirdiler. Maddi yönden bir yardım yapmadılar, nasıl yardım etsinler ki? Onlar da bir maaşla çalışan memurlar." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Ziraat odası bizim Kumluca'da çok büyük para toplar milletten. Zeytin dağıtır bilmem ne yapar. Ziraat Odası ne demek? Ben çiftçiysem, Ziraat Odası'na kayıtlıysam mağdur olmuşsam tak geleceksin gereğini yapacaksın. Çimento vermiyor bir tane. Anca aidat. Bankaya varıyorsun kredi için Oda kaydını getir ne kadar bu 100, 200. Para ödüyorsun ama çok faydasını görmüyoruz. Bu bir kurum arkanda bir devlet demektir Ziraat Odası ama yok… Bir çiftçin mağdur olduysa ona yardım edeceksin. Ama eden yok herkes makam mevki peşinde. Ziraat Odasının bu konularda çiftçiye hiçbir faydası yok. Sadece biz ona aidat ödüyoruz. Başka bir şeyimiz yok yani bunların çiftçilere bir desteği yok. Kredi alacaksam belge veriyor, onun belgesi olmazsa kredi alamıyorum. Yani böyle bir şeyler var, insanları biraz zorlaştırıyor. Çiftçiyi koruyan yok. O şekilde bir şey. Çiftçi kendi başına kendi imkanlarıyla." (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

Çiftçilerin anlatılarında, Ziraat Odasının sadece formaliteleri yerine getiren bir kurum olmasının ötesine geçemediği sıkça dile getirilmektedir. Dolayısıyla Kumluca'daki çiftçilerin Ziraat Odasına yönelik anlatıları, üreticilerin kolektif dayanışma ve eylem beklentilerini karşılamadığını, çiftçilerin bu durum karşısında yalnız ve çaresiz hissettiğini açıkça ortaya koymaktadır.

> "Ziraat Odasının ben bir şeyini gördüm dersem yalan olur. Sadece çiftçilik belgesi çıkarıp yıllık aidat almaktan başka bir şey yaptıkları yok. Onlardan fazla İlçe Tarım yardımcı oluyor. Ziraat Odası yardımcı

olmuyor, yani şimdi oluyor dersek yalan olur. Halbuki o da devletin bir kurumu. Yardımcı olması lazım ama nedense hiç biz bir yardımlarını görmedik. Yani çiftçinin önüne düşüp de şu şöyle, bu böyle. Sadece geçen yıl buradaki dereler, aşırı yağmur yağarken falan sadece Ziraat Odası başkanının kendisinin kepçelerini, hafriyat işleriyle sadece dereleri açmaya kendi kepçelerini gönderdi. Ben sadece onu gördüm, şimdi olana oldu olmayana olmadı. Yani sağ olsun onu yaptı ama ben başka bir şey görmedim, gördüm dersem yalan olur, kişilik olarak çok iyi insan Ziraat Odası başkanımız ama kendinden kaynaklanıyor desem önceki Ziraat Odası Başkanı da aynı. Yani oranın işleyişi mi öyle bilmiyorum. Halbuki başındaki insanların hepsi buranın insanı, çiftçiliği bilen insanlar. Bu işleri, işin işleyişini bilen insanlar ama nedense yardımcı olmuyorlar ya da olamıyorlar bilmiyorum. Öncelikli kurumun Ziraat Odası olduğunu düşünüyorum ama biz İlçe Tarım'dan daha fazla yardım görüyoruz. Şimdi mesela burada fide alıyoruz, aldığımız fidelerde sıkıntı çıkabiliyor. Çok yalnızız. Yapabileceğimiz hiçbir şey yok. Gübreciye, ilaççıya gidiyorsun benim yapabileceğim bir şey yok. Ziraat Odasına gidiyorsun bizim yapabileceğimiz bir şey yok, kim yapacak o zaman bunu. Bir önder çıksın önümüze bir yol göstersin, ne yapalım, birisini mi öldürelim, katil mi olalım. Yani bu benim çocuğumun rızkı, benim bir yılım gidiyor, koca bir yılım gidiyor ya! Hani bu çocuk oyuncağı değil. Yani hiç arkamızda duran yok sıfır." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

Bu süreçlere ilişkin anlatılar Ziraat Odası'na duydukları güvenin sarsılmasına ve bu kuruluşun varlık amacını sorgulamalarına yol açan önemli ipuçları sunmaktadır. Çiftçiler, dayanışma ve desteğe en çok ihtiyaç duydukları afet ve kriz dönemlerinde, büyük bir hayal kırıklığı yaşamaktadırlar. Çiftçilerin bu tür deneyimleri, Ziraat Odasının varlık amacını sorgulamalarına neden olmaktadır. Çiftçiler, Ziraat Odasının işlevselliğini ve gerekliliğini sorgularken, bu kuruluşun kendilerini temsil etmekten uzak olduğunu hissetmektedirler.

"Ziraat Odasından da geziyorlar ama onların da çok bir desteği yok. İlçe Tarımla hem bayiler hem üreticilerden dolayı birebir gidip görüşebiliyoruz hani veya bir işimiz olduğu zaman kapılarını çalıyoruz ama Ziraat Odası hiç bugüne kadar öyle bir şey yok yani… Bir şeyini görmedim. Ziraat Odası ne yaptı zeytinyağı fabrikası kurdular. Onu da burada da biraz zeytin var. Herkes bahçelerine, narenciyelerin, seralarının bir kenara zeytin ekimi yapmıştı önceki yıllar. İşte kendi zeytinyağını kendi çıkartıyor halk böyle bir durum var yani ama Ziraat Odasının afet bağlamında bir şeyi yok bence." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

"Ziraat Odasından falan bahsedecek olursak, burada Ziraat Odası diye bir şey yok, sadece adı var. Bir de yılda bir gidip para yatırdığın yer. Orada yatırılan paraların yarısını Ankara'ya gönderdik, kalan yarısını acaba ne yapsak diye gece gündüz düşünen bir ekip var. Çiftçiler için herhangi bir hizmet yok. Yine Devleti eleştirmiş olacağım ama bütün bunlar devlet yüzünden, sana bağlı bir kurumun var, vatandaşlar tarafından kurulmuş bir dernek, bankadan kredi çekebilmen için esnaf olman gerekli ya da Ziraat Odasından belgen olması gerekiyor. O belgeyi alabilmek için mecburen aidatını yatırman gerekiyor. Biz de ne zaman evrak lazım olursa, aidatı o zaman yatırıp belgeyi alıyoruz." (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

Ziraat Odasının sadece sembolik varlığı, çiftçiler için bir anlam ifade etmemekte ve bu durum, çiftçilerin güvencesizlik duygusunu artırmaktadır. Çiftçiler Ziraat Odasının sadece yılda bir kez çiftçilik belgesi verdiğini ve bu belgenin dışında hiçbir hizmet sunmadığını belirterek, odanın işlevsizliğini eleştirmektedir. Bu tür eleştiriler, Ziraat Odasının çiftçiler için gerçek bir dayanışma ve destek mekanizması olmadığını ortaya koymaktadır.

> "Ziraat odası bana senede bir kere çiftçilik belgesi veriyor, bunu da ÇKS ve ÖKS'ye kayıt için, 1 yıllık bir para ödüyorum o kadar. Başka da bir şey yok, Ziraat odaları neye yarıyorlar? Çiftçilik belgesini bana tarım ilçe de verebilir. Niye var Ziraat Odası? Yılda bir kere bir zeytin dağıtıyorlar o kadar. Başka hiçbir şey yaptıkları yok. Orada bir görüntü olarak görünüyorlar o kadar. Bunları düzenlemesi gereken devlet. Devletten karar çıkmadığı zaman belediye başkanı, muhtar hiçbir şey yapamaz. Devlet görevini yapmadı, devlet görevini yapmadı, Tarım Bakanı bile ya Tarım Bakanı bile ya... çıktı televizyona şu kadarcık yer gitti, bundan ne olacak? Sen gel bir de buradaki adam sor bakayım. Bu muhtarlar ne yapacağını şaşırdı ya ama onların gücü de bir yere kadar. Devlet yukarıdan emir vermediği sürece bu insanların yapabilecekleri bir yere kadar. Yani onun dışında herkesin elleri kolları bağlı." (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

> "Ziraat Odası'nın hiçbir faydası olmadı. Ondan sonra Ziraat Oda'sı olarak, Ziraat Oda'sı ancak bizden para alıyor ama nereye alıyor onu da bilmiyorum. 200-250 TL yıllık ödememiz var oraya ödüyoruz ama bize hiçbir şey vermiyor. Önce zeytindir, bıçaktır, derecedir, çizmedir bir şeyler veriyorlardı ama artık herhangi bir şey vermiyor. Yeni yönetim öyle mi istiyor, eski yönetim öyle miydi? Onlardan bilgim yok. Onlar da belki devletten geliyor da öyle veriyordu bilmiyorum ki." (K-28, Erkek, 44, Lise, Çiftçi)

> "Ziraat odası ne iş yapıyor? Bankadan kredi çekeceğin zaman gidiyorsun, aidatını ödemediysen önce aidatını alıyor, sana çiftçilik belgesi veriyor, kaç dönüm sebzen olduğunu, içerisindeki dikmiş olduğun ürünün ne olduğunu gösteren bir belge veriyor. O belgeyle Ziraat Bankasına ya da özel bankalara gidiyorsun, kredi çekiyorsun. Topla İlçe Tarıma, odaların hepsi insanların sırtında kambur." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Çiftçilerin Ziraat Odasından beklentilerinin karşılanmaması, onları alternatif mekanizmalar arayışına itmiştir. Çiftçiler, Ziraat Odasının bölgesel yapılar oluşturup, her çiftçinin yıllık belirli bir miktar para yatırarak bir fon oluşturmasını ve bu fonun afet durumlarında bedelsiz olarak kullanılmasını önermektedir. Bu öneri, Ziraat Odasının mevcut işleyişinden duyulan memnuniyetsizliği ve çiftçilerin dayanışma ve destek mekanizmalarına duyduğu ihtiyacı açıkça ortaya koymaktadır.

> "Ziraat odasının maddi olarak bir faydasını göremedik. Manevi olarak yanımızdaydı, ilgilendiler. Hani geldiler ziyaret ettiler ve bizim misal kredide çekmemizde olsun rolleri oldu. Şimdiye kadar Ziraat Odasına verdiğim para, bana gelip de şu gıdanı biz karşılayalım veya fideni biz alalım veya seranın

örtüsünü biz alalım gibi hiçbir şey duymadık. Aslında bunu yapacak kurum da Ziraat Odası ama Ziraat Odası yanaşmıyor. Hani bir dünya çiftçi var misal Kumluca Ziraat Odası var, Finike'nin var, Elmalı'nın var. Adrasan'ın var. Bölgesel yapılsın. Kumluca ilçesi beldesi de kendisi işini yüklensin. Böyle böyle bir karar veriyoruz Ziraat Odalarını kaldırıyoruz misal buraya yıllık atıyorum her çiftçi 300-500 TL-1.000 TL para yatıracak. Herhangi bir afet durumunda bedelsiz olarak ödediğiniz paradan karşılanacak dese çok süper olur. Her şey çok geç oluyor ya…" (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

"Bunlar her zaman ben değil herkes gündeme getiriyor. Verelim mesela aidat göstermelik 100-150 TL vereceğimize, 1.000 TL verelim yıllık havuzda biriksin. Az önce dediğim gibi mesela bundan herkes zarar görmüyor yani belli bir kesime destek çıkılsın. Yani bugün benim başıma gelen yarın sana geliyor. Hiç olmazsa bir şeye yarasın. Ziraat Odası mesela zorunlu kılsın, 1.000 TL yatıracaksınız yıllık, bu sizin sigortanız olacak. Kumluca'da az çiftçi yok yani en azından bir işe yarar. Bizim 150 TL bu sene yani gelecek sene belki 250 TL olacak sadece evrak almaya yarıyor." (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

"Bunları seçen biziz çiftçi olarak, biz önce delegeyi seçeriz. Delegeler de Ziraat Odasının başkanını seçer. Benim bir önerim oldu mesela bu yakında Ziraat Odasına hem de çok faydalı bir öneriydi. Her yıl biz aidat ödüyoruz. 80-100 TL oraya hani küçük çiftçi olmamıza rağmen bizden aldığı en az aidatla orada trilyonlar dönüyor az para dönmüyor. Mesela yıllık hiç dönmezse 40-50 trilyon para dönüyor. Çiftçiden aldığın aidatla bir bankada devlet vasıtayla bir havuz oluştursa çiftçi adına bir yatırım yapsa senin çiftçin afet yaşadığı zaman, yıkım yaşadığı zaman biz senden ekstra para istemiyoruz ya kendi verdiğimiz parayla senden destek istiyoruz. Yıkımı yaşayan senin çiftçin. Atıyorum adamın 50.000 TL paraya ihtiyacı var. 100.000 TL paraya ihtiyacı var adama parayı havuzdan çıkar ver. Kardeşim kendini toparladığı zaman getir yine havuza koy de. Bizimkiler ne yapıyor? Her yılın sonunda aralık ayının içinde biz oraya aidat yatırmaya gideriz. Ya senin yanına bir kurban bıçağı veriyor ya bir zeytin dalı veriyor ya bir ceviz fidanı veriyor. Yani en sonunda dedim ki kardeşim benim tarlam yok bu zeytini, cevizi nereye dikeceğiz biz. Kurbanlık alamıyorum bu bıçakla ben adam mı keseceğim niye veriyorsunuz siz bana bunu? Benim sana verdiğim parayı sen burada havuza koy ki orada biriksin yarından sonra birine ihtiyaç olduğu zaman o adama faydası olsun. Bizde açık bitmez. Bizim yönetimimiz yanlış. En başta devlette bulurum hatayı başka hiç kimsede değil. Sen buradan bu parayı vatandaştan alıyorsun aidat olarak nerede harcadın…" (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

Çiftçiler, aidatların bir havuzda biriktirilerek afet durumlarında kullanılmasını önerirken, Ziraat Odası Başkanı ise bu tür bir mekanizmanın oluşturulmasının çeşitli nedenlerle mümkün olmadığını belirtmektedir. Ziraat Odası Başkanı, Türkiye genelindeki aidat oranlarının düşük olduğunu ve mevcut kaynaklarla bu tür bir fon oluşturmanın zor olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, Türkiye genelinde böyle bir uygulamanın hayata geçirilmesi için yasal düzenlemeler gerektiğini ve mevcut yasal çerçevenin bu tür bir fon oluşturmayı mümkün kılmadığını vurgulamaktadır.

> “Ben Genel Merkezle de bunu görüştüm, dedim ki işte şu an biz %10 veriyoruz Genel merkeze, gelen gelirden Ankara'ya. Dedim ki biz %12 verelim, 2 bizden, siz de 10 almayın 9 alın, bir fon oluşturalım bünyemizde. Genel başkan şunu söyledi, dedi ki, Türkiye sadece Kumluca’dan ibaret değil. Ve hakikaten biz zaten kendi kendimize zor idare ediyoruz. Şu anda aidat bazında en düşük aidat üyeliği alan kurum Ziraat odalarıdır. Bugün benim 60 TL, 70 TL yıllık çiftçinin küçük çiftim en büyük çiftçi ve 400-500 TL. Şoförler odasında yıllık aidat 1000 liranın üstünde, Ticaret Odasında çok daha yüksek 1000 ile 25.000 arasında. Şoförler odası öyle. Yani odaların içinde en düşük alan biziz. Bu şekilde önerim olduğu; olmaz Başkanım dedi. Yani biz Türkiye'deki doğal afetlerde de sadece sizi görmeyin. Bunu hiçbir yere yapamayız. Biz devletten güçlü değiliz dedi. Haklı, doğru. Yine düşündüm işte mesela %1 Bağ-kur kesintisi oluyor. Netice itibariyle o da olmadı, hâle verdiğimiz kesintiden sade her çiftçiden %1 kesilsin, bir fonda toplansın, o da olmadı. Şimdi Bağ-kur’da toplanıyor, mesela benim bu yıl 7 milyar lira daha para toplanmış. Çok iyi para. 700.000 TL para kazanmışım. Alacak verecek şuydu buydu para kalmamış ama 7.000 TL bana kalır. Şimdi 7 TL yani o benim için çok büyük para. Gerçekten hale giden her maldan %1 kesilse o fona aktarılsa, olabilir. Ona da kanun gerekiyor. Yani kanun koyucuların onda da onu koyması gerekiyor. Büyükşehiri bağlıyor. Böyle bir durum var. Böyle bir durumda maalesef orada.” (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

Dolayısıyla katılımcılar kurumsal desteklerinin yetersizliğine ek olarak Ziraat Odasının mevcut işleyişinden duydukları memnuniyetsizlik nedeniyle alternatif dayanışma biçimleri ve mekanizmaları talep etmektedirler. Ziraat Odası Başkanı ise, mevcut kaynaklar ve yasal çerçeve nedeniyle bu tür mekanizmaların oluşturulmasının zorluklarına dikkat çekmektedir. Bu durum, çiftçilerle Ziraat Odası arasındaki beklenti ve gerçeklik arasındaki uçurumu ve bu uçurumun çiftçilerde yarattığı güvencesizlik duygusunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Ziraat Odalarının işlevselliğininin artırılması ve çiftçilerin beklentilerini karşılayacak yapısal değişiklikler yapılması gerektiği açıktır.

Yerel aktörlerin anlatıları da Ziraat Odalarının afet süreçlerinde çiftçilere yeterli dayanışmayı gösteremediği ve onların sesini duyurmakta yetersiz kaldığına ilişkin yerel halkın anlatıları ile paralellik göstermektedir. Kumluca Kooperatif Başkanı, Ziraat Odalarının kayıtlı üreticileri temsil etme ve onların ihtiyaçlarını karşılama görevini yerine getiremediğini belirtmekte, bu yetersizliğin sektör temsilcilerinin çıkarları nedeniyle ortaya çıktığını ifade etmektedir. Ziraat Odalarının içsel dinamikler ve çıkar çatışmaları nedeniyle görevlerini yerine getirememesi, çiftçilerin alternatif destek mekanizmalarına ihtiyaç duymasına yol açmaktadır. Ayrıca, başkan, afet durumlarında Ziraat Odalarının anında refleks göstermesi gerektiğini, ancak bunu başaramadığını vurgulamaktadır. Kumluca Kooperatifinin afet sonrası üreticilerine destek sağladığını belirten başkan, Ziraat Odalarının daha yüksek bir kapasiteye sahip olmasına karşın benzer bir inisiyatif almadığını dile getirmektedir. Bu durum, Ziraat Odalarının mevcut işleyişinin eleştirel bir değerlendirmesini sunmakta ve çiftçilerin beklentilerini karşılayacak

yapısal değişikliklerin gerekliliğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde zirai "ilaç" bayisi de Ziraat Odasının sadece aidat toplamak ve çiftçilik belgesi vermekle sınırlı kaldığını, afet süreçlerinde herhangi bir kolektif dayanışma biçimi ortaya koymadığını ifade etmektedir.

> "…… abi benim abimdir kişisel olarak çok severim. Ama ziraat odaları kendilerine atfedilen görevi yerine getirebiliyor mu diye sorduğunuz genel anlamda sadece burası değil, ziraat odalarının bunu yerine getirememe gibi bir özelliği var. Ziraat odalarının görevi nedir? Kayıtlı üreticiyi temsil etmektir. Onun eksikleriyle alakalı biraz önce bahsettiğimi ekibi oluşturamaz mı ziraat odası. Ama bunu yapma görevini kendinde göremiyor ne yazık ki. Ben Ziraat Odası'na bir teklifte bulundum. Üreticinin girdi maliyetini aşağı çekelim AOSB'deki firmalar ile anlaşma yapalım, oda olarak getirtelim minimum masrafla içinde ne olduğunu bildiğimiz ürünü verelim. Sermayemiz yeterli değil dendi. Ama mesele o değil. Ziraat Odasının yönetiminde bu işten para kazanan sektör temsilcileri senin bunu yapmana izin vermiyor, tekere taş tıkamış oluyorsun." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

> "Bu durum ziraat odaları için de geçerli. Son aidatlar ne kadar oldu bilmiyorum ama 50 lira fazla alamaz mı doğal afet fonu olarak. Anında refleks gösterebilir. Ben Kumluca tarımsal kalkınma kooperatifi olarak yaklaşık 50 bin liralık gübre dağıttım. Benim gücüm ne, ben dağıttım ama. Serasına su girmiş bitki kök hastalıkları için malzemeler gübreler verdim yani bitki hastalanmasın diye denizde damla misali. Kime dağıttım, %60'ını muhtardan aldığım bilgilerle icarcı ve ortakçılara dağıttık çünkü onların alma gücü daha azdı. Hatta bunun için tepki de aldık. Siz Kumluca kooperatifisiniz Diyarbakırlıya, Afyonluya dağıtıyorsunuz diye. Sonuçta en çok zarar gören o. O ilacı alamayacak olan da o. Ben bunu yaparken yerel belediyenin hiçbir şey yapamadım deme şansı var mı? Yapmadım diyebilir ama yapamadım deme şansı yok." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

> "Ziraat Odası boş zaten, burada bir iş yaptığı yok. Yani sadece bir aidat toplayıp çiftçilik belgesi vermeyle işini görüyor. Başka hiçbir şey yaptığı yok zaten. Ticaret odaklı çalışıyor ilaç bayilerinden bir farkı yok yani. Çiftçiye de çok desteği yok. Buradaki esnafa da engel oluyor." (Kumluca-Zirai İlaç Bayii)

Netice itibariyle, artan iklim afeti maruziyetlerine karşın üretim faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini mümkün kılarak dirençli topluluklar oluşturmak için üreticilerin ihtiyaç duydukları kolektif dayanışma ve kolektif eylem pratikleri konusunda, kendilerinin temsilcisi olarak gördükleri Tarım Kredi Kooperatiflerinin ve Ziraat Odalarının ziyadesiyle pasif kaldıkları, yerel halkın beklentilerini karşılamadıkları görülürken; Tarımsal Kalkınma, Sulama ve Süt Kooperatiflerinin daha dayanışmacı bir yapı sergileyerek özellikle küçük üreticileri ayakta tuttukları böylelikle iklim adaletinin sağlanmasında önemli bir rol oynadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Kumluca'da katılımcılar üretim faaliyetlerinin kilit aktörleri olan "komisyoncuların" ve "tedarikçilerin" hortum sonrası tutum ve eylemlerini bir çeşit "dayanışma biçimi" olarak görmektedir. Bu tür "dayanışma", bazı formel özelliklere sahip olsa da genellikle daha esnek

ve doğrudan ilişkilerle bağlantılıdır, iş ilişkilerine dayalı ekonomik destek ve işbirliğini ifade eder. Aynı zamanda, diğer ekonomik aktörler ve çiftçiler arasındaki güven, karşılıklı çıkarlar ve geçmiş iş ilişkilerine dayanır. Diğer ekonomik aktörlerin, kriz dönemlerinde çiftçilere destek olma sorumluluğunu üstlenmesi aynı zamanda, çiftçilere yardım ederek uzun vadeli iş ilişkilerini sürdürme ve güçlendirme amacı da taşır. Bu bağlamda ele alınabilecek ilk aktör çiftçilerin üretip hâle getirdikleri ürünleri satın alan ve pazarlayan "komisyoncu/hâlcilerdir".

> "Sonrasındaki süreçte, paramız yok o zaman. Fideleri ödedik, gübre borcumuz var, biz burada komisyoncuya mal veriyoruz. Komisyoncunun desteğiyle kaldırdık. O nakit yardımı yaptı. Yani yardım yaptı derken şöyle önden para vermiş oldu, seramızı kaldırdık." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

> "İşte komisyoncu yardımcı oldu. Benim kredi çekme şansım yok, şöyle yok. Yerler kendimin olmadığı için çekme şansım yok, çekemiyorum. Ben bu açığımı komisyoncudan giderdim. Ödemem gereken yerler vardı, ödeyemedim. Mesela devlete, bu devlet büyüklerine çok iyi aksedilmiyor. Yani şimdi konumuzla alakalı değil ama Cumhurbaşkanımız diyor ki "komisyoncuları kaldırın", komisyoncuları kaldırırsan ben biterim burada! Benim seram yıkıldı bana komisyoncu yardımcı oldu. Benim annem, babam yardımcı olmadı bana benim kardeşim yardımcı olmadı. Bu adam bana yardımcı oldu. Sen komisyoncuyu kaldırırsan ben biterim burada. Şu yaz gününde sebze yokken sen bu komisyoncuyu kaldırırsan ben aç kalırım burada! Ben hırsızlık yaparım burada, ben adam öldürürüm burada… Demek istediğim, bu adama da yanlış anlatılıyor bunlar, bilinçsiz anlatılıyor. Ben o zaman emin olun fazla çok maddiyat olarak çok hissetmedim çünkü arkamdan destekçim, komisyoncum vardı para olarak ama maneviyat olarak... Kendi babam geliyor, ya sen bunu niye kaldırmıyorsun? Kalkmıyor işte ya ne yapayım? Sen onu soracağına, paran var mı, diye sorsana bana! Bunu nasıl kaldıracaksın diye sorsana, kendi abim geliyor bana fırça atıyor, bunu niye kaldırmıyorsun, kalkmıyor ne yapayım? Kalkıyor da ben mahsustan mı durduruyorum orada. Böyle sıkıntılı." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

Kumluca'daki hortum afeti sonrası süreçte, komisyoncuların çiftçilere sağladığı ekonomik destek ve iş birliği, birçok olumlu deneyimle anlatılmaktadır. Komisyoncular, çiftçilere maddi yardım sunarak onların "ayakta kalmalarını" sağlamış ve tarımsal faaliyetlerin devamını mümkün kılmıştır. Çiftçilerin fide ve gübre borçlarını ödemelerine yardımcı olan komisyoncular, ihtiyaç duyulan nakit parayı önden vererek çiftçilerin seralarını yeniden inşa etmelerine olanak tanımıştır. Bu tür yardımlar, çiftçilerin ekonomik zorluklarla başa çıkmalarına büyük ölçüde katkıda bulunmuştur.

> "Çiftçilerin burada halde çalıştığı komisyoncular vardır, örneğin bir komisyoncunun 100 tane ya da 200 tane çiftçisi vardır. Komisyoncu çiftçilerine bakmak zorundadır. Yani bizim o bölgede çiftçilerimiz varsa, o bölgedeki çiftçilerimize biz kendi desteklerimizle yani bankadan kredi çekip gene çiftçilerimize para dağıtarak, harçlığını veya çocuğu okula gidiyorsa, onun giderlerini gidermek zorundayız. Buradaki komisyoncunun yaptığı şey odur zaten. Bunu devlet belki anladı veya anlayamadı. Burası üretim bölgesi

olduğu için burada komisyoncu çok ortada, sıkışıyor. Mesela çiftçi gariban, alttan geliyor. Biz Ağustos'ta başlıyoruz bu ayda mesela yani ürün 12 ayda çıkacak. Biz 4 ay 5 ay adamların harçlığını veriyoruz. O ürünü çıkardığında bize getiriyor. Ürün çıkaramazsa, afete uğrarsa doğal afete uğrarsa para kazanamıyor. Gene para veriyoruz adama ayakta dursun yaşasın diye. Minimum az da olsa yine para veriyoruz adamlara. Yani gene böyle bir pratik, herkes kendi çapında veya herkes kendi derdini anlatmaya komisyonculara geliyor. Benim çiftçimin kaç tanesi zarar görmüş 100 tane çiftim var mesela diyelim ki 10 tane zarar görmüş, onlar bizim yanımıza geliyor. "Biz ne yapacağız?" Onlarla biz işte istişare yapıyoruz. "Sen yaparsın, şöyle yaparsan böyle olur, öyle yaparsan böyle olur." o şekilde şey yapıyoruz. O kişileri, bizzat kendi güçlerimizle kaldırmaya çalışırız işte." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

"Burada biz ürünü satıyoruz yine komisyoncunun da arada çok dar boğaza geldiği zaman. Marketlere veriyoruz 4-5 aylık çek alıyoruz. Üreticiye peşin para veriyoruz. Komisyoncu olarak da arada gene çok sıkışığız. Yani sattığımız ürünleri nakit olarak satamıyoruz ama çiftçiye nakit ödüyoruz. Yani bu arada biz kendimizden fedakârlık yapıyoruz, elimizdeki çekleri bankaya kırdırarak yeri zamanı geldiğinde ayakta kalmaya çalışıyoruz. Çok kişi buradaki komisyonculuk yapan arkadaşlar, el değiştirir zaten dayanamaz. Yani bir bakarsın 3 yıl sonra komisyoncu batmıştır, gitmiştir. Çünkü çiftçiye veriyor parayı, çiftçiden parayı alacaksın diye böyle şey yapıyor, tüccar da 6 ayda bir senede veya hiç ödemiyor, kapatıp gidiyor adam gelmiyor. O şekilde komisyonculuk yani bizim yaptığımız iş de çok riskli bir iş. Komisyoncuya kötü gözle bakıldı. Komisyoncu buradaki çiftçinin tek dayanağı, İstanbul'da belki çok önemli değil ama üretici bölgesinde komisyoncunun değeri çok fazladır. Yani ovaya gidip de bir tane aileye dediğinde yani komisyoncu olmadığı zaman ben ürünümü satamam der ama büyükşehirlerde belki yanlış bilgilendirildi." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

Komisyoncuların sağladığı destek sadece maddi yardımlarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda manevi destek ve danışmanlık da sunmuşlardır. Çiftçilerin üretim süreçlerini yönetmelerine ve kriz anlarında doğru kararlar almalarına yardımcı olmuşlardır. Özellikle, çiftçilerin ürünlerinin pazarlanması konusunda da kritik bir rol üstlenen komisyoncular ürünleri marketlere ve diğer alıcılara satarak çiftçilere peşin ödeme yapmışlar, böylece çiftçilerin likidite sorunlarını çözmüşlerdir.

"Allah'ımıza şükür tabii burada komisyonların desteği oldu bize. Şöyle destekleri oldu. Hale varıyordum kavun 3 TL o zaman, hiç unutmam. Son zamanı gelmiş kavunun. Ben de yeni mahsul ürettim geldim artık, kavun 3 liraya satılıyor. Bizim mal geldi mi bu kavun 3 buçuk lira derdi halci. Benim halci tüccarlara bu 3 buçuk derdi, "Ulan neden 3 buçuk bu?" "Bu adamın serasını hortum yıktı" derdi. "Bu mağdur oldu, bunu 3 buçuğa satacaksın" derdi satardı yani Allah razı olsun öyle satardı. Yine ertesi senede çalıştık. Yine toparladık Allah'ımıza çok şükür." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Ama Ziraat Bankası'na, herhangi bir bankaya borcun varsa onlar idare etmedi. Parasını istediler. Komisyoncular, bayiler destek oldu. Öbür türlü ne Tarım Kredi bence ne bankalar destek oldu. Tarım

> Kredi bir şey yapamaz. O da devlet kuruluşu sonuçta. Ama bayilerle komisyoncular idare ettiler, sağolsunlar. Onun dışında çok da çiftçinin yanında olan bir kuruluş yok." (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

Komisyoncular, aynı zamanda çiftçilerin çocuklarının eğitim giderleri ve diğer günlük ihtiyaçlarını karşılamalarına da destek olmuştur. Bu, özellikle kriz zamanlarında çiftçilerin karşılaştığı ekonomik baskıları hafifletmiş ve ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olmuştur. Komisyoncuların çiftçilere sağladığı bu çok yönlü destek, onları sadece ekonomik olarak değil, aynı zamanda toplumsal ve kişisel düzeyde de "güçlendirmiştir".

> "Adamın sana borcu varsa yerini falan sökecek, sana borcunu ödeyemeyecek. Sıkıntı yani. Ben kendi yerimi bırakıyorum direkt müşterininkini düşünüyorum. Ben bir şekilde kaldırırım onu önemli olan benim için müşteriler. Yani elimizden geldiği kadar. Yani elimizden de bir yere kadar gelir bizim hani hepsini de karşılayamayız. Biz de onlardan ekmek yiyoruz, para kazanıyoruz." (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

> "Zaten komisyoncular burada gerçekten en büyük işi onlar yapıyor. Yani onlar olmasa belki burada üretim bile sekteye uğrar çünkü şimdi sezon bitmiş para kazanamamışız yaz gününde yemişiz, içmişiz. Şimdi tohum alacağız komisyoncuyu arıyoruz, fide alacağım para lazım 3-5 lira nakit varsa nakit veriyor veya 3-5 kuruş çek yazıyor. Yani bunlar bir nevi burada sigorta görevi görüyor. Hani çiftçinin zor zamanda destek olan bu tür komisyoncular. Belediyenin, vakıfların, devletin, ziraat odasının yapmadığını bu adamlar yapıyor bize. Hani TARSİM'e para veriyoruz sigorta yaptırıyoruz ama burada adam bize daha hiçbir şey yapmadan 20-30 lira kredi açıp veriyor. Çiftçinin zor zamanında çiftçiye destek oluyor yani." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

Buna karşılık, komisyoncularla ilgili olumsuz deneyimler de dikkat çekicidir. Birçok çiftçi, komisyoncuların sağladığı yardımların karşılığında yüksek faiz oranları uyguladığını ve bu durumun çiftçileri daha zor bir duruma soktuğunu belirtmektedir. Komisyoncuların, çiftçilere borç verirken aldıkları senetleri daha yüksek meblağlarla geri talep etmeleri, çiftçilerin borç yükünü artırmış ve ekonomik sıkıntılarını derinleştirmiştir.

> "Komisyoncular da öyle ama komisyoncu çok şey değil. İmkânım yok, diyor. Kendi parasını çiftçiye veriyor, faiziyle alıyor. Öyle de yapan var. Burada halde var. Kimisi de ben şimdi varsam, benim başıma böyle bir şey geldi. 50 bin lira bana para desem, beş kuruş vermez. Ya da bir diğer açık senet alır 50'yi 60 yapar, yani böylesi de var. Zaten buna bilinçli çiftçi yanaşmaz da bilinçsiz olan." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

> "Şöyle yapıyorlar, bir yardım ettiği zaman, para verdiği zaman veya kredisini kullandırdığı zaman, alabilecekleri insanlara yardım ediyorlar onlar da. Mesela icar yapan biri istediği zaman yapmıyor adam niye yapmıyor, yani dertsiz başımı niye derde sokayım diyor. Düşündüğün zaman o da haklı yani.

> Atıyorum ben mesela komisyoncuyum 20 tane müstahsilim başına böyle bir felaket gelmiş. Verdiğin paranın dönmeyecek oldukları da var. Onlar da riske girmek istemiyorlar yani. Yardım ettikleri oluyor. Ama biri çıkıp da düzenin tamamını yapmak için de hiç kimse elini cebine atmıyor. Parası olan da atmıyor, olmayan da atmıyor." (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

Bazı komisyoncular, verdikleri paranın geri dönüşünü garanti altına almak için çiftçilerin ürünlerini düşük fiyatlardan satın almış ve çiftçilerin gelirini azaltmıştır. Bu durum, çiftçilerin ekonomik olarak sömürülmesine yol açmış ve onların daha da kırılganlaşmalarına neden olmuştur. Komisyoncuların, çiftçilerin zor durumlarından faydalanarak yüksek kâr elde etmeleri, dayanışmadan ziyade bir tür ekonomik tahakküm ilişkisini göstermektedir.

> "Destek oluyor da şöyle atıyorum 40-50 lira para veriyor. Sonra senin yetiştirdiğin maldan bunun acısını çıkartıyor. Atıyorum 5 liralık malı tutuyor 3 liraya satıyor 2 lira seni direkt zarara sokuyor. Verdiği parayı oradan çıkartıyor. Yani nereye bakarsan bak her yerden zarar. Bir şey deme şansım yok. "Ben senin dar gününde sana destek çıktım" diyor. "Sen daha konuşuyor musun ya" diyor. Bu mal niye bu paraya satıldı diye sorduğum zaman adam seni zaten 2 kelimede susturuyor zaten sende yok olduğu için susmak zorunda kalıyorsun." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

> "Hayır, erteleyip kolaylık sağlayan olmadı. Bir şekilde çek falan vererek ödemeleri yapmaya çalıştık. Şimdi fideciye olan borcum yaklaşıyor, bu ayın sonunda seksen beş bin lira ödeme yapmam lazım, afet zamanından kalma bu. Neden bu zamana kadar ödemedin diyeceksin? Fide borçlarını halci öder, ama yüzdesini alır. İki sene sonra fideci dedi ki; senin halcin parayı ödemedi, bu parayı senden tahsil edeceğim. Ama senin bana borcun yok dedi, tamam, benim sana borcum yok, halci ödemediyse, bu borç benim, dedim. Fakat bana zaman vermen lazım dedim, tekrar halciyle konuştular. Geçen sene tebligat gönderdi, icraya. Avukat buraya geldi, çocuk Rizeli, gidelim dedi, gittik taahhütname verdik, şu tarihte ödeyelim diye. Ödeyeceğim seksen beş bin lira, dikip, yetiştiremediğimiz fideler vardı ya, onların parası. Emeğine mi acırsın, diktiğin mahsule mi acırsın? O dönemde bayileri bırak, bankalar bile ertelemedi. Borcu yapılandırmak istersen, ertesi sene kredi çekemiyorsun. Düşenin dostu olmaz." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

Komisyoncuların, sadece ödeme gücü olan çiftçilere yardım etmeleri ve riskli gördükleri çiftçilere yardım etmekten kaçınmaları, dayanışmanın sınırlı ve seçici olduğunu ortaya koymaktadır. Bu tür uygulamalar, çiftçilerin komisyonculara olan güvenini zedelemekte ve topluluk içindeki sosyal bağları zayıflatmaktadır. Özellikle, komisyoncuların çiftçilere ait tapuları ipotek ettirerek, borçlarını ödeyemeyen çiftçilerin mülklerine el koymaları, ekonomik sömürü ve tahakkümün somut bir örneğidir.

> "Kalanlar da komisyoncuların eline düştü. Toprak sahibi olup kredisi olmayan insanlar tapusunu ipotek ettiler komisyonculara. Ödeyemeyenlerin tapusu da gitti, yeri de gitti. O günleri de gördü yani Kumluca." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Komisyoncuların işlevleri hem olumlu hem de olumsuz deneyimlerle karmaşık bir tablo çizmektedir. Olumlu anlatılarda, komisyoncuların çiftçilere sağladığı maddi ve manevi destek, ekonomik kriz anlarında hayati önem taşımaktadır. Ancak, olumsuz anlatılar, bu desteklerin çoğu zaman yüksek maliyetler ve sömürü ilişkileriyle birlikte geldiğini göstermektedir. Bu karşıtlık, komisyoncuların işlevinin gerçekten bir tür dayanışma olup olmadığını sorgulamayı gerektirmektedir. Komisyoncuların sağladığı destek, yüzeyde bir dayanışma gibi görünse de, yüksek faiz oranları, düşük fiyatlandırma ve mülkiyet gaspı gibi uygulamalar, bu desteğin altında yatan sömürü ve tahakküm ilişkilerini açığa çıkarmaktadır. Bu bağlamda, komisyoncuların işlevi, dayanışmadan ziyade ekonomik güç asimetrilerini pekiştiren ve çiftçileri bağımlı kılan bir sistem olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak, komisyoncuların çiftçilere sağladığı destek, kriz anlarında hayati önem taşısa da, bu desteğin koşulları ve sonuçları göz önüne alındığında, komisyoncuların rolünü bir dayanışma türü olarak görmek mümkün değildir. Dayanışmanın gerçekten var olabilmesi için, destek ilişkilerinin eşitlikçi ve adil olması gerekmektedir. Ancak, mevcut uygulamalar, komisyoncuların çiftçiler üzerindeki ekonomik kontrolünü artırmakta ve dayanışmadan çok sömürüye dayalı bir ilişkiyi sürdürmektedir. Zira komisyoncuların insafına kalanlar büyük oranda küçük üreticilerdir. Bu nedenle, komisyoncuların işlevi, topluluk içinde ekonomik adalet ve eşitlik ilkeleri çerçevesinde yeniden değerlendirilmelidir.

Bu süreçte *tedarikçilerin rolüne* ilişkin tablonun ise daha olumlu olduğu söylenebilir. Tedarikçiler, çiftçilere çeşitli yollarla ekonomik kolaylık sunarak onların ekonomik ve ekolojik kriz anlarında ayakta kalmalarını sağlamış ve tarımsal faaliyetlerin devamını mümkün kılmıştır. Örneğin, fide tedarikçileri, çiftçilere fideleri düşük fiyattan veya ücretsiz olarak sağlayarak onların maliyetlerini düşürmüş ve yeniden üretime başlamalarına yardımcı olmuştur.

> "Ben gittim kendi imkânlarımla tanesi 60 TL dedi, 65 TL dedi. Bizim arkadaş var fideci. Yangından dolayı 50 liraya verdi bize sağ olsun. 50 liraya aldı." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

> "Firmadan ziraatçi buraya veren ziraatçı getirdi verdi. Allah razı olsun 100 fide göndermişler. Onları diktik. Önce fideyi parayla aldığımız yer. Firma ama adını bilmiyorum neresi gönderdi. Karşılıksız 100 fide gönderdi. O zaman da 1.200-1500 TL civarında tutardı fidesi de almadı adam Allah razı olsun. Serayı kendimiz yaptırdık sonradan devlet az bir şey vermiş de işte ne verirse versin." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

> "Sonuçta biz de kendi ürettiğimiz bir ürün olsa, sıfır maliyetli olsa hiç para almayalım ama biz dışarıdan belli bir maliyetle alıyoruz. Üzerine kar koyup satıyoruz. Üreticilere benim yapabileceğim tek şey, o yılki hesaplarını dondururum. Daha sonraki yıllarda da ödeme kolaylığı yapabiliyorum. Yapabildiğim o oldu ancak bayii olarak. Ne vade farkını koyuyorum. Ne hani üstüne fiyat talep ediyorum, ne de paramı getir diyorum. Borcu erteliyorum, hani devletin yaptığı faizsiz borç ertelemeyi, biz de yapıyoruz. Tabii yani şimdi bunu insanlardan iyiye kullananlar da var, kötüye kullanan da var. 2 yıl sonrasına ödemeyi, hani öyle bir şey olsa, ben yine yaparım. Kendi durumum elverdiği sürece. Kötüye kullanacağını düşündüğüm adama ben o kadar şey yapmam. Hani bir devlet gibi tek bakmıyoruz çünkü sürekli arazilerde insanların durumunu gördüğümüz için, ya da durumunu bildiğimiz için şimdi sizin dediğiniz gerçekten borcunu ödeyecek dürüst ama durumu olmayan bir insandan bahsediyorsunuz. Borcunu zaten ödemeyecek biri varsa o zaten ödememe yoluna düşüyor. Benim bu yıl da başıma geldi. Yani alacağımızın kaldığı oluyor. Para kazandığı halde oluyor. O ayrı bir olay tabii." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

Tedarikçilerin sunduğu destek, sadece fide ve gübre sağlamakla sınırlı kalmamış, aynı zamanda borçların ertelenmesi ve ödeme kolaylıkları da sunulmuştur. Tedarikçiler, çiftçilerin borçlarını faizsiz erteleyerek veya ödemelerini taksitlendirerek, çiftçilerin mali yüklerini hafifletmişlerdir. Bu tür yardımlar, çiftçilerin likidite sorunlarını çözmelerine ve ekonomik olarak toparlanmalarına katkıda bulunmuştur.

> "Sağlamak zorunda. Müşterisi, sağlamak zorunda. Sağlamazsa öbürkünü de alamayacak. Öncekini de belki alamayacak. Yani en büyük destek olan bayiler, en büyük şey finansal şey bayiler. Arabasını, evini bankaya ipotek ediyor, kredi çekiyor bayi destek sağlıyor. En büyük destek bayi. Yani farklı bir görev de görüyor. Kendi görevi olmayan şeyleri de yapıyor." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

> "Sonra bize devlet 10.500 lira verdi, o parayı da ilaççıya verdim çünkü 2 gün sonra isteyecek. Hepsini ödeyemedim yarısı kaldı da işte aynı adamla devam ediyorum, idare ediyor bizi." (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

> "Ben kendi şahsıma ait bir sıkıntı yaşamadım. Yıllardır çalıştığım firma var, onlar bana sağ olsun fidelerimi verdiler, ona para ödemedim yani. O zamanlar 10.000 TL civarı tutuyordu. Zaten maddi bir sıkışıklığım yoktu. Ben, kardan zarar yaptım derler ya, benimki ona döndü. Yani bize nasip olmayan parayı alamadık. Fidelerin parasını hiç almadılar. Demiri ben kendim peşin aldım." (K-14, Erkek, 52, Lise, Çiftçi)

> "Erteleme yaptık. Mesela 10.000 TL borcu olan 12.000 liraya çekti. 6.000 TL- 6.000 TL olarak 2 taksitte ödeme yaptık, o kadar bir esneklik." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

Birçok çiftçi, tedarikçilerin sağladığı bu destekler sayesinde borçlarını ödeyebilmiş ve üretimlerini sürdürebilmiştir. Özellikle fide tesisleri ve zirai "ilaç" bayileri, çiftçilere vadeli satış yaparak ve borçlarını erteleyerek önemli bir finansal destek sağlamışlardır. Bu tür

esneklikler, çiftçilerin kriz anlarında maliyetlerini yönetmelerine ve yeniden üretime geçmelerine yardımcı olmuştur.

> "Mavikent'te Bars Fide vardı, o büyük güzellik yaptı. Serayı kurduğunuzda fidelerinizi benden alabilirsiniz ücretsiz dedi. Bars Fide öncülük yaptı, sonra tüm fideciler aynı politikayı uyguladı. Bunların olması gerekiyor. Ama bunu ilaççı yapmıyor, ben oradan aldım, zaten %5 kazanıyorum diyor. Senin %30'un altında kazanmadığını ben yıllardan beri biliyorum." (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

> "O zaman biz yirmi dört dönümü yedi yüz bin liraya yaptırdık, birazına çek verdik, önceden vadede yapıyorlardı. Demirci faiz uygulamadan veriyordu, sonra ödersin diyerek." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Mesela benim fidemi ücretsiz verdiler. Kavun fidesi aldım. Açık hesap çalıştığımız için sonra ödüyorsun bana senin fide borcun yok, dediler bana. "Niye, ben kavun fidesi aldım sizden?" diye sorduğumda "o bizden" dediler. Fideciler yardımcı oldu herkese. O konuda Allah razı olsun! Plastik örtü satanlar da hemen para demiyorlar tamam vadeli verebilir ama 1 yıl ödemezsen sesini çıkarmıyorlar. Ama demirde kesinlikle öyle bir şey yok. Demirde paranı yatırırsan alırsın. Fide bir de ziraii ilaç bayiileri vatandaşı idare ettiler, sağolsunlar." (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

> "Vardı. Ödedik. Fidede biraz yardımcı oldular. İlacı öderken mecbur verdim, çok olsa esneklik yaptılar. Vadesini uzattılar mesela. Çek verdik. Tam peşin olacağına 3-4 aylık çek, bunları kullandık. Başka da bir şey yok." (K-23, Erkek 49, İlkokul, Çiftçi)

Diğer taraftan K-Muhtar-1'in anlatısı, bazı tedarikçilerin kriz anlarında çiftçilere yardım etmekten kaçındığını ve bu konuda seçici davrandıklarını da ortaya koymaktadır. Bununla birlikte katılımcıların büyük çoğunluğunun deneyimlerinin olumlu olduğu görülmektedir.

> "İlaç ve fide bayileri hepsi elinden geleni yaptılar. O konuda içimiz gerçekten rahat. Adam mesela o dönemde ödeme taksitini böldü, belli bir kısmını sildi. O konuda gerçekten çiftçinin yanında oldular. Ama dediğim gibi fide tesisleri ya da ziraatçiler senin seranı kaldırmak için yardım etmez. Atıyorum senin aldığın gübreyi, fideyi, ilacının borcunu yarıya indirir veya siler onunla artık çiftçi arasındaki muhataplığa bağlı. Öbür türlü hiçbir şey yapamazlar çünkü onların yapabileceği bu kadar. Dışarıdan duyduğum kadarıyla da zaten yaptılar ellerinden geleni. Çok nadir duydum yapmayan. Gerekli şeyi yaptılar yani." (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

> "O 2018'deki hortumda 2000 dönümün üstünde olan konum tamamı yeniledi. Buradaki ana bayiler de işte demir, plastik klips, yerli firmalar da ciddi bir omuz verdi. 2 ay içerisinde bütün seralar tekrar dikildi, üretime geçildi." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

> “Üreticilerimizde büyük sıkıntı vardı. Ödemeler aksadı. Biz bu adamları ödemelerini yapması için beklemek zorunda kaldık böyle bir eksisi yansıdı. Bir de onun dışında adam serasının içindeki ürününü, o kadar yaptığı emeğini kaybetti. Onun dışında aldığı borcu harcı ki bu adamların sadece bize borcu yok her yere borcu var çünkü Kumluca'nın esnafı bile çiftçiden dönen bir şey yani her türlü eksi yazdı. Yani Kumluca’da esnaflık yapan herkes etkilenmiştir. Bunun sanayide tamircisinden tut giyimcisine, komisyoncusuna, ne bileyim yani herkes etkilenmiştir. Esnaflık yapan ticaretle uğraşan herkes etkilenmiştir. Nayloncusuna, sera malzemesi satan her yer etkilenmiştir burada. Herkes elini taşın altına koymak zorunda. Yani bu adam çünkü yıllardır senin müşterin yeri yıkılmış ve yerini tekrardan yapıyor. Yani illaki sen de yapacaksın ama paranın da geç geleceğini biliyorsun ona rağmen veriyorsun. Vermek zorundasın. Biraz da vicdanla alakalı bu durum.” (Kumluca-Zirai İlaç Bayii)

> “Cebinde paran yoksa, zaten mağdur olmuşsun, adam düşünüyor çünkü ham maddesi naylon peşin alınan bir ürün. Genelde burada vadeyle dönüyordu bu iş, üç, beş ay sonra o günün şartlarında öderim deyip alabiliyordun. O süreçte adamlar vermedi, niye verecekler? Adamlar da haklı çünkü sen mağdursun, ödeyebileceğinin garantisi yok. Sen kendi derdine düşmüşsün, yaramı saracağım diye uğraşıyorsun. Bataklığa batan insan, etrafındaki tutunduklarını da götürür ya yanında, o pozisyona düşüyorsun yani. Buradaki insanlar da gardını alıyor, vermek istemiyor. Sicilinin düzgün olacak, malın mülkün olacak, bu adam ödeyemezse arabasını satar, traktörünü satar öder pozisyonunda itimat etmesi lazım sana bu ürünü verebilmesi için. Senden evrak alacak halciden çek kestir diyecek ya da bir senet ver diyecek, o süreçleri yaşadık. Buranın yerlisi ve sicili düzgün olan insanlara yaptılar, öteledi̇ler.” (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Netice itibariyle, iklim afetleri sonrasında çiftçilere diğer ekonomik aktörler tarafından sağlanan kolaylıklar, enformel ekonomik dayanışma örneği olarak değerlendirilebilir. Bu dayanışma, esnek ve doğrudan ilişkilere dayanarak iş ilişkileri çerçevesinde ekonomik destek ve iş birliği sağlar. Kumluca’da yaşanan hortum sonrası süreçte, komisyoncuların çiftçilere sağladığı ekonomik destek, anlatılarda bu dayanışmanın somut bir örneği olarak izah edilmektedir. Komisyoncular, çiftçileri son tahlilde borçlandırarak tarımsal faaliyetlerin devamını sağlamış, borçlarını üstlenmiş ve üretim süreçlerini yönetmelerinde destek olmuştur. Aynı zamanda, komisyoncular çocukların eğitim giderleri ve günlük ihtiyaçlar konusunda da yardımda bulunarak çiftçilerin ekonomik ve sosyal refahını geçici olarak artırmıştır.

Anlatılarda öne çıkan komisyonculara ilişkin olumlu algının altından oldukça olumsuz bir tablo ortaya çıkmaktadır zira bu ilişkinin enformel de olsa dayanışma olarak adlandırılması mümkün değildir. Yüksek faiz oranları, düşük fiyatlandırma ve mülkiyet gaspı gibi uygulamalar, komisyoncuların sağladığı “desteğin” bir tür sömürü ilişkisine dayandığını göstermektedir. Bu durum, çiftçilerin ekonomik olarak kırılganlaşmasına ve komisyoncuya bağımlılığının derinleşmesine yol açmıştır. Öte yandan, tedarikçilerin rolü genellikle daha olumlu bir tablo çizmektedir. Tedarikçiler, çiftçilere düşük fiyattan veya ücretsiz fide ve gübre

sağlayarak, borçlarını faizsiz erteleyerek veya ödemeleri taksitlendirerek ekonomik destek sunmuşlardır. Bu destekler, çiftçilerin mali yüklerini hafifletmiş ve yeniden üretime geçmelerine yardımcı olmuştur.

3.5.7.4. İklim Krizinde Hareketlilik: Göç Etme(me) Eğilimleri ve Yaklaşımlar

Araştırma bulgularından hareketle orman yangını, kuraklık ve uç hava olaylarının ardından Antalya kırsalında meydana gelen kalıcı bir göç hareketinden bahsetmek mümkün değildir. Manavgat orman yangınında afetzedeler evlerini kaybettiği için geçici olarak yerinden edilmiştir. Kumluca'da ise hortumun başka illerden gelen tarım emekçilerini yerinden ederek tersine göçe neden olduğu katılımcıların anlatılarından öğrenilmektedir. Ancak araştırmanın sınırlılıkları nedeniyle bu bireylerle derinlemesine görüşme yapılmamıştır ve bu hareketliliğin boyutu ve kalıcılığına ilişkin bir bilgi mevcut değildir. Bu nedenle bu temada afetlerin ardından hâlen aynı bölgede yaşamaya devam eden yerel halkın hareketlilik potansiyeli bir diğer ifadeyle göç etme ya da etmeme eğilimleri ve yaklaşımları incelenmektedir. Zira iklim afetlerine maruziyeti yüksek, başa çıkma kapasiteleri sınırlı ve kırılganlıkları yoğun olan bu toplulukların göç etmeyi bir çözüm ya da uyum stratejisi olarak görüp görmediğini, bu pratiğe olan mesafesini ve bu kararın ya da kararsızlığın ardındaki dinamikleri anlamak iklim krizine yerel uyum ve direnç politikaları için önem arz etmektedir.

Telafi Biçimleri ve Desteklere Erişim başlığında ele alındığı ve muhtarların da ifade ettiği üzere *Manavgat* orman yangının ardından evlerini ve büyük oranda geçim kaynaklarını kaybeden afetzedeler geçici olarak yerinden edilmiştir. Bu bireylerden bir kısmı köylere getirilen konteynerlerde ya da köylerdeki yanmayan boş evlerde kalmıştır.

> "Onlar da bu yıl yukarı orman yandı ya, ormanın kenarında oturuyoruz zaten. Ne kadar bahçemiz de olsa, malı ormanda yayıyorduk. Orada orman yanınca şimdi yeni fidan çıkıyor. Ona da orman dairesi müsaade etmiyor. Beş altı kişinin biraz malı var, bir yaşlı amca da var. Onlar da köyden göçemiyor şu an durum böyle. Güzle'de yayla deriz biz 4-5 tane yanmıştı. Malı olan, yeniden ev yaptı, çardak yaptı, burada oturmamak için sıcak olur diye gitti. Kendileri yaptılar, devlet girip de oraları yıkamadı, dar, yolları dar, ev yapılmadı. Orada evi olanlardan isteyenlere buraya yapıyorlar." (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Burada mesela birazı yananlar, birkaç ev vardı boş halde, hiç oturacak yeri olmayanlar az yanan boş evlere yerleşti. Konteynerde oturan 2-3 kişi oldu burada. Onun harici herkes eskiden kalan boş evlerde oluyor. Biraz düzenleme yaptık, iyi kötü orada oturmaya çalıştı. Bir konteynerde oturmaktan ne kadar eski de olsa daha iyi bir evde oturmak. Öyle kira falan isteyen de olmadı ama adam gönlünden verdiyse de bilmiyorum bir şeyler." (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Şimdi burada kiraya gidenler oldu, konteynırda kalan 3 kişi var. Hani ben konteynırda kalmasına karşıyım çünkü bir aile konteynerde kalamaz uzun süreli. Bir iki ay kalır da bir sene içinde duramazsın. 2 odalı evde, çocuğu da varsa. Bu sıcakta zaten duramazsın konteynırın içinde. Ben daha çok kiraya yönlendirdim. Biz de yardımcı olalım, kiraya git. Çünkü konteynır yaşanılmaz." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

Bir kısmı Manavgat merkez, çevre ilçeler ya da çevre köylerde yer alan boş evlerde kiraya taşınmış ya da yakınlarının yanına yerleşmiş, Manavgat merkezde ayrı evi olanlar ise bu evlere yerleşmiştir.

> "Konteynerde kalan var, oğlu vs. Manavgat'ta ise onun yanında kalan var, kimisi Oymapınar'da kirada, kimisi Manavgat'ta kirada, kimisi Bucakşıhlarda kirada oturur, orada çoluk çocuğu varsa, yani dağıldı." (M-Muhtar-2, Erkek, 57, İlkokul, Esnaf)

> "Manavgat'ta evi olanlar göçtü. Konteynırda kalacağıma kendi evimde kalırım dedi. Ha geri gelirler mi bilemem. Belki alışacaklar oraya. Eskiden kira parası alırım diyordu. Şimdi mazot parası yükseldi. Hemen hemen her gün Manavgat'a gidip geliyor bu adam. Diyor ki mesela kira parası alacağıma mazot parası ödemem diye düşünüyor. Genelde Sığırcılar Mahallesi hariç burada pek ekim dikim yok, arsaların hepsi aşağıda. Benim 475 dönüm karpuzum var mesela hepsi aşağıda burada 1 metre kare yok, her gün gidip geliyoruz. Merkez dediğim de bizim köylüler Demirciler köyünden arazi aldılar zamanında, evlerini yaptırdılar, %80'i orada. Buradan göç edenlerin çoğu orada, evlenenlerin. Merkeze 5 km çünkü." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

> "Yaşayan 60-70 kadar kişi vardı. Şu anda kaçtı gitti kimi Manavgat'a kimi bilmem nereye, kimi Konya'ya. Her kişi de konteynerde duramaz. Bak biz duruyoruz ama zor vaziyet. Bak şunu çektik biraz gölge olsun diye (konteynırın önüne sundurma yapmışlar onu gösteriyor). Durum böyle." (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

> "Konteynerler geldi, Manavgat'ta oturanlar vardı zaten, anasının babasının evine gidenler. Yani açıkta kalan olmadı." (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

Geçici olarak yerinden edilen bu bireylerin geri dönme ya da dönmeme ihtimallerine ilişkin muhtarlar arasındaki hâkim kanı tamamının döneceğine ilişkindir. Dahası bu yerel aktörler, evlerin inşası tamamlandıktan sonra yalnızca afetzedelerin geri dönmeyeceğini aynı zamanda köylerini daha önce terk etmiş olan yerliler tarafından da bir tersine göç yaşanacağını öngörmektedir. Zira yangın; terk edildiği için bakımsızlıktan çürümeye başlamış olan evleri de yakmış, bu evlerin hak sahipleri ise devlet destekli kentsel dönüşüm olanaklarından yararlanarak evlerini yeniden yaptırmışladır. Manavgat merkezde kentin giderek genişlemesi ve kent sınırının çeperde kalan köylerle iç içe girmesi, hâlihazırda kent merkezinden yakın

köylere yönelik bir ekonomik göçe neden olmuştur. Dolaysıyla yangının ardından yenilenecek olan yapı stokunun bu tersine göçü kuvvetlendirmesi mümkündür.

> "Evi yandığı için geçici olarak Manavgat merkeze gidenler oldu ama geriye alacak evler tamamlanınca geri gelecek onlar. Hatta fazlası gelecek çünkü birçok ev az kullanılan evlerdi, yaşlı tek yaşayanlardı. Boş olanlardı. Onların da bir kısmı farklı şartlarla yapılıyor. Onlar da yapıldığı zaman nüfus baya bir artacak köyde. Tersine göç alacak yani 1 yıl sonra gelsen köydeki durumu görürsün. Manavgat'taki mahalle kadar olur. Şu anda 1300 civarında nüfus 1600'u rahat bulur." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

> "Valla gölün kenarına hep dönüp dönüp geliyorlar. Baraka yapıyorlar, yatacak yer, bir mutfak, tuvalet, banyo yapıyorlar, geliyorlar demirden çatı yapıyorlar orada kalıyorlar. Suyun başında duruyorlar. Geriye dönüyorlar." (M-Muhtar-2, Erkek, 57, İlkokul, Esnaf)

> "Yok, öyle göçen birisi yok. Sonuçta buradan gittiyse adamın Manavgat'ta evi vardır, Manavgat'a gidip oturmuştur ama burası yapıldığı an geri geldi. Kışın buradaki evi yandıysa burada oturmadı Manavgat'a gitti ama yazın yukarıya tekrar geldi güzlüğe orada oturuyor şu an." (M-Muhtar-5, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Birazı konteynırda birazı kirada yaşıyor. Şehir merkezine gidenler de oldu, oldu da birazı geri geldi ya biz köylü olduğumuz için Manavgat'ta duramıyoruz. Alışkın değiliz. Hepsi geri gelecek. Çünkü evler bitmek üzere." (M-Muhtar-8, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi)

Muhtarlar arasında yalnızca M-Muhtar-7 bu geçici yerinden edilmenin kalıcı bir göçe dönüşme ihtimalinden bahsetmiştir. Bunda temel etken yerinden edilen bireylerin yaş ortalamasının neden olduğu kırılganlıklardır. Bu nedenle hem sağlık hizmetlerine yakın olmak isteyen hem de artan yakıt masrafları nedeniyle sağlık hizmetleri için kente gidip gelmekte zorlanan yaş almış bireylerin köylere geri dönmeme ihtimali bulunmaktadır. Ancak bunun büyük oranda hâlihazırda Manavgat'ta evi olan ya da Sevinçköy gibi merkeze çok uzak olan köylerde ikamet eden afetzedeler için mümkün olacağı söylenebilir.

> "Gelmeyen de olur içinde. Ya şimdi yaşlı adam çok, hastalığı var. Yani Manavgat'a gidenler pek gelmez. Bir de şimdi hayat pahalandı. Arabayla git gel mazot çok yazıyor. Adam hasta olsa 2 kere araba tutsa sen hesap et." (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

Köylerde ikamet etmeye devam eden bireyler ise orman yangını riskine karşın göç etme eylemine oldukça mesafelilerdir. Bireylerin bu tutumunda kırsal yaşam biçimine olan bağlılık ya da sosyal ve kültürel bağlar rol oynasa da temel belirleyici ekonomik koşullar ve imkanlardır.

> “Hayır canım olur mu öyle şey, burası bizim vatanımız. Köyümüzde mutluyuz.” (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

> “Yok, ben köyümü çok seviyorum, gitmem. Çocuklarım da benim gibi düşünüyor, hele öğretmen kızım tam bir hayvan sevdalısı. Eve girmeden önce hayvanların yanına gider. Diğer kızım da öyle.” (M-21, Erkek, 57, İlkokul, Şoför-Çiftçi)

İnsanların bulundukları yeri terk etmemelerinin en önemli nedenlerinden biri olan mülkiyet ve yerel ekonomik bağlar, insanların göç etmeme kararlarını güçlendirmektedir. Özellikle tarımsal faaliyetlerle geçimini sağlayan bireyler için toprak ve bahçeler, ekonomik bir kaynak olmanın ötesinde, kimlik ve aidiyet duygusunun da bir parçasıdır. Bu nedenle, yerel mülkiyet bağları, göç etme fikrine karşı direnç oluşturur ve bireylerin yerinde kalma eğilimini güçlendirir. Öte yandan hareketlilik kapasitesini sınırlayan temel faktörlerden biri ekonomik imkansızlıklardır. Yerel halkın büyük bir kısmı, sınırlı maddi kaynaklara sahip olduklarından dolayı göç etmeyi ekonomik olarak mümkün görmemektedir. Göç etmek, yeni bir yerleşim yerinde yaşam kurmak için gerekli finansal kaynakların bulunmaması, bireylerin yerinde kalma zorunluluğunu pekiştirir. Bu durum, ekonomik sermaye eksikliğinin göç kararlarını sınırlandırdığını ortaya koymaktadır.

> “Şöyle göç düşünmeyiz, bizim şurada bahçelerimiz var, o yüzden bırakıp gidemeyiz. Göçsen nereye göçeceksin anca Manavgat’a, orda evin yok yerin yok.” (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

> “Şu anda düşünmeyiz. İmkânımız yok ki gidelim. Gitsen yani iyi olur aslında. Belki başka bir yaşantıya başlarsın iyi olur ama gitme imkânımız yok yani. Net bir şey söyleyemiyorum ama imkân olsa göçerdik yani. Çaren olmadığı için kalıyorsun. Belki bir değişiklik olur unutursun.” (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

Yerel halkın göç etme kararlarını şekillendiren bir diğer kritik faktör, hedeflenen yeni yerleşim yerlerindeki yüksek yaşam maliyetleri ve konut sorunlarıdır. Özellikle büyük kentlerde ve ilçe merkezlerinde artan kira fiyatları, göç etmeyi düşünen bireyler için önemli bir engel teşkil eder. Bu maliyetler, yerel halkın ekonomik gücünü aşarak, göç etme fikrinin uygulanabilirliğini azaltır.

> “Gidecek bir yerimiz yok ki nereye gidelim? Manavgat'ta kiraya gidelim desek mümkün değil. Şu anda bir arkadaşım kiralık ev arıyor, iki bin beş yüz liranın altında kira yok ve dört bin dokuz yüz lira maaş alıyoruz sendikalı olduğumuz halde. Sendikalı olmasaydık dört bin iki yüz elli lira asgari ücret alacaktık. On beş, yirmi güne kadar kiraların bu kadar pahalı olduğunu bilmiyordum. Konteynere şükreder oldum. Gerçekten bu inanılmaz bir pahalılık. Evimizin durumu bir sonuçlansa, iyi kötü onarıp içine girebilirsek

> başka bir şey istemem. Önemli olan burada geçinmenin yolunu bulabilmek. Bahçemi ekiyorum, hayvanlarımla ilgileniyorum. Köye gitsek orada da hayvancılıkla uğraşsam, yem çuvalı dört yüz lira, hayvanın eti yüz on lira. Eşimin annesi yalnız yaşıyor, babası iki sene önce vefat etti. İki tane ahırımız var. Bir ara o kadar bunaldı ki köye gidelim, mallarımızı da götürelim, sen git gel işe dedi. Evsizlikten saçmalamaya başladı artık. Dedim ki; olur mu öyle şey? En azından kira vermeyeceğiz diye düşündü. Bu defa da benim yol param devreye girecek, arabamla gelip gitsem geçecek bile. Araba günlük yüz lira yakar, onun yerine üç bin liraya Manavgat'ta otururum. Hiç olmazsa sabah akşam git gel iki saat yol çekmem." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

Yaş ve fiziksel hareket kabiliyeti, göç etme kararları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle yaşlı bireyler için göç etmek, fiziksel ve psikolojik zorluklar içerir. Bu nedenle, yaşlı bireyler genellikle mevcut yerleşim yerlerinden ayrılmayı daha az düşünürler. Fiziksel hareket kabiliyeti sınırlı olan bireyler için göç etme, pratikte uygulanması zor bir seçenek olarak kalmaktadır. Bu bağlamda aktif çalışmaya hayatına dahil olan bireylerde ekonomik gerekçeler öne çıkarken aynı zamanda emekli olan ve yaş ortalaması daha yüksek olan birleyin göç kararlarında ekonomik belirleyicilere ek olarak yaş ortalamaları da önemli rol oynamaktadır.

> "Düşünmem göç etmeyi, evimiz olmasa düşünürdük. Şimdi evimiz de buraya yapılıyor. Az kazansak da çok kazansak da gitsek arabamızla sabah gider, akşam geliriz. Keşke de buraya yapılmasaydı, çünkü Manavgat'la buranın çok fazla mesafesi yok. Ha Manavgat ha burası, şu yollar yapıldığı esnada ulaşımı kolay. Ama akaryakıttan zorlanırsın. Ulaşımı gerçekten çok kolay. Biz buradan 15 dakikada Manavgat'a varıyoruz. Bu evler yandığı zaman biz o arabayla Manavgat'a günde 30 liraya iner çıkardık. Şu anda Manavgat'ın Devlet Hastanesine gidiş geliş, Manavgat'ın dışında ya, 200 lirayı buluyor aşağı yukarı. İşte ne yapacağımızı bildiğimiz yok." (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

> "Nereye? Yani buradan çıkıp göçmeyi düşünüyorum da nereye göç edeceğim? Tutup da uzak bir yere gönderirse gidemem. Az önce dedim ya ben vasıta kullanamam, çocuklarım çalışıyor ama şu yukarıda yayla evinin olduğu yerleri serbest ederlerse oraya giderim. Oraya müsaade etmeleri lazım." (M-22, Erkek, 67, İlkokul, Hayvancı)

Manavgat orman yangını sonrasında yerel halkın göç etme eylemine ilişkin yaklaşımları, bir dizi ekonomik, sosyal ve demografik faktör tarafından şekillenmektedir. Yerel mülkiyet bağları, ekonomik imkansızlıklar, kentlerdeki yüksek yaşam maliyetleri, ulaşım altyapısı ve bireylerin fiziksel hareket kabiliyeti, göç kararları üzerinde belirleyici rol oynamaktadır.

Katılımcılar arasında M-11 ve M-5 ise tekrar bir orman yangını olması durumunda göç etmek zorunda kalacaklarını ifade etmektedir. Ekonomik güvencesizlik, bu bireylerin yerinde kalma kararını zayıflatmakta ve göçü bir çözüm yolu olarak görmelerine neden olmaktadır. Bu

anlatılarda güvenlik endişeleri ön plandadır. Yangın sırasında kent merkezlerinin daha iyi korunduğu, kırsal alanların ise yangına terk edildiği düşüncesi, bireylerin kent merkezlerine veya daha güvenli bölgelere göç etme eğilimini artırmaktadır. Bu güvenlik endişeleri, bireylerin göç kararlarında belirleyici bir rol oynamaktadır.

> "Valla bir daha olursa böyle bir yangın burayı terk etmemiz lazım. Çünkü bir daha olursa ne yapabiliriz, böyle yardım gelmez artık. Her şey çok pahalı insanlara ne diyeceksin. O zaman her şey ucuzdu bize her şeyi getirdiler. Şimdi bir kilo şeker 25 lira o zaman 10 liraydı. Geçim çok zor. Bir daha olursa toplayamayız kendimizi. Göçmek zorunda kalırız burada sığınacak bir yerimiz olmazsa. Mecbur bir yere gitmemiz lazım ya huzur evine gideceğiz ya devlet bir yere yerleştirecek bizi. Oturacak bir yer olmazsa mecbur oğlum falan da gider." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Bir daha yangın olursa yapacak hiçbir şey yok amcam, ne yapacağız? Bir daha olursa yangın bilmiyorum ne yapacağım onu zaman gösterir de ben şimdi kafamda bir daha yangın olursa, burayı terk eder göçer giderim bir yere. Şehre en azından şehir kenarına göçerim. Mesela şehir yanmadı. Adamlar ne yaptılar, aşağı şelaleyi biliyorsun şelalenin bu tarafını bir de şu Çeltikçi tarafı var o tarafta, oradan bu arayı o arayı öyle kapattılar, şehre yangını salmadılar. Bu köyleri yangına terk ettiler. Yangını şehre salmadılar. En sağlam can güvenliği şehirde var. Başka da bir şey yok. Şimdi emekli maaşım var, onun yarısını vereceğim. Alamadığım takdirde vereceğim kiraya oturacağım, yapacak bir şey yok. Veya daha yukarılara gideceğim. Yayla kısmına, güvenli bir yere gitmemiz gerekir. Burada hiçbir şeye güvenemiyorum." (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Her iki anlatıda da yangın sonrası yardım ve destek mekanizmalarının azalacağına dair endişeler dile getirilmektedir. İlk yangın sırasında alınan yardımların, ilerleyen süreçte aynı şekilde devam etmeyeceği kaygısı, insanların gelecekte benzer afetlere karşı savunmasız kalacaklarını düşünmelerine neden olmaktadır. Bu durum, göç etme eğilimini artıran bir diğer önemli faktördür. Göç etmeyi düşünen bireyler, devletin sağladığı sosyal destek mekanizmalarına da bel bağlamaktadırlar. Devlet tarafından huzurevi veya başka bir yerleşim yerine yerleştirilme gibi seçenekler, yaşları ilerlemiş olan bu bireylerin göç etme kararında etkili olmaktadır. Manavgat'a benzer bir biçimde *Korkuteli'nde* de genel eğilim göç etmeme yönündedir ve bu eğilimde birçok faktör rol oynamaktadır.

> "Hayır, göç etmem" (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Yok, yok. Allah göstermesin, buradan ölümüz çıkar bizim". (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Yok, göç etmeyi düşünmeyiz. Yani gitsek nereye gideceğiz, vatanımız, nereye gideceğiz, gitsek." (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Göç etmeme eğilimine sahip bireylerin bu kararlarını şekillendiren temel dinamikler arasında ekonomik zorluklar, sosyal bağlar, kişisel tercih ve adaptasyon kabiliyeti, yerel kimlik ve kültürün rolü ile yaşam biçimi kaygısı ön plana çıkmaktadır. Kırsal bölgelerde yaşayan bireylerin sosyal bağları ve toplumsal kimlikleri, göç etmeme kararlarında önemli bir rol oynamaktadır. Yerel topluluk içinde güçlü sosyal bağlara sahip olan bireyler, kent yaşamının anonim ve yabancılaştırıcı doğasına uyum sağlamada zorluk yaşayacaklarını düşünmektedirler. Ayrıca, köy yaşamının sunduğu sosyal destek ağları ve zayıflamış da olsa kente kıyasla hâlen oldukça güçlü olan dayanışmacı ilişkiler, bireylerin yerlerinde kalma kararlarını pekiştirmektedir.

> "Biz köylüyüz, biz bir yere gidemeyiz, Büyükşehire gidip de yapamayız." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Düşünmem. Düşünmem gitmem, ben büyük şehirde yapamam. Beni büyükşehirde daireye oturt, benim elime de 5-10 bin lira maaş ver, tüketemeyeceğin kadar çok al sana maaş de ben gelip de burada tavuk gibi deşinmeden duramam valla. Çalışmayı seviyorum, illa deşinecem. Yani sadece maddi şartlar değil buradaki yaşam şeklini de seviyorum. 15 gün Ankara'da şunun başında hastanede kaldım, ulan dedim affedersin ineklerin bokunu, kokusunu bile özledim, dedim. Eve geldim yukarı çıkmadan doğru ahıra girdim, (nefes alma sesi) oh bee dedim. Valla özledim. Sabah kızım buzağıladı bak o ayrı bir heves, ya maddiyatı da bırak benimki maddiyattan ziyade zaman geçirmek, seviyorum." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Öte yandan bireylerin kişisel tercihleri ve yaşam tarzları da göç etmeme kararlarını etkileyen önemli faktörler arasındadır. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan bireyler, bu işlerin getirdiği fiziki ve psikolojik tatminden vazgeçmek istememektedirler. Kent yaşamının sunduğu ekonomik imkanlar, bu bireyler için çekici olmaktan ziyade, mevcut yaşam tarzlarını devam ettirmelerini zorlaştıran unsurlardır. Yerel kimlik ve kültürel bağlar, kırsal bölgelerde yaşayan bireylerin göç etmeme eğilimlerini şekillendiren önemli unsurlardan biridir. Yerel halk, kendi kültürel ve geleneksel değerlerini kentte sürdüremeyeceğini düşünmektedir. Bu durum, özellikle yerel kültürün bir parçası olarak görülen tarımsal faaliyetlerin sürdürülmesiyle daha da belirgin hâle gelmektedir.

> "Biz bu işi yapmak zorundayız. Ayrıca şehir hayatı bize göre değil. Orada aynı apartmanda oturanlar bile birbirini tanımıyor. Burada herkes birbirini bilir. Burada yaşamak şehre göre daha iyi. Emekli maaşı ile yaşarız. Ama henüz emekli olmamış, ya da çocuklarını baş göz etmemiş insanlar çalışmak zorunda. Zarar da etse, hep bir umudun peşinden koşmak durumunda." (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Göç etmem, şehirde zaten yaşayamam ama küçülüp kendi çapımda, kendimi idare edecek şekilde yaşamak istiyorum. Büyük oğlan kendini kurtarır, ikizlerim de okul işini garantileyip meslek sahibi olurlarsa, başka da hiçbir şeye gerek yok. Burada bu şekilde yaşarım. İki inek bakarım, etini sütünü yerim, tarhana, bulgurla devam ederim. Ben göç etmem, şehre zaten gitmem, ne derseniz deyin. Babamın yerleri var hatta, paylaşılacağı zaman da şehir sizin olsun, yayla benim olsun deyip çıkarım. Benim sistem bu, ben şehre gitmem, ben burada bağırabiliyorum, ben burada gezip tozuyorum." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Diğer taraftan ekonomik zorluklar bireylerin göç etmeme kararlarını doğrudan etkilemektedir. Yerel halk, tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağladıklarından, bu işleri bırakıp başka bir işe geçme şansları sınırlıdır. Bu durum, özellikle ileri yaşlarda olan ve başka bir mesleki deneyimi olmayan bireyler için daha belirgin hâle gelmektedir. Ekonomik güvencesizlik, göç etme kararını zorlaştırmakta, bireyleri mevcut koşullar altında kalmaya zorlamaktadır. Öte yandan kuraklık, tarımsal verimliliği düşürmekte, bu da gelirlerin azalmasına ve geçim sıkıntılarının artmasına yol açmaktadır. Yerel ekonomik yapıların daralması, bireylerin finansal olarak göç etmelerini zorlaştırmaktadır.

> "İnan var ya bazen ne var ne yoksa satıp gideyim diyorum ama satıp gidip de bir şey yapma şansım da yok, ne yapabilirsin bu saatten sonra?" (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Yok ya nereye göçeceksin? Ev yok, yer yok, kiralar… maaş bin lira ile nereye gidersin… işe girsen iş sahamız yok. Ovada var, ovaya da 45-50 yaşından sonra nasıl gidebileceksin zaten?" (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "İşin gerçeğini konuşalım. Bizim yarın için planımız yok. Böyle bir şeyimiz yok yani. Benim ikinci bir iş yapma alternatifim ya da bir mesleğim olsa bugün bırakacağım. Ama benim başka bir iş yapma alternatifim yok, gözümü bu işte açmışım ben. Ha seviyor musun dersen yaptığım işi de seviyorum. O açıdan şu anda direnme savaşı veriyoruz yarın için yani şöyle yaparız, böyle yaparız diye bir şey yok. Kuraklık artarsa, o zaman yapamaz hale gelirsek oturup düşüneceğiz, ona göre hareket edeceğiz. Zaten büyük ihtimal bırakacağız. Yani ne yapacağız? Şöyle, bizim göç durumumuz yok toplum olarak, hani burayı bırakalım da gidelim. Bir başka yerde kışları iyi geçen veyahut da bol yağış alan, su imkânı olan, arazisi verimli olan bir yerde bu işi devam ettiririm şeyimiz yok yani burada gözümüze açmışız. Genel olarak toplumun şeyi burada biter. Yani bu iş öyle." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Hiçbir planlamamız yok, tamamen Allah'a havale çünkü ne yapayım ben yani şu saatten sonra gidip devlet memuru olamam." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Bireylerin göç etmeme kararında, alternatif iş imkanlarının sınırlılığı da rol oynamaktadır. Yalnızca tarım ve hayvancılık yapmış olan bireyler, bu alan dışında deneyime

sahip olmadıkları için kentlerde yeni iş bulma konusunda büyük zorluklarla karşılaşacaklarını bilmektedirler. Eğitim seviyesi genellikle düşük olan bu bireyler, kentsel iş piyasasında rekabet edebilmek için gerekli niteliklere sahip değildirler. Bu durum, göç etmenin ekonomik açıdan daha büyük bir risk taşımasına neden olmaktadır.

> "Ya bizim yapacak başka bir alternatifimiz yok. Yahut da 2 dönüm yer satıp bu işi yapmak zorundayız. Yani başka yaptığımız bir iş yok. Bu yaştan kelli bizim gidip de yani başka bir yerde iş yapma şansımız yok." (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Elma, armut var o bir şekilde Korkuteli'nde baraj var oradan geliyor, onu bir şekilde idare ediyoruz. Çok yeterli değil ama ağacı öldürmeyecek kadar oluyor, yaşatabilecek kadar, yeşerecek kadar. Dediğim gibi yani üretmek derdindeyiz hâlâ. Bıraksan yani biz de hani bunu bırakalım şehre gidelim desek ne olacak yani ne yapacaksın ki… Bak 5.500 TL asgari ücret, nasıl geçinirsin 3 tane çocuk var yani. Göçmeyi düşünmeyiz bir şekilde idare ederiz çünkü kente gitsek ev kirası vereceğiz, her şey var masraf. Hiç olmazsa evimiz barımız bari var burada. Bir şekilde yani burada toprağa öyle derler, toprağa yere düştü mü bir çapa toprak da kalkıyor derler. Hiç olmadı bak mesela yazın ben ektim sebzemi gidiyorum, toplayıp geliyorum yazlık, kışın için de dolduruyorum, bir şeyler yapıyorum, idare ediyorum yani. Ben şehirde olsam ne yapayım, bir kilo bir şey alsam 3 günde biter param, ne yapayım. Ne kadar olsa da iyi olsun kötü olsun memleketin, köy yeri başka oluyor yani illa tamam belki şey değiliz ama aç da değiliz, ölmüyoruz yani şükür. Ben şehre gitsem bu çocuğu nasıl salayım, burada salıyorum başıboş bisiklete biniyor, oynuyor çocuk çocukluğunu yaşıyor hiç olmazsa tamam belki her şeyimiz lüks değil ama çocukluklarını yaşıyorlar bari. Belki hani ayakkabımız yırtık çorabımız delik ama mutluluğumuz bari var, huzurumuz bari var yani." (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Kentlerde artan yaşam maliyetleri, kırsal alanlarda yaşayan bireyler için caydırıcı bir faktördür. Kiralar, gıda ve diğer temel ihtiyaçların fiyatları, kırsal yaşamla karşılaştırıldığında çok daha yüksektir. Bireyler, mevcut ekonomik durumlarıyla bu maliyetleri karşılayamayacaklarını düşünmektedirler. Emekli maaşları ile kırsalda dahi geçinmekte zorlandıklarını ifade eden bireyler bu ekonomik koşullarda kentte bunun mümkün olmayacağını bilmektedir. Bu ekonomik güvencesizlik, bireylerin kırsal bölgelerde kalmayı tercih etmelerine neden olmaktadır.

Göç etmeme eğilimine sahip olan bu bireyler ekonomik zorluklara rağmen, bir umut ve direnç duygusuyla mevcut yerlerinde kalmaya devam etmektedir. Bu psikolojik direnç, gelecek hakkında belirsizlikler içerse de bireylerin tanıdıkları ve bildikleri ortamda kalma isteklerini güçlendirmektedir. Tarımsal faaliyetlerin düzelmesi, iklim koşullarının iyileşmesi gibi beklentiler, bireylerin yerinde kalma ve ekonomik durumlarını düzeltme umutlarını diri tutmaktadır. Göç etmek, bu umutların ve beklentilerin tamamen sona ermesi anlamına geleceği için, bireyler mevcut zorluklara rağmen yerlerinde kalmayı tercih etmektedirler. Bu bağlamda

yerel halkın göç etmeme eğilimleri, ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik faktörlerin bir kombinasyonu ile açıklanabilir. Bu kararları analiz etmek, bireylerin mevcut koşullar altında nasıl bir direnç gösterdiğini ve neden yerlerinde kalmayı tercih ettiklerini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Tarım ve hayvancılıkla geçinen bireyler, kentlerdeki yüksek yaşam maliyetleri ve nitelikli iş piyasasında karşılaşacakları zorluklar nedeniyle mevcut yerlerinde kalmayı tercih etmektedirler. Ekonomik güvencesizlik ve sosyal destek ağlarının eksikliği, bu kararları pekiştirirken, bireylerin geleceğe dair umutları ve beklentileri de yerinde kalmalarını motive etmektedir. Bu dinamikler, kırsal tarımsal toplulukların göç etmeme eğilimlerini anlamak için oldukça önemlidir.

Göç etme eğilimine sahip L-2 ve L-30'un anlatılarında ise Manavgat'taki gibi herhangi bir can güvenliği tehdidi bulunmamakla birlikte ekonomik güvenlik önemli bir rol oynamaktadır. Kuraklık ve su stresinin neden olduğu ekonomik güvencesizliği vurgulayan bireyler koşulların değişmemesi hâlinde göç etmeyi değerlendirdiklerini belirtmektedir. L-2 bu şekilde devam ederse iklim krizinin neden olduğu belirsizlik ve dengesizlikten kurtulmak adına sabit maaşlı bir işi tercih edeceğini belirtmektedir zira katılımcı kuraklık şartları nedeniyle sosyal güvencesini dahi ödemekte zorluk yaşadığını belirtmiştir. Tarımsal faaliyetlerine devam edeceğini ifade eden L-30'un ise göç motivasyonu daha sulak yerlerde tarımsal faaliyetlere devam etmektir, bunu gerçekleştirebilecek mülkiyeti ve kapasitesi de bulunmaktadır.

> "Asgari ücretli bir yere girerim çalışırım en azından alacağım paraya göre ben de ayağımı uzatırım. Riske atmam işimi. Yani göçmemdeki en büyük etken bu kuraklık." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Kuraklık daha fazla devam ederse göç etmeyi düşünürüm. Burası biter benim için çünkü ne yapayım ben burada. Yani kuraklık varsa göç vardır. Yani bu tarihte de vardır zaten. Ben tarih dersini çok severdim biliyor musun? Ondan biliyorum ama coğrafya falan çok iyi değildi. Ben üniversiteyi kazandım, gitmedim. Sırf bahçeye bakacağım diye ama işte insan belli bir yerden sonra tamam, diyor. Eğer buradan göçersem Antalya'ya gitmeyi düşünürüm orada seracılık yaparım. Bizim şimdi Antalya'da kendimize ait bir yerimiz var, kayın biraderin yeri, ama hiçbir şey yapmasam bile gider ortakçılık yaparım veya icarla yer tutarım. En azından öyle yaparım. Çünkü su olmadı mı olmuyor yani susuz hayat yok yani. Bu yüzden aklımda göç etmek var yani onu söyleyeyim." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Bu bağlamda yerel aktörlerin anlatıları ise bu çok boyutlu eğilimlerin özeti niteliğindedir. Yerel aktörlerin anlatılarında, kırsal yaşamın ekonomik avantajları sıkça vurgulanmakta, köyde yaşayan bireylerin, kentlerde asgari ücretle geçinenlere kıyasla daha yüksek ve garantili yaşam standartlarına sahip olduğuna dikkat çekilmektedir. Kırsal alanlarda yaşayan bireyler, kuraklık gibi olumsuz koşullardan etkilenseler bile çeşitli gelir kaynaklarına sahip oldukları için ekonomik olarak daha dayanıklıdırlar. Bu çeşitlilik, tarım dışında yevmiyeli

işler ve seracılık gibi alternatif geçim kaynaklarını içermektedir. Bu çeşitlendirilmiş tarımsal ekonomik yapı, kırsal halkın geçim döngüsünü sürdürebilmesine olanak tanımakta ve göç etme ihtiyacını azaltmaktadır. Benzer şekilde kırsal yaşam biçiminin getirdiği alışkanlıklar, yerel halkın göç etmeme kararında önemli bir rol oynamakta, kırsal yaşamın tanıdık ve güvenli doğası bireylerin yerinde kalma eğilimlerini güçlendirmektedir. Gençlerin göç etme olasılığı daha yüksek olabilirken, orta yaş ve üzerindeki bireyler, alıştıkları yaşam tarzından vazgeçmek istememektedirler.

> "Konuyu başka bir yere getiriyorum, şehirde asgari ücretle geçinen insanlara göre köydeki fakir olan birinin yaşam standartları daha yüksek, daha garantili, sonuçta gelir getirecek olan birden fazla alternatifi var. Asgari ücretle geçinen ya da standart şekilde maaş alan bir insanın tek yerden geliri var, köylü kuraklıktan etkilense bile ona göre ürün eker, hiçbir şey ekmedi diyelim, çevremizde sera gibi yevmiyeli iş imkanları da çok. Kuraklıktan etkilense de mahsul az olsa da bir şekilde döngüyü sağlayabiliyorlar. Yevmiyeye gidiyorlar, şu an köyümüzden sekiz, dokuz tane transit, küçük minibüslerle beraber dışarıya gidiyorlar. Yüksel Tohum var oraya gidiyorlar. Özdallar, Ersanlar, Ertem Tarım var, Yeşilyayla'da bir yer var, alternatif çok." (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Ha ben 40 yaşından sonra nasıl giderim Antalya'ya yapamam. Bir çukura düşerim kendi ipimi çekerim. Alışmadığım bir ortam zaten sevmem Antalya'yı. Ha gençler gider mi, gider. Çomaklıda çok yoktur ama Yelten'de genç vardır mesela. Mantardır, İnşaattır, Mandıralardır, hayvancılıktır vesaire. Yani zaten iş artık buraya gitti buralarda." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

İklim krizine karşı direnç unsurlarının incelenmesinde, yerel çiftçilik ve aile çiftçiliği, tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliğini artırmada önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, kar odaklı kapitalist işletmeler ile geleneksel aile çiftçiliği arasındaki farklar, tarımsal faaliyetlerin devamlılığını nasıl etkilediğini anlamamız açısından oldukça önemlidir. Tarımsal faaliyetlerini tamamen kâr odaklı bir perspektifle yürüten kapitalist işletmeler, kuraklık ve benzeri iklim krizi etkileri nedeniyle zarar etme riski taşıdıklarında, tarımsal faaliyetlerini sonlandırmayı tercih etmektedirler. Bu karar, işletmelerin kârlılık hedeflerine ulaşamadıklarında hızlı ve kesin bir şekilde faaliyetlerini durdurabilmeleri ile ilişkilidir. Korkuteli Ziraat Odası Başkanı'nın belirttiği üzere, "zengin" çiftçiler, ekonomik zarar gördüklerinde çiftliklerini devredip kolaylıkla başka alanlara yönelmektedirler. Bu yaklaşım, tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkilemekte ve kırsal ekonomilerin kırılganlığını artırmaktadır. Diğer taraftan geleneksel aile çiftçiliği ise, tarımsal faaliyetlerin sürdürülmesinde ekonomik kazançtan çok daha derin ve kalıcı değerler barındırmaktadır. Bu çiftçiler için tarım, sadece bir geçim kaynağı değil, aynı zamanda geleneksel yaşam biçimlerinin, ata mesleklerinin ve yerel kimliklerinin bir parçasıdır. Dolayısıyla, ekonomik

zorluklar ve iklim krizi etkileri karşısında tarımsal faaliyetlerini sonlandırmak, bu bireyler için yaşam biçimlerinden vazgeçmek anlamına gelir. Bu nedenle, zarar etmek pahasına üretimlerini sürdürmeye çalışmaktadırlar. Yerel kimlik ve aidiyet duygusu, bu çiftçilerin iklim krizine karşı direnç göstermelerinde önemli bir motivasyon kaynağıdır.

> "Şimdi şöyle, çok zengin adam yaparsa 2 yıl yapıyor. Baktı verim almadı mı adam zaten zengin, çiftliği devredip koyup gidiyor ama öbür taraftaki adamın köyü terk edecek durumu yok. Adamın 10 tane malı var. Bu adam 5-6 tane daha vermiş olsan; bu adam buna devam eder ama öteki adam zengin. 2 gün sonra her şeyini bırakıp gidiyor. Yani çünkü zengin adam kar için yapıyor. Kar olmayınca bırakıp gidiyor. Biri ata mesleği olarak biri tamamen kar etme aracı olarak görüyor." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Aile çiftçiliği, sosyokültürel bağlamda güçlü köklere sahiptir. Tarım, kuşaklar boyunca aktarılan bilgi, beceri ve değerlerin somut bir yansımasıdır. Aile çiftçileri, bu mirası koruma ve sürdürme sorumluluğunu taşımaktadırlar. Tarımsal faaliyetlerin devamlılığı, sadece ekonomik bir faaliyet değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir zorunluluktur. Bu çiftçiler, yerel toplulukların dayanışmasını ve sosyal bağlarını güçlendirerek, iklim krizine karşı toplumsal direncin de artmasına katkıda bulunmaktadırlar. Yerel çiftçilik ve aile çiftçiliği, iklim krizine karşı tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliğini artırmada kilit bir direnç unsuru olarak öne çıkmaktadır. Kapitalist işletmelerin kâr odaklı ve geçici yaklaşımlarına karşılık, aile çiftçileri ve yerel üreticiler, ekonomik zorluklar karşısında bile tarımsal üretimlerini sürdürmeye devam etmektedirler. Bu durum, yerel kimlik ve aidiyet duygusunun, iklim krizine karşı güçlü bir direnç mekanizması oluşturduğunu göstermektedir. Tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliğini sağlamak için, aile çiftçiliğinin direncinin artırılması, iklim krizine karşı uzun vadeli çözümler geliştirilmesinde önemli bir rol oynayacaktır.

Kumluca'da da göç etmeme yönünde benzer bir eğilim bulunmaktadır. Manavgat ve Korkuteli'nden farklı olarak Kumluca'da öne çıkan hareketsizlik faktörlerinden biri seracılık yapılan alanlardaki risk oranının benzerliğidir. Zira yüksek su ihtiyacı nedeniyle kıyı şeridinde sürdürülen seracılık faaliyetleri denizlerde oluşan hortumlara karşı oldukça açık alanlardır. Seracılıktan başka bir şey bilmediğini ifade eden katılımcılar için başka bir kıyıda gerçekleştirilecek seracılık faaliyeti daha risksiz değildir.

> "Göç etsem, yükseklerde de risk artıyor. Kışın soğuk daha çok olur şiddetli soğuk olur. Su sorunu olur, su olmadan bizim sera olayı olmaz, artık verim düşer, ürün kalitesi düşer. Yani her şeyden masraf. Sadece benim gitmiş olsam şu anda en yakın yer burada Karacaören. Belki yüksek kesimler 20 km-15km sadece zaten benim yakıtımı hesaplayın sırf 30-40 bin lira. O yüzden gitme durumum mümkün olmaz. Zaten çocukların da okul masrafları falan çok olur altından kalkılmaz." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

> “Vallahi şu anda gitmeyiz. Ben Denizli Çameli ilçesindenim. Bizim orada su yok, kurak. Ekin ekiliyor ama ektiğini karşılamıyor, oraya gitsek de bir iş yapamayız. Ona da 11 yıl var daha. Denizli’den buraya gelem nedenim de kuraklıktı zaten.” (K-13, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi)

> “Başka bir yere gideceksem, en azından sel gelmeyecek su basmayacak bir yer olmalı. Ama gittiğin yere hortum gelmeyecek diye bir garanti yok, her yerde olabilir. Gittiğin yer kanal kenarı olmazsa su basmaz, tarlan yüksek olursa selden etkilenmeyebilirsin ama hortum olmayacak, afet olmayacak diye bir garanti yok. Sel olmaz, dolu olur, bu da seranın naylonunu parçalar. Buraya dolu yağdığı zaman badem gibi ceviz gibi dolu düşüyor, naylonu paramparça ediyor. Kalın naylon çekiyoruz, bir de ince naylon çektik, zamanında doludan da zarar gördüğümüz için.” (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

Çevresel dinamiklerin yanı sıra ekonomik dinamiklerin niteliği ise diğer bölgelerle benzerlik göstermektedir. Çiftçilerin göç etmeme eğilimleri, ekonomik dinamikler ve sınırlı hareketlilik kapasiteleri bağlamında incelendiğinde, bu durumun ardındaki temel sebepler daha belirgin hâle gelmektedir. Zira çiftçilerin göç etmeme nedenlerinden biri, mesleki becerilerin sınırlılığı ve düşük eğitim düzeyidir. Tarımsal faaliyetler ile geçimlerini sağlayan bireyler, başka bir mesleki deneyime sahip olmadıkları için kentlerde farklı işlerde çalışma kapasitesine sahip değillerdir.

> “Çünkü bizim mesleğimiz bu, yani eşime desen ki şimdi abi sen bu iş olmasa ne yaparsın? Hiçbir şey, hiçbir şey. Okumuş insan değiliz ki... Hani şundan da anlarım ben vesaire. Otur bir masa başında bir iş… onları da yapabilecek kapasitemiz yok. İşi gücü bağ, bahçe, sera. Bunlar olmazsa işimiz yok.” (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

> “Biz göçemeyiz. Yani gitsek nereye gideceğiz? Hani dediğim gibi biz bir iş bilmiyoruz. Bizim tek bildiğimiz sera, bahçe, biz onları anlıyoruz. Hani dedim ya, bir lokantaya gidip garson olamayız, sanayiye gidip kaportacı çırağı olamayız, bunları yapamayız. Yani yine burada dururuz. Acımızdan ölürüz ama yine bir yere gidemeyiz yani. Gidecek yerimiz yok. Hani bir Suriyeliler gibi ne bileyim, bir Afganlılar gibi biz burayı terk edip gidemeyiz. Yani biz ölsek de bu böyle. Yani biz bir yere gidemeyiz, ölürüz biz, bir yere gidemeyiz ya… Ya büyüklerimizden gördüğümüzden böyle, ya ne bileyim devletimizden gördüğümüzden böyle, biz gidemeyiz bir yere… Ha İstanbul’daki insana sor atıyorum, Konya’daki insana sor Konya’daki insan da benle aynısını söyler. Belli bir kesim gidebilir, buradan da gidenler olabilir, oradan da gelenler olabilir ama ben zannetmiyorum yani çünkü buradaki maddi imkân İç Anadolu’da yok. İstanbul’da buradaki imkanlar yok. Buradan şuradan çıkın, bahçe var mesela portakal bahçesi var 3 tane. 1 kilo portakal alsan orada sahibi gelse sizi görse, bir kilo daha al der, sizi hiç tanımasa da. Mesela adamın serasına girsem işte bir kilo biber alsam, bir kilo domates alsam adam oradan gelse, ne yapıyorsun, işte biber lazımdı aldım, bir poşet daha al der yani. Böyle olur ama biz oralara gitsek bize ne yaparlar bilmiyoruz ki… bilmediğimiz için belki de. Belki cahillikten bizimki, belki cahillikten bir şey yapamıyoruz, yapamayız yani.” (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

Korkuteli'ne benzer bir biçimde burada da bireylerin mevcut tarımsal faaliyetlerini sürdürme kararlarını etkileyen bir diğer önemli faktör, ekonomik güvencesizlik ve alternatif geçim kaynaklarının eksikliğidir. Alternatif iş imkanlarının sınırlı olması ve mevcut işlerinin kendileri için daha güvenli bir geçim kaynağı sunması, bireylerin göç etmeme kararlarını pekiştirmektedir. Katılımcılar aynı zamanda, yerel ekonomik ağlar ve toplumsal dayanışma sayesinde geçimlerini sürdürebilmektedirler. Yerel topluluk içindeki dayanışma, ekonomik zorlukların üstesinden gelmede önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum, kentte benzer destek ağlarının bulunmaması nedeniyle göç etmeyi daha riskli hâle getirmekte, anlatılar yerel dayanışmanın ekonomik güvencesizlik karşısında ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

> "Zaman zaman başka göçebe dediğimiz dışarıdan gelenlerin buralarda yapanlardan bırakan olmuştur ama bizim gibi mesela benim yerim var ben yerime yapıyorum, gene orada toprağım varsa şayet o düzeni kuracağım, oraya mecburum. Borçlanarak kuracağım, kiraya vereceğim yine ben oradan senede 10-20-30 bin lira neyse bir para alacağım, başka yolu yok." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

Kumluca'da hareketlilik potansiyeli üzerinde etkili olan bir diğer temel faktör ise mülkiyet biçimleridir. Tarımsal faaliyetlerde bulunan çiftçilerin göç etme eğilimleri, mülkiyet biçimleri ve ekonomik koşullarla yakından ilişkilidir.

> "Zaman zaman başka göçebe dediğimiz dışarıdan gelenlerin buralarda yapanlardan bırakan olmuştur ama bizim gibi mesela benim yerim var ben yerime yapıyorum, gene orada toprağım varsa şayet o düzeni kuracağım, oraya mecburum. Borçlanarak kuracağım, kiraya vereceğim yine ben oradan senede 10-20-30 bin lira neyse bir para alacağım, başka yolu yok." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

> "Yerlilerden göç eden yok. Yerlisi olan adam bir şekilde çözümünü buluyor ya kredi çekiyor bir şekilde düzenliyor." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

> "Afet bizim buradaki yer sahiplerini etkilemez ama Kumluca'da ne kadar çiftçi varsa neredeyse yarısı kadar da kiracı ve ortakçı vardır. Dışarıdan gelmiş, Türkiye'nin her köşesinden gelmiş, çiftçilik yapan insanlar vardır. Eğer afet olur da işin içinden çıkılamaz bir duruma girilirse bunlar geldikleri yere geri dönebilir. Bu tür şeyler yaşanabilir. Kişi arazi kiralamış onun üzerine ekim-dikimini yapmış komple sera çökmüş yeni bir sera kiralama imkânı yok. İşte onu bir an önce tamir etme imkânı yok. Böyle bir durumda ne yapacak? Mecburen iş arayacak. Onun için buradan göç edebilirler. Kiracı ve ortakçı bunu yaşayabilir ama yer sahiplerine böyle bir şey söz konusu değil. Bunların yapacakları tekrar bir şekilde bir fırsatını bulup serayı düzeltmek. Yeniden çiftçiliği devam ettirmek. Kumluca'da çiftçiliği bırakma gibi bir lüks yok yani." (Kumluca Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Tarımsal faaliyetlerini sürdürme konusunda daha dirençli ve kararlı olan yer sahipleri, sahip oldukları mülkler sayesinde ekonomik olarak daha güvenceli bir pozisyonda

bulunmaktadırlar. Mülkiyet sahiplerinin kredi çekerek veya borçlanarak, seralarını ve bahçelerini yeniden düzenleyebilme imkanına sahip olmaları, onların artan iklim afetlerine rağmen yerlerinde kalma eğilimlerini artırmaktadır.

> "Göçen çok oldu. Hani bizim, benim komşu vardı mesela Maraşlı, onlar gittiler mesela. Hala telefonla konuşuruz, Uşaklı vardı, o da gitti. Onlar bayağı iyi 7-8 senedir yapıyorlardı, hortum geçince… Tabii orada çalışman lazım, serayı kaldırman lazım, sökmen lazım. Orada bir yaz boyunca çalışacaksın. Adam çalışmamak için gitti yani." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Büyük ihtimal kaçarız (gülüyor). O borç ödenmez. Gideceğimiz yer de zaten hora. Ya da 5-10 ağanın yanında sadece bahçelere biz bakalım ağam deriz. Yani bırakıp gidemeyiz ya, ağamız Allah razı olsun kardeşimiz abimiz oldu kaç yıllardır yanındayız. Herkesinki bizim ağa gibi olmadığı için çoğu kaçar. Ha bizim para kazanmadığımızı görüyoruz, idare ederiz boş verin olan parayı harcarız diyor. Bizi böyle desteklediği için biz dururuz ama çoğu kaçar. Bu sene de böyle oldu bir hal çaresine bakarız der. Yani yer sahibi iyi olduğu için. Çoğu kişi de kaçıyor zaten. Son hortumdan sonra da gidenler oldu ortakçılardan. Bu saatten sonra malcılık yapayım desen malcılık zaten zor. Yemiydi, samanıydı o da yapılmaz. Yani köyde sera kurma şansımız olmadığı için malcılık yapayım desen mal da alamayız seradan da kötü malcılık." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

> "Yapamazsak da tası tarağı toplar geldiğimiz yere gideriz köye ya da herkesin amelesi oluruz. Bir atasözü vardı varsa paran olur kulun yoksa sen adamın kulu olursun." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

> "O duruma gelirsek, çaren yok, göç edeceksin, gideriz yani." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

Buna karşılık, görüldüğü üzere kiracılar (icarcılar) ve ortakçılar, artan iklim afetlerinin neden olduğu ekonomik kırılganlıklar ve mülkiyet güvencesizliği nedeniyle daha hareketli bir yapıya sahiptirler. Afet durumlarında ciddi ekonomik kayıplar yaşayan ve bu kayıpların telafisi için yeterli kaynaklara sahip olmayan kiracılar ya da ortakçılar bölgeyi terk etmek zorunda kalmaktadırlar. Hem geçmiş tecrübeler hem de kiracı ve ortakçıların mevcut anlatıları bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

> "Evet benim yaptırdığım serada onlar 3 yıldır icar yapıyorlardı. Afetten sonra gittiler, gittiler zaten." (K-21, Kadın, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Bırakıp giden oldu. Şimdi 25 dönüm bir araziyi kiralamış adam içerisine sera kurmuş. İşte ev yapmış, toprak çekmiş, düzen kurmuş orada. Adam boş tarlayı icara veriyordu. Afet vurunca işte demir, naylon çok pahalı diye ettiği masrafın karşılığını alabilecek mi alamayacak mı öngöremediği için vazgeçti adam. Toprak sahibi başka kişiye icara verdi şimdi onlar kaldırdı serayı. Onlar yapıyor." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

> “Ortakçılardan yükünü saran gitti. Dışarıdan gelenlerin hepsi gitti, sezon bitti. O naylon ne zaman kalkacak da? İçerisine bir daha mahsul dikecek adam? Kaldırma şansı yok, icarlamış adam. Toprak sahibi serayı tamir edecek de icarcının yarası sarılacak, mümkün değil. Ne yaptı adam? İcarcı zaten fideciden borç almış, halciden çek almış, ilaççıya borçlanmış, ödeyecek durumu yok. Vaziyet ortada yükünü sardı gitti adam, kaçtı, çoğu kaçtı, ödeyemedi kimse.” (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

> “Göçüp gidenler buranın yerlisi değil, dışarıdan almış olduğumuz göç, başka illerden gelen sezonluk işçiler. Sezonluk işçi olarak gelip biraz birikim yapmış, icarcı olmuş insanlar gitti memleketine. Yerlerini Suriyeliler doldurdu.” (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Kumluca’da mülkiyet biçimleri, tarımsal faaliyetlerde bulunan bireylerin hareketlilik kapasitelerini belirleyen temel faktörlerden biridir. Yer sahipleri, sahip oldukları mülkler sayesinde ekonomik olarak daha dirençli bir konumda bulunurken, kiracılar ve ortakçılar, ekonomik belirsizlikler ve mülkiyet güvencesizliği nedeniyle daha hareketli ve kırılgan bir yapıya sahiptirler.

Sonuç olarak, Manavgat, Korkuteli ve Kumluca'daki yerel halkın iklim afetlerine karşı göç etme eğilimleri, çeşitli sosyoekonomik dinamikler ve yerel bağlamlar tarafından şekillendirilmektedir. Manavgat'ta orman yangınları sonrası geçici yerinden edilmeler yaşanmış ve bu durum, geri dönüş eğilimlerini etkilemiştir. Muhtarların çoğunluğu, afetzedelerin evlerin inşası tamamlandıktan sonra köylerine geri döneceğini ve terk edilen köylerde bir tersine göç olacağını öngörmektedir. Ancak, sağlık hizmetlerine erişim ve ekonomik zorluklar nedeniyle kalıcı göç ihtimali de bulunmaktadır. Korkuteli'nde ise ekonomik zorluklar, sosyal bağlar ve kırsal yaşam tarzı, yerel halkın göç etmeme kararlarını pekiştirmektedir. Tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağlayan bireyler, bu faaliyetleri bırakmak istememekte ve kent yaşamının sunduğu ekonomik imkanları çekici bulmamaktadırlar. Ayrıca, ekonomik güvencesizlik ve alternatif geçim kaynaklarının eksikliği, göç etmeyi zorlaştırmaktadır. Kırsal topluluk içindeki dayanışma ve yerel kimlik, bireylerin yerinde kalma eğilimlerini güçlendirmektedir.

Kumluca'da ise göç etmeme eğilimleri, seracılık yapılan alanlardaki risklerin benzerliği ve mesleki becerilerin sınırlılığı ile açıklanabilir. Çiftçilerin başka bir kıyıda seracılık yapması daha az riskli olmadığı için mevcut yerlerinde kalmayı tercih etmektedirler. Ekonomik dinamikler ve sınırlı hareketlilik kapasiteleri, göç etme kararlarını etkilemektedir. Yerel mülkiyet bağları ve toplumsal dayanışma, ekonomik zorlukların üstesinden gelmede önemli rol oynamakta ve göç etmeyi daha riskli hâle getirmektedir. Mülkiyet sahipleri, ekonomik olarak daha dirençli bir konumda bulunurken, kiracılar ve ortakçılar, ekonomik belirsizlikler nedeniyle

daha hareketli ve kırılgan bir yapıya sahiptirler. Dolayısıyla, Manavgat, Korkuteli ve Kumluca'da yerel halkın göç etme eğilimleri, ekonomik güvencesizlik, sosyal bağlar, yerel kimlik ve kültürel bağlar gibi faktörlerin bir kombinasyonu ile şekillenmektedir. Bu durum, kırsal dayanıklılık, tarımsal sürdürülebilirlik ve iklim adaleti bağlamında önemli sosyolojik etkiler doğurmaktadır. Zira tüm ekolojik ve ekonomik baskılara karşın kırsalda kalarak tarımsal üretime devam etme arzusunda olan bu toplulukların birer kapana kısılmış topluluk (trapped communities) hâline gelmemesi için iklim değişikliğine yere uyum kapsamında dirençliliklerinin artırılması, iklim adaleti ve gıda adaleti bağlamında büyük önem taşımaktadır.

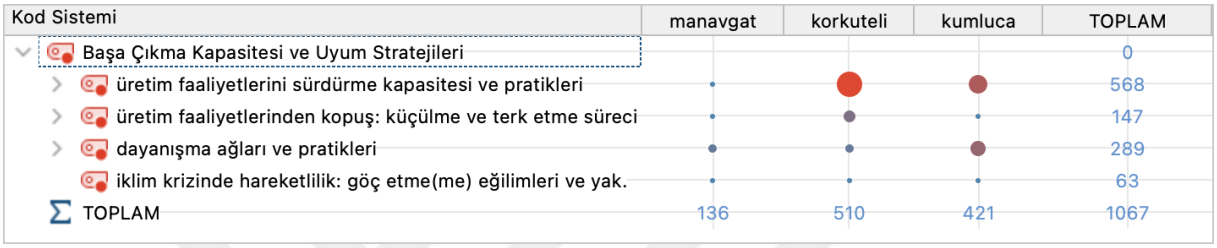

Şekil 3. 54 MAXQDA Başa Çıkma ve Uyum Stratejilerine İlişkin Kod Matrisi

Kayıp, Hasar ve Telafi Biçimleri ana temasının aksine Başa Çıkma Kapasitesi ve Uyum Stratejileri ana temasında ise kod sıklığı Korkuteli ve Kumluca'da yoğunlaşmaktadır. Matriste yer alan alt temaların kodlama sıklığından da anlaşılacağı üzere toplulukların iklim krizi bağlantılı afetlerle başa çıkma ve üretim faaliyetlerini sürdürmeye yönelik çabaları tüm kurumsal destek yetersizliklerine rağmen kayda değer bir yer tutmaktadır. Bu alt temadaki yoğunluğun bir sonraki Üretim Faaliyetlerinden Kopuş: Küçülme ve Terk Etme alt temasına kaymaması, böylelikle bir de *iklim krizinin kırsalı boşaltmaması* yahut *kırsalda kapana kısılmış (yaşlı) topluluklar oluşturmaması* için; kooperatiflerin güçlendirilmesi, dayanışma ağlarının genişletilmesi ama en önemlisi tarımsal üreticilerin desteklenerek *sosyoekolojik ve sosyoekonomik dirençlerinin artırılması* sadece bu yerel topluluklar için değil, Türkiye'nin iklim ve gıda güvenliği için de elzemdir, dahası *yerel, ulusal ve küresel iklim adaletinin kaçınılmaz bir gereğidir*.

3.5.8. Değişen Direnç Kapasiteleri ve Kırılganlık Durumları

Bu bölümde, iklim afetlerine maruz kalan toplulukların direnç veya kırılganlıklarının değişim süreci ve biçimi kapsamlı bir şekilde incelenecektir. Toplulukların direnç ve kırılganlık seviyeleri, toplumsal dinamiklere bağlı olarak farklılık göstermektedir. İklim afetlerine maruz kalmadan önceki ve sonraki durumlarına ilişkin karşılaştırmaları ele almak iklim krizinin yarattığı kırılganlık sürecini anlamak açısından da elzemdir. Bu bağlamda, ilk olarak çeşitli

toplumsal dinamiklerin iklim afetlerine karşı direnç veya kırılganlık üzerindeki etkileri ele alınacak, ardından toplulukların kırıganlık ve dirençlerinin değişim süreci ayrıntılı bir şekilde irdelenecektir. Önceki bölümlerde detaylı olarak analiz edilen konular, bu bölümde yalnızca iklim krizine karşı toplulukların direnç ve kırılganlıklarının nasıl biçimlendiği bağlamında yeniden ele alınacak, bu nedenle aynı anlatılara tekrar aynı uzunlukta yer verilmeyecek, böylelikle iklim krizinin topluluklar üzerindeki etkilerine dair anlayış derinleştirilecektir.

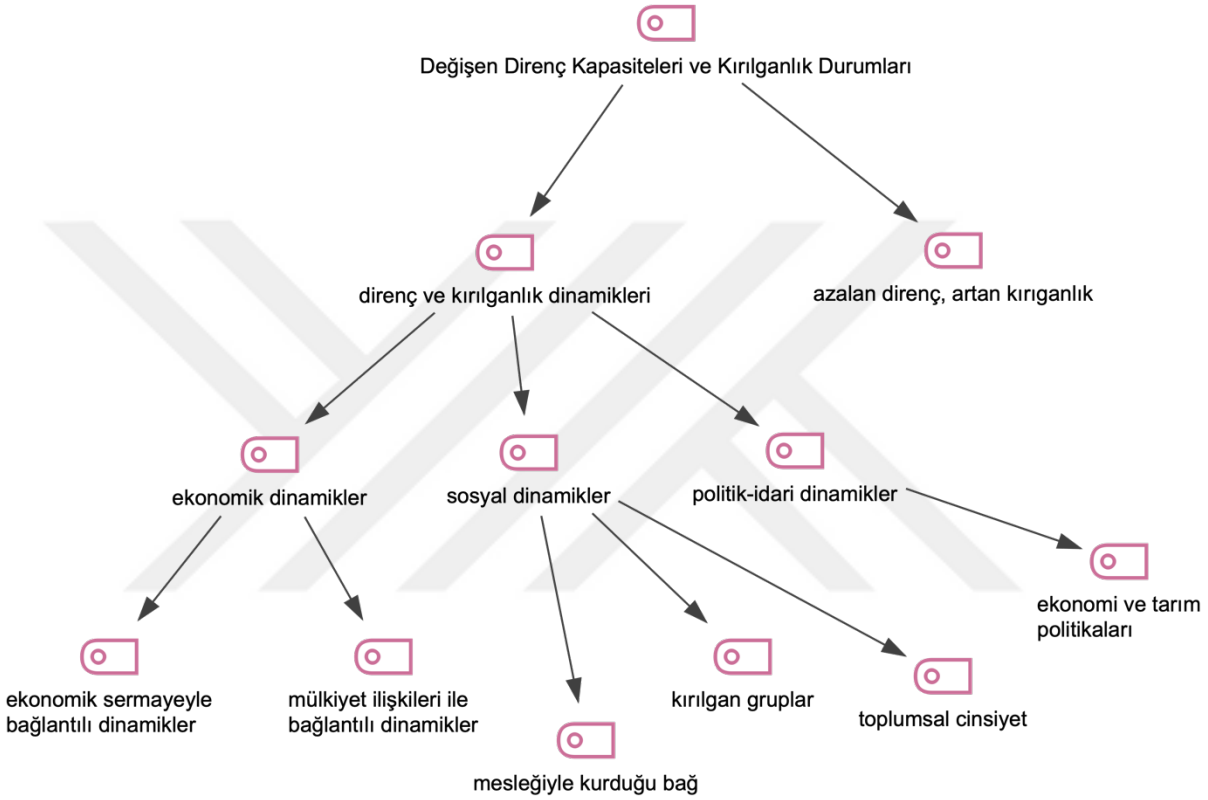

Şekil 3. 55 MAXQDA-Dğişen Direnç Kapasiteleri ve Kırılganlık Durumlarına İlişkin Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

3.5.8.1. Direnç ve Kırılganlık Dinamikleri

Kırsal tarımsal toplulukların iklim afetlerine dirençlerini belirleyen toplumsal faktörler ekonomik, sosyal ve politik dinamikler üzerinden şekillenmektedir. Sistematik analiz için ortaya konan bu ayrıma karşın bu dinamikler ilişkisel bir yapıya sahiptir ve çeşitli etkileşimler çerçevesinde kırılganlık ve direnç biçimlerini ve oranlarını etkilemektedir.

Bireyler arasında direnç ve kırılganlık farklılıklarını oluşturan *ekonomik dinamikleri* büyük oranda ekonomik *sermaye ve mülkiyet ilişkileri* belirlemektedir. *Manavgat* anlatılarında, "yangın da zengini fakiri ayırt ediyor, zenginin evini atlayıp fakirin evine gidiyor" gibi ifadelere rastlanmaktadır. Bu bağlamda, varlıklı hanelerin evlerinin yangına daha dayanıklı ve bakımlı olduğu, yoksul hanelerin ise daha yanıcı malzemelerle inşa edildiği ve çevresindeki saman ve

benzeri düzenlemelerin yangın paratoneri etkisi yarattığı görülmektedir. Bu nedenle, eskimiş ve bakımsız evler yangına karşı daha savunmasızken, yeni inşa edilmiş ve aktif yaşamın sürdürüldüğü evler daha dirençlidir. Ormanlarla iç içe geçmiş kırsal yerleşim alanlarında yangına dayanıklı evlerin inşası, kırsal dönüşüm yoluyla iklim direncini artıracaktır.

Manavgat kırsalında varlığını sürdürmeye çalışan az sayıdaki yerel topluluğun orman yangınının ardından kırılganlıklarının arttığı ve geçim faaliyetlerinin sürdürülemez hâle geldiği gözlemlenmektedir. Bu toplulukların geçim kaynakları büyük ölçüde tarım ve hayvancılık etrafında şekillenmekte olup, orman ekosistemine doğrudan bağımlı olan küçük ölçekli üreticilerden oluşmaktadır. Dolayısıyla, bu gibi krizlere karşı oldukça savunmasız durumdadırlar. İklim kriziyle birlikte süregelen ekonomik kriz, bu kırsal alanlarda yaşamını sürdürmeye çalışan aileleri adeta hayatta kalma mücadelesi vermeye zorlamaktadır. Hayvancılıkla uğraşan birçok kişi, bu faaliyetlerini artık sürdüremeyeceklerini açıkça ifade etmektedir. Bu durum, tarım ve hayvancılığın büyük şirketlerin kontrolüne geçişini hızlandıran bir etken olarak değerlendirilebilir.

Bu toplulukların ürettikleri ürünler büyük oranda pazarlarda satılmakta, marketlere ulaşmamaktadır. Dolayısıyla, bu durum kentsel alanlarda daha ucuza gıda arzını da azaltan bir etkendir. Başka bir deyişle, kırsalda iklim krizinin etkileri, kentte gıda adaletini de sarsıcı bir biçimde etkilemektedir. Bu bağlamda, kırsal ve kentsel alanlar arasındaki ekonomik ve sosyal dinamiklerin, iklim krizi ve bağlantılı afetler karşısındaki direnç ve kırılganlıkları nasıl şekillendirdiği ve bu şekillenmenin toplumsal yapıyı nasıl etkilediği önemli bir tartışma konusudur. *Korkuteli ve Kumluca'da* da tarımsal toplulukların iklim afetlerine kırılganlık ya da dirençlerini etkileyen ekonomik dinamiklerin başlıcası *ekonomik sermayedir*. Ekonomik sermayesi daha güçlü olan çiftçiler kuşkusuz daha dirençlidir zira ekonomik sermaye kendi başına iklim krizine karşı kırılganlığı azaltan bir unsur iken, ekonomik sermayeyle ilişki dolaylı unsurlar da önemli roller oynamaktadır.

> "Bence herkesi aynı şekilde etkiliyor da tabii daha yoksul insanlar daha fazla etkileniyor. Maddi durumu biraz daha rahat olan insanlar bir şekilde idame ettiriyor. Parasını da temin edebiliyor. Sermayesi olmayan insan da temin edemiyor. Ortada kalıyor. Ne yapıyor hayvanını azaltmış oluyor. Maddi durumu iyi olan insan hayvanlarını azaltmıyor parasıyla ek girdi temin etmeye çalışıyor yani." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "Kuraklık arpa buğday yani kuru tarımla uğraşanları fevkalade, tamamen etkiliyor diyeyim. Ekonomisi zayıf olanı biraz daha fazla etkiliyor. Kendine tam yetemeyen kişileri daha fazla etkiliyor. Ondan sonra artezyen kuyusu, sondajı olan yine kısmen mesela ben, atıyorum 50 dönüm yonca yapıyorum mesela zor da olsa, ama hiç kuyusu olmayan bunu da yapamıyor. O tamamen çiftçiliği bırakmak, hayvancılığı

bırakmak zorunda. Hiç su kuyusu olmayan adam onları daha fazla etkiliyor." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Yani bizim Türkiye'deki sistemde çiftçi, alt tabaka çok eziliyor. Üretici inan ki bazen yani hamile eşiyle birlikte 12 ay çalışıyor, emeğinin karşılığını alamıyor. 6 aylık bebeğiyle çalışıyor karşılığını alamıyor. Yani ürünlerin, girdilerin pahalı olmasıyla ve programsız ekiyor adam. Bugün domates ekiyor adam zaten yeri küçük 5 dönüm bir şey, o para etmediği zaman o sene elinde varsa kolunda bilezik satıyor. Onun borcunu varsa arabası satıyor, ödüyor. Bir bakıyor, daha kötüye gitmiş ekmese ondan iyiymiş gözüküyor. İşler yani alt tabakada çok zor mesela. Hem üreticiyim ben yani üretici gözünde söylüyorum hem de ticaretini yaptığımdan bunları birebir biliyorum. Bir de yani 13-15 yaşından beri bu çiftçilikten geldiğimden gayet iyi biliyorum. Mesela yani nasıl kazanıldığını, nasıl satıldığını, nasıl yapıldığını gayet iyi bildiğimiz bir sistemin içindeyiz ama yapacak bir şey yok gibi." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

"Her yerde, nereye gidersen git zenginin işi oluyor. Mesela devlet resmi evrakı olmasa dahi zenginin istediğini veriyor. Garibanın hiçbir yerde yeri yok. Adam seni dikkate almıyor. Mesela 97 yılında biz büyük bir sel afeti yaşadık. O zaman aşağıda biraz daha denize yakındık. Benim evimin içine 1 m su girdi. Dışarıya çıktığımız zaman buradaydı (bel üstü) sel. Biz o selin içinden çıkıp giderken gideceğimiz yolu bilemedik, burası kesik, burası yol. Tahminen gittik, denizin içinden çıktık, geldik. Her şeyi kaybettik. Yani çiftçinin işi zor, nereye giderse gitsin. Sadece zenginin işi var. Yani maddi gücü zayıf olanlar her türlü afetten etkileniyorlar. Atıyorum en azından bir yıl geri geliyor. Üstüne koyma şansın zaten yok da biraz daha eksiye gidilir." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

Anlatılar, ekonomik sermayenin, bireylerin ve toplulukların iklim afetlerine karşı direncini artıran ya da kırılganlıklarını derinleştiren önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Ekonomik sermayesi sınırlı olan bireyler ve topluluklar, iklim krizinin etkilerine karşı daha savunmasızdır. Ekonomik sermaye, kaynakların sürdürülebilirliğini ve kriz anlarında esneklik sağlama kapasitesini artırmaktadır. Devlet ve yerel yönetimlerin kaynak dağıtımı göz önüne alındığında ekonomik sermayenin, sadece bireysel değil, aynı zamanda yapısal ve sistemik bir avantaj sağladığı da görülmektedir. Ekonomik sermaye, sosyal ve kurumsal desteklere erişim kapasitesini de artıran bir faktördür.

"Yok bir başvurumuz olmadı. Olmaz. Zaten olsa da bizi dinleyen olmaz. Biz birilerine bir şey diyemeyiz zaten burada, neden diyemeyiz? Baştan söyledik ya biz ortakçıyız yani işçiyiz. Ben bu serada sıradan bir işçiyim. Benim önümde milyonlarca bu sera sahipleri, zenginleri, patronları, belediyenin söz sahibi insanlar var. Belediyeye söz anlatabilen insanlar var. Ben belediyenin oradan geçerken, selamın aleyküm, desem benim dönüp benim selamı almadan bir bakar gariban bir adam geçiyor zaten kim ki der. Ama sen gelsen, sen zenginsin zaten, sen vardığında orada adam bir daha ayağa kalkar, buyur der. Derdin mi var, abla buyur ya. Paralısın, zenginsin tanınıyorsun ama ben dıştan gelmişim. Garibanım, beni tanıyan da olmaz. Benim önerimi ciddiye alan da olmaz orada. Onun için böyle öneriler bizden çıkmaz yani. Aslında dikkate almaları gerekiyor tabii ki işçiler, ortakçılar afetin önünde ilk başta yaşayan bunlar. Yani

pandemide nasıl en önde savaşta sağlıkçılar varsa, afette de çiftçiler var afetin önünde, ilk önde. Bu serada, burada, bu zarardan kim çok zarar görüyor? Olan kime oluyor? Elbette bizim gibi ortakçılara oluyor. Bizim gibi nice ortakçılara oluyor, yani bize oluyor olanlar. Hortum için pek yapabileceğin bir şey yok ancak kendini kurtarabilirsin zaten. Çiftçi mümkün oldukça uyuyor yani ona böyle hava gürlerken çıkmayız. Kötü havada gitmeyiz zaten çok zorunda değilsek mesela akşamdan hasat yapmışızdır kasalarımız içindeyse onu almak için mecbur gideriz, alırız oradan bu da çok sürmez. Ama denizden dönüp de gelen sele hiç kimse bir şey yapamıyor gidiyor orası." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Ya bizim bu bölgenin %80'i kendi yağında kavruluyor zaten 2-3 bilemedin 4 dönüm yeri var adamın hani zar zor ancak kendine yetiyor. Tabii o zamanlarda Allah hiç kimsenin başına vermesin. Ben her zaman söylerim böyle bir afet olacaksa zenginlere gelsin. Zengin bir şekilde kaldırıyor, yapıyor çünkü parası var, pulu var ama parası olmayan adam aşırı derecede zor. Allah korusun bugün bir afet olsa şu anda bir dönüm serayı yapmak 250 bin lira. Ben yapsam kaç senede parasını kaldıracağım, nasıl yapacağım? Devlet destekleme veriyor serayı yaparken çok cüzi miktarda Ziraat Bankası'ndan destek veriyor sera kurarken. Yılda 2000 lira faizi var. Çok cüzi miktarda bize kredi kullandırıyor onların sayesinde kaldırıyoruz ama işte şu an maliyetler yüksek. Önceden olsa sıkıntı yoktu. Yani 5 sene bankaya, krediye çalışmış oluyorsun yani artık. Eskiden üç beş sene önce bir senede ödüyorduk mesela. Şimdi 5 senede ancak ödüyoruz, maliyetler yüksek. Devlet bize destek oluyor, Ziraat Bankası'nın da çok uygulamaları var onda sıkıntı yok yani. Hani yıkılsa da bir şekilde kaldırıyoruz ama ödemek mesele. 1-2 sene önceye kadar iyiydi. Yani ona da yapacak bir şey yok, her şey arttı." (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

"Emin olun bu çarkın en önemli dişlisi üretici. Bugün üreticinin %50'si batsın Kumluca'daki 150 bayiinin 75'i batar. Çünkü çiftçiyi bir kamyon olarak düşünün, üzerinde sigorta şirketleri, gübre bayileri, ilaç bayileri, sera plastik bayileri, damlama firmaları aklınıza gelebilecek binler ve kalemi milyonlarca kişiyi taşıyan bir tır. Bu tır kendini uçurumdan aşağı yuvarlarsa içinde öbürkünler de gider biz bunu hala anlayamadık. Üretici bir bir azaldı Kumluca'da Finike'de Demre'de neden? Çünkü insanlar hortumdur seldir, bunun gibi bir afet yaşadıkları zaman belini doğrultamıyor adam dürüst ve borcuna sadık biriyse. Ondan sonra başka yerlerde çalışıp da bu afet zararını ödeyen tanıdığım binlerce insan var." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

"Bu değişkenler açısından gelir düzeyi önemli bir yer tutmaktadır. Gelir düzeyi ortalama üstü olan kişiler afet yönetiminin iyileştirme aşamasında biraz daha kolay yol alabilmektedir." (ABB Afet İşleri DB)

Ekonomik sermayesi düşük olan bireylerin kredi imkanlarına erişimi sınırlıdır. Devlet desteklerinin oldukça sınırlı olduğu hortum afeti sonrası sermaye sahipleri kredi çekerek seralarını yaptırabilirken küçük çiftçiler bu imkana erişememektedir. Benzer şekilde yeterli sermayesi olanlar kuraklık nedeniyle yeni kaçak sondajlar kazdırırken, artan elektrik maliyetlerinden uzun vadede etkilenmemek için bu sondajların enerjisini güneş enerji panelleri ile sağlayacak sistemler kurabilirken, bir diğer ifadeyle kuraklığın etkisini azaltacak su ya da

gübre gibi girdileri tedarik edebilirken; ekonomik sermayesi sınırlı olan çiftiler bu noktada da iklim afetlerine karşı çok daha kırılgan yapı sergilemektedir.

> "Tarımsal faaliyetten geçimimizi sağlıyoruz, yalan yok ama zor. Ben domates ekiyorum, mısır ekiyorum, çift ekim yapıyorum. Bir yılda aynı tarladan iki kere ürün alıyorum. Ona rağmen zor dayanıyorum. Köyde en fazla mısır bende var. Mısırın ekme makinesi de var bende, kendim de o işi yapıyorum ben. O yüzden ben sıkıntıya girdiysem zaten herkes girmiştir sıkıntıya. Benim elektrik faturam yok, 2 tane kuyu güneş enerjisiyle çalışıyor. Suyun en çoğu da orada zaten." (L-31, Erkek, 28, Üniversite, Çiftçi-hayvancı)

> "Burada Tahtakale'nin çiftliği vardı mesela 2000 baş. Bitirdi. Büyük firmaların çoğu kapattı. Niye zarar etsin adam, işçi çalıştırıyor. Biz kendimiz yaparken zarar ediyoruz. O bir de işçi çalıştırıyor. Gün geçtikçe zora gidiyoruz. Şu an buradaki kooperatiflerde en az 20 ton süt olması gerekiyor. Ama 15 tona düştü. Geri gidiyor." (L-33, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Afet sonrası tarımsal desteklere erişimi daha fazla olan güçlü ekonomik sermaye sahibi çiftçiler seralarını yaptırmayan kırılgan çiftçilerin de seralarını satın alarak üretim kapasitelerini genişletmektedir.

> "Ya işte büyük olan hortumlar geçerse çok etkiliyor. Yani binlerce insanı etkiliyor. Hem psikolojikmen etkiliyor hem madden etkiliyor. Mesela çoğu kişiler var, adamlar serasını kuramadılar icara yer verildi, icar yeri ayrı kişilere verdi mesela zengin biri aldı sera yaptı orada icar etti. Yani yer sahibi adam kuramadı. Yani parası olmadığından TARSİM de olmadığından. Çok var öyle yani benim dibimde 20 dönüm yer var. Adamın 21 dönüm serası vardı kuramadı yenisini, başka birine icara verdi, geçti. Demirini komple sattı. Şimdi icar parası alıyor. İcar yapanlarda boş tarla 10 bin TL dönümü mesela adam 200 bin liraya icara verdi geçti." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Devletimiz garibanın arkasında değil. Bakıyorum adam ineğini satıyor, sütünden faydalandığı ineğini adam kesime veriyor, yemini alamıyorum diyor. Çiftlik sahibi olanlarda beş yüz tane, bin tane inek var, onu ırgalamaz ki. Garibanın üç tane ineği var, yem alamamış ineklerimi satıyorum diyor. Yine garibanın biri üç dönüm sera yapıyor, başına bir iş geliyor, kimden yardım isteyecek? Devletten yardım isteyecek, belediyeden yardım isteyecek. O derse bana ne, devlet derse bana ne, ne olacak? Hele bir de arkan yoksa yetmişinde yevmiyeye gitmeye başlıyorsun. Bu yaşanan olay Kumluca'nın ileri gelen zenginlerinin başına gelseydi belediye nasıl destek çıkıyordu o zaman görseydiniz. Çünkü adamın arkası var. Basit bir örnek veriyim; şurada Altıntaş var, hibeyle sera yaptırıyor, yan tarafındaki boş tarlayı almış diyorlar tam bilmiyorum. Portakal ağaçları sökülmüş, öyle bir söylenti var. Niye? Bu adam Kumluca'nın zenginlerinden. Ben hibeye başvursam, bir yer açacağım desem bana hibe gelir mi? Geleceğini zannetmiyorum, gerçekten gariban çiftçi çok eziliyor. Sosyal adaletsizliğin olduğundan bahsediyoruz aslında. Adaletsizlik var, bu zamanda arkan sağlamsa yaşarsın. Allah düşmanıma yaşatmasın, o kadar kötüydü ki…" (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

> "Ediyor. Onun imkânı vardı, parası pulu vardı. O 10 dönüm yeri birden kaldırdı. Yine devam ediyor. Hatta benim yerimi de o aldı yani. Komşuyduk ya benim yerimi o aldı. Ona dokunmuyor yani 50 dönüm yer de yıkılsa, Allah göstermesin tabii. Çok zor bir şey de, 50 dönüm de yer yıkılsa onu da kaldırma şansı var yani. 2-3 tane fidelik yatağı var ona dokunmuyor." (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Öte yandan bilinç ve farkındalık eksikliği, devletin sağladığı tarımsal desteklerden ve yasal haklardan yararlanma konusunda büyük bir engel teşkil etmektedir. Bu, bilgiye erişimin, ekonomik sermayenin yanı sıra, direnci artıran bir diğer kritik faktör olduğunu ortaya koyar. Temel hak ve olanaklardan haberdar olmayan küçük üreticiler, afetler karşısında korumasız kalmaktadırlar. Hukuki bilgi ve danışmanlık hizmetlerinden mahrum olan küçük üreticiler, sigorta gibi risk azaltma mekanizmalarından yararlanma konusunda da zorluk yaşamaktadırlar. Bu durum, küçük üreticilerin ekonomik kırılganlıklarını artırmaktadır. Sigorta yaptırmak, afetlere karşı önemli bir koruma sağlarken, bilgi eksikliği nedeniyle bu imkândan faydalanamayan küçük üreticiler, afetler karşısında daha büyük kayıplar yaşamaktadırlar.

> "Bu noktada en çok zarar gören en alttaki insan. Adam hakkını hukukunu bilmiyor zaten. Buraya neden gelmiş? Şu an tarımı en eğitimsiz, en kalifiye olmayan, hiçbir meslek sahibi olamamış, memleketinde bir kazancı olmayan insanlar bir kurtuluş arıyor, ne var işte Kumluca'da Finike'de Korkuteli'nde Tarım yapayım diyor. Eğitimimi soran yok. Eğitim nedir bu da önemli? Eğitim yok. Örneğin maliyeden alacağın ecrimisil sözleşmesi ile tarım ilçeye kayıt yaptırıp da sigorta yaptırabileceğini bile bilmiyor." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

> "Şey yani, nasıl yaklaşalım olaya? Diyelim ki bir çiftçiyi ekonomik gücü diğerine göre daha düşük. Diğerinin daha yüksek ve aynı afete maruz kalmışlarsa; tabi ki daha büyük alanda çiftçilik yapan insanın daha fazla zarar görme durumu olabilir ama şöyle de bir durum var. Hem o daha düşük maliyetle çalışan çiftçimiz hem biraz daha yüksek maliyetlerle üreticilik yapan çiftçimiz olsun, sigortasını yaptırmadığı noktada fark eden hiçbir şey yok aslında. Yani sonuçta o işletmeyi tekrar yeniden aynı pozisyona getirmek için bir gücü varsa ne ala ama yok ise; geri dönme o kadar da kolay olmayabiliyor." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Ayrıca hayvanlarının yemini kendileri üreten geleneksel aile çiftçilerinin, kuraklığa karşı daha dirençli oldukları da anlaşılmıştır. Bir diğer ifadeyle, içsel üretim kapasiteleri kriz anlarında kritik bir avantaj sağlamaktadır. Anlatılar, yerli üreticilerin kendi kaynaklarını kullanarak sürdürülebilirliklerini artırdıklarını ve krizlere karşı daha dirençli olduklarını göstermektedir.

> "Adamın evinin önünde arpası olmazsa, samanı olmazsa satın alıp besleyemez ki… Satın alan insanlar vardı, onlar da işte ilk darbede gitti. Hepsi pılını pırtını topladı kayboldu. Şu anda yerini satan bir sürü

> insan var köyde. Yabancı, dışarıdan gelip de bu işi satın alarak yapanların hepsi sattı zaten. Hepsi el değiştiriyor durmadan." (L-31, Erkek, 28, Üniversite, Çiftçi-hayvancı)

> "Bu hayvancılığı hobi olarak artık kimse yapmaz. Dışardan gelip bu işi yapmak isteyenler oldu. Ama hem maliyetlerden hem de kuraklıktan dolayı para kazanamadı. Sonra mallarını sattı. Alanda onu dolandırdı gitti. Onların bizim gibi dayanma şansları daha az. (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Üretim kapasitesi düşük olan çiftçilerin kırılganlıkları ise daha belirgindir. Küçük çiftçiler, sınırlı kaynaklarla hayvanlarını beslemekte zorlanmakta, gübre gibi temel tarım girdilerini karşılayamamakta ve bu nedenle büyük çiftçiler gibi geniş alanlarda üretim yapamamaktadırlar. Büyük ölçekli üretim yapan ancak sermaye yerine borçla faaliyet gösteren çiftçilerin de kırılganlıkları dikkat çekicidir. Yatırım maliyetleri yüksek olan büyük çiftçiler, borçlanarak üretim yapmaları nedeniyle iklim krizinin etkilerini daha ağır hissetmektedir.

> "Bir şey alamıyoruz ki, alan alıyor ama onların malı kalabalık, tarlası kendinin, icar vermiyor. Arkalı, çoluk çocuk çalışıyor ediyor. E biz… 3 TL 5 TL kazanıyoruz ama yarısı yevmiyeciye, yarısı tarlacıya, yarısı ona buna… bize artık ağır gelmeye başladı yani…" (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Hayvan sayımı yükseltemiyorum. Az önce dediğim gibi herhangi bir gelirin, şeyin olmayınca tarla kendinin olmayınca, e bir taraftan satıyorum, bir taraftan elimdekiyle yetinmeye çalışıyorum. Şimdi buzağılarım oldu, erkekler danayı satarsan, güzün ovayı ekeceksin, ne ile ekeceksin? Gübre alacağım, gübre dünya para, alıp ekmesen mala ne yedireceksin? Yani öyle varıp da büyük çiftçiler gibi ben 500-1000 dönüm yer ekemiyorum, 80 dekar yer ekiyorum o da malımın yiyeceğini ekebiliyorum. Adam vermeyeceğim deyiverdi mi o da yok ne yiyeceksin, işte…" (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Mesela burada çiftçilik yapan biri var. Bu adamın sadece burada var, 200-300 dekar tarlası, adam bir sene ekiyor bir sene ekmiyor. Karakuyu'da var. Karataş'ta var. Köseler'de var, Korkuteli'nde var. Adam kendi Küçükköy'lü zaten orada daha fazla, artı galeri dükkanları var, artı Korkuteli'nde bir kira toplamaya başladığı zaman bir haftada bitirebiliyoruz diyorlarmış. Düşün bu adam yokluk görür mü? Bu insanlara destek olunsa ne olur, olunamasa ne olur? O yüzden benim zaten önümde burada azıcık ektiğim yer var, o da olmadı mı? Kuraklık oldu mu, ben zaten bittim. Benim 3-4 buzağım oluyor, 3-4 buzağımın 2 tanesi öldü mü? Ben bittim. O yüzden yani gerçekten köyde kalacak çiftçi olacak çocuklara versinler desteği." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Öte yandan, yemini kendi üretemeyen ve hazır yem almak zorunda olan küçük ölçekli çiftçilerin, kuraklık dönemlerinde sürdürülebilirliklerini sağlayamadıkları gözlemlenmiştir. Büyük ölçekli üreticiler ise, daha fazla hayvana sahip oldukları için yem maliyetlerini dengeleyebilmekte ve bu sayede ekonomik olarak daha dirençli olabilmektedirler.

> “Ya şimdi yatırım maliyetine göre, ufak çiftçiler… hani maaşı vardır, şeyi vardır. Etkilenir ama hani bir şekilde döndürebilir ama bizi mesela bayağı bir sallıyor. Yani büyük kapasiteli yer ekenleri bayağı bir sallıyor. Çünkü maliyeti, yatırım vs. ona göre, baya bir salladı. Adam tabii emekli olup çiftçilik yapıyor, maaşı var, az bir yatırımla hani fazla borçlanmamış, o iyi kötü hissetmeden gidiyor ama büyük yatırım yapanlar sarsılıyor.” (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> “Genelde hepsi etkileniyor. Küçüğünden büyüğüne kadar ama böyle kurak yıllar devam ederse büyük çiftçiler daha çok etkilenir. Neden biliyor musun? Şimdi onun masrafı daha çok oluyor, karşılığını da alamadı mı? Bir de işin orası var ya ama şöyle de bütün çiftçilerimiz kuraklıktan haddinden fazla etkileniyor. Yani ayrım yapmayalım orada yani.” (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

> “Bir de şöyle bir şey var; artık hayvancılıkta beş, altı hayvan ahırımda olsun da ondan bir gelir sağlayayım olayı bitti. En aşağı on tane olması lazım ki en kötü ihtimalle beş tanesi kuru döneme çekildiği zaman diğer beş tanesinin de sağımı yapılarak almış olduğunuz yemin maliyetini karşılaması lazım. Cepten bir şey gitmemesi lazım ama üç tane, beş tane olduğu zaman karşılamıyor, eskisi gibi değil artık, fiyatlar çok yüksek. Mecburen kapasitesinin fazla olması gerekiyor.” (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Artan uç hava olaylarına karşı gelir çeşitlendirmesine giderek ya da tarım arazilerini tek bir bölgede tutmayıp farklı alanlara yayarak iklim krizinin getirdiği riskleri paylaştıran üreticilerin daha dirençli oldukları görülmektedir.

> “Yani sıkıntı… Yani iklimdeki belirsizliklerle ekonomideki belirsizlikler bir araya gelince alt tabaka… çiftçinin durumu, içler acısı, üretim bitti. Şimdi bu işi asıl çiftçilikten geçinenlere soracaksınız. Böyle tarlası çok olup da ama asıl işi başka olan ek gelir olarak ekip biçenlere değil. Bundan geçinenlere asıl sormak lazım. Mesela bu sene kuraklık oldu mahsul olmadı doğru düzgün bu adamları etkilemez ki. Asıl mesela kuru mahsulden karnını doyuranlar. Bizim köyden mesela birinin Korkuteli’nden Çukurca’ya kadar tarlaları var. Hani sistem köleleştirme sistemi. Alt tabaka tamamen silinecek orta tabaka kalacak gibi bir durum var. Gidişata bakıyorum, yapılanlara bakıyorum. Artık milleti şey yerine koymaya başladılar. Çocuk kandırır gibi… Türk milletinden hassas en hassas yeri nere vatan, millet, sakarya. Artık biraz onu da çözdüler. Ben bu kadar çalışmama rağmen karnım doymuyorsa aç kalıyorsam, bir şey yapamıyorsam artık yani bir yerde bir şeyler olduğunu görmek lazım.” (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> “Tabii tabii yeterli destek gelse devam ederdim. Şimdi borçlarım karşılanmış olsaydı. Mesela benim o zaman, 60-70 bin lira borcum vardı. Bana destek verseydi devlet 50-60 bin lira destek verseydi ben o borçlarımı kapatırdım. Tekrar borçla yine serayı kaldırmayı düşünürdüm. He camekan yapamazdım, cam yapamazdım. Naylon plastik yapardım. Mecbur, çünkü biz bunu atadan gelme, bir mesleğimiz başka bir işimiz yok ki. Başka bir yerden yan gelirimiz de yok. Efendim 10 dönüm 20 dönüm bahçemiz olsaydı, nar bahçemiz olsaydı böyle bir şeyler olsaydı, tabii şey olurdu ama biz mecbur bir onun üstündeydik. O

da böyle yerle beraber olunca borcun da var karşında. Hadi borcuyla yapayım desen, o borcun zamanı geldiğinde neyle ödeyeceksin, o da var işte. Yapma şansımız olmadı." (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Yeri az olan, başka yerden desteği olmayan elbette mağdur olmuştur. Adamın evinin önünde 3 dönüm serası vardır, başka da geliri yoktur başka yerden, onun sıkıntısını 3-5 sene çekmiştir adam. Yapmıştır ama borç ile yapmıştır. Bankadan kredi almıştır." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

Ürünlerini yerinde tüccarlara satmak yerine çeşitli yollar ile kendileri pazarlayan üreticiler istedikleri fiyat üzerinden satış yapabildikleri için kuraklığın neden olduğu ekonomik zorluklarla başa çıkabilme kapasiteleri artmakta, bu da onları daha dirençli hâle getirmektedir.

"Bizim hayvancılık çöktü. Arpa buğday tarımı çöktü, bahçecilik çöktü. Bahçecilikte birkaç kişi kazanıyor. Kim onlar? Armut değil de birkaç şeftali gibi yazlık meyve ya da Margarit Armut'u. Bunları kendisi götürüp de Alanya'da bilmem nerelerde pazarlayabilen aileler ikinci bir iş olarak, onlar biraz para görüyor ve devam ediyorlar. Ama normal bizim gibi yetiştirip de burada ayağında satan insanlar bütün bahçeleri kesmeye başladı." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Biraz da kendimiz pazarladığımız için. Haftada iki günüm Alanya'da geçiyor, orada pazar yerimiz var. Kendimiz pazarladığımız için değilse kurtarmıyor. Burada tüccara veriyorsun." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Son olarak tarımsal sigorta, iklim krizine karşı dirençte kritik bir rol oynamaktadır. Tarımsal sigortanın varlığı, çiftçilerin ekonomik kayıplarını telafi edebilme ve afet sonrası toparlanma kapasitelerini artırmaktadır. Özellikle küçük üreticiler, sigorta primlerini karşılamakta zorlandıkları için tarımsal sigorta yaptıramamakta, bu da onları daha kırılgan hâle getirmektedir. Tarımsal sigorta sisteminin uygulanmasındaki birtakım sorunlar ve prim maliyetlerinin yüksek olması, birçok üreticinin sigortadan kaçınmasına yol açmaktadır. Bu durum, afetler karşısında ekonomik dayanıklılıklarını zayıflatmakta ve toparlanma süreçlerini zorlaştırmaktadır.

"Mücadele edemiyoruz zaten kuraklıkla. O cenabı Allah'ın işi. Hani dökme suyla değirmen dönmüyor. Sigorta yaptıranlar alıyor yaptırmayanlar kalıyor. Sigorta iyi kötü yarısını ya da üçte birini veriyor." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Sigorta yoktu, yoktu, zaten karnımız zor doyuyordu. Sigorta falan yaptırmıyorduk. Yani Cenabı Allah'tan böyle büyük bir afet geleceğini bilmiyordum." (K-24, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Bu yine sigortanın yeterince uygulanamaması ile ilgili. Ben girmiyorum mesela hatta afet olacağı zaman serayı kapatıyorum hadi binin arabaya gidiyoruz eve. Niye benim yapabileceğim bir şey yok. Afet durumunda ben serada bir şey yapamam, önüne geçemem. O seranın naylonunu 8 kişi çeker rüzgâr biraz hızlı eserse o 8 kişiyi havaya kaldırır naylon. O durumda tutamadığın naylonu afet durumunda tutma şansın yok. İşte biraz eksik yaptıysa, biraz primden kaçarak az gösterdiyse, işte kiracıysa onları da haklı buluyorum." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Dolayısıyla *ekonomik sermaye*, kırsal tarımsal topluluklarda iklim krizine karşı direnci belirleyen en önemli unsurlardan biridir. Ekonomik sermayesi olan bireyler ve topluluklar, iklim krizine karşı daha dirençli olurken, yoksul ve kırılgan gruplar, afetler karşısında daha büyük zorluklar yaşamakta ve toplumsal eşitsizlikler bu durumu daha da derinleştirmektedir. Bu nedenle, iklim krizine karşı toplumsal direncin artırılması için ekonomik sermaye dağılımındaki eşitsizliklerin giderilmesi ve kırılgan gruplara yönelik destek mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Mülkiyet sahipliği açısında baktığımızda ise Manavgat'ta yaşam alanları, Korkuteli ve Kumluca'da üretim alanları açısından farklılıklar karşımıza çıkmaktadır. Orman yangınına karşı köylerde aktif olarak yaşayan bireyler, köyden yıllar önce göç etmiş ve evini terk etmiş olanlara kıyasla daha kırılgandır. Zira, manevi değeri olsa da ekonomik değeri olmayan metruk evler, kentsel dönüşüm kapsamında ödeme kolaylığı ile mülkiyet sahibine yeni bir ev sahibi olma imkânı sunarken, köylerde ikamet eden bireyler kendi evlerinde kiracı hâline gelmiş ve mülksüzleşmişlerdir. Mevcut geçim kaynakları ile bu evlerin kredilerinin nasıl ödeneceğine ilişkin de büyük bir belirsizlik hakimdir.

> "Bazı kişilere de iyi oldu bu yangın ama…Maddi açıdan mesela. Adamın 5-10 ağacı yanıyor, gidiyor on ağaca 20 ağaç yazdırıyor. Alıyor devletten bir sürü para. O adam niye canını sıksın. Zaten o parayı ömür boyu alma şansı yok. Yani bazı kişilere çok iyi oldu. Ama bizlerin evi yandı, bizlerin canı gitti yani, kendimizi toparlamamız mümkün değil. Toparlayamayız biz kendimizi. Şu anda bir evi nasıl yapabilirsin düşün. Ama bir ağacı eksen 5 sene de mesela zeytin verir güzel bakarsan." (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

Korkuteli'nde ise kayıpların telafisinde gerçekleştirilen ödemelerin üretenler üzerinden değil mülkiyetler üzerinden gerçekleştiriliyor olması icarlayarak tarımsal faaliyetlerini sürdüren üreticileri kırılgan hâle getirmektedir. Tarımsal desteklere erişimi çok daha yüksek olan yer sahipleri kuraklığa karşı daha dirençli iken kiracılar daha kırılgan gruplar olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Sıkıntı, çok sıkıntı şimdi şu an bir dahaki seneye ne hal edeceğimizi düşünüyoruz. Bir çuval gübre 500 küsur lira şimdi şu anda. E bir çuval değil 2 çuval değil tonlarca alıyorsun. Yani çok ağır yük, mazot öylesine gübre öylesine. Buna bir çare bulunmazsa zor çiftçinin hali. İcar (kira) yapıyoruz biliyorsunuz, diyelim ki 100 lira kiraya verdik. 500 TL gübreye verdik, 1 litre mazota 30 TL verdik 27 TL verdik. Verim de bu şekilde yani yarıdan aşağı düştü mü külliyen zarar. Ha bu şekilde verimlerimiz yüksek olsa, düzenimiz iyi olsa göze gelmez yani ama bu şekilde oldu mu zarar yani, dayanılmaz bir hale geliyor. Yani şu anda çok zor." (L-3, Kadın, 49, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Bir de kuraklık desteğini üreten adam değil arazi sahibi alıyor. Onu alabilmek için zaten sözleşme yapmıyorlar. Yani çok saçma değil mi? Kendisi ekmiş gibi gösteriyor. Adamın ömründe tarlaya işi yok mesela, yok anlamaz bile, ama adam resmiyette literatürde ekmiş olarak gözüküyor ve destek alıyor. Asıl ezilen yine çiftçi oluyor, mülk sahibi rant kazanıyor, parasına para katıyor. Tarımda temel sorunlar bunlar önce bunlar çözülmeli." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

"En büyük hatalardan birisi zaten bu desteklerin yanlış kişilere verilmesi. Şimdi örnek veriyorum. Bu köyden bazı kişilerin, bazı insanların 300-500 yerleri var, olanlar var. Bu adamlar asla kira sözleşmesiyle falan sana tarlayı vermiyorlar. Kira sözleşmesini ortadan kaldırıyorlar, sadece sözlü yapıyor. ÇKS'yi yatırıyor. Ve ondan sonra işte ekti gösteriyor, dikti gösteriyor. Yani ben ekip işliyorum ama tarla Mehmet arkadaşımızın. Ondan sonra da mazot desteğini, gübre desteğini alıyor. Bütün kuraklık desteği de gelirse ona geliyor. Ben ekiyorum dikiyorum, zaten ben bir sefer darbe yemişim kuraklıktan. İkinci gübreden yemişim, üçüncü mazottan yemişim. Evet, adeta sen batıyorsun. O tek adam da alıyor, çekiliyor. Sen bir da icar parası yani kira ödüyorsun ekin olsa da olmasa da. Peki burada kazançlı kim? Zengin bir kat daha zengin oluyor işte bu. Üreten daha mı çok eziliyor. Cefasını çeken biziz sefasını da çeken onlar yani mülk sahipleri. Bunları da yaz, yaz (histerik bir gülüş)." (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Benzer şekilde, Kumluca'da ilk bakışta yıkılan seraların yeniden inşasından sorumlu olan yer sahiplerinin daha kırılgan olduğu düşünülebilir. Ancak mülkiyet varlığının sunduğu desteklere ve krediler erişim avantajı yer sahiplerini daha dirençli hâle getirirken ortakçıları özellikle de "icarcıları" yani arazileri kiralayarak ve sera inşasını kendileri yaparak üretime devam eden çiftçileri daha kırılgan hâle getirmektedir.

"Şimdi burada en zor olanlardan bir tanesi yer sahibi yani kendininse veya ortağa verdiyse de yer sahibi." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

"Çalışanlar için daha büyük dezavantaj çalışanlara daha kötü. Şimdi ürün ortak, üründen 5 TL aldıysa aslında benim almamam lazım, almadım da. Oradan gelen parayı ben almadım. Çalışana verdim. İçindeki ürüne de bir para veriyor TARSİM. O ürünün yarısı benim, yarısı ortağın. Çünkü biz o seraları ortak yapıyoruz. Üstü benden altı ondan yani yapı bende ama işçi çalışan da ortak çalışıyor yarısını bana veriyor, 50 lira kazandıysa 25'i benim, 25'i onun, ama biz öyle ocağın tam böyle başlayacağını da ilk birinci yıl kesmiştik. Adamın malı gitti çoluk çocuk çalıştılar, şimdi ben kendime yakıştıramadım,

almadım yarısını, ona verdim. Onun için benim çalışanlarımla hiç problemim olmaz. Bu benim tercihimdi tabi ama buradakilerin çoğu aldı. Yani sonuçta orada en çok hasarı gören çalışanlar. Yoksa mal sahibinin pek zararı olmaz. Eski serayı yeniledik, yeni seramız oldu, en azından 10 senelik seraydı, yeniledik. Yani orada TARSİM'liyse pek zararı olmaz ama tarım sigortalı değilse olur. Sera açısından biz mülk sahibi olduğumuz için afet bizi o kadar etkilemiyor sigorta varsa, paramızı alıyoruz ama ortakçı ve kiracılar tabi o sene ekim yapamadıkları için, afetin maliyetinin dışında bir de o sene para kazanamıyorlar. Onlar için daha zor." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

"Afetlerde en çok yarayı ortakçılar alıyor, icarcı da fazla zarar görmüyor, senelik kiraladığı için. Ama ortakçı öyle değil, mal sahibi bir de borçlu çıkartıyor, olan ortakçıya oluyor yani." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

"Bana göre toprağı alıp oraya sera kurup icarlayan insanı en fazla etkiler. Toprağa hiçbir şey olmaz. Ben şimdi toprağı kiralıyorum üstüne 5 dönüm sera kuruyorum bunun yanında benim içindeki mahsulüm gidiyor. Bir onu etkiler bir de yer sahibi olan kişiyi etkiler. Ortakçıyı da etkiler ama sadece içindeki üründen etkiler herhangi bir sera maliyeti olmayacak." (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

"Büyük metrekare yapılara zaten izin vermiyorlar. Standart 70-80 maksimum 90 metrekare civarında yaptırabilirsin ha kaçak yapanlar var zaten bunlar ortakçının kontrolünde 1+1 gibi 2+1 tarzı evler gözüküyor ama çok ideal bir yaşam alanı değil. Yani üzerleri zaten hep kiremit burada kiremit de çok sağlıklı değil. Aslında sağlıklı ama böyle bir afet durumunda sağlıklı değil çünkü ilk etapta kiremitini, üzerindeki sacı alıp gider ondan sonra da başka bir yerdeki bir insanın kafasına, gözüne gelir onu mağdur edebilir, sakat bırakabilir. Yer sahipleri iki katlı evlerde oturuyor, villada oturanlar da var. Yani genellikle icarcıların ve ortakçıların evleri böyle kötü." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

"Alt tabaka çiftçiye dönecek olursak tabii devletin sunduğu birtakım olanaklar ya da kredilerin hepsi tarım ilçeye kayıtlı üretici üzerinden yürüyor. Ortakçı, icarcı bu adamların tarım ilçe kaydı olma şansı yok. Bu işler yer sahibi üzerinden gidiyor. Yer sahibi bu olanaklardan bir şekilde faydalanabiliyor. Ki onlar çok önemli çünkü onlar olmasa sektör yürümez üretim yapılmaz. Bakın Suriyeliler ile ilgili Türkiye'de çok büyük sıkıntı olduğu iddia ediliyor. Suriyelileri bugün Kumluca'dan çıkarsan üretim %60 düşer belki daha fazla çünkü doğru düzgün icarcı ortakçı kalmadı. Çünkü Türkiye'nin diğer bölgelerine gidiyor. Burdur'a sera kuruyor, kozağacına gidip hayvancılık yapıyor devlet desteklerinden faydalanarak kendi patronluk yapıyor. Yani sonuç olarak eli nasırlı Urfalı, Antepli icarcı afetten daha çok etkileniyor onu söyleyeyim." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

İklim krizi, kırsal tarımsal topluluklarda sermaye lehine dönüşümlere yol açarak kırdaki sınıf ilişkilerini derinleştirmekte ve küçük üreticileri daha fazla "sermaye kapanına" (Özuğurlu, 2011) itmektedir. Bu süreç, tarımsal kapitalist üretim ilişkileri dönüştürmekte ve küçük ölçekli üreticilerin hayatta kalma mücadelesini zorlaştırmaktadır. İklim krizi tarım sermayesine aktarım yapmakta ve alanı sermaye lehine genişletmektedir. Küçük üreticiler, yeterli sermayeye

sahip olmadıkları için afetler karşısında daha savunmasız hâle gelmektedir. Ekonomik sermayesi kuvvetli olan çiftçiler iklim afetlerine direnç gösterebilirken, küçük ölçekli çiftçiler hayvanlarını azaltmak veya tarımsal faaliyetlerini tamamen bırakmak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum, sermaye sahiplerinin kriz anlarında daha esnek ve dayanıklı olmalarını sağlarken, küçük üreticileri daha kırılgan hâle getirmektedir. Dolayısıyla iklim afetleri tarımsal kapitalist ilişkilerin yeniden şekillenmesine ve toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine yol açmaktadır. İklim krizine karşı toplumsal direncin artırılması için ekonomik sermaye dağılımındaki eşitsizliklerin giderilmesi ve kırılgan gruplara yönelik destek mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Öte yandan küçük üreticilerin yaşadığı kırılganlaşma iklim adaletsizliğinin somut bir örneğidir. Ekonomik sermayesi güçlü olan çiftçilerin, ekonomik güçleri, devlet desteklerine ve kredilere erişim imkanları, kriz sonrası toparlanma süreçlerini kolaylaştırarak, onları daha dirençli kılarken; küçük ölçekli üreticiler, bilgiye, tarımsal sigortaya ve devlet desteklerine erişimde ciddi engellerle karşılaşmaktadır. İklim krizinin yarattığı bu adaletsizlik ve bu adaletsizliği ortadan kaldırmaya yönelik siyasi irade eksikliği, kırsal topluluklarda toplumsal yapıyı derinden etkilemekte ve tarımsal kapitalist ilişkileri güçlendirmektedir. Ekonomik sermayesi güçlü olan çiftçilerin krizden nispeten daha az etkilenerek üretim kapasitelerini koruyabilmeleri, küçük çiftçilerin ise tarımsal faaliyetlerini sürdürememeleri, sermaye birikiminin yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Bu süreç, ekonomik sermayesi sınırlı olan küçük üreticilerin tarımsal üretimden dışlanmasına ve daha da yoksullaşmasına yol açmaktadır. İklim adaleti bağlamında, bu durumu düzeltmek için toplumsal ve ekonomik politikaların gözden geçirilmesi gerekmektedir. Küçük üreticilere yönelik destek mekanizmalarının güçlendirilmesi, bilgiye erişimin artırılması ve tarımsal sigorta gibi risk azaltma araçlarının yaygınlaştırılması, erişilebilir hâle getirilmesi, iklim adaleti açısından kritik öneme sahiptir. Adil bir tarımsal yapı oluşturmak, kırsal toplulukların sürdürülebilirliğini sağlamak, gıda adaletini mümkün kılmak ve toplumsal eşitsizlikleri azaltmak için iklim krizine karşı direnç kapasitesinin artırılması gerekmektedir. Bu hem kırsal hem de kentsel alanlarda gıda güvenliği ve sosyal adaletin sağlanması için hayati bir adımdır.

Öte yandan toplulukların iklim krizine karşı kırılganlık ve dirençliliklerini belirleyen önemli *sosyal dinamiklerden* biri *yaşlılık ve engellilik* durumudur. Kırsal topluluklarda yaşlı ve engelli nüfusun yoğunluğu, bu grupların iklim krizine karşı daha savunmasız hâle gelmesine yol açmaktadır. Manavgat orman yangını örneğinde, geniş yaşlı nüfusa rağmen tahliye süreçlerinin sorunsuz gerçekleşmesi, köyde yaygın olan sosyal dayanışma ağlarının etkinliği ve yaşlı bireylerin çocuklarının büyük ölçüde Manavgat merkezde ikamet etmesiyle açıklanabilir.

Bu çocuklar, yangın öncesi anne babalarını tahliye ederek önemli bir rol oynamıştır. Bu durum, çocukları olmayan yaşlı bireylerin orman yangınları gibi afetlere karşı oldukça kırılgan olduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan, yangın sonrası süreçte, yaşlı bireylerin büyük bir bölümü duman nedeniyle sağlık sorunları yaşamış ve kırılganlaşmışlardır. Yangının ardından fiziksel ve toplumsal yeniden inşa süreci, özellikle yaşlı ve engelli bireyler için ciddi zorluklar barındırmaktadır. Bu süreç hem fiziksel kapasite hem de sosyal ağların etkinliği açısından kritik önem taşımaktadır. Yaşlılık ve engellilik durumunun, iklim krizine karşı toplumsal kırılganlıkları derinleştirdiği net bir şekilde görülmektedir. Yaşlı bireylerin sosyal destek ağlarına bağımlılığı, bu ağların zayıfladığı ya da mevcut olmadığı durumlarda, bu grupların hayatta kalma kapasitelerini sınırlamakta ve yeniden inşa süreçlerinde ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda, yaşlı ve engelli bireylerin kırılganlıklarını azaltmak için topluluk dayanışmasının güçlendirilmesi, afet öncesi ve sonrası destek mekanizmalarının etkinleştirilmesi gerekmektedir. Olağanüstü durum ve koşullarda ihmal edilen ilk kesim kırılgan gruplardır. Benzeri görülmemiş olan bu yangında da farklı bir durum yaşanmamıştır. Bu nedenle kırılgan grupların güvenliği, iklim krizinin yol açacağı afetlerin ve krizlerin kapsam ve şiddetine hazırlıklı olmaktan geçmektedir.

> “Yaşlılar etkilenmez mi dumandan, kaçmadan, stresten. Her şeyin yok oluyor, meydanda kalıyorsun.” (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> “Çocuklar hep yanımdaydı. Kızımın oğlu 18 yaşında, inekleri falan hep o çıkardı.” (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> “Ben şimdi şu fidanları bak domatesleri, biberleri yetiştirdim bunları birine ektireyim diye. Kim ekiverecek. Ben iki değnekle nasıl bakacağım. Suyu salsam yerimden kalkana kadar olmaz. Oğlum dedim yiyeceğim kadar bari şurayı ekelim dedim. Anne mazot çok pahalı ben gidip gidemeyeceğim, ekemem dedi. Ne diyeyim. Elin işinde çalışır bir gün tatili var. O gün de hep benim yanıma gelir, ana eksiğin var mı ana ihtiyacın var mı? 2 tane daha var ama onlar ne arar ne sorar. En küçüğüyle ortak yaptırmıştık evi oğlum 2 odası benim 2 odası senin olsun demiştim. En küçüğü bir domuz gavur çıktı görsen. Evin içinde yanan eşya için devletten 25.000 lira para yatmış. O parayı bana vereceksin benim dedi çıktı. Oğlum nasıl senin ev ortak dedimse de tutturdu. Geldi evin demirini, kabını kacağını ne varsa 4 araba götürdü sattı. Bunu sattım şu kadar para aldım sen de ister misin demedi ben de sormadım. O 25000 lirayı duyunca onu da vereceksin dedi. Oğlum kış geliyor ben ne yiyip içeceğim dedim. Sonra bakarız dedi. Sonrası var mı bunun? Onu da vermedim. Vermedim diye yiyip bitirdi oğlan beni. Diğer çocuklarım da verme ana, o kadar demiri sattı. O para da senin dediler. Benim kocam öldü ölmeden evvel emekli oldu ama maaşını alamadan öldü. O öldükten sonra üstüme aktardılar. Vere vere 900 lira aylık verdiler ben o parayla nasıl geçineyim. Ekmek çıktı 4 liraya. Şeker öylesine. Geçinmek de zorlaştı. Ne yapayım ben. Burada oturuyorum işte kendi başıma. Her şey zorlaştı ne yapacağımı şaşırdım. Gece sivrisinek var. Şu

> cibindiriğin içine giriyorum. Karasinek kum gibiydi şimdi azaldı. Yalnızım. Bir düşsen aç kalsan susuz kalsan iyi misin diyen yok kimsen yok. Yukarı gittiğinde biri var mı desen, orada da kimsem yok. Bir muhtar var işte onun da evi çok uzak." (M-20, Kadın, 73, Okuma yazma yok, Emekli-Çiftçi)

Kırsal tarımsal topluluklarda *genç nüfus*, iklim krizine karşı direnç kapasitesinin önemli bir unsuru olarak öne çıkmaktadır. Yaşlı nüfus, artan kuraklık ve diğer ekonomik zorluklar nedeniyle üretimi terk ederek emekli maaşları ile geçinmeyi tercih ederken; daha genç topluluk üyeleri, özellikle eğitimine devam eden çocukları olan çiftçiler, tarımsal üretimi sürdürmek ve kuraklıkla başa çıkmak için alternatif yöntemler aramaktadır. Bu dinamik, genç nüfusun iklim krizine karşı direncini artıran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Giderek yaşlanan kırsal nüfus, iklim krizine karşı bir kırılganlık unsuru olarak değerlendirilebilirken, aynı zamanda iklim krizinin kendisi de iç göçün itici bir unsuru olarak kırsal nüfusun yaşlanma sürecini hızlandırmaktadır. İklim krizinin etkileri, genç nüfusun kırsal alanları terk etmesine ve kentlerde daha güvenli yaşam koşulları aramasına neden olmakta, bu da kırsal bölgelerdeki demografik yapıyı olumsuz yönde etkilemektedir. Sonuç olarak, kırsal topluluklarda genç nüfusun azalması, bu bölgelerin iklim krizine karşı kırılganlığını artırmakta ve tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini tehlikeye sokmaktadır.

> "En basitinden yaptığımız ciro düştü. Ama ben kendi şahsi adıma konuşayım, dayanabildiğim yere kadar dayanacağım buna. Şimdi bu sıkıntılı süreçte basamak basamak ilk başta en zayıflar gider, ikincisi de ona göre bir tık bir tık gider. Ben dayanabilecek psikolojik olarak en güçlü insanların arasında olmayı planlıyorum. En sonuna kadar mücadele edecek insanlar arasındayım şu an, maddi olarak demiyorum, yanlış anlamayın, istek olarak. Bırakmak hiç istemiyorum tabi ama gidişat şartlar neleri gösterir bilmiyor ama son haddine kadar dayanmak istiyorum. Özellikle kriz döneminde bir şeyin üstüne gitmek benim asıl derdim, diyorum ya krizi iyi değerlendiren krizi iyi yöneten bu işin içinden çıkar." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "Oğlan yoluna devam okudu Allah'ıma bin şükür. Hep ondan zoru yaptım. Gerçekten hala oğlum için hani kız artık okumuyor o neyse oldu. Ama oğlan için inan ki şu malı yapmaya şeyim kalmadı. Ya oğlum okusun diye yapıyorum gerçekten ben 17 yaşında geldim bu eve. Biz hep zorluklarla ayakta durduk. Şu çocuğum okusun oğlum. Hep onun zoru inan ki çocuğum, ben hiç tutamakları dağıtmadan hani köy dilinde düzenimizi bozmadım" (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Bu bağlamda, göç politikaları, iklim değişikliği politikaları, tarım ve gıda güvenliği politikaları ile tarımsal kalkınma politikalarının birbirinden ayrı düşünülmesi ve planlanması mümkün değildir. Bu politikaların ilişkisel ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınması, kırsal alanların iklim krizine karşı direnç kapasitesini artırmak ve sürdürülebilir tarımsal üretimi sağlamak için kritik öneme sahiptir. Göç politikalarının, kırsal bölgelerde genç nüfusu tutmayı

ve bu bölgelerin demografik yapısını dengelemeyi hedeflemesi gerekmektedir. Aynı şekilde, iklim değişikliği politikalarının, iklim afetlerinin etkilerini azaltmaya yönelik stratejiler içermesi, tarımsal üretimin devamlılığını sağlamaya yönelik destek mekanizmaları sunması elzemdir. Tarım ve gıda güvenliği politikaları, kırsal nüfusun ihtiyaçlarına duyarlı olmalı ve tarımsal kalkınma politikaları ile uyumlu bir şekilde planlanmalıdır. Bu politikaların entegrasyonu, kırsal toplulukların ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğini sağlamak için hayati önem taşımaktadır. Genç nüfusun kırsal alanlarda kalmasını, dahası kentten kıra göçü teşvik edecek politikalar, tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini ve kırsal alanların iklim krizine karşı dirençliliğini artıracaktır. Bu bütünsel yaklaşım, kırsal toplulukların uzun vadeli refahını ve iklim adaletini sağlamak için vazgeçilmezdir.

> "En genç nesilleri bizleriz buranın. Biz 50 yaşındayız. Adam zaten 70 yaşına gelmiş, bana ne ya diyor. Yarın satacağım zaten. Şimdi böyle bir nüfusun olduğu yerde. Kim neyin savaşını verir." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı-elektrikçi)

> "Ben şöyle diyeyim sana; benim bu kadar çabalamamın sebebi şu iki öksüz. Şunları eversem, elin içine çıkacağım, para lazım diye. Benim sadece çabam buna, şunları bir eversem, Antalya'ya yerleştirsem, gitsinler elin işinde çalışsınlar ne yapayım! Ben de tarla ekmeyiveririm, malda yapmayıveririm, iyi kötü biz de ablamla aylığımızla geçiniriz gideriz ne yapacağız. Yani çocuklar için çiftçiliğe, hayvancılığa devam ediyorum, ben sadece onlar için yapıyorum. Çabam da az önce dediğim gibi şunları everebilmek. Şunları başgöz etsem iyi kötü birini buraya katarım birini de Antalya'ya, benim Antalya da evim var kocam öldüğünde sigorta para verdi ziyan etmedim üstüne de kendim kattım Antalya'dan bir daire alabildim. Birini oraya oturtsam birini buraya oturtsam, kendim de eski evimde otursam ablamla, biz eski evde otururuz. Ne edeceğiz? Bizim iyi kötü ailemiz bize yeter. Bunun engelli aylığı var, bakım aylığı alıyor, kendimin maaşım var eşimden. Benim dediğim gibi benim sıkıntım yarın bir altın almaya gideceksin 100-150.000 TL, 2 tane oğlan çocuğu. 100 bin liraya da eşyasını alsan 200 bin lira yok evde, benim malları satsam birini anca evereceğim." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Üretmek zorundayız. Bazıları emekli oldu tabii ama benim olma şansım yok daha, çocuklar var. Biz feleğin çemberinden geçeceğiz daha onun için yapmak zorundayız." (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-Koop.Yetkilisi)

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve iklim adaletsizliği arasındaki ilişki, özellikle kırsal tarımsal topluluklarda, kadınların iklim krizine karşı daha kırılgan hâle gelmesiyle belirginleşmektedir. Kadınlar, sosyoekonomik ve kültürel yapıların bir sonucu olarak, iklim krizine karşı daha savunmasız durumdadır. Bu kırılganlık, onların toplumsal rollerinden ve mevcut cinsiyet eşitsizliklerinden kaynaklanmaktadır. Kadınların ev içi "sorumlulukları",

toplumsal katılımda ve ekonomik fırsatlara erişimde karşılaştıkları engeller, iklim krizinin etkilerini daha derin ve yoğun bir şekilde hissetmelerine neden olmaktadır.

> "Evden de bir yere çıkmadığım için çevreden falan da bilgim yok." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Evde bir hasta annem var gidemiyorum. Şimdi onun yemeğini yedirdim, bezini aldım hapını da verdim ondan duruyor. Uyku hapını vermezsem durmaz bağırır." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Belediyeden aradılar konteynırın önüne yiyecek bıraktık diye. Alın onları götürün köpekler alır dedim. Benim kimsem yok ki kime aldıracağım ben onları. Yalnız olmak zor. El kaldırdı ben kaldıramadım anam. Bak hele, oğlan cezaevinde, bir gelin var eline bakar, iki torun var eline bakar. Bir yerden bir gelirin yok. Bir gelinim var, Allah herkese öyle bir gelin nasip etsin. Benim amcamın oğlu aza. Ben belediyeye vardım dedim benim ineklerim alanda ayazda. Ellere çifte ahır kuruluyor, yapılıyor. Bana niye yok. Yok abla bize bir şey söylenmedi dediler. İşte o zamandan beri küsüm ben işte ona. Merhaba dese bile merhaba demiyorum. Öyle ya benim burada bir halam var hasta, kaldıramıyor erkeği yok deseydi ya. Tek bir oğlum var o da cezaevinde (ağlamaklı oldu). Bir gelinim var iki çocuğu var." (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

Yaşlı ya da hasta aile üyelerine bakmak "zorunda" olan kadınların, bu "yükümlülükleri" dış dünya ile olan bağlantılarını ve bilgiye erişimlerini sınırlamaktadır. Bu durum, afet anlarında gerekli bilgi ve yardım hizmetlerine erişimlerini zorlaştırmaktadır. Kadınların ekonomik kırılganlığı, iklim krizine karşı dirençlerini daha da zayıflatmakta; maruz kaldıkları baskılar, kadınların ekonomik kaynaklara erişimini ve iklim krizine karşı direnç kapasitelerini azaltmaktadır. Kadınların sosyal katılımda karşılaştıkları engeller, iklim krizine karşı toplumsal dayanışmayı zayıflatmaktadır. Bir diğer ifadeyle, kadınların sosyal ve ekonomik ağlardan dışlanması, onların kriz anlarında gerekli destek ve yardım mekanizmalarına erişimlerini zorlaştırmaktadır.

> "Kimseye ben derdim şu diyemem ki. Kime ne diyeyim. Desem kime diyeyim. Bir Allah'ın kulunun yanına gidemem gelemem. Elde beni dağda koca karı diye beğenip de gelmez. Ne yapayım? Doğrusu bu değil mi? Doğrusu bu. Kimse kimseyi beğenmez bu devirde. Oğlu anasını babasını tanımaz uşağın. Doğrusu bu." (M-20, Kadın, 73, Okuma yazma yok, Emekli-Çiftçi)

> "Yani ücret destekleme vardı dönüm başına. Devletin verdiğinden faydalandık başka almadık. Yani öyle hariçten hani başvuruyorsun, destekliyor ya seni, böyle bir şey yapmadık. Yapalım desek, ya sürdüremez isek, bu işi yanımızda bir erkek yok. Erkek gücüne de bazen gerçekten ihtiyaç var. İşçi zaten bulamıyorsun, işçi bulsan bile ben dulum, onun kocası Antalya'da o da dul sayılır. O büyük bir problem, olmuyor yani. Ben kendim tarlaları sürüyorum. Orada bir şeye, mesela pulluğun bir yeri kırıldı mı? Hooop Hasan-Hüseyin gel de şuna bir bakalım diyemiyorum. Hasan-Hüseyin senin yanına geldi mi, orda Ahmet

başka bir şey düşünüyor. O yüzden de sıkıntılı yani. Bayan olarak sıkıntılı, yanımızda bir erkek olsa mesela bunun kocası olmuş olsa veya çocukların biri dışarıda çalışmamış olsa burayla ilgilense bir şekilde yürütürsün ama 2 kadınla zor. İhtiyaç var yani erkeğe ne olursa olsun manevi olarak da göstermelik şurada korkuluk gibi dursa bile ihtiyaç var, maalesef." (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Ben yani çalışmazsam aç kalırım. Bana hepsi diyorlar ki dul karısın, parayı ne yapıyorsun, kefenin cebi yok! Yok ben de biliyorum, sizin gibi benim babam öldüğünde 5 dekar tarla satacağım da bana şu kadar para kalacak diye bir şansım yok." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Netice itibariyle toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların iklim krizine karşı kırılganlığını artıran temel bir faktördür. Kadınların ev içi sorumlulukları, ekonomik kaynaklara erişim eksikliği ve sosyal katılımda karşılaştıkları engeller, iklim krizinin etkilerini daha derin ve yoğun bir şekilde hissetmelerine neden olmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin azaltılması, kadınların iklim krizine karşı direnç kapasitelerinin artırılması için kritik bir öneme sahiptir. Sosyal politikalar ve müdahaleler, kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel engellerini ortadan kaldırmayı hedeflemeli; toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik adımlar atılmalıdır. Bu tür politikalar, yalnızca kadınların değil, tüm toplulukların iklim krizine karşı daha dirençli hâle gelmesine katkıda bulunacaktır. Kadınların bilgiye, ekonomik kaynaklara ve sosyal ağlara erişimlerinin artırılması, iklim adaleti ve tarımsal üretimin sürdürülebilirliği için de elzemdir.

"Satışta çok büyük sıkıntı var. Ben kendi açımdan söylüyorum. Bir de kadın olduğum için şöyle oluyor. Satışta da yani bir ortama gireceksiniz, oturacaksınız işte orada çay kahve içeceksiniz, gelen tüccarı götürüp göstereceksiniz herhalde öyle oluyor biraz da. Şimdi ben kendimi duyuramıyorum, kendi bahçemi duyuramıyorum. Çünkü ben bir kadın olarak yani ne kahvede oturabilirim ne de uzun boylu bir yerde oturabilirim. O yüzden ben kadın olarak sıkıntı çekiyorum. O yönden satış yönünden çok büyük sıkıntı çekiyorum." (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

"Yıllarca hani mesela düğün salonlarında bu ilçe tarımdan, Ziraat odasından toplantı yaptılar, belediye vardı ama ben bir yere gidemedim. Çünkü ben 13 sene 4 ay eşimi bekledim. Ondan sonra babacığımla uğraştım, ben yani öyle yerleri gezmeye, tozmaya, şuna buna vaktim yok. Ancak benim bankaya postaneye alışverişimi, borcumu, elektrik, su, param onlara eczaneye çok giderim. Babacığım ilaçtan sürekli 3 güne 4 güne eczaneye gider, biri biter, bir bezi biter yani öyle yerlere gittim ben öyle özel hayatım olmadı gezme tozma öyle bir özel hayatım olmadı benim." (K-21, Kadın, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Öte yandan çiftçilerin *meslekleri ile kurdukları bağ*, iklim krizine karşı bir direnç unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Kırsal tarımsal topluluklarda tarımsal faaliyetler, çiftçiler için yalnızca kâr odaklı bir iş olmaktan öte, hayatlarının ve kimliklerinin bir parçasıdır. Bu nedenle

iklim afetleri nedeniyle zarar görseler bile, üretime devam etmeleri, tarımsal üretimin sürdürülebilirliği açısından bir direnç unsuru oluştururken, aynı zamanda toplulukların kırılganlığını da artırmaktadır. "Yani şu malları kârlılığından dolayı değil, ahırlar boş kalmasın diye" ya da "o adam bunu çiftçilikten değil para kazanmak için yapıyor" ifadeleri bu pratiğin onlar için ekonomik bir faaliyetten öte olduğunun çok net göstergeleridir.

> "Şu inekler kalmasaydı psikolojimiz iyice bozulurdu, kafayı bozardık. Susuz kaldı bunlar kaç gün. Onlarla ilgilenip mücadele derken kaç gün böyle hayatta kaldık." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Şurası bizim kesimhane. Onun anı komple besihaneydi. Burada seve seve besliyor kurbanda da kesiveriyordum. Kim aldıysa kesiyordum, alıp gidiveriyordu. 5 senedir bu işten de vazgeçtim. Yani besiciliği bitirdim, malcılığı da bitireceğiz yani. Durum bu. Ve bu köyde ben bitirirsem bu malcılığı bu köyde hiç malcı kalmaz. Yani bu köyde malcılık yapan biziz. Yani bizim sülale yapıyor daha çok bu işi. Teknik olarak da bizim sülale yapıyor. Yani biz bitirdiğimiz anda burada hiçbir tane malcı kalmaz. Zaten çoğu bıraktı. Biz bittik mi malcılık da bitti bu köyde. Türkiye genelini de ona göre hesapla yani. Bizim dedelerimizden atalarımızdan geliyor bu malcılık, çiftçilik." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Hiç kimse hesap etmiyor şu an, hesap yapmıyor, içeri giriyor, ufak tefek kooperatifin içinde de olduğumuz için insanları az çok biliyoruz. Verdiği sütü biliyoruz insanların yaptığı yemi biliyoruz, içeri girerek gidiyor ama evinin altında işte senelerdir alışkanlığı var. Evimin altında olsun, işte bir şekilde bu sene olmazsa seneye düzelir mantığıyla." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "Yani yerimiz (ahır olarak kullandıkları yeri kastediyor) kötü olduğu için. Yerin üstü örtülü değildi, beton değildi, bir yağmur yağıyordu. Mallar suyun içinde, ertesi gün pakırla samra doldurulur mu? İnan ki pakırlarla samra doldurduk biz bu malcılığı yapmak için. Ben bu inekleri sevmesem… Şimdi benim arkadaşlar diyor işte rezilsin de bıraksana bir şekilde olursun. Sat, bankaya koy ama inekleri seviyorum. Onlarla vakit geçiriyorum. İşte inan ki bu malı sevdiğim için yapıyorum." (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Çiftçiler, tarım ve hayvancılıkla olan bağlarını genellikle ailevi ve kültürel miras olarak görmektedirler. Çocukluktan itibaren bu faaliyetlerle iç içe büyüyen çiftçiler, atalarından devraldıkları bu mesleği bir yaşam biçimi olarak benimsemekte ve devam ettirmektedirler. Bu bağ, çiftçilerin üretim süreçlerine duydukları derin sevgi ve bağlılıkla pekişmektedir. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan çiftçilerin bu bağları, onları iklim krizinin yarattığı zorluklara karşı daha dirençli kılarken, aynı zamanda ekonomik zorluklar ve afetler karşısında daha savunmasız hâle getirmektedir.

> “Bizde en çok şey hani babamız bizim için bir şey yaptı, daha da geçen yıl kaybettik, geçen yıl bayağı ahıra masraf etti, işte bir şeyler yapmaya çalıştı, hani onun hatırına, anısını yaşatabilmek için direndik bu yıl.” (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> “Şimdi bu şekilde giderse dayanabildiğimiz kadar... Ben şimdi bir anda çiftçiliği bırakamam. Neden bırakamam? Atadan beri ben çocukluğumdan beri bu işin üzerine geldik. Çiftçinin yeni senesi vardır. Yeni sene, yeni sene olur, yeni sen olur diye…” (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> “Ben her gün sabah 6’da kalkarım, işte ablam şahit, akşam 10’da eve girerim. Benim yüzümü görmez ablam gündüzleri. Ha ama türkü söyleyerek yapıyorum. Severek yapıyorum. Seviyorum, çalışmayı seviyorum Allah'tan, tembel bir şey olsam zaten şimdiye açlıktan ölürdüm.” (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> “Toprak öyle bir şey ki, ben geçen sene çok çok zorlandım. Dedim ki ben 67 yaşındayım ben dedim bu işi bırakıyorum bu yaştan sonra gerek yok, benim yorulmama. İnanır mısın gerçekten herkese de söyledim. İlaç aldığım firmaya da söyledim. Ben seneye yokum diye. Vakti gelince durmuyorsunuz, duramıyorsunuz yani. Mart ayı geldi ay yok yani ben tekrar kendimi bahçede buldum. Bırakamıyorsunuz yani toprak çok farklı bir şey, çok zevkli, son derece zevkli. Ama bir o kadar da zor, çok çok zor.” (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

Çiftçilerin mesleklerine olan bu derin bağlılık, ekonomik kayıplara rağmen tarımsal faaliyetleri sürdürme kararlılıklarında kendini göstermektedir. Birçok çiftçi, ekonomik olarak zor durumda olsalar bile, tarım ve hayvancılığı bırakmayı düşünmemekte, hatta ailelerinden kalan mirası yaşatmak için daha fazla çaba sarf etmektedir. Bu durum, çiftçilerin sadece ekonomik bir kazanç sağlamak için değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel değerlerini sürdürmek için de tarım ve hayvancılıkla uğraştıklarını göstermektedir.

> “Dedim ya ben 67 yaşındayım, yapmayacağım dedim, bir ihtiyacım yok, bahçeden gelecek olan bir şeye ihtiyacım yok. Yapmayacağım dedim ama dayanamadım. Benim akrabalarım, kardeşlerim, ağabeylerim yapma diyorlar. Dayanamadım, yine mart ayı gelince yok dedim ben bu bahçeyi bırakamam. Ağaçlara bakıyorsunuz o da sizin evladınız gibi kıyamıyorsunuz yani bırakmaya. Onlar aslında yani çok sonradan başladığınız bir şey. Kadın olarak başka şeyden hiç zorlanmadım inanın yani kadınlar güçlüdür, zoru başarır yani pes etmez. Ben yapı olarak da pes etmeyen bir kişiyim. Duygulanıyorum. (ağlamamak için bir süre sustu). Benim gibi birçok insan var. Bu işe baş koyan çok insan var. Ölünceye kadar vazgeçmek istemeyen çok insan var. Toprağından kopmak istemeyen çok insan var. Ama herkese tavsiye ederim. Toprakla ilgilensinler. Toprak çok güzel bir şey. Çok güzel yani. Hele kış döneminde kup kuru dal, baharda bir geliyorsunuz, pamuk gibi açmış çiçek, arkadan yeşil yaprak, arkadan o meyve, yani Allah'ın büyüklüğünü de anlıyorsunuz bu arada. Yani onu gördükçe diyorsunuz ki bu kuru dal nasıl böyle meyve verdi? Şu güzelliğe bakın. Duygulanmamak elde değil. Çok tavsiye ederim.” (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

> “Bir de şöyle bir şey var. Bizim insanımız üretmekten kaçınmıyor. Fedakârlıktan kaçınmıyor. Sosyal hayatından ödün veriyor. Niye? İnsanlar üretmek kazanmak istiyor. İnsanlar ayakta durmak normal yaşamalarını sürdürebilmek istiyor. Ama bunların hiçbir şansını bize tanımıyorlar. Şunu da söyleyelim. Yıllardan beri bizim atalarımız hayatını bu sektörden tarımdan elde etmiş. Bizler de bu zamana kadar ki kazancımız bu sektörden elde ettik. Ama o zamanki kazancımıza bakıyoruz, bugün kazandığımıza bakıyoruz. Bırakın beklentilerimizi karşılamak, biz yaşam ümidimizi diri tutmaya çabalıyoruz. Hayatımızı idame ettirememekten korkmaya başladık yani. Şöyle düşünün bir çocuğu büyütüyorsunuz bu kadar zahmete emeğe katlanıyorsunuz. Uykusuz kalıyorsunuz, parasal olarak kendinizi sıkıyorsunuz. Elimizle diktiğimiz ağaçlar bizim bir çocuğumuz gibi. Bunu şöyle çubuktan başlıyoruz bu hale getiriyoruz. Bu ağaçlar bu hale kolay gelmiyor, verilen bir emek var. Bundan ileriye dönük kazanç umutlarımız var. Yani bunları bir anda ters yüz edemiyoruz. Bırakmamamızın en büyük sebeplerinden biri bu. Yani yok etmek çok kolay. Ama onu o hale getirmek çok zor. Bugün bir ağaç kolay yetişmiyor. Ağaç tam verimli çağına gelmiş. 20 yaşında ağaç. Bunu köklesen neye yarar ki? Şimdiye kadar masraf etmişin. E sen yapmasan çocuğun bakar mı? O da mecburiyetten bakıyor. Bırakmaz, bırakır mı? Gider başka yerde bir iş yapar ama en azından cumartesi pazarını buraya ayırır. Millet gezmeye gider denize. O garibanım buraya bahçeye çalışmaya gelir.” (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

> “Şu anda armudu, ben 5 yıl önce demiştim zaten de yani böyle devam ederse 2023 yılında keseceğim diye. Bu sene kesecektim. Kıyamadım kesmedim. Çünkü emeklerim var. Ağaçlarım tam verim üzerinde. 16-13-14 yaşlarında kıyamıyorsun da. Çocuk büyütür gibi büyütüyorsun, tam verime geliyor kıyamıyorsun. Çocuğunu kesebilir mi adam? Kesemiyor yani. Yani sabrediyorum.” (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

Ancak, bu bağlılık aynı zamanda çiftçilerin kırılganlığını da artırmaktadır. İklim krizi ve bağlantılı afetler, çiftçilerin geçim kaynaklarını tehdit etmekte ve onları ekonomik olarak zor duruma sokmaktadır. Çiftçilerin bu mesleğe olan duygusal ve kültürel bağlılıkları, onları alternatif geçim kaynakları aramaktan alıkoymakta ve ekonomik açıda kırılganlaştırmaktadır. Özellikle küçük ölçekli çiftçilerin iklim krizi ile başa çıkmak ve tarımsal üretiminin devamlılığını sağlamak için büyük riskler almaları onların uzun vadede ekonomik olarak sürdürülebilirliklerini zedelemektedir.

> “Mesela bizde dededen toruna olmuş olmasa veya kendi arazimiz olmasa veya yaşımız genç olsa biz de yapmayacağız bu işi belki. Hakikaten çiftçi çok zor durumda şu anda… Okumadığımıza pişman oluyoruz açıkçası. İkimiz de lise mezunuyuz. Yani biz aslında şu var. Okusak devlet memuru olsaydık diyoruz da ama işimizi de severek yapıyoruz, pişmanlığımız yok. Bahçeye de girdik mi severek yapıyoruz yani isyan ederek değil. Emeğimiz var çünkü, 30 yıldır emek çekiyoruz bu bahçelere… Yani ağacın kurumasın istiyorsun, zarar bile etsen. Bir dalının bile kurumasını istemem ben. Geçmişin hatırı için asla bitiremiyoruz, kötü gözle bakamıyoruz. Bazısı diyordu ama benim hiç kötü diyesim gelmez ineklere. Yani bütün, yatırım yapmışızdır, çocuklarımızı okutmuşuzdur, ev yapmışızdır, araba almışızdır. Mutlaka

ineklerin katkısı da var yani. Bugün bir dana kestiğin zaman Suzan Hanım 400 kiloda işte 100 TL'den hesap et 40.000 TL yani. Ama ne oluyor yediriyoruz ama kestirdiğin zaman da toplu bir para olmuş oluyor." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Ben kendim çok severek yapıyordum yani bildiğiniz böyle bahçelere gözüm gibi bakarım, böyle yapraklarını ıslak mendille sil deseler gene silerim. Ama olmuyor artık ya… Şunu da söyleyeyim ben şöyle diyeyim yani bazen hasta olur insan yatar ya bir gün zor geçiriyorum ya duramıyorum yerimde çünkü çok alıştım bahçeye dışarıya. Ben bir yere gitsem, mesela geçen gün Bursa'ya gittik, HEKTAŞ firması bizi götürdü. Orada tesisleri gezdik, geldik. Ben dönünce hemen bahçelerimi gezdim geldim. Özledim yani bu iş böyle aşkla yapılan bir şey yani ama işte gene nereye geliyor iş? Suya geliyor, yine dönüp dolaşıp suya geliyor iş(gülüyor)." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Benim 2 oğlum var önce Allah'ın sonra benim, ikisi de otelde çalışıyor. Başımın etini yiyorlar ne var uğraşıp duruyorsun emeklisin zaten, sat hepsini kışın buraya gelirsin yazın yaylamaya gidersin oraya diyorlar. Biz de bir hobi olarak atamızdan doğduk doğalı bu işi yaptığımız için yapmak zorunda kalıyoruz. Efendim bizim bunda gözümüz açılmış, ne kadar da yapmayalım desek, iki tane olması lazım. Bir ara malı çokça yoza döndürdüydüm. Hanım ağlayıverdi. Dedim evde süt olmayınca olmayacak dedim gittik buzağı alıverdik. Yani alışmışız biz, eşimle beraber yıllardır bu işi yapıyoruz. Ama çok zor, gün geçtikçe zora koşuyor." (L-33, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

"Tarımın bittiği anda şimdi karlarla kazandın mı, çiftçi kazandı olarak görüyor. Esasında olay öyle değil. Bir sene kuraklık gidiyor ve sezon boyunca bir sene boyunca burada gençleri bağlamak istiyorsak en az 3 katı kazanç sağlaması gerekir ki dursun burada. Yoksa şu an yaptığımız iş gerçekten kendi şeylerimizi tutmak, iş olsun diye yapmak, yoksa hiçbir riske atmadan ben şu anda gider gayrimenkule başka bir şeylere yatırıp daha da yüksek rakamlar kazanırım. Toplam 15-20 milyonluk mal varlığıyla, senelik kazancımız hesaplasam bir, bir buçuk milyon TL gibi bir şey o da kuraklık olmazsa, olduğunda gittik demektir. Şu bir risktir şimdi tabii küçük çiftçi, küçük rakamlar şey yapar. Biz riski alıyoruz. Şimdi ben bu sene ekim yapacağım, aşağı yukarı toprağın altına gömeceğim miktar 400-500.000 lirayı rahat geçer. Yani bunun toprağın altına gömüyorum ve bekliyorum, ürün olacak diye risk… Bekliyoruz… Olmazsa tamamen zarar yazıyor. Bir senelik yediğin içtiğin hepsi gidiyor, ondan sonra artık eleyerek gidiyorsun yani tarla satmaya başlıyorsun." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Sonuç olarak, çiftçilerin mesleklerine olan derin bağlılıkları, iklim krizine karşı bir direnç unsuru oluştururken, aynı zamanda toplulukların kırılganlığını da artırmaktadır. Tarım ve hayvancılıkla olan bu bağ, çiftçilerin sosyoekolojik zorluklara karşı dayanıklılıklarını artırmakta, ancak bu bağlılık, onları alternatif geçim kaynakları aramaktan alıkoyarak ekonomik kırılganlıklarını derinleştirmektedir. Bu durum, tarımsal kalkınma politikalarının ve iklim değişikliği politikalarının, çiftçilerin bu bağlılıklarını ve kırılganlıklarını göz önünde bulundurarak tasarlanması gerektiğini göstermektedir.

"Valla Suzan Hanım o maliyetlere girdiğiniz yani ben girmek istemiyorum. Çünkü yapmak istemez insan yani. Ben, şu anki size şu maliyeti söyleyeyim en basitinden; hayvancılık küçüklüğümden beri biraz önce söyledim ya bende sevda, hani affedersiniz bir kızı nasıl sevmek ise bendeki hayvancılık aşkı da oydu. Ben önce işten gelsem gece saat 12'de 1'de de gelsem ahırın içine girerdim. Yarım saat 40 dakika sigara içerdim yanlarında. Kim ne yapıyor, hangisinde kızgınlık var, hangisinde rahatsızlık var, böyle bir sevdaydı bendeki… Ama şu anda bırakın ahıra girip de sigara içmeyi, yemlemeye girerken bile istekli girmiyorum. Hemen yemleyip çıkayım diyorum. Yani durmak bile istemiyorum. Para kazanmadığım sürece ne yapayım ben bu işte? Tamam canım acıyor, bir şekilde istemiyorum, ama olmuyor. Benim elimde olan bir şey yok." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop.Yetkilisi)

"Şimdi şöyle, çok zengin adam yaparsa 2 yıl yapıyor. Baktı verim almadı mı adam zaten zengin, çiftliği devredip koyup gidiyor ama öbür taraftaki adamın köyü terk edecek durumu yok. Adamın 10 tane malı var. Bu adam 5-6 tane daha vermiş olsan; bu adam buna devam eder ama öteki adam zengin. 2 gün sonra her şeyini bırakıp gidiyor. Yani çünkü zengin adam kar için yapıyor. Kar olmayınca bırakıp gidiyor. Biri ata mesleği olarak biri tamamen kar etme aracı olarak görüyor. Ya şimdi adam geliyor, ben üç dekar sera yapmışım, adam bir geliyor, 100 dönüm sera yapıyor. E bu adam işin kârında. Adamın pazarlama şirketi var, işçisi var. Öteki adam 3 dönüm çoluğuyla çocuğuyla bir aile şirketi kurmuş ya mesela diyelim 3 tane çocuğunuz var hepiniz o şeyin içindesiniz, 3 dönümün içindesiniz ama öbür tarafta adam öyle değil. 200 dönümü çevirmişi. O adam bunu çiftçilikten değil para kazanmak için yapıyor. Kazanmadığında da koyup gidiyor. Devletin bunlara çok dikkat etmesi lazım ama maalesef hiç dikkat etmiyor. Şimdi şuradaki Karataş'da bir şey var. 300 dönüm adam sera çevirdi ya. Odeon mu ne diye bir şirket orada ama kime ne diyeceksin? Karataşta da ismini tam hatırlamadığım çocuklara bir sorayım onu bende." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

"Neyi gerektiriyorsa çiftçilik öyle bir şey ki onu yapmaya çalışıyorsunuz. Hani o günü hızlı bir şekilde o bitkiyi nasıl kurtarabilirim derdine düşüyorsunuz. Bizim için şeydir ya hani ben kendimi öyle takip ederim. Bir bitkiyi ilk diktiğimiz zaman aha derim işte yeni bir çocuğumuz oldu. Hadi bakalım onu büyütelim. Şimdi yeni doğan bir çocuğu anne sütüyle beslersiniz. Biz 5 dakika su veririz. 2 günde bir gün aşırı ve her gün. Büyüdükçe suyunu arttırırsınız. Gübrenin kilogramını arttırırsınız. Öyle olunca hani gün geçtikçe işte öyle bir afet yaşadığınız zaman bu bitkiyi stresten, o zarardan, o yaralı durumundan… Şimdi ailende trafik kazası yaptığınızı düşünün. Kendi kolunuzun kırık olduğunu düşünün. Yan tarafınızda çocuğunuz var ilk önce ona sarılırsınız veya onu çıkartmaya çalışırsınız değil mi? Kendi kolunuzun kırığı dursun dersiniz. Onun gibi yani... İlk önce iğneyi kendine çuvaldızı başkasına derler ya ilk önce kendimizden, ailemizden, kardeşimizden, eşimizden, çocuğumuzdan yola çıkarak düşünürsek o bitkiyi de öyle anlıyoruz. O anda en hızlı, en pratik, en güvenli hangisini yapabilecekseniz onu yapmanız gerekiyor. Tabii, şu anda onu konuşmak zor. O psikolojiye Allah kimseyi düşürmesin. O psikolojiye düşünce ancak o anda artık aklınız neye yatıyorsa, hangisini doğru görüyorsanız onun tarafından devam ediyorsunuz." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

Polititk dinamikler göz önüne alındığında, devletin tarım politikalarının sermaye birikimini teşvik eden yapıları güçlendirmesi, küçük üreticilerin iklim krizine karşı

kırılganlığını artırmaktadır. Bu politikalar, büyük ölçekli işletmelerin ve sermaye yoğun tarım faaliyetlerinin desteklenmesine odaklanmakta, küçük ve orta ölçekli çiftçilerin ihtiyaçlarını göz ardı etmektedir. Devletin sunduğu tarımsal krediler ve hibeler, genellikle büyük şirketlere ve varlıklı çiftçilere sağlanmakta, bu da küçük üreticilerin bu kaynaklara erişimini kısıtlamaktadır. Küçük üreticiler, bu desteklerden faydalanamamakta ve iklim krizine karşı daha savunmasız hâle gelmektedir.

> "Mesela yem kredisi verdi devlet millete sıfır faiz 18 ay ödemeli. Mesela diyor 100 milyon çiftçiye destek verdik. Adam sana bana vermiyor ki. Gitti burada zenginin birine kaç milyon verdi. Nerede bu çiftçiyi kollamak? Sen bana ver öbürküne ver." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Asıl yapacak insana köyde kalacak, çiftçiliği yapacaklara veremiyorlar destekleri, hibeleri büyük şirketlere veriyorlar. Ondan sonra ne yapıyor? Alt tabaka tamamen eziliyor bitiyor, yapamıyor adam. İlk başta 5 milyonu harca diyor her şeyi yaptır, sonra faturalandır ben sana vereyim diyor %70'ini. Bazen yedirdiğim yemin hesabını yapmıyorum moralim bozulacak diye. Hesap edince bakıyorum sadece kendini beslemiş hayvan, eline toplu para geçince iyiymiş gibi görünüyor ama arpası buğdayı kendinden olduğu için hesap etmiyorsun da ondan göze gözükmüyor." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Bir işletmede 10.000 baş hayvanı olan adam da aynı şartlarda desteklemeden faydalanıyor. 10 tane hayvan olan adam da aynı destekleme şartlarından faydalanıyor." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Küçük üreticilere yönelik desteklerin yetersizliği, onların ekonomik sürdürülebilirliğini tehlikeye atmaktadır. Devletin verdiği yem kredisi gibi destekler, genellikle büyük çiftlikler ve sermaye sahibi çiftçiler için erişilebilir iken, küçük çiftçilerin erişimleri oldukça kısıtlıdır. Bu durum, küçük ölçekli çiftçilerin üretim maliyetlerini karşılamakta zorlanmalarına ve ekonomik açıdan kırılganlaşmalarına yol açarak, iklim krizinin yarattığı ekonomik baskılarla başa çıkma ve tarımsal faaliyetlerini sürdürme kapasitelerini düşürmektedir.

> "Bugün Burdur Bölgesi mesela kırsal kalkınmada öncelikli bir il olduğu için bize biraz daha fazla destek veriliyor. Kredi çekebiliyorlar, yatırım yapabiliyorlar, bu bölgenin çiftçisine göre biraz daha rahatlar. Hayvansal kredi olsun ya da tarımsal kredi olsun ekipman kredi olsun, %25 devlet onlara yardım ediyor." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Şimdi şöyle ifade edeyim; bizim burası Korkuteli ve Elmalı aslında Bucak, Burdur gibi hayvancılık ve kırsal kesimden sayılmalı ama biz Antalya'ya dahil olduğumuz için ve turizm çatısı altında kabul edildiğimizden dolayı biz yararlanamıyoruz. Şöyle düşünün bu üst taraf yayla sezonu, Antalya tamam turist alıyor, Serik turist alıyor ama biz burada aynı Antalya ili geçtiğimiz için kırsal desteklerden hiçbir şey alamıyoruz. Mesela atıyorum Burdur, Bucak tarafına %50 hibe destekli traktör verildi. O tarafa daha

> çok destek veriliyor ama bizim Korkuteli'nin, Elmalı'nın şansı Antalya ili içerisinde olduğumuz için kaybediyoruz. "Turizm kentlisisin sen" diyor ama Korkuteli, Elmalı turizmden gelir kazanmıyor ki tarım ve hayvancılıktan gelir kazanıyor. Yani bizim en büyük dezavantajımız bu. Bu uygulamanın değişmesini çok istiyoruz, çok!" (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Bu büyük bir sıkıntı. Korkuteli, Akseki, Gündoğmuş yani buralar Burdur'dan daha beter. Yani yanımız Burdur Kızılkaya o alıyor biz alamıyoruz. Bizim turizmde bir payımız da yok. Bunu göz ardı ediyorlar sürekli. Ben çiftçilerle de konuşuyorum bunları. Mesela siyasetçiler falan geliyor; onlara da hep söylüyorlar, veryansın ediyorlar söylüyorlar, ancak hiç kimse o topa girmek istemiyor. Yani böyle bir katı bir kural var. Bir türlü aşılamadı bu." (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

Tarımsal kalkınma ya da turizm öncelikli alan belirleme politikaları, yerel dinamikleri ve ihtiyaçları göz ardı ederek kurgulandığında, kırsal tarımsal toplulukların iklim krizinin etkilerine karşı daha kırılgan hâle gelmesine neden olmaktadır. Bu uygulamalar, Antalya kırsalında tarımsal üretimi ve geçim kaynaklarını göz ardı ederek, turizm gelirlerine öncelik vermektedir. Turizm öncelikli bölgelerde tarımsal desteklerden mahrum bırakılan çiftçiler, iklim krizinin olumsuz etkilerine karşı daha savunmasız kalmaktadır. Antalya ili içinde yer alan Korkuteli ve Kumluca gibi tarım ve hayvancılıkla geçinen bölgeler, turizm kentleri olarak kabul edilmekte ve tarımsal desteklerden yeterince faydalanamamaktadır. Bu bölgelerdeki çiftçiler, turizmden elde edilemeyen gelirler ve tarımsal desteklerin yetersizliği nedeniyle ekonomik zorluklar yaşamaktadır. Aynı toprak ve iklim koşullarına sahip olan ancak farklı idari sınıflandırmalara tabi tutulan bölgeler arasındaki bu farklar, tarımsal üretimin devamlılığını ve kırsal toplulukların iklim krizine karşı direncini olumsuz etkilemektedir. Bu politikaların belirlenmesinde ulusal unsurlar kadar yerel unsurların da dikkate alınması, havza bazlı yaklaşımların geliştirilmesi, kimi kırsal toplulukların iklim krizi ile mücadelede dezavantajlı konuma düşmelerinin engellenmesi daha dirençli, ekolojik ve adil gıda tedarik sistemlerinin oluşmasını mümkün kılacaktır.

> "Valla ben sadece şunu diyorum, bizim çiftçimiz zaten var ya, en büyük sıkıntılarımızdan biri bizim şu Korkuteli olarak; mesela Burdur IPARD programlarından faydalanıyor. Dibimizde Söğüt var. Söğüt ile Yeşilovanın arası 5 km. Burdur'da devlet, 60 Beygirlik 50 beygirlik traktörün %50'sini çiftçisine hibe ediyor. Kalkınmada öncelikle il oldukları için. Biz turizm bölgesi olduğumuz biz IPARD programlarından faydalanamıyoruz. Bu bir. Biz bunu gelen her siyasiye söylüyoruz, her siyasi dönem diyorlar ki tamam halledeceğiz. Bu bizim baştaki birinci sıramızda…" (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

> "Benim burada 15. yılım, 15 senedir daha bir adım daha ileri gitmedik, ileri gitmedik. Sadece Karyağdı armudunun patentini alalım dedik, Karyağdı armudu Korkuteli'ne özgü bir şey, tam 5 yıl uğraştık, bak 5 yılımızı verdik. Mantarı tarım ürünü diye yazdırabilmek için 3 yıl uğraştık. Önceden bizim mantar

> üreticilerimiz, kredi falan kullanamıyorlardı. Neden? Çiftçi belgesinde mantar tarım ürünü olarak kabul edilmiyordu. En son 3 yıl uğraştık, ondan sonra tarım ürünü olduğu kabul edildi ve Tarım Bakanlığı sayfasına koyuldu. Şimdi Allah'a şükür 10 sene oldu. Yani deveye sormuşlar, neden boynun eğri diye…Bizim de öyle neye el atsak elimizde kalıyor. Bizim sıkıntımız şu. Mesela diyelim domates; Kumluca domateste marka ama Kumluca turizmde de marka. Bir Finike portakalı ile marka ama turizmi de iyi. Kaş… Dağ köylerinde komple bizim gibi arpa buğday ekenler var ama turizmden de payını alıyor. Demre biberi ile domates ile ünlü ama turizmle de işi var. Ama bizde yok. Biz sadece arpa, buğday, sera. Sera da, yaylada suyun olduğu yerde yani biz o yönden yana şanssızız diyelim artık. Yani Burdur şurada Kızılkaya çok yakın onlar çok farklı. Her destekten faydalanıyorlar, biz aynı desteklerden faydalanamıyoruz, sıkıntı da bu. Bunu her gelen siyasetçiye söylüyoruz. Ya biz flora bakımından, toprak bakımından Kızılkaya'dan hiçbir farkımız yok. Bucak ile farkımız yok. Dibimizdeki Tefenni'yle ile farkımız yok ama onlar faydalanıyor, biz faydalanamıyoruz, ya dedik; bizi de bu havzaya dahil edin dedik. Sadece dediğimiz sözde kalıyor. Bir ara havza oldu ama bizi Batı-Doğu-Ege havzasına dahil ettiler ama Korkuteli'nde yetişecek ürünlere; zeytin yazmışlar. Ya Allah'ını seversen Korkuteli'nde zeytin yetişir mi? Tutmuşlar, Kaş'a nohut vermişler, sahilde nohut olmaz. Nohutun en sevmediği şey nemdir. Sahil nemli olur. 2 gün sonra nohut kurur orada. Ha bizde zeytin olur olmaz değil ama bir kar yağdı mı tüm dalları iner aşağıya, orası var yani." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Dolayısıyla, devletin tarım politikalarının sermaye birikimini teşvik eden yapıları güçlendirmesi ve tarımsal kalkınma politikalarının yerel dinamikleri göz ardı ederek kurgulanması, küçük üreticilerin iklim krizine karşı kırılganlığını artırmaktadır. Tarımsal desteklerin büyük işletmelere odaklanması, küçük çiftçilerin bu kaynaklara erişimini kısıtlamakta ve ekonomik zorluklarla başa çıkmalarını zorlaştırmaktadır. Turizm öncelikli bölge belirleme politikaları ise kırsal tarımsal toplulukların ihtiyaçlarını göz ardı etmekte ve bu toplulukların iklim krizinin etkilerine karşı daha kırılgan kalmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda, tarımsal kalkınma politikalarının ve destek mekanizmalarının yerel dinamikler ve ihtiyaçlar dikkate alınarak kurgulanması, kırsal toplulukların iklim krizine karşı dirençlerini artırmak için gereklidir.

3.5.8.2. Azalan Direnç, Artan Kırılganlık

Orman yangınının ardından ağaçların yeniden filizlenebilmesi amacıyla küçükbaş hayvanların ormana girişi yasaklanmış ve bu durum, küçükbaş hayvancılığın tamamen hazır yeme bağımlı hâle gelmesine yol açmıştır. Bu yasakla birlikte, aynı dönemde yem fiyatlarında yaşanan ciddi artışlar, küçükbaş hayvancılığı büyük ölçüde kırılganlaştırmıştır. Yerel halk, yem desteği sağlanmadığı takdirde bu sürecin üstesinden gelmekte zorlanacaklarını açıkça ifade etmektedir.

> "Girecekleri ormanda maki kalmadı yani otlayacak ot kalmamıştı bir de orman istilacı olarak düşünüp üreticileri çevresini kapatıp bölgeye girmelerini engelleyeceklerdi çok büyük bir olayla karşılaştılar, biz şimdi ne yapacağız? Biz o bölgede hayvanları ölenleri desteklemek için hayvan vermek istediğimizde biz olan hayvanımızı besleyemiyoruz artık ekstra hayvan istemiyoruz diyen üreticiler bile oldu." (ABB Tarımsal Hizmetler DB)

> "Yem de verdik ama taşıma suyuyla değirmen dönüyor mu? Dönmüyor mu? Meralarına tohum atarak desteklemeye çalıştık, mera oluşturalım hayvancılık açısından ama diğer kurumlarla bütünsel olarak oturup buna bir çözüm bulalım olayı, benim bildiğim kadarıyla, gerçekleşmedi." (ABB Tarımsal Hizmetler DB)

Orman yangını, bireylerin ve toplulukların yaşamlarını derinden etkilemiş; evlerini, geçim kaynaklarını, doğalarını, köylerini, anılarını, yaşam enerjilerini ve kültürel dokularını kaybeden yerel halk, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyokültürel ve psiko-sosyal açıdan da kırılganlaşmıştır. Bu kayıplar, toplulukların sosyal dayanışma ağlarını ve bireylerin psikolojik dirençlerini azaltmıştır. Yangın sonrası yeniden inşa sürecinde karşılaşılan zorluklar, özellikle küçük üreticilerin ekonomik sürdürülebilirliğini tehlikeye atmakta ve toplumsal kırılganlıkları derinleştirmektedir.

> "Şimdi hayvancılığa bir kez bulaştığınızda, bırakmak çok zor. Bir kere girdiğiniz zaman devam ediyorsunuz. Ama tekrar olursa ve yardım alamazsak biz tabii ki üstesinden gelemeyiz, devam edemeyiz. Bunun üstesinden gelemeyiz. Elimizden geleni yapmaya çalışırız. Bir destek görmezsem tabii ki eski mesleğime (kuaför) dönerim mecburen. Gücümüz yetmeyecek ki. Para kazanmadığımız bir işi nasıl yapabiliriz. Ticaret bu sonuçta." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

> "Ne olacak gülüm, malın(hayvanlar), maddi sıkıntın. Hele şu 2 malı beslemek var ya. 15-20 gün demez şu iki hayvanın yediği yem 1500 lira. Onu sağacaksın da satacaksın da yeterse, o da yetmiyor mesela 3 aylığın da yetmiyor. Bir de bunun samanı var. İşte yemeyip içmeyip onlara yedirme durumuna geldi. Katladı geçen seneden beri bir yem çuvalı 100 liradan 400 liraya çıktı bunun hakkından gelinir mi gülüm gelinmez." (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> "Daha kolay olurdu. 10 sene önce olsaydı kolay olurdu. Şimdi daha zor. Evvelden bak 2 inek bakınca evi geçindirebiliyorduk. Onun sütünden yoğurdundan peynir yapar, tereyağı yapar satardık. Hem ineğin yemini alır hem evi geçindirirdik. Ama şimdi ineğin sütü yiyeceği yemi karşılamıyor. Bir yem çuvalı 420 lira 15 günlük yem. Satacağız inekleri böyle giderse, satmak zorundayız. Zarar gülüm. Peyniri sütü yoğurdu artık komşularda olursa paramızla alıp yiyeceğiz." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

Yerel halk için orman yangını deneyimi hem bir travma kaynağı hem de önemli bir öğrenme süreci teşkil etmiştir. Bireysel ve hane düzeyinde yangınla mücadele, risk azaltıcı

önlemler ve yangına dirençli çevre düzenlemeleri konusunda toplulukların farkındalığının arttığı ve daha dirençli hâle geldiği gözlenmiştir. Yangınla mücadelede başarı kazanan topluluklar, kayıpların az olması ve bu mücadeleyi kazanmış olmanın getirdiği motivasyon ile dirençliliklerini artırmışlardır. Bu durum, toplulukların afet yönetimi kapasitelerini geliştirmiş ve gelecekteki krizlere karşı daha hazırlıklı olmaların sağlayarak iklim değişikliğine topluluk tabanlı uyum mekanizmaları geliştirmelerini mümkün kılmıştır. Ancak, yangınla mücadelede başarısız olan ve büyük kayıplar yaşayan köylerdeki toplulukların kırılganlıkları daha da artmıştır. Dağ köylerinde yaşayan ve evleri yanan yerel halk, yeniden inşa sürecinde büyük zorluklar yaşamış, birçok kişi evlerinin Manavgat çeperinde, merkeze yakın köylere yapılmasını talep etmiştir. Bu talep, dağ köylerinde nüfusun azalması ve yaşlanması sürecini hızlandırmış, bu bölgelerdeki toplulukların kırılganlıklarını daha da artırmıştır.

> “Yapma gücümüz yok artık, geçmişiz yani bu hayattan. Azim, hırs diye bir şey kalmadı. Şunu da yapsam, şuyum da olsun, artık demiyorum. Bazen benim büyük kız diyor ki anne şunu da kullanmazdın bunu da kullanmazdın size kalsın kızım derdin, al işte hepsi yandı diyor. En iyi ne varsa artık onu kullan diyor.” (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> “Ev yandığında vardık biz orada ağlaşırız. Yıkım emrini ben verdim dedi Serik Belediye Başkanıyım dedi bir adam geldi. Teyze evi yıkacağız, dedi. Ben evi yıktırmam, dedim. Evin tabanı betondu. Ev demirden yanmaz dedik. Yanmaz mı yanmış işte. Ben evimi yıktırmak istemiyorum dedim camlar duruyordu. Benim evimi yapan olmaz, dedim. İçini iyi kötü tamir eder otururum dedim. Nasıl yıkarım da yaptırırım, dedim. Devlet yaptıracak teyze, dedi. Ben şimdiye kadar devletten hiçbir şey görmedim, bilmem ben dedim. Ben kendi başıma bir adamım dedim. Yaparlar, yaparlar seninkini daha iyi yaparlar dedi. Yıkın evi dedi. Kepçe arkasındaydı, tuz buz ettiler evi. Yıktı döktü serdiler oraya. O dağları da hep kestiler, yıktılar götürdüler, sattılar. Tarlamızda su vardı, batırıverdiler. Dereden su getirirdik, dereyi dolduruverdiler. Kepçelerle ağaç kestiler, ağaçları üstüne döküverdiler. Yoldan çıkan taşı toprağı derelere döküverdiler. Evin dibinden yol geçirdiler. Onların yüzünden suyumuz gelmez oldu. Ne suyumuzu koydular ne bağımızı bahçemizi koydular. Beni hele temelli bitirdiler. Benim kimsem de yok, arayanım soranım da yok. Vurduğa vurduk, kırdığa kırdık gidiyorlar bilmiyorum nereye kadar gidecek.” (M-20, Kadın, 73, Okuma yazma yok, Emekli-Çiftçi)

> “Orayı biz kendimiz satın aldık. 6000 liraya 2001'de falan. Hani orayı ben satın almıştım, şimdi bir daha satın alacağım. Biraz da böyle kendi evinde kiracı olacağız. Biz hep korkuyla, bir aylıkla geçinemeyiz diye, çocuklar okuyordu. Bir de devletin çocukların Manavgat'a okula taşımalı gidip gelmesi imkânı çok iyiydi. Ondan dolayı taşınmadık Manavgat'a, taşınsaydık geçinebilir miydik, korkusuyla kaldık burada. Korktuğumuz başımıza geldi, borca oturduk. Valla kuzum ben 46 yaşındayım. Gidip Manavgat’ta çalışamam ben. Bel fıtığı ameliyatım var. Fıtık var belimde, o rahatsızlığımdan dolayı çalışamam. Eşim de işte 2 yıldır bu pandemiden dolayı turizmde çalışamadı. Geçen yıl da yangından gidemedi. Psikoloji

alt üst durumda bizde yani... İşte tek ümit EYT'ye takıldı emeklilik. Hepsi o. Tek ümidimiz o, çalışma yok." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

Bu bağlamda, orman yangını sonrası toparlanma sürecinde devletin ve yerel yönetimlerin rolü kritik öneme sahiptir. Küçük üreticilere yönelik yem desteği ve ekonomik yardım programlarının hayata geçirilmesi, toplulukların ekonomik sürdürülebilirliğini sağlamak için gereklidir. Ayrıca, yangın sonrası psikolojik destek hizmetlerinin sunulması, bireylerin ve toplulukların psiko-sosyal dayanıklılığını artıracaktır. Toplum temelli afet yönetimi ve dayanıklılık stratejilerinin geliştirilmesi, yerel dinamikler ve ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak kurgulanmalıdır.

"Bunda biraz tecrübe sahibi olduk gibi, şu anda bir yangın olsa evimi terk etmem gibime geliyor. Akseki'ye bağlı Kepezbeleni Mahallesi varmış, ben gitmedim, akşamdan beni arayanlar oldu, orada yangın var, buraya doğru geliyor dediler. İsterseniz hayvan için kamyon var, biz inanamadık oradan buraya gelebileceğine. Tekrarı yaşanırsa ilk işimiz hayvanları kamyona yüklemek olur. Daha önce evin karşısındaki ekin tarlasında yangın çıkmıştı, yakınımızdaydı, havadan, karadan müdahale edip hemen söndürüldüğü için Kepezbelen'inden buraya geleceğine ihtimal vermedik daha doğrusu. Onun rahatlığıyla evi bırakıp gitmiştik. Evimize iki yüz elli metre kala söndürülmüştü, dört, beş tane itfaiye geldi. İtfaiye gelip söndürür diye içimde bir ferahlık vardı ama hiçbir şey gelmedi. Kül oluncaya kadar hiç kimse gelmedi. Oradan da buraya yangın geleceğini şu anda da söyleseler yine inanamam. Keşke diyorum, çatıdaki üç tane günısıyı patlatsak da onların içindeki sularla evimiz ıslansaydı belki yanmazdı. En azından bu derece yanmazdı diyorum. Tekrarı yaşanacak olursa, şimdi aklıma geldi, bizim balkon perdemiz vardı, onu sökerim, evimin perdelerini sökerim, oturma gruplarını camlardan uzaklaştırırım. Biraz etkili olabilir, kurtuluş yolu olur diye düşünüyorum. Abimin orası balkon perdesinden tutuşmuş. Penceredeki PVC kaplamalar yanıp erimeye başlamış, duvardan ayrılıp yanar vaziyette koltuğun üzerine düşmüş ve orada sönmüş koltuk tutuşmadan. İnanılmaz bir şey. Sönmeseymiş abimin evi de yanacakmış. Susam ve mısır tarlaları var, oraların yanmayacağını öğrendik, hayvanları onların içine kaçırırım, ben de orada dururum, duman etkilemedikten sonra. Yaşamadan öğrenilmiyor, yaş mısır tarlası, su oranı yüksek olduğu için yanmadı. Hayvanlarımı içine bırakırım, sonra tarla sahibinin zararı neyse öderim. Canımızla ödeninceye kadar, paramızla öderiz. Yangın bize bunları öğretti." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

"Yani biz de bitirdik aile mesleğini şu an da bakalım ilerisi düzelirse belki tekrar yine alırız, düzelmezse ne yapacağımızı biz de bilmiyoruz. Bir yere bir işe girsek de şu araba bizim, yani ikimiz 180'er lira yevmiye ile geçirsek günlük kaç liraydı hesaplayın 200 TL da yakıt parası var. Bize ne kalacak?" (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

Sonuç olarak, orman yangını, geçim kaynakları ve genel olarak kırsal tarımsal topluluklar üzerinde derin ve kalıcı etkiler yaratmıştır. Yerel halkın ekonomik, sosyokültürel

ve psiko-sosyal açıdan yaşadığı kayıplar, yangın sonrası toparlanma sürecinde devletin ve yerel yönetimlerin destekleyici politikalar geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. Bu destekler, toplulukların uzun vadeli direnç kapasitelerini artırmak ve gelecekteki krizlere hazırlıklı olmalarını sağlamak için oldukça önemlidir.

Korkuteli'nde ise katılımcıların tamamı iklim krizinin etkisi ile direnç kapasitelerinin giderek düştüğünü net bir biçimde ifade etmiştir. "Devam ettirme gücümüz çok azaldı", "ayakta kalma derdindeyiz", "bir sonraki seneyi getiremez hâle geldik", "dayanacak gücümüz kalmadı", "kendi emeklerimizle sonuna kadar geldik ve son haddindeyiz", "2 kuraklık bizi yere serdi", "Ekmeğin yanında zeytin çıtlıyoruz", "hazır olan da kuraklığa yenilirse biter", "iki yıldır sahip olduklarımızı da neredeyse bitirmek üzere", "Seneye de böyle olursa ya biteriz" ve "bizler pay sahibi değiliz ama en çok zararı gören de bizleriz" şeklinde öne çıkan söylemlerde direnç kapasitesinin sonuna gelindiği, iklim krizi ile kendi başlarına başa çıkmalarının artık mümkün olmadığı açıkça görülmektedir.

> "Düştü tabii ki düştü. Devam ettirme gücümüz zaman içerisinde çok azaldı, çok…" (L-3, Kadın, 49, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Hani bir sene kuraklık geçirirsem ben seneye kadar neyle geçineceğim? Biz artık bir yere gelme derdinde değiliz. Yani işte bu sene ekersem şunu alırım, bunu alırım, apartman dikerim, eve alırım şeyini geçtik. Ayakta kalalım ama işte çocuğumuz rahat etsin derdindeyiz. Ben gördüm yani… Biz 1993'te biçerdöver aldık ilk, o zaman Mark vardı. 1994'te devalüasyon oldu. 93'te ilk taksitini verdiğimiz halde hiç para vermemiş gibi olduk. Ona rağmen bak rahat rahat ödedik. Devalüasyon olmasına rağmen. 2001'de yine biçerdöver aldık, evin önüne getirdik bir hafta sonra yine devalüasyon oldu. Ama yine ödedik, anladın mı? Hani sonuçta devalüasyon olduğunda da bir denge vardı, tamam mı? Ama şimdi bakıyorum o denge de kaybolmuş, gelir gider olayı belirli karşılamaz oldu. Bir şey alıyorsun, ödeme şansın kalmıyor. Bu piyasa böyle olmadan ben bir kamyon yem aldım kuzular için 37.000 L'ye şimdi 1 kamyon yem 200.000 TL. Bir buçuk sene de bu kadar değişir mi? Aylığa tabii vurmuyoruz ama şimdi daha önceden ne yapıyordum? Bir şey alsak mesela traktör aldığımda yıllık ödemeyle traktörün parasını ödüyordum ve bir sene sonraya kadar yani ekim işine kadar çok rahat geçiriyorduk kışı, sıkıntımız yoktu. Tatilimize, gezmemize gidip geliyorduk ama şimdi, ekini kaldırıyoruz, mahsulü kaldırıyoruz. Daha nedir balyacıya, fidancıya, gübreciye ödemeleri yapıyorum. Bizim mahsul bitti, sezon bitti, para bitti. Gelecek seneye kadar nasıl geçinirim, ne yaparım mesela Korkuteli'nde çocukların kaldığı ev kira onu nasıl öderim. Sonra mesela yine ekim zamanı 1-2 ton mazot lazım, 150 çuval gübre lazım onun derdine düşüyorum şimdi yani eskiden iyiydi… Diyorum ya devalüasyon olmasına rağmen aldığım biçerdöverlerin parasını ödeyebiliyordum yani yatırım yapabiliyordum. Traktör aldık tarla arazi aldık ama şimdi tam tersine oluyor. Bir sene sonrayı getiremiyoruz." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Ben çiftçilik de yaptım, koyun çobanlığı keçi çobanlığı da yaptım. Balya makinası çalıştırdım. Kavun karpuz ektik çocukluğumuzda, sonraki dönemlerde de. Ama şimdi çoğu işten vazgeçtik. Sadece kuru

tarım. Onu da kıt kanaat. Mesela herkes tatile gidiyor, biz gidemiyoruz. Yani replik koyuyorlar ya, instagramda çıkıyor. Adam diyor ya, zaten zengin şehirde tatile gidemeyecek diyor. Sen niye tatil arzuluyorsun diyor. Yani biz sadece üretiyoruz ama ürettiğimizle de karnımızı zor doyuruyoruz, çocuğumuzu zor okutuyoruz. 2005 yılına kadar ev aldım, arazi aldım, araba aldım, bu evi yaptırdım. Ama o yıldan bu yana çiftçi olarak ben yatırım yapamadım. O dönemde hem kavun karpuz ekiyordum. Hem kuru tarım hem hayvancılık hem de balya yapıyordum. Yani 4 yerden gelirim vardı ama her geçen yıl birini bırakarak yoluma devam ettim. Çünkü kazandırmadı, kademe kademe küçülmek zorunda kaldım. Nedeni maliyet artışları ve verim düşüşü. Yani her yıl aynı işi devam ettiriyorsun, ama eline geçen kazanç düşük oluyor. Verim düşüşü ile de ilgili ekonomik şartlarla da ilgili. Yani kazanç her geçen gün azaldı. Ama o zamanlar 150 dekar yerden şimdi 250 dekar yerden aldığım üründen daha fazla ürün alıyordum. 150 dönümden buğdayda 450-500 kilo arpada 600-700 kilo alırken, şimdi 250 dönümde 300 kiloyu geçmiyor. Kimi yerde 150 kilo alıyoruz. Hem ürün rekoltesinde hem kazançta düşüş oldu. Daha fazla tarla ekip daha az kazanıyoruz." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Ben 1998'den 2005 yılına kadar yatırım yapabildim o dönemde arsa alabildim. Burada yılda 10 dekar tarım arazisi alabiliyordum. Ondan sonra ben bir çöp yatırım yapamadım. Sermayem gün geçtikçe küçülüyor büyümüyor. 1994'ten kalma 70 beygir gücünde manuel traktör kullanıyorum. Bugün son model bilgisayarla çalışan bir traktör niye kullanmayayım ben? Yani çok cahil değilim öyle bir traktör kullanabiliyorum zaten ben. Ama alma imkânım yok. Alırsam riske girecek yani ekonomik olarak küçüleceğim. Alamıyorum. Yani çalışıp çalışıp devamlı köle gibi insanların olmasını istiyorlar. Köle gibi üretsin ama başını kaldırmasın. Ya Avrupa'daki insandan benim ne farkım var? Ne farkım var? Benden çok mu akıllı acaba? Ben geri zekâlı mıyım? Değilim. Belki Avrupalı insandan daha iyi tarım yapacağım ben ama bana imkân vermiyorsun sen. Bu köyde 100 dekar arazisi olan adam eğer su olsa, bu memlekette bir cumhurbaşkanının aldığı maaştan daha fazla parayla yaşamını sürdürebilir. Su olsa. Suyumuz olacak su. Gübrenin 500-1000 lira olması beni bağlamaz. Ben fazla ürün ürettiğim zaman bana koymaz. İşte benim ürettiğim ürünün düşük olması derdim o. Şu şartlarda 300 dönüm yer ekip de her yıl bir araba bir traktör bir daire alabilmem lazım. Normal şartlar altında." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Hayvancılık faaliyetleri ile uğraşan yerel halkın artan kuraklıklar nedeniyle kendi yemlerini yeterince üretememesi ve aynı dönemde tarımsal girdi maliyetlerinde yaşanan artış, onların sosyoekonomik dirençlerini ciddi anlamda erozyona uğratmıştır.

"Eşim öldüğünde 70 tane inekle kaldım ben yangın olduğu zaman 70 tane ineğimiz vardı bizim. Ama neydi? 2500 lira ediyordu. Bir ufak düve ya da yetişkinin ineğin edivereceği 5000-6000 lira yaa, 6000 liraya inek sattım ben. En çok para eden inek 6000 liraydı bak. Şu anda 600 liraya bak, şimdiki ineklere bak. İyi 25.000 TL ediyor diyelim ama gider gelir de ona göre. O 6000 liralık inek bize para kazandırıyordu. Elimiz para görüyordu ama şimdi… Mesela motor, alet alıyorduk. Hiç yem parası düşünmüyorduk. Kendi kendimize olup gidiyorduk, şimdi oturduk yani hiç adım da atamaz olduk. 70 tane ineği 6 ay satamadım. Mecbur baktım. Bunun içinde 6 ayda, 15 güne bir naylon yem yaptırıyordum. Arpamız çoktu tarladan, her şeyimiz vardı. Ondan sonra hiç saman almazdık, yetiyordu. Yaptığımız 30.000 liralık masraf diyelim bizi bir yıl geçiriyordu ama şimdi 100.000 lira sade arpa, 100 milyar… o

bile yetmez. Beş naylon arpa alıversen 100.000, 5 naylon bir yıl yetmiyor ki… Bir arpaya yüklensen 2 sene yedirmiş olsan 200.000 lira vereceksin arpaya. Hadi bakalım bu maldan 200.000 lira kazanacak mısın ki? İnan ki çok zor... Baktık ki yapamayacağız, batacağız. Bırakacağız. Ama oraya varsan satın alsan pahalı, ovaya insen olmuyor kuraklıktan. Her şey pahalı gübresi mazotu. Artık yani işin içinden ne bileyim çıkılmaz hale geldi gibi bir şey. Yapanlar yapar belki de bizim zorlaşıyor. Benim için zorlaştı. Süt parasından 2 lira bile kalsa yeter bize köy yerinde o bile kalmıyor, biz 5-10 lira içerde kalıyoruz. 10 lira demek öte ay 20 TL, gelecek ay 30 TL, neyle ödeyeceksin? İnek sat git orayı öde, açığını öde. E daha kendin yiyip içeceksin, çoluğun çocuğun masrafı. Yani ne bileyim ya bilmiyorum…" (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Yani burada ne demek istedik? Ben 2000'de başladım ama o zamanlar girdiler çok ucuzdu. Kazancımız bire beşti, bire dörttü. Şu anda kazancımız bire bir değil, bire eksi beş… Anladın değil mi? 1850 TL olmuş BAĞ-KUR, durma yatır... Eşimin daha 7 yılı var… Hayat şartları var ya artık çok zor. Bir de Türkiye'de şu oldu. Zengin fakir arasında çok büyük bir uçurum var. Zengin 10 kat zengin oldu. Fakir ise yerin dibine geçti. Kalmadı bitti. Orta halli kalmadı bitti. Bak abicim ben 2013'e kadar hiç zorlanmadan hayvancılığı da yaptım almam gereken her şeyi de aldım. Doğru ya doğru ya. Şu evi yaptım hiç zorlanmadım ya hiç borçlanmadım. 2011'de gittim bir tane sıfır araba aldım hiç koymadı, çocuklarımı everdim hiç koymadı. Ama şu son 7-8 yıldır var ya vallahi anam ağlıyor anam. Bu zamana kadar çok iyi bir gelirimiz vardı 8-10 yıl önceye kadar ama artık yok. Hiç, yani elimizdekine sahip çıkmaya çalışıyoruz. Eskiden nasıldı biliyor musun? Bir tane dişi 5 tane hayvanı beslerdi. Şu anda bir dişi arkasındaki buzağıyı beslerse ona dua ediyoruz, yani bire bir." (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Bakıyorlar, bakıyorlar her ay içeri giriyoruz. Oğlan her ay borç katlıyor baba satalım diyor. Borcu borçla kapatıyorsun diyor. E ne yapalım sebze yapıyorduk şimdi su da yok onu da yapamıyoruz." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"İstediğiniz yerde de kullanabilirsiniz. Çünkü düşüncelerimiz, biz burada gerçek üreten, gerçek vatanını seven, gerçek, milletini seven insanların çekmiş olduğu ıstıraplar, yaşamış olduğu sıkıntılar birilerine şirin gözükmek için yani belki sizler bile net bir şekilde fikirlerinizi anlatamayabilirsiniz mevkiinizi makamınızı düşünerek ama bu saatten sonra bize ne unvan verecek ne terbiye edebilecek ne de bilmem ne yapabilecek bir insan yok. Biz kendi emeklerimizle sonuna kadar geldik ve son haddindeyiz. Bizde derler ki; ölmüş at canavardan korkmaz, derler. Hatta ölmüş merkep derler, canavardan korkmaz. Biz onları yaşıyoruz. Hani paramız var ki ithal ettik diyen bir sistemden paran olsa da alamayacağın bir döneme geldik. Ya da diyordu ya birisi çiftçi çok çok çalışır, az az kazanır diyordu ya. Böyle bir durum yok. Çiftçi çok çok çalışıp az az kazanmıyor. Çiftçimiz ne kadar çok çalışırsa o kadar çok zarar ediyor, ettiriliyor. Siz bunların ne belini doğrultacaksınız ne de öldüreceksin ama sürüdürmeye devam edeceksiniz diyorlar idi. Ama dedik ya bizde bir şey kalmadı…" (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı-elektrikçi)

Şiddetlenen kuraklık, artan maliyetler nedeniyle başa çıkma kapasitesi çok yüksek olmayan üreticilerin tarımsal üretim süreçlerinin sürdürülebilirliğini ciddi şekilde etkileyen bir

durumdur. Geçmişte üreticiler, ektikleri ürünle yahut ürettikleri süt ile yatırım yaparak bir sonraki yılı planlayabiliyorken, günümüzde bu planlama yetenekleri büyük ölçüde azalmıştır. Tarımsal üretimde yaşanan verim düşüşü ve rekolte kayıpları, üreticilerin daha fazla ekim yaparak daha az kazanç elde etmelerine yol açmaktadır. Bu durum, üreticilerin sadece yatırım yapma yeteneklerini değil, aynı zamanda günlük yaşamlarını sürdürme kapasitelerini de zorlaştırır hâle gelmiştir. Hasattan ya da üretilen sütten elde edilen gelirin; artık yem, gübre, mazot gibi temel girdilerin maliyetlerini bile karşılayamaz hâle gelmesinin yarattığı kırılganlığa bir de artan kuraklık nedeniyle yarıdan fazla rekolte kayıpları eklenince tüm üreticilerin ama özellikle küçük çiftçilerin finansal dayanıklılığı ciddi şekilde zayıflamıştır.

> "Çok, çok kuraktı. Bizde verim %50 düştü. Direkt %50 düştü hepsinden. O da salladı. E fiyatları da yüksek zaten şimdi tarlayı sürmeye gidemiyoruz mazot yüksek. Maliyetler çok yükseldi. Eylülde ödemelerimiz var Tarım kredi kooperatifine onun ödemesi bayağı bir zorlayacak. E bunu kapatırsak bir dahaki senenin mazotunu nasıl alıp üstesinden geleceğiz. Yani bunları düşünerekten bayağı zor duruma soktu. Kredi kullanmak zorundasın, gelecek senenin de garantisi yok ki! Neyle ödeyeceğiz? Önümüzdeki sene de kuraklık olursa bu sefer elindekileri çıkaracağım o daha kötü ya... Valla bu sene ekimi yarıya düşüreceğiz. Hayvanları da satacağız. Allah nasip ederse, kulakları duymasın (bunu sessizce dile getirdi), çünkü kazandırmıyor, cepten yiyor." (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Daha iyiydi. Çiftçiye daha çok değer veriliyordu. Daha verimliydi, maliyet çok ucuzdu zaten çok uygundu. Hem daha verimli hem de maliyet fiyatları bu kadar yüksek değildi. Mesela mazot bu kadar fırlak değildi, gübre değildi. Yani bizim babamız 3 kızına bakabilmek ile beraber 4 torununa da baktı. Artı bütün ekipmanlarını aldı. Biz şu anda kendi karnımızı doyuramıyoruz yani. Üniversite okuyan çocuğum var benim, her gün tartışıyoruz; yani bu gelir getirmiyorsa burada bu masrafı etmenin bir anlamı yok, diyor. E mantıklı… işte bu kadar ileride, zor ki ne zor… Kuraklık…Çiftçiye ve köylüye yani. Bence bizi daha çok salladı. Şehirde olsan temizliğe gidersin durumu iyi olanlara bulaşık yıkarsın, tuvalet temizlersin, merdiven temizlersin, alternatif çok ama burada yok, belki günlük geçimini sağlarsın ama burada o da yok. Tamam hayvanlardan çıkardın, yiyeceğin içeceğini ama illa para da dönmesi lazım. Faturaların yatması gerekiyor zaten her ay belli miktar, sağlık problemin var her ay hastaneye gitmen gerekiyor. Valla ben her sabah kalktım mı Napolyon'u bir daha öldüresim geliyor. Parayı icat ettiği için ama Napolyon'u göremiyorum (gülüşmeler). Öyle işte yani o kadar. Önce iyiydi ya, mesela 5-6 sene önce falan iyiydi. İneklere babamla beraber bakıyorduk. Babam bir süt parası alıyordu, koşturarak geliyordu, biz Korkuteli'ne gidiyorduk, evvela şişimizi (şiş kebap) paketliyorduk garantiye alıyorduk. Ondan sonra alışverişimizi yapıyorduk, dolabımız doluyordu. Düşün yani süt parası alıyorduk, bizi rahatlatıyordu, artıyordu, başka şeyleri de yapabiliyordu. Maaşı olduğu halde maaşına dokunmuyordu ama şimdi yok öyle bir şey, maaştan gidiyor. Öyle yani iyice kötüledi, çok çok kötüledi. Öyle işte…" (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Yani demek istediğim gerçekten çok zorlanmaya başladık. Hayvancılık hiç bu sene kadar zor değildi. Ha, kuraklık olmasaydı, kuraklık yaşamasak biraz daha rahat olurduk. Şimdi o çiftlikte yani yeni seneyi düşünüyoruz ama en büyük düşündüğümüz birisi de bizim gübre fiyatı. Yani gübre fiyatında esasında, devletin büyük bir katkısı olması lazım şu durumlarda dönüm başına. Zaten kuraklık bizi tamamen sıkıntıya sokuyor. Evet yani sıkıntıya sokuyor. Gübre şu anda 20-20'nin 750 lira olduğundan bahsediliyor. Yani şimdi bazı arkadaşlar bunu daha ileriye gideceğinden bahsediyorlar, almaya başladılar ama bizim zaten şu anda onu alma gücümüz olmadığı gibi; hayvanları nasıl yetiştirebiliriz diye onu düşünüyorum. Ama nakitlerimiz, paramız olsa da şimdi alıp koysak olacak ama onu da yapamadığımıza göre… Bunların hepsinin başı tek sebebi kuraklık. Biraz da devletin bizlere yardımcı olmayışı." (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Önce kazandık, yani Allah'a şükrederim kazandık ama şimdiden sonrası için zor diyorum ben yani. Önce ben affedersin evlendim 2000 yılında, bir traktörüm vardı, onu sattım, hayvan aldım. Ondan bir traktör yerine aldım, arazi aldım baya iyiydi ama bu saatten sonra hazır kendi elimizdekiler kalsın ona şükrediyorum. Böyle giderse onlar da gidecek elimizden yani, çok perişanız bu sene yani, 2 kuraklık bizi yere serdi yani. Şimdi şu köyde herkes saman alacak saman, hiç vermeyen 50-60.000 TL para verecek. Bir kamyon saman zaten 20 ton 3000'er bin lirada, kilosu 2000 lira samanın. Bir işe yaramıyor, 50-60.000 cepten gidecek." (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

Yem fiyatlarının artışı, büyükbaş hayvancılıkla uğraşan çiftçiler için büyük bir maliyet kalemi hâline gelmiştir. Eskiden kendi yemlerini üretebilen çiftçiler, kuraklık nedeniyle artık hazır yem almak zorunda kalmaktadır. Bu durum, maliyetlerin dramatik bir şekilde artmasına neden olmuş ve çiftçilerin ekonomik dayanıklılığını zayıflatmıştır. Sattıkları süt, aldıkları yemi karşılamadığı için, çiftçiler sürekli olarak borçlanmak zorunda kalmaktadır. Kuraklık devam ettiği takdirde, çiftçilerin direnç kapasiteleri daha da azalacak ve tarımsal üretim sürdürülemez hâle gelecektir. Zira iklim afetlerinin yarattığı yoksullaşma ve borçlanma döngüsü, çiftçilerin ekonomik dayanıklılığını zayıflatmakta ve uzun vadede tarımsal sürdürülebilirliği tehlikeye atmaktadır.

> "Ne yaparız Allah göstermesin bir sene daha aynı kuraklığı yaşarsak bizim bir kısmımız silinir… Gerçekten silinir… Çünkü neden herkesin de dayanma gücü kalmaz ki. Bir gübre olmuş, 500-600 TL… 50 kilo mu, ne oluyor kilosu, 10 TL olsa. Buğdayda 7-8 TL, 10 TL. Zaten bir kilo… Valla yok ya düşünüyorum da buna süspansiyon uygulamazsa olmaz." (L-16, Erkek, 63, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Büyümek gibi bir amacımız yok artık. Her gün daha kötüye gidiyoruz. Biz yazın ovayı toplarken hem mazot 30 lirayı geçti, millet ovayı bitirdi, eve oturdu, mazot 26 liraya düştü sanki garezinden. Hazırda mazot yok, mecbur olmasak almayacağız. Eskiden 2 bidon mazota 1500 lira veriyorduk, şimdi 1500 liraya 60 litrelik bir bidon mazotu dolduramıyorsun. Şu anda elimdeki malımla idare etmeye çalışıyorum. Yarın

dediğim gibi erkek danaları satacağım yılbaşında, ne yapacağım? Bizden sonraki nesil zaten hayvancılık yapmaz, çiftçilik yapmaz çünkü gün gün zorlaşıyor… Ürünleri götürdüm pazarda sattım. Öteki oğlan geldi, şu eşofmanı alalım, şu tişörtü al derken, kazandığımı da orada koydum geldim. Yapacak bir şey yok, yok. Yani gerçekten bu üretimin ilerlemesi için mazotun gübrenin düşmesi lazım zaten. Bir de bu kadar maliyete rağmen kuraklık olduğu zaman bitti, o da yok. Ben artık borç almaya korkuyorum. Geçen sene bu(oğlu) traktörü verelim, traktör alalım, benimle kavga ediyor, kavga ediyor… Lan oğlum! Benim 10 dönüm tarlam yok, ben bir dul karıyım. Ben bu traktörü alsam yarın neyle ödeyeceğim? "Yılda satarız 2 dana" diyor. Anasını satayım 2 danayı sattım mı, ben bu sene malın yiyeceğini alamıyorum ki, traktörü nasıl ödeyecektik? Beni halden attıracaktı gari! Artık arttırmayı bırak, sadece karnınızı doyurursanız şükredin diyorum." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"20 sene önce iyiydi abim. Yok, şimdi yatırım diye bir şey yok. Şimdi ayakta kalmaya çalışıyoruz. Tıkandı abim tıkandı… Yani geleceğe bir şey bırakamayacağız. Ekipmanlarımız yaşlanırsa değiştirme şansımız yok. En ucuz traktör 500 bin lira. Bunun arkasından aldığın ekipman da bir o kadar para tutuyor. Şu anda bir çiftçiliğe başlamak için 1 milyon lazım. En ucuzunu alırsan o da." (L-21, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Ondan sonra iş karşılığının, emek karşılığının alınmaması yani bu kadar 12 ay mücadele ediyoruz. Bir beklentimiz var. Bu beklentiyi de bulamayınca yani bırakın beklentiyi biz giderlerimizi karşılayamaz hale geldik. Yani verdiğimiz parayı geri cebimize katamaz hale geldik. İnsanın hayatını idame ettirmesi için biliyorsunuz bir açlık sınırı var yoksulluk sınırı var. Yani diğer şeyleri saymaya gerek yok. Genel olarak teşbihte hata olmaz ama bundan 10 yıl önce 9 lira masraf edip 30 lira cebimize katıyorduk. Şimdi 30 lira masraf edip 9 lirayı cebimize katamıyoruz. Bu neden kaynaklanıyor. Su sıkıntımız var. Suya ulaşmak için yaptığımız masraflar, gübre mazot, ilaç masrafları yani bizim boyumuzu aştı… Bu gidişle ekemeyecek millet abim. Yani aslında bu işin üstündeki yukarısındaki bürokratı olsun, siyasisi olsun istediğim şu. Çok bir şey istemiyoruz. Yani herkesin bir menfaati de oluyor dönemsel olarak. Üreticinin çok zor anlarında çok küçük dokunuşlar bile bizi rahatlatacak, şevkimizi artıracak, üretmemizi, burada durmamızı sağlayacak. Çok afaki bir şeyler istemiyoruz. Biz normal hayatımızı idame ettirelim, çocuklarımıza alt perdeden de olsa yaşam hakkı tanıyabilelim istiyoruz. Ama bu şekilde devam ettikçe hayatımızı idame ettirmek bile gün geçtikçe bizim için zor hale geliyor." (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

Üreticilerin artan ekonomik kırılganlıkları aynı zamanda sosyal ve psikolojik dirençlerini de etkilemektedir. Sürekli artan maliyetler ve verim kaybının neden olduğu birikimlerin yitirilmesi ve artan borçlanma tarımsal üretimin sürdürülebilirliğine olan inançlarını ve motivasyonlarını yok etme noktasına gelmiştir. Bu durum, genç nüfusun tarımdan uzaklaşmasını, kırdan kente göçü, kırsal toplulukların yaşlanmasını hızlandırmakta ve tarımsal üretimin daha da azalmasına yol açmaktadır. Kırsal alanların sosyoekonomik yapısının bu şekilde bozulması, toplumsal dayanışmayı ve sosyal ağları zayıflatmakta, toplulukların iklim krizine karşı dirençlerini düşürerek gıda güvenliği ekseninde ciddi sorunları beraberinde getirmektedir.

> “Üretimimiz şu anda totalde %40’a düşmüşse, kuraklık böyle devam ederse %10’a düşer. Bütün perdelerdeki üretim. Yani bunu her şey tetikliyor artık. İlaç gübre giderlerini zaten ürün zor kaldırıyor, biz zor kaldırıyoruz. Ama bir de kuraklığın devam etmesi, suyun olmaması, düşünün evde 1 ay su olmasa evin içi curcuna oluyor, trafik karışıyor. Sonuçta insanın nasıl canlı bir anatomisi varsa, o ağacında canlı bir florası var. Aynı sonuç. Tamamen birikimlerden yiyoruz şu an. Başka bir şansımız yok. Son zamanlarda iyice arttı, dengeler iyice bozuldu. Eskiden yazdırıyorduk, yıl sonunda meyvemizi sattığımız zaman bunları aldığımız bayii parasını ödeyeceğimizi biliyordu. Yani bizi risk grubunda değerlendirmiyordu. Şimdi diyor ki, bu adam bundan ne alacak ne satacak ne kazanacak da bana ne getirecek, diyor. Riskli görüyor bizi. Atıyorum 100 bin lira ise aldığımız ürün, biz risk grubuna girdiğimiz için yüksek faizden ödemesini alıyor. Bu tür ticari bayiiler de bizi risk grubuna aldığı için adam bize çok ılımlı mal vermek istemiyor. Çok olumlu fiyatlar veremiyor çünkü ben buna versem belki ödeyemeyecek diyor. Ya tutarsa hesabı, 10 liralık ürüne 20 lira yazıyor adam, alırsam bari kelleyi kurtarırız, diyor.” (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

> “Bizim halk arasında bir laf vardır. “Ekmeğin yanında zeytin çıtlıyoruz” diye. Yani bedavaya çalışıyoruz. Kaç yıl gidebiliriz bu şekilde? Yani bunun cezasını şu anda köylü çekiyor zaten de. Tüketici olan şehirler de çekecek, ekmek bulamayacaklar. Tam buğday ekmeği 8 lira olmuş diye şikâyet ediyor adam biri. Bulduğuna şükret, dedim. 18 lira olacak ama alamayacaksın dedim. Bundan 10-15 yıl önce arpasını buğdayını kaldırdığı zaman adam o yılki kazancıyla gidiyordu 10 dönüm tarla satın alıyordu. Meyvesini satıyorsa bir traktör alabiliyordu. Şimdi almanın imkânı yok. Şu anda borçlarımız kapatmakta zorlanıyoruz. Giderler çok, girdiler çok. O zaman süperdi. Masraf bir liraydı. Kazanç 50 liraydı, kazanç çok yüksekti çünkü girdiler çok düşüktü. Fiyatlar iyiydi. Şimdi hep içerdeyiz, birikimlerimizle idare etmeye çalışıyoruz. Hep kredi ile çalışıyoruz. Son iki yılda iyice arttı. 50 ton meyve sattım mı, 5 tonuyla ben o ilaç parasını kapatırdım. Şimdi öyle bir şey yok. En az 20-25 tonuyla oraya borcumu kapatıyorum, en az… Biraz önce ben size söylemiştim, çiftçinin sahibi yok diye. Bakanlık bile çiftçiyi atmış. Öyle bir şey yok. Mesela Korkuteli barajına su takviyesi yapılması için işte bazı vaatler vardı, hiçbiri yerine gelmedi. Gün gün Korkuteli barajı da gidiyor. Eriyor yani kış yağışlarını alamayınca. Yavaş yavaş gidiyor, o da gidiyor. Yani su takviyesi yapılmadıktan sonra baraja. Önümüzdeki 5-6 yıl içinde barajda su toplanabileceğini düşünmüyorum. Çünkü barajdan yukarıda meyve bahçeleri oluşmaya başladı. O kaynak sularının etrafında herkes motor pompalarını kuruyor. Oraya da baraja yine su girişi azaldı. Yani kaynaktan direk kullanıyorlar. Mesela şimdi şöyle öncelik kaynak sularının olduğu bölgedeki insanların kullanım hakkı var zaten. Bu daha önce mahkeme kararlarıyla da tespit edildi. Yani kuraklıktan etkilenmemesinin yolu, mevcut baraja su takviyesi olsa mevcut hayvancılık mevcut çiftçiyi öldürmez, yaşatır biraz daha yani 3-5 sene daha uzatır. Ama hazır olan da kuraklığa yenilirse biter yani.” (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

Bu kırılganlaşma süreci, aynı zamanda iklim adaletsizliğinin tipik bir göstergesidir. Zira üreticiler arasında iklim krizine en az katkısı olanlar onun etkilerinden en çok zarar gören, borçlanan, yoksullaşan, mülksüzleşen, göç etmek zorunda kalan yahut kapana kısılmış topluluklar hâline gelen grupları oluşturmaktadır. İklim afetleri kırsal alanlarda yaşayan ve

tarımsal üretimle geçimini sağlayan toplulukları daha fazla etkilediği gibi bu topluluklar arasında da yapısal eşitsizlikleri derinleştirmektedir.

> "Sizin için bir örnek vereyim o zaman. 2000'li yıllarda, ben normal bahçecilik yapıyordum. Şimdiki parayla 100.000 TL para kazanıyordum. 20.000 TL'si masrafa gidiyordu, bana 80.000 TL para kalıyordu. Şimdiyse 100.000 TL para kazandığım zaman 150.000 TL masraf yapmam gerekiyor. Biraz daha eksiye gidiyorum meyvecilikte, öyle… Yine aynı şekilde örnek vereyim. Bir memur ortalama bir öğretmen 1.500 TL maaş alırken benim o zaman aylığım aşağı yukarı 8-10.000 TL arasındaydı. Şimdi ben sadece bir emekli maaşı kadar bir para alabiliyorum. Sağ olsun çocuklarım benden patron şu anda, Allah ziyade etsin. Yani bizim çiftçiliğin geliri tamamen düştü. Arka tarafta inşaat var 4 katlı bina, ben onu 2 yılda yaptım o yıllarda. Bugün onun bir odasını yapamam. Yani çiftçilik bu kadar geriledi bizim. Şimdi şu anda kuru tarımda karnımız doymuyor öyle diyeyim. Önceden bu bahçeler fazla yokken sadece, arpa, buğday kuru tarım işinden biz çiftçiler fevkalade memnunduk. Dönüm üzerinden aldığımız arpa buğday tanesi, saman hayvancılığımızı geliştiriyordu. Şu anda 100 dönüm 200 dönüm araziyle ben şurada 150 koyuna yetiştiremiyorum malzemeyi. Bu şekilde devam ederse benim koyunculuk hayvancılık da bitecek benim. Yani 200 dönüm araziden 6 tane çocuk doymamış olacak." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Hayvancılıkta da iki yıla kadar iyiydi, iki yıla kadar diyorum ama. Sahip olduklarımıza hayvancılık sayesinde sahip olduk ama iki yıldır sahip olduklarımızı da neredeyse bitirmek üzere, o aşamaya geldi. Yani geçmiş yıllara kıyasla büyüme ve yatırım yapma noktasından, son iki yılda direkt küçülmeye gittik. Hani grafiklerde dik uçurumlar olur ya öyle oldu. Bunda kuraklığın payı %70 derim, %50 diyemem. Zaten ikisi birbirine bağlı, tarım olmadığı anda hayvancılık da olmaz. Son üç yılda tarlalarımdan 4000 paket saman aldım. Bu da 100 ton demek, 100 ton saman parası benim cebimde kaldı. Bugün 170 bin liraya aldığım saman parası cebimde kaldı. Arpamız da öyle arpamız da yetiyordu. O zaman 100 ton arpa kattım. O zaman da hayvan sayısı 150-160 civarındaydı ve yetiyordu. Yemi az alınca kalan paralarla diğer besinleri alıyorduk, hayvanları daha kaliteli besliyorduk, verim, rekolte daha yüksek oluyordu. Şimdi kazancımız belli, sütten para kazanmamızın imkânı yok zaten, imkânı yok. Çoklu ahırlarda 20 kilogram kotadır, yirmi kilogramla yaptığımız halde yine de biz o işin altından kalkamayız, yem parasını bile ödemez. Kendini doyurduktan sonra geriye bir şey kalmıyor. Ahırın sayısı, sağılan ineğin sayısının üç katıdır, 50 sağılır ineğin varsa 150 baştır, ahır sistemi böyle ilerler. Yani kırk tane mal, yanında seksen taneye de bakmak zorundadır ama bakamıyor artık. Kalite ve bakım düşünce olmuyor." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Bizim burası kurak, su yok, olacak olan bu olur başka bir şey olmaz. İklimin değişmesinde, dengesizleşmesinde kırsaldaki insanlar olarak bizler pay sahibi değiliz ama en çok zararı gören de bizleriz. Nereye gidersem gideyim hep ikinci sınıf insan olarak görüyorum kendimi. Çiftçi…. Aşırı Atatürkçüyüm, işin harbisi. Ey koca Atatürk diyorum bazen, diyorsun ki "Çiftçi Milletin Efendisidir". O efendi şu anda rezil oldu (duygulandı). Yani dedim ya çiftçi her zaman ikinci sınıf insandır, birinci sınıf olmaz, oldurmuyorlar, kabul etmiyorlar. Çiftçi bitti ama her açıdan, inekçilik olsun, ekim olsun, bahçe olsun her konuda çiftçi bitik. Son 2-3 yılda ne traktörleri kaldı insanların ne arabaları kaldı satmadık. Ama işte hayat böyle, adil değil… Gelin hayvanların yanına gidelim. Bakın normalde bu ambar ağzına kadar dolu olurdu.

200 hayvan beslerdim hepsine de yeterdi. Para kazanabiliyordum niye, kendim ürettiğim için. Şimdi kazanamıyoruz çünkü hepsini dışardan alıyoruz. Ne yaptım, sattım. Elimdeki hayvanları besleyemedim sattım yalnızca saman alabildim ve evin ihtiyacını karşılayabildim. 200 bin liraya saman aldım zaten. Geçen ay 47 bin liralık mazot kullanmışım ne kadar dayanabiliriz." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

İklim krizi ile mücadelede, çiftçilerin ihtiyaçlarının ve kırılganlıklarının göz ardı edilmesi, iklim adaletinin sağlanması önündeki en büyük engellerden biridir. Tarımsal politikaların, küçük üreticileri destekleyecek şekilde yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bu politikalar, yalnızca ekonomik destek sağlamanın ötesine geçerek, su kaynaklarının yönetimi, toprak verimliliğinin artırılması, kuraklığa dayanıklı tarım tekniklerinin geliştirilmesi gibi konuları da içermelidir.

"Seneye de böyle olursa ya biteriz…(gülüyor). Sadece biz değil. Şehirler de biter, üretim olmazsa, biteriz. Şimdi inşallah öyle bir şey olmaz da kuraklık olmaz. Kuraklık gerçekten kötü olur herkes için." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Bunun haricinde ekim dikim yine kıtlık yoktu her şeyimiz iyiydi. Ben o zaman ovadan tarla alabiliyordum mesela. Şimdi tarla alma şansım yok. Hazır elimizdekileri tutabilsek o yetecek. Hatta belki satmak zorunda kalacaz. Önceki yıllarda kazanç kapısı bundan iyiydi." (L-Muhtar-2, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"O zaman yaptığım hesaba göre bu işe hem yatırdığım öz kaynağı hem de krediyi 1,5 yılda çıkarabiliyordum. Yaptığım ek işlerle kendimin evinim geçimini sağlayacaktım. Hayvancılıktan kazandığımı direk hayvancılığa yatıracaktım. Bu şekilde düşünüyordum. Ama tamamen tersine gitti. Bizim bir yıl, bir buçuk yıl dediğimiz 5-6 yıla döndü, bugüne geldik (gülüyor). Bilmiyorum ya gerçekten… Yani umarım bu durum geçicidir çünkü Korkuteli'nin üretim olmadan dayanma şansı yok. Bu şekilde de gittiği vakitte nereye kadar gider? Bu işte, yani küçük baş hayvancılık tamamen yere çakıldı. Şu anda rezil, tamamen. Büyükbaş hayvancılık desen ona göre. Tarımı zaten sorsan ayrı bir mesela. Bugün yani bahçecilik yapan arkadaşlar da vardı. Adam mesela galericilik yapıyor. Ha bizim üretimimiz azalıyor ama milletin de alım gücü azalıyor bu da var. Ama ben bu üretimin neresindeyim ya? Tamam maliyetler ayrı mesela, hani yıl geçse maliyetleri belki adam diyecek ki ya tamam maliyetli oldu ama yıl da iyi geçti. Ben bu şekilde amorti ettim çünkü bir almam gerekirken 5 aldım. Bunu diyebilir. Ama yıl da kurak geçiyor. Maliyet de malum yüksek. Dediğim gibi tabiatın dengesini bozdukları sürece bu iş boş." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Başk.)

"Benim eklemek istediğim şu; bizim karnımızda 40 tane yeni yıl vardı. Ama artık nasıl olur bilmiyorum. Çiftçilik iyi kötü 50-60 yaşındakilerle gidiyor ama bizim nesil bittiği zaman tarım bitecek yapacak olan yok. Adam asgari ücretini alacak, sigortası yatacak cumartesi pazar, bayramlarda keyfini yapacak. Bizim mesela 1 aydır feleğimiz şaştı. Ortada kazanç da yok hamallık yaptığımız şey. Bundan 20 yıl önce örneğin

> elmasını sattığında bir yere gelirdin cebindeki parayla bir hayalin olurdu arazi mi alayım traktörümü mü yenileyeyim. Ama şimdi tek yapılmaya çalışılan şey elindeki varlıkları korumak başka bir şey değil." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Kumluca'da ise uç hava olaylarının sıklığını ve yoğunluğunu artırması ile yaşanan büyük kayıplar, tarımsal sigorta pratiğine ilişkin farkındalık ve bilincin artmasına yol açmıştır. Bu bağlamda bu afetlerin ardından direnç kapasitesi yüksek olan ve üretime yeniden başlayabilen çiftçilerde sigortalılık oranının yüksek olduğu görülmektedir. Ancak bu değişim Kumluca'nın geneline yansımamıştır. Bu nedenle afete maruz kalan ve üretime devam edebilen çiftçilerin iklim afetlerine karşı direncinin bu bağlamda afeti deneyimlemeyenlere kıyasla daha yüksek olduğu söylenebilir. Ne var ki bu durumun hem ekonomik direnç kapasitesi yüksek hem de herhangi bir mülkiyet sorunu olmayan üreticiler için geçerli olduğu bir gerçektir ve bu üreticilerin oranı yörede çok da yüksek değildir. Dolayısıyla artan afetlerin neden olduğu kırılganlaşmanın bu çiftçiler arasında daha yaygın olduğunu söyleyebiliriz. Zira "bugün yine gelse bir hortum biz bitiğiz yani", "eski birikimlerimiz, eski yerlerimiz, eski gelirlerimiz olmasa biz bu çiftçiliği yapamayız", "gelirim yükselmediği için baş edemiyorum", "ben tarihten silinirim, bu kadar söyleyeyim ben size", "bir daha hortum geçerse Allah korusun tamamen biter. Hani intihar edenler var ya, o zaman intihar işi burada çok çok fazla olabilir", "hayat felç olur ve kimse kolay kolay toparlanamaz", "şimdi birikmiş param yok, yaptıramam ben" ve "benim diyen üretici çıkamaz. En az 5 yılına mal olur" ve benzeri söylemler direnç kapasitesinde yaşanan dramatik düşüşü net bir biçimde ortaya koymaktadır.

> "Tüm birikimlerini harcıyorsun çiftçinin halini bilen yok şu anda. Biz seranın dönümünü o zaman 50 bin liraya yaptırıyorduk şu an 250 bin lira dönümü. 5 katı oldu. Şu anda yaptırsan 50'ye yaptıracağını 250'ye yaptıracaksın dönüm olarak. Bugün yine gelse bir hortum biz bitiğiz yani. Bu afet 2019'da oldu, aynı şeyi şimdi farz et olduğunu, milyonlardan bahsedeceğiz ama o zaman hepsi yani 250-300 bin liraydı. Aradaki zaman dilimi çok fazla bir şey değil ki 4-5 yıl." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

> "Tekrar olsa valla aynı yerde yine başlarız (Gülüyor). Ama masraf yönünden aynı olmaz tabii. 5 dönümüne 200.000 TL kredi çekmiştim. Bu sefer belki bir 1.500.000 lira falan masrafım olur. Çok yüksek masrafım olur böyle giderse. Şu anda 1 dönümü 200.000 liraya mal oluyor 5 dönümü 1 milyon liraya gelir. %50 her şeye zam gelirse hatta 2 milyona mal olur. Tekrar olursa başa çıkma durumumuz çok zor. İşte benim gelirim yükselmediği için baş edemiyorum. Ama 2019'daki orantı ile bir olsa benim için önemli değildi. Hani ne olurdu şimdi benim o zamanki kazancım 250.000 TL civarındaydı 2019'u baz alırsam, bunun 50'sini ödemelerime verdiğimde 150-200 benim elime para kalırdı o kurtarır ama şimdi kazancın aynı diyelim belki biraz daha yüksek de masraflar çok daha yüksek olduğundan onu karşılamıyor. Yani benim kazancımın %50'si krediye gitmiş olacak böyle bir durumda. Yani 500.000 TL

ortalama payı biçersek 250 TL'si oraya giderse 250 yılda bana kalır. Ben bundan yani bir yılın içindeki masrafımı düşersem çok az kalır." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

"Eskiden yani ufaklığımda ben 18 yaşlarındayken, babam buraların mahsulünü sattığında Antalya'dan bir tane daire alıyordu. Şimdi Antalya'dan dairenin kapısını alamıyoruz. Örnek bu. Çiftçi o kadar kıymetliydi. Biz buranın geliriyle Antalya'da Konyaaltı'ndan bir tane daire alıyorduk şimdi Konyaaltı caddesinin kapısını zor alırız. Gelirimizin yarısını yerdik, yarısıyla yatırım yapardık. Yani o zamanların sayesinde hayattayız. O durumda olmayanların çoğu battı zaten, duymuşsundur. Hani Manavgat için söylüyorum onların bir şansları var turizm. Eski birikimlerimiz, eski yerlerimiz, eski gelirlerimiz olmasa biz bu çiftçiliği yapamayız." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

"Ben tarihten silinirim, bu kadar söyleyeyim ben size, harbiden siliniriz yani… Şu maliyetlerde çoğu insan kaldıramaz. Kaldıramaz derken hem psikolojik olarak hem de maliyet olarak kaldıramaz. Ama sigortası olan, sigorta yaptıran ya da yaptırabilen kaldırabilir." (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

Diğer taraftan Kumluca'da da artan uç hava olayları neticesinde üreticilerin derinleşen ekonomik kırılganlığı, üzerinde durulması gereken en kritik unsurlardan biridir. Anlatılardan da anlaşılacağı üzere, üreticilerin tarımsal üretim maliyetleri son yıllarda astronomik boyutlara ulaşmıştır. Örneğin, bir dönüm seranın maliyeti 2019 yılında 50.000 TL iken, 2021 yılında bu maliyetin 250.000 TL'ye çıkmış olması, üreticilerin mali yükünü katbekat artırmıştır. Bu dramatik artış, üreticilerin afet sonrası toparlanma kapasitelerini ciddi şekilde kısıtlamaktadır. Eskiden afetlerden sonra üretime yeniden başlama maliyetleri daha düşük olduğu için üreticilerin direnç kapasitesi daha yüksek iken, günümüzde bu maliyetlerin artması, afetlerle başa çıkıp üretimi sürdürmeyi neredeyse imkânsız hale getirmektedir.

"Afetlerle başa çıkmak… paranın değeri olmadığı için afet olduğunda onun yerine yenisini yapmak daha zor. Eskiden mesela orada kaybettiğin şeyi daha ucuza mal edip alabilirdin. Ben bugün şu yazıhane kırılmış olsa 3-5 yıl evveli daha ekonomiyi zorlamadan kurabilirdin mesela ama şimdi Allah göstermesin burayı diyelim ki bir yıkıldığını kabul et bunu kurmak daha da zor. Afet gördüğü zaman onu kişilerin kurması daha zor. Çünkü alım gücü her sene düşüyor, her yıl düşüyor derken son 6 ayda zaten iyice düştü. Kim olursa olsun artık sosyal hayatını veya alım güçlerini birazcık daha kısmak zorunda kaldı insanlar. Bütçesi yüksek olanlar için bile zorlaştı." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

"Şans iki sene üst üste. Önce hortum geçti, seranın üstünü komple değiştirdik ya, ertesi yıl dolu geldi dolu yırttı bu sefer. Sıfır naylonu aldık ertesi sene tekrar aynı masrafa girdik. Şans… Çok zorladı bu bizi. Kendimizi toparlayamadık. O zaman eşim baya kiloluydu, bir şey yiyip içemez oldu, kilo verdi. Para yok, borç çok… Sebze para etmiyor, çocuklar okulda. Çocuklara evden yemek koyuyoruz hadi kız ilkokula gidiyor, ama oğlan liseye gidiyor. Okulda yemeden geliyor utandığında. Bütün arkadaşları kantinden yiyor. O çantasında geri getiriyor. Bir yıl çocuk okula öyle aç gitti geldi. Para yok, borçları

ödeyemiyorsun. Kimseye bir şey diyemiyorsun, desen de kimsenin yapacağı bir şey yok. Birikintisi olan idare ediyor, ama bir yıl önce hortum geçti birkaç kuruş birikintimiz vardı onu yamadık. Ertesi sene tekrar dolu gelince bu sefer tamamen bittik. 2 yıl üst üste olunca çok zorlardı. Hani çocuklara çaktırmamaya çalışıyorsun da ölü tavuk bile alamıyorsun çocuklara ya düşün. Sadece ekmek alabiliyorsun. (uzun bir sessizliğin ardından). Allah göstermesin bir daha yaşatmasın da insan kaldıramayabilir ikinciyi. Çünkü dolu oldu, birinciyi atlatamadan ikinci oldu onda bile baya zorlandık, zaten toparlanamadık bir daha hortum geçerse Allah korusun tamamen biter. Hani intihar edenler var ya, o zaman intihar işi burada çok çok fazla olabilir. O seranın demirine adam kendini asabilir. Çünkü o borçları ödeme şansın sıfır. Kesinlikle ödenmez, artık adam son çare der, intihar işi çok olur. Allah korusun çok kötü… Ödenmez, o borç ödenmez… Kaç yıl, 5 yıl mı geri atar 10 yıl mı geri atar? O kadar da müsaade etmezler zaten. Ödeme şansın sıfır. Hani yerin yatağın olsa 1 dönümünü satıp kurtulayım dersin ama o da yok. Dedim ye köyde 4 dönüm yerim var satsam ödemez ki. 40 bin lira, benim 1 yılda sadece ilaççıya ödeyeceğim 80-100 bin lira. Fideciye ödeyeceğim 80 bin lira, hangi birini ödesin. Serayı ayağa kaldırmanın maliyeti 3 seneye önce kıyasla çok fazla, aşırı. 3 katı şu anda. 2019 yılında bu yana baktığımızda 3-4 katı. (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

"İnşallah bir daha olmaz. Hani o dönemde o şekilde atlattık ama Allah göstermesin şimdi bu maliyetlerde olursa içeriye çok çok gireriz. O dönmede bu kadar pahalı değildi. Fideler mesela 2-3 iken 10 oldu. O dönemle bu dönem çok farklı yani. Hani Allah göstermesin bu dönemde öyle bir şey yaşayan biri, zor… çok daha zor... şu anda Allah kimseye göstermesin. Şu anda yaşarsa çok zor, daha riskli. Bu sezondan sonramız Allah'a kalmış bir şey. Bu sezondan sonraki riskli Allah bir kez daha yaşatmasın." (K-11, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

"Hayat felç olur ve kimse kolay kolay toparlanamaz. Şu anda millette kaynak yaptıracak para yok. Bir sera 150 bin liraya kuruluyor, üzerinin naylonuydu, demiriydi derken, mümkünatı yok. Yeniden kurulma şansı yok, önceden bin dönüm serayı kurdurduğun parayla, bu sene üç yüz dönüm ancak kurdurabilirsin. Onu da ancak, banka kredileriyle, borçlarla falan halledersin. Yani göle maya çalıyor, ya tutarsa. Başka türlü bu işin içinden çıkılmaz, tarımı öldürdüler." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

Sıklığı ve şiddeti artan uç hava olayları, üreticilerin sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik kırılganlıklarını da artırmaktadır. Üreticiler, afetler karşısında yalnızca maddi kayıplarla değil, aynı zamanda sosyal destek ağlarının zayıflaması ve psikolojik baskıların artmasıyla da mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Örneğin, hortum ve dolu gibi afetlerin üst üste yaşanması, üreticilerin psikolojik dayanıklılığını zayıflatmakta ve geleceklerine dair umutlarını azaltmaktadır. Bu tür afetlerin tekrarlanması, üreticilerde ciddi bir motivasyon düşüklüğü, kaygı ve çaresizlik duygusu oluşturmaktadır.

"Vatandaşın yanında olursa iyi olur, zararlar tespit edilmeli, zararın en azından yarısı karşılanmalı ki, kalan yarısını da kendi imkânlarımızla halledebilelim. O gün yaptırdığımız yerin parasıyla, bugün beş dönüm yaptıramazsın. O zaman biz yirmi dört dönümü yedi yüz bin liraya yaptırdık, birazına çek verdik,

önceden vadede yapıyorlardı. Demirci faiz uygulamadan veriyordu, sonra ödersin diyerek. Şimdi ise yarın ne olacak bilemiyoruz diye vermiyorlar, tüm demirciler veresiye teklif etmeyin diye yazmışlar. Kredi kartı ya da nakit çalışıyor tüm sektörler." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

"Çok zor, bir şey olsa ben yaptıramam teyzem yaptıramam. O zaman elimde birikmiş param vardı şimdi birikmiş param yok, yaptıramam ben. Hadi geçen ay 20 bin lira tuttu işte ilaç param, 6000 lirasını kredi kartından çektim şimdi onun birazını ödeyeceğim. Ondan sonra bir 6000 daha çekeceğim öbür aya ondan sonra onun da parasını ödeyeceğim. Ondan sonra benim kredi kartı birikecek, onu da ben kendim aldığım maaşımdan ödeyeceğim, maaşım da 3.600 TL para aldım. Bunu ben yiyecek miyim, içecek miyim, oraya mı yatıracağım, bakalım." (K-21, Kadın, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Şu anda Allah göstermesin, aynı hortum olsa bizim maliyetlerimiz dönümde direkt 250-300 bin arası. Şimdi zaten TARSİM'siz bu yola çıkılmaz. Bu çiftçilik yapılmaz kesinlikle TARSİM'siz yani bir güvencen olması lazım. O zamanlar 50.000-60.000 liraların içinden bir şekilde çıkılıyordu. Mesela 70.000 liraya kadar bir şekilde çıkılıyordu. Ama şu an 250.000-300.000 lira dönümde sera kurulum maliyeti. Benim diyen üretici çıkamaz. En az 5 yılına mal olur, krediyle yapsa bile en az 5 yılına mal olur. Biz kazandığımızdan yemek yiyoruz, ekstra masraflarımız var. Sera Haziran'da bitince bizim ekstra seraya yine masraflarımız oluyor. Tamirat tadilat. Bitmiyor yani bizim masrafımız hiç. Net karımızı cebimize alalım da yiyelim diye bir durum yok, gelecek seneyi düşünmek zorundayız. Zaten sezon bitiyor biz direkt fide siparişi ile başlıyoruz. 2-3 ay önceden fide siparişlerimizi veriyoruz. Oraya bir para vermek gerek. İşte taban gübreleri, ekstra naylon bastırmalar falan her şeyimiz masraf. Bizim sektör maddiyata dayalı. Dayanma gücün varsa, ayağını yorganına göre uzatıyorsan. Bir de Allah tarafından hortum felaketi uğramamışsa güzel gidiyor. O da Allah tarafından bir şey diyoruz yapacak bir şey yok yani. Ama bu şartlarda bugün Allah göstermesin hortum olsa kişi başı dönüm bazında 250.000- 300.000 TL arası masraf ayağa kaldırmak için serayı." (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

"Allah göstermesin. Ne olacak? Yaşamaya devam edeceğim. Şu andaki şartlar neyse. Şu anda sana bağlı her şey. Naylon fiyatları çıktı. Demir fiyatları çıktı. Öncekine göre biraz daha yani ekonomi öyle gittiği için oluyor. Pahalı yani." (K-23, Erkek 49, İlkokul, Çiftçi)

Benzer şekilde yerel aktörler afet sonrası yeniden yapılanma sürecinin zorlukları ve maliyetlerin sürekli artması nedeniyle çiftçilerin tarımsal faaliyetleri sürdürememe riskini ve ekonomik kırılganlıkların yanı sıra, tekrar eden afetler nedeniyle çiftçilerin finansal ve psikolojik dirençlerinin de zedelendiğini vurgularken; AFAD ve İl Tarım ve Orman Müdürlüğü gibi yerel kurum temsilcileri tarım sektörünün standardizasyon ihtiyacına, afet yönetim stratejilerinin geliştirilmesi ihtiyacına ve bireysel önlemlerin yani tarımsal sigortanın önemine dikkat çekmektedirler. Özellikle Tarım ve Orman Müdürlüğü temsilcisinin iklim afetlerin neden olduğu kırılganlaşma sürecine ilişkin ifadelerinde belirgin bir netlik eksikliği

bulunmaktadır; temsilci, düşüncelerini açık ve doğrudan ifade etmekten kaçınarak, meseleyi dolaylı yoldan ele almayı tercih etmiştir.

> "Çünkü bugün bir dönümü maliyeti 400.000 TL. Bir dönümü yapmak 400.000 TL. Hortum geçtikten sonra da sıfırdan yapıyorsunuz zaten. Şimdi 5 dönüm yeri düşünsek, 5 x 4= 20. Yani 2 milyon TL'yi bulabilecek çiftçi sayısı yok. Önce her şey normaldi. Adam alıyordu demirini plastiğini 6 ay sonra bir yıl sonra ödüyordu. Bu günümüzde, bu şartlarda kesinlikle öyle bir şans yok. Paran varsa alıyorsun, paran yoksa alamıyorsun ve işte geçen yıl yani 2022 yılı içerisinde, bazen küçük hortumlar veya rüzgârdan dolayı çöken naylonların hiçbir tanesi kaldırıp bir daha dikim yapamadı." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

> "Elimizden geleni yaptık ama adam yıllarını vermiş oraya hani ne kadar yeterli olur. Adam tam borçlarımı ödedim kurtuldum derken tekrar yerle bir oluyor, tekrar masraf ediyor. Sadece hortumla bitmiyor. Bir yandan yağmur var arkasından dolu sıkıntısı oldu zaten. Adam tam doğrulma esnasında rahatladım derken sil baştan tekrar aynı şeyleri yaşıyor. Bunun üstüne maliyetler giderek yükseliyor. Şu an 100 lirayı yaptıysan gelecek yıl bunun maliyeti 200 oluyor. Sonraki yıllarda 300-500 oluyor. Sezon başında 100 liraya sattığım gübre şu anda 1000 lira aradaki farkı siz düşünün. Şu an ben burada 1000 liranın altına gübre satamıyorum. Yok yani hatta 1000 liraya satamıyorum bile 1100-1200 bandında." (Kumluca-Zirai İlaç Bayii)

> "Artık bir şekilde tarım işini çözmemiz lazım. Evet, vatandaşın geçim kaynağıdır buna hemfikiriz. Ancak artık bunun bir standarda oturması lazım. Biz de yorulduk tarım ekipleri de yoruldu. Her sel su baskınından sonra işte tarım zararlarını hesaplanması. Bunların hepsine yardım veriyoruz devlet olarak o tarım zararlarından kaynaklı olarak. Çünkü bu insanlar bırakmayacaklar tarımı, bırakmamalılardır da zaten. Sel bastı tarımı bırakalım, hayır. Birilerinin domates, salatalık üretmesi lazım. Yani varlığımızı devam ettirebilmemiz için ama bunu artık 2023 Türkiye'sinde de belirli bir standarda da oturtmak lazım. Yani böyle derme çatma seracılık işi maalesef bizi zora sokuyor. Maliyetler anlamında da sokuyor. Müdahale anlamında da sokuyor. Vatandaşın mağduriyet anlamında da sokuyor. Vatandaş çünkü ürün bekliyor, mahsul bekliyor, tarımla ilgilenen bütün vatandaşların genel olarak bütün çiftçilerin böyle büyük ödemeleri hep mahsul toplama zamanıdır işte ev alacaksa onu bekler, çocuk evlendirecekse onu bekler, düğün yapacaksa onu bekler. Çünkü o zaman eline toplu bir para geçecektir o parayla o seneki büyük işini halledecektir. Şimdi bir tane afet yaşıyor, ters dönüyor." (AFAD)

> "Yani şimdi normal şartlarda da sirkülasyon olan bir sektör. Sadece bu afet sebebiyle değil başka sebeplerden dolayı da bırakanlar da olabiliyor. Bunu bundan ayırıp yani zor bir iş… Hani sadece buna bağlı, o anda sıcağı sıcağına o işi yapmakta iken; afet oldu ve bunu bıraktı belki o anda ama sonrasında birçok etken bu işin içerisine girme şansı olduğunda, yani hemen sıcağa sıcağına afetten önce ve afetten sonra gidip… Ama şöyle bir durum da olabilir; o an için bırakıp sonra tekrar geri dönebilir. Çok birbirine geçişleri olan süreçler bunlar. Hani moto mot matematiksel olarak böyleydi, böyle oldu biraz zor bence. Bu benim kendi görüşüm yani, bilemiyorum. Yani sadece afeti böyle içinden çıkarıp, bu sebeple oldu demek biraz zor gibi. Çünkü o anda kopanlar belki geri gelebilir, gelmeyebilir ama ondan sonra kopuşlar

> sadece bu sebeple olmayabilir. Hani biz de aslında burada ortak yani kanaat şöyle oluyor, eğer sigortası varsa bu insan büyük bir zarar olur işte hayvanları ölmüştür sürüsü yok olmuştur vesaire… Bunu bir şekilde tekrar alıp devam etmek pozisyona ulaşabiliyor ama bunu absorbe edecek bu krizi yönetebilecek elinde bir meblağ yoksa bu insan ister istemez geri dönüşü biraz daha zor olabiliyor. Yani hani buradaki sorudaki amaç şey mi? Hani biz bu kopan insanları önce tespit edelim, sonra nasıl bir çözüm arayışına girelim mi?" (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Ne var ki bu anlatılar yerel halkın anlatılarıyla karşılaştırıldığında, kurum temsilcilerinin tarımsal toplulukların kırılganlaşmalarına ve direnç kapasitelerinin azalmasına yol açan yapısal unsurları göz ardı ettiği görülmektedir. Zira tarımsal sigorta sahibi olan çiftçiler bile büyük ekonomik kayıplarla başa çıkmakta zorlanmakta ve tarımdan tamamen kopma riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Yerel halkın anlatılarında, tarımsal sigorta ödemelerinin ve diğer destek mekanizmalarının yetersiz kaldığı, afet sonrası toparlanma sürecinde ciddi zorluklar yaşandığı sıkça dile getirilmektedir. Kuşkusuz yerel halkın anlatıları, resmi kurum temsilcilerinin anlatılarından farklı olarak, günlük yaşamda karşılaşılan somut zorlukları ve çaresizlikleri daha açık bir şekilde yansıtmakta; uygulanan politikaların yerel dinamikleri ve ihtiyaçları yeterince karşılamadığını ortaya koymaktadır. Yerel halk, afetlerin ardından toparlanma süreçlerinde desteklerin yetersiz olduğunu ve bu nedenle daha kırılgan hâle geldiklerini belirtmektedir. Dolayısıyla, yerel kurum temsilcileri ve yerel halkın anlatıları arasındaki bu farklılıklar, iklim afetleri karşısında toplumsal direncin artırılması için mevcut politikaların gözden geçirilmesi gerektiğini göstermektedir. Yerel halkın somut ihtiyaçlarını ve yaşadıkları zorlukları dikkate alarak, daha etkili ve sürdürülebilir çözümler üretilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, iklim adaletinin sağlanması ancak kırılgan toplulukların ihtiyaçlarına yönelik politikaların geliştirilmesi ve uygulanması ile mümkün olabilir.

Sonuç olarak, Antalya kırsalında yaşanan orman yangını, kuraklık ve hortum gibi iklim afetleri, kırsal toplulukların kırılganlık ve direnç kapasitelerini derinden etkilemiştir. Orman yangınlarının ardından küçükbaş hayvanların ormana girişi yasaklanmış, bu da hayvancılığı tamamen hazır yeme bağımlı hâle getirmiştir. Aynı dönemde yem fiyatlarının ciddi artış göstermesi, küçük üreticileri büyük ekonomik zorluklarla karşı karşıya bırakmıştır. Yangınlar, yerel halkın evlerini, geçim kaynaklarını, doğalarını ve kültürel dokularını kaybetmesine neden olarak sosyokültürel ve psiko-sosyal kırılganlıkları artırmıştır. Kuraklık, tarımsal üretimde verim düşüşüne ve rekolte kayıplarına yol açarak çiftçilerin ekonomik sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Üreticiler, geçmişte hasattan elde ettikleri gelirle yatırım yapabilirken, günümüzde artan maliyetler ve süregelen verim kayıpları nedeniyle küçülmüş ve tarımsal üretimi terk etme aşamasına gelmiştir. Özellikle hayvancılık faaliyeti yürüten üreticiler, yüksek yem fiyatları ve azalan tarımsal rekolte nedeniyle sürekli borçlanmakta ve finansal dayanıklılıklarını

kaybetmektedir. Hortum gibi sıklaşan ve yoğunlaşan şiddetli hava olayları, seraların ve tarımsal altyapının büyük zarar görmesine yol açmakta, yeniden inşa maliyetlerinin hızla arttığı bu süreçte üretimin sürdürülebilirliği giderek zorlaşmaktadır. Bu afetler, üreticilerin hem ekonomik hem de psikolojik dayanıklılıklarını zayıflatarak, tarımdan tamamen kopmalarına neden olabilmektedir. Yerel halkın anlatıları, afetlerle başa çıkma kapasitelerinin ciddi şekilde azaldığını ve mevcut destek mekanizmalarının yetersiz kaldığını göstermektedir. İklim afetleri, Antalya kırsalında yaşayan toplulukların kırılganlıklarını artırarak, direnç kapasitelerini zayıflatarak yoksullaşma, borçlanma ve mülksüzleşmeye yol açmaktadır. Bu iklim adaletsizliğinin derinleşmemesi için gerekli politikaların geliştirilmemesi ve uygulanmaması; kapitalist işleyişin doğa ve emek üzerinde yarattığı tahribatı derinleştirmekte, tarımda sermaye birikimini güçlendirmekte, küçük meta üreticilerinin sermaye birikim sürecine çekilişini hızlandırmakta, böylelikle iklim ve gıda krizi ile adil bir mücadele imkânını ortadan kaldırmaktadır.

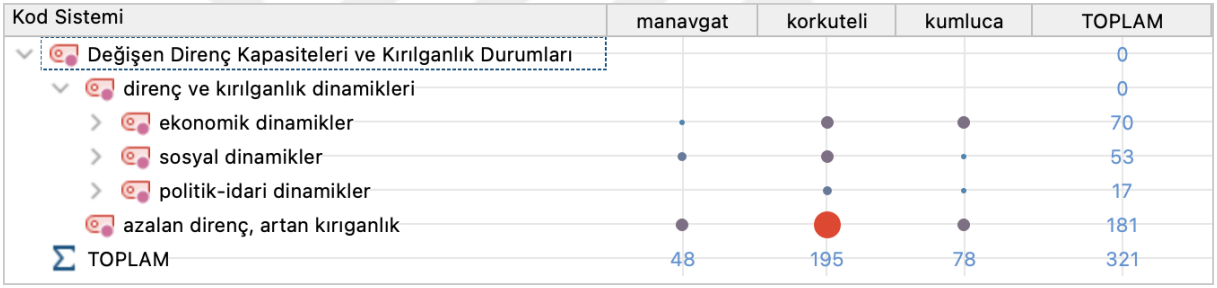

Şekil 3. 56 MAXQDA Değişen Direnç Kapasiteleri ve Kırılganlık Durumlarına İlişkin Kod Matrisi

Toplulukların iklim krizine karşı azalan dirençleri ve artan kırılganlıklarına ilişkin en fazla kodlama yapılan yer görüldüğü üzere Korkuteli'dir. Bu bulguda ise afetin boyutundan ziyade niteliği rol oynamaktadır. Manavgat'taki katılımcılar afet tasviri ve deneyimlerine ilişkin anlatılarında ilk defa böyle bir afetle karşı karşıya kaldıklarını ifade etmiştir. Benzer bir biçimde Kumluca'da son yıllarda hemen her yıl bir hortum ya da sel afeti meydana gelse de büyük oranda her seferinde farklı bölgeleri ya da mahalleleri etkilemektedir. Ancak Korkuteli'nde kuraklık son yıllarda giderek yoğunlaşmakta ve su stresi yaşanan kırsal alanların tümünü etkilemektedir. Dolayısıyla Korkuteli'ndeki katılımcıların maruziyetinin diğerlerine kıyasla daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Korkuteli'nde kırsal tarımsal toplulukların artan kırılganlıklarına ilişki bulgunun bir diğer açıklaması ise önceki temalarda özellikle kayıp ve hasarların telafisine ilişkin alt temada detaylandırıldığı üzere devlet desteklerinin yetersizliği ile risk ve tehditlerle baş başa bırakılan topluluklardır. Zira temel sorun meydana gelen afetlerle iklim krizi arasındaki bağlantıyı sadece yerel toplulukların değil ilgili devlet kurumlarının da

yeterince kuramamasından kaynaklanmaktadır. Öyle ki ne Manavgat Orman Yangınında ne de Kumluca'da meydana gelen hortum ve sel afetlerinde meydana gelen kayıp ve hasarlara ilişkin devlet desteklerinde iklim krizi yahut iklim adaleti temel motivasyon olmamıştır. Bu olaylar ister AFAD ve Tarım ve Orman Müdürlüğü gibi doğrudan bağlantılı kurumlarda olsun ister diğer devlet kurumları nezdinde olsun, birer doğal afet olarak ele alınmakta ve tüm afet yönetimi, afet koordinasyonu ve afet sonrası iyileştirme çalışmaları bu bakış açısı ile gerçekleştirilmektedir. Ne var ki bu afetlerin hiçbiri iklim değişikliği ile mücadele ve onun etkileri ile başa çıkma sürecinden bağımsız düşünülemez.

3.5.9. Gelecek Algısı, Öngörüler ve Beklentiler

Antalya kırsalında iklim afetlerine maruz kalan toplulukların ve yerel aktörlerin geleceğe ilişkin algılarında, öngörülerinde afetin türünden bağımsız bir biçimde iklim krizi olgusunun rol oynadığı ortaya çıkmıştır. Yerel halkın gelecek algısını büyük oranda belirsizlik, karamsarlık ve güvensizlik oluştururken, öngörülerin hâlihazırda devam eden eğilimler üzerinden şekillendiği görülmektedir. Tarım ve hayvancılık faaliyetlerine ve iklim afetlerine yönelik beklentilerin ise süreci deneyimleyen tüm aktörlerin anlatılarında kesişimsel bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır.

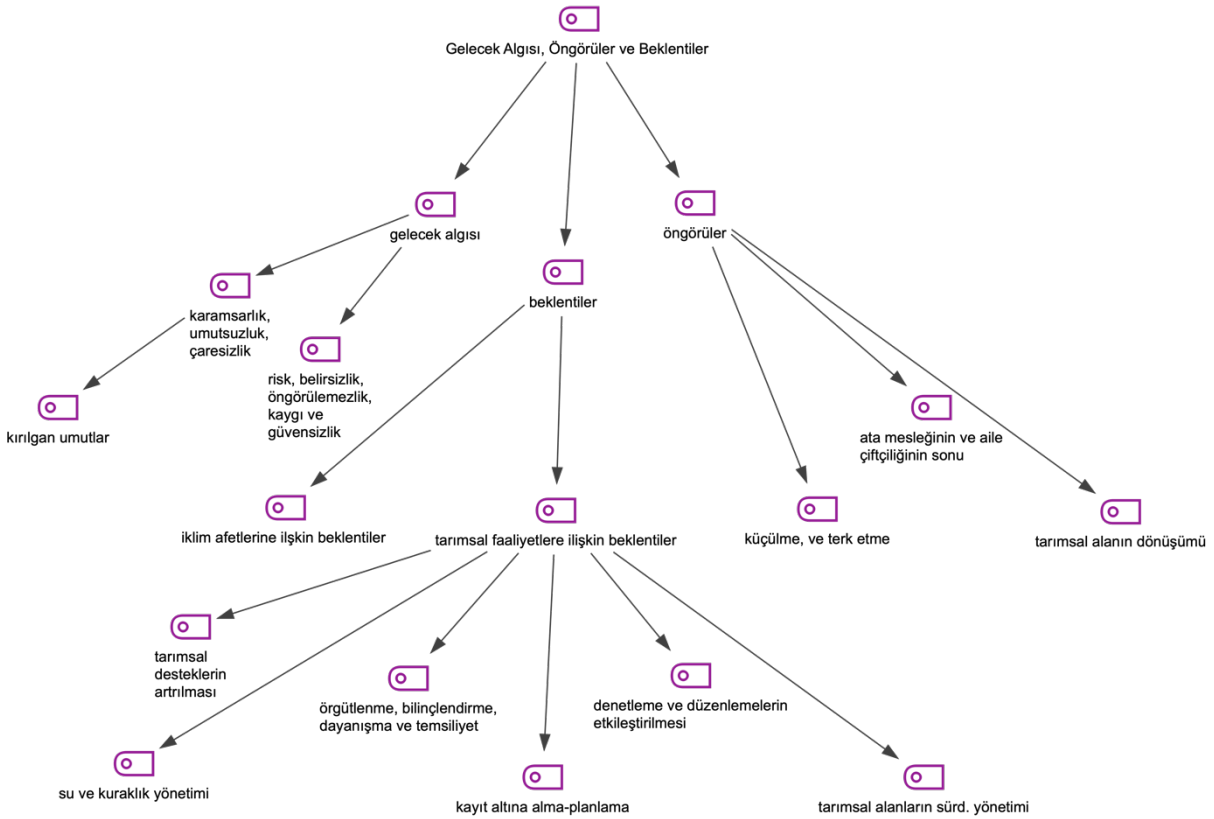

Şekil 3. 57 MAXQDA-Gelecek Algısı, Öngörüler ve Beklentilere İlişkin Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

3.5.9.1. Gelecek Algısı

İklim afetlerinin giderek artan etkileri, kırsal tarımsal toplulukların geleceğe dair algılarını derinlemesine şekillendirmektedir. Elde edilen nitel veriler ışığında, bu toplulukların gelecek tasavvurlarında "risk, belirsizlik, öngörülemezlik, kaygı ve güvensizlik" gibi unsurlar ön plana çıkmakta; bu durum bireylerin ve toplulukların “karamsarlık, umutsuzluk ve çaresizlik” hislerini beslemektedir. Ancak, tüm bu olumsuzlukların yanında, umut kırıntılarının da varlığı göz ardı edilmemelidir. Her ne kadar umutlar kırılgan ve belirsizliklerle dolu olsa da bu topluluklar hayatta kalma ve direnme gücünü bu umutlar üzerinden inşa etmeye çalışmaktadır. Bu bölümde, iklim afetlerine maruz kalan kırsal tarımsal toplulukların gelecek tasavvurları bu unsurlar üzerinden analiz edilecektir.

3.5.9.1.1. Risk, Belirsizlik, Öngörülemezlik, Kaygı ve Güvensizlik

Yerel halkın geleceğe algısını şekillendiren temel faktörlerden biri, yanan *evlerin yeniden inşa süreçlerindeki belirsizlik* durumudur. Bu belirsizlik, yalnızca maddi kaygılarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda ciddi psikolojik ve duygusal sorunlara da neden olmaktadır. Yeniden inşa sürecine dair bilgi eksikliği, geleceğe yönelik ciddi kaygılar yaratmakta ve toplumsal güven duygusunu zedelemektedir.

> “Bilmiyorum valla artık taşınınca öderiz herhalde. Ne de olsa bir gömlek bir pantolonla kalmak psikolojik olarak da ister istemez etkiliyor insanı. Bir de şimdi evler yapılıyor da. Evler de kapalı kutu. Önünü göremiyorsun. Önemli olan ödeme şeklinin nasıl olacağı. Zaten bu hayat şartları altında aldığınla kendini geçindiremiyorsun. Bir de oraya verdin mi? Mesela geçen yıl eşim emekli aylığı olarak 2930 lira para alıyordu. Onla rahat geçiniyorduk. Şimdi 10 bin liranın üzerinde para giriyor eve eşim çalıştığı için emekli aylığı ile beraber, 5 kuruşu kalmıyor. Sıkıntı. Evlerin parası da belli değilmiş mesela seçimden sonra belli olacakmış.” (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

> “Hiçbir şey söylenmedi, evlerin ne zaman biteceği de belli değil fiyatları, ödemesi de. Hala hiçbir bilgi yok, ev ne zaman bitecek edecek. Ustalar acızlanıyordu (yakınıyordu) hava sıcak mıcak. Yani sonuçta yaparlar ama ne zamana yaparlar hiç umurumda değil. Şimdi ne kadar ödeyeceğiz biz bu evlere belli değil, çok ödeyeceğiz belli ki çünkü çok malzeme koydular, çok demir döküyorlar. Ucuz olmaz onun fiyatı o yüzden. Sağlam yapıyorlar.” (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> “Devlet hazine arazisine yapacağız dedi ama daha başlamadı bile. Ödeyebilirsek bakalım, bir emeklimiz var başka bir şey yok.” (M-4, Kadın, 53, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

> “Daha ev yapılmadan şimdi kredi çeksem ne yapacağım. Ev yapılırsa ödeyeceğimiz paraya göre kullanmamız lazım. Başka neyle ödeyeceğiz. Bir 50 bin lira verdiler o para ne ki geldi geçti. O zamanın 50 binin şimdinin 500 bini oldu. Şimdi demiyorlar da ne kadar ödeyeceğimizi. Evimiz yandı gitti. Kiramız

yoktu. Gelirimiz olmasa da o evin içi bize yeterdi köy yerinde. Şimdi kendi evimizde kiracı olacağız. Ödeyeceğiz. Taksit, taksit ödeyeceksiniz dediler 20 yılda. Ama 20 yıla kadar yaşayacak mıyım ben? Ne kadar ödeyeceğimizi de bilmiyoruz daha. Ev yapıldığında bize imza attırdıklarında o zaman kredi çekeceğiz mecbur. Ya da direk devlete ödeyeceğiz işte kabul ederlerse." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

Yanan evlerin yeniden inşasıyla ilgili belirsizlikler, yerel halkın geleceğe dair umutlarını önemli ölçüde törpülemektedir. Evlerin maliyeti, ödeme koşulları ve teslim süreleri konusunda bilgi sahibi olmamaları, bireylerin geleceğe dair güven duygusunu sarsmakta ve gelecek planları yapabilme yetilerini kısıtlamaktadır. Böylelikle toplumsal dayanıklılığın zayıflaması, bireylerin sosyal bağlarını ve toplumsal katılımını olumsuz yönde etkilemekte, böylece topluluk içinde güven duygusunun azalmasına neden olmaktadır.

"Yaptılar ama bakalım ne kadar ödeyeceğiz kızım. Hiçbir bilgi vermediler. Teslim ettikten sonra söyleyeceklermiş. Nasıl ödeyeceğiz onu sonra? Kendimi mi besleyeyim onu mu vereyim. Oğlum cezaevinde olmasa yine neyse, cezaevindeki insanı da beslemek zor kızım. Yemeyim mi içmeyeyim mi ne edeyim?" (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

"İşte örnek, (kendi evlerini gösteriyor bitmemiş olan) yapmadı. Bu ev bittiğinde bu evin daha temeli atılmamıştı. Bir tek şu evin temeli kazılmıştır. Başka yerlerde teslim olmuş ama bu evi yapıp bitiremediler. Bir tek bakanla konuştum. "Köylü, korkusundan, ne çıkacağını bilmediği için bu evi yaptırmak istemiyor" dedim. "Sana şöyle söyleyeyim" dedi: "Alt katı biz yaptıracağız, üst katı siz yaptıracaksınız" dedi. "Bu kadar basit" dedi. Ama benim ev bittiğinde demir 7.5 liraydı. Şimdi oldu 20 TL atıyorum. O zamanla, şimdikinin arasında yani o zaman 200 ödeyeceksek şimdi 400 ödenecek misal diyorum. Ama nasıl kalkar köylü bunun altından bilemezsin." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

"Evin de ödeme durumunda şimdi ben onu çok araştırdım. En son TOKİ'nin müdürünün yanına vardım. Müdürüm dedim, bu esas başkanın yanına vardım. Arkadaşım, sen bunu bana söyle belki benim bütçem zayıf ödemeyeceğim, dedim. Kendi imkanlarımla kendime göre bir ev yapacağım dedim. Amca biz bilmiyoruz. O konuda bize bir şey sorma, dedi. Ha ben, evleri yapacağım dedi. Aldım mesela atıyorum Güzelyalı'da 20 tane ev aldım. Şuradan filancanın evlerini aldım, yapacağım dedi. Evler bitecek, dedi. Sana teslim edeceğiz, seni evine göçeceksin, dedi. Ev bana kaç paraya mal olmuş, dedi. Atıyorum bir milyona mal olmuş, işte, şununki bununki herkesin evine ayrı ayrı liste yapacağım, dedi. Bu listeyi Ankara'ya meclise göndereceğim, dedi. Onu meclis değerlendirecek, onlar karar verecek, dedi. Bunu ben veya bir başkası kimse bilmez. Bu konuda bilgi veremeyiz, dedi. Yani bilmiyoruz ki bilgi versek, dedi. Bilmediğimiz için bir şey diyemez, dedi. Yani o konuda da bir şey yok. Ben onun ödemesinden geçtim az önceki dediğim gibi beni bir göçürsünler. Adam diyor ki en kısa zamanda evi yapacağız diyor. Şu evler yapılalı Ramazan Bayramından 10 gün önce bu evler bu vaziyetteydi. Bu vaziyetteydi fazla bir şey kalmadı. Adam gerçekten yapayım da vatandaş rezil olmasın, demiyor. Yani devlete de güvencemiz

kalmadı artık ne yapacağımızı bilemiyoruz. Çok belirsizlik durumu var." (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

"Hiçbir şey yok belli değil, hiç belli bir şey demediler kızım. Muhakkak zorlanırız ödemede, zaten çok çıkarsa mecbur zorlanırız. Emekli aylık dışında bir şey yok. Yani çok kazancımız var diyecek bir şey yok. Emekli aylık şuraya çarşıya gitsem gözümün önünde hiçbir şey etmiyor. 2.950 lira emekliliğim var. Ondan hariç hiçbir şeyim yok. Şurada bir traktörüm var." (M-12, Erkek, 70, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Belirsizlik ve öngörülemezlik durumları, bireylerin yaşamlarını kontrol edememe duygusunu pekiştirmektedir. Bu *kontrolsüzlük* hissi, bireylerde *çaresizlik* ve *umutsuzluk* duygularını artırmaktadır. Özellikle, evlerin yeniden inşa süreçlerinde yaşanan bu belirsizlikler, bireylerin sosyal statülerini ve ekonomik durumlarını da etkilemektedir. Bu belirsizlikten topluluktaki tüm kesimler aynı oranda etkilenmemekte, bu durum sosyal eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir. Bu bağlamda, yeniden inşa sürecine dair belirsizlikler, toplumsal eşitsizliklerin pekişmesine ve sosyal adaletin sağlanamamasına yol açmaktadır.

"Ama şöyle bir durum var. Bizden ne alacaklar ne isteyecekler ne verecekler? Benim buraya gelen milletvekilleriyle, bakanlarla konuşmama göre sorduğum aldığım cevaba göre, bu ev 500.000 TL tutarsa 250'sini siz ödeyeceksiniz, 250'sini devlet. 250'sini ben nasıl ödeyeceğim, dedim. Ben 75 yaşına geliyorum. Bu parayı, benim devletten aldığım 1.800 TL maaş. Bakana, 1.800 TL ile bu para ödenir mi dedim. Adam bana şunu söyledi. O sandalye, bizim babamızdan kalmadı. Yarın biz gideriz, başka biri gelir birazını bize alırsak onlar da kalanını siliverir, dedi. Espri yaptı yani daha doğrusu. Biz acılı bir durumdaydık. Evlerin yeni yandığı zamanda, sonradan ama aynı kelimeleri gene konuştular. Bu evler yapılıyor işte şimdi ne vereceğiz? İki sene bedava oturacağız, 18 sene de taksitle ödeyeceğiz. 18 senede hiç para artmayacak. Mesela bugün 10 lira yatırdıysak 18 sene sonra gene 10 TL yatıracaksınız, dedi. Böyle bir durum var. Eski evimizde sobamız, her şeyimiz kuruluydu işte şimdi ev yapılıyor bakalım sonumuz nasıl olur? En çok sıkıntımız şimdi evi teslim ederlerken milletvekilleri gelirse söyleyeceğim ilk kelime şu: Bu eve ödeyeceğimiz paranın miktarını bize söyleyin. Ben gece uyuyamıyorum diyeceğim. Bunu siz ödemeyeceksiniz. Biz ödeyeceğiz, diyeceğim. İşte böyle bir durum var bakalım ilerisi nasıl olur, taksitle alacaksın ya, gücü olan var olmayan var. Burada şu evde belki yüzden fazla kişi çalıştı. Şu evde işte benim evim şunu fark ettinizse yeni yapılan yer, ben bir tekini burada ağzı kuru salmadım. Bak evim de yandı. Hiçbir şeyimiz kalmadı. Bu karıyla evden böyle çıktık. Bir şeyimiz kalmadı." (M-13, Erkek, 74, Okuma yazma yok, Emekli-çiftçi)

"Seranın ipoteği tarla 12 dönüm yerdi. 12 dönüme komple ipotek yaptılar, sonra sade evin olduğu yeri kaldırdılar. Banka TOKİ'ye verdi. Bankadan arayıp dediler ki sana başka yerden oranın değerinde ipotek yapacağız dedi. Biraz masraf çekeceksin, dedi. Olur dedik, biz de bir daha da çağırmadılar bilmiyorum. Şimdi burayı teslim ettiğinde TOKİ ipotek yapacak. Bize al anahtarını dediğinde herhalde imzalanacak borcu bitesiye onun üzerinde olacak. Ödeme planı ile ilgili kimsenin bilgisi yok. Kimisi %40'ını ev sahibi ödeyecek kimisi %60'ını devlet ödeyecek der. Kimisi %50, %50 der, kimisi 300 der, kimisi 500 der sen

ben konuşuyorsun onu da bir yetkiliden değil, o da öyle. Bilmiyoruz o gün bilir onu. Ödemesine bağlı. Şimdi iki sene para almayacaklar konuşmada iki sene sonra 18 seneye bölecekler borcun neyse. Yani kaç para çıkar yekününü bilmiyoruz da az çıkarsa falan paranın değeri düştükçe bizim maaşının hepsini yitip atacak gibi geliyor. Borçlunun gücü ona yeterse iyi yetmezse zorlanacak." (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

"Ödeyeceksek ödeyeceğiz, ödeyemediğimiz yerde devlet el koysun alsın yapabileceğimiz hiçbir şeyimiz yok. Evi olanın biri ev var, olmayanın bin evi var. Bizde böyle bir söz var işte. Benim ev de şöyle böyle bir ev değildi, yani kapı çekmece girdim içine, hiçbiri eksiksiz bir tek bulaşık makinemi yoktu. Onu da isteyerek almadık. Başka hiçbir eksiğim de yoktu evimde. Her şeyi tam tekmildi. Şu anda sıfıra indik. Bundan sonra ne yaparız…ne ederiz… Hiç bizim de bildiğimiz yok ne yapıp edeceğimizi. Yani sonumuz nasıl olur bilmem. Dediğim gibi ödeyebildiğimiz yere kadar ödeyeceğiz." (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

Psikolojik ve duygusal sorunlar, belirsizliklerin en belirgin sonuçlarından biridir. Bireylerin ne kadar ödeme yapacaklarını, bu ödemeleri nasıl yapacaklarını ve evlerini ne zaman teslim alacaklarını bilememeleri, ciddi bir stres ve anksiyete kaynağı oluşturmaktadır. Bu tür duygusal sorunlar, bireylerin günlük yaşamlarını ve sosyal ilişkilerini olumsuz yönde etkileyerek bireylerin psikolojik sağlıklarını da ciddi şekilde tehdit etmektedir.

"Şimdi bir yerler yapılıyor ama devletin bizden ne kadar para alacağı belli değil." (M-21, Erkek, 57, İlkokul, Şoför-Çiftçi)

"Bu yaptıkları eve para ödetirlerse zor öderiz. Maaştan evin parasını keserlerse biz aç kalacağız. Bir de o sorun var, ne kadar ödeneceği de belli değil." (M-22, Erkek, 67, İlkokul, Hayvancı)

"Şimdi sıfır şöyle, evi sıfırdan ödeyeceğim mesela. Artırabilecek yetirebilecek miyim mesela o belirsiz. Yani borcum derdim yoktu, bir emekli maaşım var, başka gelir yok. Emekli maaşı o zamana kaç para olacak, kaç para kesecekler? Zeytinyağı bilmem ney anca kendime yetecek kadar yani büyük bir üretim yok. Üretimin toplamı 15.000 lirayı 20.000 lirayı geçmez yıllık. Önceleri %40'ı diyorlardı şimdi %60'ını ödeyecek diye duyuyorum devlet ama bu evler 1 milyonu geçer. Şimdi 4.000 TL maaş alıyorum ben. Bu köyde en fazla ben alırım 4 bin lira ve bunun hepsine el koyacak halleri yok ya...? Hepsini versen gene ödeyemezsin. Önümüz karanlık. Önümüz karanlık oldu. Her şey uçtum uçtum gidiyor. Demin 400 liralık mazot aldım. Bu iş kuracak bir durumum yok. Önümüz çok karanlık amcam hayırlısı, Allah cümlemizin yardımcısı olsun. (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

"Şimdi bizim 3 + 1. Müteahhidinin alışı devletten 750-800 bin TL bizim inşaatı. Şimdi bu fiyat artışlarından dolayı devletten tekrar bunlar %40 gibi bir fark alacaklar. Yani düşün bir milyonun üstünde olacak. Bu devlet ne kadarını karşılayacak? Buraya geldi bir MYK üyesi devletin karşılayacağı %33 ile %35 dedi. Belki dedi Cumhurbaşkanın insafına kalır %40 dedi. Ona da güvenmeyin dedi. Yani bilmiyoruz

artık ne olur ne gider yani. Ne zaman teslim edecekler belli değil. Bu kaldığımız ev hava almıyor sıcak, kullanılmadığından hep çürümüş." (M-27, Kadın, 57, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Yeniden inşa sürecindeki belirsizliklerin yarattığı en büyük sorunlardan biri, kırsal topluluk üyelerinin kendi evlerinde kiracı hâline gelmeleridir. Yeniden inşa edilen evlerin maliyetleri ve ödeme koşulları hakkında bilgi sahibi olmayan bireyler, gelecekte ne kadar borçlanacaklarını ve bu borçları nasıl ödeyeceklerini bilmeden yaşamaktadır. Bu durum, bireylerin yaşamlarını sürdürebilme kapasitelerini olumsuz yönde etkilemekte ve ciddi bir duygusal yük yaratmaktadır. Ev sahipliği bireylere güvenlik ve istikrar hissi sağlarken, kiracı olma durumu bu hissi zayıflatmakta ve bireylerin sosyal statülerini tehdit etmektedir. Kendi evlerinde kiracı olma düşüncesi, bireylerde aidiyet duygusunu zedelemekte ve geleceğe yönelik umutlarını törpülemektedir.

"Evi teslim ettiler, 2 hafta oldu AFAD geldi, TOKİ'den mühendisler geldi. Sordum ben parasını hiçbir şey söylemediler. Bunların hepsi yapılıp teslim olunca söyleyeceğiz, dediler. Öyle anahtarı verdiler gittiler. Sonuç ne olacak bilmiyoruz. Elektrik, suyu bağlanmadı daha, bir sürü eksiği var. Zaman ne gösterir bilemiyoruz yani ön göremiyoruz. Oğlan şimdi üniversite sınavına girdi. Bakalım sonuç ne olacak? Liseyi bitirdi işte. Bu yıl da istediğim yere gidemezsem askere gideceğim diyor. Ondan sonra çalışmaya devam diyor dönüp gelince, yani onun planı en aşağı 2 yıl. Şimdi kız atanırsa mesela nereye gideceği belli değil. Ne yapacak yalnız o var. Belki beni isteyecek yanına. Yani ne olacağımız belli değil, sadece biz olsak önemli değil ama çocukları düşünüyoruz asıl ileriye dönük." (M-28, Kadın, 45, İlkokul, Çiftçi)

"İşte bu yanan yerlerle ilgili kamuoyunda çok yaygın bir kanı var. Ranta dönük yapılaşmalar olacak, peşkeş çekilecek diye. Muazzam bir saldırı var kamu arazilerine ve orman arazilerine, bununla ilgili bir araştırma yapın diye milletvekilini aradım. Bu nedir? Ne yoğunluktadır. Nasıldır? Nereleri peşkeş çekiyorlar? Geriye dönüş olmadı inan yani içim sızlıyor. Yani nereden biliyorum bizim üst tarafta bir kısmı zilliyet 150 yıllık yer var, ekeriz yıllardır davalığız. Gelmiş birileri burası bizim bundan sonra çıkın demiş. Yani öyle deyince ayıktım ben. Bir de bunun sonunda bir de bunu izleyeceğiz, bu yağma düzenini izleyeceğiz. Köylerde satılmadık yer kalmadı. Devlet bütün arazileri satıyor. Yanan yerleri de satacaklar. Yani korkumuz o yeşillendirilse ona razıyız, hadi doğal afet diyelim. Ama en büyük şey bu takip edilmesi gereken." (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

"Şu anda biz evi düşünüyoruz, başka bir şey düşünemiyoruz. Bu konteyner hayatından o kadar sıkıldık ki." (M-9, Erkek, 40, İlkokul, Belediye işçisi ve Hayvancı)

Kalan ömrünü borçlu geçirme fikri, kırsal topluluk üyeleri için büyük bir psikolojik stres kaynağıdır. Bu belirsizlikler bireylerin yaşamlarını kontrol edememe duygusunu pekiştirmekte,

bu kontrolsüzlük hissi de bireylerde çaresizlik ve umutsuzluk duygularını artırarak toplumsal dayanıklılığı zayıflatmaktadır.

> "Şimdi bundan sonra geleceği hiç bilemiyorum. Nasıl bir gelecek düşünemiyorum. Kendime bir garanti veremiyorum. Yeni sene nasıl olacağımı bilemiyorum. Acaba yine mi yakacaklar? Acaba ne olacak? Yani bir sürü kafamızda soru işaretleri var. Mesela geçen sene dedim ki hani geçen sene iyi buğdaylarımız verimli, iyi güzel, yeni senede şu işleri şu şekilde yapalım diye, planlama yapıyordum ama bu sene hiç kafamda bir şey yok. Öyle bir planım yok. Plan yapamıyorsun, yapamıyoruz. Çünkü, zor durumdayız, rezil durumdayız. En azından mesela biraz rahatlamak için evlerimize göçsek, o zaman belki mesela evimize göçtük, Allah'a şükür deriz. 3-5 hayvan alalım. Bir ahır yaptıralım. Onlarla ilgilenelim, diye bir plan proje yapabilirim ama şu anda hiç kafamızda bir şey yok. Hayvan alayım desem yeri yok. Yarın yaksalar ne yapacaksın gene yani garantide bir şey yok. Cenabı Allah yeni sene belki büyük bir felaket verecek biraz daha da uzaklaşacağız bilemem. Yani önümüzü göremiyoruz, korkmaya başladık, korku içindeyiz şu an biz. Belki daha büyük felaket gelecek. Yani geliyor işte artık dünyanın sonunu yavaş yavaş geliyor. Zaten Kuran'ı Kerim'de yazıyor, amcam. Onları hep biz göreceğiz, hepsi olacak. Bu neden böyle oluyor, bizden dolayı oluyor." (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> "Ya kimin ne ödeyeceği, kimin ne yapacağı belli değil. Soruyorsun, biz de bilmiyoruz, geçiştiriyorlar. Hani o aşamada ne ödenir ne işlenir kimsenin bilgisi yok. Biraz bilinmezlik var, millette de bir rahatsızlık var. Adam yaşlıysa ölünce, çoluğuna çocuğuna kalacak sonra çocukları ödeyecek, çocuğun ömrü yetmezse gene bir şey olmaz, yine çocuğuna kalır. Öyle uzun bir süreç olacak, yıllar alacak. Ödeyecek tabii yoksa devlet el koyar benim bildiğim kadarıyla buraya ödenmemişse o kadar masraf etmiş o eve, el koyar yani. Ya bağış yapacaklar yangından dolayı yani afetzede oldukları için bağış yapacaklar ya da parasını tam bir şekilde alabilirler. Yani net bir şey bildiğimiz yok. Öderler. Neden ödemesin ki? Salmazlar yani sonuna kadar öderler. Atalarının toprağı atalarından bu yana yaşadıkları yer. O birilerine (başkasına) geçsin istemezler. O yüzden ona göre ödeme yolunu bulurlar. Peşin de ödeyen olur. Ben burayı bir anda ödeyeyim de kafam selamete geçsin diye ödeyen de oluyor." (M-Muhtar-2, Erkek, 57, İlkokul, Esnaf)

Bilgiye erişimin ve topluluk katılımının devlet tarafından göz ardı edilmesi, kırsal toplulukların yeniden inşa sürecinde *hak temelli yaklaşım eksikliğini* de ortaya koymaktadır. Yeniden inşa sürecinde evlere ne kadar ödeyeceklerini, ödeme koşullarını ve teslim tarihlerini bilmeyen bireyler, bu belirsizliklerle başa çıkmak zorunda kalmaktadır. Devlet kurumlarının bu konuda bilgi sağlamaması, topluluk üyelerinin haklarına erişimlerini engellemekte ve demokratik katılım süreçlerini zayıflatmaktadır. Bu durum bireylerin kendilerini dışlanmış ve güçsüz hissetmelerine neden olmakta, toplumsal bağları zedelemekte ve sosyal dayanışmayı zayıflatmaktadır.

> “Sadece bu evlerle ilgili maliyetler belli değil, o insanların kafasını karıştırıyor. Ama evler çok güzel modern. Ama fiyatlar ne olacak bilmiyoruz. Eğer eski fiyatlara göre belirlerse şimdi bedava gibi olacak. Ama tutarda şu anda, mesela o zaman yaklaşık 700 bin bandında gösteriliyordu evler. Şimdi inşaat sektörü 4 kat arttı şu an. O yüzden tutar da 2-3 milyon derlerse o zaman iş sıkıntılı. O zaman çok ödeme zorluğu yaşanır, öbür türlü pek yaşanmaz. Vatandaş şöyle düşünüyor. Adam 70 yaşındayım bir evim var, diyor. 800 bin lira olsa yarısı 400 bin lirasını 20 yılda ödeyeceğim. 20 yılımı bağladım, 20 yıllık ömrüm kaldı mı ki diyor. Mecbur edecek canım etmese ne yapacak ev satışa çıkacak. Herkes eder yani niye etmesin. Şu anda evler 700-800 bandında olursa çocuklar bedava derler yani satmaya bile kalksalar evler en az bir milyon eder.” (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

> “Bilmiyoruz... ne ödeyeceğimizi bilmiyoruz... (Sesi içine kaçtı). İmzayı attırdılar bize... şimdi bir şey demiyorlar. Esas belli olduğunda geleceksiniz siz (gülüyor). Vallahi biri eşya yardımı gelecek diyor, bilmiyorum. Öyle laflar var ama tam bir şey bilmiyoruz. Satacak olsan satarsın. Ama burada kuş uçmaz kervan geçmez. Burada 4-5 seneye insan kalacağını sanmıyorum, hep yaşlı 60 yaşın üstünde. Zaten insanlar Antalya’da kaç yaşına kadar yaşar, 60-70 dedin mi gitti. Köy evi yapmaları lazımdı aslında gerçekten bu parayı alırlarsa kimse ödeyemez. Adam nasıl ödesin? ödenmez yani. Hayırlısı diyelim, yapacak bir şey yok... Belki devlet baba istemez. (Gülüyor). Benim hiç çekmediğim çile kalmamıştır. Evimiz yandı ama çalışıyoruz işte parasını nasıl ödeyeceğiz diye? Gerçekten düşünüyoruz yani çok düşünüyoruz hem de. Kimi diyor bir milyon, kimi diyor bilmem ne, bilmiyoruz... Bir de açık senede imza attırdılar bize. (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

> “Şu an evler yapılıyor, hükümet çözmeye çalışıyor ama kaç para ödeyeceğini hala bilmiyor vatandaş. Gerçekten güzel, kaliteli ev yapıyorlar. Fazlasıyla demir döşüyorlar. Ama hala vatandaş karamsar. Geçen 2 tane teslim ettiler mesela ama hala bilmiyorlar ne kadar ödeyeceklerini. Sözleşme imzaladılar ama fiyat belirsiz. Tabii bir sürü tantanası oldu bunların.” (Manavgat-Ziraat Odası Başkanı Notları)

Hak temelli yaklaşım ekseninde, devletin bilgiye erişim ve topluluk katılımını göz ardı etmesi, sosyal adaletin sağlanmasında büyük bir eksikliktir. Devletin şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerini ihmal etmesi, toplumsal güveni zedelemekte ve bireylerin devlet kurumlarına olan inancını sarsmaktadır. Bilgiye erişimden mahrum bırakılan bireyler, kendi yaşamları üzerinde söz sahibi olma haklarını kaybetmekte ve bu durum, toplumsal katılımın erozyona uğramasına neden olmaktadır. Yeniden inşa sürecine dair belirsizlikler, bireylerin ekonomik, duygusal ve sosyal açıdan zarar görmesine yol açmakta ve bu da toplumsal dayanışmayı zayıflatmaktadır. Yeniden inşa sürecinin daha şeffaf ve bilgilendirici bir şekilde yönetilmesi, bireylerin geleceğe dair umutlarını yeniden kazanmasına ve toplumsal dayanıklılığın artırılmasına katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, devlet kurumlarının ve yetkililerin daha etkin bir iletişim stratejisi benimsemeleri, toplumsal güvenin yeniden tesis edilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Ayrıca yerel halkın gelecek algısını şekillendiren unsurlardan bir diğeri, *toplumsal güvenin yitirilmesi* ve bunun sonucunda ortaya çıkan *güvensizlik duygusudur*. Devletin afet sonrası müdahalelerinde yetersiz kalması ve yeniden inşa süreçlerindeki şeffaflık eksikliği, bu güvensizliği daha da derinleştirmektedir. Toplumsal güvenin yitirilmesi, bireylerin devlet kurumlarına ve toplumsal yapıya duyduğu inancın zedelenmesi anlamına gelmektedir. Bireyler, devletin kendilerini koruyamayacağına ve ihtiyaçlarına cevap veremeyeceğine inandıklarında, toplumsal bağlar zayıflamakta ve bireyler yalnızlaşmaktadır. Toplumsal güvenin yitirilmesi, sosyal dayanışmanın zayıflamasına ve bireylerin toplumsal entegrasyonunun zedelenmesine yol açmaktadır. Bu durum, bireylerin kolektif eylemlere ve toplumsal katılıma olan inançlarını kaybetmelerine neden olmaktadır.

> "Her şey problem. Burası mesela afet bölgesi açıklandığı için buradan para alınmaması gerekir. Açık söylemek gerekirse benim her görüşe saygım vardır ama ben bizi yönetenlere güvenmiyorum artık. Bugün dediği yarını tutmuyor. Problem, problem üstüne. Yarını göremiyorsun. Bugün aldığını yarın satsan yerine aynı parayı koyamıyorsun. Çalışanla emekli kesim bitti." (M-2, Kadın, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Evlerin ödemeleri ile ilgili de bilgi yok. Her şey oldu da evlerimizi bari yapıverselerdi, içine girsek daha iyi olur. Bakalım zaman neyi gösterir. Bakalım ne olacak? Şu anda önümüzde görebileceğimiz bir şey yok. Güvendiğim şeyler hep gitti. Belki 600 yüz bin TL borcumuz olacak bilemiyoruz." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Biz başımıza ufak bir şey geldiği zaman işte o neden oldu, niye oldu, şunu şöyle yapamadık da ondan geldi ama nereden geldiğini bilemiyoruz. Onun nerden geldiğini, bir bilsek hiçbir şey olmaz da bilemiyoruz amcam. Bilemiyoruz neden oluyor. En fazla psikolojimizi bozan, itfaiye geliyor buraya, 6 tane itfaiye beklemiş burada. Şu ev yanıyor, buna bir su sıkmamış. Yani bundan işte bizim sonumuzu yani yeni sene olacağımızı ben garanti veremiyorum. Az önce dedim ya bir daha yanarsa kendimi güvenli bir yere atacağım diye. 5-6 itfaiye geliyor, yanan eve su tutmuyor. Evleri boşaltın, deyip köyü yangına terk ediyorlar. Yani bir daha olursa korurlar diyemiyoruz. Koruyamazlar, üç gün evvel suyu kesiyorlar, ceyranı (elektriği) kesiyorlar, ondan sonra… şu tarafta Kararca köyü bir de Saraçlı köyü var. O köyün dağın tepesinden su kendi haline akıyor bu yana. Onların suyunu bile kesmişler. Bizimki elektrikle gelen bir su, tabii yangın anında elektriğin kesilmesi normal, tetiklemesin diye kesilir. Oradan gelen elektrikle gelmiyor. Oradan öyle geliyor, elektriği görmüyor. Kendi haline akıyor su, dağdan tepeden aşağı iniyor o. Onlar da kendi haline akıyor su. Elektrikli değil. Bizim su elektrikli, elektrikli pompayla basılır. Bizde elektrik de kesilir, su da kesilir normal ama o iki köyün suyu, kendi haline akan bir su, o su da kesildi. Yani benim devlete güvenemediğim konu bu, niye kesiliyor? Niye itfaiye söndürmüyor? Mesela itfaiye söndürse benim evim yanmazdı. Müdahale etseydi, öndeki komşunun evi yanmazdı. Şu aşağıda 2-3 tane ev var. Onlar ormanın hemen yakınında olduğu için hemen tutuşmuş ama müdahale edilse bizim evler yanmayabilirdi. Müdahale edilmemiş amcam. Yani burada hükümete de güvenemeyiverdik. Bundan tedirginiz yani bugün güvenecek bir şeyimiz kalmadı. Güvenecek bir yerimiz yok. Biz burada şu an ıstırap

> çekiyoruz hükümetin kulağı duymuyor. Hükümette para mı yok amcam? Ülkenin birinden gelen para, ülkenin birinden gelen yardım Manavgat yöresindeki evleri hemen yaptırır diyor. Maalesef… (sessizlik, iç çekiyor). Biz ne yapsak boş ne düşünsek ne yapsak boş elimizden gelen yok yani. Gerçekten çaresiziz şu an. Yani şu an ta şöyle yani diken üstünde gibiyiz. Şöyle koltuğa oturup da şöyle rahat arkamıza yaslanamıyor gibiyiz ne kadar da yaslansak yok. (Sessizlik).” (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Güvensizlik duygusu, aynı zamanda bireylerin psikolojik sağlığını da ciddi şekilde etkilemektedir. Devletin afet sonrası müdahalelerde yetersiz kalması ve yeniden inşa süreçlerindeki belirsizlikler, bireylerde sürekli bir kaygı ve stres durumuna yol açmaktadır. Bu bağlamda, devletin afet sonrası süreçlerde daha şeffaf ve hesap verebilir bir yaklaşım benimsemesi, toplumsal güvenin yeniden tesis edilmesi ve bireylerin geleceğe dair umutlarını yeniden kazanması açısından büyük önem taşımaktadır.

Öte yandan yerel halkın gelecek algısını şekillendiren temel unsurlardan biri de *afet sonrası oluşan çeşitli risklerdir*. Bu riskler, yalnızca fiziki altyapıya yönelik tehditlerle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve psikolojik boyutlarda da derin etkiler yaratmaktadır. Afet sonrası oluşan riskler ve bu risklerin yarattığı kaygılar, halkın geleceğe yönelik umutlarını ve beklentilerini kayda değer bir biçimde etkilemektedir.

> “Ormanlarımız yandı bizim. Bu köyün bir nimeti var, suyumuz bol. Acaba bu ormanlar ağaçlar gidince bu sular zarar görür mü, azalır mı diye çekinceliyim.” (M-17, Kadın, 60, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> “Buralar yine yeşerir ama tez zamanda olmaz. Ya çamlar, şimdi hemen birden büyümez, en az 50 -60 yıl, eski haline gelmesi için 50- 60 yılı bulur. Yani biz görmeyiz de bizim torunlar belki, Allah bilir. Belki 100 yaşına kadar yaşayacağız, ne diyebilirim (Gülüyor). Ben küçükken şu dağın tepesini tanıyordum. Affedersin, oradan bir hayvan geçse görüyordum. Ben şimdi 58 yaşındayım. Yani bugün şuradan hayvan geçse, ben şimdi gene görürüm, yani geçen sene göremezdim mesela bak, göremezdim. Yani bir 50 yıl kesin geçecek. Ama tabii fundalık ormanlar büyür. Çam haricinde büyür. Bir de yağışlar da eskisi gibi olmayınca. Nisan, Mayıs’ta da yağması gerekiyordu. Nisan Mayıs’ta yağmur yağmayınca… Geçen sene kışın yağmur yağmadı. Yazın nisanda mayısta yağdı, güzeldi, her şey güzeldi.” (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

> “Evvel o kadar sel olmazdı. Şuradan gelen yağmur kışın çok dereye akar oldu. Toprağı suyla doldu, şimdi depoları hep boşalttık bu sene. Üç oğlağım vardı gölün içinde kaldı. Muhtara telefon ettim köye o götürdü. Evvelden su girmezdi şu dağda orman olmadığından su tutmadı birden geldi. Yağmur da çok yağdı. Kışın çok sıkıntı oldu. Şimdi bu sene kışın çok yağarsa yağmur bu yamaç denir rampalar böyle kayar kayar gider, toprak kayar, kayar gider toprak aynı doğuda karın çığ gibi burada da toprak kayar gider. Az yağarsa bir şey olmaz da çok yağarsa çok kayar bu sene.” (M-14, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi-hayvancı)

> "Sel de burada artık bir tehdit çünkü ağaçlar kalmadı, ağaçlar öncesinde kökleri en azından toprağı tutuyordu. Ama şimdi özellikle köy yolları çok çabuk göçecek. Çünkü bizim hiçbir yolumuz dümdüz değil hep sizde gördünüz, dağların arasından geçiyor, toprağı tutacak ağaç kalmayınca bunlar olacak." (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

Ekolojik riskler; tarım, hayvancılık, ormancılık ve turizm gibi geçim kaynaklarına ilişkin riskler; mekânsal dönüşüm ve birlikte yaşam pratiklerine ilişkin riskler yerel halkın gelecek algısını derinden şekillendirmektedir. Yangın sonrası oluşan ekolojik riskler, yerel halkın yaşam koşullarını ve ekonomik faaliyetlerini doğrudan etkilemektedir. Afet sonrası doğal kaynakların tahrip olması, yerel halkın temel yaşam koşullarını tehdit etmektedir. Ormanların yanması ve su kaynaklarının zarar görmesi, topluluk üyelerinin geçim kaynaklarını ve günlük yaşamlarını doğrudan etkilemektedir. Ormanların yok olması, su kaynaklarının azalması ve toprak kaymaları gibi ekolojik riskler, kırsal alanlarda yaşayan bireylerin ekonomik ve sosyal dayanıklılığını zayıflatmakta, bu durum ise gelecek algısını belirsizlik ve kaygı ile doldurmaktadır. Bu belirsizlikler, bireylerin uzun vadeli planlar yapmasını engellemekte ve geleceğe yönelik güven duygusunu zedelemektedir.

> "Mesela erozyon olayı da çok olacak bundan sonra ağaç kalmadı. Rüzgarlar biraz daha sert esecek çünkü rüzgârı tutacak ağaç yok. Mesela ağaçlandırma izni veriyorduk önceden bazı bozuk sahalarda. Bu sahalarda izin de yok artık yanık olduğu için. Özel ağaçlandırma izinlerinde de sıkıntılar çıkacak. Mesela aromatik bitki sahalarına izin veriyorduk. Artık bunlar da azaldı yanık sahalar olduğu için izin yok. Hayvanlar da fidanların tepelerini yerse fidan bozulur o yüzden müsaade edilmiyor. Köylüye sorsan yemez derler ama yer." (Manavgat-Orman İşletme Sosyal İşler Müd. Notları)

> "Bir daha yangın olmaz burada orman kalmadı ki... Biz görmeyiz yani ama 5-10 sene sonra olabilir." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

> "O tam olarak öyle değil aslında. Biraz da yaşadıkları acının etkisiyle söyledikleri bir şey. Yanacak yer kalmadı olur mu şimdi yangına daha hassas hale geldi. Şimdi tekrar yanacak hale geldiler. Şöyle, yangın gördükten sonra sahayı biz boşalttıktan sonra, tabii orada diri örtü dediğimiz çalılar falan tamamen yandılar. Yandıktan sonra bunlar ilk vejetasyon döneminde ilk ilkbaharda, hatta ilk sonbahar çimlenmesini de verirler. Burada hızlı bir şekilde sürgün vermeye başlarlar. İlk sene 50 santim, 60 santim belki sürgün verirler, bunlar kök ve daha çok kütük sürgünlerinden ve daha çok kök sürgünlerinden, yeniden sürer gelirler o çalılar ve üzerlerinde bir engelleyici ağaç baskısı, gölgelemesi olmadığı için ışığa daha kolay ulaşabildikleri için çok büyük bir iştahla büyümeye başlarlar. Bunun yanında bizim kızılçam fertlerimiz aynı şekilde çalılara ek olarak yoğun bir otlanma oluşur. Çünkü o otların hayatiyetini daha fazla sürdürebilmesi ve daha yoğunlaşabilmesi için ışığa daha yoğun ihtiyaçları vardır. Üstteki siper etkisi yapan orman olmadığı için çok yoğun bir otlanma başlar. Ondan sonra beraberinde kızılçam fidanları çimlenir ve şu anda üçüncü yıla işte geliyor. Şimdi bu yaz gittiğimizde böyle böyle göreceğiz fidanlara

aşağı yukarı, yani 60-70 santime ulaşacaklar boyları, belki yer yer geçecek. Ortalama konuşuyorum. Şimdi bununla birlikte aynı şekilde, yer yer 2 metreyi bulan, 3 metreyi bulan maki elemanları ve yoğun otlanma ki biz bu ot ve çalıların kızılçam fertlerine ilk evrelerde, özellikle ilk 3 yıllık dönemde baskı yapmasından çok endişe ederiz boğmasın diye. Ona da bakım uygularız. E şimdi geldik üçüncü yıla. Her sene kızılçam fidanları ortalama, bonitetin yüksek olduğu bir bölge. Yani yetişme muhitinin iyi olduğu bir coğrafya bura. Şimdi hızla orman kendini onarıyor. Ve belli bir süre sonra aşağı yukarı bundan sonra göreceğiz 60-80 santim her sene sürgün atacak bu orman yani kızılçam fidanları. Dolayısıyla yanıcılık ortadan kalktı dememiz doğru bir yaklaşım değil. Şunu söyleyebiliriz bir avantaj olarak, belki şu an için oluşabilecek yangınlar yine hız olarak vesaire olarak çok hızlılar ama yanıcı madde miktarı olarak bir miktar daha az. Artı, bu alev boyu daha kısa olacak, tehlikesi daha düşük ama "yanacak bu şey mi kaldı" değil. Barut gibi yanar. Hani yanmama diye bir şey olmaz. Yine o potansiyeli var." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Tarım ve hayvancılık faaliyetleri, doğrudan doğal kaynaklara bağımlıdır. Orman yangınları sonrasında su kaynaklarının azalması ve toprağın verimliliğinin düşmesi, tarımsal üretimi olumsuz etkilemektedir. Bu durum, çiftçilerin gelirlerinde ciddi düşüşlere neden olmakta ve ekonomik istikrarı tehlikeye atmaktadır. Aynı şekilde, hayvancılık faaliyetleri de meraların yanması ve otlakların azalması sonucu zorlaşmakta, bu da hayvan yetiştiriciliği yapan ailelerin geçim kaynaklarını daraltmaktadır. Ekonomik belirsizlikler ve gelir kayıpları, bireylerin gelecek algısını olumsuz yönde şekillendirerek, güven duygusunu zedelemekte ve toplumsal dayanışmayı zayıflatmaktadır.

"Turizme etkisi oldu tabii, korktu insanlar, azaldı gelen. Doğal güzellik yok artık zaten insanlar onun için geliyor. Yeni trend bu insanlar sahilden betondan bıktı artık. O trendden pek istifade edemeyecek yangın dolayısıyla Manavgat." (Manavgat-Muhtarlar Derneği Başkanı Notları)

"Bir 50, 60 yıl bu ormanlardan verim elde edilemeyecek artık. Buradaki tüccarlar hep dışarıdan alacaklar malları. Eskiden buralarda bakım sahalarından aldığı ağaçlar için örneğin Alanya'ya gidecek. Ormanla ilgilenen tüccarlar artık çevre ilçelere gidecek. Bir diğer etki turizm bakımından. Mesela turistleri götürüp orman içlerinde gezdiriyorlardı ATV araçları ile, artık orman yok. Yani tozun toprağın içinde gezip gelecekler. Eskiden olsa ormanların içlerine suyun içine giriyor, artık o doğal güzelliği yok. Bir diğer sorun nakliyatçılar açısından kesimlerde istihdam edilen. Artık üretim olmayacağı için kamyoncular da etkilenebilir. "(Manavgat-Orman İşletme Sosyal İşler Müd. Notları)

"Bir zaman sonra yakacak sorunu çıkacak. Biraz önce dedim ya yakacak temin ediyoruz diye. Mesela biz diyeceğiz işte şu mevkiden alın odununuzu. Yani oradan oraya gitmek, yakıt masrafı, traktör masrafı… artık ufak tefek sorunlar yıllar itibariyle çıkacak." (Manavgat-Orman İşletme Sosyal İşler Müd. Notları)

Ormanların yok olması, sadece tarım ve hayvancılığı değil, aynı zamanda ormancılık ve turizm gibi diğer *geçim kaynaklarını* da etkilemektedir. Orman ürünlerinin azalması, odun ve diğer ormancılık ürünlerine bağımlı olan bireylerin geçimlerini sürdürmelerini zorlaştırmakta, bu da ekonomik belirsizlikleri artırmaktadır. Turizm ise doğal güzelliklere ve ekolojik zenginliklere dayalı olduğu için, orman yangınları sonrası bu kaynakların yok olması, turist sayısında azalmaya ve turizme dayalı gelirlerin düşmesine neden olmaktadır. İlçede yaygın olan ve turistlerin otelden dışarı çıkmaması üzerine kurulu olan her şey dahil otelcilik anlayışının aksine turistlerin otel dışına çıkmasını sağlayan temel unsur olan ormanların yok olması, yerel topluluğun bu gelirden kendi payına düşen kısmından da bir süre faydalanamayacağı anlamına gelmektedir.

> "Günümüz şartlarında ekonomik nedenlerden dolayı tabii sadece küçük başta keçi yetiştiriciliği yangından dolayı biraz etkilendi ve bırakanlar illaki olacaktır. Çünkü kesim sahalarına hayvanlar giremeyeceği için keçiler de genelde bu yerlerde yayıldığı için. Çok fazla olmasa da biraz sayısal azalma olacak keçi sayısında yangınla alakalı." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

> "Tabi şimdi bu yangından dolayı yeni dikim sahaları olacak orada yasak olacak. O baya sıkıntı yaratacak." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Mekânsal dönüşüm ve birlikte yaşama pratikleri de yangın sonrası meydana gelen risklerden etkilenmektedir. Toplu konut projeleri, kırsal yaşamın geleneksel dinamiklerini değiştirebilir ve topluluk içindeki sosyal bağları zayıflatabilir. Kırsal yaşam kültürüne aykırı yapılaşmalar, bireylerin gündelik yaşam pratiklerini olumsuz yönde etkileyerek, topluluk içindeki uyumu bozabilir ve sosyal gerilimleri artırabilir. Ayrıca, farklı kültürel arka planlardan gelen bireylerin aynı alanda yaşamak zorunda kalması, toplumsal uyum ve birlikte yaşama pratiklerinde sorunlar yaratabilir. Bu durum, toplumsal bağların zayıflamasına ve sosyal çatışmaların artmasına neden olabilir. Orman yangını afeti sonrası kentin çeperinde yoğunlaşan yeniden yapılaşma ve mekânsal düzenleme biçimleri, kentin kıra ve kırın kente sirayet etmesi, kırsal alanda mekânsal dönüşümün biçimleri açısından bundan sonraki süreçte sosyal bilimcilerin ilgisine muhtaç önemli bir araştırma konusudur.

> "Tepki var. Hep bana var aslında (gülüyor). Niye buraya yapılıyor diyorlar, köylü olarak ayaklanıp biz bunu istemiyoruz diyecektik. Sadece köylümüzün dışında kimseyi sokmayacaktık, diyorlar. Yarın buraya değişik kültürlerden insanlar gelecek. Buranın huzurunu asayişini bozacak, diyorlar. Doğru... ama yapacak bir şey yok çünkü. Devlet şunu düşünür, Türkiye Cumhuriyeti bayrağının altındaki yerler, o köyden bu köyden düşünmez, sınırlar içinde hepsini aynı düşünür. Onlar da sadece köyüm benim diye düşünüyor. Tahsisini istediler oranın, TOKİ'ye devrettiler, hazine arazisinin olduğu yerlere yaptılar. Tabii

bizim görüşlerimizi de soruyorlar, biz de imzalıyoruz bu ruhsatları. Biz tabii Türkiye Cumhuriyeti bir devlet şeyiyle düşünürüz. Sadece köy olarak bilinmez." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

"Bir de bizim burada toplu konutla yaşamak biraz köy kültürüne iyi değil. O sıkıntı da var. 6 metre arası var, sanki yer yok gibi. Yani devlette bir şey ya... Hani köy kültürünü devam ettireceksek... Sen tuttun Side'deki denizin başındaki siteler gibi yaptın. O köy kültüründe yaşayan insanların öyle yapamaz ki... Bak şuna ocaklık deriz. Yarın odun koyacak yakacak öbürü niye yaktın diyecek. Birisi güvercin besleyecek biri tavuk besleyecek, o derece koktu bilmem ne... aslında bu durum TOKİ evinden önce de başladı bizim burada. Birbirlerini şikâyet ediyorlar. Tamam, bizim burada zabıta ve jandarma aramazlar önce muhtarı ararlar. der ki işte şu komşunun hayvanından kokusundan dolayı rahatsız oluyorum. Bilmem ne. Ben de diyorum ki şimdi burası bir köy yeri? Köyün özelliği zaten hayvan kokusu olacak. Bilmem köpek sesi olacak, horoz sesi olacak, Köyün özelliği o. O zaman şehirden ne farkımız kaldı bizim? Ben de mecburen tamam konuşurum falan deyip başımdan savıyorum mecburen. Bu yapılaşmadan sonra bu sorunlar artacak gibi görünüyor." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

Netice itibariyle, ekolojik riskler ve geçim kaynaklarına ilişkin belirsizlikler, yerel halkın gelecek algısını derinden etkilemekte ve toplumsal güveni zedelemektedir. Tarım, hayvancılık, ormancılık ve turizm gibi temel ekonomik faaliyetlerin sürdürülemez hâle gelmesi, bireylerin ekonomik güvencesizliklerini artırmakta ve gelecek kaygılarını derinleştirmektedir. Mekânsal dönüşüm ve birlikte yaşama pratiklerindeki riskler ise, topluluk içindeki sosyal bağları zayıflatma, toplumsal dayanışmayı ve uyumu olumsuz yönde etkileme riskini ziyadesiyle taşımaktadır. Bu bağlamda, ekolojik ve ekonomik risklerin yönetilmesi ve toplumsal uyumun sağlanması için kapsamlı ve sürdürülebilir politikaların geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

"Öngöremiyoruz ama sanırım bu yangın bu köyün sonu olur. Burası biter yani, çünkü burada bir geçim kaynağı yok. Merkeze uzak." (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

"O problem şöyle çıkacak. Adam hayvanını getirir, eski köylü kafası, onu bağlar oraya, onun sineği gelir. Adam köpek alır, havlar rahatsız olur, bunlar hep sorun olacak." (Manavgat-Orman İşletme Sosyal İşler Müd. Notları)

Benzer şekilde *Korkuteli'nde* de iklim krizinin neden olduğu artan kuraklık, yerel halkın gelecek algısında *belirsizlik ve öngörülemezliğin* hâkim olmasına yol açmıştır. İklim krizi kırsal topluluklarda ekonomik, sosyal ve psikolojik belirsizlikler yaratarak, topluluk üyelerinin yaşamlarını sürdürülebilir kılma konusundaki umutlarını zayıflatmaktadır.

"Bu saatten sonra hani Allah bilir. Yine de ekiyoruz ama dediğim gibi 100 kilo 150 kilo 200 kilo bunlarla ancak kendi yiyeceğimizi karşılayabiliriz." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Önümüzü görmemiz lazım önümüzü görmeden hiçbir şey yapmayacağız." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Onu gari ileriki yıllarda düşüneceğiz ama zor yani ön göremiyorum tabi, çok zor işimiz. İşimiz çok zor…" (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Çok endişeliyim… Bizler işte geldik işte geçiyoruz, benim gözümde yani, hanımımda aynı. Bugün 52 yaşında. Ben 58 yaşındayım. Ben bu saatten sonra zaten bir şeyim yok ki. Öyle veya böyle kendi geçimimi sağlarım. Şurada kalmış 3-5 yıllık ömrüm derim misal ama gelecek nesle peki biz ne bıraktık? Hiçbir şey bırakamıyoruz… Yani geleceğimiz için bir şey yapma şansımız da biraz zor. Ben hiç öyle sıcak da bakmıyorum. Şunu yaparım diye bir atılım da yapamıyorum." (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Korkuteli'ndeki tarım ve hayvancılık yapan yerel halk iklim krizinin getirdiği belirsizliklerle başa çıkmak zorundadır. Kuraklık, tarımsal üretimde ciddi düşüşlere yol açarak çiftçilerin geçim kaynaklarını tehdit etmektedir. Kuraklık ve su kaynaklarının azalması, tarımın sürdürülebilirliğini zayıflatarak, topluluk içinde ekonomik belirsizlik yaratmaktadır. Özellikle, çiftçilerin üretim maliyetlerini karşılayamama riski, onları ekonomik açıdan daha da kırılgan hâle getirmekte ve gelecek algılarını olumsuz etkilemektedir.

"Yani maddiyatı bir tarafa bırakalım. Akşam evimizde kaçta yemek yiyeceğimize dair bir standardımız yok. Ondan sonra menümüzde, kazanımızda ne kaynayacak, önümüze ne gelecek onu da bilmiyoruz. Diyoruz ki ülkede totalde belki geçici bir andır bu diye düşünüyoruz. Başka yerlerden bu işi finanse etmeye çalışıyoruz ama bunun da bir sınırı var. Belli bir ölçüsü var. Bilmiyorum artık ötesi bizim için çok yakın görünmüyor. Biz bırakın ay sonunda cebime girecek parayı yıl sonunda ne kadar kar edeceğimizi bilmiyoruz. Yılsonu hasılat sonu gelir giderleri artı eksi yaptığımız zaman ben cebime ne gireceğini bilmiyorum. Yani ben bu kadar öngörülemez bir durumda bunu ne kadar devam ettirebilirim? Ne kazanacağımı bilmiyorum, yarın başıma ne geleceğini bilmiyorum. Su sorununun nasıl çözüleceğini bilmiyorum. Mazotun nerede duracağını bilmiyorum." (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

"Ancak su olmazsa, çok sıcak olursa… fiyatlar biraz iyi gidiyor ondan kurtarıyorum işi, fiyatlar böyle düşük olursa da zarar yani onun riski de var. Yani risk hep var… Yani bıçak sırtındayız, bir tarafa gidersek cennet diğer tarafa gidersek cehennem (ironik gülüşme)." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Bu sene ilk başlangıçta kuraklık olayı çok yüksekti. Abim vardı, o da rahmetli oldu, babam vefat ettikten sonra abimle dedik ki; kuraklık var, ekelim mi, ekmeyelim mi? Tevekkül Allah diyelim ekelim, eğer yağmur üç, beş gün toprağın altına işlememiş olsaydı çoğu insan ekmeyecekti. Kuraklık devam ederse aynı şekilde olacak çünkü attığın tohumu alamayacaksın, üstüne bir de mazot, gübre masrafı olacak. Önceki yıllar gibi mazot ucuz değil, gübre de ucuz değil. Yani karşılama şansın yok. Tabi niyetimiz olmazsa olmaz kesinlikle ekeriz ama çok kuraklık olursa, hiç yağmur yağmazsa mutlaka bir frenleme

yapılır diye düşünüyorum. Kendi şahsım adına konuşuyorum bunu. Ama belli olmuyor bu işler ekiyorsun kurak geçiyor, kış yağmurlu geçiyor ya da alması gereken mevsimde buğday, arpa yağmurunu da alabiliyor. Önemli olan kışın belli bir zamanda yağmur alması ve Hıdırellez dediğimiz mayıs ayında mutlaka yağmur alması. Ekim zamanı kurak geçebiliyor, o yüzden halk kararsız galiba." (L-35, Erkek, 43, Lise, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

İklim krizi ayrıca topluluk içinde sosyal ve psikolojik etkiler yaratmaktadır. Güven duygusunun kaybolması, topluluk üyelerinin geleceğe dair umutlarını ve toplumsal bağları zayıflatmaktadır. İklim değişikliği nedeniyle belirsizlik yaşayan çiftçiler, gelecek nesillere ne bırakacakları konusunda endişe duymaktadır.

"Şimdi bu sene ne olacağı belli değil. Uzun süredir yağmur yağmıyor. İşte Eylül, ekim ne zamana kadar gider bilmiyoruz. Bu iklim değişikliğinin üzerinde gerçekten durmak lazım. Çok kötü, çok kötü etkiliyor. Ayın dolunay hali gibi oluyor (gülüyor). Yani kuraklık nedeniyle zarar edeceğim kaygısı herkeste oluştu. Öyle bir kaygı var. Yani önümüz karanlık şu anda mesela 2022 yılı bitti. Şu anda mahsulü kaldırdık. Daha 2022 desteklerini bilmiyoruz. Hangisi ne kadar olacak, neyin desteği ne kadar bilmiyoruz? Şu anda açıklanan bir rakam yok." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Gene o şekilde biraz bekleyip önümüzdeki süreci görmek istiyorum. Önümüzü bir görelim. Çok bir yer ekip de verim alamadıktan sonra yani benim zararıma oluyor. Onun için ben 500 dekar yer ekiyorsam gelecek yıl 200 ekeceğim. Bekleyip göreceğiz zamana bırakacağız. Artık yapacak bir şey yok. Hem girdilerin yüksekliğinden dolayı hem bir de kuraklıktan etkilendiğinden dolayı. Yani benim düşüncem bu. Ya olmazsa diye bir korku var, benim gibi düşünen çok. Belirsizlik çok. İşte dediğim gibi bekleyip göreceğiz. Ya illaki biz burayı ekip dikeceğiz ama seneye bakarsın hiç olmaz. Ertesi yıl adam hiç ekmez, yapacak bir şey yok çünkü hayvanını satar. Yani bile bile zarara girmenin bir anlamı yok. Her gün zarar, her gün zarar. Mesela çoğu arkadaş var, ben her gün zarar ediyorum bu hayvandan diyor. Ya vatandaş da haklı bu konuda. Yani bizim köyün birinci şeyi, hayvancılık, çiftçilik, başka bir gelirimiz yok. Valla benim kendi şahsi fikrimi sorarsan zamana ihtiyacımız var. Bekleyip görecez. Ben kendi şahsım adına hiçbir faaliyet göstermeyeceğim. Yani önümü göremediğim için bir şey yapamıyorum. Her konu kuraklık olsun, bu girdi maliyetlerinin yüksekliği olsun elimiz ayağımız bağlıyor. Şu anda yapacak bir şey yok. Ne yapsan? Benim gözümde çok zor. Hayvancılıkta öyle çiftçilikte öyle ne bileyim küçük baş hayvancılık yapsan o da aynı. Zor. Yarın ne olacak belli değil. Maliyetler bir taraftan yükselirken bir taraftan da kuraklık vuruyor." (L-Muhtar-2, Erkek, 51, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Yani bir kere güven kalmadı. Her şeyden öncesi güven kalmadı. Yani tamam, biz yıllardan beri bu işin içinde uğraşıyoruz. Bu bugün ters olabilir, doludan zarar görebilirsin veya kuraklıktan zarar görebilirsin. Bir yıl sonra bunu telafi etmeli, edebilmelisin. Ben korkuyorum şimdi, güvenle bakamıyorsun ne yapacaksın? Yarına güvenimiz yok, yarına güvenle bakamıyoruz. 20-30 yıl sonrayı nasıl tahmin edelim." (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Öte yandan artan kuraklıklar ve *su stresi*, yerel halkın gelecek algısını derinden etkilemektedir. Bu durum, ekonomik, sosyal ve psikolojik boyutlarda ciddi belirsizlikler yaratarak, toplumsal kaygının yayılmasına neden olmaktadır. Su kaynaklarının azalması, tarım ve hayvancılık gibi temel geçim kaynaklarını tehdit ederken, bu kaynaklara bağımlı olan toplulukların sürdürülebilirliğini de tehlikeye atmaktadır.

> "Bu zincirleme bir olay biz bugün sularsak o sularsa bu sularsa... 2 senedir patlak veriyoruz, üçüncü beşinci, dördüncü, belki 10 yıl içinde daha farklı yerlere gelecek bu olay, daha ciddi sorunlar açacak ya kesinlikle açacak. Umut var mı? Var. Ama heves de kalmıyor yani en basitinden kendim için, milleti buraya özendirmeye çalışıyorum ama bir yandan da düşünüyorum. Yani istikrar yok, gelecek göremiyoruz, sıkıntılarımız bunlar." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "Valla bizim köye yani bir mucize lazım bizim bu işi bırakmamamız için, bizim köyde bir mucize lazım. O mucizenin adı da su. Bir yerden güçlü bir su kaynağı olur da gelirse bizim çiftliğimiz sürekli olur. Burada devamlı olur, olmazsa yoksa bu köyde kimse çiftçilik yapmak istemez. Kurak bir yer, su yok, sulu tarım yok. Bizim en çok kâr ettiğimiz sulu tarım, ondan kar ederiz. Başka hiçbir şeyden kar edemiyoruz, bak ben 50 dekarlık sulu arazimde ben 500 dekarlık ürün alıyorum, 2 defa buğday ekiyorum, kaldırıyorum mısır ekliyorum, silaj yapıyorum. O yüzden su gelmeyince… onun gelmesi de bir mucize olur. Benim düşüncem bu." (L-31, Erkek, 28, Üniversite, Çiftçi-hayvancı)

> "Uzun vadede, su konusunda önümüzü göremiyoruz. Bir tane barajımız var. Tabii ki risk oluşturuyor. Sonuçta DSİ, sondaj bölgesi olarak havzalara izin verip vermemesi; sonuçta bir plan programa göre ileride oluşabilecek tehlikeye göre hani böyle genel geçer, hani burayı kapattım, burayı açıyorum gibi bir şey tabii ki değil. Yani onların yasakladığı bölgede, illaki uzun vadede bir sıkıntı yaşayacaktır ki bir önlem açısındandır. Sonuçta her yasak üreticimiz için yani illaki. Tabii ki bir problem oluşturacak kaçaklar." (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Yerel halkın su stresine dair endişeleri, ekonomik istikrarsızlık ve belirsizlikle birleşerek, geleceğe yönelik kaygıların artmasına yol açmaktadır. Çiftçiler, su kaynaklarının yetersizliği nedeniyle üretim yapma kapasitelerinin azalmasından endişe duymakta ve bu durum, uzun vadeli planlama yapmalarını engellemektedir. Su kaynağı olmadan sürdürülebilir tarım yapmanın imkânsız hâle gelmesi, köylerde yaşayan insanların ekonomik güvenliklerini zayıflatmakta ve geçim kaynaklarının sürekliliği konusunda ciddi belirsizlikler yaratmaktadır.

> "Yani yarın öbür gün obruk çökmeleri olursa şaşırmayalım, olur yani böyle bir risk var." (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

> “Şu anda 150-200 m ama nereye kadar gideceğiz? Bakalım onu da merak ediyorum boyuna gidiyoruz aşağıya. Bu da pek hayra alamet değil. Yani devletin burada bir önlem alması lazım.” (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Kurum temsilcilerinin açıklamaları da su stresinin yerel halk üzerindeki etkilerini doğrulamaktadır. Örneğin, yeraltı su seviyelerinin hızla düşmesi ve su arzını sağlama konusundaki zorluklar, gelecekte daha büyük krizlerin habercisi olarak görülmektedir. Bu durum, topluluk üyelerinin su kaynaklarına erişim konusunda güvensizlik yaşamalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda, su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi ve su stresiyle başa çıkma stratejileri geliştirilmediği sürece, yerel halkın geleceğe yönelik belirsizlik ve kaygıları artmaya devam edecektir.

> “İmar Komisyonuna verdiğimiz yemekte de şunu net bir şekilde ifade ettik, bu şekilde giderse Korkuteli’nde kriz çıkacak. Yani bugün 4-5 milyona sattığınız daireleri insanlar satamayacaklar ellerinde patlayacak. Çünkü suyu dönüşümlü vermeye başlayacağız. Bu çok uzun zamanda değil önümüzdeki 5-10 yıl içerisinde gerçekleşecek. Bunları uyarıyordum aslında uyardık. Yani o Korkuteli bölgesi de hakikaten bu konuda hızla oraya doğru gidiyor bu şekilde. Hiç kimse risk almıyor, hiçbir siyasi onu telaffuz etmek istemiyor. Rant inanılmaz gidiyor, büyümeye devam ediyor. Ovada her yer sera, Tarım İl Müdürlükleri, Bakanlıklar da bu işe seyirci kalıyor. Sadece karşı çıkan biz olduk ASAT olarak. Dediğiniz doğru yani felaket yaşanacak. Sizin o teziniz, siz göreceksiniz yani. Özellikle söylerim bunu tezinizin sonucunu test etmiş olacaksınız maalesef. Bizim teknik tespitlerimiz yer altındaki sondajlarla su seviyelerini takip ettiğimiz için bu hızlı bir şekilde aşağıya gidiyor şu anda. Önümüzdeki 10 yıl içinde bizim tahminlerimize göre ki matematik söylüyor bunu, fizik söylüyor burada sorunlarla karşılaşacağız. Su arzını sağlamakta zorluklar çekeceğiz veya dönüşümlü su vermeye başlayacağız. Bu tabi ki o bölgenin iklimini ve kazanç kanallarını çok etkileyecek. Ama burada asıl önemli şey insanların hayatını etkileyecek boyuta ulaşacak ve bu çok da uzun bir sürede olmayacak. Bu suyun rejimiyle alakalı bu Gazipaşa'dan Kaş'a kadar hatta tüm Türkiye'de bunu söyleyebiliriz, özellikle Muğla tarafı da bilimsel anlamda Batı Akdeniz Havzasına girdiği için İzmir'e kadar bu tehlike ile karşı karşıya. Birinci öncelikle Türkiye'de ilk önce bu işi maalesef yaşayacak, test edecek bölge burası. Köylerde de insanlar kolaylıkla şikâyet mekanizmasını yapmazlar. Kaderine razı olacaklar ama önümüzdeki 10 yıl sizin bu tezinizi maalesef haklı çıkaracak, sosyolojik etkiler ortaya çıkacak. İnsanlar ev alacak Korkuteli gibi yerlerden 4-5.000.000 TL para verecekler ama 3 gün sonra bunu üçte bir fiyatından satacak müşteri bulamayacaklar. Bu noktaya gidecek bunlar bizim delegelere meclis üyelerine söylediğimiz konular. Veyahut da çok çok uzak noktalardan su getirilecekler. (ASAT)

Anlatılarda vurgulanan sosyal riskler, Korkuteli'nde artan su stresi ve kuraklık nedeniyle oluşabilecek önemli sosyal problemlere işaret etmekte; bu riskler, ekonomik, psikolojik ve sosyal boyutlarda kendini göstermektedir. Su stresinin su kıtlığına dönüşmesi, gayrimenkul piyasasında ciddi bir kriz yaratabilir. Yüksek fiyatlarla satın alınan evler, su kıtlığı nedeniyle

değer kaybedebilir ve sahipleri, mülklerini elden çıkaramayabilir. Bu durum, ekonomik kayıplara neden olabilir. Tarım ve hayvancılıkta verimliliğin giderek azalması üretim maliyetlerini artırarak, kırsal kesimde geçim sıkıntılarını artırabilir. Kuralığın kalıcı hâle gelmesi insanların yıllarca emek verdikleri, yatırım yaptıkları yerleri terk etmek zorunda kalmalarına neden olabilir. Bu, bireylerde derin bir travma ve psikolojik stres yaratarak toplumsal huzuru bozabilir. Yaş ortalaması ve emeklilik koşulları göz önüne alındığında hareketlilik potansiyelindeki düşüklük kapana kısılmış toplulukların (trapped communities) oluşmasına yol açabilir.

> "Ben köyde doğdum, köyde ben de ev yaptım, bahçem var dedemden kalan, zeytin bahçeleri var, nar bahçeleri var, onları yaşatmaya çalışıyorum. Ama köyde birtakım şeyler yapmaya çalışıyorum mesela yüzeyden akan su varsa bunu kurumuş sondajlara döndürmeye çalışıyoruz hani aslında ben kendi orada yaşam süremi uzatmaya çalışıyorum aslında su olmadığı zaman ben de gitmeyeceğim, ben gitsem eşim gitmeyecek. Onun için o yani çok travmatik bir şey olacak yani önceden bir de şöyle bir şey olacak yani şimdi insanlar ne yapıyor birtakım fedakarlıklar yaparak köyden tarla alıyor değerli çünkü tarlalar, tarla alıyor yazlık yapıyor vesaire orada bir emek harcıyor meyve dikiyor vesaire orada bir yaşamsal parça olmuşlar. Onu terk etmek meydanı daha büyük sosyolojik travmayı yaşatacak neden daha önceden neymiş, neresi dedesi ordaymış çocuk olmuş büyümüş orada istikrar görmemiş yani cebinden bir fazla para harcamamış istikbal görmediği için o doğan çocuklar şehre gelmişler. Bizler mesela, şehre gelmişler yani biz çok fazla bir o köyden kente göçte çok bir sosyolojik şey yapmamış uyumla ilgili sorunlar yaşanmış cebinden bir para harcamamış yani terk etmiş köyünü gelmiş. Doğudaki terör hariç. Ben Antalya'da büyüdüm Urfa'da görev yaptım falan üniversitede okudum ama benim cebimden bir fedakârlık olmadı bu süreçte. Sonra ne yaptım ben ekonomik olarak geliştim anca evimi aldım ya köyde de bir evim olsun dedim, köye ev yaptım bahçe yaptım, yani ben şimdi kendi hayatımdan fedakârlık yaptım. Buradaki sosyal yaşamımdan kıstım orada bir ev yaptım bir ekonomik varlık harcadım. Belki 10 senelik gelirimi oraya harcadım. Şimdi su gitti, bitti ne olacak? Bendeki psikolojiyi düşünüyorum, şimdi sıfır çekmişim yani 10 sene bir yetiştirdiğim meyve kurumuş, oturduğum eve gidememişim, tekrar şehre kente dönmüşüm, endüstriyel bölgelere dönmüşüm. Bunun travması daha yüksek olacak benim için mesela, felaket olacak yani daha travmatik olacak gerçekçi düşündüğünüz zaman. Ama bunu görüyor muyuz, bunu görmüyoruz yani bunu yöneticiler görüyor mu, kesinlikle görmüyor, resmî kurumlar görüyor mu kesinlikle görmüyor." (ASAT)

Potansiyel su krizinin yönetimindeki başarısızlık, halkın resmî kurumlara olan güvenini hâlihazırda zedelemeye başlamıştır. Bu gidişat bireylerin yerel ve ulusal otoritelerin sorunları çözme kapasitesine olan inançlarını kaybetmesine ve toplumsal güvenin ciddi şekilde sarsılmasına neden olabilir. Artan su stresi nedeniyle yerel topluluk yaşamsal kaynaklardan mahrum kaldıkça yerel kültür erozyona uğrayabilir. Artan su stresi bireyler arasındaki dayanışma ve yardımlaşma duygusunu zayıflatabilir; hayatta kalma mücadelesi verilirken,

topluluk içindeki sosyal bağlar zedelenerek toplumsal uyum bozulabilir. Tüm bu sosyal riskler, derinleşen kuraklığın Korkuteli'nde yaratabileceği derin ve kalıcı etkileri gözler önüne sermektedir. Bu riskler, sadece bireysel düzeyde değil, toplumsal yapının bütününde ciddi dönüşümlere yol açabilir ve uzun vadede sosyal istikrarı tehdit edebilir.

Kumluca'da da benzer şekilde artan uç hava olayları, yerel halkın gelecek algılarını derinlemesine etkileyen bir dizi sosyal riski beraberinde getirmektedir. Bu riskler, özellikle iklim afetlerinin artan sıklığı ile bağlantılıdır ve halk arasında yaygın bir *güvensizlik ve belirsizlik* duygusu yaratmaktadır. Bu durum, hem bireysel düzeyde geçim kaynaklarına ilişkin kaygıları artırmakta hem de toplumsal düzeyde ekonomik ve sosyal yapıları tehdit etmektedir.

> "Valla biz her zaman burada hep risk altındayız, burası Kumluca, Akdeniz. Denize yakın olduğu için. İllaki şans birimizden birini tutuyor. Ha dedim ya Mavikent, Adrasan, Beykonak Kumluca ve Finike, illa birinden birini tutuyor. Geçen sene Finike'de çıkmıştı, hatta birisi ölmüştü. Konteynırın içindeki bir belediye görevlisi, konteynırı kaldırıp atınca ölmüş. Daha önce Kumluca'da olmuştu. Antalya bölgesi olarak en büyük deniz kıyısındaki tarım yapan bölge biziz deniz çevresi olarak Bir yerde okumuştum. O yönden illaki vuruyor ya. Bizim burada hortum olayı, hiçbir zaman afet bitmez. Hani bir sene olmayabilir ama sonraki sene kesin vurur. Yani toprakla uğraşmak üretmek çok güzel güzel olmasına, insan stresini atıyor ama bizi yoran bu tarz afetler zor durumda bırakıyor yani bir güvence yok. Mesela sigortanız emekli olduğunda alacak olduğun aylığın belli. Ama burada yok sebzeyi ekiyorsun ama ne olacağın belli değil. Sana gelecek yardım belli değil. Her şey şansa kalmış veya allaha havale. Sezonu başlıyorsun ama sonunda ne olacağın belli değil." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

> "Çocuklarımın devam etmesini istemem. Riskli çünkü, yani öteki gayrimenkul kirayı öder ödemezse çıkar. Başkası gelir." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Yani hortum devamlı geçecek artık bundan sonra. Dün bile hortum oldu mesela Ankara'da, bir anda karıştı yağmurlar ağaçları devirdi gitti yani. Her zaman için riskli burası, risk var yani." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

> "Ya dünyanın dengesi, dünyadaki iklim değiştiği için risk her geçen gün hani kısım kısım da olsa artarak gidiyor ama bu 10 yıl içerisinde şu anki durumdan çok daha kötüye mi gider yoksa biraz daha mı kötü olur bilmiyorum ama iyiye gideceğini zannetmiyorum. Her gün geçtikçe havalar, mevsimler değişecek, şartlar değişecek. Tabii teknoloji de ilerliyor. İşte önceden afete alınabilecek bir tedbir Allah'tan gelen bir şey hiç tedbir alamazsınız ki. Ama iyi gideceğini düşünmüyorum ya gitmiyor… görmüyorum ama ne kadar grafik oranı hızlı seyirli, hızlı olur bilemiyorum. İyi gitmediğini düşünüyorum. İyiye gitmeyeceğini düşünüyorum doğal afetlerin ve hava şartlarının." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

İklim krizi, bölgedeki hava şartlarının öngörülemez hale gelmesine yol açmış ve bu durum, seracılık ve meyvecilik gibi geçim kaynaklarına dayanan yerel halk için ciddi

belirsizlikler yaratmıştır. Örneğin, hortumlar, seller ve diğer ekstrem hava olaylarının sıklığındaki artış, çiftçilerin ürün kaybı riskiyle sürekli yüzleşmesine neden olmaktadır. Bu durum, sadece fiziksel zararlarla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda çiftçilerin geleceğe yönelik plan yapma yeteneklerini de kısıtlamaktadır. Öngörülemezlik, ekonomik istikrarı tehdit etmekte ve halkın uzun vadeli yatırım ve planlama yapmasını engellemektedir.

> "Ben daha kötü düşünüyorum. Bir de artı çiftçiyi dediğim gibi yani hiçbir öngörü böyle kendine güvenerek ben bu sene şunu kazandım, yeni sene şunu kazanırım diyemiyor. Biz orada karambole bir iş yapıyoruz orada yani atıyorum belirsiz bir ortam yani futbol sahasına çıkıyorsun ya 11 kişiyle çiftçi de aynı 11 kişiyle veya 6 kişiyle veya 12 kişiyle sahaya çıkıyor üretim yapmaya başlıyor. Yani futbol sahası gibi düşün ya kazanacak ya kaybedecek yani belli bir oranda yani ben şunu yaparsam şu kadar yaparım diye bir garantisi yok." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

> "Önümüzdeki yıllarda da artmaya devam edecek sürekli, o da hortum riskini daha da arttıracak. Bu gidişle evlerin altına sığınak yaptırmamız şart olacak gibi. Bu gibi durumlar da ev de pek güvenli değil." (K-8, Kadın, 37, İlkokul, Çiftçi)

> "Allah kimseye göstermesin de olacak yani. Geçen sene sakin geçti. Bu sene olabilir bilemezsin. Bekliyoruz yani bekliyoruz." (K-10, Erkek, 64, Lise, Çiftçi)

> "Sorunuza şöyle bir cevap verebilirim. Mesela Soma'da çalışan, madenciler, her gün yerin altına giriyorlar. O toprağın göçmeyeceğine garanti verebiliyorlar mı? Bizdeki sistem de aynı, hiçbir şeyin garantisi yok. Her şey güzel geçti diyelim, dolu geldi, seranın naylonlarını yırttı, çekilen sera naylonunun kilogram fiyatı altmış beş lira olmuş. Bin metrekareye üç yüz kilogram naylon çekiliyor. Sorun sadece naylonun maliyeti olmuyor, içindeki sebzeye de zarar veriyor. Maliyet çiftlendi. Hortum olursa sera tamamen gidiyor, her şey bitiyor artık. Bizim işimiz sürekli riskli, sadece doğa olayına bağlı değiliz, birçok faktör var etkileyen." (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

Buna ek olarak, yerel aktörler de bu risklerin farkındadır ve olası krizlere karşı uyarılarda bulunmakta ve bu sürecin ekonomik istikrarın yanı sıra gıda güvenliğini de tehdit ettiğini vurgulamaktadır. Sosyal riskler ayrıca, yerel halkın güvenlik duygusunu da etkilemektedir. Çiftçiler, seraların ve konutlarının hortum gibi afetlere karşı dayanıksız olduğunu belirtmektedir. Bu tür yapıların yetersizliği, halk arasında sürekli bir endişe ve korku duygusu yaratmakta, bu da günlük yaşamlarını ve psikolojik sağlıklarını olumsuz etkilemektedir. Güvensizlik duygusu, insanların sadece fiziksel olarak değil, aynı zamanda duygusal olarak da zarar görmelerine neden olmaktadır.

> "Yani iklim değiştiği için belki yaz döneminde yağış biraz daha fazla olabilir, kışın kuraklıklar fazla olabilir. Bunu zaten yaşıyoruz. Önümüzdeki günlerde de mutlaka olacaktır. Yani kuraklık tehlikesi

olabilir yağışın farklı zamanlarda ve farklı miktarlarda yağması ile ilgili. Çok ani yağıp geçivermesi gibi vesaire. Eskiden mesela yazın yağış olmazdı yazın kurak normalde ama bakıyorsunuz yazın birçok zamanda yağış oluyor ve yağışta 5-10 dakikada her taraf sel olacak şekilde yağıyor. Bu tür değişiklikler zaten oldu. Önümüzdeki dönemlerde de mutlaka olacaktır yani." (Kumluca Tarım ve Orman Müdürlüğü)

"Uzun vadede tabii ki risk, çok büyük bir risk. Sonuçta ülkedeki yaş meyve sebze üretiminin %60'a yakının üretildiği yerde sadece üretici açısında değil, tüketici açısında da çok büyük bir risk. Burada kayıtlı 20.000 üreticiden beslenen 20 milyonluk bir tüketici kitlesi de var. Bu ülke ekonomisi açısında da risk." (Kumluca-Banka Çalışanı)

"Ya bunlar hortuma dayanıklı değil mesela geldiğinde hepsinin ya çatısına atacak ya içine kapısını, penceresini, camını patlatıp geçecek, iç mekân duvarı kalır herhalde bilmiyorum yeriyle beraber. Ama o zaman bizim evleri hiç tutmadı. Evin dibinden geçti. Ama üstünden geçmiş olsaydı bizim üstümüzdeki çatıyı basar mıydı? Basardı. Üstünden yol alınca, biz hasar görür müydük? Görürdük. Yani üstünden geçmedi. Bunları iki oda ev ortasına bir de saloncuğu, mutfağıyla beraber işçi evi olarak geçiyor yani. Öyle saklanacağımız, güveneceğimiz bir yer yok." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Seraya güvenip de herhangi bir şey yapamayız, alamayız, doğal afetlerden, fiyatlardan dolayı. Fiyatından da geçiyorsun, ucuz, pahalı fark etmez, yeter ki gitsin elimdeki ürün diyorsun. Afet olacak diye sürekli endişe içindeyiz. Hava bulutlandığında, rüzgâr esmeye başladığında korkar olduk. Bir buçuk dönüm seranın üstünün plastiği hariç, şimdi dikim yapıyorum, kırk beş bin lira masrafı var. Fide parası var, gübre kullanacaksın, ilaç kullanacaksın, hasada kadar en az bu kadar masrafı var. Kendi emeğin, harcadığın yakıt hariç. Satacaksın, tabi ürün de para ederse? Kazanacaksın, geri kalan senin olacak. Riskli yani ota güveniyorsun." (K-18, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi)

Çiftçilerin geçim kaynaklarına olan bağımlılıkları, iklim krizinin getirdiği risk, belirsizlik ve güvencesizliklerle birleştiğinde, ciddi bir endişe kaynağı hâlini almaktadır. Ayrıca evlerin ve altyapının uç hava olaylarına karşı dayanıksız olması, fiziksel güvenlik kaygılarını artırmaktadır. Hava olayları sırasında evlerin zarar görme ihtimali, bireylerin sürekli bir tehlike hissi içinde yaşamalarına neden olmaktadır.

"Tabii endişe duyuyoruz. Risk var. Bilmiyoruz işte yani daha da borca derde girmektense, farklı bir şeyler düşünmeye çalışıyoruz. Ama elimizde şu an bir plan yok. Evin üstüne yıkılsa zaten eşim kızım oradaymış… Yani evin üzerinden geçmedi seranın üzerinden geçti, yani yönünü değiştirmiş Allah'tan. Yoksa yukarıdan buradan gitmiş olsa üstüne vuracakmış evin. Evin etrafında ağaçların hepsi gitmiş sadece ev kalmış. Hurma ağaçlarını bile köklemiş. Evin üstünden geçse çok riskli. Bizim evler çok dayanıklı değil, sağlıklı değil. O yüzden de korkuyoruz yani." (K-11, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

"Evet ne planı yapabilirim, çimento almaya gidemiyorsun, yüz lira olmuş. Diyelim ki paran yok, elin kolun bağlı, evde yatarsın artık, hiçbir şey yapmazsın. Moralim bozuluyor, psikolojik olarak çöküyorsun.

> Bu devleti ne sen kurtarabilirsin vatandaş olarak ne de Cumhurbaşkanı kurtarabilir." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

Son olarak, toplumsal güven ve dayanışma biçimlerinin yetersizliği, bireylerin geleceğe yönelik güvenlerini sarsmaktadır. Devlet ve yerel yönetimlerin, halkın sorunlarına yeterli düzeyde çözüm sunamaması, güvensizlik duygusunu derinleştirmekte ve bireylerin kendi başlarına mücadele etmek zorunda kalmalarına neden olmaktadır. Böylelikle sosyal dayanışma ağları daha da zayıflamakta ve bireylerin yalnızlık duygusu derinleşmektedir. Bu durum, sadece ekonomik ve fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyal açıdan da derin etkiler yaratmakta ve yerel halkın geleceğe yönelik umutlarını zayıflatmaktadır.

> "Biz her zaman endişeliyiz. Eylül'ün 20'sinde tamamen TARSİM'leri yenileyeceğim. Ondan sonra beklemeye geçeceğiz. Gelirse Allah'tan yapacak bir şey yok! Biz endişeyi Temmuz ve Ağustos'ta duymuyoruz sadece. Bütün aylarda duyuyoruz. Garanti aylarımız onlar." (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

> "Çocuklar iyi kötü meslek sahibi oldu. Biri doğramacı biri de berber. Seracılık yapmak istemediler. Sebzenin sonu yok, sebze bitirdi bizi. Çok riskli amcam…Hortum, doludan zaten uyuyamaz olduk, endişe duyuyoruz." (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

> "Endişeliyim. Biz zaten artık hava bulutlandığı anda başlıyoruz endişelenmeye. Yeter ki hava bulutlansın yani yağmur yağsın bütün çiftçi serasının başına gider bakar, kontrol eder. Bizim tüm geçim kaynağımız burası. Başka Kumluca'da yapacağımız hiçbir iş yok sadece sera bizim burada. Seramız göçerse aç kalırız. O kadar net yani." (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

Manavgat, Korkuteli ve Kumluca yerel topluluklarının geleceğe dair algıları, iklim krizinin etkileri ve afetlerin yarattığı belirsizlikler etrafında şekillenmektedir. Bu üç yerel topluluğun ortaklaştığı noktalar arasında, iklim değişikliği ve afetlerin yarattığı ekonomik, sosyal ve psikolojik belirsizlikler bulunmaktadır. Fakat, her topluluğun kendine özgü dinamikleri ve sorunları da mevcuttur. Manavgat'ta, orman yangınları sonrası evlerin yeniden inşa sürecindeki belirsizlikler, yerel halkın gelecek algısının olumsuz bir biçimde şekillenmesine neden olmaktadır. Yeniden inşa süreçlerinde bilgi eksikliği, maliyet ve ödeme koşullarına dair belirsizlikler, halkın geleceğe yönelik umutlarını zayıflatmakta ve toplumsal güven duygusunu zedelemektedir. Yeniden inşa sürecindeki şeffaflık eksikliği ve devletin bilgi sağlamadaki yetersizliği, halkın geleceğe dair güvensizlik ve kaygı duymasına neden olmaktadır. Bu belirsizlikler, bireylerin sosyal bağlarını ve toplumsal dayanıklılıklarını zayıflatarak, topluluk içinde güven duygusunun azalmasına yol açmaktadır. Korkuteli'nde ise iklim krizinin neden olduğu artan kuraklık, yerel halkın gelecek algısını belirsizliğin ve

öngörülemezliğin şekillendirmesine neden olmaktadır. Su kaynaklarının azalması ve tarımsal üretimdeki düşüşler, çiftçilerin geçim kaynaklarını tehdit etmekte ve ekonomik belirsizlikleri derinleştirmektedir. Su stresi, tarım ve hayvancılık gibi temel geçim kaynaklarını sürdürülemez hale getirerek, toplumsal güveni zedelemekte ve halkın geleceğe yönelik umutlarını törpülemektedir. Artan kuraklık ve su kaynaklarının azalması, ekonomik güvencesizlikleri artırmakta ve bireylerin uzun vadeli planlar yapmasını engellemektedir. Kurum temsilcilerinin açıklamaları da bu endişeleri doğrulamakta ve su stresinin daha büyük sosyal ve ekonomik krizlere yol açabileceğini göstermektedir. Kumluca'da artan uç hava olayları, halkın gelecek algılarını kayda değer ölçüde etkileyen riskler yaratmaktadır. İklim afetlerinin sıklığındaki artış, seracılık ve meyvecilik gibi geçim kaynaklarına dayanan halk için ciddi belirsizlikler oluşturmakta, ekonomik istikrarı tehdit etmekte ve uzun vadeli planlama yapmalarını engellemektedir. Yerel halkın güvenlik duygusu, hortumlar ve seller gibi afetlerin ev ve seralara verdiği zarar nedeniyle zayıflamaktadır. Bu durum, halkın sürekli bir endişe ve korku içinde yaşamasına neden olmakta, mental sağlıklarını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, devlet kurumlarının ve yerel yönetimlerin yeterli düzeyde çözüm sunamaması, güvensizlik duygusunu derinleştirmekte ve sosyal dayanışma ağlarını zayıflatmaktadır.

Üç bölgede de iklim krizinin getirdiği riskler, belirsizlikler, güvensizlik ve kaygı gelecek algısını şekillendiren temel etmenlerdir. Manavgat'ta orman yangınlarının yarattığı belirsizlikler ve yeniden inşa sürecindeki şeffaflık eksikliği, Korkuteli'nde kuraklık ve su stresi, Kumluca'da ise uç hava olaylarının sıklığı ve ekonomik istikrarsızlık, yerel halkın gelecek algısını şekillendiren başlıca faktörlerdir. Ancak, her bölgenin kendine özgü dinamikleri ve sorunları, bu etkilerin boyutlarını ve halkın tepkilerini farklılaştırmaktadır. Bu bağlamda, her bölgeye özgü politikalar geliştirilerek ve sürdürülebilir çözümler üretilerek ivedilikle uygulanması bir sonraki bölümde detaylandırılacak olan karamsarlık, umutsuzluk ve çaresizlik duygularının azalmasını sağlayabilir.

3.5.9.1.2. Karamsarlık, Umutsuzluk, Çaresizlik

Görüldüğü üzere, Manavgat, Korkuteli ve Kumluca'da yaşanan iklim krizi ve bağlantılı sosyoekonomik ve sosyoekolojik riskler, yerel halkın gelecek algısını derinden etkilemektedir. Bu bölgelerdeki hâkim belirsizlik ve öngörülemezlik durumu, toplulukların ekonomik, sosyal ve psikolojik dayanıklılığını zayıflatarak, onları kırılganlaştırmaktadır. Geçim kaynaklarının sürdürülebilirliğinin tehlikede olması, halk arasında *karamsarlık, umutsuzluk ve çaresizlik* duygularına yol açmaktadır.

Manavgat'ta iklim krizinin en belirgin etkilerinden biri, yanan evlerin yeniden inşa süreçlerindeki belirsizliktir. Bu belirsizlik, yerel halkın geleceğe yönelik güven duygusunu sarsmış ve ciddi bir *umutsuzluk* kaynağı olmuştur. Evlerin maliyeti, ödeme koşulları ve teslim süreleri hakkında bilgi sahibi olamayan bireyler, geleceğe dair planlar yapma konusunda büyük zorluklar yaşamaktadır. Bu durum, bireylerin kendilerini *çaresiz* hissetmelerine yol açmakta ve toplumsal dayanıklılığı zayıflatmaktadır.

> "Burada yangının çıktığı belli. Afet olduğu belli. Yanacak yer de kalmadı zaten bu saatten sonra yapsanız da önemli değil bu çamları ben bir daha göremem zaten ömrüm yetmez. Belki benim çocuk çoluk görür." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

> "Nasıl anlatayım, yani git gide kötüye gidiyor bence, gelen gün hep sorunlu geliyor. Gelen gideni aratıyor yani. Evler yapılsa içine girsek de işte her tarafı şey olsun isterse senin hevesin gitmiş… Ben böyleyim bilmiyorum başkasını. Bir şeyimiz yok ki önlem alacak şu anda. Evimiz gitti yok, artık zaten yanacak yer kalmadı. Yapma gücümüz yok artık, geçmişiz yani bu hayattan. Azim, hırs diye bir şey kalmadı. Şunu da yapsam, şuyum da olsun, artık demiyorum. Bazen benim büyük kız diyor ki anne şunu da kullanmazdın bunu da kullanmazdın size kalsın kızım derdin, al işte hepsi yandı diyor. En iyi ne varsa artık onu kullan diyor. Ama bizlerin evi yandı, bizlerin canı gitti yani, kendimizi toparlamamız mümkün değil. Toparlayamayız biz kendimizi. Şu anda bir evi nasıl yapabilirsin düşün. (M-3, Kadın, 44, İlkokul, Çiftçi)

> "Valla ev yapılırmış yapılmaz hiç hevesim yok inanır mısın? Dünyada 60 yaşına kadar biriktirdim sandığımda çeyizlerim vardı. Torunlara yastık pike sardırıyordum. Ne oldu? Yandı kül oldu. Doğru mu?" (M-6, Kadın, 60, Okuma yazma yok, Çiftçi-emekli)

Yerel halkın geçim kaynaklarının yok olması ve ekonomik belirsizlikler, toplumsal güvenin yitirilmesine ve gelecek algısının *karamsarlıkla* şekillenmesine neden olmaktadır. Tarım ve hayvancılık gibi temel ekonomik faaliyetlerin sürdürülebilirliğinin tehlikeye girmesi, bireylerin ekonomik güvencesizliklerini artırmakta ve gelecek kaygılarını pekiştirmektedir. Özellikle yaşlı nüfus, bu belirsizlikler karşısında kendilerini daha da çaresiz hissetmekte ve umutsuzluk duygusu içinde yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Belirsizlikler, öngörülemezlikler ve maddi kayıplar, bireylerin yaşamlarını kontrol edememe duygusunu pekiştirmiş, bu da çaresizlik ve umutsuzluk duygularını derinleştirmiştir. Bu hâkim duygular toplulukların iklim değişikliğine uyum sağlama ve direnç geliştirme motivasyonlarını da bozmaktadır.

> "Televizyonda dinlersinizdir, halk bütün ağlıyor, hayvancılık yapan… Ne yapacaksın, günlük amelelik yapıp yiyeceksin. Yapacağımız bir şey kalmadı yok. Emekliliği yok eşimin. Daha en az 8 sene yatırması

lazım. Dedim ya yatırmaya evleneli başladık. 3.600 olabilmek için en az 8 sene daha yatırmamız gerek." (M-15, Kadın, 44, İlkokul, Hayvancı)

"Allahım sonumuzu hayır etsin ama pek de hayır görünmüyor benim sonum ne olacak bilmiyorum." (M-20, Kadın, 73, Okuma yazma yok, Emekli-Çiftçi)

"Ödeyemezse herkes kırmasını tüfeğini alacak eline geleni öldürecek, gidip yatacak, başka çaresi yok." (M-25, Erkek, 55, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Benzer şekilde *Korkuteli'nde* de anlatılarda geleceğe ilişkin algı ve duygular, derin bir karamsarlık ve umutsuzlukla örülüdür. Katılımcıların ifadelerinde, tarımsal ve ekolojik krizlerin giderek artacağı ve gelecek nesillerin ciddi sıkıntılarla karşılaşacağı yönünde güçlü bir endişe hâkimdir. Bu bağlamda ekolojik belirsizlik ve sosyoekonomik çöküş ön plana çıkmaktadır.

"Gidişat sıkıntı. Adım adım metre metre yani gidişatımız iyi değil, iyi güne gitmiyoruz artık. Yani köyün gidişatı durumu bu. Bir bizim köyümüzün değil yan köylerimizin durumu da vahim. Şu anda görünüş öyle yani…" (L-3, Kadın, 49, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Hani belki biz değil de bizden sonrakiler çok büyük sıkıntılar görür. Yani belki içecek suyu bulunmayacak yani, o derece şu an gidişat iyi değil. Ama şimdi gelen suya göre kullanım çok fazla ben de dahil. Şimdi kaç aydır mesela 80-90 gündür hiç dur duraksız çalışıyor bu sondajlar. Yani… Nereye kadar gider ne olur bilmiyorum… Yani belki biz görmeyiz ama bizden sonraki nesiller bir bardak içecek suya muhtaç kalacak durumda yani bu gidişle. Ciddi anlamda dünyanın sonu gelmezse bizden sonra çok ciddi sıkıntılar var. Yani kız azimli. Köyde şöyle baktığın zaman işte kendi açımdan hani herkes diyor çok çalışıyor işte, şey yapıyor diye. Çalışmak zorundayız, öyle hissediyorum kendimi. Hafta sonu ya da yazın geldiklerinde çocuklar benim çalışma şeklimi görünce diyorlar ki okumamız lazım, çok zor geliyor onlara bu işler. Niye çünkü dedim ya, su olsa ben arpa buğdayımı ekerim mısırımı da ekerim, karpuzdu kavundu işte gece gündüz suyuydu seliydi, affedersin gece mesela bugün gittim, tarlanın bir tanesini gece domuzlar basmış, çok zayiat vermişler. Şu an mesela sabaha kadar gidip onları bekleyeceğim bilmem ne… hani çocuklar bakıyorlar çok zor geliyor, diyor ki ben bununla uğraşacağıma mesela gideyim bir yerde çalışayım 2.000-3.000 TL maaş alırım ama bu zorluğu görmeyeyim derdinde. Ama yaparlar mı? Birçok çocuk yapamaz, niye yapamaz? Bilmediğin bir işi yapma şansın çok zor. Bilmediğin bir işte kazanma şansın da çok zor. Şimdi çekirdekten biz, babamızdan, çocukluktan bu işin içindeyiz. Biz ne zaman boş kalsak hemen yürü tarlaya, yürü bağa bahçeye, ilacını at vesaire hep böyle yetiştik. Şimdi işte okul 4+4+4. Ondan sonra üniversite 2 yıl, 4 yıl ve çevremde bir sürü üniversite bitirip de boşta kalıp iş bulamayan Korkuteli'nden komşularımız olsun elinde mesleği var. Başarılı bir insan ama bir türlü atanamıyor. İşte okusan da sıkıntı, meslek sahibi olsan da sıkıntı. Hani böyle ileriyi görme şansın yok zaten… hani gelecek göremiyorsun. Çocuğunun geleceğini göremiyorsun." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Ne olacak biter bu millet kızım. Vallahi hiçbir yere başvuramayız kızım. Atıyorum bizim barajımız da su az, yok diyecek kadar var. Yeraltındaki çekildi mi, köylü bitti. Eskiden dağda davar çok güttüm ben. Şimdi çoluk çocuk dağda davar gütmeye de yetmez. Neden? Alışamaz, yapmadı? Çocuğun en zoruna giden şey şu anda dağda davar gütmek. Benim evde olan var, birisi de davara gitmez. Ben saat ikindi namazını kıldım mı, davarımı salarım onları güderim. Çoluk çocuk yokluk da bilmiyor hanım kızım. Bu işler böyle. Ben torunlar var şimdi hiç hayatta yok bilmezler. Böyle oluk akıp duruyor, öyle zannediyorlar. Yaşamı öyle zannediyor ama biz eskiden kuru ekmeği bulamadık. Bu durumda kuraklık 2-3 yıl daha olursa bizim burası çöl olur çöl… Ova yanıyor ova… Ben şimdi ovadan geldim, yanıyor. Orada ilaç bayisi vardı. İlaççının yanından geldim de yanıyor ova. Atıyorum, adam karpuz ekmiş. İki güne bir su vermezse olmuyor. Peki su bittiğinde ne olacak? Susuz bir şey olmuyor. Ya bizim için geldi geçtik kızım bizim için ne değişecek? Biz doktora gidiyoruz, yemeyin diyor bize zaten, yemeği de bıraktık. Yani ben işte evlatları da düşünmüyorum, torunları düşünüyorum. Yani bizim evlatlar bizim döküntülerle olur yani ama geleceğimiz çok kötü ya… Şimdi köyde atıyorum. Adam oğlan everecek iki dönüm yer satıyor oğluna veriyor. Kız çıkaracak bir dönüm yer satıyor, kız çıkarıyor. Ne kadar sürer bu, ne kadar sürer? Kazanıp yapmaya yok. Yani ondan köylü bitiyor." (L-25, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Ekolojik belirsizlik, su kaynaklarının tükenmesi ve iklim değişikliklerinin diğer etkileri üzerine yoğunlaşmaktadır. Katılımcılar, yeraltı su kaynaklarının hızla tükendiğini, su savaşlarının çıkabileceğini ve doğanın insanlardan intikam alacağını belirtmektedir. Bu algı, insanların doğayla olan ilişkilerini yeniden gözden geçirmelerini ve ekolojik farkındalığı artırmalarını zorunlu kılmaktadır. İklim değişikliğinin geri dönüşsüz etkileri, katılımcıların zihninde gelecek korkusunu pekiştirmekte ve ekolojik belirsizlik içinde yaşama kaygısını artırmaktadır.

> "Ben bu iklim değişikliklerinin gelecekte düzeleceğini hiç zannetmiyorum. Nedenini söyleyeyim size. Bir ülkede mesela doğal kaynaklarla oynadığın zaman, doğal kaynakların ne? Başta sular, yeraltı kaynaklarını da bitirirsek. Şu anda içtiğimiz su yeraltı kaynağı suyu. Valla bak her geçen gün yukarıdan yağmadığı sürece, yeraltında da bittiği zaman ne olacak? Su savaşları başlayacak. Dünyada nasıl petrol savaşı başladıysa petrolü kenara atacağız, karnımızı doyurmaya bakacağız. O suyu içersek hayatta kalacağız, içmezsek öleceğiz. Yani bu nereden kaynaklanıyor işte insanoğlunun hoyratça tabiatı bitirmesinden. İsterse profesör olsun, isterse devletin zirvesinde olsun bak gelecekte bizi çok zor günler bekliyor. Bu kuraklık olduğu sürece biz elin kapılarında çok dileniriz daha. Gemiler gelecek diye bakarız, gemilerle Ayçiçek yağı, buğday gelecek diye daha çok bakarız. Çünkü üretmediğimiz üretemediğimiz sürece, ele bağımlı olduğumuz sürece biz batmaya mahkûmuz. Benim görüşüm bu. Belki yanlış düşünüyorum ama kendi görüşüm bu. Yani geleceğimizi çok aydınlık göremiyoruz her şey ortada. Kazancım yok ki yatırım yapabilesin bu saatten sonra da yapma şansımız yok. Aç kalacağız. Bugün olmazsa olmaz buğday, arpa. İnsanları doyuran buğday, hayvanları doyuran arpadır." (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Bundan sonraki süreçte hayvanlarımız içeceği kadar su olsa yeter diyeceğiz. Sonra da kendi içeceğimiz kadar su ola yeter diyeceğiz (gülüyor). Gidişat o yönde. Allah korusun tabii ama önce biz koruyacağız. Doğamızı böyle bitirdikçe o da bizden intikamını alacak ama ağır alıyor yalnız. Covid'i sardı başımıza hepimizi eve tıktı. Doğa kendi haline kaldı. Bak, yağmurlarımız biraz normale dönmeye başladıydı o dönemde. Geçen duydum millet gönder gelsin diyordu, maymun çiçeği hastalığı artmış da… Dalga geçilecek bir şey değil yani. Zor, bundan sonra çok zor… Çünkü şartlar her geçen gün zorlaşıyor." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "İleriye dair bir geleceğim yok. Elin ayağın tutmaz, köşeye düştün mü, bitti ya sonra çoluk-çocuk yaparsa yapacak, yapmazsa yok. Ulan dedim hayat böyle kaderin de… bilmem neyinin de… Karpuz da para etmezse zaten atacağım bu sefer kendimi şuradan taştan. Gerçekten hani işimiz şaka, maliyetler düşmediği müddetçe gerçekten küçük çiftçi bitti oldu. Yani korkuyorum ki; ilerde içme suyu bulamayacağız, denizin arıtma suyuna gideceğiz diye, diyorum ben. Şimdiki çocukların belki aklı ermez geleceği görmeye, geçmişi görmedikleri için çocuklar, bizim geçmişteki buradaki su durumuzu, yaşantımızı, buradaki su zenginliğimizi, kar zenginliğimizi, yağmurumuz suyumuz boldu." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Yani geleceğe bir şey bırakamayacağız." (L-21, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Sosyoekonomik çöküş ise, tarımsal üretimin sürdürülemezliği ve ekonomik güvencesizliğe dayanmaktadır. Katılımcılar, çocuklarının gelecekte iş bulamayacakları, mevcut tarımsal faaliyetlerin ekonomik olarak yeterli olmadığı ve devlet desteklerinin yetersiz kaldığı konularında ciddi endişeler taşımaktadır. Bu durum, kırsal topluluklarda derin bir gelecek kaygısı ve ekonomik güvencesizlik yaratmaktadır. Gençlerin tarımsal faaliyetlere ilgisizliği ve kentlere göç eğilimleri de kırsal alanların geleceğini belirsiz kılmaktadır.

> "Dolayısıyla bir ümitsizlik hâkim. Az önce dedim ya biz zaten öldük diye. Çoğu zaten o ölümü kabullenmiş vaziyette olduğu için artık bir beklentileri de ümidi de kalmamış. Anadan dededen düşen, daha önce cumhuriyetle beraber kazanmış olduğu arazileri satmak suretiyle hayatlarını idame ettiren bir toplulukla karşı karşıyayız. Valla işte bu çocuklar bu işi yapmazsa biz aç kalacağız. O şirketler de derdimize çare olmayacak. En basitinden söyleyeyim, daha yakın tarihte işte şeker fabrikaları kapandı. Bugün 1.800 liraya bulduk diye şekeri söyleniyoruz ama bugün bulduğumuza şükretmeli belki yarın bulamayacağız. Buna doğru gidiyor iş. Valla durum gayet bu kadar karamsar. Sorunun parçası olan çözümün odağı olamaz. Bu kafayla bu iş olmaz. Benim ümidim yok." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı-elektrikçi)

> "Tarım da ölüyor, insanlık da ölüyor. Çok da parlak bir son beklemiyor bizi, öyle görüyorum ben." (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Valla bundan sonra olacağını, karamsarım pek iyiye gitmiyoruz." (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

"Tarım politikasının çok önce gelmesi lazımmış. Çok önceden damlamaya geçilmesi lazımmış. Bizim insanlarımızda da çok var, bizde de var. Biz hoyratça çok kullandık suları. Daha bunun eziyetini, biz şu anda en iyi zamanı. Yarın çoluğumuz çocuğumuz var ya… Bilmiyorum ama bize, yani bizim hakkımızda hakikaten iyi demezler. Bundan sonra iyi olacağını zannetmiyorum. Şu politika devam ederse iyi olmaz. Bak rant, bak ben yarın belediye başkanı olacağım! Ben yarın ASAT'ta müdür olacağım! Ben yarın muhtar olacağım diye, yani bu mantıkta giderlerse Türkiye'nin…" (L-16, Erkek, 63, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Bu anlatılar, kırsal topluluklarda yaşanan ekolojik ve ekonomik kırılganlıkların derinleştiğini ve bu durumun toplumsal yapıyı ciddi şekilde tehdit ettiğini göstermektedir. Kırsal alandaki bireylerin geleceğe dair umutsuzluğu, toplumun genel refah seviyesini ve dayanışma kapasitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Dolayısıyla, bu anlatılar, kırsal toplulukların direnç kapasitesinin artırılması ve sürdürülebilir tarım politikalarının geliştirilmesi gerektiğini güçlü bir şekilde vurgulamaktadır.

"İleride belki de Bağ-kuru yatıramayacak hale geleceğim. Şu anda tamam çalışıyoruz, vücudumuz yetiyor, belli bir süreye kadar çocuklarımızı okutuyoruz ama ileride belki onu da yapamayacağız artık. Benim çoluğum çocuğum ne yapacak, onu da düşünüyorum yani düşünmüyor değilim ama yapacağım hiçbir şey yok ki!" (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Valla önümüzü hiç iyi görmüyoruz." (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Zaten burada giriyor iklim şartları devreye, kuraklık, işte ürünleri yetiştirememeye başlayacağız. Yani ne kadar suyumuz olsa da iklimsel etkilenme olayında bayağı bir sıkıntı yaşayacağız." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Dünyada artık ekonomik savaş biter, su savaşı başlar. Şu anda yani benim kendi köyümden yine örnek vereceğim. Geçen sene sondajda su sıkıntı olduğu için adamlar mısırını sulamak için birbiriyle tartıştı. Benim mısırıma su geç geliyor. Ben niye sulayamıyorum. 2 tane komşu birbiriyle tartıştı. Düşünün, yani ilerleyen zamanda suyun, kuraklığın böyle olması su için millet… Geçmişte de Taşkesiği dediğimiz yerde de su kavgası olmuş, insanlar ölmüş. Gün gelir belki o da olur, olacak da yani. Ama diyorum ya tabiatı biz kendimiz bozuyoruz. Dağlarımıza mermer ocağı falan… Dünyada araştırın bir tabiatını bozmayan Çin idi galiba ya da Japonya'ydı. Mermeri bizden alıyor bak. Normalde graniti biz oradan alıyoruz. Granit dediğiniz, yanardağların sönmüş hali. En tehlikeli hali, bizdeki doğal mermeri onlar alıyor. Onlardaki kanser yapan maddeyi biz alıyoruz. Evde tezgahlara dağıtıyoruz. Yani adam tabiatını bozmamış. Ha sonrası da… Bak şunu da söyleyeyim, eğer bu göller tutulmazsa inanın belki 10 yıl sonra diyecekler ki gölleri tutalım ama gölleri tutacak su kalmayacak. Bomboş bir arazi. Geçen sene Salda gölü kupkuruydu.

> Kestel gölü var mesela. Yani böyle bir yerde hayvancılık neden yapılmasın? Ne kadar su olursa o kadar hayvancılık da tarım da zaten hepsi bunda hayat suda. Dediğim gibi ama ilerleyen zamanda savaş çıkar mı çıkar. Tek korkum, içme suyunda dahi sıkıntı çekmek… Görür müyüz? Böyle giderse görürüz. Böyle giderse görürüz." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Keza *Kumluca'daki* anlatılar da geleceğe ilişkin derin bir karamsarlık ve umutsuzluk ile yoğrulmuştur. Katılımcılar, mevcut gidişat nedeniyle tarımsal üretim kapasitesinin düşeceğine, tarımsal üretimin sürdürülemez hâle geleceğine ve dışa bağımlılığın artacağına dair güçlü bir inanç taşımaktadır.

> "Çok karamsarım yani ben bu konuda. İllaki dış ülkenin elindeki ürünlere kalacağız. Dışarıdan ithalatımız artacak. Sen üretemiyorsan zaten dışarıdan illaki pahalıya yiyeceksin. Misal orada Rusya'da domatesin tanesi 25 lira bizim paramızla kilosu değil tanesi." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

> "Bu şekilde tarım devam ederse çok uzun sürmeyecek. Yani işte ben bundan 5 yıl önce gördüm yakında Türkiye domatesini 10 TL, İspanya domatesi 5 TL pazarda görürüz diyordum az kaldı o günlere. Yakında biz domates bile biber hani mısırı bile… Bugün mesela bir haber okudum. Ukrayna mısır gemisi gelmiş. Biz mısırı bile ithal ediyorsak." (K-5, Erkek, 34, Lise, Çiftçi-esnaf)

> "Bunlardan da bir beklentimiz yok. Kendi kendimize bir şekilde geçinir gideriz. Evin iki katını kiraya versek gene besler bizi. Sebze yetiştirebileceğim bir dönüm yer yapsam yeter, ama gelecek nesil için aydınlık bir gelecek yok. Doğan çocuk borçlu doğuyor, geleceği yok." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

Katılımcılar, mevcut durumu değiştirme konusunda kendilerini çaresiz hissetmektedirler. Bireylerin sistemin değişmezliğine ve kendi güçsüzlüklerine dair inançları çarpıcıdır. Bu çaresizlik duygusu, toplumsal yapının ve dayanışmanın zayıflamasına neden olmaktadır. Bu anlatılar kırsal toplulukların geleceğe dair güven ve motivasyon eksikliğini yansıtmaktadır. Karamsarlık ve umutsuzluk, bireylerin gelecek nesillere dair umutlarını zayıflatmakta ve toplumsal dayanışmayı olumsuz etkilemektedir. Çaresizlik duygusu ise, bireylerin toplumsal ve ekonomik süreçlere aktif katılımını engelleyerek, marjinalleşmeyi artırmaktadır. Kırsal alanlarda yaşanan bu duygusal ve psikolojik durum, sürdürülebilir tarım politikalarının ve sosyal destek mekanizmalarının geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

> "Tarım bana göre kötüye gidiyor, daha da kötüye gidecek ve bu kış daha da kendini gösterecek. Allah yardımcımız olsun." (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

> "İllaki vatandaşlara yine olumsuz etkisi olacak. Psikolojik olarak da zaten yıllar geçse de geçme şansı yok çünkü insan kaç tane doğal afetle karşılaşabilir ki? Hani ekonomik olarak büyük sıkıntıya düşürür, psikolojik olarak uzun süre etkiler." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

> "Bunlar bizim sürekli konuştuğumuz şeyler. Bizi yoran şu etkili etkisiz, yetkili yetkisiz bir sürü insanla bunları çok fazla paylaştık. Söylediklerimiz hepsi yerelin faydası içindi ama sektör içerisinde hiçbir şey değişmedi. Çok basit yapılabilecek şeyler, kişisel çıkarlar, akrabalık bağları, maddi menfaat beklentileri nedeniyle önü kapatıldı." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Karamsarlık duygusu, katılımcıların mevcut durumun giderek kötüleştiğine dair inançlarıyla beslenmektedir. İklim krizinin etkileri, su kaynaklarının tükenmesi, iklim afetlerinin sıklaşması ve şiddetlenmesi, tarımsal üretimin sürdürülemezliği ve artan gıda güvensizliği gibi faktörler, geleceğin karanlık olduğunu düşündürmektedir. "Gidişat sıkıntı. Adım adım metre metre yani gidişatımız iyi değil, iyi güne gitmiyoruz artık" ve benzeri ifadeler, genel bir kötüleşme algısının somut bir örneğidir. Karamsarlık, bireylerin kendi yaşamları ve çevrelerindeki topluluklar için iyimser bir gelecek öngörememeleriyle derinleşmektedir. *Umutsuzluk* duygusu, geleceğe dair beklentilerin düşük olması ve mevcut durumun değiştirilemeyeceğine dair inançla şekillenmektedir. Katılımcılar, gelecekte su sıkıntısı yaşayacaklarına, ya da daha çok iklim afetine maruz kalacaklarına ve tarımsal üretime devam edemeyeceklerine dair güçlü bir inanç taşımaktadırlar. "İleriye dair bir geleceğim yok" ve "Geleceği görmüyoruz" gibi ifadeler, umutsuzluğun derinliğini ortaya koymaktadır. *Çaresizlik* duygusu ise, bireylerin mevcut durum karşısında ellerinden bir şey gelmediği ve bu durumun değiştirilemeyeceği inancıyla şekillenmektedir. Katılımcılar, doğanın tahrip edilmesi, iklim krizinin etkilerine artan maruziyet ve kaynakların tükenmesi karşısında çaresiz olduklarını vurgulamaktadır. "Su bittiğinde ne olacak?" ve "Biz zaten öldük" gibi ifadeler, çaresizliğin ve kontrol kaybının açık bir göstergesidir. Ayrıca, mevcut tarım ve iklim değişikliği uyum politikalarının yetersizliği ve devlet desteğinin eksikliği de bu çaresizliği derinleştirmektedir.

Bu duygular, bireylerin günlük yaşam deneyimleri, gözlemleri ve karşılaştıkları zorluklarla şekillenmektedir. İklim krizinin etkileri, tarımsal üretimdeki sorunlar ve ekonomik belirsizlikler, bireylerin karamsarlık, umutsuzluk ve çaresizlik hislerini pekiştirmektedir. Çocuklarının ve gelecek nesillerin daha kötü koşullarda yaşayacaklarına dair inanç, bu duyguların kuşaklar arası aktarımını da sağlamaktadır. Ayrıca, sosyal ve ekonomik olarak marjinalleşen kırsal topluluklar, bu duyguların daha yoğun yaşandığı alanlar hâline gelmektedir. Sonuç olarak, karamsarlık, umutsuzluk ve çaresizlik duyguları, kırsal toplulukların sosyal yapısında derin bir yer edinmiş ve bireylerin geleceğe dair algılarını olumsuz yönde şekillendirmiştir. Bu duygular, bireylerin motivasyonlarını düşürmekte ve

toplumsal dayanışmayı zayıflatmaktadır. Kırsal topluluklarda bu duyguların yoğunluğu, sürdürülebilir tarım politikalarının ve ekolojik farkındalık programlarının geliştirilmesini kaçınılmaz kılmakta ve büyük bir aciliyet arz etmektedir.

Anlatılarda kendine yer bulan kimi kırılgan umutlar ise genellikle belirsizlikler ve öngörülemezlikler karşısında ayakta kalma mücadelesinin bir yansımasıdır. Kırılgan umutlar, genellikle yerel halkın dayanıklılığı ve topluluk içindeki dayanışma ile beslenmektedir. Örneğin, Manavgat'taki halk, yangınlar ve doğal afetler karşısında yeniden inşa süreçlerine umut bağlamakta ve sağlıklarını koruyarak hayatta kalma gayreti göstermektedir. Bu umutlar, gelecekte evlerin yapılması ve yaşamın normale dönmesi beklentisiyle şekillenmektedir. Korkuteli'nde ise, tarımın ve hayvancılığın devam etmesi umudu, özellikle kırsal yaşamın sürdürülebilirliği bağlamında önem kazanmaktadır. Gençlerin köyde kalıp, kente gitmek yerine kırsalda yaşamlarını sürdürebilmeleri için uygun koşulların yaratılması, kırılgan umutların temelini oluşturmaktadır.

> "Şimdi sıfırdan başladık yani Allah'a şükür, boş ver, hayırlısı her şey olur olur, gider. İş sağlık. Şimdi şu evlerimiz inşallah yapılır, sağ selim içine göçeriz, parası ödenir geçer. Kimse acından ölmez." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

> "Onların yapmasını değil de bitirilmemesini isterdim. Köyün kapatılmamasını isterdim. Hayvancılığın bir şekilde sürmesini isterdim." (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Ben kırsalı tercih ediyorum. Şimdi gidecek o gençler. Şehre gidecekler ben çünkü ikisini de yaşadım. İstanbul'da da yaşadım. Antalya'da zaten çocukluğumdan beri yaşadım. Ondan sonra dediğim gibi 15 senedir de burada uzun süreli kalıyorum. Şehre gidecekler orada karınları aç kalacak, her şeyin çürüğünü çarını yiyecekler buradaki gibi bolluk göremeyecekler. Şimdi köyde yaşıyorsanız birçok şeye para vermezsiniz. Köyde yaşam, yaşamak çok kolay. Benim bahçemde elma varsa ve yan komşum da yoksa bir sandık ona verirsiniz. O çok rahatlıkla meyvesini alır, tüketir ücret ödemeden. Şehirde böyle bir şey yok. Ben şehirde kışın takip ediyorum pazara gittiğimde alışveriş yapan insanları, 5 tane elma alıyor. Bakıyorum 5 tane elma alıyor. Alıyor ama kaç paraya alıyor. Burada öyle değil. Onu dökeriz diye çok üzülüyorum ben. Biz diyorum meyve suyuna veriyoruz bu güzelim meyveleri orada insanlar para verip alıyor, alamıyor. Onu görecek o gençler. Belki köyden gidenler için ilk önce cazip geliyor çünkü köy yaşamı yorucu. Özellikle hanımlar için gerçekten zor bir yaşam. Şöyle hem tarlada çalışıyor hem çocuk büyütüyor hem eve geliyor yemeğini yapıyor, çamaşırını yıkıyor. Televizyonlarda görüyor şehirde yaşayan hanımları geziyor, tozuyor ya da bir arkadaşı şehirde evlendi ise o anlatıyor işte AVM ye gittim, şuraya gittim diye. Bu durum da ona cazip geliyor. Ama gidecek görecek gidenler 3-5 seneye doyacak, ona da doyacaklar. Sen kendin zordaysan, doğru dürüst gıdanı alamıyorsan, şehirde evinin içinde oturuyorsan, gezemiyorsan ondan sonra onun sıkıntısını çekecek. Ama tekrar dönüş de yapamıyorlar işte. Tekrar onu döndürmek lazım. Onları döndürmek içinde burada onlara imkân tanıman lazım. O giden gençleri hevesini almış, şehri görmüş, şehirdeki yaşamın çok cazip olmadığını, düşündüğü hayal ettiği

> gibi bir şey olmadığını, apartman dairesinde dört duvar arasında oturduğunu onun da bir şey olmadığını görecek. Ondan sonra tekrar geri dönüş isteyecek, istiyordur birçokları da. Ama buradaki o yaşamı da bildiği için zorlu yaşamı ama bu yaşamı güzelleştirmek gerekiyor onlara." (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

Kumluca'da ise, tarımsal üretim ve gıda güvenliği konusundaki umutlar dikkat çekmektedir. Dünya genelinde artan gıda krizleri ve çiftçiye duyulan "ihtiyaç", yerel halkın gelecekte tarımın yeniden değer kazanacağına dair umutlarını beslemektedir. Bu bağlamda, tarımsal faaliyetlerin devam edeceği ve çiftçilerin yeniden ekonomik anlamda güçleneceği bir geleceğe yönelik kırılgan umutlar öne çıkmaktadır.

> "Valla bir konuda kafamız rahat. Şehirlerde açlık başlasa bile biz buralarda iyi kötü olur, olur gideriz… Ondan dolayı köydeyiz zaten. Yani şehirde su akmazsa yaşayamazsın. En büyük etken elektrik olmazsa da yaşamazsa su olmazsa zaten yaşayamazsın. Ama burada işte bir teneke suyla günü geçirir gider yaşarsın, elektrik olmasa da yaşarsın. Sıkıntı yok. Biz yaşamımızı sürdürüyoruz." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Böyle giderse var ya? Hırsızlık mı? Soyguculuk mu? Kötü yol mu? Ben yine köyde şanslıyım. Bir şekilde oluruz. Komşuluk vesaire. Çünkü herkes birbirini biliyor. Kapı komşunu çalarsın. Adamın durumu kötüyse zaten sen istemeden etrafındakiler sana yardım etmeye çalışıyor. Ama şehrin konumu daha farklı." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> "Topraktaki ürün gelecek olarak daha iyi, avantajlı." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

> "Malum Dünya açlık krizine girdi, gelecekte daha da fazla olacak. İllaki bir gün çiftçiye ihtiyaç duyulacak. Her ne kadar şu anda kimse umursamasa da bir gün umursayacak. O günün gelmesini bekliyoruz. Dünya yiyecek krizine girdiğinde, gelip diyecekler ki; şu kadar para veriyoruz, lütfen bu serayı yap, o günler de gelecek, biz o günü bekliyoruz." (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

Her üç bölgede de bu kırılgan umutlar, yerel halkın toplumsal dayanışma ve yerel yönetimlerden beklediği destek ile şekillenmektedir. Toplum içindeki yardımlaşma ve dayanışma, özellikle kriz zamanlarında, halkın geleceğe dair umutlarını canlı tutmakta ve bu umutların kırılgan yapısına rağmen dayanıklılığı artırmaktadır. Aynı zamanda, yerel yönetimlerin ve devletin bu umutları destekleyici politikalar geliştirmesi, halkın geleceğe dair karamsarlık ve çaresizlik duygularını azaltmada önemli bir rol oynamaktadır. Netice itibariyle, kırılgan umutlar, bu bölgelerdeki halkın ekonomik, sosyal ve psikolojik dinamiklerinin bir yansıması olarak ortaya çıkmakta ve geleceğe dair beklentilerini şekillendirmektedir.

3.5.9.2. Öngörüler

Manavgat, Korkuteli ve Kumluca'da iklim afetlerinin ardından kırsal tarımsal toplulukların gelecek öngörüsünde alt temalar; küçülme ve terk etme; ata mesleğinin sonu, tarımın ve toprakların el değiştirmesi; borçlanma ve mülksüzleşme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alt temalar, bölgedeki tarımsal faaliyetlerin sürdürülemez hâle gelmesi ve ekonomik baskıların artması sonucu ortaya çıkan sosyolojik dönüşümleri yansıtmaktadır.

3.5.9.2.1. Küçülme ve Terk Etme

Hâlihazırda devam eden *üretim faaliyetlerinden kopuş* eğilimi katılımcıların en temel gelecek öngörüsüdür. Bu eğilim, iklim krizi sonucu tarımsal üretimin sürdürülemez hâle gelmesi ve ekonomik baskıların artması sonucu kırsal toplulukların geleceğe dair umutsuzluğunu yansıtmaktadır. *Manavgat'ta* yerel halk, hayvancılığın sürdürülemez hâle geldiğini ve bu nedenle hayvancılığı bırakmayı düşündüklerini ifade etmektedir. Özellikle yangınlar sonrası otlatma alanlarının kaybı, hayvancılığın ekonomik olarak daha da zorlaşmasına neden olmuştur.

> "Hayvancılık yapıyoruz ama bu gidişle yapamayacağız." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-Ormancı)

> "Yani ben göçüp gidince bizde çiftçilik yapan kimse kalmayacak. Biter. Bir insan ektiği şeyden zevk almazsa, ekmek kazanmaz eker mi gülüm. Bu sene karpuz iyi para edecek dediler kalırsa biraz para ondan kalacak yoksa olanı da o götürecek. Yok kızım devam etmeyeceğim bakabilsek bir tane bakacağız sütünü yoğurdunu yemek için." (M-5, Kadın, 58, İlkokul, Emekli-Çiftçi)

> "Olmaz, bu gidişle hayvancılık yapamayız. Ben satıp oturmayı düşünüyorum, azıcık emekli maaşım var. Bundan sonraki senelerde devam edemeyiz. Ama durumlar iyileşir, yem fiyatları ucuzlarsa birkaç yıl daha yaparız. Yangında malları yakmamak için kaçıracağız diye mahvolduk. Uykusuz kaldık ama yakmadık mallarımızı." (M-22, Erkek, 67, İlkokul, Hayvancı)

Bu durum, ekonomik kayıpların yanı sıra, sosyal ve kültürel açıdan da önemli bir değişim sürecine işaret etmektedir. Hayvancılığın bırakılması, sadece bir geçim faaliyetinin sona ermesi değil, aynı zamanda kırsal yaşam tarzının ve toplumsal yapıların da dönüşümü anlamına gelmektedir. İnsanlar, emekli maaşları veya küçük ölçekli alternatif geçim kaynakları ile hayatlarını sürdürmeyi planlamaktadır.

> "Hayvancılık yaparlardı burada, herkesin hayvanı vardı küçük. Şimdi işte bu yanan sahanın içine de hayvan indirmeyin diyor orman işletme. Ondan dolayı temelli hayvancılık bitecek. Ya birkaç kişi var,

yine onlar devam ediyor ama yangından bu yana sahaya indiremiyorlar. Yukarıda bir mahalle var bizim yanmayan yerler de var orada çıkarıyorlar." (M-Muhtar-7, Erkek, 40, İlkokul, Çiftçi-ormancı-hayvancı)

"Hayvancılık etkilendi. Mesela keçi inek bakanların eski durumu yok. Tabi bundan sonra vatandaşlar etkilenecek. Şimdi yanan sahalara vatandaşın hayvan sokma ihtimali yok, sıfır, yasak. Cezası da var. Gençlik sahası diyoruz biz o sahalara. Oraya girerse iki katı ceza, o köyde kayıtlı olmazsa 2 katı da öyle. Artık hayvancılık etkilenecek bu memlekette. Ama bunun için yapacak bir şey yok yani. Vatandaşa şu bölgelere götür diyoruz, orman işletme müdürlüğü ilan ediyor otlatma yerlerini, adam oradan oraya götürmüyor. Neden orada kalacak yeri yok? Bölgeyi tanımıyor. Hep bunlar sorun yani." (Manavgat-Orman İşletme Sosyal İşler Müd. Notları)

Korkuteli'nde, benzer şekilde, geçim faaliyetlerinde küçülme ve terk etme eğilimi belirgindir. Özellikle hayvancılıkla uğraşan bireyler, hayvan sayısını azaltarak veya tamamen bırakarak ekonomik kayıplarını minimize etmeye çalışmaktadır. Artan yem fiyatları, kuraklık ve tarımsal girdilerin maliyetlerindeki artış, hayvancılığı sürdürülemez hâle getirmiştir.

"Bu böyle giderse zaten mecbur bırakacağız da. Bundan sonra üretmeyeceğiz, kendi yiyeceğimiz kadar ekeceğiz. Evden de çıkmayacağız. Kim ne yerse yesin. Kararımız o yani." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Ama azaltmayı düşünüyorum artık. Yani bu 30 inekten 5 inek kalsın diyorum, satayım çünkü biri birini yiyecek, bana kalmayacak. Beş inek iyi kötü olur diyorum. O 5-10 dönüm yerle, aslında çok bir yer istemez beş inek. Ya 10 tane sağlımın olacak. O şekilde dönebilir ev ama ne edeceğim işte iyi kötü olup gideceğiz. Yani olmayacak. Bu mal da zaten diyelim ki şimdi sıfırdan bir başlasan da mal alayım. Düzen kurayım desen var ya kesinlikle olacak bir şey değil. Artık bir inek için 25-30.000 lira istiyorlar. İnan ki çok zor... Baktık ki yapamayacağız, batacağız. Bırakacağız." (L-8, Kadın, 43, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Benim kendimin emekli maaşı var, kız kardeşimin babamdan var. Aç kalmayacağız yani (gülüyor). Hayvanları daha fazla tolere edemediğimiz için yani artık bitirelim noktasına geldik. Bırakırız. Maliyet çok artarsa muhakkak bırakırız. Yetemeyeceğimiz için bırakırız. Zaten gelir elde edemediğimiz gibi bir de daha çok eksiye girersek tamamen bırakırız. Yani bu nedenlerden, belki bu yıl tarlaları da ekemeyebiliriz. Böyle giderse ben burada hayvancılığın biteceğini düşünüyorum, net. Biter yani dayanamaz kimse." (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Kuraklık böyle devam ederse ekmeyeceğiz yani ne yapacağız? Baktık zarar ediyoruz ekmeyeceğiz. Yani hiç olmazsa bir dönem zarar ederiz satın alır yedirirız hayvanımıza iyi kötü idare edeceğiz kendimizi. Çünkü kardeşim şimdi de satın alıyoruz zaten. Şimdi satın alıyoruz artı bir de araziye gübre atıyoruz, tohum atıyoruz, mazot yakıyoruz, kaç para olduğunu söylemeye gerek yok. Benim traktör 3.000 liraya mazot aldı, ben nasıl ikinci gün tarlaya giderim ya? Çok zor yani buralar dıştan göründüğü gibi değil, zor iş yani." (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Bırakacağız… Abim zararın neresine kadar gidersin? Bittiğin zaman, mecbur kestireceksin ya satacaksın ya bırakacaksın. Bu işi bırakman lazım çünkü bir şeyin kalmamış… bırakman lazım çünkü. Allah'ta göstermesin inşallah olmaz. Yani bir biz değil Türkiye için iyi olmaz, yani Allah göstermesin, Allah göstermesin hakikatten iyi olmaz…" (L-16, Erkek, 63, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Bu durum kırsal toplulukların ekonomik dayanıklılığının zayıflaması ve toplumsal çözülme riskini beraberinde getirmektedir. Bireylerin tarımsal faaliyetlerden uzaklaşması, kırsal alanların demografik yapısını ve toplumsal ilişkilerini de etkilemektedir. Genç nesillerin tarımdan uzaklaşması ve kentlere göç eğilimi, kırsal nüfusun yaşlanmasına ve kırsal yaşamın sürdürülebilirliğinin tehlikeye girmesine neden olmaktadır.

> "Bırakmayı düşünüyoruz tabi… Nereye kadar, arkan da olmadı mı nereye kadar yapacaksın?" (L-17, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "Bizden sonraki nesil zaten hayvancılık yapmaz, çiftçilik yapmaz çünkü gün gün zorlaşıyor. Ya Suzan Hanım işimiz zor. Uff… Allah sonumuzu hayretsin yani hep diyorum, bu çocukları bir eversem. Sadece ben kendim oyalanacağım kadar, çoluğun çocuğun yiyeceği kadar ederim, hiç de uğraşmam." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Ama mecbur kalınca hepimiz kopacağız topraktan. Bırakacağız. Herhalde ağaçları keseriz ağlaya ağlaya. Yani çok büyük işte sevgim var, çok büyük bağlılığım var." (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Benimle beraber 3-4 tane daha büyük çiftçi var burada, hepsi bırakmayı düşünüyor." (L-21, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Böyle giderse kuraklık, biter. Kalmaz, ürün yetiştirilmez." (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

Üreticilerin anlatılarında yer alan geleceğe yönelik öngörüler, olası bir gıda krizinin işaretleri olarak değerlendirilebilir. Geçim faaliyetlerinin küçülme ve terk edilme eğiliminde olması, gıda güvenliğini tehdit eden unsurların başında gelmektedir. Tarımsal üretimin azalması, yerel gıda arzında düşüşe neden olarak, ülkenin gıda ithalatına bağımlılığını artıracaktır. Bu durum hem ekonomik hem de stratejik açıdan önemli riskler taşımaktadır.

> "Valla, onu… üretimde zaten bitecek böyle giderse. Fil eti yiyeceğiz. Dış ülkelerden fil gelecek onu yiyeceğiz. Yapacak bir şey yok. Üretim böyle giderse çok zorlanacak." (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> “Yani bu şekilde sürdürülebilirlik olmaz. Şimdi insanlar ekmemeye başlıyor. Niye? Çünkü gelecek kaygısı var. Bir sonraki sene toparlayamayacak kendini.” (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> “Kuraklık böyle devam ederse çok aşırı derecede etkiler. Köyde bahçe kalmaz. Bizim sulama personellerimiz var onlar çalışamaz, ekmek kapısı olmaz. İkincisi bunun için yatırım yaptık. O yatırımlar tamamen boşa gitmiş olur. Çoğunluk %90’ı.” (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> “Hava sıcaklığı işte böyle yükseldikçe kuru tarım tamamen bitebilir. Hayvancılık için de bu bir risk tabii… Hakikaten bu öyle bir şey ki işte bu kuraklık çok dış bir etmen, hiçbir şey yapamıyorsun. Sen istediğin kadar devlet olarak önlemini al. O yapacağını yapıyor. Zaten bugüne kadar hep böyle bir teknolojinin işte, havayı kirletilmesi falan, böyle zaten gelmiş artık sınıra dayanmış. Bu saatten sonra yapılacak önlemler uzun vadede ancak başarılı olabilir, makro planda. Hani kuraklığı önlemek için çok uzun bir süreç ama bu uzun süreçte Korkuteli ne olur, bilmiyorum yani (gülüyor).” (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

İlk olarak, tarımsal üretimin sürdürülebilirliğinin tehlikeye girmesi, gıda güvenliğini doğrudan etkilemektedir. Üreticilerin ekonomik baskılar ve iklim krizi nedeniyle tarım faaliyetlerinden çekilmeleri, yerel üretimi azaltacak ve ithalatın artmasına neden olacaktır. Bu durum, ithal ürünlerin fiyatlarının yüksek olması ve yerel üretimin yetersizliği nedeniyle halkın temel gıda maddelerine erişimini zorlaştıracaktır.

> “Ne yapacağız biz bu saatten sonra. Yapacağımız son şey kaldı. Bütün birikimlerimizi kasaba vereceğiz. Geri kalanı da hurdacıyı çağıracağız gel ağam şunları da sen al git diyeceğiz, paracıklar da şimdiki değişik para kazanmanın, enstrümanları gerçekleştireceğiz. Köşede oturacağız. Bak, biz belli bir yaşa geldik. Belli bir yaştan sonra bu işler olmayacak. 20 yıl sonra buralarda çalışacak insan da bulamayacaklar. Sudan’ı bilirsiniz. Sudan bugün dünyadaki açlıktan en fazla etkilenen ülkelerden birisi biliyorsunuz. Dünyanın en kaliteli bakliyatın yetiştiği ülke neresidir biliyor musunuz? O da Sudandır. Peki Sudan’daki halk neyle geçinir, FAO’nun yardımlarıyla geçinir. Ne demek istediğimi anlamadınız mı şimdi? Fark eden bir şey yok, bu memleket üretiyor olabilir. Benim biraz önce söylemiş olduğum buzağının ineğin yavrusuna sıpa diyen bir nesil olduğu gibi. Fakat bu nimetlerden halk eşit olarak faydalanamayacak. Aslında geleceğimizi kesiyoruz millet olarak. 2.300 € bu hayvanların ithal fiyatı. 41-42.000 lira. Ya dışarıdan alabilirseniz, o da vermiyorlar zaten. Şimdi dünya biraz daha kapandı. Kendine göre bazı ürünleri satmıyor artık. Yani para versen de. Dilediklerini yapsınlar... Bu saatten sonra ne bulurlar da ne yedirirler kendileri bilir. Hayır baksınlar. Bir sene sonrayı da göreceğiz ömrümüz olursa.” (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı-elektrikçi)

Dahası, bu eğilimler devletin rolü bağlamında ele alındığında, tarımsal destek politikalarının yetersizliği ve etkisizliği ortaya çıkmaktadır. Üreticiler, devletin tarıma yeterli

desteği vermediğini ve bu nedenle tarım sektörünün giderek zayıfladığını belirtmektedir. Devletin tarımsal üreticilere yeterli finansal destek sağlamaması, çiftçilerin ekonomik baskılar altında ezilmesine ve tarımsal faaliyetlerini terk etmelerine yol açmaktadır. "Bugün benim yukarıdaki yöneticilerim ya da ilgili kişiler eğer tarımda uğraşan insanlara bu parayı vermekte acizleniyorlarsa bu parayı dışarıya vereceğiz" ifadesi, tarım politikalarının yetersizliğini ve bunun sonucunda ortaya çıkan ekonomik kayıpları eleştiren bir perspektif sunmaktadır.

> "Şimdi şöyle bir şey var, ne yapmak istiyorum? Herhalde, el gibi, ayak üstü, böyle kendini yıpratmadan para kazanabileceğim bir iş yapabilirim. Emlakçılık olsun, galericilik olsun gibi alıp satma işi gibi bu tür bir şey yapabilirim. Ama çiftçiliğin cazibesi kalmadı artık. Hani şurada en azından köyün temiz havasını teneffüs edeyim, ondan sonra şurada kafamı dinleyerek hayatımı idame ettireyim şeklinde bir cazibesi kalmadı. Benim ihtiyacım değil aslında buna Türkiye'nin ihtiyacı var. Niye biliyor musun? Bu üreten, tarımı yapan üretici kesimi desteklenmediği sürece, bugün ben vazgeçeceğim, yarın öbürü vazgeçecek. Bugün ben bırakmayı düşüneceğim, yarın diğeri bırakacak derken bitip gidecek. Bunu aslında devletin bir nevi el atması gerekiyor. Değilse bu bahçeleri de sökeceğiz, tarlaları da ekmeyeceğiz. Kendileri de ne yapıyorlarsa yapsınlar o zaman. Çünkü yeter. Bak şu mevsim oldu, daha barajdan bir sefer su suladım. Olmaz ki. Yeterli değil. Bu ürünü yetiştiremeyiz yani. Verim alamayız." (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Adam ne yapacak, önümüzdeki yıllarda bu 3 dönüm 5 dönüm bahçe işi bitecek. Bu 2+2=4 yani. Yani yapamaz, barajdan su gelmedikten sonra. İşte ben burada komşudan alırım, komşu da vermez. Neden? Sular çekilmeye başladı komşu da kendi derdinde şimdi. Yani sondaj olan da kendi derdinde komşuyu düşünmez. Altta kalanın canı çıksın, der. Yani kusura bakma öyle olur. Ondan sonra işte yavaş yavaş bitiyoruz. O zaman belli ki mevcut çalışan büyük şirketler ayakta durabilen varsa tabii yapacak, duramayan da gidecek yani. Şimdi onlardan da İzmir'de, Tire'de, Çanakkale'de o bölgelerde kapanan çok çiftlikler var yani biliyorum. Ben Haykoop'ta da başkan yardımcısıyım, istişare ediyoruz biz Türkiye genelinde bu süt ihalelerinde görüşüyoruz sürekli. Yavaş yavaş eriyoruz yani." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

Öte yandan, kırsal alanlarda toplumsal yapının ve ekonomik dayanıklılığın zayıfladığı görülmektedir. Tarımsal faaliyetlerden çekilen bireylerin, geçimlerini sağlamak için farklı iş kollarına yönelecekleri öngörüsü hâkimdir. "Şimdi şöyle bir şey var, ne yapmak istiyorum? Herhalde, el gibi, ayak üstü, böyle kendini yıpratmadan para kazanabileceğim bir iş yapabilirim. Emlakçılık olsun, galericilik olsun gibi alıp satma işi gibi bu tür bir şey yapabilirim" ifadesi, bireylerin tarımdan uzaklaşarak daha az zahmetli ve ekonomik olarak daha kazançlı görünen işlere yönelme düşüncelerini yansıtmaktadır.

> "Hayvan sayısını düşürmedim henüz ama düşüreceğim ben de. Valla bu şekilde 2 sene daha gitti mi? Biz de yok olacağız. Valla ben bırakırım, çok da umurumda değil. Dünyaya inekçilik yapmak için gelmedim

> ben, kimseye de bir sözüm yok, bırakır giderim ya! Bakıyorum adam asgari ücretle çalışanlar bizden iyi geziyor, ben de gezerim. Onlardan benim neyim eksik. Onların parası yoktur ama benim param da var yani, öyle bir sıkıntım yok. Yormam kendimi bu şekilde giderse gerek yok. Hayvancılık şu anda tamamen zarar. Valla ben hiçbir şey söylemek istemiyorum şu anda, devam etsinler bu şekilde demek istiyorum. Ellerinden geleni yapsınlar. Çok yakında bizi mum ışığıyla değil, el feneriyle ararlar. Mum ışığı belki yetersiz kaldı. Bu saatten sonra çiftçiliği parası olan yapar. Hayvancılığı parası olan, dayanabilen yapar, dayanamayana elveda… kaybediyoruz... 55 günde yetişen tavuk eti 70 TL, 2 yılda yetişen dana 100 TL. Etin kilosunun maliyeti 110 lira zaten." (L-31, Erkek, 28, Üniversite, Çiftçi-hayvancı)

> "Şu andaki sisteme dur demezler ise kırsalda kimse kalmaz Hocam." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Kumluca'daki anlatılar da benzer bir çerçevede değerlendirilebilir. Burada, sera tarımı ve bahçecilikle uğraşan bireyler, ekonomik sürdürülebilirliği sağlamakta zorlandıklarını ve bu nedenle sera tarımını ve bahçeciliği bırakmayı düşündüklerini ifade etmektedir. Yüksek maliyetler, iklim değişikliklerinin getirdiği belirsizlikler ve piyasa dalgalanmaları, tarımın cazibesini yitirmesine yol açmaktadır.

> "Ama böyle giderse bu çiftçilik biter. Valla ben çiftçiliği bırakacağım böyle giderse. Kiraya verip çekip gideceğim." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Gelecekle ilgi bir planımız da yok. Bu sene para kazanamazsak biz bırakmak zorunda kalırız. Çünkü ödeyemeyince bana fide, gübre vermezler ki. Bu yıl para kazanabilirsek devam edebiliriz. Aslında para kazanamasak da bizim çiftçilikten hiçbir zaman şikâyetimiz yok. Çocukluğumuzdan beri severek yapıyoruz. Para kazanamadığımız için ama mecburen bırakacağız. Sadece biz değil birçok kişi bırakacak. Mecburiyetten bırakacaklar. Başka bir iş de yapamaz, köye gidecek. Bilmiyorum birçok kişi bırakır gibi düşünüyorum böyle giderse." (K-11, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

> "Hiç yaptırmayan varsa (sigorta) tapusu yoksa olacağı belli. Cebinde paran varsa yaptıracaksın." (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

> "Bundan sonra zaten benim emekliliğim geldi en fazla 3 yıl yaparım. Çocuklar yapar mı bilmiyorum. Elin yerindesin, okulda oldukları için hepsini bilmiyorlar. Bana yardım ediyorlar ama hâkim değiller. Benim de yapacağım 2-3 yıl. Emekli olmayı başarırsam bırakırım artık." (K-12, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi)

Bu durum, tarımsal üretimin yerel ekonomiye katkısının azalması ve kırsal toplulukların ekonomik bağımsızlıklarının zayıflaması anlamına gelmektedir. İnsanlar, tarımdan elde edemedikleri gelir nedeniyle başka işlere yönelmeyi veya emekliliklerini planlamayı tercih etmektedirler.

"Boş kalır, bir dönüm seranın üstüne naylon çekip, dikime hazırlaman 100 milyon, üç liraya domates, iki buçuk liraya biber satılırsa geçmiş olsun, bu sene icarın dönümü 35 bin lira. Şimdi samranın kamyonu on milyon, hesapladığını zaman bana maliyeti 70 bin lira. Dönümünden 150 bin lira alırsam, dörtte birci işçiyle çalıştığımız için, bana kalacak olan 20 bin lira. Ertesi sene nasıl alacağım bunu? Şurada üç, beş yıl sonra tamamı demir yığını olur buraların. Hiçbirinin üstünde naylon göremezsin. İki yıllık naylon, dört sene kullanıyor, iki yıldan sonra garantisi yok. TARSİM bile kabul etmiyor, TARSİM bu naylonu kabul etmediği zaman, seranın içindeki ürünü de sigorta yapmaz. Nasıl çektirecek adamlar naylonu? TARSİM yaptıramayacak, işi şansa bırakacak. Fidenin tanesi beş lira olmuş, o da en ucuzu, on iki liraya kadar çıkıyor fiyatlar." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

"Evet, bitmiştir, sera falan kurdurmam, demirlerini satarım. Neden kurmam? Yaşım geçti zaten, Çocuklar da ne yapmak istiyorlarsa onu yapsınlar. İster fidan eksin, isterlerse portakal. Hiç belli olmuyor, kışlar artık çok çetin geçiyor, hele bu seneki don olayı… Eski kışlar geri gelse, ben rahmetli eşim ile 40 gün don nöbeti tuttuğumu bilirim. O kışlar geri gelirse sebze olması imkânsız hale gelir. En ufak rüzgârda yüreğimiz ağzımıza geliyor." (K-20, Kadın, 64, İlkokul, Çiftçi)

"Yani öyle akas tokas döndürmeye çalışıyoruz ama benim tahminim sera da burada bir 10 yıl sonra %30 gibi bir azalma olur. 20 yıl sonra da zaten bir şey kalacağını düşünmüyorum." (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

"Sebzeyi zaten yavaştan bırakacağız. Evin yanına 2 buçuk dönüm yer yapacağız, tamam. Kendim de hastalandım zaten giremiyorum sebzenin içine, ilaçtan uzak durmam lazım. Çocuklar iyi kötü yaparlar başka yapacak bir şey yok. Çiftçilikten bayağı bir vazgeçiyorum zaten şimdiden sonra yapsam ne yapacağım. Hava şartları devamlı bozuk geliyor. Ne yapacaksın…" (K-25, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi)

"Küçük ölçekli esnafın bittiği gibi çiftçi de bitecek iş oraya gidiyor." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Üç bölge arasındaki benzerlikler, genel olarak tarımsal faaliyetlerin sürdürülemez hâle gelmesi ve ekonomik baskıların artması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Manavgat, Korkuteli ve Kumluca'da, yerel halkın geçim faaliyetlerini *küçültme veya tamamen terk etme eğiliminde* olduğu görülmektedir. Bu durum, kırsal alanlarda ekonomik dayanıklılığın azalmasına ve toplumsal çözülme riskinin artmasına neden olmaktadır. Öte yandan, bölgesel farklılıklar da dikkate değerdir. Manavgat'ta yangınların doğrudan etkisi, hayvancılığın terk edilmesinde belirleyici bir faktör olmuştur. Korkuteli'nde ise, ekonomik baskılar ve kuraklık, hayvancılığın yanı sıra genel tarımsal faaliyetlerin küçülmesine neden olmaktadır. Kumluca'da yüksek maliyetler ve iklim afetleri sonucu tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliğinde yaşanan sorunlar üreticilerde kendi türlerinin son örneği olacaklarına dair güçlü bir kanı oluşturmuştur. Bu

öngörüler, kırsal toplulukların ekonomik dayanıklılığının zayıflaması, toplumsal çözülme riskinin artması ve kırsal alanların demografik yapısının olumsuz etkilenmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, kırsal kalkınma politikalarının gözden geçirilmesi ve iklime dirençli tarımsal yapıların oluşturulması, bu bölgelerdeki toplulukların gelecekteki dayanıklılığını artırmak için kayda değer öneme sahiptir.

3.5.9.2.2. Ata Mesleğinin ve Aile Çiftçiliğinin Sonu

Geleneksel aile çiftçiliğinin nesiller boyu süren devamlılığı, kırsal tarımsal toplulukların kültürel ve ekonomik yapısının temel taşlarından biridir. Ancak, iklim krizinin etkisiyle bu yapının hızla çözülmekte olduğu, katılımcıların anlatılarında açıkça görülmektedir. Aile çiftçiliğinin ve ata mesleğinin devamlılığı üzerine bu anlatılar, çiftçiliğin genç nesiller tarafından sürdürülmemesiyle ilgili derin kaygıları ve bu durumun olası sonuçlarını yansıtmaktadır.

> "Bir de yaşlanıldı, çor çocuk hep mesleğe gitti. Şimdi ikimiz mala baksak nasıl bakacağız. Yemsiz olmuyor." (M-10, Kadın, 52, Okuma yazma yok, Çiftçi)

> "Ben çocuklarımın yani köyde kalmasını bu yüzden istemedim. Bir hafta sonları olsun bir gezsinler tozsunlar. En azından onlar bir şey görsün yani yani bizim yaptığımız işi yaptıklarını istemiyorum şu durumda. Halbuki oğlum beceriyor çiftçiliği, her şeyi yapar. Ama ben istemiyorum kalmasını köyde. Şimdi asgari ücretle çalışması, hafta sonunda bir rahat eder bari. Yani bizim şartlarımız zor. Asgari ücrette devamın belli, yiyeceğin belli, masrafını kendine göre belli bir şey yaparsın. Ama şimdi bizim işte, bir bakarsın belki onun bir senede alacağını bir günde, üç günde, beş günde alırsın. Ama bir bakarsın onun 2 katı aşağı da zarar edersin. Ama devamlı asgari ücreti aldın mı, ona göre giderini ayarlarsın." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Bir oğlum var bir de 7. sınıfa geçen kızım var. İkisinin de burada kalmasını istemiyorum. Yani çiftçilik yapmalarını istemiyorum. Benim oğlum da kalmak istemiyor. Babasının arazileri var ama burada kalsa karnı doymayacak. Çocukluklarından, 7-8 yaşından beri bu çocuklar bu işin içinde bugün ben bıraksam ben ne yapıyorsam yapabilirler. Her şeyi biliyorlar ama yapmak istemiyorlar. Neden? Çünkü diyor baba bu kadar çalışıyorum elim kolum parçalanıyor sürekli stres, olacak mı olmayacak mı, yatırım yapabilecek miyim evlenebilecek miyim, evimi yapabilecek miyim, hayallerimi gerçekleştirebilecek miyim, istediğim yerlere gidebilecek miyim? 22 yaşındaki çocuğun düşündüğü şeylere bakın. Ben de bilgisayarı kurup oynayabileyim, ben de arkadaşımı arayıp Antalya'ya gidip vakit geçirmek, eğlenmek istiyorum diyor. 40 gün oldu çocuk buraya geleli üniversiteden. 4 gündür bayram hariç gece gündüz çalışıyor." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

İklim krizi, tarımsal üretkenliği doğrudan etkileyerek çiftçiliği sürdürülemez hâle getirmektedir. Kuraklık, aşırı hava olayları ve tarım girdilerinin maliyetlerindeki artış gibi faktörler, çiftçilerin ekonomik gelirlerini belirsiz hâle getirmektedir. Bu belirsizlik, genç nesillerin tarımdan uzaklaşmasına neden olmaktadır. İklim değişikliğinin etkileri, tarımsal üretim süreçlerinde artan risk ve belirsizlik olarak kendini göstermekte, bu da çiftçilerin çocuklarının bu mesleğe olan ilgisini azaltmaktadır.

> "Çocuklar devam etmeyi düşünüyorlar. Küçük buzağılarımız var, onlara süt içiriyor, onlara bakıyoruz. Annesi de inekleri sağıyor, ben de yem döküyorum. Öyle hayatı idare edip gidiyoruz başka yapacak bir şey yok. Ama ben kuraklıktan dolayı devam etsinler istemiyorum, kuraklık olmasa, devam etsinler isterim, ne var? Hayvana sabah bir saat bakıyoruz, akşam bir saat bakıyoruz, diğer günler boş. İyi meslek ama gel gelelim işte bu kuraklık bizi etkiliyor. Biraz da bu mazot girdileri, gübre girdisi, ilaç girdisi ya da mesela bir boru alıyoruz, damlama borusu fiyatı 3 katı olmuş. Bahçemiz de var, bahçeler de var, hepsi para." (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Çocukların devam etmesini istemiyorum. Benim kendimin yıprandığım bana kar kalıyor başka hiçbir karım yok." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Çocuklarım düşünmüyor benim mesleğime devam etmeyi. Bu şartlarda çok zor. Yani mecburiyetten. Kafam karışık. Asgari ücretle girse 5 bin lira. Biz buraya ekipmanı kurmuşuz, yetişmiş ağaç. Tüm yatırımımızı yapmışız, hayatımızı harcamışız. Şimdi gel sen benim ağaçlarımı, topraklarımı bırak da git elin işinde 5 liraya çalış. Olmaz… (çok kederlendi). Vallahi böyle kızım…" (L-21, Erkek, 61, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Ben kesinlikle istemem. Çocuğum yok ama olsaydı kesinlikle istemezdim. Şimdi neden istemediğimizi de söyleyelim. Şimdi asgari ücretle çalışan bir adam bile olsa sonuçta tatili var bu adamın, sonuçta bir çalışma programı var bu adamın. Artı, ay sonunda alacağı miktarı net biliyor. Doğru mudur? Ama biz bırakın ay sonunda cebime girecek parayı yıl sonunda ne kadar kar edeceğimizi bilmiyoruz." (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

Ekonomik belirsizlik, çiftçilerin çocuklarını çiftçilikten uzaklaştıran en önemli faktörlerden biridir. Katılımcıların anlatılarında, çiftçiliğin ekonomik getirilerinin yetersizliği ve bu getirilerin belirsizliği vurgulanmaktadır. Asgari ücretle sabit ve düzenli bir gelir elde etmenin, tarımsal faaliyetlerden daha cazip hâle gelmesi, gelen nesillerin tarımdan uzaklaşmasına yol açmaktadır. Çiftçilikten elde edilen gelirlerin, ailenin refah seviyesini sürdürebilecek düzeyde olmaması, gençlerin alternatif meslek arayışına yönelmesine neden olmaktadır. İklim krizi ise bu ekonomik belirsizliği giderek derinleştirmektedir.

"Yani istemem aslında ama şu var, yetişmiş bir ağaç eli mecbur bakacak yani. O da bizim gibi düşünür mecburiyetten bakar ama nereye kadar bakar bilemiyoruz yani çoğu düşünüyor. Ben böyle suladıktan sonra arpa buğday eksem bundan daha iyi olurum diyor. Doğrusu da o. Ben şimdi buğday ekip 2 sefer sulasam, 1 ton buğday alırım. 20 dekardan 20 ton buğday. Buğdayın bugün en kötüsü 7 lira. 140 bin lira para yapıyor. Ama 140 bin lira para kazandırmıyor bugün 20 dekar armut bahçesi." (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

"Benim 3 tane kızım var. Şu an onlara dediğim sadece, kızım okuyabildiğiniz kadar okuyacaksınız. Başka bir şey yani bu işin sonu yok... Çünkü benden sonra yapacak biri yok zaten. Biz zaten türümüzün son örneğiyiz. Benim yaşım 45, benim yaşımın altında artık bağ bahçe işini yapan yok. Herkes ne yapmış? Asgari ücretle giriyor otele, atıyor kendini tamam. Burada böyle ailesi de yok, ailesinin annesi babasının yanında da kalmıyor, ayrılıp gidiyor, herkes kendi işine bakıyor. Yazır Köyü'nde baksan şimdi 10-20 kişiyi geçmez, genç olan yani benden küçük olan yoktur. Bir yandan da düşünüyorum, bir yönden de haklı oluyorlar çünkü adam gelip bahçede ne yapsın?" (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Şahsen benim şu anda 3 tane kızım var. Diyelim misal çocuklara aşılayalım, hayvancılık yapalım işte şöyle yapalım, hatta iki katlı evim var. Dedim yanlarına bir arazi daha alırım büyütürüm. 3 kardeş beraber yapsınlar vesaire… Yok, gitsinler başka bir iş yapsınlar! Yok istemiyorum, ben kendim bıkmışım zaten!" (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Ben şimdi ufak ufak kızımı teşvik ediyorum mesela gıda mühendisi o da. Akdeniz Üniversitesinde doktora yapıyor. Onu alıştırmaya çalışıyorum yavaş yavaş. Çiftçilikten umudum olmadığı için turizme yönlendiriyorum." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

Aile çiftçiliğinin sürdürülmemesi, kırsal toplulukların kültürel ve sosyal yapısında da derin değişimlere yol açmaktadır. Geleneksel çiftçilik bilgi ve becerilerinin nesilden nesile aktarımı kesintiye uğramakta, kırsal kültürün devamlılığı tehlikeye girmektedir. Gençlerin kentlerde daha "cazip" iş ve yaşam koşullarını tercih etmeleri, kırsal topluluklarda nüfusun azalmasına ve toplulukların demografik yapısının yaşlanmasına neden olmaktadır. Bu durum, kırsal alanlarda sosyal izolasyon ve toplumsal dayanışmanın zayıflaması gibi sorunları da beraberinde getirmektedir.

"Çocukların yapmasını istemem. Yapılacak bir iş değil. Gitsin camiinin önünde mendil açsın, dilencilik yapsın, bundan iyi." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

"Benim çocuğum çiftçilikle uğraşmasın ne iş olursa olsun çiftçilik hariç. Zaten biz son nesil gibi bir şeyiz biz şu anda. Bizden küçük ben görmüyorum sera ile uğraşan herkes bir işte uğraşıyor. En iyisini yapıyorlar. En küçük yaştakiler 40 yaşında. 30 yaşında bir çiftçi bulma şansın çok düşük." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

> "Onlar istemiyorlar, biz de istemiyoruz zaten devam etmesin çünkü çok da iyi bir meslek değil. Çok böyle her şey maliyetler artınca biz hani kendimiz bile bırakmayı düşünüyoruz. Yoksa elin işinden daha güzel hani yapabilsen ama böyle olunca biz kendimiz bile düşünmüyoruz. Yani düşünmediğimiz için onların da bu işi devam etmesini istemiyoruz. Yani şu anda yeni nesillerde yok. Bizden sonra gelen nesillerde yok bu çiftçilik. Böyle de giderse bitecek." (K-11, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

> "Oğlum sekiz yıldır İstanbul'daydı yeni geldi, üç sene oluyor. Döndükten sonra bir iş yaptırmadım ona, okusun! Sebzeciliğin sonu yok, okusun da meslek sahibi olsun diye." (K-20, Kadın, 64, İlkokul, Çiftçi)

Anlatılarda vurgulanan bir diğer önemli nokta, çiftçiliğin geleceği ile ilgili karamsar öngörülerdir. Katılımcılar, genç nesillerin çiftçiliğe ilgi göstermemesi nedeniyle, geleneksel tarım yöntemlerinin ve aile çiftçiliğinin yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu belirtmektedirler. Bu durum, kırsal ekonomilerin sürdürülebilirliği konusunda ciddi endişeler doğurmaktadır. Tarımsal üretimin azalması, gıda güvenliği ve kırsal kalkınma üzerinde olumsuz etkiler yaratabilecektir.

> "Çocuğuma diyorum ki gel buraya bağa bak. Ben dağda niye kalayım baba diyor. Niye gelecek, ne sebebi var buraya gelecek? Bir geleceği yok burada. Bir gelecek sunmuş mu devlet burada bana, hiçbir gelecek sunmamış. Benden sonra geride kalacak buraya gelecek adam yok, kimse de yok. 4 yaşlı kalacak köyde sonra burası kapanacak. Beni teşvik etmek için bundan sonra yapacağı bir şey yok geç kaldı, önce davranacaktı. Bana mandıra açacaktı, burada üzüm yetişiyor onun için bana destek verecekti. Ben kendi tırnaklarımla 10 dönüm bağ yapmışım bana hiçbir destekte bulunmamış. Kendi çabamla buraya gelmişim, kendi yağımda kavruluyorum. Çocuğum otelde çalışıyor. Gel kızım burada çiftçilik yap mı diyeceğim ona? Temelden yetişmeyen insan bunu yapamaz. Biz ağacını kestik, çiftçiliğini yaptık, temelden yetiştiğimiz için bazı şeyleri biliyoruz. Kuru ekmek yiyip ve yahut da çökelekle soğanı yiyip yaşayabiliyoruz. O ne yapacak, köfte piyaz yiyecek. Öyle yaşayacak, öyle alıştırdık biz onu. Buraya gelip de soğan ekmek yiyemez. Öyle bir şans yok, o bitti. Öyle bir şans bırakmadılar bize, bitti." (M-19, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi)

Kırsal alanlarda geleneksel aile çiftçiliğinin sürdürülmesi, ekonomik ve sosyal yapının korunması açısından büyük öneme sahiptir. Ancak iklim krizi ve ekonomik belirsizlikler bu sürdürülebilirliği tehdit etmektedir. Çiftçiliğin ekonomik olarak cazip hâle getirilmesi ve gençlerin bu alanda teşvik edilmesi, kırsal toplulukların geleceği ve iklim krizine karşı kırsal ve tarımsal direnç geliştirilmesi açısından hayati öneme sahiptir. Devlet destekleri ve tarım politikalarının bu doğrultuda yeniden yapılandırılması, kırsal ekonomilerin ve kültürel yapının korunmasına katkı sağlayabilir.

> "Oğlumun devam etmesini kesinlikle istemiyorum yani ileride bu ülkeyi yönetenlerin kafa yapısı değişirse, gerçekten eskisi gibi üretelim hatta dışarı satalım olursa… dışarıdan alalım, kafasını

kaldırmamız lazım. Asıl yetkililer olacak ki yetkililerle görüşeceğiz ama işte o yetkiler gelmiyorlar. O dışarıdan alalım kafasını kaldıracaklar. Biz burada ülkede üretelim. Şimdi bak köylerde gençlik kalmadı, bitti. Bizim bu Çomaklı'da çok genç vardı, sanayiler vardır. Sanayiler çalışıyordu, bir dünya dükkan vardı. 25-30 tane vardı. Bu çevrenin en kuvvetli sanayisi buradaydı. Bak Korkuteli'nde bu kadar marangoz yoktu. Buradan bütün Antalya, Burdur civarına buradan giderdi. Bitti. Çocuğumuzun yapmasını istemiyoruz, açık söyleyeyim. Gönlümüz kırıldı artık. İnan tamamen kahrederek yapıyorum yani. Bu köyün en zengin adamının torunuydum ben ama hala Toros arabaya biniyorum Toros. Ben hala Toros'a biniyorsam, bu işten hiç para kazanmadığımın göstergesidir bu. Çıkıp televizyonda konuşanlar gelsin de benim karşımda konuşsun bakayım. Onu istiyorum bir konuşalım beraber." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Ha bu da neyle olur şimdi siz esnaf olsanız dükkanınız para kazanmasa kaç gün beklersiniz? O dükkânı beklemezsiniz. Bir gün kapatır gidersin ama iyi para kazanırsanız her gün saat 8 buçukta geliyorsanız ya sekizde giderim belki müşteri gelmiştir diye koşarak gelirsiniz. Genç nüfus köyde para kazanılmadığını görünce ister istemez terk edip gidiyor. Bu bizim en büyük tehlikemiz bu. Şimdi TÜİK'in yaptığı araştırmaya göre, Türkiye'de çiftçilerin yaş ortalaması 54. Ya geriye ne kalıyor zaten, 70 yaşına kadar 15 yıl kalıyor zaten. Şimdi benim yaşım 68, şimdiden sonra bana git tarlada çift sür desen yarım gün sürsem, öğleden sonra otururum… Onun için genç nüfusun köyde kalması lazım. Bunun yolunun da istihdamdan geçtiğini düşünüyorum. Devlet büyüklerimizin, Tarım Bakanlığımızın çok güzel projeler yapıp o çocuklar burada tutması lazım. Yoksa iyiye gitmiyoruz. Yani her geçen gün genç nüfus azalıyor." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Bu bağlamda, devletin iklim krizinin yarattığı ekonomik ve sosyal kayıpların telafisindeki rolü yetersiz kalmaktadır. Katılımcıların anlatılarında, devletin tarımsal destekler konusunda yetersiz kaldığı ve çiftçilerin iklim krizine karşı korumasız bırakıldığı sıkça vurgulanmaktadır. Tarımsal üretimi, iklim değişikliğine yerel direnci ve kırsal kalkınmayı destekleyici politikaların geliştirilmesi ve çiftçilere gerekli ekonomik desteğin sağlaması gerekmektedir.

"Tarım Bakanlığı'ndan bir arkadaş bana çiftçi olarak ne zaman ağlamaktan vazgeçeceksiniz diye sormuştu. Çiftçi olarak çocuklarımı çiftçilik yaptırmaya yönlendirdiğim gün hatta, çiftçi olarak gurur duyarak bir çiftçi ailenin kızını istemeye gittiğim ve o kızın bana çok rahat verildiği gün bu iş çözülecek. Şimdi buradaki çiftçilerin %90'ı çocuklarını çiftçiliğe yönlendiriyor mu, yönlendirmiyor. Neden? Gerçekten zor, kazançtan bahsetmiyorum, zor. Ben dünyaya bir daha gelsem yine bu işi yaparım, tarım bakanlığına da söyledim, siz istediğiniz kadar yapmamaya zorlasanız da ben gene yaparım, çünkü aşkla yapıyorum. Çocukların babalarının mesleğini yapmasının yolu nedir. Bu işten babaları memnunsa çocuklarını devam ettiriyor zaten. Bunun yolu babalarını memnun etmekten geçiyor. Bu bölgedeki insanların sosyoekonomik seviyesi yüksek görünebilir ama hayat standardı yüksek değil. Şöyle bir şey var. Memur 10.000 lira maaş alıyor ve bunu kendi refah düzeyine göre harcıyor. Ama üretici kazansa bile gelecek seneyi düşünmekten bunu refahın harcayamıyor. Bir kere çocuk şunu söyleyebilmeli. Ben

babamın mesleğini devam ettireceğim çünkü babamın kazancı iyiydi, bize çok rahat bakıyordu diyebilmeli. Bugün bir toplantıda ben şunu bağıra bağıra söyledim. Dedim ki ben bir çiftçi ailesi olarak senin kızını istemeye geldim, verir misin? Vermezsin neden? İşte benim kızım 40 derece sıcakta çiftçilik yapmasın kardeşim sen böyle öbürü böyle düşünürse bu tarım sektörü devam eder mi? Ben motorumla dağlarda çok gezerim. Bu yaz da gezdim. Çobanların %50'si bekar. Evlenemiyoruz abi kız vermiyorlar diyorlar. Neden? Çobanın para sıkıntısı yok adamın 300 malı var önünde yani bir buçuk milyonluk sermayesi önünde ama ona bakmıyorlar, refah seviyesine bakıyor yani nasıl bir hayat yaşıyor. Beni çocuğum ne yapacak diyor, nasıl bir hayat yaşayacak. Üreticinin refah seviyesi çok yüksek değil dolayısıyla bir üreticinin refah seviyesini yükseltebilirsek bir şeyler değişebilir." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

"Tarıma çok fazla bir destek de yok. Yani gelen gençlik gelen neslimiz artık tarım para kazandırmayınca; tarıma sıcak bakmıyor. Şimdi birçok haberlerde veya kişilerde, yerlerde; işte Suriyelinin ne işi var diyorlar. Suriye ikliminde tarımla çalışacak adam çok az ve örtü altı sera da tamamen insanlar kendi elleriyle, kendi güçleriyle, makine kullanmadan çalışmak zorundayız. Evimize giren her bir domates, her biber hem patlıcan tek tek elden geçiyor. Yani en az bir tek meyve yani sebze bir tek ürünü, bir tane salatalık olarak düşünelim veya domates olarak, en az 5 kere elden geçiyor. Mecburen insan elle dokunmak zorunda. Örtü altı sebzecilik en önemli konumdan bir tanesi yeni doğan bebeğe nasıl hizmet ediyorsan, sera sektöründe de öyle. Yani makineyle herhangi bir araçla aletle yapamazsın, robotla yapamazsın. Birçok şeyi bugün bir robot, bir arabayı üretebilir ama bir robot, bir domates üretemez. Burada da gelen genç nesil… yani şu an tarımda olan seracılıkla uğraşan 30 yaş ve 70 yaş arası yani yaşlı adam 65. 70 yaşında serada çalışıyor ama hiçbir tane 15 yaşında, 20 yaşında bir gencimiz mümkün değil. Burada bu üzücü bir durum var. Çünkü tarım para kazandırmadı için birçok çiftçimiz veya çiftçi asıllı çocuklar, araziye ve tarıma girmiyor." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

Aile çiftçiliğinin yok olma tehlikesi, sadece iklim krizinin ekonomik etkileriyle sınırlı değildir. Bu durum, aynı zamanda devletin neoliberal ekonomi politikaları çerçevesinde iklim adaleti, sosyal adalet ve gıda güvenliği bağlamında sorumluluklarını yeterince yerine getirememesinden de kaynaklanmaktadır. Devletin, kırsal kalkınma politikalarını gözden geçirerek, küçük ölçekli çiftçilerin iklim krizine karşı dayanıklılığını artıracak, sosyal adaleti sağlayacak ve gıda güvenliğini temin edecek önlemler alması gerekmektedir. Bu bağlamda, kamusal desteklerin artırılması ve kırsal toplulukların ekonomik ve sosyal açıdan güçlendirilmesi hayati öneme sahiptir.

3.5.9.2.3. Tarımsal Alanın Dönüşümü

İklim krizi, tarımsal alanın dönüşümünü ve kırsal toplulukların geleceğe dair tasavvurlarını derinden etkilemekte ve bu süreci hızlandırmaktadır. İklim krizinin getirdiği belirsizlikler, küçük çiftçilerin ekonomik olarak sürdürülebilirliğini tehdit ederken, büyük sermaye sahipleri ve şirketlerin tarım alanlarına hâkim olmasına zemin hazırlamaktadır. Küçük

meta üreticilerinin sermaye birikim sürecine çekilmesi, tarımda kapitalist tahakkümün artması ve kırsal alanların metalaşması gibi dinamikler, kırsal sınıf ilişkilerini köklü bir şekilde dönüştürmekte ve geleceğe dair karamsar öngörülerin oluşmasına yol açmaktadır. İklim krizinin yarattığı bu derin etkiler, tarım sektöründe büyük değişimlere neden olarak, kırsal toplulukların sosyal ve ekonomik yapısını da sarsmaktadır.

> "Zaten 90'a kadar paranın kıymeti vardı, 90'dan sonra paralı olan çok aldı, parası olmayan yok oldu. Şimdi tümden paranın hükmü kalmadı. Gücüm yetmiyorsa tarlamı alıyor zengin. Bugün ev yapanlar en güzel meraları aldı." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

> "Denge bozuk. Ne oldu öyle olunca kapalıya çok büyük geçiş oldu. Kapalı tarımın ilginci de ne biliyor musun? Kapalı tarımı yapanların %80-90'ı memur, esnaf. Çiftçi değil. Çiftçilik yapan insanlardan ya bu böyle olmayacak ben bir sera yapayım diyen çok az. Yapamıyor çünkü cesaret edemiyor. Ama tüccar esnaf mantığındaki adam krediye cesaret ediyor, avukatı, doktoru, memuru, vergi dairesinde belediye çalışanı. O tip adam çoğu. Şimdi git bir ne bileyim yani oda başkanlarından tut, avukatı doktoru dediğim gibi neden? Hep bankayla ilişkileri iyi olduğundan, ticari cesareti olduğundan ya da olası bir şartların bozulduğu durumda B planı ile ödemeleri yapabilecek olduğu için cesaretlenen. Ama çiftçi onu yapamıyor. Çiftçinin riske edeceği bir şey çok fazla olmadığı için bunu yapamıyor. Onu da görürsün mesela ziraat odasından veya tarım ilçeden o bilgilere ulaşabilirsin. Örtü altına geçenler sanayiciler, memur, başka esnaflar. Bakıyorsun fayansı inşaat malzemesi satıyor, örtü altı tarıma başlamış. Bakıyorsun beton santrali işi yapan 200 dönüm yer kapatmış. Ya da av-spor malzemesi satan arkadaş 50 dönüm yer kapatmış. Yani tarım direk onlara geçiyor. Ha burada ona nasıl bir yaptırım yapabilirsin ki? Çiftçi cesarete edip giremiyor öbürü giriyor. Öbürüne de sen çiftçi değilsin yapma desen dengeyi tutturamazsın üretimin açık verir. Çiftçiyi desteklemek lazım bu anlamda ama nasıl yapılacak nasıl sağlanacak bu bilemiyorum. Çoğunluğu muz serası zaten. Afganları Suriyelileri günübirlik çalıştırıp geçiyorlar." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

Daha detaylı bir şekilde ele alacak olursak, kapitalist üretim ilişkilerinin tarım alanında derinleşmesi, küçük çiftçilerin üretim süreçlerinden dışlanmasına yol açmaktadır. Tarımda büyük sermaye sahiplerinin ve şirketlerin hâkimiyeti, küçük üreticilerin rekabet edememesi sonucunu doğurmaktadır. Anlatılarda sıkça vurgulanan bir durum, tarım alanlarının büyük sermaye sahipleri tarafından satın alınması ve küçük çiftçilerin bu süreçte mülksüzleştirilmesidir. Örneğin, Manavgat'ta muz seralarının büyük ölçüde dışarıdan gelen sermaye sahiplerinin kontrolünde olduğu belirtilmektedir. Küçük çiftçiler, yüksek maliyetler ve finansman zorlukları nedeniyle bu tür yatırımları gerçekleştirememektedir.

> "Manavgat'a ilk ekenlerden biri benim. Muzun geleceğini ben önceden gördüm. Onun için çok söyledim tabi o zamanlar bizim maddi durumumuz çok iyi değildi. Bir de burada 15-20 yıllık uzun dönemli kiraya vermiyorlardı. Sonra Alanyalılar geldi, 30-40 liraya tutulan arazilere 1000 lira verdiler. Düşün 10 yıl önce

yaklaşık, 5 yıllık da peşin veriyor. 30 dönüm arazi 5 yıllık toplam 150.000 lira. O adam için dünya para. Hayatında görmemiş o parayı, zaten de ekmiyor. Böyle bir kirayı da görmediği için hemen verdiler. 3 yıl sonra 3000 liraya çıktı kira. Ah vah dedi adam ama sözleşme var. Benim de 1000 liraya da 2000 liraya da yaptığım sözleşme var. Neredeyse tarlanın bedeli kadar kira verdiler. Muzun verimi yaklaşık 10 tona yakın. Sektör iyi. Şu anda sera yatırım maliyetleri de yükseldi. Maliyetler yükseldiği için şu anda sera yapmak zor. Biz 50 bin liraya yaptırdık, şu anda 350-400.000 lira. Devlet de eskisi gibi kredi vermiyor. Biz önceden 30 dönüm yeri krediyle yaptırabiliyorduk. Ama şimdi bunun için 13 milyon lira para lazım. Devletin vereceği 5 milyon kalan 7 milyon parayı bugün kaç kişi çıkaracak. O parayı banka faizine atsa daha çok geliri olacak adamın. Zengin işi bu yani ya arazi sahibi olarak." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

"Muz serası yapan köyden bir kişi var gerisi hep dışarıdan." (M-Muhtar-8, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi)

"Bir de muz seraları da etkiledi biraz koyun popülasyonunu da etkiledi. Çünkü şöyle yayılacak yerden ziyade yem bitkisi ekiyorlardı işte yani silaj yapıyorlar balya yapıyorlar kışın vermek için. Onları bile ekecek yerleri kalmadı. O yüzden dolayı da biraz azalma olacak yani koyun popülasyonunda." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Dahası tarım arazilerinin mülkiyet ilişkilerinde yaşanan değişim, küçük çiftçilerin tarım dışı sektörlere yönelmesine ve tarım alanlarının büyük şirketler tarafından kontrol edilmesine neden olmaktadır. Korkuteli'nde arazi fiyatlarının yükselmesi ve büyük şirketlerin arazi satın alımları, yerel çiftçilerin mülksüzleşme sürecini hızlandırmaktadır. Bu durum, kırsal alanlarda arazi sahipliğinin tekelleşmesine ve küçük çiftçilerin büyük şirketlere bağımlı hâle gelmesine yol açmaktadır. Anlatılarda, büyük şirketlerin arazileri satın alması ve bu arazilerde büyük ölçekli tarım faaliyetleri yürütmesi sıkça dile getirilmektedir.

"Yani artık böyle giderse bilmiyorum kimlerin eline düşeriz, nasıl bir hayat süreriz? Çocuğumuz çoluğumuz… onu düşünemiyorum yani bu gidişle Türkiye'nin üstüne birileri çöker, başka birilerine uşaklık yapacak çocuğumuz çoluğumuz… devam etmez böyle çünkü üretim kalmadı hiçbir şey kalmadı." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"İki şık var Suzan Hanım. Endüstriyel tarım yani büyük işletme şirketlerine devlet bu arazileri peşkeş çekmek isterse, bu kuraklık devam ederse, bu insanları canından bezdirip bu bölgeden yok etmek istiyorlarsa, ileride endüstriyel tarım yapıldığında bu yağışlar geri mi dönecek? Bunu bilemeyiz. Yani adam Birleşik Arap Emirlikleri'nde yağmur yağdırabiliyorsa burada da yağmur yağabilir. Bir şık da şöyle. 20 yıl sonra burasının çölleşip Afrika toprakları gibi bir bitki bile yetişmeyecek duruma geleceğini düşünüyorum. Yani ya peşkeş çekilen bir arazi ya da tamamen çölleşmiş bir arazi. Kendi kanaatim bu. Bir ikincisi ben bir iki yıl önce oğluma dedim ki. Biz buradan daire falan bir yer yurt satıp Avrupa'dan Karadağ'dan, Bosna Hersek'ten oralardan bir mülkiyet alalım dedim yani en azında sizin için bir çifte vatandaşlık için bir yatırımım olsun dedim ben. Ya baba boş düşünüyorsun dedi bana. Sonra keşke

alsaymışız baba dedi. Ben artık şu anda kendi ülkemde kendi toprağımda yaşamayı düşünmüyorum. Çocuklarımın geleceğini görmüyorum. Ha geleceği Allah bilir. Bizim inancımız ona tam ona bir şey demiyoruz. Geleceği Allah şekillendirir. Ama ben bu ülkede benim çocuklarımın geleceğini görmüyorum, göremiyorum bu yaşta. Ben şahsıma ait bugün bir küçük Avrupa ülkesinde hayvancılık veya tarım yapmak istiyorum. Yapabilir miyim yapabilirim. Çünkü bunun en iyisini en kalitesini burada yapabildim. Burada yapabildiysem orada da yaparım. En iyi şartlar ürünümü pazarlayabilirim. Ha bir dil sorunum var onu da öğrenirim ya da çocuklarımı yetiştiririm O bana rehber olur veya rehber tutarım. Sadece sorunum o. Belki bu yaştan sonra dil öğrenmek zor olabilir ama öğrenebilir de insanoğlu. Durum öyle ben bu ülkede bırak çoluğumu çocuğumu kendi geleceğimi bile göremiyorum 10-20 yıl sonra. İki şık var Suzan Hanım ya şirketlere devredilmiş topraklar ya da çölleşmiş topraklar olacak Suzan Hanım. Ben öyle görüyorum." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Önceden %23'tü. Şimdi %7. 2-3 sene de böyle giderse %3, %3 yani kaybolacak çiftçi. Bill Gates'in taşeronları aracılığıyla bildiğim kadarıyla Türkiye'den 300 bin dönüm sulak arazi satın aldı. Bunu dünyanın her yerinde yapıyor. Geleceğin anahtarı aslında teknoloji değil tarım çünkü artık olmamaya başladı, yok olmaya başladı, yapan kişi azaldı." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Ya kiraz bahçesine gideceğiz yevmiyeyle. (Köyden arazi satın alıp, yeni açılan ve meyve üretip ihraç eden şirketleri kastediyor). E muhtaç oldun mu ne yapacaksın? Herkesin tarlasını elinden aldılar devlet destekli açtılar. Akın akın millet yukarılardan yer alıyor şu anda. Bizim köyde de uçtu. Daha yeni 2-3 dönüm yeri 425 bin liraya aldılar. Biz sesimizi kimseye duyuramıyoruz. Arazilerinizi satmayın diye ben ev ev gezdim, anlattım." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Emeğin formlarındaki dönüşüm, tarımsal iş gücünün yapısını da değiştirmektedir. Küçük çiftçilerin kendi hesaplarına çalışmaktan vazgeçerek büyük şirketler için ücretli işçi olarak çalışmaları, kırsal iş gücünün proleterleşmesini hızlandırmaktadır. Kumluca'da Suriyeli "geçici sığınmacıların" tarımsal iş gücünde önemli bir yer tutmaya başlaması bir diğer ifadeyle ucuz emek güçlerinin sömürülmesi, mülkiyet sahibi üreticilerin işçileşmesi ve tarımsal iş gücünün güvencesizleşmesi bu dönüşümün belirgin örnekleridir.

"Anne babaları ölünce gençler satıyor arsaları ya araba alıyor ya ev alıyor. Tekelleşecek buralar hep." (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Zor, bundan sonra çok zor… Çünkü şartlar her geçen gün zorlaşıyor. Örnek veriyorum, arazi alımından bahsedelim. Arazi her geçen gün daha da kıymetli oluyor, daha da değerleniyor. Çocuğuna verecek oğluna kızına verecek adam tarlayı satıyor, gelinin koluna bilezik yapıp bırakıyor. Arkadaş tarlayı ver çocuğuna ya… O bileziği tane tane önümüzdeki yıllarda da alabilirsin. Ama şurada 20 dekar yeri almak, öyle bir şans yok. 20 dekar bir yer varsa sen onu satıp düğün için harcıyorsan, O çocuğun bir daha o tarlayı alma şansı yok. Niye bugün şurada 20 dekar yerin olsa değeri 2.000.000 TL. E sen tuttuğun 20 tane bilezik taktın. Düğüne masraf ettin. Şunu yaptın, bunu yaptın. 20 tane bileziği arkadaş her yıl bir tane alsa 20

yılda alma şansı var ama burayı bir dönüm, bir dönüm metrekare metre kare alma şansı yok. Toprak elden çıktığı zaman çok daha kıymetleniyor her şey, sanayide de öyle. Risk şöyle, şimdi şurada Çomaklı'da Oracro şirketi var, oradan örnek vereyim. Oraya toprağını satan insanların çocukları şu anda orada asgari ücretle çalışıyor. Böyle bir şey var. Üretim yapıp bu üretimi senin sunup, parayı senin kazanman gerekirken atandan çıkan toprağa sen sahip çıkman gerekirken, atandan gelen toprağı Oracro aldı. Şimdi misal, bugün 10.000 lira toprağı şirket geldi 15.000 lira veriyorum dedi aldı. Herkes ooo dedi, çok iyi para. Birçok insan sattı sattı sattı. Dünya yer aldı oradan o şirket. Şimdi oraya toprak satan insanların çocukları bu sefer orada asgari ücretle orada çalışıyor. Bana göre kölelik yapıyor. Asgari ücretle ancak karnını doyurursun. Üretimi kendin yap arkadaş. Adam geldi işte aynı toprakta, aynı suyla, aynı havayla aynı iklimle üretim yapıyor mu yapıyor. Tek başına yapamıyorsan kooperatif halinde üretim yap." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Bu memlekette bakkallar vardı, şimdi şirketleşti, şirketleşti marketlere dönüştü, bakkallar bitti. Aynı çiftçiyi de bu şekilde, çiftçi de şirketleşecek, zaten doğuda başladı bu iş. Doğuda İsrailliler orası burası doğunun arazisini, bu sulak yerleri kapıp oraları, şirketler büyümeye başladı. Burada da başladı, şirketler şurada Çomaklı'da şirketler girdi. Şurada Burdur'un Aziziye köyünde şirketler girdi. Oralarda arazileri toplayıp kiraz bahçesi, ceviz bahçesi vs. yapıyorlar ya buralarda 2 gün sonra öyle olacak. Şirketleşmeye başladı, bu küçük çiftçiyi küçük hayvancılığı bitirecekler." (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Bu iş böyle giderse, siz 3-5 yıl hadi biz diyelim 10 yıl, siz böyle bir yere anket için geldiğinizde bizim gibi adamları görme şansınız olmayacak. Bu kayıp kimin olacak? Belki bugün bazıları bizim kaybettiğimizi düşünecek ama sonuçta ülke kaybedecek. Bugün benim yukarıdaki yöneticilerim ya da ilgili kişiler eğer tarımda uğraşan insanlara bu parayı vermekte acizleniyorlarsa bu parayı dışarıya vereceğiz. İthal ettiğimiz zaman bu ürünün parası senden benden çıkan paradan verilmiyor mu? Bu kayıp kimin oluyor?" (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

Öte yandan, küçük meta üreticilerinin sermaye birikim sürecine çekilmesi, büyük sermaye sahiplerinin tarım alanındaki hâkimiyetini pekiştirmektedir. Korkuteli'nde küçük çiftçilerin arazilerini büyük şirketlere satması ve bu şirketlerde asgari ücretle çalışmak zorunda kalması, tarımda sermaye birikim sürecinin nasıl işlediğini göstermektedir. Büyük şirketler, küçük çiftçilerin mülksüzleşmesi ve emeğin ucuz iş gücü olarak yeniden örgütlenmesi üzerinden sermaye birikimini sürdürmektedir.

"Tamamen büyük şirketlerin kontrolüne geçecek. Kalanlar da oralarda işçi olacak. Şimdi ben bunun örneğini, ben 1990'da postanede çalıştım Kemer Tekirova'da. Oradaki insanlar o zaman 1 dönüm 2 dönüm yer satıyordu. İşte bir tane minibüs hattı, bir tane ticari taksi havalı havalı geziyorlardı. Sonra oteller yapılmaya başladı. O zaman otel yoktu Kemer'de, Beldibi'nde, Göynük'te oteller yoktu. Otel azdı. Oteller yapılınca hepsi taksileri çekti otellerin önüne, taksi işte minibüs hattı bir tane şoför tuttular. 3-5 yıl gitti. İşte minibüsleri gitmeye başladı. Satılmaya başladı. Sonra taksileri satılmaya başladı. Şimdi kapıcı bile almıyorlar onları. Birçoğunu kapıcı bile almıyorlar artık o iş de bitti. Ben bazen örnek

veriyorum orayı Kemer'i, Tekirova'yı, Beldibi'ni örenek alın. Yakında işte biz de onların haline düşeceğiz. Uşak olacaksınız yani kapılarında. Büyük şirketlerin kapılarına alırlarsa uşak olacaklar." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

"Benim şahsen görüşüm bu çiftlikler büyük firmaların eline kalacak. İstedikleri şekil fiyata satacaklar. Büyük firmaların eline geçiyor. Burada da büyük firmalar, nasıl kazanıyor. Adam 100 tane mal ediyor. Devlet krediyi veriyor. Zaten zengine veriyor. Sıfır faiz. 195 milyon arpa veriyor sıfır faiz. Ama ben o parayı alamıyorum, yararlanamıyorum. O zaman ne oluyor büyük firmalara geçmiş oluyor bu iş. Sonu da acı olur bunun büyüklerin eline geçti mi… Eti de sütü de zor yeriz bir, krize gireriz." (L-33, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

"Hani büyük şirketlerin eline geçmeyecek tamamen ama hak sahibi tarla sahibi olacak gene ama ürün planlamasını onlar yapacak ardiyelere diyecek ki gelin, zaten şu an da var bu şekilde." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Suzan Hanım, son sözümüz şu, çiftçiysen elindekine sahip olacaksın, satmazsan gidersen senden iyisi yok. Bu arada şunu da bahsedeyim, biz mesela diyorduk ki geçen sene 10.000 liraya sattığımız bir yeri çok iyi sattık zannediyorduk. Şimdi aynı tarla 100.000 TL ve alıcı da buluyor. İşin kötü tarafı da bu. Bu paralar nerden geliyor, ne ediyor? Zengin olan daha da zengin oluyor, fakir olan da daha fakir… Eskiden orta direk diye bir şey vardı. Şimdi ya zenginsin ya fakirsin. Şey, Türkiye'nin yüzdesi %90'ı, %10'a hizmet ediyor ben öyle diyorum. Memleket ilerleyecek güzel çiftlikler olacak, güzel besihaneler olacak, güzel şeyler olacak ama ya küçük çiftçi… büyük balık, küçük balığı yutacak, işte bu iş bu kadar basit." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Tarımda kapitalist tahakküm, kırsal dönüşüm süreçlerini hızlandırmaktadır. Anlatılarda, tarım arazilerinin büyük şirketler tarafından satın alınması ve küçük çiftçilerin bu süreçte iş gücü olarak kullanılması, kırsal alanlarda kapitalist tahakkümün nasıl işlediğini gözler önüne sermektedir. Korkuteli'nde tarım arazilerinin büyük şirketler tarafından kontrol edilmesi, küçük çiftçilerin ücretli işçilere dönüşmesi ve bu sürecin hızlanarak devam etmesi, kırsal dönüşümün temel dinamiklerindendir.

"Valla gençlerden şu anda belki %5 çıkmaz. Yani bu topraklar fazla değil 10 sene biz bak yani 52 yaşındayım ben en fazla yapacağım 5-6 sene daha ondan sonra mecbur Suriyelilere kalacak. Seraların tamamı Suriyelilere kalacak. Şimdiden zaten şu anda %30-35'i Suriyelilerde. Dörtte bir ve icarla. Kendileri icar tutmaya başladılar. Adamların hepsi 20-27 yaş en fazla 30 yaş arası genç bir de. Bende mesela 22 yaşında bir tane Suriyeli var 4 tane çocuğu var. Sen düşün yani. Tabii benim 22 yaşında kız daha okulda okuyor. Kendileri yapmaya başladılar yani. Kendilerinin fırınları, mağazaları, bakkalları hepsi var. Aynı bizim gibi mağazaları var, eski caminin orda. Hep kendilerini zengin ediyor. Yani senden benden pek almazlar zaten sebze pazarında hani pazardan alırlar ama normal şeyleri bakkal gibi şeyleri ekmek, fırın hep kendi adamlarından alırlar. Doktorları bile kendinden. Şurada doktorları var hastanenin

orada. Kaçak doktor da evde duruyor. Bütün haplar maplar adam kendisi veriyor nereden alıyorlar bilmiyorum. Ya mesela doktora getirdim kadını kaç sefer. Normal hastaneye pek gitmiyor bazıları gidiyor da. Yerel halkla ilişkileri sıfır. İyi bir şey beklemiyor bizi gitmezlerse, geriye çok sıkıntılar yaşanacak. Yani bir fazla değil 20-25 sene sonra kovarlar bizi buradan yani büyük ihtimal öyle gözüküyor, önlem alınmazsa. 8-9 tane çocuklu olan var. Hepsi böyle 3-4 yaşında." (K-4, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi)

"Bundan sonra da buradaki vatandaşlar işçi, Suriyeliler patron olur. Böyle devam ederse tarım biter, tarımı Suriyeliler yapmaya başlar, onu da bilinçli yapamazlar. Avrupalı senden kalıntısız sebze ister projeli sebze ister, devlet bana bu imkânı sağlamazsa, ihracat yapamayız." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

"Mecbur birleşecek. Büyükler kazanacak. Yani şu an büyük esnaf küçük esnaf olayında olduğu gibi çiftçide de aynısı olacak. Büyük araziler kazanacak. Küçükler büyüklerin yanında çalışmaya başlayacak. Adamlar benim kendi seram olsun 1-2 dönüm yer yapayım diyemeyecek. Oraya gidecek çalışmaya başka çare yok yani." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

"Bütün bunlar tarımın, ülkenin geleceğini etkiliyor. Gün gelecek bugün o üreticiyi bilgilendirme bilinçlendirme çabasına balta vuranlar biz yanlış yapmışız diyecek. Çünkü bu şekilde giderse ne olacak biliyor musunuz? Büyük şirketler gelecek, diyecek ki kardeşim sen yerini bana icara ver, 50.000 liraya senin kazancın ne ki zaten. İçinde de sigortalı çalış, tamam benim işime gelir, çalışayım, başım ağrımayacak ve sebze sektörü belli başlı tarım grubu şirketlerinin eline geçecek ve ülke tarımına yön verecekler. Buna gitmesini istemiyorsak, eli nasırlı çiftçiyi büyütmek, bilinçlendirmek zorundayız. Bu naçizane benim görüşün. Bugün ne yaptık biz? Türkiye'deki gıda sektörünün %75 gibi yüksek bir oranda 3-4 tane zincir marketin eline verdik. 4 tane zincir market bugün bakkalları yedi bitirdi. Bakkalın ayakta durma şansı yok kapattılar. Bu zincir marketlerden biri yarın 1 gün kapatıyoruz biz dükkanlarımızı dedi, senin bir şey yapma şansın var mı? Türkiye'de gıda krizi çıkar. Evine süt, yağ alamayan adam sokağa çıkar. Yereli küçükleri batırırsan birilerinin eline düşersin. Tarım da buna doğru gidiyor yavaş yavaş, inşallah olmaz, durum budur." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Diğer sosyoekonomik unsurlarla ile birlikte iklim krizinin kırsal tarımsal topluluklar üzerinde yaratığı artan kırılganlık sonucu metalaşan yaşamlar, kırsal alanlarda sosyal ve ekonomik yapının köklü bir şekilde değişmesine yol açmaktadır. Küçük çiftçilerin mülksüzleştirilmesi ve büyük şirketlerin hakimiyeti, kırsal toplulukların sosyal dokusunu zayıflatmaktadır. Kumluca'da Suriyeli "geçici sığınmacıların" ucuz tarımsal emek güçlerinin sömürülmesi, yerel halkın tarım sektöründen dışlanması ve kırsal toplulukların sosyal yapısının değişmesi, bu dönüşümün somut örnekleridir. Geleceğe dair öngörüler, tarımda büyük şirketlerin hâkimiyetinin artacağı ve küçük çiftçilerin bu süreçte iş gücü olarak kullanılacağı yönündedir.

3.5.9.3. Beklentiler

Antalya kırsalında iklim afetlerinden etkilenen kırsal tarımsal toplulukların geleceğe dair *beklentileri* büyük ölçüde *devletin rolüne* odaklanmaktadır. İster tarımsal faaliyetlerin gelişiminde, isterse iklim krizi ile mücadelede olsun, bu topluluklar devleti birincil ve tek aktör olarak görmekte ve tüm beklentilerini devletin eylemlerine bağlamaktadır. Doğrudan iklim değişikliğine uyum ve direnç konusundaki beklentiler, tarımsal alanlara yönelik iyileştirmelerle iç içe geçmekte ve bu alanlardaki gelişmelerle mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla, iklim krizine karşı alınacak önlemler ve sağlanacak destekler, kırsal tarımsal toplulukların geleceğe dair umutlarını şekillendiren temel unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır.

3.5.9.3.1. Tarımsal Faaliyetlere İlişkin Beklentiler

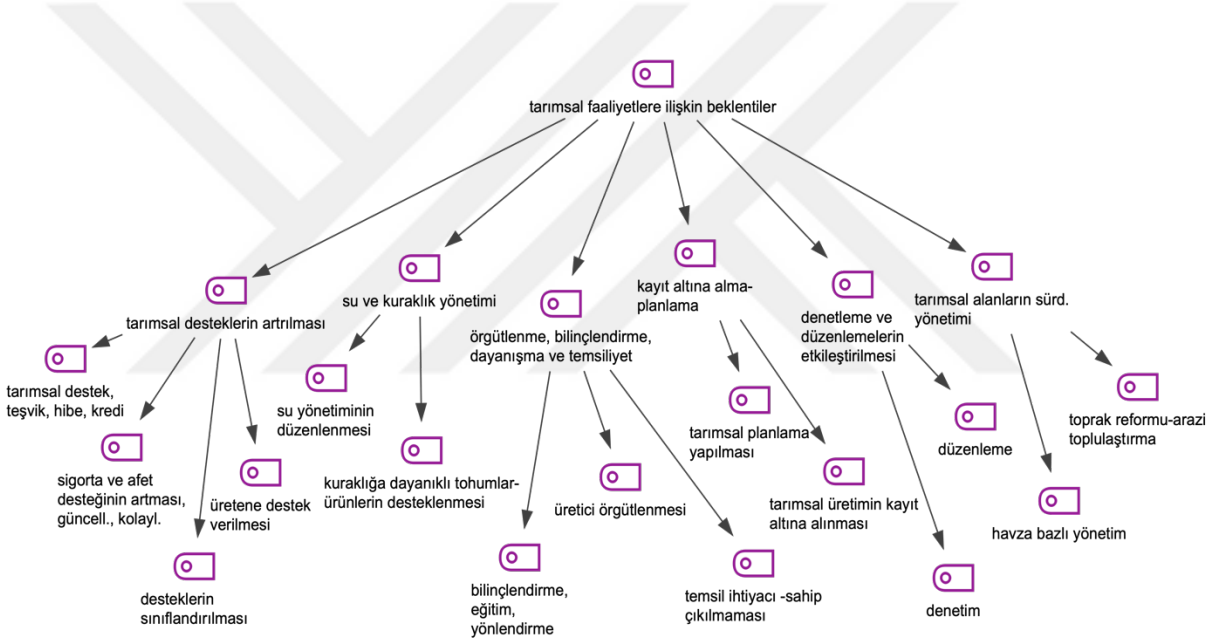

Şekil 3. 58 MAXQDA-Tarımsal Faaliyetlere İlişkin Beklentilere Dair Hiyerarşik Kod-Alt Modeli

Katılımcıların tarımsal faaliyetlere ilişkin beklentileri, çeşitli alanlarda yoğunlaşmaktadır: *tarımsal desteklerin artırılması, su ve kuraklık yönetimi, örgütlenme ve bilinçlenme faaliyetlerinin güçlendirilmesi, dayanışma ve temsiliyet mekanizmalarının geliştirilmesi, denetleme ve düzenlemelerin etkinleştirilmesi, tarımsal faaliyetlerin kayıt altına alınması ve kapsamlı tarımsal planlama, tarımsal alanların sürdürülebilir yönetimi*. Bu beklentiler, kırsal tarımsal toplulukların ekonomik ve sosyal refahını artırmayı amaçlayan, iklim değişikliğine uyum sağlama ve direnç geliştirme çabalarının merkezinde yer almaktadır. Önceki bölümlerde çokça değinildiği üzere, yetersiz olan t*arımsal desteklerin artırılmasına ilişkin beklentiler*, kırsal tarımsal toplulukların sürdürülebilirliği ve refahı için birincil önceliktedir. Katılımcılar, tarımsal destek, teşvik, hibe ve kredilerin artırılması gerektiğini

vurgulamakta; tarımsal sigorta ve afet desteğinin genişletilmesi, güncellenmesi ve erişiminin kolaylaştırılmasını talep etmektedir. Ayrıca, desteklerin daha adil ve etkin olabilmesi için sınıflandırılmasını ve doğrudan üretene yönelik olmasını istemektedirler. Manavgat, Korkuteli ve Kumluca'da ortaklaşan bu talepler, tarımsal üretimin ekonomik risklerini azaltmayı, çiftçilerin iklim krizine karşı direnç kapasitelerini artırmayı ve tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlamaktadır.

Çiftçilerin temel talepleri arasında, üretim maliyetlerini doğrudan etkileyen mazot ve gübre fiyatlarının düşürülmesi, tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla çeşitli teşviklerin artırılması ve devletin tarımsal destek politikalarının daha kapsayıcı ve etkin hâle getirilmesi gibi konular bulunmaktadır. Bu talepler, çiftçilerin ekonomik yüklerini hafifletmek ve tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini sağlamak adına büyük önem arz etmektedir.

> "Şimdi bizim kuraklıkla daha iyi mücadele yapabilmemiz için; bizim en büyük sıkıntımız mazot. İkinci sıkıntımız gübre. Bu ikisinde rahatlama sağlanırsa; tarlayı bir işleyeceksek, iki işleriz. Ben normal şartlarda gübreyi 20 kilonun altında atmamalıydım. Ben bu sene normal gübreden kıstım. 13 kilo gübre attım. Yani bunlar bizde büyük etki yaratıyor. En büyük sıkıntımız bizim mazot ve gübre. Kuraklık yaşarken bu iki konu devlet yardımcı olursa biraz rahatlarız. Şimdi emekli değillerse, bu işlerle uğraşıyorsa; işin içinde çıkabilmeleri mümkün değil. Devlet desteği gerekiyor. Devletin olsun, belediyenin olsun, bazı kurumların olsun. Yani çiftçiye yardımcı olması lazım. Yardım olmadığı takdirde; bilhassa bizim burada sıkıntı gün geçtikçe büyüyor. Çoğu ahırlarını boşalttı. Çoğu mallarını yarıya düşürdü. Bunun da hep en büyük nedeni zaten kuraklıktan kaynaklanıyor. Yani balyasını satın almak zorunda kalmak, zorunda kalıyorsun, kendi katkısı olmuyor, kendi katkısı olsa daha ileriye gidebilir. Onun için devletin bir an önce hayvancılığa destek vermesi lazım, yani yardımcı olması lazım. Desteklerden ziyade yardımcı olması lazım. Olay bu. Eklemek istediğim tek nokta; bizim en büyük sıkıntımız mazot, gübre. Bir de tohum desteği bu üçü en büyük sıkıntımız bu. Yani bunlar olduğu zaman biz biraz daha rahat oluruz. İnşallah devletimiz de bize bu yönde yardımcı olur. Benim dileğim bu." (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Çiftçiyi ayakta tutacaksa vermesi lazım. Vermiyorsa çiftçi de kalmaz işte böyle. Bizim tarlalarımız da böyle kalır, üretim de olmaz… Ondan sonra ne olur, yiyecek sıkıntısı olur. Bir ülkenin tarım politikası sıfırsa, hiçbir sanayisi çalışmaz. Öyle değil mi? Her şey her şey tarımdan oluyor, giydiğin elbise de tarımdan oluyor, yediğin içtiğin de. Fabrikaların çoğu otomotiv sanayi ayrı, tarım sanayisi ayrı. Yarısı tarım sanayisi Türkiye'nin. Hepsi Tarım sayesinde oluyor. Devletin çiftçiyi çok iyi desteklemesi lazım. Süspansiyon uygulasa ne olacak, Türk parası Türk'te, bende kalsa ne olur ya? Benim ektiğim belli diktiğim belli. Benim zaten ÇKS'em var orada. Dese ki bana mazot kaç para, 25 lira. Senin 150 dönüm yerin var tapulu, sana mazot 10 lira" dese, bana orada süspansiyon kullandırsa, ne kadar yetecek, bana 1 ton, 1 ton zaten bana yetiyor onu 10 liradan verse hem girdi biraz daha ucuz olur, halk da biraz ucuz alır, üretim de biraz iyi olur. Yani kuraklık desteği devlet veriyor ama daha iyi vermesi lazım. Süspansiyon (sübvansiyon) uygulaması lazım. Bir kısmı devlet kendinden karşılaması lazım. Sen devletten kendini

karşılasan, alıp atmıyorsun ki o parayı, çiftçine veriyorsun. 500'e vereceğine 250'de süspansiyon (sübvansiyon) yap. Avrupa böyle yapıyor, sen de yap. Niye çiftçiyi özel sektöre ya da başkasına ezdiriyorsun? Ezdirme… Kendinden azıcık süspansiyon (sübvansiyon) yap, benim aldığım gübre belli. Zaten alıp satamazlar. Bunu ÇKS'ye göre, bak ÇKS çok önemli. ÇKS'de benim kaç dönüm yer ektiğim belli. Benim kaç dönüm bahçem olduğu da belli. Bunu devletin iyi takip etmesi lazım. Çiftçilerin umudunu kesmemeleri lazım… İşte devletin ne yapması lazım? Türkiye'nin her tarafında kuraklık olmaz ki. Demem o ki bizi azıcık daha toplaması lazım. Azıcık süspansiyon (sübvansiyon) uygulaması lazım. İlgilenmiyorsa devlet kendi düşünecek… Kendisi aç kalacak, biz aç kalmıyoruz." (L-16, Erkek, 63, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Çiftçiler, sorunun çözümünü büyük ölçüde devlet desteğinde görmektedirler. Katılımcıların ifadeleri, devletin merkezi bir otorite ve güvence kaynağı olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Devlete duyulan saygı ve güven, eleştiriler sırasında da korunmaktadır. Bu durum, devletin sadece bir destek mekanizması değil, aynı zamanda toplumsal düzen ve güvenin teminatı olarak görüldüğünü göstermektedir.

"Biz çiftçilere kırsal kesime ufak tefek işte mesela gübre desteği, mazot yani bu gibi şeylere ihtiyacımız var. Mesela bu sene gübrenin çuvalı 1.000 TL. Geçen sene 15 dönüm ektiysem bu sene ya ekerim ya ekemem. Çünkü harcamaları kurtarmıyor, mazot alıp traktörü ekemiyoruz ekme imkânımız yok. Bir hesap ettim, benim aldığım emekli maaşı traktörün deposunu iki sefer doldurmuyor. Aldığım bir ayda emekli maaşı depoyu iki sefer doldurmuyor yani bu gibi desteklere ihtiyacımız var bizim." (M-11, Erkek, 58, İlkokul, Emekli-çiftçi)

"Eskiden Ahmetler'in en az 8-10 tane mahallesi varmış. Hocalı'sı, Cırıklısı, Gençleri, Demirciler bile buraya bağlıymış. 1830'larda Antalya'nın en büyük 5 köyünden biriymiş. Manavgat'ın nüfusu şöyleymiş. Müftünün oğlu minareye çıkıyor sayıyor 1912'de, 93 tane ev varmış. Sahilde sivrisinek, açlık hiçbir şey. Elbette Türkiye çok güzel bir yere geldi. Ama hataları var, hatalarını düzeltirse daha güzel yerlere gelebilir. Bu çok önemli bir şey. Biz devletimize sitem edemeyiz. Ona üzülüp kırılamayız. Saygıyla karşılarız devletimizi. Ama hatalar var. Hataları tutup da burada söyleyemeyiz. Onun için devletimizden bizim istediğimiz, eksiklerini, topluma karşı sorumluluklarını, yapılan yanlışları düzeltmelerini isteriz. Birincisi, çobanı kısıtlamayacaksın, hayvancılığı kısıtlamayacaksın, teşvik edeceksin üretimi. Adama %1'le %2 ile teşvik veriyorsun. Ya mesela aşağıda araziler var, neden tarlasına varıp da ekemiyor adam. Gübrenin fiyatı mazotun fiyatı ortada. Yani oradan elde edeceği getirinin yanında harcayacağı bundan çok çok fazla." (M-Muhtar-4, Erkek, 68, İlkokul, Çiftçi)

"Devlet. Devletten başka destek ilk önce aile sonra devlettir. Allah'a dua edeceğiz başka ne diyeceksin. Devlet olmazsa hiçbir şey olmaz. Devlet temel ihtiyaç. Devletsiz hiçbir şey olmaz. Tabii devlet destek edecek. Halkına destek edecek. Devlet tarafından çiftçinin her zaman desteklemesini yani çiftçiyi hani göz ardı etmesinler yani. Çiftçiye ne kadar destek ederlerse bu kadarı da katkısı var. Ülkeye, ekonomiye, her şeye katkısı var. Her tarafa ekmek veriyor. Çiftçi yani milyonlarca insan geliyor, burada çalışıyor,

ekmeğini yiyor. Suriyeli geliyor, ekmeğini yiyor. Haldeki işçisi kamyoncusu vs. Herkes bizim sırtımızdan ekmek yiyor. Yani onlar da götürüp üstüne koyup bol para kazanıyor. Antalya'da İstanbul'da ne kadar halli insanlar var. Bu iş tekrar olmasa nereden para kazanacaklar? Evine nereden ekmek getirecek? Bu işlerden para kazanıyor yani. Biz üretmesek dışarıya ihracat olmaz. Biz üretmesek ne ile geçineceğiz?" (K-23, Erkek 49, İlkokul, Çiftçi)

"Bana tarım bakanlığından bir ekip gelse bölgede dokunabileceğimiz neler var dese ve bunları düzeltebilecek iradeyi ortaya koysalar, biz 1 yıl içerisinde şurada bahsettiğimiz sorunların %70'ini çözeriz çünkü devletin eli ağırdır. Bizim insanımız devlete karşı bir saygısı vardır, devlet diyorum hükümet demiyorum. O yüzden devlet eliyle yapılan şeylerin başarı oranı daha yüksektir. Bunu da ancak arazide görebilirsiniz. Siz 4 hafta önceki Kumluca'ya bakış açını zile 4 hafta sonra bugün bakış açınızda ne değişti. Bakış açınız değişir." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Üreticiler, üretime katkı sağlayacak ve ekonomik kazancı artıracak olan özellikle mandıra kurma, kaliteli tohumluk ve damızlık hayvan kullanma konusunda devlet desteği talep etmektedir.

"Yetkimiz olsun kardeşim, kayıtlı hayvanla yapacaksın, hayvanına kaliteli tohumluk damızlık kullanacaksın. Damızlık vasfı olmayan hayvanları çıkaracaksın yetkisi olmalı bence. Bize dese ki mesela size hibe veriyorum gidin mandıra kurun. Ben mesela topladığım sütü, yoğurt, ayran yapabilirim yani katma değer. O zaman ben 2 kat para kazanacağım mesela, iki kat para kazandığımız için 1 birim üretimimiz varsa iki katına çıkacak çünkü insanlar da teşvik olacak böyle bir işletme olduğu için. Hep zincirleme bunlar. Bu konuda gerçekten size teşekkür ederiz. Bu tarım ilçenin görevi iken sizin sadece teziniz şans eseri böyle bir şey olmuş bize denk geldi. Sizden önce tarım ilçe gelmeliydi. Siz ikinci planda gelmeliydiniz bu çalışma için." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

"Tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi lazım, teşvik verilmesi lazım. Adam oradan çıkıp Manavgat'ta asgari ücretle otelde iş bulacağım diye uğraşmayacak. Şimdi köyde yaşayan birisi atıyorum 11-12.000 TL geliri olsaydı, kendisi sigortasını BAĞ-KUR'unu ödeseydi oradan buraya gelmez." (Manavgat-Muhtarlar Derneği Başkanı Notları)

"Atıyorum en basit yolu kısaca gübre serpme aleti var. Ondan kooperatife bir tane verseler. Vatandaş malının gübresini satmasa da tarlasına atsa geriye dönüşüm fazla olur. Gübre atmaz. Bugün gübrenin 530 lira, 2 dekara atıyoruz onu. 2-3 sene gübrelemeden yapabilir. Ama dediğim gibi kooperatifin samra serpme makinası olsa, bu köyde çok işe yarayacak şeylerden birisi. Olmazsa olmaz. Başka da, tabi bu hayvancılık desteklense iyi olur. Süt desteği 100 lira diyorlardı, 700 lira yatmış bankaya düşürüp de yatırmışlar, bu 2000 lira olsa mesela iyi olur. Yem fabrikalarını peşkeş çekeceğine devlet desteği biraz daha artıracak, illa vatandaşa yansıtmasına gerek yok. 1 lira fiyatı artıyorsa sütün pazarlamacılar 10 lira daha koyuyor. O kadar yansımaması lazım, o da vatandaşa yansıyor. Destek olması lazım. Dana başına 300 lira destek vereceğiz dediler geçen sene ben hala almadım destek. Bunu kilo başına ver. 250 kiloluk

dana da kessen aynı fiyatı alıyorsun 500 kiloluk dana da kessen. 400 kilo kestiren 400 lira 150 kilo kestiren 150 lira alsın o zaman herkes iyi bakar.” (L-33, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Çiftçiler, devletin tarım politikalarını ele alırken, özellikle mazot ve gübre gibi temel girdilerin fiyatlarının sübvanse edilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Mazot ve gübre fiyatlarının yüksek olması, tarımsal üretimi zorlaştırmakta ve çiftçilerin ekonomik olarak sürdürülebilir bir tarım yapmalarını engellemektedir. Bu bağlamda, devletin bu girdilerin maliyetini düşürmesi, çiftçilerin üretim kapasitelerini artırarak, iklim krizine karşı daha dirençli hâle gelmelerini sağlayacaktır.

“Desteklemelerin çok artması gerekiyor. Hangi birini saysak. Mazotu indirmeliler ne olursa olsun, mazot fiyatının inmesi gerekiyor. Nereye kadar çekebilirse o kadar çekmeleri lazım. Gübre de öyle, gübre-ilaç. Onların hepsinin maliyeti var yani. O konuda bir şeyler yapmaları lazım, tarım ölmesin deniyorsa ama tarım ölsün deniyorsa yapılmaz zaten bir şey. Ya hayvancılığın devam etmesi için de tarımın ilerlemesi gerekiyor. Birbiriyle bağlantılı zincirleme halinde hep. Tarım devam ederse hayvancılık bitmez bir şekilde devam eder. Benim orda arpam olunca mutlaka yemim var, samanım var. Ne edeceğim ben bunu, niye satayım? Malım yesin de daha fazla kazanayım dersin ama tarım olmayınca ineğe satın al yedir, valla olmuyor ki zaten, satın alıp yedirdin mi olmuyor yani.” (L-13, Kadın 58, Lise, Çiftçi-hayvancı)

“Devlet desteğini görsek burada, gençlerimiz burada kalabilir, hayvancılığı devam ettirebilirler. Kuraklık oldu şimdi iyi kötü belki bu yıldan sonra devam eder mi kuraklık, biraz düzelir miyiz, yağmurlarımız ne olur, Allah bilir. Yani devlet desteği burada olduktan sonra, şehirde de bir düzgün bir kazanç yok, şehrin hayatı da zorlaştı. Gerçek bir çiftçi, yani gerçekten köylerde böyle kalıp da çiftçilik yapacağım diye mücadele eden kişiye destek olması lazım.” (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

“Devletin önlem alması falan gerekmiyor aslında, desteklemesi yeterli. Diyarbakır'a, Batman'a, Şırnak’a, Devlet destekli seralar yaptırıyorsun, üç ay kullanmaları için. Seracılığın anavatanı, buraya kredi bile vermiyorsun, teşvik vermiyorsun. Herkes kendi imkanlarıyla yaptırmaya çalışıyor. Burası turistik alanmış, kırsal kalkınma programına dahil değilmiş, bu sebeple destek vermiyorlar. Seraların ilk kurulduğu zamanlarda Elmalı da bu programa dahildi, Kaymakamlık teşvikiyle yaptırdılar seralarını. Şimdi Elmalı da dahil değil. Herkes eski serasını söksün, sağlam seralar yaptırsın. Seksen, yüz kilometre hıza dayanamayacak sera olmasın. Bizim seralar otuz kilometre hıza dayanamıyor. İspanya bizden daha fazla rüzgâr görüyormuş, oradaki seralar çok daha sağlam. Haberlerde hiç rastlamadım, İspanya'daki seralar yıkıldı diye. Bir de seçim yatırımı yapmak için de yapıyorlar burada hareketler biraz hani böyle televizyonda boy göstermeler falan.” (K-16, Erkek, 36, Lise, Çiftçi)

“Çiftçiye mazot ve gübre desteği vermesi lazım. Ben geçen sene 50 dönüm sera yaptım kendim, destekleme için mazot desteği 5 lira geldi 50 dönüm yere. Arı desteğinde de mesela 2 arı kullandığım gözüyle bakıyorlar ve birinin parasını veriyorlar. O da kendi belirledikleri para yani benim ettiğim masraf değil. Mesela kokteyl domateste dönüme 4 tane arı kullanıyorsun ve 45 dönüm var. Sürekli arı

> koyuyorsun çünkü sürekli çiçekli olan bir bitki. Bunların gözden geçirilmesi ve takip edilmesi lazım yani yapılan çeşide göre şeye göre maliyeti düşürmesi lazım. Yani tüketici kesimi %80 olabilir %20'lik üretici kesim olabiliriz ama biz üretmezsek senin tüketicinin aç kalır. Sen üreticini besleyemezsin ve dışarıya bağlı hale gelirsin. Bu maliyetler böyle devam ederse üreticinin 2 yılı var. 2 yıl sonra üreticilik biter çünkü insanlar en fazla o kadar daha dayanabilir yani. Hepsini etkiliyor aslında yani yemi etkiliyor yemi etkileyince hayvancılığı da etkiliyor. Mesela pişmiş tavuk olmuş 50 lira. 10-12 lira olan şey 50 lira olmuş. Tavuk bu ya." (Kumluca-Zirai İlaç Bayii)

Avrupa'daki sübvansiyon uygulamalarını ya da 1980'li yıllardaki devlet desteklerini örnek gösteren üreticiler, bu desteklerin şimdi de uygulanması gerektiğini vurgulamakta, temel girdilerin maliyetlerine ilişkin herhangi bir destek olmadığı takdirde iklim krizinin tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini giderek kırılganlaştıracağı anlaşılmaktadır.

> "Ne kadar da o, sen ekmiyorsan, bunu tespit ettiğim zaman senin elinden alacağım ve kiraya vereceğim dese de. Devletin desteklemesi lazım. Bu girdilerde süspansiyon uygulaması lazım. Bizim 1980'li yıllarda bahsettiğimiz bu gübrenin %50'sini devlet destekliyordu o zamanlar. Şimdi öyle deme yıkıcı rakamlar oluyor yani." (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Devletten de yani şey istiyoruz bize destek olsun ki biz de üretelim bu ülke için. Biz kendimiz için üretirsek yani yarıda ülkemiz için de üretmek istiyoruz. Mesela Almanya'da çiftçiler ne şartlarda nasıl görüyoruz yani, üretiyor adamlar ayakta daha güçlü, daha dik bir ülke. Bizde olmak istiyoruz öyle bizim neyimiz eksik, daha çok çalışkanız, daha çok çalışırız. Yani biz de öyle olmak istiyoruz. Devletimizin bizi desteklemesini istiyoruz. Yani daha iyi traktörlerle işlemek istiyoruz. Mesela daha iyi şeyler yapmak istiyoruz. Sulama sistemleri her şey, şartlar güzelleşince verim de daha artacaktır yani mutlaka." (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Yani demek istediğim artık devlet bize diyor ki; elinizden tutuyoruz. Devletin bizim elimizden tutmaması lazım. Artık çiftçiye sarılma zamanı geldi. En son Rusya Ukrayna savaşı bunu çok gösterdi yani arpanın buğdayın ne kadar kıymetli olduğunu. Türkiye'de ekilmeyen araziler neredeyse Trakya'nın boyutuna ulaşmış ve bunu düşünmesi lazım devletin. Ben öyle diyorum yani. Bizim elimizden tutma zamanı değil, kucaklaması lazım artık yani. Vakit geçirmeden, çiftçiyi küstürmeden. Bir de işin en kötü tarafı; tarlayı terk eden bir daha geriye dönmüyor. Ben ondan diyorum çiftçilerimize, inadına üretim diyorum ben inadına üretim! Ama adam ne kadar inadına üretecek ya, bir üretti iki üretti, üç üretti ondan sonra salıverir gider." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Öte yandan üreticiler, devletin faizsiz veya düşük faizli kredilere çiftçilerin erişimini kolaylaştırarak uzun vadeli ödeme planları ile çiftçilerin mali yüklerinin hafifletilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Artan borçluluk durumu göz önüne alındığında; küçülme ve tarımsal üretimi terk etme eğiliminin tersine çevrilmesi için, uzun erimli yapısal reformları uygulamaya sokarken bu gibi kısa vadeli rahatlama sağlayacak uygulamaların önemi büyüktür.

"Devlet bize yardımcı olsa. Düşük faizli, faizsiz çoğu yerlere veriyorlar. Bizlere de böyle bir şeyler tanısalar, böyle afet olursa, Allah göstermesin olmasın da olduğu zaman gelse tespit etseler, hiç olmazsa yarı parasını devlet karşılasa, yarısını da sana düşük faizli ayrı para verse, millet burada bu şekilde sıkılmaz, yapar düzenini, yine aynı şeye devam eder. Bu şekilde bir şey ödemezse, fazla bir şey ödemiyor zaten. Bana verdiği 30 bin lirayı ben sadece demirini kurdurma usta parasına verdim. Dediğimiz gibi çivi parası yani gır gır şamata ettik geçtik. Yani öyle benzetme yaptık ama doğru değil mi şimdi bir çivi parası diye geçmeyecek mi, usta parası, yevmiye… bir onunla mı kalıyor? Ama devlet kendisi bizden çok güzel vergilerini alıyor. Yani yıllık gider inan kendi evimizin içinden fazla. Yediğimizden hariç, devlete verdiğimiz paranın haddi hesabı yok. Gelirimizin dörtte üçü oraya gidiyor. Yani böyle zamanlarda da madem destek çıksın, almasını biliyor ya! Devlet destek olacak." (K-1, Kadın, 54, İlkokul, Çiftçi)

"Çiftçinin zararı karşılanabilir. Alacak olduğu ürün naylonu, demiri kurabilir bunlar bir yıl sonra ödemeli olabilir veya devlet tarafından karşılanabilir bir şekilde yapılabilir. Yani şimdi büyük şirketler var adamların kaç yüz trilyon borcu var, bir kalemde siliyorlar, geri dönmüyor dönmüyor. Bizim buradaki hasar ne kadardı? Geçen sene hortum olduğu dönemde tam bilmiyorum parça parça olduğu için bir buçuk kattrilyon falandı. Bizim bir tane şirket kadar değerimiz yok yani! Hani böyle olabilir hiç olmazsa çiftçinin kurulumu yapılır. Fidesi yenilenir, bir sene sonra ödemesi istenir. Ya 7 yıl ya 10 yıl, çiftçinin ödeyeceği şekilde ayarlanabilir. Yani daha mantıklı. Hazır şekilde kurulumu falan hepsi yapılır. Diyelim ki Nisan sezon sonunda veya 5 yıl veya 10 yıl içinde taksit taksit ödeyebilir. Bir kısmı hibeli şekilde aynen o da olabilir. Sübvanse olursa sıkıntı şöyle başlar, çiftçilerin hepsinin kendi yeri olmadığı için ipotek olayı olmuyor, hazine ve icar yerler için. Banka kendini güveni almadan vermiyor sübvanse yapmıyor." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

"Kuraklığın çaresini bilmiyorum insanlar ne kadar çözebilir? Zor, ancak bizim biraz önce söylediğim gibi çiftçiyi desteklemeliler. İşte gübredir., efendim, tohumdur, desteklemelidir. Buralardan çiftçiyi rahatlatabilir, başka türlü zor. Ondan sonra bankalardan çiftçiye verdikleri kredilerin faizini en düşük yapabilirler. Başka kuraklığa ne yapsınlar? Biraz daha bizim girdileri atıyorum tarım ilaçları olabilir, tarımsal sulamalar, bunların düşürülmesi. Gerçi böyle bir bizim sözümüz gidecekse bir yerlere böyle söylemeniz daha mantıklı olur. Çünkü şu anda ben sondaj buluyorum. O kuyudan ben 2 TL değil de ceryanı 1 TL yaksam ben biraz daha rahat sularım, onun gibi, ya da bu böyle kuyuların üzerine güneş enerjisi şu anda o sistemler ortaya çıkmaya başladı. Onlar da çok faizsiz krediler verilirse biz güneş sistemi de yapabiliriz. Kuyularımız hani derin de olsa az da olsa suyu çekeceğiz. Susuz zaten hiçbir şey olmuyor." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Öte yandan, *tarımsal sigorta uygulamalarının* kolaylaştırılması, güncellenmesi ve artırılmasına ilişkin anlatılar da öne çıkmaktadır. Önceki bölümlerde detaylandırıldığı üzere tapusuz arazilere sigorta yapılamaması temel sorunlardan biridir. Tapusuz arazilerin sigorta kapsamına alınması, çiftçilerin bu alanlardaki yatırımlarını koruma altına alabileceği anlamına gelir.

> “Dileğimiz keşke tapusuz yerlere de yapılsa sigorta. Bu şekilde bir olanak sağlasınlar. Biz de istiyoruz. Kendimize olmuş gibi sevinirim.” (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

> “Para havuzları oluşturulması lazım. 250 milyon masrafı varsa TARSİM 100 milyon para veriyor mesela. Bu desteklerin biraz artırılması lazım.” (K-26, Erkek, 30, Üniversite, Çiftçi-halci)

> “İşte TARSİM'in güncellenmesi lazım. Bir şekilde eksiklerini gidermesi lazım. Tapu olmadığı yerlere TARSİM yapmıyorlar. Bunların çözülmesi lazım. Dönüm başına mazot masrafı hesaplanması lazım. Mazot desteği yapılması lazım. Burada üretici ve tüketici arasındaki köprü çünkü nakliyeci. Üretmemiz lazım ama üretemiyoruz çünkü her şeyin fiyatı çok yüksek.” (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Özellikle TARSİM'in iklim krizinin yol açtığı afetlerin boyutunu, şeklini, sıklığını, farklılığını göz önünde bulundurarak ve her geçen gün artan iklim projeksiyonlarına ilişkin bilimsel verilerin güncel takibini yaparak ve bu etkilerin yerele özgü yansımalarını her bölge özelinde ayrı ayrı değerlendirerek uygulamalarını güncel tutması gerekmektedir. Çiftçiler, devlet destekli sigorta primlerinin yüksek ve tazminatların ise yeterli olmadığını belirtmektedir. Bunun yanında, sigorta sisteminin daha şeffaf ve erişilebilir olması, afet durumlarında daha hızlı ve adil tazminat ödemesi yapılabilmesi için sistemin iyileştirilmesi gerektiği dile getirilmektedir.

> “Yani mesela benim orada dediğim gibi çok vereseli bir yer var 70-80 tane varis. Birisi Fethiye’de, İzmir’de, Çanakkale’de, Balıkesir’de, birisi Mersin’de, Konya’da, Urfa’da. Ben nasıl toplayacağım bu adamları? Ben varsam belki kovacak beni. Ben nasıl bunlardan imza toplayıp da sigortaya başvuracağım. Bunun çaresine bakılması lazım. Yani hani kapsamlı bir şeyin üzerinde çalışırsa bence daha güzel olur.” (K-6, Erkek, 41, Ortaokul, Çiftçi)

> “Aracına sigorta yaptırmadan, araban çok değerliyse kasko yaptırmadan trafiğe çıkmıyorsun. Neden? Mal, para verdin ve devlet de mecbur seni polisiyle denetliyor, yolda çevirmeye giriyorsun. Aracın plakasını girdiğinde vizesi geçtiyse, sigortası geçtiyse seni trafiğe bırakmıyor. Vizesi geçtiyse seni menediyor, sigortası geçtiyse sigortacına telefon et, sigortanı yaptır, seni bırakıyım diyor. Bu şekilde bir çözüm üretilebilir. Dediğim gibi barkod gibi bir sistemle, hale gidip okuttuğunda senin TARSİM’in yoksa, senin bir güvencen yoksa, senin ürününü almam, bu örnekti. Bu illa böyle olacak diye bir şey yok, buna benzer bir çözüm üretilmesi lazım.” (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

> “Dolu savar yapıldı mesela işe yaradı. Belediye getirdi koydu buraya yani bayağı çözüm oldu. Yani faydasını gördük. Bu tarz şeylerin biraz daha artırılması lazım ve devletin çiftçinin artık arkasında durması lazım. Yani bana belki bu TARSİM destek oluyor ama TARSİM'inde kendini biraz daha genişletmesi

lazım. Yani para vermemek için bahaneler bulmak yerine para vermek için bahaneler bulması lazım. Bu sigorta şirketlerine "benim çiftçimin arkasında dur arkadaş" demesi lazım." (Kumluca-Zirai İlaç Bayii)

Son olarak, çiftçilerin sigorta yapmalarını teşvik etmek amacıyla bilgilendirme ve farkındalık çalışmalarının artırılması gerekmektedir ve bu sigorta şirketleri kadar, çiftçileri iklim kriziyle mücadele alanında sigorta uygulamalarıyla baş başa bırakan devlet kurumlarının da sorumluğundadır. Zira TARSİM uygulaması hâlihazırda %50 devlet destekli bir uygulamadır. Ancak bu beklentileri karşılaması gereken yerel kurumların temsilcilerinin eylem sorumluluklarının farkındalığından uzak ifadeleri, ilgili politikaların geliştirilmesi ve uygulanması sürecine dair soru işaretleri oluşturmaktadır.

"Bu TARSİM bizim daha önce araştırdığımız bir şey değil proje sayesinde biraz gördük. Sonuçta bu herhangi bir sigorta sistemi gibi, belki biraz desteklenebilir teşvik verilebilir bu da çiftçinin yaptırmasını sağlayabilir. Artılarının baştaki maliyetinde daha fazla olduğuna karar verdiğinde, şirketler bunu anlatabilirler, bu sayede neleri güvence altına alacaklarını. Maddi anlamda daha az olacağını düşünürlerse ancak öyle olabilir. Biz de belediye olarak belki paylaştığımız çalışmalarda bunlardan bahsedebiliriz. Yani çiftçilerin bunu kendinin yapması gerekiyor, belki doğru anlatılması, yaygınlaştırılması ile ilgili çalışmalar yapmak gerekiyor." (ABB İk. Değ. ve Sıfır Atık DB)

"Onun haricinde sigorta anlamında elimizden geleni yapıyoruz ama çok daha… Mesela bir ara reklamlarda da oynadı hatırlarsınız televizyonda, hani sigortamı yaptırdım falan diye. Biraz daha bu görsel olarak, inşallah farkındalık oluşturarak çalışmalara önem verilmesinin faydalı olacağını düşünüyorum. Çünkü bu afet öyle bir şey ki olmadığı noktada kendini unutturuyor. Çiftçi diyor ki, ya nasılsa 3 sene olmadı 4 sene olmadı, bu sene mi olacaktı? Tam da bu sene mi olacak cümlesini söylediği anda başımıza geliyor, bu tarz şeyler. Biz bunu yaptığımız işin bir parçası olarak görmeliyiz. Yani şimdi biz fideyi diktik sulamaz isek, olur mu? İlaç atmazsak, ya da işte ilaç benim için son çare de, işte gerekli yararlı böceği kullanmazsak, biyolojik mücadele olur mu? Olmaz. Orada bir biz bir, bitkinin büyümesinden elde ettiğimiz ürünün satışından bir para kazanacağız. Bunu bir yol gibi düşünün. Bir başlangıcı olan ve bir bitişi olan. Başlangıçla bitiş arasında uğrayacağımız birtakım riskler var. Bu riskleri sigorta yaptırmamak, göz ardı etmektir. Olursa olsun demektir. Çok net. Yani sizin sigorta yaptırmamış bir kişi; ben kardeşim bu riskleri göz ardı ediyorum, olursa olsun o zaman bakarız. O zaman bakarız, o zaman olunca öyle olmuyor işte. Yani bu başlangıcı bir bitişi olan bu yolda, kesinlikle olması… Yani biz burada ya tesadüfen olursa olur demiyoruz. İlimiz maalesef doğal afetler noktasında bu riskleri içeren bir bölgede. İklimsel yapısı buna müsait. Dolayısıyla biz de tatlı sular var denize dökülen, çaylarımız var. Metrekareye 200 kilonun üzerinde yağış düştü Kumluca selinde. 200 kiloyu aştığı anda risk içeren bölgelerimiz var. Bunu öngörebilir misiniz? 250 kilonun üstüne çıktı, 300 kilonun üstüne çıktı, ne yapacağız? (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Diğer taraftan anlatılar, mevcut destek sistemlerinin özellikle büyük ölçekli işletmeleri kayırırken, küçük ölçekli çiftçiler ve aile çiftçilerinin karşılaştığı zorluklara yeterince yanıt

vermediğini ortaya koymaktadır. Tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliği açısından ciddi sorunlar yaratan büyük işletmelerin hâkimiyeti, yerel ve küçük ölçekli üretimin önünü kesmekte, böylece gıda güvenliğine ve yerel ekonomilere zarar verebilmektedir. Aile işletmeleri ve küçük ölçekli çiftçiler, gıda üretiminde çeşitliliği ve toplumsal dayanıklılığı sağlama kapasitesine sahiptirler; ancak mevcut politikalar bu potansiyeli yeterince desteklememektedir.

> "İkincisi, hayvancılıkla ilgili desteklemelerin de sınıflandırılması lazım benim görüşüm, neden? Bir işletmede 10.000 baş hayvanı olan adam da aynı şartlarda desteklemeden faydalanıyor. 10 tane hayvan olan adam da aynı destekleme şartlarından faydalanıyor. Bunun bir şey yapılması lazım. Yani aile işletmelerinin desteklenmesi için düzene konulması lazım. Farklı şartlarda olması lazım yani. Onun haricinde de aklıma gelen şimdi başka bir şey yok. Benim için aile işletmeleri çok daha stratejik, çünkü neden? Gıdada çok büyük bir tekelleşme var. Benim gözümde öyle, bilhassa Türkiye'de. Gıdada tekelleşmenin önündeki devletin ve toplumun ileri karakollarıdır aile işletmeleri. Aile işletmeleri olmazsa bu içeriye kadar girer yani bunlar ileri karakollardır. Bu karakolları canlı tutarsanız, tekelleşmeye karşı toplumun gıdaya daha sağlıklı ve daha ucuza ulaşması bakımından aile işletmelerinin daha önemli olduğunu düşünüyorum yani. Çünkü bizler bu işi geçimimizi sağlamak, çocuğumuzun çoluğumuzun geleceğini hazırlamak için yapıyoruz ama diğer şirketler öyle değil. Onların derdi her geçen gün daha çok para kazanmak, her geçen gün daha çok para kazanmak." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Eklemek istediğim şu var, bu hükümetin yaptığı tarım çalışmalarında üniversitedeki hocaların biraz daha etkili olduğunu düşünüyorum. Yani bunlar yönlendirilirken oradaki danışmanları yönlendirilirken. Bu tarımda mesela bir 10 yıllık, 20 yıllık planlar yapılsa işte olmayacak yerlere, yani arpanın buğdayın olmayacağı yere arpa buğday ektirilip, ya da hayvancılığın yapılamayacağı yerlere hayvancılık kredilerinin verilmemesini ben istiyorum. Aslında bunu hocalar yönlendiriyor. Diyorlar ki işte genel bir şey çıkaralım. İşte herkes sebeplensin. Mesela IPARD projeleri. IPARD projeleri'nden Antalya'ya yararlanamıyor. Burdur, Isparta işte komşumuz. Biz yan yanayız. %80 %90 hibelerden yararlandılar. Antalya bölgesi yararlanmadı. Antalya'nın suçu ne yani? E şimdi o IPARD projeleri olsa buranın da değişiklikleri olur. Adamlar depoları yıktı yıktı, yeniden depo yaptı. Neden beleş çünkü. 5 kuruş ceplerinden para çıkmadı adamların. Hayvancılıkta da öyle. Orada bir dünya projeler yapıldı. Bunların yapılırken aslında var olan bir çiftliği büyütmesine, yani sıfırdan kurulması yerine, ya zaten orada bir hayvancılık var. Sen bu adama teşvik ver ki bu adam büyüsün mesela. Yani hiçbir işten anlamayan adamları getiriyorlar. Çiftlik kuruyorlar koca koca, hem tarım arazilerini talan ediyorlar, mahvediyorlar. Bir bakıyorsun 2 yıl sonra adam ben zarar ediyorum bu çiftlikten deyip kilidi vuruyor, kalkıp gidiyor. Ne oldu o tarım arazisi gitti, beton yığını oldu orası. Yani böyle şeyler de çok." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

Tarımsal destek politikalarının yeniden şekillendirilmesi, sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal adalet meselesi olarak da ele alınmalıdır. Özellikle kadın çiftçiler ve genç nesil çiftçiler için erişilebilir ve adil destek mekanizmaları oluşturulmalıdır.

> “Tamam devlet arpa veriyor, arpayı veriyor ama yine zenginlerin işi oluyor. Mesela garibanın burada 3 hayvanı var, bir hayvan var, 300 kilo arpa çıkıyor. O da diyor ki 300 kilo arpa için, ben zaten gidiş geliş onun parasını yakıt olarak yakıyorum diyor ama zengin öyle yapmıyor, yanaştırıyor büyük arabayı doldurup gidiyor. Bu işi yapan adam uğraşan bu işle uğraşan adama 300 kilo, 400 kilo arpa çıkıyor, onu da zaten bir ara Burdur’dan verdiler. Burdur'a gidiş geliş 400 kilo arpaya yakıt aynı yere geliyor. Adam diyor ki 400 kilo arpa için niye gideyim zaten 5 tane hayvanı var. Yani küçük ölçekliye, daha çok destek yapılması lazım.” (L-32, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

> “Ne söyleyeyim ne belirteyim yani şikâyetlerimiz hep belli, ortak. Dinlemişsindir hep yani herkes aynı, buralarda ortak söylerler. Daha şey istiyoruz hani mesela böyle koşullarımız daha iyi olsun istiyorum. Dediğim gibi üretmek istiyorum, koşullarımız daha iyi olsun ki yani bize fırsatlar sunulsun istiyoruz. Yani sırf erkekler üretmiyor ben bir kadın olarak diyorum ya, bize fırsatlar sunulsun istiyoruz. Önümüze mesela engel oluyor hemen bir. Ziraat Bankasına varıyorsun ben üretmek istiyorum mesela ben 5 tane daha düve verse alırım. Bir şey sunuyor mesela bir sürü bir prosedür getiriyor. Tapulu tarla istiyor, benim kendime ait tapulu tarlam yok. Olsa zaten ben bu ineklerle niye uğraşayım değil mi? Ne yapıyor? Zenginlere veriyor her şeyi, zenginlik istiyor, zengin adam zaten zengin olmuştur. Sen böyle şeylere vereceksin ki üretecek adam, o adam ne yapıyor? Ben çok duydum böyle zenginler gidiyor 300 koyun vardı şey vardı, adam almış sonra gitmiş satmış ama böyle üretecek olana vereceksin ki üretecek hem ülken kazanacak hem ben kazanacağım hem köyüm kazanacak, genişleyecek. Ben üreteceğim ki ben iş sahası üreteceğim. Mesela insan çalıştıracağım herkes kazanacak. Böyle yerleri yapmıyorlar, bunlardan şikâyetçiyim. Prosedürler çok sert yani zenginlere veriyorlar. Ben mesela yok benim… İşte ineklerim var, ben 5 tane daha gelsin buraya denetlesin bana desin ben sana 5 düve vereceğim, 5 inek vereceğim sen bundan üret desin, gelsin denetlesin ama böyle yapmıyor işte. Gidip benden daha büyük zenginlere veriyor. Adam gidiyor, tarlasını koyuyor ortaya, bilmem neyini koyuyor, tapu ipotek yaptırıyor, alıyor. Zaten öyle şey olsam ben inekle niye uğraşayım? Hiç adil değil, hiç... Devletten bekliyoruz bazı şeyleri yani o bize birazcık destek olsak biz de olacağız yani.” (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Buna ek olarak, çiftçiler arasında sosyoekonomik farklılıkları azaltacak şekilde desteklerin daha adil bir biçimde dağıtılması, toplumsal eşitlik ve kapsayıcılık açısından büyük önem taşımaktadır. Çiftçilerin ifadeleri, desteklerin büyük çiftlikler yerine daha çok küçük ölçekli ve aile işletmelerine yönlendirilmesinin, bu işletmelerin ekonomik dayanıklılığını artırarak toplum genelinde ekonomik adaleti sağlama potansiyeline işaret etmektedir.

> “Desteklemeler konusunda öyle bir şey olursa genelleme olarak ben herkese dağıtılsın isterim. Yani ben alet ekipman aldım diye bilmem ne alet ekipmanı isteği olarak veya farklı desteklerle değil. Herkese eşit dağıtılsın. Ve yani biz böyle desteklemeler istemiyoruz. Adam almayacaksa bile destekleme yüzünden alet alıyor, herkese dağıt alan alsın, almayan almasın, herkese eşit şekilde dağıtılsın. Alet ekipman desteği olarak değil de IPAK’tır, kırsal kalkınma projeleridir bunlar çok yüksek rakamlarla yapılan projeler. En düşüğü 10.000.000 civarı buradan 5.000.00’u bir kişi alıyor. Bir kişi alacağına o 5 milyonu köy bazında

dağıt. Onla muhakkak insanlar bir yatırım yapar, bir şeyler yaparlar. Yani farklı şekilde dağıt mesela ORKÖY güzel, işte 6 kişiye şu anda ikişer tane inek veriyor. Maliyeti nedir? 6 kişinin maliyeti 50'den 300.000 TL. 6 aileye verdi. Biraz daha fazla hayvan verebilir ya da fazla kişiye verebilir. Başka da bilmiyorum yapılabilecek bir şey yok, dua edeceğiz Allah'a." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Yani küçük ölçeklilerde düşüş var, artış yok. Millet yaşlanıp zaten ya kuzusunu ya da koyununu, ineğini, danasını satıyor. Ben hep şöyle diyorum, yani devlet bir kişiye 30 tane büyükbaş vereceğine; köyde herkese mesela baksın ahırına gitsin saysın. Eğer 10 tane hayvanı varsa onlara 10 tane daha versin." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

"Devlet desteği şart. Bu alt tabakadaki bundan sonraki çocuklarımızın torunlarımızın geleceği biraz daha garantide olsun. Çünkü yani şimdi biz, yanlış anlamazsın, yani mesela yani Ukrayna'dan tahıl gelmese herhalde aç kalacakmışız gemiler oradan çıkmasa, diyorum ben. Bunun 50 yıl sonrasını ben hiç düşünemiyorum. Şimdi bizim bu kadar kendimizde iyi kötü coğrafyamız var, arazimiz var kendimiz üretmemiz lazım bir şeyi. Alt tabakaya destek verelim. Eğer alt tabakada çalışma yapılmazsa bundan sonraki geleceğimiz daha kötüye gidecek. Benim söylemek istediğimi söyledim eğer telefonun da kayıttaysa almıştır. Bizim önemsediğimiz özellikle alt tabakadaki çiftçinin faaliyetlerine ne gibi destekler yapılabilir? Yani ben birebir önerim, şu da olsun diye demiyorum ama çiftçiyi yönlendirmek lazım." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

Tarımsal desteklerin adil ve eşit bir şekilde yeniden yapılandırılması, Türkiye'de gıda arzının sürdürülebilirliği ve toplumsal refah için önemli bir adımdır. Bu, sadece tarımsal üretim kapasitesini artırmakla kalmaz, aynı zamanda ekonomik ve sosyal adaleti teşvik ederek iklime dirençliliği de destekler.

"Onun için ben, Kumluca olarak Finike olarak şunu söyleyeyim, ben Doğu ve Güneydoğu'ya gittiğim zaman birçok bölüme gittiğim zaman aşırı yatırımlar yapılmış. O kadar çok aşırı yatırımlar yapmış ki inanılmaz adam 40 gün, 45 gün tarım yapıyor. Kapalı sulama sistemine sahip ama biz 12 ay yapıyoruz. Hala bizim kapalı sulama sistemimiz yok. Dürbün kazıyorsun kazma, çezası var. Eee… Ama gerçekten Türkiye'nin birçok bölümünde bir Kumluca Finike yok. Üretim merkezi olarak özellikle kış ayında insanları besleyebilecek başka bir yer, Akdeniz bandının, sahilinin dışında bir yer yok. Yani 12 ay birinci ay, ikinci ay üçüncü ay, dördüncü aya kadar dünyada da çok az yer var. Türkiye'de de sadece Akdeniz bandı var. Buraya da sahip çıkılmasının gerektiğini düşünüyorum. Biz devletimize gerçekten çok fazla para gönderiyoruz. Öyle çuvala mualla falan değil tren yoluyla yani trenle, kamyon dolusu gönderiyoruz ama bunun karşılığını biz alamıyoruz. Bugün ben Güneydoğu'ya gittiğim zaman Doğu'ya gittiğim zaman uçak inecek yolları var. Daha hâlâ bizim çift yolumuz açılmadı, yok. Hem turizmin başkenti hem üretimin merkezi başkenti hem sağlıklı gıdanın başkenti. Ama bize maalesef devletimiz bu konuda destek vermiyor, verse de çok az. Ama biz devletimizin dediği bütün şartları yerine getiriyoruz. Şu şekilde

üreteceksin bu şekilde üreteceksin… biz bunların hepsini tamamını yerine getiriyoruz ama devlet bizim çok fazla yatırım veya bize önem verdiğini düşünmüyorum." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

"Yani bu da çok önemli. Yani hakikaten tarım önemli, bu daha da önemli çünkü insan akşam yattığında sağlıklı ise sabah sağlıklı işine başlayacak. Her canlı gibi insanın da eş durumundan, evlatlarının durumundan, barınma durumundan her türlü hakkın en büyüğü bu çalışan kesime, eli nasırlı insanlara verilmesi lazım. Gariban kesim için bunun da çok ivedi bir şekilde çözülmesi lazım. Bir, çayların-derelerin temizlenmesi, su baskınlarına, iki ortakçı evleri, üç tarım girdi fiyatlarının düşürülmesi, yani fiyatın düşürülmesi isteniyorsa, dört pazarlama, beş değer verme yani üçüncü sınıf değil de birinci sınıf olması." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

Yerel halk ve yerel aktörler, aynı zamanda tarımsal destek ve sigorta sistemlerinin üretim odaklı, mülkiyetten bağımsız ve daha kapsayıcı olmasını talep etmektedir. Bu, iklim krizi karşısında hem üretimin sürdürülebilirliğini hem de küçük ölçekli çiftçilerin ekonomik direncini artırabilir.

"Esas söylemek istediğimiz devletin bize dönüm desteği değil de ürettiğimiz ürünlere destek vermesi. Yani bunun hakkında bir de desteklerin sahip olunan arazi üzerinden değil de üretilen ürün üzerinden verilmesi daha iyi olur." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Evet ekene dikene yapılabilmeli sigorta, bir engel olmamalı. Tapu istiyorlar. Tapusuz yer hazinenin yeri. Onlara tapularını alın diye Beykonak'ta söylediler önce de. Hatta %50'si aldı tapularını. Birazı almadılar kendilerini akıllı zannettiler. Almayanların da mirasçıları zarar gördü. O da atalarının hatalarından dolayı onlar sıkıntı çekiyorlar. Biz çiftçiyiz ama bizden hal kesintisi tam kesiliyor. Devlete en fazla vergiyi veren kurum biziz. Bizde hayır yok, devlete vergimizi veriyoruz. Bizim üstümüzde vergi veren ben tanımıyorum, hiçbir kurumda yok! Vergi kaçırmıyoruz ysni. Hale vardk mı bizden %12'yi %13,%14 neyse kesiyorlar. Ama komisyoncu alıyor ama devlet alıyor biz orasını bilmeyiz. Ama biz tam vergi veriyoruz. Bu konuda iyiyiz." (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

"Burada devletimizin veya bu kurumun şunu düzenlemesi lazım. Özellikle kanun yapıcıların, kanun koyucuların da bunu koyması lazım. Ben nasıl bir arabamı kasko yapıyorsam, sigorta yapıyorsam. Zaten bu serayı yapan insan belli içindeki. Buradaki yerel kişiler var, bizler varız, muhtar, azalar var, konusu komşusu var. Zaten hiç kimse kendine ait değilse başkasının serasını ben ekiyorum diyemez. Onun için her içine eken seranın biz bunu yıllık yapıyoruz. Yıllık ne yapıyoruz? Üzerinin kasasını, işte plastiğin ve içindeki ürünü, biz toprağa istemiyoruz sigortayı. Biz orada işletmenin toprak üzerindeki kurumsal iş için istiyoruz, bunun da yapılması lazım. Ha bunu ben şu şekilde de önerdim; dedim, yani gerçekten sizin kanun açınızdan maliye, hazine, tapu kadastro konusunda sıkıntılarınız var ise; çiftçi veya ben muvafakatname vereyim. Ben hiçbir ilerdeki davayı etkilemek üzere veya devletin yerine tasarrufta bulunmamak üzere sade örneğin 2022 yılında yaptığım ürünün ÇSK sigortasını istiyorum, şeklinde. Plastiğidir, demiridir, içindeki ürünüdür. Bunları sigortalı olmasını istiyorum diye taahhütname

verebiliriz, dedim. Yetkililer veya devletin birçok kurumu şunu söylüyor, sigorta yaptığımız zaman ona hak sahipliği kazandırır diyor. Yani bahaneleri o, bence bahaneleri bu olmaması lazım. Bugün karayollarında, Türkiye karayolların da veya dünyada kara yolların her yerinde bütün araçlar gidebiliyor. Bu araçtan 2 tane sigortası var. Hiçbirisi el frenini çekip de hop ben 2 tane sigorta yaptırdım arabama bu yol benim diyebiliyor mu? Diyemiyor. Yani ben işte, Trafik sigortası yaptırdım, kasko yaptırdım, hop bu yolda benim emeğim var veya işte benim tasarrufum var, buradan benden başkası geçemez… Yolumuzu kapatan var mı? Yok. Burada da ben muvafakatname vereyim. Devlet veya kanun yapıcılar bunu ona göre kanun yapsınlar. Ben TARSİM sigortamı yaptırayım. Ne kendim kaybedeyim ne de devletim olmadığı yerden bütçeden para çıksın insanlara versin ya da bu kadar zarar ziyan olsun. Ayrıca TARSİM'in havzası da genişlesin, daha büyüsün, daha iyi hizmet edebilir hale gelsin. Ne kadar müşteri, o kadar para. Ne kadar para o kadar köfte?" (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

Kuraklık ve su yönetimine ilişkin beklentiler ise özellikle Korkuteli özelinde ön plana çıkmaktadır. Kuraklık sorunu ve buna bağlı olarak su kaynaklarının yetersizliği, yerel halkın tarımsal üretim faaliyetlerini ciddi şekilde tehdit etmektedir. Bu durum, çiftçilerin yaşamlarını sürdürebilmeleri ve tarımsal verimliliklerini artırabilmeleri için *su kaynaklarının taşınmasını* talep etmelerine neden olmaktadır.

"Toprağın sulanması gerekiyor ama buraya su gelebilecek bir yerde yok yani. Bir Karacaören barajından basma dedikodusu yapıldı. Yeraltı suyu zaten çok yeterli değil. Sulama kooperatifi vardı burada. 3-4 tane kuyu açıldı, yeterli su bulunamadı. Yeraltı suyu yeterli değil. Yeterli değil. Bilemiyorum yani buraya su nereden gelir? Su gelmesi gerekiyor, bu su gelmeyince." (L-1, Erkek, 66, Üniversite, Emekli-çiftçi)

"Devletin el atması lazım ona, ne kadar bizim ağlasak da burada devletin haberi olmadan oldu mu? Olmuyor. Niye olmuyor edecek? İstese devlet Manavgat'tan buraya su getirebilir. Bizim kendi başımıza böyle bir şey yapma şansımız yok. Ben sulu tarım olarak 10 dönüm yer eksem işim garanti olur. Fidemi alırım, güzel bakarım para kazanırım. 300 dönüm ekiyoruz da kar mı kalıyor, kalmıyor masrafın çok. Mazot pahalandı, geçen sene 25 liraya biçilen ekin bu sene 100 lira oldu, çok arttı. Ha arpa da 2.70 iken şimdi 6 lira. Onun artması da iyi oldu, biraz rahatlayacağız. Ama bazı tüccarlar da alamamaya başladı. Geçen seneki gibi alan yok fazla sadece üretici, hayvancı alıyor. Yani köy bazında yapılacak pek bir şey yok. Devletin duyma şansı varsa, bizim şu bölgeye su getirse 8-10 dönüm yapsak yeter. İllaki su." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Atıyorum Karaca ören'den olur, Cırnık'tan olur, Manavgat çayından olur. Bir şekilde bu bölgeye su getirilmesi lazım." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Havası güzel ama suyu yok. Su olursa cennet olacak olmazsa azap çekiyoruz. Öncelikli olarak bu topraklara su akması lazım. Bizim bu bölgemizde su ve rutubet olsa belki eski yağışlarımız geri dönebilir ben böyle düşünüyorum. Bu arazi sulanırsa hava devamlı rutubetli olursa, hava dengeli olursa belki eski yağışlarımız geri gelebilir diye düşünüyorum. Ama acil su gelmesi gerekiyor. Biz köyde yaşıyoruz. Köylü

olarak devletten çok mu şey bekliyoruz? Bana suyu devletim getirecek. Devlet bana su getirecek ben de üreteceğim ona en kaliteli ürün vereceğim." (L-5, Erkek, 46, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Katılımcılar, özellikle Karacaören Barajı, Manavgat Çayı gibi bölgelerden su getirilmesi gerektiğini ifade ederek, bu çözümün tarımsal üretim ve ekonomik kalkınma için zorunlu olduğunu belirtmektedirler. Ancak, bu tür su transferlerinin ekolojik açıdan doğru ve sürdürülebilir olmadığını dikkate almak önemlidir.

"İkincisi içme suyuyla sulama suyu olayını da çok karıştırıyoruz biz toplum olarak. Yazın, görüyoruz yani içme suyumuz yetmiyor içmeye. İçmeye neden yetmiyor? İçme suyunu sulama suyuna takviye yapıyoruz. Yazlıkçı alan bir bölgeyiz biz. Yabancı alan da bir bölgedeyiz. Yazın nüfusu artan bir bölgeyiz. İçme suyunu da sulamaya dahil ediyoruz. Bunu devlet kontrol altına alabilir mi? Alabilir, kardeşim burada benim şebeke suyum var. Nerede kullanıyorum? Benim işletmemi biliyor devlet. Burada kaç tane hayvanın olduğunu biliyor. Bilirkişileri de var bu olayın. Ne kadar su tüketebileceğimi de biliyor. 10 birim su tüketiyorsam ben, 10 birim su yetiyorsa bana 15 birim faturama yansıdığında demek ki burada bir yerde suyu farklı yerlere kullanıyorum demektir. Orada mesela müdahale edilebilir, kota koyabilir mi? Kota koyabilir, denetim yapabilir. Asatın personeli çok da dolu değil. Denetimini biraz daha sıkılaştırabilir. Tarım, ilçenin personeli sıkılaştırabilir buna keza. Yani şurada işte her yerimizde ufak tefek yazlıkçıların "karık" deriz biz, burada sebzeleri var. Mesela burada sulama suyumuz yok ve burada her yerde ufak tefek sebzeler var. Nereden sulanıyor diye bunun için bir bilirkişi olmaya da gerek yok zaten. Bir yetkili gelip gördü mü zaten bunu tespit edebilir. Biz içme suyuyla başlamamız lazım suyu korumaya." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

"Korkuteli göletinden bir kaynak sağlanarak, bak Korkuteli'nden sulama birliğinin projesi altında 10 tane köy faydalanıyor. Korkuteli göleti yetersiz. Buraya bir kaynak aktarılarak bu imkanlar sağlanabilir. Sulu tarıma geçilebilir. Sulu tarım da yapıldığı zaman mutlaka verimde artış olacak. Verimde de artış olduğu zaman, kısmen de olsun millet emeğinin karşılığını almış olur. Bu tabi devlet yatırımı olması lazım. Çünkü öyle senin benim yapacağım iş değil yani. Baraj konusunda. Şimdi Korkuteli'nin merkezi var, İmrahor var, Datköy var, Yazır var, Bayat var, Esenyurt var. 9-10 tane köy var. Küçükköy var, Kargın, Karataş var. Bunu aslında devletin bir nevi el atması gerekiyor." (L-19, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Ya biz bu kuraklıkta yazın Cırnık köprüsünün suyunu istemiyoruz. Bizim barajımız hazır. Kışın bizim barajımıza atıl akan, boşa akan suları yani ihtiyaç olan dönemde değil, ihtiyaç olmayan dönemde kışın 2 su bassınlar buraya. 2 de Mevla'm versin 4 su. Yani 8 sulamamız gerekirken yarsını bile sulasak yine işin köşesini kurtarmış oluyoruz." (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

"Kuraklıkla ilgili devletin imkânı o kadar geniş. Ta Azerbaycan'dan Rusya'dan insanlar boru döşemiş gazı Avrupa'ya götürmüş. Şu yakın çevremizde denize akan o kadar çok boş su var ki. Barajımız hazır, iki boru döşeyip su buralara gelebilir. Burası susuzluktan yanıyor, Manavgat'ın suyu da bomboş denize akıyor." (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

Yerel halkın su getirilmesi taleplerine baktığımızda, temel olarak kuraklık ve su yetersizliğinin tarımsal üretim üzerindeki olumsuz etkilerinden kaynaklanan bir çaresizlik ve acil çözüm arayışı görülmektedir. Çiftçiler, sulama suyu eksikliğinin tarımsal verimliliği düşürdüğünü ve ekonomik sıkıntılara yol açtığını vurgulamakta, yerel su kaynaklarının yetersiz olduğunu ve dış kaynaklardan su getirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Ancak, bu tür çözümler ekolojik açıdan sürdürülebilir değildir.

> "Kuraklık devam ederse, valla devlete yalvaracağız, kışın akan dereleri durduracağız, önüne göletler koyacağız, şart. Küçük bir ovayı kurtarıyor. Bizim şurada ovalarımız var. Cebeli ovası deriz, Tavşanmeke ovası. Bunlar işte gölet projesine bağlı. Göletimiz bir yapılsa Yazır'ı bir Yazır daha yapar. Çalışkan insanımız çoktur. Ama işte su olmayınca da elin kolun bağlı oluyor. En önemlisi su." (L-27, Erkek, 57, Lise, Çiftçi-hayvancı-emekli)

> "En kısa zamanda buraya bir başka yerden baraja su tahliyesi yapılması lazım. Su olayı su, su olsa. Çiftçi de artık bilinçlendi artık eski gibi değil. Yani çoğu şeyi aslında Ziraat Mühendisinden iyi biliyor artık çiftçi de fakat su olmayınca her şey bitiyor Suzan Hanım… En büyük şey bu. Bizim Korkuteli Barajı'na bir yerlerden su çaresi düşünülmediği müddetçe işimiz zor. En şeyi suya dayanıyor yani bizim suyumuz olsa, çoğu şeyde maliyet artsa da verim artacak onu oradan telafi edeceğiz. Mesela ekinleri, su olsa da bir sefer daha sulanmış olsaydık aynı verimi alacaktık yine ama yok su. Bahçeyi sulamaya yok zaten su. Mesela şu 2-3 yıldır kuraklıkta salınan sondaj parasına devlet önderlik yapsa veya birileri önderlik yapsa Karacaören Barajından buraya boru döşenebilirdi. Herkes kazdırıyor çaresizlikten bahçeyi kurutmaktansa… Bir sondajın maliyeti 150.000 TL şu anda. Yani 150.000 TL yüzlerce sondaj salınıyor. Mesela kışın tabi oradaki çiftçilerin durumu da var mesela barajdan yararlanan veya altına akan şeyden. Bize kışın buraya aksa da yazın yine onlar suyunu sulasa olacak ama yok bir önderlik yapan yok." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Bizim bu Korkuteli'nin, Bayat Köyü'nün olsun İmrahor Köyü'nün olsun en büyük sorunu su. Bizim mesela başkan işte Korkuteli'ne kanal yaptım, vesaire yaptım diyor ama bizim Korkuteli halkının geçim derdi için en büyük sorunu, su! Su olmadı mı? Hayat yok. H2O eşittir su, hayat (gülüyor)." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Domatesin şu an maliyeti 5 lira. Kar etmesi için 10 liraya satması lazım. Yok… yapan yok, kuraklık ağırlıklı, su yok. Tarım İl Müdürlüğünden geldiler 2005'te barajdan su takviye edelim dediler. Barajda su yok. Kapalı sisteme geçtiler. O zaman artar dediler. Artmadı. Veya arttıysa da yukarda ağalar çok Bayat tarafında zengin çok. Bir adam belki bizim ova kadar sera suluyor. 150 dekar 200 dekar sera suluyor. Burada 200 dekar yeri beli 30 kişi kullanıyor. Orada bir kişi kullanıyor. Sıkıntılarımız bu. Önce su, başta su, su, su. Bizim bu arazide su olsa iki sefer üç sefer verim al. Ama su yok." (L-33, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

Yerel halkın talepleri, su kıtlığının tarımsal üretime ve ekonomik kalkınmaya olan olumsuz etkileri üzerine yoğunlaşmaktadır. Suyu başka bir havzadan taşımak hem suyu alınan hem de su getirilen ekosistemler üzerinde ciddi olumsuz etkiler yaratabilir. Su kaynağının doğal hidrolojik dengesini bozmak, bu bölgede yaşayan bitki ve hayvan türlerinin habitatlarını tehlikeye atabilir ve biyolojik çeşitliliği olumsuz etkileyebilir. Aynı zamanda, suyun taşındığı bölgede de ekolojik dengeyi bozarak, toprağın ve yeraltı su kaynaklarının kimyasal ve fiziksel özelliklerini değiştirebilir. Bu durum, uzun vadede tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliğini tehlikeye sokabilir.

> "Köyün barajı bu köye yetiyorsa, civardaki yerleşim yerlerine Büyükköy'e, Çaykenarı'na mesela taşınıp, oralara da fayda sağlamasını istiyorum. Elâzığ Atatürk, Keban Barajı, bunlar büyük barajlar, yalnızca o ile değil, çevresindeki illere de fayda sağlayabilmeli. O arazilerin de kaliteli bir şekilde ürün yetiştirmeleri gerektiğine inanıyorum." (L-36, Erkek, 47, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Devlet Su İşlerinden falan gelen olmadı ama bizim Korkuteli Belediye Başkanı seçim vaadi olaraktan Korkuteli Barajı'na şuradan su getireceğim dedi ama olmadı. Tabi daha bir sonraki seçimlere yaklaşık bir sene kaldı üç aşağı beş yukarı ama olmadı. Yani en büyük vaadi bu projeydi. Tamam güzel piknik alanı, kanal yapıldı iyi güzel ama ben her zaman için söylüyorum Korkuteli'nin bir numaralı sorunu sudur! Kim ne derse desin, Korkuteli'nde insan kalacaksa… Devlet su işlerinin bazı ufak tefek bir projelerle, belki projeleri vardır onu bilmiyorum ama DSİ olaraktan yani sulama birliği olaraktan, bizim barajın dolması lazım. Mesela atıyorum; diğer yaylalardaki suyu, suyu boşa giden yerler de var, çevirip birkaç gölet gibi bir şeyler yapıp bizim barajı doldurmamız lazım. Baraj dolduğu zaman da burada hayat var. Toprağımız için hiçbir sıkıntımız yok, her şeyimiz çok güzel ama suyumuz yok. Mesela yıllardır buraya sera yapılmaz, aslında çok geç kalındı. Örneğin elmalı; bizim buraya göre iklimsel olarak daha soğuk ama her yer sera her yer, çok güzel benim hoşuma gidiyor. Gelip burada da yapılsaydı zamanında, Yazır Halkı çalışmadığı için daha önce dediğim gibi ama çalışmayı öğrenecekler çünkü geçim kaynağı artık birim alandan ne kadar fazla ürün alabilmek, önemli olan o, mevzu ona dönüyor artık, ben 4 dönüm yerden 150-200 bin TL kazansam, ne yapacağım 80-90 dönümü, niye uğraşayım, kendimi yorayım ya üretmem yani, onun için yani su! DSİ birkaç projeyle bu su sorununu çözerse o zaman olur. Yani DSİ yapmadıktan sonra bizim işimiz zor. Küçük kooperatiflerle bu iş olmaz çünkü çok yüksek maliyetli şeyler bunlar. Devletin gücü yeter mi? Yeter, adam Azerbaycan'dan buraya boruyla petrol getirmiş, gaz getirmiş kardeşim, nedir yani? Bizim için adam dağdan buraya su getirecek yani nedir, dokunmaz bile devlete. Benim su sorununu çözmek için en büyük beklentim DSİ'den. Ben birkaç kere duydum böyle projeleri varmış inşallah bir an önce hayata geçer ki burada kalan insanlar hiç olmazsa devam edebilsin, yoksa göç olur. Ben bu arıtma suyunun o tarafa gitmesini kesinlikle istemem. Su oraya giderse buradaki bahçeleri kuruyor. Şöyle söyleyeyim; bizim Korkuteli için en büyük problemimiz su. Su olmadı mı hayat yok." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> "Su getirmeye çalışırdık ya, yani su, su gelirse bütün bölgeler için aynı. Su en büyük etken. Suyun gelmesiyle işte gelişme nasıl olur? Hani kazanmaya başlayınca, aileden mesela ufak çocuğu, büyük

çocuğu işte Antalya'da zorlanan, muhakkak geri dönüş olur." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Ha acımasız su düzenine de en basit çaylara çare bulunmalı. Bugün denize dökülen akarsularımız var mı? Çok. Tamam illaki bir yerleri besliyor. Bugün yine beslesin. Misal bir projeleri de vardı. Bucak tarafından gelen bir su projesi kapalı sistem. Bu taraflara verilebilse canlandırılabilir. Hani devlet illaki işte devletin politikası ya..." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop.Yetkilisi)

Kuraklık sorunuyla başa çıkma ve su kaynaklarının yönetimi hem yerel halk hem de kurum temsilcileri için kritik bir mesele hâline gelmiştir. Yerel halk, tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini sağlamak için dış kaynaklardan su getirilmesi gerektiğini savunurken, kurum temsilcileri ise daha kapsamlı ve sürdürülebilir çözümler önermektedir. Bu bağlamda, yerel halkın beklentileri ve yerel kurum temsilcilerinin önerileri arasında dikkat çeken farklılıklar ve benzerlikler bulunmaktadır.

"Ya şöyle kuraklıkla alakalı dediğim gibi bölgemiz zaten su kaynağı açısından çok verimli bir bölge değil. Yani bir Aksu, Serik değil zaten, hep böyleydik. Karasal iklim olduğumuz için hani suya hep böyle kısıtlı erişen bir ilçeyiz. Hani çok da çok aşırı sürprizlerle karşılaşacak mıyız bilmiyoruz. Ama bize İlçe Müdürlüğü olarak soruyorsanız; kuraklığa dayanıklı çeşitler. Onun dışında su israfının önlenmesi, su hasadı olabilir. İşte özellikle seraların altına su havuzu oluşturup, kışın yağan yağmurları biriktirmek vesaire. Hani bununla ilgili eğitim çalışmalarımız var, başka da yok." (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

"Neye ihtiyaç var? (gülüyor) Suya ihtiyaç var, kuraklık oluyor, ne olacak yani. Baraj sistemi önemli hakikaten. Özellikle barajlar mesela hep yukarıda oluyor ya normalde açık barajlar. Mesela diyelim ki kışın çok aşırı yağmur yağdı doldu, yazın aşırı sıcak oldu; ne oluyor? Yavaş yavaş buharlaşıp gidiyor yani. İşte onu aslında bilmiyorum devlet yapıyor mudur da bunun için aslında kapalı devre sistem olması gerekiyor. Bu yapılabiliyor. Yani dünyada falan yapıyorlar. Türkiye'de herhalde yeni olabilir, yerin altına barajı kuracaksın, yerin altına su geçecek, buharlaşma olmayacak. Buna benzer önlemler alınabilir. Vahşi sulamanın önüne geçmemiz gerekiyor. Damlama sisteminin daha teknik hale getirilmesi gerekiyor. Yani önemli olan barajın suyunu arttırabilmek. Yağmur sularını biriktirip yeraltı barajıyla falan… Vatandaş günü kurtarmaya çalışıyor. Devletin de gelecek yılları kurtarması lazım. Dediğim gibi iklimle mücadele ayrı bir konu. Zaten uzun bir konu ama en kısa vadede barajların düzene sokulması gerekiyor. 1-2 baraj daha yapmak gerekiyor. Burada 3 tane baraj var." (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

"Buranın en büyük sıkıntısı su olacak ileriki yıllarda. İşte onun için diyorum ki ben şu denize giden suları denize salmasınlar. Ben öyle diyorum ama nereden olursa olsun. Benim görüşüm hep bu denize giden suları bir yerde devlet depolasın bir yerden bir yerlere şey yapsın. Yoksa tamam ekolojik dengeyi bozacağız diye yani Akdeniz'i bizim 2 çayımız mı dolduracak ya? O da dolmayıversin." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Korkuteli İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü temsilcisi, su israfının önlenmesi ve su hasadı gibi yöntemlerle suyun verimli kullanımını savunurken, Tarım Kredi Kooperatif Başkanı barajların ve sulama sistemlerinin modernizasyonuna vurgu yapmaktadır. Kapalı devre su sistemleri ve damlama sulama teknikleri gibi "yenilikçi" çözümler, su kaybını minimize ederek kaynakların daha etkin kullanımını hedeflemektedir. Korkuteli Ziraat Odası Başkanı ise diğer kurum temsilcilerinden farklı olarak ve yerel halkınkilerle benzer bir biçimde akarsuların denize "boş yere" aktığını düşünmektedir.

> "Suyu az tüketen teknolojilerin kesinlikle yasal zorunlu olması lazım. Yasal zorunlu olmayıp aynı zamanda teşvik edilmesi lazım yani. Çünkü Türkiye'de yasayı delmek üzerine profesyonel bir milletiz yani. Teşvik edilmesi lazım. İkincisi, bu teşviklerin saat uygulanmalarında tekniklerin kullanılması lazım. Yani denetim mekanizmalarının kullanılması lazım. Ondan sonra tüm sondajların, sahadaki sondajların ve su kaynaklarının ölçülmesi lazım. Önce sınırlama koymamak lazım, ölçmek lazım. Ondan sonra da bunlara yavaş, yavaş sınır ve kota koymak lazım. Ha birden olmaz. Çünkü insanlara siz bir fırsat vermişsiniz, insanlar milyonlarca liralık yatırım yapmış, hayatını ona bağlamış, şimdi ben bunu kapatıyorum deme şeyi kalmamış. Çünkü sen onun suç ortağısın, devlet olarak, kurumlar olarak. Buna ASAT da dahil olmak üzere. Bu konuda en üzerine hassasiyetle görev yapan kurumu ASAT. Yetkimizin de tamamını kullanıyoruz aslında, biz sahip çıkmak anlamında. Asıl bir yapılacak şeyler var. İşte kayıp kaçakların azaltılması. Bu konuda kaçak su kullananların önüne geçilmesiyle ilgili çalışması gereken konular var ASAT'ın da. Ama Tarım İl Müdürlüğü'nden DSİ'ye kadar, yerleşim birimlerine imar ve kentsel hizmet sunulmasından, hayvancılık politikalarına kadar. Her konu su kaynakları bazında ele alınması lazım ve sahada olunması lazım." (ASAT)

> "Yasa çıkarmanın çok bir anlamı yok. Teşvik uygulamanın da çok bir anlamı yok. Yani denetim olması lazım. Halbuki uydu var, dron ile uçurabilirler, elinde oturduğunuz yerden yazılımlar, her şeyi takip edebiliyorsunuz. Maalesef öyle bir şey yok. Yani sahada olunması gerekiyor. Yasal düzenleme ivedi olarak gelmesi gerekiyor ve alt bölgeler anlamında mahalli düzeyde su politikaların oluşması gerekiyor. Yani o Çomaklı bölgesinin su politikasının oluşması gerekiyor yani. Bucak'tan Korkuteli'ne kadar kapattım diyor, DSİ. Çözüm ne? Yok. Kapatmak yetmiyor yani. Hani Korkuteli Yüreğir Köyü için, Kestel Köyü için, işte orda Garipçe Köyü için, ondan sonra Çomaklı, Yelten, ondan sonra Bozova, bunlar için; hepsinin ayrı, ayrı politikalar oluşturmak gerekiyor. Aynı zamanda, tarımsal politikalar oluşturulması gerekiyor. Bu da zor bir şey değil. Üniversiteye diyecek ki hocalara, kapatın üniversiteyi, kontağı kapatın yazın, hepiniz gidiyorsunuz, bu bölgeyi çalışıyorsunuz, geliyorsunuz. İnanın bak; bir yazda çözülür yani orası. DSİ'ye defolun yaylaya gidin. Altınızda arabanız var, devlet her şeyinizi karşılıyor. Bu kadar basit. Bunu diyecek bir tane deliye ihtiyaç var. Yani her şey var, imkân var, araştırmacı var, süslü püslü yapan hocalarımız, profesörlerimiz var. Makam saltanat sahibi arkadaşlarımız, abilerimiz, amcalarımız var, bizler var siz de öyle bizi de koyalım işin içine kendimizi. Yani yeterli insan var fazla bile. Yani sadece bir deli gelecek diyecek; kapatın arkadaş burayı kapatıyor, Korkuteli'nde, Yelten'de toplantı yapıyoruz.

> Sahaya çıkaracaksın ellerine bir tane somun ekmek vereceksin; buradaki raporu çözmeden analiz etmeden kimse buradan gitmiyor denilecek ve o uygulanacak." (ASAT)

ASAT temsilcisi, suyun etkin yönetimi ve denetimi konusunda yasal zorunluluklar ve teşvik mekanizmalarının önemine dikkat çekerken, DSİ yetkilileri ise planlama ve denetim eksikliklerine işaret etmektedir. Su kaynaklarının ölçülmesi, kaçak su kullanımının önlenmesi ve kapalı basınçlı sulama sistemlerine geçiş gibi öneriler, suyun daha sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesini amaçlamaktadır.

> "Aslında kendisi de bazen zararına üretiyor çiftçi. Ne yapıyor? Bu sene örnek veriyorum soğan para ediyor, soğan dikelim diyorlar. Ertesi yıl herkes soğan diktiği için soğan tarlada kalıyor. Bizim yaptırımımız yok ama planlama çerçevesinde mevcut durum ve de sulama projesi geldikten sonraki sulamalı durumda her iki tarafın da bitki desenini çalışıyoruz. Planlamada sıkıntı yok, biz de ona göre düşünerek yapıyoruz ama uygulanmıyor. Uygulanabilmesi lazım! Denetim altına alınması lazım ama hiçbir şekilde sen bunu ekemezsin denilemiyor." (DSİ 13. Bölge Müd.)

> "Planlıyorsunuz, projelendiriyorsunuz, işletmeyi açıyorsunuz, en acı tarafı da belki İşletme Bakıma sorsak, şu anda yaptığımız projelerde %50, %55 civarındadır, örnek veriyorum; biz 2000 hektar sahayı işletmeye açmışız, %55 olsa bunun 1100 hektarı ekilip dikiliyor, diğer 900 hektara hiç dokunulmuyor. Planlama yaparken, maliyetleri hesaplarken, rantabilite hesaplarken 2000 hektarın tamamının ekilip, dikileceğini öngörerek, oranın tarımsal gelirine göre bir maliyet buluyoruz ve yaptığımız yatırımları ona göre yapıyoruz. Korkuteli'nin sıkıntısının biz de farkındayız, havza master projesi yaptığımızda Korkuteli'ne nereden su getirebilirizin çalışması yapıldı. Manavgat çayından bir aktarım düşünüldü ama faaliyete geçemedi çünkü; çok uzak. Bir de şöyle düşünürseniz; Korkuteli'nin kotu 1000, Manavgat'ın kotunun ortalama 50 olduğunu düşününce yani 950 metre pompaj, maliyet o kadar kolay değil. Yapılmak istenirse yapılabilir çünkü; Manavgat'tan Konya'ya su götürüyoruz. DSİ'nin uygulanan projesi var. Konya'dakiler şu an daha büyük sıkıntıda, ondan dolayı sanırım. Konya'ya tüm Türkiye'den; Batı Karadeniz kısmından, Kızılırmak'tan, Isparta'nın bazı kollarından aktarım var." (DSİ 13. Bölge Müd.)

Yerel halkın talepleri ve kurum temsilcilerinin önerileri arasındaki farklılıklar, "çözüm odaklı yaklaşım" ve "sürdürülebilir kalkınma" kavramları çerçevesinde değerlendirilebilir. Yerel halk, su kaynaklarının taşınmasını hızlı bir çözüm olarak görürken, bu yaklaşım genellikle kısa vadeli ve geçici çözümler sunmaktadır. Bu durum, halkın yaşadığı ekonomik zorlukların ve tarımsal faaliyetlerin sürekliliğini sağlama çabasının bir yansımasıdır. Ancak, su kaynaklarının taşınması, ekolojik dengenin bozulmasına ve uzun vadede sürdürülebilir olmayan sonuçlara yol açabilir. Kurum temsilcileri ise, su yönetiminde daha bütüncül ve uzun vadeli çözümler önermektedirler. Bu çözümler, suyun verimli kullanımı, su kaynaklarının korunması ve ekolojik dengeyi göz önünde bulunduran yaklaşımlar içermektedir.

> "Bir de ben şunu fark ettim, hani bu açık kanallar, kanaletler var belki görmüşsünüzdür. Artık kapalı basınçlı sulama sistemine geçmek şart. Ha bu maliyet mi, bu çok büyük maliyet anlatıyorlar ama geçmek durumundayız. Geçtikten sonra onun bize sağlayacağı faydalar, o maliyeti azaltacaktır. Çünkü şimdi bir birim suyu göndermek için 10 birim suluk enerji itmek için uğraşılıyor ama kapalı basma sistemi oldu mu; açacak çiftçi ne kadar kullanırsa o kadar. Zaten onun ektiği ürüne kadar göre ne kadar su tahsis edilecekse, zaten öyle yani her şey böyle daha bilinçli daha profesyonel oldukça; hem sürdürülebilir olacak, çiftçi de memnun olacak. Yani çiftçi bu sefer, zaten bu birlikler falan kâr amacı güden kuruluşlar değil. Çiftçi için kurulmuş kuruluşlar. O birlikte sulama birlikleri de tabii çiftçiye kapalı basınçlı sulama sistemi millete suyu ulaştırdığı zaman, kendi de uğraşmayacak birçok şeyle. İşte burada kanal patladı vesaire. Oradaki ürüne zarar verdi onu tamiri, tadilatı, işte suyu itmek için bir kuvvet uygulama, bunlar hep para olarak yansıyor çiftçiye. Şimdi suya daha rahat ulaşacak, birlikler daha rahat çalışacak. Bu çalışmalar da var. Aksu da var bildiğim kadarıyla. Birçok yerde de var. Aksuda da anlatılıyor. Yani sonuçta çiftçiyi üretimden koparmamak adına elden ne geliyorsa hem biz anlatarak yayın olarak hem de az önce bahsettiğim yönetmelik kapsamındaki çalışmalarla inşallah bir aşama kaydedilir." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Yerel halkın ve kurum temsilcilerinin su yönetimi konusundaki talepleri ve önerileri, birbiriyle uyumlu ve tamamlayıcı nitelikte olabilir. Su kaynaklarının taşınması gibi kısa vadeli çözümler, acil ihtiyaçları karşılayabilirken; uzun vadeli ve sürdürülebilir su yönetim stratejileri, kalıcı çözümler sunabilir. Bu bağlamda, su yönetimi politikalarının geliştirilmesinde yerel halkın talepleri dikkate alınarak, kurumların önerileriyle birleştirilmesi gerekmektedir. Yerel halkın su kaynaklarının verimli kullanımı konusunda bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi, su israfının önlenmesi ve modern sulama tekniklerinin yaygınlaştırılması hem kısa vadeli hem de uzun vadeli çözümler sunabilir. Aynı zamanda, yerel kurumların daha etkin denetim ve teşvik mekanizmaları geliştirmesi, suyun sürdürülebilir yönetimini destekleyecektir. Bu şekilde, iklim değişikliğine uyum sürecinde su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı sağlanarak hem yerel halkın beklentileri karşılanabilir hem de ekolojik denge korunabilir.

> "Bence bir havzadan suyu alıp başka bir yere taşımaktansa, oradaki üretim faaliyetlerini kuraklığa dayanıklı olacak şekilde dönüştürmek çok daha mantıklı, çok daha makul veya çok daha yöreye özgü bir çözüm, ama bu çözüme tüm paydaşların dikkat etmesi lazım. Örnek veriyorum; su ihtiyacı fazla olan bir ürünü çiftçinin ekmemesi lazım, biz bir dikkat ediyorsak su tasarrufuna, oradakilerin iki kere düşünüp dikkat etmesi lazım. Birinci söylediğinizde ekonomi devreye giriyor yani maliyetler işin içine giriyor. Yerinde özel çözümler her zaman için daha etkili, o da devlet politikası aslında. O bitkiyi dikmeleri için cazip hale getirmek gerekir ya da aksi davrananlara yaptırım uygulamak gerekir, alımlarda fiyat kırmak gibi. Dolayısıyla dikmek istemeyeceklerdir veya tam tersi teşvik için örnek veriyorum; patatesi burada çiftçiden 10 TL'ye alıyorsa, Korkuteli'nde patatesin bitki su ihtiyacı azsa, patates dikiyorsa oradan 20 TL'ye alacak. Devlet de teşvik edip desteklemeli. Ne kadar söylersen söyle vatandaş yapmıyor çünkü. İki

türlü bakmak lazım, caydırıcı ve ürün bitki su ihtiyacı az olan ürünü eken çiftçiyi destekleyici." (DSİ 13. Bölge Müd.)

Öte yandan katılımcılar kuraklıkla daha etkili mücadele edebilmek için devletin ve ilgili kurumların kuraklığa dayanıklı bitki çeşitleri geliştirmesi ve dağıtılması, teknik personel ve eğitim desteği sağlanması, su hasadı ve verimli sulama tekniklerinin yaygınlaştırılması gibi bir dizi önlemi hayata geçirmesini talep etmektedir.

"Büyükler ne tür bir çalışma yapıyor bilmiyorum ama bizim burada yerelde yapma gücümüz olan bir çalışma yok. Susuzluğa dayanıklı bitkilerin yetiştirilmesi, verimin artması için üniversiteler çalışma yapmalı, devlet de uygulamalı. Sonuçta bu doğal afetler olsa da ekmek üretmek zorundasın. Üretici gerçekten hevesli, alternatif şeyler istiyor ve üretiyorlar da." (Manavgat-Ziraat Odası Başkanı Notları)

"Mazot gübre desteği veriyor da tırnak ucu işte hiç önemli değil verse de vermese de. 20.000 lira gübre alıyorsun o veriyor 500 lira, işte verdim demek için. Bu desteklerin artması çok önemli, mazot, gübre, yerli tohum verebilir, yani verimi güzel olanlardan. Bu bölgede verim veren hangisi ise mesela yarı yarıya hibeli verse çok iyi olur. 50 dekar yerin varsa yarısı senden yarısı benden diyebilir. Bunun dışında teknik personel yetiştirebilir mesela köylerde görev yapsalar iyi olur. Gerçi onların diyeceklerini biz hep biliyoruz ama onların dediği şekilde yapmaya imkânımız yok, imkânımız yetmiyor." (L-2, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Ata tohumunun da verimi düşük oluyor, iyi güzel ama. Son yıllarda hububat konusunda çalışmaları yapıldı herhalde yerli tohumlar var. Mesela ıslah edilen GAP diye bir buğday çeşidi var. Ona benzer tohumlar verimli, iklime uygun, toprak yapısına uygun öyle çalışmalar var güzel ama şu anda mesela mısır konusunda genelde aynı verimi yerli tohumlarda yakalayamıyoruz. Mesela benim bu ektiklerim Fransız firmasının. Daha önce şey vardı, Amerikan firması Monsanto. Onu ekiyorduk, verimi yüksekti. Biraz önce gıdada tekelleşme dedik ya aslında biz de katkıda bulunuyoruz buna bu şekilde… (güldü). Ama bunu Türkiye'nin üretmesi lazım yani yerlisi vardı da biz yabancısında mı ısrar ettik. Yok yani dışarıya bağımlı yaşıyoruz her şeyi..." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Kuraklığa dayanıklı çeşitler ekmeliyiz Elmalı Korkuteli'nde ve gübreleme; uygun gübreyi hem taban gübresini hem üst gübreyi zamanında ve doğru şekilde kullanmalıyız, atmalıyız. Toprak analizine bağlı gübreleme yapmalıyız. Yani toprağın çoraklaşmaması için." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Nihayetinde su yönetiminde bütünsel bir yaklaşım sergilenmesi, çeşitli sosyoekonomik ve çevresel dinamiklerin dikkate alınmasını gerektirmektedir. Yerel kurumlar arasında özellikle ASAT temsilcisi ve ABB Kırsal Hizmetler Daire Başkanlığı temsilcisi bu konuya dikkat çekmektedir, zira iklim krizine uyum ekseninde su ve kuraklığın yönetimi havzalar arası su transferi ya da üreticilerin kuraklığa dayanıklı türlere yönelmesi ile kendi başına çözülecek bir

sorun değildir. Öncelikle imar politikalarının su kaynaklarıyla uyumlu hâle getirilmesi, su yönetiminin sürdürülebilirliği açısından kritik bir adımdır. Tarım alanlarına yerleşim yapılmaması; ormanların talanına izin verilmemesi, su kaynaklarının yetersiz olduğu bölgelerde imar yasakları getirilmesi; imar politikaları, tarım politikaları ve su politikaları arasında uyumlu bir ilişki kurulması gerekmektedir. Bunun için de devlet kurumları arasında suyun bütünsel yönetimini mümkün kılacak etkili bir koordinasyon mekanizması kurulmalıdır. Bu bağlamda, yerel yönetimler, su idareleri ve merkezi hükümet arasında sürekli bir iletişim ve iş birliği sağlanmalıdır.

> "Yerleşim alanlarını dikte etmek lazım. Tarım alanlarına yerleşim yapmamak lazım. Ama bundan önce bunun alt yapısını hazırlayıp insanları oraya yönlendirmek lazım. İmar planlarını doğru yapmak lazım. Bütüncül yapmak lazım. Her isteyene istediği yerde orman talanı izni vermemek lazım. Her isteyene istediği yerden yol geçmesine izin vermemek lazım. Sulama sistemlerini modern hale getirmek lazım." (ABB Kırsal Hizmetler DB)

> "Şimdi birinci olarak yapılması gereken şey en büyük su tüketimi yani su varlıklarının %70'ten daha fazlasını tarımsal amaçlı kullanılıyor çünkü insanların geçim kaynağı o. Bazen kırsalda da bizim yaşadığımız en büyük sorun bunu sosyolojik olarak hani analiz edebilirsiniz; ben diyor suyu gidip damacana satın alabilirim çünkü benim içme suyu tüketimim, satın alınabilir, yönetilebilir bir düzeyde yeter ki benim gelirim olsun, ben damacana ile suyu alabilirim. Ama ben içme suyunu niye serada kullanıyorsun dediğim zaman insanlara, benim çocuk okutmam gerekiyor, eşimi doktora götürmem gerekiyor işte oğlumu evlendirmem gerekiyor bunun için de burada serayı yetiştirmem gerekiyor ve satmam gerekiyor diyor benim gelirim bu diyor veya hayvanları otlatmam gerekiyor diyor. Onun için o su, onun için orası daha önemli yani temizlik bile ikinci planda kalabiliyor. Sosyolojik olarak bakarsan doğru, insanın parası olması gerekiyor, geçinmesi gerekiyor. Bunun için kendi içme suyuyla ilgili konu onun için yönetilebilir bir konu, giderim ben diyor satın alır, o damacana suyu içerim, diyor. Şehirdeki insan da damacana içebiliyor burada. O zaman ne yapmak gerekiyor insanların bu ekonomik şeylerini düzenleyerek su politikalarını ortaya koymak gerekiyor. Su politikalarını kanun olarak ortaya koymuşsun, "su vatandır" diye manşet atmışsın hiçbir anlamı yok. Çünkü insanların orada bir geçim kaygısı var. Bunu ne yapacaksın birincisi imarla ilgili sınırlandırmalar getireceksin. Mesela Korkuteli'nde su kaynağı yoksa imar yasağı getireceksin. Mesela bizim Su İdarelerine ve Devlet Su İşlerine imarla ilgili soru sormuyor belediye meclisleri imara açarken. Bölgeyi sormuyorlar, suyun var mı, yeterli su kaynağına sahip misin, diye sormuyorlar. Ne yapıyorlar imara açıyorlar, rant her şeyi teslim alıyor. Birincisi bunun sınırlandırılması gerekiyor. Oluşturulacak su politikalarına göre imarın sınırlandırılması gerekiyor, bu sadece kentsel yerleşme alanlarında değil mesela köyler için de yaylalar için de. Uydu fotoğraflarıyla mevcut yapılar belli, sadece o köyde doğmuş büyümüş insanların dışında mesken edinilmesine, onun dışında sadece hizmet değil elektrik hizmeti, telefon hizmeti, vesaire de yasaklanması gerekiyor, artmaması gerekiyor. O zaman zaten şey de kalmıyor, oranın doğal yapısı da kalmıyor, artık böyle bakıyorsun yayla, her yerde mantar gibi bir villa, yazlık, konteyner, vesaire. Bunun da sınırlanması gerekiyor." (ASAT)

İnsanların ekonomik geçim kaynakları, su kullanımını doğrudan etkilemektedir. Tarımsal su tüketimi, kırsal kesimdeki insanların temel geçim kaynağı olduğu için su politikalarının sosyoekonomik koşullarla uyumlu olması gerekmektedir. Gelir düzeyleri, eğitim seviyesi ve yerel ekonomik yapı, su yönetimine olan yaklaşımları belirleyen önemli faktörlerdir. Bu nedenle su yönetimi politikalarının; yerel halkın geçim kaygılarını göz önünde bulundurarak ekonomik düzenlemelerle desteklenmesi, böylelikle tarımsal su kullanımının optimize edilmesine ihtiyaç vardır. Kırsal tarımsal toplulukların ekonomik koşullarını iyileştirerek, su politikalarının daha etkin bir şekilde uygulanabilir hâle getirilmesi sağlanmalıdır.

> "Korkuteli Beğiş Susuzu'nda ASAT, ondan haberiniz olduğu mu bilmiyorum, tarımsal sulamaya uygun şekilde suyu kullanılabilir hale getirdi, biz de onu kapalı devre sistemine alıp tarlaların sulanması için harekete geçtik o bölgede. Kuraklıkla mücadelede en önemli konu, var olan suyu kaybetmeden sulamayı başarmak, kapalı sisteme almak, damla sulama sistemleri. Elektrik olmayan yere GES ile, güneşten enerji alıp suyu bahçelere gönderen bir sistem." (ABB Tarımsal Hizmetler DB)

> "Çok büyük paralara ihtiyaç var. Para yeterli olsa zaten şimdiye kadar birçoğunu yapmış olacaktık. Birkaç tanesini yaptık. Gündoğmuş'u ve İbradı'yı yaptık. Bunlar küçük tesisler. Ondan sonra Korkuteli'ni yaptık bunları yaptık, hayata geçirdik. Bunlar ASAT'ın bütçesine göre belirleniyor. ASAT'ın bütçesi de atık su gelirleriyle ve cüzi miktarda İller Bankası geliri var. Onlar ile sınırlı. Bir de AB ortak projeleri oluyor ama uzun süreli oluyor. Ondan kredi almanız için en az 5 yıl ön hazırlık süreci oluyor. Bunun bir yılda da uygulama ön hazırlık süreci oluyor. Kredi onaylandıktan sonra meclisten geçirilmesi, bakanlıklardan izin alması, Cumhurbaşkanı'ndan izin alması, en az bir yıl, ÇED bir yıl, 7 yıl etti, 2 yıl da bunun uygulanması ziyaret edilmesi devreye alınması 9 yıl etti yani kolay olmuyor. Bunların kolaylaştırılması gerekiyor. Mevzuat hazretleri dediğim bir şey var kamu bürokrasi var yani Türkiye'de hastalık düzeyinde. Avrupalılar zaten rahat, adamların birçok şey umurlarında değil. Devletin bu konuda politika geliştirip teşvik mekanizmalarını yapması lazım. İsraf da edilmemesi lazım. Geçmişte çünkü gereksiz bir sürü tesisler yapılmış çöpe gitmiş ülkenin varlıkları. Ama aslında bu konuda iyiler en iyisi Türkiye'de." (ASAT)

Bütünsel bir kuraklık ve su yönetimi stratejisinin uygulanabilmesinin önünde birtakım kurumsal ve bürokratik engeller olduğu da görülmektedir. Su yönetimi projelerinin hayata geçirilmesi için gerekli mali kaynakların yetersizliği önemli bir engel teşkil etmektedir. Avrupa Birliği ortak projeleri gibi uzun vadeli finansman kaynaklarının değerlendirilmesi gerekmektedir. Öte yandan uzun bürokratik süreçlerin gerekliliği, projelerin tamamlanmasını geciktirmektedir. Bu süreçlerin esnekleştirilmesi ve hızlandırılması, projelerin daha etkin bir şekilde hayata geçirilmesini sağlayacaktır. Tarım politikalarının, su kaynaklarının korunmasını

sağlayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Tarımsal su kullanımının optimize edilmesi, modern sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması ve su tasarrufu sağlayacak tekniklerin teşvik edilmesi, su yönetimi açısından önemlidir. Bu bağlamda bir tür yetki ya da koordinasyon sorunu olduğu anlaşılmaktadır zira anlatılarda kurumlar ya diğer kurumları ya da kendilerinden daha büyük yapıları işaret etmekte ancak herkes odadaki filin varlığını kabul etmektedir.

Öte yandan çiftçilerin *dayanışma ve temsiliyet mekanizmalarına* yönelik beklentileri ve talepleri temel bulgulardan biridir. Çiftçilerin yalnızlaşma hissi, toplumun marjinalleşen kesimlerinin ortak deneyimlerinden biridir. Bu izolasyon, yalnızca fiziksel olarak değil, aynı zamanda sosyal ve politik düzeyde de hissedilmektedir. Çiftçilerin odalar ve birlikler gibi kurumlara yönelik eleştirileri, bu kurumların işlevsizliği ve etkinlik eksikliği üzerinden şekillenir. Çiftçiler, bu kurumların yalnızca bürokratik birer yapı olmaktan öteye geçerek, aktif bir temsil ve destek mekanizması hâline gelmesini beklemektedir. Çiftçilerin Tarım ve Orman Bakanlığı'ndan talepleri, devletin yereldeki varlığının güçlendirilmesi ve çiftçilerin sorunlarına daha doğrudan ve etkin çözümler üretilmesi yönündedir. Bu talepler, yerel yönetimlerin ve merkezi otoritelerin sahadan kopuk olduğu algısını yansıtır. Çiftçiler, tarım politikalarını belirleyen kişilerin, sektördeki gerçek dinamiklerden habersiz olmalarından şikâyet etmektedirler. Bu durum, çiftçilerin kendi içlerinden yetişen, sektörü iyi bilen ve deneyimli bireylerin temsilci olarak seçilmesini istemelerine neden olmaktadır. Temsil sorunları güç ilişkilerinin ve sınıfsal ayrımların tarım sektöründe nasıl tezahür ettiğini de gözler önüne sermektedir.

> “Çiftçi olarak şimdi şöyle diyeyim. Çiftçi olarak biz yalnızlaşıyoruz. Çiftçiye sahip çıkmak lazım. Şimdi sıkıntı büyük ama mesela odalar birliği var ama odanın yaptığı bir şey yok. Yani çiftçinin yalnız bırakılmaması lazım, devletin yanında olduğunu hissetmesi lazım. Ben bu sene bu kuraklığı yaşarsam hiç olmazsa devlet bana yardımcı olabilir düşüncesi olması lazım.” (L-14, Erkek, 61, Lise, Çiftçi-hayvancı)

> “Tarım ve Hayvancılık Bakanlığından gelmeleri lazım köylere, başka nerden gelecek? Bir de mazot gübreyi normal bir fiyata indirmelerini istiyoruz. Böyle de olmasını istemiyoruz. Yok arkadaşım köylere hiçbir Tarım Ormancılık Bakanlığından kimseler gelip köylünün halini yaşamını soran yok.” (L-18, Kadın, 42, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

> “Yani eğer bunu yapabilirseniz siz bastırabilirseniz siz Akdeniz Üniversitesi olarak bastırabilirseniz, bunları bizim hakkımızı korumaya çalışın.” (K-21, Kadın, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Çiftçilerin Ziraat Odaları'na yönelik beklentileri, bu kurumların daha aktif birer destek ve savunuculuk rolü üstlenmesi gerektiğini vurgular. Odaların yalnızca aidat toplayan bürokratik yapılar olmaktan çıkarak, çiftçilerin sesi olmasını istemeleri, toplumsal

dayanışmanın ve temsiliyetin yeniden inşa edilmesine duyulan ihtiyacı ifade etmektedir. Bu bağlamda, çiftçiler, yerel ve merkezi yönetimlerin yanı sıra, akademik kurumların da haklarını savunma ve sorunlarını gündeme taşıma konusunda daha etkin olmalarını beklemektedirler.

> "Devletin kayıt dışı çiftçisine sahip çıkması lazım, bunun dışında bir şeye gerek yok. Atıyorum adam bugün ziraat için, çiftçi adına milletvekili seçiliyor ama adam çiftçiliğin ne demek olduğunu bilmiyor. Çiftçinin içinden yetişen birisi seçilmiş olsa çok farklı olur. Atıyorum adam okumuş memur olmuş, eczacı veya avukat, hâkim, savcı veya askeriyeden emekli. Tutuyor halk bunu milletvekili olarak seçiyor. Adam tutuyor ziraat çiftçi adına onu görevlendiriyor, ya bu adam sürekli resmi alanda çalışmış. Senin çiftliğinden ne anlar bu adam? Bunun dışında atıyorum şunu da gündeme getirebilirsiniz siyasi olarak bugün hayvancılık adına yani oraya seçilmiş olan bakan Tarım Bakanın vs. deneyimli kişilerden seçilmesi, herhangi sıradan birisi değil. Adam askeriyeden emekli olmuş 40 yaşında, 50 yaşında tutmuş oraya onu Tarım Bakanı olarak tepemize koymuş. Bu adam ne iş yapar en fazla? Bu adama anladığı işe vereceksin anlamadığı işi vermeyeceksin. Adam burada bir de bankadan emekli olmuş hiç anlamadığı bir işin başına getirmiş. Ne yapar bu adam? Ancak koltukta oturur maaşını alır. Millet ne ederse etsin. Ben olsam ben de aynı şeyi yaparım bu bilmediğim şeye müdahale edemem." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

> "Daha fazla Ziraat Odaları destek verebilir çiftçiye bana göre. Sadece yıllık aidattan ibaret olmaması gerek. Çiftçinin sesi olması lazım. Mesela biz burada yıllarca hormon diye, aslında tam hormon değil bitki gelişim düzenleyicisi vardı. İkincisi arılar dölleme yapıyor domateslere, kavunlara vs. Bunun için bir kanal, bir haber programı getirilebilir. Herhangi bir haber ajansına başvurup tarlada çekim yapabilir. Sesimizin duyulması lazım. Ziraat Odası sadece aidattan ibaret olmaması lazım. Çiftçinin yanında olması lazım. Burada milletvekilleri var bölgemizin. A partisi B partisi önemli değil Ziraat Odası olarak zaten partiyle işin yok zaten. Gidersin vekilin birine "Vekilim durum bu. Mecliste bizim için ses ol" dersin veya bir programa çağırırsın ona da çıkabilirsin. Cumhurbaşkanına/Başbakana kadar gidebilir yani bu vekil yoluyla. Bizim elmiz ayağımız olması lazım ama Ziraat Odaları pasifler. Ziraat Odaları, bizim şu an Kumluca'da bana göre pasif. Biraz bize destek vermesi gerekiyor." (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

Dolayısıyla, çiftçilerin dayanışma ve temsiliyet mekanizmalarına yönelik talepleri, bu topluluğun yalnızlaşma, temsil eksikliği ve etkin destek mekanizmalarından yoksun olma gibi temel sorunlarını ortaya koyar. Çiftçiler, bu sorunların çözümü için hem yerel hem de merkezi düzeyde daha etkili ve duyarlı politikalar geliştirilmesini talep etmektedirler. Bu talepler, toplumsal dayanışmanın ve adil temsilin önemini vurgular ve tarım sektöründeki yapısal dönüşüm ihtiyacına işaret eder.

Diğer taraftan, çiftçilerin örgütlenme faaliyetlerine yönelik beklenti ve taleplerinin ise ekonomik güvenliği, sosyal dayanışmayı ve topluluk direncini güçlendirmeyi hedeflediği görülmektedir. Çiftçiler, kooperatiflerin ve diğer örgütlenme biçimlerinin işlevselliğini artırarak, ekonomik kazançlarını maksimize etmeyi ve sektördeki belirsizlikleri minimize

etmeyi arzulamaktadırlar. Bu talepler, kooperatiflerin yalnızca üretimi toplulaştıran değil, aynı zamanda çiftçilerin ürün kalitesini ve pazarlama gücünü artıran yapılar olarak işlev görmesini gerektirir.

> "Şu şirket olması tek kalem olsa, köyün bütün sütü kooperatiften gitse daha iyi olur tabii. Gelir ne kadar çoğalırsa hizmet o kadar fazla olur. İlerleyen zamanlarda ne bileyim bir market, öyle bir şeylere yönlenebileceğiz. Hedeflerimiz var yani. Devlet kooperatiflerde yetkiyi biraz daha arttırabilir. Özellikle tarım ülkeleri mesela Hollanda, Hollanda'nın tarımının bir numaralı olmasındaki altında yatan tek sebep kooperatiflerdir, yani başka bir açıklaması yoktur bunun. Türkiye'deki kooperatifler farklı anlaşılıyor. Farklı ticari işletmeymiş gibi görünüyor. Kooperatiflerdeki yetkiyi biraz daha arttırabilir, yaptırımları arttırabilir kooperatiflerin yetkisini. Bu şekilde daha kaliteli üretim alabiliriz biz, yetkimiz yok, yani çiftçiyi yönetme yetkimiz yok. Bizim bize gelen mamulü alma yetkimiz var. Bizim şunu deme yetkimiz yok yani işte sütünü arttır. Şunu yedirirsen işte şu bilinçle şu şekilde hayvanına bakarsan sütünü arttıracaksın deme yetkimiz yok. Ama bence bu yetkimiz olmalı, diyelim ki ya biz senin sütünü işleyebilir, satabiliriz ama kardeşim sen de şu şartlarda şu şekilde hayvanını besleyeceksin, şu yağ oranını tutturacaksın. Yağ oranı sütün kalitesini belirleyen etkendir. Türkiye'de mesela bu yoktur. Yurt dışında bütün Avrupa ülkelerinde sütün fiyat farklılıklar vardır. O sütün içindeki yağ miktarına göre farklı farklı satarsınız. %3 oranındaki bir sütle %6 oranındaki bir süt bizim ülkemizde aynı fiyattan gidiyor. Ama Avrupa'da bu yok. %3 üretiyorsan şu fiyat, %5 üretiyorsan şu fiyat. Bize yetkiyi verebilmeli bence." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "Biz meyve kentiyiz, Korkuteli olarak, böyle entegre bir tesis olması lazım. Mesela kurutma tesisi olsa, ihracata çalışsa en azından bak. Yani milletin, hiç kimsenin aklında yok bu, yani meyve kurutma tesisleri var, bir sürü entegre tesisler var, herkes toplanıyor yapıyor. Bizim Korkuteli'nin kaderi midir, nedir yani bilmem, öyle herkes bir olup da toplanıp da herhangi bir şey yapmıyor. Entegre bir kurutma tesisi olsa şimdi, gönder kardeşim ihracata. Malatya'nın kayısısını adam kurutuyor, yolluyor ihracata, adam para kazanıyor, hoşuma gidiyor. Üretilen ürünün o zaman daha çok karı da kalır burada. Hem istihdam da sağlanır bu sayede, adam o zaman niye gitsin askeri ücretle otele çalışmaya? Benim eklemek istediğim bu. Büyük bir entegre tesisinin olmasını istiyorum, meyve kurutmada veya konserveliktir vesaire neyse işte, yani böyle bir tesis olursa çok güzel olur. En büyük temennim bu." (L-30, Erkek, 45, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Özellikle, kooperatiflerin yetkilerinin artırılması ve bu kurumların çiftçilerin üretim süreçlerini yönlendirebilmesi, daha kaliteli ve rekabetçi ürünler elde edilmesini sağlayabilir. Bu tür düzenlemeler hem üreticilerin hem de tüketicilerin daha adil bir gıda tedariki ve erişimine katkıda bulunabilir. Ayrıca, kooperatiflerin ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması konusundaki yetkinliklerinin artırılması, çiftçilerin rekabet edebilir hale gelmesini sağlayacaktır.

> "Şimdi bizim köyde iki yüzü gecik traktör vardır herhalde, 200 tane traktörün belki yarısı harici boşta duran… ki milli servete girer, gerek yok bence. Ardiye sistemi geliştirilse… insanlar zaten iş gücü

bulamıyor. Maliyetleri şu da yükseltiyor. Büyük şirketler mesela 100 liraya çalıştırıyorsa, ufak bir insan az bir işi varsa götürecek olduğu 200 liraya mal ediyorum. Bunlar da fiyat artışlarına neden oluyor yani maliyetleri düşürmek için bu gibi sistemler iyi olur." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Dediğimiz gibi güvenli bir şey olması lazım. Çiftçilerin dayandığı federasyon gibi, bir birlik gibi, sağlam bir şey olması lazım. İleriyi görebilmesi lazım. Yani düştüğünde kalkmasını bilmesi lazım. Hani hasar durumunda hasarının karşılandığını bilmesi lazım. Devletin biraz daha sahip çıkması lazım. He ama asıl can sıkıcı olan bir de şu üreticinin ürettiği ürünler. Burada atıyorum biberi ben çıkartıyorum, kışın en fazla bu yıl 27 TL çıktı. 24-23'e düştü 12-13 liraya kadar düştü Halde 40 TL-50 TL civarında satıldığı oldu. Hani demek istediğim, biz burada 3 liraya üretiyoruz İstanbul, Ankara diğer illerde o 3 TL oluyor orada 20 TL-30 TL. Hani yaptığın masraf belli oraya gittiğin masraf belli. 6-7 hadi 8 lira olsun. 30 TL 40 lira ya hatta 50 lirayı da gördüm. Onu boş ver bizden daha fazla kazanıyor yani 8 katı fiyatı benden fazla kazanıyor ve adamın hiçbir masrafı yok. Sabah dörtte beşte geliyor hale ürünü indiriyor, tamam. Boşa uğraşıyoruz yani. Benim 10 liraya içindeki masraflar düştükten sonra benim 5 liraya falan düşüyor yani. Yani 4 TL-5 TL civarına düşüyor. Adamların hiç masrafı yok. Hiç masrafsız öğleye kadar kazanıyor bizim parayı. Buna bir şey yapılması lazım. Dağıtım kolları mı yapacaklar artık devlet kendi tırlarıyla mı taşıyacak… Kendi orada bir birlik mi oluşturacak… Hal grubunu mu kaldıracak. Hani bizden 5 liraya alsın misal devlet orada yedi liraya mı satar 6 liraya mı satar, hatta 5 liraya satın aldığı fiyata satsın." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

Bu talepler, çiftçilerin örgütlenme faaliyetlerine olan inancını ve bu yapılar aracılığıyla elde edecekleri ekonomik faydaları artırma arzusunu yansıtmaktadır. Çiftçiler, kooperatiflerin yalnızca ekonomik birer araç olmaktan öte, sosyal dayanışmayı da pekiştiren yapılar olarak görülmesini talep etmektedirler. Bu bağlamda, kooperatiflerin, yerel üreticilerin sorunlarına daha duyarlı ve çözüm odaklı yaklaşımlar geliştirmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Çiftçiler, kooperatiflerin yerel yönetimlerle ve merkezi otoritelerle daha etkin bir iş birliği içinde olmasını, bu sayede daha güçlü bir temsiliyet sağlanmasını beklemektedirler.

"Bir tane milletvekili aylık 50 bin lira alıyor, milletvekilinin sana ne faydası oluyor? Bana ne faydası var? Bir tane milletvekilini tut, bir tane milletvekilinin bir yılın içinde bırak ilçeleri her şehri gezmesi lazım. Hiç İzmir milletvekili İzmir'in bölgelerini gezsin tamam bitti. Antalya Milletvekili Antalya bölgesini geziyor bitti. Gelsene her tarafa her ülkeye ilçeye gitsene sana her imkânı sunmuş devlet. Arabanı veriyor, yakıtını veriyor, korumasını veriyor. Yiyeceğini içeceğini veriyor. Sadece seçimde görüyoruz. Hayırlısı olsun inşallah düzelir. Pandemide biz çalışıyorduk serada sokağa çıkmak yasaktı. E ben sebzeciyim ben gidiyordum. Üretim yapıyordum, aynı işlerimde çalışıyordum. Halci götüren getiren herkesi görüyordum. Pandemi var. Ben niye çalışıyorum ki? Bu millete yiyeceğini gıdasını sağladım Allah'a şükür. Topladık gönderdik vatandaşımıza veya dışarıdaki insanlar aç kalmadı. Herkesi şey yaptık. Hani ben fedakârlık yaptım ama devlet bana fedakârlık yapmadı. Amiri memuru adam çıkmadı 2 yıl yattı. Evde çalışanlar oldu girmeden. Böyle sıkıntı yaşadık ama bize demedi ki o zaman devlet, siz böyle riskli şeyin altına

girdiniz. Sizin bir şeyiniz verelim falan çiftçisiniz böyle böyle yaptınız. Hiçbir şey söylemedi. Bak sağlık çalışanları kat kat aldılar dimi alsınlar bir şey demiyorum. Helali hoş olsun, haklarıdır, en düşüğünden en yükseğine kadar herkes zaten mesaisini aldı, karşılığını aldı yani alsın da helal hoş olsun çünkü işleri bu yapacaklar, insanları iyileştirecekler. Hani bunların yanında da bize de bir priminizi biz yatıralım arkadaş, siz de tamam üretim yapıyorsunuz milletin gıdasını falan karşılıyorsunuz, hiçbir şey demedi." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

"Üzücü. Değer verilmezse nasıl hissedersin. Üretim yaptığımıza üzülmüyoruz. Yine olsa yine yapacağız. Mecburuz çünkü neden? Ben üretimi yapmasam, sağlıkçı veya herhangi bir bölümde çalışan adam yemeğini yiyemeyecek. Gıdasından eksik kalacak. Orada aç kalacak, açlıkla işine gidemeyecek. Amerika'da hangi bölgedeydi? Bir tane hemşire ağlıyordu. 24 saatlik nöbetten çıkıyor, marketlere gidiyor. Marketlerde gıda bulamıyor. Raflardaki ürünler yok. Bizde böyle hiçbir sorun yaşamadılar. Hani diyelim ki hani bir iş yaptın. Çiftçiye değer verilmesi lazım, saygı görmesi, desteklenmesi lazım, yapılması lazım ama yok… Bu sırada yani çiftçiliğe yeni başlayan birisi değilim. Yani benim annem, babam hepsi çiftçi dedem. Ben 10-12 yaşından beri seranın içindeyim. Üretimin içindeyim. Çocuktan beri seranın içindeyim de. Tam kendim çevirmem 11-12 yaşından beri kendim yapıyorum her şeyi. 30 yıldır çiftçilik yapıyorum, 30 yıldır üretim yapıyorum. Ne aldım diye bakıyorsun, boş… boşa çalışıyorsun. Boşa yapmışım yani… Değer vermiyorlar. Hiç hani bu yıl olmadı belki diğer yıl olur değişir diyorsun devam ediyorsun ama bir şey olmuyor. Olacağını da sanmıyorum böyle de gider, bu şekilde gider. Hani bakıyorum, hiç değişen bir şey yok. Atılan bir adım yok. En önemlisi kooperatifleşme yok." (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

Çiftçilerin ekonomik güvencelerini artırmak adına kooperatiflerin, tarımsal girdilerin toplu alımında ve maliyetlerin düşürülmesinde daha aktif rol oynaması gerektiği de belirtilmektedir. Özellikle gübre gibi tarımsal girdilerin toplu alımı, çiftçilerin maliyetlerini önemli ölçüde düşürebilir ve bu sayede rekabet güçlerini artırabilir. Ayrıca, entegre tesislerin kurulması ve ürünlerin işlenerek pazarlanması, yerel ekonominin canlanmasına ve istihdamın artmasına katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, çiftçiler, kooperatiflerin sadece üretim sürecinde değil, aynı zamanda ürünlerin pazarlanmasında ve dağıtımında da etkin rol oynayarak üreticilerin ekonomik direncini artırmasını beklemektedir.

"Ben kooperatiften yanayım, kurulsun. Hatta gelsin benim mahsulüm olduğunda benim mahsulümü korusun alsın, parasını. Yanında çalıştırsın ama öyle bir düzen yok." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

"Eğer ki kooperatifler kurulup, devlet aldığı vergileri minimuma düşürürse yani kooperatifler o zaman kârlı olabilir." (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

"Bir de bir bölgede o bölgenin insanının o yaraya dokunması toplumsal dayanışmayı da temin eder. Bak şimdi devlet bir yasa çıkarıyor, afet bölgesi ilan ediyor 1 milyon lira gönderiyor muhtara. Ya muhtarın oy derdi var, bu ne kadar doğru bir yöntem, bence doğru değil. Ama bunu ziraat odası ya da kooperatif

koordine etse değerlendirmesi farklı olur. Şimdi beni bir çiftçi kandırabilir mi? Yani yardımların hedeflenen kitleye ulaşması için mutlaka yerel dayanışmanın da tesis edilmesi bir dayanışma fonu oluşturulması şart, onu söyleyeyim. Kooperatiflere ihtiyaç var. Kooperatiflerden kastım bir araya gelmeye ihtiyaç var. Şimdi ben kaza yaptım ama çok güvenilir dostum var iki tane aradığım zaman gelir beni kurtarır dediğimiz bir dünyada yaşıyorsak biz mutluyuzdur. Üreticinin de bu noktada böyle bir afet yaşadığında devletin afet bölgesi ilan ederek yardım etmesini beklemekten ziyade bölge insanın yardımlaşarak kendini garanti altına alabileceği bir düzene bir garantöre ihtiyacı var. Bu üreticiyi bir araya getirmek gerekiyor. Bugün parça parça dağınık bir şekilde tarım yapan üreticiyi bir araya getirdiğin zaman örneğin gübre alımında minimum %25 ama %40'lara varan bir maliyet düşüşü mümkün kılınabilir. Zor değil, imkânsız hiç değil." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Kooperatiflerin ve diğer örgütlenme biçimlerinin işlevselliğini artırarak, çiftçilerin üretim süreçlerinde daha etkin bir rol oynamaları, bu yapıların çiftçilerin ekonomik ve sosyal yaşamlarında daha merkezi bir konuma gelmesini sağlayacaktır. Bu talepler, tarım sektöründe adil, sürdürülebilir ve iklime dirençli bir yapının inşa edilmesi için önemli bir yol haritası sunmaktadır.

Yerel halkın ve yerel kurum temsilcilerinin; *eğitim, yönlendirme ve bilinçlenme faaliyetlerine* ilişkin beklenti ve talepleri, çiftçilerin karşılaştığı zorluklar ve bu zorlukların çözümüne yönelik önerileri arasında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Yerel halk, özellikle çiftçiler, tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini sağlamak ve verimliliği artırmak için eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerinin önemine vurgu yaparken, yerel kurum temsilcileri bu süreçlerin daha sistematik ve bilimsel bir temelde yürütülmesi gerektiğini savunmaktadırlar.

"Tarımda temel sorunlar bunlar önce bunlar çözülmeli. Tarımda istihdam edilen kaç kişi var Türkiye'de? İşte sayısını biliyordum ama unuttum. 5.000.000 kişi var diyelim. Önce 5.000.000 kişiyle düzeltmeli. Kafa yapısını düzeltmeli, işleyiş tarzını düzeltmeli. Ben kendi babamla dahi bu konuda çakışan bir insanım yani. Kafa yapısını düzeltemiyorum eski adamın. Önce işte asıl zaten hata yapılan yok işte tarıma destek veriyor. Bu şekilde çözemezsin! İlk başta tarımı en basitinden işte sosyolojik olarak çözeceksin. Tarım sektöründeki insanları sosyolojik olarak düzelteceksiniz. Yani bir şeyi materyali eline vermek düzeltmiyor. Ya en basitinden GAP projesi Türkiye'ye çok büyük bir projedir. Ama bir o kadar da Türkiye'nin topraklarını mahveden projedir. Neden? Türkiye oranın çiftçileri için GAP projesinde, orayı çiftçileri kalkındıracak milyarlarca dolarlık yatırım yapıldı. Ama en önemli şey unutuldu, çiftçiye bu suyu nasıl kullanacağını öğretilmedi. Anladınız mı? Yani bir yatırım yapmak, çiftçiyi kalkındırmak ya da herhangi bir sektörü kalkındırmak için önce kafa yapısını, işleyiş tarzını eğitmek, ondan sonra elle tutulur maddi yatırımlar yapmak." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

"Tarım ilçe il kooperatif birlikte çalışabilir. Yapmıyorlar, yapmıyorlar, diyorum ya masa başında olmakla bilemezsin. Biz köyde olduğumuz için çiftçinin sorununu biliyoruz. Kendimiz bu sektörde olduğumuz için çiftçinin sorununu biliyoruz ama onlar sadece kayıtlı hayvanın işte damızlık, paratoner bilmem ne

sadece onları bilir. Bilgisayar üzerinde sorunları tespit ediyorlar. Sahaya inmediğin takdirde başarılı olamazsın. Bizle iş birliği yap, diyorum ya kooperatifleri kullanabilir tarım ilçe bu anlamda aracı olarak kullanabilir. Der ki kardeşim en basitinden bir eğitim düzenleyeceğim. Bu eğitimi almak zorunda senin müstahsilin diyebilir. Biz de deriz ki en basitinden süt hijyeni diye bir sertifika var. Mesela diyebiliriz ki, biz müstahsillerimizin hepsinin bu belgeden edinmesini istiyoruz. Neden kaliteyi arttırmak için, basit düşünmemek gerekir. Evet, eğitimle belki %2 arttırabiliriz. Yani şöyle söyleyeyim, bu eğitimi veririz 100 tane müstahsile süt işleri konusunda. 100 tanesinden 3 tanesi alır bu eğitimi diyelim hani anlar ötekiler önemsemez. 3 tanesi doğru eğitimle doğru üretim yaptığı takdirde, bak %1'lik bir artış diyelim. Aylık 60 ton sütümüz varken, 600 litrelik daha bir süt artışı olduğunu farz edelim. Düşünebiliyor musunuz miktarı… küçük rakamlar zaten bizim şeyimiz küçük rakamlarda. Yani küçük hareketlerle küçük rakamlarla, devasa boyutlara erişebiliriz. En basitinden eğitimle. Olabilir mi? Olabilir. Yapmıyorlar ama işte, tepki alırız diye mi çıkmıyorlar? Ama aslında tarımcının tepki alacağı bir konu da yok." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

"Mesela yanlış hatırlamıyorsam TRT'de bir belgesel vardı, ona bakıyordum. Büyük bir çiftlikte aile işletmesi büyük. Orada gösteriyor. 4-5 yaşındaki çocuklar 6-7 yaşındaki çocuklara mesela çiftlikte koyun doğumu yaptırıyor, koyun aşılaması gösteriyor çocuğuna sevdirmek için. Koyunun kuzusu ölüyor. Mesela bir başka kuzuyu ona alıştırmayı gösteriyor yani oradaki ortamı gösteriyor. Güzel bir belgesel yani öyle olması lazım. Çocukların heveslendirilmesi için hem ekonomik hem eğitim boyutu ikisinin yürümesi lazım yani." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Yerel halkın beklentileri, genellikle pratik deneyimlerden ve gündelik tarımsal faaliyetlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda şekillenir. Çiftçiler, tarımda karşılaştıkları sorunların çözümünde eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerinin önemini kabul etmekle birlikte, bu süreçlerin yerel koşullara ve ihtiyaçlara uygun olarak tasarlanması gerektiğini belirtmektedir. Çiftçiler, İlçe Tarım ve Orman Müdürlükleri ve Kooperatiflerin daha aktif bir rol üstlenerek, çiftçilerin sahada karşılaştıkları sorunları yerinde tespit etmelerini ve çözüm önerileri sunmalarını beklerler. Ayrıca, çiftçiler, eğitim programlarının pratik uygulamalarla desteklenmesi gerektiğini, böylece çiftçilerin yeni teknikleri ve yöntemleri doğrudan sahada öğrenmelerinin daha etkili olacağını savunmaktadır.

"Valla ben sana bir şey söyleyeyim mi olursa zaten çok iyi olur. Biz esas, bu bizim odalar birliği diyoruz ya bak. Esas bunlar ama belediyelerle iş birliği yapacak köylüye bilgileri onlar verecek. "Şöyle yaparsanız böyle olur, bunu yaparsanız böyle olur" böyle diyecek. Çünkü onların bizi bilgilendirmesi lazım. Bizim de onlara soru sormamız lazım. Şunu yaparsanız zaten öyle olur bu iş… Hepsini ben biliyorum diye bir şey yok. Esas biz onlardan daha iyi biliriz. Çünkü o işi yaşatan biziz, onu yürüten biziz. Ama onlar masada oturabilir, biz daha iyisini biliriz. Sen mühendis olursun, sen onu da dersinde görmüşsündür, uygulamasını da bir sefer görmüşsündür ama ben her yılın içinde, bir kısmını senden daha iyi biliyorum. Ben onu yetiştirmesini senden iyi bilirim, çünkü bana sorması lazım benim de ona sormam lazım. Benim

bilmediğim de var. Böyle olmaz mı toplantılar? Bir yere vardığın zaman dersin o zaman bunun ortası bu diye. Biz buradan gidersek daha iyi olur denir, değil mi. Bence bilgilendirmeleri lazım, bence çiftçiye konferans verilsin, vermeleri lazım ama bunun hâkimi kim olacak? Şimdi kırsal kalkınma destekleme kime geçti? Belediyelere geçti, belediyelerden tarım il müdürlüğünden gelecekler, burada anlatacaklar. Bir burada değil yani çözümü, hep beraber alınacak başka bir şey olmayacak, böyle alınması lazım." (L-16, Erkek, 63, İlkokul, Çiftçi-hayvancı-emekli)

"O yüzden bu çiftçi ölmeden el birliği ile herkes ne gerekiyorsa yapsın. Biz çiftçi olarak üzerimize düşeni yapalım. Yerel yöneticiler bu işe el atsınlar. Bu konuda bilgi donanımına sahip olan üniversiteler başta olmak üzere hocalarımız var. Bu adamlar bu kadar mürekkep yalamış, dirsek çürütmüş. Yani bilgileri biz sadece odalara hapsetmeyelim, sahalara aktaralım, güzel sonuçlar alalım. Hem ülke kazansın hem çiftçimiz kazansın. İşin özeti bu." (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

"Memur yapacak tahlilini, getirecek gelecek diyecek ki kardeşim senin toprağın şudur. Bunu çalışan eden yok. Orda bir sürü tarım ilçeden memur var, bilgisayarın başında oturuyorlar. Gelse bizle ilgilense, alsa toprağımdan analiz etse 250 lira masrafın var dese, vermeyecek miyim? Türkiye'nin en güzel yetişen armudu burada "kar yağdı" armudu, coğrafi işaretini almış. Ama masrafları çok. Adam o ilacı atmak zorunda, atmazsa akardan kurtulamıyor. Atmazsa zaten akar gelecek, senenin gözünü yiyip bitiriyor. İlaçlar da çok pahalı. Atacağın ilacın %10-20'sini kendin bilebiliyorsan ne ala. Bilmiyorsan gittiğin zaman bana basara (ballı basara) ilacı ver. Onun yanında şunu at, bunu at. Kendi becerinle belki 700-800 liraya atacağın ilacı 1500 liraya mal ediyorsun." (L-23, Erkek, 59, İlkokul, Çiftçi)

"Bir sürü ziraat mühendisi yetişiyor ve hepsi devlete giremiyor zaten hepsi açıkta bunları birer birer ikişer köye bir ziraat mühendisi koysalar, bilgilendirseler şunu ekin bunu ekmeyin vesaire bu bile işe yarar. Tarım ilçedeki oradaki görevlerini zor yapıyor buradaki zorluklardan haberleri yok. Aynı muhtar gibi her köyde mühendis olması lazım çiftçiyi yönlendirecek. Pazarlama işinde yardımcı olacak tarım ilçeye iletecek vesaire. Toprak analizi yapabilir ona göre yönlendirebilir. Zaten maliyetler yüksek biz bunu yaptıramıyoruz." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Yerel halk, eğitim ve bilinçlenme faaliyetlerinin sadece teorik bilgiyle sınırlı kalmaması gerektiğini, aynı zamanda pratik ve uygulamalı eğitimlerin de verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, çiftçiler, yerel kurumların ve belediyelerin tarımsal eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerinde daha aktif rol oynamasını beklemektedir. Bu bağlamda, belediyelerin kırsal kalkınma birimlerinin çiftçilere yönelik bilgilendirme toplantıları düzenlemeleri ve tarım konusunda uzman kişilerden oluşan ekiplerle sahada eğitimler vermeleri, İl ve İlçe Tarım ve Orman Müdürlüklerinin ise tarımsal yayım faaliyetlerini artırmaları önerilmektedir.

"Şimdi mesela gelse burada kırmızı örümcekler araçları kontrol etse bunların bitki koruma şeyleri var. Hemen uyarı şeylerini verse belki daha başarılı olacak ama yok. Daha önceden mesela iç kurduna tuzak

kuruyorlardı. Şimdi onun ilanını veriyorlar ama ilana göre atsan bile meyveyi deliyor iç kurdu. Demek ki takip edilmiyor zamanında veya gününde, yumurtanın çıkış anını hesaplayamıyorlar." (L-29, Erkek, 55, Lise, Çiftçi-hayvancı)

"Bizim devlet de yönlendirmiyor. Devlet çiftçileri böyle tarımla uğraşanları çok yalnız bıraktı. Dediğim gibi hani bir üniversitede bir bölüm açabilir. Üretici çiftçilik yönünden, hani orada gençleri yönlendirebilir. Yani köyünde yapabilirsiniz, bir yer yapabilirsin sadece üretim sebze olarak değil, ne bileyim başka olsun çiçekçilik olsun. Başka bir şey olsun. Hani çocuklara gelsin, şu işi yap bu şekilde yap diye yönlendirmiyor. Lise bitmeden diyorlar ki mimar mı olsam, diş hekimi mi olsam, avukat mı olsam falan filan yani hiç çiftçilik söz konusu olmuyor. Bilmiyorum…" (K-2, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

"Burada İlçe Tarım'ın desteklemesi lazım aslında biz İlçe Tarımdan da kimseyi görmedik. Yani onlar da çiftçiye destek olmadı. Yani bir ziyaret etmediler. Yani ettilerse de biz görmedik. İlçe Tarımın desteklemesi lazım. Sadece bize bir devletten gelen desteğin faydası oldu yani. Şimdi İlçe Tarım burada çalışıyor. Mesela, ben bir gün burada çalışıyorum. 2 adam geldi. Ziraatciymiş. İlçe Tarımdan geliyoruz. Biz ziraatçiyiz, dedi. Buyurun dedim sonra asmanın altına oturduk. E soru soruyor, bana kullandığım ilacı soruyor. Onu soruyor, ben bazıları aklımda olmayanları. Kullandığım bazı ilaçlar da liste halindeydi bizde, oradan gösterdim. Şunları şunları kullanırız, baktılar ettiler, hasat süresi kısa olanları kullanıyoruz biz, salatalık yaptığımız için. Hasat sonrası süresi en kısa olan ilaçları kullandırıldı zaten bize. Sordu konuştuk, gittik. Adam gitti akşamlar birisi aradı beni, buyur alo dedim. Ben dedi, İlçe Tarım bilmem ne Bakanlığından arıyorum. Buyur. Kumluca'da mı oturuyorsun, evet. Bugün İlçe Tarımdan kiminle görüştün falan dedi. Ziraatçi arkadaşlar geldi. Öğlen şu vakitte geldiler, onlarla görüştük, dedim. Yani Ziraat çiftçinin yanına gidip gitmediğini güya kontrol etmiş oluyor Bakanlık. Ee peki sen ilaç ne kullanmışsın ne atmış bunu kontrol ediyorsun, bir de Bakanlıktan denetliyorsun ziraatçini değil mi? E peki çiftçi afet gördüğünde niye kontrol etmedin? Ettin mi, etmedin mi, İlçe Tarımı o zaman niye arayıp sormuyorsun? İlçe Tarımdan kim geldi yanına afetten sonra, sana ne dedi? Nasıl yardımcı olabiliriz, sana ne yapabiliriz ne edebiliriz, dedi mi diye o zaman niye bana sormuyorsun? Yani İlçe Tarım burada çok pasif kalıyor. Yani hiçbir şey yapmıyor." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Yerel kurum temsilcileri ise, eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerinin daha sistematik ve bilimsel bir temele oturtulması gerektiğini savunmaktadırlar. Tarım ve Orman Bakanlığı yetkilileri, tarımsal üretimde karşılaşılan sorunların çözümünde bilimsel yöntemlerin ve tekniklerin kullanılmasının önemine vurgu yapmaktadırlar. Bu bağlamda, yerel kurumlar, çiftçilere yönelik eğitim programlarının düzenlenmesi, tarımsal sigorta bilincinin artırılması ve kayıt tutma alışkanlığının yaygınlaştırılması gibi konulara odaklanmaktadır. İlçe Tarım ve Orman Müdürlükleri ve Kooperatifler, çiftçilere yönelik eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerinin uzun vadeli ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması gerektiğini belirtmektir. Ayrıca, tarımsal üretimde kullanılan tekniklerin ve yöntemlerin sürekli olarak güncellenmesi ve çiftçilerin bu konularda bilgilendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

"Bir de ciddi bir eğitim… Her şeyin başı eğitim, tabi. Sigortalılık bilinci verilmesi gerekiyor. Bu bilinç verilirse; insanlar zaten yapar. Primin yarısını, faizi vs. devletin karşılaması gerekmez o zaman. Şu değil yani ben sigorta yapayım, olmazsa öderler zaten, bu cahillikten kaynaklanıyor. İnsanlar bilinçlenirse isteyerek sigorta yaptırırlar. Sigortalılığı bir kar kazancı olmadığını bilmeleri gerekiyor. Yani o bilinci vermemiz gerekiyor. Uzun süreli bir mücadele yaparak hem kanuni hem sosyal konularda hem eğitim konularında ciddi bir mücadele gerek. Çiftçiler için çok iyi bir eğitim lazım. Hala daha atadan, dededen gelme bir çiftçilik yapma alışkanlığı var. Daha önceden köy enstitüleri vardı. Oradaki eğitim sistemini uygulanabilse, aslında çok iyi olur. Köyde çocuk hem okuyor hem de tarım yapıyor. Yani böyle bir eğitim sistemiyle aslında bu işler çözülebilir. Çok ciddi cahil kalmışız. Her konuda olduğu gibi bu konuda da çok sıkıntılıyız hakikaten." (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

"Şöyle bir örnek anlatayım. Arı desteklemeleri çıktıktan sonra bir üretici aradı 2 yıl kadar sonra. Ben kabak üretimi için arı aldım, arı desteklemesi için tarım ilçeye başvuruyorum ama memur kabul etmiyor dedi. Vardım müdüre neden böyle yapıyorsunuz dedim. Bu bambus arısının kullanım amacı ürünü döllenmeye teşvik etmek amacıyla kullanılan doğal ve az maliyetli en iyi yöntem sağlık açısından. Müdür diyor ki ben saldım ise yaramadı. Ben de dedim ya sana ne ya bu seni ilgilendirmez ki genelgede yazıyor mu yazıyor, sen bu bitki tozlaşma ile döllenen bir bitki mi değil buna bakmak, destekleyeceksin. Bu noktada üreticinin de bilinçlenmeye ihtiyacı var. En büyük ihtiyaç danışmanlık. Yani sigorta yapmayı üretici dert edinse, bilinçli olsa TARSİM'i de bu konuda sıkıştırarak düzeltilmesine neden olur... TARSİM sonuçta devlet destekli işleyen bir kurum, bir havuz o yüzden tarım ilçenin de bu konuda ehil bir grup oluşturup üreticiye daha iyi bir bilgilendirme verebilir." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

"Yine maddi manevi desteğe geliyor bence hep aynı şeyi söylüyoruz belki ama seranın oraya kurulmaması ısrarla dere yatağına, ya da hortumun vurduğu yere kurulmaması gibi. Orada bence o bilinç düzeyi olmalı. Ya da oraya yapılacaksa onun sağlamlığı ile ilgili destekler verilmeli, bu teşviklerin daha çiftçiye inmesi için büyüklere değil de bireysel olarak bu işi yapanlara ulaşması için. Köylünün şehre şehirlinin köye gitmemesi, onların yerinde kalması için hangi şartlardan dolayı gittiğinin araştırılıp o etkiler nasıl azaltılabilir buna bakmak lazım. Çünkü onlar biliyor nasıl ekileceğini, biçeceklerini, hayvancılık yapacaklarını. Şimdi hepimiz köy tavuğu bulunca seviniyoruz. Çok basit bir şey belki ama böyle böyle yok olabiliyor, bunu durdurmak lazım. Ki Antalya tarımın çok önemli olduğu bir kent." (ABB İk. Değ. ve Sıfır Atık DB)

Yerel kurum temsilcileri, tarımsal sigorta bilincinin artırılması gerektiğini ve bu konuda çiftçilerin daha fazla bilinçlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Sigortalılık bilincinin artırılması, tarımsal üretimde karşılaşılan risklerin minimize edilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. İlçe Tarım ve Orman Müdürlükleri, çiftçilere yönelik sigorta eğitimleri düzenleyerek, sigortanın çiftçilere sağladığı avantajları ve faydaları anlatmayı planlamaktadır. Bu sayede, çiftçilerin tarımsal üretimde karşılaştıkları riskleri daha iyi yönetebilmeleri ve olası zararları minimize edebilmeleri hedeflenmektedir.

> "Yani hortum ilimizin bir gerçeği. Sel, su baskını bir gerçeği. Dolu afeti bir gerçeği. Mesela ne önlem alabilirsin? Şimdi tül perde olayı var, biliyor musunuz? Tül perde çektiğin zaman bile sigorta yapabilirsin, ondan indirim şeyi var yani. Nedir? O yağan dolular, meyveye zarar vermesin. O küçücük meyveler, mesela erik düşünün; böyle 2 tane küçücük nokta olduğunu düşün. O büyüdüğünde zaten o meyve artık kullanılamaz hale geliyor. Yani, risk nasıl azaltılabilir? İşte o tül perde gerilmesi bahçelerin üzerine ya da böyle bir kavak ağacı sırası hani hortumun gücünü yavaşlatma ya da işte ne bileyim, oradan geçmesini engelleme gibi. Bazen okuyorum, bilimsel olarak neler yapılabilir. Daha şu ana kadar bildiğim kadarıyla; ya işte yarın ikiyi on geçe hortum oluyor… öyle bir bilimsel bir şeyimiz yok maalesef. Peki olsa ne yapabilirsiniz? Belki içinde olmayabilirsiniz ama işletmeniz maalesef buna yine maruz kalacaktır. Hani varsayalım şunu biliyorsunuz Merve Hanım, yarın saat üçte hortum olacak. Geçiş güzergahı da şu. Yani olmayacak şey de ben hani ve o geçiş güzergahında olan seralar var. Şimdi serayı mı kaldıracağız bir gün içerisinde? Dolayısıyla biz bu gerçeklikle yaşayacağız. Afet olacak, doğa olayı olacak. Biz o doğa olayına ne kadar hazırız, bütün konu bu. Biz buna hazır mıyız? Ben domates ekeceğim, yatırımımı yaptım, seramı kurdum, fidemi aldım, hazırım. Bilgisi olarak da bu tarımsal üretimde domates ne kadar suya ihtiyaç duyar? Havalandırmayı nasıl yapmalıyım? İlaç, ilaçlama programı nasıl? Onu yararlı böcek kullanacaksam ki esas doğru olanlar bunlardır. Buna hazırım. Hayır, eksiğin var. Sigortanı yaptırdın mı yaptırmadım? O zaman eksiksin, tam değilsin. Bu kadar basit. Yani eksik var. Çünkü bu ilde, ilimizde afet bu ilimizin bir gerçekliği. Hani şunu beklemeyelim ya bu sene afet olmadı, seneye de olmaz mı veya işte tesadüfen bir… Hayır. Bu ilimizin bir gerçekliği. Ben yaklaşık 2 yılı geçti burada İl Müdürlüğünde göreve başladım ki onun akabinde de 10 yıla yakın Korkuteli, Aksu ve Serik içeren de görev yaptım. Yani şu 12 seneye, şöyle bir geriye doğru baktığımda son 12 yıl için hani afet olmayan bir yıl ben hatırlamıyorum. Yani dolu, efendime söyleyeyim don, su baskını gibi nice afetlerle karşılaştım. İşte sonra Manavgat orman yangını, akabinde Kumluca, Demre, Finike ki bunlar genel hayata etkili afet bölgesi ilan edilen afetler. Yani etkileri böyle ufak tefek olmayan afetler. Devletimizin bütün ilgili bakanlıklarınca ve tüm personellerince, yani böyle geceyi gündüze katarak, o yangını söndürürken; o itfaiyelerin mücadelesi halkın mücadelesi, akabinde tespitler, yapılan yardımlar, hiç kolay süreçler değil. Yani şimdi böylesine bir ilde, üretici olmak ne güzel, çalışkan, başarılı… Ülkemiz için bu il çok önemli. İlimize sahip çıkmalıyız. Üretimimizi kopmayacak şekilde sigortalı yapmalıyız ve tarımsal üretim planlamasını, inşallah aktif hale getirip, yapılan işleri sürdürülebilir kılmalıyız diye düşünüyorum." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Yerel kurum temsilcileri, ayrıca tarımsal üretimde kayıt tutma alışkanlığının yaygınlaştırılması gerektiğini savunmaktadırlar. İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, çiftçilere yönelik kayıt tutma eğitimleri düzenleyerek, çiftçilerin bu konuda bilgi ve beceri kazanmalarını hedeflemektedir. Kayıt tutma alışkanlığının yaygınlaşması, çiftçilerin tarımsal üretim süreçlerini daha iyi yönetebilmelerine ve verimliliği artırmalarına katkı sağlayacaktır.

> "Şimdi bugün seralar… Seracılık dediğimiz sektörde öyle bir dekar seranın kurulma bedeli ortada, yani. Öyle yani hemen akabinde sigortasız ayağa kalkmakta öyle kolay bir şey olmasa gerek. Yani ben şundan

> yanayım çiftçimizin kayıt tutması, yani ben şimdi tarımda kâr zarar hesabı sezonluk yapılır. Günlük, aylık olmaz. Ben bu sezon yetiştiriciliğim için yaptığım ticaret için şu kadar para harcadım. Karşılığında bu kadar para kazandım ve bu kâr zarar analizi böyle olur. Tabi bu şu kadar kazandımı hesap eder sattığı şeyden ama şu kadar harcadığımda biraz sıkıntılarımız var. Neden? Çiftçimiz maalesef kayıt tutmayı biraz önemsemiyor ama kayıt tutmak çok önemlidir. Tuttuğun kayıtlar, yıllık tuttuğun kayıtlar senin geleceğine ışık tutar. Bak ben bunu koyarsam böyle, bu kadar yatırım yaparsam böyle oluyor. Şunu biraz arttırdığımda böyle bir sonuç aldırır gibi kayıt tutarsa… Bunu bir şey gibi düşünün, bir el rehberi gibi olur yapacağı çiftçiliği işte domates ektiğimde de şunlar, şunlar, şunlar, şunlarla karşılaştım. Biber ektiğimde bunlarla karşılaştım, böyle mücadele ettim, böyle çözdüm. İşte yararlı böcek kullandım. Şu zararlı ya efendim şurada işte toprak analizi yaptırdım, bu gübreyi kullandım. Yani kayıt tutmak o işletmenin toprak geçmişini, ekiliş geçmişini de ortaya koyar. Şimdi hepimizin hafızası öyle her gün her şeyi hafızada tutabilecek gibi değil ama mutlaka ben çiftçilerimize kayıt tutmayı, hayvansal üretimde hem bitkisel üretimde kesinlikle tavsiye ediyorum. Çok değerli buluyorum. Keşke bütün çiftçilerimiz kayıt tutarak üretim faaliyetini gerçekleştirsek. Hem ne kazandıklarını daha iyi bilirler, hem de daha sonra atacağı adımlarda onlara rehber olur.” (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Kumluca'da yerel kurum temsilcilerinin eğitim, yönlendirme ve bilinçlenme faaliyetlerine ilişkin beklenti ve taleplerinin büyük oranda bireylere yüklenmesi, çiftçilerin karşılaştığı yapısal sorunları göz ardı ettiklerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, yerel kurum temsilcilerinin önerileri, çiftçilerin bireysel çabalarını ve sorumluluklarını ön plana çıkarırken, tarımsal üretimdeki yapısal sorunları yeterince ele almamakta; çiftçilerin tarımsal üretimde karşılaştıkları riskleri ve belirsizlikleri minimize etmek için sigorta yaptırmalarını, kayıt tutmalarını ve eğitim programlarına katılmalarını önermektedirler. Ancak, bu öneriler, tarımsal üretimdeki yapısal sorunları ve bu sorunların çözümünde devletin ve diğer kurumların rolünü göz ardı eder. Örneğin, tarımsal üretimdeki fiyat dalgalanmaları, tarımsal girdilerin yüksek maliyetleri, pazarlama ve dağıtım sorunları gibi yapısal sorunlar, çiftçilerin bireysel çabalarıyla çözülebilecek sorunlar değildir. Benzer şekilde; kuraklık, sıcak hava dalgası, hortum, dolu, orman yangını, sel ve şiddetli fırtına gibi iklim afetlerine daha sık ve daha yoğun bir biçimde maruz kalan kırsal toplulukların karşı karşıya oldukları küresel iklim krizi nasıl onların bireysel edimlerinin bir ürünü değil yapısal bir sorun ise, bu krizin yarattığı sorunların çözümü de bireysel değil sistemsel ve yapısal bir yaklaşım gerektirmektedir. Dolayısıyla bu sorunların çözümü, devletin ve diğer kurumların daha aktif ve etkin bir rol üstlenmesini gerektirir. Yerel kurum temsilcilerinin önerileri, tarımsal üretimdeki yapısal sorunları yeterince ele almadığı için, çiftçilerin karşılaştığı sorunları bireysel sorumluluklar çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu yaklaşım, çiftçilerin karşılaştıkları sorunların yapısal ve sistematik olduğunu göz ardı eder ve bireylerin kendi çabalarıyla bu sorunları aşabileceği varsayımına dayanır. Oysa tarımsal üretimdeki sorunlar, neoliberal tarım politikalarının ve piyasa mekanizmalarının yarattığı

yapısal sorunlarla kol kola giren küresel iklim krizinin sonuçlarıdır. Zira hâlihazırda kapitalist tahakküm ve dönüşüm sürecinin yarattığı baskılar altında üretime devam etmeye çalışan bu küçük ölçekli üreticiler; oluşumunda nerdeyse pay sahibi olmadıkları küresel iklim krizinin neden olduğu orman yangınları, şiddetli kuraklıklar ve yıkıcı hortumlar nedeniyle evlerini ya da geçim kaynaklarını kaybetmekte, yoksullaşmakta ve kırılganlaşmakta, bu süreçte ise direnç gösterme çabası ise yine kendilerinden beklenmektedir. Dolayısıyla tarımsal üretimdeki yapısal sorunların çözümü, neoliberal tarım politikalarının ötesine geçerek, devletin ve diğer kurumların daha etkin müdahaleleriyle mümkün olabilir. Ancak bu takdirde, eğitim, yönlendirme ve bilinçlenme faaliyetleri, yerel koşullara ve ihtiyaçlara uygun olarak tasarlanarak ve uygulanarak fayda sağlayabilir.

Yerel üreticilerin ve aktörlerin devletten *düzenleme ve denetlemelerin etkinleştirilmesine* yönelik beklenti ve talepleri, önemli bir dönüşüm ihtiyacını yansıtmaktadır. Bu talepler, sosyoekonomik koşulların baskısı altında ezilen kırsal üreticilerin, tarımsal faaliyetlerini sürdürebilmeleri ve geçimlerini sağlayabilmeleri için gerekli olan yapısal reformları ve politik müdahaleleri talep ettiklerini göstermektedir.

> "Suya ihtiyacımız var, su! Bir de bu mazot girdilerinin düşmesine ihtiyacımız var. Bizim girdilerimiz çok yüksek, yani aşırı. Ya bir traktörün bir deposu 3.000 lira tamam ben böyle iyi kötü cebimden buldum parayı, yarın ne yapacağım ben? 3 gün çalışsam 10.000 lira, bir mazotla da kalmıyor ki… Yani zor yani. Girdilerin düşmesi lazım, bu mazot girdisi, ilaç girdisi vs." (L-15, Erkek, 59, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı)

> "Başka ne olabilir, gübrede iyi bir destek olması lazım. Biz gübreyi atamıyoruz bile, almakta çok sıkıntı çekiyoruz. Bize verilen kredilerin faiz oranlarının çok düşük olması lazım çiftçiye. Bunların yapılması lazım. Ondan sonra biz sondajlardan mesela ben çok aşırı suluyorum şu anda. Onun ceyranı çiftçiye düşük olması lazım. Aynı pahalı fiyattan alıyoruz. Benim her ay 7-8-10.000 TL ceyran parası çıkıyor karşıma şu anda yonca sularken. Bunlar yapılabilir. Bazı yerlerde varmış ama bizde öyle bir şey yok. Yani tarımsal amaçlı sulama deniyor. Bizde özel olunca öyle bir durum yok, bunlar yapılabilir, normal 2 TL'den ödüyoruz ceryanı. Bir de meyve olsun başka yani çiftçinin ürettiği her şey olabilir. Bunlarda devletin aslında taban fiyatı olması lazım. Devletin buralarda da bize bir taban fiyat bir hesap ettirmesi lazım bilim adamlarına mühendislerine. Çünkü bol oldu mu çiftçi ertesi sene bir daha o işi yapmamak için hele sebze türünden karpuz gibi domates gibi şeyler olursa bir daha ekmeye tövbe ediyor. Ama bunun maliyeti hesaplanıp şu fiyat taban fiyat demesi lazım. Yani burada biraz eksiklerimiz var diye düşünüyorum." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

> "Ya bu yem fabrikaları bir yarıştalar sürekli zam koyma yarışındalar bize yemi pahalı satmak için. Devletin bir toprak mahsulleri ofisi vardı, hala var da çok görev yapamıyor. Tüccar 6 liraya alırken 1 lira fazlasına toplayabilir devlet arpaları. Ofislere doldurabilir yem fabrikalarında onu işleyip biz şu an 350 liradan alırken bize 250 liraya satabilir. Senin hayvanında mesela Karkas kesim 90 liraysa, ben bunu 80

liradan keseceğim diyebilir fiyat ayarlayabilir. Yani devlet bir şey yapmayınca bu anlamda sürekli fırsatçıların eline kalmış oluyoruz." (L-26, Erkek, 60, İlkokul, Çiftçi-emekli)

"Sallamacılarla çalışıyoruz çünkü sen gübreyi alıyorsun 5 liraya peşin veriyorsun, vadeli alıyorsun 55 liraya. Hesap et 3000 bin çuvalda ne kadar karı oluyor, parasını çalıştırıyor. Sallamacılıktan, faizinden farkı var mı bunun? Bu tip şeyleri devlet sabitleyecek. Kardeşim gübre bu sene bahçeye verilen gübre 5 TL, 6 liraya satana ceza vereceksin. Öyle bir şey yok, serbest değilsin onu devlet şey yapacak. Sen bu adamın karını sen vereceksin. Her şey para veriyorsun ya. Bir sürü Suriyeli besliyorsun. Bizim kendi adamımız var burada aç. Ne olacak?" (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

Kırsal üreticilerin maliyetlerin düşürülmesine yönelik talepleri, neoliberal ekonomi politikalarının ve küresel piyasa dinamiklerinin etkisi altında tarım sektöründe yaşanan sıkıntıları ortaya koymaktadır. Artan mazot, gübre, ilaç ve elektrik maliyetleri, küçük ölçekli çiftçilerin sürdürülebilir tarım yapma kapasitesini ciddi anlamda zorlamaktadır. Bu bağlamda, üreticiler devletten bu maliyetlerin düşürülmesi için doğrudan müdahale ve destekler beklemektedirler. Özellikle mazot ve gübre gibi temel girdilerin fiyatlarının devlet tarafından sübvanse edilmesi, çiftçilerin üretim maliyetlerini düşürerek ekonomik sürdürülebilirliklerini artıracaktır.

"Yani bizim devletimizden istediğimiz maliyetlerin düşmesi ve çiftçinin yanında olması. Bugün hiçbir şey maliyetinin altında satılmıyor. Bir kola 25 lira olmuş. Bunlara bir şey demiyor. Domates 5 lira oldu mu, 8 lira oldu mu, oo pahalı deniyor. Öbürkü şeyler görünmüyor. Onca pahalılığa kimse bir şey demiyor ama bir sebze göze batıyor. Şu el arabasının kaktırma el arabasının tekeri 360 lira olmuş, Böyle bir şey olur mu?" (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

"Bizim için şu anda en önemli maliyetlerin düşmesi, düşünebildiğimiz tek şey o." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

"Gübre fiyatını düşürmeleri lazım. İlaç-gübre düşmesi lazım." (K-11, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

"Lüks yatlar mazotu indirimli alıyorsa, çiftçilerin de mazottan yararlanması lazım. Nakliyeciler yakıttan faydalanırsa nakliye fiyatları düşer, bu da vatandaşın mutfağına yansır, sebzeyi daha uygun, daha ucuz temin etmiş olur. Çünkü kamyon kilometrede on lira yakıyorsa, mazot desteğiyle rakam düşecek. Bunların da gözden geçirilmesi lazım." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

Ayrıca, üreticilerin fiyat garantisi ve taban fiyat uygulamalarına yönelik talepleri, piyasa dalgalanmalarının yarattığı belirsizliklere karşı bir koruma mekanizması arayışını yansıtmaktadır. Devletin belirli ürünler için taban fiyat belirlemesi, üreticilerin üretim süreçlerini planlamalarında ve ekonomik risklerini minimize etmelerinde kritik bir rol

oynayacaktır. Bu tür düzenlemeler, aynı zamanda kırsal alandaki ekonomik istikrarı destekleyerek iklim direncini artıracaktır.

> "Bu süreçte ne yapmalıydı mesela? Devlet belki burada şöyle bir yöntem uygulayabilirdi. Küçük üreticinin ya da ekonomik anlamda üreticilik yapanların bir kotası olmalıydı. Mesela 2 dekar yere mesela faraza konuşuyorum, hobi bahçesi yapacağım diye adam mesela sondaj vurmamalıydı. Zaten herkes kaçak vuruyor. 2 dönüm hobi bahçesi yapacak olan adam sondaj vurduğu için diğer yandan bizim 40-50 dönüm mısır eken adamımız yeraltı kaynağının belirsizliği yönünden ekonomik sıkıntı çekiyor. Burada devletin tek hatası bunu denetim altına alabilirdi. Yani ne yapmak lazım? Devlet ayağını düşünürsek denetimi arttırarak kendini finanse edecek destekler vermeli, hibe de olur, geri ödemeli de olur. Finans desteği olmalı, en önemlisi finans sıkıntısı var zaten. Devlet sadece bunu yapabilir. Köyüne dön diyebilir, şartları kolaylaştırır, denetimi arttırır ama hak edene gitmesi için artırmalıdır. Personel çok boş, personelin görevleri budur yani. Devlet memurlarının görevleri hiçbir zaman masa başında daimî oturmak değildir. Yine algıya geçiyoruz. Köyde bir algı vardır. Masa başı bir işin olsun. Masa başı iş mükemmel iştir bazı insanlara göre. Masa başı iş, devlet memuru maşa başı iş değildir bence. Tarım ilçedeki adamlar masa başında oturmasın, tarım ilçenin görevi sahalara inmek. Denetimi arttırarak kendini finanse edecek krediler verebilir, hibe verebilir, bu şekilde kolaylık sağlayabilir." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "Yani biz hem besleme hem de koruma açısından yanlış yönlendirildiğimizi düşünüyoruz. Hiç tereddütsüz düşünüyoruz. Bu yıllarda en büyük ıstırabımız, devlet diyor ki sen kalıntılı ilaç kullanmışsın, yaptırım uyguluyor. Tamam, uygula bana yaptırım hatam varsa tamam amenna. Ama şimdi adam bahçeyi bırakmış gitmiş. Bu haşere popülasyonu zararlı. Bu bakımsız bahçelerde bu hat safhada var. Şimdi ben ne kadar mücadele edersem edeyim ne kadar korumaya alırsam alayım ama benim yapabileceğim hiç bir şey yok. Çünkü bu bahçelerine bakmayan insanlara hiçbir yaptırım yok. Yani olan zararı uçan haşerenin, sineğin komşudan bana atlıyor. O bakmadığı zaman ben bakmışım çok bir şey ifade etmiyor." (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

> "Ne gerekiyor bence yani denetim olması lazım. Şimdi şu ovada herkes önüne geldiği gibi sondaj saldırıyor. Mesela bilinçsiz sulama var. Ne oluyor, yeraltı suları çekiliyor, bilinçsiz sulanıyor. Burada barajımız var, denetim yok. Mesela benim en sondaki bahçe şimdi 20 gün önce, bir ay önce su geliyor yukarılara, su geliyor suluyorlar, buraya geliyor su oradaki adam tekrar açıyor suluyor. Ben burada bir sefer suluyorum, adam 4-5 sefer suluyor, denetim yok. Hiçbir şekilde hiçbir yerde denetim yok, hiçbir yerde yok. Başıboş herkesi, yani ovada sondaj saldırıyor adam mesela ben ruhsatı almışım 30-40.000 TL masraf etmişim sondaj aldırmışım. Adam bir gecede yanı başına 120 metreye su sondajı saldırıyor benim suyu çekiyor mesela kaçak… Yani her yer ovanın çoğu. Mesela bilinçsiz sondaj salındığı, bilinçsiz su aktığı zaman ne olur? Belli bu biter yani öyle değil mi? Belli bir zaman sonra biter. Böyle bilinçsizlik var yani denetimsizlik var, kuraklık ondan dolayı oluyor. Şu taşocakları mesela, taşocaklarında patlama olduğu zaman yerler otururmuş sular ondan çekilirmiş diyorlar. Yani ben tam o konuları bilmiyorum da öyle duyuyoruz. Yani başka ne diyebilirim?" (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Denetim mekanizmalarının etkinleştirilmesi yönündeki talepler, üreticilerin piyasa ve çevresel kaynakların kullanımı üzerindeki kontrol eksikliklerinden kaynaklanan sorunları çözme isteğini yansıtmaktadır. Bilinçsiz sulama ve sondaj faaliyetleri, yeraltı su kaynaklarının tükenmesine ve uzun vadede tarımsal üretimin sürdürülemez hâle gelmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda, devletin etkin denetim mekanizmaları oluşturarak, su kaynaklarının adil ve sürdürülebilir kullanımını sağlaması gerekmektedir. Denetim eksikliği, sadece su kaynakları ile sınırlı kalmayıp, gübre ve ilaç kullanımında da benzer sorunlara neden olmaktadır.

“Devletin ne gibi destekleri olması gerekiyor… yani başta şu mallara mesela yemi ona göre belli kooperatiflere vermesi lazım. Bak şimdi mesela kooperatiflere aynı yem aynı özel sektörlerden geliyor, yemi aynı fiyata yediriyoruz. Kooperatif kurmuşlar mesela devlet geçen sene arpa verdi tarım kredide mi neredeydi ya o, tarım ilçedeydi sanırım, arpa vermişti. Ama arpa benim bu inekleri sütlendirmiyor, süt yemi olması lazım. Ben yemi kooperatiften alıyorum. Daha düşük fiyatlarla verebilirler yani denetleyebilirler, yani yemi dışarıdan getiriyorlar, arpayı, kepeği vesaire. Daha düşük fiyatlardan verebilirler kooperatiflere, katkıda bulunabilirler. Ayakta tutmak istiyorlarsa bu döngüyü, bunu yapabilirler. Başka bilmiyorum yani mesela ovaya kavun, karpuz ekiyoruz. Fide fiyatları mesela, devletin fide üreten yerleri olması lazım. Böyle fideyi daha ucuza mal edebilmemiz lazım. Bu kara borsaya girdi gibi bir şey oldu yani yüksek fiyatlar. Gübre! Geçen sene mesela gübreler 500-600 liraydı. Sonra devlet sağ olsun kooperatife tarım kredi vardı, mesela ben 6 bin liralık gübre atacaktım 2 buçuk 3 bin liraya kapattım mesela böyle bir şey getirdi. Yani öyle düşük fiyatlı şeyler getirmesi lazım ayakta durabilmemiz için yoksa yani aynı bu özel sektöre düştüğün zaman karaborsaya düşmüş gibi oluyorsun, veriyor veriyor da veriyor. Hemen süte zam geliyor hemen arkasından mesela süte 5 verdi mi, 10 lira birden geliyor bizim girdilere zam, denetlemesi lazım. Başta bunları bir denetlemesi lazım. Denetlemek çok önemli çünkü herkes başıboş yana nasıl marketlere, büyük marketlere denetim yapılıyor, aynı öyle bunların da olması lazım. Yani bilmiyorum önüne gelen önüne geldiği gibi satıyor, yani zor durumda kalıyoruz. Hani üretmek istiyoruz biz. Yani kadınlar olarak ben bile üretmek istiyorum. Niye olmasın ya hem devletim de kalkınır böyle dıştan geleceğine kendimiz, siz de ucuz yersiniz biz de ucuz üretiriz. Şimdi mesela ben bu yemi 50 liraya alsam çuvalı da bir liraya bir buçuk liraya sütü vermek istemez miyim? Yani bana 400 liraya yem geliyor. Ben bu sütü mecburen 8-9 liraya satmak zorundayım. Ben de ayakta durmak zorundayım yani her şey bu buna bağlı.” (L-34, Kadın, 33, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

“Ben burada 1 liraya zor satıyorum televizyonda görüyorum 8-10 lira. Bu adalet mi? Üreten benim, ilacını sıkan benim, gübresini veren benim, toplayan benim, zahmetini çeken benim, hale götüren benim. Bu saydıklarım hep masraf. Ama benim vatandaşım 8 liradan nasıl yiyor. Ben 1 liraya satamıyorum. Vatandaşım 10 liraya alamıyor. Ben bunu üretenim ben para kazanamıyorum. Tüketen de alıp yiyemiyor. Adalet mi bu? Arada kim yiyor bunu? Adaletsizlik var tabii. Ben burada 1 liraya satıyorsam vatandaş da 2 liraya yesin. Nerde adalet? Adalet yok. Bunu araştırsınlar. Üreten olarak masrafı biz çekiyoruz, adam buradan alıp oraya götürüp bizden daha fazla kazanıyor ve de halkım yiyemiyor. Bunlara bakılsın, benim devletten tek istediğim bu. O zaman ortaya çıksın. Hem halk mağdur olmasın hem yetiştiren mağdur olmasın. Olan üreticiyle tüketiciye oluyor. Başta maliyetlerin düşmesi lazım, Elektrik, mazot, fidesi öyle,

ilaç gübresini hesaba dökünce işin içinden çıkılmıyor. Devletimiz bunları biraz denetlesin. Başka türlü bu işin içinden çıkılmaz." (K-9, Kadın, 40, İlkokul, Çiftçi)

"Bizi korursa devlet korur başka hiç kimse korumaz. Devlet resmi değil, gayri resmi. Yani bunu resmileştirebilmesi için öncelikle şunu yapması lazım. Atıyorum ben toprak ağasıyım yeri kiraya verdim. Bunu araştırması lazım. Ne şekilde değerlendiriyor, kendisi mi ekip biçiyor, herhangi bir vatandaşa kiralama mı yapıyor? Kiralama yaptığı yere resmi evrak veriyor mu? Devletin yapmadığı şey bu. Bunu araştıracak." (K-15, Erkek, 57, İlkokul, Çiftçi)

Yerel üreticilerin dile getirdiği bu talepler, aynı zamanda tarımsal politikaların ve destek mekanizmalarının yeniden yapılandırılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Devletin, üretici kooperatifleri ve ziraat odaları ile iş birliği yaparak, tarımsal desteklerin etkin ve adil bir şekilde dağıtılmasını sağlaması gerekmektedir.

"Her yer fideci oldu, gittiğinde komisyoncunun adını söylemeden fide vermiyorlar, çöpe atıyorlar, yine de vermiyorlar. Tohum üreticileri denetlenmeli, belediye denetlenmeli, bir sürü adam var boşta. Herkesin denetlenmesi lazım, bu memleketteki en büyük problem disiplin." (K-19, Erkek, 56, Lise, Çiftçi-emekli)

"Bir de devlet bu krediler hiç takip etmiyor, veriyor. Ondan sonra ne oldu ne kaldı demiyor ya ben size beş yıl takip edeceğim, senin yanındaki şu 10 tane mal, 5 yıl sonra 20 tane olması lazım, demesi lazım. Adam alıyor bir sene bakıyor, öteki sene bakıyor, gelir getirmiyorsa devletin haberi bile yok satıyor ve sadece orada adamın borcu var. Adam sadece borcunu düzgün ödüyorsa, devlet arayıp sormuyor yani aslında böyle kredilerin takip edilmesi lazım. Yani kredilerin kontrollü verilmesi lazım. Bu tarzda çok uzun ömürlü verilmiyor." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

Öte yandan, kurum temsilcilerinin anlatılarında devletin düzenleyici gücünün yetersizliğine ilişkin ifadeler öne çıkmaktadır. DSİ temsilcinin "Yaptırımımız yok, kimsenin yok, Tarımın da yok" ifadesi, devletin tarımsal faaliyetlerde yeterli yaptırım mekanizmalarına sahip olmadığını ve mevcut düzenlemelerin etkisiz kaldığını göstermektedir. Benzer şekilde ASAT temsilcilerinin ifadeleri, mevcut yasal düzenlemelerin uygulanmadığını ve denetim eksikliklerinin ciddi sorunlara yol açtığını vurgulamaktadır. "Sahada kim var? Sahada kimse olmuyor, problem orada" ifadesi, denetim mekanizmalarının yetersizliğini ve bu yetersizliğin sahadaki sorunların çözümünde büyük bir engel teşkil ettiğini ortaya koymaktadır.

"Yaptırımımız yok, kimsenin yok, Tarımın da yok. Vatandaş sadece hangi ürünü ekersem daha çok para kazanırım, diye bakıyor. O da kendi penceresinden bakıyor ama ona devletin bir yaptırımı olmalı, ceza değil de farklı bir yaptırım olmalı." (DSİ 13. Bölge Müd.)

> “Bir kere imar yaklaşımının, köylerde kurallar olması lazım ve kanun koyucunun bunu düzenlemesi lazım sadece düzenlemeyle de olmaz. Türkiye'de bir sürü kanun var uygulanmıyor. Bunu uygulamasıyla ilgili gerektiği yasal yetkili kurumlar sahada değiller. İnsanlar geliyor sabah burada kahvaltısını yapıyor, çayını içiyor, muhabbetini yapıyor, arkadaşını ziyaret ediyor, toplantılar yapıyorlar, çok güzel afişe manşetler oluşturuyorlar ama sahada kim var? Sahada kimse olmuyor, problem orada. İnsanların denetimi sahada, vaka sahada, çünkü problem sahada. Türkiye'deki mekanizmanın işlememesinin sebebi o. En büyük sebeplerden bir tanesi bu. İkincisi; kuralları koymuyoruz, politik sebepleri var bunun veyahut da işte çok da umursamıyoruz yani. İnsanlarda şöyle bir şey var, hep merak etmişimdir bir insan 160-170 km hızla araba kullanıyor, bir baba arabada çocukları da var mesela. Hani aslında risk artıyor ama kullanıyor. Bu durumu da buna benzetiyorum yani. Bir baba çocuklarını nasıl risk atabilir, kendi canını nasıl riske atabilir? İnsanoğlu bazen böyle macera ruhlu oluyor, ben ona bağlıyorum yani.” (ASAT)

Anlatılar, ekonomik baskıların ve çıkar ilişkilerinin düzenleme ve denetleme eksikliklerine nasıl katkıda bulunduğunu göstermekte; politikacıların ekonomik ve siyasi çıkarlar doğrultusunda hareket ettiğini ve bu durumun düzenlemelerin etkin bir şekilde uygulanmasını engellediğini ortaya koymaktadır. Kurum temsilcilerinin ifadeleri, devletin ve yerel yönetimlerin sahadaki sorunlara yeterince eğilmediğini ve mevcut düzenlemelerin etkin bir şekilde uygulanmadığını göstermektedir. Bu durum, uzun vadede tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmakta ve iklim krizinin etkilerini ağırlaştırmaktadır. Devletin, toplumsal ve çevresel sürdürülebilirliği sağlamak adına, etkin denetim mekanizmaları geliştirmesi ve ekonomik baskıların ötesinde, sosyoekolojik çıkarları gözeten politikalar oluşturması gerekmektedir.

> “Biz ne yaptık tarifeleri kademeleştirdik ya mesela dedik ki özellikle kırsalda kademeli tarife yaptık neden insanlar içme suyu ve kullanma suyu için sadece ihtiyacı varsa minimum düzeyde yaptık. Mesela 0-5 tona kadar su tasarrufu teşvik etmek için tonuna 1 TL dedik. Ondan sonra 5 tonla işte 15 ton arasında şu kadar 15 tonla 25 tona şu kadar daha yukarı yapıyorsa artık adam bunu bir ticari varlık olarak kullandığı belli. Ama yine de fiyatı belli bir düzeyde. Adam çünkü serada kullandığı zaman bunu çünkü daha fazla gelir elde ettiği için, “ya suyu öderim” diyor. Dolayısıyla bunun hem yasal olarak belediyelerin elini güçlendirecek bu politikaları belirleyecek belediyelere yön verecek bir yasal düzenleme gerekiyor. Tabii ki burada da Belediye Başkanı da bir vatandaşın oyunu isteyecek yani. Bir taraftan gırtlağını sıkıp, bir taraftan da oyunu isteyemez. Bunu kanun koyucunun yapması lazım, devletin politik olarak yapması lazım. DSİ’ye gittiğiniz zaman şunu diyecekler; biz kapalı bölgeler yapıyoruz, izin vermiyoruz, diyecektir. Hiçbir anlam ifade etmiyor. Şimdi sizin bir yazlıkta bir yeriniz varsa sondaj firmalarını arayın yüksek fiyat çekecekler size. Yer parası kadar sondaj bedeli isteyecekler neredeyse. Çünkü şu an inanılmaz yoğunlar. Antalya'da 50-60 tane sondaj makinesi var yani her 4-5 günde bir 50-60 tane sondaj yapılıyor Antalya'da şu anda farklı yerlerde. Kim sahada, sahada yoklar resmî kurumlar, benim memur arkadaşlarım göbeğini kaşıyor makamlarında. DSİ bunu diyecektir, kapalı alanlar yapıyorlar mesela Burdur-Korkuteli Bölgesi kapalı alan ama denetim yok.” (ASAT)

İklim değişikliği başta olmak üzere krizlere karşı sürdürülebilir tarımsal üretimin sağlanabilmesi için vurgulanan temel taleplerden biri de *tarımsal planlama ihtiyacına* ilişkindir. Bu talepler, kırsal alanlarda yaşayan üreticilerin karşı karşıya kaldığı ekonomik ve ekolojik zorlukları ve bu zorlukların çözümünde devletin rolünü vurgulamaktadır. Zira tarımsal planlama; iklim değişikliğine uyumlu tarımsal düzenlemeler ve dirençli tarımsal topluluklar oluşturmanın temelini oluşturmaktadır.

> "Şimdi bir uçtan bir uca seracı, bu iklim koşullarında seranın başımıza ne getireceği, nasıl belalar getireceği, yeraltı sularının nasıl çekilip de bu ülkede en büyük sorun olacağı bizim Antalya bölgemizde hiç tartışılmıyor. Alıyor krediyi ekiyor. Yarın yeraltı suları bitecek. Ondan sonra bu iklim koşulları değişecek. Burada seracılıkta dolayı yani. Onu verdiği ısı, yaydığı ısı bu sağlık sorunu getirecek ama hiç çok affedersin çüş diyen yok, hiç dur diyen yok. Yani kimsenin umurunda değil ya. Veriyor Krediyi yönlendiriyor. Devlet teşvik ediyor, topraktan mantar çıkar gibi her yer sera oldu yarın su da kalmayacak. Derine gitti su artık yarın iyice kaybolacak yeraltı suları. Bu dönemde hiçbir şey yok mu? Hiçbir tedbir yok, hiçbir denetim yok. Hiçbir frenleme yok. En büyük bela! Acilen S.O.S diyeceğim bir konu bu. Seralarda tabi püskürtme yöntemi var ama ya bu kadar sera 20-30.000 dönüm sera düşünsene bir 20-30 dönüm değil 20-30.000 dönüm sera, bu ne demek ya? Korkunç bir şey ve bu daha devam ediyor ve hiç dur diyen yok. Devlet yok sahada ya, devlet yok sahada. Hani bir helikopterle şöyle bir gezsen, bembeyaz her yer, yeşil alan yok, hep seradan geçilmez." (M-29, Erkek, 68, Üniversite, Emekli-çiftçi)

> "Ürün bazında kota koymaları lazım ne kadar karpuz ne kadar lahana ekeceğini söylemesi lazım devletin, alım ve fiyat garantisi vermesi lazım." (L-4, Erkek, 44, Lise, Çiftçi-hayvancı)

Öncelikle, tarımsal planlama eksikliği üreticilerin ürün desenini ve ekim planlarını belirlemede karşılaştıkları belirsizlikleri artırmaktadır. Devletin ürün bazında kota koymaması ve planlama yapmaması, çiftçilerin piyasa koşullarına göre üretim yapmalarını zorlaştırmaktadır. Özellikle su kaynaklarının sınırlı olduğu bölgelerde, su tüketimi yüksek bitkilerin ekimine izin verilmesi, su kaynaklarının hızla tükenmesine yol açmakta ve bu durum tarımsal sürdürülebilirliği tehlikeye atmaktadır. Bu bağlamda, devletin su tüketimini dikkate alarak ürün ekim kotaları belirlemesi ve su kaynaklarının etkin kullanımını sağlaması gerekmektedir.

> "Ürün desenini planlayamamaktayız. Devlette yönetiminde planlama asla yok. Bugün kara dediğine yarın gri diyebiliyor. Öbür gün de beyaz diyebiliyor. Daha sonra da siyahtı bu diyor, dönüş yapabiliyor. Böyle bir tutarsızlığın olduğu dönemde bunlar da çook çok geriye kaldık… Ne mi yapılabilirdi? Biz şimdi kuraklık oldu, şu bu oldu. Peki İsrail bizden daha mı çok yağış alan bir ülke? Coğrafyası bizden daha mı çok zengin? Bakıyorsunuz İsrail tarımda, Türkiye'den çok önde. Bunu hepimiz biliyoruz. Siz

düşünebiliyor musunuz? Hiç İsrail tipi bir inek düşündünüz mü, duydunuz mu, duymamışsınızdır. İsrail tipi inek var dünyada, nedir? Daha cüssesi az, daha küçük ama daha çok süt verebilen, daha kısa zamanda ete oturan ama gıdayı da daha az tüketen bir tür. Bu da ne demek, işte coğrafyadan talep ettiğini daha aşağı alabiliyor demek. Bizde tamamen tersi var bunların. Hiçbir şekilde planlama yok. Bugün kafana esiyor tarımda, aç sula... Ne ekip dikecek çiftçi? Bir gün para ediyor, bir gün etmiyor. Kafamıza göre plansızlık... Bir sene kiraz para eder, öbür sene sarımsak çok para eder, ondan sonra çöpe atılır. Bilmem ne… bunların hepsinin dünya ekolojik sisteminden almış olduğu bir ürün var. Ama bunlar insanlığın nimetine sunulamıyor. Atık olarak değerlendiriliyor. Dolayısıyla devletin eylem planının olmadığını düşünüyoruz. Halen de geç kalınmış belki de değildir. En azından bir yerden başlanabilir hızlı bir şekilde. Kuraklıkla devletin yapabileceği iş denize akan sularımızın hızlı bir şekilde döndürülmesinin, yağış rejiminin yeniden düzenlenmesine katkıda olacağını düşünüyorum. Bunu ben söylemiyorum. Ben böyle düşünüyorum ama düşündüğüm yerde araştırmalarımda Kanada kendine ait en büyük enerji santrallerinden 7 tanesini, Kanada gibi bir devlet, dünya ekolojik sistemini ve yağış rejimi etkiliyor diye, 7 tanesini bertaraf etti attı. 7 tane barajından vazgeçti. Ben dedi enerjiyi bundan arıyorum alıyorum ama gıda olmadan enerji de bir işe yaramayacak dedi. Bunu Kanada yapalı 3-4 yıl oldu. E benim ülkemde de halen yeraltına yönelmiş vaziyette insanlar, ne yapmamız lazım? Hızlı bir şekilde kaynakları buraya akıtmamız lazım, insanların bilinçlenmesi lazım. Tarımın önemi daha 1. Dünya savaşından önce anlaşılmış aslında. Ziraat Bankasını kuran Mithat Paşa İzmir'e sürgün edildiğinde kendine göre ıslah çalışmaları yapmış. Saban kılıçtan üstündür diye para bastırmış tarım. Yani elinin tersiyle itilmemiş bu kesim. Bu insanlar modern anlamda nasıl hayvancılık yapacak, nasıl bir üretim yapılacak diye TİGEM'ler kurulmuş. Tarım işletmeleri Genel Müdürlüğü kurulmuş, bitki ıslahı yapılmış, hayvan ıslahı yapılmış. Bu insanların refahı arttırılmış. Biz elimizin tersiyle ittik." (L-12, Erkek, 50, Lise, Çiftçi-hayvancı-elektrikçi)

Ayrıca, üreticilerin ürün desenine yönelik planlama talepleri, devletin bölgesel tarımsal özellikleri dikkate alarak belirli ürünlerin ekimini teşvik etmesini içermektedir. Bu tür planlamalar, üreticilerin maliyetlerini düşürmekle kalmayıp, aynı zamanda ürün kalitesini ve verimliliğini artırarak kırsal ekonomiyi canlandıracaktır.

"Niye planlama yapmıyor bu devlet? Devletin devlet planlama kurumu olması lazım ve de onun çiftçiyi planlaması lazım. Sonra mademki biz susuz bir bölgedeyiz ne diye mısır ekmesine müsaade ediyor? Mısır çok su istiyor. Niye ektiriyor buraya mısırı? Müsaade etmesin. Göreceksiniz giderken yol üstünde bu kadar oldu. Bir ay önce şu kadardı, şimdi bu kadar oldu. Basıyor suyu ondan sonra o sırada büyütüyor. Ekmesin. O zaman mısıra veriyor suyu gidiyor, bizim bahçe susuz kalıyor." (L-20, Kadın, 67, Lise, Çiftçi-emekli)

"Bölgesel olarak atıyorum, Korkuteli'nde elma olmuyor. Yani bunun diriltmenin bir mantığı yok. Dikecek olana deseler ki, dikmeyin ya da yasak diye. Elma dikimi yasak yani çok basit bir şey. Elma nerede olacak? Elmalı'da olacak, Eğirdir'de olacak. Isparta bölgesinde yani biraz daha yaylada, rakımı yüksek olan yerleri seviyor elma. Bizim bu bölgede sert çekirdek kayısı, erik çeşitleri ve armut çeşitlerinin

tamamı mükemmel oluyor. Yani bu bölgede onlara dönülmesi lazım. Yapacak bir şey yok yani." (L-24, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-işletmeci-Koop. Yetkilisi)

Devletin tarımsal planlamada aktif bir rol alması gerektiğini belirten üreticiler, özellikle tarımsal desteklerin ve teşviklerin etkin bir şekilde dağıtılmasını talep etmektedirler. Tarımsal desteklerin belirli ürünlere ve bölgelere odaklanarak planlanması, üreticilerin ekonomik risklerini azaltacak ve tarımsal üretimin istikrarını sağlayacaktır. Ayrıca, devletin tarımsal desteklemeleri önden açıklaması ve üreticilere bu desteklemelere göre plan yapma imkânı tanıması, üreticilerin üretim süreçlerini daha iyi yönetmelerini sağlayacaktır.

"Valla çiftçiliğin yapılabilmesi için devletin önce bir planlama yapması lazım. Planlama yapılmazsa bu iş olmaz. Yani oturup gerçek bir program yapılması lazım. Çiftçilik konusunda veya tohumun değiştirilmesi lazım veya bazı ağaçların, değişmesi lazım. Yani daha çok verim veren kısa dönemde verim yaratan, hızlı, gelişen ağaç çeşidini bulmak lazım. İsrailliler her yıl 4-5 tane ağaç değiştirirler. Sen dördüncü yıl çok güzel bir meyve yetiştirdim dersin ama onlar bunun da üstüne daha iyi çıkarıyor. Yani erik dediğin zaman bunların tamamı yabancı erikleri İsrail malıdır ama altına her zaman ABD yazarlar hiçbirisi de ABD'nin değildir, İsrail'in malıdır. Yani yapılacaksa temelden alıp düzgün bir şekilde yapılması lazım. Yani eski tohumları bizim geliştirmemiz lazım. Buna devletin öncülük etmesi lazım. Yani işi temelden almak lazım. Bir insan çiftçilik yapacaksa babasından kalma bir şey yapmaması lazım. Babasından kalanı yaparsa olmaz. Adama 100 sefer anlat adam senin dediğini dinlemez yani. Onlar hayvan gübresini atıyorlar "tamam bu" diyorlar ama yetmiyor yani. Yani Türkiye topraklarının yarısı potaslı. Tamam, iyi de her sene sen ağaçtan bir şeyler alıyorsun yıllarca ama o da toprakta ne varsa çekiyor üstüne takviye etmen lazım. Şu arabanın deposunu doldur belli bir kilometreye geldiği zaman biter yani. Yani üstüne koymadığın müddetçe hem iyi olmaz hem kaliteli olmaz yani. Potas olmayan meyvenin tadını bulamazsınız, sebzenin tadını bulamazsınız. Yani mutlaka eksikleriyle birlikte onu düzenli bir şekilde, yani meyvecilikte 3 temel unsur var. Dal, döl, bal bu temel unsurları unutmamaları lazım ama bunu anlatamıyorsun işte. Dal dediğin zaman azotun aklına gelmesi lazım. Yani ağacı büyüten, azot olmadığı zaman ağaç büyümez. Fosfor olmadığı zaman döl vermez, potası olmadığı zaman da meyvenin tadını bulamazsın veya sebzenin domates, biber, patlıcan neyse bunların tadı olmaz. Yani işi temelden almak lazım, temelden olmazsa zor… Yani körü körüne yapıyorlar çoğu da." (L-28, Kadın, 65, İlkokul, Çiftçi)

"Tarım bakanlığının biraz daha aktif çalışması gerekiyor, ürünler konusunda zorlama. Hani fidelikleri de zorlayarak belli ürünleri belli bölgelere diktirip, işte fazlalık oluşturmadan, çiftçi zarar etmeden. Şimdi domates dikimi yapılıyor bütün seralara, bu sefer dışarıya gitmeyince, yurtiçi planında fazla geliyor. Bu sefer bütün çiftçiler zarar ediyor. Bunun yerine planlama iyi yapılmalı. Şimdi bize desteklemeleri önden açıklarsa biz de ürünümüzü ona göre ayarlarız. Mesela burada ne ektirmek istiyor? Genel olarak ekmeklik buğday veya arpalık bir bölgedeyiz. Ama adamlar makarnalık buğday da ekiyor. Bunun yanı sıra yem bitkilerini mesela çoğaltmak istiyorsak şöyle diyebilir, der ki, ben 2022 geçti ya dediğim gibi 2023'te. Şunları şunları, ekerseniz şu kadar destek vereceğim, bu kadar bölgesel desteklemeleri değiştirirse o

şekilde belki planlamayı uydurabilir ama çiftçi ne kadar uyar bilmiyorum.” (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Tarımsal planlamanın eksikliği, aynı zamanda yerel ve ulusal ekonomide ciddi dalgalanmalara yol açmaktadır. Üreticilerin piyasa taleplerine göre plansız üretim yapmaları, zaman zaman arz fazlasına ve dolayısıyla ürün fiyatlarının düşmesine neden olmaktadır. Bu durum, üreticilerin ekonomik kayıplar yaşamasına ve tarımsal faaliyetlerin sürdürülemez hâle gelmesine yol açmaktadır. Devletin, tarımsal ürünlerin pazarlanması ve fiyat garantisi gibi konularda da planlama yaparak üreticilerin ekonomik istikrarını sağlaması gerekmektedir.

“Öyle yani, yaşam çok zor. Dediğim gibi çiftçinin hakları bir yerde yani Türkiye’de ne derecede olur bilemeyiz. Ama bunun bir düzenlenmesi veya bir çıkar yolu olması lazım. Yani bunlar 50 yıl sonra daha da kötü olacak, yani bir yerde korunmazsa bu haklar, küçüldük sıra yapamaz hale gelecek çiftçi. Şimdi yeni nesilde çiftçilik yapan kalmıyor. 80’lerden sonra zaten göç verdi büyükşehirlere gittiler. Suriyeliler gitsin deniyor, gittiği zaman üretim daha da duracak gibi bir vaziyeti var. Ama yani bunun önüne bir yerde devletin bir şekilde geçmesi lazım, diktiği ürünü 3 aşağı 5 yukarı ortalama bir fiyattan satması lazım bunu devletin koruma altına alması lazım ya da ürünü diktirmemesi lazım ya da sen şunu diyeceksin demesi lazım. Mesela adamın kayıtlı kaç dönüm yeri var, 10-20 dönüm yeri var, 5 dönüm 3 dönüm yeri var yani bunlar bir programa alınmadığı sürece sıkıntılı. Yani bunu en kötü şartta serbest piyasada mesela 10-15 liraya satılacak denmesi lazım ki yani çiftçi onu satıp kendini korusun.” (K-7, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-halci)

“Ekim dikimde şey olabilir, örneğin biber grubunda veya domates grubunda fideler toplaşarak veyahut da atıyorum A fidesinde 1.000.000 sivri biber varsa B fidesinde 2.000.000 çarliston biber varsa diyecek ki kardeşim biraz çarliston fazla. Bunu fideler önce kendi aralarında paylaşacaklar. Daha fazla planlı ekim dikim yapılabilir daha fazla para kazanmamız için. Biz sadece hani bir nevi Allah'a tevekkül ediyoruz ama bizimki bir nevi kumar oluyor. Mesela ağabeyim bu sene domates dikiyor, para ödüyor. Ben biber dikiyorum, yetmiyor. Veya ben biber dikiyorum, ödüyor. Ağabeyim domates dikiyor para etmiyor, masrafını alamıyor. Hani biraz da planlı ekim dikim olsa daha iyi olur. Mesela geçen yıl domates yapıldı. Ocak’ın 15’ine kadar domates para kazandırmadı. Ondan sonra altın yılını yaşadı. 4-5 ay para kazanmadı. Son 3-4 ay altın çağını yaşadı. Millet güzel paralar kazandı. Biz masrafını zor aldık. Adamlar dönümde 190-200 TL’den bahsediyorlar.” (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

“Keşke devlet öyle bir sistem çıkarsa da kontrollü Ziraat olsa. Her sene dikimlerin oranları görünse de ona göre planlama yapılsa. Mesela bir sene salatalık dikiyorsun para etmiyor. Bir sene biber dikiyorsun para etmiyor. Bunlar zor şeyler mi? Değil ama maalesef bizim devletimizin bununla uğraşacak vakti yok. Çok meşguller. Onun için en büyük sıkıntı da bu yani.” (K-27, Erkek, 41, Üniversite, Çiftçi)

Yerel aktörlerin tarımsal planlamaya ilişkin görüşleri ise devletin etkin bir tarımsal politika oluşturma gerekliliğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bu görüşler, devletin tarımsal

planlama ve yönetimde daha aktif rol almasının yanı sıra, üreticilerin karşı karşıya olduğu ekonomik ve çevresel zorlukların üstesinden gelmek için yapısal reformların uygulanması gerektiğini vurgulamaktadır. Sulama birliklerinin su kullanımını denetleyerek su tüketimi yüksek bitkilerin ekimini sınırlaması gerektiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda, su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımını sağlamak amacıyla devletin, belirli bölgelerde mısır, kavun, karpuz gibi su tüketimi yüksek bitkilerin ekimine kota koyması gerektiği belirtilmektedir. Bu tür kısıtlamalar, su kaynaklarının tükenmesini önleyerek uzun vadede tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini sağlayacaktır. Tarımsal planlamanın eksikliği, bölgesel ekonomik dengelerin bozulmasına yol açmaktadır. Yerel temsilciler, devletin su rejimine bağlı olarak ürün teşvikleri vermesi gerektiğini belirtmektedirler. Bu tür bölgesel planlamalar, su kaynaklarının etkin kullanımını sağlayarak tarımsal üretimin verimliliğini artıracaktır.

> "Bir kere umut olması gerekiyor. Umut dediğimiz de parasal olacak, yani önünü görmesi gerekiyor. Ya şu olabilir aslında, yani planlama tamam da planlamada sıkıntılar çıkabiliyor. Güçlü bir devletin şunu demesi gerekiyor; senin maliyetin şu kadar buğdayın maliyetini çıkaracak, bunun üzerine %10 vereceğim diyecek, yapacağı bu. İnan bak yapacağı bu kadar. Bunu yaparsa herkes kalır. Yani garanti olması gerekiyor. Şu yer sana maliyeti şu, ben sana %10 vereceğim. Gerekirse devletimizin yer kiralaması gerekiyor. O bölgede hani biz komünist, liberalist falan diyoruz ya gerekirse şey ya olsun sosyalist olsun, yani yeri kiralasın versin, genci orada tutsun yani. Çünkü hakikaten gıda bizim geleceğimiz, su bizim geleceğimiz, stratejik ürünler hakikaten yani. Yarın öbür gün benzin, mazot içilmez yani. İnsanlar su, su diye şey yapacak… Dünya susuzluğa doğru gidiyor, zaten. Yani 2050'lerde inanılmaz susuzluğun artacağı söyleniyor. İşte suyu, gıdayı, toprağı korumamız lazım. Bu da gençleri korumak ile oluyor işte, öyle olacak." (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

> "Devlet tarafından Sulama Birliklerine bir yazı gelecek, diyecek ki senin sulama sahanın içinde tek yıllık bitki ektirmiyorum. Suya ihtiyaç sadece tek yıllık bitkide bir arpa buğday da değil. Örneğin mısır, örneğin kavun, karpuz, örneğin domates. Yani böyle şeyleri ektirmeyecek veya ektirirse bile adama diyecek ki kardeşim, 50 dönüm bahçen, tarlan varsa 5 dönümünü ekeceksin diyecek." (Korkuteli Ziraat Odası Başkanı)

> "Planlama yapılması lazım. Devlet planlaması yapılması lazım." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

> "Tarımsal faaliyette devlet orada bir ekonomik girdi yaratması gerekiyor. Ekonomik girdiyi sen su rejimine bağlı olarak ürünleri teşvik etmen gerekiyor. Mesela işte geçmişteki insanların hayvanlarını beslemek için kullandıkları ot ve vesaire veya Antalya sahilinde, sahil bölgelerinde su var. Manavgat'ta sahil bölgelerinde su var. O zaman o sahil bölgelerinde mısır ekeceksen insanlara teşvik vermek gerekiyor, onu yasaklamak gerekiyor yukarıda. Yukarıdaki insanların ona erişimini kolaylaştırmak gerekiyor. O zaman insanlar kendisinin mısır ekmemesi gerekiyor. Sorun mesela o. Bu konuda hiçbir politika şu anda yok." (ASAT)

Yerel kurum temsilcileri, tarımsal üretimin planlanmasında devletin aktif bir rol almasının önemini vurgulamaktadırlar. Özellikle seraların planlı ve programlı bir şekilde yapılması gerektiği belirtilmektedir. Seraların arasında suyun akışını sağlayacak kanalların oluşturulması, sel afetlerinin önüne geçilmesini sağlayacaktır. Bu tür altyapı düzenlemeleri hem tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini artıracak hem de üreticilerin zarar görmesini engelleyecektir.

> "Biz hep aynı şeyi söylüyoruz. Yani artık bu işi bir düzene oturtturmamız gerekiyor. Yani seralar yapılmalı. Tabii ki vatandaşın geçim kaynağı burada hemfikiriz. Bunda bir sıkıntımız yok. Ancak bu seraların artık planlı, programlı, düzenli bir şekilde yapılması, seralar arasında bir yol güzergahının oluşturulması, bu yol güzergahları veya işte suyun akabileceği kanallarını oluşturulması. Çünkü Kumluca ova, yukarıda dağ var, dağdan su geliyor, ovayı basıyor bastığı anda suyun toprağa ulaşacağı bir yer de yok. Çünkü her taraf poşet, poşet olduğu için bu su denize de ulaşamıyor. Denize de ulaşamayınca otomatik olarak serayı basıyor. Seralar daha planlı programlı olsa veya aralarında işte o suyun akışını sağlayabilecek kanallar olsa belki seraların hiç zarar vermeden bu su denize ulaşacak ve vatandaşın zararı azalacak. Ama böyle bir şey olmadığı için seraları su basıyor." (AFAD)

14 Eylül 2023 tarihinde yürürlüğe giren yeni yönetmelik ile Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından tarımsal üretim planlaması başlatılmıştır. Bu yönetmelik, tarımsal üretimin daha düzenli ve planlı bir şekilde yapılmasını hedeflemektedir. Öncelikle, bu yönetmelik kapsamında çeşitli yasal değişiklikler ve yönetmelik değişiklikleri yapılmış, Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) ve sözleşmeli üretim gibi mevcut sistemlerin altı doldurulmuştur. Yönetmelik ile birlikte, Bakanlıkta bir üst kurul oluşturulmuş ve illerde teknik komiteler kurulmuştur. Bu komiteler, su ürünleri, hayvansal üretim ve bitkisel üretim olarak üç ana başlıkta çalışmalar yaparak, illerin mevcut durumlarını analiz etmekte ve raporlar hazırlamaktadır. Bu raporlar, illerin tarımsal üretim desenlerini belirlemek ve gerekli kısıtlamaları uygulamak için kullanılacaktır. Tarımsal üretimdeki arz fazlası veya arz azlığı gibi sorunlar hem iç tüketimi hem de ihracatı olumsuz etkilemekte, dolayısıyla fiyat dalgalanmalarına neden olmaktadır. Bu nedenle, yeni yönetmelik ile yapılan çalışmaların hızla tamamlanması ve uygulanması gerekmektedir.

> "Şimdi şöyle bunun öncelikle yönetmeliği çıktı. 14 Eylül 2023 tarihli yönetmelik. Bakanlığımız artık tarımsal üretim planlamasını yapmak istiyor. Dolayısıyla aslında bu geç kalmış bir olay. Yıllardır yapılması planlanan amam kimsenin cesaretle altına giremediği bir olay. Tabii bunun için kanun değişiklileri yönetmelik değişiklikleri yapılması lazım. Şimdi bizim var olan kayıt sistemlerimiz var. ÇKS'miz var, sözleşmeli üretim var. Bunların altının dolu dolu olması gerekiyor ben yaptım oldu demekle

olmuyor. Önce bakanlığımız tarım kanununda değişiklik yaptı, tarım kanununda yaptığı değişiklikten sonra tarımsal üretim planlaması yönetmeliği çıkardı. Bununla beraber çalışacak olan sözleşmeli üretim ile ilgili yönetmelik çıkardı, ÇKS yönetmeliğinde değişiklik yaptı yani yasal zeminlerini hazırladı. Hazırladıktan sonra da bununla ilgili tanıtımlarını duyurularını yaptı." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

"Şimdi olay şu; Türkiye'de biliyorsunuz birçok havza ve ürün var. Bir şekilde insanlar gerek kendilerince gerekse sözleşmeli üretim modellerine göre üretim yapıyorlardı kendilerince. Ama Türkiye'nin totaline baktığın zaman bazen bazı ürünlerde arz fazlası bazılarında arz azlığı oluyordu. Bu da dolayısıyla fiyatlara yansıyordu hem iç tüketimle ilgili hem de ihracatla ilgili sağlıklı karar almamızı hem de planlama yapamamamıza da neden oluyordu. Bu minvalde çıktı yani. Şimdi bununla ilgili olarak çalışmalar şöyle oldu. Öncelikle bakanlıkta bir üst kurul oluşturuldu, sonra illerde il teknik komiteleri oluşturuldu vali yardımcısı başkanlığında, STK'lardan, bizim kurumumuzdan, teknik şubelerden, BATEM'den Ziraat Odasından, DSİ'den oluşan yaklaşık 17 kişilik bir teknik komite oluşturuldu. Bu şöyle çalışmaya başladı. Her ili kendi içinde 3 ayırdık, su ürünleri, hayvansal üretim ve bitkisel üretim şeklinde. Su ürünleri ve hayvansal üretim, üretim planlamasını hazırladı, bitkisel üretim hazırlıyor. Geçen hafta il teknik komitesini ilk defa topladık. İlk etapta su ürünleri ve hayvansal üretimin planlarını görüştük ve Ankara'ya bir rapor hazırladık. Bu raporda ilin o konu ile ilgili mevcut durumunu, tabi işin içinde su var, tanıtım kısmı var, sosyoekonomik boyut var. Yani işin içine çok farklı parametreler giriyor. Biz burada bir karar alırken sadece ürün bazlı bakmıyoruz. Geçim kaynağı olarak, sosyoekonomik olarak, bakıyoruz. Oradaki bir kısıtlama Türkiye geneline nasıl yansıyacak vesaire, fiyatlar bir yandan, tekelleşmenin önüne geçmek istiyoruz. Yani birçok kriter kıstas var zaten. Ama biz ne yapıyoruz, atıyorum hayvansal üretimle ilgili Antalya ilinin var olan durumunu tam olarak koyduk sonra Ankara'ya teklif yaptık. Bu teklif 3 yıllık. 3 yıllık ama her yıl yenilenecek. Hayvansal Üretim Genel Müdürlüğü örneğin 81 ilden gelenleri birleştirecek üst kurulana sunacak. Ondan sonra çıkan kararlar 81 ile gönderilecek, bu bir üretim deseni şeklinde olacak. Yani biz Antalya 19 ilçe müdürlüğünde hayvansal üretim ile ilgili, bitkisel üretim ile ilgili ve su ürünleri ile ilgili bizim elimizde yapılması gereken üretim desenleri de olacak. Bunların içinde kısıtlamalar da olabilir. Mesela diyecek ki muz serası fazla. Artık yeni muz serası yapılması mesela hububat az." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Yeni yönetmelik kapsamında alınan önlemler arasında, belirli bölgelerde su tüketimi yüksek bitkilerin ekimine sınırlamalar getirilmesi ve ürün bazlı kotaların belirlenmesi yer almaktadır. Ayrıca, tarımsal desteklerin ve teşviklerin planlı bir şekilde dağıtılması, üreticilerin ekonomik sürdürülebilirliğini artıracaktır. Bununla birlikte, yönetmelik çerçevesinde yapılan yasal değişiklikler ve tanıtım çalışmaları, üreticilerin bu yeni düzenlemelere uyum sağlamasını kolaylaştıracaktır.

"Tabi işin şu tarafı da var. Biliyorsunuz yasalarımızda mülkiyet hakkı da korunuyor. Sen dedin ki vatandaş olarak kardeşim işime böyle geliyor canım böyle istiyor. Çünkü biz sana diyoruz ki bak Türkiye'nin durumu bu. Bilimsel olarak rakamları önüne koyup olması gereken bu diyeceğiz. Ama sen

dedin ki hayır benim işime gelmiyor. Ben bunu ektim. Tamam başına biz jandarma polisi dikip şey yapmayacağız. Ama diyeceğiz ki tamam sen bunu ektiysen o zaman biz sana tarımsal destek vermeyeceğiz. Biz sana şu konularda kısıtlama uygulayacağız. Ve 12 ay süre vereceğiz o yaptığı faaliyetle ilgili. Eğer ısrarcı olursa o faaliyetle bu sefer idari para cezası vereceğiz. O da nedir, yaptığı işin gayrisafi milli hasılasının %1'i ile %5'i arasında değişen bir para cezası. Yani bu ne demek oluyor, sonucuna katlanmak şartıyla her şeyi yapmakta serbestsin. Sen eğer ülke politikalarına karşı çıkıyorsan, ülke ekonomisine sen yarar yerine zarar veriyorsan bunun da bedelini ödersin diyeceğiz. Şu an dile getirilen yaptırımlar bu yönde yani desteklerden yaralandırmama, idari para cezası, hibe yatırımlarında yararlandırmama. Şimdi bunlar önemli yatırımlar. Mesela sadece ÇKS destekleri yok, hibe yatırımları var kırsal kalkınmadan gelen. Bunlar önemli aslında destek çiftçi için. Bundan yararlanamayacaksın. Yani ya bunları göze olacaksın ya da bize uyacaksın gibi yaptırımlar olacak. Tabii bunlar göz nünde bulundurulurken bu kısıtlar zati ihtiyaçlar dışında tutuluyor. Mesela 2024'te şu kısıtlar olacak. %6'dan daha düşük eğimli olan yerlere yeni meyve bahçesi yapılmayacak. Biz eskilere dokunmuyoruz ama yeni olmayacak. Dolayısıyla sen meyve bahçe tesisi %6 ve altı eğimlerde yap diyeceğiz. Başka, ne açığımız var, hububat açığımız var. Bunları ekeceksin diyeceğiz ve ÇKS başvurularında da 15 gün öncesinde bize bunu söyleyeceksin, ben bunu ekeceğim diye. Biz de ona göre denetimleri yapacağız ilçe müdürlükleri olarak." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

"Hepsi, hepsi, su kısıtı, iklim değişiklikleri, sosyoekonomik durumlar, tekelleşme durumu, ihracat-ithalat durumu, ürün azlığı-bolluğu hepsi yani bunu üst kurul bunun hepsini gözden geçirecek. Mesela avokado, mesela muz. Yani mevcut yerler değil ama yeni ekilişlere izin verilmeyecek. Yani yapılan ziraatın sürdürülebilir kılınması için önlemler almaya bu şekilde başlanacak. Şimdi bununla ilgili biz, bu uygulama başladıktan sonra çiftçi eğitim yayım faaliyetlerimiz de olacak, çiftçi toplantıları yapacağız. Çiftçi müdürlüklerimiz bu konuda bilgilendirme yapacak. Bizim enformasyon birimimiz bununla ilgili her tür görsel yazılı duyuruları hazırlayacak. Milletin kafasının karışık olduğu yerde izah edeceğiz. Yani biz yaptık oldu da değil. Her zaman için tarım bakanlığının eğitim yayım birimi vardır. Bir ayağımız yönetmelikleri uygulamaktır bir ayağımızda eğitim yayım faaliyetlerini yapmaktır, ikna etmektir, insanların kafasında bir şey oluşmasını sağlamaktır. Yani aslında biz insanlarımız baskıcı bir şekilde değil izah ederek yapacağız bunların hepsini. Vatandaş olarak her şeyi bilme şansın yok zaten. Ama biz bu konuda ne yapacağız bize güveneceksin, biz sizi yönlendireceğiz, zaten sen bu yönlendirmeyi nasıl alacaksın? Senin ürünün elinde kalmayacak. Zaten ne oluyordu daha önce vatandaşın bir tanesi patates ekiyordu, diğerleri ekmiyordu, patates para edince ertesi yıl herkes patates ekiyordu, tarlada kalıyordu. Bizim hedefimiz böyle bir şeyin olmaması, zaten vatandaş bunu görecek. Nasıl görecek, ürün elinde kalmayacak, fiyat dalgalanmaları olmayacak. Burada tabii ki pazarlama ilgili unsurlar var bunlar önemli, sözleşmeli üretim önemli. Bunların hepsi sahaya yavaş yavaş nüfus edecek. Tabi bu bir sihirli değnek değil. Bu başlayacak, insanlar bun adapta olacak önce biz hazmedecekler. Uyanlar olacak uymayanlar olacak ama bir taraftan tarım bakanlığı olarak biz bunu uygulamaya devam edeceğiz." (Antalya Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Yeni yönetmeliğin geç kalınmış bir girişim olduğu açıkça görülmektedir. Tarımsal üretimde yıllardır süregelen plansızlık ve düzensizlik, üreticilerin ekonomik zorluklarla karşı

karşıya kalmasına neden olmuştur. Bu durum, özellikle iklim krizi ile birlikte daha da derinleşmektedir. İklim krizinin etkilerini azaltmak ve tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini sağlamak için bu tür planlamaların acilen hayata geçirilmesi gerekmektedir. İklim kriziyle artan ve şiddetlenen afetler ve sosyoekonomik zorluklar, tarımsal üretimin geleceğini tehdit etmektedir. Bu nedenle, yeni yönetmelik ve planlamaların hızla uygulanması, üreticilerin bu zorluklarla başa çıkabilmeleri için hayati öneme sahiptir. Netice itibariyle, tarımsal üretim planlaması ile ilgili olarak başlatılan bu yeni çalışma, tarımsal üretimin düzenli ve sürdürülebilir bir şekilde yapılması için önemli bir adımdır. Ancak, bu çalışmanın gecikmiş bir adım, iklim krizinin etkilerini azaltmak için daha hızlı ve etkili bir şekilde uygulanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Tarımsal planlama ve yönetimde devletin aktif rol alması, üreticilerin karşı karşıya olduğu sosyoekonomik ve sosyoekolojik zorlukların üstesinden gelinmesine yardımcı olacak ve tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini sağlayacaktır. Bu bağlamda, yeni yönetmelik ve planlamaların hızla hayata geçirilmesi, tarımsal üretimin geleceği için oldukça elzemdir.

Tarımsal faaliyetlere ilişkin beklentilerden bir diğer ise *tarımsal alanların sürdürülebilir yönetimine* yöneliktir zira yerel halkın ve yerel aktörlerin toprak reformu ve arazi toplulaştırılmasına yönelik beklenti ve talepleri, kırsal kalkınma, tarımsal üretimin sürdürülebilirliği ve iklim değişikliğine uyum açısından yine geç kalınmış bir uygulamadır. Bu talepler, tarımsal üretimin daha verimli hâle gelmesi ve küçük, parçalı arazilerin birleştirilerek daha verimli hâle getirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

> "Yani tamamıyla sistemin şuna yönelmesi lazım profesyonelleştirecek. Çiftçiliği, üretimi profesyonelleştirecek. Yani diyecek ki yapabilen insanların eline her tarım işletmesini, bir esnaf dükkânı gibi görecek, işletmeymiş gibi görecek. Herkes önüne gelen, bu adam bakkalsa tarla ekmesin ekonomik anlamda. İşletme olarak ben çiftçiysem bu tarlaları ben ekiyim, devlet buna hükmedebilir. En basitinden miras yoluyda 3 kardeş, 4 kardeş bölünüyor araziler. Burada 100 dekarlık bir alan varsa, arazi varsa, birisi uçak mühendisi diyelim, birisi doktor, birisi kasap birisi çiftçi. 100 dekarlık arazinin, doktor da 25'ini alıyor. Çiftçi de 25'ini alıyor, bunu almayabilir, buradan başlanabilir bu çözüm. Ne yapabilir? Kardeşim aranızda çiftçiliğe müsait olan ya da halihazırda çiftçilik yapan kim var? İşte Ahmet var. O zaman sen bu arazi paylaşımında bu arazileri sen alacaksın. Şu kadar sürede de kardeşlerine ödeyeceksin. Bu şekilde ne yapmış oluyor? Araziyi bölmemiş oluyoruz bir." (L-7, Erkek, 29, Üniversite, Çiftçi-Hayvancı ve Koop. Yetkilisi)

> "Bir de mesela bizim burada en büyük sıkıntı arazilerimizin çok küçük olması. Yani bütünleşme burada şart. Yani burada bir bütünleşme olmuş olsa, hatta bir ara proje falan yapıldı. Öyle bakanlıkta kaldı. Yani sonra bir ilgilenen olmadı. Burada en büyük sorun bütünleştirme, toplulaştırma. Bunu yapmanın önünde hiçbir engel yok. Sadece işte bunu özel yaptırma şansın yok. Çünkü özel yaptırsan öteki adam diyor benim arazim iyi yerde diğeri kötü yerde. Ama devlet buna el atarsa kimse bir şey diyemez. Yani burada en

büyük sorunumuz birleşmede, bütünleşme de. Yani bütünleşse, ben diyelim ki 100 dekar yer ekiyorsam bunu yakıtta en az yarıya düşürürüm fiyatı, verimde de iki katına çıkarırım. Mesela yolu olur, suyu olur. Bizim burada sulama şansımız yok araziyi. Öyle bir imkân olmuş olsa çünkü bazı yerlerde görüyoruz adamın tarlasının yolu var, yolun başında suyu var, gerekirse sulayabiliyor. Gerekirse de istediği zaman ekip dikebiliyor ama bizim arazi ortada oluyor, giremiyorsun, çıkamıyorsun. Sonra başkasının arazine iniyorsun hem de araziler çok küçük. 2 dönüm 1 dekar, 3 dekar, 5 dekar… En büyüğü bizde 10 dekar, 10 dekar oldu mu büyük tarla. Yani o sıkıntı da var bizim burada. Parçalı çok parçalı. Benim 200 dekar belki 25 parça veya 30 parça yani çok parçalı… Bu zamanı, maliyeti falan hep artırıyor. Şimdi diyelim ki, köyün girişinde tarla var. 3 dönüm, ben ona 5 defa gidiyorum, 6 defa gidiyorum biçtirinceye kadar. Ha bu şurada yakın olsa veya bir tane olsa, masraf da yarıya düşer işçilikte yarıya düşer… Yani en büyük sıkıntımız köyde bu. Çiftlikte de bu yani. Devlet diyecek mesela buna el atacak. Dedim ya buna imza falan topladık bir ara projeleşti ama bakanlıkta bir ilgilenen olmadı. Tamam diyorlar, hasıraltı yapıyorlar öyle duruyor bizim ki… Yani hiçbir işe engel de yok. Yani devlet buraya geldim ben yapıyorum dese hiçbir engel yok ama dediğim gibi şahsi olursa şimdi şahsi zor olur. Hem imkân yetmeyecek hem de adam diyecek ki işte benim arazim iyi yerdeydi seninki kötü yerdeydi. Zaten bunun devlette örnekleri var. 5-10 parça yapıyor yerine göre, 100 dekar araziyi 5 parça veya 4 parça veya 2 parça yapıyor. Birini orta yerden veya tabandan veriyor. O şekilde olabiliyor." (L-9, Erkek, 52, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Toprak reformu ve arazi toplulaştırılmasının önemi, öncelikle mevcut arazi yapısının tarımsal üretim üzerindeki olumsuz etkilerinden kaynaklanmaktadır. Parçalı araziler, tarımsal üretimin verimliliğini düşürmekte ve üretim maliyetlerini artırmaktadır. Küçük ve dağınık arazilerde üretim yapan çiftçiler hem zaman hem de kaynak açısından büyük kayıplar yaşamaktadırlar.

"Kamulaştırılması ya da hisse kaybı çok zor olur ama yani benim görüşüm, bilmiyorum yurt dışında incelediğim kadarıyla böyle. Şimdi bizim bölgeden büyük tarlalar bizim köyde. Bir Yakaköy'e gidince bakıyorsunuz bir dönüm yer artık bölüne, bölüne, bölüne… Bütünleştirmelere daha çok önem verilmeli. Bütünleştirmeler için de şöyle bir şey var, tapudaki hak sahibini koruduğu için %80-90'ının komple imza atması gerekiyor. Yani buna bakılmaksızın sonuçta devlet yani… buna bakılmaksızın tarlaları bütünleyip işte hak sahipleri arazilerinin bölünmelerine izin vermezse ki kanunlarda değişiklik yaptılar zaten uydurmaya çalışıyorlar ama tam randımanlı bir şey olmadı. O şekilde çalışma yapılıp bilmiyorum, çok zor ama…" (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

"Toplulaştırma, aslında en büyük hatamız da burada. Şimdi an dediğim bir bölüm var. Tarlanın bu tarafı senin bu tarafı benim, bu ortası an. Zaten burada 20-30 santim, bir boşluğum var. Yaklaşık bir 3.000 dönüm araziyi düşünsenize, belki o şekilde 200-300 dönüm fazladan yer. Toplulaştırma, toplulaştırma yapılsa. Mesela orada ürün kalitesi belli olsa, toprak tahlili yapılmış olsa. Burası bahçeyse bahçe. Buğdaysa buğday, arpaya arpa. Bölüm bölüm. Düşünün yani 5 dönüme de traktörle ben gidiyorum. 30 dönüme de ben gidiyorum. Bir dönüme de ben gidiyorum. Herkes farklı farklı gidiyor. Üçü de benim içini de ekiyorum içinin de tiskisini çekiyorum tamam güzel ama bir dönümü düşünün, bir dönüm için belki

> 5-6 sefer gidip geliyorum tarlaya. Öncesinde rahmetli babam anlatırdı. Bülent Ecevit dönemindeki olmuş toplulaştırma. Ona da köylü karşı çıkmış, işte yok, şöyle olur, yok böyle olur. Ha gerçekten toplulaştırma olsa ben dünden razıyım. Bir toplulaşma gerekiyor. Tarımda nasıl bir toprak reformu olması gerekiyorsa sütte de hayvancılıkta da toplulaşmak gerekiyor. Ha ben şunu da isterdim. Mesela 3-4 tane kooperatif birleşip kendinin bir patentini oluşturup, kendi adını verip, bir peynir üretimi yapsa, kaymak üretimi yapsa, böyle bir şey yapabilse… Misal ilerde de olmayacak iş değil şartlar değişirse. Ya da başta fason yapalım, büyükşehrin bir çalışması vardı böyle. O da nasip olmadı." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Arazi toplulaştırmasının yanı sıra, toprak reformu da kırsal kalkınmanın önemli bir unsuru olarak görülmektedir. Mevcut durumda, tarım arazilerinin miras yoluyla bölünmesi, arazilerin küçük parçalara ayrılmasına ve tarımsal üretimin sürdürülemez hâle gelmesine yol açmaktadır. Bu durum, tarımsal üretimin profesyonelleştirilmesini ve ekonomik sürdürülebilirliğini tehlikeye atmaktadır. Toprak reformu, tarım arazilerinin verimli bir şekilde kullanılmasını ve tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlamaktadır.

> "Ne olduğu belli değil yani. Bina çoğaldı. Her yer bina, güzelim bahçeleri kesip kesip... Ondan sonra bu bahçe kesmeye son vermeleri lazım. Portakal ağacı en az 10-12 yılda tam faal meyve vermeye başlar. Bir ağa var mesela, 100 dönüm arsası var mesela üç çocuğu var, ölüyor, üçe bölüyorlar. 30'ar dönüm bahçe kalıyor yetmiyor ne yapacak, kesiyor sera yapıyor ya da serayı kiraya veriyor. Bunları engellemek lazım. Eğer üreticiyi koruyacaksan, mesela Finike portakalımız meşhur portakal ben kime gönderdiysem Antalya'da herkes bu portakal nerede satılıyor, nerede yeniyor, nerede içiliyor diye soruyor. Benim mesela Ankara'da çevrem çok geniş. Bunu engelleyeceksin kardeşi, kestirmeyeceksin tarım alanı yapacaksın. Memleketin tarım alanlarına ihtiyacı var. O meyveye de ihtiyacı var." (K-3, Erkek, 62, Lise, Çiftçi-emekli)

> "Dediğim gibi önce 2B sorununu çözmek lazım, bence. Toprak reformunun olması gerekiyor ciddi bir şekilde. Adam eğer devirlerini falan yaptırmıyorsa ya da adamın toprağı burada, ama kendisi Antalya'da, ekmiyor, biçmiyor, abisine de ektirmiyor. Aralarında sorun var. Niye boş dursun, onu da ekeceksin, biçeceksin, onun da sigortasını yaptıracaksın. O itilafların çözülmesi lazım." (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

Yerel halk ve aktörler, toprak reformu ve arazi toplulaştırılması konusunda devletin acil eylem ihtiyacına işaret etmektedir. İlgili kurumların bu süreci yönetmek ve gerekli yasal düzenlemeleri yapmak için harekete geçmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, devletin arazi toplulaştırma projelerini hayata geçirmesi ve tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini sağlamak için gerekli altyapı yatırımlarını yapması gerekmektedir. Toprak reformu ve arazi toplulaştırılması sürecinde, yerel halkın ve çiftçilerin görüş ve taleplerinin dikkate alınması da büyük önem taşımaktadır. Toprak reformu ve arazi toplulaştırması sürecinde yerel halkın ve

çiftçilerin katılımının sağlanması, bu sürecin başarılı olmasını ve tarımsal üretimin verimliliğinin artırılmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda, yerel yönetimlerin ve kooperatiflerin bu sürece aktif olarak katılması ve çiftçilerin bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

> "Evlerin çatısı veya ortak evleri bizim maalesef çok dayanıklı değil. Bunda da devletimizin eksikleri var çünkü. Üretiyor adam, doğru dürüst bir ev yok, derme çatma, çadırda yaşar gibi. Yaşam biçimi olmayan kaydırmalarda şey yapıyoruz. Çünkü devlet izin vermiyor veya işte belediye bu konuda da kendisi çaba yapsa da devlet izin vermiyor, diyor. Bir ortakçı evinin veya işçi evinin düzgün bir şekilde olması lazım. Bu da üzüyor beni. Çünkü neden, sen şimdi akşam yattığında güzel uyuyabilirsin, rahat bir şekilde uyuyabilirsen ertesi gün içinde de çok rahat gidersin ama rahat uyuyamadın, üşüdün altından su geldi, oradan rüzgâr geldi işte veya çoluğum çocuğum var. Rahat bir gece geçiremediği isem ertesi gün zaten streslisin? Yani bugün en üst tepedeki makamdaki insan rahat uyku uyursa ne kadar rahat bir işine dönebiliyorsa; çiftçi ondan 4 kat daha haklı. Çünkü çiftçi tamamen bütün hava şartları bütün muhalefetle karşı karşıya. Yağmurunda, suyunda, çamurunda, rüzgarında, fırtınasında, sıcağında, her türlü etkene çiftçi açık ve ben özellikle bu çiftçi BAĞ-KUR'larının yani emeklilik olayında vücut yıpranma olayı polisle askeriyede, hekimlerde nasıl varsa aslında ilk başta askerse ikinci sırada kesinlikle tarımın olması gerekiyor. Nasıl askersiz bir ülke düşünemiyorsak; bayrağımızı koruyan, bizi koruyan, akşam yattığımızda rahatça uyumanızı, bizim bütün konforunuzu veya bütün güvenliğimizi sağlayan güvenlik güçleri var ise, bizler yani çiftçiler olmazsak hiç yani aç kaldığında ne kadar sağlıklı kalacağına ne kadar çalışabileceğini ne yapacaksın veya ne kadar huzurum olacak. Tamam, açık belki yatabilirsin iste üzerine giydiğin yırtık olabilir, eski olabilir, dikişli olabilir, eyvallah ama aç yatamazsın. Yani böyle de bir şey var. Ortakçı evleriyle ilgili çok çalışma yaptım, çok çalışma yaptım. Bir türlü çözemedik. O işi çözemedik çözsek de prosedürleri çok ağır ve onu benim çiftçimin yapma şansı asla yok. Özellikle işçiler, adam konteynırda kalıyor, konteynır da kalınır mı? Mecbur kalırsan kalırsın 12 ay konteynerde kalınır mı, kalınır mı yani konteynır bile değil, yani. Bugün birçok ülkede veya Türkiye sınırları içerisindeki birçok vatandaş oraya hayvanlarını bağlamaz, kedisini, köpeğini koymaz. O şimdiki ortakçı evi veya işçi evi dediğimiz adamların insanların barındığı yerde. Yani canlı varlığın yaşama şansı zor gibi bir şey yani. Ama maalesef tarım işçileri veya işte ortakçı olsun veya işte sera evleri olsun maalesef böyle. Bu da beni çok üzüyor. Bunlar yer sahibinin kendilerine ait. Yer sahipleri bunu yapmaktan memnun olacak zaten. Yani yapabilseler, herkes yapacak zaten en azından şimdi işte atıyorum Suzan Hanım yapmış, Ayşe Hanım da yapsın ya ben Suzan Hanım'ın oradaki işçi veya ortak diyecek ki burada evim çok iyi. Oraya varacak, affedersin ahır gibi. Yani bu zaten bir rekabete girecek. Bunu yapmayacak yer sahibi ya da ağa da yok. Ama ruhsat alınamıyor, ruhsat verilmiyor. Hemen şikâyet olduğunda hemen belediye mecburen şikâyet olduğu için mecburen gitmek zorunda ruhsatsız diye. Biz çok büyük bir şey istemiyoruz. Bize 70 metrekare olsa, altı depo üstü ev, mis gibi olur. Ne olur altında 70 metrekare depomuzda biz sandığımızı ilacımızı, gübremizi bütün tarımda kullandığımız alet takımı elemanları orada muhafaza ederiz. Bizim o tarım aletlerimiz de perişan. Sıcakta güneşte, yağmurda... Çünkü bugün, bir kasa 100 TL. Bu kasanın 3 sene dışarıda açık alanda kaldığında güneşe maruz kaldığı bu soğuğa yağmura maruz kaldığını düşünürsek 2 senede plastik bu kasa kırılacak. Çatır çatır patlayacak çünkü neticede plastik. Hortum vesaire afette de zarara çok açık tabi alıyor, savurup gidiyor. Mesela hortumda ta denizden ta yukarıda 50. Yıl Mahallesine kasa geldi. Havada uçup gidiyor ama öyle bir şey olsa depoda olsa; hiçbir şey

olmayacak veya daha az zarar verecek oradan gitti. Belediyeye yaptık, bakanlıklara yaptık, valiliğe yaptık. Ankara'da vekillerimiz ile görüştük. Tarım Bakanlığına aktardık. Yani biz çok böyle lüks konak istemiyoruz, lüks ev istemiyoruz." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

Tarımsal üretimin ekolojik ve ekonomik sürdürülebilirliği bağlamında öne çıkan beklentilerden bir diğeri ise havza bazlı tarımsal yönetimin etkin bir şekilde uygulanmasıdır. Mevcut tarımsal destekleme politikalarının ülke genelinde aynı şekilde uygulanması, farklı ekolojik ve iklim koşullarına sahip bölgelerdeki üreticilerin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, tarımsal desteklerin havza bazlı olarak düzenlenmesi, her bölgenin özgün koşullarına uygun ürünlerin desteklenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

"Yani devletin bilhassa bu konuda desteklemeleri bölge bölge değil, havza modeli yapması lazım. Örnek veriyorum, Antalya'da misal mısıra destekleme veriyorsa yüklü miktarda burada, burada yetişebilen bir ürüne destekleme vermesi lazım. Ya bu çok önemli, her yerde mesela mısıra 50 TL destek veriyor, arkadaş Antalya'daki adamla Tekirdağ'daki adam bir mi? Orada eken adam silajlık mısırı dekardan 10 ton alırken Korkuteli'ndeki adam 5 ton alıyor. Orada o ürünü destekle, fazla ver. Burada başka birini, hangisi iklime uygunsa toprak yapısına uygunsa onu destekle. Yani öyle olması lazım ama yurt genelinde bir şey çıkarılıyor. Yonca şu kadar destek, her bölgede aynı, her bölgede aynı geçiyor." (L-11, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Yani havza bazlı olması gerekiyor. Bu alan belli zaten, Korkuteli aslında Burdur göller bölgesinde. Bu duruma göre hareket edilmesi gerekir aslında. İl sınırları aslında çok sıkıntılı bir şey. Antalya'nın Gündoğmuş Akseki İlçeleri var. Ne alakası var onun turizmle. Ben Erzurumluyum aslında; Erzurum'dan daha beter yerler var Akseki'de. Onu bir türlü çözmüyorlar. Valla bu konuşmamızın faydası olur inşallah. Özellikle şu havza bazlı duruma geçse süper olacak. Korkuteli'nin, Burdur tarafına eklenmesi hakikaten süper olacak." (Korkuteli Tarım Kredi Kooperatif Başkanı)

Havza bazlı tarımsal yönetim, su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımını da sağlayacaktır. Özellikle su kıtlığı çeken bölgelerde, su tüketimi yüksek ürünlerin desteklenmesi yerine, kuraklığa dayanıklı ve su tasarrufu sağlayan ürünlerin teşvik edilmesi gerekmektedir. Bu tür bir yaklaşım hem su kaynaklarının korunmasını sağlayacak hem de iklim değişikliğinin etkilerini azaltacaktır. Devletin bu konuda daha sert bir tutum takınarak, su stresi olan bölgelerde su tüketimi yüksek ürünlerin destekleme dışı bırakılması ve kuraklığa dayanıklı ürünlere destek sağlanması gibi önlemler alması gerekmektedir.

"Antalya gerçekten o anlamda çok farklı yani bir taraf tarım yapıyor, bir taraf turizm yapıyor. Haklı vatandaş ama il sınırları bu şekilde belirlenmiş. Bence bu tür talepler, özellikle iklim değişikliğine yönelik bu farkındalıklar emekleme noktasındayken, iletildikçe, belki o siyasi sınırların dışına çıkmış olacak, idari sınırların ki bu eylem planları da o anlamda belki şekillendirilebilir ilerleyen zamanda Antalya gibi

> bölgelerde. Bambaşka bir şeyi var her anlamda, yani kıyıyken kıyı ilçelerin sorunları bambaşka dolayısıyla biz de burada kamu kurumu olarak, il müdürlüğü olarak denetimlerde yaşıyoruz. Bir tarafta dağın tepesindeki mermer ocağının denetim şekliyle, kıyıdaki örnek veriyorum en fazla atık su, otellerden kaynaklı kirliliklerde de çoğu zaman olabiliyor. Dolayısıyla Antalya o anlamda çeşitli." (Antalya Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü)

> "Tabii ki ekolojik tarıma geçmek en önemlisi. Ne bileyim işte tropik meyve üretiminin, ne bileyim muz üretiminin, şunun bunun vesaire. Hani zaten Bakanlığımızın bununla ilgili eylem planı var. Bunun daha ciddi ve böyle siyasi bir korku gütmeden net ve kararlılıkla sürdürülmesi gerekiyor. Bakanlık var aslında, su kısıtı olan bölgelerde bazı ürünlerin mesela fazla su isteyen ürünlerin destekleme dışı bırakılması gibi bir şey veya kuraklığa dayanıklı ürünlere destek sağlanması gibi ve havza yönetim planı gibi bir şey var. Yapılması gerekenleri devletimiz elinden geldiğince ortaya koyuyor. Devletin bu konuda biraz daha sert bir tutum takınarak birtakım tedbirler alması gerekiyor. Onu da uygulamak bize düşecek. Hayvancılık konusunda da zaten bir ara hani Bakan Yardımcısı diyor ya hayvanlar metan gazı falan... Şöyle et üretimin karbon ayak izinin yüksek olduğu bir gerçek ama hani dünyayı batıracak bir şey değildir." (Manavgat Tarım ve Orman Müdürlüğü)

Ayrıca, havza bazlı yönetim, tarımsal üretimin planlanmasında ekolojik faktörlerin daha fazla dikkate alınmasını sağlayacaktır. Antalya gibi çeşitli ekolojik ve iklimsel koşullara sahip bölgelerde, tarımsal üretimin her bölgenin özgün koşullarına uygun şekilde planlanması, tarımsal verimliliği ve sürdürülebilirliği artıracaktır. Örneğin, Antalya'nın kıyı bölgelerinde tropik meyve üretimi teşvik edilirken, dağlık bölgelerde su tasarrufu sağlayan ürünlerin desteklenmesi gibi stratejiler, tarımsal üretimin daha dengeli ve verimli olmasını sağlayacaktır.

Görüldüğü üzere, katılımcıların tarımsal faaliyetlere ilişkin beklentileri, çeşitli alanlarda yoğunlaşmaktadır: tarımsal desteklerin artırılması, su ve kuraklık yönetimi, örgütlenme ve bilinçlenme faaliyetlerinin güçlendirilmesi, dayanışma ve temsiliyet mekanizmalarının geliştirilmesi, denetleme ve düzenlemelerin etkinleştirilmesi, tarımsal faaliyetlerin kayıt altına alınması ve kapsamlı tarımsal planlama, tarımsal alanların sürdürülebilir yönetimi. Bu beklentiler, kırsal tarımsal toplulukların ekonomik ve sosyal refahını artırmayı amaçlayan, iklim değişikliğine uyum sağlama ve direnç geliştirme çabalarının merkezinde yer almaktadır.

3.5.9.3.2. İklim Afetlerine İlişkin Beklentiler

İklim afetlerine ilişkin beklentilerin Manavgat, Korkuteli ve Kumluca arasında hem afetin türü hem de afet ile iklim krizi arasındaki kurulan bağın kuvveti açısından farklılık gösterdiği görülmektedir. Her üç vakada da yerel halkın ve yerel aktörlerin afetler özelinde karşılıklı beklentileri bulunmakla beraber, doğrudan iklim krizinin kendisine ilişkin beklentilerin Korkuteli özelinde öne çıktığı görülmekte; bunda, yerel halkın yavaş ve aşamalı

gerçekleşen bir etki olan kuraklık ile iklim krizi arasında kurulan bağlantının, orman yangınları ya da hortumlar ile iklim krizi arasında kurduğu bağlantıdan daha kuvvetli olması rol oynamaktadır. Bununla birlikte sıklaşan ve yoğunlaşan iklim afetlerine ilişkin belirtilen doğrudan beklentiler de kuşkusuz iklim krizine uyum ve direncin önemli unsurlarıdır.

Manavgat'ta ifade edilen beklentiler; yerel halk nezdinde orman yangınları ile mücadele kapsamında, yerel aktörler nezdinde ise orman yangınlara uyum ve direnç ekseninde şekillenmektedir. Bu bağlamda yerel halk daha ziyade yangınla mücadelede su, hava ve kara gücüne odaklanırken; yerel aktörler eğitim, bilinçlenme ve topluluk bazında uyum stratejilerine odaklanmaktadır.

Yangınlarla mücadelede *suya erişim*, köylerdeki yerel halkın ve muhtarların ortak bir talebi olarak öne çıkmaktadır. Muhtarlar ve köylüler, yangınların etkisini azaltmak için suya erişimin kritik olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, yerel yönetimlerin su depoları ve jeneratörler gibi altyapı yatırımlarına öncelik vermesi gerektiği belirtilmektedir. Muhtarların ifadelerine göre, köylerdeki mevcut su depolarına jeneratör eklenmesi, yangın anında su kesintilerini önleyerek müdahale kapasitesini artıracaktır. Ayrıca, yangın mevsiminde geçici olarak jeneratör yerleştirilmesi, köylülerin kendi imkânlarıyla yangına müdahale edebilmesini sağlayacaktır.

> "Orman zaten kendi derdi, derdi kendinden aşkın, onlara bir şey söyleyemem. Ama Kaymakamlık ve Manavgat belediyesinin yapması gereken şeyler vardı. Türk milletinin başına illa bir şey gelecek ondan sonra anlayacak. Yine eksiklik var. Kuraklığı azaltmak için bir şeyler yapılabilir. Manavgat belediyesi bu afetler için bir bölümde bir faaliyet yapılabilir. Ama hala yapılmıyor bakın biz bunu unuttuk. Şu an kimse hatırlamıyor. Yarın yine aynı rüzgârlar geliyor, alınan hiçbir önlem yok. Anons yapılıyor, anız yakmakla ilgili imam yapıyor. Şu an kaymakamlıkta da bir önlem yok, belediyede de. Şu an bir kez daha yangın olsun yine aynı şey olur. Çünkü yaşandı bitti, unutuldu her şey. Hiçbir önlem yok. Yine aynı yine aynı, herkes unuttu. Bunun için bazı şeyler yapılabilir. Mesela her köyün kendine ait su deposu var. Su depolarından bir çıktı yapabilirler mesela tankerleri doldurmak için. Büyük bir vana yapabilirler. Ağzını kapatabilirler. Bu köyde yangın mı çıktı hemen açar doldurur halk. Sondajdan çıkmış su. Her köyün içine bir tane yapılsa köylü kendisi mücadele edebilir. Buradaki tek sorun, kaçanlarda da, susuzluktu. Yangın şuraya yukarıya geldiğinde biz traktörle yangının üzerine gittik su tankeri arkamızda. Bu tarafa salmayalım diye. En azından köye gelmesin diye. Su olsa herkes evinin başında dursaydı, kimsenin evi yanmazdı bu memlekette. Bu yüzden su depolarında jeneratör olması gerekiyor. Hiç değilse en azından 2 aylığına koy yangın sezonu için. Kışın jeneratörü arazözü ne yapayım ben? Ama en azından temmuzda ağustosta koy bir tane jeneratör ki mücadele edebilelim. Ben bu yaşımda bunları düşünüyorsam, herhalde kurumun başına geçmiş siyaset yapan, halkın oyunu almış adamlar da bunlara kafa yoruyordur herhalde. Depoya bir jeneratör takacak hepi topu. Her köye iki tane yapsa ne olur, ölür müsün? Belediyenin ve kaymakamlığın arabaları 30 liralık yakıtla cirit atacağına köylere ikişer tane bunu yapabilirler. Bizim koyunlarımızı kurtaran bizim çeşmemiz." (M-1, Erkek, 41, Lise, Hayvancı-ormancı)

> "Köy için Suzan Hanım bizim burada sondaj kazmamıza gerek yok. Koskocaman bir ırmağımız var, denize dökülüp gidiyor. Yukarda kocaman üç tane barajımız var Oymapınar ve Kepez Barajı. Şimdi de Naraz Barajı yapıldı. En yukarıdaki barajdan sulama sistemi yapıldı Belenobası köyünden Gebece Köyüne kadar. Ne güzel o kıraç topraklar sulanıyor ama bizim burada yok. Yani kaynak suyuna gerek yok. Hiç elektrik harcamadan o suyu buradan geçirebilir devlet istese her türlü sulanır yani. Bu sefer de indirdiğin yerlere yangın çıktı yerleri yap yangın olduğunda müdahale et. Bu yapılır mı yapılmaz mı bilmem ama köydeki su deposuna bir jeneratör koyulsa süper olur. Su olsa herkes çatısını evinin önünde odununu sulayıp gitse evler hızlı yanmaz. Kupkurunun yanası var nemli olanın yanası var. Su hayattır her türlü." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

Köylerde su depolarının yanı sıra yangın vanalarının da kurulması gerektiği dile getirilmektedir. Elektrik kesintileri sırasında devreye girecek jeneratörlerin, yangın vanalarına su sağlayarak yangının yayılmasını engelleyeceği ifade edilmektedir. Bu tür altyapı yatırımlarının, yangın esnasında itfaiyenin su kaynaklarına hızlı erişimini de kolaylaştıracağı vurgulanmaktadır. Muhtarlar, belirli noktalarda itfaiyenin su doldurabileceği su havuzlarının ve su dolum tesislerinin tahsis edilmesinin önemine dikkat çekmektedir.

> "Şimdi önce köyün içinde iyi bir vanalı sulama sistemi olması lazım, köyü kurtarmak için bu sistem olması lazım. Mesela bak pompaya bir jeneratör konsaydı olurdu ama cereyan gitti su gitti tamam bitti. 4 tane yangın vanası olması lazım. Şuraya bir tane kondu Yangın vanası ama ne panosu var, ne hortumu mu var, hiçbir şey yok. Bu sistem olması lazım." (M-26, Erkek, 79, İlkokul, Emekli-hayvancı)

> "Bundan sonra işte pompalar yapılıyor, su hatları değiştiriliyor, hepsi yenileniyor, bundan sonra müdahale olur. O adam evinde oturur, musluğuyla sulama yapar evini yakmaz. O da büyük bir sorundu, Allah'ın izniyle o da çözülüyor. Şimdi jeneratör devreye girdiği an bütün köylere aynı şekilde su basacak, evlere su gidecek, aynı şekilde gidecek. Pompadan depolara basacak, depolardan da dağıtım oluyor zaten salıveriyorsun, deponun biri birisi dağın dibinde gene diğeri de dağın dibinde o depolardan suya ulaşılabilecek yani. Hani Manavgat'ta su sıkıntısı olur. Burada olmayacak." (M-Muhtar-2, Erkek, 57, İlkokul, Esnaf)

> "Yollar da çok bozuk ağır tonajlı arabalardan bir de ASAT su çalışması yapıyor, onlar da kazdı. İçme suyu deposunun oraya ve sulama suyuna da jeneratör koyulacak, özellikle istedim. İçme suyu olarak önceden bir proje vardı. Ama müteahhit batınca yarıda kalmış, sonra tekrar gündeme aldırdık. Üzerine de zaten yangın olunca bu iş pekişti. Şu anda farkı şu olacak. Eskiden yangın hidraforlarını koyacaklarını düşünmüyordum ama şimdi hem içme hem sulama suyuna hidroforları ve jeneratörleri yerleştirecekler ve elektrik sorunu bağlantılı olarak da su sorunu olmayacak yangın durumunda. Eğer o sulama suyu olsaydı Sığırcılarda kimse evini yaktırmazdı. Çünkü basınçlı bir su var o suyla herkes evini kontrol edebilir çünkü çevresi orman olan bir ev yok. Orman olsa hadi bir şey yapamazsın ama yanan evlerin

olduğu yerler açık, tamamen açık. Ama şu anda, tabii yangın çıksa da yanacak bir yer yok (gülüyor)." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

Ayrıca, köylerin su kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılması gerektiği belirtilmektedir. Barajlardan ve nehirlerden suyun köylere yönlendirilmesi, elektrik harcamadan suyun kullanılmasını sağlayarak hem sulama hem de yangınla mücadele için kritik bir kaynak oluşturacaktır. Bu sistemlerin kurulması, yangın esnasında köylülerin evlerini ve tarlalarını sulayarak yangının yayılmasını önleyebilmelerini sağlayacaktır.

"Şimdi su sistemli bir şekilde yapılıyor. Jeneratörü de konacak. Öyle güzel bir sistem döşeniyor. Pompa konuyor, suyun bastığı yere pompayla basılacak, orada da jeneratör olacak. Su kesildiğinde otomatikman jeneratör devreye girecek. Şu an bu yapılıyor. Şimdi Tepe köye kadar Delioğlan, Karavca, Belenobası bir sürü köye kadar hat çekildi. Oymapınar tarafına çekiliyor. Şimdi buradan da hazırlıyoruz zaten görmüşsünüzdür gelirken hatlar döşeniyor. Yangın söndürme pompaları şeyleri konuluyor, yol kenarlarına koyulacak. Şimdi güzel bir sistem yapılıyor. Bunda Murat Kurum'un biraz kıyaklığı güzelliği oldu. Bana dedi ki burada, "muhtarım köyün neden bu kadar fazla yandı" dedi. "Suyla elektrik olmadığından oldu" dedim. İller Bankasını aradı talimat verdi. Güzelyalı şu güzergahta filan yere şu kadar para çıkartalım buranın su güzergahı yapılsın. Ben buradan turizme zarar verirsiniz diye yapan müteahhitte aşağıdan başlattım. Şimdi yine yaza denk geldi, kazıp durdular. Önce aşağıdan başlıyorlardı, ben Tepeköy'den başlattırdım. Yani bütün bu tarafın köyleri sıkıntısız oluyor. Kalıcı, kalıcı bir sistem yapıyorlar. 500 tonluk bir depo yapılan. Sağolsun yardım eden yetkililerden de yapanlardan da Allah razı olsun. Önünü Çevre ve Şehircilik Bakanı açtı, Büyükşehir de döşemesini yapıyor. Birlikte çalışıyorlar. Yani Büyükşehir yapıyor. Suyun basıldığı yerin başına, pompanın başına jeneratör konuyor. Yani otomatikman devreye girecek. Bayağı konuştuk, sohbet ettik (gülüyor)." (M-Muhtar-2, Erkek, 57, İlkokul, Esnaf)

Muhtarların ve köylülerin ortak talepleri arasında, köylerde suya kesintisiz erişimi sağlayacak kalıcı sistemlerin kurulması yer almaktadır. Bu talepler, köylerde yangınla mücadelede yerel direncin artırılması için önemli bir adım olarak görülmektedir. Yangın mevsiminde geçici çözümler yerine, uzun vadeli ve sürdürülebilir altyapı yatırımlarının yapılması gerektiği belirtilmektedir. Sonuç olarak, yangınla mücadelede suya erişim, yerel halkın ve muhtarların beklentileri doğrultusunda, köylerin direnç kapasitesini artıracak en önemli önlemlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu taleplerin karşılanması, yangınların yol açtığı hasarı azaltmak ve kırsal alanlarda yaşayanların yaşam kalitesini korumak adına kritik bir öneme sahiptir.

"Şimdi şöyle yaptık, hep tecrübeyle tabii. Su dolum tesisi tahsisi istedim itfaiyeler için. Şimdi yapmışlar, köyün girişine kadar belirli noktalarda itfaiye sapakları olacak. İtfaiye su dolduracak yolun kenarından.

> Bunu yaptık. Buna benzer tedbirler almaya çalışıyoruz ama bakalım nasıl olacak. Orman köylerinde genelde, biz orman köyü olarak geçiyoruz, aynı zamanda turizm bölgesinde ama belirli su havuzları, itfaiyeler burada su aradı durdu. En büyük sıkıntının biri de buydu. Su havuzları yapılması lazım. İtfaiyenin suyu bitmiş nereden su dolduracağını bilmiyor. Biz de tarif edemiyoruz, şuraya git buraya git o hengamede. Evlerde su yok, itfaiyeler de yok, suyun içinde evleri yaktık." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

> "Şimdi yangın gelmeden poyraz estiği için bizim 3 gün önceden cereyanımızı kestiler. Ormanda dairesi diyor böyle böyle kesiyor. Kesildiği an bizim suyumuz da gidiyor, köyün köylünün eli ayağı bağlanıyor yani su olmadı mı bitti hadi cereyan yok tamam. Biz ne zamandır istiyoruz bir jeneratör koyun bir tane. Cereyan gitti mi, jeneratör devreye girsin, bizim suyumuz olsun. Birçok evler öyle yandı yani susuzluktan. Hayır, jenaratör sözü verdiler ama yapılmadı. Hiçbir önlem yok, hiçbir şey yok. Ben suya bir tane hidrofor koyalım dedim su deposunun oraya. Onu da koymadılar. Ama aşağı yolun oraya gelen itfaiyeler su alabilsin diye bir tane hidrofor koymaya söz verdiler. Bir tane Dikmen tarafına bir tane bizden tarafa. Öyle bir şey olsa yani bize çok faydası olurdu." (M-Muhtar-8, Erkek, 48, İlkokul, Çiftçi)

Yerel halkın yangınla mücadele için suya erişim talepleri ile ASAT ve AFAD temsilcisinin anlatıları, büyük ölçüde örtüşmektedir. Halk, köylerde su depolarının jeneratörlerle desteklenmesi ve yangın hidrantlarının kurulması gerektiğini vurgularken, temsilciler, bölgede şebekenin tamamen yenilendiğini, depoların modernize edildiğini ve jeneratörlerin kurulduğunu belirtmektedir. Ayrıca, belirli bölgelere yangın hidrantları yerleştirildiğini ve arazözler için özel tedbirler alındığını ifade etmektedir. Bu durum, halkın taleplerinin büyük oranda karşılandığını göstermektedir. Ancak, ASAT temsilcisi, kırsal alandaki su istismarına dikkat çekerek, bu tür önlemlerin sürdürülebilirliğinin zorluklarına işaret etmektedir. Bu analiz, yerel halkın beklentilerinin ve ASAT'ın gerçekleştirdiği eylemlerin örtüştüğünü, ancak uygulamada bazı zorlukların devam ettiğini ortaya koymaktadır.

> "Biz şebekeyi komple yeniledik o bölgede. Eskiden gelen hatları komple yeniledik, depoları modernize ettik. Çalınma ihtimali sınırlı olan yerlerde özel tedbirler alarak jeneratörleri koyduk, yangın hidrantları koyduk belli bölgelerde, arazözler için. İnsanlar su istimale çok açık, yangın hidrantı koyuyorsunuz ona göre bir anahtar yapıyor, tarla sürüyor siz varıncaya kadar depoyu boşaltmış oluyor. İnsanlar öyle yani maalesef çok kolay değil kırsalda şey yapmak". (ASAT)

> "ASAT, köylerin içme suları tesisatlar hep daha öncesinde uzak mesafelere plastik borularla su çekmişler. Bu plastik boruların hepsini yangına dayanıklı malzemeyle değiştirdi. ASAT, hatta içme suyu projesi kapsamında o da çok ciddi bir ihale yaptı ve altyapıyı değiştiriyor, köylere yangın hidratları koyuyor şu anda. Normalde köylerde yangın hidratları yoktur ama o özellikle ormana daha yakın köylere içme suyu alt yapısını yaparken yangın hidratları koyuyor, çünkü iyileştirme dediğimiz şey dedim ya hani biraz öncesinde, öncesinden daha iyi hale getirmekle ilgili. Çünkü yandık! Yanmasaydık keşke ama yandık,

hani bir sonraki yangında benzer problemleri yaşamayalım diye hani bunlar da mühim önlemler çünkü vatandaşın içme suyu borular yandı, su kesildi. Böyle ince, şehir merkezindeki gibi geniş büyük borular değil, yüzeye çok yakın borular. Yüzeyi biraz kazmış altına plastik boru geçirilmiş. E şimdi o yangın kütlesinin altında kalan o su boruları erimiş ve birbirine yapışmış ama komplo teorisine göre devlet evler yansın diye suyu kesti." (AFAD)

Yangınla mücadelede köylerde *çevre düzenlemelerine* ilişkin yerel halkın ve yerel aktörlerin beklenti ve talepleri, sosyal, ekonomik ve ekolojik boyutlar çerçevesinde ele alınmalıdır. Bu talepler, yangınların sıklıkla yaşandığı bölgelerde doğal kaynakların korunması ve ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla şekillenmektedir. Yerel halk, çam ağaçlarının yangın riskini artırdığına inanmakta ve bu nedenle, yangına daha dayanıklı ve ekonomik değeri yüksek bitkilerin dikilmesini talep etmektedir. Örneğin, badem, defne, incir ve zeytin gibi bitkilerin yangın riskini azaltacağına aynı zamanda ekonomik gelir sağlayacağına inanmaktadırlar.

"Artı şöyle bir şey var. Benim devlete aklım ermiyor. Ben köyümün üzerine çam ağacı ekilmesini istemiyorum. Neden istemiyorum. Çamın kozalağı bir atıyor buradan 3 km uzağa düşüp yangın çıkarıyor. Bizim burada köyün altına denizin kenarına orman fıstık çamı ekmiş ihaleye verip toplatıyor, gelir elde ediyor doğru mu? Şimdi bizim burada en güzel ne yetişiyor? Ama bunu söyleyecek muhatap alacak kimse gelmiyor buraya. Ayın 28'inde Tayyip Baba gelecek. Ulaşabilirsem söyleyeceğim. Benim köyümün üstü ormanlıklar taştan çok toprak. Çam yerine, badem, defne, incir, zeytinlik yapsın. Sezonluk bölge bölge kiraya versin. Hem devlete gelir. Hem yansa da çabuk söndürülür hem devlete de katkısı olsun, dağ boşu boşuna durmasın. Bu benim zeytinlerim hiç sulanmaz Allah sulayınca sular kendisi olur. Defne'de çok para var. Bizim burada Avasun köyü var. Çoğu ailenin yıllık 100-150 binlik geliri var defneden. Defne biliyorsunuz tarım sanayisinde, ilaç sanayisinde, kozmetikte, her şeyde kullanılıyor. İşte şimdi adaçayı, kekik ekiyorlar. Artık çam ormanı yerine devlete de katkı sağlayacak bir şey yapılsa çok daha iyi olur. Bu yangın tehlikeleri de bence gider ve birçok kişiye istihdam sağlar. Bu çam ormanının bize zarardan başka bir şeyi yok." (M-7, Erkek, 39, İlkokul, Çiftçi)

"Sadece yanan yerlerin yerine yangına dayanıklı ağaçların dikilmesi üzerine biz de o yönde görüş bildirdik yani kızılçam değil de başka türlü ağaçlar ekilsin diye. Genel bir eylem planı yapılmadı ama." (M-Muhtar-1, Erkek, 42, İlkokul, Esnaf)

"Şöyle yani toplantı yaptıklarında orman bölgelerine şöyle düşündüler. Merkezlere yani yerleşim alanların olduğu yerlere koridor çekmek, belirli bir ağaç ekme yani çam ekmemeyi düşünüyorlar. Çam daha yanıcı, kozalağı ve yaprağı nedeniyle. Değişik bir şeyler ekelim dediler defne gibi daha yeşil olan yaprağını dökemeyen. Uygulamaya geçtiler mi bilmiyorum ama. Yerleşim alanlarının etrafına bir koridor çekmeyi düşünüyorlar. Bakanlıklar, valilik, kaymakamlık hep birlikte toplantı yapıldı, muhtarların görüşleri alındı. Defne de çok yanıcı bir bitki ama en azından toprağı dökülmüyor dökülse de halk toplar

para ediyor sonuçta, satar. Ormanda çalışan kişilerin fikirleri de alındı Orman Genel Müdürlüğü'nün falan." (M-Muhtar-3, Erkek, 45, Üniversite, Çiftçi)

Bu taleplerin altında yatan motivasyonlar arasında, ekonomik kazanç sağlama isteği ve yangınların yıkıcı etkilerinden korunma arzusu bulunmaktadır. Dolayısıyla, gelir getirici türlerin dikilmesine yöenlik beklentiler, hem yangına karşı koruyucu bir önlem hem de ekonomik açıdan rasyonel bir tercih olarak değerlendirilebilir.

"Şimdi biz bu çamlıkları köyden biraz uzak tutmaya çalışıyoruz. Bu yaşlı çamlar var ya. Dedik ki toplantıda biz tüm bakanların hepsi vardı, ben köyüme dedim, çam istemiyorum. Ne ekeceğiz dedi ekmeyip, o da lazım. Biz çam ekmeyin demiyoruz ki, biz köyümüzden uzak dursun, yerleşim yerinin yakınında olmasın, diyoruz. Şimdi belirli noktalara biz öyle deyince keçi boynuzu, defne gibi çok büyümeyen ağaçlar ektiler. Yangında fazla etkili olmayan. Tabii çamlık gene kendi çıkıyor, Hani yaşlı çamların olduğu yerde hiç ekmesen bile kendi tohumundan yine çıkıyor. Şu kadar şu kadar olmuş şimdiden çalışırken görüyoruz. (bilek boyu mesafe gösteriyor). Çam da lazım ama çam da şey tehlikeli ya... Çünkü yüksek olduğu için o yüksekten uçuyor. O rüzgârın etkisiyle 1 km ileri daha düşüyor, bir daha gidiyor o kozalaklarını atıyor, Kıpkırmızı alev gibi aynı bildiğin top ateş atar gibi kilometrelerce gidiyor zaten. Yangının zaten dağılmasının en büyük sebebi o oldu." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

"Şu anda aslında yapılması gereken. Bu bize bir ders oldu. Aslında ders çıkarmamız lazım bu işten. Ama hiç dersten falan hiç alakası yok kimsenin, unuttular gibi hiç olmamış gibi. 10 yıl önceki yangın da bayağı büyüktü. Buradaki 11 yıl önceki yangın. Ben mahalle muhtarı olarak ben üstüme düşen görevler aslında fazlasıyla yapıyorum da belediye zayıf. Kurumlar zayıf öyle diyeyim. Günü kurtarma peşinde herkes. Geriye dönük yani ders çıkarıp ne yapabilirim? planlama yok. Günübirlik planlamalar hep. İçine Kaymakamı da dahil, yani günübirlikçi hep. Bak ben oradan mücadele ettim. Köylüyü cephe aldım karşıma. Irmak başında güzel bir yer vardı, orayı kendi arazisine sokmak istiyordu. Orayı sokturtmadım ben burası dedim. Su pompa istasyonları yapılsın diye mücadele ediyoruz, gidiyoruz, yalvarıyoruz Kaymakamlığa ASAT'a yalvarıyoruz burada sanki ne... ben de umursamayabilirim aslında. Alırsa alsın köylü alsın der geçerim aslında ama işte ileriye dönük bu gibi düşüncelere sahip olan kurumlar yok gözüküyor yani. O zaman artık ben çıktım. Bakanların hepsi vardı. O yangınla biraz da psikolojimiz de bozuldu. Şimdi bellemişler çam, tamam çam eksin, dağlara eksin, daha bir sürü dağlar var. Benim köyümün etrafında çam istemiyorum, yerleşim yerinde istemiyorum, 3 kere yandık çam yüzünden. Evet çam da ihtiyaç ama benzin gibi bu da. Tuttu mu kozalakları fırlayıp gidiyor el bombası gibi patlıyor, ileri ileri fırlıyor. İşte bize sordular dediler ki, muhtarları bu işin en iç kısmında. En baş kısmında. Biz dediler sizin fikirlerinizi ve önerilerinizi önemseyeceğiz. Biz de dedik ki bu şekilde." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

"Kızılçam ekilmemesine ihtiyaç var. Yakın dağlarımıza keçiboynuzu ceviz gibi fidanların ekilmesine ihtiyacımız var. Bir de defne ihya sahalarımızın dağıtılmasına ihtiyaç var. Defne ihya sahamız var burada 20000 dönüm. Herkes 10 dönüm 20 dönüm paylaşır da kendi bakarsa daha güzel olur. Bir de şimdi yaban

> orman da çıkacak defneyi baskılayacak biz baksak daha iyi olacak o yüzden, onu kurutuyor." (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

> "Yangından sonra orman köy yerleşik alanlarının dışına doğru orman alanını çekti ve arada bir set bıraktı, bir boşluk bıraktı. En azından hani yangın olduğu zaman köye atlamadan bu aradaki boşluktan müdahale edilebiliyor. O yüzden ormanın sınırını geri çekti çünkü köylerin sınırını aşağı çekemiyoruz insanlar yerleştiği için. Köylere yakın sınırlara daha zor yanan ve ekonomik değeri olan ağaçlar dikmeye başladılar, defne gibi. Hem vatandaşa ekonomik olarak bir gelir kapısı olsun, defne çünkü kıymetli bir ağaç, hem de defne daha zor yanan bir ağaçmış. Sonrasında Akdeniz Elektrik, bu yangın bölgesindeki bütün elektrik direklerini ahşap direklerden demir direklere döndürdü." (AFAD)

Ancak, bu taleplerin yerindeliği ve sürdürülebilirliği tartışmalıdır. M-16'nın çok güzel bir biçimde ifade ettiği üzere, doğaya müdahalelerimizde kendi acizliğimizi doğadan intikam alır gibi çıkarmamamız gerektiği vurgusu, bu planlamaların ekolojik niteliğine dikkat çekmektedir. Yüksek boyları ve çok uzaklara fırlayabilen kozalakları nedeniyle köylerin içinde ya da yanı başında yer alan çam ağaçları yangın riskini artıcı bir işlev gördüğü için istenmemektedir. Başta anlaşılabilir bir talep olarak görülen bu yaklaşımın yerel halk nezdinde aşırıya kaçtığı görülmektedir. Öyle ki orman yangının yarattığı tüm yıkımın nefret öznesi milyonlarca yıldır orada yaşayan çam ağaçlarına kesilmekte, kimin oranın yerli türü olduğu unutulmaktadır. Öte yandan daha az riskli olduğu ileri sürülerek ekilmesi talep edilen zeytin, badem ya da defne gibi bitkiler yüksek yağ oranları nedeniyle oldukça yanıcı türlerdir. Akdeniz iklimine uygun bir biçimde evrimleşen ve bu yüzden hızlı yayılan çamların köylerin içine kadar girmesinden şikayetçi olan yerel halk, kendilerinin de o ağaçları keserek kendilerine yerleşim alanları oluşturduğunu unutmaktadır.

> "Bu yüzden çamın dibindeki yaprakların yanmasını önlemek bir meşedeki bir söğütteki ya da bir oval yapraklı ağaçlardaki gibi kolay değil zor. Bu yüzden yangını önlemek için yollar açıyoruz ya, bazı yerlere de oval yapraklı ağaçlar dikilmesi faydalı olacaktır. Onlar da yangının bir bölgeden bir bölgeye geçmesini engelleyebilir. Bu tartışmalı bir konu tabii. Bir de doğanın kendi biyolojik yapısına göre kendi ürettiği bitkiyi vermek gerekiyor diye düşünenler de var. Çünkü kendi doğasından farklı bir ağaçlandırma iklimi bile değiştirir. Genetiği tabii ki bozulmamalı. Sonuçta yüzlerce yıldır bu çamlar büyümüş büyüyebiliyor. Yani biz koruyamıyoruz diye kendi acizliğimizi doğadan intikam alır gibi çıkarmamamız gerekiyor." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

Yerel halkın talepleri, ekonomik ve güvenlik kaygıları ile şekillenirken, bazı katılımcıların ekolojik sürdürülebilirlik ve doğa ile uyumlu yaşam vurgusu, çevresel düzenlemelerin daha bütüncül bir yaklaşımla ele alınması konusunda yerel halkın bilinçlendirilmeye ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Zira Orman Bölge Müdürlüğü yetkilisinin

yangınla mücadelede çevre düzenlemeleri hakkındaki anlatıları, uyum ve dayanıklılık ekseninde oldukça yerinde sosyoekolojik yaklaşıma sahiptir. Temsilcinin vurguladığı temel nokta, ekosistemle uyum içinde yaşamanın ve bu uyumun getirdiği sorumlulukların farkında olmanın önemidir. Temsilci insan faaliyetlerinin doğrudan yangınlara yol açtığını belirterek, insanların doğaya karşı daha bilinçli ve sorumlu davranmaları gerektiğini savunmaktadır. Bu bakış açısı, yangınların büyük ölçüde insan kaynaklı olduğunu ve bu durumun yalnızca doğanın değil, aynı zamanda insanların yaşam biçimlerinin de sorgulanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

> "Bir milyon yıldır orada yaşanan ekosisteme ben şimdi vazgeçtim, burayı komple değiştireyim değil, onunla uyumlu olmak. Yani bu şöyle. Doğayla yapılan işlerde, doğayla temaslı yapılan işlerde, Biz uyum sağlayacağız. Biz onların yaşam alanının içerisine gelmişiz, açmışız kendimize bir yer ve onun yanabileceğine dair hiçbir kriteri gözetmemişiz. Yakan yine insan faktörü büyük oranda. Ondan sonra da biz orayı yok ederken onun yok olmasının yanında tüylerimiz ütüldü diye ona bağırıyoruz gibi oluyor. Yani sonuç olarak bizim bu ormanla bitişik olan yerde yaşama biçimimizi, bu küresel ısınmanın getirdiği yeni şartlara da uyumlu bir hale getirmemiz lazım. Hepimizin köylerde kırsalda görürüz işte ocaklığın var. Ya ocaklığın var, orada odun yakıyorsun, etrafın sapsarı ot bu yıl. Bugün yanmadı, dün yanmadı ama yarın yanacak, uyum sağla. İşte ne bileyim sigaranı aldın, kaldırıp attın, yanmıyor olabilir onun notları yakmayacağı gün de var. 10 kere attın yanmadı, rutubetliydi var, rüzgâr yoktu, attığı ot tam kuru değildi yanmadı. Ama on birincide bunun yanacağı, işte ne bileyim orada kömür yakıyor, oradan ormana sirayet ettiriyor. Ormanda işte arabası bilmem ne oluyor, oturuyor oraya ateş yakıyor piknik yapayım diyor yakıyor. İşte akşamleyin serinleyeyim diye gidiyor orada sigarasını atıyor yakıyor. Yani sonuçta insan olarak problemin kaynağında yine biz varız." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

> "Yoğun yanıcı madde, bu Akdeniz lejyonunun doğal bitki örtüsü, yangına, yanmaya eğilimli, içerisinde yanıcı gazları yüksek miktarda reçine ve vesaire organik materyali fazlasıyla barındıran bir coğrafya. Kaderi, olacak yani, bu olmayacak demek gerçekçi bir yaklaşım değil. Zaten belki milyonlarca yıl içerisinde buradaki bitki örtüsü de kendisini bu büyük yangınlara adapte etmiş, yaradılışı da o şekilde. İşte en başlıca türümüz kızılçam, yangından sonra da gençleşmesi en kolay türümüz. Yani bunun altını çizmek gerekiyor. Yangından sonra, elbette yangın büyük bir felaket ama ormanın yok olduğu, kaybolduğu doğanın kendisini yenileme kabiliyetinin olmadığı, gibi bir çıkarım içerisinde bulunmak doğru değil. Bu yangın sonrasında hızla kendisini tabiat yeniden, hatta hızlı bir şekilde, çok daha coşkulu bir şekilde ve yüksek büyüme enerjisiyle yeniden onarmaya başlıyor. Dolayısıyla bu yangınlar olacak biz tedbirlerimizi arttıracağız, mücadelemizi arttıracağız ve onları minimum seviyede tutmaya çalışacağız." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Ekosistemle uyumlu olmanın, mevcut bitki örtüsünü korumanın ve yangına dayanıklı türlerin korunmasının gerekliliğini vurgulayan temsilci, özellikle kızılçam gibi türlerin, milyonlarca yıldır bu coğrafyada yangınlara rağmen varlıklarını sürdürebildiklerini, onların

gerçek anlamda yangına dayanıklı türler olduğunu belirtmektedir. Bu türlerin yerine zeytin ya da keçiboynuzu gibi ekonomik değeri yüksek bitkilerin dikilmesi önerilerinin, uzun vadede yangın riskini azaltmak yerine artırabileceği uyarısında bulunmaktadır. Bu noktada, yetkili, doğaya müdahalelerin ekosistem dengeleri üzerinde yaratabileceği olumsuz etkilerin göz ardı edilmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Gerçekten de bu afetin meydana gelme nedeni hâlihazırda ekonomik çıkarlar uğruna ekolojik dengenin göz ardı edilmesi iken, bu afetlerle mücadele adı altında aynı paradigmayı sürdürmenin, ekonomik çıkarlarla ekolojik denge arasında bir çatışma yaratmanın bir anlamı bulunmamaktadır.

> "Birazda şöyle bir şey mi anladım, hani oradaki mevcut işte kızılçam ve diğer maki formasyonu değiştirilir. Burada harnup vesaire yapılırsa biz burada daha rahat hareket ederiz gibi… Gerçekten öyle bir dünya yok. Bunu köylerin etrafına yapıyoruz bunu, o ayrı ama taşta, duvardan, kiremitten yapılmış evin bile yandığını düşündüğümüzde bir ağacın yanmamasını düşünmek mümkün değil. Burada biraz da konunun tam uzmanı olmayan kişilerin kamuoyunu yanlış yönlendirdiğini de düşünüyorum ben kendi adıma. Hani yangına dayanıklı tür adı altında başka şeyler empoze edilirken kendi asli, gerçekten yangına dayanıklı… Şimdi yangına dayanıklıdan ne anladığımıza bağlı. Bugün taş bile yanabiliyor. Burada yangına dayanıklı tür; milyonlarca yıldır bu coğrafyada yangın geçirmesine rağmen hayatını hala devam ettirmiş, bizim neslimize kadar gelmiş ağaç türüdür gerçek anlamda yangına dayanıklı tür. Bugün orada siz kızılçamları kaldırıp velev ki orayı zeytin, zeytinlik ya da harnup sahaları haline döndürseniz bile, ki zeytin Kızılçamdan daha iyi yanar, Ege'de yanan birçok tarım arazisinin yani ormanla ilintili aynı zamanda da birçok orman yangınının aslında tarım arazisinden ormanlara geçtiği gerçeği de söz konusu. Yani zeytin en az kızılçam kadar yanar kaldı ki harnup da yarar. Orada yaşamanın bir maliyeti var, dikkatli olacaksınız. Yani bu başka hiçbir yolu yok. Beraberce yaşayacağız, uyum yani o uyumun sağlamamız lazım. Yoksa ben çok rahat hareket edeyim hem de ormanda yaşayım, öyle değil. Şu da doğru değil. "Her şey ben yani benim menfaatime olmalı." Tamam bu ormanı da kaldıralım. Bunu da kaldıralım. Böyle bir dünya yok yani. Bu sistemle beraber yaşayacağız. Yani doğru, evimizin dibinde kızılçam ağacı yetiştirmeyeceğiz. Biz bunu zaten söylüyoruz. Oradakileri gerekiyorsa kaldıracağız. Güvenli şeritler oluşturacağız. Oralara daha zor yanan türlerden yapacağız. Bunlarda hem fikiriz, zaten yapıyor bunu bu teşkilat. Buna 2021'de falan başlamış da değil. Bunu 2012'de YARDOP başladı mesela, ondan önceleri de var da. 2008 Taşağıl yangınından sonra başladı, 2010'dan sonra falan teşkilata yayılmıştı zaten. Ha ama her felaket, musibet bir sıçramayı da beraberinde getirebiliyor. Bakın 2008 yangınından sonra da yani her büyük yangından sonra bir geri besleme daha neler yapabiliriz süreci devam ediyor ama daha bir şey yapıp da bir mucize, yani "bir anda dünya değişti", böyle bir şey yok. Yani buna uyum sağlayacağız. Bu işte kurak iklimlerin Akdeniz ikliminde vesairede her zaman olacak yani." (Antalay Orman Bölge Müdürlüğü)

Dahası, yapılması gereken yaşanan bu afet deneyiminin ardından iklim krizinin potansiyel riskleri de göz önünde bulundurularak, *Kızılçam'ı* bir nefret objesi hâline getirmek değil; onu örnek almaktır. Zira bu tür; geçirdiği onca yangına, defalarca yok olmasına rağmen,

yeniden ve yeniden devasa ormanlar yaratabilmiştir ve direnç dediğimiz meziyet de tam olarak budur. Ancak sadece bu yangından sonra dahi aynı bölgede yaşayan insan topluluklarının ne kadar kırılgan hâle geldiği çalışma boyunca detaylı bir biçimde anlatılmıştır. Bu yüzden yerel toplulukların nasıl daha dirençli hâle gelebilecekleri konusunda *Kızılçam'dan* öğrenecekleri çok şey bulunmaktadır. Bu bağlamda Orman Bölge Müdürlüğü temsilcisi halkın bilgilendirilme, bilinçlendirilmesi noktasında birçok proje ve eylemi arttırarak devam ettirdiklerini ancak yerel halktan da bu anlamda beklentileri olduğunu belirtmektedir.

> "Yani sonuç olarak biraz evvelki örnek üzerinden konuşursak, bugün iskân alanı üzerindeki bir evin, metruk bir evin buradan kaldırılması ile ilgili biz ancak yanıcı maddenin evlere taşınması noktasında önerilerde bulunabiliriz ki bunları konuşuyoruz ama bizim iskan alanı üzerinde oranın imarıyla ilgili bir elimizde yetki yok. Ama bir takım kanuni düzenlemeler yapıldı. İmar kanunuyla alakalı, ormana sınırda belli mesafeler bırakılması, imarla ilgili yasal değişmeler, düzenlemeler yapıldı. Kentlerin özellikle ormanın içine gelip ev yapmama yani sıfırına gelip yapmama noktasında. Ha bu paralelde biz eğitimlerimizi veriyoruz. Örnek yani basit bir şey. Bahçedeki otu biçmezseniz ot barut gibi yanar. Bakın ben farklı coğrafyalarda hep çalıştım. Eğer köy bakımlı değilse durdurmanız çok çok zor oluyor. Mesela bir gün yolunuz düşerse Datça'ya gidersiniz, belki de gitmişsinizdir. Datça'nın köyleri, işte ünlü Mesudiyesi, Palamutbüküne vesaire gidin. Belki çok yüksek rakamlı, metre karesinin fahiş fiyatlarla satıldığı araziler görürsünüz, insanlar oraları almıştır. İnanın orada bir metrenin üzerinde sapsarı ot olur. Datçanın rüzgârı hiç bitmez. Ben yıllarca orada görev de yaptım o coğrafyada rüzgârı bitmez, sörf alanıdır biliyorsunuz. Ya adam boyu ot! Bir yangın çıkar, perişan olursunuz. Devletin kaç tane hava aracı, bilmem ne! Evler yanmasın! Çok ev yakmamak için verdiğimiz mücadeleler, aracınız zarar görür, personeliniz yaralanır, çok rezillikler yaşarız. Ya basit bir şey orada tabi benim yaptırım gücüm yok da ilgili belediye bir karar alır. İmar alanı, der ki kardeşim "herkes bahçesini, temizliğini baharın sonunda otunu biçecek, biçmiyorsa ben biçerim faturasını da yaparsın, gönderirsin, öder" diye. Örnek olarak veriyorum yani. Ya kardeşim senin evinin bahçesini temizlememe gibi bir lüksün olamaz. Sen burada 300 metrekare yere 3.000.000 para vermişsin, almışsın içine villa yapacağım diye. Tamam çok güzel, emlak vergini verdin, vatandaşsın. Ama sen koca bir alan, şimdi normal köylü orada yaşadığı için bahçesine bakıyor, ediyor. Özellikle metruk kalan, sahipsiz kalan ya da adamın köyde yeri var, tamam orası zenginler için. Kardeşim bu otu biçiyor musun? Biçmiyorsan belediye ekibini kuracak, getirecek, otu biçecek. Bunun bedeli maliyeti şu diyecek, vergi olarak çıkaracak mesela, bunu ben vatandaş olarak hep düşünmüşümdür. Sadece köyün etrafına bir bant ya da bir yol yapmak suretiyle köyü koruyacağımızı filan zannedersek çok yanılırız. Dolayısıyla yukarıdan düştüğü anda bakın sizin köyün etrafına yapmış olduğunuz bantın bir anlamı kalmıyor çünkü atlıyor zaten. Herkes evin önünü süpürecek. Ottan ilerleyip geliyor, evin kenarındaki çalı çırp odunları evi yakıyor. Bizim kızılçamların vatandaşın damına temas ettiği için yanan örnekler de var. Ormana sıfır olan ama öyle olmayan da çok var. Ama öyle olmayan da var. En azından öyle olmayanı küçük bir palyatif şeylerle bileceğiz. Bununla ilgili bir Avrupa Birliği destekli projemiz var. Muğla ve Antalya'yı içeren Eko projesi diye temeli halkta bu farkındalığı üretmek. Bizim zaten bu projeye hakkında bilgimiz de var. Bu projeyi bir nevi aslında uyguluyoruz bile ama yine proje projedir ki faydalı olacağını da düşünüyoruz. Antalya'dan 20, Muğla'dan 20 ki bunların 5 tanesinde vurgulayacağız.

> Bu köylerde hem bu dediğiniz anlamda eğitim ağırlıklı üstelik de hedef kitle olarak daha çok kadınlarımızın seçildiği bir proje olacak, yürütücüsü de onlar olacak ağırlıklı olarak köyde. Bilinçlendirmeden tutun köyde bir örneğin alarm verildiğinde nerede toplanılacak, alarm sistemine kadar bugün köylerimizi tahliye ettiğimizde toplanın dediğimizde toplanma yerlerinin dahi net anlamda belli olacağı şekilde, bakalım başlayacağız. Yani oradan iyi bir şeyler üretebilirsek, proje geçen yıl başladı. Belli noktaya geldi. Bu yıl işte gidip o köyde sizin yaptığınız gibi anketler yapılacak neler önceleyeceğimiz belirlenecek filan." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

> "Bizim en fazla 5 km arayla su toplama çukurlarımız var. Yaklaşık bunlar 800 ile 1.200 ton su alıyor. Yani derelerimiz var, şeyimiz var. Yani su bulunur, her zaman da bulunuyor. Kuyu var, kuyudan çeker, işte bizim depolardan alır, zaten bizim arazözler falan da geliyor. Önemli olan bence, birincil önemli olan bence, yanıcı maddenin azaltılması." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

> "Ben biraz şöyle düşünüyorum, ya şimdi sonuçta şu da var. Birazcık toplumun hassasiyet göstermesi lazım. Daha ne olmalı ki hassasiyet göstereceğiz. Yani tamam, "nerede bu devlet, nerede bu millet". Haklısın hemşerim kabul, biz de o toplumun içinde bir insan olarak ama bireysel olarak yapmamız gereken şeyler var. Yani ben senin bahçendeki otu gelip biçmemeliyim yani örneğin, yani işte ne bileyim o zeytinin dibindeki… Esasında bizim köylümüz o otun ne kadar yanıcı bir şey olduğunu çok iyi bilir, cin gibi bilir, bak şehirli bilmez köylü bilir. Yani köylü hangi ateşin ormanı yakacağını falan bunları çok iyi bilir, poyrazı bilir, rüzgârı bilir, yani bilir. Hatta kötü niyetle ormana zarar vermek için çıkar böyle yakmak için poyrazlı günleri beklerler yakmak için bunları bilir köylü. Ama bir şeyi yapmalıyız. Yani az önce söylediğim o Goethe'nin lafı, "herkes evinin önüne süpürse çöpçülere gerek olmazdı" diye. Tabii ki biz farkındalığı bıkmadan usanmadan yapmamız lazım ama bunu devlet tek başına yapamayabilir. Yani hep beraber bir bilinci ve farkındalığı üretmeliyiz. Ya mesela basit benim gözlemlerimden bir tanesi bu ot mevzusu. Ya bahçeni temizle ya, yani işte götürüp odunlarını odunluğuna koy ya, yani yanmasın. İşte o senin evini yakıyor oradan otlan birlikte gelip, bir şeyler yapmalı." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Görüldüğü üzere, imar kanunlarında yapılan düzenlemelerle orman sınırlarına yakın alanlarda yapılaşmanın kısıtlandığını, yerel halkı bilinçlendirmek amacıyla eğitimler düzenlendiğini ve farkındalık projeleri yürütüldüğünü ifade eden temsilci; yangın riskini azaltmak için yerel halktan da metruk evlerin kaldırılmasını, bahçelerdeki otların düzenli olarak biçilmesini ve ormana yakın yerleşimlerde güvenlik önlemlerinin artırılmasını beklemektedir.

Öte yandan katılımcıların ifadeleri, *yangınla mücadelede hem hava hem de kara gücünün kritik rolünü* vurgulamakta ve bu bağlamda gerekli altyapı ve hazırlıkların sağlanmasının önemini ortaya koymaktadır.

> "İkincisi, helikopter ve uçak konusunda araç gereç konusunda bir boşluk var. Bunu yöneticilerimiz yapması gerekiyor eğer yapmıyorsa kamuoyunun senin benim bunu zorlaması, yönlendirmesi bu bir haktır, alınması yaptırılması için etkinlikler yapmak gerekir. İhtiyaçtır çünkü ormanların korunması için

söndürme uçakları filosu olması gerekiyor. Filonun olması için de yöresel yöneticilere bırakılmayacak iş." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

"Valla yerel yönetimlerin ve devletin her an hazırlıklı olması lazım. Helikopterle falan yangın sönmez. O 2-3 gün sonra Rusya'dan getirdikleri gibi uçaklar olacak. Ben yangın söndürme uzmanı değilim, ama 3 uçak arka arkaya ve yan yana sorti halinde gitseydi attıkları 30-40 ton su ama o helikopterin götürdüğü 5-10 ton su. O yangın söndürmeye şeyi değil, soğutma. Bir de şu var. Burada Orman Genel Müdürlüğünü de veya Orman Bakanlığı'nın çok büyük hatası var. Ormanların içindeki kuru ot ve çalılar temizlenmiyor. Eskiden ekip giderdi, kuru otunu çalısını temizlerdi, aralara yollar açarlardı." (Manavgat-Muhtarlar Derneği Başkanı Notları)

Muhtarlar Derneği Başkanı, yangın söndürme uçakları ve helikopterlerinin yetersizliğine dikkat çekerek, yerel yönetimlerin ve devletin bu konuda sürekli hazırlıklı olması gerektiğini belirtmektedir. Helikopterlerin yangın söndürme kapasitesinin sınırlı olduğunu ve uçakların daha etkili bir çözüm sunduğunu vurgulamaktadır. Bu ifadeler, yangınla mücadelede hava gücünün artırılması gerektiği yönünde bir talep ve beklenti ortaya koymaktadır. Ayrıca, ormanların içindeki kuru ot ve çalıların temizlenmemesinin yangınların yayılmasını kolaylaştırdığına işaret etmektedir. Bu, orman yangınlarıyla mücadelede önleyici tedbirlerin de önemine dikkat çekerken, yerel ve merkezi yönetimlerin iş birliği yaparak bu tür riskleri minimize etme gerekliliğini ortaya koymaktadır.

"Şimdi yangın havuzları sayısı artıyor. Helikopter havuzları 5 kilometrede bir, belki yapılan göletlerde onların mesafeleri düşürülebilir. Yangın şeritleri arttırılabilir. Yolu olmayan yer olmaması lazım illa çünkü orman yangınları şöyle; ne kadar helikopter de gitse illaki kara ekibi ulaşacak. Kara ekibi ulaşmayan yerde sen yangını söndürmezsin. Yangın şeritleri yapılacak ve havuz sayısı arttırılacak. Bunların planlamasını devlet hep yapıyor." (Manavgat-Orman İşletme Sosyal İşler Müd. Notları)

"Tabii ki bizim kurumumuzun da 2021'den çıkarttığı sonuçlar var. Elbette var. Araç, ekipman, hava araçlarımızın sayısında artış oldu. Eğitim süreçlerinde bu tarzdaki büyük felaketlere karşı da biz geri beslemelerimizi, kendi değerlendirmelerimizi birçok çalıştay yapmak suretiyle kurum için değerlendirmelerimizi yaptık. Yani yapılmıyor değil." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Manavgat Orman İşletme Sosyal İşler Müdürlüğü temsilcisi ise yangın havuzlarının ve yangın şeritlerinin artırılmasının yangınla mücadelede kritik bir rol oynadığını belirtmektedir. Kara ekiplerinin yangın alanlarına hızlı erişiminin sağlanmasının önemine vurgu yaparken, yangın havuzlarının ve yolların planlı bir şekilde arttırılmasının yangınla mücadelede etkinlik sağlayacağını ifade etmektedir. Bu planlamalar, yangınla mücadelede hem hava hem de kara operasyonlarının koordinasyonunun önemini göstermektedir. Orman Bölge Müdürlüğü

temsilcisi, 2021 yangınlarından çıkarılan derslerin ve yapılan değerlendirmelerin yangınla mücadele kapasitesini artırdığını belirtmektedir. Ekipman ve hava araçlarının sayısının artırıldığını ve eğitim süreçlerinde geri bildirimlerle iyileştirmeler yapıldığını vurgulamaktadır. Ancak, her yangının aynı şiddette olacağı varsayımıyla hareket etmenin ve sürekli olarak aynı büyüklükte yangınlarla karşılaşma beklentisinin popülist bir yaklaşım olabileceğini ifade etmektedir. Bu yaklaşım, yangınla mücadelede rasyonel ve bilimsel temelli planlamaların yapılmasının gerekliliğini ortaya koyarken, kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanımının önemine dikkat çekmektedir.

> "Yani tabi ki her yangını, her dönemi ve periyodu öyle olacakmış duygusuyla yaşarsak biz o zaman çok sıkıntı çekeriz. Yani doğala dönemeyiz, normalimize dönemeyiz. Yani hiçbir şey yokmuş gibi davranalım veya birileri yaktığı için bu böyle oldu vesaire falan, kastettiğim tam olarak o değil. Ama 2021 yılındaki tablonun bu şekilde olabileceğine dair beklenti çok da yüksek değildi. Bir iklimsel değişiklik, yangın davranışlarında değişiklik, hepsi tamam ama bu ilk kez karşılaşılan bir travmaydı. Yani ülke için de bu böyleydi. Ha tedbirler alındı. Ama bu şu değil. "Tedbirleri aldık asla bir daha öyle bir şey yaşamayacağız." Bu böyle bir şey değil. Yani böyle bir şey değil yani yaptığımız iş, yani mutlak doğrunun nerede bileşke üreteceğini, nerede kesişeceğini çok doğru üretmeliyiz, oluşturmalıyız. Dediğim gibi, bir kamu kaynağı kullanıyorsunuz. Ben şahsi olarak, bir ormancı olarak hani bana 10 tane helikopter verirseniz daha iyi olur, 20 verirseniz daha iyi olur. Örnek, basit hava aracından konuşuyoruz, 100 tane verin daha da mutlu olurum. Ben akşamları bakın burada poyraz estiğinde biz sabaha kadar ormancılar herkes bahçede dolanır bilmem ne yapar, birbirimizi görürüz. Gece üçte, herkes huzursuz zaten. Yani keşke bütün helikopterler gece uçsa da gece de gündüz kadar… Yani kamuoyunun bazen hassasiyeti, uygulayıcıların, karar alıcıların rasyonel değil, o algıyı yönetmeyi de içerisinde barındıran yaklaşımlar sergilemesine, popülizme itebilir. Yani bunu elbette eleştirelim, kamu kurumlarını da eleştirelim. Taleplerimizi, beklentilerimizi ifade edelim. Ben de bir vatandaşım her şeyden önce ama talebimiz hataya da götürmemeli. Yani sonuçta ülkemiz bir kamu kaynağı kullanıyor. Yani biz kendi içimizde ormancılar olarak mesela değerlendiriyoruz, 'ya işte doğru bu mu?', analizler yapıyoruz. Sonuçta ülkenin kaynağını bizim maaşımızdan, bizim ödediğimiz vergiden kaynakla ödüyor. Doğru bir bileşkede olmalı ama 'her sene 2021'i yaşayacağız. Bu her sene daha çok kötüleşecek. O zaman her sene 3 katına çıkartalım'. Yani bunun da ben popülizm olduğunu düşünüyorum." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Orman Bölge Müdürlüğü temsilcisinin ifadeleri, iklim değişikliğinin yangın davranışlarını değiştirdiğine ve bu yeni koşullara uyum sağlama gerekliliğine işaret etmektedir. Yangınlarla mücadelede salt ekipman sayısının artırılmasının yeterli olmadığını, stratejik ve rasyonel planlamaların yapılmasının önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, ABD ve Yunanistan gibi ülkelerin yangınla mücadelede karşılaştıkları zorlukları örnek göstererek, yangınla mücadelede küresel ölçekte dersler çıkarılması gerektiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda,

yangınla mücadelede popülist yaklaşımlardan kaçınılması, bilimsel ve rasyonel temellere dayalı planlamaların yapılmasının gerekliliği ortaya konmaktadır.

> "Ama şunu net olarak söyleyebilirim. Biz büyük yangınlara hazırlıklı olmalıyız, her zaman olabilir. Ne kadar ekipmanınız ne kadar şeyiniz olsa da büyüyen yangınlarla karşılaşabiliriz. Bu dünyanın bir gerçeği ki dünyadaki örnekler bizden çok çok daha büyük felaketler. İşte Atina da yandı, kaç kişi yandı, kendini denize attı ama çok şükür biz Marmaris'te asla öyle bir duruma düşmedik, en ağır dönemimizde dahi, Antalya devam ederken, birçok yangın devam ederken. Çok şükür yani… Olaya sadece şey açısından baktığında "ya şu adamın konuştuğuna bak, Atina'da millet yanmış da Marmaris'te yanmamış, onunla övünüyor" gibi de bakılabilir ama bu biraz da nasıl bakmak istediğiniz ile ilgili bir şey. Yani hikâye, böyle yok edici değil, yani biraz daha şey bakmak lazım. Yani mücadele ettiğiniz şey… salt gücü arttırmakla da doğru orantılı olarak başarı elde etme şansınız yok. Bugün Amerika'da hava aracı eksiği mi var? Dünyanın en büyük filosu var, aylarca yanıyor ve onlar şunu söyleyebiliyor mesela; "Yağmuru bekliyoruz" diyebiliyor. Çünkü o işin realitesi onlar adına o gün yağmuru beklemek bununla yüzleşebiliyorlar." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Dolayısıyla bu aktörlerin ifadeleri, yangınla mücadelede hava ve kara güçlerinin etkin kullanımının yanı sıra, önleyici tedbirlerin alınması ve rasyonel planlamaların yapılmasının önemini vurgulamaktadır. İklim değişikliğinin yarattığı yeni koşullar altında yangınla mücadelede popülist yaklaşımlardan kaçınılarak, bilimsel temellere dayalı stratejik planlamaların yapılması gerekmektedir. Bu süreçte, yerel ve merkezi yönetimlerin iş birliği yaparak kamu kaynaklarını etkin ve verimli bir şekilde kullanmaları, yangınla mücadelede başarı sağlayacak önemli bir faktördür. Öte yandan deneyimler afetle mücadele hâkim olan reaktif yaklaşımların olumsuz sonuçlarının iklim krizi ile birlikte büyük bedeller ödenmesine neden olduğunu göstermektedir. İklim krizinin şiddetlendirdiği ve yoğunlaştırdığı afetlerin sosyoekonomik ve sosyoekolojik sonuçları proaktif yaklaşımın her zamankinden önemli olduğuna ve tüm kurumların bu bağlamda farkındalık ve bilincinin artması gerektiğine işaret etmektedir.

Karşılıklı beklentilerin şekillendiği bir diğer husus ise *yangınla mücadelede yerel bilginin ve yerel halkın önemini önceleme gereği* ve bunun toplumsal dayanıklılığın artırılması ve afet yönetiminin etkinliği açısından oynadığı roldür. Yerel halk, yangınla mücadelede aktif rol oynama konusundaki taleplerini dile getirirken, bu taleplerin ardında yatan temel motivasyon, yangın söndürme ekiplerinin bölgeyi tanıyan, araziye hâkim bireylerden oluşması gerektiği yönündedir. Bu beklenti, yerel bilginin yangınla mücadelede ne denli önemli olduğuna işaret ederken, dışarıdan gelen ekiplerin araziye yabancı olması nedeniyle yaşanan sorunların önüne geçilmesini hedeflemektedir. Yerel halkın arazideki patikaları, geçitleri, doğal su kaynaklarını ve diğer kritik noktaları bilmesi, yangınla mücadelede hızlı ve etkili müdahale

olanaklarını artırmaktadır. Bu bağlamda, yangın ekiplerinde yerel halk üyelerinin de yer almasının önemi, toplumsal dayanıklılığı ve afetlere karşı hazırlıklı olma kapasitesini artıran bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

> "Şimdi büyük Manavgat yangınından ders alındı mı, uçaklar hazırlandı mı, filolar hazırlandı mı? Tedbir alındı mı? Eğer tedbir alındıysa yöneticilerimizi alkışlamak gerekiyor. Ama tedbir alınmadıysa burada, bir boşluk, bir gevşeklik var demektir. Tedbir alındıysa bile bir güven yok toplumda, güvenilmiyor, yani hala bir kasıt var diyor insanlar. Şimdi Marmaris yangınında bile çok gayri ciddi bir tavır görüyorum. O yüzden şöyle bir öneri konuşuldu. Bu yangın ekipleri o yörenin insanlarından, araziyi tanıyan insanlardan olursa daha iyi olur. Daha faydalı olur, öyle seçilmeli. Sigortasını maaşını versin, görevi o olsun, araziyi gezsin sürekli. Yani demem o ki, yöre insanı araziyi tanıdığı için yangın söndürmede daha etkilidir daha verimlidir. O zaman yöre insanından olan ekiplerin olması, kurulması." (M-16, Erkek, 63, Üniversite, Emekli-Çiftçi)

> "Ama devlet Ahmetler'e bundan dolayı bir şey vermedi. Biz diyoruz ki orman bölgesinden elde edilen ürünlerin, ormanı bekleyen ormanın sahibi olması gereken insanlara dönmesi lazım. Burada büyük bir rant var. Bunu yeri geldiğinde köylü de ormana zarar verdiği için yapmak istemiyor devlet ama her şeyin bir orta formülü var. Her şeye rağmen ormanın korunması ve takibi ile ilgili şuradan 5 tane kişinin sigortasını yapıp asgari ücrete bağlasa, 5 kişi sadece bundan mesul olsa, burada yangın çıkmaz." (M-19, Erkek, 58, Ortaokul, Çiftçi)

> "İşte devlet bürokrasisinde yangınla ilgili daha tecrübeli eğitilmiş daha fazla eleman olsa… Biz bıraksaydık yangın yakacaktı işte." (M-18, Erkek, 65, İlkokul, Emekli-çiftçi)

Ayrıca, yerel aktörlerin ifadelerinde devletin orman yönetimi ve yangınla mücadelede yerel halkın bilgi ve deneyimlerinden yeterince faydalanmadığı yönünde eleştiriler bulunmaktadır. Antalya Orman Bölge Müdürlüğü ve Manavgat Orman İşletme Müdürlüğü temsilcileri ise, yerel halkın katılımının yangınla mücadelede stratejik bir avantaj sağladığını kabul etmekte, ancak bu katılımın sistematik ve organize bir şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu noktada, devletin yangınla mücadele politikalarını yerel bilgiyi ve yerel halkın aktif katılımını daha çok önceleyecek şekilde revize etmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

> "Muhtarlar çok şeyi bilmiyor biliyor musun? Ondan varıyor yamuk yumuşak ediyorlar karşılarında. Yani sonuç olarak bu büyük yangınlarda rehberler önemli. Şimdi helikopter söndürüyor tamam yangını da. İtfaiyenin geldiği yerlerde helikopter gibi itfaiye yukardan göremiyor ki gidemiyor. Aslında şöyle bir şey olsa, köylerde belirli kişileri eğitseler rehberlik üzerine mesela öyle bir acil afet zamanında onları hemen görevlendirseler aslında öyle bir şey daha iyi olur. Almanya'da gönüllü itfaiyeciler var. Sesle anons geçildiği zaman herkes işi gücü bırakıp koşturuyormuş oraya." (M-Muhtar-6, Erkek, 43, İlkokul, Çiftçi)

> “Bundan sonraki alınacak olan önlemler? Orman işletmesinin mevkii mevkii tabela koyması lazım. Mesela sen Antalya'nın arazözüsün. Seninle irtibata geçiyor, nerede olduğunu söyleyemiyorsun. Ben Sivri mevkiine girdim. Ben Akköy mevkiine girdim veya ben Kızılca mevkiine girdim diye bilgi veremiyorsun, yabancısın. Yok işte, burada bir araba var yok burada bir taş var, yok burada bir çeşme var diye söylüyorsun. Ama tabela olsa ben falan mevkideyim.” (M-Muhtar-9, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi)

> “Belki eğitim vermek mümkün gelen gönüllülere ama onların da araziyi bilmemesi bir handikap ancak köylünün kendisi en iyi arazisini bilir. Kırsal hayata uyum sağlayan insanlar daha başarılı. O köydeki insanlar ne kadar bize katkı verirse o kadar daha başarılı olur. Şehirde yetişmiş bir insan arazi şartlarına ne kadar uyum sağlayabilir?” (Manavgat-Orman İşletme Müd. Orman Şefi Notları)

Yerel halkın ve yerel bilginin yangınla mücadelede önemsenmesi, toplumsal yapıların afetlere karşı dayanıklılığını artırmanın yanı sıra, afet sonrası toparlanma süreçlerini de hızlandıracaktır. Bu durum, yerel halkın yangınla mücadelede sadece birer gönüllü değil, aynı zamanda stratejik ortaklar olarak kabul edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Yerel halkın deneyimleri ve bilgileri, afet yönetim stratejilerinin geliştirilmesinde ve uygulanmasında kritik bir kaynak olarak değerlendirilmelidir.

> “Bilinçli yani kırsal kökenli insanların faydası daha fazla ve o yörenin halkı o köyün halkı daha faydalı olur. Diğer gönüllülerden 10 tane oluncaya kadar o köyden bana 5 kişi olsun daha iyidir. Benim için onlar daha önemli. Yöreyi bilen, yolu, sokağı, patikayı bilen insanların yangın çıktığı anda olay yerine gelip, oraya gelen ekiplere öncülük etmesi ne bileyim işte sorularına cevap verebilmesi yangına bizim en kısa yoldan ve en kısa sürede müdahale etmemizi sağlar. Düşünün, bir dağın bilmem neresine varıyorsun, oraya nereden bir yolun varacağı ya da oraya hortumu en kısa yerden nereden çekilebileceğini oradaki insanlar bilir. Çünkü oralarda ormancılık yapmışlar, hayvan otlatmışlar, ömürler orada geçmiş. Bu tür insanlardan biz zaten faydalanıyoruz.” (Manavgat-Orman İşletme Müd. Orman Şefi Notları)

> “Bundan sonraki süreçle ilgili şöyle söyleyeyim. Bundan önce mükelleflerimiz vardı bizim orman kanunundan kaynaklanan, şimdi yangın gönüllüleri var. En büyük etkisi geçen yıldan bu yıla kadar gördüğüm benim insanlarda büyük bir duyarlılık oluştu.” (Manavgat-Orman İşletme Müd. Orman Şefi Notları)

Yerel halkın ve yerel aktörlerin beklentilerinin karşılıklı olarak anlaşılması ve bu beklentilerin stratejik planlamalara yansıtılması, yangınla mücadelede ve genel olarak afet yönetiminde başarıyı artıracaktır. Bu süreçte, yerel bilgiyi ve deneyimi etkin bir şekilde kullanmak, toplumsal dayanışmayı güçlendirecek ve afetlerin yarattığı olumsuz etkileri minimize edecektir.

> "Çok zor, çok zor ama yangınlar olacak. Yangınlara uyum sağlamamız lazım. Ufakken söndürebilmek için örgütlenmemiz lazım. Teşkilatlı olmalıyız. Biz ki böyleyiz. Vatandaş hassasiyeti olacak. Yerleşim yerleriyle ilgili olarak sadece orman teşkilatıyla değil, belediyelerin de diğer kamu kurumlarının da içinde olduğu bilinçlendirmelerin, vesairenin, halkın bu işin içine daha fazla katıldığı, önleyici tedbirlerini kendine ait sorumluluk alanlarıyla ilgili gereklerini yaptığı bir fotoğraf üretmeliyiz. Bizim üzerimize düşenler varsa biz onları yapmalıyız, yapıyoruz. Yol, ulaşım işte yangına daha dirençli türlerle ağaçlandırmalar, özellikle yerleşim yerlerinin etrafını, bunları yapmalıyız. Sonrasında da işte oluşan krizin sonuçlarını minimize etmek için mücadele etmeliyiz. Yani tablo böyle. "Büyük bir mucize, evet hayatımızdan yangını çıkarttık". Böyle bir şey yok yani! Akdeniz kuşağında ormanla sınır yaşadığın yerde böyle bir dünya olmayacak, Japonların depremsiz yaşam hayal etmesi gibi. Hep tetikte olacağız. Depremdeki gibi binalarımızı düzgün yapacağız. Burada da binalarımızı yangına uyumlu hale getireceğiz. Çevresiyle vesaire bakımıyla, temizliğiyle diyebiliriz." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Yerel aktörlerin ve kurum temsilcilerinin anlatılarında öne çıkan beklentilerinden bir diğeri ise *yerel halkın eğitim, bilinçlendirme ve farkındalık ihtiyaçları* ve bunun topluluk dayanıklılığının artırılması ve iklim afetlerine hazırlıklı olunması bağlamındaki önemidir. Yerel aktörler, halkın bilinçsizliğinin yangınların önlenmesinde ve kontrol altına alınmasında büyük bir engel teşkil ettiğini vurgulamaktadır. Oymapınar örneğinde olduğu gibi, halkın çevreye verdiği zararların ve yangın risklerinin farkında olmaması, eğitim ve bilinçlendirme eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, halkın yangın riski taşıyan alanlarda nasıl davranması gerektiği konusunda bilinçlendirilmesi, eğitim programlarının hayata geçirilmesi ve düzenli denetimlerin yapılması gerekmektedir. Bu eğitim programlarının, yerel halkın günlük yaşamı ve alışkanlıkları göz önünde bulundurularak, onların anlayabileceği bir dilde ve etkili yöntemlerle sunulması, topluluk içinde farkındalık yaratma ve davranış değişikliği sağlama açısından önemlidir.

> "Bir de tabii vatandaşın bilinçsizliği yani eğitimi. Oymapınar'a gidin, içler acısıdır, şişe kırıkları şunlar bunlar yığılıdır. Bu konuda işte halkın bilinçlendirilmesi lazım ya da denetimin temizliğinin yapılması lazım." (Manavgat-Muhtarlar Derneği Başkanı Notları)

> "Kayıp hasar konusu da orman yangınları mesela bilinçlenme ile başlıyor. Belediye hükümet elinde gelen desteği veriyor, birlik beraberliği önemli olan sağlayabilmek aslında tüm kamu kaynakları ile iş birliği ile. Zaten maneviyatı yüksek bir ülkeyiz." (ABB İk. Değ. ve Sıfır Atık DB)

> "Küçük bir temizlik yapmaya çalışıyorlar ama şöyle düşünün, yani bu hallerinin çok kritik olduğu işte nemin düşük, sıcaklığın yüksek ve yanıcı madde yaz aylarında kuru şeyin bulunduğu zamanlarda bir de rüzgâr varsa zaten. Barut etkisi yapar, ateş düştü mü kontrol etme ihtimaliniz yok, kaçırırsınız. Bizim en sık gördüğümüz insanlarda bu. Ya şöyle şurayı temizleyivereyim dedim işte etrafını çevirdim diyorlar. Kendilerince tırmıkla bilmem neyle. Şurada bir çalı var diyorlar işte buradan yılan geçiyordu, hayvanlara

zarar verecekti diyorlar. Ama o hava hallerinin ne kadar etkili olduğunu düşünemiyorlar. Bundan dolayı da ateş kontrolden çıkıyor, ormana da gitti mi, hadi bakalım işimiz var." (Manavgat-Orman İşletme Müd. Orman Şefi Notları)

"Bugün Kanada'da bile Türkiye'nin toplam ormanı kadar neredeyse, Türkiye'nin 23.000.000 hektar ormanı var tasavvur edin yani büyüklüğünü, orman yandı orada. Ha tabii ki bizim Kanada kadar orman varlığımız yok. Bizde orman daha kıymetli. Bizim de Kanada kadar toprağımızda ormanımız olsa biz de belki daha rahat bakıyoruz ama bizde zaten belli bir alanımız var. Biz daha da korumacıyız. İstediğimiz ne? Ormanı odun olmak dışında bir ekoloji olarak kendisini de o ekolojinin ekosistemin bir ferdi olarak görebilecek bir insan gelişimi. Ama bu bir süreç, bizim için hâlâ, biz erken evredeyiz." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

İklim afetlerine dirençli topluluklar oluşturma bağlamında, kurumların hareket alanını genişletebilmek ve topluluk katılımını sağlamak için, yerel halkın bilgiye erişimini kolaylaştıran mekanizmaların oluşturulması gerekmektedir. Bu mekanizmalar, yerel halkın afetlerle ilgili bilgi ve kaynaklara hızlı ve kolay bir şekilde erişebilmesini sağlamalı, aynı zamanda yerel halkın görüş ve önerilerini iletebileceği platformlar sunmalıdır. Bu tür katılımcı ve şeffaf süreçler, topluluk içinde dayanışmayı ve iş birliğini artıracak, kurumların afet yönetiminde daha etkin ve verimli olmasına katkı sağlayacaktır.

"Konu sosyoloji olunca, aslında köylülerimizin bilmediğinden yola çıkmak da çok doğru değil. Şu manada yani onların doğal yaşam alanı zaten köy. Köy hayatını bir köylü bilmiyorsa yani sizin bizim bilme şansınız zaten yok o anlamda. Dolayısıyla oradaki seçtiğimiz dil, yani onlara eğitim verirken bile seçtiğimiz dil son derece önemli. Şimdi orada ömründe hiçbir orman manzarasına uyanmamış ya da orman nedir, ormanda dolaşmamış, yangın görmemiş birisinin gelip de orada hani köylere siz bunu bilmiyorsunuz, biz de bunu size öğreteceğiz gibi bir yaklaşımla başarılı olma şansı yok zaten dinlemezler de karşılık bulmaz. O dil bile çok önemli yani. Zor işler ama biz doğru bir yöndeyiz. Yani şimdi şöyle, bu devirde yani köylü şehirle esasında artık o eski rigit ayrımlar da kalmadı. Herkes bazı şeylerin farkında. "Yani yangına karşı dikkatli olmalıyız." Ya ben bunu gidip köy kahvesinde "aman arkadaşlar sigara atmayın". Ya bunu bilmeyen var mı artık? Somut hep beraber bir şeyler, devlet olarak yapacaklarımız, vatandaş olarak yapacaklarımız, eyleme geçmemiz lazım. Hepimiz dayanışma içinde olmalıyız, toplumla beraber devlet devletliğini, desteklerini, yönlendirmelerini elbette yapacak yapıyor da biz de gözetiyoruz. Biz teşkilat olarak vatandaşın taleplerini hep açığız. "Ya müdürüm veya şefim bizim şurada bir yolumuz var. Hep ot basmış, bir yangın gelirse oradan başlayabilir, şuraya bir greyder gönder" deyip de "ya yürü git sen ne anlıyorsun" diye cevap veren bir teşkilat mensubumuz olmaz. Dediğim gibi telefonları vardır. Yani iletişim vardır. Bizim arkadaşlarımız zaten sürekli bu işin içinde, sürekli yollar engelleyici şeyler, tesisler her şeyi yapmaya çalışıyoruz. Ama her şeyi hep birlikte ileri götürmeye çalışmalıyız. Çünkü paydaşın insan burada, yani faktör insan, insanın sorumluluk almasını, inisiyatif almasını sağlamalıyız." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Orman Bölge Müdürlüğü temsilcisi, yerel halkın yangınla mücadelede aktif katılımının ve bilinçlendirilmesinin, toplumsal dayanıklılığı artıracak önemli bir unsur olduğunun altını çizmektedir. Ancak, bu sürecin başarılı olabilmesi için yerel halkın eğitim ve bilinçlendirme programlarına etkin bir şekilde katılımının sağlanması gerekmektedir. Bu programlar, halkın günlük yaşamına entegre edilmeli ve onların ihtiyaçlarına uygun bir şekilde tasarlanmalıdır. Ayrıca, yerel halkın yangınla mücadelede aktif rol almasını teşvik eden yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmalı, bu süreçte onların bilgi ve deneyimlerinden faydalanılmalıdır.

> "Yani biz bugün daha Türkiye'de anız yakmamayı sağlayamadık yani. Ben Adanalıyım, gelin ben sizi götüreyim mevsiminde Adana'nın üzerine günlerce kurum gibi anız yağar. Bilinç yani bilinç. Siz son ormanın içerisine ev yapıyorsunuz, etrafta yangın olduğunda da bütün herkes bütün işleri bıraksın sadece gelsin senin evini söndürmesini bekliyorsun gibi oluyor, yani yolumuz uzun. Hani dağın başına işte köy yerleşim alanından 3 km, 5 km ileriye bir tane ev yapıyorsunuz. Herkesten önce elektrik, su istiyorsunuz falan gibi. Yani bunların da bir disipline muhakkak ihtiyacı var. Geçmiş dönemdeki gibi zaten her önüne gelen istediği yere de ev yapamıyor şu anda. Yani bunlar önemli." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

İklim afetlerine uyum ve direnç oluşturma bağlamında yerel halkın eğitim, bilinçlendirme ve farkındalık ihtiyaçları, toplulukların afetlere karşı hazırlıklı olma kapasitesini artırmada büyük rol oynamaktadır. Yerel halkın ve yerel aktörlerin karşılıklı beklentilerinin anlaşılması ve bu beklentilerin stratejik planlamalara yansıtılması, yangınla mücadelede ve genel olarak bütünleşik afet yönetiminde başarıyı artıracaktır. Yerel halkın bilgiye erişiminin sağlanması ve topluluk katılımının teşvik edilmesi, kurumların hareket alanını genişletecek ve afet yönetiminde daha etkin ve verimli bir yaklaşımın benimsenmesini sağlayacaktır.

> "Bu da bir süreç, mücadeleye devam edeceğiz. Kendine yeten köy olsa o köyün etrafındaki yangına bizim müdahalemiz ne kadar kolaylaşır. Köyün kendi kendine yettiğini düşünün. Köyde olabilecek ya da orman yangını köye sirayet ettiğinde kendi kendini koruyabilecek şekilde işte her türlü donanımıyla sezon öncesi yapmış olduğu temizlikler de dahil olmak şartıyla, daha dayanıklı yapı sistemleriyle yapılmış bir köy, yangına daha dirençli hale gelmez mi? Zeytinliğini sürmüş olsa, buğday tarlasının kenarını sürmüş olsa. Dolayısıyla kendi kendine yetiyor olsa ben orda gittiğimde ormanı düşünmem, derler ki bize ya sizi ormanlarla ilgilenin, biz burayı hallediyoruz denilmiş olsa, hani biraz ütopik duruyor ama, çok çok büyük kolaylık olur. Yani en azından köylünün yerelde yapacağı şeylere, kendi üzerine düşene biraz daha odaklanmasını temin edebilirsek, bizim de desteğimiz ve eğitimle birlikte beraber yapmayla bizim o zaman köy içindeki işlerimiz azalmaya başlar. Biz bir geliyoruz köye. "Aman bu köy yanar ha" diyoruz. Mesela bazı köyde de gelirsin "tamam burada bir şey olmaz bu köye" diyorsun. Kimi köyün pozisyonu öyle ki, en azından bundan sonra tabi devlete düşen sorumluluk da var. Bunlar gelişti de eskiden kazmayı küreği alan bir ev yapardı. Şimdi imarı var bilmem nesi var. Kafana göre ev yapamıyorsun. Belediyeden ruhsat alıyorsun vesaire. Bunları gidip de ormanın içine, yolu olmayan yere veyahut işte ağaçlara sıfır

> yaptırmamak, belli bir mesafe koymak, işte herkesin bahçesiyle ilgili tarım yapıyorsan, tarımla ilgili yapman gerekenleri, ama kolay işler değil." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Karşılık beklentiler göz önüne alındığında, yangınlarla mücadelede suya erişim, yerel halkın ve muhtarların ortak bir talebi olarak öne çıkmaktadır. Yangınla mücadelede köylerde çevre düzenlemelerine ilişkin yerel halkın ve yerel aktörlerin beklenti ve talepleri, sosyal, ekonomik ve ekolojik boyutlar çerçevesinde ele alınmalıdır. Bu talepler, yangınların sıklıkla yaşandığı bölgelerde doğal kaynakların korunması ve ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla şekillenmektedir. Öte yandan katılımcıların ifadeleri, yangınla mücadelede hem hava hem de kara gücünün kritik rolünü vurgulamakta ve bu bağlamda gerekli altyapı ve hazırlıkların sağlanmasının önemine dikkat çekmektedir. Karşılıklı beklentilerin şekillendiği bir diğer husus ise orman yangınlarıyla mücadelede yerel bilginin ve yerel halkın önemini önceleme gereği ve bunun toplumsal dayanıklılığın artırılması ve bütünleşik afet yönetiminin etkinliği açısından oynadığı roldür. Yerel aktörlerin ve kurum temsilcilerinin anlatılarında öne çıkan beklentilerinden bir diğeri ise yerel halkın eğitim, bilinçlendirme ve farkındalık ihtiyaçları ve bunun topluluk dayanıklılığının artırılması ve iklim afetlerine hazırlıklı olunması bağlamındaki önemidir. Anlatılar yangınlarla mücadelede yerel halkın katılımının ve eğitiminin önemini vurgularken, bu tespitler aynı zamanda kırsaldaki demografik ve sosyoekonomik dönüşüm süreçlerinin yangınlara karşı kırılganlığın artmasında oynadığı rolü de gözler önüne sermektedir. Kırsal nüfusun hızla yaşlanması, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin azalmasına, dolayısıyla kırsal yerleşimlerin bakımının ihmal edilmesine yol açmaktadır. Bu demografik değişim, yangın riskinin artmasına ve yangınlarla mücadelede zorlukların büyümesine neden olur. Kırdan kente göçün köylerin yangına karşı daha kırılgan hale gelmesinde büyük bir etken olduğu, yerlerini bırakıp kente giden insanların köylerdeki yerlerini bakımsız bırakmalarıyla daha belirgin hâle gelmektedir. Yazın gelip kısa süreliğine kalan, ancak yılın geri kalanında köylerine dönmeyen bu insanlar, otların büyümesi ve kuruması gibi yangın risklerini artıran faktörlerle yeterince ilgilenmemektedirler. Kırsal dönüşüm süreçlerinin, iklim afetlerine dirençte de belirleyici rol oynadığına ilişkin bir diğer örnek de Korkuteli'nde, artan kuraklığın da etkisi ile terk edilen bahçelerde hızla yayılan zararlı popülasyonlarının aktif üreticilerin bununla mücadelesini giderek zorlaştırmasıdır. Bu bağlamda, toplumsal dayanıklılığın artırılması için, yerel halkın eğitimi ve bilinçlendirilmesi kadar, köylerin ekonomik ve sosyal canlılığının yeniden kazandırılması ve tersine göçün teşvik edilmesi de önem arz etmektedir.

Yerel halkın beklentileri, ekosistemlerin korunması ve iklim krizinin etkilerinin azaltılması bağlamında geniş bir yelpazede çeşitlenmektedir. Bu beklentiler, yerel düzeyde alınacak tedbirler ve küresel bağlamda daha geniş ölçekli politikaların gerekliliğini

vurgulamaktadır. Öncelikle, yerel halkın en önemli beklentilerinden biri, *bilimsel araştırmaların desteklenmesi ve bu araştırmaların sonuçlarının politika yapım süreçlerinde dikkate alınması*dır. İklim değişikliğine dair bilimsel verilerin yeterince değerlendirilememesi, yerel düzeyde alınan kararların etkinliğini azaltmakta ve uzun vadede sürdürülebilir çözümlerin önünü tıkamaktadır. Yerel halk, Üniversiteler, Tarım Müdürlükleri ve ilgili diğer kurumların iş birliği içinde çalışmasını ve bu araştırmaların sonuçlarının politika yapıcılara doğru ve eksiksiz bir şekilde iletilmesini talep etmektedir.

> "Onun haricinde verilen şeyler ne bileyim kuraklık desteği bilmem ne? Bunların iklime bir faydası yok ki. Bu sene yaşadığını gelecek sene de yaşarsın. O sadece üretim yapanı ayakta tutmak için hani bir destek gibi ama o kadar değil. Bir de iklim şöyle değişti, şu anda yağmur yağdığı yeri sel götürüyor. Bilim adamlarımızın iyi çalışması gereken bu, komplo teorisi değil. Savaş bence artık böyle, işte buğday tarlalarını yakabiliyorlar. Yani ekonomik seviyede ülkeleri vurmak için işte orman yangınları çıkarıyorlar yani bunları iyi takip edebilmek lazım. Bilim adamlarımıza çok önem vermek, iklimsel araştırmaları yapmak yani. En önemli konu bilim adamlarımıza destek vermek. Sizin gibi böyle araştırmacıların da çoğalması gerek." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Bunun yanı sıra, diğer yerlerden farklı olarak burada katılımcılar aynı zamanda iklim değişikliğine ilişkin makro adımlar atılmasını da beklemektedir. Özellikle ulaşım ve sanayi kaynaklı emisyonların azaltılması için daha katı düzenlemeler getirilmesi gerektiğine inanılmaktadır. Bu bağlamda, yerel halk, Türkiye'nin tarım ülkesi olarak kendi potansiyelini daha sürdürülebilir bir şekilde kullanması gerektiğini vurgulamaktadır.

> "Bu dediğimi sadece Türkiye'nin değil bütün hükümetlerin dikkate alması lazım. Neden yani Karadeniz'de, Amerika'da, Bulgaristan'da yağıyor da burada niye yağmıyor? Bizim Türkiye'de bu arabaların bir durması, bu fabrikalara, bir filtre takılması lazım. Bu egzozda… dünya bak nereye gidiyor? Benzinle mazotla çalışana değil, elektrikle çalışana gidiyor. Bizim insanlarımız evvela bunu öğretmemiz lazım. Hollanda'da bir başbakanın çoluk çocuğu kendisi bisikletle gidiyor. Neden gidiyor? Çünkü oraya devamlı yağmur yağıyor değil mi yeşillik. Bizi engelleyen yağışı durduran bu. Yani bunların bir tedbirinin alınması lazım kim gelirse gelsin Türkiye'nin başına, burada bir düzenleme olması gerekiyor. Şu anda birimizin geleceği ile değil hepimizin geleceği ile oynanıyor. Yani hesap et tarım bittiği takdirde nereye gideceksin ya. Dışardan satın mı alacaksın? Verirse alacaksın. Bizim ülkemiz tarım ülkesi, ülkemize bakmamız gerekiyor. Dediğim gibi bu arabalar, bacalar en çok kuraklığı etkileyen şeyler. Ben geçen Aydın tarafına gittim ya zeytinlikler kuruyor, yağış yok. Yağış olmamasının nedeni bunlar. Bunların acilen tedbiri alındı alındı, alınmazsa doğacak çocuğun dahi kaderiyle oynayacağız." (L-6, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

Sulak alanların korunması ve geri kazanılması da önemli bir beklenti olarak öne çıkmaktadır. Sulak alanların kuruması, yeraltı su seviyelerinin düşmesi ve bu durumun tarımsal

üretim üzerindeki olumsuz etkileri, halkın yaşamını zorlaştırmakta ve ekonomik sürdürülebilirliği tehdit etmektedir. Bu nedenle, göllerin ve diğer sulak alanların korunması, kuruyan göllerin yeniden canlandırılması ve su yönetimi politikalarının iyileştirilmesi gerektiği dile getirilmektedir.

> "Kuruttukları gölleri tekrar tutmaları lazım. Doğal dengeyle oynuyoruz, doğal denge. Sonuçta mermer ocakları bir, göller iki. Bu dinamitleri patlatmaları yüzünden çatlaklar oluyor su 100 metredeyse 200 metreye iniyor. Mesela burada Manay Gölü Kırkpınar Gölü, Oman Kalfalar Gölü işte… Mesela o Korkuteli'ne dönen yol var ya orası Deniz pınarı diye geçermiş, sudan dolayı arabayla geçilmezmiş. Abim 40-50 tane danayı orada güdermiş çünkü her yer çayırmış. Büyükköy'ü biliyorsunuzdur. Seracılık meşhur. Büyükköy'de önceden 10 metre bölümünde elle kuyu kazılırmış. 20-30 dönüm bahçeye yetermiş. Şimdi 150 metre aşağıya sondaj salıyor. Bırakın 20-30 dönüm bahçeyi, 10 dönüm bahçeye yetmiyor. Göller tutulmadığı sürece ben de bu hayvancılıkta devam edemem. Valla sizden ricam, inanın bu çok büyük etken olur. Ben buna da inanıyorum. Şu göllerin mutlaka tutulması lazım, mutlaka, mutlaka. İnanın bak, havadaki nemi bütün şeyi dengeliyor. Her şeyi dengeliyor. Bir yağmur bulutu şimdi bakıyorum, kara bulut geliyor ama yapmıyor dağılıveriyor. Nem yok çünkü nem yok. Nemin bulunduğu yere gidiyor. Biz ne kadar sondaj bassak da bunun hayvancılığı yürütemeyiz çünkü bu da bir maliyet. Toprakta nem olsa böyle olmaz." (L-Muhtar-3, Erkek, 39, Ortaokul, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Yerel halk ayrıca, iklim değişikliği risklerinin yatırım ve planlama süreçlerinde göz önünde bulundurulmasını istemektedir. Mikro iklim değişikliklerinin dikkate alınması, tarımsal üretim alanlarının düzenlenmesi ve uygun altyapı yatırımlarının yapılması, iklim değişikliğine uyum sağlamada kritik öneme sahiptir. Sera alanlarının doğru bir şekilde planlanması, aşırı yoğunlaşmadan kaçınılması ve güneş enerjisi tesislerinin yaygınlaştırılmasında bölgesel dengenin gözetilmesi gibi hususlar, halkın beklentileri arasında yer almaktadır.

> "Ya bu dünya hepimizin. Üretim de çok önemli. İşte kıtlıklar başlamaya başlıyor. Dünya genelinde başlamaya başlıyor yani su savaşları, gıda savaşları hani bunlar olacak, nasıl ayakta duracaksın? Üretimle şeyle... şimdi şehirlerde dedim ya az önce şehirlerin su kapasitesi bence mesela suların elektrik parasından daha pahalı olması lazım, su çok değerli. Yatırımlarda iklimsel dengeyi bozan şeylere dikkat edilmeli mesela Kumluca komple naylon sera yani bunun mevsime etkisi yok mu? Var sel seli götürüyor, hortumlar oluyor, ağaçlık alan farklıydı, doğanın dengesini biz bozuyoruz. Bunlara daha çok dikkat edilmesi konusunda mesela ben bilmiyorum yurt dışında da arkadaşlarım mesela sera kuruldu mu bir sera bölgesine en yakın sera 500 m veya 1 km ileride olması gerekiyor ama bizimkiler aynı yere kuruyorlar. Yani bunların bir düzene sokulması gerek. Aynı yerde aynı bölgede şimdi Kumluca'ya yukarıdan baktığımda her taraf kapalı. Bu kadar izin verilmemesi gerek. Sonra yine güneş tarlaları kuruluyor. Bunlar hem radyasyon açısından hem mevsim etkisi açısından tamam enerji kaynakları da tükeniyor. Enerji lazım ama aynı bölgelere yapmak, devasa güneş tarlaları yapmak yerine bölüştürmek. Bizim burada şimdi 3 tane 4 tane kompost fabrikası var. Hepsi aynı bölgede. Sürekli yanma var, kokusu var. Sürekli sıcak hava

çıkışı var. Şimdi yağmur nasıl yağar? Havada bulutların soğuk havayla karşılaşıp yağmur olarak düşmesi değil mi yoğunlaşma olması lazım. Şimdi sürekli sıcak hava çıkışı olan bir yerde yoğunlaşma olur mu? Yani soğuk hava kalır mı? Olmaz. Mantarcılıkta sürekli sıcak hava çıkışı var kompost fabrikalarında." (L-Muhtar-1, Erkek, 42, Üniversite, Çiftçi-hayvancı-Koop. Yetkilisi)

Öte yandan katılımcılar iklim kriziyle ilgili yaşadıkları sorunların ilgili mercilere doğru ve etkin bir şekilde iletilmesi de talep etmektedir. Bilgi aktarımında yaşanan kopukluklar, sorunların çözümünde gecikmelere ve eksik müdahalelere yol açmaktadır. Bu nedenle, doğru bilgilerin doğru kanallardan ve zamanında iletilmesi, sorunlarının çözümünde büyük önem taşımaktadır. Halk, yerel ve merkezi yönetimlerin yanı sıra akademik kurumların da bu süreçte aktif rol almasını beklemekte ve bu kurumların iş birliği içinde çalışmasını talep etmektedir.

"Bak bunu var ya gerçek söylüyorum üniversitelerden başlayalım. Tarım İl Müdürlükleri, Tarım İlçe Müdürlükleri, Tarım Orman Bakanlığı. Bunların hepsi bir toplanıp istişare edip, bunun derhal çok hızlı şekilde yapılması lazım. Buharlaşmayı daha doğrusu bu çiğin oluşumunu, göletlerin durumunu veya bu yağmurun yağması için envai türlü şeylerin yapılması lazım. Bir laf vardır, suyu su çeker, parayı para çeker, doğru mu, yanlış mı? Suyu su nasıl çeker? Canım o göl olsaydı o su, yukarıdaki su onu çekerdi bütün bu bölgeye çekerdi. Doğrusu bu yani ve en çok da yağmuru mesela çekenlerden birisi ormandır. Canım sen ormanları yaktıysan, sana bekle yağmur yağar, asla yağmaz. Benim gözümde öyle yani yağarsa da çiseler geçer kimseye faydası olmaz. Bugün mesela ben devletin zirvesinde bir insan olsam. İlk yapacağım şey kesinlikle ve kesinlikle hayvancılık ve çiftçilik açısından bu gölleri tarıma kapatıp derhal sulak alanların çoğalmasını sağlamaya çalışırım. Bu bir. İki, bunu yaparsam bu bir döngüdür. Çok fazla verim alabilmek için öncelikle bunu yaparım. Mesela şu anda Türkiye'mizde çok barajlar var ama barajlar boş, neden kuraklıktan. Fırat nehrini biliyor musun? O kadar büyük su Araplara gidiyor. Atatürk barajı besliyor, başka hiçbir yeri beslenmiyor. O da Urfa Harran ovasını suluyor. O su oraya gidinceye kadar tutup da devletin zirvesindekiler köprü yapacağına, bir yerlere tünel yapacağına, o suyu isterse Konya Ovasına getirir. Ukrayna'dan Rusya'dan buğday almana gerek yok. Öncelikle bunları yaparım ve ondan sonra sen topraklarını çok güzel işlersen, çok güzel sulu tarım yaparsan ondan sonra da hayvancılığın kralını yaparsın." (L-10, Erkek, 58, İlkokul, Çiftçi-hayvancı)

"Doğru bilgilerin ulaştırıldığına dair de şüphelerimiz var. Çünkü bu kadar ağlıyoruz, bir annenin bir çocuğunun bu kadar ağladığını hissetmemesi ya da ona dokunmamasını ben düşünemiyorum. Ben öyle görüyorum. Bu bilgilerin yeterli derecede ya da olması gerektiği gibi aktarılmadığı kanısındayız ya da aktardığımız insanların o tarafta olmadığı gibi bir düşünce var bizde. Çünkü bu kadar insanlar çığırıyor, bu kadar sorunları ve beklentileri var. Biz bu anlamda istifade edemiyor fayda elde edemiyorsak bir sorun var demektir. Bunu bir kişiye yüklemek de doğru değil ama üniversitemiz var, fakültemiz var, hocalarımız var. Ya biz farklı pencerelerden bakıyoruz. Ya biz anlatamıyoruz ya da anlattıklarımız bir yere varmıyor. Bir sonuç elde edemediğimize göre bir yerde bir arza var yani. Şimdi devlet bizden küresel ısınmayla mücadele açısından bir şeyler istiyorsa eğer, bunu azaltmakla için tarımdan beklentileri varsa bizden, bizim de onlardan beklentilerimiz var. Yoksa üniversitedeki bir görevliyle olacak bir şey değil tabii ki.

> Bunun sanayi boyutu var, ekonomik boyutu var, sosyolojik, biyolojik boyutu var. Herkes üzerine düşeni yapsa zaten ortada sorun kalmayacak. Ama ben bu zincirde bir kopukluk olduğunu düşünüyorum." (L-22, Erkek, 52, MYO, Çiftçi)

Sonuç olarak, Korkuteli'ndeki yerel halkın iklim değişikliğiyle mücadele bağlamındaki beklentileri, geniş kapsamlı ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gereken konuları içermektedir. Bilimsel araştırmaların desteklenmesi, emisyonların azaltılması, sulak alanların korunması, yatırım ve planlama süreçlerinde mikro iklim değişikliği risklerinin dikkate alınması ve sorunların ilgili mercilere etkin bir şekilde iletilmesi, halkın beklentilerinin temel unsurlarını oluşturmaktadır. Bu beklentiler, sadece yerel düzeyde değil, ulusal ve küresel bağlamda da iklim değişikliğiyle mücadelede etkili politikaların geliştirilmesi ve uygulanması için yol gösterici niteliktedir.

Bu bağlamda yerel kurum temsilcilerinin anlatıları ise bu alanda hem etkili politikaların oluşturulması hem de uygulanması açısından önemli bir çabaya ihtiyaç olduğunu göstermektedir zira anlatılarda aktörlerin kuraklık ve iklim değişikliği konularına yaklaşımındaki eksiklikler ve bu eksikliklerin yarattığı sorunlar dikkat çekmektedir. Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü temsilcisinin anlatılarında, kuraklık sorununu idrak etme ve iklim değişikliği konusundaki farkındalık eksikliği belirgin bir şekilde görülmektedir. Temsilci, proaktif değil reaktif bir yaklaşımla, çözüm önerilerinin zaman alacağına dair bir durumu vurgulamaktadır. Bu durum, yerel düzeydeki tarım yetkililerinin henüz mevcut sorunların ciddiyetini tam olarak kavrayamamış olduğunu ve çözüm üretme konusunda zaman kaybettiğini göstermektedir. Kuraklık gibi acil müdahale gerektiren bir konuda, ileriye dönük planlamalar yapmak yerine, gerçekleşmiş afetlere tepki vererek çözüm aramak, yerel toplulukların direncini azaltmakta ve uzun vadeli sürdürülebilirliklerini tehlikeye atmaktadır.

> "Hani su israfına karşı ya da susuzluğa karşı yapılabilecek çok şey aklımıza gelmiyor zaten. Ama dediğim gibi tek yıllık ürünlerde bunu dayanıklı çeşitlerle çözebiliriz. Çok yıllık ürünlerde de yani şu anda yapabileceğimiz bir şey yok, bununla alakalı. Aslında konu da daha yeni olduğu için bence Bakanlık da aslında bununla ilgili çalışmaları var. Hani daha yeni süreç olduğu için bununla ilgili ne yapılacağı konusunda çalışmaları var bakanlığın zaten. Bu ileriki süreçte bununla ilgili planlama yapılabilir ama şu an önlemler konusunda sürekli istişare içindeyiz ama, yaptığı planlamadan sonra uygulamaya geçilmesi gerektiği için, yani o sağlandıktan sonra dediğim gibi bize atıyorum 5 yıl sonra şöyle bir plan yapıyoruz işte böyle sonra bunu uygulayacağız. Kuraklık öyle bir şey, henüz daha gelmez zaten. Hani olduktan sonra yaptırım, hani yapın gibi. Şöyle olabilir mesela, bunu öngörürlerse böyle devam edecek olursa mesela, susuzluğa doğru gidecek olursa; diyebilirler işte meyve diktirmeyebilirler. Ama işte bu dediğim gibi, yani sonuçta bir süreç onlar da yukarıda bunu mutlaka diğer kurumlarla birlikte öngörüyorlardır. Çünkü bununla ilgili farklı çalışmalar vardır biz de görüyoruz. Biz de takip ediyoruz ama bununla ilgili net olarak

daha hiçbir şey yok. Yani bu belki bundan 3-4 yıl sonra çıkacaktır. Belki biraz daha gidecektir. Bu sürece bakıp ona göre belki bir önlem amacıyla bir şey yapabilirler. Ama şu an bir şey yok. Henüz böyle bir ihtiyaç yok bence." (Korkuteli Tarım ve Orman Müdürlüğü)

DSİ temsilcisinin beklentilerine bakıldığında, merkeziyetçi yönetim yapısından kaynaklanan sorunlar ve kurumların inisiyatif alamamasının getirdiği sonuçlar dikkat çekmektedir. DSİ, çeşitli projeler ve önlemler üzerinde çalışsa da bu projelerin faaliyete geçmesi için gereken mali kaynakların yetersizliği nedeniyle etkili olamadığını belirtmektedir. Merkezi yönetimin kararları ve ekonomi politikaları, yerel düzeydeki uygulamaların başarısız olmasına yol açmakta, bu da kurumların proaktif olmasını engellemektedir. Bu eleştirel bakış açısı, merkeziyetçi yönetim yapısının esnek ve hızlı karar almayı zorlaştırdığına ve bu durumun yerel kurumların etkinliğini azalttığına işaret etmektedir.

"Aslında yaptığımız işlemler var ama faaliyete geçmiyor. Onların faaliyete geçebilmesi için maliyet kısmının rahatlatılması lazım. Şöyle yapsak düzelecek dediğimiz bir şey yok, hep başka şeylere bağlı her konu. Yoksa kurum olarak yapılabilecek pek çok şeyi zaten yapıyoruz ama ne kadarı faaliyete geçiyor? Biz yapıyoruz ama rafta kalan projenin iklim değişikliğine hiçbir şekilde faydası olmuyor. Barajı yapamadığın müddetçe, ya da ekonomik imkanlardan dolayı orayı kapalı sisteme çeviremediğin müddetçe yani faaliyete geçmediği müddetçe iklim değişikliğine hiçbir etkisi yok. O yüzden devletin konuyla ilgili o taraflara yatırım yapabilmesi lazım." (DSİ 13. Bölge Müd.)

ASAT temsilcisinin beklentileri ve devlet politikalarına ilişkin eleştirileri de bu bağlamda önemlidir. Temsilci, su kullanımına ilişkin kota ve fiyat değişikliklerinin yeterli olmadığını, yasa ve kanunların uygulanmaması nedeniyle su yönetiminde ciddi sorunlar yaşandığını belirtmektedir. ASAT'ın eleştirileri, devlet politikalarının etkinliğini sorgulamakta ve yasal düzenlemelerin uygulanmadığını vurgulamaktadır. Bu durum, yerel yönetimlerin sahadaki gerçek sorunları anlamakta ve çözüm üretmekte yetersiz kaldığını göstermektedir. Temsilcinin ifadeleri, mevcut su yönetimi politikalarının yerel düzeyde uygulanabilirliğini sorgulamakta ve daha katılımcı, yerel ihtiyaçları gözeten politikalara ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır.

"Bu su kullanımındaki kota ve fiyat değişiklikleri suyun verimli kullanılması, israf edilmemesine yönelik olarak suyun değerlendirmesi ile ilgili bir durum ki ben yeterli olmadığını düşünmüyorum. Ya düşünün 6 şubattan sonra bakın Türkiye'nin bundan daha büyük travması inşallah olmaz. Ya nasıl bir psikoloji yani? Burada ne olacak? Hani kanunlar uygulanacak yani. …. için de uygulanacak, Cumhurbaşkanlığı için de uygulanacak, hoca işin de uygulanacak, belediye başkanının için de uygulanacak. Görevini su istimal edenleri asacaksın. Kanunlar uygulanacak. Kanunlar uygulanmadığı için… Yasa belli zaten. DSİ'ye tanımış bu yetkiyi ama devlet DSİ görevini layıkıyla yapmadığı için ve sizin gittiğiniz o köylü

vatandaşla konuşmadığı için ama ne güzel binalar var. İşte çayım geliyor sabahtan ne işim var sahada." (ASAT)

Sonuç olarak, Korkuteli'ndeki kuraklık sorununa yönelik yerel aktörlerin beklentileri ve yaklaşımları, proaktif ve bilinçli bir müdahale yerine, reaktif ve merkeziyetçi yönetim anlayışının egemen olduğunu göstermektedir. Bu durum, yerel toplulukların direnç kapasitesini olumsuz etkileyerek, tarımsal sürdürülebilirlik, gıda güvenliği ve iklim adaleti bağlamında ciddi sorunlara yol açmaktadır. Kurumlar arası koordinasyon ve kapasite sorunlarının gözden geçirilmesi, yerel düzeyde etkin ve sürdürülebilir çözümler üretebilmek için oldukça önemlidir.

Kumluca'da ise yerel aktörlerin iklim afetlerine ilişkin beklentileri hortum ve seller özelinde farklılık göstermektedir. Zira hortuma karşı afet öncesi yerelde alınabilecek önlemlerin sınırlı olması, beklentilerin daha ziyade en az hortumlar kadar kayıp ve hasara yol açan sel afetinde yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Kumluca'daki sel afetine ilişkin yerel halkın ve yerel aktörlerin anlatıları incelendiğinde, toplumsal yapıların ve yönetim mekanizmalarının yetersizliklerinin doğal afetlerin etkilerini nasıl artırdığı açıkça görülmektedir. Anlatılar iklim krizinin etkisi ile artan şiddetli yağışlar sonucu daha sık ve yoğun bir biçimde meydana gelen sel afetlerinin etkilerinin büyük ölçüde insan kaynaklı ihmaller ve eksiklikler nedeniyle daha yıkıcı olduğunu ortaya koymaktadır.

"Yani buna bir yetkilinin dur demesi lazım ki sera kurulurken buradan aradan bir su yolu atıyorum. 300 m arayla bir su yolları kurulması lazım. Buradan denize gitsin seralara gelmesin. Hortum havadan gelen bir şey, denizden çıkıyor, havadan geliyor, bunu sen de bilemezsin, ben de bilmiyorum bunu profesör de bilemez. Yani bence, düşüncem o. Ama selden oluşan afeti biz kendimiz davetiye çıkarıyoruz, bunu kendimiz önleyebiliriz. Önce suyun gideceği yol yapacağız, sonra serayı yapacağız. Şu Üleşik Deresi de tıkalı galiba. Çok sazlık dolu. Herkes bulduğunu dereye atıyor zaten, geçen sene ağzına kadar doldu zaten. Ağzına kadar doldu, temizlenmiyor çünkü. Zaten dere bir burada var. Bu senin geçtiğin dere var. Bir de ta Kumluca'nın altında var. Başka dere yok, arada bir daha olması lazım, su yolu olması lazım. Yani kanal eksik, kanal yok. Var olan kanallar suyunu çekmiyor buranın yani. Mecburen kanallar taşınca da millete yazık yine, belediye var olan dereleri temizliyor mu? Biraz temizliyor tabii. Yani güzün falan belediye gelir temizler. Geçen sene tam temizleme bitmeden de sel geldi. Az da geç başlıyor herhalde belediye temizlik işine. Geçen sene temizleyerek aşağıya geçtiler. Afet geldi, dere yukarıdan geldi alt yanı tam açık değil denize tam ineceği yer, kargılık su geri geldi yine…" (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Selin etkilerinin, tarımsal altyapının yetersizliği ve su yollarının düzgün bir şekilde düzenlenmemesi nedeniyle ağırlaştığı vurgulanmaktadır. Yerel halk sel sularının sera alanlarına yönelmesini, su yollarının eksikliği ve mevcut kanalların tıkanması gibi sorunlara

bağlamaktadır. Bu durum, ilgili kurumların altyapı çalışmalarında yeterli önlemleri almaması ve düzenli bakım yapmaması nedeniyle, afetin önlenebilir zararlarının arttığını göstermektedir.

> "Alt yapısını yapması gerekiyor belediyelerin. Altyapı yapılmadığı süre çiftçi bu zararı görür. Alt yapıda çok erken zamanda kanallar temizlenecek. Kanalın yeterli olmadığı yere tekrar yeni kanallar açılmalı. Bunu da açamıyor zaten. Yer sahibi müsaade etmiyor ama benim serama değme diyor, benimkine vurma benimkini kazma. Belediyenin bazı kararları vardır. Yani mesela ne derler? 18. madde mi derler 22. Madde mi bir maddesi var belediyenin yıkar geçer yani. Bir karar alıp kanallar yetersizse kanalları yapmak gerekiyor. Su yolu yapılması gerekiyor. Suyun yolu olmadıkça afetin önüne geçmek olmuyor. Afetzedeyi bir kere ziyaret etmek lazım herhalde yani hani adamın yiyeceği ekmeği varsa, aç değilse, bunun derdini bölmek lazım diye düşünüyorum çünkü her şey para değil yani her şey parayla olmuyor. Yani para insanın moralini düzeltmez. Bu sohbet de çok önemli yani insanlara, bunlara da ihtiyaç var diye düşünüyorum." (K-17, Erkek, 53, İlkokul, Çiftçi-emekli)

Benzer şekilde Kumluca Ziraat Odası Başkanı'nın anlatısında, devletin sel baskınlarına karşı yeterli önlemleri almadığı ve mevcut altyapının sel sularını yönlendirmekte yetersiz kaldığı belirtilmektedir. Başkan, dört çaydan sadece birinin ıslah edildiğini ve diğerlerinin ıslah edilmemesi nedeniyle sel baskınlarının yaşandığını ifade etmektedir. Bu durum, merkezi yönetimin afet yönetimi konusunda yeterli kaynak ve çaba harcamadığını ve yerel yönetimlerin bu konularda bürokratik engellerle karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Dolayısıyla, merkezi yönetimin yerel ihtiyaçları göz ardı etmesi ve yerel yönetimlerin kapasitesini artıracak destekleri sağlamaması, toplumsal dayanıklılığı zayıflatmakta ve afetlerin etkilerini artırmaktadır.

> "O nedenle başta doğal afetlerde hortum, ikincisi sel baskını. Sel baskını da gerçekten, bu biraz bizim devletimizle bizimle ilgili, yönetim modeliyle ilgili. Çünkü 4 tane çayımız var. Bunların bir tanesi tam ıslah edildi, diğer üçü ıslah edilmedi: Islah edilmediği için belli bir yağıştan sonra ve toprakla suyun buluşmaması nedeniyle tamamen kapalı örtü altı olması nedeniyle de sel baskınlarının zaman zaman maruz kalıyoruz. Burada devletimizin bir yetersizliği var. Yani bunu her yıl biz, sarı çizmeleri giyiyor, siyah siyah arabalarla gidiyoruz çiftçinin yanına geçmiş olsun, geçmiş olsun… Sel bitiyor, ondan sonra kimse de bir daha bakmıyor. Böyle bir eksikliğimiz var. Bu da bizi üzüyor. Özellikle beni çok fazla üzüyor. Tarım sektöründe olduğumuz için Ziraat Odası olduğumuz için ben çok üzülüyorum. Bu konuyla elimizden geldiği kadar uğraşıyoruz. Hatta kendim şahsım kepçelerimle uğraşıyorum ama bazen bürokratlar bürokrasiyi aşamıyoruz. Burada devletimiz güçsüz kalıyor. Bu konuda özellikle bu çayların ıslahı konusunda yetersiz kalıyor. Ha çok aşırı yağış olur, çaylar almaz, eyvallah ama bizim normal yani yağması gereken kilodaki yağan yağışlarda üst taraflardan gelen alt kısma geldikçe; yani bölgenin üst kısımlarının çayların işlemesi gayet güzel, denize ulaşırken hiç yok gibi." (Kumluca Ziraat Odası Başkanı)

ASAT temsilcisi ise proaktif bir yaklaşım ile, sel afetlerine karşı mühendislik çözümlerinin yetersiz kaldığını ve iklim krizi bağlamında yeni yağış rejimlerine göre altyapının yeniden düzenlenmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu, mevcut altyapının güncel iklim koşullarına uyum sağlayacak şekilde güncellenmemesi durumunda, sel afetlerinin tekrarlanmaya devam edeceği anlamına gelmektedir. Bu anlatılar, kurumsal düzeyde afetlere hazırlık ve müdahale kapasitelerindeki yetersizliklere ışık tutmaktadır. Bu da toplumun genel direnç kapasitesini zayıflatarak, iklim afetlerinin daha büyük yıkımlara yol açmasına neden olmaktadır.

> "Ne yapmak gerekiyor? Hızlı bir şekilde, birincisi bu taşkınlara yönelik olarak yeni yağış rejimlerine göre bunların yeniden mühendislik hesaplarını yapıp kesitlerin büyütülmesi, işte köprünün kesiti yetersizse genişletilmesi gerekiyor. Yoksa kaçınılmaz bir hadise bunları yaşayacağız, yaşamaya devam edeceğiz." (ASAT)

> "Tarımsal faaliyetin devam edebilmesi için önleyici çok da bir şey yapamıyoruz açıkçası. Ama sorun oluştuktan sonra hızlı bir şekilde sera naylonu desteği, dediğim gibi aslında üretimin devam edebilmesi için yani büyükşehir bütün olarak oraya giriyor." (ABB Tarımsal Hizmetler DB)

Dolayısıyla Kumluca'daki sel afetine ilişkin yerel halkın ve yerel aktörlerin anlatıları, afetlerin etkilerinin büyük ölçüde yapısal ve yönetsel yetersizliklerden kaynaklandığını göstermektedir. Yerel halk ve aktörler, sel baskınlarının önlenebilir olduğunu, ancak gerekli altyapı ve düzenlemelerin yapılmadığını vurgulamaktadır. Afet sosyolojisi perspektifinden, bu durum, toplumsal yapının ve yönetim mekanizmalarının afetlere karşı hazırlıksız ve dirençsiz olduğunu ortaya koymaktadır. Afetlerin yıkıcı etkilerini azaltmak için, merkezi ve yerel yönetimlerin iş birliği yaparak, gerekli altyapı yatırımlarını ve düzenlemeleri gerçekleştirmesi, bürokratik engelleri aşarak proaktif bir yaklaşım benimsemesi gerekmektedir. Böylece, toplumun afetlere karşı dayanıklılığı artırılabilir ve doğal afetlerin sosyal ve ekonomik maliyetleri en aza indirilebilir.

Ne var ki tüm bu beklenti ve taleplerin hem yerel halk hem de yerel aktörler tarafından defaatle dile getirildiği bölgede bu araştırma tamamlandıktan yalnızca 3 ay sonra büyük bir sel afeti yaşanmış ve tüm katılımcıların çekincelerinde ve tespitlerinde ne derece haklı olduğu ortaya çıkmıştır. Kumluca ve Finike ilçelerinde yaşanan sel nedeniyle 100 konut, 920 iş yeri, 497 araç ve 12 bin 500 dönüm seranın hasar görmüş, selde zarar gören serasına bakmaya giden bir kişi ise kalp krizi geçirerek yaşamını yitirmiştir. Bu afetin ardından bölgede gerçekleştirilen çalışmaları AFAD yetkilisi şu şekilde ifade etmektedir:

> “İşte diğer dereler, şimdi Kumluca’da Gavur Deresi, Üleşik Deresi bunların hepsinin üzerinde DSİ çalışıyor şu anda, ciddi bir yatırım yapıyor. Bütün sanat yapılarını kesitleri genişletildi, o köprüler yeniden yapıldı, o dere yataklarının hem genişletilmesi hem temizlenmesi, Kumluca Belediyesi’nin yapmış olduğu pazar yeri ve çocuk parkı yıkıldı, onların hepsini açtılar dereyi komple.” (AFAD)

2022 Kumluca sel afet gerçekleşip büyük kayıplar yaşandıktan sonra gerekli düzenlemelerin ve düzeltmelerin yapıldığı bir vaka olarak kayıtlara geçmiştir. Zira yerel halk üyeleri tıkalı ve dar dere yatakları nedeniyle olası bir şiddetli yağış durumunda büyük bir selin geleceğini belirtmiş, ilgili mahalle muhtarları bu düzelmelerin yapılması için birçok yere resmi başvuru yaptıkları halde sonuç alamadıklarını ifade etmişlerdir.

Diğer taraftan önleyici tedbirlerin sınırlı olduğu hortum afeti karşısında iklim afet direncini artırmak amacıyla çeşitli beklentiler ve öneriler öne çıkmaktadır. Bu anlatılar, tarımsal toplulukların afetler karşısında nasıl daha dayanıklı hale getirilebileceğine dair değerli ipuçları sunmakta ve aynı zamanda mevcut yönetimsel ve yapısal eksiklikleri gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda afetler karşısında çiftçilerin finansal olarak desteklenme ihtiyacı ön plana çıkmaktadır. Yerel afet fonları oluşturulması ve kredi ödemelerinde esneklik sağlanmasının, çiftçilerin toparlanma sürecinde önemli bir nefes alma imkânı sunacağını belirtilmektedir. Afet fonlarının oluşturulması ve afet durumlarında kredi ödemelerinin ertelenmesi gibi finansal tedbirler, toplulukların ekonomik direncini artırarak, afetlerin uzun vadeli sosyal ve ekonomik etkilerini hafifletebilir.

> “Afetler ile ilgili Afet Koordinasyon var herhâlde burada. Oraya belirli bir bütçe çiftçi için ayırabilirler. Bir tek çiftçi için değil tüm her şey için doğal afet olsun vs. sadece bizim bölgeye değil her bölge için bütçe ayırabilir. Bankalarda çiftçiye faiz oranlarında biraz daha kolaylık sağlayabilir. Ödemelerini mesela atıyorum tarım kredisi çekiyorsak ödemesi 1 yılda değil 2 yılda veya 1,5 yılda olabilir. Biraz daha nefes almak. %100 devletimize yüklenelim demiyoruz. Bankalarda doğal afet olduysa mesela İşletme kredilerinin ödemesi önceden 15 aydı. 12 aya çekildi. Bunu biz çiftçiler için 24 ay da yapabilir 18 ay da. Bu süreyi biraz daha yükseltebilirler. Afet gören kişi kredi çekerse toparlandım diyene kadar biraz nefes almış olur. Böyle şeyler yapabilir. Ekstra bütçe ayırabilir. %100’ü karşılayamaz ama mesela %50’lik bir bütçe ayırsa olur. 30.000 TL yardım edecekmiş, kişi başı 10.000 TL yardım eder veya 15.000 TL yardım eder. Bu tarz şeyler yapabilir. Ekstra devletimize yük olmayı da düşünmeyiz. Bu olanakları sağlasalar bizim için olur yani!” (K-22, Erkek, 43, Lise, Çiftçi)

Benzer şekilde, Kumluca Kooperatif Başkanı'nın anlatısı da yerel düzeyde iklim afet fonlarının oluşturulması gerektiğine dair güçlü bir öneri sunmaktadır. Kooperatif Başkanı, üreticilerden alınan komisyonların bir kısmının iklim afet fonuna ayrılması ve bu fonun yerel kurumlar tarafından yönetilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu fonların, afet sonrası hızlı

müdahaleler ve destekler için kullanılabileceğini vurgulamaktadır. Yerel düzeyde oluşturulan bu tür fonlar, afetlere karşı toplulukların dayanıklılığını artırmada önemli bir rol oynayabilir. Yerel ihtiyaçları ve koşulları en iyi bilen yerel yöneticiler, bu fonları etkili bir şekilde kullanarak, afet sonrası toparlanma sürecini hızlandırabilir ve toplulukların sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğini sağlayabilir.

> "Yapılabilecek çok şey var ben yok demedim, yapmıyorlar dedim. Şöyle söyleyeyim, hal kesintileri adı üstünde nedir, üreticinden kesilen %13.5 gibi bir kesintiden bahsediyoruz. %2'sini ne için kesiyorsun, BAĞ-KUR için kesiyorsun. Üreticiye BAĞ-KUR yapma zorunluluğu getiriyorsun. Peki bunun %1,5'uğunu doğal afet yönetimi için kesemez miyim? Bu benim fonumda bulunamaz mı? Bu fonla ben yerel yönetici olarak üreticinin yanında olma refleksini ortaya koyamaz mıyım, koyarım ama yapan var mı yok, yapmıyorlar. Onun için yapması gereken şey bu bölgede mutlaka doğal afet fonu oluşturulmalı. O zaman biz üretici olarak bu fonun yönetimi kimde olur, bölge insanında olur ve insanlar da bölgeyi iyi bildiği için yardım edeceği insanları da iyi değerlendirir. Hedefi 12'den vuru, doğru desteklemeler yapar. Hiç değilse örneğin uçları atmış seralar hemen naylon desteği verip kapattırıverse büyük destek olur. Bunlar büyük paralar değil ama üretici için büyük destekler. O dönemde ben her serayı gezdim tarım bakanı geldiğinde oradaydım. O kameranın önünde biz arkasındaydık. Bir yerlere dokunalım derdimiz o. Yapılabilir mi? Mükemmel derecede yapılabilir. Kumluca haline giren her üründen komisyon kesiliyor, ayıralım %2'sini çıkaralım bir yasa, diyelim ki bölgeye has doğal afet fonuna ayrılacaktır zarar gören üreticilerin ivedilikle ihtiyaçları karşılanacaktır." (Kumluca Kooperatif Başkanı)

Muhtarların anlatıları ise, yerel kurumların yetki eksikliği ve merkezi yönetimin müdahaleleri ile ilgili eleştirileri içermektedir. Afet bölgesi ilan edilmeden ve merkezi hükümetin aktif müdahalesi olmadan yerel yönetimlerin sınırlı imkanlarla hareket edemeyeceği belirtilmektedir. Yerel kurumların daha etkin ve bağımsız hareket edebilmesi için, merkezi hükümetin yerel düzeyde afet yönetim kapasitesini artırması gerekmektedir. Ayrıca devletin afet durumlarında üreticilere yönelik kapsamlı bir ekonomik destek programı oluşturması gerektiği ancak bu konuda henüz yeterli altyapının bulunmadığını belirtilmektedir. Bu tür ekonomik destek programlarının eksikliği, afet sonrası toparlanma sürecini uzatarak toplulukların kırılganlığını artırmaktadır. Devletin afet yönetimi konusunda proaktif bir yaklaşım benimseyerek, afetlerin önlenmesi ve etkilerinin azaltılması için gerekli ekonomik ve yapısal düzenlemeleri yapması elzemdir.

> "Kurumların yapacağı bir şey yok ki ya. Ne yetki veriliyorsa onu yapıyor yukarıdan. Önemli olan, çözecek olanlar bu işi yukarısı. Buradaki İlçe Tarımdaki memurun, Ziraat Odası Başkanın yapabileceği hiçbir şey yok. Afet bölgesi ilan edilmesi lazım ama edilmedi. Bakanımızın gelmesi lazım. Buradaki herkesin mağduriyetinin giderilip yaralarının sarılması lazım. Bir talimat verip gitmesi lazım. O talimat

> gelmedikten sonra buradaki hiçbir memurun yapacağı hiçbir şey yok." (K-Muhtar-1, Erkek, 44, İlkokul, Çiftçi-esnaf)

> "Tarımla ilgili çalışan herkese bununla ilgili bir ekonomik program hazırlanıp ekonomik yönden bir destek vermesi lazım. Hani böyle bir durumda da böyle büyük afetler durumunda da devlet bütün imkanlarını bu vatandaşlar, üreticiler için seferber etmesi lazım ama bununla ilgili bir altyapı veya herhangi bir çalışma yok. İnşallah uzun vadede böyle bir çalışma yaparlar. İnşallah olmaz da olursa bile bir an önce insanların yaralarını sarmanın yollarına bakmaları lazım." (K-Muhtar-2, Erkek, 39, Lise, Çiftçi)

Sonuç olarak, katılımcıların beklentileri ve önerileri, afetlere karşı toplulukların dayanıklılığını artırmak için daha kapsamlı ve entegre yaklaşımların benimsenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ekonomik destek mekanizmaları, yerel yönetimlerin ve kurumların inisiyatif alma becerisinin ve kapasitesinin artırılması ve yerel düzeyde afet fonlarının oluşturulması gibi önlemler, toplulukların afetlere karşı direncini artırarak, iklim afetlerinin yıkıcı etkilerini en aza indirebilir. Bu bağlamda, merkezi ve yerel yönetimlerin iş birliği içinde çalışarak, afet yönetimi ve müdahale kapasitesini artırması, sürdürülebilir ve dayanıklı toplulukların inşa edilmesinde kaçınılmazdır. Zira mevut afet düzenlemeleri iklim krizinden bağımsız doğal afet anlayışına özgü nitelikler taşımaktadır. Türkiye'de Katrina Kasırgası büyüklüğünde uç hava olayları yaşanmamaktadır ve muhtemelen yakın gelecekte de yaşanmayacaktır. Lakin Kumluca gibi bazı bölgeler iklim değişikliği nedeniyle belirli iklim afetlerine düzenle bir şekilde ve artan bir oranda maruz kalmakta ve giderek kırılganlaşmaktadır. Ancak mevcut düzenlemeler ve afet yönetim anlayışı bu maruz kalma oran ve biçimlerini, meydana gelen kayıp ve hasarların boyutunu anlamakta ve telafi etmekte yetersiz kalmaktadır. İklim krizinin neden olduğu çok boyutlu sorunların çözümüne ilişkin kurumsal beklentiler de iklim değişikliğinin hem yerel hem de ulusal uyum sürecinin nasıl şekillendirilmesi gerektiğine ışık tutmaktadır.

Bu bağlamda yerel kurumların beklentileri arasında iklim afetlerine ilişkin yurttaş bilinci ve farkındalığının artırılması; yerel ve ulusal afet plan ve programlarının iklim krizi bağlamında revize edilmesi ve süreç kontrolünün daha sık bir biçimde gerçekleştirilmesi; ilgili kurumlarda bu girift ilişkilere odaklanacak yeni birimlerin kurulması, projeler yapılması, fonların ve insan kaynağının artırılması yer almaktadır.

Yerel kurum temsilcilerinin iklim afetlerine ilişkin *yurttaş bilinci ve farkındalığının artırılmasına* yönelik talepleri, bireysel farkındalığın ve eğitimin önemine vurgu yaparak, vatandaşların küçük yaşlardan itibaren bu konularda eğitilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu talepler, vatandaşların afet bilinci dahilinde hareket etmelerinin, çocukluk çağından başlayarak

doğru eğitimlerle mümkün olacağını öne sürmekte ve toplumsal bilinçlenmenin ancak bireysel çabalarla sağlanabileceği düşüncesine dayanmaktadır. Özellikle çocukların okulda ve ailede doğru eğitilmesinin, bireylerin çevreye ve iklim değişikliğine yönelik bilinçli hareket etmelerini sağlayacağı ifade edilmektedir.

> "Afetlere karşı vatandaş, kurum/kuruluş, sivil toplum örgütleri, vb. gibi varlıkların afet bilinci dahilinde çalışmalarını yapması gerektiğini düşünüyorum." (ABB Afet İşleri DB)

> "Bu uzun vadede yapılabilecek çocukların okula başladığı, resmi kurumlarda eğitime başladığı yaşlardan itibaren yurttaşlık bilincinin doğru öğretilmesi ile mümkün bence yani o şekilde çözülebilir. Çünkü siz çocukluğunuzdan itibaren hangi sorunuzda hangi kuruma gideceğinizi bilirseniz. Yani şimdi şey mesela öğretiyoruz ya 112'yi bir çocuk işte ana sınıfına giderken siz bunu öğrettiğiniz zaman başına bir şey geldiğinde kaza olduğunda o 112'yi arayıp derdini anlatamasa bile bir yardım talebinde bulunabiliyor. Hayat kurtaran çocuklar var. Bunları görüyoruz. Bu yıllar içerisinde artık belli bir kültür oluşmaya başladığı için. Aynı şeyi diğer kurumlarla ilgili hangi sorunun nerede çözeceği noktasında aslında çocukluktan itibaren yetiştirilmesi faydalı olabilir." (ABB Sosyal Hizmetler DB)

Bireysel farkındalığa yapılan bu aşırı vurgu, sorumluluğu bireylerin omuzlarına yükleyerek, sistemin ve yapısal düzenlemelerin gerekliliğini göz ardı eder. Özellikle neoliberal politikalar çerçevesinde, çevresel sorunların çözümünün bireysel davranış değişiklikleriyle sağlanabileceği fikri, büyük ölçüde piyasa mekanizmalarının ve sermaye birikim süreçlerinin devamlılığını sağlama amacı güder.

> "Bunun için aslında insanların bilinç düzeyini eğitim düzeyini iyileştirerek, bölgedeki şartları iyileştirerek yani aynı yere geliyor aslında, mevcut durumu iyileştirmekten geçiyor. İnsandan başlıyor aslında kurumlardan başlamıyor. Kişiden başlıyor bireysel. Sizin yapmış olduğunuz her yanlış örnek veriyorum diş fırçalarken açık bıraktığınız musluk sizin geleceğinizi etkiliyor. İnsanların bilinci yok bu anlamda. Çok basit gibi görünen çocuklara öğrettiğimiz şeyler, ben yapsam ne olacak dememekten başlıyor. İklim değişikliği konusunda yapılması gerekenlere baktığınızda en önemli konunun aile olduğunu görüyoruz. Ailede siz eğitimi verirseniz okulda siz eğitimi verirseniz çocuğa… Yani biz ve bizden sonraki nesil gitti. Biz burada ne kadar veriler çıkarsak da bir şeyler yapmaya çalışırsak çalışalım, insanlarda "ben yapmazsam bir şey olmaz" düşüncesi oldukça bir şey olmuyor. Bunda sonraki kısmı kazanmamız lazım. Bir Matematik, Türkçe, Fen haftada 6 saat veriliyorsa iklim değişikliği dersinin de seçmeli olarak değil zorunlu olarak 4 saat verilmesi zorunlu hale geldi. Siz bunu yapmazsanız çocuk aileden ne görürse onu yapıyor." (ABB İk. Değ. ve Sıfır Atık DB)

Örneğin, çocuklara erken yaşlardan itibaren çevresel farkındalık kazandırılması gerektiği argümanı, eğitim sisteminin ve ailelerin üzerine büyük bir yük bindirirken, aynı zamanda devletin ve büyük kurumların sorumluluklarını azaltıcı bir etki yaratır. İklim krizi gibi

küresel ve yapısal sorunlarla mücadelede, bireysel farkındalığın ötesine geçerek, geniş kapsamlı ve etkili politikaların, düzenleyici mekanizmaların ve yapısal değişikliklerin uygulanması gerekmektedir. Bu, enerji politikalarının yeniden düzenlenmesi, sürdürülebilir tarım ve sanayi politikalarının benimsenmesi, iklim adaletini sağlayacak sosyal politikaların geliştirilmesi gibi geniş kapsamlı stratejileri içerir.

> "İşte o anlamda gerçekten farkındalık yani vatandaşın farkındalığı çok önemli. Az önce, ilk başta söylediğim noktaya geliyoruz; bunu Karadeniz'deki sellerde de gördük, burada da gördük yani devlet eğer bir yere konumlanmayın diyorsa gerçekten vatandaşının faydası için bu kurallar konuluyor ama onu delmeye çalışıldığındaki sıkıntıları toplum olarak hepimiz yaşıyoruz. Orada da öyle bir şey yani sadece kendimizi düşündüğümüzde aslında çarpan etkisiyle çok daha büyük felaketlere sebep olabiliyoruz. Bence hafife alınmayacak olan şey; eğitim, yaptığımız hareketin farkında olmamız lazım, bu kendimiz için de geçerli, yetiştireceğimiz çocuklar için de, çalışma arkadaşlarımız için de. Bireysel farkındalık çok önemli çünkü; her yaptığımız hareketin dünyaya verdiği bir etki var, dünyanın da ötesinde gezegenimize verdiği bir etki var. Dolayısıyla o etkiyi minimuma indirebilecek farkındalığı yaratmak gerekiyor. Biz tabi Çevre Müdürlüğü olarak bu işin içindeyiz, farkındayız ama bunu halkın anlayabileceği bir dile çevirmek bence önemli çünkü ülkemizdeki eğitim düzeyi de, baktığımızda belki bizler birbirimizi bir yerde anlıyoruz ama, bunu kırsaldaki kişiye söylediğimde anlamlı olmayacak. İklim adaleti kısmına gidiyor hani ben kirletmedim diyecek ya da benim geçim kaynağımı önce sen bana ver diyecek çünkü; insanın var oluşunda olan bir şey." (Antalya Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Müdürlüğü)

Bireysel farkındalık ve eğitim önemli olmasına karşın, bu çabaların sistemsel değişimlerle desteklenmemesi durumunda, çevresel sorunların çözümü mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla, iklim adaletinin sağlanabilmesi için, bireylerin yanı sıra, sistemlerin ve yapısal mekanizmaların dönüşümü esastır. Bu bağlamda, yurttaş bilincinin artırılması çabaları, yalnızca bireysel farkındalığın artırılmasına yönelik değil, aynı zamanda sistemsel değişimlerin gerekliliğini vurgulayan bir bilinçle ele alınmalıdır.

AFAD temsilcisinin anlatıları ise, toplumun afete yönelik algılarının, kader inancının afetle mücadele üzerindeki etkisinin, afet bilinçli bir toplum oluşturmanın zorluklarının ve afet yönetiminde yapısal reformlar ile proaktif yaklaşımların gerekliliğinin altını çizmektedir. Toplumun afete bakış açısı, vatandaşların afetlere karşı geliştirdikleri tutum ve davranışları anlamaya yönelik bir çerçevede ele alınmalıdır. Temsilcinin belirttiği üzere, toplumun afete yaklaşımı genellikle kaderci bir anlayışla şekillenmektedir: "Allah'tan geldi, yapacak bir şey yok." gibi kaderci inanışlar, afet yönetimi açısından ciddi engeller yaratır. Bireylerin inanç sistemleri, onların eylem biçimlerini belirleyen temel unsurlar arasında yer alır. Dolayısıyla, kader inancının güçlü olduğu bir toplumda, afetlere karşı alınacak önlemler ve yapılacak

hazırlıklar, rasyonel bir planlama çerçevesinde değil, daha çok kadere bırakılma eğiliminde olabilir.

> "Sosyolojik bir mevzu bu. Bakın AFAD'a girdiğim ilk günden beri aynı şeyi söylüyorum muhtemelen emekli olana kadar da aynı şeyi söyleyeceğim. Bu toplumda afet yönetimi işi sosyolojik bir mevzu. Oturup sosyologların çalışması gerekiyor, çok net söylüyorum bakın, siz burada olduğunuz için söylemiyorum, hep söylediğim bir şey bu. Çünkü bizim vatandaşımızın afete bakış açısını, vatandaşın bakış açısını değiştiremediğiniz sürece kurumların bakış açısını da değiştiremezsiniz çünkü o kurumları da o vatandaşlar oluşturuyor. O kurumlarda çalışanlar da o kurumlardaki yöneticiler de bu ülkenin vatandaşı sonuç itibariyle. Bizde afet mevzusu çok dikkatli olmamız gereken ve çok dikkat etmemiz gereken bir mevzuyken aslında çok da kaile alınan bir şey değil vatandaşın gözünde. Çok da üzgünüm bunu söylediğim için çünkü vatandaşta hep şöyle bir şey var; "aman ya olunca düşünürüz". Anlatamıyorsunuz… vatandaşa bir şekilde ulaşamıyorsunuz, anlatamadığınız için, kurumların da çok şükür şu anda o durumda değiliz ama kurumların da başlangıçta bakış açısı aynı şekildeydi; "olunca bakarız". E tamam olunca bakacağız kabul ediyoruz onunla iyi bir sıkıntımız yok zaten yani DSİ'nin aracı da benim, Ormanın aracı da benim, Karayollarının aracı da benim, hepsi bu ülkenin aracı, müdahale aşamasında tabii ki olunca bakacaksınız, kimse orada zaten imtina etmez, devletin hiçbir kurumu imtina etmez. Sonuçta ülke afet yaşamışsa herkes zaten oradadır onunla ilgili sıkıntımız yok ancak öncesinde önlemek için ne yapacağız arkadaşlar hani bir araya gelelim. Bunun için bir, bizim vatandaşımızın afete bakış açısını değiştirmemiz gerekiyor." (AFAD)

Bu kaderci yaklaşımın değiştirilebilmesi, toplumun eğitim ve bilinç düzeyinin artırılmasıyla mümkündür. Temsilcinin vurguladığı üzere, Japonya örneğinde olduğu gibi, afet bilinci küçük yaşlardan itibaren eğitim sistemine entegre edilmelidir. Ancak burada da önemli bir sosyolojik sorun ortaya çıkar: Eğitim politikalarının sürekliliği ve toplum genelinde benimsenmesi. Japonya örneğinde gördüğümüz üzere, afet bilinci oluşturma süreci, uzun vadeli planlama ve kararlılıkla yürütülmesi gereken bir devlet politikasıdır.

> "İki, kader olgusuna inanan toplumlarda bunu değiştiremezsiniz. Allah'tan geldi, yapacak bir şey yok. Çünkü bunun karşısında verebileceğiniz daha üst bir argüman yok. Bunun daha üst bir argümanı yok. Yani şunu söylüyorsun vatandaşa Allah'tan geldi ama bak yıkılmayan evler de var, onları ne yapacağız dediğin zaman böyle anlık bir aydınlanma yaşıyor sonra arkasını döndüğü zaman unutuyor. Yani "afet kaderdir, Allahtan geldi ne yapacağız, biz toplum olarak çok azmıştık Allah bize cezamızı verdi, işte afet de biz akıllandırmadı ne akıllandıracak ki" gibi bir bakış açısıyla maalesef bilimsel argümanla iş yapamıyorsunuz, anlatamıyorsun… Ben heyelanlı evden Mehmet amcayı çıkaramadım ya Kumluca'da. Amca çık buradan öleceksin dedim, "yüzyıldır bir şey olmadı, bir şey olmaz" dedi, zorla jandarma zoruyla Mehmet amcayı biz oradan çıkardık, ertesi sabah ev elli metre aşağıdaydı, heyelandan kaymıştı. Mehmet amcayı o akşam evden çıkarmasak ben muhtemelen böyle vicdani sorumluluktan ölmüştüm. Bize çok kızdı, çok bağırdı, çok küfür etti. Biz jandarmayla çıkardık Mehmet amcayı oradan ama Allah'tan

> çıkarmışız. Çıkarmasak çünkü muhtemelen içinde evle birlikte aşağıya inecekti heyelanla. Anlatamıyorum, anlatamıyoruz…" (AFAD)

Bu bağlamda afet yönetiminde yapısal reformların ve proaktif yaklaşımların önemine değinen temsilci, bu konudaki temel sorunların toplumun genel alışkanlıkları ve zihniyet yapısıyla ilişkili olduğunu belirtir. Weber'in "geleneksel otorite" kavramı çerçevesinde, toplumların geleneksel alışkanlık ve inançları, değişim ve yeniliklere karşı direnç gösterir. Türkiye'de de uzun yıllara dayanan geleneksel yaklaşımlar ve kısa vadeli çözümler, afet yönetimi gibi karmaşık ve uzun vadeli planlama gerektiren alanlarda büyük engeller oluşturur. Temsilci bu açıdan, toplumun planlı ve programlı çalışmalara yönelik isteksizliğini göçebe yaşam tarzının kalıntılarını hâlâ barındırdığına bağlamaktadır.

> "Bence afet yönetimi politikaları içerisinde, ben başkanlıkta yapılan toplantılarda da aynı şeyi söylerim. Sosyologları getirin diyorum, birisi Türk toplumunun marazını bir çözsün artık. Biz toplumsal marazımızı bir çözelim… çünkü biz hala daha ülke olarak "Türkler Orta Asya'dan göçtü geldi'yi" kafasından çıkarabilmiş bir toplum değiliz, hala daha göçüyoruz biz… Hala daha yerleşik hayata geçemedik biz kafa olarak, biz hala göçü yolda düzüyoruz. Sene oldu 2023, biz hala daha göçü yolda düzüyoruz, yeter da! Bir yerleşelim artık yani bu göç bitsin artık… Bir sistem kuralım, bu sistemi yürütelim… Sevmiyoruz çünkü plan program yapmayı, planlı programlı çalışmayı, bu bizim bence toplumsal şeyimiz problemimiz bu… Sevmiyoruz 5 yıllık, 10 yıllık, 20 yıllık, 30 yıllık planları sevmiyoruz ülke olarak alıştık böyle oradan oraya savrulmaya, oradan oraya gitmeye… herkes aynı kafada… Bir eğitimde, bakın son olarak söyleyeceğim size. Bir eğitimde bir Avrupa Birliği eğitiminde Hollanda'dan bir uzman getirdiler bize. Adamın titri böyle, ooo bir sürü yerde çalışmış etmiş falan… Hollanda su altında kalacak. Hollanda'nın su altında kalacağını hepimiz biliyoruz, bütün dünya Hollanda'nın su altında kalacağını biliyor. Hollanda da biliyor doğal olarak. Hollanda'nın su altında kalacağını Hollanda Hükümeti'nin öngörmesi bundan 100 öncesi. 100 yıl öncesi, biz sorduk çünkü ne yaptınız siz Hollanda'da diye. 100 yıl öncesinde adamlar bunu öngörüyorlar, eninde sonuna su altında kalacağız, orası kesin. Kısa, orta ve uzun ölçekli planlamalar yapıyorlar. Buna göre yatırımlarını oluşturuyorlar ve bundan hiç şaşmıyorlar. Adam demişti ki bizim bu işte yaptığımız plan, bütçe, programlar hükümetler üstüdür, devlet politikasıdır, partilerin değişmesi, yönetimin değişmesi -bizim bu anayasanın değiştirilmesi teklif edilemez maddeleri var ya onun gibi- sadece yapılmış olan planı daha iyi hale getirmek için revize edilebilir. Ancak iptal edilmesi, oradaki yatırımın geri çekilmesi, işte "aman ya şöyle de başka bir okul yapalım da bu kenarda dursun". Hayır öyle bir şeyimiz olamaz. Onlar 100 yıldır buna hazırlanıyor. O adamla benim savaşabilmem çok zor. Yapacak çok şey var… gidecek çok yolumuz var. Ben şöyle görüyorum bu mevzuyu. Benim değiştirebileceklerimin sınır belli, bu sınırlı olduğu için keşke daha çok güç olsa elimde ve ben bu gücü kullanabilsem ve değiştirebileceklerimi değiştirebilsem. Benim şu koltukta oturan insan olarak yapabileceklerimin sınırı belli. O yüzden ben vatandaşa da kendi personelime de başka kurumlara da anlatabildiğim kadar, dilimiz döndükçe olması gerekenleri anlatıyoruz… yani ama bu daha üst politikaların çözmesi gereken işler bunlar. Devlet politikası haline gelmesi gereken, gerçekten dikkate

> alınması gereken, gerçekten bu işle ilgili yatırımların yapılması gereken bir iş. O yüzden Allah sonumuzu hayretsin deyip duaya bağlayalım." (AFAD)

Bu noktada, afet yönetiminde uzun vadeli planlamanın ve kararlılığın gerekliliği üzerinde durulmalıdır. Hollanda örneğinde olduğu gibi, uzun vadeli stratejik planlar ve bu planların sürekliliği, afetlere karşı dirençli bir toplum oluşturmanın anahtarıdır. Bu tür stratejik planlamaların, hükümetlerin değişiminden bağımsız olarak devlet politikası hâline getirilmesi, afet yönetiminde başarıyı artırabilir. Temsilcinin belirttiği gibi, uzun vadeli planların sadece revize edilerek daha iyi hâle getirilebilmesi, ancak iptal edilmemesi, bu tür bir yaklaşımın temel prensiplerinden biri olmalıdır.

> "Yani "afet bilinçli toplum" çok severim ben (kinayeli), "farkındalık eğitimleri" çok severim bu cümleleri… sonuç? Bu işe çok erken yaşta başlamamız lazım. Aynı Japonya'nın bu işi hallettiği gibi. Benim 6 yaşında bir kız çocuğum var anaokulunda verdikleri şeyi unutmuyor. Oğlum ilk afet eğitimini anaokulunda aldı unutmuyor. Çök-kapan-tutun'u biliyor. 4 yaşındayken anaokulunda gösterdiler. Belli bir yaştan sonra kendisi öğrenmek istemeyen hiçbir vatandaşa dikte edilerek farkındalık oluşturulamaz, bitti. Lise öğrencisine, kendisi istemiyorsa, kendisi gerçekten öğrenmeyi istemiyorsa zorlamayla bir şey öğretemezsiniz. Sizi dinliyormuş gibi yapar aklında onun bin tane tilki dolaşıyordur. Bu işe çok erkenden başlamamız lazım, bizim ilkokula başlamadan bu işi bitirmemiz lazım. Bu jenerasyon gitti, biz de gittik ama arkadan gelen jenerasyonda bu işi çözeceksek, 7-8 yaşına kadar bizim afet eğitimi, afet farkındalığı, bu işle ilgili yapılacaklar, her şeyi orada bitirmemiz gerekiyor. Bana diyorlar ki vatandaşa eğitim ver. Dinlemiyor ki beni. Ne zaman dinliyor? Kendisi yaşadıysa… öyle bir topluluğa afetle ilgili bir şey anlatıyorsanız ve birisi sizi can kulağıyla dinliyorsa bilin ki ya bir yakını afetten ölmüştür ya kendi afete maruz kalmıştır, o kişinin afetle ilgili bir kaybı vardır, o dinler. Ama gerisi dinlemiyor, dinlemeyince de…" (AFAD)

Erken yaşlarda toplumsal afet bilincinin yaygınlaştırılması, kaderci inanışların etkisinin azaltılması, "doğal" bir afetin olmadığına ilişkin farkındalığın oluşturulması ve kurumsal politikalarda uzun vadeli, proaktif yaklaşımların benimsenmesi, bu alandaki temel gerekliliklerdir. Toplumun zihniyet yapısında köklü değişiklikler gerçekleştirilmeden, afet yönetiminde kalıcı çözümler üretmek mümkün değildir. Bu değişiklikler ise ancak toplulukların yapılarını ve inanç sistemlerini dikkate alarak gerçekleştirilebilir. Afet yönetiminde başarı, sadece teknik ve lojistik hazırlıklarla değil, aynı zamanda toplumsal bilinç ve eğitimle de sağlanabilir.

İklim değişikliğine uyum ve iklim afetlerine direnç konularında yerel kurum temsilcilerinin beklentileri ve taleplerinin yoğunlaştığı bir diğer husus gelecekteki afetler karşısında daha etkili bir müdahale için *mevcut planların revize edilmesi ve süreç kontrollerinin daha etkin bir şekilde gerçekleştirilmesidir.* Görüşler, kurumların tecrübelerinden ve sahadaki

gözlemlerinden yola çıkarak, daha stratejik ve organize planlar oluşturma gerekliliğini vurgulamaktadır.

> “Güzel soru, belediyemizin acil afet planını hazırladık, uygulamaya konulmak üzere, sunuldu. Şimdi köylerdeki kişilere gidip sorduğumuzda şunu diyoruz, hani bir daha korkuyor musunuz yangın yaşanmasından? Onların verdiği cevap hep şu, "neresi yanacak?" Yani ne kaldı ki gibi bir cevap veriyorlar. Şimdi bunu kendi özelimize taşıyacak olursak, çok büyük bir şey yaşadık. Bundan sonra başımıza çıkacak afetlerde çok hızlı bir şekilde toplanıp hızlı bir şekilde çalışmaya başlayabiliriz. Tabii artık çok iyi biliyoruz eksiklerimiz. Mesela kimin nerede, nasıl görev alması gerektiğini daha doğrusu personel görev noktasında ekipleri kimlerden oluşturmamız gerektiğini çok iyi biliyoruz. 102 kişilik bir sosyal yardım işleri Müdürlüğümüz var. Kim nerede, nasıl görev almalı? Şemayı artık biliyoruz, hazırız.” (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

> “Mesela mobil alanlar oluşturmak sadece bir yangın süreci için değil tüm çalışmalar için çok kolaylık. Orayı çok iyi bilmek demek. Dışardan yönetmek çok zor. Böle böle yönetmek çok daha sağlıklı ve kolay. Sen o noktayı ayarladığında mobil noktanı zaten orada seni bulacaklar. Biz şey de denedik. Sahaya çıkalım, köy köy evleri gezelim, tespitlerde bulunalım. Hani bir köyü bitirip çıkalım. Şeyde kurbanda da tulum çıkarmak derler ya. Hani öyle yapalım dedik, öyle öyle bitiririz sonuçta bütün köyleri, olmadı... Şahsa ulaşabilmek, yerinde bulabilmek, evi bulabilmek... Ama bu noktada sen sabit olursan o gelir, tarifini yapar, sen bir gider görür, gelirsin oradan buraya haber verirsin. Çünkü az önce de söylediğimiz, birincil önceliğimizdeki olanlar ilk başta yapmalıydı. Köy köy yaptığımızda diğer en sonunda yardım yapacağımız köylerdeki birincil öncelikteki kişiler zarar görmüş oluyordu? Ama en son köy köy yaptık ama bu işte bayağı her yer halloldu. Gitmediğimiz yer kaldı mı diye köy köy köylülerin hepsini gezdik ama ilk başta bu yapılmadı, yapılamadı, denedik olmadı.” (M. B., Sosyal Yardımlaşma İşleri)

> “2036 yılına kadar bizim coğrafyamızda özellikle Akdeniz coğrafyasında iklim değişikliğinden kaynaklı bu ölçekte sel ve yangın felaketi olacaktır. Her yangından sonra bir değerlendirme toplantısı yapıyoruz. Bu yangınla ilgili de değerlendirme toplantısı yapacağız. 2036'ya kadarki küresel ısınma ile ilgili ne yapmanız gerektiğini, nasıl bir çalışma yapmamız gerektiği konusunu da hızlı bir şekilde değerlendireceğiz.” (Manavgat-Orman İşletme Sosyal İşler Müd. Notları)

> “Ya tabi organizasyon yani yönetim bakımından, yangınları araştırma raporunda, daha iyi nasıl mücadele edilebilir kapsamında valilik biraz hassas, hani büyük yangınlarda daha iyi nasıl organize edilebilir diye. Daha iyi, daha çabuk, daha etkin, nasıl yapabiliriz bu çalışılıyor tabii ki. Medyaya yansımasa da bir çalışma var, çünkü daha işte 10-15 gün önce Antalya'da tatbikat yapıldı. Büyük bir afette diğer kurumlarla ilgili nasıl ortak çalışmalar yapılabileceğine ilişkin bir çalışma var.” (Manavgat-Orman İşletme Sosyal İşler Müd. Notları)

Belediyelerin afet müdahale planları, yerel halkın katılımını ve farkındalığını arttırmayı hedeflemektedir. Sosyal Yardımlaşma Müdürü'nün belirttiği gibi, yerel halkın afet sonrası

duyarlılığı, afetlere hızlı ve etkin bir şekilde yanıt verebilmek için büyük öneme sahiptir. Belediyeler, afet müdahale ekiplerini belirleyerek ve görev dağılımlarını netleştirerek afetlere hazırlıklı olmayı amaçlamaktadır. Bu süreçte, mobil alanlar oluşturmanın ve sahada doğrudan tespitler yapmanın önemine dikkat çekilmektedir. Mobil alanlar, afet sonrası hızlı bir koordinasyon ve yardımların etkin bir şekilde dağıtılmasını sağlamak için önemli bir araç olarak görülmektedir.

> "Tabi bizim özelimizde daha çok afet boyutunda yangınlar merkeze geliyor. Tabii ki bizim eğer iklim değişikliğinin etkileri bu şekilde devam edilecek ve insanlık bunu durduramayacaksa özellikle Akdeniz kesiminde gelecek projeksiyonlarında felaket senaryoları da var. Yani buranın çölleşeceği, işte Karadeniz'in Akdeniz iklimine döneceği, ha buna dair bilim adamlarının projeksiyonları bu ama, küçük küçük onlara da belki bu değerlendirmeleri, bu tespitleri yaptıran sebepler var yani. İşte takip ediyoruz mesela siz Korkuteli'ni falan gezmişsiniz, işte step iklime doğru ormanlarda bir çekilme var mı? İşte geçiş zonelarındaki ormanlarımızda azalmalar var mı? Zaman zaman bunlar bir böcek arızıyla veyahut işte kuraklığa bağlı olarak bünyelerinin zayıflayıp sekonder zararların, yani hasta ağaçlara direkt musallat olanların, sağlıklı gördüğümüz ağaçlara musallat olabildiği bir tehlike senaryosu yapabiliriz. Yani buna dönük olarak neler olabilir? Sıkıntılı yani biz kontrol edilmesi daha zor yangınlarla karşılaşacağımızı değerlendiriyoruz. Buna göre de yer ekiplerimiz, hava araçlarımız, dağılımımız, eğitimimiz, sürekli olarak bir yenilenme içindeyiz. Ya bir felaket senaryosuna inanmak istemiyorum. Bir bilim adamı değilim, uygulayıcıyız. Biz kurum olarak uygulayıcı olarak tedbirlerimizi had safhaya çıkartıyoruz ama. Sürekli de olumsuz düşünceyi de ben çok şey yapmıyorum. Ümit ediyorum ki bu küresel ısınmanın etkileri şöyle de bir döneme gelebiliriz, ya bu yağmurdan kardan bıktık, yollar kapandı, köye ulaşamıyoruz falan. O zaman karla mücadele amaçlı bir müdahalenin içinde de olabiliriz (gülüyor). Dolayısıyla ben total olarak ülkemizin geleceğinden ümitliyim yani ormancılığı anlamında. Toplumumuz hızlı bir değişim içerisinde, her ne kadar eleştirilebilecek yönlerimiz hepimizin olsa da bizim insanımız kıymetli, sağduyulu. Ülkesini seven, devlet millet kaynaşmasının güçlü olduğu bir ülkede yaşıyoruz. O yüzden toplumumuzun da hep birlikte anlayışı ve bilincinde de hızlı bir yükselme var. Bunda iletişim çağının da çok olumlu etkileri var. Bizim üzerimizdeki sosyal denetlemenin etkisi her geçen gün artıyor. Bundan hiç rahatsız değiliz. Ben bunu hep çalıştığım yerlerde söyledim. Çok güzel denetleme, yeter ki iyi niyetli olun, bize öneriler getirin, veremeyeceğimiz bir cevap yok. Eğer veremiyorsak yaptığımız bir hataysa da geri adım atarız. Yani bunda hiçbir beis yok. Dolayısıyla ben büyük fotoğrafa baktığımda kötümser değilim. Her şeyden haberi olan genç, dinamik gençlerimiz çok iyi. Herkes her şeyi daha çok biliyor. Bilsin, o da bizi zorluyor. Kamuyu, devletin çalışmalarına zorluyor. Dolayısıyla ben zorlukların olduğunu ama zorluklara uyum noktasında da kabiliyetlerimizin her geçen gün arttığı bir dönem yaşadığımızı düşünüyorum. Ya bugün 24 saat havada insansız hava aracımız bile var. Yangını inanın, aşağıda yangın harekat merkezimiz var. Görsel olarak yönetebilecek kapasitedeyiz yani şu anda. Kulelerimizde dijital kameralar var. Dumana hassas görüntüler. Arazide kameralarımız, gözetleme kameralarımız, fotokapanlarımız yani çok etkiliyiz, dronelarımız. Diğer paydaşlarımıza katkıları, jandarmamız özellikle çok hassas. Bizle çok büyük bir uyum içerisinde çalışıyor. Gene aynı şekilde onların tedbirleri, dijital tedbirleri, sürekli droneları havada. Kötü niyetlileri caydıracak, iyi niyetlileri ikaz

edecek, kötü şartların oluşmamasını sağlayacak bir organizasyon içerisindeyiz. Çalışmalarımız devam ediyor. Yani olumlu iyi olacak inşallah, kötü bir tablo yok. Tüm bu tedbirlerin, tüm bu mücadelenin arasında çıkmış olan yangınlarda da ki bu en memnuniyet verici tarafı, bizim kaybetmiş olduğumuz 1 metrekare orman alanı yok. Yok, ormanımızı arttırıyoruz. Hani şöyle bir şey olsa, işte yılda atıyorum 500 hektar yansa bunun 200'ünü kaybediyoruz geriye döndüremiyoruz gibi fecaat bir durum olsa o zaman biraz daha endişeli olabiliriz. Ama bizim kaybettiğimiz şu anda 1 metrekare, bakın bu kadar iddialı söylüyorum, orman alanı yok." (Antalya Orman Bölge Müdürlüğü)

Orman İşletme Müdürlükleri, iklim değişikliği ve afetler konusunda daha uzun vadeli projeksiyonlar yaparak, gelecekteki risklere karşı hazırlıklı olmayı planlamaktadır. İklim projeksiyonlarından hareketle her afet sonrası değerlendirme toplantıları yapılmakta ve gelecekteki çalışmalar bu değerlendirmelere dayandırılmaktadır. Kurumlar, yangınlarla mücadelede daha organize ve hızlı hareket edebilmek için eğitimler ve teknolojik yenilikler ile sürekli olarak kapasitelerini arttırmaktadır. Dijital kameralar, dronelar ve diğer gözlem araçları ile yangınları daha etkin bir şekilde yönetme çabasındadırlar.

"Bugüne kadar yapılmış öngörülebilir planlarımız ister il genelinde ister kurum bazında ister ülke genelinde diyelim afetlerin artık etkileri daha büyük olduğu için bu planları revize edilmesi gerekmekte. Bu revize edilenler de daha yeni yeni sahaya çıkıyor. Haliyle ister istemez yaşayarak öğrenme noktasındayız ülkece. Çalışmalardan bahsettiğim afet müdahale planının girmesi çok büyük fayda sağlayacak. Ama benim gözlemlediğim kadarıyla afet müdahale planlarında bu kadar teferruatlı ama işlevsel detaylar çok görmedim. Muhtemelen bunlar hani tecrübeyle, revize edildikçe yapılacak ama gözlemlerini kurumlara sunabilecek bilim insanlarına da bence burada ihtiyaç var. Sahadaki ya da bunun araştırması incelemesini yapmış olabilir. Sahada görev almış olabilir ya da kendi sarf etse de olabilir, bunları sunabilecek bilim insanlarına da ihtiyaç var. Çünkü kurumlardaki yetkililer ya da çalışanlar her zaman bu kadar teferruatı düşünemeyebiliyor." (ABB Sosyal Hizmetler DB)

"Aslında bugüne kadar yapılan çalışmaların doğru fakat eksik kaldığı sahada gözlemlendi. Çünkü artık afetler, doğal olan iklim olayları bile şiddetini arttırmış durumda. Haliyle biz aynı şekilde mücadele edebiliriz ama, aynı kapasite ile devam edersek mücadele edemeyiz. Bu yüzden sürekli bir kapasite arttırma, yöntem geliştirme daha planlı, dakikalara bölünmüş planlara ihtiyacımız var. Bunu yıllar yıllar öncesinde AFAD kurulmadan öncesinde Savunma Genel Müdürlüğü dönemine bakarsanız, yangın olursa itfaiye gider, o yetmezse o gider, bu gider tarzında daha kaba planlar olduğunu görürsünüz. Eski kurumlarımızın arşivlerini incelediğimde ben de mesela acil durum planlarını ya da sivil savunma planlarımızı incelediğimde, 2000'lerin başında yapılmış bir planla şimdiki planı aynı tutamazsınız, içerik olarak çok daha detaylı, çok daha organize olmuş görevler falan görürsünüz. Bunlar geliştiriliyor fakat doğa bizden daha hızlı davranıyor. Çünkü doğanın canını çok daha hızlı yakıyoruz. Hazırlanmaktan daha hızlı yakıyoruz." (ABB Sosyal Hizmetler DB)

> "Deneyim aktarımı yapılmadı dersem belki yapılmıştır, yalan olur bilemiyorum ama benim katıldığım bir çalışma olmadı. Ama kurum içerisinde biz arkası arkasına büyük afetler yaşamaya başladıktan sonra yeni bir kurumsal yapıya gidildi. Afet ile ilgili Daire Başkanlığı kuruldu. Doğrudan Başkanlığa bağlı makama bağlı ve itfaiyedeki ilgili birimler orada toplandı. Diğer daire başkanlıklarındaki ilgili birimler de oraya toplandı ve tamamen afetlere yönelik çalışmalar yapılmaya başlandı. Ancak çok taze. Yani çok daha yeni yeni başlandı buna. Daha önce farklı daireler altında herkesin kendi çalışması şeklindeydi. Şimdi bizim kendi kurumumuz özelinde durum bu. Tecrübe paylaşımı yani muhakkak birim içerisinde kişilerin karşılıklı; ya burada bunu yaptık, bunu şöyle mi yapsaydık, böyle mi yapsaydık karşılıklı görüş alışverişleri muhakkak birim için toplantılar da oldu. Aslında bunun faydasını biz şeyde Manavgat'ta çok büyük bir afetle karşılaştık. Deprem bölgesine gönderdiğimiz ekip bu konuda biraz daha tecrübeli ve orada daha organize çalışabilen bir ekip oldu. Ama bu yeterli mi? Hayır, bunun sistematik olarak yapılması lazım. Bu tamamen el yordamıyla gibi oldu." (ABB Sosyal Hizmetler DB)

Antalya Büyükşehir Belediyesi afet müdahale planlarının revize edilmesi ve tecrübelerin aktarılması konusunda önemli adımlar atmaktadır. Afetlere yönelik yeni kurumsal yapılar oluşturulmakta ve bu yapılar aracılığıyla daha sistematik ve organize bir şekilde müdahaleler yapılması planlanmaktadır. Afet müdahale planlarının detaylı ve işlevsel olması gerektiği vurgulanmakla birlikte bilim insanlarının katkıları ve saha çalışmaları ile elde edilen verilerin planların revizyonunda kullanılması önemli bir gereklilik olarak görülmektedir.

> "Yani sosyal yardımlar bağlamında düşündüğümüz zaman bu sürecin muhakkak ki görünen hani belli bir süreyi göz önünde buldurduğumuz zaman, gözlemlediğimiz süreçte, gelir kaynaklarının değişmesine, haliyle sosyal yardımlara olan ihtiyacın artmasını bize gösterdi. Bunun hani bir mucize olup kesileceğini düşünmüyoruz açıkçası. Haliyle bunların artabileceğini tahmin ediyoruz. Fakat kırsal kesimdeki nüfus yoğunluğunun azalması da tabii ki bir yönden göz önünde bulundurulursa, belki bu konuda talep edecek nüfus da azalacak. Onu da bilemiyorum şu anda. Bilimsel bir değerlendirme yapmak gerekir belki elimizdeki veriler toplanıp. Ama baktığımız zaman tüm kırsaldaki bu iklim kaynaklı afetlerin sahada aktif gördüğümüz sosyal yardımlara, uzun vadeli sosyal yardımlara daha çok eğilimi arttırdığı yönünde. Açıkçası yapısal risklerle ilgili aslında yapılan doğru analizler ve doğru tedbirlerin, bizim sosyal yardım sunma noktamızda talepleri azaltacağını düşünüyoruz. Çünkü ne kadar az hasar görürse o kadar az desteğe ihtiyaç olur vatandaşın. Haliyle aslında risk azaltma çalışmaları bizim için çok değerli." (ABB Sosyal Hizmetler DB)

> "İşte bu teknik destek projesi kapsamında çıkacak rapordan sonra bizim de hep arzu ettiğimiz o risklerle ilgili elimizde bir çalışma olacak. Ondan sonra da aynı SECAP raporu gibi onlarla ilgili ne yapacağımıza bakınca yani bir yol haritamız çıkmış olacak. Bizim şu an birlikte hareket etmemiz gereken tek şey mevcutta İklim Şurası. Ama o İklim Şurasının çıktıları daha yansımadı kamuoyuna. Yansıdıktan sonra iklim kanunu oluşturulduktan sonra, bütün belediyeler bir yol haritası çizecek kendi açısından. Onun çıkmasını bekliyoruz. Kyoto Protokolü tamam ülkeler açısından önemli ama bu konuda merkezi yönetim ne kadar güçlü olursa yerel yönetime bunu yaptırması da o kadar mümkün olabilir. İlk önce kanun

çıktıktan sonra merkezi yönetimin yerel yönetime bu konudaki yaptırımlarını gözlemlemek lazım. Ama bu hedeflerle bağlantılı biz çalışıyoruz ama tamamen kendi çabalarımız ile. Yukarıdan söylenen tek şey büyükşehir belediyelerine daire başkanlıklarının kurulması ve ilçe belediyelerine de şube müdürlüklerinin kurulması yönünde bir öneri. İklim şurası ile ilgili önemli çalışmalar yapıldı, kanunun herhalde sonlarına gelindi. Güzel çalışmalar oluyor. Dediğim gibi iklim artık sadece bir kelime değil hayatın her yerinden herkese dokunan bir şey. Hiçbir birey bana ne diyebilecek durumda değil. İklim kanunun illaki faydası olur yani hedefler amaçlar aynı olacak. Biz şu anda da kurumlarla iletişim konusunda sıkıntımız yok. İklim kanunun buna artısı mutlaka olur. Sadece bizim değil ülkemizin de bu anlamda hedefleri var zaten. (ABB İk. Değ. ve Sıfır Atık DB)

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü, iklim değişikliği ile ilgili strateji ve eylem planlarının güncellenmesi gerektiğini belirtmektedir. 2023-2030 yıllarını kapsayan iklim değişikliği uyum stratejisi hazırlıkları, risklerin ve tehditlerin daha detaylı bir şekilde ele alınmasını sağlayacaktır. Bu raporların, risk bölgelerini ve bu bölgelerde alınması gereken önlemleri belirlemekte ve kurumların bu doğrultuda hareket etmelerini sağlamakta önemli bir rol oynayacağı düşünülmektedir.

"Belki var olan eylem planlarının uygulamaya geçmesinde daha hızlı reaksiyon almak gerekiyor, farkındalık düzeyini arttırmak gerekiyor, bence vatandaşların gerçekten bilinçli olması gerekiyor. Şimdi devletten bir şeyi talep ettiklerinde; eğer o kanuna aykırıysa aykırıdır. Devlet; eğer oraya seranızı yapmayın dediyse yapmamak gerekiyor, aslında vatandaşların bu konudaki farkındalıklarını bireysel olarak artırmak gerekiyor bence. Kamu bağlamında ya da devlet olarak, yönetmeliklerimiz ve gerçekten bütün maddeler çok güzel sıralanmış, denetimlerimizi yapıyoruz ama çok hızlı büyüyen bir coğrafyadayız, Antalya sanırım Türkiye'de en hızlı göç alan ya ilk sırada ya da ikinci sırada tam bilmiyorum, o kadar hızlı gelişiyor ki buna rağmen bence çok güzel ilerleniyor ve koordinasyon olabildiğince hızlı yapılıyor. Bunu depremde de gördük aslında Antalya'daki kurumlar çok hızlı bir şekilde koordinasyonu sağlayıp, diğer illerimize desteğe gittiler. Orman yangınında da bu çok hızlı olmuştu, selde de öyle. Kumluca'daki felakette de çok hızlı bir şekilde, AFAD'ın koordinasyonunda hızlı ilerliyor ama eylem planlarında, ortada hiçbir şey yokken, o eylem planlarının belli aralıklarla izlenmesi ve o izlemenin değerlendirilmesi bence çok önemli. Ne noktadayız? Somut olarak, o kısma iyi cevap vermek gerekiyor, süreç kontrolü önemli." (Antalya Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Müdürlüğü)

"Aslında risk faktörü çok dikkate alınmadı dediniz ya o risk ile ilgili kısım için şunu söyleyebilirim bakanlığın taşra teşkilatı olarak; şimdi bizim ilk İklim Değişikliği Eylem Planı 2010 ile 2023 yılını kapsıyordu, şu an 2023 ve 2030 yıllarını kapsayan iklim değişikliği uyum stratejisi hazırlama çalışmaları başladı, hatta o da son noktaya geldi diye biliyorum çünkü görüşleri sunulmuştu nisan, mayıs ayında ve o raporu açıp baktığımızda şunu görüyoruz, riskten bahsediyor yani tehditten bahsediyor dolayısıyla o az önce eksik gördüğümüz şeyler bu yeni süreçte ve güncellenen revize edilecek olan ulusal belgelerde yerini alıyor işte iklim değişikliğinden selden kaynaklı riskler en fazla nerede, hangi bölgelerde olacak, şeklinde çok güzel bir taslak rapordu. Yayınlanır diye düşünüyorum, belki de bu önümüzdeki bir, iki ay içerisinde.

> Dolayısıyla onun içerisinde de yine ilgili kurumlar var riskler üzerinden değerlendirme yapmış bir öncekinden çok daha farklı bir metodolojiyle hazırlanmış ve tam da bu noktaya gidiyor, risk, tehlike kısmıyla ilgili sayısal verilerle hazırlanmış bir durum." (Antalya Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Müdürlüğü)

> "Bunların hepsi o yüzden çok fazla iç içe geçmiş. Refah seviyesi yüksek olan kişiler daha mı az tüketiyor? Daha mı çok atık üretiyor? Bir bakmak lazım. O yüzden bilmiyorum! Hepsi böyle çok çapraşık aslında. Kırsaldaki, en az doğaya zarar veren kişi, en fazla kırılgan grup ama farkındalık çok önemli yine de. Bir de tepki göstermekle de bir şey olmuyor ama o üst akılların ürettikleri raporların ya da eylem planlarının gerçekten birebir sahada uygulanması konusunda tutarlı olmak lazım bence. Çünkü sade vatandaş bunu bilemez, orada bizim gibi kamu kurumlarının rolü bence çok önemli. O eylem planlarını uygulamadaki tutarlılığı önceliklendirmeliyiz, bizim o sürdürülebilir kavramının içini, ekonominin çok daha ötesine götürmemiz gerekiyor. Sosyal boyutu, şu an sizin ilgilendiğiniz boyut, önemli o anlamda, o çarpan etkisi yaratıp zaten diğer kısımları da, belki o çarkları da daha hızlı çalıştırabilir diye düşünüyorum." (Antalya Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Müdürlüğü)

Dolayısıyla yerel kurum temsilcilerinin ortak görüşü, iklim değişikliğine uyum ve iklim afetlerine direnç konusunda daha stratejik, koordine ve yerel tecrübelere dayalı planların oluşturulması gerektiği yönündedir. Mevcut planların revize edilmesi, süreç kontrollerinin daha etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi ve bilim insanlarının katkıları ile bu süreçlerin desteklenmesi, gelecekteki afetlere karşı daha hazırlıklı olunmasını sağlayacaktır.

Yerel kurum temsilcilerinin, yeni birimler kurulması, projeler geliştirilmesi, insan kaynağının artırılması ve fonların oluşturulması konularında çeşitli beklentileri ve talepleri bulunmaktadır. Bu talepler, iklim krizinin etkilerinin giderek daha belirgin hâle geldiği Antalya'da mevcut yönetim ve müdahale stratejilerinin yetersiz kaldığı gerçeğinden hareketle şekillenmektedir.

Öncelikle, yerel kurum temsilcileri, mevcut fonların artırılması gerektiği konusunda hemfikirdir. İklim değişikliğine uyum ve afetlere direnç konularında yapılan çalışmaların büyük bir kısmının STK'lar tarafından yürütüldüğü, ancak kamu kurumlarının bu konuda yeterince aktif olmadığı belirtilmektedir. Kamu kurumlarının bu alanda daha fazla sorumluluk alması ve aktif rol oynaması gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, fonların artırılması, kamu kurumlarının daha etkin ve yaygın bir şekilde projeler geliştirebilmesi için önemlidir. Özellikle kırsal alanlarda tarımsal verimlilik, sulama yöntemlerinin geliştirilmesi ve güneş enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı gibi konularda fonların yönlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

> "Bence fonlar arttırılmalı. Çünkü daha yeni yeni kurumların ilgi duymaya başladığı alanlar bunlar. Belki daha muhtemelen STK kullanım yoğunluğu STK'lar ağırlıklı gidiyordu ama kamu kurum ve kuruluşları bu konuda bir tık geriden gelen aktörler. Bir kısmı tabi ki mevzuat yaptırımlarıyla, bir kısmı kurumların özel ilgi alanları ya da fark yaratma çabalarıyla ortaya çıkıyor. Daha yeni yeni aslında ilgi duyulan bir alan. Haliyle fonlar evet olması güzel ama bence yeterli değil. Çünkü çok fazla kamu kurum kuruluşu var ve bunu uygulamasını hani gönülden arzuladığın çok fazla ilave yapılır. Herkes bundan faydalansın. Herkes böyle çalışmalar yapsın. Elbette isteriz ki o da çok çok ciddi bir fon demek. Fonların afetlerin azaltılmasına yönelik çalışmalara yönlendirilmesi noktasında, bizi çok rahatlatır. Kırsal alanda tarımın verimli kullanılması ile ilgili zira ilaçlar sulama yöntemleri, toprağın verimliliği, güneş enerji sistemleri, elektrik üretimi vesaire bu sistemler ne kadar onlardan destek alınırsa o kadar çok desteklenecek, yaygınlaşacaktır diye düşünüyorum. Bunlar yaygınlaştıkça da tarım alanlarının kırsal bölgelerin daha korunaklı aslında afetlere karşı daha dirençli birimler olacağını sanıyorum. Afete karşı dirençli bir yerleşim yeri demek bizim için her zaman hem vicdanen hem de iş sorumluluk alanımızla ilgili birçok daha iyi bir noktada pozitif bir noktada olacaktır." (ABB Sosyal Hizmetler DB)

Kurum temsilcilerinin bir diğer önemli talebi, gözlem ve analiz süreçlerinin güçlendirilmesidir. Afet yönetiminde saha analizlerinin ve veri toplamanın önemine dikkat çekilmektedir. Ancak, mevcut personelin bu görevleri yerine getirecek kapasitede olmadığı ve bu nedenle yeni birimler kurulması gerektiği belirtilmektedir. Özellikle afetlerle ilgili gözlem ve analiz süreçlerini yürütecek AR-GE gruplarının oluşturulması, veri analizi ve saha çalışmalarının daha etkin bir şekilde yapılmasını sağlayacaktır. Bu şekilde, afetlerin etkilerinin daha iyi anlaşılması ve müdahale stratejilerinin daha bilimsel temellere dayanarak geliştirilmesi mümkün olacaktır.

> "Çok daha iyi gözlem ve analizlere ihtiyacımız var. Aslında sahada iyiyiz. Yani iyiyiz dediğim belli bir iç kapasitede bir çalışma üretiyoruz. Fakat bunun girdisini, çıktısını, analizini yapacak ayrıca görevli personelimiz her birimde yok. Mesela bizde bir afet zamanında tüm meslek elemanların gönderilebiliyor. Dönüşümlü olarak bir tanesi sorumlu olarak görevlendirilebiliyor. Onun koordinasyonunda devam edebiliyor ama o da aktif olarak sürecin içinde süreci gözlemleyip girdisini, çıktısını verisini toplayacak noktada değil. En son evet kayıtlı yapılan işlemlerle ilgili bir veri analizi yapılabiliyor. Bunlar sisteme kayıtlı oluyor ama. Tamamen bununla ilgili belki çalışma yapacak belki yeni kurulan dairemiz de böyle bir şey de olabilir. Afetlerle ilgili gözlem analiz sürecini yürütecek bir AR-GE grubu olabilir belki. O noktada veri analizi aslında çok daha saha analizi, veri analizi, iyi bir şey verimli bir çalışma olabilir." (ABB Sosyal Hizmetler DB)

İnsan kaynağının artırılması ve nitelikli personel istihdamı da yerel kurumların önemli taleplerinden biridir. Kurumlar, mevcut personel sayısının yetersiz olduğunu ve daha fazla nitelikli personele ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır. Özellikle geniş coğrafi alanlarda faaliyet gösteren kurumlar, denetim ve yönetim süreçlerini daha etkin bir şekilde yürütebilmek

için personel sayısının artırılması gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca, personelin niteliklerinin artırılması ve sürekli eğitimlerle desteklenmesi, kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi açısından önemlidir. Kurum içindeki yapılanmanın da bu doğrultuda yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

> "Artık bu memlekette bir afet oluyorsa bunun tedbiri alınmıyorsa şahsi fikrim bu yerel yönetimlerin suçu. Sadece Büyükşehir Belediyesi olarak değil çünkü büyükşehrin belli yaptırımı var, yerel yönetimlerin sorumlu olan kısımları var. Yerel yönetimler ilçe belediyeleri artık bu işin içine girecek. Zarar gören insanların kayıpların büyükşehir belediyesinin tamamen karşılama şansı yok zaten." (ABB İk. Değ. ve Sıfır Atık DB)

Fonların artırılması, yeni birimler kurulması ve insan kaynağının artırılması taleplerinin yanı sıra, iklim adaleti konusu da yerel kurum temsilcilerinin dikkat çektiği bir diğer önemli noktadır. Bu bağlamda, Paris Anlaşması'nın kayıp zarar fonlarından Türkiye'nin nasıl daha fazla yararlanılabileceği üzerinde durulmasının önemi vurgulanmaktadır.

> "O anlamda şu söylenebilir yani umut edilebilir bence; bu iklim adaleti en son ki Taraflar Konferansında da ön plana çıktı ve iklim adaletinde en fazla sera gazı salanlarla, bundan en fazla etkilenenlerin haritası yan yana konulduğunda ters ilişki olduğu çok aşikâr ve kayıp zarar fonu ilk gündeme getirilen konulardan bir tanesiydi. Oradaki mağduriyetler yaşandığı söyleniyor, onun boyutu nedir ne değildir? Onunla ilgili hiçbir bilgim yok, bizim şubemizin de sorumluluğunun çok dışında ama şu an belki şey olabilir, bu iklim adaleti kapsamında ve bizim de ülkemizin taraf olduğu Paris Antlaşmasının kayıp zarar fonundan nasıl ülke olarak bize destek gelebilirin cevabını bulmak gerekiyor ki, bu tür işte sel olur, orman yangını olur o faaliyetlerde o kişilere destek olunabilsin çünkü; hepsi bir bütçe gerektiriyor yani bir kaynak lazım. Yani onların değerlendirilmesi daha uygun olabilir, ilgili kurumlar belki o tür projelere yönlenebilirler." (Antalya Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Müdürlüğü)

> "Bence insan kaynağı çok önemli, nitelikli insan kaynağı. Yaptığı işe o çok küçük yaşta başlıyor, yaptığı işe değer vermesi ve o yaptığı işin sonrasında daha büyük değer yaratacağını bilerek çalışmak bence çok önemli. Kişi sayısı artması gerekiyor, nitelikli personel sayısının artması önemli, kurumsal kapasite bağlamında da bizim en çok zorlandığımız şey, bakanlığımızdan da bunu resmi yazıyla hep talep ediyoruz, daha fazla personele ihtiyacımız var çünkü; altı yüz kırk kilometrelik bir kentte yaşıyoruz ve bu kentin bir de dikeydeki uzantısı var. Dolayısıyla denetim kısmı zaten inanılmaz yoğun, yönetim kısmını da çok daha aktif yapabilmek için daha fazla personele ihtiyaç var. Aslında az kişiyle bu kentte çok şeyler yapılıyor sadece bizim şube müdürlüğümüz bazında genel brifinglerimizi her güncellediğimizde görüyoruz onu. Dolayısıyla hem nitelikli personel olması lazım ve bence yapılanmada da mesela ben çevre mühendisiyim bu kuruma örnek veriyorum; Avrupa Birliği projesi yaparak ya da bizim ulusal kaynaklı proje yaparak eğer daha çok katkı sağlayabileceksem, o yapılanmanın da kurum içinde olması gerekiyor. Milli Eğitimde araştırma, ayrı birim var ya da Tarım Ormanda, İstatistik Şube Müdürlüğü var, müthiş bir şey bence veri bankası, Sağlık İl Müdürlüğünde yine AB proje gibi bir

> yapılanma var. Bizim il müdürlüğümüzde böyle bir yapılanma yok, kesinlikle böyle bir yapılanma olması gerektiğini düşünüyorum. Şu an bu kadar çok çevreyle ilgili fon aktarılıyor ki, mevcut rutin işlerimizden benim ona vakit ayırabilmem için gece de çalışmam gerekiyor ki bunu yapmışlığım var. Bir Erasmus kaydı proje yürütmüşlüğüm var, gece gündüz çalıştım, büyük bir zevkle yaptım ama mesela bu kurumsal yapılanmanın içinde bir araştırma geliştirme proje birimi olsa ve diğer kamu kurumlarıyla da sadece bu bazda proje üretilebilse belki bu kente biraz daha katma değer katılabilir diye düşünüyorum." (Antalya Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Müdürlüğü)

Sonuç olarak, yerel kurum temsilcileri, iklim değişikliğine uyum sağlamak ve iklim afetlerine direnç oluşturmak için daha kapsamlı ve stratejik adımlar atılması gerektiği konusunda hemfikirdir. Yerel kurum temsilcilerinin anlatılarında, teknolojik yenilikler ve organizasyonel kapasitenin artırılmasına yönelik vurgular dikkat çekmektedir. Ancak, bu teknokratik yaklaşımlar, toplumun geniş katılımını ve yerel bilgiyi yeterince içermeyebilir. Teknolojik araçlar ve merkeziyetçi planlamalar, yerel halkın deneyim ve bilgilerini göz ardı ederek, onların afet yönetim süreçlerine etkin katılımını engelleyebilir. Toplumun afetlere yönelik direnç kapasitesini artırmak için yerel halkın aktif katılımı ve bilgi paylaşımı sağlanmalıdır. Öte yandan anlatılarda, afetler sonrası yapılan müdahalelerin genel olarak toplumun tamamına yönelik olduğu ifade edilse de sosyoekonomik eşitsizliklere ve kırılgan grupların (yoksullar, kadınlar, yaşlılar, engelliler) özel ihtiyaçlarına yeterince dikkat edilmemiş olabilir. Bu grupların afetlere karşı daha savunmasız olduğu ve bu nedenle özel politika ve programlarla desteklenmesi gerektiği unutulmamalıdır. Müdahale ve uyum stratejilerinde bu kırılgan grupların ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması önemlidir. Diğer taraftan, kurumlar arası koordinasyon ve yönetim süreçlerinin etkinliği konusunda bazı anlatılarda belirsizlikler ve eksiklikler vurgulanmaktadır. Afet yönetiminde başarısızlıklar, genellikle yönetimsel ve organizasyonel eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Kurumlar arası koordinasyonun artırılması ve daha bütünleşik bir afet yönetim sisteminin geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir. Bu bağlamda, kurumlar arası bilgi paylaşımı ve deneyim aktarımının sistematik hâle getirilmesi, herhangi bir siyasi iklimden etkilenmemesi hayati önem taşımaktadır. Ayrıca anlatılarda, afetlere yönelik müdahalelerin genellikle kısa vadeli ve reaktif olduğu gözlemlenmektedir. Ancak, iklim krizinin etkileriyle başa çıkmak için daha uzun vadeli ve proaktif stratejiler gereklidir. İklim adaletini sağlamaya yönelik olarak, sosyoekolojik ve sosyoekonomik boyutları içeren bütüncül planlamalar yapılmalıdır. Afet yönetimi, sadece anlık müdahalelerle sınırlı kalmamalı, uzun vadeli direnç ve uyum stratejilerini içermelidir.

Bununla birlikte yerel kurum temsilcilerinin anlatılarında, yerel halkın bilgisi ve deneyimleri yeterince vurgulanmamış olabilir. Yerel bilgi, afet yönetiminde ve iklim değişikliğine uyum stratejilerinde önemli bir kaynaktır. Ayrıca, iklim adaleti perspektifiyle,

farklı toplumsal grupların iklim değişikliğinden nasıl etkilendiği ve bu etkilerin eşitsiz dağılımı dikkate alınmalıdır. İklim adaleti, iklim değişikliği politikalarının ve afet yönetim stratejilerinin merkezinde yer almalıdır. Genel anlamda yerel kurum temsilcilerinin anlatılarında eleştirel ve refleksif yaklaşımın eksikliği açıkça görülmektedir. Bu anlamda Antalya Orman Bölge Müdürlüğü, Antalya Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı ve ASAT diğer yerel kurumlara kıyasla görece farklı olarak olumlu bir yaklaşıma sahiptir. Bu eleştirel ve refleksif yaklaşım, daha etkili ve adil politikaların geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Şekil 3. 59 MAXQDA-Gelecek Algısı, Öngörüler ve Beklentilere İlişkin Kod Matrisi

Son olarak risk, belirsizlik, öngörülemezlik, kaygı ve güvensizliğin ağırlıkla Manavgat'ta vurgulandığı; karamsarlık, umutsuzluk ve çaresizliğin Korkuteli'nde ön plana çıktığı görülmektedir. En sık vurgulanan öngörü küçülme ve terk etme yönündeyken; tarımsal faaliyetlere ilişkin beklentiler Korkuteli ve Kumluca'da ağırlık kazanırken, iklim afetlerine ilişkin beklentiler Manavgat'ta ön plana çıkmaktadır.

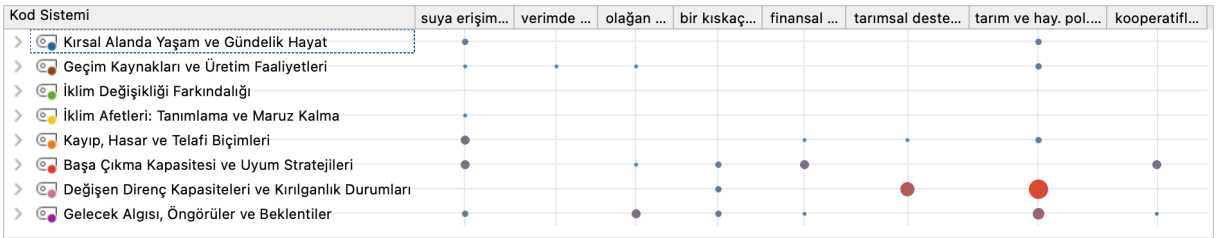

Şekil 3. 60 MAXQDA- Üretim Faaliyetlerinin Sürdürülebilirliği ile Diğer Temalar Arasındaki İlişkisellik

Diğer taraftan kod ilişkilerini gösteren analiz grafikleri ana ve alt temalar arasındaki ilişkiselliği ve örüntüleri anlamak açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda Üretim Faaliyetlerinin Sürdürülebilirliği temasında yer alan Tarımsal Desteklere Erişememe ve Tarım ve Hayvancılık Politikalarının Yansımaları alt temaları, iklim afetleri sonucu Azalan Direnç ve

Artan Kırılganlıklar ile yüksek bir ilişkisellik göstermektedir. Benzer şekilde toplulukların İklim Değişikliği Farkındalığı özellikle iklim değişikliğine ilişkin bilgiye erişememe sorunsalı; iklim afetlerini tanımlama biçimlerini, iklim afetlerine maruz kalma oranlarını, kayıp ve hasarları, bunların telafi biçimlerini, başa çıkma kapasitelerini ve uyum stratejilerini, değişen direnç kapasitelerini ve kırılganlık durumlarını, gelecek algılarını, öngörü ve beklentilerini büyük oranda şekillendirmektedir.

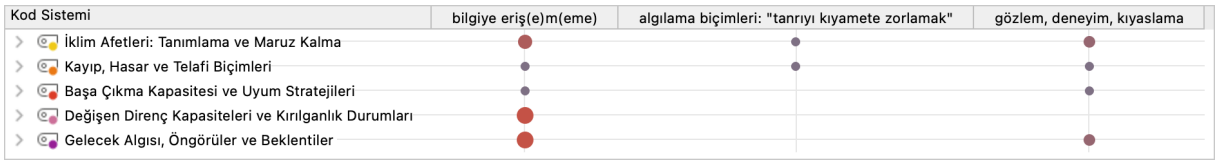

Şekil 3. 61 MAXQDA- İklim Değişikliği Farkındalığı ile Diğer Temalar Arasındaki İlişkisellik

Şekil 3. 62 MAXQDA- İklim Afetleri Tanımlama ve Maruz Kalma ile Diğer Temalar Arasındaki İlişkisellik

Öte yandan Şekil 3.62 ise iklim afetlerini tanımlama ve maruz kalma teması dahilinde özellikle İklim Afetine Atfedilen Anlam, Önem ve Afetle Kurulan İlişki ile Kayıp, Hasar ve Telafi Biçimleri arasında yüksek bir ilişkisellik olduğunu göstermektedir.

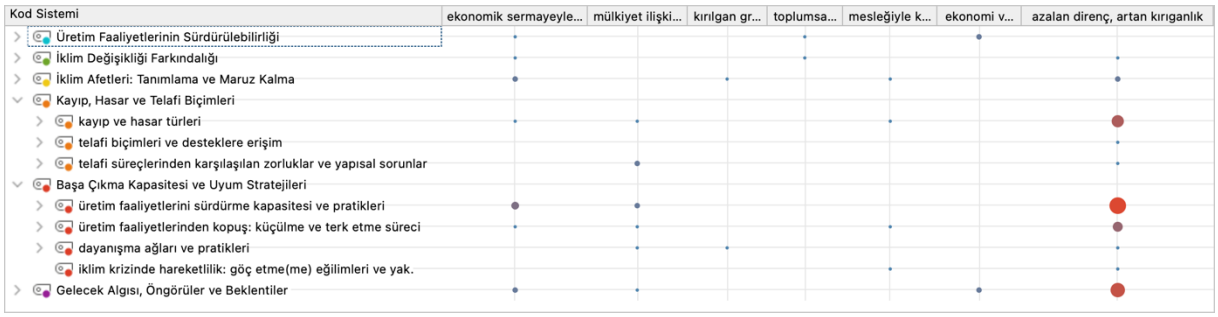

Şekil 3. 63 MAXQDA- Değişen Direnç Kapasiteleri ve Kırılganlık Durumları ile Diğer Temalar Arasındaki İlişkisellik

Benzer şekilde Şekil 3.63, Kayıp ve Hasar Türleri, Üretim Faaliyetlerini Sürdürme Kapasitesi ve Pratikleri ve Üretim Faaliyetlerinden Kopuş sürecinin Azalan Direnç ve Artan Kırılganlıklar üzerindeki etkisini göstermektedir. Son olarak, Şekil 3.64 toplulukların gelecek algısı ile diğer temalar arasındaki önemli bir ilişkisellik olduğunu göstermektedir. İklim

Afetlerini Tanımlama ve Maruz Kalma, Kayıp Hasar ve Telafi Biçimleri, Başa çıkma Kapasitesi ve Uyum Stratejilerinin Risk, Belirsizlik, Öngörülemezlik, Kaygı ve Güvensizliği şekillendirdiği; Üretim Faaliyetlerinin Sürdürülebilirlik Sorunlarının, Azalan Direnç ve Artan Kırılganlık Durumlarının Karamsarlık, Umutsuzluk ve Çaresizliği doğurduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 3. 64 MAXQDA-Gelecek Algısı ile Diğer Temalar Arasındaki İlişkisellik

SONUÇ

İklim krizi bağlantılı afetler kırsal tarımsal topluluklar için artan bir risk ve tehdit oluşturmaktadır. Bu durum bireyler ve topluluklar için nasıl uyum sağlanacağı ya da direnç geliştirileceği konusunda birçok zorluk ve fırsat ortaya çıkarmaktadır. Kırsal tarımsal toplulukların iklim krizine maruziyeti, kayıp ve hasarları, iklim krizine uyum ve direnç süreçlerini nelerin şekillendirdiği ve nasıl şekillendirdiği Antalya'daki üç vaka üzerinden nitel bir yaklaşım ile anlaşılmaya çalışılmıştır. Keşifsel bir niteliğe sahip olan bu araştırmanın bulgularını destekleyecek ve derinleştirecek çok sayıda araştırmaya gereksinim vardır.

Şekil 3. 65 MAXQDA-Tüm Belge Kümelerindeki Kodlamalara İlişkin Kelime Bulutu

Antalya'nın kırsal tarımsal topluluklarında *iklim değişikliği farkındalığı ve bilgiye erişim* süreçlerinde ciddi eksiklikler tespit edilmiştir. Çiftçilerin büyük bir çoğunluğu, devlet kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından yeterince bilgilendirilmediklerini ifade etmiştir. Manavgat, Korkuteli ve Kumluca'da gerçekleştirilen mülakatlar, iklim değişikliği ve buna bağlı afetler konusunda bilgilendirme süreçlerinin yetersizliğini ve bu durumun topluluklar üzerindeki olumsuz etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Bilgiye erişim sorunları, toplulukların risk yönetimi kapasitelerini azaltmakta ve bireylerin sosyoekonomik ve sosyoekolojik açıdan daha kırılgan hâle gelmesine neden olmaktadır. Resmî kurumlar tarafından yeterli bilgilendirme yapılmaması, toplulukların afetlere hazırlık yapma ve uygun müdahale stratejileri geliştirme kapasitelerini sınırlamaktadır.

Ayrıca, çiftçilerin afetlere müdahale konusunda kendi deneyimlerine dayanan bilgi birikimlerinin yeterince değerlendirilmemesi resmi desteklerin eksikliği ile birleştiğinde, toplulukların öz yönetim kapasiteleri zorlanmaktadır. Bu durum, kırsal alanlarda toplulukların kendi başlarına mücadele etme eğiliminde olduğunu ve kurumsal yapıların bu süreçte daha aktif bir rol alması gerektiğini göstermektedir. Kadın çiftçiler gibi marjinalleştirilmiş gruplar, bilgiye erişim konusunda daha da dezavantajlıdır. Eğitim ve bilgilendirme programlarının kapsayıcılık eksikliği, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini derinleştirmekte ve bu grupların tarımsal alandaki potansiyel katkılarını sınırlamaktadır. Öte yandan bilgiye erişim eşitsizlikleri, kırsal kesimde sosyoekonomik uçurumları derinleştirmekte, çiftçiler arasında bilgi temelli farklar yaratmaktadır. Yerel yönetimlerin ve devlet kurumlarının, iklim krizine ilişkin bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerinde bu krizden en çok zarar gören kırsal tarımsal toplulukları yeterince dikkate almaması, bu toplulukların iklim değişikliğine karşı direnç kapasitelerini zayıflatmaktadır. Bilgilendirme süreçlerinin etkinliği, toplulukların ilgi düzeyi, bireysel çıkarlar ve topluluk normları gibi sosyal dinamiklerle şekillenmektedir.

Antalya'nın kırsal tarımsal topluluklarında *iklim değişikliğini algılama biçimleri* de toplulukların bilgiye erişim düzeyi ve farkındalıkları ekseninde çeşitlilik göstermektedir. Katılımcılar arasında iklim krizinin nedenleri ve sonuçları konusunda hem kayda değer bilgi eksiklikleri ve algısal farklılıklar bulunmakta hem de iklim krizini algılama ve anlamlandırma biçimleri oldukça çeşitlilik göstermektedir. Manavgat'ta, iklim değişikliği konusunda bilgi seviyesinin oldukça düşük olduğu görülmüştür. Katılımcıların çoğunluğu, iklim değişikliğini anlamlandırmakta güçlük çekmekte ve bu konuda net bir bilgiye sahip olmadıklarını belirtmektedir. Yaş ortalamasının yüksekliği ve eğitim düzeyinin düşüklüğü, bu algısal farklılıkların temel nedenleri arasında yer almakla birlikte, katılımcıların büyük bir kısmı iklim değişikliğini ilahi bir müdahale veya ceza olarak görmekte, bu da ekolojik değişimlerin dini ve kültürel perspektiflerle açıklanmasına yol açmaktadır. Korkuteli'nde ise iklim değişikliğine ilişkin bilgi seviyesi daha yüksek olup, bu durumun, bölgenin uzun vadeli kuraklık deneyimleriyle bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcılar, "küresel ısınma", "iklim değişikliği" ve "doğal dengenin bozulması" gibi kavramlarla daha fazla ilişki kurmakta, ancak yine de bilimsel bilgiye erişim konusunda yetersizlikler ve bilimsel gerçeklerden uzak algılar kendini göstermektedir. Çiftçilerin, ekolojik değişimleri insan faaliyetlerine bağlama eğiliminde olduğu, ancak bu bilgilerin genellikle kulaktan dolma ve eksik olduğu gözlemlenmiştir. Kumluca'da ise iklim değişikliğinin nedenine ilişkin bilgi seviyesi daha yüksek olup, katılımcıların çoğunluğu, iklim değişikliğini antropojenik faaliyetlere bağlamaktadır. Çiftçilerin seracılık faaliyetlerini iklim değişikliğiyle ilişkilendirmesi, modern

tarım tekniklerinin ekolojik etkilerine dair farkındalığın bir göstergesidir. Ancak, bu kanılar da çokça hatalı ve eksik bilgilerin bileşiminden oluşmaktadır. Çiftçilerin iklim değişikliği algıları, genellikle yerel ve bireysel gözlemlerle sınırlı kalmakta, bilimsel bilgiye erişim eksikliği, bu algıların doğruluğunu ve kapsamını sınırlamaktadır.

İklim değişikliğine ilişkin gözlem, deneyim ve kıyaslamalar, toplulukların iklim değişikliği farkındalığını şekillendiren temel unsurlar arasında yer almaktadır. Manavgat, Korkuteli ve Kumluca'daki yerel halkın anlatıları, iklim değişikliğinin gündelik yaşam ve tarımsal faaliyetler üzerindeki somut etkilerini ortaya koymaktadır. Bu gözlem ve deneyimler bireylerin geçmişle şimdiki zaman arasında kıyaslamalar yaparak değişiklikleri daha net gözlemlemelerine ve bu değişimlere karşı bilinçli tepkiler geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Manavgat'taki katılımcılar, küresel iklim değişikliğinin etkilerini daha çok "kayan mevsimler", "yok olan baharlar" ve "artan sıcaklık ile azalan yağış" gibi gözlemler üzerinden tanımlamaktadır. Geçmişte daha belirgin olan mevsimsel döngülerin kaybolması tarımsal faaliyetleri olumsuz etkilemekte, artan sıcaklık ve rüzgârın getirdiği kuraklık, su kaynaklarının azalması ve tarımsal verimlilikte düşüş gibi somut örnekler, bu değişimlerin kırsal yaşam üzerindeki etkilerini gözler önüne sermektedir. Korkuteli'ndeki katılımcılar, iklim değişikliğini "çöl iklimi gibi" benzetmelerle tanımlamakta ve mevsimsel kaymaların tarımsal faaliyetler üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır. Özellikle, tarım takviminin bozulması, nadas dönemlerinin ve ekim zamanlarının öngörülemez hâle gelmesi bu bölgede yaşayan çiftçilerin planlama yapmalarını zorlaştırmaktadır. Ayrıca, artan sıcaklıkların ve zamansız, şiddetli yağışların sosyal ve ekonomik etkileri de dikkat çekmektedir. Kumluca'daki katılımcılar ise iklim değişikliğinin etkilerini daha çok "artan afetler" üzerinden değerlendirmekte, hortumlar, sel ve fırtınaların sıklığının ve şiddetinin arttığını belirtmektedir. Bu durum, tarımsal üretimi doğrudan etkilemekte ve su kaynaklarının yönetimini zorlaştırmaktadır. Ayrıca, yeraltı sularındaki tuzlanmanın artması ve bu durumun tarımsal faaliyetler üzerindeki olumsuz etkileri dikkat çekmektedir. Yerel aktörlerin anlatıları, iklim değişikliğinin yerel düzeydeki etkilerini ve bu değişimlerin tarımsal faaliyetler üzerindeki yansımalarını detaylandırmaktadır. Özellikle, yağış düzenindeki değişiklikler, sıcaklık artışları ve iklim afetlerinin sıklığı gibi faktörler, yerel halkın yaşamını ve ekonomik faaliyetlerini derinden etkilemektedir

Manavgat'ta meydana gelen orman yangını, Korkuteli'nde yaşanan kuraklık ve Kumluca'da meydana gelen hortum ve fırtınalar, iklim afetlerinin kırsal tarımsal topluluklar tarafından deneyimlenme biçimleri, maruz kalma düzeyleri ve afetlerle kurulan ilişkileri de gözler önüne sermektedir. Meydana gelen mega orman yangınları, beklenmedik ve öngörülemez nitelikleriyle toplumsal hafızada derin izler bırakırken, kuraklık ve hortumlar

tarımsal üretim ve yerel ekonomiyi ciddi şekilde tehdit etmektedir. Yaşanan afetler yalnızca fiziksel zararlarla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda toplumsal yapıları ve bireysel yaşamları da derinden etkilemektedir. Orman yangınlarının hızla yayılması ve beklenmedik şiddeti, yangına müdahale eden yerel ve ulusal birimlerin hazırlık seviyelerinin yetersizliğini ortaya koyarken, bu durum afet yönetimi süreçlerinin yeniden değerlendirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde, artan kuraklıklar, su kaynaklarının hızla tükenmesi ve tarımsal üretimde ciddi verim kayıpları yaşanması nedeniyle toplumsal dayanışma pratikleri hızla değişmekte ve ekonomik baskı giderek artmaktadır. Hortumlar ise ani ve yıkıcı doğasıyla, tarım sektöründe ciddi zararlar yaratmakta ve yerel toplulukların gündelik yaşantılarını üretim süreçlerini kesintiye uğratmaktadır. Katılımcıların, hortumların artan sıklığı ve şiddeti konusundaki gözlemleri, iklim değişikliğinin bölgesel etkilerini somut bir şekilde ortaya koymaktadır. Yerel aktörler, bu afetlerin yönetimindeki zorlukları ve mevcut stratejilerin yetersizliğini vurgulayarak, afet yönetimi ve iklim değişikliği adaptasyonu konusunda daha etkin politikaların geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Toplulukların deneyimledikleri *iklim afetlerinin nedenlerine ilişkin düşünceleri* afetlere verilen toplumsal tepkilerin de temel taşıdır. Manavgat orman yangını, Korkuteli'ndeki kuraklık ve Kumluca'daki hortumlar, farklı iklim afeti türlerinin yerel halk tarafından nasıl değerlendirildiğine dair çeşitli perspektifler ortaya koymaktadır. Katılımcılar, afetlerin nedenlerini genellikle eğitim düzeyi, kültürel sermaye ve kişisel inanç sistemleri gibi faktörlere dayandırmaktadır. Bu bağlamda, “iklim değişikliği”, “doğal döngülerin bozulması” ve “kasıtlı insan müdahaleleri” gibi nedenler ön plana çıkmaktadır. Manavgat orman yangınına ilişkin anlatılar, afetin nedenine dair iklimsel ve kasıtlı faktörleri içermektedir. Uzun süreli kuraklık, şiddetli rüzgarlar ve artan sıcaklıklar, yangının şiddetini artıran iklimsel etkenler olarak belirtilmektedir. Yangının kasıtlı olarak çıkarıldığına dair güçlü inançlar da yerel halk arasında yaygındır, bu durum afetin etkilerini daha da karmaşık hâle getirmektedir. Ayrıca, yangın ekolojisi ve geleneksel ormancılık pratikleri, afetin anlaşılmasında ve yönetiminde yerel bilginin önemini vurgulamaktadır. Korkuteli'nde yaşanan kuraklık, özellikle dini inançlar ve kaderci yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmaktadır. Yerel halk, kuraklığı Allah'tan gelen bir imtihan olarak görmekte ve bu durum, afetle başa çıkma stratejilerini sınırlamaktadır. Bununla birlikte, insan faaliyetlerinin ekolojik etkileri ve yanlış su yönetimi politikaları da kuraklığın nedenleri arasında gösterilmektedir. Kumluca'daki hortumlar, yerel halk tarafından genellikle ilahi iradenin bir sonucu olarak kabul edilmekte, bu da afet yönetimi ve hazırlık süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Hortumların artan sıklığı ve şiddeti, iklim değişikliği ve diğer antropojenik etkenlerle ilişkilendirilmekte; genç katılımcıların küresel ekolojik problemlerin

yerel etkilerine ilişkin vurguları dikkat çekmektedir. Yerel aktörler arasında ise bilimsel ve teknik açıklamalar daha baskın olup, iklim değişikliğinin afetler üzerindeki etkileri ve afetlerin psikolojik ve toplumsal etkilerine ilişkin vurguları ön plana çıkmaktadır.

Zira afetler sadece fiziksel yıkımla sınırlı kalmayıp, toplulukların psikolojik, sosyal ve ekonomik yapılarını da derinden etkilemiştir. Manavgat orman yangını, ani ve yıkıcı etkileriyle toplulukların yaşam alanlarını ve geçim kaynaklarını bir süreliğine de olsa neredeyse tamamen ortadan kaldırmıştır. Bu yangın, bireyler için derin bir travma kaynağı olmuş ve afetin tekrarlama korkusu, yaşanılan acı, hayal kırıklığı ve sosyoekonomik, sosyokültürel ve sosyoekolojik açıdan yeniden inşa çabaları anlatılarda sıkça vurgulanmıştır. Yangının "ölümden bile zor" olarak tanımlanması, bireylerin yaşadığı psikolojik zorlukları ve travmanın derinliğini ortaya koymaktadır. Özellikle Ahmetler Köyü'ndeki anlatılar, ormanların kaybının topluluk için ne denli büyük bir anlam taşıdığını ve doğayla olan derin bağlarını yansıtmaktadır. Korkuteli'nde yaşanan kuraklık ise çiftçilerin yaşamında sürekli bir tehdit ve belirsizlik kaynağı olarak algılanmaktadır. Çiftçiler, kuraklığı doğrudan ekonomik sıkıntılarla ilişkilendirmekte ve bu durum, tarımsal üretim kapasitesini ciddi şekilde etkilemektedir. Kuraklık, toplumsal dayanışmayı hem artırıcı hem azaltıcı etkiler yaratırken aynı zamanda bireyler arasında büyük bir stres ve umutsuzluk kaynağı olarak da işlev görmektedir. Kumluca'daki hortumlar ise, yerel halk için sadece fiziksel yıkım değil, aynı zamanda sürekli bir tehdit ve yaşamın bir parçası olarak algılanmaktadır. Çiftçilerin hortuma atfettikleri anlam, bu olayın yalnızca tarımsal ürünleri değil, aynı zamanda toplumsal ekonomiyi ve bireysel yaşamları nasıl şekillendirdiğini açıkça göstermektedir. Hortumun neden olduğu yıkım, çiftçilerin ekonomik varlıklarını ve sosyal yaşamlarını derinden etkileyen bir kriz olarak tecrübe edilmiştir. Yerel kurum temsilcileri ise afetlerin nedenlerine ve meydana gelme biçimlerine ilişkin bilimsel ve teknik açıklamalarda bulunmakta ve bu süreçte iklim değişikliğinin oynadığı rolü vurgulamaktadır. Orman Bölge Müdürlüğü temsilcisi, yangınların doğal döngülerdeki rolünü ve ormancılık faaliyetlerine olan etkilerini ele alırken, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü temsilcisi ise iklim değişikliğinin tetiklediği afetlerin tarım ve halk sağlığı üzerindeki potansiyel etkilerini öne çıkarmaktadır.

Kırsal tarımsal toplulukların *iklim afetlerine verdikleri tepkiler*; maruz kalınan afetin türü özelinde yaşanan kayıpların niceliğine ve niteliğine bağlı olarak büyük farklılıklar göstermektedir. Çalışma boyunca elde edilen bulgular, iklim afetlerinin yerel topluluklar üzerinde derin ve çok boyutlu etkiler bıraktığını, bu etkilerin yalnızca ekonomik kayıplarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda sosyal ve psikolojik yapıları da dönüştürdüğünü göstermektedir. Manavgat orman yangını, yerel topluluklarda büyük bir travmaya neden olmuş, insanların

yaşam alanlarını ve geçim kaynaklarını yok etmiş, bu durum bireylerin gelecek beklentilerini ve çevrelerine olan bağlılıklarını derinden etkilemiştir. Anlatılarda sıkça vurgulanan "yersizlik" ve "yurtsuzluk" duygusu, yangının yıkıcı etkilerini ve toplumun afetlere karşı kırılganlığını gözler önüne sermektedir. Korkuteli'nde yaşanan kuraklık, çiftçilerin ekonomik sıkıntılarını artırmış, tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmış ve topluluk içi dayanışmanın önemini ortaya koymuştur. Kumluca'daki hortum afeti ise çiftçilerin tarımsal faaliyetlerini ve sosyal yapılarını derinden etkilemiştir. Hortumun "ani ve tahmin edilemez doğası", çiftçilerin bu afet karşısında kendilerini "çaresiz" hissetmelerine neden olmuş, ekonomik ve duygusal anlamda büyük bir yıkıma yol açmıştır. Bu afetler, yerel halkın afetlere karşı bireysel ve kolektif tepkilerini ve toplumsal direnç kapasitelerini derinden etkilemiş, afet yönetimi ve müdahale süreçlerinde ciddi zorluklarla karşı karşıya kalınmıştır.

Manavgat orman yangını, katılımcılar tarafından alışılmadık derecede şiddetli ve kontrol edilemez olarak tanımlanmıştır. Yangının; evlerin ve su dolu kovaların yanması, ateşin havada uçması gibi imkânsız görünen durumları gerçekleştirmesi, yerel topluluklarda "akıl tutulması" ve "çaresizlik" duygularını artırmıştır. Yangının neden olduğu yoğun duman, köylerin boşaltılmasını zorunlu kılmış ve bu süreçte yaşanan "belirsizlik ve korku", sosyal ve psikolojik stresin artmasına yol açmıştır. Bu süreçte kuşkusuz, afetlere karşı bireysel ve kolektif direnç kapasiteleri de test edilmiştir. Köylerde yaşanan tahliye süreçleri, özellikle kırılgan grupların korunmasında ciddi zorluklar yaratmıştır. Yaşlılar, engelliler ve çocuklar gibi savunmasız bireylerin tahliyesi, fiziksel ve duygusal zorluklarla birlikte, aileler ve topluluk içindeki dayanışmanın önemini ortaya koymuştur. "Tahliye" kararlarının alınması sırasında, yerel aktörlerin uyarıları ve yangının köye ulaşması gibi duyusal farkındalıkların etkili olduğu gözlemlenmiştir. Ancak bu süreçler, planlı olmaktan çok, "panik ve kaos" içerisinde gerçekleşmiş ve bireylerin afet anındaki mücadele kapasitelerini ciddi anlamda sınırlamıştır. Yangınla mücadele sürecinde, yerel toplulukların "örgütlenme kapasitesi" ve "sosyal dayanışması", can kayıplarının minimize edilmesinde kritik bir rol oynamıştır. Ahmetler Köyü'nün yangına karşı verdiği "örgütlü mücadele", "yerel bilgi ve tecrübenin", dayanışma ve "ortak hareket kabiliyetinin" ne denli önemli olduğunu göstermiştir. HES karşıtı mücadeleden elde edilen tecrübeler, topluluğun yangına karşı "örgütlenme kapasitesini" artırmış ve mücadele sürecinde belirleyici olmuştur. Kadınların liderlik ettiği bu süreç, topluluğun sosyal ve ekolojik dayanıklılığını güçlendirmiştir. Afet sonrası geri dönüş süreçlerinde yaşanan psikolojik ve sosyal zorluklar, yangının bireyler ve topluluklar üzerindeki uzun vadeli etkilerini ortaya koymaktadır. Evlerin ve yaşam alanlarının kaybı, topluluklarda kimlik ve güvenlik hissiyatının sarsılmasına neden olmuş, uzun süreli travmalara yol açmıştır. Bu süreçte, yerel yönetimlerin

ve afet müdahale ekiplerinin etkinliği, toplulukların afet sonrası toparlanma kapasitelerini belirleyen önemli faktörler arasında yer almaktadır.

Korkuteli'ndeki kuraklık deneyimlerinin incelenmesi, değişen yağış rejiminin ve iklim krizinin yerel tarım üzerindeki derin etkilerini ortaya koymaktadır. Çiftçiler, mevsimsel yağış düzenlerindeki değişikliklerin tarım pratiği üzerinde ciddi zorluklar yarattığını ifade etmektedir. "Zamansız yağışlar" ve "yok olan bahar yağışları" gibi ifadeler, ürün verimliliğini doğrudan etkileyen faktörler olarak öne çıkmaktadır. Katılımcılar, kış yağışlarının yeterli olmasına rağmen ilkbaharda beklenen yağışların olmamasının, hasat dönemine kadar süregelen bir stres kaynağı olduğunu belirtmektedir. Bu durum, çiftçilerin hem ekonomik hem de psikolojik baskı altında olduklarını göstermektedir. Kuru tarım yapan hububat çiftçileri ve hayvancılıkla uğraşan katılımcılar, kuraklığın etkilerini en yoğun şekilde hisseden gruplar arasında yer almaktadır. Bu üreticiler, tarımsal faaliyetlerini baraj suyu veya yeraltı suyu ile destekleyememekte ve bu nedenle kuraklıkla başa çıkmakta zorlanmaktadır. Bahçecilik yapan çiftçiler ise su kaynaklarının azalması ve barajlardaki su seviyelerinin düşmesi nedeniyle tarımsal faaliyetlerinde zorluklar yaşamaktadır. Ağaçların erken çiçek açması, yetersiz sulamaya bağlı verim kayıpları ve meyvelerin güneş yanıkları nedeniyle kalite kaybına uğraması, iklim değişikliğinin tarımsal üretim üzerindeki dolaylı etkilerini ortaya koymaktadır. Baraj ve yeraltı sularındaki azalmalar, damlama sulama gibi modern tekniklerin dahi yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Kuraklık nedeniyle sulama suyu miktarının azalması, çiftçilerin verim düşüşü yaşamasına yol açmakta; kuru tarımda yaşanan verim düşüklüğü, ortalama dönüm başına 500-700 kg olması gereken ürün miktarının 100-200 kg'a kadar gerilemesiyle kendini göstermektedir. Bu verim düşüşü, çiftçilerin ekonomik sürdürülebilirliklerini tehlikeye atmakta ve kırsal yoksulluğun artmasına neden olmaktadır. Kuraklık, hayvancılık sektörünü de olumsuz etkilemektedir. Çiftçiler, yeterli yem üretememekte ve bu durum hayvan sağlığı ve süt verimliliği üzerinde doğrudan olumsuz etkilere yol açmaktadır. Kuraklık nedeniyle su kaynaklarının yetersizliği, hayvancılık faaliyetlerini ciddi şekilde kısıtlamakta ve bu durum zaten kuraklık nedeniyle tarımdan hayvancılığa geçiş yapan çiftçilerin yaşam koşullarını daha da zorlaştırmaktadır. Benzer şekilde Korkuteli Ziraat Odası Başkanı, Korkuteli Barajı'nın sezon başında bile beşte bir oranında dolu olduğunu ve ani, şiddetli yağışların tarım verimliliği üzerindeki yıkıcı etkilerini vurgulamaktadır.

Kumluca'daki hortum deneyimleri, doğal afetlerin kısa sürede büyük yıkımlara yol açma kapasitesini çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Hortumun rastgele ve öngörülemez yıkım gücü, zamanlaması ve etki alanına ilişkin anlatılar afet sosyolojisi açısından önemli içgörüler sağlamaktadır. Hortumun etkisi sadece fiziksel yıkımlarla sınırlı kalmayıp, tarımsal

üretim üzerinde de büyük zararlar meydana getirmiştir; seraların yıkılması, ağaçların köklerinden sökülmesi ve ürünlerin zarar görmesi gibi olaylar, çiftçilerin geçim kaynaklarını doğrudan tehdit etmektedir. Afet anında yaşanan belirsizlik ve hazırlıksız yakalanma durumu, insanların maruz kaldığı acil durumlar ve bu durumlara verdikleri tepkiler, afet yönetimi açısından kritik dersler sunmaktadır. Bu vaka bazında hortumun öğlen saatlerinde meydana gelmesi, çalışanların çoğunun yemek molasında olması nedeniyle can kaybının önlenmesine olanak sağlamıştır; bu durum, afetlerin zamanlamasının olası can kayıplarını nasıl etkileyebileceğini gözler önüne sermektedir. Ayrıca, afet sonrası süreçte seraların yeniden kurulması ve enkazın kaldırılması çabaları, çiftçilerin karşılaştığı zorlukları ve bu süreçteki ekonomik maliyetleri göstermektedir. Bazı çiftçiler, seralarını hızla yeniden kurabilmişken, diğerleri sezonu kaybetmiş ve ancak bir sonraki sezona kadar seralarını dikime hazır hâle getirebilmiştir. Hortumun bireyler üzerindeki psikolojik etkileri de anlatılarda sıkça vurgulanmaktadır. Doğrudan afete maruz kalanlar, fiziksel yıkımın yanı sıra derin bir korku ve çaresizlik hissi yaşamışlardır. Hortum sırasında yaşanan travmatik deneyimler, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) belirtilerine yol açmış ve bireylerin günlük yaşamlarını olumsuz etkilemiştir. Ayrıca, yerel aktörlerin anlatıları, afet sonrası yağmacılık ve fırsatçılık vakalarının, toplumsal dayanışmayı nasıl zedelediğini göstermekte ve afet yönetiminde daha etkin stratejilere duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır.

Afetlerin yarattığı ekonomik tahribat, sadece bireysel ekonomik varlıkların kaybıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda toplumsal yapıyı ve kırsal ekonominin sürdürülebilirliğini de ciddi şekilde tehdit etmektedir. Orman yangınları, köylülerin yaşamlarını sürdürebilmek için bağımlı oldukları geçim kaynaklarını büyük ölçüde tahrip etmiş, tarım ve hayvancılık alanlarını ciddi şekilde hasara uğratmıştır. Bu durum, köylülerin geçim kaynaklarını tehlikeye atarak ekonomik bağımsızlıklarını yitirmelerine yol açmıştır. Ekonomik varlıkların kaybı, ekonomik güvence eksikliği ve sosyal sermaye eksikliği gibi sorunlar, bireylerin yaşadığı ekonomik zorlukları derinleştirmiştir. Yangın sonrası köylerin geçim kaynaklarının zarar görmesi, toplumsal dayanışmayı ve ekonomik dayanıklılığı da zedelemiştir. Yangınların tarımsal üretim alanlarını yok etmesi, çiftçilerin üretim kapasitesini düşürmüş, bu durum köylülerin tarım ve hayvancılık faaliyetlerinden elde ettikleri gelirin azalmasına neden olmuştur. Yangın sonrası toparlanma sürecinde, devletin ve yerel yönetimlerin müdahaleleri, toplulukların yeniden inşasında kritik rol oynamaktadır. Ancak bu müdahalelerin zamanında ve yeterli olmaması, toplumsal ve ekonomik toparlanmayı geciktirmektedir. Kuraklık ise tarımsal verimliliği ciddi şekilde düşürmekte, ürün kalitesini etkilemekte, çiftçilerin hayvanlarına yeterli yem sağlayamamalarına neden olarak hayvanlarını satmak zorunda kalmalarına ve hayvancılığı

bırakmalarına, sosyal güvenlik primlerini ödeyememelerine ve dolayısıyla sosyal güvencelerini kaybetmelerine neden olmaktadır. Çiftçilerin sağlık hizmetlerinden yararlanamaması ve emeklilik haklarını kaybetmesi anlamına gelen bu durum sosyal güvencelerin kaybına yol açarak çiftçilerin yaşamlarını daha da zorlaştırmaktadır. Hortumlar da benzer şekilde tarımsal topluluklar üzerinde yıkıcı etkiler yaratmıştır. Seraların yıkılması ve yeniden inşası, çiftçiler için büyük ekonomik yükler getirmiştir. Hortumlar, seraların içindeki ürünlerin kaybına neden olmuş, çiftçilerin gelirlerini azaltarak ve borçlanmalarına ve yoksullaşmalarına neden olmuş, tarımsal üretimde kesintilere yol açarak, çiftçilerin sürdürülebilir üretim yapma kapasitesini düşürmüştür. Hortumlar sonrası seraların yeniden kurulması için yapılan harcamalar, çiftçilerin ekonomik kaynaklarını tüketmiş ve tarım faaliyetlerini sürdüremeyen birçok çiftçi tarımı bırakmak zorunda kalmıştır.

İklim afetleri, kırsal tarımsal topluluklarda ekonomik eşitsizlikleri derinleştirmektedir. Afetler sonrasında ekonomik olarak daha güçlü olan çiftçiler, yeniden toparlanma sürecinde daha avantajlı konumda bulunurken, ekonomik olarak daha kırılgan olan küçük ölçekli üreticiler, icarcılar ve ortakçılar büyük zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu durum, bazı çiftçilerin tarım faaliyetlerini tamamen bırakmasına ve başka işlere yönelmesine neden olmaktadır. Afetlerin ardından alınan krediler ve borçlanmalar, çiftçilerin ekonomik yükünü artırmakta ve uzun vadede ekonomik bağımsızlıklarını tehlikeye atmaktadır. Özellikle küçük ölçekli çiftçiler, bu süreçte daha fazla borçlanmakta ve ekonomik olarak daha kırılgan hâle gelmektedir. Bu durum, kırsal topluluklar arasındaki ekonomik eşitsizlikleri derinleştirmektedir. Öte yandan iklim afetleri, tarımın sürdürülebilirliğini ciddi şekilde tehdit etmektedir. Orman yangınları, kuraklık ve hortumlar, tarımsal üretim süreçlerinde kesintilere ve verimlilik kayıplarına yol açmaktadır. Bu afetler, gıda üretim zincirinde önemli aksamalara neden olmakta ve çiftçilerin uzun vadeli planlama yapmalarını zorlaştırmaktadır. Afetlerin ardından tarımın yeniden sürdürülebilir bir şekilde devam ettirilmesi, ciddi maliyetler ve çabalar gerektirmektedir. Ayrıca afetler sonrası toparlanma sürecinde yeterli desteğin sağlanamaması da önemli rol oynamaktadır.

Antalya'nın kırsal tarımsal toplulukları, iklim krizi bağlantılı afetler ekseninde çeşitli *ekonomik olmayan kayıp ve hasarlarla* da karşı karşıya kalmıştır. BMİDÇS Ekonomik Olmayan Kayıp ve Hasar Kategorileri kapsamında değerlendirilen bu kayıplar, bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlığından, toplumsal ilişki formlarına, kültürel miras ve kimliklere, yerel bilgiye ve ekolojik sistemlere kadar geniş bir yelpazede etkili olmuştur. Manavgat orman yangını sırasında ve sonrasında, dumana maruz kalan bireyler, solunum yolu hastalıkları, mevcut hastalıkların kötüleşmesi ve yeni sağlık sorunları gibi ciddi sağlık problemleri

yaşamıştır. Solunum cihazı kullanmak zorunda kalan, diyabet ve tansiyon gibi kronik hastalıkları ağırlaşan katılımcılar, yangının sağlık üzerindeki geniş kapsamlı etkilerini göstermektedir. Yangın sonrası konteynerlerde yaşayan bireylerin, uygun havalandırma ve yaşam koşulları olmadığı için astım gibi solunum yolu rahatsızlıkları artmıştır. Bu durum, afet sonrası geçici barınma çözümlerinin sağlık üzerinde doğrudan etkisi olduğunu göstermektedir. Korkuteli'nde artan kuraklık, fiziksel sağlığı doğrudan etkilememekle birlikte, ekonomik yoksullaşma ve sosyal güvence kaybı gibi dolaylı etkiler yaratmıştır. Tarımsal verimliliğin düşmesi ve çiftçilerin gelirlerinin azalması, sosyal güvence eksikliğiyle birleşerek ekonomik zorlukları derinleştirmiştir. Bu durum, bireylerin sağlık hizmetlerine erişimini azaltmakta ve sağlık sorunlarının tedavi edilememesine neden olmaktadır. Kumluca'da hortum afeti katılımcılar arasında, zamanlaması nedeniyle bu seferlik fiziksel yaralanmalara neden olmamakla birlikte, afet nedeniyle ilçede 2 kişi yaşamını yitirmiş, cam seraların yıkılması ve kırılan cam parçalarının etrafa saçılması önemli çevresel risklere neden olmuştur. Hortum sonrası enkaz kaldırma ve temizleme çalışmaları tamamlanana kadar tehlikeli koşullar devam etmektedir. Hortumun derinleştirdiği ekonomik kırılganlık, sosyal güvence kaybına yol açmış ve topluluk dayanışmasını zayıflatmıştır. Yangın ve hortum gibi afetlerin psikolojik ve duygusal sağlık üzerindeki etkileri de derin ve kalıcı olmuştur. Yangın sonrası psikolojik destek hizmetlerinin yetersizliği, bireylerin travmalarını derinleştirmiştir. Sürekli tetikte olma hâli, tekrar eden kabuslar ve travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) belirtileri, yangının bireylerin zihinsel ve duygusal sağlığı üzerindeki kalıcı etkilerini gözler önüne sermektedir. Bu travmatik deneyimler, toplumsal ilişkilerde kopukluk ve anlaşmazlıklara yol açmış, topluluk içinde uyumu bozmuştur. Kadınların ve erkeklerin travma sonrası tepkileri, toplumsal cinsiyet rolleri ve kültürel normlar etrafında şekillenmiştir. Kadınlar, duygusal tepkilerini ifade etme ve streslerini dışa vurma konusunda daha rahatken, erkekler duygusal tepkilerini bastırma eğilimindedir. Bu durum, kadınların travma sonrası iyileşme süreçlerinde duygusal destek arama ve paylaşma eğilimlerini artırmakta, erkeklerin ise içsel stres birikimi yaşamalarına neden olmaktadır. Çocuklar, yangın ve hortum gibi afetlerin travmatik etkilerini en derinden yaşayan gruplardan biridir. Çocukların yaşadığı korku, kaygı ve güvensizlik duyguları kalıcı ve ciddi sonuçlar doğurabilmektedir. Travmanın çocukların zihinsel ve duygusal sağlığı üzerindeki etkileri, eğitim performansı ve sosyal ilişkiler üzerinde de belirgin olmuştur. Yangın sonrası yaşanan travmanın çocuklar üzerindeki etkileri, sadece olayın kendisiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda çevresel değişikliklerden de derinden etkilenmişlerdir.

Topluluklar, *iklim afetlerinin sosyokültürel etk*ileriyle de derinden sarsılmıştır. Kırsal ilişki formlarının zedelenmesi, kültürel kimliğin zayıflaması, kültürel mirasın yok olması ve

yerel bilginin kaybolması bu afetlerin yol açtığı başlıca sosyokültürel yıkımlardır. Özellikle afet sonrası sosyal yardım süreçlerinin doğru yönetilememesi, bu kayıpların derinleşmesine neden olmuştur. Yardımların dağıtımı sürecinde yaşanan organizasyonel karmaşa, toplumsal çatışmaların ve husumetlerin temel nedenlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Özellikle muhtarların anlatıları, yardımların düzensiz dağıtımı ve merkezi koordinasyon eksikliğinin, toplumsal adalet duygusunu zedelediğini ve topluluk içinde gerginliklere yol açtığını göstermektedir. Yardım dağıtımındaki eşitsizlikler, toplumsal güveni sarsarak muhtarlara yönelik güvensizlikleri de artırmış, yerel yönetim ile halk arasındaki ilişkileri zayıflatmıştır. AFAD yetkililerinin de belirttiği gibi, kontrolsüz yardım dağıtımı, afetzedeler arasında adaletsizlik algısını pekiştirmiş ve toplumsal gerilimlere yol açmıştır. Afet sonrası yardımların adaletsiz dağıtımı, toplumsal eşitsizlikleri derinleştirirken, fırsatçılar için de zemin hazırlamıştır. İhtiyacı olmayan bireylerin yardım alması, gerçek mağdurları gölgede bırakmış ve toplumsal adaletsizlik duygusunu pekiştirmiştir. Bu durum, afetzedelerin psikolojik sağlıklarını olumsuz etkilemiş, moral ve motivasyon kaybına yol açmıştır. Yangın sonrası geçici insan hareketliliği, sosyal dokuyu zayıflatmış, yerinden edilen bireyler sosyal bağlarını kaybederken, geride kalanlar sosyal izolasyon yaşamıştır. Manavgat orman yangınları, bu toplulukların somut ve somut olmayan kültürel mirasında kayıplara, kültürel kimliğin zayıflamasına ve yerel bilginin kaybolmasına yol açmıştır. Evlerin yanmasıyla birlikte birçok kültürel miras yok olmuş, kişisel ve ailevi mirasın kaybı, toplulukların tarihini ve kimliğini yansıtan önemli değerlerin yitirilmesine neden olmuştur. Yangınlar, sadece fiziksel yapıları değil, aynı zamanda sosyal yapıyı da tahrip etmiştir. Sosyal yardımların düzensiz dağıtılması, topluluk içinde dayanışmanın yerini rekabet ve düşmanlığa bırakmasına neden olmuştur. Yangın sonrası yaşanan arazi ve miras paylaşımı sorunları, topluluk içindeki güven ve dayanışma duygularını zayıflatmış, toplumsal çatışmaları artırmıştır. Bu değişimler, toplulukların sosyal yapısını ve sosyal sermayesini derinden etkilemiş, kırsal topluluklarda güvensizlik ve huzursuzluk yaratmıştır. Korkuteli'nde artan kuraklık; ekonomik yoksullaşma, sosyal ilişkilerin zayıflaması ve kırsal ilişki formlarının dönüşümü gibi birçok boyutta sosyokültürel bozulmaya yol açmıştır. Ekonomik sıkıntılar, hane üyelerinin emek sömürüsünü artırmış, topluluk içi güveni zedelemiş ve sosyal bağların kopmasına neden olmuştur. Kuraklık, kırsal toplulukların sosyal sermayesini erozyona uğratmış ve bireylerin sosyal yaşamlarını olumsuz etkilemiştir.

İklim afetlerinin neden olduğu bir diğer ekonomik olmayan kayıp ve hasar *ekolojik tahribat* olarak karşımıza çıkmıştır. Manavgat'ta orman yangınlarının yol açtığı ekolojik tahribat da ciddi boyutlardadır. Ormanların yanması, biyoçeşitliliği azaltarak, ekosistemlerin

dengesini bozarak yerel halkın geçim kaynaklarını ve yaşam biçimlerini tehdit etmektedir. Yangınlar, yerel iklimi de derinden etkileyerek uzun vadeli çevresel değişimlere neden olmaktadır. Ağaçların yok olması, bölgede yağmur çekme kapasitesini azaltmış ve bu durum, yerel iklimin daha kurak hale gelmesine neden olmuştur. Ayrıca, yangınlar sonrası domuz popülasyonunun hızlı artışı, ekolojik dengenin bozulmasının somut bir örneğidir. Doğal avcıların ve rekabet eden türlerin yok olması, domuzların kontrolsüz bir şekilde çoğalmasına yol açmış ve bu durum, tarımsal üretime ciddi zararlar vermiştir.

Korkuteli'nde artan kuraklıklar, yeraltı su rezervlerinin dramatik bir hızla azalmasına neden olmakta, bu da tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Yerel halkın anlatıları, su seviyesinin her yıl 10-15 metre daha aşağıya çekildiğini ve sulama için yeterli suyun bulunmadığını ortaya koymaktadır. Sondaj kuyularının derinliklerinin 150 metreyi aşması ve bazı bölgelerde 400 metreye kadar inmenin gerekmesi, yeraltı su kaynaklarının sürdürülemez bir hızla tükenmekte olduğunu göstermektedir. Bu durum, tarımsal maliyetlerin artmasına ve verimliliğin düşmesine yol açmakta, çiftçileri ekonomik açıdan zorlamaktadır. Yeraltı sularının azalması, sadece tarımsal üretimi değil, aynı zamanda günlük yaşamı da olumsuz etkilemektedir. İçme suyu temini bile zorlaşmakta, bahçe sulamak imkânsız hale gelmektedir. Kuraklık ve su stresi, yerel bitki örtüsünün yok olmasına, toprak erozyonuna ve ekosistemin sürdürülebilirliğinin tehdit edilmesine yol açmaktadır. Ayrıca Korkuteli'nde kuraklık, zararlı popülasyonlarının artmasına ve bitki sağlığının bozulmasına yol açmıştır. Kuraklık, bitkilerin su ve besin ihtiyacını karşılayamamalarına neden olarak sağlıklarını ve verimliliklerini olumsuz etkilemektedir. Zararlıların kontrol altına alınması için daha fazla kimyasal ürün kullanımına başvurulmakta, bu da çiftçilerin ekonomik yükünü artırmakta ve ekosistemin dengesini bozmaktadır. Zira pestisitlere bağımlılık, sadece ekonomik maliyetleri artırmakla kalmaz, aynı zamanda toprak ve su kaynaklarının kirlenmesine ve biyolojik çeşitliliğin azalmasına da yol açar.

Antalya'nın kırsal tarımsal topluluklarında, iklim afetlerinin neden olduğu *kayıp ve hasarların telafi süreçleri,* bölgeye ve afetin türüne göre farklılıklar göstermektedir. Manavgat'ta meydana gelen orman yangını, Korkuteli'ndeki kuraklık ve Kumluca'daki hortum olaylarının her biri, yerel halkın ve aktörlerin deneyimlediği çeşitli sosyoekonomik eşitsizlikler ve yardım dağıtım mekanizmaları ile toplumsal dayanıklılığın şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Manavgat orman yangınının ardından afetzedelere dağıtılan nakdi desteklerdeki farklılıklar ve bu farklılığın nedenine ilişkin bilgi sahibi olmama, nakdi desteklerin yetersizliği ve ekonomik değer kaybı sıklıkla vurgulanmış, enflasyonun etkisiyle yardımların gerçek değerinin korunamaması, ekonomik sıkıntıların devam etmesine neden olmuştur. Ayni

destekler, afet sonrası akut ihtiyaçların giderilmesinde önemli bir rol oynamış, ne var ki gıda, ilaç, giyecek ve barınma gereksinimleri konusunda eşitsizlikler ve erişim sorunları yaşanmıştır. Bazı bölgelerde ayni destekler hızla ulaşırken, diğer bölgelerde bu sürecin yavaş ve eksik gerçekleşmesi, toplumsal adalet duygusunu zedelemiştir. Bu durum, yardım koordinasyonunun ve kaynakların eşit dağıtımının önemini ortaya koymuştur. Devletin ve yerel yönetimlerin afet sonrası sosyal yardım süreçlerindeki rolü, yerel halk nezdinde farklı biçimlerde değerlendirilmiştir. Katılımcılar devlet yardımlarının geç ulaştığını veya hiç ulaşmadığını belirtirken, yerel yönetimler ve devlet kurumlarının su temini gibi kimi konularda önemli müdahalelerde bulunduğunu ifade etmiştir. Konteynırların yerleştirilmesi sürecinde yaşanan zorluklar ve bu geçici barınma çözümlerinin yetersizliği, afet sonrası yaşam kalitesini ciddi şekilde etkilemiştir. Geçici barınma koşullarının yarattığı psiko-sosyal etkiler de dikkat çekmiş, afet sonrası barınma ihtiyaçlarının sadece fiziksel değil, aynı zamanda psiko-sosyal destekle ele alınmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Yangın sonrası yeniden inşa edilen evler, yerel halkın memnuniyetini artırmış, yeni evlerin kalitesi ve dayanıklılığı, toplumsal dayanıklılığı güçlendirmiştir. Ancak, evlerin inşası sürecinde mekânsal uygunsuzluk, tapu ve miras sorunları gibi zorluklar; yasal ve bürokratik engellerin afet sonrası toparlanma sürecini zorlaştırdığını göstermektedir. Manavgat orman yangınının ardından tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde meydana gelen kayıpların telafisi de önemli bir yer tutmuştur. Ahırların yeniden inşası ve hayvan kayıplarının telafisi için yapılan ödemeler ve doğrudan hayvan tedariki süreci, yerel halkın geçim kaynaklarını korumasına yardımcı olmuştur. Ancak, desteklere erişimde yaşanan eşitsizlikler ve yetersizlikler, bazı aileler için ciddi sorunlar yaratmıştır. Yerel aktörlerin anlatıları, devletin ve sivil toplumun birlikte çalışarak hayvanları ve maddi yardımları ihtiyaç sahiplerine ulaştırdığını, genel bir memnuniyetin yanı sıra bazı eksikliklerin ve zorlukların da yaşandığını göstermektedir. Kayıp ve hasarların telafisinde sivil toplum kuruluşları ve dayanışmacı yurttaşların sağladığı destekler, afet sonrası başa çıkma kapasitesini artırmış, sosyal sermayenin ve toplumsal dayanışmanın kriz zamanlarındaki önemini göstermiştir. Devlet kurumlarının afet sonrası telafi süreçlerindeki rolü ve bürokratik engeller, yerel halkın deneyimlerinde önemli bir yer tutmuş, sosyal yardımlara erişimde yaşana nsorunlar, afet sonrası toparlanma sürecinin etkinliğini azaltmıştır. Bulgular, telafi süreçlerinde yapısal, kurumsal ve yönetsel sorunların varlığını açıkça ortaya koymaktadır. Manavgat orman yangını ve Kumluca hortumu gibi büyük çaplı afetler, yerel halkın ve kurumların kapasitesini zorlayan ciddi zorluklara neden olmuştur. Zarar tespiti, desteklerin dağıtımı ve koordinasyon gibi kritik alanlarda yaşanan sorunlar, afet sonrası toparlanma süreçlerini olumsuz etkilemiştir. Manavgat orman yangınında, zarar tespiti süreçlerinin yeterince etkin yürütülememesi, yerel halk arasında

adaletsizlik hissi yaratmış ve güven kaybına neden olmuştur. Kurumların zaman zaman yerinde inceleme yapmadan beyanlarla yetinmeleri, tespitlerin doğruluğunu ve güvenilirliğini zedelemiştir. Sosyal adaletsizlikler, desteklerin dağıtımında da belirgin hâle gelmiş, bazı köylüler zararlarının tespit edilmediğinden veya eksik tespit edildiğinden şikâyet ederken, bazı kişilerin yüksek miktarlarda ödeme aldığını belirtmiştir. Bu tür adaletsizlikler, bürokratik engeller ve keyfi uygulamalar, toplumsal eşitsizlikleri derinleştirerek süreçleri daha karmaşık hale getirmiştir. Kurumlar arası koordinasyon eksiklikleri, afet sonrası müdahale ve iyileşme çalışmalarını yavaşlatmış, hataların artmasına neden olmuştur. Zarar tespit görevlilerinin yeterli zaman ve kaynaklara sahip olmaması, tespitlerin yerindeliğini düşürmüştür. Ayrıca, afet bölgelerinde çalışan memurların, afetzedelerin psikolojik durumlarını yönetme konusundaki yetersizlikleri, sürecin insani boyutunu ihmal etmektedir.

Korkuteli'nde yaşanan kuraklık, ekonomik kayıpların telafi edilmemesi nedeniyle çiftçileri büyük zorluklarla karşı karşıya bırakmıştır. Yerel halkın yaşadığı kayıplar, sınırlı telafi çabalarıyla giderilmeye çalışılmıştır; ancak desteklerin yetersizliği ve bürokratik engeller, ekonomik sürdürülebilirliği tehdit etmektedir. Telafi süreçlerinde yaşanan yapısal sorunlar, özellikle mülkiyet temelli destekleme sisteminin, üreticilerin haklarını göz ardı ederek mülk sahiplerini ödüllendirdiğini göstermektedir. Bu durum, kırsal ekonomideki adaletsizlikleri derinleştirmekte ve üreticilerin iklim değişikliği ile başa çıkma kapasitelerini zayıflatmaktadır. Kumluca'da hortum sonrası zarar tespiti ve desteklerin dağıtımında yaşanan sorunlar, sigorta şirketleri ve yerel yönetimler arasındaki koordinasyon eksikliklerinden kaynaklanmaktadır. Sigorta eksperlerinin zararları minimize etmeye çalışmaları, üreticilerin zararlarının tam olarak tespit edilmemesi ve gecikmeler, sigorta sistemine olan güveni zedelemiştir. Ayrıca, gayri resmi kiralama pratikleri ve tapu sorunları, üreticilerin desteklerden yararlanmasını engellemekte ve ekonomik güvencesizlik yaratmaktadır. Yerel halkın anlatıları, telafi süreçlerinde yaşanan adaletsizlikleri ve yapısal sorunları açıkça ortaya koymaktadır. Kurum temsilcilerinin merkeziyetçi yaklaşımları ve yetersiz iletişim stratejileri, afet sonrası toparlanma süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Tarımsal desteklerin ve sigorta sistemlerinin, mülkiyet yapısının karmaşıklığı ve bürokratik engeller nedeniyle kırsal kesimdeki çiftçilere adil hizmet edememesi, iklim adaletsizliğini daha da derinleştirmektedir.

Öte yandan Antalya'da kırsal tarımsal topluluklar, *iklim afetleriyle başa çıkma kapasiteleri ve uyum stratejileri* açısından ciddi zorluklar yaşamaktadır. Bulgular toplulukların farklı finansal stratejiler geliştirdiklerini ve bu stratejilerin etkilerini ortaya koymaktadır. İklim afetlerine maruz kalan üreticilerin en çok başvurdukları finansal yöntem borçlanma olmuştur. Gelir çeşitlendirme, varlık satışı ve birikim kullanımı gibi stratejiler de sıkça uygulanmaktadır.

Ancak bu yöntemler, üreticilerin finansal kapasitelerinin oldukça sınırlı olduğunu göstermektedir. Manavgat orman yangınında evlerini kaybeden afetzedeler, iki yıl boyunca herhangi bir taksit ödemeden, ardından 18 yıl faizsiz kredi borcu ödeyerek evlerine kavuşacaklardır. Bu durum, yaşlı bireylerin kendi evlerinde kiracı hâline gelmelerine, mülksüzleştirilmelerine ve borçlandırılmalarına neden olmuştur. Bu belirsizlik ve güvencesizlik, yerel halk arasında karamsarlık ve kaygıyı artırmıştır. Topluluğun yaş ortalamasının yüksek olması, aktif üretim dönemlerinde borçluluk ilişkisi kurmamış olmaları ve öz sermaye ile faaliyetlerini sürdürmüş olmaları nedeniyle kredi çekme ve borçlanma pratiklerine çekinceli yaklaşmalarına neden olmaktadır. Korkuteli'nde de kuraklığın etkisiyle üreticilerin borçlanma pratikleri yoğunlaşmıştır. Tarım Kredi Kooperatifleri, Ziraat Bankası ve diğer finansal kurumlara borçluluk artmış, kırk üreticiden yalnızca dördü banka kredisi veya borçluluğu olmadığını ifade etmiştir. Devlet destekli düşük faizli krediler memnuniyetle karşılanırken, tarım kredi kooperatiflerinin ve bankaların bürokratik şartlarına dair sorunlar belirtilmiştir. Üreticiler, bu durumu "kredi döngüsü", "krediye bağımlılık" ya da "başka çare yok" ifadeleri ile betimlemektedir. Kumluca'da ise hortum afeti sonrası, üreticiler sezonluk gelirlerini ve sera yapılarını kaybetmişlerdir. Devlet desteği yetersiz kalmış, üreticiler borçlanarak seralarını yeniden inşa etmeye çalışmışlardır. Bu durum, borçluluk durumlarını artırarak sosyoekonomik kırılganlıklarını derinleştirmiştir. "Ortakçı" ve "icarcı" çiftçiler, banka kredilerine erişimde zorluk yaşamış, “alternatif finansman kaynaklarına” yönelmek zorunda kalmışlardır. Devlet yardımları, tedarikçilere borçlarını ödemek için kullanılmış, ancak uzun vadeli finansal sorunları çözmekte yetersiz kalmıştır. Korkuteli ve Kumluca'da tarımsal üretim faaliyetlerinde iklim afetleri ile başa çıkabilmek için kullanılan bir diğer strateji ise gelir çeşitlendirme ve risk dağıtımıdır. Korkuteli'nde üreticilerin yaklaşık yarısı bu yola başvurmaktadır. Çiftçiler, kira gelirleri, emekli maaşları ve gündelik işlerle tarımsal üretimlerini desteklemektedir. Kumluca'da ise ek gelir kaynakları hortum afeti ile başa çıkma kapasitesini artırmaktadır. Farklı bölgelerde sera yapma pratiği de üreticilerin risklerini dağıtarak daha dirençli hâle gelmelerini sağlamaktadır.

İklim krizi ve ekonomik baskılar nedeniyle kırsal tarımsal topluluklar arasında *üretim faaliyetlerinden kopuş süreci* hızlanmaktadır. Bu süreçte, üreticiler ekonomik sürdürülebilirliklerini sağlamak amacıyla üretim kapasitelerini küçültme yoluna gitmektedirler. İklim krizinin yarattığı maliyet artışları ve yüksek borçlanma oranları, üreticilerin tarım faaliyetlerini sürdürmelerini giderek zorlaştırmıştır. Borç yükü ve sürekli zarar etme döngüsü, üreticilerin geniş tarım arazilerini ekmekten vazgeçerek ekim alanlarını küçültme stratejisini benimsemelerine neden olmuştur. Bu durum, kısa vadede ekonomik güvenliklerini koruma

çabası olarak görülse de uzun vadede tarımsal üretimden tamamen kopma riskini beraberinde getirmektedir. Korkuteli'nde, artan kuraklık nedeniyle hayvanlarını yeterince besleyemeyen üreticiler, hayvan sayılarını azaltma stratejisini yaygın bir uygulama hâline getirmiştir. Üreticiler, maliyetleri düşürmek ve ekonomik sürdürülebilirliklerini korumak için daha az verimli ya da yüksek maliyetli hayvanları elden çıkarmaktadırlar. Bu süreç, kısa vadede ekonomik rahatlama sağlarken, uzun vadede üreticilerin ekonomik güvenliklerini ve tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Ayrıca, hayvan sayısını azaltma sürecinin getirdiği duygusal ve psikolojik yük, üreticilerin yaşamlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Ekilen alanların miktarı da iklim krizi ve ekonomik baskılar nedeniyle azalmakta, gübre ve mazot gibi girdi maliyetlerinin artması ve kuraklık nedeniyle verim düşüklüğü, üreticilerin ekim alanlarını küçültmelerine yol açmaktadır. İlk vazgeçilen topraklar ise kiralama yoluyla ekilen alanlardır. Bu durum, boş kalan tarım arazilerinin imara açılma riskini artırmakta ve kırsal mekânsal dönüşümü hızlandırmaktadır.

Katılımcılar arasında üretimi tamamen terk edenler henüz olmasa da bu karara oldukça yakın olanlar ve geçici olarak üretim faaliyetlerini durduranlar bulunmaktadır. Manavgat orman yangını gibi afetler, üretim faaliyetlerini sekteye uğratarak, özellikle yaşlı üreticiler arasında kırılganlığı artırmakta ve bu süreçte psikolojik ve fizyolojik hasarlar önemli rol oynamaktadır. Yangın sonrası hayvancılık faaliyetleri, özellikle orman ekosistemine bağımlı olan küçükbaş hayvancılık ciddi şekilde etkilenmiştir. Ormanın yok olmasıyla hayvanlarını besleyemeyen üreticiler, hazır yem kullanma zorunluluğuyla karşı karşıya kalmış, bu da ekonomik sürdürülebilirliklerini daha da zorlaştırmıştır. Yangında hayvanlarını kaybeden üreticilere yenilerinin verilmesi, sürdürülebilir geçim kaynaklarını geri getirmediği gibi, hanelerin direnç kapasitelerini de artırmamıştır. Yerel halkın yaş ortalaması göz önüne alındığında, bu geçici durumun kalıcı hâle gelmesi, yerel bilgi ve kültürel mirasın kaybına, kırsal dirençliliğin yitirilmesine yol açmaktadır. Korkuteli'nde ise kuraklık ve su stresi, üreticilerin tarım ve hayvancılık faaliyetlerini sonlandırma eğilimlerini artırmaktadır. Üreticiler, artan maliyetler ve kuraklık nedeniyle emeklerinin karşılığını alamadıklarını ve bu nedenle üretim faaliyetlerini sürdürmekte zorlandıklarını ifade etmektedirler. Alternatif geçim kaynaklarına yönelme imkânı bulan genç üreticiler, kırsal istihdam olanakları arasında yeni arayışlara girerken, daha yaşlı üreticiler tamamen üretimden çekilmeyi planlamaktadır. Bahçecilikte de benzer bir eğilim gözlenmektedir; bazı üreticiler bahçelerini bakımsızlığa terk ederken, bazıları ise ekonomik getiri sağlayamayacaklarını düşündükleri bahçeleri keserek farklı şekilde değerlendirme yoluna gitmektedirler. Üreticilerin tarım ve hayvancılığı bırakma düşüncelerinin duygusal boyutu, sosyoekolojik ve sosyoekonomik baskılarla şekillenmekte, derin hayal kırıklığı ve çaresizlik

duygularıyla pekişmektedir. Tarım ve hayvancılığın manevi değerinin azalması, ekonomik zorluklar ve iklim krizinin getirdiği baskılar üreticilerin bu faaliyetlerden vazgeçmelerine yol açmaktadır. Yerel aktörler, küçük ölçekli üreticilerin karşılaştıkları zorlukları ve tarım ve hayvancılığın yapısal dönüşümünü vurgulamaktadır. Küçük üreticiler, borç döngüsü içinde ayakta kalmaya çalışırken, büyük çiftliklerin sektördeki hakimiyeti artmaktadır. Bu durum, aile çiftçiliğinin nesilden nesile aktarımını zorlaştırmakta, yerel bilgi ve deneyim kaybına yol açmakta ve kırsal alanların demografik ve sosyoekonomik yapısını değiştirmektedir. Tarımda neoliberal politikaların etkisi, iklim krizi nedeniyle kırılganlaşan küçük çiftçilerin ekonomik sürdürülebilirliklerini tehdit etmekte, büyük çiftliklerin ve sermaye sahiplerinin sektördeki yerini sağlamlaştırmasına zemin hazırlamaktadır.

Afet sırası ve sonrasında *topluluk içi ve dışı dayanışma pratikleri*, kırsal tarımsal toplulukların sosyal dokusunu ve dayanıklılığını anlamak için kritik öneme sahiptir. Antalya'nın Korkuteli ve Kumluca ilçelerinde, iklim afetlerine karşı enformel dayanışma pratikleri, toplulukların kriz dönemlerinde nasıl organize olduklarına ve sosyal bağların gücüne dair önemli ipuçları sunmaktadır. Topluluk içi dayanışma, kişisel ve sosyal ilişkilere dayanan, yazılı olmayan normlar ve karşılıklı güven üzerine inşa edilen bir yapıya sahiptir. Manavgat Orman Yangını, topluluk dışı dayanışma pratiklerinin harekete geçtiği nadir durumlardan biridir. Bölgesel, ulusal ve uluslararası dayanışma ağları, afet sonrası kısa ve orta vadeli süreçte önemli roller oynamıştır. Bu tür dayanışma pratikleri, yerel halkın iyileşme sürecinde kritik bir rol oynarken, aynı zamanda topluluk içindeki güven ve sosyal uyumun pekişmesine de katkıda bulunmuştur. Dışarıdan gelen yardımlar, fiziksel ihtiyaçları karşılamanın ötesinde, moral ve umut vererek topluluk üyelerinin yalnız olmadıklarını hissetmelerini sağlamıştır. Korkuteli ve Kumluca'da topluluk dışı dayanışma pratiklerinden bahsedilememektedir; çünkü afetlerin türü (kuraklık ve hortum), etkiledikleri üretim pratikleri (tarım ve hayvancılık) ve etki alanının küçüklüğü, dayanışmanın topluluk içi ile sınırlı kalmasına neden olmuştur. Bu durum, topluluk içindeki dayanışma pratiklerinin, bireyler ve gruplar arasındaki karşılıklı güven ve ilişkiler üzerine inşa edilmesini zorunlu kılmaktadır. Komşular ve akrabalar arasında su paylaşımı, iş gücü desteği ve maddi yardımlar gibi dayanışma pratikleri, topluluk içindeki güveni pekiştirerek dayanıklılığı artırmaktadır. Ancak, dayanışma pratikleri her zaman "ideal" şekilde işlememektedir. Kaynakların sınırlı olduğu durumlarda, topluluk üyeleri arasında bireycilik ve dayanışma eksikliği görülebilmektedir. Özellikle ekonomik sıkıntılar ve sınırlı kaynaklar, dayanışma pratiklerinin zayıflamasına neden olabilmektedir. Bazı yerel halk üyeleri, dayanışmanın yetersiz kaldığını ve sosyal ayrışmaların arttığını belirtmektedir. Manavgat Orman Yangını sonrası, yerel halkın dayanışma pratikleri arasında komşuların afetzedelere

geçici olarak evlerini açması, ahırlarını paylaşması ve günlük ihtiyaçları karşılamada yardım etmesi gibi örnekler bulunmaktadır. Bu pratikler, topluluk içindeki sosyal bağların ve güvenin gücünü göstermektedir. Ancak, çoğunlukla dayanışmanın yetersiz kaldığı ve sosyal bağların zayıfladığı gözlemlenmiştir. Kumluca'da hortum sonrası dayanışma pratikleri, topluluk içindeki güçlü sosyal bağlar ve kolektif direnç ile zayıflayan bağlar ve artan kırılganlıkların aynı anda var olabileceğini göstermektedir. Aile içi dayanışma, komşuluk ilişkileri ve akraba destekleri, topluluğun toparlanma sürecinde önemli roller oynamış; ancak, ekonomik sıkıntılar ve sınırlı kaynaklar bu dayanışma pratiklerinin etkinliğini zaman zaman azaltmıştır.

Afet sonrası kırsal tarımsal topluluklarda *kolektif dayanışma ve eylemin önemi*, toplumsal direncin artırılması ve hızlı toparlanma kapasitesinin geliştirilmesi açısından kritik bir rol oynar. Kolektif eylem, bireylerin kaynaklarını ve çabalarını birleştirerek, afetten etkilenen bireylerin ihtiyaçlarına daha etkin ve hızlı bir şekilde cevap verilmesini sağlar. Ayrıca, topluluk içinde sosyal bağları güçlendirir, güven ve iş birliğini teşvik eder. Ancak Manavgat orman yangınına ilişkin anlatılar, topluluk içindeki kolektif dayanışma ve eylem pratiklerinin oldukça zayıf kaldığını göstermektedir. Yangın sonrası alınacak önlemler ve kolektif eylemler konusunda ciddi eksiklikler yaşandığı anlaşılmaktadır; bu eksikliğin temel nedenlerinden biri, bireyler arasındaki güven eksikliği ve sosyal bağların zayıflamış olmasıdır. Katılımcılar, topluluk üyelerinin artık sadece kendi çıkarlarını düşündüğünü ve başkalarına yardım etmeye yanaşmadığını belirtmişlerdir; bu bireysel tutum, topluluk içinde ortak hareket etme ve kolektif çözümler üretme kapasitesini ciddi şekilde zayıflatmaktadır. Ekonomik eşitsizlikler ve çıkar çatışmaları da dayanışmanın önündeki büyük engellerdendir. Geçmişte daha güçlü olan sosyal bağlar ve dayanışma pratikleri, günümüzde bireysel çıkarların ve ekonomik rekabetin gölgesinde kalmıştır. Muhtarlar ve yerel liderler, topluluk dayanışmasını ve direncini artırma konusunda yetersiz kalmış, birçok katılımcı yerel yöneticilerin etkisiz olduğunu ve topluluk içinde bir araya gelme girişimlerinin eksik kaldığını vurgulamıştır. Bu durum, kurumsal destek mekanizmalarının zayıflığını ve yerel yönetimlerin kriz yönetimi konusundaki eksikliklerini de ortaya koymaktadır. Kolektif eylem ve dayanışma eksikliği, Korkuteli'nde de benzer şekilde gözlemlenmektedir. Kuraklıkla mücadelede topluluk üyeleri genellikle kendi sorunlarına odaklanmakta ve kolektif eylemde bulunmaktan kaçınmaktadır. Yerel halkın su kaynaklarını koruma ve sulama sistemlerini iyileştirme çabaları bazı bireylerin aktif iş birliklerini sergilese de genel olarak topluluk içinde dayanışma ve kolektif eylem kültürü zayıftır. Liderlik eksikliği, genç nüfusun köyde kalmaması ve ekonomik sıkıntılar gibi faktörler, topluluk dayanışmasını ve kolektif eylem kapasitesini sınırlamaktadır. Kumluca'da ise hortum sonrası topluluk içindeki kolektif dayanışma ve eylem neredeyse hiç görülmemiştir. Katılımcılar, afete karşı ortak

hareket etme girişimlerinin konuşulduğunu, ancak pratikte hayata geçirilmediğini belirtmişlerdir. Kurumsal destek ve liderlik eksikliği, topluluk üyelerinin bir araya gelip etkili çözümler üretmesini engelleyen etkenlerdendir. Sosyoekonomik eşitsizlikler, güçlü sermaye sahibi çiftçilerin afet sonrası başa çıkma kapasitelerini artırırken, kırılgan olanların yeterli destek bulamaması kolektif dayanışmayı daha da zorlaştırmıştır.

İklim afetleri ile başa çıkma ve uyum süreçlerinde kilit aktörlerin rolü, bu toplulukların direncinin artırılmasında ve sosyoekolojik sürdürülebilirliğin sağlanmasında belirleyici bir öneme sahiptir. Meslek örgütleri, kooperatifler, komisyoncular ve tedarikçiler gibi aktörlerin yaklaşımları, çiftçilerin kriz dönemlerinde nasıl desteklendiğini ve bu desteklerin etkinliğini belirlemektedir. Bu bağlamda araştırma bulguları, kooperatiflerin ve meslek örgütlerinin kırsal topluluklar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Kooperatifler, kırsal alanlarda iklim krizine karşı ekonomik faaliyetlerin sürdürülebilirliğini sağlamada önemli birer araç olarak işlev görmektedir. Süt, sulama ve kırsal kalkınma kooperatifleri, çiftçilerin üretim kapasitelerini artırmak, maliyetlerini düşürmek ve pazara erişimlerini genişletmek amacıyla kritik roller üstlenmektedir. Katılımcıların anlatıları, kooperatiflerin sağladığı ekonomik ve sosyal desteklerin çiftçilerin yaşam standartlarını iyileştirdiğini ve onların iklim afetlerine karşı direncini artırdığını göstermektedir. Özellikle genç liderlerin kooperatif yönetiminde yer alması, yenilikçi ve dinamik yaklaşımların benimsenmesini sağlamaktadır. Ancak, kooperatiflerin karşılaştığı yapısal ve yönetimsel sorunlar, onların etkinliğini sınırlamaktadır. Gelir yetersizliği nedeniyle kapanma tehlikesi yaşayan kooperatifler, bu tür yapısal zorlukların çiftçiler üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, egemen zümrelerin kontrolündeki kooperatifler, geniş çapta etkili olamamakta ve vizyon eksikliği nedeniyle kolektif çabaların önüne geçmektedir. Tarım Kredi Kooperatifleri ise çiftçilere finansal destek sağlamak amacıyla kurulmuş olmasına rağmen, yüksek fiyatlar ve katı borç yönetimi politikaları nedeniyle çiftçiler üzerinde ekonomik baskı yaratmaktadır. Bu kooperatifler, çiftçilerin ekonomik sürdürülebilirliğini desteklemek yerine borç yükünü artırmakta ve kriz yönetiminde yetersiz kalmaktadır. Katılımcılar, Tarım Kredi Kooperatiflerinin piyasa fiyatlarının üzerinde fiyatlarla hizmet sunduğunu ve bu durumun kooperatifçilik ilkelerine aykırı olduğunu belirtmektedir. Bu durum Türkiye Tarım Kredi Kooperatiflerinin 2022 yılı dönem net kârının 4.781.048.998 TL olarak gerçekleşmesinden de anlaşılabilir (Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri, 2023). Ayrıca, kooperatiflerin bürokratik yapıları ve yavaş işleyişi, çiftçilerin acil ihtiyaçlarına zamanında çözüm bulmalarını zorlaştırmaktadır. Ziraat Odaları, çiftçilerin temsilcisi olarak görülmekte ve onların dayanışma, destek ve kolektif eylem ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir rol oynaması beklenmektedir.

Ancak, elde edilen bulgular, Ziraat Odalarının bu beklentileri karşılamadığını ve çiftçilerin ihtiyaçlarına yeterince yanıt veremediğini ortaya koymaktadır. Çiftçiler, Ziraat Odalarının "sadece formaliteleri yerine getiren ve aidat toplayan" bir kurum olmasının ötesine geçemediğini vurgulamaktadır. Bu durum, çiftçilerin Ziraat Odalarına olan güvenini sarsmakta ve onların dayanışma ve destek beklentilerini karşılayamamaktadır. Komisyoncular ve tedarikçiler, kırsal tarımsal topluluklarda önemli ekonomik aktörler olarak işlev görmektedir. Komisyoncular, ilk bakışta çiftçilere maddi ve manevi destek sağlar görünse de yüksek faiz oranları ve düşük fiyatlandırma gibi uygulamalarla çiftçilerin ekonomik sömürüsüne yol açmaktadır. Tedarikçiler ise komisyonculara kıyasla daha olumlu bir tablo çizmektedir; afet sonrası süreçlerde çiftçilere düşük fiyattan veya ücretsiz fide ve gübre desteği sağlamakta, borçlarını faizsiz ertelemekte ve ödeme kolaylıkları sunmaktadır. Bu tür destekler, çiftçilerin mali yüklerini hafifletmekte ve yeniden üretime geçmelerine yardımcı olmaktadır.

Son olarak Antalya kırsalında *iklim afetlerine maruz kalan toplulukların gelecek algıları* büyük ölçüde *belirsizlik, karamsarlık ve güvensizlik* üzerinden şekillenmektedir. Yerel halkın geleceğe dair öngörüleri, hâlihazırda devam eden eğilimler üzerinden şekillenirken, tarım ve hayvancılık faaliyetlerine yönelik beklentiler, süreci deneyimleyen tüm aktörlerin anlatılarında kesişmektedir. Bu toplulukların geleceğe dair algıları, "risk, belirsizlik, öngörülemezlik, kaygı ve güvensizlik" gibi unsurlarla derinleşmekte; bu durum bireylerin ve toplulukların karamsarlık, umutsuzluk ve çaresizlik hislerini beslemektedir. Ancak, tüm bu olumsuzlukların yanında, umut kırıntılarının da varlığı göz ardı edilmemelidir. Her ne kadar umutlar kırılgan ve belirsizliklerle dolu olsa da bu topluluklar hayatta kalma ve direnme gücünü bu umutlar üzerinden inşa etmeye çalışmaktadır. Manavgat'ta yerel halkın geleceğe dair algısını şekillendiren temel faktörlerden biri, yanan evlerin yeniden inşa süreçlerindeki belirsizliktir. Bu belirsizlik, yalnızca maddi kaygılarla sınırlı kalmayıp, ciddi psikolojik ve duygusal sorunlara da neden olmaktadır. Yeniden inşa sürecine dair bilgi eksikliği, geleceğe yönelik ciddi kaygılar yaratmakta ve toplumsal güven duygusunu zedelemektedir. Evlerin maliyeti, ödeme koşulları ve teslim süreleri konusunda bilgi sahibi olmamaları, bireylerin geleceğe dair güven duygusunu sarsmakta ve gelecek planları yapabilme yetilerini kısıtlamaktadır. Böylelikle toplumsal dayanıklılığın zayıflaması, bireylerin sosyal bağlarını ve toplumsal katılımını olumsuz yönde etkileyerek topluluk içinde güven duygusunun azalmasına neden olmaktadır. Öte yandan yaşanan ekolojik tahribatın düzelmesinin katılımcıların muhtemel ömürleri içerisinde gerçekeleşemeyecek olması da karamsarlık ve umutsuzluk duygularının temelini oluşturmaktadır. Zira Manavgat'ın orman varlığının yaklaşık üçte ikisini kaybetmesiyle kırsal topluluk üyeleri içinde ömürlerini geçirdikleri ağaçları kaybetmiş, köylerinin girişlerini

tanıyamaz hâle gelmiştir. Aidiyet duyguları sarsılan bireyler aslında iklim afetleri nedeniyle kendi topraklarına yabancılaşmış, metabolik yarılmanın açtığı kuyuya düşmüşlerdir. Benzer şekilde Korkuteli'nde iklim krizinin neden olduğu artan kuraklık, yerel halkın geleceğe dair algısında belirsizlik ve öngörülemezliği hâkim kılmıştır. Su kaynaklarının azalması ve tarımsal üretimdeki düşüşler, çiftçilerin geçim kaynaklarını tehdit etmekte ve ekonomik belirsizlikleri derinleştirmektedir. Bu belirsizlikler, bireylerin uzun vadeli planlar yapmasını engellemekte ve geleceğe yönelik güven duygusunu zedelemektedir. Su stresinin ve kuraklığın kalıcı hâle gelmesi, insanların yıllarca emek verdikleri yerleri terk etmek zorunda kalmalarına neden olabilir, bu da bireylerde hâlihazırda derin bir kaygı yaratmaktadır. Kumluca'da artan uç hava olayları, halkın gelecek algılarını derinlemesine etkileyen sosyal riskleri beraberinde getirmiştir. İklim afetlerinin sıklığındaki artış, seracılık ve meyvecilik gibi geçim kaynaklarına dayanan halk için ciddi belirsizlikler oluşturmuş, ekonomik istikrarı tehdit etmiş ve uzun vadeli planlama yapmalarını engellemiştir. Yerel halkın güvenlik duygusu, hortumlar ve seller gibi afetlerin ev ve seralara verdiği zarar nedeniyle zayıflamıştır. Bu durum, halkın sürekli bir endişe ve korku içinde yaşamasına neden olmakta, psikolojik sağlıklarını olumsuz etkilemektedir. İklim krizinin neden olduğu hâkim belirsizlik ve öngörülemezlik atmosferi, toplulukların ekonomik, sosyal ve psikolojik dayanıklılığını zayıflatarak, onları kırılganlaştırmaktadır. Özellikle Manavgat'ta yaşlı nüfus, bu belirsizlikler karşısında kendilerini daha da çaresiz hissetmekte ve umutsuzluk duygusu içinde yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Belirsizlikler, öngörülemezlikler ve maddi kayıplar, bireylerin yaşamlarını kontrol edememe duygusunu pekiştirmiş, bu da çaresizlik ve umutsuzluk duygularını derinleştirmiştir. Korkuteli'nde ve Kumluca'da da benzer duygular hakimdir; yerel halk, iklim krizinin neden olduğu ekolojik ve ekonomik belirsizlikler karşısında derin bir karamsarlık ve umutsuzluk içindedir. Bu durum, toplulukların iklim değişikliğine uyum sağlama ve direnç geliştirme motivasyonlarını olumsuz etkilemektedir.

Küçülme ve terk etme, ata mesleğinin sonu, tarımın ve toprakların el değiştirmesi, borçlanma ve mülksüzleşme yerel halkın başlıca öngörüleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Manavgat'ta hayvancılığın sürdürülemez hâle geldiği ve yerel halkın hayvancılığı bırakmayı düşündüğü ifade edilmektedir. Bu durum, ekonomik kayıpların yanı sıra kırsal yaşam tarzının ve toplumsal yapıların da dönüşümüne işaret etmektedir. Korkuteli'nde de geçim faaliyetlerinde küçülme ve terk etme eğilimi belirgindir; kuraklık ve tarımsal girdilerin maliyetlerindeki artış, hayvancılığı sürdürülemez kılmaktadır. Bu eğilim, kırsal toplulukların ekonomik dayanıklılığının zayıflaması ve toplumsal çözülme riskini beraberinde getirmektedir. Kumluca'da ise sera tarımı ve bahçecilikle uğraşan bireyler, ekonomik sürdürülebilirliği

sağlamakta zorlanmakta ve bu nedenle tarım faaliyetlerini bırakmayı düşünmektedir. Bu durum, tarımsal üretimin yerel ekonomiye katkısının azalması ve kırsal toplulukların ekonomik bağımsızlıklarının zayıflaması anlamına gelmektedir. Üç bölgedeki bu eğilimler, gıda güvenliğini tehdit eden unsurların başında gelmektedir; tarımsal üretimin azalması, yerel gıda arzında düşüşe neden olarak, ülkenin gıda ithalatına bağımlılığını artıracaktır.

Diğer taraftan Manavgat, Korkuteli ve Kumluca'da iklim krizinin etkileri, *geleneksel aile çiftçiliğinin sürdürülebilirliğine* dair ciddi kaygılar yaratmaktadır. İklim afetlerine artan maruziyet, tarımsal üretkenliği düşürmekte ve çiftçiliği sürdürülemez hâle getirmektedir. Kuraklık ve tarım girdilerinin maliyetlerindeki artış gibi faktörler, çiftçilerin ekonomik gelirlerini belirsiz hâle getirirken, bu belirsizlik genç nesillerin tarımdan uzaklaşmasına neden olmaktadır. Katılımcılar, çiftçiliğin ekonomik getirilerinin yetersizliği ve belirsizliği nedeniyle çocuklarının bu mesleğe olan ilgisinin azaldığını belirtmektedir. Tarımdan elde edilen gelirlerin ailenin refah seviyesini sürdürebilecek düzeyde olmaması, gençlerin alternatif meslek arayışına yönelmesine yol açmaktadır. Aile çiftçiliğinin sürdürülmemesi, kırsal toplulukların kültürel ve sosyal yapısında derin değişimlere neden olmaktadır. Geleneksel çiftçilik bilgi ve becerilerinin nesilden nesile aktarımı kesintiye uğramakta, kırsal kültürün devamlılığı tehlikeye girmektedir. Gençlerin kentlerde "daha cazip iş ve yaşam koşullarını" tercih etmeleri, kırsal topluluklarda nüfusun azalmasına ve demografik yapının yaşlanmasına yol açmaktadır. Çiftçiliğin geleceği ile ilgili karamsar öngörüler, geleneksel tarım yöntemlerinin ve aile çiftçiliğinin yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, kırsal ekonomilerin sürdürülebilirliği konusunda ciddi endişeler doğurmaktadır. Tarımsal üretimin azalması, gıda güvenliği ve kırsal kalkınma üzerinde olumsuz etkiler yaratabilecektir. İklim krizi ve ekonomik belirsizlikler, kırsal toplulukların geleceğini tehdit ederken, çiftçiliğin ekonomik olarak cazip hâle getirilmesi ve gençlerin bu alanda teşvik edilmesi büyük önem taşımaktadır. Devlet destekleri ve tarım politikalarının bu doğrultuda yeniden yapılandırılması, kırsal ekonomilerin ve kültürel yapının korunmasına katkı sağlayacaktır. İklim krizi, tarımsal alanın dönüşümünü hızlandırarak kırsal toplulukların sosyal ve ekonomik yapısını derinden etkilemektedir. İklim krizinin getirdiği belirsizlikler, küçük çiftçilerin ekonomik sürdürülebilirliğini tehdit ederken, büyük sermaye sahipleri ve şirketlerin tarım alanlarına hâkim olmasına zemin hazırlamaktadır. Böylelikle küçük meta üreticilerinin sermaye birikim sürecine çekilmesi, tarımda kapitalist tahakkümün artması ve kırsal alanların metalaşması hızlanmaktadır. Bu süreç, kırsal sınıf ilişkilerini köklü bir şekilde dönüştürmekte ve geleceğe dair karamsar öngörülerin oluşmasına neden olmaktadır. İklim afetlerinden etkilenen topluluklara yönelik iklim adaleti çerçevesinden politikalar üretilememesi; kapitalist üretim ilişkilerinin tarımda derinleşmesine, küçük

çiftçilerin üretim süreçlerinden dışlanmasına neden olmaktadır. Büyük sermaye sahiplerinin ve şirketlerin tarım alanlarında hakimiyeti artmakta, iklim afetlerinin neden olduğu artan kırılganlaşma küçük üreticilerin rekabet edememesine ve mülksüzleşmeye yol açmaktadır. Korkuteli'nde arazi fiyatlarının yükselmesi ve büyük şirketlerin arazi satın alımları, yerel çiftçilerin mülksüzleşme sürecini hızlandırmaktadır. Kumluca'da ise Suriyeli geçici sığınmacıların ucuz emek gücü olarak kullanılması büyük şirketlere alan açarak küçük üreticilerin rekabet gücünü daha da sınırlamaktadır. Küçük çiftçilerin mülksüzleştirilmesi ve büyük şirketlerin hakimiyeti, kırsal toplulukların sosyal dokusunu zayıflatmakta ve ekonomik dayanıklılığı azaltmaktadır. Kırsal toplulukların sosyal yapısındaki bu değişim, geleceğe dair karamsar öngörülerin artmasına neden olmaktadır.

Antalya kırsalındaki tarımsal topluluklar, iklim afetleri ve iklim krizinin etkileriyle başa çıkma konusunda büyük ölçüde devlet desteği beklemektedirler. Tarımsal faaliyetlerin geliştirilmesi ve iklim krizine uyum sağlanmasında devletin merkezi rolü, toplulukların ekonomik ve sosyal refahını artırma çabalarının temelini oluşturmaktadır. Yerel halk tarımsal desteklerin artırılması, su ve kuraklık yönetimi, örgütlenme ve bilinçlenme faaliyetlerinin güçlendirilmesi gibi alanlarda devletin aktif müdahalesini talep etmektedirler. Özellikle tarımsal desteklerin artırılması, çiftçilerin ekonomik sürdürülebilirliğini sağlamak ve iklim krizine karşı direnç kapasitelerini artırmak açısından öncelikli bir gereklilik olarak görülmektedir. Çiftçiler, üretim maliyetlerini düşüren teşviklerin yanı sıra, devletin tarımsal destek politikalarının daha kapsayıcı ve etkin hâle getirilmesini istemektedirler. Su ve kuraklık yönetimi konusunda, özellikle su kaynaklarının verimli kullanımını ve su hasadı tekniklerinin yaygınlaştırılmasını beklemektedirler. Beklentilerin önce çıktığı bir diğer husus tarımsal sigorta sistemlerinin etkinleştirilmesi ve daha erişilebilir hâle getirilmesidir. Özellikle TARSİM'in iklim krizinin yol açtığı afetlerin boyutunu, şeklini, sıklığını ve farklılığını göz önünde bulundurarak ve her geçen gün artan iklim projeksiyonlarına ilişkin bilimsel verilerin güncel takibini yaparak uygulamalarını güncellemesi gerekmektedir. Sigorta primlerinin yüksek ve tazminatların yetersiz olduğu yönündeki şikayetler, sigorta sisteminin daha şeffaf ve erişilebilir hale getirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bilgilendirme ve farkındalık çalışmalarının artırılması, çiftçilerin sigorta yapmalarını teşvik etmek açısından önem taşımaktadır. Benzer şekilde tarımsal faaliyetlerin kayıt altına alınması ve kapsamlı tarımsal planlamanın yapılması, kırsal toplulukların ekonomik refahını artırmak ve tarımsal sürdürülebilirliği sağlamak için mecburi adımlardır.

Kuraklık ve su yönetimine ilişkin beklentiler ise özellikle Korkuteli özelinde ön plana çıkmaktadır. Kuraklık sorunu ve buna bağlı olarak su kaynaklarının yetersizliği, yerel halkın

tarımsal üretim faaliyetlerini ciddi şekilde tehdit etmektedir. Bu durum, çiftçilerin yaşamlarını sürdürebilmeleri ve tarımsal verimliliklerini artırabilmeleri için su kaynaklarının taşınmasını talep etmelerine neden olmaktadır. Ancak, suyun başka havzalardan taşınması hem suyu alınan hem de su getirilen ekosistemler üzerinde ciddi olumsuz etkiler yaratabilir. Bu tür çözümler, ekolojik açıdan sürdürülebilir değildir ve uzun vadede tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliğini tehlikeye sokabilir. Kurum temsilcileri ise, su yönetiminde daha bütüncül ve uzun vadeli çözümler önermektedirler. Bu çözümler, suyun verimli kullanımı, su kaynaklarının korunması ve ekolojik dengeyi göz önünde bulunduran yaklaşımlar içermektedir. Su yönetimi politikalarının geliştirilmesinde yerel halkın talepleri dikkate alınarak, kurumların önerileriyle birleştirilmesi gerekmektedir. Yerel halkın su kaynaklarının verimli kullanımı konusunda bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi, su israfının önlenmesi ve modern sulama tekniklerinin yaygınlaştırılması hem kısa vadeli hem de uzun vadeli çözümler sunabilir.

Çiftçilerin dayanışma ve temsiliyet mekanizmalarına yönelik talepleri, bu topluluğun yalnızlaşma, temsil eksikliği ve etkin destek mekanizmalarından yoksun olma gibi temel sorunlarını ortaya koymaktadır. Çiftçiler, bu sorunların çözümü için hem yerel hem de merkezi düzeyde daha etkili ve duyarlı politikalar geliştirilmesini talep etmektedirler. Bu talepler, toplumsal dayanışmanın ve adil temsilin önemini vurgular ve tarım sektöründeki yapısal dönüşüm ihtiyacına işaret eder. Ayrıca, kooperatiflerin ve diğer örgütlenme biçimlerinin işlevselliğini artırarak, yetkilerinin artırılması ve bu kurumların çiftçilerin üretim süreçlerini yönlendirebilmesi, daha kaliteli ve rekabetçi ürünler elde edilmesini sağlayabilir.

İklim afetlerine ilişkin doğrudan beklentiler ise afet türlerine ve iklim krizi ile afetler arasında kurulan bağlara göre farklılık göstermektedir. Manavgat'ta orman yangınlarıyla mücadele kapsamında doğrudan su, hava ve kara gücüne odaklanan beklentiler mevcutken, Korkuteli'nde yavaş ve aşamalı gerçekleşen kuraklık ile iklim krizi arasında kurulan kuvvetli bağ, iklim değişikliğini önlemeye yönelik beklentileri beraberinde getirmektedir. Kumluca'da ise sel afetleri ve su yollarının düzenlenmesine yönelik talepler öne çıkmaktadır. Yerel halkın ve yerel aktörlerin iklim krizine karşı geliştirdiği uyum ve direnç stratejileri, bu farklılıkları yansıtmaktadır. Manavgat'ta yangınla mücadelede suya erişim, köylerde su depolarının jeneratörlerle desteklenmesi ve yangın hidrantlarının kurulması gibi altyapı yatırımları, yerel halkın ve muhtarların ortak talepleridir. Bu talepler, yangınla mücadelede suyun kritik rolünü vurgularken, yangın mevsiminde geçici çözümler yerine uzun vadeli ve sürdürülebilir altyapı yatırımlarının yapılması gerektiğini göstermektedir. Ayrıca, köylerin su kaynaklarının etkin kullanımı ve suyun barajlardan köylere yönlendirilmesi, yangın esnasında müdahale kapasitesini artıracak önemli adımlardır. ASAT ve AFAD temsilcilerinin anlatıları, bu

taleplerin büyük ölçüde karşılandığını belirtse de uygulamada su istismarına dikkat çekmektedirler. Yangınlarla mücadelede çevre düzenlemelerine ilişkin yerel halkın beklentileri, çam ağaçlarının yangın riskini artırdığı ve yangına dayanıklı, ekonomik değeri yüksek bitkilerin dikilmesi gerektiği yönündedir. Ancak, bu taleplerin ekolojik sürdürülebilirlik açısından tartışmalı olduğunu vurgulayan Orman Bölge Müdürlüğü yetkilileri, ekosistemle uyumlu olmanın ve yangına dayanıklı türlerin korunmasının önemini vurgulayarak, çam ağaçlarının yerine zeytin ya da keçiboynuzu dikilmesinin uzun vadede yangın riskini azaltmayacağını belirtmektedir. Bu yaklaşımlar, yangınların büyük ölçüde insan kaynaklı olduğunu ve ekosistem dengelerinin korunması gerektiğini ortaya koymaktadır. Yangınla mücadelede hem hava hem de kara gücünün kritik rolü, gerekli altyapı ve hazırlıkların sağlanmasının önemini vurgulayan muhtarlar ve Orman İşletme Müdürlüğü temsilcileri tarafından dile getirilmektedir.

Korkuteli'nde yerel halk, bilimsel araştırmaların desteklenmesi ve bu araştırmaların politika yapım süreçlerinde dikkate alınmasını talep etmektedir. İklim değişikliğine ilişkin yapısal adımlar atılması, emisyonların azaltılması ve sulak alanların korunması gibi beklentiler, yerel düzeyde alınacak tedbirlerin ve küresel bağlamda daha geniş ölçekli politikaların gerekliliğini vurgulamaktadır. Kuraklık sorununu idrak etme ve iklim değişikliği farkındalığı eksikliği, yerel düzeydeki tarım yetkililerinin çözüm üretme konusunda zaman kaybettiklerini göstermektedir. Merkeziyetçi yönetim yapısının esnek ve hızlı karar almayı zorlaştırdığı, bu durumun yerel kurumların etkinliğini azalttığı görülmektedir. Kumluca'da sel afetlerine karşı beklentiler, altyapı düzenlemelerinin ve su yollarının iyileştirilmesi gerekliliği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Sel afetlerinin önlenebilir olduğu, ancak gerekli altyapı ve düzenlemeleri konusunda âtıl kalındığı görülmektedir. Hortum afetleri karşısında ise afet fonları oluşturulması ve kredi ödemelerinde esneklik sağlanması gibi finansal tedbirler, toplulukların ekonomik direncini artıracak önemli adımlar olarak görülmektedir.

TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Tüm bulgu ve tespitlerin gösterdiği üzere iklim afetlerine maruz kalma oranı oldukça yüksek olan Antalya'daki kırsal tarımsal topluluklarının iklim krizine kırılganlıkları giderek artarken, dirençleri de azalmaktadır. Bu sosyoekonomik ve sosyoekolojik değişim iklim adaletsizliğini ve gıda güvensizliğini derinleştirmektedir. Dolayısıyla iklim değişikliğine ilişkin bilgilendirme stratejilerinin erişilebilir, anlaşılır ve uygulanabilir olması gerektiği açıktır. Daha etkin ve kapsayıcı bilgilendirme ve eğitim stratejilerinin geliştirilmesi, çiftçilerin iklim değişikliği ile mücadelede daha dirençli olmalarını sağlayacaktır. Diğer taraftan iklim adaleti bağlamında, çiftçilerin anlatıları, eşitsizliklerin ve adaletsizliklerin nasıl tecrübe edildiğini de ortaya koymaktadır. Oldukça sınırlı bir biçimde de olsa katılımcılar, iklim değişikliğinin yükünün genellikle ekonomik ve sosyal kaynaklara daha az erişimi olan topluluklar tarafından taşındığının farkındadır zira bu durum da kırsal kesimdeki sosyoekonomik eşitsizlikleri derinleştirmektedir. Bu nedenle çiftçilerin iklim değişikliğine adaptasyonu ve bu değişikliklerle başa çıkabilmesi için bilimsel bilgiye erişim ve destek mekanizmalarının güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Antalya'daki iklim afetleri, yerel toplulukların kırılganlığını artırmakta ve sosyoekonomik yapılar üzerinde kalıcı değişimlere yol açmaktadır. Bu afetlerin sıklaşması ve şiddetlenmesi, toplumsal direncin artırılması ve afet yönetiminde yenilikçi yaklaşımların benimsenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Afetlerin sosyoekolojik etkileri, toplumsal hafızada derin izler bırakmakta ve yerel halkın adaptasyon süreçlerini zorlaştırmaktadır. Bu durum, iklim değişikliğiyle mücadelede toplumsal farkındalığın artırılması ve bilimsel verilere dayalı politikaların geliştirilmesinin önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Ayrıca yerel yönetimlerin ve tarım sektörü temsilcilerinin iklim değişikliğine uyum sağlamada proaktif önlemler almasının önemini vurgulamaktadır.

Antalya'daki iklim afetlerinin nedenlerine dair algılar, toplumsal yapıların ve bireylerin afetlere karşı direnç kapasitelerini ve müdahale stratejilerini şekillendirmektedir. Bu algılar, afet yönetimi ve iklim değişikliği adaptasyonu konularında daha etkin politikaların geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Afetlerin toplumsal dayanışmayı ve ekolojik bilinci artırma potansiyeli, bu süreçlerin topluluklar için nasıl bir öğrenme ve adaptasyon fırsatı sunduğunu göstermektedir.

Kırsal tarımsal topluluklar üzerinde iklim krizi bağlantılı afetlerin yarattığı etkiler, sosyoekonomik yapıların ve toplumsal dayanışmanın önemini açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, afet yönetimi ve iklim değişikliği politikalarının, yerel ihtiyaçlara duyarlı ve

toplumsal katılımı artıracak şekilde yeniden şekillendirilmesi gerekmektedir. Toplumun afetlere karşı direnç kapasitesini artırmak, sürdürülebilir bir gelecek, sürdürülebilir bir tarımsal üretim ve gıda güvenliğini sağlamak için kapsamlı ve katılımcı politikaların geliştirilmesi elzemdir. Bu politikalar, yerel bilgi ve tecrübeyi, toplumsal dayanışmayı ve ekolojik adaleti merkeze alarak, toplulukların iklim krizi bağlantılı afetlere karşı daha dirençli hâle gelmesini sağlamalıdır.

Bulgular iklim afetlerinin bireyler ve topluluklar üzerindeki derin etkilerini ortaya koymakta ve afet yönetimi, iklim değişikliği politikaları ve kırsal kalkınma stratejilerinin geliştirilmesinde önemli bir kaynak teşkil etmektedir. İklim krizine karşı alınacak önlemler ve afet sonrası toparlanma süreçlerinin desteklenmesi, kırsal toplulukların bu zorluklarla başa çıkabilmesi için kritik öneme sahiptir. Çiftçilere sağlanacak ekonomik ve sosyal destekler, kırsal kalkınmayı teşvik edecek ve tarımsal sürdürülebilirliği sağlayacaktır. Bu çerçevede, tarım politikalarının ve iklim değişikliğine uyum politikalarının yeniden gözden geçirilmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir.

Antalya'daki kırsal tarımsal topluluklar, iklim krizi bağlantılı afetlerin ekonomik olmayan kayıpları ve hasarları açısından derin ve kalıcı etkiler yaşamıştır. Fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları, toplumsal ilişkilerdeki zayıflama, kültürel miras ve kimlik kaybı, yerel bilgi ve ekolojik sistemlerin zarar görmesi gibi çeşitli alanlarda yaşanan bu kayıplar, toplulukların genel iyilik hâllerini ciddi şekilde zayıflatmıştır. Bu bağlamda, afet sonrası dönemde kapsamlı sağlık ve psikolojik destek hizmetlerinin sağlanması, toplulukların iyileşme süreçlerini hızlandırmak ve travmanın etkilerini hafifletmek açısından büyük öneme sahiptir. Benzer şekilde kırsal tarımsal topluluklar, iklim krizi kaynaklı afetlerin yol açtığı sosyokültürel yıkımlar nedeniyle ciddi zararlar görmüştür. Yardımların adil ve düzenli yönetilememesi, topluluk içi güveni ve dayanışmayı zayıflatmış, toplumsal bağların kopmasına neden olmuştur. Afet sonrası dönemde, sosyokültürel yapının korunması ve toplulukların dayanıklılığının artırılması için etkili destek mekanizmalarının oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Keza orman yangınları, kuraklık ve yeraltı su rezervlerinin tükenmesi gibi sorunlar, ekosistemlerin dengesini bozmakta ve toplulukların yaşam biçimlerini tehdit etmektedir. Bu süreçte, ekolojik dengeyi korumak ve su kaynaklarını sürdürülebilir bir şekilde yönetmek için kapsamlı ve acil önlemler alınmalıdır. Dolayısıyla Antalya'da iklim afetlerine karşı daha dirençli topluluklar oluşturmak için yapısal, kurumsal ve yönetsel düzeyde kapsamlı reformlar gerekmektedir. Telafi süreçlerinin iyileştirilmesi, yerel halkın ve kurumların deneyimlerinden yola çıkarak adil ve etkin bir afet yönetimi sürecinin önünü açacaktır. Tarımsal destek politikalarının yeniden gözden geçirilmesi, mülkiyet sorunlarının çözülmesi ve yerel halkın bilgi ve farkındalık

düzeyinin artırılması, kırsal bölgelerde iklim adaleti ve sosyal adaletin sağlanması açısından şarttır.

İklim afetlerine karşı üretim faaliyetlerini sürdürebilmek için en çok başvurulan finansal yöntem olan "borçlanma" uzun vadede özellikle küçük üreticilerin iklim kriziyle başa çıkma kapasitelerini daha çok "düşüren" bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. "Gelir çeşitlendirme" ve "risk dağıtımı" stratejileri, üreticilerin finansal sürdürülebilirliklerini sağlamak için oldukça önemlidir. İklim krizi karşısında tarımsal destek politikalarının revize edilmesi ve daha kapsamlı, destekleyici finansal politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. İklim değişikliğinin etkileri giderek artarken, küçük üreticilerin sürdürülebilir tarımsal faaliyetler yürütebilmeleri için finansal ve yapısal destekler hayati öneme sahiptir. Netice itibariyle, iklim krizi ve ekonomik baskılar sonucu hayvan varlıklarını ya da ekim alanlarını azaltarak küçülme yoluna giden üreticiler, kısa vadede ekonomik rahatlama sağlasalar da ekolojik ve ekonomik şartlarda bir değişimin olmaması, bu sürecin üretimden tamamen kopma ile sonuçlanmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu süreç, kırsal dayanıklılık, tarımsal sürdürülebilirlik, gıda güvenliği ve iklim adaleti bağlamında ciddi sorunlara gebedir.

Kırsal tarımsal topluluklarda dayanışma pratikleri, toplulukların sosyal dokusunu ve dayanıklılığını belirleyen kritik unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Enformel dayanışma pratikleri, toplulukların kriz dönemlerinde nasıl organize olduklarını ve sosyal bağların gücünü anlamamıza yardımcı olmaktadır. Ancak, dayanışma pratiklerinin her zaman ideal şekilde işlemediği ve ekonomik, sosyal ve çevresel faktörlerin bu pratikleri etkileyebildiği de unutulmamalıdır. Dolayısıyla kolektif dayanışma, afet sonrası toplulukların direncini ve toparlanma kapasitesini artırmada önemli bir rol oynar. Topluluk içinde güven eksikliği, artan bireysellik, ekonomik eşitsizlikler, genç nüfusun eksikliği ve liderlik yetersizliği gibi faktörler, dayanışmayı olumsuz etkileyen başlıca unsurlardır. Bu sorunların aşılması için ekonomik eşitsizliklerin azaltılması, gençlerin kırsalda kalmasını teşvik edecek politikaların geliştirilmesi ve güçlü yerel liderlik ve yönlendirme mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir. Ahmetler köyü ve bazı Korkuteli köylerindeki başarılı kolektif dayanışma ve eylem örnekleri, toplulukların krizlere karşı daha hazırlıklı ve dayanıklı olabileceğini gösteren önemli örneklerdir. Öte yandan iklim direncinin artırılması için meslek örgütleri ve kooperatifler gibi kilit aktörlerin daha etkin ve destekleyici politikalar benimsemesi gerekmektedir. Kooperatiflerin yapısal ve yönetimsel sorunlarının çözülmesi, Tarım Kredi Kooperatiflerinin daha esnek ve destekleyici politikalar geliştirmesi ve Ziraat Odalarının çiftçilerin ihtiyaçlarına daha duyarlı olması, kırsal tarımsal toplulukların iklim afetlerine karşı daha dayanıklı hâle gelmeleri için olmazsa olmazdır.

Yerel toplulukların gelecek algıları, iklim krizinin etkileri ve afetlerin yarattığı belirsizlikler etrafında şekillenmektedir. Bu belirsizlikler, toplulukların ekonomik, sosyal ve psikolojik dayanıklılıklarını zayıflatmakta, geleceğe yönelik umutlarını törpülemekte ve toplumsal güven duygusunu sarsmaktadır. Bu bağlamda, her bölgeye özgü politikaların geliştirilerek sürdürülebilir çözümler üretilmesi, toplulukların karamsarlık, umutsuzluk ve çaresizlik duygularının azalmasına katkıda bulunabilir. İklim krizi ve ekonomik belirsizlikler, kırsal toplulukların geleceğini tehdit ederken, çiftçiliğin ekonomik olarak cazip hâle getirilmesi ve gençlerin bu alanda teşvik edilmesi büyük önem taşımaktadır. Devlet destekleri ve tarım politikalarının bu doğrultuda yeniden yapılandırılması, kırsal ekonomilerin ve kültürel yapının korunmasına katkı sağlayacaktır. İklim krizi, tarımsal alanın dönüşümünü hızlandırarak kırsal toplulukların sosyal ve ekonomik yapısını derinden etkilemektedir. İklim krizinin getirdiği belirsizlikler, küçük çiftçilerin ekonomik sürdürülebilirliğini tehdit ederken, büyük sermaye sahipleri ve şirketlerin tarım alanlarına hâkim olmasına zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda, kırsal kalkınma politikalarının gözden geçirilmesi ve iklime dirençli tarımsal yapıların oluşturulması, kırsal toplulukların direncini artırmak için büyük önem taşımaktadır.

Bulgular devletin merkezi bir otorite ve güvence kaynağı olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Devlete duyulan saygı ve güven, eleştiriler sırasında da korunmakta, devletin sadece bir destek mekanizması değil, aynı zamanda toplumsal düzen ve güvenin teminatı olarak görüldüğünü göstermektedir. Ne var ki çiftçiler, tarımsal destek politikalarının büyük ölçekli işletmeleri kayırırken, küçük ölçekli çiftçiler ve aile çiftçilerinin karşılaştığı zorluklara yeterince yanıt vermediğini düşünmektedir. Tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliği açısından ciddi sorunlar yaratan büyük işletmelerin hakimiyeti, yerel ve küçük ölçekli üretimin önünü kesmekte, böylece gıda güvenliğine ve yerel ekonomilere zarar verebilmektedir. Aile işletmeleri ve küçük ölçekli çiftçiler, gıda üretiminde çeşitliliği ve toplumsal dayanıklılığı sağlama kapasitesine sahiptirler; ancak mevcut politikalar bu potansiyeli yeterince desteklememektedir. Görüldüğü üzere Antalya kırsalındaki tarımsal toplulukların beklentileri, devletin aktif rol almasını gerektiren çeşitli alanlarda yoğunlaşmaktadır. Tarımsal desteklerin artırılması, su ve kuraklık yönetimi, örgütlenme ve bilinçlenme faaliyetlerinin güçlendirilmesi, dayanışma ve temsiliyet mekanizmalarının geliştirilmesi, denetleme ve düzenlemelerin etkinleştirilmesi, tarımsal faaliyetlerin kayıt altına alınması ve kapsamlı tarımsal planlama, tarımsal alanların sürdürülebilir yönetimi gibi konular, kırsal tarımsal toplulukların ekonomik ve sosyal refahını artırmayı ve iklim değişikliğine uyum sağlama çabalarını desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu beklentiler, iklim değişikliğine uyum sağlama ve direnç geliştirme çabalarının merkezinde yer almakta, toplumsal dayanışmayı ve adil temsiliyetin önemini

vurgulamaktadır. Bu bağlamda kırsal tarımsal topluluklara yönelik olarak bilgilendirme ve eğitim programlarının geliştirilmesi, yerel yönetimlerin rolünün artırılması, erken uyarı sistemlerinin güçlendirilmesi, afet yönetim stratejilerinin iklim krizin bağlamında yeniden gözden geçirilmesi, iklime dirençli tarım uygulamalarının ve doğa tabanlı çözümlerin yaygınlaştırılması, altyapı ve kaynak yönetiminin revize edilmesi, toplumsal dayanışma ve psikososyal destek mekanizmalarının geliştirilmesi, bilimsel araştırma ve veri paylaşımının artırılması ve erişilebilir hâle getirilmesi, ekonomik destek ve sigorta sistemlerinin iklim adaletine uygun bir biçimde yeniden tasarlanması, bu bağlamda kurumsal kapasitelerin artırılarak uzun vadeli ve proaktif planlamaların yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Abaje, I. B., Sawa, B. A., Iguisi, E. O., & Ibrahim, A. A. (2016). Impacts of climate change and adaptation strategies in rural communities of Kaduna State, Nigeria. *Ethiopian Journal of Environmental Studies and Management, 9*(1), 97-108. https://doi.org/10.4314/ejesm.v9i1.9

Abatzoglou, J. T., Williams, A. P., & Barbero, R. (2019). Global emergence of anthropogenic climate change in fire weather indices. *Geophysical Research Letters, 46*(1), 326-336. https://doi.org/10.1029/2018GL080959

Abele, S. (Ed.), & Frohberg, K. (Ed.). (2003). *Subsistence agriculture in Central and Eastern Europe: How to break the vicious circle?* (Studies on the Agricultural and Food Sector in Central and Eastern Europe, No. 22). Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe (IAMO). https://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:gbv:3:2-3386

Abid, M., Schneider, U. A., & Scheffran, J. (2016). Adaptation to climate change and its impacts on food productivity and crop income: Perspectives of farmers in rural Pakistan. *Journal of Rural Studies, 47*, 254-266. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2016.08.005

Abou, S., Ali, M., Wakponou, A., & Sambo, A. (2021). Sorghum farmers' climate change adaptation strategies in the semiarid region of Cameroon. In W. L. Filho, N. Ogugu, L. Adelake, D. Ayal, & I. da Silva (Eds.), *African Handbook of Climate Change Adaptation* (pp. 147-165). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-45106-6

Abram, N. J., Henley, B. J., Sen Gupta, A., Lippmann, T. J., Clarke, H., Dowdy, A. J., ... & Boer, M. M. (2021). Connections of climate change and variability to large and extreme forest fires in southeast Australia. *Communications Earth & Environment, 2*(1), 1-17. https://doi.org/10.1038/s43247-020-00065-8

Acibuca, V., Kaya, A., & Kaya, T. (2022). Interregional comparative analysis of farmers' perceptions and expectations of climate change. *Italian Journal of Agronomy, 17*(4). https://doi.org/10.4081/ija.2022.2121

Ackerl, T., Weldemariam, L. F., Nyasimi, M., & Ayanlade, A. (2023). Climate change risk, resilience, and adaptation among rural farmers in East Africa: A literature review. *Regional Sustainability, 4*(2), 185-193. https://doi.org/10.1016/j.regsus.2023.05.004

Acosta, L. A., Eugenio, E. A., Macandog, P. B. M., Magcale-Macandog, D. B., Lin, E. K. H., Abucay, E. R., ... & Primavera, M. G. (2016). Loss and damage from typhoon-induced

floods and landslides in the Philippines: Community perceptions on climate impacts and adaptation options. *International Journal of Global Warming, 9*(1), 33-65. https://doi.org/10.1504/IJGW.2016.074307

Adaman, F., & Akkoç, S. (2022). Giriş: Gıdanın politik ekolojisi. In F. Adaman & S. Akkoç (Eds.), *Gıdanın politik ekolojisi* (pp. 11-17). Metis Yayınları.

Adamou, E. I. I. (2021). Batı Afrika'da iklim değişikliği ve göç: Nijer bağlamının sosyolojik analizi. (Doktora tezi, Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi). Tez No: 697724. Retrieved from https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=vXmj9dACHjtu1GZNIRkCFA&no=sO6ApuVVaXANlQyE2Aup_g

Adams, H. (2016). Why populations persist: Mobility, place attachment and climate change. *Population and Environment, 37*, 429-448. https://doi.org/10.1007/s11111-015-0246-3

Adams, R. M., Evans, C. M., Mathews, M. C., Wolkin, A., & Peek, L. (2021). Mortality from forces of nature among older adults by race/ethnicity and gender. *Journal of Applied Gerontology, 40*(11), 1517-1526. https://doi.org/10.1177/0733464820954676

Adams, T. M., & Anderson, L. R. (2019). *Policing in natural disasters: Stress, resilience, and the challenges of emergency management*. Philadelphia, PA: Temple University Press. ISBN: 9781439918364.

ADB-Asian Development Bank. (2012). *Addressing climate change and migration in Asia and the Pacific-Final Report*. Mandaluyong City, Philippines: Asian Development Bank. Retrieved from https://www.preventionweb.net/publication/addressing-climate-change-and-migration-asia-and-pacific-final-report

Adelman, S. (2016). Climate justice, loss and damage and compensation for small island developing states. *Journal of Human Rights and the Environment, 7*(1), 32-53. https://doi.org/10.4337/jhre.2016.01.02

Adger, W. N. (2006). Vulnerability. *Global Environmental Change, 16*(3), 268-281. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.02.006

Adger, W. N. (2010). Social capital, collective action, and adaptation to climate change. In M. Voss (Ed.), *Der Klimawandel: Sozialwissenschaftliche Perspektiven* (pp. 327-345). VS Verlag für Sozialwissenschaften. https://doi.org/10.1007/978-3-531-92258-4_19

Adger, W. N. (2023). Loss and damage from climate change: Legacies from Glasgow and Sharm el-Sheikh. *Scottish Geographical Journal, 139*(1-2), 142-149. https://doi.org/10.1080/14702541.2023.2194285

Adger, W. N., Barnett, J., Brown, K., Marshall, N., & O'Brien, K. (2013). Cultural dimensions of climate change impacts and adaptation. *Nature Climate Change, 3*(2), 112-117. https://doi.org/10.1038/nclimate1666

Adodoadji-Dogbe, C. D. (2018). Climate change and vulnerable coastal communities in Ghana. (PhD thesis, University of London). Retrieved from https://doi.org/10.25501/SOAS.00030314

Adu, D. T., Kuwornu, J. K., Anim-Somuah, H., & Sasaki, N. (2018). Application of livelihood vulnerability index in assessing smallholder maize farming households' vulnerability to climate change in Brong-Ahafo region of Ghana. *Kasetsart Journal of Social Sciences, 39*(1), 22-32. https://doi.org/10.1016/j.kjss.2017.06.009

Aerts, J. C., Botzen, W. J., Clarke, K. C., Cutter, S. L., Hall, J. W., Merz, B., ... & Kunreuther, H. (2018). Integrating human behaviour dynamics into flood disaster risk assessment. *Nature Climate Change, 8*(3), 193-199. https://doi.org/10.1038/s41558-018-0085-1

Afifi, T., & Jäger, J. (Eds.). (2010). *Environment, forced migration and social vulnerability*. Heidelberg: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-642-12416-7

Aftab, A., Ahmed, A., & Scarpa, R. (2021). Farm households' perception of weather change and flood adaptations in northern Pakistan. *Ecological Economics, 182*, 106882. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2021.106882

Agrawal, A. (2008). The role of local institutions in adaptation to climate change. Paper prepared for the Social Dimensions of Climate Change, Social Development Department, The World Bank, Washington, DC, March 5-6, 2008. Retrieved from https://hdl.handle.net/10986/28274

Agrawal, A. (2008). The role of local institutions in adaptation to climate change. *World Bank*. Retrieved from https://hdl.handle.net/10986/28274

Aguilar, L. (2004). Climate change and disaster mitigation: Gender makes the difference. Gland: IUCN. Retrieved January 7, 2022, from https://gfmc.online/wp-content/uploads/DRR-Climate-Change-Gender-IUCN-2009.pdf

Ahmad, D., Shah, S. Z. A., & Ayub, M. (2022). Factors affecting farmers' adoption of drought hazard coping strategies in the context of climate change: Evidence from drought-prone areas of Punjab, Pakistan. *Pakistan Journal of Humanities and Social Sciences, 10*(4), 1532-1544. https://doi.org/10.52131/pjhss.2022.1004.0322

Ahmed, B., Kelman, I., Kamruzzaman, M., Mohiuddin, H., Rahman, M. M., Das, A., ... & Shamsudduha, M. (2019). Indigenous people's responses to drought in northwest

Bangladesh. *Environmental Development, 29*, 55-66. https://doi.org/10.1016/j.envdev.2018.11.004

Ahmed, N., Areche, F. O., Cabello, G. G. C., Trujillo, P. D. C., Sheikh, A. A., & Abiad, M. G. (2023). Intensifying effects of climate change in food loss: A threat to food security in Turkey. *Sustainability, 15*(350). https://doi.org/10.3390/su15010350

Ajani, A., & van der Geest, K. (2021). Climate change in rural Pakistan: Evidence and experiences from a people-centered perspective. *Sustainability Science, 16*(6), 1999-2011. https://doi.org/10.1007/s11625-021-01036-4

Akalın, M. (2013). Küresel ısınma ve iklim değişikliği nedeniyle oluşan doğal felaketlerin insan sağlığı üzerindeki etkileri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6*(2), 29-43. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/hititsosbil/issue/32850/365420

Akarsu, B. (2016). Bilimsel özgürlük ve çevre etiği. In R. Keleş (Ed.), *İnsan Çevre Toplum* (pp. 23-40). Ankara: İmge Kitabevi.

Akbulut, B., Demaria, F., Gerber, J. F., & Martínez-Alier, J. (2019). Who promotes sustainability? Five theses on the relationships between the degrowth and the environmental justice movements. *Ecological Economics, 165*, 106418. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2019.106418

Akhtar, S., Shamshad, U., & Mehmood, A. (2022). Effects of climate change on efficiency and productivity of wheat in Punjab, Pakistan. *Annals of Human and Social Sciences, 3*(3), 122-130. https://doi.org/10.35484/ahss.2022(3-III)12

Akşam. (2018, Aralık). Kemer'de 24 saatte metrekareye düşen toplam 490,8 kilogram yağışla Türkiye'de günlük yağış rekoru kırıldı. *Aksam*. https://www.aksam.com.tr/guncel/kemerde-24-saatte-metrekareye-dusen-toplam-4908-kilogram-yagisla/haber-804679

Akülkü, H. (2022). *Kesişimsellik bakış açısı ile kırılganlıkların üretimi ve baş etme stratejileri: Antalya Kumluca ve Finike'de afet deneyimleri* (Doktora tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı. (Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nahide Konak). Bolu.

Al Mahamud, T., Hasan, S. S., Ghosh, M. K., & Chakma, P. (2022). Assessing farmers' awareness towards climate change in the middle part of Bangladesh. *Malaysian Journal of Society and Space, 18*(1), 1-14. https://doi.org/10.17576/MJSS-2022-1801-01

Alam, E., Collins, A. E., Islam, A. R. M. T., Paul, A., & Islam, M. K. (2024). Change in cyclone disaster vulnerability and response in coastal Bangladesh. *Disasters, 48*(2), e12608. https://doi.org/10.1111/disa.12608

Albayrakoğlu, E. P. (2011). Climate Change and Security: The Case for Turkey. *Journal Of Gazi Academic View, 5*(9), 59-75.

Aldrich, D. P., & Meyer, M. A. (2015). Social capital and community resilience. *American Behavioral Scientist, 59*(2), 254-269. https://doi.org/10.1177/0002764214550299

Alemayehu, A., & Bewket, W. (2017). Smallholder farmers' coping and adaptation strategies to climate change and variability in the central highlands of Ethiopia. *Local Environment, 22*(7), 825-839. https://doi.org/10.1080/13549839.2016.1155844

Alexander Priest, A. (2023). Under pressure: social capital and trust in government after natural disasters. *Social Currents, 10*(4), 381-400. https://doi.org/10.1177/2329496523104004

Alkhajar, E. N. S., & Luthfia, A. R. (2021, July). Communicating climate change policy to people in rural area. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, 824*(1), 012114. https://doi.org/10.1088/1755-1315/824/1/012114

Allen, K. M. (2006). Community-based disaster preparedness and climate adaptation: local capacity-building in the Philippines. *Disasters, 30*(1), 81-101. https://doi.org/10.1111/j.1467-7717.2006.00285.x

Alston, M., & Kent, J. (2008). 'The big dry': The link between rural masculinities and poor health outcomes for farming men. *Journal of Sociology, 44*(2), 133–147. https://doi.org/10.1177/1440783308089166

Altınak, T. B., & Baraeb, B. (2014). Changes and trends in total yearly precipitation of the Antalya district, Turkey. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 120*, 586-599. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.02.162

Altıntaş, G., & Hovardaoğlu, O. (2023). Kırsal kırılganlık ve dayanıklı kırsal planlama. *Sketch: Journal of City and Regional Planning, 4*(01-02), 24-52.

Altıntaş, Ö. (2015, Aralık). Türkiye'de 1.3 milyon insanın yaşam alanları sular altında kalabilir. *Radikal Çevre*. http://www.radikal.com.tr/cevre/turkiyede-1-3-milyon-insanin-yasam-alanlari-sular-altinda-kalabilir-1494119/

Altieri, M. A., & Nicholls, C. I. (2017). The adaptation and mitigation potential of traditional agriculture in a changing climate. *Climatic Change, 140*, 33-45. https://doi.org/10.1007/s10584-016-1832-9

Amaechina, E. C., Anugwa, I. Q., Agwu, A. E., Ifelunini, A. I., Umeonuora, T. G., & Okwor, C. A. (2022). Assessing climate change-related losses and damages and adaptation constraints to address them: Evidence from flood-prone riverine communities in Southern Nigeria. *Environmental Development, 44*, 100780. https://doi.org/10.1016/j.envdev.2021.100780

Amare, Z. Y., Ayoade, J. O., Adelekan, I. O., & Zeleke, M. T. (2017). Rural communities' perception of climate change and its determinants in Dejen district, Nile basin of Ethiopia. *Asian Journal of Agriculture and Rural Development, 7*(0).

Amoore, L. (2013). *Politics of possibility: Risk and security beyond probability.* Duke University Press.

An, H., Gan, J., & Cho, S. J. (2015). Assessing climate change impacts on wildfire risk in the United States. *Forests, 6*(9), 3197–3211. https://doi.org/10.3390/f6093197

Anjum, G., & Fraser, A. (2021). Vulnerabilities associated with slow-onset events (SoEs) of climate change: multi-level analysis in the context of Pakistan. *Current Opinion in Environmental Sustainability, 50*, 54-63. https://doi.org/10.1016/j.cosust.2021.02.004

Antalya Tarım Orman. (2019). 'Antalya'da tarım: önemli tarım ürünleri üretiminde Antalya'nın Türkiye üretimindeki payı'. Retrieved 07.01.2022, from https://antalya.tarimorman.gov.tr/Belgeler/10%20dilde%20brifing/2019%20-%20ANTALYA%20%C4%B0L%20TARIM%20VE%20ORMAN%20M%C3%9CD%C3%9CRL%C3%9C%C4%9E%C3%9C%20%C3%87ALI%C5%9EMALARI.pdf

Antalya Ticaret Borsası. (2018). Ekonomik Rapor 2018. Ver:1.0 1/80, Antalya. Retrieved 07.01.2022, from https://www.antalyaborsa.org.tr/yonetim/pdf/882019103541.pdf

Anthopoulou, T., Kaberis, N., & Petrou, M. (2017). Aspects and experiences of crisis in rural Greece. Narratives of rural resilience. *Journal of Rural Studies, 52*, 1-11. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2017.03.017

Antwi-Agyei, P., Dougill, A. J., & Stringer, L. C. (2015). Barriers to climate change adaptation: evidence from northeast Ghana in the context of a systematic literature review. *Climate and Development, 7*(4), 297-309. https://doi.org/10.1080/17565529.2014.927649

Anuelovski, I. (2020). Çevre Adaleti. In G. D'Alisa, F. Demaria, & G. Kallis (Eds.), *Küçülme: Yeni Bir Çağ İçin Kavram Dağarcığı* içinde (s. xxx-xxx). Metis Yayınları, İstanbul.

Aparı Çetinsoy, F. F. (2010). Küresel İklim Değişikliği: AB ve Türk Tarımı. (Yüksek Lisans Tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (287747).

Arnell, N. W., & Gosling, S. N. (2016). The impacts of climate change on river flood risk at the global scale. *Climatic Change, 134*, 387-401. https://doi.org/10.1007/s10584-015-1523-9

Arol, N., & Ayaz, M. (2012). Küresel iklim değişikliği ve zeytincilik. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, (1), 11-13.

Arouri, M., Nguyen, C., & Youssef, A. B. (2015). Natural disasters, household welfare, and resilience: evidence from rural Vietnam. *World Development, 70*, 59-77. https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2014.12.013

Aroyehun, A. (2023). Impacts of climate change and population growth on food security in Nigeria. *Black Sea Journal of Agriculture, 6*(3), 232-240.

Arrhenius, S. (1896). XXXI. On the influence of carbonic acid in the air upon the temperature of the ground. *The London, Edinburgh, and Dublin Philosophical Magazine and Journal of Science, 41*(251), 237-276. https://doi.org/10.1080/14786449608620846

Arteaga, E., Nalau, J., Biesbroek, R., & Howes, M. (2023). Unpacking the theory-practice gap in climate adaptation. *Climate Risk Management, 42*, 1005. https://doi.org/10.1016/j.crm.2023.100722

ASCAD. (2011). Arap Center for Studies of Arid Zones and Dry Land ASCAD. Drought Vulnerability in the Arab Region / Case Study: Drought in Syria The Years of Scarce Water (2000-2010).

Asfaw, H. W., McGee, T. K., & Christianson, A. C. (2020). Indigenous elders' experiences, vulnerabilities and coping during hazard evacuation: The case of the 2011 Sandy Lake First Nation wildfire evacuation. *Society & Natural Resources, 33*(10), 1273-1291. https://doi.org/10.1080/08941920.2020.1729237

Ashkenazy, A., Chebach, T. C., Knickel, K., Peter, S., Horowitz, B., & Offenbach, R. (2018). Operationalising resilience in farms and rural regions–Findings from fourteen case studies. *Journal of Rural Studies, 59*, 211-221. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.01.016

Ashrafuzzaman, M., Gomes, C., & Guerra, J. (2023). Local Context of Climate Change Adaptation in the South-Western Coastal Regions of Bangladesh. In *Climate Change Strategies: Handling the Challenges of Adapting to a Changing Climate* (pp. 77-107). Cham: Springer Nature Switzerland.

Atar, H. H., & Kizilgök, A. B. (2018). Küresel ısınmanın balıkçılığa etkileri. *Third Sector Social Economic Review, 53*(3), 1102.

Atay, M. U. (2015). The Impact Of Clımate Change On Agrıcultural Productıon In Medıterranean Countrıes. In *Partial Fulfillment Of The Requirements For The Degree Of Doctor Of Phılosophy In Department Of Earth System Scıence*.

Atvur, S., Güneş Gülal, A. G., & Uysal Oğuz, C. (2023). İklim Krizi ve Ekolojik Bağlamda Devletin Rolünü Yeniden Düşünmek. *Politik Ekonomik Kuram, 7*(Özel Sayı), 44-57.

Atwoli, L., Erhabor, G. E., Gbakima, A. A., Haileamlak, A., Ntumba, J. M. K., Kigera, J., ... & Zielinski, C. (2022). COP27 climate change conference: urgent action needed for Africa and the world. *The Lancet Oncology, 23*(12), 1486-1488. https://doi.org/10.1016/S1470-2045(22)00483-5

Awazi, N. P., Tchamba, M. N., Temgoua, L. F., & Tientcheu-Avana, M. L. (2021). Farmers' adaptive capacity to climate change in Africa: small-scale farmers in Cameroon. In *African handbook of climate change adaptation* (pp. 87-115). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-43184-8_5

Ayanlade, A., Oluwatimilehin, I. A., Oladimeji, A. A., Atai, G., & Agbalajobi, D. T. (2020). Climate change adaptation options in farming communities of selected Nigerian ecological zones. *African Handbook of Climate Change Adaptation*, 292-303.

Ayeb-Karlsson, S. (2018). When the disaster strikes: (Im) mobility decision-making in the context of environmental shocks and climate change impacts (Doctoral dissertation, University of Sussex).

Ayeb-Karlsson, S., Van der Geest, K., Ahmed, I., Huq, S., & Warner, K. (2016). A people-centred perspective on climate change, environmental stress, and livelihood resilience in Bangladesh. *Sustainability Science, 11*, 679-694. https://doi.org/10.1007/s11625-016-0361-8

Ayers, J. (2010). Understanding the Adaptation Paradox: Can Global Climate Change Adaptation Policy be Locally Inclusive? *The London School of Economics and Political Science. Doctor of Philosophy*.

Bacanlı, Ü. G., & Çukurluoğlu, S. (2018). Antalya ilinin bazı meteorolojik verilerinin trend analizi. *1st International Symposium on Innovative Approaches in Scientific Studies*, April 11-13, 2018, Kemer, Antalya, Turkey.

Baez, J. E., Kronick, D., & Mason, A. D. (2013). Rural households in a changing climate. *The World Bank Research Observer, 28*(2), 267-289. https://doi.org/10.1093/wbro/lkt007

Bagdatli, C., & Belliturk, K. (2016). Negative Effects of Climate Change in Turkey. *Advances in Plants & Agriculture Research, 3*(2), 44-46. https://doi.org/10.15406/apar.2016.03.00091

Bahçeçi, D. (2019). Kentsel alanda iklim değişikliği ile toplumsal temelli mücadele: Bir yöntem olarak kent bahçeleri. (Yüksek Lisans Tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (552492)

Bailey, K. M., McCleery, R. A., & Barnes, G. (2019). The role of capital in drought adaptation among rural communities in Eswatini. *Ecology and Society, 24*(3). https://doi.org/10.5751/ES-11173-240304

Bailie, R. (2023). Climate-Related Natural Disasters: Reflections on an Agenda for Rural Health Research. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 20*. https://doi.org/10.3390/ijerph20085553

Baker, N. D., & Deham, M. (2020). For a short time, we were the best version of ourselves: Hurricane Harvey and the ideal of community. *International Journal of Emergency Services, 9*(1), 8-20. https://doi.org/10.1108/IJES-05-2019-0042

Bakır, H., & Bahtiyar, G. (2013). Ekolojik Modernleşmeye Karşı Risk Toplumu. II. Türkiye Lisanüstü Çalışmaları Kongresi-Bildiriler Kitabı V.

Baki, A., & Gökçek, T. (2012). Karma yöntem araştırmalarına genel bir bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (elektronik), 11*(42), 1-21. https://app.trdizin.gov.tr/makale/TVRNM056UTRPQT09

Bakkensen, L. A., Park, D. S. R., & Sarkar, R. S. R. (2018). Climate costs of tropical cyclone losses also depend on rain. *Environmental Research Letters, 13*(7), 074034. https://doi.org/10.1088/1748-9326/aad9b0

Bakker, K. (2015). Neoliberalization of nature. In T. Perreault, G. Bridge, & J. McCarthy (Eds.), *The Routledge handbook of political ecology* (pp. 446-456). Routledge.

Bal, H. (2012). Nitel Araştırma Yöntemleri. Isparta: Fakülte Kitabevi.

Balaban, O. (2012). Climate change and cities: a review on the impacts and policy responses. *METU Journal of the Faculty of Architecture, 29*(1), 21-44.

Balvin, N., & Christie, D. J. (2020). Children and peace: From research to action (p. 381). Springer Nature.

Balzter, H., Macul, M., Delaney, B., Tansey, K., Espirito-Santo, F., Ofoegbu, C., ... & Yildiz, A. (2023). Loss and damage from climate change: Knowledge gaps and interdisciplinary approaches. *Sustainability, 15*(15), e11. https://doi.org/10.3390/su151511

Banerjee, O., Mahzab, M., Raihan, S., & Islam, N. (2015). An economy-wide analysis of climate change impacts on agriculture and food security in Bangladesh. *Climate Change Economics, 6*(01), 1550003. https://doi.org/10.1142/S2010007815500033

Banerjee, O., Mahzab, M., Raihan, S., & Islam, N. (2015). An economy-wide analysis of climate change impacts on agriculture and food security in Bangladesh. *Climate Change Economics, 6*(01), 1550003. https://doi.org/10.1142/S2010007815500033

Banerjee, S., Anwar, M. Z., Gioli, G., Bisht, S., Abid, S., Habib, N., Sharma, S., Tuladhar, S., & Khan, A. (2016). An index based assessment of vulnerability to floods in the Upper Indus Sub-basin: What role for remittances? In *Migration, Risk Management and Climate Change: Evidence and Policy Responses*, 3-23.

Barber, K., Hidalgo, D. A., Haney, T. J., Weeber, S., Pardee, J. W., & Day, J. (2007). Narrating the storm: Storytelling as a methodological approach to understanding Hurricane Katrina. *Journal of Public Management & Social Policy, 13*(2), 99-120.

Barbier, E. B., & Hochard, J. P. (2018). The impacts of climate change on the poor in disadvantaged regions. *Review of Environmental Economics and Policy, 12*, 26-47. https://doi.org/10.1093/reep/rex025

Barca, S., Chertkovskaya, E., & Paulsson, A. (2019). The end of political economy as we knew it? From growth realism to nomadic utopianism. In E. Chertkovskaya, A. Paulsson, & S. Barca (Eds.), *Toward a Political Economy of Degrowth* (pp. 1–17). London: Rowman & Littlefield.

Bardsley, D. K., Moskwa, E., Weber, D., Robinson, G. M., Waschl, N., & Bardsley, A. M. (2018). Climate change, bushfire risk, and environmental values: Examining a potential risk perception threshold in peri-urban South Australia. *Society & Natural Resources, 31*(4), 424-441. https://doi.org/10.1080/08941920.2017.1416008

Barnes, A. P., & Toma, L. (2012). A typology of dairy farmer perceptions towards climate change. *Climatic Change, 112*, 507-522. https://doi.org/10.1007/s10584-011-0224-1

Barrucand, M. G., Giraldo Vieira, C., & Canziani, P. O. (2017). Climate change and its impacts: Perception and adaptation in rural areas of Manizales, Colombia. *Climate and Development, 9*(5), 415-427. https://doi.org/10.1080/17565529.2016.1171535

Basdew, M., Jiri, O., & Mafongoya, P. L. (2017). Integration of indigenous and scientific knowledge in climate adaptation in KwaZulu-Natal, South Africa. *Change and Adaptation in Socio-Ecological Systems, 3*(1), 56-67. https://doi.org/10.1016/j.cass.2017.06.002

Bassett, T. J. (1988). The political ecology of peasant-herder conflicts in the northern Ivory Coast. *Annals of the Association of American Geographers, 78*(3), 453–472.

Başoğlu, A. (2014). Küresel iklim değişikliğinin ekonomik etkileri üzerine model denemesi ve ekonometrik bir analiz. (Doktora tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (363308)

Bates, D. C. (2016). *Superstorm Sandy: The Inevitable Destruction and Reconstruction of the Jersey Shore*. Rutgers University Press.

Bayrak, M. M., Van Hieu, T., Tran, T. A., Hsu, Y. Y., Nien, T., & Quynh, D. T. T. (2023). Climate change adaptation responses and human mobility in the Mekong Delta: local perspectives from rural households in An Giang Province, Vietnam. *Humanities and Social Sciences Communications, 10*(1), 1-14. https://doi.org/10.1057/s41599-022-01078-1

Baysal, E. (2019). *İklim Krizi ve Kentler: İklim Krizinin Faili, Mağduru ve "Bir" Çözüm Yolu Olarak Kentlerin Önemi*. TESEV Değerlendirme Notları. Erişim: https://www.tesev.org.tr/tr/research/iklim-krizi-ve-kentler-iklim-krizinin-faili-magduru-ve-bir-cozum-yolu-olarak-kentlerin-onemi/

BBC News. (2015, Kasım). Philippines Battered As Typhoon Koppu Barrels In. Erişim: http://www.bbc.com/news/worldasia34558887?ocid=socialflow_facebook&ns_mchannel=social&ns_campaign=bbcnews&ns_source=facebook

BBC. (2021). İklim krizi: BM'ye göre Madagaskar dünyada krizin kıtlığa neden olduğu ilk ülke olmak üzere. Andrew Harding. BBC Afrika Muhabiri. 25 Ağustos 2021. Erişim: https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58327755

Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity.* Sage.

Begum, R. A., Sarkar, M. S. K., Jaafar, A. H., & Pereira, J. J. (2014). Toward conceptual frameworks for linking disaster risk reduction and climate change adaptation. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 10, 362-373.

Belay, D., & Fekadu, G. (2021). Influence of social capital in adopting climate change adaptation strategies: empirical evidence from rural areas of Ambo district in Ethiopia. *Climate and Development, 13*(10), 857-868. https://doi.org/10.1080/17565529.2020.1862741

Below, T. B., Mutabazi, K. D., Kirschke, D., Franke, C., Sieber, S., Siebert, R., & Tscherning, K. (2012). Can farmers' adaptation to climate change be explained by socio-economic household-level variables? *Global Environmental Change, 22*(1), 223-235. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2011.11.013

Benevolenza, M. A., & DeRigne, L. (2019). The impact of climate change and natural disasters on vulnerable populations: A systematic review of literature. *Journal of Human Behavior in the Social Environment, 29*(2), 266-281. https://doi.org/10.1080/10911359.2018.1495071

Berbel, J., & Esteban, E. (2019). Droughts as a catalyst for water policy change. Analysis of Spain, Australia (MDB), and California. *Global Environmental Change, 58*, 101969. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2019.101969

Berg, B. L., & Lune, H. (2019). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Eğitim Yayınevi.

Bergquist, M., Nilsson, A., & Schultz, P. W. (2019). Experiencing a severe weather event increases concern about climate change. *Frontiers in Psychology, 10*, 220. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00220

Berkes, F., & Ross, H. (2013). Community resilience: Toward an integrated approach. *Society and Natural Resources, 26*(1), 5-20. https://doi.org/10.1080/08941920.2012.736605

Best, S. (1998). Murray Bookchin's theory of social ecology: An appraisal of the ecology of freedom. *Organization & Environment, 11*(3), 334-353.

Bhatasara, S. (2015). Debating sociology and climate change. *Journal of Integrative Environmental Sciences, 12*(3), 217-233.

Bhowmik, J., Irfanullah, H. M., & Selim, S. A. (2021). Empirical evidence from Bangladesh of assessing climate hazard-related loss and damage and state of adaptive capacity to address them. *Climate Risk Management, 31*, 100273. https://doi.org/10.1016/j.crm.2020.100273

Biehl, J. (2016). *Toplumsal Ekoloji Siyaseti*. (Çev. Eren, E.). Sümer Yayıncılık, İstanbul.

Biesbroek, G. R., Klostermann, J. E., Termeer, C. J., & Kabat, P. (2013). On the nature of barriers to climate change adaptation. *Regional Environmental Change, 13*(5), 1119-1129. https://doi.org/10.1007/s10113-013-0421-y

Bilik, M. B. (2023). Kuraklık nedeniyle bozulan sosyal ilişkiler ve göç: Van Edremit Dilkaya Köyü örneği. *Afet ve Risk Dergisi, 6*(3), 1097-1114.

Birekul, M. (2020). İnsan/Doğa İlişkisi: Bir "Doğal/Sosyal Afet" Olarak Küresel Isınma ve İklim Değişiklikleri. *Afet Sosyolojisinin içinde*. (Ed: İslam Can). Syf: 153-167. Çizgi Kitabevi.

BİRGÜN. (2021). Kuraklık görülmemiş seviyede: Kazakistan'da 178 bin hektar alan kurudu. Erişim: https://www.birgun.net/haber/kuraklik-gorulmemis-seviyede-kazakistan-da-178-bin-hektar-alan-kurudu-356542

Birkmann, J., & Welle, T. (2015). Assessing the risk of loss and damage: exposure, vulnerability and risk to climate-related hazards for different country classifications. *International Journal of Global Warming, 8*(2), 191-212. https://doi.org/10.1504/IJGW.2015.071298

Birkmann, J., Cardona, O. D., Carreño, M. L., Barbat, A. H., Pelling, M., Schneiderbauer, S., ... & Welle, T. (2013). Framing vulnerability, risk and societal responses: The MOVE framework. *Natural Hazards, 67*(2), 193-211. https://doi.org/10.1007/s11069-013-0558-5

Black, C., Tesfaigzi, Y., Bassein, J. A., & Miller, L. A. (2017). Wildfire smoke exposure and human health: Significant gaps in research for a growing public health issue. *Environmental Toxicology and Pharmacology, 55*, 186-195. https://doi.org/10.1016/j.etap.2017.08.013

Black, R., Adger, N., Arnell, N., Dercon, S., Geddes, A., & Thomas, D. (2011). Migration and Global Environmental Change: Future Challenges and Opportunities. Final Project Report. The Government Office for Science, London. Erişim: http://eprints.soas.ac.uk/22475/1/11-1116-migration-and-global-environmental-change.pdf

Black, R., Bennett, S. R., Thomas, S. M., & Beddington, J. R. (2011). Migration as adaptation. *Nature, 478*(7370), 447-449. https://doi.org/10.1038/478477a

Black, R., Kniveton, D., & Schmidt-Verkerk, K. (2013). Migration and climate change: Toward an integrated assessment of sensitivity. In T. Faist & J. Schade (Eds.), *Disentangling migration and climate change* (pp. 29–53). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-6208-4_3

Blaikie, P. (1985). *The political economy of soil erosion in developing countries.* Routledge.

Blaikie, P., & Brookfield, H. (1987). *Land degradation and society.* Methuen.

Blennow, K., & Sallnäs, O. (2002). Risk perception among non-industrial private forest owners. *Scandinavian Journal of Forest Research, 17*(5), 472-479. https://doi.org/10.1080/028275802320435411

Blue, G. (2016). Framing climate change for public deliberation: What role for interpretive social sciences and humanities? *Journal of Environmental Policy & Planning, 18*(1), 67-84. https://doi.org/10.1080/1523908X.2015.1053107

BM. (2018). Secretary-General's remarks on Climate Change [as delivered]. Retrieved from URL

BMİDÇS. (2002). İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi. Madde 1. Retrieved from https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/webmenu/webmenu12421_1.pdf

Boetto, H., & McKinnon, J. (2013). Rural women and climate change: A gender-inclusive perspective. *Australian Social Work, 66*(2), 234-247. https://doi.org/10.1080/0312407X.2013.802235

Bolat, Y. (2021). Erbaa ovasında tarımsal üretim ve üreticilerin küresel iklim değişikliğine yönelik bilgi ve algı düzeylerinin belirlenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (681469)

Bookchin, M. (2013a). *Özgürlüğün Ekolojisi: Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü* (Çev. Coşkun, M. K.). Sümer Yayıncılık, İstanbul.

Bookchin, M. (2013). *Toplumu Yeniden Kurmak* (Çev. Şahin, K., 2. Baskı). Sümer Yayıncılık, İstanbul.

Bosc, P. M., Berdegué, J., Goïta, M., van der Ploeg, J. D., Sekine, K., & Zhang, L. (2013). Investing in smallholder agriculture for food security (No. 6). HLPE. https://www.fao.org/3/i2953e/i2953e.pdf

Boström, M., & Davidson, D. J. (Eds.). (2018). *Environment and Society: Concepts and Challenges*. Palgrave Studies in Environmental Sociology and Policy. Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-76415-3

Botzen, W. W., & Van Den Bergh, J. C. (2008). Insurance against climate change and flooding in the Netherlands: present, future, and comparison with other countries. *Risk Analysis: An International Journal, 28*(2), 413-426. https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.2008.01035.x

Bowman, D. M., Balch, J. K., Artaxo, P., Bond, W. J., Carlson, J. M., Cochrane, M. A., ... & Pyne, S. J. (2009). Fire in the Earth system. *Science, 324*(5926), 481-484. https://doi.org/10.1126/science.1163886

Bowman, D. M., Kolden, C. A., Abatzoglou, J. T., Johnston, F. H., van der Werf, G. R., & Flannigan, M. (2020). Vegetation fires in the Anthropocene. *Nature Reviews Earth & Environment, 1*(10), 500-515. https://doi.org/10.1038/s43017-020-0085-3

Bowman, D. M., Williamson, G. J., Abatzoglou, J. T., Kolden, C. A., Cochrane, M. A., & Smith, A. M. (2017). Human exposure and sensitivity to globally extreme wildfire events. *Nature Ecology & Evolution, 1*(3), 0058. https://doi.org/10.1038/s41559-016-0058

Boyraz, A. (2020). Türkiye'de iklim değişikliğinin enerji ve tarım sektörüne etkisi üzerine ekonometrik bir uygulama. (Yüksek Lisans Tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (619908)

Böke, K. (2009). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Alfa Yayıncılık, İstanbul.

Bradford, G. (1989). *How deep is deep ecology*. Times Change: Ojai, CA.

Braun, B. (2015). From critique to experiment? Rethinking political ecology for the Anthropocene. In T. Perreault, G. Bridge, & J. McCarthy (Eds.), *The Routledge handbook of political ecology* (pp. 102-114). Routledge.

Brears, R. C. (2021). *The Palgrave Handbook of Climate Resilient Societies*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-42462-6

Breen, P. M., & Anderies, J. M. (2011). Resilience: A literature review (Bellagio Initiative). Brighton, England: Institute of Development Studies. Retrieved from https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/handle/20.500.12413/3692

Brida, A. B., Owiyo, T., & Sokona, Y. (2013). Loss and damage from the double blow of flood and drought in Mozambique. *International Journal of Global Warming, 5*(4), 514-531. https://doi.org/10.1504/IJGW.2013.057284

Bridge, G., McCarthy, J., & Perreault, T. (2015). Editors' introduction. In T. Perreault, G. Bridge, & J. McCarthy (Eds.), *The Routledge handbook of political ecology* (pp. 3-18). Routledge.

Broberg, M. (2020). Parametric loss and damage insurance schemes as a means to enhance climate change resilience in developing countries. *Climate Policy, 20*(6), 693-703. https://doi.org/10.1080/14693062.2020.1745739

Broberg, M., & Romera, B. M. (2020). Loss and damage after Paris: more bark than bite? *Climate Policy, 20*(6), 661-668. https://doi.org/10.1080/14693062.2020.1745757

Brocato, B. R. (2021). Texas wildfire survivors' narratives and the meaning of everyday objects. *Ethnography*. https://doi.org/10.1177/14661381211038304

Brockie, L., & Miller, E. (2017). Understanding older adults' resilience during the Brisbane floods: social capital, life experience, and optimism. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness, 11*(1), 72-79. https://doi.org/10.1017/dmp.2016.30

Brown, A. R. (2022). Environmental anomie and the disruption of physical norms during disaster. *Current Sociology*. https://doi.org/10.1177/00113921221129316

Brown, K. (2011). 'Vulnerability': Handle with Care. *Ethics and Social Welfare, 5*, 313-321. https://doi.org/10.1080/17496535.2011.571861

Brown, K., & Westaway, E. (2011). Agency, capacity, and resilience to environmental change: lessons from human development, well-being, and disasters. *Annual Review of Environment and Resources, 36*, 321-342. https://doi.org/10.1146/annurev-environ-052610-092905

Brown, O. (2008). Migration and climate change. *International Organization for Migration, IOM Migration Research Series, No: 31*, Switzerland. Erişim adresi: https://www.iom.cz/files/Migration_and_Climate_Change_-_IOM_Migration_Research_Series_No_31.pdf

Brulle, R. J., & Dunlap, R. E. (2015). Sociology and global climate change. In R. E. Dunlap & R. J. Brulle (Eds.), *Climate change and society: Sociological perspectives* (pp. 1-31). Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oso/9780199356102.003.0001

Brulle, R. J., & Norgaard, K. M. (2019). Avoiding cultural trauma: Climate change and social inertia. *Environmental Politics*. https://doi.org/10.1080/09644016.2019.1688714

Brulle, R. J., Carmichael, J., & Jenkins, J. C. (2012). Shifting public opinion on climate change: an empirical assessment of factors influencing concern over climate change in the US, 2002–2010. *Climatic Change, 114*, 169-188. https://doi.org/10.1007/s10584-012-0403-y

Bryant, J., & Cooper Jr, J. T. (2021). A path for rural resilience. In *Investing in rural prosperity* (pp. 169-180). Federal Reserve Bank of St. Louis. Erişim adresi: https://www.stlouisfed.org/publications/community-development/investing-in-rural-prosperity

Buckingham, S. (2004). Ecofeminism in the twenty-first century. *Geographical Journal, 170*(2), 146-154. https://doi.org/10.1111/j.0016-7398.2004.00116.x

Buitenhuis, Y., Candel, J. J., Termeer, K. J., & Feindt, P. H. (2022). Reconstructing the framing of resilience in the European Union's Common Agricultural Policy post-2020 reform. *Sociologia Ruralis, 62*(3), 564-586. https://doi.org/10.1111/soru.12368

Buky, M. (2020). Degrees of climate crisis. *Social Alternatives, 39*(2), 10-18.

Bulkeley, H. (2001). Governing climate change: the politics of risk society?. *Transactions of the Institute of British Geographers, 26*(4), 430-447. https://doi.org/10.1111/1475-5661.00033

Bulkeley, H. (2011). In J. S. Dryzek, R. B. Norgaard, & D. Schlosberg (Eds.), *The Oxford Handbook of Climate Change and Society*. Oxford University Press.

Bulkeley, H., & Betsill, M. M. (2013). Revisiting the urban politics of climate change. *Environmental Politics, 22*(1), 136-154. https://doi.org/10.1080/09644016.2013.755797

Bullard, R. (2008). Differential vulnerabilities: Environmental and economic inequality and government response to unnatural disasters. *Social Research, 75*(3), 753–784.

Burger, A., Kennedy, W. G., & Crooks, A. (2021). Organizing theories for disasters into a complex adaptive system framework. *Urban Science, 5*(3), 61. https://doi.org/10.3390/urbansci5030061

Burkhart, C., Treu, N., & Schmelzer, M. (2020). *Degrowth in movement(s): Exploring pathways for transformation*. John Hunt Publishing.

Burnham, M., & Ma, Z. (2016). Linking smallholder farmer climate change adaptation decisions to development. *Climate and Development, 8*(4), 289-311. https://doi.org/10.1080/17565529.2015.1067180

Burnside, R., Miller, D. S., & Rivera, J. D. (2007). The impact of information and risk perception on the hurricane evacuation decision-making of greater New Orleans residents. *Sociological Spectrum, 27*(6), 727-740. https://doi.org/10.1080/02732170701534277

Buttel, F. H. (2010). Social institutions and environmental change. In G. Redclift, M. R., & G. Woodgate (Eds.), *The international handbook of environmental sociology* (pp. xxx-xxx). Edward Elgar Publishing.

Buys, L., Miller, E., & van Megen, K. (2012). Conceptualising climate change in rural Australia: community perceptions, attitudes and (in)actions. *Regional Environmental Change, 12*(1), 237-248. https://doi.org/10.1007/s10113-011-0253-6

Byskov, M. F., & Hyams, K. (2022). Epistemic injustice in climate adaptation. *Ethical Theory and Moral Practice, 25*(4), 613-634. https://doi.org/10.1007/s10677-022-10257-x

Cacho, O. J., Moss, J., Thornton, P. K., Herrero, M., Henderson, B., Bodirsky, B. L., ... & Lipper, L. (2020). The value of climate-resilient seeds for smallholder adaptation in sub-Saharan Africa. *Climatic Change, 162*, 1213-1229. https://doi.org/10.1007/s10584-020-02832-w

Callahan, C. W., & Mankin, J. S. (2022). National attribution of historical climate damages. *Climatic Change, 172*(3), 40. https://doi.org/10.1007/s10584-022-03347-0

Callendar, G. S. (1938). The artificial production of carbon dioxide and its influence on temperature. *Quarterly Journal of the Royal Meteorological Society, 64*(275), 223-240. https://doi.org/10.1002/qj.49706427503

Calliari, E., Michetti, M., Farnia, L., & Ramieri, E. (2019). A network approach for moving from planning to implementation in climate change adaptation: Evidence from southern Mexico. *Environmental Science & Policy, 93*, 146-157. https://doi.org/10.1016/j.envsci.2018.10.002

Calliari, E., Serdeczny, O., & Vanhala, L. (2020). Making sense of the politics in the climate change loss & damage debate. *Global Environmental Change, 64*, 102133. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2020.102133

Caniglia, B. S., Jorgenson, A., Malin, S. A., Peek, L., Pellow, D. N., & Huang, X. (Eds.). (2021). *Handbook of environmental sociology*. Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-42456-5

Cappelli, F., Costantini, V., & Consoli, D. (2021). The trap of climate change-induced "natural" disasters and inequality. *Global Environmental Change, 70*, 102329. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2021.102329

Carbonbrief. (2023). COP28: Key outcomes agreed at the UN climate talks in Dubai. Erişim: https://www.carbonbrief.org/cop28-key-outcomes-agreed-at-the-un-climate-talks-in-dubai/

Carmin, J., Tierney, K., Chu, E., Hunter, L. M., Roberts, J. T., & Shi, L. (2015). Adaptation to climate change. In R. E. Dunlap & R. J. Brulle (Eds.), *Climate change and society: Sociological perspectives* (pp. 164-198). Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oso/9780199356102.003.0007

Carolan, M. (2017). *Society and the environment: Pragmatic solutions to ecological issues* (2nd ed.). Routledge Taylor & Francis Group. https://doi.org/10.4324/9781315641037

Carr, E. R. (2015). Political ecology and livelihoods. In T. Perreault, G. Bridge, & J. McCarthy (Eds.), *The Routledge handbook of political ecology* (pp. 332-342). Routledge.

Carr, E. R., & Nalau, J. (2023). Adaptation rationales and benefits: A foundation for understanding adaptation impact. *Climate Risk Management, 39*, 100479. https://doi.org/10.1016/j.crm.2022.100479

Carrão, H., Naumann, G., & Barbosa, P. (2016). Mapping global patterns of drought risk: An empirical framework based on sub-national estimates of hazard, exposure and vulnerability. *Global Environmental Change, 39*, 108-124. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2016.04.012

Castellano, R. L. S., & Moroney, J. (2018). Farming adaptations in the face of climate change. *Renewable Agriculture and Food Systems, 33*(3), 206-211. https://doi.org/10.1017/S1742170517000725

Cattaneo, C., Beine, M., Fröhlich, C. J., Kniveton, D., Martinez-Zarzoso, I., Mastrorillo, M., ... & Schraven, B. (2019). Human migration in the era of climate change. *Review of Environmental Economics and Policy, 13*(2), 189-206. https://doi.org/10.1093/reep/rez008

Catton, W. R., & Dunlap, R. E. (1980). A New Ecological Paradigm for Post-Exuberant Sociology. *American Behavioral Scientist, 24*(1), 15-47. https://doi.org/10.1177/000276428002400103

Cavalli, S. B., Soares, P., Martinelli, S. S., & Schneider, S. (2020). Family farming in times of Covid-19. *Revista de Nutrição, 33*, e200180. https://doi.org/10.1590/1678-9865202033e200180

Cavallo, E. A., Gómez, S., Noy, I., & Strobl, E. (2024). Climate Change, Hurricanes, and Sovereign Debt in the Caribbean Basin. *Inter-American Development Bank Department of Research and Chief Economist*.

Ceballos, G., & Ehrlich, P. R. (2018). The misunderstood sixth mass extinction. *Science, 360*(6393), 1080-1081. https://doi.org/10.1126/science.aau0191

Cebeci, İ., Demirkıran, O., Doğan, O., Sezer, K. K., Öztürk, Ö., & Elbaşı, F. (2019). Türkiye'nin İller Bazında Kuraklık Değerlendirmesi. *Toprak Su Dergisi*, 169-176.

Centeno, M. A., Nag, M., Patterson, T. S., Shaver, A., & Windawi, A. J. (2015). The emergence of global systemic risk. *Annual Review of Sociology, 41*, 65-85. https://doi.org/10.1146/annurev-soc-073014-112317

Ceylan, A., & Kömüşcü, A. Ü. (2007). Meteorolojik karakterli doğal afetlerin uzun yıllar ve mevsimsel dağılımları. *İklim Değişikliği ve Çevre, 1*(1), 1-10.

Chambers, R., Pacey, A., & Thrupp, L. A. (Eds.). (1989). *Farmer First: Farmer Innovation and Agricultural Research*. Intermediate Technology.

Chancel, L., Piketty, T., Saez, E., Zucman, G., vd. (2022). *World Inequality Report 2022*. World Inequality Lab. Erişim adresi: https://wir2022.wid.world/

Changnon, S. A. (2009). Temporal changes in extremely damaging storms. *Physical Geography, 30*(1), 17-26. https://doi.org/10.2747/0272-3646.30.1.17

Charnock, R., & Thomson, I. (2019). A pressing need to engage with the Intergovernmental Panel on Climate Change: The role of SEA scholars in syntheses of social science climate research. *Social and Environmental Accountability Journal, 39*(3), 192-199. https://doi.org/10.1080/0969160X.2019.1654000

Chase, J., & Hansen, P. (2021). Displacement after the camp fire: Where are the most vulnerable? *Society & Natural Resources, 34*(12), 1566-1583. https://doi.org/10.1080/08941920.2021.1970542

Chaskin, R. J. (2008). Resilience, community, and resilient communities: Conditioning contexts and collective action. *Child Care in Practice, 14*(1), 65-74. https://doi.org/10.1080/13575270701733724

Chatterton, P., Featherstone, D., & Routledge, P. (2013). Articulating climate justice in Copenhagen: Antagonism, the commons, and solidarity. *Antipode, 45*(3), 602-620. https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.2012.01025.x

Chausson, A., Turner, B., Seddon, D., Chabaneix, N., Girardin, C. A., Kapos, V., ... & Seddon, N. (2020). Mapping the effectiveness of nature-based solutions for climate change adaptation. *Global Change Biology, 26*(11), 6134-6155. https://doi.org/10.1111/gcb.15310

Chavez-Demoulin, V., Jondeau, E., & Mhalla, L. (2021). Climate-Related Disasters and the Death Toll. *arXiv preprint arXiv:2109.02111*. https://doi.org/10.48550/arXiv.2109.02111

Chen, H., Wang, J., & Huang, J. (2014). Policy support, social capital, and farmers' adaptation to drought in China. *Global Environmental Change, 24*, 193-202. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2013.11.010

Chergui, B., Fahd, S., Santos, X., & Pausas, J. G. (2018). Socioeconomic factors drive fire-regime variability in the Mediterranean Basin. *Ecosystems, 21*, 619-628. https://doi.org/10.1007/s10021-017-0172-6

Chhogyel, N., Kumar, L., & Bajgai, Y. (2020). Consequences of climate change impacts and incidences of extreme weather events in relation to crop production in Bhutan. *Sustainability, 12*(10), 4319. https://doi.org/10.3390/su12104319

Chikaire, J. U. (2021). Effects of Climate Change on Human and Social Livelihood Assets of Rural Farm Families in Orlu Agricultural Zone of Imo State, Nigeria. *United Journal of Agricultural Science Research, 1*(3), 1-4.

Chisale, H. L., Chirwa, P. W., Kamoto, J. F. M., & Babalola, F. D. (2024). Determinants of adaptive capacities and coping strategies to climate change related extreme events by forest dependent communities in Malawi. *Wellbeing, Space and Society, 6*, 100183. https://doi.org/10.1016/j.wss.2023.100183

Chort, I., & de La Rupelle, M. (2022). Managing the impact of climate on migration: Evidence from Mexico. *Journal of Population Economics, 35*(4), 1777-1819. https://doi.org/10.1007/s00148-021-00868-6

Choudhury, P. R., & Sindhi, S. (2017). Improving the drought resilience of the small farmer agroecosystem. *Economic and Political Weekly, 52*(6), 41-46.

Cinner, J. E., & Barnes, M. L. (2019). Social dimensions of resilience in social-ecological systems. *One Earth, 1*(1), 51-56. https://doi.org/10.1016/j.oneear.2019.08.003

Clark, M. B., Nkonya, E., & Galford, G. L. (2022). Flocking to fire: How climate and natural hazards shape human migration across the United States. *Frontiers in Human Dynamics, 4*, 886545. https://doi.org/10.3389/fhumd.2022.886545

Clark, N. (2010). *Inhuman nature: Sociable life on a dynamic planet*. London: SAGE Publications.

Climate Accountability Institute and Visualcapitalist. (2019). Which Companies Are Responsible For the Most Carbon Emissions? Erişim: https://www.visualcapitalist.com/companies-carbon-emissions/

Cohn, A. S., Newton, P., Gil, J. D., Kuhl, L., Samberg, L., Ricciardi, V., ... & Northrop, S. (2017). Smallholder agriculture and climate change. *Annual Review of Environment and Resources, 42*, 347-375. https://doi.org/10.1146/annurev-environ-102016-060946

Coirolo, C. (2022). Climate Change and Livelihoods in Northwest Bangladesh: Vulnerability and Adaptation among Extremely Poor People. (Doktora Tezi). University of Sussex.

Collier, S. (2008). Enacting catastrophe: Preparedness, insurance, budgetary rationalization. *Economy and Society, 37*, 224–250.

Comstock, R. D., & Mallonee, S. (2005). Comparing reactions to two severe tornadoes in one Oklahoma community. *Disasters, 29*(3), 277-287. https://doi.org/10.1111/j.0361-3666.2005.00295.x

Connolly, W. E. (2013). *The fragility of things: Self-organizing processes, neoliberal fantasies, and democratic activism.* Duke University Press.

Cooper, M. (2006). Pre-empting emergence: The biological turn in the war on terror. *Theory, Culture & Society, 23*(2–3), 113–135.

Cooper, V., Fairbrother, P., Elliott, G., Walker, M., & Ch'ng, H. Y. (2020). Shared responsibility and community engagement: Community narratives of bushfire risk information in Victoria, Australia. *Journal of Rural Studies, 80*, 259-272. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.09.002

Coughlan, M. R., Ellison, A., & Cavanaugh, A. H. (2019). Social vulnerability and wildfire in the wildland-urban interface: Literature Synthesis. *Ecosystem Workforce Program Working Paper Number 96*, Northwest Fire Science Consortium.

Cox, R. S., & Hamlen, M. (2015). Community disaster resilience and the rural resilience index. *American Behavioral Scientist, 59*(2), 220-237. https://doi.org/10.1177/0002764214550297

Cramer, W., Guiot, J., & Marini, K. (Eds.). (2020). *MedECC 2020 Summary for policymakers. In: Climate and environmental change in the Mediterranean Basin – Current situation and risks for the future. First Mediterranean Assessment Report*. Union for the Mediterranean, Plan Bleu, UNEP/MAP. In press.

Cramer, W., Guiot, J., Fader, M., Garrabou, J., Gattuso, J. P., Iglesias, A., ... & Penuelas, J. (2018). Climate change and interconnected risks to sustainable development in the Mediterranean. *Nature Climate Change, 8*(11), 972-980. https://doi.org/10.1038/s41558-018-0299-2

CRED-Centre for Research on the Epidemiology of Disaster. (2016). What Is The Human Cost Of Weather Related Disasters (1995-2015)? *Credcrunch, Issue No: 42*, Brussels.

Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *The University of Chicago Legal Forum, 1989*(1), 139-167.

Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review, 43*(6), 1241–1299. https://doi.org/10.2307/1229039

Creswell, J. W. (2016). Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni (M. Bütü & S. B. Demir, Çev.; 3. baskı). Siyasal Kitabevi.

Creswell, J. W. (2019). *Karma Yöntem Araştırmalarına Giriş* (Çev. Mustafa Sözbilir). Pegem Akademi, Ankara.

Cuni-Sanchez, A., Omeny, P., Pfeifer, M., Olaka, L., Mamo, M. B., Marchant, R., & Burgess, N. D. (2019). Climate change and pastoralists: perceptions and adaptation in montane Kenya. *Climate and Development, 11*(6), 513-524. https://doi.org/10.1080/17565529.2018.1454882

Cutter, S. L., Ash, K. D., & Emrich, C. T. (2016). Urban–rural differences in disaster resilience. *Annals of the American Association of Geographers, 106*(6), 1236-1252. https://doi.org/10.1080/24694452.2016.1194740

Cutter, S. L., Barnes, L., Berry, M., Burton, C., Evans, E., Tate, E., & Webb, J. (2008). A place-based model for understanding community resilience to natural disasters. *Global Environmental Change, 18*(4), 598-606. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2008.07.013

Czajkowski, J., & Done, J. (2014). As the wind blows? Understanding hurricane damages at the local level through a case study analysis. *Weather, Climate, and Society, 6*(2), 202-217. https://doi.org/10.1175/WCAS-D-13-00026.1

Çetin, O. (2005). Ekofeminizm: Kadın doğa ilişkisi ve ataerkillik. *Sosyoekonomi, 1*(1). Erişim: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/197575

ÇŞB. (2012). Türkiye'de İklim Değişikliğinin Tarım ve Gıda Güvencesine Etkileri. *Türkiye'nin İklim Değişikliği II. Ulusal Bildiriminin Hazırlanması Projesi Yayını*, 34 sf.

Çuhacı, A. (2012). Ulrich Beck'in Risk Toplumu Kuramı. *İstanbul University Journal of Sociology, 3*(14), 129-157. https://doi.org/10.5224/uij.2012.14.8

Dai, A. (2013). Increasing drought under global warming in observations and models. *Nature Climate Change, 3*(1), 52-58. https://doi.org/10.1038/nclimate1633

Dang, H. L., Li, E., Nuberg, I., & Bruwer, J. (2019). Factors influencing the adaptation of farmers in response to climate change: A review. *Climate and Development, 11*(9), 765-774. https://doi.org/10.1080/17565529.2019.1596080

Darnhofer, I., Lamine, C., Strauss, A., & Navarrete, M. (2016). The resilience of family farms: Towards a relational approach. *Journal of Rural Studies, 44*, 111-122. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2016.01.013

Dash, N. (2013). Race and ethnicity. In D. S. K. Thomas, B. D. Phillips, W. E. Lovekamp, & A. Fothergill (Eds.), *Social vulnerability to disasters* (2nd ed., pp. 113–137). Boca Raton, FL: CRC Press.

Davenport, F. V., Burke, M., & Diffenbaugh, N. S. (2021). Contribution of historical precipitation change to US flood damages. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 118*(4), e2017524118. https://doi.org/10.1073/pnas.2017524118

Davidson, E. A., de Araújo, A. C., Artaxo, P., Balch, J. K., Brown, I. F., Bustamante, M. M., ... & Wofsy, S. C. (2012). The Amazon basin in transition. *Nature, 481*(7381), 321-328. https://doi.org/10.1038/nature10717

Davies, I. P., Haugo, R. D., Robertson, J. C., & Levin, P. S. (2018). The unequal vulnerability of communities of color to wildfire. *PloS one, 13*(11), e0205825. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0205825

de Bruin, S. P., Knoop, J., Visser, H., & Biemans, H. (2022). Identifying potential clusters of future migration associated with water stress in Africa: A vulnerability approach. *Frontiers in Human Dynamics, 4*, 754354. https://doi.org/10.3389/fhumd.2022.754354

De Chatel, F. (2014). The Role of Drought and Climate Change in the Syrian Uprising: Untangling the Triggers of the Revolution. *Middle Eastern Studies, 50*(4), 521-535. https://doi.org/10.1080/00263206.2013.850076

de Jalón, S. G., Iglesias, A., & Neumann, M. B. (2018). Responses of sub-Saharan smallholders to climate change: Strategies and drivers of adaptation. *Environmental Science & Policy, 90*, 38-45. https://doi.org/10.1016/j.envsci.2018.09.012

Debangshi, U., Ghosh, P., Tiwari, H., Maurya, D., & Kumar, M. (2022). Urban Resiliency towards Climate Change. *International Journal of Environment and Climate Change, 12*(11), 2037-2055. https://doi.org/10.9734/IJECC/2022/v12i1131194

Debela, N., Mohammed, C., Bridle, K., Corkrey, R., & McNeil, D. (2015). Perception of climate change and its impact by smallholders in pastoral/agropastoral systems of Borana, South Ethiopia. *SpringerPlus, 4*, 1-12. https://doi.org/10.1186/s40064-015-1012-9

Debie, E., & Ayele, A. W. (2021). Determinants of Smallholder Households' Resilience to Livelihood Insecurity in Goncha District, Northwest Highlands of Ethiopia. *SAGE Open, 11*(3), 1-17. https://doi.org/10.1177/21582440231184861

Değirmenci, S. (2021). Türkiye'de tarım kapitalistleşirken: Talepler ve yasalar. *SAV Sosyal Araştırmalar Vakfı*.

Dehm, J. (2020). Climate change, 'slow violence' and the indefinite deferral of responsibility for 'loss and damage'. *Griffith Law Review, 29*(2), 220-252. https://doi.org/10.1080/10383441.2020.1818078

Dellink, R., Lanzi, E., & Chateau, J. (2019). The sectoral and regional economic consequences of climate change to 2060. *Environmental and Resource Economics, 72*, 309-363. https://doi.org/10.1007/s10640-018-00250-3

Delor, F., & Hubert, M. (2000). Revisiting the concept of 'vulnerability'. *Social Science & Medicine, 50*(11), 1557-70. https://doi.org/10.1016/S0277-9536(99)00452-2

Dembedza, V. P., Chopera, P., Mapara, J., & Macheka, L. (2022). Impact of climate change-induced natural disasters on intangible cultural heritage related to food: a review. *Journal of Ethnic Foods, 9*(1), 32. https://doi.org/10.1186/s42779-022-00138-1

Demirbaş, M., & Aydın, R. (2020). 21. Yüzyılın en büyük tehdidi: küresel iklim değişikliği. *Ecological Life Sciences, 15*(4), 163-179. https://doi.org/10.12739/NWSA.2020.15.4.1C0717

Demirbaş, N. (2022). İklim Değişikliği Karşısında Tarım Sektörünün Sürdürülebilirliği İçin İklim Uyumlu Tarım: Farklı Ülke Deneyimlerinden Çıkarılan Dersler. *XVII. IBANESS İktisat, İşletme ve Yönetim Bilimleri Kongreler Serisi*, 12-13.

Demircan, M., Soydam, M., Çetin, S., Gürkan, H., Arabacı, H., Coşkun, M., ... & Çiçek, İ. (2018). Türkiye'de Sel Afetinin Aylık Eğilimleri. *Türkiye Ulusal Jeodezi ve Jeofizik Birliği Bilimsel Kongresi*, 30 Mayıs - 2 Haziran, 2018, İzmir.

Denevan, W. M. (1983). Adaptation, variation, and cultural geography. *The Professional Geographer, 35*(4), 399-407. https://doi.org/10.1111/j.0033-0124.1983.00399.x

Denhez, F. (2007). *Küresel Isınma Atlası, Atmosferimizin Isınması: Yüzyılımızın Bir Numaralı Sorunu* (Özgür Adadağ, Çev.). NTV Yayınları, İstanbul.

Denzin, N. K. Ve Lincoln Y. S. (1998). "Introduction: Entering the Field of Qualititative Research". N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Ed.), Strategies of Qualitative Inquiry, Thousand Oaks, Sage, 1-34.

Detges, A. (2017). Droughts, state-citizen relations and support for political violence in Sub-Saharan Africa: A micro-level analysis. *Political Geography, 61*, 88-98. https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2017.07.001

Devall, B. (1980). The deep ecology movement. *Natural Resources Journal, 20*, 299-322.

Dhungana, N., Silwal, N., Upadhaya, S., Khadka, C., Regmi, S. K., Joshi, D., & Adhikari, S. (2020). Rural coping and adaptation strategies for climate change by Himalayan communities in Nepal. *Journal of Mountain Science, 17*(6), 1462-1474. https://doi.org/10.1007/s11629-019-5611-3

Dibakoane, S., Siyongwana, P., & Shabalala, A. N. (2022). Vulnerability, impact and adaptation strategies of female farmers to climate variability. *Jàmbá-Journal of Disaster Risk Studies, 14*(1), 1302. https://doi.org/10.4102/jamba.v14i1.1302

Dickson-Hoyle, S., Beilin, R., & Reid, K. (2021). A culture of burning: Social-ecological memory, social learning and adaptation in Australian volunteer fire brigades. *Society & Natural Resources, 34*(3), 311-330. https://doi.org/10.1080/08941920.2020.1860458

Dietz, T., Shwom, R. L., & Whitley, C. T. (2020). Climate change and society. *Annual Review of Sociology, 46*, 135-158. https://doi.org/10.1146/annurev-soc-121919-054614

Diffenbaugh, N. S., Davenport, F. V., & Burke, M. (2021). Historical warming has increased US crop insurance losses. *Environmental Research Letters, 16*(8), 084025. https://doi.org/10.1088/1748-9326/ac13b2

Ding, W., Ren, W., Li, P., Hou, X., Sun, X., Li, X., ... & Ding, Y. (2014). Evaluation of the livelihood vulnerability of pastoral households in Northern China to natural disasters and climate change. *The Rangeland Journal, 36*(6), 535-543. https://doi.org/10.1071/RJ14034

Dip, O., Turhan, S. M., Canımoğlu, O., Kavzoğlu, T., & Tonbul, H. (2023). Türkiye'de orman yangınlarının 2013-2021 yılları arasındaki mekânsal dağılımı ve zamansal analizinin uzaktan algılama ve CBS yöntemleriyle analiz edilmesi. In *Papers of idRc 2023* (ss. sayfa numaraları). 5. Uluslararası Afet ve Dirençlilik Kongresi, 11-13 Ekim 2023, Gebze Teknik Üniversitesi. ISBN: 978-605-72775-2-7.

Dittrich, R. (2016). Top-down and bottom-up decision-making for climate change adaptation. An application to flooding. Doctor of Philosophy, University of Edinburgh. https://era.ed.ac.uk/handle/1842/20428

Dixon, G. R. (2012). Climate change–impact on crop growth and food production, and plant pathogens. *Canadian Journal of Plant Pathology, 34*(3), 362-379. https://doi.org/10.1080/07060661.2012.695768

Doerr, S. H., & Santín, C. (2016). Global trends in wildfire and its impacts: perceptions versus realities in a changing world. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences, 371*(1696), 20150345. https://doi.org/10.1098/rstb.2015.0345

Doğan, O. (2020). Türkiye'de Kendine Yeterli ve Krizlere Dayanıklı Bir Tarım-Gıda Sistemi için Kovid-19 Pandemisi Çerçevesinde Öneriler. *TESEV Değerlendirme Notları, 1*.

Doğru, E. (2022). Türkiye'de Ekoköyler ve Ekoçiftlikler: Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Doktora tezi). Karabük: Karabük Üniversitesi.

Doğru, H. E. (2020). Modern Çevre Kuramları. Çevre Sosyolojisi'nin içinde. (Eds. Çetin O. B.). Anadolu Üniversitesi.

Doktar. (2019). Çiftçinin Nabzı Araştırması. İzmir. Erişim: https://www.doktar.com/Files/ciftcinin-nabzi-2019-doc-8.pdf?v=08012022

Donatti, C. I., Harvey, C. A., Martinez-Rodriguez, M. R., Vignola, R., & Rodriguez, C. M. (2019). Vulnerability of smallholder farmers to climate change in Central America and Mexico: current knowledge and research gaps. *Climate and Development, 11*(3), 264-286. https://doi.org/10.1080/17565529.2018.1442796

Donovan, J. (2015). *Feminist teori*. İletişim Yayınları, İstanbul.

Dorkenoo, K., Scown, M., & Boyd, E. (2022). A critical review of disproportionality in loss and damage from climate change. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change, 13*(4), e770. https://doi.org/10.1002/wcc.770

Doyle, T. W., & Girod, G. F. (1997). The Frequency and Intensity of Atlantic Hurricanes and Their Influence on the Structure of South Florida Mangrove Communities. In Diaz, H. F., & Pulwarty, R. S. (Eds.), *Hurricanes: climate and socioeconomic impacts* (pp. 109-120). Springer-Verlag Berlin Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-60973-2_6

Drengson, A., & Devall, B. (2010). The Deep Ecology Movement: Origins, Development & Future Prospects. *Trumpeter: Journal of Ecosophy, 26*(2).

Duinen, R. V., Filatova, T., Geurts, P., & Veen, A. V. D. (2015). Empirical analysis of farmers' drought risk perception: Objective factors, personal circumstances, and social influence. *Risk Analysis, 35*(4), 741-755. https://doi.org/10.1111/risa.12320

Dumba, H., Danquah, J. A., & Pappinen, A. (2020). Rural farmers' approach to drought adaptation: Lessons from crop farmers in Ghana. *African Handbook of Climate Change Adaptation*, 1033-1051. https://doi.org/10.1007/978-3-030-45106-6_48

Dumenu, W. K., & Obeng, E. A. (2016). Climate change and rural communities in Ghana: Social vulnerability, impacts, adaptations and policy implications. *Environmental Science & Policy, 55*, 208-217. https://doi.org/10.1016/j.envsci.2015.10.010

Duncan, J. M., Saikia, S. D., Gupta, N., & Biggs, E. M. (2016). Observing climate impacts on tea yield in Assam, India. *Applied Geography, 77*, 64-71. https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2016.10.004

Dundon, L. A., & Camp, J. S. (2021). Climate justice and home-buyout programs: Renters as a forgotten population in managed retreat actions. *Journal of Environmental Studies and Sciences, 11*(3), 420-433. https://doi.org/10.1007/s13412-021-00704-3

Dunlap, R. E. (2013). Climate change skepticism and denial: An introduction. *American Behavioral Scientist, 57*(6), 691-698. https://doi.org/10.1177/0002764213477097

Dunlap, R. E., & Brulle, R. J. (Eds.). (2015). *Climate change and society: Sociological perspectives*. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oso/9780199356102.001.0001

Duruel, M. (2023). Kırılganlık Ve Dirençlilik Kesişiminde Yaşlıların Afet Deneyimleri Hatay Örneğinde 6 Şubat 2023 Depremleri. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9*(2), 103-120. https://doi.org/10.25272/j.2149-8385.2023.9.2.03

Dynes, R. R. (2005). Coming to Terms With Community Disaster. In R. W. Perry & E. L. Quarantelli (Eds.), *What is a Disaster?* (pp. 109-126). Routledge.

Eakin, H. (2003). The social vulnerability of irrigated vegetable farming households in central Puebla. *The Journal of Environment & Development, 12*(4), 414-429. http://www.jstor.org/stable/44319663

Eakin, H., & Conley, J. (2002). Climate variability and the vulnerability of ranching in southeastern Arizona: A pilot study. *Climate Research, 21*(3), 271-281. https://doi.org/10.3354/cr021271

Easterling, W., Aggrawal, P., Batima, P., Brander, K., Erda, L., Howden, M., ... & Tubiello, F. (2007). In M. L. Parry, O. F. Canziani, J. P. Palutikof, P. J. van der Linden, & C. E. Hanson (Eds.), *Climate change 2007: Impacts, adaptation and vulnerability. Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (pp. 273–313). Cambridge University Press.

Edao, S. S., & Hirpha, H. H. (2022). Rural farmers' livelihood vulnerability to climate change effects: The case of Dodota District, Arsi Zone, Oromia, Ethiopia. *Uttar Pradesh Journal of Zoology, 43*(22), 13-24. https://doi.org/10.9734/UPJOZ/2022/v43i2232150

Edo, G. I., Onyibe, P. N., & Nwosu, L. C. (2023). Farmers' perception of climate change: A case study from subsistence farming in Lalehun Kovama of Kailahun in Eastern Sierra

Leone. *Environmental Protection Research*, 14-25. https://doi.org/10.1177/0276146716645231

Effiong, C. J., Musa Wakawa Zanna, J., Hannah, D., & Sugden, F. (2024). Exploring loss and damage from climate change and global perspectives that influence response mechanism in vulnerable communities. *Sustainable Environment, 10*(1), 2299549. https://doi.org/10.1080/27633710.2023.2299549

Ehrhardt-Martinez, K., Rudel, T. K., Norgaard, K. M., & Broadbent, J. (2015). Mitigating climate change. In R. E. Dunlap & R. J. Brulle (Eds.), *Climate change and society: Sociological perspectives* (pp. 199-234). Oxford University Press.

Ehrhardt-Martinez, K., Schor, J. B., Abrahamse, W., Alkon, A. H., Axsen, J., Brown, K., Shwom, R. L., Southerton, D., & Wilhite, H. (2015). Consumption and climate change. In R. E. Dunlap & R. J. Brulle (Eds.), *Climate change and society: Sociological perspectives* (pp. 93-126). Oxford University Press.

Ehrlich, P. (1968). *The population bomb.* Ballantine Books.

Ekinci, E., & Ökde, F. (2021). İklim değişikliğinin kırsal alanlara etkisinin muhtarlar üzerinden değerlendirilmesi: Yozgat köyleri örneğinde. *Afet ve Risk Dergisi, 4*(2), 300-318. https://doi.org/10.33723/afd.987316

Elliott, J. R., & Pais, J. (2006). Race, class, and Hurricane Katrina: Social differences in human responses to disaster. *Social Science Research, 35*(2), 295-321. https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2006.02.003

Elliott, R. (2018). The sociology of climate change as a sociology of loss. *European Journal of Sociology/Archives Européennes de Sociologie, 59*(3), 301-337. https://doi.org/10.1017/S0003975618000172

Ellis, F. (2000). *Rural livelihoods and diversity in developing countries*. Oxford University Press.

Ellis, N. R., & Albrecht, G. A. (2017). Climate change threats to family farmers' sense of place and mental wellbeing: A case study from the Western Australian Wheatbelt. *Social Science & Medicine, 175*, 161-168. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2017.01.009

Elmqvist, T., Andersson, E., Frantzeskaki, N., McPhearson, T., Olsson, P., Gaffney, O., ... & Folke, C. (2019). Sustainability and resilience for transformation in the urban century. *Nature Sustainability, 2*(4), 267-273. https://doi.org/10.1038/s41893-019-0250-1

Eludoyin, A. O., Nevo, A. O., Abuloye, P. A., Eludoyin, O. M., & Awotoye, O. O. (2017). Climate events and impact on cropping activities of small-scale farmers in a part of

southwest Nigeria. *Weather, Climate, and Society, 9*(2), 235-253. https://doi.org/10.1175/WCAS-D-16-0040.1

Elum, Z. A., & Snijder, M. (2023). Climate change perception and adaptation among farmers in coastal communities of Bayelsa State, Nigeria: A photovoice study. *International Journal of Climate Change Strategies and Management, 15*(5), 745-767. https://doi.org/10.1108/IJCCSM-03-2022-0025

EM-DAT. (2021). Türkiye'de 2011-2021 yılları arasında gerçekleşen afetlerin yoğunluğuna göre kentlerin haritalaması. *Uluslararası Afet Veri Tabanı*. https://public.emdat.be/mapping/subcountry

Emaziye, P. O., & Campus, A. (2013). Evaluation of rural farming households awareness level to climate change indicators in Bayelsa State, Nigeria. *Asian Journal of Agricultural Sciences, 5*(2), 11-15. https://doi.org/10.3923/ajas.2013.11.15

Emmanuel, K. A. (1997). Climate variations and hurricane activity: Some theoretical issues. In H. F. Diaz & R. S. Pulwarty (Eds.), *Hurricanes: Climate and Socioeconomic Impacts* (pp. 321-345). Springer-Verlag Berlin Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-60973-2_6

Engle, N. L. (2011). Adaptive capacity and its assessment. *Global Environmental Change, 21*(2), 647-656. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2011.01.019

Ensor, J., Park, S., Attwood, S. J., Kaminski, A. M., & Johnson, J. E. (2018). Can community-based adaptation increase resilience? *Climate and Development, 10*(2), 134-151. https://doi.org/10.1080/17565529.2016.1223595

Enzensberger, H. M. (1974). A critique of political ecology. *New Left Review, 84*, 3–32.

Ergünay, O. (2007). Türkiye'nin afet profili. TMMOB Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 5-7. Erişim: https://bursa.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/3885.pdf

Ersavaş Kavanoz, S. (2020). "Kentsel direnç" kavramı üzerine. *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi, 2*(1), 5-24. https://doi.org/10.37238/kent.728660

Ersöz, A. G. (2020). Covid-19 salgını özelinde Ulrich Beck'in "Risk Toplumu" ile Anthony Giddens'ın "Geç Modernite" kavramlarını yeniden düşünmek. *Electronic Turkish Studies, 15*(6). https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.44507

Ertürk, D. (2018). Risk toplumu: Belirsizlik, korku ve güven arayışı arasında özne. *Electronic Turkish Studies, 13*(10). https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.13888

Eryılmaz, Ç. (2017). Sosyal bilim paradigmaları çerçevesinde çevre sosyolojisi'nin kuramları ve kavramları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27*(1), 159-174. https://doi.org/10.18069/fusbed.304333

Esgin, A. (2013). İmal edilmiş belirsizlikler çağının sosyolojik yönelimi: Ulrich Beck ve Anthony Giddens kaynaklı "risk toplumu" tartışmaları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences, 12*(3). https://doi.org/10.21547/jss.256100

Esham, M., & Garforth, C. (2013). Climate change and agricultural adaptation in Sri Lanka: A review. *Climate and Development, 5*(1), 66-76. https://doi.org/10.1080/17565529.2012.751893

Esmaeilnejad, M. (2017). Evaluation of adaptation to climate change in rural areas south of South Khorasan. *Journal of Natural Environmental Hazards, 6*(11), 85-100. https://doi.org/10.29252/nehs.6.11.85

Estêvão, P., Calado, A., & Capucha, L. (2017). Resilience: Moving from a "heroic" notion to a sociological concept. *Sociologia, Problemas e Práticas*, (85), 9-25. https://doi.org/10.7458/SPP2017858859

Estrada, F., Botzen, W. J. W., & Tol, R. S. J. (2015). Economic losses from US hurricanes consistent with an influence from climate change. *Nature Geoscience, 8*, 880-884. https://doi.org/10.1038/ngeo2560

Evrensel. (2020). 'İklim değişikliği zeytini vurdu, tahmini kayıp 145 bin ton'. Erişim: https://www.evrensel.net/haber/421042/iklim-degisikligi-zeytini-vurdu-tahmini-kayip-145-bin-ton

Ewert, R. (2022). Like wildfire: Creating rumor content in the face of disaster. *Environmental Sociology, 8*(4), 436-447. https://doi.org/10.1080/23251042.2022.2116038

Extinction Rebellion. Draft Climate & Ecological Emergency Declaration. Erişim: https://xrboston.org/climate-emergency

Ezeh, J. O., Madukwe, E. U., & Ezeh, C. U. (2022). Associating farmers' perception of climate change and variability with historical climate data. *Journal of Agricultural Sciences (Belgrade), 67*(3), 299-320. https://doi.org/10.2298/JAS2203299E

Fahad, S., & Wang, J. (2018). Farmers' risk perception, vulnerability, and adaptation to climate change in rural Pakistan. *Land Use Policy, 79*, 301-309. https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.08.010

Fairbrother, P., & Tyler, M. (2018). Wildfire: A social and political perspective. In *Wildfire and Power* (pp. 1-16). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780429428708

Faist, T., & Schade, J. (Eds.). (2013). *Disentangling migration and climate change: Methodologies, political discourses and human rights*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-6208-4

FAO, IFAD, IOM, & WFP. (2018). The linkages between migration, agriculture, food security and rural development. Rome. 80pp. https://www.fao.org/3/CA0922EN/CA0922EN.pdf

FAO, IFAD, UNICEF, WFP, & WHO. (2022). The state of food security and nutrition in the world 2022: Repurposing food and agricultural policies to make healthy diets more affordable. Rome, FAO. https://doi.org/10.4060/cc0639en

FAO. (2014). International year of family farming. Erişim: https://www.fao.org/3/as281e/as281e.pdf

FAO. (2015). Climate change and food security: Risks and responses. Food and Agriculture Organization of the United Nations. https://www.fao.org/3/i5188e/i5188e.pdf

FAO. (2019). Dünyada gıda güvenliği ve beslenmenin durumu: Ekonomik yavaşlama ve gerilemelere karşı önlem alma-özet. CA5249TR/1/10.19.

FAO. (2020). Coronavirus disease 2019 (COVID-19) and family farming. Rome. https://doi.org/10.4060/cb0417en

FAO. (2023). Erişim: https://www.fao.org/3/cc4326en/cc4326en.pdf

Faradiba, F., & Zet, L. (2020). The impact of climate factors, disaster, and social community in rural development. *Journal of Asian Finance, Economics and Business, 7*(9), 707-717. https://doi.org/10.13106/jafeb.2020.vol7.no9.707

Farahani, H., & Jahansoozi, M. (2022). Analysis of rural households' resilience to drought in Iran, case study: Bajestan County. *International Journal of Disaster Risk Reduction, 82*, 103331. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2022.103331

Fedai, R., & Karakoç, D. Y. (2016). Çevre mültecileri ve Akdeniz'de çevresel güvenliğe etkisi. *Uluslararası Akdeniz'de Çevresel Güvenlik Konferansı*, KKTC. İmaj Yayınevi, Ankara.

Fedele, G., Donatti, C., Corwin, E., Pangilinan, M., Roberts, K., & Lewins, M. (2019). *Nature-based transformative adaptation: A practical handbook*. Conservation Union, Arlington, VA.

Feldmeyer, D., Nowak, W., Jamshed, A., & Birkmann, J. (2021). An open resilience index: Crowdsourced indicators empirically developed from natural hazard and climatic event data. *Science of the Total Environment, 774*, 145734. https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.145734

Ferguson, P., Wollersheim, L., & Melanie, L. (2021). In R. C. Brears (Ed.), *The Palgrave Handbook of Climate Resilient Societies* (pp. 1555-1579). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-42462

Ferreira, V., Sotero, L., & Relvas, A. P. (2024). Facing the heat: A descriptive review of the literature on family and community resilience amidst wildfires and climate change. *Journal of Family Theory & Review*.

File, D. J. M. B., Jarawura, F. X., & Derbile, E. K. (2023). Adapting to climate change: Perspectives from smallholder farmers in north-western Ghana. *Cogent Social Sciences, 9*(1), 2228064. https://doi.org/10.1080/23311886.2023.2228064

Filkov, A. I., Ngo, T., Matthews, S., Telfer, S., & Penman, T. D. (2020). Impact of Australia's catastrophic 2019/20 bushfire season on communities and environment: Retrospective analysis and current trends. *Journal of Safety Science and Resilience, 1*(1), 44-56. https://doi.org/10.1016/j.ssci.2020.09.002

Findlater, K., Hagerman, S., Kozak, R., & Gukova, V. (2021). Redefining climate change maladaptation using a values-based approach in forests. *People and Nature, 4*(1), 231-242. https://doi.org/10.1002/pan3.10167

Fischer, H. W. (2003). The sociology of disaster: Definitions, research questions, & measurements continuation of the discussion in a post-September 11 environment. *International Journal of Mass Emergencies & Disasters, 21*(1), 91-107.

Fischer, H. W., Chhatre, A., Devalkar, S., & Sohoni, M. (2021). Rural institutions, social networks, and self-organized adaptation to climate change. *Environmental Research Letters, 16*(10), 104002. https://doi.org/10.1088/1748-9326/ac1c9c

Fitch Ratings. (2022). China's drought unlikely to unsettle global rice markets. *Fitch Ratings*. Retrieved September 7, 2022, from https://www.fitchratings.com/research/sovereigns/chinas-drought-unlikely-to-unsettle-global-rice-markets-07-09-2022

Fleming, J. R. (1999). Joseph Fourier, the 'greenhouse effect', and the quest for a universal theory of terrestrial temperatures. *Endeavour, 23*(2), 72-75. https://doi.org/10.1016/S0160-9327(99)01102-5

Fletcher, A. J., Akwen, N. S., Hurlbert, M., & Diaz, H. P. (2020). "You relied on God and your neighbour to get through it": Social capital and climate change adaptation in the rural Canadian Prairies. *Regional Environmental Change, 20*, 1-15. https://doi.org/10.1007/s10113-019-01532-1

Ford, J. D., King, N., Galappaththi, E. K., Pearce, T., McDowell, G., & Harper, S. L. (2020). The resilience of indigenous peoples to environmental change. *One Earth, 2*(6), 532-543. https://doi.org/10.1016/j.oneear.2020.05.014

Foster, J. B. (1999). *The vulnerable planet: A short economic history of the environment*. NYU Press.

Fothergill, A. (2004). *Heads above water: Gender, class, and family in the Grand Forks flood*. Albany, NY: The State University of New York Press.

Fothergill, A., & Peek, L. A. (2004). Poverty and disasters in the United States: A review of recent sociological findings. *Natural Hazards, 32*, 89-110. https://doi.org/10.1023/B:NHAZ.0000026792.76181.d9

Fothergill, A., Maestas, E. G., & Darlington, J. D. (1999). Race, ethnicity and disasters in the United States: A review of the literature. *Disasters, 23*(2), 156-173. https://doi.org/10.1111/1467-7717.00111

Fox Gotham, K., Lauve-Moon, K., & Powers, B. (2017). Risk and recovery: Understanding flood risk perceptions in a postdisaster city—The case of New Orleans. *Sociological Spectrum, 37*(6), 335-352. https://doi.org/10.1080/02732173.2017.1355689

Frame, D. J., Wehner, M. F., Noy, I., & Rosier, S. M. (2020). The economic costs of Hurricane Harvey attributable to climate change. *Climatic Change, 160*(2), 271-281. https://doi.org/10.1007/s10584-020-02692-8

Fraser, E. D., Dougill, A. J., Hubacek, K., Quinn, C. H., Sendzimir, J., & Termansen, M. (2011). Assessing vulnerability to climate change in dryland livelihood systems: Conceptual challenges and interdisciplinary solutions. *Ecology and Society, 16*(3). https://doi.org/10.5751/ES-03402-160303

Fremaux, A. (2020). *After the Anthropocene: Green republicanism in a post-capitalist world*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-11120-5

Frijters, P., Johnston, D. W., Knott, R. J., & Torgler, B. (2023). Resilience to disaster: Evidence from American wellbeing data. *Global Environmental Change, 79*, 102639. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2023.102639

Fritz, C. E. (1961). Disaster. In R. K. Merton & R. A. Nisbet (Eds.), *Contemporary social problems* (pp. 651-694). New York: Harcourt, Brace, and World.

Furnues, D. (2019). Do we really live in a "risk society"? *UNU-CRIS*.

Future Earth, Sustainability in the Digital Age, and International Science Council. (2021). *Global risks perceptions report 2021*. Future Earth Canada Hub.

Füssel, H.-M., & Klein, R. J. T. (2006). Climate change vulnerability assessments: An evolution of conceptual thinking. *Climatic Change, 75*(3), 301-329. https://doi.org/10.1007/s10584-006-0329-3

Gaard, G. (2017). *Critical ecofeminism*. Lexington Books.

Gahman, L., & Thongs, G. (2020). Development justice, a proposal: Reckoning with disaster, catastrophe, and climate change in the Caribbean. *Transactions of the Institute of British Geographers, 45*(4), 763-778. https://doi.org/10.1111/tran.12378

Galicia-Gallardo, A. P., Ceccon, E., Castillo, A., & González-Esquivel, C. E. (2023). An integrated assessment of social-ecological resilience in Me´ Phaa indigenous communities in Southern Mexico. *Human Ecology, 51*(1), 151-164. https://doi.org/10.1007/s10745-022-00350-2

Gallopín, G. C. (2006). Linkages between vulnerability, resilience, and adaptive capacity. *Global Environmental Change, 16*(3), 293-303. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.02.004

Galvin, R. (2020). Power, evil and resistance in social structure: A sociology for energy research in a climate emergency. *Energy Research & Social Science, 61*, 101361. https://doi.org/10.1016/j.erss.2019.101361

Galvis, C. A. A., Vargas, C. A. C., & Sicard, T. E. L. (2020). Resilience and peasant economy: A case study in the Colombian Andes. *Ager. Revista de Estudios sobre Despoblación y Desarrollo Rural, 30*, 19-44. https://doi.org/10.4422/ager.2020.14

Gamble, D. W., Campbell, D., Allen, T. L., Barker, D., Curtis, S., McGregor, D., & Popke, J. (2010). Climate change, drought, and Jamaican agriculture: Local knowledge and the climate record. *Annals of the Association of American Geographers, 100*(4), 880-893. https://doi.org/10.1080/00045608.2010.497117

Gasior, K., Wright, G., Barnes, H., & Noble, M. (2023). Adaptive social protection in Indonesia: Stress-testing the effect of a natural disaster on poverty and vulnerability. *Social Policy & Administration*. https://doi.org/10.1111/spol.12866

Gautier, C. (2014). *Petrol, su ve iklim*. (S. Genç, Çev.). Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara.

Gawith, D., Daigneault, A., & Brown, P. (2016). Does community resilience mitigate loss and damage from climate-related disasters? Evidence based on survey data. *Journal of Environmental Planning and Management, 59*(12), 2102-2123. https://doi.org/10.1080/09640568.2016.1151778

Gawith, D., Hodge, I., Morgan, F., & Daigneault, A. (2020). Climate change costs more than we think because people adapt less than we assume. *Ecological Economics, 173*, 106636. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2020.106636

Gebeyehu, T. A. (2023). Adoption and impacts of conservation agriculture on smallholder farmers' livelihoods in the case of Arba Minch Zuria district of Southern Ethiopia.

Cogent Social Sciences, 9(1), 2235782. https://doi.org/10.1080/23311886.2023.2235782

Geiger, T., Frieler, K., & Levermann, A. (2016). High-income does not protect against hurricane losses. *Environmental Research Letters, 11*(8), 084012. https://doi.org/10.1088/1748-9326/11/8/084012

Gentle, P., & Maraseni, T. N. (2012). Climate change, poverty and livelihoods: Adaptation practices by rural mountain communities in Nepal. *Environmental Science & Policy, 21*, 24-34. https://doi.org/10.1016/j.envsci.2012.03.007

Gentle, P., Thwaites, R., Race, D., Alexander, K., & Maraseni, T. (2018). Household and community responses to impacts of climate change in the rural hills of Nepal. *Climatic Change, 147*(1), 267-282. https://doi.org/10.1007/s10584-018-2136-2

Ghazali, S., Zibaei, M., Skataric, G., Skominas, R., & Azadi, H. (2023). Compatibility of climate adaptation strategies with livelihood vulnerability patterns: The case of Fars province, Iran. *Local Environment*, 1-19. https://doi.org/10.1080/13549839.2023.2188401

Gibbons, P., Gill, A. M., Shore, N., Moritz, M. A., Dovers, S., & Cary, G. J. (2018). Options for reducing house-losses during wildfires without clearing trees and shrubs. *Landscape and Urban Planning, 174*, 10-17. https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2018.02.010

Giddens, A. (2013). *İklim değişikliği siyaseti*. (E. Baltacı, Çev.). Phoenix Yayınları, İstanbul.

Giddens, A., & Sutton, P. W. (2014). *Essential concepts in sociology*. Polity Press.

Giorgi, F., & Lionello, P. (2008). Climate change projections for the Mediterranean region. *Global and Planetary Change, 63*(2-3), 90-104. https://doi.org/10.1016/j.gloplacha.2007.09.005

Giraldo, O. F. (2019). *Political ecology of agriculture*. Page Political Ecology of Agriculture.

Giritli Nygren, K., Öhman, A., & Olofsson, A. (2017). Doing and undoing of risk: The mutual constitution of risk and heteronormativity in contemporary society. *Journal of Risk Research, 20*, 418-432. https://doi.org/10.1080/13669877.2015.1088056

Gleick, P. H. (2014). Water, drought, climate change and conflict in Syria. *Weather Climate and Society, 6*(3), 331-340. https://doi.org/10.1175/WCAS-D-13-00059.1

González-Alemán, J. J., Pascale, S., Gutierrez-Fernandez, J., Murakami, H., Gaertner, M. A., & Vecchi, G. A. (2019). Potential increase in hazard from Mediterranean hurricane activity with global warming. *Geophysical Research Letters, 46*(3), 1754-1764. https://doi.org/10.1029/2018GL081253

Gönenç, D. (2021). Çevresel Adalet. In Z. Savaşan, Ç. Söker Yılmaz, & F. H. Yılmaz (Eds.), *Çevre Hukuku ve Polititkaları* (pp. 83-109). Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Graeub, B. E., Chappell, M. J., Wittman, H., Ledermann, S., Kerr, R. B., & Gemmill-Herren, B. (2016). The state of family farms in the world. *World Development, 87*, 1-15. https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2015.05.012

Graybill, J. K. (2013). Imagining resilience: Situating perceptions and emotions about climate change on Kamchatka, Russia. *GeoJournal, 78*, 817-832. https://doi.org/10.1007/s10708-012-9451-3

GRFC. (2022). FSIN and Global Network Against Food Crises. *GRFC 2022 Mid-Year Update*. Rome.

Grigorieva, E., Livenets, A., & Stelmakh, E. (2023). Adaptation of agriculture to climate change: A scoping review. *Climate, 11*(10), 202. https://doi.org/10.3390/cli11100202

Gutierrez, H., Lee, G. O., Corozo Angulo, B., Dimka, J., Eisenberg, J. N., Trostle, J. A., & Hardin, R. (2020). Perceptions of local vulnerability and the relative importance of climate change in rural Ecuador. *Human Ecology, 48*, 383-395. https://doi.org/10.1007/s10745-020-00164-8

Gutiérrez, J. A. M., Santos, C. C. D., Celentano, D., Rousseau, G. X., & Silva, T. C. D. (2024). Perception of the vulnerability of Quilombola farmers in Alcântara, Eastern Amazonia, Brazil. *Society & Natural Resources, 37*(1), 113-130. https://doi.org/10.1080/08941920.2023.2236847

Güleç, Ş. (2019). Göç, iklim değişikliği ve afetler ekseninde sosyal yenilik: Türkiye örneği. (Yüksek Lisans Tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (586166)

Günay, Ş. (2020). Kumluca İlçesinde meydana gelen doğal afetlerin sosyoekonomik etkileri. (Yüksek Lisans Tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (641903)

Günerigök, M. (2020). Risk Toplumu bağlamında afetleri yeniden düşünmek. In O. B. Çetin (Ed.), *Afet Sosyolojisi* (pp. 133-153). Çizgi Kitabevi, İstanbul.

Güneş, M. S., Yıldız, D., & Yıldız, D. (2016). Çiftçilerde iklim değişimi farkındalığı anketi sonuçları 2016. *Su Politikaları Derneği-Ön Rapor*, Ankara.

Günşen, H. B., Özer, Ş., & Çobanoğlu, A. (2023). Orman yangınlarıyla mücadelede risk ve kriz yönetiminin önemi. In A. Kavgacı & M. A. Başararan (Eds.), *Orman yangınları* (pp. 262-275). Ankara.

Gürkan, H., Demircan, M., Eskioğlu, O., Yazıcı, B., Sümer, U. M., Kömüşçü, A. Ü., Arabacı, H., & Aksoy, M. (2018). 1971-2017 dönemi Türkiye iklim değerlendirmesi. In *Türkiye*

Ulusal Jeodezi ve Jeofizik Birliği Bilimsel Kongresi Bildiri Metinleri (30 Mayıs - 2 Haziran 2018, İzmir).

Güzel, B., & Pelek, D. (2022). Gıda sisteminin kilit özneleri: Çiftçiler, yarı zamanlı çiftçiler, mevsimlik çiftçiler ve diğerleri. In F. Adaman & S. Akkoç (Eds.), *Gıdanın politik ekolojisi* (ss. 52-67). Metis Yayınları.

Haberakdeniz. (2020). 'Üzümdere Irmağı kurudu'. 07.01.2022 tarihinde https://www.haberakdeniz.com.tr/haber-uzumdere-Irmagi-kurudu-15767.html adresinden erişilmiştir.

Haberler. (2020). 'Kuraklık ve rüzgâr sebebiyle balda verim düştü'. 07.01.2022 tarihinde https://www.haberler.com/kuraklik-ve-ruzgar-sebebiyle-balda-verim-dustu-13738161-haberi/ adresinden erişilmiştir.

Habertürk. (2020). Finike Ziraat Odası Başkanı: Sıcak hava dalgası portakalı vurdu, rekolte düştü. 07.01.2022 tarihinde https://www.haberturk.com/antalya-haberleri/78294151-finikeziraat-odasi-baskani-sicak-hava-dalgasi-portakali-vurdu-rekolte-dustu adresinden erişilmiştir.

Habib, N., Alauddin, M., & Cramb, R. (2022). What defines livelihood vulnerability to climate change in rain-fed, rural regions? A qualitative study of men's and women's vulnerability to climate change in Pakistan's Punjab. *Cogent Social Sciences, 8*(1), 2054152. https://doi.org/10.1080/23311886.2022.2054152

Hagedoorn, L. C., Brander, L. M., Van Beukering, P. J. H., Dijkstra, H. M., Franco, C., Hughes, L., ... & Segal, B. (2019). Community-based adaptation to climate change in small island developing states: An analysis of the role of social capital. *Climate and Development, 11*(8), 723-734. https://doi.org/10.1080/17565529.2019.1605283

Hakimiyet. (2020). Antalya'yı fırtına vurdu, maliyeti C vitaminine yüklenecek. 07.01.2022 tarihinde http://www.hakimiyet.com/antalyayi-firtina-vurdu-maliyeti-c-vitaminine-yuklenecek-1270628h.html adresinden erişilmiştir.

Hall, A. (2013). Connecting the Ecological and Socio-economic Determinants of Wildfire Vulnerability in California. B.A. in International Studies, June 2018, University of Washington.

Hallegatte, S. (2007). The use of synthetic hurricane tracks in risk analysis and climate change damage assessment. *Journal of Applied Meteorology and Climatology, 46*(11), 1956-1966. https://doi.org/10.1175/2007JAMC1532.1

Hallegatte, S., Rogelj, J., Allen, M., Clarke, L., Edenhofer, O., Field, C. B., ... & Van Vuuren, D. P. (2016). Mapping the climate change challenge. *Nature Climate Change, 6*(7), 663-668. https://doi.org/10.1038/nclimate3057

Halofsky, J. E., Peterson, D. L., & Harvey, B. J. (2020). Changing wildfire, changing forests: the effects of climate change on fire regimes and vegetation in the Pacific Northwest, USA. *Fire Ecology, 16*(1), 1-26. https://doi.org/10.1186/s42408-019-0062-8

Hamilton, M., Fischer, A. P., Guikema, S. D., & Keppel-Aleks, G. (2018). Behavioral adaptation to climate change in wildfire-prone forests. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change, 9*(6), e553. https://doi.org/10.1002/wcc.553

Hanna, E. G. (2011). The Oxford handbook of climate change and society. Dryzek, J. S., Norgaard, R. B., & Schlosberg, D. (Eds.). Oxford University Press, England.

Hansen, J., Fung, I., Lacis, A., Rind, D., Lebedeff, S., Ruedy, R., ... & Stone, P. (1988). Global climate changes as forecast by Goddard Institute for Space Studies three-dimensional model. *Journal of Geophysical Research: Atmospheres, 93*(D8), 9341-9364. https://doi.org/10.1029/JD093iD08p09341

Haraway, D. (1988). "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Priviledge of Partial Perspective". Feminist Studies, 14(3): 575-599.

Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons. *Science, 162*, 1243–1248.

Harding, S. (1991). "Introduction: Eurocentric Scientific Illiteracy- A Challenge fort he World Community". S. Harding (Ed.), The Racial Economy of Science: Towards a Democratic Future. Indiana University Press, Bloomington, 1-29.

Harlan, S. L., Pellow, D. N., Roberts, J. T., Bell, S. E., Holt, W. G., & Nagel, J. (2015). Climate justice and inequality. *Climate Change and Society: Sociological Perspectives*, 127-163.

Harris, D. C. (2010). Charles David Keeling and the story of atmospheric CO2 measurements. *Anal. Chem.*, 82(19), 7865-7870. https://doi.org/10.1021/ac1014834

Harrison, S. P., Prentice, I. C., Bloomfield, K. J., Dong, N., Forkel, M., Forrest, M., ... & Simpson, K. J. (2021). Understanding and modelling wildfire regimes: an ecological perspective. *Environmental Research Letters, 16*(12), 125008. https://doi.org/10.1088/1748-9326/ac2d5d

Hartman, C. W., & Squires, G. D. (Eds.). (2006). There is no such thing as a natural disaster: Race, class, and Hurricane Katrina. Taylor & Francis.

Hartter, J., Hamilton, L. C., Boag, A. E., Stevens, F. R., Ducey, M. J., Christoffersen, N. D., ... & Palace, M. W. (2018). Does it matter if people think climate change is human caused? *Climate Services, 10*, 53-62. https://doi.org/10.1016/j.cliser.2018.03.001

Harvey, C. A., Saborio-Rodríguez, M., Martinez-Rodríguez, M. R., Viguera, B., Chain-Guadarrama, A., Vignola, R., & Alpizar, F. (2018). Climate change impacts and adaptation among smallholder farmers in Central America. *Agriculture & Food Security, 7*(1), 1-20. https://doi.org/10.1186/s40066-018-0209-x

Harvey, D. (1974). Population, resources, and the ideology of science. *Economic Geography, 50*(3), 256–277.

Hayes, K. (2019). Responding to a changing climate: An investigation of the psychosocial consequences of climate change and community-based mental health responses in High River (Doctoral dissertation, University of Toronto). Available at: https://tspace.library.utoronto.ca/handle/1807/97489

Hazlett, C., & Mildenberger, M. (2019). Wildfire exposure increases pro-climate political behaviors. Available at SSRN 3452958. https://doi.org/10.2139/ssrn.3452958

Hazo, A. I., Sawa, B. A., & Mamman, M. (2019). Assessment of climate change awareness and risk perception among rural people in Funtua local government area, Katsina state, Nigeria. *International Journal of Trend in Scientific Research and Development, 3*(2), 29-37. https://doi.org/10.31014/aior.1993.03.02.119

Hegerl, G. C., Brönnimann, S., Cowan, T., Friedman, A. R., Hawkins, E., Iles, C., ... & Undorf, S. (2019). Causes of climate change over the historical record. *Environmental Research Letters, 14*(12), 123006. https://doi.org/10.1088/1748-9326/ab4557

Hendriks, S. L., Montgomery, H., Benton, T., Badiane, O., De La Mata, G. C., Fanzo, J., ... & Soussana, J. F. (2022). Global environmental climate change, covid-19, and conflict threaten food security and nutrition. *BMJ*, 378. https://doi.org/10.1136/bmj.o1692

Henningsen, S., Pauli, N., & Chhom, C. (2020). Seasonal livelihoods and adaptation strategies for an uncertain environmental future: Results from participatory research in Kratie Province, Cambodia. In Climate-induced disasters in the Asia-Pacific region: Response, recovery, adaptation (pp. 135-165). Emerald Publishing Limited. https://doi.org/10.1108/S2040-726220200000023007

Herrmann, J., & Guenther, E. (2017). Exploring a scale of organizational barriers for enterprises' climate change adaptation strategies. *Journal of Cleaner Production, 160*, 38-49. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.03.147

Higuera, P. E., Cook, M. C., Balch, J. K., Stavros, E. N., Mahood, A. L., & St. Denis, L. A. (2023). Shifting social-ecological fire regimes explain increasing structure loss from Western wildfires. *PNAS Nexus, 2*(3), pgad005. https://doi.org/10.1073/pnasnexus.pgad005

Hirons, M., Boyd, E., Mcdermott, C., Asare, R., Morel, A., Mason, J., ... & Norris, K. (2018). Understanding climate resilience in Ghanaian cocoa communities–advancing a biocultural perspective. *Journal of Rural Studies, 63*, 120-129. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.08.010

Hirpha, H. H., Mpandeli, S., & Bantider, A. (2020). Determinants of adaptation strategies to climate change among the smallholder farmers in Adama District, Ethiopia. *International Journal of Climate Change Strategies and Management, 12*(4), 463-476. https://doi.org/10.1108/IJCCSM-05-2019-0030Holling, c.s. (1973), "Resilience and Stability of Ecological Systems", Annual Review of Ecology and Systematics, 4: 1-23.

Holling, C. S. (1973). Resilience and stability of ecological systems. *Annual Review of Ecology and Systematics, 4*, 1-23. https://doi.org/10.1146/annurev.es.04.110173.000245

Holmes, D. (2007). *Change the System, Not the Climate!: A Socialist View of Global Warming*. Resistance Books.

Hood, M. (2016, Kasım). Climate change making extreme weather events worse: UN. *Phys.org*. https://m.phys.org/news/2016-11-climate-extreme-weather-events-worse.html

Horton, G., Hanna, L., & Kelly, B. (2010). Drought, drying and climate change: Emerging health issues for ageing Australians in rural areas. *Australasian Journal on Ageing, 29*(1), 2-7. https://doi.org/10.1111/j.1741-6612.2009.00349.x

Howell, J., & Elliott, J. R. (2019). Damages done: The longitudinal impacts of natural hazards on wealth inequality in the United States. *Social Problems, 66*(3), 448–467. https://doi.org/10.1093/socpro/spy016

Hönisch, B., Royer, D. L., Breecker, D. O., Polissar, P. J., Bowen, G. J., ... & Zhang, L. (2023). Toward a Cenozoic history of atmospheric CO2. *Science, 382*(6675), eadi5177. https://doi.org/10.1126/science.adi5177

Hsu, E. L. (2019). Must disasters be rapidly occurring? The case for an expanded temporal typology of disasters. *Time & Society, 28*(3), 904-921. https://doi.org/10.1177/0961463X17730198

Hu, Y., Zhao, T., Guo, Y., Wang, M., Brachhold, K., Chu, C., ... & Zhang, Q. (2023). 100 essential questions for the future of agriculture. *Modern Agriculture, 1*(1), 4-12. https://doi.org/10.1007/s44213-022-00001-5

Huang, J., Wang, J., Dang, K. K., Plunkett, H., Xu, Y., & Findlay, C. (2021). Rural adaptation to climate change: New findings and existing knowledge. *Asian Journal of Agriculture and Development, 18*(2), 1-16. https://doi.org/10.37801/ajad2021.18.2.1

Huang, K., & Sim, N. (2021). Adaptation may reduce climate damage in agriculture by two thirds. *Journal of Agricultural Economics, 72*(1), 47-71. https://doi.org/10.1111/1477-9552.12388

Hulio, A. F., Varghese, V., & Chikaraishi, M. (2023). Analyzing the preferences of flood victims on post flood public houses (PFPH): Application of a hybrid choice model to the floodplains of southern Pakistan. *Climate Risk Management, 42*, 100571. https://doi.org/10.1016/j.crm.2023.100571

Huq, N., Hugé, J., Boon, E., & Gain, A. K. (2015). Climate change impacts in agricultural communities in rural areas of coastal Bangladesh: A tale of many stories. *Sustainability, 7*(7), 8437-8460. https://doi.org/10.3390/su7078437

Hürriyet. (2020). 'Edirne'de Kuraklık; Meriç Nehri'nde kum adacıkları oluştu'. 07.01.2022 tarihinde https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/edirnede-kuraklik-meric-nehrinde-kum-adaciklari-olustu-41670341 adresinden erişilmiştir.

Hyland, J. J., Jones, D. L., Parkhill, K. A., Barnes, A. P., & Williams, A. P. (2016). Farmers' perceptions of climate change: Identifying types. *Agriculture and Human Values, 33*, 323-339. https://doi.org/10.1007/s10460-015-9608-9

IDMC. (2020). *The 2019-2020 Australian Bushfires: From Temporary Evacuation to Longer-Term Displacement*. Geneva, Switzerland.

IFPR. (2022). International Food Policy Research Institute. *2022 Global Food Policy Report: Climate Change and Food Systems*. Washington, DC: International Food Policy Research Institute. https://doi.org/10.2499/9780896294257

IFRC. (2020). *World Disaster Report 2020 Executive Summary: Come Heat or High Water: Tackling the Humanitarian Impacts of the Climate Crisis Together*. Geneva, Switzerland. https://media.ifrc.org/ifrc/world-disaster-report-2020

Ignacio, J. A. F., Cruz, G. T., Nardi, F., & Henry, S. (2015). Assessing the effectiveness of a social vulnerability index in predicting heterogeneity in the impacts of natural hazards: Case study of the Tropical Storm Washi flood in the Philippines. *Vienna Yearbook of Population Research*, 91-129. https://doi.org/10.1553/populationyearbook2015s091

Ilık Bilben, M. S. (2018). Yeni bir toplumsal düzenin doğum sancısı: İklim adalet(sizliğ)i ve hak temelli yaklaşımın önemi. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, 8*(1), 213-226.

Ilık Bilben, M. S. (2019). İklim krizi ve su kıtlığı bağlamında göçler ve göçlerin oluşturduğu su sorunları sarmalı. *3. Uluslararası Su ve Sağlık Kongresi, Kongre Kitabı*. Ed: Çamur, D., Topbaş, M., İlter, H. US Yayınları, Ankara.

Ilık Bilben, M. S. (2021). İklim krizi ve göç sarmalı: Bu gidişle istikamet Bangladeş. *1+1 Express*. https://birartibir.org/bu-gidisle-istikamet-banglades/

Ilık Bilben, M. S. (2022). Türkiye'nin kırsal yapısı. In S. Güçlü (Ed.), *Cumhuriyet'in 100. yılında Türkiye'nin toplumsal yapısı* (pp. 423-477). Çizgi Kitabevi.

Ilık, M. S. (2017). Yeni bir küresel problem, eski bir başa çıkma mekanizması: Antropojenik iklim değişikliği kaynaklı göç ve Türkiye. (Yüksek Lisans Tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (475315)

Iloka, N. G. (2016). Indigenous knowledge for disaster risk reduction: An African perspective. *Jàmbá: Journal of Disaster Risk Studies, 8*, a272. https://doi.org/10.4102/jamba.v8i1.272

International Food Policy Research Institute. (2022). *2022 Global Food Policy Report: Climate Change and Food Systems*. Washington, DC: International Food Policy Research Institute. https://doi.org/10.2499/9780896294257

IOM. (2017). *Assessing the Climate Change, Environmental Degradation and Migration Nexus in South Asia*. International Organization for Migration Bangladesh. 07.01.2022 tarihinde https://publications.iom.int/system/files/pdf/environmental_degradation_nexus_in_south_asia.pdf adresinden erişilmiştir.

IPCC. (1988). *UN General Assembly Resolution 43/53 of 6 December 1988*.

IPCC. (2007). *Climate change 2007: Synthesis report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Core Writing Team, Pachauri, R.K and Reisinger, A. (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland, 104 pp. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ar4_syr_full_report.pdf

IPCC. (2007). *Summary for Policymakers. Climate Change 2007: The Physical Science Basis*. Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change; Cambridge University Press: Cambridge, UK. https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004

IPCC. (2007a). *Climate change 2007-impacts, adaptation and vulnerability: Working group II contribution to the fourth assessment report of the IPCC (Vol. 4)*. Cambridge University Press, United Kingdom and New York, NY, USA.

IPCC. (2013). *Climate Change 2013: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [T.F. Stocker, D. Qin, G.-K. Plattner, M. Tignor, S.K. Allen, J. Boschung, A. Nauels, Y. Xia, V. Bex and P.M. Midgley (Eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA. https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324

IPCC. (2014a). Summary for policymakers. In: *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part A: Global and Sectoral Aspects*. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Field, C.B., V.R. Barros, D.J. Dokken, K.J. Mach, M.D. Mastrandrea, T.E. Bilir, M. Chatterjee, K.L. Ebi, Y.O. Estrada, R.C. Genova, B. Girma, E.S. Kissel, A.N. Levy, S. MacCracken, P.R. Mastrandrea, and L.L. White (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA, pp. 1-32. https://doi.org/10.1017/CBO9781107415379.004

IPCC. (2014b). *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part B: Regional Aspects*. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Barros, V.R., C.B. Field, D.J. Dokken, M.D. Mastrandrea, K.J. Mach, T.E. Bilir, M. Chatterjee, K.L. Ebi, Y.O. Estrada, R.C. Genova, B. Girma, E.S. Kissel, A.N. Levy, S. MacCracken, P.R. Mastrandrea, and L.L.White (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA, pp. 688. https://doi.org/10.1017/CBO9781107415386

IPCC. (2018). Summary for policymakers. In: *Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty* [Masson-Delmotte, V., P. Zhai, H.-O. Pörtner, D. Roberts, J. Skea, P.R. Shukla, A. Pirani, W. Moufouma-Okia, C. Péan, R. Pidcock, S. Connors, J.B.R. Matthews, Y. Chen, X. Zhou, M.I. Gomis, E. Lonnoy, T. Maycock, M. Tignor, and T. Waterfield (eds.)]. In Press.

IPCC. (2021). *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Masson-Delmotte, V., P. Zhai, A. Pirani, S.L. Connors, C. Péan, S. Berger, N. Caud, Y. Chen, L. Goldfarb, M.I. Gomis, M. Huang, K. Leitzell, E. Lonnoy, J.B.R. Matthews, T.K. Maycock, T. Waterfield, O. Yelekçi, R. Yu, and B. Zhou (eds.)].

Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA, 2391 pp. https://doi.org/10.1017/9781009157896

IPCC. (2022). *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability*. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781009325844

IPCC. (2023). *Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Core Writing Team, H. Lee and J. Romero (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland, 184 pp. https://doi.org/10.59327/IPCC/AR6-9789291691647

IPES-Food. (2017). *Too big to feed: Exploring the impacts of mega-mergers, concentration, concentration of power in the agri-food sector*. http://www.ipes-food.org/_img/upload/files/Concentration_ExecSummary.pdf

Ishiwatari, M., & Sasaki, D. (2023). Special Issue "Disaster Risk Reduction and Climate Change Adaptation: An Interdisciplinary Approach". *International Journal of Environmental Research and Public Health, 20*(3), 2641. https://doi.org/10.3390/ijerph20032641

Islam, M. (2013). Vulnerability and Adaptation of Fishing Communities to the Impacts of Climate Variability and Change: Insights from Coastal Bangladesh. (Doctoral Dissertation). Access from EThOS. https://ethos.bl.uk/OrderDetails.do?uin=uk.bl.ethos.595157

Islam, M. (2016). Fiziksel ve sosyal çevre üzerine iklim değişikliğinin etkileri: Bangladeş kıyı bölgesinde adapte olma süreci üzerine bir çalışma. (Doctoral Dissertation). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (434313)

Islam, M. (2022). Impacts of climate change on water resources, agricultural production and food security: Evidence from Turkiye. *Journal of Economy Culture and Society, (66)*, 163-179. https://doi.org/10.26650/JECS2022-1121600

Islam, M. R., Biswas, M. J. H., Akanda, M. G. R., Amin, M. R., Hasan, I. M., Al Asif, A., ... & Sharif, B. N. (2015). Attitude of the farmers towards climate change effect on agriculture. *Asian Journal of Medical and Biological Research, 1*(2), 367-379. https://doi.org/10.3329/ajmbr.v1i2.25639

Islam, M. S. (2018). Sustainability through the Lens of Environmental Sociology. MDPI AG-Multidisciplinary Digital Publishing Institute. https://doi.org/10.3390/soc8020053

Islam, M. S., & Kieu, E. (2020). Tackling regional climate change impacts and food security issues: A critical analysis across ASEAN, PIF, and SAARC. *Sustainability, 12*(3), 883. https://doi.org/10.3390/su12030883

Islam, M. S., & Kieu, E. (2021). Sociological Perspectives on Climate Change and Society: A Review. *Climate, 9*(1), 7. https://doi.org/10.3390/cli9010007

Islam, N., & Winkel, J. (2017). Climate change and social inequality. DESA Working Paper No. 152 ST/ESA/2017/DWP/152. https://www.un.org/esa/desa/papers/2017/wp152_2017.pdf

Iversen, R. R., & Armstrong, A. L. (2008). Hurricane Katrina and New Orleans: What might a sociological embeddedness perspective offer disaster research and planning?. *Analyses of Social Issues and Public Policy, 8*(1), 183-209. https://doi.org/10.1111/j.1530-2415.2008.00166.x

İdem, Ş. (2017). Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm. In İmga O. & Olgun, H. (Eds.), *Yeşil ve Siyaset: Siyasal Ekoloji Üzerine Yazılar* (2nd ed.). Liberte Yayınları, Ankara.

İmamoğlu, S. (2020). Merkezi yönetimin politikaları bağlamında iklim değişikliğinin Türkiye'de sektörel bazda değerlendirilmesi. (Master's Thesis). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (629424)

İmga, O. (2017). Murray Bookchin ve Sosyal Ekoloji. In İmga O. & Olgun, H. (Eds.), *Yeşil ve Siyaset: Siyasal Ekoloji Üzerine Yazılar* (2nd ed.). Liberte Yayınları, Ankara.

İzci, R. (2008). İklim Değişikliği ve Uyum (Adaptasyon) Sorunu. In Karakaya, E. (Ed.), *Küresel Isınma ve Kyoto Protokolü: İklim Değişikliğinin Bilimsel, Ekonomik Ve Politik Analizi*. Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Jabeen, H. (2015). Adapting the assets of urban low-income households with climate extremes: experience from Dhaka. *International Journal of Urban Sustainable Development, 7*(1), 72-88. https://doi.org/10.1080/19463138.2014.982124

Jackson, G., van Schie, D., McNamara, K., & Carthy, A. (2022). Passed The Point of no Return: A Non-Economic Loss and Damage Explainer. Loss and Damage Collaboration. https://www.lossanddamagecollaboration.org/publications/passed-the-point-of-no-return-a-non-economic-loss-and-damage-explainer

Jacobs, D. B., & Cramer, L. A. (2020). The relationships between social capital and concerns for climate change with increasing wildfire risks in rural communities in Central Oregon. *Journal of Environmental Studies and Sciences, 10*(1), 12-30. https://doi.org/10.1007/s13412-019-00585-4

Jacobson, C., Crevello, S., Chea, C., & Jarihani, B. (2019). When is migration a maladaptive response to climate change?. *Regional Environmental Change, 19*, 101-112. https://doi.org/10.1007/s10113-018-1404-2

Jacques, P. J. (2023). Civil society and survival: Indigenous Amazigh climate adaptation in Morocco. *Global Environmental Change, 81*, 102682. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2023.102682

Jamshidi, O., Asadi, A., Kalantari, K., Azadi, H., & Scheffran, J. (2019). Vulnerability to climate change of smallholder farmers in the Hamadan province, Iran. *Climate Risk Management, 23*, 146-159. https://doi.org/10.1016/j.crm.2018.06.002

Jarillo, S., & Barnett, J. (2021). Contingent communality and community-based adaptation to climate change: Insights from a Pacific rural atoll. *Journal of Rural Studies, 87*, 137-145. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.07.013

Jayasooriya, S. P. (2022). Climate change adaptation and production risks among paddy farmers in Sri Lanka. *Economic Research, 10*(1), 91-111. https://doi.org/10.1080/1331677X.2022.2038076

Jenkins, K. L. (2011). Modelling the Economic and Social Consequences of Drought under Future Projections of Climate Change. University of Cambridge Department of Land Economy.

Jennings, T. L. (2011). Transcending the adaptation/mitigation climate change science policy debate: Unmasking assumptions about adaptation and resilience. *Weather, Climate, and Society, 3*(4), 238-248. https://doi.org/10.1175/WCAS-D-11-00006.1

Johansson, J., & Lidskog, R. (2020). Constructing and justifying risk and accountability after extreme events: public administration and stakeholders' responses to a wildfire disaster. *Journal of Environmental Policy & Planning, 22*(3), 353-365. https://doi.org/10.1080/1523908X.2020.1753189

Jones, L. (2019). Resilience isn't the same for all: Comparing subjective and objective approaches to resilience measurement. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change, 10*(1), e552. https://doi.org/10.1002/wcc.552

Jones, M. W., Abatzoglou, J. T., Veraverbeke, S., Andela, N., Lasslop, G., Forkel, M., ... & Le Quéré, C. (2022). Global and regional trends and drivers of fire under climate change. *Reviews of Geophysics, 60*(3), e2020RG000726. https://doi.org/10.1029/2020RG000726

Joof, M. L. (Year not specified). Gambiya'daki İklim Değişikliğinin Gıda Güvenliği Üzerindeki Etkileri. Yüksek Lisans Tezi Kamu Yönetimi Bilim Dalı Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı.

Kabir, R. (2014). The impacts of cyclones Sidr and Aila on the health of the coastal people of Bangladesh. Middlesex University, London, UK. Doctor of Philosophy.

Kabisch, N., Stadler, J., Korn, H., & Bonn, A. (2017). Nature-Based solutions for societal goals under climate change in urban areas–Synthesis and Ways Forward. *Nature-based solutions to climate change adaptation in urban areas: Linkages between science, policy and practice*, 323-336. https://doi.org/10.1007/978-3-319-56091-5_19

Kadıoğlu, M. (2012). Türkiye'de İklim Değişikliği Risk Yönetimi. Türkiye'nin İklim Değişikliği II. Ulusal Bildiriminin Hazırlanması Projesi Yayını, 172 sf.

Kadıoğlu, M., Ünal, Y., İlhan, A., & Yürük, C. (2017). Türkiye'de İklim Değişikliği ve Tarımda Sürdürülebilirlik. Türkiye Gıda ve İçecek Sanayii Dernekleri Federasyonu. 07.01.2022 tarihinde https://www.tgdf.org.tr/wp-content/uploads/2017/10/iklim-degisikligi-rapor-elma.compressed.pdf adresinden erişilmiştir.

Kahraman, A., & Markowski, P. M. (2014). Tornado climatology of Turkey. *Monthly Weather Review, 142*(6), 2345-2352.

Kahraman, S., & Polat, E. (2023). Hidro-Meteorolojik Kaynaklı Afetlerin Antalya'daki Mekânsal Yansımaları. *Afet ve Risk Dergisi, 6*(2), 510-534.

Kais, S. M., & Islam, M. S. (2016). Community capitals as community resilience to climate change: Conceptual connections. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 13*(12), 1211. https://doi.org/10.3390/ijerph13121211

Kais, S. M., & Islam, M. S. (2018). Impacts of and resilience to climate change at the bottom of the shrimp commodity chain in Bangladesh: A preliminary investigation. *Aquaculture, 493*, 406-415. https://doi.org/10.1016/j.aquaculture.2018.04.012

Kandikuppa, S., & Gray, C. (2022). Climate change and household debt in rural India. *Climatic Change, 173*(3), 20. https://doi.org/10.1007/s10584-022-03421-4

Kangah, H., & Boateng Agyenim, J. (2022). Planned climate adaptation interventions and smallholder farmer output levels in the Upper East Region, Ghana. *Cogent Social Sciences, 8*(1), 2108214. https://doi.org/10.1080/23311886.2022.2108214

Kangalawe, R. Y., & Lyimo, J. G. (2013). Climate change, adaptive strategies and rural livelihoods in semiarid Tanzania. *Natural Resources, 4*(4), 266-278. https://doi.org/10.4236/nr.2013.44034

Karaalp, H. S. (2008). Sektörel Açıdan İklim Değişikliği: Tarım, Ulaştırma ve Sanayi. In Karakaya, E. (Ed.), *Küresel Isınma Ve Kyoto Protokolü: İklim Değişikliğinin Bilimsel, Ekonomik Ve Politik Analizi*. Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Karakuş Kaçmaz, F. (2020). Bir sosyal politika sorunu olarak küresel iklim değişikliği: Türkiye Akdeniz ikliminde bir alan araştırması. (Doctoral Dissertation). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (643692)

Karaman, Z.T. (2019). Kırsal Kalkınma ve Kooperatifçilik. In Mengi, A., & İşçioğlu, T. (Eds.), *Ankara Üniversitesi Yayınları*, Ankara.

Karapınar, B., Özertan, G., Tanaka, T., An, N., & Turp, M. T. (2020). İklim değişikliği etkisi altında tarımsal ürün arzının sürdürülebilirliği (Yayın No: TÜSİAD-T/2020-03/616).

Karimi, H., & Ataei, P. (2022). Farmers' cultural biases and adaptation behavior towards drought: A case in Sistan plain. *Journal of Agricultural Science and Technology, 24*(4), 793-809.

Kartal, T. (2018). Ulusaldan yerele Türkiye'de iklim değişikliği politikaları ve uygulamaları: Kayseri örneği. (Yüksek Lisans Tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (524902)

Kavalalı, E. S. (2021). Küresel iklim değişikliği ve göç. (Yüksek Lisans Tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (697087)

Keck, M., & Sakdapolrak, P. (2013). What is social resilience? Lessons learned and ways forward. *Erdkunde*, 5-19. https://doi.org/10.3112/erdkunde.2013.01.02

Keeling Eğrisi. Scripps Institution of Oceanography, UC San Diego. https://keelingcurve.ucsd.edu/

Kehinde, B. (2014). Applicability of risk transfer tools to manage loss and damage from slow-onset climatic risks. *Procedia Economics and Finance, 18*, 710-717. https://doi.org/10.1016/S2212-5671(14)00996-5

Kellens, W., Terpstra, T., & De Maeyer, P. (2013). Perception and communication of flood risks: A systematic review of empirical research. *Risk Analysis: An International Journal, 33*(1), 24-49. https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.2012.01844.x

Kelly, P. M., & Adger, W. N. (2000). Theory and practice in assessing vulnerability to climate change and facilitating adaptation. *Climatic Change, 47*(4), 325-352. https://doi.org/10.1023/A:1005627828199

Kemp, L., Xu, C., Depledge, J., Ebi, K. L., Gibbins, G., Kohler, T. A., ... & Lenton, T. M. (2022). Climate Endgame: Exploring catastrophic climate change scenarios.

Proceedings of the National Academy of Sciences, 119(34), e2108146119. https://doi.org/10.1073/pnas.2108146119

Kepoğlu, A., & Yelen, B. (2014). Türkiye'de Aile Çiftçilerine Yönelik İklim Değişikliğine Uyum Çalışmalarının Dünya Örnekleri İle Karşılaştırılması ve Uyum Önerileri. Ulusal Aile Çiftçiliği Sempozyumu Bildiri Metinleri, 30-31 Ekim, Ankara, 86-92.

Keshavarz, M., & Moqadas, R. S. (2021). Assessing rural households' resilience and adaptation strategies to climate variability and change. *Journal of Arid Environments, 184*, 104323. https://doi.org/10.1016/j.jaridenv.2020.104323

Khan, I. A., Rafiq, M., Saqib, S. E., Ullah, R., & Atiq, M. (2021). Adaptation to climate change among farmers in drought-hit region of Khyber Pakhtunkhwa, Pakistan. *Earth Systems and Environment, 5*(3), 523-539. https://doi.org/10.1007/s41748-021-00212-5

Khanal, P., Wagle, B. H., Upadhaya, S., Ghimire, P., & Acharya, S. (2019). Perceived climate change impacts and adaptation strategy of indigenous community (Chepangs) in rural mid-hills of Nepal. *Forestry: Journal of Institute of Forestry, Nepal, 16*, 48-61.

Kılıç, S. (2006). Modern Topluma Ekolojik Bir Yaklaşım. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12*, 108-127.

Kızmaz, Z. (2021). İklim değişikliğinin kırsal alandaki etkisi ve alternatif arayışlar: sosyolojik bir yaklaşım. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31*(1), 431-453.

Kiem, A. S., & Austin, E. K. (2013). Drought and the future of rural communities: Opportunities and challenges for climate change adaptation in regional Victoria, Australia. *Global Environmental Change, 23*(5), 1307-1316. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2013.06.006

King, M. M., & Gregg, M. A. (2022). Disability and climate change: A critical realist model of climate justice. *Sociology Compass, 16*(1), e12954. https://doi.org/10.1111/soc4.12954

Kirchmeier-Young, M. C., Gillett, N. P., Zwiers, F. W., Cannon, A. J., & Anslow, F. S. (2019). Attribution of the influence of human-induced climate change on an extreme fire season. *Earth's Future, 7*(1), 2-10. https://doi.org/10.1029/2018EF001050

Kita, S. M. (2017). Adapting or maladapting?: Climate change, climate variability, disasters and resettlement in Malawi (Doctoral dissertation, University of Sussex).

Klein, N. (2015). This changes everything: Capitalism vs. the climate. Simon and Schuster.

Klein, R. J. T., Huq, S., Denton, F., Downing, T. E., Richels, R. G., Robinson, J. B., & Toth, F. L. (2007). Interrelationships between adaptation and mitigation. In *Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability*. Contribution of Working Group II to the

Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change (pp. 745-777). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511535871.017

Klinenberg, E. (2002). Heat wave: A social autopsy of disaster in Chicago. University of Chicago Press.

Klinenberg, E., Araos, M., & Koslov, L. (2020). Sociology and the climate crisis. *Annual Review of Sociology, 46*, 649-669. https://doi.org/10.1146/annurev-soc-121919-054628

Kocakuşak, D. (2016). İklim değişikliği ile mücadele: Kent ölçeğindeki iklim değişikliği eylem planlarının eleştirel değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (439168)

Kom, Z., Nethengwe, N. S., Mpandeli, N. S., & Chikoore, H. (2022). Determinants of small-scale farmers' choice and adaptive strategies in response to climatic shocks in Vhembe District, South Africa. *GeoJournal, 87*(2), 677-700. https://doi.org/10.1007/s10708-020-10312-2

Komesaroff, P., & Kerridge, I. (2020). A continent aflame: Ethical lessons from the Australian bushfire disaster. *Journal of Bioethical Inquiry, 17*, 11-14. https://doi.org/10.1007/s11673-020-09978-4

Konak, N. (2010). Çevre sosyolojisi: Kavramsal ve teorik gelişmeler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24*, 271-283.

Kong'Ani, L. N. S., Mutune, J. M., & Thenya, T. (2018). Analysis of climate change knowledge and its implications on livelihood options in Naituyupaki Location, Maasai Mau Forest, Narok County, Kenya. *Asian Journal of Forestry, 2*(2), 62-66. https://doi.org/10.13057/asianjfor/r020203

Kori, D. S., Francis, J., & Zuwarimwe, J. (2020). Intangible and indirect costs of adaptation to climate variability among maize farmers: Chirumanzu District, Zimbabwe. In African Handbook of Climate Change Adaptation (pp. 397-422). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-45106-6_154

Kousky, C. (2022). Understanding disaster insurance: New tools for a more resilient future. Island Press. https://doi.org/10.5822/978-1-64283-151-5

Kovel, J. (2017). Doğanın Düşmanı: Kapitalizmin Sonu mu, Dünyanın Sonu mu? Cevap: Gürol Koca. Metis Yayınları.

Kugler, N. R., & Sariego, P. M. (2016). "Climate change damages", conceptualization of a legal notion with regard to reparation under international law. *Climate Risk Management, 13*, 103-111. https://doi.org/10.1016/j.crm.2016.06.001

Kulmer, V., Jury, M., Wong, S., & Kortschak, D. (2020). Global resource consumption effects of borderless climate change: EU's indirect vulnerability. *Environmental and Sustainability Indicators, 8*, 100071. https://doi.org/10.1016/j.indic.2020.100071

Kumar, A., Meena, H. R., Rashmi, I., & Kumar, K. (2022). Farmers' perceptions, vulnerability and adaptation strategies to climate change in South-eastern Rajasthan. *Agricultural Economics Research Review, 35*(1), 1-12. https://doi.org/10.5958/0974-0279.2022.00001.X

Kumari, G., Sharma, Y., & Sajjad, H. (2023). Assessing livelihood vulnerability of rural communities in Dimapur district of Nagaland state, India: policy implications. *GeoJournal, 88*(3), 3143-3162. https://doi.org/10.1007/s10708-022-10675-7

Kumpulainen, S. (2006). Vulnerability concepts in hazard and risk assessment. *Special Paper-Geological Survey of Finland, 42*, 65.

Kurnaz, L. Şahin, Ü. (2014). İklim Değişikliği ve Kuraklık. İstanbul Politikalar Merkezi, İstanbul.

Kuş, C. (2018). Zarar görebilirlik ve toplumsal mukavemet ekseninde Türkiye'nin afet yönetimi analizi: bir afet tipi olarak küresel iklim değişikliği üzerinden Türkiye örneği. (Yüksek Lisans Tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (517531)

Kuş, M. (2019). Konya'da tarımın iklim değişikliği kırılganlığı ve çiftçilerin iklimsel streslere uyum stratejileri. (Doktora Tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (557090)

Kümbetoğlu, B. (2019). Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma. 6. Basım. Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Laczko, F., & Aghazarm, C. (Eds.). (2009). Migration, environment and climate change: Assessing the evidence (pp. 7-40). Geneva: International Organization for Migration.

Lai, C. H., Liao, P. C., Chen, S. H., Wang, Y. C., Cheng, C., & Wu, C. F. (2021). Risk perception and adaptation of climate change: An assessment of community resilience in rural Taiwan. *Sustainability, 13*(7), 3651. https://doi.org/10.3390/su13073651

Laitonjam, N., Singh, R., & Feroze, S. M. (2018). Vulnerability to climate change: review of conceptual framework. *Economic Affairs, 63*(2), 473-479. https://doi.org/10.30954/0424-2513.2.2018.33

Lal, R. (2000). Soil management in the developing countries. *Soil Science, 165*(1), 57-72. https://doi.org/10.1097/00010694-200001000-00007

Lal, R. (2021). Soil health and carbon management. *Food and Energy Security, 10*(1), e261. https://doi.org/10.1002/fes3.261

Lambrou, N., Kolden, C., Loukaitou-Sideris, A., Anjum, E., & Acey, C. (2023). Social drivers of vulnerability to wildfire disasters: A review of the literature. *Landscape and Urban Planning, 237*, 104797. https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2023.104797

Langridge, R., & Van Schmidt, N. D. (2020). Groundwater and drought resilience in the SGMA era. *Society & Natural Resources, 33*(12), 1530-1541. https://doi.org/10.1080/08941920.2020.1802067

Lawn, P. (2016). *Resolving the climate change crisis: The ecological economics of climate change*. Springer Science+Business Media.

Leal Filho, W., Balogun, A. L., Olayide, O. E., Azeiteiro, U. M., Ayal, D. Y., Muñoz, P. D. C., ... & Saroar, M. (2019). Assessing the impacts of climate change in cities and their adaptive capacity: Towards transformative approaches to climate change adaptation and poverty reduction in urban areas in a set of developing countries. *Science of the Total Environment, 692*, 1175-1190. https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2019.07.227

Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography, 3*(1), 47-57. https://doi.org/10.2307/2060063

Lee, N. R. (2020). When competition plays clean: How electricity market liberalization facilitated state-level climate policies in the United States. *Energy Policy, 139*, 111308. https://doi.org/10.1016/j.enpol.2020.111308

Leichenko, R. (2011). Climate change and urban resilience. *Current Opinion in Environmental Sustainability, 3*(3), 164-168. https://doi.org/10.1016/j.cosust.2010.12.014

Lelieveld, J., Hadjinicolaou, P., Kostopoulou, E., Chenoweth, J., El Maayar, M., Giannakopoulos, C., ... & Xoplaki, E. (2012). Climate change and impacts in the Eastern Mediterranean and the Middle East. *Climatic Change, 114*(3-4), 667-687. https://doi.org/10.1007/s10584-012-0418-4

Lema, A., Munishi, L., & Ndakidemi, P. (2014). Assessing vulnerability of food availability to climate change in Hai district, Kilimanjaro region, Tanzania. *American Journal of Climate Change, 3*(3), 261-271. https://doi.org/10.4236/ajcc.2014.33025

Levin, K., Cashore, B., Bernstein, S., & Auld, G. (2012). Overcoming the tragedy of super wicked problems: constraining our future selves to ameliorate global climate change. *Policy Sciences, 45*(2), 123-152. https://doi.org/10.1007/s11077-012-9151-0

Li, E., Deng, Q., & Zhou, Y. (2019). Livelihood resilience and the generative mechanism of rural households out of poverty: An empirical analysis from Lankao County, Henan Province, China. *Journal of Rural Studies*. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.01.005

Lin, B. B. (2011). Resilience in agriculture through crop diversification: adaptive management for environmental change. *BioScience, 61*(3), 183-193. https://doi.org/10.1525/bio.2011.61.3.4

Linke, A. M., Witmer, F. D., O'Loughlin, J., McCabe, J. T., & Tir, J. (2018). Drought, local institutional contexts, and support for violence in Kenya. *Journal of Conflict Resolution, 62*(7), 1544-1578. https://doi.org/10.1177/0022002717709273

Lipper, L., Thornton, P., Campbell, B. M., Baedeker, T., Braimoh, A., Bwalya, M., ... & Torquebiau, E. F. (2014). Climate-smart agriculture for food security. *Nature Climate Change, 4*(12), 1068-1072. https://doi.org/10.1038/nclimate2437

Littell, J. S., Peterson, D. L., Riley, K. L., Liu, Y., & Luce, C. H. (2016). A review of the relationships between drought and forest fire in the United States. *Global Change Biology, 22*(7), 2353-2369. https://doi.org/10.1111/gcb.13275

Liu, W., Li, J., & Xu, J. (2020). Effects of disaster-related resettlement on the livelihood resilience of rural households in China. *International Journal of Disaster Risk Reduction, 49*, 101649. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2020.101649

Liverman, D. (2015). Reading climate change and climate governance as political ecologies. In T. Perreault, G. Bridge, & J. McCarthy (Eds.), *The Routledge handbook of political ecology* (pp. 303-319). Routledge.

Lizumi, T., Shiogama, H., Imada, Y., Hanasaki, N., Takikawa, H., & Nishimori, M. (2018). Crop production losses associated with anthropogenic climate change for 1981–2010 compared with preindustrial levels. *International Journal of Climatology, 38*(14), 5405-5417. https://doi.org/10.1002/joc.5718

Lo, A. Y., & Chow, A. T. (2015). The relationship between climate change concern and national wealth. *Climatic Change, 131*, 335-348. https://doi.org/10.1007/s10584-015-1377-3

Long, M. A., Lynch, M. J., & Stretesky, P. B. (2023). Introduction: inequality and the environment. In *Handbook on Inequality and the Environment* (pp. 1-9). Edward Elgar Publishing. https://doi.org/10.4337/9781789903602

Longman, J., Braddon, M., Verlie, B., Schlosberg, D., Hampshire, L., Hawke, C., ... & Saurman, E. (2023). Building resilience to the mental health impacts of climate change in rural Australia. *The Journal of Climate Change and Health, 12*, 100240. https://doi.org/10.1016/j.joclim.2023.100240

López-i-Gelats, F., Fraser, E. D., Morton, J. F., & Rivera-Ferre, M. G. (2016). What drives the vulnerability of pastoralists to global environmental change? A qualitative meta-

analysis. *Global Environmental Change, 39*, 258-274. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2016.05.011

Lorenzo, M. N., Alvarez, I., & Taboada, J. J. (2022). Drought evolution in the NW Iberian Peninsula over a 60 year period (1960–2020). *Journal of Hydrology, 610*, 127923. https://doi.org/10.1016/j.jhydrol.2022.127923

Lowder, S. K., Skoet, J., & Raney, T. (2016). The number, size, and distribution of farms, smallholder farms, and family farms worldwide. *World Development, 87*, 16-29. https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2015.10.041

Lualhati, G. P., Lumbaga, S. R., Pagaspas, N. C. M., & Quimio, M. F. N. (2018). Filipino Farmers' Awareness and Adaptation to Climate Change. *International Journal of Applied Science, 1*(1), 8.

Lugo-Morin, D. R. (2016). Dynamics of rural communities under climate change. *Sustainable Development, 24*(6), 345-356. https://doi.org/10.1002/sd.1633

Luís, S., Vauclair, C. M., & Lima, M. L. (2018). Raising awareness of climate change causes? Cross-national evidence for the normalization of societal risk perception of climate change. *Environmental Science & Policy, 80*, 74-81. https://doi.org/10.1016/j.envsci.2017.11.015

Lujala, P., Lein, H., & Rød, J. K. (2015). Climate change, natural hazards, and risk perception: The role of proximity and personal experience. *Local Environment, 20*(4), 489-509. https://doi.org/10.1080/13549839.2014.887666

Lund, D. (2021). Navigating slow-onset risks through foresight and flexibility in Fiji: Emerging recommendations for the planned relocation of climate-vulnerable communities. *Current Opinion in Environmental Sustainability, 50*, 12-20. https://doi.org/10.1016/j.cosust.2020.10.005

Lyubchich, V., Newlands, N. K., Ghahari, A., Mahdi, T., & Gel, Y. R. (2019). Insurance risk assessment in the face of climate change: Integrating data science and statistics. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Computational Statistics, 11*(4), e1462. https://doi.org/10.1002/wics.1462

Ma, J., Zhou, W., Guo, S., Deng, X., Song, J., & Xu, D. (2022). Effects of conformity tendencies on farmers' willingness to take measures to respond to climate change: Evidence from Sichuan Province, China. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 19*(18), 11246. https://doi.org/10.3390/ijerph191811246

Mafwela, B., Byarugaba, D., & Bwalya, J. (2022). An assessment of the effects of climate change pattern on food security and the coping strategies of the rural communities in

Monze District of Zambia. *International Journal of Research and Innovation in Social Science, 6*(2), 393-415. https://doi.org/10.47772/IJRISS.2022.6212

Maganga, T., & Conrad Suso, C. (2022). The impact of colonial and contemporary land policies on climate change adaptation in Zimbabwe's communal areas. *Jàmbá-Journal of Disaster Risk Studies, 14*(1), 1311. https://doi.org/10.4102/jamba.v14i1.1311

Magee, L., Handmer, J., Neale, T., & Ladds, M. (2016). Locating the intangible: Integrating a sense of place into cost estimations of natural disasters. *Geoforum, 77*, 61-72. https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2016.09.005

Magnan, A. K., Schipper, E. L. F., Burkett, M., Bharwani, S., Burton, I., Eriksen, S., ... & Ziervogel, G. (2016). Addressing the risk of maladaptation to climate change. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change, 7*(5), 646-665. https://doi.org/10.1002/wcc.409

Magsi, K. H., Hussain, N., Oad, S., & Mirani, Z. H. (2023). Climate change and climate justice in rural Sindh: Evidences and experiences from the rural-based population of Khairpur District. *Pakistan Journal of Humanities and Social Sciences, 11*(2), 776-782. https://doi.org/10.52131/pjhss.2023.1102.0427

Mahmoud Daoud, M. (2016). Living on the edge: Gender relations, climate change and livelihoods in the villages of Maryut and Nubia, Egypt. *Doctoral thesis, School of International Development of the University of East Anglia*. Retrieved from http://hdl.handle.net/10540/600391

Malin, S. A., & Ryder, S. S. (2018). Developing deeply intersectional environmental justice scholarship. *Environmental Sociology, 4*(1), 1-7. https://doi.org/10.1080/23251042.2017.1396492

Mallick, B., & Schanze, J. (2020). Trapped or voluntary? Non-migration despite climate risks. *Sustainability, 12*(11), 4718. https://doi.org/10.3390/su12114718

Mallick, B., Priovashini, C., & Schanze, J. (2023). "I can migrate, but why should I?" voluntary non-migration despite creeping environmental risks. *Humanities and Social Sciences Communications, 10*(1), 1-14. https://doi.org/10.1057/s41599-023-01522-w

Mardis, M. A., Jones, F. R., Ozguven, E. E., Horner, M., Piekalkiewicz, E., Pickett, S., ... & De Leon, J. (2021). Rural Resiliency Hubs: An integrated, community-centered approach to addressing the resiliency divide through rural public libraries. *New Librarianship Symposia*. https://www.researchgate.net/publication/349885970_Rural_Resiliency_Hubs_An_Integrated_Community-

Centered_Approach_to_Addressing_the_Resiliency_Divide_through_Rural_Public_Libraries

Marquart-Pyatt, S. T., Jorgenson, A. K., & Hamilton, L. C. (2015). Methodological approaches for sociological research on climate change. In R. E. Dunlap & R. J. Brulle (Eds.), *Climate change and society: Sociological perspectives* (pp. 369-411). Oxford University Press.

Marrero, A., López-Cepero, A., Borges-Méndez, R., & Mattei, J. (2022). Narrating agricultural resilience after Hurricane María: How smallholder farmers in Puerto Rico leverage self-sufficiency and collaborative agency in a climate-vulnerable food system. *Agriculture and Human Values, 39*(2), 555-571. https://doi.org/10.1007/s10460-021-10247-y

Maslin, M. (2011). *Küresel Isınma* (S. Gül, Trans.). Dost Kitapevi.

Mason, M. (2011). The ends of justice: Climate vulnerability beyond the pale. In *The governance of climate change: Science, politics, ethics* (pp. 162-182). Polity Press.

Matimolane, S., Chikoore, H., Mathivha, F. I., & Kori, E. (2022). Maize producers' vulnerability to climate change: Evidence from Makhuduthamaga Local Municipality, South Africa. *Jàmbá-Journal of Disaster Risk Studies, 14*(1), 1165. https://doi.org/10.4102/jamba.v14i1.1165

Matthewman, S. (2016). *Disasters, risks and revelation: Making sense of our times*. Springer.

Mayer, B. (2019). A review of the literature on community resilience and disaster recovery. *Current Environmental Health Reports, 6*, 167-173. https://doi.org/10.1007/s40572-019-00239-3

Mbow, C., Rosenzweig, C., Barioni, L. G., Benton, T. G., Herrero, M., Krishnapillai, M., Liwenga, E., Pradhan, P., Rivera-Ferre, M. G., Sapkota, T., Tubiello, F. N., & Xu, Y. (2019). Food Security. In Climate Change and Land: an IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems [P. R. Shukla, J. Skea, E. Calvo Buendia, V. Masson-Delmotte, H.-O. Pörtner, D. C. Roberts, P. Zhai, R. Slade, S. Connors, R. van Diemen, M. Ferrat, E. Haughey, S. Luz, S. Neogi, M. Pathak, J. Petzold, J. Portugal Pereira, P. Vyas, E. Huntley, K. Kissick, M. Belkacemi, J. Malley, (eds.)]. https://doi.org/10.1017/9781009157988.007

McCaffrey, S., Wilson, R., & Konar, A. (2018). Should I stay or should I go now? Or should I wait and see? Influences on wildfire evacuation decisions. *Risk Analysis, 38*(7), 1390-1404. https://doi.org/10.1111/risa.12944

McCarthy, D., & King, L. (2009). Introduction: Environmental problems require social solutions. In L. King & D. McCarthy (Eds.), *Environmental sociology: From analysis to action* (2nd ed., pp. 1-13). Rowman & Littlefield Publishers.

McDonald-Harker, C., Bassi, E. M., & Haney, T. J. (2022). "We need to do something about this": Children and youth's post-disaster views on climate change and environmental crisis. *Sociological Inquiry, 92*(1), 5-33. https://doi.org/10.1111/soin.12386

McHugh, L. H., Lemos, M. C., & Morrison, T. H. (2021). Risk? Crisis? Emergency? Implications of the new climate emergency framing for governance and policy. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change, 12*(6), e736. https://doi.org/10.1002/wcc.736

McKinney, L. A., & Fulkerson, G. M. (2015). Gender equality and climate justice: A cross-national analysis. *Social Justice Research, 28*(3), 293-317. https://doi.org/10.1007/s11211-015-0241-y

McLeman, R., & Smit, B. (2006). Migration as an adaptation to climate change. *Climatic Change, 76*(1-2), 31-53. https://doi.org/10.1007/s10584-005-9000-7

McLeman, R., Schade, J., & Faist, T. (Eds.). (2016). *Environmental migration and social inequality*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-25796-9

McMichael, C., Barnett, J., & McMichael, A. J. (2012). An ill wind? Climate change, migration, and health. *Environmental Health Perspectives, 120*(5), 646-654. https://doi.org/10.1289/ehp.1104375

McNamara, K. E., & Buggy, L. (2017). Community-based climate change adaptation: A review of academic literature. *Local Environment, 22*(4), 443-460. https://doi.org/10.1080/13549839.2016.1216954

McNamara, K. E., Westoby, R., & Chandra, A. (2021). Exploring climate-driven non-economic loss and damage in the Pacific Islands. *Current Opinion in Environmental Sustainability, 50*, 1-11. https://doi.org/10.1016/j.cosust.2021.01.005

McNamara, K., Clissold, R., Westoby, R., Piggott-McKellar, A. E., Kumar, R., Clarke, T., Namoumou, F., Areki, F., Joseph, E., Warrick, O., & Nunn, P. (2020). An assessment of community-based adaptation initiatives in the Pacific Islands. *Nature Climate Change*. https://doi.org/10.1038/s41558-020-0813-1

McShane, K. (2017). Values and harms in loss and damage. *Ethics, Policy & Environment, 20*(2), 129-142. https://doi.org/10.1080/21550085.2017.1342950

McWethy, D. B., Schoennagel, T., Higuera, P. E., Krawchuk, M., Harvey, B. J., Metcalf, E. C., ... & Kolden, C. (2019). Rethinking resilience to wildfire. *Nature Sustainability, 2*(9), 797-804. https://doi.org/10.1038/s41893-019-0353-8

Meadows, D. H., Randers, J., Meadows, D. L., & Behrens, W. W. (1972). *The limits to growth: A report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind.* Universe Books.

Mechanic, D., & Tanner, J. (2007). Vulnerable people, groups, and populations: Societal view. *Health Affairs, 26*(5), 1220-1230. https://doi.org/10.1377/hlthaff.26.5.1220

Mechler, R., Bouwer, L. M., Schinko, T., Surminski, S., & Linnerooth-Bayer, J. (2019). *Loss and damage from climate change: Concepts, methods and policy options* (p. 557). Springer Nature.

Meerow, S., Newell, J. P., & Stults, M. (2016). Defining urban resilience: A review. *Landscape and Urban Planning, 147*, 38-49. https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2015.11.011

Mekonen, A. A., & Berlie, A. B. (2021). Rural households' livelihood vulnerability to climate variability and extremes: A livelihood zone-based approach in the Northeastern Highlands of Ethiopia. *Ecological Processes, 10*(1), 1-23. https://doi.org/10.1186/s13717-021-00316-2

Mendelsohn, R., Basist, A., Kurukulasuriya, P., & Dinar, A. (2007). Climate and rural income. *Climatic Change, 81*(1), 101-118. https://doi.org/10.1007/s10584-005-9000-7

Menike, L. M. C. S., & Arachchi, K. K. (2016). Adaptation to climate change by smallholder farmers in rural communities: Evidence from Sri Lanka. *Procedia Food Science, 6*, 288-292. https://doi.org/10.1016/j.profoo.2016.02.057

Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (S. Turan, Çev. Ed.). Nobel Akademik Yayıncılık.

Metin, E. (2023). Bir tarımsal destekleme politikası olarak TARSİM'in sosyal politika analizi. *Çalışma İlişkileri Dergisi, 14*(1), 114-131.

Meuwissen, M. P., Feindt, P. H., Spiegel, A., Termeer, C. J., Mathijs, E., De Mey, Y., ... & Reidsma, P. (2019). A framework to assess the resilience of farming systems. *Agricultural Systems*, *176*, 102656. https://doi.org/10.1016/j.agsy.2019.102654

Meyer, M. A. (2017). Elderly perceptions of social capital and age-related disaster vulnerability. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness, 11*(1), 48-55. https://doi.org/10.1017/dmp.2016.144

MGM. (2020). *2019 yılı meteorolojik afetler değerlendirmesi*. Ankara.

MGM. (2021). Standart Yağış İndeksi (SPI - Standardized Precipitation Index) Metoduna Göre 2021 Kasım Ayı Meteorolojik Kuraklık Durumu. https://mgm.gov.tr/veridegerlendirme/kuraklik-analizi.aspx?d=aylik&k=spi#sfB

MGM. (2022). *2021 yılı meteorolojik afetler değerlendirmesi*. Ankara.

MGM. (2023). *2022 yılı meteorolojik afetler değerlendirmesi*. Ankara.

Michetti, M., & Ghinoi, S. (2020). Climate-driven vulnerability and risk perception: Implications for climate change adaptation in rural Mexico. *Journal of Environmental Studies and Sciences, 10*(3), 290-302. https://doi.org/10.1007/s13412-019-00573-3

Mikulewicz, M. (2019). Thwarting adaptation's potential? A critique of resilience and climate-resilient development. *Geoforum, 104*, 267-282. https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2019.03.016

Millar, J. E., Boon, H., & King, D. (2015). Do wildfire experiences influence views on climate change? *International Journal of Climate Change Strategies and Management, 7*(2), 124-139. https://doi.org/10.1108/IJCCSM-09-2014-0100

Mimura, N. (1999). Vulnerability of island countries in the South Pacific to sea level rise and climate change. *Climate Research, 12*, 137-143. https://doi.org/10.3354/cr012137

Ministry of Planning Development, and Special Initiatives. (2022). Pakistan Floods 2022: Post-Disaster Needs Assessment. Government of Pakistan, Asian Development Bank, European Union, UNDP, and World Bank. https://thedocs.worldbank.org/en/doc/4a0114eb7d1cecbbbf2f65c5ce0789db-0310012022/original/Pakistan-Floods-2022-PDNA-Main-Report.pdf

Mirzabaev, A., Wu, J., Evans, J., García-Oliva, F., Hussein, I. A. G., Iqbal, M. H., Kimutai, J., Knowles, T., Meza, F., Nedjraoui, D., Tena, F., Türkeş, M., Vázquez, R. J., & Weltz, M. (2019). Desertification. In P. R. Shukla, J. Skea, E. Calvo Buendia, V. Masson-Delmotte, H.-O. Pörtner, D. C. Roberts, P. Zhai, R. Slade, S. Connors, R. van Diemen, M. Ferrat, E. Haughey, S. Luz, S. Neogi, M. Pathak, J. Petzold, J. Portugal Pereira, P. Vyas, E. Huntley, K. Kissick, M. Belkacemi, & J. Malley (Eds.), *Climate change and land: An IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems* (pp. 345-372). https://doi.org/10.1017/9781009157988.005

Miyan, M. A. (2015). Droughts in Asian least developed countries: Vulnerability and sustainability. *Weather and Climate Extremes, 7*, 8-23. https://doi.org/10.1016/j.wace.2014.06.003

Mkonda, M. Y., & He, X. (2018). Vulnerability assessment of the livelihoods in Tanzania's semi-arid agro-ecological zone under climate change scenarios. *Climate, 6*(2), 27. https://doi.org/10.3390/cli6020027

Mockrin, M. H., Stewart, S. I., Radeloff, V. C., Hammer, R. B., & Alexandre, P. M. (2015). Adapting to wildfire: Rebuilding after home loss. *Society & Natural Resources, 28*(8), 839-856. https://doi.org/10.1080/08941920.2015.1014597

Moench, M., & Dixit, A. (2004). *Adaptive capacity and livelihood resilience: Adaptive strategies for responding to floods and droughts in South Asia*. Institute for Social and Environmental Transition.

Mohammad, S. M. (2016). Adaptation to climate change through disaster risk reduction in Bangladesh: Community engagement in local level intervention (Doctoral dissertation, University of Northumbria at Newcastle).

Mohammadi, S., & Khanian, M. (2023). Staying in crisis: Choice or coercion? A review of the reasons of rural-to-urban migrations due to environmental changes in Iranian villages. *Space and Culture, 26*(4), 598-617. https://doi.org/10.1177/12063312211038998

Mohleji, S., & Pielke Jr, R. (2014). Reconciliation of trends in global and regional economic losses from weather events: 1980–2008. *Natural Hazards Review, 15*(4), 04014009. https://doi.org/10.1061/(ASCE)NH.1527-6996.0000141

Mol, A. P. J. (2010). Ecological modernization as a social theory of environmental reform. In M. R. Redclift & G. Woodgate (Eds.), *The international handbook of environmental sociology* (2nd ed., pp. 17-27). Edward Elgar Publishing.

Molnar, J. J. (2010). Climate change and societal response: Livelihoods, communities, and the environment. *Rural Sociology, 75*(1), 1-16. https://doi.org/10.1111/j.1549-0831.2009.00002.x

Molotoks, A., Smith, P., & Dawson, T. P. (2021). Impacts of land use, population, and climate change on global food security. *Food and Energy Security, 10*(1), e261. https://doi.org/10.1002/fes3.261

Molua, E. L. (2022). Private farmland autonomous adaptation to climate variability and change in Cameroon. *Rural Society, 31*(2), 115-135. https://doi.org/10.1080/10371656.2022.2056146

Montelius, E., & Nygren, K. G. (2014). 'Doing' risk, 'doing' difference: Towards an understanding of the intersections of risk, morality and taste. *Health, Risk & Society, 16*(5), 431-443. https://doi.org/10.1080/13698575.2014.936700

Montgolfier, J. (2005). Akdeniz orman alanları bugünkü durum ve gelecekte beklenenler (A. Alanay, Çev.). T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü. Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın No: 271 ISSN: 1300-7912 DOA Yayın No: 38, Tarsus.

Moore, F. C. (2010). "Doing adaptation": The construction of adaptive capacity and its function in the international climate negotiations. *St Antony's International Review, 5*(2), 66-88.

Moore, J. W. (2003). The modern world-system as environmental history? Ecology and the rise of capitalism. *Theory & Society, 32*(3), 307-377. https://doi.org/10.1023/A:1024420105350

Moore, J. W. (2015). Cheap food and bad climate: From surplus value to negative value in the capitalist world-ecology. *Critical Historical Studies, 2*(1), 1-43. https://doi.org/10.1086/681005

Moreira, F., Ascoli, D., Safford, H., Adams, M. A., Moreno, J. M., Pereira, J. M., ... & Fernandes, P. M. (2020). Wildfire management in Mediterranean-type regions: Paradigm change needed. *Environmental Research Letters, 15*(1), 011001. https://doi.org/10.1088/1748-9326/ab541e

Mortimore, M. J., & Adams, W. M. (2001). Farmer adaptation, change and 'crisis' in the Sahel. *Global Environmental Change, 11*(1), 49-57. https://doi.org/10.1016/S0959-3780(00)00044-3

Morton, J. F. (2007). The impact of climate change on smallholder and subsistence agriculture. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 104*(50), 19680-19685. https://doi.org/10.1073/pnas.0701855104

Mugambiwa, S. S., & Rukema, J. R. (2019). Rethinking indigenous climate governance through climate change and variability discourse by a Zimbabwean rural community. *International Journal of Climate Change Strategies and Management, 11*(5), 730-743. https://doi.org/10.1108/IJCCSM-04-2018-0043

Mukherjee, S., Mishra, A., & Trenberth, K. E. (2018). Climate change and drought: A perspective on drought indices. *Current Climate Change Reports, 4*, 145-163. https://doi.org/10.1007/s40641-018-0098-x

Munang, R., Thiaw, I., Alverson, K., Liu, J., & Han, Z. (2013). Harnessing ecosystem-based adaptation to address the social dimensions of climate change. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development, 55*(3), 18-24. https://doi.org/10.1080/00139157.2014.861676

Nagai, K. (2023). Environmental changes and mental distress in rural communities. *Journal of Rural Medicine, 18*(2), 159-161. https://doi.org/10.2185/jrm.2022-019

Nagel, J. (2015). Gender and climate change: Impacts, science, policy. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203790207

Nagel, J., Dietz, T., & Broadbent, J. (2010). Workshop on sociological perspectives on global climate change. Report to the National Science Foundation and the American Sociological Association.

Nannos, N., Bersimis, S., & Georgakellos, D. (2013). Evaluating climate change in Greece through the insurance compensations of the rural production damages. *Global and Planetary Change, 102*, 51-66. https://doi.org/10.1016/j.gloplacha.2012.12.004

National Research Council. (2001). Climate change science: An analysis of some key questions. National Academies Press.

Naumann, G., Cammalleri, C., Mentaschi, L., & Feyen, L. (2021). Increased economic drought impacts in Europe with anthropogenic warming. *Nature Climate Change, 11*(6), 485-491. https://doi.org/10.1038/s41558-021-01044-3

Navarra, A., & Tubiana, L. (2013). *Regional assessment of climate change in the Mediterranean*. Dordrecht: Springer, pp. 217-220.

Nawrotzki, R. J., & Bakhtsiyarava, M. (2017). International climate migration: Evidence for the climate inhibitor mechanism and the agricultural pathway. *Population, Space and Place, 23*(4), e2033. https://doi.org/10.1002/psp.2033

Nawrotzki, R. J., & DeWaard, J. (2018). Putting trapped populations into place: Climate change and inter-district migration flows in Zambia. *Regional Environmental Change, 18*, 533-546. https://doi.org/10.1007/s10113-017-1192-2

Nelson, D. R., Adger, W. N., & Brown, K. (2007). Adaptation to environmental change: Contributions of a resilience framework. *Annual Review of Environment and Resources, 32*, 395-419. https://doi.org/10.1146/annurev.energy.32.051807.090348

Nelson, R., Kokic, P., Crimp, S., Meinke, H., & Howden, S. M. (2010). The vulnerability of Australian rural communities to climate variability and change: Part I - Conceptualising and measuring vulnerability. *Environmental Science & Policy, 13*(1), 8-17. https://doi.org/10.1016/j.envsci.2009.09.006

Neuman, W. L. (2020). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nicel ve nitel yaklaşımlar.* Cilt 2 (Ö. Akkaya, Çev.). Siyasal Kitabevi.

Newman, R., & Noy, I. (2023). The global costs of extreme weather that are attributable to climate change. *Nature Communications, 14*(1), 6103. https://doi.org/10.1038/s41467-023-36183-8

Newman, S. M., Carroll, M. S., Jakes, P. J., Williams, D. R., & Higgins, L. L. (2014). Earth, wind, and fire: Wildfire risk perceptions in a hurricane-prone environment. *Society & Natural Resources, 27*(11), 1161-1176. https://doi.org/10.1080/08941920.2014.905812

Ng, F. Y., Wilson, L. A., & Veitch, C. (2015). Climate adversity and resilience: The voice of rural Australia. *Rural and Remote Health, 15*(4), 265-277. https://doi.org/10.22605/RRH2657

Ngoma, H., Finn, A., & Kabisa, M. (2023). Climate shocks, vulnerability, resilience and livelihoods in rural Zambia. *Climate and Development*, 1-12. https://doi.org/10.1080/17565529.2023.2167091

Nguyen-Thi-Lan, H., Fahad, S., Nguyen-Anh, T., Tran-Thi-Thu, H., Nguyen-Hong, C., & To-The, N. (2021). Assessment of farm households' perception, beliefs and attitude toward climatic risks: A case study of rural Vietnam. *PLOS ONE, 16*(12), e0258598. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0258598

Nicholls, S., & Amelung, B. (2015). Implications of climate change for rural tourism in the Nordic region. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism, 15*(1-2), 48-72. https://doi.org/10.1080/15022250.2015.1018898

Nikolakis, W., & Roberts, E. (2022). Wildfire governance in a changing world: Insights for policy learning and policy transfer. *Risk, Hazards & Crisis in Public Policy, 13*(2), 144-164. https://doi.org/10.1002/rhc3.12249

Nkuba, M. R., Chanda, R., Mmopelwa, G., Adedoyin, A., Mangheni, M. N., Lesolle, D., & Kato, E. (2020). Barriers to climate change adaptation among pastoralists: Rwenzori Region, Western Uganda. *African Handbook of Climate Change Adaptation*, 1-18. https://doi.org/10.1007/978-3-030-42091-8_78-1

Nohrstedt, D., & Parker, C. F. (2024). Revisiting the role of disasters in climate policy-making. *Climate Policy*, 1-12. https://doi.org/10.1080/14693062.2023.2174517

Noll, B., Filatova, T., & Need, A. (2020). How does private adaptation motivation to climate change vary across cultures? Evidence from a meta-analysis. *International Journal of Disaster Risk Reduction, 46*, 101615. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2020.101615

Nordlander, L., Pill, M., & Romera, B. M. (2020). Insurance schemes for loss and damage: Fools' gold?. *Climate Policy, 20*(6), 704-714. https://doi.org/10.1080/14693062.2019.1690085

Norgaard, K. M. (2006). “We don't really want to know”: Environmental justice and socially organized denial of global warming in Norway. *Organization & Environment, 19*(3), 347-370. https://doi.org/10.1177/1086026606292571

Norgaard, K. M. (2011). *Living in denial: Climate change, emotions, and everyday life.* MIT Press.

Norgaard, K. M. (2018). The sociological imagination in a time of climate change. *Global and Planetary Change, 163*, 171-176. https://doi.org/10.1016/j.gloplacha.2018.02.014

Norman, B., Newman, P., & Steffen, W. (2021). Apocalypse now: Australian bushfires and the future of urban settlements. *npj Urban Sustainability, 1*(1), 2. https://doi.org/10.1038/s42949-020-00002-6

Noy, I. (2016). The socio-economics of cyclones. *Nature Climate Change, 6*(4), 343-345. https://doi.org/10.1038/nclimate2975

NTV Teknoloji Haberleri. (2015, Kasım). İklim Değişikliği Milyonlarca Kişiyi Yoksullaştıracak. http://www.ntv.com.tr/teknoloji/iklim-degisikligi-milyonlarca-kisiyi-yoksullastiracak,GkRd_nz6SEiS8TP_j24j7Q (erişim tarihi: 23.02.2017)

NTV. (2020). ‘Balon balığı kuyruğu getir 5 TL’yi götür’. 07.01.2022 tarihinde https://www.ntv.com.tr/turkiye/balon-baligi-kuyrugu-getir-5-tlyi-gotur,auc1m2XKeUqHHJW0dzVFMw adresinden erişildi.

Nunes, L. J., Raposo, M. A., & Pinto Gomes, C. J. (2021). A historical perspective of landscape and human population dynamics in Guimarães (Northern Portugal): Possible implications of rural fire risk in a changing environment. *Fire, 4*(3), 49. https://doi.org/10.3390/fire4030049

Nursey-Bray, M., Palmer, R., Chischilly, A. M., Rist, P., & Yin, L. (2022). *Old ways for new days: Indigenous survival and agency in climate changed times* (p. 131). Springer Nature.

Nygren, K. G., Olofsson, A., & Öhman, S. (2020). A framework of intersectional risk theory in the age of ambivalence. *Sociology Compass, 14*(8), e12814. https://doi.org/10.1111/soc4.12814

Nyiwul, L. (2021). Climate change adaptation and inequality in Africa: Case of water, energy and food insecurity. *Journal of Cleaner Production, 278*, 123393. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.123393

O'Brien, M. J., & Holland, T. D. (1992). The role of adaptation in archaeological explanation. *American Antiquity, 57*(1), 36-59. https://doi.org/10.2307/2694838

OCHA. (2022). Latin America & Caribbean Weekly Situation Update (27 June - 3 July 2022). https://reliefweb.int/report/world/latin-america-caribbean-weekly-situation-update-27-june-3-july-2022-4-july-2022

OCHA. (2023). Relief Web, "Horn of Africa Drought: Humanitarian Update," June 10, 2022. https://reliefweb.int/report/ethiopia/horn-africa-humanitarian-update-emergency-far-over-immediate-action-required-save-lives-and-prevent-next-catastrophe-may-2023

Odabaş, Y. (2018). İklim değişikliği ve küresel ısınma: Çevre ve afet sosyolojileri açısından bir değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22*(3), 1559-1575. https://doi.org/10.34247/atabed.449411

OECD/FAO. (2016). OECD-FAO Agricultural Outlook 2016-2025. OECD Publishing, Paris. https://doi.org/10.1787/agr_outlook-2016-en

Ofoegbu, C., Chirwa, P., Francis, J., & Babalola, F. (2017). Assessing vulnerability of rural communities to climate change: A review of implications for forest-based livelihoods in South Africa. *International Journal of Climate Change Strategies and Management, 9*(3), 374-386. https://doi.org/10.1108/IJCCSM-01-2017-0014

Ogunbameru, B. O., Mustapha, S. B., & Idrisa, Y. L. (2013). Capacity building for climate change adaptation: Modules for agricultural extension curriculum development. *Russian Journal of Agricultural and Socio-Economic Sciences, 14*(2), 61-66.

Okumu, J. J., Sibiko, K. W., Mose, P. B., & Ouko, K. O. (2023). Determinants of smallholder farmers' extent of participation in climate-smart agricultural projects in Kakamega County, Kenya. *Cogent Social Sciences, 9*(1), 2220236. https://doi.org/10.1080/23311886.2023.2220236

Olgun, H. (2017). Ekofeminizm: Kadın-doğa ilişkisi ve ataerkil tahakküm. (Eds. İmga O. & Olgun, H.). *Yeşil ve siyaset: Siyasal ekoloji üzerine yazılar* içinde (2. baskı, pp. 155-170). Liberte Yayınları, Ankara.

Olofsson, A., Öhman, S., & Nygren, K. G. (2016). An intersectional risk approach for environmental sociology. *Environmental Sociology, 2*(4), 346-354. https://doi.org/10.1080/23251042.2016.1233340

Olson, R. (2018). Speaking truth to power: Please don't call them natural disasters. *Research Counts, 2*(3). Boulder, CO: Natural Hazards Center, University of Colorado Boulder. https://hazards.colorado.edu/news/research-counts/speaking-truth-to-power-please-don-t-call-them-natural-disasters

Onubogu, O. H. (2021). Effect of socio-economic characteristics on the perception of climate change among rural rice farmers in Anambra State, Nigeria. *African Journal of Sustainable Agricultural Development, 2714*, 4402.

Onyutha, C. (2019). African food insecurity in a changing climate: The roles of science and policy. *Food and Energy Security, 8*(1), e00160. https://doi.org/10.1002/fes3.160

Orman ve Su İşleri Bakanlığı Su Yönetimi Genel Müdürlüğü. (2016). *İklim değişikliğinin su kaynaklarına etkisi projesi: Proje nihai raporu-Yönetici özeti*.

Ortiz-Bobea, A., Ault, T. R., Carrillo, C. M., Chambers, R. G., & Lobell, D. B. (2021). Anthropogenic climate change has slowed global agricultural productivity growth. *Nature Climate Change, 11*(4), 306-312. https://doi.org/10.1038/s41558-021-01000-1

Osumanu, I. K., Aniah, P., & Yelfaanibe, A. (2017). Determinants of adaptive capacity to climate change among smallholder rural households in the Bongo District, Ghana. *Ghana Journal of Development Studies, 14*(2), 142-162. https://doi.org/10.4314/gjds.v14i2.8

Otto, F. E., & Fabian, F. (2023). Equalising the evidence base for adaptation and loss and damages. *Global Policy*. https://doi.org/10.1111/1758-5899.13125

OXFAM. (2015). Extreme carbon inequality: Why the Paris climate deal must put the poorest, lowest emitting and most vulnerable people first. OXFAM Media Briefing, 2 December 2015.

Ozor, N., Umunakwe, P. C., Ani, A. O., & Nnadi, F. N. (2015). Perceived impacts of climate change among rural farmers in Imo State, Nigeria. *African Journal of Agricultural Research, 10*(14), 1756-1764. https://doi.org/10.5897/AJAR2015.9563

Önder, T. (2017). "Derin ekoloji" üzerine. (Eds. İmga O. & Olgun, H.). *Yeşil ve siyaset: Siyasal ekoloji üzerine yazılar* içinde (2. baskı, pp. 155-170). Liberte Yayınları, Ankara.

Öz, F. (2019). Çorum ili çeltik üreticilerinin iklim değişikliği algıları ve uyum stratejilerini etkileyen faktörler. *Yüksek Lisans Tezi*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı.

Özçağ, M. (2011). İnsan kaynaklı iklim değişikliği ve ekonomik büyüme: Türkiye üzerine bir analiz. (Doktora Tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (397209)

Özdemir, H., & Aydemir, D. (2019). Ekolojik yaklaşımlı feminizm/ekofeminizm üzerine genel bir değerlendirme: Kavramsal analizi, tarihi süreci ve türleri. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi, 2*(2), 261-278. https://dergipark.org.tr/en/pub/ktc/issue/50367/608639

Özfidaner, M., Şapolyo, D., & Topaloğlu, F. (2018). Antalya ortalama sıcaklık verisinde gidişlerin yeni bir gidiş analiz yöntemi ile belirlenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 1. Uluslararası Tarımsal Yapılar ve Sulama Kongresi Özel Sayısı*, 223-228.

Öztunalı Kayır, G. (2005). Sosyoloji'den ekososyoloji'ye doğru değişen kuramsal temeller. *Akdeniz İİBF Dergisi, 5*(9), 154-176.

Özuğurlu, M. (2011). Küçük Köylülüğe Sermaye Kapanı. Ankara: Nota Bene Yayınları.

Öztürk, Ö., & Kart, E. (2017). Tarımda neoliberal mülksüzleştirme: Tohum patentleri. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 20*(1), 143-175.

Paçacı, G. (2019). Dünya'da ve Türkiye'de iklim değişikliği kaynaklı gıda güvenliği sorunu. (Yüksek Lisans Tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (568499)

Page, E. A., & Heyward, C. (2017). Compensating for climate change loss and damage. *Political Studies, 65*(2), 356-372. https://doi.org/10.1177/0032321716678656

Palaiologou, P., Ager, A. A., Nielsen-Pincus, M., Evers, C. R., & Day, M. A. (2019). Social vulnerability to large wildfires in the western USA. *Landscape and Urban Planning, 189*, 99-116. https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2019.04.006

Parganiha, O. P., Toorray, N. K., & Qureshi, A. (2022). Farmers' perception about the impact of long-term climate change on agriculture in the Plain Zone of Chhattisgarh, India. *International Journal of Environment and Climate Change, 12*(11), 3736-3744. https://doi.org/10.9734/ijecc/2022/v12i111424

Parker, H. R., Cornforth, R. J., Boyd, E., James, R., Otto, F. E., & Allen, M. R. (2015). Implications of event attribution for loss and damage policy. *Weather, 70*(9), 268-273. https://doi.org/10.1002/wea.2542

Parker, L., Bourgoin, C., Martinez-Valle, A., & Läderach, P. (2019). Vulnerability of the agricultural sector to climate change: The development of a pan-tropical climate risk vulnerability assessment to inform sub-national decision making. *PLOS ONE, 14*(3), e0213641. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0213641

Paton, D., & Johnston, D. (2001). Disasters and communities: Vulnerability, resilience and preparedness. *Disaster Prevention and Management: An International Journal, 10*(4), 270-277. https://doi.org/10.1108/EUM0000000005930

Pausas, J. G., & Keeley, J. E. (2009). A burning story: The role of fire in the history of life. *BioScience, 59*(7), 593-601. https://doi.org/10.1525/bio.2009.59.7.10

Pausas, J. G., & Keeley, J. E. (2019). Wildfires as an ecosystem service. *Frontiers in Ecology and the Environment, 17*(5), 289-295. https://doi.org/10.1002/fee.2044

Pausas, J. G., & Keeley, J. E. (2021). Wildfires and global change. *Frontiers in Ecology and the Environment, 19*(7), 387-395. https://doi.org/10.1002/fee.2349

Paveglio, T. B., Moseley, C., Carroll, M. S., Williams, D. R., Davis, E. J., & Fischer, A. P. (2015). Categorizing the social context of the wildland urban interface: Adaptive capacity for wildfire and community "archetypes". *Forest Science, 61*(2), 298-310. https://doi.org/10.5849/forsci.14-036

Paveglio, T. B., Prato, T., Edgeley, C., & Nalle, D. (2016). Evaluating the characteristics of social vulnerability to wildfire: Demographics, perceptions, and parcel characteristics. *Environmental Management, 58*, 534-548. https://doi.org/10.1007/s00267-016-0723-5

Peacock, W. G., Gladwin, H., & Morrow, B. H. (2012). *Hurricane Andrew: Ethnicity, gender and the sociology of disasters.* Routledge.

Peacock, W. G., Killian, C. D., & Bates, F. L. (1987). The effects of disaster damage and housing aid on household recovery following the 1976 Guatemalan earthquake. *International Journal of Mass Emergencies & Disasters, 5*(1), 63-88.

Pearson, J., Jackson, G., & McNamara, K. E. (2023). Climate-driven losses to knowledge systems and cultural heritage: A literature review exploring the impacts on Indigenous and local cultures. *The Anthropocene Review, 10*(2), 343-366. https://doi.org/10.1177/20530196231158708

Peek, L. (2008). Children and disasters: Understanding vulnerability, developing capacities, and promoting resilience—An introduction. *Children Youth and Environments, 18*(1), 1-29.

Peek, L. (2013). Age. In D. S. K. Thomas, B. D. Phillips, W. E. Lovekamp, & A. Fothergill (Eds.), *Social vulnerability to disasters* (2nd ed., pp. 167–198). Boca Raton, FL: CRC Press.

Peek, L., Abramson, D., Cox, R., Fothergill, A., & Tobin, J. (2018). Children and disasters. In H. Rodríguez, W. Donner, & J. E. Trainor (Eds.), *Handbook of disaster research* (2nd ed., pp. 243–262). New York: Springer.

Peet, R., & Watts, M. (Eds.). (1996). *Liberation ecologies: Environment, development, social movements.* Routledge.

Pelling, M. (2010). *Adaptation to climate change: From resilience to transformation*. Routledge.

Pellow, D. N. (2018). *What is critical environmental justice?* Polity Press.

Peñalba, E. H. (2017). Community resilience to climate-related disasters in Bulakan, Bulacan: Implications for disaster management service provision. *The International Journal of Earth & Environmental Sciences, 2*(1), 1-9.

Perkins, P. E. E. (2019). Climate justice, commons, and degrowth. *Ecological Economics, 160*, 183-190. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2019.02.005

Perkiss, S., & Moerman, L. (2020). Hurricane Katrina: Exploring justice and fairness as a sociology of common good(s). *Critical Perspectives on Accounting, 67*, 102022. https://doi.org/10.1016/j.cpa.2018.09.001

Perrow, C., & Pulver, S. (2015). Organizations and markets. In R. E. Dunlap & R. J. Brulle (Eds.), *Climate change and society: Sociological perspectives* (pp. 61-92). Oxford University Press.

Petersen-Rockney, M. (2022). Social risk perceptions of climate change: A case study of farmers and agricultural advisors in northern California. *Global Environmental Change, 75*, 102557. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2022.102557

Peterson, H. L., Zanocco, C., & Giordono, L. (2023). Minors can have major effects: Household hurricane preparation insights from Alabama. *Society & Natural Resources, 36*(8), 909-927. https://doi.org/10.1080/08941920.2023.2238493

Petridou, E., Danielsson, E., Olofsson, A., Lundgren, M., & Große, C. (2019). If crisis or war comes: A study of risk communication of eight European Union member states. *Journal of International Crisis and Risk Communication Research, 2*(2), 207-232. https://doi.org/10.30658/jicrcr.2.2.4

Phillips, B. D. (2015). *Disaster recovery* (2nd ed.). CRC Press. https://doi.org/10.1201/b19328

Phillips, B. D., Jenkins, P., & Enarson, E. (2010). Violence and disaster vulnerability. In B. D. Phillips, D. S. K. Thomas, A. Fothergill, & L. Blinn-Pike (Eds.), *Social vulnerability to disasters* (pp. 279–306). Boca Raton, FL: CRC Press.

Pielke, R. A. (1998). Rethinking the role of adaptation in climate policy. *Global Environmental Change, 8*(2), 159-170. https://doi.org/10.1016/S0959-3780(98)00011-9

Pilkey, O. H., Pilkey, C. O., Pilkey-Jarvis, L. P., Longo, N. J., Pilkey, K. C., Dodson, F. B., & Hayes, H. L. (2024). *Escaping nature: How to survive global climate change*. Duke University Press.

Pill, M. (2022). Towards a funding mechanism for loss and damage from climate change impacts. *Climate Risk Management, 35*, 100391. https://doi.org/10.1016/j.crm.2022.100391

Pisor, A., Lansing, J. S., & Magargal, K. (2023). Climate change adaptation needs a science of culture. *Philosophical Transactions of the Royal Society B, 378*(1889), 20220390. https://doi.org/10.1098/rstb.2022.0390

Polanyi, K. (2001). *The great transformation: The political and economic origins of our time.* Beacon Press.

Poudel, S., Funakawa, S., Shinjo, H., & Mishra, B. (2020). Understanding households' livelihood vulnerability to climate change in the Lamjung district of Nepal. *Environment, Development and Sustainability, 22*(8), 8159-8182. https://doi.org/10.1007/s10668-019-00544-y

Prince, S. E., Muskin, S. E., Kramer, S. J., Huang, S., Blakey, T., & Rappold, A. G. (2024). Smoke on the horizon: leveling up citizen and social science to motivate health protective responses during wildfires. *Humanities and Social Sciences Communications, 11*(1), 1-11. https://doi.org/10.1057/s41599-023-01470-3

Pringle, A., & Robbins, D. (2022). From denial to delay: Climate change discourses in Ireland. *Administration, 70*(3), 59-84. https://doi.org/10.2478/admin-2022-0019

Puig, D., Calliari, E., Hossain, M. F., Bakhtiari, F., & Huq, S. (2019). Loss and damage in the Paris Agreement's transparency framework. Technical University of Denmark, University College London, and Independent University Bangladesh. Copenhagen, London and Dhaka.

Pulwarty, R. S., & Riebsame, W. E. (1997). The political ecology of vulnerability to hurricane-related hazards. In H. F. Diaz & R. S. Pulwarty (Eds.), *Hurricanes: Climate and socioeconomic impacts* (pp. 185-214). Springer-Verlag Berlin Heidelberg.

Punch, K. (2016). *Sosyal araştırmalara giriş: Nicel ve nitel yaklaşımlar* (Z. Etöz, Çev.). Siyasal Kitapevi.

Purwanti, T. S., Syafrial, S., Huang, W. C., Hartono, B., Rahman, M. S., & Putritamara, J. A. (2023). Understanding farmers' adaptation to climate change: A protection motivation theory application. *Cogent Social Sciences, 9*(2), 2282210. https://doi.org/10.1080/23311886.2023.2282210

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.

Quarantelli, E. L. (1996). The future is not the past repeated: Projecting disasters in the 21st century from current trends. *Journal of Contingencies and Crisis Management, 4*(4), 228-240. https://doi.org/10.1111/j.1468-5973.1996.tb00084.x

Radhakrishnan, A., Gupta, J., & Kumar, R. D. (2018). Vulnerability of dairy based livelihoods to climate variability and change: A study of Western Ghat Region-Ratnagiri, Maharashtra, India. *Indian Journal of Animal Research, 52*(9), 1378-1382. https://doi.org/10.18805/ijar.B-780

Radkau, J. (2017). *Doğa ve iktidar: Global bir çevre tarihi* (N. Güder, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Rahman, M. M. (2013). *Assessing natural disaster preparedness and climate change mitigation strategies in the coastal areas of Bangladesh* (Doktora tezi). HKU Theses Online (HKUTO). https://doi.org/10.5353/th_b5131687

Rahman, M. S. (2013). Climate change, disaster and gender vulnerability: A study on two divisions of Bangladesh. *American Journal of Human Ecology, 2*(2), 72-82. https://doi.org/10.11634/216796221706282

Rahman, M., Andriatmoko, N., Saeri, M., Subagio, H., Malik, A., Triastono, J., Oelviani, R., Kilmanun, J., Silva, H., Pesireron, M., Senewe, R., & Yusuf, Y. (2022). Climate disasters and subjective well-being among urban and rural residents in Indonesia. *Sustainability, 14*(6), 3383. https://doi.org/10.3390/su14063383

Rahman, R. (2023). Active inaction: Why the climate crisis is a moral crisis. *Local Environment, 28*(1), 1-7. https://doi.org/10.1080/13549839.2022.2153838

Rankoana, S. A. (2016). Perceptions of climate change and the potential for adaptation in a rural community in Limpopo Province, South Africa. *Sustainability, 8*(8), 672. https://doi.org/10.3390/su8080672

Redclift, M. R., & Woodgate, G. (2010). Constructivism and realism to agnosticism and pragmatism. In M. R. Redclift & G. Woodgate (Eds.), *The international handbook of environmental sociology* (2nd ed., pp. 55-69). Edward Elgar Publishing.

Reid, C. E., Brauer, M., Johnston, F. H., Jerrett, M., Balmes, J. R., & Elliott, C. T. (2016). Critical review of health impacts of wildfire smoke exposure. *Environmental Health Perspectives, 124*(9), 1334-1343. https://doi.org/10.1289/ehp.1409277

Reid, H., Alam, M., Berger, R., Cannon, T., Huq, S., & Milligan, A. (2009). Community-based adaptation to climate change: An overview. *Participatory Learning and Action, 60*(1), 11-33.

Reid, K., Beilin, R., & McLennan, J. (2018). Shaping and sharing responsibility: Social memory and social learning in the Australian rural bushfire landscape. *Society & Natural Resources, 31*(4), 442-456. https://doi.org/10.1080/08941920.2017.1422064

Reidsma, P., Ewert, F., Lansink, A. O., & Leemans, R. (2010). Adaptation to climate change and climate variability in European agriculture: The importance of farm level responses. *European Journal of Agronomy, 32*(1), 91-102. https://doi.org/10.1016/j.eja.2009.06.003

Reliefweb. (2022, Eylül). WFP Pakistan Situation Report, 19 September 2022. https://reliefweb.int/report/pakistan/wfp-pakistan-situation-report-19-september-2022

Reliefweb. (2022, Kasım). NDMA Monsoon 2022 Daily Situation Report No 141 (Dated 1st Nov, 2022). https://reliefweb.int/report/pakistan/ndma-monsoon-2022-daily-situation-report-no-141-dated-1st-nov-2022

Reliefweb. (January 2023). GIEWS Country Brief: Syrian Arab Republic - 11 January 2023. Retrieved from https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/giews-country-brief-syrian-arab-republic-11-january-2023

Restrepo, G. U., Pritchard, B., & Welch, E. (2023). Does the extent of time in drought affect the rate of farm ownership change in a local government area? A sixteen-year assessment of rural land ownership change in New South Wales, Australia. *Journal of Rural Studies, 98*, 11-18. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.08.008

Ribeiro, P. J. G., & Gonçalves, L. A. P. J. (2019). Urban resilience: A conceptual framework. *Sustainable Cities and Society, 50*, 101625. https://doi.org/10.1016/j.scs.2019.101625

Ribot, J. (2017). Cause and response: vulnerability and climate in the Anthropocene. In H. Wittman, M. Peters, & R. Patel (Eds.), *New directions in agrarian political economy* (pp. 27-66). Routledge.

Ritzer, G., & Stepnisky, J. (2014). *Sosyoloji kuramları* (H. Hülür, Çev.). De Ki Basım Yayım.

Robbins, P. (2004). *Political ecology: A critical introduction.* Blackwell.

Roberts, E., & Huq, S. (2015). Coming full circle: The history of loss and damage under the UNFCCC. *International Journal of Global Warming, 8*(2), 141–157. https://doi.org/10.1504/IJGW.2015.071964

Roberts, E., & Pelling, M. (2021). Loss and damage: An opportunity for transformation?. In S. Nalau & B. Schipper (Eds.), *The third pillar of international climate change policy* (pp. 105-118). Routledge.

Roberts, E., & Townsend, L. (2016). The contribution of the creative economy to the resilience of rural communities: Exploring cultural and digital capital. *Sociologia Ruralis, 56*(2), 197-219. https://doi.org/10.1111/soru.12075

Roberts, J. T. (2009). Climate change: Why the old approaches aren't working. In K. Gould & T. Lewis (Eds.), *Twenty lessons in environmental sociology* (pp. 191-208). Oxford University Press.

Rodrigues, R. R., & Shepherd, T. G. (2022). Small is beautiful: Climate-change science as if people mattered. *PNAS Nexus, 1*(1), pgac009. https://doi.org/10.1093/pnasnexus/pgac009

Rogers, A. C. (1997). Vulnerability, health and health care. *Journal of Advanced Nursing, 26*(1), 65-72. https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.1997.1997026065.x

Rogers, S., & Xue, T. (2015). Resettlement and climate change vulnerability: Evidence from rural China. *Global Environmental Change, 35*, 62-69. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2015.07.003

Rolfe, R. E. (2006). Social cohesion and community resilience: A multi-disciplinary review of literature for rural health research. Paper prepared for RURAL Centre, University of Novia Scotia, Canada. Retrieved from https://www.canada.ca/en/public-health/services/reports-publications/chief-public-health-officer-reports-state-public-health-canada/2014-public-health-future/chief-public-health-officer-report-on-state-public-health-in-canada-2014.html

Roque, A., Quimby, B., Breis, A., & Wutich, A. (2021). The Palgrave handbook of climate resilient societies. In R. C. Brears (Ed.), *Climate Resilient Societies* (pp. 1489-1510). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-42462-6_91

Rosa, E. A., Rudel, T. K., York, R., Jorgenson, A. K., & Dietz, T. (2015). The human (anthropogenic) driving forces of global climate change. In R. E. Dunlap & R. J. Brulle (Eds.), *Climate change and society: Sociological perspectives* (pp. 32-60). Oxford University Press.

Rozy, S. A., & Ghosh, S. K. (2020). Application of Anthony Giddens and Ulrich Beck's theories based on sociological study on women's demographic change in Dhaka City. *International Journal of Social, Political and Economic Research, 7*(2), 311-323. https://doi.org/10.46291/IJOSPERvol7iss2pp311-323

Rözer, V., Surminski, S., Laurien, F., McQuistan, C., & Mechler, R. (2023). Multiple resilience dividends at the community level: A comparative study of disaster risk reduction interventions in different countries. *Climate Risk Management, 40*, 100518. https://doi.org/10.1016/j.crm.2023.100518

Ruehr, S. (2022). Beyond the vulnerability/resilience dichotomy: Perceptions of and responses to the climate crisis on Emau, Vanuatu. *Island Studies Journal, 17*(1), 157-176. https://doi.org/10.24043/isj.412

Ruffault, J., Curt, T., Martin-StPaul, N. K., Moron, V., & Trigo, R. M. (2018). Extreme wildfire events are linked to global-change-type droughts in the northern Mediterranean. *Natural Hazards and Earth System Sciences, 18*(3), 847-856. https://doi.org/10.5194/nhess-18-847-2018

Ruffault, J., Curt, T., Moron, V., Trigo, R. M., Mouillot, F., Koutsias, N., ... & Belhadj-Khedher, C. (2020). Increased likelihood of heat-induced large wildfires in the Mediterranean Basin. *Scientific Reports, 10*(1), 13790. https://doi.org/10.1038/s41598-020-70069-z

Ruiz, I., Faria, S. H., & Neumann, M. B. (2020). Climate change perception: Driving forces and their interactions. *Environmental Science & Policy, 108*, 112-120. https://doi.org/10.1016/j.envsci.2020.03.008

Rühlemann, A., & Jordan, J. C. (2021). Risk perception and culture: Implications for vulnerability and adaptation to climate change. *Disasters, 45*(2), 424-452. https://doi.org/10.1111/disa.12436

Ryder, B., & Calliari, E. (2021). How does loss and damage feature in Nationally Determined Contributions? *The Politics of Climate Change Loss and Damage (CCLAD)*. Brussels.

Saadat, M. A., & Islam, A. K. M. S. (2011, January). Impact of climate change on rural livelihood: A case study. In *International Conference on Water & Flood Management (ICWFM-2011)*, Dhaka, Bangladesh.

Sabah. (2020). Kurak ve sıcak hava baldaki rekolteyi yüzde 25 düşürdü. https://www.sabah.com.tr/antalya/2020/10/11/kurak-ve-sicak-hava-baldaki-rekolteyi-yuzde-25-dusurdu

Sadri, A. M., Ukkusuri, S. V., Lee, S., Clawson, R., Aldrich, D., Nelson, M. S., ... & Kelly, D. (2018). The role of social capital, personal networks, and emergency responders in post-disaster recovery and resilience: A study of rural communities in Indiana. *Natural Hazards, 90*, 1377-1406. https://doi.org/10.1007/s11069-018-3090-6

Saja, A. A., Teo, M., Goonetilleke, A., & Ziyath, A. M. (2018). An inclusive and adaptive framework for measuring social resilience to disasters. *International Journal of Disaster Risk Reduction, 28*, 862-873. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2018.03.002

Saldana, J. (2022). Nitel araştırmacılar için kodlama el kitabı (A. Tüfekçi & S. N. Şad, Çev.; 2. baskı). Pegem Akademi.

Salite, D. (2019). Explaining the uncertainty: Understanding small-scale farmers' cultural beliefs and reasoning of drought causes in Gaza Province, Southern Mozambique. *Agriculture and Human Values, 36*(3), 427-441. https://doi.org/10.1007/s10460-019-09927-3

Salleh, A. (2010). From metabolic rift to "metabolic value": Reflections on environmental sociology and the alternative globalization movement. *Organization & Environment, 23*(2), 205-219. https://doi.org/10.1177/1086026610372134

Salleh, A. (2017). *Ecofeminism as politics: Nature, Marx and the postmodern*. Zed Books Ltd. https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=1byrDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT9&dq=ecofeminism+as+politics+salleh&ots=87o4Tm5GEl&sig=7e9KfRelTu4XE8xp2-Zld9A0YKI&redir_esc=y#v=onepage&q=ecofeminism%20as%20politics%20salleh&f=false

San-Miguel-Ayanz, J., Moreno, J. M., & Camia, A. (2013). Analysis of large fires in European Mediterranean landscapes: Lessons learned and perspectives. *Forest Ecology and Management, 294*, 11-22. https://doi.org/10.1016/j.foreco.2012.10.050

Sánchez, A. E. S. (2015). Linking social protection and resilience to climate change: A case study of the conditional cash transfer programme 'Oportunidades' in rural Yucatan, Mexico (Doctoral dissertation, University of Sussex).

Santiago-Gómez, E., & Rodríguez-Rodríguez, C. (2023). Building forest fires resilience, the incorporation of local knowledge into disaster mitigation strategies. *Social Sciences, 12*(7), 420. https://doi.org/10.3390/socsci12070420

Sarıkoç Yıldırım, B. (2018). Yerel iklim değişikliği politikalarında kentsel iklim adaleti: Bursa, İzmir, Karşıyaka ve Nilüfer örnekleri (Yüksek Lisans tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (516355)

Satır, A. (2011). Ülkemizde ve dünyada yaşamdaki kalkınmanın sürdürülebilirliği çerçevesinde iklim değişikliği göstergeleri ve etkileri (Doktora tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (302248)

Saya, M. (2016). Küresel iklim değişikliğinin sektörel düzeyde ve Türkiye tarım sektörü üzerindeki etkilerinin incelenmesi (Yüksek Lisans tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (446097)

Scheffran, J., Marmer, E., & Sow, P. (2012). Migration as a contribution to resilience and innovation in climate adaptation: Social networks and co-development in Northwest Africa. *Applied Geography, 33*, 119-127. https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2011.10.002

Schipper, E. L. F. (2020). Maladaptation: When adaptation to climate change goes very wrong. *One Earth, 3*(4), 409-414. https://doi.org/10.1016/j.oneear.2020.09.014

Schlenker, W., & Lobell, D. B. (2010). Robust negative impacts of climate change on African agriculture. *Environmental Research Letters, 5*(1), 014010. https://doi.org/10.1088/1748-9326/5/1/014010

Schmidt, K. (2019). The meaning of farming beyond being a livelihood strategy: The complex linkages between climate change, agriculture and international migration in Zacatecas, Mexico. *International Review of Sociology, 29*(2), 197-214. https://doi.org/10.1080/03906701.2019.1666180

Schmidt, S., Kemfert, C., & Höppe, P. (2009). The impact of socio-economics and climate change on tropical cyclone losses in the USA. *Regional Environmental Change, 10*(1), 13-26. https://doi.org/10.1007/s10113-008-0082-4

Schnaiberg, A. (1980). *The environment: From surplus to scarcity*. Oxford University Press.

Schneider, S. H., Semenov, S., Patwardhan, A., Burton, I., Magadza, C. H. D., Oppenheimer, M., ... & Yamin, F. (2007). Assessing key vulnerabilities and the risk from climate change. In M. L. Parry, O. F. Canziani, J. P. Palutikof, P. J. van der Linden, & C. E. Hanson (Eds.), *Climate change 2007: Impacts, adaptation and vulnerability* (pp. 779-810). Cambridge University Press.

Schoennagel, T., Balch, J. K., Brenkert-Smith, H., Dennison, P. E., Harvey, B. J., Krawchuk, M. A., ... & Whitlock, C. (2017). Adapt to more wildfire in western North American forests as climate changes. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 114*(18), 4582-4590. https://doi.org/10.1073/pnas.1617464114

Schulken, M., Barlow, N., Cadiou, N., Chertkovskaya, E., Hollweg, M., Plank, C., Regen, L., & Wolf, V. (2022). Introduction: Strategy for the multiplicity of degrowth. In N. Barlow et al. (Eds.), *Degrowth strategy: How to bring about social-ecological transformation* (pp. 1-20). Mayfly Books.

Schuman, S., Dokken, J. V., Van Niekerk, D., & Loubser, R. A. (2018). Religious beliefs and climate change adaptation: A study of three rural South African communities. *Jàmbá: Journal of Disaster Risk Studies, 10*(1), 1-12. https://doi.org/10.4102/jamba.v10i1.444

Schumann III, R. L., Mockrin, M., Syphard, A. D., Whittaker, J., Price, O., Gaither, C. J., ... & Butsic, V. (2020). Wildfire recovery as a "hot moment" for creating fire-adapted communities. *International Journal of Disaster Risk Reduction, 42*, 101354. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2019.101354

Scoones, I., Chibudu, C., Chikura, S., Jeranyama, P., Machaka, D., Machanja, W., Mavedzenge, B., Mombeshora, B., Maxwell, M., Mudziwo, C., Murimbarimba, F., & Zirezera, B. (1996). *Hazards and opportunities: Farming livelihoods in dryland Africa: Lessons from Zimbabwe*. Zed Books.

Scott, A. C. (2018). *Burning planet: The story of fire through time*. Oxford University Press.

Sedova, B., Kalkuhl, M., & Mendelsohn, R. (2020). Distributional impacts of weather and climate in rural India. *Economics of Disasters and Climate Change, 4*, 5-44. https://doi.org/10.1007/s41885-019-00049-3

Sekercioglu, F., Pirrie, D. I., Zheng, Y., & Azfar, A. (2021). Assessing climate change vulnerabilities of Ontario's rural populations. *Journal of Sustainable Development, 14*(4), 91-99. https://doi.org/10.5539/jsd.v14n4p91

Seneviratne, S. I., Zhang, X., Adnan, M., Badi, W., Dereczynski, C., Di Luca, A., Ghosh, S., Iskandar, I., Kossin, J., Lewis, S., Otto, F., Pinto, I., Satoh, M., Vicente-Serrano, S. M., Wehner, M., & Zhou, B. (2021). Weather and climate extreme events in a changing climate. In V. Masson-Delmotte, P. Zhai, A. Pirani, S. L. Connors, C. Péan, S. Berger, N. Caud, Y. Chen, L. Goldfarb, M. I. Gomis, M. Huang, K. Leitzell, E. Lonnoy, J. B. R. Matthews, T. K. Maycock, T. Waterfield, O. Yelekçi, R. Yu, & B. Zhou (Eds.), *Climate change 2021: The physical science basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (pp. 1513–1766). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781009157896.013

Seo, S. N. (2010). A microeconometric analysis of adapting portfolios to climate change: Adoption of agricultural systems in Latin America. *Applied Economic Perspectives and Policy, 32*(3), 489-514. https://doi.org/10.1093/aepp/ppq010

Sesana, E., Gagnon, A. S., Ciantelli, C., Cassar, J., & Hughes, J. J. (2021). Climate change impacts on cultural heritage: A literature review. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change, 12*(4), e710. https://doi.org/10.1002/wcc.710

Sevim, D., Varol, N., & Köseoğlu, O. (2022). Küresel iklim değişikliğinin zeytin yetiştiriciliği ve zeytinyağı üzerine etkileri. *Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 36*(2), 415-432.

Sevim, T., & Somuncu, M. (2018, October). Çifteler ilçesindeki çiftçilerin iklim değişikliğine adaptasyon ve algı düzeyinin belirlenmesi. In *International Geography Symposium on the 30th Anniversary of TUCAUM* (pp. 3-6).

Sharma, H. C. (2014). Climate change effects on insects: Implications for crop protection and food security. *Journal of Crop Improvement, 28*(2), 229-259. https://doi.org/10.1080/15427528.2014.881222

Shokane, A. L. (2016). Indigenous knowledge and social work in the context of climate change and older persons in rural areas. *Indilinga African Journal of Indigenous Knowledge Systems, 15*(2), 105-122.

Shoko Kori, D. (2023). The psychosocial impact of climate change among smallholder farmers: A potential threat to sustainable development. *Frontiers in Psychology, 14*, 1067879. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1067879

Shrestha, R. P., Chaweewan, N., & Arunyawat, S. (2017). Adaptation to climate change by rural ethnic communities of Northern Thailand. *Climate, 5*(3), 57. https://doi.org/10.3390/cli5030057

Shuman, J. K., Balch, J. K., Barnes, R. T., Higuera, P. E., Roos, C. I., Schwilk, D. W., ... & Zhang, X. (2022). Reimagine fire science for the Anthropocene. *PNAS Nexus, 1*(3), pgac115. https://doi.org/10.1093/pnasnexus/pgac115

Shwom, R. L. (2011). A middle range theorization of energy politics: The struggle for energy efficient appliances. *Environmental Politics, 20*(5), 705-726. https://doi.org/10.1080/09644016.2011.608534

Shwom, R. L., McCright, A. M., Brechin, S. R., Dunlap, R. E., Marquart-Pyatt, S. T., & Hamilton, L. C. (2015). Public opinion on climate change. In R. E. Dunlap & R. J. Brulle (Eds.), *Climate change and society: Sociological perspectives* (pp. 269-299). Oxford University Press.

Siddiqi, M. U. A., Giordono, L., Zanocco, C., Stelmach, G., Flora, J., & Boudet, H. (2023). Disaster preparedness and community helping behaviour in the wake of the 2020 Oregon wildfires. *Disasters, 47*(4), 1138-1172. https://doi.org/10.1111/disa.12559

Sietz, D. (2014). Regionalisation of global insights into dryland vulnerability: Better reflecting smallholders' vulnerability in Northeast Brazil. *Global Environmental Change, 25*, 173-185. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2014.01.010

Simpson, N. P., Mach, K. J., Constable, A., Hess, J., Hogarth, R., Howden, M., ... & Trisos, C. H. (2021). A framework for complex climate change risk assessment. *One Earth, 4*(4), 489-501. https://doi.org/10.1016/j.oneear.2021.03.005

Singh, C., Dorward, P., & Osbahr, H. (2016). Developing a holistic approach to the analysis of farmer decision-making: Implications for adaptation policy and practice in developing

countries. *Land Use Policy, 59*, 329-343. https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2016.09.029

Singh, D. P., Mishra, A., & Shaw, P. (2022). Taking cognisance of households' inflation expectations in India. *Reserve Bank of India Working Paper Series, 2*, 2022.

Sinha, M., Sendhil, R., Chandel, B. S., Malhotra, R., Singh, A., Jha, S. K., & Sankhala, G. (2022). Are multidimensional poor more vulnerable to climate change? Evidence from rural Bihar, India. *Social Indicators Research*, 1-27. https://doi.org/10.1007/s11205-022-02934-y

Sirimorok, N., Batiran, K. B., Fisher, M. R., Verheijen, B., Nursaputra, M., & Sahide, M. A. K. (2023). Resettling at the precipice: Deepening vulnerabilities in disaster recovery from upland Sulawesi. *Human Ecology, 51*(4), 737-751. https://doi.org/10.1007/s10745-023-00413-2

Slattery, M. (2012). *Sosyolojide temel fikirler*. (Çev. Ümit Tatlıcan, Gülhan Demiriz ve Özlem Balkız). İstanbul: Sentez.

Sloggy, M. R., Suter, J. F., Rad, M. R., Manning, D. T., & Goemans, C. (2021). Changing opinions on a changing climate: The effects of natural disasters on public perceptions of climate change. *Climatic Change, 174*(1-2), 17. https://doi.org/10.1007/s10584-021-03176-1

Smiley, K. T., Domingue, S. J., Lewis, A. L., McNeese, H., Pellegrin, S. J., & Sandhu, H. (2022). Inequalities and interrelations: The sociology of disasters at a new crossroads. *Sociology Compass, 16*(12), e13008. https://doi.org/10.1111/soc4.13008

Smiley, K. T., Noy, I., Wehner, M. F., Frame, D., Sampson, C. C., & Wing, O. E. (2022). Social inequalities in climate change-attributed impacts of Hurricane Harvey. *Nature Communications, 13*, 3418. https://doi.org/10.1038/s41467-022-31001-4

Smit, B., & Wandel, J. (2006). Adaptation, adaptive capacity and vulnerability. *Global Environmental Change, 16*(3), 282-292. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.03.008

Smit, B., Burton, I., Klein, R. J. T., & Wandel, J. (2000). An anatomy of adaptation to climate change and variability. *Climatic Change, 45*(1), 223-251. https://doi.org/10.1023/A:1005661622966

Smith, A. M., Kolden, C. A., Paveglio, T. B., Cochrane, M. A., Bowman, D. M., Moritz, M. A., ... & Abatzoglou, J. T. (2016). The science of firescapes: Achieving fire-resilient communities. *BioScience, 66*(2), 130-146. https://doi.org/10.1093/biosci/biv182

Smith, N. (1984). *Uneven development.* Blackwell.

Snaibi, W., & Mezrhab, A. (2020). Livestock breeders' adaptation to climate variability and change in Morocco's arid rangelands. In W. Leal Filho, O. Nalau, & J. Handmer (Eds.), *African Handbook of Climate Change Adaptation* (pp. 1853-1873). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-45106-6_72

Snell, C., Anderson, S., & Thomson, H. (2023). If not now, then when? Pathways to embed climate change within social policy. *Social Policy and Society, 22*(4), 675-694. https://doi.org/10.1017/S1474746422000516

Sofa Team, & Doss, C. (2011). The role of women in agriculture. *ESA Working Paper No. 11-02 March 2011*. Agricultural Development Economics Division, The Food and Agriculture Organization of the United Nations.

Sovacool, B. K. (2018). Bamboo beating bandits: Conflict, inequality, and vulnerability in the political ecology of climate change adaptation in Bangladesh. *World Development, 102*, 183-194. https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2017.10.014

Spector, S., Cradock-Henry, N. A., Beaven, S., & Orchiston, C. (2019). Characterising rural resilience in Aotearoa-New Zealand: A systematic review. *Regional Environmental Change, 19*, 543-557. https://doi.org/10.1007/s10113-018-1418-3

Spiers, J. (2000). New perspectives on vulnerability using emic and etic approaches. *Journal of Advanced Nursing, 31*(3), 715-721. https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.2000.01322.x

Springmann, M. (2020). Valuation of the health and climate-change benefits of healthy diets. Background paper for The State of Food Security and Nutrition in the World 2020. *FAO Agricultural Development Economics Working Paper, No. 20-03*. Rome, FAO. https://doi.org/10.4060/cb2496en

Spurk, J. (2023). Kriz mi? Çağdaş toplum ve olası geleceği üzerine sosyolojik düşünceler. In Sosyoloji Derneği (Ed.), *Krizler çağının toplumsal halleri: X. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı* (pp. 1-20). Sosyoloji Derneği.

Stabinsky, D., & Hoffmaister, J. P. (2012). Loss and damage: Defining slow onset events. Briefing paper on loss and damage. Asia and Eastern Europe Regional Meeting, 27-29 August 2012, Bangkok. Third World Network.

Stephens, S. L., Collins, B. M., Fettig, C. J., Finney, M. A., Hoffman, C. M., Knapp, E. E., ... & Wayman, R. B. (2018). Drought, tree mortality, and wildfire in forests adapted to frequent fire. *BioScience, 68*(2), 77-88. https://doi.org/10.1093/biosci/bix146

Stevanović, M., Popp, A., Lotze-Campen, H., Dietrich, J. P., Müller, C., Bonsch, M., ... & Weindl, I. (2016). The impact of high-end climate change on agricultural welfare. *Science Advances, 2*(8), e1501452. https://doi.org/10.1126/sciadv.1501452

Strader, S. M., Ashley, W. S., Pingel, T. J., & Krmenec, A. J. (2017). Projected 21st century changes in tornado exposure, risk, and disaster potential. *Climatic Change, 141*, 301-313. https://doi.org/10.1007/s10584-017-1890-3

Strahan, K., & Watson, S. J. (2019). The protective action decision model: When householders choose their protective response to wildfire. *Journal of Risk Research, 22*(12), 1602-1623. https://doi.org/10.1080/13669877.2018.1517372

Strawderman, M., & Herrmann, L. (2023). Resilience hubs: A climate change resource for vulnerable populations in the United States. In L. Herrmann (Ed.), *The impact of climate change on vulnerable populations* (pp. 62-79). MDPI.

Su Politikaları Derneği. (2020). Kuraklık depremi uyarısı. (Dursun Yıldız) 12 Kasım 2020. https://supolitikalaridernegi.org/2020/11/12/kuraklik-depremi-uyarisi/ (erişim tarihi: 07.01.2022)

Su, Q., Chang, H. S., & Pai, S. E. (2022). A comparative study of the resilience of urban and rural areas under climate change. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 19*(15), 8911. https://doi.org/10.3390/ijerph19158911

Sulser, T. B., Beach, R. H., Wiebe, K. D., Dunston, S., & Fukagawa, N. K. (2021). Disability-adjusted life years due to chronic and hidden hunger under food system evolution with climate change and adaptation to 2050. *The American Journal of Clinical Nutrition, 114*(2), 550-563. https://doi.org/10.1093/ajcn/nqab101

Sultan, B., Defrance, D., & Iizumi, T. (2019). Evidence of crop production losses in West Africa due to historical global warming in two crop models. *Scientific Reports, 9*(1), 12834. https://doi.org/10.1038/s41598-019-49167-0

Sultana, F. (2022). The unbearable heaviness of climate coloniality. *Political Geography, 99*, 102638. https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2022.102638

Surminski, S., Bouwer, L. M., & Linnerooth-Bayer, J. (2016). How insurance can support climate resilience. *Nature Climate Change, 6*(4), 333-334. https://doi.org/10.1038/nclimate2979

Şahin, M., Topal, E., Özsoy, N., & Altunoğlu, E. (2015). İklim değişikliğinin meyvecilik ve arıcılık üzerine etkileri. *Anadolu Doğa Bilimleri Dergisi, 6*(2), 147-154.

Şekercioğlu, S. (2016). Avrupa Birliği iklim değişikliği politikasının oluşumu ve sivil toplum örgütleri. (Doktora Tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (451453)

Şenol, Ş. (2012). *Araştırma ve örnekleme yöntemleri*. Nobel Yayıncılık.

Şentürk, Ü. (2020). Bir çatışma kaynağı olarak afetlerin değişmeye etkisi. In İ. Can (Ed.), *Afet sosyolojisinin içinde* (pp. 111-133). Çizgi Kitabevi.

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü. (2024). *2023 yılı iklim değerlendirmesi*. Ocak 2024.

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü. (2022). *2021 yılı iklim değerlendirmesi*. İklim ve Zirai Meteoroloji Dairesi Başkanlığı Araştırma Dairesi Başkanlığı, Ocak 2022, Ankara.

Talanow, K., Topp, E. N., Loos, J., & Martín-López, B. (2021). Farmers' perceptions of climate change and adaptation strategies in South Africa's Western Cape. *Journal of Rural Studies, 81*, 203-219. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.10.001

Talu, N. (2015). *Türkiye'de iklim değişikliği siyaseti*. Phoenix Yayınevi.

Taraz, V. (2018). Can farmers adapt to higher temperatures? Evidence from India. *World Development, 112*, 205-219. https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2018.08.014

Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü. (2021). *İklim değişikliği ve tarım değerlendirme raporu*. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü Tarımsal Çevre ve Doğal Kaynakları Koruma Daire Başkanlığı.

TARSİM. (2019). Faaliyet raporu. https://www.tarsim.gov.tr/dergilik/dergi/faaliyet-raporlari/2019.pdf (erişim tarihi: 07.01.2022)

Taruvinga, A., Visser, M., & Zhou, L. (2016). Determinants of rural farmers' adoption of climate change adaptation strategies: Evidence from the Amathole district municipality, Eastern Cape Province, South Africa. *International Journal of Environmental Science and Development, 7*(9), 687-692. https://doi.org/10.18178/ijesd.2016.7.9.861

Tedim, F., Leone, V., & McGee, T. K. (2019). *Extreme wildfire events and disasters: Root causes and new management strategies*. Elsevier.

Tefera, E. Y., & Terefe, B. (2023). Rural households' vulnerability to climate variability and adaptation strategies: The case of Begemdir District, Amhara Region, Ethiopia. *Environmental Management*. (Preprint). https://doi.org/10.1007/s00267-023-01755-9

Tekeoğlu, M., Çiftçi, H. A., İşcan, E., & Serin, D. (2017). İklim değişikliğinin gıda fiyatları üzerine etkisi: OECD örneği.

Tekin, E. (2020). Küresel iklim değişikliğinin ülkeler ve bölgeler arası göç üzerine etkisinin ekonomik incelemesi. (Yüksek Lisans Tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (657191)

Tekindal, S. (2021). *Nicel, nitel, karma yöntem araştırma desenleri ve istatistik tasarımı ve yürütülmesi: Eğitim, psikoloji ve sosyoloji alanları için*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Terry, R., & Rai, N. (2023). Amid record drought and food insecurity, East Africa's protracted humanitarian crisis worsens. https://reliefweb.int/report/ethiopia/amid-record-drought-and-food-insecurity-east-africas-protracted-humanitarian-crisis-worsens

Tesfahunegn, G. B., Mekonen, K., & Tekle, A. (2016). Farmers' perception on causes, indicators and determinants of climate change in northern Ethiopia: Implication for developing adaptation strategies. *Applied Geography, 73*, 1-12. https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2016.05.009

Teshome, M. (2016). Rural households' agricultural land vulnerability to climate change in Dembia woreda, Northwest Ethiopia. *Environmental Systems Research, 5*, 1-18. https://doi.org/10.1186/s40068-016-0068-1

Teye, J. K., Yaro, J. A., & Bawakyillenuo, S. (2015). Local farmers' experiences and perceptions of climate change in the Northern Savannah zone of Ghana. *International Journal of Climate Change Strategies and Management, 7*(3), 327-347. https://doi.org/10.1108/IJCCSM-04-2014-0042

The Guardian. (2018). Global warming should be called global heating, says key scientist. https://www.theguardian.com/environment/2018/dec/13/global-heating-more-accurate-to-describe-risks-to-planet-says-key-scientist

Thomas, K., Hardy, R. D., Lazrus, H., Mendez, M., Orlove, B., Rivera-Collazo, I., ... & Winthrop, R. (2019). Explaining differential vulnerability to climate change: A social science review. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change, 10*(2), e565. https://doi.org/10.1002/wcc.565

Thompson, A., & Otto, F. E. (2015). Ethical and normative implications of weather event attribution for policy discussions concerning loss and damage. *Climatic Change, 133*, 439-451. https://doi.org/10.1007/s10584-015-1473-2

Tierney, K. (2019). *Disasters: A sociological approach*. John Wiley & Sons.

Timmerman, P. (1981). Vulnerability resilience and collapse of society: A review of models and possible climatic applications. *Institute for Environmental Studies University of Toronto*. Toronto, Canada.

Tittonell, P., Fernandez, M., El Mujtar, V. E., Preiss, P. V., Sarapura, S., Laborda, L., ... & Cardoso, I. M. (2021). Emerging responses to the COVID-19 crisis from family farming and the agroecology movement in Latin America–A rediscovery of food, farmers and collective action. *Agricultural Systems, 190*, 103098. https://doi.org/10.1016/j.agsy.2021.103098

Tiwari, K. R., Rayamajhi, S., Pokharel, R. K., & Balla, M. K. (2014). Determinants of the climate change adaptation in rural farming in Nepal Himalaya. *International Journal of Multidisciplinary and Current Research, 2*(March/April), 234-240.

Tobias, J. K., & Richmond, C. A. (2014). "That land means everything to us as Anishinaabe….": Environmental dispossession and resilience on the North Shore of Lake Superior. *Health & Place, 29*, 26-33. https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2014.05.008

Tofu, D. A., Haile, F., & Tolossa, T. (2023). Livelihood vulnerability and socio-economic determinants of households to climate change-induced recurrent drought in Ethiopia. *GeoJournal, 88*(5), 5043-5067. https://doi.org/10.1007/s10708-023-10699-2

Tohidimoghadam, A., PourSaeed, A., Bijani, M., & Samani, R. E. (2023). Rural sustainable livelihood resilience to climate change: A strategic analysis. *Environmental and Sustainability Indicators, 20*, 100292. https://doi.org/10.1016/j.indic.2023.100292

Tologbonse, E. B., Iyiola-Tunji, A. O., Issa, F. O., Jaliya, M. M., Daudu, C. K., Adedokun, I. K., & Okoro, B. I. (2011). Assessment of climate change adaptive strategies in small ruminant production in rural Nigeria. *Journal of Agricultural Extension, 15*(2), 31-39. https://doi.org/10.4314/jae.v15i2.3

Topgül, S. (2012). Kadin ve doğa ilişkisi: Ekofeminizm. *Sosyoloji Dergisi, (27)*, 71-83. https://dergipark.org.tr/en/pub/sosder/issue/40999/495422

Toussaint, P., & Martinez Blanco, A. (2020). A human rights-based approach to loss and damage under the climate change regime. *Climate Policy, 20*(6), 743-757. https://doi.org/10.1080/14693062.2019.1662322

Tramblay, Y., Koutroulis, A., Samaniego, L., Vicente-Serrano, S. M., Volaire, F., Boone, A., ... & Polcher, J. (2020). Challenges for drought assessment in the Mediterranean region under future climate scenarios. *Earth-Science Reviews, 210*, 103348. https://doi.org/10.1016/j.earscirev.2020.103348

Tran, T. A., Rigg, J., Taylor, D., Miller, M. A., Pittock, J., & Le, P. T. (2022). Social memory in the Mekong's changing floodscapes: Narratives of agrarian communities' adaptation. *Human Ecology, 50*(5), 879-893. https://doi.org/10.1007/s10745-022-00340-8

Treisman, R. (2022, September 1). Officials and volunteers struggle to respond to catastrophic flooding in Pakistan. NPR. https://www.nprillinois.org/2022-09-01/officials-and-volunteers-struggle-to-respond-to-catastrophic-flooding-in-pakistan

Trenberth, K. E., Cheng, L., Jacobs, P., Zhang, Y., & Fasullo, J. (2018). Hurricane Harvey links to ocean heat content and climate change adaptation. *Earth's Future, 6*(5), 730-744. https://doi.org/10.1029/2018EF000825

Trenberth, K. E., Dai, A., Van Der Schrier, G., Jones, P. D., Barichivich, J., Briffa, K. R., & Sheffield, J. (2014). Global warming and changes in drought. *Nature Climate Change, 4*(1), 17-22. https://doi.org/10.1038/nclimate2067

Trinh, T. Q., Rañola Jr, R. F., Camacho, L. D., & Simelton, E. (2018). Determinants of farmers' adaptation to climate change in agricultural production in the central region of Vietnam. *Land Use Policy, 70*, 224-231. https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2017.10.023

Truelove, H. B., Carrico, A. R., & Thabrew, L. (2015). A socio-psychological model for analyzing climate change adaptation: A case study of Sri Lankan paddy farmers. *Global Environmental Change, 31*, 85-97. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2014.12.010

Tsai, C. H., Wu, T. C., Wall, G., & Linliu, S. C. (2016). Perceptions of tourism impacts and community resilience to natural disasters. *Tourism Geographies, 18*(2), 152-173. https://doi.org/10.1080/14616688.2016.1149875

Tschakert, P., & Machado, M. (2012). Gender justice and rights in climate change adaptation: Opportunities and pitfalls. *Ethics and Social Welfare, 6*(3), 275-289. https://doi.org/10.1080/17496535.2012.704929

Tschakert, P., Barnett, J., Ellis, N., Lawrence, C., Tuana, N., New, M., ... & Pannell, D. (2017). Climate change and loss, as if people mattered: Values, places, and experiences. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change, 8*(5), e476. https://doi.org/10.1002/wcc.476

Tschakert, P., Ellis, N. R., Anderson, C., Kelly, A., & Obeng, J. (2019). One thousand ways to experience loss: A systematic analysis of climate-related intangible harm from around the world. *Global Environmental Change, 55*, 58-72. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2018.11.006

Tuel, A., & Eltahir, E. A. B. (2020). Why is the Mediterranean a climate change hot spot? *Journal of Climate, 33*(14), 5829-5843. https://doi.org/10.1175/JCLI-D-19-0910.1

Tuğaç, Ç. (2019). Kentsel dirençlilik perspektifinden yerel yönetimlerin görevleri ve sorumlulukları. *İdealkent, 10*(28), 984-1019. https://doi.org/10.31198/idealkent.532234

Turco, M., Jerez, S., Augusto, S., Tarín-Carrasco, P., Ratola, N., Jiménez-Guerrero, P., & Trigo, R. M. (2019). Climate drivers of the 2017 devastating fires in Portugal. *Scientific Reports, 9*(1), 13886. https://doi.org/10.1038/s41598-019-50281-2

Turner, M. D. (2016). Climate vulnerability as a relational concept. *Geoforum, 68*, 29-38. https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2016.01.011

Türkeş, M. (2008). İklim değişikliği ve küresel ısınma olgusu: Bilimsel değerlendirme. In E. Karakaya (Ed.), *Küresel ısınma ve Kyoto Protokolü: İklim değişikliğinin bilimsel, ekonomik ve politik analizi* (pp. 1-22). Bağlam Yayıncılık.

Türkeş, M. (2014). Impacts of the climate change on agricultural food security, traditional knowledge and agroecology. *Turkish Journal of Agriculture: Food Science and Technology, 2*, 71-85. https://doi.org/10.24925/turjaf.v2i2.71-85.154

Türkeş, M. (2017). Türkiye'nin iklimsel değişkenlik ve sosyo-ekolojik göstergeler açısından kuraklıktan etkilenebilirlik ve risk çözümlemesi. *Ege Coğrafya Dergisi, 26*(2), 47-70.

Türkeş, M. (2017). Türkiye'nin iklimsel değişkenlik ve sosyo-ekolojik göstergeler açısından kuraklıktan etkilenebilirlik ve risk çözümlemesi. *Ege Coğrafya Dergisi, 26*(2), 47-70. https://doi.org/10.51800/egd.760968

Türkeş, M. (2022). IPCC'nin yeni yayımlanan iklim değişikliğinin etkileri, uyum ve etkilenebilirlik raporu bize neler söylüyor? *Resilience, 6*(1), 197-207.

Türkeş, M. T. (2020). İklim değişikliğinin tarımsal üretim ve gıda güvenliğine etkileri: Bilimsel bir değerlendirme. *Ege Coğrafya Dergisi, 29*(1), 125-149. https://doi.org/10.51800/egd.761064

Türkeş. M., & Tolunay, D. (2023). İklim Değişikliği ve Orman Yangınları. In A. Kavgacı & M. A. Başararan (Eds.), *Orman yangınları* (pp. 46-68). Ankara.

Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri. (2023). 2022 faaliyet raporu. https://www.tarimkredi.org.tr/media/a0gfbz0q/faaliyet_raporu_2023.pdf

TÜSİAD. (2020). *İklim değişikliği etkisi altında tarımsal ürün arzının sürdürülebilirliği* (B. Karapınar, G. Özertan, T. Tanaka, A. N. An, & M. T. Turp, Eds.). İstanbul.

Tütüncü, Ö. (2008). Küresel iklim değişikliğinin işletme stratejileri üzerindeki etkileri ve bir uygulama. (Yüksek Lisans Tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. (231320).

UN News Centre. (2017, February). Tackling hunger crises in South Sudan, Somalia, Nigeria and Yemen requires $4.4 billion. http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=56223#.WMK_pjvyi00 (erişim tarihi: 07.01.2022)

UN. (2019). *World urbanization prospects 2018: Highlights*. UN Department of Economic and Social Affairs. https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-Highlights.pdf

UN. (2022). Global impact of the war in Ukraine: Billions of people face the greatest cost-of-living crisis in a generation. *UN Global Crisis Response Group on Food, Energy and Finance*.

UNEP (United Nations Environment Programme). (2022). *Spreading like wildfire—the rising threat of extraordinary landscape fires*. UNEP Rapid Response Assessment. Nairobi: United Nations Environment Programme. https://www.unep.org/resources/report/spreading-wildfire-rising-threat-extraordinary-landscape-fires

UNEP-CCC. (2020). *Emission gap report*. UNEP Copenhagen Climate Centre (UNEP-CCC).

UNEP/MAP. (2016). Background document to the regional climate change adaptation framework. (21 December 2015) Doc. No: UNEP(DEPI)/MED IG.22/Inf.11. https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/6107/16ig22_inf11_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y (erişim tarihi: 07.01.2022)

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (2021). *GAR special report on drought 2021*. Geneva.

Urama, K., & Ozor, N. (2011). Agricultural innovations for climate change adaptation and food security in Western and Central Africa. *Agro-Science, 10*(1).

Urry, J. (2009). Sociology and climate change. *The Sociological Review, 57*(2_suppl), 84-100. https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2010.01889.x

Urry, J. (2015). Climate change and society. In J. Holmwood & J. Scott (Eds.), *Why the social sciences matter* (pp. 45-59). Palgrave Macmillan.

Uysal Oğuz, C. (2009). İklim değişikliğinin ekolojik bir süreç olarak küresel ölçekte incelenmesi. (Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya).

Uysal Oğuz, C. (2017). Inuit halkı ve iklim değişikliği. *Küresel Bakışla Kutup Çağı, 3*, 111-131.

Uysal Oğuz, C., & Ilık Bilben, M. S. (2020). İklim adaleti tartışmalarına güncel bir bakış. In H. Sağır (Ed.), *Ekolojik kriz ve küresel çevre politikaları* (pp. 195-221). BETA Yayınları.

Van de Velde, K., & Holemans, D. (2020). Adil ve sağlıklı gıda. Avrupa Yeşil Vakfı Ulusötesi Projesi Tartışma Dokümanı. Green European Foundation.

Van der Geest, K., & Warner, K. (2015). Vulnerability, coping and loss and damage from climate events. In S. L. Cutter (Ed.), *Hazards, risks, and disasters in society* (pp. 121-144). Academic Press.

van Oldenborgh, G. J., Krikken, F., Lewis, S., Leach, N. J., Lehner, F., Saunders, K. R., ... & Otto, F. E. (2020). Attribution of the Australian bushfire risk to anthropogenic climate

change. *Natural Hazards and Earth System Sciences Discussions, 2020*, 1-46. https://doi.org/10.5194/nhess-2020-69

van Schie, D., McNamara, K. E., Yee, M., Mirza, A. B., Westoby, R., Nand, M. M., ... & Huq, S. (2023). Valuing a values-based approach for assessing loss and damage. *Climate and Development*, 1-8. https://doi.org/10.1080/17565529.2023.2208877

Van Valkengoed, A. M., & Steg, L. (2019). Meta-analyses of factors motivating climate change adaptation behaviour. *Nature Climate Change, 9*(2), 158-163. https://doi.org/10.1038/s41558-018-0371-y

Vanhala, L., Robertson, M., & Calliari, E. (2022). The knowledge politics of climate change loss and damage across scales of governance. In A. Jordan & V. Gravey (Eds.), *Trajectories in environmental politics* (pp. 138-157). Routledge.

Venkatappa, M., Sasaki, N., Han, P., & Abe, I. (2021). Impacts of droughts and floods on croplands and crop production in Southeast Asia–An application of Google Earth Engine. *Science of the Total Environment, 795*, 148829. https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2021.148829

Verkerk, P. J., Costanza, R., Hetemäki, L., Kubiszewski, I., Leskinen, P., Nabuurs, G. J., ... & Palahí, M. (2020). Climate-smart forestry: The missing link. *Forest Policy and Economics, 115*, 102164. https://doi.org/10.1016/j.forpol.2020.102164

Vermeulen, S. J., Campbell, B. M., & Ingram, J. S. I. (2012). Climate change and food systems. *Annual Review of Environment and Resources, 37*, 195-222. https://doi.org/10.1146/annurev-environ-020411-130608

Versey, H. S. (2021). Missing pieces in the discussion on climate change and risk: Intersectionality and compounded vulnerability. *Policy Insights from the Behavioral and Brain Sciences, 8*(1), 67-75. https://doi.org/10.1177/2372732221995296

Vicente-Serrano, S. M., Quiring, S. M., Peña-Gallardo, M., Yuan, S., & Domínguez-Castro, F. (2020). A review of environmental droughts: Increased risk under global warming? *Earth-Science Reviews, 201*, 102953. https://doi.org/10.1016/j.earscirev.2019.102953

Vickery, J. (2017). Using an intersectional approach to advance understanding of homeless persons' vulnerability to disaster. *Environmental Sociology, 4*(1), 136-147. https://doi.org/10.1080/23251042.2017.1408549

Villaverde Canosa, I., Ford, J., Paavola, J., & Burnasheva, D. (2024). Community risk and resilience to wildfires: Rethinking the complex human–climate–fire relationship in high-latitude regions. *Sustainability, 16*(3), 957. https://doi.org/10.3390/su16030957

Voigt, C. (2008). State responsibility for climate change damages. *Nordic Journal of International Law, 77*(1-2), 1-22. https://doi.org/10.1163/157181008X292102

Von Hagen, L., Schulte, B. A., Dunning, K., Steury, T. D., Githiru, M., Zohdy, S., & Lepczyk, C. A. (2023). Farmer attitudes on climate change, farming practices, and livelihood threats, and the impact to conservation in the Kasigau Wildlife Corridor, Kenya. *Human Ecology, 51*(4), 685-697. https://doi.org/10.1007/s10745-023-00420-3

Voss, M. (2008). The vulnerable can't speak: An integrative vulnerability approach to disaster and climate change research. *Behemoth: A Journal on Civilisation, 1*, 39-56. https://doi.org/10.6094/behemoth.2008.1.6

Walker, B., & Salt, D. (2012). *Resilience thinking: Sustaining ecosystems and people in a changing world*. Island Press.

Walker, H. M., Culham, A., Fletcher, A. J., & Reed, M. G. (2019). Social dimensions of climate hazards in rural communities of the global North: An intersectionality framework. *Journal of Rural Studies, 72*, 1-10. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.06.012

Walker, H. M., Reed, M. G., & Fletcher, A. J. (2021). Applying intersectionality to climate hazards: A theoretically informed study of wildfire in northern Saskatchewan. *Climate Policy, 21*(2), 171-185. https://doi.org/10.1080/14693062.2020.1846739

Walker, R. A. (1973). Wetland preservation and management on Chesapeake Bay: The role of science in natural resource policy. *Coastal Zone Management Journal, 1*(1), 75–101.

Walker, R. A. (1974). Wetland preservation and management: A rejoinder – Economics, science, and beyond. *Coastal Zone Management Journal, 1*(2), 227–233.

Wall, E., & Marzall, K. (2006). Adaptive capacity for climate change in Canadian rural communities. *Local Environment, 11*(4), 373-397. https://doi.org/10.1080/13549830600785506

Wallace, R. A., & Wolf, A. (2004). *Çağdaş sosyoloji kuramları* (L. Elburuz & R. Ayas, Çev.). İzmir: Punto Yay.

Wallemacq, P., & House, R. (2018). *Economic losses, poverty, and disasters: 1998–2017*. Centre for Research on the Epidemiology of Disasters and United Nations Office for Disaster Risk Reduction.

Walshe, R. A., Chang Seng, D., Bumpus, A., & Auffray, J. (2018). Perceptions of adaptation, resilience and climate knowledge in the Pacific: The cases of Samoa, Fiji and Vanuatu. *International Journal of Climate Change Strategies and Management, 10*(2), 303-322. https://doi.org/10.1108/IJCCSM-03-2017-0060

Wang, Y., Wen, S., Li, X., Thomas, F., Su, B., Wang, R., & Jiang, T. (2016). Spatiotemporal distributions of influential tropical cyclones and associated economic losses in China in 1984–2015. *Natural Hazards, 84*, 2009-2030. https://doi.org/10.1007/s11069-016-2539-7

Wang, Z., Xu, N., Wei, W., & Zhao, N. (2020). Social inequality among elderly individuals caused by climate change: Evidence from the migratory elderly of mainland China. *Journal of Environmental Management, 272*, 111079. https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2020.111079

Wapner, P. (2014). Climate suffering. *Global Environmental Politics, 14*(2), 1-6. https://doi.org/10.1162/GLEP_a_00234

Warren, K. J., Warren, K., & Erkal, N. (Eds.). (1997). *Ecofeminism: Women, culture, nature*. Indiana University Press. https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=CELoA2k7gIYC&oi=fnd&pg=PP1&dq=ecofeminism&ots=GrPWXGFWCE&sig=FqTPXXTeMZaukvL5dK6jjfhoCLk&redir_esc=y#v=onepage&q=ecofeminism&f=false

Wasko, C., Sharma, A., & Pui, A. (2021). Linking temperature to catastrophe damages from hydrologic and meteorological extremes. *Journal of Hydrology, 602*, 126731. https://doi.org/10.1016/j.jhydrol.2021.126731

Watts, M. (2013). Toward a political ecology of environmental security. In R. Floyd & R. Matthew (Eds.), *Environmental security* (pp. 82–102). Routledge.

Watts, M. J. (1983a). On the poverty of theory: Natural hazards research in context. In K. Hewitt (Ed.), *Interpretations of calamity: From the viewpoint of human ecology* (pp. 231–262). Allen & Unwin.

Watts, M. J. (1983b). *Silent violence: Food, famine, and peasantry in Northern Nigeria.* University of California Press.

Watts, M. J. (2015). Now and then: The origins of political ecology and the rebirth of adaptation as a form of thought. In T. Perreault, G. Bridge, & J. McCarthy (Eds.), *The Routledge handbook of political ecology* (pp. 19-50). Routledge.

WEF. (2024). *The Global Risk Report 2024. 19th Edition Insight Report*. https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2024/

Weil, F., Lee, M. R., & Shihadeh, E. S. (2012). The burdens of social capital: How socially-involved people dealt with stress after Hurricane Katrina. *Social Science Research, 41*(1), 110-119. https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2011.07.006

Wescoat, J. L., Jr. (2015). Political ecology of risk, hazards, vulnerability, and capacities. In T. Perreault, G. Bridge, & J. McCarthy (Eds.), *The Routledge handbook of political ecology* (pp. 293-302). Routledge.

Westoby, R., Clissold, R., McNamara, K. E., Latai-Niusulu, A., & Chandra, A. (2022). Cascading loss and loss risk multipliers amid a changing climate in the Pacific Islands. *Ambio, 51*(5), 1239-1246. https://doi.org/10.1007/s13280-021-01653-5

Wewerinke-Singh, M., & Salili, D. H. (2020). Between negotiations and litigation: Vanuatu's perspective on loss and damage from climate change. *Climate Policy, 20*(6), 681-692. https://doi.org/10.1080/14693062.2020.1745737

Wheeler, T., & Von Braun, J. (2013). Climate change impacts on global food security. *Science, 341*(6145), 508-513. https://doi.org/10.1126/science.1239402

White, D., Rudy, A., & Gareau, B. (2017). *Environments, natures and social theory: Towards a critical hybridity*. Bloomsbury Publishing.

Whittaker, J., Handmer, J., & Mercer, D. (2012). Vulnerability to bushfires in rural Australia: A case study from East Gippsland, Victoria. *Journal of Rural Studies, 28*(2), 161-173. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2011.11.002

WHO. (2023). *Protecting maternal, newborn and child health from the impacts of climate change: Call for action*. World Health Organization.

Wiebe, K., Robinson, S., & Cattaneo, A. (2019). Climate change, agriculture and food security. *Sustainable Food and Agriculture*. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-812134-4.00019-1

Wiest, S. L., Raymond, L., & Clawson, R. A. (2015). Framing, partisan predispositions, and public opinion on climate change. *Global Environmental Change, 31*, 187-198. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2014.12.006

Wilbanks, T. J., & Kates, R. W. (2013). Beyond adapting to climate change: Embedding adaptation in responses to multiple threats and stresses. In M. T. J. Liverman, K. O'Brien, & D. S. Gibbons (Eds.), *Geography of Climate Change* (pp. 6-15). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203593795-3

Wilhite, D. A. (2000). *Drought: A global assessment Vol I and II*. Routledge Hazards and Disasters Series.

Williams, A. P., Abatzoglou, J. T., Gershunov, A., Guzman-Morales, J., Bishop, D. A., Balch, J. K., & Lettenmaier, D. P. (2019). Observed impacts of anthropogenic climate change on wildfire in California. *Earth's Future, 7*(8), 892-910. https://doi.org/10.1029/2019EF001210

Wilson, G. A. (2015). Community resilience and social memory. *Environmental Values, 24*(2), 227-257. https://doi.org/10.3197/096327115X14228614215644

Wisner, B., Blaikie, P., Cannon, T., & Davis, I. (2004). *At risk: Natural hazards, people's vulnerability and disasters*. Routledge.

Wisner, B., Gaillard, J. C., & Kelman, I. (Eds.). (2012). *The Routledge handbook of hazards and disaster risk reduction* (pp. 875). Routledge.

WMO. (2020). *State of the Global Climate 2020-Provisional Report*. https://library.wmo.int/doc_num.php?explnum_id=10444 (erişim tarihi: 07.01.2022)

WMO. (2021). *Atlas of Mortality and Economic Losses from Weather, Climate and Water Extremes (1970–2019)*. WMO-No. 1267. https://reliefweb.int/report/world/atlas-mortality-and-economic-losses-weather-climate-and-water-extremes-1970-2019

Wodon, Q., Liverani, A., Joseph, G., & Bougnoux, N. (Eds.). (2014). *Climate change and migration: Evidence from the Middle East and North Africa*. World Bank Studies.

Wolf, E. (1972). Ownership and political ecology. *Anthropological Quarterly, 45*(3), 201–205.

Wong-Parodi, G., & Feygina, I. (2020). Understanding and countering the motivated roots of climate change denial. *Current Opinion in Environmental Sustainability, 42*, 60-64. https://doi.org/10.1016/j.cosust.2019.11.008

Wong-Parodi, G., & Garfin, D. R. (2022). Hurricane adaptation behaviors in Texas and Florida: Exploring the roles of negative personal experience and subjective attribution to climate change. *Environmental Research Letters, 17*(3), 034033. https://doi.org/10.1088/1748-9326/ac4d95

World Bank. (2017). *Beyond Scarcity: Water Security in the Middle East and North Africa*. MENA Development Series. World Bank, Washington, DC. License: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO. https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/62f75eb4-5488-50dc-9bb5-b54b12a32ac0

World Bank. (2022). *GFDRR Annual Report 2022: Bringing Resilience to Scale* (English). Washington, D.C.: World Bank Group. http://documents.worldbank.org/curated/en/099904102272326411/IDU0242fa9a607c8804e9a0b0d404a431f9a65a9

World Bank. (2022). *Pakistan: Flood Damages and Economic Losses Over USD 30 Billion and Reconstruction Needs Over USD 16 Billion - New Assessment*. https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/10/28/pakistan-flood-

damages-and-economic-losses-over-usd-30-billion-and-reconstruction-needs-over-usd-16-billion-new-assessme

World Food Programme (WFP) & Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). (2022). *Hunger Hotspots: FAO-WFP Early Warnings on Acute Food Insecurity – October 2022 to January 2023 Outlook*. https://www.wfp.org/publications/hunger-hotspots-fao-wfp-early-warnings-acute-food-insecurity-october-2022-january-2023

World Meteorological Association. (2023). *State of the Global Climate 2022*.

Wreford, A., & Adger, W. N. (2010). Adaptation in agriculture: Historic effects of heat waves and droughts on UK agriculture. *International Journal of Agricultural Sustainability, 8*(4), 278-289. https://doi.org/10.3763/ijas.2010.0484

WRI. (2021). *COP26 Key Outcomes UN Climate Talks Glasgow*. https://www.wri.org/insights/cop26-key-outcomes-un-climate-talks-glasgow

WRI. (2022). *COP27: Key Takeaways and What's Next*. World Resources Institute. https://www.wri.org/insights/cop27-key-outcomes-un-climate-talks-sharm-el-sheikh

WRI. (2023). *IPCC AR6 Synthesis Report Climate Change Findings*. https://www.wri.org/insights/2023-ipcc-ar6-synthesis-report-climate-change-findings

WRI. (2023). *This Interactive Chart Shows Changes in the World's Top 10 Emitters*. https://www.wri.org/insights/interactive-chart-shows-changes-worlds-top-10-emitters

WRI. (2024). *What is "Loss and Damage" from Climate Change? 8 Key Questions, Answered*. https://www.wri.org/insights/loss-damage-climate-change

Wright, E. O. (2010). *Envisioning real utopias*. Verso.

Wright, H., & Chandani, A. (2014). Gender in scaling up community-based adaptation to climate change. In E. L. F. Schipper, J. Ayers, H. Reid, S. Huq, & A. Rahman (Eds.), *Community based adaptation: Scaling it up* (pp. 231-249). Routledge.

Wu, J., Kim, H., & Skidmore, M. (2018). Economic development and declining vulnerability to climate-related disasters in China. *Environmental and Resource Economics, 69*(1), 1-22. https://doi.org/10.1007/s10640-017-0180-5

WWF. (2014). *Türkiye'nin Su Ayak İzi Raporu: Su, Üretim ve Uluslararası Ticaret İlişkisi*. Ofset Yapımevi, İstanbul. http://awsassets.wwftr.panda.org/downloads/su_ayak_izi_raporweb.pdf

Xu, C., Kohler, T. A., Lenton, T. M., Svenning, J. C., & Scheffer, M. (2020). Future of the human climate niche. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 117*(21), 11350-11355. https://doi.org/10.1073/pnas.1910114117

Xu, J., Liu, W., Li, J., Li, C., & Feldman, M. (2022). Disaster resettlement and adaptive capacity among rural households in China. *Society & Natural Resources, 35*(3), 245-259. https://doi.org/10.1080/08941920.2021.2004243

Yavuz, V., Çavuş, P. C., & Özen, C. (2015, April). Türkiye'de hortum vakalarının zamansal ve mekansal analizi. In *VII. Atmospheric Science Symposium*, Istanbul, Turkey.

Yaylalı, B. (2009). Sürdürülebilir kalkınma sürecinde iklim değişikliği, diğer çevre sorunlarıyla etkileşimi ve Türkiye analizi. (Yüksek Lisans Tezi, Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi). (250263).

Yıldırım, K. (2017). Yerel iklim değişikliği yönetişimi: Türkiye büyükşehir belediyeler örneği. (Doktora Tezi, Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi). (454705).

Yılmaz, Cevdet. "Risk Toplumu ve Güvensiz Dünya İmgesinin Epistemolojik Kaynakları." *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 12, 2005, pp. 161-175.

Yiğit, E. (2022). Neoliberal Küreselleşme Sürecinde Borçlanma Ağları ve Borçlanma Örüntüleri Bağlamında Türkiye'de Köylü Çiftçiler. Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, 12, 273-298.

Yimam, D. A., & Holvoet, N. (2023). Assessing climate change vulnerability of smallholder farmers in northwest Ethiopia: Application of a household intrinsic vulnerability index. *International Journal of Climate Change Strategies and Management, 15*(4), 537-560. https://doi.org/10.1108/IJCCSM-09-2022-0091

Yin, J., Gentine, P., Zhou, S., Sullivan, S. C., Wang, R., Zhang, Y., & Guo, S. (2018). Large increase in global storm runoff extremes driven by climate and anthropogenic changes. *Nature Communications, 9*(1), 4389. https://doi.org/10.1038/s41467-018-06765-2

Yin, R. K. (2017). *Durum Çalışması Araştırması Uygulamaları* (İ. Günbayı, Çev.). Nobel Akademik Yayıncılık.

Yoo, S. H., & Agadjanian, V. (2024). Drought and migration: A case study of rural Mozambique. *Population and Environment, 46*(1), 3. https://doi.org/10.1007/s11111-023-00402-6

York, R., Rosa, E. A., & Dietz, T. (2010). Ecological modernization theory: Theoretical and empirical challenges. In M. R. Redclift & G. Woodgate (Eds.), *The international handbook of environmental sociology* (pp. 77-90). Edward Elgar Publishing.

Yüksel, A. (2021). Türkiye'de iklim değişikliğinin yerel yönetimler üzerindeki etkisinin mekânsal veri analizi ile modellenmesi. (Yüksek Lisans Tezi, Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi). (691071).

Zamasiya, B., Nyikahadzoi, K., & Mukamuri, B. B. (2021). Drivers of level of adaptation to climate change in smallholder farming systems in Southern Africa: A multilevel modeling approach. In W. Leal Filho (Ed.), *African Handbook of Climate Change Adaptation* (pp. 213-224). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-42091-8_66

Zeren, G., Tan, J., Zhang, Q., & Qiuying, B. (2023). Rebuilding rural community cooperative institutions and their role in herder adaptation to climate change. *Climate Policy, 23*(4), 522-537. https://doi.org/10.1080/14693062.2023.2174410

Zhai, P., Yuan, Y., Yu, R., & Guo, J. (2018). Climate change and sustainable development for cities. *Chinese Science Bulletin, 64*(19), 1995-2001. https://doi.org/10.1360/N972018-00725

Zheng, Y., & Dallimer, M. (2016). What motivates rural households to adapt to climate change? *Climate and Development, 8*(2), 110-121. https://doi.org/10.1080/17565529.2015.1085360

Zickgraf, C. (2019). Keeping people in place: Political factors of (im)mobility and climate change. *Social Sciences, 8*(8), 228. https://doi.org/10.3390/socsci8080228

Zscheischler, J., Martius, O., Westra, S., Bevacqua, E., Raymond, C., Horton, R. M., ... & Vignotto, E. (2020). A typology of compound weather and climate events. *Nature Reviews Earth & Environment, 1*(7), 333-347. https://doi.org/10.1038/s43017-020-0060-z

Zubair, A., Mehdie, Z. A., Batool, I., Malik, G. A., & Aziz, A. (2022). Impacts of climate change on rural livelihoods of Muzaffargarh farming community, Punjab, Pakistan. *Climate Policy*. https://doi.org/10.1080/14693062.2022.2038795

Žurovec, O., Čadro, S., & Sitaula, B. K. (2017). Quantitative assessment of vulnerability to climate change in rural municipalities of Bosnia and Herzegovina. *Sustainability, 9*(7), 1208. https://doi.org/10.3390/su9071208

EK-1 İKLİM AFETLERİNDEN VE SAHA ÇALIŞMASINDAN GÖRSELLER[7]

MANAVGAT-YANGIN GÖRSELLERİ

SAAT: 12:06

[7] Saha çalışmasına ilişkin fotoğrafların tamamı ve afetlere ilişkin fotoğrafların bazıları araştırmacı tarafından çekilmiştir. Afetlere ilişkin diğer fotoğraflar ise araştırma süresince katılımcılardan, muhtarlardan, anahtar kişilerden ve kilit kurum temsilcilerinden elde edilmiş ve izinleri dahilinde tezde yer verilmiştir. Ayrıca görsellerde bazı katılımcılara da rızaları alınarak yer verilmiştir.

Saat: 12.30

Yangından Bir Görsel

Yanan Evler

Yangın Söndürme Çalışmaları

Orman Yangınından Bir Görsel

Yangın Söndürme Çalışmaları

Yangın Söndürme Çalışmaları

Orman Yangınından Bir Görsel

Katılımcıların “günlerce güneş doğmadı” tasviriyle kastettikleri durum

Yanan yapılar

Yanan Ormanlık Alanlar

Yanan Ormanlık Alanlar

Yanan yapılar

Yanmakta Olan Köyler ve Ormanlar

Yanmakta Olan Köyler ve Ormanlar

Yanan Tarım Alanları

Yanan Yapılar

Yanan Ormanlık Alanlar

Yanan Ormanlık Alanlar

SİLVİKÜLTÜR FAALİYETLERİ
NARAS / 34 nolu bölme yanık saha

MANAVGAT-SAHA GÖRSELLERİ

Afetzedenin Geçici Olarak Kiraladığı Kendi Köyünde Bir Ev

Yeni Yapılan Evler

Yeni Yapılan Evler

Yeni Yapılan Evler

Yeni Yapılan Evler

Yeni Yapılan Evler

Yeni Yapılan Evler

Köy Kriz ve Koordinasyon İrtibat Bürosu

Bir Afetzedenin Yaşadığı Konteynerdeki Mutfak

Bir Afetzedenin Yaşadığı Konteynerın Dışı

Ahırın Yanması Nedeniyle Ağaç Gölgesine Bağlanarak Bakılan Bir İnek

Bir Orman Emekçisinin Elleri

Yanan Bir Camii İnşaatı ve Dağıtılan Zeytin Fidanları

Yanan Ormanlık Alanlar

Yanan Tarihi Yapılar

O gün Teslim Edilen Yeni Evin Önünde Derinlemesine Görüşme Sonrası

Kesim ve Taşıma Çalışmaları

Kriz Koordinasyon Masasının Oluşturulduğu Köy Merkezi, Ahmetler

Örgütlü Mücadelenin Desteği ile Kurtarılan Ormanlık Alanlar

Örgütlü Mücadelenin Desteği ile Kurtarılan Ormanlık Alanlar

Ahmetler Köyünden Görseller

Ahmetler Köyünden Devam Eden Hayvancılık Faaliyetleri

Ahmetler Köyünden Devam Eden Hayvancılık Faaliyetleri

Güğlen Yolunda Boş Bir Yangın Havuzu

Anıt Ağaç, Karaağaç, Güğlen.

Yangında tamamen yanmasının ardından tekrar kurulan küçük baş hayvan çiftliği

Manavgat Ziraat Odası

Manavgat Orman İşletme Müdürlüğü

Manavgat Orman İşletme Müdürlüğü

Manavgat Orman İşletme Müdürlüğü

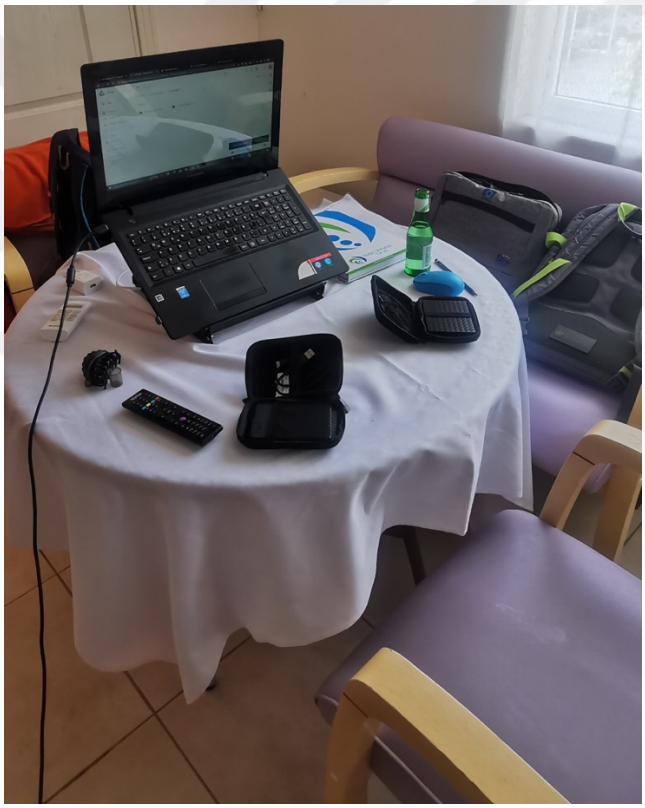

Orman İşletme Müdürlüğü Misafirhanesi, Yedekleme İşlemi, Manavgat

KORKUTELİ-SAHA GÖRSELLERİ

Tarımsal Alanlar

Büyükbaş Hayvan Çiftçiliği

Büyükbaş Hayvan Çiftçiliği

Büyükbaş Hayvan Çiftçiliği

Büyükbaş Hayvan Çiftçiliği

Büyükbaş Hayvan Çiftçiliği

Büyükbaş Hayvan Çiftçiliği

Büyükbaş Hayvan Çiftçiliği

Küçükbaş Hayvan Çiftçiliği

Küçükbaş Hayvan Çiftçiliği

Bir Aile İşletmesinde Tarım Ekipmanları

Anahtar Kişi

Köy Kooperatifine Ait Petrol Ofisi

Ekmek Yapımı, Ekmek Evi

İkram

Bir Küçük Aile Çiftçisinin Elleri

Üretilen Meyvelerin Saklanmasında Kullanılan Soğuk Hava Deposu

Soğuk Hava Deposu

Soğuk Hava Deposu

Soğuk Hava Deposu

Soğuk Hava Deposu

Soğuk Hava Deposu

Eski Tarım Aletleri

Tohumluk Buğdaylar

Sınırlı Sulu Tarım Örneklerinden (Mısır)

Bir Küçük Aile Çiftliği

KUMLUCA-HORTUM GÖRSELLERİ

2019 Hortumu

2019 Hortumu

Yıkılan Yapılar

Yıkılan Seralar

Yıkılan Seralar

Yıkılan Seralar ve Yapılar

Yıkılan Seralar

Yıkılan Seralar ve Yapılar

Yıkılan Seralar

Yıkılan Seralar ve Dökülen Meyveler

Yıkılan Seralar

Zarar Gören Bir Yapı

Kırılan Bir Ağaç

Zarar Gören Bir Taşıt

Yıkılan Seralar

Yıkılan Seralar

Yıkılan Seralar

Hortumun Ardından Kurtarılan Sera Ürünleri

Hortumun Ardından Kurtarılan Sera Ürünleri

KUMLUCA-SAHA GÖRSELLERİ

Yeniden Yapılan Seralar

Yıkılan Bir Yapıdan Geriye Kalanlar

Kumluca Ziraat Odası

Tıkanmış Üleşik Deresi (Araştırmadan yaklaşık 3 ay sonra yaşanan sel sonucunda Kumluca ve Finike ilçelerinde 100 konut, 920 iş yeri, 497 araç ve 12 bin 500 dönüm sera zarar görmüştür)

DereYataklarını Daraltan Seralar

Yeni sera İnşaatları

Ortakçı Evi

Ortakçı Evi

Ortakçı Ev

Tıkalı Dere Yatağının Dibinde Ev

Hortumun Ardından Yeniden İnşa Edilemeyen ve Bamya Ekilen Bir Arazi

Kumluca Hali

Kumluca Hal Müdürlüğü

Cam ve Plastik Sera

EK-2: ÖRNEK GÖRÜŞME METNİ

Bu görüşme Akdeniz Üniversitesi Sosyoloji Bölümü doktora programından Araş. Gör. Merve Suzan ILIK BİLBEN tarafından yapılan Küresel İklim Değişikliğinin Kırılgan Bölgeler Üzerinden Türkiye'deki Sosyo-ekonomik Etkileri başlıklı doktora tez çalışmasının uygulama kısmını oluşturmaktadır. Bu görüşmeden toplanan veriler, Manavgat/Korkuteli/Kumluca'daki iklim değişikliğinin sosyo-ekonomik etkilerinin anlaşılmasına yönelik sosyolojik bilgiler sağlamaya yardımcı olacaktır. Ses kayıtları ve yazıya dökülmüş metin yalnızca araştırmacı ve onun akademik danışmanı tarafından erişilebilir olacaktır. Bu doğrultuda soruları içtenlikle ve samimiyetle cevaplandıracağınızı umuyoruz. Elde ettiğimiz bilgilerin sadece bilimsel amaçlı kullanılacağını, başka hiçbir amaçla kullanılmayacağını belirtir, katılımınız için şimdiden teşekkür ederim.

Yaş: 1983 doğumlu, eşi 1988 doğumlu
Eğitim: Lise terk, eşi ilkokul.
Çocukların yaşları: 12, 9, 7.
Kendisi Yeltenli, eşi Kırkıpınar Köyünden.

A: Doğma büyüme buralı mısınız? Temel geçim kaynaklarınız neler?
L-Muhtar-3: Evet buralıyım. Şu anda çiftçilik ve hayvancılık yapıyorum.

A: Aile mesleği mi?
L-Muhtar-3: Ata'dan gelme tabii. Yaklaşık yani babamgille ile beraber 10 yaşından beri hayvancılık yapıyorum. Şöyle diyelim, hani kara sevda derler ya, hayvancılık bizde öyle. Ama malum şu anki piyasa koşullarında biraz o sevdadan da uzaklaştırdı. Malum biraz da kuraklığın etkisi de var o yönde.

A: Ne kadarlık bir arazi ekiyorsunuz?
L-Muhtar-3: Babadan kalma yaklaşık 300-350 dekar kadar bir arazi var. Bunun yanında kiraladığımız araziler de var. Onlarla 450-500 dönüm gibi bir arazi ekiyoruz yıllık.
A: Hangi ürünleri yetiştiriyorsunuz?

L-Muhtar-3: Bulunduğumuz konumda sulak arazi olmadığı için sondajlarla mısır ekimi yapıyoruz, ikinci ürün olarak o da. Bu da 30 dekara karşılık geliyor. Gerisi kuru mahsul, buğday var, arpa, yulaf, tırtikale bu tür ürünler yani.

A: Ürünlerin ne kadarını hayvanlar için kullanıyorsunuz?
L-Muhtar-3: Tamamını. Son 3 yılda da yaptığımız ürün zaten yetmiyor bize. Verim tamamen düşük. Yani çoğunluğu yeşil balya gibi düşünüyoruz ama onda da yağışlar zamansız olduğu için boy da olmuyor. Zaten dane olasılığı bizim burada çok azdır. Yağışı hem zamanında almadığı hem de az aldığı için. Bir de konum olarak da bizim burası kıraç bir bölge. O yüzden pek bir tarımda o kadar önde değiliz. Ne oluyor 4 yılda ya da 5 yılda bir yıl çok iyi giderse anca öyle bir verim kalitemiz oluyor, başka türlü olmuyor.

A: Geçen seneki kuraklık nasıl etkiledi sizi, verim düşüklüğü ne boyuttaydı?
L-Muhtar-3: Evet, yani çoğu araziye biçer bile kaldırmadık. O traktörün arkasında tambur dediğimiz ekipmanla biçtiğimizde bile yani insan elinle ölçtüğünde bir karış geliyordu, köylü tabiriyle. 20-25 cm boyunda olan çok ekinler var. Çoğu ekinlere hiç kimse dokunmadı, direk sürdü, yani tarlaya aktardı, hasat bile yapmadı. Geçen seneki durum çok kötüydü yani. Biz de 500 dönüm yer ektik. 500 dönüm yerden tane olarak yani eve götürdüğümüz 6 çuval, o da yaklaşık 360-400 kilo kadar bir arpa… Normalde yani dekardan bile en kötü şartlarda 150 kilodan hesap etseniz 500 dönüm yerden ne yapar, onu da hesabını yapalım (orada hesap makinası ile yaptı hesabı yani bugüne kadar hiç yapmamış, ve bu durum herkeste böyle…) 75 ton (75.000 kg). Çok ciddi bir sıkıntıydı artı bunun yanına bir de yeraltı sularımızda da azalma oldu geçen sene ciddi derecede. Çoğu mısır tarlaları 1 metre boyunda kaldı. Yani kundak bile oluşturmadı daneyi bile tamamlayamadı. Su yetmediği için. Yaklaşık 12 - 13 tane sondaj var kooperatife ait. 13 tane sondajdan faal olarak yani aynı seviyede kalmadı o sular da… Hiç bitmeden çok az bir seviyede çalışmaya devam eden 4 tane sondajımız kalmıştır. O da yaklaşık bir tanesi 2.000 dönüm araziye hitap ediyor. Bir bölümü de yaklaşık 1.000 dönümlük bir yere hitap ediyor. O şekilde sıralamaya koyduk. Günlük sırayla, yani üreticiye 30 günde 40 günde su sırası anca geldi. O da zaten ne meyvede ne mısır da ne de sebze gibi türlerde yeterli olmadı. Dediğim gibi yani bizim burası tamamen kurak bölge olduğu için. Kışın da olan kar yağışı, ha tabii ki iklim değişikliğinin tamamı var. Bu mevsimlerde mesela bizim şu yayla dediğimiz dağların tepesinde Temmuz'un ortasında en zirvede kar olurdu. Bundan 8 ya da 10 yıl öncesini düşünürsek. Şimdi o yok bırakın hani baharın kar suyu coşar derler ya… kar suyu yok! Kar yok yani, dağlarda bile kar yok, yağsa da mevsimlik sanki köyün içine yağmış gibi 5-10 santim

yağıyor o da zaten 2 ya da 3 gün içinde bir güneşi gördü mü eriyip gidiyor. Onun zaten gölete gelmesine imkan kalmıyor yeraltını beslemeye yetmiyor. Bahar yağışları da bizdeki nisanın sonunda, yani ben kendi köyümden bahsedeyim. Nisanın sonu mayısın ortası çok önemlidir bizde. Ama o dönemlerde yağış gelmiyor. Mayısın sonuna aktarıldı yağış. O da bölüm bölüm, Korkuteli'nden köye girmeden 3-4 km bir bölümde etkili oluyor. Sadece o tarafın ekinleri güzel oldu bu sene misal ama öbür taraflarda ekimlerde pek öyle bir şey olmadı. Hani biz ne yaptık? Sulama sahasının içinde olan arazilerde köylünün ekin sulamasına izin verildi zaten. Herkes sulayabildiği kadar suladı yer altı suyuyla. O da ayrıntı bir maliyet zaten. Bu şartlarda bilmiyorum nereye kadar dayanılır, ne olur? İnsan yani kötülüğü kendinden başkası kendine yapmıyor. Biz teknolojiye mi ayak uyduruyoruz artık kendi yaşam tarzımızı mı rahatlaştırdık zannediyoruz? Her bir şekilde bir yerden kendi kendimize darbe vuruyoruz. Doğal yapıyı tamamen bozuyoruz ama bu doğa illaki yerine gelir. Öcünü alır. Bu da mutlaka yaşanmıştır. Yani yaşanır da. Bilmiyorum yani Allah'tan ümit kesilmez diye aynı şeyi yapmaya devam ediyoruz. Yani bıkmıyoruz, aynı derecede devam ediyoruz hala.

A: Geçen seneki kuraklık kaynaklı devletten destek aldınız mı?
L-Muhtar-3: Devletten destek derken şöyle. Artık hani tarımın ilçedeki arkadaşları kötülemek de değil de. Zaten yok yok ÇKS yapmadınız zaten bir yoğunluk oluyor, gelmediniz falan deniyor. Ürün yeşil balya misal yapıldığında onda da bir destek vardı. Tabii o esnada zaten herkes de yetişemiyor. Çünkü bizim buradaki ayva sarısı dönem dediğimiz ekinin o döneme girmeden önce yeşil balya biçilmesi lazım. Tam o gün dönümüne doğru gelirken bütün köylü herkes bir anda akın ediyor zaten oraya. Tarım ilçedeki arkadaş da gelse hangi birini dolaşacak. Yarısına geliyorlar işte sen burayı ekmemişsin ya da adam hemen balya yaptıysa zaten toprakta bir anız tavı(?) dediğimiz bir bölüm vardır. Fazla güneşi görmeden hemen hasadı yapar. 2-3 gün içinde o tarlayı karıştırması lazım toprağa. O tavı da kaçırdığı vakit zaten havadan yağmur beklemesi lazım. O da uzun süre, yaklaşık bir ay belki yağmur düşmüyor hiç. O sırada geldiğinde işte tarım ilçedeki arkadaşlar da diyor, yok oldu. Yok ekmemişsin niye sürdün? Şahsıma sorarsanız biz destek almadık 500 dönüm araziden. Hiç destek almadık, başvuru da yapmadık. Öyle devam ediyoruz. Önceden Özlem Hanım vardı tarım ilçede. O sağ olsun üreticiyi kırmazdı birebir bazen kendi araziye iner biçerlerin arkasına gelirdi, tek tek ama ben biçerlerde bu sene gördün mü dersen görmedim. Bizim burada normalde arpa daha erken hasat edilmesi lazım ama biçer girdiği vakit önüne ne geldiyse, buğdayda aynı arpa da aynı yulafta aynı. Herkesin ürünü getirdiğinde bakıyorum buğdayın yulafın içinde yeşil dane var. Biçer bunun ne kadarını temizleyip de kendi deposuna atabildiyse ne kadarını da temizlemeyip de

arkasından toprağa saldı, samanın içine karıştı. O yönde de bir tarım ilçenin sıkıntısı var ama tabii ki dediğim gibi resmi prosedür biraz sıkıntılı yürüyor ama üretici de kendi açısından bilgili olması lazım bu konuda. Ürün olgunlaşmadıktan sonra o araziye biçer katmaması lazım. Yani tabii ki her şeyi devletten bekleme şansın zaten yok. Personelle nereye kadar yetişir. Korkuteli'nin 52 tane köyü var. Hepsine yetişme şansı yok.

A: Peki kuraklığın hayvancılığa nasıl bir etkisi oldu?
L-Muhtar-3: Çok güzel bir soru, tamamen zaten hayvancılığı etkiledi. Hani şu var, bizdeki, 4-5 kişilik bir aile bütçesini düşünüyorum. Hani köylüyüz yufka yaparız, 3-4 çuval un alsak bizi bir yıl götürür ama hayvanda öyle bir potansiyel yok. Arpa ayrı bir dert. Silaj olmadı silaj ayrı bir dert. Buğday olmadı. Buğday ayrı bir dert. Saman fiyatları zaten aldı başını gitti. Arpa desen üreticide en azından oluyordu. Bir şekilde takviye yapıyorduk. Nasıl yapıyorduk? Hani yoz mal dediğimiz affedersiniz, bu düvesidir, danasıdır. Bunlara kendi evindeki yetiştirdiği ürünle takviye yapıyorduk. Hazır hammadde süt yemini falan azalmış oluyorduk en azından yani. Ama geçen sene bu da olmayınca tamamen fabrika yemine yönelmek zorunda kaldık. Bu da tabii piyasa şartlarında dışarıdan almak isteyende de sıkıntı yoktu ama hepsi bir maliyetti. Ürün de olmayınca yem fiyatları da yükseldi zaten. Kooperatif olarak da belli bir kısmını hani belli bir kısmı derken üreticiyi zaten kırmadık. Kendimiz zora düşürür ama üreticiyi zor durumda bırakmadık. Karşılıklı bir şekilde bir şeyleri tedarik etmeye çalıştık ama hayvancı o konuda daha hala bunun etkisini atlatamadı. Bu 2 ya da 3 yıl rahatlıkla sürer. Geçen bir yılın kuraklığı… çünkü malum piyasa şartlarında bir anda yükseldi. Süt ve et fiyatları da biraz tabandaydı o dönemde. Şu anda yine aynıyız ama geçen yılın kuraklığı daha kötüydü, diyorum ya biz 30 dekardan misal silaj mısır yapacağımızda, ne yapıyorduk? Yaklaşık bir 100-150 ton arasında rekoltemiz oluyordu. Ürünü kaldırabiliyorduk ama geçen sene su olmadığı için bizim kaldırdığımız mahsul 25 tonda kaldı. Bu 25 ton ne bizim maliyetimiz. Hiçbir şeyimiz değil, su paramız dahi değildi kaldırdığımız ürün. Bir de artık kaliteli bir ürün değildi. Çünkü mısır kundağı oluşturmadı, dane yapısı yapmadı, boy yapmadı. Böyle ne diyelim? Mısır gevreği gibi bir şey olmuş oldu, kaba. Kaliteli bir ürün olmadı.

A: Peki kuraklık kaynaklı olarak ne kadar zarar ettiğinizi söyleyebilirsiniz ortalama olarak?
L-Muhtar-3: Valla Suzan Hanım o maliyetlere girdiğiniz yani ben girmek istemiyorum. Çünkü yapmak istemez insan yani. Ben, şu anki size şu maliyeti söyleyeyim en basitinden; hayvancılık küçüklüğümden beri biraz önce söyledim ya bende sevda, hani affedersiniz bir kızı nasıl sevmek ise bendeki hayvancılık aşkı da oydu. Hayalimde idealimde sürekli bir şey vardı,

kendime ait bir tane işletme kurmak, büyük bir araziye kurmak. Tabii biz gücümüz yettiğince 8000 metrekarelik bir araziye kurduk. Bunun 1.000 m kadar bölümünü kapalı bir alan yaptık. Kurduk ama kurduğum işletmede şu anda pişman mısın diyeceksin? Pişmanım. Hayvancılık için yatırım yaptığım için pişmanım. Başka bir şey için kullanma şansım var mıydı? Bazen esprisine diyorum düğün, işletme tam Yelten ile Yeşilyayla arasında, burayı düğün salonuna çevireyim iki köyün kır düğünlerini yaparız diye (gülüyor). Bugünün şartlarında hesap ediyorum. Yaklaşık ben o işletmeye 400 ton silaj yapmam lazım. Bugün ortalama da 1.500 TL bir rakamdan bahsediyorlar. 600.000 TL para yapıyor yani düşünün. Bunun yanında daha samanım yok. Yanında yapabilecek olduğum ham maddem yok. Aylık aldığım yem potansiyelim yok. Zaten yani 800-900.000 lira parayı hayvancılığa yatıracağım, ben bunu sütten etten bir yıl içinde bir buçuk yıl içinde karşılayabilirsem karşılayacağım. Mantıklı bir ticaret yok artı hani önce şu vardı, saman satan tüccara diyordun ki abi bana saman lazım, ne kadar lazım? 100 ton 50 ton neyse… işte hayvanlarımı şu zamana yetiştireceğim, 1-2 ay sonra parasını ödeyeceğim, biraz verirsin adama. Ne fiyat artırımına gider ne bir şey yapar. Şimdi? Tır nereden gelecek, diyelim ki Konya'dan gelecek. Tır çıkmadan önce adamın hesabına paranın yarısını yatırıyorsun, geldiğinde de tamamını veriyorsun. Zaten ben 800.000 lira peşin parayı bulduktan sonra hayvancılıkla uğraşmanın bir anlamı yok. Para kazandırmıyor çünkü niye uğraşayım ki? Bu benim sonuçta illaki bu işten ekmek yiyip kazanmam lazım. Evimi geçindirmek lazım. Çoluğumun çocuğumun rızkını hazırlamam lazım. Ben her ay zarar ettikten sonra bu potansiyelin bir anlamı yok yani. Şu anda 80-85 hayvanım var büyükbaş. 70-80 tane de küçükbaş vardı, 10 taneye kadar düşürdük. Yapamayacağım yani olmayacak. Şimdi de… seçtim yani (iç çekiyor) içinden, 20 tane düvemin içinden 4 tanesini aldım, ha gerisi kötü müydü değildi ama kesime yollayacağım. Çaresi yok yani… Anaç sığırların içinden de seçeceğim işte. 80 tane değil 20 tane olacak. Kendi yapabildiğim yani bakabildiğim kadar olacak. Maddiyat olarak yetişebildiğim kadar olacak. O yani, bunun yanında ben ek iş de yapıyorum, inşaat işi. Bu kooperatif seçimine geçen sene temmuzda seçimlim göreve geldim. Hayvancılık var, tarım var, inşaat var. Hadi kooperatifi boş verin. İnşaattan kazandığım parayı getiriyorum, hayvancılığa yatırıyorum. Normalde benim cebime dokunmaması lazım ama inşaattan kazandığım parayı getirip de hayvancılığa gömdükten sonra… sonuçta zarar üç iken altıya çıkarmış oluyorum. Yani yaptığın işin en azından kendi kendini amorti etmesi lazım. Hayvancılıksa hayvancılık kendi kendine kazanç sağlamalı. Öbür yaptığın ek işten yememesi lazım. Ama ben öbür yaptığım inşaat işinden aldığımı da hayvancılığa yatırıyorum. Tarımdan kaldırdığımı da getirip hayvancılığa veriyorum. 2 yerden bağlantısını yapıyorum. Bugün tarımdan kaldırdığımı da satsana elimi sürmeden güzel para. İnşaattan kazandığım parayı da

koysam o da iyi para. Yani şu anki gerçekten köylüye baktığında dokunsan herkes ağlayacak durumda. Herkes dertli, küçük bir kıvılcıma bakıyor. Ha o da geliyor, kooperatife patlıyor (gülüyor). Yani üretici darda kaldıkça ister istemez ödemelerinde sıkıntı çekiyor. Bu kez biz üreticiyi sıkıştırdığımızda siz bizi niye idare etmiyorsunuz? Sonuçta burası da bir kurum, elimizde petrol var, aşağıda gıdayı görmüşsünüzdür, kuyu var, göletin işletmesi de bizde, tarım makine ekipmanı da var. Yem yapma değirmenimiz var. Bir şekilde idare etmeye çalışıyoruz ama kurum da ayakta kalmaz bu sefer hiçbir şey olmaz. İster istemez kurumunda kendini toparlaması gerekiyor. Kendi kendine ayakta kalabilmesi gerekiyor. Hani işte bu sefer üreticiye yüklenince, üretici en pasif nokta bizi buluyor. Yem fiyatları neden yüksek. İşte mazot neden zam yedi, gıda neden bu kadar zam yedi? Hani normalde potansiyeli aynı, kat marjı aynı. Hatta göreve geldiğimden beri yemdeki kâr marjını tamamen düşürdük. Sadece maliyetine bir hesap yaptık. Şu anda yine aynı devam ediyor ama normal piyasa koşulları da yüksek olduğu için köylü geliyor direk en zayıf halka kooperatifi buluyor. Yani başka bir muhatap bulamıyor. İşte siz neden böyle yapıyorsunuz? Siz neden gidip de fabrikalarla konuşmuyorsunuz? Neden bakanlığa gitmiyorsunuz? En basit olayları bu yani (gülüyor). Ama malum ne bakanlıkta, ne yem fabrikasında böyle bir yerlere gidilecek bir durum yok. Zaten hayvancıları dinlemiş olsaydı şu anda sektörde yani Türkiye'de hiç prim yapmayan hayvancılık var. Sürekli zararına giden hayvancılık var. Çünkü piyasa şartları senin kendi elinde değil. Süt konseyi fiyatını belirliyor. Sana diyor ki, bir yıl boyunca sütün atıyorum ki 7.5. Bir yıl boyunca böyle gidiyorsun ama peki fabrikanın da yem fiyatını belirle o zaman. De ki fabrikaya da kardeşlerim bir yıl boyunca yem senin de yem fiyatın bu, 350 TL fazlası yok de!. E sen benim ürettiğimi belirliyorsun… Etimi, sütümü… zaten üretiyorum ben. Bunları belirledin de ben bundan para kazanacağım. Ama yedirdiğim ham maddeyi mazotu, yemini, gübreyi, elektriği bunları da madem belirle. Çünkü önceden böyle alışmışız. Alışılmış bir düzen vardı. 1984 doğumluyum ben. Hani yılbaşında gelirdi ya da yılbaşına doğru bir zam gelirdi her yıl, beklenti ona göre yorumlanırdı. Farz edin ki ne gelirdi, %5 ya da %2 zam gelirdi. Artık %52lik %10'luk rakamlar kalktı. Tamamıyla kalktı. Yani biz önceden yeme 1 TL, 2 TL zam geldiğinde ooo çok para geldi derdik. Şimdi sağ olsunlar yeme bir geldi mi, 30, 40, 50 sıralayıp gidiyorlar arka arkaya. Şahsen sulu bir tarım yapıyor olsam ben bu hayvancılığı bırakırım. Çünkü kazanmıyor. Herkes affedersiniz benim gibi salak değil. Ne kadar kardeşim, al para tarladan al git, sıcak para. Hayvancılık gibi yedirip de arkasına bakıp da ölüm riski yok. Bir yıl sonra alacağım derdi de yok. Sütü veriyorsun 60, 70 gün sonra süt paran gelecek mi diye bakıyorsun. Ama ham maddeyi alırken peşin alıyorsun. Ya da karşılığında bir teminat vererek devam ediyorsun adamla. Şimdi o vadeli işlerde kaldı artık tamamıyla. Tamamı nerdeyse peşine dönecek bir dereceye geldi. Ama nereye kadar gider,

bu şekilde nasıl dayanılır, gerçekten düşündürücü. Aşikar da geliyor yani… Bu süreçte de, şahsen benim gibi genç adam bu hayvancılığı bırakmak isterse... Hatta çoğu kişi der, sen ölsen de hayvancılığı bırakmazsın diye. Ama mecbur… Öbür türlü kendimi piyasadan sileceğim zaten dayanamayacağım. Bir şekilde ya potansiyelimi düşüreceğim, hayvan sayımı. Dayanabildim yere kadar. Ya da tamamını temizleyeceğim. Başka bir işe yöneleceğim yani. Dediğim gibi biz ürettiğimizin fiyatını belirleyemiyoruz zaten. Sağ olsun devlet geliyor belirliyor. Devlette tabii ki o da doğru. 10-15 milyon üreten, 70 milyon tüketen varken. İlla ki tabii ki 70 milyonu düşünecek 10 milyonu düşünmeyecek. O 70 milyona hitap edecek ama ne yazık ki o 10 milyon da kalmayacak elinde. Sürekli dışarıdan ihracatı reis getirecek, devam edecek yine. Ama ne zamana kadar devam eder. Sağ olsun GDO'lu, ilaçlı üreme yemleri çıkardık. Her şeyi çıkardık. Elin beğenmediği, yurt dışının beğenmediği hammaddeleri biz kendimize getirdik. Hayvanlarına yedirmediği hammaddeyi biz kendimize getirdik. Ben bun çok duydum yem fabrikalarında, hepsini gördüm, gezdim de. Düşündüğünde adam yurt dışından geldi. Tamam, hoş geldi. E yurt dışı niye veriyor bize bunu, ilk önce onu sor. Bir de üstüne prim veriyorum. Sen benim pisliğimi temizliyorsun diye limandan giriyor. Farz et ki sayılı fabrikalar, belli başlı yani şimdi vermeye gerek yok. Tırlarını gördüm misal bu nereye sordum? Anlattılar böyle böyle, çok iyi dedim. Ben biz kaliteli yem yediriyoruz diye seviniyoruz. Halbuki pislik yediriyoruz. Bir anlamı var mı yani? E devlet olarak biz önünü açmışız. Gerçekten halını düşünen bir politika olmuş olsa, o zararlı yemi yedirmez hayvanına. O hayvan onu yediği vakit zaten 2 yılda ciğeri bitiyor. Bu sütüne geçmiyor mu, geçiyor, etine geçmiyor mu, geçiyor. Bunu sen tüketiyorsun, senin çocuğun tüketiyor. Benim çocuğum tüketiyor, gençler tüketiyor ya, insan tüketiyor bunu sonuçta! Ama ne yazık ki bizde de insan pek önemli olmadığı için. İlk önce bizde menfaat ve çıkar, para. Bu şekilde devam ettikleri sürece de yani bırakacağım, ben de bırakacağım. Dediğim gibi tekrar tekrar üstüne basıyorum. Potansiyelimi azaltacağım, devam edemeyeceğim yani dayanamayacağım.

A: Bundan sonraki süreçte ne yapmayı planlıyorsunuz diye soracaktım ama küçülmeyi ya da bitirmeyi düşünüyorsunuz anladığım kadarıyla?

L-Muhtar-3: Ne yapmayı planlıyorsunuz derken yani, başka bir işe atılsam hani şöyle diyorum, çiftlikten dışarıya çıkıyoruz artık. Aktif hale gelen bir şeye bakarsak. Kuruma en basit olayından söyleyeyim, kuruma 2 tane sıfır araç aldık. Süt toplama araçlarımız vardı. Biraz bakım zamanı geldi. En son aracımızı 405 bin liraya almışız. 15 gün önce bakıyorum, 405 bin liraya aldığımızda araç 495 bin lira olmuş. Daha biz bu aracı alalı, bir, bir buçuk ay oldu. İkinci el piyasasına bakalım. Böyle birkaç tane araç alıp sattım ben. Hani her şeyle oynadık. Öbür

hayvanları yürütme şansım zaten yoktu. Yani yaptığım her şey hayvancılığı ayakta tutabilmek için. Ha biz bu işi bitirdiğimizde illaki açlıktan kimse ölmez ama çiftçilikten ölecek olan adam çok. Yani bugün 25.000 liraya ya da litresi 30 lirayken tarlaya gidip de adam affedersiniz sürerken motorun gazına dokunmaya korkuyor. Elimden gelse yokuş aşağı iken boşa alacak öyle sürecek yani. Düşünün yani bir depo traktörün deposu 3000-4000 lira parayla doluyor. Bu bugün asgari ücretin yarısı. İki sefer adam deposunu doldurdu mu tamam bitti. Hani böyle olunca da insanlar çok uzaklaşıyor. Köyden herkes soğumuş oluyor, üreten bir kesim kalmıyor. Hani hiç kimse toprağını satmak istemez. Aslında oturduğu evi satmak istemez ya da bahçesini satmak istemez ama. Hani benim gibi düşünün. Para kazanıyor olsam hayvanları da satmak istemem değil mi? Ben hayvancılığı bırakmayı istiyorum. Hayvanları satmak istiyorum. Bahçeci para kazanamıyor, bahçesini satmayı istiyor. Kuru mahsulü eken adam masrafını alamıyor. O da tarlasını satmak istiyor. Ama çiftçilikte mümkün değil bu paranın kazanılması ya, mümkün değildir yani. Şahsen benim şu anda 3 tane kızım var. Önce Allah'ın sonra benim. Diyelim misal çocuklara aşılayalım, hayvancılık yapalım işte şöyle yapalım, hatta iki katlı evim var. Dedim yanlarına bir arazi daha alırım büyütürüm. 3 kardeş beraber yapsınlar vesaire… Yok, gitsinler başka bir iş yapsınlar! Yok istemiyorum, ben kendim bıkmışım zaten! Ben önce işten gelsem gece saat 12'de 1'de de gelsem ahırın içine girerdim. Yarım saat 40 dakika sigara içerdim yanlarında. Kim ne yapıyor, hangisinde kızgınlık var, hangisinde rahatsızlık var, böyle bir sevdaydı bendeki… Ama şu anda bırakın ahıra girip de sigara içmeyi, yemlemeye girerken bile istekli girmiyorum. Hemen yemleyip çıkayım diyorum. Yani durmak bile istemiyorum. Para kazanmadığım sürece ne yapayım ben bu işte? Tamam canım acıyor, bir şekilde istemiyorum, ama olmuyor. Benim elimde olan bir şey yok. Sonuçta tamamı piyasaya bağlı. Bir de şöyle bir olasılık da var, şimdi köylü kendi parasında dahi sahtekâr konumunda. Sen mazotçuya borçlusun, hayvan kestireceksin. Kasabı arıyorsun kasap ya taban fiyat veriyor ya da sıra veriyor, bir buçuk ay bekle bir ay bekle. Şu anda kesmeyiz, doluyuz. Böyle bir durum da var. Yani sonuçta kumbaradaki paradır hayvancılık satarsın birini ikisini borcun varsa borcunu ödersin ya da almak istediğin bir şey varsa onu alırsın. Sonuçta bu para. Ama adam kendi elindeki sermayeyle onu da yapamıyor. Tamamen gelmiş bir noktaya kilitlenmiş. Ama bu şekilde de ne kadar götürürler ne yaparlar? Farklı bir politikaları var mı? Bunlarda da farklı bir politika yok.

A: Peki artan kuraklığa bağlı sıkıntılar köyde sosyal ilişkileri nasıl etkiledi?
L-Muhtar-3: Sosyal ilişki nasıl olsun? Yani köylü şudur, kendi şahsım adına da söyleyeyim. Hayvanın tedavisi olur aksatmazsın. Çünkü ondan ekmek kazanacaksın. Kendin hasta olursun,

kendini ertelensin zaten. 10 yıldır misal bel fıtığı sorunum var. Bugün dayanamadım. Doktora gideceğim. Ama hayvanda küçük bir kırılma noktasını görsen hemen veterineri çağırırım. Köylü böyle. Sosyal bir aktivite var mı diyeceksin? Yok, çünkü adamın gidecek bir durumu yok. Bugün ben bir Antalya'ya inip çıkmam arabamla 500 TL. Burada çoluk çocukla bir de yemeye içmeye alışveriş de yapsan zaten 4-5.000 liradan aşağı bir rakamla çıkamam.

A: Peki bu süreçte kredi çekmek zorunda kaldınız mı?
L-Muhtar-3: Bizim işimiz hep kredi ya…(gülüyor) Köylünün hepsi kredi inanın bak.
A: O döngüyü biraz anlatır mısınız?
L-Muhtar-3: Nasıl bir döngü var? Şimdi Ziraat Bankası'ndan yem kredisi olarak kullanırsak gerçekten hayvancılık için kullanıyoruz biz bunu (demek ki bunun için kullanmayanlar var, bunu belirtmesi garip). Ne yapıyoruz? Sağ olsun tabi illaki bankadır, kendini güvenceye alır. Sana farz edin ki 1.000.000 kredi sağlayacaksa yaklaşık 2.000.000-3.000.000 senden bir ipoteği alır. Karşılığında 1.000.000 verir. Bir devletin şu anki tabi o da şu anki hükümetin yaptığı bir şey değil, öncesinden gelen bir zaten durum. Çiftçiye en düşük faizli verdikleri yem kredisi var. 18 ay sonrası ödemeli. İşte %4 idi önce şimdi %5.5 olmuş faizi. Artı TARSİM hayvanlarınızı sigortalıyor. Kredi limitine göre, o da güzel bir şey. Onun da fiyatı artmış zaten %25 mi %35 mi? Bundan 18 ay öncesini düşünelim. 400-500 lirayken şimdi 1.000 TL gibi bir rakam belki 1.000 liranın da üstüne çıkmış galiba. En son ben yaptığımda 1.000 liraydı. Yanlış hatırlamıyorsam yaklaşık bundan 4 ay önce falan. Yani Ziraat Bankası'nın verdiği tek düşük faiz odur zaten. Başka bir düşük faizli kredisi yok. Zaten o da olmasa belimizi doğrultamayacakmışız, dayanamayacaktık yani. İşletmeyi sık tamam borçlu, borçlu gittik. Sonuçta yaptığımız yatırım az bir yatırım değil ama diyorum ya harcın içinden çıkarmadım ben. Ben bu yatırımın parasını ben kendi içimden kazanmam gerekirdi ama kazanamadığım sürece de…

A: Çiftliği kurarken yaptığınız yatırımı ne kadarlık sürede çıkartmayı planlıyordunuz ama durum ne oldu?
L-Muhtar-3: O zaman yaptığım hesaba göre bu işe hem yatırdığım öz kaynağı hem de krediyi 1,5 yılda çıkarabiliyordum. Yaptığım ek işlerle kendimin evinim geçimini sağlayacaktım. Hayvancılıktan kazandığımı direk hayvancılığa yatıracaktım. Bu şekilde düşünüyordum. Ama tamamen tersine gitti. Bizim bir yıl, bir buçuk yıl dediğimiz 5-6 yıla döndü, bugüne geldik (gülüyor). Bilmiyorum ya gerçekten… Şu anda ben yeni nesile mesela nasıl yap diyeceğim. Ha bu arada sadece sorunumuz kuraklık ya da artan maliyetler de değil. Şimdi sağ olsun büyükşehir

yasası çıkardılar. Şu anda ahırlara 5000-6000 lira sadece su parası veriyorum. Elektrik faturası evle ahıra 2000 lira geliyor.

A: Büyükşehir yasasının tam olarak nasıl bir etkisi oldu?
L-Muhtar-3: Şöyle düşünün Konyaaltı'ndaki Lara'daki bir insanla hemen hemen buradaki üreticinin kullandığı su parası aynı. Ha gelip de burada büyükşehir bir yatırım yaptı mı? Sadece bir 700 metre boru döşendi Menderes Türel zamanında tamam, başka hiçbir şey. Ve kaynak suyumuz vardı bizim elektriksiz gelir depoya. O yeterlidir zaten bizim. Hiçbir masrafı yok. Yani suyu çıkarma masrafı yok, altyapı masrafı yok. Hadi olduğunu da düşünelim, benim şu andaki kooperatifte sulama suyu olarak sattığım su ASAT'ın suyundan ucuz. Düşünebiliyor musun? Ben de sonuçta sondaj suyu satıyor. ASAT'ın suyu şu anda benden pahalı. Ha tamam, bunun yanında büyükşehir ödenek ayırdı ayırdı da geçen sene hesapladığımızda bizim içme suyumuz daha ucuzdu. Bunun neresindeyim ben yani? Ben aylık bir işletmede 4.000 TL su parası verirsem yıllığını siz hesaplayın, 50.000 TL para yapar. E 50.000 TL de benim ahırımda iki tane büyük hayvanıma denk geliyor. Zaten ben hayvanlardan ne kazandım, ikisini suya verdim. Bunun 2 ya da 3 tanesini veteriner masrafına denk gelir yıllık. E 4 tanesi zaten gitti, ne yaptı 100.000 TL. Benim zaten hayvancılıktan yıllık 100.000 TL gibi bir kazancım yok ki. En basit olayı bu, daha bunun yanında ekstra mazot girdim var. Ekstra mutlaka bir arza giderin olur, işçilik masrafın olur. Zaten biz işçiliği de saymıyoruz kendimizdeki, çünkü aile işletmesi olduğu için. İşte eşim en büyüğü 12 yaşında olan 3 kızım ben beraber çalışıyoruz ve o 12 yaşındaki kız dedi ben hesap yapınca baba bırakalım bu işi diye. Biri 9 biri de 7 yaşında. Onlarda da heves yok. Bırakalım artık baba, tamam çocuktur, belki yoruluyordur. Gezmek tozmak da istiyor ama. Hani mutlaka benim bu parayı buradan kazanmam lazım. Çocukları farz edin ki bugün nereye götürdün? Hadi bu sosyal aktivite yapalım denize gidelim tatile. Ya da ne yapalım hadi dağa pikniğe gidelim? Misal en basit olaylar. Mesela sen çocuklarınla sosyal aktivite yaşamıyorsan, o da nedir maddiyata bağlıdır zaten. Maddiyat da olmadığı zaman da illaki affedersiniz, kısa takılmış, dana deriz biz. Dana gibi bir yerde durursun ne ileri ne geri, olduğun yerde durursun. Yani şu anki konumumuz öyle sosyal aktivite yok. Ha aile içinde huzur var mı? Çoğu kişide yok. Çünkü adam geçim derdine düşmüş artık. Akşam aldığımla sabah aldığım birbirini tutmuyor. Adam geçimini düşünmüş, şuradan kısıtlarım buradan kısıtlarım. Hani köyde rahat yaşanıyor deniyor ama köyde artık tamamen rahatlıktan çıktı. Geçen eşim pazara gitmiş de Allah'tan hani evin önünde domates, biber yetiştiririz. Sormuş bibere 20 TL demişler ya 20 TL. Bir kilo biber 20 lira ama 1 kilo eti 100 liraya satamıyoruz biz. Düşündüğünüzde bir kilo et mi yemek ister insan bir kilo biber mi yemek ister? Tamam onun

da maliyeti var. O da çiftçilikten geçiyor. Ama düşünün biri 20 lira biri 95 lira. Bu potansiyeli düşündüğünüzde bu üretici nasıl dayansın buna? Siz söyleyin yani. Hatta dediler ya bir ara. Çiftçi az kazanır, çok çalışır. Doğru! Çiftçi az kazanıp çok çalışır çünkü affedersiniz enayiyiz biz ya… Atatürk demiş ya köylü milletin efendisi diye yok, köylü milletin enayisi oldu. Artık yok o iş. Yani dokunduğunuz herkes ağlayacak durumda.

A: Hayvanların ne kadarında sigorta var?
L-Muhtar-3: Tamamında yok aslında tamamına yaparsak daha iyi ama. Şu an da 80 hayvanın yaklaşık 15-16 tanesinde var galiba fazla değil.

A: Peki kuraklığın artmasından endişe duyuyor musunuz? Bu şekilde artarak devam ederse ne olur?
L-Muhtar-3: Dünyada artık ekonomik savaş biter, su savaşı başlar. Şu anda yani benim kendi köyümden yine örnek vereceğim. Geçen sene sondajda su sıkıntı olduğu için adamlar mısırını sulamak için birbiriyle tartıştı. Benim mısırıma su geç geliyor. Ben niye sulayamıyorum. 2 tane komşu birbiriyle tartıştı. Düşünün, yani ilerleyen zamanda suyun, kuraklığın böyle olması su için millet… Geçmişte de Taşkesiği dediğimiz yerde de su kavgası olmuş, insanlar ölmüş. Gün gelir belki o da olur, olacak da yani. Ama diyorum ya tabiatı biz kendimiz bozuyoruz. Dağlarımıza mermer ocağı falan… Dünyada araştırın bir tabiatını bozmayan Çin idi galiba ya da Japonya'ydı. Mermeri bizden alıyor bak. Normalde graniti biz oradan alıyoruz. Granit dediğiniz, yanardağların sönmüş hali. En tehlikeli hali, bizdeki doğal mermeri onlar alıyor. Onlardaki kanser yapan maddeyi biz alıyoruz. Evde tezgahlara dağıtıyoruz. Yani adam tabiatını bozmamış.

A: Sizin faaliyetlerinizi nasıl etkiler devam eden kuraklık?
L-Muhtar-3: Bizim faaliyetlerimizi nasıl etiler? Çok güzel. Çok aşırı derecede etkiler. Köyde bahçe kalmaz. Bizim sulama personellerimiz var onlar çalışamaz, ekmek kapısı olmaz. İkincisi bunun için yatırım yaptık. O yatırımlar tamamen boşa gitmiş olur. Çoğunluk %90'ı. Bu aşamada millet üretemediği için ister istemez en zayıf halka kim ise oraya yüklenecektir. Sütünü verdiği kişidir. Üreticinin sütünü topladığı yerdir. O da bizdeki nokta. En zayıf noktada biz varız. Hepsi gelir, bizde toparlanır. Tabii bunun aşamasında diyecek ki üretici işte sondaj salımı niye yapmıyorsun? Yerde bir şey yok ki. Salsan nereye salacaksın, zaten denedik. 3 tane kuyu kazdık. 2 yere salındı yok, üçüncü yere saldık. Orada da yok yerin altın da boş. Bizim burada önce 150-200 metrelerde su. Şu anda belki 400 metreye inmemiz lazım, oradan da o suyu

çıkarabilmek ayrı bir maliyet zaten motorun büyük olacak. İster istemez elektrik tüketimi fazla olacak. Tabii bunun maliyetini hesap ettiğin zaman suyun litre fiyatını ona göre belirlemem lazım. Bu kez, üreteci de diyecek niye bu para satıyorsun? Verim düşüklüğü zaten her şeyi etkiliyor, misal buğdayda. Bir verim düşüklüğü oldu neymiş Ukrayna Rusya. 1990'larda biz kendimize yeten bir tahıl ülkesiydik. Ayçiçeğimiz vardı, pamuğumuz vardı, tütünümüz vardı, mercimeğimiz vardı, pirincimiz vardı, şeker pancarımız vardı. Bunlar sadece benim sıralayabildiklerim. Şu anda neyimiz kaldı? Buğdayı dışarıdan alıyoruz. Sıkıştığımızda Rusya diyor. Rusya bir savaşa girdi Ukrayna'yla affedersin Ukrayna hani bir kıç kadar yer. Ukrayna savaştayken bile bizim ekonomimizi etkileyebildi. Düşünebiliyor musunuz? Savaşta olan bir ülke, savaşta olmayan bir ülkenin ekonomisini etkiledi. Böyle bir saçmalık olamaz. Ofislerimiz vardı, tahıl ambarımız olması lazımdı. Bugün biz Allah korusun bir savaşa gitsek. Kimden medet bekleyeceğiz biz ya? Askerimizin ekmeği yok getir, milletimizin ekmeği yok getir, Rusya veya da Amerika… En azından bizim kendimize yetebileceğimiz 1, 2 yıllık, 3 yıllık bir tahıl ambarımız olması lazımdı. Başlı başına bir güvenlik sorunudur bu. Şimdi Allah korusun bir savaşa girdiğimizi düşünsenize. Hadi girdik diyelim. Bizim kendi kaldırdığımız mahsuller zaten belli. Ha şunu da teşvik etmesi lazım aslında bak hani ekonomi maliyetleri normal bir seviyede olsa üretici bir şekilde der ki. Ya ben bu işten para kazanıyorum, işte sulayayım ya da yeraltı suyundan sondaj çıkarayım ya da bir yatırıma girelim. Bu ürünü artırayım kapasitesini arttırayım diyecek ama adam ürettiği üründen para kazanamıyor. Yaptığım masraf zaten belli, maliyeti yüksek. Zaten o tarla ile uğraşmak ister mi bir insan, üretmek istemez yani. Bu şekilde de gittiği vakitte nereye kadar gider? Bu işte, yani küçük baş hayvancılık tamamen yere çakıldı. Şu anda rezil, tamamen. Büyükbaş hayvancılık desen ona göre. Tarımı zaten sorsan ayrı bir mesela. Bugün yani bahçecilik yapan arkadaşlar da vardı. Adam mesela galericilik yapıyor. Armut bahçesi dikmiş. 20 dönüm yere hesap ediyor. 1.000.000 liraya yakın masraf yapmış, ilacıdır, suyudur, hepsidir. Sattığın ne kadar abi diyorum? 1.100.000 diyor. 100.000 lira için mi yaptı bu adam bunu? Zaten ilacıdır, sigortasıdır, ekstrasıdır 100 bin lira için ne gerek? Ha bizim üretimimiz azalıyor ama milletin de alım gücü azalıyor bu da var. Ama ben bu üretimin neresindeyim ya? Tamam halkı da düşünüyorum. Halk bugün asgari ücretle hani 5.200 olmuş gerçekten bir para değil. Kirası olmuş zaten adamın 3.000-4.000 TL. Sigara da içiyorsa aylık, faturası belli. 2 tane de çocuğu varsa? Bu adam ne yapsın ya? Böyle giderse var ya? Hırsızlık mı? Soygunculuk mu? Kötü yol mu? Ben yine köyde şanslıyım. Bir şekilde oluruz. Komşuluk vesaire. Çünkü herkes birbirini biliyor. Kapı komşunu çalarsın. Adamın durumu kötüyse zaten sen istemeden etrafındakiler sana yardım etmeye çalışıyor. Ama şehrin konumu daha farklı.

A: Peki kuraklıkla mücadele edebilmek ayakta kalabilmek adına köyde hem hayvancılık hem tarım faaliyetlerini daha sürdürülebilir hale getirilmesi için ne yapılması lazım?
L-Muhtar-3: Kuruttukları gölleri tekrar tutmaları lazım. Doğal dengeyle oynuyoruz, doğal denge. Sonuçta mermer ocakları bir, göller iki. Bu dinamitleri patlatmaları yüzünden çatlaklar oluyor su 100 metredeyse 200 metreye iniyor. Mesela burada Manay Gölü Kırkpınar Gölü, Oman Kalfalar Gölü işte… Mesela o Korkuteli'ne dönen yol var ya orası Deniz pınarı diye geçermiş, sudan dolayı arabayla geçilmezmiş. Abim 40-50 tane danayı orada güdermiş çünkü her yer çayırmış. Büyükköy'ü biliyorsunuzdur. Seracılık meşhur. Büyükköy'de önceden 10 metre bölümünde elle kuyu kazılırmış. 20-30 dönüm bahçeye yetermiş. Şimdi 150 metre aşağıya sondaj salıyor. Bırakın 20-30 dönüm bahçeyi, 10 dönüm bahçeye yetmiyor. Göller tutulmadığı sürece ben de bu hayvancılıkta devam edemem. Tamam maliyetler ayrı mesela, hani yıl geçse maliyetleri belki adam diyecek ki ya tamam maliyetli oldu ama yıl da iyi geçti. Ben bu şekilde amorti ettim çünkü bir almam gerekirken 5 aldım. Bunu diyebilir. Ama yıl da kurak geçiyor. Maliyet de malum yüksek. Dediğim gibi tabiatın dengesini bozdukları sürece bu iş boş. Ha acımasız su düzenine de en basit çay çare bulunmalı. Bugün denize dökülen akarsularımız var mı? Çok. Tamam illaki bir yerleri besliyor. Bugün yine beslesin. Misal bir projeleri de vardı. Bucak tarafından gelen bir su projesi kapalı sistem. Bu taraflara verilebilse canlandırılabilir. Hani devlet illaki işte devletin politikası ya... Büyükşehir'in mesela bizim bu dönemde buralarda yaptığı bir çalışma oldu. Sondaj içe suyuna. O da yaklaşık 4 tane, 5 tane sondaj saldı. Buradaki suyu aldı Tahtalıbeli'ndeki yazlıkçıların olduğu bölüm var. Oraya Karataş köyüne verdi. Normalde oranın içme suyu kendine yetiyordu. Bu bölümde de ne yaptı? Bizim Bozova'yla aramızdaki sınırı, Bozova'yı kuruttu şu anda, bizim suları da şu anda bitirdi. Sıra Çomaklı'ya geldi. Çomaklı tam bir havuz şeklindedir. Şu anda orada da 4 tane kuyu var, sürekli sondajlar çalışıyor. Şu anda bizim sondajlar can çekişiyor. Bahçeler gitti, gidiyor sular. Herkese 40 günde mi gelir artık su, 35 günde mi gelir, ne kadar zamanda gelirse… Sonuçta orada her köyün kendine yeterli bir suyu vardı. Bir tarafa yeşerteceğim derken bir tarafı kurutuyor aslında. Köylere bu yazlıkçıların gelmesi aslında çok iyi değil, iyi değil. Yalan söylemeyeyim yani ben kendi şahsıma. Tabii ki ufak tefek yer de alıp satıyorum ben. Bugüne kadar hiç yabancıya yer satmadım mesela. Misal biz satmak için aban gelirse önce kareleri ile görüştürüyorum onlardan birisi alsın önce olmazsa öyle biz devreye girelim, yabancı birine gitmesin diye. Şimdi yabancı geliyor. Bizim köy yolumuz vardır misal normalde 3 metredir. Sen bir metre feda edersin karşı, yolun karşısındaki 1 metre feda eder... Biçer ya da iki tane araç yan yana geçer. Ama şimdi yazlıkçı gelmiş sınırını ölçülüyor, küt diye telini çakıyor. Anlatıyorsun abi, bak buradan biçer geçiyor. Ne geçerse geçsin, benim sınırım burası diyor. O

da hoş. Mesela bizim ovada sondajların olduğu kapalı sistemde normalde her tarla sahibi herkes fedakârlık etti kendi bölümünde. Sonuçta benim üstümdeki onu yapmasa ben tarlaya hiç giremeyecek sadece kuru mahsul yapabileceğim. Ya da bahçe olsa bahçeye giremezsin. Yine yazlıkçı geliyor telliyor beni ilgilendirmez diyor. Ya 1 m koysan ne olur? 1 m toprağın içine sığıyorsun işte öldüğünde. Yanında götürdüğün bir şey var mı?

A: Peki bu artan kuraklıklara ve bunun geçim faaliyetlerinizin üzerindeki etkisine ilişkin köylü bir araya gelerek birlikte mücadele edebilmek adına yapılabilecek şeyleri istişare ediyor mu hiç? Böyle bir paylaşım var mı?

L-Muhtar-3: Bu paylaşım olmuyor. Toplulaştırma, aslında en büyük hatamız da burada. Şimdi an dediğim bir bölüm var. Tarlanın bu tarafı senin bu tarafı benim, bu ortası an. Zaten burada 20-30 santim, bir boşluğum var. Yaklaşık bir 3.000 dönüm araziyi düşünsenize, belki o şekilde 200-300 dönüm fazladan yer. Toplulaştırma, toplulaştırma yapılsa. Mesela orada ürün kalitesi belli olsa, toprak tahlili yapılmış olsa. Burası bahçeyse bahçe. Buğdaysa buğday, arpaya arpa. Bölüm bölüm. Düşünün yani 5 dönüme de traktörle ben gidiyorum. 30 dönüme de ben gidiyorum. Bir dönüme de ben gidiyorum. Herkes farklı farklı gidiyor. Üçü de benim içini de ekiyorum içinin de tiskisini çekiyorum tamam güzel ama bir dönümü düşünün, bir dönüm için belki 5-6 sefer gidip geliyorum tarlaya. Öncesinde rahmetli babam anlatırdı. Bülent Ecevit dönemindeki olmuş toplulaştırma. Ona da köylü karşı çıkmış, işte yok, şöyle olur, yok böyle olur. Ha gerçekten toplulaştırma olsa ben dünden razıyım. Toplulaştırma olsun, her evde traktör olmasına gerek yok, kooperatif bünyesinde. Traktördür romörktür derken herkes 200 bin lirayı gömüyor. Kooperatifte mesela 5 tane büyük traktör olsa, 2-3 tane küçük traktör olsa. Ne olur? Ama köyde yaklaşık 5 bine yakın nüfus. Nereden bakarsanız bakın 1.000 tanesinde vardır rahatlıkla. Bugün 1000 tanenin 200 binden hesabını siz yapın. Ha sütte misal bunu başarmaya çalıştık biz. Bir köyde 3 tan kooperatif olmasına ne gerek var mesela, 3 tane personel, 3 tane muhasebeci… Bir de masaya 30-40 ton süt ile otururşak ses getiririz. Ama 2 ton sütle masaya oturamazsın. Çünkü masaya vura vura sütünü alır senin. Vura vura da yemi veriri, vura vura her istediğini yaptırır. Benlik bir şey yok, Kooperatifin 14 ton sütünü, ben istediğim yere satarım ama küçük kooperatifler kazanacak bunda benim aldığım farkı sende alacaksın, herkese alacak. Ama yapamadım işte ikna edemedim, çıkar dünyası. Bu tabii mandıraların, tüccarların da işine gelmiyor. Bu tarımda da hepsinde aynı. Bir toplulaşmak gerekiyor. Tarım da nasıl bir toprak reformu olması gerekiyorsa. Sütte de hayvancılıkta da toplulaşmak gerekiyor. Ha ben şunu da isterdim. Mesela 3-4 tane kooperatif birleşip kendinin bir patentini oluşturup, kendi adını verip, bir peynir üretimi yapsa, kaymak üretimi yapsa, böyle bir şey yapabilse… Misal

ilerde de olmayacak iş değil şartlar değişirse. Ya da başta fason yapalım, büyükşehrin bir çalışması vardı böyle. O da nasip olmadı.

A: Verilen kuraklık destekleri ve uygulama biçimi ile ilgili ne düşünüyorsunuz?
L-Muhtar-3: Destekler ekenlere değil arazi sahiplerine veriliyor tabii. Bunun çözülmesi için icar sözleşmesi yapması lazım. Ama mesela sözleşme yapıldığında da devlet desteği bir bir buçuk yıl sonra veriyor. O aman da üreticini tarla sahibine o parayı peşin vermesi lazım. O da üreticini işine gelmiyor

A: Toprak analizi yapılıyor mu düzenli olarak?
L-Muhtar-3: Yok pek öyle bir köyde şey yok. Yani alışılmış bir şey yok. Ama ben bir kere yaptırmıştım. 25 dekar yere bir buçuk ton kükürt ve çinko lazım demişti o zamanki fiyatı 13-14 bin lira masraf çıkıyordu yani 9 sene öncesi. Bunun zaten altından kalkamaz köylü. En güzeli aslında hayvan gübresi.

A: Köyde uygulanan herhangi bir, sizin ya da kooperatifin faydalandığı kırsal kalkınma projesi ya da programı var mı?
L-Muhtar-3: Kooperatifin faydalandığı sulama sistemi var birincisi. İkincisi köylünün kırsal kalkınmadan faydalandığı hani ekipman desteği var. Tamburdur, yem karma makinasıdır, bunlar var.

A: Peki yerel yönetimden, kamu kurumlarından ya da ulusal STK'lardan gelip kuraklıkla ilgili nasıl mücadele neler yapılması gerektiğiyle ilgili, bundan sonraki süreçte nelerin beklediği ile ilgili bilgilendirme yapan oldu mu?
L-Muhtar-3: Yok.

A: Peki herkesin bırakmayı düşündüğünü söylüyorsunuz köyde, bu anlamda köyden kente göç artar mı?
L-Muhtar-3: Şöyle düşünürsek, 22 yaşında yeğenim var mesela. O da benden sonra, abimin oğlu. Abim istiyor çocukları Antalya'ya gitmesin. Onda da hayvancılık var, bir de iş makinası var. İşte uğraştı ahır yaptı. Şu anda çocuk bakıyor, bakıyor yok… İş makinesine bakıyor, iş makinesinde de bir düzen yok. Mazot maşım. Artık zaten kepçenin saatini söylerken bile utanıyor adam 500-600 lira diye. Ha çocuk bu dönemden sonrası ne yapar? Geçenlerde mesela Antalya'da bir yedek parçacı da çalışıyordu 7-8 bin lira maaşa. Yani umarım bu durum geçicidir

çünkü Korkuteli'nin üretim olmadan dayanma şansı yok. Ha ben 40 yaşından sonra nasıl giderim Antalya'ya yapamam. Bir çukura düşerim kendi ipimi çekerim. Alışmadığım bir ortam zaten sevmem Antalya'yı. Ha gençler gider mi, gider. Çomaklıda çok yoktur ama Yelten'de genç vardır mesela. Mantardır, İnşaattır, Mandıralardır, hayvancılıktır vesaire. Yani zaten iş atık buraya gitti buralarda. Mesela ben hem hayvancılık ve tarım la uğraşıyorum hem de inşaatla. Bir arkadaşım var o da hem hayvancılık ve tarım yapıyor aynı zamanda elektrikçi mandıraların trafoların elektrik bakımını yapıyor. Bir başka arkadaşım yeni çiftçilik yapıyor ama annesinin de maaşı var, ayrıca kendi de süt birliğinde muhasebecilik yapıyor falan. Ama geçiminin tamamı hayvancılık olanların hepsi silindi. Bundan 10 yıl, 15 yıl önce adamın ahırında 80 tane hayvanı varsa 3 taneye 5 taneye düştü ya da hiç kalmadı. Artı o evin çocukları hayvancılıkla ilgilenmiyor artık bitti... Şimdi o ahırlar bitti. Dediğim gibi yan geliri olanların ahırları kaldı. Günlük 500-600 kilo süt toplanan 5 tane işletme var. Gerisi 120, 130, 200 böyle… Ha böyle giderse zaten o büyük işletmeler 100-150 kiloya düşer yani.

A: Sizin eklemek istediğiniz bir şey var mı?
L-Muhtar-3: Valla izden ricam, inanın bu çok büyük etken olur. Ben buna da inanıyorum. Şu göllerin mutlaka tutulması lazım, mutlaka, mutlaka. İnanın bak, havadaki nemi bütün şeyi dengeliyor. Her şeyi dengeliyor. Bir yağmur bulutu şimdi bakıyorum, kara bulut geliyor ama yapmıyor dağılıveriyor. Nem yok çünkü nem yok. Nemin bulunduğu yere gidiyor. Biz ne kadar sondaj bassak da bunun hayvancılığı yürütemeyiz çünkü bu da bir maliyet. Toprakta nem olsa böyle olmaz. İnanın yani geçen sene köye giren silajın haddi hesabı yok. Yoktu yani köyde yoktu… Geçen sene temmuzun sonunda bitti göletteki su. Bu sene de ağustosun sonunda biter yok. 3 tane sondaj saldım. Devlet su işlerinden gelen müdürler güldü. Sen sondajla mı dolduracaksın burayı dediler. Kahkaha attı. Niye gülüyorsun dedim ben!? Dalga geçer gibi güldün, dedim. Sen suyun yokluğunu görmemişsin hiç de dedim öyle. Köyde 1 parmak suyu getireceğiz diye göletten 1 km boyu döşedik. Su yok çünkü, yok. 3 sondajı saldım, Allah da utandırmadı birinden güzel çıktı şükür, ha maliyet oldu mu oldu. Güneş enerjisi kurdum ona da. Kar çok gibiydi, yer altını besler diye ona da güvendik. Ama hani keper kar deriz. Bir buçuk metrelik kar bir hafta içinde eridi. Normalde bir buçuk metrelik kar belki 20, 25 gün, bir ay bu şekilde akması lazım. Toprak zaten doygun değil, eriyenin de birazını toprak emdi gitti.

A: Peki yağışlara dair bu durum 20-30 yıl önce böyle değildi sanırım?
L-Muhtar-3: Ya 20-30 yıl öncesi kışın çok kar yağardı ben çocukluğumdan hatırlıyorum. Şimdi senede bir iki sefer belki. Geçen sene kar görmedik mesela. Geçen kış değil ondan önceki kış.

Kar görmek için dağa götürdüm çocukları o da 3 parmaktı. O da 5-6 saat. Eskiden toprak evlerin damı hep kar olurdu. 20 30 yıl öncelik yaşantımız zaten hiç yok. 15 sene öncesinden beri diyorum ya insanoğlunun, kendine yaptığı kötülüğü hiç kimse yapmaz. Kendi hayatımızla kendi geleceğimizle oynuyoruz. Ha sonrası da… Bak şunu da söyleyeyim, eğer bu göller tutulmazsa inanın belki 10 yıl sonra diyecekler ki gölleri tutalım ama gölleri tutacak su kalmayacak. Bomboş bir arazi. Geçen sene Salda gölü kupkuruydu. Kestel gölü var mesela. Yani böyle bir yerde hayvancılık neden yapılmasın? Ne kadar su olursa o kadar hayvancılık da tarım da zaten hepsi bunda hayat suda. Dediğim gibi ama ilerleyen zamanda savaş çıkar mı çıkar. Tek korkum, içme suyunda dahi sıkıntı çekmek… Görür müyüz? Böyle giderse görürüz. Böyle giderse görürüz.

A: Çok teşekkür ederim.
L-Muhtar-3: Ben teşekkür ederim. Güzel bir görüşme oldu benim için.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Merve Suzan Ilık Bilben
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Antalya Metin Nuran Çakallıklı Anadolu Lisesi, 2007
Lisans Diploması	İstanbul Ticaret Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret Bölümü, İstanbul, 2011
Tezsiz Yüksek Lisans Diploması	
Dönem Proje Konusu	
Tezli Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Antalya, 2017
Yüksek Lisans Tez Konusu	Yeni Bir Problem Eski Bir Başa Çıkma Mekanizması: Antropojenik İklim Değişikliği Kaynaklı Göç ve Türkiye
Doktora Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü, Antalya, 2024
Doktora Tez Konusu	İklim Krizi Bağlantılı Afetler Ekseninde Kırsal Tarımsal Topluluklar: Antalya Özelinde Nitel Bir Analiz
Yabancı Dil / Diller	İngilizce, C2, TOEFL IBT overall score (95) İspanyolca, A2, A2- Certificate from Rey Juan Carlos University and Municipality of Madrid.
BİLİMSEL FAALİYETLER	

Hakemli Dergilerde Yayınlanan Makaleler

Ilık Bilben M.S. (2021). "Türkiye'ye Yönelik İnsan Hareketliliği: Retrospektif Bir Anlama Çabası", Sosyolojik Bağlam Dergisi, 2021, 2(2), 55-74.

Ilık Bilben M.S., (2019) "Dünyadan Örnekler Işığında İklim Değişikliği Kaynaklı Göçleri Anlamak", Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, IX/2, 335-355.

Ilık M.S., (2018) " Yeni Bir Toplumsal Düzenin Doğum Sancısı: İklim Adalet(sizliğ)i ve Hak Temelli Yaklaşımın Önemi", Mediterranean Journal of Humanities, VIII/1 (2018) 213-226.

Ilık M.S., (2018) " Antropojenik İklim Değişikliği Bağlamında Göç Tartışmaları", Journal of Social Policy Conferences, 75: 237–268, DOI: 10.26650/jspc.2018.75.0015.

Hakemli Kongre/Sempozyum Bildiri Kitaplarında Yer Alan Yayınlar

Bozlu B. & Ilık Bilben M.S. (2021). "Fiziksel Mekândan Çevrimiçi Mekâna, Pandemi Döneminde Tüketim Pratiklerinin Dijitalleşmesi: Antalya-Konyaaltı Örneği", Küresel Dönüşümler ve Farklılaşmalar III: Toplumsal Geçiş, Durağanlık ve Duyarlılık Kongre Kitabı, Antalya, 38-55.

Ilık Bilben M.S. (2020). "İklim Krizinin Kentler Üzerindeki Toplumsal Sonuçları Antalya Örneği", 3. Uluslararası Antalya Kitabı, Antalya, 2020, 205-217.

Ilık Bilben M.S., (2019) "Uluslararası Politika ve Güvenlik Tartışmaları Bağlamında İklim Değişikliği Kaynaklı Göçler", Küresel Ekolojik Güvenlik Uluslararası Sempozyum Kitabı, Ankara, Türkiye, 16-18 Ekim, 75-100.

Ilık Bilben M.S., (2019) " İklim Krizi ve Su Kıtlığı Bağlamında Göçler ve Göçlerin Oluşturduğu Su Sorunları Sarmalı", 3. Uluslararası Su ve Sağlık Kongresi Kitabı, Antalya, Türkiye, 12- 15 Kasım 2019, ss.291-302.

Ilık M.S., Dursun C., (2018) " Üniversite-Kent Etkileşimine Akdeniz Üniversitesi ve Antalya Kenti Üzerinden Sosyolojik Bir Bakış", Antalya International Congress, Antalya, Turkey, 1-3 Mart, 2018, 1148-1162.
Ilık M.S., (2016) " Uluslararası Öğrenci Değişim Programlarının Öğrencilerin Kendi Toplumlarına Bakışlarına Etkisi: Erasmus Örneklemi", 1. Dil, Kültür ve Edebiyat Çalıştayı, ANTALYA, Türkiye, 31 Ocak 2016, pp.17-46.

Kitap ve Kitap Bölümleri

Ilık Bilben, M.S. (2022). Türkiye'nin Kırsal Yapısı. Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Sevinç GÜÇLÜ (Editör). Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, ss. 423-476.
Ilık Bilben M.S., (2021). "İklim Hareketliliği". Çevre Hukuku ve Politikaları: Kavramlar, Teoriler ve Tartışmalar. (Eds: Savaşan, Z., Söker, Ç. ve Yılmaz, F. H.). Seçkin Yayınları, 265-291.
Uysal Oğuz C. & Ilık Bilben M.S. (2020). "İklim Adaleti Tartışmalarına Güncel Bir Bakış." Ekolojik Kriz ve Çevre Politikaları. (Eds: Sağır, H.), 195-221.

Panel, Konferanslar, Seminer ve Webinerler

Ilık Bilben, M. S. "İklim Krizi, Kentler ve Adalet". Avrupa Yeşil Haftası, Selçuk Üniversitesi, Konya, 30 Mayıs, 2022.
Ilık Bilben, M.S. "Sosyolojik Açıdan İklim Krizi ve Kentler-Antalya Yansımaları". MATCHUP Farkındalık Seminerleri, Akdeniz Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Antalya, 24 Mayıs, 2022.
Ilık Bilben, M. S. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Küresel iklim Krizi. AB-Türkiye Gençlik İklim Forumu, 2021.
Ilık Bilben, M. S. "İklim Krizi ve Göç Hareketliliği". Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Ankara, Ekim, 2021.
Ilık Bilben, M.S. "Küresel İklim Değişikliğinin Sosyolojik Yönleri". İklim ve Enerji Forumu 2021, Ankara, Şubat, 2021.
Ilık Bilben, M. S. "Understanding the Relationship Between Climate Change and Migration Experiences, Projections and Concerns". Hydropolitics Academy, Turkey, Temmuz, 2021.
Ilık Bilben, M.S. "İklim Krizi ve İnsan Hareketliliği". Göç Araştırmaları Vakfı, Antalya, Ekim, 2020.

Sertifika, Kurs ve Eğitimler

İklime Dirençli Tarım Eğitimi, Boğaziçi Üniversitesi, 2021
TS EN ISO 9001:2015 Kalite Yönetim Sistemi Temel Eğitimi, Kalite Yönetimi, Türk Standartları Enstitüsü/Eğitim Daire Başkanlığı, 2019
Göç Araştırmalarında Yöntem ve Etik, Göç Araştırmaları Derneği, 2018
MAXQDA ile Nitel Veri Analizi Eğitimi, Bilişim, Sosyoloji Derneği, 2018.
Çevre Hukuku ve Politikaları Alanında Akademisyenlerin Kapasitelerinin Güçlendirilmesi Eğitimi, Selçuk Üniversitesi-Uluslararası İlişkiler Bölümü, 2018

İŞ DENEYİMİ

Stajlar	
Projeler	TUBİTAK, İngilizce Öğretmeni Adayları ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları: Pedagojik Farkındalık Oluşturma Kursu, Proje Asistanı, 2022.
Çalıştığı Kurumlar	**Akademik Görevler** Araştırma Görevlisi, Sosyoloji Bölümü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 2016-Devam Ediyor **İdari Görevler** Sosyoloji Bölümü Çiftanadal-Yandal Eşgüdüm Başkanı, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, 2021-Devam Ediyor

	Sosyoloji Bölümü Kalite Komisyonu Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018-Devam Ediyor Edebiyat Fakültesi Kalite Komisyonu Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, 2018-Devam Ediyor Sosyoloji Bölümü Fedek Eşgüdüm Komisyonu Üyesi, 2022-Devam Ediyor